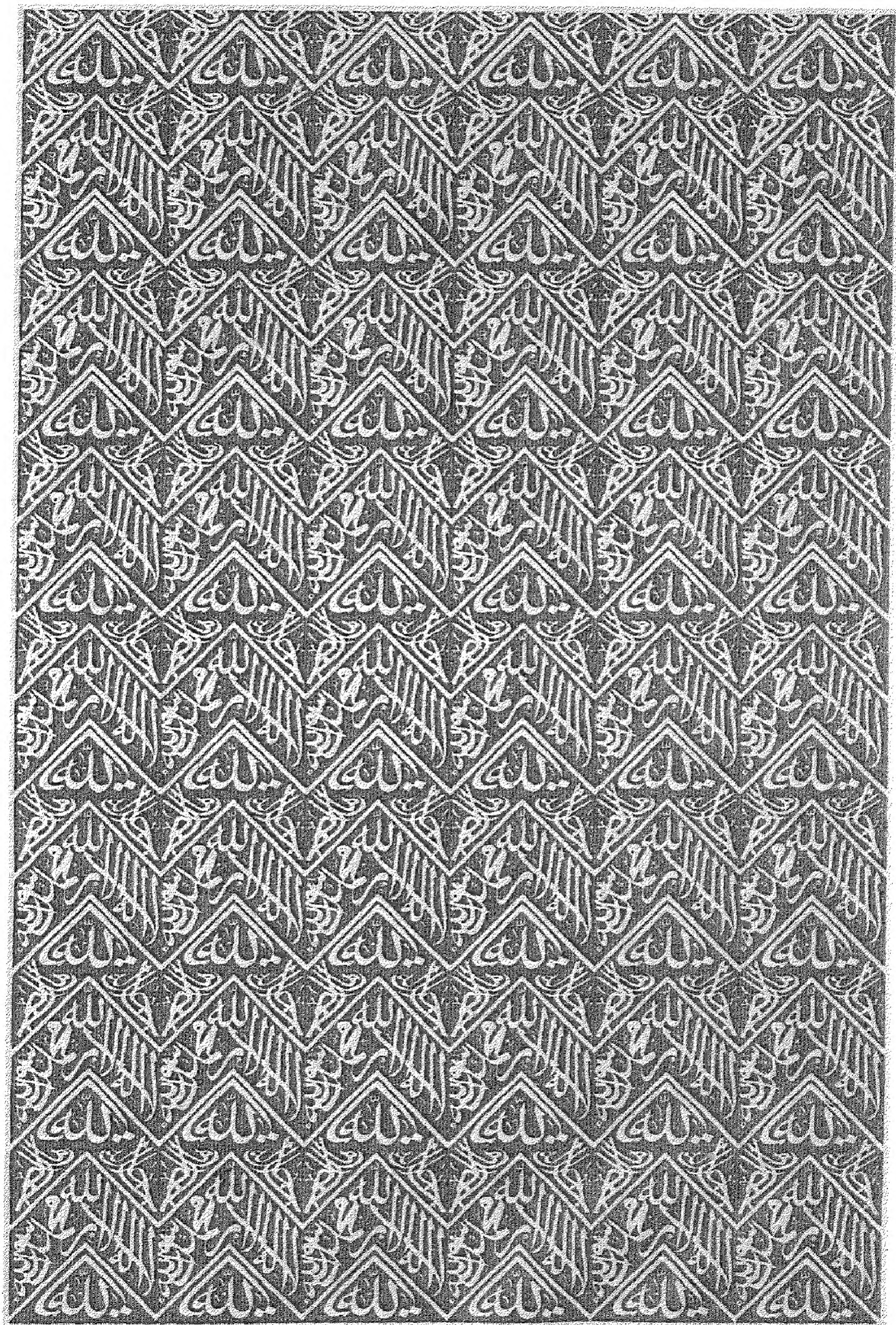
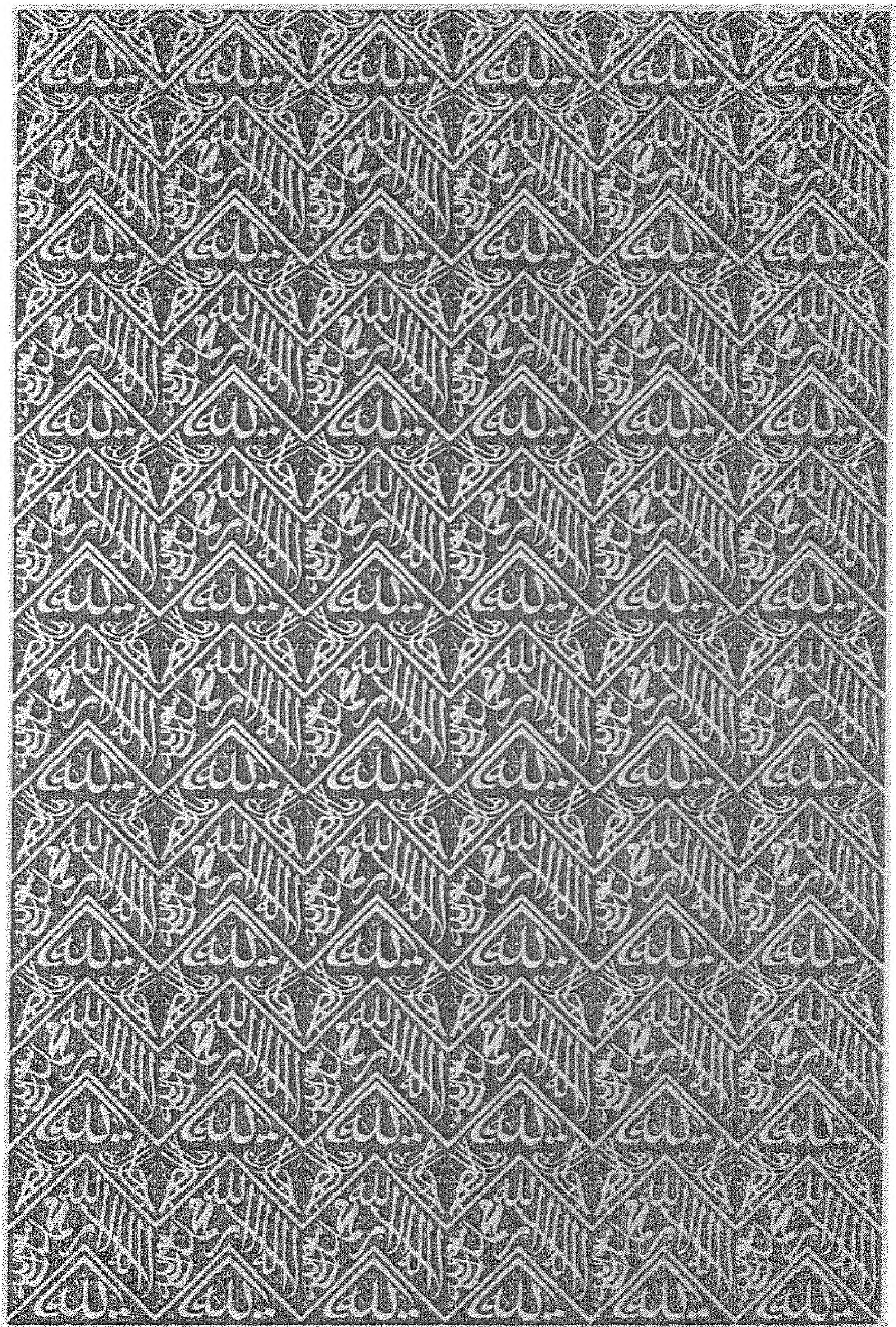
القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
الى لغة البشتو

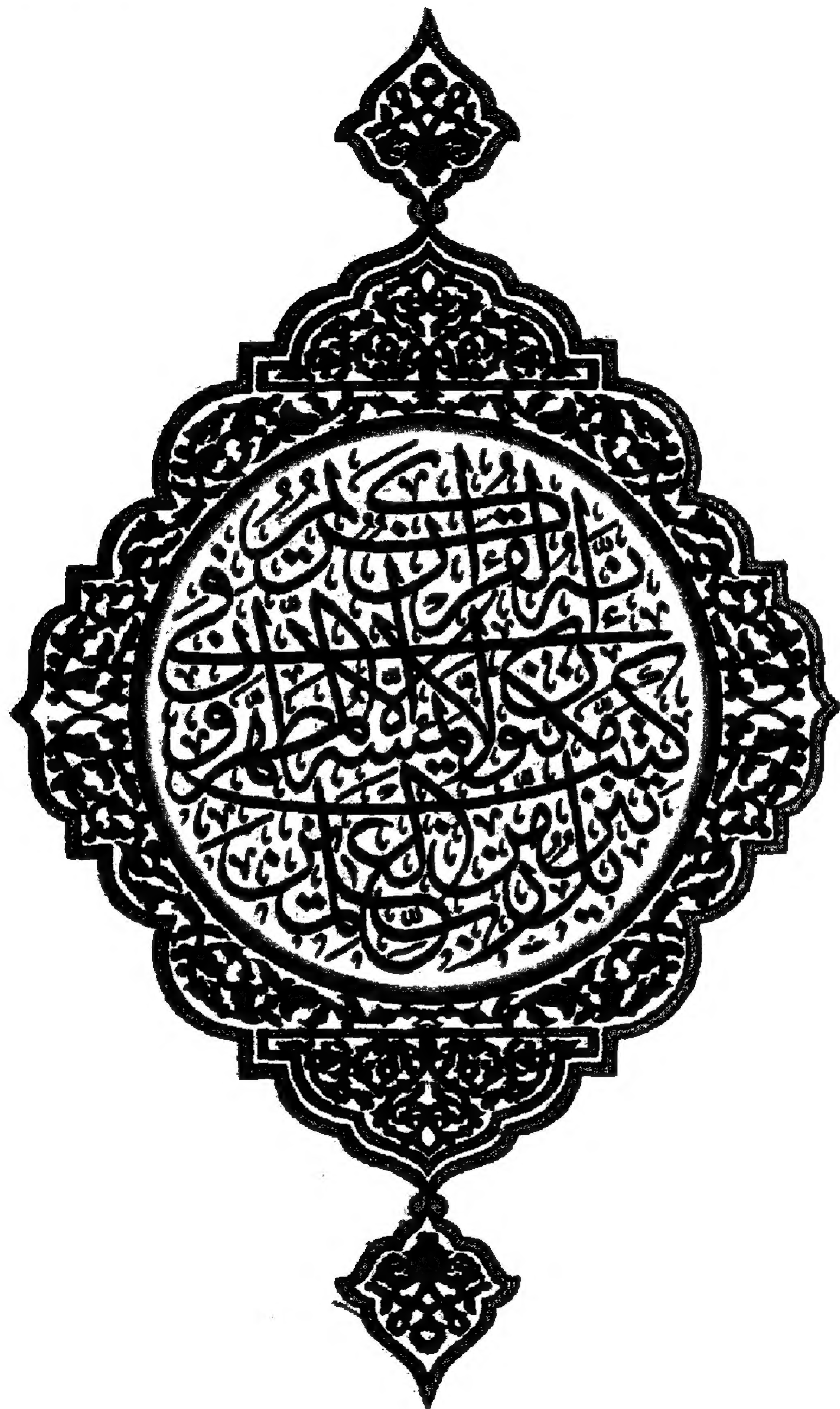
المجلد الثاني

من الجزء
(١٦) إلى (٣٠)

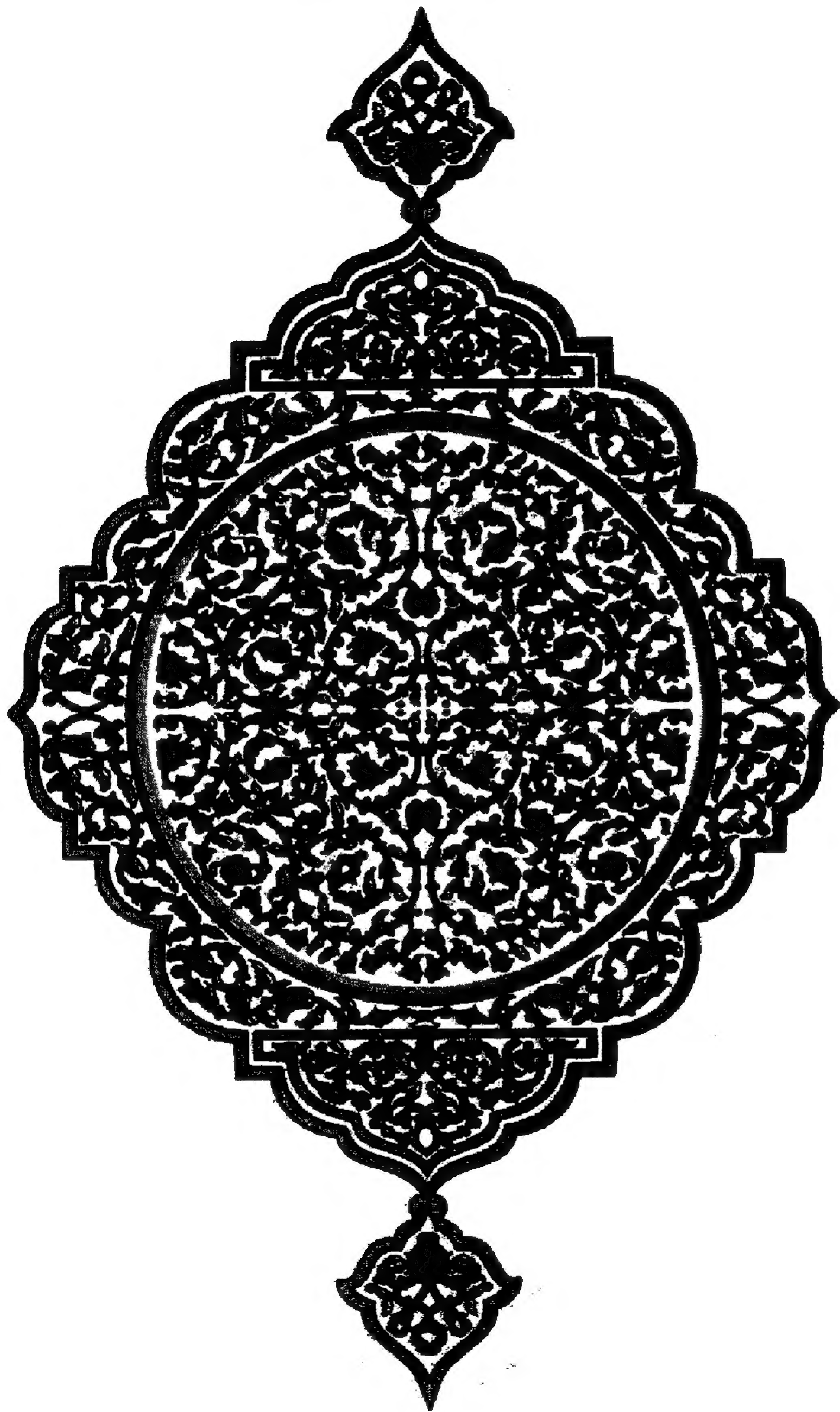

إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحافظون

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
هدية من خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
وقف لله تعالى لا يجوز بيعه

دا قرآن کریم سره د پښتو ترجمې او تفسیر د سعودي عرب پادشاه
او د حرمینو شریفینو خادم شاه فهد بن عبدالعزیز آل سعود له خوا هدیه ده،
د الله تعالیٰ دپاره وقف دے او خرڅول یې منع دي.

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

د
قرآن كريم
ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه کښې

دويم جلد له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

ددې قرآن حکيم او ددې پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امر کولو سعادت د حرمينو شريفينو خادم پادشاه
فهد بن عبد العزيز آل سعود د سعودي عرب
پادشاه ته حاصل شو

بسم الله الرحمن الرحيم

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذى ثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال (اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان .وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ، والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين.

د حرمينو شريفينو خادم د كتاب الله ناشر او د سعودى عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن كريم د طباعت او په مختلفو ژبو كښې د دے د ترجمو د چاپ كولو او تقسيمولو احكام جارى كړى دى. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره كښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه كړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ كار په دغه ستره مطبعه كښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامى په دے خبره د خوشحالى اظهار كوى چه د خادم الحرمين الشريفين د احكاماتو په رڼا كښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونكو ته دا ترجمه او تفسير وړاندى كوى چه په پښتنو كښې د «تفسير كابلى» په نوم شهرت لرى او دا تفسير د پاك و هند دوو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندى او علامه شبير احمد عثمانى په اردو ژبه كښې ليكلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو ټولگى پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه كښې بعضے تكى گران او زاړه وو، چه موجوده وخت كښې ئے استعمال كم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامى مكة المكرمة د پاكستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا كار وسپاره چه هغه دى په دے تفسير كښې د گرانو تكو سره خوا په خوا په قوسينو كښې د هغے مترادف الفاظ وليكى چه د پاكستان او افغانستان د عامو لوستونكو دپاره آسان شى. د ترجمے او نظرثانى دا ټول كار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانى لاندى سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندى كوى چه ترجمه كه هر څومره په كوشش سره وكړے شى خو بيا هم د قرآن كريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅرى نشى كيدے. دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د كتاب الله ترجمانى ده او انسان د نقص نه خالى نه دے. نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونكو ته خواست كوو چه هغوى د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه كولو دپاره خپل آراء او مستند علمى تجاويز رابطه عالم اسلامى ته راوليږى چه په راتلونكى چاپ كښې د هغے نه استفاده وكړے شى.

والله الموفق وهو الهادى إلى سواء السبيل

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

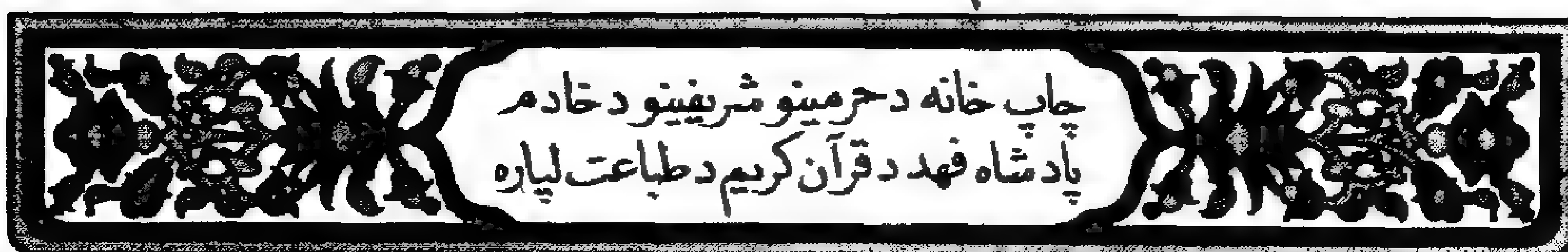

دَ قُرْآنِ کَرِیم

ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰) پارې پورې

چاپ خانه د حرمینو شریفینو د خادم
پادشاه فهد د قرآن کریم د طباعت لپاره

قَالَ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكَ اِنَّكَ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ مَعِىَ صَبۡرًا ﴿۷۵﴾

نو وويل (خضر موسٰی ته) آیا ما نه ؤ ویلی تاته چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چه داسی حالات او واقعات درواندی کیږی چه ته د هغو په کتلو سره نشی صبر کولی او نه پری چپ پاتی کیدی شی ـ لکه چه هم داسی وشو.

قَالَ اِنۡ سَاَلۡتُكَ عَنۡ شَىۡءٍۢ بَعۡدَهَا فَلَا تُصٰحِبۡنِىۡ‌ ۚ قَدۡ بَلَغۡتَ مِنۡ لَّدُنِّىۡ عُذۡرًا ﴿۷۶﴾

نو وویل (موسٰی) که چیری وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه (منکر) شی (چه صادر شی له تا) وروسته له دی سؤاله پس ملګرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسیدی ته له طرفه ځما (حد د) عذر ته.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام داسی تخمین فرمائلی ؤ چه د حضرت خضر علیه السلام د دغو حیرت راوړونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډیر درووند او لوی زړه غواړی نو ځکه د خپل د زړه آخری خبره ئی وویله چه که په دغه مرتبه بیا تری پوښتنه وکړم نو دی می بیا له خپله ځانه سره نه ملګری کوی او دی به پخپل دغه عمل کښی معذور وی ـ او ځما له لوری کوم الزام پر هغه باندی نشی عائد کیدی ـ ځکه چه ده د دریو مرتبو موقع راکړه او ده پخپله د حجت اتمام فرمائلی دی.

فَانۡطَلَقَا ٚ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهۡلَ قَرۡيَةِ ۨاسۡتَطۡعَمَاۤ اَهۡلَهَا فَاَبَوۡا اَنۡ يُّضَيِّفُوۡهُمَا فَوَجَدَا فِيۡهَا جِدَارًا يُّرِيۡدُ اَنۡ يَّنۡقَضَّ فَاَقَامَهٗ‌ ؕ

بیا روان شول دواړه تر هغه پوری کله چه راغلل اهل د یوه کلی ته نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلی) څخه پس منع راوړه (هغو خلقو) له دی نه چه میلمستیا ورکړی دغه خلق دوی ته بیا ومووند دوی (دواړو) په هغه

کلی کښې یو دیوال چه اراده ئې وه چه ونړیږي (یعنې نژدی ؤ لویدلو ته) پس سم کړ (خضر) هغه دیوال (په یو شان ترمیم سره)

تفسیر: یعنې یوه کلی ته ورسیدل او د هغه له خلقو سره ئې ملاقات او کتنه وکړه ـ او داسی به ئې گڼل چه د دغه کلی خلق به د دوی سره د میلمنو سلوک وکړی او دوډی به ورکړی ـ مگر دغه سعادت د هغوی په برخه کښې نه ؤ ـ او دوی د موسٰی او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقربانو د میلمستیا څخه انکار وکړ. نو د داسی معاملې د لیدلو څخه داسی په کار ؤ چه پر داسی تنگ زړه او بی مروته خلقو دوی په قهریده. مگر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه. د دوی یو لوی دیوال ځوړند او کوږ شوی ؤ. او نژدی ؤ چه ونړیږي او خلق د هغه د چار چاپیره لری گرځیدل. حضرت خضر علیه السلام لاس او پښې ورلوڅې (متی ونغاړلې) کړې او هغه ځوړند دیوال ئې ورسم کړ. او د انهدام له حالته ئې وساته.

تنبیه: په «حتیٰ اذا اتیا اهل قریة» د اهل لفظ ئې ښائي د دی جهته راوړی وی چه دغه کلی ته د دوی راتگ محض علی سبیل العبور او مرور نه ؤ او نه په داسی یو صورت سره ؤ چه د دی ځای د هستیدونکو څخه بل په کوم سرای یا حجره کښې ئې اړولی وو. بلکه قصداً یې د دغه ښار له خلقو سره ملاقات فرمایلی دی او په ﴿ اِسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا ﴾ کښې دوهم ځل د «اهل» د لفظ تصریح، د دوی د مزید تقبیح دپاره دی یعنې هغو هستیدونکو چه دوی ته لازم ؤ چه د دغو معظمو میلمنو میلمستیا ئې کړی وی، دوی مسافران او کوچیان نه وو چه داسی عذر او پلمه (بهانه) به ئې وراندی کوله چه څمونږ کور او کلی دلته نشته نو ستاسی میلمستیا به څرنگه وکړی شو؟

قَالَ لَوْشِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ۝

وویل (موسٰی خضر ته) که اراده کړی وی تا (د اخیستلو د اجر) نو خامخا به دی اخیستی وی (په سازولو د دی دیوال) مزدوری.

تفسیر: یعنې د دغه کلی خلقو د میلمنو حق ونه پیژند چه څمونږ میلمستیا ئې کړی وی تا ولې خوشې ویړیا د دوی ځوړند دیوال ورتینگ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دی اخیستی وی نو څمونږ خوراک او نور ضروریات به تری په لاس راتله او دغو تنگ زړو بخیلانو ته به هم تری لږ څه تنبیه کیده. گوندی دوی به پر خپلې دغې بد اخلاقی او بی مروتی لږ شرمیدل.

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِيْ وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيْلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ۝

وویل (خضر موسٰی ته) دا دی وقت د بیلتون په منځ ځما او په منځ ستا
کښې اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسٰی!) په غرض د هغه کار چه ونه کړی
شو تا طاقت په هغه باندی د صبر۔

تفسیر: یعنی له هغی وعدی سره سم ښائی چه اوس له ما ځنی تاسی بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او ګذاره سره ګرانه ده ۔ او له سره نشی کیدی لیکن پخوا له بیلتانه غواړم چه د دغو تیرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسی ته دربکاره کړم ۔ چه د هغو په فکر او چرت (خیال) کښې له تاسی څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتی۔
حضرت شاه صاحب لیکی «په دغه مرتبه کښې موسٰی علیه السلام عمداً تری پوښتنه وکړه ۔ څو تری مرخص شی ځکه وپوهید چه دغه علم ځما له مذاقه سره برابر نه دی. د موسٰی علیه السلام علم هغه ؤ چه د هغه په متابعت سره عامو مخلوقاتو ته فوائد او ګټی وررسیدی ۔ او د خضر علیه السلام هغسی شیان ؤ چه د هغه متابعت د نورو خلقو له لاسه نه ؤ پوره.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

هر څه هغه بیړی (چه ما سوری کړی وه) نو وه دپاره د هغو عاجزانو چه
کار به ئی کاوه په بحر (سیند) کښې.

تفسیر: یعنی په سیند کښې محنت او مزدوری ئی کوله او خپلی ګیدی ئی په هغه سره مړولی.

فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

نو وغوښته ما چه عیب ژنه کړم هغه حال دا چه ؤ لږ څه لری له دوی نه یو
پاچا چه اخیسته به ئی هره یوه بیړی په زور سره (نو ځکه می سوری کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوری چه دغه بیړی روانه وه په هم هغه طرف یو ظالم پاچا ؤ چه هره یوه جوړه بیړی به ئی په زور سره نیوله او پخپل کار کښې د بیګار په دول (طریقه) به یی په کار اچوله. نو ما وغوښته چه هغه بیړی عیب ژنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیګاره خلاصه او د هم دغو مسکینانو د کار دپاره هم هغسی ورانه او ویجاړه پاتی شی ځکه چه په هم دغو ایامو کښې د هغه پاچا سړی په بیړی پسی راځی. کله چه هغه سوری او عیب ژنه وومی نو د هغی د

اخیستلو شخه به سترگی واړوی. په څینو آثارو کښی راغلی دی. کله چه د خطر موقع تیره شوه نو خضر علیه السلام ورغی او هغه بیړی ئی پخپل لاس بیا هم هغسی جوړه او سنباله کړه.

ماته می کړله بیړی د مسکینانو ۰ چه ورنشی دا په لاس د غاصبانو

مات اسباب چه وی په لاس کښی د مالکو ۰ ډیر بهتر دی د قبضی د ظالمانو

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾

او هر څه هلک (چه وژلی ؤ ما) پس وو مور او پلار د ده مومنان پس وویریدو مونږ له دی چه وبه رسوی (مکلف به کړی دغه هلک) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتی شی).

تفسیر: اګر که فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیږی. مګر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندی راغلی په هم دغه هلکتوب کښی د څینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد پکښی لویږی چه د هغه کامل علم یوائځی پاک الله ته وی خو بیا هم د هغه څینی آثار اهل البصیرت ته هم ورڅرګندیږی. د دغه هلک په نسبت رب العزت حضرت خضر علیه السلام ته پوه او خبر ورکړی ؤ چه د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندی مرکزیت نیولی دی که کبارت ته ورسیږی موجب د مضرت او د ده د بنوت مینه او محبت او د امیت او ابوت لطف او شفقت د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب ګرځی نو د داسی یو هلک وژل د هغه د والدینو دپاره رحمت او د هغوی د دینی حفاظت سبب وګرځید. د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسی او د الله تعالیٰ حکمت مقتضی ؤ چه راتلونکی خطره او ممانعت د دوی له مخی لری شی نو خضر علیه السلام ته ئی حکم وکړ چه دغه هلک ووژنه. ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک وواژه.

اوس دغسی سؤال چه «ښائی دغسی هلک ئی له سره نه پیدا کاوه او بیا ئی چه پیدا کړی ؤ ښائی چه ښه عمل ئی وربه برخه کړی وی او دومره شرارت ئی نه وی ورکړی یا هغسی چه په ملیونونو کفار شته پریښودلی به ئی وی چه د هغه والدین به هم کافران کیده. یا د دغسی ورکیو چه بنیاد او اساس ئی په خرابه او غلطه لویدلی وی د هغو ګرد (تول) فهرست ښائی چه انبیاء علیهم السلام ته ورکړی کیده څو ئی دوی وژل» د دغو ګردو (تولو) خبرو اجمالی جواب خو دا دی چه په (١٧) جزء د الانبیاء (٢٣) آیت (٢) رکوع کښی راغلی دی ﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ او د تفصیلی جواب دپاره د «خیر او شر» پر مسئله د مبسوط کلام ضرورت شته چه په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی ځائیدی. هو! ښائی دومره مو په یاد وی چه په دنیا کښی

له هر سری څنی چه الله تعالیٰ «خالق الکل» او «علیم او حکیم» منی د تکویناتو په متعلق په دی قسم سره په زرهاؤ سؤالونه کیدی شي چه د هغوی جواب د هیچا سره نشته او بالمقابل پرته (علاوه) د عجز او قصور له اعترافه بل هیڅ شی نشی کیدی. دلته د خضر علیه السلام په ذریعه د هغه یوه نمونه وربنوول مقصود ؤ چه د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوینیه ؤ مصالحو احاطه د هیچا له لاسه نه ده پوره کله د یوی واقعی ظاهری صورت په ظاهر کښی خراب او قبیح او بی موقعه رابنکاری. لیکن هغه څوک چه د دغی واقعی په باطنی اعماقو او زوایاؤ باندی معلومات لری هغه پوهیږی چه په دغه کښی ډیر حکمتونه او مصالح پراته دی خضر علیه السلام د هغو مسکینانو د بیړی ډیره ورماته کړه. حال دا چه هغوی له ده سره ښه او احسان کری ؤ او بلا اجرت ئی دی پر بیړی سور کری ؤ. یو لوبی کوونکی شکلی پیمخی هښیار هلک ئی خوشی چتی(فضول) او بیگناه او خطاء وواژه چه په ظاهر کښی دغه حرکت نهایت خراب او قبیح حرکت څرگندیده (ښکاره کیده) دیوال ئی سم او ساز کړ چه ظاهراً ئی پر هغو کلیوالو احسان وکړ. چه هغوی په ډیری بی مروتی له دوی سره معامله کری وه که پخپله خضر علیه السلام په آخر کښی خپل د دغو اعمالو توجیهات نوی بیان کری. نو تر ننن ورځی پوری به گرد (تول) جهان د چرت په سیند کښی ډوب ؤ. یا «العیاذ بالله خضر علیه السلام به ئی د طعن او تشنیع هدف کاوه. له هم دغو مثالونو څخه د الله تعالیٰ د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ!

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

نو وغوښته مونږ دا چه بدل ورکړی دوی ته رب د دوی (خیر بهتر غوره) له دی هلک څخه په پاکی (صلاح) کښی او ډیر نژدی به وی له جهته د رحم مهربانی.

تفسیر: یعنی د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدینو ایمان محفوظ پاتی شو او هغه صدمه چه دوی ته ورسیده الله تعالیٰ اراده لری چه د هغی تلافی په داسی یوه مولود سره وکری چه په اخلاقی صفاتو او مزایاؤ د هغه مقتول هلک څخه ډیر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانی مورد وگرځی. او هغه به د خپل مور او پلار سره زیات محبت ولری او په ډیر تعظیم او ښه سلوک وروراندی کیږی وروسته له هغه الله تعالیٰ هغوی ته یوه صالحه جینۍ ورعطاء کره چه له یوه نبی سره په نکاح منسوبه شوه. او یو بل نبی د دی له گیدی څخه پیدا شو چه بالوسیله یو لوی امت د دوی په برکت د سعادت مفخرت وموند.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي
الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صٰلِحًا فَأَرَادَ
رَبُّكَ أَن يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ
وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

او هر څه (هغه) دیوال (نړیدونکی چه ساز می کړ) پس ؤ د هغو دوو هلکانو یتیمانو په (هغه) ښار کښې او ؤ لاندی د هغه (دیوال) خزانه د دغو دواړو او ؤ پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب د تا چه ورسیږی (دغه دواړه) قوت (د ځلمیتوب) خپلو ته او بیا ئی راوباسی هغه (خښنی کړی شوی) خزانی خپلی (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب د تا، او نه دی کړی ما دغه تیر اعمال (چه تا ولید) له خپله ځانه (او په حکم او فکر خپل) دغه دی (دری واړه) جوابونه د هغو پیښو چه طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنی که هغه دیوال لویده نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چه تری لاندی خښه کړی شوی وه راښکاره شوی وه راخرگندیده. او بدنیتو خلقو به هغه رایستله د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی ؤ. د هغه د نیکی په رعایت د الله جلجلاله اراده داسی وشوه چه د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړی شی. نو ما د الله جلجلاله په حکم هغه دیوال سم کړ. چه هغه هلکان وروسته له ځلمیتوبه د خپل پلار خزانه بیا وموندلی شي. وائی چه په دغه خزانه کښې برسیره پر نورو اموالو یوه د سرو زرو تخته هم وه چه پری «محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم» ښکلی شوی ؤ. نو ای موسٰی علیه السلام هر هغه کار چه د الله تعالیٰ په حکم اجرا شوی وی عبادت دی او پر هغه باندی مزدوری (باره) اخیستل د مقربانو کار نه دی.

تنبیه: د دی قصی په شروع کښې د حضرت خضر علیه السلام د نبوت او ولایت په متعلق څه شی چه مونږ ښکلی دی هغه دی بیا دلته یو ځلی ولوست شي. وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځی. چه دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده. چه د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړی وه. د«روح» په متعلق لازمه جواب د «بنی اسرائیل» په سورت کښې تیر شو. د «اصحاب الکهف» د قصی په نسبت د هم دغه «الکهف» د سورت په ابتداء کښې معلومات ورکړ شو. دغه دی چه د دریم سؤال په نسبت اوس لازمه ارشاد کیږی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

او پوښتنه کوی مشرکان (په ښوولو د یهودانو) له تا نه له قصی د ذوالقرنین؛
ووایه (ای محمده! دوی ته) اوس به زه ولولم پر تاسی له ده څه احوال؛
بیشکه چه مونږ قدرت ورکړی ؤ ده ته په ځمکه کښی او ورکړی ؤ مونږ ده ته (له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لیاره (روښانه رسوونکی مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وائی چه د دنیاء دواړو څندو (مشرق و مغرب) ته تللی ؤ. ځینی وائی چه دغه د رومی «اسکندر» لقب دی.
ځینی وائی کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا له دی نه پرومبی تیر شوی ؤ.
«حافظ ابن حجر رحمة الله علیه» په «فتح الباری» کښی په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه دوهم قول ته ترجیح ورکړی ده.
د روایاتو له مجموعی څخه ظاهریږی چه «ذوالقرنین» د حضرت ابراهیم علیه السلام معاصر ؤ ـ او د ده په دعاء او برکت سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمائلی ؤ ـ چه د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کښی بری په برخه شو. او پر محیرالعقولو فتوحاتو ئی قدرت وموند. حضرت خضر علیه السلام د ده وزیر ؤ. ښائی له هم دی جهته قرآن شریف د خضر علیه السلام قصی سره متصله د هغه قصه بیان فرمائی د عربو قدیمی شعراؤ پخپلو اشعارو کښی د «ذوالقرنین» نوم په ډیر لویئی او عظمت سره یاد کړی دی او د ده پر عربیت ئی فخر کړی دی. له دی نه ظاهریږی چه دغه «ذوالقرنین» د تاریخی عهد څخه پخوا کوم جلیل القدر عربی پاچا ؤ. ښائی اسکندر ته به ئی د هغه سره د یوه راز (قسم) مشابهت له سببه «ذوالقرنین» ویلی وی اوس د قدیمه ؤ آثارو اروپائی ماهرین د قدیمی سامی عربو د داسی عظیم الشانو سلطنتونو سراغ او نښه لګولی ده چه د هغوی کومه مفصله تذکره په تاریخی اوراقو کښی له سره نشته. بلکه د ځینو ممتازو او مشهورو سلاطینو د نومونو د تذکری پوری هم په تاریخی کتابونو کښی نشته. مثلاً «حمورابی» پاچا چه اغلباً د حضرت ابراهیم علیه السلام په عهد کښی ئی ژوندون کاوه او د هغه په نسبت ویلی کیږی چه د دنیا پرومبنی مقنن ؤ. چه د هغه قوانین د بابل په مناره (څلی) کتلی شوی په لاس راغلی دی او انګلیسی ترجمه ئی شائع شوی ده ـ د پخوانیو کتباتو څخه د ده عجیب او غریب عظمت ثابتیږی په هر حال «ذوالقرنین» به د هم دغی کورنی ځنی د کوم پاچا نوم وی.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونیوله ده لیاره (او هغه اسباب چه وئی رساوه مغرب ته) تر هغه پورې چه ورسید ځای د پریوتلو د لمر ته نو وئی مونده دغه (لمر) چه ډوبیده په (لویه) چینه کښې (لکه سیند ډک) له تورو ختو.

تفسیر: یعنی د سفر ترتیب او تجهیز او سر رشته ئې وکړه (او پیروی وکړه ذوالقرنین د هغې لیارې چه د مغرب په لورې تله تر هغه پورې چه ورسید ځای د پریوتو د لمر ته نو ذوالقرنین ومونده دغه لمر لره چه ډوبیده په یوه لویه چینه کښې لکه سیند ډک له تورو ختو) یعنی داسې ئې په نظر راغی لکه چه په سمندر کښې سفر کوونکو ته هم ښکاری چه لمر له اوبو ښخه وځی او په اوبو کښې ډوبیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی. «ذوالقرنین ته داسې شوق پیدا شو چه وګوری چه د دنیا ودانی تر کومه ځایه پورې اورده شوې ده. نو د مغرب په طرف کښې تر هغه ځایه پورې ورسید چه چیکړه او دلدل ؤ چه پرې نه انسان او نه پیری تیریدې شو - نو د الله تعالیٰ د ملک حدود ئې معلوم نشو کړی».

وَوَجَدَ عِندَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَـٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

او وئی مونده نژدې هغه ته یو قوم (د کفارو)؛ وویل مونږ ای ذوالقرنینه یا خو به عذاب کړه دغه خلق (که ایمان رانه وړی په قتل سره) یا ونیسه په دوی کښې یوه ښه لیاره (که ایمان راوړی په ارشاد او نصیحت سره).

تفسیر: یعنی «ذوالقرنین» ته مونږ پر هغو خلقو د دغو دواړو خبرو قدرت ورکړ - لکه چه هر پاچا او حاکم ته په نیکو او بدو باندې داسې قدرت حاصل وی. که غواړی خلق عذابوی او ځان ته بدنامی حاصلوی - او که غواړی عدل او انصاف او نیکی اختیاروی او خپل د خیر ذکر باقی پریږدی یا به ئې دا مطلب وی چه هغه خلق کافران وو - مونږ «ذوالقرنین» ته اختیار ورکړ - چه که وغواړی هغوی ووژنی یا ړومبۍ د اسلام په لورې دعوت او بلنه ورته ورکړی. نو «ذوالقرنین» دغه دوهم شق اختیار کړ.

قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ

أَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

نو وويل (ذوالقرنين) هر څه هغه څوک چه ظلم ئې وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به په عذاب کړو دی (په دنيوی عذاب) بيا به بوتلی شي (طرف د) رب خپل ته پس په عذاب به کړی (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبیٰ کښې). او هر هغه چه ايمان ئې راوړ او عمل ئې وکړ صالح پس ده ته ده جزاء نيکه (په دارينو کښې چه نعمت او جنت دی). او ژر ده چه ووايو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندی).

تفسير: يعنی په آخرت کښې به نيکی ومومی او په دنيا کښې مونږ پر دوی څه سختی نه راولو بلکه د خپل کار دپاره هر کله چه دوی ته کومه خبره ووايو نو په سهولت او نرمی سره ورته وايو في الحقيقت هر هغه پاچا چه عادل وی د هغه کار او د عمل طرز به هم داسی وی چه له بدانو سره بدی کوی او هغوی په سزا رسوی او له نيکانو سره لطف او نرمی کوی ـ لکه چه «ذوالقرنين» هم دغه طريقه ځان ته غوره کړی وه.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

بيا ئې ونيوله بله لياره (او هغه اسباب چه رساوه ئې مشرق ته).

تفسير: يعنی د مغربی سفر څخه فارغ شو او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهيز، ترتيب او سر رشته مشغول شو ـ په لوی قرآن او حديث کښې دغه نه ده تصريح شوی چه د «ذوالقرنين» دغه ګرد (تول) سفرونه د فتوحاتو او ملک نيولو دپاره ؤ. ممکن دی چه د محض سير او سياحت په دول (طريقه) وی. د دغو سفرونو په ضمن کښې دی به پر هغو اقوامو هم تير شوی وی چه د ده تر حکومت لاندی راغلی وو او ځينی نور اقوام به وی چه «ذوالقرنين» ئې يو زوړور پاچا ليدلی او ګڼلی وی، د ظالمانو په مقابل کښې به ده ته خپل عرضونه او فريادونه وړاندی کړی وی چه د هغو ګردو (تولو) انسداد به «ذوالقرنين» پخپل فوق العاده قوت او زور سره کړی وی ـ لکه چه اوس د «ياجوج او ماجوج» قصه راځی. والله اعلم.

حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

تر هغه پورې کله چه ورسيد ځای د راختلو د لمر ته نو وئې موند هغه (لمر) چه راخوت پر يوه قوم باندې چه نه وه ګرځولې مونږ دوی ته له لاندې د دې (لمر) کومه پرده.

تفسير: يعنې د مشرق په انتهاء کښې ئې داسې قوم وليد چه د لمر اشعه (پلوشې) مستقيماً بې له ممانعته او بې له حجابه ورسيدې دا خلق به وحشيان او ځنګليان وی ـ د کور جوړولو او د چت پټولو چل به ئې هم نه ؤ زده يا به پکښې دود (رواج) او دستور نه وو ـ لکه چه اوس هم په ډيرو وحشيو او ځنګليو او ځينو کوچيانو کښې هم دغه دود او دستور او رواج ليده کيږي.

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

هم داسې ؤ (حال د ذوالقرنين چه مذکور شو) او په تحقيق احاطه کړې وه مونږ په هغه شي باندې چه د ده ځخه ؤ (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبردارۍ.

تفسير: يعنې د «ذوالقرنين» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کيفيت چه بيان کړې شو هغه په واقع کښې هم داسې دی. هغه وسائل چه د ده سره ؤ ـ او هغه حالات چه ده ته ورواندې شوی دی ـ پر هغو کردو (ټولو) ځمونږ علم محيط دی. ښائې چه مؤرخينو به په دغه مورد کښې بل څه ويل ـ او هغه به فی الحقيقت هم دغومره قدر وی چه وفرمايه شو. ځينو مفسرينو د «كذلك» مطلب داسې اخيستی دی هغه رويه چه «ذوالقرنين» د مغربي اقوامو په نسبت اختيار کړې وه کټمټ (هوبهو) هم هغه رويه ئې د مشرقي اقوامو سره هم اختيار کړې وه (والله اعلم).

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ
وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

بيا ونيوله ده بله لياره (او تيار ئې کړ نور اسباب). تر هغه پورې چه ورسيد منځ د دواړو غرونو ته نو وئېموند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چه نه ؤ نژدې (اکثر د دوی) چه وپوهيږي په خبره (د ذوالقرنين) باندې.

تفسیر: دغه دریم سفر ئې پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم دریم جهت په طرف کړی ؤ مفسرین دغه ته د شمالي سفر وائي خو په قرآن او حدیث کښې د هغه څه تصریح نشته.
تنبیه: د دغه قوم او «یأجوج، مأجوج» په منځ کښې به دغسې دوه غرونه حائل ؤ چه پر هغو به ختل ناممکن ؤ خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کښې به کومه دره وه ـ چه له هغې خلاصې لیاری به «یاجوج ، ماجوج» راتلل ـ او خلق به ئې شکول ـ او راز راز (قسم قسم) ظلمونه او زیاتی به ئې پرې کولې ـ او بیرته به تلل.

قَالُوا۟ يَـٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

وویل دغو (ترجمانانو) ای ذوالقرنینه! بیشکه چه یأجوج او مأجوج فساد کوونکي دي په ځمکه کښې پس آیا (حکم کوی ته چه) مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دی کار چه جوړ کړی ته په منځ ځموږ او په په منځ د دوی کښې یو دیوال.

تفسیر: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسې خیال پیدا شوی وی چه ځموږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وی نو ځکه ئې عرض وکړ چه «یأجوج، مأجوج» ځموږ په ملک لویه غلبه او شورماشور غورځوی او تل راځي موږ وژني، او ځموږ مال او شته تالا کوی او موږ په راز راز (قسم قسم) ربړو (تکلیفونو) آخته کوی. که تاسې ځموږ او د هغوی په منځ کښې کوم ټینګ او کلک دیوال او سد راجوړ کړئ، چه موږ پرې محفوظ شو نو پر دغه کار هر څومره لګښت چه وشي موږ د هغه مال تأدیې ته حاضر یو ـ شائي چه تاسې دغه مصرف زموږ د مالیې او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.
تنبیه: «یأجوج مأجوج څوک دی»؟ په کوم ملک کښې اوسیږی؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسپنې دیوال) چیری دی؟ دا هغه سوالات دی چه د هغو په متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دی. ځما خیال دا دی (والله اعلم) چه د «یأجوج مأجوج» قوم د عامو انسانانو او پیریانو په منځ کښې یو برزخي مخلوق دی. او لکه چه «کعب الاحبار» ویلی دی او «نووی» په فتاوی کښې له ګردو (ټولو) علماؤ ځنې نقل کړی دی د دوی د نسب سلسله د پلار له طرفه آدم علیه السلام ته منتهي کیږی، مګر د مور له لوری بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته نه رسیږی. ګواکي دوی له نورو انسانانو سره یواځې په پلار کښې شریکان دی څه عجب

چه «لوی دجال» چه تمیم داری هغه په کومه جزیره کښی بندی او مقید لیدلی ؤ. د هم دغه قوم څخه وی ـ کله چه حضرت مسیح علیه السلام چه محض د یوه آدمی زاد بی بی مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها له بطنه د ملکیه ؤ نفخه ؤ په ذریعه پیدا شوی دی او وروسته د من السماء له نزوله به دجال وژنی په دغه وقت کښی به دغه قوم «یأجوج مأجوج» هم پر دنیا خروج کوی ـ او بالاخر به د مسیح علیه السلام په فوق العاده دعاء مری.

اوس دغه قوم چیری دی؟ او د «ذوالقرنین» د اوسپنی دیوال چیری واقع دی؟ نو هر هغه څوک چه دغه گرد (تول) اوصاف ـ تر خپل نظر لاندی ونیسی چه د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنی د دیوال په متعلق په لوی قرآن او صحیحه ؤ احادیثو کښی شته ـ نو هغه به وائی د هغو اقوامو او ملکونو او دیوالونو نښه او پته چه خلقو په خپله رایه سره ورکری ده ـ پر هغو د دغو اوصافو مجموعی ځنی یو وصف هم نه موندلی کیږی ـ لهٰذا هغه خیالات صحیح نه ښکاری ـ او له صحیحه ؤ احادیثو څخه انکار ـ یا د نصوصو بعیده تأویلات له دی نه خلاف دی. پاتی شوه د مخالفینو دغه شبهه ـ چه مونږ گرد (تول) د ځمکی مخ لتولی دی مگر هیچیری د دغو شیانو نښه او پته مو نه ده موندلی؟

نو د دغی شبهی د جواب دپاره ځمونږ مؤلفینو د پتی او نښی مونلو دپاره دیر زیار (محنت) او کوښښ ایستلی دی خو د دی صحیح جواب هم دغه دی ـ چه «علامه آلوسی بغدادی» ورکری دی

«مونږ ته د هغه موقع نه ده معلومه او ممکن دی چه ځمونږ او د هغه په منځ کښی به دغه حاضره زمانه کښی لوی لوی سیندونه حائل وی ـ او په هغه وقت کښی له کومی لوئی وچی سره لکه (سائبریا) او (امریکا) به نښتی وی ـ او داسی دعوی چه مونږ پر تول بر او بحر (وچه او لونده) حالاً وماضیاً وآتیاً محیط شوی یو واجب التسلیم نه دی. عقلاً جائز دی هم هغسی چه له نن ورځی (١٣٢٣ ش) تر نژدی پنځه سوه کلونو د مخه پوری د امریکی براعظم نه ؤ راڅرگند شوی اوس هم ویلی شو چه ممکن دی داسی بل کوم براعظم هم موجود وی چه تر اوسه پوری به مونږ له هغه ځنی معلومات نه لرو. او امکان شته چه لږ وقت وروسته یا به مونږ هلته ورسیږو ـ یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوی.

د سمندر د دیوال تحقیقات چه د «آستریلیا» په شمال مشرقی ساحل واقع دی او څه وقت پخوا له دی نه د یو برطانوی سائنس دان «داکتر سی ایم ینگ» تر کتنی او هدایاتو جاری وو دغه دیوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کښی تر دوولسو میلو پوری عریض او زر فیټه ارتفاع لری، چه پری دیر مخلوق هستوگنه لری هغه ډله چه د دغه کار دپاره روانه شوی وه خپل یو کلنی تحقیقات ئی پای (اخر) ته رسولی دی چه د هغه د رپوټ د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کیږی او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوی دنیا معلومیږی. بیا نو څرنگه داسی دعوی کیدی شی چه مونږ پر گردو (تولو) بریه ؤ او بحریه ؤ مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کری دی! په هر حال کله

مخبر صادق چه د هغه صدق په قطعیه ؤ دلائلو ثابت دی د دی دیوال څخه سره د هغه د اوصافو خبر راکړی دی نو پر مونږ واجب دی چه د هغه تصدیق وکړو او د هغو د واقعاتو په انتظار کښی سترګی په لیار ولرو چه د مشککینو او منکرینو علی‌الرغم هرومرو (خامخا) راتلونکی دی.

ستبدی لک الایام ما کنت جاهلا ▪ ویاتیک بالاخبار من لم تزود

هغه شی چه ته پری اوس ښه نه پوهیږی ▪ درڅرګند به ئی زمان کړی لکه لمر بیا

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

وویل (ذوالقرنین) هغه چه اقتدار راکړی دی ماته په هغه (شی) کښی رب ځما خیر ډیر غوره دی (له ورکړی د تاسی نه چه محصول دی) پس مرسته (مدد) وکړئ تاسی له ما سره (په زیار (محنت) ځما کښی تول) په (انسانی) قوت (او عمل نه په مال) سره چه جوړ کړم په منځ د تاسی او په منځ د دوی کښی یو پریړ (او محکم) دیوال.

تفسیر: یعنی مال له ما سره ډیر دی مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تیرولو کښی مرسته (مدد) وکړئ!

آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

راواخلئ تاسی ماته تختی د اوسپنی تر هغه پوری (ئی ایښودلی چه) برابر شو دا دیوال په منځ د دوو څوکو (د غرو) نو وویل (ذوالقرنین) چه پو کړئ! (پر دغو سکرو چه اچولی شوی دی په منځ د تختو د اوسپنی نو پو ئی کړل) تر څو چه وګرځوله دغه (اوسپنه) اور وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چه توئی کړم په دی دیوال زیر (ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ړومبی ئی د اوسپنی لوئی لوئی تختی سر په سر لاندی باندی سره کیښودی ـ او یو له بل سره تینګی او کلکی ئی کړی ـ څه مهال چه د هغو لوړوالی (دنګ والی) د دواړو غرونو څوکو ته ورسید (نو پری لرګی او سکاره انبار کړل شول) او خلقو ته ئی امر ورکړ چه د

دغه اور په لګولو او پو کولو کښې راسره مرسته (مدد) وکړئ (چه په يوه آن او يوه شيبه کښې له يوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې يو ځلې ولګيږي او بيا ژر ترې لرې او ګوښه شئ) کله چه اوسپنه د اور پشان سره او ګرد (تول) سره يو جسم شوه ـ په دغه وقت کښې ويلې شوه ژير ئې پرې راتوئې کړه ـ چه د هغو اوسپنو په درزونو او چاودونو کښې ننوتل ـ او بيخي ئې نژدې او پيوست کړه او ګرده (توله) سره يو شوه ـ او د يو سخت غرني ديوال پشان وګرځيد ـ دغه ګرد (تول) کارونه په دغه زمانه کښې ظاهراً د يوه خارق العاده طريقې سره به انجام مونډلي وي چه ښايي هغه د «ذوالقرنين» له کرامته وګڼله شي ـ يا ممکن دی چه په هغه وقت کښې به داسې اقسام آلات او اسباب مونډلي کيده چه پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسيږي.

فَمَا اسْطَاعُوٓا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

پس طاقت به نه وی د دوی د چه وخيژی پرې (او ښکاره شي پرې له جهته د لوړوالی (دنګ والی) او ښويوالی) او نه به طاقت وی د دوی دغه (غره) ته د سوری کولو (له جهته د سختوالی او پريړوالی).

تفسير: يعنی الله تعالىٰ فی الحال يأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چه دغه ديوال سوری کړی يا ئې ونړوی او ترې تير شي.

قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّآءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾

ووييل (ذوالقرنين) دغه (اتمام د سد) او اقتدار ځمونږ په جوړلو د هغه يو رحمت دی له جانبه د رب ځما (پر مخلوقاتو) نو هر کله چه راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبيلو) نو ويه‌ګرځوی دا (سد) هوار برابر له ځمکی سره، او ده وعده د رب ځما حقه (رښتيا ثابته).

تفسير: يعنی محض د الله تعالىٰ په مهربانی دغه سد قائم شو او تر معينه ميعاده پورې به قائم پاتې شي له صحيحه و احاديثو ځخه معلوميږی چه د حضرت مسيح عليه السلام د نزول او د دجال د قتله وروسته قيامت ته نژدی د يأجوج مأجوج د وتلو وعده ده نو دغه سد به له منځه لرې کړ شي ـ او دغه ديوال به دوی ونړوی او په هومره يو کثير تعداد به دوی ترې ووځي او

راتوئیږی چه د هغوی شمیر پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وی معلوم ـ گرده (توله) دنیا به د دوی له مقابلی عاجزیږی ـ حضرت مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شی چه ځما له خاصو بندگانو سره پر «طور» باندی لاړ شه ـ بالاخر مسیح علیه السلام د الله په دربار کښی دعاء او راز او نیاز وکړی ـ نو وروسته له هغه پر یأجوج مأجوج باندی یوه غیبی وباء مسلطه کیږی ـ او گرد (تول) سره یو ځلی مره کیږی ، زیات تفصیلات دی د احادیثو په کتابونو کښی په «باب امارات الساعة» کښی ولید شی.

(دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو ـ نو بیا فرمائی الله تعالیٰ)

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾
وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

او پری به ږدو ځینی د دوی په دغه ورځ (د وتلو) کښی چه موج به وهی (له دیر ازدحامه او ننوځی) په ځینو نورو کښی او پو به کړی شی په صور (شپیلی) کښی پس راجمع به کړو مونږ دغه (مخلوقات) تول (لپاره د جزاء) او راوړاندی (نژدی او ښکاره) به کړو جهنم (دوزخ) په دغی ورځی کښی کافرانو ته په وړاندی (او نژدی او ښکاره) کولو سره (دپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یأجوج مأجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان په بیشماره تعداد غند، غند د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په دول (طریقه) راوځی او راتوئیږی. یا ئی دا مطلب چه د هول او خوف او ویری او اضطراب لامله (له وجی) به گرد (تول) مخلوقات سره گدود او خلط ملط شی ـ جن او انس به یو له بله سره ننوځی او یو لوی شور ماشور او سخته غلبله به جوړه شی ـ بیا به د قیامت علائم ښکاره شی ـ او د اسرافیل علیه السلام صور (شپیلی) به وپوکله شی. وروسته له هغه به گرد (تول) خلق د الله تعالیٰ په حضور کښی د محشر په ډگر کښی سره راتولیږی. او وړاندی به راځی ـ او دوزخ به د کفارو په مخ کښی وروړاندی کیږی. ښائی د کفارو تخصیص د دی دپاره کړی شوی وی چه اصلاً دوزخ د هم دغو دپاره تیار شوی دی او د دوی پر سترگو باندی په دنیا کښی پردی لویدلی وی چه پر هغه ئی یقین او باور کړی وی ـ او اوس هغه پرده تری لری شوی ده.

الَّذِيْنَ كَانَتْ اَعْيُنُهُمْ فِيْ غِطَآءٍ عَنْ ذِكْرِيْ وَكَانُوْا لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

هغه كافران چه وی (د زړه) سترګی د دوی په پرده كښی (له ډيره غفلته) له ياده څما او وو دوی چه نه توانيدل اوريدل (د كلام د حق له جهته د بغض د نبی).

تفسير: يعنی پخپله د دوی د عقل سترګی نه وی پرانستلی چه د قدرت دلائل او نښی ئی پری ليدلی وی ـ او باور او يقين ئی پری راوړی وی ـ او د الله تعالیٰ په ياد كښی لګيدلی وی ـ او له ډيره ضده او عناده د هيڅ خبره ئی نه آوريده ـ او هغه چه بل څه ده ته ورښوده پر هغه پوهيدلی وی.

اَفَحَسِبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ يَّتَّخِذُوْا عِبَادِيْ مِنْ دُوْنِيْٓ اَوْلِيَآءَ ؕ اِنَّآ اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

آيا ګمان كوی هغه كسان چه كافران شوی دی د دی چه نيسی دوی بندګان څما (عيسیٰ ـ عزير ـ ملائك) پرته (علاوه) له ما څخه دوستان (معبودان چه زه دوی نه په عذابوم بلكه) بيشكه مونږ تيار كړی مو دی جهنم (دوزخ) دپاره د كافرانو پړاو (يا ميلمستيا)

تفسير: آيا منكرين داسی ګمان كوی چه څما د خاصو بندګانو مسيح عليه السلام عزير عليه السلام روح القدس عليه السلام ملائك د عبادت كولو په سبب به دوی د خپل حمايت او مرستی (مدد) دپاره ودروی ﴿ كَلَّا ؕ سَيَكْفُرُوْنَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴾ له سره داسی نه دی! دوی پخپله به ستاسی د دغو حركاتو څخه د بيزاری اظهار وفرمائی او ستاسی په مقابل كښی به د مدعی په شان په ضد او عناد د تاسی ودريږی. (نو تاسی ته نه ښائی چه په دغه فكر او خيال كښی مغرور پاتی شئ چه په عقبیٰ كښی به تاسی ته څه سزا نه دركوله كيږی بلكه په عذابيږئ او دوزخ تاسی ته تيار او په انتظار دی) يعنی په دغه چرت ـ خيال او فريب كښی مه اوسيږئ! هلته به هيڅوک ستاسی پوښتنه هم نه كوی. هو! مونږ ستاسی دپاره ميلمستيا تياره كړی ده د دوزخ له اوره او له قسما قسم عذابونو څخه (اعاذنا الله منها).

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِيْنَ اَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ اَلَّذِيْنَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ

فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر کړو تاسی په ډیرو سختو زیانکارانو باندې له جهت د عمله؛ دوی هغه کسان دی چه ورک (او توی تللی) دی مندې (او زیار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسیس کښې (ځکه چه غافلان وو له آخرته) حال دا چه دوی ګمان کوی د دی چه بیشکه دوی ښه کوی کار (او عمل او په واقع کښې داسی نه ده).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښې له ګردو (تولو) څخه په زیاته خساره کښې به هغه کسان وی چه د دوی ګرد (تول) فعالیت ـ مساعی او ځغلیدل پواځې د دنیا دپاره ؤ او له سره د آخرت فکر به ورسره نه ؤ ـ محض دنیوی ترقیات او مادی کامیابی به ئې خپله لویه ترقی او معراج ګاڼه (**کمایفهم من الموضح**) یا به ئې دا مطلب وی چه هغه کارونه چه دوی په دنیوی ژوندون کښې نیک او ښه ګڼل اعم له دی نه چه هغه به په واقع کښې ښه ؤ یا خراب هغه ګرد (تول) د کفر له نحوسته هلته بیکاره ثابت شول ـ او تول محنتونه ئې توی او برباد لاړل او ګرد (تول) سره خراب شول.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾

دغه کسان (چه بیرته یاد شول) هغه کسان دی چه کافران شوی دی په آیاتونو (د قدرت) د رب خپل (په دنیا کښې) او په لقاء د دغه (الله په آخرت کښې) پس باطل خراب شول عملونه د دوی پس وبه نه دروو دپاره د دوی په ورځ د قیامت کښې تله (ځکه چه حسنات نه لری یا تله د نفعی به دوی ته نه دروو).

تفسیر: یعنی نه ئې د الله تعالیٰ د قدرت دلائل ومنل او نه ئې داسی خیال وکړ چه کله به د هغه په مخ کښې حاضریږو. (نو د داسی کسانو ګرد (تول) زیار (محنت) بیکاره ثابتیږی، ځکه چه) د کافرانو حسنات مړه او بې اثره دی. او په ابدی ژوندون کښې له سره په کار نه ورځی ـ نو اوس د دوی دپاره پرته (علاوه) له کفریاتو او سیآتو یوه پله (پت) څرنګه تلله شی؟ وزن (تلل) خو د موازنې دپاره وی ـ او موازنه د متقابلو شیانو کیږی ـ دلته خو د سیآتو بالمقابل یو

حسنه هم نشته نو بيا وزن به د څه دپاره وي؟ يا دا چه وزن شته مگر دوی ته دغه وزن هيڅ گټه (فائده) او منفعت نه رسوی بلکه دوی ته لا زيان رسوی او به پړی ملزم کيږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوْا وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِيْ وَرُسُلِيْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

(کار) دغه (دی چه اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دی چه کافران شوی ؤ دوی او نیولی ؤ دوی آیاتونه (د قدرت) ځما او رسولان ځما مسخره.

تفسیر: یعنی هغه توکی مسخری مو چه کولی او ملندی مو چه وهلی ـ اوس د هغو خوند وڅکئ!

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته (په علم الله کښی) جنتونه د فردوس (اعلیٰ ـ غوره) بهتر ځای د هستوگنی (میلمستیا پیشکشی) چه تل به وی په دغو (جنتونو) کښی نه به غواړی دوی له دغو (جنتونو) څخه گرځیدل (او وتل بل ځای ته).

تفسیر: یعنی نه به تری مړیږی او تل تر تله به په هم هغه ځای کښی خپل اوسیدل او هستوگنه غواړی ـ او شیبه په شیبه تازه په تازه نعمتونه وررسیږی ـ او له سره داسی کوم فکر او خیال به دوی ته نه پیدا کیږی چه مونږ به له دغه ځایه بل ځای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّيْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّيْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که شی (اوبه د) بحر سیاهی دپاره (د لیکلو) د کلماتو د رب ځما نو خامخا تمام به شی بحر پخوا له هغه نه چه تمام شی کلمات د رب ځما (ځکه چه معلومات او مقدرات د الله غیر متناهی دی) او

اگر که راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددگار.

تفسير: قريشو د يهودانو په لمسون او اشاره د «روح» او د «اصحاب الكهف» او د «ذوالقرنين» په نسبت سؤال كړى وو ـ د دغه سورت په ابتداء كښې د «اصحاب الكهف» او په آخر كښې ئې د «ذوالقرنين» قصه تر هغه ځايه پورې چه د قرآن په موضوع پورې متعلق وه بيان وفرمايل. او د «روح» په متعلق ئې د «بني اسرائيل» په سورت كښې وفرمايل! ﴿ وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ اوس د سورت په خاتمه كښې دا راښيې چه د الله تعالىٰ د علم او حكمت كلام او خبرې بې انتهاء دي، هغه خبرې چه ستاسې له ظرفه او استعداده او ضرورت سره لائقې دي هغه مو دروښودې، دغه د الله تعالىٰ د معلوماتو په مقابل كښې دومره هم نه دي لكه يو څاڅكى د اوبو د سمندر (لويو سيندونو) په مقابل كښې فرض ئې كړئ كه د سمندر د ګردو (تولو) اوبو څخه سياهي جوړه شي ـ او په هغې د الله تعالىٰ د خبرو په ليكلو لاس پورې كړى شي ـ او هغه د سمندر اوبه ښيخى وچې شي ـ او بيا دوهم ځلي او دريم ځلي بيا دغه سمندر ډك او تش شي ـ نو دغه ګرد (تول) سمندرونه به وچيږي ـ مګر د پاك الله جلت عظمته واعظم برهانه خبرې او كلام نه ختميږي ـ له هم دې ځايه وپوهيږئ چه د عظيم الشان قرآن او نورو سماويه ؤ كتابونو په ذريعه اگر كه ډير وسيع علم په ډير زيات مقدار چاته وركړ شي نو هغه هم د الله تعالىٰ د علم په مقابل كښې قليل دى اگر كه في حد ذاته ورته كثير هم ويلى شو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَمَن كَانَ يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

ووايه (اى محمده!) بيشكه هم دا خبره ده چه زه يو بشر سړى يم پشان ستاسې چه وحي راځي ماته چه بيشكه هم دا خبره ده چه معبود ستاسې معبود دى يو پس هر څوك چه وي چه اميد لرى د (اخروى) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره) نو ښائي چه (تل) عمل وكړى عمل صالح (ښه) او نه دى شريكوى په عبادت د رب خپل كښې هيڅوك.

تفسير: يعنې زه ستاسې پشان يو بشر او انسان يم ـ خداى نه يم ـ چه اصلاً او ذاتاً ګرد (تول) علوم او كمالات ماته حاصل وي. هو! الله تعالىٰ جلجلاله حقاني علوم او قدسي معارف ماته وحي راليږي چه په هغه كښې اصل الاصول علم التوحيد دى. د هغه په طرف زه ګردو (تولو) ته دعوت وركوم ـ هغه څوك چه د الله تعالىٰ د لقاء شائق وي ـ يا د ده سره مقابل كيدلو څخه خائف وي نو د هغه دپاره پكار دي چه ښه ښه كارونه او اعمال له شريعته سره موافق وكړى! او د الله

تعالیٰ په بندگی کښي هیڅوک په هیڅ یوه درجه کښي ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړی! یعنی د جلي شرک په شان د ریاء او نور خفي شرک څخه هم ځان وساتی ځکه په هر عبادت کښي چه د غیر الله شرکت وی هغه به بیرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږی.

اللهم اعذنا من شرور انفسنا!

په دغه آیت کښي ئی اشاره فرمایلی ده چه د نبی علم هم متناهی او عطائی دی او د الله تعالیٰ د علم په شان ذاتی او غیر متناهی نه دی.

تمت سورة الکهف بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد.

سورة مریم مکیة الا آیتی (٥٨) و (٧١) فمدنیتان وهی ثمان وتسعون آیة
وست رکوعات رقمها (١٩) تسلسلهاحسب النزول (٤٤)
نزلت بعد سورة «فاطر»

د «مریم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٨) او (٧١) آیتونو څخه چه مدنی دی اته نوی آیتونه او شپږ رکوع لری په تلاوت کښي (١٩) او په نزول کښي (٤٤) سورت دی. وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

كٓهيعٓصٓ ① ذِكۡرُ رَحۡمَتِ رَبِّكَ عَبۡدَهُۥ زَكَرِيَّآ ②

(دغه چه بیرته لوستلی کیږی) ذکر د رحمت مهربانی د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام د «بنی اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاؤ څخه دی. په بخاری شریف کښي راغلی دی چه ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د ګټی دوډی به ئی خوړله ـ د ده قصه پخوا له دی نه د آل عمران په (٤) رکوع څمونږ د دی پښتو فوائد موضح الفرقان تفسیر کښي لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوست شی!

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾

کله چه غږ (سوال) ئی وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کښې).

تفسیر: وائی چه د شپې په تیاره او په خلوت کښې په ورو غږ سره لکه چه د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه ـ ځکه چه داسې دعاء له ریاء څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وی کما مر فی سورة الاعراف (۷ رکوع) ﴿ ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ﴾ ښائی دغه خیال ئی هم په زړه کښې ګرځیدلی وی چه زه په دغه زوړوالی کښې ځوی غواړم ـ که راپه برخه نشی نو آوریدونکی خلق به راپوری خاندی برسیره په هغه په زوړتوب کښې طبعاً غږ هم ورو کیږی ـ او په طبیعی دول (طریقه) سره هم زاړه ورو ورو غږیږی.

قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾

وویل (زکریا پخپله دعاء کښې) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم سست ضعیف شوی دی ټول هډوکی له ما څخه او شعلې وهی سر (ځما) له جهته د سپینوالی حال دا چه هیچیری نه یم پاتې شوی په سوال (ځما) له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره دول (طریقه) سره د موت وقت قریب دی ـ ځما د سر په ویښتانو کښې د زوړتوب سپینوالی ځلیږی ـ او زه تر هډوکو پوری هم وچ شوی یم نو ای پاک الله تعالیٰ تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوی قبولی کړی دی او په مخصوصو مهربانیو سره دی روږدی (بلد) او عادی ګرځولی یم ـ نو اوس په دغه آخری وقت او زوړوالی کښې به زه څرنګه ګمان وکړم چه ځما دعاء به نه قبلوی؟ او له خپلی مهربانی او رحمت څخه به می بی برخی او بی هیلی (ناامیده) وګرځوی؟ ځینو مفسرینو د ﴿ وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴾ معنی داسې اخیستی ده «ای ربه ستا په دعوت او امتثال د اوامرو د تا کښې هیڅکله زه نه یم شقی او نافرمان ثابت شوی یعنی هر مهال (وخت) دی چه ماته کوم حکم فرمائلی دی سم برابر می د هغه امتثال کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمان منلو سعادت می راحاصل کړی دی.

وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِى

﴿ وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴾

او بیشکه زه ویریږم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) ځما (د خرابولو د دین ستا) او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی (د دیني امورو حق وارث) چه میراث یوسی له ما څخه (دیني امور) او میراث یوسي (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: د ده اقارب او خپلوان او ترېوران به نا اهله وی ـ او ده ته به ویره پیدا شوی وی چه دغه خلق وروسته له ما له خپلو بدو عملونو او غلطو چارو د دین او نیکی لیاره خرابه نه کړی او هغه دینی او روحانی دولت چه د یعقوب علیه السلام کورنی ته منتقل شوی دی او حضرت زکریا علیه السلام پوری رسیدلی دی دوی پخپلو شرارتونو او بدتمیزیو سره ضائع نه کړی.
﴿ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا ﴾ او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی د دینی امورو حق وارث چه میراث یوسی له ما څخه دینی امور او میراث یوسی علم او حکمت له آل د یعقوب).

یعنی زه زوړ او سپین ږیری یم ـ او ښځه می (بی بی ایشاع د بی بی مریمی ترور) هم شنده (او ۹۸ کلنی) ده د ووړوکی پیدا کیدلو ظاهری سامان هیڅ نشته لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چه دینی خدمات ایفاء او سنبال کړی او ستا دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی ـ ځما له لاسه به دغه ضعیفی او زوړوالی کښی څه کیدی شی ـ زه می غواړی چه یو داسی لائق ځوی ولرم چه د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام ـ او د هغوی په مطهره سجاده باندی کښینی ـ او د دوی د علم او د حکمت د خزانو مالک او د نبوت د کمالاتو وارث شی.

تنبیه: له صحیحه احادیثو څخه ثابت دی چه د انبیاؤ علیهم السلام په مال کښی وراثت نه جاری کیږی ـ د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کښی نافذ کیږی. پخپله د اهل التشیع د«کافی کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعانی» کښی د هم دغه مضمون څو روایات نقل کړی شوی دی ـ لهٰذا متعین دی چه په ﴿ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ﴾ کښی مالی وراثت نه دی مراد چه د هغه تائید پخپله د آل یعقوب څخه کیږی ـ ځکه ظاهر دی چه د ګرد (تول) آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځی د زکریا علیه السلام ځوی به څه دول (طریقه) کیدی شو؟ بلکه هم دغه د وراثت ذکر په دغه موقع کښی دغه راښکاروی چه مالی وراثت نه دی مراد ـ ځکه چه دغه په ګرده (توله) دنیا کښی مسلمه ده چه ځوی د خپل پلار د مال وارث کیدی شی. نو بیا په دعاء کښی د هغه ذکر چتی(فضول) او بیکاره ؤ ـ داسی خیال کول چه حضرت زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندیښنه کښی ؤ چه چیری دغه مال او شته

ځما له کوره ونه وځي ـ او دیني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشي، نهایت سپک او تیټ خیال دی ـ د انبیاء علیهم السلام له لوی شان څخه دغه فکر ډیر لری دی چه د دنیا د رخصت کیدلو په وقت کښې د دنیوی حقیر متاع په فکر او چرت کښې ولویږی ـ چه دغه به چیری لاړ شي؟ او له چا سره به وی؟ او لطف په دغه کښې دی چه حضرت زکریا علیه السلام دومره لوی دولتمن او د شتو خاوند هم نه ؤ او د ترکانی (نجاری) په کار کښې به مشغول ؤ ـ او د هغې د معمول څخه به ئې خپلې شپې او ورځې تیرولې ـ او قوت لایموت به ئې حاصلاوه نو ښه دغسې یو سپین ږیری متوسط المال نبی ته به څرنګه داسې یوه مفکوره او غم او اندیښنه پیدا کیدی شي چه ځما ځلور پیسې دی ځما د خپلوانو او اقاربو په لاس کښې ونه لویږی (العیاذ بالله).

﴿ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴾ او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی «رضی» په وزن د «فعیل» دی په معنی د مفعول چه راضی کړی شوی دی).

یعنی داسې یو هلک راکړه چه د خپلو اخلاقو ـ اعمالو او اطوارو په لحاظ ستا او ځما او د ګردو (ټولو) صالحانو خوښ او پسند وی.

يٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ ۣ اسْمُهٗ يَحْيٰى ۙ لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۞

ای زکریا بیشکه مونږ زیری درکوو تاته په یو داسې هلک چه نوم ئې یحیٰی دی نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دی نه په دغه نامه (او صفت بل سمنامه).

تفسیر: یعنی دعا ئې قبوله او د هلک زیری ورته وکړ شو چه د هغه د نامه تجویز هم پخپله حق تعالیٰ پخوا له تولده په (یحیٰی) سره وفرمایله ـ او اسم هم داسې عجیب او په زړه پوری چه له دی نه پخوا پر بل هیڅچا نه ؤ ایښې شوی ځینو اسلافو دلته د(سمی) معنی په (شبیه) سره اخیستی ده یعنی په دغه شان ـ صفت او ممیزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دی تیر شوی ـ ښائی چه دغه مطلب وی چه له زوړ نارینه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پوری داسې یو هلک نه دی پیدا کړی شوی ـ یا په ځینو خاصو احوالو او صفاتو (لکه د قلب رقت ـ او د بکاء غلبه او نورو) کښې د هغه مثال پخوا له دی نه نه دی تیر شوی. والله اعلم.

قَالَ رَبِّ أَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۞

وويل (زکريا) ای ربه ځما څرنګه به وی ما لره هلک او ده ښځه ځما شنده او په تحقيق رسيدلی يم زه له ډير زوړوالی نه ډير ضعف ته.

تفسير: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده ـ کله چه کوم غير متوقع خبره يا فوق العاده زيری واوری نو د زيات طمانيت او استلذاذ دپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلی کوی او له هری خوا د هغه په پوښتنی او لازمی تپوسونو او ضروری فکرونو کښی بوخت کيږی ـ او د دغه تحقيق او تفحص او تيقن څخه نوی نوی خوند اخلی او راز راز (قسم قسم) حظوظ او لذائذ حاصلوی ـ او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوی ـ نو د حضرت زکريا عليه السلام د دغه سؤال منشأ هم هم دا ده ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «کله چه ده دغسی نادره غوښتنه کوله تعجب ورپيدا نشو ـ خو کله چه ئی واوريده چه هغه غوښتنه ئی ومنله شوه نو متعجب شو».

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

وفرمايل (الله کار) هم داسی دی (لکه چه تا وويل) فرمايلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی او په تحقيق پيدا کری می ئی ته پخوا له دی نه او نه وی ته هيڅ شيز.

تفسير: دا د تعجب کومه خبره نه ده ـ په هم دغسی حالاتو کښی ته د هلک پلار کيدونکی ئی ـ او دغه د الله تعالىٰ مشيت هرومرو (خامخا) پوره کيدونکی دی.

﴿ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾ الآية ـ فرمايلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی دغه د پرښتی وينا ده.) يعنی که ستا په نزد د ظاهری اسبابو په اعتبار يو شی مشکل او سخت وی نو الله تعالىٰ جلجلاله ته هغه او نور ګرد (تول) مشکل کارونه له سره سخت نه دی ـ نو د الله تعالىٰ د عظيمه ؤ قدرتونو په مقابل کښی هر شی آسان دی ـ انسان دی ړومبی خپل وجود ته وګوری چه دی پخپله په يوه زمانه کښی هيڅ يو شی نه ؤ ـ تر دی حده پوری چه له سره د نامه او نښی خاوند هم نه ؤ ـ نو الله تعالىٰ دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ نو بيا هم دغه مطلق قادر چه يو محض لاشی شيز څخه شئ جوړوی ـ آيا هم هغه لوی ذات د يوه زاړه نارينه او زړی شندی ښځی څخه يو هلک نشی پيدا کولی؟ پر دغه فعل خو په اولی طريقه سره ښائی چه قدرت ولری.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْ اٰيَةً ۚ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

وویل (زکریا له ډیری خوشالی) ای ربه څما وګرځوه ماته یوه نښه وفرمایل (الله) چه نښه ستا دا ده چه ته به خبری نشی کولی له خلقو سره دری شپی (او ورځی پرله پسی) په دی حال چه روغ او جوړ به اوسی (بیخی کامل الخلقت بی له ګونګ والی)

تفسیر: یعنی سره له صحته او روغوالی هر کله چه دا تا ونشوی کولی چه له خلقو سره خبری اتری وکړی نو هلته وپوهیږه چه حمل قرار نیولی دی. د دی قصی په متعلق مفصل بیان په آل عمران کښی شکلی شوی دی هلته دی په (٤) رکوع څمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی ولوست شی.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰۤى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿١١﴾

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجری یا معبد) څخه پس اشاره ئی وکړه دوی ته داسی چه تسبیح وایئ تاسی په صبا او بیګا کښی.

تفسیر: یعنی کله چه هغه وقت ورسید ـ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه ـ نو له خپلی حجری څخه د باندی ووت ـ او خلقو ته ئی په اشاره سره وویل ـ چه صبا او بیګا تاسی پاک الله یادوئ! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کښی مشغول او لګیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وی ـ یا د الٰهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به ئی غوښتی وی چه نور خلق هم د ده د حال سره شریک شی ـ څکه چه پر زکریا علیه السلام حکم شوی ؤ لکه چه د آل عمران په سورت کښی راغلی دی چه په دغو دریو ورځو کښی په ښه شان سره الله تعالیٰ یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به ئی ښائی د دی لامله (له وجی) اختیار کړی وی چه علی الاکثر د عجیبه ؤ او غریبه ؤ مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وقت کښی سړی ﴿سُبْحٰنَ اللّٰهِ﴾ وائی (وفرمایل الله پس له تولد د یحیٰی چه)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ؕ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾

ای یحیٰی واخله دغه کتاب (توریت) په قوت (د زړه سره) او ورکړی ؤ مونږ دغه یحیٰی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کښی چه دی هلک ؤ.

تفسیر: یعنی توریت او نوری آسمانی صحیفی چه پر تا یا پر نورو انبیاؤ نازلی کړی شوی دی په ښه مضبوطی او کوښښ سره ئی ټینګ کلک ونیسه! او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان

سره عمل وکړه ! او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کښې اقدامات وکړه ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنې د علم الکتاب په ښوولو کښې مصروف شو پر خلقو په ښه زور او قوت سره - یعنې پلار ئې زوړ او ځوی ئې ځلمی ؤ او په هم دغه هلکتوب کښې الله تعالیٰ ده ته فهم، پوه، علم، حکمت، صادقه فراست، احکام الکتاب، او د عبودیت آداب، او د خدمت معرفت ورعطاء فرمایلی وه. وائي یو ځلې هلکانو یحیٰی علیه السلام ته وویل «راځه چه لوبې سره وکړو!» یحیٰی علیه السلام وویل «مونږ د دې دپاره نه یو پیدا شوي چه لوبې وکړو!» د ډیرو علماؤ په نزد الله تعالیٰ د خپل عمومي عادت په خلاف یحیٰی علیه السلام ته په هم دغه هلکتوب کښې نبوت هم عطاء فرمایلی ؤ. والله اعلم.

وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی ؤ مونږ یحیٰی لره رحمت مهربانی) حال دا چه مهربان ؤ (پر خلق الله) له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او ؤ (یحیٰی) پرهیزګار او نیکوکار پر مور ؤ پلار خپل او نه ؤ سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ یحیٰی علیه السلام ته شوق، ذوق، رحمت، شفقت، رقت، د زړه پوستوالی، محبت، محبوبیت له خپله درباره عنایت فرمایلی ؤ. د ښو اوصافو خاوند، پاک ذات، حسین مخ، زرین خصلت، مبارک، سعید، متقي او پرهیزګار ئې ګرځولی ؤ. په حدیث کښې راغلي دي چه «یحیٰی نه کله ګناه کړي وه او نه ئې د ګناه اراده فرمایلي وه. د الله تعالیٰ له ویرې به ئې تل ژړل او د ده پر بارخوګانو (رخسارو) د اوښکو لیارې له ورا ښکاریدې» او له سره متکبر، سرکش په خپل سر نه ؤ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنې د هیلې (امید) او ارمان ووړکي اکثریه هم داسې وي. لیکن یحیٰی داسې نه ؤ» **الصلوٰة والسلام علیٰ یحییٰ وعلیٰ محمد المصطفیٰ!**

وَسَلَٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

او سلام دی وي پر دغه (یحیٰی له جانبه د الله) په هغه ورځ چه پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چه مري به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چه پورته کړ شي دی ژوندی (**له عذابه د قیامت**).

تفسیر: کوم سلام چه الله تعالیٰ پر خپل بنده لیږی هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو دپاره وی. چه د هغه مطلب او معنی دا ده چه په ده باندی هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته. دلته د ﴿ یَوۡمَ وُلِدَ ﴾ ﴿ وَيَوۡمَ يَمُوتُ ﴾ ﴿ وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا ﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی. یعنی د ولادت له وقته نیولی د موت تر وقته پوری او له موته نیولی تر قیامته پوری په هیڅ وقت کښی پر یحیٰی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالیٰ مؤاخذه نشته او تل ترتله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَرۡيَمَ إِذِ ٱنتَبَذَتۡ مِنۡ أَهۡلِهَا مَكَانٗا شَرۡقِيّٗا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کښی (قصه د) مریمی کله چه په څنګ شوه (لاړه) له کورنی خپلی هغه ځای ته چه (د کور په) شرقی (دده) وه.

تفسیر: یعنی د حیض د غسل کولو دپاره ـ هم دغه د دی ږومبنی حیض ؤ په دیارلس کلنی یا پنځلس کلنی کښی دا له ډیره شرمه او حیاء د خپلی کورنی له مجمع څخه ګوښه (بیله) شوه ـ او داسی یو عمارت ته لاړه چه د بیت المقدس په مشرقی طرف کښی ؤ. نو ځکه نصاریٰ هم دغه مشرقی خوا د بیت المقدس خپله قبله ګرځولی ده. (او اکثر علماؤ د نصاریٰ قبله مطلق مشرق لیکلی دی).

فَٱتَّخَذَتۡ مِن دُونِهِمۡ حِجَابٗا فَأَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرٗا سَوِيّٗا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (دپاره د غسل د حیض) نو ولیږه مونږ دی ته (پس له غسل او اغوستلو د جامو) روح خپل پس شکل خپل ئی جوړ کړ دی ته د سړی کامل (تام الخلقة د نورانی ځلمی).

تفسیر: یعنی حضرت جبرئیل علیه السلام د یوه ځنګی (هلک) او نوی ډیر ښکلی پیمخی ځلمی په صورت سره متشکل شوی ورسید، هم هغسی چه د پرښتو عادت دی چه عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږی. او ممکن دی دلته د مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها د انتهائی عفت او طهارت او تقویٰ امتحان اخیستل هم مقصود وی چه داسی زورور دواعی او محرکات هم د دی د عفاف او تقویٰ جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتۡ اِنِّیۡۤ اَعُوۡذُ بِالرَّحۡمٰنِ مِنۡكَ اِنۡ كُنۡتَ تَقِیًّا ﴿۱۸﴾

نو وویل (مریمی دغه ځلمی ته) بیشکه زه پناه غواړم په رحمٰن له تا نه که ئی ته پرهیزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په اوله شیبه کښی داسی وګڼله چه دغه کوم سړی دی - په تنهائی کښی یو ناڅاپی د یوه سړی سره د مخامخ کیدلو څخه بالطبع بیبۍ مریمه سخته وویریده - او د خپلی ساتنی او پت په فکر کښی ولویده. مګر معلومیږی چه د دغی پرښتی پر څیره د تقویٰ او طهارت د انوارو د ځلیدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافی وګڼه چه «زه ستا له طرفه رحمٰن ته پناه نیسم که چیری ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره وی (لکه چه ستا له پاکی او نورانی بشری څخه هم دغه راڅرګندیږی) نو ته به له ما څخه هیسته درومی - او هیڅ به ماته تعرض نه کوی او نه به ماته ګوری».

قَالَ اِنَّمَاۤ اَنَا رَسُوۡلُ رَبِّكِ ۖۗ لِاَهَبَ لَكِ غُلٰمًا زَكِیًّا ﴿۱۹﴾

وویل (جبرئیل) بیشکه هم دا خبره ده چه زه رالیږلی شوی د رب ستا یم دپاره د دی چه وبښم تاته (په امر د رب د تا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویریږه - که ځما په نسبت ستا په زړه کښی کوم خراب خیال پیدا شوی وی هغه لری کړه! زه انسان نه یم بلکه ستا د هغه رب له جانبه (چه ته په هغه پوری پناه نیسی) لیږلی شوی پرښته یم - او د دی دپاره راغلی یم چه د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطا کړم په ﴿ غُلٰمًا زَكِیًّا ﴾ کښی دی ته اشاره ده چه هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزه ؤ صفاتو په اعتبار بیخی پاک او صاف وی.

قَالَتۡ اَنّٰی یَكُوۡنُ لِیۡ غُلٰمٌ وَّلَمۡ یَمۡسَسۡنِیۡ بَشَرٌ وَّلَمۡ اَكُ بَغِیًّا ﴿۲۰﴾

وویل (مریمی له ډیره تعجبه) څرنګه به پیدا شی ماته ځوی حال دا چه نه دی رسیدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه په سفاح) او نه ومه زه هیڅیری بدکاره.

تفسیر: د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښې الله تعالیٰ دغه یقین ورپیدا کړ چه بیشکه دغه پرښته ده مګر دغه تعجب ورپیدا شو هغه جینئ چه له سره میړه (خاوند) نه لری چه په حلاله طریقه د دی سره ئی مساس کړی شوی او بدکاری ئی هم نه ده کړی چه په حرامه طریقه سره به ئی هلک حاصل کړی وی. نو دی ته د دغه رهبانیت په حالت کښې پاکیزه ولد به څرنګه ورپه برخه کیدی شی؟ لکه چه حضرت زکریا علیه السلام له دی نه په لوی عجیب بشارت باندی سؤال کړی ؤ.

قَالَ كَذٰلِكِ ۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ۚ

نو وویل (جبرئیل مریمی ته کار) هم داسی دی (لکه چه ته وائی لیکن) فرمایلی دی رب د تا دغه (کار) پر ما باندی آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چه حضرت زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی ؤ (د هم دغه سورت) (١) رکوع او هم دغه تفسیر کښې دی بیا ولوست شی.

وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾

او چه وګرځوو مونږ دغه (هلک لویه) علامه دلیل (د کامل قدرت) دپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) زمونږ، او دی (پیدا کیدل د ده بی له پلاره) یو کار مقرر کړی شوی (له ازله).

تفسیر: یعنی دغه تولد هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او لا له پخوا څخه دغه امر طی او حکم د واقع کیدلو پری شوی دی چه له سره پکښې تخلف نه واقع کیږی او څمونږ حکمت د دغی خبری مقتضی دی چه بی د بشر د مسی محض د یوی جینئ له وجوده هلک پیدا کړو. او هغه لیدونکو او اوریدونکو دپاره څمونږ د عظیمه ؤ قدرتونو څخه یو لوی دلیل دی څکه چه ګرد (تول) انسانان د نارینه ؤ او د ښځو له یو ځای کیدلو څخه پیدا کیږی. آدم علیه السلام مو بی د دغو دواړو څخه پیدا کړی دی. او بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها مو یواځی د نارینه له وجوده پیدا کړی ده. څلورم صورت ئی هم دغه دی چه د مسیح علیه السلام په وجود کښې ظاهر شو چه بی د نارینه له وجوده یواځی د ښځی له وجوده موجود شی. او په دغه ترتیب سره د پیدایښت څلور واړه صورتونه واقع شول نو د حضرت مسیح علیه السلام وجود د الٰهیه ؤ قدرتونو یو دلیل دی او د الله تعالیٰ له طرفه دنیا ته د لوی رحمت سامان دی.

فَحَمَلَتْهُ فَانتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

پس حامله شوه (مريمه) په دغه (عيسٰی) سره نو په څنګ شوه سره له دغه (عيسٰی) يو ځای لری ته.

تفسير: وائی چه پرښتی وپوکل، نو هغه حامله شوه. وفي البحر: وذكروا ان جبرئيل عليه السلام نفخ في جيب درعها اوفيه وفي كمها والظاهر ان المسند اليه النفخ هو الله تعالى لقوله فنفخنا (صفحه ١٨١ مجلد ٦) كما قال في آدم عليه السلام ونفخت فيه من روحي. والله اعلم
يعنی څه مهال (وخت) چه د حمل د وضعی وقت ورنژدی شو، نو له ډيره شرمه او حياء له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوه. او کوم لری ځای ته لاړه ښائی چه دغه ځای به هم هغه وی چه ورته «بيت لحم» وائی دغه ځای د «بيت المقدس» څخه اته ميله لری دی. ذكره ابن كثير رحمة الله عليه عن وهب رحمة الله عليه.

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا ﴿٢٣﴾

پس راوسته مريمه درد د لنګيدلو (مضطرباً «پريشانئ په حال») په ويخ د ونی د خرما ته (لپاره د تکيی، کله چه عيسٰی متولد شو) وويل (مريمی له ډيری حياء) کشکی که مړه وی زه پخوا له دی حاله او وی زه (اوس يو ځيز) هير شوی بيخی له زړونو وتلی.

تفسير: يعنی د لنګوالی د درد له شلته د يوی زړی خرما ونی ويخ ته چه په يوه اوچته ځای کښی ولاړه وه. پناه ئی يووړه (او هلته پته کيناسته) په دغه وقت کښی د درد له تکليفه او د يواځی والی او بيکسی او ضرورت او راحت د سامان د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) او له ټولو څخه زيات داسی مشهوره پاکه صافه عفيفه جينئ له دينی حيثيته د مستقبل بدنامی او رسوائی انديښنی او تصور څخه سخته ناقراره او پريشانه وه ـ تر دی پوری چه د هم دغه کرب او اضطراب په غلبه کښی يو ناڅاپه داسی يوه جمله يی هم له خولی ووته ﴿ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا ﴾ کشکی زه له دی شيبی څخه لا له پخوا مړه شوی وی او په دنيا کښی ځما نوم او نښان نه وی پاتی ـ ځو په هيره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلی، د اضطراب

کرب او اندیښنی له شدته هغه زیری او بشارات چه د پرښتی له خوا دی ته ورکړی شوی وو تری بیخی هیر شوی وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

پس غږ وکړ (پرښتی) دغی (مریمی) ته له لاندی طرفه د دی چه مه خپه کیږه په تحقیق گرځولی ده رب د تا لاندی (له قدمونو) د تا چینه (یا سردار چه عیسٰی دی). او وخوځوه (وښنده) خپل ځان ته بیخ د خرما چه راتوی کاندی پر تا خرما پخی لوندی تازه.

تفسیر: دغه ځای چه صدیقه مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د خرماؤ د ونی تر ویخ لاندی (پته) ناسته وه - لږ څه اوچت ؤ - له دی نه د ښکته ځای څخه بیا همغی پرښتی ورغږ کړ چه «مه خپه کیږه او مه پریشانیږه! بلکه د الله تعالیٰ په قدرت هر قسم ظاهری او باطنی اطمینان حاصل کړه ښکته وگوره چه پاک الله خاص تاته څرنگه چینه یا نهر جاری کړی دی - چه تری وڅښی - او ستا د خوراک دپاره پاس وگوره - چه (له دغی وچی کلکی د خرما د ونی څخه چه ته په ویخ کښی ئی پته ناسته ئی) څنگه پخه تازه - پسته خرما سم د لاسه پیدا کړی ده - څو ئی وښندی او تری وخوری».

تنبیه: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسٰی علیه السلام بللی او له تحت څخه د مریمی صدیقی نس ئی مراد کړی او) د «سری» معنی یی په چینه سره کړی ده - ظاهر دی چه دغه چینه د خرق العادت په صورت بهولی شوی ده - او خرما هم بی‌موسمه په وچی ونی لگیدلی ده د دغو خوارقو د لیدلو د بیبی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښی تسکین او اطمینان پیدا او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیا شول. او لکه چه مفسرین لیکی په دغه حالت کښی دغه شیان بیبی مریمی ته نافع او مفید هم ؤ - او دی ورته ضرورت هم درلود (لرلو) (نو څکه د الله په حکم په هم دغه اکل او شرب سره بیرته روغه جوړه شوه.)

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه) او (رنی) یخی کړه سترگی خپلی (په عیسٰی او خوشحاله شه).

تفسیر: یعنی پخه تازه خرما وخوره! او د دغی مخصوصی چینی د اوبو څخه وڅښه! او خپل پاک او مطهر ووړکی ته ګوره! او خپلی سترګی دی پری یخی او رڼی کره! او د وروسته غم مخوره! چه الله تعالیٰ د ګردو (تولو) مشکلاتو لری کوونکی دی.

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چه د عیسٰی د تولد پوښتنه ئی در څخه کوله) نو ووایه بیشکه زه چه یم نذر کړی می ده پر ځان رحمٰن ته روژه (له کلامه) پس له سره به خبری ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یوه انسان سره!

تفسیر: یعنی که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسٰی علیه السلام د څیړیدلو په نسبت څه) پوښتنه وکره نو ته د لاسونو او د سترګو او نورو په اشارو سره هغوی داسی وپوهوه چه نن ورځ ما محضاً لله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړی ده او له تاسی سره نن هیڅ خبری اتری نشم کولی ـ د دوی په دین کښی دغسی نیت درست ؤ ـ او دوی به د نه ویلو روژی هم نیولی خو څمونږ د محمدیانو په شریعت کښی داسی د کلام روژه نیول درست نه دی او دا ووایه بیشکه زه چه یم نذر می منلی دی مطلب دا دی چه د نذری روژی نیت وکره او بیا داسی ووایه. او ﴿إِنسِيًّا﴾ قید ئی ښائی څکه لګولی وی چه (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږیږم (﴿فَإِمَّا تَرَيِنَّ﴾ په اصل کښی «**ان ما ترئیین**» دی چه د«**ان ما**» نون شرطیه مدغم شوی دی په «**ما**» زائده کښی «**ترئیین**» د مخاطبی مونثی صیغه ده له بابه د «**فتح**» نه چه «ع او «**ل** تری حذف او فتحه د «**ع**» لاره «**ر**» ته او «**ن**» د تاکید پری داخل شو او نون اعرابی تری محذوف شو او «**ی**» د ضمیر مکسوره شوه له جهته د التقاء د ساکنین).

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسٰی) قوم خپل ته چه اخیستی ئی وه هغه (عیسٰی په غیږ کښی کله چه قوم ئی ولیده) نو وویل (یهودانو) ای مریمی په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسٰی علیه السلام ئی پخپلی غیږ کښی ونیو ـ او د خپل قوم په مخ کښی راغله ـ نو ګرد (تول) خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک ـ حیران او متحیر پاتی شول ـ او

گردو (تولو) په داسی ویناؤ خوله وپرانستله، ای مریمی تا بلاء وکړله ـ او داسی غټه خبره دی پیدا کړه ـ نو ژر شه ووایه چه دغه ساختگی شی دی له کومه راوړ له دی نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وی چه یوه پیغله بی میره جینئ (چه تر نن پوری به لا حائضه هم نوی شوی) داسی دعوی وکړی چه د ما کره ځوی شوی دی (بی له پلاره).

يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾

ای خوری د هارون! نه ؤ پلار د تا سړی د بدی او نه وه مور ستا بدعمله (نو دا ته ولی داسی شوی؟)

تفسیر: یعنی پری بدگمانه شول او داسی ئی ورته وویل چه ستا مور او پلار او کورنئ او کهول له قدیم الایامه تر اوسه پوری په عفت او عصمت او طهارت معروف دی نو په تا کښی دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نیکانو له اولاده ؤ څخه د بدی صدور د حیرت او تعجب وړ (لایق) دی.

تنبیه: بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی «اخت هارون» ځکه وویل چه د حضرت موسیٰ د ورور هارون علیه السلام له نسله وه گواکی له «اخت هارون» څخه «اخت قوم هارون» مقصود دی ـ لکه چه ﴿وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ﴾ کښی هود علیه السلام ته د «عاد» ورور ویلی دی حال دا چه «عاد» د دی قوم د اصلی مورث نوم ؤ او ممکن دی د «اخت هارون» څخه د هغه ظاهری معنی ئی واخیسته شی لکه چه له ځینو صحیحه ؤ احادیثو څخه ظاهریږی چه د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها دغه ورور یو صالح سړی ؤ ـ نو د کلام حاصل داسی شو چه «ای مریمی ستا پلار متقی او مور دی عابده او ورور دی صالح او پاس نسب دی عین «هارون علیه السلام» ته رسیږی ـ نو سره له دومره مفاخرو او محاسنو له تا څخه داسی بد کار ولی ښکاره شو.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ

نو اشاره وکړه (مریمی) هغه ته (چه له دغه عیسیٰ سره وغږیږئ!)

تفسیر: یعنی صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکی په لوری (چه تی ئی په خوله کښی ؤ او د خلقو دغه گردی (تولی) خبری ئی په ځیر سره اوریدی) اشاره وکړه چه تاسی پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ.

قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾

نو وويل (خلقو) څرنګه خبري وکړو مونږ له هغه چا سره چه دی هغه په مهد (ځانګو یا غیږ) کښې وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعني سره له دغسې شرمناکه حرکته دی ته لا وګوره چه پر مونږ ملندی هم وهي او مسخری راپوری کوی چه دغه خپل جواب د دغه تی رودونکی وړوکی ماشوم څخه واوری! نه نو د یوه داسی نوی ځېږېدلی هلک سره به مونږ څرنګه سؤال او جواب وکړی شو؟

تنبیه: ﴿ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ کښې د ﴿ كَانَ ﴾ لفظ پر دی دلالت نه کوی چه عیسٰی علیه السلام د خپل دغه تکلم په وقت کښې «صبی» نه ؤ پاتی په قرآن عظیم کښې داسی مضامین دیر استعمال شوی دی مثلاً په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ یا ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ﴾ یا ﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴾ او نورو کښې «﴿ كَانَ ﴾» استعمال د داسی مضمون دپاره شوی دی چه د هغه سلسله د ماضی زمانی د سلسلی د پری کیدلو سره نه وی منقطع شوی ـ او دلته د ﴿ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ په تعبیر کښې دغه نکته شته چه ویونکو دغه د تکلم نفی د یوی ضابطی او عمومی قاعدی په دول (طریقه) وړاندی کړی وه ـ یعني نه صرف عیسٰی علیه السلام بلکه د هر هغه هلک (وړوکی) چه دغسې نوی ځېږېدلی وی ـ او په غیږ کښې پروت تی رودنکی وی عادتاً کلام محال دی.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وویل (عیسٰی) چه بیشکه زه بنده د الله یم؛ راکړی ئی دی ماته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

تفسیر: یعني د قوم په منځ کښې هم دغه خبری او اتری کیدی چه الله تعالیٰ مسیح علیه السلام په خبرو راوست او د عیسٰی علیه السلام هغه وینا چه په دغه وقت کښې ئی وکړه ـ د دغو د هغه تردد او د غلطو او فاسدو خیالاتو تردید ئی وکړ ـ چه اوس یا وروسته له دی نه د ده په نسبت قائم کیدونکی ؤ. «(زه بنده د الله یم)» یعني نه پخپله الله تعالیٰ او نه د الله تعالیٰ ځوی یم ـ لکه چه د نصاریٰ ؤ عقیده ده ـ لکه چه د هم دی عقیدی د تردید دپاره پرومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

«(او ګرځولی ئی یم نبی)» یعني مفتری او کاذب نه یم لکه چه یهودان ګمان کوی.

تنبیه: د آل عمران او مائده په سورتونو کښې د حضرت مسیح علیه السلام د تکلم فی المهد په متعلق کلام کری شوی دی ـ هغه دی هلته ولوست شی ـ د صحیح بخاری شریف په حدیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغو دریو هلکانو په نسبت چه د تکلم فی المهد ذکر فرمایلی دی له هغوی ځنی یو هم دغه حضرت مسیح علیه السلام بن مریم دی ـ مګر نن، پرون خلق د قرآن او

حدیث په خلاف د حضرت مسیح د تکلم فی المهد څخه انکار کوی حال دا چه د دوی په لاس کښې د نصرانیانو د عمیاء تقلید څخه ماسواء بل هیڅ یو دلیل نشته.

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾

او ګرځولی یم زه (الله) برکت ناک په هر ځای کښې چه اوسیږم او تاکیدی حکم ئې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره او په زکوٰة سره تر څو چه زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنی تر څو چه ژوندی یم ـ د هر وقت او د هر ځای سره مناسب د هر قسم صلوٰة او زکوٰة حکم چه شوی وی، د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره ئې برابر تل ادا کوم. لکه چه په بل ځای کښې د مؤمنینو په نسبت فرمایلی دی. ﴿ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴾ د دی مطلب داسی نه دی چه په هر آن او هر وقت کښې تل لمونځ به کوی بلکه مراد ئې دا دی چه په هر وقت او په هر قسم چه د لمانځه حکم شوی وی تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوی او د هغه برکات او انوار تل پر دوی محیط او چاپیر وی. که کوم سړی داسی ووائی «څو چه مونږ ژوندی یو پر لمانځه ـ زکوٰة ـ روژه ـ حج او نور مامور یو» نو آیا د هغه مطلب به داسی اخیست کیږی چه هر یو مسلمان مامور دی چه تل هر ساعت لمونځ وکړی ـ او هر ساعت زکوٰة ورکړی ـ (که د نصاب مالک وی که نه وی) هر وقت روژه ونیسی ـ هر وقت حج وکړی ـ د حضرت مسیح علیه السلام په متعلق هم د «مادمت حیا» مطلب هم داسی واخیست شی. په یاد ئې ولرئ چه د «صلوٰة» لفظ یواځی له هم دغه اصطلاحی لمانځه سره نه دی مخصوص. لوی قرآن له ملائکو او انسانانو څخه تیر شوی د ګرد (تول) جهان په طرف هم د «صلوٰة» نسبت کړی دی ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴾ ء (١٨ جزء د «النور» ٤١ آیة ٦ رکوع) او دا ئې هم راښودلی دی چه د هر شی د تسبیح او د صلوٰة په حال باندی یواځی پخپله پاک الله پوهیږی چه د کوم یوه صلوٰة او تسبیح په څه دول (طریقه) سره دی؟ هم داسی د «زکوٰة» معنی هم اصلاً طهارت ـ نمو ـ برکت او مدح ده، چه له دغو ځنی د هر یوه معنی استعمال په قرآن او حدیث کښې په خپلو خپلو مواقعو کښې شوی دی. په هم دغه رکوع کښې د حضرت مسیح په نسبت د ﴿ غُلَامًا زَكِيًّا ﴾ لفظ تیر شو ـ چه له «زکوٰة» څخه مشتق دی او یحیٰی علیه السلام ته ئې وفرمایل ﴿ وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً ﴾ د «الکهف» په سورت کښې دی ﴿ خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴾ دلته هم د «زکوٰة» معنی هم داسی عمومی اخیستی شی ـ او ممکن دی له

﴿ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَوٰةِ وَالزَّكَوٰةِ ﴾ څخه «اوصاني بان آمر بالصلوٰة والزکوٰة» مراد وی لکه چه د اسمٰعیل علیه السلام په نسبت فرمائلی دی ﴿ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَوٰةِ وَالزَّكَوٰةِ ﴾ بیا د «اوصاني» لفظ د خپل لغوی مدلول په اعتبار د دی خبری مقتضی نه دی چه د هم هغه د «ایصاء» له وقته پری تعمیل شروع شی. او هم دیر ممکن دی چه له «مادمت حیا» څخه د هم دغی ځمکی ژوندانه مراد واخیست شی ـ لکه چه د «ترمذی» په یو حدیث کښی راغلی دی چه الله جل‌جلاله د جابر رضی الله تعالیٰ عنه پلار پس له شهادته ژوندی کړ ـ او وئی فرمایه چه «له ما څخه څه څیز وغواړه»! هغه عرض وکړ «یا الله ماته بیا داسی ژوندون را په برخه کړه ـ چه په هغه کښی بیا ستا په لیاره کښی ووژلی شم!» له دغه ژوندون څخه یقیناً د ځمکی ژوندون مراد دی. که نه شهیدانو ته نفس الحیات خو پخپله قرآن او په هم دغه حدیث کښی بالتصریح موجود دی ـ او د حیات مطلب په «لوکان موسٰی او عیسٰی حیین ـ الخ کښی هم دغه حیات وګڼئ که بالفرض د دی حدیث والی ثابت شی. «بالفرض» مو ځکه وویل چه د ده اسناد د احادیثو په کتابونو کښی هیچیری نه دی موندلی شوی.

وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نیکی کوونکی له مور خپلی سره او نه ئی یم ګرځولی زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چه هیڅوک ئی پلار نه ؤ ـ نو یواځی د مور نوم ئی واخیست. دغه ګردی (تولی) جملی چه د ماضی په صیغو سره راوړی شوی بیشکه د هغوی معانی په ماضی سره اخیستلی کیږی لیکن داسی چه متیقن الوقوع مستقبل ئی ماضی فرض کړی دی لکه چه په ﴿ أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ﴾ کښی هم داسی مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کښی د ماضی د صیغو په استعمالولو کښی تنبیه ورکړه چه د دغو ګردو (تولو) شیانو کیدل په مستقبل کښی داسی یقینی او قطعی دی لکه چه واقع شوی دی د حضرت مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو، اترو ـ او له هغو اوصافو او خصائلو چه بیان کړل شول ـ په دیر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو چه د ده پر ماجده والده لګولی شوی ؤ ـ اول خو د داسی ووړکی وینا ـ او داسی جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی ؤ ـ بیا په داسی یو ووړکی کښی چه دومره سوچه خصال وموندل شی ـ نو ښکاره ده چه هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولدالزناء کیدی شی لکه پخپله د دوی له دی اقرار څخه هم ظاهریږی ﴿ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴾ چه دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

او (ووايه عيسٰى) سلام دى پر ما په هغه ورځ چه ځيږولى شوى يم (له مسه د شيطانه او نورو بديو (او خرافاتو) او په هغه ورځ چه مرم به (له عذابه د نزعى او د قبره) او په هغه ورځ چه پورته به كړى شم ژوندى (له عذابه د قيامت

تفسير: د دى جملى سره سمه بله هم دغسى جمله پخوا له دى نه د حضرت يحيٰى عليه السلام په ذكر كښى مذكوره شوه ـ د دغو دواړو په منځ كښى هم دغومره فرق شته چه هلته پخپله د الله تعالىٰ له لورى كلام ؤ او دلته د حضرت مسيح عليه السلام له ژبى هم هغه خبرى ويلى شوى دى ـ او هم د «سلام» او د «السلام» فرق د لحاظ قابل دى.

(او فرمائى الله د هغه صفت چه مو اوس وكړ)

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾

دغه (موصوف) عيسٰى ځوى د مريمى دى (فرمايلى دى الله په شان د عيسٰى كښى) خبره حقه رښتيا هغه چه په دى كښى سره جګړى كوى (خلق).

تفسير: يعنى د مسيح عليه السلام شان او صفت هم دغه دى چه پاس بيان شو په يوه رښتيا او ښكاره خبره كښى خلقو چتى(فضول) جګړى او مناقشى پيدا كړى دى. او راز راز (قسم قسم) اختلافات ئى پكښى درولى دى چه يو ترى خداى جوړوى ـ بل ئى د الله تعالىٰ ځوى ګڼى ـ بل يى كذاب او مفترى بولى ـ بل د ده پر نسب او نورو طعنى وهى ـ رښتيا خبره خو هم دغه ده چه ښكاره كړى شوه چه مسيح عليه السلام خداى نه دى بلكه د الله تعالىٰ يو مقرب بنده دى ـ كاذب او مفترى نه دى ـ بلكه يو رښتين نبى دى. د ده حسب او نسب ګرد (تول) سره پاك دى ـ الله تعالىٰ ده ته «**كلمة الله**» فرمايلى دى. او ممكن دى د ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ معنى هم دغه «**كلمة الله**» وى.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

نه ښائيږى الله ته دا چه ونيسى ولد (هيڅوک) پاكى ده ده ته (له نيولو د

ولد) هر کله چه حکم وکړی دی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه وائی هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسیر: هغه ذات ته چه د ده د یوه (کن ـ شه!) څخه هر شي موجودیږي د څوی او لمسی څه ضرورت لاحق دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وقت کښي ورسره کومک او مرسته (مدد) کوی؟ یا د مشکلاتو په وقت کښي به ئی لاس سپکوی؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتی؟ او که داسی کومه شبهه درپیدا شوی وی چه عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کیږی نو د حضرت مسیح علیه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه جواب هم دغه د ﴿ كُن فَيَكُونُ ﴾ په جمله کښي راغی. یعنی داسی مطلق قادر ته دغه څه اشکال لری چه یو هلک بې له پلاره پیدا کړی؟ که عیسایان الله تعالیٰ د مسیح پلار او صدیقه مریمه د ده مور گڼی نو العیاذ بالله د میره (خاوند) او د ښځی د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوی؟ سره له دی چه پلار ئی ودروی نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسی نه وی چه بالعموم په والدینو کښي دی نو بیا په بې پلاره پیدا کولو کښي به څه اشکال وی؟

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِن بَيْنِهِمْ ۖ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

او (وویل عیسیٰ) بیشکه الله رب زما دی او رب ستاسی دی پس عبادت کوئ تاسی د الله؛ هم دغه لیاره سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ ډلو (د نصاریٰ په باب د عیسیٰ کښي) له منځ د دغو (خلقو) نو خرابی ده دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی له حاضریدو د هغی ورځی ډیری لوئی (د قیامت نه).

تفسیر: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د حضرت مسیح علیه السلام مقوله ده ـ گواکی پخوا له دی نه د حضرت مسیح هم هغه خبری چه له ﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ﴾ الآیة ـ څخه نقل کړی شوی دی دا د هغه تکمله شوه په منځ کښي د مخاطبینو د تنبیه دپاره له ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ﴾ څخه د الله تعالیٰ کلام ؤ. زما په نزد بهتر دا دی چه دغه د ﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ ﴾ الآیة ـ سره ولګولی شي ـ یعنی (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کښي د مریمی او د مسیح علیه السلام د حال هغه مذکور چه شوی دی ـ وائی وروه! او ووایه چه زما او ستاسی رب الله دی. یواځی د هم دغه عبادت وکړئ! څوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالیٰ د توحید داسی سمه صافه لیاره دربښوولی ده چه هیڅ لوړه، ژوره (نشیب و فراز) کوږوالی نه لری ـ او

گردو (تولو) انبیاو د هم هغه په طرف لیار ښوونه کړی ده ـ لیکن خلقو ډیری فرقی جوړی کړی دی او بیلی بیلی لیاری ئی ایستلی دی ـ نو هغه کسان چه له توحید څخه انکار کوی نو هغوی ته د ډیری هولناکی ورځی (قیامت) له تباهی څخه خبردار کیدل په کار دی چه خامخا راتلونکی دی.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

څه ډیر ښه اوریدونکی به وی دوی او څه ډیر ښه لیدونکی (به وی دوی په هغی ورځی کښی چه رابه شی دوی مونږ ته لیکن ظالمان نن ورځ په گمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی نن چه اوریدل او لیدل مفید دی دوی بیخی کانه او ړانده شوی دی ـ او د قیامت په ورځ چه لیدل او آوریدل له سره فائده نه رسوی د دوی سترگی او غوږونه خلاصیږی او په دغی ورځی کښی به داسی خبری اوری چه زړونه ئی تری ړرق چوی او داسی مناظر او ننداری به گوری چه د هغو د لیدلو څخه به د دوی څیری تکی توری الوځی **(نعوذ بالله منه!)**

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ

او وویروه ته دوی له ورځی د حسرت (او ارمانه) کله چه فیصله کړی شی کار (د حساب او کتاب)

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډیری مواقع وردمخه کیږی او آخری موقع به هم هغه وی کله چه مرگ د یوی گډی پشان راوستی شی او د جنت او د دوزخ په منځ کښی د گردو (تولو) په مخ کښی په داسی حال کښی چه گرد (تول) به ورته گوری ذبح کاوه شی ـ او داسی یو غږ به کیږی چه «جنتی دی په جنت کښی او دوزخی دی په دوزخ کښی د تل دپاره پاتی وی، وروسته له دی نه به مرگ هیچا ته نه راځی» نو په دغه وقت کښی کافران بالکل نا امیده کیږی او د حسرت لاسونه به سره مښی او گوتی به چیچی.

څه په کار ده اوس ژړا او انگولا ـ لوښی مات او غوږی توی شول په بیدیا

وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

حال دا چه دوی (په دنيوی) غفلت کښې دی او دوی ايمان نه راوړی

تفسير: يعنی په دغه وقت کښې دوی د داسی ورځی په راتګ باور نه کوی او د غفلت په نشو کښې مخمور پراته دی او په ډيره درنه هيره کښې لويدلی دی خو څه مهال (وخت) چه له قيامت د لويو مصائبو سره مخامخ کيږی ـ نو دلته وائی کشکی هلته مو سترګی خلاصی کړی وی او پخپلو نفعو او زيانونو پوهيدلی وی مګر د دغی ورځی حسرت او افسوس دوی ته هيڅ په درد نه خوری څکه

لګيا وی تل په لوبو له نن ورځ وی بيغم ◦ الآن قد ندمت وما ينفع الندم

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ۝

بيشکه مونږ چه يو هم دا مونږ وارث کيږو د ځمکی او د هغه چا چه پر دغه ځمکی دی او خاص مونږ ته به راوستی شی دوی (دپاره د جزا)

تفسير: يعنی د هيچا مال او ملک به باقی نه پاتی کيږی، هر شی به مستقيماً د خپل حقيقی مالک په طرف رجوع کوی الله تعالیٰ به پخپله بالذات علی الاطلاق حاکم او متصرف وی، په هر څيز کښې به هر قسم سره چه اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره پکښې تصرف کوی ـ د دنيا د هغو سامانونو چه تاسی ئی په غفلت کښې غوړځولی يئ وارث او مالک يواځی هم هغه وحده لاشريک له الله تعالیٰ پاتی کيږی. د مال او د ملک ګرد (ټول) طويل او عريض دعوی کوونکی ټول د فناء او زوال په کنده کښې غوړځاوه شی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ ۬

او ياد کړه (ای محمده! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) ابراهيم

تفسير: په تيره رکوع کښې د حضرت مسيح عليه السلام او د صديقی مريمی رضی الله تعالیٰ عنها قصه بيان او د نصرانيانو ترديد وکړی شو چه دوی يو انسان د رحمٰن په ځای دراوه، په دغه رکوع کښې د مکی معظمی د مشرکينو د شرمولو دپاره د حضرت ابراهيم عليه السلام قصه اوروله شی ـ چه دی عين تر خپل پلار سره څرنګه او د شرک پر خلاف کلک ودريد او له شرکه او بت پرستی څخه ئی منع کوله؟ او ګردو (ټولو) ته ئی وويل چه که له شرکه لاس واخلئ ـ او

د وحدت پر سمه لیاره روان شئ! کله چه خپل تبلیغ او هدایت ئی بی اثره ولید نو وطن، اقارب او گرد (تول) هیواد والا ئی هم پریښودل، او محضاً لله ئی هجرت اختیار کړ. د مکی مکرمی مشرکانو داسی دعوی کوله چه دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادی او د هم هغه پر دین قائم دی نو دا ئی هغوی ته وروښوول چه ستاسی د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه دول (طریقه) وه؟ که د آباؤ او اجدادو تقلید کوئ، نو د داسی یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه گانو نه هم هغسی مرور او بیزاره شئ ـ لکه چه ابراهیم علیه السلام تری بیزاره شوی ؤ.

اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (ابراهیم) ؤ صدیق (ډیر رښتینی) نبی

تفسیر: د «صدیق» معنی دا ده چه ډیر زیات رښتیا ویونکی چه پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخی رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره گردو (تولو) ته ښیی. یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړی ته وائی چه د ده په زړه کښی د رښتیا قبلولو دپاره نهایت اعلیٰ اکمل استعداد موجود وی. هر هغه خبره چه د الله تعالیٰ له جانبه ور ورسیږی هغه بلا توقفه د ده په زړه کښی ځای ونیسی ـ او بیخی د شک او تردد ځای او گنجائش پکښی پاتی نشی ـ ابراهیم علیه السلام په هری یوی معنی سره «صدیق» ؤ او کله چه د «صدیقیت» دپاره «نبوت» نه دی لازم نو ځکه ئی وروسته د«صدیقاً» سره «نبیا» هم وفرمایل او پر نبوت ئی هم تصریح وکړه ـ له هم دی ځایه معلوم شو چه د کذبات ثلاثه حدیث او په «**نحن احق بالشک من ابراهیم**» او نورو روایاتو کښی د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده چه د کلام له سطحی څخه مفهومیږی.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰۤاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل ته ای پلاره څه دپاره عبادت کوی ته د هغه څیز چه نه اوری او نه وینی او نه دفع کولی شی له تا نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنی هغه چه گوری او آوری او په مشکلاتو کښی هم پکار راځی ـ مگر واجب الوجود نه وی د هغه عبادت هم نه دی جائز څه ځای د دی چه د یوی بی ځانه تیږی (گټی) یا بی روحه بت چه نه لیدی شی او نه اوریدی شی او نه څمونږ څه په کار راځی او پخپله څمونږ په لاسونو جوړ شوی او تورلی شوی دی هغه خپل معبود ودروو ـ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه

سرې کار له سره نشي کيدی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّى قَدْ جَآءَنِى مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِىٓ أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

اې پلاره ځما بیشکه زه چه یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چه نه دی راغلی تاته نو متابعت وکړه ځما چه وبه ښیم تاته لیاره سمه برابره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی او د شریعت له حقائقو څخه ئې واقف کړی یم که ته ځما متابعت وکړې نو زه به دې پر داسې سمې صافې لیارې بیایم چه د الله تعالیٰ تر رضاء پورې رسیږې پرته (علاوه) له دې نه نورې ګردې (تولې) لیارې داسې خرابې او کږې دی چه پر هغو باندې له تللو څخه هیڅوک برې او نجات نشي مونډلی.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾

اې پلاره ځما مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)؛ بیشکه شیطان دی له رحمٰن څخه ډیر نافرمانه (سرکشه).

تفسیر: د بتانو عبادت په شیطانی اغواء او لمسون کیږې - او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډیر زیات خوشالیږې نو په دې لحاظ ګواکې د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی او د شیطان عبادت ګواکې د رحمٰن څخه انتهائی نافرمانی ده. ښائی د ﴿عَصِيًّا﴾ په لفظ سره دې لورې ته هم توجه ورکړې وی چه د شیطان د ړومبنی نافرمانی اظهار په هغه وقت کښې شوی ده چه ستاسې د پلار آدم علیه السلام په مقابل کښې د تعظیمی سجدې حکم ورکړې شوی ؤ لهٰذا د آدم علیه السلام اولادې ته د ډیر شرم او ننګ ځای دی چه د رحمٰن څخه مخ واړوی او له شیطان سره ټټپله یارانه ونښلوی - یا هغه قدیمې ازلی دښمن خپل معبود وګرځوی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

ای پلاره څما بیشکه زه چه یم ویریږم له دی نه چه وبه رسیږی تاته عذاب له رحمٰن څخه (لامله «له وجی» د متابعت د شیطان) پس شی به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی د رحمٰن د عظیمه ؤ رحمتونو اقتضاء دا ده چه پر ګردو (تولو) بندګانو ئی شفقت او مهربانی وی لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده چه هم دغه حلیم رحیم او کریم الله تعالیٰ هم په قهر نشی او پر تاسی کوم سخت آفت نازل نه کری چه په هغه کښی د اخته کیدلو لامله (له وجی) تل تر تله د شیطان رفیق او ملګری شئ یعنی د کفر او شرک له مزاولته په مستقبل کښی د ایمان او توبی توفیق درپه برخه نشی ـ او د اولیاء الشیاطین په دله کښی شامل شی ـ او په دائمی عذاب کښی وغورځاوه شی عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستی ده لیکن حضرت شاه صاحب لیکی. ـ «یعنی د کفر له وباله که کوم آفت راشی نو له شیطانه به مدد غواړی یعنی له بتانو څخه ـ اکثر خلق په هم دغسی وقت کښی شرک کوی» والله اعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ ۖ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځونکی ئی ته له (عبادت د) معبودانو څما ای ابراهیمه، که منع نشوی ته (له دی کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو (خامخا) تا په تیږو (کتو) (یا بدو خبرو) سره او ترک می کړه (او لری شه له مانه) دیر مدت (چه ضرر می در ونه رسیږی).

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له آوریدلو څخه وروسته ده ته وویل «معلومیږی چه ته څمونږ له معبودانو څخه بد عقیده ئی بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پریږده ـ که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه آوری بلکه څما په لاس به سنګساریږی که خپل خیر غواړی نو له ما څخه تر یوه مدت (مادام العمر) لری شه! چه زه نه غواړم چه ستا رنګ وګورم ـ او پخوا له دی نه چه زه پر تا لاس پورته کړم ته له دی ځایه لری شه!»

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ ۖ

وویل (ابراهیم) سلام (د متارکی د خبرو) دی وی په تا باندی.

تفسیر: دغه د رخصت یا د متارکت سلام دی لکه چه ځمونږ په محاوراتو هم په داسی مواقعو کښی داسی ویلی کیږی چه که هغه خبره یا کار داسی وشی نو ځما درته سلام دی لکه چه په (٢٠) جزء د القصص په (٥٥) آیت (٦) رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴾
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «معلوم شو که په دینی خبره مور او پلار خپه شی او خپل ځوی له کوره وباسی او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا تری بیلتون اختیار کړی نو دغسی هلک نه عاق کیږی».

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل (څو مسلمان شی)؛ بیشکه چه الله دی پر ما ډیر مهربان.

تفسیر: امید شته چه پاک الله پخپله مهربانی به ځما د پلار ګناه معافوی حضرت ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمایلی وه لکه چه د استغفار په وقت کښی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ مرضی ورمعلومه شوه نو استغفار ئی موقوف کړ ـ دغه بحث د توبی (براءة) په سورت په ١١٣ آیت (١٤) رکوع کښی د دی آیت په فائده کښی تیر شوی دی ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾ هلته دی د دی تفسیر کښی ولوست شی.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسی (تولو بت پرستانو) او له هغه څه چه تاسی ئی عبادت کوئ غیر له الله او عبادت به کوم (یوائځی) د رب خپل امید لرم د دی چه نشم زه په عبادت د رب خپل کښی بدبخته (نا امیده لکه چه تاسی شوی یئ).

تفسیر: کله چه ځما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسی نه لویږی بلکه بالعکس ځما ویرولو او دارولو ته هڅه هم کیږی نو اوس زه پخپله ستاسی په دغه کلی کښی نه پاتی کیږم او تاسی سره

له ستاسی باطلو معبودانو پریږدم ـ او له دی وطنه هجرت کوم ـ څو له تاسو څخه گوښی (بیل) کینم ـ او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم ـ د الله تعالیٰ له فضله او کرمه کامل امید شته چه زه د ده بندگی وکړی شم او پکښی محروم او ناکامه پاتی نشم ـ کله چه په غربت او بیکسی کښی هم د ده عبادت وکړم ـ او د الله تعالیٰ لوی دربار ته دعاء وکړم ضرور ئی مستجابوی ـ ځکه الله سمیع او بصیر او علیم دی او ستاسی د تیږو (گټو) او لرگیو باطل معبودان داسی دی چه هومره ناری ورته ووهئ او ورته وژاړئ خو بیا هم ستاسی دعاوی نه آوری او په درد مو نه خوری.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

کله چه په څنګ شو (ابراهیم) له دوی نه په هجرت سره او له هغه څیزه (چه دوی ئی) عبادت کاوه غیر له الله نه نو وبښل مونږ ده ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب؛ او هر یو (له دوی دواړو) گرځولی ؤ مونږ نبی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لیاره کښی ئی هجرت وکړ او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لری ولوید الله تعالیٰ ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل چه د غریب الوطنی وحشت تری لری شی ـ او هلته انس او سکون حاصل کړی. ښائی دلته ئی د حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وی فرمایلی چه هغه له ده سره نه ؤ ـ بلکه دی یی په وړوکتوب له خپله ځانه بیل کړی ؤ ـ او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکی ده.

تنبیه: حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام ځوی او حضرت یعقوب د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ـ چه له هم دغی سلسلی څخه د بنی اسرائیلو سلسله پیدا کیږی او د هم دغو په اولاده کښی په زرهاؤ انبیاء پیدا شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او ببښلی ؤ مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او گرځولی وه مونږ دوی ته (یعنی ابراهیم او ځامنو ته ئی) ژبه د صدق رښتینی (یعنی د نیکی) ډیره پورته مشهوره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنی ته د

نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه ـ او په دنیا کښې ئې د ده خبره پورته کړه ـ او د تل دپاره ئې د ده د خیر ذکر جاری کړ لکه چه په ګردو (ټولو) مذاهبو او مللو کښې د ده تعظیم او توصیف کیږی او مونږ محمدی امت پخپلو لمونځونو کښې تل داسی لولو. **اللّهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید** ـ فی الحقیقت دغه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دغی دعاء د مقبولیت ثمره ده چه فرمائلی ئې ﴿ وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴾

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰٓى

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) موسیٰ

تفسیر: یعنی په قرآن کریم کښې چه اوس سم د لاسه د حضرت موسیٰ علیه السلام بیان کیږی د هغه ذکر د خلقو په مخ کښې وکړه! ځکه چه دی د اسحٰق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلی سلسلی یو لوی اولوالعزم رسول الله او اعظم مشرع تیر شوی دی او هم هغسی چه د حضرت یحیٰی او عیسٰی علیهما السلام په تذکره کښې په خصوصیت سره د عیسائیانو اصلاح او د ابراهیم علیه السلام له تذکری څخه د مکی معظمی د مشرکانو تنبیه مقصود ده هم داسی د حضرت موسٰی او حضرت هارون علیهما السلام له تذکری څخه ځائی یهودانو ته د دی خبری ښوونه مقصود ده ـ چه وګورئ! قرآن عظیم په څه وسعت او لوی زړه سره د دوی د لوی مقتداء د واقعی کمالاتو او محاسنو اعلان کوی ـ نو یهودانو ته هم ښائی چه دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبی د ښکارو او صریحو پخوا ویلو سره د دغه اسمٰعیلی نبی (محمد صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړی! ښائی د هم دی لامله (له وجی) وروسته د حضرت موسٰی علیه السلام له ذکره د کلام عنان د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په لوری ګرځولی شوی دی.

إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾

بیشکه چه دی ؤ خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او ؤ دی رسول نبی.

تفسیر: هر هغه انسان ته چه د الله تعالیٰ له طرفه وحی راشی هغه «نبی» دی، په انبیاؤ کښې هغه چا ته چه خصوصی امتیاز حاصل وی یعنی د مکذبانو په مقابل کښې د بیل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وی ـ یا نوی کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کیږی په شرعیاتو کښې جزئی تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق

تقييد او نور په رسولانو پورې څه تخصيص نه لري، عام انبياء هم هغه کولی شي باقي پر غير الانبياء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چه د قرآن په بعض مواضعو کښې مونډل کيږي د دغه مصطلح معنى په اعتبار نه دى او هلته نور حيثيات معتبر دى. والله اعلم.

وَنَادَيْنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَٰهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

او نداء کړې وه مونږ دغه (موسىٰ) ته له جانبه د(غره د) طور چه (د موسىٰ) ښي طرف ته ؤ او رانژدې کړى ؤ مونږ دى حال دا چه مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسير: يعنى څه مهال (وخت) چه موسىٰ عليه السلام د اور ځليدل محسوس کړل نو د «طور» د غره په هغه مبارکه او ميمون جانب کښې ورسيد چه د موسىٰ عليه السلام د ښي لاس پر طرف کښې واقع ؤ نو الله تعالىٰ نداء او غږ پرې وکړ ـ او د همکلامى شرف ئې وروباښه تفصيل ئې د «طٰهٰ» په سورت کښې راځي ـ وائي چه موسىٰ عليه السلام په دغه وقت کښې له هر جهته او د هر ويښته له بيخه د پاک الله کلام اوريده چه ئې د پرښتى له واسطى کيده او په روحانى دول (طريقه) سره ډومره قرب او علو ورحاصل شوى ؤ چه د هغو غيبى اقلامو غږونه يې هم آوريده چه پرې تورات ښکلى کيده وحى ئې ځکه «پټه خبره» وفرمايله چه په دغه وقت کښې کوم بل انسان په دغه استماع کښې ورسره شريک نه ؤ ـ اګر که وروسته له هغه نور خلق هم پرې خبر کړل شول . (والله اعلم).

وَوَهَبْنَا لَهُۥ مِن رَّحْمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

او ښنبلى ؤ مونږ دغه (موسىٰ) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چه نبي ؤ (ځما او وزير ؤ د موسىٰ).

تفسير: يعنى هارون عليه السلام د حضرت موسىٰ عليه السلام په کار کښې مددګار شو ـ ځکه چه دى ئې پخپله غوښتى ؤ ـ لکه چه په (٢٠) جزء د «القصص» په (٣٤) آيت (٤) رکوع کښې راغلى دى ـ ﴿ وَأَخِى هَٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴾
او په (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (٢٩-٣٠) آيت (٢) رکوع کښې مذکور دى
﴿ وَٱجْعَل لِّى وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى هَٰرُونَ أَخِى ﴾ الآية ـ نو الله تعالىٰ د موسىٰ عليه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله او هارون عليه السلام ئې نبي وګرځاوه او د ده د اعانت او تقويت (وزارت) دپاره ئې ورمقرر کړ هسې خو په عمر کښې هارون عليه السلام له موسىٰ عليه السلام څخه څلور

کاله مشر ؤ. وائي چه هیڅا په دنیا کښې د خپل ورور دپاره دومره لوی شفاعت نه دی کړی لکه چه موسٰی علیه السلام د هارون علیه السلام دپاره کړی دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِسْمٰعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) اسمٰعیل بیشکه چه دی ؤ صادق (رښتنی) په وعده کښې او ؤ رسول نبی.

تفسیر: له دی نه د حضرت اسمٰعیل علیه السلام فضیلت پر حضرت اسحٰق علیه السلام ظاهرېږی ځکه چه هغه یې یواځې په نبي سره یاد کړ ـ او اسمٰعیل علیه السلام ته یې رسول او نبی وفرمایه په صحیح مسلم کښې حدیث دی «ان الله اصطفٰی من ولد ابراهیم اسمٰعیل ـ د ابراهیم له اولادی څخه الله تعالٰی اسمٰعیل علیه السلام غوره کړی دی» حضرت اسمٰعیل علیه السلام د حجازی اعرابو اعلٰی مورث او ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اجدادو څخه دی ـ اسمٰعیل علیه السلام ته ئې ابراهیمي شریعت ورکړی ؤ ـ د ده صادق الوعدتوب مشهور ؤ ـ له الله یا د الله تعالٰی د بندګانو سره به ئې کومه وعده چه کوله هغه به ئې هرومرو (خامخا) پوره کوله ـ ده له یوه سړی سره وعده کړی وه تر هغه پوری چه ته راځې ـ زه هم دلته درته ګورم ـ وائي چه هغه سړی تر یوه کاله پوری رانغی ـ او ده هملته ورته کاته ـ له نبي کریم څخه هم منقول دی ـ چه پخوا له بعثته دوی ته عبد الله بن ابی الحمساء ویلي ؤ چه تاسي هم دلته واوسئ زه هم دا اوس درځم ـ دوی تر دریو ورځو پوری هملته وو ـ کله چه هغه بیرته راغلی نو ده ورته وفرمائل ـ چه «تا ماته تکلیف ورساوه. زه له دریو ورځو راهیسی په هم دی ځای کښې درته منتظر وم» د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د وعدی انتهائي صداقت په هغه وقت کښې ظاهر شو ـ کله چه خپل پلار ابراهیم علیه السلام ته ئې وویل ﴿ يٰٓأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيٓ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِينَ ﴾ جزء (٢٣) (د الصافات (١٠٢) آیت (٣) رکوع او هم هغسی دغه خپله خبره ئې په تصدیق سره هم ورسوله.

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او ؤ دی چه حکم به ئې کاوه اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره او په زکوٰة سره.

تفسیر: ځکه چه کورنی خلق د قریبوالی لامله (له وجې) له ګردو (ټولو) څخه وړومبی د هدایت مستحق دی او له هم دوی څخه نوری سلسلې هم چلیږی نو ځکه د(طٰهٰ) په (٨) رکوع کښې

ويلي شوی دی ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ او د تحريم په (١) رکوع کښی راغلی دی ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا ﴾ او پخپله نبی کريم ته هم د الشعراء په (١١) رکوع کښی هم داسی ارشاد شوی دی چه ﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ ﴾ ځينی وائی چه له (اهل) ځنی د دوی گرد (تول) قوم مراد دی. لکه چه د عبد الله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی د «اهله» په ځای «قومه» ؤ. والله اعلم.

وَكَانَ عِندَ رَبِّهِۦ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

او ؤ دی په نزد د رب خپل پسنليده (غوره کری شوی).

تفسير: يعنی د نورو هدايت ئی کول ـ او په خپله د حميده ؤ اقوالو او افعالو خاوند او مستقيم الحال او مرضی الخصال ؤ.

وَٱذْكُرْ فِى ٱلْكِتَٰبِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او ياد کره (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ادريس بيشکه چه دی ؤ صديق (دير رښتينی) نبی.

تفسير: راجح دا ده چه ادريس عليه السلام د حضرت آدم عليه السلام او نوح عليه السلام په منځنی زمانه کښی تير شوی دی ـ وائی چه په دنيا کښی د نجومو او د حسابو علم ـ او په قلم سره ليکل کالی (کپری) گنډل ـ تلل (وزن) او پيمانه کول (کيل) او د هغو آلاتو او تيرو (گتو) ترتيبول او وسلی په کار اچول اول ځلی د ده له خوا په کار اچولی شوی دی ـ والله اعلم. د معراج په شپه کښی د نبی کريم ملاقات له ده سره په څلورم آسمان کښی شوی دی. (د ده نوم اخنوخ او لمری مرسل دی).

وَرَفَعْنَٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کری دی مونږ ده لره (ژوندی) ځای دير اوچت (جنت) ته.

تفسير: يعنی د قرب او عرفان دير اوچت مقام او لوی مرتبی ته ئی رسولی دی ـ ځينی وائی چه ادريس عليه السلام هم د مسيح عليه السلام په شان ژوندی آسمان ته خيژولی شوی دی او هلته تر ننه پوری ژوندی دی. ځينی وائی وروسته له دی نه چه پر آسمان خيژولی شوی دی هلته ئی قبض

الروح کړی شوی دی ـ د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډیر اسرآئیلیات نقل کړی دی ـ چه پر هغو ګردو (ټولو) «ابن کثیر رحمة الله علیه» تنقیدات کړی دی. (والله اعلم).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ

دغه (مخکښی مذکور شوی انبیاء له زکریا او عیسیٰ نه تر ادریس پوری) هغه کسان دی چه انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاؤ څخه له اولادی د آدم (لکه شیث، ادریس) او له اولادی د هغو کسانو چه بار کړی دی مونږ سره له نوح په بیړی کښی لکه ابراهیم لوط صالح) او له اولادی د ابراهیم (لکه اسماعیل اسحاق) او له اولادی د اسرائیل یعقوب (لکه موسیٰ عیسیٰ).

تفسیر: یعنی د هغو انبیاؤ ذکر چه د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری شوی دی ـ پر هم دغو قسمو خلقو الله تعالیٰ د انعاماتو باران کړی دی. دغه ګرد (ټول) د آدم علیه السلام له اولادی څخه دی او ماسواء له ادریس علیه السلام باقی ګرد (ټول) د هغو کسانو له اولادی څخه هم دی چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښی مونږ هغوی سواره کړی وو ـ او ځینی د ابراهیم علیه السلام له ذریی څخه دی لکه اسحٰق علیه السلام، یعقوب علیه السلام، اسمٰعیل علیه السلام محمد علیه الصلوٰة والسلام ـ او ځینی د اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام له نسله دی لکه موسیٰ ـ هارون ـ زکریا ـ یحییٰ علیهم السلام.

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۩ ﴿٥٨﴾

او له هغه چا نه چه لیاره مو ښوولی وه (دوی ته) او غوره کړی مو ؤ (دوی نبوت او کرامت ته)؛ هر کله چه وبه لوستلی شو پر دوی باندی آیاتونه د رحمٰن نو لویدل به (پر ځمکه) سجده کوونکی او ژړیدونکی (له خوفه د الله نه).

تفسیر: («بکی» په اصل کښی بکوی دی جمع د باکی پر وزن د «فاعل» لکه سجود چه جمع

د ساجد ده واو او یې سره جمع شول اول تری ساکن وه نو واو ئې یې شو او په یې کښې مدغم شو او ماقبل ئې مکسور شو. دپاره د متابعت نو «بکی» شو.) یعنې د حق په طرف ئې هدایت وکړ ـ او د نبوت او رسالت د منصب دپاره ئې غوره او پسند کړل سره له دې چه د دوی مقام اوچت دی ـ او د معراج کمال ته هم رسیدلی دی ـ خو د عبودیت او بندگی پشان کښې کامل دی کله چه د الله تعالیٰ کلام آوری ـ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږی او په نهایتی عاجزی ـ خشوع ـ خضوع سره په سجده لویږی ـ او د پاک الله په یاد ژاړی. نو ځکه د علماؤ اجماع ده چه پر دغه آیت باندی دی هرومرو (خامخا) سجده وکړه شی، څو د هغه مقربینو د طرز عمل په تقلید او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شی ـ په روایاتو کښې راغلی دی چه حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» سورت ولوست ـ او سجده ئې هم وکړه ـ وروسته ئې وفرمایل **«هذا السجود فاین البکی؟** ـ دغه خو سجده شوه؛ ژړا ئې چیری ده؟» ځینو مفسرینو له (آیات الرحمٰن) څخه آیات السجود ـ او له (سجدا) نه سجود التلاوة مراد کړی ده ـ مګر ظاهر خو هغه دی ـ چه پخوا مو د هغه تقریر وکړ ـ په حدیث کښې راغلی دی چه «د لوی قرآن تلاوت وکړئ! ـ او وژاړئ! که مو ژړا درنشی نو اقلا د ژړا وضعیت (صورت) خو ځان ته غوره کړئ!»

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسی بد) خلیفګان چه ضائع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفسانی خواهشونو) پس ژر به یو ځای شی دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تیر شوی بیان د پخوانیو حال ؤ ـ د ورستنیو حال دا دی چه د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفسانی خواهشونو کښې دوب تللی دی ـ او د الله تعالیٰ له عبادته غافل شوی دی ـ لمونځ چه اهم العبادات دی ضائع کوی ئې ځینی خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوی دی. ځینی سره له دی چه په فرضیت ئې قائل دی خو نه ئې کوی ـ او که یې کوی خو د جماعت، وقت او د نورو شروطو ـ حقوقو او آدابو رعایت یې نه کوی ـ له دوی ځنې به هر یو بیل بیل درجه په درجه د خپلی ګمراهی نتیجه وګوری چه ځنګه د دوی د خساری او نقصان سبب ګرځی؟ او څرنګه په ډیر سخت عذاب کښې اخته کیږی؟ حتیٰ چه ځینی د دوی د جهنم په هغی دیری بدی وادی کښې غورځول کیږی چه د هغی اسم هم (غی) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾

مگر هغه چا چه توبه ئې وویستله او ایمان ئې راوړ او عمل ئې وکړ نیک پس دغه کسان به ننوځي په جنت کښې او ظلم به پر دوی ونه کړی شي هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسي مجرمانو دپاره هم نه ده بنده چه سخت گنهگار وي او د زړه په صدق سره توبه وباسي او د ایمان او صالح عمل لیاره غوره کوي او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي او سم درست ئې ساتي ـ نو د جنت دروازې دوی ته پرانستلې دي ـ وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چه وکړي د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کښې هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږي ـ او نه ئې کوم قسم حق ضائع کیږي ـ په حدیث کښې راغلي دي «**التائب من الذنب کمن لا ذنب له** ـ له گناه څخه توبه کوونکي داسي دی لکه چه له سره ئې گناه نه وي کړې» «**اللّٰهم تب علینا انک انت التواب الرحیم**»

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسیدلو هغو ته چه وعده ئې کړې ده رحمٰن له بندگانو خپلو سره په غیب باندې (چه نه دي لیدلي دا جنتونه) بیشکه شان دا دی چه ده وعده د ده (چه جنت دی) خامخا راځي به ورته (اهل ئې).

تفسیر: کله چه بنده بې د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاؤ علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړي ـ او بې له لیدلو د الله تعالیٰ عبادت کوي ـ نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسې اعلیٰ نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلې ده چه د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کښې هم نه دی تیر شوی ـ او هغه هرومرو (خامخا) وررسیدونکي او پوره کیدونکي دي ـ ځکه چه د الله تعالیٰ گرد (تول) مواعید حتمي الوقوع قاطع او لا یتغیر دي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا ۖ

نه به اوری دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کښې چتی(فضول) خبره مګر (اوری به) سلام؛

تفسیر: یعنی په جنت کښې به لغو - بې باکی - بابیزه او بیکاره خبری او شور ماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وی - هوا د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د(السلام علیکم - وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږی.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کښې صبا او بیګا.

تفسیر: له صبا او بیګا څخه د جنت صباء او بیګا مراد دی - هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر خاته، لویده) نه وی - چه په هغه سره شپې او ورځې صبا او بیګا مقرر کړ شی - بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوع وی چه د هغو په واسطه د صبا او بیګا تعیین او تحدید کیدی شی. حسب العادت او معمول د جنت د صبا او بیګا روزی به وررسیږی - او د یوی شیبې له مخې به هم د لوږې تکلیف نه احساس کیږی - دغه روزی به څه وی؟ د ده کیفیت الله تعالیٰ ته ډیر ښه معلوم دی په حدیث کښې راغلی دی **«یسبحون الله بکرة وعشیا** - جنتیان به صبا او بیګا د حق تعالیٰ جل‌جلاله تسبیح وائی» ګواکی د جسمانی غذا سره دوی ته روحانی غذا هم وررسیږی.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چه ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چه په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چه وی پرهیزګار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چه رومبی جنت هغه ته رسیدلی ؤ. او ښائی د میراث لفظ ئې ځکه اختیار فرمایلی وی چه د تملیک په اقسامو کښې دغه تملیک له ګردو (ټولو) څخه اتم او احکم قسم دی چه په دی کښې نه د فسخې احتمال شته - او نه د بیرته اخیستلو - او نه د ابطال - او نه د اقالې امکان پکښې پیدا کیدی شی.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا

وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکی) مګر په حکم د رب ستا خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چه په مخ ځمونږ کښی دی (له راتلونکو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه وروسته ځمونږ دی (له تیرو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه په منځ د دغه (ماضی او مستقبل او کارونو) کښی دی او نه دی رب ستا هیروونکی (د تا).

تفسیر: یو ځلی جبریل علیه السلام تر څو ورځو پوری رانغی ـ رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض ؤ ـ کفار په داسی ویناؤ خولی وپرانستلی چه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی. له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو ـ بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ ـ رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله ـ او په حدیث کښی راغلی دی ـ چه دوی وفرمایل «**مایمنعک ان تزورنا اکثر مما تزورنا** ـ هومره چه ته راځی ـ له هغه څخه زیات ولی نه راځی؟» الله تعالیٰ لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسی ښوولی وه چه ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کښی داسی ووایه ﴿ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ﴾ الآیة ـ دا د الله تعالیٰ کلام شو ـ د جبریل له طرفه ـ لکه چه په ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ کښی مونږ مسلمانانو ته د دعاء کولو طریقه ښوولی ده ـ جواب حاصل داسی شو چه مونږ خالص بندګان یو ـ بی د الله تعالیٰ له حکمه خپله بنه هم نشو خوځولی ـ ځمونږ صعود او هبوط ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اذن او حکم پوری تړلی دی ـ هر وقت چه پاک الله پخپل کامله قدرت او حکمت سره مناسب وګڼی مونږ ته د ښکته کیدلو حکم راکوی ځکه چه د هری زمانی (ماضی ـ مستقبل ـ حال) او د هر ځای (آسمان ځمکه او د دوی تر منځ) علم یوازی هم ده سره دی ـ او هم دی د هر څیز مالک او قابض دی ـ او هم دی ښه عالم دی چه په کوم وقت کښی پرښته رسول ته ښایی ولیږله شی؟ ـ دیره مقربه پرښته او معظم رسول هم د دی خبری واک او اختیار نه لری چه هر چیری ئی زړه وغواړی لاړ شی ـ او هر کار چه خوښه ئی وی وئی کړی ـ یا کوم یو ځان ته وغواړی د الله تعالیٰ هر کار پر خپل محل او پر خپل وقت وی ـ تیرواته ـ سهو ـ نسیان ـ خطاء ـ غفلت او نور پکښی نشته او نه دغه شیان د ده تر دربار پوری رسیدی شی. مطلب دا دی چه د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ (تاخیر) راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دی.

اوله تنبیه: «په مخ کښی ځمونږ او وروسته ځمونږ» آسمان او ځمکی ته ویلی دی چه د راښکته کیدلو په وقت ځمکه مخ کښی او آسمان وروسته ـ او د پورته کیدلو په وقت آسمان مخ کښی او ځمکه وروسته وی او که له دغو ځنی زمانی تقدم او تأخر مراد وی نو مستقبل زمانه وروسته

راتلونکي او د ماضي زمانه مخ کښې تیره شوی ده او د حال زمانه د دواړو په منځ کښې واقع ده.

دوهمه تنبیه: پخوا ئې فرمائلي ؤ چه د جنت وارثان اتقیاء (له الله څخه ویریدونکي پرهیزګاران) دي په دغه آیت کښې ئې دغه اوښودل چه ویره ښائي له هم هغه ذات څخه وکړه شي چه ور (مستحق) او لائق د دې کیدی شي او د ده په قبضه او واک کښې ګردی (تولی) ازمنی او امکنی دي ـ او بې د ده د حکم او اجازې څخه دیره لویه پرښته هم خپله پښه (پر) نشي خوځولی ـ انسان ته لازم دی چه د جنت میراث وړل غواړی نو د پرښتو په شان تل د الله تعالیٰ حکم ته مطیع او منقاد اوسی او دغه ته هم اشاره وشوه. هغه الله تعالیٰ چه په دغه دنیا کښې خپل مخلص بندګان نه هیروی نو په هغه دنیا کښې به هم دوی نه هیروی ـ او هرومرو (خامخا) ئې جنت ته رسوی ـ هو! دغومره دی چه هر شي یو وقت لری، په جنت کښې د هر یو نزول به هم پر خپلو، خپلو وقتو کښې وی ـ او هم هغسې چه دلته پرښتې د الله تعالیٰ له حکمه سره سم په معینو اوقاتو کښې راځي ـ په جنت کښې هم جنتیانو ته روحاني او جسماني غذا پر خپلو مقرره ؤ اوقاتو کښې راځي.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ

(الله) رب د آسمانو دی او (رب) د ځمکې دی او (رب) د هغو شیانو دی چه په منځ د دوی کښې دی نو عبادت کوه د ده او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کښې (په طاعت ـ مصیبت او له معصیته)؛

تفسیر: یعنې د هیچا د ویلو او اورولو پروا مه کوه! او د خپل هغه الله تعالیٰ په بندګی کښې تینګ اوسه! چه د ګرد (تول) جهان رب دی ـ او د خورا (زیاتو) دیرو صفاتو او ستایلو څیښتن (خاوند) دی.

هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

آیا پیژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یې لری).

تفسیر: د الله تعالیٰ اسماء د ده صفات دی ـ یعنی څوک د الله په صفت سره موصوف شته چه پکښې د ده پشان صفات موجود وی؟ کله چه بل هیڅوک نشته نو د بندګی لایق هم بل هیڅوک له سره نشي کیدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وائی (له بعثه منکر) انسان آیا کله چه مړ شم زه نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکی) ژوندی (بلکه نه ژوندی کیږم او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی د نیکانو او بدانو هغه انجام بیان فرمایلی ؤ چه وروسته له مرګه پیښیدونکی وی ـ هغه کسان چه پس له مرګه بیا ژوندون محال او مستبعد ګڼی ـ دلته د دوی د شبهاتو جواب ورکاوه کیږی ـ یعنی انسان د انکار او تعجب له لیاری وائی چه مونږ وروسته له مرګه چه ځمونږ هډوکی هم وراسته او رژیږی ـ او له خاورو سره ګډیږی ـ آیا بیا ژوندی او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوی (له بعثه منکر) انسان (دا خبره) چه بیشکه مونږ پیدا کړی ؤ دی پخوا له دی نه او نه ؤ دی هیڅ شی (بلکه محض عدم ؤ).

تفسیر: یعنی سره له انسانیته پر دغومره غټه خبره باندی هم نه پوهیږی چه څو ورځی پخوا له دی نه دی هیڅ څیز ؤ، نو الله تعالیٰ دی له عدم څخه وجود ته راووست نو آیا هغه لوی ذات چه له لاشی څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوی ـ پر دی نه دی قادر چه یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شی؟ او متفرقه اجزاء ئی بیرته راتول کړی؟ آدمی ته لا د ده د رومبنی ژوندون حال او احوال نه دی معلوم نو څرنګه دی پر خپل وروستنی ژوندون خاندی او ملندی وهی.

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ جزء ٢١ (د الروم ٢٧ آیت ٣ رکوع)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

پس قسم دی په رب ستا باندی چه خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی او شیطانان (تول)

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کښی حاضرولی شی چه دوی ئی اغوا کړی وه ـ او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږی.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی چاپیر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډیر هیبته)

تفسیر: یعنی له ډیر دهشت او ویرې له ولاړې څخه لوېږي او په قراره سره به کیناستې هم نه شي نو هم دغه شو پر ګونډو باندې پریوتل.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چه ډیر سخت دی پر رحمٰن باندې له جهته د سرکشۍ (او زړورتوب). بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چه دوی ښه لائق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چه زیات بدمعاش، سرکش او زړوره وه ـ دوی به له نورو فرقو څخه بیل کړه شي ـ بیا به دوی کښې هر یو چه د خورا (ډیر) ډیرې سزا لائق او د دوزخ زیات حقدار وي نو هغه د الله تعالیٰ په علم کښې دي ـ او له ګردو (ټولو) مجرمانو څخه به ړومبي په اور کښې غورځاوه شي.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسې مګر چه دی واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنی دوزخ ته چه مؤمن پر صراط تیرېږي او کافر ترې لوېږي). دی (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقیني حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چه پرهیزګاري ئې کړې ده او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کښې پر ګونډو پریوتلي.

تفسیر: یعنی د هر یوه نیک او بد ـ بری او مجرم ـ مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم یاد فرمایلی دی چه ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندی تیریدونکی دی ځکه چه د جنت د تللو لیار پر هم دغه دوزخ باندی پوری وځی چه هغه ته د ځمونږ په عمومی محاوراتو کښی «پل صراط» وائی ـ پر دغه باندی د هر سری لامحاله تیریدل دی. د الله تعالیٰ څخه ویریدونکی مؤمنان هر یو سم له خپلی درجی سره له دی نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږی او گنهکاران به تری ښوئیږی او لاندی به په دوزخ کښی لویږی (العیاذ بالله) بیا څه مدت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاؤ او ملائکه ؤ او صالحینو په شفاعت او بالاخر مستقیماً د ارحم الراحمین په لطف او مهربانی دغه گرد (تول) گناه گاران چه په رښتیا او صحیح اعتقاد سره ئی طیبه کلمه لوستی ده له دوزخه ایستلی کیږی ـ او یواځی کافران به پکښی باقی پاتی کیږی ـ او د دوزخ خوله به تړله کیږی ـ له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه د دوزخ په اور کښی به هر یو سری داخلاوه شی ـ مگر پر صالحانو دغه اور «برد» او «سلام» کیږی او دوی به بی له اندیښنی او تردد تری تیریږی والله اعلم.

ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه پخپل لوی او په زړه پوری تفسیر کښی د دغه دخول ډیر حکمتونه بیان فرمایلی دی فلیراجع.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چه ولوستی شی پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دی حال کښی چه واضح ښکاره دی وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه او ډیر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنی کفارو د لوی قرآن د آیاتونو له آوریدو څخه چه په هغه کښی د دوی بد انجام وربښوولی شوی دی ـ د استهزاء او تفاخر په ډول (طریقه) غریبو مسلمانانو ته به ئی ویل چه سم ستاسی له زعمه چه په آخرت باندی معتقد یئ هر شی چه په آخرت کښی وراندی کیدونکی دی ـ د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندی منطبق کیدونکی دی آیا ځمونږ ننني عمارت ـ اثاث البیت ـ د هستوگنی سامان ـ او د ژوندون وسائل او دول او دیل (سنگار) له تاسی څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکی ـ جرگی او مجالس ستاسی له مرکو جرگو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دی؟ یقیناً مونږ ستاسی په نزد پر باطل یو خو ستاسی له اهل

الحق څخه مونږ ډیر خوښ ـ هوسا (ارام) او د سریو او ملاتړو خاوندان یو ـ آیا هغه کسان چه ځمونږ له خوفه او ویری نن د صفا د غره په کندو کښی پټیږی ـ او هلته د نظر بندو پشان کوښی (بیل) ناست وی صبا به په یوه توپ سره جنت ته رسیږی او دوی داسی گمان کوی چه مونږ په دوزخ کښی لویږو؟ بلکه نه دی داسی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی چه هغوی ښه وو له جهته د سامانونو او له جهته د شکل او ډول (سینگار) او منظری.

تفسیر: دا د هغوی د خبری جواب ورکړ چه پخوا له دی نه ډیر اقوام تیر شوی دی چه په دنیوی ساز او سامان او نور شوکت او شان کښی پر تاسی ډیر اوچت او غوړ او وړ (لائق) وو مگر څه مهال (وخت) چه هغوی د انبیاؤ په مقابل سرکشی، تکبر، تفاخر او لوئی خپل کار او شعار ښکاره کړ نو الله تعالیٰ د هغوی بیخ او بکر له ستُه وویست او د دنیا په نقشه کښی د هغوی نوم او نښان پاتی نشو نو انسان ته لازم دی چه د دنیا په فانی عیش او نشاط او زائل جاه او جلال او بیکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولیږی. بالعموم هم دغه متکبر او ځانمنمه (مغرور) دولتمندان او د مالونو او شتو خاوندان حق او حقانیت په لته وهی که پاک الله د هلاکت د نهنگ یوه گوله له دوی نه سازه کړی نو دغه مال او دولت او دنیوی عیش او عشرت د دوی د مقبولیت او ښه انجام دلیل له سره نشی کیدی.

قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ

ووایه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی په گمراهی کښی پس زیاتوی (اوږدوی) ده ته رحمٰن په زیاتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه په خپله گمراهی او ضلالت کښی لویدلی وی ـ هغه هم هغسی پریږده! ځکه چه دنیا د امتحان ځای دی ـ دلته هر چا ته في الجمله د هر عمل دپاره آزادی ورکړی شوی ده ـ د الله تعالیٰ د عادت او د حکمت اقتضاء هم دا ده. هر څوک چه په خپل کسب او اراده هره یوه لیاره ځان ته غوره کړی ـ وروسته له دی نه چه دی د نیکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندی خبر کړ شی ـ دی پر همغی خوښی کړی لیاری تر یوه حده پوری آزاد او خپلواک پریښودی شی چه لاړ شی. نو ځکه هر څوک چه د بدی پر لیاره درومی پس د هغه په حق کښی

د دنیا مرفه الحالی او د عمر اوږدوالی او نور د هلاکت او تباهی علائم وګڼل شی ـ ځکه چه نیک او بد ګرد (ټول) سره مخلوط او ګډوډ دی ـ او په آخرت کښی به په پوره دول (طریقه) سره له منځه جلا (جدا) کیږی ـ او اصلی نیکی یا بدی به هر چا ته هلته وررسیږی.

حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾

تر هغه پوری کله چه وګوری دوی هر هغه شی چه وعده ورسره کری شوی وی (د هغه) یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت؛ نو ژر به پوه شی دوی (په هغه وقت کښی چه) څوک دی هغه ډیر بد له جهته د ځای او ډیر ضعیف له جهته د فوجه.

تفسیر: یعنی کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزوری ګڼی ـ او خپل ځانونه مغرور ـ طاقتور ـ او لوی بولی او پر خپلو اوچتو مانیو محلاتو او لویو لویو فوجونو او ګونډونو (ډلو) باندی نازیږی او افتخار کوی ځکه چه اوس پاک الله دوی سر خوشی او خپلواک او آزاد پریښی دی څه مهال (وخت) چه دوی له ستونی څخه ونیول شی ـ او په دنیوی عذاب یا اخروی عقاب ککړ او اخته شی ـ نو هلته به ورته معلوم شی چه د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزور او بیکاره دی؟ نو په دغه موقع کښی د دوی ساز او سامان ـ اولاد ـ لښکر او نور شیان هیڅ په کار او هم ور نه شی.

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿٧٦﴾

او زیاتوی الله (په دنیا کښی) هغو کسانو ته چه سمه صافه لیاره ئی موندلی وی هدایت ثبات او یقین؛ او باقی پاتی کیدونکی (د جزاء په اعتبار) نیک عملونه خیر بهتر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثواب او خیر بهتر غوره دی له جهته د بیرته ورتللو.

تفسیر: یعنی دغه دنیوی رونق د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره په کار ورتلونکی شی نه دی ـ

او یوائحې حسنات او نیکۍ د ده په دربار کښې ذې مقدار او قیمتدار دي. په آخرت کښې د هرې نیکۍ بدل او جزاء په ډیر ښه صورت سره ورکوله کیږي.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾

آیا پس لیدلي دي تا هغه څوک چه کفر ئې اختیار کړ په آیتونو (د قدرت) ځمونږ او وائي خامخا راکول کیږي (په آخرت کښې) ماته مال او ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعني سره له کفره تاسي یو جرئت او څخرد (ضد) ولید چه یو مالدار کافر یو پښ (لوهار) ته وویل چه ته که له مسلماني څخه انکار وکړې نو ستا مزدوري (باړه) به درکړم ـ دغه خوار مزدور مسلمان د هغه مالدار کافر په جواب کښې وویل ـ که ته د هم دغه مقصد دپاره مړ او بیا ژوندی شي خو بیا به هم زه پر اسلام نه منکریږم. نو په دي باندي دا آیت نازل شو؛ اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي. کافران غواړي چه دنیوي دولت په عقبیٰ کښې هم د دوی په برخه شي ـ یا سره له کفره د اخروي عیش او تنعم څخه هم برخه ومومي چه پکښې مزې وکړي. نو دغه له سره کیدونکي نه دي.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب یا اخیستي ده په نزد د رحمٰن وعده (چه ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کښې هم).

تفسیر: یعني په داسي یقین او وثوق سره چه دغه دعوی کوي ـ آیا ده له غیبه خبر موندلي دي؟ یا ئې د الله تعالیٰ څخه وعده اخیستي ده؟ ظاهر دي چه له دغو دواړو څخه یو هم نه دي. د یوه ګنده او چټل کافر به څه قدر او حیثیت وي چه هغه به تر دغو غیبیاتو پوري ځان ورسولی شي ـ پاتي شوه د الله تعالیٰ وعده ـ هغه خو له هغو خلقو سره کیدلی شي چه هغوی خپل عهدونه پوره کړي دي ـ او ﴿لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ﴾ ئې ویلي او د صالح عمل امانت ئې له الله تعالیٰ سره ایښي وي.

كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دي داسي (چه دوی وائي یعني نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد) مونږ

لیکو هغه چه وائي او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چه د يوه د پاسه په بل ورته ورکوو).

تفسیر: یعنی دغه قول به هم د ده په دفتر (دوسیه) کښې شامل کړی شي او د مال او اولاد په ځای به د هغه سزا زیاته کړه شي.

وَنَرِثُهُۥ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال اولاد) چه (دی ئې د ځان) وائي او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چه «دی ئې خپل وائی» یعنی مال، اولاد، لکه چه د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح) یا دا مطلب دی چه د ده دغه شیان به تری بیل کړل شي او په قیامت کښې به دی یواځې حاضرېږی نه به مال ورسره وی نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا

او نیولی دی (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان دپاره د دی چه شي دوی ته سبب د عزت (او مدد) نه دی داسې (لکه چه دوی ئې ګڼی)،

تفسیر: یعنی برسیره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستی (مدد) ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دی چه هغوی به دوی ته د الله په حضور ډیری لوئی درجې ورکوی ـ حال دا چه له سره داسې کیدونکی نه دی ـ او دغه نشه یوه چټی (فضول) سودا ده چه دوی پخپلو دماغو کښې ورته ځای ورکړی دی.

سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړی؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زاری اعلان وکړی ـ او د دوی په مقابل کښې به ودرېږی ـ او د

هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات ذلت او رسوائی سبب وګرځی ـ لکه چه په ٢٦ جزء د الاحقاف (٦) آیت (١) رکوع کښی راغلی دی.

﴿ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګوری نه ئی خبر (ای محمده) بیشکه مونږ لیږلی مسلط کړی مو دی شیطانان پر کافرانو باندی چه اوچتوی تیزوی دوی په اوچتولو تیزولو سره (په ګناه) پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بیشکه هم دا خبره ده چه شمیرو مونږ دوی ته (ورځی د عمر د دوی) په شمارولو سره.

تفسیر: یعنی شیطان دغه بدبختان لا پسی بی لیاری او ګمراه کوی ـ او د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی نخوی (ګډوی) ـ هغو کسانو چه دوی پخپله د کفر او انکار طریقه ځان ته غوره کړی ده که داسی اشقیاء د شیطان به تحریص او اغواء په ګمراهی کښی زیادت او غلو وکړی ـ نو تاسی هغوی پریږدئ او تاسی د دوی په سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ! الله تعالیٰ د دوی رسی سسته کړی ده ـ او دوی ئی سر خوشی پریښی دی ـ څو د هغوی د ژوندون شمیرلی شوی ورځی تیری شی ـ د دوی د یوی یوی ساه او د یوی یوی شیبی هر یو عمل څمونږ له لوری شمیرلی کیږی ـ او د دوی ډیر ادنیٰ عمل او حرکت هم څمونږ د علمی احاطی او د اعمالو له دفاترو څخه خارج نشی پاتی کیدی ـ د ګرد (تول) عمر اعمال به یو په یو د دوی په مخ کښی کیښودی شی.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چه جمع به کړو پرهیزګاران رحمٰن ته سواره میلمانه بللی شوی او شړو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلی (پیاده) تږی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چه څاروی دنګر او حیوانات د تندی په حالت کسی د اوبو د ګدر په لوری په منډو او تلوار ورځغلی دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته هم داسی شړل کیږی.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږی (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چه اخیستی ئی ده په نزد د رحمٰن وعده (او په شفاعت مجاز وی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چه الله تعالیٰ د شفاعت وعده فرمائلی ده لکه ملائکی ـ انبیاء ـ صالحین او نور نو هم دوی به درجه په درجه شفاعت کوی بلا اجازت هیڅوک به د ژبی خوځولو توان هم نه لری. او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شی چه د هغوی په حق کښی د سپارښ کیدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوی ده ـ د کافرانو په حق کښی به شفاعت له سره نه کیږی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وائی (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمٰن ولد (ځوی لور).

تفسیر: ډیرو کسانو غیر الله څېل معبود مقرر کړی وو ـ لیکن یوه ډله داسی هم وه چه د الله تعالیٰ دپاره ئی د اولاد تجویز هم کړی ؤ ـ مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله) (نو فرمائی الله دغو کفارو ته)

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کړی دی تاسی په یو شی لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدی دی آسمانونه چه وچوی له دی (نسبته) (او نژدی ده چه) توتی توتی شی ځمکه او ولویږی غرونه غرکی غرکی (ذری ذری) له جهته د دی چه بولی دوی رحمٰن ته ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعنی دغه داسی درنه خبره ویلی شوی ده او داسی یوه سخته بی ادبه کلمه او توری له خولی څخه ایستلی شوی دی ـ چه د هغه له اوریدلو څخه آسمان ـ ځمکه ـ غرونه ـ د هول او هیبت او ویری لامله (له وجی) لوېږی ـ چوی ـ توتی توتی او تکر تکر کیږی. نو هیڅ بعید نه دی که پر دغه گستاخی د الله تعالیٰ غضب په جوش راشی ـ نو گرد (تول) عالم به سره لاندی باندی او تر آسمان او ځمکی پوری هم سره لړزیږی او پرخچی ئی الوځی ـ محض د الله تعالیٰ حلم مانع دی چه سره د دغو بیهودگیو او چټی (فضول) خبرو یو ځلی گرد (تول) عالم نه اړوی ـ او گرد (تول) سره سپیره او پنا نه کوی ـ د هغه قدوس الله تعالیٰ پر توحید چه آسمان ځمکه غرونه الغرض گرد (تول) علویات او سفلیات شهادت ورکوی د انسانانو دغی سپین سترگی او جسارت ته وگورئ چه هغه لوی ذات ته د اولاد احتیاج ثابتوی (العیاذ بالله) نو فرمائی الله تعالیٰ چه.

وَمَا يَنۢبَغِى لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښائی رحمٰن ته چه ونیسی (دی ځوک) ولد (لور ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د تقدیس او تنزیهه او د غناء له کماله دا خبره منافی ده چه ځوک خپل اولاد وگرځوی بنا پر هغه غرض چه نصرانیان د اولاد قائل شوی دی یعنی د «کفاره» مسئله کله چه الله تعالیٰ د «رحمٰن» په صفت سره وپیژنی او وئی منی نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتی کیږی.

إِن كُلُّ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِى ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دی تول هغه (گرد شیان) چه دی په آسمانونو کښی او ځمکه کښی مگر راتلونکی دی رحمٰن ته په دغه حال کښی چه بنده وی هر یو (نه ولد)؛

تفسیر: یعنی گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د ده بندگان دی او د ده د بندگی په صفت سره د ده په حضور کښی حاضریږی ـ نو بیا بنده څرنگه ولد کیدی شی؟ ـ کله چه گرد (تول) ده ته محکوم او محتاج وی نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولری.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقیق احاطه کړی ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلی دی (الله) دوی (تول من حیث الاشخاص والانفاس والافعال او نورو) په شمیرلو سره. او دا تول چه دی راتلونکی دی دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کښی یواځی.

تفسیر: یعنی د بشر یو فرد هم د الله تعالیٰ له بندگی څخه نشی خارجیدی، او گرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښی جره او یواځی حاضریږی په دغه وقت کښی به له گردو (تولو) تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بیل کړی شی ـ او فرضی معبودان ـ ځامن ـ لمسی ـ پلار ـ مور او نور به ئی هیڅ په کار نه ورځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) ژر به وگرځوی دوی ته رحمٰن دوستی محبت (په زړونو د خلقو کښی).

تفسیر: یعنی دوی ته به خپل محبت ورکوی یا په خپله به له دوی سره محبت کوی یا د خلقو په زړونو کښی به د دوی محبت غورځولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه کله الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی نو رومبی جبریل علیه السلام خبروی چه زه د فلانی بنده سره محبت کوم ـ نو ته هم له هغه سره محبت ولره نو جبریل علیه السلام په آسمانونو کښی د دغی خبری اعلان خوروی؛ له آسمانونو ځنی دغه خبره راښکته کیږی او ځمکی ته رسیږی او د ځمکی په خلقو کښی د دغه بنده په برخه کښی حسن القبول حاصلیږی یعنی بی تعلق خلق چه د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذاته سره نه وی تړلی له ده سره مینه او محبت کوی مگر دغه قسم حسن القبول ابتداء له صالحینو مؤمنینو او الله منونکو خلقو سره دی ـ د دوی په زړونو کښی اول د ده محبت اچولی کیږی ـ وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږی ـ که نه په ابتداء کښی محض د عامو په طبقه کښی حسن القبول حاصلیدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومی غلط فهمی او نورو په اساس د ده په طرف تمائل کیدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی ـ ښه پری وپوهیږئ.

تنبیه: دغه آیت مکی دی او له هغو مسلمانانو سره چه په مکه معظمه کښی داسی وعده کړی شوی وه لږ وقت وروسته دغه وعده په داسی دول (طریقه) سره پوره شوه چه گرده (توله) دنیا متحیره او متعجبه شوه. الله تعالیٰ د دوی داسی محبت او الفت د خپلو بندگانو په زړونو کښی وغورځاوه چه د هغه بل مثال او نظیر له سره نه پیدا کیږی.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چه آسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا (چه عربی دی) دپاره د دی چه زیری ورکړی په دی سره پرهیزګارانو ته او چه وویروی په دی سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسان او صاف بیان او په واضح او ښکاره دول (طریقه) سره پرهیزګارانو ته بشارت آوروی او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ
مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی آیا محسوسوی (مومی وینی) ته له دوی نه یو تن یا اوری له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنی څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوی دی چه د هغوی نوم او نښان هم بیخی د دنیا له مخی څخه محو او ورک شوی دی نن د دوی د پښو د غږ (کرهار کرښهار) او د تکبر او لوئی ډیر نری آواز (ښهار) هم نه آوریده کیږی نو هغه کسان چه نن ورځ له رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره مقابله او مجادله کوی او د آیات الله څخه انکار او پری استهزاء کوی دوی دی نه بیفکره کیږی ممکن دی چه دوی هم په هم داسی تباه کوونکو عذابونو کښی اخته شی ـ او په یوه ربه کښی به بیخی سپیره او پناه شی.

تمت سورة مريم بحسن توفيقه ونصره فله الحمد و المنة اولاً وآخراً

سورة «طٰهٰ» مكية الا آيتی (١٣٠) و (١٣١) فمدنيتان وهی مائة وخمس وثلاثون آية وثمانی رکوعات رقمها (٢٠) تسلسلهاحسب النزول (٤٥) نزلت بعد سورة مريم
د «طٰهٰ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٣٠) او (١٣١) آيتونو چه مدنی دی يو سل او پنځه ديرش آيتونه اته رکوع لری. په تلاوت کښی (٢٠) او په نزول کښی (٤٥) سورت دی. وروسته د «مريم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی.

طٰهٰ ① مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ② اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ③

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندی قرآن دپاره د دی چه مشقت محنت پر خپل ځان بار کړی مګر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند دپاره د هغه چا چه ويريږی (له الله نه)

تفسير: يعنی لوی قرآن ځکه نازل شوی دی چه د هر چا زړه چه نرم وی او له الله تعالیٰ څخه ويريږی دی د قرآنی بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل کړی ـ او د قرآن کريم له روحانی فيوضاتو او برکاتو څخه بی برخی او محروم پاتی نشی ـ او داسی کوم غرض نشته چه د پاک قرآن په نزول سره تاسی خامخا په کوم شاقه محنت او شديد تکليف کښی اخته کړی او نه دغه مقدس قرآن داسی يو شی دی چه (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بی برخی يا محروم او ناکامه پاتی شی ـ بلکه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام ګرځی تاسی د دغو مکذبينو د خبرو د آوريدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه کيږئ! او نه هغوی پسی دومره ربړ (زحمت) او تکليف پر خپل ځان تيروئ! حق او حقانيت خوښوونکی او منونکی هرومرو (خامخا) بريالی او کامياببيږی تاسی په متوسط دول (طريقه) سره په عبادت او رياضت کښی مشغول او لګيا اوسئ! په ځينو رواياتو کښی راغلی دی چه په ابتداء کښی رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د شپی د مخی تر ډير وقته پوری په قيام او د پاک قرآن په تلاوت کښی مشغول او لګيا ؤ ـ کفارو به د دوی د دی محنت او رياضت د ليدلو څخه داسی ويل چه «محمد د دی قرآن له نزوله سره په سخت تکليف او مصيبت کښی لويدلی دی» نو د دغی خبری جواب په دغو آياتونو کښی ورکړی شوی دی چه فی الحقيقت پاک قرآن شفاء او زحمت نه بلکه شفاء او نور او رحمت دی هر څوک دی له دغه قرآنه په هره اندازه چه آسانه وی هغومره دی ولولی ﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ مزمل

تَنۡزِيۡلًا مِّمَّنۡ خَلَقَ الۡاَرۡضَ وَالسَّمٰوٰتِ الۡعُلٰى ۞

(نازل شوی دی) په نازلیدلو له طرفه د (هغه) الله چه پیدا کړی ئی ده ځمکه او آسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده چه مخلوق دغه قرآن کریم په ډیره خوښی او اخلاص سره د الله تعالیٰ جل‌جلاله د الوهیت پاک کلام ومنی! او پر خپلو سرونو او سترګو ئی کیږدی! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړی او تری غاړه ونه غړوی.

اَلرَّحۡمٰنُ عَلَى الۡعَرۡشِ اسۡتَوٰى ۞

(دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمٰن پر عرش باندی مستولی او غالب دی.

تفسیر: «د استواء علی العرش» مفصل بیان د «الاعراف» په (٦) رکوع کښی لیکلی شوی دی. د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږی چه پائی لری او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی او د آسمانونو په سر کښی د قبی په شان ولاړ دی د «روح المعانی» خاوند پر «عرش» او «استواء» علی العرش باندی پر دغه آیت مبسوط کلام کړی دی. **من شاء فليراجع.**

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ الثَّرٰى ۞

خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او هغه شیان چه په منځ د دوی کښی دی او هغه چه لاندی له لوندی ځمکی څخه دی.

تفسیر: یعنی هم هغه الله تعالیٰ یواځی د غیر له شرکته له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی او له ځمکی څخه تر تحت الثریٰ پوری د ګردو (ټولو) کائناتو خاص مالک او خالق دی د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردی (ټولی) سلسلی قائمی دی.

تنبیه: د آسمان او د ځمکی مخلوق څخه یا خو «کائنات الجو» مراد دی چه تل د دواړو په منځ کښی دی. مثلاً هوا ـ وریځ او نور یا خو هغه شیان به هم په دی کښی شامل وی چه علی الاکثر په هوا کښی آلوځی. لکه طیور (الوتونکی) او له «ثریٰ ـ لوندی ځمکی» څخه د ځمکی

هغه لاندني طبقه (پوړ) مراد ده چه تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَإِن تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ۝٧

او که جهر کوی په وینا سره (چه ذکر د الله او دعا ده ـ نو جهر ته حاجت نشته ځکه چه) پس بیشکه دغه (الله) عالم دی په پټه خبره او په ډیره پټه (له هغې پټې نه هم).

تفسیر: رومبی د عمومي قدرت او تصرف بیان ؤ په دغه آیت کښې د الله تعالیٰ د علم د وسعت او پراخۍ تذکره ده یعني هر هغه خبره چه په زور سره وویله شي هغه به څرنګه د هغه علام الغیوب څخه پټه پاتي کیدی شي چه هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه له ډیرو زیاتو پټو خبرو هم ښه معلوم دی او تري خورا (ډیر) خبردار دی هر هغه خبره چه په ګوښې (بیل) او یواځې ځای کښې په ډیر ورو وویل شي یا هغه اندیښنه خیال او تصور چه تش په زړه کښې ګرځیدلی وي او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهراً او نه سراً رسیدلی وي یا تر اوسه هیڅ په زړه کښې هم نه وي ګرځیدلی او وروسته له دی نه ګرځیدونکی وي د الله تعالیٰ علم پر دغو ګردو (ټولو) محیط دی. نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډیر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی پرته (علاوه) له هغه مواقعو څخه چه پکښې ذکر په جهر سره منقول دی ـ یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی نو هغه به له دغه نهي له عمومه مستثنیٰ وي.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۝٨

الله (چه دی) نشته بل برحق معبود مګر یواځې هم دی دی خاص هم ده ته شته نومونه (صفتونه) نیک.

تفسیر: په پاس آیت کښې د الله تعالیٰ هغه صفات چه بیان شول (لکه دا چه الله تعالیٰ خالق الکل علی الاطلاق مالک ـ رحمٰن ـ مطلق قادر ـ د علم المحیط څیښتن دی) د هغو اقتضاء دا ده چه الوهیت هم د هم ده خاصه وي ـ ماسواء الله څخه دی د بل هیچا په مخ کښې د عبودیت او د بندګۍ سر ښکته نه کړ شي ځکه چه نه یواځې پورته ذکر شوی صفات بلکه ګرد (ټول) عمده صفات ښه نومونه ـ د هم دغه منبع الکمالات ذات ته مخصوص دی بل څوک په دغه شان او صفات نشته چه معبود شي ـ نه د دغو صفاتو او نومونو د تعدد له سببه د ده په ذات کښې تعدد راځي. لکه چه د عربو د ځینو جهالو خیال ؤ چه په مختلفو نومونو سره د الله تعالیٰ بلنه به د

توحید له دعوی سره مخالف وی.

وَهَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾

او آیا راغلی ده (یا په تحقیق راغلی ده) تاته قصه د موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه راهیسی د حضرت موسٰی علیه السلام قصه په ډیر بسط او تفصیل سره بیانوی تر څو چه آوریدونکی وپوهیږی چه نبی کریم صلی الله تعالٰی علیه وعلٰی آله وصحبه وسلم ته د قرآنی وحی راتګ کومه نوی او عجیبه خبره نه ده ـ څرنګه چه پر موسٰی علیه السلام وحی نازله شوی وه پر دوی هم نازله شوی ده ـ هم هغسی چه د موسٰی علیه السلام وحی پر توحید او نورو اسلامی تعلیماتو شامله وه د دوی په وحی کښی هم پر هم دغو شیانو تاکیدات صادر شوی دی ـ هغه مصاعب، متاعب او شدائد چه حضرت موسٰی علیه السلام د حق په تبلیغ کښی برداشت کری دی د همغو برداشت کول پر دوی هم دی ـ هم هغسی چه بالاخر بری او غلبه د موسٰی علیه السلام په برخه شوه د دوی په برخه هم کیدونکی ده. او لکه چه د موسٰی علیه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول ـ یقیناً د محمد علیه الصلوٰة والسلام دښمنان هم مخذول او مقهور ـ او دوی به هم غالب او منصوریږی. په دغه مناسب د موسوی نبوت ابتدائی قصه بیان فرمائی ـ څو پری رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلی او ښه داده شی.

إِذْ رَأٰى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾

کله چه ولید (موسٰی) اور نو وی ویل اهل خپل ته واوسئ (تاسی دلته) بیشکه ما ولید (یو) اور ښایی ما لره چه زه راوړم تاسی ته له هغه اوره کومه لګولی لنبه یا ومومم زه په اور باندی لیار ښوونکی (چه لیار راوښیي) پس کله چه راغی هغه (اور ته) نو غږ ورته وکړی شو (داسی) چه ای موسٰی.

تفسیر: د دی قصی مختلفی اجزاء د القصص، طٰهٰ او الاعراف د سورتونو څخه جمع کیدی شی دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بیرته ورتګ واقعه مذکوره ده ـ په (مدین) کښی د حضرت موسٰی علیه السلام نکاح د حضرت شعیب علیه السلام د لور سره ترلی شوی وه او لس کاله هلته مقیم پاتی شو او وروسته له هغه (د مصر) د ستنیدلو او بیرته راتللو اراده ئی وکړه ـ د ده سره د ده حامله (امید واره) ښځه د (حضرت شعیب علیه السلام لور بی بی صفورا رضی

الله تعالیٰ عنها) هم وه. شپه توره تیاره وه ـ او یخنی او ساړه هم شدت درلود (لرلو) ـ له دوی سره د پسو (ګډو) رمه هم وه ـ په دغه حالت له دوی څخه لیاره هم ورکه شوه ـ او پسونه (ګډان) هم سره تیت او پرک (منتشر) شول. په عین زمان کښې (بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها) د ولادت او د لنګون په درد هم اخته شوه او هلک یې پیدا شو ـ په دغې توري تیارې یخې شپې کښې هیڅرې د تودیدلو اور هم نه ؤ پیدا او له چقمق (اور تک) څخه هم اور ونه لګیده ـ په دغو مصائبو او تیارو کښې یو ناڅاپه له لرې څخه یو اور په نظر راغی چه هغه في الحقیقت دنیوی اور نه ؤ ـ د الله تعالیٰ د جلال نور یا ناری حجاب ؤ (چه د هغه ذکر د مسلم په حدیث کښې راغلی دی) موسیٰ علیه السلام پر ظاهری اور ګمان وکړ او بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها ته یې وویل تاسې هم دلته کینئ زه ځم ځو له هغه اوره تاسې ته یوه لمبه یا سکروټه راوړم ـ یا له هغه ځایه د لیارې پته او سراغ ولګولی شم، او کوم لیاره ښوونکی هلته وموم.

وائی څه مهال (وخت) چه حضرت موسیٰ علیه السلام هغه پاک میدان ته ورسید یوه عجیبه نظاره او ننداره ئې ولیده په یوه تکه شنه ونه کښې په ډیر شدت سره اور بل دی ـ او ډیری لوئی لمبې ترې پورته کیږی ـ خو په هم هغه اندازه سره چه اور پخپل شدت او جدت سره سوځی له هغه څخه زیات دغه ونه تکه شنه او ډیره ښکلې ښکاری او تولې پاڼې او څانګې ئې په ډیر لطافت او نظافت، طراوت سره ځانګی ـ او سره ښوریږی او په هره اندازه چه د دې ونې شین والی او طراوت او ښکلیتوب زیاتیږی په هم دغه اندازه دغه اور هم لا پسې شدت کوی.

موسیٰ علیه السلام قصد وکړ چه دغې ونې ته نژدې شی که د دغې ونې کومه لښته یا څانګه وسوځی او لاندې ولویږی نو زه ئې واخلم ـ لیکن په هره اندازه چه موسیٰ علیه السلام دغه اور ته نژدې کیده ـ په هم هغه اندازه دغه اور ترې لرې کیده ـ او کله چه وویرید ـ او وئې غوښت چه ترې وتښتي ـ نو اور په ده پسې راته او تعاقب ئې کاوه ـ د هم دغه حیرت او دهشت په حالت کښې یو غږ پورته شو ـ چه ﴿ إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ ﴾ الآیة ـ ګواکې د دغې ونې نه په دغه وقت د بیسیم تیلیفون د آلې پشان بلا تشبیه د یوه خوش آوازه سرې په شان غږ پورته کیده ـ امام احمد رحمة الله علیه له وهب رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل کړی دی ـ کله چه موسیٰ علیه السلام د ﴿ يَٰمُوسَىٰٓ ﴾ غږ واورید ـ نو څو ځلې یې «لبیک» وویل او عرض ئې وکړ چه «زه ستا غږ آورم او د راتګ احساس دې کوم ـ مګر نه دې وینم چه چیرې ئې» وائی چه موسیٰ علیه السلام له هر جهت بلکه له خپل هر ویښته څخه یې د الله تعالیٰ کلام آوریده.

إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ فَٱخۡلَعۡ نَعۡلَيۡكَ إِنَّكَ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوٗى ١٢

بیشکه زه چه یم هم دا زه رب ستا یم پس وباسه (له دواړو پښو) پڼې خپلې بیشکه ته چه ئې په کنده پاکه د طوی کښې ئې.

تفسیر: «طوی» د هغه میدان نوم دی ځائی چه دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک ؤ یا اوس متبرک شوی دی. د موسٰی علیه السلام پڼی (یا به) ناپاکی وی نو ځکه پری وویستلی شوی (یا ئی تواضعاً او ادباً) پری وویستلی باقی هغه موزی ـ ماسی ـ پڼی (څپلی) چه پاکی وی له هغو سره لمونځ کیدی شی د دی موضوع پوره مسائل دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره کړی ئی ته (په رسالت) پس غوږ کیده هغه حکم ته چه وحی کیږی (تا لره).

تفسیر: «ما غوره کری ئی ته» یعنی په ګرد (تول) جهان کښی می هم دا ته د نبوت رسالت او د مکالمی شرف لپاره انتخاب او غوره کری نو ځکه هغه احکام چه وروسته له دی نه درکول کیږی هغه په غور او دقت سره واوره او پری عمل وکره!

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

بیشکه زه چه یم هم دا زه الله یم نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دا زه یم پس عبادت کوه ځما او سم دروه (اداء کوه) لمونځ دپاره د ذکر (یادونی) ځما.

تفسیر: په دغه کښی ئی د خالص توحید او د هر قسم بدنی او مالی عبادت حکم وکر. څرنګه چه لمونځ اهم العبادات دی د هغه ذکر په خصوصیت سره وکری شو او په دی باندی ئی تنبیه فرمایلی ده چه د لمانځه څخه اعظم مقصود د الله تعالیٰ یادول دی ګواکی له لمانځه څخه غافلیدل. د الله تعالیٰ له یاده غافلیدل دی او د ذکر الله په متعلق ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ ﴾ یعنی که په هیره او خطاء سره د الله تعالیٰ له یاده غافل شی نو هر کله مو چه په یاد درشی هغه یاد کرئ! د لمانځه حکم هم داسی دی چه که په خپل وقت کښی د غفلت او نسیان لامله (له وجی) پاتی شی، نو هر کله مو چه په یاد درشی قضا ئی راوړئ! «**فلیصلها اذا ذکرها**»

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بیشکه قیامت راتلونکی دی زه اراده لرم د دی چه پټ کړم دغه (وقت د راتللو د قیامت)

تفسیر: یعنی اراده لرم چه د هغه د راتګ وقت له ګردو (ټولو) څخه مخفي او پټ وساتم. تر دی که له خپل ځان څخه می هم د هغه اخفاء ممکن وی نو له خپل ځانه به می هم پټاوه ـ لیکن دغه له سره امکان نه لری وفیه من المبالغة کما فی الحدیث **«لا تعلم شماله ماتنفق یمینه»** او کما قال البرهان.

ننګ او غیرت دیر لرم مخ به ئی پټ ساتمه

کاته کړم تول غوروونه ـ غږ به ئی پټ ساتمه

او که دیر زیات مصالح د هغه د اظهار باعث نه کیده ـ نو دغومره اجمالی اظهار چه کړی شوی دی، هغه به هم نه وی اظهار شوی.

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾

دپاره د دی چه جزا ورکړه شی هر نفس ته په هغو عملونو چه کوی ئی (له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ د دی دپاره هم ضروری دی چه هر سړی ته د هغه د نیکۍ او بدی جزا ور ورسیږی ـ او د مطیع او عاصی په منځ کښی هیڅ قسم التباس او اشتباه نشی پاتی دغه وروسته له عبادت او توحیده، د معاد د عقیدی تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

پس نه دی بندوی نه دی منع کوی تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چه نه لری ایمان په هغه او متابعت کوی د خواهشو خپلو (که منع راوړی) پس ته به هلاک شی.

تفسیر: یعنی نه دی اړوی تا له ایمان راوړلو څخه یعنی پر قیامت باندی د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه ـ کله چه الله تعالیٰ موسیٰ علیه السلام ته نصیحت کړی دی چه د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغی خبری ضرورت شته چه هرومرو (خامخا) دی خپل ځان د

بدانو له مصاحبته وساتی. کذا فی الموضح غرض دا دی چه د دنیا پرست کافر چاپلوسی او زیات پوستوالی غوړ مبنل او مداهنت دی نه اختیاروی! که نه اندیښنه شته چه انسان د اوچت مقام څخه لاندی ولویږی. العیاذ بالله.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَٰمُوسَىٰ ⑰

او څه څیز دی دغه په ښی لاس د تا کښی ای موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه د رسالت د منصب تمهید شروع کیږی کله چه موسٰی علیه السلام ئی سره د معجزاتو فرعون ته لیږه ـ نو ځکه ړومبی د همسا د معجزی ذکر فرمائی ـ له دغه سؤاله چه ستا په لاس کښی څه شی دی؟ دغه غرض ؤ چه موسٰی علیه السلام د ده د همسا په حقیقت او منافع ښه خبردار او مستحضر کړی څو هغه خارق العادت شی چه وړاندی کیدونکی دی. د هغه پر اعجاز ښه قانع او په واضح او مستحکم دول (طریقه) سره اوقع فی النفس شی ـ یعنی هغه ته ښه وګوره ـ او سره لاندی باندی ئی کړه او ښه ورته ځیر شه ـ او بیا ووایه چه ځما په لاس کښی څه شی دی؟ که هم داسی بی اطلاع او خبرولو سره د ده همسا مار ګرځیده. نو امکان ؤ چه داسی یو وهم به ورته پیدا کیده چه ښائی په غلطی سره ما د همسا پر ځای بل شی اخیستی دی.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا
مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ⑱

نو وویل (موسٰی) دا همسا ځما ده چه تکیه کوم پر دی او وهم (څندم) په دی سره (پانی د ونی چه توئی شی) پر ګدو ځما (چه وئی خوری او پری ماړه شی او دی ما ته په دغه (همسا) کښی مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دی کښی هیڅ شبهه نشته چه دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی ـ چه تل ئی په خپل لاس کښی ګرځوم ـ او پری تکیه کوم او خپلو پسو او ګدو ته پانی پری څندم. دښمن او موذی ځناوران پری شړم او دفع کوم ئی ـ او نور ډیر ضروری کارونه هم پری انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَٰمُوسَىٰ ⑲ فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ⑳

(بيا) وفرمايل (الله) چه وغورځوه دغه (همسا) اى موسٰى پس وئى غورځوله دا (همسا) پس ناځاپه دا مار ؤ ژوندى چه مندى ئى وهلى (ځغليده).

تفسير: يعنى په مجرد د دى چه همسا ئى پر ځمكه وغورځوله ـ دغه همسا د اژدها په شكل واوښته ـ چه د دير نرى مار په شان په ديره جلتى سره ځغليده ـ موسٰى عليه السلام د دى يو ناځاپه د دغه انقلابى وضعيت له ليدلو ځخه د بشريت په مقتضاء وويريد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

(بيا) وفرمايل (الله موسٰى ته) ونيسه دا (همسا) او مه ويريږه! ژر به وگرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شكل ړومبنى خپل ته.

تفسير: يعنى كله چه بيرته په لاس درشى دغه ښامار بيا هغه همسا كيږى. وائى چه اول ځلى موسٰى عليه السلام نشو كولى چه وئى نيسى ـ بالاخر ئى لاس پخپل ځادر كښى وييچه (پټ كړو) او د ښامار نيولو پسى يى ځغرد (كوشش) وكړ ـ دلته پرښتى ورته وويل اى «موسٰى عليه السلام! كه پاک الله دى ونه ساتى نو دغه زروكى به دى له دغسى لوى ښامار ځخه ځرنگه ساتلى شى ـ موسٰى عليه السلام وويل نه! خبره داسى نه ده ـ زه ضعيف مخلوق يم او له ضعفه پيدا شوى يم» نو بيا موسٰى عليه السلام هغه زروكى د ښامار په خوله كښى پريښود ـ او لاس ئى پرى واچاوه ـ په مجرد د دى چه لاس ئى پرى ورسيد ـ بيرته همسا وگرځيده.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

او پيوست كړه (ښى) لاس خپل تخرگ (ترخ) خپل ته حال دا چه راوبه وځى تک سپين (روښانه) بى له عيبه (د برگوالى)

تفسير: يعنى خپل لاس په تخرگ (ترخ) كښى ننه باسه ـ او بيا ئى له گريوانه وباسه! نو دغه لاس به دى تک سپين او روښانه ښكارى او دغه سپين والى د برص (برگوالى) او نورو عيبو له پلوه به نه وى چه عيب وگڼل شى.

آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

حال دا چه دغه معجزه ده بله دپاره د دى چه وښيو تاته ځينى له هغو

معجزاتو چه ديرى لوئى دى

تفسير: يعني د همسا او بيضاء لاس معجزى له هغو لويو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزى دى چه د هغو ورښودل تاسى ته منظور دى.

اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشۡرَحۡ لِىۡ صَدۡرِىۡ ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بيشكه چه هغه باغي شوى دى (تجاوز ئى كرى دى له حدوده د بندگى) وويل (موسٰى) اى ربه څما پرانيځه ارته كره ما لره سينه څما.

تفسير: يعنى حليم ـ بردبار او د حوصلى خاوند مى وگرځوى، چه د خلاف الطبع شيانو د ليدلو څخه ژر خفه نشم ـ او د رسالت په تبليغ كښى له هغو مصاعبو سره چه مخامخ كيږم او هغه متاعب چه څما په مقابل كښى راځى له هغو څخه ونه ويريږم ـ بلكه په ارت زړه او رانه وچولى (تندى) ئى وگالم (برداشت كرم) او متحمل ئى شم.

وَيَسِّرۡ لِىۡۤ اَمۡرِىۡ ﴿٢٦﴾

او آسان كره ماته دغه مهم امر څما (چه تبليغ دى)

تفسير: يعنى داسى وسائل او وسائط راغوند كره چه په هغو سره دغه عظيم الشان كار راته سهل او آسان شى.

وَاحۡلُلۡ عُقۡدَةً مِّنۡ لِّسَانِىۡ ﴿٢٧﴾ يَفۡقَهُوۡا قَوۡلِىۡ ﴿٢٨﴾

او پرانيځه غوټه له ژبى څما چه وپوهيږى خلق په خبرو څما (په وقت د تبليغ كښى).

تفسير: ژبه ئى په وړوكيتوب كښى سوځيدلى وه (چه د هغه قصه په نورو تفاسيرو كښى ليكلى شوى ده) او په صاف دول (طريقه) سره ئى خبرى نشوى كولى نو ځكه ئى دغسى دعاء وكرله.

وَاجۡعَلۡ لِّىۡ وَزِيۡرًا مِّنۡ اَهۡلِىۡ ﴿٢٩﴾ هٰرُوۡنَ اَخِى ﴿٣٠﴾

او وګرځوه ماته يو وزير (مرستى «مددګار») له اهله ځما هارون (چه دى) ورور ځما

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کښې له حضرت موسٰى عليه السلام څخه لوى وو.

اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِىْ ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فِىْٓ اَمْرِىْ ﴿٣٢﴾

قوى کړه په ده سره ملا ځما او شريک کړه دغه (هارون له ماسره) په دى کار ځما کښې.

تفسير: يعنى د دعوت او تبليغ په کارونو کښې يو د بل سره معين مددګار ـ ملا تړى او مرستى (مدد) اوسو.

كَىْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٣﴾ وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٤﴾

دپاره د دى چه تسبيح ووايو ستا (تسبيح ديره) او يادوو تا په ذکر ثناء ديره

تفسير: يعنى دواړه سره يو ځاى شو، د دعوت او تبليغ په مواقعو کښې په دير زور او شور سره ستا پاکى او کمالات بيان کړو ـ او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چه مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبى تقويه او د زړه دادينه حاصله وى نو په خپلو کوړونو او ځايونو کښې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿٣٥﴾

بيشکه ته چه ئى ئى ته په (احوالو) زمونږ ښه خبردار ليدونکى ئى.

تفسير: يعنى ځمونږ ګرد (ټول) احوال ته په ښه شان سره ګورى او دغه دعاوى چه زه کوم هم درته ښى معلومى دى، چه د هغو مقبوليت تر کوم ځاى پورى به مفيد وى؟ که ته ځمونږ پر حال او استعداد په ښه شان سره نه وى خبر نو د نبوت او رسالت دپاره به دى مونږ ولى غوره کړى وى؟ او د يوه سخت دښمن په لورى به دى ولى ليږلو؟ يقيناً دغه کار چه تا کړى دير مناسب او په ځاى او مطابقاً للحال دى فرمايلى دى.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٣٦﴾

وفرمایل الله په تحقیق درکړی شوی تاته سؤال د تا ای موسٰی.

تفسیر: یعنی کوم شیان چه تاسی وغوښتل د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰٓ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق احسان کړی ؤ مونږ پر تا یو کرت بل (پخوا له دی نه)

تفسیر: یعنی مونږ خو یو ځلی بی غوښتلو پر تا لوی احسان کړی دی ـ نو اوس که یو مناسب شی له مونږ څخه وغواړی ولی به ئی نه درکړو.

إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾

کله چه وحی کړی وه مونږ مور ستا ته (الهاماً یا په خوب کښی) دغه چه اوس اوراوه شی.

تفسیر: یعنی په خوب یا ویښتیا او بیداری کښی. د الهام په دول (طریقه) یا په هم هغه وقت کښی د کوم مجهول الاسم نبی په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلیږلی ؤ چه د هغه لیږل مناسب ؤ (د دی تفصیل څلور سطره لاندی په ﴿ أَنِ اقْذِفِيهِ ﴾ الآية - کښی مذکور دی).
تنبیه: د «ایحاء» له لفظه د موسٰی علیه السلام د مور نبوت نه ثابتیږی لکه چه د پاس تقریر څخه ظاهر دی ځکه چه نبی هغه دی چه د الله تعالیٰ له طرفه ورته د احکامو وحی راشی او د هغه په تبلیغ مامور وی ـ او دلته دغه تعریف نه صادقیږی.

أَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّى وَعَدُوٌّ لَّهُۥ ۚ

چه وغورځوه دغه (موسٰی) په تابوت (صندوق) کښی (پس بیا) وغورځوه دغه

(تابوت) په سیند کښې پس ودې غورځوی هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کښې چه) ونیسی دغه (موسیٰ) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعنی موسیٰ علیه السلام ئی (چه په دغه وقت کښې نوی ځیږیدلی هلکی ؤ) په صندوق کښې واچاوه! هغه صندوق ئی په سیند کښې خوشی کړا پر سیند باندې مونږ داسی یو حکم صادر کړی دی چه دی دی په ډیر حفاظت سره پر کومه وچه وباسی ـ او هلته به دی داسی یو سړی راپورته کوی چه هم به ځما دښمن وی او هم به د دی هلک. واقعه دا ده چه د منجمانو په وینا په دغه کال کښې فرعون ګرد (تول) هلکان به سره تولول او له یو سره به ئی وژل کله چه موسیٰ علیه السلام پیدا شو د ده والده وویریده چه که د فرعون سړی خبر شي نو دغه ځما هلک به هم ووژنی او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکلیف ورپیښوی چه دغه مو ولی راښکاره نه کړ ـ نو په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ له طرفه دغه تدبیر ورالهام شو او د موسیٰ علیه السلام والدی دی په یو سر تړلی صندوق کښې په سیند کښې لاهو کړ ـ له دغه سیند ځخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللې وه نو دغه صندوق په دغه ویاله کښې راغلی په وچه کښې ونښت یا د فرعون د باغ په حوض کښې ودرید ـ د فرعون ښځه (بی بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها) چه یوه ډیره عفیفه عابده اسرآئیلی میرمن وه له دغه صندوق ځخه دغه هلک وویست ـ او د فرعون مخ ته ئی ورړراندی کړ او ورته وی ویل راځه چه دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی پشان وروزو (وپالو) فرعون هم د دی هلک د لیدلو ځخه خوښ شو او مینه ئی پری راغله ـ مګر د ده د ځوی ګرځولو ځنی ئی انکار وکړ ـ (لکه چه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی) مګر د بی بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها له خاطره به ئی د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله او په دی شان د الله تعالیٰ د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

تنبیه: فرعون ته ئی د الله تعالیٰ دښمن ځکه وویل چه دی د حق دښمن ؤ ـ او د الله تعالیٰ په مقابل کښې یی د الوهیت دعوی کوله ـ او د موسیٰ علیه السلام دښمن ئی ځکه وویل چه ده فی الحال د ګردو (تولو) اسرآئیلی هلکانو سره ئی سخته دښمنی کوله ـ او په مستقبل کښې خاص له موسیٰ علیه السلام سره په علانیه ډول (طریقه) سره د دښمنی اظهار کوونکی ؤ.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولې می ؤ پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چه ګرد (تول) خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنی مونږ له خپل لوری په دغه وقت کښې د مخلوق په زړه کښې ستا محبت وغورځاوه چه هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړی. یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه چه ته

د الله تعالیٰ محبوب وګرځیدی ـ نو له هر چا سره چه پاک الله محبت وکړی بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کړی.

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِيٓ ﴿٣٩﴾

او (ومی کړه دغه کارونه) چه تربیت ستا وشي په لیدلو ځما سره.

تفسیر: یعني د خلقو په زړونو کښی ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض ؤ چه ځمونږ تر کتنی او نګرانی او حفاظت لاندی ستا روزنه او پالنه وکړه شي ـ او د داسی سخت دښمن په کور کښی سره له دی چه شپی او ورځی دی تیرولی ـ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږی.

إِذْ تَمْشِيٓ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُۥ ۖ فَرَجَعْنَٰكَ إِلَىٰٓ أُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ

کله چه تله خور د تا (لپاره د پلټنی (حالت پته کولو) ستا، نو ئی ولیدی چه د هیچا تی نه نیسی) پس وی ویل آیا دلالت وکړم زه تاسی ته په هغه چا چه تربیت وکړی د ده (نو قبول شو قول د دی او مور ئی راوسته او تی یی ونیوه پس بیرته راوستی مونږ ته مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (رڼی) شي سترګی د دی (او خوشاله شي په لیدلو د تا) او خفه نشي.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کښی راځی. د حضرت موسٰی علیه السلام مور وروسته له هغه چه صندوق ئی په سیند کښی وغورځاوه د بشریت په مقتضاء سخته خپه او پریشانه شوه او په دغه اندیښنه کښی دوبه تللی وه چه د دی د ځوی به څه حال شوی وی؟ نه ورته معلومه وه چه ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د حضرت موسٰی علیه السلام خور ته ئی وویل «ای لوری! ته په پته سره خپل ورور دی ولتوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کښی اوسه! د بل لوری د الله تعالیٰ په مشیت دغسی سامان مهیا شو چه حضرت موسٰی علیه السلام د هیڅ یوی ښځی تی به ئی په خوله کښی نه اخیست نو ځکه ډیری ښځی راغلی او بیرته لاړلی. د موسٰی علیه السلام خور (بوبی مریمی) چه د ده په تکل کښی وه (بوبی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها) ته ئی وویل «که مو امر او اجازه وی ـ نو زه به یوه ډیره ښه ښځه تاسی ته راولم چه دغه هلک د هغی تی واخلی یا هغه داسی دارو او درمان وکړی چه دغه هلک څه شي وخوری او له لوږی

ځخه ورته څه زیان او ضرر ونه رسیږي او په ډېر شان سره ئې وروزې او پالنه ئې وکړی» پرې حکم وشو چه هله ژر شه! او ژر ئې راوله! دا لاړه او د موسٰی علیه السلام مور ئې ورته راوسته او هغه ئې په الله او بسم الله سره خپل تی ته واچاوه ـ او ده د هغې تی واخیست ـ او په غرکهار سره ئې په تی رودلو باندې شروع وکړه ـ د فرعون په کور کښې ډېره خوښي او خوشالي پیدا شوه ـ او ګرد (تول) د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کالیو (جامو) کښې نه ځائیدل ـ د موسٰی علیه السلام مور وویل چه زه دلته نشم پاتې کیدې که ماته اجازه راکړه شي چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم او په پوره حفاظت او اهتمام سره ئې روزنه او پالنه وکړم ـ بالاخر د فرعون له طرفه د دائي په توګه (طور) د دغه هلک په تربیت ماموره شوه او دی ئې بیرته خپل کور ته راؤست ـ او د پاچاهي په اعزاز او اکرام سره د ده په تربیت کښې ئې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَٰكَ مِنَ ٱلْغَمِّ

او مړ کړی ؤ تا یو (قبطي) سړی پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب)

تفسیر: دغه پوره قصه د القصص په سورت کښې راځي ـ خلاصه ئې دا چه د ځلمیتوب په وخت کښې د موسٰی علیه السلام له لاسه یو قبطي وژلی شوی ؤ ـ موسٰی علیه السلام ووېرید چه د ده په قصاص کښې هم په دنیا او هم په عقبٰی کښې زه مأخوذ کیږم ـ نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پریشانیو څخه نجات ورکړ. د اخروي پریشاني څخه په دې دول (طریقه) چه د توبې توفیق ئې ورویاښه چه قبوله هم شوه ـ او له دنیوي څخه په دې دول (طریقه) چه موسٰی علیه السلام ئې له مصر وویست او مدین ته ئې ورساوه چه هلته د حضرت شعیب علیه السلام له لور سره د ده نکاح وتړله شوه. پوره قصه ئې په بل ځای کښې راځي.

وَفَتَنَّٰكَ فُتُونًا ۚ

او ومې ازمویلې ته (په قسما قسم) ازموینې سره.

تفسیر: یعني ستا امتحان د الله تعالٰی له طرفه په څو څو ځایونو کښې واخیست شو او ته په کښې بریالی (کامیاب) ثابت شوې.

تنبیه: مفسرینو په دغه موقع کښې د حدیث الفتون په عنوان د ابن عباس رضی الله تعالٰی عنه یو نهایت طویل روایت نقل کړی دی چه د هغه په متعلق د حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه الفاظ دا دي **وهو موقوف من کلام ابن عباس ولیس فیه مرفوع الا قلیل منه وکانه تلقاه**

ابن عباس رضی الله عنه مما ابیح نقله من الاسرائیلیات من کعب الاحبار وغیره والله اعلم وسمعت شیخنا الحافظ ابا الحجاج المزی یقول ذلک ایضا»

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ﴿٤٠﴾

پس واوسیدی ته څو کاله په اهل د مدین کښې بیا راغلی ته (اوس دلته) پر هغه مقدار (د عمر چه ما اندازه کړی ؤ او د رسالت لائق دی) ای موسٰی

تفسیر: یعنی اوس د مدین د راوتلو په وقت کښې لیاره دی غلطه کړه ـ او له تقدیره دلته ورسیدی چه د دی ځای وهم او ګمان هم ستا په فکر کښې نه ؤ.

له موسٰی نه کړی پوښتنه د الله د لطف احوال
څی دی اور پسی الله ئی رسالت بښی جلال

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ﴿٤١﴾

او جوړ کړی (غوره کړی) ئی ماته دپاره د ځان خپل (په رسالت)

تفسیر: یعنی د خپلی وحی او رسالت دپاره ئی تیار ـ او په خپلو خواصو او مقربینو کښې ئی داخل کړی او څرنګه ئی چه اراده وه ستا روزنه (پالنه) ئی وفرمایله.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴿٤٢﴾

لاړ شه ته (ای موسٰی) او ورور د تا په معجزو څما سره او سستی مه کوئ په یاد څما کښې.

تفسیر: یعنی د هغه کار دپاره چه ته جوړ کړی شوی ئی اوس ئی وقت راغلی دی چه ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه دپاره ولاړ او تیار شئ! او هغه دلائل او معجزات چه تاسی ته درکړی شوی دی د ضرورت په وقت کښې ئی ظاهر کړی ـ کله چه موسٰی علیه السلام پخوا له دی نه د دعاء کولو په وقت کښې ویلی ؤ ـ ﴿ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴾ نو ځکه ئی دلته په ﴿ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله یعنی د الله تعالٰی د نامه په تبلیغ کښې په پوره مستعدی او فعالیت سره کار وکړئ! او په تمامو احوالو او اوقاتو

کښی عموماً او د دعوت او تبلیغ په وقت کښی خصوصاً پاک الله په کثرت سره یادوئ ـ چه دغه ذکر الله د اهل الله دپاره د بری او کامیابی لویه وسیله او د دشمن په مقابل کښی مهمه وسله ده

اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٤٣﴾

لاړ شئ (تاسی دواړه) فرعون ته بیشکه چه دی باغی شوی دی په دعوی د الوهیت سره

تفسیر: پخوا ئی د ورتګ حکم ورکړی ؤ ـ اوس ئی مقابل وروښود چه چیری؟ او چاته ورتګ دی؟ او دغه جمله د مخ کښی راتلونکی جملی تمهید دی.

فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾

پس ووایئ ده ته خبره پسته ښائیږی چه دی پند واخلی (که ستا رسالت ورته محقق شی) یا وویریږی (له الله که متوهم شی)

تفسیر: یعنی د دعوت او تبلیغ او وعظ او نصیحت په وقت کښی ـ پستی آسانه ـ رقت راوړونکی ـ جګی جګی خبری وکړه ـ اګر که د ده د تمرد او طغیان لامله (له وجی) د قبول هیله (ارزو) او امید نشته خو بیا هم تاسی داسی خیال وکړئ ممکن دی چه هغه له فکره او غور څخه کار واخلی ـ او دغه پند او نصائح پری اثر وغورځوی یا د الله تعالیٰ د جلال او جبروت د آوریدلو څخه وویریږی ـ او د طاعت او انابت په لوری متمائل شی ـ او په خبرو او اترو کښی ډیره نرمی وکړی ـ له دی توصیبی څخه د دعاتو او مبلغینو دپاره ډیر لوی دستورالعمل په لاس راځی لکه چه کښی داسی صاف ارشاد شوی دی ﴿ اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ ﴾ جزء ١٤ د النحل په (١٢٥) آیت (١٦) رکوع

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ﴿٤٥﴾

وویل (دواړو ورونو) ای ربه ځمونږ بیشکه مونږ ویریږو چه تلوار به وکړی پر مونږ (په عقوبت سره) یا به لا نافرمان شی (چه ستا په نسبت به بدی خبری وکړی).

تفسیر: یعنی د هغه د ویریدلو اندیښنه به خو وروسته له دی نه وی ـ سم د لاسه پر خپل دغه بی سرو سامانی او د فرعون هغه جاه وجلال ته چه گورو نو ویریږو چه هغه څمونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره به له سره تیار او آماده هم نه وی ـ او که آماده وی ممکن دی چه څمونږ د پوره خبری د آوریدلو نه پخوا په چټی ؤ (فضولو) خبرو باندی خوله وسپړی ـ یا څمونږ د خبرو له آوریدلو څخه وروسته سخت په قهر او غصه شی ـ او ستا په شان کښی به زیات سهین سترگی او گستاخی وکړی ـ یا پر مونږ باندی لاس وغځوی چه په دغو گردو (ټولو) احتمالاتو کښی اصلی مقصد له لاسه وځی.

تنبیه: د موسٰی علیه السلام د دی خوف او د شرح الصدر په منځ کښی هیڅ سره منافات نشته کاملین د بلاء له نزوله پخوا ویرېږی ـ او استعاذه کوی لیکن څه مهال (وخت) چه په بلاء کښی مبتلا شی ـ نو په پوره صبر ـ استقامت ـ حوصله ـ ثبات او پراخ تتر سره د هغه مقابله کوی.

قَالَ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾

وفرمایل (الله) مه ویرېږئ (تاسی دواړه). بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت) آورم او وینم (په ښه شان سره ستاسی اقوال او افعال هم)

تفسیر: یعنی هغه خبری چه ستاسی او د ده په منځ کښی کیږی ـ یا هغه معاملات چه در وړاندی کیږی ـ هغه گرد (ټول) زه آورم او وینم ئی ـ زه هیڅ له ستاسی نه یم جلا (جدا) او تل څما نصرت او حمایت له تاسی سره دی ـ خوف او ویره هیڅ مورد نه لری ـ او نه ښائی چه تاسی په دغه فکر کښی واوسی.

فَأۡتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡۖ

پس ورشئ (تاسی دواړه) ده ته پس ووائی چه بیشکه مونږ یو رسولان د رب ستا نو ولیږه (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب) او مه یه عذابوه دوی (په سختو تکالیفو سره)

تفسیر: په دغه کښی د دری شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی
(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چه رسول ئی رالیږلی دی.
(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو ـ لهٰذا څمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښائی چه وکړی شی گواکی په دغه جمله سره د ایمان د اصل په لوری دعوت ورکړی شوی دی ـ هم دغه ئی په «والنازعات» (دیرشم جزء کښی) داسی ادا کړی دی« ﴿ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴾

﴿ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴾
(٣): هغه شي دی چه د هغه ضرورت په هغه خاص وقت کښې واقع شو ـ يعنی د بنی اسرائيلو نجات د فرعونيانو د ذلت او رقت راوړونکی غلامی څخه. مطلب ئی دا دی چه پر دغی شريفی او نجيب الاصلی کورنی ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډير ذليل او حقير مرئيتوبه ئی آزاد او خپلواک کړئ ـ او له مونږ سره ئی پريږدئ چه هر چيری مو چه زړه غواړی لاړ شو او په آزادی سره شپی او ورځی تيری کړو.

قَدْ جِئْنَٰكَ بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكَ

په تحقيق راغلی يو مونږ تاته سره له معجزی له جانبه د رب ستا؛

تفسير: يعنی څمونږ دغه د رسالت دعوی بی دليله نه ده ـ بلکه پر خپل صداقت د الله تعالیٰ د قدرت معجزی او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَآ أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتی ده (له عذابه) په هغه چا چه متابعت وکړی د سمی صافی لياری. بيشکه مونږ چه يو په تحقيق وحی کړی شوی ده مونږ ته چه بيشکه عذاب په هغه چا دی چه تکذيب کوی (د رسولانو) او مخ گرځوی (له اسلامه).

تفسير: يعنی هر څوک چه څمونږ خبره ومنی او پر سمه او صافه لياره لاړ شی ـ نو د هغه دپاره د دواړو دارينو سعادت او سلامت ور په برخه کيږی. او هر څوک چه تکذيب او اعراض کوی نو د هغه دپاره عذاب يقينی دی ـ اعم له دی نه چه يواځی اخروی عذاب وی يا په دنيا کښې هم ورته ورسيږی. ښائی چه اوس تاسی د خپل آخرت په فکر کښې شئ او هره لياره مو چه خوښه وی هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چه راغلل دوی فرعون ته او د رب العالمين پيغام ئی ورساوه

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وويل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسی ای موسیٰ

تفسیر: یعنی تاسی چه خپل ځان د هغه رب استاځی راښیئ هغه څوک دی؟ او څرنګه دی؟ ـ له دی نه معلومیږی چه د فرعون د عقیدی میلان د دهریت په لوری ؤ ـ یا به ئی دغه سؤال یواځی د ربرولو (تکلیف ورکولو) دپاره کری وی.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِيٓ أَعۡطَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ خَلۡقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ۝

وویل موسیٰ رب څمونږ هغه ذات دی چه ورکری ئی دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره) بیا ئی لیاره هم ورښوولی ده (د ګزران).

تفسیر: یعنی هر شی ته ئی سم د هغه له استعداد سره شکل ـ صورت ـ قوی ـ خواص او نور عنایت فرمایلی دی ـ او د حکمت له کمال ئی هم هغسی جوړ کری دی چه هغه لره لازم ؤ ـ بیا په مخلوقاتو کښی د هر یو د وجود او بقاء دپاره هر هغه سامان چه ضرورت ؤ ـ هغه یی ورمهیاء کری دی او هر څیز ته ئی له خپلی مادی ساخت او روحانی قوتونو ـ او خارجی سامانونو څخه د کار اخیستلو لیاره ورښوولی ده ـ بیا داسی یو ټینګ نظام ئی راښوولی ـ مونږ ته ئی هم هدایت راکری دی چه د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو **فلله الحمد والمنة**

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د خوړلو او څښلو شعور ئی پیدا کړ که ووکی ته الله تعالیٰ تی رودل ونه ښیی نو څوک ئی ورښوولی شی؟»

قَالَ فَمَا بَالُ ٱلۡقُرُونِ ٱلۡأُولَىٰ ۝ قَالَ عِلۡمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَٰبٖۖ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ۝

وویل (فرعون) پس څه ؤ (حال) د خلقو پخوانیو. وویل (موسیٰ) چه علم د هغوی په نزد د رب څما دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی (لیکلی دی) چه نه ئی ورک کوی رب څما او نه ئی هیروی (هیڅ څیز)

تفسیر: یعنی « که د الله تعالیٰ پر وجود باندی داسی روښان دلائل قائم شوی دی او د هغه په

طرف چه ته دعوت ورکوی حق دی نو د تیرو اقوامو په متعلق څه بیان وکړه چه آخر له دوی څخنی ډیر کسان سره د داسی واضحو او روښانو دلائلو له موجودیته ولی له حق څخه غاړه وغړوله ـ او قبول ئی نه کړل؟ آیا پر هغو ګردو (ټولو) باندی ئی عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبی ئی نو د ګردو (ټولو) اقوامو تفصیلی حالات ښائی تاته هرومرو (خامخا) معلوم وی» دغه ګرد (ټول) لا یعنی او لری له مقصده خبرو باندی ځکه د فرعون خوله وسپړیده چه د حضرت موسٰی علیه السلام د هدایت مضامین په داسی فضولو او چټی (بیکاره) خبرو سره مخلوط کړی ـ حضرت موسٰی علیه السلام وفرمایل چه انبیاؤ ته د ګردو (ټولو) شیانو تفصیلی علم لرل ضروری نه دی د هر قوم د تفصیلی حالاتو څخه اطلاع او علم پواځی د الله تعالیٰ کار دی چه د ځینو مخفی مصالحو په بناء هغه ئی په کتاب (لوح محفوظ) کښی هم لیکلی دی. د الله تعالیٰ د محیط علم څخه یو شی نه ابتداء غائب کیدی شی او نه په علم کښی راغلی څیز د یوی شیبی دپاره هم هیریدی شی پر هغه اعمال د هر قوم په هر وقت کښی چه کړی ئی وی د هغو ګردو (ټولو) د یوی یوی ذری لیکلی شوی حساب شته چه په هر یوه لازمو اوقاتو کښی ئی ښکارولی شی.

الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا

هغه الله چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه فرش (غوړیدلی) او روانی کړی ئی دی تاسی ته په دی کښی لیاری.

تفسیر: یعنی د وادیو ـ سیندونو ـ او غرونو له منځه ئی پر ځمکه لیاری جوړی کړی او له یوه ځایه بل ځای ته ئی بیولی او نښلولی دی چه پر هغو له ورتګه له یوه ملکه بل ملک ته رسیدی شی.

وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾

او نازلی کړی دی مونږ (له طرفه) د آسمانه اوبه؛ پس راباسو مونږ په دی (اوبو) سره هر هر قسم له ګیاو (شنیلیو) څخه رنګ په رنګ.

تفسیر: یعنی د اوبو په ذریعه الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) شنیلی ـ او ترکودی (نباتات) میوی دانی غلی او نور ئی پیدا کړی دی.

كُلُوْا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ ۚ

وخورئ تاسې ترې او څروئ (پکښې) چارپایان خپل؛

تفسیر: یعنې ښې او عمده غذاوې تاسې خورئ ـ او هغه شیان چه ستاسې نه په کارېږی هغه پر خپلو چارپایانو خوروئ چه د هغوی په محنت او زیار (کوشش) ایستلو سره علی الاکثر دغه پیداوار حاصلیږی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾

بیشکه په دی (مذکورو شیانو کښې) خامخا (د قدرت ډیر) دلائل دی دپاره د خاوندانو د عقل.

تفسیر: دپاره د خاوندانو د عقل نې ځکه وفرمایل څو د دهریانو سترګی خلاصې شي یعنې د ده تدابیرو او قدرتونو ته وګورئ که تاسې عقل لرئ نو ویه پوهیږئ چه په هغو سره د باری تعالیٰ وجود او د توحید په لوری توجه ورکړی شوی ده اوس په دغه مبارک آیت کښې د «معاد» ذکر دی.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

(خاص) له دی (ځمکی څخه) پیدا کړی یئ مونږ تاسې (په ژوندون سره) او په هم دی ځمکی کښې ننه باسو تاسې (په مرګ سره) او له دی (ځمکی) څخه راباسو تاسې کرت بل (دوهم ځلی په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو (ټولو) پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی. بیا په هغو اغذیه ؤ (خوراکو) سره چه د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږی هغه هم له خاورو څخه وځی ـ وروسته له مرګه هم په عمومی ډول (طریقه) ګرد (ټول) انسانان ورانډی یا وروسته له خاورو سره ګډیږی. هم داسې د قیامت په وقت کښې هم دغه اجزاء چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی بیا سره ټولیږی او بیا له سره پیدا کیږی او هغه مری چه په قبرونو کښې ښخ وی بیا ژوندی ترې راپورته کیږی.

وَلَقَدْ أَرَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقیق ورښوولی (ورپیژندلی) وی مونږ دغه (فرعون لره) معجزی (د قدرت خپلی) تولی (د فرعون له حاله سره مناسبی) نو تکذیب ئی وکړ (د معجزو) او منع ئی راوړله (له ایمانه په هغو باندی)

تفسیر: یعنی د هغو آیتونو ورښودل چه منظور ؤ هغه کرد (تول) ئی ورووښوول. مثلاً د عصاء القاء یدالبیضاء او نور سره له خپلو متعلقاتو سره له تفصیل ـ
خو سره له هغه هم دغه بدبخت فرعون حق ونه مانه او هم هغسی پر خپل انکار، جحود او تکذیب تینګ ولاړ ؤ.

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٥٧﴾

وویل (فرعون) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه وباسی مونږ له ځمکی ځمونږ په سحر خپل ای موسٰی

تفسیر: دغه خبره ئی خپل قوم قبطیانو ته ځکه وویله څو هغوی ته د موسٰی علیه السلام په مقابل کښی نفرت او اشتعال ورکړی یعنی د موسٰی علیه السلام غرض او مقصد دا دی چه د جادو په زور مونږ د دی ملک څخه وشړی ـ او د کوډګری په داسی ننداری د عوامو جمیعت له خپله ځانه سره ملګری کړی ـ او په دغه چل د قبطیانو پر ګردو (تولو) املاکو او اموالو قابض شی.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِۦ فَٱجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُۥ نَحْنُ وَلَآ أَنتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو هرومرو (خامخا) تاته سحر پشان د دی سحر پس مقرر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کښی یوه وعده چه نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته (او وګرځوه ځای د وعدی) یو ځای هوار (متوسط په منځ د طرفینو کښی).

تفسير: يعنى ته پخپله په دغه اراده كښې له سره نشى كامیابیدى له مونږ سره ډير لوى لوى كودگران شته ښه خو به دا وى چه ته له هغوى سره مقابله وكړى ـ پس په هره ورځ او هر ځاى كښې چه ته له هغوى سره مقابله كول غوا‌ړى د هغه د تعيين اختيار تاته (دركاوه كيږى) او دا ضرورى ده هر هغه وقت چه معين كيږى ښائى چه له هغه څخه هيڅوك ځان ونه كاږى ـ او داسى ځاى دى وټاكل شى چه هلته د دواړو طرفينو دپاره يو شان سهولت حاصل وى. او په منځ كښې واقع وى او په كيناستلو كښې د راعى او رعايا او حاكم او محكوم او د ووړوكى او د لوى هيڅ فرق او توپير (تفاوت) سره نه وى ـ او هره يوه دله په ډيره آزادى او خپلواكى سره د خپل قوت او قدرت مظاهره پكښې وكړى شى. او ميدان هم خلاص ـ ارت ـ صاف او هوار وى؛ څو گرد (ټول) كتونكى هر شى بى تكلفه وليدى شى او ټول مشاهدات په ښه ډول (طريقه) سره وكړى شى.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَن يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وويل (موسىٰ) وقت د وعدى د تاسى ورځ د جشن (د قبطيانو) ده او دا چه راټول به كړل شى خلق په وقت د څاښت كښې.

تفسير: يعنى د انبياؤ په كارونو كښې له سره هيڅ يو تلبيس او تلميع نه وى، د دوى گرد (ټول) معاملات ښكاره ـ واضح ـ او صاف وى ـ موسىٰ عليه السلام وفرمايل «ښه په هم هغه ورځ كښې چه تاسى لويه ميله او رسمى جشن كوئ په هم هغه ورځ كښې څه مهال(وخت)چه لمر ښه پورته راشى ـ نو دغه د مقابلى نمائش (ښودنه) هم شروع شى ـ يعنى په دغه ميله كښې په هر ځاى او هر وقت چه ډير خلق سره راټول شوى وى په رڼا(رڼرا) ورځ كښې دى دغه مقابله وكړله شى ـ څو كتونكى ډير زيات وى او د ورځى په رڼا(رڼرا) كښې هر څوك هر شى په ښه شان سره وگورى او هيڅ يوه اشتباه په منځ كښې واقع نشى.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «په لويه مجمع كښې له مقابلى څخه د دواړو طرفينو غرض دا ؤ چه هغه غوښته چه دوى د گردو (ټولو) خلقو په مخ كښې پره او مغلوب شى ـ او هغو غوښته چه هغه پر او مغلوب شى د ټولو وګرو په محضر كښې ـ د دغه جشن انعقاد چه د فرعون كلنى ؤ د مصر په گردو (ټولو) ښارو كښې مقرر ؤ.»

فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وگرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راټول ئى كړل (اسباب آلات) د مكر فريب خپل بيا راغى (موعد ته سره له جادوگرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغی خبری د غوته کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅید او د کودګرانو د تولولو په ترتیباتو ئی لاس پوری کړ ـ او په داسی وسائلو او وسائطو پسی ولوید چه د هغو په اثر کودګران بریالیان (کامیاب) شی او بالاخر له مکملی تیاری څخه وروسته په ډیر قوت او طاقت سره په هم هغه تاکلی (مقرر کړی) وقت د مقابلی په میدان کښی په داسی حال حاضر شو چه د کودګرانو یو لوی فوج له ده سره ؤ؛ له دوی سره د انعاماتو او اکرامو لوئی وعدی هم کړی شوی وی او دوی ګرد (تول) په دی باندی ګمارلی شوی ؤ چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی شائی چه موسٰی علیه السلام ته ماتی ورکړئ ګواکی دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کښی ؤ.

قَالَ لَهُمْ مُّوسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾

وویل دغو (ساحرانو) ته موسٰی (نازل دی کړی الله پر تاسی) هلاکت د تاسی مه تړئ پر الله باندی دروغ پس هلاک به کړی تاسی په عذاب سره او په تحقیق خراب او نا امیده شو هر هغه څوک چه دروغ ئی وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږی چه په دغه مجمع کښی موسٰی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی ؤ ـ کله چه کودګران د حق مقابله په جادو سره کوونکی ؤ ـ نو هغوی ته ئی تنبیه ورکوله چه ګورئ په لوی لاس خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! د الله تعالٰی د قدرت نښی او معجزی او د انبیاؤ علیهم السلام معجزو ته سحر ویل ـ او بی حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کښی وراندی کول، ګواکی پر پاک الله دروغ تړل دی. اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی ـ بلکه اندیښنه شته چه پر داسی خلقو آسمانی آفت نازل شی ـ او د دوی بیخ او بکر وباسی ـ او بنیاد او اساس ئی ور وران کړی.

فَتَنَازَعُوْا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کښی (دغو جادوګرو) او پټ ئی وساته دغه راز (په منځ خپل کښی).

تفسیر: د موسٰی علیه السلام له دغه موعظه او تبلیغ څخه د کودګرانو په جرګه کښی سخته ویره

او اندیښنه ورپیدا شوه ـ او پخپلو منځونو کښې ئې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ ـ چه مونږ له دغه سړی سره څه وکړو د ده خبرې د کودګرانو په شان له سره نه معلومیږی الغرض پخپلو منځونو کښې ئې سره بحث او مذاکرې کولې ـ او له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوی په ګوښې (بیل) مرکو او جرګو مشغول شول. بالاخر وروسته له ډیرو مناظرو ـ مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متأثر شول او هغه خبرې او اترې ئې وکړې چه وروسته راځي.

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دی اراده لری دوی دواړه چه وباسی تاسی له ځمکی (ملک) د تاسی په سحر خپل سره او بوځی (محو کړی دوی دغه) لیاره (د دین) د تاسی چه ډیره غوره ده.

تفسیر: (په ان هذان) کښې دغه «ان» مخفف دی له مثقلی څخه ځکه دا لام فارق په مابین د نافیې او د مخففې پرې داخل شوی دی یا دغه «ان» په معنی د ما او دا لام په معنی د «الا» دی یعنی ماهذان الا ساحران) یعنی چه له پخوا راهیسې ستاسی کوم دین او رسوم جریان لری هغه له منځه لری کړی او خپل دین او طور او د جادو او کودو فن هم رائج کړی چه د هغه په زور په دغه ملک کښې ستاسی عزت (پت) او کمائی (ګټه) شته هم دغه دواړه وروڼه غواړی چه له تاسی څخه وشکوی او یواځې هم دا دواړه پرې قابضان شی.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسی (اسباب د سحر او) مکر خپل بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی (کامیاب) شو نن ورځ هغه څوک چه غالب شو

تفسیر: یعنی د موقع اهمیت وپیژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد (تول) یو ځای شئ! ـ او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او دفعتاً داسی حمله پرې وروړئ! چه په یو وار کښې د دوی قدمونه وښوئیږی او وپرځیږی ـ چه د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده ـ د نن ورځې برې دائمی کامیابی او د تل برې دی. هر هغه فریق چه نن غالب او بریالی (کامیاب) شی نو هغه د همیشه دپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږی.

قَالُوا يٰمُوسٰى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا

وويل (کودګرانو) ای موسٰی یا به ته غورځوی (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چه غورځوی (همسا خپله) وویل (موسٰی) بلکه وغورځوئ تاسی ړومبی (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل).

تفسیر: موسٰی علیه السلام په ډیری بی پروائی سره جواب ورکړ چه نه ړومبی تاسی خپلی ننداری راوښیئ او خپلی چاری مو راښکاره کړئ! څو د باطل د زور آزمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول (طریقه) سره درښکاره شی ـ دغه قصه د الاعراف په (۱۲) رکوع کښی پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوسته شی.

فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾

پس ناڅاپه (دغه وقت) هغه پړی د دوی او همساګانی د دوی په خیال کښی راوستی کیدی دغه (موسٰی ته) له وجه د سحره د دغو (ساحرانو) داسی چه بیشکه دغه (ماران دی چه) مندی وهی (او ځغلی).

تفسیر: یعنی د ساحرینو له نظربندئ څخه موسٰی علیه السلام ته داسی په نظر ورځی چه ګواکی دغه ګرد (تول) پړی او همساګانی د مارانو (منګورانو) په شان مندی رامندی وهی ځغلی او راځغلی او په واقع کښی خبره داسی نه وه.

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾

بیا وموندله په نفس خپل کښی ویره موسٰی (چه خلق به د سحر او معجزی فرق ونشی کړی او ګمراه به پاتی شی).

تفسیر: یعنی د کودګرانو د دغی چاری د لیدلو څخه ناپوهان تیر نه وځی او حمقا ونه غولیږی او د سحر (کودو) او د معجزی په منځ کښی به سره فرق ونه کړی شی ـ نو په دغه صورت کښی به د حق غلبه نه واضح کیږی. د خوف دغه مطلب د وروستنی جواب څخه ځرګندیږی

(ښکاریږی).

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ویل (موسیٰ ته) مه ویرېږه (په زعم خپل) بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی دیر غالب.

تفسیر: یعنی ویره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسی وسوسی ته په خپل زړه کښی ځای مه ورکوه! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) حق ته بری او غلبه ورکوی او تل ئی په ارتقاء او اعتلاء کښی ساتی (او په دی کښی پنځه مبالغی دی (۱) حرف د تحقیق. (۲) تکرار د ضمیر. (۳) تعریف د جزاء (٤) لفظ د علو (٥) صیغه د مبالغی).

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا

او وغورځوه هغه شی چه په ښی لاس د تا کښی دی چه له حلق څخه ښکته تیر کړی هغه شیان چه دوی جوړ کړی دی (او خپلی ګیدی ته ئی وغورځوی)

تفسیر: یعنی خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چه د دوی دغه ګردی (تولی) کودی او پلمی یوه نمری او ګوله کړی ـ او میدان د دوی له وجوده پاک شی.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه شی چه جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلی ته ئی حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی؛ او بری نه مومی ساحر (کودګر) هر چیرته چه راشی (او وی).

تفسیر: یعنی د کودګرانو کودی ـ سحر ـ جادو او نوری پلمی (تلبیرونه) چه څومره دی او تر هری اندازی پوری چه ورسیږی د حق په مقابله کښی له سره بری نشی موندلی ـ او نه پخپله کودګر هیڅ چیری فلاح موندلی شی نو ځکه په حدیث کښی د کودګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.
(کله چه وغورځوله موسیٰ علیه السلام همسا خپله او تیر کړ همسا هغه اسباب د سحر په خپلی ګیدی کښی

او وپوهیدل ساحران چه دغه معجزه ده سحر نه دی پس ولویدل بی اختیاره لکه چه فرمائی)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کودګران (نسکور) په دغه حال کښی چه سجده کوونکی ؤ (الله ته) (نو کودګرانو) وویل ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او (رب د) موسٰی.

تفسیر: دغه کودګران چه دیر فنی سری او د تخصص خاوندان وو سم د لاسه وپوهیدل چه دغه له سره سحر نشی کیدی او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لری نو فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا (رنړا) سره روښان شول او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کښی سر په سجده ولویدل. دغه قصه د الاعراف په ۱۲ رکوع کښی لیکلی شوی ده.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وویل (فرعون) چه تصدیق وکړ تاسی ده ته پخوا له هغه چه اذن درکړم زه تاسی ته (د تصدیق د ده) بیشکه چه دی خامخا مشر د تاسی دی هغه چه ښوولی ئی ده تاسی ته جادو.

تفسیر: یعنی بی ځما له اجازی او حکم صادرولو څخه تاسی ایمان راوړ او ځما فیصلی ته مو له سره غوږ کینښود او منتظر نشوئ نو معلوم شو چه تاسی او موسٰی علیه السلام پخهلو منځونو کښی سره روغه او جوړښت سره کړی دی او دغه مقابله مو داسی راښکاره شوه لکه د زرګرانو جنګ چه په دغه سره غواړئ چه عوام الناس وغلوئ لکه چه د الاعراف په سورت کښی هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پری کړم زه خامخا لاسونه د تاسی او پښی د تاسی له خلافه (یعنی ښی لاس او کینه پښه ـ یا کیڼ لاس او ښی پښه) او خامخا ځوړند به

کړم هرومرو (خامخا) تاسي په تنو د خرماؤ کښې څو ستاسي د حال د
ليدلو څخه ګردو (تولو) ته پند او عبرت حاصل شي او خامخا معلوم به کړئ
تاسي هرومرو (خامخا) چه کوم يو له مونږ نه ډير سخت دى له جهته د عذاب
او ډير پاتي کيدونکي دى (زه که موسٰى؟)

تفسير: يعني تاسي پخپل دغه ايمان راوړلو سره داسي راڅرګندوئ چه هم دا مونږه منجي يو او نور ګرد (تول) خلق (يعني فرعون او فرعونيان) به په ابدى عذاب کښې اخته او مبتلا کيږى ـ نو اوس به درمعلوم شي چه د چا عذاب زيات سخت دى ـ او تر زيات وقت پورى پاتي کيدونکى دى؟

قَالُوا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَآءَنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِىْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ قَاضٍ ؕ اِنَّمَا تَقْضِىْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ؕ اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ؕ

وويل (کودګرانو) چه له سره به غوره نه کړو تا په هغه چه راغلي دى مونږ ته له ښکاره ؤ معجزو او هغه (الله) چه پيدا کړى ئى يو مونږ پس وکړه ته هغه کار چه ته ئى کوونکى ئى بيشکه هم دا خبره ده چه حکم به ورکړى ته په دى ژوندون لږ خسيس (په قتل او په نورو تعزيراتو) بيشکه مونږ ايمان مو راوړى دى په رب خپل چه وبښي مونږ ته ګناهونه څمونږ او هغه چه تا مجبوره کړى يو مونږ په (کولو د) هغه شي باندى له سحره (په مقابل د معجزى کښې)؛

تفسير: يعني مونږ داسي صاف حقاني دلائل ستا له خاطره نشو پريښودى؟ او د خپل حقيقي خالق د خوښي په مقابل کښې ستا هيڅ پروا نشو کولى ـ اوس هر څه چه ستا له لاسه کيدى شي وئى کړه ـ ستا خو هم دغومره زور رسيږى چه څمونږ دغه فاني دنيوى ژوندون ختم کړى. که ته داسي وکړى نو هيڅ مضائقه نه لرى، مونږ لا ږومبى له دى نه د دغه دارالفناء په مقابل کښې دارالبقاء ته ترجيح ورکړى ده او مونږ د دى دنيا د رنځ او راحت په فکر کښې نه يو او يواځي څمونږ آرزو او تمنا هم دا ده چه څمونږ مالک او مولٰى له مونږه خوښ او رضاء شي ـ او څمونږ ګرد (تول) ګناهونه خصوصاً هم دغه ګناه چه ستا د حکومت له خوفه بالجبر څمونږ له لاسه صادره شوى ده. «يعني چه د حق مقابله مو له جادو سره کړى ده» معاف وفرمايي وائي

چه کودګران د حضرت موسیٰ علیه السلام د معجزې له لیدلو څخه په دې پوهیدلي وو. چه دغه جادو نه دی ـ او مونږ لره نه ښائي چه د ده په مقابل کښې ودریږو خو د فرعون په امر او د ده له ویرې مو په مقابله لاس پورې کړل.

وَاللّٰهُ خَیۡرٌ وَّاَبۡقٰی ﴿۷۳﴾

او الله خیر غوره دی (له جهته د جزا ورکولو له تا نه) او ډیر باقي پاتې کیدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنې هغه انعام او اکرام چه تا به مونږ ته راکاوه له هغه څخه ښه او تل پاتې کیدونکی اجر مؤمنینو ته د الله تعالیٰ له درباره ورکاوه کیږي. (وفرمایل الله تعالیٰ چه)

اِنَّهٗ مَنۡ یَّاۡتِ رَبَّهٗ مُجۡرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ؕ لَا یَمُوۡتُ فِیۡهَا وَلَا یَحۡیٰی ﴿۷۴﴾

بیشکه شان دا دی هر څوک چه راشي رب خپل ته کافر (په عقبیٰ کښې) پس بیشکه شته ده ته جهنم دوزخ چه نه به مري په دې دوزخ کښې (چه هوسا «آرام» شي) او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په خیر)

تفسیر: یعنې انسان لره په کار دی چه اول د آخرت په فکر کښې اوسي او داسې دې ونه کړي چه د مخلوق په اطاعت کښې د خالق معصیت وکړي ځکه چه د داسې مجرمانو د هستوګنې ځای ډیر بد ځای دی چه له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کیدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده ـ دنیوي تکالیف او مشقات هومره چه وي یواځې د مرګ په راتګ سره ګرد (ټول) ختمیږي. لیکن کفارو ته په دوزخ کښې هم مرګ نه وررسیږي چه د دوی هغه مصائب او تکالیف پای (انجام) ته ورسوي او د هغوی هغه جهنمي ژوندون به هم د ښه ژوندون په شان نه وي ـ یعنې د دوی هغه ژوندون به داسې وي چه پر هغه به مرګ په زرهاؤ درجو مرجح او بهتر وي. (العیاذبالله).

وَمَنۡ یَّاۡتِهٖ مُؤۡمِنًا قَدۡ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِکَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الۡعُلٰی ﴿۷۵﴾
جَنّٰتُ عَدۡنٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِیۡنَ فِیۡهَا ؕ

او هر څوک چه راشي دغه (الله) ته (په قيامت کښې) په دې حال کښې چه مؤمن وي چه په تحقيق کړي ئې وي ښه (عملونه په دنيا کښې) پس دغه مؤمنان چه دي شته دوی ته (درجې) مرتبې ډيرې اوچتې (چه هغه مرتبې) جنتونه دي د(تل) هستوګنې چه بهيږي (له لاندې د مانيو او ونو) د دوی (څلور قسمه) ويالې هميشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کښې.

تفسير: د مجرمانو بالمقابل ئې د دغو مطيعانو خاتمه او انجام بيان وفرمايله.

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چه ځان ئې پاک کړی وی (له خيرو د کفر او له ګناهونو)

تفسير: يعني له چټلو خيالاتو ـ فاسده ؤ عقائدو ـ رذيله ؤ اخلاقو او خرابو اعمالو څخه پاک او صاف وي.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ
لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾
فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾

او خامخا په تحقيق وحی کړې وه مونږ موسٰی ته داسې چه د شپې وباسه (له مصره) بندګان زما (بني اسرآئيل) پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لياره په بحر (سيند) کښې وچه نه به ويريږې ته په تعقيب (د فرعون له ميندلو او نيولو د فرعونيانو نه) او نه به ويريږې (له ډوبيدلو) پس راغی په هغو (بني اسرآئيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده پس لاندې کړل دوی له سيند څخه هغه څيز چه لاندې ئې کړل.

تفسير: کله چه فرعونيانو په ميداني مقابله کښې ماتې ومونډلې ـ او کودګران مشرف بالايمان شول او د بني اسرائيلو ثقل څه درونډ شو ـ او موسٰی عليه السلام له کلو کلو راهيسې د الله تعالٰى باهره آيات وروښول ـ او هر شان حجت ئې په اتمام ورساوه ـ خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چه حق ومني يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواکي ورکړي ـ

دلته د الله تعالیٰ داسی حکم پر موسٰی علیه السلام صادر شو چه بنی اسرائیل له خپله ځانه سره روان کړه ! ـ او د شپی له مخی له مصره هجرت وکړئ! ـ څو په دغه وسیله سره بنی اسرائیل له مظلومیت او غلامی څخه نجات ومومی ـ په لیاره کښی به سمندر (د قلزم بحیره) حائل کیږی لیکن تا غوندی د یوه اولوالعزم نبی په لیاره کښی نه ښائی چه سمندر هم حائل شی ـ نو د هم دغه سمندر په منځ کښی د خپل ځان دپاره داسی لیاره پیدا کړه! تر څو پر هغی باندی له پوری وتلو څخه نه د ډوبیدلو اندیښنه او نه د فرعونیانو د تعاقب او د درپسی راتللو او رسیدلو او نیولو خرخشه (تردد) وی ـ لکه چه موسٰی علیه السلام له هم دغه هدایت سره سم پر سمندر باندی خپله همسا ووهله چه په هغه سره اوبه له سره تر بیخه پوری څیری او دوولس کوڅی شوی او الله تعالیٰ باد ته امر وکړ چه سم د لاسه دغه ځمکه وچه کړه! لکه چه آناً فاناً د سمندر عمق (تات) وچه سمه صافه لیاره شوه او په دواړو اطرافو کښی د سمندر اوبه لکه ډیر لوی لوی غرونه ولاړ وی ﴿ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴾ پس څیر شو بحر پس وګرځیده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر» نو بنی اسرائیل پر دغه لیاره بی له کومه تکلیف او مشقته تیر شو وروسته فرعون سره له خپل عظیم الشان فرعونی لښکر د دوی د تعاقب او نیولو دپاره راغلل او دغه وچه سمه صافه لیاره ئی ولیدلی په بنی اسرآئیلو پسی هلته ننوتل څه مهال (وخت) چه بنی اسرآئیل له سیندە بیخی پوری وتل او فرعون سره له خپله فرعونی لښکره بیخی د سیند منځ ته ورسیدل الله تعالیٰ سمندر ته امر ورکړ چه له دواړو خواؤ اوبه سره یو ځای کړه! او فرعون سره له فرعونیانو په خپله غیږ کښی تینګ ونیسه! نو بیا په دی خبری پسی هیڅ مه ګرځه! او له سره ئی پوښتنه مه کوه چه د سمندر امواجو (څپو) په څه شان دوی ګرد (تول) سره بناه کړل؟ او څرنګه د مرګی سور څادر ئی پری وغوړاوه؟ او پخپله سره غیږ کښی ئی پخ پخ او تینګ ونیول.

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته ئی) ونه ښودله لیاره سمه

تفسیر: یعنی په ژبه سره خو ئی ډیری دعوی کولی چه ﴿ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لیاره وروښوده؟ بیشکه چه فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

تینګ دی ساتمه په غیږ زه خو ډوبیږم مین
له خپله ځانه سره تابه هم ډوب کړم مین

همغسی چه د دی حال په دنیا کښی شو ـ هم هغه ئی په آخرت کښی هم په برخه کیږی ـ دلته له خپلو ګردو (تولو) ملګرو او لښکرو سره په سیند کښی ډوب شول ـ هلته به هم له هم دغو

سره یو ځای د دوزخ په لمبو کښې دوبیږی لکه چه د هود په ۹ رکوع کښې مسطور دی
﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ﴾

يٰبَنِيٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّوْرِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۝٨٠ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيْهِ

(وفرمایل الله چه) ای بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسی ته له دښمنه د تاسی (له فرعون) او وعده کړی ده مونږ له تاسی سره (په واسطه د موسٰی) جانب د طور (چه) ښی (جانب دی) او نازل کړ مونږ پر تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ (وریت کړی مرغان) خورئ تاسی له طیبو (پاکیزه ؤ شیانو) هغه چه رزق روزی مونږ درکړی ده تاسی ته او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کښې په اسراف اذخار بخل او کفران سره)

تفسیر: په دغه سره الله تعالیٰ بنی اسرآئیلو ته پند ورکوی چه وګورئ مونږ پر تاسی باندی څرنګه احسانات او انعامات فرمایلی دی ـ ښائی چه تاسی هم د هغه حق اداء کړئ! آیا دغه کومه وړه او کوچنی خبره ده چه تاسی ته مو د دغسی جابر او قاهر دښمن له لاسه نجات درکړ ـ او هغه مو په یوی ډیری عبرتناکی طریقی سره ستاسی تر سترګو لاندی هلاک او تباه کړ ـ بیا د حضرت موسٰی علیه السلام په وسیله مو له تاسی سره وعده وکړه چه له مصر څخه د شام په طرف د ورتګ په وقت کښې د «طور» د غره هغی مبارکی او میمونی برخی ته چه په ښی لاس کښې پرته ده راشئ! نو تاسی ته به «توریت» درعطاء کیږی ـ د «تیه» په لق ودق او داګ سپیره میدان (میره) کښې ستاسی د خوراک دپاره مو «من» ترنجبین او «سلوا» مرغان او کرکان نازله کړه چه د هغو ذکر د البقره د سورت په (٦) رکوع کښې هم لیکلی شوی دی. د دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کښې تاسی ته دغه لائق او مناسب ؤ ـ چه هغه حلال او طیب ـ لذیذ ـ خوندور ـ او پاک شیان چه الله تعالیٰ تاسی ته عنایت فرمایلی دی د هغه استعمال په ډیر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کښې له حده مه تیریږئ! لکه داسی چه ناشکری او اسراف وکړئ! یا په دغه فانی تنعماتو کښې بیخی محو او ډوب شئ او د الله تعالیٰ واجبه حقوق اداء نه کړئ! یا دغه د الله تعالیٰ درکړی شوی مال او دولت په مناهیو او معاصیو کښې ولګوئ یا هر چیری او هر ځای کښې چه د تعدیل ـ تأویل او مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی هلته په دغو تأویلاتو ـ مکر او فریب پسی مه ګرځئ! الغرض د الله تعالیٰ درکړی نعمتونه د

طغیان او عصیان آله له سره مه کرځوئ.

فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي ۖ وَمَن يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾

پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسي غضب قهر ځما او هر څوک چه لازم واجب راکوز شي پر ده غضب ځما پس په تحقیق سخت وغورځید (په هاویه کښي).

تفسیر: یعني که تزئید وکړئ نو د الله تعالیٰ غضب به پر تاسي نازلیږي؛ او د ذلت او عذاب په تورو تیارو؛ غارونو کښي غورځول کیږئ!.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

او خامخا زه هرومرو (خامخا) ښه مغفرت کوونکی یم هغه چاته چه توبه ئې وویسته (له شرکه او ایمان ئې راووړ په تولو مؤمن به شیانو)

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کښي دغه د مغفورینو بیان وشو یعني هومره چه لوی مجرم وی که د زړه په صدق سره تائب شي ـ او د ایمان او صالح عمل لیاره ځان ته غوره کړی او پر هم دغه د ایمان پر سمه صافه لیاره تر مرګه پوری مستقیم پاتي شي نو د الله تعالیٰ په دربار کښي د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی او تقلیل نشته.

وَمَا أَعْجَلَكَ عَن قَوْمِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾

او څه شي راګرندی کړی ته (چه ړومبی راغلی) له قومه خپله ای موسیٰ وویل (موسیٰ) دوی دغه دی (روان دی) راپسي له وروسته ځما (دیر نژدی) او جلتی می وکړه تاته (په راتلو کښي) ای ربه ځما دپاره د دی چه راضي شي ته (له مانه نه تکبراً).

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام حسب الوعده په دیره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسید ـ

شائی چه داسی حکم هم پری شوی وی چه د خپل قوم ځینی مشران او غټان هم له ځانه سره راولی ـ او هغوی به تری لږ څه وروسته پاتی شوی وی ـ او موسٰی علیه السلام به په ډیر شوق او ذوق سره مخ کښی وړاندی تللی وی؛ نو الله تعالیٰ وفرمایل ای موسٰی دومره ګرندی ولی راغلی؟ او خپل قوم او ملګری دی ولی وروسته پرېښودل؟ عرض ئی وکړ چه ای رب العالمین ستا د خوشی او رضاء دپاره ډیر ژر حاضر شوم ـ او قوم هم دومره له ما څخنی لری نه دی ـ دغه دی راپسی راځی ـ **كذا في التفاسير ويحتمل غير ذلك والله اعلم**

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه مونږ چه یو په تحقیق ومو آزمویه قوم د تا وروسته له (راتللو د ستا) او ګمراه کړل دوی (یوه زرګر) سامری (په عبادت د خسی سره).

تفسیر: یعنی ته دلته راغلی ـ او ما ستا قوم په یو ډیر سخت امتحان کښی غورځولی دی چه د هغه سبب په عالم اسباب کښی سامری ګرځیدلی دی ځکه چه د هغه په اضلال او اغواء سره بنی اسرآئیلو د موسٰی علیه السلام په غیاب کښی د خسی (ګلګی او سخوندرکی) په عبادت لاس پوری کړ چه د هغه قصه د الاعراف په (١٨) رکوع کښی هم تیره شوی ده.

تنبیه: ځینی وائی چه د «سامری» نوم هم موسٰی ؤ ـ د ځینو په نزد سامری «سبطی» ؤ. د ځینو په نزد «قبطی» ؤ په هر حال د جمهور رائی دا ده چه دغه سری د موسٰی علیه السلام د عهد منافق ؤ ـ او د منافقانو په شان به په چل او فریب سره د مسلمانانو د ګمراه کولو په فکر کښی ؤ ـ د ابن کثیر روایت له اسرآئیلی کتابونو سره سم د ده نوم هارون دی.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

پس راوګرځید موسٰی قوم خپل ته ډیر غضبناک خورا (ډیر) غمجن وویل (موسٰی) ای قومه ځما آیا وعده نه وه کړی له تاسی سره رب د تاسی وعده حسنه (نیکه به د ورکولو د توریت)؛ آیا پس اوږده شوه پر تاسی زمانه (د بیلتون ځما) او که اراده کړی وه تاسی چه لازم واجب راکوز شی پر تاسی

غضب قهر له جانبه د رب د تاسي پس خلافه کړه تاسي هغه وعده څما (چه تاسي راسره کړی وه په ثبات سره په دين کښې).

تفسير: يعني څما په متابعت کښې تاسي ته د ديني او دنيوی هر قسم نيکي دررسيږی لکه چه ډيره عظيم الشانه نيکي هم دا اوس تاسي پخپلو سترګو سره وليدله ـ او هغه څه چه باقي دی هغه عنقريب دررسيږی ـ آيا له دغی وعدی څخه ډير زيات مدت تير شوی دی؟ چه تاسي دغه تير ګرد (تول) احسانات هير کړل او د وروستينو انعاماتو له ډير انتظار کولو څخه ستړی ستومان شوئ؟ يا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتي نشوئ؟ او د الله تعالیٰ غضب مو ځان ته غوره کړ (کذا فسره ابن کثير رحمة الله عليه) يا ئې داسي مطلب واخيست شي له تاسي څخه الله تعالیٰ د ديرشو ـ څلويښتو ورځو وعدی اخيستي وه چه دومره مدت به موسیٰ عليه السلام په طور کښې معتکف وی او وروسته له هغه به توريت ورکاوه کيږی ـ نو آيا ډير زيات مدت تير شوی دی؟ چه تاسي له ډير انتظار کولو څخه ستړی شوی يئ؟ او د خسي عبادت مو ځان ته غوره کړی دی؟ يا عمداً د دغه حرکت مرتکب شوی يئ څو د الله تعالیٰ د غضب مستحق شئ ـ او له ﴿ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴾ څخه مراد هغه وعده ده چه بني اسرآئيلو له موسیٰ عليه السلام سره کړی وه ـ چه تاسي مونږ ته د الله تعالیٰ له جانبه يو داسي کتاب راوړئ چه مونږ پری عمل وکړو او ستا په متابعت کښې مستقيم پاتي شو.

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

ووېل (بني اسرآئيلو) چه نه مو دی کړی خلاف د وعدی د تا په اختيار خپل سره وليکن مونږ بار کړی شوی يو په پيټو له ګاڼو (زيوراتو) او کاليو (کپړو) د قبطيانو د قوم پس ومو غورځولی هغه (ګاڼی (زيورات) په اور کښې) او هم داسي وغورځولی (ګاڼی (زيورات) په اور کښې) سامری

تفسير: يعني مونږ پخپل اختيار او په خپل سر داسي حرکت نه دی کړی ـ په دغه حرکت باندی مونږ د «سامری» په تحريک او ليار ښوونه سره اقدام کړی دی ـ صورت ئې داسي ؤ چه د فرعونيانو د ګاڼو (زيوراتو) او کاليو (جامو) هغه بار چه څمونږ پر اوږو بار ؤ ـ مونږ نه پوهيدو چه له هغه سره څه معامله وکړو نو پخپلو منځونو کښې مو مشوره سره وکړه ـ او وروسته له هغه مو داسي غوټه کړه چه هغه هيسته وغورځوو نو «سامری هغه واخيست ـ او په اور کښې ئې ويلی کړل؛ او له هغه څخنی ئې د خسي تصوير جوړ کړ او هغه ئې راودراوه ـ دغه قصه د

«الاعراف» په سورت کښې هم تيره شوې ده هلته دې ولوستل شي.
تنبيه: د فرعونيانو ګاڼې (زيورات) څرنګه د بني اسرآئيلو په لاس ورغلې وې يا به ئې هغه له دوی نه مستعار اخيستي وې يا د غنيمت د مال په ډول (طريقه) به دوی ته په لاس ورغلي وې ـ يا به بل کوم صورت لرى په دې کښې د مفسرينو اختلاف دى. هر يو صورت چه دې بني اسرآئيلو د هغو استعمال د خپل ځان دپاره جائز نه ګاڼه ـ ليکن دا د ډير تعجب او حيرت ځاى دى چه له هغه څخه ئې بت جوړول ـ او بيا د هغه په عبادت کښې مشغوليدل ئې جائز ګڼل.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

نو راوويست دوى ته (له هغه خندق څخه) يو خسى يو جسد چه ؤ ده ته غږ (د خسي) نو وويل (سامري او تابعانو ئې) دغه د تاسي خداى دى او خداى د موسٰى دى پس هير کړى دى ده (خپل خداى دلته او طور ته تللى دى)؛

تفسير: يعني د موسٰى عليه السلام څخه هير شوى دى چه د الله تعالٰى سره د خبرى کولو دپاره طور ته تللى دى ـ الله خو دلته موجود دى يعني هم دغه خسى دى (العياذ بالله) شائى دغه خبره به د دغو يهودانو وى چه په دوى کښې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمائي الله) آيا نه ګورى دوى بيشکه شان دا دى چه بيرته نه ګرځوى دا (خسى) دوى ته خبره او نه مالک دى دوى ته د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعى (د رسولو).
په «الا يرجع» کښې «ان» مخفف دى له مثقل څخه چه اسم ئې محذوف دى (اى انه)

تفسير: يعني دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهيدل چه دغه بت چه نه له چاسره خبرى کولى شي؛ نه چاته لږ څه نفع رسولى شي ـ او نه د څه نقصان رسولو اختيار لرى؛ هغه څنګه معبود کيدى شي؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُوْنُ مِنْ قَبْلُ يٰقَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِيْ وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِيْ ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقيق وويل دوى ته هارون پخوا (له راتللو د موسٰى نه له طوره) اى قومه ځما بيشكه هم دا خبره ده چه ازمويلى شوى يئ تاسى په (عبادت) د خسى او بيشكه رب د تاسى هم دا رحمٰن دى (نه بل څوک) نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما (چه حکم د ثبات دى په دين کښې).

تفسير: يعنى حضرت هارون عليه السلام په پسته ژبه سره دوى پوهولى وو چه پر دغه خسى تاسى غوليدلى يئ دا له سره ستاسى خداى نشى کيدى ـ ستاسى خداى يواځى رحمٰن دى ښه فکر وکړئ چه تر اوسه پورى ئى پر تاسى څومره رحمتونه نازل کرى دى؟ او څومره ښهل نعمتونه ئى وورولى دى؟ نو تاسى ولى له هغه څخه مخ اړوئ؟ او له هغه څخه شلولى، له ڇا سره ښهل ځان نښلوئ؟ زه د موسٰى خليفه يم او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند يم ـ که ښهله ښيګڼه (فايده) غواړئ ـ نو پر تاسى لازم دى چه ځما په طريقه او ليياره لاړ شئ؛ او ځما خبره ومنئ او د سامرى په تګى مه خطاء وځئ، چه هغه مو اغواء کوى ـ او له لياري مو باسى.

قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ﴿٩١﴾

وويل (بنى اسرآئيلو) چه هميشه به اوسو په (عبادت د) دى خسى محکم ولاړ تر هغه پورى چه بيرته راشى مونږ ته موسٰى (له طوره).

تفسير: يعنى د موسٰى عليه السلام تر راتګه پورى مونږ د دى خسى له عبادت څخه لاس نه اخلو ـ کله چه دوى راغلل نو هلته به وګورو هر کار چه وړ (لائق) او مناسب ؤ ـ هم هغه به کوو.

قَالَ يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ ۗ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِيْ ﴿٩٣﴾

وويل موسٰى پس له راتګه خپله له طوره اى هارونه څه شى منع کړى وى ته کله چه تا وليدل دوى چه ګمراهان شول له دى چه متابعت دى ونه کړ (د حکم) ځما (په جهاد سره) آيا پس نافرمانى وکړه تا له حکمه ځما.

تفسیر: یعنی ما ته خپل خلیفه درولی وی او حکم می درکری ؤ چه ځما په غیاب کښې د دوی اصلاح کوه او د مفسدانو په لیاره مه ځه نو بیا تا څه اصلاح وکره؟ ولی مو د خپلو موافقینو په ملگرتوب له دغو خسی پرستانو سره سخته مقابله ونه کره ـ او د خسی له عبادته مو دوی ستانه (منع) نه کرل ـ که دا مو له لاسه نه ؤ پوره نو ولی دی له دوی څخه ونه شکوله او پر ما پسی رانغلی ـ الغرض تا د داسی صریحی گمراهی له لیدلو سره ولی ځما د اصول او طریقی متابعت ونه کر؟

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

وویل (هارون) ای ځویه د مور ځما مه نیسه ږیره ځما او نه (ویښتان د) سر ځما

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له ډیره قهره او سختی غصی حضرت هارون علیه السلام ئی له ږیری او د سر له ویښتانو څخه کلک نیولی ؤ د دی مفصله قصه د الاعراف په (١٨ رکوع) کښی تیره شوی ده د هغه په فوائدو کښی دی ولوستله شی.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَاءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بیشکه زه وویریدم له دی نه چه وبه وائی ته (راته) چه بیلتون دی واچاوه په منځ د بنی اسرآئیلو کښی (که چیری ما جنگ کری وی) او ودی نه کتل امر (خبری) ځما ته

تفسیر: یعنی ځما په فکر کښی هم دغه خبره راغله چه ستا د راتگ انتظار له دی نه بهتر دی چه زه ستاسی په غیاب کښی کوم کار وکرم چه د هغه لامله (له وجی) به په بنی اسرآئیلو کسی شقاق او نفاق واقع شی. ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کیده ـ نو څه خلق به له ما سره کیدل؛ او ډیر کسان به مخالف کیدل ـ نو زه له دی نه ویریدم چه ته د خپل راتگ په وقت کښی دغه الزام په ما وانه ړوی چه ځما د راتگ انتظار دی ولی ونه کر؟ او په قوم کښی دی ولی داسی تفرقه وغورځوله. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د تگ په وقت کښی موسٰی علیه السلام هارون علیه السلام ته داسی نصیحت فرمایلی ؤ چه گرد (تول) قوم په اتفاق ساته نو ځکه هارون د خسی د عابدانو سره مقابله ونه کره ـ هو په ژبه سره ئی دوی ډیر وپوهول مگر دوی ونه پوهیدل» لکه د هارون علیه السلام د وژلو دپاره هم تیار شول ﴿ وَكَادُوا۟ يَقْتُلُونَنِى ﴾

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وویل (موسٰی) پس څه وه ستا کار ای سامری (چه خلق دې ګمراه کړل)

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامری) ته تر قهر او عتاب لاندې ونیو او تری لازمه پوښتنی ئې شروع کړې ـ او وئې ویل چه ته دې په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه! دغه حرکت دې د څه لامله (له وجې) کاوه ـ او بنا پر کوم اسباب او عوامل بنی اسرائیل ستا په لوری بې لیاری او ګمراه شول؟

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا۟ بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ ٱلرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى ﴿٩٦﴾

وویل (سامری) چه نظر غورځولی ؤ ما په هغه شی باندې چه نظر نه ؤ غورځولی دوی په هغه شی باندې پس واخیستله ما یو موټی (خاوره) له قدمه د(آس د) رسول (جبرئیل) پس ومی غورځوله دا (خاوره په خوله د دې خسی کښې نو په غړیدو شو) او هم داسې ښائسته کړی ؤ ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامری وویل چه ځما نظر پر داسې یو شی ولوید چه د نورو فهم هغه ته ونشو ـ یعنی ما د الله تعالٰی لیږلی پرښته (جبرئیل علیه السلام) پر آس سوره ولیده ښائی دا به په هغه وقت کښې وی چه بنی اسرائیل دننه په سیند کښې پر هم هغه وچه لیاره تلل ـ او د دوی تر شا فرعونی لښکر هم ننوتلی ؤ په دغه حالت کښې جبرئیل د دواړو ډلو په منځ کښې ولاړ ؤ ـ څو د یوې ډلې خلق د بلې ډلې له خلقو سره ګډ نشی او ضرر ونه رسیږی ـ په هر حال سامری به د کوم محسوس دلیل پر اساس یا له خپله وجدانه یا د کوم قسم تعارف په بناء په دې باندې پوهیدلی وی چه هم هغه جبرئیل علیه السلام دی ـ نو ځکه د ده د پښو یا د ده دآس د سوو له خاورو څخه یې یو موټی خاوره واخیسته ـ او بیا هم هغه ئې د هم هغه د خسی د سرو زرو په مجسمه کښې ورتوئی کړه ـ ځکه چه د ده په زړه کښې دغه فکر راغلی ؤ چه د روح القدس د پښو خاورو کښې به هرومرو (خامخا) څه نه څه تاثیر وی. حضرت شاه صاحب لیکلی «دغه سره زر د کفارو د هغو اموالو څخه ؤ چه په فریب اخیستی شوی ؤ ـ نو کله چه په هغه کښې هغه برکتی خاوره ولویده نو د حق او باطل د یو ځای کیدلو څخه تری داسې د یوې کرشمې شی جوړ شو چه هغه مجسمه د سا لرونکو په شان د روح او د غږ خاونده شوه له دغسې شیانو څخه دیر زیات ځان ساتنه په کار ده چه تری بت پرستی لا ترقی مومی».

تنبیه: د دی آیت کوم تفسیر چه پاس بیان شوی دی له کرامو صحابه ؓ ۔ تابعینو ۔ او مفسرینو علماؤ څخه هم دغه منقول دی ځینو زائغینو چه پر دی باندی طعن کری دی ۔ او د آیت لری له صوابه تأویلات ئی کری دی ۔ د هغه کافی جواب د «روح المعانی» خاوند ورکری دی ۔ دلته د دومره بسط موقع نه ده. **من شاء فلیراجع.**

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسیٰ) پس ځه (له مونږه لری شه!) پس بیشکه شته تاته په دغه ژوندون کښی دا (عاقبت) چه ویه وائی (هر چا ته چه وئی وینی) چه مه لګیږه (په ما).

تفسیر: یعنی ماته دی لاس مه راوراندی کوه! او مه راسره نژدی کیږه! او بیخی لری او جلا (جدا) راڅخه ګرځه! کله چه «سامری» د خسی لوبه او ننداره ئی د دی لامله (له وجی) جوړه کری وه چه د لوئی ۔ ریاست او جاه خاوند شی ۔ او خلق له ده سره ملګری شی ۔ او دی د خپل مشر او سردار په شان ومنی ۔ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافی سزا ورکړه شوه ۔ چه هیڅوک دی له ده سره نه نژدی کیږی بلکه سامری په دی مامور او مجبور شو چه ودانی څخه لری په صحراء او بیدیا کښی لکه یو ذلیل ځنګلی او وحشی ځناور اوسیږی او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کیږی.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بیشکه تاته (په آخرت کښی) وعده (د عذاب) چه له سره به خلاف ونه کړ شی له تا سره له هغی وعدی څخه،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دنیا کښی (سامری) ته دغه سزا ورسیده چه د بنی اسرآئیلو له لښکرو څخه د باندی بیل اوسیده ۔ که ده به له چاسره ملاقات یا خبری او اتری کولی نو طرفین به په تبه اخته کیدل ۔ نو ځکه دی او خلق دواړه یو له بله ډیر لری لری ګرځیدل ۔ او دا ئی چه فرمائلی دی چه دا یوه داسی وعده ده چه له سره تری نه مخالف کیږی ۔ ښائی تری اخروی عذاب مراد وی. او ښائی چه د دجال وتل به هم د هم هغه سامری فساد په یهودانو کښی تکمیل کری. لکه ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم کله چه مال ویشه ۔ یوه سری دوی ته وویل چه «په انصاف سره ئی ویشه!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د «هم دی جنس خلق به خروج وکری» هر هغه چه پر خپلو مشرانو اعتراض کوی او تنقیدونه

پرې نيسي هغوی خارجيان بلل کيږي. او هر هغه چه پر ديني مشرانو طعن وهي هم داسي دي».

وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۖ لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

وګوره معبود خپل ته دی هغه چه وې ته په عبادت د هغه کښې محکم ولاړ (چه خسې دی) خامخا سوځوو مونږ هرومرو (خامخا) هغه بیا به ئې بادوو، تار په تار کوو په سیند کښې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسير: يعني ستا سزا خو هم دا شوه. اوس ستا د دروغو معبود کلائېن هم ويلی کوم هغه خسی چه تا معبود درولی ؤ ـ او بيا دی پرې زړه بايللی ؤ ـ او ورته ناست وې اوس ئې ستا تر سترګو لاندې ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کوم او بيا ئې په سخت اور کښې سوځوم ـ او بيا ئې ايره هم د سيند په هوا کښې دوړوم ـ څو دې عابدانو او مينانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چه دغو نورو ته به څو سود او زيان ورسوی؟ ـ حال دا چه دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلَٰهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی (چه مستحق د عبادت دی) الله دی هغه چه نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی چه محیط دی دی پر هر شیز له جهته د علم.

تفسير: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسٰی عليه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه او داسې به ئې ورته ويل چه خسی څه شي دی هيڅ يو شي چه دير لوی هم وی ـ له سره معبود کيدی نشي ـ رښتين او حقيقي معبود خو هغه يو ذات دی چه ماسواء له هغه څخه د بل هيچا عبادت عقلاً ـ نقلاً او فطرتاً نه دی جائز ـ او د هغه لامحدود علم هرې يوې ذرې لره هم محيط دی.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ

هم داسی (لکه چه د موسٰی قصه مو وکره تاته) قصی کوو پر تا (یعنی تاته) له اخبارو د هغو امورو چه په تحقیق پخوا تیر شوی دی (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصی په شان د دیرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله گردی (تولی) دنیا ته اورووچه په هغو کښی دیری فائدی او د تشویق او ترغیب او د تهدید او ترهیب وسائل او وسائط شته مثلاً د علم توفیر ـ د معجزاتو تکثیر ـ د انبیاؤ او د مسلمینو تسلی او دادینه ـ د عقلمندانو عبرت او تذکیر ـ او د معاندانو په حق کښی تهدید او ترهیب. **وغیر ذلک من الفوائد**

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان مو درکړی دی چه پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندی مشتمل دی. (او ښائی چه مومنان ئی ښه ولولی او ښه عمل پری وکړی!).

مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ؕ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

هر څوک چه مخ وگرځوی له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره) پس بیشکه دی به بار کړی (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کښی لوی بار (د عذاب) چه تل به وی په دغه (عذاب د لوی بار) کښی او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کښی له جهته د بارولو (عذاب د گناه د دوی).

تفسیر: یعنی له اعراض او تکذیب د گناهونو کوم بار چه پر دوی باندی بارېږی له سره به نه سپکیږی؛ دوی به همیشه تر هغه لاندی وی ـ بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخری خبره نه ده؛ څه مهال (وخت) چه دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پیتی پورته کوی؛ نو هلته پوهیږی چه دوی څومره تر یوه درانه پیتی لاندی کیوتلی دی؟

يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

په هغه ورځ کښې چه وپوکل شي (دوهم ځلي) په صور (شپیلی) کښې او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شین سترګی (تور مخی).

تفسیر: یعنی د محشر د راوستلو په وقت کښې به ړانده وي، یا ځائی هم داسی د هغوی سترګی به شنی وي چه د خلقو په نظر ښکاره شي ـ په هر حال که رومبی معنی واخیستله شي نو دغه د یوه خاص وقت ذکر دی ـ بیا به سترګی وپرانستلی شي ـ څو دوزخ او نور ووینی ﴿ وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ ﴾ جزء ١٥ الآیة ـ (د الکهف ٥٣ آیت ٧ رکوع) ﴿ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا ﴾ جزء١٦ (د مریم ٣٨ آیت ٢ رکوع).

يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

چه ورو ورو پټی پټی خبری به کوی په منځ خپل کښې (او داسی به وائی چه) درنګ نه دی کړی تاسی مګر لږی (ورځی په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی دوی چه له قبره ووځی ـ او د آخرت د ورځی هولناک واقعات وګوری ـ او دغه اوږده ورځ ووینی ـ نو د قبر شپی ورته دومره لږی ښکاری چه ته به وائی یوه هفته یا لس ورځی ئی هلته تیری کړی دی ـ بلکه دنیا دیر ژر پری تیره شوی ده ـ د دی دنیا مزی او خوندونه او اوږده امیدونه ئی ګرد (تول) هیریږی ـ د خپل عمر په خوشی ضائع کیدلو به ندامت کوی یا ځائی د معذرت په دول (طریقه) به داسی وائی ـ یعنی په دنیا کښی مونږ ته دیر لږ مدت د هستوګنی موقع راکړی شوی ده ـ او فرصت مو بیخی ونه موند چه آخرت ته مو څه سامان تول کړی وی لکه چه د جزء ٢١ (د روم په ٥٥ آیت ٦ رکوع) کښی ئی فرمایلی دی ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ مَا لَبِثُوْا غَيْرَ سَاعَةٍ ﴾ الآیة ـ

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ

مونږ ښه عالمان یو په هغو اقوالو چه دوی ئی وائی.

تفسیر: یعنی پټی خبری هم څمونږ څخه نه پټیږی. هغه پټی خبری او مشوری چه دوی ئی په خپلو منځونو کښی سره کوی ګردی (تولی) مونږ ته ښی معلومی دی.

إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

کله چه ووائی دیر کامل د دوی له حیثه د روش (چه فکر او عمل دی) چه ځند (تاخیر) نه دی کړی تاسی (په دنیا کښی) مګر یوه ورځ.

تفسیر: یعنی هغه چه د دوی په منځ کښی زیات عقلمن؛ هوښیار او صائب الرأی وی هغه به وائی خانه! لس ورځی! نه لس ورځی چیری یواځی یوه ورځ ئی وګڼه! ده ته ئی زیات عقلمن او د ښی طریقی خاوند ځکه وویل چه دی به د دنیا په زوال او فناء او د آخرت په دوام او بقاء او د هول په شدت او په نورو شیانو له نورو څخه ښه پوهیدلی وی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾
فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوی له تا نه له (احواله د) غرونو (چه د دوی به څه احوال وی په ورځی د قیامت کښی؟) پس ووایه دوی ته چه تار په تار او تیت ۋ پرک (خواره واره) به کړی دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار کولو سره، پس پری به ږدی دا ځمکه یو تش ډاګ هوار، چه نه به وینی ته په دغه (ځمکه) کښی خکته والی او نه اوچت والی (هیڅ قدر).

تفسیر: یعنی د قیامت پر ذکر به د حشر منکرین د استهزاء په دول (طریقه) وائی. چه د داسی سختو سختو عظیم الشانو غرونو حال احوال به څرنګه کیږی؟ آیا دغه به هم توتی توتی کیږی؟ د دوی په جواب کښی داسی ووایئ چه هو! د الله تعالیٰ د لامحدوده قدرت په مقابل کښی غرونه څه عظمت او حقیقت لری ـ دغه غرونه هم په لږ وقت کښی خاوری ایری کیږی ـ او د غرونو ذرات او بخرکی د تکول شویو وړیو په شان په هوا کښی الوځولی کیږی ـ او ځمکه به بیخی صافه او هواریږی چه له سره به هیڅ لوړه اوچته) او ژوره (خکته) نه پکښی لیدله کیږی ـ او د غرونو موانع او سدود بیخی له منځه ورک او صاف او پاکیږی.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ

په دغه ورځ (د قیامت) کښی به متابعت وکړی (دا مخلوق د بلنی) د بلونکی نه به وی کوږوالی له دغی (بلنی د بلونکی څخه)،

تفسیر: یعنی هر چیری چه پرته غږ وکړی او هر چیری ئی چه ورغږ کړی؛ ګرد (ټول) خلق به سم برابر د غشی او د مردک (ګولۍ) په شان هملته ورځغلی ـ نه به د غږ کوونکی په غږ کښی څه کوږوالی وی او نه د دغو منډو وهونکو په منډو او ورتګ او ځغاسته کښی څه کوږوالی او واندی او وروسته لیدل کیږی؛ کشکی دوی په دنیا کښی هم د الله تعالیٰ د داعی او بلونکی پر غږ پسی هم داسی سم برابر تلی ـ او پری په ډیر شوق او ذوق سره غوندیدلی ـ چه هلته ئی څه په ښه او کار ورتلی خو مع الاسف دوی دلته له خپلی بدبختی او کږو تلو لامله (له وجی) ټل په کږو لیارو ځی او خرابه طریقه ځان ته غوره کوی.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شی غږونه (له ډیره هیبته) دپاره د رحمٰن پس نه به اوری ته مګر کښهار د قدمونو.

تفسیر: یعنی د محشر د ورتګ په وقت کښی پرته (علاوه) د پښو د کښهار او د ورو غږه بل هیڅ یو غږ او آواز نه آوریدہ کیږی او د الله تعالیٰ د خوف او هیبت لامله (له وجی) بل هیڅ یو غږ او غوږ به نه وی که څوک څه وائی هم خو دغومره ورو ورو به ئی وائی چه ایله به ئی شوندی خوځیږی او بل هیڅ شی تری نه ځرګندیږی (ښکاریږی).

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قیامت) کښی نه رسوی فائده شفاعت (هیڅا ته) مګر هغه چاته چه اذن کړی دی د هغه په حق کښی رحمٰن (چه شفاعت ئی وکړ شی) او راضی دی (الله) له دغه (مشفوع څخه) له حیثیته د وینا (چه کلمه د توحید ده).

تفسیر: یعنی د هغه سپارش چلیږی چه ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وی د هغه شافع وینا د پاک الله خوښه وی ـ او خورا (ډیر) ښی خبری ئی ویلی وی ـ او د داسی سړی سپارش وکړی چه د هغه مشفوع خبره ﴿لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوی وی د کفارو په حق کښی د هیچا سعی او سپارش له سره په درد نه خوری او نه چلیږی.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چه په منځ کښی د دوی وی (له اخروی امورو) او هر هغه څیز چه پسی شا د دوی دی (د دنیوی امورو) او نه به شی احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم پر گردو (تولو) محیط دی. لیکن د بندگانو علم پر الله تعالیٰ یا د الله تعالیٰ پر معلوماتو محیط او چاپیر نه دی ـ نو ځکه هم ده ته پخپل محیط علم معلوم دی چه چاته د چا د شفاعت دپاره ځائی موقع ورکره شی.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ

او ذلیل شول (خاوندان د) مخونو هغه تل ژوندی قائم تدبیر والا د عالمو ته؛

تفسیر: یعنی په دغه ورځ کښی به د هغو لویو لویو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره دول (طریقه) سره د دغه حی او قیوم الله په دربار کښی د ډیرو ذلیلو او سپکو بندیانو په شان ښکته او پت کیږی چه هغوی پخوا له دی نه له سره د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه نه وو تیت کری؛ په دغه وقت کښی به په ډیری عاجزی سره خپلی غاړی پردی.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقیق خراب نا امیده شو هر هغه څوک چه پورته ئی کړ بار د ظلم

تفسیر: یعنی د ظالمانو له حاله بیخی پوښتنی مه کوه! چه څنگه خراب به وی د ظلم په لفظ کښی شرک او نور معاصی هم داخل دی. لکه چه د لقمان د سورت په (٢) رکوع (١٣) آیة (٢١) جزء کښی راغلی دی ﴿ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴾ او د جزء ٤ د آل عمران په ١٣٥ آیت (١٤) رکوع) کښی ﴿ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ﴾ لولو ـ د هر یوه ظالم خرابی به د ده د ظلم له درجی سره موافقه وی.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چه وکړی له ښو (عملونو) حال دا چه وی دی مؤمن پس نه ویریږی (دی په آخرت کښی) له ظلم بی انصافی او نه له نقصان.

تفسیر: داسی بی انصافی چه کومه نیکی ئی ضائع کړه شي ـ یا په هغه گناه ئی ونیسی چه ئی نه وی کړی او نقصان رسونه داسی چه له استحقاقه لږ ثواب او بدل ورکړ شي.

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او هم داسی (لکه چه قصه مو وکړه د انبیاؤ او اممو او د قیامت) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربی (ژبه) او بیا بیا راوړی دی مونږ په دی قرآن کښی له آیاتونو د وعید (مکرر) دپاره د دی چه دوی پرهیز وکړی یا پیدا کړی دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او تری عبرت واخلی).

تفسیر: یعنی لکه چه دلته د محشر احوال او د هغه د نیکو او بدو نتائج صاف صاف اورولی شوی دی. هم داسی مونږ پوره قرآن په صافی عربی ژبی سره نازل کړی دی څو هغه خلق چه د ده ړومبنی مخاطبان دی د هغه له لوستلو له الله تعالیٰ څخه ووېرېږی ـ او د تقویٰ لیاره غوره کړی ـ او که سم د لاسه داسی ونشی ـ نو اقلا د دوی په زړونو کښی د عاقبت او انجام څه فکر ـ غور او اندیښنه خو پیدا شی ـ ممکن دی چه هم دغه غور او فکر ورو ورو ترقی او تزئید ومومی ـ او دوی د هدایت په لیاره راولی ـ او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شی.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کښی له تولو عیبونو او نقصاناتو) چه پادشاه دی (د پاچاهانو) حق دی (وعد او وعید د ده)

تفسیر: یعنی هغه پاک الله چه داسی عظیم الشان قرآن نازل فرمایلی دی او خپلو بندگانو ته ئی داسی رښتیاء صافی ـ سمی ـ اساسی ـ خبری د دوی د فائدی دپاره اورولی دی.

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضٰىٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چه پوره کړه شي تاته وحی د ده او ووایه (ای محمده) ای ربه ځما زیات کړی ما له جهته د علمه.

تفسیر: یعنی هر کله چه پاک قرآن داسی مفید او عجیب څیز دی نو هم هغسی چه مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو ـ ته هم د هغه په اخیستلو کښی له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتی مه کوه! څه مهال چه پرښته وحی درآوروی ته ئی په عجلت له هغی سره مه لوله؛ ځکه چه مونږ د دغی خبری عهد او پیمان درسره کړی دی ـ چه نه به ئی پریږدو عظیم الشان قرآن د تا له سینی څخه ووځی ـ نو ته ولی په دغه فکر او اندیښنه کښی ځان ربړوی (تکلیف ورکوی)؛ نه چه د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هیر شي ـ بلکه د دغه فکر په ځای داسی دعاء وکړه چه ای الله تعالیٰ د قرآن لا زیاته پوه او له حده زیاته علوم او معارف راته عطاء کړه! وګوره چه آدم علیه السلام په یوه څیز کښی بی موقع تعجیل کړی ؤ ـ د هغه انجام څنګه شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «څه مهال (وخت) چه جبرئیل علیه السلام به قرآن راوړ نو محمد صلی الله علیه وسلم به د جبرئیل علیه السلام د لوستلو سره یو ځای هغه لوست او د دی یو ځای لوستلو څخه ئی مقصد دا ؤ چه راڅخه هیر نشی ـ له دی نه ئی پخوا هم منع فرمایلی وه ـ لکه چه په ۲۹ جزء د قیامت سورت په (۱٦-۱۷) آیة (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ۝ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴾ او تسلی ئی ورکړی وه چه د قرآن دریادول ـ او د هغه رسونه نورو خلقو ته ستاسی په وسیله څمونږ په ذمه ده ـ لیکن د بشریت په مقتضاء ښائی چه دغه توصیه ئی هیره شوی وی نو ځکه ئی په دغه آیت سره تقیید وفرمایه ـ او په دغه هیریدلو باندی ئی وروسته د «آدم علیه السلام» مثل هم بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی ؤ مونږ آدم ته پخوا له دی نه پس هیر ئی کړ (هغه حکم) او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهی عنه) څخه.

تفسیر: هغه دی چه دانه ئی خوړلی وه ـ او د مخه حکم ئی هیر کړی ؤ یعنی قائم پاتی نشو ـ وروسته له دی د دغی قصی لږ تفصیل راځی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او یاد کړه هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (ټولو) مګر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چه منع ئې راوړه پس وویل مونږ ای آدمه بیشکه دا (ابلیس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی پس خبردار ودی نه باسی خامخا تاسی له جنته (په سبب د وسوسی او فریب) پس په مشقت کښې به پریوځې.

تفسیر: ظاهر دی چه د جنت آرامی او هوسائی (خوشالی) په بل کوم ځای کښې میسر کیدی نشی او پرته (علاوه) له جنته پر هر ځای کښې د خوړلو او څښلو؛ اغوستلو او د نورو ضروریاتو تدابیرو او ضروریاتو ته خامخا انسان ربړ ګالی (تکلیف برداشت کوی) او مشقت پر ځان آخلی.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بیشکه مقرر دی تاته چه نه به وږی کیږی په دی (جنت) کښې او نه به بربند کیږی. او بیشکه ته به نه تږی کیږی په دغه جنت کښې او نه به دی ګرمی کیږی.

تفسیر: د انسانی له مهمو ضروریاتو څخه خوړل ـ څښل ـ اغوستل او د هستوګنې داسی ځای دی چه سری پکښې له لمر ـ باران ـ باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وی ـ په جنت کښې داسی تکالیف له سره نشته ـ او په جنت کښې له هر حیث او هر جهت څخه آرامی ـ راحت ـ طمانیت ـ امنیت ـ سکون او نور ګرد (ټول) په زره پوری وسائل او وسائط شته. دلته ئې د راحت ذکر ونه فرمایه یواځې ئې د تکالیفو له نفی کولو څخه ضائی داسی تنبیه او ایقاظ مقصود وی چه د جنت د وتلو څخه وروسته تاسی له دغو ګردو (ټولو) شیانو سره مخامخ کیدونکی او د دغو ګردو (ټولو) ربړو ګالونکی (تکلیفونو برداشت کوونکی) یئ.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰآدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان (داسی چه ورته) وی ویل ای آدمه آیا دلالت وکرم تاته په ونه د تل ژوندی پاتی کیدلو او په پاچاهی چه نه زائلیږی (او تل پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی داسی ونه دروښیم چه د هغی د میوی له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شی ـ او له سره مړه نشئ ـ او بی زواله پاچاهی به مو په برخه شی.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ

پس وخوړله دوی دواړو له (میوی) د دغی ونی پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی او شروع وکړه دواړو چه نښلولی پوری کولی دواړو پر ځان پوری له پانو د(ونی) د جنت (لپاره د ستر)

تفسیر: دغه گرده (توله) قصه په «الاعراف» او نورو سورتونو کښی مفصله تیره شوی ده ـ د هغو په فوائدو کښی دی وکتله شی مونږ هلته د دی پر اجزاؤ کافی او شافی کلام کړی دی.

وَعَصٰى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هیرولو د حکم د الله یا په اجتهادی خطا سره) پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبی سره او هدایت ئی ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندی او لیاره ئی ورته وښودله د ثبات)

تفسیر: یعنی کله چه د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی قصور وشو او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لیاره ثابت قدم نشو پاتی ـ نو هم دغه ئی په غوایت او عصیان سره تغلیظاً

تعبیر وفرمایه سم د «حسنات الابرار سیئات المقربین» له قاعدی سره ـ د دی بحث پخوا له دی نه هم تیر شوی دی یعنی د شیطان تسلط ئی پری نسو، بلکه فوراً ئی ورته د توبی توفیق وباسه ـ او سره له زیاتی پر زیاتی مهربانی د ده په طرف متوجه شو ـ او د خپلی خوښی پر لیاره ئی قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمایل (الله) چه کوز شئ دواړه له دغه جنته (یا له آسمانه) تول ځینی د تاسی د ځینو نورو دښمنان یئ!

تفسیر: که دغه خطاب یوازی د آدم او حوا علیهما السلام په لوری وی مراد به ئی داسی وی چه د دوی اولاده به په خپلو منځونو کښی سره دښمنان وی ـ لکه چه په رفاقت سره ئی ګناه کړی وه د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو چه اولاده ئی پخپل منځ کښی سره دښمنان شول ـ او که دغه خطاب د ابلیس او آدم علیه السلام په لوری وی. نو مقصد به ئی داسی وی چه د دواړو په ذریاتو کښی به دغه دښمنی برابره قائمه پاتی کیږی ـ شیاطین به تل د بنیادمانو د ضرر رسولو په فکر کښی وی.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾

پس که راغی تاسی ته له طرفه ځما هدایت (چه کتابونه او رسولان دی) پس هر چا چه متابعت وکړ د هدایت ځما پس نه به ګمراه کیږی (په دنیا کښی) او نه به بدبخت شی (په عقبٰی کښی).

تفسیر: یعنی نه د جنت له لیاری ځخه ګمراه او بی لیاری کیږی او نه له هغه ځخه محرومیږی او تکلیف او ربړ (زحمت) به وګالی (برداشت کړی) له هغه اصلی وطنه چه راغلی دی بیا به بیرته بی اندیښنی او خرخښی (وسوسی) هملته ور ورسیږی.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

او هر چا چه مخ وګرځاوه له ذکره (پنده) ځما پس بیشکه ده ته دی معاش تنګ (په دنیا یا سخت عذاب په قبر کښی).

تفسير: يعني هغه انسان چه د الله تعالىٰ له ياده غافل او محض د دغې فانى دنيا ژوندون د خپل مقصود قبله وګڼي او ونې ګرځوى د هغه ګزران به مکدر او تنګ کړ شي ـ اګر که په سترګو له ده څخه ډير مال او دولت او د عيش او عشرت سامان ليده کيږي مګر کله چه د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجې تل د دنيا د حرص او د ترقي په فکر کښې اوسيږي او د تقليل له انديښنې څخه تل نا آرامه وي ـ او تل د «شلو په سلو کول او ژر ئې زر ته رسولو» په چرتونو کښې ډوب تللي وي د موت يقين او د دولت د خطراتو انديښنه د ده د روح سوهان په شان معامله کوي ـ د يورپ او امريکاء اکثرو متنعمينو ته وګورئ چه ځينې له هغو په شپه ورځ کښې تش درې ساعته او ځينې خوش قسمتان څلور پنځه ساعته ايله اوده کيږي. لوى لوى کروړپتيان او مليونران د دنيوى مصائبو او مخمصو له لاسه چه کله په تنګ شي نو مرګ ته پر خپل ژوندون ترجيح ورکوي ـ او د دې نوعې خپل ځان وژلو او خودکشي مثالونه زيات مونده کيږي ـ نصوص او تجربې په دې باندې شاهدي دي چه په دغه دنيا کښې قلبي سکون او حقيقي اطمينان هيڅچا ته بې د الله تعالىٰ له ياده نه حاصليږي ﴿ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ﴾

ديرى ښې خوږوبې دى زړونو ته ښه خوښې ښيي
خوند به ئې څوک نه مومي څو ئې چه ونه څښي

ځينې مفسرين د «معيشة ضنكا» معنى داسې کوى هغه ژوندون چه پکښې خير نشي داخليدى ګواکې د خير اخيستلو څخه پخپل ځان کښې تنګ شوى دى ـ ظاهر دى چه داسې يو کافر چه په دنيوى نشو کښې مست وي ـ د هغه ګرد (ټول) مال ـ دولت ـ د عيش سامان ـ د عشرت وسائل ـ د تنعم اسباب به د ده په حق کښې د ځان وبال ګرځي. د هغې خوښې او خوشالي پاى او انجام به څه وي؟ چه څو ورځې وروسته به ئې تباهي وى؛ هغې ته چيرى ښائى چه سړى خوښى يا خوشالي ووائى.
ځينې مفسرين له «معيشة ضنكاً» نه د قبر برزخي ژوندون مرادوى ـ يعنې پخوا له قيامته پر ده د سختى تنګى دوره راتلونکى ده څه مهال چه د قبر ځمکه هم پرى تنګه کړه شي.
د «معيشة ضنكاً» تفسير ځينو کرامو اصحابو په عذاب القبر سره هم کړى دى. بلکه (بزار رحمة الله عليه) په جيدو اسنادو سره له (ابو هريرة رضى الله تعالىٰ عنه) نه مرفوعاً روايت کړى دى په هر حال د «معيشة ضنكاً» لاندى دغه ګرد (ټول) صورتونه داخليدى شي (والله اعلم).

وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿۱۲۴﴾

او پورته به کړو مونږ دى (له قبره او محشر ته به ئې راولو) په ورځې د قيامت کښې ړوند.

تفسیر: یعنی په سترګو ئی ړندوی او بیا ئی د محشر په لوری بیائی او په زړه سره به هم ړوند وی چه د هیڅ حجت په طرف به لیاره نه مومی ـ دغه د حشر د ابتدائی مرحلی ذکر دی وروسته به ئی سترګی خلاصیږی ـ څو د دوزخ او نورو اخروی اهوالو معاینه وکړی شی.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾

ویه وائی (دغه ړوند کافر) ای ربه څما ولی دی پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چه په تحقیق زه وم بینا (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی هغه کافران چه په دنیا کښی د ظاهری سترګو خاوندان او په آخرت کښی ړومبی ړانده محشور کیږی ـ په تعجب او حیرت سره به سوال کوی (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوی دی چه د هغه په بدل څمونږ سترګی راڅخه اخیستی شوی دی؟).

(نو ویه فرمائی پاک الله د عذاب د پرښتی په ژبه د دوی په جواب کښی)

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) هم داسی ؤ (لکه چه ته ئی وائی) خو راغلی ؤ تاته آیتونه څمونږ پس هیر کړل تا هغه او په مثل (د هغو هیرولو ستا) نن ورځ هیر به کړ شی ته هم پریښود به شی ته په عذاب کښی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی سره له دی چه څمونږ د قدرت دلائل او نښی مو لیدی او اوریدی خو نه مو پری یقین او نه مو پری عمل وکړ او داسی مو ځان تری بیخبره او ناکاره کړ چه ګواکی د هیڅ خبره مو نه اوریدلی او نه لیدلی وه؟ نو نن د هغه په بدل تاسی هم داسی هیرولی شئ لکه چه هلته مو له ځانونو خهلو څخه ړانده جوړ کړی ؤ ـ نو اوس دلته د هغه د مناسبی سزا موندلو او له خهلو ړانده پاڅیدلو او ړانده محشور کیدلو نه ولی حیرت او تعجب کوئ؟

وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ

او په مثل د هم دی جزا ورکولو (څمونږ دغو کفارو ته) جزا ورکوو مونږ هغه ته چه له حده ووت او ایمان ئی رانه وړ په آیتونو د رب خپل؛

تفسیر: یعنی هم داسی هر یوه مجرم ته به سم د هغه د حال په مناسبت سزا ورکوله کیږی.

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: نو څکه ډیر لوی حماقت به وی چه د دی ځای له تکلیفه وویرېږو او د هغه ځای د عذاب د نجات فکر ونه کړو ـ حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغه د ړندولو عذاب په حشر کښی دی او په دوزخ کښی لا زیات».

اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ

آیا پس نه دی ښکاره شوی (دغو کفارو ته دا) چه ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چه ځی تیریږی دوی په (تشو) کلیو (منازلو) ځایونو د دوی کښی

تفسیر: یعنی که پر هغه سزا چه دوی ته په آخرت کښی ورکوله کیږی متیقن نه وی نو آیا د تاریخی واقعاتو څخنی هم څه پند او عبرت نه آخلی د هم دغو مکیانو په شاوخوا کښی څومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله (له وجی) تباه او برباد شوی دی چه د هغوی قصی او افسانی د خلقو پر ژبو لا تراوسه جاری دی. او د هغوی له منځه د ځینو پر کندوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږی او دوی پری تیریږی چه د هغو له لیدلو څخه ښائی د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شی چه څرنګه هغوی په داسی حال کښی چه پر دغو ځایونو کښی ګرځیدل او لاندی باندی کیدل هلاک او تباه کړل شول.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَّاَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د منکرینو) کښی خامخا ډیر دلائل (د عبرت دی) خاوندانو د عقلونو ته. او که چیری نه وی هغه وینا چه پخوا ویلی شوی ده

(له طرفه) د رب ستا (په تاخیر د عذاب سره) نو خامخا ؤ به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره) او که نه وی اجل (نیته) معلومه (د عمر د دوی نو به دوی معذبیدل په دنیا کښې).

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ رحمت پر غضب سابق دی نو ځکه مجرم ته تر ډیر وقت پورې د اصلاح موقع ورکوی او د پوره حجت له اتمام څخه ئې ماسواء نه هلاکوی بلکه د دی امت په متعلق ئې دا هم فرمایلی دی ﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ﴾ الآية - او له خهلی خاصی مهربانی عمومی مستأصل عذاب ئې له دغه امت څخه لرې کړی دی - دغه خبره ده چه ستا د رب له طرفه صادره شوی ده - که داسی نه وی او د هر مجرم قوم د عذاب دپاره یو خاص وقت مقرر نه وی نو په لازمی دول (طریقه) به دوی په عذاب اخته کیدل - ځکه چه د دوی د کفر او شرارت مقتضی هم داسی ده چه ښائی علی الفور هلاک کړل شی - صرف پاس مذکوره مصالح مانع دی چه په هغو کښې لږ توقف واقع شوی دی آخر په قیامت کښې به د عظیم عذاب خوند وڅکی - او کله چه وقت راشی نو په دنیا کښې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوری. لکه چه د «بدر» په غزوه کښې دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ او د هغه یوه وروکی نمونه ئې ولیده.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده) پر هغو خبرو چه دوی ئې وائی

تفسیر: یعني عذاب په خپل مقرر وقت کښې خامخا واقع کیدونکی دی - دوی د دغه تاخیر او امهال د لیدلو څخه هومره چتی(فضول) او چهوله خبری چه کوی ودی کړی - تاسی سم د لاسه دغه ګردی (تولی) خبری په ډیر صبر او استقامت سره واورئ! او په ډیر صبر او سکون د وروستنی نتیجی په انتظار کښی اوسئ - د کفر پر دغو کلماتو له حده زیات مضطرب کیدلو ته هیڅ ضرورت نشته. (دغه آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبیح وایه سره له حمد، ثناء د رب خپل (لمونځ کوه) پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ) او پخوا له پریوتلو د دغه (لمر د ظهر او عصر لمونځ)،

تفسیر: دغه د فجر او عصر لمونځونه شول. یعني د احمقانو او شریرانو خبرو ته له سره غوږ مه پردئ! او مه چرت پری خرابوئ! په ډیر صبر او سکون سره د خپل الله تعالیٰ په عبادت کښې

مشغول او لګیا اوسﺉ! ځکه چه د الله تعالیٰ مدد له دوو شیانو حاصلیږی چه هغه صبر او صلوٰة دی کما قال الله تعالی ۔ ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ الآیة ۔

وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځینو اوقاتو کښې له ساعتونو د شپې پس تسبیح وایه (لمونځ ادا کړه د مغرب او عشاء)

تفسیر: په دغه کښې مغرب او عشاء بلکه د ځینو تفاسیرو له روایته سره سم د تهجد لمونځ هم داخل دی.

وَاَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې کښې (پر لمانځه ډیره توجه ولره یا په دغو اوقاتو کښې تسبیح سره له حمده وایه)

تفسیر: دغه د (جمعې او د) ظهر لمونځ شو ۔ ځکه چه په دغه وقت کښې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږی ۔ بلکه په صحاح او قاموس او نورو کښې تصریح شوی ده چه «طرف» «طائفة من الشئ ۔ طرف د کوم شی حصې ته وائی» او د خاص حد او د څنډی په معنی نه دی په دغه صورت نهار جنس منلی کیږی او د هری ورځې هغه یوه خاصه برخه تری مراد کیدی شی چه هلته ورځ نیمائی کیږی.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾

ښائی چه ته به راضی شی (له الله په اجر)

تفسیر: یعنی که داسی د عمل طرز ولری نو تل به په دنیا او آخرت کښې خوښ او راضی اوسیږی ۔ د دغه ډیر لوی اجر به در وسیږی. او له امت سره به دی مرسته (مدد) وشی په دنیا کښې ۔ او مغفرت به وی په آخرت کښې ستا په شفاعت چه د هغه له لیدلو څخه به ته خوښیږی.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا

مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّ اَبْقٰى ﴿١٣١﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترګی خپلی (يعنی مه ئی اړوه) هغه څيز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه څيز سره چه قسما قسم دی دغو (کفارو) ته ښائست د ژوندانه لږ خسيس دپاره د دی چه وازمايو دوی په دی کښی؛ او رزق روزی د رب د تا (چه تاته ئی درکړی له نبوته علمه بهتر ډير غوره) خير او اوږده ده (له دنيوی نعماؤ څخه).

تفسير: (شيخ الهند رحمة الله عليه د دی آيت ترجمه داسی کړی ده «او مه اړوه دواړه سترګی خپلی هغه څيز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره قسما قسمو ته له خلقو ښائست د ژوندانه لږ خسيس» الخ) يعنی په دنيا کښی قسم قسم کافرانو مثلاً يهودانو ـ نصرانيانو ـ مشرکانو ـ مجوسيانو او نورو ته مونږ د عيش او تنعم کوم سامان چه ورکړی دی د هغو په طرف خپلی سترګی مه غړوئ او له سره مه ورته ګورئ! (لکه چه تر اوسه مو هم هغو ته نه دی کتلی) دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی چه مونږ د هغه په وسيله د هغوی امتحان آخلو چه کوم يو احسان منونکی دی؟ او کوم يو غاړه غړونکی دی؟ هغه عظيم الشان دولت چه الله تعالیٰ تاته (ای محمده صلی الله عليه وسلم!) مقدر کړی دی ـ مثلاً عظيم الشان قرآن ـ د رسالت منصب ـ عظيمه فتوحات ـ رفع الذکر، د نامه لوړيدل ـ او د آخرت اعلیٰ مراتب د هغوی په مقابل کښی دغه فانی او حقير سامان څه حقيقت لری ستاسی په برخه کوم دولت چه راغلی دی هغه له دغو دولتونو څخه ډير ښه او بهتر دی او فی نفسه يا د خپل اثر په اعتبار تل باقی پاتی کيدونکی دی. په هر حال نه تاسی له دغه تکذيب او اعراض څخه مضطرب شئ! ـ او نه د دغو سازو او سامانونو او مالونو او دولتونو په طرف د التفات په نظر وګورئ!

وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ؕ

او امر کوه په اهل (بيت يا په اهل دين) خپل په کولو د لمانځه او ته هم کلک پری ولاړ اوسه؛

تفسير: يعنی خپلو متعلقينو او اتباعو ته د لمانځه تاکيد وکړئ! په حديث کښی راغلی دی «کله چه ووړوکی مو اوه کلن شی (د اعتياد لامله) پر دوی لمنځونه کوئ! او څه مهال چه نهه کلن شی (که په ورو ورو ئی ونه منی) په وهلو سره پری لمونځ کوئ»
(مطلب دا چه هم خپل متعلقين پر لمانځه ودروه! او هم ته پخپله پر لمانځه صبر کوه او هيڅ مه غمجن کيږه په کار د رزق کښی څکه چه)

لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهيزگارۍ ته ده.

تفسير: په دنيا کښې مالکان پر خپلو مريو باندې روزي گټي دغه مالک الملک يواځې بندگي غواړي او خپلو مريو ته په خپله روزي ورکوي (کذا في الموضح) الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي وارسيږي ﴿وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۙ وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ «٢٨ جزء د الطلاق (٢-٣) آية (١) رکوع» د هم دي لپاره دي
که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کښې څه تعارض واقع شي الله تعالىٰ داسې اجازه نه کوي چه د معاش د کسب په مقابل کښې لمونځ ترک کړي! په هر حال ښائي چه هرومرو (خامخا) لمونځ اداء کړ شي روزي رسوونکې هم هغه الله دی چه د هغه په حکم سره لمونځ کوو - الحاصل د معاش د کسب د هغو ذرائعو حکم الله تعالىٰ نه دی صادر کړی چه د عبوديت د فرائضو په اداء کښې مخل او مزاحم واقع شي. انسان ته ښائي چه تقوىٰ او پرهيزگارۍ اختيار کړي په پای کښې دي وگوري چه الله تعالىٰ په څه دول (طريقه) له ده سره معاونت او امداد کوي؟

وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ ۗ

او وائي (کفار) ولې نه راوړي محمد صلى الله عليه وسلم مونږ ته يوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چه (مونږ ئې غواړو په تصديق د نبوت خپل)؟

تفسير: يعني کومه داسې يوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راځيي چه د هغې په ليدلو سره مونږ ته بيخي د انکار او تردد موقع نشي پاتې که نه د دغومره ور څېړنو ويرولو او تخويفاتو څخه څه گټه (فائده) حاصليږي؟

اَوَلَمْ تَاْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ﴿١٣٣﴾

آيا نه دي راغلي دوی ته مصدق دليل برهان د هغه شي چه په کتابونو پخوانيو کښې ؤ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعني په پخوانیو کتابونو کښې د آخري زماني د رسول خبر دی یا دا معنی چه د پخوانیو انبیاؤ معجزی کافي دي. دغه رسول الله هم اصولاً د همغو پخوانیو خبرو تصدیق او تقیید کوي. کومه نوی خبره نه وائی ـ یا دا چه د پخوانیو کتابونو سره موافق واقعات بیانوی». او دیر جه تفسیر څما په نزد هم هغه دی چه «ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو اختیار کری دی یعنی دغه خلق له ضده او عناده وائی چه کومه معجزه او نښه دی ولی رانه وړه؟ آیا له سلهاؤ نورو معجزو او نښو څخه برسیره او له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه او نښه دغه عظیم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسیدلی چه د پخوانیو کتابونو د ضروریه ؤ مضامینو محافظ او د ده د صداقت دپاره د حجت او شهادت په دول (طریقه) دی ـ او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی لکه چه د جزء ٢١ العنکبوت په ٥٠ ـ ٥١ آیت (٥) رکوع کښې داسې یو آیت لولو ﴿ وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

او که چیری مونږ هلاک کری وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده) نو خامخا به ویلی وی دوی ای ربه څمونږه ولی ونه لیږه تا مونږ ته یو رسول نو چه متابعت کری وی مونږ د آیاتونو ستا پخوا له هغه چه ذلیل یا شرمنده شوی وی مونږ (په دنیا یا په عقبا کښې) ووایه (ای محمده دوی ته) چه هر یو (له تاسی او له مونږه عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی. پس تاسی هم انتظار کوئ پس ژر پوه به شئ تاسی چه څوک دی یاران د لیاری سمې صافې او کوم یو دی چه په سمه صافه لیاره روان دی (مونږ که تاسی).

تفسیر: یعنی د داسې عظیم الشان نښان له لیدلو څخه وروسته وائی چه ولی دی کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض ئې کړئ که مونږ نه وی وربښوولی ـ یعنی قرآن مو نه وی نازل کری ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله دوی مو د کفر او شرک په سزا کښې د دوزخ په کنده کښې غورځولی نو دوی به شور ماشور نښلاوه او داسې به ئې ویل ای صاحبه! د سزا

ورکولو څخه پخوا ښائی څمونږ دپاره کوم کتاب او پوهوونکی دی رالیږلی وی چه مونږ ئی په ذلت او رسوائی باندی له اخته کیدلو څخه لا پخوا خبر کړی وی نو تا به لیده چه مونږ ستاسی د احکامو په تعمیل کښی څومره زیار (محنت) ایسته؟ الغرض که پاک قرآن نه نازلیده نو داسی به ئی ویل اوس چه نازل شوی دی له هغه څخه سترګی اړوی او له خپله ځانه خوښی کړی معجزی او نښی په مطالبی پسی لویدلی دی ـ د دوی مقصد له سره هدایت حاصلول نه دی ـ نو ځکه داسی فضولی او چتی(بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی ـ نو خیر دی دوی ته ووایه چه زه او تاسی دواړه انتظار باسو چه عنقریب له غیبه څه څرګندیږی ؟ هلته به ګرد (تول) حقائق ښکاره شی چه کومه یوه دله پر سمه لیاره روان وه؟ او کومه له لیاری څخه بی لیاری شوی وه؟

تمت سورة طٰهٰ بتوفیقه وعونه ولله الحمد

سورة الانبياء مكية ركوعها (۷) آياتها (۱۱۲) رقم تلاوتها (۲۱) تسلسلها حسب النزول (۷۳) نزلت بعد ابراهيم

د الانبياء سورت مكي دی. (۷) ركوع (۱۱۲) آيتونه لري په تلاوت كښې (۲۱) او په نزول كښې (۷۳) سورت دی د ابراهیم علیه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكي دی

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۱﴾

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی حال دا چه دوی په غفلت كښې دی (له دی حساب او جزا خپلی) مخ گرځوونكي دی (له) ايمان راوړلو څخه په دغه سره)

تفسير: يعنی د حساب او كتاب او مجازاتو ساعت رارسيدونكي دی، ليكن دغه مشركين او نور خلق په سخت غفلت او جهالت كښې پراته دی او د قيامت د څواب وركولو دپاره هيڅ يو تياری نه نيسی او كله چه دوی ته د الله تعالیٰ آيتونه اورول كيږی او نصيحت ورته وشي چه د غفلت له خوبه راويښ او راپورته شئ نو په ډيری بی پروايئ او بی‌اعتنايئ سره اوری او هيڅ اهميت ورته نه وركوی او داسی يو وضعيت اختياروی چه گواكي دوی له سره له الله تعالیٰ سره مخامخ كيدونكي نه دی او نه څه حساب او كتاب ورسره كيږی. رښتيا ده
(**الناس فی غفلاتهم ورحی المنية تطحن**: خلق په خپلو غفلتونو كښې دی، او د مرگ ژرنده اوره كوی).

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿۲﴾ لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ

او نه راځي دوی ته هيڅ نصيحت له (طرفه د) رب د دوی نوی (راليږل شوی) مگر خو اوری دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چه دوی لوبی

(مسخری) پری کوی په دی حال کښی چه بوخت (مشغول) وی زړونه د دوی، (په دنیوی چارو او غافل وی له ضروری کارونو څخه)

تفسیر: یعنی د قرآن عظیم ډیر ارزښتناک (قیمتی) نصیحتونه دوی ته د لوبو او د ننداړو حیثیت لری او همغسی ئی اوری. که دوی په اخلاص سره پکښی فکر او غور او په تعمیل کښی ئی هڅه (کوشش) کولی نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوی وی لیکن د دی له امله (وجی) چه د دوی زړونه بیخی له دی پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او ننداړو او تماشو کښی لګیا او بوخت (ډوب) دی نو څکه داسی غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لری.

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ۝٣

او ښه پټوی راز (خپل) هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په ځانونو خپلو په شرک سره او وائی کفار) نه دی دا (محمد) مګر خو یو انسان په شان ستاسی آیا پس راځئ تاسی هغه جادو ته (د عقیدی له مخی چه له ده سره دی) حال دا چه تاسی ګورئ (چه دا جادو دی)

تفسیر: کله چه دوی له ډیر نصیحت اوریدلو څخه تنګ شول نو څو بی انصافان سره راټول شول او یوه پټه جرګه ئی سره جوړه کړه او د قرآن او رسول الله په متعلق ئی په داسی خبرو خوله بیرته کړه چه دغه رسول خو زموږ په شان یو انسان دی نه پرښته ده او نه له موږ څخنی د کوم زیات ظاهری امتیاز خاوند دی البته دی په جادو باندی پوهیږی، دغه کلام چه دی ئی لولی او موږ ته ئی اوروی، هرومرو (خامخا) د سحر او کودو کلام دی نو بیا په تاسی باندی څه تکه (تندر) لویدلی ده چه په خپلو سترګو ئی ګورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کښی ځان نښلوئ لازمه ده چه هغه ته له سره مه نژدی کیږئ، ښائی چه عظیم‌الشأن قرآن ته به ئی د دی له امله (وجی) سحر ویلی وی چه په هغه کښی قوی او حیرانوونکی تاثیر دی او پټه جرګه ئی څکه کوله چه د هغو تدبیرونو دپاره چه په مستقبل کښی ئی کول تمهید شی او ظاهره ده چه یوه او هوښیار دښمن خپلی د دښمنی چاری پخوا له وخته نه ښکاره کوی او نه ئی مشهوروی او تش په پټه او مخفی دول (طریقه) تبلیغات جاری ساتی.

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٤

وویل (رسول دوی ته) رب می عالم دی په وینا (د هر هغه چا چه وی) په

آسمان کښې او په ځمکه کښې او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل که تاسي هر څومره پټی او مخفي مشوری وکړئ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی چه د آسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی ستاسي په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لری؟ او ستاسي دغه پلمي (تدبیرونه) او حیلي (مکرونه) له هغه څخه څرنګه پټی پاتي کیدی شي؟.

بَلۡ قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ أَحۡلَٰمِۭ بَلِ ٱفۡتَرَىٰهُ بَلۡ هُوَ شَاعِرٞ فَلۡيَأۡتِنَا بِـَٔايَةٖ كَمَآ أُرۡسِلَ ٱلۡأَوَّلُونَ ۝٥

بلکه (دغه کفار) وائی (چه دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دی بلکه له خپل ځانه ئی جوړ کړی دی بلکه دی شاعر دی پس باید راوړی مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چه لیږلی شوی وو لومړنی (انبیاء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اوریدلو سره به د ډیر ضد او عناد له کبله (وحی) داسي بدحواسه کیدل چه له سره به په یوه فکر او رأیه باندی قایم نه پاتي کیدل، کله به ئی ورته جادو (کوډی) وئیل کله به ئی ګډوډ پریشانه خوب باله کله به ئی داسي ویل چه دا خبری دی له ځانه جوړوی او مونږ ته ئی وراندی کوی، او بیا پری د قرآن نوم ږدی نه یوازی هم دا به ئی ویل بلکه داسي وینا به ئی هم کوله چه محمد صلی الله علیه وسلم ډیر ښه او عمده شاعر هم دی او د شعراؤ په شان د لوړو (وچتو) تخیلاتو له لاری ډیر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوی او خلقو ته ئی وراندی کوی که په واقع کښې داسي نه وی نو دی دی هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښئی. دغه ویناګانی هم محض د عناد او تش د ربړولو (تکلیف ورکولو) له امله (وحی) وی ځکه چه اول خو د مکی معظمی دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاؤ له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو. دوهم دا چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیری داسي ښکاره معجزی او نښې هم لیدلی وی چه د پخوانیو انبیاؤ له معجزو او نښو څخه په هیڅ یو صورت کمی نه وی او له ټولو څخه ډیره لویه او غټه معجزه او نښه هم دغه د عظیم‌الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کښې ښه پوهیدل چه دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټی (بیکاره) خوب او نه شعر دی نو هر کله چه به ئی هیڅ یوی خبری له دغی معجزی سره سمون نه خوړ نو هغه به ئی پریښوده او بله خبره به ئی ورته جوړوله
﴿ٱنظُرۡ كَيۡفَ ضَرَبُواْ لَكَ ٱلۡأَمۡثَٰلَ فَضَلُّواْ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ سَبِيلٗا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَآ اٰمَنَتۡ قَبۡلَهُمۡ مِّنۡ قَرۡيَةٍ اَهۡلَكۡنٰهَا‌ۚ اَفَهُمۡ يُؤۡمِنُوۡنَ ۝٦

(وویل الله) نه ؤ راوړی ایمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هیڅ (اهل د) کلی چه هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذیب د دوی) آیا پس دغه کفار به ایمان راوړی (بلکه نه ئی راوړی).

تفسیر: یعنی پخوانیو قومونو ته فرمایشی معجزی او نبی وربښوولی شوی وی مگر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول او حق ئی ونه مانه بالاخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکی د دی مشرکانو دغه غوښتنی هم پوره کړی شی ښکاره ده چه دوی ئی هم منونکی نه دی. هرومرو (خامخا) به د الله تعالیٰ د عام عادت سره موافق سپیره او فنا کړی شی، حال دا چه د هغوی بیخی تباهی او خرابی مقصود نه ده بلکه د الله تعالیٰ حکمتونه فی‌الجمله د دوی دوام (ابدیت) او بقا غواړی.

وَمَآ اَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوۡحِىۡۤ اِلَيۡهِمۡ فَسۡـَٔلُوۡۤا اَهۡلَ الذِّكۡرِ اِنۡ كُنۡتُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ ۝٧

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) مگر خو سړی (نه پرښتی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماؤ څخه) که یئ تاسی چه نه پوهیږئ

تفسیر: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلۡ هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ﴾ یعنی کوم انبیاء چه پخوا راغلی وو چه د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزی د ښوولو غوښتنه کوئ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پرښتی نه وی که له داسی مشهوری او مستفیضی خبری څخه هم تاسی د خپل جهالت له سببه بی خبره یئ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پری خبردار کړئ چه هغه تری ښه خبر دی (لکه د اهل کتابو عالمان) آخر تاسی له یهودانو او نصرانیانو سره خو خپلوی او دوستانه تعلقات لرئ نو دغه عادی خبری تاسی ولی د هم دغه اهل کتابو څخه نه پوښتئ چه آیا هغه انبیاء او رسولان چه به پخوا زمانو کښی رالیږل شوی وو انسانان وو که ملائک؟.

وَمَا جَعَلۡنٰهُمۡ جَسَدًا لَّا يَاۡكُلُوۡنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوۡا خٰلِدِيۡنَ ۝٨

او نه وو ګرځولی مونږ (دغه پخوانی رسولان) داسی جسدونه چه نه ئی خوړ طعام (خواړه) او نه وو دوی تل پاتی کیدونکی (په دنیا کښی بلکه طعام به ئی خوړ او مړه کیدل به هم)

تفسیر: یعنی انسانی خصائص په هغو کښی موجود وو او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه ؤ چه هیڅ کله خواړه ونشی خوړلی او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چه له سره مرګ او فناء پری رانشی او تل تر تله ژوندی پاتی شی.

ثُمَّ صَدَقْنٰهُمُ الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنٰهُمْ وَمَنْ نَّشَآءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٩﴾

بیا رښتیا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی) پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته او هغو ته چه زمونږ اراده وه (د نجات د دوی چه مصدقین دی) او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تیریدونکی د رسولانو مکذبین).

تفسیر: یعنی د هغوی امتیاز له نورو بندګانو څخه دا ؤ چه د الله تعالیٰ له لوری د مخلوق د هدایت او اصلاح دپاره ټاکل (مقرر) شوی وو، الله تعالیٰ په دوی وحی نازلوله او سره له بی سرو سامانی به ئی د مخالفینو په مقابل کښی دوی سره د نصرت او حمایت وعدی کولی لکه چه پاک الله خپلی دغه وعدی ټولی رښتیا او ښکاره کړی او دغه انبیاء ئی د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چه هغوی سره به ئی مخالفت او دغری وهلی تباه او غارت کړل شول، بیشکه چه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی. لیکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چه د هغو مرسته (مدد) او حمایت د ټولی دنیا په مقابل کښی کاوه شی، د دوی مخالفینو ته لازم دی چه د خپل انجام فکر او اندیښنه وکړی او د پخوانیو قامونو له مثالونو څخه دی پند او عبرت واخلی، داسی ونه شی چه د آخرت له حساب نه پخوا په هم دغه دنیا کښی دوی سره حساب او کتاب شروع شی.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٠﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاسی ته یو کتاب چه په هغه کښی ذکر (پند) ستاسی دی، آیا پس تاسی عقل نه لرئ (چه ایمان پری راوړئ.)

تفسیر: یعنی د پاک قرآن په وسیله تاسی ته هر قسم پند او نصیحت درکړی شوی دی او د ټولو

ښو او بدو پای (آخر) او انجام درښودل شوی دی که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ نو زیار (محنت) او کوښښ به کوئ چه د الله تعالیٰ له عذابه ځان وساتئ او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپیژنئ چه په حقیقت کښې ستاسي د لوئی او شرف دپاره یو لوی سند او قاطع برهان دی ځکه چه ستاسي د قوم په ژبه او ستاسي د قوم په یوه کامل فرد باندې نازل شوی دی او په دنیا کښې ئې تاسي ته دائمي ویاړ (فخر) او شهرت دربښلی دی که تاسي د خپل دغسي محسن قدر نه پیژنئ او خبرو ته ئې غوږ نه کیږدئ نو په دنیا کښې به خوار او ذلیل شئ! او د آخرت عذاب به بیل تاسي ته تیار شي. له دی نه وروسته د هغو قومونو دنیوی پای (آخر) او انجام بیانوی چه هغوی له انبیاؤ سره دښمني او په خپلو ځانونو ئې ظلم او تیری کړی ؤ.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډیر توټې توټې کړی دی مونږ (په هلاک کولو سره) له اهل د کلیو چه وو هغوی ظالمان او پیدا کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای)

تفسیر: یعنی داسي نه ده چه د هغو له ورکیدلو څخه به د الله تعالیٰ ځمکه خرابه او ویجاړه (ورانه) شي، دوی چه ورک شي د دوی په ځای نور خلق پیدا او ودانوی.

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا
وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چه حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب زمونږ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتیدل (په ډیره بیړه (تلوار) نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ویل) مه تښتئ او بیرته لاړ شئ هغه ځای ته چه ښه ژوند درکړی شوی ؤ تاسي ته په هغه کښې او کورونو خپلو ته ښائي چه له تاسي نه پوښتنه وکړه شي.

تفسیر: یعنی کله چه کافران او مشرکان د الله تعالیٰ له عذاب سره مخامخ شول نو وئې غوښتل

چه له هغه ځایه وتښتی او په تیښته سره ځان ته نجات حاصل کړی په دغه وخت کښې په تکوینی دول (طریقه) سره دوی ته وویل شول چه چیری تښتئ؟ ودریږئ او په همغه لوری بیرته لاړ شئ چه هلته مو عیش او عشرت کاوه او دیر زیات د تنعم اسباب مو راجمع کړی وو ښائی چه څوک له تاسی څخه پوښتنه وکړی. صاحبه! هغه د مال او دولت او د زور او قوت نشه مو او هغه ساز او سامان مو څه شول؟ او هغه نعمتونه چه پاک الله تعالیٰ تاسی ته درکړی وو د هغو شکر مو تر کوم ځای پوری ادا کړی ؤ؟ یا دا چه تاسی خو داسی لوی سری وئ چه په هر ځای کښې به ستاسی عزت او احترام کیده اوس هم هلته لاړ شئ هیڅ د تیښتی ضرورت نشته څو خلق په خپلو مهماتو کښې له تاسی سره خبری اتری او مشوری وکړی شی دغه تولی خبری د تحکم په توګه (طریقه) ویل شوی دی.

قَالُوا يٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظٰلِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوٰىهُمْ حَتّٰى
جَعَلْنٰهُمْ حَصِيدًا خٰمِدِينَ ﴿١٥﴾

وبه وائی ای هلاکته زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وی دغه بلنه د دوی (هلاک لره) تر هغو پوری چه وبه ګرځول مونږ دوی ریبل شوی، مړه یخ پراته.

تفسیر: یعنی کله چه عذاب ئی په خپلو سترګو ولید نو هلته ئی په خپلو جرمونو اعتراف وکړ او درګرده (په شریکه) به ئی داسی چغی وهلی چه بیشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو! لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار ورځی؟
دا د توبی د قبول وخت نه ؤ د دی وخت اعتراف او ندامت ګرد (تول) سره بیکاره وو او بالاخر په دی دول (طریقه) سره ختم کړی شو لکه چه شین کښت (فصل) یو دم وریبلی شی او درمند شی یا په اور کښې د سوځیدلو لرګیو د ایری د دیری په شان پاتی کیږی (العیاذ بالله تعالیٰ)

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِينَ ﴿١٦﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمان او نه ځمکه او نه هر هغه چه په منځ د دوی کښې دی په داسی حال کښې چه لوبی کوونکی وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه (فائده) د دوی په پیدائښت باندی مرتبه نه وی)

تفسیر: یعنی چه پکښی کوم معتدبه حکمت او صحیح غرض نه وی نو څکه عقلمن ته ښائی چه د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږی او دنیا تش د لوبی او تماشا ځای ونه گڼی او له انجام څخه غافل نشی بلکه ښه وپوهیږی چه دنیا د آخرت دپاره پیدا کړی شوی ده او د هر نیک او بد عمل جزا او سزا رسیدل او د ذری ذری حساب کیدل یو حقه او ضروری خبره ده.

لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنَٰهُ مِن لَّدُنَّآ إِن كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِٱلْحَقِّ عَلَى ٱلْبَٰطِلِ فَيَدْمَغُهُۥ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ ٱلْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړی وی مونږ چه ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد) نو خامخا نیولی به وه مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکی د دی کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندی بیا (دغه حق) سر ماتوی د هغه (باطل) او محو کوی ئی پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کیږی، او تاسی ته اور، افسوس عذاب، خرابی ده (ای کفارو له هغه څه څخه چه ثابتوئ تاسی (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسیر: یعنی که بالفرض داسی لهو او لعب کار زمونږ له شانه سره لایق هم وی او مونږ داسی اراده هم کړی وی چه هم داسی کومی مشغلی او لوبی او تماشی جوړی کړو نو دغه کار به مونږ بالذات په خپله او په خپل قدرت کړی وی او ستاسی مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشی کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. لیکن حقیقت دا دی چه دنیا محض لوبی او تماشا نه ده بلکه د سعی او عمل او مبارزی میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږی، حق یرغل (حمله) کوی او د باطل سر ماتوی له دی څخه تاسی د خپل شرک او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهیږئ کله چه د حق او صداقت گولی او مردکی په پوره قوت په تاسی ولویږی هلته به څرنگه خرابی او بربادی ستاسی په برخه شی او بل کوم یو طاقت به تاسی ته نجات درکړی شی؟.

تنبیه: د ﴿لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا﴾ الآیة ـ تقریر په څو څو دوله (قسمه) کړی شوی دی زمونږ په نزد هغه معنی چه د سیاق او لحاق په اعتبار ډیره قریبه او صافه وه هماغه مو اختیار کړه او د «من لدنا» او د «ان کنا فاعلین» د قیودو فوایدو ته هم لطیفه اشاره کړی شوی ده. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

او خاص ده لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی (د پیدائښت، ملکیت او بندګی له مخې)،

تفسیر: بیا که دی د تباه کولو اراده وکړی نو څوک به نجات ورکړی شي؟ او چیرې به د پټیدلو او پناه ځای وموندلی شي.

وَمَنْ عِنْدَهٗ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾
يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿۲۰﴾

او هغه (پرښتې) چه ده څخه دی نه کوی کبر (سرکشي) دوی له عبادت د ده (الله) او نه ستومانه کیږی (له عبادته ئې یوه شیبه (لحظه) هم) تسبیح وائی (هم) په شپه او (هم) په ورځ کښې نه سست (او ضعیف) کیږی.

تفسیر: یعنی پرښتې سره له دی چه د الله تعالیٰ د دربار له مقربانو څخه دی لږ څه تکبر، غرور او لوئی نه کوی او د خپل الله تعالیٰ بندګی او غلامی د خپل ځان دپاره عزت او فخر ګڼي او د عبودیت د وظایفو په ادا کښې لګیا اوسیږی او له سره پکښې نه ستړی کیږی او نه تری په تنګ کیږی بلکه هم دغه ذکر او تسبیح د دوی روحانی غذا ده څرنګه چه مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو او ورسره په نورو کارونو کښې هم مشغولیږو د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت هم دغسی وګڼئ! پرښته پر هر کار چه ماموره شي او په هر یوه خدمت کښې چه بوخته او لګیا وی یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلیږی کله چه د معصومو او مقربو پرښتو حال دا دی نو خطاکار انسان ته لازم دی چه په خورا (دیر) زیاتو مراتبو سره د پاک الله په ذکر او عبادت مشغول او مصروف واوسی.

اَمِ اتَّخَذُوْٓا اٰلِهَةً مِّنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُوْنَ ﴿۲۱﴾

آیا نیولی دی دوی نور معبودان له ځمکی څخه (یا په ځمکه کښې) چه دوی به هم ژوندی کوی مړی (بلکه نشی ژوندی کولی).

تفسیر: یعنی آسمانی پرښتې خو له سره د الله تعالیٰ له بندګی څخه نه زړه تنګی او نه ستومانه

کیږي بلکه تل د ده په یاد او بندګۍ کښې مشغولي وي بیا آیا په ځمکه کښې څه داسې موجودات شته چه هغوی د الله تعالیٰ په مقابل کښې معبود ګرځولي شي؟ او کله چه پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کښې هلاک کړي آیا دوی ئې بیرته ژوندي کولی شي؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شي؟ له سره ئې نشي کولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا

که چیرې وی په دغه آسمان او ځمکه کښې نور معبودان (حاکمان) بې له الله څخه نو خامخا وران شوی به وو دواړه (عادتاً د دوی د اختلاف په سبب)

تفسیر: دغه آلهه او د تعدد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی چه عظیم‌الشان قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې کړی دی. ښه پام وکړئ چه عبادت د کامل تذلل نوم دی او کامل تذلل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکښې اختیاراو شي چه پخپل ذات او صفاتو کښې له هر حیثه او هر جهته کامل وي چه هم دغه ته مونږ (الله) یا خدای جل جلاله وایو. ضروري ده چه د الله تعالیٰ ذات له هر قسم نقائصو او عیوبو څخه پاک وي او له هیڅ حیثه ناقص، بیکاره، عاجز مغلوب نه وي او نه د بل چا په مقابل کښې ناتوان وي، او نه بل د ده په کارونو کښې څه ګوتې وهلی شي او نه څه څند (ایسارتیا) کیدلی شي نو اوس که تاسې فرض کړئ چه که په آسمان او ځمکه کښې دوه خدایان وي نو که دغه دواړه په یو شان سره وي په دغه وخت کښې به تاسې وویني چه د عالم تخلیق او د علویاتو او سفلیاتو تدبیرونه د دواړو په کلي اتفاق سره کیږي او یا کله کله پکښې اختلاف هم پیښیږي؟ د اتفاق په صورت کښې دوه احتماله متصور دي. یا خو یوازې یوه د کائناتو د انتظام او تدبیر کار نشو چلولی نو دواړو په ګډه دغه کار ته اقدام وکړ نو معلومه شوه چه د دغو دواړو څخه یو هم د کامل قدرت خاوند نه دی او که یوازې یوه د ګرد (ټول) عالم د کارونو انجام او انتظام کولی شوی نو دغه بل بیکاره پاتې کیده حال دا چه د الله تعالیٰ د وحدانیت په منلو مونږ له دې کبله (وجې) مکلف یو چه بې د هغه له منلو څخه بل هیڅ چاره نشته او که د اختلاف صورت فرض کړو نو یو هرومرو (خامخا) به د بل په مقابل کښې یا مغلوب شي او له خپلې ارادې او تجویز څخه به لاس واخلي نو دغه خدای نشو او یا به دواړه بالکل په مساوي او متوازي طاقت سره یو د بل په خلاف خپله اراده او تجویز تعمیل او اجرا کړي، اول خو (معاذ الله) د خدایانو په دغه رسۍ کشولو کښې له سره هیڅ شي موجود نشي او دوهم دا چه که په موجوده شیانو کښې دغسې زور آزموینه وشي نو په دغه زور آزموینه کښې به ګرد (ټول) موجوده شیان سره ګډوډ او له منځه لاړ شي. له دې نه دغه نتیجه راووته چه که په آسمان او ځمکې کښې دوه خدایان وي نو د اسمان او ځمکې دغه موجوده نظام به لا له پخوا څخه ګډوډ او وران شوی وي که نه نو دا خبرې لازمیده چه یو خدای

بیکاره یا ناقص یا عاجز پاتی شوی وی او دغه کار د مفروض څخه مخالف دی.

فَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلۡعَرۡشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

نو پاک دی الله چه رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شیانو (چه دوی ئې منسوبوی ورته

تفسیر: چه د لوی عرش یوازی مالک او څیښتن (خاوند) خدای تعالیٰ دی، د ده په ملک او باچائی کښې له سره ګدون ځای نه لری، دی خپلواک باچا دی کله چه دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کښې نشی ځائیدلی چه د هغو واکداری هم یوازی مجازی ده نو دوه کل مختاره او مطلق قادر خدایان به څرنګه په یوه سلطنت کښې شریک کیدی شی.

لَا يُسۡـَٔلُ عَمَّا يَفۡعَلُ وَهُمۡ يُسۡـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

نه پوښتیدلی کیږی (الله) له هغو (شیانو) چه کوی ئې (ځکه چه الوهیت یوازی د ده صفت دی. او دوی پوښتیدلی کیږی (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو ځکه چه دوی مخلوق او مملوک دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هغه لوی ذات نوم دی چه مطلق قادر او کل مختار دی (او تول کارونه ئې صواب او له حکمته ډک دی) د ده قدرت او مشیت مخه نیول لا څه چه تشه پوښتنه تری هم څوک نشی کولی چه مثلاً هغه فلانی کار دی ولی داسی وکړ؟ مګر پاک الله حق لری او ده لره ښائی چه هر هغه څوک چه اراده ئې وشی مواخذه ئې کړی او تری لازمی پوښتنی وکړی.

أَمِ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً ۖ قُلۡ هَاتُواْ بُرۡهَٰنَكُمۡ ۖ

آیا نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له دغه الله (یا راښکته له الله) څخه نور معبودان، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کښې)،

تفسیر: له دی نه پخوا پر توحید عقلی دلیل قایم کړی شو اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحیح دلیل غوښتنه کیږی یعنی بی له الله تعالیٰ څخه د هغو معبودانو تجویز چه تاسی کړی دی د دوی د اثبات دپاره که کوم عقلی یا نقلی دلیل لرئ هغه

راوړاندي کړئ! ښکاره ده چه له هغوی سره پرته (علاوه) له اوهامو او گمانونو او د پلرونو او نیکونو له غلطو او ړندو تقلیدونو څخه بل هیڅ شي نه ؤ، د شرکت په دعوی کښي ئي نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دلیل وړاندي کړی شو. کذا قال المفسرون. حضرت شاه صاحب لیکلي دي «پخوا ئي د هغو معبودانو په حق کښي ویلي وو چه که تاسي هغوی له الله تعالیٰ سره برابر گڼئ (نو که دغه ادعا مو سمه وي) د داسي دوو حاکمانو له وجود څخه دنیا خرابیږي، اوس د هغو یادونه کوی چه له پاک الله څخه ښکته وړوکي، وړوکي نائبان د ماتحتو حکامو په شان مقرروئ نو آیا دغه ماذونان د خپلو لویو آمرانو له خوا کوم برهان، سند او فرمان لري، ځکه چه بي له سند او فرمان څخه هیڅوک نیابت نشي کولي، که کوم سند وي راوړاندي ئي کړئ.

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِىَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِىْ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۴﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغو چا چه له ما سره دي (له محمدي امت څخه) او بیان د هغه چا دی چه پخوا له ما تیر شوي دي، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي په حقه خبره (چه توحید او قرآن دی) پس دوی مخ گرځوونکي دي (له توحید یا ستا له رسالت څخه)

تفسیر: یعني زما د امت او د پخوانیو موحدینو تولو هم دا یوه خبره ده چه له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) چه (رب العرش) دی بل الله نشته چه د هغه عقلي دلیل پخوا له دي نه بیان شو که تاسي د دغي عقیدي له منلو څخه مخ اړوئ او له دغي آسماني او اجتماعي عقیدي څخه پرته (علاوه) کوم بل دلیل لرئ نو هغه راوړاندي کړئ، زما دعویٰ دا ده چه دغه محمدي امت او نور پخواني امتونه د دي کتاب قرآن کریم او د پخوانیو امتونو آسماني کتابونه (تورات، انجیل، او نور) سره تول د توحید په دي دعوی کښي سره متفق دي، لکه چه نن هم له هغو زیاتو تحریفاتو سره که پخواني آسماني کتابونه ولتوئ! نو په هغو کښي د توحید اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره مومئ. مگر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږي که پوهیدلي نو د حقي خبري د اوریدلو په مقابل کښي به ئي دغسي د انکار او اعراض وضعیت نه غوره کاوه.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِىْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ﴿۲۵﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا څخه هیڅ رسول مګر چه وحی به کوله مونږ هغه ته (داسی) چه بیشکه شان دا دی چه نشته برحق معبود مګر زه یم (یوازی) نو بندګی کوئ تاسی زما.

تفسیر: یعنی ټولو انبیاؤ او مرسلانو علیهم السلام د توحید په دی عقیده اجماع کړی ده، هیڅ یوه نبی علیه السلام په هیڅ یو وخت کښی یو حرف هم د توحید په خلاف نه دی ویلی او دوی ټل هم داسی تلقین کاوه چه د یوه خدای تعالیٰ له عبادت نه پرته (علاوه) د بل هیچا عبادت مه کوئ! ځکه چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ څخه د عبادت مستحق نه دی نو په هم هغه شان چه له عقلی او فطری دلائلو څخه د توحید ثبوت او تحصیل او د شرک تردید کیږی هم داسی په نقلی حیثیت هم د انبیاؤ علیهم السلام اجماع د توحید د دعوی په حقانیت باندی قطعی دلیل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ

او وائی دغه (منکران) نیولی دی رحمٰن ولد پاک دی دغه (الله له ولد څخه)

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی نو ئی وښودل چه د الله تعالیٰ له لوړ (وچت) شان سره لایق نه دی چه لونی یا زامن ولری نو په دی آیت سره د نصرانیانو د دی عقیدی تردید هم وشو چه حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او د یهودانو د هغی فرقی تردید هم وشو چه حضرت عزیر علیه السلام ته د الله زوی وائی.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۲۶﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۷﴾

بلکه (دوی) بندګان (د الله) دی مکرم مقرب معزز (د الله په دربار کښی په عزت سره) چه نشی پرمبی کیدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره او دوی خاص په حکم د الله عمل کوی.

تفسیر: یعنی هغو مکرمو محترمو ذواتو ته چه تاسی د الله تعالیٰ اولاد وایئ، هغه ئی له سره اولاد نه دی بلکه د هغه معزز بندګان دی او د دوی له انتهائی اعزاز او تقرب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چه د الله تعالیٰ له رضاء او خوښی نه پرته (علاوه) د هغه په حضور کښی له سره خوله نشی بیرته کولی او نه بی د الله تعالیٰ له حکم او اجازی څخه کوم کار کولی شی ګواکی د عبودیت او بندګی کمال د دوی د امتیاز طغرا (نښه) او څرګنده (ښکاره) نښه ده.

يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ

معلوم دی الله ته هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او هغه څه چه وروسته د دوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ علم د دوی په ټولو ظاهری او باطنی احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی لکه هغه مقرب بندګان چه په دی حقیقت پوهیدلی دی تل خپلو احوالو ته ګوری او څارنه (حفاظت) ئی کوی چه په هیڅ یو حالت کښی د الله تعالیٰ د رضا څخه مخالف څه ونه کری!.

وَلَا يَشۡفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرۡتَضَىٰ

او نه کوی شفاعت دوی (نشی کولی د هیڅا) مګر دپاره د هغه چا چه راضی وی (تری الله)

تفسیر: یعنی دوی بی د الله تعالیٰ د رضا معلومولو څخه د هیڅا شفاعت نه کوی، کله چی له موحدو مومنانو څخه پاک الله تعالیٰ خوښ او راضی وی نو ځکه د دوی په حق کښی په دنیا او عقبیٰ کښی استغفار د خدای د پرښتو وظیفه ده

وَهُم مِّنۡ خَشۡيَتِهِۦ مُشۡفِقُونَ ۝٢٨

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکی دی

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنګه خدای ویلی شی؟ کله چه هغوی خدایان نه دی نو د الله تعالیٰ زامن او لونی هم له سره کیدی نشی ځکه چه صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وی.

وَمَن يَقُلۡ مِنۡهُمۡ إِنِّيٓ إِلَٰهٞ مِّن دُونِهِۦ فَذَٰلِكَ نَجۡزِيهِ جَهَنَّمَۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٢٩

او هر څوک چه ووائی له دغو (ملائکو څخه چه) بیشکه زه معبود یم بی له الله څخه پس دغه (ویونکی چه دی) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، هم داسی (لکه چه دغو د الوهیت مدعیانو ته سزا ورکوو) جزا ورکوو ظالمانو ته (چه د غیر الله عبادت کوی).

تفسیر: یعنی هغه چه تاسی ئی د الله تعالیٰ اولاد یا خدایان بولئ که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسی خبری ادعاء وکړی نو هغوی به هم په هغه دوزخ کښی وغورځول شی چه د نورو له حده تیریدونکو ظالمانو د سزا دپاره مخصوص او معین دی، زمونږ له لامحدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چیری نشی تلی نو بیا څنګه الله کیدی شی؟

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ۖ

آیا نه دی لیدلی (نه دی خبر) هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه آسمانونه او ځمکی وو دواړه سره نښتی (ضم پیوسته په اول کښی) پس بیل کړل مونږ دوی دواړه،

تفسیر: د (رتق) اصلی معنی پیوست، نښتل او یو په بل کښی سره ننوتل دی، په ابتدا کښی ځمکه او آسمان دواړه د عدم په تیارو او ظلمت کښی یو له بله غیر متمیز پراته وو بیا د وجود په ابتدائی مراحلو کښی هم دواړه سر ګدود، خلط ملط وو بیا د قدرت لاس دوی دواړه سره جلا (جدا) کړل. له دغه بیلوالی او جداوالی څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بیل بیل او جلا (جدا) شول سره له دی بیا هم هر یو بند ؤ نه له آسمان څخه باران وریده او نه له ځمکی څخه شه شی زرغونیده بالاخره الله تعالیٰ د انسانی نوعی د ګټو او ښیګڼو (فائدو) دپاره د دغو دواړو خولی پرانستلی له پاسه د وریځو د اوبو ورخونه پرانستل شول او له لاندی د ځمکی مسامونه (سوری) خلاص شول چه د هغو په اثر په ځمکه کښی سیندونه، ویالی، لښتی، چینی وبهیدلی او راز راز (قسم قسم) شینکی، کښتونه (فصلونه) بوټی، ونی، میوی دانی، او څرځایونه، معدنونه او نور راووتل او آسمان ئی په بی شمارو ستورو سره ښایسته کړ چه د دوی د هر یوه دپاره ئی جلا (جدا) ځای او د تګ لاره او مدار مقرر کړو.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ

او پیدا کړی دی مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی،

تفسیر: یعنی عموماً ژوندی موجودات چه ستاسی په نظر درځی بالواسطه یا بلا واسطه د اوبو څخه جوړ شوی دی او خاصتاً اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده مګر هغه مخلوق له دی نه مستثنیٰ دی چه د هغو په نسبت دا ثابته شی چه د هغو په تخلیق کښی اوبه له سره دخل نه لری خو بیا هم دا کلیه د (للاکثر حکم الکل) په اعتبار صادقه ده.

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

نو آیا ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر: یعنی د قدرت د داسی ښکاره او ټینګو انتظاماتو له لیدلو سره هم آیا خلق د الله تعالیٰ په وجود او د ده په وحدانیت هم یقین او باور نه کوی؟

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ

او پیدا کړی دی مونږ په ځمکه باندی درانه محکم غرونه ولاړ (یا تک وهلی دی مونږ پکښی میخونه) چه ونه خوځیږی دا ځمکه په دوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر د (النحل) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او ګرځولی دی مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کښی ارتی لاری دپاره د دی چه دوی لاره ومومی (او بی له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسیږی)

تفسیر: یعنی د یوه ملک خلق د بل ملک له خلقو سره یو ځای کیدی شی تګ او راتګ وکړی شی، که غرونه ډیر هسک (اوچت) او ستغ (کلک) لکه دیوالونه دریدلی وی او په خپلو سرونو او شاوخوا کښی ئی خلقو ته لار نه وی ورکړی نو دغه اوسنی راشه درشه به څرنګه کیده؟ (کذا فی موضح القرآن) د هم دغو خلاصو لارو له لیدلو څخه انسان د الله تعالیٰ د قدرت او حکمت او توحید په طرف لاره موندلی شی.

وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۚ

او گرځولی دی مونږ آسمان چت ساتل شوی (له پریوتلو)

تفسیر: چه نه لوېږی نه پکښی کوم سوری یا چاود لیدل کیږی نه بدلیږی او د شیاطینو له استراق‌السمع څخه محفوظ دی او سقف ئی ځکه وویل چه په ښکاره ډول (طریقه) په سترګو د چت په شان معلومیږی.

وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿۳۲﴾

او دغه کفار له علائمو د آسمانونو څخه مخ ګرځوونکی دی

تفسیر: چه څرنګه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) چت دومره موده بی ستنو او پایو ولاړ دی او په رنګ او روغن او ښکلا کښی ئی بیخی تغیر نه دی راغلی او پکښی لمر، سپوږمۍ او ستوری او نور داسی ډیر عجائب او غرائب لیدل کیږی چه هر یو ئی بیل بیل د رب العزت په وجود او وحدانیت باندی دلالت کوی،

وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چه پخپل بالغه حکمت) ئی پیدا کړی ده شپه (د ارامتیا دپاره) او ورځ (د کار دپاره) او لمر (رڼرا دپاره) او سپوږمی (روښانتیا دپاره)،

تفسیر: دا د هم هغو آسمانی علائمو او نښو لړ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۳۳﴾

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر او ستورو څخه) په فلک کښی حرکت کوی او ګرځی (لکه لامبوزن په اوبو کښی په لامبو وهلو سره)

تفسیر: یعنی لمر، سپوږمی بلکه ټول ستوری په خپل مدار باندی برابر ګرځی او چورلی د (یسبحون) له لفظ څخه ظاهر دا معلومیږی چه دا سیاری د الله تعالیٰ په حکم بالذات په خپله

ګرځي. (والله تعالیٰ اعلم).

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ۝٣٤ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ

او نه دی ګرځولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده) تل ژوندی پاتی کیدل (په دنیا کښې) آیا پس که ته مړ شې پس دوی به تل پاتی کیدونکی وی (په دنیا کښې بلکه داسی نه ده) هر یو نفس څکونکی د مرګ دی (یعني مری)،

تفسیر: یعني هم هغسی چه د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالیٰ په امر ایجاد شوی دی د تولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړی څخه دی هر وخت چه وغواړی دغه خپله ورکړه له دوی نه بیرته اخلی. مرینه هر چا ته دا خبره ثابتوی چه د ده هستی او وجود د ده په لاس او واک (اختیار) کښی نه دی او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلی رونق او ننداره ده چه پای (آخر) ته رسیږی او ختمیږی.
حضرت شاه صاحب لیکی چه کفارو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرو د اوریدلو په مقابل کښی ویل دا تول شورماشور محض د دغه سړی تر ژوند پوری دی ګله چه دی له دنیا څخه رخصت شو بیا به هیڅ نه وی له دی نه، که د دوی دا غرض ؤ چه موت له نبوت سره منافی دی نو د هغه ځواب ئی په دی سره ورکړ ﴿ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ ﴾ یعني له انبیاؤ او مرسلینو څخه کوم یو سړی داسی شته چه له سره مرګ ورته نه وی راغلی او تل ژوندی پاتی شوی وی؟ او که تش د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موت له تصوره مو خپل زړونه تشول او یخول مقصود وی نو د هغه ځواب په ﴿ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴾ کښی ورکړل شوی دی. یعني دا خبره څه د خوښی او خوشالی ځای دی؟ آیا که ته وفات شی نو دوی به تل ژوندی پاتی کیږی او له سره به نه مری، کله چه تاسی هم وراندی یا وروسته مرئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وفات خوښیدل څه معنی او موقع لری؟ په دغه لاره خو تول خلق تلونکی دی او څوک به داسی وی چه د موت خوند ونه څکی.
د قدرت د دلائلو د بیانولو څخه وروسته په دی آیت کښی د کلام مخه ګواکی د توحید او د نبوت د مسئلی طرف ته وګرځوله شوه.

وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ

او ازمایو مونږ تاسی (په دنیا کښې) په شر، بدی او په خیر، نیکی سره په ازموینه،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دنیا کښې په سختی، نرمی، روغتیا، ناروغتیا، تنکسه، اړتیا (احتیاج)، مصیبت، عیش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسی ازمائی څو ستاسی کره او کوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د یو بل سره جلا (جدا) او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړی او ښه څرګنده (ښکاره) شی چه کوم یو په سختی صبر کوی؟ او کوم یو په نعمتونو شکر کوی؟ او څومره خلق د مایوسی، شکوه شکایت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دی؟

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ تاسی (د جزا دپاره).

تفسیر: هلته به ستاسی د صبر او شکر او د هر نیک او بد عمل ثمره او نتیجه ولیدلی شی.،

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه ووینی تا هغه کسان چه کافران شوی دی نو نه نیسی دوی تا مګر مسخره کړی شوی، (او وائی پخپلو منځونو کښې) آیا دا همغه څوک دی چه یادوی (په بدی او سپکه) معبودان ستاسی حال دا چه دغه کفار په یادولو د رحمٰن (په وحدانیت یا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دی.

تفسیر: یعنی د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره شوی دی او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم توکی او مسخری کوی او د استهزاء او تحقیر په لهجه داسی وائی ﴿أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾ آیا دا هم هغه سړی دی چه ستاسی معبودان په بدی یادوی؟» دوی په خپله په دی نه شرمیږی چه په خپله د حقیقی معبود له پاک نوم او د رحمٰن له مقدس اسم څخه بد وړی! او د پاک الله تعالیٰ له رښتینو کتابونو څخه منکر دی او د باطلو معبودانو د بدی له اوریدلو څخه خفه کیږی. نو په دی صورت کښې د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لائق) دی که د مقابلی دلی؟.

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ؕ سَاُورِيْكُمْ اٰيٰتِيْ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿۳۷﴾

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بی صبری)، ژر به وښیم تاسی ته آیات خپل (موعود عذاب) پس تلوار مه کوئ تاسی (په راتللو د عذاب)

تفسیر: ښائی د کفارو دغه د بیعقلی او ناپوهی اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځینو په زړونو کښی به دغه خبره تیره شوی وی که په دغو بی حیاؤ سم د لاسه عذاب مسلط شوی وی نو دیر به ښه وی او په خپله کفارو هم د استهزاء په دول (طریقه) ویل چه «هله ژر شئ او هغه موعوده عذاب راباندی نازل کړئ! چه مونږ د هغه وړ (لائق) او مستحق یو» دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولی شوی ده چه انسان دیر عجلت خوښوونکی دی، گواکی د ده په خاوره او طبیعت کښی بیړه او تلوار خلط او گډ دی، ښائی چه دوی لږ څه صبر ځنډ (ایسارتیا) وکړی. ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښی تاسی ته دروښیم.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۸﴾

او وائی (دا کفار) کله به وی دغه وعده (د راتلو د عذاب یا د قیامت) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په خپله دغه وینا کښی).

تفسیر: یعنی تل ته وائی چه قیامت راتلونکی دی او تول کفار به د تل دپاره په دوزخ کښی سوځی آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟ که دغه خبری تولی رښتیا وی نو ولی هم دا اوس قیامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالیٰ وائی)

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا
عَنْ ظُهُوْرِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۳۹﴾ بَلْ تَاْتِيْهِمْ بَغْتَةً
فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿۴۰﴾

که پوهیدلی وی هغه کسان چه کافران شوی دی هغه وخت چه نه به شی منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ) او نه له شاگانو خپلو (ځکه چه اور به

ترې چاپېر وي) او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړی شي (د عذاب په منع کولو کښې نو نه به کافران کېدل) بلکه رابه شي دوی ته (دغه قيامت) ناڅاپه (بې له مقدمي) پس حيران به کړي (هغه) دوی پس طاقت نه لري دوی د لرې کولو د قيامت او نه به دوی ته مهلت ورکاوه شي (د توبې او عذر)

تفسير: يعني که دوی ته حقيقت څرګند (ښکاره) شي او د هغه هيبت ناک ساعت په کيفيت او نوعيت په ښه دول (طريقه) سره ځان خبر او پوه کړي نو بيا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي. دغه ټول بې‌ځايه اعتراضونه د بې‌فکرۍ او ناپوهۍ له امله (وجې) د دوی په ذهنونو کښې پيدا شوي، کله چه له هغه ويروونکي وخت سره مخامخ شي او د دوی له چار چاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي چه له هيڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی او نه به څوک ورسره مرسته (مدد) کولی شي، نه به مهلت ورکاوه شي او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کيفيت اندازه او اټکل کولی شي نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي ليدلو سره به د دوی حواس خراب شي بيا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پورې چه مونږ خندل او باور مو پرې نه کاوه هغه يو ثابت حقيقت ؤ.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق مسخرې شوې دي په رسولانو پخوا له تا پس بېرته نازل شو په هغو کسانو چه مسخرې ئې کولې له پخوانيو امتونو نه (جزا) د هغه شي چه وو دوی چه په هغه سره به ئې مسخرې کولې

تفسير: يعني په هر هغه شي ئې چه مسخرې کولې د هم هغه په سزا کښې سره اخته شول او د هغې خندا او ملندو مورد بېرته په خپله هم دوی وګرځېدل.

قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ ۗ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمٰن څخه (که ئې درپېښ کړي؟ هيڅوک نشته)،

تفسير: يعني د رحمٰن له قهر او غضب څخه ستاسې ساتونکې بل څوک دی، يوازې د هغه پراخه

رحمت دی چه په تاسی سم د لاسه عذاب نه مسلط کوی لیکن د داسی رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غصی څخه ډیره ویره په کار ده «نعوذ بالله من غضب الحلیم»

بَلۡ هُمۡ عَن ذِكۡرِ رَبِّهِم مُّعۡرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ گرځوونکی دی

تفسیر: یعني د رحمٰن د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته او عیش، عشرت، چرچی، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل کری دی نو ځکه کله چه د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږی مخ تری گرځوی او وائی چه دا ته څه وائی؟.

أَمۡ لَهُمۡ ءَالِهَةٞ تَمۡنَعُهُم مِّن دُونِنَاۚ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَ أَنفُسِهِمۡ وَلَا هُم مِّنَّا يُصۡحَبُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی دپاره نور معبودان چه ساتی دوی (له عذاب څخه) غیر له مونږ نه (بلکه نشته بیا پخپله الله وائی) طاقت نه لری (دغه معبودان) د مرستی (مدد) د خپلو نفسونو او نه دوی زمونږ له (عذاب څخه) ساتل کیږی (یا ملگرتیا ورسره کاوه شی)

تفسیر: یعني آیا د خپلو فرضی معبودانو په نسبت خیال کوی چه هغوی د دوی حفاظت کوی! او په خپله موقع کښی به دوی د الله تعالیٰ له عذاب څخه وژغوری (بچ کری)؟ نو د دغو خوارانو مرسته (مدد) او حفاظت لا څه چه د خپل ځان حفاظت هم نشی کولی، که څوک هغوی گود یا مات کری یا یو شی تری واخلی نو دومره قدرت او قوت هم نه لری چه د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکری یا لږ څه لاس او پښی د هغو په مقابل کښی وخوځوی یا د خپلی ساتنی دپاره زمونږ مرسته (مدد) او ملگرتیا حاصله کری.
(نه ده داسی لکه چه کفار عقیده کوی)

بَلۡ مَتَّعۡنَا هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمۡ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡعُمُرُۗ

بلکه نفع رسولی ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو

سره) تر هغه پوری چه اوږده شوه په دوی باندی (موده د) عمر،

تفسیر: یعنی د رحمٰن ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بیچارګی داسی شی نه دی چه خلق پری ونشی پوهیدلی، خبره دا ده چه دوی له ډیرو پیړیو را په دی خوا د بی‌فکرئ ژوند تیر کړی دی او د الله تعالیٰ د عذاب صدمه ئی هیڅ نه ده لیدلی نو ځکه دوی مغرور شوی دی او د غفلت په نشو کښی مست او بیخوده پراته دی او د الله تعالیٰ له احکامو او د انبیاؤ له پند څخه ئی مخونه ګرځولی دی.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

آیا پس نه وینی (کفار) چه بیشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکی (د کفارو) ته په داسی حال چه کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغی (ځمکی نه له فتوحاتو وروسته)، آیا پس کفار غالب دی (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کښی مغلوب دی).

تفسیر: یعنی اسلام په عربو کښی مخ په خوریدو دی او کفر ورځ په ورځ کمزوری کیږی او ورو ورو ځمکه په کفارو تنګیږی، د دوی حکومتونه او ریاستونه په پرله پسی ماتیږی او له منځه به ورکیږی نو آیا د داسی ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوری، آیا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا امید لری چه په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندی به مونږ غالب شو که دوی د عبرت سترګی لری، نو په کار دی چه له عقل نه کار واخلی او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټکل (قیاس) او اندازه ولګوی. آیا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چه د دوی د شاو خوا کلی د انبیاء الله علیهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کښی تباه او وران شوی دی او په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ حزب بریالی (کامران) او کامیاب شوی دی بیا د سید المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کښی دوی څرنګه د خپل بری او غلبی توقع او هیله (امید) کولی شی ﴿ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ جزء ۲٦ د الاحقاف (٤) رکوع ۲۷ آیت.

تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کښی تیر شوی دی، د هغه تفسیر دی زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی وکتلی شی.

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُم بِالْوَحْيِ ۚ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروم تاسی په وحی

سره او نه اوری کوݩ دعاء (بلنه) کله چه وویرولی شی (نو تاسی هم د کانه په شان حقه خبره نه اوریٔ).

تفسیر: یعنی زمونږ کار د الله تعالیٰ له وحی سره سم نصیحت اورول او له خاتمی او انجام څخه خبرول دی که په زړه کانه دغه غږ نه اوری نو زمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کونوالی نتیجه او بده اغیزه (اثر) په خپله وګالی (برداشت کری).

وَلَئِنْ مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٤٦﴾

او که ورسیږی دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا نو خامخا وائی (کفار) هرومرو (خامخا) ای هلاکه زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه چه مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

تفسیر: یعنی دا خلق چه کانه شوی دی کله چه لږ څه تکان (تکلیف) ورکړ شی او د الله تعالیٰ عذاب لږ څه د دوی غوږونو ته ورسیږی یا د الله تعالیٰ د قهر او انتقام لږ څه تپ د دوی په ځانونو ولګیږی نو سم د لاسه به د دوی سترګی او غوږونه ټول سره خلاص شی او هلته به د بد حواسیٔ او وارخطائی په حالت کښی داسی چغی ووهی چه بیشکه مونږ لوی مجرمان یو او د داسی بدی ورځی د کمبختی وړ (لائق) او مستحق یو.

وَنَضَعُ الْمَوَٰزِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ

او کیږدو تلی د انصاف دپاره د (اهل د) ورځی د قیامت پس ظلم به ونه کړ شی په هیڅ نفس د هیڅ شی (هیڅ)، او که وی (دغه عمل) په قدر د یوی دانی سپیلنی، اوری نو رابه وړو دغه (دانه)،

تفسیر: یعنی د اوری د دانی په اندازه چه د چا عمل وی هغه به هم په میزان کښی تلل کیږی او هغه به هیڅ ضائع نشی نه به په چا ظلم او تیری کیږی او د ذری ذری حساب به کیږی.

تنبیه: موازین د میزان جمع ده. ښائی چه هلته به ډیری تلې وی یا ممکن دی چه یوه وی مګر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددی درولی شوی وی. والله تعالیٰ اعلم. د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دی نه د (الاعراف) په سورت کښې خبری شوی دی هلته دی وکتل شي.

وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

او بس یو مونږ حساب کوونکی (یا ساتونکی د بندګانو د اعمالو)

تفسیر: یعنی زمونږ حساب به داسی وروستی او فیصله کوونکی وی چه وروسته به نه بل حساب وی او نه به مونږ د دغو ټولو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبی له پاره کوم مرستیال (مددګار) ته ضرورت لرو.

وروسته ئی دا راوښوول چه د انذار او تخویف سلسله له پخوا څخه راروانه ده حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هغو خبرو څخه چه نن خلق ویروی پخوانیو انبیاؤ هم خلق ویرول.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ او هارون ته فرقان (د حق او باطل بیلوونکی کتاب) او رڼا (رڼرا) (چه حق پری له باطل څخه بیژندل کیږی) او نصیحت دپاره د پرهیزګارانو

تفسیر: یعنی تورات شریف د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رڼا (رڼرا) کوونکی او له الله تعالیٰ څخه د ویریدونکو دپاره پند ورکوونکی کتاب ؤ.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾

(متقیان) هغه کسان (دی) چه ویریږی له رب خپل په غیب سره او دوی (تل) له قیامت څخه ویریدونکی دی

تفسیر: د قیامت خطره هم څکه دوی په خپلو زړونو کښې لری چه د دوی په زړونو کښې د الله تعالیٰ ویره ده او تل په دغه اندیښنه او سودا کښې وی چه هلته به څه راپیښیږی؟ نه چه العیاذ بالله د الله تعالیٰ د قهر او عذاب وړ (لائق) وګرځو، ښکاره ده چه هم داسی خلق د نصیحت

څخه ګټه (فائده) اخیستلی شی.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ؕ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿۵۰﴾

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چه نازل کړی (لیږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندی)، آیا پس تاسی له دی نه انکار کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی دغه قرآن چه ستاسی په مخکښي دی د نصیحت داسی یو کتاب دی چه د ده لوی ارزښت (قیمت) ، زیاته ګټه (فائده) او خیر د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی. آیا له داسی یو واضح او روښان کتاب څخه تاسی منکریږئ چه له سره پکښی د انکار او تردد ځای نشته؟

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

نو خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کښی) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسیٰ یا پخوا له محمد څخه)

تفسیر: یعنی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلیٰ قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی ؤ بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والی) کښی مو هغه په داسی سمه لار برابر کړی ؤ چه د داسی اولوالعزمو انبیاؤ له شان سره وړ (لائق) او مناسب وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ﴿۵۱﴾

او وو مونږ په ده باندی پوه (چه ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی)

تفسیر: یعنی د ده په استعداد، اهلیت، علمی او عملی کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو نو ځکه مونږ هغه رشد او هدایت ورکړ چه د ده له شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ

الَّتِيْٓ اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿۵۲﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چه څه دی دغه بتان هغه چه تاسی دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعني لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) توږلی بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنګه ستاسی معبودان کیدی شي؟.

قَالُوْا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ ﴿۵۳﴾

نو وویل دوی چه موندلی دی مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکی (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعني د عقل او د فطرت او د نقل کوم باوری شهادت زمونږ په تائید کښي نشته او نه دی وی، لیکن دیر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت هم دا دی چه له پخوا راهیسی زمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کښي بوخت او مشغول وو بیا نو مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولي پریدو؟

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۵۴﴾

وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یئ تاسی او پلرونه ستاسی (په سبب د بتانو) په ګمراهی ښکاره کښي (هر عاقل ته).

تفسیر: یعني په دغه دلیل سره ستاسی حقانیت او پوهه نه ثابتیږی هو! دغه خبره ثابتیږی چه تاسی هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره یئ! او د هغو په دغه روند تقلید او بی‌ځایه متابعت تباه او بربادیږئ؟

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللّٰعِبِيْنَ ﴿۵۵﴾

نو وویل (بابلیانو ابراهیم ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره) او که ئی ته له لوبو کوونکو څخه.

تفسیر: د تول قوم له عقیدی څخه مخالف د حضرت ابراهیم علیه السلام د داسی سختی خبری په اوریدلو سره د دوی په زړونو کښی سخت خفګان او اضطراب پیدا شو او ورته ئی وویل چه آیا په ربښتیا سره ستا عقیده هم داسی ده؟ یا توکی او مسخری کوی؟

قَالَ بَل رَّبُّكُمۡ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ الَّذِیۡ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰی ذٰلِكُمۡ مِّنَ الشّٰهِدِیۡنَ ﴿۵۶﴾

وویل (ابراهیم داسی نه ده چه زه توکی کوم یا دا بتان رب ستاسی دی) بلکه رب ستاسی رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی دا (آسمانونه او ځمکی او مافیهما) او زه په دغو (چه ومی ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنی زما عقیده هم دا ده او په پوره یقین او بصیرت سره پری شاهدی ورکوم چه زما او ستاسی رب هم هغه یو خدای تعالیٰ دی چه آسمانونه او ځمکی ئی پیدا کړی دی او د هغوی او نورو تولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوی او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کښی له سره نشی شریکیدی

وَتَاللّٰهِ لَاَكِیۡدَنَّ اَصۡنَامَكُمۡ بَعۡدَ اَنۡ تُوَلُّوۡا مُدۡبِرِیۡنَ ﴿۵۷﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هرومرو (خامخا) (چه مات کړم) بتان ستاسی پس له هغه چه وګرځئ تاسی شا کوونکی (بتانو ته مخ په میله).

تفسیر: دغه خبره ئی لږه ورو وویله چه څینو ئی واوریده او دیرو له سره وانه وریده هغو چه دغه خبره واوریده ورته ئی دومره اهمیت ور نه کړ او داسی ئی وګڼله چه د یوه ځلمی له لاسه به څه وشی او دی به د تول قوم معبودانو ته څه ضرر وروړسولی شی؟.

فَجَعَلَهُمۡ جُذٰذًا اِلَّا كَبِیۡرًا لَّهُمۡ لَعَلَّهُمۡ اِلَیۡهِ یَرۡجِعُوۡنَ ﴿۵۸﴾

پس وئی گرځول دا بتان ټوټې ټوټې مګر لوی د دی بتانو (چه مات ئی نه کړ او تبر ئی په اوږه ورته کیښود) دپاره د دی چه دوی هغه ته بیرته راشی (او تری پوښتنه وکړی).

تفسیر: څه مهال (وخت) چه دا خلق ټول له ښاره د باندی میلی ته لاړل نو حضرت ابراهیم علیه السلام بت خانی ته ورننوت، ټول بتان ئی سره مات ګوډ کړل او یوازی هم هغه بت ئی روغ جوړ پریښود چه د نورو په نسبت د جثې یا د تعظیم او تکریم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی ؤ او په هغه تبر ئی چه دغه بتان ئی پری مات کړی وو هغه ئی د هم هغه لوی بت په اوږه باندی کیښود څو چه هغه خلق بیرته راشی او دغه وضعیت وګوری نو په قدرتی دول (طریقه) به د دوی په زړونو کښی دغسی یو خیال پیدا شی چه دغه کار هم دغه لوی بت کړی دی یا الزاماً حضرت ابراهیم علیه السلام ته رجوع وکړی.
(کفارو له میلی نه د بیرته راګرځیدلو او د خپلو بتانو د ګندوکپر کیدلو څخه وروسته).

قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَاۤ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۵۹﴾

وویل دوی چا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ بیشکه چه دی خامخا له ظالمانو دی (په دی کار کښی)

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده (چا کړی دی دا کار په خدایانو زمونږ الخ) یعنی دا د سپین سترګئ او د بی‌ادبئ حرکت زمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ یقیناً هر چا چه دا کار کړی دی، هغه (استغفر الله) لوی ظالم او غټ شریر دی. دا خبری به هغو کسانو کړی وی چه د هغوی غوږونو ته د ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ غږ نه وی رسیدلی.

قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗۤ اِبْرٰهِيْمُ ﴿۶۰﴾

وویل (ځینو کفارو) چه اوریدلی وو مونږ له یوه ځلمی څخه چه یادول به ئی دا بتان (په بدی سره) چه ویلی شی ده ته ابراهیم

تفسیر: دا ویونکی به هغه کسان وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ جمله ئی اوریدلی وه یعنی هم هغه یو ځلمی دی چه زمونږ د معبودانو ذکر په بدی سره کوی. یقیناً دا کار به هم هغه کړی وی.

قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾

وویل (نمرود او مشرانو ئی) چه راولئ هغه (ابراهیم) په مخکښی د سترګو د خلقو (چه وئی وینی) ښائی چه دوی ووینی (هغه او په کولو د دی کار پری شاهدی ورکړی).

تفسیر: یعنی هغه راولئ! او د دغه عمومی مجمع په مخکښی تری اقرار واخلئ څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرګنده (ښکاره) شی او د ده وینا هر څوک واوری او پری شاهدان شی چه د هغی په مقابل کښی د قوم له طرفه داسی یوه سزا ورته مقرره شی چه دی ئی ور (لائق) او مستحق وی، دا خو د هغوی غرض ؤ او د حضرت ابراهیم علیه السلام مقصد به هم ښائی هم دا شی ؤ چه هم داسی په یوه لویه مجمع کښی ماته موقع راکړی شی څو زه په هغه کښی مشرکان پړ او ملامت کړم او د خلقو په وړاندی د حق او حقانیت د غلبی اظهار وکړی شم. (نو کله چه ابراهیم علیه السلام ئی راوست دغه لاندنی پوښتنی ئی تری وکړی)

قَالُوا أَأَنتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِن كَانُوا يَنطِقُونَ ﴿٦٣﴾

وویل (بابلیانو) آیا تا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ ای ابراهیمه!؟. وویل (ابراهیم) بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چه دا دی نو پوښتنه وکړئ تاسی له دوی که وی دوی چه خبری کوی (چه چا ټوټی ټوټی کړی یئ؟)

تفسیر: یعنی هیڅ ضرورت نشته چه له ما څخه د دی خبری پوښتنی وکړئ بلکه داسی فرض کړئ چه دا لوی غټ بت چه روغ رمټ جوړ ولاړ دی او د ماتولو آله هم ورسره شته دا کار به هم ده کړی وی او دا دی د بحث او تحقیق په وخت کښی د الزام او پروالی په دول (طریقه) زه دغسی دعوی کوم چه دغه لوی بت دا ټول کوچنی (واړه) بتان سره ګوډ او مات کړی دی، ووایئ اوس له تاسی سره څه دلیل شته چه داسی به نه وی شوی آیا په دنیا کښی داسی وقایع نه پیښیږی چه لوی مار نور واړه ماران او لوی کب نور واړه کبان ښوی تیروی او لوی باچا نور واړه سلطنتونه له منځه وړی نو څکه زما او ستاسی په منځ کښی د فیصلی ښه لاره هم دا ده چه تاسی په خپله له خپلو معبودانو څخه پوښتنه وکړئ چه دغه ماجری څرنګه ورپیښه شوی ده که

چیری دوی خبری کولی شی نو په داسی مهمه معامله کښی به پخپلو خبرو زما د دروغو او رښتیاؤ فیصله وکری.

تنبیه: زمونږ له دی تقریر څخه څرګنده (ښکاره) شوه چه د «بل فعله کبیرهم هذا» وینا د اخبار په دول (طریقه) له واقعی مخالفه نه وه چه ورته حقیقتاً دروغ وویل شی بلکه د دوی د تحمیق او تجهیل دپاره د یو فرضی احتمال په شان د دعوی په صورت د تعریض او الزام په دول (طریقه) کلام شوی دی لکه چه بالعموم په مباحثو او مناظرو کښی هم داسی واقع کیږی، نو دی ته مونږ دروغ نشو ویلی هوا ظاهراً د دروغو په صورت راښکاری، نو ځکه په ځینو احادیثو کښی پری د (کذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی. مفسرانو د دی په توجیه نور څه مجمل بیان هم کری دی، مګر زمونږ دغه تقریر چه او زیات صاف او بی تکلفه او روایتونو ته دیر نږدی ښکاری (والله تعالیٰ اعلم).

فَرَجَعُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۶۴﴾

پس رجوع وکره (دغو کفارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته نو وویل (ځینو ځینو نورو ته) بیشکه تاسو یئ ظالمان

تفسیر: یعنی وپوهیدل چه د بیکاره تیږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصلیږی یا به دا مطلب وی چه تاسی په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کری دی چه د ابراهیم علیه السلام د انذار اوریدلو سره سره بت خانه مو هم هغسی خوشی پرانستلی پریښوده او تری لاړئ او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنی هیڅ فکر او تدبیر مو ونه کرو کذا قال ابن کثیر رحمة الله علیه.

ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بیا نسکور کرل شول دوی پر سرونو خپلو (یعنی شرمنده شول خو سره له هغه هم د ابراهیم علیه السلام د مجادلی دپاره ئی ملاوی وتړلی)

تفسیر: یعنی له دیره شرمه ئی خپلی سترګی نشوی پورته کولی او یو بل ته به ئی له سره نشو کتلی خو سره له هغه ئی ابراهیم علیه السلام ته داسی وویل

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿۶۵﴾

چه خامخا په تحقیق پوه ئی ته چه نه دی دا بتان (قابل د دی) چه وغږیږی

(نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی عمداً د داسی یوی ناممکنی خبری مطالبه ولی کوی آیا تیږی (ګټی) هم خبری کولی شی؟!.

قَالَ اَفَتَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنۡفَعُكُمۡ شَيۡـًٔـا وَّلَا يَضُرُّكُمۡ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَّـكُمۡ وَلِمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ‌ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿٦٧﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسی عبادت کوئ بی له الله څخه د هغه شی چه نه نفع رسوی تاسی ته د هیڅ شی او نه ضرر رسولی شی تاسی ته (د هیڅ شی). نو افسوس (او هلاک) دی تاسی ته او هغه ته چه عبادت ئی کوئ بی له الله نو آیا نه لرئ تاسی دومره عقل هم (چه د خپلو افعالو په قباحت او بدی وپوهیږئ)

تفسیر: یعنی تاسی ته ښائی چه له ډیره شرمه ومرئ، هغه بت چه یو لفظ هم نشی ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کښی مو په کار راځی او نه مو مدد کولی شی او د یوی ذری په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شی او نه ئی څه په واک (قبضه) او اختیار کښی شته هغو ته مو د خدائی درجه ورکړی ده آیا په دومره غته خبره هم نشئ پوهیدی.
(کله چه نمرودیان له مجادلی څخه عاجز شول د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسی شول)

قَالُوۡا حَرِّقُوۡهُ وَانۡصُرُوۡۤا اٰلِهَتَكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ فٰعِلِيۡنَ ﴿٦٨﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسی دغه (ابراهیم) او مرسته (مدد) وکړئ تاسی د معبودانو خپلو که چیری یئ تاسی کوونکی (د دی مرستی (مدد) د خپلو بتانو سره)

تفسیر: یعنی په بحث او مناظره ئی نشو بر کولی، اوس یوازی هم دغه یو صورت پاتی دی او هغه دا دی چه مونږ له خپلو معبودانو سره چه نه یوازی زمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته (مدد) نشی کولی مرسته (مدد) وکړو او د دوی دښمن ته ډیره سخته سزا ورکړو که مونږ داسی ونشو کړی نو ګواکی هیڅ کار مو نه دی کړی. لکه چه د دغی مشوری سره سم داسی غوته شوه چه ښائی حضرت ابراهیم علیه السلام په اور کښی وسوځاوه شی، ګواکی څرنګه چه

ابراهیم علیه السلام د بتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولی وو دوی هم د هغه په بدل کښی د ده د سوځولو تجویز غوره کړ بالاخره دغه ګرد (ټول) ظالمان سره ټول شول او په ډیر اهتمام او بی رحمی سره ئی حضرت ابراهیم علیه السلام په ډیر لوی لمبی وهونکی او سخت سوځوونکی اور کښی وغورځاوه.

(کله چه دوی ابراهیم په اور کښی وغورځاوه د الله تعالیٰ له لوری داسی حکم وشو)

قُلْنَا يٰنَارُ كُونِىْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿۶۹﴾

وویل مونږ ای اوره! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندی

تفسیر: یعنی اور ته تکوینی حکم وشو چه په ابراهیم علیه السلام یخ شه! مګر دومره یخ هم مه شه! چه له ډیری یخنی څه تکلیف ورته ورسیږی بلکه داسی برابر او معتدله شه چه د هغه ځان ښه په راحت شی.

تنبیه: د اور یخیدل پر ابراهیم علیه السلام باندی د ده معجزه وه. د معجزی حقیقت هم دا دی چه الله تعالیٰ د خپل عام عادت پر خلاف، عادی سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بیل کړی. دلته د احراق سبب (اور) موجود ؤ مګر مسبب پری مرتب نه شو د معجزی او نورو په متعلق زمونږ مفصل کلام په یوه مستقله مقاله کښی د «المحمود» د رسالی په څو شمارو کښی چاپ شوی دی. فلیراجع.

وَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ﴿۷۰﴾

او غوښتل (نمرودیانو) پر ابراهیم کید (مکر د سوځولو) نو وګرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چه پخپل فعل کښی کامیاب نشول.)

تفسیر: یعنی دوی د ابراهیم علیه السلام بد غوښتل لیکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زیان کښی پریوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند (ښکاره) شو، او د الله تعالیٰ کلمه لوړه (اوچته) او علیا وګرځیده. **قال (فی البحر المحیط) قد اکثرالناس فی حکایة ماجری لابراهیم علیه السلام والذی صح هو ماذکره الله تعالیٰ من انه علیه السلام القی فی النار فجعلها الله علیه برداً وسلاما.**

وَنَجَّيْنٰهُ وَلُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِىْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۱﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهیم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه چه ځئ له عراقه) ځمکې هغې ته چه برکت اچولی ۇ مونږ په هغې کښې دپاره د خلقو (چه شام دی)

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم مو سره د حضرت لوط علیهما السلام صحیح او سالم روغ رمت د شام ملک ته بوتلل چه هلته دیر ظاهری او باطنی برکات د ودیعت په دول (طریقه) ایښودل شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ ۭ وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ۭ

او وموبښل دغه (ابراهیم) ته (زوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب زیات (سر بیره د زوی پر غوښتنی د انعام په دول (طریقه))

تفسیر: یعنی په زوړوالی کښی ئی هلک غوښتی ۇ مونږ لمسی هم ورعطا کړ یعنی یعقوب علیه السلام.

وَكُلًّا جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ﴿۷۲﴾

او دغه تول ګرځولی دی مونږ نیکان (چه خلقو ته ئی لارښوونه کوله)

تفسیر: یعنی ابراهیم، لوط، اسحٰق، یعقوب علیهم السلام په اعلیٰ درجه سره له نیکو بندګانو څنی دی ځکه چه ګرد (تول) د الله تعالیٰ انبیاء دی او له انبیاؤ څخه پورته بل څوک نیک او ښه کیدی نشی.

وَجَعَلْنٰهُمْ اَىِٕمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا

او ګرځولی وو مونږ دوی (داسی) امامان چه سمه صافه لیاره ئی ښووله په حکم زمونږ سره (خلقو ته)

تفسیر: یعنی داسی کاملان وو چه د نورو تکمیل به ئی هم کاوه.

وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ

او وحی کړی وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نیکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکوٰة

تفسیر: یعنی هغوی ته مو وحی لیږلی وه چه په هغی کښی د دغو امورو تاکید هم ؤ څو نه یوازی دوی عاملان شی بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندی وګماری (ولمسوی) دغه د دوی علمی کمال شو.

وَكَانُوا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکی

تفسیر: یعنی شپه او ورځ به زمونږ په بندګی او عبادت کښی بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به ئی سترګی نه اړولی، هم دغه د انبیاؤ شان دی چه د دوی په هر کار کښی د الله تعالیٰ د بندګی اشتراک هرومرو (خامخا) وی. دغه د دوی عملی کمال شو نو تاسی ای عربو چه د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ او د هغه د متابعت دعوی کوئ ولی د هغو د دی علمی او عملی کمالاتو متابعت نه کوئ؟ بلکه حقیقتاً ئی تابعان شئ!

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا

او لوط ته ورکړی ؤ مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: (لوطاً منصوب دی په فعل مقدر سره چه تفسیر ئی په آتینا سره شوی دی) یعنی داسی حکمت، حکومت، علم او فهم چه د انبیاؤ له شان سره لایق وی.

وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿٧٤﴾

او نجات ورکړی ؤ مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلی هغه چه وو هغوی چه کول به ئی عملونه خبیث ناپاکه بیشکه چه هغوی وو قوم د بدی نافرمان

تفسیر: له کلی څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دی. د دی ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځایه تیره شوی ده.

وَأَدْخَلْنَٰهُ فِى رَحْمَتِنَآ ۖ إِنَّهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾

او داخل کړی ؤ مونږ دی په رحمت خپل کښی، بیشکه دی له نیکانو څخه دی.

تفسیر: یعنی کله چه د لوط پر قوم باندی مو عذاب نازل کړ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلی مهربانی او رحمت په څادر کښی پټ کړ څو د نیکانو او بدانو عاقبت او انجام بیل بیل سره څرګند (ښکاره) شی.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چه غږ ئی وکړ (په ښیرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکوره ؤ انبیاؤ) یعنی پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه. پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده) نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چه د طوفان ویره او د کافرانو ضرر ؤ) او مرسته (مدد) مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو قوم بد (ناکاره) نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری خپل قوم وپوهاوه او په دومره اوږده موده کښی ئی ډیری سختی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) خو په زړه پوری هیڅ اثر او نتیجه ئی څرګنده (ښکاره) نشوه بالاخره په تنګ راغی او داسی دعاء ئی وکړه ﴿أَنِّى مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ﴾ (۲۷) جزء د القمر د سورت (۱۰) آیت (۱) رکوع، او ﴿رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت (۲٦) آیت (۲) رکوع، نو الله تعالیٰ دغه

دعاء قبوله کړه او کفار ئې په طوفان غرق کړل او نوح علیه السلام ئې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبت او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت ووېست. دغه قصه په مفصل دول (طریقه) پخوا تیره شوې ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ إِذْ يَحْكُمٰنِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِينَ ﴿۷۸﴾ فَفَهَّمْنٰهَا سُلَيْمٰنَ ۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ۚ

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) داؤد او سلیمان کله چه حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل) کله چه د شپې ګډه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (کښت) کښې رمه د (هغه) قوم او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر پس ومو پوهاؤ په هغه (فتویٰ، فیصله) سلیمان او هر یوه د دوی دواړو ته ورکړی ؤ مونږ حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ نبی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام د ده زوی ؤ او هم د پاک الله تعالیٰ نبی ؤ، دغه پلار او زوی ته الله تعالیٰ پرته (علاوه) له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت او د فیصلو قدرت هم وربښلی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام لا په هلکتوب کښې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښایسته وېناوې کولې چه ټول اوریدونکي به ورته حیران پاتې کیدل. د حضرت داؤد علیه السلام حضور ته داسې یوه دعوی وړاندې شوه چه د یوه سړي په کښت (فصل) کښې د نورو خلقو میږې (ګډې) د شپې ګډې شوې وې او د هغه کښت (فصل) ئې تر پښو لاندې او زیانمن کړې ؤ، کله چه داؤد علیه السلام په دغه دعوی کښې غور وکړ وربښکاره شوه چه د دغو میږو (ګډو) قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چه هغه کښت (فصل) ته رسول شوی دی، نو داسې فیصله ئې صادره کړه چه «دغه میږې (ګډې) دې د کښت (فصل) خاوند ته ورکړې شي!» حضرت سلیمان علیه السلام وویل چه زما «نظریه او فیصله دا ده چه دغه د کښت (فصل) خاوند دې دغه میږې (ګډې) له خپله ځانه سره وساتي او شودې دې وخوري او د میږو (ګډو) خاوند دې د کښت (فصل) خدمت وکړي، تر څو چه کښت (فصل) خپل ړومبی حالت ته ورسیږي نو په دغه وخت کښې دې میږې (ګډې) بیرته خپل خاوند او کښت (فصل) خپل خاوند ته وسپارل شي نو په دې ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصان نه وژغورل (وساتل) شي» حضرت داؤد علیه السلام چه دا فیصله واوریده نو آفرین ئې ورته وویل او د خپل اجتهاد نه وګرځید، ګواکې د فقهي د اصولو په اصطلاح کښې ئې د سلیمان علیه السلام

استحسان د خپل قیاس په مقابل کښی قبول کړ. دغه فیصله چه پلار او زوی د مدعی او مدعی علیه په نسبت صادره کړه، الله تعالیٰ ته ښکاره او معلومه وه او دغو دواړو ته پاک الله پوهه او د فیصلی قوت ورکړی ؤ لیکن الله په اصل حقیقت حضرت سلیمان علیه السلام پوه کړ او حضرت سلیمان علیه السلام هغی نتیجی ته ورسید چه د الله تعالیٰ په نزد اصلح او اصوب ؤ او بالاخره داؤد علیه السلام هم هغه ومنله. له دغی واقعی څخه ښکاره شوه سره له دی چه انبیاء الله علیهم السلام سلطنت ته ورسیږی خو بیا هم د خلق الله دیرو وړو وړو معاملو ته هم داسی توجه کوی لکه چه لویو لویو کارونو ته اهمیت ورکوی.

وَّسَخَّرْنَا مَعَ دَاوٗدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ؕ

او تابع کړی وو مونږ له داؤد سره غرونه چه تسبیح به ئی ویلی او (هم داسی تابع کړی وو مونږ) مرغان هم (چه تسبیح به ئی ورسره ویلی)

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د دیر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند ؤ د نبوت په هغه مؤثر او اغیزه‌ناک (اثرناک) غږ چه ده به خپل طبیعی جوش سره زبور شریف لوست یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کښی مشغولیده نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿۷۹﴾

او وو مونږ کوونکی (د داسی کارونو)

تفسیر: یعنی تعجب مه کوه چه تیږی (گټی) او مرغان به څرنگه تهلیل او تسبیح وائی. دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړی وو. ښه! زمونږ د لامحدود قدرت له مخی آیا دغه خبری څه مشکلی او مستبعدی گڼلی کیدی شي بلکه نه نشی کیدی!.

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ بَاْسِكُمْ ۚ

او ښوولی ؤ مونږ دغه (داؤد) ته جوړول د زغری تاسی ته دپاره د دی چه وساتی تاسی (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنگ (د دښمنانو) ستاسی

تفسیر: الله تعالیٰ د حضرت داؤد علیه السلام په لاس کښی اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه

گرځولی وه ده به هغه سره تاووله او نهایتی سهکی مضبوطی او ښکلی زغری به ئی جوړولی چه د جنګ په وخت کښې به ترې کار اخیست کیده.

فَهَلْ أَنْتُمْ شٰكِرُونَ ۝٨٠

پس آیا یئ تاسی شکر کوونکی (یعنی شکر وکړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی د ګټی دپاره مونږ د داؤد علیه السلام په ذریعه داسی عجیب صنعت راویست نو تاسی ښه فکر وکړئ چه د دی راز (قسم) نعمتونو تاسی څه شکر ادا کوئ؟

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ؕ

او (تابع کړی ؤ مونږ) سلیمان ته باد توند (تیز) چه روانیده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به ئی) ځمکی (د شام ته) هغی ته چه برکت ایښی ؤ مونږ په هغی کښې،

تفسیر: حضرت سلیمان علیه السلام داسی دعاء کړی وه ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِیْ وَهَبْ لِیْ مُلْكًا لَّا یَنْۢبَغِیْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِیْ ﴾ ۲۳ جزء د (ص) د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع نو الله تعالیٰ هوا او پیریان د ده تابع کړی وو. حضرت سلیمان علیه السلام داسی یو تخت تیار کړی ؤ چه د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پری کیناسته او ضروری لوازم او سامان به ئی هم له خپل ځان سره اخیستل بیا به هوا راتله او هغه تخت به ئی په ډیره چابکی پورته کاوه، کله چه به هغه په مناسبه اندازه له ځمکی څخه پورته کیده بیا به هوا نرمیده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتی پکښې پیدا کیده لکه چه د (ص) د سورت په (۳٦) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء کښې راغلی دی ﴿ رُخَآءً حَیْثُ اَصَابَ ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له شام څخه یمن ته چه د یوی میاشتی لاره ده په (۵) ګړیو (ګینټو) کښې رسیده تعجب دی چه د نن ورځی د عجیبو او غریبو هوائی جهازونو په زمانه کښې هم ډیر منحرفین له دی دول (طریقه) واقعاتو څخه انکار کوی آیا هغه کار چه نن ورځ ئی یورپ والا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شی، الله تعالیٰ ئی د خپل یو نبی له امله (وجی) په خپل قدرت سره نشی کولی بلکه کولی ئی شی.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٨١﴾

او یو مونږ په هر شي عالمان،

تفسیر: یعنی چه چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دی او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه دول (طریقه) سره کار اخیستل کیدی شي.

وَمِنَ الشَّيَٰطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُۥ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ

او (تابع کړی وو مونږ ده ته) ځینی له شیطانانو څخه هغه چه غوتې به ئې وهلی (په سیند کښی) د ده دپاره او کول به ئې (نور ډیر) کارونه بې له دی نه

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکش پیریان دی، دوی د حضرت سلیمان علیه السلام له لوری مامور وو چه په لویو لویو سیندونو کښی غوپې ووهی او مرغلری، جواهر او نور بحری حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږی، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمرانی کارونو کښی سخت او درانه کارونه وکړی د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانګونه) او لوی لوی دیګونه به ئې پری جوړول چه له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی او له یوه ځایه بل ځای ته به ئې پری وړل او بارول او لاندی باندی به ئې سره کول او له دیرو سختو څخه سخت کارونه به ئې تری اخیستل معلومیږی هغه حیرانوونکی کارونه چه الله تعالیٰ په دی زمانه کښی د مادی قوتونو په واسطه کوی دغه کارونه به ئې په هغه وخت کښی د مخفی او روحی قوتونو په ذریعه کول.

وَكُنَّا لَهُمْ حَٰفِظِينَ ﴿٨٢﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکی (له فساد څخه)

تفسیر: یعنی مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیاطین په داسی شان د حضرت سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کښی تینګ، مضبوط او بند ساتلی وو چه هر څه ئې غوښتل هغه به ئې وربانډی د بیګار په دول (طریقه) کول او دوی له سره حضرت سلیمان ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی که نه د بنیادم په څه زور او قوت وی چه داسی یو شریر مخلوق په خپله قبضه کښی په سختو ځنځیرونو کښی بند وساتی ﴿ وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِى ٱلْأَصْفَادِ ﴾ (۲۳) جزء د (ص) د سورت (۳۸) آیت ۳ رکوع.

وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّىْ مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۸۳﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ اَهْلَهٗ
وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) ایوب کله چه ندا غږ ئی وکړ رب خپل ته چه بیشکه زه رسیدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختی په بدن کښې) او ته ډیر مهربان ئی له تولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده پس لری کړ مونږ هغه چه ؤ په ده باندی له (بدنی او مالی) ضرره او ورکړ مونږ دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده زمونږ

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام ته الله تعالیٰ په دنیا کښې له هر حیثه آرامی او هوسائی (راحت) ورکړی وه ځمکه، کښت، (فصل) مال مالداری، مریان، وینځې، صالح اولاد او ښه په زړه پوری ښځه ئی ورکړی وه حضرت ایوب علیه السلام د الله تعالیٰ لوی شکر کوونکی بنده وو. لیکن الله تعالیٰ دی په ابتلاء او ازموینه کښې واچاوه کښتونه (فصلونه) ئی وسوځیدل، رمی او ګلې ئی تباه شوی، اولاد ئی تر چت لاندی مړه شول، تول دوستان آشنایان او خپلوان تری بیل شول، د ده په وجود سختی دانی وختلی او چینجی ئی وکړل له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځې د ده یوه ښځه ورسره ملګری پاتی وه بالاخره دغه خواره هم ستړی ستومانه او زړه تنګی شوه مګر حضرت ایوب علیه السلام همغسې چه په نعمت کښې د پاک الله شکر کوونکی بنده ؤ په زحمت او ابتلاء کښې هم صابر پاتی شو کله چه د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تیر شو بلکه دوستانو هم په داسی ویناؤ باندی شروع وکړه چه یقیناً ایوب علیه السلام د کومی داسی سختی ګناه مرتکب شوی دی چه د هغې له اثره په داسی سخته بلا اخته دی نو دلته حضرت ایوب علیه السلام لاس په دعا شو چه ﴿ وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّىْ مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴾ هم دا چه ده د خپل رب په دربار کښې دا سوال وکړ. سم د لاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه الله تعالیٰ ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل او د ځمکی څخه ئی چینه راویستله حضرت ایوب علیه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلی او هم ئی وریاندی ولمبل سم د لاسه روغ رمت شو او تول تکلیفونه ئی لری شول لکه چه په حدیث کښې راغلی دی د سرو زرو ملخان ئی وریاندی وورول، لنده دا چه له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

ځینی مفسرین داسی لیکی چه هغه مړه اولادونه ئی بیرته ورته ژوندی کړل او په مثل د هغو نمسی ئی چه مړه شوی وو بیرته ورته ژوندی کړل.

وَذِكْرَىٰ لِلْعَابِدِينَ ﴿٨٤﴾

او نصیحت دپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چه داسی صبر کوی هم داسی نتیجی به هم مومی)

تفسیر: یعنی په ایوب علیه السلام د دغی مهربانی کیدلو په اثر تولو بندګی کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتی شو چه هر کله په کوم یو نیک بنده په دنیا کښی کومه تنګسه یا مصیبت راشی ښائی چه د ایوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښئی او یوازی خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړی یقین دی چه الله تعالیٰ به پری د عنایت نظر وکړی او یوازی د داسی یوی ابتلاء له لیدلو څخه نه ښائی چه څوک داسی ګومان وکړی چه البته دغه بنده د الله تعالیٰ په دربار کښی مبغوض دی

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) اسمٰعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه تول دی له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه)

تفسیر: یعنی دغه نیک بنده‌ګان می یاد کړئ د اسمٰعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دی نه د (مریم) په سورت کښی تیر شو د «ذاالکفل» په نسبت اختلاف دی چه نبی ؤ لکه چه د انبیاؤ په دله کښی د هغه له یادولو څخه څرګندیږی نو دغه به یا الیاس یا یوشع یا زکریا وی یا یوازی یو صالح سړی ؤ. وائی چه دی د یو چا ضامن شوی ؤ او د هغه له امله (وجی) څو کاله بندی پاتی شو او خاص د خدای جل جلاله دپاره ئی دغه تکلیف وګاله (برداشت کړو) .

تنبیه: د امام احمد په مسند او جامع الترمذی کښی د یو سړی قصه راغلی ده چه پخوا ډیر سخت بدکار، فاسق او فاجر ؤ او وروسته تائب شو الله تعالیٰ په هم دی دنیا کښی د هغه د مغفرت زیری خلقو ته ورکړ د هغه نوم په حدیث کښی «کفل» راغلی دی ظاهراً دا هغه ذوالکفل نه دی چه د هغه ذکر په قرآن کښی راغلی دی، والله اعلم. زمونږ د زمانی د ځینو مصنفینو خیال دی چه ذوالکفل هم هغه دی چه ورته «حزقیل» هم وائی (والله تعالیٰ اعلم).

وَأَدْخَلْنٰهُمْ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُم مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾
وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمٰتِ أَن لَّا إِلٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحٰنَكَ
إِنِّي كُنتُ مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾

او داخل کړی وو مونږ دوی په رحمت خپل کښې (چه نبوت او جنت دی) بیشکه چې دوی دی له صالحانو نیکانو کاملانو او (یاد کړه ای محمده! قصه د) خاوند د ماهی کله چه لاړ حال دا چه په قهر ؤ (په قوم خپل) پس گومان ئی وکړ چه له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا گومان ئی وکړ چه له سره به تنگی نه راولو په ده.) پس غږ ئی وکړ په تیارو کښې (داسی) چه نشته بل برحق معبود مگر ته ئی (یوازی) پاکی ده تا ته له عیبونو بیشکه چه زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کښې بی له اذن څخه)

تفسیر: یونس علیه السلام ته ئی «ذاالنون ـ ماهی والا» وویل چه لنده قصه ئی دا ده الله تعالیٰ یونس علیه السلام د «نینویٰ» د ښار په طرف چه د موصل له مربوطاتو څخه دی مبعوث کړی ؤ چه د هغه ځای خلق له بت پرستئ څخه منع کړی او د حق په طرف بلنه ورکړی مگر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کینښود بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسی زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام د هغوی په حق کښې ښیرا وکړه او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او په ډیر قهر او غضب سره له ښاره ووت او د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار ونه کړ او له خپل قوم سره ئی وعده وکړه چه دری ورځی وروسته به پر تاسی د الله تعالیٰ عذاب نازل شی، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهید چه د نبی ښیرا بی‌اثره نه پاتی کیږی او هرومرو (خامخا) پر مونږ آفت نازلیدونکی دی، ممکن چه د عذاب څه آثار به هم دوی ته ورښکارند شوی وی نو ځکه دوی گرد (ټول) سره وویریدل. لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل او په یوه ځنگل کښې ننوتل او میندی له کوچنیانو (بچو) څخه بیلی کړی شوی او گرد (ټول) الله تعالیٰ ته په ژړا او واویلا شول، د کوچنیانو (ماشومانو) میندی، لوی او واړه ټول داسی په ژړا او انگولا شول چه ټول صحرا او بیدیا د دوی له شور او غوغا، زاری او دعاگانو څخه ډکه شوه، او د دغه ښار گردو (ټولو) خلقو په ډیر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله او ټول بتان ئی مات کړل او د الله تعالیٰ د اطاعت او عبادت کلک عهد ئی وکړ او د حضرت یونس علیه السلام په لټون کښې شول که چیری مو ومونده نو د ده د حکم

او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالیٰ هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.
لکه چه جزء ۱۱ د یونس د سورت په ۹۸ آیت (۱۰ رکوع) کښې ئې ویلی دی
﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾
له یوی خوا چه یونس علیه السلام له خپلی قریی څخه ووت او له
یوی دلی سره په یوی بیړی کښې سور شو کله چه دغه بیړی د سیند منځ ته ورسیده د دوبیدلو
نښې پکښې څرګندی شوی، بیړی چلوونکی د بیړی د سپکولو په چرت (خیال) کښې شو او
داسې ئې غوښتل چه کوم یو سړی دی په سیند کښې وغورځاوه شي یا له خپلو مفروضاتو سره
سم ئې داسې ګومان وکړ چه په دغی بیړی کښې داسې کوم مرئی سور دی چه له خپل بادار
(مالک) څخه تښتیدلی دی نو ځکه د داسې سړی د معلومولو له پاره ئې چه په سیند کښې
وغورځول شي پچه (قرعه) واچوله نو دغه پچه (قرعه) د یونس علیه السلام په نامه ووته او دوه دری
ځلی دغه وضعیت تکرار شو خو هر ځل به د هم دغه یونس علیه السلام په نامه پچه (قرعه)
راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو، یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سم د لاسه یو
ماهی راغی او هغه ئې ښوی (روغ) تیر کړ، الله تعالیٰ ماهی ته حکم وکړ چه یونس پخپله ګیډه
کښې وساته چه د هغه یوه ویښته ته ضرر ونه رسیږی، دا ستا روزی نه ده بلکه مونږ ستا ګیډه د
ده دپاره بندیخانه ګرځولی ده، دی پکښې محفوظ وساته، په دغه وخت کښې یونس علیه السلام
د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې دعاء وکړه ﴿لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾
او په خپله خطا ئې اعتراف وکړ چه بیشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتګ ته
می انتظار ونه کړ او په خپل سر می خپل امت او د هغوی ښار پری ښود، که څه هم د یونس
علیه السلام دغه غلطی یوه اجتهادی غلطی وه چه د امت دپاره معاف ده مګر د انبیاؤ تربیت او
تهذیب له عامو خلقو څخه ممتاز وی په داسې یوه معامله کښې چه د وحی د نزول امید وی بی له
انتظاره د ښار څخه وتل او خپل قوم بی سره پریښودل د یوه نبی له شان سره لایق نه ؤ (فنادی
فی الظلمات - پس غږ ئې وکړ په تیارو کښې یعنی د سیند په ژورو او د ماهی په ګیډه او د
شپې په تیارو کښې، داسې چه ﴿لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ چه
نشته بل برحق معبود مګر هم دا ته ئې، پاکی ده یوازی تاته له عیبونو بیشکه زه وم له ظلم
کوونکو څخه په تګ خپل کښې) یعنی زما خطا راوبښه بیشکه چه له ما څخینی غلطی صادره
شوی ده په هم دغه حرکت دغه سختی او ابتلا پری راغله، څو ئې توبه وویسته او نجات ئې
وموند او هغه ماهی د الله تعالیٰ په اراده د سیند غاړی ته خپله خوله د باندی وویسته او دی ئې
روغ رمت له خپلی ګیډی څخه د باندی وغورځاوه دی خپل قوم ته روغ او جوړ بیرته ورغی او په
خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو ﴿فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ پس ګومان ئې وکړ، الخ)
یعنی داسې خیال ئې وکړ چه مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو یا
داسې له مونږ څخه وتښتید لکه چه څوک داسې ګومان وکړی چه اوس به می هیڅوک ونه نیولی
شي او نه به می بیرته راوستی شي ګواکی چه دی له هغه کلی څخه ووت لکه چه زمونږ له قدرت

نه ووت، دا مطلب نه دی چه معاذ الله یونس علیه السلام به په واقع کښې داسې خیال کړی وی، داسې خیال خو د یوه ادنیٰ مؤمن په زړه کښې هم نه پیدا کیږی بلکه مطلب دا دی چه دغه صورت حال داسې ؤ چه له هغه څخه داسې یوه مفکوره پیدا کیدی شوه. د الله تعالیٰ عادت دی چه دی د کاملینو یو ډیر ادنیٰ ښوئیدل په ډیره سخته پیرایه (اسلوب) سره اداء کوی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښې لیکلی دی او په دی سره د کاملینو تنقیص نه بلکه د دوی شان او جلال څرګندیږی چه د دومره عظمت سره سره ولی دومره لږ هم ښوئیږی.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ؕ وَكَذٰلِكَ نُـْۨجِي الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۸﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس) او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهی) او هم داسې (چه یونس ته مو نجات ورکړ) نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته

تفسیر: یعنی نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی هر هغه ایمان داره چه په هم دغه شان مونږ وبولی مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو. په احادیثو کښې د دی دعاء ډیر فضیلت راغلی دی او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کښې تل دغه دعا ډیره مجربه موندلی ده.

وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِيْ فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۸۹﴾ ۚ

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چه غږ وکړ رب خپل ته (داسې چه) ای ربه زما مه پریږده ما یوازی (بی اولاده) او ته ئی غوره له (ګردو (ټولو)) وارثانو نه.

تفسیر: یعنی داسې اولاد راکړی چه وروسته له ما د قوم دینی خدمت وکړی شی او زما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدی څخه ووتلی شی. لکه چه د مریم د سورت په تفسیر کښې مو لیکلی دی کله چه زکریا علیه السلام داسې وارث غوښته چه په «یرثنی ویرث من آل یعقوب» (د مریم (۱) رکوع) کښې مذکور دی نو د هغه په تناسب سره ئی الله تعالیٰ هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۡ وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ومو باښه دغه (زکریا) ته یحیٰی او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت له پاره له شنډوالی ځخه وروسته) بیشکه دغه (مذکور انبیاء) وو دوی چه تلوار به ئی کاوه په (کولو د نیکو عملونو او طلب) د خیراتونو او بللو به ئی مونږ له جهته د مینی (د ثواب) او له جهته د ویری (د عذاب) او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکی متواضع

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت زکریا علیه السلام شنده ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لائق) او قابله وګرځوله. ځینی متصوفین وائی هر ځوک چه پاک الله د خوف یا د توقع له امله (وجی) یاد کړی هغه اصلی محب نه دی له دغه آیت نه د دغی مفکوری غلطی ځرګندیږی له انبیاؤ ځخه پورته د الله تعالیٰ محب ځوک کیدی شی.

وَالَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةً لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩١﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) هغی (جینۍ مریمی) چه پاک ئی ساتلی ؤ اندام خپل (له نکاح او له سفاح ځخه) پس پوکړ مونږ په (ګریوان د) هغی کښی له روحه خپله او ومو ګرځوله دغه (مریمه) او زوی د دی (عیسیٰ) دلیل (د کامل قدرت خپل) دپاره د خلقو

تفسیر: یعنی د حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په نس کښی چه له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو ځخه محفوظه وه حضرت عیسیٰ علیه السلام ئی «چه په روح الله» سره ملقب دی پیدا کړو د حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د آیت او دلیل والی ذکر پخوا له دی نه د آل عمران او د مریم په سورتونو کښی بیان شوی دی.

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾

په تحقیق دا ملت (د توحید ملت او د اسلام دین) ستاسی، ملت یو دی (چه په دغه دین متفق دی ټول انبیاء) او زه رب ستاسی یم پس عبادت کوئ زما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ یو دی او ستاسی د دین اصول هم یو دی، گرد (تول) انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کښی داسی سره یو دی چه هر هغه تعلیم چه یو ئی ورکوی هغه بل هم د هغه تصدیق او تائید کوی کوم اختلافات چه په فروعو کښی د زمانی او مکان د اختلاف له کبله (وجی) منځ ته راغلی هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چه په اصولو کښی وی. نو ځکه لازمه ده چه تول سره په گډه د خدای جل جلاله بندگی وکړو او په کومو اصولو کښی چه تول انبیاء سره متفق دی هغه تول په یو طاقت تینگ ونیسو.

وَتَقَطَّعُوٓا أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ

او توتی توتی کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کښی،

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار تولو ته یو دین ورکړی ؤ خو خلقو پکښی په خپله اختلاف پیدا کړ او هغه دین ئی سره توتی توتی کړ او په خپلو کښی ئی سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلٌّ إِلَيۡنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾

تولی فرقی مونږ ته راتلونکی دی (نو جزا به ورکړو دوی ته)

تفسیر: یعنی کله چه زمونږ حضور ته راشی نو تول اختلافونه به هلته سره فیصله شی. هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شی چه تفصیل به ئی په راتلونکی آیت کښی راشی.

فَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَا كُفۡرَانَ لِسَعۡيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوک چه عمل وکړی له نیکو (کارونو) څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو نشته بی قدری ضیاع د کوشش د ده (او زیار (محنت) ئی نه ضایع کیږی) او بیشکه مونږ دغه (کوښښ د ده) لره لیکونکی یو.

تفسیر: یعنی د هیچا محنت او زیار (کوشش) نه ضایع کیږی، د نیکی خوږه میوه به مؤمنانو ته ورسیږی، هیڅ یوه نیکی به هم نه ضایع کیږی. هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کښی لیکو چه د قیامت په ورځ کښی به پرانستلی شی.

وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿۹۶﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلی چه هلاک کړی دی مونږ دوی لره (دا کار) چه بیشکه دوی به نه راځی بیرته (مونږ ته د جزاء یا چه راشی بیرته دنیا ته د توبی او معذرت دپاره). تر هغه پوری کله چه پرانستلی شی یأجوج او مأجوج (او دیوال ئی له مخه لری شی) او دوی به له هری لوړی (وچتی) څخه ګرندی راکوزیږی،

تفسیر: لومړی د نجات موندونکو مؤمنانو ذکر ؤ بالمقابل په دی آیت کښی د هلاک کیدونکو کفارو ذکر دی یعنی هغه کفار چه د هغو دپاره تالا کیدل او هلاک او تباهی مقدره شوی ده نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلی او نه توبه وباسی او نه د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او نه کله هغوی بیرته دنیا ته په دی مقصود راوستل کیدی شی چه دلته د خپلو تیرو تقصیراتو تلافی وکړی نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شی د هغوی دپاره خو یوازی یو وخت باقی دی کله چه هغوی دوهم ځلی ژوندی او د پاک الله په طرف رجوع کوی او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږی او د ندامت او پښیمانی اظهار کوی مګر په هغه وخت کښی به پښیمانی هیڅ په کار ورنشی، دغه د قیامت وخت دی چه د هغه له نژدی مبادیو څخه یو د «یأجوج مأجوج» خروج دی چه د عیسیٰ علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوی او د یأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړی دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله (وجی) په تولو لوړو (وچتو) او ژورو (خکته) داسی خواره شی چه څوک هری خوا ته سترګی اړوی نو دوی به وینی، د دوی دغه بی مثله سیلاب او هجوم به په داسی شدت ګرندی راروان وی چه هیڅ یو انسانی قدرت به د دوی مخه نشی نیولی او داسی به ښکاری چه د هری یوی غونډی او هر یوه غره نه د دوی لښکری راښوئیږی او رارغړی، د «الکهف» د سورت په آخر کښی مونږ د دی قوم په باب څه لیکلی دی هلته دی وکتلی شی.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۹۷﴾

او نژدی شوه وعده حقه (قیامت) پس ناڅاپه قصه دا ده چه تیغی (بوتی) به وتلی پاتی وی سترګی د هغو کسانو چه کافران شوی دی، (او وائی به) ای هلاکه زمونږ راحاضر شه دغه دی وخت دی په تحقیق وو مونږ په غفلت کښی له دغی ورځی (له حقی وعدی په دنیا کښی) بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره)

تفسیر: یعنی کله چه د جزاء او سزاء وعده رانژدی شی په دغه وخت کښی به د منکرانو سترګی د هیبت او ویری له شدته ردی بدی، تیغی او بوتی ختلی وی. او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولی مروړی او وائی به افسوس چه مونږ له داسی لوئی ورځی څخه ولی بی خبره او غافل پاتی شوی وو چه په دغسی سختیو او مصیبتونو کښی مبتلا او اخته شوو، کاشکی مونږ په دنیا کښی له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کری وی.

﴿ بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾ بلکه وو مونږ ظالمان په خپل ځان په کفر سره) یعنی دی ته مونږ څنګه بی خبری ویلی شو څکه چه انبیاؤ علیهم السلام خو په صافو ښکاره ؤ الفاظو سره مونږ ته له دغی ورځی او له دغی لوئی پیښی څخه خبر راکری ؤ لیکن مونږ په خپله پخپلو ځانونو ظلم او تیری وکړ چه د هغوی خبرو ته مو غوږ کینښود او په خپلو شرارتونو او ګناهونو مو اصرار او مداومت کاوه.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿۹۸﴾

بیشکه تاسی او هغه (بتان، شیطانان) چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله څخه خس (خشاک) د دوزخ یئ، تاسی (له معبودانو خپلو سره) دی دوزخ ته ننوتونکی یئ

تفسیر: دا خطاب د معظمی مکی مشرکانو ته دی چه بت پرستی به ئی کوله یعنی تاسی ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ! ﴿ وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ د البقره (۳) رکوع. د دی معنی داسی نه ده چه بتان به معذب کیږی بلکه غرض ئی دا دی چه په بت پرستانو دی زیات حجت قائم شی لکه چه وروسته وائی ﴿ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ﴾ او د دوی حسرت به دیر او حماقت به ئی لا واضح او څرګند (ښکاره) شی له

چا څخه چه دوی د خیر هیله (امید) او توقع کوله کله چه دوی خپل ځان نشی خلاصولی نو زمونږ حفاظت به څنګه وکړی

تنبیه: له ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ څخه مراد دلته یوازی اصنام دی ځکه چه خطاب هم دغو د بتانو عابدانو ته دی لیکن که «ما» عامه شی نو (بشرط عدم المانع) قید به معتبر وی. یعنی که په دغو فرضی معبودانو کښی د اور د دخول څخه کوم مانع نه وی نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاک کیږی، مثلاً شیاطین، اصنام باقی حضرت مسیح، حضرت عزیر او ملائکة الله علیهم السلام چه دوی هم د ډیرو خلقو له پلوه معبودان درول شوی دی نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چه معاذ الله په دغه عموم کښی شامل کړی شی. له دی کبله (وجی) ئی تصریحاً وویل ﴿ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴾ (اما ښه او په زړه پوری خبره دا ده چه د «ما» عموم په غیر ذوالعقولو کښی دی).

لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

که چیری وی دغه (بتان شیطانان په رښتیا سره) معبودان نو نه به وو داخل شوی په دی دوزخ کښی او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دی دوزخ کښی تل پراته وی

تفسیر: یعنی دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کښی پراته وی.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

وی به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کښی چغی سوری او دوی به په دی دوزخ کښی نه اوری هیڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسیر: یعنی د هول او هیبت له شدت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوری. له ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی چه یو داسی وخت به راشی چه هر یو دوزخی به د اوسپنی په یوه صندوق کښی بند کړی شی او له پاسه به پری میخونه ټک وهل شی او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کښی به واچولی شی، ښائی چه په دی وخت کښی دغه هیڅ نه اوریدل د دغه دوزخی حال وی د دی آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول نو اعتراض ئی وکړ چه آیا عزیر او مسیح او ملائک چه ځینی ئی خپل معبودان دروی هم په دوزخ کښی لویږی؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

بیشکه هغه کسان چه پرومبی شوی ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نیکه مرتبه (سعادت، نجات) دغه کسان به له دی دوزخ څخه لری کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی یو ځل به د صراط له پل څخه تیریږی، بیا به تل له دوزخ څخه لری اوسیږی او د تیریدلو په وخت کښی به هم، د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخی خلاص وی.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوری دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ او دوی په هغو نعمتونو کښی چه غواړی ئی نفسونه د دوی تل به وی.

تفسیر: یعنی جنتیان به له دوزخ څخه دومره لری وی چه د دوزخ د اور ډیر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږی او په نهایت عیش او آرامی سره به په جنت کښی مزی کوی او له هر راز (قسم) نعمتونو څخه به دوی خوند اخلی.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوی دوی (جنتیان) ویره ډیره لویه (هم لکه آخره نفخه او یا د دوزخ خوا ته روانیدل) او ملاقات به کوی له دوی سره پرښتی (استقبالاً، او وائی به) دا ورځ د (ثواب د) ستاسی ده هغه چه وئ تاسی چه وعده درسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی په هغه ورځ چه ټول مخلوق به سخته ویره او هیبت کښی وی الله تعالیٰ به تول جنتیان له غم او خفگان څخه محفوظ وساتی یعنی له قبرونو څخه د نیکانو د راپاڅیدلو یا جنت ته د ننوتلو په وخت کښی به پرښتی د هغوی استقبال کوی او ورته به وائی د هغه دائمی مسرت او راحت وعده چه له تاسی سره کړی شوی وه نن د هغی د پوره کیدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راونغاړو آسمان لکه نغښتل د سند، طومار دپاره د لیکل شویو کاغذونو لکه چه ابتداء کړی ده مونږ اول پیدایښت بیا اعاده کوو ئې وعده ده په مونږ، بیشکه مونږ یو کوونکی (د هغه موعود کار)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او یاده کړه هغه ورځ چه راونغاړو، مونږ له بیخه دا آسمان لکه نغښتل د صحیفی دپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چه په دی کښی دی او د اهله که مصدر مضاف وی مفعول ته یا لکه تاوول د پرښتی یا کاتب د محمد صلی الله علیه وسلم د مکتوباتو که مضاف وی فاعل ته لکه چه پیل (شروع) کړی وه مونږ د اول پیدا کولو د دی عالم له عدم محض څخه چه ډیر آسان ؤ اعاده به ئې کړو بیا او دا مړی به تول ژوندی کړو، دا وعده کړی ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان نو بیشکه مونږ کوونکی یو د هغه کار چه وعده مو کړی ده یعنی کله چه قیامت راشی نو آسمانونه به داسی ونغاړل شی لکه چه د اسنادو او وثائقو لیکلی شوی کاغذونه سره نغښتلی کیږی ﴿وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ﴾ په ځینو روایتونو کښی د رسول الله د یوه کاتب نوم (سجل) ښوولی دی، دغه روایت ته د حدیثو د حفاظو یو جماعت ضعیف بلکه موضوع ویلی دی **(كما صرح ابن كثير فلا يعتبر بتخريج ابى داود والنسائى فى سننهما)**.
﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ﴾ لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا ئې اعاده کوو.. الخ) یعنی په هم هغه سهولت او آسانی سره چه اول ځلی ئې دنیا پیدا کړی وه هم هغسی ئې دوهم ځلی هم پیدا کوی. دغه وعده حتمی ده چه هرومرو (خامخا) علی الیقین پوره کیږی.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنۢ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّٰلِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقیق لیکلی دی مونږ په زبور کښی وروسته له نصیحت څخه دا چه بیشکه دغه ځمکه مالکان کیږی به ئې (بالاخر هغه) بندګان زما چه نیکان دی (او په میراث به ئې وړی).

تفسیر: یعنی له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالیٰ وعده کړې ده چه د هغوی په برخه کښې د دنیا او آخرت برې او کامیابی ده او دوی د دې دنیا او د جنت د ځمکې وارثان ګرځول کیږي لکه چه د (الاعراف) په (۱۵) رکوع کښې ئې ویلي دي ﴿ اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ یُوْرِثُهَا مَنْ یَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِیْنَ ﴾ او د المؤمن په ٦ رکوع کښې راغلي دي ﴿ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَیَوْمَ یَقُوْمُ الْاَشْهَادُ ﴾ او د النور په (۷) رکوع کښې ویلي دي ﴿ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَیُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِیْنَهُمُ الَّذِی ارْتَضٰی لَهُمْ ﴾ الآیة ـ

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چه الله تعالیٰ د هغې خبر په خپلو شرعیه او قدریه ؤ کتابونو کښې ورکړې ده (په لوح محفوظ) او (ام الکتاب) کښې ئې هم دغه وعده درج کړې ده او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو ئې پرله پسې مکرراً د هغه اعلان کړې دی د داؤد علیه السلام په کتاب (زبور) په (۳۷ او (۲۹) کښې راغلي دي چه (صادقان به د ځمکې وارثان وي) لکه چه د دې محمدي امت کامل وفادار او صادق بندګان تر یوې اوږدې مودې پورې د ځمکې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کښې آسماني سلطنت جاري او قایم کړ، هر چیرې ئې د عدل او انصاف بیرغونه ودرول، د حق دین غږ ئې په ټوله دنیا کښې پورته کړ او د نبي کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دغه پخوا ویل (پیشګوئي) د دوی په لاسونو پوره شول «**ان الله تعالیٰ زوی لی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وان امتی سیبلغ ملکها مازوی لی منها**» او هم دغه قسم هغه بل پخوا ویل د امام مهدي او حضرت مسیح علیه السلام په زمانه کښې به خامخا پوره کیدونکي وي.

اِنَّ فِیْ هٰذَا لَبَلٰغًا لِّقَوْمٍ عٰبِدِیْنَ ﴿۱۰۶﴾

بیشکه په دې (تیر بیان کښې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی دپاره د قوم عبادت کوونکو

تفسیر: یعنی د دې قسم بشارتونو له اوریدلو څخه د یوه خدای جل جلاله عبادت کوونکي خپل مطلب ته رسیږي. یا دغه لوی قرآن چه پر داسې عظیمو بشارتونو او هدایتونو مشتمل دی د عبادت کوونکو دپاره پوره ګټه (فائده) او پوره کامیابي ده یا په تحقیق سره په دې قرآن کښې خامخا کفایت دی په دخول د جنت کښې دپاره د هغه قوم چه عمل کوونکي دي په دې سره.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۰۷﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر رحمت دپاره د (ټولو) عالمیانو

تفسیر: یعنی ته خو د ټول جهان دپاره د رحمت په حیث مبعوث شوی ئی که کوم بدبخت پخپله له دی عمومی رحمت څخه ګټه (فائده) نه اخلی نو دا خو د هغه خپل قصور دی. د لمر د رڼا (رڼرا) او ټودوخی فیض هر طرف ته رسیږی خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا (رڼرا) ټول ورونه، کړکی او سوری بند کړی نو دا به د ده خپله ناپوهی او لیونتوب وی. د لمر په عمومی فیض کښی هیڅ شک او شبه نشته او دلته د (رحمة للعٰلمین) د فیض حلقه خو دومره ارته او لویه ده چه که کوم بی‌برخی د دی رحمت نه ګټه (فائده) اخیستل هم نه غواړی نو هغه ته هم په یو نه یو دول (طریقه) بی اختیاره د رحمت برخه وررسیږی لکه چه په دنیا کښی د نبوت د علومو او د تهذیب او د انسانیت د اصولو د عمومی اشاعت او خوریدلو څخه هر مسلمان او کافر له خپل خپل ذوق سره موافق ګټه (فائده) اخلی او هم الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د پخوانیو امتونو په خلاف به د دی امت کفار هم له عمومی او بیخ ویستونکو عذابونو څخه محفوظ وساتی. زه خو دا وایم چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عامو اخلاقو څخه برسیره له هغو کافرانو سره چه ده جهاد کاؤ هغه هم د ټول عالم دپاره سراسر رحمت ؤ ځکه چه د هغه په ذریعه د هغه لوی رحمت حفاظت کیده چه دی ئی حامل ؤ او یوازی د هم هغه مقصود دپاره مبعوث شوی ؤ او ډیرو هغو ړندو ته چه د خپلو سترګو له علاج څخه تښتیدل په دغه سلسله کښی خامخا د ایمان رڼا (رڼرا) رسیده. په یوه حدیث کښی راغلی دی **(والذی نفسی بیده لاقتلنهم و لاصلبنهم و لاهدینهم وهم کارهون انی رحمة بعثنی الله ولا یتوفانی حتی یظهر الله دینه)** «ابن کثیر» له دغو الفاظو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رحمة للعٰلمین» کیدلو مطلب خورا (ډیر) ښه ښکاریدی شی.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

ووایه (ای محمده! کفارو ته) بیشکه خبره هم دا ده چه وحی کولی شی ماته داسی بیشکه هم دا خبره ده چه الله ستاسی الله یو دی آیا پس یئ تاسی اسلام راوړونکی (الله ته غاړه ایښودونکی بلکه مسلمانان شئ!)

تفسیر: دا د رسالت سره د توحید بیان شو یعنی له هغه لوی رحمت سره چه ته راغلی ئی د هغه لب لباب کامل توحید دی او دا داسی صاف او واضح مضمون دی چه د هغه په قبول کښی انسان ته نه ښائی چه لږ شان هم وراندی او وروسته شی. پس آیا تاسی دغه حکم منئ او د حق په مقابل کښی د غاړی ایښوولو دپاره تیار یئ! که تیار یئ فبها ونعمت که نه ما خپل تبلیغ وکړو

خپله غاړه مې خلاصه کړه تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ!.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ وَإِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

پس که وګرځېدل دوی (له ایمان څخه) نو ووايه (ای محمده!) چه خبروم زه تاسې (په هغه شي چه زه پرې مامور یم) په برابرۍ سره، او نه پوهېږم زه چه آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چه تاسې سره وعده شوې ده (چه دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسير: که د حجت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ! او د توحید په طرف نه راځئ! نو ما تاسې ته خبر درکړی دی چه اوس زه له تاسې څخه بیزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل او زما عمل له ماسره مل دی او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوري. حضرت شاه صاحب لیکي دواړه طرفه برابر یعنې اوس تاسې دواړه خبرې کولې شئ (چه قبول ئې کړئ یا ئې رد کړئ) په یوه طرف تاسې باندې زور نه دی اچول شوی ځینو مفسرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده پس ووايه دوی ته چه خبر مې کړئ په دې په داسې حال کښې چه برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کښې چه مې نه دی پټ کړي هیڅ شی له تاسې نه یا غږ مې درباندې وکړ د جنګ چه ورته تیار شئ!
﴿ وَإِنْ أَدْرِىٓ ﴾ الآية ـ نه پوهېږم زه چه آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چه تاسې سره ئې وعده کېږي) یعنې ستاسې له نه منلو څخه د عذاب د وقوع کومه وعده چه شوې ده هغه هرومرو (خامخا) کېدونکې ده لیکن زه نه یم خبر چه هغه به ژر واقع شي! یا په ځنډ (ایسارتیا)!

إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

بیشکه چه دغه (الله) ته معلوم دی ښکاره له خبرو (بلکه له کارونو هم) او معلوم دی (الله ته) هغه چه پټوئ ئې تاسې (له حسد کینې او نورو هم)

تفسير: یعنې یوازې الله تعالیٰ په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهېږي او په دې هم پوهېږي چه په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کښې ورکړې شي.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهیږم زه ښائي چه دغه تاخیر د عذاب ازموینه وی تاسی لره او نفع وی تر یوه وخته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعني د عذاب په تاخیر کښې امکان لری چه ستاسی امتحان او ازموینه وی چه ګوندی په دی موده کښې څه فکر او تامل وکړئ او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ! یا تش مهلت مقصد وی چه تر یوه مودی پوری په دنیوی عیش او عشرت کښې مشغول اوسئ او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ!

قُلَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ ط

وویل (رسول) ای ربه زما حکم وکړه په منځ زمونږ کښې په حقه سره ،

تفسیر: یعني لکه څنګه چه د هری معاملی فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی نو له هغی سره سم زما او زما د قوم په منځ کښې ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾ ع

او رب زمونږ ډیر مهربان دی مرسته (مدد) تری غوښتل شوی ده په هغو خبرو چه بیانوئ ئی تاسی (او وایئ چه ولی نه معذب کیږو او نور).

تفسیر: یعني یوازی له هغه څخني مونږ خپله فیصله غواړو او د کفارو د خرافاتو په مقابل کښې له ده څخه مرسته (مدد) غواړو او په هم دی شان دعاګانی نورو انبیاؤ علیهم السلام هم کولی لکه چه د جزء ۹ (الاعراف) په ۸۹ آیت (۱۱) رکوع کښې راغلی دی ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴾ څکه چه دوی په خپل حقانیت او صداقت او د الله تعالیٰ په عدل او انصاف باندی پوره باور او اعتماد درلود (لرلو).

تمت سورة الانبیاء ولله الحمد والمنة

سورة الحج مدنية الا الايات (۵۲ و ۵۳ و ۵٤ فبين مكة والمدينة وهى (۷۸) آية و (۱۰) ركوعات رقمها (۲۲) تسلسلها حسب النزول (۱۰۳) نزلت بعد سورة النور.

د (الحج) سورت مدني دی پرته (علاوه) له ۵۲ نه تر ۵٤ آيتونو پورې چه د مكې او مدينې په منځ كښې نازل شوې دي اته اويا آيتونه او لس ركوع لرې په تلاوت كښې (۲۲) او په نزول كښې (۱۰۳) سورت دی د النور له سورت نه وروسته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡۚ إِنَّ زَلۡزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيۡءٌ عَظِيمٞ ١
يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ عَمَّآ أَرۡضَعَتۡ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَٰرَىٰ
وَمَا هُم بِسُكَٰرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ ٱللَّهِ شَدِيدٞ ٢

اې خلقو ځان وساتئ (وويرېږئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بيشكه چه زلزله د قيامت (يو) شي دی ډير لوی. په هغه ورځ چه وينئ تاسې هغه چه غافله به شي هره تی وركوونكې (د دې ورځې له هيبت څخه) له هغه وړوكي چه تی وركوي هغه ته او وبه غورځوي هر ميرمن حامله (اميدواره) حمل (بچي) خپل او وبه وينې ته خلق بې هوشه (له ډير هيبت نه) حال دا چه نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه وليكن عذاب د الله دی ډير سخت (نو د قيامت د ورځې له ويرې نه به بې هوشه وي).

تفسير: د قيامت عظيم الشاني زلزلې دوه دي يوه عين د قيامت د قيام په وخت كښې يا له دوهمې نفخې څخه وروسته، بله د قيامت د قيام څخه څه وړاندې چه د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع كيږي او د قيامت له علاماتو څخه ده. كه دلته ترې دوهمه زلزله مراده وي نو آيت به په خپله ظاهري معنى پاتې شي. او كه اوله مراده شي نو دواړه احتماله پكښې شته.

لومړی دا چه حقیقتاً زلزله وشي او تی ورکوونکي (لنګی) یا بلاربی ښځی په خپل هم هغه هیئت محشوري شي یا به له زلزلی څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وی او ﴿ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ ﴾ الآیة - دی په تمثیل حمل کړی شي یعنی دومره سختی، هیبت او ویره به وی که شودی ورکوونکی (لنګی) ښځی موجودی وی نو له ډیری ویری او هیبت نه به خپل تی رودونکی ماشومان هیر کړی، یا به د بلاربو ښځو بچیان ولوېږی. په دغه وخت کښی به خلق دومره بی سده او مدهوشه وی چه لیدونکی به وربانده داسی ګمان کوی چه د شرابو په نشو سره بی سده او مخمور دی حال دا چه په هغه ځای کښی به نشه چیری وی، د الله تعالیٰ د عذاب تصور او د اهوالو او شدائدو سختی به هوش، حواس او سد له مینځه یوسی.

تنبیه: که دغه ویره تولو ته عامه وی نو په ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ کښی به نفی د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شي او که دا آیت د اکثرو په حق کښی وی او تولو ته شامل نه وی نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾

او ځینی له خلقو څخه هغه دی چه جګړه کوی په (حق او خبرو د) الله کښی بی له پوهی (له خپلی ناپوهی) او متابعت کوی د هر شیطان سرکش.

تفسیر: یعنی دا خلق په هغو خبرو کښی چه الله تعالیٰ ئی خبر راکوی ولی جګړی کوی او کاږه بحثونه پکښی کوی او له خپله جهله او بی‌خبرئ عجیبی احمقانه شبهی خوروی لکه چه په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزاء او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی کله چه انسان ومری او بیخی وروست شي او هدوکی ئی ذری ذری شي نو عقل ته به څنګه پریوځی چه دی به بیا ژوندی شي او خپل هم هغه ړومبنی اصلی حالت ته به بیرته وګرځی.

﴿ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴾ او متابعت کوی د هر شیطان سرکش) یعنی هر جنی او انسی شیطان چه دی خپل ځان ته راوبولی سم د لاسه هغه پسی روانیږی ګواکی دی د ګمراه کیدلو داسی کامل استعداد لری چه هر یو شیطان ئی راوبولی دی ورته لبیک وائی.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

لیکل (حکم) شوی دی په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کښی دا) چه بیشکه شان دا دی چه هر څوک چه دوستی او متابعت وکړی د شیطان پس بیشکه (دا شیطان) ګمراه کوی دغه (تابع خپل) او لیاره ښیی ده ته (بیایی ئی) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنی د مرید شیطان په متعلق دا خبره غوته او فیصله شوی ده څوک چه د ده ملګرتیا او متابعت کوی نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره دوبوی او داسی ئی ګمراه کوی چه بی د دوزخ له غورځولو ئی نه پریږدی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِى ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ۝٥

ای (له بعث څخه منکرو) خلقو! که یئ تاسی په شک کښی له بعث څخه (چه خلق بیا ژوندی پورته کیږی له قبرونو څخه اول خپل حال ته وګورئ!) پس بیشکه چه مونږ پیدا کړی دی مونږ (نیکه د) تاسی له خاوری بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکی (منی) څخه بیا له (یوی توتی) کلکی پرندی وینی بیا له یوی بوتی غوښی تام الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی نه وی) دپاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیتی معلومی پوری (چه د زیږیدلو وخت دی) بیا راوباسو مونږ تاسی (له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه) طفل (وئ) بیا (پالو تاسی) تر هغه پوری چه ورسیږئ تاسی کمال او قوت خپل ته (جسماً او عقلاً) او ځینی له تاسی څخه هغه دی چه وفات کولی شی (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا) او

ځینې له تاسې څخه هغه دي چه رد کاوه شي (یعني ژوندی وي) تر ناکاره عمره پورې دپاره د دې چه نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شی (د خپلو تولو قواؤ د بیکاره کیدلو له کبله) او وینې به ته ځمکه وچه شاړه نو هر کله چه نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مرې شاړې ځمکې د آسمان له خوا) اوبه نو وخوځیږي او دده شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه ښائسته تاند، تنکې تیغ (د ونو په شنه کیدلو سره).

تفسیر: یعنې که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کښې لویدلي وي چه له ذرې ذرې کیدلو څخه وروسته به بیا څرنګه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل پرومبنی پیدایښت ته دې غور او فکر وکړي چه په ابتداء کښې څرنګه پیدا شوي دي؟ یعنې اول ستاسې پلار آدم علیه السلام مې له خاورې څخه پیدا کړ، بیا مو تاسې د منې له څاڅکي څخه پیدا کړئ! یا دا مطلب چه له خاورې څخه مې خواړه پیدا کړل چه هغه څو منازل او مدارج تیروي، بیا نطفه کیږي بیا هم د نطفې د څو منازلو او مدارجو له تیرولو څخه وروسته ستاسې تشکیل او تخلیق مینځ ته راځي، له نطفې څخه پرنده وینه او له وینې څخه د غوښې توټه جوړیږي او بیا د غوښې په دغې توټې باندې داسې وخت راځي چه د بنې آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړیږي او یو وخت داسې وي چه تر دغه وخته پورې هیڅ شی پکښې نه وي جوړ شوی یا ئې دا مطلب چه د ځینو پیدایښت مکمل کیږي او د ځینو هم هغسې ناقص پاتې کیږي او په هم هغه ناقص صورت لوئیږي. یا داسې دې وویل شي چه ځینې بې عیبه او ځینې عیبجن وي.

﴿ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ﴾ له پاره د دې چه بیان کړو مونږ تاسې ته خپل حکمت او قدرت) چه په خپله ستاسې اصل څه ؤ؟ او د څو ورځو د تیریدلو څخه وروسته څرنګه په انساني صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوئ، که په دې وپوهیدئ نو د نورو ډیرو حقایقو انکشاف هم کیدی شي او د بعث بعد الموت په امکان باندې هم پوهیدلی شئ!

﴿ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ ﴾ الآیة ـ او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښې هغه شی چه اراده وکړو د هغه د اثبات) یعني څومره موده چه د هر چا له پاره د مور په رحم کښې اوسیدل او تقرر لازم وي هغومره ئې هلته ساتو، لږ تر لږه (٦) میاشتې او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الاقوال.

﴿ ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ﴾ الآیة ـ بیا راوباسو تاسې له ګیډو د میندو ستاسې حال دا چه طفل وئ بیا پالو تاسې) یعني لکه څرنګه چه مو په ګیډه کښې ډیر زیات مدارج طې کړي دي هم داسې د زیږیدلو څخه وروسته به هم په تدریج سره ډیر مدارج طې کوئ! یوه د طفولیت زمانه ده چه انسان پکښې بالکل کمزوری او ناتوان وي او د دغه ګردې (تولې) قواوې مخفي او پټې وي، بیا داسې یو وخت پرې راځي چه ګردې (تولې) پټې قواوې ئې ظاهریږي، د جسماني حیثیته هر شي

د خپلې ځوانۍ کمال ته رسیږي بیا خو ځینې په ځلمیتوب کښې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسیږي چه په هغه کښې انسانې گردې (تولې) قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي او بیخي بې‌کاره او خراب، گرځي، یاد شوي شیان ئې له یاده وځي او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شي نه پوهیږي او ترې هیریږي. گواکې بیرته وړوکتوب ته گرځي.

﴿ وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً ﴾ الآية - او وینې به ته ځمکه وچه، شاړه نو هر کله چه نازلې کړو مونږ پر دغې وچې مړې، شاړې ځمکې د آسمان له خوا اوبه نو وخوځیږي او دده شي په شنو کیدو د وښو سره، الخ) یعنې ځمکه مړه او وچه پرته وه هم دا چه د رحمت اوبه پرې ولویدې نوې ژوند ئې ومونډ او تروتازه او تانده شوه او تکه شنه او سمسوره شوه او راز راز (قسم قسم) ښکلي او د ننداری وړ (لائق) منظرې او مظاهر پکښې ښکاره شول او قسم قسم فرحت ښوونکي او نشاط زیاتوونکي شینکي، بوټي پکښې د قدرت په قوت شنه شول چه لیدونکي پرې خوشالیږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑥
وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ⑦

دغه (راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندي کول) په سبب د دې دې چه بیشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندي کوي مړي (د نطفې او د ځمکې د ژوندي کولو په شان) او بیشکه الله په هر شي (چه اراده وکړي) ښه قادر دی (چه ځینې له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندي کول دي) او بیشکه چه قیامت راتلونکې دی چه نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کښې او بیشکه چه الله بیا ژوندي راپاڅوي هر هغه چه په قبرونو کښې دي (د حساب او جزاء دپاره)

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چه پورته ذکر شول څو خبرې ثابتیږي،

(۱) دا چه یقیناً او په تحقیق الله تعالیٰ موجود دی که نه داسې منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرگند (ښکاره) شوي وې او د چا له لاسه به دغسې چاری انجام شوې وې؟

(۲) دا چه الله تعالیٰ مړو او بې‌سا شیانو ته ژوند ورکوي او سا پکښې اچوي لکه چه له یو موتی خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کښې نباتي روح اچول په دې شاهد دي چه پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳) دا چه الله تعالیٰ پر هر شي باندې قادر دی او که هر شي د ده تر قدرت لاندې نه وي نو له

سره به ئې داسې کارونه نشو کولی.
(٤) قیامت ضرور واقع کیدونکی دی او له دې ژوند څخه وروسته هرومرو (خامخا) بل ژوند راتلونکی دی ځکه چه دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بیکاره نشي پاتي کیدی کوم مطلق حکیم او قادر علی‌الاطلاق چه پخپل بالغه حکمت او کامله قدرت سره انسان په داسې عجیب او غریب صفت سره پیدا کړی دی نو آیا څه خیال کیدی شي چه هغه لوی ذات به د دوی ژوندون هم داسې بې فائدې او بیکاره جوړ کړی وی؟ له سره داسې نه ده! یقیناً د انسان دغه محدود ژوندون چه په هغه کښې سعادت، شقاوت، نیکی، بدی، رنځ، راحت سره مخلوط او ګډ دی او د امتحان او انتقام صورتونه پکښې یو له بل څخه په مکمل او ښکاره ډول (طریقه) سره نه متمیز کیږی د دې خبرې تقاضا دا ده چه کوم بل ژوندون دی خامخا موجود وی چه هلته سعید او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول (طریقه) سره بیل او جدا شي او هر یو هم هغه مقام ته ورساوه شي چه د هغه ځای د رسیدلو دپاره پیدا شوی او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کښې لری. د مادی حیثیت له مخې د منی په هغو اجزاؤ کښې چه د منی جوړیدلو استعداد ؤ له هغو څخه (نطفه) جوړه شوه هم داسې د نطفې پټ قوتونه په «علقه» (پرنده) د «علقه» په «مضغه» (بوټی) د (مضغه) په طفل کښې راغلل او د ځلمیتوب په وخت کښې پوره خرګند (ښکاره) شول. یا د ځمکې پټ قوتونه د باران د څاڅکو په لویدلو ښکاره شول هم داسې ضروری ده چه په انسان کښې د سعادت او شقاوت کوم روحانی قوتونه چه امانت ایښودل شوی دی یا په بدی او نیکی کښې د ترقی او ودې کوم قوی استعداد چه ایښودل شوی دی هغه خپل پوره شباب او ځوانی ته ورسیږی او په خورا (ډیر) کاملو شکلونو او صورتونو سره ظاهر شي نو د هم دې شي نوم **(بعث بعد الموت)** دی چه د دنیا د موجوده ژوندون د دوری له ختمیدلو څخه په وروسته واقع شي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۝٨ ثَانِيَ
عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
عَذَابَ الْحَرِيْقِ ۝٩ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ۝١٠

او ځینې له خلقو چه جګړه کوی په (حق یا قدر یا کلام د) الله کښې بې له پوهې او بې له دلیله، لیاری سمې او بې له کتابه روښانه په داسې حال چه اړوی څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړې کوی) چه ګمراه

کړی خلق له لیاری د الله، شته ده لره په دنیا کښې رسوائي او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کښې عذاب (د اور) سوځوونکی. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوائي په سبب د هغو عملونو دی چه پخوا لیږلي دي دواړو لاسونو ستا (یعنی تا) او (بل په سبب د دی دی چه) بیشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چه بی ګناه څوک په عذاب کړی).

تفسیر: یعني د داسی واضحو دلائلو او شواهدو له اوریدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکی، ضد کوونکی او معاند خلق د الله تعالیٰ په خبرو کښې هم داسی چټی (بیکاره) او بی سنده جګړی کوی، حال دا چه له دوی سره نه کوم ضروری علم، نه عقلي دلیل او نه سمعي سند وی بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسی روان دی. په دی حال کښې چه اړوی دده خپله له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی چه ګمراه کړی خلق له لیاری د الله شته ده لره په دنیا کښې رسوائي الخ یعني هر هغه څوک چه بی له حجت او دلیله تش د عناد له امله (وجې) د الله تعالیٰ په خبرو کښې جګړی کوی او غرض ئی دا وی چه نور خلق د ایمان او یقین له لیاری څخه وګرځوی نو الله تعالیٰ به هغه په دنیا کښې خوار او ذلیل کړی او د آخرت عذاب او رسوائي خو بیله ورته تیاره ده.

څه مهال (وخت) چه دوی ته سزا ورکوله کیږی نو دوی ته به وویل شی چه د الله تعالیٰ له لوری پر هیچا هیڅ ظلم او تیری نه کیږی! دا هر څه چه دی ستاسی د لاسونو څخه دی چه اوس ئی خوند څکوځ!.

وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يَّعۡبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرۡفٍ‌ۚ فَاِنۡ اَصَابَهٗ خَيۡرُ اِۨطۡمَاَنَّ بِهٖ‌ۚ وَاِنۡ اَصَابَتۡهُ فِتۡنَةُ اِۨنقَلَبَ عَلٰى وَجۡهِهٖ‌ۚ خَسِرَ الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةَ‌ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡخُسۡرَانُ الۡمُبِيۡنُ ﴿۱۱﴾

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه عبادت کوی د الله په څنګ باندی (یا شک او شبهه چه په دین کښې ئی پیدا کوی او حق ئی نه ګڼی) پس که ورسیږی ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت او غنیٰ) نو قائم پاتی شی په دغه (عبادت او دین) او که ورسیږی ورته کوم مصیبت نو بیرته وګرځی په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کښې (چه خپل مراد ته ونه رسید) او (زیانکار شو په) آخرت کښې (چه عمل ئی باطل او په اور

کښې داخل شو) دغه (د دواړو جهانو زیان) هم دغه زیان دی ښکاره

تفسير: یعنی ځینی کسان تش د دنیوی اغراضو له امله (وجې) دین اختیاروی او زړه ئې مذبذب وی که په دین کښې په ننوتلو سره څه دنیوی ګټه (فائده) وویني په ښکاره دول (طریقه) په بندګی قائم پاتې کیږی او که څه تکلیف ومومی نو دین پریږدی او په دنیا پسې ځغلی، نو دین تری هلته پاتې شو او دنیا تری دلته نه د هغه طرف د تګ لایق او وړ (مستحق) شو او نه د دی طرف. لکه چه څوک د یوی مانې په یوه څنده (غاړه) ولاړ وی که ئې خوښه شي دی خوا ته راځی او که ئې خوښه شي هغه خوا ته ځی او تل تیښتې ته تیار ولاړ وی.

يَدۡعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلۡبَعِيدُ ﴿١٢﴾

غواړی دی (عبادت کوی مشرک) غیر له الله د هغه څه چه نه ضرر رسولی شی ورته (که ئې عبادت ونه کړی) او د هغه چه نه نفع رسولی شی ورته (که ئې عبادت وکړی) دغه (عبادت د ماسویٰ الله) هم دغه ګمراهی ده ډیره لری (له حقه له مقصده).

تفسير: یعنی د الله تعالیٰ بندګی ئې د دنیوی ښیګڼی (فائدی) د نه موندلو له سببه پریښوده اوس نو هغو شیانو ته ناری وهی چه د دوی په واک او اختیار کښې د یوی ذری په اندازه نه څه ګټه (فائده) شته او نه څه نقصان. آیا هغه شی چه پاک الله دوی ته نه دی ورکړی هغه به له تیږو (ګټو) او نورو څخه حاصل کړی له دی نه به پورته بله کومه ناپوهی او حماقت وی؟ بلکه نه به وی!.

يَدۡعُوا۟ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقۡرَبُ مِن نَّفۡعِهِۦۚ لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِيرُ ﴿١٣﴾

بولی دوی (عبادت کوی مشرکان) د هغه (معبود) چه ضرر د هغه (عابد ته ئې) دیر نژدی دی له ګټی د هغه (معبود دغه عابد ته چه د شفاعت هیله (امید) ده) خامخا بد دوست دی (دا بت) او خامخا بد ملګری دی (دا بت)،

تفسير: یعنی که د بت پرستانو له زعم سره موافق له بتانو څخه د ګټی هیله (امید) لری نو

دغه هیله (امید) بې‌فائدې او موهوم شي دی. لیکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسیدل قطعي او یقیني دی. نو ځکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دی نه لیدل کیږی. نقصان خو اوس سم د لاسه وروورسید.

(﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴾ خامخا بد مددګار دی دا بت او خامخا بد ملګری دی دا بت) یعني کله چه په قیامت کښې د بت پرستی نتائج ور د مخه شي نو بت پرستان به هم داسې وائي ﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴾ یعني د هغو ځنې چه د لویو لویو مرستو (مددونو) او ملګرتیاؤ هیله (امید) او توقع وه هغه ډیر بد او خراب ملګری او مددګاران ثابت شول. نفع لا څه بلکه بالعکس زمونږ د زیان او نقصان سبب شول.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

بیشکه چه الله ننه باسي هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه په داسې) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندې (د ونو او مانیو د هغو څلور قسمه) ویالې. بیشکه چه الله کوی هر هغه چه اراده وکړی (چه ځینې ئې د مطیعانو کرامت او د عاصیانو اهانت دی).

تفسیر: د منکرینو مجادلینو او متبذبینو څخه وروسته ئې دلته د مخلصو مؤمنانو نیکه خاتمه او ښه انجام بیان کړ. یعني پاک الله د هر هغه چا په نسبت چه مشیت او اراده وکړی سزا ورکوی او هر هغه ته چه اراده او مشیت ئې وی انعام ورکوی. هیڅوک د دی خبری توان نه لری چه د ده د قدرت لاس ونیسي.

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

هر څوک چه (داسې) وی چه ګومان کوی د دی چه له سره به مرسته (مدد) ونه کړی له دغه (محمد) سره الله په دنیا کښې او په آخرت کښې نو ودی غځوی یو پړی آسمان ته (یا چت ته او ځان دی پری ځوړند کړی) بیا دی پری کړی (دغه پړی چه ولویږی او مړ شي یا دی ځان غرغره کړی) بیا دی

وګورې چه آيا بيا زائلولی شي هيله (اميد) ـ تدبير د هغه (سړی) هغه شی لره چه دی ئې په قهر کړی دی (چه د الله له خوا د محمد نصرت دی)

تفسير: په «لن ينصره» کښې د مفعول ضمير نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم ته راجع دی. ګويا چه د هغه تصور تل د قرآن د لوستونکي په ذهن کښې موجود وی. (نو اضمار قبل الذکر رانه غی) ځکه چه هم دی د پاک قرآن لومړنی مخاطب دی. ګواکې د مؤمنانو د انجام د ذکر څخه وروسته دغه د رسول د مستقبل بيان دی. لنده دا چه الله تعالیٰ د خپل رسول سره د دنيوی او اخروی فتحی او نصرت کومې وعدی چه کړی دی هغه هرومرو (خامخا) پوره کيدونکې دی، که کافران او حاسدان ډير په قهر او خفه شي او د ربانی نصرت د مخنيوی او انسداد دپاره ډير زيات او سخت تدابير هم ونيسی ليکن د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د نصرت او برې او کاميابی مخه په هيڅ دول (طريقه) سره نشي نيولی او هغه به هرومرو (خامخا) تر سره کيږي، که دغه کفار او حاسدين د محمد صلی الله عليه وسلم په دغه نصرت ډير زيات خفه او غمجن دی او په دی باندی پوهيږی چه مونږ په خپلو کوښښونو او زيار (محنت) ويستلو سره د الله د ارادی او مشيت لياره بندولی شو نو دوی دی خپل انتهائی زيار (محنت) او کوښښ په دی لياره کښې ولګوی! او ښه ربړونه (تکليفونه) دی په ځان وګالی (برداشت کړی)! تر دی پورې چه د پړی يو سر دی د چت په لاړو کښې ښه جګ (وچت) وتړی او بل سر دی د تيزندی، په شان په خپله غاړه کښې واچوی او په خپل لاس دی خپل ځان غرغره کړی او په دی صورت دی له ډير قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړی يا که ئې له لاسه پوره وی نو يو پړی دی له آسمان څخه ځوړند کړی او په هغې دی آسمان ته وخيژی او له هغه ځايه دی آسمانی نصرت قطع کړی نو بيا دی د راښکته کيدو نه وروسته وګوری چه په دغو تدبيرونو سره دغه ربانی معاونت او آسمانی نصرت منقطع کيږی؟ چه په هغه دوی دومره په قهر او غصه او پيچ او تاو کښې دی. زياترو مفسرينو د دی آيت تفسير هم داسی کړی دی ليکن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه دغه آيت د ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ﴾ الآية ـ د مضمون سره لګولی او نهايت لطيف تقرير ئې پرې کړی دی د ده په نزد ﴿مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ﴾ الآية ـ کښې د مفعول ضمير «من» ته راجع کيږی! مطلب ئې دا دی که څوک د دنيوی تکاليفو په سبب له خدای تعالیٰ نه مايوس کيږی او د هغه له عبادت څخه غاړه غړوی او د باطلو شيانو په عبادت کښې لګيا کيږی دی دی د خپل زړه دغه تصميم داسی قياس کړی لکه چه يوه سړی له پاسه په رسی کښې ځان تړلی وی که دی په هغې سره پاس ختلی نشی، داسی هيله (اميد) او توقع خو کيدی شي که دغه رسی پورته راښکلی شي نو دی د هغې په واسطه پورته ختلی شي کله چه دی هغه رسی پرې کړی نو بيا د ده د پورته ختلو دپاره څه وسيله او توقع باقی پاتی کيږی؟ آيا د الله تعالیٰ د رحمت څخه په نا اميده کيدلو کښې برې او کاميابی حاصليدی شي؟ ګواکې د الله تعالیٰ اميد ته ئې «رسی» وويله او د هغې د پرې کولو څخه ئې نااميدی مراد کړه او له آسمان

څخه جګوالی (اوچت والی) مراد دی. والله اعلم.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يُّرِيْدُ ⁽۱۶⁾

او په شان (د دغو منزله ؤ آیتونو) نازل کړی لیږلی دی مونږ آیتونه ښکاره او بیشکه چه الله سمه صافه لاره ښئی هر هغه چا ته چه اراده وکړی (د هغه د هدایت).

تفسیر: یعنی څرنګه صاف، صاف مثالونه او ښکاره خبری دی مګر پوهیدل د هم هغه سړی په برخه دی چه پاک الله ورته څه فهم او د پوهی څه قوت ور په برخه کړی وی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـِٕيْنَ وَالنَّصٰرٰى
وَالْمَجُوْسَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ⁽۱۷⁾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودیان دی او (هغه کسان چه) صابیان دی او (هغه کسان چه) نصرانیان دی او (هغه کسان چه) مجوسیان دی او هغه کسان چه شریک ئی پیدا کړی دی له الله سره بیشکه چه الله به فیصله وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی، بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه عالم شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوی او په دوه خدایانو عقیده لری یو د خیر په خدای چه دوی ورته (یزدان) وائی دوهم د شر په خدای چه هغه (اهرمن) بولی او د کوم نبی نوم هم یادوی، دا معلومه نه ده چه دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوی دی یا له ابتداء څخه په غلطه لیار روان دی، کوم کلام چه شهرستانی په (الملل والنحل) کښی د دوی په مذهب کړی دی، ښائی چه هغه ولوستل شی، د صابئینو او نورو ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی لنده دا چه د دغو ګردو (ټولو) مذاهبو او فرقو د منازعی عملی او قاطع فیصله به د الله تعالیٰ له درباره د قیامت په ورځ کښی کیږی او هر یو به سره جدا کوی او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به ئی رسوی. په دی باندی یوازی پاک الله عالم دی چه کوم یو د کوم مقام او د کومی سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ ﴿١٨﴾

آیا نه وینی نه پوهیږې ته چه بیشکه الله چه دی سجده ږدی (عبادت کوی) ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښې دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښې دی (له سفلیاتو) او لمر او سپوږمی او ستوری (په پریوتلو او ختلو سره) او غرونه (په افاضه د چینو او معادنو خپلو سره) او ونې (د سیورو له جهته) او څلورپښې (د ځمکې په تګ سره) او ډیر له خلقو (چه مؤمنان دی) په عبادت سره او ډیر دی (له کفارو) چه ثابت شوی دی پرې عذاب (چه سجده نه ږدی الله ته)، او هر څوک چه سپک ئې کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئې وکړی (له) اکرام او اهانت څخه)

تفسیر: یوه سجده ده چه په هغې کښې د آسمان او ځمکې هر یو مخلوق شامل دی هغه دا چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښې ټول سره تکویناً مطیع، منقاد، عاجز او ناتوان دی او هرومرو (خامخا) هر شی د ده په مقابل کښې غاړه ږدی او سر ښکته کوی. دوهمه د هر یو شی بیله سجده ده هغه دا چه هر یو شی چه د هر یوه کار دپاره ئې پیدا کړی دی هغه په هم هغه کار کښې لګیا اوسی نو د دوی هم دغه د وظیفې اداء د دوی سجده ده. دغه سجده ډیر خلق کوی او ډیر ئې نه کوی مګر له انسانانو څخه پرته (علاوه) ئې نور ټول مخلوقات کوی. بنا په دی په ﴿ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ ﴾ الآية - کښې د هر شی سجده به د هغه د شان سره لایقه سجده مراد وی یا به د ﴿ وَمَن فِي الْأَرْضِ ﴾ څخه وروسته بله یسجد مقدره وی.

تنبیه: له پخوانی آیت سره ئې ربط داسی دی چه د مختلفو مذاهبو خلق په خپلو منځونو کښې سره اختلاف لری، حال دا چه نور ټول مخلوق الله تعالیٰ ته مطیع او منقاد دی، انسان چه له نورو مخلوقاتو څخه زیات پوه او عاقل دی لازم وو چه ټول انسانی افراد د نورو مخلوقاتو په نسبت د الله تعالیٰ په عبودیت کښې سره زیات متحد او متفق وی او ډیر اخلاص او صمیمیت ئې پکښې ښکاره کړی وی خو ډیر دی له دغو انسانانو څخه چه په سبب د کفر او له سجدې څخه د

غاړی غړولو له امله (وجی) حکم کړی شوی دی په دوی باندی په عذاب سره چه دغه کفار دی یعنی د سجدی د انکار او اعراض په سبب د عذاب مستحق شول او هر څوک چه خوار او سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی له اکرام او اهانت څخه یعنی الله هر هغه څوک چه د هغه د اعمالو د شامت له کبله (وجی) د هغه ذلیل کول وغواړی نو څوک دی چه هغه د ذلت له ژوری کندی څخه راوباسی او د عزت لوړ (وچت) مقام ته ئی ورسوی؟.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا فِیۡ رَبِّهِمۡ ۫

دا دواړه (ډلی مؤمنان او کافران) مدعیان دی چه جګړه ئی وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کښی

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه په ﴿ اِنَّ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَالَّذِیۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِـِٕیۡنَ ﴾ الآیة - کښی چه د هغو فرقو ذکر وشو هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه ډلی ویلی شو یوه د مؤمنانو ډله چه د خپل رب ټول اوامر منی او د ده د احکامو په مقابل کښی سر په سجده ږدی. دوهمه د کفارو ډله چه په هغو کښی یهودان، نصرانیان، مجوسان، مشرکین صابئین او نور ټول شامل دی او د ده ربانی هدایت نه قبلوی او د ده د اطاعت دپاره سر په سجده نه ږدی، دغه دواړه ډلی په دغو، مباحثو او مناظرو کښی د جهاد او قتال په مواقعو کښی هم یو د بل په مقابل کښی تینګ ولاړ وی لکه چه د بدر د مبارزی (جنګ) په میدان کښی حضرت علی، حضرت حمزه او عبیده بن الحارث رضی الله تعالیٰ عنهم د دریو کافرانو (عتبه ابن ربیعه، شیبه ابن ربیعه او ولید بن عتبه) په مقابل کښی د مبارزی (جنګ) دپاره وتلی وو، وروسته د دغو دواړو ډلو انجام راښیی.

فَالَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِیَابٌ مِّنۡ نَّارٍ ؕ

پس هغه کسان چه کافران شوی دی ځکښتی (جوړولی) شی دوی دپاره جامی له اوره،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه کالی (جامی) د انسان بدن پټوی د جهنم اور به هم دغه راز (قسم) دوی احاطه کوی او تری به چاپیریږی یا به د کوم داسی شی کالی (جامی) ورواغوستل شی چه د اور ګرمی به پری ډیر ژر اثر کوی او ډیر زیات به سور کیږی.

يُصۡهَرُ بِهِۦ مَا فِي بُطُونِهِمۡ وَٱلۡجُلُودُ ۝٢٠ يُصَبُّ مِن فَوۡقِ رُءُوسِهِمُ ٱلۡحَمِيمُ ۝١٩
وَلَهُم مَّقَٰمِعُ مِنۡ حَدِيدٖ ۝٢١

اچولی به شی (په شدت سره) له پاسه د سرونو د دوی اوبه سری یشیدلی، چه خوړین به شی په دغو اوبو سره هغه (کولمی) چه په گیډو د دوی کښی دی او پوستکی (د دوی هم). او وی به د دوی دپاره ځتکونه (گرزونه) له اوسپنی (چه د دوی سرونه به پری تکولی او وهلی شی).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو ککرۍ به په ځتکونو گرزونو سره میده کیږی او یشیدلی اوبه به له پاسه پری اچولی کیږی چه د ماغزو له لاری به د دوی گیډی ته ورځی او له هغه ځخه به د دوی تولی کولمی توتی توتی د دوی له مقعدو ځخه لاندی توئیږی او د دوی د بدن خارجی سطح به هم د دی اوبو له رسیدلو ځخه بیخی شریږی او د ورستی وینی غوښی په شان به تری لویږی بیا به خپل اصلی حالت ته بیرته ورگرځی او پرله پسی به هم دغه عمل تکراریږی
﴿ كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُودُهُم بَدَّلۡنَٰهُمۡ جُلُودًا غَيۡرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَ ﴾ جزء ٥ دالنساء ٥٦ آیت (٨) رکوع. **اللهم اعذنا من غضبک وعذابک!**

كُلَّمَآ أَرَادُوٓاْ أَن يَخۡرُجُواْ مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ أُعِيدُواْ فِيهَا وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡحَرِيقِ ۝٢٢

هر کله چه اراده وکړی (دوزخیان) د دی چه ووځی له دغه (دوزخ ځخه) له غمه نو بیرته گرځولی شی دوی په دغه (اور) کښی او (وبه ویلی شی دوی ته) وڅکئ تاسی عذاب (د اور دیر) سوځوونکی.

تفسیر: یعنی کله چه کافران په دوزخ کښی دیر غم او تکلیف ووینی نو وبه غواړی چه له دی ځای نه ووځی او چیری وتښتی خو د اور لمبی به دوی له ځان سره پورته کړی بیا به ئی پرښتی د اوسپنو په گرزونو سره وهی او لاندی به ئی غورځوی او داسی به ورته ویل کیږی «د اور د دغه دائمی عذاب خوند وڅکئ!» چه له سره به تری بیرته نشئ وتلی «العیاذ بالله»

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ

بیشکه چه الله ننه باسي هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسې) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالې ګانه (زیورات) به واچول شي (جنتیانو ته) په دغه (جنت) کښې له باهوګانو (وښیو) له سرو زرو او له مرغلرو څخه

تفسیر: یعنی په لویه هوسائی (آرام)، ښایست او زیب سره به اوسیږی او له هر یو عنوان څخه ئی تجمل تنعم ښرګندیږی.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

او جامې د دغو (جنتیانو) به په دغه (جنت) کښې ریښمینې وی

تفسیر: پورتنی په ﴿ قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ ﴾ کښې د دوزخیانو د کالیو (جامو) ذکر شوی ؤ بالمقابل په دی ځای کښې د جنتیانو د آغوستن بیان کوی چه د دوی پوښاک به له وریښمو څخه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا ئی چه ویلی دی د هغه ځای ګانه (زیور) او د هغه ځای پوښاک معلوم شو چه دغه دواړه شیان نارینه ؤ لره دلته نشته او له ګانو (زیوراتو) څخه باهو ځکه تصریح شو چه کله چه د مرئی خدمت د بادار خویش شی نو د هغه په لاس کښې کړی اچوی.»

تنبیه: په احادیثو کښې راغلی دی «هر هغه نارینه چه دلته د وریښمو کالی (جامې) واغوندی نو په آخرت کښې به ئی نه آغوندی.» که دغه آغوستونکی کافر وی نو ښکاره ده چه هغه له سره په جنت کښې نه داخلیږی چه د جنتیانو لباس واغوندی. هو! که مؤمن وی امکان لری چه د څه مودی له مخې د دغه لباس څخه محروم شی او بیا ئی تر ابده پوری واغوندی نو د دغه غیر متناهی مودی په مقابل کښې دغه لږ زمانه غیر معتد به ګڼله کیږی.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۖ

او لاره ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښې له جانبه د الله) طیبې

پاکی ته (چه لا اله الا الله ده) له قول نه

تفسیر: هر هغه مؤمن چه په دنیا کښې (**لا اله الا الله**) ویلې وی قرآن ئې لوستلې وی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر ئې کړی وی نو په آخرت کښې به هم پرښتې له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوی او په خپله جنتیان به هم په خپلو منځونو کښې یو بل ته ښې پاکې خبرې کوی، هلته به بېځایه خبرې، شورماشور، دعوې او دنګلې نه وی او تول به د الله تعالیٰ د نعمتونو په شکر ګزارئ کښې لګیا او مشغول وی. مثلاً وائی به ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ ﴾ سورة الزمر جزء ۲۴ (۷۴ آیت) د «فاطر» په سورت (۳۳-۳۴) آیت کښې راغلی دی ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾ الآية ـ په هم دغه سره د دی حاضر آیت تفسیر کیږی. نبه علیه فی الروح المعانی.

وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

او لار ښوولې شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښې) طرف د لارې (د الله) ته چه ستایل شوی ده په ښو ښو صفتونو سره

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لاره ئې ومونده چه نوم ئې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده او د لارې خاوند هم حمید دی، یا ئې هغه ځای ته لاره ومونده چه هغه ته په رسیدلو سره انسان د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر اداء کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او اړوی (منع کوی خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه (نو معذبیږی په عقبیٰ کښې) هغه (مسجد) چه ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت دپاره د (تولو) خلقو برابر دی اوسیدونکی په دغه (مسجد) کښې او له بهره راتلونکی،

تفسیر: پخوا په ﴿ هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا ﴾ کښې د مؤمنانو او د کفارو د جګړې ذکر ؤ اوس د هم هغې جګړې ځینې نور صورتونه دلته بیانوی. یعنی یو خو هغه خلق دی چه له خپلې ګمراهئ سره سره د نورو مخه هم نیسی چه د هدایت په لاره لاړ نشی او غواړی چه هیڅوک د

الله تعالیٰ په لاره سم نشي تر دی هغه مسلمانان چه د خپل پیغمبر سره د عمری د اداء کولو دپاره مکی معظمی ته روان وو د هغوی مخه ئی هم ونیوله حال دا چه مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چه په هغی پوری د خلقو عبادت او مناسک تعلق لری تولو ته یو شان دی او هلته مقیم او مسافر او محلی او پردیسی ته د اوسیدلو او عبادت کولو مساوی حقوق حاصل دی هو! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ (مستحق) او لایق وی نو هم هغه کسان دی چه په خپل شرک او شرارت د دی مبارک ځای بی‌احترامی او بی‌عزتی کوی.

تنبیه: د مکی معظمی د کورونو ملکیت، بیع او شری او نور یوه مستقله مسئله ده چه د هغه کافی بیان په «روح المعانی» او نورو تفاسیرو کښی شته او دلته د هغو د بیان او تفصیل موقع نشته.

وَمَن يُرِدۡ فِيهِ بِإِلۡحَادِۭ بِظُلۡمٖ نُّذِقۡهُ مِنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ۝٢٥

او هر چا چه اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کښی د بی لاری (د حق نه په مخ گرځولو سره) په ظلم سره نو وبه څکوو مونږ په هغه (کړیدونکی) له عذاب دردناک څخه،

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په مسجد الحرام کښی عمداً او بالاراده د بی دینی او شرارت کومه خبره کوی نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چه دغه کار په بل ځای کښی کوی سخته سزا ورکړی شي نو له دی نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چه په خپل ظلم او شرارت سره ئی د مؤمنانو مخه د مکی معظمی د زیارت د ورتګ په وخت کښی نیولی وه.

وَإِذۡ بَوَّأۡنَا لِإِبۡرَٰهِيمَ مَكَانَ ٱلۡبَيۡتِ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت (الله)

تفسیر: وائی چه د کعبی شریفی ځای لا له پخوا څخه مقدس او متبرک ؤ بیا د ډیری مودی په تیریدو سره ورک او نامعلوم شو، حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چه بیت الله ودانه کړه! او د هغه معظم مقام نښی وروښودل شوی، حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل زوی حضرت اسمٰعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبی خونه (کور) ودانه کړه.

تنبیه: د مسجد الحرام ذکر پخوا راغلی ؤ نو د هغه په مناسبت د کعبی شریفی د بناء حال او هغی په متعلق د ځینو احکامو بیان وکړی شو.

أَنْ لَّا تُشْرِكْ بِيْ شَيْئًا

(او ورته مو وویل دا) چه مه شریکوه له ما سره هیڅ شی

تفسیر: یعنی د دی کور بنست (بیخ)او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندی کیږده! هیڅوک دی چه دغه ځای ته راشي د الله تعالیٰ د عبادت څخه پرته (علاوه) مشرکانه رسوم په ځای نه راوړی، د مکی معظمی کفارو سره له دی چه د ابراهیمی ملت مدعیان وو پر دغه آیت داسی عمل وکړ چه هلته ئې دری سوه او شپیته بتان ودرول (العیاذ بالله) زمونږ سید المرسلین خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او ګندګی څخه د تل له پاره پاک کړ فلله الحمد والمنة.

وَّطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْقَآئِمِيْنَ وَالرُّكَّعِ السُّجُوْدِ ﴿۲۶﴾

او پاک ساته کور زما (له بتانو او نورو پلیتیو څخه) دپاره د طواف کوونکو او دپاره د قیام کوونکو (په مکه کښی) او رکوع کوونکو او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره)

تفسیر: یعنی یوازی د هم دغو خلقو له پاره دی مخصوص وی او له نورو ګردو (تولو) څخه دی پاک او صاف کړ شی، حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په پخوانیو امتونو کښی رکوع نه وه دغه خاص د محمدی امت په لمانځه کښی شته نو خبر ورکړه چه راتلونکی خلق به د دی ودانوونکی وی» وفیه نظرفتأمل.

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوْكَ رِجَالًا
وَّعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَّأْتِيْنَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيْقٍ ﴿۲۷﴾

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کښی د حج (د ادا کولو) دپاره چه راشی (حاجیان) تاته پلی (پیاده) او (سواره) په هر دنګر اوښ چه راځی (دا اوښان) له هری لاری لری (ژوری لری) نه.

تفسیر: کله چه کعبه ودانه شوه، نو حضرت ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (وچت) غره باندی ودرید او داسی غږ ئی وکړ «ای خلقو! پاک الله په تاسی حج فرض کړی دی! حج ته راشئ» حق تعالیٰ دغه غږ په هر ځای کښی هر روح ته ورساوه لکه چه بلاتشبیه مونږ د ایشیاء په منځ «افغانستان» کښی ناست یو او د لری او نژدی هیوادونو غږونه آورو نو د هر چا دپاره چه حج مقدر ؤ د هغه روح دغه غږ ته لبیک وویل او هم هغه د شوق پتی سکروټی دی چه په زرهاؤ پلی (پیاده) هم د حج د سفر ربړونه (تکلیفونه) په ځان اخلی او د بیت الله په لیدلو سره خپلی سترګی رڼوی او ډیر زیات خلق خو له دومره لری ځایونو څخه سواره د مکی معظمی په لوری سفر کوی چه له ډیرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان ستړی ستومانه او بیخی خوار او ډنګر کیږی. زیاترو حاجیانو ته غښتلی او څاربه اوښان کله وررسیږی نو ځکه په هم دغو خوارو ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوی دا ګواکی د هم هغی دعاء د مقبولیت اثر دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام کړی وه ﴿فَاجۡعَلۡ اَفۡـِٕدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهۡوِیۡۤ اِلَیۡهِمۡ﴾ جزء ۱۳ (د ابراهیم د سورت ۳۷ آیت (٦) رکوع)

لِّيَشۡهَدُوۡا مَنَافِعَ لَهُمۡ وَيَذۡكُرُوا اسۡمَ اللّٰهِ فِيۡۤ اَيَّامٍ مَّعۡلُوۡمٰتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمۡ مِّنۡۢ بَهِيۡمَةِ الۡاَنۡعَامِ‌ۚ

دپاره د دی چه حاضر شی (دغه خلق ځای د دنیوی او اخروی) ګټو خپلو ته، او چه یاد کړی نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کښی چه معلومی دی په (ذبح د) هر هغه حیوان چه ورکړی دی الله دوی ته له بی ژبو چارپایانو څخه

تفسیر: د بیت الله د حج اصلی مقصد خو د دنیوی او اخروی ګټو حاصلول دی مثلاً د حج او عمری او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی حاصلول او د روحانی ترقیاتو لوړو (وچتو) مقاماتو ته رسیدل. لیکن د دغی لوئی اجتماع په ضمن کښی ډیر زیات سیاسی، تمدنی او اقتصادی ګټی هم حاصلیدی شی کما لا یخفی.
«ایام معلومات» څخه د ځینو په نزد د ذالحجی ړومبنی لس ورځی دی او د ځینو په نزد د قربانی دری ورځی مراد دی. په هر حال په دغو ورځو کښی د الله تعالیٰ د یادونی فضیلت ډیر زیات ښوولی شوی دی. د دغه ذکر لاندی په خصوصی دول (طریقه) دا هم داخل دی چه د قربانی د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کښی دی د الله تعالیٰ نوم واخیست شی او بسم الله ـ الله اکبر دی وویل شی. په دغو ورځو کښی خورا (ډیر) ښه عمل هم دا دی چه د پاک الله په نامه دی ذبح وکړی شی.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿۲۸﴾

پس خورئ تاسی له هغی (غوښی) څخه او خوروئ ئی په بد حال فقیر (محتاج)

تفسیر: ځینو کفارو داسی خیال کاوه چه په خپله قربانی کوونکی ته نه ښائی چه د قربانی له غوښی څخه څه وخوری، دا دی په دی آیت کښی د دی مفکوری اصلاح او حکم کوی چه له دغی غوښی څخه هم تاسی په شوق سره وخورئ هم ئی په خپلو دوستانو، خپلوانو خوارانو او غریبانو وخوروئ!

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿۲۹﴾

بیا دی لری کړی (حاجیان حاجتونه او) خیری خپل او پوره دی اداء کړی نذرونه خپل (او د حج واجبات) او طواف دی وکړی په هغه کور چه قدیم کریم دی.

تفسیر: له کوم ځایه چه لبیک ویل شروع کیږی (احرام ترل کیږی) نو محرم نه وینه وباسی، نه خپل ویښتان او نوکان اخلی، نه خپل ویښتان غوړوی نه د بدن د خیرو، دوړو او گردونو په لری کولو دومره زیات اهتمام کوی او نه په ډیره مبالغه او مشغلو لامبی. الغرض دغه د عشق او بیخودی یو عجیب او غریب حالت وی گله چه د ذیحجة‌الحرام لسمه ورځ راشی دغه گرد (تول) قیدونه لری کیږی، سرونه خریل یا ویښتان اخیستل کیږی، ښه غسل کوی، گندلی او صفا کالی (جامی) اغوندی او د کعبی د زیارت طواف ته ځی، په چا چه ذبح لازمه وی ړومبی ذبح کوی او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چه هغه نذرونه چه د خپلو مطالبو دپاره ئی پر خپل ځان منلی وی هغه دی اداء کړی، اصلاً دغه نذر د الله تعالیٰ نذر دی او د بل هیڅچا نه دی. د ځینو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک یا د حج واجبات مراد دی او هم دغه ډیر نژدی راښکاری والله اعلم.

تنبیه: د «عتیق» معنی قدیمی او پخوانی دی. او د ځینو په نزد ده ته ځکه «بیت العتیق» ویل کیږی چه د دی کور د تباهی او ورانی دپاره هومره چه کوم قوی طاقت او قوت راپاسیږی الله تعالیٰ به هغه ته فتح او بری نه ورکوی او دا کور به تری خلاص او آزاد وی څو چه دی پخپله د هغه د رفع او له منځه پورته کولو اراده وکړی.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ۙ﴿۳۰﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د احکامو د الله پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده او حلال کړی شوی دی تاسی ته (خوراک د غوښی د) څارویو (پس له ذبحی) مګر (حرام دی) هغه څاروی چه لوستل کیږی په تاسی (حراموالی ئی) پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی شخه چه بتان دی، او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه

تفسیر: لکه چه له ترجمی څخه ښکاری «ذلک» د محذوفی مبتدا خبر دی یعنی حرام شیان درانه ګڼل او د هغو پریښودل، یا هغه شیان چه د الله تعالیٰ له طرفه محترم ښودل شوی دی د هغوی د احترام او ادب او تعظیم قائم ساتل لویه نیکی او د ښیګڼی (فائدی) خبره ده او د هغو انجام به دیر ښه وی. په محترمو شیانو کښی د قربانی حیوان ـ بیت الله ـ صفا ـ مروه ـ منیٰ ـ عرفات ـ مسجدین ـ قرآن بلکه د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام راځی. په خصوصی ډول (طریقه) سره دلته د مسجدالحرام او د هدیی د حیوان په تعظیم زور اچول شوی دی چه د یوه خدای د بندګانو په راتګ کښی هلته په حرم کښی څه مشکلات پیدا نه کړئ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ! او نه هغه د هدیی حیوانات بیرته تللو ته مجبور کړئ بلکه، قیمتی، ښه څربه څاروی قربانی کړئ!.

﴿وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ﴾ او حلال کړی شوی دی تاسی ته خوراک د غوښی د څارویو پس له ذبح) یعنی د دوی د ذبح حکم د حرمات الله د تعظیم په خلاف نه دی ځکه هغه مالک الملک چه د یوه شی حرمت ښولی ؤ د هغه په اجازه او د هم هغه په نامه هغه قربانی کیږی.

﴿اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ﴾ مګر حرام دی خوراک د غوښی د هغو څارویو چه لوستل کیږی په تاسی تحریم د هغو) یعنی هغه حیوانات چه د هغو حراموالی وخت په وخت تاسی ته ویل کیږی لکه چه په «البقرة»، «المائدة»، «الانعام» کښی مفصلاً تیر شول نو هغه حلال نه دی.

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ﴾ پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی) یعنی څاروی د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم او د هغه په نامه حلال کیدی شی او د الله تعالیٰ د کعبی نذر کیدی شی هغه ساکښی (ذی روح) چه د کوم بت یا رب النوع په قربانګاه کښی ذبح کیږی هغه مرداریږی، د داسی شرک او پلیتو کارونو څخه ځان ساتنه او

اجتناب ضروري دي.
﴿ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴾ او ځان ساتئ تاسي له وينا د دروغو څخه) يعني دروغ ويل! او د دروغو شاهدي وركول! د بل په نامه د الله تعالىٰ د پيدا كړو حيواناتو حلالول! يې د شرعي حكم څخه يو شي ته حلال او يا حرام ويل تول په «قول الزور» كښي داخل دي. د «قول الزور» د بدي اندازه له دي نه اټكل كيدي شي چه دلته الله تعالىٰ د هغه ذكر له شرك سره كړي دي او د الاعراف په ۳۳ آيت (٤) ركوع كښي ئې داسي ارشاد كړي دي جزء ۸
﴿ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ په احاديثو كښي رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په ډير تاكيد او تشديد سره له دي نه ممانعت كړي دي.

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ

په داسي حال كښي چه غاړه ايښودونكي يئ په اخلاص سره خاص الله ته نه يئ مشركان په ده باندي

تفسير: يعني له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ او يوازي د هم هغه واحد لاشريک الله تعالىٰ خالص بندګان اوسئ! ښائي ستاسي ټول افعال او نيتونه په كلي ډول (طريقه) بې د بل د شرک نه خاص الله تعالىٰ ته وي. او د الله تعالىٰ په الوهيت او عبادت كښي بل هيڅوک مه شريكوئ.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

او هر چا چه شريک ونيو له الله سره پس لكه چه راوغورځيد له آسمان څخه پس وتښتوی دی په چابكي سره مرغان (او بوټي بوټي كوي ئې) يا وغورځوي دي باد (له كوم هسک (اوچت) ځای نه) په لري ژور (خكته) ځای كښي.

تفسير: دا ئې د شرک مثال بيان كړ. خلاصه ئې دا ده چه د توحيد مقام نهايت اعلىٰ دي. كله چه انسان توحيد پريږدي او د كوم بل مخلوق په مقابل كښي خپل سر ښكته كړي نو دي په خپله خپل ځان ذليل او سپک كوي او د توحيد له لوړ (وچت) آسمان څخه د شرک او كفر كندي ته لويږي. ښكاره ده چه له دومره جګ (اوچت) ځای څخه دومره ژور (خكته) ځای ته له لويدلو څخه وروسته ژوندی نشي پاتي كيدي اوس خو به يا د اهواؤ او ناكارو افكارو مردار خواره

ځناوران له ځلورو خواوو د ده د غوښې بوټي په خپلو منېوکو او پنجو سره دانګې دانګې او بوټي بوټي کړي او وبه ئې خوري يا به لعين شيطان د يوې تيزې ګرندې هوا په برېوکې کښې دی له خپله ځانه سره پورته کړي او په کومه ډيره زياته لرې ژوره (خکته) کنده کښې به ئې وغورځوي چه هيڅوک به د ده هيڅ يو هډوکي او پښتي ونهويني يا دا چه په دې مثل کښې د دواړو اقسامو مشرکانو حال بيل بيل بيان شوی دی يو هغه مشرک چه په خپل شرک په پوره دول (طريقه) ثابت نه وی ولاړ او د تذبذب او تردد په وضعيت کله يوی او کله بلې خوا ته متمايل کيږي نو د هغه مثال ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ کيدی شي او هغه مشرک چه په خپل شرک مضبوط او ټينګ ولاړ وی او د هغه د مثال مصداق ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ دی يا به له ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ څخه مراد د خلقو په لاسونو سره د هغوی وژل کيدل او د ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ څخه به د دوی طبيعي موت مراد وی. اکثرو مفسرينو د تشبيه د وجهې په بيان کښې د هم داسې احتمالاتو ذکر کړی دی ليکن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «د هر چا نيت او مقصود چه يو الله وی هغه قايم دی او کله چه نيت او قصد متعددو خواو ته لاړ شي هغه تول دی پريشانه کوی او له لاری څخه ئې تښتوي يا له تولو څخه منکر او دهري کيږي».

ذٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حکم مو واوريد (يا امر هم دا دی چه تير شو) او هر چا چه تعظيم وکړ د علائمو د (دين د) الله چه د حج افعال، د هداياؤ څربول او نور عبادت دی پس بيشکه دا (تعظيم) له (افعالو د خاوندانو د) تقویٰ د زړونو دی.

تفسير: يعني د شعائر الله تعظيم په شرک کښې داخل نه دی، د هر چا په زړه کښې چه د پرهيزګاری مضمون او د يوه خدای جل جلاله خوف وی نو دی به هرومرو (خامخا) د شعائرالله ادب او تعظيم کوی دغه ادب او تعظيم شرک نه دی بلکه د الله تعالیٰ د عين توحيد له آثارو څخه دی ځکه چه د الله تعالیٰ عاشق د هر هغه شي چه خدای جل جلاله ته منسوب وی قدر او ادب کوی.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسی ته په دغو څلور بولو (د هديو) کښې (ډيری) فائدی تر وخت معلوم پوری (چه د دوی د حلالولو وخت دی) بيا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بيت عتيق پوری. (يا) بيا وخت د دغو منتهي دی

هغه بیت ته چه بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی او دلته ښائی توسعاً ټول حرم مراد وی. یعنی د اوښانو، غویو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسی ډیری ګټی حاصلولی شئ مثلاً پری سوریږئ، شودی ئی څښئ او نسل تری اخلئ او لا ئی پسی زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه ئی ګټه (فائده) اخلئ! مګر تر هغه وخته پوری چه ئی «هدیه» نه وی ګرځولی ځکه چه د «هدیی» ګرځولو څخه وروسته داسی انتفاع تری بی له ډیر شدید ضرورته نه ده روا اوس د هغو عظیم الشانه اخروی فائده هم دغه ده چه کعبی ته ئی نژدی راولئ او د الله تعالیٰ په نامه ئی قربانی کړئ!

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ

او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره کړی ده مونږ قربانی دپاره د دی چه یاد کړی دوی نوم د الله پر هر هغه شی چه رزق، روزی ګرځولی ده (الله) دوی ته له بی ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحی د دوی کښی) پس حق معبود ستاسی (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی پس خاص هم ده ته غاړه کیږدئ!

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د نذر په دول (طریقه) د حیواناتو حلالول په هر آسمانی دین کښی عبادت منل شوی دی که دا عبادت تاسی غیر الله ته د عبادت (نذر) په دول (طریقه) کوئ نو دغه شرک دی. او ښائی تری سخت پرهیز وکړی شی. د موحد کار دا دی چه یوازی د پاک الله په نامه قربانی وکړی چه د هغه په پاکه نامه ټولو شرائعو د قربانی کولو حکم ورکړی دی او نه ښائی چه قربانی د ده له حکم څخه خارجه وی.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زیری ورکړه عاجزی کوونکو ته،

تفسیر: یعنی هغو خلقو ته د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی زیری واوروه چه یوازی د هغه واحد لا شریک خدای جل جلاله حکم منی او د هغه په مقابل کښی غاړه ږدی او په هم هغه باندی ئی

زړونه داده کیږی او د ده له جلال او جبروت څخه تل ویریږی.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾

هغه (عاجزی کوونکی) کله چه یاد کړ شی (د دوی په مخکښی نوم د) الله نو ویریږی زړونه د دوی او (زیری ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختیو او غمونو) چه رسیدلی دی دوی ته او زیری ورکړه) قائموونکی (سم درونکی سره له تولو حقوقو) د لمانځه ته او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه) ځینی له هغو شیانو نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی ئی (په ښو کارونو کښی)

تفسیر: یعنی مصیبتونه او تکلیفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوی او متحمل کیږی ئی او د کړاوونو او سختیو د تحمل په وخت کښی د حقی لاری څخه ئی قدم نه ښوئیږی. ﴿ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ ﴾ الآیة - او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه قایموی سم دروی سره له تولو حقوقو لمونځ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ځینی له هغو شیانو چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه (ورکړه) کوی په ښو ښو کارونو کښی). د بیت الله تر رسیدو پوری حاجیان له دیرو مصیبتونو او کړاوونو سره مخامخ کیږی، په سفر کښی زیاتره د لمونځونو د فوتیدلو یا د قضا کیدلو اندیښنه وی، مال هم په کافی اندازه سره لګیږی، ښائی په هم دغه مناسبت ئی د دغو اوصافو او خصائلو بیان کړی وی.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّن شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

او اوښان غوایان (د هدیی) ګرځولی دی مونږ دا تاسی ته له علائمو د (دین د) الله شته تاسی ته په دی کښی خیر (دینی او دنیوی ګټه (فائده)) پس یادوئ نوم د الله په دی (اوښانو غوایانو د ذبحی په وخت کښی) په داسی حال چه ولاړ وی (په دریو پښو چه یوه ئی تړی تړلی وی) نو کله چه پریوتل

اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو او روح ئی وخوت او پس له پخیدلو) نو خورئ تاسي له دی نه (که مو خوښه وی) او خورئ ئی په صبر کوونکي او په بی‌صبره (سوالګرو فقیرانو) هم داسی (لکه چه وموښوده ذبحه د دوی) تابع کړی دی مونږ دغه (مذبوحی) تاسی ته دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (په دی نعمت).

تفسیر: پخوا د مطلق شعائر الله د تعظیم حکم و اوس ئی تصریحاً وښود چه اوښ او نور د قربانی ساکښان (جاندار) هم د شعائر الله څخه دی چه د هغو په ښه او ځربه ساتنه کښی او په ادب سره په قربانی کولو کښی ستاسی دپاره ډیری دنیوی او اخروی ښیګڼی (فائدی) او ګټی شته. نو د عمومی قاعدی سره سم ښائی چه د حلالولو په وخت کښی پری د الله تعالیٰ نوم واخلئ! بالخصوص د اوښ د ذبحی خورا (ډیره) ښه طریقه «نحر» دی چه هغه قبلی ته مخامخ ودروئ او یو لاس ئی (ښی یا کیڼ) وتړی او په تتر ئی زخم (تپ) ووهی کله چه ګرده (توله) وینه ئی ووته او په ځمکه ولویده بیا ئی بوټی بوټی کړئ او تری منتفع شئ. که ډیر اوښان وی نو قطار ئی ودروئ! او په هم دغه ترتیب سره ئی نحر کړئ!. په ﴿ وَأَطۡعِمُواْ ٱلۡقَانِعَ وَٱلۡمُعۡتَرَّ ﴾ کښی ئی دوه قسمه محتاجان وښوول یو هغه چه پر صبر او استقامت سره ناست وی، سؤال نه کوی که لږ څه وروړسیږی پر هغه قناعت کوی. بل هغه چه بی قراری کوی، سؤال کوی، دی خوا او هغه خوا ګرځی که څه شی ورته ورکړ شی خو بیا هم قرار نه کیني.
﴿ كَذَٰلِكَ سَخَّرۡنَٰهَا لَكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴾ هم داسی لکه چه وموښوده تاسی ته طریقه د ذبح کولو د هدایاؤ مسخری کړی دی مونږ دغه مذبوحی لپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی په دی نعمت) یعنی داسی لوی ساکښان (جاندار) چه هم په جثه او هم په قوت کښی له تاسی څخه زیات دی ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی درکړل شوی دی چه تاسی له هغو څخه راز راز (قسم قسم) خدمتونه اخلئ او په ډیره آسانی سره ئی حلالولی هم شئ. دا د الله تعالیٰ لوی احسان دی او ښائی چه د هغه شکر اداء کړ شی نه داسی چه د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکری وکړ شی.

لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقۡوَىٰ مِنكُمۡۚ

له سره نه رسیږی الله ته غوښی د دوی او نه وینی د دوی (بی له خالص نیت څخه) ولیکن رسیږی دغه (الله) ته پرهیزګاری (او اخلاص چه ملګری وی له دغو مذبوحو سره بی له ریا) له تاسی،

تفسیر: په دی کښی ئی د قربانی اصلی فلسفه بیان کړه یعنی یوازی د حیوان په ذبح کولو او

د غوښې په خوړلو او څښلو یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالیٰ خوښې او رضاء حاصلولی نه شئ او نه دغه غوښې او وینې او نور شیان د الله تعالیٰ تر درباره رسیدی شي بلکه د پاک الله دربار ته یوازې ستاسې د زړه تقویٰ او ادب رسیږي چه په ډیره خوښې، اخلاص او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شی د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ او هلته ئې قرباني کوئ! ګواکې د دې قربانۍ په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چه مونږ په خپله هم ستا په لاره کښې قرباني کیدلو ته هم داسې حاضر او تیار یو! پس هم دا هغه تقویٰ ده چه د هغې ذکر په ﴿ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ ﴾ کښې شوی دی او د هغې په وسیله د الله تعالیٰ عاشق د خپل حقیقي محبوب خوښې حاصلولی شي.

كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا۟ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

هم داسې (لکه چه ذکر شو) تابع کړی ئې دي دغه (څلور بولي) تاسې ته دپاره د دې چه په لوئی یاد کړئ الله او الله اکبر ووایئ) (د دوی د حلالولو په وخت کښې) په هغې (طریقې) سره چه لیاره ئې ښوولې ده تاسې ته او زیری ورکړه نیکو کارانو ته (د جنت)

تفسیر: یعني «**بسم الله، الله اکبر، اللّٰهم لک ومنک**» ووایئ او ذبح کړئ او د الله تعالیٰ شکر ادا کړئ چه ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لیار راوښووله او د یوه حیوان ذبح ئې ګواکې ستاسې د ځان د قربانۍ په ځای قایم مقام ودروله!.

إِنَّ ٱللَّهَ يُدَٰفِعُ عَنِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

بیشکه چه الله دفع کوی (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چه ایمان ئې راوړی دی، بیشکه چه الله نه خوښوی هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره

تفسیر: په ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ﴾ کښې د هغو کفارو ذکر و چه مسلمانان ئې د حرم شریف له زیارت او د حج او عمرې څخه منع کول. په منځ کښې ئې د مسجدالحرام او د هغه د متعلقاتو د تعظیم او د ادب احکام بیان کړل اوس ئې بیرته هم هغه پخوانی مضمون ته رجوع وکړه یعني مسلمانان دی داده او مطمئن اوسي چه الله تعالیٰ به ډیر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي او تر مسجد الحرام پورې د رسیدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعمیل کښې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي بې له کوم خوف

او خطره به دوی حج او عمره ادا کوی، ګواکي د هغه بشارت امر چه په
﴿ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴾ کښې ورکړی شوی ؤ د هغه یو زیری او بشارت هم دا دی.
﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴾ بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره) یعني که ناشکرو تګانو ته تر یوه خاص میعاد پورې مهلت ورکړی شي نو داسې خیال مه کوئ چه دوی د الله تعالیٰ خوښیږي، دغه ډیل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی آخري انجام او پای (آخر) به ئې هم داسې وی چه د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دی لاری څخه لرې کړې شي.
کله چه مشرکانو په ډیر ظلم او تیری لاس پورې کړ او خبره تر دی حده پورې ورسیده چه مؤمنان د دوی له تجاوزاتو څخه سخت په عذاب شول یو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وهلی شوی راته او بل به ترلی، زخمي او ټپي راته او ډیره ژړا او شکوه او شکایت به ئې کاوه او ده به ورته ویل چه «صبر وکړئ چه زه لا په قتال نه یم مامور شوی او له اوپا آیتونو څخه زیات د قتال په نه کولو کښې راغلي دی او سر بیره په دی د هجرت په کولو هم مامور شوی یو»
بالاخره دغه مبارک آیت راغی او د قتال اذن ئې صادر کړ او دا له هغو مبارکو آیتونو څخه ړومبنی آیت دی چه د قتال په اذن کښې راغلي دی.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چه قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) په دی سبب چه بیشکه په دوی ظلم شوی دی،

تفسیر: تر هغه پورې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښې ؤ نو مسلمانانو ته دا حکم شوی ؤ چه د کفارو په سختیو او ربړونو (تکلیفونو) باندی صبر وکړی او لاس ور ونه غځوی لکه چه مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پورې خورا (ډیر) سخت ربړونه (تکلیفونه) او ظلمونه وګالل (برداشت کړل) او د کفارو د زهره چوونکو ظلمونو او تیریو په مقابل کښې ئې بی‌مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ. کله چه منوره مدینه دارالاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه ډله په دغه مستقل مرکز کښې سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو ته چه کفارو به تل وربانډی ظلمونه کول او جنګونه به ئې ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم ورته وشو چه د دغو ظالمانو په مقابل کښې توری وکاږی! او د خپلی ډلی او مذهب حفاظت په پوره حمیت سره وکړی او هم دا راز (قسم) څو آیتونه په هم دغه زمانه کښې نازل شول.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بیشکه چه الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له خپل قلت او بی سروسامانی څخه مه دارېږئ! الله تعالیٰ یوه ډیره وړوکی بی وسیلی دله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کښی بریالی (کامیاب) کولی شي. په حقیقت کښی دا په یو مالک الملکوتی طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستی (مدد) وعده وه لکه چه په دنیا کښی باچایان او لوی خلق د وعدی په وخت کښی د خپل شان او وقار او استغناء څرګندولو دپاره داسی وائی هو! مونږ ستا هغه کار کولی شو او ښائی دغه عنوان ئی ځکه غوره کړی وی څو مخاطب وپوهیږی چه مونږ په داسی کولو کښی د بل چا له طرفه نه یو مجبور شوی او هر څه چه کوو په خپل قدرت او اختیار به ئی کوو.

ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَٰرِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا رَبُّنَا ٱللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دی چه ایستل شوی دی له کورونو خپلو په ناحقه سره (او بل هیڅ سبب د اخراج نه ؤ مګر دا) چه ویل به دغو (مؤمنانو) رب زمونږ (خالص یوازی) الله دی او که چیری نه وی دفع کول د الله خلقو لره ځینی د دوی لره په ځینو نورو باندی خامخا نړولی شوی به وی تکیی او مدرسی او عبادتخانی او مسجدونه چه یاداوه شی په هغو کښی نوم د الله ډیر، او خامخا مرسته (مدد) به وکړی هرومرو (خامخا) الله له هغه چا سره چه مرسته (مدد) ورکوی (دین د) دغه (الله) ته، بیشکه چه الله خامخا قوی (د خپلو احکامو په تنفیذولو کښی) ډیر زور والا دی (په هر چا)

تفسیر: یعنی هغه مهاجر مسلمانان چه له خپلو کورونو څخه وویستل شول د هغوی بل هیڅ جرم نه ؤ او نه پری چا څه دعوی درلوده (لرله) پرته (علاوه) له دی نه چه دوی ولی یو الله تعالیٰ ته خپل رب وائی؟ او ولی خښتو او ډبرو ته سجدی نه کوی! ګواکی که په دوی ډیر لوی او درونډ الزام لګول کیږی هغه دا دی چه دوی ولی له تولو څخه جدا شوی او یوازی له یو الله تعالیٰ سره ئی د خپل عبودیت تعلقات قایم کړی دی.

﴿ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ ﴾ او که چیری نه وی دفع کول د الله ـ الایه) یعنی که په کوم وخت او کوم حالت کښې هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړې اجازه نه وی نو دا به د الهٰی فطرت له قانون څخه سخت مخالفت وی. پاک الله د دنیا نظام داسی پیدا کړی دی چه هر شی یا هر شخص یا هر جماعت دی د بل شی یا شخص یا جماعت په مقابل کښې د خپل وجود د ساتنې دپاره جنګ وکړی که داسی نه وی او پاک الله نیکی په خپل حمایت کښې نه ساتلی او د بدی په مقابل کښې ئی نه درولی نو د نیکی نوم او نښان به هم په جهان کښې نه وی پاتی. بی دینانو او شریرانو خلقو به چه په هره زمانه کښې په کثرت سره وی ګرد (تول) مقدس مقامات او مهم یادګارونه د تل له پاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به ئی لری کړی وی. هیڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتی شوی نو له دی کبله (وجې) ضروری شوه چه د بدی طاقتونه اګر که ډیر سره جمع هم شی خو د قدرت له طرفه به داسی یو وخت راشی چه د نیکی په مقدسو لاسونو سره به د بدی د حملی مدافعت وکړی شی او الله تعالیٰ به د خپل دین د مرستی (مدد) کوونکو سره په خپله مرسته (مدد) وکړی او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړی.
بلا شبهه خدای جل جلاله داسی قوی او زبردست ذات دی چه د هغه د اعانت او مرستی (مدد) په اثر خورا (زیات) ډیر ضعیف موجود ډیرو لویو لویو طاقتونو ته هم ماتی ورکولی شی په هر حال په دغه وخت کښې مسلمانانو ته د ظالمو کفارو په مقابل کښې د جهاد او قتال اجازت ورکول د قدرت د هم دی قانون لاندی وو او دا هغه عام قانون دی چه تری هیڅ عقلمن انکار نشی کولی، که د مدافعت او حفاظت دغه قانون نه وی نو په خپله خپله زمانه کښې به نه د عیسائی راهبانو صومعی (حجری) ودانی پاتی وی او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانی) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادت خانی) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چه د الله تعالیٰ ذکر پکښې ډیر زیات کیږی پاتی وی او دغه ټول معابد به نړول شوی او له منځه تللی وی، نو د دی عام قانون لاندی هیڅ داسی دلیل نشته چه مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کښې د دوی د دښمنانو سره د جنګیدلو اجازه ورنه کړی شی.

الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دی چه که چیری قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کښې (په دښمن باندی د غلبې په اعتبار) نو قائموی دوی (سم اداء کوی به سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوی به زکوٰة او امر حکم به کوی (خلقو ته) په معروف (په نیک شرعی کار) سره او منع کوی به (خلق) له

بد کار څخه او خاص د الله په اختیار کښې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسیر: دا یوازې د هغو مسلمانانو بیان دی چه پرې ظلمونه شوی دی او له کورونو څخه ایستل شوی دی یعنی الله تعالیٰ به ولې له دوی سره مرسته (مدد) نه کوی؟ کله چه دوی داسې یو قوم دی چه که الله تعالیٰ دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړی خو بیا هم دوی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیږی او په خپله هم په بدنی او مالی نیکیو کښې مصروف دی او کوشش کوی چه نور هم په هم دغه سمه لاره برابر کړی لکه چه پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ او کومې پیشګوئې چه پخوا شوې وې هغه تکې په تکې رښتیا شوې **«فلله الحمد علیٰ ذلک»** له دې آیت څخه د اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم خصوصاً د مهاجرینو او په هغو کښې په اخص الخصوص د راشدینو خلفاؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین حقانیت، مقبولیت او منقبت ثابت شول.

﴿ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُوْرِ ﴾ او خاص د الله تعالیٰ په اختیار کښې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو) یعنی که څه هم نن مسلمانان کمزوری او کفار غالب او قوی ښکاری لیکن دغه کار د الله تعالیٰ په واک (قبضه) او اختیار کښې دی چه بالاخر مسلمانان به دوی غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کړی یا ئې دا مطلب چه هم دغه امت به د الله تعالیٰ دین تر یوې مودې پورې قایم ساتی بیا خدای جل جلاله عالم دی.

وَاِنْ یُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ
وَّثَمُوْدُ ﴿۴۲﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِیْمَ وَقَوْمُ لُوْطٍ ﴿۴۳﴾ وَّاَصْحٰبُ مَدْیَنَ وَكُذِّبَ
مُوْسٰی فَاَمْلَیْتُ لِلْكٰفِرِیْنَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَیْفَ كَانَ نَكِیْرِ ﴿۴۴﴾

او که چیرې دروغجن کړی دغه کار تا (ای محمده! نو مه خفه کیږه) پس په تحقیق دروغجن کړی ئې وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح (نوح لره) او (قوم د) عاد او (قوم د) ثمود او قوم د ابراهیم او قوم د لوط (انبیاؤ خپلو لره) او اهل (د ښار) د مدین (شعیب لره) او دروغجن ګڼل شوی ؤ موسیٰ (د مصری قبطیانو له خوا) نو مهلت می ورکړی ؤ کافرانو ته بیا (ناڅاپه) ومی نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ انکار زما (په دوی په تغیر د نعمت سره)

تفسیر: یعنی هغه وعده چه د مسلمانانو د نصرت او غلبې دپاره ورکول کیږی نه ښائی چه کفار

د خپل موجوده کثرت او قوت له کبله (وجې) مغرور شي او د هغو تکذيب وکړي ځکه دا د الله تعالیٰ مهلت او فرصت دی.
پخوانی اقوام هم د الله تعالیٰ په موقتی (څو ورځنی) مهلت ورکولو وغولیدل او د خپلو انبیاؤ تکذیب ئې وکړ، بیا څه مهال (وخت) چه هغوی ونیول شول نو وګورئ چه د هغوی حال څه شو؟ او له کوم عذاب څخه چه الله تعالیٰ دوی ویرولی وو نو د دوی د شرارتونو او انکار له امله (وجې) دوی څرنګه د هغه سره مخامخ شول؟ چه په دغه وروستنی آیت کښې د هغه تفصیل راغلی دی.

فَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډیر دی له کلیو (او ښارونو) څخه چه هلاک کړی دی مونږ (اهل د) هغو حال دا چه دغه (اهل د هغې قریې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو) پس هغه (کلی) پریوتلی دی (دیوالونه ئې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندی او ډیر کوهیان دی چه (ډک له اوبو) بیکاره پراته دی او ډیری مانی پخی لوړی (وچتی) (تشې پاتې دی او خاوندان ئې هلاک شوی دی)

تفسیر: یعنی د خپلو بنستونو (بنیادونو) د خوځیدلو په اثر اول ئې چتونه ولویدل، بیا ئې دیوالونه ونړیدل بیا ګردی (تولی) ودانی پری راولویدی او د چت ډیری ئې لا اوچتی کړی. دا ئې د هغو د لاندی باندی کیدلو صورت وښود.
﴿ وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ ﴾ او ډیر کوهیان دی چه ډک له اوبو بیکاره پراته دی) یعنی هغه کوهیان چه پری به د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګونه وه نن هلته هیڅوک نشته چه د هغو بوکی راوکاږی او هغه ډیری لوی لوی او پخی او هسکی ودانی چه په چونه، سیمنتو او نورو پخو موادو سره ودانی شوی وی خرابی او د ورانو کندرو په شان پرتی دی او هیڅوک پکښې نه اوسیږی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

آيا پس نه دي گرځيدلي دوی (دغه کفار) په ځمکه کښې پس وی دوی لره زړونه چه فکر ئې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو) يا (وی دوی لره) غوږونه چه خبری ئې اوريدلی دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک چه عبرت پری واخلی) پس قصه دا ده چه نه دی ړندی سترګی (ظاهری د دوی) وليکن ړانده دی زړونه (د دوی) هغه چه دننه په سينو د دوی کښې دی (ځکه چه پری عبرت نه اخلی).

تفسير: يعنی د دغو ورانو او تباه شوو ودانيو د کنډرو د ليدلو څخه هم هيڅکله دوی ته داسی يو فکر او چرت (خيال) پيدا نشو او غور او انديښنه ئې ونه کړه چه د حق په لاره راشی او په رښتيا خبره وپوهيږی او زړونه ئې بينا او غوږونه ئې خلاص شی.
(پس قصه دا ده چه نه دی ړندی ظاهری سترګی د دوی وليکن ړانده دی زړونه د دوی) يعنی که په سترګو ئې وليدل خو پخپلو زړونو کښې ئې پری غور او فکر ونه کړ نو دغه ليدل هم د نه ليدلو په شان دی. ګواکی د دوی ظاهری سترګی خلاصی دی مګر باطنی سترګی ئې ړندی دی او په حقيقت کښې دير خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی! (العياذ بالله)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بيړه (تلوار) کوی (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب او له سره به خلافه نه کړی الله وعده خپله، او بيشکه يوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شميرئ ئې تاسی (په دنيا کښې)

تفسير: يعنی مقرر عذاب به خپل تاکلی (مقرر کړی) وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی او دغه بی ځايه شورماشور، استهزاء او تکذيب او د عذاب ژر غوښتل هيڅ يوه ګټه (فائده) نه لری. «بيشکه يوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چه ورځی د عذاب د کفارو دی اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شميرئ ئې تاسی په دنيا کښې» يعنی ستاسی يو زر کلونه د ده په نزد د يوی ورځی سره برابر دی لکه چه نن مجرمين د ده په واک (قبضه) او اختيار کښې دی د زرو کلونو د تيريدلو څخه وروسته هم داسی د ده په قبضه او اختيار کښې دی. هيڅ چيری تری پټيدلی او تښتيدلی نه شی. يا مطلب دا چه دی د زرو کلونو کار په يوه ورځ

کښې کولی شي. مګر داسې کول چه د ده د حکمت او مصلحت سره موافق وي، د چا ژر غوښتل او شور و شر کول د ده په دربار کښې هيڅ تاثير نه لري. يا دی داسې وويل شي چه د اخروي عذاب وعده ضرور راتلونکې ده يعنې قيامت راځي او تاسې ته به پوره سزا درکړې شي. وروسته د قيامت د ورځې بيان وشو چه هغه يوه ورځ به د خپل شدت او هول په لحاظ د زرو کلونو سره برابره وي بيا ولې تاسې د داسې سخت لوی مصيبت په غوښتلو کښې تلوار کوئ؟.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او ډير دی له (اهل د پخوانيو ښارونو او) کليو چه مهلت ورکړی ؤ ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چه (اهل د هغو) ظالمان وو بيا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب) او خاص ماته راتله د هر چا دی (په آخرت کښې د جزاء له پاره).

تفسير: يعنې آيا په مهلت ورکولو به هغوی چيری وتښتی؟ يا به په کوم ځای کښې پټ شي بالاخر د ټولو رجوع او بيرته راتګ زمونږ په لوری دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباه مو کړل.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو بيشکه هم دا خبره ده چه زه تاسې ته ويروونکی يم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعنې زما کار خبرول او ويرول دی څو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو څخه په ډډه شئ د عذاب نازلول زما په اختيار کښې نه دی او هغه د الله تعالیٰ په اختيار کښې دی هغه به د مطيع او عاصي په منځ کښې فيصله وکړی او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته ورسوی،

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی

ته ښښنه (د ګناهونو) او روزی عزتناکه (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی په جنت کښی به میوی او غوره غوره شیان او دول دول (قسم قسم) نعمتونه او د الله تعالیٰ دیدن د مؤمنانو په برخه شی.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا
مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ
فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چه کوشش کوی په (بطلان د) آیتونو زمونږ کښی په داسی حال کښی چه عاجز کوونکی زمونږ وی (د دوی پخپل ګومان) هم دغه کسان ملګری د دوزخ دی (چه تل به پکښی سوځی). او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) هیڅ رسول او نه هیڅ نبی مګر په هغه وخت کښی چه لوستل به ئی کول نو وبه غورځاوه شیطان په لوستلو د ده کښی له ځانه خپله پس لری کوی الله هغه کلمی چه غورځولی دی شیطان بیا محکموی الله آیتونه خپل او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د آیت په تفصیل کښی اختلاف دی. محقق مترجم قدس الله روحه په دی ترجمه کښی چه «کله چه لګیا شو په خیال تړلو، نو شیطان ګډ کړل د ده په خیال کښی» د خپل امام حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه رویه اختیار کړی ده چه هغی ته حضرت شاه ولی الله قدس سره هم د «**حجة الله البالغه**» په آخر کښی اشاره کړی ده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه په «موضح القرآن» کښی لیکی «نبی ته یو حکم یا یو خبر چه د الله تعالیٰ له طرفه راځی په هغه کښی هیڅکله د یوی ذری په قدر هم څه تفاوت نشی واقع کیدی. او یو د نبی د زړه خیال د رائی اجتهاد دی هغه کله موافق راځی او کله نه. لکه چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب لیدلی ؤ او د انبیاؤ خوب وحی وی چه دی له منوری مدینی څخه مکی معظمی ته لاړ او عمره ئی وکړه، دا ئی په خیال کښی وروګرځیده چه ښائی هم دغه سږ کال به هم داسی وشی. لکه چه د عمری په نیت ئی سفر شروع کړ، لیکن په منځ کښی د کفارو له لاسه په حدیبیه

کېږي د احرام په خلاصولو مجبور شو او په بل کال کېږي ئې د خوب تعبیر پوره شو. یا وعده وشوه چه په کفارو به غلبه وموموئ، په خیال کېږي ئې داسې وګرځیده چه ځائې دغه بری به په هم دغه جنګ کېږي وی خو په هغه کېږي ونه شو او په بل کال کېږي واقع شو بیا الله تعالیٰ دغه ورښکاره کړه چه څومره احکام او وعدی چه شوی دی په هغو کېږي د سر د یوه ویښته په اندازه هم مخالفت نه واقع کېږي هوا! د نبي په ذاتي خیال او اجتهاد کېږي تفاوت واقع کېدی شي اګر که نبي له اصل پخوا ویلو او پیشګوئی سره خپل ذاتي خیال نه ګدوه بلکه هر یو به ئې بیل بیل خوروه، باقي په دی صورت کېږي به د (القاء) نسبت شیطان ته داسې وی لکه چه په
﴿ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ﴾ کېږي د (انساء) نسبت هغه ته کړی شوی دی والله تعالیٰ اعلم.
د دی احقر په نزد دیر بهتر او خورا (دیر) آسان تفسیر هغه دی چه د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی یعنی (تمنی) د قرائت او تلاوت یا تحدیث او (امنیت) د متلو یا حدیث په معنی واخیستل شي. مطلب دا چه له قدیم راهیسي دغه عادت جریان لری کله به کوم نبي یا رسول علیه السلام کومه خبره بیانوله یا به ئې د الله تعالیٰ آیتونه اورول شیطان به د ده په خبرو یا آیتونو کېږي د خلقو په زړه کېږي راز راز (قسم قسم) شبهی او وسوسی اچولی. یعنی د ځینو خبرو په متعلق به ئې د دیرو خلقو په زړونو کېږي دول دول (قسم قسم) وسوسی غورځولی او رنګا رنګ شکونه او شبهی به ئې پیدا کولی مثلاً رسول الله صلی الله علیه وسلم د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ ﴾ آیت ولوست شیطان د خلقو په زړونو کېږي دا شبهه واچوله چه وګورئ د خپل لاس وژل شوی حیوان حلال بولی او خدای وژلی حرام ګڼی؟ یا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست ﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ شیطان پکښې داسې شبهه وغورځوله چه په ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ کېږي ملائکة الله، مسیح او عزیر علیهم السلام هم شامل دی یا کله چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د مسیح علیه السلام په نسبت د ﴿ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ آیت ولوست شیطان د خلقو په افکارو کېږي داسې مفکوره پیدا کړه چه له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام ابنیت او الوهیت ثابتیږي. د دغه شیطاني القاء په ابطال او تردید کېږي حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ هغه بینات آیتونه واورول چه بیخی صاف او محکم وو او داسې پخې خبری ئې وروښودی چه د هغو له اوریدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتی نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهری سطحي په بناء کومه اغواء او اخلال چه شیطان ئې غورځوی آیات محکمات د هغه بیخ او بنیاد وباسی چه د هغو د اوریدلو څخه ټول شکونه او شبهی له منځه ورک او فنا کیږي. دا دوه قسمه آیتونه ولی نازلولی شي؟ شیاطینو ته د دومره وسوسی اچولو او تصرف موقع ولی ورکوله کیږي؟ او د داسې آیتونو هغه احکام چه وروسته توضیح کیږي ولی په ابتدا کېږي نه تشریح کیږي؟ دغه ګرد (ټول) امور د الله تعالیٰ له غیر محدود علم او حکمت څخه نشئت کوی، الله تعالیٰ دا دنیا علماً او عملاً دارالامتحان ګرځولی ده، لکه چه په داسې چارو سره د بندګانو آزموینت کوی چه څوک د خپل زړه د ناروغتیا یا د سختی له سببه د شکونو او د شبهو په

ختو او جبو کښې نښلي؟ او کوم پوه او عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان، ایقان او اخبات لوړ (اوچت) مقام ته رسیږي؟ رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داري او ښه عقیده سره پوهیدل وغواړي نو پاک الله هم د ده مرسته (مدد) کوي او په سمه لاره ئې بیائي او ثبات او استقامت وربه برخه کوي، پاتي شول منکرین او شک کوونکي هغوی ته تر قیامته پورې هم داد او اطمینان نه شي حاصلیدلی.

(هر چه گیرد علتی علت شود)

زمونږ په دې تقریر کښې تر دېره حده پورې د دېرو آیتونو مطلب بیان شو، پوه خلق کولی شي چه زمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو ایتونو له اجزاؤ سره بې تکلفه تطبیق کړي دا آیتونه لکه چه مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتدا کښې بیان کړي دي له ﴿هُوَالَّذِيٓ اَنۡزَلَ عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ مِنۡهُ اٰيٰتٌ مُّحۡكَمٰتٌ﴾ الآية - سره دېر مشابه دي لکه چه په ﴿اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلۡقَى الشَّيۡطٰنُ فِيۡٓ اُمۡنِيَّتِهٖ﴾ کښې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُحۡكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ﴾ کښې د محکماتو ذکر وشو او په ﴿لِّيَجۡعَلَ مَا يُلۡقِى الشَّيۡطٰنُ فِتۡنَةً﴾ الآية - کښې د زائغینو دوه قسمونه بیان شول چه په هغو کښې د ﴿لِّلَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ﴾ کار د تاویل ابتغاء او د ﴿وَّالۡقَاسِيَةِ قُلُوۡبُهُمۡ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده. وروسته ﴿وَّلِيَعۡلَمَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ﴾ الآية - د ﴿وَالرّٰسِخُوۡنَ فِى الۡعِلۡمِ يَقُوۡلُوۡنَ﴾ د آيت په ځای وګنړئ! او هلته هغه دعا چه په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوۡبَنَا بَعۡدَ اِذۡ هَدَيۡتَنَا﴾ سره کړې شوې وه دلته د هغې د اجابت ذکر په ﴿وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ﴾ سره کړی شوی دی او د ﴿رَبَّنَاۤ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوۡمٍ لَّا رَيۡبَ فِيۡهِ﴾ سره دغه آيت مناسب واقع شو ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا فِىۡ مِرۡيَةٍ مِّنۡهُ حَتّٰى تَاۡتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ الیٰ قوله ﴿يَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ﴾

تنبيه: مفسرانو چه د دې آيت لاندې د (غرانیق) قصه ذکر کړې ده د هغې د بحث موقع دلته نشته. ښائي چه د (النجم) په سورت کښې د هغې په نسبت د څه لیکلو موقع راشي، مونږ د صحیح مسلم په شرح کښې په دې په دېر ښه بسط سره خبرې کړې دي، په هر حال د آيت مطلب د اسلافو د تفصیل سره موافق بالکل صاف دی ګواکې دا د ﴿وَالَّذِيۡنَ سَعَوۡا فِىۡۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيۡنَ﴾ د آيت تفصیل دی چه په هغه کښې د آیات الله د ابطال په باب د کفارو د سعی ذکر ؤ.

لِّيَجۡعَلَ مَا يُلۡقِى الشَّيۡطٰنُ فِتۡنَةً لِّلَّذِيۡنَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ وَّالۡقَاسِيَةِ قُلُوۡبُهُمۡ ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِيۡنَ لَفِىۡ شِقَاقٍ بَعِيۡدٍ ۙ﴿۵۳﴾ وَّلِيَعۡلَمَ الَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ اَنَّهُ الۡحَقُّ مِنۡ رَّبِّكَ فَيُؤۡمِنُوۡا بِهٖ فَتُخۡبِتَ لَهٗ

قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

دپاره د دې چه وګرځوي (الله) هغه شي چه غورځوي ئې شيطان ازموينت دپاره د هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښې مرض (د شک او نفاق) دی او (بل دپاره د هغو چه) سخت دي زړونه د دوی، او بيشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډير لرې کښې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې دپاره ده چه) په يقين سره پوه شي هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم چه بيشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا پس ايمان به راوړی دوی په ده سره نو نرم (آرام به شي انقياداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بيشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړی دی طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

تفسير: په موضح القرآن کښې راغلی دی «يعنی په دې ګمراهان لا ګمراه کيږی چه د هغوی کار ګمراهي ده او د ايمان خاوندان لا زيات ټينګ او مضبوطيږی چه په دغه کلام کښې بنده ته هيڅ د مداخلې ځای نشته او که وی نو دغه به هم د بنده د خيال په شان کله صحيح او کله غلط وی د هر چا نيت چه په ښه اعتقاد وی هغه ته الله تعالیٰ دا خبره ورښيي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه دا فائده له ډېر ذوق سره سمه ليکلې ده، زمونږ خيال هغه دی چه په تيره فائده کښې مو ليکلې دی. والله اعلم

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

او تل به وی هغه کسان چه کافران شوی دی په شک کښې له دې (قرآنه يا له سمې لارې يا له رسوله) تر هغه وخت پورې چه راشي دوی ته قيامت ناڅاپه يا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنډې (سختې د قيامت چه د نجات هيڅ لاره پکښې نه وي)

تفسير: يعنی مقصد په خپله د قيامت د هولناکې حادثې ناڅاپې رارسيدل يا د قيامت د عذاب راتلل دي او يا شايد د ﴿ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴾ څخه د دنيا عذاب مراد وی يعنی په هم دې دنيا کښې به داسې سزا درکړه شي چه په هيڅ صورت به ورڅخه خلاصيدل امکان ونه لري.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۖ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوی (په دغه ورځ کښې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کافرانو کښې)

تفسیر: یعني د قیامت په ورځ کښې به یوازې د الله تعالیٰ سلطنت او حکومت وی او د بل هیچا ظاهری او مجازی د حکومت نوم او نښان به نه وی په هغه وخت کښې به د ګردی (تولی) دنیا عملی فیصله کیږی چه تفصیل ئی دا دی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۵۶﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِيْنَ
هَاجَرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ
اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۵۸﴾
لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهٗ ۚ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ﴿۵۹﴾

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کښې به وی. او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیتونو زمونږ ته پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی او هر هغه کسان چه خپل کورونه ئی پریښی دی په لاره د الله کښې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء له پاره) بیا ووژلی شی (په جهاد کښې) یا مړه شی (پخپل مرګ) نو خامخا روزی به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته الله روزی نیکه (د جنت)، او بیشکه الله خامخا هم دی غوره د (تولو) روزی ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړی (الله) هرومرو (خامخا) دوی په داسی یو ځای (د جنت) کښې چه خوښ به کړی دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بیشکه الله خامخا دیر عالم (په تولو احوالو) ښه حلم لرونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

تفسیر: د مؤمنانو انجام ئې ښخوا ښودلی ؤ دلته ئې له هغو څخه د یوې ممتازې ډلې ذکر په خصوصي ډول (طریقه) سره وکړ یعنې هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښې خپل کور، کهول پرېښي او تری تللي وي که په جنګ کښې شهیدان شي یا په خپل طبیعي مرګ سره ومري په دواړو صورتونو کښې به د الله تعالیٰ له طرفه ورته خاصه میلمستیا ورکوله کیږي، د دوی خوړل، څښل او اوسیدل به تول د دوی په خوښه او مرضي سره وي او الله جل جلاله ښه پوهیږي چه دوی په کومو کومو شیانو خوښ او راضي کیږي؟ او په دې هم ښه پوهیږي چه کومو کومو کسانو خالص د ده په لیاره کښې خپل کور، کهول او نور ترک کړي دي. د داسې مهاجرینو او مجاهدینو په خطاګانو باندې به حق تعالیٰ تحمل کوي او د خپلې عفوې له شان څخه به کار اخلي. د «علیم» او «حلیم» صفات ئې ځکه ذکر کړل چه پاک الله ته تول شیان ښه معلوم دي او هغه کسان هم ښه ورمعلوم دي چه هغوی د ده داسې مخلصو بندګانو ته داسې ربړونه (زحمتونه) او تکلیفونه رسولي دي چه هغوی له مجبورتیا خپل کور، کهول پرېښي دي لیکن د خپل حلم او تحمل له امله (وجې) دغو ظالمانو ته سم لاسې سزا نه ورکوي.

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهٖ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ ؕ

(خبره) هم دا ده (لکه چه ومو ویله) او هر هغه چه بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چه معذب شوی دی په هغه سره بیا (دوهم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې نو خامخا مرسته (مدد) به وکړي هرومرو (خامخا) له ده سره الله،

تفسیر: یعني که مظلوم له ظالم څخه واجبي بدل واخلي بیا ظالم پرې بل ځلې ظلم وکړي نو دی بیا هم مظلوم واقع شو او الله تعالیٰ به بیا ورسره مرسته (مدد) وکړي لکه چه عادت ئې دی بالاخر د مظلومانو حمایت کوي **«واتق دعوة المظلوم فانه لیس بینها و بین الله حجاب»**

بترس ازآه مظلومان که هنګام دعا کردن

اجابت از در حق بهر استقبال می آید

اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ﴿٦٠﴾

بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډیر ښښونکی دی (د خطیاتو)

تفسیر: یعنی بندګانو ته هم ښائی چه پخپلو شخصی او معاشرتی چارو او معاملاتو کښې د عفوی او ښښنې عادت زده کړی او هیڅکله دی د انتقام او بدل اخیستلو په فکر نه اوسی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی واجبی بدل اخیستونکی ته الله تعالیٰ عذاب نه ورکوی که څه هم بدل (کسات) نه اخیستل ښه او غوره کار دی. د کفارو د اذیت بدل مسلمانانو له کفارو څخه د «بدر» په غزا کښې واخیست لیکن کفارو بیا په «احد» او «احزاب» کښې په تیری او تجاوز لاسونه پوری کړل چه بیا الله تعالیٰ مسلمانانو سره پوره مرسته (مدد) وکړه.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دی دی) چه بیشکه الله ننه باسی شپه په ورځ کښې او ننه باسی ورځ په شپه کښې (چه کله ورځ لنده شپه اوږدوی کله شپه لنده ورځ اوږدوی) او بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دومره لوی قدرت او قوت څښتن (مالک) دی چه د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده د قدرت په لاس کښې دی او یوازی د ده په حکم، اراده او تصرف کله ورځ اوږدیږی او کله شپه اوږدیږی نو آیا دغه مطلق قادر په دی باندی نه دی قادر چه یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته (مدد) وکړی او د ظالمانو له منګلو څخه ئی خلاص کړی؟ بلکه دوی په هغوی باندی غالب، قاهر، قادر او مسلط کړی. مخکښې د مهاجرو مسلمانانو ذکر ؤ په دی آیت کښې ئی دی ته اشاره وکړه چه حالات دیر ژر د شپې او ورځې په شان بدلیدونکی دی څرنګه چه پاک الله د شپې تیاره د ورځې په رڼا (رنړا) له منځه وړی، هم داسی به د کفر او شرک ځمکی هم د اسلام په غیږ کښې ورکړی. او بیشکه چه پاک الله ښه اوریدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکی عالم دی په ټولو اشیاؤ یعنی د مظلوم غږ او آواز هم اوری او د ظالم چاری او اعمال هم وینی.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته (مدد) په دی ده چه) بیشکه الله هم دی دی حق ثابت او بیشکه
هغه چه بولي ئی (کفار او عبادت ئی کوی) بی له الله څخه هم دغه باطل دی
او بیشکه الله هم دی (له تولو څخه) ښه لوړ (وچت) ښه لوی دی

تفسیر: یعنی له الله څخه پرته (علاوه) داسی عظیم الشان کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کیدی شي؟ بلکه نه شي په واقع کښی صحیح او رښتینی برحق معبود هم دغه یو الله تعالیٰ دی نور تول معبودان بیخی غلط او له یوه سره زائل او تول باطل دی. ښائی چه تاسی هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وګڼئ. چه له تولو څخه اعلیٰ او اولیٰ او ډیر ښه مولیٰ دی او دغه لوی شان په اتفاق سره د هم دغه یو الله جل و علا شانه په ذات او صفاتو کښی شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

آیا نه وینی ته (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله نازلی کړی دی له
(طرفه د) آسمان څخه اوبه پس ګرځی ځمکه (په دی اوبو سره) تکه شنه
(پس له هغه چه وچه سپیره وه) بیشکه الله ښه مهربان عالم دی په پټو تدابیرو
ښه خبردار دی (په تولو شیونو)

تفسیر: یعنی هم داسی په د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندی شنه او سمسوره کړی. او هم هغه خدای جل جلاله ښه پوهیږی چه په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکی او نباتات زرغونیږی. د ده قدرت د ځمکی په دننه کښی داسی تدبیر او تصرف کوی چه د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږی چه په دی ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږی. هم داسی الله تعالیٰ پخپلی مهربانی، لطیف تدبیر، ښه تربیت، پوره خبرداری او پوهی سره د انسانانو په زړونو د اسلام د فیوضو باران ورری او هغه شنه او سمسوره کوی.

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

خاص هم دغه (الله) لره دی هر څه چه په آسمانونو کښی او هر څه چه په
ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً وعبیداً) او بیشکه

الله خامخا هم دی غني بې پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستايلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کښې)

تفسير: يعنې هر کله چه د آسمان او د ځمکې گرد (تول) شيان د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دي او گرد (تول) پاک الله ته اړ (مجبور) او محتاج دي او الله تعالیٰ هيچا ته هيڅ ضرورت او احتياج نه لري، نو که وغواړي چه په دوی کښې هر ډول (طريقه) تصرف او تبديل وکړي نو هيڅوک د ده مانع او مزاحم کيدی نشي البته پاک الله د تامه غناء او د کامل اقتدار سره سره خامخا هم هغه کار کوي چه ښيخې له حکمت او مصلحت څخه ډک وي. د الله تعالیٰ گرد (تول) افعال محمود دي او د هغه ذات د گردو (تولو) محاسنو او حميده ؤ صفاتو جامع دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آيا نه دی ليدلی تا (نه ئې خبر ای مخاطبه) چه بيشکه الله مسخر (تابع) کړي دي تاسی ته هر هغه چه په ځمکه کښې دي او (مسخره کړي ئې ده) بيړۍ چه گرځي په سيند کښې په حکم د هغه سره، او ساتي آسمان له دې نه چه راولويږي په ځمکه باندی مگر خو په حکم د هغه سره، بيشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي کوونکی ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعنې الله تعالیٰ نه ستاسي او نه د بل چا څه پروا لرله محض پخپل شفقت او مهرباني سره ئې د وچې او لمدې، بحر او بر گرد (تول) شيان تاسي ته تابع او مسخر کړل او هم دغه الله تعالیٰ په خپل قدرت آسمان، سپوږمی، لمر او ستوري، په هوائي فضا کښې بې له کومې ظاهري ستنې معلق ساتلي دي چه له سره له خپله ځايه نه راښکته کيږي او نه رالوېږي او که رالويدلي وي نيا يو د بل سره ئې تکر کړي وي نو ستاسي ځمکې به ئې توتې او ذرې کړې وي، څو چه د الله تعالیٰ له خوا د نظام د بدلون حکم نه وي صادر شوی تر هغه پورې به دغه گردی (تولې) کړې هم داسې پخپلو ځايونو قائمې وي او مجال نه لري چه د يوه انچ په اندازه له خپل ځايه بې ځايه شي. د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تاکيد دپاره ده يا شايد د قيامت واقعې ته اشاره وي (والله اعلم).

وَهُوَ الَّذِىٓ اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُوْرٌ ۝۶۶

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چه ژوندی کړی یئ تاسی (په درکولو د روح سره پس له هغه چه نطفی وئ) بیا به مړه کاندی تاسی (کله چه اجل مو پوره شی) بیا به ژوندی کړی تاسی (په قیامت کښی په بعث سره)، بیشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسیر: هم داسی هغه قوم چه د کفر او جهل په روحانی مرگ سره مړه شوی وو د ایمان او معرفت په روح سره به هغوی بیا ژوندی کړی.
(خو بیشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالیٰ) یعنی د دغومره احساناتو او انعاماتو په لیدلو سره هم د هغه حق نه منی او قدر ئی نه پیژنی او د هغه حقیقی منعم څخه مخ اړوی او نورو ته خپل سر تیتوی.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوْهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِى
الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ ۭ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ ۝۶۷
وَاِنْ جَادَلُوْكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝۶۸ اَللّٰهُ
يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ۝۶۹

دپاره د هر یوه امت مقرره کړی ده مونږ یوه لاره د بندگی چه دوی عمل کوونکی دی د هغه پس نه ښائی چه جگړه وکړی (دا خاوندان د ادیانو) خامخا له تاسره په دی کار (دین) کښی (ځکه چه محمدی دین حق او ظاهر دی) او بلنه کوه (د خلقو توحید او عبادت د) رب خپل ته، بیشکه ته ئی خامخا په (هغه) سمه صافه لیاره (چه برابره تللی ده حق۹ته). او که جگړه کوی (په امر د دین کښی کفار) له تاسره نو ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله ښه پوه دی په هغه (جگړه او عناد) چه کوئ ئی تاسی الله به حکم وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی مو اختلاف کاوه (چه د دین امر دی)

تفسیر: تول انبیاء د دین په اصولو کښی سره متفق دی. هو! د هر امت له پاره الله تعالیٰ د

عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کښې تاکلي (مقرر کړی) دی چه د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالیٰ عبادت کاوه، لکه چه دی محمدی امت ته هم یو خاص شریعت لیږل شوی دی لیکن د دین اصل تل تر تله یو شی ؤ او دی او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه د بل هیچا او هیڅ شی دپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی. نو ځکه په توحید او نورو متفق علیه دینی مسائلو کښې هیچا ته نه دی لایق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لری چه څه اختلاف او څه جګړه وکړی. کله چه کافران په داسی واضح او ښکاره شیانو کښې هم دعوی او جګړی وکړی نو تاسی د هغوی هیڅ پروا مه کوئ! تاسی په هم هغی سمی صافی لاری باندی روان اوسئ! او نور خلق هم هغی ته راوبولئ! او د معاندینو د جګړی فیصله الله تعالیٰ ته وسپارئ! چه هغه د دوی په ګردو (ټولو) حرکاتو ښه پوه او خبر دی. د قیامت په ورځ کښې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملی فیصله وکړی، ته د دعوت او تبلیغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کښې ډیر سر مه خوروه! د داسی معاندینو علاج یوازی پاک الله سره دی.

تنبیه: د ﴿ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ ﴾ مطلب دا هم کیدی شی کله چه د هر امت دپاره الله تعالیٰ بیل دستورالعمل مقرر کړی دی چه په هم هغه سلسله دغه محمدی امت ته هم نوی شریعت راغلی دی نو بیا د جګړی سبب څه شی دی؟ «**وهذا قبل الامر بالقتال**» ځینو مفسرینو د «منسک» معنی په ذبح او قربانی سره کړی ده مګر اقرب هم هغه ده چه مترجم قدس الله روحه اختیار کړی ده والله اعلم.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝

آیا نه پوهیږی ته (ای مخاطبه بلکه پوهیږی) چه بیشکه الله پوهیږی په هر هغه څه چه دی په آسمان کښې او (هر هغه څه چه دی په) ځمکه کښې بیشکه دا (مذکوره شیان لیکل شوی دی) په کتاب (لوح محفوظ) کښې بیشکه دا (علم، لیکل د لوح محفوظ، فیصله د قیامت) په الله آسان دی.

تفسیر: یعنی د خدای جل جلاله علم د دوی په اعمالو کښې څه منحصر نه دی د الله تعالیٰ علم خو د آسمان او ځمکی په ټولو شیانو باندی محیط دی او د ځینو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کښې ثبت او محفوظ دی او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کښې لیکل شوی دی چه له هغو سره سم به د قیامت په ورځ فیصله کیږی او په دومره بی شمارو شیانو باندی په پوره ډول (طریقه) سره پوهیدل او د هغو ټولو په ښه شان سره لیکل او د هغه سره مطابق د هر یوه فیصله صادرول د دغو ټولو اجراء او انفاذ

پاک الله ته هیڅ اشکال او سختي نه لري او نه ده ته په دغو کارونو او د نورو مشکلو چارو په کولو او تکمیل کښې (معاذ الله) څه تکلیف او ربړ (زحمت) ورپیدا کیږي.

وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَمَا لَيۡسَ لَهُم بِهِۦ عِلۡمٞۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٖ ﴿٧١﴾

او عبادت کوي (دغه کفار) غیر له الله د هغه شي چه نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هیڅ سند او د هغه شي چه نشته دوی ته په هغه باندی هیڅ علم دلیل پوهه، او نشته ظالمانو ته هیڅ مرسته (مدد) کوونکی (چه له عذابه ئې خلاص کړي).

تفسیر: دوی یوازی د خپلو پلرونو او نیکونو په تقلید کښې داسې کارونه کوي چه هیڅ یو عقلي یا نقلي کوم برهان یا سند یا دلیل پرې نه لري. (او نشته ظالمانو ته هیڅ مرسته (مدد) کوونکی چه له عذابه ئې خلاص کړي او) له تولو څخه لوی ظلم او بې‌انصافي دا ده چه پاک الله سره کوم شریک ودرولی شي. نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په یاد ولري چه د دوی دغه شرکاء به د مصیبت په وخت کښې هیڅ د دوی په ښه او په کار ورنشي او نه به په هغه وخت کښې له دوی سره کومه مرسته (مدد) وکړی شي.

وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٖ تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡمُنكَرَۖ يَكَادُونَ يَسۡطُونَ بِٱلَّذِينَ يَتۡلُونَ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِنَاۗ قُلۡ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرّٖ مِّن ذَٰلِكُمُۚ ٱلنَّارُ وَعَدَهَا ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او کله چه ولوستل شي په دوی آیتونه (د قرآن) زمونږ په داسې حال کښې چه صاف واضح ښکاره دي نو پیژنې په مخونو د هغه کسانو کښې چه کافران شوي دي (آثار د) انکار (له حق څخه چه بدشکلي او خفګان دی) نژدی وی چه حمله وکړي (له ډیره قهره) په هغو کسانو چه لولي په دوی باندې آیتونه (د قرآن) زمونږ ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا پس خبر کړم تاسي په ډیر بد له دې (قهره حملې) ستاسې (چه دغه) اور (د دوزخ)

دی وعده کړې ده د دی (اور) الله له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی
او خامخا بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: یعني د عظیم الشان قرآن د آیتونو چه د توحید او نورو په صافو بیانونو مشتمل دی له اوریدلو څخه د کفارو او مشرکینو رنګونه تور او شنه واوړی او له ډیر خفګان نه ئې څیرې بدلې شي تر دی چه له ډیر قهر او غضب څخه لیونی شي او غواړی چه د قرآن په لوستونکو حمله وکړی لکه چه په ځینو وختونو کښې داسي هم کوی.
(ووایه ای محمده دوی ته آیا پس خبر کړم تاسي په ډیر بد له دی قهره او حملې ستاسي چه دغه اور د دوزخ دی) یعني ستاسي له دی غیظ او غضب او له بد راتلو څخه زیات چه د آیتونو د تلاوت په وخت کښې درپیدا کیږی یو بل سخت او ډیر تریخ شی هم شته چه په هغه به تاسي په هیڅ ډول (طریقه) صبر ونه کړی شئ او هغه د دوزخ اور دی چه د هغه وعده د کفارو سره شوی ده. اوس د دغو دواړو موازنه او تلنه سره وکړئ! او بیا فیصله وکړئ! چه د دغو دواړو څخه به د کوم یو تریخ ګوټ تیرول تاسي ته نسبتاً آسان وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخْلُقُوا۟ ذُبَابًا وَلَوِ ٱجْتَمَعُوا۟ لَهُۥ ۖ وَإِن يَسْلُبْهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ ٱلطَّالِبُ وَٱلْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

ای خلقو بیان شوی دی تاسي ته یو مثال (غریب عجیب حال) پس غوږ کیږدئ تاسي هغه ته (چه دا دی) بیشکه هغه بتان چه تاسي عبادت کوئ (د هغو) غیر له الله نه له سره نشي پیدا کولی یو مچ هم او که راټول شي (دا ټول معبودان ستاسي پیدا کولو د) هغه مچ ته (نو پیدا به ئې نه کړی شي) او که چیری وتښتوی له دوی څخه مچ یو شی نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چه د باطلو معبودانو عابد دی) او دا مطلوب (هم چه باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا ئې د توحید په مقابل کښې د شرک د بدی او قباحت د ظاهرولو دپاره مثال بیان کړ چه ښائی هغه په ډیر ښه فکر او غور سره واورئ او ښه غوږ ورته کیږدئ او ښه پرې وپوهیږئ! ګوندې له داسي رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس تری واخلئ!
﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة - بیشکه هغه بتان چه تاسي عبادت کوئ (د هغوی) غیر

له الله څخه له سره نشي پيدا کولی يو مچ) يعني مچ ډير ادنیٰ او حقير ساکښ (جاندار) دی په هغو شيانو کښې چه دومره يو قدرت او قوت نه وی چه که تول سره يو ځای شی يو مچ هم نشی پيدا کولی يا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نيازونو څخنی يو ورو کی شی (لکه د گلانو او عطرياتو يا د شاتو يا د نورو کوم بخرکی ترې) وتښتوی نو د دوی له لاسه نه کيږی چه هغه ترې بيرته واخيستی شی ښه نو د ځمکی او آسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهيت په تخت باندی د داسی عاجزو او ناتوانو معبودانو کينول څومره حماقت او بی حيائی ده. رښتيا خبره خو هم دا ده چه مچ هم کمزوری دی او له مچ نه زيات کمزوری د دوی بتان دی او له بتانو څخه ډير زيات کمزوری د بتانو عبادت کوونکی دی چه دوی داسی حقير او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی گرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِیٌّ عَزِیْزٌ ﴿۷۴﴾

نه دی پيژندلی (دغو کفارو) او نه ئی دی تعظيم کړی د الله په حق پيژندلو او تعظيم د ده سره، بيشکه الله خامخا ښه قوی زورور ډير زبردست دی (په تنفيذ د احکامو خپلو کښې)

تفسير: که پوهيدی نو داسی سپين سترگی به ئی ولی کوله؟ آيا د الله تعالیٰ رفيع شان او قدر او منزلت دومره دی چه داسی کمزوری شيان د هغه سيال او شريک وگرځولی شی (العياذ بالله) د الله تعالیٰ د قوت او عزت په مقابل کښې خو د هغه لوئی لوئی مقربين پرښتی او انبياء عليهم السلام هم مجبور او ناتوان دی چه اوس په لاندی متبرک آيت کښې د هغوی ذکر راځی.

اَللّٰهُ يَصْطَفِیْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ

الله غوره کوی له پرښتو څخه استاځی (چه واسطه کيږی په منځ د الله او انبياؤ کښې) او له خلقو څخه (هم غوره کوی استاځی)،

تفسير: له ځينو پرښتو څخه د رسالت کار اخلی مثلاً جبريل عليه السلام او له ځينو انسانانو څخه چه پاک الله د دغه منصب دپاره انتخاب کړی هم دغه د رسالت کار اخلی ښکاره ده چه د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډيره لوړه (اوچته) ده.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ ۢ بَصِيْرٌ ﴿۷۵﴾

بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په تولو اشیاؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی په تولو خبرو د دوی د ماضی او مستقبل تول احوال وینی نو ځکه هغه حق لری چه د هر چا احوال او استعداد ته وګوری او سم له هغه سره ئی د رسالت په منصب فایز او بریالی (کامیاب) کړی ﴿ اللهُ اَعۡلَمُ حَیۡثُ یَجۡعَلُ رِسَالَتَهٗ ﴾ جزء ۸ (د الانعام ۱۲٤ آیت ۱۵ رکوع). حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی له تولو خلقو څخه غوره هغه کسان دی چه د خدای جل جلاله پیغام رسوی، په پرښتو کښی هم هغه پرښتی غوره دی. نو د دوی د هدایتونو پریښودل او د بتانو منل څومره باطل کار دی.

یَعۡلَمُ مَا بَیۡنَ اَیۡدِیۡهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ ؕ وَاِلَی اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡاُمُوۡرُ ﴿۷۶﴾

پوهیږی (الله) په هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او په هغه څه چه وروسته د دوی دی، او خاص طرف د الله ته بیرته ګرځولی کیږی تول کارونه

تفسیر: یعنی هغوی هم اختیار نه لری په هر شی کښی اختیار د الله تعالیٰ دی (کذا فی الموضح) نو خاص الله تعالیٰ ته بیرته ګرځولی شی تول کارونه او هیڅوک د الله تعالیٰ په کارونو کښی د اعتراض حق نه لری، د الله تعالیٰ حکم، تدبیر، د انبیاؤ انتخاب او نور تول کارونه ښه دی او د ده په حکم او اراده سره کیږی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوا ارۡکَعُوۡا وَاسۡجُدُوۡا وَاعۡبُدُوۡا رَبَّکُمۡ وَافۡعَلُوا الۡخَیۡرَ لَعَلَّکُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ۚ﴿۷۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) رکوع کوئ تاسی! او سجده کوئ تاسی! (په لمانځه کښی) او عبادت کوئ تاسی! د رب خپل (نه د بل) او کوئ نیک کارونه (لکه صلة الرحمی او ښه اخلاق) دپاره د دی چه بری ومومئ (په نعمت او جنت سره)

تفسیر: د شرک د غندنی او د مشرکانو د سپکونی څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوی چه تاسی یوازی د خپل یوه خدای تعالیٰ په بندګی لګیا اوسئ! او د هغه په حضور کښی د بندګی سرونه ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کیږدئ! او

نور د ښیګڼی (فائدی) تول کارونه هم خاص د الله تعالیٰ دپاره کوئ څو دنیوی او اخروی ښیګڼی (فایدی) او نیکی مو په برخه شي.

ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «ای مؤمنانو تاسي رکوع کوئ وروسته له دی نه په لمانځه کښی او سجده هم پکښی کوئ!» او دغه حکم ئی ځکه وکړ چه د اسلام په اوله کښی لمونځ تش په قیام او قعود سره ؤ او رکوع او سجده پکښی نه وه بیا دغه دواړه په دغه آیت سره فرض شول او که ئی مقصد مطلق لمونځ وی نو د رکوع او د سجدی ذکر او تخصیص په ئی ځکه کړی وی چه د لمانځه د لویو ارکانو څخه دی او بندګان د رکوع او سجدی په حالت کښی زیات د ستایلو وړ (لائق) دی امام شافعی رحمة الله علیه د رکوع او سجدی له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوی.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿۷۸﴾

او زیار (کوشش) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق د جهاد د هغه سره (چه ورته وړ (مستحق) او لائق دی)، دغه (الله) غوره کړی یئ تاسی او نه ئی دی ګرځولی (نه ئی دی ایښی) په تاسی په دین کښی هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چه ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسی مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو آسمانی کتابونو کښی) او په دغه (قرآن) کښی (هم) دپاره د دی چه شي رسول (ستاسی محمد) شاهد (ښوونکی) په تاسی (د تبلیغ خپل) او چه شئ تاسی (ای مسلمانانو) شاهدان (ښوونکی) په نورو خلقو (دتبلیغ د نورو انبیاؤ) نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ تاسی زکوٰة او ښه تینګ ونیسئ تاسی (دین د) الله دغه (الله) مالک دی ستاسی پس ښه مالک دی (الله) او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی (الله).

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوی چارو د سمون دپاره داسی پوره زیار (کوشش) کوئ چه د دی لوی او اهم مقصد دپاره وړ (مستحق) او لایق او د هغه له شان سره موافق وی آخر د دنیوی مقاصدو د بری او کامیابی دپاره تاسی څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ! دا خو د دین او د آخرت د دائمی بری او کامیابی لاره ده چه په هغی کښی هر څومره زحمت او محنت وموءع بیا هم د انصاف له مخی کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کښی هر قسم کوښښونه، د ژبی وی که د قلم، مالی وی که بدنی شامل دی او هم د «جهاد» تمام اقسام جهاد مع النفس، جهاد مع الشیطان جهاد مع الکفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلین د هغه لاندی داخل دی.

(﴿هُوَاجْتَبٰىكُمْ﴾ دغه الله غوره کری یئ تاسی ای مؤمنانو د خپل دین د طاعت او نصرت دپاره) یعنی له تولو څخه اعلیٰ او افضل رسول او له تولو شرائعو څخه ئی اکمل شریعت درکړ او په تمامه دنیا کښی د الله تعالیٰ د پیغام رسولو دپاره ئی تاسی غوره او منتخب کرئ! او په ګردو (تولو) امتونو باندی تاسی ته فضیلت درویاښه.

(﴿وَمَاجَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ﴾ او نه دی ګرځولی او نه دی ایښی په تاسی په دین کښی هیڅ حرج مشقت او اشکال) یعنی په دین کښی ئی هیڅ داسی یو اشکال نه دی پریښی چه د هغه کول سخت او مشکل وی په احکامو کښی ئی د هر دول (طریقه) رخصتونو او آسانیو لحاظ ساتلی دی دا خو بیله خبره ده چه تاسی یو آسان کار په خپل ځان مشکل وګرځوئ!

(﴿مِلَّةَ اَبِيْكُمْ اِبْرٰهِيْمَ﴾ متابعت وکرئ! ای مؤمنانو د دین د پلار خپل چه ابراهیم علیه السلام دی کله چه ابراهیم علیه السلام د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په اجدادو کښی شامل دی نو ځکه د ګرد (تول) امت پلار شو یا به دا مراد وی چه د عربو پلار دی ځکه چه د قرآن ړومبنی مخاطبان هم دوی وو.

(﴿هُوَسَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ﴾ دغه الله تعالیٰ یا ابراهیم علیه السلام ونوموله تاسی مسلمانان یعنی الله تعالیٰ په پخوانیو کتابونو او په دی عظیم الشان قرآن کښی ستاسی نوم «مسلم» ایښی دی چه معنی ئی حکم منونکی، وفا خوښوونکی دی یا ابراهیم علیه السلام له پخوا څخه ستاسی نوم مسلمان ایښی دی کله چه پخپله دعاء کښی ئی ویلی وو ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ﴾ د البقره (۱۵) رکوع. او په قرآن کښی هم ښائی د هم ده په غوښتنه دغه نوم په تاسی ایښود شوی وی په هر حال ستاسی نوم «مسلم» دی. اګر که نور امتونه هم مسلمانان وو مګر دغه لقب ستاسی له پاره غوره او تاکل (مقرر) شوی دی نو ښائی پری فخر وکرئ.

(﴿لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا﴾ الآیة - دپاره د دی چه شی رسول ستاسی محمد صلی الله علیه وسلم شاهد ښوونکی په تاسی د تبلیغ خپل او چه شئ تاسی ای مسلمانانو شاهدان ښوونکی د تبلیغ د نورو انبیاؤ) یعنی تاسی ئی د دی دپاره غوره کرئ چه تاسی نورو امتونو ته ښوونه وکرئ او رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته ښوونه وکری او دغه امت چه له تولو څخه وروسته راغلی دی.

غرض ئې دا دی چه دی د نورو تولو امتونو غلطۍ اصلاح کړی او ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره وښیۍ ګواکې هغه مجد او شرف چه د ده په برخه شوی دی له هم دی وجه دی چه دی د ګردی (تولی) دنیا معلم (ښوونکی) وګرځی او په تبلیغی جهاد کښې مصروف واوسی.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنی اخیستی دی کله چه د قیامت په ورځ کښې نور امتونه انکار وکړی چه انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کړی او له انبیاؤ څخه شاهدان وغوښتل شی نو دوی به محمدی امت د شاهد په دول (طریقه) ور وړاندی کړی او دغه امت به داسې شاهدی اداء کړی «بیشکه چه دغو انبیاؤ علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کړی دی او د الله تعالیٰ حجت ئې قائم کړی دی» کله چه له دوی څخنی پوښتنه وشی چه دا خبره تاسی ته څرنګه معلومه شوه نو ځواب به ورکړی چه «دغه اطلاع مونږ ته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړی ده چه د ده په صداقت باندی د الله تعالیٰ محفوظ کتاب قرآن کریم شاهد دی» ګواکې دغه فضل او شرف ئې ځکه درکړی دی چه تاسی په یوی عظیم الشانی دعوی کښې د یوه معزز شاهد او ګواه په شان دریدونکی یئ، لیکن ستاسی د دغی شاهدی اوریدل او اهمیت هم ستاسی د معظم رسول په برکت او طفیل سره دی چه هغه به ستاسی تزکیه کوی.

(﴿ فَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ﴾ نو قائموئ سم اداء کوئ سره له تولو حقونو لمونځ او ورکوئ زکوٰة او ښه تینګ ونیسئ دین د الله دغه الله مالک دی ستاسی الخ) یعنی د الله تعالیٰ د انعاماتو قدر وکړئ! او د خپل نوم او لقب، فضل او شرف، پت او عزت وساتئ! او ښه وپوهیږئ چه تاسی د ډیرو لویو لویو کارونو دپاره درولی شوی یئ نو ځکه ښائی چه تاسی پرومبی خپل ځان د ښو عملونو ښه نمونه وګرځوئ! او په هر کار کښې د الله تعالیٰ پړی کلک په خپلو منګلو کښې ونیسئ! او د یوی ذری په اندازه هم د حق له لاری څخه دی خوا او هغه خوا لاړ نشئ! نور تول کمزوری وسائل او وسائط پریږدئ! بیا نو د الله تعالیٰ په فضل او رحمت باندی اعتماد ولرئ! او یوازی هم دغه الله تعالیٰ خپل مولیٰ او مالک وګڼئ! چه له هغه نه بل ښه مالک او مددګار به له کومه ومومئ! **ربنا اجعلنا من مقیمی الصلوٰة ومؤتی الزکوٰة والمعتصمین بک والمتوکلین علیک فانت مولانا وناصرنا فنعم المولیٰ انت ونعم النصیر انت**»

«تمت سورة الحج بفضله ومنه فله الحمد وعلیٰ نبیه الصلوٰة والتسلیم»

سورة المؤمنون مكية وهی مائة وثمانی عشرة آية وست ركوعات رقمها (۲۳) تسلسلهاحسب النزول (۷٤) نزلت بعد سورة «الانبیاء»

د «المؤمنون» سورت مکی دی (۱۱۸) آیات (٦) رکوع لری
په تلاوت کښی (۲۳) او په نزول کښی (۷٤) سورت دی
وروسته د (الانبیاء) له سورت نه نازل شوی دی

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

قَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝١ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي صَلَاتِهِمۡ خَٰشِعُونَ ۝٢

په تحقیق بریالی (بهرمن ـ کامیاب) شوی دی مؤمنان هغه (مؤمنان) چه دوی په لمونځونو خپلو کښی عاجزی کوونکی ویریدونکی دی (له الله نه)

تفسیر: د «**خشوع**» معنی دا ده چه د بل چا په مخ کښی په خوف او هیبت سره ساکن او سرښکته کړی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ﴿خَٰشِعُونَ﴾ تفسیر په «**خائفون ساکنون**» سره کړی دی او د ﴿تَرَى ٱلۡأَرۡضَ خَٰشِعَةٗ فَإِذَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡهَا ٱلۡمَآءَ ٱهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ﴾ آیت هم دلالت کوی چه په «**خشوع**» کښی یو قسم سکون او تذلل معتبر دی.
په قرآن کریم کښی «**خشوع**» د «**وجوه ـ ابصار ـ اصوات او نورو**» صفت درولی شوی دی. او په دغه آیت کریمه د ﴿أَلَمۡ يَأۡنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن تَخۡشَعَ قُلُوبُهُمۡ﴾ کښی د قلب صفت ښوولی شوی دی. معلومیږی چه اصلاً «**خشوع**» د زړه کار دی او د نورو بدنی اعضاؤ خشوع د زړه د خشوع تابع ده کله چه په لمانځه کښی قلب خاشع ـ خائف ـ ساکن او ښکته شی نو خیالات هم د دی خوا او د هغی خوا د مشغولتیا او ګرځیدو څخه فارغ او په هم هغه یو مقصود باندی ټینګ دریږی نو بیا د خوف ـ هیبت ـ سکون خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهریږی مثلاً د اوږو ـ سر ـ او سترګو ښکته غورځول په ادب سره لاس تر نامه لاندی ترلی دریدل ـ دی خوا او هغی خوا ته نه کتل ـ له خپلو کالیو (جامو) او ویښتو او نورو شیانو سره لوبی نه کول ـ د ګوتو نه ترکول ـ او په دی قسم د «**خشوع**» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.
په احادیثو کښی د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه او عبد الله بن زبیر رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه دوی به په لمانځه کښی داسی ساکن
او آرام وو لکه یو بی ساه لرګی. او ویل کیده چه دغه د لمانځه خشوع ده.

فقهاء په دغه مسئله کښې اختلاف لرى چه آيا لمونځ بى له خشوع څخه صحيح او مقبول وى که نه؟ په «**روح المعاني**» کښې ئې ليکلى دى چه خشوع د لمانځه د اجزاء دپاره شرط نه دى هو! د قبول الصلوٰة دپاره شرط دى. څما په نزد دغسى ويل بهتر دى چه د حسن القبول لپاره شرط دى والله اعلم.

دلته د تفصيل ځاى نشته په «**احياء العلوم**» او د هغه په شرح کښې دى تفصيلات وليدل شى! په هر حال مونږ مؤمنانو ته انتهائى فلاح او اساسى نجاح په هم دغه کښې حاصليږى چه سره له خشوع او خضوع خپل لمونځونه اداء کړو. او په هغو اوصافو سره دى موصوف اوسو چه په دغه مبارک آيت کښې اوس بيانيږى.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوى له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ گرځوونکى دى.

تفسير: يعنى په فضولو او بيکارو مشاغلو کښې خپل وقت نه ضائع کوى که کوم بل سړى لغو او چټى (بيکاره) او مهملى خبرى يا افعال کوى نو د هغو له اوريدلو او کتلو څخه مخ اړوى. او ده ته د عبوديت د وظائفو له ايفاء کولو څخه دومره وقت او فرصت نه وى ميسر چه په دغسى بى فائدى جګړو او فضولو خبرو کښې ځان اخته کړى.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُونَ ﴿٤﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوى (تل) د زکوٰة اداء کوونکى دى (چه د مالى فعلى او قولى عباداتو جامع دى).

تفسير: يعنى دغه د دوى عادت دى چه تل زکوٰة اداء کوى او داسى نه دى چه کله ئې ورکوى ـ او کله ئې نه ورکوى ـ غالباً له هم دى جهته د ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ ﴾ په ځاى ئې د ﴿ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُونَ ﴾ ترکيب اختيار فرمايلى دى. گواکى دا ئې ښودلى دى چه د زکوٰة اداء د دوى مستمر کار دى ـ محقق شيخ الهند رحمة الله عليه په «تل د زکوٰة ورکوونکى دى» سره په دغه لورى هم اشاره وکړه. ځينو مفسرينو دلته زکوٰة د طهارت او پاکيزګۍ يا د نفس د تزکيې په معنى اخيستى دى گواکى دغه آيت ئې د ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكّٰى ﴾ او د ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكّٰهَا ﴾ پشان مقرر کړى دى. که دغسى مراد وى نو د هغه مفهوم دى عام کيښود شى چه په هغه کښې د بدن د زړه او د مال پاک ساتل گرد (ټول) داخل شى ـ زکوٰة او صدقات هم يو قسم مالى تطهير دى

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا ﴾ جزء ۱۱ (د التوبة ۱۳ رکوع ۱۰۳آیت) د داسی ویلو چه دغه آیت مکی دی او په مکی معظمی کښی لا زکوٰة نه ؤ فرض شوی، ابن کثیر رحمة الله علیه جواب داسی ورکری دی چه د زکوٰة اصلی مشروعیت په مکه کښی شوی ؤ هو! ـ د هغه د مقادیرو او نصبو او نورو تشخیص وروسته د مدینی منوری له راتگه وشو والله اعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حٰفِظُونَ ﴿۵﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿۶﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْعٰدُونَ ﴿۷﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی فروجو (ځاۍ د شهواتو) خپلو لره ساتونکی دی (له سفاح څخه) مگر پر ښځو خپلو یا پر هغو وینځو چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د دوی پس بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (په ورتلو سره ښځو او وینځو خپلو ته) پس هر څوک چه وغواړی (دفع د شهوت) غیر له دغو (ښځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دی تجاوز کوونکی (له حده)،.

تفسیر: یعنی له خپلی منکوحی ښځی یا وینځی څخه ماسواء بله کومه لیاره د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی په دی کښی زناء ـ لواطت او استمناء بالید او نور گرد (تول) غیرمشروعه صورتونه راغلل ـ بلکه ځینو مفسرینو د «متعه» پر حرمت هم پر هم دغه آیت استدلال کړی دی ـ وفیه کلام طویل لایسعه المقام ـ راجع روح المعانی تحت هذه الآیة الکریمة.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُونَ ﴿۸﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق وی که د مخلوق) رعایت کوونکی دی (چه بیوفائی او خیانت پکښی نه کوی).

تفسیر: یعنی د امانت او قول او اقرار حفاظت کوی ـ خیانت او بد عهدی نه کوی نه د الله تعالیٰ په معاملاتو کښی او نه د بندگانو په چارو کښی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿٩﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (همیشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوی (چه تل ئی سم اداء کوی سره له تولو حقوقو).

تفسیر: یعنی تل لمونځونه د هغو پر اوقاتو، د آدابو او حقوقو له رعایت سره اداء کوی د دنیوی معاملاتو د مشغولیت لامله (له وجی) د الله تعالیٰ له ذکره او فکره نه غافلیږی. تر دی ځایه پوری ئی د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل
(۱): ـ سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول ـ یعنی په زړه او بدن سره د الله تعالیٰ په طرف رجوع او ورمائل کیدل.
(۲): ـ د باطلو ـ لغوو ـ او بیباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بیل ساتل
(۳): ـ د زکوٰة یعنی مالی حقوق اداء کول. یا خپل نفس او مال پاک ساتل.
(٤): ـ نفسانی شهوات پخپل واک (قبضه) او اختیار کښی ساتل.
(٥): ـ د عهد او امانت حفاظت یعنی د ګردو (تولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.
(٦): ـ او په آخر کښی ئی بیا د لمونځونو د قیام تاکید وفرمایه چه په پوره ډول (طریقه) سره ئی حفاظت وکری چه پخپلو اوقاتو او آدابو او شروطو له رعایت سره اداء کړل شی. له دی نه ظاهریږی چه د لمانځه حق د الله تعالیٰ په نزد دیر لوړ او اعلیٰ او خورا (دیر) مهتم بالشان څیز دی چه دلته ئی خپله خبره پر هم هغه باندی شروع او پر هم هغه باندی ئی ختمه کره.

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ﴿١٠﴾ الَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْفِرْدَوْسَ ؕ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿١١﴾

هم دغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږ واړو صفاتو) هم دوی دی وارثان (لائقان نه نور څوک) هغه (وارثان) چه میراث به اخلی (ویریا اعلیٰ جنت د) فردوس (د آدم یا د دوزخیانو برخه به هم اخلی) دوی په دغه (جنت الفردوس) کښی تل پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: د جنت د میراث موندلو په نسبت لازمه معلومات پخوا له دی نه لیکلی شوی دی (دا بیان ؤ د «معاد» نو له دی سره مناسب دی بیان د «مبدا» نو څکه وریسی داسی فرمائی)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ﴿١٢﴾

او قسم دی خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصی (صافی له خیری ویستلی شوی) ختو نه

تفسیر: ځکه چه څمونږ د ګردو (تولو) پلار حضرت آدم علیه السلام له منتخبی او غوره کړی شوی خاوری څخه پیدا کړی شوی دی او برسیره پر هغه تمام بنی آدمان له نطفی څخه پیدا کیږی چه دغه نطفه هم له ځمکی څخه بالوسیله متشکله کیږی چه د منتخبو او غوره کړیو شیانو خواړه او د اغذیه ؤ عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِیْ قَرَارٍ مَّكِیْنٍ ﴿۱۳﴾

بیا وګرځاوه کیښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د منی) په یو قرارګاه محکم (رحم کښی)

تفسیر: یعنی د مور په رحم کښی چه له هغه ځایه بل هیچیری نشی خوځیدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ ؕ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِیْنَ ﴿۱۴﴾

بیا وګرځوله مونږ دا نطفه توته د وینو (کلکه سرینښناکه) بیا وګرځوله مونږ دغه توته د وینو یوه وړه بوټۍ د غوښو بیا وګرځوله مونږ دا بوټۍ د غوښو هډوکی بیا ور واغوستله مونږ دی هډوکو ته (پس له پیدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه بیا مو (ژوندی) پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) پس ډیر لوړ لوی دی شان د الله (په قدرت او په حکمت خپل کښی) چه ډیر ښه پیدا کوونکی (صورت تړونکی) دی (له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت تړونکیو څخه خلقاً)

تفسیر: یعنی د غوښی یوه برخه کلکوی او تری هډوکی جوړوی او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله (لیړ) رګونه ـ پلی ـ تارونه او د بدن نور محتاج الیه د پیدا کولو څخه وروسته غوښی او پوستکی زرغونوی پخوا له دی نه (په ۱۷ جزء د الحج د سورت په (۱) رکوع کښی د انسان د

تخلیق هم دغه کیفیت بیان کړی شوی دی.

﴿ ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ ﴾ - بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) یعنی د روح د پوکولو په سبب ئی له دی نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ چه پر دغه ذی روح انسان وروسته له دی نه د طفولیت (بچپنه)، شباب (زوانئی)، کهولت (پوخ عمر) او شیخوخت (بداوالی) دیر احوال او ادوار او مراحل تیریږی یا دا چه اول جماد ؤ اوس ئی حیوان کړ پخوا ړوند، کوڼ، گونګ ؤ اوس ئی لیدونکی اوریدونکی ویونکی کړ ځکه ځمونږ امام اعظم رحمة الله علیه وائی «که څوک هګی له چا څخه په غصب واخلی او بیا ده څخه چرګوړی شی نو دا غاصب ضامن د هګی دی نه د چرګوړی ځکه چه دا اوس بل څیز شوی دی.»

﴿ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَٰلِقِينَ ﴾ - پس دیر لوی لوړ دی شان د الله په قدرت او په حکمت خپل کښی چه دیر ښه پیدا کوونکی صورت تړونکی دی له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت تړونکیو مصورانو نه خلقاً) یعنی هغه الله تعالیٰ چه په نهایت ښه دول (طریقه) او ښائست د انسان تمام اعضاء او قوی ئی په دیر ښه قالب کښی جوړی کړی دی او د هغه خلقت ئی سم له حکمت سره نهایت موزون او متناسب ګرځولی دی دیر لوی او لوړ ذات او عالی صفات دی اعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فائده: سره له دی چه الله تعالیٰ خالق د تمامو موجوداتو دی یعنی ځمکی، آسمانونه، عرش، کرسی لوح - قلم - جن - ملائک - لمر - سپوږمی ستوری - جبال - بحار - اشجار - انهار او داسی نور دیر اشیاء ئی پیدا کړی دی مګر په هیڅ یوه باندی ئی داسی ثناء په ذات پاک خپل نه ویله لکه په پیدا کولو د انسان له دی نه دا خبره معلومه شوه چه انسان ورته دیر معزز او مکرم دی ځکه ئی فرمایلی دی ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِىٓ ءَادَمَ ﴾ الآیة - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

﴿ ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

بیا بیشکه تاسی پس له دی ژوندی کولو د تاسی (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکی یئ

تفسیر: یعنی ستاسی وجود ذاتی او خانه زاد نه دی بلکه مستعار او د الله تعالیٰ عطاء او بخشش دی لکه چه د موت په لیږلو سره د هغه ګردی (تولی) نقشی ورانوی او تاسی په هغه وقت کښی د مرګ له زورورو او قوی منګلو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی نو معلوم شو چه بل کوم او قاهر قوت او قدرت ستاسی پر سرونو شته چه ستاسی د وجود ژوندون او بقاء زمام ئی تینګ د خپل قدرت په لاس نیولی دی او هر وقت چه اراده او مشیت وفرمائی هغه پریږدی او خوشی کوی ئی یا ئی بیرته راکاږی فسبحان الله احسن الخالقین.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿۱۶﴾

بیا بیشکه تاسی په ورځی د قیامت کښی بیا ژوندی راپاڅول شئ (له قبورو له لپاره د جزاء .

تفسیر: هغه لوی ذات چه اول ځلی ئی پیدا کړی ۇ هم هغه دوهم ځلی هم بیا ژوندی راپاڅوی رومبی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډیر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوی چه دومره یوه لویه کارخانه می خوشی چتی (بیکاره)، بی نتیجی، عبث او د لوبو او ساعت تیری لپاره نه وه جوړه کړی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ پاس په سر د تاسی اووه لیاری (۷ آسمانونه).

تفسیر: د «طرائق» معنی د ځینو مفسرینو او لغویینو په نزد «طبقات» ده یعنی د اسمان اوه طبقی مو لاندی باندی جوړی کړی دی فهذا کماقال ﴿ كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴾ (د نوح ۱۵ آیت (۱) رکوع (۲۹ جزء) او ځینی د «طرائق» معنی لیاری آخلی یعنی اوه لیاری مو جوړی کړی دی چه د پرښتو د تللو او راتللو معبری دی ځینی معاصر مصنفین له ﴿ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴾ څخه د اوو سیاراتو مدارات مرادوی والله اعلم.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِينَ ﴿۱۷﴾

او نه یو مونږ له (ګردو (تولو) احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بی خبره

تفسیر: یعنی هر شیز مو په پوره انتظام او محکموالی او خبرداری سره جوړ کړی دی او د ده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو په سمایهۇ اجرامو او سفلیهۇ مخلوقاتو کښی کوم یو داسی شیز نه دی چه ځمونږ د علم او قدرت له احاطی څخه خارج وی که نه دغه ګرد (تول) نظم ترتیب او تنسیق سره ګډوډ او خراب تراب کیږی.

﴿ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ﴾ الآیة - جزء ۲۷

د الحدید ٤ آیت (۱) رکوع .

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَاَسْكَنّٰهُ فِى الْاَرْضِ ۖ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۭ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه په اندازه (کفاف د خیر او صلاح د خلقو) نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمکه کښې او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دې (اوبو) هرومرو (خامخا) قادر یو (لکه چه قادر یو په نازلولو ئې هم).

تفسیر: یعنې راښکته کړې دي مونږ له لوری د آسمانه اوبه په هغه میچ چه د مخلوقاتو ښیګنه (فایده) پکښې وینو) نه دغومره زیاتې چه بې وقته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي او نه دومره لږې مو درکړې چه ستاسې ضروریاتو ته کفایت ونه کړي.

﴿ فَاَسْكَنّٰهُ ﴾ الآیة - پس ومو درولې حصارې کړې مونږ دغه اوبه په ځمکه کښې الخ) یعنې ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کښې ځبیښې او جذب کوې ئې چه بیا مونږ دغه اوبه ترې د کاریزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو او ترې استفاده کوو یا پخپله دغه اوبه د چینو او زیمونو ځمکو په وسیله بهیږي (یا ئې دروو د ځمکې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفو کښې).

﴿ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۭ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴾ او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دې اوبو هرومرو (خامخا) قادر یو لکه چه قادر یو په نازلولو ئې هم) یعنې که باران دربانده ونه واروو نو څوک به ئې دربانده اوروي؟ او که ئې در باندې اوروو خو د شرب ارواء او د استفادې وسائل او وسائط درڅخه واخلو او تاسې ته داسې قوت او قدرت در نه کړو چه ترې ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره ئې ژورې بوځو چه تاسو ئې ونه شئ ایستلې یا ئې ژر تر ژره وچې او بیا ئې په هوا کښې ګډې کړو یا ئې تروې او سخا کړو دغه کارونه او نورې ګردې (تولې) چارې ځمونږ له قدرته پوره دي نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي او څه به کولې شئ؟.

فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۱۹﴾

پس پیدا کړې دي مونږ تاسي ته په دې (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چه شته تاسي ته په دې (باغونو) کښې میوې ډېرې او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسي (میوې)

تفسیر: یعني په هغو د پسرلي او بهار د لیدلو څخه خوشالیږئ او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکه په ډول (طریقه) او ځیني د غذا په صورت استعمالوئ ا.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چه وځي له (غره د) طور سینا څخه چه زرغونیږي له غوړو سره او له انکولي (سالن) سره دپاره د خوړونکیو.

تفسیر: یعني د خووني (زیتون) ونه چه ترې تیل ووځي چه د مبلو او نورو په مصرف رسیږي او ډیر زیات خلق ئې د کتغ (سالن) په شان استعمالوي ـ د خووني ذکر ئې په خصوصیت سره وفرمایه ځکه چه د هغه فوائد زیات دي او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لري. ځکه د «**التین**» په سورت کښې پرې قسم هم یاد شوی دی د طور غره په لوری نسبت کول هم د هم دغې (خووني) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دي ځکه چه په هغه وقت کښې به هلته د دغې خووني ونې ډېرې زیاتي وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا
مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بیشکه چه تاسي ته په څاروو کښې خامخا عبرت دی چه څښوؤ مونږ تاسي ته له هغو پیو نه چه په ګیډو د دوی کښې دي او شته تاسي ته په دغو (څاروو کښې) منافع (ګټې فائدې) ډېرې او له دوی (د ځینو اجزاؤ څخه خورئ تاسي (شودې غوښې او نور)

تفسیر: د نباتاتو (ترکودي) څخه وروسته د حیواناتو (ساکښانو) ذکر دی یعني د حیواناتو شودې مونږ په خپل قدرت سره پر تاسي څښوو او ډېرې زیاتي فائدې مو د تاسي لپاره د دغو حیواناتو په وجود کښې ایښې دي تر دې چه د ځینو حیواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسي حلال کړی دی .

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿۲۲﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړیو باندې بارولی شئ تاسې (په بر او بحر کښې).

تفسیر: یعنی په وچه کښې د حیواناتو (او نورو نقلیهؤ وسائلو) په وسیله او په اوبو کښې د بېړیو کشتیو (او جهازونو او نورو نقلیهؤ وسائطو) په واسطه (او هم داسې په هوا او نورو کښې) نقل او حرکت کوئ او له یوه لرې ځایه بل لرې ځای ته درومئ! او ډېر درانه شیان او سامان مو پرې باروئ د کشتئ په مناسبت وروسته د نوح علیه السلام قصه هم ذکر فرمائي چه په څه شان الله تعالیٰ پرې بېړۍ جوړه کړه چه د عظیم طوفان په وقت کښې د مؤمنینو د نجات ذریعه وګرځېده، بیا د نوح علیه السلام په مناسبت د ځینو نورو انبیاؤ واقعات هم ذکر فرمائي ښائي دلته د دغو قصصو په بیان کښې دغه طرف ته هم اشاره وی لکه چه په پاس آیات کښې ستاسې د جسماني ضروریاتو د انتظام مذکور ؤ هم داسې پاک رحمٰن ستاسې د روحاني حوائجو او ضروریاتو سر انجامولو دپاره د دنیا له ابتداء څخه د وحی او رسالت سلسله هم قائمه فرمایلې ده یا داسې ووایئ چه پاس د قدرت د دلائلو او نښو د بیان فرمایلو څخه د توحید په لوری متوجه کول مقصود ؤ، نو د هغه د تکمیل دپاره ئې دلته د نبوت سلسله شروع کړه چه په ضمن کښې د انبیاؤ علیهم السلام او د هغه د متبعینو د ښو انجامونو او د مکذبینو او معاندینو د بدو انجامونو تذکره ده څو مو ښه په زړه کښې ځای ونیسي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی ؤ مونږ نوح قوم خپل ته نو وویل (نوح) ای قومه ځما عبادت کوئ تاسې (یواځې) د الله نشته تاسې ته بل هیڅ معبود غیر له دغه (الله) آیا پس نه وېرېږئ تاسې (له عذابه د الله) پس وویل هغو مشرانو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چه نه دی دا نوح مګر

يو انسان دی په شان ستاسی اراده لري د دی خبری چه مشر شي پر تاسی باندی او که اراده وفرمائی الله (د ليږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا ليږلي به ئی وی پرښتي (نه انسانان) نه دی اوريدلی مونږ دا (چه رسول بنی‌آدم وی يا توحيد) په هغو پلرونو څمونږ کښی چه پخوا وو

تفسير: يعني په ده کښی څه فرق شته چه دی رسول شی او تاسی نه شئ؟. دی غواړی چه مشرتوب ځان ته حاصل کړی نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل ئی جوړ کړی دی. که نه که الله تعالیٰ رسول ليږه نو بل سړی پری درېدلی ؤ چه هم دا ئی رالیږلی دی ـ او پرښته به ئی نه وی رالیږلی. مونږ داسی عجيبه خبره له سره نه ده اوريدلی چه يو څمونږ په شان سړی او معمولی انسان د الله تعالیٰ رسول شی او نورو گردو (ټولو) معبودانو ته بد ووائی او له منځه ئی ورک کړی او داسی دعوت او بلنه وکړی چه تاسی يواځی د احد او واحد الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او بل هيڅوک مه منئ! (دغه د نوح عليه السلام د زمانی د کفارو وينا ده).

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌۢ بِهِۦ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا۟ بِهِۦ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مگر يو داسی سړی دی چه په ده پوری نښتی دی ليونتوب سودا پس انتظار کوئ تاسی ده ته تر يوه وقته پوری (چه جوړ شی يا مړ شی)

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانی د کفارو وينا ده چه معلوميږی چه د دی غريب دماغ خراب او فکر ئی له کاره وتلی دی که نه د گرد (ټول) قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيکونو له اصوله مخالف داسی خبری به ئی ولی له خولی ايستلی چه هيڅوک پری يقين او باور نشی کولی! آيا که دا کار ښکاره ليونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چه تاسی څو ورځی صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! گوندی څه مدت وروسته دی په سد او په هوش راشی ـ او د جنون او د سودا د دغی دوری څخه افاقه ومومی او جوړ شی ـ يا دی پخپلو هم دغو ويلو ويلو کښی مړ شی او سا ئی وخيژی او دغه قصه پای (آخر) ته ورسيږی (العياذ بالله)

قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وويل (نوح) ای ربه څما مدد وکړه له ماسره په سبب د دی چه تکذيب ئی وکړ څما.

تفسير: يعني کله چه د نوح عليه السلام گرد (ټول) زيار (محنت) او کوښښ بيکاره ثابت شو

- او د نهه نیمو سوو کلونو گرد (تول) زیار (محنت) او زحمت ئی ورته بی ثمره او بی نتیجی څرگند شو. او موفق نه شو چه دغه کفار د ضلالت له لیاری څخه چپ او د هدایت پر سمه لیاره ئی ور روان کړی نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض او فریاد وکړ چه یاالله! اوس د دغو اشقیاؤ په مقابل کښی ځما امداد وفرمایه ځکه چه ظاهراً دغه خلق ځما د تکذیب څخه مخ گرځوونکی نه دی او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکی دی.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ ٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ فَٱسْلُكْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَٰطِبْنِى فِى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿۲۷﴾

پس وحی وکړه موږ دغه (نوح) ته داسی چه اوس جوړه کړه یوه بیړی په لیدلو (ساتلو) ځموږ او په وحی (امر او ښوونی) ځموږ پس کله چه راغی امر (حکم) ځموږ (پر نزول د عذاب سره) او راوختیده (په اوبو) تنور پس ورننباسه (سواره کړه) په دی بیړی کښی له هره قسمه جوړه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان) مگر مه ننه باسه هغه څوک چه ړومبی شوی ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه او مه کوه خبری له ما سره په باب د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو باندی چه) بیشکه دوی غرق کول شی.

تفسیر: دغه قصه پخوا له دی نه د «هود» په سورت او نورو ځایونو کښی تیره شوی ده هلته دی د دغو الفاظو تفسیر ولوست شی.

یعنی کفار اگر که ستا له کورنۍ څخه هم وی له خپله ځانه سره ئی مه سوروه! ځکه چه د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعی حکم صادر شوی دی او د دغی فیصلی اجراء او انفاذ یو حتمی او ضروری کار دی. اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصی دپاره هیڅ یوه سعی او کوښښ مه کوه!

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چه برابر شوی وختلی (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چه له تا سره دی پر بیړی باندی نو ووایه چه تول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چه خلاص ئی کړو مونږ له قومه ظالمانو (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ مونږ له دوی څخنی بیل کړو او له عذابه څخه ئی مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای نوح په وقت د کوزیدو د تا له بیړی نه) ای ربه ځما کوز کړه ما په یو داسی ځای کښی چه مبارک برکتناک وی حال دا چه ته خیر (ډیر غوره) له تولو کوزونکیو څخه ئی.

تفسیر: یعنی په بیړی کښی ښه د هوسائی (آسانئ) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کښی چه مو له بیړی څخه ښکته کوی هلته هم څه رېړ (زحمت) او تکلیف راپیښ نشی! او په هر ډول (طریقه) او په هر ځای کښی دی ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وی!

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

بیشکه په دغه (قصه د نوح) کښی خامخا دلائل (د عبرت او قدرت ځمونږ) دی او بیشکه یو مونږ خامخا ازمویښت کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: چه کوم یو د دغو د اوریدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوی؟ او کوم یو ئی نه حاصلوی ﴿ وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴾ (د القمر (۱) رکوع (۱۵) آیة (۲۷) جزء).

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيْهِمْ رَسُوْلًا
مِّنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ
الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ﴿۳۳﴾

بیا پیدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه د دغه نوح) یو اهل د زمانی نور (عادیان یا ثمودیان) پس ولیږه مونږ په هغو کښې یو رسول (هود یا صالح) له دوی څخه (وویل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسی) چه عبادت کوئ تاسی (یواځی) د الله نشته تاسی ته بل هیڅ برحق معبود بی له الله آیا پس نه وېرېږئ تاسی (له عذابه د الله). او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبی) څخه هغه کسان چه کافران شوی وو او نسبت د دروغو ئی کړی وو ملاقات د آخرت ته او نعمتونه ورکړی ؤ مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کښې نه دی دا (نبی) مگر یو بشر سړی دی په مثل د تاسی چه خوری له هغه (څیزه) چه خورئ ئی تاسی له هغه نه او څښی له هغه څیز چه څښئ ئی تاسی له هغه نه

تفسیر: یعنی عادیان یا ثمودیان پر دی خبری باندی نه وو معتقد چه وروسته له مرگه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کیدونکی یو ـ او داسی به ئی گڼل چه فقط هم دغه د دنیا ژوندون او د هغی عیش او آرام څمونږ په برخه کښې دی ـ او پرته (علاوه) د معاش د معاد هیڅ فکر به له هغوی سره نه ؤ ـ گواکی دنیوی عیش او عشرت د هغوی د نیالی (تولایی) او برستنی په شان گرځیدلی ؤ نو ځکه د خپلو رسولانو د تبلیغ او ارشاد په مقابل کښې به ئی داسی چټی (بیکاره) خبری کولی چه نه دی دغه ویونکی مگر یو سړی دی په مثل د نورو چه خوری له هغه څیزه چه خورئ تاسی له هغه نه او څښی له هغه څیزه چه څښئ ئی تاسی له هغه نه یعنی په ظاهر کښې هیڅ یو داسی امتیاز او خبره په ده کښې نشته چه تاسو ئی نه لرئ.

وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۳۴﴾

او (قسم دی) خامخا که فرمان یوړو تاسی د یوه انسان په شان خپل بیشکه چه تاسی په هغه وقت کښې خامخا له زیانکارانو څخه یئ.

تفسیر: یعنی له دی نه به لویه خرابی او ذلت څه وی چه د خپل ځان په شان د یوه بل معمولی

انسان سری تابع - خادم او مطیع شئ او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم او مطاع وګرځوئ!.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

آیا وعده کوی له تاسی سره (او ویروی مو دغه هود یا صالح په دی (چه بیشکه تاسی کله چه مړه شئ او شئ خاوری او هډوکی نو بیشکه چه تاسی به راایستل کیږئ (له ځمکی په بعث سره) ډیر لری دی ډیر لری دی (چیری کیدی شی) هغه څیز چه تاسی سره ئی وعده کولی شی.

تفسیر: دغه هم د کفارو وینا ده یعنی خومره له عقل څخه بعیده خبره وائی چه د وراسته هډوکی هغه بخرکی چه له خاورو سره بیخی ګډود شوی دی بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندی راپاڅولی کیږی. نو ښه تاسی (ای کفارو!) پخپله فکر وکړئ چه په داسی چټی (بیکاره) او مهملو خبرو باندی څوک باور کولی شی چه له عقله او صحت څخه لری وی؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

نه دی دا ژوندون مګر هم دا ژوندون ځمونږ د دنیا چه مرو او ژوندی کیږو او نه یو مونږ بیا ژوندی پورته کړی شوی وروسته له مرګه

تفسیر: یعنی (دغه کفار وائی) چیری دی آخرت او چیری دی حساب او کتاب په څه چه مونږ پوهیږو خو هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده چه مونږ ئی ګورو او هغه هم دا یو ژوندی کیدل او یو مړه کیدل چه د ګردو (تولو) تر سترګو لاندی جریان لری یو ځیږی (پیدا کیږی) او بل مری او زیات له دی نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چه تړلی ئی دی پر الله دروغ او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکی.

تفسیر: یعنی کفار وائی د دغه سړی دغه وینا چه زه د الله نبی یم او الله مړی بیا له سره ژوندی کوی ثواب او عقاب جزاء او سزا ورکوی ـ دغه دواړه دعاوی داسی دی چه هغه مونږ له سره نه شو منلی نو خامخا داسی جگړی نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتی دی؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کیږی؟ نو بالآخر پیغمبر د کفارو د داسی خبرو اترو څخه سخت متأثر شو او له هغه منکرانو څخه بی‌هیلی او ناامیده شو، او داسی دعا ئی وکړه

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾

وویل (هود یا صالح) ای ربه ځما مدد وکړه له ما سره په سبب د دی چه دروغجن ئی وبللم زه (او ځما رسالت ئی ونه مانه) نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چه) پس له لږ مدت خامخا وبه گرځی (دغه عادیان یا ثمودیان) پښیمانه (په دغه کفر او تکذیب خپل)،

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب ورتلونکی دی چه وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوری او نه به څه نفع وررسوی.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونیول دوی چغی د هلاک په حق (او عدل) سره

تفسیر: له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) دغه مترشح کیږی چه دغه قصه د «ثمود» وه چه د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوی دی او پر «عاد» سخت باد آلوتی ؤ. او چا ویلی دی چه دغه قصه د عادیانو ده چه د اعراف په سورت او په هود او په شعراء کښی په قصی د نوح پسی هم دغه ذکر دی نو بناء پر دغه هر بیخ کن عذاب ته «صیحه» وایه شی. نو ځکه دلته هم صیحه ذکر شوه.

فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

پس (هلاک شول نو) وگرځول مونږ دوی شاوړی (خس خاشاک د سیلاب) پس لری والی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنی لکه چه سیلاب (ځیان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړی هم داسی د الله

تعالیٰ عذاب په سیلاب کښې دوی هم وبهیدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ۝۴۲ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ۝۴۳

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعیب). نشی ړومبی کیدی هیڅ قوم له وعدی مقرری خپلی او نه وروستی پاتی کیدی شی تری.

تفسیر: یعنی هر قوم چه د خپلو انبیاؤ تکذیب وکړی ګرد (تول) په همغو خپلو مقرره ؤ وعدو سره هلاک کیږی، هر میعاد او هره نیته چه د هر قوم دپاره مقرره شوی ده هغه د یوی شیبې (دقیقی) له مخی هم نه وړاندی او نه وروسته کیږی.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ؕ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ۝۴۴

بیا ولیږل مونږ رسولان خپل حال دا چه یو په بل پسی پیوست ؤ هر کله چه رابه غی کوم امت ته رسول د دوی نو دروغجن به ئی وباله دی پس پرله پسی به کړل مونږ ځینی د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کښې) او وګرځول مونږ دوی تشی قصی (د تعجب په عالم کښې)، پس لری والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چه نه راوړی ایمان (په مؤمن به شیانو باندی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د رسولانو قطار (لیر) او سلسله وتړله او یو په بل پسی ئی نبی ورلیږه ـ او د مکذبینو هم د یوه پسی د بل تباه فناء او بربادیدل جاری ؤ ـ له یوه جانبه د انبیاؤ بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لګیدل ـ لکه چه په هم دغه سلسله کښې ډیر اقوام سره تباه شول چه د هغوی شخه ماسواء د حیرت او عبرت ډکی قصی او افسانی بل هیڅ شی نه دی پاتی ـ او نن د هغوی داستانونه یواځی د پند نصیحت او عبرت دپاره ویلی او آورولی کیږی.

(تتری) اصلاً (وتری) وه چه (یا) ئی د تانیث ده او (واو) ئی لکه (تراث) په (تاء) سره مبدل

شو چه له (وتر) څخه ماخوذ دی او مقابل د جفت دی یعنی یو یو.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾

بیا ولیږه مونږ موسیٰ او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره او په برهان دلیل سند ښکاره سره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته پس کبر سرکشي ئې وکړه (له ایمانه) حال دا چه ؤ دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسیٰ)

تفسیر: نو ځکه د الله تعالیٰ پیغام ئې په خاطر کښې رانه وړ چه د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بیخي خراب او مختل کړی ؤ.

فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وویل (قبطیانو) آیا پس ایمان راوړو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان ځمونږ حال دا چه قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دی.

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بنی اسرآئیل خو ځمونږ مریبتوب او مزدوری کوی نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوؤ سړیو سیادت او مشرتوب څرنگه منلی شو؟

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسیٰ او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره) او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (د توریت) ښائی چه دغه (بنی اسرائیل) سمه صافه لیاره ومومی (په دی توریت سره).

تفسیر: یعني د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني‌اسرآئیلو ته توریت شریف مرحمت کړه څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي او تر جنت او د الٰهي د رضاء تر منزل پوري ورسیدی شي.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿۵۰﴾

او ګرځولی وه مونږ (قصه د) ځوی د مریمی او د مور د ده (مریمی) (یو لوی) دلیل (د قدرت) او مونږ ځای ورکړی راوستي ؤ دوی هسکی (اوچتی) ځمکی ته چه خاونده د قرار ده (چه اوسیدونکی ئی په ارام دی) او خاونده د اوبو پاکو صافو بهیدونکو ده.

تفسیر: یعني دغه د الٰهیه ؤ قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی چه یوائځي د مور له ګیدی ئی بی له پلاره حضرت عیسیٰ علیه السلام پیدا کړی دی لکه چه په «آل عمران» او د «مریم» په سورت کښي د دی تقریر لیکلی شوی دی.
(«ربوة» هسکی (اوچتی) ځمکی ته وایه شي چه بیت المقدس یا دمشق یا مصر ؤ او پخپلو نورو شاؤ خوا ځمکو باندی لوړه ده) ښائي دا هم هغه هسکه (وچته) ځمکه یا غونډی وی چه د لنګون په وقت کښي هلته حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها تشریف درلود (لرلو). لکه چه د «مریم» د سورت دغه آیات پری دلالت کوی ﴿فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا﴾ چه دغه ځای هسک (اوچت) ؤ او تری لاندی چینه یا ویاله بهیده - او د خرما ونه هغه ته نژدی وه (کذافسره ابن کثیر رحمه الله) لیکن نور مفسرین داسی لیکی چه دغه د حضرت مسیح د هلکتوب د وقت معامله ده «هیرودس» نامی یوه ظالم باچا له نجومیانو څخه آوریدلی ؤ چه حضرت عیسیٰ علیه السلام به مشر او سردار کیږی نو دغه باچا په هم هغه هلکتوب کښي له ده سره دښمن شوی ؤ - او غوښت ئی چه په کومه پلمه (تدبیر) سره ئی ووژني حضرت بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها په ربانی الهام سره ماموره شوه چه دی له خپله ځانه سره (مصر) ته بوځي - او د هغه ظالم باچا د مړ کیدلو څخه وروسته بیرته شام ته راغله لکه چه د «متی» په انجیل کښي دغه واقعه مذکوره ده او د مصر هسکتوب (اوچتوالی) د نیل د سیند په اعتبار دی که نه دوبیده به او «ماء معین» د نیل اوبه دی لکه چه پاس مو ولیکل ځینی له «ربوة» څخه چه د هسکی (اوچتی) ځمکی په معنی ده شام یا فلسطین مرادوی او دغه خبره هیڅ بعیده نه ده په هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه کښي چه دی ته د ولادت په وقت کښي ځای ورکړی شوی ؤ - د دغی خطری او ویری په وقت کښي هم هغلته ورته پناه ورکړی شوی وی والله اعلم. په هر حال له اهل الاسلام څخه هیچا له

«ربوة» څخه «کشمیر» نه دی مراد کړی ـ او نه د حضرت مسیح قبر یی په «کشمیر» کښی ښوولی دی. البته د مولٰنا شبیراحمد العثمانی الهندی د ملک او د زمانی ځینو زائغینو له «ربوة» څخه «کشمیر» مراد کړی دی چه د هغه ثبوت له تاریخی حیثیته نشته او محض کذب او دروغ ترل دی د (خان یار) په محله د (سری نګر) په ښار کښی هغه قبر چه د «یوز آسف» په نامه مشهور دی او د هغه په نسبت د «تاریخ اعظمی» مصنف محض عام افواه نقل کړی دی چه «خلق دغه قبر د کوم نبی قبر ښیی دغه کوم شهزاده ؤ چه له بل ملک څخه دلته راغلی دی» هغه ته د حضرت عیسٰی علیه السلام قبر ویل په انتهائی درجه بی‌حیائی او سفاهت دی. داسی اتکلی او له خپله ځان په جوړ کړیو چرتونو (خیالونو) سره د حضرت مسیح علیه السلام حیات باطل درول پرته (علاوه) له خبط او جنونه بل هیڅ شی نه دی که مو د دغه قبر تحقیق مطلوب وی او دغه مو په کار وی چه «یوز آسف» څوک ؤ؟ نو د امرتسری جناب منشی حبیب الله صاحب هغه رساله مطالعه کړئ چه خاص پر هم دغه موضوع په نهایت تحقیق او تدقیق سره لیکلی شوی ده ـ او په هغی کښی ئی د دغه مهمل خیال بوده او تنسته ئی بیخی سره شلولی او په هواء ئی الوځولی ده. فجزاه الله تعالیٰ عناوعن سائر المسلمین احسن الجزاء!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا ۖ

ای رسولانو خورئ تاسی له طیباتو (پاکیزه ؤ طعامو) څخه او وکړئ تاسی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د ګردو (ټولو) انبیاؤ په دین کښی هم دغه یو حکم شته چه حلال خوراک له حلالی لیاری څخه ګټئ! او نیک کارونه کوئ! او ښائی چه په نیکو کارونو کښی ګرد (ټول) خلق سره مشغول او مصروف اوسی لکه چه ګردو (ټولو) انبیاؤ په نهایت مضبوطی او استقامت سره د حلال اکل ـ د مقال صدق ـ او د نیکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکیدات کول. د عظیم‌الشان قرآن په بل ځای کښی دغسی حکم چه دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی عامةالمؤمنین ته ورکړی شوی دی په دغه کښی د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام له ذکره سره خاص مناسبت لری. له احادیثو څخه معلومیږی چه «د هر چا خوړل، ښبنل، اغوستل چه له حرامو څخه وی د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښائی چه وکړه شی» په ځینو احادیثو کښی دی «هغه غوښه چه د حرامو څخه زرغونه شوی وی د دوزخ اور د هغه زیات حقدار دی.» (العیاذبالله).

إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه زه پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم خبردار یم.

تفسیر: یعنی حلال خوړونکیو او نیک کار کوونکیو ته ښائی چه داسی عقیده ولری چه الله تعالیٰ د ده له ګردو (ټولو) پټو او ښکاره‌ؤ احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوی. دغه اګر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کښی خطاب دی مګر په واقع کښی د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دی.

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بیشکه دا (سماوی دین چه توحید او نور مؤمن به شیان دی ای رسولانو) دین د تاسی (او د امتیانو د تاسی د ټولو) دی په دی حال کښی چه دین یو دی او زه رب د تاسی یم نو وویریږئ له ما. پس پری کړ (امتیانو د دوی) دین خپل په منځ خپل کښی ټوټی ټوټی

تفسیر: یعنی د اصولو په اعتبار د ګردو (ټولو) انبیاؤ دین او ملت یو او د ګردو (ټولو) الله هم یو دی چه د هغه د عصیان څخه تل ویره په کار ده لیکن خلقو په دغه واحد اصل کښی اختلاف وغورځاوه او د دین اصل ئی سره ټوټی ټوټی کړ او بیلی بیلی لیاری ئی په کښی جوړی کړی، پخپل سر د آراؤ او اهواؤ په متابعت په سلهاو فرقی او مذاهب جوړ شول انبیاؤ دغه تفریق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنه‌ؤ او امکنه‌ؤ او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف ؤ او په اصول‌الدین کښی ګرد (ټول) سره بالکلیه متفق ؤ ـ مفسرینو عموماً د دی آیت تقریر هم داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی ـ «د هر نبی په لاس الله تعالیٰ هره هغه خرابی چه په هغه وقت کښی د خلقو په منځ کښی وه اصلاح فرمایلی ده، وروستنیو خلقو داسی وګڼل چه د هغه احکام سره بیل بیل دی، بالاخر څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معرفت د دغو ګردو (ټولو) خرابیو او بدعتونو اصلاح او د ګردو (ټولو) خرابیو علاج یو ځای ور ووښول شو، اوس ګرد (ټول) حقه ادیان سره یو ځای او یو دین شوی دی» او ګرد (ټول) اقوام تر یوه بیرغ لاندی ټول کړی شوی دی.

كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چه هر یو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دین) چه له دوی سره دی

خوشال دی

تفسیر: (پخاکی پری وهی) یعنی داسی به ئی ګڼل چه یواځی هم دغه مونږ پر حق دین یو او ځمونږ هم دغه لیاره سمه او صافه لیاره ده.

عاقل په پوه نازیږی ؤ مجنون په جنون - کل حزب بما لدیهم فرحون

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پریږده (ای محمده!) دوی په ګمراهی خپلی کښی تر یوه وقته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د انبیاؤ په متفقهؤ هدایاتو کښی ګوندونه (دلی) جوړ کړل او سره بیلی بیلی فرقی او ملتونه ئی قائم کړل - او هره فرقه یواځی پر هم هغو خپلو عقائدو او خیالاتو د زړه له کومی (منځه) تینګه ولاړه ده او په هیڅ ډول (طریقه) له هغه څخه مخ نه اړوی، اګر که ته ډیر پند او نصیحت هم وفرمائی. نو تاسی په دغه غم کښی خپل ځان زیات مه کړوئ! بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ! چه دوی د غفلت او جهالت په نشو کښی ډوب او نشه پراته وی څو هغه موعوده ساعت ورسیږی او د دوی سترګی تیغی تیغی پاتی شی - یعنی موت یا د الله تعالیٰ عذاب د دوی پر سرونو او شاو خوا وګرځی.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آیا ګمان کوی دوی د دی چه بیشکه هر هغه شیز چه ورکوو ئی مونږ دوی ته (په دنیا کښی مدد ورسره کوو) په هغه شیز له ماله او (له) ځامنو چه تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامو نه ده داسی) بلکه نه پوهیږی دوی (چه دا استدراج او امهال دی)

تفسیر: هم دغه د دوی خیال ؤ. لکه چه ویل به ئی. ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ (د السبا (٤) رکوع (٣٥) آیة (٢٢) جزء) یعنی که مونږ د الله تعالیٰ په نزد مردود او مبغوض وی نو دعه مال او دولت او اولاد او نور ئی ولی مونږ ته په دغه وفرت او کثرت سره

راکړی دی؟ یعنی په دی نه پوهیږی چه د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چه دوی ته ورکاوه کیږی په هم دغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر خندو (غاړو) پوری ډکیږی. ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾ جزء ۹ (د الاعراف ۱۸۲ - ۱۸۳ آیت ۲۳ رکوع)

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾

بیشکه هغه کسان چه دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکی دی تل،

تفسیر: یعنی صادق او خالص مؤمنون سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دی بلکه تل تر تله د الله تعالیٰ له ویری څخه لړزیږی او ویریږی چه الله تعالیٰ دی نه کړی چه دغه انعامات او احسانات چه پر مونږ په دغه دنیا کښی شوی دی امهال او استدراج وی! د حسن بصری رحمة الله علیه مقوله ده **ان المؤمن جمع احساناً وشفقة وان المنافق جمع اساءة وامناً** ـ مؤمن نیکی کوی او ویریږی او منافق بدی کوی او له سره ئی فکر خراب نه وی».

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چه دوی په آیتونو (د قرآن) د رب خپل ایمان راوړی،

تفسیر: یعنی پر کونیهؤ او شرعیهؤ آیتونو دواړو باندی یقین او داسی عقیده لری چه هر شی دلته راد مخه کیږی هغه عین الحکمت او صواب دی. او هر هغه شی چه هلته را د مخه کیږی هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چه راکاوه کیږی هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۹﴾

او هغه کسان چه دوی په رب خپل پوری نه شریکوی (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنی پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دی او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوی د خفی یا جلی شرک یوی شائبی ته د راتللو موقع نه ورکوی.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾

او هغه کسان چه ورکوی هر هغه چه ورکوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چه زړونه د دوی ویریدونکی دی (له عدم قبول ځکه چه) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکی دی،

تفسیر: یعنی څه پوهیږو چه هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځی که نه؟ د الله تعالیٰ په لیاره کښی د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کښی دغه ویره او اندیښنه وی او پر خپل عمل باندی نه مغروریږی او سره له نیکی کولو هم ویریږی.

أُولَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَهُمۡ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډیر تلوار (او رغبت) کوی په نیکیو (طاعاتو) کښی او دوی هغو (نیکیو) ته ړومبی کیدونکی دی (له نورو خلقو نه)

تفسیر: هم په دنیا کښی او هم په آخرت کښی کما قال الله تعالیٰ ﴿ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا وَحُسۡنَ ثَوَابِ ٱلۡأٓخِرَةِۗ ﴾ (٤ جزء د آلعمران ١٤٨ آیت (١٥) رکوع نو په
حقیقت کښی اصلی نیکی په صالحهؤ اعمالو حمیدهؤ اخلاقو او فاضلهؤ ملکاتو کښی وشوه نه په اموالو او اولادو کښی لکه چه د کفارو گمان ؤ.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ وَلَدَيۡنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلۡحَقِّۚ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه کوو تکلیف پر هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده او مونږ څخه یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامی) دی چه بیانوی حق رښتیا او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شی (په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه اعمال او خصال چه پاس بیان کړی شول کوم داسی مشکل کار نه دی چه د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وی څمونږ عادت داسی نه دی چه پر خلقو د مالا یطاق شیانو تکلیف وکړو دغه گردی (تولی) خبری داسی دی چه که تاسی توجه وکړئ نو پخپله ئی حاصلولی شئ. هغه کسان چه د کاملینو سابقینو درجی ته نشی رسیدلی، دوی دی هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسی سعی او کوښښ وکړی چه پری مکلف دی. د هر یوه اعمال څمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کښی درجه په درجه لیکلی موجود دی چه د قیامت په ورځ د گردو (تولو) په مخ کښی پرانستلی او کیښودلی کیږی او د هغه سره موافق به دوی ته

جزاء ورکوله کيږي چه په هغه کښې د يوې ذرې په اندازه هم ظلم او تيرى نه کيږي او نه د چا کومه نيکي ضائع کيږي او نه ئې اجر کم ورکاوه کيږي نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولى کيږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿۶۳﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کښې دي له دغه (قرآنه يا د صلحاؤ له اعماله) او شته دوى ته عملونه (ناپاکه او کارونه بيباکه) غير له دى (شرکه د دوى) چه دوى د هغو عملونو کوونکي دي (نو به پرې بيامومي جزاء او هم دوى به داسي په غفلت او معصيت کښې مشغول اوسيږي).

تفسير: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بې پروا او په دنيوي نورو چارو کښې شاغل او لګيا دي او له سره له هغو شخه نه وزګاريږي چه د آخرت په طرف توجه وکړي يا ئې دا مطلب چه د دوى په زړونو کښې کفر او نفاق ځاى نيولي دي او دوى د شک او تردد، غفلت او د جهالت په تورو تيارو موجونو او چپو کښې ډوب شوي دي لويه ګناه خو دغه شوه باقي له دې نه ماسواء نور دير ګناهونه هم شته چه دوى ئې سره تولوي او د يوې شيبې له مخې هم له هغه شخه نه دي جلا (جدا) او نه بنائي هم ترې جلا (جدا) شي ځکه هغه بد اعمال چه د دوى په حق کښې د دوى د بد استعداد لامله (له وجې) مقدر شوي دي هغه به هرومرو (خامخا) دوى کوي او خامخا د هغه جزاء به هم مومي.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿۶۴﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿۶۵﴾

تر هغه پورې کله چه ونيسو مونږ (هم هغه) غنيان (غتان متنعمان) د دوى په (دنيوي) عذاب (د قتل يا قحط يا نور، نو) ناڅاپه دوى به فريادونه کوي (تنداري وهي). مه کوئ فرياد نن ورځ (ځکه چه) بيشکه تاسي سره له مونږ شخه هيڅ مدد به ونه کړى شي (په خلاصولو کښې له عذابه).

تفسير: يعني څه وقت چه په دنيوی يا اخروی عذاب کښې مبتلا شي نو ژاړی او سخت شورماشور اچوی چه مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکره! ښه په دغه وقت کښې به د دوی نجات ورکوونکی څوک وی نو حکم صادريږی چه چپ شئ! له سره شورماشور مه کوئ! چه دغه گردی (تولی) ژړا او انگولا مو بيکاره ده نن هيڅوک ستاسی نصرت او مرسته (مدد) نشی کولی او نه مو ځمونږ له عذابه خلاصولی شی لکه چه د دغه عذاب يوه نمونه د مکی معظمی کفارو ته د «بدر» په غزا کښې وروښودله شوه چه هلته د کفارو لوی لوی مشران ووژلی او بنديان شول چه ښځو او لونو او خويندو ئی تر مياشتو پوری په هغوی پسی ژړل او د خپلو سرونو ويښتان به ئی شکول او خپل ځانونه به ئی وهل او تکول خو له دغو گردو (تولو) شورماشوره او نارو او سورو څخه ئی هيڅ شی په لاسو ورنغلل يو ځلی چه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د دوی د ظلم او ستم څخه متأثر او متألم شو د دوی په حق کښې ئی ښيرا وفرمايله نو تر اوو کلونو پوری پر دوی قحط (سوکړه) مسلطه شوه او دوی د لوږی له لاسه تر مردارو هډوکو او څرمنو پوری هم وخوړل او د وينو څښلو ته هم وار ورسيد بالاخر د رحمة للعالمين په حضور کښې حاضر شول او د رحم او شفقت وسيله ئی وروړاندی کړله او د دعاء غوښتنه ئی تری وکړله بيا پاک الله د دوی له سرونو هغه عذاب پورته کر په دغه وقت کښې نه «لات» د دوی په کار ورغلل او نه ئی «هبل» او «نائله» په درد وخوړل.

او وبه ويل شي دوی ته په عين د ژړا او فرياد کښې داسی چه)

قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿۶۶﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖۗ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

په تحقيق ؤ آياتونه (د قرآن) ځما چه لوستلی به شو پر تاسی (هر وقت) پس وئ به تاسی په پوندو خپلو چه بيرته به گرځيدئ (او نه به مو مانه کلام ځما) په دی حال چه کبر کوونکی به وئ په دی (قرآن يا محمد يا کعبه) حال دا چه د شپی قصی کوونکی به وئ (په طعن د مقدساتو کښې) مسخری به مو کولی پريښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او تری تښتيدئ به)،

تفسير: شيخ الهند رحمة الله عليه د دی آيت ترجمه داسی کړی ده «تاسو ته آورول کيده ځما آيتونه نو تاسی به په پوندو خپلو پر شا مندی وهلی له هغه سره تکبر کوونکی يو قصه ويونکی لره پريښوونکی (يا يو قصه ويونکی ئی گڼلی يا ويلی به مو پريښوده) يعني ولی اوس شور او ماشور لگوئ او ناری سوری وهئ هغه وقت مو په ياد راوړئ چه رسول الله صلی الله عليه وسلم به

تاسی ته د الله تعالیٰ آیاتونه آورول او تاسی به په ډیر سرعت سره تری تښتیدئ او د هغو آیاتونو آوریدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله بلکه ستاسی کبر ـ غرور او ځانمنمی (خودنمائی) به له سره تاسی ته اجازه نه درکوله چه هغه ومنئ، یا د انبیاء الله علیهم الصلوٰة والسلام خبرو ته لږ غوږ کیږدئ! یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له مجلسه داسی تښتیدل لکه چه دوی (العیاذبالله) د کومی چټی (بیکاره) او فضولی قصی له آوریدلو څخه په تنګ شوی، تری لاړ شوی وی. یا به د ﴿ سٰمِرًا تَهْجُرُونَ ﴾ مطلب دا وی چه د شپی له مخی به دوی په حرم شریف کښی کیناستل او د دی په ځای چه مؤمنان شی او په حرم محترم کښی عبادت وکړی ـ او تری چار چاپیر طواف وکړی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به ئی خبری کولی او راز راز (قسم قسم) قصی او افسانی به ئی له خپله ځانه جوړولی، چا به ورته کودګر ساحر ویل چا به د شاعری نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل ـ بل به بل شی اورول ـ او هم داسی په چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو او بیهوده هذیانو کښی به مشغول او لګیا وو ـ نو اوس د خپلو هغو چارو خوند وڅکئ! له دغه شورماشور کولو او نارو سورو وهلو څخه هیڅ یوه ګټه (نفع) او فایده تاسی ته نه در رسیږی او هیڅوک مو له دغه عذابه نشی خلاصولی.

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَاْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾

آیا پس فکر نه کوی (کفار) په دی وینا کښی (چه قرآن دی) آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه (چه رسول او قرآن دی او) نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوی).

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کښی غور او فکر نه کوی که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کیده چه بلاشبهه دغه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه کلام دی چه په هغه کښی د ګردو (ټولو) امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی چه الفاظ ئی موجز او معجز او معانی ئی واضح او لائح دی او مصدق او مؤید د نورو د سماوی کتابونو او انبیاؤ دی. آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه چه نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته یعنی نصیحت کوونکی به تل ؤ یا به انبیاؤ الله علیهم السلام یا به د انبیاؤ اتباع. او آسمانی کتابونه هم پرله پسی نازلیدل ـ کله یو او کله بل کله به یو ځای او کله به بل ځای کښی او دغه کومه نوی خبره نه ده چه د هغی مثال او نمونه به پخوانیو ازمنهؤ کښی نه ده لیدلی شوی. هو! دغه ډیر اکمل او خورا (ډیر) اشرف او اقدس کتاب چه اوس نازل شوی دی په دغه لوی شان اعلیٰ مرتبی سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی نو د دی مقتضی داسی وه چه لا زیات ښائی د دغه نعمت قدر مو کړی وی ـ او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی او د هغه د غږ په مقابل کښی به مو «لبیک!»

ویلی وی لکه چه اصحاب الکرام رضی الله عنهم هم ویلی دی.
تنبیه: ښائی دلته له «**آباء الاولین**» ځخه «**آباء الابعدین**» مراد وی او هغه چه د ﴿ يٰسٓ ﴾ شریف په سورت کښی ﴿ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ ﴾ راغلی دی. هلته به د «**آباء الاقربین**» اراده کړی شوی وی والله اعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾

آیا که نه دی پیژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده ځخه منکران دی.

تفسیر: یعنی آیا ځکه ئی پر تکذیب او اعراض لاس پوری کړی دی چه هغوی د خپل د دغه نبی الله له احواله باخبره نه دی؟ حال دا چه ګرد (تول) عرب پوهیږی چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هلکتوبه صادق ـ امین ـ عفیف او متقی ؤ ـ خاوند د علم او حلم او کرم او جود او سخا او وفا او احسان او مروت او کمال د عقل او صحت او حسب او نسب او اخلاق او آداب ؤ لکه چه حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د حبشی د نجاشی (باچا) په مقابل کښی ـ او حضرت مغیره ابن شعبه د نائب کسریٰ په مخ کښی او ابوسفیان د کفر په حالت کښی د روم د قیصر په دربار کښی د هم دغو اوصافو اظهار کړی ؤ نو بیا د داسی صادق متقی (جامع‌الاوصاف و کامل الصفات) بنده په نسبت داسی ګمان کیدی شی چه (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا هغه یو اوپره سړی دی یا بیخی ناآشنا او پردی او بیګانه دی؟.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ ۚ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾

آیا وائی دوی چه په ده لیونتوب دی (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی او ګمانونه کوی) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکی دی.

تفسیر: ځکه چه مخالف دی له هوای نفسانی او له مقتضای شیطانی د دوی او اکثر ئی ځکه وفرمایل چه بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړی لکه ابوطالب. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «یا وائی چه هغه سودائی دی هیڅ نشته هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړی ده او پر دغو ډیرو رښتیا خبره بده لګیږی» یعنی د سودائیانو او

لیونیانو خبری کله داسی صافی او رښتیا وی حقیقت دا دی چه دغه خلق محض پخپله خوله داسی خبری کوی چه په ده لیونتوب پوری شوی دی ځکه داسی پرته (غلطه) وایی او په واقع کښی دا یو هم پکښی نشته اما دوی له ډیر بغض او حسد څخه ظاهراً داسی وائی او پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی او د دی خبری تصدیق کوی بیشکه هغه قرآن مجید او دین د اسلام او توحید او احکام د شریعت چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی حق دی نو کله چه دغه حقه خبره د دوی د اغراضو او خواهشونو سره موافقه نه ده نو ځکه پر دوی بده لګیږی او د هغی د منلو لپاره حاضر او تیار نه دی.

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَٰوٰتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

او که متابعت کړی وی حق (الله قرآن) د نفسانی غوښتنی د دوی (په وجود د ډیرو معبودانو کښی نو خامخا خراب شوی به وو آسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چه په دوی کښی دی

تفسیر: یعنی که رښتیا خبره پر دوی بده لګیږی ـ ودی لګیږی. صداقت، حقانیت او رښتیا د دوی د خوښی او خواهش نشی تابع کیدی ـ که حق د دوی د خوښی او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی نو د هغه الوهیت به نه وی پاتی او معاذ الله د بندګانو له لاسونو به د اوړو پیشو جوړه شوی وی ـ او په دغه تقدیر سره به د آسمان او د ځمکی دغه محکم انتظامات څرنګه قائم پاتی کیدی شوی ـ که د یوه وړوکی کلی انتظام محض د خلقو پر خواهشونو خوشی پریښودی شی هغه هم تر ګڼلورو ورځو پوری قائم نشی پاتی کیدی ـ دا لا څه چه د ځمکی او آسمان حکومت ځکه چه عمومی غوښتنی د عقلی نظام مزاحم او یو له بله سره متناقض هم واقع شوی دی نو د عقل او هویٰ په کشمکش او د مختلفهٔ اهواءٔ په جنګونو او جګړو کښی دغه ګرد (ټول) انتظامات به سره ګډوډ او مختل او مهمل کیږی.

بَلْ أَتَيْنَٰهُم بِذِكْرِهِمْ

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چه قرآن مجید دی او دوی به تل)

تفسیر: د هغه ارمان او تمنا داسی کوله ﴿ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴾ ((۲۳) جزء د الصافات ۱۶۸ـ۱۶۹ آیت (۵) رکوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٧١﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ ګرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي)

تفسیر: یعني څه وخت چه دغه قرآن کریم دوی ته راغی ـ او داسي راغی چه له هغه څخه د دوی قومي حیثیت ته عظیم‌الشان فخر او شرف حاصل شو نو اوس دوی ولي تري مخ اړوي؟ او داسي اعلیٰ فضل او شرف په ویړیا له خپله لاسه ضائع کوي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾

آیا غواړی ته (ای محمده!) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل نو ځکه درباندی تهمت وائي) پس هغه اجرت د رب ستا چه (دنیوی رزق او اخروی ثواب دی) خیر ډیر غوره دی (تاته د دوی له اجره) او هم دغه (الله) خیر ډیر غوره د ټولو رزق روزی ورکوونکیو دی (په دنیا کښي او ښه د جزا ورکوونکیو دی په عقبا کښي).

تفسیر: یعني تاسي د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کښي له دوی نه د څه مزدوري او معاوضي او اجرت غوښتونکي هم نه یئ هغه د دواړو دارینو دولت چه پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی هغه د دوی د هغي معاوضي څخه ډیر بهتر دی.

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾
وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

او بیشکه ته خامخا بولي دوی طرف د لیاری صافي سمي ته (چه دین د اسلام دی) او بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په قیامت له سمي صافي لیاری څخه خامخا کږیدونکي دي (لیاری د ضلالت ته).

تفسیر: یعني ستاسي د صدق او امانت حال ګردو (ټولو) ته معلوم دی او هغه پاک کلام چه تاسي راوړی دی د هغه ښیګڼي (فائدی) او محاسن اظهرمن‌الشمس او ابین‌من‌الامس دی معاذ الله له

سره تاسی ته څه دماغی خلل او نقصان نه دی عائد شوی او نه د هغوی څخه د کومی معاوضی او اجرت غوښتونکی یئ د هغی سمی صافی لیاری په لوری چه تاسی خلقو ته دعوت او بلنه کوئ هغه بیخی صراطالمستقیم دی چه د هغه پر ثبات، استقامت او متانت هر عقلمن او پوه او سم سری په آسانی سره پوهیدی شی او هیڅ وراندی وروسته او لاندی باندی، کوږوالی او اعوجاج پکښی نشته. هو! پر هغه باندی ورتګ د هغو کسانو په برخه دی چه وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد لری او له خپل بد انجام څخه ویریږی. پاتی شول هغه کسان چه له انجامه بی فکره او د آخرت ویره له سره په هغو کښی نشته نو هغوی به ګله پر دغه سمه صافه لیاره تلی شی او علیالیقین به تری بی لیاری کیږی او په کندو کښی به لویږی او یقیناً سمه خبره د خپل کوږوالی لامله (له وجی) کږوی.

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِیْ طُغْیَانِهِمْ یَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾

او که مهربانی کړی وی مونږ پر دوی او لری کړی وی مونږ هغه چه په دوی ؤ له ضرره (چه قحط دی) نو خامخا به لا ټینګ شوی وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکشی خپله کښی حال دا چه حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنی که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو او آرامی ور په برخه کړو بیا هم دوی احسان نه منی او له شرارت او سرکشی څخه نه آوړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښیرا یو څلی پر مکیانو قحط (سوکړه) نازل شو بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه تری لری شو ښائی چه دلته ئی همغه فرمایلی وی یا دا مطلب که مونږ پخپل فضل او رحمت له دوی څخه ربړ (تکلیف) او نقصان لری کړو یعنی د قرآن عظیم پوه ورعنایت کړو خو بیا هم دا خلق د خپل ازلی خسران او سوء استعداد لامله (له وجی) اطاعت او انقیاد نه اختیاروی کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِیْهِمْ خَیْرًا لَّاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴾ (۹)
جزء د الانفال (۳) رکوع ۲۳ آیت

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا یَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شی) پس غاړه ئی کینښوده (او عاجزی ئی ونه کړه) رب خپل ته او نه تضرع زاری ئی وکړه (بلکه لا سرکش او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پری مسلط شول خو سره له هغه دوی د عجز له لیاری وروراندی

نشول او د الله تعالیٰ احکامو ته ئې غاړه کینښودله.

حَتَّىٰٓ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾

تر هغه پورې کله چه وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) یوه دروازه خاوند د عذاب سخت ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کښې حیران ناامیده ؤ له هر خیره.

تفسیر: له دې نه یا د آخرت عذاب مراد دی یا د جنګونو د هغو دروازو (وروونو) پرانستل مقصود دی چه په هغوی کښې دوی ګرد (تول) سره ستړی او ستومان او بیرته کیناستل.

وَهُوَ الَّذِيٓ أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئې دی تاسی ته غوږونه (د سامعی قوه) او سترګی (د باصری قوه) او زړونه (د بصیرت قوه) ډیر لږ شکر وباسئ تاسی (او حق یې ډیر لږ په ځای کوئ).

تفسیر: په غوږونو سره د هغه تنزیلیه آیات واورئ! او په سترګو سره ئې تکوینیه آیات وګورئ! او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهیدلو کښې کوښښ وکړئ! د دغو نعمتونو شکریه خو په دی کښې وه چه د ده دغه درکړی قوتونه تاسی د ده د احکامو په تعمیل کښې مصروف کړئ! مګر داسی نه کیږی او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بې ځایه لګوی.

وَهُوَ الَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی (خواره کړی) ئې یئ تاسی په ځمکه کښې او خاص هم دغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قیامت کښې.

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او د شکر نه ایستلو بدل وررسیږی په هغه وقت کښې به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضریږی هغه ذات ته چه دغه ګرد (تول) شیان ئې منتشر (خواره) کړی دی دغه کار هم هیڅ اشکال نه لری چه هغه تول سره بیا یو ځای مجتمع

(او راتول) کړی.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه ژوندی کوی او وژل کوی او خاص د هم ده کار دی اختلاف بدلول د شپی او د ورځی نو آیا پس تاسی عقل نه چلوئ (او عبرت نه اخلئ؟)

تفسیر: د هغه الله تعالیٰ لوی ذات په قدرت او قبضه کښی چه د ژوندیو وژل او د مړیو بیا ژوندی کول یا له تیارو څخه رڼا (رڼرا) ایستل یا په رڼا (رڼرا) کښی د تیارو ننه ایستل دی (او د شپی او د ورځی سره اختلاف چه کله ئی اوږدوی او کله ئی لندوی، کله ئی یخوی او کله ئی تودوی) نو د دی لوی قدرت په مقابل کښی دغه څه سختی او اشکال لری چه تاسی بیا ژوندی کړی او له سترګو څخه مو دا د جهل او ظلمت پردی لری کړی؟ څو وروسته له هغه د اشیاؤ حقائق ډیر په ښه صورت سره درمنکشف شی لکه چه په قیامت کښی به کیږی ﴿ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا
وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا
مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾

بلکه وائی (دا کفار) په شان د هغی وینا چه ویلی ده پخوانیو کفارو. چه (ویلی ؤ هغه قول پخوانیو کفارو چه دغه دی) ویل دوی کله چه مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی (وراسته) نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو (بلکه نه کیږو) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره او له پلرونو ځمونږ سره هم دغه وعده پخوا له دی نه دی دا خبری مګر دروغجنی قصی دی د پخوانیو خلقو.

تفسیر: یعني کفار وائي دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانیو خلقو د ړندو په تقلید پسې رهي (روان) دي او همغه پخواني دقیانوسي شکوک او شبهات راوړاندي کوي چه له دوی نه مخکښې به ړومبنیو خلقو هم کول. یعني وروسته له دې نه چه مونږ په خاورو کښې گدود شو نو بیا به څرنگه ژوندي کیږو؟ داسي لرې له عقله او پوه خبرې چه مونږ ته اوروله‌شي پخوا له دې نه څمونږ پلرونو او نیکه گانو ته هم شوې دي. لیکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هدوکو له بخرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی لیدلی ـ څه چه دي یا نه دي دغه گردې (تولې) همغه قصې او افساني دي چه پخوانیو خلقو جوړې کړې دي او اوس بیا تکرار د هغو نقل راته کیږي.

قُل لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾
سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) چه چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چه په هغې کښې دي (خلقاً ملکاً وعبیداً) که چیرې یئ تاسي چه پوهیږئ (نو راوښیئ خالق او مالک ئې!) نو ژر وبه وائي خاص الله ته دي ووایه (ای محمده دوی ته نو) آیا پس تاسي پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسیر: چه د هغه الله تعالیٰ قبضه پر گرده (توله) ځمکه او د ځمکې پر گردو (تولو) شیانو ده نو آیا دغه ستاسي یو موټي خاوره به د هغه له قدرته خارجه وي؟

قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

ووایه څوک دی رب د آسمانونو اوو او رب د عرش ډیر لوی نو ژر وبه وائي دوی چه (دغه ټول ملکاً خلقاً و عبیداً منسوب) الله ته دي نو ووایه (ای محمده دوی ته چه) آیا پس نه ویریږئ تاسي (له عذابه د الله او ځان نه ساتئ له شرکه)

تفسیر: چه دومره لوی مالک‌الملک به تاسي د دغو گستاخیو او سپین سترگیو په بدل تر کوم

ځای پوری کش کاږی؟ آیا دغه انتهائی ګستاخی او سپین سترګی نه ده چه هغه مطلق مالک الملک مو په خپل زعم له یوی بی مقداری ذری څخه هم عاجز او ناتوانه درویځ؟.

قُلْ مَنْۢ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۸﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه) څوک دی هغه ذات چه په ید (بلاکیف) د ده کښی باچاهی تصرف دی د هر څیز او دی پناه ورکوی (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کیږی په (ضرر د) ده باندی که یئ تاسی چه پوهیږئ نو ژر وبه وائی چه (دا صفات) خاص الله ته دی ووایه (ای محمده دوی ته) پس څرنګه تګی دربانډی کوله شی (او ګرځئ له حقه یا کوم طرف ته سحر دربانډی کاوه شی).

تفسیر: یعنی پر هر څیز د الله تعالیٰ واک (قبضه) او اختیار چلیږی. د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه ته پناه ورکوی ـ مګر بل هیڅوک د الله تعالیٰ مجرم ته پناه نشی ورکولی او نه د الله تعالیٰ په ضرر څه کار کولی شی نو ژر وبه وایی دوی چه دغه صفات خاص الله تعالیٰ ته دی نو بیا ووایه ای محمده دغو منکرانو ته پس له کوم طرفه مکر او فریب دربانډی کاوه شی؟ چه د هغه لامله (له وجی) تاسی مسحور شوی یئ ـ او خپل هوش او حواس مو زائل کړی دی او په داسی غتو غتو خبرو باندی هم نه پوهیږئ ـ کله چه د ګردو (ټولو) آسمانونو او ځمکو مالک همغه الله تعالیٰ دی ـ او هر شی د ده تر تصرف او اقتدار لاندی دی نو ستاسی د بدن وراسته هډوکی او د غوښو بخرکی د ده له قبضی او اقتدار څخه چیری وتی شی؟ او چیری تللی شی چه پر هغو به هغه مطلق قادر خپله اراده او مشیت نشی نافذولی؟.

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۹۰﴾

بلکه راتله کړی (راوړی) مو دی دوی ته حق) چه قرآن توحید او بعث بعد الموت دی) او بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی. (چه تری انکار کوی)

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوی دی چه هر هغه چه دوی ته ویل کیږی بیخی صحیح او حق دی او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کړی دی.
(او په تحقیق سره دغه منکران دروغجنان دی چه له حق څخه انکار کوی او هغه حق دا دی چه)

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۹۱﴾

نه دی نیولی الله هیڅ ولد او نشته ورسره هیڅ بل معبود (شریک په الوهیت کښې او که وی ورسره بل معبود) نو په دغه وقت کښې خامخا بیولی او (بیل کړی) به ؤ هر یو خدای په هغه مخلوق چه پیدا کړی ئی ؤ (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته) او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو (نو فاسدیده به دغه انتظام د عالم مشاهده) پاکی د الله له هغه چه بیانوی ئی (په هغه سره له ولد او شرک)

تفسیر: یعنی د ځمکی او د آسمان او تر ذراتو پوری د گردو (تولو) موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل‌جلاله دی. نه الله تعالیٰ ځوی، لور ته محتاج ـ او نه مددگار ئی په کار دی او نه د ده په حکومت او سلطنت کښې هیڅ کوم داسی شریک شته چه د یوی ذری په اندازه د مستقل اختیار خاوند وی او که داسی وی نو د هر با اختیاره حاکم رعایا به سره بیلیده او خپل لاؤ لښکر به ئی تولاوه او په هغه بل به ئی یرغل (حمله) وروړ ـ او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به ئی د څو ورځو له مخی هم قائم نه پاتی کیده. د سورت الحج د ﴿ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ﴾ په تفاسیرو کښې د دی تقریر شوی دی هلته دی ولوست شی! یا آیا د الله تعالیٰ شان داسی کیدی شی چه څوک به د هغه په مخ کښې دم ووهلی شی یا یوه ذره به د هغه د حکم څخه خارجیدی شی؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾ ع

عالم دی پر پټو او په ښکاره‌ؤ پس دیر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چه شریکوئ ئی ورسره.

تفسیر: یعنی چه د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دی نه بیان شوی دی ـ او د هغه محیط علم داسی دی چه له هغه څخه هیڅ یو ظاهری او باطنی او د غیب او شهادت خبری پټی او مخفی نه دی آیا د ده په قدرت کښې هغه شیان شریکیدی شی چه د هغوی قدرت او علم او نور گرد (تول) صفات محدود او مستعار دی؟ استغفرالله!.

روایت دی له حسن رضی الله تعالیٰ عنه چه رب العزة جل‌جلاله خپل رسول خبر کړ په دی چه ستا

په امت کښې به هم عقوبت وی اما وقت ئی ورمعین نه کړ او امر ئی ورته وکړ په کولو د دی دعاء لکه چه وائی

قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه ته (ای محمده!) ای ربه ځما که چیری وښیی ته ماته هغه (عذاب) چه وعده ئی کوله شی (له دوی سره) ای ربه ځما پس مه لره ما په قوم ظالمانو کښې.

تفسیر: یعنی څرنگه چه د الله تعالیٰ په دربار کښې داسی گستاخی او سپین سترگی کوله شی نو یقیناً کوم سخت عذاب به نازلیږی نو ځکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چه د الله تعالیٰ له عذابه ووېرېږی او داسی دعاوی وکړی «ای الله تعالیٰ! کله چه پر ظالمانو عذاب نازلوی ما په هغه کښې مه شاملوه!» لکه چه په حدیث کښې راغلی دی **«واذا اردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»** مطلب دا چه ای الله تعالیٰ! مونږ د ایمان او احسان په لیاره کښې مستقیم ولره. او داسی کوم تقصیر له مونږه مه صادروه چه العیاذ بالله ستا په عذاب کښې شامل شو په بل ځای کښې داسی ارشاد شوی دی ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً﴾ (۹ جزء د الانفال ۲۵ آیت ۳ رکوع) دلته ئی رسول الله مبارک مخاطب گرځولی دی خو اصلی مقصد ئی نورو ته آورول او پری خبرول دی لکه چه د دغه عظیم الشان قرآن عمومی عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

او بیشکه مونږ په دی کار چه وښیو تاته هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو ئی حکمتاً و مصلحتاً) دفعه کړه (ای محمده) په هغه خصلت سره چه هغه ډیر ښه دی بدی (او ضرر د دوی تاته) مونږ ته ښه معلوم دی هغه خبری چه ستائی (دوی تا یا ما نو ور به کړو پری دوی ته جزا).

تفسیر: یعنی دغه څمونږ په قدرت کښې دی چه ستاسی تر سترګو لاندی به هم دغی دنیا کښې هغوی ته سزا ورکړو لیکن ستاسی د لوړ مقام او د لوړی مرتبې او اعلیٰ اخلاق مقتضی داسی ده چه د هغوی بدی په نیکی سره دفع کړئ! تر هغه پوری چه د هغو د دفع امکان وی او له دغسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضولو) خبرو څخه خفه او په قهر نشئ. مونږ ته د دوی ګرد (تول) اعمال معلوم دی او په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښې به هغوی ته کافی سزا ورکوله کیږی، ستاسی د دی اغماض او پستی معاملی اثر به داسی کیږی چه ګرد (تول) خلق به ستاسی په طرف متمائل کیږی او ستاسی د ښو اخلاقو به تعریف او ستاینه (صفت) کوی او په دغه صورت د دعوت او اصلاح مقصد په ښه شان حاصلیږی **(وهذا قبل الامر بالقتال).**

وَقُلْ رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه څما پناه غواړم په تا پوری له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چه راکاږی خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شیاطین‌الانس سره د سلوک او ګزاری طریقه ښوولی شوی وه لیکن شیاطین‌الجن په دغه طریقه سره نشو متأثر کیدلی او هیڅ یو تدبیر او پوست وضعیت په هغوی اثر نشو غورځولی او نه پری سمیدل، د دوی علاج یوائحی په استعاذه سره کیږی یعنی د الله تعالیٰ په پناه کښې شائی چه سری ورشی څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه ئی محفوظ کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د شیطان تحریک او وسوسه دا ده چه په دینی سؤال جواب کښې بې موقعه سری په غصه کوی او په جنګ او جګړه کښې یې غورځوی د هم دغه په نسبت ئی فرمایلی دی چه د بدی خورا (ډیر) ښه جواب دا دی چه په ښو خبرو سره ورکړ شی!

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

او پناه غواړم په تا پوری ای ربه څما چه حاضر شی (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په څنکدن کښې)

تفسیر: یعنی په هیڅ یوه حال کښې می مه پریږده چه شیطان ماته رانژدی شی یا خپل وار او ګزار پر ما وکړی.
(او تل به یادوی په بدی سره ما او تا ای محمده او استاځی څما دغه کافران)

حَتّٰىٓ اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾ لَعَلِّيْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِيْمَا تَرَكْتُ كَلَّا ۭ
اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَاۗىِٕلُهَا ۭ وَمِنْ وَّرَاۗىِٕهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾

تر هغه پورې کله چه راشي يو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وبه وائي ای ربه ځما بیرته وگرځوه ته ما (دنيا ته) ښائي چه زه عمل وکړم نیک په هغه څیز کښې چه بیرته پریښې دی ما (په دنيا کښې نو فرمائي الله چه) نه دی داسې (چه ته بیرته دنیا ته وگرځیدی شي ایمان او صالح عمل ته) بیشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بیکاره) خبره ده چه دی ویونکی د هغې دی او په مخ کښې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده چه ئې نه پریږدی رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چه بیا ژوندی راپاځولي کیږي.

تفسير: يعني تاسې دغه د کفارو بدی په ښه طريقه سره دفع کوئ! او هغه خبرې چه دوی ئې جوړوی هغه مونږ ته راپرېږدئ! تر هغه پورې چه د دوی د ځينو د موت وقت راشي او د نزع په وقت کښې د عذابونو مبادي معاينه کړي او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړی ـ او په هغه وقت کښې داسې تمنا وکړی چه ای الله! د قبر د ورتللو په ځای ما پرېږده چه بیرته دنيا ته لاړ شم! او د خپلو تيرو تقصيراتو تلافي وکړم! او ښه نیک اعمال او د آخرت پنگه (سرمايه) ځان ته برابره کړم! ـ او وروسته له دی نه بیخي له گناهونو او خطاؤ او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالکل ورنژدی نشم! نو په دغه کښې به ای پروردگاره! ستا لوی لطف او مهرباني وی! کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴾ (۲۸) جزء د المنافقون (۲) رکوع ۱۰ آيت

نو پاک الله به ملائكة العذاب ته وفرمائي چه دغو منکرانو ته ووایئ نه ده داسې چه ته به بیرته دنیا ته وگرځیدی شي دپاره د ایمان او د صالح عمل بیشکه دغه کلمه د رجعت یوه داسې چټي (بیکاره) خبره ده چه دی ویونکی د هغې دی یعني د اجل د راتگ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کیږي او که بالفرض ستانه (واپس) هم کړل شي نو دوی به بیا له سره صالحه اعمال ونه کړي او بیا به په همغو ملاهيو او مناهيو کښې مشغولیږي ﴿ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ جزء ۷ (د الانعام ۳ رکوع ۲۸ آيت)

دغه محض د هغوی د خولې خبرې دی چه د حسرت، ارمان، ندامت، او افسوس له غلبې څخه چپ نشي پاتې کیدی ـ نو دی دی په خپل سر دغسې خبرې کوی چه بل څوک ئې پرته (علاوه) له ده څخه ویونکی نه دی او اوس داسې خبرې له سره څمونږ په دربار کښې نه اوریدلې کیږي او

نه د دوی بیا رجوع دنیا ته ممکنه ده ځکه چه د دوی په مخ کښې د قبر برزخ مانع دی او د قبر پرده ئې تر وړاندې پرته ده تر هغې ورځې پورې چه بیا ژوندی راپاڅولی کیږی یعنی تر اوسه ئې څه لیدلی دی؟ آیا یواځې له مرګه دومره زیات ویریدلی دی؟ وروسته له دی نه یو بل عالم د «برزخ» راځی کله چه هلته ورسیږی له دنیائی خلقو څخه به پرده کیږی او آخرت ئې هم لا په مخ کښې نه دی راغلی. هوا د آخرت د عذاب یو لږ څه نمونه ئې وردمخه کیږی چه د هغه خوند به تر قیامت پورې پرله پسې څکی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾

نو کله چه پوکې وکړ شی په صور شپیلی کښې (لپاره د قیام د قیامت) پس نه به وی (نافع) نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله.

تفسیر: یعنی د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر دریږی د دوهم صور (شپیلی) د پوکلو څخه وروسته ګرد (تول) مخلوقات به په یوه میدان کښې سره راټولوی او درول کیږی په دغه وقت کښې به هر سړی پخپل فکر او اندیښنه کښې لګیا وی. اولاد له موره، پلاره سره ورور له وروره سره، میره له ښځې سره او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لری ـ او هر یو به له بل څخه ناآشنا او بیزاره وی ـ هیڅوک به د بل پوښتنه نه کوی لکه چه د «عبس» په اوله رکوع کښې مرقوم دی ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴾ له دی نه وروسته امکان لری چه له ځینو قرابتونو او خپلوی څخه څه نفع وررسیږی **كما قال الله تعالى في ركوع الاول من سورة الطور.**

﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ ﴾.

تنبیه: په ځینو احادیثو کښې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه د قیامت په ورځ کښې ګرد (تول) د نسب او «صهر» دا مادی تعلقات منقطع کیږی یعنی په کار نه ورځی «**الانسبي وصهري** ـ پرته (علاوه) ځما له نسب او صهر» معلوم شو چه د رسول اکرم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تعلقات له دغه عمومه مستثنیٰ دی د هم دغه حدیث د اوریدلو په اثر حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنهما سره خپله نکاح وتړله ـ او څلویښت زره درهمه مهر ئې وروتاکه (مقرر که) حضرت شاه صاحب لیکی ـ «هلته به پلار او ځوی یو له بل سره نه وی شامل له هر یوه سره د ده د عمل حساب دی». ځما نیکه مولوی مراد علی کاموی د ﴿ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ ﴾ تفسیر پخپل «**یسیر**» کښې داسی کړی دی «پس نه به وی سره نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې یعنی نه به نسبی علائق

پاتې وي لکه پلارولي - مورولي - ځويولي - لورولي - وروروليء - خورولي ... او نه حسبي علائق به پاتې وي لکه خسرولي - خواښې ولي - خيني ولي - او دا به په سبب د ډير دهشت او حيرت وي. دا لا څه بلکه خپل ځان به هم ترې ورک وي. يا دا معنې چه دلته اوس په نسب فخر کوي چه زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار يا ځوی يا ورور يا بل څه يم او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هيڅ يوه فائده نه وي او نه به پوښتنه کوي دوی يو له بله د دې نسب او حسب او دغه په سبب د ډير مشغولتيا د دوی وي پخپل غم کښې او دغه به پخوا له حسابه وي ځکه چه هلته به خلاصي په عمل وي لکه چه فرمائي

فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوک چه درنې شي تلې (يا تللې شوې) عملونه د دوی (معتمد وګرځي په نزد د الله) پس دغه کسان هم دوی دي بريالیان (کامياب) (له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي) او هر هغه څوک چه سپکې ئې وختلې تلې (يا تللې اعمال) د ده (چه وزن نه کړی په نزد د الله) پس دا هغه کسان دي چه زيان ئې کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره اوس دوی) په دوزخ کښې به تل پراته وي سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ) او دوی په دغه اور کښې غونج وچولي(ګونجې تندی) (بدرنګه او بدمخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډيرو سوځيدو څخه وپرسيږي لاندنی شونډه به ئې ښکته ځوړنديږي - تر نامه پورې رسيږي او پاسنۍ شونډه به ئې تر ککرې هم وريورته کيږي او ژبه به ئې (لکه د فيل شونډک) د باندې راوځي - او تر ځمکې به راوږديږي **(اللهم احفظنامنه ومن سائر انواع العذاب)**

نو وبه ويلې شي په عقبا کښې له جانبه د الله تعالىٰ هغو کسانو ته چه زيان ئې کړی دی د خپل ځان چه ټول عمر ئې په مخالفت د رحمان او متابعت د نفس او شيطان ضايع کړی دی چه

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) ځما چه لوستل کیده پر تاسی (په دنیا کښی) پس وئ تاسی چه پر هغو به مو تکذیب کاوه (چه اوس لائق د دی عذاب شوئ)

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی به دوی ته داسی ویل کیږی ګواکی د هغو خبرو تکذیب چه تاسی په دنیا کښی کاوه اوس د هغو د تکذیب بدل او سزا وګورئ چه رښتیا وه که دروغ؟.

قَالُوْا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّيْنَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظٰلِمُوْنَ ﴿١٠٧﴾

نو وبه وائی (کفار) ای ربه ځمونږ غالبه شوی وه پر مونږ بدبختی ځمونږ او وو مونږ یو قوم ګمراهان (چه لیاره د حق شیطان راښخه ورکه کړی وه). ای ربه ځمونږ (یو کرت) وباسه مونږ له دی دوزخه پس که بیا راوګرځیدو مونږ (دی کفر ته) پس بیشکه مونږ ظالمان یو (پر ځانونو خپلو باندی).

تفسیر: یعنی دوی به اعتراف کوی چه بیشکه مونږ د خپلی بدبختی او بدقسمتی لامله (له وجی) دلته لویدلی یو او د هغی صافی سمی لیاری څخه په لوی لاس کاږه شوی یو او په خپلو پښو د دغه ابدی هلاکت په کنده کښی لویدلی یو اوس مو دغه ګرد (تول) شیان پخپلو سترګو سره ولیدل نو د لطف او کرم له مخی یو ځلی مونږ له دغه ځایه وباسه! او بیرته مو دنیا ته ولیږه چه ښه عملونه وکړو او له ګناه او خطاء څخه بیخی لری وګرځو او که بیا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله بیا هره سزا چه راکوی مونږ ستا په واک او اختیار کښی یو حال دا چه د دوی دغه وینا هم خطاء ده او دوی پکښی دروغجنان دی او دا وروستنی کلام دی د دوزخیانو چه پس د دی خبری څخه امر د سکوت به ورته وشی نو دغو کفارو ته د ملائکة العذاب په ژبه د الله تعالیٰ له جانبه داسی امر کیږی.

قَالَ اخْسَـُٔوْا فِيْهَا وَلَا تُكَلِّمُوْنِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهٗ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْ عِبَادِيْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١٠٩﴾

وبه فرمائی چه تاسی چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذلیل) په دی دوزخ کښی او

مه غږیږئ له ماسره (په دفع د عذاب کښې) بیشکه شان دا دی چه وه یوه ډله له بندګانو ځما (یعني مؤمنان) چه ویل دوی (تضرعاً) ای ربه ځمونږه پوره یقین او تصدیق مو کړی دی (په تولو مؤمن به شیانو باندی) نو مغفرت وکړه مونږ ته (ګناه ځمونږ) او مهربانی راباندی وکړه او ته (ای پروردګاره) خیر ډیر غوره د تولو مهربانی کوونکیو ئی

تفسیر: یعني خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! اوس هر هغه څه چه مو کړی دی د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ)! له آثارو څخه معلومیږی چه د دی خداوندی جواب د صدور څخه وروسته بیا داسی ناری سوری منقطع کیږی او دوزخیان غیر له «زفیر» او شهیق څخه به بل کلام نه شی کولی العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولی ؤ تاسی دوی مسخری کړی شوی پر دوی تر هغه پوری چه هیر کړ (مسلمانانو) له تاسی څخه ای کفارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسی ای کفارو په تمسخرو د مسلمانانو کښی او وئ تاسی چه په هغوی پوری مو خندل (هر وقت له ډیره کبره).

تفسیر: یعني په دنیا کښې کله چه مسلمانانو د خپل الله په حضور کښی دعاء او استغفار کاوه نو تاسی ورپوری پیچموځی (مسخری) کولی او خندا به مو ور پوری کوله او د هغو د نیکو خصلتونو پوری به مو توقی کولی او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسی لویدلی وئ. چه پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخی له یاده وتلی وه او داسی به مو ګڼل چه ګواکی ستاسی پر سرونو باندی له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته چه ستاسی د داسی حرکاتو یاداشت واخلی او د هغو سختو اعمالو سزا تاسی ته درکړی.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

بیشکه زه چه یم جزا می ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چه هغوی صبر کړی ؤ (په اضرار ستاسی) بیشکه هغوی چه دی هم هغوی دی بریالیان (رسیدلی خپلو تولو مقاصدو ته).

تفسیر: بیچاره ګانو مسلمانانو ستاسی پر قولی او فعلی ایذاؤ او اضرارو صبر کړی ؤ وګورئ چه

نن ورځ ستاسی بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږی؟ او دوی داسی یو مقام ته رسولی شوی دی چه هلته به پخپلو هر ډول (طریقه) مقاصدو بریالی (کامران) او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسراتو سره غاړه په غاړه وی
(بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسی چه)

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾ قَالُوْا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَآدِّيْنَ ﴿۱۱۳﴾

وبه فرمائی څومره څند (ایسارتیا) مو تیر کړی دی تاسی په ځمکه کښی په شمار د کلونو؟. نو وبه وائی (کفار) څند (ایسارتیا) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعنی له پرښتو څخه چه هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلی دی دغه به ئی هم شمیرلی وی چه «څومره څند (وخت) مو تیر کړی دی په ځمکه کښی او څو مدت مو هلته ژوند کړی دی» یعنی په قبر کښی یا د دنیا په ژوندون کښی ـ دغه به هم هلته ډیر لږ په نظر راځی دغه پوښتنه هم د دی لامله (له وجی) کیږی چه په دنیا کښی دوی عذاب ته ډیر زیات تلوار او عجلت کاوه اوس وپوهیدل چه هغه ډیر په سرعت او جلتی وررورسید (کذا فی موضح القرآن).
(نو بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسی چه).

قٰلَ إِنْ لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيْلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱۴﴾

وبه فرمائی چه نه دی څند (تاخیر) کړی تاسی (په دنیا کښی) مګر لږ مدت (په نسبت د عذاب د آخرت که چیری بیشکه تاسی یئ چه پوهیږئ (چه ژوند د دنیا په نسبت د عقبا ډیر لږ دی).

تفسیر: یعنی واقعی د دنیا عمر خو ډیر لږ ؤ لیکن که تاسی پر دغه خبره په دنیا کښی د انبیاؤ په خبرو باندی پوهیدئ نو له سره به دغه فانی متاع به نه مغروریدئ او له انجام څخه به نه غافلیدئ او هغه ګستاخی او شرارتونه به له تاسی څخنی نه صادریدل چه د دنیوی زائلو او فانی لذتونو د مشغولیت او مصروفیت په ضمن کښی له تاسی څخه په ظهور ورسیدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿۱۱۵﴾

آیا پس گمان کوئ تاسی داسي چه بیشکه خبره دا ده چه پیدا کړی مو یئ تاسی عبث (د لوبو دپاره) او (داسی گمان کوئ چه) بیشکه تاسی مونږ ته نه به راوستلی کیږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسی نه ده تاسی عبادت ته پیدا شوی یئ او رجوع کوونکی یئ څمونږ دربار ته دپاره د مجازاتو یعنی په دنیا کښی د نیکی او د بدی پوره نتیجه نه دررسیږی ـ که په دی ژوندون پسی بل ژوندون نه وی نو گویا دغه گرده (توله) کارخانه به محض یوه لوبه او تماشا او بیخی یوه بی نتیجی شی وی حال دا چه د الله تعالیٰ ذات له دی نه دیر اعلیٰ او ارفع دی چه د هغه په نسبت داسی رکیک خیال وکړ شی.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ ﴿۱۱۶﴾

پس دیر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیوبو چه) مطلق باچا حق دی نشته هیڅوک لائق د عبادت په رښتیا مگر خو هم دی (یواځی) چه رب مالک د عرش کریم عزت‌ناک دی (چه رحمت تری نازلیږی)

تفسیر: هر کله چه هغه لوی خاوند د ملکوت (معنوی دنیا) د لویی او د قوت او د سطوت خاوند او مالک مطلق دی نو له سره دغه امکان نه لری چه دغه عزیز منتقم جلت عظمته دغه تول وفاداران او مجرمان هم داسی خوشی پریږدی او د هغو د ښو بدو اعمالو جزا او سزا ورنه کړی.

وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ
لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿۱۱۷﴾

او هر څوک چه بولی له الله سره خدای بل (چه د هغه عبادت هم کوی هسی خدای چه) نه دی هیڅ برهان علمی سند ده ته په دغه (عبادت د غیر) پس بیشکه هم دا خبره ده چه حساب (جزاء) د دی (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چه سم له استحقاقه ئی ورکوی) بیشکه شان دا دی چه بری نه مومی

(کافران او نه خلاصیږي له عذابه)

تفسیر: یعني هلته به حساب او کتاب کیږي او هر چاته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کیږي د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوی ده او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسی شوی ده چه په پای (اخر) کښی نبي ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مامور کړځولی دی.

وَقُل رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿۱۱۸﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه ځما مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت ئی) او ته خیر بهتره ډیر غوره د ټولو رحم کوونکیو ئی.

تفسیر: یعني ځمونږ له تقصیراتو څخه راتیر شه! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کښی سر لوړی کړه! ستا د بی‌نهایته رحمت په مقابل کښی هیڅ شی مشکل نه دی. د ﴿أَفَحَسِبْتُمْ﴾ څخه د سورت ختم پوری دا آیات ډیر فضائل او تأثیرات لري چه د هغه ثبوت له ځینو احادیثو څخه کیږي او مشائخو دغه په تجربو سره رسولی دی. ښائی چه د دغه آیت سرې ورد ولری! په خاتمه کښی هغه دعاء هم تبرکاً او تفاؤلاً نقل کوو چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته تلقین فرمایلی ؤ ځکه چه د هغو الفاظ د دی آیاتونو سره مناسب دی

«اللهم انی ظلمت نفسی ظلماً کثیراً وانه لا یغفر الذنوب الاانت فاغفرلی مغفرة من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم»

تمت سورة المؤمنون بفضله ومنه وحسن توفیقه ونرجو منه اکمال بقیة الفوائد.

سورة النور مدنية وهی (٦٤) آية و (٩) ركوعات رقمها (٢٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٢) نزلت بعد «سورة الحشر»

د «النور» سورة مدنی دی (٦٤) آیات (٩) رکوع لری په تلاوت کښی (٢٤) او په نزول کښی (١٠٢) سورت دی وروسته د «الحشر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا یو سورت دی چه نازل کړی دی مونږ دا او فرض کړی دی مونږ (احکام د) هغه او نازل کړی دی مونږ په دی (سورت) کښی آیاتونه ښکاره دپاره د دی چه تاسی (پری) پند واخلئ (او غور پکښی وکړئ).

تفسیر: دغه سورت په ځینو نهایت ضروری احکام ـ حدود امثال ـ مواعظ ـ حقائق ـ توحید او په نورو اهمو تنبیهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زیاته ممتازه او یوه زیاتونکی برخه هغه ده چه د (افک) له قصی سره تعلق لری. پر أم المؤمنین حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها منافقینو د دروغو تهمت کړی په هغه کښی ځینی ساده او بی فکره مخلص مسلمانان هم شوئیدلی او د ثبات او استقامت څخه لږ څه متمائل شوی وو چه د هغه خطرناکه اثر نه یواځی د بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها پر وضعیت لویده بلکه له یوه حیثیته پخپله د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام وعلی آله الکرام وعلیٰ اصحابه العظام د مجد او شرف تر درباره هم رسیده نو ځکه ضرورت واقع شو چه لوی قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسی خوفناکی غلط کاری یا غلط فهمی اصلاح وکړی او د تل دپاره د ایماندارانو غوږونه پرانیځی څو وروسته له دی نه له سره د دښمنانو له تبلیغاتو او انتشاراتو متأثر نشی. نو ځکه ئی د دی سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمایله ﴿ سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا ﴾ الآیة ـ څو مخاطبین وپوهیږی چه د ده مضامین ځان ته اهمیت او یو خاص وقعت لری او د ډیر محفوظ او ټینګ نیولو مستحق دی او هغه صاف صاف نصائح او ترتی ترتی (ټیک ټیک) خبری چه په دغه سورت کښی بیان شوی دی هغه ګردی (تولی) د دی وړ (قابلی) او لائقی دی چه هر مسلمان ټینګ پخپل زړه کښی ځای ورکړی او تل ئی په یاد ولری او د یوی شیبی له مخی هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړی که نه د دین

او د دنیا په تباهی او خرابی کښی آخته کیږی.

اوس الله تعالیٰ بیانوی خپل احکام چه ځینی ئی دغه دی

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چه زنا ئی کړی وی او هغه سړی چه زنا ئی کړی وی (او محصنان وی او ثبوت شی زناء پر دوی په اقرار یا په شهادت) پس وهئ تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل دری

تفسیر: ترکیب (الزانیة والزانی) دواړه مبتداء دی او خبر ئی (فاجلدوا) دی او دغه الف لام په معنی د (الذی) دی چه متضمن دی معنی د شرط لره ځکه چه (ف) جزائیه پری داخله شوی ده په خبر باندی نو تقدیر ئی داسی دی چه **(التی زنت والذی زنی فاجلدوهما)** لکه چه مونږ پاس ترجمه هم داسی کړی ده دغه سزا د هغه زانی او زانیی ده چه آزاد عاقل او بالغ وی او نکاح ئی هم نه وی کړی یا د نکاح څخه وروسته جماع ئی نه وی کړی او هغه چه آزاد نه وی پنځوس دری وهلی کیږی د هغه حکم پنځمی پاری د اولی رکوع په ختم کښی مذکور دی او هغه چه عاقل یا بالغ نه وی نو دی خو لا نه دی مکلف شوی. په هر هغه مسلمان کښی چه دغه ګرد (تول) صفات (حریت، بلوغ، عقل نکاح جماع) موجود وی نو داسی شخص ته «محصن» وائی نو د دغه محصن سزا چه د زناء مرتکب شی او پری شرعاً اثبات شی «رجم» ۇ یعنی په ګټو ویشتل او سنګساری ده لکه چه د المائده په سورت کښی ئی د تورات په حواله فرمایلی دی ﴿ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ﴾ الآية - او هغه حکم د الله رجم وو لکه چه د هغه ځای په تفاسیرو کښی تیر شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فیصلی صادری کړی وی او فرمایلی ئی ۇ «**اللّٰهم انی اول من احیا امرک إذ اماتوه** ای الله! زه هغه ړومبی سړی یم چه ستا هغه امر حکم می ژوندی کړی دی چه محو او متروک کړی شوی ۇ» بیا نه یواځی یهودان بلکه هومره داسی قسم واقعات چه وراندی کیده په هغو ټولو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محصن زانی ته په رجم سره سزا ورکړی وه او وروسته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له رحلته اصحاب الکرام هم پر هم دغه احکامو د «رجم» اجراآت کول بلکه د اهل السنت والجماعت څخه یو سړی هم د ده پر مخالفت نه دی جرائت کړی. ګواکی متواتره سنت او د اهل الحق اجماع دغه خبره راښوولی ده چه په دغه مسئله کښی محمدی شریعت د توریت حکم باقی پری ایښی دی لکه چه لوی قرآن د عمد قتل په سزا کښی وژل کیدل د توریت په حواله بیان فرمایلی دی ﴿ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بنی اسرائیلو ته ورکول د البقره په سورت کښی بیان کړی شوی دی

﴿ فَتُوبُوٓا۟ إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَٱقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ﴾ بیا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کښې هم ایښود شوی دی شاید د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکید چه د ﴿ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدی ئې بیان فرمائلی ده او په آخر کښې ارشاد شوی دی ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ﴾ الآية ـ له هغه به دا غرض وی چه د
توریت دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دی چه د هغو په اجراء او انفاذ کښې نه شائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیچا د اهواؤ او آراؤ لحاظ او پروا وکړی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه مورد کښې د هیچا څه پروا ونه کړه او د دوی څخه وروسته راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه ـ تر دی پورې چه حضرت عمر رضي الله تعالیٰ عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندیښنه پیدا بلکه مکشوفه شوه چه وروسته له دی نه به ځینی زائغین د دغه احکام له تعمیله انکار کوی لکه چه خوارج او ځمونږ د زمانی یوی ممسوخی فرقی تری انکار هم کړی دی نو دوی پر منبر وختل او د صحابه ؤ او تابعینو په لویه مجمع کښې ئې د الله تعالیٰ د دغه حکم اعلان په ډیر تاکید او تشدید سره وفرمایه ـ او په دغه مورد کښې یوه قرآنی یو منسوخ‌التلاوة آیت حواله ئې ورکړه چه په هغه کښې د محصن د رجم صریح حکم موجود دی او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی مګر حکم ئې هم هغسې باقی پاتی دی.

تنبیه: د کوم آیت محض منسوخ التلاوت کیدل او حکم ئې باقی پاتی کیدل یوه مستقله مسئله ده چه تحقیق ئې په دغو مختصرو فوائدو کښې نشی درجیدی انشاالله العزیز که د مستقل تفسیر د لیکلو وار راورسید نو هلته به ولیکلی شی.

وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

او نه دی نیسی تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهربانی) په (انفاذ د) حکم د الله کښې که یئ تاسی چه تینګ یقین لرئ پر الله او په ورځی آخری (د قیامت)، او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته یوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چه فضاحت ئې زیات شی).

تفسیر: یعنی که پر الله تعالیٰ یقین لرئ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کښې هیڅ تقدیم او تأخیر مه کوئ! داسی ونه کړئ چه د مجرم څخه وویریږئ او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ یا پکښې څه تنقیص وکړئ یا داسی غیر مؤثری خفیفی او معمولی سزا ورکړئ چه د

سزا کیفیت پکښې نه وي ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ مطلق حکیم او له تاسې څخه زیات پر بندګانو مهربان دی او د ده هر حکم کلک وی که پوست د عالم د مجموعي په حق کښې له حکمت او رحمت څخه نشي عاري کیدی ـ که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کښې قصور کوئ نو د آخرت په ورځ کښې به ستاسې څخه پوښتنه کیږي.

﴿ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ـ او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته له مؤمنانو)

یعنی دغه سزا دې ګوښې (بیله) ورته ورنه کړه شي بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کښې دې ورته ورکړه شي څکه چه په هغه رسوائي کښې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانبیات او عبرت دی او ښائي چه په کښې دغه غرض هم وی چه دغه لیدونکی مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي او د مغفرت دعاوې ورته وکړي والله اعلم.

اَلزَّانِیْ لَا یَنْکِحُ اِلَّا زَانِیَةً اَوْ مُشْرِکَةً ۫ وَّالزَّانِیَةُ لَا یَنْکِحُهَاۤ اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِکٌ ۚ

زنا کار سړی نه نکاح کوی (په رغبت محبت سره) مګر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه او زناکاره ښځه نه په نکاح کوی (دغې ښځې زانیې لره په رغبت او محبت سره) مګر سړی زناکار یا سړی مشرک

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهائي شناعت بیان فرمائي یعنی هغه نارینه او ښځه چه په دغه شنیعه عادت مبتلاء وي په حقیقت کښې د دې خبرې وړ (مستحق) او لایق نه دی چه له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستې او د ملاستې تعلق قائم کړ شي د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دی چه له هم داسې بد کاره او تباه حاله نارینه او ښځې سره یا له دوی څخنې هم بدتره له کوم مشرک او مشرکې سره د هغه تعلق وی کماقال الله تعالیٰ فی هذه السورة:

﴿ اَلْخَبِیْثٰتُ لِلْخَبِیْثِیْنَ وَالْخَبِیْثُوْنَ لِلْخَبِیْثٰتِ ۚ وَالطَّیِّبٰتُ لِلطَّیِّبِیْنَ وَالطَّیِّبُوْنَ لِلطَّیِّبٰتِ ۚ ﴾

کوی جنس له خپله جنسه سره سازه ـ هم کوتره له کوترې باز له بازه

د ده د حرکت اصلی اقتضاء خو هم دغه وه ـ اوس دغه بیله خبره ده چه الله تعالیٰ د نورو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجې) کوم په نامه سره مسلمان عقد هم له مشرک او مشرکې سره

جائز نه دی فرمایلی. یا مثلاً د بدکاره سری نکاح که د کومی صالحی ښځی سره وتړله شی نو دغه بالکل باطله نه ده درولی شوی.
تنبیه: د دغه آیت داسی تقریر چه مونږ کړی دی بیخی سهل او بی تکلیفه دی په دغه کښی د (لاینکح) معنی هغسی نیولی شوی ده لکه چه په «**السلطان لایکذب**» او نورو محاوراتو کښی اخیسته کیږی یعنی د فعل د لیاقت نفی ـ د فعل نفی له حیثیته ورکړی شوی ده. **فافهم واستقم**

وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ۝

او حرامه کړی شوی ده دغه (زناء یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو

تفسیر: یعنی یو مؤمن په داسی حال کښی چه مؤمن وی څرنگه به داسی حرکت ته اقدام کوی؟ په حدیث کښی راغلی دی «**لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن**» یا دا مطلب چه له زانیی سره د هغو پرهیزگارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی چه په صحیح او حقیقی معانی سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دی یعنی په تکوینی دول (طریقه) دغسی پاک او صاف نفوس د داسی خراب او پلیت او گنده ځایونو په طرف نه متمائل کیږی او تری ساتلی شوی دی په دغه وقت کښی به د «حرم» معنی هم هغسی وی چه «په ﴿ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ ﴾ کښی. یا په «وحرام علیٰ قریة اهلکناها» کښی نیولی شوی دی والله اعلم.
فائده: دغه پاس آیت یوائځی د ترغیب دپاره دی په نکاح اخیستلو د عفائفو او شرائفو کښی او ترهیب دی له نکاح کولو د بدکارانو څخه ځکه چه زنا په قبح کښی نژدی ده شرک ته لکه چه عفاف او پاکوالی او تحصن او ودوالی نژدی دی ایمان ته او بل دغه نفی په معنی د نهی نه ده او که په معنی د نهی وی نو منسوخ دی په آیت د ﴿ وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ ﴾ سره.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوْا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چه اولی محصنی ښځی (یا محصن سړی چه نسبت د زنا ورته وکړی) بیا رانه ولی (په مخ د قاضی حاکم کښی) څلور تنه شاهدان

تفسیر: یعنی که په داسی پاک لمنی ښځی باندی د زناء تهمت ولگوی چه د دی بدکاری په کوم دلیل یا په شرعیهؤ قرائنو سره نه وی ثابت (نو وئی وهیٔ تاسی دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا دری او مه ئی قبلویٔ شاهدی ځکه چه سره له حریته بلوغ ـ عقل ـ اسلام او پاکی

فاسقان دی) او هم دغه حکم دی د پرهیزګار نارینه که پری تهمت ولګاوه شی. لکه چه دغه آیات د یوی پاکی عفیفی صدیقی ښځی په قصه کښی نازل شوی دی نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوی ده که څلور شاهدان تیر کړی او د هغوی شهادت سم له شرعیه ؤ اصولو سره مقبول واقع شی نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زناء حد جاری کیږی.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَٰنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا۟ لَهُمْ شَهَٰدَةً أَبَدًا ۚ

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وی) اتیا دری او مه قبلوئ تاسی له دوی نه شاهدی هیڅکله (تر وقته د مرګه پوری)،

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لګونکی سزا شوه چه «مقذوف په مطالبه» اتیا دری وهلی کیږی او په مستقبل کښی د تل دپاره په معاملاتو کښی مردودالشهادت droلی کیږی ځمونږ د حنفیانو په مذهب کښی وروسته له توبی ایستلو څخه هم د دوی شهادات په معاملاتو کښی نه قبلیږی

وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ۝٤

او دا (قاذفان) هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یعنی که په واقع سره ئی عمداً په دروغو سره تهمت لګولی ؤ بیا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده که په رښتیاء سره واقعی خبره ئی ویلی وی لیکن په دی باندی پوهیده چه زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی نو د داسی خبری له اظهاره غیر له دی نه چه د یوه مسلمان پت او عزت خراب کړی بل څه ګټه (فائده) نه کوی چه هغه فی نفسه مستقله ګناه ده او علماء هغه په کبائرو کښی شمیرلی ده.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥

مګر هغه کسان چه توبه وباسی پس له دغه (قذفه له ګناه نه) او اصلاح کړی (نیت او عمل خپل) پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی وروسته له توبی او د حال اصلاحه بښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم تری پورته کوی او د الله تعالیٰ په نافرمانو بندګانو کښی به نه شمیرلی کیږی. اګر که د پخوانی

قذف په سزا کښې بیا هم مردودالشهادت پاتې دی هم دغه په اسلافو کښې د قاضي شریح ـ ابراهیم نخعي ـ سعید بن جبیر ـ مکحول ـ عبدالرحمٰن بن زید بن جابر ـ حسن بصري ـ محمد بن سیرین او سعید بن المسیب رحمهم الله مذهب دی کما في الدر المنثور و ابن کثیر.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چه اولي ښځې (محصنې پاکې له زناء ښخه په زناء سره)

تفسیر: یعني د زناء تهمت ولګوي یا خپل د ووړکې په نسبت ووائي چه دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ
الصّٰدِقِيْنَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٧﴾
وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٩﴾

حال دا چه نه وي دوی ته شاهدان (په دی کار د زناء کښې) مګر نفسونه د دوی (یعني پخپله حاضر وي) پس (واجبه ده په دی کښې) شاهدي د یوه د دوی څلور شاهدي په (نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زناء کښې) او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چه) بیشکه لعنت د الله دی وي پر دغه (میړه) که وي (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوي له دغې ښځې څخه عذاب (د حد ثابت په وینا د میړه ئې) دا (کار) چه شاهدي ولولي (دا ښځه) څلور (واری) شاهدي (په نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دا میړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی(په نسبت د زناء په ما باندی) او پنځمه (شاهدي داسې ده) چه ووائي بیشکه غضب د الله دی وي په دی (ښځې) که چیری وي (دا میړه مي) له

صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعني هر هغه میره (خاوند) چه پر خپلې ښځې د زناء تهمت ولګوي اولاً له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي - که ئې راحاضر کړی نو پر ښځه دی د زناء حد جاری کړ شي. که ئې شاهد نه شو حاضرولی نو ده ته دی وویلی شي چه څلور ځلی دی په قسم یادولو سره بیان کړی چه زه په خپله دغه دعوی کښې رښتینی یم (په دغه تهمت کښې چه می پر خپله ښځه لګولی دی دروغ نه وایم) ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دی. او په آخر کښې په پنځمه مرتبه کښې دغسې به وائې چه «که دی پخپله دغه دعوی کښې دروغجن وی نو پر ده دی د الله تعالیٰ لعنت وی» که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړی نو بندی دی کړ شي او حاکم دی دی مجبور کړی چه یا دی پر خپل دروغ ویلو اقرار وکړی او د قذف په حد محکوم شي چه پاس ئې ذکر وشو یا دی پنځه کرته همغه الفاظ ووایې چه پاس مذکور شو. که میره (خاوند) دغه الفاظ ووائی نو بیا ښځې ته دی وویل شي چه هغه دی هم څلور ځلي په قسم یادولو سره داسې بیان وکړی چه «میره (خاوند) می په دغه تهمت لګولو کښې دروغجن دی» او پنځم ځلی دی دغه الفاظ ووائی چه «د الله غضب دی نازل شي پر دی ښځه باندی که ئې دغه میره (خاوند) پخپله دغه دعوی کښې رښتین وی» تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وائی بندی دی وساتلی شي چه یا دی په صاف ډول (طریقه) سره خپل د میره (خاوند) د دعوی تصدیق وکړی چه د زنا حد پری جاری شي. یا په پاس مذکوره الفاظو سره ئې تکذیب وکړی که ښځه هم د خپل میره (خاوند) پشان دغه الفاظ ووائی او له «لعان» څخه فراغت ومومی نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعی ګرد (ټول) حرام شول بیا که میره (خاوند) دی ته طلاق ورکړی ښه! که نه قاضی دی د دوی دواړو په منځ کښې تفریق وکړی اګر که دغه واړه پر دغه افتراق راضي هم نه وی یعنې قاضي دی په ژبه سره ووائی چه «ما د دغو دواړو په منځ کښې سره تفریق وکړ» نو دغه تفرق د بائن طلاق حکم لری.

(۱): - **تنبیه:** پر زوجینو باندی دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کښې «لعان» وائی او «لعان» خاص په قذف الازواج پوری مخصوص دی د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چه پاس مذکور شو.

(۲): - **تنبیه:** دغه څلور شاهدی ئې ځکه مقرری کړی چه اصل خو څلور شاهدان ؤ کله چه هغه پیدا نه شول نو د هری یوی شاهدی په ځای یو سری ودریده او پنځمه په ځای د «تزکیې» کښې شوه.

ولَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسی او رحمت د ده او (بل دا نه وی

چه) بیشکه الله ډیر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښې)

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی لکه چه څمونږ له ترجمې څخه ښکاریږي چه که نه وی فضل او احسان د الله تعالیٰ پر تاسو باندی نو خامخا به ئې شرمولي وی تاسو یا ژر به ئې په عذاب کری وی تاسو یعنی که دغه د «لعان» حکم مشروع نه وی نو د «قذف» د عمومي قاعدی سره موافق به پر میره (خاوند) قذف اوښته یا به ئې گرد (تول) عمر د خپل ځیگر وینی څښلی او لړمون خوړینی به ناست ؤ ځکه ممکن دی چه دی رښتین وی په خلاف د غیر د میره (خاوند) چه هغه د دغسی اظهار دپاره مضطر نه دی ځکه د هغه په قانون کښې د دغو امورو رعایت ضروری نه دی. له بل لوری که یواځی د میره (خاوند) په قسم خوړلو د زناء ثبوت کیدی نو د ښځی لپاره به ډیر سخت مصیبت او زحمت پیښیده ـ حال دا چه ممکن دی هغه رښتین هم وی هم داسی که ښځه د دی په قسم خوړلو سره یقیناً بری وگڼله شی نو پر میره (خاوند) به د قذف حد لازمیده ـ سره له دی چه د ده په صداقت کښې هم مساوی احتمال موجود دی ـ نو په دغه حالت کښې د «لعان» په مشروعیت کښې د گردو (تولو) رعایت وشو او هم دغه د الله تعالیٰ د فضل او رحمت اثر دی ځکه چه په فریقینو کښې هر یو چه رښتین وی هغه د بی محله سزا څخه نجات ومونده په دغه وړی دنیا کښې پرده پوښی کری او مهلت ئې ورته ورکری دی چه ښائی توبه وباسی بیا د ده د توبی قبلول دغه د الله تعالیٰ د توابیت د صفت اثر شو

إِنَّ الَّذِينَ جَآءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه راوړی ئې دی غټ دروغ (په شان د عائشې کښې) یو تولی دی له تاسی (مسلمانانو) نه گمان مه کوئ په دی (دروغو) چه شر بد دی تاسی ته (ای مخلصانو مؤمنانو) بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسی ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسی) مقرر دی هر سړی ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه څیز چه گټلی ئې دی له گناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چه پورته ئې کړ لوی بار پیتی د دغو (دروغو او شائع ئې کړل) له دغه (تولی) نه شته ورته عذاب لوی (په دارینو کښې)

تفسير: دلته د هغو غتو دروغو ذکر دی چه پر حضرت صديقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها ترلی شوی ؤ دغه پیښه داسی وه چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د هجری په (٥) یا په (٦) کال کښی د (بنی المصطلق) له غزوی څخه د مدینی منوری په طرف بیرته تشریف راوړ ام المومنین صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دوی سره وه ـ بی‌بی صاحبه پر بل اوښ سوره وه چه پری هودج (پالکی) ترلی او پردی به ئی ځوړندی او ښکته به وی او جمال به لا له پخوا هودج (پالکی) پری تاړه ـ په یو منزل کښی چه د دوی قافله ښکته شوی وه لږ شیبه پخوا له کوچ حضرت صدیقی بی بی عائشی ته د وضؤ د تجدید ضرورت محسوس شو نو ځکه له قافلی څخه څه قدر لری او گوښی (جدا) لاړه. په دی ضمن کښی یو ناڅاپه د دی د غاړی غاړکی (امیل) وشلیده او دانی ئی (چه د جزع یمنی څخه وی) په شگو کښی سره تیت و پرک (منتشر) شوی نو د هغو په تولولو او لټولو دا ډیره وځنډیده (ایساره شوه) هلته قافلی کوچ وکړ او له خپله ځایه ولتیدله او گرد (تول) سره لاړل. جمال هم داسی گمان وکړ چه لکه بی‌بی صاحبه په هودج (پالکی) کښی ناسته ده ځکه چه د هغه گردی (تولی) پردی ښکته ځوړندی وی او تولی پیلیاری (پردی) ښکته لویدلی وی او ذاتاً بی‌بی صاحبه په عمر کښی هم وروکی او په بدن کښی هم ډیره ضعیفه او نحیفه وه چه د دی د وجود او عدم وجود له هودج (پالکی) د باندی ښه نه خرگندیده.

الغرض جمالانو خپل اوښان رهی (روان) او چالان کړل او گرد (تول) سره لاړل. لکه چه ام المؤمنین بیرته راغله که گوری چه قافله تللی ده ـ او هیڅ اثر او نښه ئی هم نه ښکاری.

نو ام المومنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسی رأیه قائمه کړه چه اوس له دغه ځایه خوځیدل خلاف‌المصلحت دی ـ ولی که زه د دغو شگو په کرمونو کښی د قافلی تعقیب هم وکړم په هغوی پسی نشم رسیدی او امکان لری چه لیاره هم راڅخه ورکه شی ـ که دلته واوسیږم هر کله چه لمر وخیژی او ځما متعلقین په دی وپوهیږی چه زه په هودج (پالکی) کښی نه یم او ځما پالکی تشه روانه ده نو هرومرو (خامخا) به هم دلته په منده او ځغاښته راپسی راشی نو هملته پاتی شوه.

کله چه شپه وه پر ام المؤمنین د خوب شومه راغله، هملته ئی خپل مبارک سر کیښود.

کله چه حضرت صفوان بن معطل رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په امر مأمور ؤ چه تل به دی وروسته له قافلی راځی ـ او د پاتی شویو شیانو خبر نیونه به کوی نو ځکه دی تل د قافلی څخه په لږ څه فاصله لری اوسیده او همیشه د قافلی تر شا وروسته له پلتنی (تحقیق) به راته. حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه دغه ځای ته گهیځ (سحر) راورسید او له لری څخه ئی ولید چه کوم اوده پروت دی ـ کله چه ورنژدی شو نو د ورپیچلی (نغښتلی) شوی تکری (څادر) څخه یی وپیژندله چه دا خو ځما مور ام المؤمنین صدیقه بی‌بی عائشه ده ځکه چه پخوا د حجاب د حکم له نزوله هم دغه معنوی ځوی او مور سره پیژندل.

حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولړځید ـ او ډیر وویرید او

په زور سره ئی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ وویل چه د هغه په اثر د ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها سترګی خلاصی شوی او هم هغسی مخ پیچلی (پټ مخ) او په خپل تکری کښی تاو شوی کیناسته.

حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه خپل اوښ ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها ته نژدی چو کړ - او ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها هم هغسی پته پری سوره شوه - او صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندی کیښود او د قافلی تر شا روان او ورسره ګډ شول.

راس المنافقین و امام المکذبین عبدالله بن ابی چه د مدینی منوری دیر خبیث - بدباطنه خان او د منافقانو مشرف او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمن ؤ - دلته چه داسی یوه خبره او موضوع ورپیدا شوه نو په چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو ئی خوله وسپردله - او ځینی ساده او ناپوهان مسلمانان مثلاً په نارینه ؤ کښی حضرت حسان - حضرت مسطح - او په ښځو کښی حمنه بنت جحش رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه کوونکیو خبرو تیروتل او په دغسی افسوسناکو تذکرو کښی سره لګیا شول چه د هغو ویل دوی ته نه ؤ لازم او د ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها د عفت او عصمت سره بیخی منافی ؤ - مسلمانانو ته بالعموم - او پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته له داسی قسم واهیاتو خبرو څخه سخته صدمه ورسیده. تر یوی میاشتی پوری دغسی چتی (بیکاره) خبری سره کیدی او رسول صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین به هم دغه ګردی (تولی) خبری اوریدی او هیڅ به ئی نه ویل - او نه د هغو په تحقیق پسی ګرځیده - مګر په زړه کښی سخت خفه ؤ وروسته له یوی میاشتی پخپله ام المؤمنین عائشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه - نو د غم له شدته ناقراره شوه - او د رنځورئ په بستره کښی ولویده شپه او ورځ به ئی ژړل - او د یوی شیبی له مخی به ئی هم اوښکی نه دریدی. په دغه ضمن کښی نور واقعات هم پیښ شول - او دیری خبری اتری سره کیدلی چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی د لوستلو قابل دی - او بالاخر د حضرت ام المؤمنین صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها په برائت کښی بالذات الله تعالیٰ دغه آیت ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ ﴾ الآیة - تر لری ځایه پوری نازل وفرمایه - چه ام المؤمنین عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها تل فخر پری کاوه - او بالحق چه پر دغه هومره فخر او ویاړ چه وکری لږ دی.

﴿ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ﴾ - یو تولی دی له تاسو مسلمانانو څخه) یعنی دغه دروغ تړونکی له خیره سره همغه کسان دی چه په دروغو یا په رښتیا سره د اسلام مدعیان دی - او خپلو ځانونو ته مسلمانان هم وائی - له دوی څخنی څو تنه سری سره یو ځای شوی دی - او داسی چتی (بیکاره) خبری ئی سره ترلی دی - او څه خلق په ناپوهی سره پر دغه چغلی او چتی (بیکاره) دروغو غولیدلی دی - خو بیا هم د الله تعالیٰ لوی احسان دی چه ګرد (تول) مسلمانان په دغه لومه کښی نه دی نښتی.

﴿ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ - ګمان مه کوئ په دی دروغو چه شر بدی تاسو ته

ای مخلصانو مؤمنانو بلکه دغه دروغ خیر بهتر دی تاسو ته له جهته د ثواب او منقبت د تاسو) دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی دپاره دی چه هغوی ته له دغی واقعی څخه صدمه رسیدلی وه بالخصوص حضرت صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها او د دی کورنی ته ځکه ظاهر دی چه هغه ډیره سخته خفه او ویرجنه وه یعنی اگر که په ښکاره ډول (طریقه) دغه ویناوی ډیری مکروهی خفه کوونکی او خرابی دی لیکن فی الحقیقت تاسی ته د ده په منځ کښی ډیره بهتری او محاسن پټ وه آیا دومره مدت د تاسی پر داسی زړه خوږوونکو حملو او ایذاؤ صبر کول هم داسی بی اجره پاتی کیږی آیا دغه لږ فخر او شرف دی چه بالذات خالق‌الکائنات پخپل پاک کلام کښی ستاسی نزاهت او برائت نازل کړ او ستاسی دښمنان ئی خواروزار او رسوا کړل او تر قیامت پوری ئی ستاسی د خیر ذکر د گردو (تولو) قرآن لوستونکیو پر ژبه جاری کړ او مسلمانانو ته ئی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام او د ده د ازواجو او اهل البیت د حق پیژندلو دپاره داسی یو درس ورکړ چه له سره هیریدونکی نه دی فلله الحمد علیٰ ذلک.

﴿ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم ﴾ ـ مقرر دی هر سری ته له دغو بهتان ویونکو جزاء د هغه څیز چه گټلی ئی دی له گناه او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار د دغو دروغو له دغه شته ورته عذاب لوی. یعنی هر هغه سری چه په دغه فتنه کښی هومره حصه واخیسته همغه قدر گناه ئی د خپل ځان لپاره وگټله او د هغی د سزا مستحق شو مثلاً ځینی کسان خوشال شول او په ډیر خوند او مزه سره ئی د دغو واهیاتو خبرو تذکره کوله ځینو د افسوس د اظهار په ډول (طریقه) ـ ځینو د تحقیق او تفتیش په اصول ـ خامخا د دغی خبری په شاؤ خوا کښی ئی گرویگنی (تپوسونه) او پلیتنی (تحقیقونه) کولی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله پته خوله ناست او دغه گردی (تولی) خبری ئی اوریدی. ځینی به د داسی خبرو د آوریدلو څخه په تردد او اندیښنه کښی لویدل. ډیر کسان به په دغه مورد کښی چپ ناست وو. ډیرو کسانو به ئی د دغو افواهاتو تکذیب کاوه چه د دغو وروستنیو خلقو وضعیت پاک الله پسند او غوره کړ او نورو گردو (تولو) ته ئی درجه په درجه الزام واړاوه او د دی گناه ډیر لوی بار اخیستونکی رأس‌المنافقین عبد الله بن ابی ؤ لکه چه په ډیرو روایاتو کښی تصریح ده هم دغه خبیث به نور خلق له خپله ځانه سره تولول او دغه خبری به ئی په غوږونو کښی ورڅخولی او دوی به ئی سراښول او غولول او خپله لمن به ئی په ډیر مهارت او چالاکی سره تری تولوله او په نورو باندی ئی هغه شائع کوله نو په آخرت کښی ډیر لوی عذاب خو د ده دپاره هرومرو (خامخا) شته لیکن په دنیا کښی هم دغه ملعون ډیر ذلیل او رسوا شو او تر قیامته به دی په ذلت او خواری سره یادیږی.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾

ولی نه په هغه وقت کښې چه واوریده تاسي دا خبره گمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو(پخپلو منځونو) کښې د خیر (خبری) او ویلی وی (دوی تولو داسی) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعني مسلمانانو ته ښايي چه له خپلو مسلمانانو ورونو خویندو سره حسن ظن ولری او هر کله چه واوری چه خلق پر یو نیک سری هم داسی چتی (بیکاره) «**رجمابالغیب**» بدی خبری او خراب تهمتونه لگوی نو ښائی چه دی داسی خیالاتو ته پخپل زړه کښې لیار ور نه کړی بلکه د هغو تکذیب دی وکړی رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی هر څوک چه پښې‌شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړی نو الله تعالیٰ هم د ده پښې‌شا مدد کوی - بی‌تحقیقه او تعمقه تهمتونه تراشل له ایمانه بعید دی ښائی چه هر سړی پر خپل پت (غیرت) او عزت د بل پت (غیرت) او عزت قیاس کړی لکه چه ابو ایوب انصاری رضی الله تعالیٰ عنه او نورو د «افک» په قصه کښې وکړل. یوه ورځ د ده ښځې وویل چه «خلق د بی‌بی عائشی صدیقی په. نسبت دغسی خبری کوی» ده وویل چه گردی (تولی) دروغ دی آیا ته به داسی کار وکړی شي؟ دی وویل چه نه! نو ابو ایوب رضی الله تعالیٰ عنه وویل بیا نو د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه لور د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کده (تبر) د مسلمانانو مور د عربستان ملکه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت چه له تا نه ډیره لوړه - پاکه - صافه - طاهره - مطهره ده داسی گمان بیخی چتی (بیکاره) او فضول دی.

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا۟
بِالشُّهَدَآءِ فَأُو۟لٰٓئِكَ عِندَ اللّٰهِ هُمُ الْكٰذِبُونَ ﴿١٣﴾

ولی نه راوسته (او تیر نه کړی دوی) په دی خبره څلور شاهدان (چه شاهدی ورکړی وی په دی قذف د دوی) پس کله ئی چه رانه وستل څلور شاهدان پس دغه کسان په نزد د الله کښې هم دوی دروغجنان دی.

تفسیر: یعنی سم د الله تعالیٰ له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسی خلق دروغجنان

درولی شوی دی چه پر بل چا باندی تهمتونه لگوی او بیا د هغه اثبات دپاره څلور شاهدان نشی وړاندی کولی او بی له کافی ثبوته داسی غتی خبری له خپلی ژبی څخه وباسی او چتی (بیکاره) پری وئیږی.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د دغه (الله پر تاسی) په دنیا کښی (په توفیق د توبی سره) او په آخرت کښی (په عفو او مغفرت سره) نو خامخا رسیدلی به ؤ تاسی ته په هغه دروغ کښی چه غوپی وهلی تاسی په هغو (دروغو) کښی عذاب لوی (په هم دغه دنیا کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دوی ته د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په طفیل له عذابونو څخه نجات ورکړ که نه دغه خبره د عذاب لائقه ده. (موضح القرآن) له تاسو ځینی مخلصینو ته د توبی توفیق هم ورکړ - خطا ئی ورمعاف کره - که نه د منافقینو پشان دوی هم د قیامت په ورځ په لوی عذاب کښی اخته کیدل. (العیاذبالله).

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

کله چه واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چه یو له بله مو پوښتنه کوله) او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چه نه ؤ تاسو ته په هغی باندی هیڅ علم او ګڼله تاسی دغه خبره آسانه (چه هیڅ ګناه پکښی نشته) حال دا چه دغه (خبره) په نزد د الله کښی ډیره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعنی د عظیم عذاب مستحق ولی نه کیدل - کله چه تاسی بی تحقیقه یو ظاهرالبطلان خبره یو د بل له خولی څخه اخیستله - او له خپلو ژبو څخه ئی دغه چتی (بیکاره) او اتکلی خبری ایستلی چه د هغو له واقعیت څخه تاسی بیخی نه وئ خبر بیا عجیبه خبره لا دا ده چه داسی سخته خبره (یعنی کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مطهره زوجه او ځمونږ د

مسلمانانو روحانی والده متهم کول) چه د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوی دروند جرم دی، یوه وړوکی او معمولی خبره ګڼله له دغه اصلی جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبْحَٰنَكَ هَٰذَا بُهْتَٰنٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

ولې نه کله چه واوریده تاسې دا خبره ویل تاسې چه نه ښائی مونږ ته دا کار چه خوله وخوځوو په دی خبره باندی پاکی د تا (ای ربه) دا دروغ دی ډیر لوی (چه تړلی شوی دی د منافقانو له خوا).

تفسیر: یعنی اول خو د حسن‌الظن اقتضاء داسې وه چه ستاسو په زړونو کښې هم ښائی دغه خبری نه تیریدی لکه چه پاس ارشاد وشو ـ لیکن که د شیطانی اغواء له سببه ئی فرض کړئ د چا په زړه کښې کومه بده وسوسه تیره شی ـ یا ئی له چانه واوری نو بیا جائز نه دی چه داسې ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړی ـ لازم دی چه په هسې مواردو کښې مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولری او په صافو الفاظو سره داسې ووائی چه د داسې بې سرو پښو خبری له خپلې ژبې څخه ایستل ماته نه ښائی او نه زه پری ښه ښکارم ـ ای الله ته پاک ئی څرنګه خلق داسې نامعقولی خبری له خپلې خولی څخه وباسی آیا هغه پاکه ـ صافه ـ متقیه میرمن چه تا د سید الانبیاء او رأس‌المتقین د زوجیت لپاره غوره او مخصوصه کړی ده هغه (معاذ الله) څرنګه هم خپل ځان بې پته (بې غیرته) کوی؟ او هم (استغفر الله) پخپله دغه وضعیت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم پت (غیرت) باندی هم داغ لګوی (حاشا ـ ها ـ ثم حاشاـ ها!) دغه خو د دښمنانو له طرفه پر یوه بې‌قصوره باندی بهتان تړلی شوی دی.

يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُوا۟ لِمِثْلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾

پند درکوی تاسې ته الله (او منع کوی مو) چه بیا ونه ګرځئ تاسې مثل د دی خبری ته هیڅکله که چیری یئ تاسې مؤمنان (نو پری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی مؤمنانو ته ښائی چه په پوره ډول (طریقه) سره پوهان او هوښیاران شی ـ څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فریبونو سره ونه غولیږی او د دوی په پلمو (تدبیرونو) سره تیر نه وځی ـ او تل تر تله د نبی علیه وعلیٰ آله واصحابه الصلوٰة والسلام او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولری.

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٨﴾

او بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د پند) او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعني د دی خبری پته درښیئ چه دغه غټ دروغ چا جوړ کړی؟ او خپور (مشهور) کړی دی؟. معلوم شو چه منافقانو تل په پته دښمنی او مخالفت کاوه په پخوانی آیت کښی ئی دغه خبره راښکاره کړی وه (کذا في الموضح) عموماً مفسرانو له آیاتونو څخه احکام ـ نصائح ـ حدود ـ د توبی قبول او نور مضامین مراد کړی دی ـ په دغه وقت کښی به د علم او حکمت د صفاتو له ذکر کولو څخه دغه غرض وی چه الله تعالیٰ له تاسی څخه د مخلصینو د قلبی ندامت او د نیاتو او د اعمالو او اقوالو پر حال ښه خبردار دی ـ نو ځکه ئی د هغوی توبه قبوله کړه ـ او څرنګه چه حکیم مطلق دی نو ځکه ئی په نهایت حکمت او علم سره تاسی ته تنبیه او ویښتیا هم درکړه او د ده ګرد (تول) احکام د بندګانو پر مصالحو مبتنی دی.

إِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ أَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ۙ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٩﴾

بیشکه هغه کسان چه خوښوی دغه (خبره) چه خوره شی فاحشه بدنامی په حق د هغو کسانو کښی چه ایمان ئی راوړی دی شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کښی (په حد د قذف او په بدنامی سره) او په آخرت کښی (په اور د دوزخ سره) او الله ښه عالم دی او تاسی نه پوهیږئ (پر ضرر د هغی خوری کړی فاحشی).

تفسیر: یعني بدکاری شائع او خوره شی ـ یا د بدکاری اطلاعات او خبری منتشری او خوری شی ـ دغسی غوښتونکی منافقان ؤ لیکن د هغوی په تذکره کولو کښی ئی مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله چه فرض ئی کړئ که د چا په زړه کښی د کومی بدی خبری خطره تیره شوی وی ـ او په بی پروائی سره ئی کومه خبره له ژبی څخه هم وتلی وی نو ښائی چه بیا د هغی مهملی خبری تذکره له سره ونه کړی او د هغی په تشییع او تنشیر (اشاعت) پسی ونه ګرځی ـ که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تویوی نو ښه دی وپوهیږی چه د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتی کیږی ـ او حق تعالیٰ هغه ذلیل او خواروی کما في حدیث امام احمد رحمه الله په دی شان سره

چه په دنیا کښې د قذف حد پرې اجراء کيږي ـ او قسم قسم سپکتیا او بدنامي ئې په برخه کيږي او نورې رسوائي او سزاوې هم وررسيږي او په آخرت کښې د دوزخ سزا دوی ته تیاره او مهیاء ده او الله تعالیٰ ته داسې فتنه اچوونکې ښه معلوم دي او ښه ئې پيژني اګر که تاسې ئې نه پيژنئ ـ او دغه هم د پاک الله په علم کښې شته چه د کوم يوه جرم او ګناه څومره ده؟ او غرض او مقصد ئې څه ؤ؟.

تنبیه: ـ د فاحشې د شیوع حب د حسد او کینې او نورو په شان د قلبیه ؤ اعمالو څخه دی او د وسوسو او خواطرو په شان نه دی ـ او د قصد له مراتبو څخه نه دی نو ځکه د هغه په مأخوذیت کښې نه ښائي چه اختلاف وکړی شي. فتنبه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۰﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده او (دا نه وی) چه بیشکه الله ښه نرمي کوونکې ښه رحم والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښې)

تفسیر: یعنې دغه غټ دروغ خو داسې ترلې او خواره شوې ؤ چه نه ؤ معلوم چه څومره کسان له هغه ځنې جاریدل. لیکن الله تعالیٰ محض پخپل فضل ـ رحمت ـ شفقت او مهربانۍ له تاسې ځنې د تائبینو توبه قبوله کړه ـ او پر ځینو ئې شرعي حد جاری کړ ـ او پاک ئې وګرځول ـ او هغه ته ئې چه زیات خبیث ؤ یو دول (طریقه) مهلت ورکړ او په آخرت به جزا وررسيږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۗ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ
الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ ۗ
وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۱﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) متابعت مه کوئ د ګامونو د شیطان او هر چا چه متابعت وکړ د ګامونو د شیطان نو بیشکه دغه شیطان امر کوی (تابع خپل ته) په فحشاء ډیرو بدو قبیحو کارونو او په

منکر نامشروعو بدو خبرو او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د ده نو نه به وئ پاک کړی له (معصیت د افک څخه الله) تاسی هیڅوک هیڅکله ولیکن الله پاکوی (په قبول د توبې سره له معاصیو) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او الله ښه آوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نیاتو).

تفسیر: یعنی د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) څخه هوښیار اوسئ! نه ښائی چه د مسلمان کار داسی وی چه شیاطین الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لاړ شی - د هغو ملعونانو د ټولنی مقصود خو هم دا دی چه خلقو ته د بی حیائی او رسوائی په طرف دعوت او بلنه ورکړی نو تاسی ولی په رڼو سترګو عمداً د هغوی پر خبرو غولیږئ؟ وګورئ چه شیطان لږ څه تحریک او ډکه ورکړی - دومره لوی شورماشور او هنګامه پورته کوی - او ډیر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانیږی. حال دا چه شیطان خو د ګردو (ټولو) ګمراه کول غواړی او یو تن هم نه پریږدی چه پر سمه لیاره لاړ شی - دا خو د الله تعالیٰ فضل او د ده رحمت دی چه د خپلو مخلصو بندګانو لاس نیونه کوی او ډیر زیات کسان ئی د شیطان له شرورو څخه محفوظ ساتی او ځینو ته وروسته له ابتلاء د توبې ایستلو توفیق ور په برخه او اصلاح کوی ئی دغه خبره د هم هغه واحد الله جل وعلا په اختیار کښې ده - او هم هغه پخپل محیط علم او کامل حکمت سره پوهیږی چه کوم یو بنده د اصلاح قابل دی؟ او د کوم یوه توبه ښائی قبوله کړه شی - الله تعالیٰ د ګردو (ټولو) توبه او نور آوری - او د دوی د قلبی کیفیاتو څخه پوره واقف او باخبر دی.

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دی نه کوی خاوندان د فضل (په دین کښې) له تاسی او (خاوندان) د فراخی (او مالداری ستاسی په دنیا کښې) په دی چه نفقه) به نه ورکوی خاوندانو د خپلوی او مسکینانو او مهاجرینو ته په لیاره د الله کښې او ښائی چه عفوه دی وکړی او ښائی چه تری تیر دی شی آیا دوست نه لرئ تاسی دا چه مغفرت وکړی الله تاسی ته (په سبب د عفوی او صفح د تاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: پر حضرت صدیقې بي‌بي عائشې رضي الله تعالیٰ عنها باندې په بهتان تړونکیو کښې ځینې مسلمانان هم په ناپوهۍ سره شامل شوي وو چه له هغوی ځنې یو حضرت مسطح رضي الله تعالیٰ عنه ؤ چه برسیره په دې چه یو مفلس مهاجر ؤ د حضرت ابوبکر الصدیق رضي الله تعالیٰ عنه خوریې یا ترورځې هم کیده ـ او د «افک» د پیښې څخه پخوا حضرت صدیق اکبر رضي الله تعالیٰ عنه د هغه سره څه امداد او مالي مرسته (مدد) کوله ـ کله چه دغه خبره سره فیصله شوه ـ او د حضرت صدیقې بي‌بي عائشې رضي الله تعالیٰ عنها برائت د الله تعالیٰ له طرفه نازل شو ـ نو حضرت ابوبکر صدیق رضي الله تعالیٰ عنه قسم وکړ چه وروسته له دې نه به مسطح رضي الله تعالیٰ عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم ـ ممکن دی چه ځینو نورو اصحابو ته به هم داسې پیښې ورپیښې شوې وي نو په دغه تقریب دا آیت نازل شو ـ یعنې له تاسې ځینې هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ دیني کرامت او مشرتوب یا دنیائي وسعت او مالداري ورکړې ده دوی ته نه ښائي چه داسې قسمونه وخوري او ښائي چه د دوی همت ډیر لوی او اخلاق ئې لوړ او عالي وي ـ نو میرانه (بهادري) او ځلمیتوب په دې کښې دی چه د بدۍ په بدل په نیکۍ سره ورکړ شي.

د محتاجو خپلوانو او د الله دپاره د خپل وطن پریښودونکیو د کومک، امداد او مرستې (مدد) څخه لاس اخیستل د میړنو (بهادرانو) او مشرانو کار نه دی ـ که مو قسم خوړلی وي نو نه ښائي چه داسې قسمونه پوره کړئ ـ بلکه د هغو کفاره اداء کړئ! ـ ستاسې له شانه او اوصافو څخه داسې ښائي چه د خطا کارانو له خطاء څخه اغماض وکړئ! او تیرې تیر شئ که داسې وکړئ نو الله تعالیٰ به ستاسې ګرد (ټول) قصور او خطاوې وبښي ـ آیا تاسې له الله تعالیٰ څخه د عفوې او د ښښنې هیله (ارزو) او امید نه لرئ؟ـ او که ئې لرئ نو ښائي چه تاسې د هغه د بندګانو سره په هم دغه متوقعه صورت سره موافق معامله او تګ وکړئ! ګواکې په دغه سره د «**تخلق باخلاق الله**» تعلیم وشو.

په احادیثو کښې دي لیکه چه ابوبکر صدیق رضي الله تعالیٰ عنه دغه آیت واورید ﴿ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ﴾ ـ آیا دغه مو نه خوښیږي چه الله تعالیٰ مو وبښي» نو فوراً ئې وویل ـ

«**بلیٰ! یاربنا انا نحب** ـ بیشکه ای ځمونږ پروردګاره! مونږ هرومرو (خامخا) ستا ښښنه خوښوو او غواړو ئې»

دا ئې وفرمایل او د مسطح رضي الله تعالیٰ عنه هغه پخوانی کلنګ او امداد ئې بیرته جاري کړ ـ بلکه په ځینو روایاتو کښې راغلي دي چه د پخوا په نسبت ئې دوچند کړ. رضي الله تعالیٰ عنه و ارضاه.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

بیشکه هغه کسان چه ولی دوی (په نسبت د زناء سره) ښځې پاکې عفیفې ناخبرې (له دغو بدو) ایمان راوړونکې (په الله او رسول) لعنت کړی شوی دی په دوی باندی په دنیا کښې او په آخرت کښې او شته دوی ته عذاب دیر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کښې حدیث دی ـ «**اجتنبوا السبع الموبقات الشرک بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واکل الربوا واکل مال الیتیم والتولی یوم الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات**» له دی نه ظاهریږی چه د محصناتو قذف مطلقاً له مهلکاتو څخه دی بیا په هغه کښې ازواج مطهرات بالخصوص د ام المومنین بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها قذف خو دیره لویه گناه ده ـ علماؤ تصریح فرمایلی ده چه وروسته د دغو آیاتونو له نزوله هر څوک چه بی‌بی عائشی صدیقی یا له ازواج المطهرات څخه یو تن متهم کړی هغه کافر او د لوی قرآن مکذب ـ او د اسلام له دائری څخه خارج دی ـ د طبرانی په یوه حدیث کښې داسی راغلی دی «**قذف المحصنة یهدم عمل مائة سنة** پر محصنی باندی تهمت لگول د سلو کلونو عمل ورانوی» (العیاذبالله)

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۴﴾

په هغه ورځ کښې چه شاهدی به ورکړی پر دوی باندی ژبې د دوی او لاسونه د دوی او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چه ؤ دوی چه کول به ئې په دنیا کښې.

تفسیر: یعنی مجرم به خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړی مگر د ده ژبه لاسونه ـ پښې به په اذن الله په وینا راځی ـ او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل ښرگندوی چه د هغو په وسیله شوی وی.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لگولی ؤ ـ او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوی وه چه هغه ئې پوره نشوه کړی بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو ـ ژبه چه د قذف اصلی آله ده او څلور نور لاسونه او پښې چه د هغه پر شرارت باندی شاهدی لولی.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿۲۵﴾

په دغه ورځ کښې به پوره ورکړی دوی ته الله جزاء د دوی هغه چه حقه لائقه وی او پوه به شی چه. بیشکه الله هم دی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)

ښکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسیر: هغه ذات چه د یوی ذری اعمال ـ حساب ـ کتاب ـ په ښکاره او واضح دول (طریقه) سره هر سړی ته په صاف صورت سره ښکاروی ـ او د هغه په دربار کښی هیڅ ظلم او تعدی نه کیږی. دغه مضمون به د قیامت په ورځ ګردو (ټولو) ته مکشوف او مشهودیږی.

اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ ۚ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ لِلطَّيِّبٰتِ ۚ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۲۶﴾

ناپاکی (ښځی او خبری) دپاره د ناپاکو دی او ناپاکه (خلق) دپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دی، او پاکی (ښځی او خبری) د پاکو (خلقو) دی او پاک (خلق) دپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دی، دغه (پاکان چه ځینی له هغو اهل البیت دی) پاک (بی تعلقه بیزاره) دی له هغو خبرو چه وائی ئی (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (په جنت کښی).

تفسیر: یعنی بد کاری او چتی (بیکاره) ښځی د بد کارو او چتلو (خرابو) سړیو وړ (قابلی) او لائقی دی هم داسی یو بدکار او ګنده سړی د هم دی خبری سره وړ (قابل) او لائق دی چه د هغه تعلق د هم هغه په شان چتلی (خرابی) او بدکاری ښځی سره وی ـ پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هیڅ تعلق او مطلب نه لری. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه د نبی صلی الله علیه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانیه) نه وی یعنی الله تعالیٰ د هغه د ناموس حفاظت هم فرمائی ـ نقله فی (موضح القرآن).

تنبیه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الهند د ترجمی سره سم وشو ـ مګر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دی چه د ﴿ اَلْخَبِيْثٰتُ ﴾ او د ﴿ اَلطَّيِّبٰتُ ﴾ څخه دلته ښځی نه دی مرادی ـ بلکه اقوال او کلمات مراد دی ـ یعنی خرابی خبری خرابو خلقو سره لائقی او مناسبی دی ـ او پاکی او صافی خبری پاکو او صافو سړیو سره لازمی او مناسبی دی ـ متقی ـ پاک ـ او صاف نارینه او ښځی له داسی ګنده او مردارو تهمتونو څخه پاکی وی ـ لکه چه وړاندی له ﴿ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ﴾ څخه ظاهریږی ـ یا دی داسی وویلی شی چه خرابی خبری د خرابو له خولو څخه ووځی هغه کسان چه د یوه پاک او متقی او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړی نو وپوهیږه چه هغه پخپله خبیث او مردار دی یعنی طیب او طاهر او پاک سړی له داسی خبیثو او مردارو او چتلو (خرابو) خبرو څخه بیخی پاک او مبراء دی او هسی خرابی ویناوی د خبثاؤ ـ پلیتو ـ چتلو (خرابو) او ګنده کسانو کار دی.

﴿ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴾ الآية - شته دوی ته مغفرت او رزق روزی ښه په جنت کښی)
یعنی هغوی د دوی په بدو ویلو سره نه بدیږی بلکه هر کله چه دوی پر هغه صبر وکړی نو دغه څیز د هغوی د خطاؤ او تیروتلو او ښویدلو کفاره کیږی ـ او دلته په هره اندازه چه مفسد خلق وغواړی چه هغوی ذلیل او خوار کړی ـ هلته به د هغه په بدل کښی دوی ته عزت او رفعت ور په برخه کیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدْخُلُواْ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ننوځئ تاسی (هغو) کورونو ته چه غیر وی له کورونو د تاسی تر هغه پوری چه (اجازه وغواړئ او) سره وغږیږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوی دغه (اخبار او استیذان) د تاسی خیر بهتر ډیر غوره دی تاسی ته (له ننوتلو د بی اجازی څخه) ښائی چه پند واخلئ تاسی (په دی سره).

تفسیر: یعنی ماسواء د خپلی خصوصی هستوګنی له کوره د بل چا د هستوګنی په کور کښی هم داسی په خپل سر بی خبره مه ننوځئ! ولی تاسی نه یئ خبر چه هغه ستاسی د ننوتلو په وقت کښی په څه حال کښی دی؟ او څه احوال لری؟ آیا دی په دغه حال کښی د بل چا په ورتګ خوښیږی که خفه کیږی؟ لهٰذا پخوا د ننوتلو څخه ښائی ور ناری کړئ او ځان ته اجازت حاصل کړئ او له ګردو (تولو) نارو څخه بهتره «سلام» اچول دی.
په حدیث کښی راغلی دی چه دری ځلی دی سلام واچوی او د ننوتلو اجازه دی وغواړی که له دری ځلی سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شی ـ نو بیرته دی وګرځی.
فی‌الحقیقت دغه داسی ډک له حکمته تعلیم دی که د هغه په تعمیل کښی مؤاظبت وکړ شی ـ نو دغه د میلمه او کوربه دواړو په حق کښی ښه او بهتر دی.
مګر افسوس نن مسلمانان په دغو مفیدو هدایاتو پسی چندان نه ګرځی ولی نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستی هغه ته ئی ډیره ترقی او توسعه ورکړی ده.
(ربط) د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د زناء او د قذف د احکامو بیان ؤ ـ لکه چه ډیر ځله بی له اجازی د بل په کور کښی ننوتل ـ د هم دغو ممنوعهؤ امورو په طرف مفضی کیدل نو ځکه په دغو آیاتونو کښی ئی د استیذان د مسائلو بیان هم وفرمایه.

فَإِنْ لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا
فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿۲۸﴾

پس که چیری ونه مومئ تاسی په دی کورونو کښی څوک (چه اذن درکړی) پس مه ننه وځئ په دی کورونو کښی تر هغه پوری چه اذن وکړی شی تاسی ته، او که چیری وویل شی تاسی ته (عندالاستیذان) چه بیرته وګرځئ پس بیرته وګرځئ تاسی (او د ننوتلو سعی مه کوئ) چه دغه بیرته ګرځیدل ډیر غوره (او پاک) دی تاسی ته او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم دی (او جزا ئی درکوی).

تفسیر: یعنی کله چه دغه درمعلوم شی چه په هغه کور کښی هیڅوک نشته خو بیا هم د بل چا په کور کښی بی د هغه د مالک او مختار له اجازی مه ننوځئ! ځکه چه د بل په ملکیت کښی بی له اجازی بل هیڅوک د تصرف حق نه لری. تاسی ته نه دی معلوم چه د بی اجازی ننوتلو څخه به څومره جګړی پیښیږی؟ هو! که صراحتاً یا دلالتاً اجازت درکړ شی نو بیا هیڅ مضائقه نشته او که چیری وویل شی تاسی ته عندالاستیذان چه بیرته وګرځئ پس بیرته وګرځئ تاسی او د ننوتلو سعی مه کوئ! یعنی د داسی ویلو څخه مه خفه کیږئ! ځکه چه ډیر اوقات انسانی طبیعت دی ته نه وی مائل چه له چا سره وګوری ـ یا به د بل چا له ملاقاته په دغه وقت کښی حرج ورپیښیږی په داسی یوه خبره او کار مشغول وی چه په دغه نه خوښیږی چه بل څوک پری مطلع شی ـ نو تاسی ته څه ضرورت درپیښ دی چه خامخا به پر هغه بار اچوئ! حال دا چه په دغه شان تکلیف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستی او خپلوی تعلقات ورانیږی. په هر حال دغه کار چه بیرته وګرځئ تاسی او د ننوتلو سعی او اصرار مه کوئ دغه بیرته ګرځیدل خیر بهتر او ډیر غوره پاک دی تاسی ته او الله تعالیٰ په هغو کارونو چه کوئ تاسی ښه عالم دی او جزاء ئی درکوی یعنی الله تعالیٰ له ګردو (تولو) قلبیهؤ او قالبیهؤ اعمالو څخه ښه باخبر دی. څرنګه شی چه کوئ او په هر نیت ئی چه وکړئ حق تعالیٰ به سم د هغه د تناسب سره جزاء درکوی ـ او ده په خپل محیط علم کښی د ګردو (تولو) امورو رعایت فرمایلی، دغه احکام ئی صادر کړی دی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۲۹﴾

نشته پر تاسی باندی هیڅ ګناه په دی کښې چه ننوځئ (بې له استیذانه) هغو کورونو ته چه نه دی د چا د اوسیدنې په هغه کښې متاع منفعت د تاسې وی او الله ته ښه معلوم دی هغه چه ښکاره کوئ ئې تاسی او هغه چه پټوئ تاسی.

تفسیر: یعنی په هغو عمارتونو کښې چه کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لری او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کښې څه ممانعت او قیود وی ـ مثلاً مسجد ـ مدرسه خانقاه ـ سرای او مثل ذلک ـ که هلته مو کوم شی وی ـ یا په هغه ځای کښې د څه موعد دپاره اوسیدل غواړئ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ او دلته هیڅ د استیذان ضرورت نشته. د داسی مسائلو تفصیلات ښائی چه په فقهیهؤ کتابونو کښې وکتل شی. او الله تعالیٰ ته معلوم دی هر هغه څه چه ښکاره کوئ ئې تاسی او هر هغه څه چه پټوی ئې تاسی یعنی الله تعالیٰ ستاسی د ګردو (تولو) پتو او ښکارؤ حالاتو په رعایت دغه احکام مشروع کړی دی چه له هغو څخه مقصود د فتنې او فساد ګرد (تول) مداخل بندول دی. مؤمن ته ښائی چه په خپل زړه کښې هم دغه غرض تر نظر لاندی ونیسی او پری عمل وکړی.

قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده!) مؤمنانو ته چه پټې دی کړی دوی سترګی خپلی (له نامحرمو څخه) او ښه تینګ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښې) دغه (اغماض او حفظ) ډیر پاکیزه (او ګټور) دی دوی ته بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئې (دوی نو ښائی چه تری په ویره اوسی پر هر حرکت او په سکون خپل)

تفسیر: بده کتنه د زناء اول قدم دی ـ له دی نه د لویو لویو فواحشو دروازی پرانستلی کیږی قرآن عظیم عموماً د بدکاری او بی حیائی د انسداد دپاره ړومبی د هم دغه سوری د بندولو توصیه کوی ـ یعنی مسلمان نارینه او ښځی ته حکم ورکړی دی چه د بدو کتلو څخه ځان ساتی! او خپل شهوات پخپل واک (اختیار) او اداره کښې ولری! که یو ځلی بی اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومې پردی ښځی ولوید ـ یا د ښځی سترګی پر کوم پردی نارینه ولګیدی نو بیا دی بالاراده او قصداً د هغه پر لوری خپلی سترګی نه اړوی! ځکه چه دغه دوهم ځلی لیدل به د

ده په واک (اختیار) کښې وی ـ او په هغه کښې به معذور نه ګڼل کیږی.
که انسان ځان په دی سره عادی کړی چه خپلو پښو ته وګوری او په خپل اختیار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوری نو ډیر ژر د ده د نفس تزکیه کیدی شی ـ کله چه اول ځلی ناڅاپه کوم اتفاقی نظر لویږی د شهوت او نفسانی غوښتنې له سببه نه وی نو ځکه حدیث هغه معاف کړی دی ښائی چه دلته په ﴿ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِمۡ ﴾ کښې هم «من» ئې تبعیضه اخیستی هم دغه طرف ته ئې اشاره فرمایلی وی. (او ښه ټینګ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل د محرماتو په مقابل کښې) یعنی له حرام کاری څخه خپل ځانونه وساتی! او خپل ستر او پرده دی د هیچا په مخ کښې نه خلاصوی **«الاعند من اباحه الشارع من الازواج وماملکت ایمانهم»**
(دغه اغماض او حفظ ډیر پاکیزه او ګټور دی دوی ته په دنیا او په عقبا کښې بیشکه چه الله تعالیٰ ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئې او په هغه نظر چه کوی ئې په حلال او حرام او هم داسې په استعمال د جوارحو په طاعاتو او په معاصیو) یعنی د سترګو غلا ـ او د زړونو پټې خبرې او مخفیهٔ نیاتو ـ احوالو ـ تول الله تعالیٰ ته معلوم دی ـ لهٰذا انسان ته ښائی چه تل دغه علام الغیوب حاضر او ناظر وګڼی ـ او له بدو افعالو ـ او بدو خیالاتو او بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتی ـ که نه هغه به ئې سم له خپله علمه سره په سزا رسوی **«مایصنعون»** څخه غالباً د جاهلیت د زمانې بې‌اعتدالی‌ګانې مراد اخیستی دی ـ یعنی هغه بې اعتدالی‌ګانې چه پخوا له دی نه مو کولی هغه تولې الله تعالیٰ ته معلومې دی نو ځکه هغه اوس د خپل رسول په وسیله دغه احکام صادر کړی دی چه ستاسې تزکیه پرې وشی.

وَقُل لِّلۡمُؤۡمِنَٰتِ يَغۡضُضۡنَ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِنَّ وَيَحۡفَظۡنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبۡدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنۡهَاۖ وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّۖ وَلَا
يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوۡ ءَابَآئِهِنَّ أَوۡ ءَابَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوۡ
أَبۡنَآئِهِنَّ أَوۡ أَبۡنَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوۡ إِخۡوَٰنِهِنَّ أَوۡ بَنِيٓ إِخۡوَٰنِهِنَّ أَوۡ
بَنِيٓ أَخَوَٰتِهِنَّ أَوۡ نِسَآئِهِنَّ أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُنَّ أَوِ ٱلتَّٰبِعِينَ غَيۡرِ
أُوْلِي ٱلۡإِرۡبَةِ مِنَ ٱلرِّجَالِ أَوِ ٱلطِّفۡلِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يَظۡهَرُواْ عَلَىٰ
عَوۡرَٰتِ ٱلنِّسَآءِۖ وَلَا يَضۡرِبۡنَ بِأَرۡجُلِهِنَّ لِيُعۡلَمَ مَا يُخۡفِينَ مِن

زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووايه (اى محمده) ايماندارو ښځو ته چه پټې دې کړی له (نامحرمو څخه) سترګی خپلې او ښه تینګ دی وساتی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښې) او نه دی ښکاره‌وی زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل مګر هغه چه ښکاریږی له دغه (زینت څخه په وقت د کسب او کار کښې) او ښائی چه وا دی چوی تکری پوړنی خپل پر ګریوانونو خپلو (چه تتر ئی ښکاره نشي) او نه دی ښکاره‌وی زینت ښایست (او ځای د ښائست) خپل (هیچا ته) مګر دپاره د میړونو(خاوندانو) خپلو (چه دغه د هغو دی) یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ځامنو (او لمسیو) خپلو ته یا ځامنو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ورونو خپلو ته یا ځامنو د ورونو خپلو ته یا ځامنو د خویندو خپلو ته یا ښځو خپلو ته یا هغه چاته چه مالک شوی دی (د هغه) ښی لاسونه د دوی یا هغو تابعانو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو نه یا هلکانو هغو ته چه نه وی خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو او نه دی وهی (دا ښځې) پښې خپلې دپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه څیز چه پټوی ئی دوی له زینت ښائست (ګاڼی) خپلې او راجع شئ توبه وباسی تاسی الله ته ټول ای مؤمنانو! دپاره د دی چه تاسی ښیګنه او خلاصی ومومئ (په دارینو کښې).

تفسیر: ښائست او سینګار عرفاً خارجي او کسبي آرائش ته وائی چه هغه له لباس یا زیور او نورو شیانو څخه حاصلیږی ـ د دی احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سنګار په ځای که په زیبائش سره وکړه شی ـ نو زیات جامع او مناسب واقع کیږی ځکه چه د زیبائش (ښائست) لفظ هر قسم خلقي او کسبي زینت ته شامل دی ـ اعم له دی چه هغه د جسم خلقی پیدایښت سره متعلق وی یا له پوښاک او نورو خارجي ډول و ډیل څخه حاصل شوی وی ـ د مطلب خلاصه داسی شوه ښځو ته د خپل هیڅ قسم خلقي یا کسبي ښائست اظهار پرته (علاوه) له خپلو هغو محارمو څخه چه ئی ذکر وروسته راځی د بل هیچا په مخ کښې جائز نه دی. هو! د هومره اندازی ښائست ظهور چه ضروری دی ـ او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشي ممکن کیدی نو مجبوراً یا ضرورتاً د هغه په اظهار کښې دومره مضائقه نشته (مشروط په دی چه د فتنی خوف نه وی)

له احادیثو او آثارو څخه ثابتیږي چه مخ کفین (ورغوی) په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ کښې داخل دي ځکه چه ډیر دیني او دنیوي ضروريات د هغو په اظهار دوی مجبوروي ـ که د هغوی د استتار حکم مطلقاً ورکړ شي نو ښځو ته په کاروبار کښې سخت ربړونه (زحمتونه) او تکاليف ورواندي کیږي. برسیره په دي فقهاؤ قدمين (تلي) هم پر هم دغو قیاس کړي دي. لکه چه دغه اعضا مستثنیٰ شول نو د هغو متعلقات مثلاً ګوتمي ـ ګوتکي ـ نکریځي ـ رانجه ـ او نور هم ښائي په استثناء کښې داخل ومنلی شي لیکن واضح دي وي چه په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ سره صرف ښځو ته د عندالضرورت د هغو اعضاؤ په اظهار کښې اجازه ورکړی شوي ده ـ نامحرمو سړیو ته له سره اجازه نشته چه دوی دي خامخا دغو ښځو ته وګوري ـ یا له هغوی سره سترګي په سترګو شي یا د دوی د اعضاؤ سیل وکړي ـ ښائي د دغه اجازي څخه پخوا د هم دي لامله (له وجې) الله تعالیٰ مؤمنانو ته د غض‌البصر او د سترګو د پټولو حکم اورولی وي معلوم شو چه د یوه خوا د کوم عضوی د اظهار اجازه دغه نه لازمه وي چه بل طرف ته د هغه کتل هم جائز وي. نارینه چه په ستر له سره مأمور نه دي مګر د پاس آیات په اساس د ښځو له نظره مستور دی ـ یعني ښځي لدینه ممنوع دي چه نارینهؤ ته وګوري. ښائي چه په یاد ئي ولرو چه په دغه آیت کښې محض د ستر د مسئلي بیان شوی دي یعني له دي نه قطع نظر چه ښځه په کور کښې وي که د باندي؟ د ښځي د بدن کومه برخه د چا په مخ کښې او په کومو حالاتو کښې ښکارول جائز دي؟ پاتي شوه د «حجاب» مسئله ـ یعني شریعت په کومو حالاتو کښې ښځو ته له کور څخه د باندي وتلو اجازه ورکړی ده؟ او د سیر او د سیاحت صلاحیت حکم دوی ته شته؟ که نه؟ دلته د هغه د تذکر ځای نشته د هغه څه تفصیل ان شاء الله د «احزاب» په سورت کښې راځي. مونږ چه د فتني د خوف د نفي کوم شرط لګولی دي هغه د نورو دلائلو او شرعیهؤ قواعدو څخه مأخوذ دي چه په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کیږي. د بدن په خلقي ښائست کښې له ګردو (تولو) څخه ډیر ښکاره شي د تی اوچتوالی دی، د هغه د مزید تستر دپاره ئي په خاص دول (طریقه) سره تاکید وفرمایه ـ او د جاهلیت د رسم د امحاء طریقه ئي هم راوښوده. په جاهلیت کښې به ښځو تکری (څادرونه) پخپل سر اچول او د هغه دواړه څندي (غاړي) به ئي بیرته پخپلی شا غورځولي ـ او په دي دوله د تی هیئت به څرګند پاتي کیده دغه ګواکي د ښائست یوه مظاهره وه. لوی قرآن دغه راوښوده چه ښائي تکرئ (څادر) په سر واچولي شي او د هغه څندي (غاړي) دي تر زني لاندي تیري شي څو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پری په ښه دول (طریقه) پټ شي.

﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآية ـ او نه د ښکاروي ښځي زینت خپل هیچا ته مګر دپاره د میړونو (خاوندانو) خپلو چه دغه د هغوی دي یا پلرونو او نیکونو خپلو یا پلرونو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ځامنو او لمسیو خپلو ته د تره او ماما حکم هم داسي دی ـ په دغو محارمو کښې هم د مراتبو فرق شته مثلاً هغه زینت او ښائست چه دا ئي د خپل میړه (خاوند) په مخ کښې ظاهرولی شي هغه د نورو محرمو په مخ کښې نشي څرګندولی ـ د زینت څرګندول څو درجي لري

چه د هغه تفاصيل په لويو تفاسيرو او په فقهيهؤ کتابونو کښې ښائي ولوست شي. دلته يوائځې هم دغومره ښوونه شوې ده. هومره د تستر اهتمام چه له پرديو څخه کاوه شي له محارمو څخه نه کيږي، او داسې مطلب نه دی چه هر يو عضو دې د دوی په مخ کښې برېنډ او ښکارولې شي.

﴿ أَوْ نِسَآئِهِنَّ ﴾ - او نه ښکاروی ښځې زينت خپل هيچا ته مګر ښځو خپلو ته) يعنې هغې ښځې ته چه د دې سره ناسته ولاړه لرې - په دې شرط سره چه ښه اخلاق ولري - او د بد اخلاقو ښځو په مخ کښې نه. او د ډيرو اسلافو په نزد له دې نه مسلمانې اصيلې ښځې مرادې دی. ځکه چه کافره ښځه د اجنبي سړي حکم لرې.

﴿ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ - او نه ښکاروی ښځې زينت خپل هيچا ته مګر هغه چاته چه مالک شوی وی د هغه ښې لاسونه د دوی). يعنې ستاسې وينځې وی او د ځينو اسلافو په نزد مملوک مريي هم په دې کښې داخل دی او د قرآن ظاهر هم د هغه تائيد کوی ليکن د جمهورو ائمه ؤ او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ ﴾ - او نه ښکاروی ښځې زينت خپل هيچا ته مګر هغو تابعينو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو) يعنې نوکر او هغه خدمتګار چه له خپله کار سره کار لري او له سره دې وزګار نه وی چه دې خوا او هغې خوا ته وګوری - او پخپل چاړو جوړو او دوډی پخولو او نورو کورنيو چارو کښې بوخت او لګيا وی شوخ - شغب - سپين سترګی او ارمونی نه وی يا داسې فاترالعقل - بی سد - پاګل وی چه حواس ئې په خپل ځای نه وی پاتې او محض په خوړلو او څښلو کښې له کورنی سره شريک او مل وی.

(او نه د ښکاروی ښځې زينت خپل هيچا ته مګر هغو هلکانو ته چه خبر نه وی دوی پر اسرارو د ښځو) يعنې هغه هلکان چه تراوسه پورې دوی له نسوانی سرائرو څخه لا نه دی خبر او د هغو د پوهيدلو تميز يې لا نه دی پيدا کړی او نه نفسانی جذبات لری.

﴿ وَلَا يَضْرِبْنَ ﴾ - او نه دی وهی دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چه معلوم کړ شي هغه څيز چه پټه وی ئې دوی له زينت خپل يعنې ښائی چه د دوی هيئت او وضعيت - ناسته ولاړه داسې نه وی چه د ګانو (کالو) او زيوراتو غږ د پرديو توجه او ميلان ځان ته ورکش کړی او ډير ځلی داسې غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د ليدلو څخه زيات د نفسانی جذباتو داعی او محرک واقع کيدی شي.

﴿ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا ﴾ - او راجع شئ توبه وباسئ تاسې الله ته ټول ای مؤمنانو لپاره د دی چه تاسې ښيګڼه (فلاح) او خلاصي ومومئ په دارينو کښې يعنې پخوا له دې نه هر څه حرکات چه شوی دی له هغو څخه توبه وباسئ! وروسته له دی نه هر نارينه او ښځې ته لازم دی چه د الله تعالیٰ څخه وويريږی او پخپلو ګردو (ټولو) حرکاتو او سکناتو - اوضاعو او افعالو - اقوالو کښې د انابت او تقویٰ لپاره غوره کړی چه په دغه کښې د دواړو دارينو ښيګڼه (فائده) او بری او کاميابی دی.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

او په نکاح کوئ (ای اولیاؤ) هغه بی میرونو (خاوندانو) ښځی او بی ښځو سړی له تاسی

تفسیر: پاس د استیذان ـ غض البصر ـ ستر او نورو بیان وشو څو د هغو په وسیله د بی حیائی او بدکاری ـ انسداد او مخه ونیوله شي په دغه آیت کښی دا حکم ورکوی چه د هغو کسانو نکاح چه تراوسه نه ده تړلی شوی ـ یا وروسته د نکاح ترلو څخه بیرته کونډ شوی وی نو په مناسبه موقع کښی دی بیا د هغوی نکاح سره وتړله شي! په حدیث کښی نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی «ای علی! په دری کارونو کښی ځنډ (ایسارتیا) مه کوه! د فرض لمانځه وقت چه راشي جنازه چه حاضره شي ـ او کونده ښځه چه کله ئی سیال پیدا شي.»
هغه اشخاص او اقوام چه عمداً د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کښی تکاسل تساهل، او تعطیل کوی یا د داسی خبرو د آوریدلو څخه بد وړی ښه دی وپوهیږی چه هغوی پخپل دغه وضعیت کښی گناهگاران دی او ښائی چه ژر تر ژره دی توبه وباسی او د هغوی په نکاح کښی دی تلوار او مسارعت وکړی.

وَالصَّٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ

او صالحان نیکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو

تفسیر: یعنی که مریی او وینځی د دغی خبری وړ (قابل) او لایق وگنی چه د زوجیت حقوق اداء کولی شي او د نکاح کولو لامله (له وجی) نه مغروریږی او ستاسی له کار او خدمت څخه لاس نه وباسی نو د دوی نکاح هم وتړئ!.

إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

که چیری وی (دغه مذکورین) فقیران نادارن نو غنیان به کړی دوی الله له فضله خپله او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی خلق د دی لامله (له وجی) متردد وی او وراندی وروسته کوی چه وروسته له نکاح به د ښځی او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلی؟ دلته الله تعالیٰ دوی پوهولی دی چه د هسی موهومو خطراتو لامله (له وجی) تاسی د نکاح څخه مه په څنگ کیږئ! ستاسی او ستاسی د ښځو

د وورکیو رزق روزی د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده ـ تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه. چه د هغوی له قسمته الله تعالیٰ ستاسی په رزق او روزی کښی څه ارتوالي او کشائش پیدا کړی. نه مجرد کوند (لوند) پاتی کیدل د غناء موجب دی او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی. دغه ګردی (تولی) خبری د الله په اراده او مشیت پوری ترلی دی. لکه چه د «التوبه» په (٤) رکوع کښی ئی داسی فرمایلی دی ﴿ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ ﴾

او د ظاهری اسباب په اعتبار هم دغه څیز معقول دی چه د نکاح کولو یا د نکاح د ارادی لرلو په وسیله پر انسان بار لوېږی او دی د تجرد د زمانی څخه په زیاتی ګټی (فائدی) پسی ګرځی او خپلی فائدی پسی هڅه کوی او سره له سعی او عمل او جد او جهد لاس او پښی خوځوی د بله طرفه کله چه سری د ښځی څیښتن(خاوند) شي نو د ده ښځه او وروسته اولاد هم د ده سره د ژوندانه په چارو کښی مرستی (مدد) کوی ـ او برسیره په دی د خسرګنیٔ د کورنی مرسته (مدد) او امداد هم ورسره ملګری کیږی. په هر حال د روزی تنګی یا فراخی په نکاح او تجرد پوری له سره نه ده موقوفه بیا نو نه ښایی چه دغه خیال د نکاح سد او مانع وګرځی. او الله تعالیٰ کشائش والا ښه عالم دی یعنی د هر چا په حق کښی چه مناسب وګنی نو د هغه په روزی کښی وسعت او ارتوالي کوی.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ

او ښائی چه ځان دی وساتی هغه کسان چه نه مومی دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پوری چه غنیان کړی دوی الله له فضله خپله

تفسیر: یعنی هغه چه اوس دومره مقدور هم نه لری چه له کومی ښځی سره خپله نکاح وترلی شی نو تر هغه پوری چه الله تعالیٰ ده ته مقدور ورکړی ښائی چه د خپل نفس اداره ښه وکړی ـ او تر انضباط لاندی ئی راولی ـ او زیار (کوشش) وکړی چه عفیف پاتی شي. دغه خبره هیڅ بعیده نه ده چه د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دی الله تعالیٰ غني وګرځوی او د نکاح ډیر ښه مواقع ورمهیاء کړی.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ
إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا
تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان چه غواړی مکاتب والی له هغو (وینځو مریو) چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی نو مکاتبان کړئ دوی که چیری پیژانده تاسی په دوی کښی خیر او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته، او مه مجبوروئ تاسی وینځی خپلی په زناء (او بدو کارونو) که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسیس (چه هغه باړه د زنا او وړوکی دی) او هر هغه چه زور ئی وکړ په دوی پس بیشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی دیر بښونکی ښه رحم والا دی.

تفسیر: یعنی که د چا مریی او وینځی ووائی یا د زیات توثیق دپاره خپله دغه وینا ولیکی چه «زه به په دومره مدت کښی دومره مال درته وګټم او در به ئی کړم څو ته می آزاد او خپلواک کړی» نو مالک ته لازم دی چه دغه ومنی او داسی یو تعهد لیک ورولیکی دغسی معاملی ته مکاتبه وائی او دغه د مریو د آزادولو یو ځان ته صورت دی لیکن مالکانو ته ښائی چه دغه خبره هلته قبوله کړی چه دی په واقعی دول (طریقه) سره وپوهیږی چه آزادی د دغه مریی یا وینځی دپاره ښه ده - او وروسته د رقیت د قید د وتلو څخه غلا - یا زناء - یا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کیږی - او خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) هر چیری نه ګرځی - که دغسی ډادینه (سکون) او اطمینان ورته پیدا شی نو بیشکه ښائی چه ده ته د آزادی موقع ورکړه شی څو دی آزاد شی او د خپلی فلاح او بهبودی دپاره ښه ترقی او پرمخ تګ وکړی شی - که چیری خپله نکاح تری نو په خپل واک (اختیار) دی وتری او د رقیت لامله (له وجی) دی میدان پری تنګ نه وی.

﴿ وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ ﴾ - او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته) دغه ئی دولتمنو اغنیاؤ مسلمانانو ته فرمایلی دی چه د داسی مکاتبانو مریو یا وینځو سره مالی امداد وکړئ چه د زکوٰة له وجوهو څخه وی که د نورو عامو صدقاتو او خیراتونو او نورو څخه وی څو دوی ژر تر ژره د خپلو آزادیو او خپلواکیو مالکان شی او که مالک د کتابت د بدل کومه برخه ورمعافه کړی نو دغه به دیر لوی امداد وی.

تنبیه: د زکوٰة په مصارفو کښی یو مصرف چه د ﴿ فِي الرِّقَابِ ﴾ په نامه ایښی شوی دی هغه د هم دغو مریانو او د وینځو د آزادلو پنګه ده د راشدهؤ خلفاؤ په زمانه کښی له داسی مریانو سره له بیت المال څخه امداد او مرستی (مدد) کیدلی.

﴿ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ ﴾ الآیة - او مه مجبوروئ تاسی وینځی خپلی په زناء او بدو کارونو که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی په دغه اکراه سره مال

د ژوندون لږ خسیس.) په جاهلیت کښې به ځینو خلقو پر خپلو وینځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه له عبد الله بن ابی رئیس‌المنافقین سره څو داسې وینځې وې چه پر هغو به ئې د هم دغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه ـ او په دغه وسیله به یې روپۍ ګټلې چه له دوی څخه ځینې ځینې وینځې مسلمانانې شولې او د دغه شنیع فعل د کولو څخه ئې انکار وکړ ـ نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او تکولو لاس پورې کړ ـ دغه آیت په هم دغه مورد کښې نازل شو ـ او د دغه شان نزول د رعایت د مزید تقبیح دپاره ئې د ﴿ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا ﴾ او د ﴿ لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ﴾ قیود زیات کړل که نه پر وینځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده او دغسې ګټه (فائده) چه په دغه وسیله په لاس راځي په هر اسم او رسم چه وې بیخي حرامه او ناپاکه ده اعم له دې چه دغه بدکاري دوی په خپله رضاء او رغبت سره وکړي یا محض د دغې دنیوي حقیرې فائدې دپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کېږي نو په دغه وروستنۍ صورت کښې د هغه ګناه او وبال شدید او انتهائي وقاحت لري او د لوئې بې شرمۍ دلیل دی.
یعنې زنا داسې بد عمل دی چه د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي ـ لیکن الله تعالیٰ محض په خپل فضل او رحمت سره د مکرهه بیچاره‌ګۍ او ناتوانۍ ته ګتلي ـ عفو کوي ئې او په هر صورت پر مکره (په زور کوونکي) باندې به سخت عذاب وي او پر مکرهه (چه پرې زور شوی وي) رحم به وکړ شي.

وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ ءَايَٰتٍ مُّبَيِّنَٰتٍ وَمَثَلًا مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقیق نازل کړي دي مونږ تاسو ته آیتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو) او مثل (عجیب چه د عجیبه قسمه ؤ امثله دی) د هغو کسانو چه تیر شوي دي پخوا له تاسي او نازل کړي دي مونږ موعظه پند دپاره د متقیانو پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنې په قرآن کښې ګرد (تول) نصائح ـ احکام او د تیرو اقوامو عبرتناکه واقعات بیان شوي دي څو د پاک الله څخه ویریدونکي انسانان هغه واوري او ترې پند او نصیحت او عبرت واخلي او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي. یا مثلاً له ﴿ مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ ﴾ څخه دغه مراد دی چه پر پخوانیو امتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړي شوي وو چه په دغه سورت کښې مذکور دي او ځینې پیښې هم د هم دغه (افک) د پیښې په شان وروړاندې شوي دي چه په دغه سورت کښې بیان کړې شوي دي پس هم هغه شان چه الله تعالیٰ د حضرت مریمې صدیقې رضي الله تعالیٰ عنها او حضرت یوسف صدیق علیه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت ئې

ظاهر کړ د حضرت بي‌بي عایشې صدیقې بنت الصدیق رضی الله تعالیٰ عنهما برائت او لوئی ئې هم ښکاره کړه ـ چه تر قیام د قیامت پورې د صادقینو او صالحینو په زړونو کښې یې نقش‌فی‌الحجر کړ ـ او د دروغجنانو دښمنانو مخونه ئې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ؕ اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ ؕ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۙ ﴿۳۵﴾

الله (مالک د) نور د آسمانونو او ځمکې دی مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چه په هغې کښې یوه بله ډیوه وی دغه بله ډیوه په قندیل د (شیشه) کښې وی، دغه قندیل (ښیښه په سبب د هغې رڼا (رڼرا) چه پکښې ده) ګواکې یو ستوری دی روڼ ځلیدونکی چه بلوه شی (دا یوه چراغ په اول کښې) له تیلو د ونې برکتناکې د زیتون چه نه مشرق طرفته وی او نه مغرب طرف ته نژدې دی تیل د دې چه رڼا (رڼرا) وکړی (له خپله ځانه له ډیرې صفائی) او اګر که نه وی رسیدلې دی ته اور (دغه) رڼا (رڼرا) د دیوی) پر رڼا (رڼرا) (د صافو تیلو ده) لیاره ښیی الله نور خپل ته هغه چاته چه ارده وفرمائی او بیانوی الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو ئې پوهوی د محسوساتو په وسیله) او الله پر هر شیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنې د ځمکې او د آسمان رونق او ودانی د الله تعالیٰ له جانبه ده. که الله تعالیٰ مدد ونه کړی نو ګرد (تول) به سره ورانیږی. (موضح القرآن) ګردو (تولو) مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا (رڼرا) د الله له طرفه ورکړی شوی ده. په لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ پرښتو ـ انبیاؤ او په اولیاؤ هغه ظاهری او باطنی رڼا چه شته د هم هغه منبع‌الانواره څخه مستفاده ده ـ او د هدایت هغه انوار او پلوشې چه هر چاته رسیږی ـ د هم هغه رفیع دربار څخه رسیږی ـ تمام علویات او سفلیات د الله تعالیٰ له تکوینیه‌ؤ او تنزیلیه‌ؤ آیاتونو څخه منور دی ـ د حسن او جمال ـ یا د

خوبی او کمال کومه وړاتګه (پلوشه) چه هر څیری بریښی ـ هغه د هم ده له برکته منوره ده ـ او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال یوه پلوشه ده ـ د «ابن اسحٰق» په سیرت کښی راغلی دی! کله چه په (طائف) کښی خلقو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وربراوه (تکلیف کړو) نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ژبه دغه دعاء وه «اعوذ بنور وجهک الذی اشرقت له الظلمات وصلح علیه امر الدنیا والآخرة ان یحل بی غضبک او ینزل بی سخطک لک العتبیٰ حتیٰ ترضی ولا حول ولا قوة الا بالله» د شپی په تیاره کښی به دوی خپل رب ته داسی دعاء کوله «**انت نورالسمٰوٰت والأرض**» او په خپلو غوږونو ـ سترګو ـ زړه ـ هره هره عضو ـ بلکه په هر ویښته سره به دی د الله تعالیٰ د نور او رڼای په طلب کښی ؤ ـ او په آخره ئی د خلاصی په دول (طریقه) داسی فرمایل «**واجعل لی نوراً**» یا «**واعظم لی نوراً**» یا «**واجعلنی نوراً**» یعنی ځما نور لا زیات کړه! بلکه بیخی له ما څخه نور او رڼا (رڼرا) جوړه کړه! په حدیث کښی راغلی دی «ان الله خلق خلقه فی ظلمة ثم القیٰ علیهم من نوره فمن اصابه من نوره یومئذ اهتدی ومن اخطأه ضل (فتح الباری د ٦ ج ٤٣٠ مخ) یعنی هر هغه چاته چه په هغه وقت کښی د الله تعالیٰ له نوره (توفیقه) برخه وروړسیده هغه هدایت وموند ـ او هر هغه چه له هغه څخه بی برخی شو ګمراه پاتی شو.

واضح دی وی هم هغسی چه د الله تعالیٰ نور صفات مثلاً سمع ـ بصر او د نورو کوم کیفیت نشی بیاموندی هم داسی د نور او رڼا (رڼرا) صفت هم د ممکناتو په نور نشی قیاس کیدی. د دغی مسئلی د تفصیل دپاره د «امام غزالی » د «مشکوٰة الانوار» رساله وګورئ!

هسی خو د الله تعالیٰ په نور سره ګردو (ټولو) موجوداتو ښائست موندلی دی، مهتدینو مؤمنینو ته د الله تعالیٰ له نور څخه د هدایت او عرفان هم هغه خصوصی برخه وررسیږی. د هغه مثال داسی وګنئ چه د قانت مؤمن جسم د یوی طاقچی په شان دی چه د هغی طاقچی په منځ کښی یو ستوری د ځلیدونکی ښیښی (قندیل) په شان ایښی وی ـ دغه ښیښه د ده زړه شو چه د هغه تعلق له پاس عالم سره دی. په دغه ښیښه (قندیل) کښی د معرفت او هدایت ډیوه لګیږی ـ او رونه ځلیږی ـ دغه رڼا (رڼرا) د داسی صافو او شفافو او لطیفو تیلو څخه حاصلیږی چه له یوی مبارکی ونه (خوونه یعنی زیتون) څخه ایستلی او راغلی دی او زیتون هم په داسی یو ځای کښی واقع دی چه د هیڅ پلوه له لمر څخه پټ او په حجاب کښی نه دی ـ نه مشرق کښی دی او نه مغرب کښی دی بلکه په یوه خلاص ـ ارت داګ میدان کښی ولاړ دی چه پری د صبا او بیګا د دواړو وقتونو لمر لګیږی لکه چه له تجاربو څخه معلوم شوی دی چه د داسی زیتون تیل لا لطیف او صاف وی الغرض د ده تیل دومره صاف او ځلیدونکی دی چه بی له اوره په خپل سر له ورا رونه ښکاری او داسی بریښی چه پخپله به لګیږی او رڼا (رڼرا) به کوی.

دغه تیل ځما په نزد هغه حسن الاستعداد او د توفیق نور دی چه د مبارک نور له القاء څخه په بدؤ الفطرت کښی مؤمن ته حاصل شوی ؤ لکه چه پاس تیر شو او هغسی چه مبارکی شجری ته ئی ﴿ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ﴾ فرمایلی وه ـ هغه ربانی نور هم د جهاتو له قیده پاک دی.

خلاصه ئی داسی شوه چه د مؤمن د زړه شیشه نهایته صافه او پاکه وی ـ او د الله تعالیٰ په توفیق په هغی کښی د حق د قبول داسی یو زبردست استعداد موندل کیږی چه بی له اوره په خپل سر رونه ښکاری ـ او د لګیدلو او رڼا (رڼرا) خوړولو دپاره مستعد او تیار دی اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدی کړی شی یعنی د وحی او قرآن تیره رڼا (رڼرا) هغه مس کړی علی‌الفور د هغه فطری نور مشتعل شی هم دغه ئی «نور علیٰ نور» وفرمایل باقی، دغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په قبضه کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی دغه رڼا (رڼرا) ئی ور په برخه کوی ـ او هم ده ته ښه معلوم دی چه دغه رڼا (رڼرا) چا ته عنایت وفرمایی؟ او کوم یو تری محروم کړی؟ د دغو عجیبو او غریبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض دی چه د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا (رڼرا) حاصله شی یواځی په خپله الله تعالیٰ ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره دول (طریقه) سره معلوم دی بل چاته له سره دغسی قوت او قدرت نشته چه دغسی موزون او جامع مثال وراندی کړی شی. وراندی ئی فرمایلی دی چه هغه رڼا (رڼرا) له دی نه پیدا کیږی چه په هغو مساجدو کښی چه کامل خلق صبا او بیګا عبادت کوی، هلته دی په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړی.

تنبیه: مفسرانو د دغی تشبیه تقریر په څو څو دولو (طریقو) سره کړی دی حضرت شاه صاحب هم په «موضح القرآن» کښی نهایت لطیف او عمیق تقریر فرمایلی دی مګر دلته هغه توجیه لیکلی شوی دی چه د دغه بنده په خیال کښی رسیدلی ده. **«وللناس فیما یعشقون مذاهب»** واضح دی وی چه په **«یوقد»** او په ﴿ وَلَوْلَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ﴾ کښی د هغه نار په طرف چه اشاره ده ما په مشبه کښی هلته وحی او قرآن ایښی دی د دی مأخذ هغه فائده ده چه حضرت شاه صاحب پر ﴿ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا ﴾ باندی لیکلی ده او د هغه تائید د صحیحینو په یو حدیث سره هم کیږی چه په هغه کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه الفاظ فرمایلی دی **«انما مثلی ومثل الناس کرجل استوقد نارا فلما أضاءت ماحوله جعل الفراش وهذه الدواب التی یقعن فیها** ـ الحدیث».

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ

په هغو کورونو (مساجدو) کښی چه اذن حکم کړی دی الله چه پورته دی کړل شی (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره)

تفسیر: الله تعالیٰ د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی یعنی د هغوی دی خبر واخیست شی! او له هر قسمه ګندګۍ او لغو افعال او اقوالو څخه دی پاک وساتلی شی د مساجدو په تعظیم کښی دغه هم داخل دی کله چه هلته داخل شی د تحیة المسجد دوه رکعت نافله دی ولوست شی!.

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او یادوه شی په هغه کښې نوم د دغه (الله)

تفسیر: تسبیح، تهلیل او د قرآن تلاوت او نور گرد (تول) اذکار په دی کښی شامل دی.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

تسبیح وائی دغه (لمونځ کوی الله) ته په دغو کورونو کښې په صبا او په بیگا.

تفسیر: یعنی په گردو (تولو) مناسبو اوقاتو کښې الله تعالیٰ یادوی. ځینی مفسرین وائی چه له «غدو» څخه د صبا لمونځ مراد دی او په «آصال» کښې باقی څلور واړه لمونځونه داخل دی ځکه چه «اصیل» د لمر له زواله څخه نیولی تر گهیځ (سحر) پوری مودی ته ویل کیږی.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسی) سری چه نه غافلوی دوی سوداگری او نه بیع پیرودل له ذکره یاده د الله او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه او له ورکولو د زکوٰة

تفسیر: یعنی کاروبار او معاش او دنیوی ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده او د الله تعالیٰ د احکامو د په ځای راوړلو څخه نه غافلوی مثلاً که ډیر لوی سوداگر او بیپار وی که معمولی دکاندار وی دغه دواړه د الله په یاد کښی تل لگیا وی ـ او هیڅ یو شی دوی د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلوی د اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین هم دغه شان ؤ.

په ښکاره کری اخستل او خرڅول ـ کری په زړه کښې د مولیٰ خپل یادول

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

ویریږی (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغی ورځی چه آوړی رااوړی مضطرب به وی په هغی ورځی کښی زړونه او سترګی (له ډیری ویری)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به زړه په هغی خبری باندی وپوهیږی چه تر اوسه پوری پری نه پوهیده ـ او سترګی به داسی ویروونکی واقعات وویني چه له سره ئی پخوا له دی نه نه وی لیدلی ـ په زړونو کښی به کله د نجات توقع پیدا کیږی او کله به د هلاک خوف ـ او سترګی به کله ښی خوا ته وګوری او کله کیڼی خوا ته او د دی خبری په انتظار کښی به وی چه له کوم لوری به نیول کیږو؟ یا د کوم لوری اعمالنامی ځمونږ په لاس کښی راکولی کیږی. (او تسبیح وائی په اخلاص او ویریږی له الله تعالیٰ نه)

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ

دپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله ډیره غوره جزاء د هغو عملونو چه کړی دی دوی او زیات به کړی (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل

تفسیر: یعنی د هغو ښو کارونو دپاره کوم اجر او صله چه مقرره ده هغه به وررسیږی د الله تعالیٰ له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږی چه د هغه تفصیل او تعین اوس نشی کیدی.

وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۸﴾

او الله رزق روزی ورکوی هر چاته چه اراده وفرمائی (د رزق ورکولو د هغو) بی له حسابه (وافره پریمانه)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یو شی کمی نشته که جنتیانو ته بیحده او بیحسابه نعماء او آلاء عنایت وفرمائی نو ده ته هیڅ مشکل نه دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ
لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿۳۹﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عملونه د دوی په شان د سراب دی په هواره ډاګ کښې چه ګمان کوی پر هغه باندی تږی د اوبو تر هغه پوری چه راشی (او ورسیږی هغه شی ته چه د اوبو ګمان ئی پری کړی ؤ) نو ونه مومی دغه سړی هغه چه ګمان د اوبو پری کړی شوی ؤ هیڅ شی او بیا به مومی (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورکړی (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ډیر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چه عتبه بن ربیعه په جاهلیت کښې ډیر عبادت او طلب د دین کاوه بیا چه د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو ـ نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو چه مطلب ئی دغه دی او هغه کسان چه کافران دی هغه عملونه د دوی چه په ظاهر کښې نیک ښکاری لکه د صلة الرحمی پالل یا د مریبی آزادول ـ یا د وږی مړول یا دغسی نور خیر خیرات کول ـ نو دغه ګرد (تول) عملونه پشان د هغی شوری دی چه په هوار میدان کښې ښکاریږی په سخته ګرمی په وقت د نیمی ورځی کښې او داسی بریښی چه تږی سړی پری د اوبو ګمان کوی او په بیړه (تلوار) مخامخ وردرومی تر هغه چه ورسیږی هغه ځای ته چه د اوبو ګمان پری شوی ؤ نو بیا نه مومی دی هغه ګمان کړی شوی خپل هیڅ شی الخ. کافران په دوه قسمه دی یو هغه چه په خپل زعم او عقیده سره څه نه څه ښه کارونه هم کوی او داسی ګڼی چه وروسته له مرګه به می په کار راشی ـ حال دا که د ده کوم کار په ظاهره سره ښه هم وی نو د کفر له شأمته عند الله هغه مقبول او معتبر نه دی د دغو غولیدلو کفارو مثال داسی وګڼئ لکه چه په تکنده غرمه کښې په وچه لویه بیدیا کښې یو تږی سړی ته له لری څخه اوبه ښکاره شی او هغه په حقیقت کښې ځلیدونکی شګه (شګی ګل) وی او دغه تږی د ډیری تندی په حالت کښې وروړسیږی که ګوری چه اوبه هلته هیڅ نشته ـ بلکه د موت او هلاک کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وقت په سر ورته ولاړ او پاک الله بالذات د ده د ګرد (تول) عمر حساب او کتاب اخلی د هم دغه اضطراب او حسرت په وقت کښې د ده ګرد (تول) حساب یو ځلی الله تعالیٰ تصفیه او خلاصوی ولی چه د حسابونو ژر انجام او سریع اتمام د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښې ډیر آسانه کار دی او په یوه طرفة العین د ګرد (تول) عمر او د ګردو (تولو) خلقو حساب کتاب فیصله او پری کوی دوهم هغه دی چه له سره تر پایه پوری په دنیوی عیشونو او عشرتونو او مزو کښې مغروق او د جهل کفر ـ ظلم او عصیان په ظلماتو کښې غوټی وهی نو د هغوی مثال وړاندی بیان فرمائی د دوی سره د رڼا (رنړا) دومره یوه وړانګه (پلوشه) هم نشته لکه چه هغه پر سرابونو باندی غولیدونکی ته پر نظر راتله دغه خلق په خالصو تیارو کښې او په یوه د پاسه په بل ظلمات کښې بند پراته دی. له هیڅ طرف د رڼا (رنړا) پلوشه یا د روښنی وړانګه (پلوشه) ورته نه رسیږی. نعوذبالله منها.

أَوۡ كَظُلُمَٰتٖ فِي بَحۡرٖ لُّجِّيّٖ يَغۡشَىٰهُ مَوۡجٞ مِّن فَوۡقِهِۦ مَوۡجٞ مِّن فَوۡقِهِۦ
سَحَابٞۚ ظُلُمَٰتُۢ بَعۡضُهَا فَوۡقَ بَعۡضٍ إِذَآ أَخۡرَجَ يَدَهُۥ لَمۡ يَكَدۡ
يَرَىٰهَاۗ وَمَن لَّمۡ يَجۡعَلِ ٱللَّهُ لَهُۥ نُورٗا فَمَا لَهُۥ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دی په بحر ژور کښي چه پټ کړی وی (دغه بحر) لره یو موج د پاسه ئی بل موج وی او د پاسه د دغه (موج) وریځ وی (دغه څلور قسمه) تیاری دی چه ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو دی، کله چه راوباسی (دغه پریوتی په دغو تیارو کښي) لاس خپل نه وی نژدی (دی) چه ووینی دغه (لاس خپل) او هر هغه چه نه وی ورکړی الله ده ته نور رڼا (رڼرا) پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا (رڼرا)

تفسیر: یعني د سمندر په ژورو کښي (۱) پخپله د لوی سیند تیاره (۲) د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تیاره (۳) بیا د هغه څخه برسیره د سختي ویروونکي تکي توري وریځي تیاره (٤) ورسره د ترږمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شي، نو پر دغو تیارو باندي لا پسي تزئید کیږي. په دغو تورو تیارو کښي که دغه واقع په بحر کښي خپل لاس چه اقرب الاعضاء دی پورته کړی ـ او خپلو سترګو ته ئی نژدی راولی نو بیا هم د دیرو تیارو له سببه به ئی هیڅ شی په نظر نه ورځی چه هغه ته څمونږ په محاورو کښي داسي وائی چه «سترګو ته سترګی په کار دی» پاس د مؤمنانو په ذکر کښي یې چه «یهدی الله لنوره من یشاء» فرمایلی ؤ دغه جمله د هغې په مقابل کښي ده یعني هر هغه چاته چه الله تعالیٰ نور او توفیق نه وی ورکړی نو هغه ته بل څوک څه رڼا (رڼرا) رسولی شي؟ ـ د هغه استعداد خراب ؤ توفیق ور ونه رسید او د سیند په ژوره کښي ولوید او د رڼا (رڼرا) ورتلو دروازی ئی پر خپل ځان پسی بندی کړی نو بیا نور او رڼا (رڼرا) له کومی لیاری ورننوځي.

تنبیه: ربالعزت په اعمالو د کفارو پوری دوه مثالونه وتړل په دری اعتباره سره (۱) په اعتبار د تخییر چه ای مخاطبه که دغو اعمالو ته ګوری چه هیڅ فائده او نفع نه لری نو لکه سراب دی.
(۲) که دی ته ګوری چه نور او رڼا (رڼرا) د حق او ایمان ورسره مل نه وی نو لکه ظلمات دی.
(۳) که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته ګوری نو نظر عقبیٰ ته دا لکه سراب داسي دی او نظر دنیا ته لکه ظلمات داسي دی.

أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱلطَّيۡرُ صَٰٓفَّٰتٖۖ

آیا نه وینی ته ای مخاطبه! بیشکه الله چه دی تسبیح وائی ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (او هر هغه) چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او مرغان هم (تسبیح وائی) په دغه حال کښی چه خواره کوونکی وی د وزرو خپلو (په هوا کښی).

تفسیر: ښائی د الوتونکو مرغانو ذکر بی له دی لامله (له وجی) جلا (جدا) فرمایلی وی چه هغوی به په دغو اوقاتو کښی د آسمان او ځمکی په منځ کښی معلق وی او د دوی په دغه شان او کیفیت سره الوتل د الله تعالیٰ د قدرت او قوت او عظمت لوی دلیل دی.

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر یوه (له دغو مذکورینو چه دی) په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه او تسبیح د هغه

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبودیت ـ اطاعت ـ تسبیح او تهلیل ویل الهام فرمایلی دی چه هغه پر دغه پوهیدلی دی او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوی لیکن د افسوس او تعجب مقام دی چه ډیر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کښی داسی ښخ شوی دی چه د حقیقی مالک له یادولو ـ او د عبودیت د وظیفی په ځای راوړلو څخه بیخی بی برخی پاتی دی.
تنبیه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بنی اسرآئیل په (٥) رکوع کښی څه مضمون پخوا له دی نه لیکلی شوی دی ښائی چه هغه هلته ولوست شی. په یو حدیث کښی راغلی دی چه حضرت نوح علیه السلام خپلو ځامنو ته د تسبیح وصیت وفرمایه او وی ویل «**وانهاالصلوٰة الخلق** ـ هم دغه د باقی مخلوقاتو لمونځ دی».

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

او الله ته ښه معلوم دی هغه (اعمال هم) چه کوی ئی دوی

تفسیر: یعنی اگر که د دوی په عبادت او بندگی باندی تاسی ونه پوهیږئ لیکن پاک الله ته دغه گرد (تول) شیان معلوم دی او الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی چه هر څوک څه کوی؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو ځمکو او مافیهما) او (هم خاص) الله ته دی (بیرته ورتله د تولو) .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دوی علم پر ګردو (تولو) محیط دی د ده حکومت هم پر تولو علویاتو او سفلیاتو حاوی دی او د تمامو بیرته ورتګ او رجوع هم د ده په لوری ده.
وروسته له دی نه الله تعالیٰ جل وعلا شانه واعظم برهانه خپلو حاکمانه او قادرانه تصرفاتو داسی بیان فرمائی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ

آیا نه وینی ته (ای مخاطبه) چه بیشکه الله روانوی شری وریځی (توتی توتی هر طرف ته چه اراده وفرمائی) بیا یوځای والی فرمائی په منځ د دغو (توتو د وریځو) کښی بیا ئی وګرځوی لاندی باندی قط په قط پس وینی به ته ای (انسانه) باران چه وځی له منځه د دی وریځی

تفسیر: یعنی ړومبی د وریځو وړوکی وړوکی توتی پورته کیږی، دغه ګردی (تولی) سره یو ځای کیږی او یوه لویه د وریځی توته تری جوړیږی بیا دغه وریځی داسی ترتیب او ترکیب مومی چه د یوی د پاسه به ځای نیسی او یوه پریړه (غته) طبقه تری متشکله کیږی.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ ۖ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه د) آسمانه له (وریځو یا د ږلیو په شان د) غرونه چه وی په هغو (غرونو) کښی ځینی له ږلی پس رسوی (الله) د ا ږلی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د رسونی ئی) او ګرځوی ئی له هر هغه چا څخه چه

اراده ئې وفرمائی (د ګرځولو یې) نژدې وي رڼا (رڼرا) برېښنا د هغو (وریځې) چه بیول وکړي په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړي بصارت ئې)

تفسیر: یعنی لکه چه په ځمکه کښې د تیږو (ګټو) غرونه دي ځینو اسلافو ویلی دی چه هم داسې په آسمان کښې هم د وریځې غرونه دي. شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د دې سره موافقه ترجمه کړې ده لیکن زیاته او راجح او قوي دا ده چه له سماء څخه وریځې مراد شي مطلب ئې داسې شو چه له وریځو څخه چه په کثافت او غلظت کښې د غرونو په شان دي وریځې اوروي چه له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسیږي او زیات کسان ترې محفوظ پاتې کیږي مشهوره ده چه د وریځې راش د غوائي په یو ښکر کښې وي او بل ښکر ئې وچ پاتې وي د برېښنا برېښېدل دومره تیره او زیات وي چه سترګې ترې برېښي او نژدې وي چه د کتلو قوت ئې ضائع کیږي.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ۝۴۴

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبدیل تزئید تنقیص حرارت برودت ضیاء ظلمت او نورو) بیشکه په دغو (مذکوره‌ؤ شیانو) کښې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصیرت ته

تفسیر: یعنی د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د هم دغه پاک الله په قدرت ځي راځي ـ هم دغه الله تعالیٰ کله ورځې او کله شپې اوږدوي او لنډوي او د هغوي تودوالي په یخوالي او یخوالي په تودوالي سره تبدیلوي. نو لا سم دي چه د قدرت د داسې عظیم‌الشان دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړي ـ او د هغه حقیقي مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړي چه د ده په قدرت کښې د دغو ګردو (ټولو) تقلباتو او تصرفاتو زمام او واګې دي.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَاۗبَّةٍ مِّنْ مَّاۗءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰي بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ
مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰي رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓي اَرْبَعٍ ۭ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا
يَشَاۗءُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۴۵

او الله پیدا کړې دی هر حیوان چه ګرځي (په ځمکه کښې) له اوبو پس

ځینی له هغوی هغه دی چه تګ کوی (خوځیږی) پر نس ګیډه پر تتر خپل (لکه مهی مار) او ځینی له دوی هغه دی چه تګ کوی پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان) او ځینی د دوی هغه دی چه تګ کوی په څلورو (پښو خپلو لکه آس اوښ)، پیدا کوی الله (ماسواء له دغو مذکورو) هر هغه څه چه اراده ئی وفرمائی (د خلقت د هغو) بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی خلقت د هر راز (قسم) مخلوقات دی).

تفسیر: یعنی که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتی پښی هم ورکړی دی نو بعید نه دی او د ده لامحدوده قدرت او مشیت هیڅوک نه شی محصورولی او که الله تعالیٰ خپل ځینو مخلوقاتو ته دغسی قدرت ورعطاء کړی چه هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شیان ایجاد او اختراع کړی نو هغه هم د هم دغه الله تعالیٰ لطف او احسان دی چه هغوی ته ئی دغسی پوه او ادراک ور په برخه کړی دی
پر دغه آیت ښائی د ﴿ وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّ ﴾ تفسیر چه د الانبیاء په (۲) رکوع کښی مو لیکلی دی بیا ولوست شی.

لَّقَدۡ أَنزَلۡنَآ ءَايَٰتٖ مُّبَيِّنَٰتٖۚ وَٱللَّهُ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٤٦﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ آیاتونه بیانوونکی واضح او الله سمه صافه لیاره ښیی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د لیار ښوونی د هغی) لیاری سمی صافی (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنی تکوینیه او تنزیلیه آیات ئی دومره ښکاره او واضح دی چه د هغو په لیدلو او آوریدلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښائی ګمراه او بی لیاری نشی ـ لیکن پر سمه صافه لیاره همغه تلی شی چه الله تعالیٰ ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وی. سره له دی چه په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهری او باهری دلائل او شواهد ګوری کله چه دوی د هغو په وسیله خالق تعالیٰ نه پیژنی او نه موحدان او مسلمانان کیږی ګواکی د نتیجی په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دی.

وَيَقُولُونَ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلرَّسُولِ وَأَطَعۡنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٞ مِّنۡهُم مِّنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۚ وَمَآ أُوْلَٰٓئِكَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او وائی (دا منافقان) چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله) بیا مخ گرځوی (له اسلامه) یوه ډله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت) او نه دی دغه (گرځیدونکی) مؤمنان (صدقاً).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله کله چه د عمل وقت راته نو سم له خپلی دعوی سره به ئی عمل نه کاوه او له اسلامی احکامو به ئی مخ گرځاوه. حقیقت دا دی چه د دوی په زړونو کښی له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه ؤ موجود ـ هغه چه د ژبی جمع او خرځ ؤ د امتحان او ابتلاء په وقت کښی به دغه کلائین هم ویلی کیده او دروغ به ئی له رښتیا څرگند او جلا (جدا) ښکاریده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر کله چه وبللی شي دوی الله او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی دغه (رسول) په منځ د دوی کښی ناڅاپه یو فریق ډله د دوی اعراض ډډه کوونکی دی (له حکم د رسوله) او که چیری وی دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل) نو راځی دوی دغه (رسول الله) ته گړندی فرمان منونکی.

تفسیر: یعنی که له دوی جگړه له چاسره واقع کیده ـ او په دی پوهیده چه مونږ په ناحقه یو په دغه وقت کښی که مقابل فریق هغوی ته ویل چه راځه چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضورته لاړ شو ـ او د دغی جگړی فیصله له هغوی څخه وغواړو! نو دغه منافقان به په دغه ورتگ نه راضی کیده ځکه چه دوی پوهیدل چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بی له لحاظ او خاطر د حق او حقانیت رعایت کوی او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروی چه په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کیده حال دا چه پخوا له دی نه به دوی داسی دعوی کوله چه مونږ پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان راوړی دی او د دوی گرد (تول) احکام منو نو اوس د دوی هغه دعوی چیری لاړه؟ هو! که په کومه معامله کښی حق د دوی په طرف وی نو په دغه وقت کښی به ډیر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضریږی او د خپلی فیصلی انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرگندوی ـ ځکه چه په دغه تقدیر دوی داسی گڼی چه هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادریږی. نو دغه څنگه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصی

اغراض او هواپرستی ده.

أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

آیا په زړونو د دوی کښې مرض رنځوری (د کفر او نفاق) ده.

تفسیر: مرض رنځوری او ناروغی دغه ده چه دوی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره ومانه لیکن حرص ـ طمع او دنیوی اغراضو د دوی مخه ونیوله چه پر خپله همغه وینا او اقرار به ئی عمل هم کاوه ـ لکه چه د رنځور زړه غواړی چه قدم ووهی او چیری لاړ شی لیکن د ده قدمونه حرکت نشی کولی او دی د خوځیدو نه وی.

أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ۚ بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾

آیا شکمن دی دوی (په نبوت د محمد) آیا ویریږی دوی له دی نه چه ظلم به وکړی الله پر دوی (یا ظلم به وکړی) رسول د دغه (الله پر دوی داسی نه دی چه الله او رسول الله پر چا ظلم وکړی بلکه دوی چه دی هم دوی ظالمان دی (په اعراض سره)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ جل جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسی ته څه تردد او اندیښنه پیدا شوی ده یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالیٰ جل‌جلاله په وعد او وعید کښې څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسی گمان کوئ چه الله تعالیٰ جل‌جلاله یا د هغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوی؟ نو څکه د دوی په حضور کښې د خپلی دعوی له وړلو څخه څه اندیښنه او تردد کوی نو په یاد ئی ولرئ چه هلته له سره د ظلم او بی انصافی احتمال نشته هو! پخپله هم دغو خلقو ظلم ته خپلی ملاوی ترلی دی او غواړی چه خپل حق پوره حاصل کړی او د نورو یوه پیسه هم بیرته ور نه کړی نو څکه له دی نه ویریږی چه خپل معاملات محمدی شریعت او د الٰهی عدالت ته وړاندی کړی څکه چه پوهیږی چه د محمد رسول الله منصفانه فیصله به څمونږ له مطلب څخه خلاف وی. دغه د منافقانو ذکر و په مقابل د دوی کښی اوس د مخلصانو د اطاعت او فرمان منلو بیان هم فرمائی

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه ده وینا د مؤمنانو کله چه وبللی شی دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی په منځ د دوی کښې (په وقت د جګړی کښې) دا چه ووائی واوریده مونږ (خبره د تا) او ومانه مونږ (حکم د تا او دغه ویونکی هم دوی دی بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکی (له عذابه په مراد رسیدلی).

تفسیر: یعنی د صادقو مسلمانانو کار داسی وی او ښائی چه هم داسی وی لکه چه په کومه معامله کښې دوی ته د الله د احکامو بلنه او دعوت وشی اګر که ظاهراً په هغه کښې د دوی ګټه (فائده) یا تاوان وی په منده ورځغلی او د یوی شیبی دپاره څه ځند (تاخیر) او توقف په کښې نه کوی او فی‌الفور «**سمعاً وطاعة**» ووائی او د هغه د حکم منلو دپاره تیار او آماده شی چه په دغه کښې د دوی د اصلی نیکی او حقیقی فلاح راز (قسم) مضمر دی.

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾

او هر څوک چه اطاعت وکړی حکم ومنی د الله او د رسول د دغه (الله) او وویریږی له الله او ځان وساتی (له غضبه د ده) پس دغه (فرمان منونکی ویریدنکی) هم دوی دی بری موندونکی د (جنت)

تفسیر: یعنی هغه چه فی‌الحال مطیع وی او پر خپلو تیرو تقصیراتو نادم وی او له الله تعالیٰ څخه وویریږی او توبه وکړی او په مستقبل کښې له بدو چارو او لیارو څخه خپل ځان وساتی نو د دوی دپاره په دنیا او آخرت کښې بری او کامیابی ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُلْ لَا
تُقْسِمُوا ۖ طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

او قسمونه خوری (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی قسم دی خامخا چه که ته (حکم) امر وکړی دوی ته (په وتلو سره جهاد ته) نو خامخا به وځی (دغه جهاد ته) دوی هرومرو (خامخا) ووایه (ای محمده منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسی د دروغو طاعت نیک (ځمونږ مطلب دی) بیشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ تاسی.

تفسیر: یعنی منافقان ډیر سخت تاکیدی قسمونه خوری او غواړی چه تاسی بیخی داده او متیقن کړی چه «که تاسی مونږ ته حکم راکړئ نو مونږ گرد (تول) کور کهول پریږدو او دی ته تیار ولاړ یو چه د الله تعالیٰ لیاری ته ووځو او د هغه د گردو (تولو) احکامو تعمیل وکړو که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمائی نو مونږ خپل گرد (تول) مال دولت د الله تعالیٰ په لیاره کښی لگوو او مونږ تری بیخی جلا (جدا) کیږو» نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه دومره غتو خبرو ویلو او داسی قسمونو یادولو ته حاجت نشته ستاسی د اطاعت حقیقت گردو (تولو) ته معلوم شوی دی تاسی خو په ژبه ډیری دعوی کوئ او وچت وچت غږیږئ لیکن د عمل په وقت کښی ورو ځانونه بیرته راکاږئ ښائی چه تاسی د صادقو مسلمانانو په شان خپل ښه اعمال او مجاهدت او حسن اطاعت راڅرگند کړئ له داسی غتی خبری او قسمو خوړلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی فرض ئی کړئ چه تاسی هم داسی قسمونو سره د بندگانو اطمینان او یقین ځان ته حاصل کړئ لیکن د الله تعالیٰ په نزد کښی هیڅ قسم چل فریب مکر ـ دروغ نه چلیږی او هغه ته خو گردی (تولی) ظاهری او باطنی خبری او احوال څرگند دی او وروسته له دی نه به ستاسی د مکر او فریب او نفاق پرده وشلوی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ۗ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ۗ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۵۴﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسی د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کښی) پس که مخ وگرځوئ تاسی (ای خلقو له اطاعته د رسول الله) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چه پری ایښی شوی دی او دی پر تاسی (بار) چه پر تاسی ایښی شوی دی (او پری مکلف یئ چه اطاعت د رسول الله دی) او که اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د دغه (رسول الله) نو سمه صافه لیاره به

ومومئ او حق ته به پرې ورسيږې او نه دې پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چه هغه ئې ادا کړې ده)

تفسير: يعنې پر رسول د الله تعالیٰ له طرفه د تبليغ بار اېښې شوى دى چه ده هغه په ښه شان سره اداء کړې دى او کوم بار چه پر تاسې اېښې شوى دى هغه تصديق او د حق قبول دى او دغه ده چه د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ! که تاسې دغه خپله ذمه‌وارى محسوسه کړئ ـ او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ نو د دواړو دارينو برى او د کاميابى لياره به ومومئ! او په دنيا او عقبیٰ کښې به خوشال اوسيږئ! که نه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅ نقصان نشته او تاسې به د خپلو شرارتونو او سر کشيو سزا او بده نتيجه پخپله وګورئ محمد رسول الله خو خپله فريضه اداء کړې ده او عند الله له خپلې ذمه وارئ څخه مسئول نه دى. وروسته له دى نه د اطاعت‌الرسول ځينې ثمرات بيان فرمائې چه د هغه سلسله به په هم دغه دنيا کښې شروع کيږې.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۚ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـًٔا ۚ

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چه ايمان ئې راوړې دى له تاسې او کړى ئې دى ښه (عملونه) چه قسم دى خامخا به خليفګان کړى (الله) دوى په ځمکه کښې لکه چه خليفګان کړى ئې ؤ هغه کسان چه پخوا وو له دوى نه او خامخا ثابت قوى به وګرځوى هرومرو (خامخا) دوى ته دين د دوى هغه (دين د اسلام) چه غوره کړې دى (الله) دوى ته او هرومرو (خامخا) بدل به ورکړې هرومرو (خامخا) دوى ته وروسته له ويرې د دوى له دښمنانو امن (او اطمينان) عبادت به کوى دوى ځما شريک به نه پيدا کوى له ماسره هيڅ څيز

تفسير: دغه خطاب ئې د رسول الله د زمانې خلقو ته فرمايلې دى يعنې هغه ذوات چه د دوى په منځ کښې په اعلیٰ درجه نيکان او د سيدالانس والجان کامل پيروان او تابعان دى وروسته له رسول الله به دوى ته د ځمکې حکومت ورکاوه کيږى. او د اسلام دغه دين به چه د الله تعالیٰ

خوښ او پسند دی د دوی په لاسونو خوروی او قائموی . لکه چه د استخلاف په لفظ کښې دی طرف ته اشاره ده چه دغه کسان به تش د دنیوی باچاهانو په شان نه وی بلکه د رسول الله خلیفه‌گان به وی د سماوی حکومت اعلان کوی او د حق دین اساسونه به قائموی. او په بر او بحر او هر چیری به د دوی احکام او تصرفات جاری کیږی. په دغه وقت کښې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویریږی. او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالیٰ په عبادت کښې مشغول او لګیا اوسیږی او په دنیا کښې به د امن او امان زمانه او دوره وی د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وی چه دوی به د خالص واحد الله تعالیٰ عبادت او بندګی داسی کوی چه په هغی کښې به د یوی ذری په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وی د جلی شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لری. د خفی شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کښې نه لیدل کیږی دوی ګرد (تول) به د یوه الله قدوس جل وعلا شانه وعظم برهانه خالص بندګان وی او یواځی به له الله تعالیٰ څخه ویریږی او یواځی هغه ته به هیله (آرزو) او آسره کوی او پری متوکلان معتمدان به وی د الله د رضاء په لیاره کښې به ژوندون کوی او په هم دغه لیاره کښې به خپل ځانونه جاروی (قربانوی) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل کوم موجود خوف او ویره به له سره د دوی په زړونو کښې لیاری نه مومی او نه به د بل چا د خوښی او خفګان څه پروا کوی.

الحمد لله چه د الله تعالیٰ دغه وعده د څلورو تنو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاسونو پوره شوه او ګردی (تولی) دنیا د دغه عظیم‌الشان پخوا ویلو د یوه یوه وینا د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره ولیدل د څلورو واړو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم څخه وروسته هم اسلامی باچاهان وقتاً فوقتاً په هم دغو اوصافو سره متصف راغلی دی ـ هر کله چه الله تعالیٰ بیا اراده وفرمائی وروسته له دی نه هم راځی.

په احادیثو کښې راغلی دی چه وروستنی خلیفه به امام مهدی رضی الله تعالیٰ عنه وی چه د هغه په نسبت عجیب او غریب بشارات اورول شوی دی. د الله تعالیٰ ځمکه له عدله او انصافه ډکوی ـ او په خارق‌العاده ډول (طریقه) سره به فی سبیل الله جهاد کوی او د هغه په قوت به کلمة الله ته اعلاء او اسلام ته بنه ترقی او اعتلاء ورکوی. اللهم احشرنا فی زمرته ـ **وارزقنا شهادة فی سبیلک انک واسع المغفرة وذوالفضل العظیم**

تنبیه: د دی د استخلاف له آیت څخه د څلورو واړو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم دیر لوی فضیلت او منقبت راوځی ـ ابن کثیر د دی آیت په ذیل کښې د نبوت له منوره عهده راخیستی تر عثمانی عهد پوری ئی اسلامی فتوحات درجه په درجه بیان کری دی او په آخره کښې ئی دغه الفاظ لیکلی دی «**وجبی الخراج من المشارق والمغارب الی حضرة امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه وذلک ببرکة تلاوته ودراسته وجمعه الامة علیٰ حفظ القرآن ولهٰذا ثبت فی الصحیح ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال «ان الله زوی لی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وسیبلغ ملک امتی مازوی لی منها»**

فها نحن نتقلب فيما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله فنسأل الله الايمان به وبرسوله والقيام بشكره على الوجه الذى يرضيه عنا»

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۵۵﴾

او هر څوک چه کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو پس دغه کسان هم دوی (غټ) فاسقان دی.

تفسير: يعنی د داسی عظيمهؤ انعاماتو څخه وروسته ناشکری د ډيرو لويو مجرمانو او د زورورو عاصيانو کار دی ـ حضرت شاه صاحب فرمائی «هر هغه څوک چه د اربعه ؤ خلفاؤ د خلافت او د دوی د فضل او شرف څخه منکر شو د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګنداوه شی» ﴿ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْإِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴾

وَأَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او قائموئ تاسی (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ زکوٰة او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د رسول (د الله) ښائی تاسی ته چه رحم وکړ شی پر تاسی.

تفسير: يعنی که د الله تعالیٰ له رحمته برخه اخيستل غواړئ نو تاسی هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان ته اختيار کړئ! ـ چه د لمونځونو په ښه شان سره قائمول ـ د زکوٰة ورکول دی او د حيات په تولو شعبو کښی د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر احکامو تلل دی.

اللهم ارزقنا متابعة رسولک صلی الله عليه وعلیٰ آله واصحابه وسلم وتوفنا عليها والحقنا بالصالحين آمين!

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۵۷﴾

مه کوه گمان خامخا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی عاجز کوونکی (د الله) په ځمکه کښې او ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د نیکو بندګانو په مقابل کښې ئې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده یعني کله چه نیکانو ته د ملک حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کیږي نو د کافرانو او بدکارانو ګردي (تولې) مکارۍ او تدابیر ماتیږي او ماته ئې ور په برخه کیږي ـ د الله تعالیٰ د ارادې مخه هیڅ څوک نشي نیولې ـ که دوی په ګرده (توله) دنیا کښې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي ـ او هر چیرې لاړ شي او وځغلي ـ نو بیا هم د الله تعالیٰ له سزا او پوښتنې څخه ځان نشي پټولې او خلاصولې ـ او یقیناً دوی د جهنم په بندي خانه کښې غورځول کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) ښائي چه اذن دی وغواړي له تاسې (په وقت د ننوتلو) کښې پر تاسې باندې) هغه (وینځې مریان خدام) چه مالکان شوي وی د هغو ښې لاسونه د تاسې

تفسیر: څلور رکوع پخوا له دی نه د استیذان (اجازه غوښتلو) د مسئلې ذکر ؤ دا د هغه تتمه ده په منځ کښې د ځینو خاصو مناسباتو لامله (له وجې) نور مضامین راغلي ؤ.

وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ ۚ

او هغه کسان چه نه دی رسیدلی حد د (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) دری کرته پخوا له لمانځه د صبا او په هغه وقت کښې چه پاسئ بردئ تاسې کالي (جامې) خپل د غرمې په وقت کښې او پس له لمانځه د ماسختن (دغه اوقات) دری وقتونه د خلل (پیښیدو د ستر) دی تاسې ته

تفسیر: په هم دغو دوو اوقاتو کښې عموماً زائد کالي (جامې) له ځانه لرې کیږي یا د خوب

او د ویښې لباس سره تبدیلیږي او مروښې زیاتره په هم دغو اوقاتو کښې کاوه شي کله پخوا له سهاره کله د غرمې د لمبلو شوق یا ضرورت چه هم انسان ته پیښیږي او دا غواړي چه بل څوک پرې مطلع او خبر نشي نو ځکه ئې حکم وکړ چه په دغو دریو اوقاتو کښې نابالغو هلکانو وینځو او مریانو ته هم ښائي چه د ننوتلو اجازه واخلي په نورو اوقاتو کښې دوی ته نه ښائي چه د نورو پردیو په شان اجازه وغواړي مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله (له وجې) په نورو اوقاتو کښې هم د استیذان قید زیات کړي نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ

نشته پر تاسي او نه پر دوی باندې هیڅ ګناه (وبال) تیر له دغو دریو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوی کښې پر تاسي) دوی ګرځیدونکي دي پر تاسي (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت) ځینې ستاسي پر ځینو نورو (ګرځیدونکي يئ يو په بل)

تفسیر: یعني د پورته ذکر شویو اوقاتو څخه ماسواء په نورو اوقاتو کښې عادتاً بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره کتلي شئ! او په دغو تللو راتللو کښې نابالغو هلکانو ـ وینځو او مریانو ته لازم نه دي چه د هر وارې ننوتلو دپاره اذن او اجازه وغواړي ځکه چه د دې شیانو له رعایته ډیر تکلیف او حرج پیښیږي او په کارونو او معاملاتو کښې ډیر بندوالي او حرج واقع کیږي چه هغه د الله تعالیٰ له حکمته خلاف دي.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ
الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ
اٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۹﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا فَلَيْسَ
عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۭ بِزِيْنَةٍ ۗ
وَاَنْ يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۶۰﴾

هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی درته وکړ) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا دی. او کله چه ورسیدل واړه هلکان (اصیلان) ستاسی حد د (بلوغ) عقل ته پس اذن دی وغواړی (په ننوتلو کښی) پر تاسی باندی لکه چه اذن غوښت هغو کسانو (چه بالغان شوی وو) پخوا له دغو (اطفالو) هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی وفرمایه) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) خپلو او الله ښه عالم (په تولو احوالو) دیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او زړی ناستی له ښځو هغو ښځه چه امید نه لری دوی د نکاح (په سبب د دیر زوړوالی) پس نشته پر دوی هیڅ گناه (وبال) چه کیږدی (وباسی دوی ظاهری) جامی خپلی (لکه چادری او لوپتی) په دی حال کښی چه ښکاره کوونکی نه وی د ښائست خپل او دا چه دوی ځان وساتی (له ایستلو د ظاهری جامی ښځه هم) خیر دی دوی ته او الله ښه اوریدنکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هلکان تر هغه پوری چه نابالغه وی د دغو دریو اوقاتو ځخه ماسوا په نورو اوقاتو کښی بلا اجازت ننوتلی شی کله چه د بلوغ حد ته ورسیږی بیا د هغه حکم د همغو نارینهؤ په شان دی چه د هغو احکام په دغه آیت کښی تیر شول ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَا ﴾

حضرت شاه صاحب لیکی «که سپین سری بوډی ښځی پخپلو کورونو کښی په لړو ضروریو کالیو (جامو) کښی لکه کمیس پرتوگ تکری اوسیږی نو درست دی او که په پوره پرده کښی واوسی نو لا بهتر دی» او کله چه له کوره د باندی وځی که زائد کالی (جامی) مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لری کړی نو هیڅ مضائقه نه لری په دی شرط سره چه په هغو کالیو (جامو) د زینت اظهار نه وی چه د هغی د پټ ساتلو حکم د ﴿ وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآیة ـ په آیت کښی ورکړی شوی دی له دی نه د دی خبری اندازه په ښه شان سره کیدی شی چه قرآن کریم د ځوانانو ښځو د پردی او ستر په متعلق څه منشأ لری؟ یعنی دغه خو د فتنی مخی نیولو او انسداد ظاهری انتظامات دی پاتی شوی هغه خبری چه د پردی په منځ کښی کیږی ـ او د فتنی عوامل او اسباب تری څیږیږی (پیدا کیږی) نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د گردو (تولو) خبری آوری ـ او پر هر شی ښه خبردار دی او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوی.

لَّيۡسَ عَلَى ٱلۡأَعۡمَىٰ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡأَعۡرَجِ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرِيضِ حَرَجٞ

وَّلَا عَلٰٓى اَنۡفُسِكُمۡ اَنۡ تَاۡكُلُوۡا مِنۡۢ بُيُوۡتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اٰبَآئِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ
اُمَّهٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اِخۡوَانِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَخَوٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَعۡمَامِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ
عَمّٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَخۡوَالِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ خٰلٰتِكُمۡ اَوۡ مَا مَلَكۡتُمۡ مَّفَاتِحَهٗۤ
اَوۡ صَدِيۡقِكُمۡ‌ ؕ لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ اَنۡ تَاۡكُلُوۡا جَمِيۡعًا اَوۡ اَشۡتَاتًا ‌ؕ
فَاِذَا دَخَلۡتُمۡ بُيُوۡتًا فَسَلِّمُوۡا عَلٰٓى اَنۡفُسِكُمۡ تَحِيَّةً مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ
مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً‌ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الۡاٰيٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۱﴾

نشته پر ړانده هيڅ حرج (مشقت) او نه پر ګوډ هيڅ حرج (محنت او وبال) او نه پر رنځور هيڅ حرج (سختی او ملامتی) او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسی هيڅ حرج (کلفت) چه وخورئ تاسی (او دا تير اهل د ابتلا) له کورونو خپلو (يا له کورونو د اولادو او عيالو خپلو) يا له کورونو د پلرونو خپلو يا له کورونو د ميندو خپلو يا له کورونو د ورونو خپلو يا له کورونو د خويندو خپلو يا له کورونو د ترونو خپلو يا له کورونو د عمو (ترورريانو) خپلو يا له کورونو د ماماګانو خپلو يا له کورونو د خالو (توريانو) خپلو يا (له کورونو د هغه چا) چه مالکان شوی يئ تاسی د کليګانو (کنجيانو) د هغه (او د هغو متصرفان يئ يا (له کورونو د) دوستانو خپلو، نشته پر تاسی هيڅ ګناه (وبال) په دی چه وخورئ (طعام تول) سره يو ځای يا بيل بيل نو کله چه ننوځئ تاسی (دغو مذکورهؤ) کورونو ته پس سلام اچوئ تاسی پر ځانونو خپلو پيشکشی ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکة طيبة (برکتناکه پاکيزه) هم داسی (لکه چه دغه تير بيان ئی وفرمايه) ښکاره بيانوی الله تاسی ته آيتونه (د حکمت او احکام خپل) ښائی چه تاسی عقل وچلوئ (په خير او شر).

تفسير: يعنی د هغو کارونو له کولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دی چه پکښی تکليف وی مثلاً جهاد ـ حج ـ جمعه او جماعت او نور داسی شيان **(کذا فی الموضح)**
يا ئی دا مطلب دی چه د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک کښی له روغو خلقو سره هيڅ تکليف او حرج نشته ځکه چه د جاهليت په زمانه کښی به ئی داسی محتاجان او معذوران نه

پرېښوول چه له اغنياؤ او روغو خلقو سره دوړی وخوری د دوی په زړه کښې به داسې خبری کرځيدی چه البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوی چه له مونږه سره دوډی وخوری يا ځمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چه دوی ته ايذاء او ضرر وررسيږی - او په واقع سره چه ځينو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پيدا کيده ځينو مسلمانانو ته له ډيری اتقاء داسې خيال پيدا کيده چه د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځای خوراک کولو کښې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشی روند د خوراک ګرد (تول) شيان نشی مونډلی - ګوډ امکان لری چه په ځند (تاخير) سره راشی او په مناسب ځای کښې نشی کيناستی د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده - نو بناء عليه له هغوی سره ئې په يو ځای کيناستلو کښې احتياط کاوه څو د دوی حق تلف نشی - بل يو داسې صورت هم پيښيده چه دغه معذور او محتاج سړی به چه د چا کره ورته چه هغه به په دې نه ؤ مقتدر چه دومره محتاجانو ته پخپله خوراک ورکړی نو به ئې بې تکلفه دوی د خپل پلار - ورور - خور - تره ماما او نورو خپلوانو کره بوتلل - نو د دغه وضعيت له ليدلو څخه به دغو معذورانو ته داسې خيال پيدا کيده چه مونږ خو د ده کره راغلی وو ده مونږ واخيستلو او له خپله کوره ئې وشړلو - لکه پخپله ځمونږ د دوډی ورکولو څخه کرکجن (متنفر) او ناخوښه دی؟ د دغو ګردو (تولو) خيالاتو اصلاح په دغه آيت سره وکړه شوه چه تاسی ته خامخا نه ښايی چه په دغسې اوهامو او خيالاتو کښې خپل ځانونه وغورځوئ - پاک الله په دغه معامله کښې وسعت ايښې دی نو بيا تاسی ولی پر خپلو ځانونو تنګسه او تکليف راولئ؟

﴿ اَوۡمَامَلَكۡتُمۡ مَّفَاتِحَهٗۤ ﴾ يا چه وخورئ له کورونو د هغه چا چه مالکان شوی يئ تاسی د کليګانو (کنجيګانو) د هغو او د هغو متصرفان يئ) يعنی ستاسی تر تصرف لاندی ايښې شوی دی. مثلاً يو سړی بل سړی د خپل شی وکيل يا محافظ ګرځوی او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوری او څښی نو مجاز دی.

﴿ لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ ﴾ الآية - نشته پر تاسی هيڅ ګناه وبال په دې چه وخورئ طعام تول سره يو ځای او يا بيل بيل) يعنی د خپلوی په علائقو کښې د خوراکی شيانو د هر وقت د پوښتنی کولو هيڅ ضرورت نشته. نه ښائی چه خوړونکی وشرميږی او حجاب وکړی - او نه کوربه دی څه تری وساتی مګر د ښځی کور که د هغی د ميړه (خاوند) وی نو ښائی چه د هغه خوښی او مرضی حاصله کړی. او يو ځای سره خوری! يا بيل - يعنی د دغی خبری فکر او انديښنه پخپلو زړونو کښې مه کوئ چه چا زياته وخوړله؟ او کوم يوه لږه وخوړله ګرد (تول) سره خپل خواړه دی يو ځای پخوی او ګرد (تول) دی سره يو ځای خوری. که د يوه سړی مرضی نه وی نو بيا د هيچا د هيڅ شی خوراک نه دی درست.

د سلام اچولو تقييد ئې وفرمايه د ملاقات په وقت کښې ځکه چه له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته. هغه خلق چه سلام نه اچوی او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوی يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه کوی نو د دوی دغه تجاويز او تقاليد له سره د الله تعالیٰ له دغه

حکمه او تجویزه نشي بهتر کيدی.

تنبيه: له دغه آيت ځنې د يواځې خوراک کولو جواز هم ووت د ځينو حضراتو په نسبت ئې ليکلي دی تر څو چه د هغوی سره به ميلمانه نه ؤ دوی به خوراک نه خوړ معلوم شو چه دغه غلو دی هو! که څو تنه خوړونکي سره يو ځای کښينې نو دغسې خوراک د برکت موجب دی کما ورد في الحديث.

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاِذَا كَانُوْا مَعَهٗ عَلٰۤى اَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوْا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوْهُ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَاْذِنُوْنَكَ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۚ فَاِذَا اسْتَاْذَنُوْكَ لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۶۲﴾

بيشکه هم دا خبره ده چه مؤمنان هغه کسان دی چه ايمان يقين ئې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله) او کله چه وی دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکي د(خلقو لکه جمعه ـ جهاد يا جرگه) نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پوری چه اذن وغواړی له دغه (رسول الله) نه بيشکه هغه کسان چه اذن غواړی له تانه (ای ځما رسوله) دوی هغه کسان دی چه کامل ايمان يقين لری پر الله او رسول د الله (او مني ئې) پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه (ای رسوله ځما تللو ته) دپاره د ځينو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو) او مغفرت وغواړه د دوی دپاره له الله تعالیٰ بيشکه الله ښه ښښونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: په پاس آيتونو کښې د راتللو په وقت کښې د استيذان (اجازه غوښتلو) ذکر ؤ ـ دلته د بيرته ورتلو په وقت د استيذان ضرورت ښوولی شوی دی ـ يعني پوره ايمان لرونکي هغه دی چه د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضريږی ـ او کله چه په کوم اجتماعي کار کښې شريک او ملګری شي لکه جمعه ـ عيدين ـ جهاد ـ د مشوری مجالس او نور نو بې له اجازې تری نه ځي او په خپل سر تری نه پاڅيږی هم دغه کسان هغه ذوات دی چه په کامل او صحيح معنی سره د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام مني او د دوی پوره مطيعان دی.

﴿فَاِذَا اسْتَاْذَنُوْكَ﴾ الآية ـ پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه ای ځما رسوله تلو ته دپاره د

ځینو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشي ستا له دوی نه د اذن ورکولو الخ) یعنی وروسته له غوره او فکره هر چاته چه مناسب وګڼې اجازت ورکړې! او کله چه په دغه اجازه عمل کول هم فی‌الجمله د نبوی صحبت حرمان او قصور او صورتاً د تقدیم‌الدنیا علی الدین شائبه پخپل منځ کښې لری نو ځکه ئې د هغو مخلصینو په حق کښې استغفار وفرمایه شو ستاسی د دغه استغفار په برکت د هغوی د دغه نقص علاج او تدارک هم وشي.

لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَیْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ یَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِیْنَ یَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْیَحْذَرِ الَّذِیْنَ یُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِیْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ یُصِیْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۶۳﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ ای مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کښې پشان د دعاء (بلنې) د ځینو د تاسی ځینو نورو ته) بلکه د رسول د بلنې اجابت ضرور وکړئ) په تحقیق معلوم دی الله ته هغه کسان (هم) چه کښیږی او یو یو دوه دوه پټ د باندی وځی له تاسی په دی حال چه یو له بله ځان سره پنا کوی او وځی پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دی نه چه ورسیږی دوی ته څه فتنه (آفت په دنیا کښې) یا ورسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښې).

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر غوښتلو حاضر کیدل فرضیږی ځکه چه د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دی او ښائی چه تل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت جواب په «لبیک» سره ووائی. که د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعوت نه حاضریږی نو ښائی چه د دوی له ښیرا څخه وویریږی ځکه چه د دوی ښیرا د نورو انسانانو په شان نه ده او په مخاطباتو کښې دی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ادب او د عظمت او د عزت پوره لحاظ او رعایت وکړ شی او د نورو عوامو خلقو په شان «یا محمد» یا نورو عادی الفاظو سره دی خطاب ورنه کړای شی بلکه د «یانبی‌الله »۔ «یا رسول‌الله!» پهشان تعظیمی القابو سرهدې مخاطب وکړ ځولی شی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د رسول الله صلی الله علیه وسلم په بلنه سره حاضریدل فرضیږی» د هر هغه کار دپاره چه دوی وغواړی بیا دا هم ورسره شته چه بی د دوی له اجازی له هغه ځایه پاڅیدل او بل چیری تلل هم نه دی په کار اوس هم ځمونږ مسلمانانو دپاره هم دغه خبره وړ (قابله) او لائقه ده چه د خپلو مشرانو په مقابل کښې د هم دغسی وضعیت رعایت وکړو. دغه کسان چه د نبوی له مجلسه د باندی وتل هغه منافقان ؤ چه پر دوی پند او نصیحت اوریدل ډیر سخت او شاق ؤ ۔ هر کله چه دوی موقع موندله سترګی به یی غولولی ۔ او ښوی بی له اجازی له مجلس څخه د باندی تښتیدل ـ نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه. یا د

ده په سیوری کښي به ئې خپل ځان ښوی تیراوه ـ نو د دی په نسبت داسي فرمائي چه تاسي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه څه خپل ځان پټوئ پاک الله ته خو ستاسي گرد (تول) حال احوال هم معلوم دی. ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ ﴾ پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره حکمه د دغه رسول ځما له دی نه چه وبه رسیږی دوی ته څه فتنه آفت په دنیا کښي یا وبه رسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښي) یعنی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکی ته خوف او ویره په کار ده چه د دوی په زړونو کښي د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالگی (جرړی) د تل دپاره بیخ او بنست (بنیاد) ونه نیسی او د هغه لامله (له وجی) د دنیا په کوم دردناک عذاب کښي اخته او مبتلاً نشی.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او ځمکو کښي دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً (په تحقیق معلوم دی) (الله ته) هر هغه څه چه تاسي پری یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چه وروستل شی (دغه خلق) الله ته پس خبردار به کړی (الله) دوی پر هغو عملونو چه دوی کړی دی (له خیر او له شره) او الله پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی ممکن دی چه د مخلوق له سترگو څخه په پته کوم کار وکړئ ـ لیکن د الله تعالیٰ څخه ستاسي هیڅ حال او احوال نشی پټ پاتی کیدی او نه د الله تعالیٰ له آسمانونو او له ځمکو څخه چیری وتلی او تښتیدلی او پټیدلی شئ ـ الله تعالیٰ همغسی چه ستاسي له دغه موجوده حالت څخه عالم او باخبر دی هم داسي د هغی ورځی له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی کله چه گرد (تول) مخلوقات به د حساب او کتاب دپاره د ده په لوری بیول کیږی ـ او د دوی د هر یوه په مخ کښي به د ده د یوی یوی ذری عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره دول (طریقه) ایښود کیږی نو د داسي علیم‌الکل او مالک‌الکل له سزا څخه به مجرم چیری نجات وموندلی شی؟.

تمت سورة النور بفضل الله وتوفیقه

اللهم نور قلوبنا بالایمان والاحسان ونور قبورنا

واتمم لنانورناواغفرلنا

انک علیٰ کل شئ قدیر ـ وبالاجابة جدیر

سورة الفرقان مكية الا الايات ٦٨ و ٦٩ و ٧٠ فمدنية وهی (٧٧) آية و (٦)
ركوعات رقمها (٢٥) تسلسلهاحسب النزول (٤٢) نزلت بعد يٰسٓ .
د «الفرقان» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ٦٨ و ٦٩ و ٧٠ آیتونو نه چه مدنی دی (٧٧)
آیتونه (٦) رکوع
لری، په تلاوت کښی (٢٥) په نزول کښی (٤٢) سورت دی وروسته د «یٰسین» له سورته نازل
شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

تَبٰرَكَ الَّذِيۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا ۙ﴿۱﴾

ډیر برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه (ذات) چه نازل کړی ئی دی قرآن پر بنده خپل (محمد) دپاره د دی چه شی دی خلقو ته ویروونکی (له جحیمه)

تفسیر: «فرقان» (د فیصلی کتاب) ئی وفرمایل دغه قرآن ته چه د حق او باطل آخری فیصله او د حلالو او حرامو سره بیلتون په ښکاره دول (طریقه) سره کوی ـ هم دغه کتاب دی چه د خپل نازل کوونکی د شان عظمت او د صفاتو علویت او د هغه د اعلیٰ درجی حکمت او رافت په انتهائی شکل کښی وراندی کوی او د ګرد (تول) جهان د هدایت او اصلاح متکفل او دوی ته د کثیر خیر او د غیر منقطع برکاتو د اعطاء سامان او وسائل تیار کړی دی.
(ډیر برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه ذات چه نازل کړی رالیږلی ئی دی فرقان حمید او قرآن مجید لپاره د هدایت پر خپل هغه کامل او اکمل بنده محمد صلی الله علیه وسلم باندی چه د ده ممتاز لقب د عبودیت له کماله هم دغه «عبد الله» شوی دی صلوٰة الله علیه وسلامه لپاره د دی چه شی دغه قرآن مجید خلقو ته انسانان دی که پیریان ویرونکی له عذابه د نیران) یعنی قرآن عظیم الشان ګرد (تول) جهان ته د کفر او عصیان له بدی خاتمی خبر ورکونکی دی لکه چه په دغه سورت کښی «د مکذبینو» او معاندینو ذکر ډیر شوی دی ښائی د هغه له خاطره دلته د «نذیر» صفت ئی بیان فرمایلی وی او «بشیر» ئی نه دی یاد کړی او د «للعالمین» په لفظ سره ئی دا راښکاره کړی دی چه دغه قرآن یواځی د عربو امیونو ته لکه چه ځینی خلق وائی نه دی نازل شوی بلکه د ګردو (تولو) پیریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح دپاره نازل شوی دی.

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

هغه (الله) چه خاص هم ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او نه ئی دی نیولی هیڅ ولد او نشته ده ته شریک (مل) په ملک سلطنت کښی او پیدا کړی دی الله هر شی پس په اندازه کړی ئی دی هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: (یعنی جنس ـ نوع ـ قد ـ رنګ ـ خوی ـ عمر ـ اجل ـ عمل ـ رزق ـ حیات ـ ممات ـ مکان ـ زمان ـ او نور او دا ټول ئی په یوه مقدار لیکلی دی په لوح محفوظ کښی او) هر څیز ئی په یوه خاصه اندازه او هیئت سره اینښی او پیدا او تیار کړی دی چه له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهریږی چه د هغوی دپاره همغه پیدا شوی دی او هیڅ یو څیز له خپلی دائری څخه د باندی قدم نشی کیښودی او نه په خپلو حدودو کښی د عمل او تصرف د فطری موزونیت په لحاظ د لږ څه تزئید او تنقیص ځای پکښی شته او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کښی د اعتراض او ګوتی کیښودلو موقع شته د سائنس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کښی غوتی وهی خو په پای (اخر) کښی دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کیږی ﴿ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ او ﴿ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ﴾

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَّهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً وَّلَا نُشُورًا ﴿٣﴾

او نیولی دی دغو (کفارو) بی له الله نور معبودان چه نشی پیدا کولی (دغه معبودان) هیڅ شی حال دا چه دوی پخپله پیدا کول شی او نه دی مالکان دپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو) او نه دی مالکان په وژلو د چا او نه په ژوندی کولو د چا او نه په بیا ژوندی پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنی د څومره ظلم او تعجب او حیرت مقام دی چه د داسی مطلق قادر مالک الکل علی‌الاطلاق حکیم ـ او زبردست وجود بس او کافی نه ګڼی او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو

او حاکمانو تجویزونه کوی او داسی تصور کوی چه گواکی دوی هم د الله تعالیٰ په حکومت کښی د برخی خاوندان دی حال دا چه د هغو بیچارگانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی او نه پر خپل ځان د تصرف او اختیار خاوندان دی او نه د کومی ذری شی د پیدا کولو واک او اختیار لری ـ او نه ژوندی کول او وژل د دوی په قبضه او واک (اختیار) کښی دی ـ او نه په خپل مستقل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شی ـ بلکه د خپلو ځانونو دپاره هم د یوی ذری په برابر د گټی (فائدی) د حاصلولو یا له نقصان څخه د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لری ـ نو د داسی ضعیفو ـ عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالیٰ شریک بلل څومره لوی سفاهت او انتهائی بیحیائی ده (ربط) دغه خو د قرآن د نازلوونکی د صفاتو او د شیونو ذکر ؤ ـ او د هغه په نسبت د هغو بی تمیزیو چه مشرکانو کولی تردید ؤ ـ وروسته له دی نه پخپله د قرآن مجید په نسبت او د قرآن کریم د حامل په نسبت د سفهاؤ او ناپوهانو د اعتراضاتو او تنقیداتو جواب ورکوه کیږی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دا (قرآن) مگر دروغ دی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی دغه (محمد) او کومک ورسره کړی دی په دی (دروغ جوړولو کښی) قومونو نورو (نو فرمائی الله) پس په تحقیق راتلل کړی دی (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسیر: (یعنی کافران وائی چه نه دی دغه قرآن چه راوړی دی محمد صلی الله علیه وسلم مگر خو دروغ دی او) دغه گردی (تولی) تشی د خولی خبری دی چه قرآن د الله تعالیٰ کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم د څو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړی دی او هغه له خپله ځانه جوړ کړی دروغ ئی د الله تعالیٰ په طرف منسوب کړی دی بیا د هغه په اشاعت ئی لاس پوری کړی دی بس تول حقیقت ئی هم دغومره دی.
(نو پاک الله د دغو کفارو په تردید فرمائی ﴿فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا﴾ پس په تحقیق راتلل کړی دی دغو کفارو په ظلم او په دروغو سره) یعنی له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وی چه داسی معجز کلام او حکیم کتاب ته چه د هغه عظمت او صداقت له امر څخه زیات روښان دی کذب او افتراء وویل شی ـ آیا د څو تنو یهودی غلامانو چه هغه هم عجمیان دی په مدد سره د داسی عمده کلام جوړول امکان لری؟ چه د هغه په مقابل کښی د دنیا تمام فصحاء ـ حکماء ـ بلکه گرد (تول) پیریان او انسانان د ډیرو لویو لویو عالی دماغو عقلاؤ او حکماؤ سترگی خیری

او تیتی (خری او خکته) کړی.

وَقَالُوٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيلًا ۝۵

او وائی (کفار) دا قصی دی د ړومبنیو خلقو چه لیکلی دی هغه (محمد) پر لیکونکو پس هغه لوستل کیږی په ده (لپاره د لیکلو) صبا او بیګاه.

تفسیر: یعنی کفارو به داسی ګڼل چه محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصی او خبری اوریدلی دی او د هغو یاداشت ئی نیولی دی، یا په بل چا باندی ئی د هغو یاداشت اخیستی دی چه هم هغه یاداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کښی پراته دی او یادوی ئی ـ او بیا ئی په نویو نویو اسالیبو اړوی راړوی، نور هیڅ شی نه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی د دوو وقتونو صبا او بیګا لمونځونه مقرر ؤ ـ مسلمانان هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی په هم دغو دوو وقتونو کښی سره تولیدل او هغه نوی قرآن به ئی چه نازل شوی ؤ تری یادوه او لیکل به ئی چه تری هیر نشی هم دغو لیکلو ته کفار داسی وائی او په دغه اسلوب سره ئی اداء کوی نو فرمایی الله تعالیٰ عظم برهانه وجل وعلا شانه په تردید د دغو کفارو کښی داسی چه

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝۶

ووایه (ای محمده دغو کفارو ته نه ده داسی بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چه عالم دی په هرو پټو چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن پخپله راښیی چه هغه د کوم انسان یا د کومی ټولنی له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسی نه دی چه تاسی وایئ بلکه دغه عظیم‌الشان قرآن پخپله دا خبره ثابتوی چه دغه د هم هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چه د ده د علمی احاطی څخه د آسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشی خارجیدلی. د ده معجز کلام ـ فصاحت او بلاغت ـ علوم او معارف ـ غیبیه اخبار ـ احکام او قوانین ـ او هغه مکنونه اسرار چه د هغو اعماقو او زاویاؤ ته هیڅوک بی د الله تعالیٰ له توفیقه نشی رسیدلی او ګرد (ټول) عقول او افهام د هغو له

پوهی عاجز او ناتوانه دی پخپله الله تعالیٰ دغه خبره صافه ښکاره کړی چه دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی (بلکه) دغه قرآن ئی پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کړی دی (موضح القرآن) بیا هغه کسان چه له داسی واضح او روښان حقیقت څخه منکران دی نو الله تعالیٰ سره له دی چه د دوی د ګردو (ټولو) جرائمو څخه مفصلاً خبر دی او فوراً دوی ته سزا نه ورکوی نو دغه هم د ده د بښنی او مهربانی اثر دی.

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۞ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ۞

او وائی (کفار) چه څه دی دغه رسول ته چه خوری طعام او ګرځی په بازارونو کښی (لکه نور خلق دپاره د طلب د معاش) ولی نه نازلاوه شی ده ته یو ملک چه پس شی دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفارو له جحیمه) یا (ولی نه) غورځولی کیږی ده ته خزانه (له آسمانه) یا (ولی نه) کیږی ده ته یو باغ چه خوری له(میوو او حاصلاتو د) هغه او وائی (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی مګر د یوه سړی چه سحر پری کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنی کفارو به دغسی ویل کله چه دغه د نبوت مدعی څمونږ په شان ډوډی خوری او څمونږ په شان د بیع او شری (پیرودلو او پلورلو) دپاره بازارونو ته ځی ـ نو څمونږ او د ده په منځ کښی څه فرق او توپیر (تفاوت) پاتی شو؟ که دی په ریښتیا سره رسول وی نو ښائی د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو او د دنیوی معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لری او خلاص وی.

یعنی که د پرښتو فوځونه ورسره نه وی نو اقلاً د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتی خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو دپاره د ده سره تل ګرځیدی او اوسیدی چه د هغی د لیدلو څخه به هرومرو (خامخا) خلق ورته متمائل کیدل. دا څرنګه د بیچارګی او یواځی‌توب په حالت کښی پخپل وچ سر د داسی غټی خبری دعوی کوی؟ ښه که پرښتی د ده سره نشته نه دی وی ـ خو له دی دعوی سره دا خبره متناسبه وه چه ده اقلاً له آسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلی او وررسیدلی وی چه له هغی ځنی ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او (د بازار له تګ او راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی) د ګردو

(تولو) خلقو فکر او توجه ئې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړی وی. خیر! که دغه هم ورسره نشته نو د عادی مشرانو او معمولي رئیسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماؤ (کجورو) او د نورو میوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی چه له هغه څخه ئې که نورو ته څه شی نه ورکولی اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بې‌فکره او بې‌پروا کیدی. لکه چه دی له دغو ګردو (تولو) شیانو څخه د هیڅ یو څیز خاوند او مالک نه دی نو مونږ څرنګه باور او یقین کولی شو چه پاک الله د خپل رسالت پر جلیله عهده هم داسی د معمولي حیثیت یو سړی مامور فرمایلی دی؟ نو ګله چه دغه د نبوت مدعی له خپل دغه وضعیت (شان) او هیئت سره دغسې لویه دعوی کوی ماسواء له دی نه چه ماغزه ئې خراب او دماغ ئې له کاره وتلی دی ـ یا بل چا پری کوډی او جادو کړی دی او د هغه سحر له سببه د ده دماغ مختل (خراب) شوی دی او د هغه له اثره داسی چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری کوی (العیاذ بالله) بل څه شی دی؟

انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی (ترې دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر سحر کذب) پس ګمراهان شول دوی پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو د) لیاری)

تفسیر: یعنی کفار کله وائی د ده خبری محض مفتریاتی دی کله دعوی کوی چه نه! دی دغه خبری له نورو څخه زده کوی او بیا ئې په خپل قالب کښې اچوی ـ کله دوی ته مسحور وائی ـ کله ئې ساحر بولي ـ کله کاهن ـ کله شاعر ـ کله ئې مجنون ګڼي. دغه اضطراب او وارخطائی پخپله دغه خبره څرګندوی چه له دغو خبرو ځنی یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کیږی نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی ټینګ شوی. او د الزام لګولو هیڅ یوه چاره او لیاره ئې نه ده موندلی. هغه کسان چه د انبیاؤ علیهم السلام په شان کښې داسی سپین سترګی او ګستاخی او بی ادبی کوی او ګمراه کیږی د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقع او هیله (امید) نشته.

تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾

ډیر لوی برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمائی ګرځوی به تاته (په دنیا کښې) خیر بهتر غوره له دغې

(خزانې او باغونو داسې) باغونه چه بهيږي له لاندې (د ونو) د هغو ويالې او ګرځوي به تاته (په دغو باغونو کښې) بنګلې.

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ په خزانه کښې هیڅ تقلیل او کمې نشته. که الله جل جلاله اراده وفرمائي يو باغ څه شې دې ډير زيات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنايت کړي چه دغه خلق د هغه مطالبه کوي بلکه الله تعالیٰ پر دې هم قادر دې چه د آخرت هغه ګرد (تول) باغونه او نهرونه او حور او قصور او نور چه درکول کيږي هم دلته درعطاء کړي ـ ليکن د الله تعالیٰ حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دې ځکه که د دغو معاندينو هم دغه ګردې (تولې) غوښتنې او فرمائشونه هم پوره او تکميل کړل شي ـ خو بيا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلونکي نه دي. باقي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبيت دپاره هغه دلائل او معجزات چه درواندې کړې شوې هغه کافي بلکه له ضرورته څخه زيات هم دي.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفار) په قيامت باندې (چه نشته) او تيار کړي دي مونږ دپاره د هغه چا چه نسبت د دروغو کوي په قيامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې دغه خلق چه د هغو شيانو مطالبه کوي هغه فی‌الحقيقت د حق د طلب په نيت نه دي بلکه محض د شرارت او ربړو (تکليفونو) دپاره داسې کوي او د دوی د دې شرارت سبب دا دی چه هغوی تراوسه پورې په قيامت او د قيامت په سزا او جزا يقين او باور نه لري. نو دوی دې دغه خبره ښه په ياد ولري چه د دوی له دغه تکذيبه څخه هيڅ شی نه جوړيږي او قيامت خامخا راتلونکی دی او د مکذبينو دپاره هغه د اور بنديخانه چه لا له پخوا څخه تياره کړې شوې ده دوی هرومرو (خامخا) په همغې کښې لويدونکي دي.

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾

کله چه ووينې (دغه اور) دوی له هغه ځای لرې نو آورې به دوی (دغه اور) لره خوتکيدل (له ډيره قهره) او غوريدل (له ډيره غضبه).

تفسیر: یعنې د دوزخ اور په محشر کښې کله چه جهنميان له لرې څخه ووينې په ډير جوش او خروش راځي ـ د هغه له غضبناکو غږونو او خوفناکو نارو سورو او بد رنګه خوتکيدلو څخه د

ديرو زوروړو ميرو او زړه وړو سړيو تريخي چوی ـ او لرمون خوږيني کيږی.

وَإِذَآ أُلۡقُوا۟ مِنۡهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوۡا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او كله چه وغورځولی شي (كفار) له دوزخ نه په ځای تنگ كښی په دغه حال كښی چه (ځو تنه يو ځای سره نژدی په ځنځيرو) سره تړلی شوی وی نو په دغه ځای بولی دوی هلاک (خپل)

تفسير: يعني په دوزخ كښی به د هر مجرم دپاره ځان ته ځای وی چه له هغه څخه به له سره نشي خوځيدی ـ او د يوه نوعيت ځو ځو مجرمان به په يوه ځنځير كښی سره تړل كيږی په دغه وقت كښی به مجرمين د مصيبت او عذاب له ويری مرگ ته ناری وهی چه كاشكی مرگی راشی ـ او مونږ ته له دغو مصائبو او بلياتو څخه نجات راكړی.
(نو وبه ويل شي دغو كفارو ته له جانبه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه داسی چه)

لَّا تَدۡعُوا۟ ٱلۡيَوۡمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدۡعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسی نن ورځ هلاک يو او وبولئ تاسی هلاكونه ډير (ځكه چه عذاب مو ډير اقسام لری).

تفسير : يعني كه يو كرت مړه شو او له دغه مصيبت څخه خلاصی ومومو ځكه په هره ورځ كښی له زرو كرتو څخه زيات له مرگه بد حال راپه برخه كيږی (موضح القرآن).

قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۚ كَانَتۡ لَهُمۡ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾
لَّهُمۡ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا دغه (خير بهتر غوره دی يا هغه جنت د هميشه والی چه وعده كړی شوی وه (د دغه جنت) له پرهيزگارانو سره چه دی (هغه جنت په علم د الله كښی) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو شته دوی ته په دغه (جنت) كښی هر څه چه غواړی دوی حال دا چه تل به وی دوی پكښی دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده

(وعده کړی شوی تفضلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د مکذبینو انجام مو واورید اوس تاسی پخپله د دغی خبری فیصله وکړئ چه آیا دغه مو خوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چه له متقینو مؤمنینو سره له جانبه د الله تعالیٰ کړی شوی ده؟ (او غوښتلی شوی ده له جانبه د مؤمنانو ـ او مؤمنان به هم) همغه شی غواړی چه د دوی له مرتبی سره وړ ـ لائق او مناسب وی. له ﴿ وَعۡدٗا مَّسۡـُٔولٗا ﴾ څخه حتمی وعده مراده ده چه الله تعالیٰ هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستی ده ـ یا دا مطلب چه متقین به د هغی وعدی د ایفاء سوال وکړی چه یقیناً به پوره کیږی لکه چه په دعاء کښی راغلی دی ﴿ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴾

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّواْ ٱلسَّبِيلَ ١٧

او (یاده کړه ای محمده هغه ورځ چه راجمع به کړی (الله) دغه (کفار) او هغه (باطل معبودان) چه عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته) پس وبه وائی (الله دغو معبودانو ته) آیا تاسی گمراه کړی ؤ تاسی بندگان ځما دغه (چه مشرکان) دی او که دوی پخپله ورکه کړی وه لیاره (د حق بی له سعیی د تاسی)؟.

تفسیر: یعنی دغه خو عابدینو ته اورول کیږی او بالوسیله به له معبودانو څخه پوښتنه کیږی چه آیا تاسی دوی ته د شرک یا د خپل عبادت دعوت او ترغیب ورکړی ؤ؟ یا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بی توجهی څخه گمراه شوی دی.

قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ مَا كَانَ يَنۢبَغِي لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنۡ أَوۡلِيَآءَ

وبه وائی (معبودان) چه پاکی ده تاته له شریکه او له عیوبه نه ښاییږی مونږ ته دا چه ونیسو مونږ غیر له تانه (یا الله) هیڅ دوستان

تفسیر: یعنی یا الله! مونږ څه قوت ـ قدرت او مجال درلود (لرلو) چه ستا د مقدس ذات څخه په څنگ شوی نور کسان خپل ملگری یا دوستان نیولی وی بیا کله چه مونږ د خپلو نفسونو دپاره ماسواء له تا بله کومه هیله (امید) او اسره او امید نه درلود (لرلو) نو نورو ته به مو ولی داسی

حکم ورکاوه چه راشئ مونږ خپل معبود مقصود او حاجت ورکوونکی وګڼئ.

وَلٰكِن مَّتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

ولیکن ښه معاش ورکړی ؤ تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چه هیر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکیدونکی.

تفسیر: یعنی اصل دا دی چه دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله (له وجی) د خپلو ځانونو د تباه کولو دپاره مندی وهی او د دوی دپاره هلاکت مقدر شوی دی د هغو ظاهری سبب دا دی چه دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کښی دوب تللی دی او دغه ستا یادونه او تذکره هیروی او پر هیڅ پند او نصیحت غوږ نه ږدی او د انبیاؤ د هدایت او ارشاد څخه بیخی سترګی پټوی او پر دنیوی منافع او تمتع مغرور شوی دی ـ تاسی که د خپلی مهربانی لامله (له وجی) هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته وررسوئ هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کښی ترقی کوی لازم خو داسی ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د دغو انعاماتو د لیدلو په اثر به ئی د حقیقی منعم بندګی او شکر ایستل اختیارول ـ مګر دوی بالعکس پر خپل کفر ـ شرک او جهل مفتون او مغرور شوی دی ـ او د کفر او عصیان خوا ته مندی وهی د ژوندون اوبه د بدبختی لامله (له وجی) د دوی په حلق کښی زهر جوړ شوی دی.
(الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه به بیا دغو بت پرستانو ته دغسی وفرمائی)

فَقَدْ كَذَّبُوكُم بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا
وَلَا نَصْرًا ۚ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسی (ای مشرکانو) په هغه خبره کښی چه ویله تاسی (چه دغه مو خدایان دی) پس طاقت نه لرئ تاسی د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه) او نه د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چه ظلم وکړ له تاسی وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی (چه خلود فیالنار دی).

تفسیر: دغه به د الله تعالیٰ له جانبه ارشاد وی چه درواخلئ! د هغو په امداد او اعانت چه تاسی اعتماد کری ؤ هغوی بالذات ستاسی د دغی ادعاء تردید ـ او تاسی دروغجنوی ـ او ستاسی له

دغو حرکاتو څخه په ښکاره دول (طریقه) سره د بیزاری او نفرت اظهار کوی.
﴿ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ﴾ پس طاقت نه لرئ تاسی د گرځولو د عذاب له خپله ځانه او نه د مدد کولو یو له بله سره) یعنی نن نه د الله تعالیٰ د عذاب مخه بیرته گرځولی شئ! او نه د هغه احکام اړولی شئ! او نه یو له بل سره څه مدد او مرسته (امداد) کولی شئ! هر چاته چه هره سزا وررسیدونکی ده هغه هرومرو (خامخا) اوس وررسیږی نو هغه دی هلته پروت وی او د هغه خوند او مزه دی وڅکی! ښایی له ظلم څخه دلته په ﴿ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ ﴾ کښی مراد شرک وی او ممکن دی چه نور هر قسم ظلم او گناه هم تری مراد وی.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

او نه دی لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده! هیڅوک) له مرسلانو څخه (په هیڅ کیفیت) مگر (په دغه کیفیت سره چه) بیشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام او گرځیدل به دوی په بازارونو کښی (دپاره د مطالبو خپلو) او گرځولی دی مونږ ځینی د تاسی دپاره د ځینو نورو آزموینښت آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) او دی رب ستا ښه لیدونکی (عالم په تولو احوالو).

تفسیر: دغه جواب شو د ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا ٱلرَّسُولِ يَأْكُلُ ٱلطَّعَامَ ﴾ الآیة - یعنی له تاسی څخه پخوا هومره انبیاء چه د خلق الله په طرف مبعوث شوی دی هغه گرد (تول) سره انسانان وو او د انسانانو په شان به ئی خوړل او څښل - او د خپلو ضروریاتو او د اعاشی د لوازمو دپاره به بازارونو ته هم تلل او هغوی می له سره د پرښتو په حیثیت نه دی لیږلی چه د اکل او شرب او د ژوندانه له ضروریاتو څخه به مستغنی وو له دی نه معلومیږی چه د خپلو ضروریاتو دپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشاء کبر - غرور او ځان لوی گڼل وی نو دغه د لوئی او مشرتوب پر خلاف دی.
﴿ وَجَعَلْنَا ﴾ الآیة - او گرځولی دی مونږ ځینی ستاسی دپاره د ځینو نورو آزموینښت آیا صبر کوئ ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) یعنی انبیاء د دی دپاره دی چه د کفارو د کفر او ایمان او بغاوت او طغیان امتحان او آزموینه وکړی او انبیاء د دی دپاره دی چه د دوی د صبر - ثبات - استقامت - آزموینه او امتحان وشی نو اوس دی وکتل شی چه د کفارو د دغه

سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د آوريدلو په مقابل كښې تاسي تر كومې اندازې پورې صبر ـ استقامت او استقلال ځرګندولي شئ؟.
﴿ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴾ او دى رب ستا ښه ليدونكى عالم په تولو احوالو) يعني د كفارو د كفر او ايذاء رسوونه او د صابرانو صبر او تحمل ګرد (تول) د الله تعالىٰ جل وعلا شأنه و عظم برهانه په علم او نظر كښې دى او هر يوه ته خامخا د ده د هم هغه عمل سزا او جزاء وركوي.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

او وائی هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات ځمونږ (او نه منی قیامت یا نه ویریږی له عذابه ځمونږ) ولی نه نازلولی شی پر مونږ باندی پرښتی (مصدقی د رسول یا چه شی رسولانی مونږ ته؟) یا ولی نه وینو مونږ رب خپل (چه خبری راسره وکړی او حکم وکړی مونږ ته په متابعت د رسول نو الله فرمائی) خامخا په تحقیق کبر کړی دی دوی (کبر چه ثابت دی) په نفسونو د دوی کښی او تیر شوی دی (له حده خپله) په تیریدلو لویو سره.

تفسیر : یعنی هغه کسان چه داسی امید نه لری چه یوه ورځ به ځمونږ په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره حاضریږی نو هغوی د سزا له ویری بیخی بی خوفه دی او داسی د عناد او گستاخی خبری کوی او چتی (بیکاره) وئیږی. مثلاً وائی چه د محمد په شان پر مونږ ولی پرښتی وحی نه راوړی؟ یا پخپله الله تعالیٰ ولی له مونږه سره خبری نه کوی؟ یا اقلا د تصدیق دپاره خو یوه پرښته راغلی وی؟ یا مونږ په خپلو سترگو سره ښائی الله ووینو او په خپلو غوږونو سره ستا د دغی دعوی تصدیق او تائید تری واورو. لکه چه جزء ۸ د «الانعام» په (۱۵) رکوع ۱۲٤ آیت کښی راغلی دی: ﴿ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ﴾ او جزء ۱۵ د «الاسراء» په (۱۰) رکوع ۹۲ آیت کښی مرقوم دی ﴿ أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴾
دوی په خپلو زړونو کښی خپل ځان دیر لوی گڼی نو ځکه د وحی او پرښتو د نزول تمنا لری. د دوی شرارت او سرکشی خپلی انتهائی درجی ته رسیدلی ده چه سره له دومره سختو گناهونو او تورو عملنامو غواړی چه په دنیا کښی پخپلو سترگو سره الله تعالیٰ ووینی او له هغه سره د غږیدلو شرف ځان ته مطالبه کړی.
﴿ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا ﴾ ـ ترجمه شیخ الهند داسی کړی ده: «دیره لوئی ساتی دوی پخپلو ځانونو کښی او سرونه جگوی (وچتوی) په لویو شرارتونو سره» او ځینی ئی دغسی ترجمه کوی «په تحقیق سره پټ کړی ئی دی تکبر او کفر په زړونو خپلو کښی او سرکشی کړی ده دوی په سرکشی لویی سره چه پس له لیدلو د داسی معجزو څخه د ملائکو راتله او د الله تعالیٰ لیدل هم په دنیا کښی غواړی».

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ

وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ووینی دوی پرښتی (د عذاب) نه به وی زیری (خوشالی) په دغه ورځ کښې دپاره د مجرمانو (کافرانو) او وبه وائی دوی چه چیری دی منع کړل شی په کوم مانع سره.

تفسیر: یعنی دوی به د «حجراً محجوراً» الفاظ وائی. دغه «حجر» هغه مصدر دی چه فعل ئې متروک‌الذکر دی «حجر» په معنی د منع ده او «محجوراً» ئې تاکید دی معنی ئې داسی شوه: «او وبه وائی دغه کفار چه منع غواړو تینګه منع له لیدلو د ملائکو د عذابه او پناه نیسو په الله تعالیٰ پوری له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره» یا به ئې معنی داسی وی: «او وبه وائی دغه ملائک دغو کفارو ته چه حرام دی یا حرام کړی شوی دی پر تاسی جنت او منع دی په مانع سره» او لنډ مطلب ئې داسی شو چه ای کفارو مه ویریږئ یوه داسی ورځ هم راتلونکی ده چه ستاسی سترګی به په پرښتو ولګیږی مګر پرښتی به ستاسی په شان د مجرمانو له لیدلو څخه نه خوښیږی بلکه تاسی به له ډیرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کیږئ! دغه خلق چه اوس د پرښتو د نزول مطالبې کوی په هغه وقت کښې به د «حجراً محجوراً» په ویلو پناه غواړی او په دی ډیر خوښیږی چه که د دوی او د پرښتو په منځ کښې کومه سخته پرده او سد پروت وی څو هغوی دوی ته نه ورنژدی کیدی لیکن د الله تعالیٰ فیصله کله بلا اجراء پاتی کیدی شی پرښتی به هم «حجراً محجوراً» وائی او دغه مطلب دوی ته ورښکاره وی چه نن ورځ تاسی د خوښی او برې څخه بیخی بې‌برخی او ممنوع یئ.

تنبیه: ممکن دی چه دغه تذکره د احتضار او ځنکدن (موت) په وقت کښې وی کما جاء فی جزء ۱۰ سورت الانفال (۷ رکوع) ۵۰ آیت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ﴾ او د جزء ۷ (الانعام) په ۱۱ رکوع ۹۳ آیت کښې راغلی دی ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾ ګواکی هم دغه کیفیت به د ده په مقابل کښې هم وی چه د حٰم السجده په ٤ رکوع ۳۰ آیت (۲٤) جزء کښې بیان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ او ممکن دی چه دلته د قیامت د ورځی ذکر وی والله اعلم.

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

او اراده کړی ده رسیدلی یو مونږ هغو شیانو ته چه کړی دی (دغو کفارو) له (نیک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نیک عمل په شان د) وړی

(ګرد) تار په تار کړی شوی.

تفسير : يعنى دوى مونږ ته نارى وهلى او مونږ ئى په کار وو. دغه دى مونږ هم ورحاضر شو مګر د دوى د عزت د زيادت دپاره نه بلکه د دى دپاره چه هغه کارونه چه دوى پخپل باطل زعم سره نيکى ګڼلى هغه ورته قطعاً ګډود او خراب او تراب کړو. او داسى بى حقيقت او بى ثمره او د وړئ په شان ئى په هوا کښى والوځوو لکه چه د خاورى حقير ذرات دى خوا هغه خوا الوځى. ځکه چه هغه اعمال د اخلاص او ايمان له روحه بيخى تش او د حق له طريقه سره بالکل متضاد واقع شوى دى کما جآء فى جزء ۱۳ سورة ابراهيم ۳ رکوع ۱۸ آيت ځمونږ د دغه مبارک تفسير ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ﴾ الآية -

وغير ذلک من الآيات.

اوس بيان فرمائى الله جل وعلا شانه وعظم برهانه فضائل د جنتيانو پر دوزخيانو باندى داسى:

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿۲۴﴾

صاحبان (ملګرى) د جنت په دغه ورځ (د قيامت کښى بهتر غوره) خير دى له جهته د (ځاى د قيام او کلام او) هستوګنى او ډير ښه به وى له جهته (د ځاى) د خوب د غرمى (او د راحت).

تفسير : يعنى دغه منکران به د هغى ورځى په مصيبت کښى ګرفتار او اخته کيږى چه اوس دوى پر مؤمنانو ملندى (خندا) وهى او مسخرى پرى کوى نو پر دغو مؤمنانو چه دوى خاندى هغوى به په جنت کښى عيش او عشرت او مزى کوى.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿۲۵﴾

او (ياده کړه اى محمده!) هغه ورځ (د قيامت) چه توتى توتى به شى آسمان په وريځو سره او نازلى به کړى شى پرښتى په نازلولو سره (پرله پسى).

تفسير : د قيامت په ورځ وروسته د آسمانونو له چاوديدلو له پاسه د وريځى په شان يو شى راکوزيدونکى ليدل کيږى چه په هغه کښى به د الله تعالىٰ يوه خاصه تجلى وى چه د هغى تعبير مونږ په شاهى چتر سره کوو ښائى چه دا به همغه شيز وى چه ئى د «ابو زرين رضى الله تعالىٰ عنه» په حديث کښى په «عماء» سره او د «نسائى» په يوه حديث کښى چه له معراجه سره متعلق دى په «غيابه» سره تعبير کړى دى والله اعلم. له هغه سره به د پرښتو ډير هجوم او

بيرۀيار وی او د آسمانونو پرښتی به د محشر د مقام په طرف مسلسلی کوزیږی د البقره په جزء۲ (۲۵) رکوع د ۲۱۰ آیت ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ ﴾ الآية - په تفسیر کښی هم داسی یو مضمون لیکلی شوی دی.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴿٢٦﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قیامت کښی) حق ثابت دی دپاره د رحمٰن، او وی به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډیره سخته.

تفسیر : یعنی ظاهراً او باطناً صورة او معنی من کل الوجوه یواځی د هم ده رحمٰن سلطنت او حکومت به وی او صرف د هم ده حکم به چلیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (۲٤) جزء د المومن (۲) رکوع (۱٦) آیت بیا کله چه د رحمٰن حکومت شو. هغه کسان چه د رحمت مستحقان وی نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وی دوی به په بی حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد گرځی مگر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کښی سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کیږی.

چه هر څو وی په بازار کښی ډیر څیزونه په غریب سری هغومره وی غمونه .

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُوْلُ
يٰلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده! هغه د قیامت) ورځ چه خوله به لگوی ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډیره غمه او افسوسه او حسرته) وائی به (په قیامت کښی) ای کاشکی نیولی می وی سره له رسوله (د الله د نجات حقه) لیاره.

تفسیر : یعنی له ډیر حسرت او ندامت نه به خپلی گوتی چیچی او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مږی. او په زیات تأسف سره به وائی چه ولی می په دنیا کښی د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام ونه منل؟ او ولی د شیاطین الجن والانس په خبرو وغولیدم چه په دغه بده ورځ اخته او په راز راز (قسم قسم) مصائبو او ربړو (تکلیفونو) کښی لتاړ (خراب) شوم.

يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِيْ لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿٢٨﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی ځما (راشه دغه دی وقت دی) کاشکی نه می وی نیولی فلانکی سړی دوست خپل.

تفسیر : یعنی د هغو کسانو د دوستی یا اغواء څخه چه گمراه شوی وو یا په گمراهی کښی ئی ترقی کړی وه. نو په هغه وقت کښی به ډیر افسوس او ارمان کوی چه ولی مو داسی کسان خپل دوستان گڼل کاشکی ځما او د دوی په منځ کښی له سره دوستی او رفاقت نه وی پیدا شوی.
تنبیه : مفسرینو چه دلته د عقبه بن ابی معیط او د ابی بن خلف کومه واقعه نقل کړی ده د هغی هیڅ ضرورت نشته. او نه ښائی چه د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شی. هوا دغه تقریر چه مونږ کړی دی په هغه کښی دوی هم داخل دی.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقیق گمراه کړی وم زه له ذکره پنده (د قرآن) وروسته له هغه کله چه راغی ماته، (دغه ذکر نو فرمائی الله) او دی شیطان دپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسیر : یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسیدلی ؤ چه ځمونږ د هدایت دپاره کافی ؤ او ممکن ؤ چه هغه ځما په زړه کښی ځای هم نیولی وی مگر د دغه کمبخت د دوستی لامله (له وجی) زه تباه او برباد شوم. او له زړه هغه لوری ته متوجه نه شوم. بیشکه چه جنی او انسی شیطان لوی چلباز او ټگ دی. انسان ته په عین وقت کښی فریب ورکوی، او په ډیر بد صورت ئی رسوا او مسخره کوی.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه ځما په تحقیق قوم ځما نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چه نه پری ایمان راوړی او نه پری عمل کوی او نه ئی لولی).

تفسیر : یعنی کله چه ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیچا نصیحت او پند ته غوږ کینښود دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ دربار ته شکایت وکړ چه یا الله العالمین، ځما قوم ځما خبری ته غوږ نه ږدی. دوی د قرآن عظیم الشان په شان یو لوی کتاب

ته خراب نسبتونه کوی العیاذ بالله کله چه قرآن لوستل کیږی نو دوی دیر زیات شورماشور لګوی او چتی (بیکاره) چپولی (فضول) خبری اتری کوی او لویه غلغله نښلوی څو ئی هیڅوک وانه وری. او په مطلب یی پوه نشی په دی ترتیب دغو اشقیاؤ دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب ئی بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی او له اعتناء او التفاته ئی غورځولی دی.

تنبیه : اګر که په دغه آیت کښی صرف د کفارو ذکر دی. خو بیا د قرآن نه تصدیقول په هغه کښی عدم تدبر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه ئی غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کیدل. له هغه څنی اعراض او څنګ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کیدل دغه ګرد (تول) صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندی داخل کیدی شی. فنسأل الله الکریم المنان القادر علیٰ ما یشاء ان یخلصنا مما یسخطه و یستعملنا فیما یرضیه من حفظ کتابه وفهمه والقیام بمقتضاه آناء اللیل واطراف النهار علی الوجه الذی یحبه و یرضاه، انه کریم وهاب.

نو فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه لپاره د تسلی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه:

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او هم داسی (لکه چه کفار می ستا اعداء ګرځولی دی) ګرځولی ؤ مونږ (پخوا له تانه) دپاره د هر نبی دښمنان له مجرمانو (کفارو نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاؤ بس)، او کافی دی رب ستا سمه صافه لیار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداؤ).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د انبیاؤ د خبرو په منلو کښی مشکلات او موانع وړاندی کوی او خلق د حق له قبوله منع کوی هم دوی د انبیاؤ اعداء دی نو دغه اعداء چه کفار دی اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسی خپلی ملاوی وتړی څه مهم موفقیت ئی نه په برخه کیږی څکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه هدایت ومومی هدایت یی ور په برخه کوی یا یی دا مطلب چه د هر چا د هدایت اراده چه پاک الله وکړی هدایت ئی ور په برخه کوی او د هغو په برخه کښی چه هدایت نه وی د هغو ګردو (تولو) په مقابل کښی الله تعالیٰ له تاسره معاونت او مرسته (مدد) کوی. یا دا چه الله تعالیٰ ستا مدد کوی او د مطلوب تر مقام پوری به دی رسوی او هیڅ سد او مانع ستا د پرمخ تګ مخه نشی نیولی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚۛ كَذٰلِكَ ۚۛ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ﴿۳۲﴾

او وائي هغه کسان چه کافران شوي دي ولې نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن تول يو کرت (نو فرمائي الله چه نازل کړي دي مونږ)، هم داسې (لږ لږ د څو فوائدو دپاره چه يوه ئې دا ده) چه ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره) او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) توټې توټې په آرام لوستلو سره.

تفسير : يعني د نبي الله دښمنان د خلقو د گمراه کولو دپاره داسې تنقيدات او اعتراضات کوي چه خانه! ولې د نورو آسماني کتابونو په شان قرآن کريم هم يو ځلي په کامل دول (طريقه) سره نه نازليږي؟ چه دغه ئې په څو کلونو کښې لږ لږ رانازلوي؟ علت ئې څه دی؟ آيا الله تعالیٰ پکښې څه غور او دقت کوي؟ له دی نه خو داسې شبهې او انديښنې پيدا کيږي چه گواکې پخپله محمد صلی الله عليه وسلم په دير فکر او انديښنه سره دغه جوړوي او بيا يې په مناسبه موقع کښې لږ لږ آوروي نو د دغو منکرينو جواب داسې ورکړ شو چه دغه خو کومه ضروري خبره نه ده چه قرآن عظيم الشان د لږ لږ نازليدلو سبب هم دغه وي چه تاسې ئې وايئ نو که لږ څه غور او فکر وکړئ د قرآن کريم په دغه لږ لږ نازلولو کښې داسې ډيرې فائدې دي چه هغه په يو وار نازلولو کښې له سره نه حاصليږي مثلاً په دغه صورت کښې د قرآن مجيد حفظ او يادول ډير زيات آسانيږي او په پوهيدلو کښې زيات سهولت واقع کيږي، کلام پوره ضبطيږي او د هغو مصالحو او حکمتونو رعايت چه په هغو کښې شوې دی خلق موقع په موقع د هغو پر تفاصيلو مطلع کيږي د هر آيت بيل بيل شان نزول ته کتلی د هغه په صحيح مطلب متعين کولو کښې مدد ور رسيږي د هر ضرورت په وقت کښې چه د هرې خبرې د جواب رارسيدلو څخه د رسول الله او مسلمانانو قلوبو ته لا تطمين او تسکين ور په برخه کيږي او د هر يوه آيت پر نزول گواکې د ده د اعجاز د دعوی تجديد کيږي په دغه سلسله کښې د جبريل عليه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کيږي چه هغه في ذاته يو مستقل خير او برکت دی وغير ذلک من الفوائد د هم دغو فوائدو له منځه دلته د ځينو په نسبت اشاره فرمايلې شوې ده.

وَلَا يَأْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ﴿۳۳﴾ؕ

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (يعني نه راوړي تاته سوال عجيب په ابطال

د دین ستا) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډیر ښه تفسیر بیان.

تفسیر : یعنی کله چه کفار کوم اعترض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسی کوی نو عظیم الشان قرآن د هغه جواب په ډیر صاف او ښکاره ډول (طریقه) ورکوی چه په هغه کښی هیڅ شان وړاندی وروسته او لاندی باندی نشته بلکه صاف، واضح، معتدل، او بی غل او بی غش خبره وی هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش) او پوه چه منعکس او منقلب وی نو هغوی سمی صافی خبری هم کږوی او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږی نو داسی مغرضانه او معاندانه خبری بیلی دی او د داسی خلقو آخره خاتمه دغه ده چه پخپله پاک الله ئی په دی وروستی آیت کښی بیان فرمائی.

اَلَّذِیۡنَ یُحۡشَرُوۡنَ عَلٰی وُجُوۡهِهِمۡ اِلٰی جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِکَ شَرٌّ مَّکَانًا وَّ اَضَلُّ سَبِیۡلًا ﴿۳۴﴾

(دوی) هغه کسان (دی) چه جمع به کړه شی او شړل به شی پر مخو خپلو (سر ښکته پښی پورته) طرف د دوزخ ته دغه تولی بد دی له جهته د ځایه او ډیر ښویدلی دی له جهته د لیاری او ډیر ګمراهان دی).

تفسیر : یعنی دوی همغه خلق دی چه د دوی عقل منقلب او چپه (البته) شوی دی علویات ئی پریښی په سفلیه‌ؤ غوښتنو پسی ګرځی او متمائل دی. وروسته له دی نه پر داسی څو اقوامو باندی چه څه وقائع او مصائب پیښی او پر هغوی څه حالات چه واقع شوی ؤ هغه د نورو د عبرت او نصیحت دپاره بیانوی:

وَلَقَدۡ اٰتَیۡنَا مُوۡسَی الۡکِتٰبَ وَجَعَلۡنَا مَعَهٗۤ اَخَاهُ هٰرُوۡنَ
وَزِیۡرًا ﴿۳۵﴾ فَقُلۡنَا اذۡهَبَاۤ اِلَی الۡقَوۡمِ الَّذِیۡنَ کَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَا ؕ فَدَمَّرۡنٰهُمۡ
تَدۡمِیۡرًا ﴿۳۶﴾ وَقَوۡمَ نُوۡحٍ لَّمَّا کَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغۡرَقۡنٰهُمۡ وَجَعَلۡنٰهُمۡ لِلنَّاسِ
اٰیَۃً ؕ وَاَعۡتَدۡنَا لِلظّٰلِمِیۡنَ عَذَابًا اَلِیۡمًا ﴿۳۷﴾ وَّعَادًا وَّثَمُوۡدَاۡ

وَأَصْحَٰبَ ٱلرَّسِّ وَقُرُونًۢا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿۳۸﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ ٱلْأَمْثَٰلَ ۖ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسٰی ته کتاب (توریت) او ګرځولی ؤ مونږ له دغه (موسٰی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار) پس وویل مونږ (دوی ته چه) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چه دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل او ابلاغ ئی وکړ او فرعونیانو دوی دروغجنان کړل) پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل (لکه نوح ادریس او شیث) غرق کړل مونږ دوی او وګرځول مونږ دوی دپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت) او تیار کړی دی مونږ دپاره د ظالمانو عذاب ډیر دردناک او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان او صاحبان (یاران) د کوهی او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کښی ډیر. او هر یو له دی نه بیان کړی ؤ مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجت په دوی باندی) او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی هغو تکوینه ؤ آیاتونو ته چه د الله تعالٰی پر توحید او نورو باندی ئی دلالت کوه او د پخوانو انبیاؤ هغو متفقو بیاناتو ته چه د هغو لړی او ډیری مذاکری او خبری له پخوا راهسی دوام لری دوی د دروغو نسبت وکړ او د خدائی په دعوی پسی ئی خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا ٱلرُّسُلَ﴾ : او هلاک کړی ؤ مونږ قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل) د یوه نبی دروغجنول د ګردو انبیاؤ د دروغجنولو په منزله دی ځکه چه د دین په اصولو کښی ګرد (ټول) انبیاء سره متحد او متفق دی.

اصحاب الرس (کوهی والا) څوک دی؟ په دغه کښی ډیر اختلاف شته. په «روح المعانی» کښی ئی ډیر اقوال نقل کړی په پای (آخر) کښی لیکی: «**وملخص الاقوال انهم قوم اهلکهم الله بتکذیب من ارسل الیهم** - یعنی خلاصه ئی دا ده چه دوی دغسی یو قوم ؤ چه د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوی دی.» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه: «یو قوم خپل نبی ئی په کوهی کښی بندی کړی ؤ، بیا څه وقت او مهال چه پر دوی باندی عذاب نازل شو هغه نبی خلاص شو».

﴿وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا﴾ : او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره) یعنی ګرد (ټول) ئی په ښه دول (طریقه) سره پوهولی دی کله چه دوی په هیڅ دول (طریقه) سره هغه ونه مانه نو ئی بیرئ ډوبه کړه.

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ؕ اَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا
يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ﴿۴۰﴾

او خامخا په تحقیق تیر شوی دی (تیریږی ډیر ځلی کفار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چه ورولی شوی ؤ پری باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه ؤ دغه (کفار) چه لیدلی ئی وی هغه (قریه چه عبرت به ئی اخیستی وی) بلکه ؤ دوی چه نه به ئی درلود (لرلو) امید د بیا ژوندی پورته کیدلو.

تفسیر : یعنی د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کندوالو او مخروبه ؤ ځایونو مکی واله د شام د سفر په وقت کښی تیریږی نو آیا دغو منکرینو هغه کندوالی او خرابی مینی د عبرت په سترګو سره نه دی کتلی؟ بلکه کتلی ئی دی او په دی ښه پوهیږی او خبردار دی چه د پخوانیو مکذبینو پای (آخر) او انجام ډیر خراب ؤ خو تری نه متنبه کیږی ځکه چه په دوی کښی عبرت له کومه کیږی کله چه د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته چه وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل او د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدل شته. عبرت خو هم هغه حاصلوی چه د هغه په زړه کښی لږ څه ویره وی او د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره نه وی.

وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ اَهٰذَا الَّذِيْ بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ﴿۴۱﴾ اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا
عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ؕ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ
مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۴۲﴾

او کله چه ووینی دوی تا نو نه نیسی دوی تا مګر ځای د مسخری (او تمسخراً سره وائی)، آیا دغه هغه (سړی) دی چه رالیږلی دی الله رسول (مونږ ته؟ بلکه دی خو له رسالت څخه ډیر لری دی) بیشکه چه دی نژدی ؤ چه خامخا ګمراه کړی ګرځولی ئی وی مونږ له خدایانو ځمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی (نو فرمائی الله) او ژر به پوه شی دوی کله چه ووینی دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چه څوک دی ډیر ګمراه له جهته د لیاری.

تفسیر : یعنی د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله هم دا ده چه پر نبی مسخره وکړی لکه

چه ستاسی د لیدلو په وقت کښې استهزاء وائی چه آیا دی هم هغه سړی دی چه د الله تعالیٰ له طرفه رسول رالیږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کیدی شی؟ آیا د الله تعالیٰ په ګردو (ټولو) مخلوقاتو کښې هم دغه یو سړی پاتی ؤ چه د رسالت قابل شو؟ آخر ښائی چه د رسالت څه وجه خو په ده کښې وی هو! دغه خبره خو ضرور په ده کښې شته چه تقریر ئی د جادو اثر لری. د فصاحت په قوت او د تقریر په زور ئی داسی یو وضعیت قائم کړی دی چه د هغه په سبب د خورا (ډیرو) لویو لویو خلقو قدمونه هم ښویوی، نژدی ؤ چه د ده په خبرو سره ځمونږ مخونه هم له خپلو معبودانو څخه وګرځی مګر مونږ پخپل دین او عقائدو کښې داسی ټینګ او مضبوط ولاړ یو چه د هغه د هیڅ یوی خبری اثر مو قبول نه کړ، که نه ده په مونږ ګرد (ټول) سره ګمراهان کړلو العیاذ بالله نو الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملندو په مقابله کښې داسی فرمائی:

﴿ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾ یعنی کله چه دوی د الله تعالیٰ عذاب په خپلو سترګو سره وګوری نو هلته به ورته معلوم شی چه په واقع سره کوم یو ګمراه ؤ؟.

أَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آیا وینی خبر ئی ته (بلکه خبر ئی) په هغه چا چه نیولی دی دغه خدای خپل هوا (د نفس خپل) آیا پس ته به ئی په ده باندی وکیل (ساتونکی چه منع ئی کړی له هوا خپلی بلکه نه ئی)،

تفسیر : یعنی آیا تاسی د داسی هوا پرستانو د هدایت پر لیاری د راوستلو ذمه واری کولی شئ چه د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وی، هر چیری چه د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځی په هم هغه طرف دوی متمائل کیږی. هره هغه خبره چه د دوی د خواهش سره موافقه وی هغه منی او هر څیز چه د دوی د طبعی څخه مخالف وی هغه پریږدی نن چه یوه تیږه (ګټه) د دوی په نظر کښې ښه ښکاره شوه د هغی په عبادت کښې مشغولیږی صبا چه بله کومه تیږه (ګټه) د دوی په سترګو ښه وبریښیده نو هغه پریږدی او دی ته سجدی پردی.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آیا ګمان کوی ته چه په تحقیق اکثر د دوی آوری یا عقل چلوی (پوهیږی) نه دی دوی مګر په شان د چارپایانو دی (په پند نه اوریدلو کښې) بلکه لا

دوی ډیر لږی دی له لیاری (د صواب نه).

تفسیر : یعنی په هر ډول (طریقه) سره چه دوی ته پندونه او نصائح واوروئ دوی خو څلورپولی حیوانات دی بلکه له هغوی څخه هم بدتر او خراب دی، دوی له پوهیدلو او آوریدلو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری. څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکی او بادار په مقابل کښی خپله غاړه خکته کوی، او خپل محسن پیژنی، او فی‌الجمله نافع له مضر څخه بیلوی. که ئی سر خوشی پریږدی، د څرځای (چراه گاه) او د اوبو څښلو گودر ته پخپله ځی. لیکن د دغو بدبختانو حال داسی دی چه نه د خپل خالق او رازق حق پیژنی، او نه د ده پر ښیگڼو (فائدو) او احساناتو پوهیږی او نه ئی قدر او عزت کوی. د ښو او د بدو په منځ کښی د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی. د دوست او دښمن په منځ کښی امتیاز نشی کولی. نه په روحانی غذا پسی او نه د هدایت د چینی په لوری یو قدم وړاندی تلی شی. بلکه له هغه څخه په کروهو لری تښتی. او دوی هغه قوتونه چه الله تعالیٰ دوی ته ورعطاء کړی دی معطل او بیکاره پریښی دی بلکه هغه ئی بی موقع او بی ځایه صرف کړی دی. که دوی لږ څه له عقله او له فهمه کار اخیستی. نو په دغه د قدرت کارخانه کښی بی شماره دلائل او نښی موجود دی چه په نهایت واضح صورت سره د الله تعالیٰ د توحید او تنزیهه او د دین د اصولو او د صداقت او استقامت په طرف لیار ښوونه کوی چه د هغو له منځه د ځینو دلائلو ذکر په راتلونکیو آیاتونو کښی کړی شوی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ
جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

آیا نه دی کتلی تا (قدرت د) رب خپل ته چه څرنگه ئی غځولی دی سیوری او که ئی اراده فرمایلی وی نو خامخا گرځولی به ئی ۇ هغه (سیوری) ولاړ، بیا وگرځاوه مونږ لمر په دی (سیوری) دلیل (چه سیوری پری معلومیږی). بیا راتول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راتولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسیر : له سپیده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څیرکی پوری هر چیری سیوری وی که الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی وی چه لمر ونه خیژی نو هم دغه سیوری به قائم پاتی کیده. مگر الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ چه د هغه لامله (له وجی) د لمر د رڼا خوره کیدل شروع شوه او سیوری متدرجاً یوه طرف ته په ځان تولیدلو او غوندیدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه

وی راغلی نو مونږ به د سیوری په مفهوم څرنګه پوهیدی شوی؟ ځکه چه د یوه ضد له راتګه بل ضد پیژندل کیږی ﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَـٰمَةِ مَنْ إِلَـٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ ﴾ الآية ۔ (د القصص ۷۱ آیت (۷) رکوع (۲۰) جزء) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی:

«اول د هر شی سیوری اوږد لویږی. بیا هری خوا ته چه لمر ځی د هغه له مقابله سیوری لری کیږی څو چه پخپل بیخ ولګیږی. د بیا راتول کرو ځان خپل ته مطلب دا دی چه سیوری ځی خپل اصل ته لګیږی د ګردو (تولو) اصل الله دی. «موضح القرآن» بیا وروسته د زوال له خوا لمر خپله مسافه لندوی او د مغرب په طرف ورنژدی کیږی او د بل طرف سیوری اوږدیږی تر هغه پوری چه د ورځی آخر ته لمر غائبیږی هم دغه د ژوندانه مثال دی اول عدم وو بیا د وجود نور راغی بالاخره بیا کتم العدم ته ځی او پر هم دغه د جسمانی نور او ظل پر سلسله روحانی نور او ظلمت هم قیاس کړئ. که د کفر او عصیان، او جهل او طغیان په ظلماتو کښی الله تعالیٰ د نبوت د لمر رڼا نه وی لیږلی نو هیڅ ته به د صحیحه معرفت لپاره نه څرګندیده (ښکاریده).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿۴۷﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) خوب آرامی او ګرځولی ئی ده ورځ وقت د ښوریدلو او ګرځیدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسیر : یعنی د شپی تک تور تیاره د څادر په شان پر ګردو (تولو) محیط کیږی چه د هغه لامله (له وجی) ګرد (تول) خلق کاروبار پریږدی او آرام کوی بیا د ورځی رڼا خپریږی (خوریږی) او خلق له خوبه پاڅیږی او دغه لوری او هغه لوری ته تګ او راتګ کوی او هم داسی د مرګی د خوب څخه وروسته د قیامت صبا راځی چه په هغه کښی به ګرد (تول) جهان بیا ژوندی راپاڅیږی او هم دغه حالت په هغه وقت کښی وراندی شوی ؤ کله چه انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه. نو د جهل او غفلت په خوبونو کښی د ویده ؤ مخلوقو سترګی هم یو ځلی ویرانستلی شوی او ګرد (تول) سره پاڅیدل.

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَـٰحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ

رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ﴿۴۸﴾ لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّیْتًا وَّنُسْقِیَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِیَّ كَثِیْرًا ﴿۴۹﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی بادونه زیری کوونکی د وړاندی د رحمت د دغه (الله چه باران دی)، او نازلی کړی دی مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکی پاکوونکی دپاره د دی چه ژوندی کړو مونږ په دی (اوبو) ځمکه مړه وچه بی زرغونوالی اوچه ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملی د هغو شیانو ځنی چه پیدا کړی دی مونږ له چارپایانو او انسانانو ډیرو ته.

تفسیر : یعنی ړومبی بارانی هواوی د باران زیری ورکوی بیا د آسمان له طرفه باران ووری چه هغه هم پخپله پاک دی او نور شیان هم پاکوی د اوبو د وریدلو څخه وروسته په مړی تکی توری ویجاړی ځمکی کښی یو نوی روح پیدا کیږی شینکی او ترکودی (نباتات) ئی زرغونیږی. او یوه عجیبه او غریبه ننداره پکښی ښکاری له کوم ځای څخه چه پخوا له وریا (باران) دوړی پورته کیدی اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده. او ځومره زیات حیوانات او انسانان د باران له اوبو ځنی څښی او تری خړوبیږی هم داسی د قیامت په ورځ کښی هم د یوه غیبی باران په ذریعه هغه مړی هم بیا ژوندی راپاځولی کیږی چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی. او په دنیا کښی هم هغه زړونه چه هم داسی د جهل او عصیان په مرګ سره مړه شوی وو. د الله تعالیٰ د وحی په آسمانی وریا (باران) سره بیا راژوندی کړی شوی دی هغه ارواح چه په نجاست او پلیتی کښی نښتی وی هغه د روحانی باران په اوبو سره وینځلی شوی دی او ګرد (تول) سره پاک او صاف شوی دی او هغه کسان چه د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسی تږی دی د هغه روحانی باران د اوبو په څښلو سره سیراب او خړوب شوی دی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَیْنَهُمْ لِیَذَّكَّرُوْا ۖ فَاَبٰۤی اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۵۰﴾

او خامخا په تحقیق په راز راز (قسم قسم) ډولونو (طریقو) تقسیم کړی دی مونږ دغه (اوبه یا د باران منشاء) په منځ د دوی کښی دپاره د دی چه فکر وچلوی دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کښی) پس منع راوړه زیاترو خلقو (د شکر ګزاری نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه ئی منع رانه وړه).

تفسیر : یعنی د باران اوبه ګردو (تولو) ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه وررسیږی بلکه چیری

ديرى او چيرى لږى چيرى ژر. او چيرى په ځند (ايسارتيا) څرنګه چه د الله تعالىٰ د حكمت اقتضاء وى. هم هغسى ور رسيږى څو خلق وپوهيږى چه د هغه درول او ويشل د قادر مختار او د حكيم الله تعالىٰ په قدرت دى ليكن زيات خلق بيا هم نه پوهيږى. او د الله تعالىٰ د نعمت شكر نه ادا كوى بلكه بالعكس مخ په شرك، كفر او ناشكرى مندى وهى، هم دغسى د روحانى باران حال هم قياس كړئ هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چه په كار ده وررسيدلى ده. او دير كسان د دغه عظمى نعمت په مقابل كښى كفران او ناشكرى هم كوى.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ
وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾

او كه اراده مو فرمايلى وى نو خامخا راپورته كړى به مو وى په هره قريه ښار كښى (بيل بيل) ويره‌وونكى (په دغه زمانه كښى هم) نو مه كوه اطاعت (د غوښتنو) د كافرانو او مجاهده مقابله كوه له دوى سره په دغه (قرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوى.

تفسير : يعنى د انبياؤ راتلل كومه عجيبه خبره نه ده. كه الله تعالىٰ اراده وفرمائى نو اوس هم دير انبياء مبعوثوى چه په هر كلى كښى بيل بيل نبى وى مگر الله تعالىٰ ته هم دغه خبره منظوره شوه چه اوس دى په آخره كښى د ګرد (تول) جهان دپاره يواځى هم دغه محمد صلى الله عليه وسلم د سيد الانس والجان او نبى آخرالزمان په عنوان مبعوث او مرسل شى. نو تاسى د كفارو حماقت او طعنى او تشنيع او سفاهت او تنقيد او ترديد ته هيڅ توجه او التفات مه كوئ! او د خپل دغه دعوت او تبليغ كار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه وركړئ! (جارى وساتئ) او دغه عظيم الشان قرآن پخپل لاس كښى واخلئ! او د دغو منكرانو مقابله په دير زور او ميرانه (بهادرئ) سره وكړئ! الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) برى او كاميابى ستا په برخه كوى. مونږ د «به» مرجع قرآن او توفيق رحمٰن ليكلى ده خو نورو مفسرينو د هغه مرجع د كفارو د اطاعت ترك يا د اسلام په مداومت يا سيف يا حكمت او موعظت هم اخيستى ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ
وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾

او هم دغه (الله) هغه ذات دی (چه په کامل قدرت خپل سره) خوشی کړی ئۀ دی دوه بحرونه سیندونه چه دغه خوږ دی ډیر خوږ تنده ماتوونکی او هغه بل تریو دی ښه تریو، او گرځولی ده (الله) په منځ د دغو دواړو کښې پرده او بند چه منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر : په بیان القرآن کښې د دوو معتبرو بنگالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی چه له (ارکان) څخه تر (چاټگام) پوری د سیند وضعیت داسی دی چه د دغه سیند په دواړو جانبو کښې د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلفه بیل بیل سیندونه په نظر راځی. د یوه اوبه سپینی او د بل اوبه توری دی. په تورو کښې د سمندر په شان طوفانی تلاطم او تموج واقع کیږی او سپینی ئی بیخی آرامی او ساکنی وی. بیړی په هم دغو سپینو کښې چلیږی او د دواړو په منځ کښې د یوه پټی او نوار په شان یوه ډیره اوږده لیکه غځیدلی ده چه د دغو دواړو اوبو ملتقی گڼله کیږی خلق وائی چه سپینی اوبه خوږی او توری اوبه ترخی دی.
مولٰینا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری ته د (باریسال) ځینی طالبانو بیان کړی دی چه د (باریسال) په ضلع کښې دوه ویالی له یوه سینده راوځی چه د یوی اوبه ترخی او بیخی تروی دی او د هغی بلی اوبه ډیری خوږی او لذیذی دی.
په گجرات کښې چیری چه مولٰینا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری دی (ډابهیل سملک ضلع سورت هند) د سمندر اوبه تقریباً لس دولس میله لری پرتی دی خو د دی ځای په خوړونو او ویالو کښې د سمندر مد او جزر په منظم او مسلسل ډول (طریقه) سره صبا او بیگا جاری دی د هغه په نسبت ډیر ثقه سری بیان کوی چه د مد په وقت کښې د سمندر اوبه په گردو (ټولو) خوړونو او ویالو کښې پورته کیږی نو د خوړو اوبو پر سطح باندی ترخی اوبه په ډیر شدت سره پورته کیږی لیکن په دغه وقت کښې دغه دواړه اوبه له سره پخپلو منځونو کښې نه سره گډیږی. علوی سطحه ئی ترخه او سفلی برخه ئی خوږه وی. د جزر په وقت کښې څه مهال (وخت) چه ترخی اوبه راښکته لوبیږی نو دغه خوږی اوبه بیا هم هغسی خوږی او لذیذی بی له دی چه لږ څه تغیر پکښې څرگند (ښکاره) وی پاتی کیږی والله اعلم.
د دغو شواهدو په لیدلو سره د دی آیت مطلب بیخی واضح دی یعنی د الله تعالٰی قدرت ته وگورئ چه د خوږو او ترخو اوبو د یو ځای کیدلو په سبب چه هرومرو (خامخا) یو ځای نه په یو ځای کښې سره گډیږی خو بیا هم دوی سره بیلی جلا (جدا) او ممتازی دی او د دواړو په منځ کښې په ډیرو ځایونو کښې ئی ځمکه حائله او پرده گرځولی ده او هم داسی ئی سرخوشی (ازادی) نه دی پریښی چه د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لری کړه شی او په جبری دول (طریقه) سره یو ځای شی او د ځمکی وجود له منځه ورک کړی بیا په دغو دواړو د هر یوه هغه خوند او مزه چه له هغو سره لازمه ده هم هغه سره پاتی ده او تری بل ته نه ده منتقله شوی او داسی نه دی واقع شوی چه خوږی اوبه تروی یا تروی اوبه خوږی شی گواکی د اوصافو

په اعتبار هره یوه له بلی بیخی بیله او جلا (جدا) ده. وقیل غیر ذلک والراجح عندی هوالاول. والله اعلم.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه پیدا کړی یې دی له اوبو نه بشر انسان پس ګرځولی ئی دی (خاوند د) نسب او سخرګنی، او دی رب ستا ښه قادر. او عبادت کوی (دا مشرکان) بې له الله د هغه شي چه نشي رسولی هیڅ قدر نفع دوی ته (که ئی عبادت وکړی) او نه هیڅ ضرر رسولی شي دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او دی (جنس د) کافر په (نافرمانی) د رب خپل مددګار (د شیطان شا اړوونکی الله ته).

تفسیر : ځینی مفسرین د دی آیت تفسیر داسی کوی الله هغه حکیم مطلق دی چه پیدا کړی ئی دی ده له هغو اوبو چه ختته د آدم علیه السلام پری اخښلی شوی ده یا چه جزء دی د انسان یعنی له څلورو عناصرو ده یا له منی د انسان پس بیا ګرځولی دی ده دغه انسان دوه قسمه یو څښتن (خاوند) د نسب چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت هم دوی ته کاوه شی لکه فلان بن فلان او فلانة بنت فلان او بل څښتن (خاوند) د صهر چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت د مصاهرت هم هغوی ته کاوه شي او صهر لور ته او ځوم ته او اوښی ته او د ښځی خینښ ته ویلی شي یا نو پس بیا ئی وګرځولی دوه قسمه یو یواځی خاوند د نسب او د خپلوی چه ورسره حرامه وی نکاح او خاوند د سخروالی چه ورسره حلاله وی نکاح یعنی وګورئ! چه الله برحق خالق مطلق جل وعلا شانه وعظم برهانه په څه شان پخپل کامل قدرت سره ئی له یوه څاڅکی اوبو څخه عاقل کامل بنی آدم جوړ کړی دی بیا وروسته له دی نه نور نسلونه ئی تری ایستلی دی د ځومانو او سخرانو تعلقات ئی تری جوړ کړی دی او له یوه ناڅیزه څاڅکی څخه ئی څه څه شیان پیدا کړی دی او له کومه ځایه ئی تر کوم ځایه پوری ئی رسولی دی؟ لیکن دغه انسان په لږ مدت کښی خپل اصل هیروی او خپل هغه قدیر رب او خالق ئی پریښی دی. او عاجز مخلوق ته خپل خالق وائی نه یواځی خپل د پروردګار حق نه پیژنی بلکه له هغه څخه مخ ګرځوی او په شیطانی فوج کښی خپل ځان داخلوی څو د اغواږ او اضلالو په مقاصدو کښی له هغوی سره کومک او مدد وکړی. نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا.

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيۡرًا ﴿٥٦﴾ قُلۡ مَاۤ اَسۡـئَلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ اِلَّا مَنۡ شَآءَ اَنۡ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿٥٧﴾

او نه ئې لیږلی مونږ ته مګر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کافرانو ته په جحیم سره) ووایه (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوری مګر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چه خوښه ئې شی دا چه ونیسی طرف د رب خپل ته لیاره (د رضاء او قرب) یا لیکن هغه څوک چه غواړی چه ونیسی خپل رب ته لیاره (په انفاق د مال سره لیاره د رضاء د ده نو و دی نیسی رب خپل ته هم هغه لیار د قرب او رضاء).

تفسیر : یعنی ستاسی کار د الله تعالیٰ پر وفاداری او اطاعت د بشاراتو اورول دی او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دی که سره له هغه ئې ونه منی یا ئې ومنی تاسی ته له هغه ځنی هیڅ نقصان نه دی عائد. تاسی له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چه د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شی تاسی خو له دوی نه یوازې هم دغومره شی غواړئ هر څوک چه غواړی د پاک الله په توفیق خپل د رب لیاره ونیسی! زه مو چه هم دغه ته مزدوری وائی که حق الزحمة او فیس.

وَتَوَكَّلۡ عَلَى الۡحَىِّ الَّذِىۡ لَا يَمُوۡتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهٖ‌ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوۡبِ عِبَادِهٖ خَبِيۡرَا ﴿٥٨﴾

او توکل وکړه په تل ژوندی قائم په تدبیر هغه (الله) چه (له سره) نه مری او تسبیح ووایه سره له ثناء د ده، او بس کافی دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسیر : یعنی تاسی یوازې پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړئ او خپله فریضه چه دعوت او تبلیغ او نور دی په ښه شان سره اداء کړئ! د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ! پر فانی اشیاؤ به څه اعتماد او اعتبار وشی؟. اعتماد او توکل ښائی پر هغه ذات وکړ شی چه تل ژوندی قائم په تدبیر دی او له سره نه مری. نو پر هم هغه باندی توکل او اعتماد وکړئ! او تل

د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګیا اوسېږ! دغو مجرمینو ته به پخپله الله تعالیٰ سزا ورکړي.

الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

هغه (الله) چه پیدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه او هغه چه په منځ د دغو دواړو کښې دي په (مقدار) د شپږو ورځو بیا قائم مستولي شو (امر او حکم د الله) پر عرش (الله چه دی) ډېر مهربان دی پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر : د «استواء علی العرش» بیان د «الاعراف» په سورت کښې تیر شو. هلته دې ولوستلی شي.

یعني له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چه د الله تعالیٰ له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهیږي (وما قدروا الله حق قدره) بخپلو شیونو او کمالاتو باندې خو پوره عالم یواځې هم هغه الله تعالیٰ دی. «**انت کما اثنیت علیٰ نفسک**» لیکن په مخلوقاتو کښې له ګردو (ټولو) څخه ډېر پوه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه د دوی په لوی ذات کښې الله تعالیٰ د اولینو او آخرینو ګرد (ټول) علوم جمع کړي دي. نو ښائي چه د الله تعالیٰ د شیونو پوښتنه له دوی نه وشي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۩ ﴿٦٠﴾

او کله چه وویلي شي دوی ته چه سجده (د عبادت) کوئ رحمٰن ته نو وائي څه شیز دی رحمٰن؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه شیز ته چه امر کوی ته مونږ ته او زیاتوی (دغه یادول د رحمٰن) دوی ته نفرت (له ایمان نه).

تفسیر : یعني دغه جاهلان مشرکان د رحمٰن د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهیږي دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي او هر کله چه دغه نوم آوري نو د انتهائي جهل او بې حیائي او تعنت له مخې ځانونه ناجانه او ناواقفه غورځوي. او داسې پوښتنې کوي چه

«رحمٰن» څه شي دی؟ چه پر مونږ باندی د هغه سجده کوی؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او هم دا چه ته کوم نوم یاد کری نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولوېږو؟ الغرض هومره چه دوی ته د «رحمٰن» د اطاعت انقیاد په لوری توجه ورکره شي هغومره دوی بد وړی او تور ور څخه خوری.

تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِیْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِیْرًا ﴿۶۱﴾
وَهُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ اَنْ یَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا ﴿۶۲﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چه پیدا کړی ئی دی په آسمان کښی برجونه او پیدا کړی ئی ده په کښی ډیوه (لمر) او سپوږمی روښانه. او هم دا (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسی دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی (نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله) یا اراده لری د شکر ایستلو.

تفسیر : یعنی لوی لوی ستوری یا آسمانی قلعی چه پرښتی پکښی پیری ورکوی. یا امکان لری چه د لمر دولس منازل تری مراد وی چه اهل هیئت ئی بیانوی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د آسمان دولس برخی د هغو نوم برج د هر یو د خدامو ښه دغه حدود ئی ایښی دی دپاره د حساب «موضح»

(سراجاً) یعنی لمر ښائی د نور او حرارت د جمع کیدلو یا د احراق د صفت لرلو له سببه ئی هغه ته (ډیوه) ویلی وی: ﴿ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِیْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ د نوح (۱) رکوع ۱۶ آیت (۲۹) جزء).

اوړیدلو او لنډیدلو ته یا تلو او راتلو ته ئی بدلیدل پرله پسی راتلل وفرمایل یا ئی دا مطلب دی چه یو ئی د بل بدل ګرځولی دی. مثلاً که د ورځی کار پاتی شی د شپی ئی پوره کوی. او که د شپی کار پاتی شی د ورځی ئی په سر رسوی. کما ورد فی الحدیث.

(لمن اراد ان یذکر او اراد شکوراً- دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله یا اراده لری د شکر ایستلو) یعنی د لمر او سپوږمی او د نورو وړاندی وروسته ختل. او د شپی او د ورځی تبدیل تزئید او تنقیص د دی لامله (له وجی) واقع کیږی څو د عقل او فکر خاوندان دی پکښی غور او دقت وکړی او د دغو مخلوقاتو په وسیله خلق د خپل خالق د معرفت لیاره پیدا کړی او ښه ئی وپیژنی. او ښه وپوهیږی چه دغه ګرد (تول) لوی تصرفات او عظیمه تقلبات د ده د قدرت کارونه دی او د شپی او د ورځی د فوائدو او انعاماتو له لیدلو څخه د ده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شی لکه چه د رحمان

مخلص بندگان چه د هغوی ذکر وروسته راځي هم داسې کوي. یعني د مشرکینو په شان د رحمٰن د نامه له اوریدلو څخه کرکه او نفرت نه ښکاره کوي. بلکه په خپل هر فعل او قول د هغه د عبودیت اظهار کوي د دوی د وضعیت او هیئت څخه تواضع، متانت، تذلل، عجز او نیاز څرگندیږي (ښکاره کیږي) د متکبرانو په شان پر ځمکه په ناز، نخره او غرور نه گرځي، دا ئې مطلب نه دی چه د ریاء او تصنع لامله (له وجې) به د رنځورانو په شان قدمونه پورته کوي ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه تگ چه په احادیثو کښې منقول دی. د هغه تائید نه کوي.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿۶۳﴾

او بندگان د رحمٰن هغه کسان دی چه گرځي دوی په ځمکه باندی په ورو (په تواضع) او کله چه خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان نو وائی (ورته په جواب کښې سلام، خبره) سالمه (له گناه او ضرره).

تفسیر : یعني د کم عقلو او بی ادیانو او ناپوه خلقو جواب په عفوه او صفح سره ورکوي. کله چه څوک څه د جهالت خبری او اتری وکړی نو ملائمی مذاکری او پستی خبری ورسره کوی او په «السلام» سره تری ځان بیلوی. او د داسی خلقو سره حتی‌الامکان نه مخامخ کیږی او نه له هغوی سره په کومه مرکه کښې شامليږي. او نه له دوی سره جنگ او جگړی کوی. د دوی تگ او شیوه داسی نه ده لکه چه په جاهلیت کښې چا داسی ویلی ؤ.

الا لا یجهلن احد علینا فنجهل فوق جهل الجاهلین.

دغه خو د رحمٰن د هغو مخلصو بندگانو ورځ وه. وروسته له دی نه د دوی د شپې کیفیت بیان فرمائی:

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿۶۴﴾

او (بندگان د رحمٰن) هغه کسان دی چه شپه تیروی رب خپل ته سجده کوونکی او دریدونکی.

تفسیر : یعني د شپې له مخې چه غافل بندگان خوبونه کوی. دوی د الله جل جلاله په حضور کښې ولاړ وی او ورته سجده پردی. او په عبادت کښې ئې لگیا وی. کله چه رکوع د قیام او سجدی په منځ کښې واقعه ده ښائی د هم دی لامله (له وجې) د هغې ذکر ئې

بیل ونه فرمایه. ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کښې بالطبع راغله.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی (چه سره له طاعته خضوعاً) وائي ای ربه ځمونږه وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ بیشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همیشه بیشکه چه دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسیر : یعنی سره له دومره عبادته دیر ویریږی داسې نه دی چه مثلاً د تهجد دپاره چه پاڅید او اته رکعته لمونځ ئې وکړ. نو د الله تعالیٰ له عذابه او قهره بیخې بې فکره شو.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی کله چه نفقه ورکوی مال لګوی نو نه اسراف کوی او نه تنګی (او بخل) کوی او وی (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتیر) کښې میانه حاله.

تفسیر : یعنی زمان او مکان او موقع ته ګوری او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوی نه د مال په محبت کښې له حده تیریږی او نه ئې ضائع کوی کما قال الله تعالیٰ ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآیة ـ جزء ۱۵ د سورت بنی اسرآئیل ۳ رکوع ۲۹ آیت .

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه نه بولی سره له الله معبود بل او نه وژنی دوی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حق سره او

نه کوی دوی زناء.

تفسیر : مثلاً د عمد قتل په بدل کښی وژل. یا د زناء په سزا کښی د محصن زانی په ګټو سره ویشتل یا د هغه مرتد وژل چه خپل اسلامی دین او ملت پریږدی. دغه ګرد (تول) صورتونه په «الا بالحق» کښی شامل دی. کما ورد فی الحدیث.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ﴿٦٨﴾

او هر څوک چه وکړه (یو له دغو دریو امهات الذنوب نه) نو ملاقات به وکړی وبه وینی جزاء د ګناه خپلی.

تفسیر : یعنی دیره سخته ګناه ئی کړی ده چه د هغه سزا به هرومرو (خامخا) وررسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه «اثام» د جهنم د یوی کندی نوم دی چه د هغه عذاب دیر سخت ویروونکی بیان شوی دی اعاذنا الله منها.

يُّضٰعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيْهٖ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

چه دوچند به کړی شی ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قیامت کښی او تل به پاتی وی په دغه (عذاب) کښی په دی حال چه خوار ذلیل بی اعتبار به وی.

تفسیر : یعنی له نورو ګناهونو ځنی دغه ګناه لویه ده نو د دغی عذاب به هم سخت او لوی وی او شیبه په شیبه (ساعت په ساعت) لا پسی زیاتیږی.

اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٧٠﴾

مګر هغه چه توبه ئی وویسته او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ عمل نیک پس دغه (تائبان د دغو دریو ګناهونو چه دی) بدل به کړی الله ګناهونه د دوی په نیکیو سره (په محو د سیآتو او ثبت د حسناتو) او دی الله ښه مغفرت کوونکی دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : يعني د گناهونو په ځاى به د نيكيو توفيق ور په برخه كيږي او د كفر گناه به ورمعافيږي يا دا چه د ده بدى محو او لرى كيږي او د صالح عمل په بركت به د هغه په شمير مناسب محاسن ورثبت فرمائى كما يظهر من بعض الاحاديث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿۷۱﴾

او هر څوک چه توبه وباسى (له گناهونو نه) او عمل وكړى نيک پس بيشكه چه دى رجوع كوى په طرف د الله په ښه رجوع كولو سره.

تفسير : پخوا د هغو كفارو د گناهونو ذكر ؤ چه وروسته ايمان راوړى دغه د هغو گناهونو ذكر دى چه سره له اسلامه ئى كوى دغه هم كله چه توبه وكړى يعنى په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسى او بيا له سره د هغه شاو خوا ته ونه گرځى نو د الله تعالىٰ په حضور كښى ځاى مومى د النساء د سورت په (۱۳) ركوع ۹۳ آيت دغه آيت د هغو قاتلينو په حق كښى دى چه دغسى توبه ئى نه وه ايستلى ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله اعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿۷۲﴾

او (بندگان د رحمان) هغه كسان دى چه نه حاضريږى نه شامليږى په باطلو كښى (يا نه وائى شاهدى په دروغو) او كله چه تيريږى پر چتى (بيكاره) كار نو تيريږى ځان ساتونكى (مخ گرځوونكى له لغوى نه).

تفسير : يعنى نه دروغ وائى او نه د دروغو شهادت وركوى او نه د باطلو چارو او د گناهونو په مجلسونو كښى حاضريږى.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى: «يعنى په گناه كښى نه شامليږى او د لوبو په خبرو كښى غور او دقت نه كوى او نه په هغه كښى شامليږى او نه له دوى سره جنگ كوى.»

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿۷۳﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی کله چه پند ورکړی شی دوی ته په آیتونو د رب د دوی نو نه نسکوریږی پری (لکه) کانه اوړانده (بلکه سر په سجده ږدی اوری ئی او پری عمل کوی)

تفسیر : او په نهایت فکر او تدبیر او غور سره ئی آوری او تری متأثریږی او د مشرکانو په شان دوی د تیږی (کتی) بتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوی.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيّٰتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه وائی ای ربه ځمونږ وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه او له اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چه) یخوالی د سترګو ځمونږ پکښی راځی.

تفسیر : یعنی داسی ښځه او واړه راعنایت وفرمایه چه د هغو د لیدلو څخه ځمونږ سترګی یخی او رنی شی. او زړه مو خوشال شی او ظاهر دی چه د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالیږی کله چه خپل آل او عیال د الله تعالیٰ په طاعت او عبادت کښی مشغول او لګیا ووینی، او ویی ګوری چه د نافع علم تحصیل کوی. نو ګرد (تول) دنیوی مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دی.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ اِمَامًا ﴿۷۴﴾

او وګرځوه مونږ دپاره د متقیانو امام پیشوا.

تفسیر : یعنی داسی مو وګرځوی کله چه نور خلق پر مونږ پسی اقتداء وکړی متقیان او پرهیزګاران وګرځی حاصل ئی دا چه نه یواځی مونږ پخپل ذات مهتدیان شو بلکه د نورو دپاره هم هادیان وګرځو او ځمونږ کورنی په تقویٰ او طهارت کښی ځمونږ تابعان او پیروان شی.

اُولٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوْا وَيُلَقَّوْنَ فِيْهَا تَحِيَّةً وَّسَلٰمًا ﴿۷۵﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شی دوی ته په هسکو (اوچتو) مانیو (د جنت) په سبب د هغه چه صبر ئی کړی ؤ او وابه چولی شی پر دوی په دغه جنت کښی تحیت دعاء او سلام.

تفسير : يعني په جنت كښې به لوړې (اوچتې) درجې وروړسيږي او پرښتې به دعاوې ورته كوي او سلامونه به وراچوي. او دوي ته به ښه راغلې وائي. او استقبال به ئې كوي. دوي به هم پخپلو منځونو كښې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو كښې هم دغه د سلام او د تحيت دعائيه كلمات د يوه او بل د تكريم او اعزاز دپاره استعمالوي.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿٧٦﴾

هميشه به وي دوي په دغه (جنت) كښې ښه دي (دغه جنت) له جهته د ځاي د قرارې او له جهته د ځاي د هستوګنې.

تفسير : يعني د داسې ځاي هستوګنه كه د لږې مودې دپاره هم چاته ميسره او په لاس ورشي خو لوي غنيمت او ښه نعمت دي حال دا چه دغه ځاي خو د جنتيانو د دائمي اوسيدلو ځاي دي.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّيْ لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُوْنُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

ووايه (اې محمده دوي ته چه) نه كوي هيڅ پروا د تاسې رب ځما كه چيرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختيو كښې) او په تحقيق تكذيب كړي دي تاسې (د رسولانو او د قرآن) پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تكذيب) لازم.

تفسير : يعني تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښيې بنده ته ښائي چه له سره مغرور او بې باكه نشي ځكه چه پاك الله له سره د ده پروا نه لري. هو ! كه بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء كوي نو الله هم پرې رحم او كرم فرمائي. او كه التجاء نه كوي. او ځان لوي او بې پروا ښكاروي نو د الله تعالىٰ هغې سزاء او پوښتنې ته منتظر اوسې چه عنقريب ورسره مخامخ كيدونكې دي.

﴿لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ﴾ : كه چيرې نه وي دعاء بلل ستاسې الله ته په سختيو كښې نو په تحقيق تكذيب كړي دي تاسې د رسولانو او د قرآن پس ژر به شي دا عذاب له تاسې سره جزاء د تكذيب لازم) يعني هغه كافر چه حق ته ئې د دروغو نسبت كړي دي نو دغه تكذيب به عنقريب د ده د غاړې اميل ګرځي او د هغه د سزا او د پوښتنې څخه به له سره خلاصې او نجات نه مومي. د آخرت ابدي هلاكت خو هرومرو (خامخا) د دوي دي ليكن په دنيا كښې به هم لږ، دير ربړ (زحمت) او تكليف او آفت دوي ته رسيدونكې وي. يعني په جهاد، جنګونو او نورو كښې لكه چه د «بدر» په غزا كښې ئې د دغه تصادم او آفت نتيجه پخپلو ستركو سره وليده.

تمت سورة الفرقان بعون الله المنان ولله الحمد والمنه

سورة «الشعراء مكية الا آية ۱۹۷ ومن آية (۲۲٤) الى آخر السورة فمدنية وهى (۲۲۷) آية و (۱۱) ركوعا رقم تلاوتها (۲٦) تسلسلها حسب النزول (٤٧) نزلت بعد «الواقعة»
د «الشعراء» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۱۹۷) آيته او له (۲۲٤) تر آخر د سورت پورى چه مدنى دى (۲۲۷) آيته (۱۱) ركوع لرى په تلاوت كښى (۲٦) او په نزول كښى (٤٧) سورت دى. وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (زيات) مهربان دير رحم والا دى.

طسٓمٓ ① تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ② لَعَلَّكَ بَٰخِعٌ نَّفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ③

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه دى د كتاب ښكاره كوونكى (د حق له باطله او د حلال له حرامه) يعنى د دى كتاب اعجاز ظاهر او باهر دى. او احكام ئى واضح دى او د حق او باطل په منځ كښى بيلوونكى دى. ښائى چه ته هلاكوونكى د ځان خپل ئى (اى محمده) ! په دى چه نه كيږى دوى مؤمنان.

تفسير : يعنى د دغو بدبختانو په غم كښى تاسى خپل ځان دومره مه كړوئ! او مه پخسيږئ! آيا پر دوى پسى تاسى خپل ځان هلاكوئ!؟. آخر زړه سوى او شفقت هم يو حد لرى.

إِن نَّشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ءَايَةً فَظَلَّتْ أَعْنَٰقُهُمْ لَهَا خَٰضِعِينَ ④

كه اراده وفرمايو مونږ نو نازل به كړو مونږ پر دوى له (طرفه) د آسمانه يو دليل (د قدرت) پس شى به ورميږونه د دوى هغه (دليل د قدرت) ته غاړه ايښودنكى.

تفسير : يعنى دغه دنيا د ابتلاء ځاى دى چه پكښى د بندگانو د انقياد او تسليم او د

سرکشي امتحان اخیست کیږي نو ځکه د الله تعالیٰ حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چه د هغوی اختیار سلب کړ شي که نه که الله تعالیٰ اراده فرمایلې وی نو کومه داسې آسماني نښه به ئې ورښوولې وه چه د هغې په مقابل کښې به ګردو (ټولو) خلقو قهراً او جبراً خپلې غاړې کیښودې. او ډیرو لویو لویو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چه تری انکار او انحراف وکړی نو الله تعالیٰ داسې ونه کړه هو! هغه معجزې او نښې ئې ولیږلې چه د هغو په لیدلو انسان حق او حقیقت په آسانۍ سره وپیژندلی شي او کله کله د هغه په مقابل کښې مغلوب هم شي. او د غاړې کیښودلو ښخه ځان ونشي ژغورلی.(بېچ کولی)

وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ۝٥

او نه راځي دوی ته هیڅ ذکر پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی مګر وی دوی له هغه (پند) ښخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکیدونکي په کفر خپل).

تفسیر : یعني د هغو خلقو په غم کښې چه تاسې اخته یئ د دوی حالت دا دی چه هر کله رحمان جل جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښېګڼې (فائدې) او نیکې دپاره کوم پند او نصیحت لیږی دوی هغه طرف ته نه متوجه کیږی. بلکه خپل مخونه ګرځوی او تری تښتي او داسې راښکاره کوی لکه چه له کوم بد شي سره مخامخ شوی دی.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٦

پس په تحقیق تکذیب وکړ دوی (د هغه ذکر یا د محمد) پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (ښیز) چه وو دوی چه په هغه باندې به ئې مسخرې کولې.

تفسیر : یعني یواځې هم دغه معمولي اعراض نه دی بلکه له هغه سره لا تکذیب او استهزاء هم دی نو دوی به عنقریب په دنیا او آخرت کښې د خپلو اعمالو سزاء وګوری. نو بیا به د هغه ښیز په حقیقت باندې په ښه شان سره وپوهیږی چه په کوم شي باندې چه مونږ مسخرې کولې او ملندې (خندا) مو پرې وهلې او تکذیب به مو کاوه هغه احکام الله حق او صحیح ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ

زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ۝٨

آیا نه ګوری دوی ځمکی ته چه (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغونه کړی ده مونږ په دغه (ځمکه) کښی له هره قسمه هره ډوله (طریقه) (جنس) ګیاه ښه کثیرالمنافع مخصوص شیان بیشکه په دغو (زرغونولو کښی) خامخا دلیل نښه ده (لویه د قدرت)، او نه دی زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی که دغو مکذبینو د دغی ځمکی پر احوال غور او فکر چلولی وی چه د دوی تر پښو لاندی لویدلی ده نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کښی به هغه د دوی دپاره کافی کیدلی شوی آیا دوی نه ګوری چه له دغه ذلیلی، خواری او حقیری خاوری څخه څرنګه عجیب، غریب او رنګ په رنګ ګلان، میوی، دانی او قسم په قسم غلی او نور شیان تر یوه مضبوط اصول او د تکوین او نظام تر قوانینو لاندی پیدا کیږی ؟، آیا دغه د دی خبری دلیل نه دی چه کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښائست ډک او سینګاری چمن دغه ښه او ښکلی ګلان کرلی دی چه د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښی د وجود او ګردو (ټولو) موجوداتو زمام او اختیار هم دی. او دی هم هغه ذات دی هر کله چه اراده وفرمائی هغه ورانولی هم شی. وروسته له ورانی د هغه دوهم ځلی ودانی هم د ده په قدرت کښی ده بیا سره د دغو تکوینیه‌ؤ آیاتونو د پوهیدلو څخه وروسته ولی تاسی د دغو تنزیلیه‌ؤ آیاتونو تصدیق نه کوئ؟ آیا په دغه کښی څه اشکال باقی دی؟ هو! که ئی له سره نه منئ. نو دغه بیله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝٩

او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی الله خو داسی یو عزیز مقتدر او زبردست ذات دی چه د نه منلو په تقدیر علی‌الفور پر منکرینو عذاب هم لیږلی شی. مګر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخی په هغه کښی تأخیر کوی او دوی ته موقع ورکوی چه ګوندی دوی ئی ومنی. وروسته د مکذبینو د عبرت دپاره د څو واقعاتو بیان فرمائی چه له هغو څخه دغه خبره ظاهریږی چه الله تعالیٰ هغوی ته تر کومی اندازی پوری مهلت ورکړی ؤ. کله چه علیٰ رءوس الاشهاد معلوم او ښکاره شو چه هغوی په هیڅ ډول (طریقه) د حق او حقانیت منونکی نه دی نو بیا ئی زیاتره د دوی تباه او برباد کړل. له هغوی څخنی ړومبی د فرعونیانو قصه ده چه پخوا له دی نه په «الاعراف» او «طٰهٰ» او په نورو سورتونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده. او ښائی چه د هم هغو ځایونو په تفاسیرو کښی بیا ولوستل شی.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ⑩ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ⑪

او (یاد کړه) هغه وقت چه غږ وکړ رب ستا موسیٰ ته داسې چه ورشه هغه قوم ته چه ظالمان دی (یعنی) قوم د فرعون ته (چه ډیر ظلمونه کوی)، آیا نه ویریږی دوی له (الله).

تفسیر : یعنی ای موسیٰ! ته لاړ شه! دوی د الله تعالیٰ له قهره وویروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ⑫ وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِى فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَٰرُونَ ⑬

وویل موسیٰ ای ربه ځما بیشکه زه ویریږم له دی نه چه نسبت د دروغو به وکړی (دوی ماته) او بل تنګیږی سینه ځما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلیږی ژبه ځما (صافه خلاصه په وقت د تبلیغ کښی) پس ولیږه (جبریل په وحی سره) طرف د هارون ته.

تفسیر : یعنی قبطیان به ځما د پوره خبری د آوریدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجنولو باندی خوله پرانیځی او په هغه مجلس کښی به می هیڅوک تائید کوونکی نه وی ممکن دی چه په دغه وقت کښی زه ملول او حزین شم او فکر او طبیعت می خراب شی. او په زړه کښی می خفګان او تنګی راشی او ژبه می چه لکنت او بندش هم لری د زړه د دغه تنګی څخه لا پکښی زیات نیونه او بندیدل ځرګند (ښکاره) شی. نو که ځما د تقویت او تائید دپاره ځما وزیر او ملګری هارون وګرځوی نو ستا زیات لطف او مهربانی به وی ځکه چه هغه لما ځنی فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ⑭

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوی) ګناه پس ویریږم له دی نه چه مړ

به مې کړي.

تفسير : يعني د يوه قبطي د وينې دعوي چه د هغه تفصيل به د القصص په سورت کښې راځي پر ما باندې دائره ده نو زه ويرېږم چه پخوا له دعوت او تبليغه څما کار تمام نه کړي چه دغه خو هم هغه سړي دي چه څمونږ يو قبطي ئې وژلي ۇ او راځنې تښتېدلي ۇ. نو په دغه تقدير سره به زه د تبليغ فرض څرنګه اداء کړي شم؟.

قَالَ كَلَّاۚ فَاذْهَبَا بِاٰيٰتِنَآ اِنَّا مَعَكُمْ مُّسْتَمِعُوْنَ ﴿۱۵﴾

وفرمايل (الله موسیٰ ته) نه ده داسې (مه داريږه! نه دې شي وژلی) پس لاړ شئ تاسې دواړه په ښکاره‌ۇ معجزو څما بيشکه چه مونږ له تاسې سره يو اوريدونکي (ستاسې د سوال ۇ جواب هم).

تفسير : يعني قبطيان به څه مجال لري چه تاته لاس در وړی شي. ورځه! د خپلې استدعاء سره سم هارون عليه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه!. او څمونږ له درکړي معجزي او نښې سره ورشه! کله چه د قدرت لوئې نښې له تاسې سره شته نو ولې به ويريږئ؟ نښې لا څه کوئ چه زه پخپله هم پر هره موقع کښې له تاسې سره موجود يم او د دواړو خواۇ خبري او اتري هم آورم.

فَاْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۱۷﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته نو ووايئ بيشکه چه هر يو څمونږ رسول استاځی د رب د عالميانو يو په دې خبره باندې چه وليږه ته (ای فرعونه) له مونږ سره بني اسرآئيل (اولاده د يعقوب شام ته)،

تفسير : د بني اسرآئيلو وطن د حضرت ابراهيم عليه السلام په زمانه کښې د شام ملک ۇ. د حضرت يوسف عليه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل هلته ئې يو مدت تير کړ. اوس د الله تعالیٰ اراده داسې وشوه چه دوی ته بيرته هم هغه د شام ملک ورکړي. خو فرعون دوی نه پريښودل چه شام ته لاړ شي ځکه چه له دوی څخنې به ئې د مريانو په شان کار اخيست. او حضرت موسیٰ عليه السلام د بني اسرآئيلو د آزادي او خپلواکي طالب ۇ.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾

نو وويل (فرعون موسیٰ ته) آیا تربیت نه ؤ کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کښې په دې حال کښې چه ووړکې هلک وې او تیر کړی ؤ تا په مونږ کښې له عمره خپله څو کاله (چه دیرش ؤ).

تفسیر : یعنی ته هم هغه نه ئې چه په ډیر ناز او نعم څمونږ په کور کښې ستا پالنه او روزنه شوی وه؟ او څمونږ په لاس کښې ووړکې لوی شوی وې اوس ستا دماغ دومره لوی شوی دی چه له مونږ څخه داسې مطالبات کوی او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوی.

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

او بل کړی ؤ تا کار خپل هغه کار چه کړی ؤ تا (یعنی څما قبطی خباز دې وژلی ؤ) حال دا چه ته (ای موسیٰ) له ناشکرانو څخه ئې.

تفسیر : په دومره کلونو کښې دې داسې دعوی نه کوله کله چه له دې ځایه څو شپې د باندې لاړې او اوس چه بیرته راغلې نو د رسالت دعوی کوې؟ او څمونږ هغه ګرد (تول) احسانات دې هیر کړل او اوس دې د نبوت په دعوی لاس پورې کړی دی په هغه وقت کښې ته هم (العیاذ بالله) له هم دغو خلقو څخنې یو سړی وې چه نن ورځ هغو ګردو (تولو) ته کافران وائې.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) چه کړی ؤ ما دغه کار په هغه وقت کښې چه وم زه له خاطیانو ناپوهانو.

تفسیر : په دې چه مړ به شي په یوه سوک څما یعنی ما هغه قبطی په عمد سره نه دی وژلی په خطاء سره څما په یوه سوک سره مړ شو. زه که پوهیدی چه دی څما په یوه سوک سره مری نو ولی به مې تادیب ورکاوه : ﴿ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ﴾ (القصص ۲ رکوع ۱۵ آیت (۲۰) جزء)

فَفَرَرْتُ مِنكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

پس وتښتیدم زه له تاسی کله چه وویریدم زه له تاسی پس وبانبه ماته رب ځما حکم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسیر : یعنی بیشکه چه زه وویریدم او له دی ځایه وتښتیدم لیکن د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حکمت مرحمت کړی، او د رسالت په کرامت سره می سر لوړی (اوچت) او ممتاز ګرځوی. او ستا په لوری می درولیږی دا دی چه زه په امر د الله سره درغلی یم چه تاته سمه صافه لیاره دروښیم. او دغه ټه اظهارات چه تاسی وکړل دغه ګرد (ټول) ځما د صداقت دلیل دی چه هغه سړی چه ستاسی له ویری تښتیدلی ؤ بیا ځرنګه داسی بی خوفه او بی خطره ستاسی په مخ کښی نیغ ولاړ دی.؟

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چه احسان ئی کوی پر ما باندی (چه هغه ستا له شفقته نه ؤ بلکه له دی جهته ؤ) چه مریونه کړی دی ؤ بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب).

تفسیر : یعنی ځما د وړوکوالی د پالنی احسان راخرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاری. آیا د یوه اسرائیلی وړوکی پالنه او تربیت د دغی خبری جواب کیدی شی چه تا ګرد (ټول) د بنی‌اسرائیلو قوم له ازادی او خپلواکی څخه محروم ګرځولی دی او له دوی سره د بندګانو او مریانو په شان سلوک کوی. بالخصوص چه د دغه وړوکی پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکیو مظالمو او تیریو په سلسله کښی واقع شوی وه که تا هغسی ظلم او تیری نه کولی او ګرد (ټول) بنی اسرائیلی هلکان دی نه وژلی ولی به می مور ژوندی په تابوت کښی غورځولم؟ او بیا هغه تابوت ئی ولی په سیند کښی لاهو کاوه او ولی به زه ستا حرم سرای ته رسیدم؟ د دغو حالاتو له تصوره تاته داسی احسان له ځرګندولو (ښکاره کولو) څخه شرم او ننګ پکار دی او صافه خبره خو دا ده هغه الله تعالیٰ چه ځما تربیت او پالنه ستا په شان د یوه دښمن کره کړی ده هم هغه الله می نن ورځ ستا د خیر غوښتلو او لیار ښوولو دپاره خپل رسول په شان ګرځولی او لیږلی یم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۳﴾

وویل فرعون (موسیٰ ته) او څه څیز دی رب د عالمیانو ؟ .

تفسیر : یعنی موسیٰ علیه السلام د (فقولا إنا رسول رب العالمین) په امتثال خپل ځان ئی د رب العالمین رسول وباله د ده په مقابل کښې فرعون د جحود، تعنت، ضد او عناد له لیاری وویل چه (العیاذ بالله) رب العالمین څه شي دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخیستل څه معنی لری؟ ځکه چه د دی ازلی شقی دعوی د خپل قوم په مخ کښې داسی وه: «ما علمت لکم من اله غیری» زه ما سواء له خپل ځانه بل کوم معبود تاسی ته نه پیژنم او «انا ربکم الاعلیٰ: زه یم ستاسی لوی پروردګار» لکه چه د ده قوم به ځینی له انتهائی جهل او بلادت، او ځینی له خوفه او طمعی د ده په عبادت کښې لګیاء ؤ. اګر که په خپل زړه کښې دغه ملعون هم د الله په وجود یقین لرلو لکه چه له ﴿ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ﴾ څخه ظاهریږی د جزء ۱۵ سورة (بنی اسرآئیل ۱۲ رکوع) ۱۰۲ آیت .

قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۭ اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿۲۴﴾

وویل موسیٰ (په جواب د فرعون کښې) چه رب العٰلمین رب د آسمانونو او د ځمکی او د هغو ګردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو کښې دی که چیری یئ تاسی یقین کوونکی (نو ایمان پر راوړئ).

تفسیر : یعنی د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) شیان چه د هغه لوی ذات تر اداری او تربیت لاندی دی هم هغه رب العالمین دی که ستاسی په قلوب کښې پر کوم شی باندی د یقین راوړلو استعداد موجود وی نو انسانی فطرت له ګردو (تولو) ځینی پخوا پر دغه رب العالمین د یقین کولو دپاره کافی دی.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿۲۵﴾

وویل (فرعون) دپاره د هغو (مشرانو) چه چاپیر ؤ له ده سره چه آیا نه اورئ تاسی (دغه جواب د ده چه نه دی موافق له سواله سره)

تفسیر : فرعون عمداً او په قصد سره غوښته چه خبره ګډه وډه او تالا کری نو د خپل خوالی

او موالی د تیزولو او تحضیض ورکولو دپاره او د موسیٰ علیه السلام د خبری د خفیفولو دپاره ئی داسی وویل « آورئ چه موسیٰ څومره له کاره لری خبری کوی؟ آیا له تاسی څخنی به کوم یو تصدیق کوی چه ماسواء له مانه په آسمان او ځمکه کښی بل کوم رب شته؟»

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿۲٦﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چه رب الْعٰلمین) رب د تاسی دی او رب د پلرونو د تاسی دی چه ړومبی ؤ.

تفسیر : یعنی ای احمقانو زه چه د کوم رب العالمین ذکر کوم هغه داسی یو لوی ذات دی چه ستاسی او ستاسی د پلرونو او نیکه ګانو پیدا کوونکی دی څه وقت چه ستاسی بوی او تخم هم نه ؤ ده په هغه وقت کښی هم د ځمکی او آسمان تربیت او تدبیر کاوه.

قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿۲۷﴾

وویل (فرعون) بیشکه رسول ستاسی دغه چه لیږلی شوی دی تاسی ته خامخا مجنون لیونی دی.

تفسیر : یعنی (العیاذ بالله) یو لیونی ئی رسول ګرځولی او لیږلی ئی دی چه دی نه یوازی مونږ بلکه څمونږ پلرونه او نیکه ګانو ته هم بد وائی او څمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر کیږی او نه ئی تری سترګی سوځی. نو معلومیږی چه د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاری شوی دی.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۸﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چه رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ګردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو کښی دی که چیری یئ تاسی چه څه قدر عقل کولی شئ (نو ایمان راوړئ په وحدانیت د الله).

تفسیر : حضرت موسیٰ علیه السلام بیا یوه داسی خبره وکړه لکه چه حضرت ابراهیم علیه السلام د نمرود په مقابل کښی کړی وه. یعنی رب العالمین هغه ذات دی چه د مشرق او مغرب

مالک دی او د گردو (تولو) ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه تینګ او مضبوط نظام موافق کوی.
که په تاسی کښی لږ څه عقل او پوه وی نو په دغه باندی پخپله هم پوهیدی شئ چه د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ما سواء له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نشی کیدی. آیا پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک د دی خبری قوت او قدرت لری چه د دغه نظام انتظام په دومره مضبوطی او اهتمام سره وکړی شی؟ یا ئی د یوی دقیقی (شیبی) لپاره مات یا معطل یا بدل کړی؟ د دغی وروستنی خبری د آوریدلو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهوت شو او د مباحثی او مجادلی څخه ئی مخ واړاوه او په ویرولو او دارولو سره ئی خپله خوله وسپړدله لکه چه وروسته له دی نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: «حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ د قدرتونو د ښوولو دپاره یوه خبره کوله . او فرعون په منځ کښی خپلو سردارانو ته تحضیض ورکاوه او دوی به ئی سراښول (پوهول) چه پری یقین ونه کړئ».

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) قسم دی که چیری ونیو تا خدای غیر له مانه (بل څوک) نو خامخا وبه ګرځومه زه هرومرو (خامخا) تا له بندیانو څخه.

تفسیر : په دغه ځلی فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ چه دلته په مصر کښی بل هیڅ یو خدای نشته. که پرته (علاوه) له ما څښی د بل کوم معبود حکومت ومنلی شی نو په یاد ئی ولرئ چه دغسی نورو خدای منونکیو دپاره ځما بندی خانه تیاره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله) اګر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کونکی)

تفسیر : یعنی پخپله دغه فیصله کښی اوس تلوار مه کوه!، دغه خو ستا د خبری جواب ؤ اوس خو لږ هغه ښکاره معجزی هم وګوره چه په هغو سره د الله تعالیٰ قدرت او ځما صداقت دواړه در څرګندیږی (ښکاره کیږی) . ښه که زه داسی ښکاره معجزی هم وښیم. بیا به هم ستا فیصله هم دغه وی.

قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۳۲﴾
وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗٓ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ
عَلِيْمٌ ﴿۳۴﴾ يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ ﴿۳۵﴾

وویل (فرعون موسٰی ته) پس راوړه هغه (ښکاره دلیل) که ئې ته له صادقانو رښتیا ویونکیو (په دعوی خپله کښې) پس وغورځوله (موسٰی) همسا خپله پس ناڅاپه په دغه وقت کښې وه هغه یو ښامار ښکاره ظاهر او راوئی ایست لاس خپل (له دننه د ګریوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) ؤ تک سپین (نظر د کتونکیو ته نو وویل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چه چاپیر د ده (ناست ؤ) بیشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوډګر) دی ډیر پوه اراده لری د دی چه وباسی تاسی له ځمکی (وطن) ستاسی په سحر (کوډو) خپل پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسی (ماته د موسٰی په باره کښې)

تفسیر : فرعون چه تر اوسه پوری د خدائی مدعی ؤ اوس داسی وارخطا او بدحواسه شوی دی چه له خپلو مریانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشوری غواړی. او دی ته حاضر دی چه د هغو پر ښوونه تګ هم وکړی.

قَالُوْٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۳۶﴾ يَاْتُوْكَ بِكُلِّ
سَحَّارٍ عَلِيْمٍ ﴿۳۷﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۳۸﴾

وویل (مشرانو) تاخیر ورکړه (کار د) دغه (موسٰی) ته او ورور د ده (هارون) ته او ولیږه په ښارونو کښې راټولونکی (محصلان) چه راولی تاته هر ښه ساحر (کوډګر) ښه پوه هښیار پس راټول کړل شول ساحران وعدی د ورځی معلومی ته (چه څاښت د ورځی د جشن ؤ)،

تفسیر : یعنی د اختر ورځ د څاښت په مهال(وخت) .

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وویل شو دپاره د خلقو چه آیا یئ تاسي یو ځای کیدونکی (دغي معلومی ورځی ته بلکه ګرد (تول) سره راتول شئ!) ښائی چه مونږ متابعت (قبول) کړو (لیاری د) ساحرانو که چیری شول دوی هم دوی غالبان بریالیان (پر موسٰی).

تفسیر : یعنی پر تولو لازم دی چه هلته یو ځای شی. مونږ قوی هیله (ارزو) او امید لرو چه ځمونږ کودګران به بریالیان (کامیاب) شی. نو هله به د موسٰی د مغلوبیت او د ماتی د ښه ښکاره کولو دپاره د خپلو کودګرانو په لیاره ځو. ګواکی د دغی خبری اظهار مقصود ؤ چه په دغه کښي مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو. کله چه په مقابله کښي ځمونږ پله درنه وختله نو بیا انصافاً هیڅوک حق نه لری. او نشی کولی چه ځمونږ له طریقی څخه منحرف شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

پس کله چه راغلل ساحران (کودګران) وویل دوی فرعون ته آیا په تحقیق وی به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوری) که چیری شو مونږ هم دا مونږ غلبه کوونکی بریالیان). نو وویل (فرعون کودګرانو ته) هو! (تاسی لره اجر شته او علاوه پر هغه) بیشکه چه ستاسو به دغه وقت کښي خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما یئ!).

تفسیر : یعنی نه یوازی مالی انعام او اکرام به درکړم بلکه تاسی به ځما د خاصو مصاحبانو په دله کښي هم داخلیږئ. د دغو آیتونو مفصل بیان د «الاعراف» او د «طٰهٰ» په سورتونو او نورو ځایونو کښي پخوا لیکلی شوی دی.

کله چه ساحران د جشن په ورځ د ګردو (تولو) خلقو په مخکښي میدان ته راغلل او د ننداړو کوونکیو صفونه وتړل شول نو.

قَالَ لَهُمْ مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ۝٤٣

وويل دغو (کودګرانو) ته موسٰی وغورځوئ تاسی هر هغه څیز چه تاسی غورځوونکی یئ (د هغه).

تفسیر : یعنی څه وقت چه کودګرانو وویل چه ای موسٰی علیه السلام ته دی خپله همسا ړومبی غورځوئ یا ئی مونږ وغورځوو؟ حضرت موسی علیه السلام د دوی په جواب کښی وفرمایل چه: «تاسی ئی ړومبی وغورځوئ! او خپل پوره زور او قوت هم پکښی صرف کړئ!».

فَأَلْقَوْا۟ حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا۟ بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ ٱلْغَٰلِبُونَ ۝٤٤

پس وغورځول (کودګرانو) پړی خپل او همساګانی خپلی او وویل (کودګرانو) په عزت (اقبال) د فرعون بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ یو غالبان (بریالیان).

تفسیر : څینو «بعزة فرعون» د قسم په معنی اخیستی دی یعنی د فرعون پر اقبال قسم خورو چه هم دا مونږ بریالیان (غالبان) کیږو!.

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ۝٤٥

بیا وغورځوله موسٰی همسا خپله پس ناڅاپه هغی (همسا) ونغړدل (ښوی تیر کړل) هغه (ماران) چه (ساحرانو) په دروغو جوړ کړی ؤ.

تفسیر : شیخ اکبر لیکلی دی چه هم هغه پړی او همساګانی چه کودګرانو هغه د مارانو په شکل راڅرګندولی (راښکاره کولی) تشی توری پاتی شوی د موسٰی علیه السلام همسا دغه تول شیان یوه ګوله کړل او له خپل ستونی(حلقه) څخه ئی ښوی تیر کړل.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿۴۶﴾ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿۴۷﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿۴۸﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ
قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۬ۗ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۴۹﴾

پس وغورځول شول پرمخې ساحران سجده کوونکي (الله ته) (وویل ساحرانو) ایمان راوړی دی مونږ په رب د عالمیانو رب (پالونکی) د موسیٰ او (رب) د هارون وویل (فرعون ساحرانو ته) آیا ایمان راوړ تاسی په دغه (موسیٰ) پخوا له هغه چه زه اذن (اجازه) ورکړم تاسی ته (د ایمان راوړلو په ده) بیشکه دغه (موسیٰ) خامخا مشر دی ستاسی هسی (مشر) چه ښوولی ئی دی تاسی ته سحر (کوډی) پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزاء د عمل خپل)، خامخا زه به پری کړم لاسونه د تاسی او پښې د تاسی سره مخالفی (ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو (خامخا) تاسی ټول (چه مړه شئ او درنه عبرت واخلی نور).

تفسیر : یعنی موسی علیه السلام ستاسی لوی ښوونکی دی تاسی پخپلو منځونو کښی سره روغه کړی ده او داسی مو سره تاکلی (مقرر کړی) او غوټه کړی ده چه مونږ به داسی کوو او وایو. او ته داسی ووایه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: چه ستاسی مشر وویل رب ته یعنی موسیٰ علیه السلام او تاسی د یوه استاد شاګردان یئ والله اعلم.

قَالُوْا لَا ضَيْرَ ۫ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿۵۰﴾

وویل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دی کښی ځکه چه بیشکه مونږ رب خپل ته بیرته راتلونکی یو.

تفسیر : یعنی په هر حال وروسته له مرګه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ حضور ته بیول کیږو په داسی موت سره مونږ د شهادت درجه مومو. دغه ګرد (ټول) مضامین د «الاعراف» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوستل شی.

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ اَوَّلَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۱﴾

(او بل ځکه چه) بیشکه مونږ طمع هیله (امید) لرو د دی چه وبښی مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه ځمونږ له جهته چه یو مونږ (په دغو حاضرینو کښی) ړومبی د ایمان راوړونکیو.

تفسیر : یعنی د موسٰی علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغی لوئی مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کښی له ګردو (تولو) څخه ړومبیٔ مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ. له دی نه داسی هیله (ارزو) او امید کیږی چه الله تعالیٰ به ځمونږ پخوانی ګرد (تول) تقصیرات معافوی..

وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰۤى اَنۡ اَسۡرِ بِعِبَادِىۡۤ اِنَّكُمۡ مُّتَّبَعُوۡنَ ﴿۵۲﴾

او وحی (حکم) ولیږه مونږ طرف د موسیٰ ته داسی چه د شپې بوځه بندګان ځما (بنی اسرآئیل بحر ته) بیشکه چه تاسی پسی به درشی (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر : یعنی څه وقت چه فرعون له یوی اوږدی مودی پوری سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د نښو د لیدلو هم ایمان رانه وړ، او حق ئی ونه مانه، او د بنی اسرآئیلو د ایذاء او ضرر او ربړولو (تکلیفولو) څخه ئی لاس وانخیست نو مونږ موسٰی علیه السلام ته حکم ورکړ چه د شپی له مخی ته سره له قوم خپل له دی ځایه د هجرت په نیت ووځئ!، او خبردار اوسئ! چه فرعونیان به هم په تاسی پسی درځی او ستاسی تعقیب به په شدت سره کوی ښائی چه تاسی تری ونه ویریږئ!.

فَاَرۡسَلَ فِرۡعَوۡنُ فِى الۡمَدَآئِنِ حٰشِرِيۡنَ ﴿۵۳﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرۡذِمَةٌ قَلِيۡلُوۡنَ ﴿۵۴﴾

پس ولیږل (فرعون) په ښارونو کښی (یعنی ښارونو ته محصلان) راټولوونکی (د لښکر). ترڅو چه ګرد (تول) قبطیان تول کړی او د سبطیانو (بنی اسرآئیلو) تعاقب وکړی. (او وویل فرعون) چه بیشکه دغه (بنی اسرآئیل) خامخا یوه ډله ده ډیر لږه.

تفسیر : یعنی د دغه وړوکی جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوی یو حال دا چه د دوی

هستی هیڅ شی ده او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لری. او نه دوی ځمونږ د جنګ او د مقابلی قوت او توان لری. دغه خبری ئی د دی دپاره کولی چه د ده قوم په جوش او غیرت راشی.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾

او بیشکه چه دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړین) دی.

تفسیر : یا مونږ په قهر او غصه راولی یعنی کوی داسی کارونه چه مونږ پر دوی په قهر شو معلوم دی چه بدبختی او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چه ځمونږ قهر او غضب ځان ته وګټی.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا تول (قبطیان مجرب محتاط یو او له دغو سبطیانو نه) په خطره ویره کښې یو.

تفسیر : نو د دغی هری ورځنی خطری بیخ او بنست (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع ئی په کار ده او راځئ چه یو ځلی ئی له منځه ورک کرو. ځینو مفسرینو د دی ترجمه داسی کری ده چه «ځمونږ لاؤ لښکر او جمعیت خورا دیر دی چه ګرد (تول) سره مسلح، مجرب او محتاط دی» نو دغه الفاظ به د تشویق تحضیض او زړه‌ورتوب دپاره وی والله اعلم.
نو وفرمایل الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فَأَخْرَجْنَاهُم مِّن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځایونو) نه هم داسی (وکړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (تیر شیان) بنی‌اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته.

تفسیر : «کذلک» یعنی په دی دول (طریقه) قبطیانو کور کهول، مال دولت باغونه او کښتونه

(فصلونه) پرېښودل او ګرد (ټول) سره یو ځای د بنی‌اسرآئیلو په تعاقب ووتل چه بیا بیرته ګرځېدل د هغوی په برخه نشو. ګواکی په دغه تدبیر سره الله تعالیٰ دوی د باندی وشړل.
یا خو دغه باغونه او چینی او خزانی او ښه ځایونه او نور شیان وروسته له هغه د بنی‌اسرآئیلو) په لاس ورغلی دی. یا خو یوه موده وروسته له دی نه د حضرت سلیمان علیه السلام په عهد کښی څه وقت چه د مصر مملکت هم د ده په سلطنت کښی شامل شو. والله اعلم. پخوا له دی نه د دی په متعلق اختلافات تیر شوی دی.

فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَا الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لاړل دغه (قبطیان او ورسیدل) هغوی ته په وقت د ختلو د لمر پس کله چه سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره) نو وویل ملګریو د موسیٰ چه بیشکه مونږ خامخا موندلی شوی یو (نیولی شوی یو) له جانبه د (قبطیانو).

تفسیر : یعنی د قلزم د بحیری (احمری بحیری) څنډی (غاړی) ته ورسیدل بنی اسرآئیل په دغه فکر کښی ؤ چه په څه ډول (طریقه) له دغه سینده پوری وځی چه د شا له طرفه د فرعونیانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسی ورسید. اسرآئیلیان له دغه وضعیت څخه چه له یوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ ؤ ډیر سخت وویریدل. او موسیٰ علیه السلام ته ئی وویل چه اوس به مونږ د فرعونیانو له لاسه څرنګه نجات وموندلی شو چه وړاندی سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی چه په ډیر قوت او قدرت او زور ؤ شور سره راځی؟.

قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

وویل (موسیٰ سبطیانو ته) چه نه ده داسی بیشکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت ژر به وښیی ماته (لیاره د نجات)

تفسیر : یعنی له سره مه ویریږئ! د الله تعالیٰ پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ! ځکه چه د الله تعالیٰ نصرت او حمایت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هرومرو (خامخا) د نصرت او حمایت کومه لیاره مونږ ته راوباسی امکان نه لری چه مونږ به دښمنان ونیولی شی.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحی (حکم) وکړ مونږ موسیٰ ته داسی چه ووهه ته په همسا خپلی بحر (د قلزم یا د نیل پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر دولس توټی شو) پس شوه هره برخه (یوه توټه جلا (جدا) شوی هسکه (اوچته)) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالی (اوچتوالی)).

تفسیر : اوبو دیر زیات ژور والی درلود (لرلو) له دولسو ځایونو څخه وچاودیدلی خیری شولی او پکښی وچی کلکی لیاری جوړی شوی او د بنی اسرآئیلو د دولسو قبیلو دپاره بیلی بیلی لیاری پکښی سازی شوی. او په منځ کښی د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودریدل (کذا فی موضح القرآن).

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بیا رانژدی کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (یعنی قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسیٰ او هغو (سبطیانو) ته چه له ده سره ؤ (له غرقه) ټول بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعنی قبطیان)

تفسیر : یعنی فرعونی لښکر هم نژدی ورسید او په بحر کښی ئی جوړی شوی لیاری ولیدلی نو دوی بی له کوم فکر او اندیښنی په بنی اسرائیلو پسی د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کښی سره ورننوتل کله چه فرعون او ګرد (ټول) فرعونی لاؤ لښکر د بحر منځ ته ورسیدل نو علی الفور د الله تعالیٰ په حکم له دواړو خواؤ د اوبو غرونه پری ونښیدل او ټولی اوبه سره یو ځای شوی او دوی پکښی مغروق شول. دغه قصه پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بیشکه په دغه (غرق د قبطیانو کښی) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت څمونږ) او نه ؤ اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی کله چه د هغوی څخه دیرو کسانو حق ونه مانه نو په آخر کښې قدرت دغه نښه ورښکاره کړه چه په هغې کښې د صادقینو او مکذبینو انجام په هم دغه دنیا کښې بیل بیل ښکاره او جلا (جدا) شي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر : دغی ئی څمونږ رسول الله ته اورولی دی چه د مکی معظمی فرعون ابوجهل او فرعونیان کفار د قریش به هم په مسلمانانو پسی جنګ ته راوځی بیا به له وطن څخه د باندی تباه کیږی د «بدر» په ورځ لکه چه فرعون په رود نیل یا بحیره قلزم کښې تباه شول (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (کفارو د مکی) خبر (قصه) د ابراهیم! کله چه ئی وویل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چه د څه څیز عبادت کوئ تاسی (یعنی دغه څه شی دی چه تاسی ئی عبادت کوئ.؟) نو وویل دوی عبادت کوو د بتانو پس همیشه اوسو دوی ته ورنژدی کیناستونکی (عابدان).

تفسیر : یعنی دغه څه شی دی چه تاسی ئی عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال ؤ نمرودیانو په جواب کښې ورته داسی وویل چه ته څمونږ معبودان نه پیژنی؟ چه په داسی تحقیر سره ئی پوښتنه کوی. مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو او څمونږ په زړونو کښې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته چه د شپې او د ورځی دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا اوری (دغه بتان بلنه) د تاسی کله چه ئی بولئ تاسی.

تفسیر : یعنی سره له دومره نارو او سورو وهلو آیا دوی ستاسی خبری اوریدلی شی؟ که ئی نه آوری لکه چه د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده نو دغه بلل او ناری وهل چتی (فضول) او بیکاره دی.

أَوْ يَنفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

یا څه نفع رسوی تاسی ته (چه ئی عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوی (که ئی عبادت ونه کړئ).

تفسیر : آیا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شی؟ ظاهره او ښکاره خبره ده هغه شی چه له خپله ځانه یو مچ هم نشی شړلی هغه به نورو ته څه نفع یا نقصان ورسولی شی نو بیا داسی یو عاجز او لایعقل شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کیدی شی؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

وویل (کفارو چه نه آوری او نه نفع او نه ضرر رارسوی دغه بتان) بلکه موندلی دی مونږ پلرونه خپل چه هم داسی به ئی کول (عبادت د بتانو).

تفسیر : یعنی له داسی منطقی مباحثو او حجتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو. ځمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چه درته ومو ویل. پس له سلهاؤ دلائلو څخه یو لوی دلیل هم دغه خبره ده چه ځمونږ پلرونه او نیکه ګان به هم پر هم دغی لیاری روان ؤ آیا مونږ هغو ګردو (تولو) ته احمق او ناپوه ووایو؟ او د هغوی تقلید پریږدو؟.

قَالَ أَفَرَأَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ
لِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي
وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾
وَالَّذِي أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا پس وینئ (پوهیږئ تاسی په دی چه) هر هغه (بتان) چه یئ تاسی چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) او پلرونه ستاسی چه پخوا تیر شوی دی پس بیشکه چه دغه (بتان دښمنان ځما دی مګر رب د عالمیانو (چه دوست ئی لرم او عبادت ئی کوم) هغه (رب) چه پیدا کړی ئی یم زه (له عدمه) پس هم دی سمه صافه لیاره ښیی ماته او هغه (رب) چه هم دی طعام خوروی پر ما او اوبه (او نور) راباندی څښوی او کله چه مریض رنځور شم پس هم دی شفاء راکوی او هغه (رب) چه مړ کوی می (په دنیا کښی) بیا به می ژوندی کوی (په عقبا کښی) او هغه (رب) چه طمع هیله (امید) لرم (تری) د دی چه مغفرت کړی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی.

تفسیر : یعنی د دوی عبادت کول یو پخوانی حماقت دی که نه د چا په واک اختیار او قبضه کښی چه د یوی ذری په اندازه نه نفع وی او نه نقصان د هغه عبادت څه په کار دی؟ درواخلئ زه بی له خوفه او خطره اعلان کوم چه زه ستاسی له دغو معبودانو سره جنګ کوم. زه پر دوی یو کید، مکر او تمسخر کوم: ﴿ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴾ جزء ۱۷ (د الانبیاء (۵) رکوع) ۵۷ آیت که په دوی کښی څه طاقت وی نو ماته دی څه ضرر او نقصان ورسوی کما قال فی جزء ۷ سورة الانعام (۹) رکوع ۸۰ آیت ﴿ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا ﴾ وجاء فی جزء ۱۱ سورة یونس (۸ رکوع) ۷۱ آیت من قول نوح علیه السلام: ﴿ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ﴾ وجاء فی جزء ۱۲ سورة هود (۵ رکوع) ۵۵ آیت من قول هود علیه السلام: ﴿ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴾ او ځینی مفسرین وائی چه په دغه کښی په یوی نهایتی مؤثری او لطیفی پیرائی سره پر مشرکینو تعریض دی یعنی هغه بتان چه تاسی ئی عبادت کوئ زه هغوی خپل دښمنان ګنم که نعوذ بالله زه د هغو عبادت وکړم نو په هغه کښی بیخی ځما نقصان دی له دغه ځنی وپوهیږئ چه تاسی هم د دوی له عبادت کولو ځنی خپل ځان ته زیان پیښوئ تاسی ښه غوږ راته کیږدئ چه له دغو بتانو سره زه په شدت دښمنی کوم او یواځی واحد او صمد الله العالمین رب العالمین سره مینه او محبت لرم او د هم هغه عبادت کوم چه هغه رب العالمین ځما معبود دوست او مدګار دی او د دارینو د فلاح لیاره راښیئ او د ډیری اعلیٰ درجی فوائدو او منافعو په طرف مونږ ته لیار ښوونه کوی یعنی خوړل، څښل، ژوندی کول، وژل او رنځورول او له رنځوری څخه روغول دغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په قبضه، اختیار او واک کښی دی او هم هغه رب می مړ کوی په دنیا کښی او بیا می راژوندی کوی په عقبا کښی او زه تری دغسی هیله (ارزو) او امید لرم چه وبښی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی یعنی که په کومه معامله کښی سهو نسیان او تیرواته واقع شی. یا له کوم بنده څخه د خپلی درجی سره موافق خطاء او تقصیر صادر شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی څخه

د هغه د معافی توقع کیدی شی ځکه چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک معاف کوونکی نه دی. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د کمالاتو او مهربانیو د ذکر کولو په منځ کښی حضرت ابراهیم علیه السلام د زړه له حضوره په دعاء شروع وکړه چه د عبودیت د کمال له لوازمو څخه ده.

رَبِّ هَبْ لِیْ حُكْمًا وَّاَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴿۸۳﴾ وَاجْعَلْ لِّیْ لِسَانَ صِدْقٍ فِی الْاٰخِرِیْنَ ﴿۸۴﴾
وَاجْعَلْنِیْ مِنْ وَّرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِیْمِ ﴿۸۵﴾ وَاغْفِرْ لِاَبِیْۤ اِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّآلِّیْنَ ﴿۸۶﴾

ای ربه ځما وبښه ماته حکم (علم عمل حکمت نبوت) او پیوست می کړه له (لويو) صالحانو سره او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء او د نیکنامی آوازه) په وروستنیو (خلقو کښی هم) او ومی ګرځوه وارثانو د جنت د نعمتونو (یعنی چه ډک دی له خالصو لويو لويو نعمتونو نه). او ببښه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو.

تفسیر : یعنی مزید علم او حکمت او د قرب درجات او قبول رامرحمت وفرمایه! او د اعلیٰ درجی نیکانو په دله کښی می چه انبیاء علیهم السلام دی شامل کړه. کما قال نبینا صلی الله علیه وسلم: «اللّٰهم فی الرفیق الاعلیٰ» له دغه دعاء څخه خپل کامل احتیاج او د الله تعالیٰ د انتهائی غناء اظهار مقصود دی. یعنی که نبی دی یا ولی الله تعالیٰ د هیڅچا په معامله کښی مجبور او مضطر نه دی او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چلیږی.
(او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نیکنامی آوازه په وروستنیو خلقو کښی هم) یعنی د داسی مرضیهؤ اعمالو او حسنه ؤ آثارو توفیق راپه برخه کړی چه راتلونکی نسلونه تل ما په خیر سره یاد کړی! او تل ځما د سنت متابعت وکړی! او ماته راغب وی او داسی هم کیدی شی چه په آخره زمانه کښی دی ځما له کورنی څخه داسی نبی وی چه ځما دین تازه وګرځوی او وئی ساتی لکه چه هم داسی هم وشوه چه الله تعالیٰ په دنیا کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته عمومی قبول وروباښه. او د ده له اولادی څخه ئی ځمونږ خاتم المرسلین سید الاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم مبعوث کړ. چه دوی د ابراهیمی ملت تجدید وفرمایه. او وی فرمایل چه زه د ابراهیم دعاء یم، نن هم د ابراهیم علیه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاری دی. او مونږ محمدی امت هم په هر لمانځه کښی **«اللّٰهم صل وسلم و بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم»** لولو.

(او ومې ګرځوه له وارثانو د جنت د نعمتونو يعني چه ډک دی له خالصو لويو لويو نعمتونو څخه) مقصد ئې دا چه هغه جنت را په برخه کړه چه د آدم علیه السلام میراث دی.
(واغفر لابی: او ببښنه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو) له ترجمې څخه ځرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د ده عدوالله توب ظاهر شو نو خپل د برائت او بیزاری اظهار ئې وفرمایه کما قال الله تعالیٰ: ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ﴾ جزء ۱۱ (د التوبه ۱٤ رکوع) ۱۱٤ آیت او که په ﴿ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ الضَّآلِّينَ ﴾
کښې د «کان» ترجمه د «ؤ» پر ځای په «دی» سره وکړه شي نو بیا هیڅ اشکال نه پاتی کیږی ځکه چه په ژوندون کښې د ده د ایمان راوړلو امکان باقي ؤ. نو د دعاء حاصل دا دی چه «الٰهي ځما پلار په ایمان سره مشرف وفرمایه! او د کفر د زمانې خطاوی ئې ورمعافي کړه!» د دې لړ څه مفصل تحقیق پخوا له دې نه کوم ځای کښې تیر شوی دی هلته دی وکوت شي فلیراجع

وَلَا تُخْزِنِى يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ کښې چه ژوندی راپاڅول شي (ګرد (ټول) مخلوقات له قبورو) په هغه ورځ چه نه رسوی نفع مال او نه (نفع رسوی ځامن هیڅچا ته). مګر هغه چاته چه راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه) یعني روغ رمټ بې له رنځه او درده زړه چه له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وی هغه هم هغسې کار کوی (چه د هغه په اثر په قیامت کښې معزز اوسیږی)

تفسیر : هلته به مال او دولت او عیال او اولاد له سره په کار نه راځي که کافر وغواړی چه په قیامت کښې خپل مال او اولاد فدیه او له خپله ځانه ئې جار (قربان) کړی. او په دغه وسیله سره خپل ځان خلاص کړی. نو دغه به له سره ممکن نه وی. د دغې دنیا د صدقاتو او خیراتونو او نیکو اولادو څخه هم هلته د نفع توقع شته چه د ده زړه د کفر له نجاسته او پلیتیځ څخه پاک او صاف وی.

وَأُزْلِفَتِ ٱلْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ ٱلْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾

او (په هغه ورځ کښې به) ورنژدې کړ شي جنت پرهیزګارانو ته (لیار د

مسرت او خوشالي د دوی) او ښکاره به کړ شي جحیم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفقان د دوی).

تفسیر : په محشر کښې به جنت پخپل انتهائي دول (طريقه) او سینګار او آرائش او زیبائش سره متقیانو ته نژدې په نظر ورځي چه جنتیان به د هغه له لیدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډیر مسرور او محظوظ کیږي هم داسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډیر نژدې راوړل کیږي څو دوی پخوا د هغه له دخوله وویریږي او ولړزیږي.

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾

او وبه ویل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چه چیرته دي هغه معبودان ستاسي بې له الله چه وئ عبادت به کاوه تاسي د هغو بې له الله نه، آیا مدد کوي له تاسي سره (په دفع د عذاب د الله کښې) یا څه مدد کوي دوی له خپله ځانه سره (بلکه نه ئې شي کولی).

تفسیر : یعنې اوس مو هغه فرضي معبودان چیرې دي؟ چه نه ستاسي مدد کوي او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسي بدل او انتقام اخیستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی،

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا
يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾
وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

بس وبه غورځول شي (دا بتان) نسکور په دغه (دوزخ) کښې دوی (او هم) ګمراهان او لښکر د ابلیس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وایي دوی

حال دا چه دوی به په دوزخ کښې سره جګړې کوی چه قسم دی په الله چه بیشکه شان دا دی چه وو مونږ خامخا په ګمراهی ښکاره کښې کله چه برابرولئ مونږ تاسی (په عبادت کښې) له رب (پالونکی) د عالمیانو سره . او نه وو ګمراه کړی مونږ مګر هم دغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ) پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هیڅوک) او نه کوم دوست مخلص (چه ځمونږ په دغه غم غمجن شی).

تفسیر : یعنی بتان او بت پرستان او ابلیس سره د هغو د لښکرو ګردو (تولو) پرمخی په دوزخ کښې غورځول کیږی، وروسته د دی ځای د رسیدلو ځخه دوی پخپلو منځونو کښې سره جګړې کوی او یو پر بل باندی به الزام او ملامتی اړوی او بالاخر ګرد (تول) به پر خپلو ګمراهیو اقرار او اعتراف کوی او وبه وائی چه «بیشکه له مونږ ځخه ډیره لویه ګناه او غلطی شوی ده چه تاسی بتانو یا نورو شیانو ته مو د خدائی حقوق او اختیارات درکړی وو. او له رب العالمین سره مو برابر کړی وئ! نو په دغه غته ګناه او لویه غلطی کښې د دغو لویو شیطانانو په ښوونه او ښویونه لویدلی یو او دغه بد کارونه دوی پر مونږ باندی کړی دی چه د هغو لامله (له وجی) مونږ په دغه غم او مصیبت کښې اخته شوی یو او نن ورځ مو نه بتان پکار راځی او نه شیطان په مدد رارسیږی ځکه چه هغوی پخپله د دوزخ په لمبو کښې غوتې وهی. اوس مونږ دومره یو یار یا مددګار هم نه لرو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې ځمونږ شفاعت وکړی یا د دغه غم او مصیبت او اړی (محتاجی) په وقت کښې له مونږ سره لږ زړه سوی او خوا خوږی او د همدردئ اظهار وکړی».

رښتیاء ده چه ﴿ ٱلۡأَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذِۢ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلۡمُتَّقِينَ ﴾ (د زخرف (٦) رکوع ٦٧ آیت (٢٥) جزء).

فَلَوۡ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٠٢﴾

پس (کاشکی) که وی مونږ ته یو کرت (بیرته ورتګ دنیا ته) پس شوی به وو مونږ له مؤمنانو .

تفسیر : یعنی که یو ځلی مونږ ته داسی یوه موقع راکړه شی چه بیرته دنیا ته ورشو نو دا ځلی به مونږ له ډیرو کلکو او مضبوطو ایماندارانو ځخه کیږو. لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وی: ﴿ وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴾ جزء ٧ (د الانعام (٣) رکوع) ٢٨ آیت .

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

بیشکه چه په دغه (قصه د ابراهیم کښې) خامخا لوی حجت (نښه د قدرت او عبرت) دی (عقلاؤ ته) او نه وو اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعني په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کښې د توحید او د نورو حسنه ؤ خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولی شوی ده مگر له الله نه منکر خلق ئې کله مني.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ
أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾

او بیشکه رب ستا هم هغه غالب قوی دی «په انفاذ د احکامو» ډیر رحم والا «په انعام د اجر ؤ ثواب سره» نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته کله چه وویل دوی ته ورور د دوی نوح چه آیا نه ویرېږئ تاسی (له عذابه د الله نه په شرک خپل) بیشکه چه زه تاسی ته رسول یم امانتگر پس وویرېږئ تاسی له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه ؤ امورو کښې).

تفسیر : یعني په نهایت صدق او امانت د الله تعالیٰ پیغام بی له تزئیده او تنقیصه دررسوم لهٰذا پر تاسی واجب دی چه دغه د الله تعالیٰ پیغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالیٰ له عذاب څخه وویرېږئ!.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾
قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

او نه غواړم زه له تاسی نه په دغه تبلیغ باندی هیڅ اجر (عوض. بدل)، نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. پس وویرېږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ

امورو کښې) یعنی د بې غرضه او بې لوټه سرې خبره لازمه ده چه ومنله شي!. نو ووېل (کفارو) آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چه متابعت کړی دی د تا رذیلانو خوارانو (په ایمان راوړو په تا)

تفسیر : یعنی لږ څه شکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونی دپاره له تا سره یو ځای شوی دی کله چه ستا اتباع داسې خلق نه دی چه په لوړو (اوچتو) کارونو کښې لاس ووهی نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه څرګندیږی (ښکاره کیږی). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راکولی چه له دغو ښکتو خلقو سره کینو. یا له دوی سره څنګ په څنګ چیرې لاړ شو. ړومبی خو تاسی دوی له خپله مجلسه څخه لرې کړئ! بیا نو له مونږه سره خبره وکړئ!.

قَالَ وَمَا عِلۡمِي بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنۡ حِسَابُهُمۡ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّيۖ لَوۡ تَشۡعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١١٤﴾

ووېل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چه دی دوی چه ئې کوی. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکی) ځما دی که تاسو پوهیږئ (په غیبو). او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر : یعنی د دوی صدق او ایمان ځما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصی مشروعهؤ کارونو سره ځما څه کار او غرض دی د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالیٰ کوی باقی زه ستاسی له خاطره غریب او ناداره ایمانداران له خپله ځانه نشم لرې کولی.

إِنۡ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴿١١٥﴾

نه یم زه مګر ویروونکی ښکاره (یم کفارو ته له جحیم نه).

تفسیر : یعنی ځما فریضه دا ده چه تاسی خبردار کرم. او دغه وظیفه می اداء کړی ده ستاسی د دغو چتی (بیکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دی.

قَالُواْ لَئِن لَّمۡ تَنتَهِ يَٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمَرۡجُومِينَ ﴿١١٦﴾

وويل (كفارو) چه خامخا كه وانه وښتي (له دغو ويناؤ څخه) اى نوحه خامخا شي به ته هرومرو (خامخا) له ويشتل شويو (په تيږو (ګټو) يا په كنځلو).

تفسير : يعني بس كړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه كنوه! كه ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلې نو خبردار اوسه چه ځمونږ له لوري به په ګټو سره ويشتل كيږې.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ
الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

وويل «نوح» اى ربه ځما بيشكه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حكم فيصله وفرمايه په منځ ځما او د دوى كښې په يو ډول (طريقه) حكم (او فيصله سره) او نجات راكړه ماته او هغه چاته چه له ماسره دي له مؤمنانو (د منكرانو له شامته) پس نجات وركړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چه له دغه (نوح) سره ؤ په (هغې) بيړى كښې چه ډكه وه (له ذوى الارواحو څخه) بيا غرق كړې مونږ وروسته له (نجاته د بيړى د نوح) نور (قوم د نوح) بيشكه په دغه (صبر او غرق كښې) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت) او نه ؤ زياتره د دوى مؤمنان. او بيشكه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډير رحم والا دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : د دغې قصې تفصيل پخوا له دې نه په څو ځايونو كښې تير شوى دى لنډه ئې دا چه نوح عليه السلام وويل اى ربه ځما بيشكه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حكم او فيصله وكړه په منځ ځما او د دوى كښې په يوه ډول (طريقه) حكم او فيصله سره يعني ځما او د دوى په منځ كښې عملي فيصله وفرمايه. اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چه ګوندى دوى به سمه لياره راشي او ځما خبره به ومني نو نجات او ژغورنه (خلاصى) راكړه ماته او هغه چاته چه

له ماسره دی له مؤمنانو یعنی ما او ځما ملګری له دوی ځنی بیل کړه ! او بیا د دوی بیړی دوبه کړه !.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۲۳﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۲۴﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۲۵﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۲٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۲۷﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً
تَعْبَثُونَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿۱۲۹﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ عادیانو رسولانو ته کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی هود چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه یم تاسی ته رسول امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی نه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا جوړوئ تاسی پر هر هسک (اوچت) ځای (لویه لیاره) نښه هسکه (اوچته) (چه پکښی کینئ او) عبثیات کوئ (او ملندی ووهئ پر عابرینو) او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات بنائی چه تاسی به تل اوسیږئ (په دنیا کښی).

تفسیر : دغه خلق د دی خبری دیر شوقیان ؤ چه دیر هسکی (اوچتی) مناری «ځلی» جوړ کړی که له هغه ځنی بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشی خو تش نوم به ئی کیږی او د خپلی هستوګنی مانی به ئی هم مکلفی کلکی او مضبوطی جوړولی او خامخا به ئی خپل اموال پری ضائع کول او د هغه په هره برخه او څانګه کښی به ئی لوی مهارت او کاریګری څرګندوله (ښکاره کوله) ګواکی دوی به داسی ګڼل چه دغه مانی او دغه یادګارونه او یادونی به تل ترتله همیشه باقی پاتی وی او له سره به نه ورانیږی لیکن نن وګورئ چه د دنیا په مخ کښی د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتی.

وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿۱۳۰﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۳۱﴾

او کله چه لاس اچوئ تاسی چاته منګلی لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی)

تفسیر : یعنی تاسی پخپل ظلم، ستم، او تیری سره تر لاس لاندی کمزوران مه تنګ او خفه کوئ ګواکی د انصاف نرمی، پستوالی او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چه د الله تعالیٰ ضعیف مخلوق مو د ظلم جبر او تعدی مورد ګرځولی دی. راشئ! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او له ظلم تکبر او لوئ څخه لاس واخلئ! او ځما دغه خبره ومنئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِيٓ أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّيٓ
أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

او وویریږئ تاسی له هغه (الله) چه احسان مددګاری ئی کړی ده له تاسی سره په هغه څیز چه پوهیږی پری مددګاری احسان ئی فرمایلی دی پر تاسی په (اعطاء د) مواشیو او ځامنو او باغونو او چینو. بیشکه چه ویریږم زه پر تاسی له عذابه د ورځی دیری لوئی (د قیامت چه دیر لوی دی عذاب ئی که مخالفت وکړئ تاسی له مانه په شرعیهؤ امورو کښی).

تفسیر : یعنی تاسی خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ! چه بالاخر دغه سازسامان وسائل تاسی ته چا درکړی دی؟ آیا د هغه حقیقی منعم څه حق ستاسی په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسی پخپلو دغو شرارتونو او سرکشیو کښی دوام وکړئ نو زه اندیښنه کوم او ویریږم چه تاسی هم د پخوانیو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کښی اخته او لتاړ (برباد) نشئ! وګورئ ما خو تاسی ته پوره پند او نصیحت درکړی دی اوس تاسی خپلی آخری خاتمی او انجام ته په ښه فکر او غور سره وګورئ!.

قَالُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ ٱلْوَٰعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا خُلُقُ
ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

وویل (عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندی آیا پند راکړی (ته

مونږ ته) یا که نه ئې ته له پند راکوونکیو. نه دی دغه (موت او حیات یا وعظ او نصیحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانیو (خلقو) او نه یو مونږه چه په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو)

تفسیر : یعنی عادیانو هود علیه السلام ته وویل چه د تا پند او نصیحت بیکاره دی د دغو جادو (کودو) زور پر مونږ باندی نه چلیږی. دغه عادت له قدیم راهسی جاری دی چه ځینی خلق خپل ځان نبی جوړوی. او خلق له عذابونو څخه ویروی او دغه د مړ کیدلو او ژوندی کیدلو د قصی سلسله هم له پخوا راهسی دوام لری نو مونږ له دغو خبرو او اترو څخه بیخی نه متأثر کیږو او پر هم هغه دود (دستور) او طریقه چه ځمونږ پلرونه او نیکه‌ګان تللی دی مونږ هم ځو او له هغه څخه هیڅکله لری کیدونکی نه یو او نه د عذاب د ویرولو او ډارولو څخه ویریږو. او نه ځمونږ پر زړه دغه څه اثر غورځولی شی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تکذیب وکړ (عادیانو) د دغه (هود په دغه عذاب) پس هلاک کړل مونږ دغو (عادیانو) لره بیشکه په دغه (اهلاک د عادیانو کښې) خامخا لویه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زیاتره دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : پس هلاک کړل مونږ عادیان یعنی سخته سیلی او شدید باد ئې ورولیږه دغه قصه پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت او نورو ځایونو کښې هم مفصله تیره شوی ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا

امِنِيْنَ ﴿۱۴۶﴾ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۱۴۷﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيْمٌ ﴿۱۴۸﴾
وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا فٰرِهِيْنَ ﴿۱۴۹﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۵۰﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ ثمودیانو رسولانو ته. کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی صالح چه آیا نه ویرېږئ تاسی (له عذاب د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه تاسی ته رسول یم امانتگر نو وویرېږئ تاسی له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ أجر (بدل عوض) او نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا پری به ښودل شئ تاسی (بلکه پری به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) کښی (چه په دی دنیا کښی تاسی ته حاصل دی) په امان (له آفاتو) په باغونو کښی او (په) چینو (کښی) او په کښتونو (فصلونو) (کښی) او (په) خرماگانو چه میوه (وړی، شگوفه) د هغو لطیفه پسته وی او کینئ (جوړوئ) تاسی له غرونو څخه (په غرونو کښی) کورونه په دغه حال کښی چه ماهران یئ په دغه مکلف توړلو سره نو وویرېږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت ؤکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤامورو کښی).

تفسیر : یعنی آیا څه خیال لرئ چه تل به په هم دغه عیش، عشرت، باغ، بهار، آرامی او هوسائی (راحت) کښی خوندونه او مزی کوئ؟ او غرونه به توړئ او د هغو په مکلفو او تینگو او مأمونو او مصئونو کورونو کښی به کینئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ یا دغه کلکی مضبوطی او ساتلی خونی (کورونه) به تاسی ته د الله تعالیٰ د عذابه نجات درکړئ؟. دغه چتی (بیکاره) اندیښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!. او له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ؟ او ځما خبره ومنئ!. چه زه ستاسی د ښیگڼی (فائدی) او نیکئ دپاره خبری کوم.

وَلَا تُطِيْعُوْٓا اَمْرَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿۱۵۱﴾ الَّذِيْنَ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ﴿۱۵۲﴾

او مه منئ تاسی امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تیریدونکیو کفارو) هغه مسرفان چه فساد کوی دوی په ځمکه (د حجر کښی په ظلم او کفر سره) او نه کوی اصلاح (د کار خپل چه عبادت وکړی او له فساده

ځان وساتی).

تفسیر : دغه ئې عوامو ته فرمائلي دي چه تاسي په دغو لويو مفسدانو پسی مه ځئ! او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ! ځکه چه هغوی خو په ځمکه کښې د خرابی خوروونکی دی. اصلاح کوونکی او نيک صلاح ورکوونکی سری نه دی.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وويل (ثموديانو) بيشکه هم دا خبره ده چه ته له هغو (کسانو څخه ئې چه) ډير سحر پرې کړی شوی وی (او له ډيره سحره مغلوب العقل ګرځيدلی وې). نه ئې ته مګر يو بشر (انسان) ئې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که ئې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوی کښې).

تفسير : يعني له مونږ ځنې کومه يوه خبره په تا کښې زائده شته چه ته په مونږ کښې نبی ګرځيدلی يې معلوميږی چه پر تا باندی چا جادو او کوډی کړی دی چه د هغو په اثر ستا عقل زايل او بې هوشه شوی يې (العياذ بالله) ته نه ئې مګر يو سری ئې ځمونږ په شان نو څه سبب دی چه ته پيغمبر شوی او مونږ نه شوو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ يې او په رښتياء سره ته نبي يې او له مونږ ځنې ته ممتازه درجه لرې. نو د الله تعالیٰ له طرفه مونږ ته داسې يوه معجزه راوښيه چه مونږ د هغې په ليدلو سره ستا نبوت ومنو. بيا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چه له دغه غره د دغې غټې تيږی (ګټې) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه چه پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي. حضرت صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالیٰ په خپل کامله قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښووله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وويل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوت ځما په غوښتنه د تاسی) دی ته

برخه (د اوبو) ده او تاسي ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه
رسوئ تاسي دی (اوښې) ته هيڅ ضرر (که نه) پس ونيسی به تاسی لره
عذاب د ورځې لوئې د قيامت چه لوی دی عذاب ئې).

تفسير : حضرت شاه صاحب ليکی : ـ «اوښه پيدا شوی وه له تيږی (ګټی) څخه د الله تعالیٰ په قدرت او د حضرت صالح عليه السلام په دعاء سره او سر خوشي (ازاده) به ګرځيده. په هره صحرا او بيديا کښې چه دغه اوښه څر ته تله. يا هر تالاو او دند ته به چه د اوبو څښلو دپاره تله نور ګرد (تول) حيوانات به ترې تښتيدل او پټيدل. بالاخر ئې داسې سره وټاکله (مقرر کړه) چه يوه ورځ دی دغه اوښه اوبو ته لاړه شي او په بله ورځ دی نور مواشي اوبو څښلو ته لاړ شي. او دوی ته وويل شول چه لاس مه وروړئ تاسی دی اوښې ته په بدی سره که نه پس ونيسی تاسي لره عذاب د يوی لوئی ورځې يعنی دغی اوښی ته په بدی مه وروراندی کيږئ که نه لوی عذاب به دربانندی نازل شی.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمی مره کړه (ثمودیانو) دغه اوښه پس صبا ته وګرځيدل نادمان پښيمانه (په زخمی کولو د اوښی) پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول) بيشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثمودیانو کښی) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زياتره د دوی مؤمنان او بيشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډير رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير : د يوی بدکاری ښځې کره ډير مواشي ؤ. نو دا د هغو په څرولو او اوبو کولو کښی د هغی اوښی لامله (له وجی) په زيات تکليف کښی وه. بالاخره يو خپل يار ئې ولمساوه چه د دغی اوښی پښی پری کړی له دغو پری کولو څخه دری ورځی وروسته عذاب پر دوی نازل شو (موضح القرآن) دغه قصه پخوا له دی نه مفصله ليکلی شوی ده.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٦٣﴾ وَمَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ
اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦٤﴾ اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦٥﴾
وَتَذَرُوْنَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ ۭ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ ﴿١٦٦﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ قوم د لوط رسولانو ته. کله چه وویل دوی ته (نوعی) ورور د دوی لوط آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتگر نو وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیهؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبلیغ) باندی هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا راتگ کوئ تاسی (په لواطت کولو) نارینهؤ ته له خلقو او پریږدئ تاسی هغه چه پیدا کړی دی تاسی ته رب ستاسی له ښځو ستاسی، بلکه تاسی چه یئ یو قوم یئ له حده تیریدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسیر : یعنی په گرد (تول) جهان کښی یواځی نارینه ستاسی د شهوت بهولو دپاره پاتی ؤ. یا په توله دنیا کښی یواځی هم دا تاسی پر دغه شنیع فعل مرتکب کیږئ چه د دغه خلاف‌الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندی وتلی یئ!.

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِيْنَ ﴿١٦٧﴾

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتی (چپ نشوی له دغو خبرو څخه) ای لوطه ! نو خامخا شی به ته هرومرو (خامخا) له ایستل شویو (له دغه ښاره یعنی وبه دی شړو له دی ځایه).

تفسیر : یعنی ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پرېږده! که ته پخپلو دغو غږیدلو سره خامخا مونږ په تنگوی! نو تا به له دغه کلی څخه د باندی وشړو.

قَالَ اِنِّيْ لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِيْنَ ﴿١٦٨﴾

وویل (لوط) بیشکه زه له دی (بد) عمل ستاسی سره له بغض لرونکیو یم. (او

ترې بې زاره یم).

تفسیر : نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم. او له نصیحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کېږم،
کله چه لوط علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس شو، نو داسې دعاء ئې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۶۹﴾

ای ربه ځما نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چه دغه (قوم) ئې کوی .

تفسیر : یعنې د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿۱۷۰﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿۱۷۱﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته او اهل د ده تولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) یوې بوډۍ ښځې ته چه په (جمله) د باقې پاتې کیدونکیو (په عذاب) کښې وه .

تفسیر : دغه بوډۍ د ده ښځه وه چه له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه نو کله چه د الله تعالیٰ عذاب نازل شو دا هم له هغو سره یو ځای هلاکه او تباه شوه .

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۱۷۲﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿۱۷۳﴾

بیا هلاک کړل مونږ هغه نور. او مو وراوه پر دوی باندې باران (د کانو) پس بد باران د ویرول شویو (باران د دوی) ؤ.

تفسیر : یعنې د هغوی کلې له پلوه (طرفه) پر بل مخ واړول شول او له آسمانه پرې کاڼی ووورول شول چه بالاخر د یوې غونډۍ په شان واوښتل د دوی مفصله قصه هم په «الاعراف» او هم په نورو ځایونو کښې لیکلی شوې ده .

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾
كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کښې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زیاتره د دوی مومنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) نسبت د دروغو کړی ؤ صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر : ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی چه «اصحاب الایکه» هم هغه د مدین قوم دی «ایکه» یوه ونه وه چه دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه نو په هم دغه مناسبت دوی ته «اصحاب الایکه» وائی او د هم دغه په سبب ئی شعیب علیه السلام ته د دوی د «اخوهم» سره تعبیر ونه فرمایه. ځکه چه د انبیاؤ اخوت به محض پر قومی او نسبی تعلقاتو مبنی ؤ که «مدین» ئی فرمایلی وی نو بیا د «اخوهم» ویل موزون ؤ. «اصحاب الایکه» ئی فرمایلی په یو مذهبی نسبت سره ئی ذکر وکړو نو په دغه حیثیت اخوهم فرمایل د حضرت شعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه ؤ. په هر حال «مدین» او «اصحاب الایکه» یو قوم دی. او حضرت شعیب علیه السلام د هم دغه قوم په طرف مبعوث شوی دی پخوا له دی نه هم د ده په متعلق څه بحث تیر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾
وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ
وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

کله چه وویل دوی ته شعیب چه آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیهؤ امورو کښې) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر

دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالميانو دی. پوره ورکوئ تاسی پيمانه (کله چه چاته غله پيمانه کوئ) او مه کيږئ له کمو ورکوونکيو (د پيمانی) نه او تول کوئ تاسی په تله برابره سره (او هيڅ کمی په هيڅ شان شی کښی مه کوئ!).

تفسير : يعنی په معاملاتو کښی خيانت او بی انصافی مه کوئ! هم هغسی چه د اخيستلو په وقت کښی ئی پوره اخلئ. او په هم هغه شان سره ئی تلئ او پيمانه کوئ! نو د ورکولو په وقت کښی ئی هم پوره تلئ او پيمانه کوئ!.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۸۳﴾

او مه کموئ تاسی خلقو ته څيزونه د دوی (او په هيڅ څيز کښی د دوی حقوق مه ستنوئ! (منع کوئ) او مه ګرځئ تاسی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی اوسئ.

تفسير : يعنی په ملک کښی داړه مه اچوئ! او د خلقو حقوق مه تلف کوئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۸۴﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾
وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾

او وويريږئ له هم هغه (الله) څخه چه پيدا کړی ئی يئ تاسی او خلق پرومبنی وويل (اصحٰب الايکه) بيشکه هم دا خبره ده چه ته له سحر کړو شويو نه ئی (چه له ډيره سحره دی عقل مغلوب شوی دی) او نه ئی ته مګر يو بشر انسان په شان ځمونږ او بيشکه شان دا دی چه مونږ ګمان کوو پر تا چه خامخا (ته ئی) له (جمله) د دروغجنانو (په دغه دعوی خپله کښی)

تفسير : يعنی د نبوت په دعوی کښی او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو کښی.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۱۸۷﴾

پس راوغورځوه پر مونږ يوه ټوټه له آسمانه که ئې ته له صادقانو رښتينو (په دغه دعوى خپله کښې).

تفسير : يعني که ته اى شعيبه! صادق او رښتين ئې نو د آسمان يا د وريځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندى نه غورځوې! او نه مو پرې وژنې!؟.

قَالَ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٨٨﴾

وويل (شعيب) رب ځما ښه عالم دى په هغو کارونو چه تاسى ئې کوئ (نو جزاء به درکړى په هغو).

تفسير : يعني دغه خبره خو يواځې الله تعالىٰ ته ښه معلومه ده چه پر کوم جرم باندى به په کوم وقت او څومره سزا ورکړى شى؟ د عذاب نزول ځما کار نه دى. ځما کار يواځې دعوت تبليغ او ويښول دى چه دغه مې انجام ته رسولى دى.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمۡ عَذَابُ يَوۡمِ ٱلظُّلَّةِۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شعيب) ته نو ونيول دوى عذاب د ورځې د سيورى بيشکه چه دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډيرې لوئې (چه ډير لوى دى عذاب ئې).

تفسير : د سايوان په شان داسى وريځ راغله چه له هغه څخه اور اوريده، د لاندى په ځمکه کښې سخته زلزله شوه او يو سخت ويروونکى غږ او کريکه هم پورته شوه او په دى ترتيب ګرد (ټول) قوم تباه شو. دغه قصه پخوا له دى نه هم مفصله تيره شوى ده. هلته دى بيا په هغو تفاسيرو يو نظر وغورځاوه شى!.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَأٓيَةًۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ
لَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ
ٱلرُّوحُ ٱلۡأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلۡبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بیشکه چه په دغه (عذاب د صاحبانو د څنګل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ اکثر د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) او بیشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلی قصی نه دی) نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنی راوړی دی دا قرآن جبریل الامین) پر زړه ستا دپاره د دی چه شی ته له ویروونکیو (خلقو له عذابه د الله)

تفسیر : د سورت په ابتداء کښې د لوی قرآن ذکر ؤ او د ده پر تکذیب انذار ورکړی شوی ؤ په منځ کښې د حق د مکذبینو واقعات بیان شول. له دی ځایه بیا د هم هغه سابق مضمون طرف ته عود کړی شوی دی یعنی لوی قرآن کریم هغه مبارک او عظیم الشان کتاب دی چه رب العالمین نازل کړی دی او د جبریل امین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لیږلی شوی دی. هم دغه پاک زړه ؤ چه د الله تعالیٰ په علم کښې د دغه درونډ امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لائق ؤ. لکه چه قرآنی وحی راغله او سم ستا په زړه کښې ئې ځای ونیو. تا هغه ګردی (تولی) د خپل زړه په غوږونو سره واوریدی او پری وپوهیدی او محفوظی دی پکښې وساتلی. ښائی د «علیٰ قلبک» په لفظ کښې دغه ته هم اشاره وی چه د وحی نزول داسی دوه کیفیتونه درلودل (لرل) چه په صحیحه ؤ احادیثو کښې وارد شوی دی. یعنی کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله او کله به پرښتی مخامخ راتللی او د انسان په شان به ئې بالمشافه خبری کولی په دغو کښې به د قرآن وحی اغلباً په ړومبنی کیفیت سره راتله. ځکه چه په دواړو حالتونو کښې د محققینو په نزد فرق دغه ؤ چه په ړومبنی حالت کښې نبی له بشریت څخه منخلع کیده او د ملکیت په طرف به ته. ګواکی په دغه وقت کښې جسدانیه آلات بالکل معطل کیدل او یوازې له روحی قوتونو او قلبی حواسو او باطنی مشاعرو څخه به ئې کار اخیست. او د زړه په غوږونو سره به ئې د الله تعالیٰ وحی آوریده او د زړه په سترګو به ئې پرښته لیده او په خپل زړه کښې به ئې د الله تعالیٰ په قوتونو سره د هغو علومو تلقی کوله. او محفوظ به ئې ساتل. په خلاف د بل حالت چه په هغه کښې به په هم دغو ظاهری سترګو پرښتی ته کتل. او په هم دغو ظاهری غوږونو سره به ئې د هغی غږ آوریده هم دغه وجه ده چه د وحی د ړومبنی قسم په نسبت په احادیثو کښې فرمایلی شوی دی چه: «هو اشد علیّ: هغه پر ما باندی سخته درنه وی.» ځکه چه په هغی کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د بشریت له وضعیته د ملکیت په طرف صعود او ترقی کوله والله اعلم.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربی ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل امین پر زړه ستا).

تفسیر : یعني په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربي ژبه کښی ئی نازل کړ. له دی ځایه معلومیږی چه له «علیٰ قلبک» څخه دغه مراد نه دی چه یواځی قرآنی مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوی دی او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه په خپلو الفاظو سره اداء فرمایلی دی بلکه الفاظ او معانی ګرد (ټول) سره یو ځای د ربانی وحی په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوی دی.

وَإِنَّهُۥ لَفِى زُبُرِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

او بیشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د پړومبنیو کښی (هم لیکلی دی).

تفسیر : یعني د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکی خبر په پخوانیو آسمانی کتابونو کښی موجود دی، پخوانیو انبیاؤ پرله پسی دغه پخوا ویل او زیری ئی کړی دی لکه چه سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلاتو لا تر اوسه هم د داسی پخوا ویلو یوه ذخیره موندله کیږی او داسی هم مطلب کیدی شی چه د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالاً یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کښی موندل کیږی خصوصاً توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چه په هغو کښی ټول سماویه کتابونه او ګرد (ټول) انبیاء او مرسلین علیهم الصلوٰة والسلام متفق او متحد دی.

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ ءَايَةً أَن يَعْلَمَهُۥ عُلَمَٰٓؤُا۟ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٩٧﴾

آیا نه ده دغو (کفارو) ته دلیل (په حقانیت د قرآن دا خبره) چه پوهیږی پر دغه (قرآن) عالمان د بنی اسرآئیلو (او یقین پری کوی بلکه لوی حجت دی).

تفسیر : یعني د بنی اسرآئیلو علماء ښه پوهیږی چه دا هم هغه کتاب او رسول الله دی چه د هغه اطلاع په پخوانیو آسمانی صحیفو کښی ورکړی شوی وه لکه د هغوی څخه ځینو علانیه او ځینو پخپلو مخصوصو مجالسو کښی د دغه حق امر اقرار کړی دی او ځینی انصاف خوښوونکی د هم دغه علم په بناء مسلمان شوی هم دی لکه حضرت عبد الله بن سلام او نور. الغرض د یوه

منصف فهيم دپاره چه د هغه زړه د حق طالب وی او له الله تعالیٰ څخه هم ویرېږی په دغه څيز کښې لوی دليل د قدرت او عبرت شته چه د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کښې د دغه عظيم الشان قرآن په حقانيت پوهيږی. اگر که د ځينو عللو او عواملو لامله (له وجی) په ځينو اوقاتو کښې د هغه په اعلام او اقرار سره جرائت نشی کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۹۹﴾

او که نازل کړی وی مونږ دغه قرآن پر ځينو عجميانو باندی پس لوستلی وی (ځينو عجميانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفارو) نو نه به ؤ دوی پر ده باندی ايمان راوړونکی.

تفسير : يعنی تاسی خو د عربو د فصحاؤ څخه يئ ممکن دی د معظمی مکی مشرکان داسی ووائی چه دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وی حال دا چه دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسيدلی دی چه د هغه مثل ټول انسانان او پيريان هم نشی جوړولی او راوړلی خو بيا هم د ويلو دپاره دغسی يو احتمال پيدا کولی شی ليکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختی حال دا دی چه فرض ئی کړئ که دغه قرآن پر کوم غير فصيح عرب يا داسی عجمی انسان باندی نازليدی چه پر يوه حرف عربی ويلو هم قادر نه وی بلکه په فرض محال سره پر کوم لايعقل حيوان نازليده خو بيا هم دغه خلق د هغه منونکی نه ؤ په دغه وقت کښې به ئی څه نور احتمالات پيدا کول. حضرت شاه صاحب ليکی: «کافرانو به ويل چه قرآن په عربی ژبه راغلی دی او د دغه نبی ژبه هم عربی ده کيږی چه ده پخپله دغه جوړ کړی وی که پر کوم غيری ژبی والا دغه عربی قرآن نازليده نو مونږ به يقين کاوه الله وفرمايل چه د دغو د مکرونو او فريبونو خاوندانو زړه او ضمير هيڅکله پر يوه خبره باندی ټينګ نه دريږی په دغه تقدير به بيا دوی څه نه څه شبهه او اعتراض وارداوه چه بل څوک ئی ورزده کوی (موضح القرآن) لکه چه ننه ايستلی دی مونږ تکذيب د قرآن لره په قرآن عجمی

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِىْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۲۰۱﴾ فَيَاْتِيَهُمْ
بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾ فَيَقُوْلُوْا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

هم داسی ننه ايستلی دی مونږ دا (تکذيب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قرأت د نبی عربی سره) نه راوړی دوی ايمان په دی (قرآن) تر هغه پوری چه

وويني دوی عذاب دردناک پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه پوهیږي. پس وائي به دوی آیا یو مونږ چه انتظار راته کاوه شي (چه ایمان راوړو نو وبه ویل شي ورته چه نه)

تفسیر : شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د «سلکناه» ترجمه داسي کړی ده «هم داسي ننه ایستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کښي الخ» یعني هغه انسان چه پر جرائمو او ګناهونو عادي شي او خپلي ګردي (تولي) قواوی په شرارت او سرکشي لګوی نو الله تعالیٰ هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګي) ور سستوی او د ده په زړه کښي د انکار او تکذیب اثر ته ځای ورکوی دغه تقریر د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمي سره سم وشو. لیکن ډیر مفسرین د «سلکناه» ضمیر د قرآن په طرف اړوی یعني قرآن مو په دی ډول (طریقه) سره د مجرمانو په زړونو کښي ورداخل کړی دی چه دوی په خپلو زړونو کښي ښه پوهیږي چه دغه له سره د بشر کلام نشي کیدی خو بیا له ضده او عناده ایمان نه راوړي او در ګرده (توله) تکذیب کوی تر هغه پوري چه په دنیا یا آخرت کښي دردناک عذاب پخپلو سترګو سره وويني نو هلته به ئي ومني چه بیشکه نبي رښتین ؤ. او هغه کتاب چه له خپله ځانه سره ئي راوړی ؤ هم رښتیا ؤ. مګر د دغه وقت دا منل به ئي هیڅ په درد نه خوري او څه نفع به نه وررسوی او کوم وقت چه دی د الله تعالیٰ په عذاب یو ناڅاپه اخته شي په دغه وقت کښي به داسي ووائي آیا مونږ ته به د لږ څه مدت دپاره مهلت راکړ شي څو مونږ په هغه کښي خپل اعمال ښه کړو؟ او د انبیاؤ په اتباع کښي زیار (کوشش) وکړو؟ دوی به په دنیا کښي عذاب ژر غوښت اوس چه ورته عذاب ژر رسیدلی دی نو مهلت غواړي.

ویل به کفارو چه دغه موعوده عذاب به کله وی نو الله تعالیٰ داسي فرمائي چه:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آیا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کښي دوی جلتي کوی؟. آیا پس ويني ته خبر راکړه ماته که چیری نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حیات سره) بیا راشي دوی ته هغه (عذاب) چه ؤ دوی چه وعده ئي کړی شوی وه (له دوی سره) نو نه دفع کوی له دوی نه عذاب هغه شي چه وو دوی چه نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندي).

تفسیر : یعني سره د دومره مهلت او ډیل چه پخوا له دی نه دوی ته ورکړی شوی ؤ. هغه به ئي هم په هغه وقت کښي په کار نه ورځي. په دغه وقت کښي د دغو ډیرو کلونو مهلت کالعدم

وربنکاری او داسی به گنې چه په رښتیا سره دوی دیر ژر نیولی شوی دی: ﴿ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴾ (د النازعات ٢ رکوع ٤٦ آیت (٣٠) جزء).

وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هیڅ کلی (ښار) مګر چه ؤ هغه کلی او ښار ته ویروونکی (له عذاب د الله نه) دپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کښی).

تفسیر : یعنی د کوم یو قوم د ژوندون خادر هم داسی نه دی تول کړی شوی بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافی مهلت ورته ورکړی شوی دی. او ویښوونکی او ویرروونکی هښیار کوونکی نبی ورلیږلی شوی دی څو خلق په غفلت کښی پاتی نه شي. کله چه هغوی په هیڅ دول (طریقه) د انبیاؤ خبرو ته غوږ نه دی نیولی نو وروسته له هغه ګرد (تول) سره تباه او برباد کړی شوی دی. (العیاذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شیطانانو او نه ښائیږی دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لری (شیطانان د راوړلو د قرآن).

تفسیر : په منځ کښی ئی د مکذبینو احوال بیان وفرمایه او بیا د هم هغه اصلی مضمون د تکمیل او تتمیم په طرف کلام اوښتی دی چه: ﴿ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴾ دی. یعنی دغه کتاب د الله تعالیٰ له جانبه جبریل امین راوړی دی. د شیاطینو راوړی شوی نه دی. آیا دغه خبره شیاطینو ته کله ممکنه ده چه د داسی کتاب یو توری هم هغوی وویلی شي؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خوړولو څخه بل څه کار نه لری. او دغه کتاب له اوله تر آخره پوری له رشد او صلاح او د هدایت له نوره ډک دی چه د دی تعلیم په اثر داسی یو مقدس جمعیت تیار شوی دی چه هغوی په شان د ځمکی پر مخ تر آسمان لاندی ما سواء له انبیاؤ الله څخه بل کوم متقی، صادق، موحد، خائف من الله جمعیت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هیڅ یوه رابطه او مناسبت د شیطانی طبائعو سره نه لری او نه شیطان د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه دغسی یو عظیم الشان متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی. ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة ـ (د الحشر ٣ رکوع ٢١ آیت (٢٨) جزء)

په روایاتو کښې راغلي دي چه ځینو مشرکانو به داسي خیال کاوه چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ځینې پیریان راځي او دغه قرآن ورښیي په «صحیح بخاري شریف» کښې راغلي دي چه یو ځلي د وحي په نزول کښې لږ څه معطلي او ځند (ایسارتیا) واقع شو. نو یوی ښځي رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وویل چه «نعوذ بالله»: ستا شیطان ته پریښودی! نو په دغو آیاتونو کښې د هم دغو خیالاتو تردید دی.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

بیشکه دغه شیطانان له اوریدلو (د کلام د پرښتو) خامخا برطرف منع کړی شوي دي.

تفسیر : یعني د قرآن د نزول په وقت کښې د هغه د حفاظت دپاره داسي زوروري غیبي پیرې درولي شوي دي چه شیاطین له سره هغه ته نشي ورنژدې کیدې. او نه یو توری ئې له لیاری تښتولی شي کما قال الله تعالیٰ: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا﴾ جزء ۲۹ (د الجن (۱) رکوع) ۹ آیت ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ د الجن ۲ رکوع ۲۷ آیت ۲۹ جزء) ﴿لَّا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حٰم السجده (٥) رکوع ٤٢ آیت ٢٤ جزء).

تنبیه : د شیاطینو د غیبي خبرو د آوریدلو دپاره د کوښش کولو او د دوی ناکام پاتي کیدلو په متعلق د حجر د سورت په شروع کښې مفصل کلام کړی شوی دی هلته دی هغه ولوست شي.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم او که دی داسي وکړه) پس شي به ته له عذاب ورکړ شویو. او ویروه ته (له عذابه ای محمده! هغه) خپلوان د تا چه ډیر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (یعني نرمي وکړه) هغه چاته چه متابعت ئې کړی دی ستا له مومنانو نه. پس که نافرماني وکړي (دغه خپلوان دي له تانه) پس ووایه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه بیزاره یم له هغه (شرک او معاصي) چه کوئ ئې تاسي.

تفسیر : دغه ئې فرمائلي دي محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته او اوروللي ئې دي نورو ته يعنې كله چه دغه كتاب بلاشک او شبهه د الله تعالىٰ له جانبه نازل كړى شوى دي شيطان د يوى ذرې په اندازه هم پکښې مداخله نه ده كړى نو د قرآن پر تعليم تګ وكړه چه پكښې اصل الاصول توحيد دى. د شرک او كفر او تكذيب شيطانى لياره مه اختياروه كه نه د الله تعالىٰ له عذابه د نجات هيڅ لياره نشته ځينو مفسرينو دا خطاب عام كړى هر هغه چاته چه صلاحيت د مخاطبې د دې خطاب لرى.

يعنې له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبيه وركړئ چه په خير غوښتلو كښې د دوى حق مقدم دى برسيره په دې د انسانانو د صداقت او حقانيت امتحان او ازموينه هم د خپلو او اقاربو په معاملو كښې اخيست كيږى. حضرت شاه صاحب ليكي: «كله چه دغه آيت نازل شو رسول الله صلى الله عليه وسلم ګردو (تولو) قريشو ته په زوره واوروه عن تر عمى (ترور) او لور او اكا پورې ئې هم ورساوه چه د خپلو ځانونو دپاره فكر وكړى چه د الله تعالىٰ په حضور كښې تاسې مخامخ كيدونكي يئ او زه هلته ستاسې لپاره هيڅ شي نشم كولى. فرمائى الله تعالىٰ او شكته كړه وزر خپل يعنې نرمي وكړه هغه چاته چه متابعت ئې كړى دى ستا له مؤمنانو نه يعنې پر مؤمنانو شفقت او زړه سوى ولره! اعم له دې نه چه خپل وى يا پردى پس كه نافرماني وكړى دغه خپلوان دى له تانه پس ووايه اى محمده دوى ته بيشكه زه بيزاره له هغه كار د شرک او معاصى چه كوئ ئې تاسې يعنې هر څوک چه د پاک الله له حكمه مخالفت وكړى كه مو خپل يا پردى وى ترې بيلتون او بيزارى وفرمايه (موضح).

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾

او توكل وكړه (په ټولو مهماتو كښې) پر ښه قوى غالب (په انفاذ د احكامو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : يعنې نافرمانى كوونكي هر څوک چه وى او هومره چه وى ستا هيڅ نشى خرابولى له ګردو (ټولو) څخه بيزاره! او يوائځى پر پاک الله اعتماد او اطمينان ولره چه لوى زبردست ذات دى او د هيڅا هيڅ شي د ده په مقابل كښې نشى چليدى او رحم او مهرباني كوونكي هم دى لكه چه دى له خپلې مهربانى هر وقت پر تا د مهربانى نظر لرى او خپل رحمت او عنايت درباندې مبذولوى.

الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

هغه (الله) چه وینی تا کله چه پاڅیږی یواځی (دپاره د تهجد) او (هم وینی) گرځیدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کښی.

تفسیر : یعنی کله چه ته د تهجد دپاره پاڅیږی. او د متوسلینو خبر آخلی چه د الله تعالیٰ په یاد کښی شامل دی؟ که تری غافل؟ (موضح) یا کله چه ته د لمانځه دپاره دریږی او د جماعت په لمانځه کښی نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوی او د مقتدیانو حال احوال ته گوری. او ځینو له اسلافو څخه ویلی دی له ساجدینو څخه د محمد صلی الله علیه وسلم آباء مراد دی یعنی ستا رڼا د یوه نبی له صلبه د بل نبی تر صلبه پوری انتقال او بالاخر د نبی الله په صورت ستا موجودیت او مبعوثیت بلکه ځینو مفسرینو په دغه لفظ سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د والدینو پر ایمان استدلال کری دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾
تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه آوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه علم والا (په تولو احوالو). آیا خبر درکرم زه تاسی ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چه کوزیږی شیطانان (پر هغوی). (بیا پخپله الله فرمائی) کوزیږی (شیطانان) پر هر ډیر دروغجن کذاب ډیر گنهکار.

تفسیر : دلته بیا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبیه فرمائی یعنی د ساجدینو او تهجد کوونکیو داسی امام ته چه د الله تعالیٰ په معامله کښی د پردی او خپل پروا نه کوی او له گردی (تولی) دنیا څخه شکولی یواځی پر واحد الله باندی توکل او اعتماد لری آیا داسی ویل کیدی شی چه (معاذ الله) شیطان پری وحی راوړه؟. راځئ چه زه تاسی ته وښیم چه شیطانی وحی پر څه قسم خلقو نازلیږی؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندی راځی ځکه چه شیطانان له رښتینو او نیکو انسانانو څخه بیخی مرور او بیزاره او هغوی ته په بده سترگه گوری او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوښی او خوشالی کوی چه د ده له مرضی سره برابر وی. ښه له گردو (تولو) صادقانو څخه زیات صدیق او له گردو (تولو) نیکانو څخه زیات نیک او متقی انسان د شیطانی وحی سره څه نسبت لری؟ د رسول الله صلی الله علیه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالی اوصاف دی چه د صباوت له وقته د نبوت تر مدت پوری د ده گرد (تول) قوم هغه منلی دی او تسلیموی. تر دی چه «الصادق الامین» لقب د هم دغو له جانبه هم دوی ته ورکری شوی ؤ.

يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَٰذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

چه ږدی (دا شیطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دی. (یا غوږځوی شیطان خپلی اوریدلی شوی خبری له ملائکو کاهنانو ته چه افاک اثیم دی او زیاتره د دوی دروغجنان دی چه زیاتری خبری ئی دروغ دی).

تفسیر : یعنی شیاطین د یوه نه یوه جزئیهؤ غیبیه ؤ امورو د خبرو په متعلق کوم شیان له ورا د ښتیدلو په منځ کښی اوری په هغو کښی سل نوری خبری له خپله ځانه گدوی او بیا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوی دغه د دوی د وحی حقیقت دی. پر خلاف د دی د انبیاؤ وحی داسی منظمه او مرتبه محفوظه ده چه د هغی یو حرف یو حرکت هم نشی پاتی کیدی. ځینو د «یلقون السمع» معنی داسی اخیسته ده چه شیاطین د ملإ الاعلیٰ په طرف غوږ ږدی که کومه غیبی خبره یا غږ ئی غوږ ته ورسیږی یا دروغجنو گنهگارانو د شیطان خوا ته غوږونه نیولی وی که کومه خبره له هغوی څنی واوری او بیا ژر تر ژره ئی خوره کوی.

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُۥنَ ﴿٢٢٤﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوی د دوی ناپوهان (بی لیاری).

تفسیر : کافرانو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته استغفر الله کله کاهن، کله شاعر ویل نو دلته فرمائی چه د شاعری خبری محض تخیلات دی او له تحقیق سره بیخی تعلق نه لری نو ځکه په هغه خبره کښی ماسواء د مجالسو تودوالی او د خوښی او ساعت تیری او چرچی او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی حال دا چه د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صحبت په میمنت او د دغه قرآن په برکت په زرهاؤ سریو د نیکی او هدایت لیاری موندلی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِى كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾

آیا نه وینی ته چه بیشکه دوی په هری کندی او هری پندی د (خبری) کښی سرگردانه گرځی (او ښکته پکښی دوبیږی. او پروا نه کوی چه دا حق دی که باطل).

تفسير : يعني هر يو مضمون چه د دوی په لاس کښې ولويد نو دوی هغه پسې اوږدوی که د چا په تعريف او ستاينه (صفت) کښې ولګيدل نو هغه آسمان ته خيژوی او که د چا په مذمت کښې لګياء شول نو د ګردی (تولی) دنيا عيوب او مذمت په هغه کښې راتولوی. موجود معلوم ګرځوی او له معدوم څخه يو خورا (دير) دير ثابت او معلوم او موجود منظوموی الغرض دروغ، مبالغه، تخيل د دوی د کين لاس معمولي لوبی دی په هره صحراء او بيدياء کښې چه يو ځلی دوی سم شی بيا نو دوی بيرته مخ ګرځوونکی نه دی نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دی چه «اکذبه احسنه».

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿۲۲۶﴾

او بيشکه دغه (شاعران) وائی هغه چه نه ئی کوی دوی.

تفسير : يعني کله چه شاعر اشعار ولولی نو داسی در ښکاری چه د ده قائل به له «يما» او «توروايانا» څخه هم ښه ميره (بهادر) او زړه‌ور او له ځمری څخه به زيات شجاع وی. او کله چه وئی ګوری نو په انتهائی درجه دارن بی زړه او جبون درښکاری. او کله بالعکس چه دوی وګوری روغ رمت پياوړی (تکړه) او مضبوط درښکاری ولې د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسی درځرګنديږی (درښکاريږی) چه د دوی روح قبض شوی يا ئی نبضين له حرکته لويدلی دی. اوس به مری. «حالی» پخپل يو مسدس کښې د دغو دروغو يوه ښه نقشه ايستلی ده. الغرض د الله تعالیٰ دغه معظم رسول چه خاتم الانبياء دی د دغه جماعت سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لری او له هم دغه جهته ئی فرمايلی دی «وما علمناه الشعر وما ينبغي له» د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتياء، حقه او روښانه او د تحقيق، عدل او انصاف په ميزان کښې تللی شوی وه هره خبره چه د دوی له مبارکی ژبی څخه وته هم هغه به عملاً ليدلی کيده آيا شاعر د داسی صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دی ته ويلی شی؟. کلا وحاشا ثم کلا وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿۲۲۷﴾ ع

مګر (نه دی مذموم) هغه (شاعران) چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی دوی ښه (عملونه) او يادوی دوی الله دير او بدل اخلی (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چه ظلم کړی شوی وی (پر هغو) او ژر به پوه شی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی چه کوم ځای ته به بيرته لاړ شی دوی (يعنی بد

ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر : مګر هغه څوک چه په هر شعر کښې د الله تعالیٰ حمد ووائي یا د نیکي په لوري ترغیب ورکړي یا د کفر مذمت یا د ګناه خرابی څرګنده (ښکاره) کړي یا د هغو کافرانو هجو او بدي ووائي چه د اسلام هجو کوي یا که څوک ده ته ایذاء او ضرر ورسوي د هغه جواب د اعتدال په اندازه ورکړي . نو داسي شعر ویل نه دي مذموم. لکه چه حضرت حسان بن ثابت رضی الله تعالیٰ عنه او نورو به هم داسي اشعار ویل نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ده امر صادر کړ چه د کفارو جواب ورکړه روح القدس ستا سره دی.
د «من بعد ما ظلموا» په مناسبت ئې وفرمایل چه: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومیږي چه د دوی اوښ پر کومه دده پریوځي؟ له ګردو (تولو) څخه زیات ظلم دا دی چه د الله تعالیٰ کتابونو او انبیاؤ ته د دروغو نسبت کوي. او په کاهن او شاعر ویلو سره ئې تکذیب کوي.

تمت سورة الشعرآء بفضل الله تعالیٰ وحسن توفیقه

سورة النمل مکیة وهی ۹۳ آیة و ۷ رکوعات ورقم تلاوتها ۲۷ تسلسلها حسب النزول ٤٨ نزلت بعد الشعرآء.
د «النمل» سورت مکي دی (۹۳) آیتونه (۷) رکوع لري. په تلاوت کښې (۲۷) او په نزول کښې (٤٨) سورت دی وروسته د «الشعرآء» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

طٰسٓ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ﴿١﴾ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢﴾
الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿٣﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿٤﴾

دا (آیتونه د دی سورت) آیتونه د قرآن او د کتاب مبین (ښکاره بیانونکي) دي. (دغه قرآن) سمه صافه لیاره ښوونکی دی (ټول جهان ته) او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعیم سره) هغه (مؤمنان) چه قائموي (سم

اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة (د اموالو خپلو) او دوی په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) هم دوی یقین کوی (چه خامخا رابه شی په حقه سره) بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) ښائسته کړی دی مونږ دوی ته (قبیحه) عملونه د دوی پس دوی حیران سرګردانه دی (په دغو بدلو اعمالو خپلو کښی).

تفسیر : یعنی هر هغه څوک چه له ده سره د آخری خاتمی او انجام فکر او اندیښنه نه وی نو هغه دی د هم دغی فانی دنیا په فکر او اندیښنه کښی ډوب پروت وی او د ده د ګردو (تولو) زیارونو (محنتونو) او کوښښونو مرکز هم دغه څو ورځنی دنیوی ژوندون دی او د هغه کتاب او نبی په طرف له سره نه ګوری چه د دوی مخ له هغه فانی طرف نه د عاقبت او باقی ژوندون په طرف اړوی او متوجه کوی ئی. او نه ورته فکر او توجه کوی دوی په دنیوی عیش او مینه کښی داسی غرق او ډوب تللی دی چه د هادیانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدی بلکه پر دوی مسخری کوی او ملندی وهی، پر آسمانی صحائفو طعنی وهی او پر انبیاؤ مزاح کوی او هم دغه وضعیت پخپل فکر او زعم ښه بولی او پرله پسی په هم دغه ګمراهی کښی ترقی او پرمخ تګ کوی.

تنبیه : د تزئین نسبت د الله تعالیٰ په طرف له دی حیثیته شوی دی چه د هر شی خالق او مالک هم دی دی پر کوم سبب باندی د مسبب ترتب بی د ده د مشیت او ارادی څخه نشی کیدی لکه چه په نورو ځایونو کښی د اضلال، د ختم د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی د «نمل» د سورت د دغو ابتدائی آیاتونو مضمون د «البقرة» د سورت له ابتدائی آیاتونو سره زیات مناسب او قریب دی نو ښائی د هغو آیاتونو تفاسیر دلته بیا یو ځلی ولوستل شی!.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ۝٥

دا هم هغه کسان دی چه مقرر دی دوی ته ډیر بد عذاب (په دنیا کښی) او دوی په آخرت کښی هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر : یعنی هلته به له ګردو (تولو) څخه زیات هم دوی په نقصان او خساره کښی پراته وی.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ۝٦

او بیشکه ته (ای محمده!) خامخا در ښوولی کیږی (دررسیږی) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چه الله دی).

تفسیر : یعنی دغه بدبختان پریږده چه د ضلالت په تیه (میره) کښې سرګردانه وګرځي کله چه دوی د عظیم الشان قرآن قدر او عزت ونه پیژنده او د ده د هدایاتو او بشاراتو څخه ئې فائده وانه خستله نو ښائي چه د دوی حال او احوال هم داسې کیدی. تاسې الله تعالیٰ ته شکر وکړئ چه د دغه علیم او حکیم له جانبه له ګردو (تولو) څخنې زیات عظیم الشان کتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوی دی چه له هغه څخه تل تاسې ته جدید جدید فوائد دررسیږي او په هغه کښې مؤمنانو ته بشارات او مکذبانو ته عبرتناکه واقعات اورول شوي دي څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمایت کوونکي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي. لکه چه په هم دې اغراض وروسته له دې نه د حضرت موسیٰ علیه السلام او د فرعونیانو قصه اوروله کیږي.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ ښځې خپلې ته بیشکه چه ما ولید یو اور (له لرې).

تفسیر : دغه له «مدین» نه د راتګ په وقت کښې څه وقت چه «دوی وادی» ته ورننژدی شو. کله چه ئې په یوه یخه توره تیاره شپه کښې لیاره ورکه کړې وه د حضرت موسیٰ علیه السلام وینا ده چه له خپلې ښځې بي‌بي صفوره د شعیب علیه السلام لور سره ئې کوی د دغه مفصله قصه د «طٰهٰ» د سورت په تفاسیرو کښې پخوا تیره شوې ده هلته دې بیا ولوستې شي.

سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځای د اوره) خبر (د حال د لیارې) یا به راوړم تاسې ته لمبه لګولې (په سر د پلتې یا لرګي) دپاره د دې چه تاسې تاوده شئ (په هغه اور).

تفسیر : یعنې د لیارې خبر او پته تاته راوړم که د دغه اور سره نژدې څوک وي. که نه اقلا ستاسې د تودیدلو دپاره کومه لمبه یا څکروټه به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا

پس کله چه راغې دغه (موسیٰ) هغه (اور) ته غږ وکړ شو داسې چه برکتناک کړی شوی دی هغه چه په دغه اور کښې دی او هغه چه چاپیر دی له دغه (اوره)،

تفسير : كله چه موسىٰ عليه السلام هلته ورسيد دغه خبره ورته معلومه شوه چه دغه دنيوى اور نه دى بلكه غيبى او نورانى اور دى چه په هغه كښې د الله تعالىٰ د انوارو آثار ښرگنديږى (راښكاره كيږى) يا د هغه بريښنا بريښى ځائى چه دغه به هم دا وى چه په حديث كښې د هغه به نسبت فرمايلى شوى دى: «حجابه النار» يا «حجابه النور» بيا له غيبه پرى غږ وشو: ﴿ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ يعنى د ځمكى دغه ټوټه مباركه ده او په دغه اور كښې چه كومه تجلى ده هغه هم مباركه ده او د ده په منځ او شاؤ خوا كښې كوم ذوات چه دى هغوى گرد (ټول) مقدس دى. مثلاً پرښتى، يا پخپله موسىٰ عليه السلام. هغه گرد (ټول) سره مبارك دى. دغه نى اغلباً د موسىٰ عليه السلام د مأنوس كرځولو او د اعزاز او اكرام دپاره فرمايلى دى.

وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑧

او (غږ وكړ شو چه) پاكى ده الله ته چه رب (پالونكى) د عالميانو دى.

تفسير : يعنى د مكان، زمان، جهت، جسم، صورت، رنگ او د حدوثو د نورو سماتو څخنى د الله تعالى ذات پاك دى. په اور كښې د ده د تجلى دغه معنى نه ده چه معاذ الله په اور كښې به د ده مقدس ذات حلول فرمايلى ؤ؟ عالم رڼوونكى لمر هم په قلعى لرونكى آئينه (هنداره) كښې متجلى كيږى ليكن كوم داسى ناپوه او احمق به پيدا كيدى شى چه داسى ووائى چه د شمسى دومره يوه لويه كره په دغومره يوى ووړكى هندارى كښې ځاى نيولى دى؟.

يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑨

اى موسىٰ شان دا دى چه زه يم الله ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوم).

تفسير : يعنى په دغه وقت كښې له تا سره زه پخپله غږيدونكى يم دغه گرده (توله) واقعه مفصلاً د «طٰهٰ» په سورت كښې تيره شوى ده. (بيا غږ ورته وشو داسى چه:)

وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

او وغورځوه همسا خپله (نو ئى وغورځوله) پس كله چه وليدله (موسىٰ) هغه

(همسا) چه خوځیدله ګواکې دغه (همسا) یو نری سپین ځغاستونکی مار دی.

تفسیر : ښائي په ابتدا کښې به نرې وی. یا به د حرکت د سرعت لامله (له وجې) دغه تشبیه ورکړې شوې وی. نه د جثې د صغارت لامله (له وجې).

وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۭ يٰمُوْسٰى لَا تَخَفْ ۣ اِنِّىْ لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ۝۱۰

نو مخ ئې ترې وګرځاوه په شا تلونکې او راونه ګرځیده بیرته (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسیٰ مه ویریږه (له دې ماره) بیشکه زه چه یم نه ویریږي په نزد ځما مرسلان. (له هیڅ شي نه)

تفسیر : یعنې سره له دې نه چه دغه د حضور او اصطفاء مقام ته هم رسیدلی ئې خو بیا هم ویریږې نو دغه ویریدل څه مطلب او معنی لري؟ مرسلانو ته نه دی لائق چه وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسیدلو څخه له همسا یا مار یا د بل کوم مخلوق څخه وویریږي. په دغه مقام کښې ښائي چه د دوی زړونو ته انتهائي سکون او طمانیت حاصل شي.
تنبیه : دغه طبیعي خوف دی چه د نبوت سره څه منافات نه لري.

اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًۢا بَعْدَ سُوْۗءٍ فَاِنِّىْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۱۱

لیکن هغه څوک چه ظلم ئې کړی وی (په ځان خپل) بیا بدل راوړي نیکي وروسته له بدی (چه په صدق سره ثابت شي) پس بیشکه زه ښه بښونکی یم (د خطیاتو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره نو د ده توبه به قبلوم او مغفرت ورته کوم).

تفسیر : دغه منقطع استثناء ده یعنی وروسته له دې نه چه د الله تعالیٰ قرب ته ورسیدی تاته هیڅ ویره او اندیښنه نه ده په کار خوف او اندیښنه یوائې هغه چاته په کار ده چه کومه ګناه یا خطاء تقصیر ئې کړې وی چه د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار کښې داسې قاعده شته چه وروسته له ګناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسي. او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړي او د نیکیو او حسناتو په وسیله خپلې بدی او سیآت محو او ورک کړي نو الله تعالیٰ ئې پخپل رحمت سره معافوونکی دی.
حضرت شاه صاحب لیکي: «حضرت موسیٰ په سهو او خطأ سره یو کافر وژلی ؤ نو هم هغه د قصاص ویره د ده په زړه کښې وه چه هغه هم دلته ورویښلی شو».

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ
وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په گریوان خپل کښې نو ویه وځی (په خلاف د طبیعی لون خپل) تک سپین بی له کومه عیبه (او مرض پس سره له دی دواړو معجزو چه حساب دی) په نهو معجزو ستا کښې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته بیشکه دوی دی یو قوم فاسقان (وتونکی له فرمان).

تفسیر : د دغو معجزاتو بیان د «بنی اسرائیل» په سورت کښې د ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ ﴾ الآیة ـ آیت لاندی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا
أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس کله چه راغلل (فرعون او فرعونیانو ته) آیتونه (معجزی د قدرت) ځمونږ ښکاره روښانی نو وویل دوی چه دغه سحر (کودی) دی ښکاره او منکران شول دوی په دغو (آیاتونو) حال دا چه یقین کړی ؤ په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چه حق او له جانبه د الله دی لیکن انکار تری وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکشی پس وګوره څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسیر : یعنی کله چه وقتاً فوقتاً د دوی د سترګو د خلاصولو دپاره هغه معجزی ورښودلی کیدی نو دوی به ویل چه دغه ګردی (تولی) کودی او جادو دی حال دا چه د دوی په زړونو کښې په یقینیٰ ډول (طریقه) سره دغی خبری ځای نیولی ؤ چه موسیٰ علیه السلام رښتین دی او دغه معجزی چه راښیئ یقیناً د الله تعالیٰ د قدرت دلائل دی، سحر، جادو، شعبده، نظر بندی او بل کوم باطل شی نه دی او تش د بی انصافی، غرور، او تکبر لامله (له وجی) عمداً او د خپل ضمیر په خلاف د حق تکذیب او له صدق څخه انکار کاوه. بیا نو څه وشو؟ څو ورځی وروسته له دی نه دغه خبره ورمعلومه شوه چه د داسی ضد کوونکیو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه

کیږي؟ دوی ټول د قلزم د بحیرې د امواجو یوه ګوله شول او هیڅ یوه ته ئې ګور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا ۖ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته او سلیمان ته (یو خاص) علم، او وویل دواړو چه ټولې ثناوې ستائنې (صفتونه) دی الله ته هغه چه مشرتیا (فضیلت) ئې راکړې دی مونږ ته پر ډیرو له (هغو) بندګانو خپلو چه مؤمنان دي.

تفسیر : حضرت سلیمان د حضرت داؤد علیهما السلام ځوی ؤ دغه پلار او ځوی ته هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له شانه سره مناسب یو خاص علم ورعطاء کړی ؤ. شرایع، احکام، د سیاست اصول، حکومت چلول او نور ګرد (ټول) علوم د دی لفظ لاندې داخل شول هغه علم چه الله تعالیٰ داؤد او سلیمان علیهما السلام ته ورکړی ؤ د هغه اثر دا ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کاوه. د الله تعالیٰ د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلي نعمت څخه لوی نعمت دی. «پر ډیرو» ئې ځکه وفرمایل چه ډیرو نورو بندګانو ته الله تعالیٰ پر دوی فضیلت ورکړی دی. پاتې شو پر ګردو (ټولو) مخلوقاتو کلي فضیلت لرل نو دغه انعام او اکرام په ګردو (ټولو) انامو کښې ځمونږ سیدالکونین خاتم المرسلین فخر الاولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په برخه شوی دی.اللهم صل وسلم و بارک علیه وعلیٰ آله و اصحابه اجمعین.

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ

او میراث واخیست سلیمان (نبوت. علم. سلطنت) نه داؤد څخه (له نوره اولاده ئې).

تفسیر : یعنی د داؤد علیه السلام په (نولسو) ځامنو کښې د ده اصلي ولي عهد او خلیفه حضرت سلیمان علیه السلام شو چه د ده په مبارک ذات کښې الله تعالیٰ نبوت سلطنت دواړه جمع کړی ؤ او داسې مملکت او حکومت ئې ورعطاء کړی ؤ چه له ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه کښې داسې یو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوکت نه دی جمع شوی. انسانان، پیریان، طیور، هوا، او نور ټول ورته مسخر شوي ؤ. لکه چه د «سبأ» په

سورت کښې راغلی.

وَقَالَ يَاأَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ

او وویل (سلیمان) ای خلقو ښوولی شوی دی مونږ ته خبری د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر : له دغی خبری څخه انکار کواکی د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چه طیور او پرندگان کومی خبری او چر بر چه کوی په هغه کښې تر یوه حد پوری د افهام او تفهیم شان موندلی کیږی. یو مرغه څه وقت چه خپله جوړه ځان ته رابولی. یا د دانی ورکولو دپاره خپلو نورو ملگرو ته هم خبر ورکوی په دغو گردو (تولو) حالاتو کښې د ده بولی، لهجه او غږیدل له سره یو شان نه دی لکه چه د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر (فرق) په ښه شان سره محسوسولی شی نو له دی نه مونږ پوهیدی شو چه د نورو احوالو او ضروریاتو په وقت کښې هم د دوی په دغو چونیدلو کښې اگر که مونږ ته ډیر متشابه او متقارب هم راښکاره شی کوم داسی لطیف او خفیف تفاوت او توپیر (فرق) به ضرور وی چه پر هغه باندی به دوی پخپلو منځونو کښې سره پوهیږی.

تاسی کومی تیلگراف خانی ته ورشئ او د تیلگراف متشابه کهټ، کهټ ته غوږ کیږدئ که تاسی پر تیلگرافی رموزو او اشاراتو پوه نه یئ نو تاسی ته دغه مطرد او مکرر او متشابه حرکات او اصوات په بادی النظر کښې چټی (بیکاره). مهمل او بی معنی شی درښکاری او بالعکس که کوم تیلگرافی غوږ ورته کیږدی نو علی‌الفور د هغو د محتویاتو څخه تاسی ته مفصل معلومات درکوی. ځکه چه دغه تیلیگرافی د دغو «تیلیگرافیه‌ؤ حرکاتو اصواتو» په مدلولاتو او مفهوماتو پوره پوه او واقف وی. علیٰ هذا القیاس څه بعید دی چه حقیقی واضع د طیورو په نغماتو کښې هم د مختلفو معانیو او مطالبو د اظهار لپاره هم څه فرق او امتیاز ایښی وی لکه چه د انسان ووړکی د خپلی مور له ژبی څخه ورو ورو واقفیږی د طیورو چیچان (بچی) به هم د خپل فطری استعداد په اثر د خپلو نورو بنی نوعو په بولیو پوهیږی او د نبوت د اعجاز په شان به الله تعالیٰ خپل یو نبی ته د دوی د ویناؤ پوه هم ورعنایت کړی وی.

د حیواناتو لپاره د جزئی ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی. لیکن د یورپ جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پوری قریب کړی دی تر دی چه د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجد» په تیارولو پسی هم لگیدلی دی.

لوی قرآن خبر راکړی دی چه: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوی. لیکن تاسی پری نه پوهیږئ او هر الوتونکی خپل د صلوٰة او تسبیح څخه واقف دی» په صحیحه ؤ احادیثو کښې د حیواناتو تکلم بلکه د محضه ؤ جماداتو خبری کول او تسبیح ویل ثابت دی.

له دی نه ظاهر شو چه خپل د خالق اجمالی مگر صحیح معرفت د هر شی په فطرت کښې مفطور او مرکوز دی. نو بیا د دوی پر تسبیح او تحمید او ځینو محاورو او خطاباتو د الله تعالیٰ د ځینو بندگانو د خرق العاده پر دول (طریقه) مطلع کیدل د عقلیه ؤ محالاتو څخه نه دی.
هو! د عمومی عادت په خلاف هرومرو (خامخا) دی. نو که اعجاز او کرامت له عمومی عادت او معمول سره موافق وی نو هغه ته به څوک اعجاز او کرامت وائی. د عاداتو پر خوارق مونږ یوه مستقله رساله لیکلی ده هغه دی ولوسته شی په هر حال په دغه رکوع کښې دا قسم څو معجزی مذکوری دی چه په هغو کښې زائغین عجیب او غریب، چتی (بیکاره)، فضول او رکیک تحریفات کوی ځکه چه د دوی په اتکل سره د ځینو طیورو له خوا د انسانی ځینو علومو اداء کول پخپلو بولیو سره، او د میری پخپلو منځونو کښې سره خبری اتری کول. او د حضرت سلیمان علیه السلام پوهیدل د دوی پر دغو خبرو گرد (تول) لغو او داسی د حماقت خبری دی چه پری یو وړوکی هلک هم یقین نشی کولی لیکن زه وایم چه د ملیونو محقیقینو او د اسلافو او د اخلافو د گردو (تولو) علماؤ په نسبت داسی خیال کول چه هغوی په داسی ناقصو لغو او بدیهی البطلان خبرو باندی چه یو هلک او ناپوه هم نشی منلی ولی له قدیم الایام څخه تر نن پوری بلاتردید او تکذیب تینگ ولاړ دی او بیانوی ئې؟ او د دغو اوهامو تردید نه کوی؟ او د آیاتونو دغه صحیح حقیقت چه نن ورځ تاسو ته منکشف شوی دی د هغوی ځنی هیڅ یوه نه دی بیان کری؟ دغه خیال له هغو خبرو څخه هم دیر زیات لهو او مهمل او حماقت دی چه ته د هغه منل له خلقو څخه غواړی. د علماؤ څخه په هره زمانه کښې غلط فهمی خطأ او تقصیر کیدونکی وی مگر دغسی له سره نشی کیدی چه پر هغو محسوساتو او په مخ کښې پراته‌ؤ شیانو او حقائقو باندی چه د انسان هر هلک هم پری پوهیدی شی له سلهاؤ کلو راهسی خورا دیر لوی پوهان عالمان او محققان هم ونه پوهیږی او د یوه تن عقل او فکر هغه طرف ته معطوف نه شی؟.
په یاد ئې ولرئ چه مونږ د اسرآئیلی خرافاتو تائید نه کوو هو! تر کومی اندازی پوری چه د اسلافو له اکابرو څخه بلا اختلاف د الله تعالیٰ د کلام مدلول بیان شوی دی هغه هرومرو (خامخا) تسلیم کوو اعم له دی چه هغه له اسرآئیلی روایاتو سره موافق وی که مخالف.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ

او راکړی شوی دی مونږ ته له هر څیز څخه (چه انبیاؤ او باچایانو ته ورکاوه شی).

تفسیر : یعنی د داسی عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چه په کار دی هغه گرد (تول) ئې راعطاء کره!.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه دغه (عطاء) خامخا هم دغه فضل فضیلت دی ښکاره . او جمع کړی شوی دپاره د سلیمان لښکری دی د ده له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو بیا به د دوی ډلی ترلی کیدلی (په ترتیب سره).

تفسیر : هر کله به چه حضرت سلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو نو د انسانانو پیریانو او د طیورو د دری واړو اقسامو لښکر به ئی له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو. او د دوی په دغو افواجو کښی به یو ځان ته نظم نسق او انضباط قائم ؤ. مثلاً وروستنی افواج به سره له خپلو ګرندی تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وراندی کیدی او نه به هیڅ یو لښکری فرد داسی کولی شو چه خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشی کړی او چیری لاړ شی لکه چه نن ورځ په بری بحری او فضائی قواؤ کښی پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیده کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ

تر هغه پوری کله چه راغلل دوی پر کنده د میږیو،.

تفسیر : یعنی حضرت سلیمان علیه السلام له خپل لاؤ لښکر سره له داسی یو میدان څخه تیریده چه هلته د میږیانو ډیره لویه ودانی وه.

تنبیه : په کوم ځای کښی چه ډیر میږیان سره راټول شی او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړی هغه ته په عربی ژبه «قریة النمل» وائی «یعنی د میږیانو کلی» مفسرانو په مختلفو بلادو کښی د داسی میدانونو او بیدیاؤ نښه او پته لګولی ده چه هلته د میږیانو خورا (ډیر) زیات کورونه او کلی شته چه د دغو له منځه پر یوه باندی حسب الاتفاق د حضرت سلیمان علیه السلام ګزر شوی ؤ.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وویل یوه میږی (چه مشر ؤ پر نورو) ای میږیو! ننوځئ تول مساکنو سوړو خپلو ته چه مات او چیت پیت مو نه کړی هرومرو (خامخا) تاسی لره سلیمان او لښکر د ده حال دا چه دوی به نه وی پوه (د تاسی له دی پائمالیدو نه)،

تفسیر : یعنی سلیمانی لښکر خو داسی نه دی چه عمداً او په قصد سره تاسی وژنی. هو امکان لری چه د لاعلمی او ناپوهی په سبب پائمال شئ! حضرت شاه صاحب لیکی: «د میږی غږ هیڅ یو انسان نشی اوریدی خو د سلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی دغه خبری ورسیدی او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل.» نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه : د حیواناتو علماؤ له کلونو کلونو راهسی کومی تجربی چه کړی دی له هغوی څخه دا راڅرګندیږی (راښکاره کیږی) چه دغه خوار او حقیر ساکښ (ذی روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعی حیات، سیاسی نظام کښی ډیر زیات له انسانی خویونو سره قریب واقع شوی دی او د دغو امورو اداره په ډیر عجیب او غریب ډول (طریقه) سره کوی. د انسانانو په شان میږیان هم د کورنیو او ټبرو او قبائلو خاوندان دی. په دوی کښی هم د تعاون او خواخوږی جذبات شته. د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انسانی اداراتو سره ډیر قریب او متشابه لیدل کیږی، اروپائی محققان ډیر زیات وقت په هغو اطرافو او حوالیو کښی اوسیدلی دی چه هلته د میږیانو کورونه او کلی ډیر ؤ. او دوی د خپلو تتبعاتو ډیر زیات قیمتدار معلومات سره راټول کړی دی. افسوس چه په دغو مختصرو فوائدو کښی هغه نه ځائیږی. محض د دغه مقام له مناسبت سره د («دائرة المعارف المصرية») آخری جملی نقلوو: «فمتى داهم عدو قرية النمل اختفت العملة وخرجت الجنود للقتال والنضال فيخرج اولاً واحد منها للاستطلاع ثم يعود مخبراً بما رأى و بعد هنيهة تخرج ثلاثة او اربعة يتبعها عدد كثيف من الجيوش بادية عليهم علائم الحنق فتلدغ كل ما صادفته ولا تفلت من تلدغه ولو قطعت ارباً ارباً فاذا انتهى القتال رجع الفعلة فاعادوا بناء ما تهدم يتخللها عدد من الجنود للحراسة لا للعمل» په دغو جملو کښی دغه خبره راڅرګنده (راښکاره) شوه هم دا چه دوی د خطری له راتګه اطلاع مومی یو میږی د باندی وځی او لازمه معلومات ځان ته حاصلوی او بیا دغه معلومات ژر تر ژره خپل قوم ته وړی او هغوی ته له کوائفو څخه اطلاع ورکوی. باقی د سلیمان علیه السلام له احواله خبریدل او بیا د سلیمان له دغو خبرو څخه مطلع کیدل د خرق العادت په ډول (طریقه) ؤ.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرۡضَىٰهُ وَأَدۡخِلۡنِي بِرَحۡمَتِكَ فِي عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسم وکړ (سلیمان) په دغه حال کښې چه خندا کوونکې ؤ (وریسی تعجباً او سروراً) له وینا د هغه میږی او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه (په فضل خپل سره) خوښوی ته هغه او ننه باسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.

تفسیر : کله چه سلیمان علیه السلام د هغې میږی پر خبره وپوهیده متعجب شو. او د سرور او نشاط له فرطه ئې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله. او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه، را په برخه کړه دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه پخپل فضل سره خوښوی ته هغه او ننه باسه او یو ځای می کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.
یعنی حیران یم ستا د دغو عظیمهؤ انعاماتو شکریه په کومه ژبه اداء کړم پس ستا له درباره التجاء کوم چه ماته داسی پوره توفیق راکړی چه په ژبه سره او په عمل سره ستا شکر اداء کړم او په اعلیٰ درجه نیکو بندګانو کښې می چه انبیاء او مرسلین دی محشور وفرمائی!.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيۡرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى ٱلۡهُدۡهُدَ أَمۡ كَانَ مِنَ ٱلۡغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لټونه ئې وکړه د مرغانو (او هدهد ئې ونه مونده) نو وی ویل څه مانع دی ما لره چه نه وینم زه هدهد بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دی تولی څخه چه ئې نه وینم).

تفسیر : بنا پر کوم ضرورت حضرت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضری واخیسته هدهد د ده په نظر کښې رانغی نو ځکه ئې وفرمایل دا څه خبره ده چه زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کښې پټ دی او زه ئې نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی.
تنبیه : له طیورو څخه حضرت سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوائی سفرونو کښې به دوی مامور ؤ چه د سلیمان علیه السلام پر سر داسی والوځی چه د دوی پر تخت سیوری ولویږی عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوی. خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوی. په دغه وقت کښې امکان لری چه هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت ورواندی شوی وی او دی به د هغه لامله (له وجې) غیر حاضر شوی وی. مشهور دی په کوم ځای

کښې چه تر ځمکې لاندې اوبه ډیر نژدې وي هدهد ته محسوس کیږي او دغه دومره مستبعد نه دی چه الله تعالیٰ د یوه ساکښ (ذی روح) کومه حاسه له انسانانو او له نورو ساکښانو (ذی روحو) څخه زیاته تیزه او متحسسه وګرځوی د هدهد په نسبت خورا (ډیر) معتبر ثقات بیان فرمائي چه پر هر ځای کښې چه تر خاورو لاندې د خاورې چنجیان وي دی پرې متحسس کیږي او علی‌الفور ئې راوباسي تر دې چه کله کله تر دوو لویشتو پورې هم ځمکه کني. او هغه چینجي ترې راوباسي.

لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو (خامخا) ده ته عذاب سخت (مثلاً د هغه وزرونه او بڼکې به وشکوم) یا خامخا ذبح به کړم هرومرو (خامخا) زه دی یا به خامخا راوړي دی هرومرو (خامخا) ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چه له دې وجې نه غایب وم)

تفسیر : یعنې خپل د غیر حاضرۍ کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ
وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (ایسارتیا) وکړ هدهد نه ډیر (بلکه لږ ځنډ (ایسارتیا) ئې وکړ او ژر راغی) پس وویل (هدهد په جواب د سلیمان کښې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پرې خبر شوی یم) چه نه ده احاطه کړې تا (او نه ئې پرې خبر) په هغه باندې او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقیقي یقیني سره.

تفسیر : حضرت سلیمان علیه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل ډول (طریقه) سره نه ؤ رسیدلی. اوس ورورسید. «سبا» د یوه قوم نوم دی چه د هغوی ملک په عربستان کښې د یمن په اطرافو کښې ؤ (موضح القرآن) ګواکې د هدهد په وسیله الله تعالیٰ دغه تنبیه وفرمایله چه د ډیرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشي محیط کیدی. وګورئ چه د هغه نبي په شان چه پخپله الله تعالیٰ داسې فرمایلی ؤ ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا ﴾ هغه ته د یوې جزئي اطلاع هدهد وررسوی.

إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ

بیشکه چه ما وموندله یوه ښځه چه باچاهي ئې کوله پر دغه (اهل د سبا) او ورکړی شوی دی دغی (ښځی) ته له هر څیز څخه (چه باچایانو ته ورکولی شی).

تفسیر : په هر شي کښې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد (تول) شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دی ته تخت دیر لوی.

تفسیر : یعنی د دی ملک د ملکی تخت داسی مکلف، مرصع او دیر قیمتدار دی چه د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسی تخت نشته، مفسرینو د دغی ملکی نوم «بلقیس» لیکلی دی والله اعلم.

وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

ومی موندله دغه ښځه او قوم د دی چه سجده کوی دوی لمر ته بی له الله او ښایسته کړی دی دوی ته شیطان عملونه د دوی پس منع کړی دی (شیطان) دوی له سمی صافی لیاری پس دوی نه مومی سمه صافه لیاره.

تفسیر : یعنی هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دی. او شیطان دوی له لیاری څخه ایستلی دی او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کښې ښایسته ورځرګند (وربښکاره) شوی دی نو ځکه دوی د هدایت لیاره نشی موندلی. هدهد پخپلی دغه وینا سره ګواکی سلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ چه د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړی.
(منع کړی دی شیطان دوی د سمی لیاری څخه په دی شان:)

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

چه دوی نه کوی سجده الله ته هغه (الله) چه راوباسی (ښکاره کوی) پټ شیزونه چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی او (هغه الله) چه ورمعلوم دی هر هغه څیز هم چه پټوئ ئی تاسی (په زړونو خپلو کښې) او هر هغه څیز چه ښکاروئ ئی تاسی (په ژبو خپلو کښې).

تفسیر : غالباً د دغه هدهد د کلام تتمه ده. معلومیږی چه حیوانات فطرتاً د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکی دی. یا د خرق عادت په ډول (طریقه) هم دغه یوه هدهد ته دغسی تفصیلی معرفت ورعطاء کړی شوی ؤ. هو! که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو دغسی معرفت په یوه وچ لرګی کښې هم پیدا کولی شی. باقی په حیواناتو کښې په فطری ډول (طریقه) سره د داسی عقل او معرفت وجود چه هغه «صدر شیرازی» په «اسفار اربعه» کښې په «حضوری علم» یا «شعور بسیط» سره تعبیر کړی دی د دی خبری مستلزم نه دی چه د هغو په طرف هم انبیاء مبعوث شی. ځکه چه دغه فطری معرفت کسبی نه دی جبلی دی. او د انبیاؤ بعثت له کسبیاتو سره تعلق لری. دغه هم صحیح نه دی چه په هر هغه شی کښې چه په کومه اندازه عقل او شعور وی نو هغه دی مکلف هم وی مثلاً حق شریعت صبیان او کوچنیان (واړه) نه دی مکلف کړی حال دا چه قبل البلوغ په صبیانو کښې په کافی اندازه عقل او تمییز موجود وی نو پر دغه د حیواناتو د عاقلیت اندازه هم وکړئ!.

تنبیه : په «موضح القرآن» کښې راغلی دی: «د هدهد روزی دا ده چه له شګو څخه چنجیان راوباسی او خوری ئی نه دانه خوری او نه میوه. دی د الله تعالیٰ د دغه قدرت سره کار لری» ښائی د هم دی لامله (له وجې) د «یخرج الخبء» ذکر ئی په خاص ډول (طریقه) سره کړی دی. والله اعلم.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ السجدة

الله چه دی نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یواځی هم دی دی رب د عرش ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د ده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لری؟.

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٢٧﴾

نو وویل (سلیمان) ژر به وګورو آیا رښتیا ویلی ده تا (ای هدهده!) دغه خبره یا که ئی ته له دروغ ویونکیو.

تفسیر: یعنی زه ستا د دروغو امتحان آخلم. (بیا سلیمان یو مکتوب ولیکه او هدهد ته ئی وویل:).

اِذْهَبْ بِّكِتٰبِيْ هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٨﴾

یوسه ته (ای هدهده!) لیک څما دغه پس وغورځوه هغه (لیک) دوی ته بیا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدی ورته ودریږه) پس وګوره (له ورا) چه په څه جواب رجوع کوی دوی.

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام یو خط ولیکه او هدهد ته ئی ورکړ چه د «سبا» ملکی ته ئی ورسوی او جواب ئی بیرته راوړی او ورته وئی ویل څه وقت چه خط دی وررسوه بیائی چه بیا ته تری یوی خوا ته پر څنګ شی ځکه چه د قاصد مخامخ دریدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لری. موضح القرآن لیکی: «یعنی ته دی ځان یوی خوا ته پټ کړه. لیکن د دی د دربار د ګردو (تولو) ماجری څخه ځان باخبره کړه. هدهد هغه خط او د هغی خونی (کور) له کړکی څخه ننوت چه هلته بلقیس ګوښی (یوازی) اوده وه او خط ئی د دی پر تتر(سینه) کیښود.».

قَالَتْ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنِّيْۤ اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ﴿٢٩﴾ اِنَّهٗ مِنْ سُلَيْمٰنَ

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو بیشکه زه چه یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بیشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر: بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راټول کړل. او دوی ته ئی وویل چه «ای څما مشرانو! ماته داسی یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه سره رارسیدلی دی چه د یوه معزز او محترم باچا سلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی. غالباً دوی به د حضرت سلیمان علیه السلام اسم او د ده د بی مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دی نه اوریدلی وی.

وَإِنَّهُۥ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بیشکه (مضمون د دی لیک دا دی چه شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

تفسیر : هم هغسی چه دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآنی آیت جزء دی. د قرآن کریم په نورو ځایونو کښی هم ځان ته یو مستقل قرآنی آیت دی. د تسمیی لوستل په اول د هر سورت کښی یو ضروری امر دی او دومره ثواب لری لکه چه د پاک قرآن یو سل او څوارلس نور آیتونه ولوستل شی. څمونږ د حنفیانو په مذهب لکه چه پاس مو ولیکل تسمیه شریفه د عظیم الشان قرآن یو ځان ته مستقل او جلا (جدا) مبارک آیت دی چه لپاره د تبرک او فصل د قرآنی سورتونو د هر سورت په اول کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلی شوی دی. د امام شافعی او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسیره په دی چه تسمیه شریفه د فاتحی شریفی د سورت اوله برخه، او جزء دی په نورو قرآنی سورتونو کښی هم پرته (علاوه) د توبی له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعۡلُواْ عَلَيَّ وَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دی) چه لوئی (او کبر) مه کوئ تاسی پر ما او راځئ تاسی ماته مسلمانان غاړه اېښودونکی (الله ته).

تفسیر : داسی جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چه دیر لږو باچاهانو په دنیا کښی بل کوم باچا ته لیکلی وی. مطلب ئی دا دی چه: «ځما په مقابل کښی زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوی. ستاسی خیر په هم دی کښی دی چه اسلام ومنئ! او ځما احکامو ته غاړه کیږدئ! او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چه ستاسی لوئی، تکبر، او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کښی بی فائدی دی.»

قَالَتۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ أَفۡتُونِي فِيٓ أَمۡرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمۡرًا حَتَّىٰ تَشۡهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو! فتویٰ (مشوره) راکړئ تاسی ماته په دغه کار ځما کښی، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پوری چه حاضر شئ تاسی ماته (مشوره راکړئ!).

تفسير : يعنې تاسې مشوره راکړئ! چه د هغه جواب په څه مضمون سره وليکل شي او بالمقابل ئې څه اقدامات او چارې وکړې شي؟ لکه چه تاسې ته معلوم دي د کومې لوئې معاملې (قطعي) فيصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه کوم.

قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ
وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

وويل دغو (اشرافو) چه مونږ خاوندان د قوت زور يو او خاوندان د جنګ سخت يو او امر (حکم، اختيار) تاته دی پس وګوره (ای ملکې!) چه د څه شی امر (حکم) کوی ته (پر مونږ باندی چه وئې منو!).

تفسير : يعنې له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هيڅ تقليل او کمی نشته. او نه د کوم باچا له ويرولو څخه مونږ داريږو. که ستا حکم صادر شي نو مونږ له سليمان عليه السلام سره جنګ ته تيار يو. برسيره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره ئې! سره له غوره پوهې او چرته (خياله) مونږ ته هر هغه حکم چه مناسب ئې ګڼې را ئې کړه! ځکه چه ځمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کښې ښکته دي. معلوميږي چه د درباريانو فکر او رأيه د جنګ کولو په لوری وه. مګر ملکې په جنګ کولو کښې تعجيل مناسب ونه ګڼانه او يو بين البين داسې معتدل صورت ئې غوره کړ چه د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۖ
وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

نو وويل (بلقيس چه په جنګ کښې خير نشته) بيشکه باچاهان هر کله چه ننوځي په کوم کلي (ښار) کښې (په غلبه او قهر) خرابوی دوی هغه (ښار) او ګرځوی دغه (باچاهان) عزيزان (مشران) د اهل د هغه ذليلان (سپک بنديان)، او هم داسې (چه ومې ويل) دوی کوی. او بيشکه زه ليږونکې يم دوی ته (قاصد) سره له هديې (پيشکشې) پس بيا زه کتونکې يم چه په څه حال بيرته راځي دغه ليګلي شوی (چه قبلوی دغه پيشکشې يا ئې بيرته راليږي).

تفسیر : معلومیږي چه د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقنه شوې وه چه زه پر دغه باچا بري نشم موندلی او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کښې پیدا شوی ؤ چه د داسي لویو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنګیدل د لویو او توکو خبره نه ده که دې غالب شو لکه چه د ده د بري قوي امکان شته نو د نورو ملوکو او سلاطینو له عمومي عادته سره موافق به دغه ټما ګرد (تول) ښارونه سره لاندې باندې کړي او داسي یو لوی انقلاب به وټبلي چه په هغه کښې به مشران کشران، عزت لرونکې خلق به بې عزته کیږي. او ډیر انسانان به خواران او ذلیلان کیږي. لهٰذا ټما په فکر خو ښه داسي راښکاري چه مونږ په جنګیدلو کښې جلتي او تلوار ونه کړو. بلکه لازم دي چه د مقابل جانب قوت، قدرت، طبیعي رجحانات، د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو او په دې باندې ښه ځان خبر کړو چه دوی د دغو ویرولو تر شا څه ډول (طریقه) زور او قوت لري؟ او بل دغه ځان ته معلوم کړو چه هغوی په رښتیا سره څه شي له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدایات ورولیږو او دغه راتلونکي مصیبت د هغو په وسیله له خپله ځانه لرې وساتو نو ډیر به ښه شي که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضیعت او رویه راڅرګندیږي (ښکاره کیږي) څو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لیاره ځان ته غوره کړو. «موضح القرآن»

لیکي: «بلقیس وغوښتله چه د دغه باچا شوق او میلان ځان ته معلوم کړي چه د کوم څیز له پلوه (طرفه) ډیر زیات دی د ښکلو انسانانو له پلوه (طرفه) که د نادرو سامانونو او لوازمو له پلوه (طرفه) نو دغسې له هرې نوعې تحائف او هدایا ئې ولیږل.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَٰنَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ ءَاتَىٰنِۦَ ٱللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّآ ءَاتَىٰكُم بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ
تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ٱرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُم بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَآ
أَذِلَّةً وَهُمْ صَٰغِرُونَ ﴿٣٧﴾

پس کله چه راغی (قاصد د بلقیس) سلیمان ته نو وویل (سلیمان آیا مدد کاري کوئ تاسي له ما سره په مال سره پس هغه څیز چه راکړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خیر ډیر غوره دی له هغه څیزه چه درکړی دی (الله) تاسي ته بلکه تاسي په دغه هدیه (پیشکشي) خپلی خوشالیږئ بیرته ورشه دوی ته (ای قاصده چه راشي ماته! که نه) پس خامخا ورېه شو مونږ دوی ته سره له (داسي زورور) لښکر چه نه وي هیڅ طاقت د مقابلي دوی ته له هغو لښکرو سره او خامخا وبه باسو هرومرو (خامخا) دوی له دغه (ښار د سبا څخه) په دې حال کښې چه بې عزته بې حرمته وي او دوی به خوار او

سپک وی..

تفسیر : یعنی دغه تحفی او هدایا دی تاسو ته درمبارک وی چه په ورکولو ئی تفاخر کوئ! او په اخیستو ئی په تکثر د اموالو سره خوشالیږئ! آیا ستاسی په فکر او اټکل کښی زه تش یو دنیوی باچا درغلم؟ چه د مال او متاع مطامع ماته راوړاندی کوئ؟ تاسی ته دی معلوم وی هغه روحانی دولت او مال، حکومت او دولت چه الله تعالیٰ راعطاء کړی دی هغه ستاسی له دغه ملک او دولت څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی. زه ستاسو دغو هدایا او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم یعنی بیرته ورشه ای قاصده! بلقیس او قوم ته ئی ووایه چه را دی شی ټول مسلمانان غاړی ایښودونکی او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلی ته داسی لښکری چه له جهته د ډیروالی او قوت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودریدو) د دوی له هغو لښکرو سره او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دی حال کښی چه بی عزته او بی حرمته به وی او حال دا چه دوی به خوار زهیر او بندیان وی او له وطنه به فراریږی او په ذلت او خواری سره به له دولته او سلطنته لاس واخلی. موضح القرآن لیکی: «هیڅ یو بل نبی داسی خبری نه دی فرمایلی کله چه د حضرت سلیمان علیه السلام سره د الله تعالیٰ د سلطنت زور ؤ نو ځکه ئی دغسی وفرمایل».

قَالَ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

وویل (سلیمان) ای (ځما د دربار) اشرافو! کوم یو له تاسی به راوړی ماته تخت د دی (بلقیسی) پخوا له هغه چه راشی دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر : دغه سفیر بیرته لاړ او د جنګ پیغام ئی وروړسوه بلقیس متیقنه شوه چه دغه کوم معمولی باچا نه دی د ده زور او قوت د الله تعالیٰ په زور او قوت سره دی له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شی او نه د داسی باچا په مقابل کښی له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږی. بالاخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډیرو ساز او سامان او لاؤ لښکر سره د حضرت سلیمان علیه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهی (روانه) شوه کله چه بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدی شوه حضرت سلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چه آیا داسی یو سړی شته چه د بلقیس شاهی تخت د دی د راتللو څخه د مخه راحاضر کړی. په دغه کښی هم د حضرت سلیمان علیه السلام مقصد دا ؤ چه په بلقیس باندی په څو ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د ورعطاء کړی عظمت او قوت اظهار وکړی څو دا ښه وپوهیږی چه سلیمان علیه السلام یوازی باچا نه دی بلکه کوم فوق العاده باطنی طاقت هم له خپله ځانه سره لری.

تنبیه : له «قبل ان یأتونی مسلمین» ښخه معلوم شو چه پخوا له اسلامه او انقیاده د حربی مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

وویل یو زورور سخت قوی له (قومه د) پیریانو چه زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چه پاڅیږی ته (ای نبی الله) له دغه ځایه خپله، او بیشکه زه پر دغه (راوړلو) د دی (تخت) خامخا قوی (زورور معتبر) امانتگر یم.(چه نه کوم خیانت په جواهرو د ده کښی)

تفسیر : د حضرت سلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو تاکلی (مقرر کړی) وقت پوری دوام درلود (لرلو). مطلب ئی دا دی چه «پخوا له دی نه چه تاسی له خپله دربار پاڅیږئ زه به دغه شاهی تخت درحاضر کړی شم» مگر په دغه کښی هم لږ څه ځنډ (ایسارتیا) واقع کیده او حضرت سلیمان علیه السلام غوښته چه له دی نه مخ کښی د دی تخت راحاضر کړی شی.
«زورور امانتگر یم» یعنی د خپل مټ او قوت سره ئی دیر ژر راپورته او در حاضرولی شم الله تعالیٰ ماته داسی قوت او قدرت رابښلی دی او «معتبر یم» یعنی په دغه کښی به زه څه خیانت نه کوم وائی چه دغه تخت دیر قیمتدار ؤ. او په سرو او سپینو زرو او لعلو او جواهراتو سره مزین او مرصع ؤ.

قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ

وویل هغه (سری) چه د ده ښخه یو علم ؤ له کتابه (منزله یعنی اسم الاعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چه بیا راګرځی تاته سترګه ستا، (چه نیولی دی وی کوم شی ته).

تفسیر : راجح خو هم دغه معلومیږی چه دغه سری د حضرت سلیمان علیه السلام صحابی او وزیر آصف بن برخیا رضی الله تعالیٰ عنه دی چه د سماویه ؤ کتابونو عالم او د الله تعالیٰ د اسماؤ او د کلامونو له تأثیراتو ښخه واقف ؤ ده عرض وکړ چه زه د سترګی په یوه رپه کښی د هغی تخت درحاضرولی شم. یعنی هم دا چه تاسی چاته وګورئ پخوا له هغه چه تاسی خپلی سترګی له هغه ښخه ځان ته واړوئ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العین ښخه درحاضر کړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسۡتَقِرًّا عِنۡدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنۡ فَضۡلِ رَبِّیۡ ۖ لِیَبۡلُوَنِیۡۤ ءَاَشۡكُرُ

نو کله چه ولید (سلیمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده نو وی ویل دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دی دپاره د دی چه وازمویی ما چه آیا زه شکر کوم (پر نعمتونو د الله).

تفسیر : یعنی دغه په ظاهری اسبابو سره نه دی د الله تعالیٰ فضل دی چه ځما رفیق دغه درجې ته رسیدلی دی چه تری داسی کرامات ظاهریږی او کله چه د ولی او بالخاصه د صحابی کرامت د هم هغه نبی معجزه او د ده د اتباع ثمره وی نو ځکه پر حضرت سلیمان علیه السلام هم د هغه شکران عائد کیږی.

تنبیه : معلوم شو چه اعجاز او کرامت فی‌الحقیقت د قدیر الله تعالیٰ هغه افعال دی چه د اولیاؤ او انبیاؤ پر لاسونو په خلاف معمول او فوق العادة صورتونو سره ظاهرول شی پس د هغه لوی ذات په قدرت سره چه لمر په یوه لمحه کښی په زرهاؤ میل مسافه پری کوی آیا هغه ته دا څه مشکل دی چه د بلقیس تخت د سترګی په یوه رپه کښی له «مارب» څخه «شام» ته ورسوی حال دا چه د بلقیس تخت د لمر یا د ځمکی په نسبت، د یوی ذری او یو لوی غره له نسبت څخه هم لږ دی حضرت سلیمان علیه السلام به په هر قدم د الله تعالیٰ د نعماؤ تشکرات اداء کول او هغه به ئی پیژندل او تل به د شکر ایستلو دپاره حاضر او ناظر ؤ ګواکی د «اعملوا آل داود شکراً» په تعمیل کښی به تل مشغول او لګیا ؤ.

اَمۡ اَكۡفُرُ ؕ وَمَنۡ شَكَرَ فَاِنَّمَا یَشۡكُرُ لِنَفۡسِهٖ ۚ وَمَنۡ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّیۡ غَنِیٌّ كَرِیۡمٌ ﴿۴۰﴾

یا ناشکری (کفران) کوم؟، او هر څوک چه شکر کوی پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی خپل ځان ته (ځکه چه پری د نعمتونو دوام او تزئید کیږی) او هر چا چه ناشکری وکړه (کفران کوی) غنی بی پروا دی (له شکر او له هر څیزه) کرم والا (څیښتن (خاوند) د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسیر : یعنی د شکر ایستلو نفع شاکر ته رسیږی چه په دنیا او آخرت کښی به مزید انعامات پری مبذول کیږی. که ناشکری وکړی نو الله تعالیٰ ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوی. ځکه چه الله تعالیٰ د داسی شکر ایستلو څخه قطعاً بی پرواء او بالذات کامل الصفات او منبع الکمالات دی. ځمونږ له کفرانه د ده په کمالیه ؤ صفاتو کښی هیڅ نقص او کمی نه راځی. دغه هم د الله

تعالیٰ لطف او کرم دی چه ناشکرانو ته سم د لاسه سزا نه ورکوی نو د داسی کریم ناشکری کوونکی سری په انتهائی درجه بی حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

وویل (سلیمان) چه نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسی دغی (بلقیس) ته تخت د دی چه وګورو چه آیا پیژنی ئی یا کیږی له هغو کسانو چه نه ئی پیژنی.

تفسیر : یعنی د تخت رنګ او وضعیت ئی تبدیل کړ. او د هغه شکل او هیئت ئی وګرځاوه چه د هغه په لیدلو بلقیس په آسانی سره ونشی پوهیدی. په دی د بلقیس د عقل او فهم ازموینت او امتحان مقصود ؤ چه د هدایت استعداد په دی کښی تر کوم ځای پوری شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ

نو کله چه راغله (بلقیس او خپل تخت ئی هلته ولید) وویل شو (ورته) آیا هم داسی دی تخت ستا نو وویل (بلقیس) لکه چه دا هم هغه دی،

تفسیر : وئی نه ویل چه هو! هم هغه دی او نه ئی بالکل نفی وکړه څه ئی چه حقیقت ؤ هغه ئی صاف صاف ظاهر کړ چه تخت خو هم هغه دی لیکن په اوصاف کښی ئی څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی او کله چه دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی، نو ځکه ویلی شی لکه چه هم هغه دی.

وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

او راکړی شوی ؤ مونږ ته علم (په وحدت د رحمٰن او نبوت د سلیمان) پخوا له دی (معجزی کله چه هدهد ستا لیک راوړ) او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکی حکم ستا ته).

تفسیر : یعنی د دی معجزی ښکارولو ته څه ضرورت نه ؤ. مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه چه سلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی. بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده هم ورسره دی. نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لیاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ؕ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿۴۳﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چه وه دا چه عبادت ئی کاوه غیر له الله بیشکه چه دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چه کافران وو.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ یا سلیمان علیه السلام د الله تعالیٰ په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه چه په هغه کښی دا سره د خپل قوم مبتلاء وه یا ئی دا مطلب چه د سلیمان علیه السلام په خدمت کښی د حاضریدلو تر وقته پوری چه د اسلام اظهار ئی په علانیه دول (طریقه) سره نه ؤ کړی د هغه سبب دا ؤ چه د باطلو معبودانو خیال او د کفارو صحبت او تقلید دا ئی له داسی کولو څخه منع کړی وه کله چه د نبی الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه هغه ممانعت له منځه ورک شو. که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالی علم دی ته لا له پخوا څخه حاصل ؤ.

قِيْلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۚ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَّكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ؕ
قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيْرَ ؕ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي
وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۴﴾

وویلی شو دغی (بلقیس) ته چه ننوځه دی بنګلی ته پس کله چه ولیده (بلقیس) دا (ښیښه) نو ګمان ئی پری وکړ د ژورو اوبو او پورته ئی کړه (پاینڅه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بیشکه دغه (اوبه نه دی) یوه بنګله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوی) له ښیښو نه وویل (بلقیس) ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص (هغه) الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی له اوبو څخه د پوری وتلو په نیت ئی خپلی پاینڅی پورته کړی لکه چه عمومی

قاعده ده چه که د اوبو د ژوروالی اندازه په پوره دول (طریقه) معلومه نه وی نو له اوبو ځخه پوری وتونکی ړومبی د خپلو پاینڅو په پورته کولو شروع کوی.
حضرت سلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کښی ناست ؤ چه هغه د تیرو (ګټو) په ځای په ښیښو فرش شوی وه دغه صافی او پاکی ښیښی له لری داسی ښکاریدی لکه چه د اوبو لوی حوض وی او ممکن دی چه له دغو ښیښو لاندی به واقعی اوبه هم وی یعنی حوض ئی په ښیښو سره پټ کړی وی. دی په اوبو کښی د ګډیدلو دپاره خپلی پښی لوڅی (بربندی) کړی، سلیمان علیه السلام پری غږ وکړ چه دغه د ښیښی فرش دی اوبه نه دی. بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ورمعلوم شو او په دغه باندی ښه وپوهیده چه په دیانت هم پر هغو اسرارو چه دی پوهیږی هم هغه صحیح دی. او دغه هم ورښکاره شوه چه پر هغو سازونو او سامانونو او وسائلو چه دغه قوم مغرور ؤ او پری نازیدل، دلته له هغه ځخه ډیر سامانونه موجود وو. ګواکی سلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه چه د لمر او د ستوریو پر ځلیدلو غولیدل او هغوی ته د خدائی نسبت ورکول هم داسی دی لکه چه انسان د ښیښی په ځلیدلو وغولیږی او د اوبو ګمان پری وکړی.
کله چه ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهیده نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص هغه الله ته چه رب د عالمیانو دی. یعنی یا الله! زه ستا منونکی یم! او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم! تر اوسه پوری می پر خپل ځان باندی ډیر ظلم کړی دی چه په شرک او کفر کښی مبتلاء وم! اوس له هغه ځخه توبه کوم او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم.!

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح (چه وو ایه ثمودیانو ته) داسی چه عبادت کوئ تاسی خاص د الله پس ناڅاپه دوی دوه فرقی وی (مؤمن او کافر) چه سره ئی جګړی کولی.

تفسیر : یعنی یو ایمان لرونکی او یو منکر. لکه مکی والو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وقت کښی په خپلو منځونو کښی جګړی سره کولی. د ثمودیانو د جګړی لږ ځه تفصیل د «الاعراف» په (۱۰) رکوع کښی پر دغو آیتونو «قال الملأ الذین استکبروا من قومه للذین استضعفوا لمن آمن منهم. الایه»کښی تیر شوی دی.

قَالَ يٰقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُوْنَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۚ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُوْنَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۴۶﴾

وویل (صالح) ای قومه ځما ولې جلتي کوئ تاسي په بدی (نزول د عذاب) پخوا له نیکی (توبی) ولې مغفرت نه غواړئ تاسي له الله (په ایمان او توبه) دپاره د دې چه پر تاسي رحم وکړ شي.

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام دوی ډیر په هر دول (طریقه) سره وپوهول نو کله چه دوی پری ونه پوهیدل بالاخر ئې دوی له عذابه ووېرول چه د هغه په جواب کښې هغوی داسې وویل: ﴿ وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴾ یعنی که ته په خپله دغې خبری کښې رښتین ئې نو ولې د الله تعالیٰ عذاب پر مونږ نه نازلیږی؟ او د څه لامله (له وجې) پکښې ځند (ایسارتیا) او ډیل واقع دی؟. حضرت صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو! ولې د ایمان او توبی او د نیکی لیار نه اختیاروئ؟ چه په دنیا او آخرت کښې ستاسي په کار درشي. او د څه له سببه بالعکس بدی او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدی چه په خپل وقت کښې پر تاسي واقع شي نو ستاسي دغه ګرد (تول) شورماشور به پای (آخر) ته ورسیږی اوس وقت دی چه تاسي له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ او خپل ځان د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مصئون کړئ! تاسي ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالیٰ د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت درمرحمت کړی.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ ۚ

وویل (ثمودیانو) چه بدفالی نیولې ده مونږ په تا او په هغه چا چه له تا سره دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای صالحه! له کله راهسې چه ستا قدم ځمونږ په خاوره کښې ایښود شوی دی او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړی ده پر مونږ راز راز (قسم قسم) مصائب او مصاعب رانازل شوی دی او په هر کور کښې جنګ او جګړی نښتی دی.

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿۴۷﴾

وویل (صالح) چه بدفالی د تاسی په نزد د الله ده (چه درکوی ئی په بدل د کفر د تاسی) بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر : یعنی دغه مصاعب او سختی ځما لامله (له وجی) پر تاسی نه دی راغلی بلکه د دغو سبب ستاسی هغه بدقسمتی ده چه الله تعالیٰ ستاسی د شرارتونو او بدو اعمالو لامله (له وجی) پر تاسی مقرری او مقدری کړی دی (بل انتم قوم تفتنون: بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ کله په راحت کله په زحمت) یعنی د کفر له شأمته پر تاسی دغه سختی او بدی درنازلی شوی دی تر څو ولید شی چه تاسی توبه کوئ؟ او پر خپل قصور پوهیږئ که نه؟.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ
لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

او ۇ په ښار (د ثمودیانو) کښی نهه سری (غټ شریر) چه فساد به ئی کاوه په ځمکه (د حجر) کښی او نه به ئی کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چه قسمونه ئی خوړلی ۇ په الله چه خامخا د شپی به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امت) د ده (او وژنو به ئی) بیا به خامخا ووایو مونږ هرومرو (خامخا) ولی د ده ته (که د قتل دعوی راباندی وکړی). چه نه ۇ لیدلی مونږ ځای د هلاک د اهل د ده (نو نه یو خبر چه چا وژلی دی) او بیشکه چه مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کښی).

تفسیر : دغه نهه سری ممکن دی چه د نهو تبرو سرداران او مشران وی چه د دوی کار په ملک کښی پرته (علاوه) له فتنی او فساد او خرابی اچولو څخه بل هیڅ شی نه ۇ. د اصلاح او درستی په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه په معظمه مکه کښی هم د کفارو نهه مشران ۇ چه تل به ئی د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کښی سعی او مجاهدت کاوه او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلی دی. دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کښی معاهده او قسمونه سره یاد کړل چه ګرد (تول) به سره یو ځای کیږی او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځی. او دی سره له ګردو (تولو) کورړ کهوله یوه مخه وژنی. بیا که څوک د ده د وینی دعویدار پیدا شی نو مونږ به ورته ووایو چه مونږ له دغه

داړې او د ده له وژونکې شخه نه يو خبر. او مونږ رښتيا وايو چه مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعيت په خپلو سترګو نه دی ليدلی. ګواکې کله چه مونږ پخپلو د دغو حرکاتو فاعلان ؤ نو په هغه وقت کښې پخپلو ځايونو او مواقعو کښې له سره نه وو حاضر. نو د داسې يوه متفق ترون او دروغ ويلو په وسيله به هيڅ يو له مونږ ځنې نه ملزميږي او نه به کيږي او په دغې پلمې (تدبير) سره به د ده طرفداران د ده ديت له مونږ شخه وانه خلي.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

او فريب وکړ دوی په فريب کولو سره او (جزا د) فريب ورکړه مونږ په جزا ورکولو سره حال دا چه دوی پرې نه پوهيدل. پس وګوره چه څرنګه شو عاقبت د مکر (انجام د فريب) د دوی بيشکه چه مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبريل) پس دغه دي کورونه د دوی (ورته وګورئ) چه وران تش پراته دي په سبب د دې چه ظلم (شرک) کاوه دوی بيشکه په دغه (اهلاک د ثموديانو) کښې خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه پوهيږي (په خير او شر خپل او ترې عبرت اخلي) او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړی (يقين ئې کړی) ؤ او وو دوی چه ويريدل (له الله او ځانونه ئې ساتل له شرکه او معاصيو).

تفسير : د دوی مکر خو هم دغه د دروغو ترون ؤ او د دوی د دغه مکر په مقابل کښې الله تعالیٰ دوی ته ښه ډيل او مهلت ورکړ چه په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکميل ورکړی شو د عذاب عظيم په مستحق کيدلو کښې هيڅ حجت او عذر پاتې نشي دوی داسې ګڼل چه ګواکې مونږ صالح عليه‌السلام له منځه لرې کوو او له دې نه نه ؤ خبر چه په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بيخ وباسي. او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لرې کوي. موضح القرآن داسې ليکي «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکميل حد ته رسيدلي ؤ ځکه څو شرارت خپل د تکميل حد ته ونه رسيږي اهلاک نه واقع کيږي».
دغو نهو کسانو پرومبی اتفاق وکړ اوښه ئې هلاکه کړه . حضرت صالح عليه السلام وفرمايل چه اوس تاسې ته زيات له دريو ورځو شخه بل مهلت نشته. او وروسته له هغه عذاب پر تاسې

نازلیدونکی دی نو دلته دوی پخپلو منځونو کښی هم هغه پاس ترون ترلو چه ښه دی کله چه مونږ په دریو ورځو کښی مرو ښائی چه ستا کار له خپله ځانه د مخه تمام کړو لکه چه دوی د شپې له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور د داړی غورځولو او د صالح علیه السلام سره د اهله او عیاله د وژلو اراده وکړه او دغو نهو مشرانو د دغه ناپاک مقصد لپاره خپلی ملاوی وتړلی او بیخی تیار شول نور کفار خو د دوی تابعان او مرستیان (مددګاران) ؤ. نو الله تعالیٰ د حضرت صالح علیه السلام حفاظت وکړ او د پرښتو پیره ئی پری مقرره کړه. څو دغه نهه تنه د الله تعالیٰ په عذاب کښی تباه او اخته شول او له خپلو ځانونو سره ئی نور قوم هم تباه او برباد کړ. څه وقت چه مکی والو د شام په لوری مسافرت کاوه نو پر لیاری به ئی په «وادی القریٰ» کښی د ثمودیانو د کلیو کندوالی او ویجاړی ودانی لیدلی په «فتلک بیوتهم خاویة» کښی د هم دی په طرف اشاره وه نو عبرت اخیستونکی ته لازم دی چه د دغه هائله‌ؤ واقعاتو څخه عبرت حاصل کړی چه پاک الله په څه ډول (طریقه) دغو مکذبینو او منکرینو ته سخته جزاء ورکړه او د حضرت صالح علیه السلام ملګری چه ایمان ئی راوړی ؤ او له کفره او عصیان څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (بچ ساتلی) ؤ. هغوی ئی له هغه عذابه څرنګه وساتل؟ د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ په هم دغه یوه کلی کښی مؤمنان او کافران دواړه سره یو ځای اوسیدل مګر کله چه عذاب ورنازل شو د دوی په منځ کښی ئی بالانتخاب او بالتخصیص کفار هلاک او دارالبوار ته ئی قرار کړل او ابرار ئی هم هغسی بالافتخار آرام او قرار پریښودل.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ
لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته آیا راځئ تاسی فاحشی (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چه وینئ تاسی (یو بل په دی بد عمل کښی چه څومره مردار کار دی؟) آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چه د شهوت د دفعی لپاره دی) بلکه تاسی یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر : یعنی که تاسی نه پوهیږئ چه د دغی بی حیائی آخره خاتمه څه کیږی؟ نو په انتهائی درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ

مِّن قَرۡيَتِكُمۡۖ إِنَّهُمۡ أُنَاسٞ يَتَطَهَّرُونَ ٥٦

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر هم دا ؤ چه ویه ئی ویل دوی (یو بل ته) وباسئ (وشړئ) تاسی خیلخانه د لوط له دی ښاره خپله (چه سدوم دی) بیشکه دوی داسی سړی دی چه ځانونه پاک ساتی (له کارونو ځمونږ او بد ئی ګنی).

تفسیر : یعنی دغه لوط چه خپل ځان لوی، پاک، صاف، او صفا ساتی نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لری؟.

فَأَنجَيۡنَٰهُ وَأَهۡلَهُۥٓ إِلَّا ٱمۡرَأَتَهُۥ قَدَّرۡنَٰهَا مِنَ ٱلۡغَٰبِرِينَ ٥٧ وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِم مَّطَرٗاۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلۡمُنذَرِينَ ٥٨

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چه مقدره کړی وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کښی) له باقی پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو (ګټو) چه هلاک شول پری) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره باران د دوی دی).

تفسیر : یعنی هغوی ئی تباه او هلاک کړل او لوط علیه السلام ته ئی سره د ده د مسلمانانو ملګریو نجات ورکړ. لیکن د حضرت لوط علیه السلام ښځه چه د دغو اشرارو کفارو سره ئی مرستی (مدد) کولی هغه هم له هم هغو هلاک کیدونکیو سره پاتی شوه او په دغو ګردو (ټولو) مجرمینو باندی پاک الله له آسمانه تیږی (ګټی) اوورولی او دغه ښار ئی له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

«موضح القرآن» پر دغو دریو واړو قصو د خپلی تبصری په منځ کښی داسی لیکی: «چه د حضرت سلیمان علیه السلام په قصه کښی ئی وفرمایل چه مونږ به داسی لښکر راولو چه د هغو مقابله به هیڅوک نشی کولی. نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مکی والو په منځ کښی هم هغه خبره وشوه. او حضرت صالح علیه السلام ته نهه تنه مشران متفق شول چه د شپی له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور ورننوځی نو الله تعالیٰ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ او دوی ئی تباه کړل. مکی والو هم ځمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم له پاره هم داسی کوهی

کنستلی ؤ مګر دوی پخپله د «بدر» په قليب کښی ولويدل. په هغه شپه چه رسول الله مبارک هجرت کاوه دير کفار د رسول الله مبارک د کور په شاو خوا کښی سترګی په ليار منتظر ناست ؤ څو چه رسول الله صلی الله عليه وسلم ګهيځ (سحر) د وقته د لمانځه لپاره وځی نو مونږ ئی بالاتفاق په تياره کښی ووژنو چه قصاص ئی هم پر مونږ وانه وړی مګر رسول الله صلی الله عليه وسلم له دوی څخنی داسی روغ رمټ ووت چه د دوی د يوه تن فکر او فهم هم ورته ونشو. او د لوط عليه السلام قوم غوښتل چه نبی الله له خپله ښاره وباسی نو هم هغسی فکر او اراده مکی والو هم لرله ليکن پاک الله دی په خپل فضل او مرحمت سره د دوی د دغه ښار له منځه پخپل واک او اختيار سره وويست. او په دغه سره ئی دی بريالی (کامياب) کړ او کار ته ئی ترقی او لا رونق ورکړ.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ۗ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده!) چه ټولی ثناوی ستائنی (صفتونه) خاص الله لره دی (په نصرت د ابرارو او ذلت د کفارو) او سلام دی پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چه غوره کړی دی دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آيا الله خير بهتر غوره که هغه بتان چه دوی ئی شريکان کوی (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسير : وروسته د قصصو له فراغه له : «آلله خير اما يشركون» ئی د توحيد بيان فرمايلی دی دغه الفاظ د خطبی په دول (طريقه) تعليم فرمائی چه ښائی پخوا له بيانه وی. «موضح القرآن» ليکی: د الله تعالیٰ تعريف کول او په انبياؤ سلام ليږل او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول ئی خلقو ته وروښودل . څينی مفسرين وائی د الله تعالیٰ هغه کمالات او احسانات چه پاس د قصصو په منځکښی مذکور شول پر هغو څمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته حکم وشو چه د الله تعالیٰ حمد او ثناء ووائی او شکر پر ځای راوړی او پر هغو مقبولو بندګانو چه د څينو د هغو ذکر پاس وکړ شو سلام وليږی. له دی ځايه د توحيد وعظ شروع کړی شوی دی يعنی د پاس قصصو د اوريدلو او په تکوينيهؤ آياتونو باندی د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسی پخپله دغه راوښيی. چه د دغه «وحده لاشريک له» الله تعالیٰ منل خير، بهتر، غوره، نافع او معقول دی؟ يا د ده په الوهيت کښی د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالیٰ سره ئی شريک ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده چه د هغی په فيصله کولو کښی څه تدقيق او څند (ايسارتيا) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتی وی خو بيا هم د زيات تذکير او تنبيه په غرض وروسته له دی نه د الله تعالیٰ څينی داسی شئون او صفات بيانيږی

چه د ده پر توحید او تقدس دلالت کوی او ځینی هغه خیر او نفعی شمیرلی کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فضل آثار په هغو کښی له ورا ښکاری نو فرمائی چه:

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَأَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْۢبِتُوْا شَجَرَهَا ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او نازلی کړی ئی دی دپاره د تاسی له (طرفه د) آسمان اوبه پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښائست)، نه دی کیدونکی له تاسی دا (کار) چه زرغونی کړئ تاسی ونی د هغو

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسی په اختیار کښی نه دی، دا لا څه چه له هغه ځینی میوی او ثمرات او نور شیان هم راوباسئ.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ۞

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه نشته) بلکه دغه (مشرکان) یو داسی قوم دی چه څنګ کوی (له توحیده)

تفسیر: یعنی په دی باندی ګرده (تولړ) دنیا پوهیږی او پخپله هم دغه مشرکان ئی هم منی چه د ځمکی او آسمان پیدا کول ـ د باران (وریا) ورول ـ د ونو ـ نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالیٰ څخه د بل چا کار نه دی ـ لکه چه د لوی قرآن کریم په بل ځای کښی د مشرکانو داسی اقرار او اعتراف هم مذکور دی بیا وروسته له دی نه چه تر دی ځای پوری ورسیدئ نو بیا ولی له سمی لاری څخه کاږه کیږئ ؟ کله چه ماسواء الله څخه بل داسی یو ذات نشته چه د دغو ګردو (تولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شی ـ یا د کوم شی مستقل اختیار ولری ـ نو بیا د الله تعالیٰ په الوهیت او معبودیت کښی څرنګه بل څوک ورسره شریکیدی شی ؟ «عبادت» د انتهائی تذلل نوم دی نو دغسی عبادت هغه ذات ته لائق دی چه په انتهائی درجه کامل او بااختیاره وی ـ د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کښی برابرول ـ انتهائی ظلم ـ ضد او عناد دی.

اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ اَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه ګرځولی ئی ده ځمکه ځای د قرار (آرام) او ګرځولی ئی دی په منځ د دغی ځمکی کښی نهرونه (سیندونه رودونه ویالی د اوبو) او ګرځولی ئی دی دغی (ځمکی) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چه په کښی ایښی دی لکه میخونه او بارونه ترڅو ودریږی ونه خوزی یعنی د انسانانو او حیواناتو دیره ځای دی چه په آرامی سره پری ژوندون کوی ـ او له دی حاصلاتو او پیداوارو څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلی.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او ګرځولی ئی ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) کښی پرده (چه سره ګډ نشی).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ د دی تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَّجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴾ جزء ۱۹ د الفرقان په (۵) رکوع ۵۳ آیت کښی دی ولوست شی.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۶۱﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی.

تفسیر: په توحید چه ایمان نه راوړی یعنی آیا بل کوم بااختیاره ذات شته ؟ چه دغسی کار وکړی شی ؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځیدلو لائق شی ؟ کله چه نشته ـ نو معلوم شو چه دغه مشرکین محض د جهالت او ناپوهی لامله (له وجی) د شرک او مخلوق پرستئ په ژوره کنده کښی لویدلی دی او لا پسی د جهل په سورو کښی ننوځی.

اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوْٓءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه قبلوی سوال د عاجز (بیکس بی‌وس) کله چه وبولی دغه (مضطر) هغه (الله اکبر) او لری کوی بدی سختی

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو د بیکسانو او ناقرارانو او بی ځلو دعاوی او ناری آوری ـ سختی او ربړ (تکلیف) تری لری کوی ـ لکه چه جزء ۷ د «الانعام» په «٤» رکوع ٤١ آیت کښی یی فرمایلی دی ﴿فَيَكۡشِفُ مَا تَدۡعُونَ إِلَيۡهِ إِن شَآءَ﴾ گواکی الله تعالیٰ دعاء هم له عادیه ؤ اسبابو څخه یو سبب گرځولی ده چه پری د مسبب ترتب د الله تعالیٰ په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کیږی. علامه طیبی رحمة الله علیه او نورو ویلی دی چه په دغه آیت کښی مشرکینو ته تنبیه ده چه د سختیو مصائبو او شدائدو په وقت کښی تاسی هم مضطرب کیږئ او هم دغه پاک الله ته دعا او ناری کوئ او نور معبودان ستاسی له یاده وځی ـ نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولی د امن او اطمینان په وقت کښی له تاسی هیریږی ؟

وَيَجۡعَلُكُمۡ خُلَفَآءَ ٱلۡأَرۡضِۗ

او گرځوی (الله) تاسی لره خلیفگان په ځمکه کښی (په ځای د تیرو خلقو)

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نه شی کولی؟ یعنی یو قوم او نسل له ځمکه څخه پورته کوی او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوی چه دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوی.

أَءِلَٰهٞ مَّعَ ٱللَّهِۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

آیا شته بل معبود له الله سره؟ (نه نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسی).

تفسیر: یعنی که تاسی په پوره دول (طریقه) سره فکر کولی نو د لری تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. هم دغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو هم دغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل نو پخپله به پوهیدئ چه د هغه ذات د قدرت په لاس کښی چه د دغو امورو قبضه او اختیار دی یواځی هم هغه ذات د عبادت وړ (لائق) او مستحق دی.

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَٰحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِۦٓ ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه لاره ښیي تاسی ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (سیند) کښې او هغه (څوک بهتر دی) چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښې د رحمت (باران) خپل

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ الله تعالیٰ د وچی او د سیند په تیارو کښې د ستوریو په وسیله ستاسی لار ښوونه کوی اعم له دی نه چه بلاواسطه وی که د قطب ښوونکی او نورو آلاتو په واسطه وی. او پخوا د رحمت له بارانه هواوی او بادونه چلوی او په هغو سره د باران د راتګ زیری ورکوی.

ءَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ تَعَٰلَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ډیر لوی ډیر پورته دی الله له هغو (شیانو) چه شریکوی ئی دغه (مشرکان له الله سره).

تفسیر: یعنی چیری هغه مطلق قادر او برحق حکیم او چیری هغه عاجز او ناقص مخلوق برابر دی چه هغوی د الوهیت شریکان ښوولی کیږی ؟

أَمَّن يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ

آیا هغه څوک چه له ړومبی ئی پیدا کړی دی خلق (له نطفی په ارحامو کښې) بیا به ئی ژوندی کوی (بعد الموت په قیامت کښې).

تفسیر: ګرد (ټول) خلق دغه قبلولی چه ابتدائی تخلیق د الله تعالیٰ کار دی. وروسته له مرګه بیا ژوندی پاڅیدل هم پر هم دغه قیاس کړئ د «**بعث بعد الموت**» منکرین هم هم دغومره پوهیږی که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وی نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چه اول ځلی ئی پیدا کړی دی.

وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ ۗ

او هغه څوک چه رزق روزی درکوی تاسی ته له (طرفه د) آسمانه (په باران) او له ځمکی (په محصولاتو ئی آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی !؟)

تفسیر: یعنی هغه کوم ذات دی چه د سماوی او ارضی اسبابو په وسیله سم له خپله حکمته سره تاسی ته روزی در رسوی ؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۶۴﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ووایه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسی برهان (سند) خپل (په دی چه غیر له الله هم داسی کولی شی) که چیری یئ تاسی صادق (رښتین په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی سره د دغو صافو ، ښکارو دلائلو له آوریدلو بیا تاسی د الله تعالیٰ وحدانیت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسلیموئ نو هر هغه دلیل چه تاسی ئی د خپلی دغی باطلی دعوی په ثبوت کښی لرئ هغه راوړاندی کړئ ! ښو د هغی له مخی ستاسی دروغ او رښتیا ښکاره شی مگر له هغوی سره دلیل او برهان چیری دی ؟ محض د ړندو په تقلید رهی (روان) دی. ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ﴾ جزء ۱۸ (د المومنون (۶) رکوع) ۱۱۷ آیت .

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهیږی هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (له پرښتو او انسانانو په غیبو امورو باندی) مگر (عالم دی پر غیبو) الله

تفسیر: دغه آیت د سابق مضمون تکمیل او د لاحق مضمون تمهید دی. د دی جزء له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د الله تعالیٰ د تام قدرت ـ عام رحمت ـ د کامل ربوبیت بیان ؤ ـ یعنی هر کله چه الله تعالیٰ په دغو صفاتو او شئونو کښی متفرد دی نو ښائی چه په الوهیت او معبودیت کښی هم متفرد وی. په دغه آیت کښی په الوهیت له بله حیثیته استدلال کاوه شی یعنی معبود به هم هغه ذات کیدی شی چه له تام قدرت سره محیط او کامل علم هم ولری ـ او دا هغه

صفت دی چه په ځمکه او آسمان کښی هیڅ یو مخلوق ته نه دی حاصل او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی پس په دغه اعتبار سره هم د معبودیت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

چتی (بیکاره) وائ چه وینا کوی له پتو
بی له خدایه نه پوهیږی څوک په پتو
پاک نبی ته به جبریل تل کړه وینا
لوی څیښتن (خاوند) به جبرئیل ته کړه وینا

تنبیه: پر تولو غیبو امورو ماسواء الله څخه بل هیچا ته کامل علم نه دی حاصل ـ او نه کوم غیبی علم یو سری ته بالذات بی د الله تعالیٰ له عطاء څخه ور په برخه کیدی شي او نه الله تعالیٰ مفاتیح الغیب (د غیب کنجیکانی) چه ذکر ئی د «الانعام» په سورت کښی تیر شو د بل کوم مخلوق په لاس کښی ورکری دی. هو! ځینی خپل بندګان پخپل اختیار پر ځینو غیبیه ؤ امورو مطلع کوی چه د هغه لامله (له وجی) مونږ ویلی شو چه الله تعالیٰ هغه سری پر غیب مطلع فرمایلی دی. یا غیبی خبر ئی ورته ورکری دی. لیکن پر هم دغومره یوه خبره قرآن او سنت په هیڅ یو ځای کښی پر داسی یو سری د **«عالم الغیب»** یا فلان **«یعلم الغیب»** اطلاق نه دی کری. بلکه په احادیثو کښی تری انکار هم شوی دی ځکه چه دغه الفاظ ظاهراً له دی نه مخالف دی چه «د علم الغیب اختصاص د باری تعالیٰ له ذات سره دی» نو ځکه محققین علماء اجازه نه ورکوی چه د دغسی الفاظو اطلاق پر کوم بنده وکری شي ـ اګر که لغت صحیح هم وی ـ لکه چه که څوک داسی ووائی **«ان الله لایعلم الغیب ـ** له الله سره د غیبه ؤ امورو علم نشته» اګر که د ده مراد داسي وی چه د الله تعالیٰ په نسبت هیڅ شي له سره ورته غیب نه دی سخته ناروا او بی ادبی ده هم داسی که څوک له حق څخه «موت» او له «فتنی» څخه اولاد ـ او له «رحمت» څخه «باران» مراد واخلی ـ او داسی الفاظ ووائی **«انی اکره الحق ـ احب الفتنة ـ وافرمن الرحمة ـ** زه حق بد ګنم ـ او فتنه می خوښه ده او له رحمته څخه تښتم» نو دغسی ویل هم سخت قبیح او مکروه دی ـ حال دا چه د نیت او مراد په اعتبار قبیح نه دی ـ هم داسی «فلان یعلم الغیب» او د هغه په شان نور الفاظ هم وګنئ! واضح دی وی چه د «عالم الغیب» څخه څمونږ مراد محض ظنون او تخمینات نه دی ـ او نه هغه علم مقصود دی چه له قرائنو او اماراتو څخه حاصلاوه شي ـ بلکه هغه مراد دی چه د هغه لپاره هیڅ یو دلیل او قرینه نه وی موجوده په سورت الانعام او سورت الاعراف کښی د دی موضوع په متعلق لږ څه لیکلی شوی دی ـ هلته دی مراجعت وکری شي.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

او نه پوهیږی دغه (کفار) چه کله به بیا ژوندی راپاخول شی دوی.

تفسیر: یعنی پر قیامت یقین نه لری او وائی چه قیامت کله راځی ؟ چه د هغه په اثر مړی بیا ژوندی کیږی ـ پر دغه هیڅوک نه دی خبر ړومبیٔ د مبدأ ذکر کیده له دی ځایه وروسته د معاد ذکر شروع کیږی.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْهَا بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿٦٦﴾

بلکه ستړی ستومان او له کاره لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کښی بلکه دغه (کفار) په شک کښی دی له دغه (قیامت) بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامته) ړانده دی (د زړه په سترګو چه پری باور نه کوی).

تفسیر: یعنی دیر عقل او فکر ئی وچلوه او له دیر فکر وهلو څخه بیخی ستړی او ستومان شول خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهیدل. کله د هغه په نسبت په حیرت شول کله په شک کښی تری ولویدل ـ او کله تری منکران شول. (موضح) ځینو مفسرینو داسی تقریر کری دی چه د آخرت تر ادراکه پوری د دوی علم ونه رسید او نه د عدم العلم له وجی څخه دوی خالی الذهن پاتی شول ـ بلکه د هغه په متعلق په شک او تردد کښی ولویدل او نه یواځی په شک او تردد اخته شول بلکه له هغو دلائلو او شواهدو څخه ئی خپلی سترګی پټی کړی چه په هغو کښی له غور او تأمل کولو څخه د دوی شکوک او تردد رفع کیدی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا لَمُخْرَجُوْنَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی (او د زړه سترګی ئی ړندی دی) آیا کله چه شو مونږ خاوری او پلرونه ځمونږ (هم خاوری شی) آیا خامخا به

مونږ هرومرو (خامخا) رایستلی شو (ژوندی له څمکی جزاء ته) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره د دی (بعث بعد الموة هم) له مونږ سره او هم له پلرونو څمونږ سره له دی (وعدی د محمد نه) پخوا (د نورو انبیاؤ له خوا) نه دی دغه خبری (بل شی) مگر لیکلی قصی (باطلی دروغ افسانی) دی د ړومبنیو (خلقو).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه څمونږ له پلرونو سره هم داسی وعدی شوی وی دغه ده چه عیناً نن له مونږ سره هم هغسی خبری او اتری دغه رسول کوی. لیکن سره د دومره قرنو او پیړیو د تیریدلو مونږ ته تر نن ورځی پوری دغه خبره نشوه څرگنده او نه مو واوریده چه وروسته له دی نه چه مړی په خاورو کښی سره گدود او مخلوط شی هغه به بیا ژوندی کیږی ـ لکه د پخوا په شان روغ رمټ انسان تری جوړ او عیان کیږی او بیا د خپلو اعمالو سزا مومی ؟

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه وگرځئ تاسی په څمکه (د مکذبینو) کښی پس وگورئ چه څرنگه شو عاقبت (آخره خاتمه) د گنهکارانو (کافرانو ؟ او تری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی ډیرو مجرمانو ته په هم دغه دنیا کښی عبرتناکه سرا ورکړی شوی ده او د انبیاؤ مواعید پر دوی منطبق گرځیدلی دی پر هم دغه دی د بعث بعد الموت قیاس هم ښائی چه وکړ شی چه بالیقین بعث ـ حساب کتاب ـ ثواب ـ عقاب او اخروی عذاب شته چه تول ربښتیا دی او الله تعالیٰ له هغه څخه خبر راکړی دی او هغه ضرور راتلونکی دی او دغه لویه کارخانه هم داسی خوشی چتی (بیکاره) بی پایه او بی نتیجی نه پاتی کیږی او دغه هم امکان نه لری چه پر دغو تولو علویه ؤ او سفلیه ؤ موجوداتو داسی کوم عمومی حاکم نه وی چه حق په حقدار ورسوی او خپل دغه گرد (تول) رعایا هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریږدی گله چه تولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږی نو یقینی ده چه هرومرو (خامخا) بل کوم ژوندون او جهان شته چه هلته به هر یوڅوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء ومومی. که تاسی پر هم دغه خپل تکذیب دوام (تینگوالی) وکړئ نو هم هغسی چه د نورو مکذبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی ستاسی به هم کیږی.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

او مه خفه کیږه (ای محمده!) پر دوی (چه ستا تکذیب کوی او له ایمانه مخ اړوی) او مه اوسه په تنګی (د زړه) کښې له هغه چه دوی مکر کوی (له تا سره ځکه چه زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنی ای محمده دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخری خاتمې تنبیه ورته ورکړه! وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جلا (جدا) شه! که دغه خلق حق ونه منی نو تاسی ډیر غمجن، متأسف او مه خفه کیږئ! او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنګه او ملول کیږئ! تاسی خو خپل فرض په پوره دول (طریقه) سره اداء فرمایلی دی. الله تعالیٰ پخپله داسی ضدی او عنادی کسانو ته سزا ورکوی او هم هغسی چه پخوانی مجرمان ئی په سزا رسولی دی دوی هم رسوی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

او وائی دا (کفار) کله به وی دغه وعده (د نزول د عذاب) که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغی دعوی خپلی کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر هغه قیامت کله راځی؟ او له هغو عذابونو څخه مو چه ویروی هغه به کله نازلیږی.

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نژدی ده چه شی پیوست په تاسی پسی ځینی هغه (عذاب) چه غواړئ ئی تاسی په جلتی.

تفسیر: یعنی ډیر شورماشور او غوغا مه نښلوئ! هغه وعده هرومرو (خامخا) ایفاء کیدونکی ده او هیڅ لری نه ده چه د هغی وعدی کومه برخه تاسی ته ډیره نژدی شوی او در پوری نښتی هم وی لکه چه ډیری ورځی نه وی تیری چه پر دوی باندی سخت قحط نازل شو او هم د «بدر» په غزوه کښی د دغه عذاب یوه برخه وررسیده پاتی شو قیامت کبریٰ د هغه هم ځینی آثار او علائم در ښکاره شوی دی. (په ردف لکم «ل» زائد دی).

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او بیشکه رب ستا خامخا څښتن (خاوند) د فضل (احسان انعام) دی پر خلقو (چه دوی ژر په گناهونو نه نیسی ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوی (په دی نعمت چه د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لیږلو کښی تأخیر کوی نو لازم ؤ چه دوی دغه تأخیر غنیمت گڼلی - او د دغی مهربانی په مقابل کښی ئی شکر ایستی او د صالح عمل لاره به ئی خپلو ځانونو ته غوره کړی وی لیکن پر خلاف د دی دوی ناشکری کوی او په خپله خوله عذاب غواړی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾
وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾

او بیشکه رب ستا ته خامخا معلوم دی هغه څه چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چه ښکاروی ئی دوی. او نشته هیڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په آسمان کښی او په ځمکه کښی مگر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی ستاسی ظاهری او باطنی اعمال ، د زړونو پټی خبری ، نیات ، ارادی، د ځمکی او د آسمانونو ډیر زیات پټ اسرار گرد (ټول) د الله تعالیٰ په علم کښی او د لوح محفوظ په دفتر کښی درج دی. هره خبره له هغه سره موافقه واقع کیږی د ژر غوښتلو او تلوار کولو یا ځنډ (ایسارتیا) او ډیل کولو څخه هیڅ یو حاصل او گټه (فائده) په لاس نه درځی - هر هغه شیز چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی وی ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) پر خپل وقت هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او هر یوه ته سم د ده له عمل ، نیت ، عزم او ارادی سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا وررسیدونکی ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بیشکه چه دغه قرآن قصه کوی (بیانوی) پر بنی اسرآئیلو (اولادی د

یعقوب) باندی اکثر له هغو څیزونو چه دوی په هغو (څیزونو) کښې سره اختلاف کوی. او بیشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی).

تفسیر: یعنی اوس د عملی فیصلی وقت نه دی راغلی ـ بیشکه قرآن د قولی او عملی فیصلی دپاره راغلی دی ـ په دغه وقت کښې په سماویه ؤ علومو او مذهبی شیانو کښې له ګردو (تولو) څخه لوی علماء بنی اسرآئیل ګڼل کیدل مګر د عقائدو، احکامو، قصصو ، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافاتو قاطعه فیصله او ښه تصفیه هم دغه پاک قرآن اوروِلی ده. فی‌الحقیقت قرآن هغه لوی کتاب دی چه ګردی (تولی) دنیا ته ئی د الله تعالیٰ آخری پیغام رسولی دی ـ او د ایمان راوړونکیو خلقو لارښوونه ئی کړی ده څو ګرد (تول) خلق د هغی لوئی ورځی دپاره تیاری او آمادګی وکړی چه په هغی کښې به د هری معاملی عملی فیصله کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بیشکه رب ستا فیصله به وکړی په منځ د دوی کښې (په قیامت کښې) په حکم (عدل) خپل سره او هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر تولو احوالو او اشیاؤ)

تفسیر: یعنی قرآن خو د پوهولو او ښوولو دپاره نازل شوی دی باقی د ګردو (تولو) معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالیٰ کوی.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویریږه ای رسوله ځما!) بیشکه چه ته پر حق ښکاره ئی (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی تاسی د هیچا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کیږئ! یوائځی پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ! او پخپله وظیفه کښې چه دعوت او تبلیغ دی مشغول او لګیا اوسئ! پر هغه سمه صافه لاره چه تاسی دروموئ په هغې کښې هیڅ قسم خرخشه او اندیښنه نشته کله چه انسان پر سمه لاره رهی (روان) وی ـ او پر واحد الله اعتماد ولری ـ نو د بل هیڅ شی ویره او اندیښنه ورسره نه وی.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ
إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه ته نشی اوروِلی (خبره) مړیو ته او (هم داسی) نشی اوروِلی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چه وګرځی دوی په دی حال کښی چه شا کوونکی وی. او نه ئی ته لاره ښوونکی ړندو ته (چه ئی راوګرځوی) له ګمراهی د دوی څخه نه اوروی ته (په سماع د فائدی رسولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان راوړی په آیتونو (د قدرت) ځمونږ پس هم دوی مسلمانان دی (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه یوه مړی ته خطاب یا کوم کاڼه ته ناری وهل په تیره بیا چه تاته ئی شا هم وی او په مندو در څخه ځغلی ـ او د ناری وهونکی په طرف قطعاً ملتفت نه وی سودمن نه دی هم دغه د هغو مکذبینو حال دی چه د دوی زړونه مړه شوی دی او په زړه کانه هم دی او د اوریدلو اراده هم ببخی نه لری نو د دوی په حق کښی هیڅ نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی که یو خاص ړوند د غتو او رڼو سترګو خاوند نشی نو تاسی به هغه ته څرنګه لار یا بل شی وروښوولی شی ؟ دغه خلق د زړه ړانده هم دی او نه غواړی چه د ړوند والی څخه هم ووځی نو بیا ستاسی په ښوونه سره که دوی وغواړی چه وګوری ـ نو څرنګه به وکتلی شی ؟ یعنی پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کښی نافع دی چه ئیومنی او پری متأثر شی. او د اثر قبلول هم دغه دی چه د الله تعالیٰ پر کلام یقین او باور وکړی او وئی منی.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او کله چه واقع ثابت شی خبر د عذاب پر دغو (بنی آدمانو او نژدی شی قیامت پر دوی) نو راوبه باسو مونږ دوی ته یوه دابه (ژوندی خوځیدونکی تلونکی) له ځمکی چه خبری کوی دغه (دابه) له دوی سره چه بیشکه دا خلق ؤ چه په دلائلو (د قدرت الوهیت) ځمونږ به ئی یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکي «پخوا له قیامته به په مکه معظمه کښې د صفا غر وچوی او له هغه ځخه به یو ژوندی خوځیدونکی ووځي چه له خلقو سره به خبری کوی چه اوس قیامت نژدی دی. او صادق مؤمن به له کاذب منکر ځخه په نښه کولو سره بیلوی» له ځینو روایاتو ځنې معلومیږی چه دغه به بالکل په آخره زمانه کښې په هغه ورځ واقع کیږی چه لمر له مغربه وخیژی نو قیامت د هم دغي ورځي نوم دی چه د تولی دنیا گرد (تول) موجوده نظام به په کښې گدود او خرابیږی نو د داسی خوارقو په وقوع کښې هیڅ تعجب نه دی پکار چه د قیامت د قریبه ؤ علاماتو او د دی مقدمی په شان ظاهرولی شی. شائی د «دابة الارض» په ذریعه د دی خبری شودنه مقصود وی هغه خبره چه تاسی د یو رسول په ژبه نه منله نن مجبور یئ چه د یوه حیوان په ژبه ئی ومنئ ! مگر د دغه وقت منل تاسی ته مفید او نافع نه دی او له دغه ځخه یواځی د مکذبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی چه د منلو وقت تیر شو.

تنبیه: د «دابة الارض» په نسبت ډیر رطب او یابس اقوال او روایات په تفاسیرو کښې درج شوی دی ـ مگر د معتبرو روایاتو له مخی هم دغومره خبره ثابته شوی ده چه موضح القرآن لیکلی ده والله اعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه ژوندی به راپورته کړو له (قبورو د) هر امت (فرقی) ځخه یو فوج (چه اشراف او رؤسا دی) له هغو (منکرانو) چه تکذیب کوی په آیاتونو ځمونږ پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کیږی بیا روانیږی.

تفسیر: د هر گناه کوونکی تولنه او لښکر به سره بیل وی.

تنبیه: عموماً مفسرینو د «فهم یوزعون» معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړی ده ـ یعنی د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بیول کیږی او دوی به دغومره ډیر او زیات وی چه وړاندی تلونکی خلق به د وروستنیو مخه بندوی او له مخکښی تللو ځخه به ئی ستنوی (واپس کوی) ـ لکه چه په لوی بیروبار او ازدحام کښې د انتظام د تینگ ساتلو لپاره هم داسی وضعیت غوره او اختیارولی شی.

حَتّٰٓى إِذَا جَآءُو قَالَ أَكَذَّبْتُم بِـَٔايَٰتِى وَلَمْ تُحِيطُوا۟ بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۸۴﴾

تر هغه پورې چه راشي دوی (تول محشر ته) نو وبه فرمائي (ورته الله) آيا تکذيب کړی ؤ تاسی د آياتونو ځما حال دا چه احاطه نه وه کړې تاسی به هغو (آياتونو) له جهته د علمه آيا څه شي دی هغه چه وئ تاسی چه کاوه به مو (هغه له مامور به څخه ؟ ووايئ!)

تفسير: يعني زيار (محنت) ئې ونه کړو ـ او کوشش ئې ونه کړ چه په پوره ډول (طريقه) به پرې پوهيدل او تمامو اطرافو او جوانبو ته به ئې کتل ابتداء ئې د هغه په تکذيب خوله وسپړده «يا ووايئ! که داسی نه دی نو نور مو څه کول؟ يعني ماسواء له دی نه ستاسی بل څه کار ؤ ؟ امکان لري چه مطلب ئې داسی وی چه بې له غوره او فکر کولو څخه تاسی هم داسی د هغه تکذيب کړی ؤ ؟ يا ووائی ؟! چه ماسواء له دی نه تاسی نوري څه گناه هم د خپلو ځانونو لپاره تولی کړی وی.

وَوَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا۟ فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿۸۵﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندی په سبب د هغه چه ظلم ئې کړی ؤ پس دوی به هيڅ خبری نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لامتناهی)

تفسير: يعني د دوی د شرارتونو يقيني ثبوت وشو ـ او د الله تعالیٰ حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دی نه به دوی څه ويلی شي ؟ باقي په ځينو نورو آياتونو کښی چه د دوی عذر او پلمی (تدبيرونه) مذکور دی ښائی هغه به پخوا له دی نه شوی وی. په هر حال دغه نفی او اثبات دی د مواطنو او د مواقفو پر اختلاف حمل کړی شي.

أَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا جَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِيَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۸۶﴾

آیا نه وینی دا (منکران د حشر) چه بیشکه مونږ گرځولی مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دی چه آرام وکړی دوی پکښی او (گرځولی مو ده) ورځ لیدونکی (تکه سپینه روښانه چه کسب و کار په کښی وکړی) بیشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کښی خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی څرنگه ښکاره دلائل او واضحی نښی الله تعالیٰ په دنیا کښی دوی ته وروښودی خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ ـ که یواځی د شپې او د ورځی پر دغه دائمی تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پری غور او خوض ئی کولی نو د الله تعالیٰ پر توحید ـ د انبیاؤ پر ضرورت او اهمیت او پر بعث بعد الموت پر گردو (تولو) شیانو به دوی پوهیدل چه بالاخر هغه کوم یو ذات دی چه په داسی مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځی څخه شپه او د شپې څخه ورځ راښکاره‌کوی او څمونږ د ظاهری بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځی رڼا (رڼرا) خوروی. نو آیا دغسی یو مطلق قادر څمونږ د باطنی بصیرت دپاره د اوهامو او اهواؤ په تیارو کښی د معرفت او هدایت رڼا (رڼرا) نه ده رالیږلی ؟ بیا نو شپه څه شی ده د ویدیلو وقت دی! چه مونږ هغی ته د موت یوه نمونه ویلی شو چه وروسته له هغه ورځ راځی او بیا سترگی په کښی غړیږی ـ او یو طرف بل طرف ته په کښی گرځو. هم داسی الله تعالیٰ پر مونږ موت هم طاری کوی او وروسته له مرگه مو بیا هم داسی ژوندی راپاڅوی نو په هغه کښی څه اشکال او استحاله شته ؟ الغرض د یقین کوونکیو لپاره په هم دغی یوی نښی کښی د گردو (تولو) ضروریه ؤ شیانو د حل لپاره اسباب موجود دی.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ
شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دٰخِرِيْنَ ﴿۸۷﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ
السَّحَابِ ؕ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ؕ اِنَّهٗ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۸۸﴾
مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَهُمْ مِّنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ اٰمِنُوْنَ ﴿۸۹﴾ وَمَنْ جَآءَ
بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ؕ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۰﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه پوکې وکړ شي په صور (شپیلی) کښې نو ویریږي (له ډیره هیبته) هر هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښې دی مګر هغه څوک چه اراده وفرمائي الله (د نه ویریدلو د هغه) او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کښې) عاجزان او وینې به ته غرونه (په قیامت کښې) ګمان به کوې ته پر هغو چه کلک ولاړ دی (له جهته د لویوالی) حال دا چه دوی به ځی تیریږی پشان د وریځې کاریګری د الله (یا وکړ الله دا کار په کولو سره) هغه (الله) چه محکم (درست) کړی ئی دی هر څیز (چه پیدا کړی ئی دی) بیشکه چه دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چه کوئ یې تاسی هر هغه څوک چه راشي په حسنه (نیکی) سره (چه کلمه د توحید ده) پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه او دوی به له سختي ویرې د دغې ورځې په امان وی. او هر هغه څوک چه راشي په سیئه (بدی شرک سره) پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کښې او ویه ویل شي دوی ته له جانبه د الله) آیا جزاء درکوله کیږی (بلکه نه درکوله کیږی) مګر (جزاء د شرک او نور معاصی) هغه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې).

تفسیر: د صور (شپیلئ) پو کوونکی پرښته حضرت اسرافیل علیه السلام دی چه د الله تعالیٰ د حکم په انتظار کښې د صور د پوکولو اپاره تیار ولاړ دی.

په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چه ﴿إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ﴾ حضرات جبرئیل ـ میکائیل ـ عزرائیل علیهم السلام دی. ځینی د دی مصداق شهداء بولی والله اعلم.

(موضح القرآن) لیکی یو ځلی صور پوکلی کیږی چه د هغه په اثر به ګرد (ټول) مخلوق سره مری. دوهم صور چه وپوکلی شي د هغه په اثر ټول مری بیا له سره ژوندی کیږی ـ دریم صور چه وپوکلی شي دوی ګرد (ټول) ویریږی. په څلورم کښې ګرد (ټول) بیهوشه کیږی. په پنځم کښې بیا په هوش کیږی. د صور پوکل به څو څو ځلی صورت نیسی. اکثر علماء یواځې هم دغه دوی نفخې منی ـ یعنی ګرد (ټول) سره فقط دوه ځلی صور پوکلی کیږی او دغه ګرد (ټول) احوال او اهوال د هم دغو دوو شپیلو لاندی درجوی والله اعلم.

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ﴾ الآیة ـ او وینی به ته غرونه په قیامت کښې ګمان به کوې ته پر هغو چه کلک ولاړ دی له جهته د لویوالی حال دا چه دوی به تیریږی پشان د وریځې یعنی دغه لوی لوی غرونه چه تاسی ئی اوس وینئ او د دی خیال کوئ چه دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وی او له سره به له خپله ځایه نه ښوریږی ـ دغه ګردہ (ټوله) به د قیامت په ورځ کښې د تکول شویو رنګینو وړو پشان به قضاء او هواء کښې الوځی او ګرځی او د وریځو په شان به ژر ژر درومی لکه چه د

جزء ۲۷ «الواقعة» په اوله رکوع ٥ - ٦ آیت کښې داسې یو آیت لولو ﴿ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنبَثًّا ﴾ او په «القارعة» کښې لولو ﴿ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴾ او د جزء ۱٦ «طٰهٰ» په (٦) رکوع ۱۰٥ آیت کښې وایو ﴿ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴾

تنبیه: د دغه آیت هیڅ تعلق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته لکه چه ځینې متنورین له هغه ځنې پوهیدلي دي.

﴿ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ کاریګرې د الله یا وکړ الله دا کار په کولو سره هغه الله چه محکم درست کړی ئې دی هر څیز چه پیدا کړی ئې دی).

یعنې هغه ذات چه هر شی ئې په نهایت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالیٰ چه تن ئې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي هم هغه الله تعالیٰ به یوه ورځ دوی بخرکي بخرکي او دړې وړې کوی ـ او ترې دوړې به جوړوی ـ او په هواء به یې الوځوی. دغه د غرونو الوځول به د خرابۍ او تباهۍ په غرض نه وي بلکه د عالم په نظام کښې به سره لاندې باندې او لازمه تعدیلات کوی ـ او په همغه درجه ئې رسوی چه د هغه لپاره ئې پیدا کړی دی نو دغه ګرد (تول) به د هغه حقیقي صانع صنعت او کاریګری وی چه د هغه هیڅ یو تصرف له حکمت څخه تش نه دی.

﴿ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴾ بیشکه چه دغه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ ئې تاسې) یعنې وروسته له دغو ماتولو او خیرولو او عظیمه ؤ انقلاباتو څخه بیا د بندګانو حساب او کتاب شروع کیږی کله چه الله تعالیٰ د بندګانو تر ذرې ذرې پورې اعمالو څخه هم خبیر او علیم دی نو هر یوه ته به سم د ده له عمله سره جزاء ورکوله کیږی ـ نه به پر چا ظلم کیږی ـ او نه به د چا حق تلف شي. وروسته له دی نه د هم دی خبری لږ تفصیل بیانیږی چه هر هغه څوک چه راشي په حسنه نیکۍ سره چه کلمه د توحید ده پس شته ده ته جزاء خیر بهتر غوره له هغه یعنی د یوی نیکۍ بدل اقلا د لسو نیکیو په حساب ورکول کیږی چه دغه مکافات له سره ختم کیدونکي نه دی. او دوی به له سختی ویری د دغې ورځې په امان وی یعنی له ډیرې ویرې کما قال الله تعالیٰ فی رکوع (۷) ۱۰۳ آیت من سورة «الانبیاء» جزء ۱۷ ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ او که ویره په لږ اندازه وی نو له دغه آیت سره هیڅ منافي نه ده.

﴿ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ ﴾ الآیة ـ پس نسکور به وغورځولي شي مخونه د دوی په اور د دوزخ کښې او وبه ویل شي دوی ته له جانبه د الله آیا جزاء درکوله کیږی بلکه نه درکوله کیږی مګر هغه چه وئ تاسې په دنیا کښې چه کول به مو چه کفر او نور معاصي دي) یعنې د الله تعالیٰ له طرفه هیڅ زیادت او تیری پرې نه کیږی څه ئې چه کړلي وی هم هغه به رسیږي او له خپلو کړو څخه به سرې څه شکایت کوی.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بیشکه هم دا خبره ده چه امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چه عبادت کوم د رب د دې بلدې (ښار) هغه (الله) چه حرمت (عزت) ورکړی دی دې (ښار د مکې ته په امن سره) او خاص هم دغه الله لره دی ملکاً ، خلقاً و عبیداً) هر شی

تفسیر: له بلده او ښار څخه مراد مکه معظمه ده چه الله تعالیٰ هغې ته خاص تعظیم ـ تحریم او تکریم ورپه برخه کړی دی نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغې په طرف وکړ شو که نه الله تعالیٰ خو د ګردو (ټولو) شیانو رب او مالک دی.

وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چه شم زه له مسلمانانو (غاړه ایښودونکیو الله ته)

تفسیر: یعنې په هغو خلقو کښې محسوب شم چه د پاک الله کامل حکم منونکې او فرمان وړونې دی او بیخې ئې خپل ځانونه ورسپارلی دی.

وَأَنْ أَتْلُوَا الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾

او (بل مامور یم) په دې چه ولولم قرآن (پر تاسو وائې وروم خلقو ته) پس هر چا چه سمه صافه لاره ومونده پس بیشکه هم دا خبره ده چه سمه صافه لاره ئې ومونده دپاره د ځان (او فائدې خپلې) او هر څوک چه ګمراه شو پس ووایه (اې محمده! ده ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنې زه بالذات هم د الله تعالیٰ بندګی او فرمان برداری کوم او نورو ته هم د الله تعالیٰ دغه عظیم‌الشان قرآن آوروم او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته وربنیم پس هر څوک چه لاره ئې

ومونډله له جهته د متابعت ځما توحيد د الله او نفی د شرکاؤ ته پس بيشکه هم دا خبره ده چه لاره ئی ومونډله دپاره د ځان خپل ځکه چه نفع ئی هم ده ته راجع ده او هر څوک چه گمراه شو له جهته د مخالفت ځما پس ووايه ورته چه بيشکه هم دا خبره ده چه زه له ويروونکيو يم او پر ما غير له پيغام رسولو بل هيڅ نشته او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لويږی يعنی ما خپل پند او نصيحت کړی دی او له دغه تبليغه می ځان فارغ‌الذمه گرځولی دی که تاسو نه پوهيږئ يا ځان پری نه پوهوئ نو په دغه کښی ستاسو نقصان دی. او دغه احکام پخوا له امر د قتال ؤ

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ اٰيٰتِهٖ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

او ووايه (ای محمده!) چه گردی (تولی) ثناوی ستاينی (صفتونه) (خاص) الله ته دی (په دغه نعمت د علم او نبوت) ژر به وښيی (الله) تاسی ته دلائل (د قدرت خپل) پس وبه پيژنئ تاسی هغه (دلائل) او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بيخبره) له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړی هر چا ته د ده له عمله سره سمه)

تفسير: يعنی الله تعالیٰ ته په زړهاؤ ځلی د حمد او شکر ځای دی چه زه ئی هادی او مهتدی گرځولی يم فی‌الحقيقت د تعريف لائق هم هغه لوی او مقدس ذات دی. هر چا ته هر هغه ښيگڼی (فائدی) يا کمال چه ور په برخه شوی دی د ده له لطف او مرحمت څخه دی ژر به وښيی الله تاسی ته دلائل د قدرت خپل پس وبه پيژنئ تاسی هغه دلائل يعنی وروسته له دی نه الله تعالیٰ ستاسی په منځ کښی يا د باندی د خپل قدرت هغه نمونی او ځما د صداقت داسی ښکاره دلائل به درښيی چه د هغو په ليدلو سره به تاسی وپوهيږئ چه بيشکه دغه د الله تعالیٰ هغه آيات دی چه د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله عليه وسلم راکړی وه. باقی د هغه وقت پوهيدل آيا تاسو ته نافع واقع کيږی ؟ که نه ؟ دغه بيله خبره ده. د قيامت علامات او نور گرد (تول) تر دغه لاندی راغلل او نه دی رب پالونکی د تا غافل بيخبره له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی ای مشرکانو! يعنی هغه عمل او معامله چه تاسی ئی کوئ هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی بالاخر سم له هغه سره تاسی ته د هغو بدل درکوی که په سزا او نورو کښی څه تأخير او ډيل پيښ شی نو داسی ئی مه گڼئ چه الله تعالیٰ څمونږ له اعمالو څخه غافل او بيخبره دی.

تمت سورة النمل ولله الحمد والمنة

سورة «القصص» مكية الا من آية (۵۲) الى غاية (۵۵) فمدنية و آية(۸۵) فبالجحفة اثناء الهجرة
وهى (۸۸) آية وتسع ركوعات رقمها (۲۸) تسلسلهاحسب النزول (۴۹) نزلت بعد «النمل»
د «القصص» سورت «مکی» دی پرته (علاوه) له (۵۲) تر (۵۵) آيتونو پوری چه «مدنی» دی
او له (۸۵)
آيت څخه چه په جحفه کښی د هجرت په اثناء کښی نازل شوی دی (۸۸) آيات (۹) رکوع لری
په
تلاوت کښی (۲۸) او په نزول کښی (۴۹) سورت دی وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل
شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی.

طٰسٓمٓ ۝١ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝٢ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ
مُوْسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝٣

دا (آيتونه د دی سورت) آيتونه د کتاب مبين (ښکاره) دی (چه خير او برکت ئی ښکاره او د حق او د باطل بيلوونکی دی). لولؤ مونږ پر تا (ای محمده!) له (ځينو) خبرو د موسٰی او د فرعون په حقه (رښتيا) سره دپاره د (هغه) قوم چه ايمان راوړی.

تفسير: يعنی مسلمان خلق دی خپل حال قياس کړی! (موضح) د ظالمانو په مقابل کښی څرنگه چه د حضرت موسٰی عليه السلام په ذريعه الله تعالٰی بنی اسرآئيل سره له ضعف او کمزوری د فرعونيانو په مقابل کښی منصور او مظفر وگرځول هم داسی مسلمانانو ته هم اگر که نن په مکی معظمی کښی قليل ـ ضعيف او ناتوانه په نظر راځی د دوی د بيشمارو زوروړو اعداؤ په مقابل کښی بری او کاميابی ور په برخه کوی.

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِی الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ

بیشکه چه فرعون لوئی (او تکبر) غوره کړی ؤ په ځمکه (د مصر) کښې او گرځولی ئی ؤ اهل د دغه (مصر) تولی تولی چه ضعیفه (مقهوره) کړی ئی وه یوه طائفه له دوی (چه بنی اسرآئیل ؤ)

تفسیر: یعنی په مصر کښې قبطیان ودان وو چه د فرعون له قوم څخه ؤ او سبطیان هم اوسیدل چه په بنی اسرآئیلو سره مشهور ؤ لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لاری بنی اسرآئیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله چه دوی ترقی وکړی او په هوسائی (راحت) او آرام سره ده ولګوی ګواکی گرد (تول) قبطیان سرداران او آغایان گرځیدلی ؤ او د انبیاؤ اولاد بنی اسرآئیل ئی خپل غلامان او نوکران گرځولی ؤ ـ او پر دوی به ئی ډیر ذلیل کارونه او سخته بیګاری اجرا کوله او په هیڅ ډول (طریقه) ئی نه پریښوده چه دوی په مملکت کښې قوت او وقعت حاصل کړی.

يُذَبِّحُ أَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيِۦ نِسَآءَهُمْ ۚ

چه وژل به ئی ځامن د دوی (چه نسل ئی منقطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی (جنکیانی) د دوی (خپل خدمت ته)

تفسیر: مفسرین وائی چه فرعون یو خوب ولید چه کاهنانو د هغه تعبیر داسی وکړ چه «د ګوم داسی بنی اسرآئیلی هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادیږی چه لا تر اوسه نه دی ځیږیدلی» نو ځکه فرعون د دغی پیښی د مخی نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست چه د تل دپاره بنی اسرآئیلیان مغلوب مقهور او ذلیل وساتی څو په دوی کښی داسی کوم قوت او قدرت پیدا نشی چه له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندیښنه متصوره وی ـ او داسی امر ئی صادر کړ ـ «وروسته له دی نه هومره بنی اسرآئیلی هلکان چه پیدا کیږی دوی دی د یوی مخی څخه ووژلی شی! او په دغه ترتیب دی د راتلونکی مصیبت او خطری مخه په ښه شان سره ونیوله شی کله چه قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسی کومه خطره نشته نو دوی دی ژوندی پریښودی شی څو وروسته له پیغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلی ـ ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه بنی اسرائیلو پخپل منځ کښی د حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام د یو پخوا ویلو تذکره کوله چه په هغه کښی داسی یوه تذکره شوی وه چه «د یوه بنی اسرآئیلی ځلمی له لاسه د مصر د دغه سلطنت تباهی او خرابی مقدره ده» دغه خبره ورو ورو او متدرجاً د فرعون غوږ ته ورسیده او هغه احمق د دغه قضاء او قدر د انسداد لپاره دغه اصول او فوق العاده احکام صادر کړل.

إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝

بیشکه ؤ دغه (فرعون) له مفسدانو (چه راز راز (قسم قسم) فسادونه به ئی کول).

تفسیر: یعنی فرعون خو بالطبع په ځمکه کښی خرابی غورځوونکی ؤ نو ځکه د داسی لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لرځیده او نه ئی زړه خوږیده پس هر شی به چه د ده په زړه کښی راته هم هغه به ئی اجراء کول او خپل د کبر او غرور په نشه کښی داسی مست او بیهوشه ؤ چه بی له غور، فکر او اندیښنی او وړاندی او وروسته کتلو څخه به ئی هر شی کول.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ۝ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دی چه منت احسان کیږدو پر هغو کسانو چه ضعیفان کړی شوی وو په ځمکه (د مصر) کښی او چه وګرځوو مونږ دوی امامان (د دارینو مقتدایان) او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون) او چه قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کښی.

تفسیر: یعنی د دغه ملعون انتظامات خو هغه ؤ او ځمونږ اراده داسی وه چه کمزوران زوروړ کړو او تیټ مخلوق هسک (اوچت) کړو او د هغه قوم پر سر د دینی امامت او دنیوی سیادت تاج کیږدو چه د فرعون او فرعونیانو له لوری ذلیل حقیر او مریان شوی ؤ ـ او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو ـ او دغه مظلوم او ربړ (تکلیف) موندونکی قوم د دوی په ځای ودان کړو ـ او د دینی سیادت سره دنیوی حکومت هم دغه مقهور او مظلوم قوم ته وروسپارو.

وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَـٰمَـٰنَ

او چه وښیو فرعون او هامان (وزیر ته ئی)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم او ستم او تیری کښی له ده سره شریک او د ده د کار آله او د لاس د یوی همسا په شان ؤ.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۝

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرآئیلو نه) هغه شي چه ؤ دوی چه ویریدل (به تری چه زوال د قوت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: یعني د هغی خطری لامله (له وجی) چه دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاؤ معصوم هلکان وژلی ؤ مونږ اراده وفرمایله چه هم هغه خطره وردمخه کړو فرعون خپل گرد (تول) امکاني کوشش او زیار (محنت) پکار واچولو ـ او پوره زور او قوت ئی ولګوه چه په هیڅ صورت هغه بني اسرآئیلي هلک چه د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کیږی مصئون او مأمون پاتی نشي ـ او فرعون د ده له شره ساتلی وی مګر کله چه د الله تعالیٰ تقدیر قاطع او د ده د ارادی په مقابل کښی هیڅ مانع نشي دریدی نو هم هغه معهود هلک ئی د ده په غیږ کښی وپاله او د دوی په وسیله ئی وساته ـ او د هم هغه فرعون په شاهي بستره او په پاچاهي مانی کښی ئی په ډیر ناز او نعمت لوی کړ او دغه یې علی رؤس الاشهاد ثابت او محقق کړ د هر هغه کار او انتظام اراده چه الله تعالیٰ وفرمائي ـ هیڅ یو قوت او قدرت د هغه په انسداد کښی نه موفق کیږی.

د پاک الله ډیوه لګیږی به تل ■ څوک چه ئی پو کړی دی سوځیږی به تل

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسیٰ ته داسی چه تی ورکوه ته دغه (موسیٰ) ته نو کله چه وویریدی ته (په ده) پس وغورځوه دغه (موسیٰ سره له تابوته) په سیند کښی.

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام مور ته یا الهام وشو یا ئی په خوب ولید یا په بله کومه ذریعه ورمعلومه شوه څو چه تاته خپل د دی هلک د وژلو ویره او اندیښنه نه وی پیدا شوی په منظم دول (طریقه) سره ئی وپاله! او تی ورته ورکوه! کله چه د وژلو ویره درته پیدا شي نو په یوه صندوق کښی ئی تابوت کړه او د نیل په سیند کښی ئی لاهو کړه دغه قصه د «طٰهٰ» په سورت کښی هم لیکلی شوی ده.

وَلَا تَخَافِىْ وَلَا تَحْزَنِىْ ۚ اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۷﴾

او مه ویرېږه ته (له غرق ئی) او مه خفه کیږه ته (له بیلتون ئی) بیشکه چه مونږ بیرته راوستونکي یو د دغه (موسٰی) تاته او (بیا) ګرځوونکي یو د دغه (موسٰی) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنی مور ته ئی دادینه او تسلي ورکړه شوه چه مه ویرېږه او بی له کوم تردد او اندیښنی ئی په سیند کښې لاهو کړه! ستا دغه هلک له سره نه ضائع کیږی او د خپل ځوی د دغه بیلتون څخه هم مه خفه کیږه! چه مونږ ئی دیر ژر بیرته ستا غیږی ته درولو - او د پاک الله اراده په دی خبره تللی ده چه له دی نه یو دیر لوی کار واخلی او د رسالت په منصب ئی افتخار وبښی او هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالٰی د ارادی په مخ کښې حائل او مانع نشی کیدی - او دغه ګرد (تول) موانع به له منځه لرې کیږی او دغه مقدس مقصد هرومرو (خامخا) پوره کیدونکي دی چه د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْتَقَطَهٗٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُوْنَ لَهُمْ عَدُوًّا وَّحَزَنًا ۭ اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا كَانُوْا خٰطِــِٕيْنَ ﴿۸﴾

پس ومونددغه (او ونیو تابوت د موسٰی) کورنی د فرعون دپاره د دی چه شي دغو (فرعونیانو) ته دښمن او (سبب د) غم بیشکه چه فرعون او هامان (وزیر ئی) او لښکری د دغو دواړو وو (دا تول) خطاکاران

تفسیر: مور ئی خپل هلک د لرګیو یوه صندوق کښې وغورځوه او د سیند په اوبو کښې ئی خوشي کړ - صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسی یوی ویالی کښې لاړ چه د فرعون په باغ کښې تیریده او هلته د میرمنی آسیې رضی الله تعالٰی عنها د فرعون د ښځی په لاس کښې ولوید میرمنی آسیې رضی الله تعالٰی عنها ته د دغه ښکلی هلک ښکلی صورت دیر ښه په نظر ورغی او د ده په وچولی (تندی) کښې د نجابت او شرافت آثار وربښکاره شول نو ئی د پاللو په غرض راپورته کړ. مګر د دی پورته کولو آخری نتیجه داسی شوه چه دغه ووړکی لوی شو او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو - او د دوی په حق کښې د روح د

سوهان په شان عیان شو. نو ځکه الله تعالیٰ هغوی ته موقع ورکړه چه دی راپورته کړی. لعین فرعون له دی څخه څه خبر ؤ د هغه دښمن له ویری چه زه په زرهاؤ معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی چه نن په ډیر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کیږی فی‌الحقیقت فرعون او د ده ګرد (ټول) وزیران ـ مشیران او نور د دغه ناپاکه مقصد په اعتبار سخت وغولیدل چه بیشماره اسرآئیلی هلکان ئی پر دغه شبهه ووژل مګر یواځی موسٰی علیه السلام ئی ژوندی پریښود لپاره د دی چه دغه موسٰی هغو فرعونیانو ته دښمن شی نارینه ؤ لره چه سبب د غرقیدلو د دوی به شی او غم ښځو ته چه وینځی به ئی شی. او دغه لام د عاقبت دی یعنی عاقبت د دی نیولو او ژوندی پریښودلو به دغه دواړه کارونه شی.
لیکن که دوی نه تیروتل نو څه به ئی کول ـ آیا د دوی له لاسه دغه خبره پوره وه چه د الله تعالیٰ تقدیر په دغه تدبیر سره واړوی ؟ د دوی ډیره لویه خطاء تیرواته او سهو په دی کښی ؤ چه دوی غوښتل د قضاء او د قدر فیصلی په انسانی تدابیرو سره ماتی کړی او مخه ئی ونیسی.

وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّيْ وَلَكَ

او وویل ښځی د فرعون (آسیی چه دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنی خومره ښکلی ، ګلالی او په زړه پوری هلک دی مونږ هلک نه لرو راځئ ! چه له ده سره خپل فهم غلط کړو او سترګی پری رڼی او زړونه مو خوښ کړو. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه فرعون وویل « **لک لا لی**» یعنی ستا د سترګو لپاره به رڼا (رڼرا) او یخوالی وی نه ځما لپاره لکه چه ازلی تقدیر دغه الفاظ د دغه ملعون له ژبی څخه وویستل چه بالاخر هم هغسی هم وشو.

لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښائی چه نفع به راورسوی مونږ ته یا به ونیسو دی ځوی.

تفسیر: یعنی کله چه لوی شی ځمونږ په کار به راشی او که مو مناسب وګانه نو به ئی خپل متبنی وګرځوو.

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝٩

حال دا چه دوی نه پوهیدل (پر دغه سبب د هلاک خپل).

تفسیر: یعنی له دی نه خو نه ؤ خبر کله چه دی لوی شی نو څه څه کارونه به وکړی ؟ او دوی داسی ویپوهیدل چه دغه هلک کوم بنی اسرآئیلی له ویری څخه په اوبو کښی غورځولی دی ښه که مونږ هم دغه یو هلک ونه وژنو نو په دغه کښی به کوم یو لوی نقصان متصور وی ؟ آیا دغه خبره خو ضروری نه ده چه هم دغه هلک به هم هغه څموږ معهود دښمن وی چه مونږ تری اندیښنه لرو بیا چه ئی کله مونږ وپالو نو دی به څرنګه څموږ په خلاف څه اقدام وکړی ؟ او دغه به څرنګه ممکن وی چه دغه څموږ روزلی او پاللی شوی هلک به له مونږ سره دښمنی وکړی ؟ دوی له دی نه نه ؤ خبر چه دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زیاته دوستی کوی چه د ګرد (تول) جهان رب او پالونکی دی او کله چه تاسی د هغه رب العالمین دښمنان یئ نو ځکه دی به مجبور وی چه د هغه حقیقی رب العالمین په حکم ستاسی سره مخالفت وکړی تاسی پر خپل دغه ظاهری تربیت داسی اسره او هیله (امید) کوئ مګر له دی نه نه شرمیږئ چه د هغه حقیقی رب العٰلمین په مقابل کښی د ﴿فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى﴾ غږ پورته کوئ.

وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰى فٰرِغًا ۭ اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِيْ بِهٖ لَوْلَآ اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۱۰

او صبا ته وګرځید زړه د مور د موسٰی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته (علاوه) د غمه د موسٰی) بیشکه چه نژدی وه چه اظهار وکړی په دغه (موسٰی سره چه څوی می دی) که چیری نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دی چه شی دا له باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسٰی علیه السلام مور د موسٰی علیه السلام تابوت په سیند کښی لاهو کړ مګر د مور والی لورینی او د مور والی مینی کله دی ته اجازه ورکوله او آرامه به ئی پریښوده چه د موسٰی علیه السلام له حاله او له یاده غافله پاتی شی ـ نو شپه او ورځ به د موسٰی علیه السلام فکر او ذکر له دی سره مل ؤ او له زړه څخه ئی صبر او قرار فرار کړی ؤ او نژدی ؤ چه د ضبط او صبر تار تری وشلیږی او په عمومی دول (طریقه) سره د ژړا او انګولاء په ضمن کښی دغه خبره تری څرګنده شی چه زه هغه کمبخته مور یم چه خپل څوی می په خپل لاس په سیند کښی غورځولی دی ـ که چا موندلی وی یا ئی پته ور معلومه وی نو راته ودی وائی ـ مګر د الله تعالٰی دغه الهٰم ﴿اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ﴾ به ورته دادینه او تسلی ورکوله نو دغه د الله تعالٰی کار ؤ چه د دی زړه ته صبر ، ثبات او تسکین ورپه برخه کړی څو د الله تعالٰی

اسرار پخوا له وقته افشاء او اظهار نه شی او لږ څه مدت وروسته پخپله د موسٰی علیه السلام مور ته عین الیقین حاصل شی چه د الله تعالیٰ دغه وعده هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾

او ویل (مور د موسٰی) خور د دغه (موسٰی) ته چه څه برابره وروړ پسی دی (او خبر ئی راوړه) پس کتل به ئی دغه (موسٰی) ته له لری ځایه (لکه پردی) حال دا چه دغه (فرعونیان) نه پوهیدل (په دغه) خوروالی او جاسوسی د دی).

تفسیر: یعنی کله چه د فرعون په حرم سرای کښی هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کښی وموندل شو او په گرده (توله) دنیا کښی ئی آوازه (انگاځه) گډه او شهرت ئی وموند د موسٰی علیه السلام مور خپلی لور د موسٰی علیه السلام خور ته لا له پخوا شخه حکم ورکړی ؤ چه ته دی د خپل وروړ په سراغ او پته لګولو پسی تل له لری او جلا (جدا) لګیاء اوسه! او له لری په پته سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه! چه چیری پیدا کیږی ؟ او څه ماجراء پری تیریږی ؟ کله چه دغه جینۍ پوه او هوښیاره وه د هغه شهرت او انگاځی په اثر ئی ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه چه پر هغه له سینده مونډلی هلک باندی لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی ؤ ـ او هلته لکه یوه بی تعلقه اجنبیه لری ودریده او هیڅ څوک په دی ونه پوهیدل چه دا د دغه هلک خور ده.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾

او حرام (منع) کړی وه مونږ پر دغه (موسٰی تی رودل د) دایګانو له پخوا (د بیرته ورتلو مور خپلی ته) نو ویل (خور د موسٰی) آیا خبر کړم زه تاسی پر اهل د (داسی) کاله باندی چه واخلی وساتی دا (هلک) تاسی ته او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وی.

تفسیر: یعنی د فرعون ښځی ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضی کړ ـ دلته د

تی ورکوونکی فکر ورپیدا شو او ډیری دائیگانی ئی طلب کړی ـ مګر قدرت لا له پخوا څخه د موسٰی علیه السلام شوندی ګلکی تړلی وی چه پرته (علاوه) د خپلی مور له تی څخه د بل چا تی په خوله ونه نیسی نو سخت تشویش ورپیدا شو چه داسی یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شی چه دغه هلک ئی تی وروی ؟ ولی چه موسٰی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوی مرضعی تی ته خپل مخ نه آړاوه فرعونی خدم او حشم په هم دغه فکر او اندیښنه کښی ؤ چه د موسٰی علیه السلام خور وویل چه «زه د داسی یوی کورنی معرفی تاسی ته کولی شم چه ډیره پاکه او صافه ده او ممکن دی چه دغه هلک د هغی کورنی د کومی ښځی تی وروی او تر هغه ځای پوری چه زه معلومات لرم هغوی به په ډیری لورینی (مهربانی) او خیر غوښتنی سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوی ځکه چه هغه کورنی ډیره شریفه او نجیبه ده او علاوه پر هغه د باچاهی له کوره د انعام او اکرام لوی توقعات هغوی لا په دی اړوی چه پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولری» بالنتیجه د هم دی جینئ په مشوره د حضرت موسٰی علیه السلام مور وغوښتله شوه په مجرد د دی چه د خپلی مور بوی پر موسٰی علیه السلام ولګیده په ډیره مینه او محبت سره ئی خپل ځان د مور په تی پوری ونښلوه او په غرکهار سره ئی په تی رودلو شروع وکړه ـ فرعونی کورنی ته د دغی ښځی پیدا کیدل ډیر غنیمت معلوم شول چه بالاخر هغه هلک د یوی مرضعی یعنی د خپلی مور تی سره پخلا شو او شودی ئی روی. په دغه ګرد (تول) سره خوښ او خوشال شول ـ او ډیر انعامونه او اکرامونه وکړل شول مګر مرضعی خپل ځینی عذرونه او ضروریات وروړاندی کړل چه « زه د هغو لامله (له وجی) دلته نشم اوسیدلی ـ که راته داسی امر او اجازه وشی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم ـ او هلته ئی په فارغ البالی سره روزنه او پالنه وکړم!» لکه چه په هم دغه پاس ترتیب سره بیا موسٰی علیه السلام په امن او اطمینان سره د خپلی مور غیږی ته ورسید او د فرعون هغه طلب او تنخاه چه د دغی مرضعی لپاره تاکلی (مقرر کړی) شوی وه هم ورته په لاس ورېیاء ورغله.

فَرَدَدْنٰهُ إِلٰىٓ أُمِّهِۦ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ

پس بیرته راوست مونږ دغه (موسٰی مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (او رنی) شی سترګی د دی (په بیرته رسیدو د موسٰی) او چه نشی غمجنه (په بیلتون ئی) او دپاره د دی چه وپوهیږی (په عین الیقین هم) په دی چه بیشکه وعده د الله حقه ده

تفسیر: یعنی په ﴿ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴾ کښی دوه وعدی ورسره شوی وی

یوه خو هم هغه وعده وه چه مور ئی پخپلو سترگو ولیده چه په څه یو حیرانوونکی طریقه پوره او تر سره شوه او د دوهمی وعدی د پوره کیدلو له پاره ورته قیاس موقع پیدا شوه چه بیشکه هغه هم په خپل وخت او نیته پوره کیدونکی ده.

وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (پری چه حقه ده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) رسیدونکی او واقع کیدونکی ده هو! په منځ کښی ډیر خندونه او موانع پیښیږی چه د هغو په نسبت ډیر ضعیف الاعتقاد کسان متردد او مشتبه کیږی. (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۴﴾

او کله چه ورسید (موسیٰ) زور (قوت د ځوانی خپلی) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسی (مهربانی چه وکړه مونږ په موسیٰ او مور ئی) جزاء ورکووو مونږ نیکی کوونکو ته.

تفسیر: یعنی کله چه موسیٰ علیه السلام د خپل رشد او ځلمیتوب وخت ته ورسید نو مونږ ده ته ډیری د حکمت خبری وروښودی او خصوصی علم او فهم او پوهه مو ورکړه ځکه چه دی د هلکتوبه را په دی خوا صالح او نیک عمل ؤ نو داسی پوه او قابلو خلقو سره زمونږ لطف او مرحمت هم داسی مبذول کیږی.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا
رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ

مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾

او ننوت (موسٰی) ښار (د مصر) ته په وقت د غفلت د اهل د هغه کښی (د غرمی په وقت کښی چه ویده ؤ) پس ویی موندل په دغه ښار کښی دوه سړی چه جګړه یی سره کوله دغه یو (سبطی) له تابعانو د دغه (موسٰی ؤ) او هغه (بل قبطی) له دښمنانو د دغه (موسٰی) ؤ پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطی) چه له تابعانو د دغه (موسٰی) ؤ پر هغه (قبطی) چه له دښمنانو د ده ؤ پس په سوک وواهه هغه (قبطی) لره موسٰی پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطی (چه مړ ئی کړ په سوک د موسٰی سره کله چه د وژلو قصد ئی نه ؤ کړی او نه ؤ مامور په قتل د هغه نو ځکه) وویل (موسٰی) چه دغه کار له عمله د شیطان دی، بیشکه چه دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسٰی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم ظلم می کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطی سره) پس مغفرت کړه ماته (دغه ګناه ځما) پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسٰی) ته بیشکه چه (الله) هم دی دی خامخا ښه ښښونکی د(خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام وروسته له ځلمی توبه یوه ورځ په داسی وقت کښی ښار ته ورسیده چه خلق غافل ویده ؤ ښایی چه یا به د شپی یا به د غرمی وقت ؤ حضرت موسٰی علیه السلام چه کله ځلمی شو د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بیزاره ؤ او تل به ئی له بنی اسرآئیلو ناسته او ولاړه درلوده (لرله) د ده د مور کور د ښاره د باندی ؤ. حضرت موسٰی علیه السلام به کله کله هلته ورته او کله به د فرعون کره هم ورته ـ د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمنی درلوده (لرله) او داسی به ئی د ده په نسبت وویل چه دی ذاتاً د غیر قوم یو ځلمی دی ـ نه چه د زور او قوت خاوند شی. موسٰی علیه السلام یوه ورځ ولید چه دوو سړیو پخپلو منځو کښی جنګ سره کوو چه یو ئی سبطی (اسرآئیلی) او هغه بل ئی قبطی ؤ ـ کله چه اسرآئیلی موسٰی علیه السلام ولید ورناری ئی کړی چه «راشه د دغه قبطی له لاسه می خلاص کړه» وایی چه دغه قبطی د فرعون د مطبخ یو سړی ؤ ـ موسٰی علیه السلام لا له پخوا څخه د قبطیانو د ستم او ظلم او تیری څخه باخبره ؤ ـ کله چه دلته موسٰی علیه السلام پخپلو

سترګو د ده لاس اچول او زیادت ولید ـ د ده د حمیت رګ هم وخوځید ممکن دی چه د پوهولو او لار ښوولو او پند او نصیحت کولو په وقت کښې دا قبطی موسٰی علیه السلام ته هم ځینې سختی خبری ویلی وی ـ لکه چه په ځینو تفاسیرو کښې شته الغرض موسٰی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پری وکړ خرنګه چه موسٰی علیه السلام ډیر یو قوی ځلمی ؤ په هم هغه سوک سره ئی دغه قبطی پر ځمکه ونښلوه حال دا چه پخپله موسٰی ته دا نه وه معلومه چه ځما په یوه سوک به داسی یو قوی سړی یو په یو مړی نو ډیر زیات خفه شو چه ولی بلا قصده وینه را په غاړه شوه حال دا چه دغه قبطی یو حربی کافر ؤ ـ ظالم ؤ ـ او د موسٰی علیه السلام نیت هم تش د ده تأدیب ؤ او نه ئی غوښت چه وئی وژنی مګر دغه خو یوه خبره ده چه په دغه وقت کښې جنګ او جهاد نه ؤ نښتی ـ او موسٰی علیه السلام قبطیانو ته د سبطیانو له طرفه د حرب اعلان نه ؤ ورکړی ـ بلکه د ده له هغه مطمئن او آرام ژوندون شخه چه په مصر کښې معروف او مشتهر ؤ ګرد (تول) خلق د ده د لوری مأمون او داده ؤ چه دی بی موجب د چا له ځان او مال او نورو شیانو سره هیڅ کار او تعلق نه لری بیا امکان لری چه د غیظ او غضب په جوش کښې د هغی معاملی تحقیق هم په سرسری ډول (طریقه) سره شوی وی او د سوک وهلو په وقت کښې ئی فکر ونشو چه په څه اندازه سره هغه ووهلی شی ؟ او څرنګه یو وهل د تادیب لپاره بس او کافی دی ؟ له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندیښنه تولیده کیده چه له ګوند (ډلی) او ګوند بازی (ډله بازئ) اور یو ځلی بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شی نو ځکه موسٰی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو. او داسی ویوهید چه د ده په دغه عمل کښې تر یوی درجی پوری د شیطان مداخله هم شته. د انبیاء علیهم السلام ضمیر او فطرت داسی پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلیٰ وی چه پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوی یوی ذری محاسبه په ډیر تدقیق کوی. او په ډیر لږ ښوئیدلو یا اجتهادی خطاء د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافی غواړی او تری توبه کوی لکه چه موسٰی علیه السلام هم د دغی خپلی خطاء معافی وغوښته او پر دغه خپل تقصیر ئی اعتراف وکړ چه د الله تعالیٰ له طرفه وروبښلی هم شو. او اغلباً د دغی معافی معلومات به ده ته د الهام او نورو وسائلو په وسیله شوی وی. ځکه چه انبیاء علیهم السلام خو پخوا تر نبوت د عظمت موندلو څخه د ولایت په خلعت هرومرو (خامخا) معزز وی.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

وویل (موسٰی) ای ربه ځما په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چه له سره زه هیڅیری نشم مددګار دپاره د ګنهګارانو.

تفسیر: یعنی کله چه تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوی بشارت رامرحمت کړ او عزت ـ راحت

ـ قدرت او قوت دی راعطاء کړ نو زه د دی د شکریی لامله (له وجی) به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامی او مرستی (مددګار) نه کیږم. ممکن دی چه موسٰی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرآئیلی څه تقصیر هم معلوم شوی وی او هم دغه ته به یی مجرم ویلی وی، یا به ئی له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وی یعنی زه ستا دغه راکړی قوتونه به وروسته له دی نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کښی نه لګوم یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وی چه زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم. څو هغوی څما په زړه کښی دغسی وسوسی واچوی او دغسی کارونو ته می ولمسوی چه وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کښی اخته شم یا به یی هغه اسرآئیلی ته د دی لامله (له وجی) مجرم ویلی وی چه هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځیدلی ؤ. والله اعلم.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بیا صبا پاڅید (موسٰی) په دغه ښار کښی په داسی حال کښی چه ویریدونکی ؤ (پر ځان خپل) چه انتظار به ئی کوو (مدد د رب خپل ته یا لاره ئی کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام انتظار کوی او لاری ته ګوری چه د دغه مقتول وارثان خپله دعوی به ئی فرعون ته وړاندی کړی وی، ولید شی چه پر چا دغه جرم اوړی ؟ او له ما سره څه سلوک کوی ؟

فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۚ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرآئیلی) چه نصرت مدد ئی غوښتی ؤ له دغه (موسٰی) څخه پرون اوس بیا ناری وهی دغه (موسٰی ته او مرسته (مدد) تری غواړی پر بل قبطی باندی) پس وویل موسٰی هغه (اسرآئیلی) ته چه بیشکه ته خامخا بی لاری ئی ښکاره (چه پرون دی هغه قبطی راباندی مړ کړ او اوس بیا راته ناری وهی).

تفسیر: یعنی هم هغه اسرآئیلی نن له بل کوم سړی سره جنګیده او لاس یی پری اچولی ؤ. نو موسٰی علیه السلام داسی ورته وویل چه ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلی او غواړی چه ما هم له

هغوی سره په جنګ واچوی لنده یی دا چه حضرت موسٰی علیه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْأَمْسِ إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس کله چه اراده وکړه (موسٰی) چه ونیسی هغه (قبطی) چه ؤ دښمن د دغو دواړو (یعني موسٰی او د دغه اسرآئیلي حال دا چه موسٰی هغه اسرآئیلی ته په قهر هم شوی ؤ نو) وویل ای موسٰی! آیا اراده لری د دی چه وژنی ته (نن) ما لکه چه وژلی دی ؤ یو نفس (د قبطی) پرون اراده نه لری ته (د هیڅ شی) مګر د دی چه شی (ای موسٰی) زورور په ځمکه (د مصر) کښی او اراده نه لری چه شی ته له اصلاح کوونکیو څخه.

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام غوښت چه پر هغه ظالم قبطی لاس واچوی او دغه مظلوم سبطی (اسرآئیلی) تری خلاص کړی خو سبطی په دی ګمان له موسٰی علیه السلام څخه وویرید کله چه ده راته «غوی مبین» ویلی دی نو نه چه اوس می ووژنی ځکه چه دغه سبطی داسی وپوهید هم هغسی چه په خوله او خبرو سره ماته په غصه او قهر دی نو هرومرو (خامخا) لاس ئی هم پر ما پورته کیږی. هغه پرونی وینه چه تر نن پوری پته وه او څوک پری نه ؤ خبر چه د هغه قاتل څوک دی ؟ کله چه دغه قبطی د هغه سبطی دا خبری واوریدی نو پوه شو چه هغه قبطی هم دغه موسٰی وژلی دی نو ورغی او فرعون ئی خبر کړ او فرعونیانو هم د موسٰی علیه السلام د وژلو اراده وکړه او دغه خبره د دغه سبطی له ژبی نه په هر ځای کښی داسی مشهوره شوه چه هغه سبطی داسی وائی چه د موسٰی یواځی هم دغه کار زده دی چه په زور او جبر سره وژل وکړی او دغه کار ئی زده نه دی چه د طرفینو په منځ کښی صلح او روغه وکړی.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾

او راغي يو سړی له آخره د ښاره په دی حال چه رامنډی ئی وهلی وی ویل ای موسٰی! بیشکه چه مشران مشوری کوی په حق ستا کښی دپاره د دی چه ووژنی تا (په قصاص د هغه قبطی) پس ووځه ته (له مصره) بیشکه زه یم تاته له نصیحت کوونکیو (خیر غوښتونکیو) نه.

تفسیر: یعنی د دغه قتل خبر فرعون ته رسیدلی دی او هلته سره جرګی او مشوری کوی چه د غیر قوم د یوه ځلمی جرائت تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی چه د شاهی قوم او د سرکاری ملازمانو د یوه فرد قتل ته اقدام کوی د حکومت ملازمان پر موسٰی علیه السلام پسی په سرعت وځغلول شول چه ژر ئی پیدا او بندی او په قتل ئی ورسوی له هغه مجمع څخه د یوه نیک طینته او پاک زړه او ښه نیته سړی په زړه کښی پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او د یوی لنډی لاری څخه په ځغاسته موسٰی علیه السلام ته خپل ځان ورسوی او دی له دغه ماجراء څخه باخبره او داسی یوه مشوره ورته ورکړی چه ښائی ته هم دا اوس له ښاره ووځی! (موضح القرآن) لیکی دغه ئی ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم اورولی دی چه خلق د ده د وژلو په فکر کښی هم لویږی ـ او دی به هم لکه موسٰی علیه السلام له خپله وطنه هجرت کولو ته مجبوریږی لکه چه ګرد (تول) کفار تول شوی ؤ څو هغوی ګرد (تول) یو ځلی پر دوی ځان وغورځوی. نو په هم دغه شپه کښی دوی له خپله وطنه هجرت وفرمایه.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ
السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾

پس ووت موسٰی له دغه مصر څخه په دی حال کښی چه ویریدونکی ؤ کتل به ئی (هر طرف ته چه څوک راپسی رانشی) وویل (موسٰی) ای ربه ځما نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چه فرعون او تابعان ئی دی) او کله چه متوجه شو (موسٰی) په طرف د مدین وی ویل امید دی له رب ځما څخه د دی چه وښیی ماته سمه لاره.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه ؤ معلوم نو له پاک الله څخه ئی سوال وکړ چه په سمه لاره می برابر کړه! نو ځکه

دی د(مدین) په لویه لاره برابر شو او په خیر او سلامتی سره یی هلته ورسوه او په مدین کښی
ئی داسی د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ چه په کښی ښه مانوس او متاهل شو یواځی
هم دغومره نه بلکه تر ډیر لری پوری ئی نوری لار ښوونی هم ورته وکړی ـ او په سمه صافه لاره
ئی رهی (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ
يَسْقُونَ ۖ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ ۖ قَالَ
مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ۖ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾

او کله چه ورسید (موسٰی) اوبو د مدین ته نو ئی وموندله پر هغه (کوهی) یوه ډله له خلقو چه اوبه یی ورکولی (مواشیو خپلو ته) او وئی موندلی رابیرته له دوی څخه دوه ښځی چه رامنع کولی به ئی ګډی خپلی (له اوبو نه) نو ویل (موسٰی دغو ښځو ته) چه څه دی حال ستاسی (چه منع کوئ له اوبو ګډی خپلی) وویل هغو (دواړو) چه اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بیرته لاړ شی (دغه) شپانه او پلار څمونږ زوړ (د ډیرو کلونو سړی) دی چه کار ئی له لاسه نه کیږی.

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لری مسافه کښی پروت دی کله چه دی هلته ورسید وږی تږی ؤ. وئی لیده چه خلق پر کوهی راټول دی او خپل مواشی اوبه کوی او دوه داسی ښځی ئی هم هلته ولیدی چه دغو دواړو خپلی ګډی لری حصاری کړی دی او په شرم او حیاء سره لری ولاړی وی په دوی کښی دومره یو زور او قوت نه ؤ چه هغه مجمع له خپلی مخی څخه لری کړی یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهی څخه ئی راوکاږی او ممکن ؤ چه دوی به خپلو ګډو ته داسی اوبه ورڅښولی وی چه له نورو څخه وروسته پاتی کیدی نو موسٰی علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ هغوی وویل چه مونږ له ګردو (ټولو) څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو ځکه که څمونږ پلار ځلمی او قوی وی نو مونږ به ولی راتلو او هغه به پخپله راته او له دغو خلقو سره به ئی خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ

پس اوبه کړه (موسٰی رمه) د دغو دواړو بیا ئی شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ

شو) سیوری ته

تفسیر: د انبیاؤ فطری جذبات او ملکات هم داسي وی ـ سره له دی چه موسیٰ علیه السلام په دغه وقت کښې ستړی ستومان ـ وږی ـ تږی ؤ ـ خو بیا هم ورته دغه ننګ او غیرت ودرید چه سره ځما د موجودیته دغه ضعیف صنف به ولی له همدردی او اعانته محروم پاتی کیږی نو ودرید هغه لویه تیږه (ګټه) او هغه مجمع ئی لری کړه یا وروسته له هغوی له کوهی څخه ئی صافی پاکی تازه اوبه راوویستی او د دغو جونو ګدو ته ئی اوبه ورکړی.

فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾

نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه زه هر هغه څیز ته چه ولیږی ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنی ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم! هو! که ستا له طرفه کومه ښیګڼه (فائده) راورسیږی زه هغی ته تل محتاج یم. (موضح القرآن) لیکی «ښځو دی وپیژاند چه دغه سړی د لاری مسافر او په سیورو کښې کیناستونکی پردیسی دی او له لری څخه وږی تږی راغلی دی لاړلی او خپل پلار ته ئی دغه ګرد (تول) احوال وویل چه هغه حضرت شعیب علیه السلام ؤ علی القول المشهور او هغه ته هم دغسی یو سړی ور په کار هم ؤ چه نیکبخت وی او پسونه ئی وساتی او خپله لور ور واده کړی.

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا

پس راغله دغه (موسیٰ) ته یوه له دواړو چه تګ ئی کاوه په (طریقه د) حیاء سره نو وویل (دی موسیٰ ته) چه بیشکه پلار ځما بولی تا دپاره د دی چه درکړی تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګدو) څمونږ ته

تفسیر: دغه جینۍ داسی راتله لکه چه د شریفی او عفیفی او پاکی ښځی عادت او قاعده وی وائی چه دی له ډیره شرمه او حیاء خپل مخ په تکری (څادر) بیخی پیچلی (نغاړلی) ؤ ـ او خبری به ئی کولی. حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ څخه د خیر طالب ؤ چه ئی له خپله فضله په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره وروليږه نو ولی به ئی نه منله ـ پاڅید او له هغی ښځی

سره د شعیب علیه السلام په لوری روان شو وائی چه د تللو په وقت کښې دغی جینئ ته وویل چه «ته ځما په مخکښې مه درومه ! او راپسې راځه نه چه پر پردی ښځی عمداً ځما نظر ولویږی» لکه چه موسٰی علیه السلام د مخه شو ۔ او هغه جینئ وریسې تله او په خبرو سره ئی ورته د لارې ښوونه کوله ۔ څو ئی خپل پلار ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهٗ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ٙ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

پس کله چه راغی (موسٰی) دغه (شعیب) ته او بیان ئی کړه پر دغه (شعیب) قصه خپله وویل (شعیب موسٰی ته) مه ویریږه ! چه نجات دی ومونډ له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام خپله ټوله قصه حضرت شعیب علیه السلام ته واوروله شعیب علیه السلام ده ته دادینه او تسلی ورکړه او وی فرمایل چه ته اوس د ظالم قوم د منګلو څخه خلاص شوی وروسته له دی نه دوی انشاءالله تعالیٰ تاته هیڅ ضرر نشی رسولی ځکه چه مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج ؤ.

قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ ؗ اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمِيْنُ ﴿۲۶﴾

وویل یوی له دغو دواړو ! ای پلاره ځما ! مزدور ونیسه دی (دپاره د میږو «ګډو» څرولو) بیشکه چه غوره د هر هغه چا چه مزدور ئی نیسی هغه څوک دی چه قوتناک او امانتګر وی.

تفسیر: یعنی په موسٰی علیه السلام کښې دواړه صفات موجود دی زورور دی چه یواځی لویه تیږه (ګټه) ئی د کوهی له سره لری کړه چه هغه به په څو تنو لری کیده په ډیر قوت او میړانه (بهادری) سره ئی اوبه وویستلی او ځمونږ رمه ئی په لږ وقت کښې اوبه کړه او ګرده (ټوله) د اوبو ویستونکی مجمع ئی سره لری کړه او امانت دار دی چه هیڅ طمع او توقع نه لری او ډیر عفیف او یو شریف ځلمی دی تر دی چه په لاره کښې هم له ما ځنی پر مخ ته چه پر ما ئی له

سره نظر ونه لګیږي.

قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَيَّ هَٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن تَأْجُرَنِي ثَمَٰنِيَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (شعیب موسٰی ته) بیشکه زه اراده لرم د دی چه په نکاح درکړم تاته یوه له دغو لونو خپلو چه دا دی په دی چه مزدوری وکړی ته ځما دپاره اته کاله پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وی او نه لرم زه اراده د دی چه مشقت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو) ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله له صالحانو نیکانو (وفا کوونکیو په وعده).

تفسیر: ښایی هم دغه خدمت د ده د جینئ مهر وی.

ځمونږ حنفیانو په مذهب اوس هم که د بالغی جینئ خوښه وی نو د دی اقارب هم داسی خدمت د مهر په عوض تاکلی (مقررولی) شی (**کذا نقله شیخ الانور اطال الله بقاءه**) دلته یوائی د نکاح خبری مذکوری دی ظاهر دی چه د نکاح ترلو په وقت کښی حضرت شعیب علیه السلام پخپله یوه جینئ معینه او د هغی په رضاء او خوښی سره ئی نکاح ترلی ده چه هغه په ارجح الاقوال هم هغه مشره وه او بی‌بی صفورا یا بی‌بی صفراء رضی الله تعالیٰ عنها نومیده او د حضرت موسٰی علیه السلام معرفی ئی په اول کښی له خپل پلاره سره کړی وه.

﴿فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ﴾ - پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وی). یعنی اقلا اته کاله به ځما په خدماتو کښی هرومرو (خامخا) مصروفیږی که دوه کاله نور دی هم خدمت وکړ نو هغه ستا تبرع ده او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم ته به له ما سره اوسیږی انشاءالله پخپله به په تجربه سره درڅرګنده شی چه زه بدطینته سړی نه یم. بلکه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د نیک بختانو څخه یم. ته به ځما په صحبت کښی نه خفه کیږی بلکه د طبیعت د مناسبت لامله (له وجی) به مؤانست درحاصل شی.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَيَّ ۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

وویل (موسیٰ شعیب ته) چه هم دا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا کښې چه هره یوه له دې دواړو نیتو چه پوره کړه ما پس نه به وی زیادت پر ما او الله پر دغه چه وایو (ئی موږ یعنې زه او ته وکیل) ساتونکی شاهد دی.

تفسیر: یعنې زه مختار او خپلواک یم چه اته کاله درسره پاتې کیږم که لس کاله په هر حال دا معاهده چه اوس تړلې شوی ده د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم او دغه معامله ختم کوم. په احادیثو کښې راغلی دی چه موسیٰ هم دغه اوږد مدت (لس کاله) پوره کړ حضرت شاه صاحب فرمایي ځموږ رسول صلی الله علیه وسلم هم کله چه له خپله وطنه ووت اته کاله وروسته راغی چه معظمه مکه فتح کړی ـ او که ئی خوښه شوی وی په هم هغه وقت کښې به ئی هم هغه ښار له کفارو څخه تخلیه کړی وی لیکن پخپله خوښه یې لس کاله وروسته هغه له کفارو څخه پاکه کړه.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖۤ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّوْرِ نَارًاۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْۤا اِنِّیْۤ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّیْۤ اٰتِیْكُمْ
مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۲۹﴾
فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِیَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَیْمَنِ فِی الْبُقْعَةِ
الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ

پس کله چه پوره کړه موسیٰ نیته (خپله په اتو یا لسو یا شلو کلونو) او رهی (روان) شو سره له عیال خپل (په اذن د شعیب مصر ته) ولید (موسیٰ) له جانبه (د غره) د طور یو اور، وی ویل عیال خپل ته چه مدار وکړئ تاسی (په دی ځای کښې) بیشکه زه چه یم ومی لید یو اور ښائی ما لره چه راتله وکړم تاسی ته له دی (اور) څخه په خبر (د لاری ورکی) یا په بڅری (سکروټی یا شغلی) له هغه اوره لپاره د دی چه تاسی (پری) تاوده شئ ! پس کله چه راغی (موسیٰ) دغه (اور) ته نو غږ (ورته) وکړ شو له غاړی د هغی کندی چه په ښی طرف (د موسیٰ) کښې وه (دغه غاړه وه) په هغه توټه مبارکه کړی شوی کښې (له جهته د اوریدو د موسیٰ کلام د الله لره په دی کښې) له (هغی) ونی

تفسیر: چه ولاړه وه په غاړه د کندی کښی او د اور لمبی تری څرګندیدی.

يٰمُوسٰىٓ اِنِّيْٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٣٠ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۭ فَلَمَّا
رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَاۗنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۭ يٰمُوْسٰٓى
اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۣ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ۝٣١ اُسْلُكْ يَدَكَ فِيْ
جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاۗءَ مِنْ غَيْرِ سُوْۗءٍ ۡ

داسی چه ای موسیٰ بیشکه زه هم دا زه الله یم رب د عالمیانو او بل داسی (غږ پری وشو چه) وغورځوه همسا خپله (پس وئی غورځوله) نو کله چه وئی لیدله (موسیٰ) دا (عصا) چه خوځیدله ګواکی دا (عصا) یو نری منګری مار توپ وهونکی دی نو شا ئی کړه مخ ئی واړاوه په دی حال کښی چه تښتیدونکی ؤ (له ویری) او بیرته راونه ګرځید (بیا پری غږ وشو د الله تعالیٰ له جانبه داسی) چه ای موسیٰ مخ راواړوه او بیرته راوګرځه ! او مه ویریږه ! بیشکه ته چه ئی له امان موندونکیو ئی (له ویری نه او بیخی مامون ئی!) ننباسه (ننبی) لاس خپل په ګریوان (د کمیس خپل کښی) بیا ئی خارج کړه حال دا چه راوځی به تک سپین بی له کوم عیب (مرض ـ بدی)

تفسیر: د دغی رکوع له ابتداء څخه تر «غیر سوء» پوری ګرد (تول) مفصل واقعات د «طٰهٰ» په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی ولوستل شی!

وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پیوست کړه (سینی) خپلی ته ښانګ (یعنی لاس) دی له (جهته) د ویری

تفسیر: او رانږدی کړه ځان ته یعنی سینی خپلی ته ښانګ دی یعنی لاس دی له جهته د ویری له مار یا له برص یعنی خپل مت دی له خپلی سینی سره او تخرګ (ترخ) ته نږدی کړه د مار او د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لری کیږی ښائی چه د راتلونکی لپاره ئی هم د ویری د ازالی په نسبت هم دغه ترکیب وربښوولی وی.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي ليږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته

تفسير: يعني د «عصا» او «يد بيضاء» معجزې د نبوت د برهان او سند په دول (طريقه) درعطاء کړی شوي دي څو پر دغه وسيله سره پر فرعون او نورو سبطيانو د حجت اتمام وکړی شي!

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

بيشکه چه دوی دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله) وويل (موسٰی) ای ربه ځما بيشکه زه چه يم وژلي مي دي له دغو (قبطيانو) ځنې يو نفس (سړی) پس ويريږم چه دوی وبه مي ووژني (په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعني که په مجرد د رسيدلو مي ووژني نو ستا دغه دعوت به څرنګه ورسولی شم ؟

وَأَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُّصَدِّقُنِيْٓ إِنِّيْٓ أَخَافُ أَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾

او ورور ځما هارون هغه ډير فصيح دی له ما له جهته د ژبې پس وليږه هغه هم له ما سره يار مددګار چه تصديق کوی ځما بيشکه زه ويريږم له دی چه دروغجن به کړی دوی ما.

تفسير: يعني که کوم يو بل تصديق او تائيد کوونکی سړی هم راسره وی نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوی کيږی نو د ده د دروغجن شميرلو په موقع کښې کله چه د بحث او مناظرې وار ورسيږی امکان لری چه ځما د ژبې د لکنت او بنديدلو لامله (له وجې) په خبرو او اترو کښې څه موانع او عوائق واقع شي نو په دغه وقت کښې به د هارون رفاقت ماته ډير نافع

او مفید واقع شی ځکه چه د ده ژبه له ما څخه ډیره ښه چلیږی او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِـَٔايَٰتِنَآ أَنتُمَا وَمَنِ ٱتَّبَعَكُمَا ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمایل (الله) ژر به قوی کړو مونږ مټ ستا په وروړ ستا او وبه ګرځوو مونږ تاسی ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسی) پس وبه نه رسیږی دوی تاسی دواړو ته (په ضرر سره لاړ شئ تاسی دواړه) په سبب د معجزو ځمونږ سره تاسی دواړه او هر هغه څوک چه متابعت وکړی ستاسی غالبان به اوسئ (پر دوی باندی)

تفسیر: یعنی ما ستا دغه دواړه غوښتنی منظوری کړی هارون به ستا بازو او مټ وی او د یوه وزیر پشان به ستا سره ملګرتوب کوی او د فرعون لاس به له سره په تاسی نه رسیږی او ځمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسی او ستاسی ملګری تل غالب او بریالی (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پړه دی.

فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راغی دوی ته موسٰی سره له معجزو ځمونږ چه ښکاره وی وویل (فرعونیانو) چه نه دی دا مګر خو سحر (کودی) دی په دروغو سره تړلی شوی او نه دی اوریدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو ځمونږ کښی چه پخوا تیر دی.

تفسیر: یعنی د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر ئی وویل چه دغه ګردی (تولی) کودی او سحر دی او د هغو خبرو نسبت چه دوی الله ته کوی هغه هم د کودو خبری دی چه دوی له خپله ځانه جوړی کړی دی او داسی دعوی کوی چه دغه پر ما باندی الله تعالٰی د وحی په صورت نازلی کړی دی په واقع کښی دغه وحی او الهام هیڅ شی نه دی. او یوائځی د سحر او د کودو اعمال ـ او د سحر تخیل او افتراء ده دغه خبری چه موسٰی کوی مثلاً یوه الله تعالٰی دغه ګرده (توله)

دنیا پیدا کړی ده ـ او هم هغه یو الله جل جلاله هم دغه دنیا فناء کوی او بیا ئی له سره ژوندی کوی ـ بیا به حساب او کتاب اخلی ـ او زه ئی رسول ګرځولی او درلیږلی یم ـ او نور مونږ له خپلو پخوانیو مشرانو او نورو څخه نه دی اوریدلی او داسی څیز مو له سره غوږو ته نه دی رسیدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلۡهُدَىٰ مِنۡ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وویل موسیٰ چه رب څما ښه عالم دانا دی په هغه چا چه راغلی دی په هدایت (راوړی ئی دی) له طرفه د هغه (رب) او په هغه چا باندی چه شته هغه ته ښه خاتمه په دی دنیا کښی بیشکه دا دی چه نه مومی بری ظالمان (چه هدایت وموی په دنیا او راحت په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی ښه عالم دی چه زه پخپله په دغی دعوی کښی رښتین یم او د هغه له نزده می هدایت راوړی دی نو ځکه آخره خاتمه او انجام به می ښه وی ـ هغه خلق چه د الله تعالیٰ دغه ښکاره د قدرت نښی وینی او د صداقت دلائل اوری او د بی انصافی له مخی ئی تکذیب کوی دوی له سره بری نه مومی او د کامیابی مخ نه وینی او په آخره خاتمه کښی دوی له ذلت او ناکامی سره مخامخ کیدونکی دی.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي فَأَوۡقِدۡ لِي يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجۡعَل لِّي صَرۡحًا لَّعَلِّيٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾

او وویل فرعون ای تولیه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پیژنم زه تاسی ته کوم خدای (چه عبادت ورته کوئ) بی له ما څخه پس بل کړه اور څما لپاره ای هامانه پر ختی باندی (خښتی راته پخی کړه) پس وګرځوه جوړه کړه څما لپاره مانی لوړه (اوچته) ښائی ماته چه وخیژم الله د موسیٰ ته (وئ ګورم چه شته ؟ که نشته ؟) او بیشکه خامخا زه ګمان کوم پر موسیٰ (د

يوه) له دروغجنانو.
(په دعوی د بل معبود کښی بی له مانه)

تفسير: يعنی خپل وزير هامان ته ئی وويل چه «د خورا (ډير) کلکو او ښو خښتو دپاره ډير ښه داشونه جوړ کړه ! او بيا له هغو خښتو څخه يوه ډيره پخه او هسکه مانۍ راجوړه کړه ! چه آسمان ته نژدی شی څو زه پر هغه پاس وخيژم او د موسٰی الله جل جلاله وګورم چه چيری دی ؟ او څرنګه دی ؟ ځکه چه د ځمکی پر مخ باندی ماته له خپله ځانه پرته (علاوه) بل خدای په نظر نه راځی نو د آسمان په نسبت هم ځما خيال هم داسی دی چه هلته به هم بل خدای نه وی څو بيا په دغه ترتيب سره به د موسٰی عليه السلام دپاره يو مسکوت جواب پيدا شی.» دغه خبره دغه ملعون د تمسخر او استهزاء په ډول (طريقه) وکړه او امکان لری چه دومره بدحواسه او پاګل به هم شوی وی چه د هغه په اثر داسی چټی (بيکاره) او د خندا وړ (لايق) تجاويز به ئی جوړول او په کار به ئی اچول.

وَٱسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کښی په ناحقه سره (بی له استحقاقه) او ګمان وکړ دوی د دی چه بيشکه دوی به مونږ ته نه راګرځول کيږی (په قيامت کښی) پس راونيوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکری د دغه (فرعون) پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سيند کښی (پس غرق شول) نو وګوره (ته ای محمده!) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو

تفسير: يعنی له خپلی خاتمی او انجامه بالکل غافل شو او په خپل مملکت کښی په تکبر او غرور ئی لاس پوری کړل او په دی ونه پوهيد چه بل د ده سر ماتوونکی او غاړه ځبيښونکی هم موجود دی. بالاخر قهار الله دی سره د ده د لاو لښکر د قلزم په بحيره کښی غرق کړ څو دغه لويه واقعه د يادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتی شی چه له انجامه بی خبره او غافل دی او ښه وپوهيږی چه د دوی خاتمه به هم داسی کيږی د دغه غرق او نورو ورپوری ترلی خبرو تفصيلات پخوا له دی نه هم تير شوی دی.

وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾

او ګرځولي ؤ مونږ دوی پیشوایان (د ګمراهي په دنیا کښې) چه بولي دوی (تابعان خپل په بدو عقیدو او عملونو سره) طرف د اور ته او په ورځې د قیامت کښې وبه کړی شي مدد (له دوی سره په دفع د عذاب کښې له دوی نه)

تفسیر: یعني دلته په ضلالت او طغیان کښې له ګردو (تولو) ښخه وړاندې او مقدم ؤ او خلقو ته به ئې د دوزخ په لوری بلنه کوله هلته به هم دی د نورو دوزخیانو امام او مشر وی لکه چه (د هود) په ۱۱ جزء (۹) رکوع ۹۸ آیت کښې مسطور دی ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ﴾ یعني د دی ځای لښکر به ئې هلته هیڅ په کار نه ورځي ـ نه به د چا له لوری کوم امداد او معاونت وررسیږی ـ دی سره له خپل لاؤ لښکر ګرد (تول) په دوزخ کښې غورځول کیږی هیڅوک به د دوی خلاصوونکی نه وی.

وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿۴۲﴾

او تابع (لازم) کړ مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسیس ژوندون د) دنیا کښې لعنت لریوالی (له رحمته) او په ورځ د قیامت کښې به وی دوی له قبیح (لری له رحمت او بد ښیرو کړیو شویو ښخه)

تفسیر: یعني د عقبا بدی او بد انجام خو بیل دی په هم دغه دنیا کښې تر هغه پوری چه خلق اوسیږی پر داسی کسانو لعنت وائی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسٰی ته کتاب (توریت) وروسته د هغه چه هلاک کړی ؤ مونږ (اهل د) زمانو ړومبنیو (لکه قوم د نوح، لوط او نور)

تفسیر: د توریت له نزوله وروسته پر دنیا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډیر لږ راغلی دی ځکه چه د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طریقه مشروع کړی شوې ده ځکه چه څه نه څه خلق هرومرو (خامخا) پر شرعیه و احکامو قائم اوسیږي.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

حال دا چه سبب د انوارو د زړونو وه دپاره د خلقو او سمه لاره ښوونکی او رحمت ؤ دپاره د هغو (کسانو چه ایمان ئې پرې راوړی دی) ښائي چه دوی پند واخلي پرې.

تفسیر: یعنی توریت چه موسٰی علیه السلام ته ورکړی شوی دی لوی فهم او بصیرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدایت پر سمه صافه لاره بیوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی یو کتاب ؤ څو خلق هغه ولولي ـ او د الله تعالیٰ په یادو اوسیږي ـ او د الله تعالیٰ احکام یاد کړي پند او نصیحت تري حاصل کړي. ریښتیا خو دا ده چه وروسته له عظیم‌الشان قرآن څخه په هدایت کښې د توریت شریف درجه ده او نن ورځ چه هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضایع شوی دی هم دغه پاک قرآن د توریت د ضروري علومو او هدایت حفاظت کوي.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾

او نه وې ته (حاضر ای محمده! له موسٰی سره) په جانب (د هغه غره چه) غربي (ؤ له موسٰی څخه په وخت د مناجات کښې) هغه وقت چه ولیږه مونږ طرف د موسٰی ته امر (حکم د رسالت) او نه وې ته له حاضرینو (عندالوحي چه دغه قصه دې له خپلو لیدلو بیان کړې وي).

تفسیر: یعنی د طور د غره له غربي جانبه چیرې چه موسٰی ته نبوت او توریت ورعطاء شوی دی.

وَلَٰكِنَّآ أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

ولیکن مونږ پیدا مو کړل اهل د زمانو (ډیر وروسته له موسٰی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه،

تفسیر: یعنی ته د هغه وقت واقعات په داسی صحت او صفائی ـ بسط او تفصیل سره بیانوی لکه چه هم هغلته له «طور» سره ولاړ وی او دغه ګرد (ټول) واقعات دی پخپلو سترګو سره لیدلی وی حال دا چه ستاسی عدم الوجود په هغی موقع کښی یوه ښکاره او ظاهره خبره ده ـ او برسیره پر دی هم ګرد (ټول) عالم خبر دی چه تاسی امی یئ ـ د کوم عالم په صحبت کښی هم نه یئ اوسیدلی. او نه د صحیحو او ثقه ؤ واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکی معظمی کښی موجود ؤ نو سره له دی دغه خبره د غور او دقت لایقه او وړ (قابل) ده چه دغه علوم او حقایق له کوم ځای تاسی ته راغلل. حقیقت دا دی چه د دنیا پر اقوامو ډیر مدتونه او قرنونه تیر شوی دی چه د دهورو له مروره هغه علوم بیخی منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له یاده ووتل نو ځکه د هغه علیم او خبیر اراده په دی باندی مقتضی شوه چه د یوه امی له ژبی څخه هغه هیر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شی او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکیو واقعاتو داسی یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندی کړی شی چه د هغی له لیدلو څخه بی اختیاره د دغی خبری منل او تسلیم ته غاړه کیږدی چه بیشکه د دغو قصصو او اخبارو راوړونکی په هغه موقع کښی موجود ؤ او دغه واقعات ئی پخپلو سترګو سره لیدلی دی چه له «من» او «عن» او له ګردو (ټولو) کیفیاتو څخه ئی خبردار دی پس ظاهر دی چه ته خو هلته نه وی موجود بی له دی نه چه د دی خبری تصدیق وشی چه دغه ګردی (ټولی) خبری د پاک الله هغه کلام دی چه تاسی ئی په ژبه سره خپلو بندګانو ته بیانوئ او د ده په مخ کښی هر غائب حاضر ـ او هر مجهول معلوم دی بیشکه چه دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِنَا وَلَـٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

او نه وی ته (ای محمده!) اوسیدونکی په اهل د مدین کښی چه لوستل به دی پر دوی باندی آیتونه (د قدرت) ځمونږ ولیکن مونږ چه یو ـ یو مونږ لیږونکی (تا لره دپاره د دغی قصی په وحی سره).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام ته هغه واقعات چه وروسته د «مدین» له هجرت څخه ورپیښ شوی دی ته د هغو واقعاتو بیان په داسی ښه ډول (طریقه) او صحت سره کوی چه له هغه څخه داسی څرګندیږی چه ګواکی تاسی په هغه وقت کښی سره د نبوت له شانه هلته مسکون وئ او

ځرنګه چه ته نن پخپل وطن معظمه مکه کښې آيات الله خلقو ته لولې او ګردو (تولو) ته ئې اوروی په هغه وقت کښې به دی د «مدين» خلقو ته هم اورولی وی حال دا چه دغه څيز صريحاً منفی دی. خبره صرف دغومره ده چه مونږ تل تر تله انبياء مبعوث کړی دی څو دنيا د غفلت له خوبه پاڅوی او د تيرو عبرتناکو واقعاتو نتائج وربه ياد کړی له دغه عمومی عادت سره سم مونږ په دغه وقت کښې تاسی د رسول الله په حيث ليږلی يې څو د تيرو اقوامو قصی دوی ته وکړې او دوی د غفلت له خوبه راپاڅوې نو ځکه دغه خبره ضروری شوه چه د صحيح او ثقه او رښتيا واقعاتو معلومات او احوال هم تاسی ته درکړل شی او ستاسی په ژبه اداء کړل شی.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته (ای محمده!) په جانب د طور کله چه غږ وکړ مونږ (موسٰی ته) وليکن (ليږلی ئې مونږ ته ای محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا

تفسير: کله چه پر موسٰی عليه السلام داسی غږ وکړ شو چه ﴿ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ ته څو هلته ولاړ نه وی ؟ او دغه غږ څو دی نه دی اوريدلی ؟ دغه د الله تعالیٰ انعام او اکرام دی چه ته ئې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړی او ستا سره ئې هم داسی يو وضعيت او رعايت وفرمايه لکه چه له موسٰی سره شوی ؤ. ګواکی په «جبل النور» کښې چيری چه د «حراء» غار دی او په مکه معظمه او مدينه منوره کښې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

(دپاره) د دی چه ووېروی ته هغه قوم چه نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده!) دپاره د دی چه دوی پند واخلی پری.

تفسير: يعنی د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه ! ممکن دی چه دوی دغه خبری واوری او په ياد ئې ولری او پند او نصيحت تری واخلی.
تنبيه: له ﴿ مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ ﴾ څخه به «آباؤهم الاقربون» مراد وی. والله اعلم.

وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او كه چيرى نه وى دا چه وبه رسيږى دوى ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (گناهونو) چه پخوا ليږلى دى لاسونو د دوى پس وبه وائى (دغه كفار) اى ربه څمونږ ولى دى نه راليږه تا مونږ ته كوم رسول (چه ستا احكام ئى مونږ ته راوړى وى) پس متابعت به كړى ۇ مونږ د آياتونو ستا او شوى به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندى).
(كه دا خبره نه وى نو نه به مو وى ليږلى ته دوى ته ليكن ليږلى مو ئى چه عذر ئى پاتى نشى)

تفسير: دا اول «لولا» امتناعيه دى چه شرط او جزاء غواړى او دا آيت ئى تر آخره شرط دى او جزاء ئى محذوفه ده چه «**كما ارسلناک**» يا «**لانزلنا عليهم العذاب**» دى. او دغه دوهم «**لولا**» تحضيضيه دى چه له درست مدخول خپل سره واقع شوى دى په سياق د اول. نو حاصل د آيت داسى شو چه كه چيرى نه وى دا قول د دوى په وقت د نزول د عذاب كښى له جهته د كفره او د معاصيو د دوى چه اى ربه ولى دى نه راليږه مونږ ته كوم رسول چه ستا آيتونه ئى رارسولى وى او مونږ پرى عمل كړى وى او اوس مؤمنان وى نو مونږ به ته نه وى ليږلى يا عذاب به مو راليږلى وى
يعنى د رسول الله بعثت په دوى كښى د دوى خوش قسمتى ده كه بى د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ليږلو څخه مو دوى ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغيانو او بى عقليو او بى ايمانيو سزا وركولى خو دغه هم عين الانصاف او عدل ۇ ليكن الله تعالىٰ پر دوى احسان وفرمايه او د هيڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبيرونو) وراندى كولو لپاره ئى موقع وربرى نه شوده څكه امكان ئى درلود (لرلو) چه د سزاء وركولو په وقت كښى به ئى ويل چه «الها مونږ ته خو دى كوم رسول نه دى راليږلى ترڅو ئى مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولى وى او اقلا سمه لاره ئى راښوولى او څه تنبيه ئى راكولى ـ او دغه دى چه مونږ دى بى خبره په دوزخ كښى ورغورځولو. هو ! كه كوم نبى دى راغلى وى نو عالم به ليده چه مونږ په څه اخلاص او عقيدت سره له پخو ايماندارانو څخه ثابت كيدو.»

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ

پس کله چه راغی دغو (کفارو) ته حق قرآن له جانبه څمونږ نو وی ویل (دغو کفارو) ولی نه دی ورکړی شوی (محمد ته معجزی) په شان د هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی موسیٰ ته (لکه عصا او ید بیضاء)

تفسیر: یعنی که مو رسول نه لیږه نو داسی به ئی ویل چه ولی دی رسول راته ونه لیږه ؟ اوس چه داسی رسول ورمبعوث شوی دی چه له ګردو (تولو) انبیاؤ څخه په شان او رتبه کښی لوی دی نو وائی صاحبه ! مونږ دی هله منو کله چه وګورو چه د موسیٰ علیه السلام په شان له تا څخه د «عصا او ید بیضاء» او نور معجزات راښکاره شی حال دا چه هغه ته «توریت» هم یو ځلی د یوه کتاب په شکل ورنازل شوی ؤ او ته دی خپل کتاب د دوو دوو څلورو څلورو آیاتونو په شکل راوړاندی کوی.

اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ

آیا نه ؤ کافران شوی (جنس د کفارو) په هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی موسیٰ ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن)

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام کتاب او معجزات مو چیری ګرد (تول) سره منلی ؤ د هغه په نسبت مو هم شبهات ایستل او ورته مو «سحر مفتری» ویل لکه چه اوس په یوه دوه رکوع مخکښی تیر شو. هو! هر څوک چه غواړی د پاک الله احکام ونه منی نو پر هره یوه خبره یو نه یو شی وائی او راز راز (قسم قسم) احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوی.

قَالُوْا سِحْرٰنِ تَظَاهَرَا ۫ وَقَالُوْٓا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ ﴿۴۸﴾

وویل (منکرانو په حق د موسیٰ او محمد کښی چه خاوندان د) سحر دی مدد کوی یو د بله او وی ویل چه بیشکه مونږ په هر یوه (د دی دواړو نبیانو) کافران یو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د معظمی مکی کفارو چه کله د موسیٰ علیه السلام معجزات واوریدل نو په داسی یوه وینا ئی خوله وپرانستله «که له دغه نبی سره هم هم داسی معجزات وی نو مونږ به هغه منل کله چه دوی له یهودانو څخه پوښتنه وکړه او د «توریت» خبری ئی د دغه نبی په موافقت او له خپلی مرضی څخه مخالفی واوریدی مثلاً دغه چه بت پرستی کفر دی ـ بعث

بعد الموت حق دی او هر هغه مذبوح چه د پاک الله پر نامه ذبح نشي مردار دی او په عربو کښې آخر الزمان نبي مبعوث کیږي چه د هغه نښې به داسي وي او نور نو داسې ئې وویل چه دغه دواړه دروغجنان دی «توریت» او «قرآن» دواړه سحر دی موسٰی او محمد علیهما الصلوٰة والسلام (العیاذ بالله) ساحران دی چه یو د بل تصدیق کوي. یا وویل قبطیانو په حق د موسٰی او هارون کښې چه کودګران دی سره ملګری.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدٰى مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسی یو داسی کتاب له جانبه د الله چه هغه ښه لاره ښوونکی وی له دغو دواړو کتابونو چه متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چیری یئ تاسی صادقان رښتیني.

تفسیر: په دغه دعوی د تاسی کښي یعنی په آسمانی کتابونو کښي له ګردو (تولو) ځنی لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دی چه له هغوی سره سیالی او برابری بل هیڅ یو کتاب نشی کولی که دغو دواړو ته جادو وایئ نو تاسی بل کوم د الله تعالیٰ کتاب راوړاندی کړئ چه له دغو څخه ښه او ډیر هدایت لرونکی وی. په فرض محال که تاسی داسی کوم کتاب راوړئ نو زه به د هغه متابعت وکړم لیکن تاسی داسی کتاب تر قیامته پوری هم نشئ راوړی. له دی نه به زیاته بدبختی څه وی چه تاسی پخپله له ربانی هدایته قطعاً بی برخی یئ ! او دغه مقدس کتاب ته چه سره له هدایت درغلی دی کودی وایئ ! او نه ئی منئ کله چه دغه کتاب د یوه انسان جوړ کړی جادو دی نو تاسی د ګرد (تول) جهان جادوګران راتول کړئ او له هغوی څخه له دغه ځنی لوی جادو جوړ کړئ ځکه چه جادو خو داسی یو شی نه دی چه د هغه مقابله به امکان نه لری.

فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ
وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ
اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾

پس که چیری ونه منله دوی خبره ستا پس پوه شه چه بیشکه هم دا خبره ده چه متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو (بی دلیله) او څوک دی ډیر گمراه له هغه چا چه متابعت کوی د خواهش خپل بی هدایته له شوولو د لاری له (طرفه د) الله بیشکه چه الله نه ښیی سمه لاره قوم ظالمانو ته (چه تابع وی د نفسونو او هواؤ خپلو بی دلیله).

تفسیر: یعنی کله چه دغه خلق نه هدایت قبلوی او نه د هغه په مقابل کښی بل کوم شی وړاندی کولی شی ـ نو هم دغه وضعیت د دغی خبری دلیل دی چه دوی داسی مقصود نه لری چه د هدایت په لاره لاړ شی ـ محض پر خپلو نفسانی خواهشونو تگ کوی او هر شی یی چه زړه غواړی هغه منی او هر هغه شی چه د خپلی مرضی او غوښتنی څخه مخالف او چپ وموی هغه نه منی او تردیدوی ئی نو دلته دغه راښووول کیږی چه داسی هوا پرستانو ظالمانو ته څرنگه هدایت ورکاوه کیږی ؟ د الله تعالیٰ عادت د هغه قوم پر هدایت جاری دی چه د هدایت موندلو اراده ولری او محض هوا او هوس د حق او حقانیت معیار ونه گڼی.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقیق پرله پسی لیږلی ده مونږ دوی ته خبره (د پند چه قرآن دی) دپاره د دی چه دوی پند واخلی.

تفسیر: یعنی څمونږ د وحی سلسله لا له پخوا څخه جاری ده د یوی وحی په تصدیق او تائید مو بله وحی وریسی لیږلی ده ـ او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی دی او په یوه آیت پسی بل آیت تل راځی ـ مقصد دا دی چه د کافی غور کولو او د پوهیدلو موقع په لاس درشی او د هغه په یادولو کښی درته آسانی او سهولت وی.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِن قَبْلِهِ هُم بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړی او کله چه ولوست شی (دا قرآن) پر دوی باندی نو

وائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چه) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب څمونږ بیشکه مونږ چه وو مونږ پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندی).

تفسیر: یعنی د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسی دی چه نه پخوانی کتابونه منی او نه د ورستنو کتابونو منونکی دی. د دوی په مقابل کښې هغو حق پسندو او انصاف خوښونکو کتابیانو ته وګورئ چه دوی هغه دواړه منی پخوا له دی نه ئې په تورات او انجیل یقین لرلو کله چه پاک قرآن نازل شو نو ژر ئې تصدیق وکړو. چه بلاشبه دغه هم حقانی آسمانی کتاب دی. چه زمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی. مونږ په ده باندی هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو. مونږ خو پخوا له دی نه هم د الله تعالیٰ خبری منلی دی. او اوس ئې هم منو. فی الحقیقت مونږ له نن ورځی څخه نه یو مسلمانان بلکه لا له پخوا څخه مسلمانان وو. ځکه چه مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو چه په هغو کښې د مخه د دغه آخر الزمان نبی او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو. لهٰذا په هغو پخوا ویلو مونږ پخوا له دی نه بالاجمال مومنان وو. اوس چه دغه تفصیل مو په خپلو سترګو ولیدلو لا پری مسلمانان شو.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا

دغه (یهودان او نصرانیان چه ایمان ئې راوړی دی په قرآن) ور به کړ شی دوی ته اجر د دوی دوه کرته په سبب د دی چه صبر کړی ؤ دوی (او پر خپل ایمان قائم ؤ په دی دواړو کتابونو)

تفسیر: یعنی په غرور او استغناء ئې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی بلکه هر کله چه حق او صداقت ورسیږی بی تکلفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدی.

تنبیه: شیخ الاکبر په فتوحاتو کښې لیکلی دی چه د دغو اهل الکتابو ایمان راوړلو پر خپل نبی علیه السلام دوه ځلی صورت ونیو اول بالاستقلال، دوهم ځلی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ایمان راوړلو په ضمن کښې ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ مصدق دی ـ او پر هغو تولو ایمان لرل یو ضروری امر ګڼی. او پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی ایمان دوه ځلی شو یو هم دغه اوس بالذات او بالاستقلال ـ دوهم پر خپل هم هغه پخوانی نبی د ایمان راوړلو په ضمن کښې ـ ځکه چه هر یو له پخوانیو انبیاؤ د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د بعثت زیری ورکړی دی او متحداً لا له پخوا څخه یی د محمد صلی الله علیه وسلم رسالت تصدیق فرمایلی دی. نو ځکه هغو خلقو ته به اجر هم دوه ځلی ورکول کیږی. هغه چه په حدیث کښې راغلی دی **«ثلاث یؤتون اجرهم مرتین»**

د هغه د شرح موقع دلته نه ده هغه مو د الله تعالیٰ په فضل سره د «صحیح مسلم» په شرح کښې په تفصیل سره لیکلی ده. او د اشکالاتو په ارتفاع کښې مو زیار (کوشش) ایستلی دی. **فلله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة**

وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نیکۍ سره سیئه بدی

تفسیر: یعنی که بل څوک له ده سره بدی کوي دی له هغه سره نیکی او احسان، مروت او شرافت کوي. یا ئې دا مطلب که چیرې له دوی نه کوم بد کار صادرېږي نو د هغه تدارک په نیکۍ سره کوي څو د حسناتو پله پر سیئاتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾

او له ځینو د هغو مالونو چه ورکړی دی مونږ دوی ته صرفوي ئې (په لاره د الله کښې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چه پاک الله ورته ورعطاء کړی دی زکوٰة ورکوي. صدقات او خیرات اداء کوي له اقاربو او خپلوانو سره مرسته (مدد) او امداد کوي. لنده دا چه په حقوق العباد کښې هم له سره قصور او لندون نه کوي.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَٰهِلِينَ ﴿٥٥﴾

او کله چه واوري دوی کومه چټي (بیکاره) خبره نو څنګ کوي دوی له هغې نه او وائي (هغو چټي (بیکاره) ویونکیو ته) دی مونږ ته عملونه څمونږ (له حلمه او صبره) او دی تاسی ته عملونه ستاسی له حماقته او بد ویلو) سلام دی پر تاسی (له طرفه څمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طریقه) د جاهلانو.

تفسیر: یعنی که کوم جاهل لغو او چتی (بیکاره) خبری کوی نو دی له هغه سره نه لگیږی او ورته وائی چه بس دی خانه! ستا د دغی خبری جواب مونږ له لری څخه په سلام اچولو سره درکوو. دغه د جهالت او ناپوهی وضعیت مونږ تاسی ته در پریږدو، مونږ پریږده چه پخپلو کارونو کښی مشغول اوسو ستاسی اعمال به ستاسی په مخ کښی او څمونږ اعمال به څمونږ په مخ کښی راځی مونږ ته د دی خبری هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه خامخا به ستاسی غوندی له ناپوه خلقو سره لگیږو. محمد بن اسحاق رحمة الله علیه په سیرت کښی لیکلی دی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی معظمی کښی وو تقریباً شل تنه اشخاص له حبشی څخه د رسول الله د زیارت او د دوی د حال او احوال څخه ځان ته د معلومات حاصلولو لپاره راغلی ؤ څو ئی په تحقیقی دول (طریقه) سره دغه ځان ته راځرگند کړی چه دوی د څه شان اوصافو سړی دی ؟ دوی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملاقات او مکالمه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته عظیم الشان قرآن ولوست چه د هغه په اثر د دوی له سترگو څخه اوښکی وبهیدی او په ډیر شدت او قوت سره د دوی د رسالت تصدیق وکړ او ټول مشرف بالاسلام شو او بیرته حبشی ته لاړل. ابوجهل او نورو مشرکینو پر دوی باندی طعنی وهلی او مسخری ئی پری کولی او داسی به ئی ویل چه «د احمقانو دغی قافلی ته وگوری! چه د دوی نظیر او څاری تر نن پوری هیچیری نه دی لیدلی شوی دوی د یوه سړی د حال د تحقیق دپاره راغلی دی او اوس بیخی پری مین او عاشق او د مریی په شان ئی گرځیدلی دی او د هغه په لمسولو ئی خپل پلرنی دین پریښود او اوس بیرته درومی» دوی وویل: «**سلام علیکم لانجاهلکم لنامانحن علیه ولکم ما انتم علیه لم نأل انفسنا خیراً** - پس مونږ تاسی ته سلام درکوو معاف مو کړه مونږ ستاسی د دغه جهالت جواب نه غواړو چه په جهالت سره درکړو. له مونږ او تاسی څخنی هر یو چه په هر حال کښی دی هم هغه د هغه برخه ده - مونږ د خپلو نفسونو د ښیگڼی (فائدی) په غوښتلو کښی هیڅ قصور نه دی کړی» نو د هغه په متعلق دغه آیت نازل شو والله تعالیٰ اعلم.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له هر هغه جاهل څخه چه د دی خبری توقع نه وی چه دی په سمه لاره راځی او پر پوهولو پوهیږی ځان لری ساتل بهتر دی» موضح.

اِنَّكَ لَا تَهْدِىْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

بیشکه ته (ای محمده!) نشی ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چه خوښ وی ستا ولیکن الله سمه صافه لاره ښیی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د سمی لاری ښوولو ئی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډیر زیار (کوشش) وکړو چه د مرگ په وقت کښی د اسلام کلمه ولولی مگر هغه

دغه خبره ونه منله نو د هغه په نسبت دغه آیت نازل شو» (موضح) یعنی له هغه چا سره چه ته طبیعي محبت لری یا ستا زړه غواړی چه هغه هدایت ومومی نو دغه خبره ضروری نه ده چه هم هغسی واقع هم شي. ستا کار یواځې لار ښوونه ده پاتی شو دغه کار چه کوم یو سړی پر هغه لاره درومی او د مقصود تر منزل پوری رسیږی ؟ او کوم یو نه رسیږی ؟ دغه ستاسی د اختیار او له قبضی څخه خارج دی الله تعالیٰ اختیار لری چه د هر چا په نسبت اراده وفرمائی هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفیق ورکړی.

تنبیه: کوم شی چه حضرت شاه صاحب فرمایلی دی په صحیحه ؤ احادیثو کښی شته زیات له هغه پر دغه مسئله کلام او د ابوطالب د ایمان او کفر پر خاص موضوع مباحثه غیر ضروری ده ښه خو به دا وی چه له داسی غیر ضروری او ډک له خطراتو مباحثو څخه چپ شو او تری کف اللسان وشی!.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

او هم دغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکیو باندی.

تفسیر: هیڅ یو سړی د دغی خبری واک (اختیار) او صلاحیت نه لری چه بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړی ـ بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لری چه کوم یو پر سمه لاره راتلونکی دی ؟ یا د راتللو استعداد او لیاقت لری ؟ په هر حال په دغه آیت کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د جاهلانو په دغو چټی (بیکاره) ویناؤ او د ضد او عناد پر شورماشور یا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانیدلو مه متأثر او مه غمجن کیږئ ! هومره چه ستاسی پر ذمه فرض دی هغه اداء کړئ ! د خلقو استعدادات مختلف دی ـ او دغه خبره د الله تعالیٰ په اختیار او علم کښی ده چه د هغوی څخنی کوم یو پر سمه لاره راوستل کیږی.

وَقَالُوٓا إِن نَّتَّبِعِ ٱلْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَآ

او وائی (کفار د مکی) که چیری متابعت وکړو مونږ د هدایت له تا سره (او ایمان په تا راوړو) نو وابه لوځول شو) او ژر به وشړل شو) له ځمکی خپلی نه

تفسیر: له هدایت څخنی د انسان منع کوونکی څو شیان دی مثلاً د ځان نقصان ـ د مال خوف لکه چه د مکی معظمی مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلی ؤ بیشکه چه مونږ په دی باندی ښه پوهیږو چه تاسی پر حقانی دین یئ لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو او له تاسی سره یو ځای شو نو ګرد (تول) عرب به څمونږ دښمنان شی ـ اود چار چاپیر ګرد (تول) اعراب

به پر مونږ هجوم او یرغل راوړی او تول به سره یو ځای کیږی ـ او مونږ به خپله یوه نمری کړی، نه به مو ځان سلامت پاتی شی او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتی وی. د هم دغه جواب په دغه راتلونکی آیت کښی داسی فرمائی.

أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسی حرم چه په امان دی (له قتل او غارته) راچلولی شوی دی دی (حرم) ته (له هر طرفه) میوی (دپاره) د هر څیز رزق د دوی له جانبه ځمونږ ولیکن اکثر د دوی چه دی نه پوهیږی (په حق).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «د مکی معظمی خلقو به ویل که مونږ مسلمانان شو نو د تول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شی. الله تعالیٰ فرمائی که اوس تاسی د هغوی د دښمنی او لاس غځولو څخه د چا په پناه کښی ناست یئ ؟ هم دغه د حرم ادب مانع دی چه سره له دغی سختی دښمنی او عداوت چه تاسی ئی یو له بله سره لرئ ـ اطرافی اعراب پر تاسی یرغل او هجوم نه راوړی چه تاسی له مکی معظمی څخه د باندی وباسی هغه الله چه اوس دغه ځای ئی تاسی ته حرم ګرځولی دی په هغه وقت کښی به هم تاسی ته پناه درکوونکی دی (موضح) » آیا سره له کفره او شرکه تاسی ته پناه درکوی او وروسته د ایمان او تقویٰ د اختیارولو څخه به تاسی ته د هغوی له شره پناه او امان نه درکوی ؟ هو! که د ایمان او تقویٰ د ازموینی دپاره یو څو ورځی له تاسی څخه امتحان واخیست شی نو نه ښائی چه تاسی له هغه څخه وویریږئ ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چه سرکشی ئی کړی وه په معاش خپل کښی پس دا دی کورونه د دوی چه نه ده کړی شوی هستوګنه په کښی پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وقت (چه کوم

مسافر کومه شپه هلته دمه کړی ده).

تفسیر: یعنی د عرب له دښمنی څخه ولی ویریږئ ـ د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقت نه کوئ چه له تاسی څخه پخوا څومره لوی اقوام تیر شوی دی چه هغوی ګرد (ټول) پخپل عیش عشرت او خوښی مست او مغرور ؤ نو هر کله چه هغو د تکبر لوئی او سرکشی لاره ځان ته غوره کړه نو وګورئ چه پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل چه نن ورځ د دنیا په مخ کښی د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتی تش دغه ویجاړی مینی او کندوالی ئی پاتی دی چه په هغوی کښی هیڅ یو هستیدونکی نشته پرته (علاوه) له دی نه چه کوم مسافر کومه شپه هلته کینی او خپله دمه ونیسی یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتناکی منظری د کتلو دپاره هلته ودریږی.

وَكُنَّا نَحْنُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۵۸﴾

او یو موږ هم دا موږ وارثان.

تفسیر: یعنی ټول سره داسی ووژل شول چه د هغوی یو تن وارث هم بیرته پاتی نه شو هغه چه تل پاتی کیدونکی دی الله تعالیٰ دی او بس.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِيْٓ اُمِّهَا رَسُوْلًا يَّتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتاً) هلاک کوونکی (د اهل د دی) قریو تر هغه پوری چه ولیږی په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کښی) یو رسول چه لولی پر دوی آیتونه څموږ (دپاره د قطع کولو د عذر)،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تر هغه پوری دغه کلی او ښارونه تباه ـ خراب او فنا نه دی کړی څو د هغو مراکزو او لویو ځایونو کښی کوم هوښیاروونکی نبی نه وی ورلیږلی ـ د مرکز تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه د هغو اثر تر ډیر لری ځای پوری رسیږی او د ښارونو هستیدونکی نسبتاً سلیم او عقیل هم وی د ځمکی د مخ د ګردو (ټولو) ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام ؤ لکه چه د «شوریٰ» په اوله رکوع (۲۵) جزء کښی لولو ﴿ لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ نو ځکه هلته له ګردو (ټولو) ځنی لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو

صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکی د کلیو د ښارونو مګر په هغه وقت کښې چه اهل د هغو ظالمان وی (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چه سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست او هم هغسی په خپل کفر ـ ظلم ـ طغیان او عصیان کښې چالان او مترقی ؤ دلته د الله تعالیٰ په دغه عذاب اخته او هلاک او سپیره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چه درکړی شوی دی تاسی ته له کوم خیزه پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی او ښایست د هغه دی او هر هغه چه په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقی دی (له دغه فانی نه) آیا پس تاسی عقل نه چلوئ.
(چه باقی بهتر دی په فانی باندی)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه له عقل او پوه کار واخلی! او دومره وپوهیږی چه دا ژوندون په دنیا کښې تر کله پوری به وی ؟ او د دنیوی د دغه باغ او بهار عیش عشرت ـ مزی او چرچو خوند به تر څه وقت پوری کوی ؟ فرض ئی کړئ چه په دنیا کښې له سره پر ده عذاب هم رانشی خو بیا هم د مرګی لاس تاسی ګرد (تول) له دغه ساز او سامان څخه جلا (جدا) کوی ـ او بیا به د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریږئ او تر یوی یوی ذری پوری هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ ـ که مو آخروی عیش او عشرت په برخه شو نو دغه دنیوی عیش عشرت د هغه په مقابل کښې هیڅ او لاشی دی داسی به کوم پوه او عقلمن سړی وی چه یو مکدر او منغض ژوندون ته پر یو بی غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فانی لذت ته پر کامل او باقی لذائذو ترجیح ورکوی بلکه نه ئی ورکوی!.

أَفَمَن وَّعَدْنَٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

آیا پس هغه څوک چه وعده کړې ده مونږ له هغه سره وعده ښه (چه د جنت ده) پس دی مونډونکی دی د هغې وعدې (خامخا داسې دی) لکه هغه څوک چه معاش ورکړی وی مونږه ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا بیا دی په ورځ د قیامت کښې له حاضر کړیو شویو وی (اور ته ؟ بلکه نه دی سره برابر دوی دواړه !).

تفسیر: یعنې مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کیدی شي ؟ د یوه دپاره د دائمي عیش کومه وعده چه شوې ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکې ده او د بل دپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړی جلب ضروری رسیدونکی او دی په دائمي بندیخانه کښې خامخا لویدونکی دی (العیاذ بالله) مثلاً که یو سړی په خوب کښې ووینی چه «څما پر سر شاهي تاج ایښې شوی دی، خدم حشم او د ملازمانو انواع او اصناف ماته لاس په نامه د باندی ولاړ دی او هر قسم خواړه او راز راز (قسم قسم) نعمتونه پر دسترخوان ماته تیار ایښوولی شوی دی چه د هغو خوند او مزه در ګرده (توله) څکم او خورم ئې.» که سترګې له خوبه خلاصه وی ګوری چه ورته د بندیتوب جلب وروراندی کیږی او پولیس ورته سره له ځنځیرونو او څولنو ولاړ وی او سم د لاسه بندی او امنیې ته بیولی کیږی او وروسته د پولیس او د عدلیې له تحقیقاتو او د جرم له اثباته په دائمي حبس سره محکوم او په عمری بندیخانه کښې غورځولی کیږی نو تاسی راوښیئ چه په دغه حالت کښې ده ته هغه د باچاهي خوب او په زړه پوری مکلفه خواړه کله په یاد پاتې کیږی ؟

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾

او یاد کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته الله پس وبه وائی (الله) چیرته دی شریکان څما هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه ګمان به مو کوو (پری چه دا شریکان څما دی).

تفسیر: یعنې هغه د خدایی برخې لرونکی چیری دی هغوی دی وغوښت شي چه اوس لږ څه د دوی تائید او حمایت وکړی.

قَالَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَغْوَيْنَا ۚ اَغْوَيْنٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۚ تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَ ۫ مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴿٦٣﴾

وبه وائی هغه کسان چه حقه ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره) ای ربه ځمونږ دا (ضعیفان تابعان) هغه کسان دی چه گمراه کړی ؤ مونږ (دوی) (گمراه کړی مو ؤ دوی) لکه چه گمراه شوی وو مونږ بیزاره یو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی) نه ؤ دوی داسی چه ځمونږ عبادت به ئی کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل ئی کوو).

تفسیر: یعنی سؤال خو له مشرکینو شخه ؤ مګر گمراه کوونکی شرکاء به داسی پوهیږی چه فی‌الحقیقت مونږ ته هم تنبیه راکړی شوی ده نو ځکه په جواب ورکولو کښی سبقت کوی چه ای الله بیشکه چه مونږ دوی گمراه کړی دی مګر دا گمراهی خو داسی ده لکه چه مونږ پخپله گمراهان شوی یو یعنی هغه بودری (تکره) چه د گمراهی په وقت کښی مونږ خوړلی وه د هغه تکمیل مو په دغه گمراهی سره وکړ ځکه چه د بل گمراه کول هم د گمراه کیدلو آخری درجه ده پس د دغو اغواؤ پر جرم مونږ اعتراف لرو لیکن پر دغو مشرکانو خو ځمونږ له لوری هیڅ کوم جبر او اکراه نه وه ـ او نه مو هغوی په زوره دغی گمراهی ته اړولی دی فی‌الحقیقت دغه د دوی نفسی اغراض او شخصی هوا پرستی وه چه ځمونږ په غولولو وغولیدل او پر مونږ پسی رهی (روان) شول. نو په دغه اعتبار دوی ځمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهواؤ او ظنونو په عبادت کښی لګیا ؤ. مونږ د دوی له عبادته شخه نن ورځ ستاسی په حضور کښی د خپلی بیزاری او تنفر اظهار کوو. **کذا قال بعض المفسرین.** او حضرت شاه صاحب لیکی «چه دغه به د شیطان وینا وی چه هغوی می گمراه کړی دی مګر د نیکیو په نامه نو هم ده ته وائی چه دوی خو ځمونږ عبادت نه کاوه» والله تعالیٰ اعلم.

تنبیه: ﴿ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴾ شخه مراد ﴿ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴾ دی.

وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ

او وبه ویلی شی (کفارو ته) چه وغواړئ تاسی شریکان د تاسی پس راوبه غواړی دا (کفار هغه بتان) پس هیڅ جواب به ور نه کړی (دا بتان) هغوی ته

تفسیر: یعنی دوی ته به ویل کیږی چه اوس خپل مددګاران خپلی مرستی (مدد) ته راوبولئ مګر

هغوی به د دوی سره څه مرسته (تعاون) او مدد وکړی شي ـ ځکه چه په خپل غم او مصیبت کښې به اخته او مبتلا وی **كذا قال المفسرون** او د حضرت شاه صاحب د تحریر حاصل دا دی کله چه شیاطین د نیکانو نوم واخلی نو مشرکینو ته به ویل کیږی چه خپلو هغو نیکانو ته ورناری کړئ! نو دوی به هیڅ جواب نشي ویلی ځکه چه دوی د هغه د شرک او کفر پر حرکاتو نه ؤ خوښ او نه تری راضی ؤ یا به تری بیخبره ؤ.

وَرَاَوُا الْعَذَابَ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ ﴿٦٤﴾

او وبه وینی دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چیری بیشکه دوی وی چه سمه صافه لاره ئی نیولی وی (نو اوس به نه معذب کیدل یا کاشکی په کوم دول (طریقه) مو لاره موندلی وی).

تفسیر: یعنی د دغه وقت د عذاب د لیدلو څخه به داسي آرزو او تمنا کوی کاشکی زه په دنیا کښې پر سمه صافه لاره تللی تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کیدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٦٥﴾
فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْاَنْۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿٦٦﴾

او یاده کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه وائی چه څه جواب ورکړی ؤ تاسی رسولانو ته (په هغه وقت کښې چه حق ته غوښتی شوی وئ)؟ پس پټ به شي پر دوی خبرونه (چه دوی خلاص شي په دغه ورځ کښې پس دوی به نه کوی پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخوانی سوالات د توحید په نسبت ؤ. دغه د رسالت په نسبت سوال دی یعنی که تاسی پخپل عقل او پوه سره په حق نه وی پوهیدلی نو د انبیاؤ په پوهولو خو ښائی پوهیدی. دا راوښیئ چه تاسی له هغو سره څه سلوک او رویه کړی ده؟ په دغه وقت کښې به هیڅوک هیڅ جواب نشي ورکولی او د خبرو کردی (تولی) لاری به بندی شي. (او پټ به شي په دوی جواب).

فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ ﴿٦٧﴾

پس هر څه هغه څوک چه توبه وباسی (له شرکه) او ایمان راوړی (په الله او رسول د الله) او عمل وکړی د نیکیو پس ښائی چه وی به دی له خلاصیدونکیو.

تفسیر: یعنی د هغه ځای بری او کامیابی صرف له ایمان او صالح عمل سره ده که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسی او ایمان راوړی او د نیکیو لاره ځان ته غوره کړی حق تعالیٰ د ده ټول پخوانی ګناهونه معافوی او فائزالمرام ئی ګرځوی.
تنبیه: ﴿ فَعَسَىٰ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴾ د مالک الملکوتی په لهجه سره یوه وعده ده. یعنی هغه ته د فلاح او نجات امید پکار دی. پر مونږ باندی د هیڅا زور نه چلیږی چه خامخا مو د هغه په کولو مجبور کړی مونږ محض په خپل فضل او کرم سره دغسی وعدی کوو.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پیدا کوی هغه څه چه اراده وفرمائی (د پیدایښت ئی) او غوره کوی ئی نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شی کښی):

تفسیر: یعنی د هر څیز پیدا کول د الله تعالیٰ په مشیت او اختیار کښی دی او د کوم شی غوره کول یا د نورو له منځه د هغه جلا (جدا) او منتخب کولو حق هم ده ته حاصل دی. او هر قسم چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی او مرضی ئی وی هم هغسی احکام صادروی. هر یو سړی په هر یو منصب سره چه دی مناسب او لازم وبولی هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوی، په هر چا کښی چه استعداد او لیاقت وګوری نو د هدایت پر سمه لاره یی برابره وی او د مقصود تر منزله پوری په رسیدلو سره ئی بری او کامیابی ور په برخه کوی د مخلوقاتو په هر جنس کښی هره یوه نوعه یا په نوعه کښی هر یو فرد چه وغواړی سم له خپل حکمته سره هغه له نورو انواعو او افرادو څخه ممتازوی ماسواء الله څخه بل هیچا ته د هسی اختیار او انتخاب حق نه دی حاصل. حافظ ابن القیم د «زادالمعاد» په اوائلو کښی دغه مضمون په ډیر بسط او تفصیل سره لیکلی دی. فلیراجع.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکی ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چه دوی ئی ورسره شریکوی.

تفسیر: یعنی په تخلیق او تشریع او مذکور اختیار کښې بل هیڅوک له الله تعالیٰ سره نه دی شریک. مشرکانو چه پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولي او ټاکلي (مقرر کړی) دی هغه ګرد (ټول) باطل او بی سنده دی.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دی هر هغه چه پټوی ئې سینې (زړونه) د دوی او هر هغه چه ښکاروی ئې (ژبې د دوی).

تفسیر: یعنی په زړونو کښې کومې باطلې او فاسدې عقیدې یا بد نیتونه چه لری! او په ژبه سره کومې خبرې چه وایی! او په لاسو او پښو او نورو سره کوم کارونه چه کوی دا ګرد (ټولو) د الله تعالیٰ په علم کښې موجود دی او د هر یوه سړی له پټو استعدادو او قابلیتونو څخه ښه خبردار دی او سم له هغه به معامله ورسره کوی.

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

او هم دی الله دی نشته بل لائق د عبادت مګر هم دی دی. خاص هم ده ته توله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عقبیٰ) کښې او خاص هم دغه (الله) ته دی حکم او خاص هم دغه (الله) ته به بیولی شئ تاسی (په قیامت کښې).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه الله تعالیٰ په تخلیق او اختیار او محیط علم کښې متفرد دی په الوهیت کښې هم واحد او یو دی ماسواء له ده بل هیڅوا ته بندګی او عبادت نه کیږی ځکه چه د ده په منبع الکمالات ذات کښې ګرد (ټول) محاسن او محامد مجموع دی ـ په دنیا او عقبا کښې هر راز (قسم) تعریف او توصیف چه وی اعم له دی نه چه پر هر اسم او رسم سره وکړ شی هغه په حقیقت او واقع کښې له هم دغه پاک الله سره نسبت لری او د ده تعریف دی او د ده په حکم سره چلیږی. د ده فیصله ناطقه ده ـ او دی د کلي اقتدار مالک دی او په آخره خاتمه کښې د هر چا رجوع د هم ده په لوری ده. وروسته له دی نه دغه راښیی چه په شپه او ورځ کښې څومره نعمتونه او فوائد تاسی ته عاید کیږی چه دغه ګرد (ټول) د ده له فضله او انعامه دی بلکه بالذات د شپې او د ورځی تبدیل او تحویل د رب الجلیل له بی مثلو او مستقلو

احساناتو او انعاماتو څخه دی.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَاءٍ

ووايه (ای محمده دوی ته) آیا وینئ (یعني خرنگه در ښکاری) که چیری وگرځوی الله پر تاسی دغه شپه اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری نو څوک دی هغه (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته رڼا (رڼرا) (چه په کښی طلب د معاش کوئ)

تفسیر: یعني تاسی خبر راکړئ! که مثلاً الله تعالیٰ پری نهږدی چه لمر طلوع وکری یا ئی رڼا (رڼرا) او تودوخی تری لری کری نو تاسی به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسی تودوخی او رڼا (رڼرا) له کومه راوړئ؟

أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

آیا پس نه اورئ تاسی (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعني دا خبره دومره روښانه او صافه ده چه تش په یوه اوریدلو سره هم په فهم او پوه راځی نو آیا تاسو له سره نه اوری.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسی (یعني څرنگه در ښکاری) که چیری وگرځوی الله پر تاسی ورځ اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری (چه هیڅ غروب الشمس ونشی) نو څوک دی (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته شپه چه آرام وکرئ تاسی په هغه کښی آیا پس نه وینئ تاسی (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ! که الله تعالیٰ پرې نه ږدي چه لمر غروب وکړي او تل ترتله ستاسي پر سرونو هم داسي ولاړ وي نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چه د شپې له راتلو څخه حاصلیږي د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کیدی شي؟ آیا دغسي یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسي نشئ لیدلی؟

تنبیه: ﴿ اَفَلَا تُبۡصِرُوۡنَ ﴾ له ﴿ اِنۡ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيۡكُمُ النَّهَارَ سَرۡمَدًا ﴾ سره مناسب دی ځکه چه په سترګو سره لیدل عادتاً پر رڼا (رنړا) موقوف دی چه په ورځی کښې په پوره دول (طریقه) سره په عمل راځي د شپې په تیاره کښې کله چه د لیدلو هیڅ یو صورت نشته بلکه اوریدل په کښې امکان لري نو ځکه ﴿ اِنۡ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيۡكُمُ الَّيۡلَ سَرۡمَدًا ﴾ سره د ﴿ اَفَلَا تَسۡمَعُوۡنَ ﴾ فرمایل موزون ؤ والله اعلم.

وَمِنۡ رَّحۡمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيۡلَ وَالنَّهَارَ لِتَسۡكُنُوۡا فِيۡهِ وَلِتَبۡتَغُوۡا
مِنۡ فَضۡلِهٖ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ﴿۷۳﴾

او (خاص) له رحمته مهربانی خپلې پیدا کړې ده (الله) تاسي ته شپه او ورځ دپاره د دې چه آرام وکړئ تاسي په هغه (شپه) کښې او چه ولټوئ تاسي (په دغه ورځ کښې) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دې چه شکر وکړئ تاسي (د نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې اړول راړول کوي څو د شپې په تیارو او یخو کښې مو سکون او راحت په برخه شي او د ورځې په رڼا (رنړا) کښې خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ - او د شپې او د ورځې پر مختلف الانواعو انعاماتو د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کړئ.

وَيَوۡمَ يُنَادِيۡهِمۡ فَيَقُوۡلُ اَيۡنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيۡنَ كُنۡتُمۡ تَزۡعُمُوۡنَ ﴿۷۴﴾
وَنَزَعۡنَا مِنۡ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيۡدًا فَقُلۡنَا هَاتُوۡا بُرۡهَانَكُمۡ
فَعَلِمُوۡۤا اَنَّ الۡحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنۡهُمۡ مَّا كَانُوۡا يَفۡتَرُوۡنَ ﴿۷۵﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه غږ به وکړي دوی ته (الله) پس وبه فرمائي چیرته

دی شریکان ځما هغه چه وئ تاسي چه ګمان به مو کاوه (پری د شریکانو ځما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) ځخه یو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وایو مونږ دوی ته راوړئ تاسی برهان سند خپل (په اشراک) پس هلته به پوه شی دوی چه حق (په الوهیت کښی) خاص الله لره دی او ورک به شی له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دنیا کښی چه الله شریک لری).

تفسیر: له شهید ځخه احوال ښوونکی انبیاء علیهم السلام یا د دوی نائبان یا نور ښه سری مقصود دی (موضح) دوی به دغه راشیی چه خلقو له سماویه ؤ شرایعو او له الهیه ؤ احکامو سره څه رویه کړی ده؟ نو فرمائی الله چه وبه وایو مونږ دوی ته چه راوړی برهان سند خپل چه تاسی په کوم دلیل او سند سره الله تعالیٰ ته شریکان درولی دی؟ او د حلالو او د حرامو او نورو احکامو صحیح مأخذ مو له کوم ځای ځخه اخیستی دی؟ کله چه مو نبی وته مانه نو دغه خبره چا درښوولی وه چه دغه د الله تعالیٰ احکام دی او هغه حرام او هغه حلال دی پس هلته به پوه شی دوی چه حق خاص الله تعالیٰ لره دی او ورک به شی له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول یعنی په هغه وقت کښی به دغه په نظر راځی چه رښتیا خبره د پاک الله ده او معبودیت هم یواځی د هم ده حق دی او بل هیڅوک د ده شریک نشی کیدی هغه خبری چه په دنیا کښی انبیاؤ علیهم السلام ښوولی وی هم هغه حقی او رښتیا وی هغه عقائد او افکار چه مشرکانو له خپل لوری جوړ کړی وو هغه ګرد (تول) په هغه ورځ کښی بی اثره او ناقص او بی کاره ثابتیږی.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوأُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

بیشکه چه قارون ؤ له قومه د موسیٰ (یعنی د ده تربور ؤ) پس سرکشی وکړه (قارون) پر دغو (بنی اسرآئیلو) او ورکړی ؤ مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چه بیشکه کلیګانی د هغو به خامخا درنیدلی پر (داسی یوی) ډلی چه خاوندان د قوت زور به ؤ (یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغه (قارون) ته قوم د ده (چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره) مه خوشالیږه! بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی (په مال د دنیا).

تفسیر: د سابقی رکوع په شروع کښی د دنیا د بی ثباتی او حقارت د آخرت په مقابله کښی بیان کړی شوی ؤ بیا د آخرت د ذکر په مناسبت د آخرت د عالم څه احوال بیان کړ شو په حاضره رکوع کښی بیا د هم هغه اصلی مضمون په طرف عود کړی شوی دی او د هغی دعوی په استشهاد د قارون قصه اوروَلی شی. وائی چه قارون د حضرت موسٰی علیه السلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخی سری ؤ، څرنګه چه د ظالمو حکومتونو دستور وی چه د کوم قوم د وینی څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینی افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوی فرعون هم په بنی اسرآئیلو کښی هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی ؤ. قارون په دغه موقع کښی چه فرصت موندلی ؤ پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په تولولو کښی لګیا شوی ؤ او ډیر لوی دنیوی اقتدار ئی ځان ته ګټلی ؤ څه وخت چه بنی اسرآئیل د حضرت موسٰی علیه السلام تر حکم او ارادی لاندی راغلل او فرعون سره له فرعونیانو مغروق شول نو د قارون د مال د ترقی ذرایع هم مسدود شول او هغه مشری او سرداری ئی له لاسه ووتله نو د هم دغه غیظ ـ غضب ـ حسد له سببه به ئی زیاتره له حضرت موسٰی علیه السلام سره سری مخالفت او پټه دښمنی کوله خو سره د دغه هم په ښکاره ډول (طریقه) سره مؤمن ښکاریده، توریت به ئی ډیر لوست او د دینی علومو په حصول کښی به مشغول ؤ مګر زړه ئی صاف نه ؤ، د حضرت موسٰی علیه السلام او د هارون علیه السلام هغه عزت او حرمت ته به ئی چه د پاک الله له طرفه دوی ته عطاء او مرحمت شوی ؤ، کاته او کړیده ـ او سوځیده به ـ او لکه تور منګور پر خپل ځان له تاوه تاویده او له خپله ځانه سره به ئی ویل چه آخر زه هم د دوی د تره ځوی یم نو دغه څه خبره ده چه هغه دواړه نبیان او مذهبی سرداران ګرځیدلی دی او ځما په لاس کښی هیڅ د قدرت قوت نشته کله چه نا امیده او مأیوس کیده نو د تکبر په وضیعت به ئی داسی ویل «ښه دی که هغو دواړو ته نبوت وررسیدلی دی نو څه وشو له ماسره د مال او دولت دومره ډکی خزانی شته چه له بل هیچا سره نشته.» حضرت موسٰی علیه السلام یو ځلی پر قارون حکم وکړ چه «د خپل مال زکوة اداء کړه!» نو قارون له خلقو سره وویل «تر اوسه پوری کوم احکام چه موسٰی پر مونږ جاری کول د هغه په مقابل کښی مو حوصله او تحمل کاوه مګر آیا تاسی اوس د موسٰی علیه السلام د دغی خبری تحمل هم کولی شئ چه دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړی؟» څه خلق د قارون مؤیدان شول او ویل ئی چه نه ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره. بالاخر ملعون قارون د حضرت موسٰی علیه السلام د بدنام کولو له پاره یوه ډیره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه او یوی بدکاری ښځی ته ئی څه بډی او پیسی ورکړی او وی لمسوله چه د خلقو په یوه لویه جرګه کښی کله چه موسٰی علیه السلام د زناء د حد په اطراف بیانات ورکوی ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه ـ لکه چه دغی پلیتی ښځی په هم هغه لویه مجمع کښی هم داسی یوه چټی (بیکاره) خبره وکړله کله چه حضرت موسٰی علیه السلام هغی ته شدید قسمونه ورکړل او د الله تعالیٰ له قهره او غضبه ئی وویروله نو هغه وویریده او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی وویل چه ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلی دی دلته قارون د حضرت موسٰی علیه السلام په ښیرا سره له خپله کوره او

خزانو په ځمکه خښ او ډوب کړل شو. د «مفاتح» تفسیر په کنجیو (کلیو) سره کړی دی یعنی د اموالو دومره صندوقونه ورسره ؤ چه د هغو د کلیگانو په پورته کولو څو زورور کسان ستړی کیدل او دغه دومره مستبعد هم نه ؤ لکه چه په ځینو تفاسیرو کښې د هغه صورت هم شوولی شوی دی.

﴿ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ ﴾ الآیة ـ یاد کړه هغه وقت چه وویل دغه قارون ته قوم د ده چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره مه خوشالیږه بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی په مال د دنیا) یعنی پر دغه فانی او زائل دولت ولی نازیږی او پری فخر او غرور کوی؟ چه هغه د الله تعالیٰ په نزد د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وقعت نه لری ښه وپوهیږه چه الله تعالیٰ مغرور او متکبر بنده نه خوښوی او هر هغه شی چه د ده مالک الملکوت خوښ او پسند نه وی د هغه نتیجه ماسواء له تباهی او هلاکت بل هیڅ شی نه دی.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چه درکړی دی تاته الله کور د آخرت

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ ورکړی مال د دی دپاره دی چه انسان هغه د آخرت خپله پنگه وگرځوی نه داسی چه د هغه د غفلت په نشو مست مغرور او متکبر شی او د متکبرانو په شان حرکت او وضعیت اختیار کړی.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هیروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندگانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چه احسان کړی دی الله له تاسره (چه داسی دیر دولت ئی درکړی دی)

تفسیر: یعنی سم د خپلی برخی سره تری خوره! او ښښه! او اغونده! او د آخرت دپاره دی پنگه تری واخله! او په ناروا مواردو کښې ئی مه لگوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ۝٧٧

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر ظلم بغی سره) په ځمکه کښې بیشکه چه الله نه خوښوی فساد کوونکی.

تفسير: يعني له حضرت موسىٰ عليه السلام سره ضد مه كوه! د الله تعالىٰ پر ځمكه د مطيعانو په شان كرځه! او خامخا په بلاد الله كښې شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځكه چه په ملك كښې فتنه او فساد اچول ښه كار نه دى.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

ووېل (قارون قوم خپل ته) بېشكه هم دا خبره ده چه راكړى شوى دى ماته دغه مال په هغه علم سره چه ما څخه دى،

تفسير: يعني هنرمن وم او د ګټلو استعداد او سليقه مې درلوده (لرله) ـ پخپل لياقت او قابليت يا د كوم خاص علمي مهارت لامله (له وجې) ماته دغه دولت حاصل شوى دى الله تعالىٰ هم ماته ځما د لياقت او اهليت په ملحوظ دغه مال ـ دولت او شته راكړى دى او دغه ثروت په خوشې چټې (بېكاره) ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دى راغلى چه اوس ئې زه د موسىٰ په حكم او مشوره خوشې ويريا د الله تعالىٰ په نامه لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ

آيا نه پوهېده (قارون) چه بېشكه الله په تحقيق هلاک كړى دى په خوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چه دى ډېر سخت ؤ له دى (قارون) څخه له جهته د قوت او ډېر ؤ له جهته د جمع كولو (د مال يا ملاتړه)

تفسير: يعني د دولت ګټلو لياقت چا دركړ؟ افسوس دى چه تا د حقيقي منعم احسان هېر كړ او د هغه په دركړى دولت او لياقت مغرور شوى آيا ده دغه دولت له خپل نجات وسيله او ضامن ګڼلى ؤ؟ او دى په دغه نه ؤ خبر چه د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو هم داسې شرارتونو او سركشيو له سببه هلاک او تباه شوي دي چه د هغوى په لاسو كښې لوى لوى سلطنتونه او ډېرى زياتې خزانې ـ لښكرى او نور زيات دنيوي وسائل او وسائط ؤ. آيا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو څخه پند او عبرت نه دى اخيستى؟

وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

او نه به شي پوښتيدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چه الله ته معلوم دی).

تفسير: يعني پوښتنې ته به ضرورت نه وي پاتې الله تعالیٰ ته د دوی ګناهونه يو په يو معلوم دي او له پرښتو سره هم ليکلي پراته دي هو! که د توبيخ او تقريع په ډول (طريقه) کوم وقت کوم سؤال له دوی نه وشي نو هغه بيله خبره ده. يا خو دغه کنايه ده د ګناه له کثرته يعني د دوی ګناهونه به دومره ډير او زيات وي چه دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چه د يوی يوی جزئي پوښتنه له دوی څخنې وکړه شي. حضرت شاه صاحب ليکي «پوښتنې به نه کيږي له ګناه يعني له ګناهګار څخه ځکه که د ده په پوه او عقل کښې څه نقصان نه وي نو ګناه به ئې نه اختيارولې کله چه د دوی په پوه او عقل کښې نقص او خرابي ده نو پر دغسې ناپوهانو د الزام اړولو څخه څه فائده مرتبه کيدی شي؟ که دوی د هغو بدو کارو په بدی پوهيدل نو ولې به ئې کول» (موضح).

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِيْ زِيْنَتِهٖ ۗ قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَاۤ اُوْتِيَ قَارُوْنُ ۙ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿٧٩﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښائست (او دج خپل) وويل هغو کسانو چه غوښت ئې دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا ای کاشکې چه وي مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چه ورکړی شوی دي قارون ته بيشکه چه دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخې لوئې (له دنيا څخه).

تفسير: يعني قارون خپل فاخره لباس واغوست او سره له ډيرو خدمو او حشمو او په ډير شان او شکوه او جل او بل ووت چه د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترګې زړی بدی پاتې شوی او ګرد (تول) ورته هک حيران ودريدل او له خپلو ځانونو سره به ئې داسې ويل «کاشکې چه مونږ هم د داسې دنيوی شان او شوکت خاوندان وی! او هم داسې ترقي او عروج مو حاصل کړی وی چه نن د قارون په برخه شوی دی. بيشکه چه دی ډير د اقبال او اجلال خاوند او ډير خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ (هغوی ته) علم فهم چه افسوس دی تاسی ته (ای طلابو د دنیا) ثواب د الله خیر ډیر غوره دی هغه چاته چه ایمان ئی راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل ئی کړی دی د نیکیو؛

تفسیر: یعنی پوهانو او ذی علم سړیو وویل چه «ای کمبختانو! په دغه فانی جل وبل کښی څه ایښی دی چه د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو له پاره د الله تعالیٰ په دربار کښی کوم دولت او عزت چه شته او دوی ته وررسیدونکی دی د هغه په مقابل کښی دغه دنیوی شان او شوکت محض هیڅ او لاشی دی او دومره یو نسبت هم سره نه لری لکه چه د یوی ذری نسبت له لمر سره کیږی».

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ۝

او نشی ښوولی ورکولی دغه (خبره) مګر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته)

تفسیر: یعنی له دنیا څخنی آخرت هم هغه ښه او بهتر ګڼی چه دنیوی محنت پر ځان برداشت کولی شی او بی صبره خلق د حرص او طمع له سببه په دنیوی هوس او ارمانو پسی شنه ناست دی. نادان انسانان دنیوی هوسائی (آرام) او راحت ته چه ګوری داسی ګڼی هر څوک چه د آرامی او هوسائی (راحت) خاوند دی هغه ډیر بختور او خوش قسمته سړی دی. نو ځکه د شپی او د ورځی د هم هغه په فکر او تشویش کښی اخته او مشوش اوسیږی ـ او د آخرت د ذلت او د اخروی زحمت او په سلهاؤ ځایو کښی خپل خوشامد او مداهنت ته غور نه کوی او نه ګوری چه دغه دنیوی عیش او عشرت او آرامی وروسته د شلو یا څلویښتو کلونو پای (آخر) ته رسیږی او بیا د ده په زرهاؤ نور کلونو پر تیرو ازغو او راز راز (قسم قسم) ربړونو (تکلیفونو) کښی تیریږی. (موضح بتغییر یسیر).

فَخَسَفۡنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الۡاَرۡضَ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنۡ فِئَةٍ يَّنۡصُرُوۡنَهٗ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الۡمُنۡتَصِرِيۡنَ ﴿۸۱﴾

پس ننه ایست موږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کښې پس څه نه ؤ ده ته (په دغه وقت کښې) هيڅ ډله (د دوستانو) چه مددګاری ئې کړی وی له ده سره غير له الله څخه (په دفع د عذاب کښې) او نه ؤ (قارون پخپله) له بدل اخيستونکيو څخه (چه ځان ئې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسير: يعني نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسيد او نه ئې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتي شو، نه ئې خپل قوت په کار ورغی نه د بل چا.

وَاَصۡبَحَ الَّذِيۡنَ تَمَنَّوۡا مَكَانَهٗ بِالۡاَمۡسِ يَقُوۡلُوۡنَ وَيۡكَاَنَّ اللّٰهَ يَبۡسُطُ الرِّزۡقَ لِمَنۡ يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖ وَيَقۡدِرُ ۚ

او صبا کړ هغو کسانو چه آرزو به ئې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کښې ويل به ئې (يو بل ته) افسوس دی تاته پوه شه! چه بيشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ارتولو ئې) له بندګانو خپلو او تنګوی (الله دغه روزی په هر چا چه اراده وفرمائی د تنګولو ئې)

تفسير: يعني هغه کسان چه د قارون ترقي او ترفع د ليدلو څخه پرون داسې آرزو او هيله (اميد) کوله چه «کاشکې موږ ته هم داسې عروج او ترقي حاصل شوی وی» نن د قارون د دغه بد انجام د ليدلو څخه لاسونه پر غوږونو ږدی او توبې وباسي او اوس په هوش راغلل چه دغسې دولت په حقيقت کښې د يوه ښکلي مار په شان دی چه د هغه په منځ کښې مهلک زهر وی. له کوم سړی د دنيوی ترقي او عروج د ليدلو څخه له سره موږ ته نه ښائي چه داسې کومه فيصله له خپله ځانه سره وکړو چه هغه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په دربار کښې څه نه څه عزت۔ وجاهت او مقبوليت هم لری. دغه دنيوی ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کيدی بلکه دغه د الله تعالیٰ مصلحت او حکمت دی. پر هر چا چه لازم او مناسب وګڼي د رزق او د روزی ورونه (ابواب) ورپرانيځي او هر چاته چه مناسب وی روزی ورتنګه او په اندازه کوی ئې. د مال او دولت فراخي او ارت والی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی بلکه علی الاکثر د هغه نتيجه تباهی او بربادی ده او د ابدی هلاکت او فلاکت په صورت څرګنديږی.

صدق من قال ـ

کم عاقل عاقل اعیت مذاهبه ـ وجاهل جاهل تلقاه مرزوقا
هذا الذی ترک الاوهام حائرة ـ وصیّرالعالم النحریر زندیقاً

تنبیه: په «ویک» کښې (وی) اسم د فعل دی په معنی د «اعجب» او دا (کاف) په معنی د (لام) دی نو معنی ئی داسې شوه چه تعجب کوم زه دپاره د دی چه بیشکه الله ارتوی رزق. **ونحن ترجمناه بمعنی ویلک وهذا ماقاله سیبویه**

لَوۡلَاۤ اَنۡ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيۡنَا لَخَسَفَ بِنَا ؕ وَيۡكَاَنَّهٗ لَا يُفۡلِحُ الۡكٰفِرُوۡنَ ﴿۸۲﴾

که چیری نه وی دا چه احسان کړی دی الله پر مونږ نو خامخا ډوب کړی به ئی وو مونږ په ځمکه کښې (د قارون په شان) افسوس دی ته نه پوهیږی نه وینی دا چه نه خلاصیږی کافران (له عذابه).

تفسیر: یعنی دغه د الله تعالیٰ مهربانی او احسان دی چه مونږ ئی د قارون په شان ونه ګرځولو که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کیده له خپل لوری که مونږ د ډیر حرص او طمع له سببه داسې هیله (امید) او آرزو کړی وه. ﴿ يٰلَيۡتَ لَنَا مِثۡلَ مَاۤ اُوۡتِىَ قَارُوۡنُ ﴾ الله تعالیٰ ځمونږ په مخ کښې خیر راپیښ کړ چه ځمونږ دغه آرزو او هیله (امید) ئی تر سره ونه رسوله او نه ئی پر دغه حرص او طمع مونږ ته څه تنبیه او سزا راکړه ـ بلکه د قارون نتیجه او حشر ئی مونږ ته راښکاره او مونږ ئی په دغه وسیله سره ویښ او متنبه کړو اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرګنده شوه چه محض د مال او زر په ترقی سره حقیقی فلاح او بری هیڅچا ته نشی حاصلیدی او دغه چه ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشی موندلی.

تِلۡكَ الدَّارُ الۡاٰخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِيۡنَ لَا يُرِيۡدُوۡنَ عُلُوًّا
فِى الۡاَرۡضِ وَلَا فَسَادًا ؕ وَالۡعَاقِبَةُ لِلۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۸۳﴾

دغه کور د آخرت (چه جنت دی) ورکوو مونږ دا دپاره د هغو کسانو چه نه لری اراده د لوئی (او تکبر) په ځمکه کښې او نه فساد ظلم کوی (پر خلقو) او عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسی ویل چه قارون خو ډیر خوش قسمته او بختور سړی دی حال دا چه دغه خوش قسمتی او بختورتوب نه دی بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لویه خوش قسمتی ده او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چه د الله تعالیٰ په ملک کښې شرارت او فساد غورځول نه غواړی او په دغه فکر کښې له سره نه دی چه خپل ځان له ګردو (تولو) شخه لوی او لوړ (اوچت) وګنی ـ بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزګاری لار ځان ته اختیاروی ـ د دوی زیار (محنت) او کوشش د دی په ځای چه خپل ذات لوړ (اوچت) او لوی شکاره کړی تل په دغه کار کښې مصروف او معطوف دی چه خپل دین لوړ (اوچت) کړی او کلمة الله په اعلاء کښې ووینی او خپل مسلم قوم مترقی او مرفه الحال او او فارغ البال من حیث الحال وګرځوی، دوی د دنیا حریصان نه دی بلکه پر آخرت عاشقان دی او دنیا پخپله د دوی تر پښو لاندی رغړی نو اوس تاسی پخپله غور او فکر وکړئ چه آیا د دنیا مطلوب د دنیا له طالبه شخه ښه نه دی؟ صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ته وګورئ چه هغوی له ګردو (تولو) ځنی زیات د دنیا تارکان ؤ مګر متروک‌الدنیا نه ؤ ـ په هر حال د مؤمنانو اصلی مقصد آخرت دی د دنیا هغه برخه چه د دغه مقصد ذریعه وګرځی هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هیڅ.

مَن جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى ٱلَّذِينَ عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

او هر چا چه وکړه کومه نیکی پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغی (حسنی) او هر چا چه وکړه کومه بدی پس نشی ورکولی جزاء هغو کسانو ته چه کړی ئی دی (عمل د) بدیو مګر (جزاء د هغه شی) چه ؤ دوی چه کاوه به ئی (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی کومه نیکی چه دلته وکړی له هغه شخه ښه او بهتره نیکی به هلته ورسره وکړه شی د یوی نیکی خرنګه چه د هغه اقتضاءوی اقلا لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی «پر نیکی باندی د نیکی وعده ئی ورکړه چه هغه علی‌الیقین رسیدونکی ده او پر بدی ئی د بدی وعده ونه فرمایله چه ضرور به وررسیږی ځکه چه ممکن دی چه هغه ورمعاف شی هو! دومره ئی وفرمایل چه د هغه فعل له سزا شخه به ډیره سزا ونه رسیږی».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ

بیشکه هغه (الله) چه فرض (نازل) کړی ئی دی پر تا (احکام د) قرآن خامخا بیرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدی (مکی) ته

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ ﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ عاقبت او ښه خاتمه پرهیزګارانو ته ده یعنی په آخرت کښی لکه چه پاس معلوم شو ـ اوس دغه راښیی چه په دنیا کښی هم آخری بری او فتح هم د دوی ده. وګوریځ نن تاسی د ګفارو له ظلم او تیری څخه په تنګ شوی مکه معظمه مو پریښوده مګر هغه الله تعالیٰ چه تاسی ئی رسول ګرځولی ئی او د پاک قرآن په شان کتاب ئی درعطاء کړی دی هم هغه الله تعالیٰ بالیقین د تا په ډیره کامیابی او بری سره بیرته هم دلته راوستونکی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «دغه آیات د هجرت په وقت کښی نازل شول او داسی ډادینه او تسلی ئی وفرمایله چه ته به بیا مکی معظمی ته راتلونکی ئی لکه چه دوی په ډیر ښه وضعیت سره راغلل سره له غلبی او فتح» ځینو مفسرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی ـ او ځینو آخرت ـ او ځینو جنت ـ او ځینو د شام ځمکه چه هلته دوی یو ځلی په لیلة المعراج کښی تشریف وړی ؤ. حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه په دغو اقوالو کښی ډیر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی. یعنی له معاده دلته مکه معظمه مراد ده (کما فی البخاری) مګر د مکی معظمی فتح د قرب الاجل علامه وه لکه چه ابن عباس او عمر رضی الله تعالیٰ عنهما د ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ په تفسیر کښی وفرمایل د وراندنی «اجل» څخه وروسته «حشر» د حشر څخه وروسته د «آخرت» او د آخرت وروستنی منزل جنت دی. مطلب ئی داسی شو چه الله تعالیٰ به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بیرته مکی معظمی ته راولی، وروسته له هغه څو ورځی وروسته اجل مو واقع کیږی، بیا به د شام په ځمکه کښی حشر کیږیځ لکه چه له احادیثو څخه ثابت شوی دی بیا په آخرت کښی به هم په ډیر شان او شوکت سره تشریف راوړیځ. او په آخر کښی په جنت کښی ډیر اعلیٰ مقام ته استول کیږیځ.

قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دی هغه څوک چه راوړی ئی ده لاره سمه او هغه څوک چه هغه په ګمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهی ښه معلوم دی. یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوی. او دغه له سره نشی کیدی چه ځما

دغه کوشش ضایع شي ـ یا گمراهان رسوا ـ سپک او گمراه نه کړي.

وَمَا كُنتَ تَرْجُوٓا أَن يُلْقَىٰٓ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته چه توقع امید دی درلود (لرلو) د دی چه راوبه لیږلی شي تاته کتاب (قرآن) لیکن (راولیږلی شو محض) په رحمت مهربانی له (جانبه) د رب ستا

تفسیر: ته له پخوا څخه د نبوت په انتظار کښی نه وی دا محض د الله تعالیٰ رحمت او موهبت دی چه ته ئی په رسالت سره سرفراز کړی نو هم هغه الله تعالیٰ به په دنیا او آخرت کښی تاته بری او کامیابی درکوی لهٰذا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل ترتله اعتماد او اطمینان ولره!.

فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾

پس مه کیږه ته خامخا مددگار دپاره د کافرانو (په دین د دوی کښی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ته دی خپل هغه قوم خپل خپلوان مه گڼه چه دوی له تاسره بدی کړی ده او تاسی ئی مجبور کړی یئ چه خپل وطن پریږدئ! اوس هغه څوک چه له تاسره مرسته (تعاون) او مدد کوی هم هغه دی خپل دی.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ
وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾

او (خبردار چه) وا دی نه ړوی (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیاتونو د الله پس له هغه چه نازل کړل شول تاته او وبوله خلق (طرف د توحید او عبادت د) رب خپل ته او مه کیږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کښی).

تفسیر: یعنی ته دی د دین په کار کښې د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دی خپل ځان په هغوی کښې شمیره! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وی. هو! دوی ګرد (تول) د خپل رب په لوری وبوله! او د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل کښې ټینګ اوسه!.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چه) نشته هیڅ لائق د بللو بل هیڅوک مګر هم دی دی (یوازې ځکه چه) هر څیز فانی کیدونکی دی مګر ذات د ده (چه تل باقی دی).

تفسیر: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی مګر بالوسیله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کیږی. د پاس آیتونو په نسبت ځینو مفسرینو هم داسی لیکلی دی. یعنی هر شی له خپله ذاته معدوم دی او تقریباً تول شیان فناء کیدونکی دی اعم له دی چه په هر وقت کښې وی مګر خو د الله تعالیٰ مخ یعنی د الله تعالیٰ مقدس ذات چه نه له سره معدوم ؤ او نه هرګز فناء کیدونکی دی رښتیا ده **(الا کل شیٔ ما خلاالله باطل).**
وقال الله تعالیٰ ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾.
ځینو اسلافو د دی مطلب داسی اخیستی دی نور ګرد (تول) کارونه فناء او محو کیدونکی دی ماسواء له هغو کارونو چه خالصاً مخلصاً له وجه الله وکړی شی والله تعالیٰ اعلم.

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾ ع

هم ده ته دی حکم (نافذه قضاء) او هم ده ته به بیرته بوتلی شئ تاسی (لپاره د جزاء)

تفسیر: یعنی د ګزدو (تولو) حضور د ده په مخ کښې د حساب او کتاب دپاره یو حتمی او ضروری شی دی چه هلته یوازې د هم ده حکم چلیږی. او صورتاً، ظاهراً او مجازاً هم د بل هیچا حکم نه چلیږی او نه به قوت او اقتدار ورپاتی وی. ای الله! جار دی شم! په هم دغه وقت کښې پر دغه ګناهګار بنده دی هم رحم وفرمایه! او له خپله غضبه ئی وساته!.

تمت سورة القصص ولله الحمد والمنة.

سورة العنکبوت مکیة الامن آیة (۱) الی غایة آیة (۱۱) فمدنیة وهی (٦۹) آیة و (۷)
رکوعات رقمها (۲۹) تسلسلهاحسب النزول (۸۵) نزلت بعد سورة الروم
د العنکبوت سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱) آیته څخه د (۱۱) آیته تر آخره پوری چه مدنی دی (٦۹) آیته
او (۷) رکوع لری په تلاوت کښی (۲۹) او په نزول کښی (۸۵) سورت دی وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنۡ يُّتۡرَكُوۡۤا اَنۡ يَّقُوۡلُوۡۤا اٰمَنَّا وَهُمۡ لَا يُفۡتَنُوۡنَ ﴿۲﴾

آیا گمان کوی دا خلق د دی چه پری به ښودی شی دوی (په) هم دی قدر چه ووائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ حال دا چه دوی به ونه ازمویل شی.

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دی هر څوک چه د ایمان دعوی کوی امتحان او ابتلاء ته دی ئی هم تیار شی! هم دغه د امتحان محک دی چه پری سره او ناسره سولولی کیږی او معلومیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه له ګردو (ټولو) څخه سخت امتحان د انبیاؤ دی. وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی چه له هغو سره مشابهت ولری. او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږی. په هر اندازه چه انسان پخپل دین او ایمان کښی مضبوط او سخت وی په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږی.

وَلَقَدۡ فَتَنَّا الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ

او خامخا په تحقیق ازمویلی ؤ مونږ هغه کسان چه له دوی نه ړومبی ؤ

تفسیر: یعنی د ړومبنیو انبیاؤ د متبعینو ډیر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی. په صحیح

بخاری شریف کښې دی چه صحابه ؓ رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! ځمونږ له پاره د الله تعالیٰ له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چه د مکی معظمې مشرکینو پر مسلمانانو باندی انتهائی ظلم او ستم کوو. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه پخوا له تاسو به ئې یو (ژوندی) انسان په ځمکه کښې ولاړ خښوو او بیا د هغه پر سر به ئې اره کشوله او د ده سر به له منځه دوه توتی کیده. د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به ئې د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لګول چه د هغو په اثر به د دوی پوستکی او غوښې وریتی کیدی او سوځیدی تناکی به ئې وهلی او لاندی به لویدی خو سره د دغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو باوجود له خپل دین څخه به ئې دوی نشو ګرځولی.

اوښکی مو بهیږی ـ وینی مو توئیږی

زړونه مو کړیږی ـ ټینګ ولاړ په مینه یو

له خوب خوړو نه لری یو ـ خوار زهیر او غلی یو

خوند او ژوند نه تلی یو ـ سخت لتاړ په مینه یو

فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٣﴾

پس خامخا معلوم به کړی هرومرو (خامخا) الله (په علم ظاهری سره هم) هغه کسان چه رشتینی دی (په دعوی د ایمان کښې) او خامخا معلوم به کړی الله هرومرو (خامخا) (هغه) دروغجنان (په علم ظاهری سره هم).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په علانیه ظاهروی او هر یو به پوهیږی چه د ایمان په دعوی کښې کوم یو رښتین راوځی؟ او کوم یو دروغجن ښرګندیږی او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوی.
تنبیه: له ﴿ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ څخه چه د علم الباری د حدوث توهم کیږی د هغه یو نهایت محققانه جواب شیخ الهند قدس سره العزیز پخوا د البقرة په (۱۷) رکوع د دغه متبرک تفسیر کښې چه پر ﴿ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ ﴾ باندی لیکلی شوی ورکړی دی. مونږ دلته د هغو توجیهاتو په طرف اشاره کړی ده چه د مفسرینو له طرفه ایراد شوی دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٤﴾

آیا گمان کوی هغه کسان چه عمل کوی دوی د بدیو (لکه شرک او معاصی) د دی چه ږومبی به شی دوی پر مونږ (چه مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی) بد دی هغه حکم چه کوی ئی دوی (چه نفی د انتقام دی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «پخوانی دوه آیتونه د هغو مسلمانانو په متعلق ؤ چه د کفارو په ایذاء کښی اخته ؤ او دغه آیت د هغو کافرانو په متعلق دی چه مسلمانان به ئی ربړول (تکلیفول) (موضح)» یعنی د مومنینو امتحانات دی دوی داسی ونه گڼی چه «مونږ به خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او د هغو له سختیو او مصاعبو څخه مأمون او ساتلی یو.» دوی له مونږه خپل ځانونو چیری ساتلی شی هغه سختی سزاوی چه دوی ته ورکولی کیږی د هغه په مقابل کښی د مسلمانانو د امتحان سختی هیڅ حقیقت نه لری چه د دی وقت د دغه عارضی مهلت او ډیل په نسبت دوی داسی کومه رأیه قائمه کری ده چه «مونږ به تل مأمون پاتی کیږو او د حساب او کتاب او سزا مونډلو په وقت کښی به د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی نه ورځو» نو په حقیقت کښی دوی پر ډیره خرابه خبره فیصله کری ده او داسی د حماقت او د جهالت فیصلی د راتلونکیو مصائبو مخه له سره نشی نیولی.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ؕ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝۵

هر څوک چه وی چه امید لری دی د ملاقات د الله (په جنت کښی) پس بیشکه اجل نیته د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکی ده (نو ښائی چه ورته تیار شی) او هم دی ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی هر هغه سری چه په دغه توقع سختی گالی (برداشت کوی) او ربړونه (تکلیفونه) تیروی چه یوه ورځ به زه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدونکی یم چه هلته تر یوی ذری پوری هم حساب او کتاب کیږی که زه دلته په دغه امتحان کښی ناکام شوم نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کښی اخته کیدونکی یم او که تری بریالی او کامیاب ووتلم نو دغه گرد (ټول) تکالیف به ځما له مخی څخه لری کیږی. او د الله تعالیٰ رضاء او لقاء به می په برخه کیږی نو داسی سری دی په یاد ولری چه د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) راتلونکی ده او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او د ده دغه اعلیٰ توقعات

خامخا پوره کیدونکی دی او ضرور د ده سترګی به پری یخی او رنی کیږی. الله تعالیٰ ګردی (تولی) خبری اوری او پری ښه عالم دی د هیچا زحمت نه ضایع او نه ابته (خراب) کوی.

وَمَنْ جٰهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۝

او هر څوک چه جهاد کوی (له کفارو یا له نفس خپل سره) پس بیشکه هم دا خبره ده چه جهاد کوی دپاره (د نفعی) د نفس خپل بیشکه چه الله خامخا غنی بی پروا دی له ګردو (تولو) عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږی هغه غنی ذات له هغی شیانو څخه په کلی دول (طریقه) سره بی پروا او بی نیازه دی هو! بنده په هره اندازه چه د الله تعالیٰ په طاعت کښی محنت او زیار (کوشش) پر ځان اخلی د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کښی رسیږی پس مجاهده کوونکی دی هیڅ کله داسی خیال ونه کړی کله چه مونږ د الله په لاره کښی دومره زحمت کوو نو (معاذالله) پر الله تعالیٰ خپل څه منت او احسان باروو بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالیٰ مرحمت او احسان دی چه تاسی ته ئی ستاسی د ګټی او فائدی لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چه وو دوی چه کاوه به ئی (په اسلام کښی).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه الله تعالیٰ د ګرد (تول) عالم څخه غنی، بی پروا او بی نیاز دی خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسی محنت او زحمت نه ضایع کوی او په ځای ئی رسوی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی د ایمان په برکت به تاسی ښیګڼی (فائدی) او نیکی

وموميږ او بدی او خرابی مو ښښلی کيږی» (موضح القرآن).

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤكد) امر كړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره ئی د نيكی (هر كله په هر څه كښی پرته (علاوه) له دی نه)، او كه كوښښ كوی (دوی دواړه) له تاسره چه شريک ونيسی ته له ما سره هغه څيز چه نشته تاته په (الوهيت) د هغه كښی هيڅ علم پس اطاعت مه كوه ته د دوی (دواړو)

تفسير: يعنی په گردو (تولو) كائناتو كښی داسی كوم شی له سره نشته چه له الله تعالیٰ سره شريک يا شركت وكړی شی بيا نو په دی باندی څوک له كومه ځايه څخه خبر شوی دی. دغه خلق چه الله تعالیٰ ته شركاء ودروی محض د جهالت اوهام دی او د بی سنده خيالاتو متابعت كوی او په واقع سره له حقيقته بيخی بيخبره دی.
﴿ فَلَا تُطِعْهُمَا ﴾ ـ اطاعت مكوه ته د دی دواړو په اشتراک مع الله كښی)
په دنيا كښی له موره او پلاره د بل هيچا حق زيات نه دی خو د الله تعالیٰ حق له دوی نه هم دير دی د والدينو لامله (له وجی) نه ښايی چه د الله تعالیٰ دين پريږدی (موضح) په حديث كښی راغلی دی چه د حضرت سعد بن ابی وقاص والده چه مشركه وه كله چه د خپل ځوی د اسلام خبر ئی واوريد نو له خپله ځانه سره يی عهد وكړ ـ څو سعد (معاذالله) له اسلامه مرتد نشی نو زه به له سره خوړل او څښل نه كوم او تر چت لاندی به آرام ونه كړم لكه چه هغی له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله او بيخی خواره زهيره شوه خلقو به په زور او زيادت د دی خوله پرانستله او ډوډی او اوبه ئی وركولی نو په دغه مناسبت دغه آيت نازل شو گواكی دغه راوښودل چه د والدينو په داسی شان پر خلاف‌الحق باندی مجبورول هم هغه يو شان ابتلاء او امتحان دی ښائی چه د خالص مؤمن د ثبات پښه تری ونه ښوئيږی.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑧

خاص ماته دی بيا راتله د تاسی (تولو) پس خبر به كړم زه تاسی (جزاء به در كړم) پر هغو (اعمالو) چه وئ تاسی چه كول به مو (په دنيا كښی).

تفسير: يعنی تول به په هغه عدالت كښی حاضريږئ! په دغه وقت كښی به گردو (تولو) ته د ورښول

کیږي چه په اولاده او والدینو کښی کوم یو متجاوز او له خپله حده تیری کوونکی ؤ؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم ؤ.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ۝٩

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی په (جماعت) د صالحانو کښی (چه انبیاء او اولیاء دی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه سره له داسی زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نیکی پر لاره قائم وی حق تعالیٰ به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کښی کوی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «که اولاد په ناحقه خبره کښی د خپلو والدینو خبره ونه منله او والدین هم هغسی په ناحقه تینګ ولاړ وی نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږی او د ده د والدینو به زمره کښی به نه کیږی. اګر که د طبیعی او نسبی تعلقاتو په بناء دی د ګردو (تولو) څنی دوی ته دیر نژدی وی. په «المرء مع من احب» کښی دینی محبت مراد دی طبیعی محبت نه دی مراد.»

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ ۚ

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وائی (تش په خوله) ایمان راوړی دی مونږ (هم) په الله باندی پس کله چه سختی ورسوله شی ده ته په (لاره) د الله کښی نو وګرځوی فتنه سختی خپګان د خلقو (او شمیری ئی) په شان د عذاب د الله

تفسیر: دغه د هغو خلقو ذکر دی چه پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وائی مګر د دوی په زړونو کښی له سره ایمان راسخ نه ؤ ـ دوی ته هر چیری چه د الله تعالیٰ په لاره کښی کوم ربړ یا تکلیف وررسیده یا د دین له سببه ئی څوک تکلیفوو نو دغه امتحان او آزموینه ده ـ الله تعالیٰ د عذاب په منزله ګڼله څرنګه چه انسان د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او خپل ځان تری ساتی او وروسته د هغه له نزوله له خپلی هغی پخوانی دعوی څخه لاس واخلی ـ او ناچاره اعتراف او اقرار کوی چه زه په غلطی کښی وم هم دغسی حال د هغو ضعفاؤ القلوبو دی هر چیری چه د دین په معامله کښی کومه سختی وروروسیږی نو ژر تر ژره ویریږی او د ایمان له دعوی څخه لاس آخلی ـ

او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چه مونږ پخپلې دغې دعوی کښې په غلطۍ کښې وو. یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلَئِنۡ جَآءَ نَصۡرٌ مِّنۡ رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمۡ

او قسم دی که چیرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چه فتح او غنیمت یوسی) نو خامخا وبه وائي دغه (منافقان) هرومرو (خامخا) بیشکه مونږ (هم) یو له تاسې سره (په ایمان کښې) (نو په غنیمت کښې مو شریک کړئ!)

تفسیر: یعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي چه مونږ خو له تاسې سره وو - او اوس هم ستاسې اسلامي وروڼه یو - خصوصاً که مسلمانان فاتح شي. او فرض ئې کړئ که دغه خلق چه د کفارو سره ئې معاونت کاوه د مسلمانانو په لاس کښې بندیان شي نو بیا د دوی د نفاق او تملق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِأَعۡلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝١٠

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چه په سینو زړونو د عالمیانو کښې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسیر: یعنې لکه چه ځینې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دې الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دي آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالیٰ څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟

وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ ۝١١

او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) الله ته هغه څوک چه ایمان ئې راوړی دی او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) (الله ته) منافقان (نو ور به کړي هرې یوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ ته لا له پخوا څخه هر شي پوره معلوم دی - لیکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم ورښیي او ظاهروي یې چه آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول (طریقه) کوم یو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم یو دروغجن - دغاباز او منافق دی؟

تنبیه: په دی قسم مواضعو کښی د ﴿ وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی کما فی تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی متابعت وکړئ تاسی د لاری ځمونږ (په دنیا کښی) او ښائی بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته لازم دی چه پر ایمان مضبوط وی او هیڅ قسم تکلیف ـ ایذاء او ربړول (تکلیفول) یی د ثبات او استقامت له طریق څخه لری نشی کړی او نه د کفارو ډک له شیطنته او حماقته استمالت او پخلا کولو څخه متأثر شی ـ مثلاً کفارو به مسلمانانو ته ویل «راځی اسلام خوشی کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو وروړګلویو او خپلویو کښی ننوځئ! او ځمونږ پر لاره تګ وکړئ څو له ګردو (تولو) تکالیفو او ایذاؤ څخه نجات ومومئ! او بی سیبه په دغو مصائبو او تکالیفو کښی پاتی نشئ او که تاسی داسی اقدام ګناه ګڼئ! او له مؤاخذی څخه ئی ویریږئ نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ځمونږ نوم واخلئ چه دوی مونږ ته داسی مشوره راکړی وه ـ او که داسی کومه پیښه دروراندی شی نو ګرد (تول) مسئولیت او ذمه واری به مونږ په خپل سر اخلو» لکه چه یو شاعر وائی.

تو مشق ناز کر خون دوعالم میری گردن پر

وَمَا هُم بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُم مِّن شَيْءٍ ۖ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ

حال دا چه نه دی دوی (پخپل ځان) اخیستونکی له ګناهونو د دوی د هیڅ شی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دغه وعده کښی). او خامخا بار به کړی هرومرو (خامخا) (دغه کفار) بارونه درانه د ګناهو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهو خپلو

تفسیر: یعنی دوی دروغجنان دی او ستاسی بار د یوی ذری په اندازه هم دوی نشی سپکولی هو! خپل بار درنوی ـ یو خو د دوی د ذاتی ګناهونو بار ؤ ـ اوس د نورو د اغواؤ او د اضلالو بار

پر هغه لا زیات شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که څوک وغواړی چه رفاقت وکړی او د بل چا د ګناه بار پر خپله اوږه واخلی امکان نه لری مګر که یو بل ګمراه کړی نو د دغه ګمراه شوی سړی د ګناه بار هم د دغه ګمراه او هم د هغه ګمراه کوونکی په غاړه لوېږی» (موضح) لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «هر څوک چه په دنیا کښی (ناحقه) وینه توئی کړی د ده د ګناه برخه د آدم علیه السلام ړومبنی ځوی «قابیل» ته هم رسیږی چه هغه اول ځلی دغه خرابه لاره ایستلی ده».

وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا وبه پوښتیدلی شی دوی هرومرو (خامخا) په ورځ د قیامت کښی له هغو (دروغو) چه وو دوی چه له ځانه به ئی جوړول (په الله په رسول الله).

تفسیر: یعنی دوی د دروغو خبری جوړوی چه مونږ به ستاسی بار پر خپلو اوږو آخلو دغه بالذات یوه مستقله ګناه ده پر دغه هم دوی مأخوذیږی. وروسته د څو قصصو په منځ کښی پر دغی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه د ړښتینو په مقابل کښی همیشه دروغ ـ اغواء او شرارت کیدل او د ړښتینو او صادقانو د امتحان ابتلاء او آزموینی دوره به تر مدتو پوری اوږدیده مګر وروستنی نتیجه به د هم هغو په حق کښی ښه او بهتره ښکارېدلی ده او منکران او شریران به ګرد (ټول) سره خائبان او خاسران او زیانکاران ګرځیدل ـ صادقان او ړښتینان به بریالیان ـ کامیاب او سرفراز کیدل او د اشقیاوو ګرد (ټول) مکائد د عنکبوت له تاره څخه زیات قوی نه ثابتیدل.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ۭ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته پس مدت ئی تیر کړ په دوی کښی زر کاله (دپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه)

تفسیر: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه حضرت نوح علیه السلام په څلویښت کلنی کښی مبعوث شو نهه نیم سوه کاله په دعوت ـ تبلیغ ـ سعی ـ او اصلاح کښی مصروف او لګیاء ؤ بیا طوفان (ځپان) راغی له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتی ؤ چه په دغه حساب سره د دوی ټول عمر ۱۰۵۰ کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٤﴾

(نو تکذیب ئې وکړ) پس ونیول دوی طوفان (ډیرو اوبو نو غرق شول) حال دا چه دوی ظالمان ۇ (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنی کله چه دوی له ګناهونو او شرارتو څخه لاس وانخیست نو طوفان پرې نازل شو چه په هغه کښتۍ پرته (علاوه) له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ګرد (تول) سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَصْحَٰبَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بیړۍ (ته چه له ده سره ۇ)

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چه پر دغې بیړۍ کښتۍ سواره ۇ هغوی مو د نوح علیه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل د هود علیه السلام په سورت کښتۍ دغه قصه په تفصیل سره تیره شوې ده.

وَجَعَلْنَٰهَا ءَايَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٥﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بیړۍ یا قصه یوه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وائی چه د نوح علیه السلام بیړۍ تر ډیرو مودو پورې د(جودی) پر غره ولاړه وه څو د ګردو (تولو) لیدونکو لپاره عبرت وی نن ورځنی بیړۍ او جهازونه هم د هم هغې بیړۍ یوه نښه ده چه د هغو د لیدلو څخه هم د نوح علیه السلام د سفینې یاد تازه کیږی او د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه په نظر راځی - یا ښائی چه ترې داسې مراد وی چه مونږ د بیړۍ دغه قصه د همیشه لپاره د عبرت نښه ګرځولې ده. حضرت شاه صاحب وائی «څه وقت چه دغه سورت نازل شو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ډیر اصحاب د کفارو له ایذاء او اضراره په تنګ شوی ۇ - او ځینې له هغو پر بیړیو سواره شوی او د حبشې په لورې ئې هجرت کړی ۇ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته راغی دلته هغه جهاز والا اصحاب ئې هم مدینې منورې ته راغلل او په سلامتۍ له هغوی سره ملاقی شول (موضح بتغیر یسیر) ګواکی نوح علیه السلام او د نوح علیه السلام د سفینې تاریخ په دغه صورت او شکل سره بیا اعاده کړی شوی دی.

وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَٰنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چه وی ویل قوم خپل ته چه عبادت کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له (عذابه د) ده دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسی ته (له کفره) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په خیر او شر خپل) بیشکه هم دا خبره ده چه عبادت کوئ تاسی غیر له الله د بتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چه خدایان ئی بولئ).

تفسیر: یعنی له خپله ځانه په دروغو سره عقیدی جوړوئ او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوئ ـ لکه چه تاسی په خپلو لاسو بتان له تیږو (ګټو) څنی توږئ او دروئ ئی او بیا هغه تاسی په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ!

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَٱبْتَغُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥٓ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله نه دی مالکان دوی تاسی ته د رزق پس طلب کړئ تاسی په نزد د الله رزق (چه قادر دی په رسولو د روزی) او عبادت کوئ د هم هغه (الله یوائځی) او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده) هم دغه الله ته به بیرته بیولی کیږئ تاسی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «اکثر خلق په روزی پسی خپل ایمان ورکوی نو وپوهیږئ چه ماسواء الله څخه بل هیڅوک چاته روزی نه ورکوی هم هغه روزی رارسوی سم له خپلی ارادی سره» لهٰذا ښائی چه د هم هغه الله شکریه اداء کړئ! او هم هغه ته بندګی او عبادت وکړئ! چه هم هغه پاک الله تعالیٰ ته ستاسی بیا ورتګ او رجوع ده آخر په هغه وقت کښی به څرنګه د الله تعالیٰ سره مخامخ کیږئ؟.
(تر دغه ځایه پوری د حضرت ابراهیم علیه السلام مقوله وه اوس پاک الله داسی خطاب فرمائی قریشو ته)

وَإِن تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسی (ای کفارو رسول ته) نو په تحقیق نسبت د دروغو کړی ؤ (انبیاؤ خپلو ته) ډیرو قومونو پخوا له تاسی او نشته پر رسول باندی مګر رسوونه (د پیغام) ښکاره.

تفسیر: یعنی (ای کفارو!) ستاسی له دغه دروغجن شمیرلو ځنی ماته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی زه په صافو الفاظو سره تبلیغ ـ پند او نصیحت کوم او خپله وظیفه او فریضه می په دغه مورد کښی په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی ده او د ښو او د بدو لاری او کندی می ګردی (تولی) تاسی ته در ښوولی دی که سره له هغه ئی تاسی نه منئ البته تاسی به هم داسی نقصانونه ومومئ ـ لکه چه پخوا له تاسی «عادیان» او «ثمودیان» او نور په کښی اخته او مبتلا شوی ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه وینی (دغه منکران له بعثه) چه څرنګه اول پیدا کوی الله دا خلق بیا به ئی دوهم ځلی هم خلق کړی بیشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دوهم ځلی) پر الله آسانه ده.

تفسیر: یعنی پخپلو ځانونو کښی غور او دقت وکړئ! ړومبی تاسی بیخی نه وئ! الله تعالیٰ تاسی له عدم څخه وجود ته راوستئ هم داسی تاسی به وروسته له مرګه هم بیا ژوندی راپاڅوی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی خو مو لیدلی دی، وروستی هم پری قیاس کړئ» یعنی د الله تعالیٰ په نزد خو هیڅ شی سخت او مشکل نه دی. مګر خبره ستاسی په پوهیدلو او باور کولو کښی ده هغه ذات چه یو شی ئی بی له نمونی څخه اول ځلی پیدا کړی دی دوهم ځلی ئی هم پیدا کولی شی د نمونی د قائمیدلو څخه وروسته د یوه شی جوړول ښائی چه لا سهل او آسان وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۚ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ

النَّشۡاَةَ الۡاٰخِرَةَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرٌ ﴿۲۰﴾ یُعَذِّبُ مَنۡ یَّشَآءُ وَ یَرۡحَمُ
مَنۡ یَّشَآءُ ۚ وَ اِلَیۡهِ تُقۡلَبُوۡنَ ﴿۲۱﴾ وَ مَاۤ اَنۡتُمۡ بِمُعۡجِزِیۡنَ فِی الۡاَرۡضِ وَ لَا فِی السَّمَآءِ ۫ وَ مَا
لَکُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مِنۡ وَّلِیٍّ وَّ لَا نَصِیۡرٍ ﴿۲۲﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه وګرځئ تاسی په ځمکه کښې پس وګورئ چه څرنګه شروع کړی ده پیدایښت (له نشتوالی څخه) بیا به الله پیدا کړی پیدا کول وروستنی هم (په آخرت کښی په مثل د ړومبنی پیدایښت په دنیا کښی ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی مبدا او اعاده ده) عذاب ورکوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) او رحم کوی پر هغه چا چه اراده وفرمائی (د رحمت ئی) او خاص هم دغه (الله) ته تاسی بیرته بیولی کیږئ. او نه یئ تاسی (ای خلقو!) عاجزوونکی (د الله) په ځمکه کښی او نه په آسمان کښی (له عذاب خپله) او نشته تاسی ته غیر له الله هیڅ دوست (چه وساتی تاسی) او نه هیڅ مددګار (چه ستاسی مرسته (مدد) وکړی په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی خپل ذات پریږدئ د نورو اشیاؤ په پیدایښت کښی هم غور او فکر وچلوئ؟ او د الله تعالیٰ په ځمکه او ملکونو کښی وګرځئ! او سترګی وغړوئ! چه الله تعالیٰ څرنګه مخلوقات پیدا کړی دی؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قیاس کړئ! او پری ښه وپوهیږئ! چه د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی. نو هم دغه الله تعالیٰ تاسی دوهم ځلی هم پیدا کوی او بیا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزاء درکوی او پر هر چا چه اراده وفرمائی پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپله مهربانی مبذوله فرمائی ـ او د هر چا سزاء ورکولو ته چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه نه په دی سره له هغی سزاء څخه خلاصیدی شی چه دی د ځمکی په سوریو کښی ننوځی یا آسمان ته والوځی هیڅ یوه هسکه او تیته د الله تعالیٰ مجرم ته د پناه ځای نشی ورکولی او نه هیڅ زور ـ قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شی او نه ورسره څه مرسته (مدد) او نه ئی حمایت کولی شی.

وَ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ وَ لِقَآئِهٖۤ اُولٰٓئِکَ یَئِسُوۡا
مِنۡ رَّحۡمَتِیۡ وَ اُولٰٓئِکَ لَهُمۡ عَذَابٌ اَلِیۡمٌ ﴿۲۳﴾ فَمَا کَانَ

جَوَابَ قَوۡمِهٖۤ اِلَّاۤ اَنۡ قَالُوا اقۡتُلُوۡهُ اَوۡ حَرِّقُوۡهُ

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله) دغه کسان نا امیده دی له رحمت (جنت) ځما او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډیر دردناک. پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (ابراهیم) مگر دا ؤ چه وویل دوی ووژنئ تاسی دغه (ابراهیم) یا وسوځوئ ده لره

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له خبره څخه انکار کوی ۔ او د الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو امید نه لری نو هغوی به څرنګه د الله تعالیٰ د رحمت څخه امید کولی شی ځکه چه دوی په بعث بعد الموت قائل نه دی لهٰذا دوی به په آخرت کښی هم محروم او مأیوس پاتی کیږی. او دغه د ﴿ مَنۡ كَانَ يَرۡجُوۡا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ﴾ عکس شو.
یعنی د ابراهیم علیه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه کله چه د ده قوم له جواب څخه عاجز شو نو د قوت د استعمال دپاره ئی لاس وغځول ۔ پخپلو منځونو کښی ئی سره جرګه او مشوره وکړه چه یا ښائی دی ووژلی شی او یو ځلی دغه شورماشور آرام کړی ۔ یا په اور کښی وسوځولی شی ۔ څو ئی د رېړ او تکلیف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو څخه واوړی. که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وویسته نو نه به ئی سوځوو که نه په اور کښی به ئی غورځوو چه د ایرو یوه ډیری تری جوړه شی.

فَاَنۡجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهیم ته) الله له (ضرره د) اوره

تفسیر: یعنی د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهیم علیه السلام په اور کښی وغورځول شو مګر الله تعالیٰ اور پری ګلزار کړ ۔ لکه چه د «الانبیاء» په سورت کښی ئی قصه مفصلاً تیره شوه.

اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ﴿۲۴﴾

بیشکه په دغه (نجات د ابراهیم له اوره) خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسیر: یعنی دغی واقعی دا راښکاره او جوته کړه چه الله تعالیٰ خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه

نجات ورکوی؟ او د حق مخالفان څرنګه خائب ـ خاسر او نااميده کوی؟ دا هم راڅرګنده شوه چه د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی کله چه د الله جل جلاله حکم نه وی نو د اور په شان بو شي هم يو څيز نشي سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا

او ويل (ابراهيم خپل قوم ته) بيشکه هم دا خبره ده چه نيولی دی تاسی غير له الله بتان (په خدائی سره) دپاره د دوستی په منځ ستاسی کښې په دغه ژوندون لږ خسيس کښې،

تفسير: يعنی کله چه حضرت ابراهيم عليه السلام له اوره څخه صحيح او سلامت ووت نو بيا خپل قوم ته دغسی نصيحت وکړ چه «کوم يو عقلمن سړی بت پرستی ته ښه او جائزه ويلی شی؟ بت پرستان هم پخپلو زړونو کښې په دی باندی دير ښه پوهيږی چه دغه حرکت نهايت مهمل حرکت دی. مګر د قومی شيرازی د جمع ساتلو دپاره دوی داسی يو مذهب ځان ته تاکلی (مقرر کړی) دی چه د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وی او يو له بل سره دوستان شی لکه چه نن ورځ مونږ د يورپ د عيسائی اقوامو احوال ګورو ـ يا دا مطلب چه د بت پرستی شيوع او رواج پر دغه نه دی بناء شوی چه هغه کوم معقول څيز دی بلکه د ړندو تقليد، د قومی مروت او لحاظ او د ذات البينی تعلقاتو تأثيرات د هغه لوی سبب دی ـ يا ئی دا غرض دی چه د بت پرستی اصلی اساس د ذات البينی محبت، دوستی ده د يوه قوم هغه څه نيک سړی چه د خلقو په نزد به محبوب ؤ څه وقت چه انتقال ئی وکړ خلقو به د ډيری مينی د دوی تصاوير جوړول او د يادګار په دول (طريقه) به ئی ساتل بيا به ئی متدرجاً د دغو تصويرونو په تعظيم شروع کوله ـ هم دغه تعظيم به ورو ورو پسی زياتيده او د عبادت شکل به ئی ځان ته اخيست. دغه ګرد (ټول) احتمالات په دغه آيت کښې د مفسرينو له طرفه بيان کړی شوی دی او ممکن دی له «مودة بينکم» څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وی چه دوی ئی له خپلو بتانو سره لری لکه چه په بل ځای کښې ئی ﴿ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ فرمايلی دی ـ والله اعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بيا په ورځ د قيامت کښې بيزاره (منکر) به شي ځينی ستاسی (چه متبوعان دی) له ځينو نورو سره (چه تابعان دی) او لعنت به وائی ځينی د تاسی (چه

تابعان دی) پر ځینو نورو (چه متبوعان دی)

تفسیر: یعنی دغه گردی (تولی) اوسنی دوستی او محبت د څو ورځی له مخی دی. د قیامت په ورځ کښی به یو د بل سره دښمنان شی! او ځینی به پر ځینو نورو لعنت وائی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه شیطان چه مشرکین او کفار به د ده په نامه قربانیدل او گردی (تولی) خبری به ئی منلی د الله تعالیٰ په مخ کښی به منکریږی چه مونږ له سره دوی ته نه دی ویلی چه ځمونږ عبادت کوئ! یا ځمونږ خبرو ته غوږ کیږدئ! دلته به عابدین پر دغو معبودینو لعنت وائی چه ځمونږ نذر نیاز او نور تاسی واخیستل او د مطلوب په وقت کښی له مونږ څخه مخ مو وگرځوو.

وَمَأْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

او ځای د هستوگنی ستاسی اور دی او نه به وی تاسی ته (په قیامت کښی) هیڅوک له مددگارانو

تفسیر: چه له عذاب نه مو خلاص کړی ای نمرودیانو! او د دوزخ له اوره تاسی ته نجات درکړی لکه چه ځما رب ماته ستاسی له دغه اوره نجات راکړ.

فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّيْ مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّيْ ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٦﴾

پس ایمان راوړ (او تصدیق ئی وکړ) دغه (ابراهیم) ته لوط او وویل (ابراهیم) چه بیشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب ځما ته بیشکه چه دی هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: حضرت لوط علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام وراوه ؤ - د ابراهیم علیه السلام له قوم څخه هیڅا دی ونه مانه یواځی لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ - د دوی داړو وطن په «عراق» کښی د «بابل» ښار ؤ - دوی د الله تعالیٰ په توکل له خپله وطنه ووتل - الله تعالیٰ دوی د شام ملک ته ورسول او هلته ئی د هستوگنی وسائل ورمهیاء کړل.
تنبیه: په ﴿ وَقَالَ اِنِّيْ مُهَاجِرٌ ﴾ الآیة - کښی دواړه احتمال شته چه قائل ئی ابراهیم وی یا لوط

علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾

او وبانبه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب او ګرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کښې نبوت او کتاب (لکه توریت ـ انجیل ـ زبور او قرآن) او ورکړی ؤ مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کښې او بیشکه دی په آخرت کښې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی ئی ورعنایت کړ چه د دوی اولادی ته بنی اسرآئیل وائی او د حضرت ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسواء د ده د اولادی څخه بل هیچا ته آسمانی کتاب او نبوت نه ورکاوه کیږی لکه هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی د هم دغه ابراهیم علیه السلام له ذریاتو څخه دی ځکه دوی ته «ابو الانبیاء» هم ویلی کیږی او الله تعالیٰ په دنیا کښې ده ته مال اولاد ـ عزت ـ او د تل لپاره ښه نوم ورکړ ـ او د شام ملک ئی د همیشه لپاره ده ته او د ده اولادی ته وروبانبه «**کذا فی الموضح**» او په آخرت کښې ئی د صالحینو په اعلیٰ درجه جماعت کښې چه د اولوالعزمو انبیاؤ جماعت دی شامل کړه.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ ۫ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۸﴾

او یاد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته چه بیشکه تاسی خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چه نه دی ړومبی شوی پر تاسی (په دغه قبیح کار کښې) هیڅوک له (تیرو) عالمیانو (چه انس او جن دی).

تفسیر: یعنی دغه شنیع فعل هیچا پخوا له تاسی نه دی کړی هم دا د دغی خبری دلیل دی چه

انساني فطرت له هغه څخه منفور دی د داسی خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسی ایښی دی.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ۙ

آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت دپاره) او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لاری وهلو څنی مراد ممکن دی چه داړه ماری وی چه دغه کار به هم په دوی کښی رواج درلود (لرلو) یا په دغه بدکاری سره به ئی د مسافرانو لاری وهلی چه هغوی د خپل عفت او عصمت له ویری د هغی لاری په لوری نه راتلل یا به د ﴿وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسی وی چه تاسی فطری او معتاده لاره پری ایښی او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کری ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ ۖ

او راځئ تاسی په مجلسونو خپلو کښی منکرو ناکارو کارونو ته

تفسیر: ښائی چه دغه بدکاری به ئی په علانیه او ډانګ پیلی (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کښی کوله او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمیدل یا برسیره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بی شرمی خبری هم کولی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مگر دا چه ویل به (دغو لواطت کارانو) چه راوړه مونږ ته عذاب د الله که چیری ئی ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چه څمونږ کارونه بد دی).

تفسیر: یعنی که ته په رښتیا سره نبی ئی او په واقع سره رښتیا خبره وائی چه دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی نو دغه څند (ایسارتیا) او دیل د څه دپاره دی ژر هغه عذاب مونږ ته

راوغواړه. «د الاعراف» په (۱۰) رکوع ۸۲ آیت کښې ئې داسې فرمایلي دي ﴿ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴾
یعني د لوط علیه السلام د قوم جواب هم دغه ؤ چه د لوط کورني له خپل کلي څخه وشړئ! چه دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي ښائي د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وي او ځینو به هغسې ویلي وي. یا به ئې په یوه وقت کښې داسې ویلي وي او په بل وقت کښې به ئې هسې ویلي وي مثلاً ړومبی د عذاب په ویرولو به ئې ټوکې او مسخرې کړې وي او بالاخر به ئې داسې فیصله کړې وي چه راځئ دغه پاک مسلمانان له خپلو کلیو وشړو په هر حال دغه خبره ثابته شوه چه نه یواځې هغه قوم د دغه شنیع فعل مرتکب او باني ؤ بلکه د هغه په جریان کښې ئې دومره اصرار هم درلود (لرلو) چه د نصیحت کوونکي پیغمبر د باندې شرلو لپاره ئې هم ملاوی ترلې وې د دوی فطرت او طبایع دومره قدر مسخ او په بل مخ اوښتي ؤ چه د الله تعالیٰ د خوف هیڅ یوه شائبه په کښې نه وه پاتې! د عذاب د انذار او ویرولو په نسبت به ئې ټوکې او مسخرې کولې او د نبي د مقابلې لپاره بیخي تیار ولاړ ؤ. د جرم دغه نوعیت د دوی د اهلاک لپاره بیخي بس او کافي ؤ کله چه له هغه سره د توحید منکران هم ؤ «نو له بد څخه بدتر» او «خاوری ئې په سر» شوی معلومیږي چه د توحید دعوت د حضرت ابراهیم علیه السلام له جانبه مشتهر شوی ؤ ـ نو ځکه حضرت لوط علیه السلام مخصوصاً د دغه شنیع فعل د انسداد لپاره مأمور شوی ؤ.
امکان لري چه ده د توحید او د نورو مؤمن به شیانو دعوت او تبلیغ هم کړی وي مګر د هغه ذکر ئې دلته نه دی فرمائلي والله اعلم.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره (په لیږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کښې).

تفسیر: دغه ئې وروسته له هغه چه له هغوی څخه ناامیده او مأیوس شو وفرمایل. ښائي لوط علیه السلام به په دې پوهیدلی وي چه د دوی راتلونکي نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمیدونکی نه وي او هغوی به هم د هم دغو خپلو پلرونو په لاره روان وي لکه چه نوح علیه السلام فرمائلي ؤ ﴿ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴾ (د سوره نوح دوهم رکوع ۲۷ آیت (۲۹) جزء) کذا قال النیشا پوری في تفسیره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه راغلل رسولان (لیږلی) ځمونږ ابراهیم ته په زیری (د ځوی او لمسی د ده) نو وویل (دغو ملائکو) بیشکه مونږ هلاک کوونکی یو د اهل د دغه کلی (او ښار د لوط) بیشکه چه اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو)

تفسیر: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چه دغه گرد (تول) کلی سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتی ړومبی د حضرت ابراهیم کره راغللی او په زوروالی کښی ئی ورته د ځوی او لمسی بشارت ورکړ او هغه ئی مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلی یو او دغه دی هلته ورځو ځکه چه د دغو کلیو هستیدونکی په هیڅ ډول (طریقه) سره له خپلو شنیعه ؤ حرکاتو څخه بیرته نه آوړی د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کښی پخوا تیر شوی دی.
تنبیه: ښائی د اهلاک د اطلاع سره یو ځای د هلک د زیری ورکولو څخه دغه مطلب وی که له یوه قوم ځنی الله تعالیٰ خپل ملک تشوی نو د بل عظیم الشان قوم یعنی د بنی اسرآئیل اساس هم سر له نن ورځی ږدی نبه علیه العلامه النیشاپوری فی تفسیره.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چه بیشکه په هغه ښار کښی لوط (هم) دی وویل دغو ملائکو مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چه په دغه ښار کښی دی خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته مگر ښځه د ده چه ده هغه له پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی).

تفسیر: یعنی آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوئ؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسئ؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پوری کوئ؟ غالباً ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وی که د لوط علیه السلام تر سترگو لاندی دغه آفت او عذاب نازل شی ـ نو د تعجب ځای نه دی چه د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنی څه خوف او وحشت او ویره ورپیدا نه شی ـ ځکه چه پرښتی په خپل کلام کښ څه استثناء نه وه کړی چه د هغه لامله (له وجی) د دوی په ذهن کښی به هم دغه شق راغلی وی چه د لوط علیه السلام په موجودیت کښ به دغه تخریبی عملیات شروع کیږی والله اعلم.

پرښتو دوی ته اطمینان ورکړ چه مونږ ټول په دی باندی خبردار یو چه څوک څوک هلته اوسیږی؟ او کوم کوم ئی د الله تعالیٰ مجرمان دی؟ یواځی لوط علیه السلام په هغوی کښی پاک او صاف دی ـ نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نوری کورنی ته څه ربړ او تکلیف ور متوجه کیږی ـ بلکه ټول سره روغ رمټ صحیح ـ سالم نجات مومی او د عذاب له منطقی ځخه لری کیږی. یواځی د لوط علیه السلام ښځه هم هغلته پاتی کیږی ځکه چه هغه په معذبینو کښی شامله او عذاب پر هغی هم نازلیدونکی دی.

وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چه راغلل رسولان ځمونږ لوط ته نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چه منکران به ئی راځخه بوځی)

تفسیر: دغه پرښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسیدی. حضرت لوط علیه السلام ړومبی دوی ونه پیژندلی نو ځکه د دوی د لیدلو ځخه ډیر خپه او غمجن او لړمون خوږین شو چه اوس به زه د دغو میلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم که دوی پخپل کور کښی ونه ساتم نو دغه وضعیت د اخلاق ـ مروت او د میلمه پالنی له اصولاتو سره منافات لری ـ او که ئی ساتم نو د دوی پت ـ عزت او ناموس به د دغو بدکارانو ځخه څرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ
إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ
هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویریږه! او مه خپه کیږه! بیشکه مونږ نجات درکونکی یو د تا او د اهل ستا (ای لوطه! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتی کیدونکیو (په دغه عذاب کښی) بیشکه مونږ نازلوونکی یو پر اهل د دی قریی (ښار د سدوم) باندی عذاب له آسمانه (چه د ګتو ورول دی) په سبب د دی چه ؤ دوی چه فسق او بدکاری به ئی کوله.

تفسیر: یعنی د خپل قوم له شرارته ځخه له سره مه ویریږۀ ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشی

کولی او ځمونږ د ساتنې لامله (له وجې) تاسې هرګز مه غمجن کیږئ ځکه چه مونږ انسانان نه بلکه پرښتې یو چه ستا او ستا د ملګریو د نجات دپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلې یو دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځایونو کښې تیره شوې ده.

وَلَقَد تَّرَكۡنَا مِنۡهَآ ءَايَةَۢ بَيِّنَةٗ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پریښوده مونږ له هغې (قریې ښار) یوه ښنه ښکاره دپاره د هغه قوم چه عقل لری (او عبرت پرې اخلی).

تفسیر: یعنې د دوی د منقلبو او الته شویو کلیو آثار او ښنې مکیان د شام او مکې پر لاره له لری وینی.

وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبٗا فَقَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ
وَٱرۡجُواْ ٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٣٦﴾

او (لیږلی مو ؤ اهل د) مدین ته ورور د دوی شعیب پس وویل (دغه شعیب) ای قومه ځما عبادت کوئ (یواځې) د الله او امید لرئ (د ثواب) د ورځې وروستنۍ (او وویریږئ له عذابه ئې) یعنې د آخرت له طرفه مه غافلیږئ او د واحد الله تعالیٰ بې له شریکه عبادت کوئ. او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کښې په دغه حال کښې چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: د فساد او خرابۍ اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کښې چل ـ فریب او غابازی ده چه سود سوائی او غیر مشروعه ګټې خوړل د دوی عادت ؤ ـ او امکان لری چه غلا او د لارو شکونه به ئې هم کوله. وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دَارِهِمۡ
جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادٗا وَثَمُودَاْ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمۡ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شعیب) پس ونیول دوی لره سختې زلزلې (یا

چغی د جبریل) پس صبا کړ دوی په کورونو خپلو کښی (مړه) پرمخی پراته نسکور پر څنګنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود او په تحقیق ښکاره شوی دی تاسی ته (اهلاک د دوی) له کورونو د دوی (چه ورانی کندوالی ئی پرتی دی)،

تفسیر: یعنی د دوی د کلیو کندوالی او ویجاړی او ورانی شوی ودانی تاسی لیدلی دی ښائی چه له هغو څخه پند او عبرت واخلئ!.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

او ښایسته کړی ؤ دوی ته شیطان عملونه د دوی پس اړولی ؤ (دغه شیطان) دوی له لاری د حق (چه د خپلو انبیاؤ متابعت ئی ونه کړ) او ؤ دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعنی د دنیا په کارونو کښی پوه او هوښیار ؤ او په خپل زعم او اتکل کښی پوهان او عاقلان ؤ مګر سره له هغه د شیطان له تیرایستلو او غولولو څخه ئی نجات ونه موند.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَلَقَدْ جَآءَهُم مُّوسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾

او (هلاک کړی مو وو) قارون او فرعون او (وزیر ئی) هامان او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته موسیٰ په معجزاتو ښکاره ؤ سره پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کښی او نه ؤ دوی ړومبی کیدونکی (له حکم او عذابه څمونږ).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه د قدرت ښکاره معجزات ئی ولیده بیا هم د الله تعالیٰ په مخ کښی ئی خپله غاړه کښینښوده او له کبره او غروره او لوئی څخه لږ څه هم راښکته نشول. بالاخره نتیجه ئی څه شوه؟ آیا دوی د خپلی دغی لوئی او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات

وموند یا «العیاذبالله» الله تعالیٰ ئی پخپلو عذابونو کښی ستری او ستومان کړ؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د گناه خپلی ئی پس ځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت (کانی ورونکی) باد او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ونیول دوی چغی (چه زړونه ئی وچودل)، او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کښی او ځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کښی)،

تفسیر: یعنی له دوی ځنی هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه پس ځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت کانی ورونکی باد دغه د لوط علیه السلام قوم دی ځینو عادیان هم په دوی کښی داخل کړی دی. او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ونیوه دوی چغی او زړه ئی وچاود دغه ثمودیان ؤ او اهل المدین ورسره. او ځینی له دوی هغه څوک دی چه راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندی او په کښی دوب مو کړ یعنی قارون لکه چه په سورت القصص کښی تیر شو او ځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی په اوبو کښی دغه فرعون او هامان او قبطیان دی او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کښی داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه ؤ الله چه ظلم ئی کړی وی پر هغو ولیکن ؤ دوی پر ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ شان داسی نه دی چه کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بی موقعه وکړی د الله تعالیٰ لوی دربار له ګردو (تولو) عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلی دول (طریقه) سره مبرا او منزه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی. هو! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تیری کوی یعنی داسی اعمال تری صادریږی چه د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کښی بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ؕ وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾

مثل حال د هغو کسانو چه نیولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غني جولاگی داسي دي چه ونیسي (جوړ کړي) يو کور (له تارونو خپلو) او بیشکه چه ډیر ضعیف د تولو کورونو خامخا کور د غني دی که چیري وی دوی چه پوهیدلی (نو د غیر الله عبادت به ئې نه کاوه).

تفسیر: یعني کور د دی دپاره وی چه د انسانانو ځان او مال په هغه کښې محفوظ، مصئون او مأمون وی نو د غنی (جولاگی) ځالی ته هیڅوک کور نشي ویلی چه په ادنیٰ یوه اهتزاز او خوځولو سره شکیږي هم دغه مثال د هغو کسانو دی چه ماسواء له الله ځني نور کسان د خپلو ځانونو له پاره خدایان نیسي او هغوی د خپلو ځانونو له پاره نجات ورکوونکي محافظان گڼي ـ حال دا چه بې د الله تعالیٰ د ارادی او مشیته هیڅ یو فلاح او نجاح خارجي صورت نشي موندلی.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۴۲﴾

بیشکه چه الله ته معلوم دی هر هغه چه بولی ئې (عبادت ئې کوی) دوی غیر له الله له هر شیزه چه وی او هم دی دی ډیر غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعني ممکن ؤ چه اوریدونکي تعجب وکړی چه گرد (تول) معبودان ئې ځرنگه په یوه ځنځیر کښې سره وتړل او هیڅ یو ئې د دوی له منځه جلا (جدا) او مستثنیٰ ونه فرمایه ځیني بتانو ته ـ ځیني اور ته ـ ځیني اوبو ته ـ ځیني باد ته ـ ځیني لمر او ستوریو ته ـ ځیني انبیاء یا پرښتو ته عبادت کوی نو الله تعالیٰ فرمایي چه پاک الله ته دغه گرد (تول) شیان معلوم او عیان دی که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختیار خاوند وی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) نفی نه کوله. الله تعالیٰ د هیڅا رفاقت او ملگرتوب ته ضرورت نه لری ځکه چه ډیر زبردست زوروور ذات دی له سره جرگو او مشورو ته حاجت نه لری ولی چه

مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کښې) بیانوو مونږ دپاره د خلقو او نه پوهیږی پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهنده‌ګان (چه بیخ د خبری راسپړی).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی مشرکینو به ویل چه الله تعالیٰ د غنی جولاګی او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمائی چه د ده له عظمته سره منافی دی. نو د دغه جواب ورکوی چه دغسی مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول (طریقه) سره منطبق کیږی. مګر د داسی مثالونو پر مطلب یوائخی پوهان په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږی، جاهلان او ناپوهان او بی‌وقوفان کله پری پوهیدی شی؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکی پر حیثیت نه ښائی چه وکړی شی بلکه هر یو مثال چه ورکړی شوی دی ښائی د هم هغه حیثیت ته وکتلی شی. که هغه حقیر او کمزور وی نو ښائی چه تمثیل ئی هم هغسی له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وی د مثال ورکوونکی عظمت له ده سره بیخی ارتباط او تعلق نه لری.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ

پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حق سره (خرنګه چه مناسب ؤ)

تفسیر: یعنی په نهایت حکمت سره ئی جوړ کړ ـ او بیکاره ئی نه دی جوړ کړی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

بیشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کښی خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی دپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی)

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ آسمانونه او ځمکی یوائخی جوړ کړی دی نو په نورو وړوکیو وړوکیو کارونو کښی به دی کله شریک، ملګری یا مددګار ته څه احتیاج لری (معاذ الله) که ورته ضرورت وی نو په هغو لویو لویو کارونو کښی به وی.

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتاب نه (چه هم دا مقدس قرآن دی) او قائموه (سم اداء کوه سره له تولو حقوقو) لمونځ بیشکه لمونځ منع کوی (لمونځ کوونکی) له بی حیائی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډیر لوی دی او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل) چه کوئ ئی تاسی (نو جزاء به ئی درکړی په ښه ډول (طریقه) سره)

تفسیر: یعنی د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چه زړه دی مضبوط او قوی شی او د تلاوت اجر او ثواب بیل در په برخه شی او د قرآن معارف او حقایق له پخوا څخه ډیر انکشاف او ترقی وکړی او نور خلق هم هغه واوری او د مواعظو، علومو او برکتونو څخه گټه (فائده) واخلی او هر څوک ئی چه ونه منی د الله تعالیٰ حجت پری تمام شی او د دعوت او اصلاح فریضه په ډیر حسن او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسیږی، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کیدل دوه معنی گانی لری یوه د تسبب په طریقه یعنی الله تعالیٰ په لمانځه کښی داسی خاصیت او تاثیر ایښی دی چه لمونځ کوونکی له گناهونو او بدیو څخه ساتی لکه چه د کومی دوا استعمال تبه او نور امراض له سری شکوی او نه ئی پریږدی چه پری راشی په دغه صورت کښی ښائی په یاد ئی ولرئ چه د دوا دپاره دغه امر ضرور نه دی چه د هغه یوازی یو خوراک د ناروغتیا د لری کولو دپاره کافی شی څینی دواگانی په خاص مقدار سره تر یوی مودی پوری په لازمی ډول (طریقه) خوړل کیږی نو وروسته بیا دوا خپل تاثیر ښکاره کوی مشروط په دی چه رنځور کوم داسی شی استعمال نه کړی چه د دی دوا له خاصیت سره منافی وی پس لمونځ هم بی شکه ډیر تاثیر نه ډک هسی روحانی دوا ده چه د روحانی امراضو د علاج دپاره د یوه اکسیر حکم لری. هو! دغه خبره هم ورسره ضروری ده چه دوی په برابر مقدار په صحی توگه (طریقه) او احتیاط سره چه روحانی اطباؤ د هغه تجویز کړی دی تر تاکلی (مقرر کړی) نیتی پوری استعمال او پری مواظبت وکړی شی وروسته له هغه دغه مریض به په خپله حس کړی چه څرنگه لمونځ د ده پخوانی رنځوری او د کلونو کلونو ناروغی لری کوی.

بله معنی ئی داسی کیدی شی چه له بدیو څینی د لمانځه په برکت منع کیدل ښائی د اقتضاء په ډول (طریقه) وی یعنی د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضی دی. هغه انسان چه هم دا اوس د الله تعالیٰ په دربار کښی د خپل عبودیت، اطاعت، خشوع خضوع او تذلل او د الله تعالیٰ د الوهیت، ربوبیت، حکومت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی نو اوس له لمانځه

وروسته او له مسجد نه د باندی دی هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندی تینګ ولاړ وی او بد عهدی او شرارت ونه کړی او د هغه لوی ذات له احکامو څخه منحرف نشی. ګواکی د لمانځه هره یوه اداء لمونځ کوونکی ته په پنځو وختونو کښی داسی حکم ورکوی چه ای د عبودیت او بندګی مدعی! تاته ښائی چه په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ! ځکه چه لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړی چه د شرارت او سرکشی او بی‌حیائی څخه په څنګ شه اوس که څوک له دغو منهیاتو او لهویاتو څخه په څنګ کیږی که نه، لیکن لمونځ بلاشبه دی تری منع کوی او ستنوی (واپس کوی) ئی لکه چه الله تعالیٰ په خپله مونږ له هغو نه منع کوی لکه چه وائی ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ جزء۱٤ (د النحل ۱۳ رکوع) ۹۰ آیت پس هغه بد بخت چه د الله تعالیٰ په منع کولو او نهی سره هم له بدو چارو څخه نه په څنګ کیږی نو که د لمانځه په منع کولو او نهی هم تری لاس وانخلی هیڅ د تعجب ځای نه دی هو! دغه دی واضح وی چه د هر لمانځه د نهی او منع کولو درجه به هم هغومره وی چه د هغه په ادا کولو کښی د الله تعالیٰ له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وی ځکه چه لمونځ تش د څو ځلی پاڅیدلو او کیناستلو نوم نه دی، له تولو څخه لوی شی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وی او خپله ژبه او زړه سره موافق ولری هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوری او په هم هغه اندازه دغسی لمونځ د منهیاتو په مخنیوی کښی موثر ثابتیږی که نه هغه لمونځ چه په خالی او غافل زړه سره ادا شی نو دغه لمونځ د منافق له لمانځه سره مشابهت لری چه د هغه په نسبت ئی په حدیث کښی ویلی دی «**لا یذکر الله فیها الا قلیلا**» د هم دغسی لمانځه په نسبت د «**لم یزدد بها من الله الا بعدا**» وعید راغلی دی

﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ او خامخا ذکر یادول د الله تعالیٰ دیر لوی دی» یعنی لمونځ به له بدیو څخنی ولی انسان نه ستنوی (منع کوی) کله چه هغه د الله تعالیٰ د یادولو ډیر ښه صورت دی لکه چه الله تعالیٰ وائی ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ د طٰهٰ اوله رکوع» او د الله تعالیٰ یاد ډیر لوی شی دی، دغه د الله تعالیٰ ذکر هغه مقدس شی دی چه هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو (تولو) عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالیٰ ذکر نه وی نو عبادت به څه وی یو بی روحه جسد او بی معنی لفظ به وی د حضرت ابو دردا رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو احادیثو په ملاحظ عالمانو هم دغسی فیصله کړی ده چه له ذکر الله (د الله تعالیٰ یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته. اصلی فضیلت هم ده لره دی. که په عارضی او موقتی صورت سره کوم بل عمل په ذکر الله سبقت وموی هغه بیله خبره ده. لیکن که غور او دقت وکړی شی نو دغه خبره باید ومنل شی کوم فضیلت چه په لمانځه کښی راغلی هغه د هم دی ذکر الله له برکته دی. په هر حال ذکر الله له ګردو (تولو) اعمالو څخه افضل دی. او هر کله چه هغه د لمانځه ضمن کښی وی نو هغه به ډیر افضل وی. پس بنده لره ښائی چه هیڅ وخت د الله تعالیٰ له ذکر او فکر نه غافل نشی. بالخاصه په کوم وخت کښی چه کومی بدی ته ئی میلان پیدا شی نو فوراً ښائی د الله تعالیٰ عظمت او جلال وریاد کړی

او له هغې منع شي. په قرآن او حدیث کښې راغلي دي . څه وخت چه بنده خپل الله یادوي نو الله تعالیٰ هم دی یادوي. ځینو اسلافو د دغه آیت مطلب داسې بیان کړی چه په لمانځه کښې له دی خوا بنده خپل الله یادوي نو ځکه لمونځ یو لوی عبادت دی. لیکن د دې په ځواب کښې چه د هغه طرفه الله خپل بنده یادوي دغه له ګردو (تولو) ځنې لوی شی دی چه شائې د هغه قدر په انتهائي درجه سره وکړي او دغه شرافت او کرامت محسوس کړي، او لا زیات د الله تعالیٰ د ذکر په طرف راغب شي. کوم سړي د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښې عرض وکړ چه د اسلام احکام ډیر زیات دي ماته یو جامع او مانع شي راوښیه! رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل «**لا یزال لسانک رطباً من ذکرالله** شائې تل تر تله ستا ژبه د الله تعالیٰ په یاد لونده وي».
حضرت شاه صاحب لیکي څومره ځنډ (ایسارتیا) چه په لمانځه کښې کیږي په هاغومره وخت کښې انسان له هرې ګناه څخه محفوظ وي هیله (امید) ده چه وروسته له هغه هم محفوظ پاتې شي او د الله تعالیٰ یاد پر دې ډیر اثر لري یعني له ګناه ځنې ئې ژغوري (ساتي) او اعلیٰ درجو ته ئې رسوي. (موضح) دغه د «ولذکرالله اکبر» یو بل لطیف تفسیر شو (والله یعلم ماتصنعون او الله تعالیٰ ته معلوم دي هر هغه عمل چه کوئ ئې تاسي) یعني په هر اندازه چه انسان الله تعالیٰ په یاد ولري یا ئې ونه لري پاک الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دي نو د ذاکر او غافل د هر یوه سره د هغو له عملونو سره سمه بیله بیله معامله کوي.

وَلَا تُجَادِلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسي (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چه هغه ډیر ښه وي مګر هغه کسان چه ظلم ئې وکړ له دوی ځنې (نو ورسره په توري مجادله کوئ)

تفسیر: یعني د مشرکانو دین له اساسه غلط دی د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا ؤ نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړې مه کوئ! چه له بیخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ بلکه په نرمي، متانت خیر غوښتني، صبر او تحمل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ! هو! هغه کسان چه د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي (سرکشي) کوي له هغوی سره په مناسب صورت د سختي او تشدد معامله کولی شئ او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ !.
تنبیه: پخوا د قرآن د تلاوت حکم ؤ. په زیاترو وختونو کښې به منکرینو د هغه د اوریدلو ځنې په مباحثه او مناظره شروع کوله نو دا ئې راوښوده چه د مباحثي په وخت کښې د مقابلي دلي د

علمي او ديني حيثيت خيال ضرور ولرئ! او د مناظري په څوښ کښې د اخلاقو او صداقت له حده مه وځئ! او هر چيرې چه څومره صداقت وي پرې اعتراف کوئ.

وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ

او ووايئ تاسې چه ايمان راوړى دى مونږ په هغه (قرآن) چه نازل کړى شوى دى مونږ ته او (په هغه کتابونو چه) نازل کړى شوى دى تاسې ته

تفسير: يعني لکه څنګه چه مونږ په عظيم الشان قرآن ايمان راوړى دى په دې مو هم ايمان راوړى دى چه الله تعالىٰ ستاسې د هدايت دپاره حضرت موسىٰ او عيسىٰ او نورو انبياؤ عليهم الصلوٰة والسلام ته چه کوم کتابونه او احکام ليږلي دي هغه ګرد (تول) حق او رښتيا دي. او د هغو يو حرف هم غلط نه ؤ که څه هم اوس هغه آسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقيقت ستاسې په لاسونو کښې نه دي پاتې.

وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

او الله زمونږ او الله ستاسې يو دى او مونږ خاص الله ته غاړه ايښودونکى (موحدان) يو

تفسير: يعني زمونږ او ستاسې اصلي معبود يو دى يوازې دغومره يو فرق په منځ کښې شته چه مونږ يوازې د هم هغه الله تعالىٰ په حکم عمل کوو او تاسې له هغه څخه لرې شوى يئ او نورو ته مو هم د الوهيت حقوق او اختيارات ورکړى دي. مثلاً حضرت عزير يا احبارو او رهبانانو ته. سربيره (علاوه) په دې مونږ د الله تعالىٰ ګرد (تول) احکام ومنل او د ده د ګردو (تولو) انبياو او کتابونو تصديق مو وکړ او په حقه او رښتيا سره ئې منو او د ده د وروستى حکم په مقابل کښې مو غاړه کيښوده او تاسې ځيني ومنل او ځيني مو ونه منل او له وروستى تصديق څخه بيخي منکر شوئ.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ

او هم داسي (چه نازل كړى وو مونږ په نورو انبياؤ كتابونه) نازل كړى دى مونږ په تا كتاب (قرآن)، پس هغه كسان چه وركړى دى مونږ دوى ته كتاب (تورات) ايمان راوړى دوى په دى (قرآن) او ځينى له دغو (عربو) هغه څوک دى چه ايمان راوړى په دى

تفسير: يعنى په دغه قرآن كښى ستاسى د كتابونو كوم يو حكم نشته چه تاسى د هغه په قبلولو كښى تردد لرئ ؟ هم هغسى چه پخوانيو انبياؤ صحيفى او كتابونه په يوه پسى به بل نازليده هم داسى په نبى آخرالزمان هم دغه لاځواب مقدس كتاب نازل شوى دى نو تاسى د هغه له منلو څخه ولى دومره انكار كوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ﴿٤٧﴾

او نه منكريږى په آيتونو زمونږ مگر كافران

تفسير: يعنى هغه كتابيان چه د خپلو حقانى كتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهيدلى دى، هغوى به دغه قرآن هم ومنى او انصافاً هم ښائى چه وئى منى لكه چه له هغوى ځينى هغه كسان چه منصفان دى هغوى د ده صداقت د زړه له كومى نه يوازى كتابيان بلكه د عربو ځينى خلق هم چه په پخوانيو كتابونو بيخى نه پوهيږى، دغه قرآن هم منى په حقيقت كښى د عظيم الشان قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دى چه له حق پټوونكى او نه منونكو خلقو نه پرته (علاوه) بل هيڅوک د ده له صداقت او منلو څخه نشى منكريدى.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿٤٨﴾

او نه وى ته (اى محمده!) چه لوست به تا پخوا له دى قرآن څخه كوم كتاب (له پخوانيو كتابونو نه) او نه به دى ليكه دغه (كتاب) په ښى لاس خپل (او كه چيرى وى ته ليكونكى، لوستونكى) نو هلته به خامخا شک كاوه باطلوونكو (خلقو)

تفسير: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلى الله عليه وسلم څلويښت كاله په هم دغو مكيانو كښى تير شول. ټول په دى پوهيږى او خبر دى چه په دغو څلويښتو كلونو كښى محمد

صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاد ته نه دی ناست، نه ئی کوم کتاب لوستی دی او نه ئی په خپل مبارک لاس کښې قلم اخیستی دی. که داسی وی نو امکان ئی درلود (لرلو) چه دغو باطل ویونکو به داسی شبهې او تصور کاوه چه ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به تول پخوانی کتابونه لوستی وی او د هغو له منځه به ئی ځینې یاداشتونه او اقتباسات کړی وی او بیا به ئی هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړی وی چه اوس ئی خلقو ته اوروی که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسی ادعاء غلطه وه ځکه چه هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د تولې دنیا علماء او فضلاء سره راتول شی او د ګردو (تولو) مخلوقاتو قوت په دغه لاره کښې صرف شی خو بیا هم دوی داسی یو بې مثاله کتاب نشی جوړولی خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله لیکن کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی نو د دغې سطحی شبهې بیخ هم وویستل شو خو سره له دی هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو (تدبیرونو) او چتی (بیکاره) خبرو خوله ونه ترله لکه چه داسی به ئی ویل ﴿ وَقَالُوٓا أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ٱكۡتَتَبَهَا فَهِيَ تُمۡلَىٰ عَلَيۡهِ بُكۡرَةً وَأَصِيلًا ﴾ جزء ۱۸ د فرقان اوله رکوع) ٥ آیت

بَلۡ هُوَ ءَايَٰتُۢ بَيِّنَٰتٞ فِي صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَۚ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دی ښکاره په سینو د هغو کسانو کښې چه ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مومنان چه یادوی ئی)

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دی زده کړی بلکه دغه وحی چه په ده نازلیږی تل به بی د لیکلو سینه په سینه جاری پاتی وی او د الله تعالیٰ په فضل به د علماؤ، فضلاؤ، حفاظو او قراؤ په سینو کښې د ده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږی. نور آسمانی کتابونه نه یادیدل او دغه کتاب یادیږی او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتی دی لیکل پری سربیره او علاوه دی (موضح په لږ توضیح سره)

وَمَا يَجۡحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ۝٤٩

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ (هیڅوک) مګر بې انصافان ظالمان

تفسیر: یعنی د بې‌انصافی علاج به څرنګه وکړی شی که یو سړی له خپله ځانه سره داسی غوټه کړی وی چه زه به له سره رڼتیا خبره نه منم او د ډیرو روښانو او څرګندو (ښکاروو) شیانو څخه به هم انکار کوم (نو د داسی وضعیت علاج نشته).

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ قُلْ إِنَّمَا ٱلْءَايَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ ۖ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾

او وائی (دغه د مکی کفار) چه ولی نه نازلولی شی په دغه (محمد) معجزی له (طرفه د رب د ده ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه معجزی (خاص) په نزد د الله دی او بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی دغه خبره زمونږ په واک (اختیار) او قبضه کښې نه ده چه کومه معجزه چه تاسی ئی غواړئ زه هغه معجزه تاسی ته دروښیم او نه د کوم نبی تصدیق په دی خبرو څه ارتباط لری. زما کار او وظیفه دا ده چه د بدی د بدو نتائجو څخه تاسی خبر کړم او په ښکاره او صافو الفاظو کښې تاسی ته د خیر او شر گردی (تولی) لاری دروښیم که حق تعالیٰ زما د تصدیق له پاره څه معجزی هم تاسی ته ښیی اختیار لری.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

آیا نه دی کافی دوی ته (له جهته د معجزی دا چه) بیشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چه تل لوستل کیږی په دوی باندی بیشکه چه په دی (کتاب باقی الی الابد) کښې خامخا رحمت مهربانی او ذکر، پند دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی آیا دغه معجزه نه ده کافی؟ له دغه کتاب نه چه تاسی ته ئی د شپی او ورځی لولی او اوروی بله معجزه به څه وی؟ آیا نه گورئ چه د دی کتاب منونکو او تابعانو څرنگه عقل او پوهه پیدا کړی ده؟ او څنگه د الله تعالیٰ له رحمته مستفید شوی دی.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافی دی الله په منځ زما او په منځ ستاسی کښې شاهد (په صدق زما او تکذیب ستاسی) چه ورمعلوم دی هر هغه شی چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه شی چه) په ځمکه کښې دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ځمکه او د ده تر آسمان لاندی زه ښکاره او په څرګند دول (طریقه) د رسالت دعوی کوم چه هغه ئی اوری او ګوری بیا ورځ په ورځ ماته او زما نورو ملګرو ته ترقی او پرمخ تګ راپه برخه کوی او تعداد او شمیر مو را زیاتوی او پرله پسی دول (طریقه) زما د دغی دعوی عملی تصدیق کوی. زما په ژبه زما په لاسونو د قدرت داسی خارق العاده معجزی څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغو د مثل او نظیر له وړاندی کولو څخه تول پیریان او انسانان عاجز دی. آیا زما د صداقت لپاره د الله تعالیٰ دغه شهادت کافی نه دی؟

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په باطل او کافران شوی دی په الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چه کفر ئی په ایمان بدل کړی دی)

تفسیر: د انسان لویه بدبختی او زیان دا دی چه دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره دول (طریقه) باطله هم وی ژر منی او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وی نه ئی منی او تری انکار کوی.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ۗ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُ ۗ
وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۳﴾

او بیړه (تلوار) کوی (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب او که نه وی (هغه) نیته تاکلې (مقرر) شوی (له پاره د عذاب) نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سم د لاسه) او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر (د راتګ په وخت ئی)

تفسیر: یعنی منکران وائی که مونږ په ناحقه او باطله یو نو په مونږ باندی ولی په هم دی دنیا کښی آفت او بلا نه نازلیږی ؟ نو د دوی د دغی غوښتنی ځواب داسی ورکړ شو چه که نه وی هغه نیته تاکلی (مقرر) شوی نو خامخا به راغلی ؤ دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سم د لاسه او خامخا رابه شي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر د راتګ په وخت ئی یعنی هر شی په خپل تاکلی (مقرر) وخت کښی راتلونکی دی. مه وارخطا کیږئ تاسی هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کیدونکی یئ. حضرت شاه صاحب لیکی «د دغه امت عذاب هم دغه ؤ چه د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول لکه د مکی معظمی په فتح کښی ګرد (تول) مکیان بی‌خبره وو چه محمدی لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

بیړه (تلوار) کوی کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کښی) حال دا چه بیشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو (یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چه لاندی به کړی دوی عذاب له پاسه (د سرونو) د دوی او له لاندی د پښو د دوی نه او ویه وائی دوی ته (الله د پرښتو په ژبه) وڅکئ تاسی (خوند د سزا) د هغه (عمل) چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښائی د آخرت عذاب مراد وی لکه چه له ځواب څخه ئی معلومیږی یعنی دوی د آخرت عذاب چټی (بیکاره) غواړی، دوی خو هم دا اوس په هم هغه عذاب کښی پراته دی. دغه کفر شرک او عصیان که دوزخ نه دی نو څه شی دی؟ چه دوی ئی له هری خوا چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی. له مرګه وروسته د دغو ګردو (تولو) خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږی او دوی به ګوری چه په څه شان به دوی د دوزخ په اور کښی سوځی؟ په تیره بیا څه وخت چه د دوی هم دغه اعمال د جهنم د اور مار او لړم په شان متمثل کیږی او دوی عذابوی.

دا به الله تعالیٰ وائی یا به هم هغه عذاب وائی لکه چه د زکوٰة نه ورکوونکی په باب په حدیث کښی راغلی دی چه د هغه مال به مار ګرځاوه شی او د ده په غاړه کښی به لکه غاړکی لویږی او دی به له ستونی څخه نیسی او څیروی به ئی او داسی به ورته وائی چه زه ستا مال یم او زه

ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۷﴾

ای بندګانو زما هغو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) بیشکه ځمکه زما ارته ده (نو د ویری له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسی (په هر هغه ځای کښی چه مامون اوسئ!) دغه د مکی معظمی کفار که تاسی ربړوی (تکلیفوی) او خپه کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه خو تنګه نه ده بل چیری لاړ شئ او هلته د الله تعالیٰ په عبادت مشغول شئ!. هر یو نفس (ژوندی) څکوونکی د مرګ دی (یعنی خامخا مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږی (د جزاء له پاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه کفارو په مکه معظمه کښی ډیر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ نو مسلمانانو ته حکم وشو چه هجرت وکړئ! لکه چه د مسلمانانو اتیا یا دری اتیا کورنی حبشی ته لاړی، د همغه په نسبت دلته وائی چه دغه د څو ورځو ژوندون هر چیرته چه ممکن وی هم هغلته ئی تیر کړئ بیا وروسته له هغه ګرد (تول) سره یو ځای کیدونکی یئ! او ماته راتلونکی یئ! په دغه سره مهاجرینو ته تسلی ورکړی شوه څو په دوی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت (جدائی) او د وطن لری والی آسان شی او د ډیرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړی.» ګواکی دغه ئی ور وښودل چه وطن، اقارب، خپل، خپلوان، دوستان، یاران لوی، واړه او نور نن یا سبا هرومرو (خامخا) له تاسی څنی جلا (جدا) کیدونکی دی فرض ئی کړئ که نن مو له مکی معظمی څخه هجرت ونه کړ نو یوه ورځ خو خامخا له دغی دنیا څخه هجرت کوونکی یئ مګر هغه تلل به بی اختیاره وی. د بندګی او عبادت مفهوم دا دی چه په خپله خوښه او اختیار سره له هغو شیانو څخه ځان وساتئ چه د حقیقی معبود د عبادت په لیار کښی مزاحم کیږی او خلل پیدا کوی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾

ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه (کسان) چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) خامخا ځای به ورکړو موږ هرومرو (خامخا) دوی ته له جنته په جګو (اوچتو) ماڼیو کښې چه بهیږی لاندی له (ونو او ماڼیو د) هغو ویالی (څلور) حال دا چه تل به اوسیږی په دغو (ماڼیو کښې) ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو (دا جنت) هغه (عاملان) چه صبر ئې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوی

تفسیر: یعنی هر څوک چه له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینګ ثابت او قایم وی او په پاک الله اعتماد او توکل وکړی او خپل کور او کهول پریږدی او له خپل وطن څخه ووځی نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږی او د دی ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَأَيِّن مِّن دَآبَّةٖ لَّا تَحۡمِلُ رِزۡقَهَا ٱللَّهُ يَرۡزُقُهَا وَإِيَّاكُمۡۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

او ډیر دی له خوځیدونکو (ذیروحو په ځمکه) چه نه پورته کوی دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوی هغوی ته او تاسی ته هم او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: په دغه سره ئې د روزی له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ چه د زیاترو ساکښانو (جاندارو) په ځایونو کښې د بلی ورځې خوراک او روزی نه وی، په نوی ورځې کښې نوی روزی وررسیږی (موضح) بیا نو هغه الله تعالیٰ چه ساکښانو (جاندارو) ته رزق، روزی رسوی آیا خپلو وفادارو عاشقانو او خاصو بندګانو ته به ئې نه رسوی؟ ښه وپوهیږئ چه حقیقی رزاق خو هم هغه دی چه د ګردو (ټولو) خبری اوری د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږی د هر یوه ظاهر و باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا زیار (محنت) او خواری د ده په دربار کښې بی ځایه نه پاتی کیږی، هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لیاره کښې خپل وطن پریږدی او محض الله وتلی وی د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کیږی دوی دی د معیشت د وسائلو او د سامان د ورلو چه له خپله ځانه سره ئې یوسی هیڅ فکر ونه کړی څومره ساکښان (جاندار) دی چه د دوی رزق روزی د دوی په شاګانو نه دی بار او له خپلی روزی سره هر چیری نه ګرځی خو حقیقی رازق دوی ته

هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ۚ فَأَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده ! داسی) چه چا پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه ؟ او مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی لمر او سپوږمی نو خامخا وائی هرومرو (خامخا) (د مکی کفار چه) الله (پیدا کړی دی له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شی (له توحید څخه)

تفسیر: یعنی تاسی ګرد (تول) پوهیږئ چه د رزق او روزي تول آسمانی او ځمکنی اسباب الله پیدا کړی دی نو بیا ولی پری اعتماد او اطمینان نه کوئ ؟ چه هم هغه به ئی دررسوی مګر په هم هغه میچ او اندازه چه د الله تعالیٰ اراده وی نه هغومره چه تاسی ئی غواړئ دغه ئی په راتلونکی آیت کښی راښولی دی (موضح)

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوی رزق دپاره د هر هغه چا چه اراده وکړی (د پراخی ئی) له بندګانو خپلو څخه او تنګوی ئی په ده (که اراده وکړی د تنګی ئی) بیشکه چه الله په هر شی ښه عالم دی

تفسیر: یعنی په میچ او اندازه کوی ئی داسی نه چه بیخی ئی نه ورکوی بیشکه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی ښه عالم دی یعنی په دی باندی یوازی هم دی عالم او خبر دی چه چاته ئی ورکړی؟ او څومره ئی ورکړی؟

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

مِنۢ بَعۡدِ مَوۡتِهَا لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۚ قُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿٦٣﴾

او بیا قسم دی چه که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده ! داسی) چه چا نازلی کړی دی (له طرفه) د آسمان (څخه اوبه پس ژوندی کړی ئی ده په دی اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالی) د دی نو خامخا وائی دوی هرومرو (خامخا) چه الله (نازلی کړی دی! نو له دغه اقرار سره سره ولی شریک ورته پیدا کوی) ووایه (ای محمده !) ټوله ثناء الله ته ده بلکه زیاتری د دوی نه لری عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لری)

تفسیر: یعنی باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوری هم داسی د حال او احوال په بدلولو کښی هم دومره څند (ایسارتیا) او ډیل نه پیښیږی یا کله الله په لږ وخت کښی خوار او غریب غنی او شتمن ګرځوی.

وَمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا لَهۡوٞ وَلَعِبٞۚ وَإِنَّ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ لَهِيَ ٱلۡحَيَوَانُۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا مګر عبث او لوبی دی او بیشکه چه دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چیری وی دوی چه پوهیدلی. (نو نه به ئی غوره کوله دنیا په آخرت)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه د دی دنیا په څو ورځنی ژوندون کښی زیاتره د آخرت په فکر کښی اوسی ځکه چه اصلی او دائمی ژوندون هم هغه دی. نه ښائی چه څوک د دنیا په لوبو او تماشو کښی ډوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بیخی غافل شی. بلکه د دی دنیا په ژوندون کښی ښائی د هغی دنیا دپاره تیاری وکړی او د عقبیٰ د سفر دپاره ځان ته څوړی او توښه برابره کړی.

فَإِذَا رَكِبُواْ فِي ٱلۡفُلۡكِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمۡ إِلَى ٱلۡبَرِّ إِذَا هُمۡ يُشۡرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكۡفُرُواْ بِمَآ

اٰتَیْنٰهُمْ ۚ وَلِیَتَمَتَّعُوْا ۫ فَسَوْفَ یَعْلَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

پس هر کله چه سپاره (سواره) شي دوی په بیړی (یا جهاز) کښې نو بولي دوی (هلته یوازې) الله په داسې حال کښې چه خالص کوونکي وی دوی دغه (الله) ته دین (اعتقاد) خپل پس هر کله چه نجات ورکړی (الله) دوی ته وچې ته ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا) دپاره د دې چه کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چه ورکړی ؤ مونږ دوی ته او چه ګټه (فائده) واخلي دوی (په عبادت د بتانو) پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل)

تفسیر: یعني لازم خو داسې ؤ چه انسان په دنیوی عیش او عشرت کښې په دې اندازه اخته او مشغول نشي چه د الله تعالیٰ او د عقبیٰ له یاده بیخي غافل شي. لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چه د دوی جهاز یا بیړی طوفاني شي نو په ډیر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوی بیا څه وخت چه هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي او صحیح او سلامت په وچه کښې قدم کیږدی نو د الله تعالیٰ هغه ګرد (ټول) انعامونه او احسانونه هیروی، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږی ګواکې مطلب دا شو چه د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران کوی. او په دنیوی خوندونو او چرچو کښې مشغولیږی خیر ښه دی دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډیر نژدې دی چه دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده (ښکاره) شي چه د دغه بغاوت شرارت، احسان هیرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وی؟

اَوَلَمْ یَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّیُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ؕ اَفَبِالْبَاطِلِ یُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ یَكْفُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

آیا نه ویني (نه پوهیږی) چه بیشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا ښار د دوی مکه) حرم امن ورکوونکی (له آفتونو نه) حال دا چه چور کیږی (تښتولی کیږی) نور خلق له چاپیره د دوی آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړی دوی او په نعمت د الله (چه حرم کښې اوسیدل او امن دی) کافران کیږی.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیری او ضرر څخه محفوظ ؤ. حال دا چه نور د عربستان په ګردو (ټولو) ځایونو کښې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او

جنجال بازارونه تاوده وو نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني. مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوۡ كَذَّبَ بِٱلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُۥٓۚ أَلَيۡسَ فِي جَهَنَّمَ مَثۡوًى لِّلۡكَٰفِرِينَ ۝٦٨

او څوک دی دیر ظالم له هغه چا چه له ځانه وتړی په الله دروغ (چه بی حجته ورته شریک نیسی) یا تکذیب وکړی د حق (رسول او قرآن) کله چه راشی هغه ده ته (بلکه له ده نه دیر ظالم نشته) آیا نشته «بلکه شته» په دوزخ کښی ځای د هستوګنی له پاره د کافرانو

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) ځنی لوی ظلم او ناانصافی دا ده چه بل کوم مخلوق د دی لوی خالق شریک وګرځول شي، یا پاک الله ته د داسی خبرو نسبت وکړی شي چه د الوهیت له شان او عظمت سره وړ (مستحق) او لایق نه وی. یا د هغو انبیاؤ په تکذیب او دروغجنولو لاس پوری کړی چه د رب العزت له جانبه ئی دیانت او صداقت راوړی وی آیا دغو ظالمانو ته نه ده معلومه چه د منکرانو د هستوګنی ځای دوزخ دی چه په داسی بیباکی او بیحیائی سره د عقل او انصاف په مری چاړه کاږی.

وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ

او هر څه هغه کسان چه کوښښ کوی تل په (دین د) مونږ کښی خامخا وبه ښیو هرومرو (خامخا) دوی ته لاری خپلی (چه مونږ ته پری راځی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه یوازی د الله تعالیٰ لپاره محنتونه کوی او ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) او په راز راز (قسم قسم) مجاهداتو کښی مشغول او لګیا وی الله تعالیٰ دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا(رنړا) او نور ور په برخه کوی او د خپل قرب او رضاء یا د جنت او د لقاء لیاری ورښیی، څومره چه دوی په ریاضتونو او مجاهداتو کښی ترقي او پرمخ تګ کوی هغومره د دوی د معرفت او انکشاف درجه هم لوړیږی او په داسی خبرو پوهیږی چه بل څوک د هغه له سره احساس نشی کولی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بیشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته (مدد) کښې)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حمایت او مرسته (مدد) د نیکی کوونکو سره دی.

تمت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی فلله الحمد والمنة

«سورة الروم مکیة الا آیة (۱۷) فمدنیة وهی ستون آیة وست رکوعات رقمها (۳۰) تسلسلها (۸٤) نزلت بعد سورة الانشقاق ـ »

د الروم سورت مکی دی پرته (علاوه) د (۱۷) آیت چه مدنی دی (٦۰) آیتونه او (٦) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۰) او په نزول کښې (۸٤) سورت دی. وروسته د «الانشقاق له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدی) ځمکه کښې (ځمکی د عربو ته)

تفسیر: له «ادنی الارض» لګیدلی ځمکه یا رانژدی ځمکی څخه مراد د «اذرعات» او «بصری» په منځ کښې سیمه ده چه د شام په سرحد د حجاز سره نښتی او معظمی مکی ته نژدی پرته ده. یا به تری فلسطین مراد وی چه د رومیانو ملک نژدی ؤ یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وی چه «فارس» ته ډیره نژدی پرته ده. ابن حجر د ړومبنی قول تصحیح کړی ده. والله اعلم

وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ

او دغه (رومیان) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شی (په

پارسیانو) په څو کلونو کښې

تفسیر: یعنې د نهو کلونو په منځ کښې به رومیان غالب شي ځکه چه په لغت او حدیث کښې د «بضع» اطلاق له دریو څخه تر نهو پورې شوی دی. په دغو آیتونو کښې عظیم‌الشان قرآن یو عجیب او غریب پخوا ویل پیشګوئي کړې ده چه د ده په صداقت یو لوی دلیل دی. واقعه داسې ده د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډیرو کلونو را په دیخوا په خپلو منځونو کښې سره په جنګ اخته وو له «۶۰۲» عیسوی کال څخه د «۶۱۴» عیسوي کال تر آخره پورې د دوی د حریفانه جنګونو سلسله جاري وه لکه چه د «انسائیکلو پیډیا بریټانیکا (د برتانیې دائرة المعارف) د تصریحاتو څخه ښکاره ده په (۵۷۰) عیسوی کال کښې د محمد رسول الله شریف ولادت واقع او څلویښت کاله وروسته په سنه (۶۱۰) عیسوی کښې په نبوت مبعوث شو. مکیانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات رسیدل. په دغه وخت کښې د نبي کریم د نبوت دعوی او اسلامي تحریک د دغو خلقو په زړونو کښې د جنګي خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړې وه. د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بت پرستانو سره یوه ځان ته علاقه او ارتباط درلود (لرلو) او هغوی به ئې د مذهب له مخې خپل بلل او د روم نصرانیانو به د اهل الکتب توب له امله (وجې) د مسلمانانو دیني ورونه یا لږ تر لږه د هغو د نژدې دوستانو په منزله ګڼل کیدل کله چه به د فارسیانو د غلبې خبر راورسید نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله او په هغه سره به ئې د مسلمانانو په مقابل کښې په خپله غلبه او بری باندې فال نیوه او په خپلو زړونو کښې به ئې د ډیرو ښو توقعاتو امیدونه تړل مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسیدله چه ولې عیسائي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کښې مغلوب شول؟ چه مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد ګرځیدلي یو بالاخر په سنه (۶۱۴) عیسوی کال څخه وروسته چه د نبوی له ولادت څخه په قمری حساب نژدې (۴۵) کاله او د نبوی بعثت څخه (۵) کاله تیر شوی وو، د خسرو پرویز (ثاني کیخسرو) په عهد کښې فارسیانو رومیانو ته ډیره سخته او مهلکه ماتې ورکړه شام مصر او وړوکې ایشیا او نور ډیر ممالک د روم د قیصر (هر قل) له لاسه ووتل او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کښې کلابند او محصور شو، د رومیانو دارالسلطنت تر خطرې او تهدید لاندې راغی ډیر لوی لوی اسقفان او پادریان قید یا ووژل شول. له بیت المقدس څخه د عیسائیانو ډیر لوی او مقدس صلیب د ایراني فاتحانو په لاس کښې ولوید د روم د قیصر اقتدار بیخي له منځه لاړ ظاهراً هیڅ یو داسې وسایل او وسائط په نظر نه راتلل چه د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو دریدل او د فارسیانو د دغه بری او تسلط څخه به ئې خپل ځانونه بچ کول چه د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو څخه به د مکې معظمې مشرکان ډیر خوښ او خوشالیدل او مسلمانان به ئې ځورول او د دې بری په اساس به ئې نوری خبری هم په خپلو زړونو کښې برابرولې. تر دې پورې چه ځینو له مشرکینو څخه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته وویل چه

«نن زمونږ ایرانی ورونو ستاسی رومی ورونو ته ماتی ورکړه او محوه ئی کړل سبا به مونږ تاسی ته هم داسی ماتی درکړو او له منځه به مو لری کړو» په دغه وخت کښی عظیم الشان قرآن د ظاهری اسبابو د سلسلی څخه بیخی مخالف داسی یو عام اعلان وکړ چه «بیشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوی دی، لیکن د نهو کلونو په موده کښی به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کیږی» د دغو پخوا ویلو په اساس حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه تر دغه وخته پوری داسی شرط تړل نه و حرام شوی که «تر دومره کلونو پوری رومیان بریالی (کامیاب) نشول نو زه به سل اوښان تاسی ته درکړم که نه تاسی به هم دومره اوښان ماته راکوئ!» په ابتدا کښی حضرت ابوبکر له خپلی رائی سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه تاکلی (مقرر کړی) ؤ، بیا ئی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوی مدلول یعنی په نهو کلونو معاهده وتړله. دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللی اقتدار او وقار د اعادی په نسبت ترتیبات ونیول او په اقداماتو ئی لاس پوری کړ او داسی نذر ئی پر خپل ځان ومانه «که الله تعالیٰ ماته پر پارس بری راکړ نو له «حمص» څخه به پیاده «تر ایلیا» یعنی بیت المقدس پوری لاړ شم.» د الله تعالیٰ شان او قدرت ته وګورئ چه د قرآن له دغو پخوا ویلو سر سم برابر د نهو کلونو په موده کښی یعنی له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کښی څه وخت چه مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو شکاره فتح او بری حاصل شو او په خوشالی او خوښی کښی وو، د دغه خبر له اوریدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول چه د روم کتابیانو ته هم الله تعالیٰ پر پارسی مجوسیانو بری او فتح ورکړه. په دغه ضمن کښی د مکی شریفی مشرکین لا سپک او ذلیل شول د عظیم الشان قرآن د دغه محیر العقول پخوا ویلو د صداقت له مخی ډیر کسان په اسلام مشرف شول او حضرت ابوبکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکی د مشرکانو څخه واخیستل چه د رسول الله له ارشاد سره سم خیرات کړل شول. فلله الحمد علیٰ نعمائه الظاهرة وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ ؕ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دی نه چه پارس په روم باندی بری ومومی) او وروسته (له دی نه چه روم پر پارس باندی غلبه ومومی او امر ئی تل نافذ دی)

تفسیر: یعنی رومی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ګرد (ټول) بلکه نور ټول امور د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی او یوازی په هم دغومره خبری سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشی کیدی ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾

وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝۴ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝۵

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو) مرسته (مدد) کوي (الله) له هر هغه چا سره چه اراده وکړي د نصرت ئې او هم دی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ډير رحم والا

تفسير: يو خو په دغه ورځ د فتح په خوښي برسيره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چه رومي کتابيان چه نسبتاً مسلمانانو ته نژدې وو په پارسي مجوسيانو غالب شول او د قرآن د دغو پخوا ويلو په صداقت باندې ګرد (تول) سره وپوهيدل او د سر په سترګو ئې وليدل. او د مکي شريفې کفارو ته هر راز (قسم) ذلت ور په برخه شو. نو د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وکړي چه مغلوب ئې وګرځوي نو هيڅوک ئې مخه نشي نيولی او پر هر چا چه د مهرباني اراده وکړي نو ئې بې له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب ګرځوي.

وَعْدَ اللّٰهِ ۭ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۶

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې وليکن زياتره خلق نه پوهيږي (په دې چه د الله په وعده کښې خلاف نشته)

تفسير: يعني زياتره خلق نه پوهيږي چه په غالبولو او مغلوبولو کښې د الله تعالیٰ څه څه حکمتونه شته او کله چه دی د قدرت کوم کار کول غواړي نو د هغه له مخه ګرد (تول) ظاهري موانع او عوايق لرې کيږي نو څکه زياتري ظاهر ليدونکي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالیٰ اعتماد نه لري او د يو چا د عارضي برې او غلبې له ليدلو څخه داسي ګڼي چه د الله تعالیٰ په دربار کښې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ښ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ۝۷

(بلکه) پوهیږی په ښکاره سطحی شیانو له دغه ژوندون لږ «(خسیس)» د دنیا څخه حال دا چه دوی له آخرت نه (چه مقصود له ودانی د دی دنیا دی) هم دوی غافلان دی.

تفسیر: یعنی دغه خلق د دنیوی ژوندون په ظاهری سطح باندی پوهیږی د دی دنیا آرام، خایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوی کول، کرل، ریبل، ګټی کول، په خوندو او مزو سره ژوندون او ښی شپی ورځی تیرول د دوی د پوهی او تحقیق انتهائی ځای او پړاو دی او له دی نه له سره نه دی خبر چه پر دغه فانی ژوندون پوری د بل یو باقی ژوندون سلسله هم تړلی ده چه کله انسان هلته ورورسیږی نو د دغه ژوندون ښه او بد نتائج او ثمری ور د مخه کیږی او دغه خبره ضروری نه ده کوم سری چه په دغه دنیا کښی خوښ او خوشاله اوسیږی هلته دی هم خوښ او خوشال وی. آخر د آخرت معامله خو لری ده هم دلته وګوری چه یو شخص یا یو قوم کله کله په دنیا کښی لوړ (اوچت) مقام ته رسیږی لیکن د هغه آخری انجام او خاتمه پرته (علاوه) له ذلت او ناکامی څخه بل شی نه وی.

اَوَلَمۡ يَتَفَكَّرُوۡا فِىۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَاۤ اِلَّا بِالۡحَـقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

آیا فکر نه کوی دوی په نفسونو خپلو کښی (چه عالم صغیر دی) چه نه دی پیدا کړی الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چه په منځ د دغو دواړو کښی دی مګر په حقه سره او په نیټی تاکلی (مقرر کړی) شوی

تفسیر: یعنی د دنیا دغه زبردست انتظام خوشی چټی (فضول) او بیکاره نه دی دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لری چه هغه به په آخرت کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی). هو که دغه سلسله تل تر تله هم داسی چلیدی نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دی دنیا په تغیراتو او احوالو کښی له فکر او غور کولو څخه دغه راڅرګندیږی چه دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لری لهٰذا په یوی تاکلی (مقرر کړی) وعدی به دغه دنیا فنا کیږی او یوه بله دنیا به د دی دنیا د نتیجی په شان منځ ته راشی.

وَاِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمۡ لَـكٰفِرُوۡنَ ۞

او بیشکه چه ډیر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کښې) خامخا منکران دی

تفسیر: دوی داسې ګڼي چه له سره الله تعالیٰ ته ورتګ نشته او نه به الله تعالیٰ له موږ څخه څه حساب او کتاب اخلي او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ
مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْۤا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ
وَعَمَرُوْهَاۤ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ؕ
فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْۤا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ؕ ⑨

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کښې پس ودې ګوري دا چه څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چه تیر شوي دي پخوا له دوی نه، چه وو هغه پخوانی ملتونه ډیر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت او څیرولو به دوی ځمکه (د اوبو، معادنو، کښتونو (فصلونو) او نورو دپاره) او ودانه کړې وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډیره له هغې ځمکې نه چه ودانه کړې ده (د مکې کفارو) دغه (ځمکه) او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره ؤ دلائلو (د قدرت او معجزو) او نه ؤ الله چه ظلم وکړي په دوی باندې ولیکن وو دوی چه پر نفسونو خپلو به ئې ظلم کاوه (د انبیاؤ په تکذیب سره)

تفسیر: یعنې ډیر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چه پخپل کښت (فصل) او کر او زیار (محنت) او زحمت ئې د ځمکې مخ ډیر ښه ودان، سمسور او تک شین کړی ؤ، او پکښې ئې کاریزونه، ویالې، کوهي کانونه (درنګونه) او نور ایستلي وو او د دغو منکرینو په نسبت د ډیر عظمت، قوت او شوکت خاوندان وو. او تهذیب او تمدن ته ئې زیاته تقویه او ترقي ورکړې وه او ډیر اوږده عمرونه به ئې کول او د ځمکې مخ ئې له دوی نه زیات ودان کړی ؤ بالاخر هغوی نن ورځ چیرې دي ؟ کله چه د الله تعالیٰ رسولان له ښکاره ؤ معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل او دوی د هغوی تکذیب وکړ. نو آیا تاسو ونه لیدل او وا مو نه وریدل چه د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځیدل ؟ د دوی ویجاړې میني کنډوالې اوس هم هر سیاح او مسافر او د هغو له شاؤ خواؤ څخه هر تیریدونکی لیدلی او تری

پند او عبرت اخیستی شي نو آیا دغه بې‌فکران له دې نه څه پند او عبرت نه اخلي؟. ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ او نه ؤ الله چه ظلم وکړي په دوی ولیکن ؤ دوی چه پر نفسونو خپلو به ئې ظلم کاوه په تکذیب د انبیاؤ سره) د الله تعالیٰ په دربار کښې خو د ظلم امکان له سره نشته هو! دغه خلق پخپلو لاسونو خپل بیخ په تبر سره وهي او د داسې اعمالو او افعالو مرتکب کیږي چه د هغوی نتیجه پرته (علاوه) له تباهي او بربادۍ بل کوم شي نه دی. نو په دغه تقدیر سره دوی پر خپلو ځانونو پخپله ظلم کوي. که نه د الله تعالیٰ د عدل او رحم کیفیت خو داسې دی چه بې د رسولانو له لیږلو او بې له پوره پوهولو او هوښیارولو هیڅ څوک نه نیسي.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چه بد ئې کړي ؤ ډیر بد (ځای چه جهنم دی) په دې سبب چه تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله او وو دوی (په دنیا کښې چه) په دغو آیتونو به ئې مسخري کولې

تفسیر: دغه نتیجه خو ئې په دنیا کښې لیدلې وه لیکن د تکذیب او استهزاء هغه سزاء چه دوی ته وروسته له دې نه په آخرت کښې رسیدونکې ده هغه خو بیله ده. موجوده‌ؤ اقوامو ته لازم دی چه د تیرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي. ځکه هر یوه قوم چه پر کوم بد کار سزا موندلې وه بل ته په هم هغه بد کار باندې هم هغسې سزا ورکول کیږي د تولو اقوامو فناء هم لکه د هم دغه یوه قوم فناء وګڼئ! او د ګردو (تولو) سزا هم لکه هم هغه سزا قیاس کړئ!.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

الله اول ځلي پیدا کوي خلق (انسان له نطفې) بیا اعاده کوي هغه بیا به خاص هم دغه (الله) ته بیول کیږئ تاسې (د مجازاتو له پاره) او په هغه ورځ چه قائم شي قیامت ناامیده (زړه ماتي) به شي ګنهکاران (مشرکان). او نه به

وی دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی او شی به دوی له شریکانو خپلو (پس له نااميدی) بیزاره منکران.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ کله چه په مطلوب وخت کښی په کار ورنشی نو ورڅخه منکریږی او داسی به وائی ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ ﴾ قسم دی په الله چه مونږ مشرکان نه ؤ»).

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿۱۴﴾

او په هغه ورځ چه ودریږی قیامت په دغه ورځ کښی تار په تار خپاره (خواره) به شی گرد (تول) مخلوقات (په دی شان سره)

تفسیر: یعنی نیک او بد او هر قسم خلق به سره بیل کړل شی. او هره یوه ډله به جلا جلا (جداجدا) خپلو ځایونو ته ورسوله شی چه تفصیل ئی په دغه راتلونکی آیت کښی راځی

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿۱۵﴾

پس هر څه هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس دوی به په روضه (د جنت) کښی خوشاله کړل شی (چه له ډیری خوشالی به ئی مخونه تجلی کوی)

تفسیر: یعنی په انعام او اکرام سره به پری رحمت وکړ شی. او له هر راز (قسم) لذت او خوښی څخنی به مستفید او متمتع شی دغه د نیکانو د هستوگنی ځای دی. له دی نه وروسته د بدانو ځای هم راښیی، مطلب ئی دا چه د دواړو په منځ کښی به داسی تفریق او بیلتون وکړ شی چه له هغه څخنی به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لری.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ
مُحْضَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه (د قرآن) زمونږ او (کافران دی) په ملاقات د آخرت پس دغه کسان په عذاب کښې حاضر کړی شوی دی. پس (تسبیح ووایئ د الله) تسبیح د الله کله چه داخل شئ په بیګا (ماښام) کښې او کله چه ننوځئ په سبا کښې او خاص هم ده ته د تولو ثناء صفت په آسمانونو کښې او په ځمکه کښې او کله چه ننوځئ په آخر د ورځې کښې او کله چه ننوځئ په (وخت د) مازپښین کښې

تفسیر: یعنی که جنت غواړئ نو الله تعالیٰ یاد کړئ چه د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاو او تولو جوارحو سره کیږی په لمانځه کښې د دریو واړو ډولو (طریقو) یاد سره جمع کړی شوی دی او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دی چه په دغه آیت کښې بیان شوی دی یعنی سبا او ماښام چه مغرب او عشاء پکښې شامل دی د ورځې وروستی وخت مازیګر او مازپښین کله چه لمر له نصف النهاره واوړی چه هم دغه پنځه واړه وختونه د لمانځه دی په دغو وختونو کښې د الله تعالیٰ د رحمت یا قدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهریږی. لمر د اجسامو په عالم کښې له ګردو (تولو) څخه لویه او روښانه کره ده چه بالواسطه یا بلاواسطه د ده له فیض او تاثیر څخه به د اسبابو په عالم کښې ښائی هیڅ یو مادی مخلوق مستثنیٰ نه وی. لکه چه د «ارض النجوم» مصنف دغه موضوع په دیره شرح او بسط سره ثابته کړی ده په هم دی بنا د ستوریو عابدانو لمر خپل لوی معبود ګرځولی ؤ چه د هم هغه په لوری د حضرت ابراهیم علیه السلام په دغه قول ﴿ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ ﴾ کښې اشاره ده د دوی د عجز او بیچارګئ او د لمر پرستانو له دغه لوی فیض څخه د محرومی ښکاره مظاهره هم په هم دغو پنځو وختونو کښې کیږی. سهار څه وخت چه لا لمر نه وی راختلی او غرمه څه وخت چه لمر په زوال شروع کوی او د ده په عروج کښې کمی پیښیږی او مازدیګر کله چه د ده په حرارت او رڼا (رنړا) کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره ضعف واقع کیږی او له غروب څخه وروسته کله چه د ده نورانی وړانګو له اتصال څخه د ده عابدین په کلی ډول (طریقه) سره محرومیږی بیا د ماسخوتن په وخت کله چه شفق هم بیخی غائب شی او د رڼا (رنړا) دیر خفیف آثار هم په افق کښې باقی پاتی نشی په دغو وختونو کښې موحدینو ته حکم وشو چه د لوی خدای عبادت کوئ! او د لمانځه په ابتداء کښې په «الله اکبر» ویلو سره د هغه لوی موحد ابراهیم خلیل الله اقتدا کوئ چه هغه له «هذا ربی هذا اکبر» څخه وروسته ویلی وو ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ جزء ۷ (د انعام (۹) رکوع) ۷۹ آیت ښائی په دغه آیت کښې ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ ویلو سره ئی د دی مطلب یادونه کړی وی چه د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کیدی شی چه د ده حمد «ثنا» او ښیګنی (فائدی) د

آسمانونو او ځمکې تول کائنات د حال او قال په ژبه بیانوي. بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري که څه هم په نظر کښې ډېر لوی او خورا (ډېر) ستر هم ښکاره شي ورروسته له دې نه د لوی خدای د ځینو عظیمه ؤ شئونو او کامله ؤ صفاتو بیان دی څو د معبودیت استحقاق په پوره دول (طریقه) ښکاره او څرګند شي په دغه ضمن کښې د بعث بعدالموت په مسئله هم کافي رڼا (رڼرا) اچولې شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه عالم له جاهل څخه) او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه هګۍ له مرغه څخه) او ژوندۍ کوي ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کیږئ تاسي (له قبرونو نه)

تفسیر: یعني انسان له نطفې څخه او نطفه له انسان څخه، مرغان له هګۍ څخه، هګۍ له مرغانو څخه، مؤمن له کافر څخه، کافر له مؤمن څخه پیدا کوي. او ځمکه څه وخت چه وچه کلکه او مړه شي نو د خپل رحمت په اوبو سره ئې ژوندۍ او سمسوره کوي. لنډه دا چه موت او حیات حقیقي وي که مجازي، حسي وي که معنوي د دې تولو واک (قبضه) او اختیار د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی. نو بیا ستاسې ژوندي کول او له قبرونو ځنې بیا راپاڅول د ده په نزد کوم سخت او مشکل کار نه دی بلکه الله تعالیٰ ته خورا (ډېر) آسان دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

او یوه له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا ده چه پیدا ئې کړ (اصل د) تاسې له خاورو بیا اوس تاسې یئ بشر خورېږئ (په ځمکه کښې)

تفسیر: یعني آدم علیه السلام ئې له خاورو څخه پیدا کړ. بیا د الله تعالیٰ دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چه د هغه اولاد ئې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې ئې په ځمکه کښې خور کړ او له دغه خورېدلو نه وروسته ئې په څه اندازه عجیبې او غریبې هوښیارۍ د خاورو دې مجسمې وښودلې.

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖۤ اَنۡ خَلَقَ لَكُمۡ مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ اَزۡوَاجًا لِّتَسۡكُنُوۡۤا اِلَيۡهَا وَجَعَلَ بَيۡنَكُمۡ مَّوَدَّةً وَّرَحۡمَةً ؕ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّتَفَكَّرُوۡنَ ﴿۲۱﴾

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا دي چه پیدا کړي ئې دي تاسي ته له نفسونو (ځانونو) ستاسي ښځې (جوړه) دپاره د دې چه مائل شئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او ګرځولې ئې ده په منځ ستاسي (او د ښځو) کښې دوستي او مهرباني بیشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کښې خامخا ډیرې نښې د قدرت دي دپاره د (هغه) قوم چه فکر کوي (د الله په صنع کښې)

تفسیر: یعني رومبی ئې له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ بیا ئې له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه څو له هغې څخه انس او اطمینان واخلي او په خلقي دول (طریقه) ئې د دواړو صنفونو نارینه او ښځې په منځ کښې خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو څو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي. لکه چه د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسیدلو څخه انساني نسل په دنیا کښې خپور (خور) شو. لکه چه الله تعالیٰ د النساء د سورت په (۱) رکوع ۱ آیت کښې وائی ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوۡا رَبَّكُمُ الَّذِىۡ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ نَّفۡسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالًا كَثِيۡرًا وَّنِسَآءً﴾

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ خَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَاخۡتِلَافُ اَلۡسِنَتِكُمۡ وَاَلۡوَانِكُمۡ ؕ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلۡعٰلِمِيۡنَ ﴿۲۲﴾

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) پیدا کول د آسمانونو او (پیدا کول د) ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسي او (بل اختلاف دی) د رنګونو ستاسي بیشکه په دغه (اختلاف کښې) خامخا ډیرې نښې (د قدرت) دي دپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد (تول) انسانان ئې له یوه مور او پلار څخه پیدا او سره ئې مخلوط او میشته او د ځمکې په تولو نقاطو کښې ئې خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا ئې سره بیله کړه. که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشي د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري. بیا

وګوری چه د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بیشماره انسانان پیدا شوي دي مګر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کیږي چه د هغو شوندې، ژبې لهجه تلفظ، د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وي. هم هغسې چه د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا (جدا) او ممتاز دي غږ او شوندې او لهجه ئې هم بیخي سره بیل دي، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کیږي چه د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کښې کومه بیلوونکې علامه او نښه نه وي. د عالم له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې نوې نوې صورتونه، او د وینا او تکلم نوې نوې حالات لیدل کیږي او سره له هغه د الله تعالیٰ خزانه هم هغسې ډکه پرته دي. په واقع کښې دغه د الله تعالیٰ لوی قدرت څخه څومره یوه لویه نښه ده. فتذکروا یااولی الالباب!.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ

او (ځینې) له نښو (د کامل قدرت) د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه کښې او په ورځ کښې او طلب ستاسې دی (په ورځ کښې) له فضله د الله

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي چه «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږي. که ویده شي نو د تیږې (ګټې) په شان بې هوشه او بیخبره پروت وي او که د رزق او روزۍ په تلاش لګیا شي نو په داسې پوهه او هوښیارۍ لګیاء کیږي چه د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږي. په اصل کښې شپه د خوب دپاره ده او ورځ د روزۍ د تلاش لپاره مخصوصه ده نو ځکه په هم دغو دواړو وختونو کښې هم دغه دواړه کارونه اجرا کیږي»

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۲۳﴾

بیشکه په دی (خوب او معیشت) کښې خامخا ډیرې نښې (د قدرت) دي دپاره (د هغه) قوم چه اوري

تفسیر: یعنی څه چه اوري په یاد ئې ساتي لکه چه د ابن کثیر رحمة الله علیه په تفسیر کښې راغلي دي. حضرت شاه صاحب لیکي چه «د خپل خوب حالات نه ویني لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه ئې اوري» (موضح) دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دي) چه ښیي تاسې ته بریښنا

دپاره د ویرې (له تندر) او دپاره د امید د باران

تفسیر: د برق او د بریښنا د سخت بریښیدلو څخه خلق ویریږي او دغسې تصور کوي نه چه تندر راولویږي. یا باران له خپلې اندازې څخه زیات ونه وریږي چه د هغه له امله (وجې) جاني او مالي تلفات واقع نه شي او هیله (طمع) او امید هم ورته لري چه که دغه وریدل گټور واقع شي نو گرد (تول) دنیوي کارونه به ښه وچلیږي. هغه مسافران چه په دغو تورو تیارو کښې سفر کوي کله دغه د بریښنا بریښیدل ځان ته غنیمت گڼي چه تر دیر لرې پورې د هغې د رڼا (رڼرا) په اثر لار او نور شیان ورڅرگندیږي، او کله کله دوی هم ترې ویریږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحۡيِۦ بِهِ الۡأَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَآ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿٢٤﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د آسمان څخه اوبه پس ژوندۍ کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگ (وچوالي) د دې بیشکه چه په دغه (بریښنا او باران) کښې خامخا ډیرې نښې (د قدرت) دي دپاره (د هغه) قوم چه عقل لري «او تدبر کوي په امورو کښې».

تفسیر: یعنې له دې نه وپوهیږئ، چه له مرگ څخه وروسته ستاسي بیا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن تَقُومَ السَّمَآءُ وَالۡأَرۡضُ بِأَمۡرِهِۦ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمۡ دَعۡوَةٗ مِّنَ الۡأَرۡضِ إِذَآ أَنتُمۡ تَخۡرُجُونَ ﴿٢٥﴾

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دي) چه ولاړ دي آسمان (پاس بې له ستنو او نه لویږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره بیا کله چه راوبولي تاسي په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسي راوزئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه)

تفسیر: روښې د ځمکې او آسمان د پیدا کولو ذکر وشو دلته ئې د هغو بقاء او قیام وښود چه

هغه هم د الله تعالیٰ په حکم سره دی او له سره امکان نه لری چه هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بی ځایه شی یا یو په بل باندی ولویږی او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړی. یعنی ځمکه او آسمان به تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ حکم وی قائم وی بیا څه وخت چه د ځمکی او د آسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شی او سر ته ورسیږی د الله تعالیٰ د یوه غږ په اثر به تاسی ګرد (ټول) له خپلو قبرونو څخه ژوندی راوځئ او د حشر میدان ته به منډی وهئ او هلته به سره ټولیږئ.

وَلَهٗ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ کُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوۡنَ ﴿۲۶﴾

او خاص الله لره دی هر هغه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً وعبیداً) دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی د آسمانونو او ځمکی ټول اوسیدونکی د ده مخلوق، مملوک، بندګان او رعیت دی او هیڅوک له سره د دغی خبری قوت او طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ د دغو تکوینی احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شی.

وَهُوَ الَّذِیۡ یَبۡدَؤُا الۡخَلۡقَ ثُمَّ یُعِیۡدُهٗ وَهُوَ اَهۡوَنُ عَلَیۡهِ ؕ وَلَهُ الۡمَثَلُ الۡاَعۡلٰی فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِیۡزُ الۡحَکِیۡمُ ﴿۲۷﴾

او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چه اول ځلی پیدا کوی خلق بیا به راژوندی کوی (دا خلق) او دغه (بیا ژوندی راپاڅول هم) ډیر آسان دی په دغه (الله) او خاص الله لره دی شان، صفت ډیر لوی، لوړ(اوچت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی (له عقل او ادراک څخه پورته) او هم دی دی ښه غالب، قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی ټول سره برابر دی. لیکن ستاسی د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دوهم ځل اعاده خو ښائی چه ډیر سهل او آسان وی. نو بیا به دغه ډیره عجیبه خبره وی چه په اول ځل پیدایښت کښی تاسی الله تعالیٰ قادر منئ مګر په دوهم ځل کښی د الله تعالیٰ پیدایښت مستبعد ګڼئ؟

﴿ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾ الآية ـ او خاص الله تعالیٰ لره دی شان، صفت دیر لوی لوړ (اوچت) په آسمانونو او ځمکه کښې الخ)

تنبیه: یعنی له اعلیٰ ځنې اعلیٰ صفات او له لوړ (اوچت) ځخه لوړ (اوچت) شان د الله تعالیٰ شان او صفتونه دی. په آسمان او ځمکه کښې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والی کښې د الله تعالیٰ له شان سره برابر او مساوی لا څه بلکه ادنیٰ صفت او مشابهت ته ئی هم ځان نشی رسولی. الله تعالیٰ له ګردو (تولو) هغو شیانو ځخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کښې اولیٰ، اعلیٰ، ارفع او اقدس دی چه د مخلوقاتو په وهم او تصور کښې راتلی نشی. بلکه هر هغه حسن او ښه والی چه هر چیری لیدل کیږی او موجود وی هغه تول د الله تعالیٰ د کمالاتو یوه ادنیٰ پلوشه ده.

حضرت شاه صاحب لیکی چه «آسمانی پرښتی نه څه خوری او نه څه ځښی او نه بشری نورو حاجاتو ته څه اړتیا (احتیاج) او مجبوریت لری بی له عبادت ځخه بل څه مشغولیت نه لری او د ځمکی مخلوقات په تولو شیانو ککر دی خو سره له دی د الله تعالیٰ اصلی ثنا او صفت نه د هغو او نه د دوی له لاسه پوره دی، هغه خورا (دیر) لوی او پاک ذات دی. «موضح».

ای برتر از خیال و قیاس وګمان و وهم
و زهر چه ګفته اند وشنید یم وخوانده ایم

منزل تمام ګشت وبه پایان رسید عمر
ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

خدای دی خیر ورکړی څه ښه ئی ویلی دی.

ای برون ازوهم وقال وقیل من
خاک بر فرق من و تمثیل من

ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

بیانوی (الله) تاسی ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسی ځخه(هغه مثال دا دی) آیا شته تاسی ته (بلکه شته) له هغو مریانو چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی څه شریکان (له تاسی سره) په هغه څه کښې چه درکړی دی مونږ تاسی ته پس تاسی (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کښې

سره برابر یئ چه ویریږی له هغو لکه ویریدل ستاسی له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه (د قدرت) دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری (تدبر کوی).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو له پاره الله تعالیٰ ستاسی له احوالو څخنی یو مثال راوړی او بیانوی، او هغه دا دی چه ستاسی د لاس مال (یعنی وینځه او مریی) چه تاسی د هغو ظاهری او مجازی مالکان او خاوندان یئ. په خپله هغه روزی او مال او متاع کښی چه الله تعالیٰ تاسی ته درکړی دی آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوی او برابر منلی شئ ؟ لکه چه ستاسی په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کښی ستاسی ورونه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دی او تل داسی اندیښنه درسره وی نه چه په هغه مشترک مال کښی څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شی او که داسی کوم لاس وهنه په هغه کښی وشی نو تاسی تری متاثر او خپه کیږئ او د هغه په ویش او ترکه کولو پسی کیږئ. یا لږ تر لږه دغسی پوښتنه کوئ چه ولی زما د اجازی او خوښی څخه پرته (علاوه) هغه کار یا تصرف په دغه شی کښی شوی دی ؟ آیا کوم دغسی فکر کوم بادار ته د خپل مریی او خدمتګار په نسبت پیدا کیدی شی؟ او که نشی پیدا کیدی نو ښه وپوهیږئ څه وخت چه د یوه وړوکی مالک او بادار حال داسی دی نو هغه حقیقی او یقینی الله او مالک به د خپل بنده او غلام څه پروا کوی؟ چه تاسی له خپل حماقت، جهالت او ناپوهی نه هغه د ده شریک او ورسره مساوی ګرځولی دی. یو مریئ په هیڅ حال د خپل بادار په مال او اسباب کښی شریک کیدی نشی حال دا چه دغه دواړه د الله تعالیٰ مخلوق دی او د ده له ورکړی شوی روزی څخه خوری مګر یو مخلوق بلکه د مخلوق مصنوع به څرنګه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی شریک کیدی شی؟ او داسی یوه مهمله خبره یو عقلمن سړی له سره نشی منلی؟.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۹﴾

بلکه متابعت کوی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بی له علم (او حجت) څخه پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه ګمراه کړی وی (دی) الله (بلکه هادی نه لری) او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته (مدد) کوونکو (چه خلاص ئی کړی له عذاب نه)

تفسیر: یعنی دغه بی انصافه خلق به په داسی ښکاره‌ؤ او څرګندو خبرو څرنګه وپوهیږی حال دا

چه هغوی له سره نه غواړي چه ځان پرې وپوهوي بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسی غوښتنو په متابعت او پیروی کښې مشغول او لګیا دي.

﴿فَمَنْ يَهْدِي﴾ الآية ـ پس څوک به سمه صافه لاره وښیي هغه چاته چه ګمراه کړی وی دی الله بلکه، هادي نه لري)

تنبیه: یعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ د ده د بې‌انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقی لاری تللو او پوهیدلو توفیق ور نه کړی نو څوک به د دغی خبری طاقت او توان ولری چه هغه پوه کړی او سمه لار ور وښیي؟ یا ورسره مرسته (مدد) او معاونت وکړی ؟ یا ئی له ګمراهی او تباهی څخه وژغوری (وساتی)؟ نو د داسی خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کیږه! او له دوی څخه قطع نظر وکړه او بیخی الله تعالیٰ ته متوجه اوسه! او په خپل فطری دین ټینګ اوسه!

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳۱﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿۳۲﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسی حال چه مایل اوسی حق ته لازم ونیسئ پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړی دی (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) د الله ته (او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوږوالی په هغه کښی نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په توحید د الله) حال دا چه رجوع کوونکی یئ دغه (الله) ته او ویریږئ له (عذابه د) الله او قائموئ (سم دروئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او مه کیږئ تاسی له مشرکانو (یعنی) له هغو (مشرکانو) چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر یوه ډله (چه ده له دوی نه) په هغه(دین) چه له دوی څخه دی خوشاله دی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه له ګمراهی څخه په هیڅ یو شان سره نه غواړی چه ووځی نو هغه پریږده چه د هم دغه کفر او شرک په ختو کښی نښتی پروت وی او ته له دوی نه مخ وګرځوه! او یوازی له الله تعالیٰ سره خپل تعلقات ټینګ وساته! او یوازی د هغه حق دین په پوره توجه

تینګ ونسیه!
﴿ فِطْرَتَ اللّٰهِ ﴾ لازم ونیسئ تاسي پیدایښت د الله تعالیٰ هغه چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ خلق په هغه پیدایښت الله تعالیٰ د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کښې داسي ګرځولی دی که دی وغواړي چه په حق ځان پوه کړي او وئي مني نو ځان ورباندې پوهولی او منلی شي ځکه چه د فطرت له ابتداء څخه ئي د خپل اجمالي معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کښې د هدایت د تخم په شان شندلی (کرلی) ده که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشي او په خپل اصلي طبیعت پریښودل شي نو یقیناً به حق دین اختیار کړي او بل طرف ته به متوجه نشي. د «ألست» د عهد قصه هم دغه طرف ته اشاره کوي او په صحیحو احادیثو کښې تصریح ده چه «هر مولود په فطرت د (اسلام) پیدا کیږي، وروسته مور او پلار ئي دی یهودي یا نصراني یا مجوسي ګرځوي» په یوه قدسي حدیث کښې راغلي دي «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړي دي بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمي لیاری ایستلي دي» په هر حال حق دین، حنیف دین، قیم دین هغه دین دی چه که انسان په خپل اصلي فطرت پریښودلی شي نو بالطبع هغه ته متمایل کیږي. د ټولو انسانانو فطرت الله تعالیٰ هم داسي پیدا کړی دی چه په هغه کښې له سره تفاوت او تبدیل نشته. فرض ئي کړئ که د فرعون یا ابوجهل په اصلي فطرت کښې دغه استعداد او صلاحیت موجود نه وی نو دوی ته د حق د منلو دعوت او د دوی مکلف ګرځول صحیح او درست نه وو لکه چه خښتې، تیږې (ګټې)، ونې خاورې، شګې، حیوانات او نور موجودات په شرائعو سره نه دي مکلف شوي د انساني فطرت د دغه مساوات دغه اثر دی چه د دین ډیر منلي اصول او مهم اساس نور ګرد (ټول) انسانان هم په یوه نه یوه رنګ مني اګر که په هغه باندې په ښه ډول (طریقه) قایم او ټینګ هم نه وي ولاړ.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی الله تعالیٰ د ټولو مالک حاکم او له ګردو (ټولو) څخني لوی، پورته او اقدس دی او هیڅوک له هغه سره نه دی برابر، د هیچا زور په ده نه رسیږي په دغو خبرو باندې ګرد (ټول) خلق پوهیږي نو د هغه په لاره تګ په کار دی، هم داسي یوه انسان ته جاني یا مالي ضرر رسول، په نامه او ناموس ئي عیب لګول، هر څوک بد ګڼي. هم دغسي د الله تعالیٰ یادول، په فقیرانو او مساکینو زړه سوی او شفقت لرل، د حققو پوره اداء کول، تګی، چم، فریب نه کول، هر یوه انسان ته ښه شکاري او په ښه نظر ئي ګوري په دغه لیاره تلل هم دغه حق دین دی او هم دغه ته فطري امور وائي مګر د دغه شیانو د اجرا کولو ډول (طریقه) الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه خلقو ته ښوولي دی.»
﴿ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ﴾ نشته له سره بدلول پیدایښت دین د الله ته او مه ئي بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) یعنی د اصلي پیدایښت په اعتبار هیڅ یو فرق او تغئیر او تبدیل پکښې نشته د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، یا ئي دا مطلب په هر هغه فطرت چه الله تعالیٰ خپل مخلوق پیدا کړی دی تاسي په خپل واک (قبضه) او اختیار هغه مه بدلوئ! او مه ئي خرابوئ! هغه تخم او استعداد چه په تاسي کښې کرلی شوی دی

هغه په خپلې بې توجۍ یا بې تمیزۍ مه خرابوئ!
﴿ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ﴾ دا هم هغه دین سم دی چه هیڅ کوږوالی پر هغه کښې نشته ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په توحید د الله تعالیٰ) یعنی سمه لاره او حق دین هم دغه د فطرت غږ دی، خو زیاتره خلق په دغه نکته نه پوهیږی.
﴿ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ﴾ حال دا چه تاسی رجوع کوونکی یئ دغه الله ته) یعنی اصلی دین ټینګ ونیسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنیوی مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ نو دین به مو درست نه وی.
وروسته له دی نه د فطرت د دین مهمو اصولو ته پام ګرځولی شوی دی مثلاً اتقاء (له الله تعالیٰ څخه ویریدل) د لمانځه سم درول، د خفی او جلی شرک څخه بیزاری او د مشرکانو له عقائدو څخه اجتناب او په دین کښې نفاق، تفرقه نه غورځول.
﴿ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ ﴾ له هغو مشرکانو چه ټار په ټار کړی ئې دی دین خپل او شوی وو دوی ډلې ډلې هر یوه ډله چه ده له دوی نه په هغه دین چه له دوی څخه دی خوشاله دی) یعنی د دین الفطرت له اصولو څخه بیل پاتې شوی دی او په خپلو ادیانو او مذاهبو کښې ئې نفاق او تفرقه غورځولی ده، دیری فرقې ئې سره جوړی کړی دی، د هری یوی عقیده، مذهب، مشرب او مسلک سره بیل او جلا (جدا) دی، هر هغه چه په غلطه یا په هوا او هوس ئې کومه عقیده قائمه کړه یا کومه طریقه ئې ایجاد کړه نو یوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه دیری فرقې جوړی شوی بیا هره یوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقایدو که څه هم هغه ډیر چټې (بیکاره) او مهمل هم وی، داسی مین ګرځیدلی دی چه د خپلې غلطې د امکان تصور ئې هم په ماغزو کښې نه ګرځی.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او کله چه ورسیږی خلقو ته څه ضرر نو بولی دوی رب خپل په داسی حال کښې چه رجوع کوونکی وی خاص الله ته بیا کله چه وڅکوی (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت (مهربانی) ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسی دپاره د دی چه ناشکری وکړی (او کافر شی) په هغو (نعمتونو) چه ورکړی دی مونږ دوی ته پس ګټه (فائده) اخلئ (ای کفارو څو ورځی) پس ژر به معلوم کړئ تاسی (عاقبت د عمل خپل)

تفسیر: یعنی څرنګه چه د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندی پوهیږی هم دا راز (قسم) د هر انسان فطرت الله تعالیٰ ته په رجوع کولو هم پوهیږی لکه چه دا حقیقت د خوف او سختی په وخت کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) دیر لوی کبرجن او سرکش انسان هم د مصیبت او غم په وخت کښی بی اختیاره الله تعالیٰ ته رجوع کوی او د ده په دربار کښی په دعا او زاری شروع کوی او په دغه وخت کښی ئی نور ورو‌کی وسایل او د دروغو وسائط له فکره وځی او هم هغه واقعی او حقیقی مالک الملک ئی په یاد پاتی کیږی چه د هغه په طرف انسانی فطرت لارښوونه کوی مګر افسوس چه انسان په دغه حالت تر دیری مودی پوری قایم نه پاتی کیږی څه وخت چه د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مصیبت ورڅخه لری شی بیا له الله تعالیٰ څخه غافلیږی او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو (صفتونو) لګیا کیږی. ګواکی دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسی څرګندوی (ښکاره کوی) چه دغه شی د هم دغو عطا او ورکړه ده او الله تعالیٰ هیڅ شی مونږ ته نه دی راکړی (العیاذ بالله) ښه دی دوی دی څو ورځی خوښ اوسی او مزی دی کوی، وروسته به معلومیږی چه د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږی؟ که انسانیت وی نو دی به پوهیدی چه هغه لوی ذات ته چه د ده ضمیر د سختی او مصیبت په وخت کښی ناری کولی هم هغه د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه تل ئی په یاد ولری.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿۳۵﴾

آیا نازل کړی دی مونږ په دوی کوم برهان علمی سند پس هغه خبری کوی په هغه چه وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوی (له الله سره دوی بلکه نه مو دی نازل کړی)

تفسیر: یعنی د سلیم عقل او انسانی فطرت شهادت په صاف ډول (طریقه) سره د شرک او کفر تردید کوی نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمی سند لری؟ چه دغه راوښیی چه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذالله) کله چه هیڅوک نشته نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو ؟

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿۳۶﴾

او کله چه وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت (مهربانی) نو خوشاله شی دوی په

هغه او که ورسیږی هغوی ته څه سختی په سبب د هغو (اعمالو) چه پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شی (د الله له رحمت څخه)

تفسیر: یعنی د دغو خلقو عجیب حالت دی. کله چه د الله تعالیٰ له رحمت مهربانی او احسان په عیش او عشرت کښی له خوښی او خوشالی په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیږی او داسی ناز او نخری او کبر او غرور کوی چه خپل حد او اندازه نه پیژنی او خپل حقیقی محسن بیخی هیروی او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کښی اخته شی نو بیخی ناامیده او مایوس شی او داسی گڼی چه اوس داسی څوک نشته چه دغه مصیبت زما له سره لری کړی او زما په امداد قادر وی. د مومن حال د ده په عکس دی. مومن په عیش، عشرت او راحت او نعمت کښی هم تل خپل حقیقی منعم یادوی د الله تعالیٰ له فضل او مرحمت څخه خوښی کوی او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالیٰ حمد او شکر اداء کوی. که په کوم غم او مصیبت کښی مبتلا شی نو هغه په خورا (دیر) صبر، تحمل سره گالی (برداشت کوی) او له پاک الله څخنی په هغه کښی خپل ځان ته مرسته (مدد) او توفیق غواړی او تل دغسی هیله (طمع) او امید په خپل زړه کښی پالی چه څومره لوی او سخت مصیبت هم چه وی او په هره اندازه سره چه ظاهری اسباب او وسایل هم مخالف وی په یقینی دول (طریقه) د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه گرد (تول) سره په بل مخ اړولی شی او دغه مکدره فضاء په یوی منوری هوا سره بدلولی شی.

تنبیه: یو آیت ئی پخوا له دی نه ویلی ؤ چه «خلق د تنگسی او سختی په وخت کښی خالص د الله تعالیٰ په دربار کښی د عرض او نیاز غږ او آواز کوی» دلته ئی دغه وویل چه «د سختی او بدی د رسیدلو په وخت کښی دوی بی هیلی او ناامیده کیږی» په دغو دواړو کښی هیڅ اختلاف سره نشته. پرومبنی حالت یعنی د الله تعالیٰ بلل ابتدائی منزل دی بیا کله چه سختی او مصیبت اوږدیږی او امتداد مومی نو بالاخره وارخطا او بی‌هیلی او ناامیده کیږی یا به د ځینو خلقو احوال هغسی وی او د ځینو احوال به داسی وی. والله تعالیٰ اعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آیا نه وینی (نه دی خبر) دوی چه بیشکه الله پراخوی رزق هر هغه چاته چه اراده وکړی او تنگوی ئی (هغه چاته چه وئی غواړی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږی چه د دنیا سختی او نرمی او د روزی زیات والی او کموالی او نور گرد (تول) شیان د پاک الله او د قادر خدای د قدرت په لاس کښی دی. نو هر هغه وضعیت او احوال چه ورباندی راشی لازم دی چه بنده هغه په صبر او شکر سره ومنی! او په قضا سره خپله خوښی او رضاء ښکاره کړی! د راحت او نعمت په وخت کښی دی صبر او تحمل وکړی! او هیله من (آرزومند) او امیدوار دی اوسی چه الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دغه تول زحمت او مصیبت له منځه لری کوی.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَ الْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۳۸﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چه نیکی او صلة الرحمی ده) او محتاج ته او مسافر ته دغه (ورکول د حقوقو) خیر غوره دی (له امساک څخه) دپاره د هغو کسانو چه اراده لری د ثواب (رضاء) د الله او هم دغه ورکوونکی (د حقوقو) هم دوی دی خلاصیدونکی بریالیان (کامیاب)

تفسیر: یعنی هر کله چه د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چه حقیقی مالک او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی او د دنیا گرد (تول) نعمتونه د هم هغه پاک الله ورکړه او عطا ده نو په هغو کسانو چه د ده خوښی او رضا غواړی او د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لری لازم دی چه د ده د هغه عطاء او ورکړی څخه شی د ده په لاره کښی صرف کړی. او د مسافرانو، محتاجانو او بی وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړی! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړی! نو دغسی بندگانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کښی خیر ور په برخه کوی.

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۠ فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿۳۹﴾

او هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له سود نه دپاره د دی چه زیات شی په مالونو د خلقو کښی پس نه زیاتیږی هغه په نزد د الله او هر هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له زکات څخه چه اراده لرئ تاسی په هغه سره د ثواب (او

رضاء) د الله پس دغه (محضالله ورکوونکی) هم دوی دی زیاتوونکی (د حسناتو خپلو)

تفسیر: یعنی که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاری، لیکن په حقیقت کښی هغه کمیږی لکه چه د کوم انسان بدن د پرسوب له امله (وجی) غټ او څورب ښکاری نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه بلکه د رنځوری نښه او د مرګ پیغام دی او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره داسی ښکاری چه د هغه مال کمیږی مګر هغه په حقیقت کښی زیاتیږی لکه چه د کوم مریض بدن له مسهل او تنقیی څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاری مګر بالاخره د ده صحت ښه کیږی د سود او زکات حال د انجام په اعتبار هم داسی وګڼئ ﴿ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ ﴾ د البقرة (۳۸) رکوع ۲۷٦ آیت په حدیث کښی راغلی دی (که د خرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړی نو هغه د قیامت په ورځ دومره لوئیږی چه د یوه غره په اندازه به لویه ښکاری.

تنبیه: ځینو مفسرینو له «ربوٰا» ځنی دلته سود نه دی مراد کړی بلکه د آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه هر هغه انسان چه بل چاته په دغه مقصد یو څه شی ورکړی چه هغه به له دغه څخه زیات شی ورکړی لوی احسان به ورسره وکړی. نو دغه ورکړه د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثواب او برکت موجب نه ګرځی که څه هم مباح ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی دغه اباحت هم نه لری لقوله تعالیٰ «ولاتمنن تستکثر» د المدثر (۱) رکوع ٦ آیت «۲۹ جزء» والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۗ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۗ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝

الله هغه (مطلق قادر دی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (په درکولو د روح سره) بیا ئی روزی درکړی ده تاسی ته بیا مړه کوی بیا به ژوندی کړی تاسی (په بعث) سره آیا شته له دغو شریکانو ستاسی داسی څوک چه کولی شی هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی ؟ (بلکه نشی کولی) پاکی ده الله ته او ډیر لوی پورته دی شان د الله له دی نه چه شریک پیدا کوی دوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی وژل، ژوندی کول، روزی ورکول، نور ګرد (تول) شیان د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی نو بل شریک ئی له کومه شو او څرنګه د الوهیت مستحق وګرځید ؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۴۱﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کښې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چه کړی دی لاسونو د خلقو دپاره د دی چه وڅکوی (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چه کړی دی دوی دپاره د دی چه واوړی دوی (له دغو بدیو نه)

تفسیر: یعنی خلق د فطرت په دین قایم پاتې نشول، کفر او ظلم په دنیا کښې خپور (خور) شو او د هغو له شامته په ملکونو او جزایرو کښې خرابی او فساد خور شو نه په وچه کښې امن او سکون پاتې شو او نه په لونده کښې د ځمکې مخ فتنې او فساد ونیو، بحری جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماریو په سمندرونو کښې هم لوی شورماشو او طوفان ونښلاوه دغه ګرد (ټول) د دی له امله (وجې) چه الله تعالیٰ اراده وکړه چه بندګان ئې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنیا کښې هم وڅکی پوره سزا خو دوی ته په آخرت کښې ورکوله کیږی مګر د هغې لږه نمونه هم دلته په هم دغه دنیا کښې دوی ته ورښوله کیږی ممکن دی چه ځینې خلق وویریږی او په سمه لاره روان شی.

تنبیه: د بندګانو د بدو کارونو له سببه په وچه او لونده کښې د خرابی خپریدل (خوریدل) که څه هم تل شوی دی او کیږی به، لیکن د نړی تاریخ د هغه بی مثاله ویروونکی تخریب مثال چه د محمدی بعثت څخه مخکښې په عام ډول (طریقه) سره په مشرق او مغرب، وچه او لونده ئې غلبه کړی وه نشی ښوولی، اروپائی څیړونکو (محققینو) د دغی زمانې د تیاره حالت کومه نقشه چه ویستلی ده د هغې د لیدلو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی چه له اسلامی مؤرخینو څخه پرته (علاوه) نور هم په دغه مشهور او معروف صداقت هیڅ ډول (طریقه) تنقید او نکته ګیری نشی کولی وګورئ د فرید وجدی دائرة المعارف د حمد ماده ښائی چه د هم دغی عمومی فتنې او فساد په ملحوظ قتاده رحمة الله دغه آیت د جاهلیت په زمانې حمل کړی وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۴۲﴾

وواىه (اى محمده ! مشركانو ته) چه وگرځئ په ځمكه كښى (د تيرو امتونو) پس وگورئ څرنگه شوه خاتمه د هغو كسانو چه پخوا له دوى څخه وو، ؤ زياتره د دوى مشركان «نو د خپل شرك په سبب هلاک شول»

تفسير: يعنى د زياترو شامت د شرک په وجه راغلى دى او د ځينو نورو به د نورو گناهونو له سببه راغلى وى.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

پس برابر كړه مخ (وجود) خپل دين سم (معتدل د اسلام) ته پخوا له هغه چه راشى هغه ورځ چه نشته هيڅ بيرته گرځيدل هغى ته له (جانبه د) الله په دغه ورځ كښى به تار په تار شى دغه مخلوق (چه ځينى به جنت ته ځى او ځينى به دوزخ ته)

تفسير: يعنى په دنيا كښى خو فتنه او فساد خپور (خور) شوى دى نو تاسى پر سم او معتدل دين چه د فطرت دين دى په ښه شان سره قايم او ټينگ اوسئ! چه د گردو (ټولو) خرابيو او مفاسدو علاج په هم دغه دين سره دى. پخوا له هغه چه راشى هغه ورځ چه نشته هيڅ بيرته گرځيدل هغى ته له جانبه د الله تعالىٰ يعنى د الله تعالىٰ له طرفه د هغى راتلل قطعى او يقينى دى او هيڅ يو قوت او طاقت د هغى مخه نشى نيولى او نه به ئى په خپله الله تعالىٰ وځنډوى (ايسار كړى). په دغه ورځ كښى به تار په تار شى دغه مخلوق يعنى نيكان جنت ته او بدان دوزخ ته ليږى. «فريق فى الجنة و فريق فى السعير» د الشورىٰ (۱) ركوع ۷ آيت (۲۵) جزء.
حضرت شاه صاحب دغه د دنيا په احوالو حمل كوى او ليكى «يعنى د دين غلبه به وى په سزا رسيدلى كسان به سره جلا (جدا) شى او د الله جل جلاله مقبول بندگان به سره بيل شى.

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه او هر څوک چه وکړی (نیک عمل) پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی لپاره د دی چه جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) له فضله خپل څخه، بیشکه چه الله نه خوښوی کافران (نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی)

تفسیر: یعني هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چه د هغو گناه او وبال به پری لویږی او هر څوک چه وکړی نیک عمل پس خاص دپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی یعنی په جنت کښی د دوی د آرامی او هوسائی (راحت) له پاره تیاری کیږی. او دپاره د دی چه جزاء ورکړی الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه له فضل خپل څخه یعنی هومره چه ښه او نیک وی هغه ته به هم یوازی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کیږی «بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی کافران نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی» یعنی هر څوک چه هغه حقیقی مالک نه خوښوی هغه به چیری ښه ځای ومومی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيٰحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۴۶﴾

او ځینی له نښو (د قدرت) د الله دا دی چه رالیږی بادونه زیری ورکوونکی او دپاره د دی چه وڅکوی په تاسی (په سبب د دغو بادونو) ځینی (مزی) د رحمت خپل او بل دپاره د دی چه روانه شي پری بیړی په امر حکم د الله او دپاره د دی چه طلب کړئ (په چلولو د بیړی له ځینو) له فضل د الله څخه او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغو نعمتونو)

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړی بیا د الله تعالیٰ لطف او مهربانی باران وروی. او رالیږی بادونه له پاره د دی چه روانه شي پری بیړی په امر حکم د الله تعالیٰ سره یعنی بادوان لرونکی جهازونه او بیړی په باد سره چلیږی او درومی او دخانی جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ کښی کومک او معاونت رسیږی. او دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی په چلولو د بیړی له ځینو له فضل د الله تعالیٰ څخه او له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ په دغو نعمتونو یعنی د جهازونو په ذریعه تجارتی اموال منتقل او وړل کیږی او

د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ډیره ښه ګټه (فائده) تری اخیستل کیدی شی بیا د الله تعالیٰ په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ!

تنبیه: پخوا له دی نه په بر او بحر کښی د فتنی او د فساد د خوریدلو ذکر وو د هغه په مقابل کښی دلته د الله تعالیٰ د نعمت او د زیری یادونه وشوه، ښائی دی ته هم اشاره وی چه د غبار، دوړو او بخار له خوریدو وروسته دی ته هیله من (آرزومند) او امیدوار اوسو چه د الله تعالیٰ د رحمت باران راتلونکی دی، داسی یخ او ساړه بادونه الوځی او چلیږی چه د پاک الله د رحمت او فضل زیری او بشارتونه ورکوی، کفارو ته ښائی چه له شرارت او د نعمت له کفران څخه لاس واخلی! او د الله تعالیٰ دغو مراحمو او مهربانیو ته وګوری! او دوی دی د ده د شکر ګزارو بندګانو څخنی خپل ځان وګرځوی.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوۡمِهِمۡ فَجَآءُوهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَٱنتَقَمۡنَا مِنَ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيۡنَا نَصۡرُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تا (ای محمده! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره ؤ (د قدرت) پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چه کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ) او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو

تفسیر: یعنی پخوا ئی ویلی وو چه مقبول او مردود سره بیل کری شی. په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزاء لویږی او پاک الله دوی نه خوښوی اوس دا ښکاره کوی چه د دغی خبری اظهار به په دنیا کښی هم کیږی. دا د الله تعالیٰ عادت او وعده ده چه له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلی او کامل مؤمنان په خپلی مرستی (مدد) او اعانت سره په دښمنانو غالبوی. په منځ کښی د باران ذکر ځکه راغی څرنګه چه د رحمت د باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږی هم داسی د دین د غلبی علایم هم روښانه کیږی.

ٱللَّهُ ٱلَّذِي يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبۡسُطُهُۥ فِي ٱلسَّمَآءِ كَيۡفَ يَشَآءُ وَيَجۡعَلُهُۥ كِسَفًا فَتَرَى ٱلۡوَدۡقَ يَخۡرُجُ مِنۡ خِلَٰلِهِۦۖ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِۦ

مَنۡ يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖۤ اِذَا هُمۡ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ ﴿۴۸﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه رالیږی بادونه پس پورته کوی (په هوا کښې) وریځې پس خوروی دغه (وریځې) په آسمان کښې څرنګه چه اراده وکړی (الله) او ګرځوی دغه (وریځې) ټوټې ټوټې لاندی باندی پس وینې به ته (ای مخاطبه ښاځکی د) باران چه راوځی له منځه د دغی (وریځې) پس کله چه ورسوی دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی (الله) له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی خوشالیږی پری (او زیری پری کوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ وریځې اول یو لوری ته او وروسته بل لوری ته خپروی (خوروی) هم داسې دین به هم منتشر او هر چیری خپور (خور) کړی لکه چه وئې هم کړل «او ګرځوی دغه وریځې ټوټې ټوټې لاندی باندی پس وینې به ته باران چه راوځی له منځه د دغی وریځې پس کله چه ورسوی الله دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی زیری کوی، خوشالیږی پری» یعنی هم داسې هر څوک چه د ایمان او روحانی باران څخه ګټه (فائده) اخلی نو خوښی پری کوی.

وَاِنۡ كَانُوۡا مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يُّنَزَّلَ عَلَيۡهِمۡ مِّنۡ قَبۡلِهٖ لَمُبۡلِسِيۡنَ ﴿۴۹﴾

او بیشکه چه وو دوی پخوا له دی چه نازل کړی شوی ؤ په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دی (وریځې او باران) خامخا ناامیده وو (له ورښت څخه ئې)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه خلق ناامیده وو تر دی چه د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخی مایوس شوی وو چه په دغه باران به دغه مره ژوندی شی څنګه چه د انسان حال ډیر عجیب او غریب دی په لږ وخت کښې ناامیده او خپه کیږی بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډیری خوښی نه خاندی او ډیر خوشالیږی.

فَانۡظُرۡ اِلٰۤى اٰثٰرِ رَحۡمَتِ اللّٰهِ كَيۡفَ يُحۡىِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحۡىِ الۡمَوۡتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښې د رحمت (باران) د الله ته چه څرنګه ژوندی

کوی دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالی او وچوالی د هغې بیشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکی) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی. او هغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی ژوندی کول او مړه کول دی)

تفسیر: یعنی څو ساعته پخوا له هر لوری خاوری او دوړی پورته کیدی او ځمکه وچه بی رونقه او مړه پرته وه ناڅاپه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه او دغه باران د ځمکی دغه پټ قوتونه څرنګه ویښ او راژوندی کړل، هم دغه حال دی په روحانی باران هم قیاس کړ شی چه له هغه څخه به په مړو زړونو کښی نوی روح پیدا شی او د الله تعالیٰ دغه ځمکه د «ظهر الفساد فی البر والبحر» له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږی له هر طرفه به د الله تعالیٰ د رحمت نښی او د دین آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) هغه استعداد او قابلیت چه د مودو راپه دی خوا په خاورو کښی موجود ؤ د رحمت د باران په څاڅکو سره ئی تر او تازه څرګنده او ښکاره کوی لکه چه الله تعالیٰ د محمدی بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ ﴾ بیشکه هم دغه محی الارض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی او هم دغه الله تعالیٰ په هر شی باندی چه اراده وکړی ښه قادر دی) یعنی دلته به مړو زړونو ته روحانی ژوندون ورکړی او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کښی بیا نوی روح اچوی. د الله تعالیٰ د کامل قدرت په مقابل کښی هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل) پس وبه وینی دوی دا کښت (فصل) تک زیړ نو خامخا وبه ګرځی دوی وروسته له دغه زیړوالی کافران (په تیرو نعمتونو ای محمده! دوی نه د پوهی او منلو تمه مه کوه)

تفسیر: یعنی رومبی نا امیده وو کله چه باران وشو او وچه کلکه ځمکه تری تکه شنه ژوندی زرغونه شوه او خلق تری خوښ او خوشال شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چه د هغه په اثر د دوی ګرد (ټول) کښتونه (فصلونه) په شینوالی کښی وچ کلک او تک زیړ وګرځی. نو سم د لاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږی او د الله تعالیٰ ګرد (ټول) احسانونه هیروی او په کفران او ناشکرئ شروع کوی. لنډه دا چه د دوی شکر ګزاری او ناشکری ټول د دنیوی اغراضو تابع دی او دلته د دی په نسبت وائی کله چه انسان د الله تعالیٰ په فضل او احسان په خپل مقصد او مراد وورسید نو نه ښائی چه بی خوفه وګرځی ځکه چه د ده قدرت راز

راز (قسم قسم) څرګندیږي (ښکاره کیږي)، دا نه دي معلوم چه دغه درکړی نعمت کله درڅخه بیرته اخلي ؟ او ښائي دې لوري ته هم اشاره وي چه د دین کښت (فصل) وروسته له دې نه چه په دنیا کښې تک شین او ښه زرغونیږي بیا د مخالف باد له اثره مړاوی او ویجاړ او تک زیړ اوړي نو په دغه وخت کښې نه ښائي چه انسان مایوس او پریشانه شي.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

پس بیشکه ته نشي اورولی مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لري) او نشي اورولی ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چه وګرځي دوی په داسې حال کښې چه شا ګرځوونکي وي (تاته) او نه ئې ته سمه لاره ښوونکی (د زړونو) ړندو ته له ګمراهي د دوی، نشي اورولی ته (د پوهي او منلو په اورولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان ئې راوړی وي په نښو د قدرت زمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکي دي

تفسیر: یعني الله تعالیٰ هر راز (قسم) قدرت لري. مړي ژوندي کولی شي تاته د دغې خبرې قدرت نشته چه په مړو خپله خبره ومنلی شي یا په کڼو خپله خبره واورولی شي. یا ړندو ته سمه صافه لاره وښيي خصوصاً کله چه دوی په خپله د اوریدلو او لیدلو اراده هم ونه لري پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکري څخه مه غمجن کیږه ستا کار یوازې تبلیغ او دعوت دی. که کوم بدبخت ئې نه اوري یا ئې نه مني نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږي ستا خبره همغه څوک اوریدی شي چه زمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لري او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وي.

تنبیه: هم داسې یو بل آیت د «نمل» د سورت په آخر کښې هم تیر شوی دی ښائي هلته دي وکتلی شي. مفسرین په دغه موقع کښې د «سماع الموتیٰ» په بحث کښې غځیدلي دي چه په دغه مسئله کښې د صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم له زماني راهیسې اختلافات جریان لري او دواړو خواؤ قرآني نصوص او نبوي احادیث وړاندي کړي دي. دلته ښائي چه په دغه خبره باندي سري وپوهیږي چه په دنیا کښې هیڅ یو کار بې د الله تعالیٰ له مشیت او ارادې څخه نشي کیدی. مګر که انسان کوم کار د عادي اسبابو په دائره کښې په خپل واک (قبضه) او اختیار سره کوي نو هغه ته ئې نسبت کیږي. او هغه کار چه د عمومي عادت په خلاف په فوق العاده طریقه سره

وشی د هغه نسبت مستقیماً الله تعالیٰ ته کوی. مثلاً که یو سړی په چا د توپک ډزی وکړی او په
گولی ئی ووژنی نو دغه وژل (عرفاً) د هم هغه وژونکی فعل گڼل کیږی. او فرض ئی کړئ که په
یو موتی گټکیو سره سلامت لښکر تباه او برباد شی نو دغه فعل په داسی الفاظو سره تعبیروی
چه الله تعالیٰ په خپل قدرت سره هغه لښکر سپیره او پناه کړ، سره له دی چه په گولی وژل هم
بی د الله تعالیٰ له ارادی او مشیت څخه نه واقع کیږی. او که د الله تعالیٰ اراده نه وی نه گولی
او نه بم او نه بل شی له سره خپل تاثیر ښوولی شی. د الانفال په (۲) رکوع ۱۷آیت کښی راغلی
دی ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ دلته د خارق
العاده توب له کبله (وجی) د «قتل» او «رمی» نفی له نبی او له مؤمنانو څخه وکړه او
مستقیماً د هغی نسبت ئی الله تعالیٰ ته کړی دی. هم داسی د ﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ ﴾
مطلب وگڼئ! یعنی ته نشی کولی چه مړه ووائی او خپل غږ مړو ته واوره وی. ځکه چه
دغه شی د ظاهری او عادی اسبابو په خلاف دی. هو! د الله تعالیٰ په قدرت د ظاهری اسبابو په
خلاف که ستاسو کومه خبره مړی واوری نو له هغه څخه هیڅ یو مؤمن انکار نشی کولی. اوس
که د نصوصو څخه د ځینو خبرو اورول چه په دغی غیر معمولی طریقی سره ثابت شی تر هم هغه
حده پوری ښائی چه مونږ هم د سماع الموتی قائل اوسو. محض د قیاس له مخی نشو کولی چه
نوری خبری هم د دغی سماع لاندی راوړو. په هر حال په دغه آیت کښی د اسماع له نفی ځینی
مطلقاً د سماع نفی نه کیږی. والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له کمزوری (شی څخه
چه نطفه ده) بیا ئی درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د
ځوانی) بیا ئی درکړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو
سپینوالی پیدا کوی الله هر هغه شی چه اراده وکړی (د پیدایښت د هغه) او
هم دغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شی)

تفسیر: یعنی کوچنی (ماشوم) د پیدایښت په وخت کښی بی حده کمزور او ناتوانه وی. بیا
ورو ورو قوت مومی، تر دی چه د ځلمیتوب په وخت کښی د ده زور او قوت خپل انتهائی حد
ته ورسیږی او د ټول زور او قوت ترقی د ځلمیتوب په وخت کښی وی. بیا ورو ورو عمر مخ په
زوروالی درومی او له زور او قوت نه وروسته د کمزوری آثار ښرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د
هغی انتهائی حد سپین ږیری توب او زوروالی دی، په دغه وخت کښی گرد(ټول) اعضاء سست او

کمزوری کیږی او په قوتونو کښی ئی فتور او تعطیل واقع کیږی. د قوت او ضعف دغه گردی (تولی) ترقی او تنزل د پاک الله د قدرت په لاس کښی دی هر قسم چه د الله تعالیٰ اراده وی هم هغسی یو شی جوړوی او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروی، هم دغه الله تعالیٰ ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی او هم دغه الله تعالیٰ ښه پوه او ښه عالم دی چه کوم یو شی په کوم وخت کښی او په کومو کومو حالاتو کښی په څه ډول (طریقه) سره ښائی چه موجود وی ؟ نو په مونږ واجب او لازم دی چه د هم دغه الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه او د ده د رسولانو خبری په ښه شان سره واورو. ښائی په دغه کښی دی طرف ته هم اشاره کړی وی هم هغسی چه تاسی ته ئی وروسته له کمزوری څخنی زور او قوت درکړ مسلمانانو ته به هم پس له دغه ضعفه قوت ورکړی او هغه دین چه اوس په ظاهر کښی کمزوری او کم قوته ښکاری څو ورځی وروسته به د ډیر زور او قوت خاوند وگرځی او خپل عروج او شباب ته به ورسیږی. له هغی وروسته بیا کیدی شی چه یوه زمانه د مسلمانانو د ضعف دوره هم راشی. نو سره له هغی لازمه ده چه دغه خبره تل په یاد وساتله شی چه قادر خدای په هر وخت کښی ضعف په قوت سره بدلولی شی مگر د داسی امر د وقوع له پاره مخصوص صورتونه او اسباب شته، والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

او په هغی ورځی کښی چه قائم شی قیامت نو قسمونه به خوری مجرمان (کافران په دی) چه نه دی پاتی شوی (په دنیا کښی) غیر له یو ساعته

تفسیر: یعنی په قبر یا په دنیا کښی به هستوگنه ورته ډیره لږه ښکاری. څه وخت چه غم او مصیبت د ده په سر باندی ودریږی او دی ورته وگوری نو په ډیر افسوس او ارمان سره به ووائی چه د برزخ او د دنیا ژوندون ډیر ژر راباندی تیر شو او لږ څه ډیل او مهلت راپه برخه نشو چه په هغه کښی مو د دغه دردوونکی عذاب څخه د نجات له پاره څه سعی او کوشش کړی وی. یا په دنیا کښی لږ ډیره موده پاتی کیدو څو د دغی ورځی له پاره مو څه تهیه او تیاری کړی وی دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پیښ شو.

كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

هم دا رنگه (چه دوی دروغ وائی په آخرت کښی) وو دوی چه گرځول کیدل به (له رښتیا نه په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی لکه چه هم هغلته د دوی داسی ویناوی به غلطی او دروغ وی هم داسی وپوهیږئ چه

په دنیا کښې به هم دغه خلق چتی (بیکاره) او غلط خیالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَ الْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ ۫ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وائی به دوی ته هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته علم او ایمان (یعنی انبیاء، پرښتی، مؤمنان چه ولی دروغ وائی بلکه) خامخا په تحقیق دیر پاتی شوی یئ (په دنیا کښې چه هغه لیکلی دی) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کښې تر ورځی د بعث پوری پس دغه ده ورځ د بعث (چه تاسی تری منکران وئ) ولیکن تاسی وئ تاسی په دنیا کښې چه د جهل او غفلت له امله (وجی) نه پوهیدئ (د دغی ورځی په وقوع)

تفسیر: یعنی مؤمنان او پرښتی به په دغه وخت کښې د دوی تردید کوی او دوی ته به داسی وائی چه تاسی دروغ او خوشی چتی (بیکاره) خبری کوئ یا په مغالطه کښې لویدلی یئ چه مونږ په برزخ یا په دنیا کښې له یو مساعت څخه زیات نه یو پاتی شوی. تاسی د الله تعالیٰ د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د لیکنی سره سم د قیامت تر ورځی پوری په دنیا او په برزخ کښې اوسیدلی یئ چه د یوی شیبې (لحظی) په اندازه هم په هغه کښې څه کمی نه دی واقع شوی. نن له هم هغی وعدی سره سم هغه ورځ رارسیدلی ده اوس هغه وګورئ چه تاسی پری نه پوهیدی او نه مو منله که له پخوا څخه مو په دغی ورځی یقین کړی وی او له تیاری سره ورته راغلی وی نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوی وی. او د دغو انعامونو او اکرامونو د لیدلو په مقابل کښې به مو داسی ویل چه دغه ورځ په دیر ځند (ایسارتیا) او دیل راغلی ده او مونږ د دی د راتللو دیر انتظار او اشتیاق ویستلی دی لکه چه مؤمنان ئی هم داسی ګڼی.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس په دغی ورځی کښې به نه رسوی ګټه (فائده) هغو کسانو ته چه ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی او نه به دوی وبللی شی راضی کولو د الله ته (یا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کیږی).

تفسیر: یعنی نه به کوم معقول عذر وړاندی کولی شي چه د دوی په کار ورشي او نه به دوی ته داسي ویل کیږي چه ده اوس د توبې او اطاعت په ذریعه د الله تعالیٰ خوښي او رضا حاصله کړئ ! ځکه چه د هغو وخت تیر شوی دی. او اوس پرته (علاوه) له دی نه چه د دایمي سزا ربړونه (تکلیفونه) وګالئ(برداشت کړئ) بل هیڅ یوه چاره او مخلص نه دی پاتي

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ دپاره د خلقو په دغه قرآن کښي له هر قسم مثال (چه مفید واقع کیږي دوی ته) او (قسم دی ای محمده !) که راوړی ته دوی ته کوم آیت د قدرت نو خامخا وبه وائي هرومرو (خامخا) هغه کسان چه کافران شوی دی (عناداً) چه نه یئ تاسي (ای محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ویونکي

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښي به ډیر افسوس او ارمان کوی مګر نن چه د الله تعالیٰ د خوښي، رضا او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده او عظیم الشان قرآن دوی ته داسي عجیب مثالونه او دلیلونه بیان او راز راز (قسم قسم) خبری ورته کوی او په هره ممکنه طریقه سره ئې په خپل خیر او شر پوهوی خو سره له هغه هم دوی په هغو باندی خپل ځان نه پوهوی او نه د هغو هیڅ یو پند او خبره اوری. څومره مهم او عالي آیتونه چه دوی ته واوروئ یا ډیر لوی اوصاف او څرګند (ښکاره) معجزات وربښکاره کړئ نو دوی د هغو په اوریدلو او لیدلو داسي وائي چه تاسي رسول الله او مسلمین ګردو (ټولو) لاسونه سره یو کړی دی او دغه دروغ مو(العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړی دی، یو تن مو څو آیتونه جوړوی او درلولي ئې او نور د هغه تصدیق کوئ یو جادو او کوډی کوی او نور دغه ته تیار ولاړ دی چه په هغه ایمان راوړی، په دغه ډول (طریقه) مو ګردو (ټولو) سره یو تړون کړی دی او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړی ده او غواړئ چه په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور(خور) کړئ.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

هم دا رنګه (لکه چه مهر لګولي دی) مهر لګوی الله په زړونو د هغو کسانو چه نه پوهیږي (او نه د پوهي غوښتنه کوی)

تفسیر: یعنی هغه انسان چه نه پوهیږی او نه د پوهیدلو دپاره زیار(محنت) او کوشش کوی او د ضد او عناد له سببه خامخا د هری خبری تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وی نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجی توګه (طریقه) د ده زړه کلکوی او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پری لګوی او بالاخر د دیر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شی چه د حق د منلو قوت او استعداد پکښی بیخی پاتی نشی. (العیاذ بالله)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

پس صبر کوه (ای محمده! په ضرر د دوی) بیشکه چه وعده (د نصرت) د الله حقه ده او نه دی پورته کوی ته هغه کسان چه یقین نه راوړی (په آخرت)

تفسیر: یعنی کله چه د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پوری ورسیدل نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کیږه! بلکه د پیغمبری په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تیریږه! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کښی مشغول او لګیا اوسه! هغه د فتحی او نصرت وعده چه له تاسره رب العزت کړی ده، هغه په یقینی دول (طریقه) کامله او پوره کیدونکی ده او په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کیدی نشی. ته په خپل کار تل تینګ اوسه! دغه بد عقیده او بی یقینه خلق د یوی ذری په اندازه هم تا له خپله ځایه څخه نشی خوځولی.

(تمت سورة الروم بعون الله الحی القیوم فله الحمد والمنة اولا و آخرا وظاهرا وباطنا)

«سورة لقمٰن مکیة الا الآیات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فمدنیة وهی اربع وثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها (۳۱) و تسلسلها حسب النزول (۵۷) نزلت بعد سورة الصافات)

«د لقمٰن سورت مکی دی پرته له ۲۷، ۲۸، ۲۹ آیتونو نه چه مدنی دی (۳٤) آیتونه او (٤) رکوع لری»

«په تلاوت کښی (۳۱) په نزول کښی (۵۷) سورت دی وروسته د الصافات د سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣﴾
الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٥﴾

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکی (محکم قرآن) دی. په داسی حال کښی چه هدایت او رحمت دی دپاره د نیکو کارانو هغه کسان چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی (واجب) زکوٰة او دوی په آخرت باندی هم دوی یقین کوی (چه خامخا راځی په حقه سره) دغه (ستایلی شوی کسان) په سمه لیاره دی له (طرفه) د رب د دوی او دغه «کسان» هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نیکانو دپاره د رحمت او هدایت پنګه (سرمایه) ده ځکه چه هم دغه خلق ورنه ګټه (فائده) اخلی که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کښی ذکر د جن او انس په حق کښی ښکاره هدایت او رحمت دی. د «سورة البقرة» په اوله رکوع کښی د دغه مقدس تفسیر په شپږم او اووم مخکښی هم داسی نور آیتونه هم تیر شوی دی او د «هم المفلحون» دوه ترجمی شوی دی دلته دی هم هغه بیا وکتل شی!

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٦﴾

او (ځینی) له خلقو څخه هغه څوک دی چه پیری، اخلی عبثی خبری (اړوونکی له حق څخه) دپاره د دی چه وښویوی (خلق) له لاری د الله نه بی له علمه (په عاقبت د فعل خپل) او چه ونیسی دا (لاره یا آیتونه) په توکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نیکبختانو په مقابل کښی دلته د هغو بدبختانو ذکر دی چه د خپل جهالت او نادانی او آخری خاتمی ته د نه کتلو له امله (وجی) ئی قرآن کریم پری ایښی په لوبو، لهوو

لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کښې مستغرق دی غواړی چه نور هم په هم داسې مشغولیتو او ساعت تیریو کښې مشغول او لګیا او د الله تعالیٰ له دین او یاد څخه غافل او بې پروا کړی او د الله تعالیٰ یاد تری هیر کړی او په دینی خبرو پورې خاندی او پرې مسخرې او ملندی وهی.

حضرت حسن رضی الله تعالیٰ عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وائی **«کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها (روح المعانی)** یعنی لهو الحدیث هر هغه شی دی چه د الله تعالیٰ له عبادت او له یاد څخه لری کوونکی وی، مثلاً فضولی قصې ویل، چټی (بیکاره) د خندا او ټوکو خبرې چټی (بیکاره) کارونه، ساز او سرود او نور.

په روایتونو کښې راغلی دی چه نضر بن حارث چه د کفارو له مشرانو څخه ؤ کله چه به د تجارت دپاره پارس ته تلو نو له هغه ځای به ئې د عجمو باچایانو قصې او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل او قریشو ته به ئې ویل چه محمد صلی الله علیه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې آوروی راځئ چه زه تاسې ته د رستم او د اسفندیار او د آریانا د باچایانو قصې واوروم. ځینو خلقو هغه قصې ښې او په زړه پورې ګڼلې او ورته به متوجه کیدل، هغه یوه سندرغاړې وینځه هم پیرودلې (اخیستلې) وه کله چه ده ولیدل چه د کوم سړی زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی نو هغه به ئې د هغې سندرغاړې کره لیږه او ورته ویل به ئې چه دغه ته ښه ډوډی او د څښلو شیان ورکوه او ښې بدلې ورته اوروه! بیا به ئې دغه سړی ته ویل چه ګوره دغه میلې او چرچې له هغه څخه ډیرې ښې او بهترې دی چه محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه لوری ته بولی چه لمونځ کوه! روژې نیسه! ځان دی په شهادت ورسوه! نو په دغه باندی دا آیتونه نازل شول.

تنبیه: د دغه آیت شان نزول اګر که خاص دی مګر د الفاظو د عمومیت له وجې ئې حکم عام دی. هغه لهو (شغل) چه د اسلامی دین څخنې د خلقو اړوونکی وی یا د اړولو له موجباتو څخه وی ممنوع او حرام بلکه کفر دی او هغه شیان چه د ضروری شرعی احکامو څخه انسان ستنوی (منع کوی) یا د معصیت سبب ګرځی ګناه او معصیت دی هو! هغه لهو چه د کوم واجب امر مانع نه وی او کوم شرعی غرض او مصلحت په هغه کښې نه وی هغه مباح دی. لیکن د لایعنی والی له سببه خلاف الاولیٰ دی. آس ځغلول، غشی او نوری نښې ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چه په شرعی حدودو کښې وی څرنګه چه په معتد به شرعی اغراضو او مصالحو مشتمل دی نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنیٰ ګرځول شوی دی. پاتی شوه د غناء او سماع مسئله، ښائی د هغو تفصیلات دی په فقهی او نورو کتابونو کښې ولیدل شی! د مزامیرو او ملاهیو په حرمت خو په صحیح البخاری شریف کښې حدیث موجود دی. البته نفس الغنا تر یوې درجې پورې مباح ګڼل شوی ده خو د هغې قیود او شرطونه دی هم په کتابونو کښې ولوستل شی. د «روح المعانی» صاحب د دی آیت لاندی د غناء او سماع د مسئلی تحقیق په زیات تفصیل سره لیکلی دی. هلته دی وکتل شی!.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ⑦

او کله چه ولوستل شي په ده باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ نو وګرځوی تری مخ حال دا چه متکبر غاړه غړونکی وی داسی چه ګواکی له سره ئی نه دی اوریدلی (دا آیتونه) ګواکی په دواړو غوږونو د ده کښې دروند والی، کونوالی دی پس زیری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: یعني د غرور او تکبر له سببه نه غواړی چه زمونږ آیتونه واوری بلکه د هغه په مقابل کښې بیخی ځان کوڼ اچوی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ⑧ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑨

بیشکه هغه کسان چه ایمان راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی لره جنتونه د نعمتونو (د هستوګنی له پاره) حال دا چه تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښې (دغه وعده کړی ده) وعده د الله حقه، رښتیا او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعني هیڅ یو قوت دی د وعدی له سر ته رسولو څخه نشي ستنولی (منع کولی) او نه له چا سره بې موقعه وعده کوی.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه بې له ستنو چه وینئ تاسی هغه

تفسیر: د دغه (د عمد د) لفظ تفسیر د «رعد» د سورت په اوله کښې تیر شو هلته دی وکتل

شی.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او غورځولی (پیدا کړی ئی دی) په ځمکه کښې غرونه دپاره د دې چه ونه خوځیږی دا ځمکه پر تاسی

تفسیر: یعنی د ځمکی د انتظام او استقرار له پاره خورا (ډیر) لوی او درانه غرونه پری درولی شوی دی چه د سمندر له موجونو یا د سختی هوا له جټکو یا د نورو طبیعیه ؤ اسبابو له اثره ونه لړزیږی او یوی خوا ته مائله نشی. د «نحل» د سورت په اوله کښې دغه مضمون پخوا له دی نه تیر شوی دی. باقی د غرونو د پیدا کیدلو مصلحت یوازی پر هم دغومره حکمت چندانی محدود او منحصر نه دی نور داسی ډیر فواید او حکمتونه هم پکښې مضمر او موجود دی چه هغه گرد (ټول) پاک الله ته معلوم او ښکاره دی.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا
فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾

او وئی شیندل (خواره واره ئی کړل) په دغه ځمکه کښې له هر قسم خوځیدونکو ساکښو (جاندارو) څخه او نازلې کړی دی مونږ له «طرفه» د آسمانه اوبه پس زرغونه کړی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښې له هر هر قسمه گیاه ښی (خاصی جوړی).

تفسیر: یعنی هر قسم ښایسته، ښکلی، گټوری او نفیسی ونی ئی په ځمکه کښې زرغونی کړی دی د «الشعراء» د سورت په شروع کښې په هم دغه مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی هلته دی وکوت شی!

هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ بَلِ
الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

دغه (تول مذکوره شیان) مخلوق د الله دی پس وښیئ (ای مشرکانو!) ماته هغه شی چه پیدا کړی دی هغو «بتانو» بی له الله نه بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهی ښکاره کښی دی

تفسیر: کله چه د هغو مخلوق نښئ راښوولی نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالیٰ شریکان ګرځوئ ؟ او د معبودیت وړ (لائق) او مستحق ئی بولئ؟ معبود خو داسی یو جامع الصفات ذات کیدی شی چه د هغه په واک (اختیار) او قدرت کښی پیدا کول، وژل، روزی رسول او نور ګرد(تول) شیان وی مګر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لری مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری په توره تیاره کښی پراته دی او حیران او سرګردانه ګرځی. وروسته له دی نه د شرک او عصیان د تقبیح دپاره د حضرت لقمان نصایح نقلوی چه دی د الله تعالیٰ له طرفه په دغو شیانو پوهیدلی وو او هغه ئی خپل زوی ته د پند او نصیحت په ډول (طریقه) بیان کړی دی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلی ؤ مونږ ده ته) چه شکر کوه الله ته او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره (د ښیګنی «فائدی») د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه الله غنی ډیر بی پروا د ګردو محامدو څښتن (خاوند) دی.

تفسیر: د زیاترو علماؤ رایه داسی ده چه حضرت لقمان نبی نه ؤ، هو! یو پاک او متقی انسان ؤ چه الله تعالیٰ ورته اعلیٰ درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړی وه، ده د خپل عقل او پوهی په قوت داسی خبری ځان ته کشفی او څرګندی (ښکاره) کړی وی چه د انبیاؤ له احکامو او هدایاتو سره موافقی وی. د ده د عقل او پوهی نصایح او د حکمت خبری په خلقو کښی له قدیم الایامه معروفی او مشهوری وی. رب العزت د هغه یوه برخه دغه ده چه په خپل عظیم الشان قرآن کښی هم نقلوی او د ده مرتبه لا زیاتوی. ښائی له دی نه مطلب دا وی چه د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسی چه د انسانی فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحی ثابت دی د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تائید او تصدیق کوی، پس کفار ولی د توحید څخه بیزاره او کفر او شرک ئی ځان ته غوره او اختیار کړی دی ؟ او د

دوی دغه وضعیت که ښکاره ګمراهي نه دی نو بل څه شي دی ؟
تنبیه: حضرت لقمان د کوم ځای اوسیدونکی وو ؟ او په کومه زمانه کښې ئی ژوندون درلود (لرلو)؟ د دغو خبرو پوره او کامل تعین نشي کیدی د زیاترو دا قول دی چه دی حبشي ؤ او د حضرت داود علیه السلام په زمانه کښې ئی ژوند کاوه د ده په نسبت ډیری قصی او اقوال په نورو تفاسیرو کښې نقل کړی شوی دی فالله اعلم بصحتها.
﴿ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ﴾ او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره د ښیګڼی (فائدی) د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه چه الله غني ډیر بې پروا د ګردو (ټولو) محامدو څښتن (خاوند) دی) یعني پر دغه لوی احسان او نورو احسانانو شائی چه د حقیقی منعم شکر اداء او د ده حق پیژندل ضروری وګڼل شي. لیکن دغه خبره دی واضحه وی چه د دغه حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالیٰ ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی هو! هغومره ګټه (فائده) او نفعه چه رسیږی په خپله هم دغه عارف او شاکر ته رسیږی چه په دنیا کښې ډیر انعام او اکرام او په آخرت کښې اجر، ثواب او ښه مقام ئی ور په برخه کیږی. که دوی ناشکری او کفران کوی نو خپل ځان ته تاوان رسوی الله تعالیٰ داسی شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری د الله تعالیٰ په حمد او ثناء کښې د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دی. او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وی خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والی په بناء په خپله محمود دی او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کښې د یوی ذری په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږی.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چه وویل لقمان زوی خپل ته حال دا چه ده پند ورکاوه ده ته ای زوی ګوتیه زما مه شریک کوه له الله سره

تفسیر: دا نه ده معلومه چه د ده زوی مشرک ؤ که موحد، که مشرک ؤ خو ښکاره ده چه ده ته ئی سمه لاره ښوولی ده او غوښت ئی چه د هدایت په لاره لاړ شي. او که موحد ؤ نو په دغه سره ئی د ده لا استحکام او مضبوطتیا په توحید غوښتله او د ټینګ اوسیدلو په غرض ئی ورته دغسی وصیت کړی دی.

إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چه شرک خامخا ظلم دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه به بله بی انصافی څه وی چه عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شی ؟ او له دی نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وی چه له اشرف المخلوقات والی سره سره د ډیرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کښی د خپل عبودیت سر ښکته کړی ؟ لا حول ولاقوة الا بالله العلی العظیم

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿۱۴﴾

او وصیت، امر کړی دی موږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نیکی کولو ځکه چه په نس کښی) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلی سستی او بیلول د ده دی (له تی نه) په (پوره کیدلو د) دوو کلونو کښی (او ورته ویلی دی موږ داسی) چه شکر کوه! ماته او مور پلار خپل ته خاص بیا ماته دی راتله (ستاسو ای انسانانو!)

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی ځکه چه مور تر ډیرو میاشتو پوری دی په خپله ګیډه کښی ګرځوی بیا د حمل له وضعی نه وروسته تر دوو کلونو پوری تی ورته ورکوی او د ده د تربیی او پاللو په ضمن کښی راز راز(قسم قسم) تکالیف او ربړونه (زحمتونه) ګالی (برداشت کوی) او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلی او خپله آرامی او هوسائی (راحت) تری جاروی (قربانوی) نو ضروری ده چه هر انسان ړومبی د الله تعالیٰ او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص دول (طریقه) سره وپیژنی او په ځای ئی کړی. یعنی د الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کښی له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره تری غاړه مه غړوئ! خو تر هغی پوری چه د الله تعالیٰ معصیت ته مفضی نشی ځکه چه د الله تعالیٰ حق په دوی مقدم دی او د ده په حضور کښی تاسی او دوی ګرد (تول) سره حاضریږئ نو ښائی چه انسان دی په خپل زړه کښی ښه فکر او غور وکړی چه په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږی.

تنبیه: د تی نه بیلولو موده چه دلته دوه کاله بیان شوی ده د غالب عادت او اکثریت په ملحوظ ده، زموږ امام اعظم ابوحنیفه رحمة الله علیه چه د تی ورکولو زیاتره موده دوه نیم کاله بولی له ده سره به بل کوم دلیل وی د نورو جمهورو په نزد هم هغه دوه کاله ده والله اعلم.

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ

او که کوشش وکړی دا مور او پلار په تا په دی چه شریک کړی ته له ماسره هغه شی چه نه وی تاته په هغه سره څه علم، پوهه نو اطاعت مه کوه د دی دواړو او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کښی ښه غوره (ملګرتیا له شرعی سمه) او متابعت کوه په دین کښی د لاری د هغه چا چه بیرته راګرځیدلی دی ماته (په توحید سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «شریک ورسره مه پیدا کوه هغه شی چی تاته نه دی معلوم! یعنی په شبهه کښی ئی هم مه منه! او که په یقین سره پری پوهیږی خو له سره ئی مه منه!» د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوی معاملاتو کښی له هغوی سره نیکی او ښه سلوک کوه! په هم دغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کښی تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته ولوستل شی! د انبیاؤ او مخلصو بندګانو په لیاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝١٥

بیا (خاص) ماته راتله ستاسی دی (د تولو په قیامت کښی د حساب دپاره) پس خبر به کړم زه تاسی په هغو عملونو چه وی تاسی چه کول به تاسی (په دنیا کښی له خیر او شر نه)

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ دربار ته ورسیږئ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو (تولو) ته به دغه خبره معلومه او څرګنده (ښکاره) شی چه کوم یو متجاوز او مقصر ؤ؟

تنبیه: له « ووصینا الانسان» څخه تر دی ځای پوری د الله تعالیٰ کلام دی ړومبی خپل زوی ته د لقمان وصیت ؤ او ړوروسته هم له «یابنی انها ان تک» څخه د هم دغه وصیت سلسله ده. په منځ کښی الله تعالیٰ له خپلی خوا یو ضروری تنبیه وکړه یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی تر دی چه که مور او پلار خپل اولاد پری مجبور کړی خو بیا ئی هم څوک نشی غوره کولی.
حضرت شاه صاحب لیکی «لقمان خپل زوی ته د مور او پلار حق نه ؤ ورښوولی چه د ده غرض پکښی معلومیده، الله تعالیٰ د توحید له نصیحت څخه وروسته او له نورو نصایحو څخه مخکښی د مور او پلار حق بیان کړ چه وروسته د الله تعالیٰ له حق څخه د مور او پلار حق دی. پلار د الله

تعالیٰ حق او الله تعالیٰ د پلار حق بیان کړ باقی د نبی یا مرشد یا هادی حق هم د الله تعالیٰ د حق په ذیل کښی وګڼئ! چه دوی دغه راز (قسم) د الله تعالیٰ نائبان دی» (موضح په لږ تغیر سره) نو وویل لقمان خپل زوی ته داسی

يٰبُنَيَّ اِنَّهَآ اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَاْتِ بِهَا اللّٰهُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿۱۶﴾

ای زوی ګوتیه زما بیشکه دا (د بدی او نیکی خصلت) که کوم شی وی په قدر د دانی له اوری څخه پس وی دا دانه په کومی تیږی (ګټی) کښی یا وی په اسمانونو کښی یا په ځمکی کښی (چه هیڅوک پری خبر نه وی) نو رابه ئی وړی الله (حساب کتاب ته) بیشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی کوم شی یا کوم خصلت ښه وی یا بد که د اوری په اندازه وړوکی هم وی او فرض ئی کړی چه په کومی لوی غتی تیږی (ګټی) کښی یا د آسمانونو د پاسه یا د ځمکی په تیارو کښی ایښودل شوی وی هغه هم له الله تعالیٰ څخه پټ نشی پاتی کیدی، هر کله چه وخت راشی هغه به له هم هغه ځایه هر چیری چه اراده وکړی راحاضر کړی نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروری ده چه دغه خبری دی تر نظر لاندی ونیسی هر هغه کار چه په زرهاؤ پردو کښی دننه هم وشی هغه الله تعالیٰ ته حاضر او دی ورته ناظر دی لکه چه نیکی یا بدی چه په هر څومره پټ ځای کښی وکړی شی د هغی اثر ضرور څرګندیدونکی (ښکاره کیدونکی) دی او اهل النظر هغه بی تکلفه محسوسولی شی.

يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای زوی ګوتیه زما قائموه (سم ودروه سره له تولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نیکی او منع کوه خلق له بدی نه

تفسیر: یعنی ته پخپله هم د الله تعالیٰ پر توحید او بندګئ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه چه ښی خبری زده کړی، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتی!

وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ اَصَابَكَ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۱۷﴾

او صبر کوه په هغې سختۍ چه رسیږی تاته (بالخاصه په امر او نهی کښې) بیشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودی کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې هر هغه سختی، کړاوونه او تکلیفونه چه درپیښیږی چه هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کښې وی نو هغه په تحمل او اولوالعزمی سره په ځان وګاله (برداشت کړه)! او له سختیو او تکلیفونو څخه له سره مه ویریږه! ځکه چه له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کښې ویریدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه کږځوه مخ خپل خلقو ته (له ډیره کبره بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره)

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه ګوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه! بلکه په روڼ تندی، او په خندا، خوښی او خوشالی له خلقو سره غږیږه!

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کښې په ناز او نخرو!، بیشکه الله نه خوښوی هر کبر کوونکی فخر کوونکی په «خلقو»

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لوئی او لاپو د سړی څه قدر او عزت نه زیاتیږی بلکه د دی په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاری که څوک مخامخ څه ورته ونه وائی، پسی شا خو خلق ورپسی ډیر بد وائی او سپک ئې ګڼی.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

او میانه رو اوسه! په تګ خپل کښې (یعنی مه ډیر ګړندی او مه ډیر ورو ځه)

او ورو کړه غږ خپل بیشکه چه ډیر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعني تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه. بې له ضرورت نه خبرې مه کوه! د خبرو په وخت کښې بې له ضرورت نه چغې مه وهه! که په لوړ(اوچت) غږ سره غږیدل څه کمال وی نو د خره غږ ته به خلقو ډیر اهمیت ورکاوه حال دا چه څه وخت چه خر هنګیږی هغه په غوږونو ډیر کریهه او بد لګیږی. ډیر ځله د انسان په زوره غږیدلو کښې هم داسې بې‌نظمي او بې ترتیبي پیښیږی. (ربط) د لقمان کلام تر دی ځای پورې تمام شو. وروسته له دې نه بیا د اصل مضمون ته عود کړی شوی دی. یعنې د الله تعالیٰ عظمت، جلال، احسان او انعام راپه یادوی او د توحید او نورو فضائلو لورې ته مو متوجه کوی.

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

آیا نه وینی تاسې (ای انسانانو) چه بیشکه الله مسخر کړی په کار اچولی دی تاسې ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چې په ځمکه کښې دی او پوره کړی دی (الله) په تاسې نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه

تفسیر: یعنې د آسمان او ځمکې ګرد (ټول) مخلوقات ستاسې په کارونو کښې لګیا دی نو بیا تاسې ولې د هغه په کار نه لګیا کیږئ. او پوره کړی دی الله په تاسې نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه ښکاره نعمتونه هغه دی چه په حواسو سره ئې ادراک کیږی یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کښې راتلې شی، پټ نعمتونه هغه دی چه په عقل فکر، غور او دقت سره موندل کیږی. یا به له ظاهری ځنې مادی او معاشی او له باطنی ځنې روحانی او معادی نعمتونه مراد وی ګواکې د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نیکۍ توفیق ورکول ګرد (ټول) په باطنی نعمتونو کښې شامل دی.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ﴿٢٠﴾

او (ځینې) له خلقو هغه څوک دی چه جګړه کوی په (حق د) الله کښې بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لارې د) هدایت او بې له کتاب روښان څخه

تفسیر: یعنی له داسی ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینې خلق خپلې سترګې پټوی، د الله تعالیٰ په وحدانیت کښې یا د ده په شیونو او صفاتو کښې یا په احکامو او شرایعو کښې مباحثې او جګړې کوی او تش په بې سندو جګړو کښې سره نښلی. نه کوم علمی او عقلی اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادی څخه هدایت او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لری، تش د خپلو پلرونو او نیکونو پروند تقلید له هغوی سره شته چه ذکر ئې په راتلونکی آیت کښې راځی.

تنبیه: شیخ الهند قدس الله سره العزیز د دغه آیت ترجمه داسی کړی ده. «او په خلقو کښې داسی هم شته چې جګړې کوی د الله په خبره کښې نه پوهه لری او نه بصیرت او نه روښان کتاب» او له دغې ترجمې څخه داسی معلومیږی چه غالباً محقق مترجم رحمة الله علیه له «علم» څخه په عقلی دول (طریقه) «پوهیدل» مراد کړی دی. او له «هدی» څخه ئې یو قسم خاص بصیرت مراد دی چه د ذوق له سلامتی، وجدان، ممارست، عقل او فکر څخه نښئت مومی. مطلب ئې داسی شو چه دغه خلق نه معمولی پوهه لری او نه د وجدانی بصیرت خاوندان دی، او نه روښان کتاب یعنی نه نقلی دلیل لری. دغه معنی دیره لطیفه او ښه ده مونږ د دی آیت لپاره کوم تقریر چه غوره او اختیار کړی دی هغه یوازی د آسانی په غرض کړی شوی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چه نازل کړی دی الله نو وائی دوی نه! بلکه متابعت کوو د هغه شی چه موندلی وو مونږ په هغه شی پلرونه خپل (نو وائی الله) آیا (متابعت کوی دوی د پلرونو) اګر که وی شیطان داسی چه بولی دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دی نه کوی).

تفسیر: یعنی که شیطان ستاسی پلرونه او نیکه‌ګان د دوزخ په طرف بیولی وی بیا هم تاسی په هم هغو پسی دروميږ او په کوم ځای کښې چه هغوی لویدلی دی تاسی هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ ؟

وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ

او هر څوک چه وسپاری مخ (ځان) خپل الله ته (او پری تفویض او توکل وکړی) حال دا چه دی نیکوکار وی نو په تحقیق ده منګولی خښی کړی دی په کړی مضبوطی باندی

تفسیر: یعنی هر هغه چا چه په اخلاص سره د نیکی لاره غوره او اختیاره کړه او خپل ځان ئی الله تعالیٰ ته وسپاره نو وپوهیږه چه خپل لاس ئی په دیری مضبوطی او کلکی کړئ لګولی دی او ځان ئی پری تینګ کړی دی تر هغه وخته پوری چه ده دغه کړئ تینګه نیولی وی نو له سره نه شائی چه د لویدو کومه اندیښنه ورته پیدا شی

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو

تفسیر: یعنی هر هغه چه دغه کړئ مضبوطه ونیوله بالاخره د هم دغی کړئ او سند په وسیله د الله تعالیٰ دربار او دیدار ته رسیږی او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوی.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چی کافر شو پس نه دی خپه کوی تا (ای محمده!) کفر د ده «ځکه چی» خاص مونږ ته دی بیا راتله د دوی په قیامت کښی پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چی کړی ئی دی بیشکه چی الله ښه عالم دی په هغو خبرو چی په سینو (د دوی) کښی دی.

تفسیر: یعنی تاسی خپله علاقه له پاک الله سره تینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بیرته راتګ او رجوع هرومرو (خامخا) زمونږ په لوری ده په دغه وخت کښی به د دوی ټول عملونه بی له کموالی او زیاتوالی د دوی په مخکښی ایښوول کیږی او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشی پټولی ځکه چی الله تعالیٰ د زړونو په پټو خبرو او مخفی اعمالو هم خبر دی او هغه ګرد (ټول) به دوی ته ور وړاندی کړی.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کښی) لږ شانی بیا راولو دوی په ډیره ناچاری عاجزی سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو عیش، عشرت، بی فکری او بیغمی ده کله چی د دوی دغه نیته او مهلت ختم شی نو خورا ډیری سختی سزا ته به راښکودل شی او هیڅ به د دوی له واکه (اختیاره) نه وی پوره چی چیری وتښتی یا پټ شی

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دغه (کفار) چی چا پیدا کړی دی دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخا وبه وائی دوی هرومرو (خامخا) چی الله (کله چی مقر شول دوی نو ای محمده!) ووایه توله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی.

تفسیر: یعنی الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوی چی د آسمانونو او د ځمکی پیدا کول بی له الله تعالیٰ نه د بل هیچا کار نشی کیدی نو بیا اوس کوم قسم خوبی پاتی شوه چی د ده په پاک ذات کښی نه وی موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشان شیانو پیدا کول او بیا ئی په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول بی له اعلیٰ درجی علم او حکمت، زور او قوت امکان لری ؟ نو هرومرو (خامخا) د «**خالق السمٰوات والارض**» په ذات کښی د ټولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږی او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده چی تاسی غوندی مجرمینو او منکرینو باندی هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوی چی له دغه اقرار څخه وروسته تاسی ملزم ګڼل کیږئ یعنی کله چی ستاسی په نزد هم خالق یوازی هم هغه الله دی نو بیا ولی نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ ؟ خبره خو صافه او سمه ده خو سره له هغه ډیر کسان پری نه پوهیږی او دلته چی رسیږی بند پاتی کیږی.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

خاص الله له پاره دی هر هغه څه چی په آسمانونو کښی دی او په ځمکه

کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً عبيداً) بيشکه چې الله هم دی دی غني بې پرواه ډيره ثنا ورته ويلې شوې ده

تفسير: يعنې هم هغسې چې د آسمانونو او د ځمکې پيدا کوونکی الله تعالیٰ دی هم داسې ټول هغه شيان چې په آسمانونو او ځمکه کښې دي ټول بلا استثنا بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دي. او تماماً د الله تعالیٰ محتاج دي او بالعکس پاک الله هيچا ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی. ځکه چې د وجود او د وجود د توابعو يعنې د ګردو (ټولو) کمالي صفاتو مخزن او منبع د ده ذات دی. د ده هيڅ يو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی. دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښيګڼو (فائدو) مالک دی نو بيا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ (مجبور) وي؟ او د چا به څه پروا لري ؟

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ
سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

او که چيرې هغه څه چې په ځمکه کښې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي او (سياهي شي محيط) بحر مرسته (مدد) وکړي له ده سره پس له (تماميدلو د اوبو) د ده او اووه (نور) بحرونه نو خلاص به نشي کلمات د الله بيشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي)

تفسير: يعنې که د دنيا له ګردو (ټولو) ونو څخنې قلمونه جوړ کړی شي او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سياهي (مرکب) تيار کړل شي او بيا د هم دغو سمندرونو په شان اووه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پيدا کړل شي او فرض ئې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په ليکلو لاسونه پورې کړی خو سره له دغه هم د الله تعالیٰ د کلمو د ليکلو د عهدې څخه دغه ټول نشي وتلی او د الله تعالیٰ د کمالاتو او جلال، عظمت او قدرت له اظهار څخه ګرد (ټول) سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د ليکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډيرو ليکلو وسوليږي او مات شي، سياهي به له ډيرو ليکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالیٰ تعريف، توصيف محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي. رښتيا خبره خو هم دا ده چې محدود او متناهي قوتونه به څرنګه د الله تعالیٰ لامحدود او غير متناهي صفات قيد او ضبط کړی شي؟ **اللّٰهم لا احصي ثناء عليک انت کما اثنيت علیٰ نفسک.!**

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ۭ

نه دی پیدا کول ستاسی او نه بیا ژوندی راپاځول ستاسی مگر داسی دی لکه پیدا کول او ژوندی کول د یوه نفس

تفسیر: یعنی د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دی نه په دغه کښی څه اشکال او دقت او نه په هغه کښی څه سختی ورته پیښیږی په یوه «کن» سره هر شی ته چی اراده وکړی هم هغه کیږی بلکه د «کن» د لفظ په ویلو پوری هم څه موقوف نه دی مگر مقصد د دغه د «کن» د لفظ له تعبیر څخه محض زمونږ افهام او تفهیم مقصود او د مستمعینو د پوهولو لپاره یو عنوان دی. په واقع کښی د دی سره سم چی الله تعالیٰ اراده وکړی هم هغه مطلوبه شی سم د لاسه موجودیږی.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۲۸﴾

بیشکه چی الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی څرنگه چی د یوه غږ آوریدل، یا د یو شی لیدل یا په یو وخت کښی د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالیٰ ته یو شان او برابر دی، هم داسی د یوه سړی وژل او ژوندی کول او د گرد (ټول) جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندی کول الله تعالیٰ ته برابر او مساوی دی او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی یو شان دی، بیا له دوهم ځلی ژوندی راپاځولو څخه وروسته په یوه وخت کښی د ټولو لومړنیو او وروستنیو د پخوانیو او اوسنیو د گردو (ټولو) اعمالو د یوی یوی ذری لیدل او سنجول (غور کول)، او حساب او کتاب ئی سره پری کول هم ده ته ډیر سهل او آسان دی او ورته دغه اعمال هیڅ قسم سختی او جنجال نه پیښوی ځکه چی الله تعالیٰ زمونږ گرد (ټول) اقوال اوری، او ټول افعال مو وینی او هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره او حال تری پټ نه دی

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَّجْرِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى

آیا نه وینی (ته ای مخاطبه بلکه وینی ئی) چی بیشکه الله ننباسی شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کښې او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښې او مسخر کړی په کار اچولی ئی دی تاسی ته لمر او سپوږمی هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیارات) روان دی (په آسمان خپل کښې) تر تاکلی (مقرر کړی) مودی پوری

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمی څخه د هر یوه دوره ده ځکه چی د یوی دوری د پوره کیدلو څخه وروسته ګواکی دوی بیا له سره خپله دوره او تګ شروع کوی.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾

او بیشکه الله په هر هغه څه چی تاسی ئی کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ هغه قوت او قدرت ته چی له شپی څخه ورځ او له ورځی څخه شپه جوړوی او د لمر او سپوږمی په شان له خورا ډیرو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلی له مرګ نه وروسته ستاسی بیا ژوندی راپاڅول څه اشکال لری؟ او کله چی دی له هر لوی او وړوکی عمل څخه پوره واقف او ښه عالم دی نو بیا په حساب او کتاب کښې به الله تعالیٰ ته څه اشکال او سختی ورپیښه شی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

دغه (شامل معرفت کامل قدرت) له دی سببه دی چی بیشکه الله هم دی حق دی او بیشکه هغه (بتان) چی بولی (عبادت ئی کوی) دوی بی له دغه (الله هغه نه) حق نه دی او بیشکه الله هم دی ښه پورته ډیر لوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دغه عظیمه شئون او قاهره صفات ځکه ذکر کړل شول څو آوریدونکی وپوهیږی چی د یوه الله تعالیٰ منل او د هم هغه واحد لاشریک عبادت کول هم هغه سمه لیاره ده. له دی نه خلاف هر څه چی وویل شی یا وکړل شی باطل او دروغ دی. یا به ئی دا مطلب وی

چې د الله تعالیٰ موجود بالذات او واجب الوجودتوب چې له ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ ﴾ څخه فهمیږي او د نورو باطل او هالک الذات توب له هغو سره دا خبره لازمه ده چې یواځې هم هغه الله تعالیٰ ته دغه شئون او صفات ثابت دي بیا هغه ذات ته چې دغه شئون او صفات ثابت دي نو هم هغه د الوهیت او معبودیت ور (لائق) او مستحق دی نو د بنده انتهائي عجز او تذلل چې د هغه نوم عبادت دی خاص هم هغه ته ښائي چې ډیر پورته عظیم القدرت او په هر څه غالب دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینې ته چې بیشکه (دا) بیړۍ (جهاز) تګ کوي په بحر کښې په نعمت (فضل) د الله دپاره د دې چې وښیي تاسې ته له دلائلو «قدرت» د ده، بیشکه په دغې (بیړۍ او بحر) کښې خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دي دپاره د هر ډیر صابر ډیر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنې جهازونه او بیړۍ ډیر ثقیل او درانه بارونه وړي او د الله تعالیٰ په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر موجونه (څپې) سره څیروي او پکښې ځي؟ یعنې د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کښې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډیر مواقع په لاس ورځي. کله چې طوفان (څپان) پورته شي او جهاز د طوفان په څپو کښې ګیر شي او له هرې خوا له لویو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت او کار دی. او کله چې الله تعالیٰ دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش او ربړونو (تکلیفونو) څخه صحیح او سالم وباسي نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالیٰ د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي!

وَاِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ۬ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ؕ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) یو موج لکه وریځې نو بولي دوی الله په داسې حال کښې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته نو ځینې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې

تفسیر: پاس ئی په دلائلو او شواهدو سره دغه خبره ښودلی وه چې د یوه خدای منل صحیح دی او د دی عقیدی او مفکوری په خلاف نوری گردی (تولی) خبری دروغی او غلطی دی. دلته ئی دغه راوښودل چې د طوفانی موجونو او څپو (چپو) له ویری دیر سخت او غلیظ مشرک هم په دیر اخلاص او عقیدی سره د الله تعالیٰ په دربار کښی دعاء او استغفار کوی او تری خپل نجات او حیات غواړی نو معلوم شو چې د انسان ضمیر او د فطرت اصلی غږ هم دغه دی او باقی تول جعلی، ساختگی، موهوم او چتی (بیکاره) شیان دی.
پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان (څپان) نه روغ رمت وچې ته راوباسی نو دیر لږ کسان داسی دی چې د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتې کیږی، که نه زیاتره څنگه چې له بحر څخه د باندی پل کیږدی بیرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پوری کوی. شیخ الهند رحمة الله د (فمنهم مقتصد) ترجمه داسی کړی ده «نو ځینې وی له دوی څخه په منځنی حال باندی» حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه حال چې د خوف په وخت کښی ؤ اوس هغه حالت په هیڅ یوه کښی نشته مگر هغه وضعیت بیخی تری هیر شوی هم نه دی. داسی کسان هم دیر لږ دی. که نه زیاتره د قدرت له معاونته منکریږی او د خپل نجات او خلاصون راز راز (قسم قسم) تدبیرونه لتوی یا له کوم ارواح یا نورو ځنی استمداد غواړی.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

او انکار نه کوی له دلائلو د قدرت زمونږ مگر هر هغه چې دیر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وی

تفسیر: یعنی اوس لږه شیبه (لحظه) پخوا ئی د طوفان له خوف او ویری څخه کوم قول او قرار چې له الله تعالیٰ سره ترلی ؤ هغه بیخی غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځی ئی هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه او دومره ژر د قدرت له دلائلو ځنی منکر شو.

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا ۚ

ای خلقو! وویریږئ تاسی (تول له عذابه) د رب خپل او وویریږئ تاسی له هغی ورځی چې نه به شی دفع کولی عذاب هیڅ پلار له زوی خپل او نه هیڅ زوی (داسی وی) چې هغه دفع کوونکی شی له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب،

تفسیر: د طوفان په وخت کښې د جهاز مسافران سخت پریشان، وارخطا وی او له هر انسان سره یوازی د خپل ځان د خلاصون فکر او اندیښنه وی، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بی پروا نه وی. او هر یو د بل د نجات او خلاصی او مرستی (مدد) په فکر او چرت (خیال) کښې وی بلکه ډیر کله د والدینو شفقت غواړی چې هر راز (قسم) زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوری (وساتی). لیکن د دی په عکس یوه داسی ویروونکی او هولناکه ورځ راتلونکی ده چې په هغی کښې به له هر طرفه هم دغه د «نفسی! نفسی!» غږ راپورته کیږی. نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسی یو ایثار او شفقت ونشی کړی چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلي او بالفرض که دی وغواړی چې د خپل کوم عزیز لږ څه زحمت په ځان واخلي خو څوک د ده دغی غوښتنی او مطالبی ته څه اهمیت او قیمت نه ورکوی. نو په هر انسان لازم دی چې لا له اوسه د هغی ورځی په فکر او اندیښنه کښې واوسی! او د هغی لپاره توښه برابره کړی! او زیار (کوشش) وکړی څو د الله تعالیٰ له قهر او غضب څخه مامون او مصون پاتی شی که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمت ووتل نو سبا خو دوی د حشر له دګر څنی په هیڅ صورت نشی وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

بیشکه وعده د الله ربښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دی غره کوی تاسی خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دی غره کوی خامخا تاسی په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی

تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکی ده. او دغه د پاک الله داسی قاطعه او نافذه وعده ده چې له سره په هغی کښې هیڅ لاندی باندی او وړاندی او وروسته والی نشی راتلی نو نه ښائی چې تاسی د دنیا په دغو څو ورځو باغ او بهار، عیش او عشرت، زرق او برق او رونق تیروځئ که نه تل به هم داسی له عقبیٰ څخه بی برخی او نااُمیده پاتی شئ او داسی ئې مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وی نو بی له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسائی (راحت) کښې وی. د ټګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او ویښ اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالیٰ په نامه هم غولوی او داسی درته وائی څه خانه! بیغمه خپلی چرچې او مزی کوه! پاک الله غفور او رحیم دی ښه په ګناهونو او خطاؤ ځان موړ کړه! او له سره تر پایه په دغه دند کښې ځان ډوب کړه کله چې زوړ او سپین ږیری شوی نو بیا یو څلی له دغو ګردو (ټولو) څخه توبه وباسه! پاک الله به دی وبښی. که ستا په تقدیر کښې جنت لیکلی وی نو هر څومره ګناهونه چې هم وکړی بالاخر به جنت ته ځی که په تقدیر کښې دی دوزخ لیکلی شوی

وی نو په هیڅ دول (طریقه) ته خپل ځان له دوزخه نشي خلاصولی نو بیا د څه لپاره په دنیا کښې چرچې او مزې نه کوی ؟

إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌۢ بِأَىِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌۢ ﴿٣٤﴾

بیشکه الله خاص هم ده ښخه دی علم (د قیام) د قیامت او نازلوی الله باران (او د نزول په وخت ئی هم علم لری) او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د میندو په نسونو) کښې وی (نرتوب او ښځه توب ئی) او نه پوهیږی هیڅ نفس چې څه کار به کوی سبا ، او نه پوهیږی هیڅ نفس چې په کومه ځمکه کښې به مری بیشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. د دی علم یوازی له الله تعالیٰ سره دی دغه نه ده معلومه چې دغه دنیوی لویه کارخانه به کله ویجاړه او دړی وړی کیږی ؟ انسانان په دنیوی عیش او عشرت، ښائست او مؤقتی تازګۍ نازیږی او پکښې مزی او چرچې کوی آیا دوی په دغه نه پوهیږی چې دغه دنیا په دی چې فانی ده فی الحال هم دغه دنیا او هم ئی تول اسباب او وسایل د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قدرت کښې دی د ځمکی تول رونق او مادی برکت چې ستاسی د خوښی خوشالی مدار دی په آسمانی باران موقوف دی که دوه دری کاله باران ونشی نو له هر طرفه به خاوری او دوړی پورته کیږی، نه به د ژوندانه څه سامان پاتی شی او نه به د راحت څه اسباب. بیا تعجب دی چې انسان د دنیا په زینت، ښائست او سینګار ولی غولیږی؟ او هغه لوی ذات د څه لپاره هیروی؟ چې د خپل رحمت په باران سره ئی ورته ښائست او سمسورتیا او رونق مرحمت کړی دی. چاته څه معلومه ده چې په دنیا کښې به د ده د دنیوی عیش او عشرت برخه څومره وی؟ دیر خلق زیات کوشش کوی او زیار (محنت) کوی او له دیرو ربړونو (تکلیفونو) له ګاللو (برداشت کولو) ښخه مری لیکن په خپل ژوند کښې یې له سره هوسائی (خوشالی) او آرام نه په برخه کیږی. بالعکس ځینو نورو ته بی له ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) ښخه دولت او راحت ور په برخه کیږی د دغسی حالاتو او واقعاتو له لیدلو سره سره هم هر هغه انسان چې په دینی او دنیوی معاملاتو کښې د الله تعالیٰ په تقدیر اعتماد او اطمینان لری، په دینی او دنیوی امورو کښې لږ څه هم په جداوجهد او سعی او کوشش کښې

قصور او لندون نه کوی او سره له دی چی په تقدیر پوره داد او قناعت لری په ریاضت او مجاهدت کښی هم لږ څه مساهلت نه کوی هغه پوهیږی چی انسان لره تدبیر په کار دی ځکه چی ښه تقدیر عموماً د هم دغه کامیاب تدبیر په ترڅ کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) دغه علم په واقع یوازی او یوازی الله تعالیٰ ته حاصل دی چی زمونږ تقدیر به څرنګه وی؟ او زمونږ له لاسه به صحیح تدبیر ظاهریږی که نه؟ که مونږ د هم دغی معاملی رعایت په دینی امورو کښی لا په ښه شان سره وکړو نو د شیطان د چل او فریب په لومه او دام کښی به له سره ونه نښلو بیشکه چی جنت او دوزخ هر ځای چی زمونږ په برخه کیږی هغه د تقدیر په اساس دی او د هغه علم له پاک الله سره دی مګر عموماً د ښو او د بدو د تقدیر څیری د ښو یا د بدو تدبیرونو په آئینه کښی لیدلی کیږی نو ځکه مونږ د تقدیر په حواله او اساس تدبیر نشو پریښودی ځکه چی دغه خبره خو هیڅجا ته نه ده معلومه چی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم یو سړی سعید یا شقی، جنتی یا دوزخی، غنی یا فقیر یا نور دی؟ نو ظاهری عمل او تدبیر داسی یو شی دی چی د هغه له لیدلو څخه عادتاً مونږ ته د تقدیر له نوعیت نه لږ څه معلومات راحاصلیږی که نه د دغی خبری حقیقی علم خو یوازی له الله تعالیٰ سره دی چی د ښځی په ګیډه کښی هلک دی که جینۍ ؟ او وروسته له ځیږیدلو څخه به د هغه عمر څومره وی ؟ روزی به ئی ارته وی که تنګه ؟ سعید دی که شقی ؟ د هم دی په طرف ئی په ﴿ وَيَعۡلَمُ مَا فِي ٱلۡأَرۡحَامِۖ ﴾ کښی اشاره کړی ده، پاتی شوه د شیطان دغه تګی او برګی چی فی الحال خو په دنیا کښی چرچی او مزی کوه! بیا وروسته توبه وباسه! او ښه سړی شه! د دی ځواب ئی په ﴿ وَمَا تَدۡرِي نَفۡسٞ مَّاذَا تَكۡسِبُ غَدٗاۖ ﴾ الآیة ـ کښی ورکړی دی یعنی هیڅوک په دی باندی نه دی خبر چی دی به سبا څه کوی ؟ او د څه کولو له پاره آیا دی به ژوندی پاتی کیږی که نه ؟ او کله به مری ؟ او چیری به مری ؟ نو بیا دی به په کوم اعتبار او اعتماد سره د نن ورځی د بدی تدارک سبا هرومرو (خامخا) وکړی شی او د توبی توفیق به ضرور ومومی په دغو شیانو او نورو ګردو (ټولو) امورو یواځی علیم او خبیر الله تعالیٰ ښه پوه او خبر دی.

تنبیه: په یاد ئی ولرئ! چی مغیبات یا به د احکامو له جنسه وی یا به د اکوانو له جنسه وی. بیا غیبی اکوان زمانی وی یا مکانی او زمانی د ماضی، مستقبل او حال په اعتبار په دری دوله (قسمه) ویشل شوی دی له دغو څخه د غیبی احکامو کلی حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی ﴿ فَلَا يُظۡهِرُ عَلَىٰ غَيۡبِهِۦٓ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ٱرۡتَضَىٰ مِن رَّسُولٖ ﴾ الآیة ـ (الجن ۲ رکوع ۲۶ ـ ۲۷ آیت (۲۹) جزء چی د هغه د جزئیاتو تفصیل او تبویب د امت اذکیاؤ کړی دی او د غیبیه ؤ اکوانو د کلیاتو او د اصولو علم الله تعالیٰ د خپل ځان له پاره خاص کړی دی هو! د هغو په منتشره ؤ جزئیاتو ئی دیرو خلقو ته سم له هغو قوتونو او استعدادونو اطلاع ورکړی ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم له دی نه داسی دیره وافره او عظیم الشانه برخه ور رسیدلی ده چی اندازه ئی بیخی نشی کیدی. خو سره له دی هم د غیبیه ؤ اکوانو کلی علم له رب العزت سره مخصوص دی په دغه آیت کښی چی دا پنځه شیان مذکور دی په احادیثو کښی ئی دغو ته

«مفاتیح الغیب» ویل شوی دی چی د هغو کلی علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته. په حقیقت کښی په دغو پنځو شیانو کښی د غیبیه ؤ اکوانو تولو انواعو ته اشاره وشوه. په «بای ارض تموت» کښی مکانیه غیوب په ﴿ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ کښی د مستقبله زمانیه ؤ غیوب او په ﴿ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی د حالیه زمانیه ؤ غیوب او په «ینزل الغیث» کښی غالباً په ماضیه زمانیه ؤ غیوب تنبیه ده. یعنی کله چی باران راځی او ووریږی معلومیږی لیکن دغه خبره هیچا ته نه ده معلومه چی پخوا له باران څخه څرنګه اسباب او وسایل سره راغونډ شوی دی چی د هغو په اثر، پوره په هم هغی تاکلی (مقرر کړی) نیتی او ځای او موقع کښی په هم هغه مقدار او اندازه باران وشو. مور خپل وړکی په خپله ګیډه کښی ګرځوی مګر په دی باندی نه پوهیږی چی دغه د دی په ګیډه کښی هلک دی که جینۍ؟ انسان غواړی چی په راتلونکو حالاتو ځان پوه کړی مګر په دی نه پوهیږی چی دی به پخپله سبا څه کار وکړی؟ او د ده مرګ چیری واقع کیږی؟ له دغه جهل، ناپوهی او بیچاره‌ګی سره د تعجب ځای دی چی په دنیوی ژوندون مفتون او مین کیږی او خپل حقیقی خالق او هغه لویه ورځ بیخی هیروی او له یاده ئی وباسی کله ئی چی د الله تعالیٰ لوی دربار ته په راښکودلو سره حاضروی. په هر حال د دغو پنځو شیانو له ذکر کولو سره په تولو غیبیه ؤ اکوانو د کلی علم په طرف اشاره کول دی او حصر نه دی مقصود. او اغلباً په ذکر کښی به د دغو پنځو شیانو تخصیص د دی له امله (وجی) شوی وی چی کوم سائل به د هم دغو پنځو شیانو په نسبت سوال کړی وی چی د هغه په ځواب کښی هم دغه آیت نازل شوی دی. لکه چی په حدیث کښی راغلی دی. د علم الغیب په نسبت پخوا له دی نه په سورت «الانعام» او اوس په سورت «النمل» کښی هم ځینی نور معلومات لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

«تمت سورة لقمان بمنه وکرمه»

«سورة السجدة مکیة الا من آیة (۱۶) الی غایة آیة (۲۰) فمدنیة وهی ثلاثون آیة وثلاثة رکوعات»

« رقم تلاوتها (۳۲) تسلسلها حسب النزول (۷۵) نزلت بعد سورة «المؤمنون»»

«د السجدة سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (۱۶) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چی مدنی دی (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع ګانی لری»

«په تلاوت کښی (۳۲) او په نزول کښی (۷۵) سورت دی وروسته د «المؤمنون» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيلُ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿۲﴾

نازلیدل د (دغه) کتاب (قرآن) چې نشته هیڅ شک په دغه کښې له (جانبه) د رب د عالمیانو دی

تفسیر: بی شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کری. په دغه کښې نه څه شک شته او نه شبهه. او نه د فریب او تیرویستلو ځای دی. لیکن کفار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالیٰ.

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰىهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِيرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۳﴾

آیا وائی (دغه کفار) له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا (قرآن محمد داسی نه دی) بلکه هم دغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا چې ویروی ته (په قرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسمٰعیل علیه السلام پوری) دپاره د دی چې سمه لاره ومومی دوی (په سبب د ویرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کښې چې اعجاز او حقانیت ئی دومره ښکاره او واضح دی چې د هیڅ شک او شبهی ځای پکښې نشته آیا د هغه په نسبت کفار داسی اظهار کوی چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی او معاذالله د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوی ؟ نو دغه د دوی انتهائی لجاجت، گستاخی او سپین سترگی ده چې په داسی واضح او روښانه بیان کښې هم له خپله ځانه شبهی پیدا کوی. که دوی لږ څه غور او انصاف کولی نو دوی ته به معلومه شوی وی چې په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی او ته کوشش کوی چې د هغه په وسیله یو داسی قوم ویښ او هوښیار او په سمه لاره ئی راولی چې له څو پیریو راپه دیخوا په دوی کښې ویښوونکی نبی نه دی مبعوث شوی دغه خبره د غور او فکر کولو وړ (لائق) ده چه انسان له خپله ځانه داسی یو شی جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی چې د هغه مثل یا قوی غوښتنه په محیط او ماحول کښې موجوده وی په دغسی یو ملک کښې د داسی یوی غټی خبری له خولی څخه ویستل چې د خلقو د سل هاؤ کلونو د مسخ شوی ذهنیت او مذاق څخه

غلطه او بیخی مخالفه وی او د هغی د قبول ډیره ادنیٰ قوه او استعداد هم ظاهراً په هغو کښی نه وی د کوم پوه او عاقل انسان کار له سره نشی کیدی هو! که د الله تعالیٰ قاهره قدرت کوم انسان په دغسی یو سخت او مشکل کار مامور کړی هغه بیله خبره ده. پس نبی الامی صلی الله علیه وسلم چی د نورو خلقو په نسبت د ده د عقل په زیاتوالی او پوخوالی باندی هغه کسان هم قایل دی چی (معاذالله) ده ته ئی مفتری ویل که کومه خبره ئی له خپله ځانه جوړوله او خلقو ته ئی اوروله نو یقیناً، داسی خبری به ئی راوړی وی چی هغه به له عربی فضا سره مطابقی او له عمومی جذباتو سره به موافقی او د هغی امثال او اشباه به د دوی په شاو خوا کښی زیاتی موندلی کیدلی هم دغه خبره یو پوه او انصاف خوښوونکی انسان متیقن کولی شی چی بیشکه محمد صلی الله علیه وسلم په خپله خوښه دغسی یو لوی او مهم کار ته اقدام نه دی کړی او نه هغه کلام چی ده راوړی دی د ده تصنیف دی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ

الله هغه (مطلق قادر) دی چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هر هغه چی په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار د) شپږو ورځو کښی بیا استوا ئی وکړه په عرش باندی (هم هغسی چی لائقه وه له شانه د الله سره نو ایمان راوړی پری)،

تفسیر: د «استواء» بیان د «الاعراف» په (۷) رکوع کښی تیر شوی دی هلته دی بیا ولوستل شی!

مَا لَکُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَکَّرُوْنَ ﴿۴﴾

نشته تاسی لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چی عذاب درځخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ)

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوئ! د الله تعالیٰ د پیغام او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم د دروغجنولو څخه وروسته به تاسی چیری ځئ ؟ په ګردو (ټولو) آسمانونو او ځمکه کښی له فرشه تر عرشه پوری د الله تعالیٰ حکومت دی. که ونیولی شوئ نو بی د هغه د اجازی او رضاء به مو هیڅ څوک څه حمایت او سپارښت ونشی کړی او نه به داسی کوم حامی او سپارښت کوونکی

ومومئ! او الله تعالیٰ داسې مطلق قادر دی چې

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝٥

تدبیر کوی (او نازلوی) امر کار له آسمانه ځمکی ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بیرته خیژي هغه کار ده ته په هغې ورځې کښې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوی وختونو» چې ئې شمیرئ تاسې،

تفسیر: د لویو کارونو او خورا (ډیرو) مهمو انتظاماتو له پاره حکم له عرش عظیم څخه مقرر او نازلیږی تول حسی، معنوی، ظاهری او باطنی اسباب له اسمانونو او ځمکی څخه راجمع کیږی بیا د هغه په انصرام (سر ته رسولو) کښې مشغول او لګیا کیږی بالاخر هغه کار او انتظام د الله تعالیٰ په مشیت او حکمت تر مودو پورې جاری پاتی کیږی، بیا له یوی اوږدی زمانی څخه وروسته پای (آخر) ته رسیږی په دغه وخت کښې د الله تعالیٰ له خوا بل دول (طریقه) حکم نازلیږی. لکه چې د لویو لویو انبیاؤ اثر تر پیړیو پیړیو پورې پاتی دی، یا په کوم لوی قوم کښې سرداری او مشرتوب تر نسلونو نسلونو پورې جاری وی. هغه زر کاله د الله تعالیٰ په نزد یوه ورځ ده (موضح په لږ تغیر) مجاهد رحمة الله علیه وائی چې «الله تعالیٰ د زرو کلونو انتظامونه او تدبیرونه پرښتو ته القا کوی او دغه موده د ده په نزد یوه ورځ ده، بیا هر کله چې پرښتی هغه پای (آخر) ته ورسوی او تری خلاصی ومومی بیا د نورو راتلونکو زرو کلونو انتظامونه هغوی ته القاء کوی هم دغه سلسله به تر قیامت پورې تسلسل او دوام لری» ځینی مفسرین د دغه آیت مطلب داسی بیانوی چې «د الله تعالیٰ حکم د آسمانونو له پاسه تر ځمکی پورې رسیږی بیا هر هغه کاروائی چې د هغه په متعلق دلته کیږی هغه د اعمالو په دفتر کښې د درج کیدلو له پاره پاس خیژی چې د دنیا د آسمان په محدب واقع دی. او له ځمکی څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تګ سره د یو زر کاله لیاره ده چې د الله تعالیٰ په نزد هغه د یوی ورځې لیاره تاکلی (مقرر کړی) شوی ده. مسافه خو هم دغومره ده دغه خو بیله خبره ده چې پرښته هغه په یوه ګړی کښې وهی، یا له دی نه هم په لږه موده کښې وررسیږی.» ځینی نور مفسرین داسی معنی کوی «د کوم کار د کولو اراده چې پاک الله وکړی د هغه د مادیو او اسبابو سلسله زر کاله پخوا شروع کوی بیا هغه له بالغه حکمت سره سم په مختلفو ادوارو کښې تیریږی او مختلف ادوار او صورتونه ځان ته اختیاروی او ورو ورو د خپل کمال انتها ته رسیږی په دغه وخت کښې کومې نتیجې او آثار چې له هغه څخه څرګندیږی (ښکاره کیږی) د ربوبیت دربار ته د وړاندی کیدلو له پاره پورته کیږی» د ځینو نورو په نزد له «یوم» ځنی «یوم

القیامت» مراد دی. یعنی الله تعالیٰ له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکې پورې د ټولې دنیا او مافیها انتظام کوي، بیا یو داسې وخت هم راتلونکی دی چې دغه ګرده (ټوله) قصه به پای (آخر) ته ورسیږي او د ګردو (ټولو) شیانو رجوع به پاک الله ته وشي او ټول به د خپلې وروستۍ فیصلې لپاره الله تعالیٰ ته وړاندې شي چې هغه ته د قیامت ورځ ویل کیږي.

د قیامت یوه ورځ د زرو کلونو په اندازه ده. په هر حال ځینو «فی یوم» له «یدبر» سره او ځینو له «یعرج» سره متعلق کړی دی او ځینو د «تنازع الفعلین» په صورت منلی دی. والله اعلم.

ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره ښه غالب قوي دی (په تقدیر) ښه مهربان دی (په فرمان وړونکو باندې)

تفسیر: یعنې د داسې اعلیٰ او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او خبیر دی او ډیر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ

هغه الله چه ښایسته کړی ئې دی هر شي چې پیدا کړی ئې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړې ئې دی پیدایښت د انسان (یعنی آدم) له ختې څخه بیا ئې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه بیا ئې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) ئې کړ په دغه (قالب) کښې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی)

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خوړا ډیرو غذاګانو عصاره او خلاصه ده بیا ئې برابر کړ قالب د هغه یعنې شکل، صورت او اعضاء ئې موزون او متناسب خلق او موجود کړې دي. او پو، داخل، ئې کړ په دغه قالب کښې روح خپل حضرت شاه صاحب لیکي چې «ګرد (ټول) مخلوقات د ده مال دی مګر هر چاته ئې چې ډیر پت او عزت ورکړی دی هغه ئې خپل بللی دی لکه چې وائي ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالیٰ بندګان دی لکه چې الله تعالیٰ ویلي دي ﴿ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴾ نو د انسان روح د عالم الغیب له طرفه راغلی

دی او یواځی له خاورو اوبو، او نورو څخه نه دی جوړ شوی که نه د الله تعالیٰ د روح څخه که
هغه مطلب واخیستل شی لکه چی د انسانی روح څخه مطلب اخیستل شوی دی نو ښائی چی دغه
روح په کوم بدن کښې وی که په بدن وی، ترکیب راځی، حال دا چی د ترکیب له وجود څخه
حدوث پیدا کیږی او د الله تعالیٰ پاک او منزه ذات او صفات له دغو شیانو څخه پاک او منزه
دی (موضح په لږ تغیر سره).

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾

او وئی گرځول (در ئی کړل) تاسی ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترگی (چی پری اوریځ! او وینئ)! او زړونه (چی عقل او فکر پری کوئ) خو سره د دغو نعمتونو بیخی لږ شکر کوئ تاسی!

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا ؤ چی پخپلو سترگو مو د ده تکوینی آیتونه په غور سره کتلی وی او پخپلو غوږونو مو د ده تنزیلی آیتونه په پوره توجه او شوق سره آوریدلی وی. او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهیدلو او غور او فکر کولو کښې پوره کوشش او زیار (محنت) ایستلی وی. او وروسته له پوهیدلو مو پری عمل کړی وی مگر تاسی خلق ډیر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ
بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٠﴾

او وائی (منکران د بعث) آیا کله چی ورک شو مونږ په ځمکه کښې (چی خاوری شو) آیا بیشکه مونږ خامخا په نوی پیدایښت کښې یو ؟ (بلکه نه یو، نو الله وائی نه ده داسی چی دوی وائی) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دی (چی په قیامت باندی ایمان نه راوړی).

تفسیر: یعنی په دغه خبره ئی غور او فکر ونه کړ چی پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړی دی او په خلاف د هغه ئی د شبهو په پیدا کولو شروع وکړ چی آیا له دی نه وروسته چی زمونږ جسم له خاورو سره گډوډ شی بیا به څرنگه مونږ ژوندی راپاځول کیږو. دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی بلکه په صاف ډول (طریقه) سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوی دی.

قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِىْ وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) قبض کوی ارواح ستاسی پرښته د مرګ (عزرائیل) هغه چی مقرره شوی ده په تاسی (دپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بیرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب دپاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی تاسی خپل ځان یوازی بدن او جسد ګڼئ چی له خاورو سره ګدود او خاوری کیږی داسی نه ده. تاسی په حقیقت کښی روح یئ چی هغه پرښتی له خپله ځانه سره وړی او بیخی نه فنا کیږی! (موضح).

وَلَوْ تَرٰى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ رَبَّنَاۤ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ ﴿۱۲﴾

او که ووینی ته (ای محمده!) کله چی دغه کافران ښکته اچوونکی به وی د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کښی له ذلت ندامت او خجالت نه او وائی به) ای ربه زمونږ ولیده مونږ او واوریده مونږ «وعده ستا او تصدیق د رسولانو» پس بیرته بوزه مونږ «دنیا ته له پاره د دی» چی وکړو ښه عمل بیشکه چی مونږ یقین کوونکی یو (نو ویه ګوری ته یو سخت بد کار او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه (فائده) نه رسوی.)

تفسیر: یعنی زمونږ غوږونه او سترګی، خلاصی شوی، د رسول الله په هغو خبرو چی ویلی ئی دی زمونږ یقین راغی او دغه ګرد (ټول) شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل او ښه وپوهیدو چی یواځی ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی او په کار راځی اوس مو یو ځلی بیا دنیا ته ولیږه او ومو ګوره چی مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّىْ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۳﴾

او که اراده کړی وی مونږ نو خامخا ورکړی به ؤ مونږ هر نفس ته (په دنیا

کښې) هدایت د هغه ولیکن مقرره شوې ده دغه وینا (حکم) له ما چې
خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او
انسانانو تولو څخه.

تفسیر: د الانعام په (۳) رکوع ۲۸ آیت کښې ئې ویلي دي ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ﴾ یعنې بیا مو دنیا ته ولیږه! او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو یعنې دوی دروغ وائي که دنیا ته بیرته ولیږلې شي بیا به هم دوی پخپلو هم دغو شرارتونو کښې بوخت (مشغول) وي د دوی د طبیعت اقتضاء او غوښتنه هم داسې ده چې د شیطان اغواء او لمسون قبلوي او د الله تعالیٰ له رحمت څخه لرې تښتي بیشکه مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا ګرد (تول) انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو او پرې قائم ئې کړو چې د هغه په لورې د انسانانو زړونه فطرتاً مایل دي لیکن په دغه تقدیر سره چې ګرد (تول) انسانان په هم دغه یوه طور او طریقه اختیارولو مجبور کول دغه زمونږ د حکمت او مصلحت څخه مخالف ؤ چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کښې پخوا له دې نه شوی دی نو هم هغه خبره پوره کیدونکې وه چې د ابلیس د دغې دعوی ﴿لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾ ص، ۸۲-۸۳ آیت په ځواب کښې ویلې وه ﴿فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (د ص (۵) رکوع ۸۴-۸۵ آیت ۲۳ جزء) معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دي.

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هیر کړې ؤ تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی بیشکه چې مونږ به هم هیر کړو تاسې او وڅکئ تاسې عذاب دائمي په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وې تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنې مونږ هم تاسې هیر کړي ئې، یعنې هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کیږئ. وروسته له دې نه د مجرمینو په مقابل کښې د مؤمنانو حال او مآل بیانوي.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ایمان راوړی په آیتونو زمونږ هغه کسان کله چی پند ورکړی شی دوی ته په دغو (آیتونو) نو پریوځی په داسی حال کښی چی سجده «عبادت» کوونکی وی الله ته او تسبیح وائی سره له ثناء د رب خپل او دوی تکبر لوئی نه کوی (له عبادت نه) لری کیږی ډډی د دوی له ځایونو د خوب (دپاره د تهجد) بولی دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له ویری (د قهره د الله نه) او له طمعی (د رحمت د ده نه) او ځینی له هغو مالونو چی ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی (ئی په لاره د الله کښی)

تفسیر: یعنی په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږی، په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید اداء کوی او په زړه کښی د کبر، غرور، لوئی، ځانمنی (غرور) داسی خبری نه ګرځوی چی د الله د آیتونو په مقابل کښی د تیتیدلو څخه مانع وی. له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږی او د پاک الله په حضور کښی دریږی. له دی نه مراد د تهجد لمونځ دی لکه چی په صحیح حدیث کښی راغلی دی.

او ځینو تری د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کښی کوم نفلونه چی کیږی هغه مراد کړی دی. ګواکی په الفاظو کښی د دی خبری د ځائیدلو ځای هم شته. لیکن قوی هم هغه لومړی تفسیر دی. والله اعلم.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخنی هیله (امید) او طمع لرل او ویریدل بد نه دی اعم له دی نه چی په دنیوی امورو کښی وی یا په اخروی کښی. که په دغه مقصد کوم بنده عبادت کوی نو مقبول دی. هوا که د بل کوم موجود د خوف یا رجاء له سببه بندګی وکړی نو هغه ریاء ده له سره نه قبلیږی».

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دی معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتی او نه نبی ته) هغه شی چی پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالی د سترګو نه دپاره د جزاء د هغه عمل چی وو دوی چی کاوه به ئی (پټ)

تفسیر: یعني ځرنګه چي د شپو په تیارو کښې له خلقو څخه په پټه دوی بې ریاء عبادت کړی دی د هغه په بدل کښې الله تعالیٰ هغه نعمتونه چي پټ ساتلي دي او د هغو پوره کیفیت هیچا ته نه دی معلوم دوی ته ورکوي چي د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګي روښانه کیږي. په حدیث کښې راغلي دي چي ما خپلو نیکو بندګانو له په جنت کښې دوه شیان پټ ساتلي دي چي د هغو مثال نه سترګو لیدلي دي او نه د هغه تعریف غوږونو آوریدلي دي او نه د کوم انسان په زړه کښې ګرځیدلي دي.

تنبیه: سرسید او نورو د دغه حدیث په اساس په جنت کښې له جسماني نعمتونو څخه انکار کړی دی د دوی په ځواب کښې د (مولیٰنا شبیر احمد) یو مضمون د «هدیه سنیه» تر عنوان لاندې چاپ دی ښائي چي هغه دي ولوست شي.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾

آیا پس هغه څوک چي وي مؤمن لکه هغه څوک دی چي وي هغه فاسق نه دي برابري (دا دواړه ډلې)

تفسیر: یعني که د یوه ایماندار او د یوه بې ایمانه آخره خاتمه او انجام یو شانته شي نو ویوهیږئ چي (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ په دربار کښې توره تیاره ده.

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا
بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر څه هغه کسان چي ایمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنې په طریقه د میلمستیا په سبب د هغو عملونو چي وو دوی چي کول به ئې (په دنیا کښې).

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د میلمستیا سبب ګرځي.

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا
وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر څه هغه کسان چی فاسقان شوی دی پس ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی (هر کله چی اراده وکړی دوی د دی چی راوځی له دغه اوره نو بیرته به غورځول کیږی دوی په دغه اور کښی او ویل کیږی به دوی ته (د اهانت په ډول (طریقه)) وڅکئ تاسی عذاب د اور «د دوزخ» هغه عذاب چی وئ تاسی چی د هغه به مو تکذیب کاوه (په دنیا کښی او باور مو پری نه کاوه).

تفسیر: یعنی کله کله چی د اور شغلی دوزخیان د دروازی په لوری وغورځوی په دغه وخت کښی ښائی دوی د تښتیدلو په فکر کښی ولویږی نو پرښتی به له هغه ځای څخه دوی په تیل وهلو سره بیرته بیائی او دوی ته به وائی چیری ځئ ؟ هغه شی مو چی دروغ باله او باور مو پری نه کاوه اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ (**اللّٰهم اعذنی من النار واجرنی من غضبک**).

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) په دوی باندی له هغه عذاب نژدی (په دنیا کښی) لږ له عذاب لوی نه (چی د آخرت دی) دپاره د دی چی دوی وګرځی (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعنی د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کښی لږ څه کمه درجه عذاب پری نازلوو څو هغه کسان چی د رجوع توفیق ور په برخه وی له الله تعالیٰ څخه وویریږی او الله تعالیٰ ته رجوع وکړی. کمه درجه عذاب هم دغه دنیوی مصائب دی لکه ناروغی، قحطی، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهی او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چی پند ورکړ شی په آیتونو د رب خپل

(قرآن) بیا مخ وګرځوی تری (فکر او غور ونه کړی پکښی او وروسته له پوهیدلو تری بیرته وګرځی بلکه له دی نه ډیر ظالم نشته) بیشکه چی مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکی یو (په عذاب سره)

تفسیر: کله چی مونږ له ټولو ګنهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکی یو نو دغه ډیر ظالم به څرنګه نجات تری ومونډلی شی ؟ له دی نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکوی چی ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کیږه ! پخوا مو موسیٰ علیه السلام ته هم کتاب ورکړی ؤ چی په هغه سره بنی اسرائیلو هدایت وموند او د ده په تابعانو کښی لوی لوی دینی پیشوایان او آمامان تیر شول تاته هم بیشکه د الله تعالیٰ له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی چی ډیر خلق به پری لار ومومی او له بنی اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کښی لوی لوی امامان او پیشوایان پیدا شی. پاتی شوه د منکرانو فیصله هغه به پخپله پاک الله کوی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (د تورات لکه چی تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی) پس مه کیږه ته! په شک کښی له ملاقاته د دغه (موسیٰ) او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسیٰ هدایت دپاره د بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب)

تفسیر: ﴿ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ ﴾ په منځ کښی معترضه جمله ده یعنی بیشکه او بی شبهی موسیٰ علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی ؤ او تاته هم داسی کتاب درکړی شوی دی چی په دغه کښی هیڅ قسم چل او فریب او پلمه (تدبیر) نشته یا ئی د موسیٰ علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چی تاسی له موسیٰ علیه السلام سره د معراج په شپه کښی ولیدل هغه واقعی او حقیقی ملاقات ؤ او په هغه کښی هیڅ قسم چل، تیرایستل، سترګی پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ۣ

او ګرځولی ؤ مونږ ځینی له دوی نه امامان چی لاره به ئی ښووله (خلقو ته)

په حکم زمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل)

تفسیر: یعنې د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تیریو ئې صبر وکړ او خپل دین ئې ټینګ وساته

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چې په آیتونو زمونږ (چې له انبیاؤ الله سره ؤ) یقین به ئې کاوه.

تفسیر: یعنې مسلمانان دې د الله تعالیٰ په وعدو یقین او باور ولري او په سختیو دې صبر وکړي او پخپلو کارونو کښې دې ثابت او قائم اوسي نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او به وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به فیصله (حکم) کوي په منځ د دوی کښې په ورځ د قیامت کښې په هغه شي کښې چې وو دوی په دغه شي کښې (په دغه دنیا کښې چې سره) اختلاف به ئې کاوه.

تفسیر: یعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کښې قاطعه فیصله او عملي پریکړه به د قیامت په ورځ وشي هو! په دنیا کښې هم ډیر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له لیدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي آیا د عاد او د ثمود د تباه او ویجاړ شوي کلي او کندوالي او مخروبې نښې دغو منکرانو نه دي لیدلي ؟ چې په هغو د شام او د مکې د سفر په وخت کښې مسافرین او عابرین تل تیریږي آیا د دوی د هلاکولو او تباهي قصې ئې نه دي آوریدلې؟. د تعجب ځای دی چې د دغو شیانو د لیدلو او آوریدلو نه وروسته هم دوی متنبه نشول او د نجات او فلاح لاره ئې ونه لیدله.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ
فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولی دغو (مکیانو) ته (دی خبری) چی څومره هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چی تل تیریږی (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بیشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کښی خامخا لوی دلائل د قدرت دی آیا پس نه اوری دوی (د عبرت په غوږونو) آیا نه وینی دوی چی بیشکه مونږ بهوو (ویالی د) اوبو طرف د ځمکی وچی ته (چی ګیاه پکښی نه وی) پس راویاسو مونږ په هغو سره کښت (فصل)

تفسیر: یعنی بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه. نو آیا نه وینی دوی دا چی بیشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکی وچی ته چی ګیاه پکښی نه وی له «الارض الجرز» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده چی له نباتاتو څخه تشه او خالی وی ځینی تری خاص د مصر ځمکی مصداق او مراد ګرځوی او له «نسوق الماء» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوی ولی دی تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته **کما نبه علیه ابن کثیر رحمه الله.**

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چی خوری له دغه کښته (فصله) چارپایان د دوی (واښه، پانی) او نفسونه د دوی (دانه او میوه) آیا پس نه وینی (نښی د قدرت د ده)

تفسیر: یعنی ښائی چی دغه نښی ئی کتلی او د الله تعالیٰ په کامل قدرت، حکمت او رحمت قائل شوی وی او ښه پوه شوی وی چی دی هم داسی د مری په لاش کښی هم بیا روح ننباسی او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختی نه لری او هم ښائی چی د الله تعالیٰ په نعمتونو ئی د زړه له کومی شکر ویستلی وی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وائی (کفار) کله به وی دغه فتح (فیصله) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغه فتحه کښی)

تفسیر: پخوا ئی ویلی وو چی د دوی فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. د ده په نسبت به منکرینو داسی ویل چی ته پرله پسی قیامت قیامت وائی. که ته رښتینی ئی نو راوښیه چی هغه ورځ به کله راځی؟. مطلب دا دی چی دغه خو تش داړول او چتی (بیکاره) انذار دی قیامت او

نور هیڅ شی نشته

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قیامت) کښې هیڅ نفع به ونه رسوی هغو کسانو ته چې کافران شوی دی ایمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کښې) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی او نه به دوی ته انتظار وکړ شی.

تفسیر: یعنی اوس وخت دی چې د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو یقین او باور وکړئ او د هغې ورځې د تاسف او تحسر او له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ)! او ورته بیخی آماده او تیار شئ! وروسته له هغه چې قیامت شی بیا ایمان او باور له سره نه پکاریږی او نه به په سزا کښې څه تاخیر تخفیف او مهلت وی او نه به مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کیږی چې په هغه کښې دی د خپلو اعمالو تعدیل او اصلاح وکړی او بیا خپل حساب او کتاب ته حاضر شی. نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنیمت وگڼئ! او په تکذیب او استهزاء خپل وخت مه ضائع کوئ! هغه ساعت چې راتلونکی دی یقیناً او قطعاً راځی او له سره پکښې هیڅ ډیل، تعطیل او تاخیر نشته نو داسې پوښتنې او وینا بیخی فضولی او بیکاره دی چې هغه ورځ به کله راځی؟ او څه وخت به دغه فیصله صادریږی؟

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانتَظِرْ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

پس مخ وگرځوه! له دوی نه او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (د غلبې په تا)

تفسیر: یعنی هغه کسان چې داسې بې فکره او بې‌حسه دی چې د انتهائی مجرموالی او د سزا د وړ (لائق) گرځیدلو سره سره د فیصلې د ورځې او د سزا د صدور په نسبت توکې او مسخرې کوی او وریوری خاندی نو له دوی څخه څرنگه داسې هیله (امید) او توقع کیدی شی چې گوندی دوی په سمه لاره راشی نو تاسې د خپل تبلیغ او د دعوت د فریضې په اداء کولو کښې مصروف او لگیاء اوسئ! او د دوی له زیات فکر او خیال څخه بیخی بې پروا شئ! او هغوی پخپل سر پریږدئ! او د دوی د هلاکیدلو او تباهی په انتظار کښې اوسئ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذالله) ستاسې د تباهی او خرابۍ په انتظار کښې دی **(وهذا قبل الامر بقتالهم).**

(تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنة)

(سورة الاحزاب مدنية وهی ثلاث وسبعون آية وتسع ركوعات)
(رقم تلاوتها (۳۳) تسلسلها حسب النزول (۹۰) نزلت بعد سورة « آل عمران»
د الاحزاب) سورت مدنی دی (۷۳) آیت (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۳) او په «نزول کښی (۹۰) سورت دی وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم، په نامه د الله چې ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الۡكٰفِرِيۡنَ وَالۡمُنٰفِقِيۡنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ۙ﴿۱﴾ وَّاتَّبِعۡ مَا يُوۡحٰۤى اِلَيۡكَ مِنۡ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرًا ۙ﴿۲﴾ وَّتَوَكَّلۡ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيۡلًا ﴿۳﴾

ای نبی (محمده!) ووېرېږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شی ښه حکمت والا. او متابعت کوه! (ای محمده!) د هغه (حکم) چې درلیږل کیږی تاته له جانبه د رب ستا بیشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوئ ئی تاسی ښه خبردار او توکل وکړه په الله (او ورو سپاره کارونه خپل)، او کافی بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنی هم هغسی چې تر ننه پوری معمول ؤ وروسته له دی نه هم تل له یوه خدای څخه ویرېږه! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه ګرد (تول) سره یو ځای شی او خپل لاسونه سره یو کړی او راز راز (قسم قسم) پلمی(تدبیرونه) او حیلی هم جوړی کړی او تاسی ته د دروغو مطالبات او د تګی مشوری در وړاندی کړی او وغواړی چې خپل طرف ته دی متمایل کړی نو تاسی قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بې د الله تعالیٰ څخه د بل هیچا څخه خوف او اندیښنه مه کوه! او د هم هغه یوه خدای خبره منه، او د هغه په دربار کښی خپله غاړه ږده! اګر که ګرد (تول) مخلوق سره یو ځای شی او تاته راشی. د الله تعالیٰ د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده! الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احوالو ښه پوهیدونکی دی. الله تعالیٰ په هر وخت کښی هر حکم چې درکوی په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره ئی

درکوی او په هغه کښې ستا اصلي خير او ښيګڼه (فائده) ده. کله چې ته د الله تعالیٰ پر احکامو تګ وکړې! او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولرې! نو دی به ستا ګرد (تول) امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي. يوازې د الله تعالیٰ ذات د توکل او اعتماد وړ (لائق) دی. هر څوک چې قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پوری خپل ځان وتړی، نو دی به په بل چا يا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي ترلي. هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی نو طبيعي ده چې هغه بل زړه به ئې بلې خوا ته درومي ليکن د هر يوه انسان په تتر (سينه) کښې فقط هم دغه يو زړه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي « کفار غوارې چې د ده زړه نرم او خپل لوری ته ئې متمايل کړی او منافقان په خپل چال او چل درزده کولو پسې لويدلي دی او رسول الله يوازې پر الله تعالیٰ باندی اعتماد او توکل کوی چې له هغه ځنې زيات عليم او خبير بل څوک نه دی.»

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ؕ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ﴿۴﴾

نه دی پيدا کړی الله دپاره د هيڅ سړی دوه زړونه په دننه د ده کښې او نه دی ګرځولی (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه ميندی ستاسې او نه دی ګرځولی (الله) هغه په زامنو بلل شويو ستاسې (واقعي) زامن ستاسې دغه (دری مذکوره خبری چتی (بيکاره)) خبری ستاسې دی په خولو ستاسې (چې هيڅ حقيقت نه لری) او الله وائی حقه (ربښتيا خبره) او هم دغه الله ښيي لياره (سمه صافه حقه)

تفسير: يعني څنګه چې انسان په تتر (سينه) کښې دوه زړونه نه لری هم داسې په حقيقت کښې يو انسان دوه ميندی يا دوه پلرونه هم نه لری. د جاهليت په زمانه کښې به که کوم سړی خپله ښځه مور وبلله نو پخپل ګرد (تول) عمر کښې به له هغې سره نه يو ځای کيده ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په هم دغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقيقي مور په شان وګرځيده که چاته به ئې د خپل زوی يا د لور نسبت کاوه نو هغه به ئې واقعاً خپل اولاد ګڼه او د پلارتوب او زوی توب ګرد (تول) احکام به پر هغو مترتب کيدل عظيم الشان قرآن د دغه مصنوعي او لفظي تعلق له حقيقي او فطری تعلق ځنې د جلا (جدا) کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډير تشديد او تهديد سره ترديد وکړ او دغه ئې ښکاره کړه چې که څوک خپلې ښځې ته مور ووائی

په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعي مور نه ګرځي که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازمیږي چې دغه سړی د دوو ښځو له ګیډو څخه پیدا شوی دی یوه هغه چې دی ئې زیږولی دی او دوهمه دغه چې دی ورته مور وائي، په دغه صورت سره که څوک زید خپل زوی وبولي نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو چې دی د هغه له نطفې څخه پیدا شوی دی نو آیا د واقعیت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زید د دوو پلرونو څخه بیل بیل پیدا شوی دی لکه چې داسې نه ده نو د حقیقي مور ؤ پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کیدی لکه چې خپلې ښځې ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کښې راغلی او د متبني (زوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي له دغو دواړو خبرو سره ئې دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په دول(طریقه) هم واوروله چې داسې دیرې خبرې له ژبې او خولې څخه راوځي چې په واقع کښې حقیقت او واقعیت نه لري لکه چې کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رګه انسان یا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی یا داسې چا ته چې په یوه وخت کښې د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کیدی شي داسې وائي چې دی د دوو زړونو خاوند دی حال دا چې که څوک ئې تتر ورځیرې کړي او وئې ګوري نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لري. هم داسې پر خپلې مور سربیره (علاوه) بله ښځه مور بلل، یا برسیره (سوا) پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل زوی څخه پرته (علاوه) بل کوم هلک ته خپل زوی ویل په واقع کښې په دغو ګردو (ټولو) کښې قطعاً هغه نسبت نه ثابتیږي چې زمونږ د ژبې له ویلو څخه پرته (علاوه) د قدرت په قوت قائم شوی دی نو ځکه نه ښائي چې د حقیقي او مصنوعي تعلقاتو په منځ کښې ګدون او خلط وکړی شي.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ

وبولئ تاسې دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله

تفسیر: یعنې ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقیقي پلار ته وکړ شي که کوم سړی کوم هلک خپل زوی وبولي (متبني ئې وګرځي) نو هغه د ده حقیقي پلار نشي کیدی. که هم داسې د شفقت او محبت له مخې کوم سړی کوم هلک مجازاً په زوی توب سره ونیسي یا کوم وړوکي یو سړي ته پلار ووائي هغه بیله خبره ده. الغرض نه ښائي چې په نسبي تعلقاتو او د هغه په احکامو کښې د دغسې شیانو له امله (وجې) څه التباس او اشتباه واقع شي. د اسلام په ابتدا کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ او خپل متبني ئې وګرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چې دغه آیات نازل شول ګردو (ټولو) خلقو زید بن حارثه ورته ویل.

فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓا ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ⑤

پس که نه پیژنئ تاسی (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی وروڼه ستاسی دی په دین کښې او دوستان ستاسی دی (په دین کښې) او نشته پر تاسی (هیڅ) ګناه په هغه شی کښې چې خطا شوی یئ تاسی پکښې (لکه چې وایئ زید بن محمد) ولیکن شته ګناه په هغه شی کښې چې قصد ئې وکړی زړونه ستاسی او دی الله ښه ښښونکی د (خطیاتو) ډیر رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که ئې پلار نه وی معلوم نو په هر حال ستاسی ورور او دینی ملګری خو دی. نو په هم دغو القابو سره ئې یادوئ! لکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم زید بن حارث ته ویل «**انت اخونا ومولانا**» که په هیره یا ناپوهی یا غلطی سره ئې وویل چې فلانی د فلانی زوی نو دغه معاف دی د خطاء او نسیان ګناه په هیڅ شی کښې نشته. په دغه کښې هم که الله تعالیٰ اراده وکړی نو ښښی ئې.

ٱلنَّبِىُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ۗ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفْعَلُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُم مَّعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ⑥

(محمد د الله) نبی ډیر وړ (لائق) دی له مؤمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او ښځی د دغه (نبی الله) میندی د دوی دی (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی ډیر وړ (لائق) دی پر ځینو نورو (په میراث کښې) په کتاب (حکم) د الله کښې له مؤمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مګر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کښې) له دوستانو خپلو سره ښه احسان (یا ورته وصیت وکړئ په دریمه یا لږ له هغې) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کښې لیکلی شوی

تفسیر: که په غور سره ولیدل شی د مؤمن ایمان د هغه لوی نور یوه شماع ده چې د نبوت له

لمر څخه خوریږی. د نبوت لمر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی. نو په دی اعتبار که مؤمن «من حیث هو مؤمن» د خپل ځان د حقیقت پوهیدلو لپاره په فکری حرکت شروع وکړی نو له خپل ایمانی شتوالی څخه پخوا شائی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم معرفت ځان ته حاصل کړی نو په دغه اعتبار ویلی شو چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مسعود وجود زمونږ له وجوده هم زیات راته نژدی دی. که د دغه روحانی تعلق په بناء وویل شی چی د مؤمنانو په حق کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د پلار په شان دی بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډیر زیات دی نو دغه به بیخی په ځای او صحیح وی. لکه چی د ابو داؤد په سنن کښی د «**انما انا لکم بمنزلة الوالد**» الحدیث او د ابی بن کعب او نورو په قرائتونو کښی د (النبی اولی بالمؤمنین) آیت او د «وهواب لهم» جمله دا حقیقت څرګندوی (ښکاره کوی) که د پلار په تعلق کښی فکر وکړئ نو د هغه حاصل هم دا راوځی چی د زوی جسمانی وجود د پلار له جسمه راوتلی دی او د پلار طبیعی شفقت او تربیت له نورو څخه زیات دی لیکن آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلق د ده له امت سره له دی نه لږ دی ؟ یقیناً د محمدی امت ایمانی او روحانی موجودیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لوی روحانیت یوه پلوشه او د هغه سیوری دی. او هغه شفقت او تربیت چی د نبی صلی الله علیه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوی دی د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کښی د هغه نمونه نشی موندلی. د پلار په ذریعه الله تعالیٰ مونږ ته د دنیا دغه عارضی حیات راکړی دی لیکن د نبی صلی الله علیه وسلم په برکت مونږ ته ابدی او دائمی حیات راحاصلیږی. نبی کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ په نسبت داسی شفقت، مرحمت، خیر غوښتل، او همدردی کړی ده چی مونږ ئی د خپلو ځانونو لپاره نشو کولی نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په مال او په ځان او نورو شیانو کښی د تصرف هغه حق لری چی په دنیا کښی نور هیچا ته دغه حق نه دی حاصل. حضرت شاه صاحب لیکی چی «نبی د الله نائب (بمعنی رسول) دی، پخپل ځان او مال زمونږ دومره تصرفات او اختیارات نشی چلیدی څومره چی د نبی تصرفات په مونږ چلیږی مونږ ته دغه نه ده روا چی خپل ځان په سره لمبه او اور کښی واچوو که نبی صلی الله علیه وسلم دغه حکم صادر کړی نو بیا فرض کیږی. د هم دغو حقایقو په ملحوظ په احادیثو کښی راغلی دی « هیڅ یو له تاسی نشی مؤمن کیدی څو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو ګردو (ټولو) انسانانو بلکه د ده له خپله ځان څخه هم ډیر زیات ګران او محبوب نه شم.» (وازواجه امهٰتهم، او ښځی د نبی میندی د دوی دی) یعنی ستاسی دینی میندی دی په تعظیم او احترام او په ځینو نورو احکامو کښی چی د هغوی لپاره د شریعت له مخې ثابت شوی وی نه په ټولو احکامو کښی

﴿ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ ﴾ او خاوندانو د خپلوی ځینی د دوی ډیر لائق دی په ځینو نورو الخ) یعنی له رسول الله سره دوی خپل وطن پرینبی دی او له خپلو دوستانو او خپلوانو څخنی بیل شوی دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرینو او د منوری مدینی د انصارو په منځ کښی د دوو تنو په منځ کښی دینی اخوت او اسلامی وروری تړلی وه. وروسته له دی چی د مهاجرینو نور خپلوان

مسلمانان شول نو دلته ئې داسې ووېل چې د قدرتي خپلوۍ رعايت په دغه مؤاخات پرومبي او مقدم دی ښائي چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم کړل شي. هو! ښائي چې ښه سلوک او احسان دی له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴾ دی دغه ميراث او وصيت په کتاب قرآن لوح محفوظ کښې ليکلی شوی) يعني په قرآن کښې دغه حکم د تل لپاره جاري او نافذ دی يا به په تورات کښې هم وي. يا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۪ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ۟ۙ

او ياد کړه (ای محمده!) کله چې واخيست مونږ له (ټولو) انبياؤ څخه عهد د دوی (په الست کښې چې هم دی پخپله دوی عبادت کوی او هم دی نور زما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهيم او (له) موسىٰ او (له) عيسىٰ زوی د مريمې نه (چې عبادت د الله کوئ) او واخيست مونږ له دغو (ټولو انبياؤ) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسير: يعني دغه قول او قرار چې يو به د بل تائيد او تصديق کوی او د دين په قائمولو او د الله تعالىٰ د پيغام په رسولو کښې به له سره هيڅ قسم نقص او قصور نه کوی په «آل عمران» کښې د دغه ميثاق ذکر تير شوی دی. حضرت شاه صاحب ليکی «پاس ئې د رسول په حق کښې ويلي وو چې په مؤمنانو د دوی له ځانونو څخه زيات تصرف کولی شي. دلته دی ته اشاره ده چې دغه درجه انبياؤ ته ځکه وررسيدلې ده چې په دوی محنت مسؤليت او ذمه واری هم له ګردو (ټولو) څخه زيات دی. يواځې له ټولو خلقو سره مقابله او له هيچا څخه هيڅ ډول (طريقه) خوف او رجاء نه لرل» برته (علاوه) له انبياؤ نه د بل چا له لاسه پوره ده؟ د دغو پنځو رسولانو نومونه چې دلته په خصوصيت سره ياد شوی دی اولوالعزم بلل کيږی د دوی هدايت او ليار ښوونې تر زرهاؤ کلونو پاتې دی او تر څو چې دنيا ودانه ده پاتې به وي. له دوی څخنې پرومبي ئې زمونږ د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم نوم واخيست حال دا چې د ده ظهور په عالم شهادت کښې له ګردو (ټولو) څخه وروسته شوی دی مګر په درجه کښې له ګردو (ټولو) څخه وړاندی دی. او د ده وجود هم په عالم غيب کښې له ټولو څخه مقدم دی لکه چې په حديث کښې راغلي دی.

لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۟ ع

دپاره د دی چی وپوښتی (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی او (الله) تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له قول او اقرار سره مطابق د انبیاؤ پر ژبه ئی خپل احکام خلقو ته ورسول او د حجت اتمام ئی وفرمایه بیا به له هر یوه څخه بیلی بیلی پوښتنی کوی څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتی کیدل ښکاره شي او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي وروسته له دی نه د «احزاب» د جنګ واقعه یادوی چی د رښتین رسول الله صلی الله علیه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کښی د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال احوال شو ؟ او د دوی د ظاهری ثمراتو او نتائجو ذکر کوی.

یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اذْکُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَیْکُمْ إِذْ جَاءَتْکُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَیْهِمْ رِیحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا ۚ وَکَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِیرًا ﴿۹﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسی نعمت د الله پر تاسی کله چی په (غزوه د احزاب کښی) راغللی تاسی ته لښکری (د کفارو) امر یعنی راولیږو مو پر دوئ باد او داسی فوځونه (د ملائکو) چی (هیڅ) نه لیدلی تاسی دوی (یعنی د پرښتو فوځونه چی د کفارو په زړونو کښی به ئی رعب او ویره غورځوله) او دی الله پر هغو (کارونو) چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: د هجرت په شلورم او پنځم کال کښی د بنی نضیرو یهودان له منوری مدینی څخه وویستل شول چی ذکر ئی د «الحشر» په سورت کښی راځی دغه فراری یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځیدل او هغوی ئی د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول او ګرد (تول) ئی د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل. او د بنی فزاره او غطفان او د عربو د نورو قبائلو د متحده ؤ طاقتونو هجوم او حمله پر منوره مدینه باندی بریالیان او کامیاب شول. تقریباً دولس زره سره او ګڼه لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کښی مست ورتوی شول د «بنی قریظه ؤ» د یهودانو یوه تینګه او کلکه کلا د مدینی منوری په شرقی جانب کښی وه. دوی پخوا له دی نه له مسلمانانو سره معاهده تړلی وه. بالاخر دوی د نضیری یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه او د متعارضینو د امداد او معاونت له پاره د مسلمانانو په خلاف ودریدل د مسلمانانو عمومی جمعیت تول دری زره تنه ؤ

چې په هغه کښې یو لوی تعداد دغابازان منافقان ؤ چې د تکلیف او سختی په وخت کښې به ئې د دروغو بهانې او پلمې (تدبیرونه) جوړولې او د جنګ له میدانه به ئې ورو ورو خپل ځانونه ایستل رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه مورد کښې له مسلمانانو سره مشوره وکړه بالاخر د پارسی سلمان رضی الله تعالیٰ عنه په مشوره د ښار په اطرافو کښې په هغو ځایونو کښې چې د کفارو د تعرض او د حملې اندیښنه وه خندقونه وکنستل شو د سختی یخنی وقت ؤ غله هم دیره قیمته او دیره لږه پیدا کیده د لوږی له سببه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او پخپله رسول الله مبارک هم پر خپلو کیډو تیږی (ګټی) تړلی وی مګر سره له هغه د الله تعالیٰ په عشق او مینه کښې ګرد (ټول) مست او بیخوده وو. او دغه ګرد (ټول) د خپلو سرونو څخنی تیر صحیح اسلامی مجاهدان او د دی لوی قوماندان سید الانس والجان په دغی سختی ځمکی کښې د خندق په کنستلو کښې په یوه حیرت پیدا کوونکی مجاهدت او د میرانی (بهادری) په همت او غیرت مشغول وو. مجاهدین پر دغی سختی ځمکی کښې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو او په خپلو منځونو کښې به ئې په دیر جوش او خروش سره داسی ویل.

(نحن الذین بایعوا محمداً　　علی الجهاد مابقینا ابدا)

بالمقابل زمونږ د لوی سردار حضرت محمد رسول الله سیدالابرار او افضل الاخیار له طرفه به چې هغوی هم بالذات د خندق په کنستلو کښې مشغول وو د دوی ځواب داسی ویلی کیده

(اللّٰهم لا عیش الا عیش الآخرة　　فاغفر للأنصار والمهاجرة)

کله چې خندق تیار شو نو اسلامی مجاهدین د متعارضینو په مقابل کښې په خپلو سنګرونو او مورچو کښې تینګ ودریدل تقریباً تر پنځه ویشتو ورځو پوری دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو او د دغو دواړو قواوو په منځ کښې خندق حائل ؤ سره له دی چې د کفارو تعداد دیر زیات وو خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تیر او پر ښار عمومی هجوم او یرغل (حمله) راوړی. مګر له لری څخنی به ئې غشی ویشتل او کله کله به د فریقینو مخصوص زلمیان د مبارزی په ډګر کښې هم سره وتل. او یو له بله سره به ئې لاس او پښې پستول د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې مسلمین د محصورینو د جمعیت حیثیت درلود (لرلو) خو سره له هغه دوی تولی ښځی او ووړکی د ښار په مضبوطو او محفوظو انګړونو کښې خوندی کړل او دوی پخپله په دیر شجاعت او استقامت سره د ښار په محافظت او مدافعت کښې مؤاظبت او مراقبت کاوه. بالاخره د نعیم ابن مسعودالاشجعی رضی الله تعالیٰ عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې اختلاف او مشاجره واقع شوه. له بل طرفه د کفارو په زړونو کښې د الله تعالیٰ د غیر مرئی فوځونو له لوری ویره او رعب وغورځاوه شو په هم دغه ضمن په یوه شپه کښې یوه سخته ویروونکی سیلی راوالوته چې د هغی په اثر د دوی تولی خیمی او کیږدی وشلیدلی او له ځمکی څخه وشکولی شوی او دیری لری ولویدلی. د دوی ګرد (ټول) څاروی او حیوانات توری شول اورونه ئې مړه او دیګونه او لوښی ئې په بل مخ نسکور او ګرد (ټول) سره مات او ګدود شول شګی به په داسی شدت او حدت سره الوتلی چې

د دوی سترگی او خولې پوزې او غوږونه ترې ډک پک شول. بالجمله د دغه سخت طوفان او ډیرې زورورې سیلۍ په اثر د کفارو په دغه عظیم الشان لښکر کښې چې تر ۲٤۰۰۰ تنو ځلمیانو پورې رسیدل یو راز (قسم) ګډودي او بې‌نظمي او پریشانۍ ښکاره شوه او بالاخر د ډیرې یخنۍ او تیارې او دوړو او غبار له سببه ګرد (ټول) سره تار په تار او د ابوسفیان د طبل الرحیل د غږیدلو په اثر چې دې بیا د کفارو د دغه عظیم الشان لښکر لوی سر افسر و ټول په تیښته او فرار مجبور شول او ګرد (ټول) خائب خاسر بې د مرام له نیله بې هیله (بې‌طمعي) او ناامیده بیرته ستانه (واپس) شول ﴿ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ دغه جنګ ته د «احزاب» یا د «خندق» جنګ وائي د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کښې د داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کښې په میرانه (بهادرۍ) سره ټینګ ودریدل داسې اوضاع او حالات لا چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې ئې څرګندې (ښکاره) کړې او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو په هم دغه جنګ کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې وروسته له دې نه به بیا کفار پر مونږ تعرض او یرغل (حمله) نه کوي بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وړوړو لکه چې هم داسې هم وشول.

﴿ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ ﴾

(یاد کړئ) کله چې راغللې (لښکرې د کفارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې او له ښکته (جانبه) د تاسې

تفسیر: یعنې د منورې مدینې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی او له غربي جانبه چې ښکته دی

﴿ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝١٠ ﴾

او کله چې کږې څرې شوې سترګې (له ډیرې ویرې) او ورسیدل زړونه چنغرکو (بیخونو د مریو) ته «له ډیره خوفه» او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز (قسم قیسم) ګمانونه

تفسیر: یعنې له ډیره دهشته او حیرته سترګې زدې بدې پاتې شوې او د خلقو اشکال او بنې والوتې د دوستي او خپلوي مدعیانو به ځانونه پټول او له سترګو څخه به ئې ځان ګوښې (جدا) کاوه. او ورسیدل زړونه چنغرکو بیخونو د مریو ته یعنې له ډیر خوف او هراسه زړونه لړزیدل او داسې په زور او شدت سره له خپله ځایه غورځیدل لکه چې د ستونې له لیارې د باندې راوتل. او

ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) ګمانونه یعنې یو به په یو شي پوهیده، او بل به بل شي اټکلاوه. مسلمانانو به داسې ګڼل چې دا ځلي یو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلې دی وګورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کښې څه راپیښیږي ؟ ناقص الایمان کسانو به داسې ګڼل چې اوس له دغې پیښې څخه زمونږ ژوندی وتل سخت او مشکل دی د منافقینو له احواله خو له سره پوښتنه مه کوئ چې هغوی په څه حال کښې وو ؟ د منافقینو مقولې وروسته راځي.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ⑪

په دغه وخت کښې وازمویلې شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځولی شول په خوځولو سختو سره (له ډیرې ویرې)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت حذیفة رضی الله تعالیٰ عنه ولیږه څو د دښمن صحیح احوال راوړي د دغې واقعې مفصله قصه دی په حدیث کښې ولوستله شي څو د دغه تردد او تذبذب او اندیښنې د کیفیت اندازه تری وشي دلته د هغې د ترجمې ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ⑫

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل (ابن ابی ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کښې مرض (د نفاق) و چه نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله په فتح د شام یمن، پارس) مګر په غرور تیرایستلو سره

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې محمد صلی الله علیه وسلم به داسې دعوی کولې چې زما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشوریږی او د روم، پارس او صنعا بنګلې او مانۍ ماته راکړی شوی دی حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشي وتلی هغه وعدې چیرې لاړې ؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «مسلمانانو ته ښائی چې اوس هم د ناامیدی په وخت کښې د بې ایمانۍ خبرې ونه کړی!»

وَإِذْ قَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَٰٓأَهْلَ يَثْرِبَ

او كله چې وويل يوې طائفې له دغو (منافقانو) چې اى اهل د يثربه (مدينې)

تفسير: «يثرب» د طيبې مدينې قديمي نوم ؤ كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ځاى ته تشريف راوړ د يثرب نوم په «مدينة النبى» سره تبديل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَٱرْجِعُوا۟ ۚ وَيَسْتَـْٔذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ ٱلنَّبِىَّ يَقُولُونَ إِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِىَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځاى (د هستوګنې) تاسې ته پس بيرته وګرځئ او اذن (د بيرته تللو) غواړې يو فريق ډله له دوى له نبى وائې (بنو حارثه او بنو سلمه) چې بيشكه كورونه زمونږ تش پراته دي (له سړيو) حال دا چې نه دي تش پراته كورونه د دوى نه لرى اراده دوى (په دغه تګ سره) مګر د تيښتې (له جنګه).

تفسير: يعنى ګرد (تول) عرب زمونږ دښمنان شول او زمونږ لپاره هيڅيرى د توقف او د هستوګنې ځاى پاتې نشو تول له اسلامي لښكرو جلا (جدا) او خپلو كورونو ته لاړ شئ! رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د اسلامي مجاهدينو د باندې ولاړ وو او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګرونو په مزيد تأمين او تحكيم او په هغو كښې د ښځو او وړوكو په خوندې كولو او ځاى په ځايولو كښې مشغول ؤ په دغه وخت كښې به دغو منافقينو داسې پلمې (تدبيرونه) او بهانې سره كولې چې زمونږ كورونه د باندې په ډاګ ډېر ميدان كښې پراته دي مونږ له دې نه ويريږو نه چې غله زمونږ په كورونو ولويږي او زمونږ ګرد (تول) مال او شته به تالا او لوټ يوسي. دغه محض د دروغو بهانې او پلمې (تدبيرونه) وې او له داسې خبرو څخه د دوى مقصود دا و چې په كوم چل او فريب سره خپل ځان د جنګ له ميدانه وباسې لكه چې هومره سړيو چې له حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اجازه وغوښتله دوى هغو ګردو (تولو) ته اجازه وركړه او د مرخصينو د تكثير او تزئيد هيڅ پروا ئې ونه كړه. له ځينو روايتو څخه داسې معلوميږي چې فقط درې سوه قدسيه نفوس له دوى سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا۟ ٱلْفِتْنَةَ لَءَاتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا۟ بِهَآ إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که راننه ایستی شي پر دوی (دغه کفار په مدینه کښې او ترې چاپیر شي) له اطرافو د دغې (مدینې) بیا طلب وکړ شي ترې فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنګ) نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته او نځند (ایسارتیا) به ونه کړي په دغې (قبول د فتنې) کښې مګر لږ

تفسیر: یعنې منافقان د دروغو حیلې او بهانې جوړوي. فرض ئې کړئ که دغه کسان په ښار کښې هم وي او کوم یو دښمن د دې خوا یا د هغې خوا راشي یا پر دوی ورتوی شي او له دوی څخه داسې یوه مطالبه وکړي چې د اسلام دغه دین پرېږدئ چې تاسې ظاهراً هغه منلی دی یا ورته وویل شي چې راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګیږو نو دوی سم د لاسه د جنګ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیارېږي او په دغه وخت کښې د دوی دغه مکر او فریب او دروغ په ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهرېږي. ځکه چې علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیل لپاره خپلې ملاوې ترې او د دوی مرستې (مدد) او تائید ته چټ پټ ودرېږي. نه به د خپلو کورونو د خالي کیدو او بې سر پرستۍ او د ساتلو عذر وړاندې کوي او نه د هغو د غلا او لوټیدلو او په تاراج تللو څخه څه اندیښنه کوي ماسوا له هغه توقفه چې په دغو مذاکراتو او د وسلې په اخیستلو کښې واقع شوی دی بلا توقف علی الفور د مسلمانانو د جنګ لپاره دوی حاضرېږي او د اسلام د دغې ظاهري دعوې څخه هم لاس اخلي او بې له کومې معطلۍ او ډیل سریعاً د جنګ په اور کښې خپل ځانونه غورځوي.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چې وعده ئې کړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه ګرځوي (په جنګ کښې) شاوې خپلې (او نه به تښتي)، او دی عهد د الله پوښتیدلی شوی (په قیامت کښې له وفاء کولو سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چې « وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو چې بیا به مونږ داسې یو حرکت ونه کړو» د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالیٰ له دوی څخه وکړي چې ستاسې هغه قول او اقرار چیرې لاړ ؟ یعنې بنو حارثه او بنو سلمه د احد په غزوه کښې هم له لیارې څخه بیرته ګرځیدلي وو او بیا پښیمان شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئې عهد وکړ چې بیا به له جنګه نه تښتو دغه دې چې دوی اوس بیا هم هغسې

وکړل.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۶﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوی تاسی ته تیښته که چیری وتښتئ تاسی له مرګه یا له قتله او کله چې وتښتیدئ نو ژوندی به پاتی نه کړی شئ مګر لږ (مدت)

تفسیر: یعنی د هر چا په قسمت کښی چې مرګ دی هغه هیچیری په تښتیدلو سره له مرګه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) د الله تعالیٰ قضاء هر چیری انسان ته رسیږی او که اوس مرګ ستاسی لپاره نه وی مقدر نو له میدانه څخه تښتیدل بیکاره دی آیا دوی د جنګ په میدان کښی تول وژل کیږی ؟ او فرض ئی کړئ که د جنګ له میدانه وتښتئ نو بیا به له مرګه مامون یئ ؟ آیا دغه مامونیت به تر څو پوری وی ؟ بالاخر مرګ خو راتلونکی دی که اوس رانشی. نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی ولی معلوم نه دی چې په څه ذلت او خواری سره ؟

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتی تاسی له (عذابه) د الله که چیری اراده وفرمائی الله په تاسی باندی د بدی (هزیمت) یا اراده وفرمائی په تاسی باندی د رحمت، نصرت او نه به مومی دوی خپلو ځانونو ته بی له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ اراده هیڅ یو زور او طاقت نشی ګرځولی نه کومه حیله او تدبیر د هغه په مقابل کښی کار کولی سی انسان ته لازم دی چې پر پاک الله توکل وکړی او په هر حالت د الله تعالیٰ د مرضی غوښتونکی وی که نه د دنیا نیکی یا بدی، سختی یا نرمی خو یقیناً رسیدونکی دی نو بیا د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل او د ده په لیار کښی به ولی انسان خوف، ویره او دار له خپله ځانه ښکاره کړی. او په لازمه وخت کښی ولی ځان تری بیل او لری

کړی او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړی او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشی کړئ تاسو خو د عربو له مخالفت څخه ویرېږئ او دغه فکر او اندیښنه له تاسو سره نشته که الله تعالیٰ حکم وکړی مسلمانان تاسو علی‌الفور وژنی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۸﴾

په تحقیق ښه معلوم دی الله ته منع کوونکی (له جهاده) له تاسی او ویونکی ورونو خپلو ته (چی) راشئ زمونږ په لوری (چی آرام او هوسائی(راحت) وکړئ) او نه راځی دوی جنګ ته مګر لږ (کله نا کله)

تفسیر: یعنی د خودنی، ریاء او ظاهرداری له سببه یا له شرم او ننګ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځی او د نورو حقیقی مجاهدینو په څنګ کښی ودرېږی. که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کښی او په خپل عیش او عشرت، مزو او چرچو کښی مشغولیږی او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چی صادق مسلمانان دی هم وائی چی جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوی.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖۚ

بخیلان دی (په اعانت له تاسی سره او انفاق) پر تاسی

تفسیر: یعنی د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتی او د دوی له هر قسم همدردی او خیر غوښتلو او خیر رسولو څخنی بخل کوی. هو که د غنیمت مواقع راشی نو د ډیر حرص او طمع لامله (له وجی) غواړی چی بل هیڅا ته دی هیڅ شی ورنه کړه شی او دغه ګرد (ټول) مال او غنیمت دی یواځی زمونږ برخه شی او په هم دغه امید او هیله (طمع) ځینی په جنګونو کښی هم حسب الظاهر شرکت کوی.

فَاِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِيْ يُغْشٰى

عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

پس کله چې راشي ویره (د دښمن) نو وبه وینې ته دوی ګوري به دوی تاته (ترهور) چې چاپیر به چورلي (ګاتي د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بیهوشي راوستلې شوې وي پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه پس بیا کله چې لاړه شي دغه ویره (او تول شي غنائم) نو ضرر دررسوي دوی تاسې ته په ژبو تیرو سره په دغه حال چې بخیلان (حارصان) وي په خیر (او لاس اچوي پر غنیمت)

تفسیر: یعنې د سختې او تنګسې په وخت کښې د رفاقت څخه ځانونه بیرته واپس کوي او له ډیرې ویرې ئې ساه راخیژي وروسته له بری او فتح راځي او له خپله ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او میړانه (بهادري) ښکاروي او له ډیر حرص او طمع د غنیمت پر اموالو پرمخې نسکور لوېږي. یا ئې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کښې خوله سپړي او ژبه کوي.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

دغه (کسان د جنګ ګیدړان او د ولجې زمریان) ایمان ئې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان

تفسیر: یعنې تر څو پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان رانه وړي د دوی هیڅ یو عمل نشي مقبول واقع کیدی. حضرت شاه صاحب لیکي « کوم ځای کښې چې د حبط الاعمال ذکر دی نو فرمائي چې الله تعالیٰ ته آسانه ده یعنې ظاهراً د الله تعالیٰ عدل او احسان ته کتلې دغه امر صعب او مشکل راښکاري چې څرنګه به پاک الله د چا محنت او اجر ضایع کوي ؟ لیکن دغه کار څکه سخت او مشکل نه دی چې پخپله په هم هغه عمل کښې داسې یو نقص او خرابي پته وي، چې په هیڅ صورت هغه عمل پرې نه صحیح او نه درست کیږي لکه « د بې ایمان عمل» چې ایمان ورته شرطٓ او روح ئې دی او هر عمل بې له هغه مړ او بې نتیجې دی نو څرنګه به قبلیږي. کافر هومره محنت چې وکړي او ربړونه (تکلیفونه) وګالي (برداشت کړي) ګرد (تول) ئې ابته (خراب) او بیکاره ځي.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا

لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ

گمان کوی «دغه منافقان» پر لښکرو (د کفارو) چې نه دی تللی (بیرته په ماتی) او که چیرته بیا راشی لښکر د (کفارو جنگ ته) نو دوست گڼی (منافقان) دا چې کاشکی دوی اوسیدونکی وی په (لریو کلیو د) اعرابو کښې (له ښاره) چې پوښتنی به ئی کولی (له لری) له (احوالو) خبرو ستاسی.

تفسیر: یعنی د کفارو لښکری ناکامه بیرته لاړی لیکن دغه ویریدونکی منافقان لا تراوسه هم نه دی متیقن چې هغوی ماتی موندلی ده او فرض ئی کړئ که د کفارو افواج بیا بیرته وگرځی او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړی نو د دوی هم دغه هیله (امید) او تمنا وه که وروسته له دی نه د جنگ تر ختمه پوری بیخی په ښار کښې هم ونه اوسیږی او چیرته کوم کلی ته ولاړ شی او هم هلته لری ناست نندارې وکړی او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنی وکړی چې مسلمانان څه حال لری ؟ او د جنگ نخچه (نقشه) او وضعیت څرنگه دی ؟

وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

او که چیری وی (دغه منافقان) په تاسی کښې نو جنگ به ئی نه وو کړی دوی مگر لږ «دپاره د ریاء»

تفسیر: یعنی د خولې پر خبرو کښې ستاسی خیر غوښتنه په ظاهری دول (طریقه) سره ښکاره کوی او په جنگ کښې زیات کار نه کوی او تش د مجبوریت او ضرورت لامله (له وجې) چې نوم ئی وشی په جنگ کښې شرکت کوی.

لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو
اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

خامخا په تحقیق دی تاسی ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول الله کښې اقتداء غوره نیکه دپاره د هغه چا چې وی دی چې داریږی د الله (او امید لری د رضاء او د لقاء ئی) او (د ثواب د نعمتونو د) ورځی وروستنی (د

قیامت) او یادوی الله ډیر (هم په خوله هم په زړه هم په راحت هم په زحمت)

تفسیر: یعنی رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختیو او مصاعبو کښې څرنګه ثبات او استقلال لري حال دا چې له ګردو (تولو) څخنې د زیاتی اندیښنې او فکر زور پر دوی لوېږي مګر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقلال او استقامت کښې تزلزل او فتور واقع شي هغه خلق چې د الله تعالیٰ د رضاء او لقاء هیله من (امیدوار) او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دی او په کثرت سره د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښې مشغول دی د هغوی له پاره د رسول الله ذات ډیر ښه اسوه او خورا (ډیر) ښه نمونه ده ښائی چې دوی په عباداتو، معاملاتو ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، حرکاتو، سکناتو، الاتو، ادواتو، محارباتو، جود، سخا، صبر، تحمل بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کښې د دغه جامع الصفات، منبع‌البرکات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړی ! او په همت او شجاعت او استقلال او استقامت او ثبات او حیات کښې د دوی د عمل د طرز متابعت کوی ! او په ښه شان سره ئې زده کړی !

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّآ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ﴿۲۲﴾

او کله چې ولیدلی مؤمنانو لښکری (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دی چې وعده کړی ده له موږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتیا ویلی ؤ الله او رسول د دغه (الله په وعده کښې) او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته)

تفسیر: یعنی کله چې پخو مسلمانانو ولیدل چې د کفارو افواج سره یو ځای شوی دی او له څلورو خواؤ څخه پر موږ راتوئیږی نو د دی په ځای چې متردد، مذبذب یا وارخطا شي د دوی د وفاداری، اطاعت شعاری په جذباتو کښې تزئید واقع شو او د دوی یقین او باور د الله تعالیٰ او د رسول الله پر وعدو لا زیات شو. او دوی به داسی ویل چې دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالیٰ اِو رسول الله پخوا له دی نه ورکړی وو. او د ده په متعلق د الله تعالیٰ وعده لا له پخوا څخه شوی وه لکه چې د (البقرة) د سورت په (۲٦) رکوع ۲۱٤ آیت کښې ئې فرمائلی دی

﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾

او د (ص) د سورت په (۱) رکوع ۱۱ آیت (۲۳) جزء کښې چې مکی دی فرمایلی دی

﴿ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُوْمٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ﴾

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿۲۳﴾

ځینې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتیا کړي ئې ده هغه خبره چې عهد کړی ؤ دوی له الله سره په هغه باندې (چې ثبات، استقامت فی القتال دی) پس ځینې له دوی هغه دي چې تر سره ئې کړ نذر خپل «چې مړ شو یا شهید» او ځینې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مرګ یا شهادت ته) او بدل ئې نه کړ (عهد خپل یوه ذره هم) په بدلولو سره

تفسیر: یعنې هغه وعده چې منافقینو کړې وه او د هغې ذکر په پخوانی رکوع کښې په دغو الفاظو سره شوی ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ﴾ هغه ئې ماته کړه او په ډیرې بیحیائی او بې شرمی سره د جنګ له میدانه په شا شول پرعکس د دوی ډیر زیات داسې پاخه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای (آخر) ته ورسوه او د ډیرو زیاتو مصاعبو او متاعبو او سختیو په اوقاتو کښې هم د دین له حمایته او د رسول الله له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بیرته پاتې نه شول کوم عهد او پیمان او ژبه چې دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړې وه د غره په شان پرې ټینګ ولاړ ؤ له دوی نه خو ځینې کسان هغه دي چې خپله ذمه واری ئې پوره کړې وه یعنې په جهاد کښې د شهادت په درجه نائل شوي دي لکه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوی کښې د حضرت انس بن النضر رضی الله تعالیٰ عنه قصه ډیره مشهوره ده او زیات مسلمانان هغه دي چې په ډیره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کښې دي. او دي ته ګوري چې کله کومه محاربه راپیښیږي چې مونږ په هغې کښې د شهادت په درجه نائل شو. په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لیاره کښې ئې ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دي د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت ئې کړی دی او له خپلو خبرو څخه ئې د یوه ذرې په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

فائده: په حدیث کښې نبي کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وفرمایل «**هذا ممن قضی نحبه** دغه له هغو کسانو څخه دی چې خپله ذمه واری ئې پای (آخر) ته رسولې ده» ګواکې دی ئې په حیات کښې شهید درولی دی. دی هغه اعظم مجاهد دی چې د «احد» په غزا کښې ئې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حفاظت کښې د کفارو له غشو څخه په خپل وجود سره مدافعه فرمایله او په دغه ضمن کښې ئې لاس هم د خیر الناس څخه جار (قربان) شو رضی الله تعالیٰ عنه وارضاه.

لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۚ﴿۲۴﴾

دپاره د دی چی جزاء ورکړی الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینی د دوی او په عذاب به کړی منافقان که اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) یا رجوع په رحمت سره وکړی پر دوی (چی ایمان راوړی) بیشکه چی الله دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغو ته چی په خپل عهد باندی تینګ ولاړ ؤ او په خپل قول او اقرار کښی رښتین پاتی شوی دی پر دغه د رښتیا تینګ پاتی کیدلو بدل به وررسیږی بد عهد او دغابازانو منافقانو ته که اراده وفرمائی سزا ورکوی او که اراده وفرمائی د توبی توفیق ور په برخه کوی او معافوی ئی او دغه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ۭ

او بیرته وشړل الله (له مدینی نه) هغه کسان چی کافران شوی وو (په ماتی بی له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چی وئی نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو)،

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کښی چی سره تاوونه او پیچونه ئی خوړل او له ډیره قهره او غصی څخه به ئی غاښونه چیچل د جنګ میدان ئی پریښود او بیرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډیر نومیالی (نوموړی) سور چی خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه په دغه جنګ کښی د سیدنا علی کرم الله وجهه په توره ووژل شو مشرکینو وغوښته چی مونږ تاسی ته لس زره دیناره درکوو خو د عمرو بن عبدود مړی مونږ ته راکړی ! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی «راځئ په ډیره خوښی سره خپل مړی یوسئ او پیسی دی هم ستاسی وی ولی چی مونږ د مړی د پیسو خوړونکی نه یو»

وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ۚ﴿۲۵﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو) او دی الله قوی ښه زوروړ (په انفاذ د احکامو) ډیر زبردست (په هر څه او په هر شی)

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومی جنګ او جګړی وار ونه رسید، الله تعالیٰ په خپل قدرت سره ډیره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه او د پرښتو لښکر ئی ورولیږه، او داسی آثار ئی پیدا کړل چی کفار په خپل سر وارخطاء او پریشان شول او فرار ئی پر قرار اختیار کړ د پاک الله د زوروړ او زبردست قوت په مقابل کښی څوک ودریدی شی ؟

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چی کومک ئی کړی ؤ له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چی بنی قریظه ؤ) له کلاګانو د دوی او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره (د رسول الله او د مؤمنانو) یوه ډله ووژله تاسی او بندی کوله به تاسی بله ډله.

تفسیر: دغه د بنی قریظه ؤ یهودان دی چی د منوری مدینی په شرقی جانب کښی د دوی یوه تینګه او مضبوطه کلا وه او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغی معاهده درلوده (لرله) لیکن دغه د احزابو په جنګ کښی (دحیی بن اخطب) په اغوا او لمسونه دوی هغه ګرد (ټول) معاهدات نقض کړل او د مشرکینو په امداد ودریدل له دوی څخه ځینو کسانو پر مسلمانی ښځی هم حمله کړی وه چی د دوی د حملی جواب حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها په ډیر شجاعت سره ورکړی ؤ کله چی د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول او بیرته لاړل نو بنی قریظه په خپلو تینګو او مضبوط کلاو کښی ننوتل او دروازی ئی کلکی وتړلی کله چی حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو او په غسل او نورو تطهیراتو مشغول ؤ حضرت جبرئیل علیه السلام تشریف راووړ حال دا چی د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو او وی ویل یا رسول الله! تاسی له خپل ځانه وسلی ایسته کړی دی حال دا چی پرښتی لا هم هغسی مسلحی پخپلو وظایفو کښی مشغولی دی الله تعالیٰ حکم درکوی چی پر بنی قریظه ؤ دی حمله وکړه شی! فوراً منادی وشوه چی «د بنی قریظه ؤ عهد ماتوونکیو یهودیانو باندی د یرغل (حملی) ورولو حکم دی!» نو اسلامی افواجو په منتهی سرعت او شطارت (چلتی) سره د دوی کلاوی تر محاصری لاندی ونیولی دغه محاصره تر څلیرویشتو یا پنځه ویشتو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په

لیږلو ئی شروع وکړه بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه چی «مونږ له خپلو کلاؤ څخه د باندی راوځوو او د «اوس» د قبیلی مشر حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل منځګړی حکم او منصف دروو ځکه چی هغه د دوی حلیف ؤ هر هغه فیصله چی سعد زمونږ په نسبت صادره کړی مونږ ئی منو» د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله لنده ئی دا چی حضرت سعد تشریف راوړ د یوه مسلم حکم په حیثیت ئی فیصلی وکړه چی «د بنی قریظه ؤ ګرد (تول) جنګی زلمیان دی ووژلی شی ! او ښځی او وړوکی دی تول د مریتوب په قید کښی ونیولی شی ! او د دوی د داسی بد عهدی سزا هم داسی وه او دغه فیصله بیخی د مسلم او منلی شوی آسمانی کتاب (توریت) د احکامو سره موافقه وه. لکه چی د توریت په کتاب د استثناء په (۲۰) اصحاح (۱۰) آیت کښی مسطور دی «کله چی پر کوم ښار د حملی په قصد ورځئ نو ړومبی هغوی ته د روغی پیغام ولیږئ ! که هغوی له تاسی سره روغه وکړه او تاسی ته ئی دروازی پرانستلی نو هومره خلق چی هلته موجود دی هغه به ګرد (تول) ستاسی مریان کیږی لیکن که هغوی له تاسی سره روغه ونه کړه نو هغوی محصور کړئ او کله چی ستاسی الله تاسی ته پر هغوی بری او فتح درکړه او هغوی ستاسی په قبضه کښی راغلل نو د دوی تول نارینه سره ووژنئ ! باقی ووړکی، ښځی او ساکښان (جاندار) او نور شیان هومره چی په هغه ښار کښی موجود وی هغه ګرد (تول) تاسی ته غنیمت دی » سم له دغی فیصلی سره څو سوه زلمی یهودان ووژل شول او څو سوه ښځی او ووړکی قیدیان شول او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

او په میراث ئی درکړه تاسی ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چی نه وه پایمال کړی تاسی هغه (په ځغلولو د آسونو سره) او دی الله پر هر شیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر (چی ځینی ئی فتح د امصار دی په لاسونو د ابرارو)

تفسیر: دغه ځمکه چی منوری مدینی ته نژدی ده په لاس ورغله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندی تقسیم کړه او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لری شو. له نورو ځمکو څخه مراد د خیبر ځمکی دی چی له دغی واقعی څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړی شوی او په هغو سره د نبوی اصحاب آرام او هوسا (خوشاله) شول. ځینی وائی چی بله ځمکه معظمه مکه ده ځینی تری د

پارس او روم ځمکې مرادوی چې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاس مفتوح شوې. ځینې وائې تر قیامت پورې هومره ځمکې چې د مسلمانانو په لاس فتح کیږې هغه ګردې (تولې) په دې کښې شاملې دې والله اعلم.

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

ای نبی ووایه ته ښځو خپلو ته که چیرې یئ تاسې چې غواړې هم دغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه پس راشئ چې څه فایده درورسوم (د متعه طلاق درکړم) تاسې ته او خوشې کړم تاسې په خوشې کولو نیکو سره او که یئ تاسې چې اراده لرئ د الله او د رسول د دغه (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت) پس بیشکه الله تیار کړې دی دپاره د نیکې کوونکیو (ښځو) له تاسې نه اجر ډیر لوی (ثواب زیات په جنت کښې)

تفسیر: د رسول الله مطهراتو ازواجو کله چې ولیدل تول خلق ماړه او هوسا (خوشاله) شول نو وی غوښتل چې ښائې زمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شي! نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کښې خبرې اترې وکړې او ترې وی غوښتل چې زمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمائی! څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو. پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تیره شوه او قسم ئې یاد کړ چې تر یوې میاشتې پورې به د هیڅ یوې بي‌بي کره نه ورځي. مسجد ته قریب په یوې پاسنۍ کوټه (مشربه) کښې دیره شو صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول. حضرت ابوبکر رضی الله تعالیٰ عنه او عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه فکر کښې ولویدل چې په څه ډول (طریقه) سره دغه جګره له منځه لرې شي له دوی سره زیاته اندیښنه د دوی د لونو بي‌بي عایشه رضی الله تعالیٰ عنها او بي‌بي حفصه رضی الله تعالیٰ عنها وه چې هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړی او بالوسیله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړی. دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول او په خپلو خطاؤ ئې ویوهولې بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شول او له هغوی سره ئې د انس او د بې‌تکلفی څه خبرې او اترې وکړې څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو. بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو یعنی خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووایه چې له

دوو خبرو ځنی ښائی دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیاره کړی که دوی دنیوی عیش او عشرت او د امیرانو په شان ژوندون غواړی نو دوی ته ووایه چی زما او ستاسی ژوندون سره سخت او مشکل دی او نه سره جوړیږو نو راځئ چی زه تاسی ته څه یعنی د جامو هغه جوړه چی مطلقاتو ته ورکوله کیږی درکړم او په ډیر ښه صورت سره مو مرخصی کړم یعنی په شرعی طریقه سره تاسی ته طلاق درکړم او که د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی او د آخرت د اعلیٰ مراتبو طالبات یئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتی کیدلو له سببه به هغه دررسیږی هره هغه بی‌بی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره پخپله خوښه او زړه پاتی کیږی او په صلاحیت سره ژوندون کوی د الله تعالیٰ له طرفه هغی ته خورا (ډیر) لوی اجر تیار کړی شوی دی له دغه ځنی به نور څه ښه شی وی چی په جنت کښی له ګردو (تولو) ځنی په اعلیٰ او ارفع مقام کښی له سیدالانام علیه افضل الصلوٰة والسلام سره اوسیږی ! د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یووړ او ړومبی ئی د الله تعالیٰ دغه حکم بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته واوراوه دی د الله او د رسول الله مرضی ځان ته غوره کړه وروسته له هغه نورو ګردو (تولو) ازواجو هم داسی وکړه او د دنیا د عیش او عشرت تصور ئی له خپلو زړونو څخه وویست. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کورونو کښی به همیشه اختیاری فقر او فاقه موجوده وه څه شی چی دوی کره راتله سم د لاسه به په مصرف رسیده بیا به ئی په قرض او پور خپل حیات تیروه پر هم دغسی ژوندون مطهرات ازواج راضی ؤ او دغه ئی چی فرمایلی دی «هر هغه چی پر نیکی دی هغه ته به لوی ثواب وی» د رسول الله صلی الله علیه وسلم ازواج تول سره نیک ؤ ﴿ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ ﴾ مگر الله تعالیٰ په قرآن کښی صاف بشارت چاته نه ورکوی تر څو ئی بندګان بی خوفه نشی او تل په خپل حسن الخاتمه پسی سعی وکړی او هم دغه ښه ده وروسته هغو ښځو ته خطاب دی چی د نبی معیت ئی اختیار کړی دی چی د دوی درجی د هغه نسبت له وجی ډیری لوړی (اوچتی) دی نو ښائی چی د دوی اخلاقی او روحانی حیات هم پر هغه معیار وی چی د هغه رفیع مقام سره مناسب دی ځکه چی علاوه د دوی پر ذاتی عظمت دوی امهات المؤمنین دی او پر میندو د اولادو زیاته ذمه واری عائدیږی او لازم دی چی د دوی اعمال او اخلاق د امت لپاره حسنه اسوه وګرځی.

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۗ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿۳۰﴾

ای ښځو د نبی هر څوک چی راشی له تاسی په یوه کار ناکاره ښکاره (چی دغه عصیان دی له رسول الله نه) نو دوچنده به کړ شی هغی ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو) او دی دغه (دوچندی د عذاب) پر الله آسان

تفسیر: د لویانو غلطی هم لویه وی که بالفرض له تاسی څخنی له کومی یوی د بد اخلاقی کوم فعل صادر شی نو هغه سزا چی نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږی د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږی او دا کار الله تعالیٰ ته آسان دی یعنی ستاسی وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالیٰ د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشی کولی.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿۳۱﴾

او هر څوک چه (تل) اطاعت وکړی له تاسی الله او رسول د دغه (الله) ته او عمل کوی د نیکیو نو ور به کړو مونږ هغې (ښځې) ته اجر د هغې دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو) او تیار کړی دی مونږ هغې ته رزق روزی نیکه (زیاته په جنت کښې)

تفسیر: یعنی پر نیکی او اطاعت هغومره اجر چی نورو ته وررسیږی د هغه دوچنده تاسی ته دررسیږی او مزید پر هغه یوه خاصه روزی او عزت به هم درعطاء کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دغی لویی درجی سره لازمه ده چه د نیکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وی» پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ئی فرمایلی دی ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ﴾ جزء ۱۵ (اسراء (۸) رکوع) ۷۵ آیت

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ

ای ښځو د نبی نه یئ تاسی لکه یو تولګی (په شان د بل تولګی د محمدی امت) له ښځو

تفسیر: یعنی ستاسی حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده ځکه چی تاسی د الله تعالیٰ له جانبه د سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره انتخاب او غوره شوی یئ او تاسی ئی امهات المؤمنین ګرځولی یئ نو که د تقویٰ او طهارت دیره ښه نمونه شئ لکه چه له تاسی څخه هم دغه صفات او ستاینه متوقعه ده نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کښی دیر زیات وی او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسی څخه څرګند (ښکاره) شی نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وی او دیر زیات قبیح ګڼلی کیږی. الغرض که د فضائلو خوا وی یا د رذائلو خوا په دواړو کښی ستاسی وضعیت (طور طریقه) له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا (جدا) او ممتاز دی.

إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ

مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿۳۲﴾

نو که چیری پرهیزګاری کوله تاسی پس مه کوئ نرمي په ویلو کښي پس (که پسته خبره تاسی وکړه) نو په طمع کښي به پریوځي هغه څوک چه په زړه کښي ئې رنځ وی (د نفاق یا د فجور) او ووایئ تاسی خبره ښه (ځیږه).

تفسیر: یعنی که تقویٰ او د الله جل جلاله ویره پخپلو زړونو کښي لرئ! نو له پردیو سړیو سره چې خبری اتری کوئ چې د هغه ضرورت خصوصاً امهات المؤمنین ته علی الاکثر پیښیږی په پستی او زړه وړونکی لهجی سره ئې مه کوئ! بلاشبهه د ښځو په خبرو کښي قدرت په طبیعی دول (طریقه) سره یو طبیعی پوستوالی ـ نزاکت او لطافت ایښی دی لیکن د پاکو مطهراتو ـ متقیاتو ښځو شان او صفت ښائی داسی وی چه حتی المقدور د اجانبو سړیو سره د ضروری خبرو کولو په وخت کښي لږ شانی په تکلیف سره داسی خبری او اتری او لهجه اختیار کړی چه په کښي لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند (ښکاره) شی او د کوم یوه بد باطن قلبی میلان خپل طرف ته جذب او کش نه کړی امهات المؤمنین ته د دوی د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ په هسی مواردو کښي لا احتیاط لازم دی څو کوم روحانی مریض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوی. حضرت شاه صاحب لیکی «دغه ئې یو ادب وروښود چې که له کوم نارینه سره خبری کوی نو ښائی چه داسی ئې وکړی لکه چه میندی له خپلو ځامنو سره خبری کوی او کومه خبره چې کوی ښائی هغه هم معروفه او معقوله وی».

وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُوْلٰى

او قرار ونیسئ (ای ښځو!) په کورونو خپلو کښي او مه ښکاروئ (ښایست خپل بیګانه سړیو ته) په شان د اظهار (او ښائست) د جاهلیت (د ښځو) ړومبنیو.

تفسیر: یعنی پخوا له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښي به ښځی بی پردی ګرځیدی او د خپل بدن او د لباس دول ښائست او د سینګار مظاهره او ښودنه به ئې په علانیه صورت سره کوله د دغی بداخلاقی او بیحیائی وضعیت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شو او ښځو ته ئې صاف او پاک حکم صادر کړ چې دوی دی پخپلو کورونو کښي هستوګنه وکړی! او د جاهلیت د زمانی په شانی دی د باندی نه وځی او نه دی د خپل حسن جمال ـ دول او سینګار نمایش او ښودنه کوی! د امهات المؤمنین فرض به په دغه معامله کښي د نورو په نسبت لا زیات مؤکد وی لکه چه د ﴿ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ ﴾ په تفسیر کښي ولیکله شوه ـ باقی د کوم

شرعي يا ضروري يا طبيعي احتياج او ضرورت په بناء بی زینت او زیب په مبتذلو ـ او غیر قابل الاعتناء لباسونو کښې د ستر او پردی د مراعاتو سره د دوی احياناً د باندی وتل مشروط په دی چه د ماحول په اعتبار د فتنې او فساد مظنه نه وی بلاشبهه د دی اجازت له نصوصو څخه مستفاد دی بالخاصه د مطهراتو ازواجو په حق کښې د هغه ممانعت نه دی ثابت ـ بلکه د متعددو واقعاتو څخه د دغی خبری ثبوت هم په لاس راځی لیکن د شارع له ارشاداتو څنی بالبداهه دغه ظاهریږی چه شریعت هغه نه خوښوی او په هر تقدیر هم داسی حکم صادر دی چه خامخا دی یوه مسلمانه ښځه په خپل کور کښې کینی او د خپل کور زینت او سینګار دی جوړ او برابر کړی او د خپل د باندی وتلو څخه دی شیطان ته د کتلو او سترګو غورځولو موقع ور نه کړی د دی مسئلی تفصیل زمونږ د «شرعي حجاب» په رساله کښې شته پاتی شوه د ستر مسئله یعنی ښځې خپل کوم اعضاء د نارینه ؤ په مخ کښې ښکارولی شي؟ او خپل کوم اعضاء دی پټ کړی او کشف ئې ناجائز دی؟ د دی تفصیل د «النور» په سورت کښې لیکلی شوی دی.

تنبیه: کوم احکام چه په دغو آیتونو کښې مذکور دی د ګردو (تولو) ښځو دپاره دی د مطهراتو ازواجو په حق کښې کله چه د دی تأکید او اهتمام زیات ضرورت ؤ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصیت سره مخاطبی ګرځولی شوی دی زما په نزد له ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَن يَّأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ څخه تر ﴿ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ ﴾ پوری د دغو احکامو تمهید وو په تمهید کښې د دوو شقوقو ذکر ؤ د بیحیائی د خبری ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ ﴾ څخه تر ﴿ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولٰى ﴾ پوری وکړی شو بل د الله تعالیٰ او د رسول الله اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿ وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ ﴾ څخه تر ﴿ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ پوری دوام لری خلاصه ئې داسی شوه چه د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نیکی په طرف سبقت ګردو (تولو) ته ضروری دی مګر مطهراتو ازواجو ته له ګردو (تولو) ښځو څخه زیات هغه ضروری او حتمی ده د دوی د نیکی او د بدی وزن دوچنده درولی شوی دی له دغه تقریر سره موافق د ﴿ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ تفسیر هم بی تکلفه پوهیدلی کیږی.

وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَآتِينَ الزَّكٰوةَ وَأَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

او سم درویئ لمونځ (چه د بدني عباداتو اصل دی) او ورکویئ زکوٰة (چه د مالی عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کویئ د الله او د رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنی له نورو څخه زیات تاسی د دغو شیانو اهتمام وکړئ! ځکه چه تاسی له نبی سره اقرب او د امت دپاره نمونه یئ!

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿۳۳﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه لری کړی له تاسی گناه ای اهل البیت (کورنی د محمد رسول الله) او چه پاک کړی تاسی (له گناه) په پاکوالی.

تفسیر: د الله تعالی اراده هم دا ده چه د نبی صلی الله علیه وسلم پر کورنی باندی د دغو احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړی او دوی ښه صاف او پاک وگرځوی او سم د دوی له رتبی سره دوی ته داسی قلبی صفائی او اخلاقی پاکی عطاء وفرمائی چه په هغی سره دوی له نورو څخه فائقی او ممتازی وی (چه د هغی په لوری ئی په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کښی د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزئید سره اشاره فرمایلی ده) دغه تطهیر او د رجس اذهاب هم هغسی نه دی لکه چه د وضوء په آیت کښی ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ د المائدة (۲) رکوع ٦ آیت یا د «بدر» په قصه کښی په ﴿لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾ د الانفال (۲) رکوع ۱۱ آیت دا تری مراد شوی دی بلکه دلته له تطهیر څخه د تهذیب النفس ـ تصفیةالقلب او تزکیةالباطن هغه اعلیٰ مرتبه مراد ده چه اکملو اولیاؤ الله ته حاصله وی او د هغی له حصول څخه وروسته اگر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه گرځی هو! محفوظ ویلی کیږی لکه چه د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآیة ـ فرمایل او د (اراد الله) نه فرمایل پخپله د دغی خبری دلیل دی چه د اهل البیت دپاره عصمت نه دی ثابت.
تنبیه: په نظم‌القرآن کښی تدبر کونکیو ته د یوی لمحی دپاره هم په دغه خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشی واقع کیدی چه دلته د اهل البیت په مدلول کښی یقیناً مطهرات ازواج داخل دی ځکه چه د دغه آیت څخه ړومبی او وروستی په توله رکوع کښی دیر خطابات له هم هغو سره شوی دی. او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کښی د هم دوی په طرف کړی شوی دی. علاوه پر دی په قرآن کښی عموماً دغه لفظ په هم دغه سیاق مستعمل شوی دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام ښځی بی‌بی ساری رضی الله تعالیٰ عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتی ویلی ؤ ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ د هود (۷) رکوع ۷۳ آیت د بیت نسبت مطلقی ښځی په طرف سره له دی نه چه د نکاح له قیده وتلی هم ده مگر د عدت د مدت د تیرولو دپاره هم لا د خپل خاوند کره ناسته ده په دغه آیت کښی کړی شوی دی ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ﴾ (الطلاق اول رکوع ۱ آیت ۲۸ جزء) د حضرت یوسف علیه السلام په قصه کښی هم د بیت نسبت د بی‌بی زلیخا رضی الله تعالیٰ عنها په طرف کړی شوی دی. ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا﴾ (یوسف (۳) رکوع) ۲۳ آیت په هر حال په «اهل البیت» کښی دلته د ازواجو دخول یقینی دی بلکه د آیت خطاب ړومبی له هغو سره دی لیکن کله چه اولاد او زوم هم پخپل ځای په اهل‌البیت (کوروالاؤ) کښی شامل دی لکه له

ځینو حیثیتونو دوی د دی لفظ لا زیات استحقاق لری لکه چه د احمد د مسند په یوه روایت کښی د «حق» له لفظ څخه ظاهریږی ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه حضرات فاطمه ـ علي ـ حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهم ته په یوه څادر کښی ځای ورکول او د دوی په نسبت «اللّٰهم هٰٓؤلآء اهل بیتی» او نور فرمایل او د حضرت بیبی فاطمی رضی الله تعالیٰ عنها د کور له قریبه د تیریدلو په وخت کښی د **الصلوٰة اهل البیت** ﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ ﴾ الآیة ـ خطاب کول د دغه حقیقت د ظاهرولو دپاره ؤ اگر که د دی آیت نزول ظاهراً د ازواجو په حق کښی دی او له هم هغو سره تخاطب کیږی مگر دغه حضرات هم په طریق الاولیٰ سره په کښی شامل او د دغه لقب مستحق او د تطهیر د فضیلت اهل دی. باقی کله چه مطهرات ازواج د قرآنی خطاب ړومبنی مخاطبان دی نو ځکه د دوی په نسبت دی اظهار او تصریح ته ضرورت نه دی پاتی. والله اعلم بالصواب.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

او یادوئ تاسی هغه چه لوستی کیږی په کورونو ستاسی کښی له آیتونو د الله (چه قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول) بیشکه چه الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار

تفسیر: یعنی په قرآن او سنت کښی کومی خبری چه د الله تعالیٰ پر احکامو او د پوهی پر مطالبو شاملی دی هغه زده او یادی کړئ! او نورو ته ئی هم ورښیئ! او د الله تعالیٰ د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چه تاسو ته ئی په داسی متبرکو کورونو کښی ځای درکړی دی چه د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده.

د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ډیر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دی هغه الله جل جلاله پر دی ښه پوهیږی چه کوم یو سړی د دی امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانی سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسی ئی د ده په زوجیت سره غوره کړی یئ ځکه چه الله تعالیٰ د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی او هیڅ یو کار بی له حکمته او تدبیره او تناسبه او تعلقه او ارتباطه نه کوی.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

بیشکه چه مسلمانان سړي او مسلمانانې ښځې او مؤمنان سړي او مؤمنانې ښځې او اطاعت کوونکي سړي او اطاعت کوونکې ښځې او رښتين سړي او رښتينې ښځې او صبر کوونکي سړي او صبر کوونکې ښځې.

تفسير: يعني تکاليف پر ځان اخيستونکي سختي او ربړونه (تکليفونه) پر ځان ګالونکي (برداشت کونکي)، د شريعت پر احکامو قائم او ټينګ پاتې کيدونکي.

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

او ويريدونکي عاجزي کوونکي سړي او ويريدونکې عاجزي کوونکې ښځې.

تفسير: يعني د تواضع او د عاجزۍ او د انکسار غوره کوونکي يا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکي.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۳۵﴾

او خيرات کوونکي سړي او خيرات کوونکې ښځې او روژه نيوونکي سړي او روژه نيوونکې ښځې او حفاظت کوونکي سړي ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونکې ښځې (ځای د شهوت خپل له سړيو) او ذکر کوونکي سړي الله لره (په ذکر) ډير او ذکر کوونکې ښځې (الله لره په ذکر ډير) تيار کړي دي الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړيو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډير لوی (جنت).

تفسير: ځينو مطهراتو ازواجو ويلي وه چه په قرآن شريف کښې ډير ځايونه د نارينه ؤ ذکر شته مګر د ښځو ذکر هيڅيری نشته او ځينو نورو صالحانو ښځو ته داسې خيال پيدا شو چه په سابقه ؤ آيتونو کښې د ازواج النبي تذکار وشو خو د نورو ښځو په نسبت هيڅ کومه تذکره ونشوه ـ نو په دغه تناسب دغه آيت نازل شو څو تولې سره متسلې شي چه که نارينه وي يا ښځه

د هیڅا محنت او زحمت د الله تعالیٰ په نزد نه ضایع کیږي، هم هغسې چه نارینه ؤ ته د روحاني او اخلاقي ترقي د حاصلولو ذرایع او وسایل شته ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی دغه ئې د اناثیه ؤ طبقې د اطمینان او تسلي دپاره وفرمایل که نه هر هغه احکام چه په قرآن کښې د نارینه ؤ دپاره فرمایلي شوي دي هم هغه عموماً پر ښځو هم عائدیږي او د بیل نوم اخیستلو دپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتې. هو! په دوی پورې نور خصوصي احکام بیل بیان کړي شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾

او نه دی (روا) هیڅ مؤمن سړي او نه هیڅ مؤمنې ښځې ته کله چه حکم وکړي الله او رسول د دغه (الله) په یو امر کار کښې دا چه وي دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ او هر څوک چه اطاعت نه کوي د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق ګمراه شو په ګمراهي ښکاره سره.

تفسیر: حضرت بي‌بي زینب رضی الله تعالیٰ عنها بنت امیمة بنت عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چه د قریشو له ډېرې لوئې کورنۍ څخه وه رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چه د هغې نکاح حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړي دغه زید هم اصلاً د عربو له شرفاؤ څخه ؤ ـ خو کوم ظالم په ووړوکوالي دی تښتولی او د مریي په عنوان ئې د معظمې مکې په بازار کښې پلورلی (خرڅ کړی) ؤ بیا دغه زید رضی الله تعالیٰ عنه د حضرت بي‌بي خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها له طرفه په بیع سره واخیست شو چه څو موده وروسته بي‌بي صاحبې دغه خپل مریي رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وبښه کله چه زید رضی الله تعالیٰ عنه لوی او هوښیار شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملګرتوب د شام په یوه تجارتي سفر کښې تلو څه وخت چه زید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل کور او کلي له څنګه تیریده دلته ئې د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه او پلتنه (تحقیق) وکړه ـ څو د زید رضی الله تعالیٰ عنه پلار ـ تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شول او داسې غوښتنه ئې تری وکړه چې «د زید معاوضه له مونږ څخنې واخلئ! او پر مونږ ئې وسپارئ!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د معاوضې هیڅ ضرورت نشته که زید پخپلې رضا او خوښې له تاسې سره ځي سل کرته دې لاړ شي! زما له خوا ورته هیڅ ممانعت نشته کله چه هغوی له زید څخه دغه پوښتنه

وکړه زید وویل «چه زه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل هیچیرې نه ځم ځکه چه دوی له ما سره ډیر ښه سلوک کوی او له مور او پلار څخه می ښه ساتی.» په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ او خپل زوی ئی وباله ـ لکه چه خلقو د هغی زمانی د رواج سره سم ده ته زید بن محمد ویل. تر هغه پورې چه دغه آیت نازل شو ﴿ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ ﴾ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله کله چه سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظیم نسبت شرف بیل کړی شوی ؤ ښائی د دغه د تلافی دپاره د تولو اصحابو له مجمع څخه یواځی هم ده ته دغه شرف وروبخښلی شو چه نوم ئی تصریحاً په قرآن کریم کښی وارد شو لکه چه وروسته راځی ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا ﴾ په هر حال کله چه د حضرت زینب رضی الله تعالیٰ عنها د کورنی حیثیت ډیر لوړ (اوچت) ؤ او زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه ظاهراً د مریتوب په داغ داغلی شوی ؤ نو ځکه نه پخپله بی‌بی زینبه رضی الله تعالیٰ عنها او نه د دی ورور په دغه خوښ او رضاء ؤ چی د دی نکاح له زید سره وتړله شی لیکن د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسی ؤ چه داسی موهوم تفریقات او امتیازات د دی د نکاح په لاره کښی نه ښائی چه حائل شی نو ځکه رسول الله مبارک پر بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها او د دی پر ورور زور غورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضی شول ـ په دغه وخت کښی دا آیت نازل شو او دغه خلقو خپله خوښی او مرضی د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښی او مرضی جار او قربان کړله او د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح له حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړله شوه.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل تا هغه (زید) ته چی انعام کړی ؤ الله پر هغه (په اسلام سره) او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چی

وساته ته په ځان ښځه د تا (زینب بنت جحش) او وویریږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده!) تا په زړه خپل کښې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی ؤ د هغې (چې زوجة النبی کیدل د زینب دی) او ویریدی ته له خلقو او الله ډیر لایق دی د دی چه وویریږی ته له ده نه کله چې تمام کړ زید له دغې (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه ئې کړه او عدت ئې تیر شو) نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زینب) دپاره د دی چې نه وی پر مؤمنانو سختی (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاؤ د دوی کله چې تمام کړی (دغه ادعیاء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقې ئې کړی او عدت ئې تیر شی) او دی امر حکم د الله کیدونکی هرومرو (خامخا).

تفسیر: یعنی حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ او د دی عدت هم تیر شو او اوس زید رضی الله تعالیٰ عنه له بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها سره هیڅ غرض او تعلق نه لری. کله چې بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها د زید رضی الله تعالیٰ عنه په نکاح کښې ورغله نو زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه د دغې میرمنې په نظر کښې خوار او حقیر ښکاریده، د دی طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لګیده او پخپلو منځو کښې ئې له هم دی سببه موافقت نه کاوه همیشه د دغو دواړو په منځ کښې به جنګ او جګړه نښتی وه. نو زید رضی الله تعالیٰ عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضریده او خپل دغه شکایت به ئې وروړاندی کاوه او هم داسې به ئې ویل چې زه دغه خپله ښځه خوشی کوم ځکه چې زما ګذران ورسره نه کیږی او شپې می ورسره نه تیریږی ـ خو رسول الله صلی الله علیه وسلم به تل دی منع کاوه او د صبر او استقامت توصیبی به ئې ورته کولې او ورته به ئې ویل چه هغې زما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلې منشاء او خوښې په خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله نو که ته ئې اوس خوشی کړی نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزیزانو او خپلوانو ته د بل ذلت او سپکوالی په منزله وی نو ځکه له الله څخه وویریږه! او په وړوکو وړوکو خبرو دغسې خبری ته اقدام مه کوه او څو دی له وسه کیږی ګذران کوه! او شپې او ورځې دی ورسره په ښه شان تیروه! کله چه په هیڅ ډول (طریقه) د دوی دواړو په منځ کښې موافقت رانغی او تل به د دوی په منځ کښې جنګ او جګړی نښتی وی ـ او په شپه او ورځ کښې به د دوی د مناقشې مرافعې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسیدی نو ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښې به دغې خبری خطور کړی وی که زید لاعلاجه شی او مجبوراً خپله ښځه خوشې کړی نو د بی‌بی زینبې تسلی او اطمینان بی له دی نه په بل شی نه کیږی څو چه زه خپله نکاح ورسره ونه تړم لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندیښنه کښې ؤ چه دوی به داسې وائی چه «محمد د خپل زوی ښځه په نکاح واخیسته» حال دا چه دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه ـ چه د الله جل جلاله په نزد متبنی به هیڅ یوه خبره کښې د

زوی حکم نه لری.
له بل جانبه د الله تعالیٰ اراده په دی سره تللی وه چه دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملی طور سره لری او ورکه کړی څو مسلمانانو ته په مستقبل کښی له داسی مسائلو څخنی هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپیښ نشی ـ او د هیڅ توحش او استنکاف مورد ورپاتی نه وی. نو الله تعالیٰ خپل رسول ته اطلاع ورکړه چه «زه بی بی زینب ستا په نکاح کښی درکوونکی یم» ولی ئی درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿ لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ ﴾ په صاف او ښکاره دول (طریقه) سره ظاهروی یعنی
غرض له دغی نکاح څخه دا دی چه د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخی محو او معدوم شی او د دغی باطلی مفکوری بیخی قلع او قمع وکړه شی او وروسته له دی نه بل هیڅ قسم تنگسه او ممانعت په دغه معامله کښی پاتی نشی. او ښائی چه د هم دغه حکمت په اساس به ړومبی د بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح حکماً زید رضی الله تعالیٰ عنه سره ترلی شوی وی ځکه چه دغه خبره پاک الله ته معلومه وه چه دغه نکاح به تر ډیر مدت پوری نه پاتی کیږی. څو مهمه مصالح ؤ چه د هغوی حصول پر دغه عقد پوری معلق و. الحاصل نبی الکریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د خپل دغه شخصی خیال او د دغه آسمانی پخوا ویلو له اظهاره د عوامو د طعن او د تشنیع لامله (له وجی) شرمیده او له دی نه به ئی هم حیا کوله چه زید ته د طلاق مشوره ورکړی لیکن د الله تعالیٰ خبره هرومرو (خامخا) رښتیا کیدونکی ده او حتمی او ضروری ؤ چه د الله تعالیٰ دغه تکوینی او تشریعی حکم نافذ او تعمیل شی بالاخره زید رضی الله تعالیٰ عنه بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ ـ او عدت ئی تیر شو وروسته الله تعالیٰ د بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وترله. له دغه تقریر څخه معلوم شو کوم شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی پټ ؤ هغه هم دا د نکاح پخوا ویل او د هغه خیال ؤ چه د هم دغه اظهار پخپله الله تعالیٰ وفرمایه لکه چه د ﴿ زَوَّجْنَاكَهَا ﴾ له لفظ څخه ظاهر دی او ویره له دغی خبری څخه وه چه نه چه ځینی خلق به پر دغه خبره بدگمانی یا بد ویل وکړی او خپله آخره خاتمه او عاقبت به خراب او ویجاړ وگرځوی یا به په خپله گمراهی کښی لا ترقی وکړی څرنگه چه د مهمه ؤ شرعیه ؤ مصالحو په مقابل کښی دغسی تذبذب او تردد هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رفیع شان څخه نازل ؤ نو د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» له قاعدی سره سم هغه په عتاب لرونکی لهجی سره درووند او ثقیل ښکاره کړی شوی دی لکه چه عموماً د انبیاؤ علیهم السلام د زلاتو په ذکر کښی شویدی.
تنبیه: دغه مو چه ولیکل الله تعالیٰ د بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها د نکاح خبر له رسول الله سره پخوا له دی نه ورکړی ؤ ـ دغه روایات په فتح الباری د «الاحزاب» د سورت په تفسیر کښی موجود دی پاتی شوی هغه چتی (بیکاره) او بی موردی قصی او خبری چه حاطب‌اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایی مستشرقینو په دغه مقام کښی لیکلی دی او زمونږ ځینی متجدد زلمیان هم هغه د خپلی پوهی د نمونی پشان بیانوی د هغو په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله

علیه داسی لیکی «**لاینبغی التشاغل بها**» او ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی

«**احببنا ان نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلانوردها**».

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

نشته پر نبی هیڅ قدر سختی (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبی) کښی چه مقرره کړی وه الله ده ته طریقه مقرره کړی ده الله په هغو (انبیاؤ) چه تیر شوی دی ړومبی له دی نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی (په قطع او جزم سره) هغه (انبیاء) چه رسوی پیغامونه د الله (امتیانو خپلو ته) او ویریږی له دغه (الله) او نه ویریږی د بل هیچا مګر یواځی له الله او کافی (بس) دی الله ښه حساب کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حکم قاطع او نافذ دی کومه خبره چه د ده له جانبه طی او صادر شوی وی هغه هرومرو (خامخا) کیدونکی ده. بیا نبی صلی الله علیه وسلم ته په داسی کولو کښی هیڅ مضایقه نشته چه په شریعت کښی روا درولی شوی ده. انبیاء او رسولان د الله تعالیٰ په پیغام رسولو کښی له ماسواء الله د بل هیچا څخه نه دی ویریدلی لکه چه تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کښی تر نن ورځی پوری د هیڅ شی پروا نه ده کړی ـ او نه د چا د ویلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوی ئی نو بیا د دی نکاح په معامله کښی به ولی څه ممانعت واقع شیٔ حضرت داؤد علیه السلام یو سل ښځی درلودی (لرلی) ـ هم داسی حضرت سلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کښی مشهور دی. سفهاء او ناپوهان هغه الزام چه پر تاسی اړوی د سابقینو انبیاؤ په سوانح کښی له دی نه زیات د هغه اشباه او نظائر شته ـ لهٰذا تاسی ته نه ښائی چه دغو سفاهتی او جهالتی تنقیداتو ته وګوریٔ! وروسته دغه راښیی چه حضرت زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه چه هغه تاسی د خپل زوی په ځای بللی ؤ ستاسی واقعی زوی خو نه دی ګرځیدلی چه د هغه د مطلقی ښځی سره به تاسی نکاح نشی ترلی ـ او یو زید رضی الله تعالیٰ عنه څه بلکه تاسی له نورو نارینه ؤ ځنی هم د هیڅ یو سری پلار نه ئی ځکه چه ستاسی له اولادی ځنی خو یا هغه هلکان ؤ چه په وړوکوالی کښی مړه شول ـ او ځینی د دغه آیت د نزول په وخت کښی

بیخی نه ؤ پیدا شوی یا خو جونی وی چه د هغوی له منځه د سیدتنا حضرت فاطمة الزهرا رضی الله تعالیٰ عنها اولاده په دنیا کښې منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقی) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسی ولیکن رسول د الله دی (خلقو ته په شان د معنوی پلار)

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده زوی مه ګڼئ! هو! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی نو په دغه حساب سره ګرد (تول) د ده روحانی زامن دی لکه چه د ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ ﴾ په تفسیر کښې ولیکل شو.

وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿۴۰﴾

او مهر د (تولو) انبیاؤ دی (چه پس له دی نه بل نبی نه دی). او دی الله پر هر څیز ښه عالم

تفسیر: د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انبیاؤ پر سلسله د اختتام مهر ولګید ـ اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږی ـ پس هر چاته چی نبوت رسیدلی دی نو له هم دی جهته د دوی د نبوت دوره له ګردو (تولو) انبیاؤ څخه وروسته ایښی شوی ده چی د قیامت تر قیام پوری به اوږدوالی لری حضرت مسیح علیه السلام به هم په آخره کښې د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتی په شان او حیثیت راځی او د عیسوی د نبوت او رسالت عمل به په هغه وخت کښې جاری نه وی لکه چی نن ورځ هم د ګردو (تولو) انبیاؤ ادیان پخپلو ځایونو کښې موجود شته مګر په شپږو جهاتو کښې یواځې د محمدی نبوت جاری او ساری دی په حدیث کښې راغلی دی که نن موسیٰ علیه السلام د ځمکی پر سر ژوندی وی نو هغه ته به هم ماسواء زما له متابعته بله چاره نه وه بلکه د ځینو محققینو په نزد پخوانی انبیاء به هم پخپلو زمانو کښې د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم له عظمی روحانیته مستفید کیدل لکه چی په شپه کښې سپوږمی او ستوری د لمر له رڼا (رنړا) څخه مستفید کیږی حال دا چی په دغه وخت کښې لمر له سره په سترګو نه راځی هم هغسی چه د رڼا (رنړا) ګرد (تول) مراتب په عالم الاسباب کښې پر لمر تمامیږی هم داسی د نبوت او رسالت ګرد (تول) مراتب او د کمالاتو تولی سلسلی هم په محمدی روح ختمیږی. په دغه لحاظ سره ویلی شو چی محمد صلی الله علیه وسلم د رتبی او زمانی او له هر حیثیته خاتم النبیین دی او هر چا ته چه نبوت وررسیدلی دی، د دوی د مهر

لګولو څخه وروسته وررسيدلی دی. والله اعلم بالصواب.

تنبيه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآنه ـ حديث ـ د امت اجماع څخه په سلهاوو دلايل ځينو معاصرو عالمانو راټول کړی دی او تری مستقل کتابونه ئی ليکلی دی چه د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباه نه پاتی کيږی چه د دغی عقيدی منکر قطعاً کافر او له اسلامی ملت څخه خارج دی او دی الله پر هر څيز ښه عالم يعنی هم دغه الله تعالیٰ پر دغه باندی هم عليم او خبير دی چه د رسالت يا د نبوت ختم په کوم ځای کښی کيښود شی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ ذِكۡرٗا كَثِيرٗا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

ای هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) يادوئ الله په يادولو ډيرو سره او تسبيح وايئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بيګا کښی.

تفسير: يعنی الله تعالیٰ دومره لوی احسان فرمايلی دی چه داسی عظيم‌الشان رسول او د انبياوو سردار محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ئی ستاسی د هدايت دپاره ليږلی دی نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ! او له سره حقيقی منعم مه هيروئ! په ناستی او ولاړی ـ په تللو او راتللو ـ په شپه او ورځ ـ په صبا او بيګا په ګردو (ټولو) اوقاتو او حالاتو او محلاتو کښی د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی لګيا اوسئ!

هُوَ ٱلَّذِي يُصَلِّي عَلَيۡكُمۡ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخۡرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۚ وَكَانَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَحِيمٗا ﴿٤٣﴾

دی هغه (الله) دی چی رحمت (نازلوی) پر تاسی او پرښتی د دغه (الله هم مغفرت درته غواړی) دپاره د دی چی وباسی (الله) تاسی له تيارو (د کفره) رڼا (رڼړا) ته (د اسلام) او دی (الله) پر مؤمنانو ډير رحم والا.

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ د زيات ذکر او په کثرت سره د يادولو نتيجه داسی کيږی چه الله تعالیٰ هغه خپل رحمت پر تاسی نازلوی چه د پرښتو په وسيله ئی ليږی ـ هم دغه رحمت او برکت دی چه ستاسی لاس ئی نيولی دی او د جهالت او ضلالت له تيارو څخه ئی ايستلی ئی او د علم ـ پوهی او تقویٰ د رڼا (رڼړا) په طرف ئی لاره درښوولی او بيولی ئی بيئ که د الله تعالیٰ خاصه مهربانی پر ايمان لرونکيو نه وی نو د ايمان دولت به دوی ته له کومه ځايه ورعطاء کيده؟ او

څرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتې کېده؟ د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مؤمنین د رشد او هدایت ـ او ایمان او احسان په طریقو کښې ترقی کوی دغه خو د دوی دنیوی حال دی د دوی د اخروی اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځي.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَٰمٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

(د الله) پیشکش دوی ته په هغې ورځې چه ملاقات وکړی دوی له دغه (الله) سره سلام دی او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر دیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ به پر دوی سلام لیږی او پرښتی به هم پرې سلام اچوی او بیا ورنژدی کیږی مؤمنین به هم پخپلو منځونو کښې د سلامونو هم داسی مبادله او تعارف کوی لکه چه په دنیا کښې ئې سره کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

ای نبی بیشکه مونږ لیږلی مو ئې ته شاهد (په هغه څا چه ورلیږلی شوی ئې) او زیری ورکوونکی (په نعیم سره مؤمنانو ته) او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته د الله تعالیٰ توحید درزده کوی او تاسو ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره درښیی هر هغه شی چه وائی په زړه او په عمل سره پرې شاهدی ورکوی او په محشر کښې به هم د امت په نسبت شاهدی لولی چه د الله تعالیٰ پیغام کوم یوه سری تر کومی اندازې پوری منلی دی؟ (او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته په نعیم سره او ویروونکی دی منکرانو ته له جحیم څخه) یعنی غاړه ایښودونکی او فرمان منونکی ته په ثواب سره زیری ورکوی غاړه غړوونکی او نافرمانان په عذاب سره ویروی.

وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دی (الله) او دیوه روښانه کوونکی.

تفسير: پخوا ئې فرمايلي ؤ چې د الله تعالىٰ رحمت مؤمنين له تيارو څخه وباسي او رڼا (رڼرا) ته ئې راولي دلته دغه راښيې چه هغه رڼا (رڼرا) د دغې ديوې څخه منتشره شوې ده. ښائي د ديوې لفظ په دغه ځای کښې په هغې معنی سره وي چې د «نوح» په سورت کښې داسې فرمايلي شوی دی ﴿ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ - الله تعالىٰ سپوږمی رڼا (رڼرا) او لمر ئې ديوه ګرځولی ده» يعنې تاسې د نبوت او د هدايت هغه لمر ئې چه ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا (رڼرا) ته هيڅ ضرورت نه دی پاتې او نورې ګردې (ټولې) رڼاګانې (رڼراګانې) په دغه اعظم نور کښې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا ﴿۴۷﴾

او زيرې وکړه په مؤمنانو په دې چه بيشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل دير لوی (جنت).

تفسير: يعنې الله تعالىٰ په دنيا او عقبیٰ کښې دغه محمدي امت ته د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په طفيل پر نورو ټولو اممو لويوالی او لوړوالی (اوچت والی) ورعطا فرمايلی دی.

وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَدَعْ اَذٰىهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۴۸﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو (چې مخالف له شريعته وي) او پرېږده ضرر د دوی (په انتقام اخيستلو کښې) او توکل وکړه پر الله، او کافي (بس) دی الله وکيل (کار جوړوونکی).

تفسير: يعنې کله چه الله تعالىٰ تاسې ته داسې کمالات او داسې غوره او منتخبه جماعت عنايت فرمايلی دی نو تاسې حسب المعمول د دعوت او اصلاح او تبليغ فرائض په پوره قوت او مستعدی سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چې الله تعالىٰ تاسې ته درکړی د هغه په ويلو او کولو کښې د هيڅ يوه کافر او منافق او د نورو د چټي (بيکاره) ويلو خيال او پروا مه کوئ! **(ودع أذاهم** - الآية - او پرېږده ضرر د دوی په انتقام اخيستلو کښې او توکل وکړه پر الله او کافي (بس) دی الله وکيل) يعنې که دغه اشقياء تاسې په ژبه او عمل ځوروي نو تاسې د دوی هيڅ پروا مه کوئ!. او د هغوی خبرو ته بيخي غوږ مه ږدئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به

پخپل قدرت او رحمت سره گرد (تول) کارونه جوړوي د مجرمينو لار ښوونه يا د دوی په سزا رسونه دغه تول د هم ده د قدرت په لاس کښې دی تاسی ته هيڅ ضرورت نه دی پاتی چه په دغه فکر او انديښنه کښې خپل ځان وکړوئ! د دوی مطلب خو هم داسی دی څو تاسی د دوی له طعنو او تشنيعو او نورو تعديياتو څخه ووېرېږی! او د خپل دغه دعوت او تبليغ له فريضې څخه مخ واړوی! که په فرض المحال سره تاسی هم داسی وکړئ نو گواکی د دوی مطلب مو پوره کړ او د هغوی خبرو ته مو غوږ کيښود. (العياذبالله).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا نَكَحۡتُمُ الۡمُؤۡمِنٰتِ ثُمَّ طَلَّقۡتُمُوۡهُنَّ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ تَمَسُّوۡهُنَّ فَمَا لَكُمۡ عَلَيۡهِنَّ مِنۡ عِدَّةٍ تَعۡتَدُّوۡنَهَا ۚ فَمَتِّعُوۡهُنَّ وَسَرِّحُوۡهُنَّ سَرَاحًا جَمِيۡلًا ﴿۴۹﴾

ای هغو کسانو چی ايمان ئې راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) کله چی په نکاح واخلی مؤمنی ښځی بيا طلاقی کړی تاسو دوی پخوا له دی نه چی مس (صحيحه خلوت) وکړی له دوی سره پس نشته تاسی ته پر دغو مطلقاتو هيڅ شمير (د ورځو) چه شميری به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشی کړئ دوی په خوشی کولو ښو سره.

تفسير: يعنی هغه سری چه خپلی ښځی ته پخوا له جماع يا صحيح خلوت څخه طلاق ورکړی که د دی دپاره ئې مهر تاکلی (مقرر کړی) وی نو نيمائی مهر ئې پری اوړی که نه لږ څه فايده وروړسوی يعنی سم له عرف او خپل حيثيت سره يوه جوړه جامه دی ورکړی او په ښه صورت سره دی خوشی او مرخصه کړی ـ او که ښځه په دغه صورت وغواړی چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی نو عدت پری نشته زمونږ د حنفيانو په نزد صحيحه خلوت هم د جماع حکم لری د دغی خبری تفصيلات دی په فقهيه ؤ کتابونو کښې ولوستل شی دغه مسئله ئې دلته د رسول الله صلی الله عليه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کښې بيان وفرمايله چه د هغه سلسله له لری ځای څخه دوام لری په منځ کښې څو آيتونه د ضمنی مناسباتو له سببه راغلل ـ له دی ځايه بيا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو په رواياتو کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم له يوی ښځی سره نکاح وتړله ـ کله چه هغی ته ورنژدی کيده نو دغی ښځی ووېل چه زه له تا څخه الله تعالیٰ ته پناه نيسم» رسول الله صلی الله عليه وسلم ووېل چه «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی نو په دغه نسبت دا آيت نازل شو او خطاب ئې ايمان لرونکو ته وفرمايه څو معلوم شی چه دغه حکم په رسول الله صلی الله عليه وسلم پوری څه خصوصيت نه لری بلکه پر گردو

(تولو) مسلمانانو هم دغه حکم شته سم له دغه سره رسول الله مبارک هغې ښځې ته جوړه ورکړه او مرخصه ئې کړه مګر دغې ښځې په ټول عمر کښې پر خپل دغه محرومیت ژړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَٰجَكَ ٱلَّٰتِىٓ ءَاتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِى هَاجَرْنَ مَعَكَ وَٱمْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِىِّ إِنْ أَرَادَ ٱلنَّبِىُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۗ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِىٓ أَزْوَٰجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾

ای نبي بیشکه مونږ حلالې کړې مو دي تاته ښځې ستا هغه ښځې چې ورکړې دي تا دوی ته مهرونه د دوی او هغه ښځې چه مالک شوی دی (د هغو) ښی لاس ستا له هغو (وینځو) چې راګرځولي دي الله په تا (له کفارو) او لوڼې د عم (تره) ستا او لوڼې د عمې (ترور) ستا او لوڼې د ماما (نیایي) ستا او لوڼې د خاله (توړی) ستا هغه ښځې چې هجرت ئې کړی دی له تا سره او هغه ښځه مومنه چې وبښي نفس خپل نبي ته (بی له مهره) که اراده وکړی نبي د دې چې په نکاح واخلي (بی مهره) دغه (ښځه) خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مومنانو په تحقیق معلوم دي مونږ ته هغه (حکم) چه مقرر کړی دی مونږ پر دوی باندې په حق د ښځو د دوی او د هغو وینځو چې مالکان دي (د هغو) ښې لاسونه د دوی دپاره د دې چې نه وي پر تا باندې هیڅ حرج سختي، او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له هغو وینځو چې په غنیمت او نورو کښې ستاسې په لاس درشي او ستا هغه ښځې چه د دوی مهر دې ورکړی دی یعنی چه اوس ستاسې په نکاح کښې دي که قریشي وي یا له مهاجراتو شخه وي یا نه وي تولې تاسې ته حلالې دي له دوی ځنې هیڅ یوه د دې وړ او قابله نه

ده چی خوشی کری شی. د تره ـ د ترور ـ د ماما ـ او د توری لونی یعنی له قریشیانو ځنی چی د مور یا د پلار له جانبه د تا قربت داری وی د هجرت په شرط حلالی دی او تاسی له هغوی سره نکاح کولی شی او هره ښځه چه خپل ځان نبی ته وبښی یعنی بی له مهره وغواړی چه په نکاح کښی ئی راشی هغه هم حلاله ده ـ که تاسی داسی په نکاح راوړل خوښوی! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی اگر که دوی پر دغه اجازت نه دی عمل کری **(کما فی الفتح)** ښائی له ﴿ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ ﴾ څخه مرجوحه اباحت گڼلی شوی وی. په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چی معلوم شوی دی ﴿ أَن تَبۡتَغُواْ بِأَمۡوَٰلِكُم ﴾ الآیة ـ (النساء (٤) رکوع) یعنی بی له مهره نکاح نه کیږی که د عقد په وخت کښی د هغه ذکر شوی وی او که وروسته له هغه تاکلی (مقرر) شوی وی یا هیڅ نه وی تاکلی (مقرر) شوی نو په دغه صورت مهرالمثل یعنی هغه مهر چه د دی په اقاربو او خپلوانو کښی معمول او مروج وی واجبیږی له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی الله تعالیٰ دغه مهر قید لری کری دی. په خلاف د مؤمنینو چه هغوی ته نه د دی خبری اجازه ده چه له څلورو ښځو څخه زیاتی ښځی واخلی او نه دا چه کومه ښځه بی له مهره په نکاح راولی.

تنبیه: رسول الله صلی الله علیه وسلم تر پنځه ویشتو کلونو پوری چه دوی د ځلمیتوب جوش او خروش او د خوند او نشاط وخت وو محض په تجرد ئی ژوندون کاوه ـ بیا د دوی د اقرباؤ او خپلوانو په اصرار او د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها په غوښتنی چه د ځوانی وخت ئی تیر شوی وو او دوه ځلی کونده شوی وه له هغی سره ئی عقد وفرمایه ـ تر دری پنځوس کلونو پوری د دوی ژوندون په پوره سکون او اطمینان له دغی متقیی او عفیفی ښځی سره تیر شو دا هم دغه زمانه وه چی دوی به له گردو (تولو) مخلوقاتو څخه جلا (جدا) په سمڅو او کندو کښی د واحد الله تعالیٰ په عبادت ـ ریاضت کښی مشغول او لگیا ؤ او د الله جل جلاله دغی بختوری بندی بی‌بی خدیجة رضی الله تعالیٰ عنها به دوی ته د ژوندون تول ضروریات تهیه او تیارول او د الله تعالیٰ په عبادت او د دوی د قلبی سکون په حصول کښی به ئی له دوی سره پوره مرسته (مدد) او اعانت کاوه. د ژوندانه په دغی اوږدی زمانی کښی چه د نورو خلقو لپاره د نفسانی جذباتو د انتهائی شدت او حدت زمانه وی د دوی حیات په ډیر سکون او اطمینان سره تیر شو تر دی چه خورا ډیر معاند او له حده زیات کوم یو متعصب دښمن هم یو حرف، یوه نقطه هم د دوی د رسولانه عصمت او خارق العادت اتقاء او عفت پر خلاف نشی نقلولی او واضح دی وی چه دا د هغه اکمل البشر د سیرت ذکر دی چه دوی پخپله د خپل حق په نسبت داسی فرمایلی دی «هغه جسمانی قوت چه ماته عطاء کری شوی دی د اهل الجنت د څلویښتو نارینه ؤ اندازه دی» چه د یوه جنتی قوت د سلو تنو سریو په اندازه جسمانی قوت ورعطاء کری وه او بیشکه چه د دنیا د اکمل البشر تمام روحانی او جسمانی قوتونه ښائی چه په هم داسی اعلیٰ او اکمله اندازه وی. په دغه حساب که فرضاً څلور زره بیبیانی د دوی په نکاح کښی راغلی وی نو د دوی د قوت په اعتبار په هم دغه درجه کښی شمیر کیدی شوی لکه چه یو نارینه له یوی ښځی

سره نکاح وکړی. لیکن الله اکبر! د دغه شدید ریاضت او ضبط النفس په نسبت څه وویلی شی چه دوی د خپل عمر تر دری پنځوسم کال پوری په هم هغه تجرد یا زهد په حالت کښی ژوندون وکړ بیا د بی‌بی خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها د وفات څخه وروسته د خپل ځان جاروونکی وفادار ملګری له لور حضرت بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها سره ئی خپل عقد وتاړه ـ ماسواء له عایشی صدیقی اته کوندی بیبیانی هم د دوی په نکاح کښی ورغلی دی چه د دوی له وفات څخه وروسته نهه واړه موجودی وی چه د دوی اسماء دا دی (۱) حضرت بی‌بی عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها (۲) حضرت بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها (۳) حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها (٤) حضرت بی‌بی ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنها (٥) حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها (٦) حضرت بی‌بی ام حبیبه رضی الله تعالیٰ عنها (۷) حضرت جویریه رضی الله تعالیٰ عنها (۸) حضرت بی‌بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها (۹) حضرت بی‌بی میمونه رضی الله تعالیٰ عنهن وارضاهن دغه وروستنی دری بیبیانی قریشیانی نه دی د دنیا له ګردو (تولو) ځنی بیمثاله انسان چه د خپل فطری قوتونو په لحاظ اقلاً د شلورو زرو ښځو مستحق وی که دی له شلورو زرو ښځو څخه یوازې تر نهو ښځو اکتفاء وکړی نو آیا کوم یو انصاف پسنده سړی پر دوی د ازواجو د کثرت الزام لګولی شی؟ بیا کله چه مونږ ګورو چی له یوه جانبه د دوی عمر له دری پنځوسم کاله متجاوز شوی وی او سره له عظیم الشانو فتوحاتو یوه ورځ هم په مړه ګیډه ئی دوډی نه وی خوړلی ـ هر شی چه ئی په لاس ورتله د الله تعالیٰ په لاره کښی به ئی صرفول په اختیاری فقر او فاقه کښی به ئی پر خپله ګیډه تیږی (ګټی) تړلی. په څو څو میاشتو کښی به ئی د مطهراتو ازواجو له کورو لوګی نه پورته کیده او اور به په کښی نه بلیده. علی الاکثر د دوی ژوندون به په اوبو او په کهجورو ؤ پرله پسی به ئی روژی نیولی څو متوالی ورځی به ئی په روژه سره تیرولی او له سره به ئی افطار نه فرمایه ـ د شپی له مخی به هم د الله تعالیٰ په عبادت کښی ولاړ وو تر دی چه د دوی پښی به پړسیدی ـ او د تولو خلقو زړه به پری سوځیده ـ د عیش او طرب سامان لا چیری بلکه دوی خپلو تولو بیبیانو ته داسی فرمایلی ؤ «زما هره هغه ښځه چی د اخرت ژوندون خوښوی له ما سره دی پاتی شی او هره هغه چه دنیوی ژوندون خوښوی مرخصه دی شی!» سره له دغو حالاتو که بیا هم په غور او دقت سره وکتل شی د تولو مطهراتو ازواجو حقوق به ئی په داسی اکملی او احسنی طریقی سره ادا فرمایل چه د هغه له تحمل او عهدی څخه به دیر زورور او خورا (دیر) طاقتور سړی هم نشی وتلی. او د جنګ په ډګر کښی به د دیرو لښکرو په مقابل کښی څه وخت چی دیر شجاع او جنګیالی سړی به هم له ډګره د باندی ووت دوی به لکه یو لوی غر په دیر شجاعت او حماست سره د اعداؤ الله په مخ کښی تینګ ولاړ وو او په لوړ (اوچت) غږ سره به ئی داسی فرمایل **«الی عبادالله! انا رسول الله!»** او **«انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب»** د بیبیانو په تعلقاتو او د عبودیت په واجباتو او د رسالت په فرائضو کښی د یوی ذری په اندازه هم له دوی ځنی څه فرق او توپیر نه لیده کیده او نه به کوم سخت او دیر ربړوونکی (تکلیفونکی) کار کښی د یوی شیبی له مخی هم له دوی

ځنې ضعف او تعجب احساس کیده ـ دغه خارق العادت احوال د اهل البصیرت په نزد له معجزې څخه کم نه دي هم هغسې چه د دوی هلکتوب او ځلمیتوب یوه معجزه وه د دوی زوړتوب هم یوه معجزه ده. رښتیا خبره خو هم دا ده چه الله تعالیٰ د دوی د پاک ژوندون په هره یوه دوره کښې د عفیفو او متقي اشخاصو دپاره څه نمونې ایښې دي چې د انساني ژوندون په هره شعبه کښې دوی ته عملاً هم لار ښوونه وکړی شي د مطهراتو ازواجو په دغه اسمی زیادت باندې د مخالفانو کوم تنقید او اعتراض دی هم هغه دغه مرحومه امت ته د دغې خبرې وسیله ګرځیدلې ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نارینه او ښځې اتباع کوونکي د هغو حکمو او نمونو څخه بې تکلفه واقف شي چه مخصوصاً په باطني احوالو او کورني ژوندون سره تعلق لري. ګواکې د ازواجو په کثرت کښې یو لوی مصلحت هم دغه دی چه د کورني معاشرت او نسواني مسائلو په متعلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام او د دوی د حسنه اسوه اشاعت په کافي حد سره بې تکلفه وکړی شي او هم د مختلفو قبائلو او طبقاتو د ښځو اوسیدل د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې هغو قبائلو او طبقاتو ته د دوی د زوموالي او دامادي شرف حاصل شو او په دغه صورت سره د دوی وحشت او نفرت هم لږ شو او د خپلو دغو قومي ښځو په وسیله کله چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تقویٰ ـ عفت ـ شفقت ـ رأفت ښه اخلاق ـ ښو معاملو ـ ښې سجیې او نورو صفاتو څخه خبریدل نو د هغو لامله (له وجې) د دوی شوق او رغبت د اسلامیت په طرف زیادت مونده ـ او بالوسیله د شیطاني شکوکو او اوهامو ازاله په ښه طریقه سره کیده ـ او په دغه صورت سره د الله تعالیٰ د عشاقو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځان جاروونکیو او د دنیا د هادیانو هغه عظیم الشان جمیعت تیار شو چې له هغوی ځنې زیات پرهیزګار او عفیف او شریف بل کوم جماعت (ماسوا له انبیاؤ الله څخه) تر آسمان لاندې له سره نه مونده کیږي او د هغو تهیه او تیاریدل د کومې بدې سجیې او بد ژوندون سرې په تربیت کښې مشکل او محال ؤ.

تُرۡجِيۡ مَنۡ تَشَآءُ مِنۡهُنَّ وَتُـــٔۡوِيۡۤ اِلَيۡكَ مَنۡ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ ابۡتَغَيۡتَ مِمَّنۡ عَزَلۡتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكَ ؕ ذٰلِكَ اَدۡنٰۤى اَنۡ تَقَرَّ اَعۡيُنُهُنَّ وَلَا يَحۡزَنَّ وَيَرۡضَيۡنَ بِمَاۤ اٰتَيۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ مَا فِىۡ قُلُوۡبِكُمۡ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيۡمًا حَلِيۡمًا ﴿۵۱﴾

بیرته کوی هر هغه ښځه چه غواړې ته له دغو ښځو خپلو او رانزدې کوې ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو) او هغه چې بیا

ئې وغواړې له هغو (ښځو خپلو) چې لرې کړې دې پس نشته هيڅ گناه پر تا باندې دغه (تفويض د کلي واک (اختيار) د ښځو خپلو) تاته ډير نژدې دې چې يخې او روښانه شي سترگې د دوی (او خوشالې شي) او نه به غمجنې کيږي او راضي (خوشاليږي) دوی په هغه شي چې ورکوې ته دوی ته ټولې د دوی، او الله ته معلوم دی هر هغه څه چې په زړونو ستاسي کښې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو) او دی الله ښه عالم ډير تحمل والا.

تفسير: يعنی د «**واهبة النفس**» په متعلق اختيار لرې چه قبلوی ئې او که ئې نه قبلوی ۔ او د موجوده ۏ ښځو څخه دې مختار ئې چې کومه ئې ساتي او کومې يوې ته ئې طلاق ورکوې او هم د هغو ښځو په نسبت چه پاتې شي پر تاسی قسم (وار ۔ نوبت) نه دی واجب چه خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسيږې د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړې وراندې وروسته هم کولی شې او له هرې يوې څخه مو چې ځان بيل کړی وی بيا د هغې د بيرته اخيستلو اختيار هم لرې ۔ سره له دې چه دغه حقوق او اختيارات دوی ته ورکړې شوی ۏ مگر دوی په خپل ټول عمر کښې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست. په معاملاتو کښې ئې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به ئې کاوه چه ډير لوی او محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی ۔ خو سره له دې نه که د دوی قلبي ميلان د چا په لوری بې اختياره کيده ۔ نو داسې به ئې فرمايل «**اللّٰهم هذا قسمي فيما املک فلا تلمني فيما تملک ولااملک** ای الله! دغه زما تقسيم دی په هغو شيانو کښې چې ځما په واک (قبضه) او اختيار کښې دي او پر هغه څيز کښې چې يواځې ستا په اختيار دی او ځما په اختيار کښې نه دی مه مې ملامتوه» ښائې په ﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ کښې د هم دغه په لوری اشاره وی حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي چه «که کوم سړی شو ښځې لرې نو پر ده واجب دی چې په وار او نوبت سره دی له گردو (ټولو) سره واوسيږی مگر پر رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه وار او نوبت نه ۏ واجب او د دی لامله (له وجې) چې ښځې هغه خپل حق ونه گڼی او هر څه چه دوی ته وررسيږی پر هم هغه دې خوښې او راضي اوسي او قبول دې کړی که نه هره ورځ به شور ما شور ۔ جنگ ۔ جنجال جاری او په دينی مهماتو کښې به خلل واقع کيده او د ازواجو نظر به هم له دنيا لرې کيده او بيخې د هم هغه اخروی اصلي مقصد په طرف به متوجه کيده ۔ او په دغو غمونو او انديښنو کښې به سره نه اخته کيده مگر رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپل طرف په دغه قسم نوبت او وار کښې هيڅ فرق او توپير (فرق) نه فرمايه ۔ او د هرې يوې په وار کښې به له هم هغې سره د شپې اوسيدل. يواځې حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها کله چه د دی عمر زيات شو خپل نوبت ئې حضرت بی‌بی عائشې صديقې ته وروباښه».

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنۢ بَعْدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ

مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دی حلالی تاته ښځی پس له دغو (نهو ښځو چه اوس دی په نکاح دی) او نه دغه (درته روا دی) چه بدل کړی په دوی له نورو ښځو اګر که تعجب درولی تاته ښائست د هغو نورو هم.

تفسیر: یعنی هومره اقسام ئی چه په ﴿ اِنَّاۤ اَحۡلَلۡنَا لَكَ اَزۡوَاجَكَ الّٰتِیۡۤ ﴾ کښی فرمایلی دی له هغو څخه زیاتی نه دی حلالی. او څه چی موجودی دی د هغو بدلول نه دی حلال یعنی دغه چی له دوی څخنی کومه یوه د دی لامله (له وجی) خوشی کړی چی د هغی په ځای بله کومه یوه راولی ـ له حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها او ام سلمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه روایت دی چه دغه ممانعت په اخر کښی موقوف شو مګر واقعه دا ده چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وروسته له دی نه نه کومه بله نکاح وفرمایله او نه ئی په دغو موجوده ۹ ښځو خپلو کښی په کومی یوی کښی تبدیل وفرمایه د دوی د وفات تر وخته پوری دغه ګردی (تولی) ازواجی موجودی وی.

اِلَّا مَا مَلَكَتۡ یَمِیۡنُكَ ؕ

مګر «خو روا دی درته» هغه وینځی چی مالک وی ښی لاس د تا «دوی ته»

تفسیر: یعنی وینځه ـ کنیزک ـ د رسول الله مبارک دوه ښځی مشهوری دی یوه «مارية القبطية چه د دی له نسه حضرت ابراهیم متولد او په هلکتوب کښی وفات شو ـ دوهمه ریحانه رضی الله تعالیٰ عنهما

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَیۡءٍ رَّقِیۡبًا ﴿۵۲﴾

او دی الله په هر څیز باندی (د اعمالو ستاسی) ښه ساتونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ درته ګوری چه په کوم یوه د احکامو او حدودو پابندی کوی؟ او پر کوم یوه ئی نه کوی نو ښائی چه انسان د هر کار د کولو په وخت کښی هم دغه خبره تر نظر لاندی ونیسی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَدۡخُلُوۡا بُیُوۡتَ النَّبِیِّ

إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَـٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَـٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مګر (هغه وختي ننوځئ چي اذن وکړی شي تاسی ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کښی چه نه اوسی منتظر پخلی د هغه ته ولیکن کله چه وبلل شئ تاسی پس ننوځئ.

تفسیر: یعني بی له حکمه او اجازی په دعوت کښی مه ځئ! څو تاسی ئی نه یئ غوښتی پخپل سر چیری مه درومئ که نه هلته به په انتظار کښی ناست پاتی کیږئ او د هغه کورنی د کارونو په اجرا کښی مانع ګرځئ او د حرج عوامل به پیدا کوئ!

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ

پس کله چی طعام وخورئ نو خواره شئ (نور ځند (تاخیر) مه کوئ هلته) او مه کینئ آرام نیوونکی دپاره د خبرو (یو له بل سره)

تفسیر: یعني څه وخت چي له ډوډی څخه فارغ شوئ نو ښائی د خپلو کورونو په طرف بیرته ولاړ شئ! ځکه چي د هملته کیناستلو او مجلس جوړولو څخه هغی کورنه ته تکلیف او حرج واقع کیږی. دغه خبری اګر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلی شوی دی ځکه چه د شان نزول تعلق له هغه سره دی مګر تری د یوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده چي بی له غوښتنی د چا کره تلل ـ یا د کوم میلمه سره مل شوی په طفیلی حیثیت د چا کره ننوتل ـ یا پخوا له ډوډی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) هلته پندیدل ـ او خبری اتری کول ـ یا وروسته د ډوډی له فراغه هلته کیناستل او مجلس او ساعت تیری کول نه دی په کار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ

بیشکه دغه (ننوتل کیناستل خبری کول) دی داسی کار چی تکلیف رسوی نبی ته پس حیا کوی (نبی) له تاسی (چی وباسی تاسی) او الله حیا نه کوی له (ویلو د خبری) حقی.

تفسیر: یعنی نبی الله صلی الله علیه وسلم د شرم او حیأ له وجې پر خپل ځان ربړ (زحمت) او تکلیف اخلي ـ او د خاطر او لحاظ لامله (له وجې) په صافو الفاظو سره دغو میلمنو ته نه وائی چه ځئ! خپلو ځایونو ته لاړ شئ! چې ماته تکلیف او اذیت پیښیږي دا خو د نبی الله صلی الله علیه وسلم د اخلاقو او د مروتو وضعیت دی مګر ستاسی له تأدیب او اصلاح څخه هیڅ شی پاک الله نشی منع کولی او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه تاسی ته خپل احکام اعلام او دربنکاره وی.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ

او کله چه غواړئ تاسی له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه د کوم متاع کار کوم څیز پس غواړئ هغه له دوی نه د باندی د پردی دغه (غوښتل د باندی د پردی) د تاسی ډیر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسی او (ډیر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دغه سره الله تعالیٰ مسلمانانو ته ادب ښوولی دی. کله چې دوی به د ډوډی دپاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره ورتلل نو وروسته له ډوډی ځنی به هملته کښیناستل او په خپلو خبرو اترو به مشغولیدل حال دا چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسائی (آرام) او استراحت ځای به هم هغه ؤ. مګر دوی له شرمه او حیأ دوی ته نه ویل چې ځئ پاځئ! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل ـ او په دغه آیت کښی د پردی حکم صادر شو چې نارینه دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشی. که کوم شی غواړی ښائی چې د پردی له شا ئی وغواړی. په دغه کښی د جانبینو زړه صاف او پاک پاتی کیږی او د شیطانی وساوسو استیصال په عمل راځی».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسی ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته او نه ده (روا تاسی ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (یا

طلاق) د ده هیڅکله بیشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح ئی) ده په نزد د الله (ګناه) دیره لویه

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چی زړه ئی غواړی چتی (بیکاره) او فضول دی ووائی او پخپلو هم دغو ربړولو (تکلیفولو) او ایذاء رسولو کښی دی مشغول اوسی! مؤمنینو ته چی د ډیرو دلایلو او براهینو په رڼا (رنړا) د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهائی صداقت ـ امانت ـ عفت ـ طهارت ظاهر او څرګند (ښکاره) شوی دی ـ دغه خبره لائقه او مناسبه نه ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کښی داسی کومه خبره وکړی یا ئی ووائی چی دوی دی د ډیری ضعیفی درجی ایذاء او خفګان سبب وګرځی په مونږ او تولو مؤمنانو لازم دی چه د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت وکړو او همیشه فهم او دقت وکړو چه په غفلت او تساهل سره هم کوم داسی تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ څخنی صادر نشی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا او آخرت په زیان او خساره اخته او ککړ شو له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډیره سخته او لویه ګناه دغه ده چه کوم سړی د دوی د مطهراتو او ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړی. یا د داسی نالائقی ارادی اظهار د رسول الله په حیات کښی وکړی. ظاهر دی چه د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی. او دوی له روحانی حیثیته د تولو مؤمنینو محترمی میندی تاکلی (مقرر) شوی دی. آیا وروسته له دی نه چه د کوم امتی د نکاح په عقد کښی راشی د دوی هغه عزت او احترام کماحقه ملحوظ پاتی کیدی شی؟ وروسته له دوی نه کله چی دوی په کورنی جنجالو او جګړو کښی ولویږی نو د تعلیم او تلقین او دینی احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنګه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شی چه د هغه دپاره فی الحقیقت قدرت دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره غوره کړی دی ـ او آیا کوم په انتهائی درجه سره بی حیاء او بیحسه او بی شعوره انسان به هم باور کولی شی چه له سیدالبشر امام المتقین او د خلق العظیم له مظهر سره کومی بی‌بی صاحبی چه خپل عمر تیر کړی وی هغه به د یوی شپی له مخی هم بی د دوی له کوره په بل ځای کښی اوسیدی شی؟ او هلته قلبی سکون او مسرت هم حاصلولی شی؟ یا د هغه هیله (ارزو) او امید په خپل زړه کښی ګرځولی شی؟ خصوصاً څه وخت چه دغه خبره معلومه شوی هم وی چی دوی له هنو منتخبؤ او غورو خواتینو څخه دی چه د دوی په مخ کښی د دنیا او آخرت دواړه لیاری ورواندی کړلی شوی مګر هغوی په خپل ذوق او خوښی سره د دنیا پر عیش، خوښی او عشرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ. او د آخرت د لیاری د اختیارولو اعلان ئی وکړ. لکه چه تاریخ راښیی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتی مقدساتو خواتینو په څه عدیم‌النظیر زهد ـ ورع ـ تقویٰ ـ صبر او توکل سره د الله تعالیٰ په عبادت او خپلو معنوی اولادهؤ په هدایت

کښی مشاغلت او د اسلامی احکامو په نشر او اشاعت او په دینی خدمت کښی مواظبت کاوه او خپل ګرد (تول) اوقات ئی په هم دغو مهماتو کښی صرف او وقف کړل او هیڅ یوی له دوی څخنی په سهو او خطأ سره هم دنیوی لذاینو او مشاغلو ته نه دی کتلی او څرنګه داسی کوم خیال به د دوی په زړه کښی تیریده؟ حال دا چی الله تعالیٰ د دوی په نسبت داسی لطف او مرحمت فرمایلی ﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴾ او په دغه سره ئی د دوی د تزکیی او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو. (**فرضی الله عنهن! وارضاهن وجعلنامن يعظمهن حق تعظيمهن، فوق مانعظم امهاتنا التی ولدتنا. آمین.**) د دغی مسئلی نهایت محققانه بحث د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی قدس سره د «آب حیات» په کتاب کښی شته.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که چیری ښکاره کړئ کوم شی (تاسی په خوله) یا ئی پټ وساتئ (په زړونو کښی) پس بیشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسی) ښه عالم.

تفسیر: یعنی مه په ژبه سره دغسی خبری کوئ او مه په زړه کښی داسی وسوسی ته لیاره ورکوئ! ځکه د الله تعالیٰ په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد (تول) یو شان عیان دی او هیڅ یو شی له ده څخنی پټ نه دی او دی پر ګردو (تولو) اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ۗ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کیدلو د) پلرونو د دوی کښی او نه په ځامنو د دوی کښی او نه په ورونو د دوی کښی او نه په ځامنو د ورونو د دوی کښی او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کیدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کښی او نه په ښځو د دوی (یعنی په ښځو د نورو مؤمنانو) او نه په هغو (وینځو) چه مالکان وی ښی لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینه وُ مخامخ کیدلو ممانعت وشو. اوس دغه ښوولی کیږی چی دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کیدل ممنوع نه دی. په دغه مورد کښی کوم عمومی حکم چی د عمومو مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کښی تیر شو هم هغسی د

مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی. د ﴿ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ کومه تشریح چې مونږ هلته په (۱۰) رکوع کښې کړی ده هغه دی دلته بیا ولوسته شي.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿۵۵﴾

او وویریږئ (ای ښځو) له الله! بیشکه الله دی پر هر شي باندی ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنی د پردی کوم احکام چه بیان شوی دی او هغه استثناء چه په کښې کړی شوی چه هغه په پوره ډول (طریقه) سره ملحوظ ولرئ او لږ څه هم په هغه کښې وړاندی وروسته لاندی باندی ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کښې ښائی چه د الله تعالیٰ د احکامو او د حدودو رعایت وکړی! ځکه چه له الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ شي نه دی پټ ﴿ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴾

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿۵۶﴾

بیشکه الله او پرښتی د الله درود وائی (رحمت لیږی) پر نبی باندی ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبی) باندی او سلام (پری) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «صلوٰة علی النبی» مطلب دا دی د نبی ثناء له تعظیم ـ رحمت او عطوفت سره ـ بیا د هر یوه په طرف چه صلوٰة منسوب وی سم د هغه د شان او مرتبی سره کومه ثناء ـ تعظیم ـ رحمت او عطوفت چی وړ او لایق وی هم هغه به تری مرادوه شي. لکه چی وایی پلار پر زوی ـ زوی پر پلار او وروړ پر وروړ مهربان دی یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوی نو ظاهر دی د پلار کوم قسم محبت او مهربانی چی پر زوی ده د زوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه دی او د وروړ له وروړ سره هم هغسی نشته بلکه د دغو دواړو د مینی نوعیت بل شان دی ـ هم داسی دلته ئی هم قیاس وکړئ او وپوهیږئ! الله تعالیٰ هم پر نبی صلوٰة لیږی یعنی په رحمت او شفقت سره د ده ثناء ـ اعزاز او اکرام کوی پرښتی هم پری سلام لیږی مگر د هر یوه صلوٰة رحمت ـ تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبی سره دی. وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چی تاسی هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلوٰة او رحمت ولیږئ! ښائی د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخی جلا (جدا) او علیٰحده وی. علماؤ فرمایلی دی چی د الله

تعالیٰ صلوٰة رحمت لیږل دی او د پرښتو صلوٰة استغفار دی او د مؤمنینو صلوٰة دعاء ده. په حدیث کښې راغلی دی کله چې دغه آیت نازل شو صحابه رضی الله عنهم عرض وکړ یا رسول الله د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوی ده یعنی چې د لمانځه په تشهد کښې داسې لوستل کیږی السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته د صلوٰة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمایئ! څو یې مونږ په لمانځه کښې ولولو. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایه «**اللهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کماصلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید ـ اللهم بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما بارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید**» غرض دا دی چې الله تعالیٰ مؤمنینو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبی صلوٰة (رحمت) ولیږئ نبی دغه راوښود چې ستاسې صلوٰة لیږل دغه دی چې له الله جل جلاله څخنې وغواړئ څو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الاباد پورې تل ترتله پر نبی صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایي! ځکه چې د الله تعالیٰ رحمتونه بیحده او بی نهایته دی، دغه هم د الله تعالیٰ رحمت دی چې پر دغه غوښتنه سره لا نور داسې رحمتونه پر خپل نبی صلی الله علیه وسلم نازل فرمائی چې مونږ د هغو د لیږلو څخه بی د ده د توفیقه عاجز او ناتوانه یو او بیا هغه خپل لطف مونږ ته منسوب وفرمائی چې ګواکې مونږ هغه د ده په حضور کښې وروراندی کړی دی حال دا چې په واقع کښې رحمت لیږونکی هم هغه واحد ذات جل جلاله دی ولی چې د هیڅ بنده له اختیاره او قوته دغه کار نه دی پوره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له رتبې سره لایق کومه تحفه او سوغات ده ته وروراندی کړی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څېنی رحمت غوښتل پر رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغه سره د ده پر خپل خانه باندی هم درود ویل لوی قبولیت لری او پر دوی هم هغسی رحمت نازلیږی چې د دوی له شانه سره مناسب او لایق وی او له یو ځلی غوښتلو څخه لس رحمتونه پر هم هغه غوښتونکی نازلیږی اوس د هر چا چې هومره زړه غواړی هغومره رحمت دی ځان ته حاصل کړی»

تنبیه: د صلوٰة علی النبی صلی الله علیه وسلم په متعلق مزید تفصیلات په دغی مختصری حاشیې کښې نه ځائیږی ـ دغه موضوع دی د احادیثو په شروحو کښې ولوستله شی! په دغه مورد کښې د شیخ شمس الدین سخاوی رحمة الله علیه رساله د «**القول البدیع فی الصلوٰة علی الحبیب الشفیع**» د ویلو وړ (قابل) ده مونږ د «صحیح مسلم» په شرح کښې د کفایت په اندازه د ده په متعلق څه لیکلی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ۝

بیشکه هغه کسان چې ایذاء رسوی الله ته (په و لد او شریک) او (ایذاء رسوی) رسول الله (ته په نسبت د سحر - شعر - جنون) لرې کړی دی دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کښې او تیار کړی ئې دی دوی ته عذاب سپکوونکی (د اور د دوزخ).

تفسیر: پاس پر مسلمانانو حکم ؤ چې دوی دې د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د ایذاء سبب ونه ګرځی بلکه د دوی په انتهائی تعظیم او تکریم کښې دې زیار (محنت) او کوښښ وکړی! چې د هغه یو صورت صلوٰة او سلام لیږل دی اوس دغه راښیی چې د رسول الله ایذاء رسونکی په دنیا او آخرت کښې ملعون او مطرود او په خورا (دیر) سخت شرموونکی عذاب اخته او ککړیږی. د الله تعالیٰ ایذاء دغه ده چې د ده رسول صلی الله علیه وسلم ته څوک څه ربړ (تکلیف) او ایذاء ورسوی یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقی خبری وکړی.

وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چې ایذاء رسوی مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چې کړی ئې وی دوی (یعنی په ناکړی کار) پس په تحقیق بار وی دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان ؤ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به ئې ویل یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به ئې د دروغو خبری اتری لګه چې د «النور» په سورت کښې مسطوری دی کولی. وروسته له دی نه د ځینو هغو ایذاؤ د انسداد په نسبت ځینی ښوونی کړی شوی دی چې د دغو منافقینو له خوا به ځینی مسلمانانو ښځو ته رسیدی - په روایاتو کښې مذکور دی کله به چې مسلمانی ښځې خپلو ضروریاتو ته د باندی تللی نو بدکاره منافقان به دوی ته په پټونی کښې ناست ؤ او د دوی د اذیت او پریشانی اسباب به یې ورپیښول کله چې دغه منافقین به ونیول شول نو د پوښتنی په ځواب کښې به ئې داسی ویل چې مونږ په دې باندې نه وو خبر چې دغه اصیله او حره ښځه ده مونږ به داسی ګڼل چې ګوندې وینځه اوامه ده نو ځکه مو وڅیړله.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ

عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ۚ

اى نبي ووايه ښځو ته دى او لونو ته دى. او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چه خواره دى كاندى پر تولو ځانونو خپلو له تكريو (څادرونو) پرونو خپلو شخه

تفسير: يعني وروسته د تول بدن له پټولو شخه د تكرى (څادر) څه برخه پر سر او څه برخه ئى له سر ځنى راښكته پر خپله څيره باندى وځروى. په رواياتو كښى راغلى دى چې وروسته د دى آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلى څيرى او گرد (تول) بدنونه په خپلو تكريو (څادرونو) سره پټول او بيا به د باندى داسى وتلى چې يواځى به د دوى يوه سترگه ښكاريده چې په هغه سره به لاره تلى شوى. له دى نه معلومه او ثابته شوه چې د فتنى او فساد په وخت كښى ښائى چې آزادى اصيلى ښځى خپله څيره هم پټه كرى او وينځى د شديدهٔ ضرورياتو له سببه پر دغه نه دى مكلفى ځكه چې د دوى په كارو او چارو كښى تكليف او حرج پيښيږى.

ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

دغه (پټول د بدن) نژدى دى ته چې وبه پيژندى شى دوى (چې اصيلى دى) پس ايذاء به ونشى رسولى دوى ته (په زعم د وينځو) او دى الله ښه ښښونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى چې «ښه وپيژندله شى چې وينځه نه ده بلكه بي بى ده، د ننگ او ناموس ميرمن ده بدبخته او بدناموسه نه ده نيک بخته ده بدذاته نه ده ځو بدنيته خلق هغوى ته لاس ونه غځوى او نقاب (بخره) ئى د هغه ښه كيښوده دغه د بهترى حكم دى وروسته ئى وفرمايل چې الله ښښونكى مهربان دى» يعني كه سره له دومره اهتمامه كوم تقصير پاتى شى نو د الله تعالىٰ له مهربانى نه د ښښنى توقع شته. (تكميل) دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام و څو هر څوک دوى وپيژنى او د دوى ربړولو (تكليفولو) ته زړه ښه نه كرى او بيا د دروغو پلمه (تدبير) او حيله ورته جوړه نه كرى. وروسته له دى د عمومى گوتى وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دى اعم له دى چه له كومى ميرمنى سره وى يا له كومى وينځى سره.

لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

قسم دى كه منع نشول منافقان (له نفاق شخه) او هغه كسان چې په زړونو د

دوی کښې رنځ دی (د زناء کولو له بد کاری خپلی نه)

تفسیر: یعنی پر هغو خلقو چی د بدنظرئ او شهوت پرستئ مرض او کرک لګیدلی وی

وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِى الْمَدِيْنَةِ

او بدی آوازی کدوونکی په (ښار د) مدینی کښی

تفسیر: دغه غالباً یهودان دی یا ممکن دی چه هغه منافقان تری مراد وی چه علی‌الاکثر به ئی دروغ خبری شائع کولی او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به ئی شائعات او انتشارات کول. او امکان لری چی منافقان تری مراد وی

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُوْنِيْنَ ۚ اَيْنَمَا ثُقِفُوْٓا اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿٦١﴾

نو خامخا به وګمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی بیا به همسایه توب ونه کړی (دوی) د تا په دغه (مدینه کښی) مګر لږ وخت رټلی ترټلی شوی هر چیری چی وموندلی شی وبه نیولی شی او وبه وژلی شی په وژلو (د خواری سره)

تفسیر: یعنی که دغه بد سری د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلی نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو چی په څو ورځو کښی تاسی هغوی له مدینی منوری څخه د باندی وشړی ـ او هومره ورځی چی دلته اوسیږی د ذلت او مرعوبیت په صفت کښی به پاتی وی لکه چی دغه یهودان گرد (تول) وشړل شول ـ او منافقانو به د دغو ویرولو او دارولو په اثر ښائی خپله رویه بدله کړی وی نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.
حضرت شاه صاحب لیکی «هغه خلق چی بدنیت وو ـ او په مدینی منوری کښی به ئی ښځو ته لاس آچاوه او په بدو سترګو به ئی ورته کتل ـ او دروغی خبری به ئی خوررولی او پخپلو اوضاعو او حرکاتو سره به ئی د مسلمانانو د ضعف او ماتی او د مخالفانو قوت او قدرت به ئی خلقو ته ښکاره کوۀ دغه ئی هغو ته وفرمایل»

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

دا يوه لاره ايښې ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کښې چې تير شوي دي پخوا له دي نه او له سره به نه مومې ته لارې د الله ته هيڅ تبديل تغيير

تفسير: يعنې عادت الله په هم دی دوام لری هغو کسان چې د انبياؤ الله په مقابل کښې شرارتونه کوی او فتنه او فساد خوروی هم داسې ذليل ـ خوار او هلاک کری. يا دغه مطلب دی چې په پخوانيو کتابونو کښې هم دغه حکم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسۍ! لکه چې حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ئې له توريت څخه نقلوی.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللّٰهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

پوښتنه کوی له تا څخه خلق له قيامت (د راتلو چې کله دی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته) بيشکه هم دا خبره ده علم د قيامت (خاص) په نزد د الله دی او څه شی پوه کری ئی ته (په قيام د قيامت؟ يعنې ته ترې بيخبره ئی بيا نو ورته ووايه) ښائی چې قيام د قيامت دی نژدی.

تفسير: ـ اگر که د قيامت د صحيح وخت تعيين الله تعالىٰ هيڅچا ته نه دی ښوولی مگر دلته ئی د هغه د قرب په طرف اشاره فرمايلی ده. په حديث کښې راغلی دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم خپله د شهادت او وسطی گوتی پورته کری او ورسره ئی وفرمايل ـ «**اناوالساعة كهاتين**» زه او قيامت د دغو گوتو په شان يو» يعنې هومره چه وسطی گوته د سبابې په نسبت وړاندی ختلی ده نو زه له قيامت څخه هم دغومره قدر ړومبی راغلی يم ـ قيامت ډير نژدی او په ما پسی ژر راتلونکی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی

«ښائی په دغه کښې به هم منافقانو ضد عناد او سر تمبگی ځان ته غوره کری وی د هغه څيز ځواب چې له تولی دنيا سره نشته د هم هغه پوښتنه څو څو ځلی وکری نو هم هغه ئی هم دلته ذکر کر» او ممکن دی چې د هغه په نسبت چې پخوا له دی نه ئی فرمايلی ؤ ﴿لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ د استهزاء او تکذيب په دول (طريقه) به ئی ويل چې هغه قيامت او آخرت به کله راځی؟ چې ته مو له هغه څخه تل ويروی ـ آخر د هغه صحيح او تاکلی (مقرر کری) وخت خو مونږ ته راوښيه!

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بيشكه الله رټلي دي كافران (منكران د بعث له رحمت خپله) او تيار كړى ئى دى دوى ته سختي لمبي وهونكي اور.

تفسير: يعني د دغه لعنت اثر دى چي دوى داسي لاطائل سوالات كوى او د آخرى خاتمي او د عاقبت هيڅ فكر نه كوى.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال كښي چي هميشه به اوسيږى په دغه اور كښي تل تر تله نه به مومى دوى هيڅ دوست (چي ئى ترى وباسى) او نه كوم مددګار (چي عذاب ترى لرى كړى ياده كړه) هغه ورځ چي چورلولى به شي مخونه د دوى په اور كښي

تفسير: يعني پرمخي نسكور غورځولي كيږى او د دوى څيرى به په اور كښي لاندى باندى كړى شي.

يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾

وائى به دوى اى كاشكي مونږ اطاعت كړى وى مونږ د الله او اطاعت كړى وى مونږ د رسول (د الله).

تفسير: په دغه وخت به ارمان او افسوس كوى چي كاشكي مونږ په دنيا كښي د الله او د رسول الله پر وينا غوږ ايښي وى او پر هغه مو عمل كړى وى څو له دغه بدى ورځي سره مخامخ شوى نه وى.

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ﴿٦٨﴾

او وايي دوی ای ربه زمونږ بيشکه مونږ اطاعت کړی و مونږ د مشرانو خپلو او د غټانو خپلو پس ورکه کړه دوی له مونږ ځنی سمه لاره. ای ربه زمونږ ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه او لری کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لويو سره

تفسير: دغه به د غيظ او قهر له شدته وائی چی زمونږ دغو دنيوی سردارانو، مشرانو او مذهبی پيشوايانو وغولولو او تيری ايستلو او په دروغو او فريبو ئی په دغه غم او مصيبت کښی اخته کړو ـ د هم دوی په اغواؤ او لمسون د حق له لاری ځخه وښوئيدو او بی لاری شو. نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کيږی ښائی دوی ته زمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شي. او هغه لعنت او زحمت چی پر مونږ نازليږی له هغه ځخه دی زيات او دير پر دوی هم نازل شي. ګواکی د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه يخول غواړی. په هم دغه مضمون يو بل آيت د «الاعراف» په (٤) رکوع کښی تير شوی دی هلته د دوی د دغی غوښتنی ځواب هم شته هغه دی هلته بيا ولوست شي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿٦٩﴾

ای هغو کسانو چی ايمان يی راوړی دی (يعني ای مؤمنانو!) مه کيږئ په شان د هغو کسانو چی ايذاء ئی رسولی وه موسٰی ته پس پاک کړ دغه (موسٰی لره) الله له هغو دروغو چی دوی پری ويل او وو (موسٰی) په نزد د الله کښی وجيه (مخور خاوند د عزت)

تفسير: يعني تاسی داسی کوم کار يا خبره مه کوئ چی له هغه نبی عليه السلام ته ايذاء ورسيږی دغه ايذاء نبی عليه السلام ته هيڅ زيان او ضرر نشی رسولی ځکه چی دی د الله تعالیٰ په دربار کښی لوی عزت او پت لری او الله جل جلاله به له ده ځنی هغه د اذيت ګردی (تولی) خبری لری کوی مګر په هغه سره ستاسی آخرت خرابيږی. وګورئ چی د حضرت موسٰی عليه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذيت خبری کولی مګر الله تعالیٰ د موسٰی عليه السلام د وجاهت او مقبوليت له وجی د هغو تولو ابطال وفرمايه او د موسٰی عليه السلام بی‌خطائی او بی‌داغی ئی

ثابته کړه. په روایاتو کښې راغلي دي چې ځینو مفسدینو پر حضرت موسٰی علیه السلام تهمت لګاوه چې حضرت هارون علیه السلام ئې بېدیا ته بېولی او هلته ئې وژلی دی نو الله تعالیٰ په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه او په صحیحینو کښې راغلي دي چې حضرت موسٰی علیه السلام د حیاء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کښې تل په پټه غسل کاوه. خلقو به ویل چې د دوی په بدن کښې هرومرو (خامخا) څه عیب دی یا د برص داغ لري یا ئې خصیې پړسیدلې دي یوه ورځ موسٰی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي (جامې) ئې ایستلي پر یوې تیږې (ګټې) ئې ایښي ؤ هغه تیږه (ګټه) د دوی له کالیو (جامو) سره وتښتیده حضرت موسٰی علیه السلام بربند له اوبو څخه ووت او خپله همسا ئې واخیسته او په هغې تیږه (ګټه) پسې پر منډو شو په دغه وخت کښې تولو خلقو دوی ته کتل او ګردو (تولو) ته دغه حقیقت ورڅرګند (ښکاره) شو چې د دوی مبارک وجود بیخي پاک او بې‌عیبه دی څه ښه ئې ویلي هر چا چې ویلي دي

پټ ئې په جامو کړ. د هر چاچې څه عیب ولید

بې عیبو لره ورکړله جامه د بربندتیا

ځینو مفسرینو لیکلي دي چې قارون یوې ښځې ته څه پیسې ورکړې او ویې لمسوله څو هغه په یوه لویه مجمع کښې چیرې چې موسٰی علیه السلام په موعظه او تذکیر کښې مشغول وي داسې ووائي چې (العیاذ بالله) موسٰی علیه السلام له ماسره مبتلا دی ـ بالاخر الله تعالیٰ قارون په ځمکه کښې خښ کړ او د هغې ښځې په ژبه ئې د هغه تهمت تردید وکاوه لکه چې د «قصص» په سورت کښې تیر شو.

تنبیه: د موسٰی علیه السلام بربند ځغلیدل په تیږې (ګټې) پسې د مجبوریت لامله (له وجې) ؤ ـ او ښائي دا ئې هم په خیال کښې نه وي ګرځیدلي چې دغه تیږه (ګټه) به برابره هغې لویې مجمعې ته ورځي او هلته به دریږي پاتې شو د تیږې (ګټې) دغسې حرکت نو هغه د فوق العادت په دول (طریقه) وو د عاداتو پر خوارقو مونږ یو مستقل مضمون لیکلی دی د هغو له لوستلو څخه وروسته په دغسې جزئیاتو کښې د بحث او تمحیص ضرورت نه پاتې کیږي. په هر حال له دغې واقعې څخه ظاهریږي چې د الله تعالیٰ له جانبه د انبیاؤ علیهم السلام د پاکې اثبات له جسماني او روحاني عیبونو څخه تر کومې اندازې پورې منظور دی؟ او په څه اندازه د دغې شیانو په امحاء کښې اهتمام کړی شوی دی؟ څو د خلقو په زړونو کښې د دوی له جانبه د تنفر او استخفاف جذبات پیدا نشي او د قبول الحق په لاره کښې له هیڅ جانبه څه ممانعت ورپیښ نشي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ۝

يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویریږئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رښتیا! چی نیک صالح کړی (الله) تاسی ته عملونه ستاسی او وبښی (الله) تاسی ته ګناهونه ستاسی او هر چا چی اطاعت وکړ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بری ډیر لوی سره.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او وپوهیږئ چی سمی خبری کوونکی ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیږی او ګناهونه او تقصیرات ئی ورمعافیږی. په حقیقت کښی یواځی د الله تعالیٰ او د رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت کښی د حقیقی بری او کامیابی سر او راز پټ دی هر هغه څوک چی دغه لاره غوره کوی په مراد رسیږی.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بیشکه مونږ وړاندی کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر آسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چی مو پیدا کړ په دوی کښی فهم او نطق) پس منع راوړه دوی له دی چی پورته کړی هغه (د امانت بار) او ویریدل دوی له هغه (امانت) او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بیشکه چی دغه (انسان) دی ظالم ډیر بی ویری نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ ـ د هغه بار او پیتی په اوږو اخیستلو څخه چی آسمانونو ځمکی او غرونو د خپلی ناتوانی او عجز اظهار وکړ چی پورته کولی ئی نشو دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

ددنیا له واکه نشو اخیستل د امانت
انسان واخیست دغه پیتی په خپل شا له جهالت

آسمان بار امانت نتوانست کشيد

قرعه فال بنام من ديوانه زدند

حضرت شاه صاحب ليکي «يعني پر خپل ځان ونه ويريده ـ او پرې ونه پوهيده چې امانت څه شي دی؟ د بل چا څيز په داسې حال کښې ساتل چې خپل خواهش او غوښتنه ترې وساتي. په آسمان او ځمکه کښې د دوی څه ذاتي غوښتنه او خواهش نشته او که دی خو هم هغه شی دی چې دوی پرې قائم ولاړ دی په انسان کښې غوښتنه يو شان او په خلاف له هغې غوښتنې حکم بل شان دی. نو د دغه پردی څيز يعني حکم په خلاف د خپل ځان ساتنه ډير لوی زور غواړی او د هغه انجام او عاقبت دا دی چې منکران پر خپلو ګناهونو نيول کيږی او حکم منونکيو ته به قصور معافيږی. اوس هم د بل چا د امانت په نسبت هم دغسې حکم شته که څوک د بل چا امانت عمداً او په قصد سره ضايع کوی نو بدل (ضمان) ئې پرې اوړی که بې اختياره ترې ضايع کيږی نو پرې (ضمان) او بدل نشته «موضح» اصلي خبره دا ده چې الله تعالیٰ په خپل يو خاص امانت کيښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کښې اراده وفرمايله چې که هغه غواړی نو دغه امانت په خپلې سعي او کسب او د مت په قدرت او قوت وساتلی شي بلکې تزئيد او ترقي هم ورته ورکړه شي څو په دغه سلسله کښې د الله تعالیٰ د هر قسمو شيونو او صفاتو ظهور وشي مثلاً د هغې نوعې هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول (طريقه) سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړی ـ پر هغو انعام او اکرام وکړی. او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضائع کړی نو هغه ته به سزا ورکړه شي او هغه کسان چې په دغه مورد کښې لږ شان قصور وکړی له هغوی سره د عفوی او د ښښلو معامله وکړ شي. زما په خيال دغه امانت د ايمان او د هدايت يو تخم دی چې د بنيادمانو په زړونو کښې شيندلی (نوستلی) او کرلی شوی دی چې هم هغه ته «**مابه التکليف**» هم ويلی شو «**لاايمان لمن لا امانة له**» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کښې له مداومت څخه د ايمان ونه زرغونيږی ګواکې د بني آدميانو قلوب د الله تعالیٰ ځمکه دی چې تخم هم په هغو کښې پخپله الله شيندلی (کرلی) دی د باران ورولو له پاره ئې د رحمت وريځې هم ليږلی دی چې د هغوی له سينو ځنې د الله تعالیٰ د وحی باران هم وريدلی دی. د هر انسان فريضه دا ده چې د ايمان دغه تخم چې د الله تعالیٰ امانت دی ابته (خراب) او ضائع نه کړی بلکې په پوره سعی، کوشش، جهد، جد، تردد ـ او تفقد سره د هغه پرورش او پالنه وکړی او ډير زيات دقت دی وکړی څو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوزيږی او ضائع نشی د هم دغه په لوری د حذيفه رضی الله تعالیٰ عنه په دغه حديث کښې اشاره ده «**ان الامانات نزلت من السماء فی جذر قلوب الرجال ثم علموا من القرآن ـ الحديث**» دغه امانت هماغه د هدايت تخم دی چې د الله تعالیٰ له جانبه د انسانانو په قلوبو کښې ښخ کړی شوی دی بيا د قرآن او د سنت د علومو باران پرې وشو چه که له هغه څخه پوره ګټه (فائده) او انتفاع واخيستی شي نو د ايمان دغه مبارکه ونه زرغونه کيږی، لوئيږی، وده کوی، غټيږی ميوو او ثمرو ته رسيږی او انسان د هغې له خوږو اثمارو څخه متلذذ او متمتع کيږی او د استثمار موقع

مومی او که په انتفاع کښی څه قصور او کوتاهي وکړی شي نو په هماغه اندازه د دغی ونی په وده او لوئیدلو کښی نقصان واقع کیږی که بیخي تری غافل کیږی او له سره ورته نه متوجه کیږی نو دغه تخم بیخي خراب ـ ضائع او بربادیږی. هم دغه امانت ؤ چی الله تعالیٰ آسمانونو او ځمکی او غرونو ته وروړاندی کړ ـ مگر په هیڅ یوه له هغو کښی دغسی یو قوت او استعداد نه ؤ چی د دغه عظیمه امانت د پورته کولو زور او حوصله ولری او هر یوه له دوی د حال په لسان یا د قال په بیان د دغه غیر قابل متحمل بار او پیتی له پورته کولو څخه په ویره سره انکار وکړ او علیٰ رؤس الاشهاد ئی وویل چه زمونږ له عهدی او توانه دغه بار دیر درونډ او ثقیل دی او نه ئی شو پورته کولی. ته پخپله فکر او دقت وکړه چه ماسواء له انسانه به بل کوم مخلوق وی چی پخپل کسب او محنت سره د ایمان د دغه تخم حفاظت او پرورش وکړی؟ او د ایمان دغه شجره مشجر او مثمر وگرځولی شي؟ فی‌الحقیقت د دغه عظیم‌الشان امانت د حق ادا کول او د یوی یابسی ځمکی څخه چی په هغی کښی د دی د مالک له جانبه تخم شیندلی (کرلی) شوی وی تکه شنه میوه داره ونه زرغونول او لویول د هم دغه ظلوم او جهول انسان حصه کیدی شي چی له هغه سره صالح‌الزراعت ځمکه شنه او په پخپل محنت سعی او تردد سره د الله تعالیٰ قدرت ده ته د کوم شي د زرغونولو او لویولو او په میوو راوستولو قوت او قدرت ورعطاء کړی دی.

«ظلوم» د «ظالم» او «جهول» د «جاهل» مبالغه دی. ظالم او جاهل هغه چاته ویلی شي چی بالفعل له عدله او علمه تش وی مگر د هغه استعداد او صلاحیت او د دغو صفاتو د حصول قوه ولری پس هغه مخلوق چی بدء‌الفطرت کښی په علم او عدل سره متصف وی او د یوی شیبی له مخی هم دغه اوصاف له ده څخه نشي بیلیدی مثلاً ملائکة الله یا هغه مخلوقات چه د دغو شیانو صلاحیت له سره نه لری مثلاً آسمان، ځمکه، غر او نور ظاهر دی چه دغه دواړه د الله تعالیٰ د دغه امانت حامل نشي کیدی بیشکه ماسواء له انسانه یوه بله نوعه هم شته چه هغه پیریان دی او په هغوی کښی فی‌الجمله د دی د تحمل استعداد موندلی کیږی نو ځکه په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښی دغه دواړه سره جمع کړی شوی دی. لیکن د انصاف خبره خو دا ده چه د دی امانت د حق د اداء استعداد په هغوی کښی دومره ضعیف وو چه د حمل الامانت په مقابل کښی دومره د تذکر قابل نه وو او قابل الاعتنا نه گڼلی کیږی. گواکی په دغه معامله کښی هغوی هم د انسانانو د تابعانو په شان درولی شي او د دوی د مستقل نوم اخستلو ته څه ضرورت نه دی پاتی. والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾ ع

(دغه د امانت غرض د دی دپاره وو) چه عذاب ورکړی الله منافقانو سړیو او

منافقاتو ښځو ته او مشرکانو سړيو او مشرکاتو ښځو ته او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه ښښونکی (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: زما په خيال که دلته د ﴿ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾ معنی په معافولو سره وانه خيسته شي بلکې که پر حال د هغوی د متوجه کيدلو او په مهربانی فرمايلو سره واخيسته شي بهتره ده لکه چه په ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ ﴾ کښې اخيست شوی. دغه خو د کاملينو مؤمنينو بيان شو او په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ کښې ئی د قاصرينو او مقصرينو د حال په طرف اشاره وفرمايله.

«والله تعالىٰ اعلم لنسأل الله تعالىٰ ان يتوب علينا ويغفرلنا ويثبتنا بالفوز العظيم انه هو الغفور الرحيم جل جلاله وعم نواله واجل شانه واعظم برهانه

تمت سورة الاحزاب بعون الله الملک الوهاب فلله الحمد والمنة

سورة سبأ مكية الا آية (٦) فمدنية وهي اربع وخمسون آية وست ركوعات رقمها (٣٤) تسلسلهاحسب النزول (٥٨) نزلت بعد سورة لقمان

د «سبأ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٦) آيته څخه چی مدنی دی (٥٤) آيتونه او (٦) رکوع لري په نزول کښې (٥٨) او په تلاوت کښې (٣٤) سورت دی وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ①

توله ثناء صفت خاص الله لره دی هغه چه خاص هغه ته دی هر هغه «شيان» چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه شيان چی په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبيداً) او خاص هم دغه (الله) لره ده توله ثناء صفت په آخرت کښې (لکه چی په دنيا کښې هم دی) او هم دغه (الله)

ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد او تعریف هغه الله جل جلاله ته دی چه واحد احد دی او بی د نورو له شرکته د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوی او دغه سلسله ئی چتی (فضول) او بیکاره نه ده پیدا کړی، د داسی حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشی کیدی. ضرور دغه نظام بالاخر پر کومی اعلیٰ نتیجی منتهی کیدونکی دی چه هغه ته آخرت وائی. او څرنګه چه هم دی په دنیا کښی یواځی د تولو تعریفاتو مستحق دی په آخرت کښی هم یواځی هم دی د تولو تعریفاتو مستحق دی بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کیدی شی ځکه چه د مخلوق فعل د خالق اشعه او د دوی کمالات د ده د حقیقی کمال پلوشه ده لیکن هلته نور ګرد (تول) وسایط او پردی لری کیږی او هر شی لیدل کیږی. هغه ګرد (تول) د هم ده له طرفه وی نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثیته یواځی د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتی کیږی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ط

معلوم دی (الله ته) هر هغه شی چه ښکته ننوځی په ځمکه کښی او هر هغه شی چه بیرون راوځی له دغی (ځمکی) څخه او هر هغه څیز چه راښکته کیږی له آسمانه او هر هغه شی چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښی.

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه کښی هیڅ یو لوی او وړوکی داسی څیز نشته چه د ده له علم څخه خارج وی هر هغه شی چی په ځمکه کښی ښکته ننوځی مثلاً حشرات ـ خوځندی ـ د نباتاتو تخم ـ د باران اوبه ـ د مړیو اجساد او هر هغه شیان چه له ځمکی څخه د باندی راوځی او بهر کیږی مثلاً زراعت ـ نباتات ـ معدنیات او نور او هغه شیان چه د آسمان له جانبه راښکته کیږی لکه باران ـ وحی ـ تقدیر پرښتی او نور او هغه شیان چی پورته خیژی آسمان ته مثلاً روح دعاء ـ اعمال ـ ملائک او نور پر دغو ګردو (تولو) انواعو او جزئیاتو د الله تعالیٰ علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

او هم دغه (الله) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره) ښه ښښونکی

دی (د خطیاتو).

تفسير: یعني د دغه گرد (تول) د ژوندون رونق ـ ښائست د الله تعالیٰ له رحمته او ښېني څخه دی. که د بندگانو د دغي ناشكرى او د حق نه پیژندلو په اثر ـ لاس په لاس د دوی په نیونو باندی لاس پوری کیدی نو دغه گرد (تول) رونق او ښائست به په یوه لمحه کښې ختمیده ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ ﴾ (د فاطر (٤٥) آیت (٥) رکوع (٢٢) جزء)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چی رابه نشی مونږ ته قیامت.

تفسير: ولی به قیامت نه راځی؟ د هغه منشأ وروسته راځی ﴿ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴾

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه ولی به رانشی) بلکه را به شی قسم دی زما په رب خپل چی خامخا رابه شی هرومرو (لازماً) دا قیامت تاسی ته.

تفسير: یعني هغه معصوم او مقدس انسان چه د ده د صدق او امانت اقرار له نورو گردو (تولو) موجوداتو څخه زیمبی وو اوس له ساطعو او قاطعو براهینو څخه د ده صداقت په پوره دول (طریقه) سره ښکاره شو. په مؤکد قسم سره د الله تعالیٰ له طرفه خبر ورکوی چه خامخا قیامت راتلونکی دی نو بیا ئی هیڅ علت او سبب نه دی معلوم چی ولی ئی دوی نه مني ـ هو! که کومه محاله خبره یا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره ئی کړی وی نو د تردید او انکار ځای به په کښې وو ـ لیکن دغه خو نه محاله ده ـ او نه له حکمت څخه مخالفه ده نو بیا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبگی (سرکشي) نه ده نو څه ده؟

عَالِمِ الْغَيْبِ ۖ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ۝٣

(هسي رب) چه عالم دی په غیبو نه پټیږي له ده په اندازه د یوې ذرې په آسمانونو کښې او نه په ځمکه کښې او نه وړوکې له هغې ذرې او نه لوی (تری) مګر (چه دا ټول لیکلي پراته دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښې.

تفسیر: یعني په هم هغه عالم‌الغیب قسم دی چې د ده له محیط علم څخه د آسمان او د ځمکې هیڅ یو لوی یا وړوکی شی یا یوه ذره یا له ذرې څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ او نه هیڅ شی تری غائبیږي. ښائي چې دغه ئې ځکه فرمایلي وي چه د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی د هغه علم له هغه چا سره دی چه د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. مونږ ته هم هغومره خبر چې هغه را کړی دی هغه مو بی له زیادته او تنقیصه دررسوه او په دی سره د هغې خبرې جواب هم وشو ﴿وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ﴾ الآیة - یعني کله چې زمونږ ذرات په ځمکه کښې منتشر شي بیا به څرنګه سره یو ځای کیږي؟ نو دغه ئې راوښوول چې هیڅ یوه ذره هم د الله تعالیٰ له علمه نه ده غائبه او پخوا ئې دغه راښولي وو چې د آسمان او د ځمکې پر هر یوه شي د ده قبضه ده نو بیا به ده ته څه مشکل وي چه ستاسي ګرد (ټول) منتشر ذرات یو ځلي سره راټول کړي.

تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی چې په هغه کښې هر شی سم د الله تعالیٰ له علمه سره ثبت دی. دا ټول ځکه لیکلي پراته دي په کتاب ښکاره لوح محفوظ کښې

لِّيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾

دپاره د دې چې جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) دغه (نیکوکاران مؤمنان چې دي) شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزي ښه (د عزت چې جنت دی). او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) زمونږ په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله په زعم خپل دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعني د قیامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نیکۍ او بدۍ نتیجه او ثمره ورکړه شي او د الله تعالیٰ د تولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبیه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آیاتونو د قرآن زمونږ په دی حال چې عاجزونکي الله وي په زعم خپل» مطلب دا دی چې زمونږ د آیاتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کښې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً زیار (محنت) او کوښښ کوي او د دغه مقصد د په مخ بیولو دپاره تینګ ولاړ دي ګواکي دوی (العیاذ بالله) داسې غواړي چه الله تعالیٰ عاجز کړي او پر او مغلوب ئې وګرځوي او داسې ګڼي چه دوی د ده د قدرت په لاس کښې راتلونکي نه دي او هرومرو (خامخا) له ده ځني خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

او (بل دپاره د دې لیکلي پراته دي په لوح محفوظ کښې) چې ویني هغه کسان چې ورکړې شوی دی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هم هغه حق دی او سمه لاره ښیي طرف د لارې (د هغه الله ته چه) ښه زبردست ډیر ثنا ویلی شوی دی.

تفسیر: یعني ځکه قیامت راتلونکي دی څو هغه کسان چې پرې یقین او باور لري هغو ته عین‌الیقین حاصل شي او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام ویني او ښه وپوهیږي چې د لوی قرآن بیان څرنګه بې له تزئیده او تنقیصه صحیح او جوت ثابت شو. او بیشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې د دغه زبردست د محامدو او محاسنو مالک الله ته مو رسوي او سمه صافه لاره راښیي. ځینې مفسرین د ﴿ وَيَرَى الَّذِينَ ﴾ الآیة ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي اعم له دې چې مسلمانان وي که کتابیان هغوی پوهیږي او ویني چې د قیامت او نورو په متعلق د قرآن المجید بیان بیخي صحیح دی او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښیي او په سمه صافه لارې ئې برابروي. دا (یرى) فعل قلب دی چې دوه مفعوله غواړي او دا (الذین) سره له خپلې صلې فاعل دی او دا بل (الذي) سره له خپلې صلې ئې مفعول اول دی او دغه (هو) ضمیر د فصل دی او دا (الحق) ئې مفعول ثاني دی او هم دغه جمله د (یرى) بیا په موضع د نصب کښې عطف ده په تیره جمله د (یجزي) باندې او جمله د (و یهدي) عطف دی په (الحق) باندې حاصل دا شو یعني قسم دی چې رابه شي قیامت جزا به ورکړي خدای مؤمنانو لره او چې معلوم به شي عالمانو ته په وخت د ظهور د قیامت کښې عیاناً چې دا منزل حق دی لکه چې معلوم ؤ

ورته پخوا برهاناً.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِ جِنَّةٌ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی آیا (وښیو) دلالت کړو تاسی په یو سړی چی خبر درکوی تاسی ته کله چی ذری ذری کړی شی تاسی په کامل ذره ذره کیدلو سره بیشکه چی تاسی خامخا په پیدایښت نوی کښی یئ. آیا له خپله ځانه تړلی دی (محمد) پر الله باندی دروغ ؟ یا ورپوری لیونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کښی دغسی ګستاخی او سپین سترګی کوله یعنی راځئ چی مونږ تاسی ته هغه سړی دروښیو چی وائی چه ستاسی دوړی او ذری او بخرکی به وروسته له مړ کیدلو او پرسیدلو او وراسته کیدلو او خاورو او دوړو کیدلو څخه بیا له خاورو څخه راټولیږی او له تاسو ځنی هم داسی روغ جوړ انسانان پیدا کیږی ـ او بیا به هم داسی ژوندی له قبرونو څخه راپاڅولی کیږئ. ښه نو پر داسی چټی (بیکاره) او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شی؟ او څرنګه ئی منل امکان لری؟ له دوو حالو څخه خالی نه دی یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړی چی ده داسی خبر راکړی دی که نه لیونی او سودائی دی او دماغ ئی پخپل ځای کښی نه دی. نو ځکه دا هسی اپلتی او چټی (بیکاره) خبری کوی (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ۝

(نو فرمائی الله تردیداً داسی نه دی) بلکه هغه کسان چی ایمان نه راوړی په آخرت په عذاب کښی به وی (په عقبیٰ کښی) او په ګمراهی لوی کښی (لویدلی دی په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نه دروغ دی او نه جنون بلکه خالی دغه خلق پخپله د عقل ـ پوه ـ صدق او صواب له لاری څخه ښوئیدلی دی او له حق او یقین څخه ډیر لری لویدلی دی چی دغسی چټی (بیکاره) خبری کوی او په خپل دغه انکار او تکذیب سره خپل ځان په آفت او عذاب کښی اخته کوی فی‌الحقیقت دغه ډیر لوی عذاب دی چی د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شی چی دی د الله تعالیٰ انبیاؤ ته مفتری ـ مجنون او نور شیان ووائی (العیاذ بالله)

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ ۚ

آیا نه ګوری (دا کافران) هغه څیز ته چه په مخ کښې د دوی دی او هغه څیز ته چې وروسته د دوی دی. له آسمانه او له ځمکې (چې دوی په کښې محاط وی) که چیرې اراده وفرمایو نو څیرې به کړو په دوی ځمکه (او په کښې به ئې دوب کړو په شان د قارون) یا به وغورځوو پر دوی باندې یوه ټوټه له آسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق پرانده شوی دی چه آسمان او ځمکې ته هم نه ګوری او خپل اطراف او حوالی او شاؤ خوا ته هم سترګې نه غړوی چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوی ـ پر دغې خبرې باندې خو په خپله دوی هم قائلان دی چې د دوی او د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی. بیا نه آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختی او اشکال لری؟ او هغه ذات ته چې داسې عظیم الشان اجسام جوړولې شی او لاندې باندې او ویجاړولې ئې شی د انسانی جسم تخریب ـ تفکیک او تجزیه او بیا ئې سره ټولول ـ ژوندې کول او پاڅول څه اشکال لری؟ آیا دغه خلق له دې نه نه ویرېږی چې د الله تعالیٰ پر ځمکه او تر آسمان لاندې اوسیږی او بیا داسې د بې ادبۍ او ګستاخۍ خبرې کوی او بیځایه خپلې ژبې خوځوی ـ حال دا چې که الله تعالیٰ اراده وفرمائی په یوه ربه کښې به دوی یا په ځمکه خښوی یا به له آسمانه یوه ټوټه پرې وغورځوی او دوی به بیخی سپېره او فنا کړی او په هم دغه دنیا کښې به د قیامت یوه وړوکی نمونه دوی ته وښیی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾

بیشکه په دغه (کتلو د پاس او ټیټ او خسف او اسقاط) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر بنده رجوع کوونکی (الله ته)

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلی نو د الله تعالیٰ په طرف ئې رجوع کیږی ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کښې ډیر زیات د قدرت لوئی نښې او دلائل موجود دی د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږی چې هرومرو (خامخا) دغه ګرد (ټول) یوه ورځ خپلې علیا او اکملې نتیجې ته رسیدونکی دی

چې د هغه نوم «دارالآخرة» دی کله چې دوی دغه تصور وکړی نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق او الله تعالیٰ ته رجوع او میلان کوی او د هغو علوی او سفلی نعماؤ چې ورته رسیږی شکریه اداء کوی له دغو بندګانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسی فرمائی چې.

وَلَقَدْ اٰتَیْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ؕ یٰجِبَالُ اَوِّبِیْ مَعَهٗ وَالطَّیْرَ ۚ

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته له جانبه خپله فضل (لوئی پر نورو، وموفرمایل غرونو ته چې) ای غرونو راوګرځوئ (بېه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کښی او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ حضرت داؤد علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولی سلطنت هم ورعنایت فرمایلی وو حضرت داؤد علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت او هلته به د الله تعالیٰ په ذکر او یاد مشغولیده او د الله تعالیٰ له خوفه به ئی ژړل او په تسبیح او تهلیل به مشغولیده ـ او په خپل هغه ښه الحان او ښکلی غږ سره به چې ضرب‌المثل دی د (زبور) په لوستلو مصروفیده د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تاثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستلی او ګرد (تول) طیور او مرغان په هم د دوی په شاؤ خوا کښی سره تولیدل او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم ده ته دغه خاصه بزرګی او لوئی ورعطاء فرمایلی وه. که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وی یا هغه عمومی تسبیح مراد وی چې هر شی ئی د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوی یا ئی وائی نو د حضرت داؤد علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کښی به د دغی خبری تذکره بیخی مهمله او بی معنی وی (العیاذ بالله) د «یا جبال اوبی معه» حکم تکوینی دی «امر وفرمایه الله داؤد ته داسی»

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِیْدَ ۙ﴿۱۰﴾ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِی السَّرْدِ

او پسته کړی وه مونږ ده ته اوسپنه چې جوړوه ځغری ارتی اوږدی او اندازه کوه په اوبدلو کښی (چې حلقی ئی سره برابری وی)

تفسیر: د حضرت داؤد علیه السلام په حق کښی ئی اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله او ده به بی د اور او د صناعیه ؤ آلاتو له مرستی (ملد) اوسپنه په هر شان سره چې غوښته کړوله او تاووله به ئی او پنده او نری کوله او له هغی ځنی به ئی ځغری او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل (خرڅول) به یی او له هغی څخه به ئی د خپل قوت او معاش وسایل برابرول او

پر اسلامي بيت المال به ئې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه. وائي چې كړې لرونكې ځغرې رومبې ځلې د ده له لاسه ايجاد او اختراع وموندله چې ارتې او فراخې وې الله تعالىٰ ده ته امر وركړ چې فراخې او ارتې ځغرې جوړوه! او د هغو حلقې او كړې په ښه نظم او ترتيب سره ونښلوه! چې د خپل لويوالي ـ ووروكوالي او نرۍ والي په اعتبار يو له بل سره هم متناسبې وي.

وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

او عمل كوئ تاسي د نيكيو بيشكه زه چې يم پر هغو كارونو چې كوئ ئې تاسي ښه ليدونكى يم.

تفسير: يعني د دغو چارو او صنايعو په مشغوليت كښې د حقيقي منعم له ياده مه غافليږئ! او تل ترتله په صالحه ؤ اعمالو كښې مشغول اوسئ! او دغه خبره په ياد ولرئ چې الله تعالىٰ كرد (تول) اعمال او احوالويني.

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ

او (مسخر كړى مو ؤ) سليمان ته باد (د) سبائى (منزل) د هغه (د) يوې مياشتې او (د) بيګائى (منزل) د هغه د يوې مياشتې (لاره) وه او بهولې مو وه د ده دپاره چينه د ويلېو كړيو شويو مسو،

تفسير: د حضرت سليمان عليه السلام داسې يو تخت ؤ چې په فضا كښې الوته او دى به ئې له شام څخه يمن ته او له يمن څخه شام ته رساوه الله تعالىٰ د سليمان دپاره باد تابع او مسخر كړى ؤ نو ځكه د باد وسيله به ئې د يوې مياشتې مسافه (واټن) په نيمه ورځ كښې طى كوله د «انبياء» او د «نمل» په سورتونو كښې د دې څه بيان تير شوى دى او وروسته له دې نه د «ص» په سورت كښې ئې هم څه بيان راځي. د ويلېو كړيو شويو مسو د چينې په نسبت وائي چې الله تعالىٰ دغه چينه د يمن په اطرافو كښې بهولې وه چې جناتو به هغه په قالبو او سانچو كښې اچول او ترې لوى لوى ظروف (ديګونه ـ لګنونه او تور) به ئې جوړول چه پر هر يوه د هغو كښې د يوه لښكر طعام پخيده او پرې خوړول كيده، سليمان عليه السلام به لمر خاته له «دمشق څخه روانيده د غرمې خوب به ئې د (پارس) په (استخر) كښې كاوه او شپه به ئې زمونږ كابل ته راوړه چې د ده دغه لس ساعته منزل مساوي ؤ له دوه مياشتې منزل سره» (روح

المعاني ـ مدارک)

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهٖ ۚ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ
عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

او (مسخر کړی مو ؤ ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به ئې کاوه په مخ د ده کښې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنګ سرکشي وکړه له دوی له امره حکمه زمونږ (او د سلیمان اطاعت به ئې نه کاوه) نو ویه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کښې) له عذاب د اور.

تفسیر: یعني دیر پیریان چې هغه ئې په بل ځای کښې په شیاطینو سره تعبیر فرمایلی دی د معمولی چوپړانو او پندیانو په شان به په راز راز (قسم قسم) چارو او خدماتو کښې مشغول ؤ ـ د الله تعالیٰ له طرفه دوی ګرد (تول) محکوم شوی ؤ څو سلیمان علیه السلام ته اطاعت وکړی او که لږ څه سرکشي وکړی نو په اور کښې به غورځول کیږی.

يَعْمَلُونَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رّٰسِيٰتٍ ۗ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شي چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاؤ او تمثالونه او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعني لوی لوی مساجد ـ کلاوی ـ محلات به ئې پر پیریانو تعمیر او ودانول ـ او مجسمي او تصاویر به ئې پر دوی جوړول چې ممکن په هغه شریعت کښې به دغه تصاویر نه ؤ ممنوع او په محمدیه شریعت کښې ممنوع درولی شوی دی او د مسو (تتو) لوی لوی داسي لګنونه به ئې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به ؤ او داسي لوی لوی دیګونه به ئې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځیدل او په هغه خپل ځای کښې ځای په ځای باندی کیدل.

اِعْمَلُوٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نیکیو ـ ای) آل د داؤده ! دپاره د شکر، او لږ دی له بندګانو زما شکر ایستونکی (احسان منونکی).

تفسیر: یعنی ای د داؤد کورنی! د دغو عظیم‌الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسی کار وکړئ چی له هغو د الله تعالیٰ شکر ایستل مترشح وی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ لږ ډیر احسان خو پر هر چا کوی لیکن پوره شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی کله چی لږ دی نو قدر به ئی زیات کیږی لهٰذا کامل شکر ایستونکی شئ! او خپل قدر او منزلت زیات کړئ! دغه خطاب د داؤد علیه السلام کورنی او ټبر ته دی. ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داؤد علیه السلام باندی احسان من وجه پر ګردو (ټولو) احسان دی. وائی چی داؤد علیه السلام د خپل ګردی (ټولی) کورنی دپاره داسی د اوقاتو تقسیم جوړ کړی ؤ چی د هغه په اساس د شپو ورځو په څلیرویشتو ساعتو کښی هیڅ یو وخت داسی نه ؤ چی د ده له کورنی څخنی به یو نه یو تن د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چی حکم وکړ مونږ پر سلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیڅا خبر کړی نه ؤ دغه پیریان په مرګ د دغه (سلیمان) مګر چنجی د ځمکی (وینو) چی وئی خوړه همسا د ده پس کله چی ولوید (سلیمان پر ځمکه) نو معلوم شو پیریانو ته دغه که چیری وی چی پوهیدی په (علم د) غیب نو نه به ئی تیراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکی کښی.

تفسیر: کله چی حضرت سلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کښی مشغول او لګیا وو مطلع شو چی زما د موت نیته رانژدی شوی ده نو پر پیریانو ئی د خپل ځان دپاره یوه د بلورو داسی مانی جوړه کړه چی د هغی منځنی سطحه له ورا ښکاریده بیا سلیمان علیه السلام په هغی کښی ننووت او دروازی ئی پر ځان پسی وتړلی او لکه چه د دوی عادت وو چی تر څو څو میاشتو پوری به په خلوت کښی د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول وو بیا به داسی

يو وضعيت د رب العزت په عبادت كښې مشغول شو چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې ئې تكيه لګولې وه کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعيت ولاړ پاتې ؤ ـ او هيڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول. د دوی د وفات څخه وروسته تر ډير مدت پورې پيريان په هم هغه شان پخپلو تعميريه امورو مشغول وو کله چې تعميرات سم له سليمانې نقشې سره پاي (آخر) ته ورسيدل نو د هغې همسا په بيخ کښې چې دوی د هغه پر موازنه ولاړ وو د لرګې چنجې (وينه) ولګيد او هغه ئې وخوړه او دوی وليد نو دلته د دوی وفات پر ګردو (تولو) منکشف شو په دغه سره جناتو ته د دوی د غيبې امورو د پوهيدلو حقيقت هم ورښکاره شو پر پيريانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده (ښکاره) شوه که دغه پيريان پر غيبيه ؤ امورو پوهيدې نو څرنګه په دغه ربړ (زحمت) او تکليف کښې به بلا موجبه پاتې کيدل او لازم وو چې د سليمان عليه السلام پر وفات له مطلع کيدلو سره متصله به ئې له کاره لاس اخيست له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شياطينو او د نورو تسخير د حضرت سليمان عليه السلام کسبې کمال نه ؤ بلکه محض د الله تعالیٰ فضل وو چې که اراده ئې فرمايلې وی نو هغه ئې د ده له تابوت سره هم قائم ايښودی شوی کوم انعامات چې پر حضرت سليمان عليه السلام د ده په ژوندون کښې کړی شوی وو دغه د هغه تکميل شو چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر يوه ضروری حد پورې جاری کيښود شي. او دغه راښوولې شوی دی چه د انبياوو د شروع کړيو کارو تکميل الله تعالیٰ په څه تدبير سره پوره کوی!.

(ربط) تر دې ځای پورې د ځينو منيبانو او شاکرانو بندګانو ذکر وو. وروسته له دې نه د يوه معرض او شکر نه کوونکې قوم (سبإ) ذکر کاوه شي چې د ډير عيش، رفاهيت او خوشالی او فارغ البالی څخه وروسته د کفر او ناشکرۍ په سزا کښې تباه کړ شو. دغه قوم د يمن ډير داسې دولتمن او ذی اقتدار قوم ؤ چې تر سلهاوو کلونو پورې ئې په ډير ښه جاه او جلال پر هغه مملکت کښې حکومت کاوه له هم دغو ځنې يوه هم هغه ملکه (بلقيس) وه چې د هغې د حاضريدلو ذکر د حضرت سليمان عليه السلام په دربار کښې په خوا له دې نه د (النمل) په سورت کښې تير شو ـ ښائې چې دلته وروسته له سليمان عليه السلام د (سبأ) ذکر په هم دغه تناسب سره هم شوی وی.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقيق وه خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کښې يوه لويه نښه چې (هغه لويه نښه) دوه باغونه دی له ښی او کيڼ (طرف د مينو د دوی).

تفسير: يعنې د باغونو دوه طويلې سلسلې په ښی او کيڼ لورې اوږدی تر څو ميلو پورې پرتې

وی که دوی پوهیدلی نو د الله تعالیٰ د رحمت او د قدرت هم دغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کیدلو دپاره کافي وه.

﴿كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسی له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډیر پاکیزه او (دغه رب د تاسی) رب دی ډیر ښښونکی (د شکر کوونکیو).

تفسیر: گواکی دغه نښی ئی د حال په ژبه سره ویلی چی د خپل رب له دغو در کړیو شویو نعمتونو څخه متمتع او گټور شئ! او د دغه حقیقي منعم شکریه په ښه شان سره اداء کړئ! د کفر او عصیان په اختیارولو سره مه ناشکره کیږئ! یا لکه چه د ځینو اسلافو قول دی چه د انبیاؤ په ژبه به الله تعالیٰ دغه هدایت دوی ته ورکړی وی وائی چی دیارلس تنه انبیاء د دغه قوم په طرف لیږلی شوی وو ـ که دغه صحیح وی نو د حضرت مسیح څخه به پخوا دوی راغلی وی او د دوی وارثان به هم وروسته له دوی نه د دغه قوم تر بربادی پوری دوی پوهولی وی والله اعلم. د «ارض القرآن» مصنف د «سبا» د عمارتونو د ذکر په منځ کښی لیکی چی «د دغو عماراتو په سلسله کښی یو شی د اوبو بند هم دی چی هغه ته حجازی عرب «سد» او یمنی عرب «عرم» وایی. په عربستان کښی دایمی بهیدونکی سیند نشته ـ اوبه له غرونو څخه بهیږی او د شگو په کوریو کښی وچیږی او بی له دغه چی د زراعت او د نورو په درد وخوری ضائع او ابته (خراب) کیږی. د «سبا» واکدارانو په مختلفو مواقعو او ځایونو کښی د غرونو او بیدیاؤ او خوړونو په منځ کښی لوی لوی بندونه جوړ کړی وو چی په هغو کښی به اوبه دریدلی او حسب الضرورت د زراعت په کار ورتلی ـ د «سبا» په مملکت کښی دا شان په سلهاؤ مختلف بندونه ؤ. په دغو گردو (تولو) کښی له تولو څخه مشهور بند د «سدالمارب» بند وو چی د دوی په دارالسلطنت «مآرب» کښی واقع وو د مآرب د ښار په جنوب کښی په ښی او کیڼ طرف کښی دوه غرونه دی چی په «جبل الابلق» سره مشهور دی د «سبا» کاردارانو د دغو دواړو غرونو په منځ کښی نژدی په سنه ۱٤۰۰ قبل الهجرت کښی دا «سد المارب» تعمیر کړی وو دغه بند نژدی یو سل او پنځوس فیته طویل او پنځوس فیته عریض یو لوی دیوال وو. د دغه بند اکثره برخه اوس نړیدلی ده خو بیا یو ثلث برخه یی لا هم باقی ده. یوه اروپائی سیاح (ارناد) د هغه پر موجوده و حالاتو یو مضمون په «فرنچ ایشیاټک سوسایټی جرنل» کښی لیکلی دی او د هغه موجوده نقشه ئی په خورا (ډیر) عمدگی سره تیاره کړی ده پر دغه دیوال کښی ځای په ځای داسی کتبات او لیکنی دی چی هغه گردی (تولی) لوستلی شوی هم دی د دغه سد په پاسنیو او لاندنیو برخو کښی ډیری زیاتی کړکی هم وی چی حسب الضرورت به مفتوح او

مسدودی کیدی د «سد» په ښی او کینه خوا په مشرق او مغرب کښی دوه لوئی دروازی وی چی د هغو په وسیله به اوبه تقسیمیدی او د ښی او کینی خوا ځمکی پری اوبه کیدی د اوبو رسول په دغه انتظام او ترتیب په دغو شکلنو او ښورو ځمکو کښی په ښی او کین په دواړو جوانبو کښی په دریو سوو مربعو میلو کښی تر سلهاؤ کروهو پوری ونی غنی ـ باغونه ـ ځنګلونه ـ او د جنت په شان مناظر تیار شوی ؤ چی په هغو کښی له هر دوله (قسمه) میوی ـ دانی او معطری ونی حاصلیدی قرآن الکریم د «جنتان عن یمین و شمال» په ویلو سره د هم دغو باغونو په طرف اشاره فرمائی یونانی مؤرخ (اګاتهرشیدس) چی په ۷٦٦ قبل الهجرت کښی د سبا معاصر ؤ بیان کوی چی سبا د عربو تکه شنه ودانه او خروبه سیمه ده چی په کښی دیری ونی او بیشماره میوی دانی پیدا کیږی په هغو ځمکو کښی چی د سیند په دواړو جوانبو کښی پرتی دی دیری ښکلی او ښایسته ونی ولاړی دی د دغه ملک په داخلی برخه کښی د بخوراتو او د دارچینی او د کجورو او د هندی تمرو او د نورو خورا لوړی او ګنی ونی او لوی ځنګلونه شته او له دغو ونه څخه دیر زورور او خوندور عطریات او ښی وږمی (بوئی) پورته کیږی د ونو د اقسامو او انواعو د کثرت او تنوع له سبب د دوی د اصنافو او د اجناسو نومونه یادول او د دوی تعریف او پیژندګلوی کول سخت او مشکل دی هغه ښه وږم او معطره هوا چی د دغو ګنو ځنګلو څخه پورته کیږی هغه د جنت له خوشبوئی او رائحی څخه کمه نه ده او د هغو تعریف په الفاظو سره نشی کیدی هغه اشخاص چی له دغو ځمکو څخه لری له ساحله تیریږی هغوی هم هر کله چی د ساحل له جانبه هوا وچلیږی له دغی خوشبوئی څخه محظوظ او مسروریږی او داسی ښکاری لکه چی ژوندون له اوبو څخه لطف او حظ اخلی او دغه تشبیه هم د ده د لطافت او نزاکت د قوت په مقابل کښی ناقصه ده. (آرتی مید روس) چی د سبا د عهد په آخر کښی اوسیده لیکی چی «د سبا باچا ـ او د ده ایوان په «مآرب» کښی دی چی په یوه له ونو ځنی دک او د (ښځو) د عیش او عشرت لوړ (اوچت) ځای کښی واقع دی» الغرض د شینوالی شته والی موړتیا خوړوبتیا ـ ودانی ـ هوسائی (آرام) ـ عیش ـ عشرت او د هوا اعتدال په سبب «مآرب» د هم دغه کلام مصداق وو ﴿بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَّرَبٌّ غَفُورٌ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چی ته له خپله جانبه شکرګزاره اوسه! که د بشریت په مقتضاء څه نقص او تقصیر پاتی شی نو الله تعالیٰ پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوی او په خپلی مهربانی سره ئی معافوی. د ده د نعماؤ شکر «کما کان حقه» د چا له لاسه پوره کیدی شی؟.

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

پس وګرزیدل (له شکره او له دعوته د انبیاو اهل د سبا) پس وموليږه پر دوی

سیلاو د یوه زورور خوړ او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کښې دوه باغونه نور خاوندان د میوو بی مزی ترخو او د ښوره گزه او یو قدر له بیرو .هم خو ډیر لږ

تفسیر: یعنی پندونه او نصائح ئی په خپلو غوږونو کښې ونه نیول. او د حقیقی منعم له شکر ایستلو څخه ئی مخ واړوه نو بیا مونږ دوی باندی د اوبو عذاب ولیږه او هغه بند ونړیده او هغه گرد (تول) باغونه، ځمکی تر خړو اوبو او ختو لاندی ډوب شول او د هغو ښائسته ؤ او خوندورو ـ اعلیٰ ـ نفیسو میوو او ثمراتو په ځای ډیر خراب او ښکته ونی او اغزی او د سوځولو وړ ځنگلونه زرغونه شول. کوم ځای کښې چی راز راز (قسم قسم) انگور (کور) او عدیم المثال خرما، کجور او د نورو ثمراتو اقسام پیدا کیدل او نعماؤ او د ښکلو انواعو څخه ډک او خروب ـ او په اصنافو د پیداوارو او محاصیلو کښې مملو او ماړوب ؤ اوس ماسواء د هغو بیکاره ونو څخه چی محصولات ئی خراب او میوی بی ترخی او بی مزی دی او له یو قسم ښوره گز څخه پرته (علاوه) چی د هغی پانی سپینی دی ـ او یو قدر له بیرو ځنی خو ډیر لږ او نورو بدرنگو او بد خوندو او بدبویو ونو څخه بل هیڅ شی هلته نه لیده کیږی. دغه ځای ته باغ ویل تش دپاره د مشاکلت دی او د دغه لږ بیرو نوری بیکاره ونی د پاتی کیدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده څو د هغو پخوانیو په زړه پوری شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هیر نشی.
دغه واقعه د حضرت مسیح او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کښې واقع شوی ده. د قدیمه و آثارو محققینو په لاس کښې د «ابرهت الاشرم» د زمانی یوه لویه کتیبه د سد العرم د بقیه دیوال څخه لویدلی ده چی په هغه د دغه بند د نړیدلو پیښه مذکوره ده مگر دغه غالباً د دغی واقعی څخه د وروستنی زمانی قصه ده چی د هغی ذکر په قرآن کښې مذکور دی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکی کله چی الله تعالیٰ اراده وکړه چی پر اهل السبا عذاب او بلا نازله شی نو د بیدیا لوئی پندی مږی (کور موش) ئی پری مسلطی کړی او دغو د بند په بیخ او تاداو کښې ئی لوی سوری وکینودل چی د هغه په اثر یو ځلی یو لوی سیلاو او څپان تولید شو او هغه بند ئی مات کړ ـ دغه اوبه د عذاب وی نو ځکه پر هره ځمکه چی دریدی هغه به ئی له فصل او کر څخه ایسته ـ وائی چی د دی بند د ماتیدلو یوه کاهن په خوا ویل کړی وو چی د هغه په اثر ډیر خلق له هغه وطن څخه د باندی وتلی ؤ ـ او هغه کسان چی هلته پاتی ؤ هغوی ته د هغو ښو او ښکلیو باغونو په عوض دغه خرابی او لا یعنی ونی او اغزی ورپاتی شول والله تعالیٰ اعلم.

ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِمَا كَفَرُوْا وَهَلْ نُجٰزِيْٓ اِلَّا الْكَفُوْرَ ﴿۱۷﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکره مونږ دوی ته په سبب د هغه چی کافران شوی ؤ، او

آیا جزا ورکوو (یعنی نه ورکوو) مگر نا شکری ته

تفسیر: دغسی لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږی له کفر څخه بله ناشکری څه ده؟ د «نمل» په سورت کښی تیر شو ﴿ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ جزء ۱۹ (۲ رکوع) ۲٤ آیت ظاهراً دغسی شرک به په دغه قوم کښی وروسته له بلقیس څخه پاتی وی.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً
وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾

او ګرځولی وو مونږ په منځ د دی (اهل د سبا) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کښی چی برکت اچولی وو مونږ په هغه کښی کلی (ښارونه) ښکاره او په اندازه کړی وو مونږ په هغو کښی منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمایل چی) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کښی د شپی او د ورځی په امان (له هر آفته)

تفسیر: برکت والا کلی د شام مملکت دی یعنی د دوی د ملک څخنی د شام تر ملک پوری توله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه د لاری پر دواړو خواو د ودانیو او کلیو سلسله په داسی اندازه او تناسب سره موجوده وه چی مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کښی ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسیدل او د آرامی او هوسائی (راحت) ځایونه ورمیسر کیدل د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسی د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به ئی فهم غلطیده او تری توحش ـ هیبت او اندیښنه به ورته نه پیدا کیده او نه د غلو او داړه مارانو څخه دار او خرخشه ورته لویده ـ ګواکی پر دغو لارو باندی تلل سفر نه ـ بلکه یو راز (قسم) تفریحی سیر او سیاحت ؤ د «ارض القرآن» مصنف لیکی «د سبا» دولت او ثروت ـ اساس یوائحی تجارت ؤ. یمن له یوه جانبه د (هندوستان) د سواحلو په مقابل کښی واقع دی او له بله جانب د (افریقا) د سواحلو په محاذ کښی پروت دی. طلا ـ دیر قیمت داره احجار ـ مصالح ـ عطریات ـ د هاتی غاښ او نور شیان له حبشی او هندوستان څخه برابر په (یمن) کښی ښکته کیده ـ او له دی ځایه (سبا) ته پر اوښانو او نورو بودګانو باریدل د (بحر الاحمر) پر سواحلو له حجازه تیر شوی شام او مصر ته ورل کیدل. قران مجید دغه لره په امام مبین یعنی ښکاره لاری سره موسومه او د دغه سفر نوم ﴿ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴾ ـ د ژمی او د وړی کوچ) ایښی دی چی د قریشو له خوا جاری شوی ؤ. د دغو تجارتی جوپو تګ راتګ له سببه له یمن څخه تر شام پوری د ودانیو یوه لویه سلسله قائمه وه چی په هغو کښی بی له کوم خوف او خطر په دیر سکون او اطمینان سره

مسافرت کیده یونانی مؤرخ (اراکوستهنس) د ۸۱٦ کال قبل الهجرت په احوالاتو کښې داسې بیان کوی چې له «حضرموت» څخه د «سبا» تر ملک پورې د څلویښتو ورځو لاره ده او له «معین» څخه سوداګران تر ایله (عقبه) پورې په اویا ورځو کښې رسیږی.

فَقَالُوا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وویل دوی ای ربه زمونږ لریوالی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) زمونږ کښې

تفسیر: دغسې به ئې د حال په ژبه سره ویلی وی او ممکن دی چې د قال په ژبه سره ئې ویلی وی چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کښې څه مزه او خوند نه وی که منازل لرې وی او د لارې په شاؤ خوا کښې ودانی نه وی انسان ته د لوږې او تندې څخه تکلیف وررسیده نو هلته په مسافرت کښې لذت او خوند سړی ته حاصلیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «په آرامی کښې دوی مست او مغرور شول او له ډیرې مستی اوس ځان ته تکلیف غواړی لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کیدل چې هلته په سفر کښې اوبه نه پیدا کیږی، د ودانی او کلی اثر او پته بیخی نه ښکاری هم هغسې ښائی چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کښې وګورو. دغه لویه ناشکری ده لکه چې بنی اسرائیل له «من» او «سلوىٰ» څخه ماړه او د هوګې او پیازو په فکر کښې ولویدل»

وَظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت ئې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (اهل السبا) قصې افسانې او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کیدلو.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی شیرازه وشلوله او هغوی مو سره تیت او پرک (منتشر) کړل د دوی اکثره خاندان او کورنی یو جانب او بل جانب ته کډې وکړې او منتشر شول ـ او یو ملک او بل ملک ته لاړل د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان بیخی د ځمکې له مخ څخه محو او لرې شوه اوس تش د دوی قصې باقی پاتې دی څو ئې خلق واوری او ترې پند او عبرت واخلی. د دوی عظیم‌الشان تمدن او شان او شکوه ګرد (تول) له خاورو سره ګدود شول. د «ارض القرآن» خاوند د دوی د زوال او سقوط توجیه داسې کوی چې «یونانیانو او رومیانو په مصر او شام قبضه وکړه او د افریقی او هندوستان تجارت ئې د بری لارې په ځای پر بحری لاره

شروع او منتقل کړ ـ او ټول اموال ئې د بېړيو په وسيله له سرې بحيرې څخه د مصر او شام پر سواحلو کوزول ـ نو د دغه بحرې لارې د سلسلې د قائميدلو په اثر له يمن څخه تر شام پورې د برې لارې او د دې د هغو منازلو دوړې ئې پورته کړې ـ او د هغه ټولې نوې ودانۍ سپېرې او ويجاړې شوې» د «ارض القرآن» مصنف دغه توجيه د «مولر» له تحريره اخيستې ده. ممکن دی چې د تباهۍ او انتشار يو ظاهري سبب هم دا وي مګر پر دغه ئې حصرول صحيح نه دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بيشکه په دغه «تمزيق د سبا» کښې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي دپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسير: يعنې د دغو حالاتو له اورېدلو څخه ښائي عقلمن سړي پند او عبرت حاصل کړي! کله چې الله تعالىٰ ارتوالي عيش او عشرت ورپه برخه کړ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي! او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي نو د صبر او تحمل لاره دې غوره کړي! او له الله تعالىٰ څخه دې توفيق او مدد وغواړي!

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقيق رښتيا ومونډ پر دوی ابليس ګمان خپل پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابليس) مګر يوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو

تفسير: په ړومبي ورځ کښې ابليس په تخمين او اټکل سره ويلي ؤ ﴿لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴾ جزء ۱۵ (د اسراء (۷) رکوع ٦٢ آيت ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ جزء ۸ (د اعراف ۲ رکوع) ۱۷ آيت دغه پاس «من» بعضيه نه دی بلکه بيانيه دی.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطٰنٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُّؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِيْ شَكٍّ ؕ وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ﴿۲۱﴾

او نه ؤ دغه (ابليس) ته په دوی څه تسلط مګر خاص دپاره د دې چې معلوم کړو (په علم‌الشهود) سره هم هغه څوک چې ايمان راوړی په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شک کښې وی، او رب ستا پر هر څيز باندې ښه ساتونکی دی.

تفسير: يعني شيطان ته دغسې کوم قوت او قدرت نه ؤ حاصل چه لګره په لاس واخلي او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع کړی او وئې ښويوی. هو! لمسول ـ غلول ـ او تير ايستل کوی ـ او دغومره قدرت ځکه شيطان ته ورکړی شوی دی چې د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه څو وکتل شي چې کوم يو پر آخرت يقين لري؟ او د الله تعالیٰ په فکر ـ ذکر او ياد کښې دوام کوی؟ او کوم يو په دنيوی لومه کښې نښلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافله کيږي؟ او له خپله ځانه ناپوه او بيوقوفه جوړوی؟ يا په چم چل او فريب غوليږي د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء هم دغه وه چه په دنيا کښې د انسانانو دپاره د دواړو خواؤ د تللو لارې خلاصې او ارتې ويرانستلې شي لکه چه پخوا له دې نه په څو ځايونو کښې پر دغه موضوع تقرير ليکلی شوی دی داسې نه دی چه (معاذالله) الله پرې نه دی خبر ـ او په بې خبرۍ کښې شيطان کوم بنده له لارې څخه بې لارې کوی يا ئې تښتوی ښه پرې وپوهيږه چې هر شی د الله تعالیٰ تر محيط نظر لاندې دی، تل تر تله د ګردو (تولو) احوالو او شيونو نظارت او مراقبت کوی. هر چاته چه هومره آزادی او واک (اختيار) ورکړی هغه د ده له عجزه او سفه نه دی بلکه د ده د حکمت او مصلحت په بنا دی.

قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۚ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَّمَا لَهٗ مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِيْرٍ ﴿۲۲﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهٗ ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولي تاسې هغه معبودان چه ګمان به کاوه تاسې (په دوی د خدايانو) غير له الله چه نه لري دوی اختيار په اندازه د

يوی ذری (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علوياتو او سفلياتو) کښی څه شرکت او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هيڅ مددګاره او نه رسوی هيڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کښی مګر (شفاعت) د هغه چا چه اذن ورکړی (الله) هغه ته،

تفسير: دغه «زعمتم» په اصل کښی «زعمتموهم آلهة» ؤ ځکه چه «زعمتم» دوه مفعوله غواړی او دلته يو ئی هم نشته بيا مفعول اول چه ضمير عائد دی حذف شو دپاره د دی چه طول د موصول له صلی نه راغلی دی او دی فضله دی او مفعول ثانی چه «آلهة» دی هغه هم حذف شو او په ځای د هغه دوه صفته قائم شول چه هغه ﴿ مِنْ دُونِ اللهِ لَا يَمْلِكُونَ ﴾ الآية ـ دی» له دی ځايه د مکی معظمی مشرکينو ته خطاب دی چه د هغوی د تنبيه لپاره د «سبا» قصه واورولہ شوه يعنی ماسواء الله څخه پر هغو شيانو چی تاسی د خدائی ګمان کوئ نو لږ شانی د کوم ضرورت ـ احتياج او اړتيا (مجبوريٰ) په وخت دوی وبولئ! تر څو وليد شی چی هغوی تاسی ته څه نفع رسولی شی؟ او څه په کار مو درځی؟ يعنی دغه مسکينان د تاسی څه په کار درځی چی په آسمان او ځمکه کښی د يوی ذری په اندازه هم د مستقل واک او اختيار خاوندان نه دی بلکه بتان خو غير مستقل اختيار هم نه لری نه په اسمان او نه په ځمکه کښی دوی څه شرکت لری، نه الله تعالیٰ د کوم کار په انجام کښی د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لری، چی دوی د هغه معين او مددګار وګرځی او څه حقوق ځان ته حاصل کړی د الله تعالیٰ دربار هغه اعلیٰ او ارفع ځای دی چه خورا دير مقربين هم هلته د دغی خبری طاقت او توان نه لری چه بی د الله تعالیٰ له اذنه او رضاء د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت يو حرف هم له خپلی خولی څخه وويستلی شی. د الله تعالیٰ د انبياؤ اولياؤ او د پرښتو شفاعت هم يوازی د هغو کسانو په حق کښی نافع واقع کيدی شی چی د هغو په نسبت د الله تعالیٰ له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وی. او ويره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل‌المحشر به باقی وی.

حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا۟ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا۟ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

تر هغه پوری کله چی پورته کړه شی ويره له زړونو د دوی وائی دوی (په خپلو منځو کښی) چی څه (حکم) وفرمايل رب ستاسی؟ نو وائی دوی چی حق ئی (وفرمايل) او هم دغه (الله) دير پورته او دير لوی دی.

تفسير: دغه ئی د پرښتو حال وفرمايه چه تل د ده په دربار کښی حاضری دی کله چی له پاسه

د الله تعالیٰ حکم نازلیږی نو داسی غږ تری پورته کیږی لکه چی پر صافو او ښویو تیږو (گټو) کوم لوی ځنځیر په شدت سره راښکودل شی ښائی اتصال او بساطت ته ئی د قرب الی الفهم کولو دپاره دغه تشبیه ورکړی شوی وی. پرښتی له دهشته او خوفه او رعبه سره لړزیږی او په دغه حال کښی چه تسبیح کوونکی وی سر په سجده لویږی ـ کله چی دغه حالت مرفوع شی ـ او زړونه ئی تسکین او آرام وموږی او د ملک‌العلام کلام نازل شی نو پرښتی یو له بل څخه پوښتنه کوی چی څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرښتی ښکتینو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکَم نقل اوروی چی د الله تعالیٰ له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وی او هم هغسی حکم صادر شوی وی. ظاهر دی چه هلته د معقولی او واجبی خبری څخه ماسوا بل څه شی نشی کیدی پس هغه لوی ذات چی د ده د علو او عظمت داسی کیفیت وی څه وخت چی دی حکم صادروی نو مقربین د ده د هیبت او جلال په داسی وضعیت او حال مبتلا کیږی نو هلته به څوک دومره همت وکړی شی چی په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودریږی.

تنبیه: د دی آیت نور تفسیر هم کړی شوی دی چه د هغه په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله علیه داسی لیکی «**وجمیع ذلک مخالف لهٰذالحدیث الصحیح (الذی فی البخاری)** والاحادیث کثیرة تؤیده «**فتح الباری**».

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ قُلِ اللّٰهُ ۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چی څوک رزق درکوی تاسی ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکی ؟ ووایه (ای محمده! د دوی په ځای ته په خپله) چی (خاص رزق راکوی تولو ته) الله.

تفسیر: یعنی له اسمانه او له ځمکی څخنی رزق او روزی د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځی د هم هغه لوی الله په واک (اختیار) او قبضه کښی دی چی پر هغه مشرکین هم اقرار کوی لهٰذا تاسی وفرمایی چی دغه مسلمه خبره خو تاسی هم راسره منۍ نو بیا په الوهیت کښی نور شرکاء له کومه شول ؟. او بیا داسی هم ورته ووایه ای محمده! چی

وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲٤﴾

او بیشکه موږ (چی مؤمنان یو) او تاسی (چی منکران یئ) خامخا پر سمی صافی لاری کښی یو؟ یا په گمراهی ښکاره کښی یو؟ (وروسته به معلومیږی).

تفسیر: یعنی دغه دواړه فرقی خو رښتیا نه وائی (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږی) یقیناً په

دواړو کښې يو دروغجن ـ او بل رښتين دی نو لا سم دی چې غور او دقت وکړی! او رښتيا خبره ومنی! په دغه کښې د هغه ځواب دا دی چه ځينې خلق داسې وائی «خانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کښې له قديمه راهيسې هم دغه وضعيت دوام لری نو په دغه کښې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟» او په دغه سره ئې دا راوښودل چه يوه فرقه خو هرومرو (خامخا) خطاکاره او بې لارې ده باقي په تعيين نه کولو د هغه کښې يو حکيمانه حسن الخطاب دی يعنې درواخلئ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو تاسو خو په خپله پوهيږئ چې يو جانب هرومرو (خامخا) پر غلط تينګ ولاړ دی دغه پاس دلائل خو مو واوريدل نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطې ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمې خبرې کوئ او ورته فرصت او موقع ورکوئ چه په دغه مورد کښې په خپل نفس او ځان کښې غور او دقت وکړی.

قُل لَّا تُسْـَٔلُونَ عَمَّآ أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَهُوَ ٱلْفَتَّاحُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) ويه نه پوښتيدلی شی تاسی له هغو بديو چې کړی وی مونږ او (هم داسې) نه به پوښتيدلی کيږو مونږ له هغو بديو چه کوئ ئې تاسې ووايه (ای محمده!) چې جمع به وکړی په منځ زمونږ کښې رب زمونږ بيا حکم (فيصله) به وکړی په منځ زمونږ کښې په حق سره او هم دی دی ښه فيصله کوونکی ښه عالم.

تفسير: هر يوه ته لازم دی چې د خپل آخرت فکر او انديښنه وکړی! هيڅ يو به د بل د قصور او د غلطې ځواب نه ورکوی که د داسې صافې خبرې له اوريدلو څخه وروسته بيا هم تاسې پر خپل حال د غور او دقت کولو دپاره نه تياريږی نو په ياد ئې ولرئ چې مونږ پر تاسې د حجت اتمام کړی دی ـ او د حق خبره مو در رسولې ده ـ اوس تاسې به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ او پر مونږ هيڅ قسم ذمه واری نه ده عائده ـ او نه په دغسې يو حالت کښې به زما او ستاسې په منځ کښې کومه وسيله او واسطه پاتې وی. د الله تعالیٰ د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر يوه ته بيل بيل لازم دی چې د خپلو ځانونو فکر او انديښنه وکړی! ـ ځکه چه الله تعالیٰ به ګرد (تول) مخلوقات سره يو ځای او هر يوه ته به بيله بيله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږی.

قُلْ أَرُونِيَ ٱلَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِۦ شُرَكَآءَ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه راوښيي ماته هغه (معبودان) چي پيوست كړى دى تاسي له دغه (الله) سره شريكان ؟ (په عبادت كښي)

تفسير: يعني لږ خو ئې راوړاندى كړئ! چه دغه كوم يو موجود دى چي د الله تعالىٰ په الوهيت كښي مداخله او مشاركت لرى ؟ چي مونږ ئې هم وګورو چي په هغو كښي څه صلاحيت شته؟ او د كومو اختياراتو خاوندان دى؟ آيا تاسو به مونږ ته د تيږو (ګټو) دغه له خپله ځانه توږلى او تراشلى بتان راوړاندى كوى؟.

كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسي (او هيڅوک لايق د شركت نه دى له الله سره)، بلكه هم دغه الله دى ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چي هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى)

تفسير: يعني له سره به تاسي داسي كوم موجود او هستي نشي راوړاندى كولى. په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو يواځي الله تعالىٰ دى چي واحد احد ـ زبردست ـ قادر ـ قاهر ـ غالب او د اعلىٰ درجي حكمت قدرت علم او حكم خاوند دى او ګرد (تول) د هغه په مقابل كښي مغلوب او مقهور دى.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او نه ئې ليږلى مونږ ته مګر په دى حال كښي چي جامع ئې خلقو ته زيرى وركوونكى (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونكى (له دوزخ كفارو ته) وليكن اكثر خلق (له كفارو) نه پوهيږى (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو)

تفسير: دغه ئې د توحيد سره د رسالت ذكر وكړ ـ يعني ستاسي فرض او ستاسي له بعثت څخه غرض دا دى چي نه يواځي عرب بلكه د دنيا ګرد (تول) خلق تاسي له نيكيو او بديو څخه مطلع كړى چي دغه تبليغ مو تاسي وكړ هغه كسان چي خپل ځانونو ئې پرى نه دى پوهولى دوى پوهيږى او پوه سرى خو خپله نفع او نقصان سنجوى او هرومرو (خامخا) ستاسي خبرى منى. هو! مګر په دنيا كښي د جاهلانو او ناپوهانو كثرت دى د دوى په ماغزو كښي چيرى د

دی خبری ځای او گنجائش شته چی د داسی کاری خبری قدر وکړی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی (کفار له ډیره جهله) کله به وی دغه وعده (د عذاب) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی عذاب به راشی نو رائی ولی!).

تفسير: یعنی له هغی کړئ او ساعت څخه چی تاسی مو درګرده ویروئ هغه به کله راځی؟ که دغه خبره رښتیا وی نو ژر ئی راوله! او راښکاره ئی کره!.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی (مقرره) ده تاسی ته وعده د یوی ورځی (په نازلیدو د عذاب) چی نه به وروستی کیږئ له هغی (ورځی) یو ساعت (قدر) او نه ړومبی کیږئ تاسی (تری).

تفسير: یعنی مه وار خطا کیږئ! د هغی ورځی د راتګ وعده چی له تاسی سره شوی ده هغه ضرور راتلونکی ده او کله چی وخت راشی نو د یوی شیبی په اندازه به هم چاته وار فرصت نه ورکوی. نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغی خبری فکر تاسی ته ضروری دی چی د هغه وختی د راتللو څخه په خوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی له سره به ایمان رانه وړو مونږ په دی قرآن (چی محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چی راغلی دی په خوا له دی (قرآنه)،

تفسير: یعنی منکران وائی مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخوانی کتابونه لکه توریت انجیل زبور چی تاسو ئی آسمانی کتابونه ګڼئ - دغه ګرد (ټول) سره هم هغه یو ډول (قسم) او یو شان خبری کوی - د دوی په هر یوه کښی چی وګورئ هم هغه د حساب - کتاب - قیامت - شفاعت - ثواب - او عقاب او د توحید او رسالت قصی او افسانی دی. حال دا چی بیخی مونږ د دغسی شیانو منونکی نه یو - او نه پری یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ

او که ووینی ته (ای محمده په آخرت کښې) کله چې دغه ظالمان ودرول شي په نزد د رب د دوی (دپاره د حساب) چې اړوی به ځینې د دوی له ځینو نورو سره خبره (داسې چې)

تفسیر: یعنی هم هغسې چې د مغلوبیت او ناکامۍ په اوقاتو کښې بالعموم داسې پیښې واقع کیږي چې ناکامان د پر والي او مغلوبي اسباب او وسائل یو پر بل اړوي او یو سرې خپل مسولیت پر بل سرې اچوي هم داسې په محشر کښې به کفار یو پر بل خپل بار غورځوي او غواړي چې مجرم او ملزم ئې کړي چې د هغه تفصیل داسې فرمائي

يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وائي هغه (تابعان) چې ضعیف ګڼلي شوي ؤ هغو (متبوعانو) ته چې تکبر به ئې کاوه چې که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ایمانه) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وینې یو کار ډیر سختي او دغه محذوف «لو» جواب دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چې په دنیا کښې له ښکتو طبقاتو ځني شمیرلي کیدل او د نورو مشرانو متابعت به ئې کاوه دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوی او وائي به چې مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصیبت کښې ککړ او اخته شوي یو که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی مونږ به ضرور د انبیاؤ خبرو ته غوږ ایښود او په دغه عذاب به نه اخته کیدلو.

قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓا۟ أَنَحْنُ صَدَدْنَٰكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وائي هغه (متبوعان) چې تکبر به ئې کاوه دپاره د هغو کسانو چې

عاجزان کړی شوی وو آیا مونږ منع کړی مو وئ تاسی له سمې صافی لاری پس له هغه چې راغلی ؤ. (دغه هدایت) تاسی ته (نه دی داسی) بلکه وئ تاسی په خپله مجرمان (کافران).

تفسير: يعنی کله چې تاسی ته حقه خبره ورسیده او پری وپوهیدئ نو بیا مو هغه ولی ونه منله؟ آیا مونږ په زور او زیادت سره ستاسی زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولی ؤ ؟ پر تاسی دغه لازم ؤ چې په دغه مورد کښې مو د هیڅا خبرو ته غوږ نه کیښوده او هیڅ پروا به مو نه وی کړی او هرومرو (خامخا) به مو حق قبلولی اوس خپله گناه او جرم په نورو ولی غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَّكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا

او وبه وائی هغه کسان چې عاجزان گڼلی شوی وو هغو (رئیسانو) ته چې تکبر به ئې کاوه بلکه دا فریب (ستاسی ؤ) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسی مونږ ته (هر وخت داسی) چې کافران شو مونږ پر الله او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان،

تفسير: يعنی بیشکه چې تاسی په زوره مونږ نه وی منع کړی مگر د شپې او د ورځې په مکر او فریب او په غولوونکیو تدابیرو سره مو تیر ایستلی او لمسولی او په هر وخت او په هر ځای کښې به ستاسی ښوونه او تلقین مونږ ته هم داسی وو څو مونږ د انبیاؤ الله له ارشاد سره سم الله تعالیٰ په وحدانیت سره ونه منو بلکه ځینی نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وگڼو ـ آخر تاسی خو پوهیږئ چې ستاسی دغه د شپې او د ورځې دائمی او متوالی ترغیب او تشویق او لمسونی تر کومې اندازی پوری مونږ له لاری شخه بی لاری او پر مونږ ډیر بد اثرات غورځولی دی،

وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ

او پټه به کړی (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیمانی خپله کله چې ووینی عذاب.

تفسير: يعنی څه وختی چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کیږی تابعین او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کښې افسوسونه او ارمانونه کوی او هر یو به دغه محسوسوی چې په ربښتیا سره

زه مجرم او گناه‌گار یم لیکن له شرمه به دغه کیفیت یو بل ته نه ځرگندوی (ښکاره کوی) او د شدید خوف او اضطراب له امله (وجې) امکان لري چې دوی به هم د وینا قوت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلٰلَ فِيْٓ أَعْنَاقِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۗ

او وبه گرځوو ځنځیرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کښې چې کافران شوي دي (تابعان دي که متبوعان).

تفسیر: د دوی په غاړو کښې به د فولادو غاړکۍ او په لاسونو او پښو د دوی کښې به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنې لویدلې وي.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٣٣﴾

آیا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کیږي) مگر خو د هم دغو (عملونو) چې دوی کول (په دنیا کښې).

تفسیر: یعني هر هغه عمل چې مو کړی دی نن هغه د هم دغې سزا په شکل در ځرگندیږي (ښکاره کیږي) نو اوس ورېبئ هغه داني چې مو کرلي دي.

وَمَآ أَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٤﴾

او نه وو لیږلی مونږ په هیڅ کلي (او ښار) کښې هیڅوک ویروونکی (له عذابه) مگر ویل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قریې) چې بیشکه مونږ په هغه څه چې رالیږلي شوي ئی تاسي په هغه شي کافران (منکران) یو.

تفسیر: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي او اطمینان ورکړی شوی دی چې تاسي د معظمې مکې د رؤساو او غټانو د غاړه غړولو او سرکشۍ څخه مه مغموم او مه خفه کیږئ! په هره زمانه کښې د انبیاؤ الله په مخ کښې هم داسي بد بخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلي دي. د دولت او ثروت نشه او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو

سترگی پرندوی او دوی پر دغه باعث کوی چی د هیچا په مقابل دی بنائی غاړه کښینږدی او د کشرانو په مجلس کښی کیناستل ځان ته عیب وګڼی نو ځکه د انبیاؤ پرومبی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان ؤ کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

او ویل به دوی چی مونږ ډیر یو (له تاسی) له جهته د مالونو او د اولاد او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی.

تفسیر: یعنی معلوم شو چی الله تعالیٰ له مونږ ځنی راضی او خوښ دی که نه دومره مال او اولاد به ئی مونږ ته ولی راکوو؟ کله چی الله له مونږ څخه خوښ وی نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویریږو ته چتی (بیکاره) مونږ له عذابه داروی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی بیشکه رب ځما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنګوی ئی (پر هر هغه چا چی اراده وفرمائی) ولیکن اکثر خلق نه پوهیږی (چی دا استدراج دی).

تفسیر: یعنی د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالیٰ د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشی کیدی . آیا نه ګورئ چی په دنیا کښی څومره بداخلاقان ـ شریران ـ دهریان او ملحدان مزی او چرچی کوی حال دا چی هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وائی. او ډیر متقیان ـ او مخلصان ـ د الله تعالیٰ نیک او خالص بندګان ظاهراً اوږی تږی بربند دی. نو معلوم شو چی دولت او افلاس ـ د رزق تزئید ـ یا تقلیل د هیچا د محبوب او مقبول توب عند الله دلیل نه دی. دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبنی دی چی پری یوائځی پاک الله پوهیږی مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږی.

ومن الدلیل علی القضاء وحکمه

بؤس اللبیب وطیب عیش الاحمق

د قضأ قدر پر حکم بوله دغه یو مثال
چی پوهان وی په جنجال ـ ناپوهان وی دیر خوشال

وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِيْ تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او نه دی دغه مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی داسی شیز (خصلت هغه خصلت) چه نژدی کوی تاسی په نزد زمونږ نژدی کول مګر (نژدی کوی له تاسی) هر هغه څوک چی ایمان راوړی او کړی ئی وی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالیٰ د قرب علامت دی لکه چی په پاس آیت کښی تیر شو او نه د الله تعالیٰ د قرب حاصلولو سبب دی. بلکه بالعکس د کفارو په حق کښی د دغو شیانو تزئید او تکثیر د دوی د بعد او د لریوالی سبب ګرځی. هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خیریه ؤ امورو کښی ولګوی یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی او ښه ئی اهل او صالح وپالی ـ نو دغسی مال او اولاد په یوه درجه د الله تعالیٰ د قرب وسیله ګرځی. په هر حال د الله تعالیٰ په دربار کښی د مال او د اولاد څه پوښتنه نه کیږی بلکه هلته محض د ایمان او د صالح عمل پوښتنه کیږی. **اللهم ارزقناه و وفقنابه!**

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوْا وَهُمْ فِي الْغُرُفٰتِ اٰمِنُوْنَ ﴿۳۷﴾

پس دغه (مؤمنان چی دی) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغه (نیکیو) چی کړی دی دوی او دوی به په مانیو (د جنت کښی مطمئن) مأمون وی (له هر آفته)

تفسیر: یعنی پر یوه نیک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چه لری له هغه څخه به زیات بدل وررسیږی. اقلا لس چنده او که زیات وی تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالیٰ اراده وفرمائی له هغه څخه به هم هومره دیر اجر او ثواب ورپه برخه کوی چی بیحده او بیحسابه وی ﴿وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾ (د البقرة ۳٦ رکوع) دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زیادت مراد دی.

وَالَّذِيْنَ يَسْعَوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او هغه کسان چې سعې کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو زمونږ په دی حال کښې چې عاجز کوونکی وی زمونږ (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کښې) حاضر کړی شوی به وی.

تفسیر: یعنی هغه بدبختان چه د الله تعالیٰ د آیتونو تردید کوی او پر هغو طعنې وهی او د خلقو مخ له هغوی ځنې اړوی او داسی دعوی کوی چه مونږ الله تعالیٰ او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو دوی ټول به په عذاب اخته کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښې به حاضر کړی شی او هیڅ یو به له دوی ځنې د الله تعالیٰ له نیولو څخه نه خلاصیږی او نه به چیری تښتیدی شی.

قُلْ اِنَّ رَبِّىْ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ؕ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۳۹﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائی له بندګانو خپلو او تنګوی ئې ورته (چې اراده وفرمائی امتحاناً) او هر هغه څه چې لګوئ ئې تاسی (په لاره د الله کښې) له کوم شي څخه (ډیر وی که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوی د هغې او هم دغه (الله) خیر غوره د روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: دغه ئې مسلمانانو ته اورولی دی هغه وجوه چې تاسی ئې په خیریه و امورو کښې لګوئ د هغو د لګولو په وخت کښې له تنګسی او افلاس څخه مه ویریږئ. له صرف کولو ځنې ستاسی رزق نه کمیږی ـ هغه شی چه تاسی ته مقدر او مقرر دی هغه هرومرو (خامخا) دررسیږی ـ الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شی د اعطاء اراده وفرمائی ورکوی ئې په هغه کښې ستاسی له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) نه واقع کیږی. بلکه په خیریمو امورو کښې د اموالو له لګولو څخه برکت په کښې لویږی، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوی ـ اعم له دی چې د مال په صورت وی یا د قناعت یا د قلبی غناء په شکل وی. په آخرت کښې د هغه د بدل درسیدلو خو یو حتمی امر دی. الغرض د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅ یو شی تقلیل او کمی نشته. مسلمانانو ته ښائی چې له الله تعالیٰ سره تل حسن‌الظن ولری او د الله تعالیٰ د مرضی په مقابل کښې د فقر او فاقی اندیښنه په زړه کښې رانه وړی «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**»

تنبیه: په آیت کښې ګواکې دی لوری ته هم اشاره کړی شوی ده هم هغسی چې په دنیا کښې د

فقر او غناء او تنگسی او ارتوالی له پلوه د خلقو احوال متفاوت دی په آخرت کښې به هم د ثوابونو او عذابونو د مراتبو په اعتبار هم داسې توپير (فرق) او تفاوت موجود وي.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی ګرد (ټول) بيا به فرمائي (الله) ملائکو ته آيا دا هغه ګمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) ؤ (په دنيا کښې) چې عبادت به ئې کاوه؟.

تفسير: زياتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالیٰ لوڼې ويلې، ډيرو مشرکانو به د دغو پرښتو هيکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو او هغو ته به ئې عبادت کاوه بلکه ځينو ليکلي دي چې د اصنامو عبادت ابتداء ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی. او (عمرو بن لحی) دغه قبيح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی په هر حال په قيامت کښې د کفارو د اورولو دپاره به له پرښتو څخه داسې سوال فرمائي آيا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښائي له دی نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ويلي؟ يا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه ئې خوشال شوي؟ لکه چې له حضرت مسيح عليه السلام څخه به هم داسې سوال کيږي ﴿ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ جزء ۷ (المائدة د (۱٦) رکوع) ۱۱٦ آيت او جزء ۱۸ د فرقان د سورة په (۲) رکوع ۱۷ آيت کښې راغلې دی ﴿ ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ ﴾

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وائي (پرښتې جواباً) پاکي ده تاته ته ئې مولیٰ (معبود) زمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفار وائي) بلکه وو دوی چې عبادت به ئې کاوه د پيريانو شيطانانو او زياتره د دوی پر دغو (پيريانو شياطينو باور کوونکي او) مؤمنان وو (نو منلې به ئې خبرې د دوی)

تفسير: يعنې عرض کوي يا الله! ستا ذات له دی نه پاک دی چې په کومه درجه څوک درسره شريک شي العياذبالله مونږ به ولې داسې خبرې کړو؟ يا له هسې واهياتو حرکاتو څخه به خوښيږو؟ زمونږ رضاء خو ستا د رضاء تابع ده مونږ له دغو مجرمانو سره هيڅ علاقه او واسطه نه لرو. مونږ يوائځې خاص ستا فرمان منونکي بندګان او مريان يو خو سره له دی دغو بد بختانو

کله زمونږ عبادت کاوه. دوی په حقیقت کښې زمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کښې مشغول وو ـ فی‌الحقیقت د دوی عقیدتمنی او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لری. شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاږی او د ضلالت په لار ئی بالاستمرار بولی. دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دی. اګر که ظاهراً دوی د پرښتو یا د کوم ولی نوم اخلی مګر په واقع کښې پرته (علاوه) له شیطان څخه بل څوک دوی نه منی بلکه ځینی د دوی په علانیه سره د هم دغه شیطان په بندګی کښې لګیا دی. لکه چې پخوا له دی نه د «الانعام» د سورت (١٢) رکوع زمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع په تفصیل سره لیکلی ده.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا ط

(نو الله فرمائی) پس نن ورځ نه لری اختیار ځینی ستاسی (معبودان) دپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعی او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتوانی واضحه شوه، چې هیڅ یو د یوی ذری په اندازه هیڅ ته څه ګټه (فائده) او تاوان نشی رسولی د دوی پر هغو معبودانو چې مغرور ؤ او هغوی ئی د خپلو ځانونو دپاره وسیله او شافع ګرځولی ؤ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنی خپله بیزاری ښکاره کوی.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا
تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا
إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وایو مونږ دپاره د هغو کافرانو چې ظلم ئی کړی دی وڅکئ تاسی عذاب د اور هغه چې وئ تاسی چې د دی (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کښی) او کله چې ولوستلی شي پر دوی آیتونه زمونږ په دی حال کښی چې واضح دی نو وائی نه دی دغه (محمد) مګر یو داسی سړی دی چې اراده لری د دی چې منع کړی تاسی له هغه شي څخه چې وو (داسی) چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسی،

تفسير: دغسې به دوی د رسول کريم صلی الله عليه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ويل چې دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ زمونږ د پلرونو او نيکه ګانو له هغه دود (رواج) او دستور او طريقې څخه جدا او بيل کړي چې له قديمه راهيسې مونږ ته پاتې دی او مونږ ئې حق ګڼو او مونږ خپل دين او طريقې ته کش کوی او په دغه وسيله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوی. ګواکې دی يواځې خپل حکومت او رياست غواړی (العياذ بالله).

وَقَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّآ اِفْكٌ مُّفْتَرًى ؕ

او وائي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مګر يو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: يعنې دغه چيرې قرآن دی (العياذ بالله) بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه دی چې د هغه نسبت الله تعالیٰ ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۴۳﴾

او وائي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوی دی حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوت) ته کله چې راغی دوی ته نه دی دغه مګر خو دی سحر کودی ښکاره

تفسير: يعنې دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوی ده يا د اسلام دين چې په خپل نزول سره ئې د ميره (خاوند) او ښځې او زوی او پلار په منځ کښې بيلتون او تفرقه اچولې ده يا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثيره د خلقو په زړونو کښې فوق العاده اثرات او انفعالات پيدا کيږی د صريح جادو او ښکاره کودو او سحر څخه ماسواء بل شي نه دی. (العياذ بالله).

وَمَآ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَّدْرُسُوْنَهَا وَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَّذِيْرٍ ؕ ﴿۴۴﴾

حال دا چې نه دی ورکړی مونږ دوی ته له کتابونو (منزله ؤ څخه) چې لولی دوی هغه (کتابونه) او نه وو ليږلی مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ويروونکی (له جحيمه)

تفسير: يعني محض امي وو ـ نه كوم سماوي كتاب د دوي په لاس كښې وو ـ نه په دومره اوږد مدت كښې كوم نبي په دوي كښې مبعوث شوی وو. الله تعالیٰ په دوي كښې داسې عظيم‌الشان رسول مبعوث او داسې جليل القدر قرآن ئې ورولېږه چې دواړه ئې عديم النظير او بېمثاله دي. نو پر دوي لازم وو چې دوي به دغه نعمت غنيمت ګڼلی! او د الله تعالیٰ د دغه انعام او احسان به ئې زيات قدر كاوه! خصوصاً چې دوي به پخپله په خوا له دې نه داسې ويل «كه په مونږ كښې كوم نبي مبعوث شوی وی يا پر مونږ كوم آسماني كتاب نازلېدی نو مونږ به هغه مانه او په اطاعت كښې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت كاوه» اوس چې هغه مطلوب مقصود وررسيدلی دی نو دوی د هغه په مقابل كښې استكبار او انكار كوي. يا ئې دا مطلب چې مونږ دوي ته هيڅ يو كتاب او هادي داسې نه دی لېږلی چې د ده د تعليم او ښوونې څخه ئې مخالف كومه ښوونه او تعليم كړې وي نو بيا د كوم عقلي او نقلي دليل په اساس دغه خلق د رسول مخالفت كوي؟.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تكذيب كړی وو (د انبياؤ هم داسې) هغو كسانو چې په خوا ؤ له دوي حال دا چې نه دي رسيدلي (دغه كفار د مكې) لسمې برخې د هغه شي ته چې وركړې مو وو هغوی ته (له قوت او قدرت) پس تكذيب وكړ (هغو پخوانيو) د رسولانو زما، پس څرنګه ؤ انكار زما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعني هم هغسې اوږده عمرونه ـ جسماني قوتونه ـ مال ـ دولت عيش ـ عشرت چې هغوی ته وركړې شوي وو د هغه عشرالعشير هم تاسې ته نه دي دركړې شوي. نو هر كله چې هغوی له خپلو انبياؤ سره مخالفت او د هغوی تكذيب ته ودرېدل ښه وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوی ګرد (ټول) ساز او سامان څنګه ابته (خراب) او بېكاره پاتې شو؟ او د الله تعالیٰ منزله عذاب د يوې شيبې له مخې هم معطل نه شو او نه ئې چا مخه ونيوی شوه نو بيا تاسې پر څه مغرور او د څه دپاره دومره لوئي او ځان منمې (غرور) كوئ؟ آيا په دې نه پوهيږئ چې له دغسې وړئ څخه هم داسې شرې اوبدلې كيږي؟ او كوچنې سرې ته دغسې لويه خبره نه ده په كار.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ

تَتَفَكَّرُوا ۗ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

ووايه (اى محمده ! منكرينو ته) بيشكه هم دا خبره ده چه پند دركوم تاسى ته په يوى خبرى سره چى ودريږئ تاسى خاص الله ته دوه دوه او يو يو بيا ښه فكر (او غور) وكړئ چه نشته په دغه ملګرى ستاسى كښى هيڅ ليونتوب نه دى دغه (محمد) مګر ويروونكى دى تاسى ته په مخ كښى د عذاب سخت (د قيامت).

تفسير: يعنى تعصب او عناد پريږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودريږئ او څو څو تنه سره يو ځاى شئ! او پخپلو منځو كښى سره مباحثه مركه او مشوره او جرګه وكړئ! او يواځى له خپلو ځانونو سره هم بيل كينئ او ښه فكر ـ دقت او غور وكړئ! چه ستاسى دغه رفيق محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم چه له څلوېښتو كلونو څخه دير ستاسى تر نظر لاندى حيات او ژوندون كوى او تاسى دغه د ګردو (ټولو) حالاتو او له ذرى ذرى خصوصياتو څخه ئى د طفوليت څخه تر كهولت پورى كامل خبردار يئ ـ او د ده پر امانت ـ ديانت ـ صداقت ـ عفاف او پوه تل ترتله قائلان يئ او ښه پوهيږئ چه دى هيڅكله په هيڅ يوه معامله كښى په نفسانيت ـ اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دى ګرځيدلى نو آيا تاسى په واقعى دول (طريقه) سره اوس داسى اټكل او ګمان پرى كولى شئ چه دى (العياذبالله) بى له كومو موجبه ؤ اسبابو يو ناڅاپه ليونى شوى دى؟ او بى سببه ئى ځينى خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولى دى؟ آيا كوم يو ليونى داسى د حكمت او مصلحت خبرى كولى شى؟ يا كوم مجنون په دغه شان د خپل قوم خير غواړى؟ او د دوى د دنيوى او اخروى فلاح او ترقى دغسى زورور دستورالعمل وروراندى كولى شى؟ دى ستاسى د مستقبل له ډيرو مهلكو خطراتو او شديدو آفاتو څخه خبروى څو مو ځانونو ترى وژغورئ (وساتى)! او د نورو پخوانيو اقوامو تواريخ در آوروى ـ او په دلائلو او شواهدو سره تاسى ته د خير او شر لارى دربښيى ـ چه دغه كارونه د هيڅ يوه ليونى له لاسه نه دى پوره بلكه دغه د هغو اولوالعزمو انبياؤ له اعمالو څخه دى چى هغوى ته تل ترتله احمقانو او شريرانو د ليونيانو خطاب كاوه.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) هر هغه څه چى وغوښتل ما له تاسى له اجرته (په

دغه انذار) پس هغه دی هم ستاسي وي. نه دی اجر زما مگر پر الله دی.

تفسیر: یعني زه د خپل محنت او زیار(کوشش) څه صله له تاسي څخه نه غواړم که ستاسي په خیال کښي داسي راغلي وي چه زه به له تاسي څخني څه معاوضه غواړم نو هغه ټول تاسي له خپله ځانه سره وساتئ! بیخي هغه ته څه ضرورت نه لرم. زما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کښي ده. هغه شي چه زه ئي له تاسي څخه غواړم یعني ایمان او اسلام هغه یواځي ستاسي د فائدې او گټي دپاره دی. له دې نه په دغه دعوت او تبلیغ کښي زما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝

او هم دغه (الله) پر هر شي باندي ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعني زما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ۝

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما ویشتل کوي (رالیږي) حق (دین) ښه خبردار دی پر ټولو پټو اشیاؤ هم.

تفسیر: یعني له پاسه وحي نازلیږي ـ او د دین باران اوري دغه موقع ویریا له له لاسه مه ورکوئ! او تري ښه گټه (نفعه) او فائده واخلئ! په هغه زور او قوت سره چه پاک الله د باطل په سر ویشتل کوي او لري ئي غورځوي له هغه څخه انداره وکړئ چه وروسته له دې نه به باطل چیري ودریدی شي؟ ضرور دی چه باطل محو او په سورو کښي ننوځي او په ټولو آفاقو کښي به د حق دین غږ دیر پورته شي. هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهی سره موافق په دیر مناسب وخت او عین الموقع کښي د باطل د سر د تکولو او لتاړولو دپاره حق نازل کړ ـ ﴿ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ﴾

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ۝

ووایه ای محمده! دوی ته) راغي حق (قرآن ـ اسلام) او نشي پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شي) او نه ئي بیا له سره ژوندي راپاځولی شي.

تفسیر: یعنی حق دین راورسید هغه زور او قوت له سره منع کیدونکی نه دی او حتماً او جزماً غالب او مظفریږی او باطل لاندی او ښکته کوی. دروغ کله د رښتیا په مقابل کښی چلیدی شی؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل کښی راتلی شی؟ هغه اوس نه د دریدلو قوت او توان لری او نه د تښتیدلو او داسی ئی وګڼئ چی لکه له منځه ورک او تری تم شوی وی. دغه د «جاء الحق» آیت د معظمی مکی د فتحی په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاری وو.

قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۖ وَإِنِ ٱهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِيٓ إِلَيَّ رَبِّيٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وښوئیدم زه (له سمی لاری په زعم ستاسی) پس بیشکه هم دا خبره ده چه وبه ښوئیږم په (ضرر د) ځان خپل (او زما نقص دی) او که سمه لاره می وموندله نو په سبب د دی به وی چه وحی کوی ماته رب زما بیشکه هم هغه (الله) ښه اوریدونکی دی دیر رانژدی دی.

تفسیر: یعنی که ما دغه نوی دود (رواج) او دستور له خپله ځانه درولی وی نو تر څو ورځو پوری به وچلیږی؟ په دغه کښی بالاخر ماته نقصان راپیښیږی ـ دنیوی بغض او عداوت به ځان ته ګټم ـ خواری ـ زحمت ـ او ذلت به پر ځان اخلم اخروی رسوائی به پر ځان ګالم (برداشت کوم) (العیاذ بالله) لیکن که زه پر سمه لاره یم لکه چه په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم نو ښه وپوهیږئ چه دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ تائید او امداد ـ او د آسمانی وحی مرسته (مدد) ـ برکت او هدایت دی چه هیڅکله او هیچیری به زما ملګرتوب نه خوشی کوی او تل ترتله به له ما سره وی. زما پاک الله هر شی اوری، او هغه بیخی رانژدی دی. هغه به همیشه له ما سره الطاف او امداد فرمائی او خپل دغه پیغام هرومرو (خامخا) ګردی (تولی) دنیا ته رسوی او پر تولو مخلوقاتو ئی ظاهر او څرګندوی (ښکاره وی) اعم له دی نه چه تاسو ئی ومنئ او که ئی ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او که ووینی ته کله چه وویریږی دوی (عندالنزع) پس نه به خلاصیږی په تیښته (له عذابه زمونږ) او وبه نیول شی دوی له ځایه نژدی (له ځمکی قبر ته یا له موقفه اور ته).

تفسیر: یعنی کفار خو دلته خپله لوئی، تکبر او غرور ښکار کوی مګر هغه وقت به د لیدلو ور (لائق) او قابل وی چه دغه خلق د محشر ویروونکی مناظر او لړزوونکی مظاهر وګوری او سخت وویریږی او د تښتیدلو په فکر کښې ولویږی، مګر د تیښتې لوری تری ورک وی او هیچری به ونښی خوځیدلی ـ کله چه د دوی د نیولو او په اور کښې د غورځولو حکم صادر شی نو دوی بی له لټولو او دغی خوا او هغی خوا کتلو څخه سم د لاسه هم هغلته پیدا کیږی بلکه په نهایت آسانی سره علی‌الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نیولی کیږی او د خپلو اعمالو په سزا (هیداد) اخته کیږی.

وَقَالُوٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٥٢﴾

او وبه وائی (دا کفار) ایمان مو راوړی دی پر دغه (الله) او له کومه به وی دوی ته نیول (د ایمان یا بیرته ګرځیدل دنیا ته) له ځایه لری (چه آخرت دی).

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښې به وائی چه اوس مو باور د رسول الله پر خبرو راغی ـ او اوس ایمان راوړو حال دا چه د اوس ایمان به څرنګه وی؟ هغه وخت او موقع دیره لری لاړه چه ایمان راوړل به مفید او نافع او د نجات وسیله واقع کیده ـ اوس د دوی لاس تر دومره لری ځای پوری چیری رسیدی شی؟ چه له هغه ځایه د خپل ځان دپاره ایمان راوړی ـ مطلب ئی دا دی چه مقبول او منجی ایمان هغه دی چه پخوا له مرګه په هم دغی دنیا کښې د انسان په برخه شی. په اخرت کښې کله چی ګرد (تول) احوال ګرد (تول) سری پخپلو سترګو سره ګوری نو هلته ګرد (تول) متیقن کیږی. نو هلته به د ایمان راوړلو څه فائده وی؟

وَّقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقیق کافران شوی وو په الله پخوا له دی نه (په دنیا کښې) او ویشتل به کول دوی په غیب له ځایه لری (د حق ـ صدق او د صواب پر امورو د معاد).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه چه د ایمان راوړلو وخت وو تاسی پر کفر او انکار ټینګ ولاړ وئ او هم داسی به خپل خیال او اټکل سره مو نښی، ویشتلی د دنیا په ژوندون کښې به مو تل بی تحقیقه خبری کولی ـ او رښتیا او محققی خبری به مو هیڅ نه منلی اوس د افسوس او ارمان

څخه هيڅ شی په لاس نه درځی.

وَحِيلَ بَيۡنَهُمۡ وَبَيۡنَ مَا يَشۡتَهُونَ

او پرده (جدائی) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شی چه ارمان ئی کوی دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

تفسير: يعنی دهغو شيانو په نسبت چه دوی ئی هيله او ارمان لری مثلاً مقبول ايمان يا نجات يا د دنيا په لوری بيرته ورتګ ـ دنيوی لذائذ، عيش او آرام د دغو شيانو او د کفارو په منځ کښی به سخت سد او مانع وی چه د هغه لامله (له وجی) به دوی له سره تر هغه پوری نشی رسيدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشۡيَاعِهِم مِّن قَبۡلُۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ فِي شَكّٖ مُّرِيبِۭ ٥٤

لکه چه کړی شوی وو (دا کار) له سيالانو د دوی سره پخوا له دی نه، بيشکه هغوی وو په داسی شک کښی چه ډير تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسير: يعنی رومبی له دی نه له هغو مخلوقاتو سره چی د هم دوی په وضعيت او هيئت تير شوی دی کومه معامله چی کړی شوی ده له دوی سره هم هغه معامله وکړه شوه ځکه چی هغو خلقو به هم داسی مهملی او بی ځايه شبهی کولی او په داسی بیموردو شکوکو او ترديداتو کښی اخته وو چی دوی ئی له سره مطمئن او په آرام نه وو پری ايښی.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالىٰ ومنه و کرمه وله الحمد.

سورة فاطر مكية وهي خمس و اربعون آية وخمس ركوعات رقمها (٣٥)
تسلسلها حسب النزول (٤٣) نزلت بعد سورة الفرقان
د فاطر سورت مکی دی (٤٥) آیتونه او (٥) رکوع لری په تلاوت کښی (٣٥)
او په نزول کښی (٤٣) سورت دی ـ وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

توله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته دی چی بی له نمونی څخه پیدا کوونکی دی د آسمانونو او د ځمکی

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ئی ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه ـ حال دا چه له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه ؤ موجود.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

گرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینی پرښتی انبیاؤ ته د الله تعالیٰ پیغام رسوی او ځینی نوری د نورو جسمانی او روحانی نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو ماموراني دی. ﴿فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا﴾

اُولِيْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسی ملائکی) چی خاوندانی د وزرو (متو) دوو دوو او دریو دریو او څلورو څلورو دی

تفسیر: یعنی د ځینو پرښتو دوه دوه متی (یا وزرونه) او د ځینو دری دری او د ځینو څلور وی. د دغو متو او وزرو کیفیت یواځی پاک الله ته معلوم دی یا هر هغه څوک چی لیدلی ئی وی څه راښوولی شی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زياتوی (الله) په پيدايښت كښې هومره چې اراده وفرمائی (د هغو) بيشكه چې الله پر هر شی باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځينی ئی دغسی تزئيد او تخليق دی)

تفسير: يعنی الله تعالیٰ په هر مخلوق كښې هر هغه عضو او صفت چې اراده وفرمائی سم له خپله حكمته سره زياتوی پرښتو ته دوه دوه يا دری دری يا څلور څلور متی (وزرونه) هم هغه ورپيدا كړی دی كه اراده وفرمائی نو ځينو پرښتو ته له څلورو څخنی زيات هم وركوی. لكه چې په حديث كښې راغلی دی چې حضرت جبريل عليه السلام شپږ سوه متونه يا وزرونه لری او له ﴿ جَاعِلِ الْمَلَٰئِكَةِ رُسُلًا ﴾ څخه داسی ونه ګڼله شی چه ګوندی الله تعالیٰ دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتياج لری! پاک الله دغسی وسائطو ته بيخی څه اړتيا (احتياج) او ضرورت نه لری او بالذات دی پر هر څيز باندی ښه قادر او مقتدر دی. ولی محض د حكمت او مصلحت دپاره ئی د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه كړی ده.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا

هر هغه شی چې پرانيځی الله دپاره د خلقو له رحمت خپل (لكه صحت وسعت) پس نشته هيڅوک بندوونكی د هغه،

تفسير: رحمت جسمانی وی لكه باران روزی او نور ـ يا روحانی وی لكه انزال د كتابونو او ارسال د رسولانو الغرض هر كله چه الله تعالیٰ پر خلقو د خپل رحمت وروونه وپرانيځی نو څوک ئی ترلی شی؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

او هر هغه شی چې بند كړی (له عطاء خپلی) پس نشته ليږونكی د هغه (هيڅوک) پس له بندولو د الله او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوی).

تفسير: يعنی سم له خپله بالغه حكمته سره د هر شی د كولو او په وجود راوړلو اراده چې

وفرمائی علی‌الفور ئی کوی او داسی قوی مقتدر ـ غالب او زبردست ذات دی چی هیڅوک د ده د ارادی مخه نشی نیولی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ هَلْ مِنْ خَٰلِقٍ غَيْرُ ٱللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ③

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسی (چی حیات او روزی او نور ئی درکړی دی) آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بی له الله (بلکه نشته) هم دغه (الله) روزی دررسوی تاسی ته له (طرفه) د اسمانه (په سبب د باران) او(له محصولاتو د) ځمکی (په سبب د زرغونولو) نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مگر هم دی دی پس له کوم جهته گرځولی کیږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسی دغه تول سره منئ چی پیدا کول او د روزی د وسائلو او اسبابو برابرول ژوندی ساتل او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی نو بیا د معبودیت استحقاق بل شی ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چه حقیقی خالق او رازق دی واقعی معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ④

او که دروغجن وشمیری (دغه کفار ای محمده!) تا پس په تحقیق دروغجن شمیرلی شوی وو ډیر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو) او خاص الله ته بیرته گرځولی شی تول کارونه (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسی دروغجنوی . نو تاسی په دغه سره مه غمجن کیږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاؤ سره هم داسی رویه او سلوک کړی شوی دی. دا کومه نوی خبره نه ده متعصبنیو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی. د دغسی خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ! کله چه دوی په آخرت کښی الله تعالیٰ ته بوتلل شی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) جگړو فیصله صادروی.

يَآيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ۝٥ إِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحٰبِ السَّعِيرِ ۝٦

اى خلقو بيشكه وعده د الله حقه ده (چه قيامت حساب كتاب جزا شته) پس خبردار چي نه دى كړى غره نه دى تير باسى تاسي دغه ژوندون لړ خسيس او نه دى غره كړى (تير باسى) تاسي په (كرم د) الله غره كوونكى (شيطان) بيشكه چي شيطان تاسي ته دښمن دى پس تاسي هم ونيسئ دى (خپل) دښمن بيشكه هم دا خبره ده چه بولي شيطان دله خپله (ځاى د هلاک ته) دپاره د دى چي شي دوى له ملگرو د دوزخ (په آخرت كښى).

تفسير: يعني قيامت هرومرو (خامخا) راتلونكى دى. او علي اليقين تول مخلوقات د پاک الله په مخ كښى حاضريدونكى دى د دغي دنيا پر عيش او نشاط ـ عشرت ـ راحت ميلو او چرچو ـ باغ او بهار دير مه مغروريږئ! او مه پرى غوليږئ! او د دغه مشهور دغاباز شيطان په چلونو او فريبونو مه تيروځئ! ځكه چي دى ستاسى ازلي دښمن دى او له سره تاسي ته كومه مفيده مشوره نه دركوى او دى تل په هم دغه كوښښ او زيار(محنت) كښى دى چي تاسي هم له خپله ځانه سره په دوزخ كښى وغورځوى. راز راز (قسم قسم) خبرى اترى درجوړوى څو تاسي د الله او د آخرت له جانبه غافل كړى. نو پر تاسي لازم دى چي دغه دښمن خپل دښمن وگڼئ! او د ده خبرو ته غوږ مه پردئ! او دغه خبره ورثابته او جوته كړئ چي مونږ له سره ستا په خبرو او لمسولو نه تيروځو او نه ستا د مكارى په جال كښى راتلي شو. او په دغه باندى دير ښه پوهيږو چي ته د دوستى په لباس كښى له مونږ سره دښمني كوى.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝٧ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِي مَن يَشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرٰتٍ ۚ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۝٨

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی (او له شیطانه ئې مخالفت کړی دی) او کړي ئې دي ښه (عملونه) شته دوی ته مغفرت بښنه او اجر ډیر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښائسته کړی شوی وی ده ته بد عمل د ده پس وینی ئې دی ښائسته پس بیشکه چې الله گمراه کوی هر هغه څوک چې اراده وفرمائی (د گمراهی ئی) او سمه صافه لاره ښیی هر هغه چاته چې اراده وفرمائی (د هدایت ئې) پس نه دی ځی (نه دی هلاکیږی) نفس ستا په (گمراهی) د دوی له جهته د افسوسه بیشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوی ئې دوی (نو جزاء به ورکړی دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترگو کښې خراب کار ښه ورښکاره (ښکاره) کړی آیا دغه سړی له هغه چاسره برابر کیدی شي چې د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کښې فرق او تمیز کولی شي! نیکی نیکه بولی ـ او بدی بده گڼی ـ کله چې دوی دواړه سره نشي برابریدی نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابر کیدی شي؟ او داسی خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رنو سترگو پر بدو څنگه د ښو گمان وکړی. د الله تعالیٰ اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوءالاستعداد او سوءالاختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللی ده د هغه عقل به هم هغسی منقلب او په بل مخ اوړی او هر چاته چې د ده د حسن‌الاستعداد او حسن‌الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښیی نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دی پوره چې دی له سمی لاری څخه بی لاری کړی یا چټی (بیکاره) خبری او نامناسبه ښوونه ورته وکړی. په هر حال هغه سړی چې په شیطانی اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وائی او په زهرو باندی د تریاقو گمان کوی د ده په نسبت داسی توقع نشی کیدی چې گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشی کله چې دغسی نشی کیدی او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالیٰ د مشیت او حکمت تابع ده نو تاسی د دغو معاندینو په غم او اندیښنه کښې خپل ځان مه ویلی کوئ! او مه په دوی پسی کریږئ! او مه د دغی خبری حسرت او ارمان کوئ چې دغه بدبختان ولی پر خپلو منافعو او زیانونو نه پوهیږی؟ او ولی حقه خبره نه منی؟ آیا تاسی غواړئ چې په دوی پسی خپل ځان او روح له لاسه وباسئ؟ تاسی د دوی دغه قصه یوی خوا ته پریږدئ! الله تعالیٰ ته د دوی گرد (ټول) اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دی او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوی او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروی تاسی مه خفه او مه غمجن کیږئ!

وَاللّٰهُ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا بِهِ الْاَرْضَ

بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ﴿٩﴾

او الله هغه (مطلق قادر) دی چې لیږلي ئې دي بادونه پس راپورته کوي (بادونه) وریځې پس راکاږو مونږ دغه وریځې هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې وښو) ته پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالی (وچوالی) د هغې هم داسې به وي حال د بیا ژوندي پورته کیدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په حکم د هواؤ په وسیله وریځې پورته شوي او په هغې سیمې رقبه کښې چې مره وچه کلکه پرته وه یعنې هیڅ واښه ، کښت (فصل) او شینکې په کښې نه ؤ - او له اتو خواؤ ئې دوړې او غبار پورته ؤ. د باران د اوبو له سببه په کښې ساه ولویده. هم داسې وګڼئ چې الله تعالیٰ به تاسې هم وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاځوی. په روایاتو کښې راغلي دي « څه وخت چې الله تعالیٰ د مړیو د بیا ژوندي راپاڅولو اراده وفرمائي نو له ماتحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروي چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅیږي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندي د ځمکې له سوریو څخه ووځي ښائي چې مزید تفصیلات ئې په روایاتو کښې ولیدل شي.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيْعًا ۭ

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزت پس خاص الله ته دی عزت ټول

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو دپاره نیولي ؤ چې ګوندې د دغو معبودانو د الله تعالیٰ په دربار کښې ډیر عزت او پت وي ﴿ وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا ﴾ ١٦ جزء د مریم ٥ رکوع ٨١ آیت او ډیرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولي ؤ او له کفارو سره ئې خپله دوستي او خپلوي ټینګه کړې وه څو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شي ﴿ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَاۗءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَھُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴾ جزء ٥ د نساء (٢٠) رکوع ١٣٩آیت نو دغه قسم خلقو ته ئې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنیا او آخرت عزت غواړي ښائي چې دغه عزت له الله تعالیٰ څخه وغواړي چې مطلق عزیز هم دی دی. او د الله تعالیٰ له اطاعت او یادولو څخه اصلي پت او عزت میسر کیږي. د ګردو (ټولو) اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی. هر هغه څوک چې عزت مومي یا ئې موندلی دی د هم دغه الله له خزائنو څخه ورته رسیدلی دی یا به وررسیږي.

اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص هم دغه (الله) ته پورته خیژی خبری پاکی (یعنی مقام د قبول او رضاء د ده ته)

تفسیر: یعنی پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء ، تلاوة القرآن ، د علم او نصیحت خبری دی چی دغه گرد (تول) شیان د رب العزت دربار ته ورخیژی ـ او د قبول او اعتناء عزت حاصلوی.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ط

او عمل صالح نیک پورته کوی. دغه (خپل عامل او عزتمن کوی ئی)

تفسیر: د پاکیزهٔ کلامو (ذکر الله) او نورو ذاتی اقتضاء هم دا ده چی پاس خیژی. له هغه سره که نور صالحه اعمال وی نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخیژی ـ او هغه ته زیات قوت ـ نشاط او تازگی ـ رفعت او عظمت ښښی. ښه کلام ته بی له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلیږی. ځینی مفسرین د ﴿ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوی او داسی معنی تری اخلی چی ښه کلام ښه کار لوړ (اوچت) او پورته کوی. دغه هم درست دی چی ځینو خلقو د (رفع) ضمیر د الله تعالیٰ په لوری اړولی دی یعنی الله تعالیٰ صالحه اعمال لوړوی (اوچتوی) او د قبول تر معراج پوری ئی رسوی. په هر حال غرض دا دی چی ښه کار او ښی خبری دواړه علو او رفعت غوښتونکی دی لهٰذا هر هغه سړی چی د الله تعالیٰ د عزت طالب وی دغه عزت او رفعت دی د دی په وسیله حاصل کړی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی عزت د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی. ستاسی ذکر او ښه کار پاس خیژی، کله چی خپل حد ته ورسیږی نو هلته پر بدی پوره غلبه حاصلوی. کفر به دفع کیږی او اسلام به معزز شی » او د مکارانو گردی (تولی) حیلی او پلمی (تدبیرونه) به عبث او بیکاره کیږی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چی جوړوی (تاته د قتل ـ حبس ـ نفی) مکرونه ناکاره شته دوی ته عذاب ډیر سخت او مکر فریب د دغو (قریشو چی دی ستا په باب کښی) هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چی بد تدابیر جوړوی او د حق په خلاف تل په حیلو او پلمو

(تدبیرونو) جوړولو کښې مشغول او لګیا وی بالاخر ناکامه کیږی ـ او ضرور تاوان مومی.
وګورئ قریشو په «دارالندوة» کښې سره جرګه او پر دغی خبری ئی تړون وکړ «ښائی چې رسول الله دی یا ووژلی شی ـ یا دی بندی کړی شی ـ یا دی له ملکه د باندی وشړلی شی» د دغی فیصلی نتیجه داسی شوه چې د «بدر» د غزوی په وخت کښې هم دغه خلق له خپله وطنه د باندی وویستل شول ـ او هم دوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول او د «بدر» په قلیب او کوهی کښې د تل دپاره قید کړل شول.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ۚ

او الله پیدا کړی ئی تاسی (یعنی اول څلی نیکه د تاسی) له خاورو بیا (تاسی اولاده ئی پیدا کړی) له څاڅکی (د منی) بیا ئی وګرځولی تاسی جوړی جوړی (ښځه او میړه (خاوند) دپاره د توالد او تناسل) او نه اخلی حمل هیڅ ښځه او نه ږدی (حمل هیڅ ښځه) مګر په علم د الله سره

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام ئی له خاورو څخه او بیا د هغه نوره اولاده ئی د اوبو له یوه څاڅکی څخه پیدا کړه ـ بیا له نارینه او ښځی څخه ئی جوړه پیدا کړه چې له هغو څخه انسانی نسل منتشر او خوریږی. په دغه ضمن کښې د حمل د استقرار له وخته د ووړکی د پیدا کیدلو تر وخته هغه اطوار او ادوار چې تیریږی پر هغو ګردو (تولو) باندی الله تعالیٰ عالم دی او هغه داسی پټ او مخفی اعمال دی چې مور او پلار هم پری نه دی خبر چې دننه څه صور، اعمال او تحولات پیښیږی.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ⑪

او نشي اوږديدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوی او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) شخه (يا له عمره د بل معمر شخه يعنی تزئيد او تنقيص د عمر نه دی) مګر په کتاب (د لوح محفوظ کښې ليکلی دی) بيشکه دغه (لندول او اوږدول د عمر) پر الله ډير آسان دی.

تفسير: يعنی د هر چا چې هر قدر عمر وی هغه په «لوح محفوظ» کښې ليکلی شوی دی او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږديدلو يا د لنډيدلو دی يا دا چې کوم يو به خپل طبيعی عمر ته رسيږی؟ او کوم يو به نه رسيږی؟ دغه ټول د الله تعالیٰ په محيط علم کښې موجود دی او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندی احاطه لرل هيڅ اشکال نه لری او الله تعالیٰ ته د ګردو (ټولو) «**ماکان ومايکون**» جزئی ـ کلی ـ او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الیماشاءالله پوری حاصل معلوم او ښکاره دی نه شائی چه د الله تعالیٰ علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي. حضرت شاه رحمة الله عليه ليکی «هر کار الله تعالیٰ ته ډير آسان وی لکه د انسان پيدايښت» او رسونه ئی خپل مقدر عمر ته او هم داسی وګڼی د اسلام تدريجی پرمختګ او ارتقاء او بالاخر د کفر مقهور او مغلوبيدل».

(او بل له قدرته د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه و اعظم برهانه دغه دی)

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرٰنِ ۖ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهٗ وَ هٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ؕ وَمِنْ كُلٍّ تَاْكُلُوْنَ لَحْمًا طَرِيًّا وَّتَسْتَخْرِجُوْنَ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا ۚ

او نه برابريږی سره هغه دواړه بحرونه سيندونه دا يو خوږ دی تنده لری کوونکی خوندوری ښی هضميدونکی ښی تيريدونکی اوبه د ده او دا بل تريو دی تريخ او له هر يوه له دغو (دواړو بحرونو سيندونو شخه) خوری تاسی غوښی تازه (د مهی) او راوباسئ (له دغه ترخه سينده) ګانه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندی (او اغوندوی ښځو خپلو ته)

تفسير: له پاسه د توحيد د دلائلو او د قدرت د شواهدو بيان ادامه لری چه په دغه ضمن کښې يوه لطيفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کيږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی کفر او اسلام سره برابر نه دی الله تعالیٰ کفر مغلوبوی اګر که تاسی ته به له دغو دواړو شخه فائده دررسيږی له مسلمانانو ځنی دين قوت او غلبه مومی او له کفارو ځنی جزيه او خراج حاصلوی. غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سيندونو شخه وځی يعنی مهی (کب) مګر ګانه

(زیور) مرغلری ـ مرجان او جواهر علی‌الاکثر له ترخه (تریو) سیند څخه ایستل کیږي.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او (تل) وینی ته بیړی (او جهازونه) په دغه (بحرسیند) کښې تلونکی څیروونکی (د اوبو) دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی له فضله د الله (په تجارت کښې) او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګری د جهازونو په وسیله کیږي. له هغه څخه کوم منافع چی حاصلیږي هم دغه د پاک الله فضل او مهربانی ده. پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دی چه د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړی!.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى

ننباسی (الله) شپه په ورځ کښې او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښې او مسخر په کار کښې ئی لګولی دی لمر او سپوږمی چی هر یو بهیږی (روان دی) تر یوی نیتی په نامه کړی شوی (چی ورځ د قیامت ده)

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دی نه په څو ځایونو کښې تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د شپی او ورځی په شان کله کفر غلبه مومی او کله اسلام او د لمر او سپوږمی په شان د هر یوه څیز دپاره یو مدت ټاکلی (مقرر) شوی دی چه په هغه کښې څه ډیل او ځنډ (تاخیر) وړاندی وروسته نه کیږي. او د حق واضحه او ښکاره غلبه به پخپل ټاکلی (مقرر کړی) وخت کښې کیږي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص هم ده ته دی

ملک باچاهي او هغه (بتان) چې بولی ئې تاسې (ای مشرکانو او عبادت ئې کوئ) بې له دغه (الله) نه دي مالکان دوی د نرۍ پردې (چې په زړی) د خرماؤ (کېښې پرته وی).

تفسیر: یعنې د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول هم هغه فيالحقیقت ستاسې حق الله دی. او د ټولو علویاتو او سفلیاتو ـ خالق ـ مالک ـ الله دی. هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي او تاسو ئې بولې او عبادت ورته کوئ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي چیرې بلکه دوی د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د یوه څیز مالکان نه دي چه د کجورو (خرماؤ) په زړیو پورې نښتې وی.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَآءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه بتان نه آوری (دغه بتان) بلنه ستاسې او که (بالفرض) وائي وری دوی نو نه به شي درکولی جواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لرې) او په ورځ د قیامت به منکران شي دوی په شریک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه)

تفسیر: یعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته (مدد) او امداد غواړئ او هغه خپلو ځانونو ته وسیله ګڼې دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوری ـ او که تاسې ته څه توجه هم وکړی هغه ستاسې په کار نشي درتلی ـ او په درد مو نه خوری بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانیه ډول (طریقه) د خپل تنفر او بیزاری اعلان کوی او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړی تا (له حقیقت د دی کار هیڅ خبرونکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنې له الله تعالیٰ څخنی پر ټولو احوالاتو باندی بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ هم دغه علیم او خبیر الله تعالیٰ فرمائي چې دغه شرکاء بیخې چټی (بیکاره) او غلط دی ـ او له سره

ستاسی په کار نه درځی دغسی سمی صافی ثابتی پخی او جوتی خبری بی له الله تعالیٰ نه ـ بل څوک تاسی ته کولی شی؟ او ښولی شی؟.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلۡفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ ۝١٥

ای خلقو تاسی فقیران محتاجان یئ الله ته، او الله هم دی دی غنی بی پروا ښه حمد ثناء ویلی شوی،

تفسیر: یعنی ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله جل جلاله هیچا ته او هیڅ شي ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی ځکه چه ګرد (ټول) محاسن ـ محامد او صفات د ده په محمود او ذی الجود وجود کښی مجموع او موجود دی نو هم دغه الله جل جلاله د بلنی او دعاء وړ (مستحق) او لایق دی او د امداد او استعانت څیښتن (مالک) او مستحق دی چی د خپلو بندګانو هر راز (قسم) دعاء او سؤال اوری او په خوښی سره ئی مستجابوی او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز ـ نیاز او افتقار نه وراندی کوی په قهریږی

الله یغضب ان ترکت سؤاله　　　　وبنی آدم حین یسأل یغضب

له خالقه که ونه غواړی په قهر شی　　　　له مخلوقه چی وغواړی دوی په قهر شی

إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ وَيَأۡتِ بِخَلۡقٖ جَدِيدٖ ۝١٦ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٖ ۝١٧

که اراده وفرمائی (الله) د بیولو ستاسی (په هلاک سره نو بو به موځی) او را به ولی نور مخلوق نوی (بدل د تاسی) او نه دی دغه (شړل ستاسی او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنی که تاسو ئی منئ یا ئی نه منئ الله تعالیٰ داسی مطلق قادر دی چه تاسی ګرد (ټول) له منځه ورک کری او خپل بل مخلوق ستاسی په ځای ودان او ودروی چه من کل الوجوه الله تعالیٰ ته داسی مطیع تابع او حکم منونکی وی لکه چی په آسمانونو کښی پرښتی د ده خالصی او مخلصی بندګانی دی او داسی کول پاک الله ته ډیر سهل او آسان دی. لیکن د الله د حکمت اقتضاء داسی ده چی په ځمکه کښی دغه ګردی (ټولی) سلسلی ښائی چی قائمی او جاری وی او په پای (آخر) کښی هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزا او بدل ومومی. څو په

دغه ترتیب سره د الله تعالیٰ د تولو صفاتو ظهور په عمل راشي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس او که راوبولي درونده باري (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته وابه نه خيستی شي له هغه څخه هيڅ څيز او اګر که وي (دغه بللي شوی) خاوند د خپلوی هم،

تفسير: یعني هیڅوک به خپل د خپلوانو، عزیزانو او اقاربو بار پخپل سر وانخلي او نه به یو د بل د ګناه له پیټي څخه لږ څه کم کړي او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه (نفع) او فائده وررسيږي اګر که ئې ډير نژدې خپلوان هم وي. ګرد (تول) خلق به نفسي! نفسي!! وائي هلته يوازې د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره کار چليږي او بس!.

إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ

بیشکه هم دا خبره ده چې ويروی ته هغه کسان چې ويريږي له ربه خپله په غيبو سره او قائموی (سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ

تفسير: یعني ستاسی له ويرولو څخه هم هغه سړي خپله رويه سمه کوی ـ او نفع تری آخلي چې له الله تعالیٰ څخه بالغيب ويريږي ـ او د ده له ويرې څخه تل په عبادت کښې لګيا وي ـ د هر چا په زړه کښې چې د الله تعالیٰ خوف او ويره بيخي نه وي ـ نو هغه کله له دغو ويرولو څخه متأثر کيږي.

وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

او هر څوک چې ځان پاک کړي (له شرکه او معاصي) پس بيشکه هم دا خبره ده چې ځان ئې پاک کړ دپاره (د نفعې) د ځان خپل او خاص (طرف) د الله ته ورتله دی (د هر چا).

تفسير: يعنی هر څوک چی ستا پند او نصيحت واوری او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړی نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالیٰ وی. بلکه په دغه کښی په خپله د هم هغه سری فائده ده ـ او دغه فائده په پوره ډول (طريقه) سره هلته څرګندیږی (ښکاره کیږی) چی د ګردو (تولو) رجوع او بيرته ورتګ الله تعالیٰ ته شی.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابريږی سره ړوند (کافر) او ليدونکی (مؤمن) او نه تياره (باطل) او نه رڼا (رڼرا) (حق) او نه سيوری (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ) او نه برابريږی سره ژوندی (علما) او نه مړی (جهلاء)

تفسير: يعنی هغه مؤمن چی الله تعالیٰ ورته د زړه سترګی ښښلی دی د حق په رڼا (رڼرا) او د الله تعالیٰ د وحی په پلوشو کښی بی له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پری کوی ـ او برابر د جنت باغونو او د الله تعالیٰ د رحمت سيوری ته رسيږی ـ آيا له دغسی انسان سره هغه کافر سيالی او برابری کولی شی چی د زړه ړوند او د اهواؤ او اوهامو په تيارو کښی حيران سرګردان ګرځی ـ او بالاخر ناڅاپه او بی تحاشا د جهنم اور او د هغه سخت سوځوونکی تاوده باد په طرف منډی وهی؟ له سره دغه دواړه سره نه دی برابر او که داسی وی نو داسی وپوهيږئ چه مړی او ژوندی سره برابر شول. فی‌الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کښی له دی نه هم زيات داسی فرق او تفاوت شته چی د يوه ژوندی روغ رمټ انسان او د يوه مړی لاش په منځ کښی وی. اصلی او دائمی ژوندون يواځی د ايمان د روح په برکت پيدا کيږی ـ او ماسواء له ايمانی روح څخه ښائی ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وګانه شی.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بيشکه چی الله آوروی هر هغه چاته چی اراده وفرمائی (د آورولو ئی) او نه ئی ته (ای محمده!) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چی په قبورو هديرو کښی دی. نه ئی ته (ای محمده!) مګر ويروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ اراده وکړي نو مړیو ته ئې هم آورولی شي حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته هم داسې وګڼئ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم کار دعوت ـ تبلیغ ـ پیغام رسول او په خیر او شر باندې پوهول او خبرول دي. که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري نو هغه آورول د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له قوته او قدرته پورته دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی ګرد (تول) خلق سره نه دي برابر د هر چا په نسبت چې د ایمان د اعطاء فیصله شوې ده هم هغه به د ایمان خاوند کیږي که نه هومره دیر خلق چې د ایمان هیله (ارزو) او امید وکړي کله ئې ور په برخه کیږي ـ دغه ئې فرمایلي دي چې «نه تیاره نه رڼا (رنړا) یعني نه تیاره له رڼا (رنړا) سره برابره ده او نه رڼا (رنړا) له تیارې سره (په دغه سره ئې د «لا» د تکرار فائده راوشوده) او وئې فرمایل او نه ئې ته آوروونکې هغو ته چې په هدیرو کښې پراته دي. «په حدیث کښې راغلي دي چې مړیو ته سلام واچوئ!» او په دیرو ځایونو کښې مړیو ته خطاب هم کړې شوی دی د دې خبرې حقیقت دا دی چې د مړي روح آوري ـ او هغه جثه ئې چې په قبر کښې پرته ده نه آوري» دغه بحث پخوا له دې نه د «نمل» د سورت په آخر کښې تیر شوی دی هلته دې وکوت شي!.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۚ وَإِن مِّنۡ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٞ ﴿٢٤﴾

بیشکه چې موږ لیږلی یې ته په حق رښتیا (دین) سره زیرې ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) او نه ؤ هیڅ امت مګر چې تیر شوی په هغه کښې کوم ویروونکی.

تفسیر: ویرې آوروونکی نبي وي یا د نبي قائم مقام ـ هر څوک چې د الله تعالیٰ د لارې په لورې بلنه وکړي د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (٤ رکوع) کښې څه لیکلي شوي دي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدۡ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ جَآءَتۡهُمۡ
رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَبِٱلزُّبُرِ وَبِٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولي (کفار) تا (نو مه خفه کیږه ځکه چې) پس په تحقیق دروغجن ئې بللي وو (انبیاء خپل) هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه چې راغلي ؤ دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) او په صحیفو سره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسير: يعني پخوانيو انبياء الله هم دغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړی ؤ له هغو ځنی ځينو ته مختصری مختصری صحيفی او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوی دی.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بيا می ونيول هغه کسان چی کافران شوی ؤ (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار زما (او تغيير د دوی په عذاب سره).

تفسير: يعني کله چی له تکذيب څخه دوی مخ وانړوه نو وگورئ چی د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسی انجام هم هغسی کيدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ

آيا نه وينی ته چی بيشکه الله نازلی کړی دی له (جانبه) د آسمانه اوبه پس راويستلی مونږ په وسيله د دی (اوبو) ميوی په دی حال چی مختلف دی رنگونه د دغو (ميوو).

تفسير: يعني قسم قسم ميوی ـ بيا په يوه قسم کښی رنگا رنگ ثمرات ئی پيدا کړی دی. له يوی ځمکی او له يو اوبو او له يوی هوا څخه د دغومره مختلفو اشياؤ او انواعو پيدا کول د پاک الله عجيب او غريب قدرت ښکاره کوی.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾

او ځينی له غرونو (خاوندان د) لاری (توتی توتی) دی سپينی او سری چی مخالف دی سره رنگونه د دغو (لارو) او (ځينی د دوی) تک تور دی.

تفسير: يعني سپين هم په څو څو درجو دی کوم ئی تک سپين لکه د مرمر ډبره ـ کوم ئی سپين لکه مالگه او ځينی ئی نسبتاً سپين او سور هم په څو څو درجو او تور هم په څو څو درجو دی ځينی تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره او ځينی تور لکه د کارغه وزر او ځينی نسبتاً تور. او په ځينو غرونو کښی رنگا رنگه رگونه او لاری شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ

او (هم داسی) له خلقو څخه هم او (هم داسی له نورو) ژونديو خوځيدونکو او څارويو څخه هم چی سره مخالف دی رنګونه د هغو هم داسی (لکه دغه اختلافات)

تفسیر: دغه ګرد (ټول) د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده. يعنی هم هغسی چی په نباتاتو ـ جماداتو ـ حيواناتو کښی راز راز (قسم قسم) او رنګ په رنګ مخلوقات ليدل کيږی په انسانانو کښی هم هره نوعه او صنف سره بيل او جلا (جدا) دی. که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړی او دواړه سره يو شی. او ګرد (ټول) انسانان يو رنګ ځان ته غوره کړی ـ نو دغه کله امکان لری او له سره نشی کيدی. په دغه سره ئی رسول الله صلی الله عليه وسلم ته اطمينان او تسلی ورکړی ده چی تاسی د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کيږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿۲۸﴾

بيشکه هم دا خبره ده چی ويريږی له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بيشکه الله ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو).

تفسیر: يعنی نه ويريدونکی بندګان هم شته او د الله تعالیٰ څنی ويريدونکی هم دی مګر ويريږی هغه کسان چی الله تعالیٰ د عظمت او جلال او د آخرت د بقآ او دوام او د دنيا په فناء او اتمام باندی پوهيږی او د الله تعالیٰ د احکامو او هداياتو د علم تحصيل کوی ـ او تل د مستقبل په فکر کښی اوسيږی ـ په هر هغه ځا کښی چی دغه پوهه او علم په هره درجه وی په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالیٰ څخه ويريږی ـ په هغه کښی چی خوف نه وی هغه في‌الحقيقت د دی خبری مستحق نه دی چی ورته پوه او عالم وويلی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی ګرد (ټول) انسانان ويريدونکی نه دی له الله تعالیٰ څخه ويريدل د پوهانو صفت او کار دی ـ او د الله تعالیٰ معامله هم په دوه دوله (قسمه) ده. الله غالب قوی او زبردست هم دی چی په هره خطاء چی سری ونيسی نيولی ئی شی ـ او غفور ـ رحيم هم دی که ګنهګاران وبښی ښبلی ئی هم شی» نو په دواړو حيثيتو انسان ته ښائی چی د الله تعالیٰ څخه وويريږی ځکه چی نفع او ضرر دواړه د الله تعالیٰ په واک (اختيار) او قبضه کښی دی نو هر کله چی اراده وکړی نفع

ستنوی (واپس کوی) او ضرر لاحقوی.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿۲۹﴾

بیشکه هغه کسان چی لولی کتاب د الله (قرآن) او قایموی (تل سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او لګوی (په لاره د الله کښی) ځینی له هغو شیانو څخه چی ورکړی مو دی دوی ته (لګوی ئی) په پټه او په ښکاره امید لری دوی د داسی یوه تجارت چی له سره نه هلاک کیږی.

تفسیر: یعنی هر هغه چی د الله تعالیٰ څخه ویریږی. قلباً او لساناً مسلمان شی ـ او د ده احکام ومنی ـ او د ده کتاب په اخلاص او عقیدت سره ولولی ـ او په بدنی او مالی عباداتو کښی هیڅ قصور او کوتاهی ونه کړی ـ نو دغه مسلمان دی د داسی لوی او زوررور تجارت او اعتباری سوداګری هیلمن (ارزومند) او امیدوار اوسی چی له سره په هغه کښی نقص او خساره نه عائده کیږی او د ضرر او تاوان احتمال په کښی نشته. بلاشبهه کله چی په خپله الله تعالیٰ د دوی د اعمالو پیرودونکی او اخیستونکی وی نو دی په دغه هیله (ارزو) او امید کښی بیخی حقدار دی، او ده ته د خسران او نقصان اندیښنه له هیڅ طرفه نه ده متصوره ـ او له سره تر پایه بیخی نفع په نفعه کښی دی او ګټه (فائده) ورته رسیږی.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿۳۰﴾

دپاره د دی چی پوره ورسوی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی او زیات ورکړی دوی ته له فضله خپله بیشکه چی دغه (الله) ښه ښښونکی (د معصیاتو) دی ښه قبلونکی (د احسان د محسنینو) دی.

تفسیر: یعنی دیر ګناهونه ښی او معافوی ئی او د خورا (دیر) لږ طاعت قدر فرمائی ـ او سم له اصوله او قاعدی څخه کوم ثواب چی ښائی چا ته ورسیږی الله تعالیٰ له هغه څخه زیات ثواب ورعطاء کوی.

وَالَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحي کړې ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتیا ده په دغه حال کښې چې مصدق رښتینی کوونکي دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دی نه وو، بیشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه لیدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسیر: یعني د بندګانو پر احوالو ښه علیم او خبیر دی او په ښه موقع کښې ئې دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بیا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړي مو دي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دی) پس ځیني له دوی ظالم دي پر خپل ځان او ځیني له دوی په منځ د لارې کښې برابر تلونکي دي او ځیني له دوی ړومبی کیدونکي دي خیراتونو نیکیو ته په اذن حکم د الله دغه (توریث او غوره کول هم دغه) یو فضل دی ډیر لوی.

تفسیر: یعني وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدي امت ګرځولی شوی دی چې په مجموعي حیثیت او هیئت د ګردو (تولو) امتونو څخه غوره ـ افضل او اعلیٰ دی. هو! د امت ګرد (تول) افراد سره یو شان نه دي په دوی کښې ځیني افراد خو هغه دي چې سره له صحیح ایمانه په ګناهونو کښې اخته او مبتلا کیږي چې دغه «ظالم لنفسه» شو او هغه دي چې متوسط تلونکي دي یعني نه په ګناه کښې لګیا او نه منهمک ـ او نه لوی ولي او بزرګ دي دغو ته ئې «مقتصد» وفرمایل یو خو هغه کامل بنده دي چې د الله تعالیٰ په فضل او توفیق سره ئې پر مخ تګ کړی دی او د محاسنو ـ فضائلو او کمالاتو په تحصیل کښې له مقتصدانو څخه ډیر مخ کښې تللي دي مستحب شیان ئې هم نه دي پریښي ـ او د ګناه له خوفه له تنزیهي مکروه بلکه له مباحاتو څخه هم پرهیز کوي ـ او خپل ځان ژغوري (؟) د اعلیٰ درجې

بزرگی او د فضیلت خاوندان هم دوی دی. په دغسی منتخبو او غورو بندگانو کښی له یوه حیثیته گرد (تول) مسلمانان سره شمیرلی شوی دی ځکه چی دوی گرد (تول) درجه په درجه جنتیان دی گنهگار هم که مؤمن وی نو یوه نه یوه ورځ حتماً جزماً په جنت کښی ننوځی. په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «چی زمونږ گنهگاران گرد (تول) سره معفو او ښښلی شوی دی» یعنی بالاخر د دوی په برخه معافی ده. او مقتصد په سلامت دی. او پرمخ تلونکی له گردو (تولو) څخه په مخ کښی دی. خو سره له دی الله کریم دی او د ده په لوی دربار کښی هیڅ بخل او امساک نشته.

جَنّٰتُ عَدْنٍ یَّدْخُلُوْنَهَا یُحَلَّوْنَ فِیْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمْ فِیْهَا حَرِیْرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوگنی دی ننوځی به (دغه دری واړه طائفی) په هغو کښی گاڼه‌دار کولی بشی په دغه (جنت) کښی له باهوگانو (وښیو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو) او جامی د دوی په دغه (جنت) کښی د وریښمو «مخصوصو» به وی.

تفسیر: سره زر او وریښم د مسلمانانو نارینه ؤ دپاره هلته دی په جنت کښی نه دلته په دنیا کښی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی هر هغه (نارینه) چی ورښمین (جامی) اغوندی په دنیا کښی وابه ئی نغوندی په آخرت کښی.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْٓ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوْرٌ شَكُوْرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وائی (جنتیان په وخت د دخول د جنت کښی) توله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه الله چی بو ئی ته (لری ئی کړ) له مونږ څخه خفگان بیشکه رب زمونږ خامخا ښه ښښونکی (د عاصیانو) ښه قدردان (د نیکانو) دی.

تفسیر: یعنی د دنیا او د محشر غم ئی لری او ورک کړ او گناه ئی ورویښله او د قدردانی له لوری ئی زمونږ لږ طاعت قبول وفرمایه.

الَّذِیْٓ اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ لَا یَمَسُّنَا فِیْهَا نَصَبٌ وَّلَا یَمَسُّنَا فِیْهَا لُغُوْبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را ئې وستو مونږ کور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله چې نه رسیږی مونږ ته په دغه (جنت) کښې هیڅ مشقت او نه رسیږی مونږ ته په دغه (جنت) کښې هیڅ ستومانی خفګان.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د هستوګنی کور له دی نه پخوا هیڅ نه وو ـ هر چیری به تلل راتلل نقل او حرکت ؤ ـ د روزی غم ـ د دښمنانو اندیښنه ـ د رنځ او مشقت مصیبت او نور مصاعب او مصائب به موجود ؤ کله چې جنت ته ورسیږی دغه ګرد (تول) شیان له منځه لری او ورک کیږی ».

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۗ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ ﴿٣٦﴾

او هغه کسان چې کافران شوی دی شته دوی ته اور د دوزخ حکم به ونه کولی شی پر دوی (د دوهم مرګ چې) پس مره (او په آرام) شی او نه به سپکوالی کاوه شی له دوی نه له عذابه د دی (اور د دوزخ) هم داسی جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بی ایمانه) ته.

تفسیر: نه کفارو ته په جهنم کښې مرګ وررسیږی چې د دوی هغه تکالیفو ته خاتمه ورکړی او نه به د عذابه تکلیف لږ شیبه هم له دوی نه کمیږی داسی ناشکرانو ته زمونږ له جانبه هم دغسی سزاوی وررسیږی.

وَهُمْ يَصْطَرِخُوْنَ فِيْهَا ۚ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ

او دوی به ناری سوری وهی په دغه دوزخ کښې (او داسی به وائی) ای ربه زمونږ (یو کرت) راوباسه مونږ (بیرته دنیا ته څو هلته) عمل وکړو صالح نیک غیر له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دی بد عمل)

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښې دوی هغه ښه ګڼل مګر اوس داسې وائی چه بیا به هم هغسی عملونه ونه کړو د لږ مدت له مخی مونږ له دوزخ څخه وباسه څو مونږ ښې چارې ـ صالحه اعمال ـ او حسنه افعال ځان ته راټول کړو او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بیرته درحاضر شو. بیا الله تعالیٰ ورته داسی فرمائی

اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ۖ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ﴿۳۷﴾

آیا نه وو درکړی مونږ تاسی ته عمر دومره (موده) چی پند اخلی په هغه کښې هر هغه څوک چی پند اخیستل غواړی او راغلی ؤ تاسی ته ویروونکی (چی د هغو خبره مو ونه منله) پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددګار (چه له عذابه ئې خلاص کړی).

تفسیر: دغه جواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږی. یعنی مونږ خو تاسی ته عقل او پوه درکړی وه او پوره عمر مو هم در په برخه کړی ؤ چی ښائی تاسی به په هغه کښې ښه فکر او غور کاوه او ښه به مو له بده جلا (جدا) او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړی وی تر دی چی له تاسی څخنی دیر کسان تر شپیتو ـ اویا او اتیا کلونو پوری هم په دنیا کښې ژوندون کړی ؤ ـ برسیره په دی ستاسی د هدایت او لارښوونی دپاره مونږ تاسی ته داسی اشخاص او حالات هم درلیږلی و چی تاسی د بدیو له خرابی خاتمی څخه وویروی او د غفلت له خوبه مو ویښ کړی ـ آیا وروسته له دی نه اوس تاسی ته کوم عذر او بهانه پاتی ده؟ اوس نو په هم دغه دوزخ کښې اوسیږئ! او د سختو عذابونو خوندونه وڅکئ! او له هیڅ لوری د هیڅ چا امداد او معاونت ته هم څه هیله (امید) او توقع مه لرئ!.

اِنَّ اللّٰهَ عٰلِمُ غَيْبِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۳۸﴾

بیشکه چی الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او د ځمکی بیشکه الله ښه عالم دی پر هغو خبرو چی پټی دی په سینو زړونو کښې.

تفسیر: یعني پاک الله ته د بندګانو ګردی (تولي) پټي او ښکاره خبری، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دی د هیچا نیت او استعداد له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی او سم له هغه له هر چا سره معامله کوي. الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده (ښکاره) ده چې دغه خلق چې اوس داسې ناری او سوری وهي چې مونږ یو ځلي خوشي کړه چې بیرته دنیا ته لاړ شو څو هلته په صالحه ؤ اعمالو بوخت (مشغول) او له سره ګناه ته ورنژدی نشو دوی پخپلو دغو دعوو کښې دروغجنان دی ځکه که دوی اویا ځلي نور هم پریښودی شي چې بیرته لاړ شي څو صالحه اعمال وکړی څو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکي نه دی د دوی عادت او د مزاج اقتضاء هم داسې ده. ﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ ۷ جزء (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۚ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې ګرځولي ئې یئ تاسې خلیفګان (د تیرو خلقو) په ځمکه کښې

تفسیر: یعني د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسې ته ځای درکړ چې اوس د هغو په مینو کښې ودان یئ ـ او وروسته له هغوی څخه تاسې حکومت او ریاست چلوئ! نو ښائي چې د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ!.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

پس هر څوک چې کافر شو (یا ئې ناشکری وکړه) پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) د ده او نه زیاتوی کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بې زاری غضب (د رب په دوی) او نه زیاتوی کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زیان (په آخرت کښې).

تفسیر: یعني ستاسې له دغه کفره او ناشکری او د الله تعالیٰ له آیاتونو څخه له انکاره الله تعالیٰ ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږي. الله زمونږ له حمده او شکره بې پروا دی. هو! له ناشکری څخه پر فاعل ئې د هغې ګناه او وبال لویږي د کفر آخره خاتمه ماسواء له دې نه بل هیڅ شی نه دی چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بیزاره او نارضاء کیږي ـ او د دغه کافر په نقصان او

خسران کښې مسلسلاً او منظماً تزئید او ترقي واقع کیږي.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسو شریکان ستاسي هغه چي بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غیر له الله راوښیئ ماته چي کوم څیز پیدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسي) له ځمکي څخه او که شته دوی ته (کوم قسم) شریکوالی په (پیدایښت د) آسمانونو کښې (له الله سره).

تفسیر: یعني د خپلو معبودانو په احوالو کښې فکر وکړئ! او بیا ماته دغه خبره راڅرګنده (ښکاره) کړئ چي د ځمکي کومه برخه دوی جوړه کړې ده یا د آسمانونو په جوړولو په ساتلو او اداره کولو کښې دوی څومره برخه او شرکت لري؟ که دوی په دغه کښې هیڅ برخه نه لري نو دوی څرنګه معبودان ګرځیدلي دي؟ لږ شاني خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ!

أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

یا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاخه حجت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا یو هم نه دی).

تفسیر: یعني که عقلي دلیل او سند نشته نو کوم هسي معتبر نقلي دلیل راوړاندي کړئ! چي د هغه په اساس تاسي دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا یو هم نه دی!

بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځیني د دوی (چي غټان او مشران دي) ځینو نورو ته (چي خواران او کشران دي) مګر غره کول (او فریب ورکول).

تفسیر: یعنی هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته. خبره فقط هم دغومره ده چې په دوی کښې مشرانو کشرانو ته او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړې او داسې خبرې ئې ورښوولې دي ﴿وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ﴾ هم دغه بتان او نور زمونږ شفاعتګران دي د الله تعالىٰ په نزد کښې ـ او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي. حال دا چې دغه خالص چل ـ فریب ـ او غولول دي. دوی به څرنګه شفیع وګرځیدلی شي؟ حال دا چې ډیر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کښې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بیشکه الله ساتي (دغه) آسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بیځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسواء له دغه (الله) نه،

تفسیر: یعنی د الله تعالىٰ د قدرت لاس دی چې دومره لویو لویو عظامو کراتو ته ئې داسې تنظیم، تنسیق، ترتیب ورکړی دی چې هیڅ یو له دوی څیني له خپلو مراکزو څخه نه ښوئیږي او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف او بل طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي نو بیا له ماسواء الله څخه کوم یو زور او طاقت به وي چې هغه بیا بیرته خپل ځای ته راولي یا ئې تر خپل نظارت او انتظام او اداری لاندې ونیسي ؟ لکه چې په قیامت کښې کله چې الله تعالىٰ دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک (منتشر) کړي نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چې تعجیل نه کوي په تعذیب د منکرینو) ښه بښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنی د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو هم داسې ده چې دغه ګرد (تول) نظام یو ځلی ګډوډ او لاندې باندې کړې شي لیکن د الله تعالىٰ لطف ـ کرم حلم تحمل او بردباری دغه نظام تینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی که د الله تعالىٰ مرحمت ـ مکرمت ـ او بښنه نه وي نو

دغه ودانه دنیا ورانیږي.

وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَهُمْ نَذِيْرٌ لَّيَكُوْنُنَّ اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيْرٌ مَّا زَادَهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿۴۲﴾ اِسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيْقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِهٖ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره خامخا که چیری راغی دوی ته کوم ویرونکي (پیغمبر) خامخا وی به دوی هرومرو (خامخا) ښه لاره موندونکي له یوه (له تیرو) امتونو پس کله چې راغی دوی ته ویروونکي (چې محمد دی) نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تیښته (له حقه). دپاره د لوی غوښتلو په ځمکه او (دپاره د) مکر بد (په رسول پوری چې هلاک ئې کړي) او نه چاپیره کیږي مکر فریب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چه مکر کوونکی دی)

تفسیر: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اوریدلې چې یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبری نه منلی او د دوی له احکامو څخه به ئې غاړې غړولې نو دوی به پخپلو منځونو کښې سره داسې ویلې «که د الله تعالیٰ له فضله په موږ کښې کوم نبي مبعوث شي، نو موږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډیر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډیره ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره وو. خو څه وخت چې الله تعالیٰ دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولیږه چې له ټولو انبیاؤ څخه په عظمت او شان لوی دی نو له حقه څخه دوی لا لرې شول او غاړه ئې ترې وغړوله د دوی تکبر ـ غرور ـ لوئی دوی ته کله اجازه ورکوی چې نبي الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې خپلې غاړې کیږدی او د رفاقت او اطاعت په ځای ئې عداوت او مخالفت ته ملاوې تړلې دی او راز راز (قسم قسم) مکروه او نامناسبه تدابیر ـ چلونه ـ فریبونه ئې شروع کړي دي مګر دغه خبره مو په یاد وی چې ناکاره کار او بدی چاری پخپله هم دغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کیږي.

اګر که دوی څو ورځې په عارضي ډول (طریقه) خپل زړونه خوشوي چې موږ پخپل چل او تدبیر سره دغسې ضرر او نقصان ورواړوه لیکن په پای (آخر) کښې به دوی وګوری چې په واقع کښې ئې خپل ځان ته نقصان او زیان اړولی دی. فرض ئې کړئ چې په دنیا کښې ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسید مګر په آخرت کښې خو یقیناً پخپله سزا رسیږي.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا ﴿۴۳﴾

پس آیا انتظار کوی دوی (یعنی نه کوی) مگر طریقی (جاریې د الله ته په امتونو) پخوانیو کښې پس له سره به نه مومې ته سنت عادت د الله ته هیڅ تبدیل (اړول) او بیا به له سره نه مومې ته سنت عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنی دوی د دغې خبرې په انتظار کښې دي کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوې ده هم هغه معامله دې له موږ سره هم وکړه شي. نو که دوی له خپل دغه کفره ـ شرکه ـ طغیانه او عصیانه لاس وانخیست هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو (خامخا) کیدونکې ده. د الله تعالیٰ هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان او ادامه لري هغه له سره بدلیدونکی او تغییر موندونکی نه دی او په خپل تاکلي (مقرر) وخت او نیته کښې خامخا رسیدونکی دی او هرګز داسې نه کیږي چې پر داسې مجرمینو به په آخرت کښې انعام او اکرام مبذول شي او له سره هغه لرې کیدونکی نه ده چې له مجرم څخنې سزا لرې کړه شي یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهٗ مِنْ شَىْءٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ ۚ اِنَّهٗ كَانَ عَلِيْمًا قَدِيْرًا ﴿۴۴﴾

آیا نه دي ګرځیدلي (دغه کفار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې ووینې (په دغو اوطانو کښې چې) څرنګه ؤ عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تیر شوي) دي او ؤ دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او نه دی الله (داسې) چې عاجز ئې کړي کوم شی نه په آسمانونو کښې او نه په ځمکې کښې بیشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر (په اجراء د ارادې خپلې).

تفسیر: یعنی لوی لوی زوروور او قوی مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشی خلاصولی لکه عاد او ثمود او نور. دغه خواران څه حیثیت لری؟ او څه شی دی؟ ښه وپوهیږی چی په آسمان او ځمکه کښی د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دی پوره چی الله تعالیٰ عاجز او ناتوان کړی شی. د الله تعالیٰ علم محیط او قدرت کامل دی بیا که معاذ الله عاجز او ناتوانه شی ـ نو له کومی خوا به وی؟.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ

او که چیری نیولی وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چی کړی ئی دوی نو نه به ئی پریښی وی پر شا د ځمکی هیڅ ژوندی خوځیدونکی تلونکی (په شامت د عاصیانو)

تفسیر: یعنی خلق چی دغه خطاوی او گناهونه کوی که د دوی پر هره یوه گناه او جزئی خطا نیولو شروع له سببه پوښتنه تری وکړه شی نو هیڅ یو جاندار او متنفس د ځمکی پر مخ کښی نه پاتی کیږی ـ نافرمان خو د خپلی نافرمانی له سببه په تباهی رسولی کیږی او کامل فرمان منونکی چی عادتاً دیر لږ هم وی د قلت له امله (وجی) راپورته کیږی ځکه چی د جهان نظام په داسی یو اصول او ترتیب سره قائم کړی شوی دی چی محض د څو معدودو انسانانو هستوگنه دلته خلاف الحکمت ده بیا کله چی د نورو انسانانو ژوندون او ودانی پاتی نشی نو حیوانات به د څه لپاره پرینبودی شی ځکه چی د دوی وجود بلکه د گرد (تول) جهان موجودیت خو د هم دغه حضرت انسان دپاره دی.

وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهٖ بَصِيْرًا ﴿٤٥﴾

ولیکن وروستی کوی (الله) دوی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری کله چی راشی اجل (نیته) د دوی پس بیشکه چی الله دی پر بندگانو خپلو ښه لیدونکی بینا (نو وربه کړی دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنی تر یوه مقرر میعاد او معین حد پوری الله تعالیٰ مهلت ایښی دی چی پر هر جرم به ئی فوراً نه نیسی کله چی موعود وخت راشی نو په یاد ئی ولرئ چی گرد (تول) شیان د پاک الله تر نظر لاندی دی او د هیڅا د یوی ذری په اندازه ښه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر ـ

پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره دیری ښی ښی فیصلی صادروی نه به مجرم چیری پټیدی شی ـ او نه به د مطیع له حقه سترګی پټیږی.

«اللّٰهم اجعلنا ممن یطیعک واغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»
تمت سورة فاطر بعون الله الملک القادر فالحمدلله والشکرله

سورة یٰسٓ مکیة الاآیة (٤٥) فمدنیة وهی ثلٰث وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (٣٦)
تسلسلهاحسب النزول (٤١) نزلت بعد سورة الجن

د «یاسین» سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (٤٥) آیته چی مدنی دی (٨٣) آیتونه (٥) رکوع لری

په تلاوت کښی (٣٦) او په نزول کښی (٤١) سورت دی وروسته د الجن له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) کوم، په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤﴾

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق خاوند د حکمت) باندی چی بیشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه ئی (چی لیږلی شوی دی خلقو ته) پر سمه لاره (یا ته ئی روان پر سمه لاره چی توحید دی).

تفسیر: یعنی لوی قرآن پخپل اعجازی شان ـ ډک له حکمته تعلیماتو ـ پخو مضامینو په لحاظ د دی خبری دیر لوی زبردست شاهد دی چی هغه نبی الامی چی د دغه پاک قرآن حامل دی بالیقین د الله تعالیٰ رسول دی او بی له شکه او شبهی پر سمه لاره دی او د دوی ګرد (ټول) تابعان بی له کومی اندیښنی او خطری د مقصود تر منزل پوری رسیږی او نه بی لاری کیږی.

تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٥﴾

نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلیدلو) د زبردست رحم والا.

تفسیر: یعنی دغه د دین سمه لاره، یا قرآن الحکیم د هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چی داسی یو لوی زبردست ذات هم دی چی هرومرو (خامخا) منکرانو ته سزا ورکوی او داسی رحمٰن رحیم مهربانی کوونکی ذات هم دی چی امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانئ سره انعام او اکرام ورکوی نو له هم دی جهته په قرانی آیاتو کښی بعضاً د لطف ـ رحم ـ او کرم شان عیان دی ـ او بعضاً د قهر ـ غضب ـ تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ۝٦ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝٧

دپاره د دی چی وویروی ته هغه قوم چی نه وو ویرولی شوی پلرونه د دوی (تر اسماعیل پوری) پس دوی غافلان دی (له توحیده) خامخا په تحقیق حقه ثابته شوی خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کښی) پس دوی نه راوړی ایمان

تفسیر: یعنی ډیر سخت او مشکل کار تاسی ته درسپارلی شوی دی چی دغه عربی قوم ئی د دی پاک قرآن په وسیله ویښ او هښیار ـ او د نورو اقوامو مقتداء او بادار (آقا) وگرځوه حال دا چی دغو عربو ته له سلهاؤ کلونو راهیسی کوم ویښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی ـ نو د دغسی یو غافل، جاهل او عاطل قوم چی نه له الله جل جلاله څخه خبر دی، او نه آخرت پیژنی ـ نه له ماضی څخه ئی عبرت اخیستی دی او نه د مستقبل په فکر کښی دی نه پر مبداء نظر غورځوی ـ او نه پر منتهاء ـ او نه د ښو او د بدو تمیز لری ـ او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کښی شته. د دغی ممتد جهالت او غفلت له تیارو څخه د هدایت او اسلامیت رڼا (رنړا) ته ایستل او د رشد، هدایت او صلاحیت پر سمه لویه لاره باندی برابرول کوم معمولی او سهل کار نه دی بلاشبهه تاسی په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت د ویروونکیو نتائجو او ډیر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ ئی ـ او زیار (کوشش) کوئ او ربړ (تکلیف) برداشت کوئ څو دغه قوم د فوز او فلاح او بهبود او نجاح اعلیٰ مدارجو (درجو) ته ورسیږی او د دغه قوم د بری او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښیی لیکن تاسی له داسی ډیرو افرادو سره مخامخ کیدونکی یئ چی هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدی نو څکه پر دوی باندی شیطان په پوره ډول (طریقه) سره

مسلط کیږی او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کښی ډیر ښکلی او ښائسته ښکاره کوی او د دوی ګرد (ټول) پرمبتی او وروستنی احوال اګر که ډیر ګنده او خراب هم وی د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوی بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکریږی. او هم هغه فانی غوښتنی د خپل مقصود قبله ګرځوی په دغه وخت کښی له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴾ - ماسواء له مخلصانو نور ګرد (ټول) به بی لاری کړم» رښتیا کیږی او له بل طرفه د الله تعالیٰ دغه قول « ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ - له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کیږی باقی د الله تعالیٰ په علم کښی دغه خبره له ازله ثابته ده چی د هغه قوم دغه افراد خپلی بی تمیزی او بی پروائی د شیطان په اغواء کښی اخته کیږی او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نو له داسی خلقو څخه دغسی هیله (امید) او توقع نه کیږی چی دوی به په سمه لاره راشی نو که تاسی ته د انذار او اصلاح په سلسله کښی له داسی همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شی نو مه خفه او مه ملول کیږئ! او په ډیر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتائج ئی پاک الله ته وسپارئ! د پاس تقریر د پوهیدلو دپاره ښائی دغه آیات تر نظر لاندی ونیسی!

الف - ﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾ جزء ٢٥ (د الزخرف (٤) رکوع) ٣٦-٣٧ آیت معلوم شو چی شیطان ابتدأ پر چا باندی نه مسلط کیږی بلکه څه وخت چی انسان په لوی لاس خپل ځان ړندوی او له پند او نصیحت او عبادت څخه اعراض او په ځنګ کیږی نو بالاثر پری شیطان مسلط کیږی لکه چی انسان تر یوی مودی پوری له خپلو لاسو او پښو څخه هیڅ کار وانخلی نو بالطبع هغه غونج او مونج او معطل او بیکاره کیږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ﴾ جزء ٢٨ د الصف (١) رکوع ٥ آیت ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾ (د الانعام (١٣) رکوع) جزء ٧

ب - ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٤ (د حٰمٓ السجدة (٣) رکوع). ٢٥ آیت

وروسته له تسلط شیطان دغه کار کوی چی د هغه نتیجه ﴿ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴾ دی.

ج - ﴿ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٦ (د الاحقاف (٢) رکوع) ١٧-١٨ آیت

له دغو آیاتونو څخه معلوم شو چی د ﴿ حَقَّ الْقَوْلُ ﴾ لفظ پر دغو خلقو صادق راځی چی وروسته له مرګه پر بل کوم ژوندون یقین او باور نه لری او نه بدی بده ګڼی. بلکه په شیطانی اغواء او لمسون خپل بد کارونه ښه او نیک ګڼی او ضلالت ورته هدایت ښکاری. هومره معقولی او مدلولی خبری او دلایل چی دوی ته واورولی شی او واضح او ښکاره دلایل چی دوی ته وښوولی شی هغه

ګرد (ټول) دروغجنوي او نه یې مني او د هغو په نسبت چټي (بیکاره) دلایل او فضول حجتونه وړاندې کوي. اګر که دوی په ښکاره دول (طریقه) سره د انبیاؤ او هادیانو خبرو ته غوږ ږدي مګر نه غواړي چې په یوه حرف ئې پوهیږي یا خپل ځان پرې ویوهوي او تش هوا او هوس ئې خپل معبود درولي دي. نه له عقله او فکره کار اخلي او نه پخپلو سترګو سره د قدرت مظاهرو او مناظرو ته ګوري. دا هم هغه خلق دي چې د دوی د دغه اعراض او عناد په نتیجه بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو مهر لګوي ـ او بیا په هغو کښې د حقي خبرې د ننوتلو لږ شانې هم ځای او ګنجایش نه پاتې کیږي. لکه چې کوم سرې پر خپل ځان د رڼا (رنړا) او د نور ننوتلو ګرد (ټول) ورونه او کړکې وتړي او په توره تیاره کوټه کښې خپل ځان بندي کړي نو الله تعالیٰ هم په هغه توره تیاره کوټه کښې پرېږدي. یا یو رنځور د دواء د نه استعمالولو قسم وخوري یا له طبیب او ډاکټر سره عناد او دښمني وکړي ـ او په هر دول (طریقه) بد پرهیزي او بې احتیاطي لاس پورې کړي نو الله تعالیٰ هم د هغه مرض سخت او مهلک ګرځوي او د ناامیدۍ او مایوسۍ تر درجې پورې ئې رسوي. فرمائي! چې ﴿ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ﴾

(د اعراف (۱۳) رکوع) ۱۰۱ آیت ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴾ جزء ۱۱ (د یونس (۸) رکوع) ۷٤ آیت ﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ۝ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ﴾ جزء ۲۱ (د روم (٦) رکوع) ۵۸-۵۹-٦۰ آیت ﴿ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ۝ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۚ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴾ جزء ۲٤ (د المؤمن (٤) رکوع) ۳٤-۳۵ آیت ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۚ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ ﴾ جزء ۲٦ (د محمد (۲) رکوع) ۱٦ آیت ﴿ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ (د نساء (۲۲) رکوع) ۱۵۵ آیت ﴿ كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴾ (د المطففین (۱) رکوع) ۱٤ آیت ﴿ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ﴾ (د الجاثیة (۳) رکوع) ۲۳ آیت ﴿ وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۚ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۚ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۚ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ۚ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴾ جزء ۹ د الاعراف (۲۲) رکوع) ۱۷۹ آیت ﴿ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ۚ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۚ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ ﴾ جزء ٦ (د المائدة (٦) رکوع) ٤۱ آیت .

إِنَّا جَعَلْنَا فِيٓ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِيَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ۝٨

بیشکه مونږ ګرځولی مو دی په غاړو د دوی کښې طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلی دی) تر زنو د دوی پوری پس دوی جګ (وچت) سری کړی شوی دی (چې له سره ښکته نشی کتلی او لاتک خوری).

تفسیر: دغه د هم هغو خلقو په حق کښې دی چې د دوی ذکر پاس تیر شو. دغه غاړکی د عاداتو ـ رسومو ـ د جاه او مال حب ـ او د آباؤ او اجدادو تقلید ؤ چې دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولی وو او د نخوت او تکبر لامله (له وجې) د دوی سرونه نه راښکته کیدل.

وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝٩

او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کښې سد دیوال او له وروسته د دوی سد دیوال پس پټی کړی مو دی (سترګی د دوی) پس دوی هیڅ نه وینی.

تفسیر: د نبی الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کښې لوی دیوالونه درولی ؤ ـ دوی د جاهلانه ؤ رسومو اطوارو ـ عاداتو ـ او د فاسدو آراؤ په تیارو کښې داسی بند ؤ چې وړاندی ـ وروسته ـ هسک (اوچت) او تیت هیڅ د دوی په نظر کښې نه ښکاریده ـ نه به ئی ماضی ته کتل او نه به ئی مستقبل ته. باقی د دوی د افعالو نسبت الله تعالیٰ ته د دی دپاره کړی شوی دی چې د خیر او شر خالق هم هغه دی. او پر اسبابو د مسبباتو ترتب د الله تعالیٰ په اراده او مشیت سره کیږی. زمونږ لوی عالم فخرالدین رازی فرمائی «په دغه آیت سره په آفاقیه ؤ دلائلو کښې د دوی د غور کولو نفی وشوه لکه چې په ﴿ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴾ کښې د انفسیه ؤ دلائلو په طرف د دوی د نه ملتفت کیدلو اشاره وه ځکه څه وخت چې سر د پاس په لوری لاتک ووهی او وخوځیږی او د ښکته په طرف متمائل نشی نو څرنګه پر خپل ځان او بدن به نظر وغورځولی شی»؟.

وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝١٠

او برابر دی پر دوی باندی چې وویروی ته دوی (له عذابه) یا ونه ویروی ته

دوی (خو دوی) ایمان نه راوړی (ځکه چی مقرر دی په ازل کښی مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دی لیکن ستاسی په حق کښی برابر نه دی بلکه داسی سخت معاند او سرکش قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسی لویدل د عظیمه ؤ درجاتو د حصول سبب دی او کله هم دغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځی. هم داسی آیت د البقرة په (۱) رکوع کښی هم تیر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ⑪

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هر هغه چی متابعت کوی د پند (د قرآن) او ویریږی له رحمٰن څخه په غیب (بی د لیدلو) پس زیری ورکړه (ای محمده) هغه ته په مغفرت ښښنی سره او په اجر لوی (د جنت سره)

تفسیر: یعنی زما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کښی ظاهریږی چی نصیحت ومنی او پر هغه عمل وکړی او د الله تعالیٰ ویره د ده په زړه کښی وی هر هغه چاسره چی بیخی د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه ګټه (نفعه) او فائده اخیستی شی دغسی خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږی. وروسته اشاره فرمائی چی د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کښی کیږی چی د هغه مبادی وروسته له موته شروع کیږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَىٰ

بیشکه مونږ هم دا مونږ به ژوندی کوو مړی (په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی وروسته له موته د بل ژوندانه وجود حتمی او یقینی دی چی هلته به تول د خپلو اعمالو بدل ومومی او ښائی دغه لوری ته هم اشاره وی چی الله تعالیٰ پخپل قدرت د دغه عربی قوم هغه ګردی (تولی) مړی روحانی قواوی بیا ژوندی کولی شی څو د دغه روحانی قوت په مدد په دنیا کښی ډیر لوی او عظیم الشان خدمات وکړی او راتلونکیو نسلونو ته خپل عظیمه آثار په یادګار پریږدی

وَنَكۡتُبُ مَا قَدَّمُوا۟ وَءَاثَٰرَهُمۡۚ

او ليکو مونږ هغه چې ومخکښې ليږلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږی) له دوی

تفسير: يعنې هغه نيک او بد اعمال چې له خپله ځانه ئې رومبې ليږلي دي او د ځينو هغه اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه ئې وروسته پريښې دي مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه ـ يا د عمارت ودانې ـ يا د کوم رسم اساس کيښودل ـ اعم له دې چې ښه وی يا بد دغه ټول په دې کښې داخل دي بلکه د الفاظو په عموم کښې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کښې پر ځمکه لوېږی لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کښې تصريح ده «ديارکم تکتب آثارکم».

وَكُلَّ شَىۡءٍ أَحۡصَيۡنَٰهُ فِىٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

او هر شې شميرلي دي مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کښې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلې کيږی پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کښې ليکلې شوی دی او هغه ليکل هم د انتظامې ضوابطو او مصالحو پر بناء دی که نه د الله جل جلاله په قديم علم کښې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کښې نقلولی شي.

وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلًا أَصۡحَٰبَ ٱلۡقَرۡيَةِ

او بيان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته يو مثل د اوسيدونکيو د کلي (د انطاکيې)

تفسير: دغه کلي د اکثرو په نزد د (انطاکيې) ښار دی او د «بائيبيل» په کتاب الاعمال په (٨) او (١١) باب کښې په يوه قصه کښې چې له هم دې قصې سره مشابه ده سره له څه تفاوت د (انطاکيې) د ښار بيان شوی دی ليکن ابن کثير رحمة الله عليه له تاريخې حيثيت او د قرآن د سياق په لحاظ پر دغه څه اعتراضات کړی دی. که هغه صحيح وی نو ښائې چې بل کوم کلی

ترى مراد شي. والله اعلم. د دغې قصې ذكر مؤمنينو ته بشارت او د مكذبينو دپاره عبرت دى.

إِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

كله چې راغلل هغې ته مرسلان استاځي

تفسير: د دغو نومونو صحيح تعيين نشي كيدى او نه په يقيني دول (طريقه) سره دغسې ويلى شي چې هغوى به بلا واسطه د الله تعالىٰ رسولان وو يا د كوم نبي په واسطه دوى ماموران شوي ؤ څو د ده په نيابت هغه كلي ته لاړ شي. دغه دواړه احتماله په كښې شته. اګر كه متبادر هم دغه دى چې ګوندي دوى پخپله انبياء وي. ممكن دى چې له حضرت مسيح عليه السلام څخه به وړاندې دوى مبعوث شوي وي. بعضې وائي چې دغه د عيسىٰ عليه السلام استاځي ؤ چې د الله جل جلاله په امر ليږلي شوي ؤ

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

كله چې وليږل مونږ دوى ته دوه (استاځي) پس تكذيب وكړ دوى د هغو دواړو پس عزت وركړ مونږ (او قوت دوى ته) په دريم سره پس وويل دوى بيشكه مونږ تاسې ته مرسلان استاځي يو (له طرفه د عيسىٰ)

تفسير: يعني ړومبى دوه تنه لاړل ـ بيا د دوى د تائيد دپاره دريم هم وليږل شو ـ دوى درې واړه سره يو ځاى شول او داسې ئې وويل چې مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي بلكه د الله تعالىٰ استاځي يو لهٰذا هر هغه شي چې مونږ ئې وايو هغه د الله تعالىٰ پيغام وګڼئ؟

قَالُوا مَا أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَا أَنزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

وويل (انطاكيانو دغو استاځيو ته) نه ئې تاسې مګر انسانان په شان زمونږ او نه دى راليږلي رحمٰن هيڅ شي (نه وحي او نه رسالت) نه ئې تاسې مګر دروغ

وائی (په دغی دعوی).

تفسیر: یعنی له تاسی سره خو د عنقا یا د سیمرغ بنه نشته چی تاسی د الله تعالیٰ انبیاء شوی تاسی خو په هیڅ شی کښی له مونږ څخه څه توپیر(فرق) او امتیاز نه لرئ نو بس کړی! خامخا داسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! او بی سببه د الله نوم مه اخلئ! له سره الله هیڅ شی نه دی رالیږلی. فقط تاسی دری واړه پخپلو منځ کښی سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړی ده، چی راځئ یوه داسی د دروغو خبره له خپله ځانه وترو او بیا د هغی نسبت الله ته وکړو.

قَالُوْا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّاۤ اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۶﴾

وویل (استاځیو) رب زمونږ ته معلوم دی (دا چی) بیشکه مونږ تاسی ته خامخا درلیږلی شوی یو.

تفسیر: یعنی که مونږ پر الله تعالیٰ دروغ وترو هغه خو مو وینی نو آیا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسی تصدیق او تائید کوی ؟ داسی له سره نشی کیدی اوس تاسی پوهیږئ که نه پوهیږئ الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چی مونږ پخپلی دغی دعوی کښی رښتینی یو او هیڅ یوه خبره له خپله ځانه نه وایو نو ځکه فعلاً هغه زمونږ تصدیق فرمائی.

وَمَا عَلَيْنَاۤ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۷﴾

او نشته پر مونږ مګر (پیغام) رسوونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسیر: یعنی مونږ خپله فریضه اداء کړی ده، د الله تعالیٰ پیغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسی ته رسولی دی او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پوری طریقو مو تاسی پخپل خیر او شر پوهولی یئ اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسی پخپله غور او دقت وکړئ چی د تکذیب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وی؟

قَالُوْۤا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ
وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۸﴾

وویل (انطاکیانو) بیشکه مونږ بدفالي مو نیولې ده په تاسي (چې بند والي د باران دی) قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل) خامخا سنګسار به کړو مونږ هرومرو (خامخا) تاسي او خامخا وبه رسیږي هرومرو (خامخا) تاسي ته له طرفه زمونږ عذاب دردناک.

تفسیر: ممکن چې د مرسلینو د تکذیب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بلیات نازل شوي وي یا د انبیاؤ د بوونې په اثر د دوی په منځ کښې بیلتون واقع او بیا دوی په خپلو منځو کښې سره اختلاف وکړ څه ئې ومنل او څه ئې ونه منل او د نامبارکۍ نسبت ئې دوی ته وکړ یعنې ستاسي د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقي او مصیبت بلاء نازله شوې ده دغه ګرد (تول) ستاسي له نحوست دی (العیاذبالله) که نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماړه وو او په اطمینان او سکون مو ژوندون کاوه. بس کړئ! او وروسته له دې نه مو په خپلو دې مواعظو او نصائحو سره مه ربروی (تکلیفوئ)! او غوږونه مو مه ګنوئ! که تاسي له خپل دغه وضعیت څخه لاس وانخیست! او له خپلو مواعظو او نصائحو څخنې مو خوله ونه نیوله نو مونږ به سخت تکلیف او عذاب تاسي ته دروړسوو او تاسي به تر هغه پورې په ګټو سره وولو تر څو چې مړه شئ.

قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

وویل (استاځیو) چې بدفالي ستاسي له تاسي سره ده (چې دغه کفر دی) آیا نو که پند درکړ شي تاسي ته (نو دغه ته بدفالي وایې نه ده داسي) بلکه تاسي یو قوم یئ مسرفان د انصاف له حده تیریدونکي.

تفسیر: یعنې ستاسي د کفر او تکذیب له شامته عذاب نازل شوی دی که تاسي ګردو (تولو) متحداً او متفقاً حق او صداقت منلي وي نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسي په منځ کښې پیدا کیده او نه به په دې شان په آفاتو او بلیاتو مبتلا او اخته کیدئ پس د نامبارکۍ او نحوست اسباب پخپله په تاسي کښې موجود دي نو بیا ولې په دغومره یوه خبره چې مونږ تاسي ته ښه نصائح اِو پوهنه درواندې کړې ده او تاسي مو ستاسي پر خیر او شر پوهولي یئ خپل نحوست زمونږ پر سر غورځوئ! او له وژلو څخه مو ویروئ! حقیقت دا دی چې تاسي د عقل او د انسانیت له حدوده بیخي وتلي یئ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ! او نه د انسانیت خبري ستاسي له خولې څخه وځي!.

وَجَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى

او راغی له لری طرفه د هغه ښار یو سړی (حبیب نجار) چې منډې ئې وهلې.

تفسیر: وائی چې د دغه صالح سړی نوم حبیب وو او د ښار په آخری برخه کښې په عبادت مشغول او لګیا ؤ او له حلاله کسبه به ئې روزی خوړه. دغې فطری صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چې چپ او ساکت پاتې شي د دغې قصې د آوریدلو په اثر د استاځیو او د مرسلینو د تائید او حمایت او د مکذبینو د پوهولو او نصیحت دپاره په منډه او ډیره جلتې راغی - ولې چې دی وویرید نه چې اشقیاء د خپلو هغو ویرولو په اثر دغو مرسلینو او استاځیو ته څه ضرر او اذیت ورسوی. له دغه شخه معلومیږی چې د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسیدلی وو.

قَالَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٢١﴾

وویل (حبیب نجار) ای قومه زما متابعت وکړئ تاسې د مرسلانو استاځیو. متابعت وکړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړی له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهی (روان) دی.

تفسیر: یعنې دوی د الله تعالیٰ استاځی دی او د الله تعالیٰ پیغام ئې له خپل ځان سره راوړی دی کوم پند او نصیحت چې دوی تاسې ته کوی ښائی تاسې هغه ومنئ! او پرې عمل وکړئ! وګورئ چې د دوی اخلاق - اعمال عادات او اطوار ټول ښه دی. او بې غرضه د خیر غوښتنه کوی او څه معاوضه او مزدوری هم له تاسې څخه نه غواړی نو بیا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شي؟ او د الله تعالیٰ هغه پیغام چې د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی ولې ونه منلی شي!.

(نو دوی ورته وویل چې ته په دین د دوی ئې! نو هغه ورته داسې وویل چې)

وَمَا لِیَ لَآ اَعۡبُدُ الَّذِیۡ فَطَرَنِیۡ

او څه مانع ده ماته (بلکه نشته چی د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چی پیدا کړی ئی یم زه

تفسیر: دا ئی اګر که خپل ځان ته ویلی دی مګر اصلی مقصود ئی دا دی چه نورو ته ئی واوروی یعنی پر تاسی څه شوی دی چه د هغه لوی الله تعالیٰ عبادت نه کوئ چی رب او خالق دی.

وَاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۲۲﴾

او خاص دغه (الله ته) بیولی کیږئ تاسی (په قیامت کښی نو ښائی تاسی هم د هم دغه الله عبادت وکړئ!)

تفسیر: یعنی داسی مه ګڼئ چه تاسی ئی عبث پیدا کړی یئ! او بیا ئی هم داسی سر خوشی او آزاد پریښی یئ؟ او بل هیڅ مقصود ستاسی له دغه پیدایښت څخه نشته. داسی نه دی بلکه تاسی وروسته له مرګه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په حضور کښی حاضریږئ! نو ښائی چه لا اوس د هغی ورځی په تهیه او فکر کښی واوسئ!.

ءَاَتَّخِذُ مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اٰلِهَةً اِنۡ یُّرِدۡنِ الرَّحۡمٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغۡنِ عَنِّیۡ شَفَاعَتُهُمۡ شَیۡـًٔا وَّلَا یُنۡقِذُوۡنِ ﴿۲۳﴾ اِنِّیۡۤ اِذًا لَّفِیۡ ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۲۴﴾

آیا ونیسم (پیدا کړم) بی له الله نور معبودان که اراده وفرمائی ماته رحمٰن د ضرر رسولو نو دفعه به نه کړی له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی (له هغه ضرره) او نه به می خلاص کړی (په زور) بیشکه زه کله (چی نور معبودان ونیسم) خامخا په ګمراهی ښکاره کښی یم.

تفسیر: یعنی دغه څومره ښکاره او صریحه ګمراهی ده چی له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ او د داسی شیانو عبادت کوئ چی هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړیو تکالیفو او ربړو (زحمتونو) څخه پخپله خلاصولی شی او نه مو په سپارښت سره تری بچ کولی شی.

إِنِّيٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمْ فَٱسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بيشكه زه چې يم ايمان مې راوړى دى په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه، (څو مې شاهدان شئ! په قيامت كښې)

تفسير: يعنى په مجمع كښې بې له تردده او انديښنې اعلان كوم چې ما پر واحد الله ايمان راوړى دى. دغه خبره دې كړد (تول) سره واورئ! شايد مرسلانو ته ئې د دې لامله (له وجې) اورولې وي څو د الله تعالىٰ په مخ كښې شهادت وركړي. او قوم ته ئې دا شهادت ځكه اورولى وي چې د هغه د آوريدلو څخه متأثر شي ـ يا اقلاً د يوه مؤمن د ايمان د قوت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيلَ ٱدْخُلِ ٱلْجَنَّةَ

وويل شو (ورته چې ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته او بې انتهاء نعمتونه ئې په كښې وليدل)

تفسير: يعنى على‌الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان وركړ شو ـ نقل كوي چې قوم هغه په ډير ظلم، جفا او غت زړه توب سره په شهادت ورسوه نو ځكه سم د لاسه د ده شهادت سره متصل حكم صادر شو چې دى دې فوراً په جنت كښې داخل شي ـ لكه چې د شهداؤ د ارواحو په نسبت له احاديثو څخه ثابت دي چې دوى پخوا له محشره په جنت كښې داخليږي.

قَالَ يَٰلَيْتَ قَوْمِى يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِى رَبِّى وَجَعَلَنِى مِنَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

وويل ده كاشكې چې دا قوم زما پوه شوى وي په دې چې مغفرت ښښنه وكړه ماته رب زما او وئې ګرځولمه زه له عزت وركړيو شويو (په ادخال د جنت سره).

تفسير: قوم له هغه سره دښمنى وكړه چې دې ئې ووژه مګر دې وروسته د جنت له ننوتلو څخه

هم د قوم له خير غوښتلو څخه بيفکره نشو ـ او وی ويل که زما قوم زما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چی د الله تعالیٰ له لوری پر ما مبذول شوی دی خبريدلی نو هرومرو (خامخا) ئی ايمان راووړ.

وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِن جُندٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَٰمِدُونَ ﴿٢٩﴾

او نه مو ؤ نازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هيڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه او نه وو مونږ نازلوونکی (د لښکر د ملائکو). نه ؤ دا عذاب (د دی قوم) مگر چغه وه يوه (د جبريل) پس ناڅاپه دوی مړه يخ کرخ پراته ؤ (لکه ايره د اور).

تفسير: يعنی وروسته له هغه دغه قوم د کفر ـ ظلم او د مرسلينو د تکذيب په بدل هلاک کړل شول او د دوی د دغه اهلاک دپاره مزيدو ترتيباتو او اهتمامو ته دومره ضرورت پاتی نشو چی له آسمانه ورته پرښتی ليږلی کيدی او نه د الله تعالیٰ دغه عادت دی چی د اقوامو د اهلاک دپاره لوی افواج وليږی که هسی د کوم خاص مصلحت دپاره ئی د پرښتو افواج ليږلی وی هغه بيله خبره ده په دغسی مواردو کښی د ډيرو لويو مدعيانو او اعيانو د سرولو او شخ يخ غورځولو دپاره يوه معمولی چغه کافی ده لکه چی د هم دغه قوم حال هم داسی شو چی پرښتی پر دوی يوه چغه ووهله او دوی گرد (تول) سره يو ځای همغلته مړه شول.

يَٰحَسْرَةً عَلَى ٱلْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾
أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندگانو (کافرانو) نه دی راغلی دوی ته هيڅ رسول مگر ؤ دوی چی په هغه پوری به ئی توکی مسخری کولی. آيا نه وينی (دغه کفار) چی څومره ډير هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانی چی بيشکه هغه (هلاک کړی شوی) دوی ته بيرته نه راگرځی (دنيا ته

نو دوی پری ولی عبرت نه اخلی؟).

تفسیر: یعنی گوری او اوری چی په دنیا څومره اقوام او ملل له انبیاؤ سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوی دی چی اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کښی نه ده پاتی نو هیڅ یو تن له هغوی څخه د دغی خبری توان او طاقت هم نه لری چی بیرته راشی. د عذاب په ژرنده کښی دوی تول سره اوړه او دلده او برابر شوی دی خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلی او هر کله چی کوم نوی رسول دوی ته راځی نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاؤ او توکو مسخرو باندی لاس پوری کوی چی پخوانی کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا او هیداد (انجام) ورسیدل لکه چی نن له خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمی مکی کفار هم داسی سلوک او معامله کوی.

وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دی دا گرد (خلائق) مگر تول په نزد زمونږ حاضر کړی شوی وی دپاره د جزاء (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب ؤ د آخرت سزا خو بیله ده داسی مه گڼئ کله چی هلاک شوئ نو بیا به بیرته زمونږ په طرف نه راځی او گردی (تولی) خبری او قصی ختمی شوی. د گردو (تولو) مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کښی یو حتمی او ضروری امر دی او هلته به تول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولی کیږی.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ
يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا
فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چی ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغی ځمکی څخه دانی نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوری (خپل قوت پری کوی). او پیدا کړی مو دی په دغی ځمکی کښی باغونه له (هر قسمه د) خرماگانو او (له هر راز (قسم) کورو) انگورو او جاری کړی مو دی په دغی (ځمکی) کښی له چینو (د

اوبو) شخه دپاره د دی چی وخوری دوی له میوو د هغو (مذکوروؤ شیانو)

تفسیر: یعنی ښائی دوی ته داسی شبهه پیدا شوی وی چی پس له موته بیا به مونږ څرنګه ژوندی راپاڅولی کیږو؟ دغه به دی صورت ورپوهوی څرنګه چی ځمکه وچه کلکه مړه پرته وی نو بیا الله تعالیٰ ئی تکه شنه زرغونه او ژوندی کوی او په کښی راز راز (قسم قسم) ونی، ګلان، غلی، دانی، میوی، باغ، بهار او نور پیدا کوی چی تاسی ئی استعمالوئ هم داسی قیاس او اټکل وکری چی په مړو ابدانو کښی هم الله تعالیٰ د حیات روح پو کوی په هر حال په دغی مری ځمکی کښی دوی ته یوه داسی ښه او د قدرت دلیل شته چی په هغه کښی د غور او دقت کولو څخه بعث بعدالموت ـ د الله تعالیٰ وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول (طریقه) سره پیژندل او پوهیدل کیږی.

تنبیه: په پاسنیو آیتونو کښی د ترهیب خوا ښکاره وه چی د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ! او د هدایت لاره ئی ځان ته اختیار کرئ! په دغو آیتونو کښی ئی د ترغیب صورت اختیار فرمایلی دی. یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه په ښه شان سره وپیژنئ! او د الله شکر ګزاری ته متوجه شئ! او په دغه ښه وپوهیږئ هغه الله چی مړه ځمکه ژوندی کولی شی هغه که په ایمانی حیثیت سره یو مړ قوم هم ژوندی کری نو هغه ته دغه کار هیڅ اشکال نه لری.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دی پیدا کری دغه (میوی) لاسونو د دوی آیا پس شکر نه وباسی دوی (په دغو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی میوی او د ځمکی نور حاصلات د الله تعالیٰ په قدرت سره پیدا کیږی د دوی په لاسونو کښی داسی قدرت نشته چی د کورو یا کجورو (انګورو یا خرماؤ) یوه دانه هم پیدا کری شی. سره له هغه محنت او تردد چی د یوه باغ په لګولو او روزنه کښی کیږی مګر د دغه باغ د میوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالیٰ کار او د ده د قدرت په قبضه او اختیار کښی دی. او که په غور سره وکتل شی تول هغه کارونه چی د انسانانو په سعی او کوښښ سره انجام مومی هغه هم فی‌الحقیقت د الله تعالیٰ په عطاء کری شوی قدرت او قوت او مشیت او ارادی سره کیږی. لهٰذا په هر حیثیت سره د الله تعالیٰ شکر ایستل او احسان پیژندل واجب دی.

تنبیه: محقق مترجم رحمة الله علیه په ﴿وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ کښی «ما» نافیه اخیستی ده. کماهو دأب اکثر المتأخرین ـ لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغی «ما» موصوله توب نقل شوی دی چی د هغه تائید د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له قرأته چی په کښی «**ومما عملته ایدیهم**» دی کیږی.

سُبْحٰنَ الَّذِیْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿۳۶﴾

پاکی ده (له هر عیبه) هغه الله ته چې پیدا کړې ئې دي دغه (ټولې) جوړې (انواع اصناف) ټول له هغو څیزونو چې زرغونوي ئې ځمکه او له ځانونو د دوي (اولاد لمسي کړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوي ئې نه پيژني (د علوياتو او د سفلياتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسیر: يعنې په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کښې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دي خبر الله تعالیٰ جوړې پيدا کړې دي. اعم له دې نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حيثيته وي لکه نر او ښځه (نر وماده) خواږه او تروه، تور او سپين، ورځ او شپه، رڼا (رڼرا) او تياره. يا د تماثل له حيثيته وي لکه په يوه شان ـ يو رنګ، يو خوند ميوې او د ځمکې نور محصولات او په يوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار). په هر حال په مخلوقاتو کښې هيڅ يو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وي. ځکه چې مقابله يا مماثلت په هغو شيانو کښې کيدې شي چې په کومه درجه کښې فی الجمله اشتراک ولري. د خالق او مخلوق اشتراک په هيڅ يوه حقيقت ـ صورت او صفت کښې سره بيخي نشته.

وَاٰیَةٌ لَّهُمُ الَّیْلُ ۖۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ﴿۳۷﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِیْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ؕ

او يو دليل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ پس ناڅاپه دوی ننوتونکي وي په تيارو کښې او (بل دليل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځي پخپلې تاکلې (مقرر) لارې باندې (يا خپل ځای ته)،

تفسیر: «سلخ» د حيوان پوستکي ايستلو ته وائي چې ترې لاندې غوښه ئې ښکاره شي هم داسې وګڼئ د شپې په تيارو باندې د ورځې څادر هوار کړې شوی دی. څه وخت چې دغه د رڼا (رڼرا) څادر د دې له سره څخه لرې کړ شي خلق په تيارو کښې پاتې کيږي وروسته له هغه لمر بيا په خپل همغه مقرر تګ سره په معين وخت راخيژي او ټول جهان او شيان رڼوي، د ليل او نهار بر

دغو تقلباتو قياس او اټکل وکړئ او ښه وپوهيږئ چې الله تعالیٰ عالم هم داسې فناء کوی او بيا ئې د بقاء بل عالم ته انتقال او ژوندی راپاڅوی او بيشکه هم دغه الله تعالیٰ د عبادت وړ (قابل) او لايق دی چې د ده په قدرت کښې د دغو عظيم الشانو انقلاباتو واک اختيار او زمام دی چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسيږي. هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبديلوی نو له هغه څخه دغه خبره کله لرې او بعيده ده چې د رسالت د لمر په ذريعه دغه دنيا هم د جهالت له تيارو څخه وباسی او لرې ئې کړی. ليکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نيته کيږی.

ذٰلِكَ تَقۡدِيرُ الۡعَزِيزِ الۡعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

دغه (مخصوص حرکت د لمر حکم) اندازه ده د ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څيز).

تفسير: د لمر چال او لاره مقرره ده او دی پر هغې باندې منظم درومی يو بڅرکی يوه رپه له هغې څخه وړاندې وروسته نشی کيدی پر همغه کار چې لګولی شوی دی تل تر تله په هم هغه کښې لګيا دی يوه شيبه هم په قرار او آرام نه دی د شپې او د ورځې چورليدل او د کلنی تحويل په هر هر ځای کښې چې ښائی ورسيږی او مقرر مواسم او اوقات پيدا کړی په همغو ځايونو او مواسمو رسيږی بيا له هغه ځايه د الله تعالیٰ په حکم سره په بلې دورې باندې شروع کوی د قيامت تر قرب او قيام پورې هم دغه وضعيت دوام لری څو دغسې يو وقت راشی چې هلته د الله تعالیٰ له جانبه پر لمر داسې حکم صادريږی چې له همغه ځايه چه غروب شوی ئې بيرته راوخيژه! دغه هم دا وخت دی چې باب‌التوبه به تړل کيږی کما ورد فی‌الحديث الصحيح. خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب، د دغه ګرد (ټول) نظام د هغه غالب، زبردست، عليم او خبير ذات له جانبه قائم کړی شوی دی چې د ده انتظام او قوام بل هيڅوک نشی خرابولی او نه ئې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقيد او تبصره کولی شی دی هر وخت چې اراده وفرمائی او څرنګه چې مشيت وفرمائی په کښې تحويل او تبديل او تعديل کولی شی هيڅوک او هيڅ شی د ده د دغو اراداتو او مشياتو په مقابل کښې له سره هيڅ تردد او انکار نشی کولی.

تنبيه: د دغه آيت په تفسير کښې يو حديث راغلی دی چې په هغه کښې د لمر په تحت العرش کښې د سجده کولو ذکر شته دلته د هغه د تشريح ځای نه دی په دغه مورد کښې دی زمونږ هغه مستقل مضمون ولوست شی چې د «**سجودالشمس**» تر عنوان لاندې چاپ شوی دی.

وَالۡقَمَرَ قَدَّرۡنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالۡعُرۡجُونِ الۡقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړې (او ويشلی) دی مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر کښې) لکه وچه څانګه د خرما (چه کلکه کږه، ژیړه او نرۍ شي).

تفسیر: يعنې د لمر په شان قمر تل په يوه وضعيت او هيئت نه دی بلکه هره ورځ تزئيد يا تنقيص مومي الله تعالیٰ قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمايلي دي چې دی دغه منازل په يوه معين نظام سره درجه په درجه طی او پرې کوی په ړومبنی آيت کښې د شپې بيان و، بيا د لمر بيان وشو چې تړی د کلونو او مواسمو او فصلونو او شپو او ورځو ـ ګړی ـ (ساعت) شيبې ـ (دقيقې) رپې (ثانيې) اوقات تشکيل کيږي. اوس د سپوږمۍ تذکره فرمائي چې د هغې په نقل او حرکت پورې د قمري ورځو، مياشتو کلونو اوقات مربوط دي. لمر او سپوږمۍ د هرې مياشتې په آخر کښې تقريباً سره نژدې کيږي دلته قمر له سترګو څخه پټيږي. کله چې بيا له لمر وړاندې کيږي نو په نظر راځي. بيا نو منزل په منزل په دې حال کښې چې پرله پسې زياتيږي پرمخ تګ کوي. څو څلورلسمې شپې ته ورسيږي. نو په (۱٤) کښې بيخي پوره او کامليږي وروسته له دې نه بيا پخپل تنقيص شروع کوی څو متدرجاً او ورو ورو خپل همغه د اولې شپې هيئت ته اعاده او مراجعت وکړی او د کجورو د هغې قديمې وچې کلکې څانګې په شان چې له ډير وچوالي لکه لينده کږه او نرۍ کيږي، کږه وږه، نرۍ، بی رونقه ضعيفه، نحيفه په سترګو کښې بريښي.

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۗ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۴۰﴾

نه دی لمر لائق دغه لره (او له وسه ئې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کښې) او نه شپه ړومبۍ کيدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په آسمان کښې چورليدونکې دي (لامبو په کښې وهي فراخ په کښې روان دي).

تفسیر: د لمر سلطنت په ورځو کښې دی. او د شپې حکومت په سپوږمۍ پورې تړلی دی. داسې نشې کيدی چې سپوږمۍ د خپلو وړانګو (انوارو) شيندلو (خورولو) په وخت کښې لمر د پلوشې (اشعه) تحت الشاع واقع شي. يا ورځ له شانتې په مخ کښې شي او د شپې پر کومه برخه متصرف شي يا شپه سبقت وکړي او د ورځې له اختتام څخه پخوا راشي. په هر ملک او اقليم او

په هره زمانه او موسم کښې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ایښودلې شوې ده دغه کرات هیڅ مجال او قدرت نه لرې چې له خپل تاکلې (مقرر کړې) حرکت او سرعت څخه وړاندې یا وروسته د یوې ربې په اندازه هم تجاوز یا تخلف وکړی شي. هره یوه سیاره په همغه خپل مدار کښې قائمه او پخپل معین نظام سره چورلې او له هغه ځنې د یوې ذرې په اندازه هم یوې خوا او بلې خوا ته هیڅ تمائل او تجاوز نشي کولې او سره له دغومره لویوالې او سریع او ګړندي حرکت په دغې آزادې فضا کښې یو له بله سره تکر نه وهي او نه متصادم کیږي او نه له خپلې مقررې اندازې څخه څوکه (ورو) یا ګړندي کیږي. آیا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه تول عظیم الشان مشینونه او د هغو دغه ګرد (تول) اجزاء او پرزې د کوم زبردست علیم، خبیر، قدیر ذات په قبضه او اختیار کښې دی چې په داسې دقیق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کښې لګیا دی، بیا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې ورځې، لمر، قمر، انجم او تول علویات او سفلیات ومافیها ئې پیدا کړې دي او په دغو کښې هر راز (قسم) تبدیل، تحویل کوی آیا هغه په دې باندې نه دی قدیر چې تاسې وروسته له فناء څخه بیا ژوندي راپاڅوي. (العیاذ بالله)

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د ﴿لَا الشَّمْسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ﴾ د تعبیر نکته داسې بیان فرمائې چې «لمر او قمر د هرې میاشتې په آخر سره نژدې کیږي نو قمر لمر نیسي او لمر قمر نشي نیولې نو ځکه **«لاالقمر ینبغي له ان یدرک الشمس»** ئې ونه فرمایل «والله اعلم»

یا دا چې نه دې لمر داسې او نه ښائي لمر ته دا چې لاندې کړې دې سپوږمۍ او وروړسیږي یعنې چې صحیحه او آسانه وې ورته دا چې لاندې کړې سپوږمۍ او ورسیږي ورته یا په زمان کښې چې په شپو کښې ورسره یو ځای شي یا په مکان کښې چې لمر سماءالدنیا ته ورکوز شي یا په اوصافو کښې چې د لمر سیر هم لکه قمر شي یا په سلطان او کمال کښې چې په څوارلسمه کښې ورسره ګډ شي، یا په آثارو او منافعو کښې چې لمر هم د قمر آثار او خواص پیدا کړی حال دا چه هر یو له دغو پنځو ممنوعو شیانو ممنوع او دلیل د هر یو ښکاره دی. «برهان الدین کشککی»

وَآيَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿۴۱﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿۴۲﴾

او یوه نښه دلیل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بیشکه مونږ سواره کړی دی مونږ اولاد د دوی په بیړی (جهاز د نوح) ډکه کړې شوې کښې او پیدا کړې دی مونږ دوی ته په شان د دغه (بیړی) هر هغه څه چې دوی پرې سوریږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې لکه چه طوفان راغی نو د آدم نسل ئې د هغه پر ډکې بیړۍ سور کړ چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده که نه د انسان تخم به نه پاتې کېده بیا د هغې بیړۍ په نمونه ئې نورې بیړۍ او جهازونه درجوړ کړل چې پر هغو تاسې تر نن پورې سورېږئ او سره له خپلو احمالو او اثقالو ئې له یوې وچې ښخه بلې وچې ته وړئ! او له دغو جهازونو ښخه هم داسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو ښخه ئې اخلئ مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «**سفائن البر**» یعنی د وچې بیړۍ ویل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ۝٤٣ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ۝٤٤

او که اراده وفرمایو موږ نو غرق کړې به مو وو دغه (راکبین د بیړۍ) پس نه به وی هیڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږی (له غرقه) مګر (نه ئې غرقوو) په رحمت مهربانۍ خپلې سره او دپاره د نفعې اخیستلو تر نیتې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسیر: یعنی دغه د هډوکو یوه موټی انسان ته وګورئ چې ښرنګه له ویرونکی سمندرونو او سیندونو ښخه د جهاز په ذریعه تیریږی راتیریږی چې د هغو په نسبت د خورا (ډیر) لویو جهازونو حقیقت د یوه نرۍ خځلې په اندازه هم نه دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی چې تاسې په دغو سیندونو کښې ډوب کړی نو ښوک تاسې ته له دغه ډوبیدلو ښخه نجات درکوی؟ او ښوک به مو په فریاد رسیږی. مګر دغه د الله تعالیٰ د حکمت او مهربانۍ او مصلحت اقتضاء ده چې ګرد (ټول) بحری راکبین نه ډوبوی ځکه چې د ده د رحمت او حکمت اقتضاء هم دغسې ده چې دوی تر یوې معینې نیتې پورې ژوندی وی او دغه دنیوی امور پخپل طبیعی مدار وګرځی. د ډیر افسوس ځای دی چې ډیر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږی او نه د الله تعالیٰ د دغو نعماؤ قدر پیژنی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝٤٥
وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝٤٦

او کله چې وویل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنیوی عذابه) چې په مخکښې ستاسي دی او له هغه (اخروی عذابه) چې وروسته درپسې راځي ښائي پر تاسي رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوی) او نه راځي دوی ته هیڅ دلیل له دلائلو د(قدرت) د رب د دوی مګر دی دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسیر: وراندی د جزاء ورځ راځي ـ او وروسته مو پریښي دي خپل اعمال. یعنې کله چه دوی ته وویل شي چې د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وویرېږئ! او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فکر او غور وکړئ! څو د الله تعالیٰ رحمت ستاسي په لوری متوجه شي نو دوی په نصیحت له سره غوږ نه ږدی او تل د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ اړوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ۚ

او کله چې وویل شي دوی ته چې نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چې رزق روزی درکړی دی تاسي ته الله نو وائي هغه کسان چې کافران شوی دي (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ایمان ئې راوړی دی آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمائلي وی الله نو طعام به ئې ورکړی وو هغه ته

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ نور احکام به څه ومني ـ پر فقراؤ او مساکینو مال لګول د دوی په نزد هم د ثواب کار دی لیکن هم دغه مسلمه خبره لکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کېږی نو په نهایتو سپکو طریقو او تمسخرو او پوچندو (استهزاء) سره تری اعراض او انکار کوی، او وائي«هغو کسانو ته چې پخپله پاک الله رزق او روزی نه ده ورکړی مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو او ولی به ئې ورخورو مونږ د الله تعالیٰ له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالیٰ مشیت داسي نه وی نو دوی به ئې فقرا او محتاج ـ او مونږ به ئې غني او دولتمن نه وو ګرځولی.» نو آیا د دغه حماقت او بیحیائی په مقابل کښې څه وویل شي؟ آیا که د الله تعالیٰ اراده د چا په ورکړه کښې شوی وی نو د هغه هم دا یو صورت دی چې پخپله الله تعالیٰ بلا واسطه رزق د هغه په لاس کښې ورکړی؟ که په وسایطو ورکول هم د الله تعالیٰ له مشیت څخه دی؟ نو تاسي دغسي فیصله ولی وکړله؟ چه د الله تعالیٰ اراده په دی نه ده شوی چې هغو ته دوډی ورکړی دغه خو د الله تعالیٰ امتحان دی چې

اغنيا ئې د فقراؤ پر اعانت مامور فرمايلي دي او د دوی په وسيله ئې د هغوی د رزق رسولو سامان مهياء کړی دی. هر هغه چې په دغه امتحان کښې پاتې او ناکامه شي نو ښائي چې دی پر خپلې بدبختې او ناکامي وژاړي.

تنبيه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلوميږي چې دغه آيت د ځينو زنادقه ؤ په حق کښې دی په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کيږي بلکه پر خپل حقيقت ايښود کيږي.

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿۴۷﴾

نه يئ تاسي مګر په ګمراهۍ ښکاره کښې.

تفسير: که دغه جمله د کفارو د قول تتمه وي نو مطلب به ئې داسې کيږي «ای د مؤمنانو ټولنې! تاسې په صريحې ګمراهۍ کښې لويدلي يئ چې د داسې خلقو د ګيډي پر مړولو پسې ګرځئ چې د الله تعالىٰ له طرفه هغو کفارو ته خطاب دی چې دوی شومره چټي (بيکاره) او فضول خبرې کوي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «دغه ګمراهي ده چې په نيک کار کښې پر تقدير حواله ورکړي او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کښې په طمعې او توقع پسې منډې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿۴۸﴾

او وائي (کفار) چې کله به وي دغه وعده (د قيامت ؟ وواييئ راته!) که چيرې يئ تاسي صادقين رښتيني (په دې کښې ای مؤمنانو!).

تفسير: يعني ستاسې دغه قيامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې ويروی، کله راځي ؟ او دغه مواعيد مو کله پوره کيږي ؟ که تاسې په واقع سره رښتيني يئ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ او مونږ ته ئې راوښيئ!

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿۴۹﴾
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿۵۰﴾

(نو فرمائي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغې يوې (د اسرافيل)

چې وبه نیسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به ئې ونه شي د وصیت او نه به خپل اهل ته بیرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنې قیامت به یو ناڅاپه فجأة واقع شي او په داسې حالت کښې به قائمیږي چې تول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کښې مشغول او لګیا وي. څه وخت چې اول صور (شپیلۍ) وپوکلی شي د ګردو (تولو) هوش او حواس به مفقود او ورک شي او بالاخر تول سره مري او په هر ځای کښې به مري یو پر بل لوبیږي دوی به دومره یو فرصت هم ونه مومي چې څه ووائي یا څه وصیت وکړي یا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصیت هم وکړي نو چا ته به ئې کوي؟ او که خپلو کورونو ته راهم شي نو کورونه به ئې چیرې ودان پاتې وي؟

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

او بیا به پوکې وکړ شي په صور (شپیلۍ) کښې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسیر: یعنې کله چه دوهمه شپیلۍ (صور) وپوکلی شي نو ګرد (تول) مخلوقات به سره ژوندي کیږي او له خپلو قبورو څخه به راپورته کیږي. او پرښتې به په ډیر سرعت او شطارت (چالاکۍ) سره دوی ګرد (تول) په تیل وهلو سره د محشر د میدان په لوري ولي او شړي به ئې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وائي به دوی ای هلاک خرابي ده مونږ ته چا راپاڅولو له ځایونو دخوبونو زمونږ څخه.

تفسیر: ښائي چې د اولۍ او دوهمې نفخې په منځ کښې به پر دوی د خوب حالت طاري کیږي. یا د قیامت د هولناکې منظرې له لیدلو څخه به دوی د قبر عذاب آسان وګڼي او داسې یو وضعیت به ځانته اختیاروي چې خوب ته به ورته او مشابه وي یا به «مرقد» د مضجع په معنی وي د خوب له کیفیت څخه به تجرید وکړی شي والله اعلم.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دوهم ژوندون) دی چې وعده ئې کړې وه رحمٰن او ربښتیا ویلي وو رسولانو.

تفسیر: دغه جواب د الله تعالیٰ له جانبه په هغه وخت کښې ورکاوه کیږي. یا ئې مستقبل د حاضر په ځای درولي هم دا اوس ورته جواب وائي یعني ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ! او دغه وضعیت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندی راپاڅول دی چې د هغو وعده د الله تعالیٰ له طرفه تاسې ته درکړې شوې وه. او انبیاؤ الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانیه) مګر چغه یوه (چې وشي نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد زمونږ به حاضر کړې شوي وي.

تفسیر: یعني هیڅ یو متنفس به نه تښتیدلی شي ـ او نه به چیرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هیڅ نفس باندې د هیڅ څیز او نه به جزاء درکوله کیږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چه کول به مو (له خیر او شر په دنیا کښې).

تفسیر: یعني د هیچا به نه نیکي ضائع کیږي او نه به د جرم له حیثیت او اندازې څخه زیاته سزا چاته ورکوله کیږي. پوره پوره او په کامل دول (طریقه) سره هر چاته د هغې جزاء او سزاء ورکاوه کیږي. او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي. او هر چاته به هر هغه نیک او بدکار چې په دنیا کښې ئې کړی وي په عقبیٰ کښې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کیږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ
عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کښې د لذت اخیستونکي وی. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کښې (ناست وی) پر تختونو باندی تکیه وهونکې به وی. وی به دوی ته په دغه جنت کښې (انواع د) میوو او وی به دوی ته هر هغه شی چه غواړی ئی دوی (او آرزو ئی کوی).

تفسیر: په جنت کښې به د هر قسم عیش ـ عشرت او نشاط وسائل او سامان وی. مؤمنین به له دنیوی مکروهاتو څخه نجات ومومی او په جنت کښې به د هغوی مشغله ماسواء له تفریح او ساعت تیری څخه بل شی نه وی. دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودی او شکره ګډ او خوښ او خوشال وی. په ډیره اعلیٰ درجه ښائسته او ښکلو چپرکټونو (څپرکټونو) او پالنګونو به هوسائی (راحت) او آرام کوی. هر قسم میوی، دانی مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وی. پس لنده ئی دا د هر هغه شی طلب آرزو او تمنا چی د جنتیانو په زړونو کښې وګرځی همغه به ورته علی الفور وراندی کیږی. او د دوی ګرد (ټول) مرادونه، ارمانونه به دوی ته پوره او کامل وررسیږی. دغه خو جسمانی خوندونه او لذائذ شول وروسته له دی نه د روحانی نعمتونو په طرف په ﴿ سَلٰمٌ قَوۡلًا مِّنۡ رَّبٍّ رَّحِيۡمٍ ﴾ سره لږ څه اشاره فرمائی.

سَلٰمٌ قَوۡلًا مِّنۡ رَّبٍّ رَّحِيۡمٍ ﴿۵۸﴾

وی به دوی ته سلام (چی وبه ویلی شی ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم والا.

تفسیر: یعنی د هغه مهربان رحمٰن له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږی که د پرښتو په ذریعه وی یا به بلا واسطه پخپله رب الرحیم د سلام ارشاد فرمائی لکه چی د «**ابن ماجه**» په یوه روایت کښې راغلی دی. د دی اعلیٰ لذت او کیفیت په نسبت به څه وویلی شی چی د ښکلو او ویلو له قوی څخه وتلی دی. **اللّٰهم ارزقنا هذه النعمة العظمی بحرمة نبیک محمد صلی الله علیه وسلم.**

وَامۡتَازُوا الۡيَوۡمَ اَيُّهَا الۡمُجۡرِمُوۡنَ ﴿۵۹﴾

او (وبه وایه شی چی) راجدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کښې تاسي له سره هیڅ برخه نه لرئ ستاسي د هستوګنې ځای بیل دی چې تل به همغلته اوسیږئ ای مجرمانو کافرانو!

اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَیْکُمْ یٰبَنِیْٓ اٰدَمَ اَنْ لَّا تَعْبُدُوا الشَّیْطٰنَ اِنَّهٗ لَکُمْ عَدُوٌّ
مُّبِیْنٌ ﴿۶۰﴾ وَّاَنِ اعْبُدُوْنِیْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِیْمٌ ﴿۶۱﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسي ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه کوئ تاسي د شیطان بیشکه دغه شیطان تاسي ته دښمن دی ښکاره. او (داسي حکم مي نه وو کړی بلکه کړی مي وو) چې عبادت کوئ (یواځې) زما دغه (عبادت زما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللې ده).

تفسیر: یعني د هم دغي ورځي په نسبت مو تاسي د انبیاؤ الله په واسطه مکرر پوهولي وئ او ویلي مو وو چې د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ! چې ستاسي ښکاره او صریح دښمن دی او هغه مو تر هغه پوری نه پرېږدی څو مو په دوزخ کښې وغورځوی. که ابدی نجات غواړئ نو پر دغه سمې صافي لارې چې درښکاره او واضحه کړی شوی ده لاړ شئ او یواځې د الله تعالیٰ په عبادت او بندګۍ کښې مشغول اوسئ!.

وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْکُمْ جِبِلًّا کَثِیْرًا اَفَلَمْ تَکُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیْ
کُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿۶۳﴾ اِصْلَوْهَا الْیَوْمَ بِمَا کُنْتُمْ تَکْفُرُوْنَ ﴿۶۴﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه کړی وو (شیطان) له تاسي خلق ډیر، آیا پس نه یئ تاسي داسي چې عقل وچلوئ. (وبه ویلی شي منکرانو ته په آخرت کښې) دا دوزخ دی هغه چې وئ تاسي چې (په دنیا کښې) وعده ئې درسره کړی شوې وه. ځئ ننوځئ په ده کښې نن ورځ په سبب د هغې چې وئ تاسي (په دنیا کښې) چې کافران کیدئ.

تفسیر: یعني افسوس چې سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسي ونه پوهیدئ او له غور او فکر

او عقل څخه مو کار وانخیست ـ او دغه ملعون شیطان له تاسی یو لوی جمعیت گمراه او بی لاری کړ ـ آیا تاسو دومره عقل او پوه نه درلوده (لرله) چی د دوست او دښمن په منځ کښی فرق او تمیز سره وکړی شئ ؟
او پخپلی گټی او تاوان وپوهیږئ ؟ په دنیوی کارونو کښی خو مو خپله ډیره هوښیاری او ذهانت ښکاروه ـ مگر په اخروی معامله کښی مو ځان دومره ناپوه او غبی وغورځوه چی په دومره غټو غټو خبرو هم ونه پوهیدئ ـ یا ځان مو پری نه پوهوه ـ او د پوهیدلو لیاقت نه وو درپاتی ـ اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی چی د هغه وعده مو له تاسی سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړی وه. د کفارو د هستوگنی ځای هم دا دی ـ ځئ خپلو ځایونو ته او په کښی الی الابد پریوځئ!.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰۤى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۶۵﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی او خبری به وکړی له مونږ سره لاسونه د دوی او شاهدی به ورکړی پښی د دوی په هغو کارونو چی وو دوی چی کول به دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندی پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف وکړی نو څه به کیږی ؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو څو د هغو د جرائمو بیان وکړی چی د دوی په ذریعه ئی پر هغو ارتکاب کړی وو لکه چی هر عضو (هنده) د الله تعالیٰ په قدرت په وینا راځی او شهادت ورکوی کماجاء فی الرکوع الثالث ۲۰ آیت من حٰمٓ السجدة قوله تعالیٰ. ﴿حَتّٰۤى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ وفی موضع آخر فی ذٰلک الرکوع ۲۱ آیت ﴿قَالُوْۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾

او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوی د دوی په طاعت او صلاحیت باندی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰۤى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿۶۶﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۶۷﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ نو خامخا هواروالی به راوستلی وو مونږ پر سترگو د دوی پس وړاندی شوی به ؤ دوی هغی لاری ته (چی تل پری تلل). پس څرنگه به لیدلي وه دوی (هغه لاره) او که اراده فرمائلي وی مونږ خامخا مسخ کړی به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کښی پس طاقت به نی نه وو د وړاندی تللو او نه به بیرته گرځیدلي شو (شاته).

تفسیر: یعني لکه چی دوی زمونږ له آیاتونو څخه سترگی پټی کړی دی که مونږ اراده فرمائلي وی نو د سزا په دول (طریقه) به مو د دوی ظاهری بصارت هم له دوی نه اخیست او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړی وی چی د دی لوری او د هغه لوری لار به ئی هم پری نه لیدله او هم هغسی چی دوی له شیطانی لارو څخه نه پر څنگ کیږی او نه غواړی چی د الله تعالیٰ پر لاره لاړ شی مونږ قدرت لرو چی د دوی صورتونه بیخی مسخ او له اصلي حالت څخه ئی واړوو څو دوی د خپل کوم ضرورت دپاره بیخی له خپله ځایه پر خوځیدلو قادر نه وی. مگر مونږ داسی ونه کړه ـ او له دغو جوارحو او قواوو څخه مو دوی محروم ونه گرځول دغه زمونږ له خوا دوی ته مهلت او دیل وو نن به همغه سترگی لاسونه پښی پر دوی شاهدی ورکوی چی دغو چټی (بیکاره) خلقو مونږ پر کومو چټی (بیکاره) کارونو لگولي وو او له مونږ ئی څه څه کارونه اخیستل.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

او هر چاته چی اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کښی، آیا پس نه کوی دوی عقل (چی نه پوهیږی الله په معمروالی او تنکیس بلکه په بعث هم قادر دی.)

تفسیر: یعني د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه گڼئ! آیا تاسی نه گورئ او غور نه کوئ چی یو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چی زیات سپین ږیری او زوړ شی څرنگه د لیدلو ـ آوریدلو ـ تللو ـ گرځیدلو څخه معذور کیږی. گواکی د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه گرځی او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږی او په زوړتوب کښی همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږی نو آیا هغه الله تعالیٰ چی د دوی د دغه قوی په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کښی قادر دی په ځلمیتوب کښی به نه وی مقتدر ؟.

وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦٩﴾

او نه دی ښوولي مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښائیږی ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنی څه چی پاس بیان شو گرد (تول) واقعیه حقائق دی او کوم شاعرانه تخیلات نه دی ـ دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ داسی یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی چی پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی کوم د شعر او شاعری دیوان نه دی چی په کښی خالص طبع ازمویل ـ او د تخیل او مبالغی مظاهره وی بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطری دول (طریقه) سره د شاعری له فنه دومره بعیده ده چی سره له دی چی دوی د قریشو له خاندانه څخه دی چی د هغوی هر فرد حتی چی وینځو ئی هم د شعر ویلو قدرت او طبیعی سلیقه لرله مگر دوی پخپل مدت العمر کښی شعر نه دی جوړ کړی البته په رجز او په نورو مواقعو کښی به یو نیم ځلی د دوی د مبارکی ژبی څخه بی تکلفه ځنی مقفیٰ عبارت وتلی وی چی د شعر خاصیت به تری څرگندیده (ښکاریده) چی ښائی دغه تری مستثنیٰ گڼل شی ـ او نه ښائی چی پر دغو د شعر او شاعری اطلاق وکړی شی نه یواځی دوی پخپله شعر نه دی ویلی بلکه د بل کوم شاعر اشعار ئی هم پخپل عمر کښی له دوو څلورو مرتبو څخه زیات نه دی ویلی ـ او د دغو اشعارو د لوستلو په وخت کښی به ئی هم داسی لهجه اختیاروله چی په هغه شعر کښی به د شعریت خصوصیات نه ښکاریده یعنی تش د هغه شعر مطلب به ئی اداء فرمایه. الغرض د دوی شریفه طبع له شعر او شاعری سره دومره تناسب او علاقه نه درلوده (لرله) ـ ځکه چی دغه شی د دوی له جلیل منصب سره لائق نه ؤ ـ دوی د حقیقت ترجمان ؤ د دوی د بعثت مقصد دا ؤ څو گرده (توله) دنیا له علویه و حقایقو څخه بی له ادنیٰ کذب او غلو خبردار او پوه کړی ظاهر دی چی دغه کار د یوه شاعر له لاسه نه دی پوره ـ ځکه د شاعریت حسن او کمال په دی کښی دی چی په کذب ـ مبالغه ـ تخیل ـ فرضی خبرو جوړولو کښی غلو وکړی که په شعر کښی کوم محمود جزء وی نو هغه پری مؤثر کیږی او په زړه کښی ځای نیسی نو دغه صفت د لوی قرآن په نثر کښی په هغه اندازه موندلی کیږی چی که د تولی دنیا شعراء سره راتول شی نو دوی په گردو (تولو) اشعارو کښی د دی پاک قرآن یوه ادنیٰ نمونه هم نشی پیدا کولی. د قرآن الکریم د دغه بدیع اسلوب د لیدلو په اثر ویلی شو چی گواکی د نظم اصلی روح د ده په هم دغه نثر کښی مزج او خلط کړی شوی دی ښائی چی له هم دی سببه لوی لوی فصحاء ـ بلغاء ـ او عقلاء د پاک قرآن د فصاحت او بلاغت په مقابل کښی هک پک او حیران پاتی شوی او پاتی کیږی او قرآن ته به ئی شعر او سحر ویل حال دا چی شعر او سحر له قرآن سره هیڅ نسبت نه لری آیا د شاعری او جادوگری پر اساس او بنیاد به دنیا کښی د قومیت او روحانیت داسی عظیم الشان او لازوالی ودانی او عمارتونه ودانیدلی او دریدلی شی چی تر نن ورځی پوری د قرآنی تعلیم په

اساس قائم او ټینګ ولاړ دی ؟ دغه د شاعرانو او د جادوګرانو کار نه دی بلکه د انبیاؤ الله کار دی چې د الله تعالیٰ په حکم مړو زړونو ته ابدی ژوندون عطاء کوی. الله تعالیٰ عربو ته د دی خبری د ویلو موقع ور نه کړه چې ووائی تاسی له ابتدا څخه شاعر وئ او اوس مو له شاعری څخه ترقی کړی نبی شوی یئ.

لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

چې وویروی (دغه قرآن یا نبی) هر هغه چې وی ژوندی او ثابته شی خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه منی).

تفسیر: یعنی د ژوندی زړه انسان د قرآن په آوریدلو سره له الله تعالیٰ څخه وویریږی او پر منکرانو د حجت اتمام وشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر چا کښی چې روح وی یعنی نیک اثر واخیستی شی د هغه د فائدی دپاره او پر منکرانو د الزام اړولو دپاره».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

آیا نه وینی دوی (بلکه وینی ئې) چې بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی ته له هغه چې جوړ کړی دی لاسونو (د قدرت) زمونږ چارپایان پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دی.

تفسیر: له تنزیلیه و آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیهٔ آیتونو په طرف توجه ورکوی. یعنی له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چې پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسی فرمایلی دی. اوښ ـ غوائی ـ آس ـ کچر ـ پسه او نور ساکښان (جاندار) تاسی نه دی پیدا کړی بلکه دغه ګرد (ټول) پخپله پاک الله ستاسی د فائدی او ګټی دپاره پیدا کړی دی او بیا ئې تاسی محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولی یئ چې تری وخورئ! او تری هر راز (قسم) کار چې مو زړه غواړی واخلئ! او تری په هر دول (طریقه) منتفع شئ!.

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او ذلیل عاجز ایل کړی مو دی دغه (چارپایان) دوی ته پس ځینی له دوی د سورلۍ د دوی دی او له ځینی د دوی خوری. او شته دوی ته په دغو انعامو کښی نفعی ډیری د څښلو (شیان) آیا پس دوی شکر نه وباسی (په دی نعماؤ) ؟.

تفسیر: وګورئ چی څومره لوی او عظیم‌الجثه او قوی هیکله حیوانان د ضعیف البنیان انسان په مقابل کښی عاجزان او ناتوانان ـ او تول ده ته مسخر او تابعان دی د زرهاؤ اوښانو یو قطار (لړ) یو وړوکی هلک هر چیری چی وغواړی بیائی او دوی د پوزی له نکیله راکاږی او دوی د دغه وړوکی په مقابل کښی خپل غوږ هم نه خوځوی او پر څومره قوی او زورورو حیواناتو انسانان سوریږی ـ پیتی پری وړی او ډیر حیوانات حلالوی او له غوښو او نورو اجزا ؤ څخه ئی منتفع کیږی ـ علاوه پر غوښی د دوی له پوستکیو ـ هډوکیو ـ وړیو ـ ویښتانو او نورو څخه څومره فائدی حاصلولی شی ـ د دوی غلانځی داسی دی لکه د شودو چینی چی د هم دغو چینو له اوبو خور (مشرب) څخه ډیر انسانان خړوبیږی (سیرابیږی) خو سره له دی شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

او نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له الله (نور) معبودان چی ښائی دوی سره به مدد وکړی شی. نه لری (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چی دغه (معبودان) به دوی ته لښکری حاضری کړی شوی وی (په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی هغه الله چی دغسی نعمتونه ئی تاسی ته عطاء او مرحمت کړی دی د هغه شکریه تاسی په دی ډول (طریقه) سره ادا کړئ چی د ده په مقابل کښی مو نور معبودان او اختیار لرونکی ودرول او د دوی په نسبت داسی عقیده لرئ چی ګواکی دوی د اړتوب (مجبوری) او احتیاج په وخت کښی زمونږ په کار راځی او په درد خوری او راسره امداد او مرستی (مدد) کوی نو په یاد ئی ولرئ چی هغوی به ستاسی سره څه کومک او مرستی (مدد) وکړی شی؟ حال دا چی دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه (فائده) نشی رسولی. هو! څه وخت چی تاسی امداد او معاونت ته سخت اړ (مجبور) او محتاج اوسئ دوی په هم دغه وخت کښی پر تاسی نور

الزامات او جرمونه هم اړوی او ستاسی پیټی لا درنوی نو هلته به تاسی ته دغه خبره ښکاره شی چې د هغو معبودانو په طرفداری او حمایت چې تاسی خپل ګرد (تول) عمر مصرف کړی ؤ نن هغوی په کومه سترګه تاسی ته ګوری ؟.

فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

پس نه دی غمجن کوی تا خبری د دوی (په دی چې ته رسول نه ئې) بیشکه مونږ ته معلوم دی هغه (حسد او بغض) چې پټوی ئې دوی او هغه (کفر او عناد) چې ښکاره کوی ئې دوی.

تفسیر: یعنی کله چې پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسی ده نو تاسی له سره مه غمجن او مه خفه کیږئ! او خپله فریضه په ډیر ښه دول (طریقه) سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پریږدئ ! مونږ د دوی له ظاهری او باطنی احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار یو او په ډیر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آیا نه وینی نه پوهیږی انسان چې بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفی (یوه څاڅکی اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی (له مونږ سره په نفع د بحث کښی).

تفسیر: یعنی انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه ګوری او نه ئې په یاد وی چې دی د یوی ناڅیزی او ناولی اوبو یو څاڅکی ؤ چې د الله تعالیٰ په قدرت له څه شی څخه څه شی تری جوړ شوی دی ؟ د اوبو دغه څاڅکی ته الله تعالیٰ داسی زور او قوت ـ نطق او بیان ورعطاء کړ چې دی اوس پر هره یوه خبره جګړی او مناقشی کوی او له خپله ځانه راز راز (قسم قسم) خبری او اتری جوړوی ـ تر دی اندازی پوری چې نن له خپله حده متجاوز شوی د خپل لوی خالق په مقابل کښی هم تینګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او تړی پر مونږ پوری مثل (د هدوکی وراسته) او هیر کړی ئې دی پیدایښت خپل، وائی څوک به ژوندی کړی دغه هدوکی حال دا چې هغه وراسته دی.

تفسير: يعني وګوري، چې دوی پر الله تعالیٰ څرنګه خبري او فقري تړي ؟ ګويا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي او داسي وائي کله چې زمونږ اجساد وراسته شي او بيخي وريژی يوائحي وراسته او زاړه هدوکي او ککره مو پاتي شي نو آيا دغه شيان بيا څوک ژوندي کولی شي ؟ د دغسي سؤال کولو په وخت کښي دوی ته د دوی اصلي پيدايښت نه په ياديږي. که نه دغه ناڅيزه څاڅکي ته به د دغه الفاظو د ويلو جرأت نه وي پيدا شوی. ښائي چې دی خپل اصل او ماهيت ته نظر وکړي! او لږ دی وشرميږي! او لږ څه دی له خپله عقله او پوهي کار واخلي! ښکاره ده چې په دغه تقدير به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه جواب ومومي چې په دغه راتلونکي آيت کښي مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِيٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بيا به ژوندي کړي دغه (وراسته هدوکي) هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړي ئې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پيدايښت ښه عالم دی (که نوی وي او که زوړ).

تفسير: يعني هغه لوی ذات چې اول ځلي ئې په دغو هدوکو کښي روح غورځولی دی هغه ته دوهم ځلي په دوی کښي روح اچول څه سختي او اشکال نه لري. بلکه ستاسي په زعم دغه دوهم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لاسهل او آسان دی ﴿ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شی آسان دی. اعم له دی چې اول ځلي وي که دوهم ځلي. دی په هر دول (طريقه) سره په پيدا کولو قادر او مقتدر دی او د بدن اجزاء او د هدوکو بڅرکي هر چيري چې تيت او پرک (منتشر) وي د هغه هره هره ذره د ده په محيط علم کښي ده او هغه ئې پخپل موعد (تاپی) بيا تولوی او ژوندي کوی ئې.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَآ أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړي ئې دي تاسي ته له ونې شنې څخه اور پس ناڅاپه تاسي له هغې ونې څخه بلوئ اور.

تفسير: يعني ړومبی ئې له اوبو څخه تکه شنه او خروبه ونه زرغونه کړه. بيا د دغې تکې شنې او ښکلې ونې لرګي ئې وچ او خس ئې وګرځوله چې اوس تاسي له هغې څخه اور وباسئ پس هغه الله جل جلاله چې دغسي متضاد صفات په اول او آخر کښي بدلولی شي آيا دی به د يوه څيز

په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو راړولو څرنګه قادر او توانا نه وی.
تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿ مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړی ده چې د هغې له څانګو څخه کله چې یو په بل باندې ومښلی شی اور وځی لکه چې زمونږ په مشرقی جلال آباد کښې د (بانس) ونه یا په عربو کښې د (مرخ) او (عفار) ونې دی والله اعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّٰقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

آیا نه دی هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړی ئې دی آسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پیدا کړی په شان د دوی ؟ هو! (قادر دی په دې باندې). او هم دی دی اصلی ډیر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شی باندې).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چې د آسمان او ځمکې په شان لوئی لوئی کړی ئې پیدا کړی هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړوکو وړوکو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دی.

إِنَّمَآ أَمْرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمائی (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چې وفرمائی هغه ته چې (جوړ) شه نو (جوړ) شی.

تفسیر: یعنی د کوم لوی یا وړوکی شی په اول یا دوهم ځلی پیدا کولو کښې الله تعالیٰ ته هیڅ یو اشکال او دقت نشی وړاندی کیدی د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده هر کله چې دی د کوم شی د پیدا کولو اراده وفرمائی هغه له علی‌الفور څخه هم وړاندی پیدا کیږی او د یوی ربې دیل او تأخیر هم په کښې امکان نه لری.
تنبیه: زما په خیال دغه آیت له پخوانی آیت سره هم لګولی شو او داسی هم ویلی کیدی شی چې رومبی د بدن د پیدایښت ذکر ؤ او دلته ئې د نفخ الروح مطلب پوهولی دی والله اعلم (ارجع الی بحث الروح فی سورة الاسراء من هذا التفسیر.)

فَسُبۡحٰنَ الَّذِیۡ بِیَدِهٖ مَلَكُوۡتُ كُلِّ شَیۡءٍ وَّاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۳﴾

پس پاکی ده هغه (الله) ته چې په لاس (د قدرت) د ده کښې ده باچاهي د هر څیز او خاص هم ده ته بیرته بیا بیولی کیږئ (په آخرت کښې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی هغه لوی معبود او اقدس او ارفع موجود چې د ده د قدرت په لاس کښې فی‌الحال هم د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک (اختیار) او زمام (واګی) شته په مستقبل کښې هم ګرد (ټول) د هم هغه په لوری ورتلونکي او رجوع کوونکي دي او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلي ډول (طریقه) منزه او پاک دی.

تمت سورة یٰسٓ ولله الحمد والمنة

سورة «الصافات»مکیة وهی مائة واثنتان وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (۳۷) تسلسلهاحسب النزول (٥٦) نزلت بعد سورة «الانعام»

د «الصافات» سورت مکی دی (۱۸۲) آیته او (٥) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۷) او په نزول کښې (٥٦)

سورت دی وروسته د «الانعام» له سورته څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ﴿۱﴾ فَالزّٰجِرٰتِ زَجۡرًا ﴿۲﴾

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکي دي په صف تړلو سره بیا پر (هغو) شړونکیو (د شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنی چې صف تړي قطار قطار او په منظم ډول (طریقه) سره ودریږي که پرښتي وي چې د الله تعالیٰ د احکامو د اوریدلو دپاره پخپلو ځایونو کښې درجه په درجه ودریږي یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کښې سره صفونه تړي.

تنبیه: په محاوراتو کښې قسم د تاکید دپاره دی چې علی‌الاکثر د منکرانو په مقابل کښې

استعمالیږی لیکن دیر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشان ظاهرولو دپاره هم استعمالیږی او د قرآن الکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږی چی عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په دول (طریقه) وی. والله اعلم.

﴿ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ﴾ - بیا پر هغو شرونکیو د شیطانانو په شرلو سره).

یعنی هغه پرښتی چی شیطانان رټی او شړی ئی څو د خپلو استراق السمع په اراده کښی بریالیان او کامیاب نشی یا بندګانو ته د نیکی او فضائلو لاره ښیی او له بدی او رذائلو څخه ئی منع کوی یا هغه نیک انسانان چی خپل ځان له بدیو څخه ساتی او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوی بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابله کښی چی د دوی زجر ـ تهدید او توبیخ لا زیات وی.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ۝ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چی بیشکه معبود ستاسی خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پرښتی یا انسانان چی د الله تعالیٰ احکام وروسته له آوریدلو څخه لولی او یادوی ئی څو ئی نورو ته هم ورښوولی شی.

﴿ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴾ - چی بیشکه حق معبود د ستاسی خامخا یو دی).

بیشکه په آسمانونو کښی پرښتی او په ځمکه کښی د الله تعالیٰ نیک بندګان په هره زمانه کښی قولاً او فعلا شهادت ورکوی چی د ټولو مالک او حقیقی معبود هغه یو الله دی چی مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝

چی رب د آسمانونو او ځمکی دی او د هغو (شیانو) دی چی په منځ د دوی کښی دی او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پوری یو طرف «مشرقین» دی ځکه چی لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بیلو بیلو ځایونو څخه راخرګندیږی (ښکاره کیږی)! یعنی هغه نقاط چی له هغو ځایونو څخه طلوع کیږی. او بل طرف ئی په هغومره اندازی «مغربین» دی ښائی دلته د مغاربو ذکر ئی د دی لامله (له وجی) نه وی کړی چی له «مشارق» څخنی د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږی او له یوه حثیته طلوع الشمس والکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په

اثبات کښې د دوی د غروب په نسبت زيات اثر او دخل شته والله اعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦

بېشکه مونږ ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدې په ښائست سره چې ستورې دی.

تفسير: يعنې په تيارو شپو کښې دغه آسمان د دغو بېحسابو ستوريو د ځليدلو څخه د کتونکيو په سترګو څومره ښائسته او ښکلې ـ مزين او ډک له سينګاره او رونقه معلومېږي.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝٧

او ساتلې دی (مونږ دا آسمان) په ساتنې سره له هره شيطانه سرکشه نافرمانه (چې ويشتلې شي په لمبو سره)

تفسير: يعنې په دغو ستوريو د آسمان زينت او ښائست دی او له ځينو ستوريو څخه چې رالوېږي د شياطينو په انسداد او اندفاع کښې هم کار اخيست کېږي. دغه لويدونکي ستوري څه شي دي ؟ آيا له نوريه ؤ کواکبو څخه برسيره د بلې کومې نوعې مستقل کواکب دي ؟ يا د دغو نوريه ؤ کواکبو له شعاعو ځنې منفک کېږي! او ترې يو راز (قسم) سوځوونکي اور پيدا کېږي ؟ يا پخپله له دغو کواکبو ځنې اجزاء جدا کېږي او لوېږي ؟ په دغه مورد کښې د علماؤ او حکماؤ مختلفې خبرې او اقوال دي. په هر حال د ده حقيقت هر شي چې وي وی دی خو له دغو څخه د شياطينو د ويشتلو کار هم اخيست کېږي د دې څه تفصيل د «حجر» د سورت په تفاسيرو کښې تير شوی دی هلته دې ولوست شي!.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُورًا

غوږ نه نيسي (دغه شياطين) طرف (د خبرو) د هغه تولي لوی پورته ته او ويشتلې غورځولې شي له هر طرفه (د آسمانه چې دوی اراده وکړی د هغه د ختلو) دپاره د شړلو.

تفسير: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی يعنې شياطينو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی د پرښتو مجلس ته ځان ورسوی او د الله تعالیٰ له وحی څخه کومه خبره واوری.

کله چې شیاطین داسې اراده وکړي او پاس آسمانونو ته د ورنژدې کیدلو کوشش کوي نو هر طرف ته چې دوی ورځي له هغه ځایه ئې پرښتې شړي او په وهلو او ویشتلو سره ئې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝٩

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعني په دنیا کښې دوی تل تر تله شړل او رټل کیږي د دوی اخروي عذاب خو بیل دی.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝١٠

مګر (غوږ نیسي) هغه (شیطان) چې غوټه واچوي په یو کرت غوټه اچولو سره پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا (رڼرا) کوونکې سوځونکې.

تفسیر: یعني په هم دغو تښتیدلو او ځغلیدلو کښې د ویرې او وارخطائۍ په منځ کښې یوه نیمه خبره آوري خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي. د دې تفسیر د «حجر» د سورت په ابتدا کښې پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دي له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې پیدا کړي مو دي.

تفسیر: یعني د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د آسمان ـ ځمکې ـ ستوریو ـ پرښتو ـ شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کښې زیات مشکل کار دی یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلي پیدا کولو څخه ظاهر دی هغه الله تعالیٰ ته چې د داسې عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی دوهم ځلي پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ۝١١

بیشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له ختې سریښناکې.

تفسیر: یعنی د دوی اصلی حقیقت مونږ ته تول معلوم دی له یو شان سریښناکی ختتی ځخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ. اوس د هغه اولاده داسی دعوی کوی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر همغسی چی مونږ اول ځلی تاسی له خاورو ځخه پیدا کړی یئ دوهم ځلی به هم تاسی له خاورو ځخه بیا ژوندی راپاځوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

بلکه ته تعجب کوی ته (د دوی پر تکذیب او انکار) حال دا چی مسخری کوی دوی (پر تا پوری).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوی چی دوی ولی پر داسی صافو خبرو نه پوهیږی ؟ او له دوی سره توکی او مسخری کوی چی دغه (نبی) ځرنگه چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی ؟ (العیاذبالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

او هر کله چی وپوهول شی دوی نه پوهیږی (پند نه اخلی) او هر کله چی ووینی دوی کومه نښه دلیل (د قدرت) نو مسخری پری کوی. او وائی (منکران) چی نه دی دا (چی مونږ ولید) مگر سحر کودی دی ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چی پند او نصیحت اوری پری غور او فکر نه کوی او هغه د قدرت د دلائلو نښی او معجزی چی گوری هغو ته د کودو او د سحر نسبت کوی او پری خاندی تمسخر او پوچندی (استهزاء) کوی او غواړی چی بلا اثر ئی وگرځوی.

ءَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

(او وائی منکران) آیا هر کله چی مړه شو او شو خاوری او (وراسته) هډوکی آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاځول کیږو که پلرونه ړومبنی زمونږ (هم را ژوندی کیږی ؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده چی صاحبه ! کله چی زمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو او یوائی زمونږ هډوکی پاتی وی او له دی نه زیات زمونږ پلار نیکه چی د هغوی له مرینی شخه قرنونه تیر شوی دی او ښائی چی هډوکی ئی هم نه وی پاتی نو دغه څرنگه منلی شو چی دغه ټول له سره راټولیږی، او بیا له سره ژوندی راپاځولی کیږی؟.

قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دٰخِرُوْنَ ﴿۱۸﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿۱۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندی کیږئ) حال دا چی تاسی به ذلیل هم یئ پس بیشکه هم دا خبره ده چی دغه قیامت چغه ده یوه پس ناڅاپه دوی به گوری (چی څه راپوری کیږی).

تفسیر: یعنی هو ! ضرور هغوی گرد (ټول) بیا ژوندی راپاځول کیږی او هلته به په نهایت ذلت او رسوائی سره د دغه تکذیب او انکار ربر (تکلیف) او سزا مومی.

وَقَالُوْا يٰوَيْلَنَا هٰذَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿۲۰﴾

او وائی به (منکران) ای خرابی ده مونږ ته (نو وائی) به ملائکی دوی ته) دا خو هغه ورځ ده د جزاء

تفسیر: یعنی په یوه چغه سره به ټول سره ژوندی راپاځولی کیږی او له ډیر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته گوری. (دغه چغه یا جگړی ورکول به د صور نفخی په ذریعه وی).

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۱﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلی (او قضاء) ده هغه (ورځ) چی وئ تاسی چی په دی باندی به مو نسبت د دروغو کاوه (او باور مو پری نه کاوه چی رابه شی).

تفسیر: یعنی دغه خو په واقعی او رښتیا سره د جزاء ورځ راورسیده چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبیاؤ الله راکړی وو او مونږ به پرې مسخری کولې.

اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ ﴿۲۲﴾

(وبه فرمائی الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسی هغه کسان چې ظلم ئې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانی) ښځې (یا شیطانان ملګری) د دوی او هغه چې وو دوی چې عبادت به ئې کاوه (د بتانو).

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالیٰ له طرفه کیږی.

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاهْدُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيْمِ ﴿۲۳﴾

بی له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لاری د دوزخ ته (او دوزخ ته ئې ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږی چې دغه ګرد (ټول) سره راټول کړئ! او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبیه: له «ازواج» یا جوړی ځخه د یوی نوعی یا صنف ګنهکاران مراد دی یا به د دوی کافری ښځې مرادی وی او له ﴿ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ ځخه اصنام ـ شیاطین او نور مراد دی.

وَقِفُوْهُمْ اِنَّهُمْ مَّسْئُوْلُوْنَ ﴿۲۴﴾

او ودروئ دوی (په دغې لاری کښې) بیشکه دوی پوښتیدل شی (یعنی تری پوښتنه کیږی د اقوالو او افعالو د دوی)

تفسیر: له حکم ځخه وروسته به لږ څه هلته درول کیږی څو له دوی ځنې هغه سؤال او جواب وکړ شی چې وروسته له دی نه په ﴿ مَالَكُمْ لَا تَنَاصَرُوْنَ ﴾ کښې مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

څه مانع ده تاسی ته چی مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصی کښی لکه چی کوله مو په دنیا کښی) (هیڅ نشی کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموی (او ذلیل) دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تاسی ﴿ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴾ ویل چی مونږ یو له بل سره مرستی (مدد) او مددگاران یو نن پر تاسی څه شوی دی چی یو له بل سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ ؟ بلکه هر یو له تاسی بی له دی نه چی لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کیږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾

او مخ به وگرځوی ځینی د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوی دوی یو له بله وبه وائی (کشران مشرانو ته) چی بیشکه تاسی وئ تاسی (په دنیا کښی) چی راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوت).

تفسیر: په «**یمین** – ښی لاس» کښی عموماً ډیر زور او قوت وی یعنی هم دا تاسی وئ چی پر مونږ باندی به راتلئ زمونږ د گمراه کولو دپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دی یعنی هم دا تاسی وئ چی راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندی چی له نیکی او ښیگڼی (ښه کار) څخه مونږ واپس شو. یا وئ تاسی چی راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چی نیک به وو په گمان ستاسی سره ـ یا له جانبه د قسمه چی مونږ په حق دین یو دغه خبری او اتری به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کښی سره کیږی.

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا

قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُوْنَ ۞ فَاَغْوَيْنٰكُمْ اِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ ۞

وبه وائی (متبوعان تابعانو ته نه ده داسی) بلکه نه وئ تاسی پخپله ایمان راوړونکی او نه وو مونږ ته پر تاسی باندی هیڅ زور تسلط بلکه وئ تاسی یو قوم سرکشه (له حده وتونکی زمونږ په شان) پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب زمونږ بیشکه مونږ خامخا څکونکی یو (د عذاب) پس مونږ گمراه کړئ تاسی بیشکه (لکه) چی مونږ وو گمراهان.

تفسیر: یعنی تاسی خو پخپله ایمان نه راوړ اوس د هغه الزام او ملامتی پر مونږ باندی غورځوئ مونږ خو څه زور او زیادت نه وو کړی او نه پر تاسی باندی داسی زورور او قوی وو چی مونږ ایمان نه دی پریښی چی ستاسی په زړونو کښی ننوځی. تاسی پخپله د عقل او انصاف له حده وتلی وئ چی د بیغرضو ناصحانو پندونو ته به مو غوږ نه کیښود او زمونږ په تش لمسون له لاری بی لاری شوی وئ که تاسی له خپله عقله، فهمه او پوه څخه کار اخیستی او خپل عاقبت ته مو کتلی. نو زمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کیښود، مونږ خو ظاهر باهر گمراهان، او بی لاری رټلی شوی شیطانان یو ـ او دغه خبره ظاهره او څرگنده (ښکاره) ده چی له یوه گمراه څخه ماسواء له گمراهی او د ضلالت په طرف له بلنی څخه بل شی نه متوقع کیږی مونږ همغه شی کړی دی چی زمونږ له حاله سره وړ (لائق) او مناسب وو ـ لیکن پر تاسی څه بلا او آفت لویدلی وو چی زمونږ په لمسون وغولیدئ ؟ او د شیطانی حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چی کیدونکی وو هغه وشو او د الله تعالیٰ حجت پر مونږ قائم شو او د ده همغه خبره ﴿ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه. نن مونږ او تاسو گرد (ټول) سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکی یو او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکی یو.

فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ۞

(نو فرمائی الله) پس بیشکه چی دوی نن ورځ په عذاب کښی سره شریکان دی.

تفسیر: یعنی ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کښی هم همغسی شریکیږی لکه چی په جرم او گناه کښی سره ملگری او شریکان وو.

اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ۞ اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَهُمْ

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٣٥﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه چی له دوی سره مو وکړ) کوو له تولو مجرمانو سره بیشکه دوی وو کله چی وبه ویل شو دوی ته چی نشته بل برحق معبود هیڅوک مګر یوائحی الله دی نو تکبر به ئی کاوه (له ویلو د کلمی نه یا کبر او لوئی کوی دوی په دی بلونکی باندی).

تفسیر: یعنی د دوی کبر او غرور مانع دی چی د نبی الله له ارشاد سره سم د «لاالٰه الاالله» پاکه کلمه پر خپلی ژبی راوړی چی په هغی سره د دروغو معبودانو نفی کیږی اګر که په زړه کښی هغه رښتین ګڼی.

وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣٧﴾

او وائی (دغه منکران) چی آیا بیشکه مونږ خامخا پریښودونکی یو د خدایانو خپلو دپاره د یو شاعر لیونی (الله فرمائی په تردید د منکرانو ـ نه ده داسی) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولی (محمد تول پخوانی) رسولان.

تفسیر: یعنی د شاعرانو دروغ خو مشهور دی. نو دغسی صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسی شاعر وایئ ؟ چی دنیا ته حقیقی رښتیا او صداقت هم دوی له خپله ځان سره راوړی دی او د ګرد (تول) جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوی. آیا لیونی او مجنون هم داسی رښتیا او صافی صافی خبری کوی ؟ او دغسی صحیح او پاخه اصول دروراندی کولی شی؟.

اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٣٩﴾

بیشکه چی تاسی خامخا څکونکی یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کیږی تاسی ته مګر په قدر د هغه (عمل) چی وئ تاسی چی کاوه به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعني د توحید د انکار او د دغو بی ادبیو او گستاخیو خوند او مزه به وڅکئ چې د رسالت په دربار کښې ئې کوئ هر څه چې کوئ د هغه گرد (تول) نتائج او ثمری هرومرو (خامخا) یوه ورځې ستاسی په مخ کښې راتلونکی دی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۴۰﴾

مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړی شوی دی (له پلیتی نه نو ډیره ښه مضاعفه جزاء به مومی).

تفسیر: یعني د دوی په نسبت څه وویل شي د دوی وضعیت او حالت خو بیخي له هغوی څخه جلا (جدا) او متمائز او کامل بل قسم دی او پر دوی د الله تعالیٰ کرم او احسان نازلیږی او د داسی انعاماتو مورد گرځی چې ځینی ئې دغه دی

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿۴۱﴾ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصین چې دی) شته دوی ته رزق روزی معلومه (رنگا رنگ) میوی

تفسیر: یعني داسی عجیبې او غریبې میوی د خوړلو دپاره دوی ته وراندی کیږی چې د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالیٰ ته معلوم دی. هوا د هغو لږ څه لند او مختصر تعریف ئې په دی صورت سره خپلو بندگانو ته ښوولی دی چې ﴿ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴾ جزء ۲۷ (د الواقعه (۱) رکوع) ۳۳ آیت

وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿۴۲﴾

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وی.

تفسیر: په دی باندی پاک الله ښه پوهیږی چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وی.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿۴۳﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿۴۴﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ
مِنْ مَعِينٍ ﴿۴۵﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿۴۶﴾

لَا فِيْهَا غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿۴۷﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کښې (ناست به وی) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو څخه خوشاليږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقات د جنت) له جامونو د صافو شرابو تک سپين خوند ورکوونکی دپاره د څښونکيو نه به وی په دغو شرابو کښې څه آفت علت او نه به وی دوی له هغو شرابو څخه مست بيخوده.

تفسير: يعنې خوند ـ مزه او نشاط به ئې پوره وی او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کښې نه وی چې په دنيوی شرابو کښې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروند والی او نشه نه پيدا کيږي ، ينې او سګی به نه خرابوی، او نه به ئې ويالی وچيږي.

وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ عِيْنٌ ﴿۴۸﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿۴۹﴾

او وی به په نزد د دوی کښې حوری تيټې لرونکی د سترګو غټې سترګی ګواکی دوی هګی دی پټې ساتلې شوی (په صفائی کښې).

تفسير: يعنې له ډيره شرمه او نازه ښکته کتونکی حوری چې ماسواء له خپلو ميړو (خاوندانو) بل هيڅچا ته نه ګوری او نه سترګی ورآړوی.
د دې حورو رنګونه به ډير صاف او شفاف وی په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکی ئې تر خپلو وزرو لاندی پټې ساتی نه به پری کوم داغ لګيدلی وی او نه به څه ګردغبار او دوړی پری لويدلی وی يا د هغو نريو پردو په شان تکی سپينی او پستی او نازکی وی چې د هګی د پوستکی په منځنی برخه کښې د سپينی برخې او پوتکی په منځ کښې واقع او ساتلی وی ځينې وائی چې د «**شتر مرغ**» هګی تری مراده ده چې ډيره ښائسته وی ـ په هر حال دغه تشبيه په صفائی او ښکليتوب کښې ده نه په سپينوالی کښې لکه چې د «**الرحمٰن**» په جزء ۲۷ (۳) رکوع ۵۸ آيت کښې داسی يو آيت موښ لولو ﴿ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۵۰﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ اِنِّيْ كَانَ لِيْ قَرِيْنٌ ﴿۵۱﴾ يَّقُوْلُ
ءَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿۵۲﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿۵۳﴾

پس مخ به وګرځوی ځینی د دی جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چی پوښتنه به سره کوی یو له بله (له احواله د دنیا) نو وبه وائی یو ویونکی له دوی نه چی بیشکه زه چی وم وو ما لره یو ملګری (منکر له بعثه) چی ویل ئی (ماته) آیا بیشکه ته چی ئی له باور کوونکیو ئی (په بعث بعد الموت) آیا هر کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هدوکی آیا بیشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شی ؟.

تفسیر: یعنی د مجلس ملګری به سره تولیږی او د طهورو شرابو جامونه به سره څښی او د دغه عیش او تنعم په وقت کښی به ځینی د خپلو تیرو حالاتو او واقعاتو تذکری سره کوی. یو جنتی به وائی چی خانه! په دنیا کښی به یو سړی د دی لامله (له وجی) پر ما خندیده چی زه ولی پر آخرت قائل او پر وجود ئی باور لرم او ماته به ئی د نادان او د احمق نسبت کاوه او ویل به ئی چی دغه بیخی مهمله او چتی (بیکاره) خبره ده وروسته له دی نه چی سړی مړ او له خاوری او له نورو سره ګډ شی او غوښه او پوستکی هیڅ شی ئی پاتی نشی او تش وراسته هدوکی ئی پاتی شی نو بیا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو دپاره ژوندی راپاڅاوه شی؟ ـ ښه خو پر دغه چتی (بیکاره) او بی منطقه خبره به څوک یقین او باور کولی شی ؟.

قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿۵۴﴾

بیا وائی آیا یئ تاسی کتونکی (په دوزخ کښی چی د هغه منکر حال درښکاره شی).

تفسیر: یعنی هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی یقیناً په دوزخ کښی لویدلی دی راځئ چی له لری څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عین‌الیقین سره هم معلوم کړو ـ دغه به د هم هغه جنتی مقوله وی. او ځینی وائی چی دغه مقوله د الله تعالیٰ ده ـ یعنی الله تعالیٰ به وفرمائی چی آیا تاسو غواړی، چی د هغه منکر بد احوال وګورئ.

فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِیْ سَوَآءِ الْجَحِیْمِ ﴿۵۵﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ کِدْتَّ لَتُرْدِیْنِ ﴿۵۶﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّیْ لَکُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِیْنَ ﴿۵۷﴾

پس وبه ګوری (دغه قائل) پس وبه وینی هغه (منکر ملګری) په منځ د دوزخ

کښې. ويه وائي (قائل منکر ته د ملامتيا دپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کښې مې وغورځوې او که نه وی انعام (فضل) د رب زما خامخا وم به زه له حاضر کړيو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعنې دغه جنتي ته د ده د ملګرې حال ورښوود کيږې چې بيخي د دوزخ منځ کښې به پروت وی د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي او د الله تعالیٰ فضل او احسان به ئې په ياد ورشي او هغه ته به داسې وائي «ای کمبخته! تا غوښته چه ما هم له خپل ځانه سره يار او ملګرې کړې» محض د الله تعالیٰ فضل او احسان زما لاس ونيو او له دغه مصيبت څخه ئې بچ کړم چې زما قد هم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښوئيده که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو تا غوندې به زه هم نيول کيدم او په دغه دوزخ کښې به غورځول کيدم او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندلو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾
إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آيا پس نه يو مونږ (جنتيان) مړه کيدونکی (بلکه نه يو) مګر همغه مرګ زمونږ ړومبنی (په دنيا کښې) او نه يو مونږ په عذاب کړی شوی. بيشکه چې دغه (ابدی خوندلور حيات) خامخا هم دغه په مراد رسيدل بری ډير لوی دی. خاص دپاره د مثل د دی (نعمتونو) پس ښائي چې عمل وکړی عمل کوونکی (نه دپاره د جاه او مال د دنيا چې فاني دی).

تفسير: په دغه وخت کښې به له ډيره مسرته ووائي آيا دغه واقعي خبره نه ده بلکه ده چې ماسواء له هغه پخواني مرګه چه په دنيا کښې مونږ ته رسيدلی دی وروسته له دی نه مونږ له سره نه مرو او نه له سره له دغه عيش او عشرت او راحت څخه وځو او نه د تکليف ـ عذاب ـ ربړ (سختيځ) او انديښني کومه ويره او خرخشه (خطره) مونږ ته عائده کيږی. د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره دغه زمونږ تنعم او رفاهيت به هميشه وی بيشکه چې لوی بری او کاميابی هم دی ته وائي او دغه دی هغه اعلیٰ مقصد چې ښائي د هغه د تحصيل دپاره هر قسم زحمتونه او تکاليف پر ځان واخيستل شي! او هر ډول (طريقه) ايثار او فدا کاری په دغه لاره کښې وکړی شي! اوس بيا الله تعالیٰ عظم برهانه فرمائي

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾
إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دی له جهته د میلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بیشکه مونږ گرځولی مو ده دغه ونه فتنه عذاب دپاره د ظالمانو. بیشکه چې دا ونه ده چې راووځی په بیخ د دوزخ کښې.

تفسیر: پاس د جنتیانو د میلمستیا تذکره وه ـ له دی ځایه د دوزخیانو د میلمستیا وینا شروع کیږی. «زقوم» د کومې ونې نوم دی چې ډیره ترخه او خورا (دیر) بد خونده ده لکه چې په هندوستان کښې د (تهر) یا (سیهند) ونه هم دغسې ده. د دوزخ په منځ کښې الله تعالیٰ پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړی ده همغه ئې دلته په ﴿ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴾ سره موسومه کړی ده. هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کښې ځکه څه وخت چې دوزخیان له لوږی څخه دیر په عذاب او بیقراره شی نو هم دغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږی او د دوی له ستونی (حلق) ځینې د هغه له تیرولو یا تیریدو څخه وروسته له دی څخه یو مخصوص بد اثر پیدا کیږی چې له هغه ځینې یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږی. او په دنیا کښې هم د دی ونې تذکره یو شان ته ابتلا او ازموینه ده چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کښې په ضلالت او گمراهی کښې لویږی. ځینې وائی چې شنه ونه به د دوزخ په اور کښې څرنگه زرغونیږی ؟ حال دا ممکن دی چې د دی ونې مزاج ناری وی لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنجی سره مشهور دی او د هندوستان د سهارنپور د بلدی په عمومی باغ کښې ځینې داسی ونې هم شته چې د هغو تربیت په اور سره کیږی ځینې وائی چې «زقوم» په فلانی لغت سره کجوره او کچ (خرما او مسکه) ته وائی او دوی به هم دغه کچ او کجوره پخپل مخ کښې کیښودل او خپلو نورو ملگرو ته به ئې ناری وهلی «راځئ چې زقوم سره وخورو».

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾

وږی د هغې گواکی سرونه دی د شیطانانو (په عمومی قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنی د سخت بدرنگه شیطان په صورت یا ئې مارانو (منگورو) ته شیاطین ویلی دی یعنی د هغې وږی یا واښکی به ئې د منگور د سرونو په شان وی لکه چې په هندوستان کښې په

تشبیه سره یوی ونې ته «ناګپهن» وائي یعنی د منګور پرانستلی خوله.

فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾

پس بیشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه پس ډک کوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډیرې لوږې نه). بیا بیشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (ګډول) به وي له اوبو یشولیو شویو څخه (چې کلمې به ئې توټې توټې کوي).

تفسیر: کله چې دوزخیان «زقوم» وخوري تږي کیږي دلته سختې تودې یشیدلی اوبه پر دوی څښولی کیږي چې د هغو په اثر د دوی کلمې توټې توټې لاندې ترې لویږي ﴿ فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴾ جزء ۲٦ د محمد ۲ رکوع ۱۵ آیت اعاذنا الله منها

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾

بیا بیشکه ورتله د دوی به هرومرو (خامخا) دیرې د اور ته وي.

تفسیر: او کله چې دوی ډیر وږی کیږي نو له اوره یو څنګ ته بیول کیږي او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او څښلی کیږي. نو بیا بیرته په هم دغه اور کښې غورځول کیږي. او دوی د دغه عذاب څکه مستحق دي چې

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

بیشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان پس دوی په قدمونو (پلو) د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقلید کوي دلیل او برهان ته نه ګوري).

تفسیر: دغه وروستني کفار د پخوانیو کفارو په ړوند تقلید ګمراه شول په کومه لاره چې پخواني کفار تللي وو دوی هم پر همغو لارو په منډو شول او هغه کندو ژورو ته ئې له سره فکر او دقت

ونه کړ او د حجت متابعت ئې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه شوی وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنیو (اممو ځخه په تقلید او ترک د دلیل او خامخا په تحقیق لیږلی مو وو په دوی کښې ویروونکی (انبیاء له عذابه نو دوی هغه نه منل نو هلاک مو کړل) پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د ویرولیو شویو (له جهته د عذابه چې تول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوی وی (له عصیانه خلاص دی له عذابه).

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښې له انجامه خبروونکی او له آخرته ویروونکی انبیاء راغلی دی. د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ چې د هغوی خبرو ته ئې غوږ کښینښود یواځې د الله تعالیٰ همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابه محفوظ او مصؤن پاتې شول چې له الله تعالیٰ ځخه ویریدل او د آخرت فکر له هغوی سره وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي، «د ویرې خبرې خو ګردو (تولو) ته اوروَلی کیږی خو ترې همغه کسان پند او عبرت اخلي چې نیک وی، بدان ترې تور خوری او بد ترې وړی » وروسته له دې نه د ځینو منذرینو (ویرونکیو) او د ځینو منذرینو (ویرولیو شویو) قصې اوروَلی کیږی څو مکذبین ترې عبرت واخلي او مؤمنین پرې داده او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾
سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

او خامخا په تحقیق غږ کړی وو مونږ ته نوح پس خامخا ښه جواب

ورکوونکی یو مونږ. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډیر لوی (چی ایذاء قوم او غرق وو) او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقی پاتی کیدونکی. او پری مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کښی. بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د نوح نیکه) جزاء ورکوو محسنانو نیکوکارانو ته. بیشکه چی دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو زمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ (قوم د ده بی له ده څخه) هغه نور (کفار په سؤال د نوح)،.

تفسیر: تقریباً تر یو زر کاله پوری نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه او دوی ئی د دوی په خیر او شر پوهول مګر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسی تزئید او ترقی موندله. بالاخر حضرت نوح علیه السلام له ډیر مجبوریت د خپل لیږونکی دربار ته متوجه شو او عرض ئی وکړ ﴿ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَغۡلُوبٞ فَٱنتَصِرۡ ﴾ جزء ۲۷ د القمر (۱) رکوع (۱۰) آیت ای ربه! بیشکه چی زه پر مغلوب یم ـ ته له ما سره مدد او مرسته وکره» نو وګوره چی الله تعالیٰ د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان ئی ورسره مدد وکړ ؟ نوح علیه السلام ته ئی سره د ده له کورنی او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالی ضرر رسولو څخه نجات ورکړ ـ او د هولناک طوفان په وخت کښی ئی د ده حفاظت وکړ ـ او بیواځی بیا د نوح علیه السلام له اولادی او د ذریاتو څخه ئی دنیا ودانه کره ـ او تر څو چی دنیا ودانه وی د ده د خیر ذکر ئی پر ژبو جاری او باقی پریښود لکه چی تر نن پوری خلق پری سلامونه لیږی او په ټوله دنیا کښی د نوح علیه السلام پر نامه یادیږی دغه خو د نیکو بندګانو عاقبت او انجام شو له بل جانب د ده د دښمنانو حال او انجام ته وګوره چی ټول یو ځای په ډیر زورور څپان او طوفان کښی داسی ډوب ـ مغروق او فنا شول چی د خپلو حماقتونو او سفاهتونو په سزا او نکبت ئی ټول خلق سپیره او ورک کړل او د دوی هیڅ نوم او نښان پاتی نشو.

تنبیه: د اکثرو علماوو قول دا دی چی نن د ټول جهان انسانان د حضرت نوح علیه السلام د دریو زامنو (سام ـ حام ـ یافث) اولاد دی. د «**جامع ترمذی**» له ځینو احادیثو څخه د دی ثبوت کیږی. والتفصیل یطلب من مظانه.

وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِۦ لَإِبۡرَٰهِيمَ ﴿٨٣﴾

او بیشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصول کښی ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دی

او هر یو وروستنی نبی د پخوانیو انبیاوو تائید او تصدیق کوی نو څکه حضرت ابراهیم علیه السلام ئی د حضرت نوح علیه السلام له دلی څخه وفرمایه ﴿ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴾ جزء ۱۸ د المؤمنون (٤) رکوع ٥٢ آیت

إِذْ جَآءَ رَبَّهُۥ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾

کله چی راغی (ابراهیم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بی له شکه.

تفسیر: یعنی له هر قسمه اعتقادی او اخلاقی رنځوری او مرض څخه ئی خپل زړه پاک کړ! او د دنیوی اندیښنو او خرخشو (خطرو) څخه ئی ځان خلاص کړ! سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمائل شو! او خپل قوم ته ئی هم پند او نصیحت وکړ چی له کفر ـ شرک او بت پرستی او عصیان څخه خپل ځانونه وساتی.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا ءَالِهَةً دُونَ ٱللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾

کله چی وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چی عبادت ئی کوئ تاسی. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسی (او عبادت ئی کوئ).

تفسیر: یعنی دغه د تیږی (ګټی) بتان څه شی دی او څه حیثیت لری چی تاسو ئی په دی اندازه عزت او احترام کوئ او له الله تعالیٰ څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلی دی. آیا په واقع سره د دوی په لاس کښی د ټول جهان واک (واکی)، اختیار او حکومت دی ؟ او د کوم وروکی یا لوی نقصان او نفعی مالکان دی ؟ آیا تاسی ولی له خپل حقیقی الله او مالک اجل واعلیٰ شأنه و اعظم برهانه څخه مخ کرځوئ ؟ او د دغو باطلو او دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چی بی له عذابه به مو پریږدی بلکه

نه مو پریږدی).

تفسیر: یعنی آیا د ده په وجود کښې څه شک او شبهه شته ؟ آیا تاسی د هغه له شان او رتبې څخه بیخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیری (ګټی) له هغه سره شریکان دروغ یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ چې پر داسی ګستاخی او بی ادبی زړور شوی یئ ؟ بالاخر دا راوښیئ چې تاسی د رب العٰلمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ ؟

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾
فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

پس نظر ئی واچوه یو نظر په ستوریو کښې. پس وویل (ابراهیم) چې بیشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځیدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکی وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چې آیا نه خورئ (تاسی له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې د نجوم علم دیر مترقی وو. ده خپل قوم ته د ورښوودلو دپاره ستوریو ته وکتل او وی ویل چې زما طبیعت ښه نه دی په دنیا کښې به څوک داسی پیدا شی چې د هغه طبیعت بیخی له هر حیثیته ښه وی او څه نه څه داخلی یا خارجی عوارض ورلاحق نه وی ـ آیا دغه ربړ (تکلیف) او اندیښنه لږه وه چې دی به هره شیبه د خپل قوم پر دغه بد احوال او انجام پسی پخسیده یا ئی مطلب دا وو چې زه ناجوړه کیدونکی یم ـ څکه چې ناروغی د مزاج د بی اعتدالی سره مرادفه ده او له موت څخه پخوا هر سړی ته هم دغه صورت وراندی کیدونکی دی په هر حال د حضرت ابراهیم مراد صحیح وو. لیکن ستوریو ته کتلی د ده له داسی وینا څخه چې ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ خلق داسی وپوهیدل چې دی د نجوم په وسیله وپوهید چې ده نژدی ده چې رنځوریږم. دغه خلق د خپل یو لوی جشن په طرف د ښاره د باندی ګرد (تول) سره روان وو، نو د ابراهیم علیه السلام د دی وینا له آوریدلو څخه هغوی د ده په نه ورتګ باندی د معذوریت په علت وپوهیدل او دی ئی یواځی په ښار کښې پریښود. د ابراهیم علیه السلام غرض له دغه بیل پاتی کیدلو څخه دغه وو څو یوه داسی موقع او فرصت ومومی چې په هغه کښې د دغو باطلو خدایانو یو خبر واخلی ـ نو دی په لویه بتخانه کښې ننوت او بتانو ته ئی خطاب وکړ «چې تاسی د دغو ماکولاتو او نذورو څخنی چې په مخ کښې مو پراته دی ولی نه خورئ ؟» سره له دی چې ستاسی ظاهری صورت د خوړونکیو په شان دی.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿اِنِّیْ سَقِیْمٌ﴾ ویل په واقع کښې دروغ نه وو. هو! له هغه څخه اوریدونکی په کوم مطلب چې پوهیدلی دی د هغه په اعتبار خلاف‌الواقع وو ځکه په بعض الاحادیث الصحیحه کښې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی حال دا چې دغه «کذب» نه بلکه فی الحقیقت «توریه» ده او داسې توریې د شرعی مصلحت په وخت کښې مباح دی لکه چې د هجرت په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «**ممن الرجل**» په جواب کښې «**من ماء**» وفرمایل او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوه سوال په جواب کښې ویلی وو. «**رجل یهدینی السبیل**» هو! څرنګه چې دغه «توریه» هم د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف‌الاولیٰ وه نو ځکه د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» په اساس په حدیث کښې «ذنب» ورته ویلی شوی. والله اعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿۹۲﴾

څه شوی دی پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې ما لره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورید نو وی ویل چې تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی لیکن ونې نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کښې وغورځوی نو بیا د تعجب ځای دی چې خوړونکی ـ څښونکی ـ ویونکی انسانان د دغو بې‌حسه او بې‌حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کښې ولې سر په سجده لویږي؟ او خپل حاجات او مهمات تری غواړي؟ نو کله ابراهیم علیه السلام چې د دغو دواړو پوښتنو هیڅ جواب وانه ورید نو.

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿۹۳﴾

پس پټ ننووت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا قسم یا ښی لاس).

تفسیر: یعنې په زور او قوت سره ئې ودرزول او ګرد (تول) ئې سره مات او ګوډ کړل. د انبیاء په سورت کښې دغه قصه مفصله تیر شوی ده چې ابراهیم علیه السلام داسې قسم یاد کړی وو ﴿وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ﴾

فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمروديان) دغه (ابراهيم) ته چي رامندي ئي وهلي (پسي لپاره د نيولو).

تفسير: كله چي خلق له خپلي ميلي او چرچي څخه بيرته راوګرځيدل كه ګوري چي د دوى بتان ګوډ او مات توټي توټي پراته دي نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهيدل چي دغه كار پرته (علاوه) له ابراهيم څخه بل چا نه دى كړى لكه چي ګرد (ټول) د ده په چار چاپير كښي سره راټول شول او ورته وويل چي دغه زمونږ معبودان دي ولي مات كړى دي.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وويل (ابراهيم دوى ته جواباً) آيا عبادت كوئ تاسي د هغه چي تاسو ئي تراشوئ (او پخپلو لاسو ئي جوړوئ) حال دا چي الله پيدا كړي يئ تاسي او هغه (عمل) چي كوئ ئي تاسي (نو ولي د غير الله عبادت كوئ).

تفسير: يعني هر چا چي دغه بتان مات كړي دي تاسو هغه پسي ولي ګرځئ تاسي پخپله ولي داسي چټي (بيكاره) او احمقانه حركات كوئ ؟ آيا د تيږو (ګټو) بيځانه بت چي تاسي ئي پخپلو لاسو سره جوړوئ د عبادت لائق كيدى شي او له هغه الله تعالیٰ څخه مو چي ستاسي او ستاسي د اعمالو او د دغو تيږو (ګټو) او د نورو ګردو (ټولو) موجوداتو خالق دى ولي شكولي دي؟ كله چي الله تعالیٰ د ټولو موجوداتو خالق او رب دى نو تاسي ولي د نورو اشياؤ په عبادت كښي مشغول او لګيا كيږئ ؟ حال دا چي دغه نور اشياء هم مخلوق في المخلوق دي آخر دغه څومره جهالت او ظلمت دى؟

قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وويل (كفارو) چي جوړه كړئ دغه (ابراهيم) ته يوه بناء (او له خسو ئي ډكه كړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوى دغه (ابراهيم) د اور په ډيرى

کښې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (دپاره د سوځولو) پس ومو کرځول دوی لاندی (خوار سپک)

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو جواب دوی ورنشو کړی نو داسی تجویز ئی سره غوته کړ چې راځئ یوه لویه آتشخانه (بهتی) جوړه کړو ـ او ابراهیم د هغې په اور کښې وغورځوو ـ څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کښې د بتانو عقیده بیرته ټینګه شی ـ او په عین زمان کښې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کښې پیدا شی ـ او ګرد (ټول) سره وپوهیږی چې د مخالفت انجام څرنګه کیږی ؟ څو وروسته له دی نه بل څوک له سره داسی یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړی مګر الله تعالیٰ بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول ـ او هغه دیر زورور اور ئی پر خپل خلیل ګلزار کړ چې له هغه څخه علی رؤس‌الاشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسی او ستاسی معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړئ ـ خو بیا هم د الله تعالیٰ د یوه مخلص بنده یو ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشی رسولی او له سره د دی خبری مجال نه لری چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالیٰ له اجازی څخه ماسواء یو ویښته ئی هم وسوځوئ!.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾

او وویل (ابراهیم) بیشکه زه تلونکی یم (مامور به د) رب خپل ته ژر به لاره راوښیی ماته (رب زما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او نا امیده شو ـ او پلار ئی هم پری سختئی او شدت شروع کړ ـ نو د هجرت اراده ئی وفرمایله او الله تعالیٰ د شام لار ورته وروښوده .

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

ای ربه زما راوبښه ماته (څوی) له صالحانو (چې معین وی په طاعت د تا او مین وی په غربت کښې زما)

تفسیر: یعنی کله چې تبر او قوم او کور کهول می پریښود نو ښه اولاد راته عطاء کړه چې په دینی چارو کښې زما مدد وکړی ـ او د دوی سلسلی ته دوام ورکړه .

فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴿١٠١﴾

پس زیری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسی هلک چی ډیر تحمل والا به وی.

تفسیر: یعنی له دی نه معلوم شو چی حضرت ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چی دعاء کړی وه ـ او د الله تعالیٰ په دربار کښی قبوله شوه نو هم دغه هلک ئی د الله تعالیٰ په دربار کښی د قربانی په شان وروواندی کړ، له موجوده توریت څخه هم ثابت دی کوم هلک چی ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی ؤ هغه هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی. او ځکه ئی نوم اسمٰعیل علیه السلام کیښود شو چی معنی ئی «واورید الله» ده لکه چی اسمٰعیل له دوو لفظونو څخه جوړ دی چی «سمع ـ اوریدل» او «ایل ـ الله» دی یعنی الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام دعا واوریده او مستجابه ئی وګرځوله او دغه هلک ئی ورعطاء کړ ـ په «توریت» کښی دی چی الله تعالیٰ ابراهیم ته وویل چی د اسمٰعیل علیه السلام په باره کښی ماله تا واوریده ـ نو په دی بناء په دغه آیت کښی چی د هغه ذکر دی هغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی حضرت اسحٰق علیه السلام نه دی. برسیره په دی د ذبحی د قصی د ختمولو څخه وروسته د حضرت اسحٰق علیه السلام بشارت جلا (جدا) ورکړی شوی دی. ﴿ وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا ﴾ معلوم شو چی په ﴿ فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴾ کښی علاوه پر اسحٰق علیه السلام د بل کوم هلک بشارت مذکور دی. د اسحٰق علیه السلام د بشارت ورکولو سره د هغه د نبی ګرځولو زیری هم ورکړی شوی دی. او د «هود» په سورت کښی له حضرت اسحٰق علیه السلام سره د حضرت یعقوب علیه السلام بشارت هم ورکړی شوی دی چی د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ﴿ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴾ (د هود ۷ رکوع) بیا نو څرنګه ګمان کاوه شی چی حضرت اسحٰق علیه السلام به ذبیح وی ګواکی پخوا له نبوت او د اولاد له عطاء څخه ذبیح کیږی نو ځکه لا محاله د دی خبری تسلیم ضروری کیږی چی هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذبیح الله دی چی د ده په متعلق د ولادت د بشارت په وخت کښی نه د نبوت او نه د اولاد د اعطاء وعده کړی شوی وه. هم دغه ده چی د قربانی یادګار او د هغه متعلقه رسوم برابر په بنی اسمٰعیل علیه السلام کښی د وراثت په طور منتقل او ادامه لری. او نن هم د بنی اسمٰعیل علیه السلام هم دغه روحانی اولاد یعنی مونږ مسلمانان د همغه مقدس یادګار حاملین یو. په موجوده توریت کښی تصریح ده چی د قربانی مقام «مورا» یا «مریا» ؤ یهودیان او نصرانیان د دغه ځای په پته ښودلو کښی له هغو احتمالاتو څخه کار اخیستی دی چی له مطلبه ډیر لری دی. حال دا چی نهایت اقرب او بی تکلفه خبره دا ده چی دغه ځای «مروه» دی چی بیخی له کعبی شریفی سره نژدی واقع او هغه ځای دی چی هلته معتمرین د بین الصفا والمروة له سعیی وروسته حلالیږی. او ممکن دی چی په ﴿ بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ ﴾ کښی د هم دغی سعی په طرف اشاره وی. د امام مالک په موطا کښی یو روایت دی چی «رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروی په طرف اشاره وکړه او وی

ویل چې دغه د قربانۍ ځای دی» غالباً دغه اشاره د ابراهیم او اسمٰعیل علیه السلام هم دغه د قربانۍ ځای ته ده که نه د دوی په زمانه کښې خو خلق عموماً له مکې معظمې څخه درې میله لرې په «منیٰ» کښې قرباني کوله لکه چې تر نن پورې همغه سنت همغلته جاري دی. معلومیږي چې د ابراهیم علیه السلام د قربانۍ اصلي ځای «مروه» ؤ بیا حجاجو د ذبائحو د کثرت په ملحوظ هغه «منیٰ» ته منتقل کړ. په عظیم‌الشان قرآن کښې هم ﴿ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ ﴾ او ﴿ ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾ مذکور دي چې له همغه څخه د کعبې شریفې نژدیوالی ښکاره کیږي (شکاره کیږي) والله اعلم. په هر حال قرائن او آثار هم دغه راښیي چې «ذبیح الله» همغه اسمٰعیل ؤ چې په مکې معظمې کښې اوسیده او هم هغلته د ده نسل خور شوی دی. په تورات کښې دغه هم مصرح ده چې «حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم ورکړ شو چې خپل یو نازولی محبوب ځوی قرباني کړه!» او دغه مسلم دی چې حضرت اسمٰعیل علیه السلام پر حضرت اسحٰق علیه السلام لوی ؤ نو بیا حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په موجودیت کښې څرنګه د حضرت ابراهیم علیه السلام یواځې یو ځوی کیدی شي؟ عجیبه خبره لا دا ده چې دلته د ابراهیم د دعا په جواب کښې د هغه هلک بشارت چې ورکړی شوی دی هغه ته ئې «غلام حلیم» ویلی دی لیکن د حضرت اسحٰق په بشارت کښې کله چې ابتداء پرښتو د الله تعالیٰ له جانبه زیرې ورکاوه په «غلام علیم» سره تعبیر کړی شوی دی ـ د الله تعالیٰ له خوا په ټول قرآن کښې د «حلیم» لفظ پر حضرت اسحٰق یا بل کوم نبي نه دی اطلاق کړی شوی بلکه دغه لقب یواځې پر هم دغه هلک چې د همغه د ولادت بشارت دلته ورکړی شوی دی او د ده پر پلار حضرت ابراهیم اطلاق شوی دی لکه چې د هود په ۷ رکوع ۷۵ آیت کښې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴾ راغلی دی او د توبې په (۱٤) رکوع ۱۱٤ آیت کښې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾ مذکور دی چې له هغه څخه ظاهریږي چې هم دغه پلار او ځوی په هم دغه خاص لقب سره ملقب کیدلو وړ (لائق) او مستحق دی. د «حلیم» او د «صابر» مفهوم سره نژدې دی . د هم دغه «غلام حلیم» له ژبې څخه دلته داسې نقل فرمائي ﴿ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ د انبیاء په (٦) رکوع ۸۵ آیت کښې ئې په صاف دول (طریقه) سره فرمایلي دي ﴿ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ ښائي له هم دغه سببه ئې د «مریم» په سورت کښې حضرت اسمٰعیل ته «صادق الوعد» فرمایلي وي چې د ﴿ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ وعده ئې په څه ښه شان سره تصدیق او رښتیا کړه. په هر حال د حلیم ـ صابر او صادق الوعد د القابو مصداق همغه یو شی معلومیږي چې حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی ﴿ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴾ د «البقرة» په سورت کښې د کعبې شریفې د تعمیر په وخت کښې د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له ژبې څخه کومه دعا چې نقل فرمایلې شوې ده په هغې کښې دغه الفاظ هم شته ﴿ وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ ﴾ بعینه د هغه مسلم تثنیه هم دلته هم د قربانۍ په ذکر کښې داسې اداء فرمائي چې ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا ﴾ او د هم دغو دواړو ذریات ئې په خصوصي دول (طریقه) په «مسلم» سره ملقب وفرمایل بیشکه چې له دې نه اسلام ـ تفویض ـ صبر او تحمل بل

به څه وی؟ چی دغو دواړو پلار او زوی د ذبحه کولو او د ذبحه کیدلو په وخت کښی له خپلو ځانونو څخه راښکاره او څرګند کړل هم دغه د همغه «أسلما» صله ده چی الله تعالیٰ د دغو دواړو صوری او معنوی زریات ئی د ﴿ اُمَّةً مُّسۡلِمَةً لَّكَ ﴾ وګرځول فلله الحمد علیٰ ذلک والشکر له.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعۡيَ قَالَ يٰبُنَيَّ اِنِّيۡۤ اَرٰى فِى الۡمَنَامِ اَنِّىۡۤ اَذۡبَحُكَ فَانْظُرۡ مَاذَا تَرٰى‌ ؕ قَالَ يٰۤاَبَتِ افۡعَلۡ مَا تُؤۡمَرُ‌ سَتَجِدُنِىۡۤ اِنۡ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيۡنَ ﴿۱۰۲﴾

پس کله چی ورسید اسمٰعیل سره له پلار خپل حد د سعی ته وویل (ابراهیم) ای ځویکیه زما بیشکه زه پرله پسی وینم په خوب کښی داسی چی بیشکه زه ذبحه کوم تا پس ته هم نظر وکړه چی څرنګه مصلحت ګڼی؟، وویل (اسمٰعیل) ای پلاره زما وکړه ته همغه چی حکم ئی درباندی شوی دی ژر ده چی ویه مومی ته ما که اراده فرمایلی وی الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام لوی ځلمکی (ځنکی) او د دغه کار وړ (لائق) او قابل شو چی د خپل پلار په مخ کښی مندی ووهی او ورسره وګرځلی او د ده په کارونو کښی ورسره سعی ـ کوښښ وکړی او زیار (محنت) وکړی نو په دغه وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پوری یو ځوی ته ووایه څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړی. چی په خوښی سره دغه کار ته تیاریږی ؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږی؟ وائی چی حضرت ابراهیم علیه السلام پرله پسی دری شپی هم دغسی خوب لیده په دریمه ورځ کښی ئی خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه چی ځوی ئی هم بلا توقفه هغه ومنله. او وی ویل «بابا جانه! نو ولی ډیل او ځنډ (تاخیر) کوئ ؟ هر هغه حکم چی لوی مالک له جانبه تاسی ته شوی دی، ژر تر ژره ئی اجراء او نافذ کړئ! په دغسی کارونو کښی هیڅ صلاح او مشوری ته ضرورت نشته. د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی نه ښائی چی د پلارتوب شفقت مانع شی زما له جانبه بیخی مطمئن او داده اوسئ! ان شاء الله تاسی به وګورئ چی زه په څه صبر او تحمل سره د الله تعالیٰ د دغه حکم تعمیل کوم». په زرګونو رحمتونه دی وی پر دغسی پلار او ځوی باندی؛

فَلَمَّاۤ اَسۡلَمَا وَتَلَّهٗ لِلۡجَبِيۡنِ‌ۚ ﴿۱۰۳﴾

پس کله چی غاړه کیښوده (دواړو حکم د الله ته) او وائی چاوه دغه (اسمٰعیل) پر ښی) اړخ د ده.

تفسیر: (یا وائیچوه پرمخی پر وچولی د ده) پرمخی ئی څمکه واچوه څو د څوی مخ ورته مخامخ نشی، نه چی د پلارولیٔ مینه او محبت په جوش راشی او د دغه حکم په تعمیل کښی څه دیل او ځند (تاخیر) واقع شی وائی چی دغه خبره څوی خپل پلار ته ور وښوده. زیات له دی نه الله تعالیٰ نه دی فرمایلی چی څه کیفیت او ماجرا تیره شوه ـ یعنی هغه احوال په ویلو او لیکلو کښی نه راځی چی د دوی پر زړونو تیر او پر ملائکو طاری شوی دی.

وَنَادَيْنٰهُ اَنْ يّٰۤاِبْرٰهِيْمُ ﴿۱۰۴﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسی چی ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا)،

تفسیر: یعنی بس! بس!! پریږده !!! تا رښتیا کړ خوب خپل! او قبوله می کړه دغه قربانی ستا! زمونږ مقصود خو ستا د زوی د حلالولو نه دی! او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور ؤ چی ته په هغه کښی پوره بریالی (کامران) او کامیاب ووتی.

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۰۵﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِيْنُ ﴿۱۰۶﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزا ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی هم دا (ذبحه) خامخا هم دا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنی داسی سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینی دپاره صادروو ـ او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کښی ګرځوو ـ بیا ورته لوئی درجی ورکوو. په توریت کښی راغلی دی لکه چی ابراهیم علیه السلام وغوښت چی خپل زوی قربانی کړی نو یوی پرښتی ورغږ کړ چی خپل لاس دی ونیسه! نورو پرښتو ورته داسی الفاظ وویل «الله تعالیٰ وائی کله چی تا داسی کار وکړ ـ او خپل یو نازولی زوی دی ونه ژغوره (منع نه کړو) زه به تاته برکت درکړم ـ او ستا نسلونه به د آسمانی ستوریو په شان او د بحر د ساحل د شګو په شان خواره واره کړم» (توریت تکوین اصحاح ۲۲ آیت دا).

وَفَدَيْنٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيْمٍ ﴿١٠٧﴾

او فدیه مو ورکړه دغه (اسمٰعیل) ته په مذبوحی لوئی (جنتی پسه سره).

تفسیر: یعنی د لوئی درجی چی له جنته راغلی وه. یا ډیره قیمتداره یا سمینه ـ څربه او تیار بیا هم دغه د قربانی رسم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د عظیم‌الشان یادگار په شان د تل دپاره همیشه قائم او دائم پاتی شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿١٠٨﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿١٠٩﴾

او باقی پریښود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چی سلام دی پر ابراهیم (یا باقی پریښود مونږ پر ابراهیم ښه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پوری.

تفسیر: سلام دی زمونږ پر ابراهیم باندی یعنی مونږ تر نن پوری حضرت ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو علیٰ نبینا و علیه الف سلام وتحیة.

كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١١٠﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١١١﴾

هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزاء ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی دی له هغو (خالصو) بندگانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام زمونږ له اعلیٰ درجه ایماندارو بندگانو څخه دی.

وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٢﴾

او زیری ورکړ مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسمٰعیل) په اسحٰق سره چی نبی و له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چی هغه ړومبنی زیری د اسمٰعیل علیه السلام ؤ او د ذبحی د قصی کرده (توله) واقعه پر هغه مبنی وه.

وَبٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ۭ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَّظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ مُبِيْنٌ ﴿۱۱۳﴾

او برکت اچولی ؤ مونږ پر دغه (اسمٰعیل) او پر اسحٰق (په تکثیر د اولاد) او له اولادی د دی دواړو څخه څوک نیکو کار دی (په ایمان او طاعت سره) او څوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصیت سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی دغه دواړه ئی وویل د ابراهیم علیه السلام دغو دواړو ځامنو ته. د دغو دواړو ډیر اولاد خور شو. د اسحٰق علیه السلام په اولاد کښی د بنی اسرائیلو انبیاء پیدا شول. او د اسمٰعیل علیه السلام له اولادی څخه عرب متشکل شول چی د هغوی له منځه زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم مبعوث شوی دی. یعنی د دوی اولاد (ځوځات) ټول سره یو شان نه دی. په دوی کښی داسی نیکان او پاکان هم شته چی د خپلو آباؤ او اجدادو نومونه روښانه او ژوندی کوی. او ډیر بدان او خراب سری هم په کښی شته چی د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله (له وجی) هغوی ته د دغو معظمی کورنی ننګ ویلی شي. او د بدو سزاؤ وړ (لائق) او مستحق دی.
تنبیه: عموماً مفسرینو د ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا ﴾ ضمیر د ابراهیم او اسحٰق په طرف راجع کری دی مګر حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه هغه د حضرت اسمٰعیل او اسحٰق په طرف راجع کری او مضمون ته ئی زیات وسعت ورکری دی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۱۴﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۱۱۵﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کری ؤ پر موسیٰ او هارون او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډیر لوی (ویر اندیښنی) نه.

تفسیر: یعنی د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه ئی نجات ورکړ او د قلزم له بحیری څخه ئی پوری ایستل په ډیره آسانی سره.

وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس ؤ هم دوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعنی فرعون او د فرعونیانو لاؤ لښکر ئی ګرد (تول) سره غرق او ډوب کړل ۔ او بنی‌اسرائیل ئی غالب ۔ مظفر او منصور وګرځول او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان ئی هم دغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (توریت) ډیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعنی توریت شریف چی په هغه کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر تفصیل او ایضاح سره بیان شوی دی.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلی مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی په ښو افعالو او اقوالو کښی مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل! او پر سمه صافه لاره مو دوی رهی (روان) کړل! او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چی د انبیاؤ د عصمت له لوازمو څخه دی.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پری ښود مونږ په دی دواړو (ورونو) په وروستنیو خلقو کښی دا چی سلام دی (د الله له طرفه) پر موسیٰ او هارون بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکی جزاء د موسیٰ او هارون نیکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی

(خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعني زمونږ د کاملو ایماندارانو بندګانو څخه دی.

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾

او بیشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وئې ویل قوم خپل ته آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله څخه) آیا تاسي عبادت کوئ د (هغه بت چې نوم ئې) بعل (دی) او پریږدئ تاسي (عبادت) د ښه پیدا کوونکي

تفسیر: د ځینو په نزد حضرت الیاس علیه السلام د حضرت هارون علیه السلام له نسله دی. الله تعالیٰ الیاس علیه السلام د شام په ملک کښي یوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کښي ؤ ولیږه د هغه خلق د هغه بت په عبادت کښي مشغول ؤ چې د «بعل» په نامه سره مشهور ؤ. حضرت الیاس علیه السلام دوی د الله تعالیٰ له قهره او غضبه وویرول او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه ئې پوه او خبردار کړل او وئې ویرول.

اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

چې الله دی رب ستاسي او رب د هغو پلرونو ستاسي چې ړومبي ؤ.

تفسیر: یعني هسې خو په دنیا کښي بنيآدمان هم د تحلیل ـ ترکیب ـ تعدیل ـ تحویل او نورو وسائلو په ذریعه ظاهراً ډیر شیان جوړوی ـ مګر ډیر ښه خالق ـ صانع او جوړونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو ـ فروعو ـ جواهرو ـ اعراضو ـ صفاتو ـ موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقي خالق دی. هغه لوی ذات چې تاسي او ستاسي پلرونه او نیکونه ئې پیدا کړی دی نو بیا به دغه کار چیری جائز او روا وی چې هغه ﴿ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴾ پریږدئ او د «بعل» بت په عبادت کښي بوخت (مشغول) او لګیا شئ او له هغه څخه امداد او مرسته (مدد) وغواړئ چې په ظاهری ډول (طریقه) سره د یوی ذری د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لری بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کښي څرنګه چې د دوی زړه غوښت جوړ شوی او پخپل دغه ځای کښي درولی شوی دی.

فَكَذَّبُوْهُ فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُوْنَ ﴿۱۲۷﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه پس بیشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجنولو سزا دوی ته هرومرو (خامخا) وررسیږی.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِیْنَ ﴿۱۲۸﴾

مگر تکذیب ونه کړ (د دوی هغو) بندگانو د الله چی مخلصان دی.

تفسیر: یعنی نور گردو (تولو) هغه ته د دروغو نسبت وکړ مگر د الله تعالیٰ مخلص او غوره بندگانو د هغه تصدیق وکړ نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۲۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِلْ يَاسِيْنَ ﴿۱۳۰﴾

او پری ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی سلام دی (له الله) پر ال یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وائی لکه چی «طور سینا» ته «طورسینین» هم ویلی کیږی. یا به له «الیاسین» څخه د حضرت الیاس متبعین مراد وی. او ځینی «آل یاسین» ئی هم لولی نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وی یا به د هغوی نوم «یاسین» او د «آل» لفظ به مقحم او زائد وی لکه چی په «**کماصلیت علیٰ آل ابراهیم**» کښی یا چی په «**اللّٰهم صلّ علیٰ آل ابی اوفی**» کښی دی والله اعلم.

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۳۱﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳۲﴾
وَاِنَّ لُوْطًا لَّمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۳۳﴾ اِذْ نَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗٓ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۳۴﴾ اِلَّا
عَجُوْزًا فِى الْغٰبِرِيْنَ ﴿۱۳۵﴾

بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د الیاس نیکه) جزاء ورکوو نیکو بندګانو ته بیشکه چی دی له هغو بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی. او بیشکه چی لوط وو خامخا له مرسلانو څخه کله چی نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ته تولو ته مګر یوی زړی ښځی ته چی وه دا په باقی پاتی کیدونکیو (د عذاب) کښی

تفسیر: یعنی د ده ښځه چه له معذبینو سره تعلق او ارتباط درلود (لرلو).

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِیْنَ ﴿۱۳۶﴾

بیا مونږ ګرد (تول) سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسواء له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنی څخنی نور د هغو کلیو پر ګردو (تولو) هستیدونکیو باندی د دوی کلی واړولی شول. دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی په تفصیل سره لیکلی شوی ده.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَیْهِمْ مُّصْبِحِیْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّیْلِ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او بیشکه چی تاسی خامخا تیریږئ (ای اهل د مکی) پر دوی په دی حال کښی چی صبا کوونکی ئی (د ورځی) او د شپی (یعنی هر وخت پری تیریږئ) آیا پس عقل نه چلوئ (چی عبرت تری واخلئ).

تفسیر: دغه ئی مکیانو ته فرمایلی دی ځکه چی کوم قوافل چی له معظمی مکی څخه شام ته تلل او راتلل د دوی د لاری په منځ کښی د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به ئی سترګی لګیدلی. یعنی سره له دی چی دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تیریدل او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لوئ نښی ئی لیدلی خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلیده. آیا دوی پر دی نه پوهیږی کوم حال او انجام چی د بل یو نافرمانه قوم شوی وی همغسی احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکی دی.

وَاِنَّ یُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِیْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَی الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ
فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِیْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِیْمٌ ﴿۱۴۲﴾

او بیشکه چی یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. لکه چی وتښتید (له خپل قوم څخه) طرف د هغی بیړی ته چی ډکه وه نو بیا بیړیوالو قرعه واچوله (له دغو خلقو د بیړی (سره) دری کرته) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کښی بیا نو ځان ئی سیند ته واچوه). پس یوه مړی کړ دغه (یونس) لره مهی کب حال دا چی دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کښی).

تفسیر: یعنی بیړی د سیند په منځ کښی په چورلیدلو شروع وکړه - پر بیړی سورو خلقو وویل چی زمونږ پر دغی بیړی کښی داسی کوم مریی هم سور دی چی له خپل باداره تښتیدلی دی نو د ګردو (تولو) پر نامه څو ځلی پچی واچولی شوی خو په هر ځلی به پچه (قرعه) د هم دغه یونس علیه السلام پر نامه ختله. دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښی په تفصیل سره تیره شوی ده هلته دی د هغی تحقیق ولوست شی. د ده الزام هم دغومره وو چی د اجتهادی خطاء په اقتضاء بی له دی نه چی د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار کولی له هغه کلی څخه ووت او د الله تعالیٰ د عذاب د نزول ورځ ئی تعیینه فرمایلی وه.

فَلَوْلَآ اَنَّهٗ کَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِیْنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِیْ بَطْنِهٖۤ اِلٰی یَوْمِ یُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴۴﴾

پس که نه وی دغه خبره بیشکه چی دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتی به وو په نس د دی مهی کښی تر هغی ورځی پوری چی بیا ژوندی راپاڅولی شی (خلق).

تفسیر: یعنی کله چی د مهی (کب) په ګیډه کښی او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښی ډیر مشغول وو نو ځکه مونږ هغه ته ډیر ژر نجات ورکړ که نه تر قیامته به دی د همغه مهی په ګیډه کښی پاتی وو او د باندی وتل به ئی په برخه نه کیده او د همغه مهی غذا او خوراک به کیده.

تنبیه: ﴿ لَلَبِثَ فِیْ بَطْنِهٖۤ ﴾ الآیة - د دی خبری کنایه ده چی دی به له سره له هغه ځایه نه ووت. دغه واقعه د فرات په سیند کښی واقع شوی ده علامه محمود الالوسی البغدادی لیکی چی «ما په خپله په دغه سیند کښی ډیر لوی لوی کبان لیدلی دی ښائی دغه خبره د تعجب مورد ونه ګرځی» پخوا تیر شو چی د کب په ګیډه کښی د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ ﴾

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِیْمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَیْهِ

شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿١٤٦﴾

پس وموغورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کښې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له جلغوالاوو (کدو) نه.

تفسیر: پر مهی حکم وشو چې دی حضرت یونس علیه السلام له خپلی ګیډی څخه قی کړی ـ او په یوه خلاص میدان کښې ئی وغورځوی غالباً یونس علیه السلام به د کافی غذا او هواء او نور ضروریاتو د نه رسیدلو له سببه رنځی او نحیف شوی وو. وائی چې د ده ضعف او نحیفی دی اندازی ته رسیدلی وه چې لمر پلوشی او د مچ او نورو شیانو کښیناستل هم د ده پر بدن بد لګیده، الله تعالیٰ پخپل قدرت د ده په څنګ کښې د کدو یو بوټی سم د لاسه زرغون او لوی کړ چې د هغه د جلغ د پاڼو سیوری د ده پر جسم لویده ـ او هم دغسی به پاک الله د ده د غذا او نورو ضروریاتو وسائل او وسائط هم پخپل قدرت وربرابر کړی وی.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿١٤٧﴾

او بیا مونږ ولیږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دی نه.

تفسیر: یعنی یواځی که د دوی عاقلان او بالغان شمیرل کیدی نو د هغوی شمیر یو لک تنه وو او که تول واړه او لوی سره وشمیرل شی نو د هغوی شمیر زیات وو. یا داسی ووایئ چې له یو لک تنو څخه زیات وو ـ او دوو لکو ته نه رسیدل. د زرو کسور ورسره مه لګوی نو یو لک ئی ووایئ. او که کسر ورسره لګوئ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وی. والله اعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿١٤٨﴾

پس ایمان راووړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوی نیتی پوری.

تفسیر: یعنی دِ ایمان او یقین په برکت ئی د الله تعالیٰ له عذابه نجات وموند. او په خپل مقدر عمر پوری له دنیوی لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه قوم پر یونس علیه السلام ایمان راوړ چې یونس علیه السلام له هغوی څخنی تښتیدلی وو. دوی پرله پسی په ده پسی ګرځیدل او لتوه ئی څو ورته ورسیدل او د یونس علیه السلام له موندلو څخه ډیر زیات خوښ او خوشال شول» دغه قصه پخوا له دی نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښې هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿۱۴۹﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰئِكَةَ
إِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُونَ ﴿۱۵۰﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِّنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿۱۵۱﴾
وَلَدَ اللّٰهُ وَإِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ ﴿۱۵۲﴾

پس وپوښته ته (ای محمده) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونی دی ؟ او دوی لره ځامن دی ؟. او که مو پیدا کړی دی پرښتی ښځی (لونی د الله) حال دا چی دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کښی) خبردار! پوه شه! چی بیشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وائی (داسی) چی ولد راوړی دی الله حال دا چی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دی ویلو خپلو).

تفسیر: یعنی د انبیاوو حال خو مو واورید چی د حضرت نوح، ابراهیم، اسمٰعیل، موسیٰ، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو (تولو) مشکلات د الله تعالیٰ په امداد او اعانت سره حل شول. خورا ډیر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالیٰ له امداد او معاونت څخه مستغنی او بی پروا کیدی نشی. اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ. چی کفارو د دوی په نسبت څرنګه چتی (بیکاره) او واهی عقائد له خپل ځانه ترلی او جوړ کړی دی لکه چی د عربو ځینو قبائلو به ویل چی پرښتی د الله تعالیٰ لونی دی. کله چی له دوی نه پوښتنه کیده چی ښه نو د دوی میندی څوک دی ؟. نو د لویو لویو پیریانو لونه به ئی ورښوولی په دی شانی چه (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ تعلقات به ئی له پیریانو سره تړل. وروسته له دغو دواړو احوال ذکر کیږی. مګر پخوا له هغه د توطیه او تمهید په دول (طریقه) د عربو د کفارو د دغی چتی (بیکاره) او مردودی عقیدی تردید شوی دی لکه چی د سورت په ابتداء کښی د عظمت او وحدانیت د دلائلو او قصصو په ضمن کښی د خپل قاهره قدرت د آثارو د بیان او تذکار څخه وروسته فرمائی چی اوس لږ شانی له دغو حمقاوو او جهلاوو څخه پوښتنه وکړئ چی آیا داسی لوی عظمت او قدرت والا الله تعالیٰ (معاذ الله) د خپل ځان دپاره که د اولاد تجویز هم کوی نو آیا د خپل ځان دپاره لونی غوره کوی ؟ او تاسی ته هلکان درکوی ؟ یوه خو دغه بی ادبی او ګستاخی شوه چی تاسی الله تعالیٰ ته د اولاد نسبت کوئ او بیا په اولاد کښی هم ورته کمزوری او ښکته او ضعیفه اولاد او پر هغه مستزاد چی پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ آیا کوم وخت چی مونږ پرښتی پیدا کولی دوی زمونږ په څنګ کښی ولاړ وو ؟ او دوی د هغوی د انثیت دغه اطلاع او اخبار له خپلو مشهوداتو او مرئیاتو څخه ورکوی ؟ آیا دوی په واقع سره له دی نه خبر او مطلع دی چه مونږ پرښتی اناثی پیدا کړی دی ؟ **لاحول ولا قوة الا بالله**

العلی العظیم! د دغه انتهائی سفاهت او حماقت په نسبت څه وویلی شي ؟

أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿۱۵۴﴾
أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۱۵۵﴾

آیا غوره کړي دي دغه (الله) لوڼې پر ځامنو څه وشوه پر تاسي (په دغه حکم د دروغو کښې) دغه څرنګه حکم کوئ تاسي آیا پس پند نه اخلئ تاسي (چې الله پاک دی له ټولو عیوبو).

تفسیر: یعني لږ ذره خو غور او دقت وکړئ د عیب ټرلو دپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی که مو داسي یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله نو ښائي چې دغسي بې اساسه او بې منطقه به مو نه جوړوله. دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان دپاره هلکان غوره او پسند کړئ ؟ او پاک الله ته د لوڼو نسبت وکړئ ؟.

أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿۱۵۶﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۵۷﴾

آیا شته تاسي ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسي هغه کتاب خپل که چیری یئ تاسي صادقین رښتیني (په خپل قول کښې).

تفسیر: یعني بالاخر دغسي مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راایستلې ده ؟ له عقل او فهم او علمي اصول سره خو د دغي خبری هیڅ اړه (تعلق) او ارتباط نشته. نو آیا کوم نقلي سند د دغي عقیدی د اثبات دپاره لرئ ؟ که داسي وي نو بسم الله! راوړاندی ئې کړئ!.

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ
لَمُحْضَرُونَ ﴿۱۵۸﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوی دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږی پیریان چې بیشکه دوی

خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته). پاکی ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وائی ئی دوی (چې شریک او ولد ورته نیسی).

تفسیر: یعنی دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالیٰ د ځوموالی (دامادئ) تعلقات قائم کړی دی. سبحان الله! دوی څرنګه خبری کوی ؟ که موقع وموږ نو لږ شانی له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دی ؟ او خپل ځانونو څه ګڼی؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښی وړاندی کولی شی. آیا له ځوم او داماد سره هم داسی معامله کوله شی ؟ ځینو اسلافو له نسب څخه دغه مراد نیولی دی چه دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالیٰ مقابل حریفان ګڼل لکه چې مجوسیان د «یزدان» او «اهریمن» قائلان دی. یعنی یوه ته د نیکی خدای او بل ته د بدی خدای وائی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چه پاک کړی شوی دی (منزه دی له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا له انسانانو ځنی د الله تعالیٰ غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دی معلوم شو چه هلته د نسبونو او د ارتباطو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته بلکه هلته یواځی د بندګی او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

پس بیشکه تاسو چې یئ او هغه چې عبادت ئی کوئ تاسی نه یئ تاسی (ای عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستی سره په فتنه اچوونکی (د هیچا) مګر د هغه چا چې ننوتونکی د دوزخ دی (په علم الله کښی).

تفسیر: ډیر خلق داسی ګڼی چې د پیریانو په لاس کښی د بدی او پرښتو په لاس کښی د نیکی واک او اختیار شته هر چاته چې دوی وغواړی ښیګڼه (فائده) وررسوی او الله تعالیٰ ته ئی مقرب ګرځوی او هر یوه ته چې دوی وغواړی بدی او تکلیف رسوی یا ئی ګمراه کوی. ښائی د دغو

مفروضه وو اختیاراتو په بناء به ئې دوی د الله تعالیٰ اولاد یا خسر ګرځولي وی. نو دلته ئې د دغی مسئلي جواب ورکړی دی چې نه ستاسي او نه د دوی په لاس کښې څه مستقل اختیار شته. تاسي او هغه شیاطین چې تاسو ئې عبادت کوئ. که ګرد (تول) سره یو ځای شئ د دغی خبری قوت او قدرت نه لرئ چې بی د الله تعالیٰ له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شئ ګمراه خو همغه څوک کیږی چې الله تعالیٰ دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخی لیکلی وی او د خپلی بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته ورسوی. (بیا وویل جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته).

وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾

او نشته له موږ ځنې هیڅوک مګر چې مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالیٰ دغه کلام د پرښتو له ژبې او د دوی له جانبه فرمایلی دی لکه چې په ډیرو ځایونو کښې د انسانانو له جانبه دعاوی فرمائی. یعنی د هری لوئی پرښتی دپاره یو حد مقرر دی چې دا له هغه حده نشي وړاندی کیدی، دا ئې ځکه وفرمایل چې کافران وائی چې پرښتی د الله تعالیٰ لونه دی چې د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوی دی. حال دا چې پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی. او پرښتی داسی وائی چې موږ د دغی خبری له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالیٰ له احکامو د یوی ذری په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾

او بیشکه موږ خامخا موږ صف تړونکی یو (په وخت د طاعت کښې).

تفسیر: یعنی په خپلو حدودو کښې هر څوک د الله تعالیٰ عبادت او د ده د احکامو د منلو دپاره تیار ولاړ دی. او له سره هیڅ یو د دی خبری طاقت او توان نه لری چې له هغه څخه د یوه ویښته په اندازه هم وړاندی وروسته وښوئیږی.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

او بیشکه موږ خامخا موږ تسبیح ویونکی یو.

تفسیر: یعنی تر دی ځای پوری د پرښتو کلام ختم شو ـ وروسته له دی نه د مکی معظمی د

خلقو حال بیان فرمائی.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بیشکه چې وو (دغه کفار) خامخا ویل به ئې داسې چې که چیرې بیشکه وی له مونږ څخه ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان (بیا چې ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب) پس ژر ده چه پوه به شی دوی (په عاقبت د دی کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال (وخت) چې د انبیاوو نومونه او قصې اوریدلی او د دوی له علم څخه بې خبران وو نو پخپلو منځ کښې به ئې سره داسې ویل «که مونږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی یا پر مونږ باندې هم کوم آسمانی کتاب یا د پند او نصیحت خبرې نازلیدی نو مونږ به پر هغو په ډیر ښه شان سره عمل کوه او خپل حسن الاعمال به مو نورو ته هم ښوول او په معرفت او عبادت کښې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمخ تګ کوه چې د الله تعالیٰ په مخصوصو او منتخبو بندګانو کښې به شاملیدو» اوس چې د دوی په منځ کښې نبی الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتی دی او هغه خپل قول او اقرار ئې هیر کړی دی نو د دغه انحراف او انکار څخه کومه نتیجه او انجام چې دوی ته پیښیدونکی دی دوی به ئې عنقریب وګوری.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾
وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زمونږ دپاره د بندګانو زمونږ مرسلینو. چې بیشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بیشکه لښکری زمونږ خامخا هم دوی بریالیانی (کامیاب) دی (په کفارو).

تفسیر: یعنی دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښې مقرره شوی ده چې د منکرینو په مقابل کښې

پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوی او بالاخر د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (کامیاب) کیږی اګر که ضمناً حالات په هر دول (طریقه) او هر وضعیت سره واوړی او لوټونه وخوری مګر فتحه ـ بری او کامیابی هرومرو (خامخا) د مخلصو بندګانو دپاره ده او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهری تسلط او غلبی په معیار وی مګر په دغه شرط چی دغه «جند» فی الواقع «جند الله» وی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۱۷۴﴾ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷۵﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وقته پوری. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چی وبه وینی دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی اوس څو ورځی نور هم دوی ته څه مه وائی! او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګوره دوی به هرومرو (خامخا) خپل انجام وګوری لکه چی وئی هم لید. کله چی وویل منکرانو تمسخراً چی کله به وی نزول د عذاب ؟ نو نازل شو

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۱۷۶﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۱۷۷﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوی دوی. پس کله چی نازل شی (عذاب) په میدان (غولی) د دوی پس بد به وی صبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: شاید ﴿فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ﴾ د آوریدلو په اثر به دوی داسی وی چی اوس نو ژر شه زمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه! نو د هغه جواب ئی داسی ورکړ چی پر خپل ځان باندی د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چی تاسی نښلولی دی کله چی وخت ئی راشی هغه به ډیر بد وخت وی. د الله تعالیٰ عذاب داسی درځی لکه چی کوم دښمن سری ته په پټونی کښی د شپی پټ ناست وی او ګهیځ (سحر) د وقته یو ځلی په میدان کښی ځان ورښکاره کړی او پر خپل غلیم په ډانګ‌پیلی (ښکاره) داړه واچوی. د الله تعالیٰ د عذاب د نزول په وخت کښی به د هغو خلقو حشر هم داسی کیږی چی دوی پخوا له دی نه ویرولی شوی دی او له آخری خاتمی څخه په ښه دول (طریقه) پوه او مطلع کړی شوی دی لکه چی د مکی معظمی په فتح او په نورو ځایونو کښی هم داسی وشو. اوس بیا الله جل شانه واعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسی امر فرمائی

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۱۷۸﴾ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوی نیتی پوری. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چه وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: بنائی چی پرومبنی وعده د دنیوی عذاب وه ـ او دغه به د اخروی عذاب وی. یعنی تاسی ورته ګورئ چی وروسته له دی نه دغه کفار په آخرت کښی څه څه عذابونه مومی.

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٨٢﴾

پاکی ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چی رب د عزت (قوت غلبی دی او پاک دی) له هر هغه څیزه چی (مشرکان ورته) نسبت کوی او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چی رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کښی ئی د ګردو (ټولو) اصولی مضامینو خلاصه بیان کړه ـ یعنی د الله تعالیٰ ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزه دی، په ګردو (ټولو) کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف او ګردی (ټولی) ښیګنی (خوبیء) د ده په پاک ذات کښی مجتمعی دی ـ پر ګردو (ټولو) انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځی چی د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تنبیه: له احادیثو څخه، وروسته د لمانځه او د مجلس پر ختم کښی د دغو آیاتونو د لوستلو فضیلت ثابت شوی دی نو ځکه مونږ هم د هم دغه سورت د تفاسیرو خاتمه پر هم دغی عقیدی ټینګه کړه! څو مو پاک الله پر هم دغه عقیده باندی ټینګ ولری!

﴿ سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾

(تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنه)

(سورة صٓ مکیة وهی ثمان وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها(۳۸) تسلسلهاحسب النزول ایضا (۳۸))

نزلت بعد سورة القمر

د «صٓ» سورت مکی دی (۸۸) آیته (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۸) او په نزول کښی هم (۳۸) سورت دی

وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِی الذِّكْرِ ۝۱ بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِیْ عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ ۝۲

قسم دی په قرآن چی څښتن (خاوند) د پند ذکر بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسی نه دی چی کفار د معبودانو په نسبت وائی). بلکه هغه کسان چی کافران شوی دی په کبر، سرکشی کښی دی (له قبوله د حق) او په مخالفت کښی دی (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنی دغه عظیم الشان، عالی مرتبت قرآن چی په ډیرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبری ښوونکی او پوهونکی دی په جګ (وچت) غږ سره شهادت ورکوی هغه خلق چی له قرآنی صداقت او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دی د هغه سبب داسی نه دی چی د قرآن په تعلیم یا تفهیم کښی څه نقص یا قصور شته یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبیین کښی معاذ الله مقصر دی بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چه دغه مخلوق دروغ پری تری، چټی (بیکاره) لوئی، تکبر، غرور، نخوت، معاندت، مخالفت، جهالت او حماقت کوی او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کښی نښتی دی که چیری دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځی نو د حق او صداقت ډیر صاف او پاک سرک د دوی په نظر ورځی.

كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ۝۳

(نه ګوری منکران چی) څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دی څخه له اهل د زمانی پس ناری به ئی وهلی (عند نزول العذاب) حال دا چی نه به وو

هغه وخت د خلاصیدلو (او د تښتیدلو).

تفسیر: یعني دوی ته دی معلوم وی چې د هم دغه غرور او تکبر په سبب او د انبیاؤ د الله د مقابلې او مجادلې په علت پخوا له دی نه ډیر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوی دی، هغه خلق هم تر ډیرو مودو پورې د الله تعالیٰ له انبیاو سره جنګیدلی وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی او د الله تعالیٰ عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپیر ونیول نو سخت وویریدل او شورماشور او غلغله ئې ونښلوله، مګر د هغه وخت د آنی او فوری غلبلی او کریکی څخه هیڅ یوه نتیجه نه مرتبه کیده ځکه چې د خلاصي او نجات موقع تیره شوی وه او وخت او فرصت نه وو پاتې چې د دوی د دغو شور او بکاوو او فریادونو په طرف غوږ کیښودی شوی. («لات» د «لیس» په معنی ده چې «ت» تاکیداً پری زائده شوی ده او له «حین» سره مختص دی چې تری اسم یا خبر عموماً محذوفیږی «مناص» د واوی اجوف مصدر دی).

وَعَجِبُوٓا۟ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَـٰفِرُونَ هَـٰذَا سَـٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾

او تعجب کوی (کفار) له دی نه چې راغلی دی دوی ته (نبی) ویروونکی له دوی نه او وائی دا کافران چې دغه (ویروونکی نبی) ساحر کودګر دی دروغجن.

تفسیر: یعني که له آسمانه کومه پرښتنه راتلی خو بیا هم یوه خبره وه. زمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی او زمونږ په ویرولو او ژړولو ئې شروع کړی ده او داسی وائی چې زه د آسمان والا الله له جانبه راغلی یم. دغه یوه ډیره عجیبه خبره ده اوس ماسواء له دی نه بل څه وویل شی چې یوه کودګر (ساحر) یوه د دروغو ننداره جوړه کړی ده، او د کودو په زور دغه ننداری او کرشمی راښیی او ورته معجزه وائی او څو د افسانی خبری ئې هم راتولی کړی دی او د هغو په نسبت داسی دعوی کوی چې دغه د الله تعالیٰ رالیږلی شوی علوم دی او زه ئې رسول یم.

أَجَعَلَ ٱلْـَٔالِهَةَ إِلَـٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَـٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولی دی دغه (۳۶۰) معبودان الله یو ؟ بیشکه دغه (ګرځول. د ډیرو معبودانو یوه ته چې تاسی نور معبودان پریږدئ او د یو الله عبادت کوئ) خامخا یو څیز ډیر عجیب دی (چې مثل نه لری) او لاړل په تلوار سره مشران

له دوی نه (له مجلسه چی سره ویونکي وو یو بل ته) چی ځئ (پاڅئ له دی ځایه) او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی دغه بل هم درواخلئ! د دومره بیشماره خدایانو درباروونه دی بند وی او یواځی یو الله ئی پریښی دی له دی نه بله لویه د تعجب خبره به څه وی چه د دغومره لوی جهان انتظام یواځی هم دغه یو الله ته وسپارلی شي او د مختلفو شعباتو او اداراتو هغه معبودان چی د هغوی بندګی له دیرو کلونو راهیسی جریان او ادامه لری له یوی مخی ممنوع ودرولی شی. ګواکی زمونږ پلرونه او نیکونه بیخی جاهلان او ناپوهان وو چی دغومره ډیرو بتانو او معبودانو ته ئی عبادت کاوه. په روایاتو کښی راغلی دی چه د ابوطالب په رنځوریٔ کښی ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابوطالب ته ورغلل او هغه ته ئی د رسول الله مبارک شکایت یووړ چی دغه ستا وراره زمونږ معبودانو ته بدی ردی خبری کوی او مونږ ته په څو څو دوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وائی تاسو ده ته نصیحت وکړئ! کله چه ابوطالب دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړی دوی د هغه په جواب کښی وویل «ای زما تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چه وروسته له هغه به ګرد (تول) عربستان د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمت ګاران شي او نور ادیان به ورته جزیه ورانده‌ی کړی » دوی خوشال شول او ورته ئی وویل «چی هغه څه شی دی ؟ تاسی خو همغه یوه کلمه ووایئ مونږ ستاسی د لسو کلمو منلو دپاره تیار ولاړ یو» رسول الله مبارک وفرمایل چه «نه! هغه خو هم دا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده!» کله چه هغوی دغه خبره واوریدله ډیر په قهر او غصه شول او تاو کړی له هغه مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ دومره ډیر خدایان پریږدو او فقط ستا په خوله یواځی هم دغه یو الله معبود ومنو! ځئ چه ځو! محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو دغو چلونو او فریبونو څخه لاس اخیستونکی نه دی. ده زمونږ د دغو معبودانو په خلاف خپلی پښی لوڅی (بربندی) کړی دی او خامخا د هغوی پر ضد تبلیغات کوی مونږ لره هم ښائی چی د هم ده په شان خپل لستونی پورته او د خپلو معبودانو حمایت او عبادت وکړو نه چی د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړی پښه زمونږ د دغی پخوانی آبائی او اجدادی طریقی څخه وښوئیږی او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شی د ده د دغی بلیغی سعیی او کوښښ په مقابل کښی مونږ ته هم لازم دی چه ډیر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه وربشکاره کړو.

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝

بیشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چه اراده ئی کړی شوی ده (له مونږ څخه)

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم چی په داسی زور او شور او عزم او استقلال سره زمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پوری کری دی ضرور په دغه کښی د ده څه غرض شته او هغه دا دی چی دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ گرد (تول) خپل ځان ته مطیع او محکوم وگرځوی او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کری. نو لازم دی چی مونږ دی پری نږدو چی پخپل دغه مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی. ځینی مفسرین د ﴿ اِنَّ هٰذَا لَشَیۡءٌ یُّرَادُ ﴾ مطلب داسی بیانوی بیشکه دا همغه شی دی چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغه تینگه اراده کری ده او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی. یا دی داسی وویل شی چی هم دغه خبره (معلومیږی) کیدونکی ده الله ته هم دغه منظور دی چه په دنیا کښی انقلاب شی، لهٰذا حتی الامکان په ډیر صبر او تحمل سره د خپل قدیمی دین په حفاظت کښی تینگ اوسیږ! یا ممکن دی چه د تحقیر له لاری ئی داسی ویلی وی چه بیشکه د محمد صلی الله علیه وسلم په اراداتو کښی خو ډیر شیان دی لیکن دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چی دی پخپلو هغو گردو (تولو) هیلو، امیدونو او اراداتو ورسیږی چی آرزو، تمنا او اراده کوی. مونږ لره ښائی چی د ده په مقابله کښی تینگ ودریږو او یو پل هم د ده په مقابل کښی بیرته کښنیږدو.

مَا سَمِعۡنَا بِهٰذَا فِی الۡمِلَّۃِ الۡاٰخِرَۃِ ۚۖ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا اخۡتِلَاقٌ ۚۖ ﴿۷﴾

نه دی اوریدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستنی (عیسوی) کښی نه دی دغه (توحید) مگر له خپله ځانه جوړ کړی شوی دروغ دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چی خپل د پلرونو او نیکونو دین ته ئی پخوانی دین وایه. یعنی پخوا مو داسی آوریدلی چی پخوانیو خلقو به هم داسی خبری کولی مگر زمونږ پلرونو خو داسی نه دی کری او نه ئی دی ویلی» او ممکن دی چه له پخوانی دین څخه عیسائی دین مراد وی لکه چی د اکثرو اسلافو قول دی. یعنی نصرانیان چی له اهل الکتاب څخه دی د هغوی په نسبت هم مونږ داسی نه دی اوریدلی چی گرد (تول) نور خدایان له منځه لری کری او تش یو الله ئی پری اینبی وی آخر دوی خو هم دری خدایان منی او دوی هم دغه رسول، د رسول په حیثیت نه منی او وائی که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کښی وی مونږ به هم هغه ضرور منلی وی معلومیږی چی دغه خبری گردی (تولی) له خپل ځان څخه جوړی کری شوی دی (العیاذ بالله)

ءَاُنۡزِلَ عَلَیۡهِ الذِّکۡرُ مِنۡۢ بَیۡنِنَا ؕ

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ زمونږ (غتانو)،

تفسیر: یعنی بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلی زړه د الله تعالیٰ کلام منو، او د دغی موضوع په نسبت زیاتی خبری نه کوو چی ولی له آسمانه کومه پرښته د نبی په حیثیت را ونه لیږله شوه ؟ مګر دغه دیر د تردد او انکار ځای دی چه زمونږ د تولو له منځه څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو ؟ آیا په توله دنیا کښی پرته (علاوه) له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دی کار دپاره وړ (قابل) او لایق نه وو ؟ او هم دغه لوی کار فقط هم دغه ته پاتی وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کښی نه موندل کیده چی خپل دغه کلام او د نبوت مهام ئی د ده په لاس کښی ورکړی وی ؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّن ذِكْرِي ۖ بَل لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

بلکه دوی په شک کښی دی له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه منشأ نه لری)، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب زما (که نه شک به ئی ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ له طرفه د دوی د دغی چتی (بیکاره) وینا او نامعقولی خبری جواب شو، یعنی د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لری خبره فقط هم دغومره ده چی اوس دوی ته زمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندیښنه ورپیدا شوی ده او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لری چی هغه خوفناک مستقبل چی دوی ته ئی خبر او اطلاع ورکوله کیږی هرومرو (خامخا) واقع کیدونکی هم دی ځکه چی دوی تر اوسه پوری د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال (وخت) چی دوی د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند او مزه وڅکی نو دغه ګرد (تول) شکوک او شبهات به ئی لری کیږی.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

آیا په نزد د دوی دی خزانی د رحمت د رب ستا چی دیر غالب قوی ښه ښښونکی دی ؟. آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی او د هغو ګردو (تولو) شیانو چی په منځ د دغو کښی دی ؟ پس ودی خیژی (دوی آسمان ته) په اسبابو (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنی د رحمت خزائن او د آسمانونو او د ځمکی حکومت ګرد (تول) د الله تعالیٰ د

قدرت په لاس کښې دی الله ډیر زبردست او لوی بخښش والا دی پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړی هیڅوک د هغه مانع نشي گرځیدی او نه پری څه تنقید او اعتراض کولی شي. که الله تعالیٰ پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وبښي نو تاسی د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ ؟ چې پر دغه دی ولی داسی مهربانی فرمایلی ده ؟ او پر مونږ دی ولی نه ده فرمایلی ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د آسمانونو او د ځمکی د سلطنت اختیار داره او واکداره هم دا تاسی یئ ؟ چی داسی چتی (بیکاره) او لغو اعتراضات کوئ ؟ که یئ نو خپل گرد (تول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ! او په آسمان پوری خپلی رسی وتړی، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ! او سم له خپلی مرضی او منشأ سره د آسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کښی که مو له لاسه پوره وی گوتی ووهئ! او که دغه مو له واکه نه وی پوره نو د آسمانونو او د ځمکی د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخی چتی (بیکاره) او غلطه ده او په سر د هغه د الوهیت په کارونو او انتظاماتو کښی مداخله پرته (علاوه) له بیحیائی او جنون به بل څه شی وی ؟.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهۡزُومٌ مِّنَ الۡأَحۡزَابِ ﴿١١﴾

دوی خو یو لښکر گوتی دی په دغه ځای کښې چې ماتی ورکړی شوی له هغو ډیرو لښکرو څخه دی.

تفسیر: یعنی هیڅ نشته! د آسمانونو او د ځمکی له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لری ؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه دله او جمعیت دی چی د پخوانیو سپیرو او تباه شویو اقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځی. لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوی څخه د مکی معظمی تر فتحی پوری تیره شوه. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پخوانی اقوام تباه شول که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کښی هم داسی مداومت وکړی نو هغوی په شان دوی هم تباه او فناه کیږی» گواکی د دغه آیت ربط ئی له پخوانی آیت سره وښود والله اعلم.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرۡعَوۡنُ ذُو الۡأَوۡتَادِ ﴿١٢﴾

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنی زور او قوت او لاؤ لښکر والا چی په دنیا کښی ئی د خپل سلطنت میخونه په

ځمکه کښې تک وهلی ؤ. او ځینې وائي هغه څوک چې سرې به ئې په میخونو سره واړه نو د دغه لامله (له وجې) د هغه نوم هم داسې ﴿ ذُوالْأَوْتَادِ ﴾ میخ والا مشتهر شو. والله اعلم.

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْئَيْكَةِ ۚ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لوئې لوئې ډلې (او لښکرې) وې. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو ئې کړی ؤ رسولانو د (الله) ته پس ثابت شو عذاب زما (دوی ته).

تفسیر: یعني دغو تولو لویو زوروررو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالیٰ رسولان دروغجن وشمیرل د الله تعالیٰ له سزا او عذاب څخه ئې نجات ونه موند نو ستاسو حقیقت څه دی ؟.

وَمَا يَنظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

او نه کوی انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بیرته ګرځیدل.

تفسیر: یعني د صور (شپیلۍ) د غږ منتظر دی چه پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کښې ورکوله کیږي او ممکن دی چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انضجار مراد وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

او وائي (کفار تمسخراً) ای ربه زمونږ زر راکړه مونږ ته برخه عملنامه زمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعني هر کله چې دوی د قیامت خبری اوری نو په توکو او مسخرو سره وائي چې زمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه ! تر څو مونږ هم دا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له

خپلی سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَيْدِ ۚ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۷﴾

(فرمائی الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغی خبری چی وائی دوی (تاته) او یاد کړه (قصه) د بنده زمونږ داؤد خاوند د قوت (په عبادت کښی) چی بیشکه دی ډیر رجوع کوونکی ؤ (عبادت د الله ته).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «په دغه ځای کښی ده ته د داؤد علیه السلام قصه ور په یادوی چی ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کښی ډیر صبر کړی ؤ څو بالاخر حکومت ده ته ورسید او «جالوت او نور» مخالفین ګرد (تول) سره په جهاد کښی پره او مغلوب شول چی هم دغه وضعیت او نقشه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته هم وړپیښه شوه.

تنبیه: د «ذاالاید» ترجمه حضرت شاه صاحب په «د لاس زور والا» سره کړی ده یعنی د سلطنت قوت یا به ئی دغه لوری ته اشاره وی چه د ده په لاس کښی اوسپنه نرمه کیده. یا به د «لاس قوت» څخه دغه مطلب وی چه ده به د سلطنت مال نه خوړ بلکه د خپل لاس له ګټی څخه ئی دوډی خوړه او «اواب» یعنی په هره معامله کښی به ده د الله تعالیٰ په طرف توجه او رجوع کوله.

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿۱۸﴾

بیشکه چی مونږ تابع مسخر کړی مو وو غرونه له دغه (داؤد) سره چی تسبیح به ئی ورسره ویلی په آخره او په اوله برخه د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی صبا او بیګا کله چی حضرت داؤد علیه السلام په تسبیح کښی مشغولیده نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل. د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَالطَّيْرَ مَحْشُوْرَةً ۗ كُلٌّ لَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۹﴾

او (بل تابع او مسخر کړی ؤ مونږ) مرغان حال دا چی تول کړی شوی به ؤ (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی ؤ (په طاعت سره).

تفسیر: یا به گرد (تول) له ده سره یو ځای کیدل او د الله تعالیٰ په طرف به ئی رجوع کوله کما قال بعض المفسرین.

وَشَدَدۡنَا مُلۡكَهُۥ

او قوی محکم کړی ؤ مونږ ملک سلطنت د دغه (داؤد).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندی د ده د سلطنت رعب او دأب مو کینولی وو او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړی ؤ، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره تینګ کړی ؤ.

وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحِكۡمَةَ وَفَصۡلَ ٱلۡخِطَابِ ﴿٢٠﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافی په هر مقصد کښی).

تفسیر: یعنی لوی مدبر او پوه ؤ د هری خبری فیصله به ئی په ډیر ښه صورت سره کوله د وینا په وخت کښی به ئی ډیر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالیٰ ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلی قوت، او راز راز (قسم قسم) علمی او عملی کمالات ورعطاء فرمائلی ؤ لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چی د هغه قصه اوس بیان فرمائی

وَهَلۡ أَتَىٰكَ نَبَؤُاْ ٱلۡخَصۡمِ إِذۡ تَسَوَّرُواْ ٱلۡمِحۡرَابَ ﴿٢١﴾ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنۡهُمۡ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جګړه کوونکیو کله چی راوختل (پس له دیواله د) عبادتخانی. کله چی ننوتل (تول) پر داؤد باندی (او ده ولیدل) پس وویرید (داؤد) له دوی نه (چی دوی ولی راوختل له دیواله ؟ او ولی راننوتل بی له اجازی نه ؟).

تفسیر: یعنی حضرت داؤد علیه السلام دری ورځی ئی سره داسی تقسیم فرمایلی وی چی یوه ورځ د عمومی دربار او فصل الخصوماتو دپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسیدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره وه چی په دغه ورځ کښی بیخی په خلوت کښی کیناستل او پیره دارانو ته به ئی امر ور کاوه چی هیچا ته اجازه مه ورکوئ چی ماته راشی.

یوه ورځی چی داؤد علیه السلام په عبادت کښی مشغول ؤ یو ناڅاپه څو سړی له دیواله راختلی ده ته مخامخ ودریدل، داؤد علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویرید او متحیر شو چی دغه انسانان دی که پیریان یا د الله تعالیٰ بل کوم مخلوق ؟ که انسانان دی نو ولی بی وخته راغلی دی ؟ او څرنګه له پیره دارانو څخه تیر شوی دی ؟ او ولی د دروازی له لاری څخه نه دی راغلی ؟ او له دومره جګ (وچت) دیوال څخه به دوی څرنګه راختلی وی ؟ خدای خبر دی چی دوی په دغه غیر معمولی طریقی سره څنګه دلته راغلی دی ؟ او څه نیت او قصد لری ؟ الغرض یو ناڅاپه ئی د دغی عجیبی او مهیبی واقعی له لیدلو څخه ئی افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کښی په همغه خشوع او خضوع چی پخوا مشغول وو نشو مشغو لیدی.

قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۲﴾

وویل دوی مه ویریږه (مونږ دوه دلی) جګړه کوونکی یو چی ظلم کړی دی څینو زمونږ پر څینو نورو پس حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حق سره او لری مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندی) او برابر کړه مونږ سمی لاری (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چی تاسی مه ویریږئ! او له مونږ څخنی پخپل زړه کښی څه فکر او اندیښنی ته لاری مه ورکوئ! مونږ دواړه دلی د خپلی یوی جګړی د فیصله کولو دپاره ستاسی په خدمت کښی درحاضر شوی یو او غواړو چی تاسی د هغی په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ! کومه بی لاری یا د تال ورکولو خبره دی ښائی په کښی نه وی څکه چی مونږ د عدل او د انصاف د سمی لاری د معلومولو دپاره راغلی یو ښائی د دوی د دغی خبری له عنوانه حضرت داؤد علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وی.

اِنَّ هٰذَآ اَخِیْ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِیَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْنِیْهَا وَعَزَّنِیْ فِی الْخِطَابِ ﴿۲۳﴾

بیشکه چی دا (سړی) ورور زما دی ده لره نهه نوی میږی (ګډی) دی او ما

لره یوه میږه (ګډه) ده پس وائي دی ماته کفیل وګرځوه ما د دی (یوی میږی (ګډی) او ماته ئی راکړه) او غلبه ئی کړی ده پر ما په خطاب خبرو کښې هم.

تفسیر: یعني زمونږ جګړه دغه ده چې زما د دغه ورور سره نهه نوی (۹۹) میږی (ګډی) دی او له ما سره یواځې یوه میږه (ګډه) ده، خو دی غواړی چې همغه یوه میږه (ګډه) هم له ما څخنی په هر ډول (طریقه) سره چې وشي واخلي او خپل سل میږی (ګډی) پری پوره کړی، او بل مشکل دغه دی چې دغه ورور می همغسې چې په مال او دولت کښې له مانه موږ او لوړ (اوچت) دی په ژبه او خبرو کښې هم له ما څخه لوړ (اوچت) او غوړ دی هر کله چې دی خبری کوی ما مغلوب او پړ کوی، او ګرد (تول) اوریدونکي د ده په لوری ګرځي او خبری کوی. لنده ئی دا چې زما د حق د اخیستلو دپاره په جبر او تیری سره خبری کوی.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۖ

وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چې ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د میږی (ګډی) ستا (چې یو ځای ئی کړی) له میږو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړی وی او په آخر کښې ئی داسې وفرمایل چې «بیشکه که ستا دغه ورور هم داسې کوی خو دغه د ده تیری او ناانصافي ده، او غواړی چې په دغې وسیلې د خپل غریب او خوار ورور مال وخوری» مطلب دا چې مونږ ئی نه پریږدو چې داسې وکړی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ

او بیشکه چې ډیر له خلطاؤ شریکانو خامخا ظلم (تیری) کوی ځینې د دوی پر ځینو نورو مګر (تیری) نه کوی هغه کسان چې ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او ډیر زیات لږ دی (داسې کسان په منځ) د دغو شرکاؤ کښې.

تفسیر: یعني دغه د شریکانو عادت دی چې یو پر بل باندی ظلم او تیری کوی قوی حصه دار

غواړي چې ضعیف وخوري او له منځه ئې لرې کړي. یوازې د الله تعالیٰ ایمانداره او نیک بندګان له دې نه مستثنیٰ دي چې د هغوی شمیر په دنیا کښې ډیر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُدُ اَنَّمَا فَتَنّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهٗ وَخَرَّ رَاكِعًا وَّاَنَابَ ﴿۲۴﴾ فَغَفَرْنَا لَهٗ ذٰلِكَ

او متیقن یوه شو داؤد په دې چې بیشکه هم دا خبره ده چې وازمویه مونږ دی نو ښښنه ئې وغوښته له رب خپل او پرمخې پریوت په دغه حال کښې چې رکوع سجده کوونکې ؤ (الله ته) او بیرته راجع شو (الله ته په توبه سره) پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطاء د ده)

تفسیر: د دغې قصې په اثر داؤد علیه السلام متنبه شو چې دغه زما په حق کښې یوه فتنه او امتحان ؤ په مجرد د دې چه دغه خیال ور پیدا شو له خپلې دغې خطاء څخه ئې معافي وغوښتله او په ډیر عجز او نیاز ئې سر په سجده کېښود، آخر الله تعالیٰ د هغه خطاء ورمعافه کړه، د داؤد علیه السلام هغه خطاء کومه وه ؟ چې د هغې په نسبت په دغو آیتونو کښې اشاره ده د هغه په نسبت مفسرینو ډیرې اوږدې قصې لیکلې دي، مګر حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه د هغوی په نسبت لیکي «**وقد ذکر المفسرون هٰهنا قصة اکثرها ماخوذ من الاسرائیلیات ولم یثبت فیها عن المعصوم حدیث یجب اتباعه**» او حافظ ابوحیان رحمة الله علیه او نورو له دغو قصو څخه خپل ځان بیل ساتلی دی، او د دغو آیتونو کوم مجمل چې بیان کړی دی هغه هم له تکلفه څخه نه دی خالي. زمونږ په نزد اصلي خبره خو همغه ده چې د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه منقوله ده یعنې داؤد علیه السلام ته دغه ابتلاء د یوه شان اعجاب په بناء ور دمخه شوه او صورت ئې داسې ؤ چې داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ په دربار کښې عرض وکړ چې ای رب العالمینه! په شپه او ورځ کښې هیڅ یوه ګړی داسې نه ده چې په هغه کښې د داؤد علیه السلام د خیلخانې کوم یو تن ستا په عبادت یعنې په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښې مشغول نه وي دا ! ئې ځکه وویل چې ده د شپې او د ورځې څلیرویشت ساعتونه د خپلې کورنۍ پر ګردو (تولو) افرادو تقسیم کړي ؤ څو دوی وار په وار د الله تعالیٰ په عبادت کښې مشغول اوسي او هیڅ وخت د ده عبادتخانه د عابدینو څخه تشه نه وي. او ممکن دی چې نور داسې قسم شیان به ئې هم عرض کړي وي او ښائې خپل د ښه انتظام او نورو اعمالو په نسبت ئې هم څه ویلي وي د الله تعالیٰ په دربار کښې د ده دغه وینا ناپسنده واقع شوه او ورته داسې ارشاد وشو «اې داؤده ! دغه ټول شیان زمونږ په توفیق ستا په برخه شوي دي که زما مدد له تا سره نه وي نو ته پر دغو شیانو قدرت نشې موندلی او سره له زرهاو کوششونو به هغه تر سره نشې رسولی زه پخپل جلال باندې قسم یادوم که تا یوه ورځ ستا نفس ته پریږدم یعنې که خپل مدد له تا څخه لرې کړم نو وبه ګتلی شې چې تر کومې اندازې پورې

پخپل عبادت کښې مشغول پاتې کیدی شې ؟ او خپل دغه انتظام قائم ساتلی شې ؟ داؤد علیه السلام عرض وکړ چې یا ربه! ما په هغه ورځ خبر کړه نو دی په هغه ورځ کښې په فتنه مبتلا شو **اخرج هذا الاثر الحاکم فی المستدرک و قال صحیح الاسناد واقره الذهبی فی التلخیص** دغه روایت داسې ښرګندوی (ښکاره کوی) چې د فتنې نوعیت ښائې صرف هم دغومره قدر وی چې په هغه وخت کښې چې داؤد علیه السلام په عبادت کښې مشتغل وی سره له پوره سعی او کوشش ونښې مشتغل کیدی او خپل انتظام قائم ونښې ساتلی لکه چې اوس مو ولوست چې په بې قاعده‌ګی او فوق طریقې سره څو تنه سرې یو ځای یو ناڅاپه د ده په عبادتخانې ورننوتل او حضرت داؤد علیه السلام ئې وویراوه او دی ئې د ده له هغه مخصوص شغل څخه منصرف او خپل جانب ته ئې متوجه کړ. سره له ډیرو پیرو او انتظام دوی د داؤد علیه السلام تر څنګه پورې ورسیدل او دوی ته هیڅا ممانعت ونه کړ، دلته داؤد علیه السلام ته داسې خیال پیدا شو چې الله تعالیٰ زه د خپلې همغې دعوی له سببه په دغې فتنې کښې مبتلا کړی یم.

د فتنې د لفظ اطلاق دلته تقریباً داسې وګڼئ لکه چې په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهما په هلکتوب کښې کمیسونه اغوستلی ؤ او لړځیدونکی او ریږدیدونکی (رپیدونکی) سره راتلل د رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر د منبر له پاسه پر دوی ولوید خطبه ئې قطعه کړه او هغوی ئې راپورته کړل، او وئې فرمایل «**صدق الله. انما اموالکم واولادکم فتنة**» په څینو آثارو کښې راغلی دی که څوک د نیکې کولو په وخت وائې ای الله! ما داسې کار کړی دی صدقه مې ورکړی، لمونځ مې ادا کړی، دودی مې ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائې «او ما ستا سره مدد کړی او توفیق مې درکړی دی» او کله چې بنده وائې «ای ربه تا راسره مدد کړی او ماته دې توفیق رابښلی او راباندې احسان دې ایښی دی» نو الله تعالیٰ فرمائې «او تا عمل کړی او اراده دې کړی او تا دغه نیکی ګټلی ده» (د مدارج السالکین (۱) ج ۹۹ صفحه) له دی نه وپوهیږئ چې د حضرت داؤد علیه السلام په شان د یوه جلیل القدر نبې خپل ښه انتظام ورښرګندول (ښکاره کول) او د ده داسې فرمایل چې «ای ربه په شپه او ورځ کښې هیڅ یوه ګړی داسې نه دی چې په هغه کښې د داؤد د خیلخانې کوم یو تن ستا په عبادت یعنې په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښې مشغول نه وی» څرنګه د الله تعالیٰ د خوښې په مورد کښې واقع کیدی شې ؟ لویان په خورا ډیرې وړوکې ګناه هم نیولی کیږی نو ځکه په یوه ازموینه کښې مبتلا کړی شو څو باخبره او متنبه شې او د خپلې غلطۍ اصلاح او تدارک وکړی لکه چې تدارک او اصلاح ئې هم وکړ او په ډیر ښه شان سره ئې وکړه. زما په نزد د دی آیت بې تکلفه تقریر هم دغه دی. باقی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د هغې مشهورې قصې په اساس څه شی چې لیکلی دی هغه دی په «موضح القرآن» کښې وکوت شی.

وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٢٥﴾

او بیشکه ده ته په نزد زمونږ کښې خامخا مرتبه ده او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنی لکه د پخوا په شان زمونږ د دربار له مقربانو څخه دی او په دغی غلطی سره د ده په تقرب او په مرتبه کښې څه فرق او توپیر (تفاوت) نه دی راغلی فقط لږ شانی تنبیه ورکړی شوی ده ځکه چې د مقربینو ډیره وړوکی گناه لویه گڼله شی «**حسنات الابرار سیئات المقربین**».

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ

ای داؤده بیشکه مونږ گرځولی مو ئی ته خلیفه په ځمکه کښې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی) پس حکم وکړه په منځ د خلقو کښې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کښې) پس گمراه به کړی (دغه هوا) تا له لاری د الله، بیشکه هغه کسان چې گمراه کیږی له لاری د الله (بعدم الایمان به) شته دوی ته عذاب سخت

تفسیر: یعنی ای داؤده! الله تعالیٰ په ځمکه کښې ته خپل نائب گرځولی ئی لهٰذا د هغه پر احکامو عمل او تګ وکړه! او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالیٰ له شریعت سره موافق وکړه! څو په هیڅ یوه معامله کښې هم د یوی ذری د نفسانی خواهش ادنیٰ شائبه هم پیدا نشی ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری کوی او څه وخت چې انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری شو نو بیا دی د ښی ورځی او د ښه ځای خاوند نه کیږی.

بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۶﴾

په سبب د هیرولو د دوی ورځی د حساب لره.

تفسیر: یعنی عموماً د نفسانی خواهشونو متابعت او پیروی د دی لامله (له وجی) کیږی چې د انسانانو په یاد کښې د حساب او کتاب ورځ نه پاتی کیږی که دغه ورځ ئی تل په یاد پاتی

وی چی زه هرومرو (خامخا) یوه ورځ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یم او د یوی ذری حساب به هم له ما څخه اخیست کیږی نو انسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالیٰ پر مرضی نه وړاندی کوی.

تنبیه: ممکن دی چی د ﴿ یَوۡمَ الۡحِسَابِ ﴾ تعلق د ﴿ لَهُمۡ عَذَابٌ شَدِیۡدٌۢ ﴾ سره وی او له «نسوا» سره نه وی یعنی د الله تعالیٰ د احکامو د هیرولو په سبب به د قیامت په ورځ کښی پر دوی باندی سخت عذاب نازلیږی.

وَمَا خَلَقۡنَا السَّمَآءَ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَیۡنَهُمَا بَاطِلًا ؕ ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا ۚ فَوَیۡلٌ لِّلَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا مِنَ النَّارِ ؕ﴿۲۷﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه آسمان او ځمکه او هغه ګرد (ټول) مخلوقات چی د دغو دواړو په منځ کښی دی په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطله سره) ګمان د هغو کسانو دی چی کافران شوی دی. پس عذاب هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی کافران شوی دی له اوره (چی سوځی به په کښی).

تفسیر: یعنی چی د هغه څه نتیجه وروسته له دی نه ظاهره نشی بلکه د دغی دنیا نتیجه آخرت دی لهٰذا انسان ته لازم دی چی د دی دنیا په هستوګنه کښی د خپل آخرت دپاره څه وګټی او هغه دا دی چی انسان دی د خپل نفسی خواهشونو متابعت پریږدی! او د حق او عدل پر اصولو دی ټینګ عامل او قائم وی! او له خالق او مخلوق له دواړو سره دی خپله معامله په ښه دول (طریقه) سره ولری. داسی دی نه ګڼی چی فقط هم دغه دنیوی ژوندون دی چی هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای (آخر) رسوو او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته دغسی خیالات همغه کسان لری چی وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لری او تری انکار کوی نو د دغسی منکرانو دپاره د دوزخ اور تیار دی.

اَمۡ نَجۡعَلُ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالۡمُفۡسِدِیۡنَ فِی الۡاَرۡضِ ۫ اَمۡ نَجۡعَلُ الۡمُتَّقِیۡنَ كَالۡفُجَّارِ ﴿۲۸﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کښی (بلکه نه ئی ګرځوو) ؟
آیا وبه ګرځوو مونږ پرهیزګاران په شان د بدکارانو ؟ (بلکه نه ئی ګرځوو !).

تفسیر: یعنی زمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسی نه ده چی نیک ایماندار بندګان له شریرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو یا له ویریدونکیو سره هم همغسی معامله وکړو لکه چی له غاړه غړوونکیو او بیخوفه شریرانو سره ئی کوو نو ضروری شوه چی کوم وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب دپاره وټاکلی (مقرر) شی. لیکن مونږ په دنیا کښی ګورو چی خورا ډیر نیک او ایماندار سړی په راز راز (قسم قسم) مصائبو، آفاتو او بلیاتو کښی اخته او مبتلا وی او ډیر شریران، بدکاران او بی‌حیا سړی مزی، چرچی، عیش، عشرت کوی نو لامحاله د دی خبری تسلیم لازمیږی چی وروسته له مرګه یو بل حقیقی ژوندون شته چی په هغه کښی سم د صادق مخبر له وینا سره د دغی خبری فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږی او هلته به د هر صالح او طالح، نیک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادریږی. نو بیا ﴿ يَوْمَ الْحِسَابِ ﴾ له اخبار څخه انکار څرنګه صحیح کیدی شی ؟.

كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چی نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده!) برکتناک دی دپاره د دی چی فکر وکړی (کفار) په آیتونو د ده او دپاره د دی چی پند واخلی پری خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چی د نیک او بد انجام سره یو شان نشی کیدی نو ضروری ؤ چی کوم هدایت کوونکی کتاب د رب‌الارباب له خوا نازل شی څو خلق په ښی او معقولی او مقبولی طریقی سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړی لکه چی په دغه وخت کښی دغه کتاب نازل شو چی ورته قرآن المبین وائی چی د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر څیزونو کښی خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی څو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړی، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شی، لکه چی د دی آیت نه پخوانی آیت ته وګوری چی په څه صاف فطری او معقولی طریقی سره ئی د «معاد» مسئله حل کړی ده چی ډیر لږ عقل لرونکی سړی هم که پری غور او فکر وچلوی نو پر یوی صحیحی نتیجی رسیږی.

تنبیه: ښائی له «تدبر» څخه علمیه قوت مراد وی او په «تذکر» سره د عملیه قوت د تکمیل په طرف اشاره وی دغه ګردی (تولی) خبری د حضرت داؤد علیه السلام د تذکری په ذیل کښی راغلی دی وروسته له دی نه بیا د ده د دی قصی تکمیل فرمائی.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَ

او وموبانبه داؤد ته سليمان،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته وبانبه چې د ده ځوی او د ده په شان نبی الله او باچا ؤ.

نِعۡمَ الۡعَبۡدُ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۳۰﴾ اِذۡ عُرِضَ عَلَيۡهِ بِالۡعَشِيِّ الصّٰفِنٰتُ الۡجِيَادُ ﴿۳۱﴾ فَقَالَ اِنِّيۡۤ اَحۡبَبۡتُ حُبَّ الۡخَيۡرِ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّيۡ ۚ حَتّٰى تَوَارَتۡ بِالۡحِجَابِ ﴿۳۲﴾ رُدُّوۡهَا عَلَيَّ ؕ فَطَفِقَ مَسۡحًۢا بِالسُّوۡقِ وَالۡاَعۡنَاقِ ﴿۳۳﴾

چې ښه بنده ؤ بیشکه چې دی ډیر رجوع کوونکی دی (الله ته). کله چې وړاندی کړی شو په ده باندی په آخر د ورځې کښې هغه ګړندی خاصه آسونه په دریو پښو ولاړ او د یوی سوی نوکه ئې په ځمکه لګولی نو ووېل (سلیمان) بیشکه زه چې یم غوره می کړه مینه د آسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پوری چې پټ شو (لمر) په پرده کښې (بیا ووېل سلیمان) بیرته راولېږ دغه آسونه ماته (نو ورته رائی وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دی آسونو (په توره) پنډیو او غاړو (یعنی پښې او غاړی ئې تری پری کړی او ګرد (تول) ئې حلال او خیرات کړل).

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دغه وروستنی آیت ترجمه داسی کړی ده «بیا راولېږ هغه آسونه ماته پس ولګید سلیمان پر څنډلو د پنډیو او غاړو د دوی» یعنی نهایت اصیل او ښایسته ښکلی، ښه او ګړندی تلونکی آسونه چې د جهاد دپاره ساتلی او پاللی شوی ؤ د ده په مخ کښې وړاندی کړل شول، د دغو آسونو په کتلو او معائنه ؤ کښې ښه ځنډ (تاخیر) او ډیل وشو تر دی چې لمر پریووت، ښائی په دغه شغل کښې به د عصر د وخت وظیفه ده نه وی لوستلی نو د دغه په نسبت ئې ووېل خیر دی که له یوه جانبه له ذکر الله څخه ظاهراً بیلتون واقع شو نو له بل جانبه د جهاد له آسونو سره مینه او د هغو معائنه او کتنه هم له هغه ذکر الله سره لازم دی کله چې د جهاد نه راځی که الله تعالیٰ د جهاد او آلات الجهاد تهیه او مهیا کولو ترغیب نه وی راکړی نو مونږ به له دغه ښائسته بوده (ځناور) سره ولی دومره مینه او محبت کاوه ؟ نو د جهاد په دغه جوش او جذبه کښې ئې حکم ورکړ چې دغه آسونه بیرته راولېږ لکه چې هغه آسونه بیرته راوستلی شو نو حضرت سلیمان علیه السلام له ډیری مینی او محبته د دغو آسونو د

ورمیږونو او پنډیو په صافولو او خرخره کولو او پاکولو مصروف شو. د دی آیت دغه تقریر ځینو مفسرینو کړی دی او د «حب الخیر» له لفظ څخه د دی تائید هم کیږی ګواکی د خیر لفظ د هغه مضمون په طرف اشاره کوی چی رسول کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیرالی یوم القیٰمة» لیکن نور علماء د هغه تفسیر زمونږ د پاس ترجمی په شان داسی بیانوی کله چی حضرت سلیمان د آسونو په معائنه او کتلو کښی مشغول پاتی شو نو د هغه وختی په لمانځه یا وظیفه کښی ذهول پیښ شو او ذهول او نسیان د انبیاؤ په حق کښی محال نه دی نو وئی فرمایل چی وګورئ! د دنیوی مال محبت چی د دی خبری سبب شو چی زه د الله تعالیٰ له یاده غافل شوم تر دی چی د لمر تر پریوتو پوری هم خپله وظیفه می ادا نه کړه. سلمنا چی د دغه مال په محبت کښی هم د عبادت یوه دده وه او په هغه کښی هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندیښنی هم لګیدلی دی چی د هر عبادت هر وخت چی مقرر دی ښائی په هغه کښی له سره څه تخلف واقع نشی او که احیانا په کښی څه توپیر (فرق) واقع شی نو د هغه د غم او اندیښنی څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږی اګر که د معذوریت له جهته هم وی.

که وی لږ کومه خځله

د سالک له باغه وروره!

سالک ژاړی دیر غمجن وی

زړه ئی چوی له غمه وروره

د خندق په غزوه کښی وګورئ! چی د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څو لمانځونه قضا شول سره له دی چی دوی په عین الجهاد کښی مشغول ؤ او د هیڅ یو قسم ذنب او ګناه اندیښنه هم پر دوی نه وه لیکن د هغو کفارو له تعرضه او یرغله (حمله) چی دغه واقعه ورپیښه شوی وه د دوی په حق کښی د «ملأ الله بیوتهم وقبورهم ناراً» او نورو الفاظو سره ښیری وفرمایلی. حضرت سلیمان علیه السلام هم د یوه مؤقت عبادت له فوتیدلو څخه سخت غمجن او متأثر شو، او داسی حکم ئی صادر کړ چی هغه آسونه دی بیرته راوستل شی چی د الله تعالیٰ د یادولو د فوت سبب شوی دی کله چی هغه آسونه بیرته راوستل شول نو د الله تعالیٰ د محبت له غلبی او د غیرت له شدته ئی په توره سره د هغوی غاړی پری او پندی ئی غوښی کړی او تول ئی د پاک الله په لاره کښی خیرات او پر فقراو ئی وویشل څو د دغه غفلت سبب له خپل ځانه په دغی وسیلی سره لری کړی چی فی الجمله د دغه ذهول کفاره شی، ممکن چی په سلیمانی شریعت کښی د اسونو قربانی جائزه وه او له ده سره به اسونه او نور بودګان (څاروی) دیر زیات وی چی د دغو څو اسونو د قربانی کولو څخه به د جهاد په مقصد کښی هیڅ خلل او نقصان نه واقع کیده، او د ﴿ فَطَفِقَ مَسْحًا ﴾ له لفظ څخه دغه هیڅ نه لازمیږی چی ده به هغه ګرد (تول) اسونه

وژلی وی او محض هم دغومره به ئی کری وی چی څو آسونه ئی پخپل لاس سره حلال او سر او پښی به ئی هیسته غورځولی وی والله اعلم. د دی تقریر تائید په یوه «مرفوع حدیث» سره هم کیږی چی «طبرانی» په «حسن اسناد» سره له ابی ابن کعب څخه روایت کری دی (راجع روح المعانی وغیره).

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿۳۴﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سلیمان او غورځولی مو ؤ پر تخت د ده یو جسد (بی روحه) بیا رجوع وکره ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کښی راغلی دی چی حضرت سلیمان علیه السلام قسم یاد کر چی «زه نن شپه د خپلو گردو (تولو) ښځو کره ځم چی په شمیر اویا ـ یا نوی یا سلو ته نژدی ښځی وی او زما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځیږوی چی دغه تول به د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکری» پرښتی دغه خبره ورالقا کره چی «ان شاء الله» ووایه! سره له دی چی ان شاء الله ئی په زړه کښی ؤ مگر په ژبه ئی ان شاء الله ونه فرمایل. د الله تعالیٰ کارونو ته وگورئ چی له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وروکی هم پیدا نشو یواځی له یوی ښځی څخه یو ناقص مولود موجود شو. ځینی مفسرین وائی چی دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه او ورته ئی وویل «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه!» همغه ئی دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کری دی د دغه وضعیت د لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالیٰ په طرف رجوع وکره او د ان شاء الله په نه ویلو ئی استغفار وکر. «هو! مقربینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږی» په حدیث کښی راغلی دی که ان شاء الله ئی ویلی وی نو بیشکه الله تعالیٰ به همغسی کری وی چی د ده آرزو او تمنا وه.

تنبیه: اکثرو مفسرینو د دی آیت تفسیر په بل دول (طریقه) سره کری دی او پر دغه موقع کښی ډیری بی اساسی قصی د حضرت سلیمان علیه السلام د گوتمی او د پیریانو نقل کری دی هر څوک چی د هسی قصو د لوستلو شوق لری هغوی دی همغو تفاسیرو ته رجوع وکری ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «**وقد رویت هذه القصة مطولة عن جماعة من السلف رضی الله تعالیٰ عنهم وکلها متلقاة من قصص اهل الکتاب والله سبحانه و تعالیٰ اعلم بالصواب**».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۳۵﴾

ووېل (سليمان) ای ربه زما مغفرت ښېنه وکړه ماته او راکړه ماته داسې ملک لوی سلطنت چې نه ښائيږي (او نه وی) بل هيچا لره وروسته له ما (او غير له ما) څخه، بيشکه هم دا ته (ای زما ربه!) ته ډير ښېونکی ورکوونکی ئې.

تفسير: يعنی داسی عظيم الشان سلطنت عنايت وفرمايه چې ماسواء له ما څخنې د بل هيچا په برخه نه وی او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شي يا به ئی دا مطلب وی چې هيڅوک د دی خبرې قوت او قدرت ونه لري چې هغه له ما څخه په زور واخيستی شي.

تنبيه: په احاديثو کښې د هر يوه نبي يوه دعا شته چې د هغه په نسبت الله تعالیٰ د اجابت وعده فرمايلې ده يعنی هغه دعا ضرور قبوله شوی ده ښائی د حضرت سليمان عليه السلام دا دعا همغه دعا وی څرنګه چې حضرت سليمان عليه السلام نبي او په عين زمان کښې د باچا څوی ؤ نو د هغه دعا هم په هم داسې وضعيت او کيفيت سره مختصه وه څو ده ته لوی سلطنت ورکړی شي مګر په اعجازی دول (طريقه) سره کله چې دغه زمانه د زوررورو باچايانو او د جبارينو وه نو په دغه حيثيت سره هم دغه دعا د همغی زمانې له حيثيت او وضعيت سره موافقه او مناسبه وه او ظاهر دی چې د انبياؤ عليهم السلام مقصد د ملکونو له حاصلولو څخه د خپل شوکت او حشمت مظاهره او خلقو ته ئی ښودنه مقصود نه ؤ، بلکه د الله تعالیٰ د دين د غلبې اظهار او انتشار د دوی له عمده ؤ مقاصدو څخه ؤ، او غوښت چې د ځمکی په مخ کښې هغه سماوی قانون په ښه دول (طريقه) سره اجرا او تنفيذ وموبی چې دوی د هغه حاملان او ناشران دی لهٰذا نه ښائی چې دغه دعا د نورو دنياداړانو پر دعا قياس کړه شي. نو دغه پاس دعا د سليمان قبوله شوه لکه چې داسې فرمائی

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سليمان) ته باد چې چليده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چيرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پيريان) شيطانان هر بنا کوونکی (د ښو لوړو (اوچتو) عمارتو) او غوته وهونکی (په لويو بحارو کښې دپاره د ايستلو د جواهرو)

تفسير: يعنی پيريانو د حضرت سليمان عليه السلام په حکم ډير لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلری او نور قيمتداره شيان به ئی له بحارو او سيندونو څخه په غوته وهلو سره ايستل ، د

هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع گرځولو په نسبت پخوا له دی نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کښی لازمه تفصیلات لیکلی شوی دی.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِى الْاَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

او (تابع مو کړ سلیمان ته) نور (سرکش شیطانان) تړلی شوی په ځنځیرونو کښی (لپاره د تادیب او دفع د ضرر).

تفسیر: یعنی دیر نور پیریان ؤ چی هغوی د سرکشی او تمرد لامله (له وجی) په بندی خانه کښی غورځولی شوی ؤ (داسی وموفرمایل سلیمان ته).

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطاء ببښنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) یا ئی وساته (له خپل ځان سره) بی له حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او ببښنه ورکری یا ور نه کری مختار ئی دومره بیحساب ئی ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید ئی هم تری لری کړ، حضرت شاه صاحب لیکی «دغه بله مهربانی ده چی دغومره دولت او دنیا ئی ورکره، او مختار ئی وگرځوه، حساب او کتاب ئی هم ورمعاف کړ، مگر ده به پخپله د خپل لاس له گټی څخه دودی خوره چی توکری به ئی جوړولی.

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٠﴾

او بیشکه چی ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کښی) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه روحانی تقرب او مرتبه چی زمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده او په اعلیٰ فردوس کښی له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چی د ده دپاره تیار دی هغه خو علیٰحده او جلا (جدا) دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَاۤ اَيُّوْبَ ۘ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗۤ اَنِّىْ مَسَّنِىَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿٤١﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بنده زمونږ ایوب کله چې غږ ئې وکړ رب خپل ته چې بیشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشان قرآن له تتبع څخه ظاهریږی چې په هغو امورو کښې چې په کوم پلو کښې شر یا ایذاء وی یا کوم صحیح مقصد فوتیږی د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږی لکه چې د موسیٰ علیه السلام په قصه کښې راغلی دی ﴿ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ﴾ د ۱۵ جزء الکهف ۹ رکوع ۶۳ آیت زمونږ د دغه مبارک تفسیر ځکه چې علی الاکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یو درجه کښې شیطان وی د هم دغی قاعدی په موجب حضرت ایوب علیه السلام د خپلی رنځوری یا د تکلیف او ربړ (زحمت) نسبت د شیطان په طرف وکړ ګواکی تواضعاً یا تأدباً ئی دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنی څه تساهل یا کومه غلطی زما له درجی سره سمه صادره شوی ده چې د هغی په نتیجه کښې دغه آزار راورسید یا د مرض په حالت او شدت کښې به شیطان د وساوسو د القاء او د خرخشو (خطرو) د غورځولو زیار(محنت) او کوشش کړی وی او ده به د هغه په مدافعت کښې تکلیف او تعب احساس کړی وی نو هغه ئی په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی والله اعلم.

تنبیه: د حضرت ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی مګر واضح دی وی چې د حضرت ایوب علیه السلام د قصی په نسبت کومی افسانی چې قصه ویونکی جوړی کړی دی په هغو کښې دیره مبالغه شته. داسی مرض چې په عمومی دول (طریقه) سره د عامو خلقو په حق کښې د تنفر او استقذار موجب وی د انبیاؤ علیهم السلام له وجاهت سره منافی ده **کما قال الله تعالیٰ** ﴿ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴾ (د جزء ۲۲ الاحزاب ۹ رکوع ۶۹ آیت) لهٰذا ښائی هغومره بیان ومنلی شی چې د نبوت له منصب سره منافی نه وی.
نو د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسی وویل.

ٱرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٤٣﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وی وهله او اوبه راووتی) دغه ده ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل ئی وکړ اوبه ئی وڅښلی جوړ شو) او وموبښل دغه (ایوب) ته اهل د ده (په بیرته ژوندی کولو) او په مثل د دوی له هغوی

سره له جهته د مهربانی له خپله طرفه او دپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چی الله تعالیٰ داسی اراده وفرمایله چی ایوب علیه السلام روغ او جوړ وګرځوی نو پری حکم ئی وکړ چی خپله پښه پر ځمکه ووهه. هم دا چی ده خپله پښه پر ځمکه ووهله د الله تعالیٰ په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوتیله چی ده په هغه کښی غسل وکړ او له هغو اوبو څخه ئی وڅښلی او هم دغه د ده د شفاء سبب شو او د ده د هغی کورنی خلقو په مقابل کښی چی د کوټی تر چت لاندی مړه شوی وو پخپلی مهربانی او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دی ښه وپوهیږی هغه بنده چی په مصائبو کښی مبتلا کیږی ښائی صبر وکړی او الله ته رجوع وکړی څو ئی د ده حفاظت کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائی. (وموفرمایه ایوب ته داسی)

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو۔ د کو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو۔ د کو) سره (ښځه خپله) او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کښی) بیشکه مونږ وموند مونږ دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده ؤ دی، بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی ؤ الله ته.

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام د رنځوری په حالت کښی پر کومی خبری خفه شوی ؤ او قسم ئی یاد کړی ؤ کله چی زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم حال دا چی دغه بی‌بی (رحیمه) د ابتلا په دغه حالت کښی د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه او چندان داسی کوم قصور او خطا ئی هم نه درلوده (لرله) چی د وهلو وړ (قابل) وی نو الله تعالیٰ د ده د قسم د رښتیا کولو یوه حیله (چل) ورروښوده چی فقط هم ده ته مخصوصه ده او که نن څوک داسی قسم یادوی،نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافی نه وی.

تنبیه: په هغه حیله (چل) سره چی د کوم شرعی حکم یا د نبی د حکم ابطال په عمل راځی هغه جائز نه دی، لکه د زکوٰة، اسقاط او نوری حیلی (چلونه) او پلمی (تدبیرونه) چی خلقو له طرفه جوړی او ایستلی شوی دی هو! هره هغه حیله (چل) چی کوم شرعی حکم نه باطلوی بلکه د کوم معروف کار ذریعه ګرځی د هغو اجازه شته والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِي الْاَيْدِيْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندګان زما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د لاسونو او د سترګو (کوونکی د صالحه ؤ اعمالو لیدونکی د آیات الله).

تفسیر: یعنی د عمل او معرفت خاوندان چی په خپلو لاسونو او پښو به ئی عبادت او بندګی کوله او په خپلو سترګو سره به ئی د الله تعالیٰ قدرتونه کتل او په هغه سره به ئی خپل یقین او بصیرت زیاتوه.

اِنَّآ اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾

بیشکه مونږ خالص کړی مو دی دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاؤ امتیاز دا دی چی د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالیٰ او د آخرت یادوونکی نشته. او د هم دغه خصوصیت لامله (له وجی) دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی له ګردو (ټولو) څخه زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوی.

وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ
وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾

او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانی خپلی) وو او یاد کړه (ای محمده!) اسمٰعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) ؤ له خاوندانو د خیر (په خلقو کښی).

تفسیر: د حضرت اسمٰعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی او الیسع علیه السلام ته وائی چی د حضرت الیاس علیه السلام خلیفه ؤ چی هغه ته هم الله تعالیٰ نبوت ورعطاء کړی ؤ.

هٰذَا ذِكْرٌ ۗ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاؤ) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته یا په دنیا کښې ښه ذکر د دوی دی)،

تفسیر: یعني دغه مذکور خو د انبیاء ؑ وروسته له دی نه د عامو متقیانو انجام واورئ!.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

او بیشکه دپاره د پرهیزگارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کښې) جنتونه دی د همیشه هستوګنې په دی حال کښې چې تل پرانستلې وی دوی ته دروازی (د جنتونو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کله چې جنتیان په جنت کښې ننوځي نو هر یو جنتي به بې د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلې مانۍ او باغ او تاکلي (مقرر) ځای ته ورځي» او د دی خبرې ضرورت به ورته نه وی پاتي چې غږ وکړی یا ناری ووهی یا د وره د پرانستلو په انتظار کښې ودریږی.

مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تکیه وهلی (ناست به وی مؤمنان) په دغو (جناتو) کښې چې غواړی به (دغه جنتیان) په هغو کښې میوې ډیرې او څیزونه د څښلو.

تفسیر: قسماقسم میوې، داني، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ورحاضر وی.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وی به په نزد د دوی ښځې بندونکي د سترګو (میرو (خاوندانو) خپلو ته) همځولې (پخپل منځ کښې یا له میرو (خاوندانو) سره).

تفسیر: یعني ټولې ښځې به پیغلې نوی ځوني او په یوه عمر او یوه منګ وی یا په اشکال او شمائل عادات، اطوارو کښې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وی. نو د الله تعالیٰ له

جانبه پرښته به ورته داسې وائي

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿۵۳﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿۵۴﴾

دا هغه دی چې وعده به ئې کوله کيده (له تا سره په دنيا کښې دپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بيشکه چې دغه خامخا داسې رزق زمونږ دی چې نشته ده لره خلاصيدل.

تفسير: يعنې غير منقطع او لازواله نعمتونه دي چې د هغوی سلسله به له سره هيچيرې نه ختميږي او نه کميږي.

رزقنا الله منها بفضله وکرمه فانه اکرم الاکرمين وارحم الراحمين.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿۵۵﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۵۶﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿۵۷﴾

دغه (حال د مطيعانو وو) او بيشکه دپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کښې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو پس ودې څکي دوی دا ايشيدلې اوبه (چې توتې توتې کيږي کلمې د دوی) او (د دوزخيانو د جراحاتو بدبويه) زوې

تفسير: يعنې د متقيانو او پرهيزګارانو انجام مو واوريد وروسته له دې نه د شريرانو انجام واورئ! او بيشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کښې پس بده بستره ده دا دوزخ دا دی عذاب پس ودې څکي دوی دا. يعنې درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!. له «غساق» څخه ځينې وائي چې د دوزخيانو د پرهارو زوې او وينې او نورې چټلې مراد دي چې په هغو کښې به د منګورانو (مارانو) او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وي. او د ځينو په نزد «غساق» خورا ډيرو يخو او بې نهايته سړو اوبو ته وائي چې د هغو له څکلو څخه له حده زيات تکليف او اذيت وررسيږي. ګواکې په دغه تقدير سره دغه د «حميم» ضد او کامل مقابل دی چې «غساق» سوځول کوي له ډيرې يخنې خپلې څخه لکه چې سوځول کوي «حميم» له ډير ګرمۍ خپلې نه) والله اعلم.

وَّاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهٖۤ اَزْوَاجٌ ﴿۵۸﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۚ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ؕ اِنَّهُمْ صَالُوا
النَّارِ ﴿۵۹﴾ قَالُوْا بَلْ اَنْتُمْ ۫ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ؕ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوْهُ لَنَا ۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۶۰﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تیر عذاب راز راز قسمونه. دغه یو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکی دی په سختئ له تاسی سره نه دی وی خوشالي ځای د آرامي دوی ته، بیشکه چې دوی ننوتونکي دی اور ته، وائی (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسی چې یئ نه دی وی خوشالي په تاسی (په ځای موندلو د آرامي) تاسی راوړاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبری او اتری به دوزخیان په خپلو منځونو کښی سره کوی څه وخت چې پرښتی دغه دوزخیان پرله پسی په شرلو او تیل وهلو سره د دوزخ پر ځندو (غاړو) ودروی ړومبی دله به د غټانو او سردارانو وی. وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وی. د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کښی به له لری څخه دغه متبوعان وائی چې «دغه دی یو بل فوج له تاسو سره یو ځای په تیل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کښی د غورځولو دپاره په زور راوستل کیږی. د الله تعالیٰ قهر او غضب دی وی پر دوی باندی دوی هم دلته د رېړ (تکلیف)، زحمت او عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره راغلل، الله تعالیٰ دی وکړی چې دوی ته په بل کوم ځای کښی کوم ارت مکان ور نه کړ شی» د دغی خبری د آوریدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسی ورکوی «ای کمبختانو! پر تاسی باندی دی د الله تعالیٰ قهر او غضب وی! پاک الله دی تاسو ته هیڅیری د هوسائی (راحت) او آرامي ځای در نه کړی!، هم دغه تاسو وئ چې زمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو راتیار کړی ؤ، او مونږ ستاسی له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کښی ولویدو او په دغه سخت مصیبت او آفت کښی اخته شو اوس دغه راوښیئ چې چیری لاړ شو ؟ هر څه چې دی هم دغه دریدلو ځای دی په هر دول (طریقه) سره چې کیږی هم دلته خپل ځانونه تر هغه پوری تینګ او کلک کړئ! چې ګرد (ټول) سره ومرئ! او یو پر بل باندی خوله ولګوئ! او په خپلو منځونو کښی سره وخری!.

قَالُوْا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِی النَّارِ ﴿۶۱﴾

وبه وائی (تابعان) ای ربه زمونږ هر چا چې ړومبی تیاره کړی ده مونږ ته دغه لاره (د کفر) پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کښی.

تفسیر: یعنی په خپل منځ کښې به یو بل ته طعن او لعن وائي او بالاخر الله تعالیٰ ته به داسې عرض کوي چې «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته ئې دغه بلا او مصیبت زمونږ پر سر راوستلي دي د دوزخ په دوچنده عذاب ئې اخته او مبتلا کړه!» ښائي چې دوی به داسې وګڼي چې د دوی د دوچنده عذاب ګاللو (برداشت کولو) په لیدلو سره زمونږ لږ څه زړونه پرې یخ شي حال دا چې هلته به د تسلي او اطمینان وسائل او سامان چیرې وي ؟ دغه یو بل ته طعن او لعن او کنځلې او سپکې ویل به هم دوی ته یو ځان ته مستقل عذاب وي.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وائي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړي چې وو مونږ چې شمیرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږې (چپې) شوې دي له هغوی څخه سترګې زمونږ (چې نه ئې وینو په دوزخ کښې)

تفسیر: هلته به دوی وګوري چې ګرد (ټول) د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور ټول اعلیٰ او ادنیٰ خلق سره یو ځای غونډ او ټول کړی شوي دي چې ګرد (ټول) سره یو ځای په دوزخ کښې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنائي او پیژندګلوي درلوده (لرله) او پرې ټوکې او مسخرې به ئې کولې نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووائي چې مونږ څرنګه چټی (بېکاره) او غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او ټوکې کولې حال دا چې دوی د هغو وړ (لائق) او قابل نه ؤ هم دا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاؤ خوا او اطرافو کښې نه ښکاري یا خو هغوی هم په دغو خلقو کښې دي مګر زمونږ په سترګو نه ښکاري یا زمونږ له سترګو څخه چیرې الوتې دي.

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بیشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کښې.

تفسیر: یعنې په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري چې په هغې ویرې او خوف او

پریشانی کښې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوي او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کښې بل لوري ته متوجه کيدې شي ؟ مګر په یاد ئې ولره چې هم داسې به کیږي او دغسې پيښه بېخې په یقیني او واقعي دول (طريقه) پيښيدونکې ده چې په کښې هيڅ د شک او شبهې ځای نشته او په حقیقت کښې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چې زه ویروونکی یم (د عالم له عذابه) او نشته هيڅ بل حق معبود بې له الله چې یو دیر قهر کوونکی دی. رب د آسمانونو او د ځمکې او د هغو ټولو شیانو دی چې په منځ د دوی کښې دي (ملکاً خلقاً و عبيداً) ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده ! منکرانو ته چې زما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناک ساعت له راتګه باخبره او هوښیار کړم او له هغې سختې پیښې او ویروونکي واقعې څخه مو بیخبره پرې نه ږدم باقي ستاسې معامله او سؤال او جواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کیدونکې دی هغه خو همغه احکم الحاکمین واحد الله تعالیٰ دی چې د هغه په مخ کښې هيڅ لوی او وړوکی له سره سا نشي اخستی او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کښې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی. د آسمانونو او ځمکې په منځ کښې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندې نه وي تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي دغه علویات او سلفیات قائم ساتي او څه وخت چې اراده وفرمائي خراب، ابتر، لاندې باندې او ویجاړوي ئې د دغه عزیز قوي غالب الله تعالیٰ د قدرت لاس څوک نیولی شي ؟ او د ده د زبردستي قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتیدلی شي ؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښنې په محدودولو او محصورولو کښې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده !) دوی ته دغه (قرآن یا عذاب) خبره دیره لویه ده چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کښې نه کوئ).

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولي شی نه دی او ډیر لوی درونډ او مهم مصیبت او خورا (ډیره) غټه خبره ده چې زه د هغه خبر او اطلاع تاسې ته درکوم ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلْعَظِيمِ ٱلَّذِى هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴾ (د نبأ ۱ رکوع ۳۰ جز) مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بېخي بېفکره یئ! او پر هر هغه شی چې د تاسې د خیر او ښیګنې (فائدې) دپاره ویل کیږي هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ بلکه بالعکس له هغه ځنې ټوکې او مسخرې جوړوئ او پرې پوچندي (تمسخر) او ملنډې وهئ، او په استهزاء سره داسې پوښتنې کوئ چې قیامت کله راځي ؟ او د څه لامله (له وجې) په راتګ کښې ئې ډیل او معطلي واقع ده ؟ او ولې هم دا اوس نه راځي ؟ خیر قیامت هر وخت چې راځي رادی شی، مګر زمونږ د قیامت برخه دې خو هم دا اوس راکړه شی! و غیر ذلک که ماته وحي شوی نه وی نو د آسمانونو حال به مې کله ویلی شو څکه چې.

مَا كَانَ لِىَ مِنْ عِلْمٍۭ بِٱلْمَلَإِ ٱلْأَعْلَىٰٓ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰٓ إِلَىَّ إِلَّآ أَنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته ما لره هیڅ قدر علم پوه په هغه تولي ډیر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې ئې کولې (په شان د آدم کښې بې له وحیه). وحي نه کوله کیږي ماته مګر د دې چې بیشکه هم دا خبره ده چې زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: ملاء الاعلیٰ یعنې پاسنی جرګه د مقربینو ملائکو او د نورو مجلس دی چې د هغو په واسطه د الٰهیه ؤ تدابیرو او د کونیه وو تصرفاتو ظهور راځي. یعنې په ملاء الاعلیٰ کښې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چې کیږي، زه له هغو څخه نه وم خبر چې تاسې ته به مې د هغه بیان کوه پر کومې اجزاء باندې چې زه د الله تعالیٰ له طرفه مطلع شوی یم هغه مې بیان کړې دی. زه هر څه چې وایم د همغه الله تعالیٰ د وحي، الهام، اعلام له مخې ئې وایم، ماته داسې حکم راکړې شوی دی چې ګرد (تول) عالم د هغو له راتلونکې مستقبل څخه خبردار کړم او د هغه توضیحات په ښکاره ډول (طریقه) سره دوی ته ورکړم پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی ؟ نه د انذار دپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم او نه د دې خبرې اطلاع چاته ورکړې شوې ده. په یوه حدیث کښې راغلې دی چې د ټولو انبیاؤ علیهم السلام په مجمع کښې د قیامت تذکره د مباحثې موضوع شوه. چې په کښې وویل شول چه د قیامت قیام به کله وی ؟ ګردو (تولو) سره دغه غوته کره چې د حضرت ابراهیم علیه السلام څخه دې پوښتنه وکړه شي خلیل الله وفرمایل چې زه تری نه یم خبر بیا ئې له

حضرت موسیٰ علیه السلام څخه سؤال وکړ هغه هم وفرمایل چې زه هم نه یم خبر. بالاخر ګردو (ټولو) له حضرت مسیح علیه السلام څخه سؤال وفرمایه مسیح وویل چې د «وجة الساعه» یا د عین القیامت د وقوع وخت علم له سره له ما سره نشته. هوا الله تعالیٰ له ما سره وعده فرمائلې ده الخ. په یو حدیث کښې راغلي دي چې حضرت مسیح علیه السلام له حضرت جبریل علیه السلام څخه د قیامت د راتګ د وخت پوښتنه وکړه، ده په جواب کښې وویل «**ما المسئول عنها باعلم من السائل**» یعنې زه له تانه پر دغه موضوع باندې زیات پوه نه یم. معلوم شو چې په ملأ الاعلیٰ کښې د قیامت په نسبت هم داسې قسم څه مباحثه او مذاکره کیږي، علاوه پر دې نور دیر مسائل هم دي چه د هغه په متعلق یو شان مذاکره او قال او قیل جاري دي. لکه چې په یوه حدیث کښې الله تعالیٰ له دوی څخه پوښتنه کړې ده «**فیم یختصم الملأ الاعلیٰ**» او د دوی اجوبه مذکور دي. مګر د ملأ الاعلیٰ له مذاکراتو څخه ماسواء الله څخنی بل هیڅوک نه دی خبر، او نه ترې خبریدې شي، هم دغه ذریعه ده چې په هغې سره دوی د اهل النار له تخاصم او جګړې څخه مطلع شول. او هغه تخاصم چې د آدم علیه السلام او ابلیس په معامله کښې وشو چې ذکر ئې اوس راځي هغه هم په هم دغه ذریعه راڅرګند (ښکاره) شو.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وقت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له ختې څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دغه هم د پرښتو یوه مباحثه وه چې بیان ئې وفرمایه».

فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى

پس کله چې برابر کړم (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړم ما په هغه قالب کښې له روح خپل

تفسیر: یعنې قالب کالبوت ئې په دیر ښه دول (طریقه) سره جوړوم بیا په کښې خپل روح پوکم. حضرت شاه صاحب لیکي «روحي ـ خپله سا» ئې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دي جوړ شوی او د غیب له عالمه راغلی دی. څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائیل» په سورت زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښې پخوا لیکلي شوي دي هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا (رنړا) غورځولې شوې ده ښائي چې هغه دي ولوست شي!

فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿٧٣﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ

پس پریوځئ (تاسی ټول ای پرښتو! تعظيماً) ده ته سجده کوونکی پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګردو (کلهمو) مګر ابليس (چی هغه ونه کړه سجده)

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقرة» او «الاعراف» او په نورو سورتونو کښی پخوا له دی نه هم تیره شوی ده او د «الاعراف» په تفاسیرو کښی مو مفصل بحث پری کړی دی هلته دی ولوست شی!.

اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧٤﴾

او لوئی وکړه او وو دی (په علم د الله کښی) له کافرانو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه ابلیس په اصل کښی جن ؤ چی علی الاکثر د الله تعالیٰ له احکامو منکران دی لیکن بیا د خپل عبادت له کثرته او د نورو اسبابو په بناء په پرښتو کښی اوسیده».

قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ؕ

وفرمایل (الله) ای ابلیسه څه شیز منع کړی ئی ته له دی نه چی سجده وکړی (ته) هغه شیز ته چی پیدا کړی دی ما په دواړو (بلا کیف) یدو خپلو

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی بدن ئی د قدرت په ظاهری لاس او روح ئی د قدرت په غیبی (باطنی) لاس سره جوړ کړ. الله تعالیٰ غیبی شیان پخپل یو شان قدرت سره او ظاهری شیان په بل شان قدرت سره جوړوی او پر دغه انسان باندی ئی خپل دواړه اقسامه قدرت صرف کړی دی» د «المائدة» په (۹) رکوع ٦٤ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی دی ﴿بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ﴾ تفسیر ملاحظه شی زمونږ په نزد د الله تعالیٰ په نعوتو او صفاتو کښی د اسلافو هم هغه مسلک اقوی او احوط دی.

اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِيْنَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبر دی وکړ یا که ئې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دی خپل ځان لوی وګانه یا په واقع کښې ته خپله مرتبه لویه بولې.

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِىْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿٧٦﴾

وویل (ابلیس په جواب کښې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی دی دغه (آدم) له ختو.

تفسیر: د «الاعراف» په سورت کښې د دې بیان تیر شوی حضرت شاه صاحب لیکي «اور دی ګرم پرجوشه او خاوره ده یخه او خاموشه ابلیس اور ښه وګانه او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿٧٧﴾

وفرمایل (الله) پس ووځه له جنته (یا له ملکی صورته ای ابلیسه!) پس بیشکه ته رټلی شوی ئې.

تفسیر: یعنې شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات دپاره ورتلو اوس له هغه ځایه وویست شو او ورته وویل شول چې ووځه له جنته یا له ملکی صورته پس بیشکه ته رټلی شوی ئې له رحمته ویشتلی شوی ئې په شغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِىْۤ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٧٨﴾

او بیشکه پر تا دی لعنت زما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنې تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله (له وجې) لعنت وریږی او ستا د شقاوت مرتبې زیاتیږی. وروسته له هغه چې عذاب او بلیات چې پر تا نازلیدونکې او ته په هغو کښې اخته کیدونکې ئې د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه!. وروسته راځي چې ﴿ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴾ د اخروی لعنت په مقابله کښې دغه دنیوی لعنت هیڅ اهمیت نه لرې.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وویل (ابلیس) ای ربه زما پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کول شي مړي (له قبورو نه)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) تر دوهمی نفخی پوری.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه ئې. تر ورځې د وخت معلوم پورې (چې نفخة الاولیٰ ده).

تفسیر: یعنی د اولی نفخی تر قریب پوری نه وروسته له هغه نه.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چې خامخا ګمراهان به کړم هرومرو (خامخا) دوی ټول. مګر هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خلاص کړی شوی دی (له شرک شک عصیان څخه چې مؤمنان دی) نو وفرمایل (الله) چې پس حقه خبره هم دا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنی زما کړدی (تولی) خبری رښتیا او په واقع سره برابری او منطبقی وی. او زه همیشه وایم دغسی چی

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ
مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ
هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت ئې کړی وی ستا له دغو (انسانانو) نه له تولو څخه. ووایه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسی یه دی (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (یه جوړولو د قرآن کښې له ځانه) نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی دپاره د عالمیانو او خامخا عالمان به شئ هرومرو (خامخا) په خبر (د صدق) د دی (قرآن) لږ څه وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده)

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسی د خپل دوست او دښمن په منځ کښې سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسی ازلی دښمن دی مه ځئ! د انبیاؤ خبره ومنئ چې ستاسی د خیر غوښتنی دپاره لیږلی شوی دی. زه له تاسی څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم چې تاسی ته ئې وایم هر هغه شی چې پاک الله زه پری پوهولی یم همغه زه تاسی ته وایم او دررسوم ئې. لږ مدت وروسته تاسی به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسی ته درکړی شوی دی تر کوم ځای پوری صحیح او درست دی ؟ او کوم نصائح چې کړی شوی دی څرنګه رښتیا او مفید وه.

تمت سورة «صۤ» بعون الله رب العباد وحسن توفیقه ولله الحمد والمنة

سورة الزمر مکية الا الآيات ۵۲ و ۵۳ و ۵٤ فمدنية وهی خمس وسبعون آية وثمانی رکوعات رقمها (۳۹) تسلسلهاحسب التنزول (۹۵) نزلت بعد سورة سبأ

د «الزمر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۵۲ و ۵۳ و ۵٤) آیتونو چی مدنی دی ۷۵ آیات ۸ رکوع لری په

تلاوت کښی (۳۹) او په نزول کښی (۹۵) سورت دی وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ①

رالیږل د دی کتاب (قرآن پر محمد) دی له (جانبه د هغه) الله چی ډیر زبردست قوی غالب د حکمتونو څیښتن (خاوند) دی.

تفسیر: کله چی زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومی او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشی نیولی او حکیم دی چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښیګنو (فائدو) سره مقابله نشی کولی.

اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ② اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ط

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چی خالص کوونکی ئی دغه (الله) ته د دین (خپل له شرک) واورئ خبردار اوسئ خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص

تفسیر: یعنی حسب المعمول د الله تعالیٰ تل داسی بندګی کوئ چی د شرک او ریاء او له نورو شوائبو څخه پاک وی! او د الله تعالیٰ په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ! او اعلان

وفرمایئ چې الله تعالیٰ همغه بندګي قبوله فرمائي چې خالص د هغه دپاره وي. د الله تعالیٰ په دربار کښې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کیږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

او هغه کسان چې نیولي ئې دي غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وائي) نه کوو عبادت د دوی مګر دپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بیشکه الله به فیصله (حکم) کوي په منځ د دوی کښې په هغه څیز کښې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي

تفسیر: عموماً مشرکینو به داسې ویل چې مونږ د دغو وړوکیو معبودانو او بتانو عبادت ځکه کوو چې دوی زمونږ د نزدیکي او قرب وسیله د پاک الله په دربار کښې کیږي او هغه پر مونږ مهرباني وفرمائي چې په دغه وسیله سره زمونږ کار یو سر او صورت ونیسي. د هغه جواب ئې وفرمایه چې په دغو چټي (بیکاره) او پوچو چلونو، پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحید کښې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ او له اهل الحق سره اختلاف کوئ نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالیٰ له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

بیشکه الله نه ښيي سمه لاره د هدایت هغه چاته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسیر: یعني هر چا چې پخپل زړه کښې دغه خبره غوټه کړې وي چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټینګ ولاړ یم او له حقیقي منعم څخه مخ اړوم او د دروغو محسنینو او باطلو خدایانو عبادت کوم نو د الله تعالیٰ دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بری او کامیابۍ لاره نه ښيي.

لَّوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ

که چرې اراده فرمايلې وی الله (په زعم د مشرکانو) د دې چې ونيسي ولد نو خامخا غوره کړی به ئې وی له هغه مخلوقه چې پيدا کوی ئې هر هغه چې اراده ئې فرمايلې وی پاکي ده الله لره (له ولده او تولو عيوبو)

تفسير: له دې ځايه د هغو کسانو ترديد دی چې د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجويز کوی لکه چې نصاریٰ حضرت مسيح عليه السلام ته د الله ځوی وائی او ورسره له دريو خدايانو څخه يو خدای الله هم منی. يا د عربو ځينو هغه قبائلو چې پرښتو ته به ئې د الله تعالیٰ لوڼی ويلې، مطلب دا دی که په فرض المحال سره الله تعالیٰ داسي اراده فرمايلې وی چې د ده کوم اولاد وی نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم يو د دغه کار دپاره غوره کوو ځکه چې له دلايلو څخه ثابت شوی دی چې له يوه الله څخه ماسواء نور تول شيان د همغه الله مخلوق دی. اوس ظاهر دی چه په مخلوق او خالق کښې په هيڅ يوه درجه کښې هم نوعي يا هم جنسي اشتراک نشته بيا يو د بل پلار يا ځوی څرنګه کيدی شي ؟ او کله چې په خالق او مخلوق کښې د دغسې تعلقاتو وجود محال دی نو د الله تعالیٰ له طرفه به داسي اراده هم محال وی. علاوه پر دی فرض ئې کړئ که دغه کار محال هم نه وی نو بيا د پرښتو لوڼی ګرځول خو په هيڅ دول (طريقه) په فهم او پوه کښې نشي راتلې. نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وتاکلې (مقرر کړی) شي نو بيا د دغی خبرې مقصد به څه وی چې خوار او سپک اولاد ځان ته غوره کړی او دروند او پتمن اولاد تاسی ته غوره او در ئې کړی ؟

هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ④

هم دی دی الله يواځې (بی شريکه لا ولده) ډير غالب (پر هر شی).

تفسير: يعني هر څيز د الله تعالیٰ په مخ کښې عاجز ناتوانه تيت او ښکته دی د هيڅيا اثر او نفوذ پرې نشته او نه کوم شی ته اړ (مجبور) او محتاج دی، نو بيا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وی ؟.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ
وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ

پيدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دليل شی په وجود د صانع مطلق)، تاووی (نغاړی داخلوی الله) شپه پر ورځې او تاووی (نغاړی

داخلوی الله) ورځ په شپه کښې (یا زیاتوی د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې)

تفسیر: په ماښام کښې که د لمرخاته په لوری وګوری نو داسې به دربنکاری چه افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږی چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا (رنړا) د لمر لویدو په لوری تاووی او ورنغاړی ئې. هم داسې ګهیځ (سحروختی) د سپیده داغ په وخت کښې داسې دربنکاری چې د ورځې رڼا (رنړا) د شپې ظلمت او تیاره د لمرخاته له خوا راشړی او د لمر له پلوه ئې راشړی او د لمر پریوتو په لوری ئې تیل وهی. حضرت شاه صاحب لیکی چې «پر یوه باندی بل داسې غوړیږی او راځی چې په منځ کښې کوم ماتوالی او نقص نه واقع کیږی»

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

او مسخر کړی په کار لګولی ئې دی لمر او سپوږمی، چې هر یو روان دی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چې ورځ د قیامت ده) واورئ خبردار شئ چې الله ښه زبردست قوی غالب ښه ښښونکی دی.

تفسیر: یعنی په هم دغه زبردست قدرت سره ئې دغه انتظام قائم او دائم او ټینګ کړی دی. د خلقو ګستاخی سپین سترګی او شرارتونه خو داسې دی چې ښائی د هغه په ملحوظ دغه ګرد (تول) انتظامات ګډوډ او دړی وړی کړی شی لیکن کله چې الله تعالیٰ لوی ښښونکی او درګزر کیدونکی ذات دی نو د خپلی عفوی او مغفرت له شانه یو ځلی داسې نه کوی.

خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ

(الله) پیدا کړی یئ تاسې له نفس یوه (آدم) څخه بیا ئې پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنی آدم) څخه جوړه د ده (حواء) او نازل (پیدا) ئې کړل لپاره د (نفعی د) تاسې له چارپایانو څخه (لکه اوښان غوایان پسونه اوزی) اته جوړی (نر او ښځی).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او د ده جوړه بی‌بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئې پخپل قدرت سره پیدا کړل یعنی نر او ښځی او ستاسې د نفعی او ګټی (فائده) اخسیتلو دپاره په انعامو او

مواشیو کښې ئې هم اته جوړې پیدا کړې اوښ غوائی، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کښې تیر شو (وګورئ).

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوی (الله) تاسی په ګیډو د میندو ستاسی کښې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کښې (چې مشیمې او د رحم او د ګیډې دی).

تفسیر: یعنې په تدریج سره مو پیدا کړ، مثلاً له نطفې څخه علقه او له علقې څخه مضغه، او بیا مو تری هډوکی پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورښنه کړه، او بیا مو په هغه کښې روح ورپو کړ. **فسبحٰن الله احسن الخالقین.** (فی ظلمات ثلاث ـ په تیارو دریو کښې). یعنې یوه ګیډه بل رحم، دریم هغه پرده (پیلاړ) چې په منځ کښې ئې مولود پیدا کیږي او مولود په کښې تاو شوی متولد کیږي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ⑥

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله). نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی یوائحې پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی (له عبادت د ده نه)

تفسیر: یعنې کله چې خالق، رب، مالک او ملک هم دی دی نو ماسواء له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کیدی شي ؟ وروسته له دی نه چې تاسی واحد الله تعالیٰ په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنږدې رسیدلو نو بیا ولې سمه لاره در څخه ورکیږي ؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومئ ؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ

که چرې کفر اختیار کړئ تاسی پس بیشکه الله غنی بې پروا دی له تاسی (او ستاسی له عبادته) او نه خوښوی (الله) دپاره د بندګانو خپلو کفر (اګر که ئې فرمائلی وی اراده د کفر له بعضو نه).

تفسير: يعنى كه كافر كيږئ او د الله تعالىٰ له انعاماتو او حقوقو څخه انكار كوئ! نو په دغه كښې پخپله ستاسي نقصان دى او د الله تعالىٰ هيڅ يو شى تاسي نشئ خرابولى. هو! هرومرو (خامخا) الله تعالىٰ په كفر خوښ او رضاء نه دى او د خپلو بندګانو پر كفر او انكار خفه او ناراضاء كيږى او دغه شيان دوى ته نه خوښوى او د رضاء په سترګه سره ئې نه ګورى.

وَإِن تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

او كه شكر وباسئ (په نعمت د اسلام) نو خوښوى دغه (شكران الله) تاسى ته،

تفسير: يعنى كه بندګان د الله تعالىٰ حق ومنى او ده ته مطيع او شكر ګزار شى نو دغه خبره د الله تعالىٰ خوښه ده او د هغه نفعه هم دوى ته رسيږى.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلى بار هيڅ بار اخيستونكى بار د ګناهونو د بل چا،

تفسير: يعنى داسى كيدونكى نه دى چى يو سړى ناشكرى وكړى او په جرم او ګناه ئې بل څوک ونيولى شى داسى تياره او بى تميزى د ده په دربار كښې نه نشته او «هر چا چى هر څه كرلى وى همغه به هلته ريبى».

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

بيا خاص رب ستاسى ته بيرته ورتله ستاسى دى پس خبر به كړى تاسى پر هغو (عملونو) چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښې)، بيشكه دغه (الله) ښه عالم دى په خبرو د سينو (د زړونو په پټو نياتو هم).

تفسير: كله چى دوى هلته وررسيږى د دوى ګرد (تول) ښه او بد اعمال د دوى په مخ كښې وړاندى كيږى او د دوى هيڅ لوى يا وړوكى كار به له منځه نه ورک كيږى ځكه چى د الله

تعالیٰ له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. الله تعالیٰ د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی او په هر شی په ښه شان سره پوهیږی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ ۚ

او کله چی ورسیږی انسان (کافر) ته کوم قسم سختی نو بولی رب خپل په دی حال کښی چی رجوع کوونکی وی خاصه هم ده ته (شکوونکی له نورو) بیا هر کله چی ورکړی (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه نو هیر کړی هغه (ذات الله) چی ؤ دی چی په کښی باله به ئی (تضرع به ئی کوله) هغه (الله) ته پخوا له دی نعمته او ګرځوی الله ته شریکان (په عبادت کښی) دپاره د دی چی ګمراه کړی (خلق) له لاری د الله (چی دین د اسلام دی)،

تفسیر: یعنی د انسان حالت او وضعیت عجیب دی کله چی پری کوم غم او مصیبت واقع شی نو مونږ ئی په یادیږو او دی زمونږ په ذکر او فکر کښی لویږی، څکه چی دی ښه پوهیږی چی ماسواء الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لری کوونکی نشته. بیا هر کله چی د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی سره لږ څه آرام او اطمینان ئی په نصیب شی سم د لاسه دی خپل همغه پخوانی حالت ته مراجعت او پخپلو همغو اعمالو کښی مداومت کوی او هغه پاک الله تری هیریږی چی هم دا اوس د هغه په دربار کښی ئی عرضونه او دعاوی کولی او ناری او سوری ئی وهلی، او د عیش او تنعم په نشو کښی داسی مست او غافل کیږی چی ګواکی له سره زمونږ سره ئی واسطه او علاقه نه وه. د الله تعالیٰ د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو د دروغو او له خپلو ځانونو جوړ کړیو خدایانو ته منسوبوی او له هغوی سره همغسی سلوک او معامله کوی چی ښائی له واحد الله تعالیٰ سره وکړی شی په دی دول (طریقه) سره هم دوی پخپله ګمراه کیږی او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بی لاری او ګمراه کوی.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغه کافر ته) چی نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کښی). بیشکه ته له یارانو د اور (د دوزخ) ئی.

تفسیر: یعنی ښه ده، څو ورځی د هم دغه کفر په حالت کښی دلته عیش او عشرت وکړئ! او

تر هغه پورې چې الله تعالیٰ تاسې ته مهلت درکړی دی د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلئ! او ترې متمتع شئ! وروسته له دې نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وي چې له هغه ځایه له سره نشي وتلی او تل به هم هغلته پراته يئ او له سره به دې نجات نه په برخه کیږي.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کښې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه) ویریږي (له عذابه) د آخرت او امید لري د رحمت د رب خپل (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بدیو) ووایه (ای محمده!) آیا برابر دي سره هغه کسان چې پوهیږي (او خاوندان د علم دي) او هغه کسان چې نه پوهیږي (جاهلان وي، بلکه برابر نه دي) بیشکه هم دا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعني هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پریږدي او د الله تعالیٰ په عبادت کښې لګیا کیږي، کله د ده په حضور کښې لاس تړلي دریږي، کله په سجده ورته لویږي، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له ویرې بې قراره کړی شوی وي او له بل جانب د الله تعالیٰ رحمت او مهرباني ته هیلمن (ارزومند) او امید وار وي آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر ئې پاس وشو چې د مصیبت په وخت کښې الله تعالیٰ ته ناري وهي او څه مهال (وخت) چې مصیبت له ده نه لرې کیږي نو الله هم ترې هیریږي سره برابر کیدی شي ؟ بلکه نه! له سره نشي سره برابر کیدی. او که داسې وي نو داسې ووایه چې د یوه عالم او جاهل او یوه پوه او ناپوه په منځ کښې بیخي څه فرق او توپیر (تفاوت) نشته مګر په هم دغې خبرې باندې هم هغه پوهیدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوه ورکړی وي.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو زما هغه چې ایمان ئې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) وویریږئ له (عذابه د) رب خپل شته هغو کسانو ته چې نیکي ئې کړې ده په دغه دنیا کښې (په طاعت سره) نیکي

(په آخرت چې جنت او رضوان دی)،

تفسیر: یعني هر هغه څوک چې په دنیا کښې نیکي وکړي نو په آخرت کښې هم د ده دپاره نیکي او ښېګڼه (فائده) ده یا ئې دا مطلب هر چا چې نیکي وکړه هغه ته پخوا له عقبیٰ په هم دغې دنیا کښې هم ښېګڼه (فائده) او نیکي ورپه برخه کیږي اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه هم دا خبره ده پوره ورکوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زيات).

تفسیر: یعني که په یوه ملک کښې خلق له نیکۍ او ښېګڼې (فائدې) څخه ممانعت کوي نو د الله تعالیٰ ځمکه ارته او فراخه ده بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادۍ او خپلواکۍ سره د الله تعالیٰ احکام په ځای راوړئ. بېشکه په دې صورت کښې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ او په راز راز (قسم قسم) خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمل کولو اړ او مجبوریږئ. لیکن دا مو په یاد وي چې د هغه په مقابل کښې به ډېر ثواب هم درسیږي چې د دغه اجر او ثواب په برابر کښې چې داسې مهاجرینو ته ورکوه کیږي دغه ګردې (ټولې) سختۍ او تکالیف هېڅ شی دي.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ
أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چې یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم یواځې د الله چې خالص کوونکی یم ده ته (د) دین (بندګي خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کښې د دې امت په لحاظ او په عالم الغیب کښې د ټولو اولینو او آخرینو په اعتبار د الله تعالیٰ له ګردو (ټولو) څخه ړومبی حکم منونکی او مطیع بنده ئې. صلی الله علیه وسلم.

قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾

ووایه (ای محمده !) بیشکه زه ویریږم که چری نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځی لوئی (د قیامت).

تفسیر: یعنی زما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړی نو په دغه ورځ کښی له عذاب څخه نشی مأمون او مصئون کیدی نو د نورو څه پوښتنه کوئ ؟.

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا۟ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦ

ووایه (ای محمده !) الله ته عبادت کوم په دی حال چی خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسی د هر هغه څیز چی اراده وکړئ تاسی غیر له الله.

تفسیر: یعنی زه خو د الله تعالیٰ له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالیٰ عبادت کوم. تاسی مختار ئی چی د هر چا عبادت کوئ او هر چاته چی مو زړه غواړی سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلئ! چی ستاسی آخره خاتمه او انجام به څرنګه کیږی ؟ **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال)** وروسته له دی نه د دوی هغه عاقبت او خاتمه داسی څرګندوی (ښکاروی)

قُلْ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٥﴾

ووایه (ای محمده !) بیشکه زیان کاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کښی، واورئ خبردار شئ چی دغه (خسران) هم دغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکولی شی او نه خپلی کورنی او خیلخانی ته څه فائده او نجات ببښلی شی او ګرد (ټول) د جهنم د شغلو ځنی جارؤل

(قربانول) شي. له دی نه به زیاته نور څه خساره وی ؟

لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ

وی به دوی ته د پاسه د دوی طبقات له اوره او د لاندی د دوی طبقات (د اور)،

تفسیر: یعني له هر طرفه به ئی اور محیطوی لکه چي وریځ یا بخار له کوم شي څخه راتاویږي.

ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ۚ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ﴿۱۶﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروی الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو زما پس وویریږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعني ای بندګانو زما ! وپوهیږئ چي دغه شي د ویریدلو وړ (لائق) او قابل دی که نه ؟ که د ویریدلو وړ (لائق) او قابل وی نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښائی چي وویریږو.

وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ

او هغه کسان چي ځان ئی ساتلی دی له بتانو داسی چي عبادت وکړی د هغو او رجوع ئی کړی وی طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زیری

تفسیر: یعني هغو کسانو چي د شیطانانو خبرو ته ئی له سره غوږ نه دی ایښی او له ګردو (تولو) شرکاوو څخنی ئی مخ اړولی دی او خاص الله تعالیٰ ته ئی خپل مخ ګرځولی دی د هغوی دپاره ډیر لوی بشارت او زیری دی.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿۱۷﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ۚ

پس زیری وکړه (ای محمده !) پر بندګانو زما هغو چي اوری خبره (د قرآن) پس متابعت کوی دوی ډیر ښه د هغه،

تفسیر: یعني ګردی (تولی) خبری اوری بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوی چي ډیره

ښه وي. یا ئې دا مطلب چې د الله تعالیٰ خبرې اورې او پر هغو هدایاتو ئې چې له اعلاوو څخنې اعلا وي عمل کوي مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واورې، او بله د عزیمت نو د عزیمت په لوری منډې وهي او ځان هم هغه لوری ته رسوي او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي. یا ئې داسې ترجمه وکړئ چې د الله تعالیٰ کلام آوري او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي. ځکه چې د ده ګردې (تولې) خبرې احسن فيالاحسن دي **کذا قال المفسرون** حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دې مطلب په یو بل ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی «درومئ د هغه پر نیک باندې یعنې د هغه پر نیکو احکامو درومئ چې پرې تعمیل وکړئ او پر منع باندې غوږ پرده‌ئ چې نه ور نژدې کیږئ چې د هغه کول ښه کار دی او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله او دغه کسان هم دوی دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې د برې او کامیابۍ لاره هم دوی موندلې ده ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوه ښخه کار اخیستی دی او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره ئې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آیا هغه څوک چې واجب شوی وي په ده حکم د عذاب آیا پس خلاصولی شې ته هغه څوک چې په اور کښې وي (بلکه نه ئې شې خلاصولی).

تفسیر: یعنې پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلم شوی دی کوم یو سړی ئې له اوره د باندې ایستلی شي ؟ او سمه لاره ورښوولی شي ؟. ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کښې لویدلي دي څرنګه د نجات وړ (لائق) کیدی شي او څوک ئې له اوره ایستلی شي او په سمه صافه لاره ئې بیولی شي ؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

لیکن هغه کسان چې ویرېږي له رب خپله شته دوی ته ماڼۍ (په جنت کښې) چې له پاسه د هغې نورې ماڼۍ بنا کړې شوې دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده او دا چې هغه ګرد (ټول) آماده او تیار دي نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیاریږي.

تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۬ؕ وَعْدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِيْعَادَ ﴿۲۰﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيْعَ فِى الْاَرْضِ

چې بهیږي لاندې د ماڼیو (او ونو د هغې خلور قسمه) ویالې (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آیا نه وینې ته بیشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ننه ایستلې ئې دي دا (اوبه) په چینو په ځمکه کښې.

تفسیر: یعنې د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کښې جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکې څخه راخوتیږي. باقي که د چینو د حدوث بل څه اسباب هم وي نو د هغه نفي په دغه آیت کښې نشته.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه

تفسیر: یعنې شین، زیړ، سپین سور او داسې نور یا د مختلفو اقسامو کښتونه (فصلونه) راوباسي مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهٗ حُطَامًا ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿۲۱﴾ ع

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنګې تک زیړ پس ګرځوي دغه کښت (فصل) رژیدلې مات شوي بیشکه په دغو (اوبو او وښو) کښې خامخا ډیر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنی عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته ګوري او تري نصیحت حاصلوي، څرنګه چې د هغه رونق او شینوالي د څو ورځو له مخې وي او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کول شي د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال هم داسي دی. ښائي چې انسان د دغې دنیا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي همغسې چې کښت (فصل) له مختلفو اجزاوو څخه مرکب دی مثلاً په هغه کښې دانه شته چې د انسانانو غذا تري حاصلیږي او واښه هم شته چې د حیواناتو خوراک او نواله تري جوړیږي او د ده له هر جزء څخه منتفع کیدل بې له دې نه امکان نه لري څو د نورو اجزاوو څخه بیل او جلا (جدا) نه کړی شي او پخپل ځای ئې ونه شي رسولی دنیا هم داسې وګڼئ چې په هغه کښې نیکي، بدي، راحت، تکلیف او نور ګرد (تول) سره ګډود او مخلوط دي. یو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به وریبل شي او ښه میده او بوس بوس به کیږي بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي. نیکي او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږي او بدي او تکلیف خپلې خزانې ته رسیږي. الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو څخني عقلمن ډیر مفید سبق حاصلولی شي د آیت په مضمون کښې دغه طرف ته هم اشاره کړی شوې ده هغه الله چې په آسماني باران سره ئې په ځمکه کښې چینې، ویالې او سیندونه بهولي دي هم هغه الله د جنت په محلاتو کښې هم په نهایت ښه انتظام او ترتیب سره د انهارو سلسله جاري کوي.

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آیا پس هر هغه څوک چې پرانستلی او ارته کړی وي الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته پس وي به دی په رڼا (رنړا) (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په ګمراهي ښکاره کښې دي.

تفسیر: یعنې دواړه سره کله برابر کیدی شي. یو هغه چې الله تعالیٰ د هغه سینه او تتر د اسلام د قبول دپاره پرانستلی ده. دی نه د اسلام په حقانیت کښې څه شک او شبهه لري او نه د اسلامي احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکار کوي. الله تعالیٰ ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا (رنړا) او انوار ورعطاء کړي دي چې د هغو په رڼا (رنړا) کښې په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالیٰ پر لاره په منډو ځغلي. بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تیږې

(ګټي) په شان سخت دي. هيڅ يو نصيحت پرې اثر نه کوي او نه د خير کوم څاڅکی پکښې نڅوتلی شي. هيڅکله د الله تعالیٰ د يادولو توفيق نه مومي او هم داسې خوشې چټې (بيکاره) د اوهامو او اهواوو او رسومو او د آباوو د تقليد په تيارو کښې حيران او سرګردان ګرځي.

اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحۡسَنَ الۡحَدِيۡثِ كِتٰبًا

الله تو ته نازل کړی دی ډیر ښائسته خوږ کلام کتاب

تفسير: يعنې په دنيا کښې هيڅ يوه خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِیَ

(او دغه پاک کتاب ډير ښائيسته خوږ کلام) مشابه يو له بل سره مکرر غبرګ (دی)

تفسير: يعنې داسې صحيح، صادق، مضبوط، نافع، معقول فصيح او بليغ دی چې په هيڅ يوه آيت کښې ئې هيڅ صوري او معنوي نقص نه ليده کيږي او هيڅ يو آيت ئې له بل آيت څخه کم نه دی. يو له بل سره موافق مطابق او مشابه دي. په مضامينو کښې ئې هيڅ يو اختلاف او تعارض نشته. بلکه د اکثريوو آيتونو مضامين داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د يوه آيت د راجع کولو څخه بل آيت ته د هغه صحيح معنی او تفسير معلوميږي. «**القرآن يفسر بعضه بعضا**» او د «مثاني» يعنې غبرګ مکرر مطلب دا دی چې ډير احکام، مواعظ قصص او نور په مختلفو عناوينو او اسلوبو سره اړولي شوي دي څو په ښه ډول (طريقه) سره په ياد او په زړه کښې ځای ونيسي. په تلاوت کښې هم څو څو ځلې آيتونو مکرريږي او ځينو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخيستی دی چې په ځينو آيتونو کښې د يوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږديږي او هغه متشابه دي. او په ځينو ځايونو کښې د يوه نوعيت مضمون سره په بله جمله کښې د هغه د مقابل نوعيت مضمون بيان کوه شي مثلاً ﴿ اِنَّ الۡاَبۡرَارَ لَفِیۡ نَعِیۡمٍ وَّاِنَّ الۡفُجَّارَ لَفِیۡ جَحِیۡمٍ ﴾ يا ﴿ نَبِّیٔۡ عِبَادِیۡۤ اَنِّیۡۤ اَنَا الۡغَفُوۡرُ الرَّحِیۡمُ وَاَنَّ عَذَابِیۡ هُوَ الۡعَذَابُ الۡاَلِیۡمُ ﴾ يا ﴿ وَیُحَذِّرُکُمُ اللّٰهُ نَفۡسَهٗ وَاللّٰهُ رَءُوۡفٌۢ بِالۡعِبَادِ ﴾ دغسې آيتونو «مثاني» ويل کيږي چې په دغو کښې دوه مختلف قسمونه مضامين بيان شوي دي.

تَقۡشَعِرُّ مِنۡهُ جُلُوۡدُ الَّذِیۡنَ یَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ

ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لړځېږي رپېږي ځيګ کيږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ويرېږي له رب خپل بيا پاسته شي (آرام نيسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د يادولو د الله ته

تفسیر: یعنی د کتاب الله له آوریدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځیږي او ویښتان ئې شکېږ (نیغ) دریږي او پوستکي ئې پاسته کیږي. مطلب دا چې د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاري کیږي او د دوی، قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له یاده متمایل او راتیتیږي او د الله تعالیٰ یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوي. دغه د کاملینو اقویاوو حال شو. که کله پر ضعفاوو او ناقصینو بل کوم قسم کیفیات او احوال طاري شي مثلاً غشي یا صعقه او نور نو د هغه نفي له دغه آیت څخه نه کیږي او نه د هغه تفصیل پر هغوی لازمیږي بلکه داسي له خپل ځانه تلل او له سده (هوشه) او واکه (اختیاره) وتل عموماً د وارد د قوت او د مورود د ضعف دلیل دی. په جامع ترمذی کښي یو حدیث دی چې پر ابوهریره رضي الله تعالیٰ عنه د یوه حدیث د بیانولو په وخت کښي د ځینو داسي قسم احوال طاري کیدل مصرح دی. والله اعلم بالصواب.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

دغه (قرآن) هدايت دی د الله سمه لاره ښيي په دغه (قرآن) سره هر هغه چاته چې اراده وفرمائي، او هر څوک چې وئې ښويوی الله پس پيدا به نشي هغه ته هيڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنی د هر چا دپاره چې د الله تعالیٰ حکمت مقتضي وي داسي د بري او کامیابي لاري ورخلاصوي او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي. او هر هغه چاته چې الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجې د هدایت توفیق ور نه‌کړي نو بل څوک به له هغه سره څه مرستي (مدد) وکړي او څرنګه به ئې لاس ونيسي ؟

أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوٓءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظّٰلِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

آیا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختۍ د عذاب د ورځې د قیامت (په شان د هغه مامون دی ؟ بلکه نه دی) او وبه ویلی شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسي چې کوه به مو (په دنیا کښې چې د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوري پرې څوک حمله او یرغل راوړي نو په لاسونو سره د هغه مخه نیسي لیکن په محشر کښې به د ظالمانو لاسونه بند وي څو د عذاب څپېړې برابرې د دوی پر مخ ولګیږي نو آیا داسي یو انسان چې د داسي خورا (دیر) سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونیسي او ورته وویل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنیا کښې دې کړې وو د هغه مؤمن په شان کیدی شي چې هغه ته به په آخرت کښې د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسیدلو فکر او اندیښنه نه وي او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بیخي مطمئنه او بیفکره اوسیږي ؟ له سره یو نه دي!

كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

(هم داسي) دروغجن شمیرلي وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو پس رابه غي دوی ته عذاب له داسي طرفه چې نه به پوهیدل. پس وبه څکوله په دوی الله خواري او رسوائي په دغه ژوندون لږ خسیس کښې او خامخا عذاب د آخرت دیر لوی دی که چرې وي دوی په دې عالمان (نو ایمان به ئې راوړی وو).

تفسیر: یعني دیر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسواء کړی شوي دي او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی دپاره همغسي امرک او پوره پاتي دی. نو آیا دغه موجوده مکذبین داده او

مطمئن دی چی له هغوی سره به دغسی معامله نه کیږی. هو! که دوی د پوه او فکر او غور خاوندان وی نو په دغه مورد کښی به ئی فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کښی له هر مثله (چی په دینیه وو امورو کښی پکاریږی) دپاره د دی چی دوی (پری) پند واخلی. په دی حال کښی چی دا قرآن دی لوستلی شوی په عربی ژبی سره چی نه دی خاوند د کوږوالی دپاره د دی چی دوی وساتلی شی (له معاصیو او له کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهیدل د دوی له غفلته او حماقته دی. د قرآن په پوهولو کښی هیڅ قصور او لندون نه دی. پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوی، څو خلق په هغه کښی غور او دقت وکړی، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړی، قرآن په یوه صافه عربی ژبه رالیږلی شوی کتاب دی چی د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنی ژبه ده. په دغه قرآن کښی هیڅ یوه کږه او ناموافقه خبره نشته او ډیری ښی صافی سمی خبری په کښی شته چی سلیم عقل ئی په ډیر ښه شان سره قبلوی هیڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامینو او عباراتو کښی نشته. د هغو خبرو د اجراء او تعمیل احکام ئی صادر کړی دی چی د هغه تعمیل سخت او مشکل نه دی او د هغو عقائدو اذعان او ایقان چی غوښتلی شوی دومره صعب او محال نه دی غرض تری دا دی چی خلق په سهولت سره تری مستفید شی او د اعتقادی او عملی اغلاطو څخه محفوظ پاتی وی او صاف صاف نصایح واوری او له الله تعالیٰ څخه تل وویریږی.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا

تری (بیانوی) الله یو مثل چی یو سړی وی (مریی) چی وی په ده کښی (ډیر) شریکان تول بدخویه سره ناسازه او یو بل سړی وی (هغه هم مریی خو) سلامت تول د یوه سړی وی، آیا برابر دی سره دغه دواړه مثلونه (د

مریو بلکه ؟ نه دی سره برابر هم داسی دی حال د کافر او د مؤمن)،

تفسیر: یعنی که څو تنه حصه لرونکی په یوه مریی یا نوکر کښی شریک وی او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی بد خلقه بیمروته سخت مزاجه، ضدی او عنادی واقع شوی وی او له دوی څخنی هر یو هم دغه غواړی چی هغه مریی یا نوکر یواځی د هم ده خدمت او کار وکړی او نور شرکاء ورسره څه اړه (تعلق) او علاقه ونه لری نو ښکاره خبره ده چی په دغه فکر کښی دغه خدمتګار سخت وارخطاء او پریشان کیږی په خلاف د دی هغه مریی او نوکر چی یواځی یوه سره وی نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وی او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دی خوا او هغی خوا ځغلولو اندیښنه به ورسره نه وی. اوس ښکاره خبره ده چی دغه دواړه مریان بیخی نشی سره برابریدلی هم داسی وګڼۍ مشرک او موحد د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وی او د څو تنو باطله معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کښی مشغول وی پر خلاف د دی موحد خپل ګرد (تول) توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوی او د ده مرجع او مرکز د تل دپاره د همغه پاک الله دربار دی. موحد په پوره اطمینان او تول زړه سره د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی په فکر کښی مشغولیږی او پوهیږی چی وروسته د پاک الله له خوښی څخه د بل چا خوښی او خوشالی ته چندانی اړ (محتاج) نه یم. اکثرو مفسرینو د دی مثال تقریر هم داسی کړی دی مګر حضرت شاه صاحب لیکی «یو مریی چی د څو تنو وی نو هیڅوک به هغه خپل نه ګڼی نو هیڅوک به ئی له حاله په پوره ډول (طریقه) سره نه وی باخبره او هغه مریی چی صرف د یوه سړی وی نو بادار (مالک) ئی هم هغه خپل مریی ګڼی او په پوره ډول (طریقه) سره د ده له احواله ځان خبروی هم دغه مثال دی د هغو کسانو چی د یوه رب بندګی کوی او د هغو چی د څو باطلو خدایانو بندګان وی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۹﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږی (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد هغه پاک الله ته دی چی په داسی اعلیٰ مطالبو او حقایقو سره مو په داسی صاف او په زړه پوری مثالونو او شواهدو پوهوی مګر سره له دی دیر داسی بدنصیبه کسان دی چی د دغو واضحه ؤ مثله ؤ په پوهیدلو توفیق نه مومی.

اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَّيِّتُوْنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُوْنَ ﴿۳۱﴾

بیشکه چی ته هم مړ کیدونکی ئی او بیشکه دوی هم مړ کیدونکی دی (او هیڅوک بی له الله پاتی کیدونکی نه دی) بیا بیشکه تاسی په ورځ د قیامت کښی په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دینیه ؤ امورو کښی).

تفسیر: یعنی د دغه اختلاف اثر چی د مشرک او موحد په منځ کښی دی د قیامت په ورځ کښی علیٰ رؤس الاشهاد ظاهریږی څه مهال (وخت) چی نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شی، او کافران به د انبیاؤ او مؤمنینو په مقابل کښی جګړی او مناقشی وکړی او حجتونه او دلائل به را وړاندی کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفار به منکریږی چی له سره مونږ ته ستا حکم نه دی را رسیدلی بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کښی د پرښتو او د ځمکی او آسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاؤ په شهادت به پری ثابتیږی » چی دوی پخپلو دغو ادعاؤ کښی دروغجنان دی هم داسی د نورو ګردو (ټولو) جګړو فیصلی به هم په هغه ورځ کښی د پاک الله په حضور کښی صادریږی. بهتر هم دا دی چی د «اختصام» لفظ عام کیښود شی څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشی.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَآءَهٗ ؕ اَلَیْسَ فِیْ جَهَنَّمَ مَثْوًی لِّلْكٰفِرِیْنَ ﴿۳۲﴾

پس څوک دی ډير ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شريک ځوی، ښځې) او دروغ شميري رښتيا خبره (قرآن) کله چه راشي (دغه قرآن) دغه (مکذب) ته، آيا نشته په دوزخ کښې ځای دپاره د کافرانو ؟ (بلکه شته).

تفسير: پر الله باندی ئې دروغ ووبل يعني شريک ئې ورته ودراوه يا ئې اولاد ور تجويز کړ، يا ئې داسې صفات ورمنسوب کړل چه په واقع کښې د ده د ذات او صفاتو سره ور (مستحق) او لائق نه وی او رښتيا خبره کله چه ورته ورسيده دروغ ئې وشميرله، يعني هغه رښتيا خبرې چه انبياؤ عليهم السلام د الله تعالیٰ له طرفه راوړلې هغوی ته ئې د دروغو نسبت وکړ او هيڅ ئې پکښې خپل فکر او غور ونه چلاوه. بلا شبهه هغه څوک چې له حق او حقانيت سره دومره عداوت او دښمنی لری له هغه څخنی ډير لوی ظالم بل څوک کيدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ما سوا له دوزخه بل به چيری وی؟ عموماً مفسرينو د دی آيت تفسير داسې کړی دی ليکن حضرت شاه صاحب ليکي «يعني که نبی (معاذالله) په دروغو سره د الله تعالیٰ نوم واخيست نو له دی نه ډير خراب بل څوک کيدی شي؟، او که نبی رښتين وی او تاسې ئې دروغجن کوئ نو له تاسې څخه به لوی دروغجن بل څوک وی ګواکي د ﴿ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ ﴾ او د ﴿ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ ﴾ مصداق ئې سره جلا جلا (جدا جدا) مقرر کړ، او هم داسې وروسته له دی نه په ﴿ وَالَّذِیْ جَآءَ بِالصِّدْقِ ﴾ الآية - کښې راځي.

وَالَّذِیْ جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖۤ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ ﴿۳۳﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبری) رښتيا سره او هغه (مؤمنان) چه رښتيا ئې وشميرله دا (خبره) دغه کسان هم دوی دی پرهيزګاران (له معاصيو او له شرکه).

تفسير: يعني د الله تعالیٰ د ويريدونکيو شان داسې وی چه تل رښتيا ووائي او د رښتيا تصديق وکړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «هر هغه چې رښتيا خبری ئې له خپل ځان سره راوړی دی هغوی انبيا او هغه کسان چه په رښتيا سره ئې منی مؤمنان دی» ګواکي د دواړو

جملو مصداق سره جلا (جدا) دي.

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمۡۚ ذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٣٤﴾
لِيُكَفِّرَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ أَسۡوَأَ ٱلَّذِي عَمِلُواْ وَيَجۡزِيَهُمۡ أَجۡرَهُم
بِأَحۡسَنِ ٱلَّذِي كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنت کښې) هر هغه (نعمت) چې غواړی ئې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکو کارانو دپاره د دې چه ورژوی (توئی کړی) الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړی ئې وی او چې جزا ورکړی (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډیر ښه عمل چې ۇ دوی چې کوو به ئې (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقینو او محسنینو ته د دوی د ډیرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوی که په غلطه کوم بد عمل تری صادر شوی وی هغه وربښی.

تنبیه: ښائی چه د «اسوأ» او د «احسن» د تفضیل صیغې ئې ځکه اختیار فرمایلی وی چه د لویو ذواتو او مقربینو ادنیٰ نیکی او حسنات د نورو له نیکیو او حسناتو او ادنیٰ بدی او سیئه ئې د نورو له سیئاتو څخه لوی او درانه ګڼل کیږی. والله اعلم.

أَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِكَافٍ عَبۡدَهُۥۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦۚ
وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنۡ هَادٖ ﴿٣٦﴾ وَمَن يَهۡدِ ٱللَّهُ فَمَا
لَهُۥ مِن مُّضِلٍّۗ أَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِعَزِيزٖ ذِي ٱنتِقَامٖ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی الله کافی بس کیدونکی د بنده خپل (بلکه کافی دی) او ویروی (کفار ای محمده!) تا په هغو بتانو (چې عبادت ئې کوی کفار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه ئې کړی الله پس پیدا به نشی دی (ګمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی او هر چا ته چې سمه لاره وښیی الله پس نشته ده ته هیڅوک ګمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډیر زبردست غالب قوی څښتن

(خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: څو آیتونه پخوا په ﴿ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ ﴾ الآیة ـ کښې د شرک رد او د مشرکینو د جهل بیان کړی شوی وو نو د هغه په نسبت به مشرکینو زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بتانو څخه ویراوه، او ویل به ئې «وګورئ تاسې زمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ! او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ! نه چې دوی (معاذالله) له تا څخه بالکل روغ لیونی او تیار پاګل جوړ کړی» نو دلته د هغه جواب ورکوی «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګی ځانته غوره کړی وی نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویرېږی آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالیٰ امداد او اعانت ده لره بس او کافی نه دی چه له بل چا څخه وویرېږی یا ورته څه هیله (امید)، طمعه، توقع او امید ولری؟ دغه هم د دغو مشرکینو خبط، ضلال او مستقله ګمراهی ده چه د واحد الله بندګان له هسې چټی (بیکاره) او فضولو شیانو څخه ویروی. رښتیا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد (تول) د پاک الله په واک، قبضه او اختیار کښې دی کله چه کوم یوه ته الله تعالیٰ د ده د بدتمیزی او کږو تللو په بنا د بری او کامیابی سمه صافه لاره ونه ښیی نو هغه هم داسې لیونی او پاګل کیږی او دغسې د غتو غتو خبرو د پوهیدلو قوت او قدرت هم تری ورک کیږی آیا دغه احمقان دومره هم نه پوهیږی هغه بنده چې د قدوس الله په حمایت او پناه کښې ننوتلی وی نو کوم یو قدرت او طاقت د هغه یوه ویښته ته هم څه ضرر رسولی شی؟ هر یو طاقت چې دغسې یوه کار ته اقدام او ځغرد (ضد) وکړی تکړی تکړی به کړ شی ځکه چه د الله تعالیٰ غیرت هرومرو (خامخا) د خپلو مخلصو بندګانو انتقام (کسات) آخلی».

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلْ أَفَرَأَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۚ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾

او خامخا که وپوښتې ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چې چا پیدا کړی دی دا آسمانونه او ځمکی نو خامخا وبه وائې هرومرو (خامخا) چې الله (پیدا کړی دی) ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا پس وینئ تاسې هغه بتان چه بولئ (عبادت ئې) کوئ تاسې بې له الله که چیری اراده وفرمائی له ماسره الله

د ضرر رسولو آیا دی دا بتان لری کوونکی د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دی!) یا که اراده وفرمائی (الله) له ماسره د رحمت (د نفعی رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کوونکی د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دی!) ووایه (ای محمده !) دوی ته بس دی زما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوی توکل کوونکی (په هر حال او هر کار کښی او خپل تول امور هم هغه ته ورسپاری).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله چی پخپله ستاسی د اقرار سره موافق د تولو آسمانونو او ځمکی خالق او مالک دی او بل طرف دغه د تیرو (گټو) بیځانه او بیسا بتان یا عاجز مخلوقات چی که هغوی گرد (تول) سره یو ځای هم شی د الله تعالیٰ د رالیږلی شوی یو ادنیٰ زحمت یا راحت مخه نشی نیولی او نه ئی نوعیت بدلولی شی. نو تاسی پخپله دغه خبره راوښیئ چه له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کیدی شی؟ او کوم یو د خپل مدد دپاره کافی او بس وګنلی شئ؟ د حضرت هود علیه السلام قوم هم ویلی ؤ ﴿ إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ ﴾ چی د هغه جواب حضرت هود علیه السلام داسی ورکړی ؤ ﴿ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴾ (د جزء ١٢ هود (٥) رکوع ٥٤، ٥٥، ٥٦ آیت) او حضرت ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسی فرمایلی ؤ ﴿ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ (د جزء ٧ الانعام ٩ رکوع) ٨٠ - ٨١ آیت

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾
مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووایه (ای محمده !) ای قومه زما ژوند (روزگار) کوئ تاسی په ځای (او حال) خپل کښی بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل) پس ژر ده چی معلوم به کړئ تاسی (زما او له تاسو نه) هر هغه چی رابشی هغه ته داسی عذاب چی وبه شرموی (او رسوا به کړی) دی او نازل به شی په ده عذاب همیشه

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د واحد الله بندګان

غالبان کیږي که د دغو سلهاؤ دروازو فقیران ؟ واقعات به دیر ژر دا راوښیي چه هر هغه بنده چې د الله تعالیٰ په حمایت او پنا کښې راغلي وي د هغه مقابله کوونکي بالاخر ګرد (تول) سره خوار، زار او تباه کیږي.
تنبیه: له «عذاب یخزیه» څخه دنیوی عذاب او له «عذاب مقیم» څخه اخروی عذاب مراد دی والله اعلم.

إِنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) دپاره (د انتفاع د تولو) خلقو په حقه سره پس هر چا چې سمه لاره ئی ومونده پس نفس د ده لره ده (فائده ئی) او هر څوک چې ګمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چې ګمراه کیږي پر ځان خپل (چې ضرر ئی ګالي (برداشت کوی)) او نه ئی ته پر دوی وکیل (ساتونکی)

تفسیر: یعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذریعه د نصیحت رښتیا خبری ویلی شوی دی او د دین سمه صافه برابره لاره ښوولی شوی ده، زیات له دی نه هر انسان دی خپله ګته (فائده) او تاوان وسنجوی (معلوم وکړی) هر څوک چې پر نصیحت عمل او تګ کوی خپل ځانته فائده او ګته (فائده) رسوی که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوی پر تا د دوی نور هیڅ مسؤلیت او ذمه واری نشته چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولی ستاسی وظیفه تش د الله تعالیٰ د پیغام رسوونه ده چه دغه فریضه تاسی ادا کړی ده، وروسته له دی نه نور ګرد (تول) معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده د قدرت په لاس کښې ژوندی کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور ګرد (تول) شیان دی.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

الله راکاږی (قبضوی) نفسونه په وخت د مرگ د دوی او هغه نفس چی نه وی مړ (هغه راکاږی) په خوب د هغه کښې پس وساتی هغه (نفس) چی حکم کړی پر هغه د مرگ او بیرته رالیږی (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیټی په نامه کړی شوی پوری، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کښې خامخا ډیر دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چی فکر کوی (او عبرت تری اخلی لیکن نه کوی فکر پکښې کفار)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په خوب کښې هره ورځ روح (سا) اخلی او بیا ئی بیرته ورلیږی هم دغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چی په خوب کښې هم لکه موت سا اخیسته کیږی که خوب وځنډیږی (ایسار شی) نو هم هغه مرگ دی مگر دغه روح هغه دی چی ورته ظاهری هوش وائی او هغه روح چی په هغه سره تنفس جریان لری او نبضین خوځیږی او خواړه هضمیږی هغه بل دی چی پخوا د مرگ له وقوع څخه نه ایستل کیږی». (موضح القرآن). «بغوی» له حضرت علی کرم الله وجهه څخه نقل کوی «په خوب کښې روح له بدن څخه وځی مگر د ده مخصوص تعلق د مخصوصو اشعوؤ په ذریعه له بدن سره وی چی د دغه تعلق او ارتباط له وجی حیات له بطلانه ساتلی کیږی» لکه چی لمر له ملیونو میلو څخه لری د ځپلو اشعهؤ په ذریعه ځمکه تودوی له دی نه ظاهریږی چی په خوب کښې هم همغه شی وځی چی د موت په وخت کښې وځی لیکن په خوب کښې د تعلق انقطاع هم هغسې نه وی لکه چی په موت کښې وی. والله اعلم.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ط

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتگران (بتان چی زاری وکړی الله ته)

تفسیر: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسې دعوی کوی چه دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې زمونږ سپارښت او شفاعت کوی او د هم دوی له سپارښت څخه زمونږ گرد (تول) کارونه هلته جوړیږی نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو. حال دا چه اول د شفیع کیدلو دپاره معبودیت لازمی نه دی بل شفیع هم هغه څوک گرځیدی شی چی ورته د الله تعالیٰ له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وی او یواځی د هغو کسانو په حق کښې شفاعت په عمل راتلی شی چی دوی د الله تعالیٰ په نزد غوره او مقبول وی. لنده ئی دا چه د شفیع مازونیت او د مشفوع مرتضائیت یو ضروری امر دی او دلته دغه دواړه خبری نشته نه د اصنامو (بتانو) مأذونیت ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَّلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا اګر كه وى دوى په داسى حال كښى چه مالكان نه وى د هيڅ شى او نه عقل لرى (دوى چى ستاسى عبادت ورته معلوم شى ځكه چى جمادات وى).

تفسير: يعنى بتان نه اختيار لرى او نه پوه نو بيا د دوى شفيع كيدل دير عجيب دى.

قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۖ لَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله ته (اختيار د) شفاعت دى ټول (او بل هيچا لره دخل نشته) خاص الله ته دى سلطنت د آسمانونو او د ځمكى، بيا خاص هم ده ته بيرته بيول كيږئ (لپاره د جزا)

تفسير: يعنى فى الحال هم پر آسمانونو او ځمكه كښى د هم دغه الله تعالىٰ سلطنت دى او فى‌المال هم د ګردو (ټولو) رجوع او بيرته ورتګ هم هغه ته دى. نو بى د الله تعالىٰ له خوښى او رضا هيڅوک د دى خبرى قوت او قدرت نه لرى چى خپلى شوندى هم وخوځولى شى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى د الله تعالىٰ په مخكښى شفاعت شته مګر د هم هغه الله تعالىٰ په حكم نه ستاسى په خوله. كله چى مرګ راشى نو حضرت عزرائيل عليه السلام هم د چا په خوله هيڅوک نشى خوشى كولى».

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت كښى چى ياد كړ شى الله يوازى (بى له بتانو) نو منقبض شى وترهيږى زړونه د هغو كسانو چى ايمان نه راوړى په آخرت باندى او په هغه وخت كښى چى ياد كړل شى هغه (بتان) بى له دغه (الله) ناڅاپه دوى

خوشالیږی (مخونه ئې رانه او وچولی (تندی) ئې خلاص شی له خوښی)

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چې په ځینو اوقاتو کښې تش پخپلو ژبو د الله تعالیٰ د عظمت او د محبت اعتراف کوی لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمده او ثنا نه خوښیږی. هو! که د نورو بتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړ شی نو له ډیری خوښی او خوشحالی پخپلو جامو کښې نه ځائیږی او د مسرت آثار د دوی له څیرو څخه له ورا (لرې) ښرګندیږی (ښکاره کیږی). د افسوس او حسرت ځای دی چې نن ورځ علی‌الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو هم داسې یو وضعیت ځانته غوره کړی دی مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان وکړ شی نو د دوی په مخونو کښې د انقباض آثار احساس کیږی مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه ؤ خوارقو، رښتیا، دروغ کرامات، او نوری چټی (بیکاره) او مهملی خبری دوی ته وویلی شی نو د دوی په څیرو کښې د وجد او نشاط علائم قائمیږی او په زړونو کښې ئې د سرور او انبساط امواج پیدا کیږی، بلکه ډیر اوقات د خالص توحید بیانوونکی د دوی په نزد د اولیاؤ الله منکر ګڼل کیږی **«فإلى الله المشتكى وهو المستعان»**

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عٰلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيْ مَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ۝٤٦

ووایه (ای محمده!) ای الله پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکې ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره‌ؤ ته حکم (فیصله) کوی (په قیامت کښې) په منځ د بندګانو خپلو کښې په هغو (دینیه ؤ امورو کښې) چې ؤ دوی چې پکښې اختلاف به ئې کوو.

تفسیر: یعنې هر کله چې دوی په داسې غټو خبرو کښې هم جګړې کوی او د الله تعالیٰ دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کښې نشته نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم څو پخپله د دغو جګړو په منځ کښې یوه پریکړه او فیصله وفرمائې.
(اوس بیا اخبار فرمائې د سختې د عذاب د کفارو او له نه خلاصیدلو د دوی له دغه عذابه په هیڅ وجه سره نو فرمائې)

وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَا فِي الْاَرْضِ

جَمِيعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا يَحْتَسِبُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٤٨﴾

او که چیری بیشکه مملوک شي د هغو کسانو چې ظلم ئې (پر نفسونو خپلو په کفر سره اختیار) کړی دی هغه (اموال مبالغ) چې په ځمکه کښې دی تول او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي نو خامخا فدیه به ورکړی دوی په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قیامت کښې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه ؤ دوی چې ګمان به ئې کوو (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (جزا د) بدی د هغو اعمالو چې کړی ئې وو دوی او چاپیره نازله به شي په دوی (جزا د) هغه څیز چې ؤ دوی چې په هغه پوری به ئې مسخری کولی (چې د الٰهی قهر او ابدی عذاب دی.)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فیصلی اوروِلی کیږی په دغه وخت کښې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره ئې د الله تعالیٰ شان تنقیص کوو ډیر بد حال وی. فرض ئې کړئ که په دغه ورځ د ځمکی د مخ ګردی (تولی) خزانی بلکه له هغو څخنی زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وی او وغواړی چې دغه ګرد (تول) اضعافاً مضاعفة خزائن د خپلی فدیی په دول (طریقه) ورکړی او خپل ځان خلاص کړی مګر هغه تری نه قبلیږی او هر څه بد اعمال چې ده کړی دی یو په یو ئې په مخ راوړل کیږی او د داسی راز راز (قسم قسم) ویرونکیو عذابونو خوند به وڅکی چې هیڅکله به د هغه مثال او نظیر د ده په وهم او خیال کښې هم نه وی ګرځیدلی. الغرض هغه کسان چې پر خالص توحید او حق دین پوری به ئې توکی او مسخری کولی د هغه ربړ (تکلیف) او وبال دوی هرومرو (خامخا) ګالونکی (برداشت کوونکی) دی او په هغو عذابونو کښې چې دوی ورپوری مسخری کولی دوی پخپله پکښې اخته کیدونکی دی.

فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ز

پس کله چې ورسیږی (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر، نو بولی مونږ (دفع د هغه ته)

تفسیر: یعنی چه د هغه الله تعالیٰ له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کیږی د مصیبت په وخت

کښې ورغږ او ناری وهی او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کښې پری خوشیږی د مرفه‌الحالی په وخت کښې له دوی نه هیریږی.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ ۚ

بیا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله وائی بیشکه هم دا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما، نه ده داسی)

تفسیر: یعنی قیاس خو هم دغه غوښت چې دغه نعمت زما په برخه شی ځکه چې په ما کښې د دغی خبری لیاقت وو او د هغه د گټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو او الله تعالیٰ ته زما استعداد او اهلیت څرگند (ښکاره) وو نو بیا هغه ولی ماته ونه رسید. الغرض چې ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ او د الله تعالیٰ پر فضل او قدرت ئی نظر ونه کړ.

بَلْ هِىَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (اعطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (چې دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنی داسی نه دی بلکه دغه نعمت د الله تعالیٰ له طرفه یو امتحان دی چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پوری د حقیقی منعم شکریه ادا کوی ؟ او د احسان او انعام حق ئی پیژنی؟ که ناشکری ئی وکړله نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال گرځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه امتحان دی چې د ده عقل او سد (هوش) تر هغه ځای پوری رسیږی څو پر خپل عقل باندی مغرور شی نو سره له هغه عقله او سده (هوشه) آفت وررسیږی» نو بیا د بل چا په اړولو او منع کولو سره هغه نه اوړی او نه تری منع کیږی.

قَدْ قَالَهَا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ هَٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

په تحقيق ويلې ده دغه خبره هغو کسانو (چې تير شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده) پس هيڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخنی هغه (دنيوی مال او متاع) چې ؤ دوی چې کسب (د ګټې د هغو) به ئې کوو. پس ورسيد له هغو (پخوانيو) ته (جزا د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره) او هغه کسان چې ظلم ئې کړی دی (په اختيارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده!) ژر ده چې وبه رسيږي دوی ته (جزا د) بديو د هغو اعمالو چې کړي دي دوی او نه دي دوی عاجز کوونکي (مونږ لره له تعذيب د دوی نه)

تفسير: لکه چې قارون هم داسې ويلې ؤ د هغه څه حشر او آخره خاتمه وشوه د هغه ذکر پخوا له دې نه تير شو يعنې څرنګه چې پر پخوانيو مجرمينو د خپلې ګناه سزا او وبال ولويد پر دغو موجوده ؤ مشرکينو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لويدونکی دی. څه وخت چې پاک الله د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمائي نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی او نه چيرې ترې تښتيدلی شي او نه په کوم چل او تدبير سره دې ستړی، ستومانه او عاجزولی شي.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آيا نه پوهيږي دوی په دې چې بيشکه الله فراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمائي او تنګوي (په اندازه کوي ئې) بيشکه په دغه (بسط او قبض) کښې خامخا دير دلائل (د قدرت) دي دپاره (د هغه) قوم چې ايمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دی)

تفسير: يعنې په دنيا کښې محض د روزي فراخي او تنګي د کوم سړي د مقبوليت او مردوديت دليل نشي کيدی نه د روزي ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لياقت پوري منحصر دی.
وګورئ چې څومره بيوقوفان ناپوهان په دير اطمينان او هوسائي (آرام) سره ژوندون کوي او څومره عقلا، فضلا او نيکان په لوږو سره شپې او ورځې تيروي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي
«يعنې په عقل چلولو او تدبير کولو کښې هيڅوک څه کمی نه کوی بيا د يوه روزي ارته او د بل تنګه ده نو وپوهيږي چې دغه يواځې د عقل کار نه دی چې پر خپل ځان باندې روزي ارته

کری بلکه دغه تقسیم د حقیقی رزاق د حکمت او مصلحت تابع او د هم ده د قدرت په لاس کښې دی».

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾

ووایه (ای محمده! چې فرمائی الله) ای بندګانو (مؤمنانو) زما هغو کسانو چې اسراف ئې کړی دی پر نفسونو خپلو مه نااميده کیږئ له رحمته د الله (ځکه چې) بیشکه الله مغفرت کوی ښښی ګناهونه تول (اګر که ډیر هم وی بی له شرکه) بیشکه چې الله هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: دغه آیت د ارحم الراحمین د بی پایانه رحمت بیان او د ده د عفوی او د عظیم الشان تیریدلو اعلان کوی او د خورا ډیرو سختو مأیوس العلاجو مریضانو په حق کښې د شفاء د اکسیر حکم لری. مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودی، نصرانی، مجوسی ، مبتدع، فاسق، فاجر، او نور عاصیان او باغیان هر څوک چې وی د دغه آیت له آوریدلو څخه وروسته د الله تعالیٰ مهربانی ته امیدوار کیږی ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه ګناه معافوی او هیڅوک د ده لاس نشی نیولی بیا بنده به ولی نااميده کیږی؟ هو! دغه ضروری ده چې د الله تعالیٰ له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کښې تصریح شوی ده چې د کفر او شرک جرم به بی له توبی او بی له ایمانه نه قبلوی، ښائی چه ﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ﴾ له «من یشاء» سره مقیده وګڼله شی خو سره له هغه د دغی خبری تقیید ئې هم فرمایلی دی. ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاۗءُ ﴾ (د جزء ٥ نساء ١٨ رکوع ١١٦ آیت) له دغه تقیید څخه دغه نه لازمیږی چې الله تعالیٰ بی له توبی هیڅ یوه لویه یا وړوکی ګناه نشی معافولی او نه ئې داسی مطلب کیږی چه د هیڅ یو جرم دپاره له سره د توبی ضرورت نشته او بی له توبی به ګرد (تول) ګناهونه معافیږی. قید یوازی د مشیت دی او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کښې دا ښوولی شوی دی چې هغه په کفر او شرک کښې بی له توبی ممکن نه دی لکه چې د دغه آیت شان نزول هم پری دلالت کوی او د دی وروستنی آیت له افادی څخه هم معلومیږی.

وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

او بیرته وګرځئ تاسی رب خپل ته (له شرکه او عصیانه) او غاړه کیږدئ ده ته پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب بیا به مدد درسره نشی کولی (په دفع د عذاب کښی)

تفسیر: د مغفرت په لوری د توجه ورکولو سره له دی ځایه د توبی په طرف توجه ورکوی یعنی پخپلو تیرو اغلاطو نادم شئ! او د الله تعالیٰ د بی پایانه جود او کرم څخه وشرمیږئ! او د کفر او عصیان لاره پریږدئ! او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ! او خپل ځانونه بیخی هغه ته وروسپارئ! او د ده د احکامو په مقابل کښی په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کیږدئ! او ښه وپوهیږئ چی په حقیقت کښی نجات یواځی د ده په فضل او کرم سره ممکن دی. زمونږ رجوع او انابت هم بی د الله تعالیٰ له فضله او کرمه نشی میسر کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «کله چی الله تعالیٰ اسلام غالب وګرځاوه هغه کفار چی په دښمنی کښی به مصروف ؤ وپوهیدل چی بیشکه الله تعالیٰ د اسلام حامی او ناصر دی او قانع شول چی مونږ په غلطه او بی لاری یو. نو پر خپلو دغو غلطیو متأثر او متاسف شول لیکن له شرمه او خجالته په اسلام نه مشرف کیدل او په خپلو زړونو کښی به ئی ویل اوس به زمونږ اسلام څرنګه منل کیږی؟ چی دښمنی مو له اسلام سره وکړه، او له مسلمانانو سره مو جنګونه وکړل او د ډیرو مسلمانانو وینی مو توی کړی نو الله تعالیٰ د دوی د تسلئ دپاره وفرمایل چی داسی هیڅ یوه ګناه نشته چی الله تعالیٰ د هغه توبه قبوله نه کړی مه بی‌هیلی او مه ناامیده کیږئ! توبه وکړئ! او الله ته رجوع وکوئ! بښلی کیږئ! مګر څه وخت چی ستاسی پر سر عذاب راشی او مرګ مو په نظر ورسیږی نو په هغه وخت کښی هیڅوک ستاسی کومک او مدد ته نشی رسیدی».

وَٱتَّبِعُوٓا۟ أَحْسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ
ٱلْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډیر غوره حکم د هغه (قرآن) چی نازل کړی شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب یو ناڅاپه حال دا چی تاسی به نه پوهیږئ (چی له کوم لوری راځی)

تفسیر: له ښی خبری څخه مراد قرآن کریم دی یعنی پر قرآنی هدایتو عمل وکړئ! او د عذاب له

راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندیښنه کښې اوسېږ! که نه د عذاب له معائنې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشې کیدی او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږي. د الله تعالیٰ عذاب به مو داسې یو ناڅاپه راګیر کړي چه تاسې به له سره د هغه پر راتګ نه خبرېږئ.

اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ يّٰحَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُّ فِىْ جَنْۢبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السّٰخِرِيْنَ ﴿٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسې په تعمیل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووائې یو نفس ای ارمان او ندامت مې دی پر هغه چې تقصیر مې کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کښې او بیشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکیو (په مؤمن به) څخه.

تفسیر: یعنې په هوا او هوس، رسم، تقلید او په دنیوي خوندو او چرچو کښې اخته او مشغول او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخي غافلان شوي ؤ. د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ویرولو ملندې، توکې او مسخرې کولې، او د دغو شیانو په حقیقت نه ؤ پوهیدلی. د دیر افسوس ځای دی چې د الله تعالیٰ په پیژندلو او د ده د حقوقو په منلو کښې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی چې د هغه په نتیجه کښې نن له دغې بدې ورځې سره مخامخ شوي یو کفار به دغسې خبرې په محشر کښې کوي که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کیښود شي نو د ﴿ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السّٰخِرِيْنَ ﴾ معنی به «عملت عمل ساخر مستهزئ» وي. (کما فسر به ابن کثیر رحمة الله علیه).

اَوْ تَقُوْلَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰىنِىْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووائې که چیرې داسې وې چې بیشکه الله سمه لاره ښوولې وې ماته نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهیزګارنو (له شرکه او له معاصي نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږي نو د خپل فهم غلطولو دپاره دغه ګود عذر وړاندې کوي. څه ووایم الله تعالیٰ ماته هدایت رانه کړ. که الله اراده فرمایلې وې نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسیدلی وم د دغه جواب وروسته داسې راځي ﴿ بَلٰى قَدْ جَآءَتْكَ اٰيٰتِىْ ﴾

او ممکن دی چه دغه کلام د اعتذار او احتجاج په طریقه سره نه وی بلکه تش د یاس د اظهار په طور وی یعنی زه د خپلی بداستعدادی او بدتمیزی له سببه د دغی خبری ور (مستحق) او لائق نه وم چی الله تعالیٰ ماته سمه لاره ښوولی وی او د مقصود تر منزل پوری ئی زه رسولی وی که په ما کښی اهلیت او استعداد وی او الله تعالیٰ زما لاس نیوی کړی وی نو زه به هم نن ورځ د متقیانو په زمره کښی شامل شوی وم.

اَوْ تَقُوْلَ حِيْنَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِيْ كَرَّةً فَاَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٨﴾

یا (ښخوا له دی نه) چی ووائی (نفس) په هغه وخت کښی چی ووینی عذاب کاشکی وی ماته بیا بیرته ورتګ (دنیا ته) پس وم به زه هلته له نیکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کښی)

تفسیر: کله چی حسرت او اعتذار دواړه بیکاره ثابت شی او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شی نو په دغه وخت کښی به د اضطراب وارخطائی له شدته داسی وائی «په هر ممکنه صورت سره چی کیږی یو ځلی می بیا دنیا ته بیرته ولیږه! او د توبی او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وګوره چی زه په څه صلاح او تقویٰ سره بیرته درحاضریږم». فرمائی الله تعالیٰ چی ولی می هدایت نه وو درته کړی بلکه درته کړی می ؤ.

بَلٰى قَدْ جَآءَتْكَ اٰيٰتِيْ فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٥٩﴾

هو! داسی ده چی په تحقیق راغلی ؤ تاته دلائل (قرآن) زما پس تکذیب کړی ؤ تا په هغو سره او تکبر دی کړی وو او وی ته له کافرانو (نامنونکیو نه)

تفسیر: یعنی غلط وائی. آیا الله تعالیٰ درته سمه صافه لاره نه وه درښوولی؟ او خپل انبیاء ئی سره له معجزو او احکامو نه وو درلیږلی؟ مګر د هغوی خبری دی ونه منلی او هر هغه شی چی تاته ویلی کیده هغه مو سره له غروره تکبره او تکذیب کوو او ستا هم دغه لوئی او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځیده. او خبره هم دا ده چی الله تعالیٰ ته له ازله دغه خبره معلومه وه چی ته به

د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوی او په تکبر او سرکشی سره به وړاندی کیږی. ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء هم داسی ده چی که زر کرته د دنیا په طرف بیرته وګرځولی شی بیا به پخپلو هم هغو واهیږ حرکاتو کښی مداومت کوی او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه ئی ﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ (د انعام ۳ رکوع ۲۸ آیت د داسی خلقو په نسبت د الله تعالیٰ داسی عادت نه دی چی دوی بریالیان او کامیاب کړی بلکه خائب او خاسر کوی ئی.

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ

او په ورځی د قیامت کښی به ووینی ته هغه کسان چی دروغ ئی تړلی دی پر الله پوری (په نسبت د شرک او نورو عیوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوی وی

تفسیر: کومه خبره چی د الله تعالیٰ له جانبه راځی او هغی ته د دروغو نسبت کول شی هم دغه پر الله تعالیٰ دروغ تړل دی ځکه چی دروغ شمیرونکی داسی دعوی کوی چی الله تعالیٰ هغه خبره نه ده فرمایلی، حال دا چی په واقع کښی به ئی فرمایلی وی نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر څیرو کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی).

أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾

آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنی شته!)

تفسیر: پخوا په «فکذبت بها واستکبرت» کښی د دوو قسمو کفارو بیان وشو تکذیب چی پر کذب مشتمل دی او استکبار او غرور. دلته ئی دغه راوښودل چی د کذب او دروغو لامله (له وجی) به د دوی مخونه توریږی او د غرور او تکبر ځای پرته (علاوه) له دوزخه بل ځای نه دی.

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

او وبه ساتی الله (له دوزخه) هغه کسان چی ځان ئی ساتلی وی (له شرکه) په

سبب د خلاصی موندلو د دوی نه به رسیږی دوی ته سختئ او نه به دوی غمجن کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقیان د دوی د ازلی فوز او فلاح په سبب د بری او کامیابی پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوی چی هلته به له هر قسمه بدیو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وی.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ وَّ هُوَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ وَّكِیْلٌ ﴿۶۲﴾ لَهٗ مَقَالِیْدُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَالَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۶۳﴾

الله پیدا کوونکی د هر څیز دی (چی موجود وی په دنیا کښی) او دغه (الله) پر هر څیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص هم دغه (الله) لره دی کلیګانی (چابیانی) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمکی، او هغه کسان چی کافران شوی دی په آیتونو (دلائلو د قدرت) د الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چی ځای ئی ابدی دوزخ دی.)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی پیدا کړی دی او وروسته له پیدائښته د ده د بقاء او تحفظ ذمواری ئی هم پر خپل قدرت اخیستی ده او د ځمکی او آسمان د ګردو (ټولو) شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی ځکه چی د ګردو (ټولو) خزانو کنجیانی له ده سره دی نو له داسی الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ ګرځول فضول او بیکاره خبره ده ښائی چی انسان د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته امیدوار اوسی ځکه چی کفر او ایمان، جنت او دوزخ ګرد (ټول) د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی دی. هر څوک چی د الله تعالیٰ او د ده له کلامه منکریږی هیچیری به د قرار او هستوګنی ځای نه مومی. آیا هغه څوک چی د الله تعالیٰ څخه منحرف کیږی او مخ تری اړوی حقیقی فوز او فلاح ته هیلمن (آرزومند) کیدی شی؟ کله چی کفار د بت پرستی دعوت ورکړ سید الابرار ته نو دغه آیت نازل شو.

قُلْ اَفَغَیْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّیْٓ اَعْبُدُ اَیُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿۶۴﴾

ووایه (ای محمده!) آیا پس بی له الله امر کوئ تاسی ماته چی عبادت ئی وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!

تفسیر: یعنی انتهائی نادانی حماقت او جهالت دا دی چی انسان الله تعالیٰ پریږدی او د نورو په عبادت کښی بوخت (مشغول) او لګیا شي او له رسول الله څخه داسی غوښتنه وکړی او تری طمع ولری چی دی (معاذالله) د کفر او شرک لاره د دوی له سببه غوره کړی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دعوت ورکړی ؤ چی راځه زمونږ د معبودانو عبادت کوه نو څکه دغه پاس آیت لکه چی اوس مو ولیکل د دوی په جواب کښی نازل شو.

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

او خامخا په تحقیق وحی کړی شوی ده تاته او (وحی کړی شوی ده) هغو کسانو ته چه ړومبی له تا نه ؤ (داسی چی قسم دی) که شرک پیدا کړ تا (فرضاً) نو خامخا خراب به شي هرومرو (خامخا) عمل ستا او خامخا شي به ته هرومرو (خامخا) له زیانکارانو (نو ځان وساته له شرکه). بلکه (یواځی) د الله پس عبادت کوه او اوسه له شکر کوونکیو (په نعمت د توحید او عبادت).

تفسیر: یعنی که له عقلی حیثیته وکتلی شي د ګردو (تولو) اشیاؤ پیدا کول، باقی پریښودل، او په هغه کښی د هر ډول تصرفاتو جاری لرل یواځی د الله تعالیٰ کار دی. نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هیڅوک نشی کیدی او که له نقلی حیثیته ملاحظه وکړئ نو تول انبیاء الله او سماویه ادیان د توحید په صحت او د شرک پر بطلان متفق دی بلکه هر نبی ته د وحی په ذریعه دغه ښوولی شوی دی چه په آخرت کښی د مشرکانو تول اعمال بیخی بیکاره دی او د شرک انجام د خالص حرمان او خسران څخه سواء بل شي نه دی. لهٰذا پر هر انسان دغه لازم دی چی له ګردو (تولو) څخه وشکوی او له الله تعالیٰ سره د خپل عبودیت تعلقات ونښلوی او د الله تعالیٰ وفادار او شکرګزار او احسان پیژندونکی بنده شي د ده عظمت، قدرت، جلال، او کمال ښه وپیژنی. عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شریک ونه ګرځوی او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی پورته اعلیٰ او ارفع وګڼی لکه چی په واقع کښی هم دی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

او تعظیم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق د تعظیم د ده

تفسیر: یعنی مشرکینو د الله تعالیٰ عظمت، علویت، کمال، جلال لوئی او بزرگی تر هغی اندازی او مرتبی پوری ونه پیژندله او ملحوظه ئی نه کړه چی تر هغی اندازی او مرتبی پوری پر یوه بنده د هغه معرفت او پیژندګلوی لازمه ده چی هغه وپیژنی او ملحوظه ئی ولری. د الله تعالیٰ د رفیع شان او لوړی (اوچتی) مرتبی د اجمالی تصور کوونکی آیا د عاجز او محتاج مخلوق حتّٰی د بیځانه ګټو او بتانو شرکت له الله تعالیٰ سره تجویز کولی شی؟ حاشا وکلا! وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د ځینو شئونو بیان دی.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

او ځمکه توله په قبضه تصرف د ده کښی ده په ورځ د قیامت کښی او آسمانونه نغښتلی شوی دی په یمین د ده کښی، پاکی ده ده ته او لوړ (اوچت) لوی دی له هغو شیانو نه چی دوی ئی شریکوی (له الله سره بتان او نور شیان).

تفسیر: یعنی د ده د عظمت شان دغه حال دی چه د قیامت په ورځ کښی توله ځمکه د ده د قدرت په یو موټی کښی او ګرد (تول) آسمانونه د کاغذونو د یوی لولی پشان به د ده د قدرت په یوه لاس کښی وی د ده په بندګی او عبادت کښی به د بیځانه یا عاجز او محتاج مخلوق شرکت تر کومی اندازی پوری جائز او روا وی؟ دغه شرکاء خو تول د ده د قدرت په موټی کښی دی. څرنګه چی دی اراده وکړی پر دوی خپل هر راز (قسم) تصرفات جاری کوی هیڅوک د ده په مقابل کښی خپل غوړ او ژبه نشی خوځولی.
تنبیه: د «مطویات بیمینه» په متعلق د «انبیاء» په سورت کښی د «یوم نطوی السماء» الآیة تفسیر ښائی ولوست شی. او پر «یمین» او نورو متشابهاتو الفاظو بلاکم او کیف ایمان لرل واجب دی. په ځینو احادیثو کښی راغلی دی **«وکلتایدیه یمین»** د ده دواړه لاسونه ښی دی. له دی نه د تجسم، تحیز، جهت او د نورو نفی کیږی.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾

او پوکل به وکړل شي په صور (شپیلی) کښې پس بیخوده مره به شي هر هغه چې په آسمانونو کښې دی او هر هغه چې په ځمکه کښې دی مګر هغه څوک چې اراده وفرمائی الله (د نه وژلو د هغه) بیا به وپوکل شي په هغه (صور) کښې بل ځلی پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه ؤ ټول) ولاړ وی (منتظر وی چې څه راباندی کیږی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یو ځلی د صور شپیلی نفخ د عالم د فنا کولو دپاره ده او دوهمه د ژوندی کولو او دریمه وروسته له حشره د بیهوشی، څلورمه د خبردار کیدلو، وروسته له هغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په مخکښې ور وړاندی کیږی» (بتغییر یسیر). لیکن د اکثرو محققینو علماوو په نزد ټول به دوه ځلی د صور نفخې کیږی په اوله کښې به د ګردو (ټولو) هوش او حواس ورک کیږی بیا هغه کسان چې ژوندی دی مړه کیږی. او د هغو پر ارواحو چې مړه دی د بیهوشی کیفیت طاری کیږی بیا به بله نفخه کیږی چې د هغې په اثر د مړیو ارواح به د ابدانو په طرف بیرته راګرځی. او ټول بیهوشان به په سد (هوش) کیږی. په دغه وخت کښې د محشر د دی عجیبو او غریبو مناظرو د لیدلو څخه ګرد (ټول) مخلوقات حیران او پریشان او متحیر کیږی بیا به په ډیر سرعت سره د قدوس الله په مخکښې وړاندی کیږی او ګرد (ټول) سره ورحاضرول شي.

تنبیه: له «الا من شاءالله» څخه ځینو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او عزرائیل علیهم السلام مراد نیولی دی او ځینو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړی دی. د ځینو په نزد تری انبیاء او شهداء مراد دی. والله اعلم. په هر حال دغه استثناء به د هغې نفخې په وخت کښې وی چې وروسته له هغه ممکن دی پر دوی هم فناء طاری کیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (د جزء ٢٤ المؤمن ٢ رکوع ١٦ آیت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِائَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فیصلې د بندګانو) او کیښود به شي کتاب (عمل نامې دپاره د حساب) او راتله به وکړل شي په انبیاؤ (محشر ته) او په شهداؤ سره (له هر امته) او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کښې په حق عدل سره او پر دوی به ظلم ونکړ شي (هیڅ قدر په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب)

تفسير: يعني وروسته له هغه به الله تعالىٰ د حساب او كتاب دپاره له خپل شان سره مناسب د اجلال نزول فرمائي **(كما ورد في بعض روايات الدر المنثور)** په دغه وخت كښې د الله تعالىٰ له بې كيفه تجلي او نور څخه په محشر كښې يوه مخصوصه رڼا (رڼا) او انوار پورته كيږي. د ګردو (ټولو) اعمال نامې به د دوى په لاسو كښې وركولې كيږي. انبياء عليهم السلام او نور شاهدان به د الله تعالىٰ په دربار كښې حاضريږي. او د هر انسان د اعمالو په نسبت به په نهايت عدل او انصاف سره په ښه شان سره فيصلې او احكام اورولې كيږي. او پر هيچا به هيڅ قسم زيادت او تيرى نه كيږي.

تنبيه: له «شهداء» څخه مراد برسيره پر انبياء عليهم السلام پرښتې، محمدى امت او د انسانانو لاسونه پښې او نور ګرد (ټول) مراد كيدى شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له دى نه د هر امت نيک انسانان مراد كړي دى.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به وركړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل (چې كړى) ئې ؤ (ده)

تفسير: يعني د نيكۍ په بدل كښې تنقيص او د بدۍ په بدل كښې تزئيد نه واقع كيږي د هر چا هومره چې ښه يا بد عمل وى هغه ګرد (ټول) د الله تعالىٰ په علم كښې دى سم له هغه سره بدل وركول كيږي چې د هغه څه تفصيل وروسته له دى نه راځي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ ع

او حال دا چې الله ښه عالم دى پر هغو اعمالو چې دوى ئې كوى (نو جزا به پرې وركړه شي)

تفسير: يعني شاهدان راځي د دوى د ملزم كولو دپاره كه نه له الله تعالىٰ څخه هيڅ يو شى پټ نه دى (كذا في الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ؕ

او شړلى راښكلى كيږى (په شدت سره) هغه كسان چې كافران شوى دى طرف د دوزخ ته ډلې ډلې

تفسير: يعني ټول کافران به ټيل وهلو او په نهايت ذلت او خوارۍ سره د دوزخ په طرف شړل او بيول کيږي، ځرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډير دي نو هر قسم او هره درجه د کفارو دله سره بيله بيله کوله شي.

حَتّٰٓى إِذَا جَآءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانيستلی شي دروازې د دغه (دوزخ)

تفسير: هم هغسې چې د دنيوي بنديخانې دروازې خلاصې نه وي هر کله چې کوم بندي پکښې ننويستل کيږي ور ئې ورته خلاصوي او وروسته د ده له ننوتلو ځخه بيرته ورښندول کيږي. هم داسې ځه وخت چې دوزخيان دوزخ ته نژدې رسيږي د دوزخ دروازې پرانيستلې کيږي او دوزخيان په ټيل وهلو سره پکښې غورځولې کيږي او بيا ئې دروازې ترلې کيږي، **كما قال الله تعالىٰ** ﴿ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وائي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه

تفسير: يعني هغه پرښتې چې د دوزخ محافظانې دي دوی به کفارو ته د ملامتې په دول سره داسې وائي « آيا نه وو درغلي تاسې ته رسولان له تاسې» يعني چې له هغه ځنې له دې سببه چې ستاسې له همجنسانو ځخه وو فيض فائده اخيستل ډير آسان وو.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ
هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧١﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو د تاسې) پر تاسې آيتونه (د قرآن) د رب ستاسې او ويرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده،

وبه وائي (كفار چې ولې نه ؤ راغلي) بلكه راغلي ؤ وليكن ثابته شوى ده كلمه (حكم) د عذاب پر كافرانو

تفسير: يعني ولې انبيا نه ؤ راغلي، بلكه ضرور راغلي ؤ او د الله تعالىٰ كلام ئې راوړى ؤ او له نن ورځې څخه ډېر زيات ويرولي شوى ؤ، ليكن مونږ له خپلې بدبختي او نالائقي، د هغو خبرو او پندونو ته غوږ كښېنښود، ځو بالاخر د الله تعالىٰ د داسې قاطع او لايتغير تقدير سره مخامخ شو او د عذاب حكم پر مونږ كفارو په قطعي ډول سره ثابت او نافذ شو ﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴾ (الملک).

قِيلَ ٱدْخُلُوٓا۟ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ويل شي دوى ته ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دې حال كښې چې هميشه اوسيدونكي اوسئ په ده كښې. پس بد دى ځاى د هستوګنې د متكبرانو (دا دوزخ).

تفسير: يعني تاسې د خپل تكبر، لوئي او غرور له سببه د الله تعالىٰ خبره ونه منله نو اوس تل په دوزخ كښې پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وڅكئ!

وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ رَبَّهُمْ إِلَى ٱلْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ

او بيول كيږي (بلل كيږي) به هغه كسان چې ويريدل به دوى له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې

تفسير: يعني كله چې د ايمان او تقوىٰ مدارج متفاوت دي د هرې درجې متقين مؤمنين جلا (جدا) او د هرې يوې ډلې به سره بيلې وي. او دغو ګردو (تولو) جماعتونو ته ډېر زيات تشويق او ترغيب وركول كيږي او په ډېره مينه او محبت سره د جنت په طرف ليږل كيږي.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَٱدْخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پوری چی راشی دوی جنت ته حال دا چی پرانیستلی شوی به وی دروازی د دغه (جنت) او وبه وائی دوی ته خزانچیان (متصرفان) د جنت سلام دی وی پر تاسی پاک یئ تاسی (له گناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دی حال کښی چی همیشه اوسیدونکی اوسئ (په ده کښی)

تفسیر: څرنگه چی د میلمنو د دوی له راتگه څخه پخوا د مهمان خانی دروازی پرانیستلی کیږی او د هغوی دپاره د هوسائی (راحت) او آرام هر راز (قسم) وسائل او وسائط برابرول شی کله چی جنتیان هلته ورسیږی نو د جنت دروازی به د دوی په مخکښی پرانیستلی خلاصی وی. کما جاء فی الرکوع (٤) من سورة صٓ ﴿ مُفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴾ او د الله تعالیٰ پرښتی به په نهایت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناؤ او نورو د دوی استقبال کوی او ورته «هر کله راشئ ا ښه راغلئ ا» وائی او د جنت د تل اوسیدلو بشارات او زیری به ورته ورکوی.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وائی به دغه (جنتیان) توله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه (الله) چی رښتینه ئی کړه له موږ سره وعده خپله

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ شکر او حمد وایو. هغه وعدی چی موږ د انبیاؤ له خولی څخه اوریدلی وی د هغو تصدیق موږ پخپلو سترگو وینو.

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ

او میراث ئی راکړه موږ ته ځمکه (د جنت) چی ځای نیسو له جنته هر ځای چی خوښ شی زموږ،

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «جنتیانو ته حکم شته هر چیری چی زړه ئی غواړی هم هغلته دی وسیږی لیکن د هر جنتی زړه به هم هغه ځای خوښوی چی د ده دپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معین کړی شوی دی» د ځینو په نزد مراد ئی داسی دی چی په جنت کښی د تللو او راتللو او له یوه ځای بل ځای ته ورتگ هیڅ ممانعت نه دی او هر جنتی هر چیری ئی چی زړه وغواړی هم هغلته وردرومی.

فَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٥﴾

پس ښه دی اجر د (نیک) عمل کوونکیو (دغه جنت). او وینی به ته (ای محمده!) پرښتی طواف کوونکی (چار چاپیر نیوونکی) چاپیر له عرشه چی تسبیح به وائی دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړ شي په منځ د خلقو کښې په حق سره او به ویلی شي چی توله ثناء ده خاص الله ته چی رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی څه وخت چی الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره د اجلال نزول وفرمائی په دغه وخت کښې به پرښتو د عظیم عرش په چار چاپیر کښې حلقه تړلی وی او گردی (تولی) به د خپل رب په تسبیح او تحمید کښې لگیا او مشغولی وی او د گردو (تولو) بندگانو د اعمالو فیصلی به په ډیر انصاف او ښه دول (طریقه) سره وکړی شي چه د هغې په اثر به له هر لوری څخه په ډیر جوش او خروش سره د ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ ناری پورته کیږی یعنی توله ثناء صفت او محامد هغه پاک الله ته وړ (مستحق) او لائق دی چی د گرد (تول) جهان رب او پروردگار دی او د تول عالم په نسبت ئی داسی ښه احکام او عمده فیصلی صادری کړی دی د دغه تحمید او تحسین د چغو څخه وروسته دغه دربار خاتمه مومی. عموماً گردو (تولو) مفسرینو د دغه آیت هم دغه مطلب اخیستی دی لیکن حضرت شاه صاحب دغه آیت د راهنه پر حالت حمل کړی دی او د «قضی بینهم» ضمیر ئی د ملائکو په طرف راجع کړی داسی لیکی «د پرښتو په منځ کښې فیصله دغه ده چی هر یوه پرښته (په ملأ الاعلیٰ کښې) یو تدبیر سم له خپلی قاعدی سره وائی (**کما یشیر الیه اختصام الملإ الأعلی وتفصیله فی حجة الله البالغة)** بیا الله تعالیٰ د یوی پرښتی خبری ته د نفاد او د اجراء حکم ورکوی او هم هغه خبره له حکمت سره موافقه وی. دغه ماجراء اوس هم دوام او جریان لری او په آخرت کښې به هم د دی سلسله نه منقطعه کیږی.» والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

تمت سورة الزمر بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة المؤمن مكية الا آيتى (٥٦ و ٥٧) فمدنيتان وهى خمس و ثمانون آية وتسع ركوعات عدد تلاوتها (٤٠) وعدد نزولها (٦٠) نزلت بعد الزمر

د «المومن» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٦) ؤ (٥٧) آیته څخه چی مدنی دی (٨٥) آیت او (٩) رکوع لری

په تلاوت کښی (٤٠) او په نزول کښی (٦٠) سورت دی وروسته د «الزمر» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کووم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۚ﴿١﴾ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡعَلِيۡمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنۡۢبِ وَقَابِلِ التَّوۡبِ

نازلیدل د دی کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دی چی (دی) ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (پر هر څیز) ښښونکی د گناهونو دی (عاصیانو لره) او قبلوونکی د توبی دی (تائبانو لره)

تفسیر: یعنی توبه قبلوی او له گناهونو څخه تائب داسی پاک او صافوی چی گواکی له سره ئی څه گناه او خطا نه وی کړی او علاوه پر هغه توبه ئی د مستقل طاعت په منزله دروی او د هغه په بدل اجر ورعنایت فرمائی.

شَدِيۡدِ الۡعِقَابِ ذِى الطَّوۡلِ ؕ

سخت دی عذاب (د ده کفارو لره) خښتن (خاوند) د فضل دی (په مؤمنانو بی پروا له هر چا)

تفسیر: یعنی بی نهایته د قدرت او وسعت او غناء خښتن (خاوند) دی چی پر بندگانو د انعام او احسان بارانونه وروی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ③

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر یوازی هم دی دی خاص هم ده ته بیرته ورتلل دی (لپاره د حساب)

تفسیر: چی هلته له وررسیدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږی.

مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

جګړی نه کوی (طعنی نه وائی) په آیتونو د الله مګر هغه کسان چی کافران شوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کلام او خبری او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسی نه دی چی په هغه کښی څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شی. مګر هغه خلق چی دا ئی له خپلو ځانونو سره غوته کړی ده چی د خورا (ډیر) روښانو دلائلو او براهینو او له ډیرو ښو ښکاره‌ؤ شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوی نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړی او مناقشی کوی.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى الْبِلَادِ ④

پس نه دی تیر باسی تا ګرځیدل د دوی (په هوسائی (آرام) سره) په ښارونو کښی (ځکه چی عاقبت د دوی دوزخ دی)

تفسیر: یعنی د داسی منکرینو انجام تباهی او هلاکت دی. اګر که دوی فی‌الحال په ښارونو او کلیو کښی ګرځی، سیلونه ، سیاحتونه سوداګری کوی او پخپلو چرچو کښی مشغول دی. نو نه ښائی چی تاسی د دوی پر دغه راحت او هوسائی (آرام) وغولیږئ . ځکه چی دغه د الله تعالیٰ له طرفه امهال او استدراج دی. څو دوی څو ورځی په دنیا کښی ښکته پورته وګرځی، خوندونه او مزی وکړی یا تجارت او پلمی (تدبیرونه) او بهانی وکړی په هغه ورځ کښی چی دوی د غفلت په نشه کښی په ښه ډول (طریقه) سره مست او مخمور شی بیا نیول کیږی. د پخوانیو اقوامو حال هم هم داسی شوی ؤ. لکه چی اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه پخپله ئی مثال داسی فرمائی

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

دروغجن شمیرلی ؤ (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه او قصد وکړ هر امت (له دوی نه پر رسول خپل چې ونیسی دوی هغه (رسول او ضرر وررسوی) او جګړی به کولی دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره دپاره د دی چې پټ کړی په دغه (باطله سره). حق (توحید) پس ومو نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ سزاء عقوبت زما (دوی لره؟)

تفسیر: د هر امت اشرارو د خپلو انبیاؤ د وژلو یا د د زحمت او تکلیف وررسولو ارادی کړی وی او همیشه هغوی د داسی چلونو او پلمو (تدبیرونو) په جوړولو کښی مصروفیدل چې د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتی او شکست ورکړی او د حق غږ پری نږدی چې پورته شی لیکن مونږ د دوی دغه مکرونه او فریبونه ټل ناقصه او ناکامه ګرځولی دی، او د دی په ځای چې دغه اشرار زمونږ انبیاؤ ته لاس وروغځوی یا ئی ونیسی مونږ هم دغه اشرار پخپل غضب او قهر کښی اخته او سختی سزاوی مو ورته ورکړی دی. بیا وګورئ چې زمونږ د هغو سزاؤ نتیجه څرنګه په ظهور ورسیده؟ او د دوی بیخ او بکر مو څرنګه له وویست؟ نن هم د هغو سپیره شویو اقوامو څه آثار چیری چیری شته او په نظر راځی چې د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی د تباهی په نسبت څه فکر، غور او تصور کولی شی.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾

هم داسی (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوی ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې کافران شوی دی (هغه کلمه دا ده چې) بیشکه دوی ملګری د اور (د دوزخ) دی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چې پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکی خبره پوره نازله او منطبقه شوی ده پر اوسنیو منکرینو ئی هم نازله وبوله او هم هغسی چې د انبیاؤ د اعلان سره موافق پر کفارو

دنیوی عذاب نازل شوی دی ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی. چی په آخرت کښی د دغو خلقو ځای دوزخ دی.
تنبیه: ځینو «انهم اصحاب النار» د «لانهم» په معنی اخیستی او دغه مطلب ئی تری ایستلی دی چی د تیرو منکرینو په شان پر موجوده منکرینو هم د الله تعالیٰ خبری رښتیا دی ځکه چی دوی هم له «اصحٰب النار» څخه دی.

اَلَّذِیْنَ یَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ یُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَیُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَیَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا

هغه کسان (له ملائکو) چی پورته اخلی عرش او هم هغه (پرښتی) چی چار چاپیری دی د عرش تسبیح وائی سره د حمده ثناء د رب د دوی او ایمان ئی راوړی دی. په دغه (الله) او مغفرت غواړی (له الله نه) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی،

تفسیر: په ړومبنیو آیتونو کښی د مجرمینو او منکرینو د بدو حالاتو بیان ؤ، دلته د دوی په مقابل کښی د تائبینو مؤمنینو د فضل او شرف بیان فرمائی یعنی د عظیم عرش حاملین او د هغه په چار چاپیر کښی بیشماره مطوفینی پرښتی چی د دوی غذا یواځی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید دی او د الله تعالیٰ د دربار د مقربیت لامله (له وجی) په اعلیٰ درجی سره د ایمان او یقین لرونکی دی دوی د الله تعالیٰ په حضور کښی د مؤمنینو دپاره دعاء او استغفار کوی سبحان الله د داسی عزت او پت زیاتولو او شرف او احترام په نسبت څه وویلی شی چی د خاوری په مخ د هستیدونکو مؤمنینو څخه چی کومی خطاوی تیروتل او ښوئیدل شوی دی د کروبیین ملائکی د هغوی دپاره د احدیت په دربار کښی په غیاب د دوی کښی دعاء او استغفار کوی او کله چی د دوی په شان کښی«ویفعلون مایؤمرون» راغلی دی نو دوی به د الله تعالیٰ له طرفه پر دغه کار مامور وی.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَیْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِیْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِیْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِیْمِ ۝٧

(نو وائی چی) ای ربه زمونږ رسیدلی ئی ته هر څیز ته له جهته د رحمته

بخشش او علمه پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه ئې ايستلې دې او متابعت ئې کړې دې د لارې ستا او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه ئې د پرښتو د استغفار صورت ښوولې دې یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې عرض کوي «اې زمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محیط دی پس هغه څوک چې ستا په محیط علم ئې بد کارونه پرې ایښې وي او د زړه په صدق سره ئې ستا په طرف رجوع کړې وي او ستا پر سمه لاره ئې د تللو زيار، کوشش ايستلې وي او د بشريت په اقتضاء څه کمزورۍ او خطاوې له دوی نه صادرې شوې وي ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه ورويښنه نه په دنیا کښې څه ربړ (تکلیف) او زحمت ورپیښ کړې! او نه په عقبا کښې د دوزخ مخ ورښکاره کړې! باقي هغه مسلمانان چې د توبې او انابت لاره څانته غوره نه کړې دلته د هغوی څه ذکر نشته او دغه آیت د دوی له ذکره ساکت دی. په ظاهر سره د عرش حاملین د دوی په حق کښې دعا نه کوي. الله تعالیٰ له هغوی سره څرنګه معامله کوي؟ دغه خبره دې له نورو نصوصو څخه ښائي د څان دپاره معلومه کړې!

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّٰتِ عَدْنٍ ٱلَّتِي وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٨﴾

(او هم وائی به) اې ربه زمونږ او ننه باسه دوی په جنتونو د همیشه هستوګنې کښې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره او څوک چې نیک شوي وي له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی او (له) اولادو د دوی، بیشکه چې ته هم ته ئې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی اګر که جنت هر چا ته د ده د عمل په صله کښې وررسیږي لکه چې دلته هم د «ومن صلح» له قیده ښکاره ده او بې له خپل ایمان او اصلاح، ښځه، اولاد، مور و پلار او نور ئې هیڅ په کار نه ورځي لیکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د یوه له خاطره ډیرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلیٰ درجې رسوي کما جاء في الركوع (۱) ۲۱ آیت من سورة (الطور) في جزء (۲۷) ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ﴾ که په ژوره کتنه سره وګورئ نو هغه به هم په حقیقت کښې د هم دوی د قلبي عمل بدل وي مثلاً دوی به آرزو او ارمان لرې چې مونږ هم ښائي د دې صالح سرې د اعمالو متابعت او تقلید کړې وي دغه نیت او د نیکۍ حرص به د الله تعالیٰ په دربار کښې مقبول شي

يا د هغه صالح سري د اکرام او مداراتو يو صورت به هم دغه وي چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کښې ورسره پريښودلې شي.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَىِٕذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝

او وساته دوی له بديو څخنې، او هر څوک چې وساتې ته له بديو څخه په دغه ورځ د قيامت کښې نو په تحقيق رحمت دې وکړ پرې او دغه (ساتل ستا له عذابه) هم دغه دی برى ډير لوى.

تفسير: يعني په محشر کښې دوی ته هيڅ قسم بدی مثلاً ويره، پريشانی او نور لاحق نه وی او دغه عظيم الشان بری او کاميابی خاص ستا په مهربانی او مرحمت حاصليدی شی. ځينو مفسرينو له «سيآت» څخه سيئه اعمال مراد اخيستی دی يعني وروسته له دی نه دوی ئی له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمايل! او د دوی خوی او عادت ئی داسی وګرځاوه چې د بدی په لوری متمائل نشی. ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدی څخنی ځان وساتی پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی. او هم دغسی سری به هلته اعلیٰ بری او کاميابی حاصلوی. په دغه تفسير کښی د «يومئذ» ترجمه دی د هغی ورځی په ځای په دی ورځی سره وکړه شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی که ستا لطف او مهربانی وی نو له بديو څخنی به دوی ځان وساتی او پخپل عمل سره هيڅوک خپل ځان نشی ساتلی له لږ يا ډيری بدی څخه څوک تش دی» په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسير منطبق کيدی شی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ۝

بيشکه هغه کسان چې کافران شوی دی (چې دوزخ ته داخل کړل شی نو) غږ به ورته وکړ شی (په ژبو د ملائکو چې) خامخا دښمنی (او قهر) د الله (پر تاسی باندی) ډير لوی دی له دښمنی (او قهر) ستاسی له ځانونو خپلو سره کله چې وبه بللی شوئ تاسی (په دنيا کښی) طرف د ايمان راوړلو ته پس کافران کيدئ به تاسی (او له ايمانه به تښتيدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کېږي وائي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی نن تاسی له خپل نفس څخه بیزاره یئ او پر خپل ځان لعنت وایئ په دنیا کښې چې کافران کیدئ په دغه وخت کښې الله تعالیٰ له دی نه زیات پر تاسی لعنت لیږه او ستاسی له حرکاتو به نارضاء ؤ چې د هم هغه بدل نن ورځ مومئ» ځینو مفسرینو د «مقتین» له زمانو څخنی یوه زمانه مراده کړی ده او داسی معنی ئې کوی چې تاسی په دنیا کښې څو څو ځلی د ایمان په طرف بللی شوی وئ او څو څو ځلی مو کفر اختیار کړی ؤ نو اوس د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) اوس هر قدر چې تاسی له خپلو ځانونو څخه بیزار او خپه یئ له همغه څخه زیات الله تعالیٰ له تاسی ناراضه او بیزاره دی.

قَالُوا رَبَّنَآ أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وائی (دا کفار) ای ربه زمونږ مړه دی کړو مونږ دوه ځلی او ژوندی دی کړو مونږ دوه ځلی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «پخوا له دی نه تاسی خاوره وئ یا نطفه په دواړو تقدیرو سره مړه او بیځانه وئ. بیا په تاسی کښې سا ننوته نو ژوندی شوئ بیا مړه شوئ بیا به ژوندی راپاڅول کیږئ هم دغه دی دوه ژونده او دوه مړینی، کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) من سورة البقرة ﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ آیت ۲۸ **وقیل غیر ذلک والاظهر هو هذا.**

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو

تفسیر: یعنی انکار به مو کوو چې وروسته له مرګه بیا ژوندون نشته. نه حساب دی نه کتاب، نه ثواب دی نه عقاب. نو ځکه پر ګناهونو او شرارتونو زړه‌ور او جری شوی وو. اوس مو ولید هم هغسی چې تا له پرومبنی موت څخه وروسته مونږ ته ژوندون راکړ او له عدم څخه دی مونږ وجود ته راوستو له وروستنی موت څخه وروسته هم تا مونږ سم د انبیاؤ له ارشاده سره بیا له قبورو څخه ژوندی راپاڅولو لکه چې نن د بعث بعد الموت هغه ګرد (تول) مناظر مونږ پخپلو سترګو سره وینو چې له هغه څخه مو انکار کوو او بی له دی نه بل څه چاره نه لرو چې پر خپلو هغو اغلاطو او خطاؤ اقرار او اعتراف وکړو.

فَهَلۡ إِلَىٰ خُرُوجٖ مِّن سَبِيلٖ ﴿١١﴾

پس آیا شته د وتلو (زمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره!

تفسیر: یعني افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځایه د خلاصیدلو او تښتیدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه راښکاري ماسواء له دې نه لکه چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حیات راکړی دی دریم ځلي مو هم دنیا ته ولیږئ څو دا ځلي هلته صالحه اعمال وکړو او سره له ډیرو نیکیو بیرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِيَ ٱللَّهُ وَحۡدَهُۥ كَفَرۡتُمۡ وَإِن يُشۡرَكۡ بِهِۦ تُؤۡمِنُواْۚ فَٱلۡحُكۡمُ لِلَّهِ ٱلۡعَلِيِّ ٱلۡكَبِيرِ ﴿١٢﴾

دغه (ابدي عذاب) تاسي ته په سبب د دې دی کله چې وبه باله شو الله یواځې (بې له خدایانو ستاسي) نو کفر به اختیار کړ تاسي او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره نو ایمان به راوړ تاسي پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوی دغه الله) ډیر پورته دی (له شرکه) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعني بیشکه اوس د دنیا په لوری د بیرته ورتګ هیڅ یو صورت نشته اوس تاسي د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوی درواخلئ. ستاسي په نسبت د ابدي هلاکت دغه فیصله ځکه شوی ده چې تاسي د واحد الله او حقیقي معبود غږ ته غوږ کینښود او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو. که له تاسي نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوری بلنه کیده نو علی‌الفور به مو «آمنا و صدقنا» ویل او په هغه پسی به مو منډی وهلی نو له دغه وضعیت څخه ستاسي خوی او طبیعت او عادت اندازه کیدی شي که زر ځلي هم تاسي بیرته ستانه (واپس) کړل شئ بیا به تاسي په هم هغه کفر او شرک کښي اخته او مصروف کیږئ او پرته (علاوه) له طغیانه او عصیانه بل شي به له خپله ځانه سره نه راوړئ. پس نن ورځ ستاسي عادلانه او په ځای سزا هم دغه دائمي حبس دی. چې د هغه مرافعه او تمییز بل هیچیری نشي کیدی او له هغه څخه د نجات او خلاصي هیله (امید) او تمنا عبثه ده.

هُوَ ٱلَّذِي يُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ رِزۡقٗاۚ

وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دی چی ښیی تاسی ته دلائل نښی (د قدرت) خپل او نازلوی تاسی ته له (طرفه) د آسمانه رزق روزی (باران چی سبب د روزی دی) او پند نه اخلی (په دغو دلائلو د قدرت) مگر هغه چی راگرځیدلی وی (له شرکه او معصیته توحید او طاعت ته)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت دلائل او نښی په هر څیز کښی ظاهری دی. انسان دی ښائی چی یوائحی پخپلی روزی او رزق کښی لږ غور او دقت وکړی او ودی گوری چی په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسیږی حتٰی چی د هغه سامان له آسمانه هم تهیه کیږی. بیا په نورو شیانو کښی هم د ده عقل او پوه رسیږی. لیکن که څوک هغه لوری ته له سره رجوع هم ونه کړی او له غور او فکر څخه کار وانخلی نو له کوم ځایه او په کومی وسیلی سره به پوه حاصله کړی شی.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسی الله په دی حال کښی چی خالص کوونکی اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه) او اگر که بد گڼی دغه کافران (دغه اخلاص ستاسی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ بندگانو ته ښائی چی له پوه او عقل څخه کار واخلی. او د واحد الله په طرف رجوع وکړی او هم هغه دی وبولی او عبادت دی وکړی، او د ده په بندگی کښی دی بل چا ته شرکت ور نه کړی بیشکه چی د مخلصو بندگانو د دغه موحدیت او بلا اشتراک د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کیږی او خپله استکراه او تنفر تری ښکاروی چی دوی ولی نور گرد (تول) معبودان له منځه لری کړی دی او صرف واحد الله قبلوی او یوائحی د همغه قدوس الله په عبادت کښی مشاغلت لری. مگر پوخ او حقیقی موحد هم هغه دی چی د مشرکانو په مجمع کښی د توحید غږ پورته کړی او د هغوی د بد ویلو او خپگان څخه له سره اندیښنه او پروا ونه کړی.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(هم دغه الله) پورته کوونکي د درجو (د مؤمنانو) دی څيښتن (مالک) د عرش دی راليږی روح (جبرئيل يا پټی خبری) په امر حکم خپل پر هغه چا چی اراده وفرمائی له بندګانو خپلو

تفسير: له پټو خبرو څخه وحی مراد ده چی پر انبياؤ عليهم السلام نازليږی او د دوی د ورڅه ؤ په وسيله نورو بندګانو ته هم رسيږی لکه چی د قيامت تر ورځی پوری به رسيږی.

لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

دپاره د دی چی وويروی (خلق) له ورځی د ملاقات (چی په کښی يو ځای کيږی خالق او مخلوق او نور)

تفسير: يعنی په هغه ورځ کښی چی ټول اولين او آخرين به سره يو ځای د پاک الله په حضور کښی حاضريږی او هر يو سری به د خپلو ښو يا د بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوی. يا ارواح له اجسادو، يا اعمال له عمالو يا مظلومان له ظلامو، يا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوری.

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ ۚ

په هغه ورځ کښی چی دوی به راښکاره وی (بهر راولاړ له قبورو)

تفسير: يعنی له قبورو څخه به ووځی او په يوه داسی داک سم صاف هوار ميدان کښی به حاضريږی چی هلته به هيڅ غر او غوندی او نور حائل نه وی.

لَا يَخْفَى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وی پر الله له دوی نه هيڅ څيز

تفسير: يعنی ښه وپوهيږئ چی د هغه احکم‌الحاکمين په دربار کښی حاضريدل دی چی له هغه څخه ستاسی هيڅ احوال پټ نه دی او ګرد (ټول) ظاهری او باطنی اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دی او د دوی ګرد (ټول) اعمال به دوی ته وروراندی کيږی او خپله جزاء مومی بيا به داسی وفرمائی الله جل جلاله پس له نفخی د صور

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت (نو جواب فرمائی پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې يو دی ښه غالب قوی

تفسير: يعني په هغه ورځ کښې به تول وسائل او حجب (پردې) لرې کيږی. په ظاهری او مجازی دول (طريقه) به هم د هيچا سلطنت او باچاهي نه وی پاتي او يوائحي د هم هغه مالک‌الملکوت او صاحب‌الکبرياء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وی چې د ده په مقابل کښې تول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطيع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شی هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی ئې دی نشته هيڅ قدر ظلم نن ورځ، بيشکه چې الله ډير ژر حساب کوونکی دی. او وويروه (ای محمده! دغه کفار له عذابه) د ورځې نژدې کله چې زړونه به په نزد د چنغړکو وی په دی حال کښې چې غم کوونکی (پوری راوړی) به وی (خاوندان د زړونو)

تفسير: يعني له ډيری ويری او خوف زړونه به ئې ترپيږی او تر ستونو پوری به پورته کيږی او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټينګ ونيسی او له دی نه به ويريږی چې چيری د دوی زړونه د دوی له تنفس سره يو ځای د باندی ونه وځی.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

نه به وی ظالمانو ته (په قيامت کښې) هيڅوک دوست او نه کوم شفاعتګر چې خبره ئې ومنله شی

تفسير: يعني داسی کوم شفاعتګر به نه وی چې د هغه خبره به خامخا اوريدله کيږی، سپارښت

به هم هغه څوک کولی شي چې د الله تعالیٰ له طرفه مجاز او مأذون وي او د هغه انسان په حق کښې کیدی شي چې شفاعت د هغه دپاره غوره او پسند وي.

يَعۡلَمُ خَآئِنَةَ الۡاَعۡيُنِ وَمَا تُخۡفِى الصُّدُوۡرُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقۡضِىۡ بِالۡحَقِّ ؕ

معلوم دی (الله) ته خیانت د سترګو او هغه نیات چې پټوی ئی سینې (زړونه) او الله حکم (فیصله) کوی په حقه (عدل) سره

تفسیر: یعني له مخلوقاتو څخنی خپلی سترګی وژغوری (وساتی) او په پټه او مخفی دول سره پر کوم یو شي نظر وغورځوی یا د سترګو په یوه کنج یا په غلا سره وګوری یا پخپل زړه کښې کوم نیت وکړی یا د کومې خبری اراده یا خیال پخپل زړه کښې تیر کړی له دغو ګردو (ټولو) شیانو څخه پر ټولو او پر هر یوه باندی الله تعالیٰ علیم او خبیر دی او فیصله ئی په عدل او انصاف سره کوی.

وَالَّذِيۡنَ يَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِهٖ لَا يَقۡضُوۡنَ بِشَىۡءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيۡعُ الۡبَصِيۡرُ ﴿٢٠﴾

او هغه کسان چې بولی ئی دوی غیر له دغه (الله) حکم نشي کولی دوی په هیڅ شیز، بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د اعمالو)

تفسیر: یعني فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کیدی شي چې ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی وی. ښه نو دغه بیځانه تیږی (ګټی) او بی روحه بتان چې تاسی هغوی ته خدای وایئ او په بندګی کښې ئی لګیا یئ څرنګه به فیصله وکړی شي بیا هغه څیز چې د فیصله کولو قوت او قدرت نه لری نو هغه څرنګه خدای کیدی شي؟

اَوَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَيَنۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيۡنَ كَانُوۡا مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ كَانُوۡا هُمۡ اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِى الۡاَرۡضِ

آیا نه گرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې وګوري دوی
چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو
(مشرکانو) چې وو هغوی (پخوانی مکذبین) هم دوی ډیر سخت له دغو
(کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پریښې ئې دی) په ځمکه کښې

تفسیر: یعني دیری کلکې او مضبوطې کلاوی، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو یادګارونه.

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوۡبِهِمۡ‌ؕ وَمَا كَانَ لَهُمۡ مِّنَ اللّٰهِ مِنۡ وَّاقٍ ﴿۲۱﴾

پس ونیول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هیڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعني کله چې څوک مو له دنیوی عذاب څخه نشي بچ کولی نو له اخروی عذاب څخه مو څوک ژغورلی (بچ کولی) شي؟

ذٰ لِكَ بِاَنَّهُمۡ كَانَتۡ تَّاۡتِيۡهِمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوۡا
فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ‌ؕ اِنَّهٗ قَوِىٌّ شَدِيۡدُ الۡعِقَابِ ﴿۲۲﴾

دغه (نیول او اهلاک د دوی) په سبب د دی وو چې بیشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښکاره وو (د قدرت) پس کافران شول پس ونیول دوی لره الله (هلاک ئې کړل) بیشکه چې دغه (الله) قوی ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعني تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله په تکذیب کښې نشئ فلاح موندلی او بالاخر رسوا او هلاک کیږئ او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوی. په هم دغه مناسبت الله اکرم شانه واعظم برهانه اوس د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه دغسې بیان فرمائی

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا مُوۡسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلۡطٰنٍ مُّبِيۡنٍۙ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقيق ليږلي وو مونږ موسىٰ په آياتونو دلائلو (د قدرت) خپل
او په برهان سند ښكاره سره.

تفسير: له «آياتونو او دلائلو» ځنې ئې معجزات او له «برهان سند ښكاره» څخه ئې ما سواء له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهين مراد فرمايلي دي يا دي له «آيات» څخه تعليمات او احكام او له «سلطان مبين» ځنې معجزات مراد واخيست شي يا به «سلطان مبين» د هغه قدسيه قوت او مخصوص رباني تائيد نوم وي چي د هغه آثار په انبياوو كښې هر ليدونكي ته په ښكاره دول (طريقه) سره په نظر راځي والله اعلم.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د (باچا د مصر) فرعون ته او هامان ته (چي وزير ئې وو) او قارون ته
(چي مصاحب ئې وو)

تفسير: هامان د فرعون وزير وو. قارون د بني اسرائيلو ډير لوی متمول او تاجر وو چي د موسىٰ عليه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضي به ئې اقدامات كول پخوا له دی نه د ده قصه تيره شوی دی.

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

پس وويل (دوی چي دا رسول) ساحر كودګر دی دروغجن دی.

تفسير: يعني ساحر او كودګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو كښې دروغجن دی د رسالت په دعوىٰ كښې دغسې به ځينو د هغو ويلي وی او نورو به د دوی تصديق كری وی.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ

پس كله چي راغی (موسىٰ) دغو (قبطيانو) ته په حقه سره له نزده زمونږ وويل

(قبطيانو) چې ووژنئ تاسي ځامن د هغو (سبطيانو) چې ايمان ئې راوړی دی له موسیٰ سره او ژوندي پريږدئ تاسي ښځې (لوڼې) د دوی (خدمت ته)،

تفسير: دغه حکم ئې دوهم ځلي د موسیٰ عليه السلام د تشريف راوړلو څخه وروسته ورکړ څو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړی او د دوی تعداد کم کړي او د دوی په زړونو کښې دغه خيال کينوی چې دغه ګرد (تول) مصائب پر مونږ د موسیٰ عليه السلام له سببه راغلي دي او په دغه علت د هغه ملګرتيا پريږدي او دی به پخپل دغه ويرولو او د تخويف په سياست کښې بريالی (کامياب) کيږي وروسته له دې نه نه دي رامعلوم چې پر دغو احکامو تعميل او مداومت شوی دی که نه؟

وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿٢٥﴾

او نه دی کيد مکر د کافرانو مګر په ګمراهي کښې

تفسير: يعني له هسې مکرونو، فريبونو او تدابيرو څخه هيڅ نه کيږي. الله تعالیٰ له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمائي. او د منکرينو ګردې (تولې) حيلې او پلمې (تدبيرونه) ناکامي او غلطي ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلې ته) پريږدئ (ای مشرانو) ما چې ووژنم موسیٰ او راودې بولي (موسیٰ) رب خپل (چې خلاص ئې کړي له ما)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «فرعون وويل ما پريږدئ! ښائي چې د ده د سلطنت ارکانو به د موسیٰ د وژلو مشوره نه وی ورکړې او هغوی د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متاثر شوي او ويريدلي وو. او له دې نه داريدل نه چې د موسیٰ رب زمونږ څخه انتقام واخلي. پخپله فرعون هم ويريدلی او سخت مرعوب او منفعل شوی وو ليکن خپل دغه خوف او بيم به ئې پټاوه او په خلقو کښې به ئې د خپل قوت او شجاعت او د انتهائي درجې شقاوت او بيحيائي د اظهار دپاره دغسې خبرې کولې څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخکښې د موسیٰ د وژلو په لاره کښې هيڅ يوه مانع او رادع نشته. او د فرعون د ارادې په مقابل کښې هيڅ يو قوت او طاقت نشي دريدلی».

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾

(وويل فرعون) بيشكه چې زه ويرېږم چې بدل به کړی (موسیٰ) دين ستاسې (ای قبطيانو!) يا به ظاهر کړی (موسیٰ) په ځمکه (د مصر) کښې فساد (او مخالفت په منځ زمونږ کښې)

تفسير: يعني که موسیٰ عليه السلام ژوندی پرېښود شي نو د ديني او دنيوی د دواړو قسمو د نقصان انديښنه ده ممکن دی چې دی د خپل وعظ او تلقين په اثر ستاسې هغه مذهبي دود (رواج) او دستور در خراب کړی چې له پخوا راهيسې جريان او دوام لری يا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کښې وغځوی او خور ئې کړی او په مملکت کښې انقلاب، تطور او بدامنی واچوی چې نتيجه به ئې داسې کيږی چې د تاسې (قبطيانو) حکومت به خاتمه ومومي او سلطنت به د بني اسرائيلو (سبطيانو) په لاس کښې ورشي.

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وويل موسیٰ (قوم خپل ته) چې بيشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متکبره (سرکشه)

تفسير: کله چې حضرت موسیٰ عليه السلام ته د دغو مشورو خبر ورورسيد نو خپل قوم ته ئې وفرمايل چې زه له دغو ويرولو شخه له سره نه ويرېږم او نه ئې پروا لرم. يواځې فرعون لا څه کوی که د دنيا ګرد (تول) متکبرين او جبارين هم سره راتول شي خو بيا زما الله ما د دوی له شر شخه ساتي او هغه ماته کافي دی. ما خپل ځان يواځې د ده په پناه کښې ورکړی دی هم هغه زما حامي او مدد ګار دی کما قال الله تعالیٰ ﴿ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴾ جزء ١٦ (د طٰهٰ ٢ رکوع ٤٥ آيت) نو وروسته د الله تعالیٰ له حمايته او امداده داسې اولوالعزم نبيان په څرنګه له يوه مغرور انسان شخه ويريږی نو ځکه موسیٰ عليه السلام وويل بيشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متکبره سرکشه.

لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

چې نه راوړی ايمان په ورځ د حساب.

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «څوک چې په حساب او کتاب يقين او باور ولری نو هغه به

څرنګه ظلم وکړی؟»

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗۤ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّىَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِىْ يَعِدُكُمْ ؕ

او وویل یو سړی مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ایمان خپل (له نورو قبطیانو) آیا وژنئ تاسی داسی یو سړی چې وائی رب زما الله دی او حال دا چې په تحقیق راغلی دی تاسی ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسی، او که چیری وی (موسیٰ) دروغجن نو پس په هم ده ده (جزاء د) دروغو د ده او که چیری وی (موسیٰ) صادق رښتینی نو وبه رسیږی تاسی ته ځینی د هغه عذاب چې وعده کوی (موسیٰ د هغه) له تاسی سره.

تفسیر: یو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پوری خپل ایمان له فرعونه او د ده له قومه مخفی ساتلی وو د «ذرونی اقتل موسیٰ» په جواب کښی ئی داسی وویل «آیا ته د داسی یو سړی په ناحقی وینی تویولو پسی خپله ملا تړی چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لری چې زما رب یواځی الله دی او دی ولی یواځی یوه الله ته خپل رب وائی؟ حال دا چې دی د خپلی دغی دعوی په تصدیق کښی ښکاره دلائل هم لری چې تاته ئی دربښوولی دی او ته د هغه وژلو ته دومره ضرورت هم نه لری. بلکه امکان لری چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شی فرض ئی کړه که دی پخپلی دغی دعوی کښی دروغجن هم ثابت شی نو پر دغسی لویو دروغو ئی خامخا الله تعالیٰ هلاک یا رسوا کوی د الله تعالیٰ عادت داسی نه دی چې هغه داسی کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړی چې ترقی وکړی یا بری ومومی، د دی دپاره چې د دنیا خلق د تل دپاره پری تیر نه وځی او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځی یقیناً یوه نه یوه ورځ د ده دغه کلائین ویلی کیدونکی دی او دغسی حالات به پیښیږی چې دنیا به په علانیه دول (طریقه) سره د ده رسوائی، ناکامی او د دروغو او د پلمو (تدبیرونو) تماشا او ننداره کوی، او تاته له سره د دغی خبری ضرورت نه دی پاتی چې هرومرو (خامخا) ته دی خپل لاس د ده په وینو سره سور کړی. که په واقع سره دی صادق او رښتینی وی نو له هغه دنیوی او اخروی عذاب څخه به چې دی خپل مخالفین او مکذبین ویروی څه نه څه برخه علی‌الیقین تاته به هم دررسیدونکی وی، لهٰذا په رومبنی تقدیر سره د ده په وژلو کښی تلوار کول عبث او بیکاره دی. او په دوهم تقدیر خو بیخی د نقصان او خسران موجب دی» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که

دروغجن دی نو هم هغه الله ئې سزا پر دروغ ویونکي ورنازلوي. او امکان لري چې رښتین وي نو ته دې فکر وکړه !»

تنبیه: دغه تقریر په هغه تقدیر سره دی کله چې د کوم مفتري کذب صریحاً ظاهر شوی نه وي. که د نبوت د مدعي کذب او افتراء په دلائلو او براهینو سره ثابت شي نو بلا شبهه واجب القتل دی. په دغه زمانه کښې چې زمونږ د سیدالمرسلین خاتم النبیین توب په قطعیه وو دلائلو سره ثابت شوی دی که کوم سړی د نبوت مدعي شي نو کله چې دغه مدعي د یوې قطعي الثبوتي عقیدې تکذیب کوي لهٰذا د دغه مدعي النبوت په متعلق به د هیڅ قسم تامل، تردد، امهال او انتظار ځای نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه الله سمه لاره نه ښیې هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تیریدونکی وي ډیر دروغجن وي

تفسیر: یعنې که بالفرض موسیٰ علیه السلام دروغجن وي نو له سره به الله تعالیٰ ورته داسې سمه لاره نه ښوولې، او هغه به داسې متوالیاً او مسلسلاً خپلې معجزې نشوی راښوولی. او په بري او کامیابۍ کښې به ئې دغومره ترقي او پرمخ تګ نه کوو. او که ته داسې دروغجن ئې چې عمداً یوه رښتین او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوې نو بالاخر به دې الله تعالیٰ ذلیل، پاتې او ناکامه وي.

يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا

ای قومه زما تاسې لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کښې چې غالب ئې په ځمکه (د مصر کښې پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړي له مونږ سره له عذابه د الله که راشي (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسیٰ؟ بلکه ناصر نشته نو مه ئې وژنئ!)

تفسیر: یعنې پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، وسائلو، وسائطو او لاؤ لښکر مه مغروریږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت او دج او سلطنت خاوندان یئ که صبا مو الله تعالیٰ پخپل عذاب محاط او محصور کړي نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شي! او دغه ستاسې

کرد (تول) ساز او سامان به هم داسی ویجاړ او وران پاتی کیږی.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ اُرِيْكُمْ اِلَّا مَآ اَرٰى وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿۲۹﴾

وویل فرعون چې زه نه ښیم تاسی ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وینم زه (په وژلو د موسیٰ کښې) او نه ښیم زه تاسی ته (ای قبطیانو!) مګر لاره د نیکۍ (او د مصلحت)

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره زما خیالاتو تبدیل نه دی موندلی هر هغه څیز چې زما په نزد خیر او مصلحت وو هم هغه می تاسو ته وویل او غواړم چې تاسی په ښه شان سره ځانونه پری پوه کړئ زما په خیال د بهتری او صواب هم هغه لاره چې پکښې امنیت، راحت او نجات مرکوز دی هم دغه لاره ده چې د دغه سړی خبرو ته دی سم د لاسه خاتمه ورکړه شی.

وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿۳۰﴾ مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ وَالَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۭ وَمَا اللّٰهُ يُرِيْدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿۳۱﴾

او وویل هغه (سړی) چې ایمان ئې راوړی وو ای قومه زما بیشکه زه ویریږم پر تاسی (په تکذیب د موسیٰ کښې) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاؤ) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لری د ظلم پر بندګانو خپلو

تفسیر: یعنی که تاسی هم داسی پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ نو سخته اندیښنه ده چې تاسی هم چیری هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانیو مکذبینو اقوامو د خپلو انبیاؤ د تکذیب په مقابل کښې لیدلی دی. په یاد ئې ولرئ چې د الله تعالیٰ په دربار کښې ظلم، تیری او بی

انصافي بيخي نشته كه پر دغسي سختو جرائمو تاسي ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا دركړي او سپيره او تباه مو كړي نو دغه اهلاك به د عين‌العدل او نفس‌الانصاف تقاضا وي هغه به كوم يو حكومت وي چي د خپلو سفراوو قتل او رسوائي ته زيري زيري ګوري؟ او له قاتلينو او معاندينو څخه د دوی بدل او انتقام نه اخلي؟

وَيٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او ای قومه زما بيشكه زه ويريږم پر تاسي له (عذابه د) ورځی د رابللو (په چغو سره يو بل ته)

تفسير: عموماً مفسرين له «يوم التناد» د (ناری سوری بلنی ورځ) قيامت مراد اخلي ځكه چي په محشر كښي د جمع كيدلو او حساب وركولو دپاره د هر چا بلنه كيږي او پرله پسی د خلقو نومونه ياديږي او اهل الجنت به اهل النار او بالعكس او اهل الاعراف پخپلو منځونو كښي يو پر بل به ناری وهی څو بالاخر داسي يو غيبي غږ واورواوه شي! **«يا أهل الجنة خلود لاموت ويا أهل النار خلود لا موت»** كما ورد في الحديث. ليكن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له «يوم التناد» څخه هغه ورځ مراد كړی ده چي په هغي كښي پر فرعونيانو عذاب نازل شو لكه چي ليكي «د نارو سورو او بلنو ورځ پر هغوی راغله په هغه ورځ كښي چي د قلزم په بحيره كښي دوب شول او د دغو دوبيدلو په وخت كښي به دوی يو بل ته ناری او سوری وهلی او په ژړا او انګولا لګيا وو ښائی دغه وضعيت به د هغه مؤمن سړی له كشفه معلوم شوی وی يا به ئی له خپل قياسه داسي ويلی وی چي پر هر قوم هم داسي عذاب نازليږی.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ

هغه ورځ چي وګرځئ تاسي شا اړوونكي (موقف ته په طرف د دوزخ)،

تفسير: يعني په محشر كښي به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په مندو مندو سره شړلی او تښتولی شئ يا د عذاب د نزول په وخت كښي به د تښتيدلو دپاره ناكامه زيار او كوښښ كوئ.

مَا لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

نو نه به وی تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونكي او هر هغه چي ګمراه ئی كړی الله نو نه به وی ده ته هيڅوک هادی لار ښوونكي.

تفسیر: یعنی تاسو ته گرد (تول) هسک (اوچت) او تیت په پوره دول (طریقه) سره ښوولی شوی دی که سره له هغه تاسی پری نه پوهیږئ یا ئی نه منئ نو ښه وپوهیږئ! چی ستاسی د عناد او کبرو تللو له شامته الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی ده چی تاسی په هم هغه ستاسی خوښی کړی غلطی او گمراهی کښی پریږدی بیا د داسی اشخاصو د پوهیدلو او منلو څه توقع کیدی شی؟.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِى شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُم بِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِهِۦ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقیق راغلی وو تاسی ته یوسف پخوا له (موسیٰ څخه) په ښکاره وو دلائلو (د قدرت) پس همیشه به وئ تاسی په شک (گمان) کښی له هغه (حکمه) چی راغلی ؤ دی تاسی ته په هغه سره، تر هغه پوری کله چی وفات شو (یوسف) نو وویل تاسی چی له سره به راونه لیږی الله وروسته له دغه (یوسفه) هیڅ رسول.

تفسیر: یعنی څئ! خبره پای (آخر) ته ورسیده! نه دغه رسول وو نه وروسته له دی نه بل کوم رسول راتلونکی دی گواکی بیخی ئی د رسالت له سلسلی څخه انکار وکړ. لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د حضرت یوسف علیه السلام په ژوندانه مصریان د ده په نبوت قائل نه شول او د یوسف علیه السلام له مرگه وروسته کله چی د مصر انتظام خراب شو نو دوی وویل چی د یوسف قدم پر دغه ښار څومره مبارک وو دغسی بل نبی به په مستقبل کښی نه راځی یا هغه انکار یا دغه اقرار هم دغه اسراف او زیات ویل دی» د مؤمن سری چی نوم ئی «خربیل» او د فرعون تروړځی یا بل کوم خپلوان کیده غرض دا وو چی د نعمت قدر له زوال څخه وروسته پیدا کیږی تاسی فی‌الحال د موسیٰ علیه السلام قدر نه پیژنئ خو بیا به ارمان وکړئ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ

هم داسې (لکه دغه اضلال) ګمراه کوي الله (په کنده د سرکشۍ کښې) هر
هغه لره چې مسرف له حده تیریدونکی وي شک راوړونکی وي (په دین د الله
کښې) هغه (مسرفین او مرتابین) چې جګړې کوي (له انبیاؤ سره) په
(ابطال) د دلائلو (د قدرت) د الله کښې بې له کوم برهان علمي سنده چې
راغلی وي دوی ته، ډیر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او
په نزد د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی

تفسیر: یعني بې له عقلیه او نقلیه حجت څخه د الله تعالیٰ په خبرو کښې جګړې کوي او شبهې غورځوي له دی نه به بل لوی زیادت او بیباکي څه وي؟ نو الله تعالیٰ او د ده ایماندار بندګان له دغو خلقو څخه زیات نارضاء او بیزاره وي چې دغه د دوی د انتهائي ملعونیت سبب دی.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

هم داسې (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د
متکبر (سرکش) ډیر جبر کوونکي

تفسیر: هغه خلق چې د الله تعالیٰ په مخ کښې له ډیر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړي او د انبیاؤ د ارشاداتو په مقابل کښې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړي نو بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو داسې مهر لګوي چې بیا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او ګنجایش په هغه کښې نه پاتې کیږي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾
اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى

او وویل فرعون اې هامان (زما وزیره) جوړه کړه ماته یوه ماڼۍ ډیره لوړه
اوچته ښائي ورسیږم لارو ته (په دغو ختلو سره) لارو د آسمانونو ته پس چې
زه له لرې څخه وګورم الله د موسیٰ ته (چې آیا شته که نشته؟)

تفسیر: دا د دغه ملعون انتهائي بې شرمي او بیباکي وه. ښائي چې ده به له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه د الله تعالیٰ علویه صفات او نور محامد اوریدلي وي او د هغه په اثر به ئې پخپل زړه کښې داسې تاکلي (مقرر کړي) وي چې د موسیٰ الله پر آسمان کښې اوسیږي نو د هغه په نسبت

ئی دغه استهزاء او تمسخر شروع کړ. ربښتیا ده «د میږی مرگ چی راشی د وزرو خاوند شی» د «قصص» په سورت کښی په دغه مورد کښی تقریر کړی شوی دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا

او بیشکه زه گمان کوم پر دغه (موسیٰ) د دروغجن (په دغه دعوی کښی چی خدای یو دی)

تفسیر: یعنی د رسالت په دعوی هم، او په دغی دعوی کښی هم چی په توله دنیا کښی ماسواء له هم هغه یوه واحد احد الله څخه بل هیڅوک حقیقی معبود نشته. ماته خو ماسواء له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځی کما قال فی جزء ٢٠ الرکوع (٤) آیت ٣٨ من سورة القصص

﴿ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي ﴾

وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ

او هم داسی (لکه ښائست د دغی وینا) ښائسته کړی شوی وه فرعون ته بدی د عمل د ده او منع کړی شوی ؤ دی له سمی لاری (د هدایت څخه)،

تفسیر: د بد کار کولو په وخت کښی د انسان پوه او سد (هوش) د ده له سره ځی او په داسی مضحکه راوړونکیو حرکاتو لگیا او مشغولیږی چی وروسته له هغه د هدایت او پر سمه لاره باندی د راتگ هیڅ یوه چاره او لاره نه پاتی کیږی هم دغسی د فرعون حال هم شو.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغی مانی کښی) مگر په زیان کاری هلاکوالی کښی وو

تفسیر: یعنی د فرعون هومره جرگی، مشوری، تدابیر، چل، پلمی (تدبیرونه) او نور چی ؤ هغه گرد (تول) خوشی او بی حقیقته وو. ده پخپله د خپلی تباهی دپاره اقدامات وکړل او موسیٰ علیه السلام ته ئی هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾

او وويل هغه (سړی) چې ایمان ئې راوړی وو ای قومه زما متابعت وکړئ زما چې وښیم تاسې ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چې فرعون ویلي ؤ ﴿وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾ د هغه په جواب کښې مؤمن سړی داسې وویل چې «سبیل‌الرشاد د نیکۍ او بهترۍ لاره» هغه نه ده چې فرعون ئې تجویز کوی بلکه تاسې پر ما پسې راځئ! څو د فایدې او بهترۍ لاره وموموئ.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ﴿٣٩﴾

ای قومه زما بیشکه هم دا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (ګټه (فائده) لږه) ده او بیشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بی زواله)

تفسیر: یعنی په فاني او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت او میلو او چرچو کښې مه شاغل او مه غافلیږئ! او تل د آخرت په فکر او ذکر کښې مشغول اوسئ او مه ئې هیروئ! دغه دنیوی ژوندون په هر ډول (طریقه) سره چې وی ښه یا خراب پای (آخر) ته رسیږی او خاتمه مومی او وروسته له هغه داسې یو ابدی حیات شروع کیږی چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لری. عقلاؤ او پوهانو لره لازم دی چې په دغه آنی فانی ژوندون کښې هغه دائمی او باقی حیات ته تهیه او ترتیبات ونیسی! که نه تل تر تله به په مصائبو او تکالیفو کښې اخته کیږی.

مَنۡ عَمِلَ سَيِّئَةٗ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَاۖ وَمَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ يُرۡزَقُونَ فِيهَا بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴿٤٠﴾

هر څوک چې وکړی بد کار پس جزا نه ورکوله کیږی (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدی او هر څوک چې وکړی نیک کار له نارینه ؤ وی یا له ښځو وی حال دا چې دی مؤمن وی پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځی په جنت کښې رزق روزی به ورکوله کیږی (دوی ته) په دغه جنت کښې بی حسابه.

تفسير: په دغه سره د اخروی ژوندون لږ څه تفصيل ښوولی شوی دی چی اخروی حيات څرنګه ښه کيدی شی معلوم شو چی هلته ايمان او صالح عمل په کار دی د مال او متاع هيڅ قدر او قيمت هلته نشته او دا هم ظاهر شو چی د الله تعالیٰ رحمت د ده پر غضب غالب دی. عاقلانو ته ښائی چی دغه طلائی فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسی.

وَيٰقَوْمِ مَا لِيٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيٓ اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه زما څه دی ما لره چی بولم تاسی په طرف د نجات (او خلاصی) او بولئ تاسی ما په طرف د اور (د دوزخ).

تفسير: يعنی زما او ستاسی معامله هم سره عجيبه ده زه غواړم چی تاسی د ايمان پر لاره روان کړم. او د الله تعالیٰ له عذابه مو وژغورم (وساتم) او ستاسی کوښښ دا دی چی ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کښی اړتاو کړئ له يوه جانبه داسی دوستی او خير غوښتنه له بل جانبه داسی دښمنی او بده غوښتنه.

تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ۡ

بولئ تاسی ما دپاره د دی چی کفر اختيار کړم په الله پوری او چی شريک ونيسم له دغه (الله) سره هغه (څيز) چی نشته ماته په (ربوبيت د) هغه هيڅ علم

تفسير: يعنی ستاسی د کوښښ حاصل دا دی چی زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم د ده او د ده د انبياؤ خبری ونه منم او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شيان خدای وبولم چی د دوی الوهيت په هيڅ يوه دليل او علمی اصولو سره هم نه دی ثابت. نه زه پر دغه خبر يم چی د څه لامله (له وجی) دغسی شيانو ته دوی خدای وائی بلکه زه پر دغه ښه پوهيږم چی د هسی اقدام په خلاف قطعيه دلائل قائم دی.

وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چی زه بولم تاسی هغه (الله) ته چی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) دی.

تفسیر: یعني زما منشاء دا ده چي په هیڅ شان ستاسي سرونه د هغه واحد الله له درشله لری نشي او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي چي نهایت زبردست هم دی او ډیر زیات د خطاؤ ښښونکی هم دی او که مجرم ونیسي نو هیڅوک د هغه ژغوروونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی د هم دی خبرې وړ (لایق) او مستحق دی چي هر انسان د ده په مقابل کښې سره له خوفه او رجاء او ویرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي. په یاد ئې ولرئ چي زه د هغه پاک الله په پناه کښې راغلی یم چي تاسي د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده بیشکه هغه (معبود) چي بولئ تاسي ما (عبادت د) هغه ته نشته هغه ته (قوت د) بلنې (نه) په دنیا کښې او نه په آخرت کښې (چي شفاعت وکړي د چا)

تفسیر: یعني ما سواء الله څخه بل هیڅ شي داسي نه دی چي په دنیا یا عقبا کښې د ډیرې ادنیٰ نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾ جزء ٢٦ (د احقاف (١) رکوع) ٥-٦ آیت آخر داسي عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت اومقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي ئې؟ د ننداری وړ (مستحق) څیز دا دی چي په دغو کښې ډیر شیان هغه دي چي دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لري.

وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چي ورتله زمونږ (د ټولو) خاص الله ته دی او بیشکه چي مسرفان له حده تیریدونکي (مشرکان) هم دوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چي تل پکښې اوسیږي).

تفسیر: یعني د کار په انجام کښې د هر ډول (طریقه) تګ او راتګ رجوع او بیرته ورتله د واحد الله په طرف دی. کله چي انسان هلته ورسیږي د خپلو ګردو (ټولو) تجاوزاتو او زیادتو نتیجه به ورڅرګندیږي. راوښیه! چي له دی نه بل زیادت به څه وي؟ چي عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونیانو قصد د قتل د هغه مؤمن وکړ نو ده ورته داسې وویل چې

فَسَتَذْكُرُوْنَ مَآ اَقُوْلُ لَكُمْ ؕ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کښې هغه) چې زه ئې وایم اوس تاسې ته

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپلې تیرې، تجاوز او زیادت د خوند څکوونکې یئ نو په هغه وخت کښې به زما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هوا د الله تعالیٰ یوه بنده موږ ته دغه ګردې (تولې) خبرې ښوولې وې او رښتیا ئې فرمایلې وې، لیکن د دغه وخت یادونه، ارمان، پښیمانتیا او افسوس څه فائده رسوي؟ بلکه بیخي مفید نه واقع کیږي.

وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۴۴﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته بیشکه چې الله ښه لیدونکې دی (د تولو اقوالو او افعالو) د بندګانو

تفسیر: یعنې ما د الله تعالیٰ حجت درتمام کړې دی او د نصیحت خبرې مو درپوهولې دي. که تاسو ئې نه منئ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم. اوس زه خپل ځان بیخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم. که تاسې زما ربړولو (تکلیفولو) او ضرر رسولو پسې لوېږئ نو هم هغه الله تعالیٰ زما حامي او ناصر دی، او تول بندګان د ده تر کتنې لاندې دي. هغه ستا او زما دواړو معامله ګوري. د هیچا هیڅ یو حرکت له ده څخه پټ نه دی. د یوه قانت مؤمن کار دا دی چې له خپلې امکاني سعې او کوشش ایستلو څخه وروسته نتیجه الله تعالیٰ ته وسپاري.

فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْٓءُ الْعَذَابِ ﴿۴۵﴾

پس وساته دغه (موسیٰ یا مؤمن سړی) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړی وو دوی او (بالعکس) چاپیر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب د غرق په عقبیٰ کښې).

تفسیر: یعنې د حق او باطل د دغه کشمکش آخري نتیجه داسې شوه چې الله تعالیٰ حضرت موسیٰ علیه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل د فرعون څخه وو د

فرعونیانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ ئې وساته او د فرعونیانو هیڅ یو مکر او فریب ته ئې د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فریب ئې پخپله پر هم دوی واړاوه نو هغه کسان چې د حق منونکیو تعاقب ته وتلی ؤ ووژلی شول او قوم د قلزم په بحیره کښې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

اَلنَّارُ یُعۡرَضُوۡنَ عَلَیۡهَا غُدُوًّا وَّ عَشِیًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندې کاوه شي (دا کفار) پر دې (اور) هر صبا او هر بیگا

تفسیر: یعنې د دوزخ ځای چې په هغه کښې به د قیامت په ورځ ننه ایستلي کیږي هر صبا او بیگا به دوی ته ورښوول کیږي څو د نمونې په دول د هغه راتلونکي عذاب څه خوند تل وڅکي دغه د برزخ د عالم احوال شو له احادیثو څخه ثابت دي چې هم داسې د هر کافر په مخکښې دوزخ او د هر مسلمان په مخکښې جنت صبا او بیگا وروړاندې کیږي.

تنبیه: له دغه آیت څخه یوائې د فرعونیانو د معذب کیدلو حال په عالم البرزخ کښې ثابت شوی ؤ وروسته له دې نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو چې تول کفار بلکه د مؤمنینو عصات هم په برزخ کښې معذب کیږي (اعاذناالله منه) کما ورد في الاحادیث الصحیحة. او له ځینو آثارو ځنې معلومیږي هم هغسې چې د جنتیانو له منځه د شهداؤ ارواح د «طیور خضر» په حواصلو کښې داخلیږي او د جنت په سیل کښې هر صبا او بیگا مشغولیږي هم هغسې د دوزخیانو له منځه د فرعونیانو ارواح د «طیور سود» په حواصلو کښې داخلیږي او د دوزخ په آه او بکا واویلا کښې هر صبا او بیگا کریږي او سوځیږي او له یوې خوا بلې خوا ته توپونه وهي البته له ارواحو سره د اجسادو اقامت په دوزخ یا په جنت کښې په آخرت کښې کیږي که صحیح وي نو د فرعونیانو په متعلق ﴿ اَلنَّارُ یُعۡرَضُوۡنَ عَلَیۡهَا غُدُوًّا وَّ عَشِیًّا ﴾ او د عامو دوزخیانو په نسبت د «**عرض علیه مقعده بالغداة والعشي**» د حدیث د الفاظو تفاوت ښائي په هم دغې بناء سره وي والله تعالیٰ اعلم.

وَ یَوۡمَ تَقُوۡمُ السَّاعَةُ ۟ اَدۡخِلُوۡۤا اٰلَ فِرۡعَوۡنَ اَشَدَّ الۡعَذَابِ ﴿۴۶﴾
وَ اِذۡ یَتَحَآجُّوۡنَ فِی النَّارِ فَیَقُوۡلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِیۡنَ اسۡتَکۡبَرُوۡۤا اِنَّا
کُنَّا لَکُمۡ تَبَعًا فَهَلۡ اَنۡتُمۡ مُّغۡنُوۡنَ عَنَّا نَصِیۡبًا مِّنَ النَّارِ ﴿۴۷﴾

او په هغه ورځ کښې چې قائم شي قیامت، (نو وبه ویلی شي له جانبه د الله

ملائکو ته) ننباسئ تاسي آل د فرعون (سره له فرعون) په ډیر سخت عذاب کښې (له عذابه د برزخ) او (یاد کړه) هغه چې جګړه به کوی (دوزخیان د دوزخ) په اور کښې پس ویه وائی ضعیفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو) بیشکه وو مونږ تاسي ته تابعان پس آیا اوس یئ تاسي (ای متبوعانو!) دفع کوونکی له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ)

تفسیر: یعنی په دنیا کښې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله چې د هغه لامله (له وجې) مونږ نیولی شوی یو اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه (فائده) او نفع راورسوئ! آخر مشرانو ته لازم دی چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلی آیا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصیبت کښې اخته یو! آیا ستاسی له لاسه نه دی پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾

وائی هغه کسان چې تکبر ئې کړی ؤ (سرکش او متبوع وو چې څنګه به دفع کوو عذاب) بیشکه مونږ ټول په دوزخ کښې یو بیشکه الله په تحقیق حکم کړی دی په منځ د بندګانو کښې (داسې چې هر څوک ئې خپلو خپلو هغو ځایونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لائق ؤ ولیږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لائقان د دوزخ دوزخ ته)

تفسیر: یعنی هغه کسان چې خپل ځانونه ئې په دنیا کښې لوی ګڼل اوس داسې جواب ورکوی چې مونږ او تاسي دواړه په دغه مصیبت کښې اخته او مبتلا یو. الله تعالیٰ زمونږ د هر یوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فیصله اورولې ده چې د ده دغه صادر حکم بیخې قاطع او لایتغیر دی. او د دغی خبرې موقع نه ده پاتې چې یو د بل په کار ورشي. مونږ یوائې خپل مصیبت زغملی شو. کله چې مونږ خپل دغه درونډ مصیبت نشو سپکولی نو بیا به تاسي ته څه ګټه (فائده) او منفعت دررسولی شو.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

او وبه وائی هغه کسان (چی پراته دی) په اور کښې خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چی دعاء وکړئ (زمونږ دپاره) رب خپل ته چی سپک کړی له مونږه یوه ورځ له عذابه (چی لږ څه په ارام شو).

تفسير: يعنى كله چي له خپلو دغو مشرانو څخه بيهيلي او مايوس شي نو له هغو پرښتو څخه به داسي غوښتنه كوي چي د دوزخ په انتظام مسلطى دى چي خير تاسي خپل رب ته ووايئ چي اقلا د يوى ورځي له مخي خو زمونږ په دغه عذاب كښي څه تقليل، تخفيف او تعطيل وفرمائي څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوٓا أَوَلَمۡ تَكُ تَأۡتِيكُمۡ رُسُلُكُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ قَالُواْ بَلَىٰۚ قَالُواْ فَٱدۡعُواْۗ وَمَا دُعَٰٓؤُاْ ٱلۡكَٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ ٥٠

وبه وائی (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان ستاسی په دلائلو ښکاره ؤ (د قدرت) وائی (ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ نو وبه وائی (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ تاسی (پخپله الله) او نه دی دعاء د کافرانو مگر په گمراهی کښې (چی هیڅ فائده ورته نه رسوی).

تفسير: يعنى په هغه وخت كښي مو د هغه خبره ونه منله او د انجام فكر مو ونه كړ چي په هغه سره څه گټه (فائده) تاسي ته دررسيده اوس مو موقع له لاسه وتلى ده اوس په هيڅ ډول سعى، كوښښ، تملق او سپارښت سره څه كار نشي كيدى اوس هم دلته پراته وسئ! او په ژړا او انگولا سره اوقات تيروئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تكليفونه) او عذابونه گالئ (برداشت كوئ)! مونږ نه په داسي معاملاتو كښي گوتي وهلي شو او نه د چا په سپارښت كښي خپله خوله خوځولي شو او نه ستاسي له دغي ژړا او انگولا څخه څه فائده تاسي ته رسيدى شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «د دوزخ پرښتي به وائي چي سپارښت كول زمونږ كار نه دى مونږ خو د عذاب وركولو لپاره مقررى يو او سپارښت كول د رسولانو كار دى حال دا چي تاسي له رسولانو سره مخالفت كوو».

تنبيه: له دغه آيت څخه معلوم شو چي په آخرت كښي د كفارو په ادعيه وو كښي به هيڅ تائير نه وي باقي كه په دنيا كښي الله تعالىٰ كفارو ته د دوى د دعاء په اثر څه شي وركړى هغه بيله خبره ده لكه چي ابليس ته ئي تر قيامته پورى مهلت وركړى دى.

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا

بیشکه چی مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چی ایمان ئی راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کښی (په حجته او په ظفر او په انتقام له اعداؤ د دوی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوی او د هر مقصد دپاره چی انبیاء الله ودریږی د الله تعالیٰ په امداد او نصرت سره په هغه کښی مظفر او کامیاب کیږی د حق منونکیو اعمال او ایثار بیخی نه ضائع کیږی اگر که په منځ کښی دیر هسک (اوچت) او تیټ واقع او د امتحانانو مواقع ورواندی شی مگر بالاخر حزب الله فائزالمرام گرځی. په علمی حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل دوی فائزان او بریالیان دی لیکن مادی فتحه او ظاهری عزت او رفعت هم بالاخر د هم دوی په برخه کیږی. د صداقت دښمن هیڅیری معزز او پتمن نشی پاتی کیدی. د اعداؤ الله علو او عروج تش د کتو ځګ او د سودا د ځوبښ په شان دی بالاخر دوی د قانتینو مؤمنینو په مقابل کښی شکته، خوار او ذلیل کیږی او الله تعالیٰ خو له دوی نه د خپلو اولیاؤ انتقام وانه خلی نه ئی پریږدی. لیکن واضح دی وی چی هغه وعده چی په دغه آیت کښی له مؤمنینو سره کړی شوی ده په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومی چی مؤمنین هم په حقیقی اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وی ﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ (د آل عمران ١٤ رکوع ١٣٩ آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کښی ځای په ځای مذکور دی ښائی چی هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (گټه) ومږی! او د هغه حسن او قبحه، سره او ناسره ځانته معلوم کړی!.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چی وبه دریږی شاهدان (له ملائکو، انبیاؤ مؤمنانو، پر منکرانو باندی)

تفسیر: یعنی د حشر په میدان کښی کله چی اولین او آخرین گرد سره تولیږی حق سبحانه و تعالیٰ به پخپل فضل علی رؤوس الاشهاد د دوی سرفرازی عزت او رفعت ښکار کوی. په دنیا کښی لږ څه شبهه پاتی کیږی او التباس هم واقع کیږی لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس باقی نه پاتی کیږی.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کښې به هيڅ نفع نه رسوی ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی او شته دوی ته لعنت لريوالی له رحمته او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسير: يعنی له دوی سره به هيڅ مدد او مرسته او لاس نيوی نه کيږی د مقبولينو په مقابل کښې ئی دغه د مطرودينو انجام بيان وفرمايه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَّذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته (امور د) هدايت (توريت) او په ميراث مو ورکړ بنی اسرائيل اولادی د يعقوب ته کتاب (د توريت) په دی حال کښې چې هدايت سمه لاره ښوونکی ؤ او ذکر پند (او پوهه) وو دپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنی په دنيا کښې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالیٰ د دشمنی له سببه څرنګه سپيره هلاک او برباد شول او د موسیٰ عليه السلام په برکت او لار ښوونه د بنی اسرائيلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقی او ودانی ومونده؟ او د دغه عظيم الشان کتاب (توريت) وارث وګرځاوه شو چې د دنيا د عقلاؤ دپاره ئی د هدايت د ديوی په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِیِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (ای محمده! په ايذاء د کفارو) بيشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبياؤ، په اهلاک د اعداؤ) او مغفرت وغواړه دپاره د ګناه (د امت) خپل (له الله) او تسبيح وايه سره له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کښې او (هم) په اوله د ورځې کښې (يعنی تل تسبيح تحميد ووايه!)

تفسير: يعنی ای محمده! تاسی هم داده او متسلی اوسئ هغه وعده چې له تاسی سره کړی شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کيدونکی ده. الله قدوس په دواړو دارينو کښې تاسی او ستاسی په

طفیل ستاسی گردو (تولو) متبعینو ته عزت او سرلوړی عطاء فرمائی. ولی دغه خبره ضروری ده چی د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء حاصلولو دپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ او له هر چا څخه په هره درجه چی د تقصیر امکان وی له الله تعالیٰ څخه د هغه ښښنه او معافی وغواړئ! او همیشه صبا او بیګا د خپل رب د تسبیح او تحمید قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ! په ظاهر او باطن کښی د الله تعالیٰ له یاده غافل نشئ بیا د الله تعالیٰ امداد او مرسته (مدد) یقینی ده. په دغه سره ئی رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی او بالوسیله ګرد (تول) محمدی امت ته ئی آوروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ارشاد فرمائی چی «حضرت رسول صلی الله علیه وسلم به په هره ورځ کښی سل ځلی استغفار فرمایه. د هر بنده تقصیر د ده له درجی سره موافق دی. نو ځکه هر چا سره استغفار یو ضروری شغل او کار دی».

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ بِغَيۡرِ سُلۡطَٰنٍ أَتَىٰهُمۡ إِن فِي صُدُورِهِمۡ إِلَّا كِبۡرٌ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِۚ

بیشکه هغه کسان چی مجادله جګړه کوی په (بطلان) د آیتونو د الله بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی (ښکاره شوی) وی دوی ته (بله هیڅ خبره نشته) بیشکه چی نه دی په سینو (زړونو) د دوی کښی مګر کبر او سرکشی ده چی نه دی دوی رسیدونکی هغه (برهان) ته

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خامخا د الله تعالیٰ د توحید په دلائلو او په سماویه وو کتابونو او د انبیاؤ الله په معجزاتو او هدایاتو کښی خامخا جګړی او مناقشی کوی، او بی سنده خبری وائی او د حق غږ بی اثره ګرځوی او بطلان ئی غواړی، حال دا چی د دوی په لاس کوم حجت، دلیل او برهان هم نشته. او نه فی‌الواقع په هغو ښکاره‌ؤ شیانو کښی د څه شک او شبهی موقع شته. او یوائځی، تکبر، غرور، لوئی د دغی خبری مانع ده چی حق ته غاړه کیږدی او د نبی متابعت وکړی. دوی ډیر خپل ځان لوی او پورته ګڼی او غواړی چی له نبی څخه پورته وی یا اقلا د نبی په مخ کښی خپل سرونه ښکته نه کړی. لیکن په یاد ئی ولرئ چی دوی له سره په دغه مقصد کښی بری نه مومی، او هرومرو (خامخا) مجبور دی چی د نبی په مخکښی د اطاعت سر ښکته کړی، که نه ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی.

فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

پس پناه ونیسه په الله پوری (له شره د دوی) بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه

اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د افعالو نو جزاء به ورکړی دوی ته)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړه چې هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړی او د دوی له شره دی وساتي. وروسته له دی نه د ځینو هغو مسائلو تحقیق دی چې په هغو کښی خلق سره جګړی کوی. مثلاً بعث بعدالموت وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل چې دغه امر دوی محال ګانه یا د الله تعالیٰ له توحیده ئی انکار کوو.

لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٧﴾

خامخا پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی ډیر لوی دی له پیدایښته د خلقو ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږی (په آسانی د دغه دوهم پیدایښت لکه د اول).

تفسیر: یعنی ظاهراً له مادی حیثیته د آسمان او د ځمکی د عظمت او جسامت په مخکښی د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چې دغه خبره مشرکین هم منی چې د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی هم دغه واحد قدوس الله دی. بیا هغه لوی ذات چې د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وی آیا هغه ته د انسانانو اول ځلی یا دوهم ځلی پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چې پر دغسی غټو غټو خبرو هم ډیر خلق نه پوهیږی.

وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الْمُسِیْٓءُ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابریږی (یو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (هم داسې نه برابریږی سره) هغه کسان چې ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او نه هغه چې بدکار دی، ډیر لږ پند اخلئ تاسی (ای خلقو).

تفسیر: یعنی یو داسی ړوند چې د حق سمه صافه لاره نشی لیدلی او یو لیدونکی چې په نهایت بصیرت سره صراط‌المستقیم کتلی شی او پری پوهیږی آیا دغه دواړه سره برابر کیدی شی یا د

يوه نيکوکار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره يو شانى کيدی شی؟ که داسی نه وی نو ضرور دی چی يوه داسی ورځ به وی چی د دغو دواړو په منځ کښی به فرق او تفاوت ښکاره شی او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډير اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شی مگر افسوس چی تاسی دومره هم نه پوهيږئ؟

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بيشکه چی قيامت خامخا راتلونکی دی نشته هيڅ شک په (راتللو د) دغه (قيامت) کښی وليکن زياتره د خلقو ايمان نه راوړی (په قيامت او تصديق ئی نه کوی) او فرمائی رب ستاسی (ای بندگانو زما) تاسی وبولئ ما چی قبلوم تاسی ته (دعاء ستاسی)

تفسير: يعنی ماته عبادت وکړئ! چی د هغه بدل او جزاء به درکرم او له ما څخه وغواړئ! چی ستاسی دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځی.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

بيشکه هغه کسان چی تکبر (سرکشی) کوی له عبادت څخه زما ژر ده چی ننه به وځی دوی په دوزخ کښی په دی حال کښی چی خوار او سپک وی

تفسير: د بندگی شرط له الله تعالیٰ څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبر او غرور دی او له دی آيت څخه معلوميږی چی الله تعالیٰ ته د بندگانو غږ او دعاء وررسيږی دغه خبره خو بيشکه برحقه ده مگر د دی مطلب داسی نه دی چی د هر بنده هره دعاء قبلوی يا ښائی چی قبوله ئی کری يعنی هر هغه شی چی غواړی هم هغه شی ورته ورکری. نه! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لری چی په احاديثو کښی بيان کری شوی دی. د کوم شی ورکره او عطاء د الله تعالیٰ پر مشيت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده کما قال فی الرکوع الرابع ٤١ آيت من سورة الانعام ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَاءَ﴾ په هر حال د بندگانو کار د الله له درباره هم دغه غوښتنه ده او دغه غوښتنه فی حد ذاته يو عبادت بلکه د عبادت ماغزه او لبااللباب دی «الدعاء مخ العبادة».

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الَّیْلَ لِتَسْكُنُوْا فِیْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ

الله هغه (ذات) دی چی ګرځولی ئی ده تاسی ته شپه لپاره د دی چی آرامی وکړئ تاسی په هغی کښی او (ګرځولی ئی ده) ورځ لیدلو ته

تفسیر: د شپی په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسائی (آرام) او د راحت په هوا کښی تول خلق د استراحت خوب کوی هر کله چی ورځ شی نو په نوی نشاط او تازه قوت سره پاڅیږی او د لمر په رڼا (رڼرا) کښی پخپلو کارو او چارو کښی بوخت (مشغول) او لګیا کیږی په دغه وخت کښی د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو دپاره د مصنوعی رڼا (رڼرا) بیخی ضرورت نه وی.

اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَشْكُرُوْنَ ﴿٦١﴾

بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل دی پر انسانانو ولیکن زیاتری د انسانانو شکر نه وباسی (په دغو نعماؤ د الله)

تفسیر: یعنی د حقیقی منعم پیژندل هم دغه ؤ چی په قول او فعل او په ځان او زړه ئی شکر اداء کولی خو ډیر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ ۘ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسی ته الله دی رب پالونکی ستاسی چی خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی نشته هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یواځی پس کوم طرف ته ګرځولی شوی یئ تاسی (له عبادت د ده)

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی ګرد (تول) نعمتونه د الله تعالیٰ له طرفه منیع نو بنائی چی بندګی هم همغه ته وکړئ! وروسته د دغه مقام له رسیدلو بیا تاسی ولی بی لاری کیږئ چی حقیقی مالک یو ذات وی او عبادت وکړی شی د بل چا.

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ
لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ
الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٤﴾

هم داسی (لکه چې ګرځولي شوی دی قوم ستا) ګرځولي کيږي (له حقه) هغه کسان چې ۏ له آيتونو د الله به ئې انکار کوو الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې ئې ده تاسي ته ځمکه ځای د قرار (چې پری ګزران او معاش کوئ) او (ګرځولې ئې دی تاسي ته) آسمان چت (د قبې په شان) او صورتونه ئې ترلي دی ستاسي پس ډير ښائسته جوړ کړه صورتونه ستاسي او روزي ئې درکړی ده تاسي ته له طيباتو پاکيزه وو (لذتناکو شيانو) دغه (خالق مصور رازق) الله دی رب پالونکی ستاسي پس ډير برکتي (ډير پورته دی شان) د الله چې رب پالونکی د تولو عالميانو دی.

تفسير: يعني له ګردو (تولو) ساکښانو (جاندارو) څخه د انسان صورت ښه، بهتر او ښکلي او د ده روزي ئې پاکه صافه ګرځولې ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی تل په يو حال باقي قائم کامل تدبير والا

تفسير: چې له هيڅ يوه حيثيته او جهته له سره فناء او موت نه پری طاری کيږي او نه طاری کيدی شي او ظاهر دی کله چې د الله تعالیٰ حيات ذاتي او دائمي دی نو د ده د حيات ګرد (تول) لوازم ذاتي او دائمي دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هيڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی يواځې پس وبولي هم دی په دی حال چې خالص کوونکی يئ تاسي خاص دغه (الله) لره (د) دين (له

شرکه) تول ثناء ده خاص الله لره چی رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) کمالات، محامد، محاسن د حیات د وجود تابع دی. هغه چی علی‌الاطلاق حی دی هم دی د عبادت وړ (لایق) او مستحق دی او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی ځکه په «هوالحی» پسی وروسته ئی «الحمد لله رب العالمین» وفرمایل لکه چی په پخوانی آیت کښی ئی د نعمتونو له ذکر څخه وروسته «فتبارک الله رب العٰلمین» فرمایلی ؤ. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چی وروسته له «لا إله الا الله» څخه ښائی «الحمد لله رب العٰلمین» وویل شی د هغه ماخذ هم دا آیت دی.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ
الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چی عبادت وکړم د هغو (بتانو) چی بولئ ئی تاسی غیر له الله کله چی راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکی زما او امر حکم کړی شوی دی پر ما چی غاړه کیږدم (تابع شم) رب پالونکی د (تمامو) عالمیانو ته

تفسیر: یعنی وروسته د قدرت د دغو ښکاره‌ؤ دلائلو له لیدلو څخه آیا دغه حق او مناسب دی چی انسان پاک واحد الله ته د عبودیت او اخلاص سجده ونه کړی او مخصوصاً ورته ایل، مطیع او تابع نشی او احکام ئی له زړه ونه منی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چی (اول) ئی پیدا کړی دی (نیکه) ستاسی له خاورو نه

تفسیر: یعنی ستاسی پلار آدم، یا تاسی مو په داسی شان له خاورو څخه پیدا کړئ. هغه نطفه چی تاسی تری پیدا کیږئ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چی له ځمکی څخه پیدا کیږی.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا ئی (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفی (اوبو د منی) بیا له کلکی توتی د وینو

تفسیر: یعنی بنی آدم اصلاً د اوبو له ځاځکي د مني له قطری څخه مخلوق دی، چی وروسته ترلی وینه کیږی او د حیات نور مدارج پری کوی.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوٓا أَجَلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسی تاسی (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوی ستاسی) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی منتها د قوت خپل ته بیا (ژوندی ساتی تاسی) دپاره د دی چی شئ تاسی زاړه (بی قوته بی‌مجاله) او ځینی له تاسی هغه دی چی مړه کول شی پخوا له دی (بلوغه) او (ساتی مو) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی تر هغی نیتی په نامه کړی شوی پوری (چی وخت د مرګ دی)

تفسیر: یعنی له وړوکیتوبه ځلمی کیږئ او له ځلمیتوبه زوړتوب ته رسیږئ او ځینی سری پخوا له ځلمیتوبه یا زوړتوبه مری. په هر حال ګرد (تول) تر یوه تاکلی (مقرر کړی) معین میعاد او لیکلی شوی وعدی پوری رسیږی. له موت او حشر څخه هیڅوک نه دی خلاص او نه تری مستثنیٰ کیدی شی. ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او دپاره د دی چی تاسی عقل ورکړئ (په دلائلو د وحدانیت او قدرت د الله او په بعث بعد الموت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ښه فکر او دقت وکړئ چی دومره احوال او ادوار پر تاسی تیر شوی دی ممکن چی یو بل حال او دوره هم پر تاسی تیره شی چی وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل دی نو هغه تاسی ولی مشکل او محال ګڼئ؟»

هُوَ الَّذِي يُحْيِ وَيُمِيتُ ۚ فَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ
كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چې ژوندی کول کوی او مړه کول کوی پس هر کله چې اراده حکم وکړی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چې وائی ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شی (بی له مهلته).

تفسیر: یعنی د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختی او اشکال لری چې وروسته له مرګه مو بیا ژوندی کړی؟

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾
الَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِالْكِتَٰبِ وَبِمَآ أَرْسَلْنَا بِهِۦ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَٰلُ فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ وَالسَّلَٰسِلُ

آیا نه وینی ته هغه کسان چې مجادله جګړه (او نزاع) کوی په آیتونو (قرآن) د الله کښې پس کوم طرف ته ګرځولی شی دوی له تصدیقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذیب ئې کړی دی په دغه کتاب (قرآن) او په هغو (شیانو) چې رالیږلی مو دی په هغو سره رسولان (پخوانی) خپل پس ژر ده چې پوه به شی دوی (چې د دغه تکذیب بده نتیجه کیږی؟) کله چې وی به (د اور) غاړکۍ په غاړو د دوی کښې او ځنځیرونه به هم وی (په پښو د دوی)

تفسیر: د ځنځیر یو سر به په غاړه پوری نښتی وی او بل سر به ئې د پرښتو په لاسو کښې وی او په دغه دول (طریقه) دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیږی.

يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِى الْحَمِيمِ ثُمَّ فِى النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾

چې راښکلې کيږي به دوی په اوبو ډيرو تودو کښې بيا به په اور (د دوزخ) کښې سوځول وريتول شي دوی (او اور به له داخله او له خارجه هغوی راچاپير کړي).

تفسير: يعنې په دوزخ کښې به کله په ايشيدلو ډيرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (اعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ

بيا به وويل شي دوی ته چې چيرته دي هغه (بتان) چې وئ تاسي چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کښې) بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسي له عذابه).

تفسير: يعنې په دغه وخت به له دوی ځنې هيڅ يو په کار نه ورځي. که مو له لاسه پوره وی او توانيږئ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ!.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وائي (کفار) چې ورک شول له مونږ ځخه (هغه معبودان زمونږ)

تفسير: يعنې له مونږ ځخه خطا او ورک او مونږ تری تير شو. ښائي په دغه وخت کښې به عابدين او معبودين سره بيلول شي يا به د «ضلوا عنا» مطلب داسي وی چې اگر که موجود دی مگر کله له دوی نه کومه فائده نه رسيږی نو د دوی وجود او عدم سره برابر دی.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا مِن قَبْلُ شَيْئًا

بلکه گويا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه بتان) پخوا له دی نه هيڅ شي

تفسير: اکثرو مفسرينو د دی مطلب داسي اخيستی دی په دنيا کښې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کښې هيڅ شي نه ؤ. گواکی د حسرت او افسوس په ډول (طريقه) په دغو الفاظو سره پر خپلې غلطي اعتراف کوی ليکن د حضرت شاه

صاحب د کلام حاصل دا دی چی مشرکین رومبی منکران شوی وو. چی مونږ له سره له تا سره شریک نه دی درولی اوس ویریدلی د دوی له خولی څخه به دغه الفاظ وځی چی «ضلواعنا» چی په دغه سره به د شریک درولو اعتراف کوی. بیا لږ څه خپل ځانونه سنبالوی او بیا به انکار کوی چی مونږ له الله څخه ماسواء بل شی له سره نه دی بللی.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

هم داسی (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوی الله کافران (چی سمه لاره به نه مومی)

تفسیر: یعنی لکه چی دلته له ډیر انکار کولو څخه وښوئیدل او وویریدل او داسی اقرار ئی وکړ، په دنیا کښی هم د هم دغو کفارو هم دغه حال ؤ. نو وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

دغه (گمراهی او عذاب) تاسی ته په سبب د هغه دی چی وئ تاسی چی خوشالی به مو کوله په ځمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغه چی وئ تاسی چی تکبر (لوئی) به مو کوله په ناحقه سره

تفسیر: یعنی ومولید چی د ناحق غرور، تکبر او لوئی آخره خاتمه او عاقبت داسی کیږی! اوس مو هغه لوئی او ښودنه چیری لاړه؟ او بیا وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسی په (اوو) دروازو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کښی ننوځی چی د دوی دپاره تاکلی او مقرر کری شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ
اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٧٧﴾

په دی حال چی همیشه پاتی کیدونکی اوسئ په دغه (دوزخ) کښی پس ناکاره ځای د متکبرانو دی (دا دوزخ) پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر د کفارو) بیشکه چی وعده د الله (په نصرت د اولیاؤ او اهلاک د اشقیاؤ) حقه ده پس که وښیو مونږ تاته ځینی د هغه عذاب چی وعده ئی کوو مونږ له هغوی سره (نو ډیر ښه ده!) یا قبض کړو مونږ تا پس (په هر حال کښی) خاص مونږ ته بیا بیرته راوستل شی دوی (نو جزاء به ورکړه شی دوی ته)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ده دپاره د عذاب ورکولو کومه وعده چی فرمایلی وه هغه یقیناً پوره او ایفاء کیدونکی ده. ممکن دی چی ځینی مواعید د رسول الله مبارک په حیات کښی په سر ورسیږی لکه چی د بدر او معظمی مکی فتح او نور فتوحات یا د دوی له وفاته وروسته. په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشی ژغورلی (ساتلی) او نه ئی چیری ایستلی شی د کردو (تولو) انجام زمونږ د قدرت په لاس کښی دی د دوی د عذاب تکمیل له دغه ژوندانه څخه وروسته کیږی او دوی په هیڅ صورت سره خپل ځان زمونږ څخه نشی خلاصولی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ
وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ رسولان پخوا له تانه چی ځینی له (یو لک ٢٤ زره انبیاؤ) هغه (٢٩) انبیاء دی چی قصی د هغو کړی دی مونږ تاته او ځینی له دغو هغه انبیاء دی چی قصی نه دی کړی مونږ تاته،

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاؤ تفصیلی حال ئی تاسی ته بیان کړی دی. او د ځینو ئی نه دی کړی. او امکان لری چی د دی آیت له نزوله وروسته ئی د هغوی تفصیلی حال هم بیان کړی وی په هر حال د هغو رسولانو نومونه چی معلوم دی پر هغو باندی تفصیلاً او پر هغو چی نوم او نور ئی نه دی معلوم اجمالاً ایمان راوړل ضروری دی ﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ﴾

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هيڅ رسول ته (او نه ئې مقدور وو) دا چې راوړي کوم يو دليل (د قدرت د الله تعالیٰ) مګر په اذن حکم د الله سره

تفسير: يعني د الله تعالیٰ په مخکښې تول سره عاجزان دي. رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختيار نشته چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي هم هغه معجزه ور وښيي. دوی يواځې هم هغه معجزات ښولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله حکم فيصله به وکړه شي په حقه سره او زيان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجنان)

تفسير: يعني څه وخت چې د الله تعالیٰ حکم رسيږي د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کښې په عدل او انصاف سره حکم فيصله صادريږي. په دغه وخت کښې رسولان کامياب او فائزالمرام کيږي او د باطلو منونکيو په برخه پرته (علاوه) له ذلته او رسوائۍ بل هيڅ شي نه رسيږي او حکمت په نه واقع کيدلو د دغو کښې دا دی چې.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړي ئې دي تاسي ته چارپايان دپاره د دې چې سوريږئ پر ځينو د دوی او له ځينو د دوی خورئ تاسي. او دي تاسي لره په دغو انعامو کښې ډيرې نفعې او دپاره د دې چې ورسيږئ تاسي په دوی سره هغه حاجت ته چې په سينو (زړونو) ستاسي کښې وي

تفسير: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړيو، ويښتانو او نورو څخه راز راز (قسم قسم) فائدې، اخلئ پر دوی باندې سورلي پخپل ځای کښې يو مقصد دی او د سورلۍ په وسيله انسان

دیر دینی او دنیوی مقاصد حاصلولی شی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾

او پر دغو انعامو (په بر کښي) او پر بیړی (په بحر کښي) سوروِل کیږئ تاسي

تفسیر: یعني په وچه کښي د څاروو پر شا، او په سیند کښي پر بیړیو سواره ګرځئ او مال او اسباب مو هم پری باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾

او ښیی تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل پس له کوم یوه له دلائلو (د قدرت) د الله څخه انکار کوئ تاسي

تفسیر: یعني سره د دومره ښکاره‌وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازی پوری پخپل شک او انکار کښي ټینګ ولاړ دی لا نه دی معلوم چي الله تعالیٰ د خپل قدرت څومره نوری نښي او دلائل هم ورښیی؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً
وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا پس نه دی ګرځیدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کښي پس چي وګوری دوی چي څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چي پخوا له دوی نه (تیر شوی) وو. چي وو هغوی ډیر زیات له دغو (کفارو) څخه او ډیر سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کښي پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغه (اعمال) چي وو هغوی چي کسب پیدا کول به ئی (چي اموال او رجال او نور وو)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه ډیر داسی اقوام تیر شوی دی چی په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کښی له دغو موجوده وو کفارو څخنی ډیر قوی ؤ. هغوی له دوی څخنی زیاتی او مهمی نښی او یادونی په ځمکه کښی پریښی دی لیکن څه وخت چی د الله تعالیٰ عذاب ورنازل شو نو هغه زور او قوت، سامان او وسائل هیڅ د دوی په کار ورنغلل او سره له هغو سپیره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٣﴾

پس هر کله چی رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) نو خوشاله به شول (دغه کفار استهزاءً) په هغه چی له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه) او چاپیر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چی وو به دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسیر: یعنی د معاش د وجوه او مادیه ؤ ترقیاتو کوم علوم او فنون چی له هغوی سره ؤ او پر هغو غلطو عقیدو چی دوی خپل زړونه تړلی ؤ او پر هغو به ئی تکبر، تفاخر او لوئی کوله او د انبیاؤ علیهم السلام علومو او هدایاتو ته به ئی په سپکه کتل او په تحقیر به ئی لیدل، او پری توکی او مسخری به ئی کولی. بالاخر داسی یو وخت راغی چی هغوی ته د خپلو هم هغو توکو او ملندو نتیجه او حقیقت پخپله ورښکاره شوه او د هغه تمسخر او استهزاء مورد پخپله هم دوی وګرځیدل.

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾

پس هر کله چی وبه لید دوی (په دنیا کښی) سخت عذاب زمونږ نو وبه ئی ویل ایمان مو راوړی دی په الله یواځی او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چی وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چی بتان دی)

تفسير: يعنی څه وخت چی دوی له عذاب سره مخامخ شول او د الله تعالیٰ د عذاب معائنه ئی وکړه، نو دلته هوش ئی په سر راغی، او د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کښی ولویدل، او وروسته له هغه په دی وپوهیدل چی یواځی د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلیدی شی، هغو شیانو ته چی مونږ د معبودیت درجه ورکړی وه هغه ګرد (تول) عبث او بیکاره او عاجزان ۇ او مونږ دیر احمقان او جاهلان وو چی داسی چتی او بیکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کینولی ۇ.

فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ

پس نه ۇ (دا کار) چی نفع ورسوی دوی ته ایمان د دوی هر کله چی وبه لید دوی سخت عذاب زمونږ

تفسير: یعنی اوس د افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه وررسیږی د ایمان او د توبی وخت تیر شوی دی. د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړی ته بی اختیاره یقین او باور پیدا کیږی مګر دغسی یقین د نجات موجب نشی کیدی او نه د داسی یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کیدی شی کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (٣) آیت ١٨ من سورة النساء ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾ وقال فی قصة فرعون ﴿آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ وفی الحدیث **«ان الله تعالیٰ یقبل توبة العبد ما لم یغرغر»**

سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

(طریقه ایښی ده الله) طریقه د الله هغه چی په تحقیق تیره شوی ده په بندګانو د دغه (الله) او زیان کاره شول په دغه ځای کښی کافران (چی ښکاره شو هغه متمادی خسران د دوی)

تفسير: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهسی تل دوام لری چی خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لاری ورانډی کیږی بیا هر کله چی په عذاب کښی اخته او مبتلا شی نو شورماشور لګوی او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوی د الله تعالیٰ دا عادت دی چی ناوخته توبه نه قبلوی بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او بربادیږی.

«اللّٰهم احفظنا من الخسران واحفظنا من غضبک وسخطک فی الدنیا والآخرة»

«تمت سورة المؤمن ولله الحمد والمنة»

سورة حٰمٓ السجدة مكية وهی اربع و خمسون آية وست ركوعات رقم تلاوتها (٤١) تسلسلها حسب النزول (٦١)

«نزلت بعد سورة المؤمن»

«د حٰمٓ السجده سورت مکی دی (٥٤) آیت (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (٤١) او په نزول کښی (٦١) سورت دی»

«وروسته د «المؤمن» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝٢

(دغه قرآن) رالیږلی شوی دی له (هغه الله) چې خورا(ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعنی د الله ډیره زیاته مهربانی او رحمت پر خپلو بندګانو دی چې د دوی د هدایت دپاره ئې داسی عظیم‌الشان او بیمثاله کتاب نازل فرمایلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ

داسی کتاب دی چې په تفصیل سره بیان شوی دی آیتونه د ده.

تفسیر: په لفظی دول (طریقه) سره د آیتونو بیل بیل توب خو ښکاره دی مګر له معنوی حیثیته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامینو تفصیل په بیلو بیلو آیتونو کښی ورکری شوی دی.

قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝٣

په دی حال چې لوستلی شوی دی په عربی ژبه دپاره د هغه قوم چې پوهیږی.

تفسیر: یعني عظیم‌الشان قرآن په اعلیٰ درجې صافي عربي ژبې نازل کړی شوی دی چې د ده د رومبنیو مخاطبینو مورنۍ ژبه وه څو هغو خلقو ته د ده په پوهیدلو کښې څه تکلیف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهیږي او بیا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي. مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کیدی شي چې د عقل او پوه خاوندان وي. ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟

بَشِيرًا وَّنَذِيرًا ۚ

زیرې ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی (دا کتاب کفارو لره له دوزخ)

تفسیر: یعني دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زیرې آوروي او منکرینو ته د دوی له بده انجامه ویره ورکوي.

فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

پس مخ وګرځاوه زیادترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په آوریدلو د قبول سره)

تفسیر: یعني سره له دغو ګردو (ټولو) خبرو تعجب دی چې له دوی نه دیر کسان د دې کتاب دغه دیر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوي. کله چې دی ته بیخي د دوی فکر نشته نو ولې به ئې آوري؟ او فرض ئې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري لیکن د زړه په غوږونو سره ئې نه آوري. او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوی نو د دوی دغه آوریدل د نه آوریدلو په شان دي.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ
وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾

او وائی (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کښی دی له (فهمه) د هغه شیزه چی بولی ته مونږ هغه ته (چی توحید یا قرآن دی) او په غوږونو زمونږ کښی دروندوالی دی (چی نه اورو وینا ستا) او په منځ زمونږ او په منځ ستا کښی پرده (د مخالفت) ده نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (پر دین خپل)

تفسیر: یعنی یواځی دومره قدر نه دی چی دوی د نصیحت په طرف نه متوجه کیږی یا غوږ ورته نه نیسی بلکه دغسی خبری هم کوی چی له هغو آوریدلو ځنی بیخی ناصحان بیهیلی او ناامیده کیږی او په مستقبل کښی د نصیحت اورولو اراده هم پریږدی. مثلاً وائی چی زمونږ پر زړونو ستا د خبرو له جانبه غلاف دی او په ګڅوړو کښی تری پټ دی ځکه ستا هیڅ یوه خبره پکښی نشی ننوتلی، او نه وررسیږی. هر کله چی ته خبری کوی زمونږ په غوږونو کښی د کونتوب دروندوالی پیدا کیږی او د دغه ثقل‌السماع له سببه مونږ څه شی نشو اوریدلی او زمونږ او ستاسی په منځ کښی داسی یوه پرده ده چی مونږ سره بیلوی دغه د دښمنی او عداوت لوی لوی دیوالونه چی ستا او زمونږ په منځ کښی سره ولاړ دی که له منځه لری شی، او که دغه ژور خلیج چی په منځ کښی مو حائل دی ورک شی بیا به نو مونږ یو بل ته رسیدی شو. لیکن داسی کیدل بیخی ممکن نه دی. نو بیا ته ولی خپل ماغزه خوږوی؟ او سر دی ګرځوی مونږ پر خپل حال خوشی پریږده! ته دی خپل کار کوه! مونږ به خپل کار کوو. له سره د دغی خبری توقع مه لره چی مونږ چیری ستا له دغو پندونو او نصائحو څخه متاثر کیدونکی یو.

قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسْتَقِيْمُوْٓا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسی (لیکن فرق می دا دی چی) وحی کیږی ماته (له طرفه د رب زما) داسی چی بیشکه هم دا خبره ده چی معبود ستاسی معبود یو دی پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید) او مغفرت وغواړئ له ده نه

تفسیر: یعنی نه زه خدای یم چی په زور سره ستاسی زړونه واړولی شم. او نه هغه پرښته یم چی د هغی د رالیږلو غوښتنه تاسی کوئ او نه کوم بل مخلوق یم. بلکه ستاسی له نوعی او له جنسه یو انسان یم چی زما خبره پوهیدل ستاسی د همجنسی له سببه تاسو ته آسان دی او هغه انسان یم چی د الله تعالیٰ له جانبه آخری او د خورا (دیر) اکملی وحی دپاره غوره شوی یم بناء علیه

هومره چي تاسي له هغه څخه مخ واړوئ او هومره چي ياس راوړونکي خبري وکړئ زه خامخا د پاک الله پيغام تاسي ته آوروم. ماته د وحي په وسيله دا ښوولي شوي دي چي ستاسي تولو معبود او علىالاطلاق حاکم يو دی چي ماسواء له هغه بل هيڅوک د عبادت لائق نه دی. لهٰذا پر تولو لازم دی چي په گردو (تولو) شئونو او احوالو کښي سم د هم هغه واحد الله تعالىٰ په طرف مخ وگرځوئ او د ده د سمي صافي لاری څخه يوه خاشه دی خوا او هغي خوا ته لاړ نشئ. او هغه بې لاری او کاږه تلل چي پخوا له دی نه ستاسي څخه صادر شوي وي د هغو معافي د الله تعالىٰ له درباره وغواړئ چي پاک الله گرد (تول) پومبني او وروستني گناهونه درويښي.

وَوَيۡلٌ لِّلۡمُشۡرِكِينَ ۝٦ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ۝٧

او افسوس هلاک خرابي ده دپاره د مشرکانو هغه چي نه ورکوي زکوٰة (يا نه کوي هغه کار چي پری پاکيږي) او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چي له الله تعالىٰ سره داسي وي چي چي عاجز مخلوق د ده په عبادت کښي شريکوي او له بندگانو سره داسي وي چي د صدقي او زکوٰة پيسي پر کوم فقير او محتاج نه لگوي او نه غواړي چي مساکين پری خوشاله شي او ورسره له آخرته او انجامه هم بيخي بيفکره او غافل دي ځکه چي دوی له سره دغه خبره نه مني چي له مريني څخه وروسته بل کوم ژوندون حساب، کتاب، ثواب، او عقاب شته. د دغسي خلقو مستقبل ماسواء له اهلاکه خرابي، بربادي او سپکتيا بل شي نه دی.

(تنبيه) د ځينو اسلافو په نزد دلته له «الزکوٰة» څخه طيبه کلمه مراد ده. او ځيني د «زکوٰة» معنى په پاکي، او صفايي سره کوي. نو په دغه تقدير سره ئې مطلب داسي کيږي «هغه خلق چي خپل نفس له فاسدهوو عقائدو او ذميمه وو اعمالو څخه پاک او صاف نه ساتي» په دغه کښي د طيبي کلمي ترک او زکوٰة نه ادا کول او نور گرد (تول) راغلل. **وهذا كما قال** ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ﴾ **وقال** ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا﴾ **وقال** ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةً﴾ **وغير ذلك.**

بنائي دغه معنىٰ د دی لامله (له وجي) کړی شوي وي چي کفار مخاطب بالفروع نه دي.

يا ځکه چي دغه آيت مکي دی او د زکوٰة او د نورو تشخيص په مدينې منوری کښي شوی دی. والله اعلم.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ أَجۡرٌ غَيۡرُ مَمۡنُونٖ ۝٨

بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی ته اجر چې نه دی قطع کیدونکی.

تفسیر: یعنی هیڅکله به نه منقطع کیږی او تر ابدالاباد پورې به جاری وی کله چې جنت ته ورسیږی نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومی.

قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِىْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِىْ يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُوْنَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ؕ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۹

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا بیشکه تاسی خامخا کافران کیږئ په هغه الله چې پیدا کړی ئې ده ځمکه په دوو ورځو (د یکشنبې چې په اول کښې ئې پیدا او په دوهمه کښې ئې وغوړوله) او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان، دغه ذات (چې ځمکه ئې په دوو ورځو کښې پیدا کړی ده) رب د علمیانو دی

تفسیر: یعنی ښومره د حیرت او د تعجب ځای دی چې د رب العٰلمین د وحدانیت او کمالیو صفاتو څخه انکار کوئ او نور داسې شیان له هغه سره برابروئ چې د یوې ذرې په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دی.

وَجَعَلَ فِيْهَا رَوَاسِىَ مِنْ فَوْقِهَا وَبٰرَكَ فِيْهَا وَقَدَّرَ فِيْهَآ اَقْوَاتَهَا

او پیدا کړی دی (الله) په دغه (ځمکه) کښې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دی نه او بیا ئې برکت کیښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کښې او مقرره (په اندازه) کړی ئې ده په دی ځمکه کښې روزی (د اهل) د دی

تفسیر: «او بیا ئې برکت کیښود په دغه ځمکه یا غرونو کښې» یعنی قسم قسم کانونه، ونې، میوې، ثمرات، غلې او حیوانات او نور له ځمکې څخه وځی «او مقرره او په اندازه کړی ئې ده په دی ځمکه کښې روزی د اهل د دی» یعنی پر ځمکه باندی ئې د هستیدونکیو خواړه په یوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کښې کیښودل. لکه چې د هر اقلیم او د هر ملک د هستیدونکیو له طبایعو او له ضروریاتو سره ئې موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلی دی. او الله

اکرم شانه واعظم برهانه پیدا کره ځمکه، غرونه او نور او مقدر ئی کړل اوقات.

فِيٓ اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ ط سَوَآءً لِّلسَّآئِلِيْنَ ۝١٠

په ځلورو ورځو کښې برابر دی دپاره د پوښتني کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د مافیها)

تفسیر: یعنی گرد (تول) کارونه په ځلورو ورځو کښې وشول. په دوو ورځو کښې ځمکه پیدا کړی شوه. او په دوو نورو ورځو کښې چې سه شنبه چار شنبه دی د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو. هر څوک چې پوښتنه کوی یا د پوښتنې کولو اراده لری هغوی ته دغه وروښیه! چې دغه تول په ځلورو ورځو کښې بی له تزئیده او تنقیصه په وجود راغلی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د پوښتنو کوونکیو جواب پوره شو».

تنبیه: دلته له ورځو ځنی په ظاهری صورت سره هم دغه معروفی او متبادری ورځی نشی مراد کیدی. ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور. لامحاله له دغو ځلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وی یا به هغه ورځی تری مرادی وی چې د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ﴾ جزء ۲۲ (د الحج (٦) رکوع ٤٧ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر) والله اعلم.

ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بیا ئی اراده وفرمایله (پیدا کولو د) آسمان ته حال دا چې دغه آسمان یو لوګی ؤ (ولاړ)

تفسیر: یعنی بیا د آسمانونو په طرف متوجه شو چې په دغه وخت کښې دوی گرد (تول) سره یو وو د یوه لوګی په شان نو هغوی ئی سره تقسیم کړل، او په اووو آسمانونو سره ئی وویشل لکه چې وروسته له دی نه ئی ذکر راځی.

تنبیه: ممکن دی له «دخان» څخه د آسمانونو د مادی په طرف اشاره وی.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا ط قَالَتَآ اَتَيْنَا طَآئِعِيْنَ ۝١١

پس وفرمایل (الله) دغه (آسمان) ته او (دغی) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلی خوښی سره یا په زور سره، وویل آسمان او ځمکې راغلو مونږ (فرمان

ستا ته) په خوښی سره

تفسیر: یعنی اراده ئی وفرمایله چی د دغو دوارو آسمان او ځمکی له یو ځای کیدلو څخه دنیا ودانه کړی اعم له دی نه چی دوی دواړه پخپل طبیعت سره یو ځای شی که په زور سره په هر حال د دواړو له یو ځای کولو سره ئی دغه نظام جوړول مقصود ؤ او دغه دواړه سره یو ځای شول پخپل طبیعت له آسمان د لمر اشعی راغلی او تودوخی پیدا شوی هواوی جاری شوی، د هغو دوړی او بخار پاس پورته شو، بیا له هغه څخه اوبه توئیدی او د باران په صورت ووریدی چی د هغو په وسیله راز راز (قسم قسم) شیان پیدا شول او پخوا ئی فرمایلی ؤ چی «په ځمکه کښی ئی د دوی خوراکونه کیښودل» یعنی په ځمکه کښی ئی داسی قابلیت کیښود چی دغسی شیان تری پیدا کیږی والله اعلم.

فَقَضٰىهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوَاتٍ فِیۡ یَوۡمَیۡنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګی ځنی) اووه آسمانونه په دوو ورځو (د پنجشنبی جمعی) کښی

تفسیر: یعنی څلور ورځی هغه وی او په دوو ورځو کښی ئی آسمانونه پیدا کړل چی ګردی (تولی) سره شپږ ورځی شوی لکه چی په بل ځای کښی د «ستة ایام» تصریح شته.

تنبیه: په هغو مرفوعه ؤ احادیثو چی د کائناتو د تخلیق په متعلق د ورځو تعین او ترتیب راغلی دی چی هغه دغه شیان الله تعالیٰ د هفتی په دغو او هغو ورځو کښی پیدا کړی دی په هغو کښی کوم یو صحیح حدیث تر اوسه پوری په نظر نه دی راغلی حتیٰ چی د ابوهریره د حدیث په متعلق چی په صحیح مسلم کښی دی «ابن کثیر» لیکی **«هو من غرائب الصحیح وقد علله البخاری فی التاریخ فقال رواه بعضهم عن ابی هریرة عن کعب الاحبار وهوالاصح»** او په روح المعانی کښی له (قفال شافعی) څخه نقل کړی دی **«تفرد به مسلم وقد تکلم علیه الحفاظ علی بن المدینی والبخاری و غیرهما وجعلوه من کلام کعب وان ابا هریرة انما سمعه منه ولکن اشتبه علی بعض الرواة فجعله مرفوعا»** باقی د قرآن الکریم دغه آیت او د البقرة د سورت له دغه آیت ﴿ثُمَّ اسۡتَوٰۤی اِلَی السَّمَآءِ فَسَوّٰىهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ﴾ څخه دغه ظاهریږی چی اووه آسمانونه د ځمکی د پیدا کولو څخه وروسته جوړ شوی دی او د «النازعات» په سورت کښی له ﴿وَالۡاَرۡضَ بَعۡدَ ذٰلِکَ دَحٰىهَا﴾ څخه ظاهریږی چی ځمکه وروسته له آسمانه غوړولی شوی ده د دغه جواب په څو دولو (قسمو) سره ورکړی شوی دی د (ابوحیان) تقریر د دی احقر خوښ دی یعنی ضروری نه ده چی په رومبنی آیت کښی «ثم» او په وروستنی آیت کښی «بعد ذٰلک» د زمان د تراخی دپاره

وی ممکن دی چی له دغو الفاظو څخه تراخی فی الاخبار یا رتبی تراخی مراد واخیسته شی لکه چی په ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾ کښی یا په ﴿ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴾ کښی هم دغه معنی مراد اخیستی شوی ده په هر حال په قرآن کریم کښی د زمانی ترتیب تصریح نشته هوا د نعمت په تذکره کښی د ځمکی او د عظمت او قدرت په تذکره کښی ئی د آسمان ذکر مقدم ایښی دی چی د هغه نکته په ادنیٰ تامل او تدبر سره معلومیدی شی د تفصیل موقع دا نه ده دغه څو الفاظ د اهل العلم د تنبیه دپاره لیکلی شوی دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او وئی لیږه (مقرر ئی کړ) په هر آسمان کښی کار (مناسب تدبیر) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی هر هغه حکم چی د هر آسمان دپاره مناسب وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی «دغه رب ته معلوم دی چی هلته څه قسم مخلوق اوسیږی؟ او د دوی اسلوب وضعیت او هیئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کښی چی په زرهاوو کارخانی دی نو آیا دومره لوی آسمانونه به څرنګه تش پراته وی».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

او ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ډیوو (ستوریو) سره او (ساتلی دی مونږ دا آسمان) په ساتلو سره (له غوږ کیښودلو د شیطانانو) دغه (مخلوقات) اندازه کول دی د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څیز)

تفسیر: یعنی په لیدلو سره داسی معلومیږی چی دغه ګرد (تول) ستوری پر هم دغه آسمان باندی ختلی دی د شپی له مخی په دغه قدرتی ډیوو سره آسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاری؟ بیا ئی څومره محفوظ ګرځولی دی چی د هیڅا لاس او قدرت ورته نه رسیږی د پرښتو زوروری پیری ولاړی دی هیڅ یو طاقت او قوت پر دغه تینګ نظام کښی څه درځ او چاود نشی غورځولی ځکه چی هغه د الله تعالیٰ له خوا جوړ او قائم شوی دی چی له ګردو (تولو) څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

پس كه چيرى مخ وګرځاوه (دغو كفارو له حقه) پس ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې ويروم زه تاسى له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لكه باد د صرصر) او ثموديانو (لكه چغه د جبريل).

تفسير: يعنى كه د معظمي مكى كفارو د داسي عظيم‌الشان آيتونو د آوريدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارى د غوره كولو څخه مخ واړوى نو تاسي دوى ته وفرمايئ «زه تاسى په دغه خبروم چې ستاسى خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان كيږى».

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

كله چې راغلل دوى ته رسولان (هود او صالح) له طرفه د وړاندى د دغو (كفارو او له طرفه د وروسته د دغو (كفارو له هره طرفه) او وى ويل دوى ته داسى

تفسير: يعنى له هر طرفه ښائى چې ډير رسولان به ورغلى وى مګر مشهور دا دى چې دا رسولان حضرت هود او حضرت صالح علىٰ نبينا و عليهما الصلوٰة والسلام دى يا به له ﴿ مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ ﴾ څخه داسى مراد وى چې دوى ئى د ماضى او مستقبل پر خبرو وپوهوى او د وړښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو ئى پرى نښود.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۖ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

چې مه كوئ عبادت مګر يواځى د الله وويل (كفارو په جواب د دوى كښى) كه اراده فرمائلى وى رب زمونږ (په ليږلو د رسولانو) نو خامخا ليږلى به ئى وى پرښتى پس بيشكه چې مونږ په هغه څيز چې راليږلى شوى يئ تاسى په هغه سره كافران (يو او نه ئى منو ځكه چې تاسى زمونږ په شان انسانان يئ

او پر مونږ څه امتیاز نه لري؟)

تفسیر: یعنی د الله رسول څرنګه بشر کیدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لیږه نو له آسمانه به ئې کومه پرښته لیږلې وه په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالیٰ له جانبه راوړي دي مونږ د هغو د منلو دپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر څه چې عادیان وو پس کبر (لوئی) ئې غوره کړه په ځمکه کښې په ناحقه سره او (کله چې هود دوی وویرول نو) وویل دوی څوک دی زیات سخت له مونږ څخه په قوت کښې

تفسیر: شائې کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي دوی به د هغوی په جواب کښې داسې ویلي وي چې له مونږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دی؟ چې مونږ له هغه څخه وویریږو. آیا زمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او ویره کینولی شي؟ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د دوی اجسام ډیر لوی لوی وو. نو د خپلو ابدانو په زور او قوت مغرور شول حال دا چې د تکبر او غرور له پلوه ئې خبرې کول د الله تعالیٰ له درباره وبال او نکال نازلوی».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ⑮

آیا نه ویني (او نه پوهیدل) دوی چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي ئې دي دوی هغه ډیر سخت دی له دوی نه په قوت زور کښې او دوی په دلائلو د (قدرت) زمونږ چې انکار به ئې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی)

تفسیر: یعنی پخپلو زړونو کښې د ده پر حقانیت پوهیدل مګر د ضد او انکار له لورې به ئې هم داسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِيٓ أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا

پس راومو لیږه پر دوی باندی باد یخ ډیر زورور هیبتناک په څو ورځو کښی چی ډیری نحسی شومی وی دپاره د دی چی وڅکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی د غرور ماتولو دپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپیره شول اوه شپی او اته ورځی مسلسل سخته سیلی چلیده ونی، غنی، انسان، حیوان، ودانی او عمرانی شیان ئی بیخی له ځمکی څخه یوړل او هیڅ یو شی ئی باقی پری نښود.»

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت خو ډیر رسوا کوونکی دی حال دا چی له دوی سره به مدد ونه کړ شی (په دفع د عذاب کښی)

تفسیر: یعنی د آخرت رسوائی خو ډیره لویه ده چی د هیڅا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږی او نه بیرته آوړی. او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شی. له هر سری سره به د خپل ځان فکر وی د محبت او مینی او د همدردی ډیر مدعیان به هلته له خپلو دوستانو، خپلوانو او مینانو څخه سترګی اړوی او په پټه او په غلا سره به ورګوری.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنٰهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى

او هر څه چی ثمودیان وو پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لیږلو د رسولانو سره) پس غوره کړه دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمائی)

تفسیر: یعنی د نجات له هغی لاری څخه چی زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ورښوولی وه دوی خپلی سترګی وترلی او ړوندوالی ئی ځانته غوره کړ. بالاخر الله تعالیٰ هم دوی د هم دوی په خوښه سره په هم هغه حالت پریښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونیول دوی لره سختی چغی (د جبریل او) د عذاب سپکوونکی په سبب د هغه (شرک او عصیان) چی وو دوی چی کول به ئی (چی تکذیب د صالح وو)

تفسیر: یعنی داسی یوه سخته زلزله راغله چی له هغی سره ډیره سخته چغه هم وه چی د هغه غږ له شدته د دوی زهره وچاوده او د زړونو حرکت ئی بند شو.

وَ نَجَّیۡنَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَ کَانُوۡا یَتَّقُوۡنَ ﴿۱۸﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی وو او وو دوی چی پرهیزگاری به ئی کوله (له شرکه)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی ایمان ئی راووړ او له بدی څخه ئی ځانونه وژغورل (وساتل) الله تعالیٰ دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی. او د عذاب د نزول په وخت کښی لږ څه صدمه او تود باد هم نه وررسیږی.

وَ یَوۡمَ یُحۡشَرُ اَعۡدَآءُ اللّٰهِ اِلَی النَّارِ فَهُمۡ یُوۡزَعُوۡنَ ﴿۱۹﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی راتول به کړل شی دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلی ډلی کړل شی.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلی او جماعتونه به سره بیل بیل وی او دغه گرد (تول) جماعتونه به یو د بل په انتظار کښی جهنم ته نژدی درول کیږی. بیا چی تول سره یو ځای شی نو روان به کړل شی دوزخ ته.

حَتّٰۤی اِذَا مَا جَآءُوۡهَا شَهِدَ عَلَیۡهِمۡ سَمۡعُهُمۡ وَ اَبۡصَارُهُمۡ
وَ جُلُوۡدُهُمۡ بِمَا کَانُوۡا یَعۡمَلُوۡنَ ﴿۲۰﴾

تر هغه وخته پوری چی راشی دوی دغه (اور ته) شاهدی به ورکړی پر دوی باندی غوږونه د دوی او سترگی د دوی او پوستکی (او نور اعضاء) د دوی پر

هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به ئې.

تفسیر: په دنیا کښې ئې پخپلو غوږونو سره تنزیله آیتونه واوریدل او پخپلو سترګو سره ئې تکوینیه آیتونه ولیدل مګر سره له هغه د الله تعالیٰ وحدانیت او د ده د رسول رسالت ئې ونه مانه او په هر حیث او هر جهت د الله تعالیٰ عصیان او نافرمانی ته متوجه شول خو له دی نه بې‌خبره وو چې د ګناهونو ګرد (ټول) دفاتر یاداشتونه او تیکلی (ریکاردونه) د هم دوی په وجود کښې محفوظ او ډک کړی شوی پراته دی چې په لازمه وخت کښې به لولؤل او آورول کیږی، له روایاتو څخه معلومیږی چې په محشر کښې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوی نو په دغه وخت کښې به داسې احکام صادریږی چې د دوی د هغو اعضاؤ او جوارحو شهادت وړاندی کړ شی چې دوی د هغوی په ذریعه د دغو ګناهونو مرتکب شوی دی لکه چې ګرد (ټول) وجود به ئې پری شاهدی ورکوی او په دی صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره ئې پرومبی کړی وو تکذیب کیږی دلته به دوی حیران او مبهوت او هک پک پاتی کیږی او خپلو اعضاؤ ته به وایی چې ای کمبختانو! لری او ورک شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسی له طرفه کوله او جګړی می ستاسی په ګټه (فائده) نښلولی وی حال دا چې تاسی پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا ۖ

او وبه وائی (کفار په تعجب سره اعضاؤ او) پوستکیو خپلو ته ولی مو شاهدی وکړه تاسی پر مونږ؟

تفسیر: یعنی دغه منکرین به وائی کله چې پخپله ژبه سره مونږ داسی انکار کوو نو پر تاسی داسی کوم مصیبت رالویدلی وو چې خامخا مو په وړښوولو شروع وکړه او په آخر کښې دغه وینا تاسی ته چا دروښوده.

قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وائی (دغه جلود دوی ته چې مونږ پخپله نه یو غږیدلی بلکه) غږولی یو مونږ الله هغه (مطلق قادر) چې غږولی ئې دی هر څیز

تفسیر: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وینا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وینا قوت او قدرت راکړ، نو که مو خبری نه کولی او شیان مو نه وی ښوولی نو څه شی به مو کړی وی. کله چې د هغه مطلق قادر اراده وشی چې یو شی خبری وکړی نو کوم

شي توانيږي او قدرت او مجال لري چي وينا ونه كړي، هغه لوى ذات چي ژبې ته ئې د وينا قوت او قدرت وربښلى دى آيا هم دغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي ښښلى؟ نو دغه دى چي مونږ هم د الله تعالىٰ په اراده دغسې شهادت اداء كړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چي الله پيدا كړي يئ تاسي اول ځلي او خاص هم دغه الله ته بيرته بيولى شئ (مجازاتو ته)

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالىٰ ده يا خو د جلودو ده دواړه محتملې دي.

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسي (په وخت د كولو د دغو فواحشو داسي) چي پټول به مو (دغه فواحش له ويرې د دې) چي شاهدي به وركړي پر تاسي غوږونه ستاسي او نه سترګې ستاسي او نه پوستكي ستاسي (ځكه چي د خپلو اعضاؤ په شهادت مو باور نه درلود (لرلو)

تفسير: يعني له نورو ځني به پټه سره مو ګناه كوله او له دې نه نه وئ خبر چي ستاسي لاسونه او پښې به ستاسي هغه مخفي اعمال ځرګندوي (ښكاره كوي). ښائي چي تاسي هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه كړې وى حال دا چي تاسو هم داسي كول هم غوښتل دغه مو له قدرته او واكه نه وو پوره.

وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

وليكن ګمان به كوو تاسي (په وخت د ستر كښې) د دې چي بيشكه الله نه دى عالم پر ډيرو له هغو كارونو چي كول به تاسو.

تفسير: يعني اصلاً ستاسي چارې او د عمل طرز ئې ښكاره كوه چي ګواكې تاسي د الله تعالىٰ

په محیط علم یقین نه درلود (لرلو) او داسی مو ګڼل چی هر څه مو چی زړه غواړی ښائی هم هغسی وکړو څوک مو وینی؟ او راپسی ګرځی؟ که په پوره ډول (طریقه) سره مو یقین او باور کړی وی چی الله تعالیٰ زمونږ له ګردو (ټولو) حرکاتو څخه عالم او باخبر دی او د ده په نزد کښی زمونږ مکمل دفتر شته نو له سره به مو داسی شرارت او طغیان نه کوو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدٰىكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ
مِّنَ الْخٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَّصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۖ وَإِنْ
يَّسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسی هغه ګمان ستاسی دی چی کوو به تاسی دغه (ګمان) په رب خپل هلاک کړی یئ تاسی (دغه ګمان په آخرت کښی) پس نن وګرځیدئ تاسی له زیان کارانو څخه پس که صبر وکړی دوی (په دی عذاب یا ئی ونه کړی) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنی دی دوی ته او که رضاء د الله (او قبول د توبی یا رجوع دنیا ته) غواړی دوی پس نه به وی دوی له قبول کړیو شویو (په طلب د رضاء د الله)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دنیا کښی ځینی بلاء په صبر سره آسانیږی هلته که صبر وکړی یا ئی ونه کړی دوزخ د دوی دپاره کور مقرر کړی شوی دی چی له هغه ځایه له سره نشی وتلی او ځینی بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لری کیدونکی دی ولی هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کیږی او هومره زاری خواری او عاجزی چی وکړی نه قبلیږی او نه ئی په درد خوری».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړی مو دی دوی ته ملګری (له شیاطینو) پس ښائسته کړی ئی دی دوی ته هغه څیزونه چی وړاندی له دوی دی او هغه څیزونه چی وروسته له دوی دی (له هواء او هوس او انکار د آخرت)

تفسیر: یعنی پر دوی باندی یو یو شیطان مقرر شوی دی څو دوی ته خراب کارونه چی پخوا ئی کړی وو یا وروسته له دی نه ئی کوی ښه وروښیی، او د دوی تبا کوونکی ماضی او مستقبل

هغوی ته بنه او ښکلی ورښکاره کړی او د دغو شیاطینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه. کما قال الله تعالیٰ (فی جزء ۲۵ الرکوع ٤ آیت ۳٦ من سورة الزخرف) ﴿وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ

او ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو،

تفسیر: یعنی هم هغه خبره چی د دوی په نسبت په ابتداء کښی فرمایلی شوی ده ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۱۰ رکوع ۱۱۹ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر).

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

بیشکه چی دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کښی)

تفسیر: کله چی انسان ته خساره واقع کیږی نو هم داسی سامان ورمهیاء کیږی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (په وخت د قرائت د قرآن) چی مه اوروئ غوږ مهږدئ تاسی دغه قرآن ته (چی محمد ئی لولی) او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کښی ښائی چی تاسی غالب شئ (پری او له تبلیغه ئی ساکت کړئ)

تفسیر: یعنی د عظیم‌الشان قرآن غږ د برق په شان د اوریدونکیو پر زړونو اثر غورځوی او هر څوک ئی چی اوری سخت تاثیر پری کوی نو ځکه د دغه تاثیر د انسداد دپاره کفارو دغه یوه

طریقه څانته غوره کړی ده هر کله چی قرآن لوستلی کیږی دوی غوږ ورته نه نیسی او دومره شورماشور اچوی چی نور ئی هم وانه وریدی شی او داسی به ئی ګڼل چی زمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشی او پر خلقو خپل تاثیر ونه غورځوی. نن ورځ هم جاهلان هم داسی تدابیر کوی چی د کار د خبرو په مقابل کښی شورماشور کوی څو بل څوک ئی وانه وری مګر د حقانیت او صداقت کرنګهار او تنهار کله د میاشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبیدی شی؟ او سره له دغسی تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پوری رسیږی او هم هغه هلته خپل اثر غورځوی.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمائی الله تعالیٰ چی) پس خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی عذاب سخت او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ډیره بده سزا د هغو اعمالو چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: یعنی له دی نه به زیات خراب کار بل څه وی چی دی پخپله هم د پند او نصیحت خبری وانه وری او نور خلق هم پری نه ږدی چی نصیحت ته غوږ کیږدی.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب جزاء ده د دښمنانو د الله (یعنی) چی اور دی شته دوی ته په دغه اور کښی کور د همیشه والی (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چی وو دوی (په دنیا کښی) چی په آیتونو زمونږ (قرآن) انکار به ئی کوو.

تفسیر: یعنی په زړه په ښه شان پری پوهیدل لیکن له ضده او عناده او تعصبه به ئی تری انکار کوو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿٢٩﴾

او وبه وائی (په اور کښې) هغه کسان چې کافران شوي دي ای ربه زمونږ وښیه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې گمراهان کړي ئې ؤ مونږ له پیریانو (ابلیس) او له انسانانو (قابیل) چې وګرځوو (واچوو) دوی لاندې د قدمونو خپلو دپاره د دې چې شي دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه)

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کښې اخته شوو لیکن له انسانانو او پیریانو څخنې هغه شیاطین چې زمونږ د اغواؤ او د غولولو سبب ګرځیدلي دي او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کښې مبتلا شوي یو له مونږ سره ئې مخامخ کړئ څو ئې مونږ تر خپلو پښو لاندې ذرې ذرې او لتاړ کړو او په نهایت ذلت او خواری سره ئې د دوزخ په ډیرې ښکتنی طبقې کښې وغورځوو او په دغه دول (طریقه) خپل انتقام ترې واخلو او لږ څه خپل زړونه پرې ساړه کړو.

اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چې ویلي ئې دي صدقاً له زړه چې رب زمونږ الله دی بیا ټینګ ولاړ وی (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین) رانازلیږي به پر دوی پرښتې (عند النزع والبعث یا فی القبر چې داسې به وائی) مه ویریږئ او مه خپه کیږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده ئې درسره کړې شوې ده (په ژبې د انبیاؤ الله سره)

تفسیر: یعنی په زړه سره ئې اقرار وکړ او پر هغه قائم پاتې شو او د الله تعالیٰ په ربوبیت او الوهیت کښې ئې بل څوک شریک ونه دراوه او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرګ تر لحظې پورې وانه وښته او نه ئې خپل رنګ بدل کړ هر هغه شی ئې چې په ژبه سره ویلی وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټینګ پاتې شو او د الله تعالیٰ د کامل ربوبیت حق ئې په پوره دول (طریقه) سره وپیژاند او هر هغه عمل ئې چې وکړ خالص د ده د خوښې او شکر ګزارې دپاره ئې وکړ، د خپل رب ګرد (ټول) عائد کړي حقوق او فرائض ئې په ښه شان سره وپیژندل او په

ښه دول (طريقه) سره ئې اداء او په ځاى ئې راوړل، الغرض له ماسواء الله څخه ئې مخ واړاوه او يوائځې د هم هغه په جانب متوجه شو او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو. پر داسې مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسيدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندى راپاڅيدلو په وخت کښې پرښتې نازليږي او دوى ته تسکين، تسلي ورکوي او د جنت د دخول زيرى وراوروي او ورته وائي چې اوس تاسې ته له هيڅ جهته د ويرى او د انديښنې موقع نه ده پاتې. د فاني دنيا ټول فکرونه او غمونه ختم شوي دي او د بل کوم راتلونکي آفت او مصيبت انديښنه نه ده پاتې اوس په ابدي دول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عيش تاسې لره دى او د جنت هغه مواعد چې د انبياؤ عليهم السلام په ژبو له تاسې سره کړى شوي وو هغه ګرد (ټول) اوس له تاسې سره ايفاء کيدونکي دي. دا هغه دولت او نعمت دى چې د هغه د رارسيدلو د يقين له حاصليدلو څخه وروسته هيڅ يو غم او فکر د انسان په شاو خوا کښې نشي ګرځيدلى.

تنبيه: دير ممکن دى چې پر متقينو او ابرارو په دغه دنيوي ژوندون کښې هم د پرښتو يو قسم مخصوص نزول وشي چې د الله تعالىٰ په حکم سره دوى ته د دوى په ديني او دنيوي امورو کښې د بهترى او ښيګڼې (فائدې) او نورو ښو خبرو الهام وکړي چې د دوى د شرح الصدر، تسکين او اطمينان موجب شي. لکه چې د دوى بالمقابل يو دوه آيتونه پخوا تير شول چې پر کفارو شياطين مسلط دي څو رذائل او قبائح دوى ته ښه وربښکاره کړي او د دوى د اغواؤ او اضلالو وسائل ورپيدا او مهياء کړي. او په بل ځاى کښې د شياطينو په حق کښې د «تنزل» لفظ استعمال شوى دى (کما قال الله تعالىٰ فى جزء ۱۹ الرکوع (۱۱) آيت ۲۲۲-۲۲۳ من سورة الشعراء) ﴿ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيۡمٍ يُّلۡقُوۡنَ السَّمۡعَ وَاَكۡثَرُهُمۡ كٰذِبُوۡنَ ﴾ په هر حال د مفسرينو په نزد دغه معنى هم کيدى شي، او په دغه تقدير وروستنى آيت ﴿ نَحۡنُ اَوۡلِيٰٓـؤُكُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ﴾ سره په دير ښه دول لګيږي. والله اعلم.

نَحۡنُ اَوۡلِيٰٓـؤُكُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَفِى الۡاٰخِرَةِ

(بل داسې ورته ووائي ملائکې) مونږ يو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسيس کښې (په حفاظت نصرت) او په آخرت کښې (چې به درڅخه لرى کړو وحشت د قبر او وبه مو رسوو جنت ته)

تفسير: ځينو دغه د الله تعالىٰ کلام ښوولى دى يعنې د پرښتو کلام له دى نه پخوا ختم شوى دى. او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده. ګواکې پرښتې دغه قول د دوى په زړونو کښې الهام کوي او د دوى حوصله او همت زياتوي. ممکن دى چې ځينو بندګانو ته بالمشافه هم هم دغومره الفاظ ووائي. او ممکن دى چې موت ته نژدې يا بعد الموت ورته وويلى شي، نو په دغه

تقدير د ﴿ نَحۡنُ أَوۡلِيَآؤُكُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ ﴾ مطلب به داسی کیږی چی مونږ
په دنیا کښی هم ستاسی ملګری او رفیقان وو چی د الله تعالیٰ په حکم به مو په باطنی ډول
(طریقه) سره ستاسی امداد او معاونت کوو او په آخرت به هم ستاسی رفیقان او ملګری یو چی
هلته ستاسی شفاعت یا د اعزاز او د اکرام انتظام وکړو.

وَلَكُمۡ فِيهَا مَا تَشۡتَهِيٓ أَنفُسُكُمۡ وَلَكُمۡ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

او شته تاسی ته په دغه جنت کښی هغه نعماء چی مینه ورته کوی نفسونه
ستاسی او شته تاسی ته په دغه (جنت) کښی (لذاتو کراماتو) چی غواړئ ئی
تاسی

تفسیر: یعنی د هر شی خواهش، رغبت او هوس چی تاسی پخپلو زړونو کښی وکړئ یا هر هغه
شی چی په ژبه سره ئی وغواړئ هغه ټول به تاسی ته درکولی کیږی. د الله تعالیٰ په خزانو کښی
د هیڅ شی کمی او تقلیل نشته.

نُزُلٗا مِّنۡ غَفُورٖ رَّحِيمٖ ﴿٣٢﴾

میلمستیا ده له (جانبه د الله) ښه بښوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په
انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی هغه غفور رحیم به له خپل میلمه سره څومره ښه سلوک وکړی؟،
او دغه څومره یو لوی عزت او توقیر دی چی یو ضعیف بنده د خپل رب العزت میلمه شی.

وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ
إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٣٣﴾

او خوک دی ډیر ښائسته (بلکه نشته) له جهته د وینا له هغه چا چی بولی
(خلق) طرف د الله ته او عمل کوی نیک او وائی بیشکه زه له مسلمانانو
غاړه ایښوونکیو یم (احکام الله ته).

تفسیر پخوا په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی يواځې د يوه الله پر الوهيت خپل اعتقاد ټينګ کړی وو او د خپل استقامت ثبوت ئې ورکړی ؤ دلته د هغوی د يوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمائي يعنې خورا (ډير) ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بيخي وسپاری او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقياد اعلان وکړی، او هم دغه غوره دين او سمه لاره ځانته اختياره کړی او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو دپاره ډير ښه محرک، مؤثر او سائق شي او دوی د دنيا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړی او د دين په طرف ئې جذب او کش کړی. او د هغې نيکۍ په طرف چې دی خلق رابولي دی پخپله هم پرې عامل وی. او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کښې هيچيری او هيڅکله ونه ويريږی. او نه څه انديښنه ورته پيدا شي. د ده د قوميت طغراء ښائي چې د اسلام مذهب وی او له هر قسم بخل، امساک، تعصب، او نورو عناديه وو خبرو څخه لرې وګرځي، او د خپلې خالصې مسلمانۍ منادی وکړی! او د هغه اعلیٰ مقام په لوری خلقو ته بلنه او دعوت کوی چې سيدنا و مولانا حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وعلیٰ آله واصحابه وسلم د هغه دپاره مبعوث شوی ؤ، او پخپله سيدالمرسلين وخاتم النبيين صلی الله عليه وسلم او صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين پر هغې لارې خپل مقدس حيات او مجاهدات صرف کړی دی. دغه آيت په شان د محمد صلی الله عليه وسلم کښې دی يا مراد ترې صحابه رضی‌الله تعالیٰ عنهم يا عالمان يا محتسبان يا مؤذنان يا نور هغه څوک دی چې پکښې دغه ښه صفات وی.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾

او نه برابريږی سره نيکی او نه بدی (په جزاء او حسن‌العاقبة کښې) دفعه کوه (ته هغه بدی) په هغه خصلت سره چې هغه ډير ښه وی پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کښې عداوت دښمني وی لکه چې دی به دوست وی ډير مهربان

تفسير: په دغو آيتونو کښې يوه رښتين داعي الی الله ته د هغو ښو اخلاقو تعليم ورکوی چې دوی ورته ضرورت لری يعنې ښه وپوهيږه چې بدی له نيکۍ سره، او نيکی له بدی سره قطعاً نشي برابريدی، او د دواړو تاثيرات سره بيل دی. بلکه يوه نيکی له بلې نيکۍ سره، او يوه بدی له بلې بدی سره په اثر او نتيجه کښې متمايزی دی. لهٰذا د يوه قانت مؤمن مخصوصاً د يوه داعي الی الله مسلک ښائي داسې وی چې د بدی جواب دی له سره په بدی سره ورنه کړی بلکه

حتي الامکان د بدی مقابله دی په نیکی سره وکړی. که څوک ورته کومه سخته خبره وکړی یا بده معامله ورسره وکړی نو د هغه په مقابل کښې دی دی داسی رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړی چی له هغه څخه بهتر او ښه وی. مثلاً د قهر او غصی په مقابل کښې دی له حلم او تحمل څخه کار واخلی! او د کنځلو جواب دی په تهذیب او انسانیت سره په دعاء او د سختی جواب دی په نرمی او مهربانی سره ورکړی د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کښې ژر دربښکاره شی چی دیر سخت دښمن به هم ستاسی په مقابل کښې نرم او پوست شی. اگر که په زړه او اساسی ډول (طریقه) سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه گرځی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره به دی دوست گرځی، او متدرجاً دغه ظاهری دوستی په باطنی دوستی تبدیل او تحویل مومی او د دښمنی او عداوت گرد (تول) خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخی وځی کما قال الله تعالیٰ ﴿ عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ﴾
(د الممتحنة (٢) رکوع ٧ آیت ٢٨ جزء) هو! که د کوم سری د طبیعت اقتضاء هم داسی وی چی د لرم او منگور په شان بی له ضرره او اذیته بل شی انسان ته نه رسوی نو هغه مستثنیٰ او جلا (جدا) خبره ده چی پر داسی افرادو نرمی، ښه اخلاق، صبر، تحمل هیڅ مثبت اثر نشی غورځولی. مگر دغسی افراد دیر لږ وی په هر حال هغو کسانو ته چی د دعوت الی الله پر منصب فائز دی لازم دی چی په دیر صبر، استقلال، ښه خلق تحمل سره کار وکړی!.

وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت د بدی دفع په نیکی سره) مگر هغو کسانو ته چی صبر تحمل کوی او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت) مگر خاوند د برخی دیری لوئ ته

تفسیر: یعنی دیره لویه حوصله په کار ده چی انسان په هغی سره د بدو خبرو تحمل وکړی شی او د هغه مقابله په ښه سره وکړی. دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالیٰ له درباره دیرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږی. (ربط) تر دی ځایه پوری د هغه حریف او دښمن سره د معاملی او ښه سلوک ښوونه وه چی په ښو معاملو او ښو اخلاقو سره متاثر کیدی شی لیکن ځنی داسی دښمنان هم پیدا کیږی چی په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنی څخه لاس نه اخلی، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړی د هغه د شقاوت او عداوت مراتب لا پسی زیاتیږی او هغه تل په هم دغه فکر او ذکر وی چی هرومرو (خامخا) تاته څه ضرر او اذیت دورسوی نو د داسی پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسی

الله تعالیٰ بیان فرمائی چی

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږی تاته له طرفه د شیطان څه تباهی، وسوسه (چی دی واړوی تا له دغه ښه خصلت) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی ښه عالم

تفسیر: یعنی د داسی شیطان په مقابل کښی له نرمی او عفوی او په تیریدلو سره کار نه چلیږی یواځی د هغه د نجات دپاره یو تدبیر شته چی د الله قدوس جل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه په پناه کښی راشئ! دا هغه مضبوطه کلا ده چی هغی ته له سره شیطان نشی رسیدی. که تاسی واقعی په اخلاص او زاری سره د الله تعالیٰ په حضور کښی دعاء وکړئ نو هغه به ضرور تاسی ته پناه درکوی ځکه چی الله تعالیٰ د خپلو مخلوقاتو هر غږ او بلنه ښه آوری او ښه پری پوهیږی چی کوم یو په څومره اخلاص او تضرع سره ماته دعاء او نداء کوی؟ حضرت شاه صاحب د دغه آیت د ربط په نسبت له پخوانی سره داسی لیکی «یعنی که بی اختیاره قهر او غصه درشی نو دغه د شیطان مداخله ده» شیطان نه غواړی چی تاسی په «حسن‌الاخلاق» موصوف اوسئ او د دعوت الی‌الله په مقصد کښی بریالی (کامیاب) او فائزالمرام شئ.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله شپه او ورځ ده (چی په یوه کښی لباس او په بل کښی معاش دی) او (بل ځینی له دلائلو) لمر او سپوږمی دی

تفسیر: له دعوة الی الله سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمائی څو په هغو سره داعی الی الله ته د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت او بعث بعدالموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کښی مدد ورسیږی په دغه ضمن کښی دی لوری ته هم اشاره وشوه چی له یوه جانبه د الله تعالیٰ مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالیٰ په طرف رابولی او له بل جانبه د نمر، قمر، آسمان، ځمکی او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق غور او دقت کوونکیو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوی.

وفی کل شئ له آیة تدل علی انه واحد

انسان ته لازم دی چی په دغو تکوینیه ؤ دلائلو کښی هم هغسی بند پاتی نشی لکه چی نور ډیر اقوام پکښی بند پاتی دی بلکه ضروری ده چی د هغه لامحدوده قدرت لرونکی مالکالملکوت په مخ د خپل عجز او تسلیم سر ښکته کړی چی دغه گرد (تول) د ده د قدرت او عظمت دلائل دی او د هغه په حکم سره له عدمه په وجود راغلی دی او ممکن دی چی پر دغه هم تنبیه وی څرنگه چی شپه او ورځ، او د دغو دواړو نښو لمر او قمر یو د بل په مقابل کښی دی او پاک الله تل په دغو دواړو کښی رد او بدل کوی هم داسی هغه پر دغه هم قدیر دی چی د دعوت الی الله په رڼا (رڼرا) کښی او د داعی د همت په علویت او د ده د ښو اخلاقو په میمنت د دغه قرآن د مخاطبینو وضعیت ته هم تبدیل او تحویل ورکړی او دغه توره تیاره فضاء په یوه روښانه رڼا (رڼرا) سره بدله کړی.

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسی دپاره د لمر او نه دپاره د سپوږمی او سجده کوئ تاسی خاص هغه (الله) ته چی پیدا کړی ئی دی دا (څلور علامی) که چیری یئ تاسی چی خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ

تفسیر: د لمر، سپوږمی او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره هم داسی ویل چی زمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی مگر پاک الله دغه وښوول چی دغه شیان بیخی د عبادت لیاقت نه لری د عبادت لائق یوائحی واحد الله دی او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دی.

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾ السجدة

پس که لوئی وکړه دوی (له سجدی د الله نو الله مستغنی دی) پس هغه څوک چی په نزد د رب ستا دی (له پرښتو) تسبیح وائی دغه (الله) ته هم په شپه کښی او هم په ورځ کښی حال دا چی دوی (له دغه تسبیح او عبادته) نه ستړی کیږی.

تفسیر: یعنی که غرور، تکبر، لوئی د حق له قبوله مانع ده او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړی چی راشی، نو نه دی راځی دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوی. الله تعالیٰ له سره د دوی پروا نه لری هغه لوی ذات چی د ده عظمت او جبروت داسی وضعیت لری چی بی حسابه مقربین ملائک شپه او ورځ د ده په عبادت، تسبیح او تقدیس کښی داسی مشغول او لګیا دی چی له سره پکښی نه خپه، نه ستړی او ستومانیږی نو د دوی په مقابل کښی دغه خواران څه شی دی. دوی په دغو دروغو تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۭ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۭ اِنَّهٗ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۳۹

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چی بیشکه ته وینی ځمکه وچه کلکه پس هر کله چی نازلې کړو مونږ پر دغی (ځمکی) اوبه (د باران) نو سره وخوځیږی او وپرسیږی (او شنه شی) بیشکه هغه الله چی ژوندی کړی ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو بیشکه الله پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء او اماتت دی)

تفسیر: یعنی ځمکی ته وګورئ چی دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندی ده د وچوالی په وخت کښی ئی له هری خوا څخه دوړی او خاوری پورته کیږی لیکن هم دا چی د باران پرخه پری ولویده یو ځلی طراوت، رونق، تازګی او نشونما او د لیدلو وړ (مستحق) تحولات پکښی څرګندیږی (ښکاره کیږی). آخر دغه اقلاب د کوم ذات د قدرت د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چی وچی کلکی مړی ځمکی ته طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چی د انسانانو په ابدانو کښی بیا روح واچوی؟ او آیا هغه مطلق قادر نشی کولی چی مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثیره بیا له نوی سره ژوندون او جدید حیات ورعطاء کړی؟ بیشکه الله تعالیٰ هر شی کولی شی! او د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی هیڅ شی مانع او مزاحم نشی کیدی.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَآ ۗ أَفَمَن يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِيٓ ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ ۚ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۖ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چې میلان کوی له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زمونږ کښې نه دی پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو) آیا پس هغه څوک چې وغورځولی شی په اور کښې غوره دی یا هغه څوک چې رابه شی په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کښې (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږی چې) کوئ تاسی هر څه چې مو خوښ وی (ای کفارو) بیشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ ئې تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به د اعمالو درکړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لوری د دعوت ورکوونکیو له ژبو څخه د تنزیلیه ؤ آیتونو له آوریدلو او د دهر پر قرطاس د تکوینیه وو آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کږو تللو بیرته نه گرځی او په سمو صافو خبرو کښې واهی او تباهی شبهات پیدا او تری کوی وړی خبری جوړوی یا ئې خامخا سره اړوی راړوی او یو غلط مطلب تری وباسی یا خوشې چټی (بیکاره) بل کوم عذر او بهانه وړاندی کوی او د آیتونو په منلو کښې وړاندی وروسته تحریف او تبدیل کوی د داسی کږو تلونکیو پر اوضاعو پاک الله ډیر ښه پوهیږی ممکن دی چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډیر مغرور وی مگر له الله تعالیٰ څخنی د دوی هیڅ احوال نه دی پټ څه وخت چې دوی له الله تعالیٰ سره مخامخ ودرول شی هلته به دوی وپوهیږی چې فیالحال الله تعالیٰ هغوی ته مهلت ورکړی ؤ څکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه مجرمین نه نیسی له هم دی جهته وروسته فرمائی ﴿اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ یعنی ښه دی څرنگه چې پوهیږئ هم هغسی وکړئ مگر ښه وپوهیږی چې ستاسی گرد (ټول) حرکات د پاک الله اعظم برهانه تر نظر لاندی دی او په یوه ورځ د هغه سزا تاسی ته یو ځای پوره درکوی او بالاخر د هغه ربر (تکلیف) او زحمت تاسی موندونکی یئ اوس تاسی پخپله فکر او غور وکړئ هغه سری چې د خپلو شرارتونو په علت په ډیر سخت سوځوونکی اور کښې ولویږی او یو بل سری چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمانیت کښې اوسیږی آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ

بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی په ذکر قرآن کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیږی دوی)

تفسیر: یعنی دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کښی شبهات پیدا کوی حال دا چی په هغه کښی د دروغو ځای او گنجائش له سره نشته. هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چی له هغه څخه ما سواء له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشی کولی.

وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ﴿٤١﴾ لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ ﴿٤٢﴾

حال دا چی بیشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوی (نادر) دی نه راځی دغه قرآن ته باطل (نه) د مخی (له طرفه) د دی او نه د شا (له طرفه) ئی (بوجه من الوجوه) رالیږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا ثناء ویلی شوی (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په رالیږلی شوی کتاب کښی که دروغ راغلی دی نو له کوم ځای څخه راغلی دی؟ او د هغه کتاب د ساتلو ذمه چی هغه پخپله غاړه اخیستی ده نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لری چی د هغه شاوو خوا ته ورنژدی شوی وی.

مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٤٣﴾

نه ویل کیږی تاته (ای محمده!) مگر (هم هغسی) وینا چی په تحقیق ویلی شوی وه دپاره د هغو رسولانو چی پخوا له تا تیر شوی دی، بیشکه رب ستا خامخا څیښتن (مالک) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او څیښتن (مالک) د عذاب دردناک دی (کافرانو لره)

تفسیر: یعنی د منکرینو کومه معامله چی له تاسی سره ده هم دغه معامله به د هری زمانی منکرینو له خپلو انبیاؤ سره درلوده (لرله). انبیاوو به تل د دوی دپاره خیر غوښت او هغوی به د هغه په مقابل کښی هر راز (قسم) تکالیف او مصائب خپلو انبیاؤ ته رسول بیا هم هغسی چی هغو انبیاؤ پر هغو ربرو (تکلیفونو) او سختیو کښی صبر او تحمل کوو تاسی هم پر دغو

مصاعبو صبر او تحمل وکړئ په نتیجه کښې به ځینې توبه کوی او پر سمه لاره به راځی چی د دوی دپاره د الله تعالیٰ له جانبه معافی او بښنه ده او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کږو تللو، ضد او عناد تینګ او قائم پاتی کیږی چی بالاخر دوی د دردناکی سزا مستوجب کیږی.

وَلَوۡ جَعَلۡنٰهُ قُرۡاٰنًا اَعۡجَمِیًّا لَّقَالُوۡا لَوۡلَا فُصِّلَتۡ اٰیٰتُهٗ ؕ ءَاَعۡجَمِیٌّ وَّ عَرَبِیٌّ ؕ

او که ګرځولی مو وی. دغه قرآن په ژبه د عجمو نو خامخا ویلی به وو (دغو د عربو کفارو) ولي واضح بیان شوی نه دی آیتونه د دی (په ژبی فصیحی عربی دغه قرآن) آیا عجمی دی او (نبی ئی) عربی دی

تفسیر: یعنی که یوه سری داسی اراده کړی وی چی یوه خبره نه منی نو په زرګونو حیلی او بهانی ورته جوړولی شی. د معظمی مکی کفارو کله چی بل شی ونه موند نو په داسی ویناوو ئی شروع وکړه چی «صاحبه! مونږ خو د عربی نبی په معجزی باندی هلته قائل او معترف کیدو چی دغه قرآن ماسواء له عربی ژبی په بلی کومی ژبی راغلی وی» لیکن فرض ئی کړئ که هم داسی هم کیدی نو د هغه کتاب د دروغجن کولو دپاره به دوی داسی ویل «ښه صاحبه! چیری داسی بی اساسه او بی منطقه خبره به لیدلی شوی وی چی پخپله رسول عربی او د ده قوم چی د دغه کتاب ړومبنی مخاطبین دی هم عرب مګر دغو ته دغسی کتاب رالیږلی شوی دی چی پر یوه توری هم دوی نشی پوهیدی.

قُلۡ هُوَ لِلَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا هُدًی وَّ شِفَآءٌ ؕ

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) چی دغه قرآن دپاره د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی هدایت او شفاء دی

تفسیر: یعنی لغو او چټی (بیکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږی هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شی هغو کسانو چی پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پری عمل کوی په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت عقل او پوه نائل او فائز شوی دی او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری ئی لری او ورکه کړی ده او له دوی څخه ئی ظاهری او باطنی روغ رمټ انسانان جوړ کړی دی.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کښې درونډوالی دی حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه وینې دوی هغه جمال او کمال د ده)

تفسیر: یعنی هم هغسې چې د خفاش (شکالي ـ ښاپیرک) سترګې د لمر په رڼا (رڼرا) کښې ترلې کیږي او دی هیڅ یو شی پرې نشي کتلی دغه منکرین هم د قرآن په رڼا (رڼرا) کښې ړانده او هیڅ یو روڼ شی نشي لیدلی نو په دغه کښې د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دی چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شي او محسوس ئې کړي! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي!

اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٤٤﴾

دغه کفار (ګواکې داسې دی لکه چې) غږ ورته کوو شي له ځایه لرې (او په کیفیت ئې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنی که یو سړی ته له لرې ځخه غږ او ناري وکړې هغه ئې نه آوري او که وائې ورې ښه پرې نه پوهیږي هم داسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت ځخه دومره لرې لویدلی دی چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسیدی او که چیرې هم وررسیږي نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهیدی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) پس اختلاف وکړ شو په (تصدیق او تکذیب د) هغه کښې

تفسیر: یعنی هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکیو او د نامنونکیو په منځ کښې اختلاف واقع شوی دی پخوا له دی نه د «توریت» په متعلق هم هم داسې اختلاف واقع شوی وو بیا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چیری نه وی هغه خبره چی ړومبی شوی ده له (طرفه) د رب ستا (چی تاخیر د عذاب دی تر قیامت پوری) نو خامخا حکم به کړی شوی ؤ په منځ د دوی (په دنیا) کښی

تفسیر: هم هغه خبره صادره شوی ده چی د دغو گردو (تولو) شیانو فیصله په آخرت کښی کیږی.

وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

او بیشکه چی دغه (دروغ جوړوونکی) خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه یا له توریت) چی موجب د اضطراب دی

تفسیر: یعنی مهمل شکوک او چتی (بیکاره) شبهات دوی ته اطمینان او هوسائی (آرام) نه ورکوی او تل د دوی په زړونو کښی اندیښنی وی.

مَّنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ
بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

هر څوک چی وکړی نیک (کار) پس دپاره د ځان خپل ئی دی او هر څوک چی بدکار وکړی پس هغه بار دی په ده او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندگانو (چی بی موجبه ئی په عذاب کړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبه ظلم نه کیږی هر سړی به د خپل عمل بدل ومومی، څه چی ئی کړی وی هم هغه به ئی په مخه ورشی نه د هیڅا نیکی هلته ضائع کیږی او نه د یوه بدی د بل چا په غاړه کښی لویږی. (ربط) کله چی د نیکی او بدی پوره بدل د قیامت په ورځ ورکول کیږی او کفارو بهٖ علی‌الاکثر دغسی پوښتنی کولی چی قیامت کله راځی؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس د هم دغه مبارک تفسیر د مخامخ مخ په اوله کرښه کښی داسی ارشاد صادریږی چی

اِلَيۡهِ يُرَدُّ عِلۡمُ السَّاعَةِؕ

خاص هم دغه (الله) ته ورکاوه شي علم د قیامت (چه څه وخت به واقع کیږي)،

تفسیر : یعني یواځې الله تعالیٰ په دې عالم دی چه قیامت کله راځي؟ ډیر لوی رسول او ستره پرښته هم د قیامت د وخت له تعیینه عاجزه او ناتوانه ده. که څوک د قیامت د قیام پوښتنه له دوی نه وکړي نو جواب به ئې داسې آوري «ما المسئول عنها باعلم من السائل».

وَمَا تَخۡرُجُ مِنۡ ثَمَرٰتٍ مِّنۡ اَكۡمَامِهَا وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ اُنۡثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلۡمِهٖؕ

او نه راوځي هیڅ قسم له میوو څخه له غلافو د دوی څخه او نه آخلي بار هیڅ ښځه (له انسانه او حیوانه) او نه ږدي بار (حمل) خپل مګر په علم د الله سره.

تفسیر : یعني د الله تعالیٰ علم پر هر شي محیط دی. هیڅ یوه خرما له خپلې واښکې، او هیڅ یوه دانه له خپل وږي او هیڅ یوه میوه او ثمره له خپلې خولۍ (غلافه) د باندې نه راوځي چه الله تعالیٰ ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دی) د هیڅ یوې ښځې یا د ښځې ساکښ (ذي روح) په ګېډه یا په هګۍ کښې به داسې وړوکې مولود او موجود نه وي چه الله تعالیٰ ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دی) او هر هغه چي دوی ئې څېږوي یا ترې ووځي هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښې شته. هم داسې وپوهیږئ چه د دغې موجودې وړې دنیا د نتیجې په دول (طریقه) د آخرت ظهور او د قیامت وقوع هم هرومرو (خامخا) په عمل راځي د هغه وخت او نیته هم هم دغه رب البریه ته معلومه او ښکاره ده چه کله راځي؟ هیڅ یو انسان یا پرښته په دې نه دی خبر او نه دغه ضروري ده چه څوک پرې خبر شي بلکه دغه هر انسان ته لازم دی چه د قیامت پر خبرو او احوالو او اهوالو سم د الله تعالیٰ له اخبار او اعلام تام یقین او باور ولري! او د هم هغې ویروونکې ورځې په توتیه او فکر او ذکر کښې دې تل اوسي! چه په هغه کښې به له سره دوستي او رفاقت، امداد او شفاعت، کومک او معاونت بې د رب العزت له مرحمته ممکن نه دی او نه ترې نجات او مخلص شته.

وَيَوۡمَ يُنَادِيۡهِمۡ اَيۡنَ شُرَكَآءِيۡ ۙ

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شریکان زما (په زعم د تاسي).

تفسیر : یعني هغه خپل معبودان راوبولئ چه هغو مو زما په الوهیت کښې شریک دروللي وو چه اوس هغوی چیری دي؟.

قَالُوٓا۟ ءَاذَنَّـٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾

نو وبه وائي دغه (مشرکان) چې خبر کړی مونږ ته (اوس) چې نشته زمونږ نه هیڅوک شاهد (په دي چې تاته شریک شته).

تفسیر : یعني مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو سره د تا په حضور کښې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او ګناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د اقبال دپاره حاضر یو (ګواکي په دغه وخت کښې په وخت کښې په نهایت لجاجت او سپین سترګی توب په درواغو سره له خپل کفر، شرک او عصیان، انکار کوي) ځینو د «شهید» معنی شاهد اخیستی ده او داسي مطلب تري اخلي چه په دغه وخت کښې هیڅ یو زمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو او را څخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَظَنُّوا۟ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾

او ورک به شي له دوی نه هغه (بتان) چې وو دوی چه عبادت به ئې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنیا کښې) او یقین به راشي د دوی چه نشته دوی ته هیڅ ځای د تیښتي (له عذاب د الله څخه).

تفسیر : یعني هغو شیانو ته چه تاسي په دنیا کښې د الله تعالیٰ شریکان ویل او د هغو په عبادت کښې لګیا وئ نن د هغوی هیڅ درک او پته نه ده معلومه چه چیری دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځني هم هغه د بللو او د عبادت کولو خیالات او افکار غائب شوي دي هغوی اوس ښه پوهیدلي دي چه د الله تعالیٰ له سزا څخه له سره نشي خلاصیدی او خپل مری د ده د سزا له منګلو څخه په هیڅ وسیله نشي خوشي کولی بالاخر بې‌هیلي او نا‌امیده کیږي او له هغو ځني بیخي خپله بې‌تعلقي او بیزاري ښکاروي چه د دوی په حمایت به له انبیاؤ سره جنګیدل او د هغو پند به ئې نه اوریده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ ۫ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ ۙ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ

نه ستړی کیږی انسان له غوښتلو د خیر (او د انواعو د ښیګنو) او که ورسیږی ورته کوم شر پس نااُمیده وی دی ډیر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهربانی غنا او صحت) له (جانبه) زمونږ پس له هغی سختی چی رسیدلی وی ده ته (له فقر او مرض) نو خامخا وبه وائی دی هرومرو (خامخا) چه دغه (غنا او صحت لائق) زما دی (په سبب د عمل زما) او گمان نه کوم پر قیامت د دریدونکی (چه رابه شی) او قسم دی که (بالفرض) بیرته وگرځولی شم په طرف د رب خپل نو بیشکه زما دپاره به وی په نزد د دغه (الله) کښی خامخا نیکی (جنت)،

تفسیر : یعنی د انسان طبیعت هم عجیب قسم دی کله چه لږ څه دنیوی نیکی او ښیګنه ورته ورسیږی او څه عیش او عشرت او آرامی ئی په برخه شی نو د ډیر حرص او طمعی لامله (وجی) غواړی چه لا نوری مزی او چړچی هم وکړی او تر هری اندازی پوری چه آرام او هوسا وی نه پری قانع کیږی او گیډه ئی پری نه مړیږی او که له وسه او توانه ئی پوره وی د ټولی دنیا مال او دولت به ټولوی او پخپل کور کښی ئی غونډوی لیکن که چیری لږ څه سختی او بده ورځ پری راشی او د ظاهری اسبابو سلسله له خپله مرضی څخه چپه او مخالفه ووینی نو ژر تر ژره نا امیده او مأیوس کیږی او په دغه وخت کښی په مات زړه بی‌هیلی او وارخطاء کیږی ځکه چه د هغه نظر تش پر دغه ورواندی شویو اسبابو محدود وی او پر مطلق قادر او مسبب‌الاسباب ئی اعتماد نه وی چه که هغه اراده وفرمائی په یوه آن کښی د اسبابو گرده (ټوله) سلسله پر بلی خوا هم اړولی شی. له دغی مأیوسی څخه وروسته که بالفرض الله تعالیٰ له ده نه دغه تکلیف او مصیبت لری هم کړی او پخپل فضل او مرحمت سره د عیش او راحت مسائل هم ور تهیه کړی نو وائی «هذا لی» یعنی ما هغه فلانی تدبیر کړی ؤ زما په تدبیر او لیاقت او فضیلت سره خامخا هم داسی کیدونکی ؤ اوس نه د پاک الله فضل او مرحمت یادوی او نه ئی د خپلی هغه مأیوسی او نااُمیدی کیفیت چی لږ څه پخوا ورپیښ وو په یادیږی. د عیش او آرام په نشو کښی داسی مخمور او مسرور کیږی چی گواکی وروسته به هیڅ یو مصیبت او نکبت نه ورواندی کیږی او داسی به ئی گنی چه تل به هم داسی په آرامی او هوسائی (آرام) کښی اوسیږم او که چیری د دغو تأثیراتو په منځ کښی د قیامت نوم واوروی نو وائی چی زه خو داسی خیال نه کوم چه

دغسې يو شې واقع کيدونکې دی او فرض ئې کړئ که دغسې پيښه واقعه هم شي او زه بيا د خپل رب په طرف بوتللې هم شوم نو يقين کوم چې هلته به هم زما انجام ښه وي که زه د الله تعالیٰ په نزد خراب او نالائق وی نو په دنيا کښې به دومره عيش او راحت زما په برخه نه کيده نو ځکه توقع ده چه هلته هم هم دغسې معامله به له ماسره کيږی.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا ز وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿٥٠﴾

پس خامخا خبر به درکړو هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چې کافران شوی دی په هغو (عملو) چې کړی ئې دی او خامخا وبه څکوو هرومرو (خامخا) پر دوی له عذابه سخته لويه.

تفسير : يعنې خوښ شئ! چې له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزې او چرچې کوئ؟ کله چه هلته ورسيږئ بيا به درڅرګنده (ښکاره) شي چه منکرين څرنګه سختی سزاوی ګالی (برداشت کړی) او په څه شان سره د خپل ګرد (ټول) عمر د اعمالو په سزا (هيداد) رسيږی؟.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ج وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ ﴿٥١﴾

او کله چې انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځی (له حقه او په څنګ شي له شکره) او لرې شي (له سمې لياری) په سبب د غرور (لوئ) خپلې او کله چې ورسيږی ده ته کومه سختی (بلاء) پس دی خاوند د دعاء اوږدې وی (يعنی تل مشغول وی په سؤال او زاری سره).

تفسير : يعنی د الله تعالیٰ د نعمتونو د متمتع کيدلو په وخت کښې خو د حقيقی منعم د حق پيژندلو او شکر ايستلو څخه اعراض کوی او مخ تری اړوی او بيخی تری بی پروا کيږی او په بل اړخ اوړی. بيا هر کله چه کوم تکليف او مصيبت ورورواندی شي نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوی او اوږدی دعاوی کوی او له دی نه نه شرميږی چه په کوم مخ او خوله تری دغسی غوښتنی وکړم او وئی بولم. د تماشا (ننداری) ځای دا دی چه ځينی اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوی او پخپل زړه کښې مايوس کيږی او په دغه حالت کښې هم له ډيری مايوسی او وارخطائی ترهږ کيږی او د پاک الله په طرف بی اختياره د دعاء لاس پورته کوی اګر په په خپل زړه کښې بی هيلی او ناميده هم وی خو پخپلی ژبی سره در ګرده (ټوله) الله تعالیٰ يادوی.

حضرت شاه صاحب رح لیکی «دغه گرد (تول) د انسان د قصور او د نقصان بیان دی چه نه پر سختی صبر او نه پر نرمی شکر کوی».

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِىْ شِقَاقٍ بَعِيْدٍ ﴿۵۲﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسی (نو ما هم خبر کړی چی) که چیری وی (دغه قرآن) له نزده د الله بیا کافران شئ تاسی په دغه قرآن) نو څوک دی ډیر گمراه له هغه چا چی دی په مخالفت لری کښی (له حقه) وی.

تفسیر : پاس ئی د انسان د طبیعت عجیبه او غریبه نخچه وایسته او ده ته د ده پر کمزوریو او ناروغیو په نهایت مؤثر بیان سره توجه ورکړه شوه اوس تنبیه کوی چه دغه کتاب تاسی ته ستاسی په کمزوریو او نقائصو پوهوونکی او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی که د الله تعالیٰ له جانبه راغلی وی (لکه چی په واقع کښی دی) بیا نو تاسی ئی ولی نه منئ؟ او له دغسی اعلی او ډیرو قیمتدارو نصائحو څخه ولی منکریږئ؟ او د خپل عاقبت فکر او اندیښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کښی ډیر لری تښتی نو آیا له دی نه بله کومه لویه گمراهی، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِىْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ؕ

ژر ده چی وبه ښیو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چی په آفاق ملکونو کښی دی او په نفسونو د دوی کښی دی تر هغه پوری چی ښکاره شی دوی ته چی بیشکه دغه قرآن حق دی،

تفسیر : یعنی د قرآن حقانیت خو د نورو دلائیلو او براهینو په موجب په خپل ځای پاتی دی اوس مونږ منکرینو ته د دوی په خپلو ځانونو کښی او د دوی په اطرافو او اکنافو کښی او په گرد (تول) عربستان بلکه په تول جهان کښی د خپل قدرت هغه دلائل او نښی ورڅرگندوو (ښکاره کوو) چی په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملینو صداقت بیخی د رڼی ورځی په شان تر سترگو روښان او عیان شی. هغه نمونی څه دی؟ هغه د اسلام د عظیم‌الشانو او محیرالعقولو هغه فتوحات دی چه د ظاهری اسبابو له سلسلی څخه بیخی مخالف او د لوی قرآن له پخوا ویلو سره ئی عیناً موافق وقوع وموندہ لکه چه د بدر په غزوی کښی کفارو پخپلو

ځانونو کښی او د معظمی مکی په فتحه کښی د عربستان په مرکز کښی او د راشده‌وو خلفاوو په عهد کښی په گرد (تول) جهان کښی د هغه نمونی دوی پخپل سترگو سره ولیدلی او دا هم ممکن دی چه له «آیات» څخه د قدرت عمومی دلائل او نښی مرادی وی چی غور او دقت کوونکی ته پخپل وجود کښی او له خپله وجوده د باندی د دنیا په گردو (تولو) شیانو کښی په نظر ورځی چی له هغو څنی د الله تعالیٰ د وحدانیت او د عظمت ثبوت مونده کیږی او د پاک قرآن د بیاناتو تصدیق په عمل راځی. کله چی هغه د هغو الهیه ؤ سننو او قطریه ؤ نوامیسو سره موافق ثابتیږی چی په دغه د تکوین په عالم کښی کار کوونکی دی په دغه قسم سره کله چی د تولو کونیه ؤ او د آفاقیه ؤ او د انفسیه ؤ حقائقو او آیاتو انکشاف خلقو ته دفعتاً نشی کیدی بلکه وقتاً فوقتاً او متدرجاً د هغو له څیرو څخه پردی لری کیږی نو ځکه ئی داسی تعبیر وفرمایه «سنریهم آیاتنا».

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

آیا کافی نه دی رب ستا (بلکه بس او کافی دی) بیشکه الله پر هر څیز شاهد حاضر گواه دی.

تفسیر : یعنی ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک ئی نه منی نو آیا یواځی د الله شهادت لږ دی او کافی نه دی؟ چی هغه پر هر شی شاهد او گواه دی او پر هر څیز باندی له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کیږی.

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَاءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ ﴿٥٤﴾

وواوره خبردار شه ! چی بیشکه کفار په شک کښی دی له ملاقات د رب خپل (ځکه چی منکران دی له بعثه) واوره خبردار شه! چی بیشکه الله پر هر څیز چاپیر کیدونکی دی (په علم په قدرت خپل او جزاء د کفر به ورکړی).

تفسیر : یعنی دوی په دی تیروتلی دی چه مونږ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی نه یو او له سره د ده مخ ته نه بیولی کیږو حال دا چی الله تعالیٰ په هر وخت او هر شی باندی محاط او چاپیر دی او په هیڅ وخت کښی هیڅوک د ده له قبضی او احاطی څخه نشی وتلی که له مر کیدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره گډ یا په اوبو کښی خلط او وبهیږی یا په هوا منتشر شی خو بیا هم د دغه پر هری یوی ذری د الله تعالیٰ علم او قدرت محیط دی او هغه بیا جمع کول او له نوی سره بیا ژوندی پاځول ورته هیڅ سختی او اشکال نه لری.

تمت سورة حٰمٓ السجدة فلله الحمد والمنة .

سورة الشوریٰ مكية الا الآيات ۲۳و ۲٤ و ۲۵ و ۲۷ فمدنية وهي ثلث و خمسون آية وخمس ركوعات. رقم تلاوتها (٤٢) تسلسلها حسب النزول (٦٢) نزلت بعد حٰمٓ السجدة.

د «الشوریٰ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۲۳، ۲٤، ۲۵، ۲۷ آیتونو څخه چی مدنی دی (۵۳) آیته (۵) رکوع لری. په تلاوت کښی (٤٢) په نزول کښی (٦٢) سورت وروسته د «حٰمٓ السجدة» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾

په مثل (د وحی) د هم دی (سورت) همیشه وحی کوی تاته (ای محمده!) او (وحی کړی وه) هغو انبیاؤ ته چی پخوا له تا وو الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خاص هم ده لره دی هر هغه شیان چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او هم دی دی ډیر پورته ډیر لوی.

تفسير : یعنی هم هغسی چی دغه سورت (چی په نهایت اعلیٰ او اکملو مضامینو مشتمل دی) ستا په طرف وحی کاوه شی هم داسی د الله تعالیٰ عادت دی چی دغه وحی ستا په طرف او د نورو انبیاؤ په طرف دائمه ولیږی چی په هغی سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشی.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ

نژدی دی آسمانونه (تول دی ته) چی وچوی له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبریاء او عظمت د رب العزت).

تفسير : يعني آسمان به د الله تعالىٰ د عظمت او جلال له زوره څيرې شي (يا به وچوى) يا د بې حسابو پرښتو له درندوالي يا د دوى د ذكر له كثرته يو خاص تاثير توليد او د هغه په اثر به څيرېږي. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې «په آسمانونو كښې د څلورو ګوتو په اندازه هم داسې يو ځاى نشته چې په هغه كښې به پرښتې سر په سجده نه وي پرتې» . ځينو د دې آيت مطلب داسې اخيستى دى كله چې مشركين الله تعالىٰ ته شريكان، ځامن او لوڼې دروى نو د پاک الله په دربار كښې داسې بې ادبي، سپين سترګي، او ګستاخي له اثره هيڅ لرې نه دي چې د اسمان پاسنى سطحه څيرې او توټې توټې د لاندې ولوېږي. كما قال الله تعالىٰ في سورة مريم ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۙ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا﴾ مګر د الله تعالىٰ د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبيح او استغفار له بركته دغه نظام قوام لرې او ټينګ ولاړ دى.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ ؕ

او پرښتې تسبيح وائي سره د حمد د رب خپل او مغفرت غواړې دپاره د هغه چا چې په ځمكه كښې دي (له مؤمنانو)،

تفسير : يعني اى الله تعالىٰ! د مؤمنينو خطاء او ښوئيدل معاف وفرمايه! او كفار يو ځلې مه نيسه! او بيخي ئې مه سپيره او مه ئې يو پناه كوه!.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۵﴾

واوره خبردار شه چې بيشكه هم دغه (الله) ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : يعني خپلې مهرباني د پرښتو دعاوې قبلوى او د مؤمنينو خطاوې ور معافوى او كفارو ته تر يوى نيتي پورې مهلت وركوى. كه نه د دنيا دغه نظام او قوام او دغه لويه كارخانه به په يوه ربه كښې دړې وړې خرابه او ويجاړيږي.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ﴿۶﴾

او هغه کسان چې نیولي ئې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (بتان) چې عبادت ئې کوي) الله ښه ساتونکې دی پر دوی (او تول احوال ئې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي) او نه ئې ته پر دوی وکیل (مسلط کړی شوی)

تفسیر : یعني په دنیا کښې خو مشرکینو ته مهلت ورکوي لیکن داسې مه گڼئ چې هغوی د همیشه دپاره نجات ومونډ. د دوی گرد (تول) اعمال او احوال د الله تعالیٰ په نزد محفوظ دي چې پخپل وخت (تاپې) به ورخرگندیږي (ورښکاریږي) تاسې په دغه فکر او اندیښنه کښې مه لویږئ چې دوی ولې زما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سم د لاسه نه تباه او نه بربادیږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه یئ! ستاسې کار یواځې د حق تعالیٰ پیغام رسول دي وروسته له هغه زمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب گورو او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا

او هم داسې (چې هر نبي ته مو وحي کوله) وحي مو کړې ده تاته (ای محمده!) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) دپاره د دې چې وویروې (اهل د) مور د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسیر : ام‌القری (لوی کلی) ئې مکې معظمې ته وفرمایل چې د گردو (تولو) اعرابو مجمع به هلته سره کیده او په توله دنیا کښې د الله تعالیٰ کور هلته دی او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له گردو (تولو) څخه پرومبی اول معبد تاکلی (مقرر) شوی دی بلکه له روایاتو څخه معلومیږي چې د خلقت په ابتدا کښې الله تعالیٰ د ځمکې په غوړولو ارتولو لویولو له هم دغه ځایه شروع کړې ده چیرې چې اوس کعبة الله واقع ده او د معظمې مکې له شاؤ خوا څخه اول عربستان او بیا گرد (تول) جهان مراد دی.

وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ ۝

او چې وویروې (خلق) له ورځې د جمع کیدلو (چې ورځ د قیامت ده) چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کښې) یوه فرقه به وي په جنت کښې (چې مؤمنان دي) او بله فرقه به وي په دوزخ کښې (چې کافران دي).

تفسير : يعني دوى خبردار كړئ چي يوه داسي ورځ هم راتونكي ده چي ګرد (تول) رومبني او روستني مخلوقات به د خپل حساب، كتاب، ثواب او عقاب دپاره د الله تعالىٰ په حضور كښي حاضريږي دغه يوه يقيني او قاطعه خبره ده چي په هغي كښي هيڅ قسم تردد، اشتباه، فريب، شک او شبهه نشته پر هر انسان لازم دى چي د هغي ورځي دپاره خپل ځان تيار كړي په دغه وخت كښي به تول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسيميږي، يوه فرقه به جنتيان وي او بله فرقه به دوزخيان وي نو تاسي پخپل ځان غور او دقت وكړئ چي په كومه فرقه كښي به يئ؟ كه نه؟ او څه سامان مو ورته تهيه كړى دى؟ كه نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ
يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِىٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۸﴾

او كه اراده فرمائلي وى الله نو خامخا ګرځولي به ئى وو دغه تول مخلوق فرقه يوه (په دين د اسلام) وليكن ننباسي (الله) هر هغه څوک چي اراده وفرمائي په رحمت (جنت) خپل كښي او ظالمان چي دي نشته دوى ته هيڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسير : يعني بيشكه الله تعالىٰ قدرت درلود (لرل) كه اراده ئى فرمايلي وى نو ګرد (تول) خلق به ئى يو شان جوړ او پيدا كړى وى او په يوه لياره به ئى لګولي وى ليكن د ده د حكمت اقتضاء داسي شوه چي خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار وفرمائي نو ځكه د بندګانو په احوال كښي ئى اختلاف او تفاوت كيښود يوه دله ئى د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله او بله دله ئى د دوى د ظلم، طغيان او عصيان په علت له خپل رحمت څخه لرى وشړله هغه كسان چي له رحمت څخه لرى شوى دي او د غضب مستحق ګرځيدلي دي او د الله تعالىٰ د حكمت اقتضاء پر دوى خپله سزاء جاري كړى ده نو د دوى د آرامي او هوسائى (آرام) ځاى هيچيرى نشته او نه دوى كوم دوست، رفيق او مددګار موندلى شي چي دوى ته د الله تعالىٰ له عذابه نجات وركړى.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِىُّ وَهُوَ يُحْىِ
الْمَوْتٰى ؗ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۹﴾ ع

آیا نیولی دی (کفارو) غیر له الله (نور بتان) دوستان (که دوی نیسی حقانی دوست) پس الله چی دی هم دی دی دوست (په حق سره) او هم دی ژوندی کوی مړی او هم دی پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) سه قادر دی (چی څینی ئی هم دغه احیاء ده).

تفسیر : یعنی که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو دپاره نیسی نو پاک الله خپل ځانته ولی او دوست وګرځوئ چی ګرد (تول) کارونه جوړولی شی تر دی پوری چی مړی هم ژوندی کولی شی او پر هر څیز پوره قدرت او توان لری دغه عاجز، مجبور او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسی په کار نه درځی.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره کښی چی جګړه کوئ تاسی (له کفارو سره) په هغه کښی له کوم څیزه پس حکم (فیصله د هغه (مفوض دی) الله ته.

تفسیر : یعنی ښائی چی د ګردو (تولو) جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شی! عقاید وی که احکام عبادات وی که معاملات په هر څیز کښی چی جګړه او اختلاف واقع شی د هغه دیره ښه فیصله هم دا ده چی پاک الله ته وروسپارله شی! دی به د کونیؤ دلائلو په ذریعه، یا پخپل کتاب کښی یا د خپل رسول په ژبه صراحتاً یا اشارتاً د هری مسئلی هره هغه فیصله چی صادره کړی نو بیا بنده ته د دی خبری حق نشته چی په کښی څه ووائی. توحید چی اصل‌الاصول دی کله چی الله تعالیٰ قولاً او فعلاً بالتساوی د هغه په نسبت حکم صادروی نو بیا څرنګه جائز وی چه بنده به داسی قطعی او محکمی فیصلی کښی مناقشه او جګړه وکړی او چتی (بیکاره) شبهی په هغی کښی پیدا کړی او د ده له فیصلی څخه غاړه وغړوی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

دغه (مطلق قدیر چی حکم کوی په حقه سره) الله دی رب زما خاص پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر : یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم او په هره معامله کښی تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا كوونكى دى آسمانونو او د ځمكې پيدا كړى دى (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې) او له چارپايانو جوړې (نر او ښځه).

تفسير : يعنى له چارپايانو (څلور بولو) څخه ئې جوړې (نر او ښځه) در پيدا كړى دى چې هغه ستاسې په كار درځى او ترې منافع اخلئ!.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ؕ

پيدا كوى (زيادوى) تاسې په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره،

تفسير : يعنى د انسانانو بيلې بيلې جوړې ئې پيدا كړى دى او د نورو ساكښانو بيله جوړه ئې پيدا كړې ده او د دوى ډير نسلونه ئې خپاره واره او منتشر كړى دى چې د ځمكې پر مخ كښې په هر ځاى كښې په خپلې روزى او معيشت پسې ګرځى او په جدوجهد كښې مشغول او لګيا دى.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز كښې).

تفسير : يعنى نه په ذات كښې ورسره مماثل دى او نه په صفاتو كښې او نه د ده د احكامو او فيصلو په شان د بل چا حكم او فيصله كيدى شي. او نه د ده د دين په شان بل كوم دين دى او نه دى كومه جوړه، سيال، شريک، خپل او خپلوان لرى.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ⑪

او هم دغه (الله) دى ښه اوريدونكى (د ټولو اقوالو) ښه ليدونكى (د ګردو (ټولو) اعمالو).

تفسیر : یعنی بیشکه الله هر شی وینی او آوری ئی مگر د الله تعالیٰ لیدل او اوریدل هیڅ د مخلوقاتو په شان نه دی گرد (تول) کمالات د ده په جامع‌الصفات ذات کښی مجموع دی خو د ده هیڅ یو کمال داسی نه دی ی د هغه کیفیت بیان کرای شی ځکه چی د هغه مثال او نظیر هیڅیری نشته. الله تعالیٰ د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بیخی پاک، مقدس او منزه دی نو بیا د ده د صفاتو کیفیت په څرنگه په فهم او پوه کښی راشی؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۲﴾

خاص دغه (الله) لره دی کلیگانی (چابیانی) (د خزائنو) د آسمانونو او د ځمکی فراخوی ارتوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنگوی (ئی پر هغه چا چی اراده وفرمائی) بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر : د گردو (تولو) خزائنو کلیگانی (کنجیانی) د ده د قدرت په لاس کښی دی هم ده ته دغه قدرت او اختیار حاصل دی چی له هری خزانی څخه هر چاته هر څومره چی اراده وفرمائی ور ئی کری، گردو (تولو) ذوی‌الارواحو ته هم دی رزق او روزی ورکوی، لیکن د هغه زیادت او د نقصان تعیین سم له خپل حکمت سره کوی. پاک الله ته دغه خبره ډیر ښه معلومه ده چی چاته څومره شی ورعطا کری شی؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کښی د څومره ورکری مصلحت دی؟ کوم حال او وضعیت چی د روزی په نسبت دی د نورو عطایاوو په متعلق ئی هم همه غسی وگنئ!

شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى

مقرر کری بیان کری دی (الله) تاسی ته له دین څخه هغه چی وصیت (حکم) ئی کری وو په هغه سره نوح ته او هغه (څیز) چی وحی حکم کری ده تاته (ای محمده!) او هغه (څیز) چی حکم کری وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته او موسٰی ته او عیسٰی ته.

تفسير : له آدم عليه السلام څخه وروسته او له ګردو (تولو) څخه ړومبنی رسول حضرت نوح عليه السلام دی بلکه ښائی چی وويلی شی فی‌الحقيقت د تشريعيه ؤ احکامو سلسله له هم دغه نوح عليه السلام څخه شروع شوی ده او وروستنی رسول حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم دی چی پر دوی د رسالت او د نبوت سلسلی خاتمه موندلی ده په منځ کښی هومره انبياء او رسولان چی راغلی دی په دوی کښی حضرت ابراهيم حضرت موسٰی حضرت عيسٰی عليهم السلام هم دغه دری واړه هم زيات مشهور شوی دی او د دوی نوم اخيستونکی په هره زمانه کښی ډير کسان موجود وو. ځينی دغو پنځو تنو رسل الله ته اولوالعزم رسولان هم وائی. په هر حال په دغه ځای کښی الله تعالیٰ په صاف ډول (طريقه) سره وښود چی په اصل کښی دين تل تر تله يو وو ځکه چی په عقائد، اخلاق او د ديانت په اصول کښی تول سره يو او ګرد (تول) سره متفق وو. هو! په ځينو فروعو د هری زمانی د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی او هم د دين د قيام طور او طريقه ئی په هر وخت کښی بيله درولی ده چی هغه ئی په بل ځای کښی داسی فرمايلی دی ﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

داسی چی قائم کړئ سم ودروئ دين (د توحيد) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کښی،

تفسير : يعنی پر ګردو (تولو) انبياؤ او د دوی پر امتو هم داسی حکم صادر شوی دی چی د الله تعالیٰ دين پخپلو اعمالو او اقوالو کښی تينګ او قائم وساتئ! او د دين په اصل کښی هيڅکله تفريق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

ډير درونډ دی پر مشرکينو هغه (څيز) چی بولی ته دوی هغه (توحيد) ته، الله راکاږی ځان خپل ته (غوره کوی) هغه څوک چی اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی) او سمه لياره ښيی دين خپل ته هغه چاته چی رجوع کوی (الله ته).

تفسیر : یعنی د توحید د هغه دین په طرف چی تاسی خلقو ته دعوت ورکوئ پر مشرکینو هغه ډیر دروند واقع کیږی ګواکی تاسی کوم نوی او عجیب شی خلقو ته وروړاندی کوی چی هیڅ د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسی نه دی وړاندی کړی. نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چی سخت او درونډ وړښکاره شی او په هغه کښی هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتی نشی نو آیا د دوی جهالت او بدبختی خپلی انتهائی اندازی ته نه دی رسیدلی؟ رښتیا خبره هم دا ده هدایت او نور شیان ګرد (ټول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی په هر قسم چی اراده وفرمائی خپل بندګان غوره کوی او خپل طرفته وربولی او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام ئی فائزوی او هغه کسان چی له خپلو ښو استعداداتو د ده په جانب رجوع کوی او محنتونه پر خپلو ځانونو ګالی (برداشت کوی) د دوی محنتونه پر خپله ښه لګول او د دوی لاس نیول او بریالی (کامیاب) ګرځول هم د هغه کار دی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۲۰ الرکوع (۷) آیت ٦٨ من سورة القصص ﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ﴾ وفی جزء ١٧ الرکوع (١٠) آیت٧٥ من سورة الحج ﴿ اللّٰهُ يَصْطَفِى مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ﴾ وفی جزء ۲۱ الرکوع (۷) آیت ٦٩ من سورة العنکبوت ﴿ وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ﴾ په هر حال د الله تعالیٰ حکمت د هر چا هدایت ته چی مقتضی شی هغه هدایت موندلی او د الله تعالیٰ د رضا او د لقاء په نعمت فائزالمرام کیدی شی!

وَمَا تَفَرَّقُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْرِثُوا الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِىْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوی (پخوانی خلق په دین خپل کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم (مختلف شو) له جهته د حسده په منځ خپل کښی او که چیری نه وی یوه خبره چی ړومبی ویلی شوی ده له (جانبه) د رب ستا تر نیټی په نامه کړی شوی پوری نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کښی (په عذاب د کفارو په دنیا) کښی او بیشکه هغه کسان چی ورته په میراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه) چی په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر : یعنی په توحید او د دین په اصولو کښی هغو کسانو چی اختلاف ئی غورځولی دی او په سماویوو کتابونو کښی ئی تحریف کړی دی د دوی دغه وضعیت د غلط فهمی یا د اشتباه

له وجې نه وو په داسې صاف او صریح او مجمع علیه تعلیماتو کښې اشتباه او التباس څنګه واقع کیدی شي؟ محض نفسانیت، ضد، عناد، عداوت د مال او جاه طلب او نور اسباب دی چې فی‌الحقیقت د دغه مذموم تفریق او اختلاف باعث شوی دی. وروسته له هغه چې اختلاف قائم شو مختلفو مذاهبو خپلو ځانونو ته بیل بیل سنګرونه او مورچلونه جوړ کړل او وروسته له هغه راتلونکی نسلونه په عجیبوو خبطو او خطاؤ کښې ولویدل، او داسې شکوک او شبهات پیدا کړل شول چې د هغو لامله (له وجې) په هیڅ یوه حال کښې په اطمینان او آرامۍ کښې تری پاتی نشول. مګر دغه ګرد (تول) شیان د دی لامله (له وجې) وشول چې الله تعالیٰ پخپل حکمت خپلو بندګانو ته ډیل او مهلت ورکړی دی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو دغه ګرد (تول) اختلافات به ئې یو ځلی ختم کړی وی مګر داسې کول د تکوین له اصلی غرض سره منافی وو، د ده بالغه حکمت د دغې خبرې مقتضی وو چې د دغو اختلافاتو عملی او قاطعه فیصله په یوه معینه نیته د ژوندانه په بله دوره کښې وکړه شي. که دغه خبره پخوا له دی نه نه وی وتلی نو د تولو جګړو، مناقشو، خبرو اترو او وقائعو فیصله به چټ پټ او لاس په لاس کیده او هره خبره به په هم هغه خپل موقع کښې فیصله او پرې کیده.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ
وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ
بَيْنَكُمْ ؕ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ؕ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ؕ لَا
حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ؕ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ؕ ﴿١٥﴾

پس دغه (توحید) ته پس وبوله (ای محمده! دغه خلق) او محکم ولاړ اوسه (په دی دعوت) لکه چې امر حکم کړی شوی دی تاته او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی او ووایه (ای محمده! دوی ته) ایمان می راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوی) کتاب څخه او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل وکړم په منځ ستاسی کښې، الله رب دی زمونږ او رب دی ستاسی، مونږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمونږ او تاسی ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسی نشته هیڅ جګړه په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښې الله جمع به وکړی په منځ زمونږ (او تاسی کښې لپاره د فیصلی) او خاص هم ده ته بیا ورتلل دی.

تفسیر : یعنی کله چی د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسی طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی نو ستاسی فریضه دا ده چی په غیر متزلزل عزم او ټینګی ارادی سره د دغه دین او آئین په طرف خلقو ته هم هغسی بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چی آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد (ټول) انبیاء علیهم السلام نور خلق الله ته بلل تاسی شخصاً د الله تعالی له حکمه لړ شانی هم دی خوا او هغی خوا ته مه غورځیږئ! قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغی سمی صافی لیاری رهی (روان) اوسئ! چی تر اوسه پوری پری روان یئ. د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ! او په صاف او ښکاره دول (طریقه) سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ! او داسی ووایئ چی زه د الله تعالیٰ پر تولو نازل کړیو شویو کتابونو اعم له دی نه چی توریت وی که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه چی په هره زمانه کښی پر هر یو نبی نازل شوی دی د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم. زما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی. بلکه زه هغه ګرد (ټول) منم او باقی ئی پرېږدم، او پر ما حکم صادر شوی دی چی ستاسی په منځ کښی عدل او انصاف وچلوم او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چی تاسی پخپل منځ کښی غورځولی دی. او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کښی د عدل او مساوات اصول قائم ودروم. هر هغه صداقت او رښتیا بی له تکلفه ومنم او تسلیم ئی کړم چی په هر ځای او په هر مذهب کښی وی. هم هغسی چی تاسی د الله تعالیٰ د بندګی او احکامو منلو په طرف رابولم له تاسی څخه روښبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم او غواړم چی د خپل پوره اطاعت صمیمیت او عابدیت تثبیت وکړم ځکه چی زه ښه پوهیږم چی زما او ستاسی رب هم هغه یو رب العالمین دی نو ښائی چی مونږ د هغه د خوښی او استرضاء دپاره زیار (محنت) او کار وکړو. که تاسی داسی ونه کړئ نو له تاسی سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغی ځنی په ښه شان سره فارغ شوی یم. له مونږ ځنی هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کیدی نشی د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه ئی چی کړی وی هم هغه ئی په مخ ورځی او هر څه ئی چی کرلی وی هم هغه به ریبی. نو ښائی چی هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسی! وروسته له دی نه د دی خبری ضرورت نه دی پاتی چی زه له تاسی سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم مونږ او تاسی او نور مخلوقات د الله تعالیٰ په حضور کښی خپل د حساب او کتاب دپاره حاضریدونکی یو هلته به هر یوه ته د دغی خبری اطلاع حاصلیږی چی ده له دنیا ځنی څه شیز د خپل ځان دپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه : دغه آیت مکی دی او د قتال آیات په مدینی منوری کښی نازل شوی دی.

وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِى اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيْبَ لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَّلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿۱۶﴾

او هغه کفار چې مخاصمه جګړې کوي په (دين د) الله کښې وروسته له دې نه چې قبولوالي کړې شوې دی (حکم د) دغه (الله) لره خصومت حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی او پر دوی غضب دی (د الله) او شته دوی ته عذاب ډیر سخت.

تفسير : يعني د الله تعالىٰ دين، او د ده کتاب، او د ده د خبرو صداقت په علانيه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زياتو عقلاؤ او پوهانو له خوا قبول او منلی شوی هم دی، او علی‌الاکثر سره له دې چې تر اوسه ئې دغه دين نه دی منلی خو سره له هغه د ده په حقانيت او صداقت اقرار کوي. نو سره له دې چې حق او حقيقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسيدلی دی ولې خلق خامخا د دين په مورد کښې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدی دين د متابعينو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالیٰ د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي. د دوی دغه ګردې (تولې) د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټې (بيکاره) باطل او بې اساسه دي.

اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيْزَانَ ۭ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی ئې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او ميزان تله ئې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکی او اخيستونکی دواړه نقصانی نشي)،.

تفسير : الله تعالیٰ مادي تله (ميزان) هم نازله کړې ده چې په هغې سره اجسام تلل کيږي او معنوي علمي تله ئې هم چې هغه ته سليم عقل وائي او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ويل کيږي او له ګردو (تولو) څخه لوی او مهم ميزان «حق دين» دی چې د خالق او مخلوق حقوق په ډير ښه صورت سره تصفيه او بيلوي او په هغه کښې ګردې (تولې) خبرې په ښه دول (طريقه) سره داسې تللې شوي دي چې هيڅ تزئيد او تنقيص پکښې نشته.

وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ۝۱۷

او څه شيز خبر کړی ئې ته (په قرب د قيامت بې له وحی) ښائي چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شئ!).

تفسير : يعني خپل اعمال او احوال د کتاب الله په محک (کسوټئ) ومږئ! او د «حق دين» په

تله کښې ئې وتلې! او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قیامت ساعت به ډیر نژدې رارسیدلې وي بیا په هغه وخت کښې به هیڅ نشي کیدي هر هغه فکر او ذکر او تیاري چې کوئ ښائي د هغه له رارسیدلو څخه مخکښې ئې وکړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

تعجیل کوي په راتللو د دغه (قیامت) هغه کسان چې نه راوړي ایمان په هغه (قیامت) باندې او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی ویریدونکي دي له دغه (قیامت) او پوهیږي په دې چې بیشکه دغه (قیامت) حق دی واوره خبردار شه! بیشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوي په (راتللو د) قیامت کښې خامخا دوی په ګمراهۍ لرې کښې دي (له حقه).

تفسیر : یعنې هغه کسان چې پر قیامت یقین نه لري نو هغوی د توکو مسخرو په دول (طریقه) په ډیرې بې‌فکرۍ او لاقیدۍ سره وائي چې صاحبه! هغه ستا قیامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ایسارتیا) او تعطیل په کښې کیږي؟ ولې ژر نه واقع کیږي؟ لیکن هغه ته چې الله تعالیٰ ایمان او یقین ور په برخه کړی وي هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوره څخه ویریږي او ربږدي او لړځیږي او په دې ښه پوهیږي چې هم دغه شي واقع کیدونکی دی او هیڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نیولی. نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تیاري کښې مشغول او لګیا اوسیږي نو له دې نه وپوهیږئ چې د دغو جګړه کوونکیو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کیږي؟ کله چې یو سړی د قیامت په راتګ یقین نه لري نو دغه به څه تهیه او تیاري ورته وکړي؟ هو! هومره چې له دغه ثابت حقیقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي هومره په ګمراهۍ او ضلالت کښې ترقي او پرمخ تګ او له مسلمانۍ او هدایت څخه مباعدت کوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډیر لطف کوونکی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسير : يعنى (الله اكرم شانه واعظم برهانه) سره له تكذيبه او انكاره د هيچا روزى نه بندوى بلكه د بندګانو د خورا (دير) نريو نريو احوالو رعايت كوى. او په نهايت نرمى او لطيف تدبير سره د دوى تربيت فرمائى.

يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ ۖ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾

رزق روزى وركوى (الله) هغه چاته چى اراده وفرمائى او هم دى قوى زورور ښه زبردست دير غالب دى.

تفسير : يعنى د هر چا په نسبت هر څه چى اراده ئى وى وركوى ئى.

مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ ۖ

هر څوک چى وى دى چى اراده لرى (په عمل سره ثواب) كښت (فصل) د آخرت نو زيادت كوو ده ته په كښت (فصل) د ده كښى،

تفسير : د يوى نيكى لس چنده ثواب وركوى بلكه تر اووه سوه چنده او له دى نه هم لا زيات. او په دنيا كښى د ايمان او صالح عمل په بركت كومه فراخى او بركت ئى چى پر برخه كيږى هغه بيل دى.

وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾

او هر څوک چى وى دى چى اراده لرى (په عمل خپل سره متاع) كښت (فصل) د دنيا نو وربه كړو ده ته له هغه (كه اراده وفرمايو) او نه به وى ده ته په آخرت كښى هيڅ نصيب برخه (بى له جهنمه).

تفسير : هر څوک چى د دنيا دپاره محنت او زحمت وګالى (برداشت كړى) نو سم له خپل قسمت سره برخه ترى مومى. خو له دغه نه زياته هيڅ يوه فائده په آخرت كښى نه وررسيږى. كما قال الله تعالىٰ فى جزء ۱۵ الركوع (۲) آيت ۱۸ من

سورة بنيٓ اسرآئيل : ﴿ جعلنا له فيها ما نشاء لمن نريد ثم جعلنا له جهنم ﴾

أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ

آیا دی دوی لره شریکان چی ساز کړی دوی لیاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (شیز) چی اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دی کفارو ته لکه شرک او نور معاصی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه د دین، د آخرت حقه لیاره ښوولی ده آیا ما سواء له الله څخه بل څوک داسی شته چی د بلی کومی لیاری د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وی؟ چی هغه د الله تعالیٰ حرام کړی شیان حلال یا حلال شیان حرام کړی؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالیٰ هغه لیاره چی انبیاؤ علیهم السلام ښوولی ده ولی پریښوده؟ او بله لیاره ئی له کومه راویستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾

او که چیری نه وی (ویلی شوی) خبره د فیصلی (د تاخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفارو او مؤمنانو) کښی او بیشکه ظالمان چی دی شته دوی ته عذاب دیر درد ورکوونکی.

تفسیر : یعنی د فیصلی وعده ده په خپل وخت

تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ

وبه وینی ته (په قیامت کښی) ظالمان ویریدونکی له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چی کړی ئی دی حال دا چی هغه (جزاء خامخا) به پریوتونکی واقع کیدونکی وی پر دوی.

تفسیر : یعنی د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ویریږی نو په هغه ورځ کښی به خو

هرومرو (خامخا) وویرېږي او دغه ويره خامخا پر دوی لویدونکې ده، حال دا چې دوی به د تېښتې د خلاصي او نجات دپاره هيڅ يوه لياره نه مومي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُم مَّا يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۲۲﴾

او هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) په (خورا ډير) ښو پاکو) باغونو د جنت کښې به وي. وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) هم دغه دی فضل ډير لوی.

تفسير : يعنې په جنت کښې هر قسم روحانی او جسمانی راحتونه او د خپل رب قرب شته چې هم دغه خورا (ډير) لوی فضل دی د دنيا عيش او راحت د دې په مقابل کښې څه حقيقت لري؟.

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دغه (ثواب) هغه دی چې زيری کوی الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه)،

تفسير : يعنې الله تعالیٰ کوم زيری چې ورکړی هغه خامخا واقع کيدونکې دی.

قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نه غواړم له تاسی په دغه (پيغام رسولو) اجر ليکن دوستی غواړم په قرابت خپلوی کښې،

تفسير : د قرآن په شان دولت تاسی ته درکوم، او د ابدی نجات او فلاح لياره درښيم، او د جنت زيری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دی. د دغې خير غوښتنې او احسان څه معاوضه له

تاسي ځنې نه غواړم تش يوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او كورني او قومي تعلقاتو څخه اقلا سترګې مه پټوئ چې زه ئې له تاسي سره لرم آخر ستاسي معامله له اقاربو، خپلوانو او عزيزانو سره څرنګه ده؟ دير كله د دوى بي موقعه حمايت هم كوئ زما وينا دا ده كه تاسي زما خبره نه منئ مه ئې منئ! كه زما دين نه قبلوئ، يا زما د تائيد او حمايت دپاره كه نه دريږى هم څه خبره نشته، ليكن اقلا د قرابت او صلةالرحمي لږ څه خيال او رعايت په كار دى. ښائي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ! او ماته دومره فرصت او موقع او آزادى راكړئ چې د خپل الله پيغام تولې دنيا ته ورسوم. آيا زه د دغومره دوستي او فطرى محبت استحقاق هم نه لرم؟

تنبيه : د دې آيت دغه معنى له حضرت ابن عباس څخه په صحيحينو شريفينو كښې منقوله ده ځينې له اسلافو د ﴿ اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ﴾ مطلب داسي بيانوى چې تاسي پخپلو منځونو كښې يو له بل سره محبت وكړئ! او د قرابت او خپلوى حق وپيژنئ!. او ځينې له «قربىٰ» د الله تعالىٰ قرب او نژديوالي مرادوى يعنې د هغو كارونو سره مينه او محبت ولرئ چې الله تعالىٰ ته نژدې كوونكي وي. ليكن صحيح او راجح تفسير هم هغه دى چه هغه مو په ابتداء كښې نقل كړ. ځينې علماء له «المودة فى القربىٰ» څخه د نبوى د اهل البيت سره مينه او محبت لرل مرادوى او معنى ئې داسي بيانوى. «زه پر تبليغ له تاسي څخه هيڅ بدل نه غواړم فقط دومره هيله (اميد) لرم چې زما له اقاربو سره محبت وكړئ»! په دغه خبره كښې هيڅ د شک او شبهې ځاى نشته چې د حضرت محمد رسول الله د اهل بيت او د اقاربو محبت، تعظيم او حقوق پيژندل پر محمدى امت لازم او واجب دى او د ايمان له اجزاؤ ځنې دى او له هغوى سره درجه په درجه محبت لرل په حقيقت كښې د رسول الكريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم پر محبت او مودت متفرع دى ليكن د دې آيت تفسير په دې شان سره كول له شان نزول او صحيحه وو رواياتو سره مخالف او د رسول الكريم له رفيع شان سره هم دومره مناسب نه واقع كيږى. والله اعلم.

وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چې وكړى نيک كارونه زيادت به كوو مونږ ده ته په هغه (نيک كار) كښې ښائست، بيشكه الله ښه مغفرت كوونكى (د معصيت) ښه قبلونكى (د طاعت) دى.

تفسير : يعنې كه انسان د نيكى او ښيګڼې (فايدې) لپاره اختيار كړى نو الله تعالىٰ هم د ده نيكى او ښيګڼه (فائده) زياتوى. په آخرت كښې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنيا كښې ښه اخلاق او ښايسته رشې (خوبونه) ورعطاء كوى او د داسي سرى ښوئيدل هم ښنې، ښائى دلته د دې مضمون ذكر ئې ځكه فرمايلى وي چې اقلا د قرابت محبت مطلوب دى چې د هغه حاصل د

ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو لیکن که څوک له دی نه زیاته نیکی وکړی نو هغه دی ښه وپوهیږی چی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ نیکی نه ضائع کیږی بلکه زیاتیږی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آیا وائی (دا کفار) چی له خپل ځانه تړلی دی (محمد) پر الله دروغ پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوی (یا) پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی پر زړه ستا (زائل به کړی نازل شوی وحی له تانه) او محو کوی الله باطل او ثابتوی حق په کلماتو خپلو سره، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (زړونو) باندی هم.

تفسیر : یعنی که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغی نسبت پاک الله ته وکړی نو الله تعالیٰ قدرت لری چی ستا پر زړه مهر ولګوی او بیا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازل نشی او د وحی سلسله در څخه منقطعه شی، بلکه هغه خبری چی پخوا له دی نه پر تا نازلی شوی دی هم در څخه سلب او هیری کړی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۵ الرکوع (۱۰) آیت ۸٦-۸۷ من سورة بنی اسرآئیل ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ مګر کله چی په واقع کښی قطعاً د کذب او افترا شائبه نشته نو څکه یواځی د بدبختانو د قدر نه پیژندلو او د دوی د طعن او تشنیع لامله (له وحی) دغه لوی فیض له تاسی څخه نشی منقطع کیدی بیشکه چی د الله تعالیٰ به د دغه فیض جریان ته ادامه (ثبات) ورکوی او پخپلو خبرو په عملی ډول (طریقه) سره دروغ په دروغ او رښتیا په رښتیا ثابتوی او په هغه وخت کښی به پر ګردو (تولو) دغه خبره په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره څرګندیږی (ښکاریږی) چی په دغو فریقو کښی مفتری او دروغجن څوک دی؟ او د چا پر زړه باندی ئی فی‌الواقع مهر لګولی دی چی د خیر د نزول او د حق د قبول ځای او استعداد په کښی له سره نه دی پاتی شوی. پاتی شو دغه سوال چی د الله تعالیٰ هغه خبره کومه یوه ده چی په هغی سره دروغ محو او پنا کیږی او حق ثابتیږی؟ نو زما په نزد هغه هم هغه دلائل او براهین دی چی د قرآن او رسول الله پر تصدیق ئی قائم کړی دی. بالخصوص هغه انفسیه او آفاقیه آیات دی چی د هغو ذکر اوس د «حٰمٓ السجدة» په آخر کښی داسی وشو« ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ﴾

او د هغه په نسبت لازمه تفصیلات د هغه په تفسیر کښې ورکړل شول. د دغو
آیتونو له ظاهریدلو څخه به د ګردو (ټولو) سره او ناسره، کږه او کوږه حال په علانیه ډول
(طریقه) واضح کیږي.

تنبیه : د دغه آیت په تفسیر کښې ډیر اقوال شته زما په نزد هم دغه مذکور مطلب بې تکلفه
دی چې پاس ولیکه شو. په دغه تفسیر سره د ﴿ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ ﴾ جمله مستأنفه شوه لکه چې له
ترجمې څخه هم ظاهر دی او اکثرو محققینو هم دغه غوره کړی ده البته د مضارع معنی مترجم
رحمه الله په حال سره کړی ده چې هغه بیخي صحیحه ده مګر زما په خیال سره دلته د استقبال
معنی اخیستل ترې زیات ښه لګیږي. والله اعلم. حضرت شاه صاحب قدس سره د ﴿ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ ﴾
عطف پر ﴿ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ ﴾ باندې کوي لکه چې فرمائي «الله به ولې توفیق ورکوي چې
پر الله دروغ وتړي زړه به ئې داسې بندوي چې له سره داسې کوم مضمون په کښې رانشي چې هغه
پرې وتړلی شي که الله اراده وکړي نو کفر محو او زائل کوي، او بې له پیغامه هم خبرې لیږي
مګر الله پر خپلو خبرو دین ثابتوي نو ځکه پر خپل نبي کلام لیږي.»

وَهُوَ الَّذِيْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوْا عَنِ السَّيِّاٰتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ وَيَسْتَجِيْبُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
وَيَزِيْدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوي توبه له بندګانو خپلو او عفوه کوي
له بدو کارونو (د دوی پس له پښیمانۍ) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې
کوئ ئې تاسې او قبلوي (الله دعاء) د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی
او کړي دي ښه (عملونه) او زیاتوي (دوی ته) له مهربانۍ خپلې،

تفسیر : یعنې نبي د الله تعالیٰ کلام دررسوي، تاسې هغه رښتیا ګڼئ که دروغ وروسته له هغه د
بندګانو ګرد (ټول) معاملات له الله سره دي. له هر یوه بنده سره په دنیا او آخرت کښې سم د
ده له حال او استعداد سره معامله کیږي د توبه کوونکیو توبه قبوله فرمائي او سره له دې چې پر
هر شي ښه علیم، خبیر او پوه دی له ډیرو بدو معاملو څخه تیریږي او ښې ئې هغه ایمان دارن
او نیک بندګان چې د ده خبرې آوري الله تعالیٰ هم د دوی دعاوې آوري او د دوی طاعاتو او
عباداتو ته د قبول شرف ښښي او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوی سم له عمومي ضابطې
سره لري، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زیات مرحمت فرمائي.
پاتې شول هغه منکرین او پاخه کفار چې دوی ته د موت تر وخت پورې د رجوع الی الله او د

توبې توفيق نه ميسر كيږي نو الله اكرم شانه واعظم برهانه د دوی عاقبت او انجام داسې بيان فرمائي.

وَالْكٰفِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿۲۶﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۭ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۲۷﴾

او كافران چې دي شته دوی ته عذاب ډير سخت (د دوزخ). او كه چيرې ارته فراخه كړې وی الله رزق روزي دپاره د (تولو) بندګانو خپلو نو خامخا سركشي به كړې وه دوی په ځمكه كښې وليكن نازلوی (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې سره چې اراده وفرمائي، بيشكه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی ښه ليدونكی دی.

تفسير : د الله تعالىٰ په خزانو كښې د هيڅ يو شي تقليل نشته، كه الله تعالىٰ اراده وفرمائي نو خپل تول بندګان غني كرځولی شي ليكن د الله تعالىٰ حكمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو (تولو) مخلوقاتو ته بې له ميچه او اندازې روزي وركړې او تول په عيش او عشرت كښې آرام او هوسا (خوشاله) وساتي. كه داسې وكړل شي نو بالعموم خلق طغيان او تمرد اختياروی او په دنيا كښې يو لوی شور ماشور جوړيږی، نه به د الله تعالىٰ دربار ته خپل سرونه ښكته كوی او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر كوی، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا كيږي خپل قناعت ښكاروی، د دوی حرص او طمع به لا زياتيږي لكه چې مونږ په هم دغه موجوده حالت كښې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفه‌الحال اشخاصو كښې وينو هومره غناء چې د دوی په لاس ورځي لا د هغې د تزئيد او د تكثير طالب كيږي، د دوی دايمي كوشش او قلبي تمنا هم داسې وی چې نور ګرد (تول) كورونه دی تش شي او يواځې زما كور دی ډک وی، ظاهر دی چې د داسې جذباتو په اثر د عمومي غناء او مرفه‌الحالي په صورت كښې څرنګه يو عمومي او زبردست تصادم او بد نظمي پيدا كيږی او داسې اوضاع او حالات راڅرګنديږی (راښكاريږی) چې د هيڅا سترګې به له هيڅا څخه نه شرميږی او نه به تری ويريږی. هو! كه د دنيا د عمومي مذاق او رجحان په خلاف فرض ئې كړئ كه په كوم وخت كښې په فوق العاده صورت د كوم اعظم مصلح او كوم مامور من الله تر كتنې لاندې د عمومي خوښې او خوشالي او فارغ البالي مناظر او مظاهر رليدلی شي خو سره له هغه هم د تصادم، تخالف، تمرد، طغيان، تفاخر، غرور او سركشي وقائع واقع نشي او د زماني عظيم انقلاب د دنيا په طبائعو كښې تطور او انقلاب پيدا كړې نو هغه به له دغې عادی او اكثري قاعدې ځني جلا (جدا) او مستثنىٰ وی. په هر حال دغه دنيا په موجوده حالت كښې پر كوم اساس او نظام چې چليږی او تدوير لری د

هغه اقتضاء هم دا ده چې نه ښائي غناء عمومي صورت ولرى بلکه هر چا ته ښائي د ده له استعداد او احوال سره سم هومره چې ورسره وړ (قابل) او لائق وي په هم هغې اندازې او میچ سره ورکړې شي، او پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږي او عالم دی چې د چا په حق کښې په کوم حال کښې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولیٰ دی؟، ځکه چې ګرد (تول) پرومبني او وروستني حالات د پاک الله په محیط علم کښې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوی باران وروسته له هغه چې ناامیده شي (خلق له وریدلو ئې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په تولو ځایونو کښې) او هم دی دی ولي دوست کار جوړوونکې ډیر ثناء ویلې شوی.

تفسير : یعنې ډیر کله د ظاهرې اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مأیوسیږي نو په هم دغه وخت کښې الله تعالیٰ پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي او د خپلې مهربانۍ آثار او د برکاتو علائم څلور خواؤ ته خوروي څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه کښې دي لکه چې الله تعالیٰ په یوی خاصې اندازې سره عطاء کوي باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمائي خبره دا ده چې ګرد (تول) کارونه د ده په واک (قبضه) او اختیار کښې دي او هر هغه شي چې دی ئې کوي عین د حکمت او صواب دی ځکه چې تول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کښې مجموع دي او د هر راز (قسم) کار جوړول امداد او اعانت د هم ده له درباره کیدی شي.

تنبيه : د الله تعالیٰ د رحمت او قدرت له طرفه مأیوس کیدل د کفارو عادت دی لیکن د یوه مؤمن په نظر کښې د اسبابو سلسله یأس راوړونکې کیدی شي لکه چې د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۰ رکوع ۸۰ آیت کښې داسې یو آیت لولو ﴿ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ﴾ او د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۲ رکوع ۱۱۰ آیت کښې لولو ﴿ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ ﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د الله پیدا کول د آسمانونو او د ځمکې (او د مافیها) دي.

تفسیر : یعنی هم هغسی چی رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیاء کول د ده په قبضه او واک (اختیار) کښی دی د دغو اسبابو سماویه او ارضیه اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د هم ده مخلوق دی.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ

او (پیدا کول) د هغو اشیاؤ دی چی خواره کړی ئی دی په آسمانونو او په ځمکه کښی له ذی روح خوځیدونکیو.

تفسیر : له دغه آیت څخه ظاهراً هم دا معلومیږی چی د ځمکی په شان پر آسمانونو هم د ساکښانو (ذی روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بیا راتولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چی اراده وفرمائی ښه قادر دی.

تفسیر : یعنی هغه ذات چی دوی ئی ګرد (تول) خواره واره کړی دی هم هغه کولی شی چی دوی ګرد (تول) سره یو ځای کړی او هم دغه به د قیامت ورځ وی.

وَمَآ أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

او هغه څه چی رسیږی تاسی ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دی چی کړی دی لاسونو ستاسی او عفوه کوی (الله) له ډیرو (ګناهونو).

تفسیر : یعنی هم هغسی چی نعمتونه په یو خاصی اندازی او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعایت ورکول کیږی د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ماتحت وی. مثلاً بندګانو ته

چې کومه سختي او مصيبت ورورانډې کيږي د هغه قريب يا بعيد سبب د هم دغو بندګانو ځينې اعمال او افعال وي. عيناً د دوی په شان چې انسان د غذاء او د نورو شيانو له بې احتياطي څخه رنځور شي بلکه په ځينو اوقاتو کښې ترې مړ هم شي يا ځينې اوقات د ميندو له بد پرهيزي څخه ورکوټيو ته رنځ او درد رسيږي. يا کله د يوی کوڅې او محلې يا د يوه ښار د بې تدبيرۍ او حماقت له سببه پوره محلې يا ښار ته نقصان رسيږي هم دغه حال دی د روحاني او باطني بدپرهيزۍ او بې‌تدبيرۍ او ښائي چې دغه دی پر هغه قياس کړی شي. ګواکې د دنيا هر مصيبت د بندګانو د ځينو ماضيه وو اعمالو نتيجه ده او په مستقبل کښې د دوی دپاره د تنبيه او امتحان موقع وربرابروي. او دغه د دې لامله (له وجې) ده چې د الله تعالیٰ رحمت د بندګانو له ډيرو ګناهونو څخه تيريږي. که پر هر يوه جرم نيونه او پوښتنه وی نو د ځمکې پر مخ به يو سادار هم نه پاتې کيده. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي « دغه خطاب دی عاقلو او بالغو خلقو ته اعم له دې چې صالح وی که طالح مګر انبياء عليهم السلام په دغه کښې نه دی داخل او ورکې هم په کښې نه دی شامل د هغوی دپاره به بل شی وی. په دغې سختي کښې دنيوی سختي او د قبر او اخروی سختي هم داخلې دی».

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿٣١﴾

او نه يئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کښې او نشته تاسې ته غير له الله هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکی او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسير : يعنې محض پخپلې مهرباني سره ئې معافوی که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمائي نو مجرم چيرې ترې تښتيدلی او پټيدلی هم نشي او له ما سوا الله څخه بل څوک د ده د حمايت او امداد دپاره دريدلی شي؟.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٢﴾

او ځينې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سيند کښې په شان د غرونو (په لويوالي کښې).

تفسير : لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي د سمندر لوی لوی جهازونه هم

لوړ (اوچت) په نظر راځي.

إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ

که اراده وفرمائی (الله) نو وبه دروی دغه باد (محرکه قوت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شان د دغه (بحر)،

تفسير : يعني (محرکه قوه او) هوا هم د الله تعالیٰ په قبضه کښې ده که دغه محرکه قوه او هوا ودروی چې ونه چليږی نو ګرد (تول) بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چيرې چې دی هم هغلته به ولاړ وی. الغرض اوبه او هوا او نور ګرد (تول) شيان د الله د حکم او د فرمان تابعان دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بيشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کښې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر صبر کوونکی (په مصيبت) شکر کوونکی (په نعمت).

تفسير : د سمندرو په سفرونو کښې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرينو سابقه لويږی نو ځکه دغه امر ډير ضرور دی چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسی او د الله تعالیٰ قدرت او نعمت په ښه شان وپيژنی.
نو که اراده وفرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

يا به هلاک (ډوب) کړی دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړی دی (راکبينو ئی) او عفو کوی (الله) له ډيرو (ګناهونو نو ځکه ئی نه غرقوی).

تفسير : يعني ښائی چې د بعضو مسافرينو د ځينو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شی مګر د دغه تباهی په وخت کښې هم الله دوی معافوی او بښی ئی.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آيتونو زمونږ کښې چې نشته دوی ته هيڅ ځای د خلاصيدلو.

تفسير : يعني د دی لامله (له وجې) به تباه کړل شي څو دوی د خپلو ځينو اعمالو بدل وموهي او خورا ډير لوی جګړه کوونکي هم وګوري چې بيشکه د الله تعالیٰ له نيولو څخه هيڅوک نشي وتلی او نه تښتيدلی شي او نه چيرې ترې د پټيدلو ځای موندلی شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «هغه کسان چې هر شي د خپلو تدابيرو له نتائجو څخه ګڼې په دغه وخت کښې حيرانيږي» او يوه چاره او تدبير به ئې له لاسه نه وي پوره.

فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

پس هغه چې درکړی شوی دی تاسی ته (ای مخاطبانو) له څه څيزه (لکه اسباب د دنيا) لږ خسيس ده (چې زائليږي) او هغه ثواب چې په نزد د الله دی خير غوره او ډير باقي پاتي کيدونکي دی دپاره د هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسير : يعني د دغو ګردو (ټولو) خبرو له اوريدلو څخه وروسته انسان ته لازم دی چې د الله تعالیٰ د رضاء حاصلولو په فکر کښې واوسي او پر دغه څو ورځنې ژوندون او فاني عيش مغرور نشي او ښه وپوهيږي چې ايماندارانو ته کوم عيش او آرام چې د الله تعالیٰ له جانبه ورعطاء کيږي هغه به د دغه دنيوی عيش او آرام څخه ډير ښه او با دوامه وي او نه به په هغه کښې هيڅ قسم کدورت وي او نه به ئې د فناء او زوال څه انديښنه وي.

وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

او (بل دپاره د) هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه) او هر کله چې په غضب شي هم دوی ښښنه

کوی.

تفسیر : د دی بیان د «نساء» په سورت کښی د ﴿ إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ په تفسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی بیا ولوست شی. ښائی دلته له «کبآئر الاثم» څخه به هغه لویه ګناه مراده وی چی د نظریه وو قوت له بدو کارونو څخه پیدا کیږی مثلاً بدعیه وو عقائدو او «فواحش» هغه ګناهونه چی په هغو کښی د شهوانیه وو قواوو د بی اعتدالیو مداخله وی او په ﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴾ کښی خو ظاهر دی چی د غضبیه وو قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی والله اعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی اجابت کوی (د احکامو) د رب د دوی او قائموی (اداء کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ او کار د دی (په) مشورت (سره) وی په منځ د دوی کښی.

تفسیر : په مشوره سره کار کول د الله تعالیٰ خوښ دی اعم له دی چی دغه مشوره په دنیوی امورو کښی وی یا په آخروی امورو په شیونو کښی وی رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کښی برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، او صحابه‌وو به هم پخپلو منځونو کښی سره مشوره کوله د حربو او نورو امورو په موضوعاتو کښی او د ځینو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنیاد پر هم دغی مشوری قائم شوی وو. دغه ظاهر دی چی د مشوری ضرورت په هغو کارونو کښی شته چی مهتم‌بالشان وی او په کتاب د الله، او د رسول الله په سنت کښی منصوص نه وی هر شی چی منصوص وی په هغه کښی رأیه او مشوره هیڅ معنی او مورد نه لری او که په هر لوی او واړه کار کښی مشوره وکړی شی نو هیڅ کار به په سر نه رسیږی. له احادیثو څخه معلومیږی چی مشوره دی له هم هغسی سړی څخه واخیسته شی چی عاقل او عابد وی که نه د هغه له بیوقوفی او بد دیانتی څخه د کار د خرابیدلو اندیښنه شته.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځینو د هغو شیانو چی ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی (په لیاره د الله) او (بل دپاره د) هغو کسانو کله چی ورسیږی دوی ته ظلم تعدی (له

طرفه د کفارو) نو دوی انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسیر : یعنی چیری چی معافول مناسب وی معافوی ئی مثلاً د یوه سری پر یوه حرکت ئی غصه راغله او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور هم اعتراف وکړ او دی ئی معاف کړی، دغه محمود دی. چیری چی بدل اخیستل مصلحت وی مثلاً کوم سړی خامخا بی سببه او بی جهته له خلقو سره منګلی لګوی یا خوله اچوی، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجیز او تحقیر ته ئی ملا تړلی وی، یا د څه نه ویلو او تأدیب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرئت لا زیادت مومی. یا زمونږ له شخصی حیثیت څخه قطع نظر د دین اهانت یا د مسلمینو د جمعیت ذلت په کښی متصور وی نو په دغو پاس صورو کښی دی داسی بدل او انتقام اخلی چی په قدر د هم هغه تیری او زیادت وی او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوی.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ

او جزاء د بدکار بدکار دی په شان د هغه (نه زیات).

تفسیر : د بدل او انتقام په طور سره کومی بدی چی له چا سره کولی شی هغه حقیقتاً بدی نه بلکه صورتاً بدی وی. د «سيئة» اطلاق پر هغه «مشاكلةً» کری شوی دی.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾

پس هر چا چی عفو وکړه او صلح ئی وکړه پس اجر د ده پر الله دی بیشکه الله نه خوښوی ظالمان (شروع کوونکی په ظلم سره).

تفسیر : یعنی ظلم او زیادت د الله تعالیٰ په نزد په هیڅ یوه حالت کښی پسند نه دی. ډیر ښه خصلت هم دغه دی چی انسان هغومره بدل او انتقام چی اخیستی هم شی له هغه څخه هم منصرف شی مشروط په دی سره چی د هم دغو تیریدلو په سبب هغه خبره اصلاح وموی.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤١﴾

او خامخا هغه څوک چی واخلی حق خپل پس له مظلوم کیدلو د ده پس دغه کسان (چی خپل حق ئی اخیستی دی) نشته پر دوی هیڅ لیاره (د معاتبت او ملامتیا).

تفسیر : یعنی که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلی نو په دغه کښې پرې هیڅ الزام او ګناه نشته مګر د هغه معافول او ترې تیریدل ډیر ښه، احسن او افضل دی.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بیشکه هم دا خبره ده چې لیاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوی پر خلقو.

تفسیر : یعنی ابتداء په ظلم کوی، یا په انتقام اخیستلو کښې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تیری کوی.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

او سرکشی (تجاوز) کوی په ځمکه کښې په ناحقه سره (بی له حجته) دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمل ئې وکړ په ظلم او آزار) او ښښنه ئې وکړه، بیشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الامور غورو کارونو څخه دی.

تفسیر : یعنی د قهر او د غصې ځغمل، او د ایذاء او ضرر ګالل (برداشت کول)، او د ظالم ښښل او معافول د لوی همت او د تحمل او حوصلې کار دی. په حدیث کښې راغلی دی «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وی او هغه محض د الله تعالیٰ دپاره ترې تیریږی او ښښي ئې نو الله تعالیٰ ضرور د هغه عزت او پت زیاتوی، او مدد او اعانت ورسره فرمائی».

وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن وَلِيٍّ مِّن بَعْدِهِ

او هر هغه څوک چې ګمراه ئې کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک ولی دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسير : يعني محض د الله تعالیٰ په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلیٰ خصائل حاصليدی شي. که الله تعالیٰ ده ته د دغو ډيرو ښو اخلاقو په طرف ليار ښوونه ونه کړی نو څوک به ئی لاس ونيسي؟ او د دغی سپکتيا او تيتوالی او رسوائی له کندی څخه بی ئی ويستلی شي؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٤﴾

او وينی به ته ظالمان (کافران) هر کله چی ووينی دوی عذاب (په ورځ د قيامت کښی) وائی به دوی آيا شته بيرته تللو (د دنيا) ته کومه لياره (چی بيرته د مافات تدارک وکړو؟).

تفسير : يعني کومه داسی لياره هم شته چی موږ په هغی سره بيرته دنيا ته ستانه (واپس) شوی او دا ځلی له دنيا څخه سره له ښو عملونو بيرته دلته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وينی به ته دوی چی وړاندی کولی به شی په دغه اور په دغه حال کښی چی ويريدونکی به وی له خواری ګوری به دوی (دغه اور ته) په کتنی پټی (له ډير هيبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوری).

تفسير : يعني د يوه ډير ويريدونکی مجرم په شان د ډير خوف، ذلت او ندامت له سببه به په تيتو سترګو سره ګوری او هيڅ‌چا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شی کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْۤا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وائی به هغه کسان چی ايمان ئی راوړی دی (داسی چی) بيشکه زيانکاران هغه کسان دی چی زيان ئی رسولی دی نفسونو خپلو ته او کورنی خپلی ته

په ورځ د قيامت کښې (په خلود فی‌الجحيم او حرمان من النعيم سره).

تفسير : يعنی دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او کورنی او ګرد (ټول) ئی سپيره او په عذابونو کښې اخته کړل او ټول ئی تباه ، برباد او کړل.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٦﴾

واوره ! خبردار شه! چی بيشکه ظالمان په عذاب هميشه کښې دی. او نه به وی دغو کفارو ته هيڅوک له دوستانو چی مدد وکړی له دوی سره (په دفع د عذاب کښې) غير له الله او هر هغه چی ګمراه ئی کړی الله پس نه به وی ده ته هيڅ لياره (حق ته په دنيا کښې او جنت ته په آخرت کښې.)

تفسير : يعنی نه ئی په دنيا کښې هدايت وروبرخه کړ، او نه ئی په آخرت کښې نجات ور په برخه شو.

اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ

اجابت وکړئ (ای خلقو!) رب د تاسی ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چی راشي (هغه) ورځ چی نشته هيڅ رد او دفعه هغی (ورځی) لره له (جانبه د) الله،

تفسير : يعنی هم هغسی چی په دنيا کښې د هغه عذاب مؤخر کيده او وروسته لويده په هغه ورځ کښې به نه وروسته لويږی او نه به ټال خوری (بلکه حتماً او خامخا عذاب به واقع کيږی).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَئِذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿٤٧﴾

نه به وی تاسی ته هيڅ د پټيدلو (تښتيدلو) ځای په دغه ورځ کښې او نه به وی تاسی ته هيڅ لياره د انکار (له ګناهونو).

تفسير : يعني له انكار څخه به هيڅ فائده نه وررسيږي او ابن كثير رحمة الله عليه داسي معنى كړي ده چې هيڅ يوه داسي موقع به نه پيدا كيږي چې تاسي به هغه نه پيژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس كه مخ وګرځوه (دغو مشركانو له دعوته ستا اى زما رسوله!) پس نه ئى ليږلى مونږ ته پر دوى ساتونكى، نشته پر تا مګر يوائحې تبليغ (د احكامو دى او كړى دى تا اى محمده دا كار).

تفسير : يعني اى محمده صلى الله عليه وسلم تاسي د دې خبرى مسؤل او ذمه وار نه يئ چې يوائحې هرومرو (خامخا) په جبر او اكراه او زور سره دغه خبره پر هغوى ومنئ، ستاسي فريضه او وظيفه هم دا ده چې د الله تعالىٰ پيغام دوى ته ورسوئ چې هغه تاسي اداء كړى ده او اداء كوئ ئى، كه دوى ئى نه منى بلا وربسى دوى پوهيږى او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بيشكه مونږ كله چې وڅكوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله كوم رحمت (لكه غناء او صحت) نو خوشاله شي دى په هغه او كه ورسيږى دوى ته كوم قسم بدى (لكه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چې پخوا ليږلى دى لاسونو د دوى بيشكه چې (جنس د) انسان ناشكره دى (چې نعمت هيروى زحمت يادوى).

تفسير : يعني تاسي د دوى د مخ اړولو او اعراض څخه مه خفه كيږئ! د انسان طبيعت هم داسي واقع شوى دى «الا من شاء الله» چې كه پاک الله پرى نعمت، احسان او انعام وفرمائى نو دى له هغه سببه تكبر، لوئى فخر او غرور كوى بيا هر چيرى چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته كوم مصيبت، نقص او ضرر واقع كيږى نو بيا هغه ګرد (تول) نعمتونه او احسانات ئى له ياده وځى او هيروى ئى او داسي منكر او ناشكره كيږى چې ګواكى پرى ښه وخت له سره نه وو تير شوى. خلاصه ئى دا چې كه د عيش او عشرت نعمت او فراخى او ارتوالى حالت وى، يا كه د تنګى سختى، تكليف او مصيبت وخت دوى په دغو دواړو حالاتو پخپل حد او ځاى كښې نه دريږى. هو! د قانتينو مؤمنينو شان او طريقه هم داسي ده چې په سختى او مصيبت كښې صبر،

او د وسعت او فراخی په حالت کښې د حقیقي منعم شکریه اداء کوی او په هیڅ حالت کښې د الله تعالیٰ انعامات او احسانات نه هیروی او له ناشکری ځنی ځان بچ کوی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ اِنَاثًا وَّيَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ﴿۴۹﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّاِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾

خاص الله لره ده سلطنت باچائی د آسمانونو او د ځمکی، پیدا کوی (الله) هر هغه شی چی اراده وفرمائی، ښښی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی لونی او ښښی (الله) دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی ځامن یا جوړه ورکوی دوی ته (الله) ځامن او لونی او گرځوی هر هغه څوک چی اراده وفرمائی (الله) شنده، بیشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدی د هر چا) ښه قادر (په هر شی باندی چی اراده وفرمائی).

تفسیر : یعنی سختی وی یا نرمی وی گرد (تول) احوال د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی په آسمان او ځمکه او پر هر شی د هم هغه سلطنت دی او د هم ده حکم چلیږی، د هر هغه شی اراده چی وکری هم هغه پیدا کوی او د هر چا دپاره چی د هر شی د اعطاء اراده وفرمائی ورعطاء کوی ئی او هر چاته چی د عدم الاعطاء اراده وفرمائی نه ئی ورکوی د دنیا دغه رنگ په رنگ حالاتو ته وگورئ چی مثلاً یو له سره اولاد نه لری او دوهم تش لونی لری، دریم تش ځامن لری، څلورم هم ځامن او هم لونی لری، جوړه جوړه یا جلا جلا (جدا جدا) په دغه کښې هیڅ دعوی نه ده هم هغه حقیقی مالک پوهیږی چی د کوم یوه سری په کوم حالت کښې ساتل مناسب دی او هم دی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوی هیچا ته د دغی خبری قوت او مجال نشته چی د الله تعالیٰ د ارادی مخه ونیسی یا د الله تعالیٰ پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکری شی د عاقل کار دا دی چی په هر قسم تودو او سړو حالاتو کښې د هم هغه الله په طرف رجوع وکری او تل دی خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندی ونیسی! او د تکبر او د نعمت له کفرانه دی خپل ځان وساتی!.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ؕ

او نه ښائی دپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړی له ده سره الله مګر په وحی سره (په خوب کښې یا په الهام سره) یا وروسته له پردی څخه یا ولیږی (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل) پس وحی یوسی په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمائی (الله).

تفسیر : هیڅ یو انسان پخپل عنصری خلقت او د موجوده‌وو قواؤ په اعتبار د دی خبرې طاقت نه لری چې له الله قدوس سره په دغې دنیا کښې مخامخ شی او ورسره بالمشافهه کلام وفرمائی او دی ئی تحمل وکړی شی نو ځکه د کوم بشر له الله تعالیٰ سره خبری او کلام کول دری صورتونه لری.

الف: واسطه په پرده کښې کلام فرمایل یعنی د الله تعالیٰ له کلامه د سامعی له قوت سره د نبی متلذذ کیدل مګر په دغه حالت کښې د نبی سترګی د الله تعالیٰ له لقاء څخه نشی متمتع کیدی لکه چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د طور پر غره او خاتم الانبیاء محمدالمصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته په لیلة الاسراء کښې ور د مخه شو.

ب : د پرښتی په واسطه د الله تعالیٰ کلام فرمایل مګر چې پرښته متجسده نشی او د ده تر سترګو لاندی رانشی بلکه مستقیماً د نبی پر قلب نزول وکړی او په قلب سره د پرښتی د نزول ادراک او د صورت احساس وشی او ظاهری حواس په هغه کښې څه مداخله ونه کړی شی زما په خیال دغه هغه صورت دی چې د هغه په نسبت د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې راغلی دی «**یأتینی فی مثل صلصلة الجرس**»او په صحیح بخاری شریف د بدء الخلق په ابواب کښې د وحی د دغه صورت د پرښتی د راتللو تصریح هم موجوده ده هم دغه ته ئی په حدیث کښې «وهو أشده علیَّ» فرمایلی دی. او ښائی چې قرآنی وحی علی‌الاکثر په هم دغه صورت سره نازله شوی وی. لکه چې په ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ **او** ﴿فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ کښې د «قلبک» په لفظ سره دی ته اشاره ده چې دغه معامله بیخی مخفی او پټه سره اجرا کیده او د رسول الله له وجوده بیل کوم موجود په نظر نه راته او نه به داسی خبری سره کیدی لکه چې یو انسان ئی له بل انسان سره کوی چې ورسره نژدی کیناستونکی نور انسانان هم پری وپوهیږی نو ځکه د داسی خصوصیت ذکر ئی په دغه آیت کښې په «وحیاً» سره وفرمایه. ولی چې «وحی» په لغت کښې پر اخفاء او سریعه اشاره باندی دلالت کوی.

ج : دریم صورت دا دی چې پرښته ورمتجسده شی او نبی ته مخامخ راشی او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ کلام او پیغام ورسوی. لکه چې یو انسان له بل انسان سره خبری او بیان کوی. لکه چې حضرت جبریل علیه السلام یو یا دوه ځلی پخپل اصلی صورت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شوی دی او نور علی‌الاکثر د حضرت دحیة الکلبی رضی الله تعالیٰ عنه

په شکل راته او کله به د غیر معروف انسان په صورت هم راته په دغه وخت کښې به سترګو د پرښتې صورت لیده او غوږونو به ئې غږ آوریده، او نور حاضرین به هم د ده پر خبرو پوهیده او د دوی له خبرو او اترو څخه به مستفید کیده. د حضرت صدیقې بي‌بي عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې چې دوه قسمه بیان شوی دی له هغه څخه دغه ئې دوهم صورت دی او زما په خیال هم دغه ئې په دغه آیت کښې په دغو الفاظو سره تعبیر فرمایلې دی ﴿ اَوۡ يُرۡسِلَ رَسُوۡلًا فَيُوۡحِىَ بِاِذۡنِهٖ مَا يَشَآءُ ﴾ والله اعلم بالصواب. باقي حجاب والا صورت څرنګه چې بیخي نادر بلکه پټه او مخفي دی نو ځکه د حضرت صدیقې بي بي عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې له هغه سره بالکل تعرض نه دی کړی شوی.

اِنَّهٗ عَلِىٌّ حَكِيۡمٌ ﴿۵۱﴾

بیشکه دغه (الله) ډیر پورته غالب دی (په انزال د وحی کښې) ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کښې).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علو له دی نه مانع دی چې بې حجابه خبرې وکړي او حکمت ئې د دې مقتضیٰ دی چې په ځینو صورتونو کښې د هم کلامۍ صورت اختیار کړي.

وَكَذٰلِكَ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡكَ رُوۡحًا مِّنۡ اَمۡرِنَا ؕ

او هم داسې (لکه چې وحی مو کړې وه نورو انبیاؤ ته) وحی راولیږلې مونږ تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره،

تفسیر : محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په دغه ځای کښې له روح څخه مراد پرښته اخیستی ده یعنی جبرائیل الامین او دغه د ځینو مفسرینو رأیه ده. لیکن ظاهر دا دی چې دلته پخپله قرآن کریم به ئې په روح سره تعبیر فرمایلی وی ځکه چې د پاک قرآن له تاثیره مړه زړونه ژوندي کیږي، او انسان ته ابدي حیات ور په برخه کیږي. وګورئ! هغه اقوام چې د کفر، ظلم، طغیان او بد اخلاقۍ په موت سره مړه شوي وو عظیم‌الشان قرآن په دوی کښې په څه شان نوی روح او ځان واچوه.

مَا كُنۡتَ تَدۡرِىۡ مَا الۡكِتٰبُ وَلَا الۡاِيۡمَانُ

نه وې ته چې پوهیدی به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدی په دی چې څه

شي دی شرایع او) ایمان.

تفسیر : یعنی ایمان او د ایمانیه ؤ اعمالو دغه تفاصیل چې د وحی په ذریعه اوس معلوم شوی دی پخوا له دی نه چیری معلوم وو. اگر که په نفس‌الایمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ

ولیکن گرځولی دی مونږ دغه (روح کتاب، ایمان) داسی یوه رڼا چې سمه لیاره ښیو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمایو مونږ له بندگانو خپلو،

تفسیر : د پاک قرآن په رڼا کښې د هر هغو بندگانو په نسبت چې مونږ اراده وکرو نو هغوی د سعادت او فلاح پر لیاری بیایو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بیشکه ته خامخا ښودل کوی (خلقو ته) په طرف د لیاری مستقیمی برابری.

تفسیر : یعنی تاسی خو تولو بندگانو ته د پاک قرآن په ذریعه تر الله تعالیٰ پوری د رسیدلو سمه صافه لیاره ورښیئ اعم له دی چه څوک پر هغی لاړ شی که لاړ نشی.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمی لیاری د هغه الله ته چې خاص ده لره دی هر هغه شیان چې په آسمانونو کښې دی (له علویاتو) او هر هغه شیان چې په ځمکه کښې دی (له سفلیاتو سره له اسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً عبیداً)،

تفسیر : یعنی سمه صافه لیاره هغه ده چې پر هغی باندی له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالیٰ پوری ورسیدی شی هر څوک چې له دی لیاری څخه بی لیاری شی نو هغه له الله تعالیٰ څخنی بیل پاتی کیږی.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ؑ﴿۵۳﴾

واوره ! خبردار اوسه! خاص الله ته بیرته گرځي تول کارونه (د مخلوقاتو په قیامت کښي).

تفسیر : یعني کله چې د گردو (تولو) کارونو انجام د هغه په طرف دی نو ښائي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کښي اوسي او پخپل اختیار سره پر داسي یوی لیاری لاړ شي چې هغه سم وروړسیږي. اللّهم اهدنا الصراط المستقیم وثبتنا علیه.

تمت سورة الشوریٰ بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة الزخرف مكية الا آية (٥٤) فمدنية وهي تسع و ثمانون آية وسبع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٣) تسلسلها حسب النزول (٦٣) نزلت بعد الشوریٰ

د «الزخرف» سورت مکي دی پرته (علاوه) له (٥٤) آیته څخه چې مدني دی (٨٩) آیت او (٧) رکوع لري
په تلاوت کښي (٤٣) او په نزول کښي (٦٣) سورت دی وروسته له «الشوریٰ» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٣﴾

قسم دی په دغه کتاب روښان بیانونکی چې بیشکه مونږ گرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه دپاره د دی چې تاسي پری وپوهیږئ (عقل په کښي وچلوئ).

تفسیر : ځکه چې عربي ژبه ستاسي مورنی ژبه ده. او ستاسي په ذریعه به د دنیا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوی او پری پوهیږی به.

وَاِنَّهٗ فِيْٓ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٤﴾

او بیشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کښې په نزد زمونږ خامخا خاوند د لوئی مرتبې ډیر مستحکم دی.

تفسیر : یعنی دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لري او له تبدیل او تحریف څخنې د محفوظیت او مصؤنیت له سببه نهایت مستحکم دی. د ده دلائل او براهین نهایت مضبوط او د ده احکام نافذ او غیر منسوخ دی. هیڅ یو حکم ئې له حکمته تش نه دی او د ده ټول مضامین د معاش او معاد پر ډیرو اعلیٰ هدایاتو مشتمل، او له حکمت او مصالحو څخه مملو دی. او د قرآن پر دغو ګردو (ټولو) محاسنو پخپله هم دغه قرآن شاهد دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

تنبیه : قرآن او نور سماویه کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی دی.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۝

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسې دغه ذکر پند (قرآن) بندیدل (ګرځیدل) له دې سببه چې یئ تاسې یو قوم مسرف له حده تیریدونکی (مشرکان چې پرې نه راوړئ ایمان).

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «له دې سببه چې تاسې حکم نه منئ نو آیا مونږ به د حکم لیږل موقوف کړو؟» یعنی دغسې توقع له سره مه کوئ! د الله تعالیٰ حکمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دی چې سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو او شرارتونو چې ستاسې له خوا کیږي د الله تعالیٰ د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت او د پند سلسله ونه ترله شي، ځکه چې ډیر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږي او پر منکرانو په کامل طور سره د حجت اتمام کیږي.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

او څومره ډیر مو لیږلی دی له انبیاؤ څخه په پخوانیو (خلقو کښې) او نه به راته دوی ته هیڅ نبي مګر وو به هغوی چې په هغه (نبي) پورې به ئې مسخرې کولې.

تفسير : يعني له پخوانيو انبياؤ سره هم داسې استهزاء کړې شوې وه او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت کړې شوې وو مگر د دغې استهزاء او تکذيب له وجې د نبوت سلسله ونه ترله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

پس هلاک کړل مونږ هغه (پخوانې خلق چې) سخت تر (ؤ) له دوی نه له جهته د قوت او تير شوی دی (ځو ځايه په قرآن کښې) مثل صفت د ړومبنو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير : يعني د عبرت دپاره د هغو مکذبينو د تباهي او هلاک مثالونه وړاندې کړې شوې او پخوا له دې نه مذکور شوې دي چې په زور او په قوت کښې له تاسې څخه ډير زيات وو کله چې هغوی د الله تعالىٰ له عذابه نجات ونه موند نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالىٰ هغه د عظمت او قدرت او د تصرف د کمال ذکر راځي چې تر يوې اندازې پورې د دوی په نزد هم منلې شوې او مسلم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که چيرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چې څوک دی هغه ذات چې پيدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وائي دغه کفار هرومرو (خامخا) چې پيدا کړي دي (تول هغه الله چې) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (فرمائي الله) هغه (ذات) چې گرځولې ئې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او گرځولې دي تاسې ته په دغې ځمکې کښې لياري دپاره د دې چې تاسې سمه لياره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير : يعني تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوگنه کوی او يو له بل سره گوری او تگ راتگ کوی او پخپلو منځونو کښې سره لياری لری او په دغه تللو راتللو سره په دنيوی او

آخروی مقاصدو کښې د برې او کامیابۍ لیارې ځان ته معلومې کړي.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

او هغه (ذات) چې نازلې کړې ئې دي له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسیر : یعني په یوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کښې مقدر وو.

فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ⑪

پس ژوندی کړې دي مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکه ځمکه) په شان (د دغه ژوندي کیدلو د ځمکې) راوبه ایستل شئ تاسي (هم بیا ژوندي له قبورو).

تفسیر : یعني څرنګه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کښې د باران د اوبو په وسیله نوې ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي ئې هم داسې په مړو اجسامو کښې هم روح غورځوي او بیا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاڅوي.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او هغه (ذات) چې پیدا کړې ئې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) تول د دوی .

تفسیر : یعني په دنیا کښې د هومره اشیاوو جوړې چې دي او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل یا متقابل انواع چې دي د هغو ګردو (تولو) خالق الله تعالیٰ دی.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ⑫ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او ګرځولې ئې دي تاسي ته له بیړیو (جهازونو) او له چارپایانو هغه چه سوریږئ تاسي پرې (په لونده او وچې کښې) دپاره د دې چې سم برابر کینئ تاسي پر شاوو (د هر یوه) د هغه.

تفسیر : یعنی په بر (وچه) کښې د ځینو چارپایانو (څلوربولو) پر شاوو او په بحر (سیند) او فضاء او نورو کښې د بیړۍ او جهازونو او طیارو او نورو مراکبو پر شاوو سوریږئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

بیا یاد کړئ (قلباً) تاسی نعمت د رب خپل کله چی برابر کینئ (سواره شئ) پر هغه او ووایئ تاسی پاکی ده هغه (لوی ذات) ته چی مسخر کړی ئی دی مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قید) کښې راوستونکی (په وس خپل سره)

تفسیر : یعنی پر حیواناتو یا کشتی او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسایلو باندی د سوریدلو په وخت کښې د الله تعالیٰ د هغه انعام او احسان یادونه پخپلو زړونو کښې وکړئ چی الله تعالیٰ مونږ ته دومره عقل، پوه، تدبیر، قوت او قدرت او نور رابښلی دی چی پخپل عقل او تدبیر او نورو سره دغه شیان مونږ تر خپلی اداری لاندی راوستلی دی دغه محض د الله تعالیٰ فضل او احسان دی، که نه په مونږ کښې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چه داسی شیان مو قابو کړی وی لازم دی چی په ژبه سره هم پر نقلیه ؤ وسایلو د سوریدلو په وخت کښې دغه الفاظ ووایئ ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعیه هم په احادیثو کښې راغلی دی. چی د حدیث او تفسیر په کتابونو کښې مذکور دی.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

او بیشکه چی مونږ رب خپل ته خامخا بیرته ورتلونکی یو (په سورلی د جنازو).

تفسیر : یعنی د دغو سفرونو په تقریب د آخرت د سفر په یادونه کښې ولویږئ. رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم خو د سوریدلو په وخت هم دغه تسبیح فرمایله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّأَصْفٰكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

او ګرځوی (مقرروی کفار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چی ملائکو ته د الله لونه وائی)، بیشکه چی (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایئ تاسی چی (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی لونی (چی اخس او ادنیٰ دی) او غوره کړی ئی یئ تاسی په زامنو (چی اشرف او اعلیٰ دی له لونو نه)

تفسیر : یعنی لازم خو داسی ؤ چی د الله تعالیٰ نعمتونه به ئی پیژندلی او د هغو شکریه به ئی اداء کړی وه دوی صریحی ناشکری ته اوښتی دی او د الله تعالیٰ دربار ته سپین سترګی او ګستاخی کوی له دی نه لویه ګستاخی او ناشکری به څه وی چی د هغه دپاره د اولاد تجویز وکړی شي او هغه هم له بندګانو څخه او هغه هم لونی. اول اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وی نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چی ګواکی دی له اجزاوو څخه مرکب دی او د مرکب حدوث ضروری دی دوهم په ولد او والد کښی ښائی چی مجانست وی که دواړه له یوه جنسه نه وی نو د ولد یا والد په حق کښی عیب دی. دلته د خالق او مخلوق په منځ کښی د مجانست تصور هم نشی کیدی. دریم جونی د جسمیه وو او عقلیه وو قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصی او کمزوری وی ګواکی معاذ الله که الله تعالیٰ د خپل ځان دپاره اولاد هم اختیار کړی وی هغه هم تیټ او ناقص. آیا تاسی ته شرم نه درځی چی پخپلو برخو او حصو کښی عمده او اعلیٰ شیان او د الله تعالیٰ په حصه کښی ناقص او تیټ شیان راوباسی. او مقرروئ ئی.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا هر کله چی زیری ورکړ شي یو د دوی ته په (تولد د) هغه سره چی ګرځولی ئی دی رحمٰن ته مثل (او شبیه نو) وګرځی مخ د ده تک تور (له ډیره غمه) حال دا چی دی به ډک وی له غمه.

تفسیر : یعنی هغه اناثیه اولاد چی د الله تعالیٰ دپاره دوی تجویز کړی دی هغه د دوی په زعم کښی داسی عیب دار او ذلیل او حقیر دی چی که پخپله دوی ته د هغه د تولد زیری ورکړ شی

نو له ډیر رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړی او وضعیت ئی سخت تغیر مومی او پخپل زړه کښې سخت پیچونه او تاوونه خوری. د دی پوره تقریر د «صافات» د سورت په آخری رکوع کښې پخوا له دی لیکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿۱۸﴾

آیا (مقرروی دوی الله ته) هغه څوک چی لویېولی شی په ګانو (کالیو) کښې حال دا چی هغه په وخت د جګړو کښې نشی ښکاره کولی (بیانولی مطلب خپل).

تفسیر: آیا الله تعالیٰ خپل اولادیت ته جونی غوره کړی دی؟ چی عادتاً په ډول او سینګار سره نشو او نما مومی د ګانو او زیورو په شوق کښې مستغرقی اوسی چی د دوی د رایی او عقل پر ضعف باندی دلیل دی او دوی د فکریه قوت له ضعفه د مباحثی په وخت کښې بیانیه قوت هم ونه لری لکه د ښځو په تقریرونو کښې که څوک لږ څه غور وکړی نو ګوری به چی دوی نه خپله دعوی په کافی بیان سره ثابتولی شی او نه د نورو دعاوی ماتولی شی او تل ناقصی او ناتمامی خبری کوی او نوری داسی فضولی او چټی (بیکاره) خبری له هغی سره ګډوی چی له هغه موضوع سره به بیخی څه علاقه او تناسب نه لری چی په دغه سره هم د مقصود په تبیین کښې احتیاج زیات وی او په دغه سره د دوی عجز لا څرګندیږی (ښکاره کیږی) پس هر طویل کلام په هم دغه حکم کښې راځی او د معمولی جملی او عادی خبری اداء کول، لکه راځه! څه! دا شی راکړه! هغه واخله، هغه راغلی وو، دی تللی وو، د بیانیه قوت دلیل نه دی.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا ۚ

او ګرځوی (کفار) پرښتی هغه چی دوی عبادالرحمٰن د الله بندګان دی ښځی (لونی د الله)،

تفسیر: یعنی دغه د دغو مشرکانو یو بل دروغ دی چی پرښتی د ښځو په وصف کښې داخلوی، حال دا چی پرښتی نه د ښځو او نه د نارینه وو له جنسه دی بلکه دوی د الله تعالیٰ یو بیل علیٰحده مخلوق دی.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿۱۹﴾

آیا حاضر وو (دغه کفار په وخت د) پیدا کیدلو د دغو پرښتو کښې (چې ښځې لونه پیدا شوی دی) ژر ده چه وبه لیکلی شي شاهدی د دوی او پښتنه به هم تری وکړه شي (په آخرت کښې).

تفسیر : یعنی کوم یو عقلي یا نقلي دلیل خو له دوی سره د دغی دعوی د اثبات دپاره نشته. نو آیا دوی په هغه وخت کښې چې الله تعالیٰ پرښتی پیدا کولی ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتی لیدلی دی چې پرښتی نارینه نه دی ښځې دی؟ ښه دی د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کښې لیکلی کیږی څه مهال (وخت) چې دوی به د الله تعالیٰ د عدل او انصاف په دربار کښې وړاندی کیږی نو هلته به د دی موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنی کیږی چې تاسی ولی داسی خبری کولی او له کومه تاسی ته دا معلومات په لاس درغلی و؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم

او وائي (دغه مشرکان) که اراده فرمائلی وی رحمٰن نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسیر : یعنی دوی د خپلو دغو د شرک، بی ادبی او ګستاخی په جواز او استحسان کښې یو داسی عقلي دلیل هم وړاندی کوی چې که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو مونږ ته به ئې موقع نه راکوله چې له ماسواء الله څخه به مو د نورو شیانو عبادت کاوه، او هرومرو (خامخا) به ئې زمونږ مخه نیوه. ګله چې مونږ برابر پر خپل هم دغه دود (رواج) او دستو دوام کوو چې هغه ئې ګوری نو ثابت شو چې دغه کار بهتر او د ده خوښ دی. نو الله جل وعلا شانه واکرم واعظم برهانه د مشرکانو د دغی وینا تردید داسی فرمائی

مَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغی (وینا خپلی) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مګر دروغ وائي (خوشی چټی (بیکاره) اټکلونه چلوی ځکه چې الله راضي نه دی په کفر).

تفسیر : یعنی دغه خبره خو رښتیا ده چې بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه هیڅ شي نشي کیدی لیکن د کوم شي ښیګڼه (فائده) او بهتری زمونږ دپاره له دی نه نه ثابتیږی. او که داسی وی نو په دنیا کښې به هیڅ کار بیکاره او هیڅ شي خراب او بد نه پاتی کیده او په ګرد

(تول) جهان کښې به محض خير وه او بس او د شر تخم به له سره نه پيدا کيده او هر يو دروغجن ظالم او مکار به هم داسې وائي که د الله تعالىٰ اراده نه وی نو زه به ئې نه پرې ښودم چې داسې ظلم او تيرى به مې کاوه او کله ئې چې ماته د ظلم، ستم او تيرې موقع راکره نو معلومه شوه چې دى په دغه کار خوښ او راضي دى. په هر حال په مشيت او رضاء کښې د لزوم ثابتول کوم علمي اصول نه دى او محض د گمان او اټکل غشي دى چې د هغه بيان د جزء ٨ «الانعام» د سورت په (١٨) رکوع ١٤٨ آيت کښې د دغه آيت په تفسير کښې پخوا ليکلى شوى دى ﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا ﴾

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آيا ورکړې مو دى دوى ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوى په هغه کتاب منګلي ښښوونکي (حجت نيوونکي دى نه ده داسې) بلکه وائي دغه مشرکان بيشکه مونږ موندلي مو دى پلرونه خپل پر يوى ليارې (دين) او بيشکه مونږ پر قدمونو د دوى ليارې موندونکي تلونکي يو (يعنى د هم هغو خپلو پخوانيو په پلونو ځو او د غير الله عبادت کوو).

تفسير : د عقلي دليل حال خو مو واوريد، آيا ما سواء له هغه څخه بل کوم نقلي دليل پخپلې دغې دعوى باندې وړاندې کولى شي؟ يعنى د الله تعالىٰ له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوى په لاس کښې شته؟ چې په هغه کښې د شرک غوره والي ليکلى شوى وى؟ ظاهر دى چې داسې کوم سند له دوى سره نشته. نو ماسواء له دى نه چې د خپلو پلرونو او نيکونو ړوند تقليد دليل وړاندې کړى بل څه شى له دوى سره نه دى پاتې شوى، هم دغه د دوى له ګردو (ټولو) څخه زبردست دليل دى چې د هرى زمانى مشرکانو به هم دغه دليل وړاندې کاوه چې وروسته له دى نه د هم دغه بيان دى.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او هم داسی (ستا په شان) نه وو لیږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلی کوم ویرووونکی (له عذابه یعني نبی) مگر وبه ویل هوسا (آرام) او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو) بیشکه مونږ چی یو موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکی تلونکی یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوئ تاسی متابعت د پلرونو خپلو) اگر که راتله کړی دی ما تاسی ته په ښه لیاره ښوونکی له هغه شی څخه چی موندلی دی تاسی پر هغه شی باندی پلرونه خپل،

تفسیر : یعنی نبی الله فرمایلی دی چی ستاسی د پلرونو او د نیکه‌گانو له لیاری څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لیاره تاسی ته درښیم خو آیا تاسی سره له هغه د خپل هغه پخوانی جهل او عناد څخه مخ نه اړوئ؟.

قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾

وبه ویل دوی بیشکه مونږ چی یو په هغه (دین) چی لیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره کافران یو.

تفسیر : یعنی هر څه چی وی مونږ ستاسی خبری نشو منلی، او له خپل هغه پخوانی دود (رواج) او دستور څخه چی له پلرونو او نیکه گانو څخه راته پاتی شوی دی نشو گرځیدی.

فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه پس وگوره چی څرنگه وه عاقبت آخره خاتمه د دروغجن گڼونکیو (انبیاؤ خپلو ته) او (یاد کړه) هغه وخت چی وویل ابراهیم (کله چی ووت له غاره) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (نمرودیانو) ته چی بیشکه زه بیزاره (جلا (جدا)) یم له هغو بتانو چی تاسی ئی عبادت کوئ مگر هغه الله چی پیدا کړی ئی یم زه پس بیشکه چی هغه (الله) به ثابت لری ما په هدایت (او دین خپل) باندی.

تفسير : يعني صرف له يوه پاک الله سره زما علاقه ده چې هغه زما خالق دی او هم هغه مې د مقصود د منزل پر لياره تر آخره پورې بيائي.

تنبيه : دلته ئې دغه قصه پر دې بيان فرمايلې ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پيشوا کله چې د خپلو پلرونو لياره غلطه وموندله هغه ئې پريښوده تاسې هم هغسې وکړئ! که مو د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد پسې سا خيژي او له سره له هغه څخه خلاف بل کار نه کوئ نو د هغه پلار پر لياره تګ وکړئ چې په دنيا کښې ئې د حق او صداقت بيرغ هسک (اوچت) کړی ؤ، خپلې اولادې ته ئې نصيحت او وصيت فرمايلی ؤ چې وروسته له ما څخه هم ما سواء له واحد احد الله د بل هيڅ شي عبادت مه کوئ! کما جاء في الرکوع (١٦) آيت ١٣٢ من سورة البقرة ﴿ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ ﴾ الآية ـ

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِىْ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾

او ګرځولې وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقي پاتې کيدونکې په پښت اولاد خپل کښې دپاره د دې چې دوی بيرته راوګرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير : يعني د ابراهيم عليه السلام اولاده يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوري او د حق د لياري په طرف دې رجوع وکړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى جَآءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۹﴾

(دوی هم هغسې ونه کړ) بلکه نفعه ورکړې وه ما دغو (شرکاؤ) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پورې چې راغي دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانونکی (د شرعيوو احکامو دوی لره).

تفسير : يعني ای مکيانو! افسوس چې تاسې د ابراهيم عليه السلام ارث مو حاصل نه کړ او د ده پر وصيت مو تګ ونه کړ، بلکه د هغو دنيوی سامانونو په خوندونو او مزو کښې ولويدئ چې د الله تعالیٰ له درباره تاسې ته درعنايت کړی شوی دی او د قدوس الله له طرفه بيخي غافل شوئ تر دې چې د هغه غفلت د خوب د ويښيدلو لپاره الله تعالیٰ تاسې ته خپل داسې انبياء وليږل چې د هغوی نبوت بيخي روښان او واضح دی. الله حق او رښتيا دين تاسې ته درولیږه قرآن ئې تاسې ته در ولولوه او در واموروراوه، او د الله تعالیٰ په احکامو په نهايت صفائي سره مو مطلع کړئ.

وَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَّاِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٠﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دین قرآن) وویل (کفارو) دا سحر (کوډې) دی او بیشکه مونږ پر دغه قرآن کافران یو (او نه ئې منو).

تفسیر : یعني پاک قرآن ته ئې د جاود او کوډو نسبت وکړ، او د انبیاء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ﴿٣١﴾

او وویل (کفارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر یوه سړي له دغو دوو قریو څخه (چې مکه او طائف دی چې دغه سړی هم) ډیر لوی دی (لکه ولید په مکه کښې او عروه په طائف کښې).

تفسیر : یعني که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو نو ښائي چې هغه ئې د معظمې مکې یا د طائف پر کوم مشر نازلوه. دغه څرنګه د باور کولو وړ (لائق) دی چې لوی لوی غتان، مشران او د مالونو د شتو له خاوندانو څخه پاک الله منصرف شوی دی او د رسالت د لوی منصب لپاره ئې داسې یو سړی غوره او منتخب فرمایلی دی چې د دولت او ریاست په اعتبار د هیڅ یو امتیاز خاوند نه دی.
نو پاک الله جل وعلا شانه واعظم واکرم برهانه جواباً د دوی په تردید کښې داسې فرمائي

اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ

آیا دوی تقسیموی ویشي رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چې دوی وائي)،

تفسیر : یعني آیا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسیم ستاسې په لاس کښې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيْشَتَهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ

(نه ده داسی بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کښې معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کښې او پورته کړی مو دی ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو په مرتبو کښې د دی چې ونیسی ځینی د دوی (چې غنیان دی) ځینی نور (چې فقیران دی) تابعان کار کوونکی

تفسیر : یعنی ځینی ئی غنی او شتمن او ځینی ئی فقیران او خوار ګرځولی دی یوه ته ئی بی حسابه دولت ورکړی دی او بل ته ئی له هغه څخه لږ څوک ئی مسخر تابع او مطیع ګرځولی دی او څوک ئی متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډیر غوره دی له هغو (اموالو) چې تولوی ئی دوی (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهری مال او جاه او د دنیوی ساز او سامان څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی، کله چې الله تعالیٰ دنیوی روزی د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلی نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولې د دوی په تجویز سره سم وکړی وروسته له دی نه د مال او دولت او د مادی سامانونو د بی وقعتی او حقارت بیان فرمائی،

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ
بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطره) چې شی دا خلق ټوله یوه (متفق په کفر) نو خامخا ګرځولی به مو وو هغه چا لره چې کافر کیږی په رحمٰن دپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو او زینه پائی (به می هم له سپینو زرو ور جوړولی څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (دپاره د حاجاتو خپلو) او دپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازې به وی او تختونه (به وو د سپینو زرو) چې پر هغو به ئی تکیې وهلی وی دوی او (له) سرو زرو

(نور د زینت شیان به می هم ورلره ورکړی ؤ)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په نزد دغه دنیوی مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لری او نه د دنیوی مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دلیل دی دا خو داسی بی قدره او حقیر شی دی چی که کوم خاص مصلحت مانع نه وی نو الله تعالیٰ د کفارو کوټو، چتونه، زینی، دروازی، درشائی، قلفونه، تختونه، چوکیګانی او نور اثاث البیت به ئی، ګرد (ټول) له سرو او سپینو زرو څخه جوړول مګر په دغه صورت کښی به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چی کفارو ته دغسی اسباب او سامان ور په برخه کیږی عموماً د کفر لیاره اختیارولو (الا ماشاء الله) او دغه شی د الله تعالیٰ له مصلحته مخالف دی نو ځکه داسی ونه کړه شوه. په حدیث کښی راغلی دی چی که د الله تعالیٰ په نزد د دنیا قدر د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وی خو بیا هم کفارو ته به یو غړپ اوبه هم نه ورکولی کیدی ځه کله چی یو شی د الله تعالیٰ په نزد دومره حقیر وی نو هغه د سیادت او د وجاهت عند الله او د رسالت او نبوت معیار ګرځول به تر کوم ځای پوری صحیح وی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی الله تعالیٰ کافر ئی پیدا کړ، چیری خو هغه ته آرام ورکړی، په آخرت کښی خو ورته دایمی عذاب دی. چیری خو دوی ته آرام وروُرسی. مګر که داسی کیدی نو ګردو (ټولو) به د هم هغه کفر لیاره غوره کوله.»

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

او نه دا ټول (مذکوره شیان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا دپاره د متقیانو دی.

تفسیر : یعنی دنیوی عیش او عشرت او خوند کښی خو ګرد (ټول) سره شریکان دی مګر آخرت سره له خپلو ابدی نعماوو او آلاوو د متقینو دپاره مخصوص دی چی متقیان له الله جل جلاله څخه ویریږی او ځان له معاصیو ساتی.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

او هر څوک چی اعراض کوی (سترګی پټوی) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمٰن مسلط به کړو مونږ پر هغه باندی یو شیطان پس هغه به له ده سره (دائمی) ملګری وی (چی ئی لمسوی ګناهونو ته او لغزوی ئی له سمی لیاری نه).

تفسیر : یعني هر څوک چې له رښتیا نصیحت او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده اعراض کوي او مخ ترې اړوي پر ده باندې یو شیطان په خصوصي دول (طریقه) سره مسلطوه شي چې تل تر تله ئې اغواء کوي او د ده په زړه کښې راز راز (قسم قسم) وسوسې اچوي دغه شیطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلي.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾

او بیشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملګري له لیارې (د حق) او ګمان کوي (دغه سترګې پټوونکي کفار له حقه) داسې چې بیشکه دوی د سمې لیارې موندونکي دي.

تفسیر : یعني شیاطین به تل د دوی مخه د نیکۍ له لیارې څخه نیسي، مګر د دوی عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ کیږي چې هغه غلطه لیاره د دوی په نظر کښې سمه لیاره ښکاري او ښه ئې ګڼي. د بدۍ او د نیکۍ تمیز هم په دوی کښې نه پاتې کیږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته نو وبه وائي (دغه اعراض کوونکی خپل ملګري ته) کاشکې چې وی په منځ زما او په منځ ستا کښې لرې والی له مشرقه تر مغربه پس بد ملګری (ئې ته زما).

تفسیر : یعني هر کله چې د الله تعالیٰ په حضور کښې ورسیږي هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګندیږي (وربښکارېږي) چې دغه ملګري ئې څومره بد او خراب ملګري وو هلته به له حسرته او قهره داسې وائي چې کاشکې زما او ستا په منځ کښې د مشرق او مغرب فاصله وی! او یوه شیبه به مې هم ستا په صحبت کښې نه وی تیره کړې.
ای کمبخته! اوس خو لږ شانې له ما څخه لرې شه!. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني په دنیا کښې د شیطان پر مشورو عمل کوي او هلته به د شیطان له ملګرتوبه افسوس او ارمان کوي. داسې شیطان رفیق چاته له پیریانو څخه او چا ته له انسانانو څخه وررسیږي.»
نو پاک الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسې فرمائي

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوی تاسی ته نن ورځ (له دی جهته) چی ظلم کړی دی تاسی (په شرک سره) دا چی بیشکه تاسی (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کښی سره شریکان يئ (لکه چی په کفر کښی سره شریکان وئ)

تفسیر: د دنیا قاعده ده په کوم مصیبت کښی چی په عمومی دول (طریقه) سره لوی او واړه تول سره شریکان وی نو هغه لږ شانی سپک او آسان ورښکاری. مشهور متل دی چی «په ګده مرګ کښی لویه چرچه وی» مګر په دوزخ کښی د تولو شیاطین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او ګډون کښی دوی ته هیڅ یوه فائده او ګته نه وررسیږی، د عذاب شدت به دومره زیات وی چی په داسی سطحی خبرو له سره دوی نشی متسلی کیدی او دوی ته له هغه څخه څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی کفار به وائی چی د دوی له لاسه مونږ په دغه عذاب کښی اخته شوی یو دیر ښه شو چی دوی هم له هغه څخه نجات ونه موند او تری بچ نشو. لیکن که هغه بل نیولی شوی دی نو د هغه له نیولو څخه ده ته څه فائده نه وررسیږی».

اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ اَوْتَهْدِی الْعُمْیَ وَمَنْ كَانَ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۴۰﴾ فَاِمَّا نَذْهَبَنَّ
بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُّنْتَقِمُوْنَ ﴿۴۱﴾ اَوْ نُرِیَنَّكَ الَّذِیْ وَعَدْنٰهُمْ فَاِنَّا عَلَیْهِمْ مُّقْتَدِرُوْنَ ﴿۴۲﴾
فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِیْۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ ۚ اِنَّكَ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۴۳﴾

آیا پس ته به (ای محمده!) آورول وکړی کڼو ته یا سمه لیاره به وښیی ړندو ته او هغه چا ته چی وی په ګمراهی ښکاره کښی پس که بیول وکړو مونږ خامخا پتا سره (په خوا د تعذیب د منکرینو) پس بیشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکی یو (په آخرت کښی) یا به وښیو تاته (په حیات ستا کښی) هغه (عذاب) چی وعده ئی کوو له دوی سره پس بیشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کښی) پس منګلی خښی کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چی وحی کړی شوی دی تاته (ای محمده!) بیشکه ته پر لیاری سمی روان ئی (نو ژر به مطلب ته ورسیږی).

تفسیر : یعنی ړندو ته د حق لیاره ښوول، کڼو ته د حق غږ آورول، او هغو کسانو ته چی

په صريحې غلطۍ او ګمراهۍ کښې سرګردانه حيرانه ګرځي سمه صافه لياره ښوول او د کفر، شرک، شک او عصيان له تيارو څخه ئې د باندې ايستل او د هدايت پر لوی سړک ئې روانول، ستاسې په واک (قبضه) او اختيار کښې نشته که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو ستا په غږ کښې تأثير پيدا کوي. په هر حال تاسې داسې غم او انديښنه مه کوئ چې دغه ګرد (تول) خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه به سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو نو هغه به هم تاسې ته درښوول کيږي په هر صورت نه دوی زمونږ له واکه او اختياره وتلی او نه چيری تللی شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پريږدو. ستاسې کار هم دا دی کومه وحې چې راغلی ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی پر هغه به ډير مضبوطی سره ټينګ ولاړ اوسئ! او برابره خپله فريضه اداء کوئ، ځکه که د دنيا نور خلق پر بلې لياری لاړ شي نو ته د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره پر سمه لياره روان ئې چې له هغه ځنې يو قدم دې خوا يا هغې خوا ته د هيسته کيدلو ضرورت نه دی پاتې او نه د کوم هوا پرست په غوښتنه، هيله (اميد) آرزو او تمنا ته کوم بل لوری ته کتلی او التفات کولی شې.

وَإِنَّهُۥ لَذِكۡرٞ لَّكَ وَلِقَوۡمِكَۖ

او بيشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسير : يعنې لوی قرآن د تاسې او ستاسې د قوم دپاره د خاص فضل او شرف سبب دی. له دی نه به لوی عزت او ښه نصيب څه وي چې د الله تعالیٰ کلام، او د ګردی (تولی) دنيا د نجات او د فلاح ابدی دستورالعمل د دوی په ژبه نازل شوی دی. او د داسې مقدس کلام ړومبنی مخاطبان هم دوی دی. که دوی څه عقل او پوه ولری نو د دغه عظمی نعمت قدر دی وکړی! او د لوی قرآن چې د دوی لپاره يو قيمتدار د پند او نصيحت کتاب دی پر هداياتو دی تګ وکړی، او له نورو ګردو (تولو) ځنې دی ړومبې خپل ځانونه د دنيوی او آخروی سعاداتو ور (لائق) او مستحق وګرځوی.

وَسَوۡفَ تُسۡـَٔلُونَ ۝٤٤

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قيامت کښې).

تفسير : يعنې مخ کښې به د دی خبری پوښتنه کيږی چې تاسې د دغه عظمی نعمت څه قدر

کړی ؤ؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړی وه؟.

وَسۡـَٔلۡ مَنۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلۡنَا مِن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ءَالِهَةً يُعۡبَدُونَ ﴿٤٥﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چې لیږلی مو دی پخوا له تا له رسولانو زمونږ (په شپه د معراج کښې یا له علماؤ د دوی) آیا مقرر کړی وو مونږ بې له رحمٰن نور معبودان چې عبادت به ئې کاوه.

تفسیر : یعنی ستاسی لیاره خو هم هغه ده چې د پخوانیو انبیاؤ لیاره وه هیڅ یوه نبی د شرک تعلیم نه دی ورکړی. او نه الله تعالیٰ په هیڅ یوه دین کښې شرکیه اعمال جائز درولی دی چې ماسواء الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شی. او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه یعنی هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړې! لکه چې د معراج په شپه کښې وشو یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړې! په هر حال د تحقیق او تفتیش هومره ذرائع چې وی هغه گرد (تول) تر استعمال لاندی ونیسې! له هغو څخه به په صاف دول (طریقه) سره ثابتیږی چې په هیڅ سماوی دین کښې هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوی.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنۡهَا يَضۡحَكُونَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ سره له (نهو) دلائلو (د قدرت) زمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته پس وویل (موسیٰ) بیشکه زه چې یم رسول د رب د عالمیانو یم پس کله چې راغی (موسیٰ) دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زمونږ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زمونږ) به ئې خندل.

تفسیر : یعنی پر معجزاتو ئې توکی مسخری کولی.

وَمَا نُرِيهِم مِّنۡ ءَايَةٍ إِلَّا هِيَ أَكۡبَرُ مِنۡ أُخۡتِهَا

او نه مو ښوده دوی ته (هيڅ دليل) له دلائلو (د عذاب) مګر چي هغه لوی وه له خوره د دی (يعني له هغه تير عذابه)

تفسير : يعني له يوه څخه بل د قدرت لوی دليل مو د موسیٰ عليه السلام د تصديق لپاره وښوده .

وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾

او نيولي وو مونږ دوی په عذاب سره دپاره د دی چي دوی راوګرځي (له کفره خپله).

تفسير : بالاخره مو هغه دلائل ورولیږل چي د عذاب يو شان رنګ د هغو په منځ کښي مرکوز ؤ لکه چي د جزء ۹ «الاعراف» په (۱۶) رکوع ۱۳۳ آيت کښي مذکور دی ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ ﴾ او له دی نه غرض دا وو څو دوی وويريږی او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوی نو هغوی بيرته ونه ګرځيدل کله چي عذاب ئې وليد نو داسي فرياد ئې وکړ

وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ

او وويل (قبطيانو موسیٰ ته) ای ساحره !

تفسير : د دوی په محاوراتو کښي عالم ته به ئې «ساحر» ويل، ځکه چي لوی علم د دوی په نزد هم دغه سحر وو. ښائی د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت، حضرت موسیٰ ئې په دغه ظاهری تعظيمي لقب سره بللي وی او له خپل باطني خباثته ئې په دغه لوری هم اشاره کړی وی چي مونږ تر اوسه پوری تا د نبی په صفت نه پيژنو او تش دی د يوه ماهر کودګر (ساحر) په حيثيت ګڼو.

ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وبوله زمونږ دپاره رب خپل په سبب د هغې وعدی (د الله) چي له تا څخه ده (چي له مونږ لری کړی عذاب) بيشکه چي مونږ خامخا لياره موندونکی يو

(په ایمان راوړلو سره په تا باندی ای موسیٰ!).

تفسیر : یعنی د دعاء هغه طریقه چی تاته رب ستا ښوولی ده، او هغه عهد چی مونږ له تاسی سره کړی دی سم له هغه دعاء سره داسی وشو نو ضرور مونږ به هم پر سمه لیاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو نو سمه صافه لیاره به بیامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ۝٥٠

پس کله چی لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسیٰ سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله)

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چی هغه تکلیف مرتفع او د مصیبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو یو ځلی تولو سره له خپلو هغو مواعید څخه مخ واړوه او داسی ئی ورښکاره کړل چی مونږ له سره تاسره څه عهد او پیمان نه وو کړی او فی الحال ئی بیا مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَٰرُ تَجْرِي مِن تَحْتِيٓ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝٥١

او غږ وکړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل کښی (د جارچیانو په وسیله) وویل (فرعون) ای قومه زما! آیا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر او دغه ویالی چی بهیږی (او اصلی منبع ئی نیل دی) لاندی تر (مانی) زما آیا پس نه وینئ تاسی (دغه لوئی جاه او جلال زما).

تفسیر : په دغو اطرافو او حوالیو کښی د مصر حاکم ډیر لوی سری ګڼله کیده، او نهرونه ئی هم ده کینودلی وو، او د نیل اوبه ئی په هم دغو ویالو کښی غورځولی وی او خپل باغ ته ئی هم را ایستلی وی. مطلب دا چی سره د دغو سامانونو او وسائلو د موجودیت آیا زمونږ دغه حیثیت او وضعیت له دی خبری سره وړ (لائق) او متقاضی دی چی د موسیٰ علیه السلام په شان د یوه معمولی حیثیت والا خبرو ته غوږ ونیسو او غاړه ورته کیږدو.

أَمْ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ۝٥٢

بلکه زه بهتر یم له دغه سړی (موسیٰ) چې هغه سپک (او حقیر) دی. او نه دی نژدی (دی ته چې) صاف بیان (د مطلب) وکړی.

تفسیر : یعنی له موسیٰ سره نه څه مال او دولت شته او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهری کمال تر دی چې په خبرو او اترو کښې ئی ژبه هم په صاف ډول (طریقه) سره نه چلیږی او نته کیږی.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولی نه غورځول کیږی په ده باندی وښی له سرو زرو یا ولی نه دی راغلی له ده سره پرښتی پیوسته (صف تړلی).

تفسیر : وائی چې فرعون به پخپله د جواهراتو وښی پخپلو لاسو کښې اچول او پر هر وزیر او امیر او مشر به ئی چې لطف او مهربانی کوله د هغه په لاسو کښې به ئی هم سم د ده له حال سره مناسب وښی اچول د ده په مخ کښې د ده لاوو لښکر صف تړلی وو. مطلب ئی دا کله چې مونږ چاته عزت ورکوو نو دغسې وضعیت ورسره کوو، نو آیا کله چې دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعی دی نو ولی د ده الله د ده په لاسو کښې وښی نه دی اچولی؟ او له ده سره ئی د ملائکو یو لښکر نه دی رالیږلی؟.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بی عقل موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت ئی وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کښې)، بیشکه چې دوی وو یو قوم فاسقان (نو وی مانه فرمان د فاسق).

تفسیر : یعنی په دغو چټیو (بیکارو) او غلطو تیرایستونکیو خبرو سره ئی له خپل ټول قوم څخه ناپوهان جوړ کړی دی او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدی حقیقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانی له ابتداء څخه عادت او معتاد شوی وو دغه ئی اوس د هغه عصیان او طغیان دپاره یوه نوی حیله او پلمه (تدبیر) وګرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چی خفه کړو (په غضب ئی کړو) دوی مونږ (په ډیر طغیان خپل سره)

تفسیر : یعنی هم هغسی کارونه ئی وکړل چی په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کیږی.

انتقمنا منهم فاغرقنهم اجمعين ﴿٥٥﴾ فجعلنهم سلفا ومثلا للاخرين ﴿٥٦﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحیره د قلزم کښی) پس ومو ګرځول دوی پیشوایان (دپاره د عبرت اخیستلو) او مثل دپاره د وروستنیو (خلقو تر قیامت پوری).

تفسیر : یعنی وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوی عبرتناکی پیښی په شان ذکر او بیانیږی.

ولما ضرب ابن مريم مثلا اذا قومك منه يصدون ﴿٥٧﴾ وقالوا ءالهتنا خير ام هو

او کله چی وګرځاوه شو څوی د مریمی مثل ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شور ماشور د خوشالتیا (او خندا) کوی او وائی (دغه کفار) آیا معبودان زمونږ غوره دی او که هغه غوره دی (هر کله چی عیسیٰ په دوزخ کښی شو خو زمونږ بتان دی هم په دوزخ کښی وی).

تفسیر : یعنی کله به چی د حضرت مسیح علیه السلام ذکر کیده نو د عربو مشرکانو به ډیر شور ماشور نبلاوه او راز راز (قسم قسم) غږونه به ئی پورته کول. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی. څه مهال (وخت) چی رسول الله مبارک دغه آیت ولوست ﴿انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم﴾ جزء ۱۷ (د انبیاء ۷ رکوع ۹۸ آیت زمونږ د دغه تفسیر کښی) نو مشرکانو وویل چی نصاریٰ د حضرت مسیح علیه السلام عبادت کوی اوس راوښیه چی ستاسی په خیال زمونږ معبودان ښه دی؟ که حضرت مسیح علیه السلام ظاهر دی چی تاسی حضرت مسیح ته ښه وایئ کله چی حضرت مسیح (معاذ الله) د دی آیت په عموم کښی داخل دی نو خیر دی زمونږ معبودان دی هم

ورسره داخل وی په ځینو روایاتو کښې راغلي دی چې نبي الکریم یو ځلي فرمایلي وو «**لیس احد یعبد من دون الله فیه خیر**» نو کفارو وویل چې آیا په مسیح کښې هم څه خیر او ښیګڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چې د آیت او د رسول الله د دی الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چې مشرکان د هغوی په عبادت کښې لګیا وو او په دغو معبودینو کښې د دغې خبرې قوت او قدرت هم نه وو چې د خپلو عابدینو جواب په لا او نعم سره ورکړی شي یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړی یا د خپلې بیزاری اعلان هغوی ته واوروی. مګر د دغو معترضینو منشاء تش جګړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشې او مجادلې خبرې پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به ئې داسې خبرې جوړولې چې د متکلم له مراده مخالفې وی، کله به ئې داسې ویل بس کړه! مونږ ته معلوم شو چې تاسې هم له مونږ څخه د خپل ځان هم هغسې عبادت غواړئ لکه چې نصارئ ئې مسیح علیه السلام ته کوی. شائي چې کله به ئې داسې ویل چې پخپله قرآن د حضرت مسیح علیه السلام مثال داسې بیان کړی دی.

﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ٦ رکوع) ٦٨ آیت

اوس وګورئ چې زمونږ معبودان ښه دی که مسیح علیه السلام تاسې ولې د مسیح ذکر په خیر سره کوئ او زمونږ معبودانو ته ردی بدی خبرې کوئ او خدای زده چې نور به څه شیان ویل د دغو ګردو (تولو) خبرو جواب وروسته له دی نه الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسې فرمائی.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

نه دی ترلې دوی دغه مثال تا لره مګر محض دپاره د مجادلې خصومت جګړې بلکه دوی یو قوم جګړه کوونکي دی (په هر کار کښې)، نه دی دغه (عیسیٰ) مګر یو بنده دی چې نعمت کړی ۆ مونږ پرې او ګرځولی مو وو دی یو مثل دپاره د بني اسرائیلو.

تفسیر : یعني یواځې په هم دغه مسئله کښې د دوی دغه جګړې نه دی محدودې بلکه د دوی په طبیعت کښې جګړه او جنجال واقع دی سمې او صافي خبرې هیڅ کله د دوی په مغزو کښې ځای نه نیسي، هم داسې مهملې او چټې (بیکاره) مباحثې او لرې له مقصده جګړې راوباسي. چیرې هغه شیاطین چې پر خلقو خپل عبادت اجرا کوی. او پر هغو دوی خوشبیږی، یا هغه د تیږې (ګټې) بیځانه بتان چې پر دغه بیخې قوت او قدرت نه لري چې خلق له کفره او شرکه منع کړی او چیرې د لوی الله هغه مقبول بنده چې پرې الله تعالیٰ خپل خاص فضل او کرم

فرمایلی او د بني اسرآئیلو د هدایت دپاره ئې درولی وو چې دی پخپله پر خپل عبودیت مقر وو او هم خپل امت ئې د وحدانیت په طرف باله او هغوی ته به ئې داسې ویل ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنم» یا «لیس فیه خیر» ویلی کیدی شي؟ یا د تیږو (گټو) بتان له هغه سره برابری او سیالی کولی شي؟ په یاد ئې ولرئ چې لوی قرآن هیڅ یوه بنده ته د الوهیت درجه نه ورکوی. د ده تول جهاد د هم دغه مضمون په خلاف دی. هو! داسې هم نشي کیدی چې محض د څو تنو احمقانو او ناپوهانو د ادعا په موجب چې ده ته د الوهیت نسبت کوی خپل دغه مقرب او مقبول بنده د تیږو (گټو) له بتانو یا له نورو شریرانو سره برابر کړی.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا گرځولی به مو وی په ځای د تاسی پرښتی په ځمکه کښې چې خلیفگانی شوی به وی.

تفسیر : یعنی په عیسیٰ علیه السلام کښې د پرښتو لږ څه آثار وو لکه چې د «المائدة» او د «آل عمران» او د «کهف» د سورتونو په تفاسیرو کښې اشاره کړی شوی ده په دغومره یوه خبره هیڅوک نشي معبود کیدی. که تاسی غواړئ نو ستاسی له نسله به مونږ هم داسې خلق پیدا کړو یا ستاسی په ځای به له آسمانه پرښتی راښکته او په ځمکه کښې به ئې ودانی کړو. مونږ ته دغه تول قدرت حاصل دی.

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ

او بیشکه دغه (عیسیٰ) خامخا علامه نښه ده دپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره)

تفسیر : یعنی د حضرت مسیح علیه السلام اول ځلی راتلل خو خاص د بني اسرآئیلو دپاره یوه د قدرت نښه وه چې بې له پلاره پیدا شو، او عجیبې او غریبې معجزی ئې ورښکاره کړی، او د ده دوهم ځلی راتگ به د قیامت له نښو څخه وی، د ده له نزوله به خلق معلوم کړی چې قیامت بیخی نژدی رارسیدلی دی.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ

الشَّيْطٰنُ إِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسی په (راتلو د) قیامت کښې او متابعت وکړئ زما (په توحید کښې) دغه لیاره ده سمه برابره (چې نه پرې گمراه کیږی هیڅوک) او نه دی اړوی تاسی شیطان (له دغې سمې لیارې) بیشکه چې (دغه شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر : یعنی د قیامت په راتګ کښې شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لیارې چې زه ئې تاسی ته درښیم سم برابر لاړ شئ! نه چې ستاسی ازلی دښمن شیطان تاسی له هغې لیارې څخه منع کړی او مخه مو ونیسی.

وَلَمَّا جَآءَ عِيْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِىْ تَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ ۚ

او کله چې راغی عیسیٰ په دلائلو ښکاره‌وو سره وویل (عیسیٰ) چې په تحقیق راغلی یم زه تاسی ته په حکمت (نبوت شریعت ښه درایت پخې خبرې) او دپاره د دې چې بیان کړم تاسی ته ځینې له هغو احکامو چې وئ تاسی چې اختلاف به مو کاوه په هغو کښې (له امورو د دین نه)

تفسیر : یعنی دینی خبرې یا ځینې هغه شیان چې د موسوی شریعت له طرفه حرام درولی شوی وو د هغه حلت بیان تاسو ته کوم کما جاء في الركوع (٥) آیت ٥٠ من سورة آل عمران ﴿ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِىْ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّىْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٦٤﴾

پس وویریږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ زما (په شرعیه ؤ امورو کښې). بیشکه الله هم هغه دی رب زما او رب ستاسو پس عبادت کوئ یوائځی د دغه (الله او حکم ئې منئ) دغه لیاره ده سمه برابره.

تفسیر : دغه تعلیم وو د حضرت مسیح علیه السلام وګورئ چی په څومره صفائی او درستی سره ئی د واحد الله د ربوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی او هم دغه توحید، اتقاء او د رسول الله اطاعت ئی صراطالمستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاریٰ) په منځ خپل کښی.

تفسیر : یعنی اختلاف واقع شو. یهودان تری منکران شول او نصرانیان پری قائلان شول بیا وروسته له دی نه نصرانیان هم سره څو دلی شول، ځینی حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ ځوی وائی ځینی له دری خدایانو یو خدای ورته وائی، ځینی یو څه وائی او ځینی بل څه وائی د حضرت مسیح علیه السلام پر اصلی تعلیم خو یر تن هم نه دی پاتی.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی ظلم ئی کړی دی (په باب د عیسیٰ کښی) له عذابه د ورځی درد ورکوونکی. آیا منتظر دی (دغه احزاب یا کفار د مکی یعنی نه دی) مګر قیامت ته چی رابه شی دوی ته یو ناڅاپه او دوی به نه پوهیږی (په وخت د راتلو ئی قبلالظهور).

تفسیر : یعنی له داسی ښکاره ؤ او واضحو بیاناتو او هدایاتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکی نه دی نو بالاخر دوی د څه شی په انتظار کښی دی؟ د دوی د دغه وضعیت او احوال له لیدلو څخه داسی ویل کیدی شی چی که قیامت یو ځلی ناڅاپه د دوی پر سرونو ودریږی نو هلته به ئی ومنی. حال دا چی د هغه وخت منل له سره په درد نه خوری او مفید نه واقع کیږی.

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کښې په دغه ورځ (د قیامت کښې) ځینې د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وی مګر (پاتی به وی دوستی) د متقیانو.

تفسیر : په دغه ورځ کښې به دوست له دوست څخه لرې تښتی نه چې زه هم د ده په شامت ونیولی شم د دنیا دغه ګردی (تولی) دوستی او محبت او خپلوی به سره منقطع کیږی انسان به افسوس او ارمان کوی چه ولې می له هغه شریر سری سره دوستی کړی وه چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کښې اخته شوم په دغه وخت کښې به ډیر خوږ او مین محبوب هم د خپلې خوږی او مینی محبوبی له لیدلو ځنی ویریږی به او یو د بل له لیدلو څخه به بیزاره وی. هو! د هغو کسانو محبت او دوستی به په کار ورځی چې خاص د الله دپاره وی.
او نداء به وکړه شی پر دغو مؤمنانو باندی د الله اعظم شانه واکرم برهانه له جانبه داسی چې

يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿٦٨﴾

ای بندګانو زما نشته هیڅ ویره پر تاسی نن ورځ او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر : یعنی نه د وړاندی ویره او نه به د وروستی غم اندیښنه ورسره وی. او د دوی صفت دغه دی

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿٦٩﴾

هغه کسان چې ایمان ئی راوړی دی په آیتونو زمونږ او وو دوی مسلمانان (په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په زړه سره ئی یقین وکړ او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره ئی د ده احکام په ځای راوړل او د اطاعت او انابت غاړه ئی ورته کیښوده. له دی ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږی لکه چې د جبریل علیه السلام په حدیث کښې د دی مفصل بیان شوی دی.
بیا به وویلی شی دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چې

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ

مِّن ذَهَبٍ وَّأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ

نـنوځئ (اى زما مؤمنانو بندګانو) جنت ته تاسي او ښځي ستاسي چي خوشاله به کړل شئ. ګرځولي کيږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو کاسي ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلائي) صراحي ګاني او (وي به دوی ته) په دغه (جنت) کښي هغه څيزونه چي خواهش کوی د هغو نفسونه (د دوی) او چي خوند اخلي سترګي (د دوی ترى).

تفسير : له تولو څخه هغه اعلیٰ او اولیٰ څيز چي ترى سترګي په ليدلو سره رڼي او يخي او زړونه آرامي او هوسائي (راحت) مومي د الله تعالیٰ لقاء رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسي په دغه جنت کښي هميشه اوسيدونکي يئ. او دغه جنت دى هغه چي په ميراث درکړی شوی دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نيکو عملونو) چي وئ تاسي چي کول به مو په دنيا کښي.

تفسير : يعني ستاسي د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسي ته بيا درورسيده او دغه د الله تعالیٰ فضل او مرحمت او ستاسي د اعمالو برکت دی.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ
فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسي ته په دغه (جنت) کښي (ښي غوری منتخبي) ميوی ډيری چي له هغو څخه به ئي خورئ تاسي. بيشکه چي مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کښي به هميشه پاتي کيدونکي وي نه به سپکاوه شي له دوی څني (عذاب) او دوی به په دغه عذاب کښي ساکت نااميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير : يعني عذاب به نه کوم وخت ملتوی کيږي او نه سپکاوه شي. دوزخيان به نااميده کيږي چي اوس په هيڅ صورت له دی ځايه نشو وتلي او نه د وتلو څه سبيل او ليارِه شته.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا هُمُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧٦﴾

او نه دی کړی مونږ ظلم پر دوی ولیکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره)

تفسیر: یعنی مونږ په دنیا کښی د نیکی او بدی هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو او انبیاء الله می لیږلی وو او پر دوی می د حجت اتمام کړی وو او هیڅ یو معقول عذر می دوی ته باقی نه وو پریښی خو سره له هغه دوی ونه منل او له خپلو تیریو او زیاتو څخه ئی لاس وانه خیست. که داسی ظالمینو او متجاوزینو ته سزا ورکړه شی نو څوک دغی سزا ته ظلم ویلی شی.؟

وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ

او غږ به وکړی (جهنمیان) چی ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دی وکړی پر مونږ رب ستا (د مرگـ)

تفسیر: «مالکـ» د هغی پرښتی نوم دی چی پر دوزخ مؤکله ده او د اور داروغه ورته ویلی شی. دوزخیان به ده ته غږ کوی او ناری به وهی چی مونږ نه مرو او نه خلاصی مومو ته دی خپل رب ته ووایه چی یو ځلی دی مونږ ته عذاب راکړی او کار مو دی له بیخه تمام کړی. گواکی له نجاته بی هیلی او مأیوس کیږی او د مرگـ په ارمان کښی لویږی.

قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ ﴿٧٧﴾

وبه وائی (ملکـ خازن پس له زرو کلو په جواب د دوی) چی بیشکه تاسی (ژوندی) پاتی کیدونکی یئ (په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی له چغو او شورماشور څخه هیڅ فائده نه دررسیږی تاسی په هم دغه خپل حال تل ترتله پاتی کیدونکی یئ. وائی چی دوزخیان به تر یو زر کاله چغی وهی، ناری سوری به کوی بالاخر دوی ته به داسی یو جواب اوراوه شی او د الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه له جانبه داسی ویلی کیږی

لَقَدْ جِئْنٰكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٨﴾

خامخا په تحقیق راغلي وو مونږ تاسي ته (په وسیله د انبیاؤ) په حق سره ولیکن زیاتره ستاسي حق لره بد ګڼونکي یئ (چي حق به مو نه قبلاوه).

تفسیر : یعني هغه سزا تاسي ته پر دغه جرم درکړې شوی ده چي تاسي علیالاکثر د صداقت او حقانیت په خلاف اقدامات کول او زیات له تاسي د ړندو په شان په هغه پسې لویدلي وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلکه محکم کړی دی (کفارو په خلاف د انبیاؤ) یو کار پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکي یو (د تدبیر خپل).

تفسیر : د عربو کفار زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز (قسم قسم) پلمي (تدبیرونه) او حیلي جوړولي او قسم په قسم پټ تدبیرونه به ئې سره ټرل مګر د الله تعالیٰ خفیه تدبیر د دوی پر دغو ګردو (ټولو) پلمو (تدبیرونو) باندې اوبه بهولي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کفارو ګردو (ټولو) سره یو ځای داسي مشوره او جرګه کړې وه چي زمونږ له تغافله د دغه نبي کار پرمخ تګ وکړ او ډیر ترقي ئې وموندله وروسته له دې نه هر یو سړی چي د ده په دین کښي داخلیږي ښائي چي د هغه نور خپلوان هغه ووهي او تر هغه پوري ئې ودبوي څو بیرته مرتد شي او هر یو اجنبي سړی چي دغه ښار ته ننوځي ښائي چي هغه په دغو خبره خبردار کړی شي څو د دغه سړي شاو خوا ونه ګرځي او له سره ورنژدې نشي» دغه خبرې دوی پخپلو منځو کښي سره غوټه کړې او الله تعالیٰ داسي اراده وفرمایله چي متدرجاً دوی ته ذلت او رسوائي او خپل دین او رسول ته عروج او ترقي ورکوم لکه چي بالاخر د پاک الله اراده غالبه وګرځیده.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آیا ګمان کوونکي دي (کفار) چي بیشکه مونږ نه آورو پټي خبرې د دوی او پټي مشورې د دوی (نه ده داسي) بلکه آورو ئې او رسولان زمونږ (چي حفظه ملکي دي) له دوی سره دي چي لیکي (ټول اعمال د دوی)

تفسیر : یعني دوی د زړونو پر اسرارو، نیاتو او پټو خبرو مونږ پوهیږو او د دوی پټي جرګي او مشورې مونږ آورو او سم د حکومت د انتظامي ضابطې سره زمونږ پرښتي (کراماً کاتبین) د دوی ګرد (ټول) اعمال لیکي دغه ګرد (ټول) دفاتر به د قیامت په ورځ وروړاندې کیږي.

قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ ۖ فَاَنَا اَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ ﴿۸۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که وی (بالفرض والتقدیر لکه چی تاسی وایئ) رحمٰن ته ولد (ځوی لور) پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنی له عبادت کوونکیو وم (خو الله له ګردو (تولو) عیوبو څخه پاک دی ولد نه لری).

تفسیر : یعنی له دی نه لوی ظلم به بل څه وی چی الله تعالیٰ ته ځامن او لونی تجویزوئ، تاسی ووایئ که په فرض محال سره الله تعالیٰ اولاد درلودی (لرلی) نو ړومبنی سړی به زه وم چی د ده د اولاد عبادت به می کاوه ځکه چی په دنیا کښی زه له ګردو (تولو) څخنی زیات د الله تعالیٰ عبادت کوونکی یم او هر چاته چی هومره زیاته علاقه له الله تعالیٰ سره وی په هم هغه تناسب شائی د ده له اولاد سره ئی هم وی. بیا څه مهال (وخت) چی زه سره له اول العابدین توبه د هیڅ یو موجود په ولدیت الله ته قائل نه یم نو تاسی څرنګه د پاک الله داسی منونکی یئ چی د ده تر فرضی اولاده حقوق هم منئ؟.

تنبیه : ځینو مفسرینو د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی. «که ستاسی په اعتقاد کښی د الله تعالیٰ کوم اولاد وی نو په یاد ئی ولرئ چی زه ستاسی په مقابل کښی د هغه واحد الله تعالیٰ عبادت کوونکی یم چی له اولاد او احفاد او نورو بشری صفاتو څخه پاک او منزه دی. ځینو د «عابد» معنی په جاحد «منکر» سره کری ده. یعنی له دی فاسدی عقیدی څخه له ګردو (تولو) څخه ړومبنی انکار کوونکی او تردید کوونکی یم. او د ځینو نورو په نزد «ان» نافیه ده یعنی رحمٰن هیڅ اولاد نه لری. مګر دغه قول څه زیات قوی نه دی. نور احتمالات هم شته چی دلته د هغو تولو د استیعاب ځای نشته. والله تعالیٰ اعلم. اوس الله تعالیٰ د خپل ذات پاکی داسی فرمائی

سُبْحٰنَ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۸۲﴾

پاکی ده رب د آسمانونو ته او (رب د) ځمکی ته رب د عرش ته له هغه څه چی بیانوی (دوی ورته چی نسبت د ولد او شرک او نور عیوب دی).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو نسبت چی دغه خلق الله تعالیٰ ته کوی، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو (تولو) څخنی د الله تعالیٰ ذات پورته او منزه دی. د ده په ذات کښی د دی خبری له سره امکان نشته چی معاذ الله د چا پلار یا ځوی شی.

فَذَرْهُمْ يَخُوْضُوْا وَيَلْعَبُوْا حَتّٰى يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿۸۳﴾

پس پریږده دوی چې غوپې وهي (په باطلو خبرو) او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کښې د عذاب).

تفسیر : یعنی دوی د غفلت او حماقت په نشو کښې هر څه چټې (بیکاره) او چپولې خبرې چې کوي ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجه او التفات مه کوئ! دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوي عیش او عشرت او چرچو او ننداړو کښې خپلې ورځې تیروي. بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده چې په هغې کښې دوی ته د دوی دغه بې‌ادبۍ او گستاخۍ او نور شرارتونه یو په یو وروړاندې کیږي او د هغو په مقابل به دوی د هر یوه د خوند او مزې څکونکي وي.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په آسمانونو کښې معبود دی او په ځمکه کښې معبود او هم دی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسیر : یعنی نه په آسمان کښې پرښتې، لمر، قمر، او ستورې معبود گرځیدی شي او نه په ځمکه کښې اصنام، اوثان او بتان او نور. د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او مافیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالیٰ دی چې له فرشه تر عرشه پورې د گردو (تولو) اشیاؤ مالک او خالق دی. او د تولو اکوانو او امکنه ؤ، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کښې دی او (خاص) له هم ده سره دی علم د قیامت.

تفسیر : یعنی قیامت کله راځي؟ د دې خبرې علم یواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت الله اجل واعلیٰ شانه واعظم واکرم برهانه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص هم دغه (الله) ته به بيرته بيولى شئ (تول قيامت ته له پاره د جزاء)

تفسير : يعنى كله چى هلته ورسيږئ د گردو (تولو) حسناتو او سيئاتو حساب او كتاب به مو كيږى، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيږى.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لرى هغه معبودان چى دوى ئى عبادت كوى بى له دغه (الله) د شفاعت (لكه چى منكران گمان كوى) مگر هغه څوك چى شاهدى ئى ويلى وى (په ژبه) په حقه سره حال دا چى دوى پوهيږى (او علم ئى وى پر هغو باندى په زړه سره)

تفسير : يعنى دومره سپارښت كولى شى، هر هغه چا چى له خپل علم سره موافق د اسلام حق كښى د يوه حرف سپارښت نشى كيدى. دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وكړى چى د دوى په رښتين توب خبردار وى او په دى باندى ښه پوهيږى چى دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دى، نورو ته به داسى اجازه نه وى.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دى كه وپوښتى ته دوى چى چا پيدا كړى دى دغه (عابدان او معبودان) نو خامخا ويه وائى هرومرو (خامخا) دوى چى الله (پيدا كړى دى) پس كوم طرف ته گرځول كيږى دغه (مشركان له عبادت د الله)

تفسير : يعنى كله چى پيدا كوونكى هم دغه يو الله دى نو د بندگى او د عبادت مستحق ولى نور شول؟ عبادت د انتهائى تذلل نوم دى او دغه تذلل د هغه ذات دپاره ښائى چه وكړى چى د انتهائى عظمت او جبروت څيښتن (خاوند) دى. ډير د تعجب ځاى دى چى دوى مقدمات تسليموى ليكن د هغو له نتايجو څخه منكران كيږى.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (قسم دی) پر دغی وینا د دغه (رسول) چی ای رب زما بیشکه دغه (قریشي منکران) یو قوم دی چی ایمان نه راوړی دوی (په مومن به شیانو باندی)

تفسیر : یعنی د نبی دغه وینا هم الله تعالیٰ ته معلومه ده. د ده پر دغه د اخلاصو التجا او له درده ډک غږ باندی الله قسم یادوی چی الله به هرومرو (خامخا) له ده سره امداد او مرسته کوی او پخپل فضل او مرحمت سره ئی حتماً غالب، مظفر او منصور گرځوی. وفرمائل الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چی

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلٰمٌ

پس مخ وگرځوه له دوی (او طمع پریکړه له ایمانه د دوی) او ووایه (ای محمده ! دوی ته غواړم له شره ستا) سلامتی.

تفسیر : یعنی غم مه خوره ! او زیات په دوی پسی مه لویږه ! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دی اداء کوه ! نو بیا له دوی څخنی خپل مخ وگرځوه ! او ووایه چه ده که تاسی زما خبرو ته غوږ نه ږدئ نو زما سلام دی وی تاسی ته.
(وکان هذا قبل الامر بالقتال).

فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿۸۹﴾

پس ژر ده چی پوه به شي دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر : یعنی بالاخره دوی ته به دغه خبره ښکاریږی چی دوی په څرنگه یوی لوئ غلطی کښی لویدلی وو؟ لکه چی پر خپلو دغو تیروتو باندی څینی کسان لږ څه په هم دغه جهان کښی پوه شوی هم دی خو د هغه پوره تکمیل په آخرت کښی کیدونکی دی.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله و توفیقه فلله الحمد والمنة

سورة الدخان مكية وهي تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات
رقم تلاوتها (٤٤) تسلسلها حسب النزول (٦٤) نزلت بعد سورة «الزخرف»

د «الدخان» سورت مكي دی (٥٩) آيت دري ركوع لري په تلاوت كښي (٤٤) او په نزول كښي (٦٤)
سورت دی وروسته د «الزخرف» له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حٰمٓ ۚ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۙ﴿٢﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه كتاب ښكاره كوونكى (د ديني احكامو) چې بيشكه مونږ نازل كړی مو دی هغه په شپه بركتناكه كښي.

تفسير : د «بركت شپه» د قدر شپه ده كما قال الله تعالىٰ في سورة القدر ﴿ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾ چې د رمضان المبارک په مياشت كښي واقع ده له قوله تعالىٰ ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ ﴾ (د البقرة (۲۳) ركوع) ١٨٥ آيت په دغه شپه كښي عظيم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل كړی شوی دی او بيا له هغه ځای متدرجاً په درويشتو كلونو كښي پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوی دی. هم په هم دغه شپه كښي پر رسول الله مبارک د پاک قرآن ابتدائي نزول شروع شوی دی.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ﴿٣﴾

بيشكه مونږ يو ويرووونكى (په راليږلو د دغه قرآن).

تفسير : يعني آورول هميشه زمونږ كار او دستور وو چې له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ۙ﴿٤﴾ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا ۭ

په دغه (شپه) كښي بيانوه شي بيلاوه شي هر كار حكمتناک (داسي تينګ چې نه بدليږي) حكم له نزده زمونږ

تفسیر : یعنی د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد (ټول) د حکمت او د مصلحت ډکې قاطعي او لایتغیري فیصلې په دغې عظیم‌الشاني شپې کښې له لوح محفوظ څخه نقل کیږي او هغو پرښتو ته سپارلی کیږي چې د تکویناتو په شعبو کښې کار کوي. له ځینو روایاتو څخه معلومیږي چې هغه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه ده چې ورته د «برآءة» شپه وائي ممکن دی چې له دغه وخته د دې کار ابتداء او د قدر په شپه انتهاء مومي، والله اعلم.

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾

بیشکه مونږ یو لیږونکي (د رسولانو).

تفسیر : یعنی (مونږ لیږونکي یو د) پرښتې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي لکه چې جبرئیل علیه السلام ئې سره له پاک قرآن محمد صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته ولیږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾

دپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د (ټولو) اقوالو ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د ټول عالم له ګردو (ټولو) حالاتو څخه باخبر دی د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عین ضرورت کښې ئې خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم دپاره ئې د لوی رحمت په شان ولیږه.

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو چې په منځ د دوی کښې دي که چیرې یئ تاسې یقین کوونکي (نو یقین وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسیر : یعنی که په تاسې کښې پر کوم شي د یقین لرلو صلاحیت وي نو له ګردو (ټولو) شیانو څخه وړومبې شي د یقین کولو قابل د الله تعالیٰ عمومي ربوبیت دی چې د هغه آثار په هر هر ذره کښې له روښاني ورځې څخه زیات ښکاره او څرګند دي. او د حضرت محمد رسول الله

صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۭ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَاۗىِٕكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ⑧

نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مگر هم دی دی چی ژوندی کوی او وژل کوی (دغه الله) رب ستاسی دی او رب د پلرونو پرومبنیو ستاسی دی.

تفسیر : یعنی چی د هغه الله په قبضه کښی ژوندی کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه د قدرت په لاس کښی وی او گرد (تول) اولین او آخرین ئی تر پالنی او تربیت لاندی دی آیا ما سواء له هغه د بل چا عبادت او بندگی جایزه ده؟ دغه یو داسی صاف او ښکاره حقیقت دی چی په هغه کښی د شک او شبهی هیڅ ځای او گنجایش نشته.

بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ يَّلْعَبُوْنَ ⑨

(یقین نه کوی) بلکه دوی په شک کښی دی (له بعث نه) چی لوبی مسخری کوونکی دی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر : یعنی د دغو واضحه وو ښو او دلائلو اقتضاء خو داسی وه چی دغو خلقو به هغه منل مگر سره له هغه دوی ئی نه منی بلکه دوی د توحید او د نورو حقه ؤ عقائدو له طرفه په شکوکو او شبهو کښی لویدلی دی او په دنیوی عیش او عشرت او لهو او لعبو کښی سره مصروف او لگیا دی، او د اخروی اندیښنی څخه بیخی بی فکره دی چی د حق په طلب کښی مشغول شی او په هغه کار له غور او فکر څخه کار واخلی. دوی په دغه شک او شبهه کښی دی چی تل به دوی هم داسی اوسیږی او له سره له الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو په فکر او اندیښنه کښی نه دی نو ځکه د نصیحت پر خبرو توکی او مسخری کوی، او پری خاندی او ملندی وهی.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَاْتِي السَّمَاۗءُ بِدُخَانٍ مُّبِيْنٍ ⑩ يَّغْشَى النَّاسَ ۭ هٰذَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑪

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چی راشی دا آسمان په لوگی ښکاره سره چی پټ به کړی تول مخلوق، (وبه وائی دوی) دغه عذاب

ډير دردناک دی.

تفسير : له «لوګی» څخه دلته څه مراد دی؟ په دغه مورد کښی د اسلافو دوه قوله دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نور وائی چی قيامت ته نژدی به يو لوګی پورته کيږی چی ګرد (تول) خلق به پټوی. نيکو سړيو ته به د ده ډير لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسيږی. او د کفارو او منافقينو په ستونيو او دماغو کښی ننوځی او بی هوشه کوی ئی. دلته هم هغه لوګی مراد دی. ښائی دغه لوګی هم هغه د سماواتو ماده وی چه د هغه ذکر په ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ﴾ کښی شوی دی. ګواکی آسمان تحليل او د خپل اصلی حالت په طرف عود کوی. او دغه به ئی ابتداء وی والله تعالیٰ اعلم. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په ډير قوت سره ادعا کوی. چی له دغه آيت څخه مراد هغه لوګی نه دی چی د قيامت له علائمو څخه دی. بلکه رسول الله مبارک کله چی د قريشو له تمرد او طغيان څخه په تنګ شو نو دعا ئی وفرمايله چی الله جل جلاله پر دوی تر اوږو کلو پوری مسلسل قحط مسلط کړ هم هغسی چی د يوسف عليه السلام په زمانه کښی پر مصريانو مسلط شوی وو لکه چی قحط پر دوی مسلط شو چی مکيانو به په هغه کښی له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل غالباً په هم دغه دوران کښی د «يمامه» رئيس ثمامه بن اثال رضی الله تعالیٰ عنه په اسلام سره مشرف شو او د ماکولاتو د هغو ګودامونو ليږل ئی منع کړل چی له هغه ځايه معظمی مکی ته تلل. الغرض مکيان د لوږی له لاسه مړه کيدل. او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چی د مسلسلی وچکالی او قحط په زمانه کښی به د جو يعنی د ځمکی او آسمان په منځ کښی لوګی په شان دوړی او غبار په نظر راځی. او برسيره په دی د اوږده مدت د باران د نه وريدلو څخه ګردو غبار او دوړی له ځمکی څخه پورته کيږی او د آسمان په لوری د لوګی په شان لوېږی او سپيری دوړی تری معلوميږی. چی هغه ئی دلته په «دخان» سره تعبير فرمايلی دی. په دغه تقرير په «يغشی الناس» کښی به له خلقو څخه مراد مکيان وی. ګواکی دغه يو پخوا ويل ؤ چی پوره شو کما يدل عليه قوله تعالیٰ ﴿ فَارْتَقِبْ ﴾

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

ای ربه زمونږ لری کړه له مونږ دغه عذاب بيشکه مونږ ايمان راوړونکی يو.

تفسير : يعنی کله چی په هغه عذاب کښی مبتلا کيږی نو داسی به وائی چی اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه وروسته له دی نه مو توبه ده! اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو. بيا به طغيان او شرارت نه کوو او پاخه مسلمانان کيږو وروسته له دی نه د دغی خبری الله اعظم برهانه واکرم شانه داسی جواب فرمائی:

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾

چیرته به نفع ورسوی دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چی په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول ښکاره بیانوونکی بیا هم داسی وګرځیدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه) او وویل (کفارو) ده ته ښوونه کړی شوه ده (د قرآن له بل چانه) لیونی دی.

تفسیر : یعنی اوس له پوهیدلو او له نصیحت څخه د فائدی اخیستلو موقع چیری پاتی ده په هغه وخت کښی مو دغه پندونه ونه منل چی زمونږ رسول سره له ښکاره ښو او واضحه وو هدایاتو درغلی وو هلته به مو داسی ویل چی دغه لیونی دی کله به مو ویل چی دی دغه خبری له بل چا څخه زده کوی او بیا د هغه له مخی دغه کتاب جوړوی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د تفسیر سره سم د دی آیت مطلب داسی شو او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق معنی به ئی داسی وی چی مکیان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی غوښتنه وکړه چی دغه آفت له مونږ څخه لری کړئ په څینو روایاتو کښی راغلی دی چی ابوسفیان او نورو مشرکانو د رسول الله په حضور کښی عرض او فریاد وکړ چی تاسی خو فرمائی چی زه رحمة للعالمین یم او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباه او فنا کیږی نو مونږ تاسی ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندی کوو څو د دغه مصیبت د لری کیدلو دپاره دعاء وکړئ که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو نو مونږ تول سره ایمان راوړو لکه چی د دوی په دعاء سره باران وشو او له یمامی څخه د غلی کوم ګودامونه چی منع کړی شوی ؤ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بیرته جاری شول مګر سره له دی هم دوی مسلمانان نه شول د هم دی په نسبت فرمائی ﴿ أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ ﴾ یعنی دغه خلق د دغی خبری له سره منونکی نه دی په دغه قسم شیانو دوی په زړهاؤ تأویلات له خپله ځانه جوړوی هغه شیان چی بیخی لکه د لمر په شان عیان او روښان دی یعنی ستاسی نبوت دوی نه منی او تاسی ته د مجنون نسبت کوی او ځینی داسی وائی چی دی له هغه رومی مربی څخه ځنی خبری زده کوی او بیا ئی پخپل عبارت سره اداء کوی. له داسی متعصبو معاندینو څخه د کوم شی د پوهیدلو څه توقع کیدی شی؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه مونږ لری کوونکی یو د دغه عذاب (په دعاء د نبی) لږ مدت بیشکه

تاسي بيرته ګرځيدونکي يئ (کفر خپل ته).

تفسير : يعني که مونږ د لږ څه مدت له مخې له دوی څخنې عذاب لرې کړو دوی به بيا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوي چې پخوا له دې نه به ئې کول او د ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه له تفسير سره موافق به ئې داسې مطلب کيږي درواخلئ مونږ د لږ څه مدت له مخې دغه عذاب له دوی څخنې لرې کوو تاسې وګورئ چې دوی به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کښې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(ياده کړه) هغه ورځ چې وبه نيسو مونږ (دغه کفار) په نيولو سختو لويو سره بيشکه مونږ انتقام اخيستونکي يو (په دغه ورځ کښې).

تفسير : د ابن عباس رضي الله تعالیٰ عنه په نزد به لويه نيونه په قيامت کښې وي غرض دا دی چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بيرته کيدونکی دی. د ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه په نزد له لوئې نيونې څخه د «بدر» غزا مراده ده چې په دغې غزوې کښې له کفارو څخه بدل او انتقام واخيست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق ازمويلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون او راغلی ؤ دوی ته رسول (موسیٰ) عزتمند (په نزد د الله).

تفسير : يعني د حضرت موسیٰ عليه السلام په ذريعه د دوی امتحان واخيست شو چې آيا دوی د الله تعالیٰ پيغام قبلوي که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

(او وويل موسیٰ فرعونيانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله،

تفسير : يعني د الله تعالیٰ بندګان خپل مريان مه ګرځوئ! بني اسرائيلو ته له مريتوبه آزادي ورکړئ! او ماته ئې وسپارئ چې هر چيرې زما خوښه وي دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾

بیشکه زه تاسی ته رسول مکرم امانتګر یم او (وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی سرکشی مه کوئ پر الله (په اهانت د وحی) بیشکه چی زه راوړونکی یم تاسی ته د برهان حجت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر: «برهان، حجت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات دی چی موسیٰ علیه السلام ښوول لکه عصا یدبیضاء یعنی (همسا) او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

تفسیر: او وویل موسیٰ فرعونیانو ته چی بیشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسی له دی نه چی سنګسار کړئ تاسی ما.

تفسیر: په دغه سره ئی د دوی د هغو ویرولو جواب ورکړ، یعنی ما ستاسی له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالیٰ پناه حاصله کړی ده. هغه زما په حمایت کښی دی او د الله تعالیٰ پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسی (ای فرعونیانو!) پر ما پس په څنګ شئ (له ما پریږدئ ما).

تفسیر: یعنی که زما خبره نه منئ نو اقلا ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ! او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ.

خیر نه دی بی هیلی یم — شر دی رانه لری کړه!

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی چی خپل قوم بوځم ته می لیاره مه نیسه!»

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعاء وکړه (موسیٰ) رب خپل ته داسی چې بیشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی گنهگاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسیٰ ته چې) پس بوځه بندگان زما (سبطیان) د شپې بیشکه تاسی متبوع یئ (د قبطیانو).

تفسیر : یعنی بالاخر مجبور شو او د الله تعالیٰ په حضور کښې ئې عرض او فریاد وکړ چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکی نه دی نو اوس ته زمونږ او د دوی په منځ کښې فیصله وکړه! د ده دعاء فوراً مستجابه او پر حضرت موسیٰ علیه السلام امر وشو چې بې د فرعونیانو له اطلاعه له بنی اسرآئیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ! ځکه چې د ګهیځ (سحر) له مخې به دوی وروسته له دی نه چې ستاسی له تګه خبر شي نو د تاسی د تعاقب دپاره درپسی وځی لیکن په یاد ئې ولرئ چې په لیاره کښې ستاسی په مخ کښې تریخ سیند درځی چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دی خوا او هغې خوا لرې کیږی او په منځ کښې وچه صافه لیاره تاسی ته پیدا کیږی چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لیاری تیریږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پریږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بیشکه دوی لښکری دی ډوبې کړی شوی.

تفسیر : یعنی د دغې خبرې په فکر او اندیښنې کښې مه اوسه! دغه لیاره چې د الله تعالیٰ په قدرت په دغه سیند کښې شوی ده بیرته پاتې نشې پریږده چې دغه لیاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وی څو فرعون او فرعونیان ئې وګوری او پر تاسی پسې د راتلو همت او ځغرد (جراءت) وکړی، لکه چې هغوی هم په هم دغې وچې کښې ننوتل، کله چې تول د سیند منځ ته ورسیدل، دلته الله تعالیٰ د سمندر اوبو ته حکم ورکړ چې بیا سره یو ځای شی، او په دغه ترتیب سره هغه ګرد (تول) لاؤ لښکر ډوب او مغروق کړ. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾
وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډیر پریښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو) او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښائسته او (له) نعمتونو (او له هسی د هوسائی

(آرام) سامان) په هغو (نعمتونو) کښې خوشال خوندور. هم داسې (هلاک کوو مونږ له مکذبینو) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبطیانو) ته.

تفسیر : یعني د بني اسرآئیلو په لاسونو کښې ئې ورکړ، لکه چې د «شعرآء» په سورت کښې دې له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقیدلو څخه وروسته د بني اسرآئیلو تصرفات او مداخله په مصر کښې شروع شوله او که دغه ثابت نشي مطلب به ئې داسې وی د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو څخه پاتې وو هم هغسې شیان مونږ بني اسرآئیلو ته هم ورکړل والله اعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاک د دوی) باندې آسمانونو او ځمکې.

تفسیر : په روایاتو کښې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقریب کښې د آسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلیده یا هغه دروازه چې په هغې کښې د ده صالح عمل پورته خوت او هغه ځمکه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ کاوه یعني افسوس چې هغه سعادت له مونږ ځنې واخیست شو کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته نو په ده پسې به آسمان یا ځمکه ولې ژاړي؟ بلکه ممکن دي چې د دوی پر مرګ خوښ هم شي چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ
الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾
وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بني اسرایلو ته له عذاب سپکوونکي (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو) بیشکه دغه (فرعون) وو سرکشه متکبر له مسرفینو له حده تیریدونکي سر غروونکي (په شرک کښې) او خامخا په تحقیق غوره کړي مو وو دغه (بنيِ اسرآئیل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسیر : یعنی اګر که د بني اسرآئیلو کمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغې زمانې پر ګردو (تولو) خلقو فضیلت ورکړ او ځینې جزئیه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هیڅ قوم په برخه نه دي شوي مثلاً د دیرو انبیاو په دوی کښې مبعوثیدل.

وَاٰتَيْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰيٰتِ مَا فِيْهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِيْنٌ ﴿٣٣﴾

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسیٰ) هغه (نعمت) چې په هغو کښې ازمائش مدد ؤ ښکاره.

تفسیر : یعنی د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه مثلاً د «من او سلویٰ» نزول د وریځو سیوري غورځول وغیر ذلک.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿٣٤﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِيْنَ ﴿٣٥﴾

بیشکه دغه (کفار) خامخا وائي چې نه دي دغه عاقبت زمونږ مګر هم دا ړومبی مرګ زمونږ دی (په دنیا کښې) او نه یو مونږ راپورته کړی شوي (له قبورو).

تفسیر : په منځ کښې د حضرت موسیٰ علیه السلام د قوم ذکر استطراداً راغلی وو، له دې ځایه بیا د رسول الله د قوم تذکره شروع کیږي. یعني دوی وائي چې زمونږ اخري حالت فقط هم دغه دی چې موت پر مونږ راځي هر کله چې مړه شو نو وروسته له مرګه بیا نو نوري خبري اتري له سره نه دي پیښیدونکي. او له موجوده ژوندون څخه ما سواء بل ژوندون بیخي نشته حشر او نشر ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چیري کیږي؟

فَاْتُوْا بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٣٦﴾

پس (ژوندي) راولئ پلرونه زمونږ که چیري یئ تاسي صادقین رښتیني (په دغې وینا خپله کښې).

تفسیر : یعنی رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وائي که تاسي پخپلې دغې وینا کښې

یې او دغه عقیده مو صحیحه وی چې وروسته له مرګه بیا ژوندون هم شته. نو ډیره ښه ده تاسی خو زمونږ دغه مړه شوی پلرونه او نیکه ګان راژوندی کړئ چې مونږ ئې پخپلو سترګو سره ووینو او په کیفیت ئې وپوهیږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ ۙ

(نو فرمائی الله چې) آیا دغه (قریش) غوره دی (په مال او قوت کښې) که قوم د «تبع»؟

تفسیر : «تبع» د یمن د باچا لقب وو چې د ده حکومت پر سبا، حضر موت او نورو تولو وو «تبع» ډیر تیر شوی دی الله تعالیٰ ښه عالم دی چې دلته تری کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره تری ظاهر شو چې دغه قوم د ډیر قوت او قدرت خاوندان وو چې د خپل طغیان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو. ابن کثیر رحمة الله علیه له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوی چې د هغه ذکر د سبا په سورت کښې تیر شوی دی. والله اعلم.

وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ أَهْلَكْنَاهُمْ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چې پخوا تیر شوی وو له دغو (قوم د تبع لکه عاد او ثمود بلکه قوی نه وو په مال او قوت نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی بیشکه دوی وو ګنهګاران (کافران منکران له بعثه او له قیامته)

تفسیر : مثلاً عاد او ثمود او نور. الله تعالیٰ دغه تول د دوی د ګناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آیا تاسی له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یئ چې نه مو هلاکوی؟ یا مو نه شی هلاکولی؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او تول هغه شیان چې په منځ د دغو دواړو کښې دی حال دا چې لوبې کوونکی یو (یعنی عبث) نه دی پیدا

کړی مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی (په دی چی فعل د حکیم هیڅیری له حکمته خالی نه وی).

تفسیر: یعنی نه می دی پیدا کړی دغه ټول علویات او سفلیات بی مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو دپاره نه ده جوړه شوی بلکه په ډیر لوی حکمت سره پیدا کړی شوی ده چی د هغی نتیجه ضرور یوه ورځ څرګندیږی (ښکاره کیږی) چی هم دغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (قیامت په منځ د خلقو کښی) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چی په دغه ورځ کښی د ټولو حساب په یوه وخت کښی کیږی). هغه ورځ چی دفع به نشی کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شی (او نه مرسته (مدد) رسیدی شی) مګر هغه څوک چی رحم پری وکړی الله (چی مومنان دی) بیشکه الله هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی بس پر هم هغه چا چی الله تعالیٰ رحمت وکړی هم هغه به نجات مومی کما ورد فی الحدیث «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بیشکه (میوه د) ونی د زقوم طعام خواړه د (ډیر لویو) ګنهګارانو (کافرانو) دی.

تفسیر: یعنی د کومی ادنٰی مشابهت لامله (له وجی) ورته «زقوم» چی په اردو ورته (سیهنډ) وائی ویلی شوی دی که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی لکه چی د جنت ځینی نعمتونه له دنیوی نعمتونو سره اسم اشتراک لری هم داسی د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ ۚ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژير) ويلي كړي شوي (تورې ختې د تيلو) چي ايشيږي په ګيډو كښي په شان د ايشيدلو اوبو خوټيدونكيو (وبه فرمائي الله خازنانو د دوزخ ته چي) ونيسئ دى پس راكاږئ دى برابر منځ د دوزخ ته.

تفسير : دغه د «خذوه» حكم به هغو پرښتو ته كيږي چي د مجرمينو په تعذيب ماموري دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بيا ورتوئي كړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ايشيدلو اوبو

تفسير : دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لياري د دوی ګيډو ته ننوځي او د دوی كلمي پرې كوي او د هغو توټي د باندې لويږي (اعاذنا الله منه!)

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ويل شي ده لره) وځكه (دغه عذاب) بيشكه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (كافر) وې (په زعم خپل).

تفسير : يعني ته خو هم هغه ئې چي په دنيا كښي ځان لوی معزز او مكرم ګڼانه او خپل مشرتوب او سرداري به دې ثابتوله اوس دې هغه مشرتوب چيرې لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بيشكه چي دغه عذاب هغه دی چي وئ تاسي چي په ده كښي به مو شك كاوه.

تفسير : يعني تاسي كله داسي يقين او باور درلود (لرلو) چي له دغه ورځې سره به مخامخ كيږئ تاسي په دغه شك او شبهه كښي وئ چي فقط مونږ هم دلته لوبې او چرچي كوو، او په هم

دغي مشغولتيا کښې خپل عمر تيروو. کله چې مره شو. نو له خاورو سره گډوډ کيږي، او وروسته له هغه بل هيڅ شي پر مونږ نه دی راتلونکی اوس خو مو پخپلو سترگو وليدی چې هغه ټولی خبری رښتيا وی چې انبياء عليهم السلام به د هغو بيان تاسی ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چې متقيان به په ځای د امن کښې وی (له ټولو مکروهاتو).

تفسير : يعني هغه کسان چې دلته له الله تعالیٰ څخه ويريږی هلته به داده هوسا (آرام) او مطمئن اوسيږی او هيڅ دول (طريقه) خوف او غم به دوی ته نه رسيږی.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چينو کښې چې اغوندی به (دوی جامی) له وريښمو نازکو او له وريښمو پيړو (غټو) په دی حال کښې چې سره مخامخ به ناست وی.

تفسير : يعني د دوی پوښاک (لباس) به له نريو او پريړو وريښمينو کاليو (کپړو) څخه وی او يو جنتي به له بل جنتي څخه له سره اعراض نه کوی او مخ به تری نه اړوی او بی تکلفه لکه ډير خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کيني او خبری اتری به سره کوی.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

هم داسی به وی (بی تغيره او بی تبديلی) او ملگری به کړو مونږ دوی له پيغلو سپينو پوستو غټو (ښايسته) سترگو سره.

تفسير : يعني له دوی سره به د دوی جوړی (ښځی) يو ځای کوی.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړی به دوی په دغه (جنت) کښې له هر قسم ميوی حال دا چې په امن کښې به وی له (انقطاع او ضرر د ميوو او هر مکروه نه)

تفسير : يعني هره هغه ميوه چې د دوی په زړه کښې وګرځي او دوی ئې وغواړی فوراً دوی ته ورحاضروله کيږی او هيڅ يو فکر او انديښنه به له دوی سره نوی په پوره زړه جمعي او اطمينان سره به ئې خوری او خښې او مسرور به اوسيږی.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ ۖ

نه به څکي دوی په دغه جنت کښې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تير شوی دی په دنيا کښې).

تفسير : يعني هغه موت چې پخوا له دی نه راغلی وو اوس وروسته له دی نه به له سره مرګ او درد تاسی ته نه راځي دائم به په هم دغه عيش او نشاط کښې خوښ او خوشال اوسيږئ چې نه ستاسی خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسيږی، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) هم دا بری دی ډير لوی.

تفسير : يعني له دی نه به بل لوی بری او کاميابی څه شی کيدی شي چې د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مأمون پاتي وی او تر ابدالاباد پوری د الطافو او افضالو مورد ګرځي!.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

پس بيشکه هم دا خبره ده چې آسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا دپاره د دی چې دوی پند واخلي (ښه وپوهيږی او ايمان پری راوړی).

تفسير : يعني پخپلی مورنی ژبی سره په اساني پری پوهيږی او ياد ئې کړی.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاک د دوی ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (هلاک د تاته).

تفسیر : یعنی که دوی ونه پوهیږی نو تاسی څو ورځی انتظار وکړئ د دوی بد انجام د دوی په مخ کښی راتلونکی دی. دوی څو د دغی خبری په انتظار کښی دی که کومه بده پیښه پر تاسی واقعه شی. لیکن تاسی هم د دوی اخری خاتمی ته وګوری، چی هغوی ته څه څه شیان ور د مخه کیدونکی دی؟.

تمت سورة الدخان بفضل الله تعالیٰ فلله الحمد والمنة

سورة الجاثية مكية الا آية (١٤) فمدنية وهى سبع و ثلاثون آية و اربع ركوعات.
رقم تلاوتها (٤٥) تسلسلها حسب النزول (٦٥) نزلت بعد سورة الدخان.

د الجاثية» سورت مکي دی پرته (علاوه) له (١٤) آیتونو څخه چی مدنی دی (٣٧) آیت (٤) رکوع لری په تلاوت کښی
(٤٥) او په نزول کښی (٦٥) سورت دی وروسته د «الدخان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡــــــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡحَكِيۡمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ لَاٰيٰتٍ لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿٣﴾

نازلیدل د کتاب له طرفه د الله دی چی ډیر غالب قوی دی ښه حکمت والا دی. بیشکه په (پیدایښت د) آسمانونو کښی او په ځمکی کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی مؤمنانو ته.

تفسیر : یعنی که انسان ومنی نو په هم دغه د ځمکی او د آسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کښی له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره

پوهيدی شي چې خامخا د دغو علويه وو او سفليه وو موجوداتو داسې پيدا كوونكى او ساتونكى شته چې دغه ټې پخپل كامل قدرت او حكمت سره په دغسې محاسن او مزايا سره جوړه كړې دي او پخپل لامحدود قدرت سره د هغه حفاظت هم كوي.

«البعرة تدل على البعير، وأثر الأقدام تدل على المسير، فكيف لا يدل هذا النظام العجيب الغريب على الصانع اللطيف الخبير»

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَآبَّةٍ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

او په پيدا كولو (د هر يوه) ستاسې كښې او په هغه څه كښې چې خواره (تيت) كړې دي (الله په ځمكه كښې) له هر قسم دابې (خوځيدونكيو) ډير دلائل (د قدرت او استدلال) دي دپاره (د هغه) قوم چې يقين كوي (پر بعث باندې).

تفسير : يعني كه انسان پخپل خلقت او د نورو ساكښانو (جاندارو) او ذوي الارواحو په خلقت كښې غور او فكر وكړي نو د عرفان او ايقان تر درجو پورې رسوونكي په زرهاو دلائل او نښې په نظر ورځي چې هر يو ئې لوی برهان او قوي استدلال دی په وجود د اله العالمين.

وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تياره او رڼا، تزئيد او تنقيص او نورو كښې) او په هغه كښې چې نازل كړې دي الله له (له طرفه د) آسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير : يعني اوبه ئې د آسمانه له طرفه رانازلې كړې چې د رزق او روزي ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

پس (الله) ژوندې كړې ده په دې (اوبو) سره ځمكه پس له مرګه (وچوالي) د هغې او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل (د قدرت) دي دپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير : يعني كه لږ څه هم له پوه او عقل څخه كار واخلئ نو دغه درمعلوميږي چې دغه امور

پرته (علاوه) د هغه زبردست قادر او حکیم له قوته او قدرته د بل هیچا په واک (قبضه) او اختیار کښې نشته. لکه چې پخوا له دی نه په ځو ځو ځایونو کښې د دی مفصل تقریر لیکلی دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ۝٦

دغه (علامی د قدرت لوی) دلائل (د قدرت) د الله دی چې لولو ئې مونږ په تا باندی په حقه سره پس پر کومه یوه خبره پس له (خبری) د الله (قرآن) او پس له دلایلو (د قدرت) د الله ایمان به راوړی دوی؟ (بلکه نه ئې راوړی).

تفسیر : یعنی له ما سواء الله څخه بل کوم شی د بندګی او عبادت وړ (لائق) او مستحق دی؟ او بغیر د الله له خبرو څخنی بل کوم کلام د آوریدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسی لوی مالک داسی رښتیا او صافی او سمی خبری هم کوم بد بخت نه قبلوی نو بالاخر دوی د کوم شی په انتظار کښې دی چې هغه به بیا منی.؟

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ۝٧ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابی هلاک افسوس دی هر دروغ تړونکی ګنهکار ته چې آوری آیتونه (د قدرت د) الله چې لوستل کیږی پر ده بیا لا ښه کلک شی (په کفر خپل) په دی حال کښې چې متکبر (ګرځیدونکی وی له ایمانه) دی لکه چې ئې نه دی آوریدلی هغه (آیتونه).

تفسیر : یعنی د ضد او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبری نه اوری او تکبر او لوئی ورته اجازه نه ورکوی چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلی کله چې حقه او رښتیا خبره آوری داسی تری مخ اړوی لکه چې له سره ئې نه وی آوریدلی.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝٩

پس زيری ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) زمونږ پر يوه څه شي نو نيسي ئې په ټوکو او مسخرو دغه (دروغجنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير : يعني څرنګه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوی نو د هغه سزاوی به هم دوی ته سره له سخت اهانت او ذلت وررسيږی چې ذکر ئې دغه دی.

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۖ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی او دفعه به نه کړی له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وی دوی هيڅ څيز (له عذابه) او نه (به دفعه کوی) هغه بتان چې نيولی دی دوی بی له الله دوستان (معبودان).

تفسير : يعني اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته په کار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسواء الله څخه معبودان دوستان او رفيقان ګرځولی شوی وو او له هغوی څخه ئې د ډير امداد او اعانت توقعات هم درلودل (لرل).

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝١٠ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ
عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ۝١١

او شته دوی ته عذاب ډير لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدايت دی او هغه کسان چې کافران شوی دی په آيتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډير سخت) عذاب درد رسوونکی نه.

تفسیر : یعنی دغه لوی عظیم‌الشان برکت او ستر هدایت دی چی د هر راز (قسم) ښو او بدو لیاری او چاری انسانانو ته ښیی، هر هغه څوک چی د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه منی او هغه دی خپل ځان د دیر سخت غلیظ او دردناک عذاب گاللو (برداشت کولو) دپاره آماده او تیار کری!.

اَللّٰهُ الَّذِیْ سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِیَ الْفُلْكُ فِیْهِ بِاَمْرِهٖ

الله هغه (ذات) دی چی مسخر (تابع) کری ئی دی تاسی ته بحر سیند دپاره د دی چی گرځی بیری په دغه (بحر) کښی په امر حکم د الله سره.

تفسیر : یعنی د سمندر په شان مخلوق مو تاسی ته داسی تابع او مسخر گرځولی دی چی تاسی بلا تکلفه د خپلو بیریو او جهازونو په وسیله پری گرځئ! او له میلونو میلونو ژورو (دوبو) اوبو له پاسه پری تیریږئ او له یوی وچی څخه بلی وچی ته پری رسیږئ!.

وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

او دپاره د دی چی طلب کوئ تاسی له فضله د الله او دپاره د دی چی شکر ئی وباسئ.

تفسیر : یعنی بحری تجارت وکرئ!، یا ښکار وکرئ، ا، یا د ده له منځه مرغلری او نور شیان وباسئ! او د دغو گردو (تولو) منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کښی هغه حقیقی منعم مه هیروئ! او د ده حق اداء کرئ او قدر ئی په ښه شان سره وپیژنئ! او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره ئی شکریه اداء کرئ!.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْهُ ؕ

او په کار لگولی مسخر کری ئی دی تاسی ته هر هغه شیان چی په آسمانونو کښی دی (لکه لمر قمر نجوم) او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (لکه اوبه خاوره او حیوانات او نور) تول (مسخر) له (طرفه د) الله (دی).

تفسیر : یعنی پخپل حکم او قدرت سره ئی دغه گرد (تول) شیان ستاسی په کار کښی لگولی دی. دغه د الله تعالیٰ لویه مهربانی او فضل دی چی دغسی عظیم الشان مخلوقات ئی د انسانانو

د خدمت، منفعت او چرچو دپاره په کار کښې لګولي دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۳﴾

بیشکه په دغه (تسخیر) کښې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چې فکر کوی (په دغو مخلوقاتو کښې).

تفسير : که انسان فکر او غور وکړی نو پوهیدلی شي چې دغه شي د ده له توانه، قوته او قدرته وتلي وو، محض د الله تعالیٰ په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد (تول) شیان زمونږ په کارونو کښې بوخت (مشغول) او لګیا دي. نو لامحاله زمونږ دپاره هم دغه کار په کار دی چې په کوم کار کښې مشغول او لګیا شو. او هغه کار هم دا دی چې خپل عمر د هغه حقیقي منعم او علی‌الاطلاق محسن په عبادت او اطاعت کښې تیر کړو چې زمونږ خالق او مالک دی او پخپل مستعار حیات کښې یوه شیبه هم د الله تعالیٰ له یاده غافل نشو څو په هغه سره زمونږ عاقبت مسعود شي.

قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چې ایمان ئې راوړی دی چې مغفرت (ببښنه) وکړی (د آزار) هغو کسانو ته چې امید نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير : له «ایام الله» یعنی د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي چې په هغو کښې الله تعالیٰ خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړی یا پر خپلو بندګانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذال او احسان وکړی لهٰذا له ﴿ قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ ﴾ څخه هغه کفار مراد دي چې د الله تعالیٰ له رحمت څخه بیخي ناامیده او د ده له عذابه بیخي بی فکره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۴﴾

دپاره د دی چې جزاء ورکړی (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوی چې کسب کول به ئې.

تفسير : یعنی ای مسلمانانو تاسی د دوی د بدل او انتقام اخیستلو په فکر کښې مه اوسئ! د

هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافي او پوره سزا ورکوی او د مؤمنینو د صبر، تحمل عفوی او تیریدلو مناسبه صله هم ورکوی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَاۤءَ فَعَلَيْهَا ۫

هر هغه څوک چی وکړی (کوم کار) نیک نو (وکړ ده دا کار) دپاره (د نفع) د ځان خپل او هر هغه څوک (چی وکړی کوم کار) بد پس پر هم ده دی (وبال او ضرر ئی).

تفسیر : یعنی د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکیو ته رسیدونکی ده الله تعالیٰ هغه ته هیڅ ضرورت نه لری او بدی کوونکی پخپله په خپل حق کښی خراب تخم شندی او کری ئی او د نقصان په فکر کښی اوسی او هر کار او عمل چی کوی په دغه علم قصد او نیت سره ئی وکړی چی د هغه نفع او نقصان دواړه زما خپل ځان ته رسیدونکی دی.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿١٥﴾

بیا خاص رب ستاسی ته به بیول کیږئ (په قیامت کښی لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چی هلته ورسیږی نو د دوی تول شیګته (فائده) او خرابی د دوی په مخه ورځی او هر یو به د خپلو اعمالو او چارو نتیجه او سزا ومومی او د خپل عمل د میوی خوند به وڅکی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْۤ اِسْرَاۤءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته کتاب (توریت) او حکم (په تورات په مابین د خلقو کښی) او نبوت (موسیٰ او هارون ته له دوی نه) او روزی کړی مو وه دوی ته له څیزونو پاکو حلالو (لکه من او سلویٰ).

تفسیر : یعنی توریت ئې درکړ، او سلطنت، یا د فیصلې قوت یا د پوهنې خبرې، یا د دین پوه ئې درعطا کړه او ډیر زیات انبیاؤ الله ئې په تاسې کښې مبعوث کړل دغه خو روحانی غذا وه که جسمانی غذا ته وګورئ هغه ئې هم په کثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء کړې ده تر دې چې «من او سلویٰ» ئې هم پر تاسې نازل کړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسیر : یعنی د هغې زمانې پر ګردو (ټولو) خلقو دوی ته کلې فضیلت حاصل وو او د ځینو جزئیه ؤ فضائلو په اعتبار نو د هغې زمانې قید لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کیږي.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ ۚ

او ورکړی وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دینی احکامو)

تفسیر : یعنی نهایت واضح او مفصل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چې د دین په باب کښې د حجت او برهان په شان وراندې کول کیږي.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۷﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کښې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کښې بیشکه رب ستا به حکم وکړی په منځ د دوی (او ستاسې) کښې په ورځ د قیامت په هغه شي کښې چې وو دوی چې په هغه کښې به ئې سره اختلاف کاوه.

تفسیر : یعنی تاسې له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلې کتاب پریښې دی او بیشماره فرقې جوړې شوې دی چې د دوی عملی فیصلې به د قیامت په ورځ کیږي. او هلته به دوی ته ښه

معلوم او دغه پته به ولگیږی چی د دوی منشاء ماسواء د نفس پاللو او هووا او هوس خوښولو بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلۡنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ فَٱتَّبِعۡهَا وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٨﴾

بیا مو وگرځولی ته ولاړ پر شریعت ارته لیاره له کاره د دین پس متابعت وکړه د هغه او متابعت مه کوه د آرزوگانو د هغو کسانو چی نه پوهیږی دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعنی د دغو اختلافاتو او د گوند (دلی) او گوندبازی (دله بازئ) په موجودیت کښی مونږ تاسی د دین په صحیحه لیاری قائم کړئ. نو تاسی ته او ستاسی امت ته لازم دی چی پر دغی سمی صافی برابری لیاری باندی برابر او مستقیم واوسئ! او هیڅ کله په خطاء او تیروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ مثلاً د دوی غوښتنه داسی ده چی تاسی د دوی د طعن، تشنیع، ظلم او تعدی څخه په تنگ راشئ او د دعوت او تبلیغ له کارونو څخه لاس واخلئ! یا په مسلمانانو کښی هم داسی تفریق او اختلاف ولویږی چی دوی پخپله په هغه کښی اخته او مبتلا دی. په دغه صورت کښی واجب دی چی د دوی دغسی غوښتنی بیخی پائمالی او خرابی کړی شی؟.

إِنَّهُمۡ لَن يُغۡنُواْ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـٔٗاۚ

بیشکه چی دوی له سره به دفعه نه کړی تا له (عذابه د) هیڅ شی،.

تفسیر : یعنی د دوی په طرف ستاسی متمایل کیدل تاسی ته د الله تعالیٰ په نزد هیڅ په درد نه خوری او په کار نه درځی.

وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۖ وَٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بیشکه چی ظالمان ځینی د دوی دوستان (کار جوړونکی) دی د ځینو نورو او الله ولی دوست دی د متقیانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير : يعني منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې لياري کفارو رفيق او ملګرې له سره نشي کيدی. دوی خو د الله تعالیٰ مطيع بندګان دي. او الله تعالیٰ هم د دوی رفيق ناصر او مددګار دی. لازم دي چې دوی پر هغې سمې لياري لاړ شي او پر هم هغې باندې اعتماد او توکل ولري.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۲۰﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي دپاره د خلقو او هدايت ليار ښوونه دي او رحمت دي دپاره د هغه قوم چې يقين راوړی (پر بعث باندې).

تفسير : يعني دغه قرآن پر ډير بصيرت زياتونکيو حقايقو مشتمل دی خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي او د برې او کاميابۍ لياری هغوی ته ښيي او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړی او په ښه شان سره پرې عامل شي نو د دوی په حق کښې په خصوصي ډول (طريقه) سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۲۱﴾

آيا ګمان کوی هغه کسان چې کړيځ دي بد کارونه (د شرک او کفر) د دې چې وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کښې) په شان د هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) برابر (او يو شانې) به وی ژوندون د دوی او مرګ د دوی (بلکه نه دي برابر) بد دی هغه چې حکم کوی دوی (چې دا برابری ده).

تفسير : يعني د الله تعالیٰ د حکمت پر شؤن له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او ګمان کولی شيٌ چې له يو بد عمله او له يوه صالح انسان سره به رب المنان څرنګه يو شان معامله وکړي او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړي؟ داسې له سره کيدونکې نه دی نه دغه دواړه په دغه ژوندون کښې سره يو شان دي او نه به له مړ کيدلو څخه وروسته برخه کيږي او هغه د علو، نصرت، رفعت او مغفرت وعدې چې دلته ورسره کړی شوی دي هغه د يوه بدکار کافر په برخه کله کيدی شي. د کفارو دپاره د دغې دنيا په ژوندانه کښې د «معيشة

ضنک» او په عقبیٰ کښې پرته (علاوه) له لعنت او خسران بل شي نشته. الغرض دغه دعوی بیخي غلطه او دغه خیال بالکل چټي (بیکاره) او مهمل دی چې الله تعالیٰ به د نیکانو او بدانو موت او حیات سره یو شان کوي. د الله تعالیٰ د حکمت مقتضا له سره داسې نه ده بلکه ضرور د ده مصلحت او معدلت د هغو دواړو د اعمالو جزاء او سزا په پوره او کامل صورت سره ورکړي او ډیر صحیحه او درسته نتیجه به ئې ترې څرګندوي (ښکاره کوي). او د هر یوه د نیکئ او د بدئ فيالجمله ځینې آثار هم دلته هم ظاهروي مګر د هغوی پوره مشاهده او معائنه وروسته له مرګه کیږي.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٢٢﴾

او پیدا کړي دي الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو) او دپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی ئې وي او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزئید د سیئاتو یا تنقیص د حسناتو).

تفسیر : یعنې ځمکه او آسمانونه ئې هم داسې خوشې او چټي (بیکاره) نه دي پیدا کړي، بلکه په نهایت حکمت سره ئې د کوم خاص مقصد او مصلحت دپاره پیدا کړي دي څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړي چې کوم شیان ئې جوړ کړي په ښه ډول (طریقه) او ښه حکمت او اتقان سره ئې پیدا کړي دي او له هغو ځنې دغه خبره ځان ته معلومه کړي او اندازه ئې ولګوي چې یوه ورځ هرومرو (خامخا) د دغو موجوداتو او د دغې عظیمالشاني کارخانې نتیجه هم ظاهریدونکې ده چې هغه ته آخرت وائي او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وړاندې کیږي. او هر څه ئې چې کرلي وي هغه به ریبي.

د عمل له مکافاته غافل مه شه!　　　له غنمو غنم کیږي له اربشو نه اربشه

اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ

آیا پس وینې ته هغه څوک چې نیولی وي ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل او ګمراه کړی وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد ئې ورته معلوم دی په ازل کښې).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته معلوم دی چی د هغه استعداد خراب دی او د دغی خبری وړ (لائق) او مستعد دی چی له سمی لیاری څخه دی لوری او بل لوری ته درومی یا دا مطلب چی هغه بدبخت وروسته له علم، پوه، ایقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

او مهر لگولی وی پر غوږونو د ده او پر زړه د ده او گرځولی ئی وی پر سترگو د ده پرده پس څوک به لیاره وښیی ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره) پس آیا تاسی پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ بلکه پند پری واخلئ).

تفسیر : یعنی هغه سړی چی محض خپل نفسانی خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوی او هر چیری ئی چی خواهش وی هغه لوری ته لاړ شی او د حق او باطل د معلومولو او بیلولو معیار له ده سره هغه د ده نفسانی خواهش او غوښتنه وی نو الله تعالیٰ دی د ده په هم هغی خوښی کری گمراهی کښی پریږدی، بیا د ده حالت داسی کیږی چی نه ئی غوږونه پند او نصیحت اوریدی شی، او نه ئی په زړه کښی رښتیا خبری ځای نیولی شی او نه پری پوهیدلی شی او نه د ده په سترگو کښی د بصیرت رڼا بریښی ظاهر دی چی الله تعالیٰ هر هغه څوک چی د ده د اعمالو په سبب داسی یوه حالت ته رسوی بل به کوم قوت او طاقت وی چی وروسته له هغه دی پر هغی سمی لیاری راولی.

وَقَالُوا۟ مَا هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهْرُ ۚ

او وائی (کفار) نشته ژوندون مگر هم دغه ژوندون زمونږ دی په دغی دنیا کښی چی مړه کیږو او ژوندی کیږو او نه مو هلاکوی مگر زمانه.

تفسیر : یعنی کفار وائی ماسواء له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته بس هم دغه دنیا ده چی مونږ په کښی ژوندون کوو او مرو لکه چی د باران په اثر په ځمکه کښی شینکی او ترکودی زرغونیږی، لوئیږی، وچیږی او بیا له منځه ورکیږی د انسان حال هم پر هم دغه قیاس کړئ چی یو وخت پیدا کیږی او تر یوه معینه وخته پوری ژوندون کوی او بالاخر د زمانی چورلیدل او تدویر ئی له منځه پورته کوی او ژوندون ته ئی خاتمه ورکوی او د موت او حیات هم دغه

سلسله تل تر تله ادامه او تسلسل لری، او ما سواء له دی نه بل هیڅ شی نشته. حال دا چی د منکرانو دغه عقیده غلطه ده.

وَمَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرگ زمانی ته) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مگر گمان کوی (او اتکل چلوی او دغه خبره بی دلیله وائی).

تفسیر : یعنی «دهر» د زمانی نوم دی چی هغه هیڅ کار کوونکی نه دی ځکه چی په هغه کښی نه حس شته او نه شعور او نه اراده لامحاله د دوی مقصد به له دی نه بل کوم شی وی چی هغه د دوی په زعم نه معلومیږی، لیکن په دنیا کښی د هغه تصرفات چلیږی نو بیا د هم دغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولی پاک الله تعالیٰ ته ونه کری شی چی د ده وجود او علی‌الاطلاق متصرفوالی له فطریه وو دلائلو او عقلیه وو او نقلیه وو براهینو څخه ثابت شوی دی او د زمانی تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځی او د شپی تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده د قدرت په لاس کښی دی هم دغه معنی په حدیث کښی ښوولی شوی ده چی «دهر» الله دی نه ښائی چی دهر ته بد وویلی شی، ځکه څه مهال (وخت) چی انسان دهر ته بد وائی په دی نیت ئی وائی چی د دهر حوادث ورته منسوبیږی، حال دا چی د دهر ټول حوادث د الله تعالیٰ په مشیت او ارادی سره کیږی نو د دهر بد ویل په حقیقت کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی بی ادبی او گستاخی ده اعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چی ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره نو نه وی حجت دلیل د دوی مگر دا چی وائی راولیځ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغی وینا خپلی کښی چی پس له مرگه بیا ژوندون دی).

تفسیر : یعنی کله چی د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږی نو وائی چی مونږ له سره د دغو دلائلو منونکی نه یو هوا! که تاسی پخپله په دغی دعوی کښی رښتینی یئ نو زمونږ مره پلرونه او نیکونه راژوندی کړئ او راوئی ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا

دغه گردی (تولی) خبری منو چی بیشکه پس له مرگه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندی کیدل شته.

قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چی الله ژوندی کوی تاسی بیا مړه کوی تاسی بیا به سره تولوی تاسی ورځی د قیامت ته چی نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږی. (نو ځکه تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی هغه ذات چی یو ځلی مو ژوندی کوی او بیا مو وژنی هغه ته دغه کار څه سختی او اشکال لری چی تاسی بیا ژوندی کری او بیا مو گرد (تول) سره یو ځای راتول او جمع کری؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً و عبیداً) او په هغه ورځ کښی چی ودریږی قیامت نو په دغه ورځ به زیانکاره شی مبطلان (کافران).

تفسیر : په هغی ورځی کښی چی ذلیل، سپک او خوار ودریږی نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرگندیږی (ښکاریږی) چی تیروتلی او غولیدلی وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وینی ته (ای کتونکیه په قیامت کښی) هر امت ناست پر ځنگنونو

خپلو (له خوفه او هيبته) هر يو امت به رابللي شي په طرف د كتاب اعمالنامي خپلي (نو وبه ويل شي دوی ته له جانبه د الله چی) نن ورځ به جزاء دركره شي (تاسی ته د) هغو (اعمالو) چی وئ تاسی چی كول به مو (په دنيا كښی)

تفسير : يعنی د اعمالنامی په طرف بلل كيږی چی راځئ سم له دی سره حساب راكړئ! نن هر سری ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږی چی په دنيا كښی ئی كړی وی.

هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ

دغه كتاب زمونږ دی خبری كوی (او شاهدی وائی) پر (اعمالو د) تاسی باندی په حقه سره.

تفسير : يعنی هر هغه كار چی كړی ئی وی، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره درښيی او د يوی ذری په اندازه به هم په هغه څه تزئيد او تنقيص نه كيږی.

اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٩﴾

بيكشه مونږ وو چی امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چی وئ تاسی چی كول به مو (په دنيا كښی).

تفسير : يعنی زمونږ په علم كښی هر شی له ازله شته، مگر د دوی د انضباط دپاره زمونږ پرښتی مقرری دی چی د دوی گرد (تول) اعمال حقاً حقاً وليكی، نن د دوی ليكلی شوی مكمل رپورټ ستاسی په مخ كښی پروت دی.

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ ﴿٣٠﴾

پس هر څه هغه كسان چی ايمان ئی راوړی دی او كړی ئی دی ښه (عملونه) پس ننباسی دوی رب د دوی په رحمت (جنت) خپل كښی دغه (ننوتل د

جنت) هم دغه بری دی ښکاره.

تفسیر : یعنی په جنت کښې به الله تعالیٰ مومنان داخلوی چې هلته په اعلیٰ درجه سره رحمت او هر قسم مهربانی وی.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ
وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر څه هغه کسان چې کافران شوی دی (وبه ویل شی دوی ته داسی) آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) زما چې لوستل کیدل به پر تاسی باندی پس تکبر مو وکړ (او ایمان مو پری رانه ووړ) او وئ تاسی قوم گنهگاران (کافران).

تفسیر : یعنی زمونږ له طرفه د پندونو او نصیحتونو پوهولو او د حجت د اتمام گردی (تولی) خبری دوی ته ور رسولی شوی دی، او له هیڅ پلوه هیڅ یو قصور او لندون په دغه مورد کښې نه دی پاتی، خو سره له هغه هم د دوی د غرور او تکبر سر ښکته نشو او بالاخر د پخو مجرمانو په حیثیت واوښتل یا له ﴿ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴾ څخه داسی مطلب واخیست شی چې تاسی لا له پخوا څخه جرائم کوونکی خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ
مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

او هر کله چې وبه ویل شو (تاسو ته ای کفارو چې) بیشکه چې وعده د الله حقه ده (په ژوندون سره) او قیامت نشته شک په (راتلو) د هغه کښې نو وبه ویل تاسی نه پوهیږو چې څه شی دی قیامت گمان نه کوو مگر گمان لږ او نه یو مونږ یقین راوړونکی (په راتلو د قیامت).

تفسیر : یعنی مونږ په دی باندی هیڅ نه پوهیږو چې قیامت به څرنگه وی؟ ته د قیامت کوم عجیب او غریب احوال چې بیانوی مونږ پر هغه له سره یقین او باور نشو کولی، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ډیرو آورولو په اثر یو لږ څه ضعیف امکان او یوه توره تیاره خیال ئی زمونږ

په افکارو کښې کله نا کله راځي چې هغه بیله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٣﴾

او ښکاره به شي (په قيامت کښې) دوی ته ناکاره والي (بدي جزاوی) د هغو (بدو اعمالو) چې کړی وو دوی (په دنيا کښې) او چاپير (نازل) به شي په دوی عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پوری به ئې مسخری کولې.

تفسير : يعني څه مهال (وخت) چې قيامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کښې ورو راندی کيږی، او د عذاب او د نورو انذاراتو په نسبت څه ټوکی ټکالی چې دوی به کولې هغه ټول به د دوی په مخ کښې راځي او دوی چپ له خپل تصوره په هم هغو کښې اخته او ککړ کيږی.
د ملائکة العذاب په ژبه دغو کفارو ته د الله تعالیٰ اعلیٰ شانه واعظم برهانه له جانبه دغسی خطاب کيږی چې.

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هير کړو (پری به ږدو) مونږ تاسی (په دوزخ کښې) لکه چې هير کړی وو تاسی ملاقات د ورځې ستاسی دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير : يعني په دنيا کښې دغې لوئې ورځې ته مو هيڅ فکر او خيال نه وو او بيخی مو هغه نه يادوله نن مونږ هم په لطف او مهربانی سره ستاسی يادونه نه کوو او تل تر تله مو په هم دغه عذاب کښې هم هغسی سره خوشی پريږدو لکه چې تاسی په دنيوی مزو، ميلو، او چرچو کښې دوب تللي وئ.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ
آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

او ځای ستاسی اور دی او نشته تاسو ته هيڅوک له مددګارانو (چې مو تری

خلاص کړی). دغه (تعذیب له دی سببه دی) چی بیشکه تاسی نیولی مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په توکو سره او مغرور کړی وئ تاسی دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر : یعنی په دنیوی مزو او چرچو کښی داسی مشغول او لګیا شوی وئ چی له سره دغه خبره ستاسی په فکر او خیال کښی نه ګرځیده چی کله به دلته راځئ، او له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یئ، او که څه خیال هم تاسی ته در پیدا شوی وو نو داسی به مو ګڼل او تصور به مو کاوه څرنګه چی نن په دنیوی ژوندانه کښی مونږ د مسلمانانو حریف او مقابل طرف ګڼلی کیږو په اخروی ژوندانه کښی به هم مونږ د هم داسی قوت او زور خاوندان یو.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ایستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شی.

تفسیر : یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږی او نه داسی کومه موقع دوی ته ورکوله کیږی چی په هغی کښی څه عبادت او ریاضت وکړی او د رب العزت د رضاء میمنت ځان ته حاصل کړی.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾
وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

پس خاص الله سره ده توله ثناء صفت چی رب د آسمانونو او رب د ځمکی دی رب د تولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لوئی په آسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کښی او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر : ښائی چی انسان الله تعالیٰ ته متوجه شی! او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړی! او پر هدایاتو ئی تګ وکړی او له نورو ګردو (تولو) څخه وشکوی! او محض د ده خوښی او رضا ځان ته حاصله کړی او تل تر تله په هم دغه فکر او ذکر کښی اوسی! تل د ده د عظمت او قدرت په مقابل کښی پخپل واک او اختیار د زړه له کومی مطیع او منقاد وی! له سره د

سرکشی، تمرد، طغیان او عصیان، خیال او گمان پخپل زړه او مخیله کښې ونه گرځوی! په قدسي حديث کښې راغلي دي. **«الكبرياء ردائي والعظمة ازاري فمن نازعني واحداً منهما قذفته في النار»** کبریاء زما څادر دی او لوی زما ازار دی نو هر څوک چې په دغو دواړو کښې له ماسره منازعه یا کشمکش وکړی زه به ئې په سخت اور کښې په غوځارولو سره غورځوم**«اللّهم اجعلنا مطيعين لامرک وجنبنا غضبک وقنا عذاب النار انک سميع قريب مجيب الدعوات»**.

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سورة الاحقاف مکیة الا الآیات (١٠ و ١٥ و ٣٥) فمدنیة وهی خمس وثلاثون آیة و اربع رکوعات
رقم تلاوتها (٤٦) تسلسلها حسب النزول (٦٦) نزلت بعد سورة الجاثیة
«د الاحقاف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ١٠ او ١٥ او ٣٥ آیاتونو څخه چی مدنی دی (٣٥)
آیته (٤) رکوع لری په تلاوت کښی (٤٦) او په نزول کښی (٦٦) سورت دی وروسته د
«الجاثیة» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ① تَنْزِیْلُ الْکِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِیْزِ الْحَکِیْمِ ②
مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّی ط

رالیږل د دی کتاب (قرآن) دی له طرفه د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او هر هغه شیزونه چی په منځ د دی دواړو کښی دی مگر په حقه (دپاره د دی چی دلالت وکړی په قدرت او وحدانیت زمونږ) او (په) تاکلی(مقرر کړی) وعدی سره.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه او دا گردی (تولی) کارخانی الله تعالیٰ خوشی چټی (بیکاره) نه دی جوړی کړی. بلکه هغه گردی (تولی) ئی د یوه غرض او مقصد دپاره پیدا کړی دی چی تر یوه تاکلی(مقرر کړی) مدت او ایښود شوی نیټی او معین میعاد پوری به هم داسی چلیږی کله چی د دی نړی (دنیا) نتیجه راښکاره شی نو هغه ته به آخرت وایه شی.

وَالَّذِیْنَ کَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ③

او هغه کسان چی کافران شوی دی له هغه څیزه چی دوی پری ویرولی شی (چی قرآن دی) مخ گرځوونکی دی

تفسير: يعني له بد انجام څخه نه ويريږي او د آخرت دپاره څه تياري نه كوي كله چې د آخرت خبرې آوري نو په يوه غوږ ئې ننوځي او له بل غوږ څخه ئې وځي او ژر تر ژره ئې هيروي.

قُلْ أَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ

ووايه (ته اى محمده!) آيا وينئ خبر كړئ تاسى ما په (حال د) هغو (بتانو) چې بولئ ئې عبادت كوئ تاسى بې له الله وښيئ تاسى ماته كوم دى هغه څيز چې پيدا كړى دى دوى له ځمكې څخه؟ آيا شته دوى ته څه شركت په (پيدا كولو د) آسمانونو كښې؟ (يعنى نشته له الله سره شريک)

تفسير: يعنى قدوس الله تعالىٰ آسمان او ځمكه او ګرد(تول) مخلوقات پيدا كړى دى آيا په رښتيا سره ويلى شئ چې د ځمكې كومه ټوټه يا د آسمان كومه برخه بل چا پيدا كړى ده؟ يا ئې پيدا كولى شي؟ نو دوى بيا ولى هغه خپل باطل معبودان له الله تعالىٰ سره بولى؟ بلكه زيات له هغه څخه ئې ولى ګڼي؟ او ولى غوښتنى ورځنى كوى؟ دا «ام» بمعنى د همزې د انكار دى.

ٱئْتُونِى بِكِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَآ أَوْ أَثَٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤﴾

راوړئ تاسى ماته كوم كتاب (چې راغلى وى تاسى ته) پخوا له دغه (قرآنه) يا يوه باقى علامه دليل له علمه (د پخوانيو انبياؤ) كه چيرى يئ تاسى رښتينى (په دى كښې چې په عبادت كولو د دى بتانو به الله ته نژدى كيږئ)

تفسير: يعنى كه دوى د خپل شرک په دعوى كښې رښتين وى نو د كوم آسمانى كتاب سند دربښكاره كړى يا په داسى يو علمى اصول سره دى دا خپله وينا جوته (ثابته) كړى چې د عاقلانو په مخكښې د منلو وړ(لائق) وى كه پر يو څيز باندى نه عقلى او نه نقلى دليل په لاس وى نو هغه په څه ډول(طريقه) د منلو او آوريدلو وړ(لائق) كيدى شي؟

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗۤ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝٥

او څوک دی ډیر گمراه (یعني هیڅوک نشته ډیر گمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې (چې هغه بتان دی) او دغه (بتان) له دعاء بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دی (ځکه چې جمادات دی)

تفسیر: یعني له دې څخه به لويه گمراهي او زیات حماقت څه شی وی چې یو ناپوهه خپل الله تعالیٰ پرېږدي او له داسې يو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو(مجبورو) او احتیاجاتو په پوره کولو کښې امداد او مرستی(مدد) وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیچا غږ نشي اورېدلی بلکه دا هم کومه ضروري خبره نه ده چې که هغوی له داسې غږیدلو څخه خبر هم شي. د تیږو(گټو) او خاورو او د نورو شیانو بتان خو لا پرېږده پرښتې او پیغمبران هم هغه خبرې آورې او همغه چارې کولی شي چې د هغو اجازت او قدرت د پاک رب العزت جل جلاله له لورې هغوی ته ورکړې شوې دی.

وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ۝٦

او کله چې راتول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وی به (وبه گرځي) دغه (بتان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان او وی به (وبه گرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران

تفسیر: یعني په آخرت کښې چې امداد او معاونت ته ئې ډیره اړتیا(احتیاج) او حاجت وی نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستی(مدد) رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکښې به ودرېږي او له دوی څخه به خپله سخته بیزاري او خپگان ښکاروی تر دې چې داسې به هم وائي ﴿ مَا كَانُوْۤا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴾ جزء ۲۰ (د قصص ۷ رکوع ٦۳ آیت) یعني دا خلق مونږ نه پیژنو او نه ئې زمونږ بندگي کړې ده نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کښې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپیښیږي.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝٧ؕ

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آیتونه (دلائل د قدرت) زمونږ ښکاره نو وائی هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته چې دا سحر جادو دی ښکاره

تفسیر: یعنې دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوی او نه نصیحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدی که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي نو په ځغرد (ضد) سره وائی چې دا خو ظاهر سحر کودی او جادو دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ط

بلکه وائي دوی له ځانه ئې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی)

تفسیر: یعنې د جادو ویلو څخه زیاته قبیحه او شنیعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجید دوی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د خورا(ډیر) لویو دروغو نسبت ئې الله تعالیٰ ته کوی (العیاذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ط

ووایه (ته ای محمده! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضاً) له ځانه پس نه به شئ تاسی مالکان (خلاصوونکی) ما لره له (عذاب د) الله په مخکښې هیڅ قدر (نو ولې به زه دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟)

تفسیر: یعنې پر الله تعالیٰ باندې دروغ ویل ډیر لوی جرم دی که په فرض محال سره داسی جسارت هم وکړم نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالیٰ لوی غضب او ډیر سخت عذاب ته وروړاندی کړ، لږ څه خو خیال وکړئ هغه سړی چې پخپل ګرد(ټول) عمر کښې پر بندګانو باندې دروغ نه وی ویلی او په ډیرو کوچنیو کوچنیو (ورو ورو) معاملو کښې د الله تعالیٰ له ډاره ریږدی نو څرنګه به یو ناڅاپه پر الله تعالیٰ باندې دروغ وائی او خپل ځان پخپل لاس په داسی لوی عذاب کښې اخته کوی چې د دنیا هیڅ یو قوت له هغه څخه ژغورونکی (بچ کوونکی) نشی کیدی. فرض ئې کړئ که زه رښتیا په دروغو سره تاسی د خپل ځان تابع کړم نو تاسی به می څرنګه د الله تعالیٰ د هغه قهر او غضب څخه وژغورلی (وساتلی) شئ چې هغه د

نبوت دروغجنو مدعيانو ته تاکلی(مقرر) شوی دی چی په دروغو ځان پیغمبر بولی او کله چی ما له الله تعالیٰ څه بدی راپیښی کړی نو تاسی به له ما سره څه ښیګنی(فائدی) وکړلی شیٔ؟ آخر زما څلویښت کلن حالات او سوانح تاسی ګردو(تولو) ته معلوم دی چی زه نه دومره بی خوفه او بی باکه او نه داسی بی عقل یم چی د ځینی مخلوق د خوښولو دپاره د الله تعالیٰ خپګان ځان ته وګتم په هر حال که زه معاذ الله کاذب او مفتری یم نو د هغه وبال به زما په غاړه وی.

هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ كَفٰى بِهٖ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ

دغه (الله) ته ښی معلومی دی هغه خبری چی تاسی لګیا یئ، په هغو کښی، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ زما او په منځ د تاسی کښی (چی دغه قرآن له جانبه د الله دی)

تفسیر: یعنی هغه خبری چی تاسی ئی ویونکی یئ الله تعالیٰ ته هغه ښی معلومی دی نو ځکه د لغو او چتی(بیکاره) خبرو او بیکاره خیالاتو څخه وګرځئ! او د خپل انجام په فکر کښی ولویږئ! که د الله تعالیٰ حق رسول ته کاذب او مفتری وایئ نو د دی خبری پای (آخر) درونډ دی ولی چی الله تعالیٰ ته زمونږ او ستاسی هیڅ کومه پټه خبره پټه نه ده هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چاری سره سمه معامله کوونکی دی زه هغه پاک الله د خپل او ستاسی په منځ کښی شاهدوم هغه به د خپل قول او فعل سره راښیی چی کوم یو رښتیا وائی؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوی.

وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ⑧

او هم دغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ نو وبه ښنلی شیٔ؟ او وپوهیږئ چی دا ښښنه د الٰہی له لورینی (مهربانی) او ښښنی او حلم څخه ده چی سره له دی چی ستاسی په جرایمو باندی پوه دی او پوره قوت او قدرت هم لری چی تاسو ووژنی او په راز راز(قسم قسم) بلاوو کښی مو اخته کړی خو بیا هم له تاسی سره ښه کوی.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

ووایه (ای محمده دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه زما نه پخوا هم رسولان تیر شوی دی)

تفسیر: یعنی تاسی زما له دی خبرو څخه ولی دومره بد وړیئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی. له ما څخه مخ کښی هم د نبوت او رسالت سلسله جاری وه. زه هم هغه خبره کوم چی هغوی کوله، له هغو ګردو(ټولو) پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالیٰ له لوری رسول او استاځی شوی یم. او هغه خبری تاسی ته دررسوم چی پخوانیو پیغمبرانو هم ویلی دی نو له دی حیثیته هم زه د کومی نوی خبری ویونکی نه یم. بلکه د ډیرو پخوانیو زیریو مصداق یم چی تاسو ته مخامخ شوی یم. نو د هغه په منلو کښی څه اشکال درپیش دی؟.

وَمَآ أَدۡرِی مَا یُفۡعَلُ بِی وَلَا بِکُمۡۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا یُوحَىٰٓ إِلَیَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِیرٞ مُّبِینٞ ۹

او نه پوهیږم چی څه به وکړل شی له ما سره (په دنیا کښی) او نه (پوهیږم) چه څه به وکړل شی له تاسو سره (په دنیا کښی) نه کوم زه پیروی متابعت مګر خو د هغه (حکم) چی رالیږلی شوی دی ماته (چی قرآن دی) او نه یم زه مګر ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنی زه له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او کار نه لرم چی زما د دی کار وروستنی نتیجه څه کیږی؟ او له ما سره به الله تعالیٰ څه معامله کوی؟ او له تاسی سره به څه چاری کوی؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسی د انجام په نسبت ښوولی شم چی په دنیا او آخرت کښی به څه څه پیښی پیښیدونکی وی؟ یوه خبره کوم چی زما کار یواځی د الله تعالیٰ د وحی اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتائجو څخه په ډیر ښکاره ډول(طریقه) سره د خلقو پوهول دی له دی نه زیات هغه شیان چی زما او ستاسو په مخکښی په دنیا او آخرت راتلونکی دی د هغو ګردو(ټولو) تفصیلات سم د لاسه زه نشم دربښوولی او نه په داسی خبرو کښی له لویدلو څخه کوم مطلب لرم. د بندګانو کار د الله تعالیٰ د احکامو د منلو په وخت کښی دا دی چی هغه فقط د زړه له کومی په اخلاص سره بلاکم او کیف ومنی او اجراء ئی کړی او د هغو له نتایجو څخه پوښتنه ونه کړی.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسْتَكْبَرْتُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾

ووایه (ته ای محمده دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما (چی څه حال به وی ستاسو) که چیری وی دغه (قرآن) له جانبه د الله حال دا چی کافران شوی یئ تاسی په ده سره او بیا شاهدی ویلی ده یوه شاهد له (علماؤ) د بنی اسرائیلو په مثل حقیقت د داسی یو کتاب باندی پس ایمان راوړی وی (پری هغه شاهد) او تکبر کړی وی تاسی (له ایمان راوړلو پری نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ!) بیشکه الله نه ښیی سمه صافه لیاره قوم ظالمانو ته

تفسیر: په دغه زمانه کښی د عربو ناپوهان د بنی اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو کله چی زمونږ د پیغمبر د نبوت آوازه (انګازه) خوره شوه نو ګردو(تولو) مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بنی اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنی کولی او غوښتل ئی چی د هغوی په خولو دوی دروغجن وښیی. او د خپلو ویناوو دپاره کومه خبره زده کړی او وئی وائی چی وګورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبری دروغ ګنی خو په دی مقصد کښی هم مشرکان تل ناکام شول او الله تعالیٰ د هم هغو بنی اسرائیلو په ژبو زمونږ د پیغمبر تصدیق او تائید وفرمایه. او دا ئی ورښکاره کړه چی هغوی هم لکه پاک قرآن غوندی یو آسمانی کتاب چی توریت دی او یو پیغمبر چی حضرت موسٰی علیه السلام دی لری نو څکه د حضرت د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کیدل کوم نوی شی نه دی. له یهودانو څینی عالمانو په ښکاره دول(طریقه) سره هم اقرار وکړ چی بیشکه زمونږ په توریت کښی لیکلی دی چی له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شی چی د یوه مقدس آسمانی قرآن لرونکی وی او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر راښکاری او دا کتاب ئی هم هغه آسمانی کتاب دی چی مونږ په توریت کښی لوستلی دی د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه فی‌الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چی سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پوری په توریت او نورو کتابونو کښی لیکل کیږی چی له هغو څخه راښکاریږی چی د بنی اسرائیلو دیر لوی او مقدس ګواه حضرت موسٰی علیه السلام په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه داسی شاهدی ورکړی ده چی د بنی اسرائیلو له اقاربو او ورونو څخه په بنی اسمٰعیل کښی به زما په شان یو پیغمبر راشی لکه چی د جزء ۲۹ (المزمل) په اوله رکوع ۱۵ آیت کښی راغلی دی ﴿ إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴾ له هم دی سببه وو چی څینی منصف او حق خوښوونکی یهودان احبار لکه عبدالله بن سلام او نور زمونږ د پاک پیغمبر په اول لیدلو کښی مسلمانان شول او وئی ویل «**ان هذا الوجه لیس بوجه**

كاذب» نه دى دا مخ د دروغجن او هغوى د پاک قرآن غوندى د يو واضح الاعجاز كتاب په حقانيت باندى شاهدى ولوستله كله چې موسٰى عليه السلام د يوه شي په وقوع باندى په زرهاوو كلونو پخوا له دى نه زيرى وكرى او يقين ولرى او د يهودانو علماء د هغه په صدق باندى شاهدى وركرى او د هغوى ځينى احبار برسيره د ژبى په شاهدى وركولو په زړه سره هم داسى شاهدى وركره چې په اسلام مشرف شول نو سره له دومره شهادتونو كه تاسى د خپلى لويني او غرور لامله(له وجى) هغه نه منئ نو وپوهيږئ چې له دى څخه به كومه سخته گناه بله نه وى او داسى ظالم او لوى گنهگار ته نه ښائى چې د نجات او فلاح څه توقع ولرى.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وائى هغه كسان چې كافران شوى دى په حق د هغو كسانو كښى چې ايمان ئې راوړى دى (داسى) كه چيرى وى (دا ايمان راوړل) خير بهتر نو نه به وو ړومبى شوى (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندى هغه ته (بلكه مونږ اشراف به پرى ړومبى شوى ۇ نه دغه خواران او ضعيفان مسلمانان)

تفسير: يعنى زياتره مسلمانان كمزوران ذليلان، وينځى مريان دى كه دا دين ښه وى نو ښو سريو به مندى وروهلى او د هغه په منلو كښى به ئې زمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دى مريانو او وينځو څخه وروسته پاتى كيدل؟

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿١١﴾

او كله چې سمه صافه لياره بيا نه مونده دغو (منكرانو) په دغه قرآن سره نو ژر ده چې وبه وائى دوى دغه (قرآن) دروغ پخوانى دى

تفسير: يعنى پخوانيو خلقو هم تل داسى خبرى سره جوړولى ښائى چې دا به د ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾ او د ﴿ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ جواب وى.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآنه) كتاب (توريت) د موسٰى امام پيشوا ليار ښوونكى وو (مؤمنانو ته) او (سبب د) رحمت وو (پر دوى) او دغه (قرآن) يو كتاب تصديق كوونكى دى (هغو پخوانيو كتابو لره)

تفسیر: یعنی دا پخوانی دروغ نه دی بلکه پخوانی رښتیا دی چی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه توریت هم د هم دی اصول تعلیم او ښوونه کړی ده او د هغه اقتداء کړدو(تولو) پیغمبرانو او ولیانو کوله او پخپلو بشارتو د تعلیم سره ئی کړدو(تولو) راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښی لیاری وروښوولی او د رحمت وروته ئی وروپرانیستل. اوس پاک قرآن نازل شوی دی او د هغه تصدیق کوی. لنده ئی دا چی دواړه کتابونه یو د بل تصدیق کوونکی دی. او هم دا حال د نورو سماوی کتابونو دی.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾

په دی حال کښی چی په ژبه عربی دی دپاره د دی چی وویروی (دغه قرآن) هغه کسان چی ظلم ئی کړی دی «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زیری (د خوشالی) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره) بیشکه هغه کسان چی وائی رب زمونږ الله دی (نه بتان) بیا ټینګ ودریږی (په عبادت د ده) پس نه به وی (هیڅ) ویره پر دوی او نه به وی دوی چی خپه به شی (په آخرت کښی)

تفسیر: هم داسی آیت د «حٰمٓ السجدة» سورت په څلیرویشتمه سیپاره کښی تیر شوی دی ښائی چی د هغه فوائد هلته ولوستل شی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

دغه کسان یاران اوسیدونکی د جنت دی په دی حال کښی چی همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښی ورکوله به شی دوی ته جزاء په سبب د هغو (نیکو عملونو) چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د نیکو چارو په سبب د حق تعالیٰ په رحمت به همیشه په جنت کښی پاتی کیږی.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نیکی کولو

تفسیر: د قرآن کریم په ځو ځایونو کښې حق تعالیٰ خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی ځکه چې حقیقی موجد خو الله تعالیٰ دی لیکن په عالم اسباب کښې د اولاد د وجود ظاهری سبب والدین دی، او د حق تعالیٰ د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شی. دلته هم رومبی په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښې د الله تعالیٰ د حقوقو ذکر وو اوس ئې د والدینو حق راوښود. یعنی انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړی! د هغوی تعظیم، محبت خدمت کول او خوښی خپل سعادت وګڼۍ! په بل ځای کښې ئې دا ښوولی دی . که والدین مشرک هم وی بیا هم له هغوی سره په دنیا کښې ښائی ښه معامله وکړی! په تیره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجوهو لامله(له وجې) د هغې حق دی له پلار څخه زیات اداء کړ شی لکه چې صحیحه احادیث په دی باندی دال دی. ځکه چې

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ

پورته کړی (ساتلی) ئې ده دی (په نس خپل کښې) مور د ده په سختی سره او (بیا) ئې ایښودلی (ځیږولی) دی ده لره په سختی سره،

تفسیر: یعنی کله چې حمل د څو میاشتو شی د هغه دروندوالی معلومیږی مور په دی وخت کښې او د تولد په وخت کښې څومره صعوبتونه او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان آخلی بیا خپل کوچنی(ماشوم) ته شودی ورکوی او تر کلونو کلونو هغه هر راز(قسم) ربړونه (تکلیفونه) په ځان ګالی(برداشت کوی)، روزنه او پالنه ئې کوی. خپله آرامی او هوسائی(راحت) د هغه په هوسائی(راحت) او آرامی باندی جاروی(قربانوی) پلار هم تر زیاتی اندازی پوری په دغو تکلیفونو کښې مل وی او د هغه د روزنی وسیلی ورغوندوی بیشکه چې دا ګردی(تولی) چاری د فطرت په تقاضا کیږی او د هم دی فطرت تقاضا وی چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړی او د هغوی د هغه محنت او ایثار قدر وکړی.

تنبیه: په حدیث کښې د پلار د خدمت کولو امر یو ځلی او د مور د خدمت کولو امر دری ځلی راغلی دی. د خبری خوند او لطف په دی کښې دی چې دی مبارک آیت هم د پلار او والد ذکر یو کرت په «والدیه» کښې او د والدی ذکر دری کرته راغلی دی. یو کرت د «والدیه» په لفظ کښې دوهم کرت په «حملته امه» او بیا په «وضعته» کښې.

وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کښې) او جلا(جدا) کول د ده (له تي نه) ديرش مياشتې وی.

تفسير: ځائې د اکثريه عادت لامله(له وجې) ئې داسې فرمايلي وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه وائي «که هلک قوی وی وروسته له يوويشتو مياشتو څخه له شودو بيليږی او نهه مياشتې د هغه د حمل دی. يا داسې ووايئ چې لږ تر لږه د حمل مدت شپږ مياشتې دی او په دوو کلونو کښې کوچنيان (واړه) عموماً له تي څخه جلا(جدا) کيږی چې گرده(توله) مدت سره ديرش مياشتې شوی د رضاع د مودی زيادت له دی څخه دير کم او نادر دی.

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً

تر هغه پوری کله چې ورسيد دی قوت (د هوښياری) خپلی ته او ورسيد څلويښت کلونو ته

تفسير: په څلويښت کلنی کښې عموماً د انسانانو عقلي او اخلاقي قوتونه پخيږی نو ځکه د انبياؤ عليهم السلام بعث هيڅ کله پخوا له څلويښت کلنی څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيْٓ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ
وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِيْ فِيْ ذُرِّيَّتِيْ ۚ اِنِّيْ تُبْتُ اِلَيْكَ
وَاِنِّيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿١٥﴾

ووايل ده ای ربه زما الهام وکړی ماته په زړه کښې توفيق راکړی په دی چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه (اسلام) چې انعام کړی دی تا پر ما باندی او په مور او پلار زما باندی او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نيک چې راضي کيږی ته په هغه او صلاحيت کيږده ته (يا الله) په اولاده زما کښې، بيشکه ما توبه کړی ده تاته او بيشکه يم زه له حکم منونکيو څخه

(فرمان ستا ته)

تفسیر: یعنی سعادتمند سړی داسی وی چی د هغو احساناتو شکریه ادا کړی چی الله تعالیٰ په هغه باندی او د هغه په مور او پلار باندی احسان کړی دی او د راتلونکی نیک عمل توفیق له الله څخه وغواړی او د خپل اولاد په حق کښی هم د نیکی دعاء طلب وکړی او له هغه تقصیر او لند والی څخه چی په حقوق الله او حقوق العباد کښی له هغه څخه شوی وی توبه وکړی او د خلوص او تواضع او بندګی له لیاری څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړی!.
تنبیه: په صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خورا(دیر) دیر خوش قسمت وو چی پخپله دوی او د هغوی مور او پلار او اولاد ته سره د ایمان د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت شرف حاصل شوی دی په صحابه ؤ کښی دا خصوصیت بل هیچا ته نه دی حاصل شوی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

دغه (تول چی دا ئی حال او قال دی) هغه کسان دی چی قبلوو مونږ له دوی نه دیر ښه د هغو(کارونو) چی کړی دی دوی او تیرېږو له ګناهونو د دوی نه په دی حال کښی چی وی به په یارانو اوسیدونکیو د جنت کښی وعده کړی ده الله وعده رښتینی هغه (وعده) چی وو دوی چی وعده به ئی ورسره کولی شوه (په دنیا) کښی

تفسیر: یعنی د داسی بندګانو نیکی منلی، بدی ئی ښښلی کیږی او د دوی ځای د الله اعظم شانه و اکرم برهانه له صادقی وعدی سره سم جنت دی.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا

او هغه (سړی) چی وئی ویل مور او پلار خپل ته (کله چی راوئی باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دی وی تاسی دواړو لره

تفسیر: د سعادت من اولاد په مقابل کښی ئی دغه د بی ادب او نالائق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه چی مور او پلار هغه ته د ایمان خبری کوی او پری پوهوی ئی مګر هغه پری نه پوهیږی

او په ډيرو بې ادبو خبرو سره ورته غبريږي او سپک خطابونه ورته کوي او ايذاء وررسوي. او دغسې هم هغوی ته وائي چې

اَتَعِدٰنِنِيْٓ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ ۚ

آيا وعده کوئ تاسې له ماسره چې وبه ايستلى شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تير شوي دي ډير اهل د زماني پخوا له ما څخه (او يو هم نه دی ژوندي شوي نو زه به څرنګه بيا ژوندی شم؟)

تفسير: يعني د مړ کيدلو څخه وروسته له ژوندي کيدلو څخه انکار کوي او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه ويريږي او وائي چې څومره قومونه او تبرونه پخوا له ما څخه تير شوي دي نو آيا له هغوی څخه کوم يو سړی تر اوسه پورې بيا ژوندی شوی دی؟ خلق له پخوا څخه تر اوسه پورې درګرده هم داسې خبرې اوري خو تر اوسه پورې د دی خبرې تحقيق پای(آخر) ته نه دی رسيدلی نو اوس زه څرنګه په دی باندې اعتبار وکړم؟

وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زاري کولې الله ته (په دغه حال کښې چې ويل دوی) خرابي ده تاته ايمان راوړه ته! بيشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده

تفسير: يعني د ده په اړامنی (ګستاخی) باندې له يوې خوا الله تعالیٰ ته فريادونه او دعاوي کوي چې ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي او له بلې خوا ئې پوهوي چې کمبخته ستا کور وران شو اوس هم وخت دی فکر وکړه او وګوره چې د الله تعالیٰ وعده رښتيا ده د بعث بعدالموت کوم خبر چې د الله تعالیٰ له لوري ورکړې شوي دي بالکل حق او هغه پخپل تاپې او وعدې پوره کيدونکې دي او په هغه وخت کښې به ستا د دغه ناګارۍ (انکار) نتيجه ښه دربښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٧﴾

پس وائي دی نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغې قصې د پخوانيو خلقو دي

تفسیر: یعنی داسی قصی مونږ دیری اوریدلی دی د پخوانیو وختونو قصی داسی دیری مشهوریږی چی په رښتیا سره هغه گردی (تولی) دروغ دی او هیڅ خارجی مصداق نه لری (العیاذ بالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۖ

دا هغه کسان دی چی حقه ثابته شوی ده پر دوی باندی خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چی د (السجدة) په دوهمه رکوع کښی ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾ راغلی دی یعنی څرنګه چی دیری ډلی له پیریانو او له بنی آدمانو څخه پخوا له دی نه د دوزخ مستحق گرځیدلی دی دا بدبختان هم په هغوی کښی گډ دی.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾

بیشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کښی)

تفسیر: الله تعالیٰ له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تخم د هر سړی په زړه کښی په فطری ډول(طریقه) سره کرلی دی هغه هم د دی کمبختانو له لاسه ضائع شوی دی له دی څخه به زیات نقص او خساره څه وی چی یو سړی په تجارت کښی د گټی په ځای د خپلی ناپوهی، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضائع او له لاسه وباسی.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ۖ

او هری فرقی ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبی دی له (جزاء د) هغو چی کړی ئی دی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د اعمالو د تفاوت لامله(له وجی) چی د جنتیانو په درجاتو کښی فرق او توپیر (تفاوت) دی هم دا راز(قسم) د دوزخیانو په درجاتو کښی هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقرري کړی درجې) دپاره د دې چې پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (په تنقیص د حسناتو یا تزئید د سیئاتو سره

تفسیر: نه د کومې نیکۍ ثواب لږ ورکاوه شي او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له میچه پورته او نامناسبه تاکلی(مقرر) کیږي.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او یاده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چې وړاندی کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندی او وبه ویلی شي ورته) چې وړی دی تاسې لذائذ نیکی خپلی په ژوندون لږ خسیس خپل کښې او نفع اخیستې ده تاسې په هغه سره (په دنیا کښې)

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کښې د ایمان روح نه وی یوائې د نیکۍ د یوه قالب او نمونې غوندی یو شی وی. د دې راز(قسم) فاني نیکۍ اجر هم فاني وی چې په دی ژوندون کښې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شي. هم هغه ئې وفرمایل چې تاسې د خپلو صوری نیکیو مزی په دنیا کښې اخیستی دی او په هغه ځای کښې ئې له لذاتو څخه متمتع شوی یئ هغه عیش او آرام چې د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کښې رسیده گواکې د هغه په ځای مو په دنیا کښې مزی وکړی. اوس دلته تاسو په عیش او مزو کښې هیڅ برخه نه لرئ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه کسان چې آخرت نه غواړي او فقط دنیا ئې وغوښته د دوی د نیکیو بدله هغوی ته په هم دی دنیا کښې ورکوله کیږی».

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسي ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنيا کښې) چې تکبر لوئ به مو کوله په ځمکه کښې په ناحقه سره او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرماني به مو کوله (په دنيا کښې)

تفسير: يعني نن تاسي ته د دروغو باتو (لاقو) او غاړه غړولو په سزا کښې ذليل او رسوا کوونکي عذاب درکاوه کيږي هم دا يو شي تاسي لره دلته پاتي دي وروسته له دې نه د ځينو زوروړو او متکبرو اقوامو احوال فرمائي چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او ياد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد(هود) کله چې وويراوه ده قوم خپل په (ريګستان چې نوم ئې) احقاف دی (له عذابه)

تفسير: يعني د حضرت هود عليه السلام چې د «عاديانو» قومي ورور وو قصه دغو معاندانو ته وکړه کله چې ويراوه ده قوم خپل له عذابه.
د «ارض القرآن» مؤلف تر «بلا د الاحقاف» لاندې ليکي د يمامې، عمان، بحرين، حضرموت او د مغربي يمن تر منځ هغه لويه صحراء چې د (الدهناء) يا (ربع الخالي) په نامه پرته(علاوه) ده اګر که هغه د ودانۍ وړ(لائق) نه ده خو د هغه په شاو خوا کښې چيرې لرې ديرې ځمکې د ودانۍ وړ(لائق) شته په تيره بيا په هغې برخې کښې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي ګواکې اوس هم هغه نه ده ودانه خو په پخوانيو وختو کښې له هم دې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نوميالی قبيله ودانه وه چې د الله تعالیٰ د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقيق تير شوی وو (نور) ويروونکي (انبياء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندګي مه کوئ د هيچا بې له الله، بيشکه زه ويريږم پر تاسي باندې له عذابه د ورځې لوئې (د قيامت نه چې دوزخ دی)

تفسیر: یعنی له هود علیه السلام څخه وړاندی او وروسته ډیر ویروونکی انبیاء راغلی دی ګردو(تولو) به هغه ویل چی حضرت هود علیه السلام ویل یعنی د یوه الله بندګی کوئ! او د کفر او د معصیت له بد انجام څخه وویریږئ! ممکن دی چی د عاد په قوم کښی به هم برسیره له هود علیه السلام نور ویروونکی هم راغلی وی والله سبحانه وتعالیٰ اعلم

قَالُوٓا أَجِئۡتَنَا لِتَأۡفِكَنَا عَنۡ ءَالِهَتِنَا فَأۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾

وویل (هود ته قوم ئی) آیا راغلی ئی ته مونږ ته چی وګرځوی مونږ له معبودانو خپلو پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چی وعده ئی کوی له مونږ سره که چیری ئی ته له رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنی مونږ د خپل آبائی طریقی څخه بیرته ګرځیدونکی نه یو که ستا دا ویرول رښتیا وی نو ولی پکښی ځنډ(ایسارتیا) کیږی؟ هغه چی په ژبه سره ئی وائی ښائی چی په کولو ئی هم راښکاره کړی.

قَالَ إِنَّمَا ٱلۡعِلۡمُ عِندَ ٱللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرۡسِلۡتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا تَجۡهَلُونَ ﴿٢٣﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چی علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی او رسوم زه تاسی ته هغه څه (احکام) چی پری رالیږلی شوی یم زه په هغو سره ولیکن زه وینم تاسی یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چی په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ)

تفسیر: یعنی داسی غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهی او جهالت دی زه د الله رسول یم هغه پیغام چی زما په وسیله لیږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه څخه نه علم لرم او نه د اختیار خاوند یم او علم له الله تعالیٰ سره دی چی منکران کله د دنیوی سزا مستوجب کیږی؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوی؟ (نو چی منع نه شول دوی نو ورته راغی هغه مطلوب او موعود عذاب).

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا

پس کله چې ولید دوی (هغه عذاب په شکل د) یوی پلنی وریځی مخ کوونکی کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته نو وی ویل دوی دا یوه پلنه وریځ ده باران ورونکی پر مونږ باندی

تفسیر: یعنی له مخامخ خوا څخه یوه وریځ په پورته کیدلو سره ښکاره شوه خلقو وګڼل چې د دی وریځی له وریدو څخه به ګرد(تول) وتونه (دری) او خوړونه وبهیږی او د ځمکی مخ به له اوبو څخه نه ښکاری نو وئی ویل چې ډیره اوروونکی وریځ پورته شوه اوس به ډیر ښه وورېږی او زمونږ کار به پری جوړیږی ځکه چې په هغه وخت کښی د یوی اوږدی وچکالی او سوکری له سببه خلق ډیر پریشان او له قحط په ربړ(تکلیف) وو او اوبو ته ئی ډیر ضرورت درلود(لرلو).

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٢٤﴾

(نو وویل هود نه ده دا وریځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، یو باد دی چې په ده کښی عذاب دی دردناک

تفسیر: یعنی دا اوروونکی وریځ نه ده بلکه د الله د عذاب طوفان دی چې د هغه ژر راتللو ته تاسی سترګی په لیاره ولاړ وئ. او په دغه وریځ کښی دغسی یو سخت او تند باد دی.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۭ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰۤى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٥﴾

چې هلاکوی (او له بیخه راوکاږی) هر څیز په امر حکم د رب خپل بیا صباح ته پاتې شول داسی چې نه به لیدل شو مګر کورونه (خالی) د هغوی هم داسی (لکه چې مو جزاء ورکړه عادیانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګنهګارانو ته (چې کوی جرمونه په شان د هغوی).

تفسیر: اوه شپې او اته ورځې پرله پسی داسی غضبناک طوفان راوالوت چې د هغه په مخ کښی

ونی، سری او بودګان(څاروی) لکه څڅلی ښکاریده وربش به هر شی له بنسته (بیخه) ایستل او چار چاپیر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی څخه بل شی نه ښکاریده په پای (آخر) کښی پرته(علاوه) له نریدلیو کندوالو څخه بل هیڅ څیز په سترګو نه راتله. ومو لیدل چی د الله تعالیٰ د مجرمانو دا حال دی ښائی د دی پیښو له آوریدلو څخه په سد (هوش) راشئ که نه ستاسی احوال به هم داسی شی.

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کښی چی قوت قدرت مو دی درکړی تاسی ته (ای قریشو) په هغه کښی

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسمانی طاقت چی هغوی ته ورکړی شوی وو تاسی ته نه دی درکړی شوی. کله چی د الله تعالیٰ له جانبه عذاب راغی هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی بیا نو تاسی په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ

او ګرځولی دی مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګی (بصارت) او زړونه (بصیرت) بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی او نه سترګو (بصارت) د دوی او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه)

تفسیر: یعنی د نصیحت آوریدلو ته ئی غوږونه او د قدرت د دلائلو لیدلو ته ئی سترګی او پوهیدلو سنجولو (فکرکولو) ته ئی زړونه هغوی ته ورکړی وو خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، پرانده، کانه او لیونیان شول. د پیغمبرانو په مخکښی ودریدل تر څو چی سره د لرلو د دی ګردو(ټولو) قوتونو د الله تعالیٰ عذاب هغوی راچاپیر کړل، او هیڅ یو دننی او د باندنی قوت هغه ونشو ګرځولی.

اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۟ع ٢٦

له دی جهته چی وو دوی چی انکار به ئی کاوه په دلائلو د (قدرت) د الله او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری توکی کولی.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندی چی هغوی خندا کوله او ملندی ئی پری وهلی اخته شول.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغوی ته ئی غوږونه او سترګی ورکړی وی یعنی د دنیا په کار کښی دیر پوه او هوښیار وو خو داسی پوه ئی نه درلوده(لرله) چی په هغی باندی د خپل آخرت چاری درستی کړی.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ هغه چی چاپیر له تاسی شخه دی له (اهل د) کلیو ځنی

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) د «عاد» له قومه د ثمود د قوم او د لوط د قوم کلی او د نورو کلی هم دا راز(قسم) وران شوی دی چی ستاسی په شاوخوا کښی پراته ۇ. دا خطاب مکیانو ته ځکه شوی دی چی هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کښی هغه ځایونه پخپلو سترګو سره وینی.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بیان کړی دی دلائل (د قدرت) لپاره د دی چی دوی بیرته راوګرځی (له کفر نه)

تفسیر: مګر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو شخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً

پس ولی مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چی نیولی ۇ دوی (هغه بتان) بی له الله دپاره د نژدیوالی (خدای ته په زعم خپل) نور خدایان

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به ئی ویل چی مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو تر څو هغوی مونږ الله ته نژدی کړی او لوی درجی راوبښی. نو هغه بتان د دی اړی (حاجت) په وخت کښی

ولی د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْ ۚ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کښې) له دوی څخه

تفسیر: یعنی نن ورغ د هغوی هیڅیری پته نشته. چې د عذاب په وخت کښې هغوی ته غږ وکړی، آخر هغوی چیرته تللی دی؟ چې د داسې مصیبت په وخت کښې هم په کار نه ورځی.

وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۲۸﴾

او دا (نیول د بتانو) دروغ د دوی وو او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به ئې جوړول (پر الله)

تفسیر: یعنی درښکاره شوه چې بتانو ته الله ویل او هغو ته هیلی (امید) لرل او په زړه پوری خبری له هغوی څخه غوښتل گردی(تولی) چتی(بیکاره) او اپلتی خبری وی او لکه د لرگیو پښی د دریدلو وړ(لائق) نه وی. (ربط) په پورمبنیو آیتونو کښې د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبری وی وروسته له دی نه د پیریانو د اطاعت او غاړه ایښودلو خبری راځی تر څو له هغه څخه راښکاره شی هغه قوم چې په طبیعی ډول(طریقه) سره سخت متمرد او سرکش دی له هغو ځینی افرادو څرنگه د الله تعالیٰ خبری آوریدلی دی؟ او د هغه په مقابل کښې لکه موم غوندی پاسته شوی دی او غاړه ئې کیښودلی؟

وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا
حَضَرُوْهُ قَالُوْٓا اَنْصِتُوْا ۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ﴿۲۹﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چې وگرځول مونږ تاته یو تولی له پیریانو څخه چې غوږ به ئې ایښود قرآن ته پس کله چې حاضر شول دوی (دی قرآن ته) وویل دوی په منځ خپل کښې چپ شئ تاسی ای پیریانو بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وگرځیدل قوم خپل ته ویروونکی (له عذابه که هم هغسی کافران پاتی شی)

تفسیر: له محمدی بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه آسمانی خبری راښکاریدی کله چی زمونږ په پیغمبر باندی د وحی راتلل شروع شو دا سلسله تقریباً بنده شوه او په ډیر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو پیریانو ته دا خیال ولوید چی هرومرو(خامخا) کومه نوی خبره پیښه شوی ده چی د هغی په وسیله آسمانی پیښی کلکی ساتلی او سختی پیری پری دریدلی دی. د دی خبری د پلټنی(تحقیق) دپاره پیریان څو څو لوئی ډلی په مشرق او مغرب کښی سره خواره شول له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسیده چی اتفاقاً هلته زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ ادا فرمایه الله تعالیٰ د پیریانو د دی ډلی فکر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوری وګرځاوه د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کښی ډیر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغیزه وکړه او د هغه عظمت، هیبت او لوینی د هغوی په زړونو کښی ولوبدی او پخپلو منځونو کښی ئی سره وویل «چپ شئ! او د زړونو له کومی څخه ئی واورئ!» تر دی چی پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوری ورکش کړل او په دی خبره باندی ئی باور وشو چی هم دا هغه نوی خبره ده چی د هغی په سبب پیریان له آسمانه شړل کیږی. کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو د پیریانو ډلی پخپلو زړونو کښی د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تبرو په لوری رهی(روان) شوه. او دا ګردی(تولی) خبری ئی هغوی ته وویلی او لازمه ښوونی ئی هغوی ته وکړی. چی مفصلی خبری ئی د (جن) په سورت کښی راځی. له احادیثو څخه راښکاریږی چی ونی هغوی ته له دی خبرو څخه د الله تعالیٰ په اذن څه اجمالی خبری وکړی او مفصل احوال ئی وروسته له هغه د وحی په ذریعه هغوی ته ښکاره شوه.

لکه چی د (جن) په اوله رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ ﴾ الآیة - وروسته له دی څخه ډیر پیریان مسلمانان او زمونږ د پیغمبر آخر زمان صلی الله علیه وسلم په مخ کښی مشرف شول او د هغوی ډیری مرکی (وفود) د دین د احکامو د زده کولو دپاره راغلی.

(خفاجی) د روایتو په بناء دعوی کوی چی شپږ ځلی زمونږ د پیغمبر په حضور کښی پیریان مشرف شوی دی نو ځکه هغه اختلافات چی د پیریانو د شمیر یا د نورو امورو په نسبت شته هغه ګرد(تول) د واقعاتو په تعدد او په بیا بیا پیښیدو باندی حمل کاوه شی.

قَالُوا يَٰقَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ

وویل دوی ای قومه زمونږ بیشکه مونږ واموریده داسی یو کتاب چی نازل کړی شوی دی وروسته له موسیٰ

تفسير: په پخوانيو کتابونو کښې د حضرت موسٰى عليه السلام کتاب (توريت) غوندې بل کتاب، احکام، او شرايع لرونکې نه وو چې د بني اسرائيلو گردو(ټولو) انبياوو په هم هغه باندې عمل کاوه. حضرت مسيح عليه السلام هم دا فرمايل چې زه د توريت د بدلولو دپاره نه يم راغلې بلکه د هغه د پوره کولو دپاره راغلې يم. د حضرت سليمان عليه السلام په وخت کښې په پيريانو کښې هم دا توريت مشهور وو، نو ځکه په دې ځای کښې د هم هغه په لورې اشاره شوې ده. په توريت کښې د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم په نسبت کومه وينا چې ليکلې شوې ده مضمون ئې دا دی «ای موسٰى! تا غوندې يو بل نبي معبوثيږي».

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کښې چې تصديق کوونکې موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو

تفسير: ښائي په هغه وخت کښې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم لوستله د هم داسې مضمون لرونکې وه. يا به له قرينو څخه پوهېدلې وي.

يَهْدِيٓ إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

لياره ښيي حق دين ته او لياری سمې ته

تفسير: يعنې رښتينې عقيده او د عمل سمه لاره.

يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ

ای قومه زمونږ! قبول کړئ تاسې قول د بلونکې د الله او ايمان راوړئ په ده باندې

تفسير: يعنې د هغه خبره ومنئ! چې د الله تعالىٰ په لوری مو بولي او د هغه په رسالت باندې يقين ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ

چې مغفرت کړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې

تفسير: يعنې هغه ګناهونه چې د کفر په حالت کښې مو کړي دي اوس به د اسلام له برکته هغه ګرد(تول) درمعافيږي او پس له دې نه به بل دفتر شروع کيږي. خو په ياد ئې ولرئ چې دلته د (حق الله) ګناهونو ذکر دی او د حقوق العباد معافي له دې ځخه څه نه ښکاري.

وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ

او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک ځخه او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکي د الله پس نه به وي عاجز کوونکی (د الله په تيښته سره) په ځمکه کښې (بلکه هيچيري) او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) ځخه دوستان مددګاران

تفسير: يعنې نه دوی پخپله په تښتيدلو سره د الله له ويشتلو ځخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شي او نه ئې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي د «في الارض» له قيد ځخه دا ښکاري چې د پرښتو له خوا (شيطانان) شړل کيږي او د ځمکې په لوري تښتي.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په ګمراهي ښکاره کښې دي. آيا نه ويني فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بيشکه الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پيدا کولو د هغوی کښې

تفسير: په دې لفظ کښې د يهودانو د دې عقيدې ترديد دی چې ويل به ئې «الله تعالیٰ» په شپږو ورځو کښې ځمکه او آسمان پيدا کړل او په اوومه ورځ کښې ئې هوسائي (آرام) وفرمايله (العياذ بالله) آيا نه دی الله

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٣﴾

قادر په دی باندی چی ژوندی کړی مړی؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی څښتن ئی بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعنی لوی عذاب به وروسته له مړ کیدلو څخه وی. تاسو په دی چرت (خیال) کښی مه اوسئ چی وروسته له مړینی څخه بیا ژوندون چیری دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم ګران کار نه دی د ځمکی او د آسمان په پیدا کولو کښی هیڅ ستړی شوی نه دی نو آیا ستاسی دا دوهم ځلی پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ

او یاده کړه هغه ورځ چی وړاندی به کړل شی هغه کسان چی کافران شوی دی په اور باندی (وبه ویل شی دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق ریښتیا نو وبه وائی دوی چی هو! حق او ریښتیا ده قسم دی زمونږ په رب زمونږ

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی به ویل کیږی چی آیا دوزخ شته او د هغه عذاب ریښتیا دی؟ په پای (آخر) کښی به ګرد(تول) خر او ذلیل کیږی او داسی اقرار به وکړی چی بیشکه واقعی دی! او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه. نو په دغه وخت کښی الله اجل واعلیٰ شانه واعظم و اکرم برهانه به د پرښتو په ژبه دغو منکرینو ته داسی فرمائی چی «ښه ! اوس د خپلو هغو انکارونو او د تکذیب مزی وڅکئ!» لکه چی اوس راځی.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ؕ

فرمائی نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چی وئ تاسی چی کافران

کیدلی. نو صبر کوه ته لکه چی صبر کړی وو خاوندانو د عزم تینګ ودریدلو (په حق) له رسولانو او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته

تفسیر: یعنی کله چی ښکاره شوه چی د منکرانو سزا ورکول که په دنیا کښی وی یا په آخرت کښی یو ضروری امر دی. تاسی د دوی په معاملو کښی تلوار ونه کړئ! بلکه تر تاکلی(مقرر) نیتی پوری صبر وفرمایئ لکه چی نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او تینګ ودریدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو اسلافو ویلی دی چی ګرد(تول) اولوالعزم پیغمبران همت لرونکی وو. خو په عرف کښی پنځه پیغمبران په خصوصی دول(طریقه) ویل کیږی. حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسیٰ، حضرت عیسیٰ، حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیهم وعلیٰ آلهم واصحابهم وسلم اجمعین.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍۭ ۚ

ګویا دوی به هغه ورځ کښی چی ووینی هغه (عذاب) چی وعده ئی ورسره کوله شی نه دی دیل کړی (په دنیا کښی) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوی ورځی څخه

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هیڅ دیل او تاخیر پکښی نه دی شوی یعنی اوس خو دیل او تاخیر درښکاری او درګرده وائی چی ولی هغه عذاب ژر نه رارسیږی خو په هغی ورځی کښی به وپوهیږی چی هغه عذاب ډیر ګړندی راغلی دی. او په دنیا کښی هغوی فقط یو ګړی ژوندون کړی دی. یا به د قبر د هستوګنی موده ورته یو ګړی معلومیږی. دا یوه عمومی قاعده ده چی تیره شوی موده ډیره لږه ښکاری په تیره بیا د سختی او مصیبت په وخت کښی د عیش آرامی ډیره موده خورا(ډیر) لږه په نظر ښکاری.

بَلَٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾

دغه (قرآن) پند رسوونه دی نو آیا هلاک به کړ شی (بلکه نه هلاک کیږی) مګر قوم فاسقان سر غړوونکی (له احکامو د الله)

تفسیر: یعنی مونږ د نصیحت خبری تاسی ته دررسولی او د ښو او بدو لیاری مو درښوولی دی اوس هر هغه چی دا پند نه آوری هم هغه به تباه او پناه کیږی. زمونږ له خوا د حجت اتمام

شوی دی. مونږ هیڅوک بی قصوره نه نیسو هم هغه سری خرابوو چی په خرابی پسی ئی ملاوی ترلی وی.

تمت سورة الاحقاف

سورة محمد صلی الله علیه وسلم مدنیة الا آیة ۱۳ فنزلت فی الطریق فی اثناء الهجرة وهی ثمان و ثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها
(٤٧) تسلسلها حسب النزول (٩٥) نزلت بعد سورة الحدید
د «محمد» صلی الله علیه وسلم سورت مدنی دی، پرته(علاوه) له ۱۳
آیته څخه چی د هجرت په لیاره کښی نازل شوی دی (۳۸) آیته
٤ رکوع لری، په تلاوت کښی (٤٧) او په نزول کښی (٩٥) سورت دی وروسته د «الحدید»
له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَّذِیْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ

هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کری ئی دی (خلق یا منع ئی راوړی ده) له لیاری د الله (اسلام) نه

تفسیر: لکه چی د کفارو د مشرانو دا عادت وو چی په ځان، مال او اولاد او نورو شیانو سره ئی په دی لیاری کښی کوشش کاوه.

اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) کړی دی (الله نیک) عملونه د دوی

تفسیر: یعنی هغه چاری چی دوی ښی ګڼلی دی د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلی کیږی بلکه له هغو څخه ځینی چاری د عتاب موجب ګرځی. لکه د اسلام د نه خوریدلو په لیاره کښی د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (کارونه) او ايمان ئې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد او هغه حق (دين) دی له (نزده د) ربه د دوی وبه رژوی له دوی څخه (الله) گناهونه د دوی او ښه به کړی (الله) حال د دوی.

تفسير: يعنی خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لری، او د هغوی احوال به ښه کوی چې ورځ په ورځ به ښه والی کښې پرمخ تگ کوی او په آخرت کښې د هغوی له گناهونو څخه تيريږی او ښه ورځ ورکوی. حضرت شاه صاحب ليکی «په پخوا زمانه کښې گرد(تول) خلق د يوه شريعت په منلو باندی مکلف نه ؤ خو اوس گردی(تولی) دنيا ته يو حکم، دين او رښتيا دين هم دا دين دی. مسلمانان هم ښه او خراب کارونه کوی او کافران هم خو د دی حق دين له منلو څخه دا گټه(فائده) او قبوليت لاس ته راځی چې نيکی ئې پاتی کيږی او خرابی ئې ښيلی کيږی او د نه منلو دا سزا ده چې نيکی ئې برباده او گناه ئې لازمه ده».

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۭ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخريب او د مسلمانانو د بديو مغفرت) په سبب د دی دی چې بيشکه هغه کسان چې کافران شوی دی متابعت ئې کړی دی د باطل (د شيطان) او بيشکه هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی متابعت ئې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی هم داسی (په مثل د دی بيان) بيانوی الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسير: يعنی الله تعالیٰ خلقو ته داسی ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په گردو(تولو) خبرو باندی ئې پوه کړی دی تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کښې په ښه دول(طريقه) سره کينی.
هر کله چې الله تعالیٰ حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بيان کړ، اوس د کافرو بيان دی

يعنى چې داسې ورسره مناسب دى لکه چې فرمائى:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کښې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوى دى نو ووهئ وهل د ورميږونو (د هغو) تر هغه پورى چې ښه ډير مو ووژل دوى او پرى غالب شوئ نو (وتړئ دوى) بيا سخت محکم کړئ تړل (د دوى چې در څخه خلاص نشى) پس بيا يا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندى کولو او تړلو ئى) او يا تاسې فديه کړئ دوى فديه کول (په عوض ئى مال واخلئ يا مسلمانان بنديان راخلاص کړى)

تفسير: يعنى د حق او باطل مقابله تل وى کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کښې جنګ شروع شى نو مسلمانانو ته ښائى چې په هغه کښې په ډيره ميړانه او بهادرى سره توره وکړى. د باطل زور هلته ماتيږى چې خورا(ډير) شرير سرى ووژلى شى او د هغوى دلى ورماتى شى نو ځکه د جنګ او جګړى په ډګر کښې لتى، بى زړه توب، ويره، توقف، تردد او تيښته خورا(ډير) بد کار دى. پر مسلمانانو باندى لازم او ضرور دى چې د الله تعالىٰ د دښمنانو په ورميږونو وهلو کښې بيره (تلوار) وکړى او د دوى د وينى تويولو څخه وروسته کله چې د هغوى قوت دج(دبدبه) مات شى او زور ئى پاتى نشى نو هلته د هغوى بندى ساتل هم کافى دى. د جزء ١٠ (الانفال) په نهمه رکوع ٦٧ آيت کښې موږ داسې يو آيت لولو ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ دا قيد او بند ممکن دى چې د هغوى دپاره يو لوى عبرت او ويښتوب شى او دوى ته د مسلمانانو له دى نږدى والى څخه داسې يوه ګټه(فائده) په لاس ورشى چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندى په ښه شان ځانونه پوه کړى او پخپل وړاندى او وروسته باندى فکر ووهى او ورو ورو هغوى د حق او صداقت لپاره غوره او له اسلامى تعليماتو څخه ګټور شى. بيا که مو مصلحت وشى نو بى له کومى معاوضى د احسان په دول(طريقه) هغه خوشى کړئ. په دى دول(طريقه) ښائى چې ډير افراد زموږ له دى ښو رشو (اخلاقو) څخه متاثر شى او زموږ د اسلام په لورى راغب وګرځى. او زموږ له دين سره مينه او محبت پيدا کړى. داسې هم کولى شئ چې نغدى فدئى ورځنى واخلئ يا ئى د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړئ په دى دوو هر يوى کښې ډيرى ګټى او راز راز(قسم قسم) فائدى شته لنده ئى دا که دا د جنګ کافر بنديان د هغوى د وطن او هيواد په لورى ليږئ دوه صورتونه لرى:

(١): په معاوضه باندى خوشى کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل. په دې دواړو کښې هر يو چې اسلامي تولواک(باچا) ته ښه ښکاريږي او اصلح وي هم هغه دې غوره او اختيار کړي. زمونږ حنفيانو په مذهب په فتح القدير شامي او نورو لويو کتابونو کښې داسې روايتونه شته که د دې کافرو بنديانو (قيديانو) د دوی د هيواد په لوری بيرته ليږل مصلحت نه وي بيا درې صورتونه لري:

(۱): ذمي دې وګرځول شي او د يوه رعيتې په توګه(طريقه) دې ساتل کيږي.

(۲): ودې وژلی شي

(۳): مريي دې وګرځول شي

په احاديثو کښې د کافرو د بنديانو د وژلو په نسبت ډير ممانعت شوی دی او د هغوی وژل فقط په خاصو وختونو کښې جائز تاکلی(مقرر کړی) شوی دی او هغه هم کله چې هغه کافر بندي (قيدي) د داسې کومې درنې ګناه مرتکب شوی وي چې د هغې جزاء او هيداد په بل کوم شي باندې چې تر وژلو ښخه لږ وي نشي کيدی نو په مريي ګرځولو يا په ذمي درولو کښې هيڅ يو ممانعت نشته.

حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې

تفسير: يعني د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي تر څو چې خپله وسله کيږدي او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ؕ

دغه (حکم د الله په دوی کښې) دی او که اراده فرمايلې وی الله (د بدل اخيستلو) نو خامخا به بدل اخيستی ؤ الله له دوی څخه (بې له جنګه) وليکن (امر ئې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره د دې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کښې)

تفسير: يعني الله قدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم آسماني عذاب نازل کړي او لکه عاد او ثمود غوندې دوی هم هلاک کړي. خو د جهاد او قتال له مشروعيت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی او الله دوی ازموئي چې څوک د الله په پاک نامه باندې خپل نوم، نښان، ځان مال، اولاد او نور شيان جاروي(قربانوي)؟ او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبيهي کاروائيو

څخه وینیږی؟ او څومره کسان له دی مهلت څخه فائده اخلي چی الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی دی او هغوی لکه پخوانی قومونه یو ځلي په سزا نه رسوی او نه ئی استیصال کوی.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾

او هغه کسان چی وژلی شوی دی په لیاره د الله کښی پس له سره به ضایع نه کړی (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره وښیي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کښی) او ښه به کړی حال د دوی (په دارینو کښی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی د الله جل جلاله په لیاره کښی شهیدان کیږی اگر که په ښکاره دول(طریقه) سره دوی پاتی او ناکام په نظر راځی خو په رښتیا سره هغوی بریالیان(کامیاب) دی الله تعالیٰ د هغوی چاری نه ضایع کوی بلکه د کار په پای (آخر) کښی د هغوی هغه ربړونه(تکلیفونه) گټور کیږی او دوی ته د جنت په لوری لیاره ورکوی او د آخرت په گردو(تولو) منازلو او مواقعو او مواقفو کښی د هغه حال ښه کوی.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

او داخل به کړی (الله) دوی په جنت کښی چی معلوم کړی دی (الله) دغه (جنت) دوی ته

تفسیر: یعنی په هغه جنت کښی داخلیږی چی د هغه احوال دوی ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د خپلو صحیحو وجدانو په ذریعه ورښکاره شوی دی وروسته له دی نه چی هلته ورسیږی هر جنتي د خپلی هستوگنی ځای پخپله پیژنی او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوری وی چی د هغه د هستوگنی دپاره تاکلی(مقرر) شوی دی.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د (عرفها لهم) معنی (طیبها لهم) اخیستی ده. یعنی جنت هغوی ته هسی خوشبوئی ورښندی (ورنولی) چی د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پیژندگلوی دوی ته آسانیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ⑦

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) که مددګاری وکړئ تاسي له (دین د الله او رسول د) الله سره نو مدد به وکړی (الله) له تاسي سره (په غلبه پر دښمن) او ثابت به کړی قدمونه ستاسي (په ځای د جنګ)

تفسیر: یعني په جهاد کښې به د الله جل جلاله په مرسته(مدد) ستاسي قدمونه ټینګ پاتي کیږي او د اسلام په اطاعت کښې به ثابت قدم اوسیږئ چې د هغه په نتیجه کښې به مو په «صراط» کښې ثابت قدمي په برخه شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «که الله جل جلاله وغواړي نو ګرد(ټول) کافران به مسلمانیږي خو داسي نه غواړي او خپل بندګان آزموئي خو کله چې بنده خپله ملا وتړي او په یو کار باندي له زړه لاس پوري کړي نو الله جل جلاله هم مرسته(مدد) ورسره کوي».

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَتَعۡسٗا لَّهُمۡ وَأَضَلَّ أَعۡمَٰلَهُمۡ ⑧

او هغه کسان چې کافران شوي دي پس هلاکوالي شرمول دي دوی ته (له الله) او عبث خراب به کړي (الله خامخا نیک) عملونه د هغوی

تفسیر: یعني هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټینګوي پرته(علاوه) له هغه د کفارو په پښو کښې ریږدیدل او په زړونو کښې ئې ویره غورځوي. او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالیٰ له لوري مرستې(مدد) رسیږي د کافرانو کارونه خراب او ابته کیږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَرِهُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأَحۡبَطَ أَعۡمَٰلَهُمۡ ⑨

دغه (هلاکوالي او د دوی د اعمالو تخریب په سبب د دې دی چې) بیشکه هغوی بد ګڼلي دی هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله (پر محمد باندي) پس الله عبث کړل(نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: یعني کله چې هغوی د الله جل جلاله خبري نه آوري نو الله تعالیٰ به څرنګه د هغوی کارونه خوښوي. او هغه څیز چې د الله تعالیٰ په دربار کښې نامنلي وي هغه به خوشي چټي(فضول) او بیکاره څیز وي.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾

آیا پس نه گرځی دوی په ځمکه کښې پس چې وګوری دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاک راوست الله په دوی باندی او شته دپاره د کافرانو مثلونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعني په هم دی دنیا کښې وګورئ چې منکرانو ته څه پیښیږی؟ او د هغوی ګرد(تول) تدبیرونه څنګه په ځمکه لویږی؟ آیا په دی ورځو کښې به هغوی لره داسی سزاوی نه ورکولی کیږی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾

دغه (نصرت د مؤمنانو اهلاک د کافرانو په سبب د دی دی چې) بیشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان ئې راوړی دی او بیشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګار دوی لره.

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی چې په تاکلی(مقرر) وخت کښې له هغوی سره مرستی(مدد) کوی. د کافرانو هسی ملګری به څوک وی چې د الله تعالیٰ په مخکښې ودریږی. د احد په غزوه کښې به ابوسفیان داسی چغې وهلی «لنا العزیٰ ولا عزیٰ لکم» زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې تاسی ئې جواب داسی په لوړ(اوچت) غږ سره ووایئ «الله مولانا ولا مولی لکم»

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾

بیشکه الله داخل به کړی هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی

ښه (عملونه) په جنتونو کښې چې بهيږي به له لاندې (د ونو او مانيو د هغو خلور قسمه) ويالې او هغه کسان چې کافران شوي دي (ابږ) نفع اخلي دوي (په دنيا کښې) او خوراک به کوي لکه چې خوراک کوي چارپايان او اور (د دوزخ) ځاى د ورتلو (او کور د اوسيدو دى) دوى لره

تفسير: يعني د دنيا سامان غونډوي او له ډير حرص لکه بهائم غوندې ګرځي، خوري او مزې کوي او د خپلو اعمالو له نتايجو څخه نه دي خبر چې د دوى د خوړلو او څښلو پاى(آخر) به څه کيږي؟ ښه دي دلته په دنيا کښې دي څو ورځې مزې او چړچې کوي په آخرت کښې دوى ته د اور کور تيار دى.

وَكَأَيِّن مِّن قَرۡيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرۡيَتِكَ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَتۡكَ أَهۡلَكۡنَٰهُمۡ فَلَا نَاصِرَ لَهُمۡ ﴿١٣﴾

او ډير له (اهل د) کليو نه چې هغوى به ډير سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلي ستا نه هغه (کلي) چې ئې ترى ايستلى ئې ته (اى محمده! اهل د هغې قريې) هلاک مو کړل هغوى پس نه به ؤ هيڅوک مدد کوونکى هغوى سره (په دفع د عذاب کښې)

تفسير: يعني هغو قوم ته چې په زور او قوت کښې د مکې معظمې له خلقو څخه ډير لوړ(اوچت) ؤ سخت هيدادونه او سزاوى ئې ورکړي دي. چې د هغوى مرستې(مدد) ته هيڅوک حاضر نه شول. نو بيا دوى په کومې خبرې دومره مغرور دي.

تنبيه: له ﴿مِّن قَرۡيَتِكَ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَتۡكَ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده چې خلقو ئې داسې حرکات وکړه چې د هغوى په سبب زمونږ لوى پيغمبر صلى الله عليه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پريښود. په حديث کښې راغلي دي چې حضرت محمد رسول الله مبارک د وتلو په وخت کښې مکه معظمه ئې مخاطبه کړه وى فرمايل «خدائيګو چې ته له ګردو(تولو) ښارونو څخه الله تعالىٰ او ماته محبوبه ئې که زما تبر زه له تا څخه نه ايستلى نو زه به هيڅ کله له تا څخه نه جلا(جدا) کيدم».

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ كَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَهۡوَآءَهُم ﴿١٤﴾

آیا نو هغه چې وي په ښکاره حجت (لیاري) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دي چې ښائسته کړی شوي دي ده ته ناکاره کار عمل د ده او متابعت ئې کړي وي د هواؤ خپلو (بلکه نه دي سره برابر)

تفسیر: یعني یو سړی په ډیر خلاص زړه سره او په ډیره پوه او بصیرت سره د صداقت په ارت او صاف سړک باندې بې له اندیښنې رهي(روان) دی او بل په تیاره کښې لویدلی درګرده بدرګ کوي (تکرې خوري) او د تور او سپین او د نیکو او بدو هیڅ تمیز نشي کولی تر دې چې له خپلې بې تمیزۍ څخه ښه او بد هم نشي پیژندلی او د خواهش په پیروۍ کښې هسې ډوب تللی دی چې سر له پښو څخه نشي جلا(جدا) کولی نو آیا د دې دواړو پای(آخر) او انجام به یو شان وي؟ داسې به هیڅ کله نه کیږي ځکه چې د حق تعالیٰ د حکمت او د عدل له شان څخه منافي دي.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ

مثل صفت بیان د جنت هغه چې وعده ئې کړې شوې ده له پرهیزګارانو سره، په هغه کښې ویالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندي (بدلیدونکي په مزه او بوی کښې)

تفسیر: یعني له ډیرو ځنډیدلو (ایساریدلو) یا د کوم شي له ګډیدلو څخه د هغوی بوی او وږم نه خرابیږي له شهدو څخه ډیرې خوږې او له شودو څخه ډیرې سپینې وي هیڅ ډول(طریقه) تغییر او بدخوندي په کښې نه پیښیږي بلکه تل به صافي خوږې وي.

وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ

او ویالې دي له شودو چې نه به وي متغیرې (مزه ئې بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو

تفسیر: یعني نه ښائي د هغو قیاس د دنیا په شودو باندې وکړ شي په دې شودو کښې سره له تیریدلو د زیات مدت څه تغییر او فرق نه پیدا کیږي بلکه تل به صافي خوږې وي.

وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ۚ

او ويالي دي له شرابو چې مزه ورکونکې دي (هغه) څښونکيو ته

تفسير: يعنې د جنت په شرابو کښې به يو صاف لذت او ښه خوند او مزه وي نه په کښې نشه وي او نه ماتيدل، او نه سر گرځيدل او نه بل کوم تريخ والي او نه څه عيب او نقصان پکښې ليده کيږي.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ

او ويالي دي له شاتو (گبين) صفا کړيو شويو (له خيريو نه)

تفسير: يعنې صاف او شفاف شات چې تکدر چيرې حتى د يوه نرى څگ نښه به هم په کښې نه ښکاري.

تنبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذکر شوى دي چې په دوى کښې اوبه داسې يو څيز دي چې د انسان ژوند په هغوى باندې تړلى دى. او شودې د لطيفې غذا کار ورکوي. شراب د خوښې او د نشاط څيز دي. او شهدو ته ئې «شفاء للناس» فرمايلې دي.

وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ

(او شته) دوى ته په دغه (جنت) کښې له هر راز(قسم) ميوو

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته ئې د دې ماکولاتو ذکر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوى (آيا دغه څښتن (خاوند) د نعمتونو) په شان د هغه دي چې تل دي په اور د دوزخ کښې او ورڅښولې به شي پرې

تفسير: يعنې الله تعالىٰ د دوى گردې(تولې) خطاوې ښنې او په جنت کښې به ئې داخلوي. د جنت له نعمتونو څخه وروسته به هيڅ کله د خطاؤ ذکر نه کيږي چې د هغوى د خپگان سبب شي. او وروسته له هغه به هم د کومې خطا پوښتنه تري نه کيږي.

مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

اوبه ډيرې تودې پس پرې به کړي (توټې توټې به کړي دغه اوبه) کولمې د دوی (بلکه دوی سره هيڅکله برابر نه دي)

تفسير: يعنې کله چې ايشيدلې اوبه پر دوزخيانو باندې وڅښولې شي نو کولمې به ئې پرې کيږي او د باندې رالويږي. «اعاذناالله منه»

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا

او ځينې له دغو (کفارو) څخه هغه دي چې غوږ ږدي تاته تر هغه پورې هر کله چې بهر ووځي دوی له نزده د تا څخه نو وائي هغو کسانو ته چې ورکړې شوې دی ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دې ساعت کښې)

تفسير: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بيان شو. په دې آيت کښې د هغه راز(قسم) کافرانو حال بيانيږي چې هغه ته منافق وايه شي يعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کښې ګډوی او په پته کښې له هغه څخه انحراف کوی. يعنې دا خلق په ښکاره ډول(طريقه) د پيغمبر صلی الله عليه وسلم خبرې ته غوږ نيسي خو په زړه کښې ورته توجه نه کوی او نه ئې په يادوی او نه پرې پوهيږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي نو پوهانو ته وائي چې دغه سړی حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم اوس څه وويل؟ ښائي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعريض وی چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ(لائق) نه بولو او غوږ ورته نه ږدو او نه ورته متوجه کيږو. يا څه حکم ئې وفرمايه زمونږ ورته ښه فکر نه وو يا خو مونږ پرې هيڅ پوه نشو.

أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوی هغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټينګ په کفر ولاړ دي) او متابعت کړی دی دوی د هواؤ خپلو (په نفاق کښې)

تفسير: يعنې د دې راز(قسم) نالائقو حرکتونو اثر او اغيزه دا کيږي چې الله تعالیٰ د هغوی په زړونو باندې مهر لګوی او بيا دوی ته د نيکۍ توفيق هيڅ نه پاتې کيږي او يواځې پر خپلو

غوښتلو (خواهشو) پسې درومي او پيروي ئې کوي.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾

او هر څه هغه کسان چې سمه لياره ئې موندلې ده زيات کړې دې دوی ته (الله يا قرآن) هدايت بصيرت او ورکړې ده (الله) دوی ته پرهيزګاری د دوی.

تفسير: يعنې د هدايت د لياری د تګ اثر او اغيزه دا کيږي چې سړی ورځ په ورځ په هدايت کښې ترقي او پرمخ تګ کوی او د هغه پوه، سد (هوش)، عقل، پرهيزګاری او اتقاء زياتيږی.

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوی دوی مګر د قيامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه نو په تحقيق راغلې دی علامې نښې د هغه (قيامت) پس بيا څرنګه به (نفع ورسوی) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قيامت) پند آخيستل توبه ايستل د دوی.

تفسير: يعنې د قرآن نصيحتونه، د پخوانيو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنت وعدې، او د دوزخ وعيدونه ئې ګرد(تول) واوريدل اوس د هغو د منلو دپاره د کوم وخت په انتظار کښې دی؟ آيا دی خبرې ته دوی سترګې نيولې دی چې قيامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودريږی؟ د قيامت څو علامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوی دی خو کله چې پخپله قيامت راودريږی نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وی، يعنې د هغه وخت منل او پوهيدل چتې(فضول) او بيکاره دی څکه چې په هغه باندې نجات او ژغوريدل(بچ کيدل) نه حاصليږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکې «د قيامت علامه او لويه نښه زموږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم پيدا کيدل دی، چې ګرد(تول) پيغمبران د هغوی په انتظار کښې وو. کله چې دوی مبعوث وګرځيدل او د تخليق اصلي مقصود حاصل شو نو اوس يوازې د قيامت راتګ پاتې دی» په حديث کښې راغلي دی چې نبی کريم صلى الله عليه وسلم خپله مسواکه ګوته «انګشت شهادت» او منځنۍ ګوته «انګشت وسطی» سره درولې او هغوی ته ئې اشاره کړې وئې فرمايل «**انا والساعة کهاتين**، زه او قيامت لکه داسې يو» ګواکې زه له قيامت څخه دومره وړاندې راغلې يم لکه چې منځنۍ ګوته له مسواکې ګوتې څخه جګه (وچته) ختلې ده د «صحيح مسلم»

په شرح کښې مونږ په دې باندې پوره ليکل کړي دي. دلته د هغه د بيا ليکلو ځاى نشته.

فَاعۡلَمۡ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۡۢبِكَ وَلِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتِ‌ؕ

نو پوه شه (اى مخاطبه) شان دا دى چې نشته هيڅ برحق معبود مګر يواځې الله دى او مغفرت بښنه غواړه د ګناه خپلې او دپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو

تفسير: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي د کوم کار ديره ښه خوا پريښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري ځينې اوقات د مقربينو په حق کښې ذنب (ګناه) ګڼل کيږي د «**حسنات الابرار سيئات المقربين**» معنى هم دا ده. په حديث کښې راغلي دي چې «نبي کريم صلى الله عليه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمايه».

تنبيه: د ﴿فَاعۡلَمۡ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ خطاب هر يوه مخاطب لره دى که خاص نبي کريم صلى الله عليه وسلم مخاطب وي نو مطلب ئې داسې دى چې پر هغه علم باندې ټينګ او قائم اوسه! او تل استغفار وايه!، د «فاعلم» تفريع له ما قبل څخه داسې ګاوه شي چې د قيامت له راتګ څخه وروسته هيڅا ته ايمان راوړل توبه کول او نور څه ګټه(فائده) نه رسوي نو هر چا لره ښائي چه د قيامت له راتګ څخه پخوا صحيح معرفت حاصل کړي د ايمان او د استغفار په طريقې باندې مستقيم اوسي.

وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ مُتَقَلَّبَكُمۡ وَمَثۡوٰىكُمۡ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دي ځاى د ګرځيدلو ستاسې (په ورځ کښې يا په دنيا کښې) او ځاى د هستوګنې ستاسې (په شپه کښې يا په آخرت کښې)

تفسير: په هومره پردو کښې چې وګرځې بيا به جنت يا دوزخ ته ورسيږئ چې هغه ستاسو اصلي ځاى او کور دى.

وَيَقُوۡلُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَوۡلَا نُزِّلَتۡ سُوۡرَةٌ‌ ۚ

او وائي هغه کسان چې ايمان ئې راوړى دى ولې نه نازلوه کيږي يو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره)

تفسير: داسي يو سورت چې په هغه کښې د جهاد اجازه وي.

فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ

نو پس کله چې نازل کړ شي يو سورت محکم

تفسير: په داسي محکمو او مضبوطو او تاکليو حکمونو باندې مشتمل وي چې نه وي منسوخ شوي او پوره پخپل مهال (وخت) سم راښکته کيږي او معنی ئې دغسې ظاهريږي چې پکښې بل احتمال نه وي غير له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ﴿٢٠﴾

او ياد کړې شوي وي په هغه کښې جنګ نو وينې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کښې ناروغي (د نفاق) ګوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بيخودي راغلې وي پر هغه باندې له ويرې د مرګ نه پس هلاک دې وي دوی لره

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «مسلمانانو سورت غوښت يعني د کافرانو له ربړونو(تکليفونو) څخه چې ډير په تکليف و هيلې (اميدونه) به ئې کولې که الله جل جلاله د جهاد امر راکړي نو هغه چې زمونږ له لاسه کيدی شي هغه به مونږ وکړو کله چې د جهاد امر راغی، نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې دروند شو په ويريدلو او تيغو ختليو سترګو سره به ئې پيغمبر ته کتل او د حال په ژبې سره به ئې ويل «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو!» په زياته ويره کښې د سترګو رونق او ښائستوالی نه پاتې کيږي لکه چې د څنکدن په وخت کښې د سترګو نور ورک کيږي.

طَاعَةٞ وَقَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ﴿٢١﴾

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نيکه کول (تاته غوره دی دوی ته) پس

هر کله چی فرض شی کار (د جهاد) پس که چیری رښتیا ویل کړی وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته) نو خامخا به وو دغه رښتیا ویل بهتر دوی ته

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر منی او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندی اقرار کوی مگر د کار خبره دا ده چی ښائی په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومنی ښی او معقولی خبری وکړی او بیا د جهاد او د نورو زوررو کارونو په مهال (وخت) کښی د الله جل جلاله رښتینی بندگان ثابت شی نو دا صورت به د هغوی د ښیگڼی (فایدی) او بهتری وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د شرعی حکم له نه منلو څخه کافریږی، د الله جل جلاله امر په هر صورت کښی ښائی ومانه شی بیا پیغمبر صلی الله علیه وسلم هم پوهیږی چی دارن سری به څرنگه توره وکړی؟ هو! کله چی زیات تاکید وکړ شی نو هلته جنگیدل ضروری دی که نه جنگیدونکی دیر دی».

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

پس آیا نژدی ئی تاسی (ای منافقانو) که چیری بادشاهان او متصرفان شی یا وگرځیدی (له طاعته د الله او سنت د رسول الله) نژدی ئی دی ته چی فساد به کوی. په ځمکه کښی او پری به کړی تاسی (خپلولی او) قرابتونه خپل

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کښی خلق په عمومی دول(طریقه) په اعتدال او انصاف باندی قائم نه پاتی کیږی او د دوی دنیوی حرص لا زیاتیږی بیا د مال او د جاه په کشمکش کښی د غرض خوښولو جگړی پیدا کیږی چی د هغه وروستنی نتیجه داسی شی چی په دنیا کښی عمومی فتنه او فساد پورته کیږی او یو له بل څخه خپل تعلقات او اړیکی پری کوی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له خپل ځان په تنگ کیږی او د جهاد آرزو کوی نو که الله تعالیٰ هم دا تاسی غالب کړی او بری درکړی نو فسادونه به وکړی»

تنبیه: محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «تولیتم» ترجمه په حکومت رسیدلو سره کړی ده لکه چی د دیرو مفسرینو هم دا رایه ده نورو علماؤ د «تولی» معنی اعراض اخیستی او داسی ئی مطلب اخلی «که تاسی د الله جل جلاله په لیاره کښی له جهاد کولو څخه مخ واړوی، نو ښکاره ده چی په دنیا کښی به امن او انصاف پاتی نشی او په ښکاره دول(طریقه) به د فساد، بدامنی او ناراحتی دوره کیږی» ځینی ئی داسی تفسیر کوی که تاسی له ایمان راوړلو څخه مخ واړوی

نو د جاهلیت د زمانې کیفیت به بیرته راوګرځي او هغه خرابي او فسادونه چې په هغه وخت کښې وو او په ډیرې ورو کې خبرې باندې به لوټې جګړې او شخړې کیدې مرې پرې کیدې.
اړیکې به سره لرې کیدې اوس به بیا همغه نقشې قائمیږي که په دې آیت کښې خاص منافقینو ته خطاب ومانه شي نو داسې ئې هم مطلب کیدې شي که له جهاد څخه مخ واړوې له تاسې څخه هم دا هیله(امید) کیدې شي چې له خپلو منافقانه ؤ شرارتونو څخه په ملک کښې شرارتونه خواره کړې او د هغو مسلمانونو چې له تاسې سره ئې خپلوې ده هیڅ پروا ونه کړې او په ښکاره دول(طریقه) د کافرانو مدد وکړې.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لرې کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو کانه کړي ئې دي دوی (له آوریدلو د حق نه) او ړندې کړې ئې دي سترګې د دوی (له لیدلو د حق نه)

تفسیر: د حکومت په غرور کښې کانه او ړانده شوې ظلم کوي او ضرر رسوي او د نورو په پوهولو هم پخپله خیر او شر باندې نه پوهیږي. د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځیدلي دي او دا تول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره دګر ته راوتلي دي.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

آیا فکر نه کوي دوی په قرآن کښې بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قفلونه د زړونو د دوی دي

تفسیر: منافق په قرآن کښې غور نه کوي یا د هغوی د شرارتونو لامله(له وجې) د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګیدلي دي چې د نصیحت د تللو لیاره بنده شوي ده که د قرآن د پوهیدلو توفیق د دوی په برخه وي نو په آسانۍ سره به پوهیدل چې په جهاد کښې څومره اخروي او دنیوي ګټې شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چی بیرته ګرځیدلی دی (له ایمانه) پر شاؤ خپلو پس له هغی څخه چی ښکاره شوی ده دوی ته سمه لیاره شیطان ښایسته کړی دی دوی ته (ګناهونه) او مهلت ښکاره کړی دی (شیطان) دوی ته

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا ګڼلو له اعتراف څخه کله چی د ازموینی وخت راشی د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوی، او په جهاد کښی له مسلمانانو سره ملګرتوب نه کوی. شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولی ده چی که جنګ ته لاړ نشی تر ډیر مدت پوری به ژوندون کوی. نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کښی له مړ کیدلو څخه څه ګټه(فائده) دررسیږی. او معلوم نه دی چی دوی پخپلو زړونو کښی څه څه شیان سنجولی (غوره کړی) دی؟ او څومره اوږدی وعدی او خوږی خبری ئی تر سترګو لاندی نیولی دی ﴿ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا ﴾

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ كَرِهُوْا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيْعُكُمْ فِيْ بَعْضِ الْاَمْرِ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی وویل هغو کسانو ته چی بد ئی ګڼاه هغه (قرآن) چی رالیږلی دی الله ژر به حکم ومنو ستاسی (او فرمانبرداری به وکړو) په ځینو کارونو کښی (چی مرسته(مدد) ده په جنګ او عداوت د رسول الله کښی) او الله ته معلومی دی پټی خبری (او مشوری) د دوی هم

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل که څه هم مونږ په ښکاره ډول(طریقه) سره مسلمانان شوی یو خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو او نه به د هغوی په مرسته(مدد) جنګ کړو. بلکه که مو د لاسه وشو ستاسی سره به مرستی(مدد) وکړو او په ګردو(ټولو) چارو کښی به مونږ ستاسی خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو څرنګه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرښتې (سا ئې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی او شاګانې د دوی

تفسیر: په هغه وخت کښې به له موت څخه څرنګه خلاصیږي بیشکه په هغه وخت کښې به د نفاق خوند څکي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

دغه (سا وشکل د دوی په دغه سختئ سره په سبب د دې دی چې) بیشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شي چې په غضب کاوه به ئې الله او بده ئې ګڼله خوښي د دغه (الله) پس ابته (ضائع) خراب کړل (الله نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جل جلاله د خوشولو لیاره ئې نه ده خوښه کړې او په هغې لیارې باندې ئې تګ کړی دی چې د هغه نه وه خوښه ځکه د مر کیدلو په وخت کښې داریدونکي، او اوتر ښکاریده او الله تعالیٰ د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد(تول) عملونه بیکاره کړل او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کښې ګټه (فائده) ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کښې ناروغي (د شک او د نفاق) ده چې نه به ښکاروي الله تعالیٰ پټې کینې د دوی له مؤمنانو سره بلکه ظاهر به ئې کړي

تفسیر: منافقان پخپلو زړونو کښې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او دیر عداوتونه لري. او له هغوی سره هندی (دښمني) او کینې کوي. آیا دوی داسې خیال کوي چې دا به د هغوی په زړونو کښې پټ پاتې کیږي؟ او الله تعالیٰ به هغه نه ښکاروي او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندې نه خبریږي؟ هیڅ کله به داسې نه کیږي! بلکه د هغوی د باطن خبث به هرومرو(خامخا) ښکاریږي او د ازموینې په داسې بهتې کښې به اچول کیږي چې هلته به تولې ککړتیا او خیرې له پاکو شیانو څخه جلا(جدا) کیږي.

وَلَوۡ نَشَآءُ لَاَرَيۡنٰكَهُمۡ فَلَعَرَفۡتَهُمۡ بِسِيۡمٰهُمۡ‌ؕ وَلَتَعۡرِفَنَّهُمۡ فِىۡ لَحۡنِ الۡقَوۡلِ‌ؕ

او كه اراده وفرمايو مونږ نو خامخا به وښيو مونږ تاته دغه كسان نو خامخا وبه پيژني ته دوى په (علامو د) څيرو د دوى او (قسم دى چى) خامخا وبه پيژني ته دوى په ګرځولو اړولو د خبرو كښى

تفسير: كه الله تعالىٰ اراده وفرمائى نو ګرد(تول) منافقان به فرداً فرداً وتاكى(مقرر كړى) او تاته به ئى دروښيى او نامه په نامه به ئى درڅرګند كړى، چى په دى مركه كښى دغه او هغه سړى منافقان دى. خو د الله تعالىٰ بالفعل حكمت د داسى سپينو ويلو متقاضى نه دى. برسيره په دى الله تعالىٰ تاسى ته اعلىٰ درجه د فراست نور او رڼا(رنړا) دربښلى دى چى تاسو هغوى له څيرى او بشرى څخه پيژنى او وروسته له دى څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له دوله هم پيژندلى شى ځكه چى د منافقانو او د مخلصانو د خبرو كولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا(جدا) وى. هغه زور شوكت او د خلوص رنګ چى د مخلصانو له خبرى څخه له لرى ښكارى هغه د منافقانو په خبرو كښى هيڅ نه وى.

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه ﴿ فَلَعَرَفۡتَهُمۡ ﴾ تر ﴿ وَلَوۡ نَشَآءُ ﴾ لاندى نه دى ايښى او نورو ګردو(تولو) مفسرينو هغه تر «لو نشاء» لاندى ايښى دى او په «لاريناكهم» باندى متفرع كړى دى يعنى كه مونږ اراده وفرمايو نو تاسى ته هغه سړى درښوولى شو بيا به نو ته هغوى وپيژنى د څيرى په ليدلو سره له دى د دى احقر په خيال سره د شيخ الهند رحمة الله عليه تفسير زيات لطيف دى والله اعلم. له ځينو احاديثو څخه ثابت دى چى زمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم دير منافقان د دوى په نامه سره ويلل او له خپلى مركى څخه ئى وشړل ښائى چى دا پيژندګلوى د «لحن القول» او د «سيما» او له نورو څخه وڅرګند(وربښكاره) شوى وى يا وروسته له دى آيت څخه الله تعالىٰ د ځينو منافقانو نومونه په تفصيل سره وربښوولى وى. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ اَعۡمَالَـكُمۡ ۞

او الله ته معلوم دى تول اعمال ستاسى.

تفسير: له بندګانو څخه د كومى خبرى پټيدل امكان لرى، مګر الله تعالىٰ ته ستاسى ګردى(تولى) چارى كه پټى وى كه څرګندى وى وربښكاره دى.

وَلَـنَبۡلُوَنَّكُمۡ حَتّٰى نَعۡلَمَ الۡمُجٰهِدِيۡنَ مِنۡكُمۡ وَالصّٰبِرِيۡنَ ۙ

خامخا او هرومرو(لازماً) مو آزمويو تاسي (په جهاد او نورو تكاليفو سره) تر هغه پورى چي ظاهر كړو مونږ جنګ كوونكى له تاسي ځنځه او صبر كوونكى (په جهاد او په نورو احكامو او تكاليفو د اسلام كښي)

تفسير: د جهاد او د نورو شيانو د احكامو ازموينه مقصود ده په هم دى سختى ازموينى كښي دا ښكاروى چي كوم كسان د الله تعالىٰ په لياره كښي خپلى وينى تويوى؟ او په ډيره سخته ازموينه كښي ثابت قدم دريږى؟ او كوم سرى ترى تښتى؟ او هغه په ښه شان سره جلا(جدا) كړو او تاسو ته ئى درښكاره كړو.

وَنَبْلُوَاْ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسي (د ايمان چي آيا رښتيا ده كه دروغ؟)

تفسير: د هر سرى د ايمان، اطاعت او د انقياد تول (وزن) معلوميږى او د ګردو(تولو) داخلي خبرى عملاً محققى كيږى؟

تنبيه: پر ﴿ حَتَّىٰ نَعْلَمَ ﴾ الآية ـ باندى هغه شبهه چي د علم د حدوث په نسبت كيږى د هغه مفصل جواب د «سيقول» د (٢ جزء) په شروع كښي د ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ ﴾ الآية ـ كښي دى وكوت شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ
مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾

بيشكه هغه كسان چي كافران شوى دى او منع كوى يعني راګرځوى نور (خلق) له ليارى د الله ځنځه او مخالفت كوى له رسول سره پس له هغه چي ښكاره شوه دوى ته لياره سمه له سره به ضرر ونه رسوى دوى الله ته هيڅ شي او ژر ده چي ابته (ضائع) خراب به كړى (الله ـ نيک) عملونه د دوى.

تفسير: د خپلو ځانونو نقصان كوى الله تعالىٰ ته په دى كښي څه نقصان نشته نه د هغه دين او نه د هغه پيغمبر څه خرابولى شي. هغه قدرت لرونكى الله تعالىٰ د هغوى ګردى(تولى)

پلمې(تدبیرونه) (حیلې) ورخرابوي او ټولې داسي چارې ړنګوي او د هغوی زیارونه (کوششونه) ورانوي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوٓا۟ أَعْمَـٰلَكُمْ ﴿٣٣﴾

اې هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعني اې مومنانو) اطاعت کوئ د الله او اطاعت کوئ د رسول الله او مه باطلوئ تاسي عملونه خپل (په معاصیو سره)

تفسیر: په جهاد یا د الله په لیاره کښې بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږي چې د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وي. او یواځې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنې سره نه وي، که نه داسي عملونه بیکاره او ابتر (خراب) کیږي او تو ئ ځي او ضائع کیږي هیڅ یو مسلمان داسي کار نه کوي چې د هغه کوم ښه کار توی لاړ شي یا له کوم سببه ضائع او بیکاره شي. مسلمان هیڅیري خپل ښه کار په سپیره ډاګ میدان نه پریږدی نه ریا، ښوونه، نندارہ اعجاب، غرور او نورو شیانو ته په هغه کښې لیار ورکوي چې په هر یوه کښې له دوی څخه د هغه عمل بالکل ضائع او بیکاره کیږي ګواکي دا شیان هم هغسې چې ارتداد د مرتد ګرد(ټول) حسنه اعمال خرابوي د یوه مسلمان صالحه چارې ورانوي (العیاذ بالله)

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

بیشکه هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کوي (خلق) یا منع راوړي له لیارې د الله نه بیا مړه شي او دوی کافران وي پس له سره به مغفرت ونه کړي الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافر د الله تعالیٰ له خوا نه بخښل کیږي په تیره بیا هغه کافران چې نور خلق د الله تعالیٰ له لیارې څخه ګرځوي او ټل په هم دې پسې لویدلي وي چې څوک د نبي الله د لیارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُوا۟ وَتَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّلْمِ

پس سستي مه كوئ او مه ضعيفان كيږي (په جهاد) كښې او مه غواړى تاسې (كفار) روغې ته (بلكه جنګ ورسره كوى)

تفسير: مسلمانانو ته ښائي چې د كفارو په مقابله كښې سست او كم همت نشي! او د جنګ له سختيو څخه ونه ويرېږي او د جهاد په موقع كښې د روغې په لورى ونه ځغلي! كه نه دښمن زړور كيږي او په تاسې باندې به خپل ډير زور او قوت غورځوى او د اسلام تولې به مغلوب او رسوا كيږي. هو! كله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښيګڼې(فائدې) تر سترګو لاندې وي نو هلته روغه بده نه ده لكه چې وروسته د «الفتح» په سورت كښې راځي په هر حال د روغې بنا ښائي پخپل كم همتې او نامردى باندې نه وي.

وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

حال دا چې هم دا تاسې غالب ئې اى مومنانو! پر منكرانو باندې او الله له تاسې سره دى (په ثابت نصرت كښې) او له سره به ناقص او ضائع نه كړى له تاسې عملونه ستاسې (بلكه په قيامت كښې به پوره جزاء دركړى)

تفسير: د ويريدلو هيڅ يوه خبره نه ده كه صبر او استقلال وښيي او د الله تعالىٰ په احكامو باندې ثابت قدم واوسي نو الله له تاسې سره دى او هغه په پاى(آخر) كښې تاسې ته برى دركوى او په هيڅ حال كښې تاسې ته نقصان او خساره نه درپيښوى.

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ
أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾

بيشكه دا ژوندون لږ خسيسي لوبې او مشغوليده دى، او كه ايمان راوړى تاسې او پرهيز وكړى (له معاصيو)! در به كړى تاسې ته (الله) اجرونه ستاسې او نه به غواړى له تاسې (تول) مالونه ستاسې (بلكه مفروضه زكوة درڅخه آخلي، يا نه به غواړى له تاسې هيڅ مالونه د تاسې ځكه چې غنى دى)

تفسير: د آخرت په مقابل كښې د دنيا حقيقت د يوې لوبې او تماشې غوندې دى كه تاسې ايمان او تقوىٰ غوره كړى او له دې لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغورى (وساتى) نو الله

تعالیٰ به د هغه بدل تاسی ته پوره درکوی او ستاسی مال به هم له تاسی څخه نه غواړی. هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی. دی پخپله مال درکوونکی دی لکه چې فرمائی ﴿ مَآ اُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَآ اُرِيْدُ اَنْ يُّطْعِمُوْنِ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴾ جزء ۲۷ (د ذاریات ۳ رکوع) ۵۷ - ۵۸ آیت که ئی وغواړی نو حقیقی مالک ئی دی او گرد(ټول) مال او شته د ده دی خو سره د دی که د دین په معامله کښی کله چې د خرڅ کولو امر دوی ته کیږی نو د ټول مال غوښتنه له دوی څخنی نه کیږی بلکه یوه لږه برخه تری طلب کیږی هغه هم ځان ته نه بلکه د دوی د گټی دپاره. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ ملک فتح کړی دی مسلمانانو لره که د دوی څو ورځی له خپل جیبه څخه پولونه (رقمونه) خرڅ شول. بیا د هغه په مقابل کښی سل سل چنده د هغوی په لاس کښی ورغلل. داسی خبری په قرآن کریم کښی څو ځایه راغلی دی چې «تاسی الله ته حسنه قرض ورکړی!»»

اِنْ يَّسْـَٔلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ﴿۳۷﴾

که وغواړی دی له تاسی څخه هغه (مال) پس ښه کوښښ وکړی په غوښتلو کښی (له تاسی) نو بخل به وکړی تاسو (په دغی سره) او راو به باسی (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پټی کینی دښمنی ستاسی (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالیٰ په سختی سره د هغوی گرد(ټول) مال وغواړی چې هغوی ته ئی وربښلی دی نو څومره د الله بندگان به وی چې په خلاص زړه او روڼ تندی د دی امر په مقابل کښی (لبیک) ووائی زیاتره به هغه سری وی چې د بخل او تنگدستی ثبوت ښکاره کوی او د مال ښندلو (لگولو) په وخت کښی به د هغوی د زړونو خپگان له لری ښکاریږی.

هٰۤاَنْتُمْ هٰۤؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ

واوری خبردار شی تاسی چې ئی ای دغو کسانو چې بللی شوی ئی لپاره د دی چې نفقه کړی مال ولگوی په لیاره د الله کښی (په هغو طریقو سره چې فرض کړی ئی دی په تاسی لکه زکوٰة او جهاد)

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړی شوی مال څخه د ده په لیاره کښی د خپلی گټی دپاره ولگوی !.

فَمِنْكُمْ مَّنْ يَّبْخَلُ ۚ وَمَنْ يَّبْخَلْ فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ۭ

پس ځينى له تاسو هغه دى چې بخل كوى (نه لګوى مال) او هغه څوك چې بخل كوى مال نه لګوى نو بيشكه چې بخل كوى خپل ځان ته (چې محروموى ئې له ثوابه)

تفسير: ستاسى دنيا ستاسى د فائدى دپاره ده كه ئې نه وركوى نو د خپل ځان نقصان كوى الله تعالىٰ ستاسى د وركولو او د نه وركولو هيڅ پروا نه لرى.

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ

او الله غنى بى پروا دى (له نفقى د تاسى او له هر څيزه) او تاسى فقيران محتاجان ئى (الله ته)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى د مال د ښندلو (لګولو) هغه تاكيدونه چې تاسى ئې آورى داسى خيال ونه كړى چې الله تعالىٰ يا د هغه رسول له تاسى څخه سؤالونه كوى. داسى نه دى دا ګردى(تولى) ويناوى د تاسى د ښيګنى(فائدى) دپاره دى. بيا د يوه په مقابل كښى په زرګونو عوضونه تاسى ته رسيږى كه تاسى له داسى ګټى څخه مخ اړوى نو الله تعالىٰ او د هغه رسول ستاسى څه پروا نه لرى.

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْٓا اَمْثَالَكُمْ ﴿۳۸﴾

او كه وګرځيدى تاسى (له ايمان او سخا نه نو الله) به بدل راولى يو قوم بل بى له تاسى بيا به نه وى هغوى پشان د تاسى (ګرځيدونكى له احكامو د الله بلكه فرمان بردار به وى).

تفسير: الله تعالىٰ په هغه حكمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ كولو امر وركوى د هغه حاصل كيدل پر تاسى باندى څه انحصار نه لرى. فرض كړى كه تاسى بخل او كينى وكړى او د الله تعالىٰ له امره مخ واړوى نو الله تعالىٰ ستاسى په ځاى بل كوم قوم دروى چې هغه قوم به تاسى غوندى كنسك او بخيل نه وى او په لوى زړه او ډيره خوښى به د الله تعالىٰ د احكامو تعميل او د هغه په لياره كښى به خپل مال ښندى(لګوى). په هر ډول(طريقه) د الله جل جلاله حكمتونه او مصلحتونه پوره كيدونكى دى. خو تاسى له دى سعادته بى برخى پاتى كيږى په حديث كښى راغلى دى چې صحابه ؓ عرض وكړ چې يا رسول الله! دغه بل قوم به څوك وى؟

چې د هغه په لوری اشاره شوی ده. نو زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د حضرت سلمان فارسی په اوږه باندی خپل مبارک لاس کیښود او وی فرمایل چی «د ده قوم» او وی ویل «قسم په الله تعالیٰ دی که ایمان «ثریا» ته ورسیږی نو د فارس خلق به ئی له هغه ځایه هم راښکته کوی»

یادونه: «فارس» د عربو په لغت کښی هغه چاته وایه شي چی په اس سور وی او دا کنایه ده زمونږ د خراسان یا افغانستان له خلقو څخه چی له بین النهرین څخه تر سند پوری او له خلیج فارس څخه تر بخارا پوری پراته ؤ او خلق به ئی زیاتره په هغی پیری کښی په آسونو باندی سوریدل او له چین څخه نیولی تر روما کوچنی ایشیا او افریقا پوری د تجارت او سیاحت دپاره تلل د دوی یوی ځانگی چی پارسوا نومیده د (بلخ) په جنوب غربی سیمه کښی هستوگنه درلوده(لرله) چی هغه هیواد له هم دی سببه په پارس سره مشهور دی.

الحمد لله چی صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دی بینظیر ایثار او د ایمانی جوش ثبوت ورکړ چی د هغوی په ځای کښی د بل قوم د راتللو وار ونه رسید. خو پخپله دغه فارسیان هم په اسلام مشرف شول او د ایمانداری هغه شانداری مظاهری ئی ور وښوولی او داسی زبردست دینی خدمتونه ئی پای(آخر) ته ورسول چی هر سری به د هغو له لیدلو څخه خامخا داسی اقرار کاوه چی بیشکه هم دغه فتوحات او ترقی د حضرت محمد رسول الله د دغه پیش گوئی سره برابری دی هم دا د (خراسان) او فارس قوم ؤ چی د ضرورت په وخت کښی به ئی د عربو ځای نیولی شو. له زرهاؤ ائمه ؤ او علماؤ څخه قطع نظر یواځی زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه (کابلی ثم الکوفی) وجود د دی پیش گوئی په صدق باندی کافی شهادت دی. هم دا راز(قسم) په خراسان او پښتونخوا کښی نور لوی عالمان او پوهان د دی میهن په پیریو کښی هم شته چی تقریباً د علم او عمل د هغی لوئی ونی څخه چی ځانگی ئی تر «ثریا» پوری جگی (اوچتی) ختلی دی خوندوری میوی ئی راښکته کری دی.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم بتوفیقه واعانته فلله الحمد والمنة

سورة الفتح مدنية وهی تسع وعشرون آية و اربع رکوعات

د «الفتح» سورت مدنی دی (۲۹) آیة او (٤) رکوع لری.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د دی سورت په مختلفو آیتونو کښی د متعددو واقعاتو په لوری اشاری دی چی د فهم د سهولت دپاره د هغو خلاصه او لنډون داسی بیانیږی.

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کښې خوب ولید چې «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره ئې ادا کړې حلق او قصر ئې فرمایلې دی» دوی دا خوب صحابه ؤ ته وواېه خو د ورتګ نیټه ئې ونه ټاکله (مقرر نه کړه) مګر د شدت له اشتیاق څخه د ډیرو داسې خیال کیده چې سږکال به عمره میسره کیږي. او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمایه.

ب: دوی له یو نیم زر سړیو سره د عمرې په نیت د مکې په لوري وخوځیدل او «هدیبی» هم له دوی سره وې. کله چې دا خبر مکې ته ورسید قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کښې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پریږدو چې مکې ته راشي سره له دې چې سم د مکې معظمی له اصولو سره دښمنانو حق درلود(لرلو) چې حج او عمره وکړي. کله چې محمدی قافله مکې ته نژدې او (حدیبیې) ته ورسیده نو د دوی اوښه هلته چو شوه او سره له ډیرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوزیده تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**حبسها حابس الفیل**» او وې ویل «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کښې د حرمات الله تعظیم قائم وي زه به هغه منم» نو په هغه ځای کښې ئې قیام وفرمایه چې اوس په (١٣٦٧ ق هـ) کښې «شمسیه» ورته وائي.

ج: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سړی ولیږل چې «مونږ د جګړې دپاره نه یو راغلي مونږ پریږدئ چې خپله عمره وکړو او بیرته لاړ شو» کله چې د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم جواب ور ونه رسید. نو حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم د حضرت عثمان رضي الله تعالیٰ عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولیږله. او هغو ناربینه ؤ او ښځو مسلمانانو ته ئې زیري ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسیدل «نژدې ده چې په مکه کښې اسلام غالب شي» قریشو حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ستون (واپس) کړ. کله چې د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه بیرته راتګ وځنډید (ایسار شو) دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښائي اوس د جګړې وار هم راورسیږي. ګرد(ټول) اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم ئې تر یوې ونې لاندې کینول او د جهاد بیعت ئې ترې واخیست. کله چې قریشو د بیعت خبره واوریدله ووېریدل او حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ئې بیرته ولیږه.

د: بیا د مکې څو غټان د روغې په غرض د حضرت محمد رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شول او صلحنامه ئې ولیکله دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پیښه شوه او مسلمانان په قهر شول او وې ویل چې د داسې خبرې پرې کره په توره وکړي. خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردې(ټولې) غوښتنې ومنلې او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډیرو اصرارو لامله(له وجې) له ضبط او تحمل څخه کار واخیست او روغه غوټه شوه. په دې روغلیک (صلحنامه) کښې یو شرط د کفارو له لوري دا وو چې سږکال تاسې مسلمانان بیرته لاړ شئ کال ته بې وسلې (تش لاس) راشئ او عمره وکړئ. تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کښې جنګ نه کیږي. په دې مدت کښې هومره سړي چې له مکې څخه مدینې ته راشي

ښائی چې بیرته ولیږل شي. که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشي هغه هم دلته په مکې کښې ساتل کیږي. وروسته له دې روغې څخه دوی په (حدیبیې) کښې د هدی حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر ئې خپل احرام خلاص کړ او مدینې منورې ته بیرته راغلل.
هـ: په لیاره کښې هم دا د (الفتح) سورت نازل شو. دا ګردی(تولی) پیښې د هجرت په (٦) کال کښې پیښې شوی.
و: د (حدیبیې) له راتګه وروسته د هجرت په (٧) کال په اوله کښې حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم (خیبر) فتح کړ چې د مدینې په شمال کښې څلور منزله لرې پروت دی او د شام په لوری د یهودانو یو ښار وو. په دې جهاد کښې له دوی سره پرته(علاوه) له هغو سړیو څخه چې په حدیبیې کښې ورسره ملګری وو بل هیڅوک نه وو.
ز: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (٧) کال د هجرت د ذیقعدة الحرام (حوت) په میاشت کښې سم له تړون سره د عمرة القضا دپاره مکې ته تشریف یوړ او په امن او امان او په زړه پورې ئې عمره اداء کړه.
ح: د هغه روغلیک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کیږي د قریشو له خوا ماته شوه نو ځکه د هجرت په (٨) کال د رمضان المبارک (جدی) په میاشت کښې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بیشکه چې مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه او بری ظاهر او ښکاره دپاره د دې څو چې وبښي تاته الله هغه چې پخوا تیر شوی دی له ګناه د تا څخه او هغه چې وروسته دی (له ګناه څخه)

تفسیر: د حدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) د ذلت او د مغلوبیت روغه په نظر راځي او د هغې د شرایطو له لوستلو څخه په بادی النظر کښې دا محسوس کیږي چې ګردی(تولی) خبرې د قریشو په ګټه(فائده) دی. لکه حضرت عمر الفاروق او نورو اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین د دې روغې د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو. دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دې یو نیم زر سر جارونکی (قربانوونکی) لښکر په مخکښې قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لری. ولې د دې راز(قسم) ګردو(تولو) جګړو پریکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګی هغه احوالو او نتیجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټه وې ځکه چې الله جل جلاله د دوی تتر(سینه) د ډیرو سختو پیښو د تحمل دپاره پرانیستلې وو دوی په بې مثاله استغنا توکل، تحمل او ایثار سره هغه شرطونه ومنل او خپلو اصحابو ته ئې په دې لندو توریو (الله

ورسوله اعلم) سره دادینه(سکون) او تسلي ورکوله یعنی الله او د هغه رسول په داسې خبرو باندې دیر ښه پوهیږي. تر څو چې دا سورت نازل شو او الله تعالیٰ د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کیښود. خلقو په دې باندې هم تعجب کاوه او ویل به ئې چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا برې دې؟ حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم به فرمایل چې «هو! لوی برې دې» حقیقت دا دې چې د اصحابو د جهاد بیعت، او له هغه معمولي کشمکش څخه وروسته ګرد(تول) کفار او معاندین وویریدل او د روغې په لوری ئې خپلې خوښې ښکاره کړې. او نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره له دې چې پر جنګ او انتقام باندې ئې پوره قدرت درلود(لرلو) خو بیا هم په هر ځای کښې به ئې له عفوې اغماض او حلم څخه کار اخیست او محض د بیت الله شریف د تعظیم دپاره د هغوی په هغو چتې(بیکاره) غوښتنو باندې نه په قهر کیدل. دا پیښې له یوه لوری د الله تعالیٰ د خصوصي مدد او رحمت د استجلاب وسیله ګرځیدې او له بل لوری د دښمنانو په زړونو کښې د اسلام اخلاقي او روحاني طاقت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د صبر او تحمل او د شان مینه او اثر په زړونو کښې زیاتوه اګر که د عهد نامې د لیکلو په وخت کښې ځینو ښکاره لیدونکیو به د کافرانو برې لیدل خو که په سره سینه دې پیښې ته کتل کیدې او د هغې شاؤ خوا ته ځیروالې شوی وې او وروسته له غور کولو او له وړاندې وروسته سنجولو(فکر کولو) څخه به هر سړی په دې پوهیده چې دا ګردې(تولې) فیصلې د اسلام په ګټه(فائده) شوې دې نو ځکه الله تعالیٰ د هغې نوم «فتح مبین» کیښود او تنبیه ئې وفرمایله چې دا روغه اوس هم روغه ده او په راتلونکې کښې به هم دوی ته د ظاهري او باطني ډیرو فتوحاتو وروته پرانیځي لکه چې له دې روغې څخه وروسته د کافرانو له مسلمانانو سره ناسته ولاړه، اختلاط شروع شو او بې تکلفه به ئې سره لیدل او خبرې او اترې به ئې سره کولې او کافرانو د مسلمانانو له خولو څخه د مسلماني خبرې اوریدلې. او د دغو مقدسو مسلمانانو اقوالو، احوالو، اعمالو او اطوارو ته به ئې کتل چې له دې ګردو(تولو) پیښو او ننداړو څخه هرومرو(خامخا) د دوی په زړونو کښې د اسلام مینه پیدا کیده. آخره نتیجه دا شوه چې د حدیبیې له روغې څخه د مکې تر برې پورې یعنې د دوو کلونو په موده کښې ډیر خلق مسلمانان شول او اسلام زیات خور شو خالد بن الولید او عمرو بن العاص غوندې نومیالي په هم دې مدت کښې مسلمانان شول او دا فتح او برې جسمي فتح او برې نه بلکه روحي فتح او برې وو او د حدیبیې صلح مسلمانانو لره د لوی خیر او برکت سبب شوه او اسلام په شاؤ خوا کښې دومره منتشر شو چې د معظمې مکې د فتح کیدلو ګردې(تولې) وسیلې راغونډې شوې او د هغه پاک ځای د تل دپاره د شرک له ګندګۍ پاکیدل ئې آسان وګرځیدل په حدیبیې کښې له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره یو نیم زر تنه اصحابان وو خو دوه کاله وروسته له دې څخه د مکې معظمې په عظیمې فتح کښې لس زره توریالي لښکر له دوی سره ؤ. رښتیا خو دا ده چې نه یواځې د مکې او د خیبر فتح بلکه د نورو اسلامي فتوحاتو دپاره د حدیبیې روغه لکه یو اساس بنیاد او زرینه دیباچه وګرځیده او هغه صبر او تحمل توکل او د حرمات الله تعظیم چې په دغه روغه کښې ورځرګند(ورښکاره) شو او د

هغه علوم او قدسيه معارف او د باطني مقاماتو او د مراتبو فتح الباب چې له دې پيښې څخه شوی دی د هغو اندازه څوک کولی شي؟ هو! د هغو لنډ اجمال او لږه اشاره حق تعالىٰ په دې آيتونو کښې فرمايلې ده يعنې هسې چې دنيوي سلاطين کوم لوی فاتح سپه سالار په خصوصي اعزاز او اکرام سره پالي الله تعالىٰ د دې فتح مبين په صله کښې هغوی ته څلور صلې وربښلې دي اول د ذنوبو غفران له هميشه تر هميشه پورې د هغوی هغه ګردې(تولې) کوتاهۍ چې د هغوی د رفيعې مرتبې په اعتبار کوتاهي ګڼلې کېږي ګردې(تولې) سره معافي دي دا خبره الله جل جلاله بل هيچا ته نه ده ښلې خو په حديث کښې راغلې دي چې د دې آيت له نزول څخه وروسته رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په عبادت کښې دومره زيات زيار (کوشش) کوو چې کرځ شپه به ئې په لمانځه کښې تيرولو تر دې چې د دوی پښې وپړسيدلې او د ګردو(تولو) کتونکيو زړونه به پرې خوږيدل اصحابو عرض وکړ چې «يا رسول ولې دومره ربړونه(تکليفونه) په ځان کوئ؟ د الله له لورې خو ستاسو ګردې(تولې) پخواني او وروستني خطاوې ښلې شوې دي دوی به داسې فرمايل: «**افلا اکون عبدا شکوراً**» ولې زه د هغه شکر ګزاره بنده نشم؟ ښکاره دی چې الله تعالىٰ داسې زيرې خپل همغه بنده ته اوروی چې دی د هغه له اوريدلو څخه بې ويرې نه شي بلکه لا زيات له الله جل جلاله ودار شي. د شفاعت په طويل حديث کښې راغلي دي کله چې خلق سره راټول شي د حضرت مسيح عليه السلام په حضور کښې عرض کوی نو حضرت مسيح عليه السلام ورته وائي چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته لاړ شي! چې خاتم النبيين دی او د هغوی پخواني او وروستني ګرد(تول) ګناهونه ښلې شوی دي يعنې د ده د شفاعت په مقام کښې که بالفرض کوم تقصير هم وشي نو هغه هم په عامه عفو کښې پخوا له دې راغلې او پرته(علاوه) له دوی څخه بل څوک دا کار نشي کولی.

وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ

او (بل دپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې

تفسير: يوازې له تقصيراتو څخه نه تيرېږي بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی د هغه تکميل او تتميم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝٢

او (بل دپاره د دې) چې وښيي الله تعالىٰ تاته سمه صافه لياره.

تفسير: تل به دی د هدايت او استقامت په سمه لياره کښې قائم لری. د معرفت او شهودو په غير محدودو مراتبو باندی د فائزيدلو او په قلوبو او ابدانو باندی د اسلام د حکومت د قائميدلو په لياره کښې به تاته هيڅ مشکلات نه درپيښيږی خلق به ډلی ډلی ستاسو په ليار ښوونه د اسلام په سمه لياره راځی او په دی ډول(طريقه) د تا د حسناتو په ذخيره کښې بيشماره زيادت کيږی.

وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيْزًا ③

او (بل دپاره د دی) چی کومک(مدد) وکړی الله تعالیٰ له تا سره مدد غالب زبردست

تفسير: د الله تعالیٰ داسی مدد به راشی چی هيڅوک به ئی نشی بندولی او د هغه په مرسته(مدد) به فتح او ظفر ستاسی له قدمونو سره مل وی د «نصر» په سورت کښې ئی فرمايلی دی کله چی د الله له لوری مدد او فتح راشی او خلق د الله په دين کښې فوج فوج داخل شی نو ته د الله تسبيح، تحميد او استغفار کوه! ښکاره ده چی پر دی فتح مبين باندی به هم حضرت محمد استغفار ويلی وی د ده په جواب کښې د ﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ ﴾ الآية ـ مضمون لا صاف ښکاريږی. دا تنبيه ابن جرير رحمة الله عليه کړی ده.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چی نازله کړی ئی ده سکينه او ډاډينه(سکون) په زړونو د مؤمنانو کښې له پاره د دی چی زيات کړی دوی لره ايمان سره له ايمان د دوی

تفسير: اطمينان او ډاډينه(سکون) ئی راښکته کړه يعنی سره له دی چی د هغوی له طبعی څخه خلاف وو د رسول صلی الله عليه وسلم په حکم باندی ټينګ ودريدل او له ضد کوونکيو کافرانو سره ئی ضد ونه کړ نو د هغه په برکت د دوی د ايمان درجات لا زيات شول او د عرفان او ايقان په مراتبو کښې ئی ترقی وشوه. اول د جهاد په بيعت سره ئی ثابته کړه چی موږ د الله جل جلاله په لياره کښې د جنګ کولو او ځان جارولو(قربانولو) دپاره حاضر يو. دا هم د ايمان يو رنګ وو، وروسته له دی کله چی پيغمبر صلی الله عليه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه نو دغه د هغوی د ايمان د رنګ بله نندارہ وه چی خپل جوش، جذبات او

عواطف ئې په زور سره تینګ کړل. او د الله او د رسول الله د فیصلې په مقابل کښې ئې غاړه کیښودله رضی الله تعالیٰ عنهم ورضواعنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٧﴾

او خاص الله لره دی لښکرې د آسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمائی الله د نصرت د دین خپل بې له تاسی څخه ئې هم کوی)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسیر: دغه خبره همغه پاک الله ته ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کښې له قتال څخه بیرته درېدل او روغه کول تاسی لره ښه دی؟ که تاسی ته د قتال امر درکړ شی نو هیڅ کله د کفارو د کثرت له خیاله تردد ونه کړی. ځکه چې د ځمکې او د آسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالیٰ دی چې سره د لړتوب ستاسی امداد او مرسته(مدد) په غیبی لښکرو سره هم کولی شی لکه چې په «بدر، احزاب، حنین» او نورو کښې ئې وکړه. او که د روغې او د جنګ نه کولو امر درکړی نو هغه هم ومنی. او داسی خیال ونه کړی چې افسوس روغه وشوه او کافران په ویړیا له لاسه ووتل او په سزا ونه رسیدل که د قتال امر کیده نو هغوی به مو وژل. ولې چې د هغوی وژل په تاسی پورې موقوف نه دی که مونږ وغواړو نو پخپلو لښکرو سره ئې وژلی شو. په هر حال د ځمکو او د آسمانونو د لښکرو مالک الله تعالیٰ دی که د روغې امر ورکوی نو خامخا په هغې کښې خیر او حکمت دی.

لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ۭ

لپاره د دې چې داخل کا مؤمنان سړی او مؤمنات ښځې په جنتونو کښې چې بهیږی د لاندې (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه ویالې) حال دا چې همیشه به وي دوی په هغو (جنتونو) کښې او(دپاره د دې چې) ورژوی الله تعالیٰ له دوی څخه ګناهونه د دوی

تفسیر: کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ﴾ الآیة ولوست نو اصحابو هغوی ته مبارکی عرض کړه او وئې ویل یا رسول الله! دا خو تاسی ته وشوه مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آیتونه نازل شول یعنی الله تعالیٰ اطمینان ورکړ (سکون) او سکینه راښکته کړله

او د مؤمنانو ايمان ئې لا زيات کړ تر څو دوی په ډير اعزاز او اکرام سره په جنت کښې داخل کړی او د هغو ګردی(تولې) خرابي او کمزوری معاف کړی. په حديث کښې دی هغو اصحابو چې د حديبيې بيعت کړی دی هيڅ يو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

تنبيه: د مؤمنانو ذکر د تعميم دپاره دی يعنی که نارينه وی يا ښځې د هيڅ يوه محنت او ايمانداری نه ضائع کيږي. له احاديثو څخه ثابت شوی دی چې په دی سفر کښې حضرت بی بی ام سلمة رضی الله تعالىٰ عنها د رسول صلی الله عليه وسلم سره وه.

وَكَانَ ذَٰلِكَ عِندَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ۝٥

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسيدل بری موندل ډير لوی

تفسير: ځينی نقال صوفيان يا مغلوب الحال لويان وائی چې د «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی» له دی ځای څخه راښکاره شوه چې د الله تعالىٰ په نزد دا لوی کمال دی.

وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ

او (لپاره د دی) چې په عذاب کړی (الله) منافقان سړی او منافقانی ښځې او مشرکان سړی او مشرکاتی ښځې

تفسير: د مؤمنينو په زړونو کښې ئې د صلحې او روغې له خوا ډاډينه(سکون) پيدا کړه او د اسلام اساس او بنسټ (بنياد) ئې ټينګ کړ او د اسلامی فتوحاتو او ترقياتو وړونه ئې خلاص کړل چې په پای(آخر) کښې به د کافرانو او منافقانو د مصيبت او د ماتې سبب کيږی او هغوی ته به سخته سزا رسيږی.

الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ

چې ګمان کوونکی دی پر الله باندی ګمان د بدی (چې الله به هيڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوی)

تفسير: «بد اتکلونه» دا دی چې د مدينې د تګ په وخت کښې منافقان پرته له «جد بن قيس څخه» ګرد(تول) هلته پاتې شول او پلمی(تدبيرونه) ئې ځان ته جوړی کړی. ولې چې هغوی داسی

اتکل کاوه چې په مکه کښې ضرور جنګ پېښېږي او دا ګرد(تول) مسلمانان په ښکاره ډول(طريقه) عمرې ته راغلي دي خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرف وکړي.

عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ ٱلسَّوۡءِۖ

پر دوی باندې دې راګرځېدل د بدۍ (په ذلت او عذاب) سره

تفسير: د زمانې په ګردش او د مصيبت په احاطه کښې راغلي تر کومه به احتياط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ وَلَعَنَهُمۡ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَهَنَّمَۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرٗا ۝٦
وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝٧

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله) او تيار کړی دی الله تعالیٰ دوی ته (عذاب د) دوزخ او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ) او خاص الله لره دي لښکرې د آسمانونو او د ځمکې او همېشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي)

تفسير: که هغه سزا درکړې نو څوک به مو وژغوري(وساتي). خدائي لښکر به مو په يوه شيبه(لحظه) کښې وړې ذرې کړي. خو هغه ذات سره د زبردستۍ حکمت لرونکی هم دی او د الٰهي حکمت داسې مقتضي نه دی چې سم دلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ۝٨

بېشکه مونږ لېږلی ئې ته (ای محمده !) شاهد او زيرې ورکوونکی او وېروونکی

تفسير: تاسې د الله امر منونکيو ته زيری د خوشې ورکوئ او غاړه غړوونکو لره وېره اوروی او خپل احوال ښيې لکه چې له ﴿ إِنَّا فَتَحۡنَا ﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامين راغلي دي. او په آخرت کښې هم پر خپل امت او هم پر انبياؤ عليهم السلام باندې ګواهي ورکوې.

لِّتُؤۡمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَتُعَزِّرُوۡهُ وَتُوَقِّرُوۡهُ

لپاره د دی چی ایمان راوړی تاسی په الله او په رسول د دغه (الله) او مدد وکړی د هغه د دین او تعظیم وکړی د هغه

تفسیر: د «تعزروه» او د «توقروه» ضمیرونه که الله ته راجع شی نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دی. که رسول ته راجع شی نو هیڅ اشکال نه پاتی کیږی.

وَتُسَبِّحُوۡهُ بُكۡرَةً وَّاَصِيۡلًا ⑨

او هغه (الله) ته نسبت د پاکی وکړی صباح او بیگا

تفسیر: د الله تعالیٰ د پاکی بیان تل کوی که په لمانځه کښی وی او که د باندی له لمانځه څخه وی

اِنَّ الَّذِيۡنَ يُبَايِعُوۡنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوۡنَ اللّٰهَ ؕ يَدُ اللّٰهِ فَوۡقَ اَيۡدِيۡهِمۡ ۚ

بیشکه هغه کسان چی بیعت کوی له تاسره بیشکه بیعت کوی له الله سره او لاس د الله د پاسه د لاسونو د دوی دی

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کښی ورکول او له هغوی سره ئی بیعت کاوه نو دا ئی فرمایل چی د نبی الله په لاس باندی بیعت کول داسی دی لکه له الله تعالیٰ سره بیعت کول ځکه چی حضرت محمد رسول الله په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانبه بیعت آخلی او د هغه د احکامو تعمیل او تاکید د بیعت په وسیله کوی نو دا هسی ده لکه چی د جزء ٥ «النساء» د سورة په (١١) رکوع ٨٠ آیت کښی دی ﴿مَنۡ يُّطِعِ الرَّسُوۡلَ فَقَدۡ اَطَاعَ اللّٰهَ﴾ او د جزء ٩ (انفال) د سورة په (٢) رکوع ١٧ آیت کښی راغلی دی ﴿وَمَا رَمَيۡتَ اِذۡ رَمَيۡتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾ کله چی د نبوی د بیعت حقیقت داسی شو نو په یقین سره د الله تعالیٰ د شفقت او د حمایت لاس به هم د هغو د لاسونو د پاسه وی.

تنبیه : رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به له خپلو اصحابو څخه کله د جهاد په نسبت او کله د بل کوم خیر د کار په نسبت بیعت اخیست په صحیح مسلم کښی د (وعلی الخیر) لفظ راغلی

دی. د طریقت د مشائخو بیعت که په مشروعی طریقی سره وی نو د هم دی لفظ لاندی مندرج کیدی شی. په حدیبیې کښې پر دی خبری باندی بیعت اخیستی شوی وو چی تر مرینی(مرگه) پوری مونږ په میرانی(بهادری) سره جنګ کوو! او له جهاده او له جنګه نه تښتو!.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

پس هغه چا چی مات کړ دا بیعت نو بیشکه چی ماتوی به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر ئی هم ده ته راجع کیږی) او هغه څوک چی وفا وکړی په هغه شی چی عهد او اقرار ئی کړی دی پر هغه له الله سره پس ژر ده چی ور به کړی الله تعالیٰ ده ته اجر او بدل ډیر زیات (چی د جنت عطاء او د الله لقاء ده)

تفسیر: هغه خبری چی د بیعت په وخت کښې کولی کیږی که څوک هغه ماتوی نو خپل ځان ته عار او نقصان پیښوی او الله تعالیٰ او د هغه رسول ته هیڅ یو نقص او ضرر نشی رسولی او هغه ته د عهد ماتولو سزا وررسیږی هر څوک چی خپل استقامت ښکاره کړی او پخپل عهد او پیمان باندی په تینګه سره ولاړ وی نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسیږی.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چی وبه وائی تاته (له تا څخه) وروسته پاتی شوی (له تللو د مکی په کال د حدیبیې) له صحرایانو مشغول کړی ئی وو مونږ مالونو زمونږ او کورنی زمونږ نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه زمونږ)

تفسیر: له مدینې څخه د وتلو په وخت کښې رسول الله مبارک مکی معظمی ته د خپلو تللو اعلان کړی ؤ او مسلمانانو ته ئی له خپل ځان سره د ورتګ تشویق او رغبت ورکړی ؤ. ښائی له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړی د پیښیدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وی خو له دی څخه هغو کلی والو صحرائیانو چی هنوز ایمان د هغوی په زړونو کښې لا ښه ځای نه ؤ نیولی خپل ځانونه ئی پټول

او پخپلو منځونو کښي به ئې سره ویل «آیا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو چې هغوی د محمد صلی الله علیه وسلم پر کور مدینې باندې راغلل. او د هغه ملګری اصحاب ئې ورځنې ووژل. آیا مونږ چې د هغو توره دلته لیدلې ده هلته له هغوی سره جنګیدی شو؟ وګوری چې دا تلونکی هم له دې سفره بیرته راتلونکي نه دي او ګرد(تول) به هلته سره ست (تباه) شي» په دې آیتونو کښې حق تعالیٰ د هغوی پټې خبرې راڅرګندې(راښکاره) کړې او د هغوی د مدینې له رسیدلو څخه پخوا په لیاره کښې ئې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحیح او سالم بیرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غیر حاضرې راز راز(قسم قسم) سوني (دروغ) او عذرونه ووائې او دول دول(قسم قسم) هیلی بهاني پلمې(تدبیرونه) به جوړوي. او وائې به چې مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار یا مو څوک په کورونو کښې نه ؤ چې وروسته له مونږ څخه د مال اسباب، اهل او عیال سرپرستي وکړي په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی اوس ته له الله تعالیٰ څخه زمونږ مغفرت او ښښنه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ

وائي دغه (پاتې کیدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کښې

تفسیر: پخپلو زړونو کښې پوهیږي چې دا عذر بیخي غلط دی او استغفار او د ښښنې غوښتل هم یو ظاهر داری ده او رښتیا او له زړه نه ده. ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) نو څوک دي چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کښې د جانبه د الله څخه د یو څیز که الله اراده وفرمائي ستاسې د ضرر او نقصان یا الله تعالیٰ اراده وفرمائي ستاسو د نفع او ګټې (بل هیڅوک نشته چې ضرر او نفع ئې په قدرت کښې وي) بلکه دی، الله په هغو ګردو(تولو) کارونو چې کوی ئې تاسې ښه خبردار (نو مطابق د عمل د تاسې په مقتضی د علم خپل سره تاسو ته جزا درکوی)

تفسیر: هر راز(قسم) ګټه(فائده) او نقصان د الله تعالیٰ د قدرت په ید کښې دی. د هغه د ارادې او مشیت په مخامخ کښې هیڅوک هیڅ شی نشی کولی. هغه نه غوښت چې تاسې په دې مبارک سفر کښې د هغه له پیغمبر سره شرکت ولرئ. او د هغه فوائد ستاسې په برخه شي او نه ئې اوس منظوره ده چې تاسې ته ښېنه وغواړم. الله تعالیٰ پخوا د تاسې له دې دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر راکړی دی او ستاسې حال احوال ئې ماته راښرګند(راښکاره) کړی دی. او اراده ئې فرمایلې ده چې ستاسې د دې ناوړه (ګنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حدیبیې د غزوې له راز راز(قسم قسم) برکاتو او ګټو څخه بې برخې کړي. او تاسې ته له دې درګه نقصان او خساره ورسوي که تاسې وائې چې مونږ د مال، اولاد او کور او کهول لامله (له وجې) په دې غزوې کښې شرکت ونه کړ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور کهول ته ستاسې په حضور کښې څه زیان او ضرر ورسوي نو ستاسې له لاسه څه کیدی شي؟ یا فرض کړي که الله تعالیٰ تاسې یا د تاسې اهل عیال او مال ته کومه ګټه(فائده) رسوي نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کیدی نشي او هرومرو(خامخا) ئې دررسوي نو د الله او د هغه د رسول د خوښې په مقابل کښې داسې خبرې ته څیر کیدل او د داسې شیانو پروا کول پرته(علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو(تدبیرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښې حاصله کړئ، او په دې ښه پوه شئ چې الله تعالیٰ ستاسو په ګردو(ټولو) خبرو اترو او پلمو(تدبیرونو) خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې ئې کوئ داسې نه ده) بلکه ګمان به کاوه تاسې (ای متخلفینو) چې بیا به له سره بیرته راونه ګرځي رسول الله او مؤمنان (له حدیبیې نه) کورونو خپلو ته هیڅ کله او ښائسته کړې شوې دې دغه (ګمان د تباهۍ د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کښې (ای منافقانو) او ګمان کړئ ؤ تاسې ګمان بد شوی (په علم د الله کښې). او وئ تاسې یو قوم هلاک کړي

تفسیر: په رښتیا سره ستاسې د نه ورتګ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې ئې وائې بلکه ستاسې ګمان داسې ؤ چې اوس پیغمبر او د هغه ملګري له دې سفره په روغ صورت بیرته راونه ګرځي دا ستاسې د زړه تینګه خبره وه چې دا ګمان مو بیخي غلط او چټي(بیکاره) ثابت شو نو ځکه

تاسی خپل حفاظت او گټی د جلا(جدا) اوسیدلو په صورت کښی سنجولی (غوره کړی) وی او حال دا دی چی په دی صورت کښی ستاسی خسران او تباهی وه او الله تعالیٰ ته ښه معلوم وه چی تاسی تباه او برباد کیدونکی ئی.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَعِيْرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاۗءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٤﴾

او هر هغه چی ایمان ئی نه وی راوړی په الله او په رسول د دغه (الله) نو بیشکه مونږ تیار کړی دی مونږ الله تعالیٰ کافرانو ته تود اور (د دوزخ) او خاص الله لره دی سلطنت او باچائی د آسمانونو او د ځمکی (ملکاً خلقاً وعبیداً) ښنی هر هغه چی اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او په عذاب کښی اچوی هر هغه چی اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او همیشه دی الله ډیر ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په ورکولو د اجر او ثواب سره).

تفسیر: هغه څوک چی د الله تعالیٰ اراده د هغه ښنی ته نه وی تللی نو زه ئی څرنگه ښنه وغواړم هو! که الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی باندی وفرمائی نو تاسی ته توفیق درکوی چی توبه وکاړی او د هغه ښنه ځان ته وگټی د هغه رحمت په هر حال کښی د هغه په غضب باندی سابق دی.

سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوْهَا ذَرُوْنَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّبَدِّلُوْا كَلٰمَ اللّٰهِ ۭ قُلْ لَّنْ تَتَّبِعُوْنَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ۚ

ژر به ووائی (تاته) وروسته پاتی کیدونکی (خلق) کله چی روان شی تاسی غنیمتونو (د خیبر ته) (دپاره د دی) چی واخلی تاسی هغه (غنائم).! پری ږدی مونږ چی درځو په تاسی پسی (دپاره د جنگ او غنیمت)، اراده لری دوی چی بدل کړی کلام الله (حکم د الله) ووایه (ای محمده! دوی ته) چی له سره به متابعت ونه کړی تاسی زمونږ هم داسی فرمایلی وو الله پخوا له دی

شخه.

تفسير: د حديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته امر ورسید چې پر (خیبر) باندې برید او تعرض وکړی! چې هلته هغه غداران یهودان اوسیدل چې د (احزاب) په غزا کښې ئې کافرانو ته د مدینې لیار ښوونه کړې وه. حق تعالیٰ خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائیان چې حدیبیې ته نه وو تللي اوس به د (خیبر) په غزا کښې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي ځکه چې هلته ویره لږه او د ولجې(غنیمت) هیلې (امیدونه) ډیرې دي تاسې هغوی ته ووائې چې ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالیٰ ستاسې په نسبت هدایت راکړی دا چې تاسې په دې سفر کښې هم هرګز نشې تلی نو آیا په دې صورت کښې به تاسې له مونږ سره تلی شې؟ که ځې نو د دې تګ معنی به دا وی چې د الله تعالیٰ خبره بدله شوې ده حال دا چې د الله تعالیٰ احکام هیڅ کله بدلیدونکې نه دي.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا

بیا به ژر ووائې چې حسد او کینه کوی تاسې له مونږه سره (په ګټه(فائده) زمونږ کښې ای مؤمنانو!)

تفسير: الله تعالیٰ هیڅ نه دی فرمایلی تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه ګټه(فائده) ونه رسیږی او د غنیمت مال یواځې تاسې ته پاتې شې.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۱۵﴾

(داسې نه ده) بلکه ۋ دوی چې نه به پوهیدل (له دین د اسلام نه) مګر خو لږ څه

تفسير: ډیره لږه پوهه لري او دا ناپوهان په دې نه پوهیږي چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه(اوچته) ده چې هغوی هیڅ دنیوی ګټو ته نه ګوری کله چې د مال حرص پاتې نه شو نو پر تاسې باندې به څرنګه حسد کوی؟ آیا رسول الله مبارک د رخې(کینې) له پلوه د الله تعالیٰ له خوا تاسې ته (العیاذ بالله) داسې یو امر کوی؟

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ

شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ اَوْ يُسْلِمُوْنَ ۚ فَاِنْ تُطِيْعُوْا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا ۚ

ووایه (ای محمده!) وروسته پاتی کیدونکیو ته له صحرائی خلقو ژر ده چی راوبه بللی شی تاسی طرف د جنګ د یوه قوم ته چی خاوندان د جنګ سخت وی یا به جنګ کوی تاسی له هغو سره (چی ایمان ئی نه راووړ) یا به مسلمانیږی هغوی نو بیا که امر ومنی تاسی د دغو بلونکیو دربه کړی تاسی ته الله اجر ثواب ښه (چی عزت او غنیمت دی په دنیا کښی، جنت او رؤیت دی په عقبا کښی)

تفسیر: لږ څه صبر وکړی دی غزا ته نشي تلی. خو وروسته له دی نه نوری جګړی ډیری راتلونکی دی او د خورا(ډیر) سختو جنګیالیو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پیښیدونکی وی او د هغه سلسله به تر هغه پوری اوږدیږی تر څو هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرف شي یا جزیه ورکړی او ځان مطیع الاسلام وشمیری. که په رښتیا سره تاسی د جهاد مینه لری نو هلته د جهاد دګر ته ننوځی! او خپل شجاعت میرانه(بهادری) او توره راښکاره کړی که په هغه وخت کښی د الله تعالیٰ امر او حکم ومنی نو الله تعالیٰ به خورا(ډیر) ښه بدل او جزاء تاسی ته درکړی.
تنبیه: له دی جنګیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دی چی د کذاب مسیلمه تبر و یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دی چی د حنین په غزا کښی له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدان وی چی له هغوی سره د ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی سخته جګړه پیښه شوه یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا، ګرد(تول) او نور هغه توریالی قومونه وی چی د راشده ؤ خلفاؤ په وخت کښی له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل لکه چی د پښتونخوا په تیره بیا په کابل کښی ډیر سخت جنګونه وشول چی تر ډیری مودی پوری وړده شول. او پښتانه څو ځلی ایل (محکوم) او بیا باغیان شول او د اصحابو لوی توریالیان لکه حضرت تمیم او جبیر رضی الله تعالیٰ عنهم دلته شهیدان شول او د حضرت عثمان ذی النورین لوی لښکری امیران لکه عبد الرحمن بن سموره بن حبیب القریشی اول ځلی او لیث بن قیس بن حضرت عباس د رسول اکرم تره رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دوهم ځلی دلته ستری او ستومان شول. او تر ابد پوری دوی او د هغوی د توریالیو ملګریو مطهر اجساد زمونږ او مونږ ګنهګاران د هغوی شو او د ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه له خلافت راهیسی ګرد(تول) افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا(رنړا) منور شو. الحمد لله علیٰ ذلک والشکر له وائی په ځینو هغو جنګونو کښی چی نومونه ئی پاس یاد شول بی له کومی لوئی جګړی بری حاصل او دغه اقوام مسلمانان شول او لوئی ولجی (غنیمتونه) په لاس ورغلی.

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦﴾

او كه وګرځيدى تاسى لكه چى ګرځيدلى وى پخوا له دى څخه نو په عذاب به كړى (الله) تاسى په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: لكه چى د حديبيى له تګه بيرته پاتى شوى كه په راتلونكى جګړى كښى هم بيرته پاتى شوى نو الله تعالىٰ تاسى ته ډير درد لرونكى عذاب دركوى. او ښائى پخوا له آخرته په هم دغه دنيا كښى هم څه عذاب دروررسيږى.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ ۗ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيْمًا ﴿۱۷﴾

نشته پر ړانده باندى هيڅ ګناه او تكليف او نه په ګوډ باندى هيڅ ګناه او تكليف او نه په ناروغ باندى هيڅ ګناه او تكليف (ځكه چى جهاد پر دغو معذورانو فرض نه دى) او هر هغه څوک چى اطاعت وكړى ومنى حكم د الله او د رسول د دغه (الله) نو داخل به ئى كړى (الله) دى په جنتونو كښى چى بهيږى له لاندى (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه) ويالى او هر هغه څوک چى وګرځيد (له احكامو د الله) نو (الله) به په عذاب كړى دى په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: په ګردو(ټولو) امورو او معاملو كښى عامه ضابطه هم دا ده چى متخلفين معذب كړى.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ إِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضى او خوښ شوى دى الله تعالىٰ له مؤمنانو نه هغه وخت چى بيعت ئى كاوه له تا سره د لاندى د ونى

تفسير: دا د «كيكر» ونه وه غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الآية ـ د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وائى چى د هغه مفصله قصه د دى سورت په شروع كښى تيره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِىْ قُلُوْبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهری علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کښې وو

تفسیر: د ظاهر اندیښنه او د زړه توکل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامی مینه او نور.
تنبیه: کردو(تولو) مفسرینو له ﴿ مَا فِىْ قُلُوْبِهِمْ ﴾ څخه هم دا مراد اخیستی دی مګر ابوحیان رحمة الله علیه وائی چې له دی نه د روغی او د روغی له شرایطو څخه هغه رنځ، غم، او اضطراب چې زړونو ته وررسیدلی وو مراد دی په دی تقدیر سره وروسته له دی نه ﴿ فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ ﴾ دیره ښه ورسره لګیږی والله اعلم.

فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيْبًا ﴿١٨﴾ وَّمَغَانِمَ كَثِيْرَةً يَّاْخُذُوْنَهَا

بیا راښکته کړه (الله) سکینه او ډاډینه(سکون) پر دوی باندی او عوض ئې ورکړ (الله) دوی ته بری نژدی، (چې فتح د خیبر ده) او ولجې(غنیمت) ډیری چې وابه خلي دوی هغه (ولجې)

تفسیر: مراد له فتحی نژدی څخه فتحه د خیبر ده چې د حدیبیې له بیرته راتګ څخه سم د لاسه پیښه شوه او زیاتی ولجې(غنیمت) په لاس ورغللی چې له هغو سره مجاهدین هوسا (خوشاله) او خوښ شول.

وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٩﴾

او دی الله همیشه قوی غالب ډیر حکمت والا

تفسیر: الله تعالیٰ په خپل زور او حکمت سره، د حدیبیې نقصانونه! په دی ځای کښې تلافی او معاوضه کړل او په فتحه د مکی معظمی او حنین کښې هم داسی تلافی او معاوضی په ظهر ورسیدی.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيْرَةً تَاْخُذُوْنَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ

وعده کړی ده له تاسی سره الله د غنائمو او ولجو ډیرو چی وابه ئی خلی تاسی هغه نو (الله) ژر درکړل تاسی ته دا (غنائم او ولجی)

تفسیر: وروسته به ډیری ولجی او غنیمتونه دررسیدونکی وی چی له هغو یو هم دا د خیبر غزا ده چی ستاسی برخه په دی کښی درکړه شوه.

وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسی نه

تفسیر: عام جنګ درپیښ نه شو او په حدیبیی او خیبر کښی ئی د کفارو له لاسه تاسی ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه او ستاسی په نشتوالی کښی هیڅا ستاسی اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُوْنَ اٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ

او چی شی دا کار نښه (د قدرت د الله) له پاره د مؤمنانو

تفسیر: مسلمانان دی وپوهیږی چی د الله قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کښی څومره ده؟ او بل دا چی وروسته له دی څخه هم د هغه نوری ګردی(تولی) وعدی هم داسی پوره کیدونکی دی.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٢٠﴾

او الله ښیئ تاسی ته لیاره برابره (د توکل په الله باندی په هر کار کښی)

تفسیر: د الله تعالیٰ پر وعدو باندی ډادینه(سکون) او د هغه د لامحدود قدرت پیژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه! د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوی، چی هم دا ده د توکل برابره او سمه لیاره.

وَّأُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرًا ﴿٢١﴾

او بل (ئې درکړی دی تاسو ته غنیمتونه او بری) چې لا نه وی قادر تاسی په هغو (غنیمتونو) باندی په تحقیق (علمی) احاطه کړی ده الله په هغو (غنائمو) باندی هم او دی الله تعالیٰ پر هر شی باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر او توانا

تفسیر: د دی بیعت په انعام کښی ئې د خیبر فتح درکړه او د مکې شریفې فتح چې په هغه وخت کښی په لاس درنغله وروسته له دی څخه به په لاس درشي ځکه چې الله د هغه وعده کړی ده. چې په حقیقت او عالم اسباب کښی هم دا د حدیبیې صلح د مکې شریفې د فتحې مقدمه او توطیه ده.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٢٢﴾

او که جنګ وکړی له تاسی سره هغه کسان چې کافران شوی وو نو خامخا به ئې ګرځولی وی شاوی خپلې بیا به ئې نه وو موندلی څوک دوست ساتونکی او نه مددګار

تفسیر: که جنګ پیښیده نو بری به ستاسی وو او کافرانو به شا اړوله او تښتیدل به او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلی (بچ کولی) خو د الله تعالیٰ د حکمت داسی اقتضاء وشوه چې سم د لاسه روغه وشی او د روغې د عظیم‌الشانو برکاتو څخه مسلمانان مستفید او ګټور شی.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿٢٣﴾

(طریقه ایښی ده الله د غالبیدلو د حق) په طریقې هغو سره چې په تحقیق سره تیر شوی ده پخوا له دی نه او هیڅ کله به نه مومې ته طریقې د الله لره تبدیل او، اوښتل.

تفسیر: کله چی د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کښی په کومه فیصله کوونکی موقع کښی سره مقابله وشی نو په دغی مقابلی کښی به بالاخر اهل الحق غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوریږی. د الله هم دا عادت له پخوا راهیسی جاری دی چی هیڅ تغییر او تبدیل په کښی پیښیدونکی نه دی. هو! دومره شرط پکښی شته چی اهل الحق په هیئت مجموعی سره په پوره حق منلو باندی تینګ ولاړ وی. ځینو د ﴿وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ معنی داسی اخیستی ده چی د الله عادت بل څوک نشی اړولی. یعنی بل څوک داسی قوت او قدرت نه لری چی پرته(علاوه) له هغه کاره بل کار پری وکړی شی چی له سنت الله څخه چپ (مخالف) یا پرته(علاوه) وی.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چی بند ئی کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسی څخه او لاسونه ستاسی له هغوی څخه په منځ د مکی کښی پس له هغی څخه چی غالب ئی کړی تاسی په هغوی باندی

تفسیر: د مشرکانو څو ډلی حدیبیی ته راغلی وی چی که لاس ئی بر شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوی یا یو نیم مسلمان ګوښی (بیل) ګیر کړی او وئی ربړوی لکه چی داسی څو پیښی هم راپیښی شوی او په دی منځ کښی یو مسلمان هم په شهادت ورسید چتی(بیکاره) خبری او د جنګ د اور بلیدلو خبری هم وشوی، تر دی چی اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هغه قاتل ونیو او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ئی وروړاندی کړ او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګی پتی کړی او وئی باښه. په دی آیت کښی د هم دغو واقعاتو په لوری اشاری دی او (ببطن مكة) د مکی د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نږدی منطقه ده چی له ډیره نږدی والی څخه داسی ښکاری لکه مځکه د حرم او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

او دی الله په هغه څه چی کوی ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د کفارو شرارتونه او ستاسی عفو او تحمل ښه معلوم دی او وینی ئی. نو جزا به پری درکړی.

هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ؕ

دوی هغه کسان دی چی کافران شوی دی او منع کړی ئی وی تاسی له مسجد الحرام څخه او (منعه کړی ئی وی) قربانی د تاسی په دی حال کښی چی بندی کړی شوی وی له دی نه چی ورسیږی ځای د حلالولو خپلو ته

تفسیر: د حرم تر هغی برخی پوری ئی د قربانی حیوانات پری نه ښوول چی هلته ئی بوځی او په مشروعه طریقه سره ذبح کړی او هملته په حدیبیی که بند پاتی شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَـُٔوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

که چیری نه وی (پټ په کفارو کښی) څو سړی ایمان راوړونکی او څو ښځی ایمان راوړونکی چی نه پیژندل تاسی هغوی لره (په صفت د ایمان سره دا خطره) چی پایمال کړی وو تاسو هغوی (هم سره له کفارو) پس رسیدلی به وو تاسی ته له هغوی څخه څه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به ئی درکړی وی لیکن حکم ئی در نه کړ) دپاره د دی چی داخل کړی الله په رحمت خپل کښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د داخلولو ئی)

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځی چی په مکی کښی مظلوم او مقهور اوسیدل او د مدینی منوری مسلمانانو له هغوی سره پوره پیژندګلو نه درلوده(لرله) هغوی به په جنګ کښی د ناپوهی په سبب پایمال او لتاړ کیدل که دا ویره نه وی نو سم د لاسه به د جنګ کولو امر کیده خو که داسی امر صادریدی نو تاسی به په دی قومی نقصان باندی متاسف او خپه کیدی او کافرانو ته به د داسی ویناؤ موقع په لاس ورتله چی «وګوری! مسلمان د خپل مسلمان پت (عزت) هم نه ساتی»، نو ځکه مو جنګ منع کړ تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلی پاتی وی او پر تاسی باندی د دی بیمثاله صبر او تحمل له سببه الله خپل رحمت اوروی او له دی کافرانو څخه هغه سړی چی د هغو مسلمان کیدل مقرر او مقدر دی ښائی په دی خطرناکی جګړی کښی له لاسه ونه وځی او د الله تعالیٰ په رحمت کښی پخپلی نیتی داخل شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه

لیکی «په دی گردی (تولی) قصی کښی تول ضد او د کعبی شریفی بی ادبی د هم دغو مشرکانو له پلوه وشوه تاسی مسلمانان په ادب وی کفارو عمره کوونکی منع کړل قربانی ئی پری نښودی چی خپل ځای ته ورشی بیشکه دا ځای د دی وړ (لائق) وو چی په همغه وخت کښی ستاسی په لاسونو فتح کیده نو کله چی ځینی مسلمانان نارینه او ښځی په مکه کښی پټ اوسیږی او ځینی هغه کسان چی د هغوی مسلمان کیدل مقدر دی هم په دی جنگ کښی لتاړیدل او له لاسه وتل نو ځکه مو جنگ معطل کړ د روغی په هغو دوو کلونو کښی هومره سری چی مسلمان کیدونکی وو مسلمان شول او هغه مؤمنان چی وتونکی وو ووتل نو وروسته له هغه په مکه معظمه کښی جگړه ونښته او فتحه وشوه.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

که چیری جلا(جدا) شوی وی دغه (مسلمانان له کفارو نه) نو خامخا به مو په عذاب کړی ؤ هغه کسان چی کافران شوی دی له دغو (اهل د مکی) څخه په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا(جدا) اوسیدی او مسلمانان له هغوی سره داسی گډوډ نه وی پراته نو تاسی به کتل چی مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکی سزاوی ورکولی.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چی گرځولی وو هغو کسانو چی کافران شوی وو په زړونو خپلو کښی ننگ هسی ننگ چی د جاهلیت ناپوهی وه نو راښکته کړی الله ډادینه(سکون) او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندی

تفسیر: د ناپوهیٔ ضد دا دی چی سږکال عمره ونه کړی، هغه مسلمانان چی له مکی څخه هجرت کوی هغوی بیرته رالیږی کال ته دی عمری ته راشی او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کښی نه اوسی علاوه پر دی وسلی له خپله ځانه سره ونه لری، په روغلیک (صلحنامی) کښی بسم الله الرحمٰن الرحیم مه لیکی! د محمد رسول الله په ځای یواځی محمد بن عبدالله ولیکی حضرت رسول اکرم دا گردی(تولی) خبری ومنلی او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد

سره سم دی ته غاړه کیښووله او په پای (آخر) کښې په هم دی فیصلې باندی د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

او تینګه لازمه ئې کړله هغوی لره کلمه د تقویٰ (خبره د ادب) او وو دوی ښه لائق وړ(مستحق) له دغه سره او اهل د دی (کلمې د تقویٰ) او دی الله په هر شی باندی ښه پوه

تفسیر: له الله تعالیٰ وویریږی او د نافرمانی له لیاری څخه ځان وژغوری(وساتی) او د کعبې په ادب باندی په مضبوطی سره تینګ واوسی او ولی به نه اوسی چې تاسی په دنیا کښې د واحد الله تعالیٰ ربښتین منونکی او د **(لا اله الا الله محمد رسول الله)** زبردست قایلان عاملان او حاملان ئې او د یوه پوخ او موحد پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان ئې او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کښې د الله جل جلاله په خوښې او د هغه د شعائرو په تعظیم کښې جار(قربان) کړی دی. حقیقی توحید هم دا دی چې سړی د هغه واحد الله تعالیٰ اوامر او احکام واوری او د خپل عزت او د ذلت خبری د هغه په مخکښې یوه خوا ته کیږدی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) په حدیث کښې د (کلمة التقویٰ) تفسیر په ﴿ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ﴾ سره شوی وی. ولې چې زیاتره د طهارت او د تقویٰ اساس هم دا پاکه کلمه ده چې د دی د منلو او د حق د اداء کولو دپاره الله تعالیٰ د رسول اکرم اصحاب غوره کړی وو او بیشکه هم دوی د الله تعالیٰ په علم کښې د دی خبری اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق ربښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او ربښتیا سره چې خامخا به داخل شی تاسی مسجد حرام ته که اراده وفرمائی الله په امن او آرام سره حال دا چې خریونکی به وی د سرونو خپلو او لنډوونکی به وی (د ویښتو خپلو) او نه به ویریږی تاسی (له هیچا هیچیری)

تفسیر: د دی سورت په ابتدا کښی ذکر شوی دی چی په مدینی منوری کښی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید چی مونږ په مکی کښی داخل شوی یو سر خریلی او ویښتان پری کری، له احرامه وتلی، حلال شوی یو له بل لوری اتفاقاً په هم دی کال کښی دوی د عمری قصد وفرمایه په اصحابو کښی زیاتره هم دا خیال تینګ شو چه په هم دی کال کښی به مونږ مکی ته رسیږو او عمره به اداء کوو. کله چی روغه غوټه شوه او دوی له حدیبیی څخه بیرته راوګرځیدل ځینو اصحابو عرض وکړ چی «آیا تاسو نه وو فرمایلی چی مونږ به په امن او امان سره په مکی معظمی کښی داخلیږو او عمره به اداء کوو» دوی وفرمایل چی «ما داسی هم ویلی وو چی سږکال به داسی کیږی؟» هغوی عرض وکړ «یه» نو وی فرمایل چی «بیشکه هم داسی به کیږی! او تاسی به په امن او امان سره مکی ته رسیږی او د بیت الله الشریف طواف به کوی، او له تاسی ځنی به څوک سر خری ئی او څوک به ویښتان لندوی او احرام به خلاصوی او د هغه ځای له ورتګه به هیڅ راز(قسم) فکر او اندیښنه تاسی ته نه وی» لکه چی د حدیبیی له کال څخه وروسته هم داسی هم وشو. په دی آیت کښی ئی هم دا فرمایلی دی چی په تحقیق سره الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی دی. پاتی شو د (إن شاء الله) فرمایل د «ابن کثیر» په نزد دا إن شاء الله د تحقیق او توکید دپاره ده. (سیبویه) وائی په داسی ځایونو کښی چی د یوه شی په قطعی دول(طریقه) سره ورښوول د ځینو مصلحتونو له مخی مقصود نه وی او کول ئی منظور وی داسی عنوان غوره کاوه شی. یا محض دپاره د تبرک، الله تعالیٰ «إن شاءالله» فرمایلی دی یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو ئی فرمایلی دی یعنی هر مؤمن لره مناسب دی چی د راتلونکو کارونو په نسبت إن شاء الله ووائی!

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دی الله ته (فوائد د دغی صلحی) هغه څه چی نه پوهیدی تاسی نو وئی ګرځوله پخوا له دغه داخلیدلو د مکی نه فتحه او بری نژدی.

تفسیر: بیا الله تعالیٰ له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کره. الله تعالیٰ ته دغه خبره معلومه وه چی د خوب د تعبیر په ښکارولو کښی وروسته له یوه کال څخه څومره ګتی او مصالح دی چی عام خلق پری نه دی خبر نو ځکه ئی د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځنډه‌وله (ایساره کره) . او د هغه له وقوع څخه ئی پخوا تاسی ته سم د لاسه یو بل بری دروبانه یعنی د خیبر بری یا د حدیبیی روغه چی هغی ته اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم (فتح مبین) ویله لکه چی د دی سورت په اول کښی زمونږ دغه تفسیر د دی خبری تفصیلات لیکلی شوی دی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چی رالیږلی ئي دی رسول خپل په (ښوونه د) سمی لیاری او دین حق سره (چی دین د اسلام دی)

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی او هم دا سمه لیاره ده چی محمد صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم راوړی ده.

لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ؕ

لپاره د دی چی غلبه ورکړی (پورته کړی هغه دین) پر دینونو ټولو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ دا دین په ښکاره ډول(طریقه) تر سلهاوو کلونو پوری پر ګردو(ټولو) مذاهبو باندی غالب کړی دی. او مسلمانانو تر څو پیړیو پوری په ټول بشریت باندی حکومت او تسلط درلود(لرلو) او په راتلونکی زمانی کښی د دنیا له ختمیدو سره نژدی هم داسی یو وخت راتلونکی دی چی په هر ځای کښی به د دی حق دین حکومت او تسلط وی. د استدلال او حجت له مخی به هم د اسلام دین تل غالب وی لکه چی اوس هم غالب دی.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ؕ ﴿۲۸﴾

او کافی بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دی دین په حقانیت باندی ګواه دی او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی یا کافی بس دی الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنی محمد صلی الله علیه وسلم لکه چی د دوی عالی شان په وروسته کښی داسی بیانیږی.

مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالیګل شوی د الله دی (په حق سره)، او هغه کسان چی له ده سره دی سخت دی از روی مقابله او مجاهده پر کافرانو باندی

تفسیر: د کافرانو په مقابل کښې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه کرد(تول) کافران ویرېږي او له کفر څخه نفرت او بیزاري ښکاروي لکه چې الله تعالیٰ د جزء ۱۱ د توبې د سورت په (۱٦) رکوع ۱۲۳ آیت کښې فرمایلي دي ﴿ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ﴾ او هم داسې د (توبې) په لسمه رکوع ۷۳ آیت کښې ﴿ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ او د جزء ٦ د (مائدې) په اتمه رکوع ٥٤ آیت کښې ئې ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾
فرمایلي دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه تندي او نرمي چې د چا په خوی کښې وي ښائي هر چیرې برابر وي او هغه چې په ایمان سره ښائسته شوي وي نو د هغه تندي او نرمي پخپل ځای کښې څرګندېږي (ښکاره کیږي) عالمان وائي چې له کفارو سره احسان او ښه کول که د کوم شرعي مصلحت له مخې وي نو څه مضائقه نه لري خو د دین په معامله کښې له هغوی سره هیڅ سستي کول په کار نه دي.

رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کښې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کښې یو تر بله ډیر شفقت او مهرباني کوي. یو په بل باندې د ضرورت په وخت کښې سر ایږدي، له مال، ځان اولاد تولو نه ورته تیرېږي.

تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

وینې به ته هغوی، رکوع کونکي او سجده کونکي! غواړي دوی په دې عبادت سره، فضل او مهرباني له الله تعالیٰ نه، او غواړي رضامندي د هغه

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالیٰ دي، چې په تولو عملونو کښې خصوصاً په لمانځه کښې چې یو لوی رکن د اسلام دی یوازې او یوازې اخلاص او عجز الله تعالیٰ ته ښکاره کوي مهرباني او رضا د هغه غواړي. هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کښې نه لیدل کیږي.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ

نښې د دین داري د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کښې له اثر د سجدو نه یعني هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کښې پیدا کیږي هغه نورانیت د دوی په وجودونو کښې له ورایه بریښي.

تفسیر: په آدا د لمانځه سره بنده ډیرو لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسیږي، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کیدی شي خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د احمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی و نو ځکه الله تعالیٰ د دوی صفت په قرآن کښې بیانوي، اثر د نورانیت ئې په سجدې سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورټل شو او انسان به د هم دې سجدې له لارې لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسیږي د اووم آسمان ملائکې چې له وخته دې پیدایښت نه تر پو کولو د شپیلې د اسرافیل علیه السلام پورې په سجده پرتې دي دا له مهمیت د سجدې او له کمال د بندګۍ نه.

محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته به چې یو ښه نعمت ورسید نو علی الفور به په سجده پریوت په بل ځای کښې د سجدې اهمیت داسې بیانیږي ﴿ وَظِلٰلُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴾ په صحرا د محشر کښې چې امت د محمد مصطفیٰ خاص او ممتاز بریښي، له آثارو د اوداسه او لمانځه ځني دي، چې په حدیث کښې په نامه د «**الغر المحجلون**» سره یادیږي.

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۖۛ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ ۛ

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه ئې په تورات کښې بیان شوي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه ئې په انجیل کښې بیان شوي.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو آسماني کتابونو کښې هم راغلی دی. هم دا وجه ده چې ډیرو پوهانو له اهل د کتاب نه چې تنګ نظري نه درلوده (لرله)، اصحاب کرام به ئې چې ولیدل نو به ئې سم د لاسه تصدیق کاوه چې دوی په مثل د حواریونو د حضرت مسیح علیه السلام غوندې ښکاري.

كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْاَهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ

لکه هغه کښت (فصل) چې راوباسي څانګې خپلې بیا ئې ملا خپله تینګه کړي، بیا کلکه شي دغه څانګه بیا ودریږي دغه کښت (فصل) پس له ضعیفي او نرمي نه په پنډیو او بیخونو خپلو باندې

تفسیر: الله تعالیٰ حضرات صحابه، په تقویه د دین کښې له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوي یعنی لکه څنګه چې کښت (فصل) او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره، ثمر او

پخوالي ته رسيږي، هم دا رنګه، اصحابو خصوصاً خلفاو راشدوو پخپلو دورو د خلافت کښې دين د اسلام ئې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، که د دوی مقام علمي، مناقب او تاريخ د کارنامو ولټول شي، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبيه کيدی شي اخرج شطئه دوره د صديق. (فآزره) دوره د فاروق (فاستغلظ) دوره د ذی نورين. (فاستوی علیٰ سوقه) دوره د اسد الله! دوی هغه برجسته او غيور شخصيتونه دی، چې په کارنامو خپلو سره ئې تاريخ د بشريت او د اسلاميت د هميش لپاره روښانه او ژوندی ساتلې دی.

آيت د ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا﴾ مصداق د تولو اصحابو ګرزيدلې شي، خو سره له دې بيا هم درجه بندی د مراتبو د دوی له نظر نشي وتلې خصوصاً د هغو کسانو چې په بيعت الرضوان کښې شامل وو ځکه چې هغوی يو خاص رول لوبولی دی.

يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ

په داسې حال کښې چې قوت د دې کښت (فصل) په تعجب کښې اچوی بزګران (زميدار).

تفسير: تشبيه د اصحابو له بزګرانو (زميدارو) سره په تدبير او غيرت کښې، او تشبيه د دين د اسلام له کښت (فصل) سره په قوت او کثرت کښې! ډيره ابلغه او مناسبه تشبيه ده يعنې لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کښې ډير کم او په يوه حالت د غربت او ناتوانۍ کښې وو، خو وروسته وروسته ډير قوت او کثرت ته ورسيدل حتیٰ چې په ټول جهان د بشريت بلکه په ثقلينو باندې مسلط شول، او هم دا رنګه دين د اسلام هم په يوه حالت د غربت او ناتوانۍ کښې و خو وروسته وروسته په ډير زر وخت کښې داسې قوت او شهامت ته ورسيد چې ټول جهان د بشريت او د ثقلينو پيروی هغې ته مجبور شول او خلق فوج فوج په دين د اسلام کښې داخل شول، بله وجه د ابلغيت د کښت (فصل) دا ده چې دا مثال عموميت لري په هيڅ پټ او خفی نه پاتې کيږي، او لکه څنګه چې کښت (فصل) قوت ظاهری د وجود د انسان ګرزي، هم دا رنګه اسلام قوت باطنی د وجود د انسان ګرزي.

لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ

دا قوت د دې لپاره دی چې په قهر زاولې کفار

تفسير: اسلام په دې قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کښې د حسد او کينې اورونه بلوی،

چې دا کار پخپل ذات کېښي لویه فتنه او مرض گرزي د دوی په زړونو او فکرونو کښې

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾

وعده کړې ده الله تعالیٰ له هغو کسانو سره چې ایمان ئې راوړی او عملونه نیک ئې کړې دې دوی لره د بښنې او د اجر ډیر لوی، چې (جنت، لقا او رضا د الله تعالیٰ ده)

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده چې ایمان لرونکي وي او ښه عملونه کوي، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وي، حضرات صحابه دي. خو د اندیښنې د خاتمې له امله(وجې)، چې خاتمه مستوره ده، حق تعالیٰ خپلو بندگانو ته داسې صاف زیري وانه وراوه، لهاره د دې چې له ویرې د خاتمې نه غافل او بې پروا پاتې نشي، نو د ذات صمد دومره ستاینه (صفت) ډیره غنیمت او عالي ده.

تمت سورة الفتح

سورة الحجرات مدنية وهي ثمان عشرة آية وفيها ركوعان
د الحجرات سورت مدني دی اتلس آیات او دوه رکوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی مه وړاندې کوی مفکوري خپلې په مخکښې له صدوره د اوامر د الله تعالیٰ او د رسول د هغو بلکه انتظار کوئ او امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کښې چې له طرفه د الله تعالیٰ او د رسول د هغه، کومه امیدواري د اصدار د حکم! لرې نو عجله مه کوی چې پخپلې رأی او فکر سره حکم وکړی بلکه انتظار وباسی حکم د ذات احد لره، کله چې حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایه، نو

په ډېر ښه سکوت او ادب سره، د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسي او په ډېرې پاکې عقیدې سره ئې قبول او په عمل کښې ئې پیدا کړي.

تنبیه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چې آراء او افکار خپل په ټولو امورو کښې! تابع د امورو اسلامي وو، وګرزوي ځکه انسان په آراو خپلو سره په ټولو امورو کښې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کښې سل خطا کېږي او ناکامېږي، او پیروي د آراوو انسان! له ټولو بد مرغیو او کړاونو سره مخامخ کوي.

یوازې او یوازې اسلامي دستورات دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کښې ټیک وي، نو هم دا وجه ده چې الله تعالیٰ په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې، کښې! اختیار د بنده سلبوي او فرمائي ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾

او په حدیث د مشکوٰة کښې په روایت د عبدالله بن عمرو سره راغلي دي

کمال د ایمان د اهل آراء او بدع سلب وي او فرمائي:

(لا یؤمن احدکم حتی یکون هواه تبعاً لما جئت به)

که په دقت سره ځیرل (غور) وشي ټولو ته! په تجربه او مشاهده سره ثابتیږي، چې ټولې بدمرغي او کړاونه بشریت ته، د پیروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسیږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ①

ووېرېږئ له الله تعالیٰ څخه هر وخت الله تعالیٰ اوریدونکی او ښه پوه دی

تفسیر: حقیقي فرمان برداري د الله تعالیٰ هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله ناري سوري د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کښې ئې نفاق او عمل ئې هم د فساد وي، داسې رویه د هیڅ په درد نه خوري ځکه څه؟ چې په خوله ویل کېږي الله تعالیٰ ئې آوري، او څه؟ چې په زړونو کښې ساتل کېږي الله تعالیٰ ښه پرې پوهیږي، نو بهتر به دا وي چې له داسې مکارۍ څخه هر څوک ځان وساتي، او په ټول قدرت او طاقت سره ځان په اسلامي شعائرو باندې سنبال کړي، په حضور او غیاب کښې له خالق او مخلوق سره یو شان په ډېر صداقت سره چال چلند وکړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ②

اې هغو کسانو چې ایمان مو راوړی، مه پورته کوئ آوازونه خپل برسیره په

آواز د پیغمبر او په لوړه(اوچته) مه پورته کوی ده لره آواز په خبرو کښې لکه په لوړ(اوچت) آواز خبری د بعضو د تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د ویری د دی چې ضایع به شي عملونه د تاسي او تاسي به پری خبر نه وی.

تفسیر: په مجلس د حضرت محمد رسول الله کښې به په داسي شور او غوغا سره غږیدل لکه چې پخپلو منځونو کښې به په هغې سره غږیدل، چې دا کار په داسي عالي حضور کښې ډیره لوی بی احترامي او بی ادبی ده، او په بی ادبی سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه ځنې محروم پاتي کیږی، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو ځنې پورته کیږی او په بی ادبی سره مقام د انسان له خاورو سره خاوری کیږی.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاګرد په مقابل د استاد، صالح مرید په مقابل د مرشد، صالح مامور په مقابل د آمر کښې څومره ادب ساتي، نو تر تولو نه چې مهمتر او اول تر! ادب وساتل شي، په مقابل د محمد کښې (دی)، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ(اوچت) دی، که لږ څه تغییر په فکر د آنحضرت کښې پیښ شي! ډیر خطر د دی شته چې عملونه ستاسي هبت او ضایع شي او تاسي به پری خبر هم نه وی.

تنبیه: د قاطعه نصوصو څخه داسي څرګندیږی(ښکاره کیږی) چې دا ادب او احترام ته آنحضرت صلی الله علیه وسلم څه ضرورت نه لری او نه ئی د افتخار دپاره غواړی. بلکه دی ادب ته انسان په شرافت مندانه ژوند کښې اشد ضرورت او احتیاج لری. په حدیث کښې وائی: **(انا اکرم الاولین والآخرین ولا فخر)** او هم دغه ادب او احترام دی چې په واسطه د هغې سره، استفاده ظاهری او باطنی میسر کیدلی شي، او په واسطه د هغې سره! نظم د کورنیو او اجتماعاتو برقرار کیدلی شي. نو له دی کبله(وجی) ضرور ده چې د علماوو حقانیوو، او اولوالامر سره هم داسي احترام او ادب وشي.

او که چاته زیارت د مدینې منوری میسر شي، باید هلته هم داسي ادب او احترام وشي لکه چې په ژوند کښې ورسره کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

هر هغه کسان چې تیتوی آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا دله هغه کسان دی چې آزمویلی دی الله تعالیٰ جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهیزګاری او ویری له ده ځنې.

تفسير: هغه څوک چې په مجلس د محمد رسول الله کښې، په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او په مقابل د پيغمبر کښې آوازونه خپل نه پورته کوي، دوی هغه کسان دي چې الله تعالیٰ جل جلاله د دوی زړونه د تقویٰ او پرهيزګارۍ لپاره آماده کړي يعنې خپل الٰهي توفيق ئې له دوی سره ملګرې کړې دی.

لوی شعائر په اسلام کښې څلور شيان دي! (قرآن، پيغمبر، کعبه، لمونځ) تر هر څه د مخه لازم دي چې د دې څلورو شيانو احترام وساتل شي، الله تعالیٰ جل جلاله په احترام د شعائرالله کښې فرمائي: ﴿ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴾ جزء ١٧ الحج رکوع(٤) آيت ٣٢ هغه څوک کولی شي چې د (شعائرالله) احترام وساتي چې زړه ئې په توله معنی پاک او صاف وي.

د محمد رسول الله له لويو صفتونو څخه چې په تورات کښې پيش بيني شوی وو، يو له هغې نه په تيټ آواز غږيدل وو. په حديث کښې راغلي **(ولا سخاب في الاسواق)** په جزء ٢١ سورة لقمان رکوع(٢) آيت ١٩ کښې په لوړ(اوچت) آواز باندې غږيدل له (خره) سره تشبيه کوي او وائي:

﴿ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴾

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

دوی لره ده ښښنه عوض او ثواب لوی.

تفسير: له دې نه چې دوی په ډير اخلاص او غيرت سره د شعائر الله احترام ساتي او له رحمت العالمين سره ډير احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پيښيږي، الله تعالیٰ ډير مهربان دی د دوی ګناهونه ښښي او لوی اجرونه ورته نصيب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَّرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

هر هغه کسان چې چغې وهي تا لره، د کورنو د امهات المؤمنونو نه، له هغه خوا اکثرې د دوی عقل نه لري، که چيرې دوی صبر کړې وی تر هغو پورې، چې راوتلی وې ته دوی لره، نو دا صبر به په خير تماميده دوی لره او الله تعالیٰ جل جلاله ډير ښښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بني تميمو قوم لپاره د ليدلو د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم مدينې منورې ته راغلل، او حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم په کور کښې تشريف درلود(لرلو)، دوی د بيرون

نه ورته چغې وهلې! اې محمده راووزه، دا د دې نه وه چې دوې پوهه نه درلوده(لرله)، او ایجابات اخلاقي ئې نه مراعات کول، حضرت محمد ئې یو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې حضرت محمد عالي شخصیت دی، دومره چې دې له خلق او خالق سره کار او علائق لري هیڅوک ئې نه لري کیدې شي په هغه وخت کښې چې دوې چغې وهې آنحضرت په وحی گرفتار وی نو لازمه ده چې په ډیر لوړ(اوچت) ادب او احترام له دوی سره چال چلند وشي، عام د دې نه که په ژوند ئې شرف یاب شوي وي او یا ئې په مزار او زیارت شرف یاب کیدونکي وي، ځکه دې جامع الکمالات واله خالق او مخلوقه سره ئې جامع علاقه درلوده(لرله)، او ژوند ئې په یوه جامع ادب او عالي پروگرام باندې تیاروه، او هم دا رنگه ئې د مسلمان لپاره د جامع فکر، ادب او عمل ارشاد فرمایلي دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ٦

اې هغو کسانو چې تاسو ایمان راوړی، که چیرته راتگ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار! په یوه خبر سره، نو تاسو ښه تحقیق پکښې وکړئ، له جهته د ویرې د دې چې وبه رسوئ تاسو یوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهې سره نو پس وبه گرزئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی خفه او پښیمانه

تفسیر: تولي شخړې او جگړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پیښیږي، نو له دې خاطره الله تعالیٰ جل جلاله بندگانو خپلو ته ارشاد فرمائي که چیرې تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کښې خبر درکوي! تاسو په هغې که ډیر فکر وکړئ، حق او باطل، رښتیا او دروغ ئې ښه ځان ته ثابت کړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنگ نظرئ سره مو که کومه خرابي او ضرر رسولي وي، بیا ئې جبیره مشکله او پښیماني ئې هم څه په درد نه خوري، چې په دې صورت که به ظلم برقرار او عدالت به نړیدلي وي، او حال دا چې انسان باید عدالت برقرار کړي، او د ظلم ریښې له بیخ څخه وباسي.

وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ

او یوه شی تاسي چې بیشکه په منځ ستاسي کښې رسول د الله دی (نو مه وائي دروغ)، که چیرې پیروي وکړي حضرت رسول الله تاسي لره په ډیرو

اموړو کښې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وی! نو هر وخت به تاسی په مشقت او ګناه کښې لویدی.

تفسیر: که رسول الله ستاسی د کوم سړی پر رای او غوښتنې باندی عمل ونه کړی نو تاسی مه خپه کیږی ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رای نه تابع کیږی که داسی وشی نو د ځمکې او د آسمانونو ګردی(ټولی) کارخانی سره خرابیږی لکه چې د جزء ۱۸ (المؤمنون) په (٤) رکوع ۷۱ آیت کښې مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ ﴾ لنډه ئې دا چې تل د خبرو تحقیق وکړی او هیڅ کله حق او رښتیا د خپلو شخصی اغراضو او افکارو تابع مه ګرځوی بلکه تل خپل فکرونه د حق تابع وبولی چې له دی څخه به د ګردو(ټولو) جګړو او مناقشو بنسټ (بنیاد) له بیخه ختلی وی. نو که ستاسی مشوره ونه منله شی مه خپه کیږی! ځکه چې رسول الله د الله تعالیٰ پر احکامو عمل کوی چې په هغه کښې ستاسی ټولی ښیګڼی (فایدی) دی او که ستاسی خبرو ته غوږ وباسی نو تاسی هر یو د خپلو ښیګڼو (فایدو) په نسبت خبری کوی. نو ده ته بیا داسی مشکلات پیښیږی چې د کوم یوه سړی پر فکر باندی عمل وکړی، سره له دی چې حضرت رسول الله په ډیرو ځایونو کښې له پیروی د افکارو باطلو د دوی نه منع شوی لکه چې په سورت البقرة رکوع (۱۷) آیت (۱٤٥) کښې دی ﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ۝ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ

لیکن الله تعالیٰ جل جلاله دوست او محبوب ګرځولی دی تاسی ته ایمان او ښائسته کړی ئې دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسی کښې، بد او منفور ئې ګرځولی دی تاسو لره کفر (پټول د حق)، فسق او نافرمانی له اوامرو د الله تعالیٰ نه. (هغه تحقیق کوونکی په خبرونو کښې) هم دوی دی ثابت په دین حق باندی. له جهته د فضله له طرفه د الله نه او د نعمت د ده له طرفه

تفسیر: که تاسی دا غواړی چې محمد علیه الصلوٰة والسلام ستاسی هره خبره ومنی نو خورا(ډیر) زیات مشکلات به پیښیږی خو د الله تعالیٰ شکر وکړی چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کښې ایمان محبوب ګرځولی دی او د کفر او معصیت نفرت ئې پکښې اچولی دی چې د هسی بی‌هوده‌ګیو په شاؤ خوا کښې نه نژدی کیږی په هغی مجتمع کښې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولری په هغی کښې د بل چا د رایو او فکرونو منل

چې پرته (علاوه) له منلو د هغه څخه وي نشي کیدی او نه ښائي چې وشي نن اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په منځ کښې تشریف نه لري مګر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نائبان شته او تل به وي.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٨﴾

او الله تعالیٰ ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالیٰ ته د ګردو(تولو) استعداد ښه معلوم دی او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمائي چې د هغه استعداد د ده په ځان کښې وي.

وَاِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٩﴾

که چیرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کښې) سره په جنګ او جګړه کښې ولویږي پس روغه او صلح وکړئ (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ کوونکیو کښې په نصیحت سره او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته نو که ظلم او تیری وکړ یوی له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې یعنې چې صلح قبوله نه کړي او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي پس جنګ کوئ تاسو ټول ای مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې) تر هغه پورې چې بیرته راوګرځي دوی حکم د الله تعالیٰ ته او غاړه ورته کیږدي او که چیرې وګرځیدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه او د الله تعالیٰ حکم ئې بیرته ومانه) پس صلح او روغه وکړئ تاسې په منځ د دوی کښې په عدل او انصاف سره او مه کوئ ملګرتیا له ظالمې ډلې سره په نامه د ننګ غیرت او داسې نورو سره بلکه تل د شرع تابعان اوسئ، عدل او انصاف کوئ تاسې ای مؤمنانو په هر کار کښې ځکه چې بیشکه الله تعالیٰ دوست لري عدل او انصاف کوونکي (په قول او په فعل کښې)

تفسير: سره له دی گردو(تولو) مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (ډلو) په منځ کښې جنګ او جګړه پیښه شي نو تاسې زیات کوشش وکړئ چې هغه جګړه لرې شي که په هغه برې ونه مومې او یوه ډله په بلې ډلې باندې برید او تعرض وکړي او ظلم او زیادت ته ملاوې وتړي نو تاسې د هغوی سیل او ننداره مه کوئ بې پلوی او بیطرفي مه غوره کوئ. بلکه تیرې او تجاوز له هرې خوا چې وي گرد(تول) مسلمانان دې په هغې کښې سره یو شي او له هغې سره دې جنګ وکړي تر څو هغه ډله مجبوره شي او د خپلو تیریو او زیادت څخه لاس واخلي او د الله د امر او حکم په لوري راشي او روغې ته ځان ورورواندې کړي. نو مسلمانانو لره ښائي چې د دواړو ډلو په منځ کښې په عدل او انصاف سره روغه وکړي. او یوه له بلې سره یو ځای کړي او د دواړو ډلو په مابین کښې په طرفداري کښې د حق د لیارې نه دې خوا او هغه خوا چپ (غلط) نه شي ځکه چې په طرفداري د ظالم باندې سړی له ایمان وځي لکه چې په حدیث کښې دی **(من مشي مع ظالم لیقویه ویعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام)** مشکوٰة باب الظلم!

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دې آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي او دوی پخپلو منځونو کښې ډیرې جګړې سره کولې. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دې آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کښې سره روغه وفرمایله لکه چې په جزء ٤ سورت اٰلعمران رکوع (١١) آیت (١٠٣) کښې دی ﴿ وَاذۡكُرُوا۟ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَیۡكُمۡ إِذۡ كُنتُمۡ أَعۡدَاۤءࣰ فَأَلَّفَ بَیۡنَ قُلُوبِكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم بِنِعۡمَتِهِۦۤ إِخۡوَ ٰنࣰا ﴾ الآیة ـ او د دې آیت نه دا هم استنباط کیږي! هغه خلق چې د اسلامي تولواک(باچا) او خلیفه په مقابل کښې بغاوت وکړي هغه هم د دې آیت تر عموم لاندې راځي لکه چې له پخوا راهیسې پخوانیو علماؤ د باغیانو په مسئله کښې په دې آیت استدلال کاوه او لکه چې د ده د شان نزول څخه ښکاري، دا حکم د مسلمانانو د گردو(تولو) کورنیو او ملکي جګړو او اولسي پیښو او گردو(تولو) مناقشاتو او مشاجراتو لره هم شامل دی نور د دې باغیانو په نسبت شرعي مسائل او لازمه تفصیلات دې په فقهي کتابو کښې وکتل شي!

إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةࣱ فَأَصۡلِحُوا۟ بَیۡنَ أَخَوَیۡكُمۡۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه چې مؤمنان تول په دین کښې سره ورونه دي نو پس صلح او جوړښت کوئ تاسې (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کښې (تل ترتله) او ویریږئ له الله تعالیٰ څخه (په هر څیز او په هر وقت کښې) او ځان ساتئ (له معاصیو) ښائي چې درباندې رحمت وکړ شي (له جانبه د الله)

تفسیر: د روغې او د جګړې په وقت کښې بلکه په هر حالت کښې ښائي دا تر سترګو لاندې وي چې د دوو ورونو روغه یا جګره دې د دښمنانو او کافرانو په څیر ونه بلله شي! کله چې دوه

ورونه سره ولگيږي نو هغوی هم هغسې مه پريږدی بلکه په ذات البيني اصلاح کښې ئې ډير زيات کوشش وکړی او د دې کوشش کولو په وخت کښې تل له الله تعالیٰ څخه وويريږی! چې له کومې خوا بې ځايه طرفداری ونه شي، يا د انتقامی جذبې کومه نښه په منځ کښې ونه ليدله شي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنُوْا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّنْ نِّسَآءٍ عَسٰٓى اَنْ يَّكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۚ وَلَا تَلْمِزُوْٓا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوْا بِالْاَلْقَابِ ؕ

ای هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) توکې او سپکاوی دې نه کوی هيڅ يو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې ځکه ښائی چې وی به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکيو) څخه او (نه دې توکې او سپکاوی کوی) يو تولی ښځې له تاسې په نورو ښځو ځکه ښائی چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وی (په نزد د الله له دې مسخره کوونکيو څخه) او مه عيب جوئې کوی بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جوئې هم کيږی (چې دا په حقيقت کښې د ځان عيب جوئې ده.) او مه غواړی تاسې يو تر بله په بد نومونو او القابو سره

تفسير: روښې ئې د مسلمانانو د نزاع او جګړې د لرې کولو تدبيرونه راوښوول بيا ئې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پېښ شي نو په زور او مؤثرې طريقې سره دې هغه ورک کړ شي خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي ښائی کوشش وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زياتې او مشتعلې نه شي ډير کله ليده کيږی چيرې چې د کومو دوو سړيو يا ډلو په منځ کښې جګړه او اختلاف پيښيږی نو يو په بل باندې مسخرې کوی او ملنډې پرې وهی که لږه کومه خبره پيښه شي لاس سره اچوی، توکې پرې کوی خاندی او حال دا دی چې ده ته نه ده ښکاره، هغه سړی چې دی په هغه پورې خاندی او مسخرې پرې کوی د الله تعالیٰ په دربار کښې څه مرتبه لری؟ او چې الله جل جلاله له دې دواړو څخه له کوم يوه څخه خوښ دی؟ بلکه ډير کله داسې هم پيښيږی چې يو سړی پخپله پخوا له جګړې او اختلاف يو بل سړی ښه ګڼی. خو د ضد او نفسانيت له سترګو ده ته خپل ډير لوی نقص هيڅ نه ښکاری او د بل چا ډير کم نقص ډير لوی ورته ښکاری نو ځکه د نفرت او عداوت خليج ورځ په ورځ پسې ارتيږی او وسعت مومی. او په زړونو کښې دومره بعد او لريتوب پيدا کيږی چې د روغی او اختلاف هيڅ اميد نه

پاتی کیږی په دی آیت کښی الله تعالیٰ مونږ له دی راز(قسم) خبرو څخه منع کوی او داسی حکم فرمائی چی یوه ډله دی له بلی ډلی سره مسخری او توکی نه کوی او نه دی یو په بل باندی ناوړه (غلط) غږونه کوی! او نه دی یو په بل پسی د عیب لټولو دپاره لوېږی او نه دی په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړی ولی چی له داسی خبری څخه دښمنی او نفرت ورځ په ورځ زیاتیږی او د فتنی او د فساد اور لا تیزیږی. سبحان الله! دا څومره قیمتداری لیار ښوونی او هدایات دی! که نن مسلمانان لږ څه څیر شی د دوی د گردو(ټولو) جگړو او جنگونو او د نورو اخلاقی رنځوریو د علاج نسخی په هم دی د (حجرات) په سورت کښی شته. په حدیث کښی وائی **(ان الله اوحی الی ان تواضعوا حتی لا یفخر احد علی احد ولا یبغی احد علی احد)** مشکوٰة باب المفاخرة والعصبية.

بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ ۚ

بد دی دا دری نومونه د (سخریی، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقی وروسته له ایمان درلودلو(لرلو) څخه

تفسیر: د بل سړی د خراب نوم په اخیستلو سره په خپله هغه نوم اخیستونکی گنهگاریږی که پر هغه باندی هغه بد اثر وکړی که ئی ونه کړی خو دی پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، گنهگار او خلق ربړوونکی ښکاروی. خیال وکړی چی د مؤمن له ښکلی لقب سره دا بل توری ښه ښکاری؟ او بل تفسیر ئی داسی کیدی شی کله چی یو څوک مسلمان شی نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندی طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنگی، یهود هندو او داسی نور ډیر مذموم حرکت دی هم داسی هغه سړی چی په کوم عیب کښی اخته وی چی هغه ئی په واک(اختیار) کښی نه وی یا ئی له کومی گناه څخه فرض ئی کړی توبه کړی وی له هغه څخه د ژغورنی (بچ کیدنی) دپاره د هغه یادول ښه نه دی.

وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

او هغه چی توبه ئی ونه ایستله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (پر ځانونو خپلو)

تفسیر: هغه گناه چی پخوا شوی له هغی څخه توبه وکړی! که د دی هدایاتو او حکمونو د اوریدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوی نو د الله په نزد به اصلی ظلم هم دا وی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) ځان وساتی تاسی ډیر له بدگمانیو او تهمتونو نه (په خلقو باندی) بیشکه ځینی بدگمانونه او تهمتونه گناه ده او مه لټوی تاسی پټ عیبونه د مسلمانانو او نه دی کوی غیبت ځینی ستاسی د ځینو نورو

تفسیر: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په دیروالی کښی دا امور په خصوصیت سره داخل دی. یو فریق په بل فریق باندی داسی بدگمان کوی چی حسن ظن لره چی په حدیث کښی راغلی هیڅ ځای نه پاتی کیږی له هری یوی خبری څخه څه نا څه مخالفت کوی که د هغه په خبرو کښی د ښه والی له زرو احتمالو څخه د یوی خرابی احتمال متصور وی نو د هغه فکر او چرت(خیال) د هم هغی خرابی په لوری وردرومی او له هغو تولو ښیگڼو (خوبو) څخه ئی سترگی پټوی او د هم هغی کوچنی (وړی) خرابی په شاؤ خوا کښی چورلی او هم هغه خراب او کمزوری خوا ته یوه قطعی او یقینی بڼه او شکل ورښی او پخپل مقابل فریق باندی د تهمت په الزام شروع کوی که اتفاقاً کومه مخالفه خبره ورته ورسیږی دی د خپلی بدگمانی په سبب هغی ته لا غلطه معنی ورکوی تل د هم دی خبری په پلټنه(تحقیق) کښی وی چی د مقابلی خوا کومه پټه خبره څرگنده(ښکاره) کړی او بیا د هغی په شاؤ خوا کښی نوری خبری جوړی او عجیبی حاشیی ورکړی. او د ده په تشتوالی کښی د هغه په خلاف هر راز(قسم) خبری اتری وکړی. نو پاک قرآن له دی گردو(تولو) ویناؤ او خرافاتو څخه منع کوی. که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندی عمل وکړو نو هغه گرد(تول) اختلافات چی له بدقسمتی راپیښیږی له خپله حده نه تیریږی او د هغو ضررونه به محدود پاتی کیږی بلکه په لږ مدت کښی به د هغه نوم او نښه هم ورکیږی. الزام لگول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبری کول هیچا ته او هیڅ کله روا نه دی په حدیث کښی واتی **(الغیبة اشد من الزنا)** «الحدیث» پرته(علاوه) له هغو مواردو څخه چی په هغو کښی څه دینی گټه(فائده) وی او نفسانیت پکښی دخل ونه لری نو هلته اجازه شته لکه چی د حدیثو د رجالو په نسبت دائمی جرح او تعدیل کیده ځکه چی پرته(علاوه) له هغه د دین محفوظ پاتی کیدل محال ؤ او یا د فاسق غیبت کول او داسی نور د مشروعه ضرورتونو لپاره.

اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ اَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ

آیا خوښوی یو له تاسی څخه دا چی وخوری غوښی د ورور خپل حال دا چی مړی وی پس بد ګڼی تاسی هغه نو هم دا رنګه بد وګڼی د مسلمان ورور غیبت او عیب لټول

تفسیر: د خپل مسلمان ورور غیبت کول داسی ګنده کار دی لکه چی څوک د خپل هسی مړه ورور غوښه چی سخا شوی هم وی پخپلو نوکانو سره شکوی او خوری ئی نو آیا د ده دا چاری کوم انسان خوښوی نو وپوهیږی چی غیبت کول له دی نه هم یو شنیع او خراب کار دی تولی کینی او دښمنی او حتی داسی نور ډیر بد عواقب تول له غیبت نه پیدا کیږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾

وویریږی تاسی له الله تعالیٰ څخه بیشکه الله ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا دی

تفسیر: په دی نصیحتونو باندی هم هغه څوک عمل کوی چی په زړه کښی ئی د الله تعالیٰ ویره وی که د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هیڅ نه کیږی. ښائی چی د اسلام او د ایمان دعوی کوونکی په رښتیا سره د هغه قهار الله له غضبه وویریږی او د داسی ناوړو (غلطو) پیښو شاؤ خوا ته هیڅ ورنږدی نشی که پخوا د دی حکم له لوستلو څخه کومه غلطی یا تیرواته له هغوی څخه شوی وی نو اوس ښائی د پاک الله په مخکښی د زړه له کومی توبه وکړی او د هغه له مهربانی او لورینی څخه خپله ښه او مغفرت وغواړی چی مغفرت ئی کړی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَاۗىِٕلَ لِتَعَارَفُوْا ۭ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ۭ

ای خلقو بیشکه مونږ پیدا کړی ئی تاسی (تول اصلاً) له یوه سړی چی (آدم) او له یوی ښځی چی (حوا) ده او ګرځولی ئی مونږ تاسی څانګی او قبیلی قبیلی دپاره د دی چی وپیژنی یو له بل سره بیشکه چی ډیر مکرم او معزز له تاسی څخه په نزد د الله ډیر متقی ادب لرونکی ستاسی دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم، او عیب لټولو منشاء کبر او غرور دی چی آدمی خپل ځان لوی ګڼی او نورو ته په حقارت او سپکه ګوری نو ځکه الله تعالیٰ دلته دا راښیی چی انسان لره نه ښائی چی پخپل اصل او نسب او لوئی او عزت باندی مغرور شی بلکه ودی پوهیږی، چی د

انسان اصلي لوئي او عزت په دې کښې دې چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري او تل له الله ووېرېږي مؤدب او پرهيزګار وي تر څو د دې ښو صفاتو په ميچ او اندازه د الله تعالیٰ په دربار کښې معزز، مکرم، او محترم شي. د نسب حقيقت خو دا دې چې ګرد(تول) نارينه او سرې له آدم او حوا عليهما السلام څخه پيدا دي سيدي، عثماني، فاروقي، صديقي، انصاري، شيخي، خاني، څوېتوب او نورې ستاينې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقویٰ په مقابل کښې هيڅ دي. او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاينې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل کيږي او په تعارف کښې کار ورکوي بل کوم قدر او قيمت نه لري. اصلي قدر او قيمت د هر سړي په دې کښې دی چې متقي پرهيزګار او پوه وي. بلاشبهه هر څوک چې الله تعالیٰ په کومه شريفه، لويه، معززه او ښه کورنۍ کښې پيدا کړی وي هغه خو يو موهوب شرف دی. لکه چې ځينې کسان ئې شکلي (خوبصورت) جوړ کړي دي. خو يوازې هم هغه ښکليتوب د ناز او د فخر وړ(لائق) نه دی. او نه د کمال او د فضيلت معيار ګڼله شي. او نه د هغه لامله (له وجې) نورو ته په سپکه سترګه کتی شي. هو! شکر دې وکړي چې الله تعالیٰ بلا اختيار او کسب مونږ ته دا نعمت رامرحمت کړی دی. دا هم په شکر کښې داخل دي چې د غرور او تفاخر څخه ځان وژغوری(وساتي). او هغه نعمت دې په هسې رټليو روشونو، بدو اخلاقو او خرابو خصلتونو سره خراب نه کړي. لنده ئې دا چې د مجد او شرف او عزت او فضيلت اصلي معيار نسب نه بلکه تقویٰ او طهارت دی او متقي سړی نورو ته هيڅ کله په سپکه سترګه نه ګوري.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

بيشکه چې الله تعالیٰ ښه عالم ډير خبردار دی.

تفسير: تقویٰ او ادب په اصل کښې د زړه کار دی الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړی به چې په ښکاره دول(طريقه) سره متقي او مؤدب په نظر راځي هغه په واقع کښې څنګه دی او وروسته له دې څخه به څرنګه شي؟ العبرة للخواتيم.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

ووېل صحرائيانو ايمان راوړی دی مونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره ايمان نه دی راوړی تاسي وليکن ووائي اسلام راوړی دی مونږ او له سره نه دی ننوتی ايمان په زړونو ستاسي کښې

تفسیر: دلته دا راښیی چې ایمان او یقین کله چې په پوره دول(طریقه) په زړه کښې راسخ شي او بیخ ونیسي نو په هغه وخت کښې غیبت، عیب لټول او نور خراب خصلتونه له سړي څخنې لرې کیږي هر هغه سړی چې د نورو عیبونه لټوی او آزار ورسوی نو دی دی وپوهیږي چې تراوسه پوری ایمان په پوره دول(طریقه) په زړه د ده کښې ځای نه دی نیولی د ابن کثیر رحمة الله علیه په اتم جلد (٢٤) مخ کښې یو حدیث لیکلی شوی دی **«یا معشر من آمن بلسانه ولم یُفض الایمان الی قلبه لا تغتابوا المسلمین ولا تتبعوا عوراتهم»**

تنبیه: له دی آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکاریږي او هم دا خبره له حدیث د جبریل او نورو څخه هم ثابتیږي په حدیث مرویه د ابی هریرة کښې چې په کتاب الایمان د مشکواة کښې راغلی فرق د ایمان او د اسلام داسې فرمائي:

«المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده» والمؤمن من امنه الناس علىٰ دمائهم واموالهم» (ترمذی)». له اکثری نصوص څخه داسې معلومیږي چې هغه څوک چې په اسلام راوړلو سره دا نظر هم ولري چې له شکنجې د مسلمانانو څخه مامون پاتې شي او یا داسې نور اغراض چې کفر ته اړونکي نه وي! غور کړی داسې شخص مسلمان بلل کیږي چې هنوز نور د ایمان د ده په زړه کښې نه دی کامل شوی، نو هم دا وجه ده چې له غیبت کولو او عیب لټولو څخه ځان نشي ساتلی. او هغه څوک چې بلا قید او شرط او پخپل ذوق سره په اسلام کښې داخلیږي، دا هغه اشخاص دی چې نور د ایمان د دوی په زړونو کښې کامل شوی نو خولې او تول حواس ئې نه غواړی چې په غیبت او یا نورو باطلو باندی وخوځیږي.

وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

او که حکم ومنی تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره) نو نه پری کوی نه کموی (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هیڅ شي، بیشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی دیر رحم والا دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالیٰ د اوامرو د منلو لپاره غوږه کړی نو د مؤمنیو کمزوریو لامله (له وجې) ستاسې له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه چی (صادقان) مؤمنان هغه کسان دی چی ایمان راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندی بیا شک نه کوی (په ایمان کښی) او جهاد کوی دوی په مالونو خپلو سره (چی لګوی ئی په اعلا د کلمة الله کښی) او په ځانونو خپلو سره چی جهاد کوی په لیاره د الله کښی دا کسان هم دوی رښتینی دی (په دعویٰ د ایمان کښی)

تفسیر: د رښتینی مؤمن شان داسی وی چی په الله تعالیٰ او د هغه په رسول باندی پوره او پوخ اعتقاد ولری او د هغه په لیاره کښی په هر قسم سره چی وی په مال او ځان سره حاضر وی.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسی الله په دین د تاسی سره حال دا چی الله ته معلوم دی هر هغه شیزونه چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیزونه چی په ځمکه کښی دی او الله تعالیٰ پر هر شیز باندی ښه خبردار دی هیڅ شی تری پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعی دین او پوره یقین تاسی لره حاصل وی نو له تش ویلو څخه څه په لاس درځی؟ له هغه پاک الله سره چی ستاسو معامله ده هغه دیر ښه پری پوهیږی هر شی ورته دیر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ

احسان باروی دوی په تا باندی (ای محمده !) د دی چی تش مسلمانان شوی دی دوی

تفسیر: ځینی کوچیان او صحرائیان راځی او وائی وګوری چی مونږ بی له جنګه او جګړی مسلمانان شوی یو ګواکی دوی خپل احسان ښکاره وی او د دی جواب وروسته له دی نه داسی

ورکاوه کیږی.

قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروی تاسی په ما باندی د اسلام راوړلو د تاسی بلکه الله احسان کوی په تاسی باندی د دی چی لیاره ئی وښووله تاسی ته د ایمان راوړلو که ئی تاسی رښتینی او صادقان (په دعوی د ایمان کښی).

تفسیر: که په واقعی دول(طریقه) تاسی د اسلام دعوی لری او په رښتیا سره ایمانداران ئی! نو دا ستاسی احسان نه دی بلکه د الله احسان دی چی تاسی ته ئی د ایمان په لوری لیاره دروښوده او د اسلام په لوی دولت ئی سرفرازی درکړه. که رښتیا ووایو نو اصلی خبره هم دا ده. ځکه چی الله تعالیٰ پخپله رسول الله ته داسی فرمائی ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ﴾ الآیة - «آل عمران» نو ښنا په دی که د چا له لاسه ښیګڼی (ښه) کیږی دا د هغه ستاینه (صفت) نه ده بلکه د الله ستاینه (صفت) ده چی هغه ته ئی د نیکی لیاره وړښوولی ده ګواکی د دی سورت په پای(آخر) کښی ئی تنبیه فرمایلی ده که تاسی ته پر قرآنی هدایاتو او اسلامی تعلیماتو باندی د عمل کولو توفیق په لاس درځی نو هغه د احسان په دول(طریقه) مه وربنکاروی بلکه د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړی چی تاسی ته ئی داسی توفیق درکړی دی.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾ ع

بیشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د آسمانونو او د ځمکی او الله تعالیٰ ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندی چی کوی ئی تاسی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری او ښکاره چاری ګردی(تولی) ورمعلومی دی نو د دغه علیم او خبیر په مخکښی خبری او بهانی مه جوړوی.

تمت سورة الحجرات

سورة (قٓ) مكية (الا آية) (٣٨) فمدنية وهي خمس و اربعون آية و ثلٰث رکوعات
د «ق» سورت مکی دی پرته له (٣٨) آیته څخه چې مدني دی (٤٥) آیتونه (٣) رکوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډېر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ① بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ
هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ② ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيْدٌ ③

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري (او نه دی راوړی ایمان کفارو په تا ای محمده) بلکه تعجب کوی دوی له دی نه چې راغی دوی ته ویروونکی له دوی څخه نو وویل کافرانو دا (ویرول) یو شی عجیب دی آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری (بیا به هم ژوندی کیږو؟) دغه بیرته راتلل ډېر لری دی (له عقله)

تفسیر: د قرآن د لوئی او شان په نسبت څه وویل شی چې د هغه له راتګ څخه ګرد(تول) کتابونه منسوخ شول او د ده د اعجازی قوت او لامحدودو اسرارو او معارفو څخه د دنیا ګرد(تول) پوهان محو او حیران دی هم دا لوی قرآن پخپله شاهد دی چې په ده کښې هیڅ یو نقص نشته او د عیب او ګوتی نیولو ځای پکښې نه لیده کیږی. خو بیا هم منکران دا نه مني نه د دی دپاره چې د هغوی په لاس کښې د ده په خلاف کوم حجت یا برهان شته بلکه یوائځی د خپلی ناپوهی او جهل او حماقت لامله (له وجې) په دی خبری باندی تعجب کوی چې د دوی له تبر او خیلخانی څخه یو سړی د دوی په لوړی رسول او استاځی راغلی دی، تولو ته نصیحت کوی او داسی عجیبی خبری هم کوی چې څوک ئی نه شی منلی. ښه دا د منلو وړ(لائق) خبره ده چې مونږ به وروسته له مړینی څخه ژوندی کیږو؟ دا بیرته راتګ له عقل څخه ډېر لری او له امکان او عادت څخه بیخی بعید دی (معاذالله) خو خبره دا ده چې دوی عقل او پوهه نه لری او نه ګوری چې په اول کښې چا پیدا کړل آیا د دوی فکر او عقل په اول کښې پخپلو حواسو او اعضاو باندی خبر و چې څنګه جوړیږی دوی یا د دوی پلرونو کولی شوی چې په حواسو او اعضاو کښې څه تغییر او بنایست راولی؟ طبعاً نه. نو ثابته شوه چې دا کار د الله تعالیٰ په قدرت سره وشو نو هغه ذات چې په اول کښې دا کار کولی شی، په آخر کښې څه مشکله ده هیڅ مشکل نه لری بالضرور ئی کولی شی. لکه چې وائی ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿ جزء ۲۱ «سورة الروم» ۲۷ آيت هغه ذات چې دا کار کولی شي نښې د قدرت ئې په وروسته آيتونو کښې په طور د مثال سره داسې بيانيږي.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ ۖ

(الله فرمائی په رد د قول د دوی) په تحقيق سره معلوم دی مونږ ته هغه چې کموی ئې ځمکه له وجوده د دوی

تفسير: گرد(تول) وجود نه خاوری کيږی روح سلامت پاتې کيږی او د بدن اجزاء تحليل کيږی او په هر لوری تيت او پرک (منتشر) کيږی خو الله تعالیٰ ته هغه گرد(تول) ښکاره دی او کولی شي چې بيا هغه تيت پيت (منتشر) اجزاء سره راتول کری او بيا ئې لکه اول ځلی جوړ او غوښه، پلی، رگونه او پوست پری زرغون او سا پکښې واچوی.

وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ④

او مونږ سره يو کتاب دی په ياد ساتونکی د هر شي چه لوح محفوظ دی.

تفسير: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دی بلکه قديمی علم مو دی تر دی چې له هغه څخه پخوانی قبل الوقوع گرد(تول) حالات هم په يو کتاب کښې چې لوح محفوظ نوميږی ليکلی شوی دی او تراوسه پوری هغه کتاب ځمونږ سره شته که په علم قديم باندی څوک نه پوهيږی نو دومره دی وپوهيږی هغه دفتر چې هر شي پکښې ليکلی وی او تل د الله تعالیٰ په حضور کښې پروت وی. يا دا د ړومبنی جملی تاکيد وبوله ځکه هر هغه څيز چې د چا په علم کښې وی او بيا ئې وليکی نو هغه د نورو په نزد دير تينگ او مؤکد راځی هم داسې دلته د مخاطبينو د محسوساتو په اعتبار تنبيه شوی ده چې هر څيز د الله تعالیٰ په علم کښې شته او د هغه په دفتر کښې ليکلی دی چې هيڅ زيادت او نقصان نشي پکښې کيدی. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه بيا ژوندی کول د خلقو راباندی گران نه دی.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ⑤

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتينی دين ته کله چې راغی دوی ته پس دوی په گډو وډو مختلفو خبرو کښې (مضطرب) دی.

تفسیر: یواځې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول(طریقه) ئې دروغ بولي او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت، قرآن، بعث بعدالموت او نور اعتقادی شیان هم دروغ ګڼي او عجیبې ګډې وډې مختلفې خبرې او راز راز(قسم قسم) ویناوې کوي بیشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبرې دروغ بولي په هم داسې شکوکو، اضطرابو، حیرانتیاؤ تردد او تحیر تذبذب سره غاړه په غاړه کیږي او د ناپوهۍ په غرومبې (ګرداب) کښې لوېږي ځکه چې له داسې یوه څرګند(ښکاره) امر نه انکار کوي چې ثبوت ئې له نمر نه هم روښانه دی خو که نصوص او دلائل ئې ولټول شي.

اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنٰهَا وَزَيَّنّٰهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ ۝۶

آیا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د آسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه او ښائسته کړی دی مونږ هغه او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب)

تفسیر: لومړی نښه د قدرت، هغه ذات چې انسان پس له مرګه بیا ژوندی کوي نښې د قدرت دا دي.

الف: ـ پیدایښت د آسمانونو

ب:ـ لوړوالی د هغې چې په څه عجیب او غریب کیفیت سره جوړ شوی

ج:ـ زینت او ښایست د هغوی په ستوریو او یا طبیعي منظرې سره.

د:ـ د نقصان او عیب نه موجود والی لکه سوری، چاودیدل، زړوالی او داسې نور. آسمان ته وګورئ! چې په ښکاره ډول(طریقه) سره نه کومه ستنه پکښې په نظر راځي او نه کومه پایه لري او نه له کوم شي سره تړلې شوې دی داسې عظیم الشان جسم ئې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل ډیوې پکښې بلیږي او د هغې منورې کړې له لرې لکه د بریښنا لوئې ونې رابریښي او په مجموعي ډول(طریقه) څومره په سنګار او رونق ډولې ښکاري له ګردو(تولو) څخه غوره خبره دا ده چې سره له تیریدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری یا چاود پکښې لویدلی دی نه ئې کومه ګنګوره نړیدلې ده، نه ئې پلاستر مات دی، نه ئې رنګ الوتی دی آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق ئې جوړ کړی دی؟ او بیا ئې له ډیرو پیړیو راهیسې هم داسې ساتلی دی؟

وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ
زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝۷ تَبْصِرَةً وَّذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ۝۸

او (آیا نظر نه کوی دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده او غورځولې مو دي په هغې کښې درانه باورونه محکم غرونه او زرغونه کړې مو دي په هغې (ځمکې) کښې له هر قسم تازه ګیاوې د رونق شیان دپاره د ښوونې (د قدرت خپل) او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چې رجوع کوونکې وی الله ته

تفسیر: دوهمه نښه د قدرت پیدایښت د مځکې دی

(الف): آوارول د هغې

(ب): اچول د غرونو او میخ کول د ځمکې په هغوی سره

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاه او بوټو تازه وو په رونق سره

(د): هر یوه د دې نښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتینو بندګانو لره هغه سرې چې رجوع ئې د الله په لورې وی ځان د دې محسوساتو په دائره کښې بې ځایه نه اخته کوی هغه ته د آسمان او د ځمکې په تخلیق او تنظیم کښې دومره د کتنې او لیدنې سامان او اسباب شته چې د هغو له ادنیٰ غور کولو څخه صحیح حقیقت ته رسیدی شي او هغه هیر شوی سبق ئې بیا وربه یادیږی. بیا خو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چې سره له دومره قوی دلائلو او روښانو نښو له موجودیته دا خلق ولې د حق په دروغجنولو کښې جرائت او ځغردوالی (ضد) کوی؟

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ﴿٩﴾

او نازلې ښکته کړې دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه ډیرې برکتناکې نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز(قسم) میوې لرې) او دانې کښت چې فصل ئې ریبلې کیږی.

تفسیر: دریمه نښه د قدرت راښکته کول د اوبو دی له آسمانونو نه

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شي په هغې سره ژوندی کیږی.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونه کیږی.

غله هغه ده چې له هغې سره بوټې ئې هم ریبل کیږی او د باغ ونې سره له دې چې میوې ئې شکولې کیږی ونې ئې پخپله پاتې کیږی.

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ﴿١٠﴾

او (زرغونی مو کړلی په دغو اوبو سره ونی د) خرماؤ لوړی هغی لره وړی دی لانډی باندی.

تفسیر: (ج). زرغونول د خرما د ونو، لوړی لوړی(اوچتی) چی دوی لره وړی دی لانډی باندی چی روزی دی لپاره د بندګانو. په ډیر کثرت او، وفرت سره چی د هغو وړی په لیدلو کښی هم ډیر ښه ښکاری.

رِّزۡقًا لِّلۡعِبَادِ ۙ وَأَحۡيَيۡنَا بِهِۦ بَلۡدَةً مَّيۡتًا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ﴿١١﴾

رزق روزی دپاره د بندګانو او ژوندی کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلی او ښارونه مړه. هم داسی دی راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالیٰ ژوندی کوی په دی اوبو د باران سره ښارونه او کلی مړه یعنی چی بوټی او ګیا تولی وچی او خزان وی بیا ئی ژوندی کوو او زرغونی کوو ئی، نو نتیجه د دی دریو ښو سره له اجزاوو ئی دی ته شوه، چی تاسی انسانان هم داسی راوتونکی او ژوندی کوونکی ئی، لکه چی ګیاوی زرغونی کیدونکی او راوتونکی دی، نو که تاسو عقل لری په خپل ژوند کښی پس له مرګه هیڅ شک او شبه مه کوی. لکه چی د باران په اورولو سره مړه ځمکه ژوندی کوی هم داسی د قیامت په ورځ مړی هم ژوندی کولی شی.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٍ وَأَصۡحَٰبُ ٱلرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ
وَفِرۡعَوۡنُ وَإِخۡوَٰنُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡأَيۡكَةِ وَقَوۡمُ تُبَّعٍ ۚ

دروغجن کړی ؤ پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح لره) او ملګری د کوهی (نبی خپل لره) او ثمودیانو (صالح لره) او عادیانو (هود لره) او فرعون (موسیٰ لره) او (نوعی) ورونو د لوط (لوط لره) او خاوندانو د ځنګله (شعیب لره) او قوم د تبع (خپل نبی لره)

تفسیر: د دی قومونو قصی د حجر، فرقان او دخان او په نورو سورتونو کښی تیری شوی دی هلته ئی بیا ولولی!.

تبع: یا نوم د ځای دی یا نوم د هغه پیغمبر دی چی دا قوم ئی اسلام ته وغوښت.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

دوی تولو نسبت د دروغو کړی و پیغمبرانو خپلو لره نو بیا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی

تفسیر: د انبیاو د دروغجنولو لامله(له وجی) له هغو شیانو څخه چی دوی ویرول شوی ؤ هغه ور د مخه راغلل. او په هم هغه عذابونو کښی چی دوی تری ویرول شوی وو، ولویدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آیا پس نو مونږ ستړی شوی وو په پیدایښت اول باندی یعنی نه یو ستړی شوی بلکه دوی په شک کښی دی له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دوهم ځلی نوی ژوندون په نسبت هغوی ته خوشی او فضول یو شک پیدا شوی دی هغه قادر مطلق چی دوی ئی اول ځلی پیدا کړی دی آیا دوهم ځلی هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم ګران کار دی؟ آیا دوی هسی ګمان کوی چی (معاذالله) هغه به په اول ځلی د دی ګردی(تولی) دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وی؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسی توهمات غور کول ډیر سخت جهالت او سپین سترګیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان، په داسی حال کښی چی مونږ پوهیږو په هغه څیز چی وسوسه او خطره کوی په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو تر دی چی له هغو پټو خبرو چی د وسوسی په دول(طریقه) د هغو په زړه کښی تیریږی هغه هم مونږ ته معلوم دی ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ جزء ٢٩ (الملک ـ رکوع ـ١) آیت ١٤

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چی مونږ ډیر نژدی یو ده ته په علم سره له رګونو د ورمیږ د ده

شخه.

تفسیر: د ژوندانه له رګه مراد د اورمیږ (شارګ) دی چی د هغه لرڅیدونکی رګ له پری کیدلو شخه سری مری ښائی چی دا له روح او نفس شخه کنایه وی او مطلب ئی دا دی چی مونږ د علم په اعتبار د ده له روح او نفس شخه هم ډیر نژدی یو یعنی هسی چی سری پخپل احوال باندی پوهیږی مونږ له هغه شخه زیات د هغه په حال او احوال باندی پوه او خبردار یو. لکه چی مونږ د الله تعالیٰ دا پوهه او خبرداری په تجربه سره ثابت ولی شو، مثلاً وینو چی یو متخصص طبیب په یوه مرض آخته کیږی او دی خبر نه دی چی څه وخت مریض کیږی او یا څه وخت جوړیږی، یو پوهان، نجومی، ولی، پیغمبر! د هغو مشکلاتو نه چی ورته پیښیږی هیڅ پیش بینی او چاره سازی نشی کولی او پخپله رسول الله وائی ﴿ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ﴾ جزء ۹ «اعراف ـ ۲۳ ع ۱۸۸ آیت» نو دا ثابته شوه چی الله تعالیٰ جل جلاله له مونږ نه مونږ ته نژدی دی، او له مونږ نه په مونږ عالم دی، له مونږ نه په مونږ مهربان دی، له مونږ نه د مونږ کارساز دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿۱۷﴾

(او یاد کړه) کله چی اخلی دوه اخیستونکی پرښتی چی یوه له ښی طرف نه ناسته وی لیکلو د نیکی ته او بله له کیڼ طرف نه ناسته وی لیکلو د بدی ته

تفسیر: دوه پرښتی د الله په حکم سره د همیش لپاره د هر سری په کتنه کښی دی هر هغه لفظ چی د دوی له خولی شخه ووځی یا هر کار چی دوی ئی کوی سم د لاسه ئی لیکی د نیکی لیکونکی ښی خوا ته او د بدی لیکونکی کیڼی خوا ته ناستی او تاکلی(مقرر کړی) شوی دی څه زیادت او نقصان نه کوی بلکه په ډیری امانت داری سره لیکنی کوی ﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴾ جزء عم (سورة الانفطار رقم۸۲).

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿۱۸﴾

نه وائی دغه بنده هیڅ خبره مګر خو وی له ده شخه دوه ساتونکی، حاضر او تیار چی ژر ئی ولیکی.

تفسیر: دا دوه پرښتی لیکلو ته همیش تیاری وی. او هیڅکله نه تری جدا کیږی هغه چی د ورځی له طرفه موظفی دی د نمازدیګر په وخت کښی عملونه د بندګانو، ثبت ته رسوی. او هغه

چې د شپې له طرفه موظفې دي په وخت د صباح کښې عملونه د بندګانو حضور د رب العالمين ته پورته کوي، حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم وائي چې الله تعالیٰ له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې د ما بندګان په څه حالت کښې وو هغوی ورته وائي چې په سجده وو نو حضرت رب العالمين په ملائکو باندې افتخار کوي نو له هم دې وجې نه بايد په دې دوو لمونځونو باندې ډير خيال وشي.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلې بې هوشي سختي د مرګ لپاره د دې چې په سترګو ئې ووينې په حق سره

تفسير: له يوه لوري ئې دفتر او دوسيه تياره شوې ده او له بل لوري ئې د مرګې په کنده باندې رسيدلې دې مر کيدونکې دی او د ځنکدن په ربړونو(تکليفونو) کښې غوټې خوري نو هلته دا ګردې(تولې) خبرې ورته رښتيا ښکاري چې الله تعالیٰ او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړی و او د مرې له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کيږي. او د داسې پېښې پېښيدل يقيني او قطعي دي. ځکه چې د مطلق حکيم ډير حکمتونه د ده سره اړې (تعلق) لري. نو په دغه وخت کښې به وويلې شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿١٩﴾

دا مرګ هغه دی چې وې به ته له ده څخه په څنګ کيدونکی او نه وې پرې اقرار کوونکی

تفسير: سړی ډير زيار(کوشش) کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري(وساتي) او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي او دې خوا هغې خوا سر او پښې ووهي خو سره له دې د مرګې شيبه(لحظه) چيرې وروسته کيدونکې ده. آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګې مخه نشي نيولی.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ۚ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿٢٠﴾

او وبه پوکل شي په صور (شپيلۍ) کښې چې دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسیر: وړوکی قیامت خو د مرگ وقت دی. وروسته له دی لوی قیامت حاضر دی فقط چی په صور او شپیلی کښی وپوکلی شی هغه ویروونکی ورځ موجودیږی چی انبیاؑ او پیغمبرانو خلق تربنه ویرولی وو.

وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

او راځی هر نفس په دی ورځ کښی چی وی به له ده سره یو شړونکی (محشر ته) او شاهدی ورکوونکی (پر اعمال ئی لکه لاس، پښی او داسی نور).

تفسیر: خلق به په قیامت کښی داسی حاضر کړل شی چی یوه پرښته به ئی میدان ته د وړاندی کولو دپاره راکاږی او بلی به ئی عملنامه نیولی وی چی د ده د ژوندانه گرد(تول) احوال او خبری پکښی لیکلی شوی وی ښائی چی دا به همغه دوه پرښتی وی چی ﴿ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴾ ورته وائی او د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ ﴾ الآیة ـ او ښائی چی کومه بله وی. والله اعلم. نو وبه ویلی شی ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی:

لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٍ مِّنۡ هَٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

په تحقیق سره (په دنیا کښی) وی ته په غفلت بیخبری له دی ورځی د عذاب څخه نو بیرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترگی ستا نن ډیری تیزی دی (چی پری وینی خپل گرد(تول) اعمال)

تفسیر: په هغه وخت کښی به وویلی شی دوی ته چی وی تاسی د دنیا په خوندورو شیانو کښی مشغول او له دی ورځی څخه بیخبر او بی پروا وی! او ستاسی سترگی د شهواتو او غوښتنو تیاری او پردی پټی کړی وی. هغه ښوونی چی پیغمبرانو تاسی ته کولی هغو ته مو فکر نه کاوه. نن هغه پرده ستاسی له سترگو څخه لری کوو او ستاسی لیدنه خورا(ډیر) زیاتوو، تر څو ښه وگوری آیا هغه خبری چی تاسی ته کیدلی صحیح وی او که غلطی؟ ثابته وه او ثابته شوه چی دا تولی خبری رښتیا وی، څکه له هر یوه سره یو قرین شیطان او بل ئی له ملائکو نه د مراقبت لپاره ورسره همراه دی لکه چی په حدیث کښی وائی: **(ما منكم من احد الا وقد وكل به قرينه من الجن وقرينه من الملائكة ـ الحديث).**

وَقَالَ قَرِينُهُۥ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾

او وبه وائی ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شي چې ماسره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده)

تفسیر: پرښتې به ئې له اعمالنامو سره حاضرې وي څېنې له (قرین) څخه شیطان مرادوی. یعنې شیطان به وائي دا مجرم حاضر دی چې ځما له خوا اغوا شوی ؤ. او هغه مې د دوزخ لپاره تیار کړی دی. مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوی ده خو په ما کښې دومره زور او تسلط چیرې ؤ چې هغه مې په جبري دول(طریقه) سره په شرارت کښې اخته کړ دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾

(نو وبه ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوی تاسی په دوزخ کښې هر یو کافر عناد کوونکی منع کوونکی د خیر تیریدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کښې).

تفسیر: د الله تعالیٰ له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي چې داسې سړی دی په دوزخ کښې واچول شي!

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

هغه (کافر) چې ګرځولی ئې دی سره له الله! (الله بل) نو وغورځوی دی په عذاب سخت کښې

تفسیر: داسې سړی په دوزخ کښې د ډېر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کښې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

وبه وائي ملګری د ده یعنې شیطان ای ربه ځمونږ، نه ؤ ګمراه کړی ما دی (جبراً) لیکن و دی پخپله په ګمراهي لرې کښې له حقه څخه.

تفسیر: ځما زور پر ده باندی نه رسیده. لږ څه اشاره می چی ورته وکړه دغه کمبخت پخپله ګمراه شو د نجات او فلاح له لیاری څخه لری ولوید. شیطان په داسی ویناو سره غواړی چی خپل جرم سپک ورښکاره کړی داسی جګړی او منازعی په مابین د دوزخیانو او خدایانو باطله و د هغوی کښی او په مابین د اغوا کونکو د دوی کښی دیری راځی چی قرآن له بعضی د هغو ځنی خبر ورکوی او وائی: ﴿وَقَالَ الشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم مَّا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

(جزء - ١٣ سورة ابراهیم آیت - ٢٢)

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾

وبه فرمائی (الله قهراً چی) جګړه مه کوی تاسی دلته له ما څخه چی فائده نه کوی جګړی د تاسی په دی ځای کښی او په تحقیق ړومبی لیږلی و ما تاسی ته ویرول خپل په ژبو د انبیاو.

تفسیر: تاسی چټی(بیکاره) او اپلتی خبری مه کوی په دنیا کښی می هر چا ته د ښو او بدو لیاری ورښولی وی اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزا ورکوله کیږی هغه چی ګمراه شوی دی او هغه چی له دوی څخه ئی لیاره ورکه کړی ده دواړه به د خپلو جرمونو سزاوی مومی.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾ ع

نه شی بدلیدلی هیڅ خبره په دی باره کښی په نزد زما او نه یم زه ظلم کوونکی پر بندګانو چی بی له ګناه ئی په عذاب کړم.

تفسیر: ځمونږ له لوری به ظلم نه کیږی. هغه فیصله چی صادریږی عین حکمت او انصاف به وی «او خبره به نه بدلیږی» یعنی کافران به نه ښښلی کیږی نو د دی لوی کافر شیطان ښینه به چیری کیږی.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾

(یاده کړه هغه ورځ) چی وایو مونږ دوزخ ته داسی آیا ډک او موړ شوی ته له خلقو نه؟ او وبه وائی هغه آیا نور هم څه زیات ځای شته بلکه شته یعنی

زيات کړه زه لا ښه موړ شوی نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالي به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي. او د قهر له شدته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدې به کړ شي جنت لپاره د ويريدونکيو پرهيزګارانو چې نه به وي لرې (له دوی نه).

تفسير: جنت به له دوی څخه لرې نه وي. دوی به له ډير نژدې څخه د هغه تر او تازګي ښائست او سينګار ويني.

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمائی الله چې دا هغه دی چې وعده به ئې کوله کيده له تاسی سره دپاره د هر رجوع کوونکی الله لره او د هر ساتونکی حدودو د هغه لره او هر هغه چې ويريږی له عذابه د رحمان په غيب سره او راتلونکی وی په زړه رجوع کوونکی سره الله ته (نو وبه فرمائی الله ځی ننوځی پکښې په سلامتيا سره)

تفسير: هغه کسان چې په دنيا کښې ئې الله تعالیٰ يادوه او له ګناهونو څخه ئې ځانونه ژغورل (بچ کول) او د الله په لوری به ئې رجوع کوله او بې له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ويريدل او په يوه پاک او صاف رجوع کوونکی زړه د الله په حضور حاضر شوی و د هغه جنت وعده له داسې سړيو سره کړی شوی وه اوس ئې وخت رارسيدلی دی چې په سلامتيا او عافيت سره پکښې ننوځی او پرښتې دوی ته سلام اچوی او د پاک پروردګار سلام هم وررسوی.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کښې ورځ ده د هميشه توب په هغه کښې

تفسير: په حديث کښې وائي جنتيان چې جنت ته ننوزي. ورته ويل کيږي، ننوزئ بيا مو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کښې دوزخ ته هم داسې ويل کيږي نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي د تل دپاره دي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿٣٥﴾

وي به دغو (مومنانو) لره هغه چې غواړي ئې دوی په دې جنت کښې او له مونږ څخه ئې زيادت هم شته په هغو باندې

تفسير: هر شي چې وغواړي هغه وررسيږي برسيره په هغه داسې نعمتونه هم ور رسيږي چې د هغوی په خيال کښې نه وي رسيدلي لکه د الله تعالىٰ لقا او ليدنه. او ممکن دي له (ولدينا مزيد) څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډير شيان دي هر څومره چې د جنتيانو له خوا وغوښت شي هغه ګرد(تول) به ورکړل شي او د الله تعالىٰ په ورکولو سره بيا هم څه لږتيا نه پيښيږي او نه د هغو لامله(له وجې) څه زيار(تکليف) او مشکلات پيدا کيږي نو داسې بې شماره انعامات او عطايا ليرې مه ګڼې! ﴿ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ ﴾ الآية ـ په حديث کښې وائي که الله تعالىٰ تولې آرزوګانې د بندګانو ورپوره کړي د ده په دربار کښې په اندازه د يوه وزر د مياشې هم څه نه کميږي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِى الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٦﴾

او ډير مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوی ډير سخت او قوي و له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوته نو ډير ځايونه د پنا ئې ولټول په ښارونو کښې، چې ګوندې پيدا به کړي ځای د ساتنې له مرګه څنې، خو پيدا ئې نه کړ

تفسير: رومبې د کفارو د اخروي تعذيب بيان و په منځ کښې د هغوی په مقابل کښې د اهل جنت د تنعم ذکر راغې اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمائي يعنې پخوا له آخرته په دنيا کښې مونږ ډير داسې شرير سرکش او غاړه غړوونکې قومونه تباه او خراب کړي دي چې په زور او قوت کښې له موجوده کافرانو څخه ډير لوړ(اوچت) و او په ډيرو ملکونو کښې ګرځيدلي

وو او راز راز(قسم قسم) تصرفات ئې پکښې کړي و، کله چې د الله تعالیٰ عذاب ورسيد نو د تښتيدلو او پټيدلو لپاره هغوی ته په ګرد(ټول) جهان کښې په هيڅ يو ځای کښې داسې ځای نه پيدا کيده ﴿ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ﴾ الآية ـ النساء رکوع (۱۱) آيت (۷۸)

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾

بيشکه په دغو (مذکوره و شيانو) کښې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وی هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی يا کيږدی غوږ نصيحت ته په داسې حال کښې چې دی حاضر متوجه وی په زړه سره

تفسير: په دی عبرتناکو واقعاتو باندی له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخيستی شي چې د هغوی په سينه کښې هسې پوهيدونکی زړه وی چې يا پخپله په خبری باندی وپوهيږی يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومی او غوږ ورته ونيسی ځکه چې دا هم د پوهنې يوه درجه ده چې سړی پخپله نه پوهيږی خو د نورو له ويښولو څخه متنبه او هوښياريږی او منفعت تری آخلی. هغه چې نه پخپله پوهيږی او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدی، او نه ئې په زړه کښې ځای ورکوی، نو له هسې سړی څخه لوته او تيږه(ګټه) ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

او په تحقيق پيدا کړی دی مونږ آسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکه) کښې دی په شپږو ورځو کښې

تفسير: د دی بيان پخوا له دی تير شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴿٣٨﴾

او نه وه رسيدلی مونږ ته هيڅ ستومانی

تفسير: کله چې دی د اول ځلی له پيدا کولو څخه نه دی ستړی شوی نو د دوهم ځلی په پيدا کولو کښې به څرنګه ستړی کيږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډير آسان دی.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

تہ صبر کوه (ای محمده) پر هغه چی وائی ئی دوی او تسبیح ووایه پیوست له حمده د رب خپل

تفسیر: که دا خلق په داسی غتو خبرو باندی هم نه پوهیږی نو تاسی مه خپه کیږی! بلکه پر داسی چتی(بیکاره) خبرو باندی صبر وکړی! **(وهذا کان قبل الامر بالجهاد)** او د هغه الله تعالیٰ په یاد کښی د زړه له کومی مشغول اوسی! چی د ګردو(تولو) آسمانونو او ځمکی پیدا کوونکی دی، او د هر شی په ودانولو او ورانولو باندی قدرت لری.

قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۝٣٩ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنی لمونځ د صبا او پخوا له لویدلو د لمر څخه یعنی لمونځونه د ماسپښین او د مازدیګر او په بعض کښی د شپی نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنی لمونځ د تهجد او ماسختنی وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالیٰ د یادولو وختونه دی. په دی کښی عبادتونه او دعاوی قبلیږی. له ځینو روایتونو څخه ښکاریږی چی ړومبی ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی د دریو وختونو لمونځ فرض و. سهار ـ مازدیګر او تهجد. لکه چی اوس هم دی دریو وختو ته یو خصوصی فضل او شرف حاصل دی. ښائی چی هر سړی په لمانځه، ذکر، دعا، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندی په دغو وختو کښی مشغول اوسی او معمور ئی ولری. په حدیث کښی راغلی دی **(علیکم بالغُدوة والروحة وشیٔ من الدُّلجة)** ځینی وائی چی له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپښین او مازدیګر لمونځونه او له (من اللیل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دی.

وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ۝٤٠

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووایه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دی څه تسبیح او تهلیل وکړ شی چی هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دی او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دی چی په احادیثو کښی راغلی لکه دری دیرش کرته سبحان الله، دری دیرش کرته الحمدلله، څلوردیرش کرته الله اکبر او یا داسی

نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کښې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٤١﴾

او واوره غوږ کیږده (ای محمده) هغه ورځ چې آواز وکړی آواز کوونکی (اسرافیل) له ځای نژدې نه

تفسیر: وائي چې د بیت المقدس پر تیږی (گټی) باندې به صور او شپیلې پوکل کیږی نو ځکه ئې نژدې ویلی دی. یا ئې دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځای کښې له ډیر نژدې ځخه اوریده کیږی او ټول به یو شانې اوری پرته(علاوه) له صور ځخه نور غږونه هم د الله تعالیٰ له لوری آورول کیږی چې ځینې له دې آیت ځخه هم هغه غږونه مراد وی چې په هغې ورځې کښې پرته(علاوه) له صور ځخه له ډیر نژدې ځخه غوږونو ته رسیږی خو ښکاره نفخ صور دی. والله اعلم.

يَّوْمَ يَسْمَعُوْنَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوْجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چې واوری (دغه خلق) سخته چغه د (اسرافیل) په حقه سره دا (ورځ د آواز) ورځ د وتلو ده (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چې دوهم ځلی صور او شپیلی پوکله کیږی نو ځمکه بالکل سره بیرته کیږی او گرد(ټول) مړی تری ژوندی راوځی او په میدان دریږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِيْ وَنُمِيْتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيْرُ ﴿٤٣﴾

بیشکه هم دا مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کوو او شته خاص مونږ ته راگرځیدل (د ټولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات گرد(ټول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی او د هر دول(طریقه) گرځیدلو پای(آخر) د الله تعالیٰ په لوری دی هیڅوک له دې ځخه نه شی خلاصیدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيْرٌ ﴿٤٤﴾

په هغه ورځ چې وچوی ځمکه له دوی ځخه په چابکی سره دغه (ژوندی کول)

تول دي پر مونږ باندې ډير آسان.

تفسير: ځمكه به چوې، مړي به له هغې څخه راووځي او د حشر د ميدان په لورې به سره په منډو غونډيږي الله تعالىٰ به ګرد(ټول) ږومبي او وروستني مخلوقات سره يو ځاى تولوي او داسي كول هغه ته كوم لوى كار نه دى.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چي وائي ئې دوى او نه ئې ته په دوى باندې زور كوونكى (په راوړلو د ايمان) نو پند وركوه په قرآن سره هغه چاته چي ويريږي له وعيدونو او ويرولو ځما په عذابونو د آخرت سره

تفسير: هغه خلق چي له حشر څخه منكران دي هغوى چټي(بيكاره) اپلتي كوي. دوى پريږدى چي هسي چټي(بيكاره) خبري كوي او د هغوى معامله مونږ ته راوسپاري مونږ ته دوى ګرد(ټول) معلوم دي او په هغو خبرو مونږ ښه پوهيږو چي دوى ئې وائي. ستاسو دا كار نه دى چي په زور او زيادت سره په هر سړي باندې هره يوه خبره ومنئ هو! هغوى ته قرآن كريم واوروى! او مخصوصاً هغوى ته نصيحت او ليار ښوونه وكړى! چي له الله تعالىٰ څخه وويريږي او په دى معاندينو پسي ډير زيات هڅه مه كوى!.

تمت سورة (قٓ) بتوفيقه تعالىٰ

سورة الذاريات مكية وهي ستون آية وثلث ركوعات

رقم نزولها (٦٧) رقمها (٥١) (نزلت بعد سورة الأحقاف)

د «الذاريات» سورت مكي دى (٦٠) آيتونه او درې ركوع لري په تلاوت كښي (٥١) او په نزول كښي (٦٧) سورت دى. وروسته د الاحقاف له سورت نه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا ﴿٤﴾

قسم دی په هغو بادونو باندی چی تیتوی (الوځوی) خاوری او نور شیان په الوتلو خپلو سره پس قسم دی په وریځو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمی سره په سر د اوبو پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسی نور».

تفسیر: رومبی دیر سخت بادونه او سخته سیلی الوځی چی د هغو له دوړو او غبار څخه وریځی پورته کیږی بیا له هغو څخه اوبه جوړیږی او هغه پیتی پورته کرځی. بیا د اوریدلو په وخت کښی سپکه هوا چلیږی بیا د الله تعالیٰ له حکم سره سم د هری سیمی هومره وربن چی په برخه ئی وی هغه وروېشل کیږی. پر دی هواو باندی الله تعالیٰ قسم خوری. ځینی عالمان له (ذاريات) څخه هواوی له (حاملات) څخه وریځی او له (جاريات) څخه ستوری او له (مقسمات) څخه پرښتی مرادوی. ګواکی د مقسم په ترتیب له ښکته والی څخه د پورته په لوری شوی دی. له حضرت علی کرم الله وجهه او نورو څخه روایت دی چی (ذاريات) هواوی (حاملات) وریځی (جاريات) بیړی او (مقسمات) هغه پرښتی دی چی د الله تعالیٰ په حکم خواړه او نور شیان تقسیموی. جواب د قسم دا دی چی:

اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

بیشکه هغه چی له تاسو سره ئی وعده کاو شی چی هغه عبارت ده له ژوندی کولو پس له مرګه ځنی خامخا یوه وعده رښتیا ده او بیشکه چی جزا د عمل خامخا واقع کیدونکی او راتلونکی ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړی!)

تفسیر: دا د هواو او وربښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی چی د آخرت وعده رښتیا ده او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروری دی. کله چی په نری کښی یو باد، وربښ، هوا هم بی له نتیجی نه ښوری نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنګه بی له کومی نتیجی پخپل سر ګرځی؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وی چی هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾

او (قسم دی) په آسمان خاوند د لیارو خلقی وو، مزینو

تفسیر: په صاف، مضبوط او دیر ښه رونق لرونکی آسمان باندی قسم دی چی پر هغه باندی د ستوریو جال لویدلی راښکاری او په هغه کښی د ستوریو او پرښتو لیاری شته. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بیشکه تاسی ئی ای مشرکانو خامخا په یوه خبره مختلفه گده وده کښی! گرځول کاو شی له دغه (نبی، قرآن او ایمان ځنی په هغوی سره) هغه څوک چی گرځولی شوی دی له هدایته په علم د الله کښی.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبری هرومرو(خامخا) ستاسو د جگړو مورد گرځیدلی دی. دا هغه سری منی چی د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولری. هغه چی له دی درباره رټلی او شړلی وی د خیر او د سعادت له لیاری څخه گرځیدلی وی. نو هغه د دی شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بی برخی پاتی کیږی. که دوی یواځی د آسمان په نظم او نسق باندی فکر وچلوی او غور وکړی نو یقین ئی راځی چی په هسی خبرو کښی جگړی کول ناپوهی او حماقت دی.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو اتکل کوونکیو باندی

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی چی دوی د دین په خبرو کښی اتکلونه وهی او پخپل گمان او اتکل سره د قطعیاتو تردید کوی. ﴿ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴾ د معنی او معرفت په امورو کښی د دوی تول اعمال په تخمین او اتکل سره دی.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه کسان چی دوی په نهایت غفلت کښی سهو کوونکی غافل او بیخبره دی (له قیامت نه)

تفسير: د دنیا د چرچو او د مزو لامله(له وجې) دوی له الله تعالیٰ څخه او له آخرت نه بالکل غافل شوی دی.

يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال کوی منکران (تمسخراً له محمد نه) چې کله به وی ورځ د انصاف (او د جزاء)

تفسير: د انکار او خندا په دول(طریقه) پوښتنې کوی ښه! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځی؟ او دومره ولې ځنډیده (ایساره شوه) ؟ نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه په جواب د دوی کښې چې واقع به شی دا جزا.

يَوْمَ هُمْ عَلَى ٱلنَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا۟ فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوی به اور باندې معذب شی ورته به ویل شی! وڅکې تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وی تاسې چې په جلتی سره مو غوښت دغه عذاب په دنیا کښې

تفسير: دا د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته جواب ورکړی شوی دی چې لږ صبر وکړی! هغه ورځ راتلونکې ده. کله چې تاسې په اور کښې سره سم او کاږه واږه ولویږی او ښه په کښې وسوځی! نو هلته به تاسې ته وویل شی واخلئ وڅکې دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ

بیشکه ویریدونکې له الله او ځان ساتونکې له معاصیو به په جنت کښې وی او په چینو کښې به وی یعنی څښونکې د اوبو د دې چینو به وی. اخیستونکې به وی هغو نعمتونو لره چې ورکړی وی دوی ته رب د دوی.

تفسير: په ډيره خوښي هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالىٰ وربښلي دوی ته چې يو له هغې څخه انواع د چينو دي لکه سلسبيل، ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهر» . تسنيم، ﴿عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ «التطفيف». جارية، ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية» .

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾﴾

بيشکه دوی و پخوا له دې څخه! يعني په دنيا کښې محسنان او نيکي کوونکي

تفسير: له دنيا څخه سره له ډيرو ښيګڼو (فايدو) راغلي و نن د هغو ښيګڼو (فايدو) ميوه مومي وروسته له دې د ښيګڼو (فايدو) لږ څه تفصيل هم راځي.

﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾﴾

وه دوی (په دغه وصف) چې په لږ برخه د شپې کښې به اوده کيدل او په اکثره د شپې کښې به ئې عبادت کاوه او په وخت د ګهيځ (سحر وختي) کښې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالىٰ په عبادت کښې تيروي او د ګهيځ (سحر) په وخت کښې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسيږي له الله تعالىٰ څخه د خپلو تقصيراتو ښښنه غواړي او وائي، الهٰا ستا د معبوديت حق مې نشو ادا کړی هغه تقصيرات چې ځما څخه واقع شوی دی پخپلې مهرباني او مرحمت سره ئې رامعاف کړه! د عبادت کثرت دوی نه مغروروي بلکه څومره چې په عبوديت کښې ترقي کوي په هماغه اندازه په دوی کښې خوف او خشيت لا زياتيږي.

﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾﴾

او په مالونو د دوی کښې حق او برخه وه سوالګر لره او صبر کوونکي لره (يعني مسکين سوال نه کونکي لره).

تفسير: محروم هغه اړ(مجبور) او محتاج دی چې له هيچا څخه هيڅ شي نه غواړي مطلب ئې دا دی چې دوی برسيره پر زکوٰة له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي او مقرروي چې د التزام لامله (له وجې) ګواکې حق ورته وايه شي او

اغنيا باید له حال د داسی محتاجانو نه خبر وی چی دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړی.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکی کښې علامی او نښې دی، د قدرت د الله تعالیٰ یقین لرونکیو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسی کښې هم علامی د عبرت دی آیا نو تاسی ئې نه وینی چې تری پند واخلی

تفسیر: دا د شپې ویښتیا، استغفار او پر محتاجانو او اړو(ضرورتمندو) باندی خرڅ او لګول د مال ښائی چی د دی یقین په بنا وی چی الله تعالیٰ شته او د ده په دربار کښې د هیڅا اجر او نیکی نه ضایع کیږی، نو ځکه متقیان په داسی شاقه عبادتونو ځان سنبالوی. له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالیٰ څخه چی په آفاقی او انفسی یعني په ځان او جهان کښې شته ا که سړی پخپل ځان یا د ځمکی د مخی د موجوداتو په احوالو باندی فکر او غور وکړی نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دی متیقین کوی چی د هرو نیکو او بدو جزا په هر ډول(طریقه) چی وی ضرور رسیدونکی ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په آسمان کښې دی (سبب د) رزق ستاسی چی (باران دی) او هغه چی له تاسو سره ئې وعده کړی شوی ده (د ثواب او عقاب)

تفسیر: په سائلانو او محتاجانو باندی له لګولو څخه مه ویریږی په دی معنی چی که مونږ خپل مال اقرباو او فقیرانو ته ورکړو نو له کومه به ئې بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندی څه منت او احسان ږدی ځکه چی مونږ ستاسی ګردو(ټولو) روزی، اجر او ثواب سم له کړی شوی وعدی سره درکوو او د هر یوه روزی رسیدونکی ده هیڅوک ئې مخه نشی نیولی، او لګونکی لره به ډیر اجر او ثواب نور هم وررسیږی.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وی ځما په رب د آسمان او ځمکی باندی بیشکه دا خبره چی وعده ئې کړی شوی ده خامخا حقه او رښتیا ده په مثل د هغی حقیقت او

واقعيت چي تاسو پری خبری کوی.

تفسیر: هسی چی ستاسی په وینا کښی څه شک نشته هم هغسی په دی خبری کښی هم څه شبهه نشته په یقین سره دا ورځ رسیدونکی ده او د قیامت لویه ورځ دریدونکی ده آخرت راتلونکی دی او د الله تعالیٰ کړدی (تولی) وعدی پوره کیدونکی دی. وروسته له دی نه د ﴿ وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴾ په مناسبت د حضرت ابراهیم علیه السلام د میلمه پالنی قصه را آوروی چی د لوط علیه السلام د قصی تمهید دی او له دغو دواړو قصو څخه دا راښکاریږی چی د الله تعالیٰ معامله په دنیا کښی له محسنانو او ښو خلقو او له مکذبانو او بدو سړیو سره څرنګه ده؟

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٤﴾

آیا رسیدلی او راغلی ده تاته (ای محمده) خبره د میلمنو د ابراهیم چی مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله)

تفسیر: دا میلمانه هغه پرښتی وی چی په اوله کښی ابراهیم په هغوی باندی د بنی آدمانو ګمان کړی و او د هغوی ئی ډیره عزت داری کوله اګر چی د الله په دربار کښی پرښتی هم معززی او مکرمی دی لکه چی پاک الله فرمائی ﴿ بَلۡ عِبَادٞ مُّكۡرَمُونَ ﴾

إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾

کله چی ننوتلی دغه (پرښتی) پر دغه (ابراهیم) نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چی) سلام دی وی پر تاسو او په زړه کښی ئی دغه تیره شوه چی دوی یو) قوم ناآشنا دی

تفسیر: د سلام جواب ئی په سلام سره ورکړ او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چی دوی څو اوپره او ناپیژندلی سړی راښکاری.

فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رائی وړ(لائق) یو خوسی(سخۍ) تیار، وریت کړی نو ورنژدی ئی کړ هغوی ته وی ویل ولی نه خوری (یعنی وخوری

تری)

تفسیر: په ډیر اهتمام سره ئې په میلمستیا لاس پورې کړ او په ډیر تهذیب او خوږه ژبه ئې دوی ته وفرمایل «ګرانو میلمنو! ولې تاسو دوډی نه خورئ؟» کله چې هغوی پرښتې وې او خوړه ئې نه و پکار نو دوی ورته وویل چې نه ئې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کښې له دوی نه ویره. ورته وې ویل دوی مه ویریږه (مونږ لیږلې شوی د رب ستا یو) او زیری ئې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هښیار سره

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام وپوهیده چې دوی بنی آدمان نه دی بلکه ملائکې دی دا قصه پخوا له دې څخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کښې تیره شوې ده هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ ئې ورواړاو ښځې د ده په غږ د حیرانتیا سره نو وئې واهه مخ خپل (په څپیړو) وویل دی چې زړه بوډۍ یمه شنډه (نو څرنګه به وځیږوم زه څوی؟)

تفسیر: حضرت بی‌بی ساره رضی الله تعالیٰ عنها چې په یوه ګوټ کښې ولاړه وه د هلک د ځیږیدلو د زیری له آوریدلو څخه په چغو سر شوه او بلې خوا ته متوجه شوه او له ډیره تعجبه ئې په څپیړو خپل مخ ووهه او وې ویل «دا څرنګه د منلو وړ(لائق) خبره ده چې یوه هسې زړه بوډۍ او شنده ښځه لنګه شي چې په ځوانۍ کښې ئې اولاد نه دی شوی او اوس چې ډیره زړه کروپه شوې ده! د هلک مور شي».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وویل دغو (ملائکو) هم داسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلې دی رب ستا بیشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسير: مونږ دا خبره له ځانه نه وايو بلکه ستاسي پروردګار هم داسي فرمايلي دي او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دي چي چا ته څه شي؟ او په کوم وقت کښې ورکړ شي؟ (او بيا تاسي سره له دي چي د نبوت له کورنی څخه ئی نو ولي په دي زيری باندي تعجب کوئ؟)

تنبيه: له ګردو(تولو) آيتونو څخه دا راښکاري چي دا هلک حضرت اسحاق عليه السلام دی چي د هغه زيری مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۳۱﴾

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسو ای مرسلانو (رالیږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چه آخر تاسی د څه دپاره راغلی یئ؟ ښائی چه له قرینی څخه پوهیدلی وی چه دوی د کوم ضروری او اهم مقصد دپاره راغلی دی.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿۳۲﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿۳۳﴾

وویل دوی بیشکه مونږ چه یو رالیږلی شوی یو طرف د یوه قوم گنهکار (کافر) ته دپاره د دی چه ولیږو پر هغوی باندی تیږی (گټی) له ختو (پخو شوو په اور لکه پخی خښتی).

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو دپاره ورلیږلی شوی دی ترڅو ئی د کنکرو د ډبرو په ورولو سره ووژنو. د(من طین) له قید څخه دا ښکاری چه دا د وریا (باران) له ږلیو نه وه چه هغه ته توسعاً تیږه (گټه) ویل کیږی.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿۳۴﴾

نشان داره کړی شوی (په نامه د هغه چا چه پری ویشتل کیږی) په نزد د رب ستا دپاره د مسرفانو له حده تیریدونکیو (په کفر او فجور کښی دپاره د هلاک کولو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له خوا په هغه باندی نښی لگولی شوی وی (چه لیکلی ؤ پر هری گټی باندی نوم د هغه چا چه پری ویشتلی کیده او هلاکیده) دا د عذاب کانی یواځی پر هغوی باندی لگیږی چه د عقل ـ دین او د فطرت له حدوده وتلی وی.

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بیا راوویستل مونږ هغه څوک چه ؤ په دی کلیو کښی له ایمان لرونکیو څخه پس بیا ونه مونده مونږ په دغو کلیو کښی پرته (علاوه) له یوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنی د ده.

تفسیر: یعنی په هغه کلی کښی یوائی د حضرت لوط علیه السلام کورنی د مسلمانانو یو کور ؤ چه مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته) او تول هستیدونکی ئی روغ رمت پاتی شول او نور تول سره هلاک او فنا شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پریښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کښی یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) دپاره د هغو کسانو چه ویریږی له عذاب دردناک څخه چه له بدو څخه ځان وژغوری (وساتی).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهی علائم او نښی شته او د دوی دغه دیر ویروونکی وژل ویریدونکیو لره لوی عبرت دی او په دی قصی کښی د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کیږی.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پریښی دی مونږ ویریدونکیو ته علامی د قدرت) په (قصی د) موسیٰ کښی کله چه ور ومولیږه دغه (موسیٰ) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعنی سره له معجزی او براهین) بیا نو مخ واړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاؤ لښکر خپل او وویل (فرعون چه دغه موسیٰ کودگر دی یا لیونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندی مغرور شوی د حق له لاری څخه ئی مخ واړاوه. او

د دولت ارکان او تبر ئی هم له خپل ځان سره یو ځای ډوب کړل. فرعون به ویل چه «موسیٰ یا یو ګرندی کودګر دی یا لیونی دی او له دغو دوو خبرو څخه خالی نه دی.

فَأَخَذْنَهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۴۰﴾

نو ونیوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده نو وغورځول مونږ دوی په سیند کښی (نو غرق شول) او هغه ملامته کړی شوی ؤ.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندی څه زیادت نه دی کړی. هغوی پخپله ګرم او ملزم دی. چه ولی ئی کفر او غاړه غړول او سرکشی غوره کوله. او سره له پوهولو هم ونه پوهیدل. آخر هغه چه کړلی ئی ؤ ویئ ریبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿۴۱﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿۴۲﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) عاد کښی کله چه ومولیږه پر دوی باندی باد شند خیره نه به پریښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چه وابه لوت په هغه باندی مګر خو وبه ئی ګرځاوه لکه وچ زوړ رژیدلی (وابنه توتی توتی).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالوته چه له سیلمی له خیر او برکته تشه وه او د مجرمانو سته (بیخ) ئی وویسته او په هر شی باندی چه الوته د هغه دوړی به ئی ایستلی.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّى حِينٍ ﴿۴۳﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) ثمود کښی کله چه وویل شو دوی ته (پس له اهلاک د ناقی) نفع واخلئ تاسی تر یوه وقته (د راتللو د عذاب) پوری.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل «ښه ده څو ورځی نور هم د دنیا

مزی وڅکئ! او د دی ځای سامان درغوند کړئ! په پای (آخر) کښی به د الله تعالیٰ په عذاب اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَٰعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

نو سر ئی وغړاوه له امره حکمه د رب خپل نو ونیول دوی تکی (د تندر عذاب هلاک کوونکی) او دوی به (ورته) کتل نو بیا نه توانیدل دوی چه پورته شی (وتښتی له عذاب د الله څخه) او نه ؤ دوی بدل اخیستونکی (له مونږه مقابله کوونکی له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسی زیاتیده. آخر د الله تعالیٰ عذاب راغی ـ یوه سخته تکه (تندر) ولویده او په یوی کتنی هغوی ټول یخ یخ شول. او د هغوی هغه ټول زور او قوت او متکبرانه دعوی او د ښه او بد ویناوی کړدی (تولی) په خاورو کښی ولړلی شوی. د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شوه چه له سرګردانی څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځیږی. نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلی؟ او څه ډول (طریقه) به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شی؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٤٦﴾

او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح پخوا له دی (اهلاک د دی قومونو) بیشکه دوی ؤ قوم فاسقان وتونکی له فرمان.

تفسیر: یعنی له دی قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکشی په سبب تباه شوی دی. ځکه چه هغوی په نافرمانی کښی له حده ډیره تیری کړی وه.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَٰهَا بِأَيْيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

او آسمان موجود کړی دی مونږ په ایدی (د قدرت خپل) او بیشکه مونږ خامخا پراخوونکی یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ آسمان غوندی یو لوی څیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړی دی او هغه ته له آسمان او له ځمکی څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دی.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ﴿۴۸﴾

او ځمکه غوړولی ده مونږ نو ښه غوړوونکی یو مونږ.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ټول د الله تعالیٰ پیدا کړی اجسام دی او هغه ټول د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښی دی نو د دی مجرم به چیری وتښتیدی شی؟ او کوم ځای ته به پناه یوسی؟ که سړی د دی دنیا او د کائناتو د خالق په عجیبو او غریبو کارونو او چارو کښی فکر وچلوی او غور پکښی وکړی او د سلیم عقل خاوند وی نو الله تعالیٰ به ښه وپیژنی او وبه پوهیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه هیڅوک هیڅ واک (اختیار) نه لری.

وَمِنْ كُلِّ شَیْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَیْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۹﴾

او له هر څیز څخه پیدا کړی دی مونږ جوړی دوه قسمه (نر ـ ښځه) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (پوه شئ چه یواځی فردیت او وحدانیت د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړی دی مونږ نر او ښځه لکه چه «ابن زید» ویلی دی او نن نوی حکماء هم په هغه باندی اعتراف کوی چه په هری نوعی کښی د نر او ښځی تقسیم شته ـ یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شیان مراد دی لکه شپه ورځ ـ آسمان ځمکه ـ رڼا (رڼرا) تیاره ـ تور سپین ـ روغتیا ـ ناروغتیا ـ ایمان کفر او د دوی په شان نور. پس ووایه ای محمده دوی ته داسی چه:

فَفِرُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ ؕ اِنِّیْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ ﴿۵۰﴾ وَلَا تَجْعَلُوْا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ؕ اِنِّیْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ ﴿۵۱﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره) بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم او مه ګرځوئ مه شریکوئ تاسی

سره له الله معبود بل بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چه آسمان او ځمکه او ګرد (تول) کائنات د واحد الله تعالیٰ پیدا کړی شیان دی او د هغه تر واک (اختیار) او حکومت لاندی دی نو بنده لره ښائی چه له هری خوا څخه لری شی! او د هغه لوری ته په منده ورونځغلی! که د هغه د خوا نه ځغلی او رجوع ورته نه کوی نو دا د ډیری ویری خبره ده که کوم بل یو شی ته رجوع وکړه شی نو هغه هم د ویریدلو شی دی د دی دواړو صورتونو له ویروونکو نتیجو او پای (آخر) څخه زه په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ویروم.

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا۟ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

هم داسی (چه وائی تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول مګر خو ویل هغوی چه (دی) ساحر کودګر دی یا مجنون لیونی دی.

تفسیر: یعنی که داسی ښکاره تنبیه او انداز ته دا منکران غوږ نه ږدی نو مه غمجن کیږئ! له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چه پیغمبران ورتلل هغوی ته به ئی هم داسی کودګر او لیونی ویل او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندی ئی خندل او ملندی به ئی پری وهلی. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «هم داسی له دوی څخه پخوا خلقو ته چه کوم رسول راغلی دی ـ هغه ته ئی هم دا ویل چه کودګر یا لیونی دی».

أَتَوَاصَوْا۟ بِهِۦ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دی خبری سره (نه) بلکه هم دوی دی قوم سرکشان.

تفسیر: یعنی د هری زمانی کافران په دی خبری باندی هم داسی متفق‌اللفظ ؤ لکه چه دوی یو بل ته وصیت کړی وی او بیا مره شوی وی چه د الله هر یو رسول چه راشی ښائی چه هغه ته ساحر یا مجنون ووائی! او په واقع کښی به ئی کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کښی

کرد (تول) سره شریکان او مله دی او د هم دی اشراک لامله (له وجې) پخوانیو شریرانو هم هغسې خبرې کړې دی لکه چه اوسني شریران ئې هم کوي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ﴿۵۴﴾ وَّذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۵﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه پس نه ئې ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چه پوره تبلیغ دې کړی دی) او تل نصیحت کوه پس بیشکه چه ذکر پند ګټه (فائده) نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنې تاسې د تبلیغ او دعوت فرض هسې چه ښائي ادا کړی دی ـ اوس د زیات غمجن کېدلو او فکر وهلو ضرورت نشته په نه منلو باندې کوم الزام چه راتلونکی دی هغه پر هم دغو نسنونکیو او معاندینو باندې دی هو! پوهول ستاسې کار دی نو دا د پوهولو سلسله جاري ولرئ! د هر چا په قسمت او برخه چه ایمان وي هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کیږي او هغو کسانو ته به چه ایمان ئې راوړی دی لا ګټه (فائده) وررسوي او په منکرانو باندې به د الله تعالیٰ حجت تمامیږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾

او نه دي پیدا کړي ما پیریان او انسانان مګر لپاره د دې چه عبادت وکړي دوی ځما.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دې آیت ترجمه داسې کوي او هر څه چه مو پیدا کړي دي جن او آدمي خو لپاره د بندګۍ خپلې یعنې د هغو له پیدا کولو څخه شرعاً بندګي مطلوبه ده نو ځکه خلقتاً په دوی کښې داسې استعداد ایښود شوی دی چه که وغواړي پخپل اختیار د بندګۍ په لاره کښې تللی شي داسې خو د کونیه او قدریه په اعتبار هر یو شی د هغه د تکویني حکم په مقابل کښې عاجز او ناتوان دی. ولې داسې یو وقت هم راتلونکی دی چه کرد (تول) بندګان پخپلې ارادې د عالم تخلیق دا شرعي غرض پوره کوي. په هر ډول (طریقه) چه وي تاسې پوهول کوئ چه په پوهولو سره دا شرعي مقصود لاس ته راځي.

مَآ اُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَآ اُرِيْدُ اَنْ يُّطْعِمُوْنِ ﴿۵۷﴾
اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴿۵۸﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هیڅ رزق روزی (ما لره او ځانونو خپلو ته) او اراده نه لرم زه د دی چه طعام راکړی ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته) بیشکه الله هم دی ښه رزق روزی ورکوونکی دی څیښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.

تفسیر: یعنی د دوی له بندګی څخه ماته هیڅ ګټه (فائده) نه رارسیږی بلکه د هم دوی ګټه (فائده) په کښی ده. زه هسې یو مالک او بادار نه یم چه خپلو نوکرانو ته ووایم چه ماته وګټئ! او رائې وړئ! یا ځما په مخ کښی د خوړو او څښو شیان کیږدئ! ځما ذات له داسی تخیلاتو څخه پاک او صاف لوړ (اوچت) لوی پورته دی. زه له دوی څخه رزق او خواړه او نوری ګټی نه غواړم بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټی وررسوم. ما غوندی یو مالک الملک قادر ـ توانا ـ زورور ته به تاسی غوندی عاجزان ناتوانان څه خدمت وکړی شی؟ او زه به څه اړه (احتیاج) او ضرورت حاجت تاسی ته لرم د بندګی امر می پر تاسی باندی ځکه کړی دی چه تاسی می د ستر تولواکی (شهنشاهی) عظمت ـ کبریا او لوئی په ویلو او کولو (قولا ـ فعلا) ومنئ تر څو ځما د خصوصی الطافو او مراحمو مستحق او مورد وګرځئ.

نه می ګټی ته وکړی کړل پیدا
تل ښه وی پر دوی باندی ځما
من نه کردم خلق تاسودی کنم
بلکه تا بر بندګان جودی کنم

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

پس بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو او په بل چا) حصه د عذاب ده پشان د حصی د عذاب د یارانو هلاک کړیو شویو د دوی پس تلوار دی نه کوی دوی (په ما باندی په غوښتلو د عذاب کښی که ئی چیری وروستی کړم).

تفسیر: یعنی که دا ظالم د بندګی په لوری نه درومی نو وپوهیږئ چه د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده او اوس دوبیږی ـ نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ لکه چه نورو کفارو ته له خدائی سزا څخه برخه رسیدلی ده دوی ته هم رسیږی.

فَوَيۡلٌ لِّلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ يَّوۡمِهِمُ الَّذِىۡ يُوۡعَدُوۡنَ ۝٦٠

پس افسوس هلاک خرابی سخت عذاب دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له ورځی د عذابه د دوی څخه هغه ورځ چه وعده ئی ورسره کړی شوی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ یا له هغی څخه به پخوا د سزا کومه بله ورځ راځی لکه چه د مکی مشرکانو ته د بدر په غزا کښی سخته سزا ور ورسیده.

تمت سورة الذاريات ولله الحمد والمنة

سورة الطور مكية وهى تسع واربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۵۲) تسلسلهاحسب النزول (۷٦) نزلت بعد سورة السجدة.

د «الطور» سورت مکی دی نهه څلویښت آیتونه دوه رکوع لری په تلاوت کښی (۵۲) او په نزول کښی (۷٦) سورت دی.

وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالطُّوۡرِ ۝١

قسم دی په (غره د) طور باندی.

تفسیر: یعنی د «طور» غر چه په هغه باندی موسیٰ علیه السلام له الله تعالیٰ سره خبری اتری کولی یا به تری مراد مطلق غرونه وی ځکه چه د ځمکی میخونه دی او په کښی د مخلوقاتو لوی منافع دی او په دوی کښی د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دی.

وَكِتٰبٍ مَّسۡطُوۡرٍ ۝٢ فِىۡ رَقٍّ مَّنۡشُوۡرٍ ۝٣

او په کتاب لیکلی شوی باندی په کاغذ ارت خور کړی شوی کښی

تفسیر: له دی کتاب څخه ښائي لوح محفوظ مراد وی یا د خلقو اعمالنامی یا قرآن کریم یا د طور په مناسبت تورات یا عام سماوی کتابونه مراد دی دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ۝٤

(او قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوی باندی (په آسمان کښی).

تفسیر: ښائي چه له دی څخه کعبه شریفه مراد وی یا د کعبی له محاذ سره سم په اووم آسمان کښی د پرښتو کعبه ده چه هغی ته بیت المعمور وائی لکه چه له احادیثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ۝٥

او قسم دی په چت پورته کړی شوی باندی (چه آسمان دی).

تفسیر: یعنی په آسمان باندی قسم دی چه پر ځمکی باندی لکه چت داسی دی یا به له «**السقف المرفوع**» څخه عرش عظیم مراد وی چه له ګردو (ټولو) آسمانونو څخه هسک (اوچت) دی او له روایتونو څخه ښکاری چه هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ۝٦

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوی باندی.

تفسیر: یا به د دنیا کوږم او خارخوړی سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وی یا به هغه سیند مقصد وی چه د ګردو (ټولو) آسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندی بهیږی او له روایتونو څخه ثابت شوی دی. جواب د قسم دا دی چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَا لَهُ مِن دَافِعٍ ۝٨

بیشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کیدونکی دی (په مستحق ئی) نشته هغه لره هیڅوک دافع لری کوونکی.

تفسیر: یعني دا ګرد (ټول) شیان چه قسم پرې یاد شو شهادت ورکوي چه الله تعالیٰ ډیر یو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی نو په هغو کسانو باندې به چه د ده احکام نه مني ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم یو داسې طاقت به پیدا شي چه د هغه د رالیږلی شوي عذاب مخه ونیسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾

هغه ورځ چه وخوځیږي آسمان په خوځیدلو سره.

تفسیر: یعني آسمان به ولړځیږي او د ډیرو خوځیدلو او لړځیدلو لامله (له وجې) به وشلیږي وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾

او روان به شي غرونه په روانیدلو سره.

تفسیر: یعني غرونه به له خپلو ځایونو ښخه وخوځیږي او پاغوندو غوندې به یوې خوا او بلې خوا ته رغړي او د وریځو په شان به یوه لورې او بل لورې ته درومي.

فَوَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَّلْعَبُونَ ﴿١٢﴾

نو خرابي افسوس هلاک دی په دغه ورځ کښې دروغجن کوونکیو ته هغو لره چه دوی په چټي (بیکاره) خبرو جوړولو کښې لوبې مشغولتیا کوي.

تفسیر: یعني چه نن په لوبو تماشو او ننداروکښې مشغولیږي او راز راز (قسم قسم) خبرې جوړوي او د لوئي ورځې (آخرت) تکذیب کوي هغوی لره به د آخرت په ورځ کښې سخته سزا ورکوله کیږي او پرته (علاوه) له خرابي او تباهي به بل کوم شي نه وررسیږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم
بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چه تیل وهلی پوری وهلی شي دوی اور د دوزخ ته په تیل وهلو پوری وهلو سره (وبه ویلی شي دوی ته) دا دی هغه اور چه وئ تاسی چه په دی به مو دروغ ویل (یعني تری منکران وئ).

تفسیر: یعني پرښتي به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوی او په تیل وهلو سره ئی تر دوزخ پوری بیائی. او هلته ورته وائی دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چه تاسی به هغه دروغ گانه.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾

آیا پس سحر کودی دی دا (عذاب چه وینئ تاسو) که یئ تاسی چه نه ئی وینئ.

تفسیر: یعني تاسی به په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ته کودگر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کودی (سحر) ویلی. اوس نو لږ څه راوښیئ چه دا دوزخ چه د هغه خبر تاسی ته انبیاؤ علیهم السلام درکړی ؤ آیا په رښتیا سره جادو کودی یا نظربندی ده؟ یا دا چه په دنیا کښی ستاسی سترگی د حق له لیدلو څخه عاجزی وی او نه مو شوی لیدلی دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزی دی؟.

اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کښی پس صبر وکړئ تاسی یا مه کوئ صبر برابر دی (دغه دواړه کارونه) په تاسی باندی بیشکه هم دا خبره ده چه جزا درکوله شي تاسی ته د هغو (کارونو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعني کله چه په دوزخ کښی ولویږئ او هلته وویریږئ او ډیر شورماشور چغی په کښی وکړئ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسی چغو ته غوږ کیښږدی او نه به مو مرستی (مدد) ته څوک درشي. که په فرض محال تاسی لږ څه چپ شئ نو پر تاسی باندی به څوک رحم کوونکی او زړه

سوځوونکی هم نه پیدا کیږی. لنده ئی دا چه دواړه خبری سره برابری دی. له دی بندی خانی څخه ستاسی وتل سخت دی او هیڅ یوه لاره نه لری هغه کارونه چه تاسی په دنیا کښی کول د هغو سزا او هیداد هم دا د تل دپاره بندیتوب (حبس دوام) او ابدی عذاب دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ
وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾

بیشکه ویریدونکی (له الله ـ ځان ساتونکی له معاصیو) په جنتونو کښی به وی او په نعمتونو کښی به وی میوی خوړونکی خوشالیدونکی به وی په هغو (شیانو) چه ورکړی دی دوی ته رب د دوی او ساتلی دی دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدل په جنت کښی به بالکل مأمون او بیفکره اوسیږی. هلته به دوی ته د هوسائی (راحت) ـ آرامی او د عیش هر راز (قسم) اسباب او سامان موجود وی. پرته (علاوه) له هغو څخه آیا یواځی دا ښېنه او انعام لږ دی چه الله تعالیٰ به ئی د دوزخ له اوره وساتی؟!
او وبه ویل شی دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی چه:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ ۖ

خورئ او څښئ ښه هضمیدونکی په بدل د هغو (ښو اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی) حال دا چه تکیه کوونکی به ناست وی دوی پر تختونو باندی چه برابر به ایښود شوی وی صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسی وی چه گرد (تول) جنتیان لکه باچاهان غوندی پخپلو تختونو باندی یو له بل سره مخامخ ناست وی او د هغوی ترتیب به خورا (ډیر) ښه وی.

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ ۚ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حوری ښی ښائسته غټی سترګی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او متابعت کړی وی د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره نو پیوست به کړو مونږ په دوی پوری اولاد د دوی او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندی قائم وی او د هم هغو کاملانو په لاره باندی لاړ شی ـ او هغه خدمتونه چه د دوی اسلافو انجام کړی دی دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کښی سعی وکړی نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کښی له هغوی سره یو ځای کیږی که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په ځنګه والی او څومره والی کم او کیفیت کښی راښکته وی نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږی. او ممکن دی چه ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شی. لکه چه له روایتونو څخه معلومیږی او ښکاری. په دی صورت کښی داسی ګمان ونه کړ شی چه د دی کاملانو له ځینی ښو څخه به څه قدر لږ کړ شی او د هغه په بدل کښی د دوی ځوځات (ذریات) ته څه ثواب ورکاوه کیږی. نه دا به د الله تعالیٰ له فضل کرم او احسان څخه وی چه د قاصرینو لږ عمل ته ډیر موقعیت وربښی او هغه د کاملینو تر مقام پوری رسوی.

تنبیه: د ﴿ وَاتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم ﴾ مطلب چه دی احقر داسی اخیستی دی د «صحیح بخاری شریف» دا حدیث له هغه سره مناسبت لری «**قالت الانصار یا رسول الله ان لکل قوم أتباعا وانا قد اتبعناک فادع الله ان یجعل لنا أتباعنا منا ـ قال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اجعل أتباعهم منهم**».

كُلُّ ٱمۡرِيِٕۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٞ ﴿٢١﴾

هر سړی به په هغه عمل چه کړی ئی وی ګروآخته وی (که نیک وی یا بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان ؤ. دلته د «عدل» ضابطه راښیی. یعنی د عدل اقتضاء دا ده هر سړی چه ښه یا بد عمل وکړی له هغه سره سم خپل بدل مومی. زیات له دی څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه هغه تقصیرات بښی یا ئی کومه درجه لوړوی (اوچتوی).

وَأَمۡدَدۡنَٰهُم بِفَٰكِهَةٖ وَلَحۡمٖ مِّمَّا يَشۡتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د میوو (په هر وقت کښې) او د غوښو له هغه څیز چه د دوی زړه ئې غواړی.

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) غوښې ئې چه زړه وغواړی او هره میوه ئې چه په زړه کښې وګرځی بې له دیله او توقفه ورته حاضر او رسیږی.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

یو له بله به اخلی دوی په دغه (جنت) کښې پیالی (د شرابو) چه نه وی چتی (بیکاره) ویل په هغی کښې او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنی کوم وقت چه د شراب طهور دوره وشی نو جنتیان به د خوش طبعی په دول (طریقه) یو د بل له لاسه کاسی (ګلاسونه) سره اخلی. خو په دی پاکو شرابو کښې به یواځی خوند نشاط او مزه وی. نشه ـ چتی (بیکاره) خبری او اپلتی به نه وی او په هوش او عقل کښې څه نقصان او فتور نه ورپیښوی. او نه به ګناه کښې څه مرسته (مدد) کوی. او نه کومه بده پیښه ورځنی پیښیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپیر به ګرځی (دپاره د خدمت) پر دوی باندی غلامان ځنکیان د دوی ګواکی دغه (خدام په حسن او پاکی کښې) مرغلری پتی په غلاف کښې ساتلی شوی به وی.

تفسیر: یعنی لکه مرغلری پخپل پوښ (غلاف) کښې به بالکل پاک ـ صاف او شفاف وی. هیڅ دوره ګرد او غبار نه ورته رسیږی. د دوی د پاکی او ستر حال به هم هم داسی وی.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا
قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ
السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړی ځینی د دوی ځینو نورو نه چه پوښتنې به سره کوی (له دنیوی مشقتونو شخه تشکراً) وبه وائی دوی چه بیشکه مونږ ووبی له دی نه وو په اهل خپل کښی ویریدونکی (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندی او وی ساتلو مونږ له عذاب د تودوخی گرمی (د دوزخ) بیشکه مونږ وو مونږ پخوا له دی شخه (په دنیا کښی) چه عبادت به مو کاوه د دغه (الله) بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ډیر ښه احسان کوونکی خورا (ډیر) رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی جنتیان به په هغه وقت کښی یو د بل په لوری متوجه کیږی او خبری به سره کوی او د خورا (ډیر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسی وائی «ورونو! مونږ په دنیا کښی له الله تعالیٰ شخه ویریدو! او په دی اندیښنی کښی تل اوسیدو چه وروسته له مرینی به په مونږ باندی شه راځی؟ د الله تعالیٰ دی احسان ته وګوری! چه نن مونږ څومره ډاډه ـ مطمئن او مأمون یو چه د دوزخ یو تود باد او وږمه هم مونږ ته نه ده رسیدلی. مونږ له خپل الله تعالیٰ ویریدو او د هغه په مهربانی باندی مو هیله (امید) لرله او د هغه له یاده نه وو غافله او په ذکر او عبادت کښی ئی تل بوخت او لګیا ؤ دا دی چه هغه پر مونږ باندی ډیره مهربانی وفرمایله او ځمونږ دعاء ئی واوریده او له مونږ سره ئی ښه سلوک او احسان وفرمایه.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَّلَا مَجْنُوْنٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه ئی ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال گر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون ـ لیونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لیونی ـ کله کاهن ـ کله له پیریانو او شیطانانو شخه خبری اوریدونکی باله او ویل به ئی چه دوی له هغوی شخه شه خبری اوری بیا له هغه سره نوری خبری ګډوی مګر بی عقلان په دی باندی نه پوهیدل چه تر اوسه پوری کوم یو کاهن ـ شاعر ـ یا لیونی داسی پندونه ـ او حکیمانه اصول او داسی خوږی خبری ـ او هسی ښی ویناوی کړی وی؟ نو ځکه الله تعالیٰ خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وائی چه تاسی د هغوی له پوهولو شخه لاس مه اخلئ! او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ! او د دوی له دی چټی (بیکاره) خبرو شخه مه خپه کیږئ! ځکه چه د الله تعالیٰ له فضل او کرم شخه نه تاسی لیونی نه کاهن یئ بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی او نصیحت کول ستاسی منصبی فرض دی نو تل په هغه باندی دوام ولرئ!

أَمۡ يَقُولُونَ شَاعِرٞ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيۡبَ ٱلۡمَنُونِ ۝٣٠

آیا وائی دوی دی شاعر دی موږ منتظر یو په ده باندی ګرد (تول) حوادثو د زمانی ته.

تفسیر: یعنی دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چه دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ خبری آوروی ـ او پندونه ورکوی آیا دا خلق ئی ځکه نه منی چه هغه محض شاعر ګڼی ـ او د دی خبری په انتظار کښی دی هسی چه د پخوانی زمانی ډیر شاعران د زمانی په ګردش کښی مړه شوی دی دوی به هم مری او دا خبری به سرپړی او په راتلونکیو زمانو کښی به هیڅ یو بری او کامیابی د دوی په لاس نه ورځی او دا یواځی د څو ورځو موقتی خبری دی او بس.

قُلۡ تَرَبَّصُواْ فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُتَرَبِّصِينَ ۝٣١

ووایه (ای محمده ! دوی ته) منتظر اوسئ تاسی (هلاک ځما ته) پس بیشکه زه له تاسی سره له منتظرانو څخه یم (اهلاک د تاسی ته).

تفسیر: یعنی ښه دی تاسی ځما انجام ته ګورئ زه به ستاسی انجام ته ګورم ژر دی چه دا غوته به خلاصیږی نو دا به درښکاره شی چه څوک خائب او خاسر دی؟.

أَمۡ تَأۡمُرُهُمۡ أَحۡلَٰمُهُم بِهَٰذَآۚ أَمۡ هُمۡ قَوۡمٞ طَاغُونَ ۝٣٢

آیا امر حکم کوی دوی ته عقلونه د دوی په دی (کار) یا دوی یو قوم دی سرکښه شر خوښوونکی تیریدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کښی).

تفسیر: یعنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیونی ویلو څخه دا ښکاری چه ګواکی هغوی ډیر پوهان او عقلمندان دی نو آیا د دوی عقل او پوه دا ورښیی چه ډیر صادق ـ امین ـ پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر ـ کاهن او لیونی ووائی او د هغه له ښوونی څخه سترګی واړوی که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناؤ په منځ کښی څه فرق او توپیر (امتیاز) نه شی کولی نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دی؟ مګر حقیقت خو دا دی چه دوی پخپلو زړونو کښی په ګردو (تولو) خبرو باندی په ښه شانی پوهیږی خو په ښکاره داسی چتی (بیکاره) خبری کوی او د شرارت چاری وړاندی کوی.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آیا وائی دوی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی ده دا (قرآن نه ده داسی) بلکه دوی ایمان نه راوړی (تکبراً عناداً) پس رادی وړی دوی یوه خبره (جوړه کړی شوی) په شان د دی (قرآن په فصاحت بلاغت کښی) که چیری وی دوی رښتینی په دی (وینا).

تفسیر: یعنی داسی خیال کوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه شیان چه آوروی هغه د الله تعالیٰ کلام نه دی بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوی او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالیٰ ته کوی. څوک چه کومه خبره نه منی نو د هغی دپاره په زرهاؤ بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړوی. کوم سړی چه په یوی خبری باندی باور نه لری او زړه ئی نه کیږی چه یقین پری وکړی نو هم دا راز (قسم) بی سر او پښو احتمالات ورته راوباسی. که څوک وغواړی چه دا ښکاره خبره ومنی نو دومره خبره د هغه د منلو دپاره کافی ده چه د دنیا ګرد (تول) طاقتونه که سره یو ځای شی نو د دی پاک قرآن په شان یو کتاب نشی راوړی لکه چه د الله تعالیٰ د ځمکی او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بله ځمکه او آسمان جوړول ممکن نه دی هم داسی د دغه قرآن په شان بل کلام الله جوړول هم مشکل او محال دی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آیا پیدا کړی شوی دی دوی بی له یو څیز (خالق پخپل سر) یا که دوی پخپله پیدا کوونکی دی د ځانونو خپلو آیا پیدا کړی دی دوی آسمانونه او ځمکی (نه ده داسی خالق د تولو الله دی) بلکه یقین نه کوی دوی (او نه ئی منی چه ایمان راوړی په هغه باندی او بندګی وکړی د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالیٰ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ولی نه منی؟ آیا په دوی باندی هیڅ یو هسی الله نشته چه د هغه حکم منل په دوی باندی لازم وی؟ آیا دوی پرته (علاوه) له کوم پیدا کوونکی څخه پخپل سر پیدا شوی دی؟ آیا دوی خپل ځان خدای ګڼی؟

داسې خيال کوي چه آسمان او ځمکه د دوی جوړ کړي شيان دي؟ او ځکه په دی قلمرو کښې هر څه چه د دوی زړونه غواړي هم هغسې کوي او هيڅوک د دوی د مخې نيولو واک او اختيار نه لري. دا ګرد (ټول) خيالات باطل او مهمل دي. دوی هم پخپلو زړونو کښې ښه پوهيږي چه هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ شته چه همغه پاک الله تعالیٰ د دوی او د ځمکې او آسمان پيدا کوونکې دی. مګر سره له دی علمه دوی له هغه ايمان او يقين څخه چه شرعاً مطلوب دی محروم او بې برخې دي.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ ٱلْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

آيا له دوی څخه دي خزانې (د نبوت نعمت) د رب ستا! آيا هم دوی دي واکداران (زوروران چه کوي هر کار پخپل سر بلکه دوی ټول د الله تعالیٰ تر حکم لاندې دي).

تفسير: آيا دوی داسې خيال کوي چه ځمکه او آسمان د الله تعالیٰ له جوړ کړيو شيانو څخه دي خو الله تعالیٰ د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولي دي يا د ده په ملک او خزانو باندې دوی په زور او تسلط سره قبضه کړې ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنګه مطيع او منقاد کيدې شي؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

آيا شته دوی ته (اندرپايه چه پرې خيژي آسمان ته او) اوريدل کوي په هغه باندې (خبرې د ملائکو) پس را دې وړي هغه اوريدونکې د دوی يو برهان سند ښکاره (په صحت د اوريدلو د ده باندې).

تفسير: يعنې آيا هغوی داسې دعوی کوي چه دوی پوړۍ (زينه) درولې پر آسمان باندې ختلي دي او هلته ئې له ملأ الاعلی څخه خبرې اوريدلې دي کله چه دوی پخپل سر تر هغه درباره پورې رسيدې شي نو د بل چا متابعت ته اړ (محتاج) نه دي؟ څوک چه هسې دعوی کوي نو بسم الله رادې شي او خپل حجت ـ قاطع سند لامع برهان او بيان دې راوړاندې کړي. اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کښې فرمائي چه:

أَمْ لَهُ ٱلْبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

آیا هغه (الله) لره لونې دي (په زعم ستاسې) او تاسې لره ځامن دي.

تفسیر: یعنې آیا دغه منکران الله تعالیٰ له خپل ځان څخه ښکته ګڼي؟ معاذ الله لکه چه د دوی د لونو او ځامنو له ویشلو څخه راڅرګندیږي. نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کښې غاړه ایښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿۴۰﴾

آیا ته غواړې له دوی څخه (ای محمده!) څه اجر بدل پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوي دي (او ځکه درڅخه تاووي مخ او نه مؤمنانیږي له عناده).

تفسیر: یعنې آیا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني چه الله تعالیٰ دې نه کړې تاسې په ارشاد او تبلیغ باندې له هغوی څخه څه باره مزدوري او معاوضه غواړئ چه د هغه د دروندوالي لامله (له وجې) تور خوري.

أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿۴۱﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی نو دوی ئې لیکي (له هغه نه).

تفسیر: یعنې آیا پخپله الله تعالیٰ پر دوی باندې وحې لیږي او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروي چه دوی ئې لیکي لکه چه د انبیاؤ علیهم السلام وحې لیکلې کیږي نو ځکه دوی ستاسې پیروی ته څه ضرورت نه لري. بلکه نه ده دا خبره چه له دوی څخه علم د غیب وي بلکه دوی صرف ضد نیولی دی نو ځکه ایمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿۴۲﴾

آیا اراده لري دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا) پس هغه کسان چه کافران شوي دي هم په دوی باندې مکر کړی شوي دي (او خپله جزاء مومي).

تفسیر: یعنې له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته. نو بیا آیا داسې اراده لري چه له

پیغمبر سره فریب دروغ چل او مکر وکړی ـ او په خفیه ؤ تدابیرو په پټو غوټو سره حق مغلوب؟ یا ئې له منځه وباسی؟ که داسې وی نو په یاد ئې ولرئ چه هغه مکر ـ چل او فریب ګرد (ټول) د هم دوی په غاړه کښې لوېږی ژر به دوی ته دا څرګندېده شی چه آیا حق مغلوب کیدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکی او فناء کیدونکی دی؟ بلکه حق خامخا غالب دی او پخپله هم دوی په هم دغه خپل کنستلی کوهی کښې لوېږی.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بې له الله پاکی ده الله لره له هغه شی چه دوی ئې ورسره شریکوی (نور).

تفسیر: یعنی آیا بی له الله تعالیٰ بل کوم حاکم یا معبود ئې تجویز کړی دی چه د مصیبت په وقت کښې د هغوی مرسته (مدد) وکړی او د هغه عبادت دوی د الله تعالیٰ له عبادت څخه بې پروا کړی دی؟ نو په یاد ئې ولرئ چه دا ګرد (ټول) اوهام او وساوس دی او د الله تعالیٰ ذات له ګردو (ټولو) څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک ـ مثیل ـ مقابل او مزاحم نشی کیدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

او که ووینی دوی یوه ټوټه له آسمانه رالویدونکی نو وبه وائی (دا) وریځ ده پرېره (غټه) یوه پر بلی باندی سوره شوی.

تفسیر: یعنی په حقیقت کښې له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته. او یوائځې یوه خبره ده چه هغه عناد او ضد دی او د هغه لامله (له وجې) دا خلق هره رښتیا خبره دروغ ګڼی ـ او د هغې په دروغ بللو باندی ټینګ ولاړ دی ـ د دی خبری کیفیت دا دی که د دوی له غوښتنی سره سم د آسمان یوه ټوټه هم راولوېږی او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم ووینی نو بیا هم هغه ته خبری جوړوی او څه په څه تأویل په کښې کوی مثلاً وائی به چه دا د آسمان ټوټه نه ده بلکه د وریځې یوه پرېره (غټه) حصه ده چه منجمد شوی راولویده. لکه چه د کرل (یخ) لوئی ډېری کله کله رالوېږی. نو د هسی متعصبو معاندانو د منلو او قبلولو هیله (امید) او توقع په څه دول (طریقه) کیدی شی؟.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾

يَوۡمَ لَا يُغۡنِي عَنۡهُمۡ كَيۡدُهُمۡ شَيۡـًٔا وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چه یو ځای شي دوی له ورځې خپلې سره هغه چه پکښې وبه لوېږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړې شي) هغه ورځ چه وبه نه کړي دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ څیز (له عذابه د الله) او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته (امداد) وکړه شي.

تفسیر: یعنی په هسې معاندینو پسې زیات لویدل دومره په کار نه دی. پرېږدۀ چه د څو ورځو له مخې لوبې وکړي او خبرې جوړې کړي. آخر هغه ورځ راتلونکې ده چه د الله تعالیٰ د قهر برېښنا تکه (تندر) پرې ولوېږي او د دوی هوش او حواس والوځي. او د ژغورنې (نجات) هیڅ ترتیب به ئې په کار نه ورځي. نه له کوم لوري ورته مرسته (مدد) رسېږي. غالباً له دې څخه به قیامت مراد وی.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئې کړی (کافران شوی) دی (اخروی) عذاب دی بې له دې (دنیوی) عذابه ولیکن زیاتره د دوی نه پوهېږي (نو ځکه مخ گرځوی له ایمانه).

تفسیر: یعنی له دوی څخه زیاتره سړي په دې خبر نه دي چه پرته (علاوه) له آخرته په دنیا کښې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسیدونکی دی ـ شائې چه له دې څخه د بدر غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وی.

وَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعۡيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته بیشکه ته په ځای د لیدلو څمونږ کښې ئې (او ساتو دې له اضراره).

تفسیر: یعنی له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکوینی او تشریعی حکم انتظار وباسې چه ژر به ستاسې او د هغو په منځ کښې فیصله وکړي او تاسې ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسېږي ځکه چه تاسې څمونږ د قدرت تر سترگو لاندې یئ! او ستاسې ساتنه او حفاظت څمونږ د قدرت په غاړه دی!.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ۝٤٨

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وقت کښی چه راپاڅیږی (له خوبه یا له مجلسه).

تفسیر: یعنی له صبر ـ تحمل ـ سکون او اطمینان سره تل د الله تعالیٰ په تسبیح ـ تحمید او عبادت کولو کښی مشغول اوسئ! په تیره بیا کله چه له خوبه را پاڅیږئ ـ یا لمانځه ته ودریږی! یا له مرکی څخه تشریف یوسئ. په دی حالاتو کښی د تسبیح او تهلیل او د نورو اذکارو ډیر ترغیب او تاکید شوی دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ۝٤٩

او په بعض د شپی کښی پس تسبیح وایه د دغه (الله) او د وروستو د ستوریو څخه (یعنی د شپی په آخره هم تسبیح وایه).

تفسیر: د شپی له دی برخی څخه ښائی چه د تهجد وقت مراد وی. او د ستوریو نه شا گرځولو وقت گهیځ (سحر) دی ځکه چه په دی مهال (وخت) کښی گرد (ټول) ستوری د سحر په رڼا (رنرا) کښی پټیږی.

تمت سورة الطور ولله الحمد والمنة.

سورة النجم مکیة الاآیة (۳۲) فمدنیة وهی اثنتان وستون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (۵۳) تسلسلهاحسب النزول (۲۳) نزلت بعد سورة الاخلاص.

د «النجم» سورت مکی دی ـ پرته (علاوه) د(۳۲) آیته څخه چه مدنی دی. (۶۲) آیته (۳) رکوع لری.

په تلاوت کښی (۵۳) او په نزول کښی (۲۳) سورت دی. وروسته د«الاخلاص» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾

قسم دی په ستوریو باندی کله چه پریوځی (غروب وکړی یا راوخیژی طلوع وکړی) نه دی ګمراه شوی ملګری (رسول) ستاسی او نه ئی لاره ورکه کړی ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملګری څخه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی. یعنی نه دوی د غلط فهمی لامله (له وجی) له لاری څخه وتلی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهیدلی بی لاری تللی دی ـ بلکه هم هغسی چه د اسمان ستوری له ختلو څخه نیولی تر پریوتلو پوری په یوه تاکلی (مقرر کړی) تګ او لاری باندی درومی او یوی خوا بلی خوا ته نه خوځیږی د نبوت لمر هم په همغه ډول (طریقه) د الله تعالیٰ په تاکلی (مقرر کړی) لاری باندی برابر ځی او هیچری یوه او بل لوری ته نه ځی او نه امکان لری چه تری مخالفت وکړی او که یو قدم او یو پل دی خوا او هغی ته کوږ شی نو هغه غرض چه د دوی په بعثت پوری ترلی دی لاس ته نه راځی. انبیاء علیهم السلام هم د نبوت د آسمان ستوری دی چه د هغوی له رڼا (رڼرا) څخه توله دنیا هدایت او لاره مومی. هسی چه د ستوریو له لویدلو څخه وروسته ځلیدونکی لمر راخیژی هم دا راز (قسم) د ګردو (ټولو) انبیاؤ له تشریف وړلو څخه وروسته محمدی لمر د عربو له مطلع څخه راوخوت. نو کله چه قدرت د دی ظاهری ستوریو نظام دومره محکم جوړ کړی دی چه په هغوی کښی د هیڅ راز (قسم) تزلزل او اختلال ځای نشته نو ښکاره ده چه د دی باطنی ستوریو او روحانی لمر او سپوږمی انتظام به څومره مضبوط او محکم وی چه په هغوی پوری د ټولی دنیا او نړی سعادت او هدایت ترلی دی.

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

او خبری نه کوی (محمد) له هوا (خپلی) نه ـ نه دی دغه (قرآن) مګر وحی ده چه ورته لیږلی شوی ده.

تفسیر: یعنی مخالف عمل او کار چیری ـ د دوی له مبارکی خولی څخه داسی یو توری هم نه دی وتلی چه د دوی په نفسانی غوښتلو باندی مبنی وی. بلکه دوی هر هغه شی چه د دینی امورو په نسبت فرمایلی دی هغه د الله تعالیٰ رالیږلی وحی ده. او هغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ له حکمونو سره سم ؤ. د دوی په منځ کښی متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث وایه شی.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ ۖ

ښوولی ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل) چه خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنی اصلی وحی لیږونکی الله تعالیٰ دی خو د هغه په وسیله چه دا وحی تر دوی پوری رسیږی او هغه چه په ښکاره دول (طریقه) ده ته ښوونه کوی هغه د ډیرو قوتونو خیښتنه (خاونده) ـ خورا (ډیر) زوروره ـ حسینه ـ او وجیهه پرښته ده چه هغی ته «جبریل امین» وایه شی. لکه چه د (التکویر) په سورت کښی ئی هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلی دی.
﴿ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۙ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۙ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴾ الآیة ـ

فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾

بیا برابر کیناست او هغه ؤ په کنارو لوړو (اوچتو) (له آسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقی افق مراد کړی دی چه له هغه ځایه سپیده داغ رابریښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کښی یو ځلی حضرت جبریل امین پخپل اصلی صورت سره ورښکاره شو چه پر یوه کرسی باندی ناست ؤ. په هغه وقت کښی د آسمان یوه څنده (غاړه) تر بلی څندی (غاړی) پوری د هغه له وجود څخه ډکه ښکاریده او خورا (دیره) لویه او ویروونکی په نظر راتله چه له دی امله (وجی) څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه وویرید نو د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾

بیا نژدی شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدی شو پس ؤ په منځ د نژدی والی د دوو لیندو یا ډیر نژدی له دی نه هم پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چه وحی ئی وکړه.

تفسیر: یعنی جبریل علیه السلام سره له دی چه له خپل اصلی مستقر سره تعلق لری خو سره له هغه هم رابنکته شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره ورنژدی شو چه د دواړو په منځ کښی د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتی په خپل هغه وقت کښی الله تعالیٰ پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی ورنازله کړه. غالباً له دی څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وی ﴿ يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنذِرْ ﴾ الآیة - یا به نور احکام وی.

تنبیه: په ﴿ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴾ کښی د محققینو په نزد (او) د شک دپاره نه دی بلکه داسی ترکیب په پوره تاکید او مبالغه سره د زیادت د نفی دپاره وی یعنی په تاکلو (مقررولو) سره دا ورښوول مقصود نه دی چه د (قوسینو) فاصله ده که له هغه څخه هم لږ ؤ؟ هوا دومره ورښکارول مقصد دی چه په هیڅ حال او په هیڅ صورت له ده څخه زیاته فاصله نه وه په دی موضوع کښی نوری ډیری خبری هم شته چه د نورو مفسرانو له خوا لیکلی شوی دی.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ⑪

نه ؤ ویلی دروغ زړه (د محمد) هغه (جبریل) چه لیدلی ئی ؤ (په سترګو).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترګو سره ولید او زړه ئی ورته وویل چه په دی وقت کښی په زړه پوری هم هغسی چه ښائی ته جبریل علیه السلام ته وګوره او په دی کښی ته هیڅ غلطی نه کوی او د یوه شی په ځای بل شی په نظر نه درځی په دی ویلو کښی د ده زړه رښتین ؤ. حق تعالیٰ هم داسی د پیغمبرانو په زړونو کښی د پرښتو پیژندګلو اچوی او که په خپله رسول پر پرښتو باندی دادینه (اعتماد) ونه لری نو بل ته به په څه ډول (طریقه) دادینه (تسلی) ورکړی.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ⑫

پس آیا تاسی جګړه کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کښی چه ده لیدلی دی.

تفسیر: یعنی وحی لیږونکی الله او وحی راوړونکی هسی پرښته ده چه د هغی صورت ـ سیرت ـ فهم ـ حفظ او نور صفات ګرد (تول) ښائسته او ښه او د هغی ګرد (تول) قوتونه کامل دی. او بیا داسی سره نژدی شول او وحی ئی ور ورسوله چه پیغمبر هغه پخپلو سترګو سره ولید او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه. نو آیا په هسی لیدلی شوی او ښه اوریدلی شوی څیز کښی تاسی لره د داسی چتی (بیکاره) او ایلتی خبری کولو څه حق شته؟ چه خامخا په کښی

فضول بحثونه او بیکاره جګړی او تکرارونه وکړئ.

اذا لم تر الهلال فسلم لناس رأوه بالابصار

ته چه میاشت په سترګو نه وینی وئی سپاره

هغه چاته چه ئی وینی په لیمو

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿۱۴﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ محمد هغه (جبریل) په راښکته کیدلو کښی بل ځلی په نزد د ونی د بیری سدرةالمنتهیٰ (چه منتها د علم د خلقو دی) په نزد د هغی دی جنت الماویٰ (یعنی ځای د هستوګنی د مؤمنانو).

تفسیر: حضرت شاه رحمة الله علیه لیکی «دوهم ځلی ئی جبریل علیه السلام پخپل اصلی صورت د معراج په شپه په اووم آسمان کښی د بیری له ونی سره ولید چه هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کښی ویش سرحد دی یعنی چه پاسنی خلق لاندی او ښکتنی خلق پورته نشی تلی او د هغه په خوا کښی جنت ئی هم وکوت.

تنبیه: څرنګه چه د جنت انګور ـ انار او نوری میوی له دنیوی میوو سره نه قیاس کیږی او یوائحی د نامه اشتراک د هغوی په منځ کښی شته هم داسی دا بیره هم د دنیوی بیرو سره نشی قیاس کیدی. دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه هغه بیره به څرنګه اونه وی لنده ئی دا چه هغه ونه د دی خوا او د هغی خوا په سرحد کښی ولاړه ده هغه اعمال احوال او نور چه له دی لوری خیژی او هغه احکام او امرونه چه له پاسه راښکته کیږی د هغو ګردو (تولو) منتهیٰ هم دا اونه ده له ګردو (تولو) روایتونو څخه داسی راووځی چه د دی ونی بیخ په شپږم آسمان کښی او څانګی ئی تر اووم آسمان پوری غځیدلی دی والله اعلم.

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿۱۶﴾

(لیدلی ؤ محمد جبریل لره) کله چه پټی کړی هغی ونی د بیری لره هغه څه چه پټ کړی ئی ؤ.

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ انوارو او تجلیاتو پر دی ونی باندی پلوشی اچولی وی او د پرښتو د

هجوم او کثرت دا حال ؤ چه د دی ونی له هری پانی سره یوه پرښته په نظر راتله. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه (ما یغشی) طلائی پتنونه (پتنگان) دی یعنی دیر ښه صورت لری چه د هغی په لیدلو سره زړه خوشیږی په دی وقت کښی د دی ونی د بهار او د سینګار او د هغی د حسن او جمال داسی یو حال دی چه هیڅ یو مخلوق د هغی صفت په الفاظو سره نه شی کولی ښائی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له خبرو سره موافق په معراج کښی د الله تعالیٰ لیدنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته میسره شوی وی دا د هغه بیان د دی آیت په ابهام کښی منطوی او مندرج وی ځکه چه د پخوانیو آیتونو په نسبت د حضرت بی‌بی عائشی صدیقی په احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له هغی څخه د پروردگار لیدل مراد نه دی بواځی د جبریل علیه السلام رؤیت مراد دی. ابن کثیر له مجاهد څخه چه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له خاصو اصحابو څخه دی تر دی آیت لاندی دا الفاظ لیکی **(کان اغصان السدرة لؤلؤا ویاقوتا وزبرجداً فرآها محمد صلی الله علیه وسلم ورأی ربه بقلبه)** او دا رؤیت څرنګه چه یواځی په قلب سره نه بلکه په قلب او بصر یعنی دواړو سره حاصل شوی دی لکه چه له (مازاغ البصر) څخه ښکاره ده ښائی ځکه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د طبرانی په ځینو روایتونو کښی فرمایلی دی **(رآه مرتین مرة بقلبه ومرة ببصره)** دلته به له دوه ځلی لیدلو څخه دا مطلب وی چه په یوه وقت کښی ئی دوه ډوله ولید **(کما قالوا فی حدیث انشق القمر بمکة مرتین)** په ظاهری سترګو سره هم او د زړه په سترګو سره هم ولید شو لیکن په یاد دی وی چه دا هغه رؤیت نه دی چه د هغه نفی په ﴿ لَا تُدۡرِكُهُ ٱلۡأَبۡصَٰرُ ﴾ کښی کری شوی ده ځکه چه له هغی څخه غرض د احاطی د نفی کول وی یعنی کتنه هغه نشی احاطه کولی برسیره په دی کله چه له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه پوښتنه وشوه چه د رؤیت دعوی د ﴿ لَا تُدۡرِكُهُ ٱلۡأَبۡصَٰرُ ﴾ له آیت څخه مخالفه ده نو وی فرمایل **«ویحک ذاک اذاتجلی بنوره الذی هو نوره ـ رواه الترمذی»** معلوم شوی دی چه د الله تعالیٰ انوار او تجلیات متفاوت دی ځینی انوار قهره للبصر دی ځینی داسی نه دی او د رؤیت الرب رؤیت فی الجمله په دواړو درجو باندی صادقیږی او ځکه ویل کیږی د رؤیت هغه درجه چه مؤمنانو لره په آخرت کښی په برخه کیږی هلته به کتنی داسی تیزی او تیری کیږی چه د هغی تجلی د لیدلو طاقت ولری چه هغه په دنیا کښی چاته نه حاصلیږی هو! یوه خاصه درجه رؤیت سیدنا محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه کښی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له روایت سره موافق میسر شوی دی چه په دی خصوصیت کښی هیڅوک له دوی سره شریک کیدی نشی او هم د دی انوارو او تجلیاتو تفاوت او تنوع په ملاحظه ویل کیږی چه د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په اقوالو کښی هیڅ تعارض نشته. کیږی چه حضرت صدیقه بی بی عائشه به د یوی درجی نفی کوی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ئی په بلی کښی اثبات کوی او هم داسی د ابوذر رضی الله تعالیٰ عنه په روایاتو (رایت نورا) او (نورانی اراه) کښی هم تطبیق ممکن دی. **والله سبحانه وتعالیٰ اعلم**

مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿۱۷﴾

نه وی کږځیدلی سترګی د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تیری شوی (له حده).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه د محمد صلی الله علیه وسلم سترګو ولید په پوره تمکن او اتقان سره ؤ نه کتنه کږه شوی ده او نه ښی او کیڼی او ښکته او پورته خوا ته اوښتی ده او نه له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندی تیر شوی دی پس په هغه شی باندی نښتی ؤ چه د هغه ښوونه منظور وه د باچاهانو په دربار کښی هر شی چه وربښوول کیږی د هغه نه لیدل او هغه شیان چه نه وربښوول کیږی د هغو په لیدلو پسی لویدل دواړه عیب دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی دواړو څخه پاک ؤ.

لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿۱۸﴾

خامخا په تحقیق لیدلی دی (محمد) له (ځینو) دلائلو (د قدرت) د رب خپل چه ډیر لوی ؤ.

تفسیر: د ﴿ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ ﴾ په تفسیر کښی هغه بیان چه شوی دی برسیره په هغه باندی هغه نور شیان چه لیدلی او اوریدلی ئی وی هغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره دی.

اوس څوک توان لری چه وپوښتی بڼ وال بیا
بلبل څه وویل ګل واوریدل څه څه وکړل سبا؟
اکنون کرا دماغ که پرسد زباغبان
بلبل چه گفت گل چه شنید وصباچه کرد؟

اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿۱۹﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿۲۰﴾

آیا پس وینئ تاسی لات او عزیٰ او منات (په مرتبه کښی) دریم بل له دغو (یعنی دغه بتان بیخی بیکاره شیان دی).

تفسير: يعني د هغه الله تعالىٰ په مقابل كښې چه د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته د دې سپكو او ناولو شيانو له نوم اخيستلو څخه شرم په كار دى.

تنبيه: «لات ـ عزىٰ ـ مناة » د هغې زمانې د كفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دى. د دوى له منځه (لات) د طائفيانو په نزد ډير معظم ؤ. او (مناة) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزىٰ) د قريشو او بنى كنانه او نورو په نزد دومره لوى معزز ؤ چه له هغو دوو ړومبنيو څخه ئې ده ته عزت وركاوه. او (عزىٰ) چه په مكه معظمه كښې نخلې ته نژدې ؤ بيا (لات) چه په طائف كښې ؤ بيا له دوى څخه وروسته په دريمه درجه (مناة) ؤ چه له مكې څخه لرې او مدينې ته نژدې ؤ. علامه ياقوت رحمة الله عليه په معجم‌البلدان كښې هم دا ترتيب نقل كړى ليكي چه قريشو د كعبې شريفې د طواف په وقت كښې داسې ويل « **اللات والعزىٰ ومناة الثالثة الاخرىٰ ـ هٰؤلآء الغرانيق العلىٰ وان شفاعتهن لترتجىٰ**» په ځينو تفاسيرو كښې پر دې ځاى كښې يوه قصه نقل كوى چه د محدثينو د جمهورو له اصول سره د صحت تر درجې پورى نه رسيږى. او كه في الواقع هغه لره كوم اصل هم وى نو بنائى هم دا به وى چه ځمونږ رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په هسې جرګه كښې چه د مسلمانانو او كافرانو لوئى ډلې پكښې ګډې وډې او مخلوطې ناستې وى دا سورت ئې ولوست. او د كفارو دا عادت ؤ چه د قرآن د لوستلو په وقت كښې به ئې هسې شورماشور لګاؤ چه تر څو ئې څوك وانه ورى لكه چه الله تعالىٰ د حٰمٓ السجدة په څلورمه ركوع كښې فرمائى ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴾ كله چه حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دا سورت ولوست كوم شيطان كافر خپل غږ د دوى له غږ سره يو ځاى كړى د دوى په لهجه او د وينا په تقليد سره به ئې هغه الفاظ ويلې وى چه د ګردو (تولو) كافرانو په ژبو سواره ؤ نو ځكه د (**تلك الغرانيق العلىٰ** الخ) له الحاق څخه له دې آيتونو سره او له دې تصرف څخه چه په تعبير او اداء كښې شوى وى د هغو كفارو په زعم مطلب بالكل اوښتى دى او له ذم څخه (معاذ الله) مدحې ته رسيدلى دى كه نه ښكاره خبره ده چه د نبي پر ژبه شيطان كله دومره تسلط لرى او دا څرنګه امكان لرى؟ د هغه شي ابطال چه وروسته راځي نو د هغه صفت مخكښې څه معنى لرى؟.

﴿ اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿۲۱﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿۲۲﴾ ﴾

آيا تاسى لره (اى كفارو) هلكان دى او دغه (الله) لره لونې دى دا (قسمت د اولاد) په دى شان قسمت دى ډير كوږ ناكاره.

تفسير: ياقوت په (معجم البلدان) كښې ليكي چه كافرانو دا بتان د الله تعالىٰ لونې بللې خو اول الله هغه لوى ذات دى چه صفت ئې په ﴿ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴾ سره شوى دى او بالفرض كه د اولاد تقسيم هم وماته شي نو دا تقسيم څومره خراب او بيكاره دى چه تاسى خپلو ځانونو ته هلكان

او الله تعالیٰ ته لوني ورکوئ (العياذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ

نه دی (دا بتان) مګر خو تش نومونه دي چه ایښي دي تاسي دوی لره تاسي او پلرونو ستاسي نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بتانو) باندی کوم برهان ـ علمي سند.

تفسیر: یعني په تیرو (ګټو) او ونو باندی یو څه نوم پردی چه د هغوی پر خدائی باندی کوم برهان او علمي سند نه لري بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دی هغوی ته تاسي پخپلو خیالونو کښي که د الله تعالیٰ لوني یا د هغه هلکان یا بل شي وايئ دا ګردی (تولی) چټی (بیکاره) او د خولی خبری دی چه هیڅ صحیح نه دی او نه څه حقیقت لري.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوی دوی مګر خو د ګمان خپل او د هغه شي چه غواړی ئي نفسونه د دوی او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت لار ښوونه.

تفسیر: یعني سره له دی چه د الله تعالیٰ له خوا د هدایت رڼا (رنړا) راغلی ده او سمه لاره ئي راښوولی ده مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو په توره تیاره کښي سره نښتي دي. هغه ګمانونه چه د وروکی په شان د دوی خیال ته رسیږی او هغه آرزو او هیله (امید) او خبره چه د دوی په زړونو کښي ګرځی سم د لاسه هم هغسي کوی له تحقیق او بصیرت سره د دوی هیڅ علاقه ـ ارتباط او سروکار نشته.

أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چه غواړی ئی (له نبوت او اخروی سعادت ؟ بلکه نشته!) پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچائی د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنی هسی اتکل او ګمان کوی چه دا بتان به څمونږ سپارښت کوی دا خو تش خیال او تشی آرزوګانی دی آیا هر هغه تمنا او آرزو چه سړی ئی وکړی هغه ئی به لاس ورځی به یاد ئی ولرئ چه د دنیا او آخرت ګردی (تولی) ښیګڼی (فائدی) د الله تعالیٰ په لاس کښی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یعنی د بتانو عبادت څخه ستاسی لاس ته څه ورځی ګته (فائده) همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری ئی سړی مومی.

وَكَمْ مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَٰوٰتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنۢ بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضَىٰٓ ﴿٢٦﴾

او ډیری دی له ملائکو څخه په آسمانونو کښی چه نه دفع کوی شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چه اذن حکم وفرمائی الله دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی او راضی وی په شفاعت ئی.

تفسیر: یعنی د دی بتانو حقیقت څه دی د آسمانی هستیدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځی. هو! د هر چا په حق کښی چه پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړی هغه د کار شی دی او هغه له هر چا څخه چه خوښ وی همغه ګټور دی. ښکاره ده چه هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْـَٔاخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی خامخا نوموونه ږدی پر ملائکو باندی په نوم اینبودلو د ښځو سره او نشته دوی ته په دی وینا کښی هیڅ علم پوه متابعت نه کوی دوی مګر خو د ګمان او بیشکه ګمان نه دفع

کوی له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چه په آخرت باندی یقین او باور نه لری هغه له سزا او هیداد څخه بیفکره کیږی او په داسی بیباکی او بیفکری کښی اخته کیږی چه الله تعالیٰ ته بد نسبتونه کوی او مثلاً وائی چه پرښتی ښځی او د هغه لوڼی دی دا محض د دوی جهالت او ناپوهی ده ځکه چه پرښتی له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لری. او الله تعالیٰ به څرنګه اولاد ولری؟ که څوک په رښتیا او تینګو خبرو باندی قائم وی نو په داسی ګمانونو اتکلونو او اوهامو او چتی (بیکاره) خبرو پسی چه هیڅ کار ورځنی نه جوړیږی نه ګرځی. او آیا داسی اتکلونه او تخمینات د ثابته ؤ حقائقو قائم مقام کیدی شی؟

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چه مخ ئی ګرځولی دی له ذکره پنده ځمونږ او نه لری اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسیدلو د دوی دی له علمه پوهه (د دوی).

تفسیر: یعنی د هر چا برستن او نالی چه د دنیا دا څو ورځی ژوندون دی او په هغه کښی هسی منهمک شی چه الله تعالیٰ او آخرت ور څخه هیر وی او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسی نو تاسی د دوی اپلتو او چتی (بیکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کیږئ! هم هغسی چه هغوی له الله تعالیٰ څخه مخ اړوی تاسی هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ! په پوه باندی څو مو دوی پوهولی دی ولی هغوی ځان پری نه پوهوی. نو له بدطینتو سریو څخه د حق منلو توقع لرل او د هغوی په فکر او غم کښی خپل ځان پخول او ویلی کول بیکاره دی. د دوی فکر فقط د هم دی دنیا فوری نفع او نقصان ته رسیږی. له دی څخه وړاندی د هغوی فکر نه رسیږی. دوی څه پوهیږی چه وروسته له مرینی د حقیقی مالک په دربار کښی حاضریږی او د ذری ذری شمیر ورکوی. د دوی علمی جداوجهد یواځی د بهائمو په شان د ګیدو ډکول او د شهوت شرل دی. پرته (علاوه) له نفسانی او شهوانی غوښتنو څخه بل شی ته نه متوجه کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم دی په هغه چا باندی چه ګمراه شوی دی له

لاری د ده څخه (چه اسلام دی) او هم دی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندی چه سمه لاره ئی مونډلی ده.

تفسیر: یعنی هغه چه په گمراهی کښی پروت دی او هغه چه په سمی لاری باندی رهی (روان) دی دوی ټول سره د هغوی د مخفی استعداداتو له ازل راهسی پاک الله ته معلوم او الله تعالیٰ پری ښه خبر دی. او سم له هغه سره هر کار کیدونکی دی. هر څومره زیار (کوشش) چه وویستل شی پرته (علاوه) له هغه څخه بل کوم شی نه کیږی برسیره پر هغه الله تعالیٰ پخپل محیط علم سره له هر یوه سره د هغه له احوالو سره سمه او برابره معامله کوی. نو څکه تاسی ځان یوی خوا ته ونیسی او د هغو معاندینو معامله الله تعالیٰ ته خوشی کړئ او ور وئی سپارئ.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿۳۱﴾

او خاص الله ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) (پیدایښت) لپاره د دی دی چه جزاء ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه بدی ئی کړی وی په (سبب) د هغه (بد) عمل چه کړی ئی وی او جزاء ورکړی هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی وی په نیکو (اعتقادونو او ښو) عملونو سره (په جنت).

تفسیر: یعنی د هر سړی احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی. او د ځمکی او د آسمان پر هر شی باندی د هغه واک (اختیار) او قبضه ده. بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کښی د هغه په مخ کښی څه ممانعت موجود کیدی شی. بلکه که په غور سره وگورئ نو ځمکه او د آسمان دا گردی (ټولی) کارخانی د هم دی دپاره پیدا کړی شوی دی چه د هغو په نتیجه کښی د ژوندون یوه بله غیر فانی سلسله قائمه کړه شی تر څو په هغی کښی بدانو ته د هغوی د بدی او نیکانو ته د هغوی د نیکی بدل ورکړ شی.

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبٰٓئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ

(نیکوکاران) هغه کسان چه ځان ساتی له کبائرو لویو گناهونو څخه او له فواحشو قبیحو کارونو څخه مگر وړی وړی گناه (لکه نظر کول حرامو ته او

نور د دی پشان بنبل کیږی له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیری او کبیری گناه فرق د نساء د سورت په تفاسیرو کښې په تفصیل سره تیر شوی دی. د (لمم) په تفسیر کښې څو خبری شته. ځینې وائی هغه خیالات او چرتونه دی چه د گناه په نسبت په زړونو کښې گرځی خو له قوی څخه فعل ته نه وځی هغه لمم دی. ځینې له هغه څخه صغیره گناه مراد اخلی. ځینې وائی هغه گناه چه په کولو باندی ئی اصرار نه کوی. یا ئی ډیر عادت ونه گرځوی. یا هغه گناه چه توبه ورځنی وکړی مراد دی. ځمونږ په نزد ډیر ښه تفسیر همغه دی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د (النساء) د سورت په تفاسیرو کښې لیکلی دی. مگر دلته ئی په ترجمه کښې د نورو معانیو گنجائش هم پری ایښی دی.

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بیشکه رب ستا واسع (فراخ کوونکی د ښښنی او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له ډیرو ورو گناهونو څخه تیریږی او توبه قبلوی او گنهگاران نه مأیوس کوی. که په هره لویه او وړوکی گناه باندی ئی پوښتنه کولی نو د امید ځای به چیری پاتی کیده.

هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿۳۲﴾

هغه ښه عالم دی په تاسی باندی کله چه پیدا ئی کړئ تاسی له ځمکی څخه او کله چه وئ تاسی (پټ) بچی په گیډو د میندو خپلو کښې نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل (چه ستایئ به ځانونه خپل) هم دغه (الله) ښه عالم دی. په هغه چا باندی چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له معاصیو).

تفسیر: یعنی که د تقویٰ څه توفیق الله تعالیٰ چاته ورکړی نو دی دی لوئی نه کوی! او خپل ځان دی نه ستائی! ځکه چه پاک الله د هر سړی له لوئی او پاکی او تقویٰ نه په ښه شان خبردار دی. او له هغه وقته ورښکاره ده چه دوی لا د دی وجود او شتوالی په دائره کښې قدم او پل نه ؤ ایښی. هر سړی لره ښائی چه خپل اصل او ماهیت دی نه هیروی. د چا ابتداء چه له خاورو څخه شوی وی او بیا ئی د مور د گیډی په تیاره کښې له ناولی وینی څخه خواره مونتلی وی او په هسی ځای کښې پاللی شوی وی او وروسته له هغه څخه له نورو ډیرو روحانی او جسمانی

کمزوریو سره مخامخ شوی وی په پای (آخر) کښې که الله تعالیٰ د خپل فضل او کرم له مخې هغه ته یو لوړ (اوچت) مقام وروبښي او هسک (اوچت) لوړ ځای ته دی ورسوی نو هغه ته نه ښائي چه په هغه باندې لوئي وکړی. او ځان د هغه لوی مقام مستحق وبولي هغه کسان چه په حقیقت سره متقیان دی نو هغوی له هسې دعوی کولو څخه شرمیږی. او په دی باندې ښه پوهیږی چه په پوره دول (طریقه) له ګردو (ټولو) کمزوریو څخه ځان ساتل د بشریت له قوت څخه بهتر دی. لږ تر لږه څه ناولیتوب په هر یوه کښې شته پرته (علاوه) له هغو څخه چه د الله تعالیٰ له لوری ساتلی شوی وی.

أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه مخ ئی واړاوه (له ایمانه او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل ئی هیر کړ او د خپل اصلي خالق او حقیقی مالک له لوری ئی مخ واړاوه.

وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾

او ور ئی کړ لږ شی (له مقرره مال څخه) او منع ئی کړل نور (او سخت پری ټینګ شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی لږ څه ایمان ئی راوړ بیا ئی زړه کلک شو». مجاهد رحمة الله علیه او نور لیکی چه دا آیت د ولید بن مغیره په باره کښې نازل شوی دی چه هغه ځمونږ د پیغمبر لږ څه خبری واوریدی او د اسلام په لوری ئی لږ څه رغبت پیدا شو او د کفر له سزا څخه ویریده نژدی ؤ چه مسلمان شي چه یوه کافر ورته وویل داسی مه کوه! چه زه ستا ګرد (ټول) جرائم پخپله غاړه اخلم او ستا له لوری ګرده (ټوله) سزا زه په ځان تیروم په دی شرط سره چه لږ څه مال ماته راکړی. هغه دا خبره ومنله او د مقرر شوی رقم څه قسط ئی هم ور ورساوه او بیا ئی انکار وکړه نو په دی صورت سره د ﴿ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴾ معنی به داسی کیږی چه څه مال ئی ورکړ او بیا ئی لاس وویست.

أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾

آیا شته له ده سره علم د پټو (خفی شیانو) پس دی وینی (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر ئی لیدلی دی چه هغه ته به د کفر سزا نه رسیږی؟ او بل سری به پخپل ځای ودروی او په رښتیا سره به دی خلاصیږی؟.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شی) چه ؤ په صحیفو پانو د موسیٰ کښې او (په صحیفو پانو) د ابراهیم کښې هغه (ابراهیم) چه وفاء ئی کړی وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندی پوره تینګ ولاړ ؤ. او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئی په ځای کړل او د هغه د احکامو په تعمیل کښې ئی لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾

(په صحف مذکوره ؤ کښې دا دی) چه نه پورته کوی هیڅ نفس پورته کوونکی بار پیتی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسیٰ او د ابراهیم علیهما السلام په صحیفو کښې داسی مضمون ؤ چه د الله تعالیٰ په مخکښې یو مجرم د بل مجرم پیتی نشی اخیستی. او هر یو سری خپل سؤال او جواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلی.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾

او بله دا چه نشته هیڅ انسان لره مګر (جزاء د هغه شی) چه کړی ئی دی.

تفسیر: یعنی سړی چه هر څه پخپل زیار او کوشش سره ګټی هغه د ده دی. او هیڅوک د بل نیکی او بدی نشی اخیستی. پاتی شوه دا خبره که څوک پخپله خوښه خپل ځینی حقوق بل ته وربښی او د الله تعالیٰ منظور شی. دا بیله خبره ده چه د هغه تفصیل له حدیث او فقهی څخه معلومیدی شی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

او بیشکه (دا چه) جزا د سعی عمل د ده ژر ده چه وبه ښوولی شی (ده ته) بیا به جزاء ورکړی شی هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نیکی نیکه ـ د بدی بده).

تفسیر: یعنی د هر چا سعی او کوشش به د هغه په مخ کښی کیښوود شی او د هغه پوره پوره بدل به ورکاوه کیږی.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

او بیشکه (دا چه) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (ټولو) (مخلوقاتو پس له مرګه چه ورځی ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی د ګردو (ټولو) علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالیٰ په لوری کیږی او ټول شیان په پای (آخر) کښی هغه الله تعالیٰ ته رجوع او ورتګ کوی او د ده له مخی به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کیږی.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٤٥﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) خندوی او ژړوی او بیشکه همغه (الله) وژنی او ژوندی کوی او (دا چه) بیشکه همغه (الله) پیدا کړی ئی دی جوړی نر او ښځه.

تفسیر: یعنی په دی نړی (جهان) کښی ګرد (ټول) متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړی دی. د شر او د خیر خالق همغه الله تعالیٰ دی. د خوښی او د غم کیفیات د هغه په لاس کښی دی ـ خندول ـ ژړول ـ لار ښوول ـ ګمراه کول ـ ژوندی کول او مړه کول ـ نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان ټول د دی خالق د کون و مکان له کارونو څخه دی.

مِنْ نُّطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰى ﴿٤٦﴾ وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰى ﴿٤٧﴾

له یوه څاڅکی اوبو د (منی) څخه کله چه وڅڅاوه شی (په رحم کښی) او (دا چه) بیشکه په ده باندی دی پیدا کول د دوهم ځلی (پس له مرګه).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه له یوه څاڅکی اوبو څخه ئی نر او ښځه پیدا کری دی نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دی د یوه پیدایش له ښوولو څخه ئی په بل پیدایش باندی هم تنبیه وفرمایله.

وَاَنَّهٗ هُوَ اَغْنٰى وَاَقْنٰى ﴿٤٨﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) غنی کوی او خزانی ورکوی (یا خواروی).

تفسیر: یعنی مال ـ خزانه ـ جایدادونه تول د هغه ښښه دی. ځینی د (اقنیٰ) معنی (افقر) اخلی یعنی هغه ځینی غنی کوی او ځینی فقیر اکرب کوی دا معنی له رومبنی سیاق سره مناسبه ښکاری ـ ځکه چه د متقابلو شیانو ذکر له اول تر اخر پوری راغلی دی او که اول مطلب واخیست شی نو د هغه په مقابل کښی ښائی چه اهلاک کیښود شی چه ذکر ئی وروسته راځی یعنی خزانی ـ مال او دولت هغه ورکوی او زیاتوی ئی او همغه ډیر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او تبرونه تباه او بربادوی.

وَاَنَّهٗ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰى ﴿٤٩﴾

او (دا چه) بیشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی چه ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه او داسی ئی ګانه چه د عالم په پیښو او احوالو کښی هغه ډیر تأثیر او اغیزه (اثر) لری دلته دا راښکاروی چه د «شعری» رب هم الله تعالیٰ دی او د دنیا ګردی (تولی) پیښی او لاندی باندی او نور د ده د قدرت په لاس او واک (اختیار) کښی دی بی وځلی (شعری) هم لکه یو معمولی مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کښی زیار (کوشش) کوی او په هغه کښی کوم مستقل تاثیر او اغیزه (اثر) هیڅ نشته.

وَاَنَّهٗ اَهْلَكَ عَادًا الْاُوْلٰى ﴿٥٠﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړی دی عادیان ړومبی.

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام قوم.

وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾

او (هلاک کړی ئی دی) ثمودیان پس باقي ئی پری نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه) او (هلاک کړی ئی دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه بیشکه چه دوی ؤ هم دوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان.

تفسیر: یعنی تر سلهاؤ کلونو د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام ته ئی هسی ډیر سخت ضررونه او ایذاوی رسولی چه د هغو له ویلو څخه د هر سړی زړه خوږیږی او راتلونکیو لره ئی بده لاره وپرانیستله.

وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾

او هغو کلیو اړولیو شویو لره ئی ښکته راوغورځول (څمکی ته پس له پورته کیدو نه) پس راولوید په هغه باندی هغه څه چه راولوید (یا پس پټ ئی کړه هغه څه چه پټ ئی کړل).

تفسیر: یعنی د تیږو (گټو) باران او وربا ئی پری وکړه دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوی ته (ای کافره انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسی مفسدانو ـ ظالمانو ـ او باغیانو تباه کول او له منځه لری کول او ورک کول هم د الله تعالیٰ ډیر لوی انعام او ښېنه ده. آیا د داسی نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالیٰ دروغجنوی.

هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ویرووونکی دی له (جملی د) ویرووونکیو ړومبنیو ځخه.

تفسیر: یعنی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام ځخه هم داسی ویرول کوی لکه چه له دوی ځنی وړاندی نورو پیغمبرانو هم کفار ویرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

رانژدی شو راتلونکی (قیامت) نشته هغه لره پرته (علاوه) له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعنی قیامت ډیر نژدی شوی دی خو د هغه ټاکلی (مقرر) وقت پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل چاته په ښکاره ډول (طریقه) نه دی معلوم او کله چه ټاکلی (مقرر) وقت ئی راشی نو هیڅ یو طاقت هغه نشی ستنولی (واپس کولی) که الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه په دفع باندی قادر دی ـ خو هغه ئی هم نه لری کوی.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾
وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دی خبری (قرآن) ځخه تعجب کوئ تاسی (انکاراً ای منکرانو) او خاندئ تاسی (تمسخراً) او نه ژاړئ (خوفاً) او تاسی غافلان یئ (له هغه شی چه مطلوب دی تاسی ته) چتی (بیکاره) لوبی کوئ.

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه نژدیوالی د خبر له اوریدلو ځخه بایده ؤ چه تاسی د الله تعالیٰ له ویری په ژړا کیدئ او ویریدئ او د خپلی ژغورنی (نجات) تیاری به مو کاوه. مګر تاسی په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ او په غفلت او بیفکری کښی په چتی (بیکاره) لوبو کښی اخته یی.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده كوئ تاسى (خاص) الله ته او عبادت كوى د هم دغه (الله نه د نورو).

تفسير: يعنى يو عاقل او يوه لره نه ښائى چه له انجامه غافل شى - او په پند - نصيحت او پوهولو باندى توكى او مزاح وكرى او پرى وخاندى بلكه ښائى چه د بندگى لاره غوره كرى! او مطيع او منقاد اوسى! د عاجزى او نياز وچولى (تندى) د الله تعالىٰ په دربار كښى كيږدى!
تنبيه: په روايتونو كښى راغلى دى چه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم كله چه د (النجم) سورت ولوست دى پخپله هم په سجده پريوت او نورو گردو (تولو) مسلمانانو او مشركانو هم چه هلته حاضر ؤ سجده وكړله. حضرت شاه ولى الله قدس سره ليكى چه «په دى وقت كښى پر گردو (تولو) باندى د الهٰى يوه غنشيه راښكته شوه او په يوه غيبى او قهرى تصرف سره تولو طوعاً او كرهاً سرونه په سجده كيښودل يوائځى يو بدبخت چه په زړه كښى ئى سخت مهر ؤ سجده ئى ونه كره خو له ځمكى څخه ئى لږ څه خاوره پورته كره او پر هغى باندى ئى خپل وچولى (تندى) كيښود او وى ويل چه ماته دومره كافى دى.

تمت سورة «النجم» ولله الحمد والمنة

سورة القمر مكية الا الآيات (٤٤) و (٤٥) و (٤٦) فمدنية وهى خمس وخمسون آية وثلٰث ركوعات رقمها (٥٤) تسلسلهاحسب النزول (٣٧) نزلت بعد سورة «الطارق».
د «القمر» سورت مكى دى ماسواء له (٤٤) ؤ (٤٥) ؤ (٤٦) آياتونو څخه چه مدنى دى (٥٥) آيته درى ركوع
لرى په تلاوت كښى (٥٤) او په نزول كښى (٣٧) سورت دى وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝١

رانژدى شو قيامت او څيرى دوه توتى شوه سپوږمى.

تفسير: له هجرت څخه پخوا رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په (منا) كښى تشريف درلود (لرلو)

- د کافرانو یوی لوئی جرگی له دوی څخه یوه معجزه وغوښته - دوی وفرمایل چه د آسمان په لوری وگوری! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه توټی شوه یوه توټه ئی د لمرخاته په لوری - او بله توټه ئی د لمر پریوتو په لوری لاړه په منځ کښی ئی غر حائل ؤ - کله چه د کافرانو جرگی دا لویه معجزه ولیده سره ئی وویل چه «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندی سحر جادو کوډی کړی دی». دغی معجزی ته (شق القمر) وائی او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چه وروسته له دی څخه به هر شی لکه دا شلیږی او چوی طحاوی او ابن کثیر او نورو د دی واقعی د تواتر دعوی کړی ده او له کوم عقلی دلیل سره تر اوسه پوری د هسی واقعاتو محال کیدل نه شی ثابت کیدی - او یوائځی د استبعاد په بناء باندی داسی قطعی الثبوت شیان نه شی تردید کیدی. بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی. ورځنیو واقعاتو ته څوک معجزه ویل شی؟ څمونږ هغه مستقل مضمون دی وکوت شی چه په «المحمود» کښی د معجزاتو او خوارق العاداتو په نسبت خور شوی دی. پاتی شوه دا خبره که (شق القمر) واقع شوی وی نو په تواریخو کښی ولی هغه نشته! په یاد ئی ولرئ چه دا قصه د شپی ده نو په ځینو ملکونو کښی د مطالعو د اختلاف په سبب په دی وخت کښی ورځ وه او په ځینو ځایونو کښی نیمه شپه او خلق به اوده ؤ او که ځینی وی او په خلاصه هوا کښی ناست وی او هر چیری اسمان هم صاف او شین وی نو عادتاً دا ضروری نه ده چه هغوی ټول د آسمان په لوری هسی وگوری چه هیڅ سترگی ئی له سپوږمی ځینی په بل لوری وا نه وړی. که پر څمکی باندی د سپوږمی رڼا (رڼړا) وی او آسمان هم شین وی نو د هغی د دوو توټو کیدلو څخه د هغی په رڼا (رڼړا) کښی کوم محسوس فرق او توپیر (تفاوت) نه ښرگندیږی. برسیره په دی دا قصه د څو ربو (ثانیو) پیښه وه. مونږ وینو چه ډیر ځلی د سپوږمی تندر (خسوف) پیښیږی او تر ډیر وقت پوری ځندیږی (ورډیږی) ولی په ملیونو انسانان نه پری خبریږی په تیره بیا چه په هغی زمانی کښی لکه نن غوندی رصدخانی او نور آلات او ادوات هم نه ؤ او نه دومره مکمل او وسیع انتظامات او نه د تقاویمو - جنتریگانو زیادت ؤ او نه دومره اشاعت ؤ. په هر حال د دی معجزی نشتوالی په غربی تاریخونو کښی د دی د تکذیب دلیل نشی کیدی او په شرقی تواریخو کښی د دی معجزی ذکر شته. په هندوستان کښی د (مالیبار) د مهاراجی د اسلام سبب هم دا واقعه شوی ده.

وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾

او که ووینی دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنگ به شی دوی (مخ به واړوی) تری او وائی به دوی (دغه) سحر کوډی دی قوی چه له پخوا راهیسی راځی.

تفسیر: یعنی پخوا له دی هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسی سحر او کوډو دعاوی کړی دی

هم هغسې چه هغه تللی دی ـ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

او دروغجن کوی دوی (حق لره) او متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکی خپل په نعیم یا جحیم کښې).

تفسیر: یعنی د هغوی عذاب هم په خپل وقت باندی راتلونکی دی او هغوی لره هغه هلاک او گمراهي چه د الله تعالیٰ په علم کښې تاکلی (مقرر) شوی ده هیڅ وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّنَ الْأَنبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلی دی دوی ته خبری د اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چه په هغه کښې امتناع سرزنش ؤ (له کفره).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په وسیله هر راز (قسم) احوال او د تباه شویو قومونو واقعات دربنکاره شوی دی که په هغو باندی غور وکړئ نو د الله تعالیٰ له لوری لویه تنبیه او ویښول دی. راغلی دی دغو منکرانو ته دغسې پند چه:

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسیدلی پس هیڅ نفع نه رسوی (دوی ته) ویروونکی (انبیاء قرآن مواعظ) نو مخ وگرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنی قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده که څوک ئې په ښه نیت او پوره توجه سره ولولی نو په زړونو کښې ئې ځای نیسی او په کښې لویږی مگر د افسوس ځای دلته دی چه سره د دومره لار ښوونی او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومی او په سمه لاره نه راځي او هیڅ یو نصیحت او پوهول په دوی باندی خپل اثر نه اچوی هومره چه دوی وپوهوی هم هغسې چه په تیږو (گټو) کښې موږی (میخ) نه ننوځی پند هم د هغوی په زړونو کښې کار نه کوی نو ځکه د هسې غټو زړونو او سنگدلو بدبختانو په فکر کښې دیر زیات مه اوسیږ تاسی د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره ادا

وفرمايي - اوس نو د زيات تعاقب ضرورت نشته پرېږدئ چه هغوی د خپلې هستوګنې د ځای په لوری ور درومي.

يَوۡمَ يَدۡعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيۡءٍ نُّكُرٍ ⑥

(او ياده کړه هغه) ورځ چه راوبولي (دوی لره) بلونکی يو شي نااشنا ته (چه حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعني د حشر د ډګر (ميدان) په لوری د شمير (حساب) ورکولو دپاره.

خُشَّعًا أَبۡصَٰرُهُمۡ

حال دا چه ويريدونکې خړې خوارې به وي سترګې د دوی.

تفسير: يعني په هغه وقت کښې به ئې د خوف او ندامت لامله (له وجې) په ډېر ذلت او ندامت سره سترګې ځوړې او مړې وي او له ډېره شرمه به ځمکې ته ګورې.

يَخۡرُجُونَ مِنَ الۡأَجۡدَاثِ كَأَنَّهُمۡ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ⑦ مُّهۡطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

رابه وځي دوی له قبرونو څخه ګواکې دوی به ملخان مچان وي خواره واره چه تلوار کوونکې به وي په لوری د بلونکي خپل.

تفسير: يعني ګرد (تول) رومبني او وروستني خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي او د مچانو په دول (طريقه) سره به په ځمکه کښې تيت پيت او خواره شي. او د الله تعالىٰ په مخ کښې به د خپلو چارو د جزاء دپاره په ډېر تلوار سره حاضريږي.

يَقُولُ الۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوۡمٌ عَسِرٞ ⑧

وائي به کافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسير: يعني د هغې ورځې د ويرونكيو احوالو او شدائدو لامله (له وجې) او د خپلو جرائمو له تصوره به كفار داسې ووائي چه دا بده سخته ورځ ده! ويه ليده شي چه تن به څه رابانډې تيريږي. وروسته دا راښيي چه قيامت او د آخرت عذاب پخپل وقت بانډې راتلونكي دى. ديرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنيا كښې هم يوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ۝٩

دروغجن كړي دي پخوا له دوي څخه قوم د نوح نو دروغجن كړ دوى بنده ځمونږ او وى ويل چه (دغه نوح) ليوني دی او منع كړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسير: كفارو به تهديداً ويل اى نوحه كه ته له خپلو هسې خبرو نه اوړې نو مونږ به دې تر ديرو (ګټو) لاندې خښ كړو! ګواكې په داسې ويرولو سره ئې د هغوى خبرو ته غوږ نه نيو او د ده خبرې په توى تللې. ځينې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنى داسې كوى چه ليوني يا بادسار يا رنځور دى او سد (هوش) او عقل ترې ورک دی. (العياذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرْ ۝١٠

پس دعا سؤال وكړ (نوح) له ربه خپله (داسې چه) بيشكه زه مغلوب عاجز شوى يم نو بدل مى واخله (له كفارو).

تفسير: يعني له سلهاؤ كلونو پوهولو سره هم كله چه څوک د دوى په خبرو بانډې ونه پوهيدل نو دوى هغوى ته ښيرى وفرمايلې او وى ويل «آلويه څيښتنه (خاونده)! زه اوس د دوى له لاسه ښووني څخه عاجز شوى يم. پر دوى بانډې ځما هدايت او لار ښووني هيڅ اغيزه (تاثير) او اثر ونه كړ. اوس نو ته د خپل دين او پيغمبر بدل او كسات واخله! او پر ځمكه بانډې هيڅ يو كافر ژوندى مه پريږده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ۝١١ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا
فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ۝١٢

نو وېرانيستل مونږ ورونه د آسمان په اوبو ډېرو راتوئې شويو سره (له آسمانه) او وبهولی مونږ له ځمکی څخه (هم) چينی بيا سره ګډی شوی تولی اوبه (د آسمان او د ځمکی) په هغه کار باندی چه تاکلی مقرر شوی ؤ (چه اهلاک د قوم د نوح ؤ).

تفسير: يعنی اوبه داسی سختی راوشوړيدی لکه چه د آسمان ګرد (تولو) ورخونه خلاص شوی وی او لاندی د ځمکی تولی اوبه هم له يوی مخی د باندی راوخوټيدلی او دومره زياتی اوبه راووتی لکه چه د ځمکی مخ د لويو چينو يوه مجموعه شوه، بيا د لاندی او د باندی او دا دواړه اوبه سره ګډی شوی د هغه کار دپاره حاضری شوی چه د الله تعالیٰ له خوا لا پخوا له هغه تاکلی (مقرر) شوی ؤ. يعنی د نوح عليه السلام د قوم تباهی ـ هلاکت او دوبيدل.

وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿۱۳﴾ تَجْرِیْ بِاَعْیُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بيړی چه) خاونده د تختو پلنو او ميخونو پرېرو (غتو) وه چه تلله ګرځيده په ځای د ليدلو د سترګو ځمونږ.

تفسير: يعنی د دی ويروونکی طوفان په وقت کښی د نوح عليه السلام بيړی ځمونږ تر کتنی حفاظت او نګرانی لاندی وه. او په ډيره هوسائی (راحت) او آرامی سره د اوبو په سر ګرځيده.

جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی ؤ دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چه کفران د احسان ئی کړی شوی ؤ (چه نوح دی).

تفسير: يعنی کفارو د نوح عليه السلام بی قدری وکړه او د الله تعالیٰ د خبری له منلو څخه ئی مخ واړاوه. دا وه د هغه سزا او انتقام چه د لوی طوفان او سخت څپان په دول (طريقه) وروړسيده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقيق پرېښودله مونږ دغه (بيړی) يو دليل (د قدرت خپل) نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی.

تفسیر: یعنی فکر کوونکی لره په دی واقعی کښی د قدرت ډیر دلائل او د عبرت زیاتی نښی دی یا ئی دا مطلب چه نن د کشتی وجود په دنیا کښی هغه قصه را په یادوی او د الله تعالیٰ د لوی قدرت لویه نښه ده ځینی وائی چه عیناً هغه د نوح علیه السلام کشتی تر ډیری مودی پوری پاتی او د (جودی) پر غره باندی پرته وه تر دی چه د دی امت د خلقو تر سترګو هم تیره شوی وه . والله اعلم.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنګه ؤ عذاب ځما (په دوی چه می هلاک کړل ټول په طوفان) او ویرول (ځما په ژبی د نوح).

تفسیر: یعنی ځما عذاب ئی ولید چه څومره ویروونکی دی او ځما دارول څومره په ځای او رښتیا دی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن دپاره د یادولو او پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی له قرآنه پند اخیستل ډیر آسان دی ځکه هغه مضامین چه د ترغیب ـ ترهیب ـ انداز ـ تبشیر او نورو په نسبت دی هغه ګرد (ټول) بالکل صاف ـ سهل ـ ساده او آسان او مؤثر دی او دومره سهل او صاف دی چه هر سړی په لږ فکر او غور سره پری پوهیږی.
تنبیه: د آیت مطلب دا نه دی چه قرآن یواځی یو سطحی او معمولی کتاب دی. او دقائق ـ حقائق او غوامض پکښی نشته ځکه چه د هغه علیم ـ خبیر د کلام په نسبت به هسی اټکل او ګمان څوک وکړی شي؟ آیا داسی دی فرض کړ شی کله چه پاک الله له خپلو بندګانو سره خبری کوی نو معاذ الله له خپلو لایتناهی علومو څخه بالکل جلا (جدا) کیږی؟ او ساده خبری کوی؟ یقیناً د ده په کلام کښی هسی ژور حقائق او دقائق شته چه د هغو لټول د نورو په خبرو کښی چټی (بیکاره) او عبث دی. نو ځکه په حدیث کښی راغلی دی «**لاتنقضی عجائبه** د قرآن عجائب او اسرار له سره ختم کیدونکی نه دی» د دی امت علماء او د دی ملت حکماء د دی پاک کتاب د دقائقو او اسرارو په نسبت او د هغو د خبایاؤ په لټولو او د زرهاؤ احکامو استنباط په شاؤ خوا کښی خپل عمرونه صرف کړی دی خو سره له هغه هم د هغه پای (آخر) او

انتهاء ته نه دی رسیدلی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ⑱ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا
صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ⑲

دروغجن کړی ؤ عادیانو (هود) نو څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد ډیر سخت په ورځی نحسی (د بدی) کښی چه تل وی بدی ئی (پر دوی باندی چه په کښی اهلاک شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی بدی او نحوست پورته نه شو تر څو ګرد (تول) سره تمام نه شول او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل» هغه ورځی منحوسی ګڼلی کیږی ـ لکه چه په ناپوهانو کښی مشهوره ده. که هغه ورځ د عذاب د راښکته کیدلو په نسبت تل منحوسه وګڼله شی نو کومه ورځ به بختوره وګڼله شی. په قرآن کریم کښی تصریح ده چه هغه عذاب اووه شپی او اته ورځی پرله پسی وو. اوس نو وښیئ چه په دی تقدیر د اونی (هفتی) کومه ورځ به له نحوسته تشه وی؟

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ⑳

چه را ایستل به (باد له پتو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکی دوی تنی د خرماؤ وی چه له بیخه را ایستلی شوی په ځمکه پریوتلی وی.

تفسیر: د عاد قوم ډیر پیاوړی (بهادر) قوی او د لویو جثو او ونو (قد) خاوندان ؤ خو دوی د دی سخت باد او د لویی سیلئ له ورښه داسی سر په ځت راولویدل لکه چه د کجورو ونی چه له ستنه او بیخه وویستلی شی او هغه خوا وغورځولی شی.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ㉑ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ
لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ㉒ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ㉓

نو څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما (له بیخه ایستل می) او خامخا په

تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکی.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن کړ او حال دا دی چه د یوه نبی دروغجن کول عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دی ځکه چه د دین په اصولو کښی دوی ګرد (ټول) یو د بل مصدقان او مؤیدان دی.

فَقَالُوٓا اَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهٗٓ ۙ اِنَّآ اِذًا لَّفِيْ ضَلٰلٍ وَّسُعُرٍ ﴿۲۴﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چه یو دی متابعت وکړو (مونږ چه ډیر یو) ده لره بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا به یو په ګمراهی او لیونتوب کښی (نو نه ئی کوو متابعت).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه آسمانی پرښته نه دی بلکه مونږ غوندی یو سړی دی هغه هم یو بیکس او یواځی چه هیڅ یو قوت او ملګری ورسره نشته دی غواړی چه مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوی او حال دا دی چه دا کار له سره هیڅ کیدونکی نه دی که مونږ د ده په خبرو باندی وغولیږو او د ده په لومه کښی بند شو نو دغه به ځمونږ سخته غلطی او ناپوهی ـ حماقت څرګند کړی بلکه دا کار به له لیونتوب سره سم وی هغه مونږ ویروی چه که تاسی ځما دا خبری ونه منئ نو په اور کښی لویږئ او ځمونږ په نزد په اور کښی لویدل دا دی چه مونږ د ده خبرو ته غوږ کیږدو او تابع ئی وګرځو.

ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿۲۵﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحی په ده باندی په منځ ځمونږ کښی (نه ده شوی وحی) بلکه دی ډیر دروغجن متکبر دی (چه پخپله ځان غتوی).

تفسیر: یعنی پیغمبری ته د نورو خلقو په منځ کښی یواځی هم دغه پاتی ؤ؟ ګردی (ټولی) خبری ئی دروغ دی! خامخا ځان لوی راښیی! تکبر کوی او وائی چه زه د الله تعالیٰ له لوری استاځی او پیغمبر یم! او ګرد (ټول) قوم ته ښائی چه ځما خبری ته غوږ کیږدی او اطاعت می وکړی او حکم می ومنی! نو تردیداً فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چه:

سَيَعْلَمُوْنَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ ﴿۲۶﴾

ژر ده چه پوه به شي دوی صباح (په وقت د نزول د عذاب کښې یا په ورځ د قیامت کښې) چه څوک دی هغه ډیر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنی ډیر ژر معلومیږی چه د دی دواړو په منځ کښې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

بیشکه مونږ لیږونکی یو د اوښې دپاره د فتنې ازمویښت د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تیږی (ګټی) څخه اوښه را وویسته او ور ومو لیږله او د هغې په وسیله مو دا په عملی ډول (طریقه) هم ښکاروله چه له هغوی څخه کوم یو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول خبری منی؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنې کار کوی؟

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ۖ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنی وګوره! چه څه نتیجه راوځی؟) او خبر کړه دوی (په دی) چه بیشکه اوبه ویشلی شوی په منځ د دوی (او د اوښې) کښې هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوی دی (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی هغه اوښه به په هر وار چه اوبو ته تله نور بودګان (څاروی) او حیوانات به له هغې څخه ویریدل او لری به تښتیدل نو د الله تعالیٰ له لوری وار او نوبت مقرر شو چه یوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلی او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې نو توره ئی واخیسته) پس پری ئی کړی پښې (د هغې اوښې او مړه ئی کړه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یوه بدکاره ښځه وه چه حیوانات ئې دیر ؤ هغې خپل یو آشنا وسراښاوه (ولمساوه) او هغه د دی اوښې پښې پرې کړې او وی وژله نو نازل شو پرې عذاب پس له دریو ورځو نه».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

پس څرنګه ؤ عذاب څما او ویرول څما. بیشکه مونږ ولیږه مونږ پر هغو باندی غږ یو (د جبریل) نو شول دوی لکه وچ مات شوی (توتی توتی خس خاشاک واښه شپول جوړوونکی).

تفسیر: یعنی پرښتی یوه سخته کریکه وکړه چه د هغې لامله (له وجې) د هغو ګردو (تولو) زړونه وچاودل او تول سره هک پک او ترهور (حیران) پاتی شول او هسی راوبریښیدل لکه چه د وښو یوه لویه کوټه د بودګانو (څاروو) تر پښو لاندی غوبل شوی وی او ګرد (تول) سره ګوډ او مات او چیت او بوس بوس شوی وی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ دروغجن کړی ؤ قوم د لوط ویروونکی انبیاء لره.

تفسیر: یعنی دوی حضرت لوط علیه السلام ته دروغجن وویل او په داسی کار سره چه د یوه نبی تکذیب ئې وکړ ګواکی د ګردو (تولو) انبیاؤ تکذیب ئې وکړ یا دروغجن کړی قوم د لوط لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُم بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَن شَكَرَ ﴿٣٥﴾

بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد کانی ویشتونکی مګر کورنی د لوط ومونږغورل (وموساتل) دوی په پیشمنی کښی له جهته د مهربانی له نزده ځمونږ هم داسی (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چه شکر وباسی حق منونکی وی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پیشمنی کښی له خپلو کورنیو سره روغ رمت ووتلو او هغوی ته هیڅ ربړ (تکلیف) او عذاب ونه رسید. او ځمونږ عادت هم داسی دی چه حق پیژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسی جزا ورکوو.

وَلَقَدْ اَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ۝٣٦

او خامخا په تحقیق ویرولی ؤ (لوط) دوی لره له نیولو ځمونږ څخه نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کښی).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کښی به یی چتی (بیکاره) ویناوی شبهی جګړی کولی او هغه به ئی دروغجن کاوه (په ویلو د ده کښی).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهٖ فَطَمَسْنَآ اَعْيُنَهُمْ فَذُوْقُوْا عَذَابِيْ وَنُذُرِ ۝٣٧

او خامخا په تحقیق غوښتی ؤ دوی له دغه (لوط څخه) میلمانه د هغه (بدکاری ته) نو محو ړندی کړی مونږ سترګی د دوی پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمر د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: پر هغو پرښتو باندی چه د ښکلیو هلکانو په اشکالو راغلی وی دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندی د لاس اچولو په فکر کښی شول نو مونږ هغوی ړانده کړل چه هر لوری ته ګرځیدل او له هر شی سره لګیدل او هیڅ شی به هغوی ته نه ښکاریده نو ورته ومو ویل چه ړومبی تاسی د دی عذاب خوند وڅکئ!

وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ۝٣٨ فَذُوْقُوْا عَذَابِيْ وَنُذُرِ ۝٣٩

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته په وقت د صباح کښی عذاب چه ثابت

قرار نیوونکی ؤ (په دوی باندی) نو (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمره د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: یعنی له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلی واړول او پر دوی باندی می له پاسه تیږی (ګټی) وورولی له هغه وړوکی عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب ؤ چه پر دوی باندی له پاسه د صباؤن په وقت کښی راولوید.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. او خامخا په تحقیق راغلی ؤ (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکی.

تفسیر: حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکی نهه مشهوری معجزی.

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن کړل هغوی دلائل د قدرت ځمونږ ټول نو ونیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډیر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نیول زبردست نیول دی چه د هغه قوت او قدرت له لاسه هیڅوک چیری نشی تښتیدلی ـ لکه چه د فرعونیانو ګرد (ټول) لاؤ لښکر ئی سره له فرعون د قلزم په بحیره کښی هسی سره ډوب کړل چه یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آیا کفار ستاسی (ای عربو!) غوره دی له ړومبنیو (کفارو) د تاسی څخه یا

تاسي ته (حکم) د خلاصي دی په (پرومبنیو) کتابونو کښې. آیا وائي دوی (چه) مونږ یو تولی مرستی (مدد) کوونکی یو له بل سره بدل اخیستونکی.

تفسیر: الله تعالیٰ د پرومبنیو قومونو قصه اوروی او د هغی په منځ کښې موجوده ؤ خلقو ته خطاب کوی چه آیا له دی موجوده ؤ کافرانو څخه پخوانی کافران کم قوته یا بی شوکته ؤ؟ یا دوی له هغوی څخه قوی او ښه دی ؟ کله چه مونږ هغو تیرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغیان په سزا کښې تباهی ورکړه نو آیا د دوی تباهی کومه سخته خبره ده؟ یا دوی ته د الله تعالیٰ له لوری کوم لیکلی امر ورکړی شوی دی چه هومره مو چه زړه غواړی شرارت او سرکشی وکړئ تاسی ته هیڅوک سزا نه درکوی یا ئی داسی ګڼلی او تاکلی (مقرر کړی) دی چه څمونږ مجمع او تولنه ډیره لویه ده مونږ به یو له بل سره مرستی (مدد) کوو او ګرد (تول) به په دی وسیله له سزا څخه ځانونه ساتو او هیڅوک به نه پریږدو چه څمونږ په مخ کښې بریالی (کامیاب) شی نو فرمائی الله جل جلاله:

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چه ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه ګرځوی دوی شاوی خپلی (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسیر: یعنی ژر ده چه دوی ته به د هغوی د دی مجمع حقیقت ورښکاره شي او د مسلمانانو په منځ کښې به ماتی وخوری او شا به وګرځوی لکه چه په بدر ـ احزاب او نورو غزاؤ کښې دغه وړاندی ویل راښکاره شول په دی وخت کښې څمونږ د لوی استاځی په ژبه باندی دا آیت جاری ؤ ﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتی کافی نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وقت ځای د وعدی (د عذاب) د دوی او قیامت ډیر سخت دی (چه نه لری هیڅ علاج) او ډیر تریخ دی (له عذابه د دنیا نه).

تفسیر: یعنی دلته به څه ماتی ومومئ د دوی اصلی ماتی به په هغه وقت کښې وی چه قیامت په سر راودریږی او هغه به د سخت مصیبت وقت وی.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بیشکه گنهګاران په ګمراهي کښې دی او په اور ګرم (د دوزخ او لیونتوب) کښې دی. هغه ورځ چه راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کښې په مخونو د دوی (وبه ویل شي دوی ته زجراً چه) وڅکئ تاسی (مزه) د مس کولو رسیدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښې د غفلت لامله (له وجی) هک بک او حیران پاتی کیږی او دا سودا یې هلته له ککری څخه راوځی چه په زیرو سترګو او مات اورمیره د دوزخ په اور کښې راښکوولی شي او وبه ویل شي دوی ته زجراً د ملائکو په ژبه چه «واخلئ اوس لږ څه د دی ګرم اور مزه هم وڅکئ!».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بیشکه مونږ هر شي پیدا کړی مو دی په (ړومبنی ازلی) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شي لا له پخوا څخه د الله تعالیٰ په علم کښې شته او کتمت (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی او له هغه څخه هیڅ یو شي وړاندی وروسته کیدونکی نه دی. د دنیا عمر، د قیامت وقت او نور ټول شیان د الله تعالیٰ په ازلی علم کښې معین، مقرر او ټاکلی شوی دی چه هغه خامخا په همغه مقرر او مقدر وقت کښې واقع کیدونکی دی او له سره په هغه کښې تقدیم او تاخیر نشی کیدی.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾

او نه دی امر څمونږ (یو شي لره چه اراده مو کړی ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسیر: یعنی د سترګو په رپولو کښې د هر څیز اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغسی کوی الله تعالیٰ ته د یوه شي په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کښې هیڅ ځند (ایسارتیا) نه واقع کیږی او نه څه ربړ (تکلیف) او مشقت ورپیښیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ مشابه نظائر ستاسی (له سابقه ؤ امو) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی تاسی غوندی ډیر کافران مو تباه کړی دی نو په تاسی کښی دغسی کوم فکر کوونکی نه دی چه د هغو له احواله عبرت واخلی او په صدق سره ایمان راوړی.

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

او هر هغه شی چه کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامی د دوی او په) لوح محفوظ کښی.

تفسیر: یعنی هر یو نیک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کښی لیکلی کیږی او د پوښتنی په وقت کښی دا ګرد (ټول) کاغذونه او دفترونه وروړاندی کیږی.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وی که شر وی) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی او ګرد (ټول) دفترونه ئی په منظم ډول سره مرتب دی تر دی چه ډیر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لویدلی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

بیشکه ویریدونکی به په جنتونو کښی وی او په ویالو کښی وی (چه څکی له

اوبو شرابو ـ شاتو ـ شودو د هغو) په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کښې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکی (چه هیڅوک ئی نشي عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمائی چه دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالیٰ د استاځی له رښتیا وعدی سره سم په یوه غوره ځای کښې وی چه هلته به ئی د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وی.

اللّٰهم انک ملیک مقتدر ماتشاء من امر یکون فاسعدنا فی الدین وکن لنا ولا تکن علینا وآتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفیقه

سورة الرحمٰن مدنیة وهي ثمان وسبعون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (۵۵) تسلسلهاحسب النزول (۹۷) نزلت بعد سورة الرعد.

د «الرحمٰن» سورت مدنی دی (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۵) او په نزول کښې (۹۷) سورت دی وروسته د «الرعد» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلرَّحْمٰنُ ﴿۱﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿۲﴾

رحمٰن ښوولی دی قرآن (هغه چاته چه اراده ئی شوی ده د ښوونې د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ په عطایاؤ کښې لویه عطیه او د ده په نعمتونو کښې له گردو (تولو) څخه لوی نعمت او رحمت دی. د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ او د قرآن د علم دا بی څندی (غاړی) لرونکی لوی بحر او سیند ته وگورئ او بیا ځیر شئ چه انسان ته ئی سره له دومره ضعف څومره عزت او لوئی د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړی ده! او دی ضعیف‌البیان انسان ته ئی له آسمانونو او غرونو څخه خورا (ډیر) لوی او دروند شی وربښلی دی او دی ئی د هغه حامل گرځولی دی چه هغه د رحمٰن هم دا پاک کلام دی. که نه چیری بشر او چیری د الله تعالیٰ کلام؟

تنبیه: د «النجم» په سورت کښې ئې وفرمایل چه ﴿ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴾ الآیة ـ او دلته ئې راښکاره کړه چه د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالیٰ دی که څه هم د پرښتو په وسیلې سره ئې رابښي.

خَلَقَ الْإِنسَانَ ۝٣ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝٤

پیدا کړی ئې دی انسان بیا ئې وربنوولی دی بیان (خبرې چه د زړه مقصدونه ئې پرې ادا کیږي).

تفسیر: «ایجاد» یعني د وجود عطاء فرمایل د الله تعالیٰ له لویو نعمتونو څخه دی. بلکه د ګردو (ټولو) نعمتونو بیخ دی او هغه په دوه ډوله (قسمه) دی ایجاد د ذات او ایجاد د صفت نو الله تعالیٰ اول سړی پیدا کړ او په هغه کښې یې د علم بیان صفت هم کیښود. یعني قوت ئې ورویاښه چه د خپل زړه خبره په ډیره ښه صفائي ـ حسن او ښه والي سره اداء کړی شي او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهیږي. انسان په دې صفت سره قرآن مجید هم لوستی شي او هم ئې لوستلی شي د خیر او شر ـ د هدایت او ضلالت د ایمان او کفر ـ د دنیا او آخرت په خبرو باندې هم په ښه شان سره پوهیږي او هم نور پرې پوهولی شي.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝٥

لمر او سپوږمۍ (جاري او روان) دي په حساب سره (چه پخپل تګ کښې نه تیریږي له هغه نه).

تفسیر: یعني د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کیدل ـ بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلیدل او په سفلیاتو باندې راز راز (قسم قسم) تاثیرات غورځول دا ګرد (ټول) تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دی مجال نشته چه د هغه له تاکلي (مقرر کړی) دائرې څخه بهر ووځي او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي الله تعالیٰ هغه لوئې ګټې چه د دې دواړو په وسیله خپلو بندګانو ته تل وررسوي. دوی په هغو کښې هیڅ قصور او کوتاهي او لندوالی نشي کولی او پرله پسې دوی د مخلوقاتو په خدمت کښې بوخت او لګیا دي.

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝٦

او ستوري يا نباتات (چه ساق نه لري د ودريدو) او ونې (چه ساق لري د ودريدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالیٰ ته دغسې سجده چه له شان د دوی سره مناسب دی او ټول د الله تعالیٰ تسبيح وائي چه بل پرې نه پوهيږي).

تفسير: يعني د علوياتو په شان سفليات هم د خپل مالک مطيع او منقاد دي له وړوکي ترکودي (نباتات) څخه نيولي تر غځيدليو ينګو جلغو (تاکو) لويو ونو او غنو کرد (ټول) د هغه د تکويني امر په مقابل کښې سر په سجده دي که بندګان دوی پخپلو چارو کښې ولګوی نو له هغه څخه هم انکار نشي کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿۷﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿۸﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿۹﴾

او آسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندی) او ايښې ئې دی ميزان تله (د عدل پر ځمکه لپاره د دی چه ونه کړئ تاسې تيرى په ميزان تله (د عدل) کښې (او کوئ معامله په راستی سره) او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ ميزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کښې).

تفسير: وړاندی تر دی د هسې دوو دوو څيزونو بيان راغلی دی دلته هم د آسمان له پاسوالی سره د ځمکی د ټيټوالی ذکر يې وفرمايه او ښائی په منځ کښې ئې د تلی او ميزان ځکه ذکر کړی وی چه زياتره د تللو په وقت کښې تله له ځمکې څخه هسکه او د آسمان په لوري اوچته وی دا په هغه تقدير سره دی چه له ميزان څخه هم دا هسې او متعارف ميزان مراد وی ځکه چه په دی صورت کښې د زياترو ورکړه راکړه او د معاملاتو سموالی او د حقوقو حفاظت له هغه سره تړلی دی نو د دی لامله (له وجې) ئې هدايت وفرمايه چه د ميزان د ايښودلو مقصد هلته حاصليږي چه نه د اخيستلو په وقت کښې زيات واخيست شي او نه د ورکولو په وقت کښې لږ ورکړ شي او نه د تلی په دواړو پلو او چاپيريو کښې هيڅ لږ والی او ډيروالی وليد شي او نه د تللو په وقت ډنډی ووهله شي بلکه په ډير ديانت ـ امانت او نياو (عدل) سره سم او برابر وتللی شي.

تنبيه: زياترو اسلافو او پخوانيو مشرانو د ميزان له وضع څخه په دی ځای کښې د نياو (عدل) ټينګوالی د عدل قيام مراد کړی دی يعني الله تعالیٰ له آسمان څخه اخيستی تر ځمکې او نورو هغو شيانو چه د دوی په منځ کښې شته په هر شي کښې حقانيت او عدالت او مساوات قائم کړی دی او په اعلیٰ درجې سره د هغو شيانو په منځ کښې توازن او تناسب ساتی که په

کائناتو کښې د حق او عدل ساتنه ملحوظه نه وي نو د نړۍ (دنيا) او نړۍ والانو (دنيادارو) او د ګردو (تولو) کائناتو دا تول انتظام او ساتنه او انضباط سره ګډوډ کيده. نو ځکه پر مونږ بندګانو باندې هم لازم دي چه د عدالت او حقانيت په لارې سم او برابر لاړ شو او په هغې باندې مستقيم واوسو. د نياو (عدل) او انصاف تلې ته هيڅ هسکوالي او ټيټوالي ور نه کړو. او نه پر چا باندې تجاوز او زيادت وکړو او نه د چا حق وساتو. په حديث کښې راغلي دي چه «ځمکه او اسمان په عدل باندې قائم دي».

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾

او ځمکه غوړولې ټيټه کړې ده (الله) دپاره د خلقو.

تفسير: يعنې خلق په هغې باندې په آرامې او هوسائې (راحت) سره تګ وکړي. او راشه درشه ولري او خپل کاروبار دنده (وظيفه) قائمه وساتي.

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾

په دې (ځمکې) کښې (ډول ډول ـ قسم قسم) ميوې دي او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو او (په دې ځمکه کښې دي ډول ډول ـ قسم قسم) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبوئې ورقې د ښو وږمو.

تفسير: يعنې ميوې او دانې هم له ځمکې څخه راوځي او په غلو او دانو کښې دوه شيان وي. اول دانه چه هغه زياتره د انسانانو خواړه دي. بل واښه چه هغه د بودګانو (حيوانانو) ازوغه (خوراکه) ده او ځينې نور شيان هم له ځمکې څخنې پيدا کيږي چه يا د خوړلو دپاره پکار راځي يا د خوشبوئې دپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخيسته کيږي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وايئ (او منکريږئ ترې اې انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدې).

تفسیر: یعنی ای پیریانو او انسانانو په پاس آیتونو کښې ستاسې د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لوئې نښې چه بیان کړې شوې تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو څیزونو په دروغ ګڼلو باندې ځغردوالی او جراءت وکړئ ایا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لائق) دي بلکه نه دي. عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکي «کله چه کوم سړی دا آیت ولولي ﴿ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴾ یا ئې واوري نو داسې جواب دې ورکړي **«لابشئ من نعمک ربنا نکذب فلک الحمد»** ای څمونږ پالونکیه! مونږ د ستاسې هیڅ یو نعمت نه شو دروغ ګڼلی ګرد (تول) حمد او ثناوې ستاینې (صفتونه) تاته دي!.

تنبیه: که څه هم د پیری (جن) ذکر په تصریح سره پرومبی نه دی راغلی لیکن د (انام) په لفظ کښې هغه شامل دي. او په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ﴾ کښې د دواړو پیدایش عبادت ته ذکر شوی دی. او وروسته له دې څخه پرله پسې د انسان او د پیری د پیدا کولو کیفیت راښیي او له څو آیتونو څخه وروسته په ﴿ سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ﴾ او ﴿ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ﴾ کښې ئې په صراحت سره جن او انس مخاطب کړي دي. دا قرائن داسې دلالت کوي چه دلته هم هغه دواړه مخاطبان دي.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَآنَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ ﴿۱۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختې کړنګیدونکې وچې څخه په شان د کودرې او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصې شغلې د اور څخه چه دود (لوګی) ئې نه درلود (لرلو).

تفسیر: یعنې د ګردو (تولو) بني آدمانو پلار مو له خاورې څخه او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۱۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: د «آلاء» ترجمه عموماً په نعمت سره کړې شوې ده مګر ابن جریر رحمة الله علیه د ځینو

اسلافو له روایته د هغه معنی په «قدرت» سره کړی ده نو ځکه په هر یوه ځای کښې هر یوه معنی چه ښه سره لګیږی همغه معنی دی واخیسته شی دلته او له دی څخه په پخوانی آیت کښې د دی دواړو مطلبونو معنی ښې ځکه چه جن او انس لره ئې د وجود په خلعت سره سرلوړی (سرفرازی) ښښل او د لایعقل جماد څخه عاقل ناطق جوړول د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د هغه د لامحدود قدرت ښېی هم دی.

تنبیه: د ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ جمله په دی سورت کښې یو دیرش ځلی تکرار شوی ده او په هر ځلی کښې د یوه خاص نعمت په لوری اشاره شوی ده یا د عظمت او قدرت له شئونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلی ده. داسی مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کښې ډیر موندلی کیږی څه موده پخوا له دی څخه د «القاسم» په رساله کښې مولٰینا شبیر احمد العثمانی یو مضمون تر دی عنوان لاندی چه «په قرآن مجید کښې ولی تکرار شته» چاپ کړی ؤ په هغه کښې ئې څو نظائر د عربو د لویو شعراؤ وړاندی او د تکرار په فلسفی باندی ئې بحث کړی دی چه دلته د هغه د بسط ځای نشته.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

دی رب د دواړو مشرقونو لمر ختو د ژمی او ووړی دی او رب د دواړو مغربونو لمر پریوتو د ژمی او ووړی دی.

تفسیر: په اوړی او ژمی کښې له کومو کومو ځایونو څخه چه لمر راخیږی او په کومو کومو ځایونو کښې چه لمر پریوځی هم دغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شی چه د هم دی مشرقینو او مغربینو د تغییر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کیږی. او راز راز (قسم قسم) انقلابات څرګندیږی د ځمکی هستیدونکیو ته له دی تغیراتو څخه په زرهاؤ ګټی فوائد او مصالح ور رسیږی. نو د دوی بدلیدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د الله تعالیٰ له لویو قدرتونو ځنی یو عظیم قدرت دی.

تنبیه: د دی آیت په وړاندی او وروسته کښې د دوو شیانو ذکر شوی دی نو ځکه دلته د مشرقینو او مغربینو ذکر هم ډیر خوندور او لطیف ښکاری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) بهولی ئی دی دوه بحرونه سیندونه چه یو ځای ښکاریږی په منځ د دواړو کښې یوه پرده (د قدرت) ده چه نه ګډیږی یو په بل باندی.

تفسیر: یعنی هسی نه دی چه خوږی او ترخی اوبه یو په بل باندی تیری وکړی او د مخامخ خوا په خاصیت کښې څه تزئید او تبدیل وارد کړی یا د دی دواړو له یو ځای کیدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړی چه د طوفان او ډوبیدلو ویره پیدا شي. د دی آیت د مضمون په نسبت څه تقریر د «فرقان» د سورت په آخر کښې څمونږ دغه مبارک تفسیر کښې پخوا له دی څخه تیر شوی دی هغه دی هلته وکوت شی!

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). راوځی له دی دواړو څخه لؤلؤ او مرجان پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او خاص دغه (الله) لره دی بیړی تلونکی نوی پیدا کړی شوی لوړی (اوچتی) په بحر سیند کښې لکه لوی لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بیړی که څه هم په ښکاره ستاسی جوړ کړی شیان دی مګر ستاسی جوړوونکی الله تعالیٰ دی او همغه پاک الله تاسی ته هسی قوت ـ قدرت ـ ساز ـ او سامان درښلی دی چه د هغه په وسیله یواځی جهازونه بلکه په زرهاؤ نور شیان جوړولی شئ. نو ځکه الله تعالیٰ ستاسی او ستاسی د ګردو (تولو) مصنوعاتو او مملوکاتو څیښتن (خاوند) او خالق دی او دا ګرد (تول) د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښی دی.

تنبیه: دا جمله د رومبنی جملی ﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ ﴾ الآیة ـ په مقابل کښې ده یعنی د سیند د تل (تحت) څخه هسی ښه شیان راوځی او د پاسه ئی داسی شیان رادرومی چه دا دواړه په خپلو ځایونو کښې د هغه لوی قدرت او نعمت ګڼل کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَى

وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). تول هغه څوک چه په دی (ځمکه) کښی دی فانی کیدونکی دی او باقی به پاتی شی ذات د رب ستا چه خاوند د جلال لوئی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو ـ عظمت ـ فضل ـ احسان دی.

تفسیر: د ځمکی او د آسمان گرد (تول) مخلوقات د حال په ژبی سره خپل حاجات او اړتیاوی (احتیاجونه) له هغه الله تعالیٰ څخه غواړی هیڅوک د یوی رپی (ثانیی) له مخی هم د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بی پروا او مستغنی کیدی نشی او الله تعالیٰ هم سم له خپله حکمته او قدرته د هر چا اړتیاوی (احتیاجونه) او حاجات پورته کوی هر وقت د هغه کار جلا (جدا) دی او هره ورځ د ده شان او عظمت بل دی څوک وژنی ـ څوک ژوندی کوی ـ یو رنځوروی بل جوړوی له یوه څخه اخلی او بل ته ئی ورکوی یو ځای ودانوی او بله سیمه ورانوی لنده ئی دا هر څه چه غواړی کوی ئی او د الله تعالیٰ په شئوناتو کښی داخل دی او هر شی چه کوی څوک یی مخه نشی نیولی.

سبحان من تحیر فی صنعه العقول ـ سبحان من بقدرته یعجز الفحول

مړ کوی ژوندی کوی دی څه ښی چاری د ده
شین کوی شین وچ کوی زه دی شم واری د ده

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د ستاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). سؤال غوښتنه کوی له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او د نورو حوائجو) هر هغه څوک چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی هره ورځ هر وقت دی په یوه کار کښی دی (د احیاء او د افناء او د نورو).

تفسیر: یعنی د دنیا دا کارونه او دندی وظیفی ژر دی چه پای (آخر) ته به ورسیږی وروسته له هغه ستاسی بل ژوندون او دوره شروع کیږی کله چه ستاسی د دی لویو جوپو او قافلو شمیر او لیک حساب او کتاب کیږی نو هلته به د گنهگارانو او مجرمانو پوره خبر واخیست شی او وفا لرونکی ته به ښه صله او انعام ورکاوه کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ژر ده چه فارغ وزگار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسی ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو) پس په کوم یوه نعمت د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی) ای تولیه د پیریانو او د انسانانو که چیری قدرت لرئ تاسی چه بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څندو (غاړو) د آسمانونو او (له څندو د) ځمکی څخه پس ووځئ وتښتئ وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسی مگر په قوت او زور سره (چه نه ئی لرئ!).

تنبیه: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کښی مقصود ویرول دی د خلقو د الله تعالیٰ له جانبه په حساب سره نه وزگاریدل دی له څه کار څخه په رښتیا سره ځکه چه نه مشغولوی الله تعالیٰ یو کار له بل کار څخه یعنی که څوک وغواړی چه د الله تعالیٰ له حکومت څخه وتښتی نو بی له قوت او غلبی څخه به څرنگه وتښتی آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چیری تښتی؟ بله باچائی او قلمرو کوم دی چه دی هلته لاړ شی برسیره پر دی د دنیا معمولی حکومتونو ته هیڅوک بی سنده او رهداری (پاسپورټ) نه پریږدی چه لاړ شی یا راشی نو الله تعالیٰ به څرنگه چاته اجازه ورکړی چه بی له سنده بل چیری لاړ شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی داسی په ښکاره دول (طریقه) به گرد (تول) وړاندی او وروسته او لاندی باندی درښیی او پر هر شی باندی تاسی خبروی چه هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی نو آیا تاسی به د دی لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالیٰ هسی عظیم الشان قدرتونه به دروغ گڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

وبه لیږلی شی په تاسی باندی خالصی لمبی له اوره او په لوگی (سره گد، یا خالی له اوره) بیا به تاسی مدد نشئ کولی یو له بل سره په دفع د عذاب کښنی.

تفسیر: یعنی کله چه په گنهکارانو باندی د اور صافی لمبی او د لوگی سره گدی لمبی پریښودی شی نو هیڅوک به د هغو مخه نشی نیولی او نه به ئی په دفع پوهیږی او نه به د هغی سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی چه خلق د هغی د اوریدلو لامله (له وجی) له هغه جرم څخه ځان وژغوری (وساتی) نو دا یوه مستقل انعام دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر یوه آیت کښی مونږ ته یو نعمت راښوولی شوی دی چه ځینی ئی اوس نعمت دی او له ځینو څخه خبر ورکول هم نعمت دی تر څو له هغه څخه مونږ ځان وژغورو (وساتو) ».

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

بیا کله چه وچوی څیری شی آسمان نو وبه گرځی گل سور رنگ لکه سری خرمنی (یا د زیتون تیل).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کښې به آسمان وچوی او رنګ به ئې لکه سره څرمن غوندې بريښي يا به په شان د تيلو د زيتون ځليدونکي پرقيدونکي وی نو دا به څه لوی هيبت وی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکريږئ ترى اى انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدى) نو په دغه ورځ (د چاوديدلو څيريدلو د اسمان) کښې نه به پوښتيدل کيږی له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پيريانو.

تفسير: يعنې له کوم سری يا پيری څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کيږی. ځکه چه الله تعالىٰ ته هغه تول څرګند دی. هو! د الزام او توبيخ او ويرولو په ډول (طريقه) به پوښتنې ورځنې کوی لکه چه د جزء ١٤ (حجر) د سورت په (٦) رکوع ٩٢ آيت کښې داسې راغلي دی ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ يا دا مطلب چه له قبر څخه د وتلو په وقت کښې هسې پوښتنې نه کيږی او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکريږئ ترى اى انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدى) پيژندل کيږی ګنهګاران (کافران) په علامو نښو د دوی سره.

تفسير: يعنې د ښو (څيرو) له توروالي او د سترګو د شينتوب به مجرمان پخپله پيژندل کيږی. لکه چه مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرى هر چاته ښکاری او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سينګار زياتوی.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾

نو وبه نيولی شی (دغه منکران) په (ويښتو د) وچولی (تندی) سره او په

قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کښې).

تفسیر: یعنی ځینی به له پیکیو (موی پیشانی) څخه او ځینی به له پښو څخه نیسی، په دوزخ کښې به ئې اچوی او په راښکودلو سره ئې د اور په لوری کش کوی. یا د هر مجرم پښدی او هډوکی ماتاوه شي او د هغوی وچولی (تندی) له پښو سره یو ځای کاوه شي او په ځنځیرونو او نورو سره ئې ترلی په دوزخ کښې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) دا دوزخ دی هغه چه دروغ به ئې ویل په ده سره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعنی هلته به داسی ورته ویل کیږی چه دا هغه دوزخ دی چه په دنیا کښې ته د هغه له وجود څخه منکر وی.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

ګرځی به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډیرو تودو ډیرو ګرمو کښې.

تفسیر: یعنی کله به د اور او کله به د ډیرو تودو او ایشیدلو اوبو عذاب مومی **(اعاذنا الله منها ومن سائر انواع العذاب)** « ای لویه څیښتنه! (خاونده) له دی دوو ربړو (تکلیفونو) او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه مو تل وساتی!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب خپل دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او هغه لره چه ویریږی (په وقت د ګناه کښې) له ودریدلو څخه په مخ د رب خپل کښې (حساب ته) دوه جنتونه دی.

تفسیر: یعنی هغه سړی چه په دنیا کښې له دی خبری څخه ویریده چه زه به یوه ورځ د خپل

پاک پروردګار په مخ کښې ودریږم او د یوې یوې ذرې او ګکې شمیر به ورکوم او له دې ویرې څخه به ئې د الله تعالیٰ له نافرمانۍ څخه ځان ساته او د تقویٰ په سمه لاره باندې به ئې تګ کاوه نو ځکه هسې سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږي چه د هغو صفتونه لاندې راځي.

ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴿۴۸﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۷﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). (هسې جنتونه) چه خاوندان د ډیرو ډیرو څانګو دي.

تفسیر: یعنې په جنت کښې د مختلفو اقسامو راز راز (قسم قسم) میوې به وي او د ونې څانګې به ډیرې میوې او ښه سیورې لرې.

فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۹﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿۵۰﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). په دې دواړو (جنتونو) کښې به دوه چینې وي چه بهیږي به (هر چیرته ئې چه غواړې دوی).

تفسیر: چه اوبه ئې نه لږې کیږي او نه وچیږي او تل بهیدونکې دي او هر چیرې چه د دې جنتي زړه وغواړي هلته ځي د دغو چینو نومونه دا دي «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۱﴾ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿۵۲﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۳﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دې دواړو (جنتونو) کښې به له هرې میوې (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسې دروغ وایئ (او ترې منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پر هسې فرشونو باندې چه استرونه د

هغو به له وریښمو کلکو څخه به وی

تفسیر: کله چه د هغه استر له کلکو وریښمو څخه وی نو له هغه څخه څنی دی اتکل او قیاس وکړ شی چه د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وریښمین او ښه توکی څخه وی؟

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۝

او انول (شوکول) (د میوی د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندی وی.

تفسیر: چه د هغو انول (شوکول) دانه دانه کول به ډیر آسان وی په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او په هر یوه حالت او ډول (طریقه) چه جنتیان وغواړی تولولی ئی شی او له هغو څخه په زړه پوری خوند اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دغو (جنتونو) کښی به بند کوونکی د سترګو (حوری) وی چه نه وی مسه کړی دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو میړو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری.

تفسیر: یعنی د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسیدلی او نه دوی پرته (علاوه) له خپلو میړو (خاوندانو) څخه د نورو په لوری خپلی سترګی غروی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ګواکی دغه (حوری) یاقوت لعل وی

(په صفائی) او مرجان وی (په سپین والی کښې). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی هسی خوشرنگی او بیش بها او قیمتداری به وی.

هَلۡ جَزَآءُ ٱلۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا ٱلۡإِحۡسَٰنُ ﴿٦٠﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکی مگر احسان نیکی ده.

تفسیر: یعنی د ښو بندگانو بدل پرته (علاوه) له ښه ثوابه بل څه کیدی شي؟ دی جنتیانو په دنیا کښې د الله تعالیٰ داسی ډیر ښه عبادتونه کری ؤ گواکی هغوی الله تعالیٰ پخپلو سترگو سره لیدو او الله تعالیٰ هم هغوی ته انتهائی بدل ورکړ. لکه چه د سجدی د سورت په دوهمه رکوع کښې راغلی دی ﴿فَلَا تَعۡلَمُ نَفۡسٞ مَّآ أُخۡفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعۡيُنٖ﴾ ښائی په دی کښې د هم دی لیدو دولت ته اشاره او نغوته وی والله اعلم.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) او بې له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دی.

تفسیر: ښائی وړاندنی باغ مقربینو لره وی او دا دوه باغونه ښو دلو (اصحاب یمین) لره وی.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدۡهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تک تور به وی (له ډیر شینوالی څخه).

تفسیر: یو څیز چه ډیر زیات شین شی توروالی ته اوړی.

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٥﴾ فِيْهِمَا عَيْنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ ﴿٦٦﴾
فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٧﴾ فِيْهِمَا فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (جنتونو) کښی دوه چینی جوش وهونکی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (دوه جنتونو) کښی هر راز (قسم) میوی او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په نرګسو (انارو) او کجورو (خرماؤ) باندی دی قیاس ونه کړل شی ولی چه د هغو میوو کیفیت او خنګوالی بل رنګ دی او یواځی پاک الله ته معلوم دی.

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٩﴾ فِيْهِنَّ خَيْرٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (ټولو جنتونو) کښی حوری پیمخی نیکی ښائسته.

تفسیر: یعنی په دغو څلور واړو جنتونو کښی به پیغلی وی ښی رشی پیمخی پیمخی ښکلی (خوبصورت خوب سیرت).

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧١﴾ حُوْرٌ مَّقْصُوْرٰتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) حوری به وی پټی کړی شوی په خیمو کښی.

تفسیر: له دی څخه راښکاری چه د ښځی لویه بزرګی او صفت ستر او پرده ده او ښځی اصلی دول او سینګار په کور او په پرده کښی دی. او ښائی چه پخپلو کورونو کښی درنی لکه مرغلری ناستی وی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦٥ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۝٧٤
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٥ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ
حِسَانٍ ۝٧٦ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٧ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي
الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ۝٧٨

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) چه نه به وی مسه کړی دوی لره سری پخوا له دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تکیه کوونکی به وی دوی پر بالښتونو شین رنګو باندی او په فرشونو نفیسو عمده ؤ ښائسته ؤ باندی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی). برکت ناک دی نوم د رب ستا چه خاوند د لوئی سترتوب او د عزت ورکولو انعام دی.

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په خپلو وفادارانو باندی دومره احسان او انعام فرمائی نو غور وکړئ چه په ګردو (تولو) نعمتونو کښی اصلی ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځی او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږی. بیا وپوهیږئ په هغه نامه کښی چه دومره برکت وی نو په مسمی کښی به ئی څومره برکات او حسنات وی.

ونسأل الله الکریم الوهاب ذاالجلال والاکرام ان یجعلنا من اهل الجنة الاولین آمین.

تمت سورة الرحمٰن بفضل الله الملک المنان فله الحمد والمنة.

سورة الواقعة مكية الا آيتي (٨١) و (٨٢) فمدنيتان وهي ست وتسعون آية وثلث ركوعات رقمها (٥٦) تسلسلهاحسب النزول (٤٦) نزلت بعد سورة «طٰهٰ».

د «الواقعة» سورت مکی دی بی له (٨١ ؤ ٨٢ آيتونو چه په مدينه کښې نازل شوی دی (٩٦) آيتونه او دری رکوع لری.

په تلاوت کښې (٥٦) او په نزول کښې (٤٦) سورت دی وروسته د (طٰهٰ) د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾

کله چه واقعه شي واقع کيدونکی (قيامت) نشته پيښيدلو د هغې لره هيڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چه به ؤ تری منکر په دنيا کښې).

تفسير: يعنی کله چه قيامت شي نو دا به ښکاره شي چه هغه يوه رښتيا خبره وه او هيڅوک ئی مخه نشي نيولی او نه ئی بيرته شړلی شي او هسی دعوی چه الله تعالیٰ مری نه ژوندی کوی او نور ګرد (تول) دروغ ثابتيږی. هيڅوک د دروغو په تسلی او په غلطو ډاډينو (تسلو) د هغې ويروونکی ورځی له ربړو (تکليفونو) او عذابونو څخه څه څيز نشی لرولی.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾

(قيامت) ښکته کوونکی دی (د کفارو په جحيم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعنی يوه ډله به پورته بيوله کيږی او بله ډله به ښکته شړله کيږی او لوی متکبران چه په دنيا کښې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل د اسفل السافلين په لوری راښکودل شي او د دوزخ په اور کښې به سوځی او ډيرو متواضعينو او له الله تعالیٰ څخنی ويريدونکيو ته به چه په دنيا کښې به وروکی او حقير ښکاريدل د ايمان او صالح عمل په وسيله د جنت لوړ (اوچت) ځايونه ورښښل کيږی.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾

کله چه وخوځولی شي ځمکه په لړځولو سختو سره او وریژول شي غرونه په ریژولو سختو سره (داسي چه ټوټې ټوټې شي) نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړی شوی.

تفسیر: یعني په ځمکه کښې به سخته ریږدیدنه (زلزله) پیدا شي او ګرد (ټول) غرونه به ټوټې ټوټې شي او له بڅرکو څخه به ئې هسې دوړې او ګردونه پورته کیږي چه ټوله دنیا به په هغه کښې ډوبیږي.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

او شي به تاسي صنفونه دري (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعني د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد (ټول) خلق په دری برخو ویشل کیږي - دوزخیان - عام جنتیان او د مقربینو خواص چه د جنت په اعلیٰ درجاتو رسیږي وروسته د دی دری واړو ذکر په مجمل دول (طریقه) سره راځي - او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږي.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

پس یاران ملګری د ښي لاس څومره ښه دی یاران ملګری د ښي لاس.

تفسیر: یعني هغه خلق چه د عظیم عرش په ښي خوا کښې وی او هغوی د میثاق اخیستلو په وقت کښې هم د آدم علیه السلام له ښي خوا څخه ایستلي شوی ؤ او د هغوی اعمالنامی هم د هغوی په ښي لاس کښې ورکولي کیږي او پرښتي ئې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلی نو هغه ورځ د دوی ښه والي او برکت ډیر زیات او د دوی مرتبه به ډیره لوړه (اوچته) وی. ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښې د هم دوی په نسبت داسي یوه ننداره کړی وه چه آدم علیه السلام به کله چه خپل ښي لاس ته کاته نو مسکیدل او تبسم به ئې کاوه او کله چه به ئې خپل کیڼ لاس ته کتل نو له ژړا پوری راوری کیده. نو دغه اصحاب الیمین خورا (ډیر) ښه نیک بختان دی او د داسي ښو درجو او نعمتونو خاوندان دی چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ۝٩

او یاران ملگری د کینږ لاس څومره بد سپک دی یاران ملگری د کینږ لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کینی خوا څخه ایستلی شوی او د عرش عظیم په کینی خوا کښی ودرول شی او د دوی اعمالنامی هم په کینږ لاس کښی ورکولی کیږی او پرښتی ئی د هغوی له کینږ لاس څخه کش کوی نو دوی ډیر بدبخت او په ډیرو ربړو (تکلیفونو) او نحوستونو اخته دی. چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ۝١٠ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ۝١١ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ۝١٢

او ړومبی کیدونکی (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کیدونکی دی (جنت ته) هم دوی نژدی کړی شوی دی (الله ته) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په دنیا کښی د علمیه ؤ او عملیه ؤ کمالاتو او د تقوىٰ د مراتبو لامله (له وجی) وړاندی وی نو په آخرت کښی به هم د ښی لاس له ډلی څخه وړاندی تیریږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته خیژی نو دوی به د الله تعالىٰ په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کښی له گردو (ټولو) څخه په مخ کښی وی. او ابن کثیر رحمة الله علیه وائی چه دا خورا (ډیر) منلی سری به پیغمبران رسولان ـ صدیقان ـ شهیدان وی چه الله تعالىٰ ته به مخامخ ودریږی.

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ۝١٣ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْـَٔاخِرِينَ ۝١٤

لویه ډله به وی له اولینو ړومبنیو څخه او لږ دی له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی ئی ړومبنی امتونه یاد کړل او وروسته ئی دا (محمدی) امت یاد کړ یا به له وړاندی او وروسته څخه د هم دی محمدی صلی الله علیه وسلم امت مقدم او مؤخر کسان مراد وی یعنی اعلىٰ درجه سری پخوا ډیر ؤ او وروسته به لږ کیږی ».
تنبیه: زیاترو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی دا دواړه احتمالات بیان کړی دی خو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده او په روح المعانی کښی له طبرانی او نورو څخه د ابوبکره په سند حسن سره یو حدیث نقل کړی دی چه په هغه کښی نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په نسبت داسی فرمایلی دی «**هما جمیعا من هذه الامة** ـ دا گرد (ټول) به له هم دی امت څخه وی» والله اعلم.

ابن کثیر رحمة الله علیه له دې آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی چه مونږ ته هغه غوره ښکاری یعني د هر امت په وړاندینیو پیړیو (طبقو) کښې د نبي د صحبت یا د قرب عهد له برکته اعلیٰ درجه مقربین هومره چه زیات وې په وروستنیو پیړیو کښې ئې دومره نه پاتې کیږي. په هم دې مضمون څمونږ د پاک پیغمبر څخه هم یو حدیث داسې روایت شوی دی «**خیرالقرون قرني ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم**» هو! که د ابوبکره حدیث صحیح وی لکه چه په روح المعاني کښې شته نو ښکاره ده چه همغه مطلب به تاکلې (مقرر کړی) شي.

عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُوْنَةٍ ﴿۱۵﴾

ناست به وی (جنتیان) په تختونو اوبدلیو شویو جړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندې.

تفسیر: چه دغه جنتي تختونه په سپینسو (تارونو) د سرو زرو (طلاؤ) او جواهرو سره اوبدلی شوی وی.

مُّتَّكِـِٕيْنَ عَلَيْهَا مُتَقٰبِلِيْنَ ﴿۱۶﴾

چه تکیه وهونکی به وی (جنتیان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کیناستونکی یو بل ته.

تفسیر: یعني د دوی کیناستل به په داسې یو دول (طریقه) سره وی چه د هیڅ یوه شا به د بل په لوری نه وی او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږی.

يَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ﴿۱۷﴾

گرځي به په دوی باندې (دپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کیدونکی (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعني د دوی د خدمت دپاره به هسې هلکان تاکلی (مقرر) شوی وی چه تل به هغوی به همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منګ وی او ګرځي به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِاَكْوَابٍ وَّاَبَارِيْقَ ۙ وَكَاْسٍ مِّنْ مَّعِيْنٍ ﴿۱۸﴾ لَّا يُصَدَّعُوْنَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُوْنَ ﴿۱۹﴾

په گلاسونو او په کوزو سره او په کاسو لوښیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه چه نه به سر خوږیږی له دغو (شرابو) او نه به بی هوشه کیږی چتی (بیکاره) وئیږی (تری).

تفسیر: یعنی ډیر ښه او پاک شراب چه د هغو قدرتی چینی به په جنت کښی بهیږی او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کښی خوږ پیدا کیږی او نه به ئی ښونکی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کوی ځکه چه په هغو کښی به نشه نه وی او یواځی د خوښی ـ سرور ـ خوند ـ لذت او خوشالی څخه به ډک وی.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ۝٢٠ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ۝٢١

او (گرځی به په دوی باندی هلکان په) میوو له هغه راز (قسم) چه ئی خوښوی (جنتیان) او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله (قسمه) چه زړونه ئی غواړی.

تفسیر: یعنی هر کله ئی چه هره میوه زړه وغواړی او هر راز (قسم) غوښه ئی چه خوښه وی بی له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږی.

وَحُورٌ عِينٌ ۝٢٢ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ۝٢٣

او (گرځی به په دغو جنتیانو باندی) حوری پیمخی غټی سترگی په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو (غلافونو) کښی.

تفسیر: یعنی لکه صافی او پاکی مرغلری غوندی چه د هیڅ گرد او دوړو اثر او اغیزه به په کښی نه وی.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝٢٤ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۝٢٥
إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ۝٢٦

جزاء بدل ورکول دی په هغو چه ؤ دوی چه کول به ئی (له حسناتو په دنیا کښی) نه به اوری دوی په دغه (جنت کښی) چتی (بیکاره) خبری او نه د گناه خبری مگر اوری یوه خبره سلام سلام (یعنی تل به سلام اچوی جنتیان یو په بل باندی په جنت کښی).

تفسیر: یعنی چتی (بیکاره) خبری ـ لغویات او واهیات به هلته بیخی نه وی او نه به څوک دروغ وائی او نه به پر چا باندی تهمت او تور ترل شی یواځی له هری خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږی چه جنتیان به یو بل ته سلامونه اچوی او پرښتی به هم دوی ته سلامونه اچوی او د الله تعالیٰ سلامونه به هم دوی ته وررسیږی چه هغه خورا (ډیر) د عزت او احترام صورت لری او په ډیر اعزاز او اکرام سره اجرا کیږی او د سلام په دی ډیر والی کښی دی خبری ته اشاره ده چه وروسته له هغه چه تاسی دی ځای ته ورسیږی. له هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) او مصیبتونو څخه ساتلی او گرد (ټول) هلته له هر راز (قسم) پیښو څخه محفوظ ـ صحیح او سالم پاتی کیږئ او هیڅ قسم آزار ـ درد او مرگ به نه دررسیږی او له فناء څخه به د تل دپاره ساتلی یئ.

وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ﴿٢٧﴾ فِىْ سِدْرٍ مَّخْضُوْدٍ ﴿٢٨﴾

او ملگری یاران د ښی لاس څومره ښه دی ملگری یاران د ښی لاس په بیرو بی اغزیو کښی به وی.

تفسیر: چه په راز راز (قسم قسم) خوندورو گلانو کښی پټی وی.

وَّطَلْحٍ مَّنْضُوْدٍ ﴿٢٩﴾ وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ﴿٣٠﴾

او په کیلو له بیخه تر سره ډکو کړیو شویو کښی به وی او په سیوریو اوږدو کړیو شویو همیشه ؤ کښی به وی.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وی او نه د گرمی او نه د یخنی له لاسه کوم زحمت وررسیږی. نه به تیاره وی تل به هسی وقت وی لکه چه د لمر ختو له وقت څخه لږ څه پخوا وی. او هسی یو برابر او ښه اوږد سیوری وی چه ډیر گرندی آس به په پنځه سوو پرله پسی کلونو تگ سره نشی تری وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسْكُوْبٍ ﴿٣١﴾ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوْعَةٍ وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ ﴿٣٣﴾

او په اوبو بهیدونکیو توئیدونکیو همیشه ۋ کښي به وی او په میوو ډیرو کښي به وی چه نه به قطع کولی کیږی په هیڅ وقت او نه به منع کولی کیږی په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعني هر راز (قسم) میوی به وی چه پرته (علاوه) له جنتیانو څخه به هیڅا ګوتی نه وی وروړی او نه به چا پری کړی وی او نه د دنیا د موسمی میوو غوندی وی چه کله وی او کله نه وی او نه به په کښي څه ډیل او انقطاع پیښیږی بلکه تل ښه او تاندی او خوندوری میوی موجودی وی او بلاممانعت او تکلف به هر وقت ورتقدیمیږی.

وَّفُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ ﴿٣٤﴾

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کښي به وی (په پالنګونو باندی).

تفسیر: یعني خورا (ډیر) پریر (غټ) او جګ (وچت) به وی او له ظاهری او باطنی حیثیته به هم خورا (ډیر) ښه اعلیٰ عمده او هسک (اوچت) وی.

اِنَّآ اَنْشَاْنٰهُنَّ اِنْشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنٰهُنَّ اَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا اَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّاَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ﴿٣٨﴾

بیشکه مونږ نوی پیدا کړی دی دغه حوری په یوه ښه پیدا کولو سره نو ګرځولی مو دی دوی بکری پیغلی عاشقانی (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولی (په خپل مابین کښي) دپاره د ملګرو یارانو د ښي لاس.

تفسیر: یعني حوری او د دنیا ښځی چه په جنت کښي سره ګدیږی نو هلته د دی دنیا د ښځو پیدائش وده او ښائست به د الله تعالیٰ په قدرت هسی وی چه تل به پیمخی - پیغلی ښائسته او په زړه پوری وی او د هغوی خبری اتری طرز ـ اداء انداز او طبیعی مینه د خپلو میړو (خاوندانو) شوق ځان ته ورکش کوی. او تل به دوی د خپلو میړو (خاوندانو) سره همزولی هم منګی (هم عمر) او هم فکره وی.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(اصحاب اليمين به) لويه ډله وى له اولينو ړومبنيو خلقو څخه او لويه ډله به وى له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعنى اصحاب يمين په پخوانيو كښى هم ډير ؤ او په وروستنيو كښى به هم ډير وى.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګرى ياران د كيڼ لاس څومره بد دى ملګرى ياران د كيڼ لاس به اور تاوده كښى به وى او په سوځوونكيو اوبو كښى به وى او په سيورى كښى به وى د لوګى ډير تور چه نه به بيخى سړى وى او نه به د عزت راحت وى.

تفسير: يعنى د دوزخ د اور تک تور لوګى به پورته كيږى او دوى به د هغه لوګى تر هغه سيورى لاندى ودرول كيږى چه هلته به دوى ته هيڅ يو جسمانى او روحانى آرام او هوسائى (راحت) نه رسيږى. نه به يخنى وررسيږى او نه به هغه د پت او عزت سيورى وى. ډير ذليل او خوار به د هغه سيورى تر سوځوونكى براس (بخار) لاندى په ربړو (تكليفونو) اخته وى. دا د هغوى د دنيوى خوشالى بدل دى چه هغوى د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالىٰ او د هغه رسول مخالفت كاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دى ؤ چه) بيشكه دوى ؤ پخوا له دى څخه په دنيا كښى ودان كړى شوى په نعمتونو كيتى خوشال او ؤ دوى چه دوام اصرار ضد به ئى كاوه پر ګناه لويه (كفر) باندى.

تفسير: هغه لويه ګناه ـ كفر او شرک او د انبياؤ تكذيب يا هغه دروغ قسمونه دى چه وائى

ئي «له مريني څخه وروسته هيڅ كله بيا ژوندون نشته» لكه چه د جزء ١٤ (نحل) د سورت په پنځمه ركوع ۳۸ آيت كښي داسي يو آيت لولو ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او ؤ دوی چه ويل به ئي آيا كله چه مړه شو مونږ او شو خاوری او هدوكی آيا بيشكه مونږ به بيا خامخا راپورته كړی شو او پلرونه ځمونږ ړومبنی هم (به بيا ژوندی راپورته كيږی؟ بلكه نه كيږو !).

تفسير: هغه مړی هم ژوندی كيږی چه له مونږ څخه پخوا مړه شوی دی يعنی دا خبره د چا په فكر او پوه كښي راتلی شی.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) بيشكه چه ړومبنی (خلق) او وروستنی (خلق) به خامخا گرد به تول كړل شی وقت د ورځی معلومی ته (چه قيامت دی).

تفسير: يعنی د قيامت ورځ چه د هغی وقت يوائحی الله تعالیٰ ته ښكاره دی او د ده په علم كښي مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بيا به بيشكه تاسی ای گمراهانو دروغ ويونكيو خامخا خوړونكی به يئ (په دوزخ كښي) له ونی د زقوم څخه پس ډك كوونكی به يئ له هغی (ونی) څخه گيډو خپلو لره.

تفسير: يعنی كله چه د لوږی له لاسه ترهور (مضطرب) شی نو دا ونه دوی ته د خوړلو دپاره

ورکوله کیږی او دوی به له هغی څخه خپلی ګیډی ډکوی.

فَشٰرِبُوْنَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيْمِ ۝ فَشٰرِبُوْنَ شُرْبَ الْهِيْمِ ۝

پس څښونکی به یئ تاسی په هغه (زقوم خوړلی شوی) باندی له اوبو سوځوونکیو څخه پس څښونکی به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډیرو تږو.

تفسیر: یعنی هسی چه اوښ په ډیره سخته ګرمی کښی د ډیری تندی له لاسه وروسته له دی چه څو ورځی ئی اوبه نه وی څښلی او بیا اوبو ته وروړسیږی نو اوبه په ډیره وارخطائی سره داسی څښی چه یو څاڅکی هم نه تری پاتی کیږی. دوزخیان به هم هم داسی هغه سوځوونکی اوبه څښی چه د هغوی خولی به تناکی او کولمی به ئی توتی توتی لویږی. (العیاذ بالله).

هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّيْنِ ۝

دا (خوړل او څښل چه ذکر شول) میلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کښی.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء هم داسی ده چه د هغو منکرانو میلمستیا هم دا راز (قسم) وکړه شی.

نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ ۝

مونږ پیدا کړی یئ تاسی (له نشتوالی څخه) نو ولی تاسی باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه.

تفسیر: یعنی دا خبره ولی نه منئ چه پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالیٰ دی.

اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ ۝ ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُوْنَهٗٓ اَمْ نَحْنُ الْخٰلِقُوْنَ ۝

آیا وینئ تاسی (چه خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چه څڅوی ئی تاسی (آیا پر رحمونو د ښځو خپلو کښی) آیا پیدا کوئ تاسی له دغه (منی نه بشر)

که یو مونږ پیدا کوونکی (د تولو موالیدو بلکه ته ئی خالق ای الله).

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کښی له نطفی څخه سړی څوک جوړوی هلته ستاسی هیڅ ظاهری تصرف نه چلیږی او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسی او نه څه تصرف پکښی کولی شئ. بیا نو برته (علاوه) له مونږ څخه بل څوک دی چه له هغه یوه څاڅکی اوبو څخه هسی ښکلی شکل جوړوی؟ او بیا په هغی کښی سا او روح اچوی **(فتبارک الله احسن الخالقین والحمد لله رب العالمین)**.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدر کړی مو دی په منځ ستاسی کښی (ای مخلوقاتو) مرګ .

تفسیر: یعنی ژوند ښئل ـ وژل او نوری ګردی (تولی) چاری څمونږ په قدرت او قبضه کښی دی کله چه د وجود او د عدم واک او اختیار څمونږ په لاس کښی دی نو وروسته له مرینی ژوندی کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ
فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چه څوک تیری راباندی وکړی له دی نه چه پیدا کړو بدل ستاسی (نور خلق) پشان ستاسی او مونږ راپورته پیدا کړو تاسی په هغو (صورتونو سره) چه تاسی یه علم نه پری لرئ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی تاسی به بلی نړی (جهان) ته بیایو او ستاسی په ځای به نور خلق ودروو.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلی یئ تاسی په پیدا کیدلو ړومبنیو باندی نو ولی نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالیٰ په قدرت او یقین نه کوئ په بیا

پیدا کولو باندی).

تفسیر: یعني همغه ړومبنی پیدائش په یاد کړئ او د هغه له مخی او اتکله دا دوهم پیدائش هم قیاس کړئ!.

اَفَرَءَیۡتُمۡ مَّا تَحۡرُثُوۡنَ ﴿۶۳﴾ ءَاَنۡتُمۡ تَزۡرَعُوۡنَهٗۤ اَمۡ نَحۡنُ الزّٰرِعُوۡنَ ﴿۶۴﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړی ماته) هغه چه کرئ ئی تاسی. آیا تاسی زرغونوئ هغه (کرلی شوی) که مونږ یو زرغونوونکی (پخوونکی د هغه بلکه ته ئی ای الله).

تفسیر: یعني په ښکاره ډول (طریقه) سره خو تاسی تخم شیندئ ولی دننه په ځمکه کښی د هغه پالل او د هغه زرغونول او له هغه څخه یو تک شین کښت (فصل) جوړول او بیا هغه ګټور (فائده مند) ګرځول د چا کار دی؟ د دی په نسبت خو تاسی ظاهری او سطحی دعوی هم نشئ کولی چه هغه څمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوۡ نَشَآءُ لَجَعَلۡنٰهُ حُطٰمًا فَظَلۡتُمۡ تَفَكَّهُوۡنَ ﴿۶۵﴾ اِنَّا لَمُغۡرَمُوۡنَ ﴿۶۶﴾
بَلۡ نَحۡنُ مَحۡرُوۡمُوۡنَ ﴿۶۷﴾

که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت (فصل) لره چه کرلی دی تاسی بی دانه بی حاصله) وچ واښه ذره ذره نو وبه ګرځئ تاسی تعجب کوونکی او ویونکی د دی خبری بیشکه مونږ خامخا تاوان کړی یو (په زراعت خپل کښی) بلکه مونږ محروم بی برخی کړی شوی یو (له رزق نه).

تفسیر: یعني د کښت (فصل) له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتی کیدل هم څمونږ کار دی که مونږ وغواړو نو کوم یو آفت ورولیږو چه په هغه سره ګرد (تول) کښت (فصل) خاوری ایری شي او بیا به تاسی خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ او پخپلو منځونو کښی به سره ناست راز راز (قسم قسم) خبری به جوړوئ! او وایئ به چه خانه! تاته خو سږکال ډیر لوی تاوان او جنجال در رسیدلی دی که رښتیا پوښتنه کوئ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتی شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسی اوبه هغه چه څښئ ئی تاسی (او ژوند پری ترلی دی) آیا تاسو نازلی کړی دی هغه لطیفی خوږی (اوبه) له سپینو وریځو څخه که مونږ نازلوونکی راښکته کوونکی یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: یعنی باران هم څمونږ په حکم سره وریږی او د ځمکی په خزانو کښی هغه اوبه هم مونږ تولوو آیا تاسی څه زور او قوت لرئ چه اوبه جوړی کړئ؟ یا ئی په زور او زاری له وریځو څخه وورویئ؟

لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمایو مونږ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروی ترخی نو ولی شکر نه وباسئ (تاسی په دغو نعماؤ).

تفسیر: یعنی که مونږ اراده وفرمایو نو خوږی اوبه ترخی کوو چه هیڅوک ئی ونشی څښلی او نه کښت (فصل) ته په کار ورشی بیا هم تاسی څما احسان نه منئ چه مونږ تاسی ته خوږی اوبه اوروو او د خوږو اوبو لوئی خزانی تاسی ته ساتو او له هغو څخه تاسی ته راز راز (قسم قسم) ګټی رسوو.

په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله چه اوبه به ئی څښلی نو ویل به ئی

(الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذنوبنا. ابن کثیر).

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾

آيا پس وينئ (چه خبر راکړئ) تاسي د اور هغه نه چه بلوئ ئې تاسي (له هر راز (قسم) محروقاتو نه) آيا تاسي پيدا کړی ده ونه د دی (اور) او که مونږ پيدا کوونکي يو (د هغې ونې او د تولو محروقاتو؟ بلکه ته ئې ای الله!).

تفسير: په عربو کښې داسې څو تکې شنې ونې دی چه د هغو د دوو لرګيو له سولولو څخه اور پيدا کيږی لکه چه په هندوستان کښې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پيدا کيږی پخوا له دی نه د (يٰسين) د سورت په آخر کښې د دی په نسبت څه بيان ليکلی شوی دی يعنې په دی ونو کښې اور چا ايښی دی؟ تاسي که ما؟ (بلکه تا ايښی دی ای الله!).

نَحْنُ جَعَلْنٰهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولې مو دی دغه (دنيوی اور) تذکره يادول (د دوزخ).

تفسير: يعنې دی اور ته وګورئ او د دوزخ اور ياد کړئ دا هم د هغه اور يوه برخه او ادنیٰ نمونه ده او فکر وهونکی لره دا خبره ور په يادېږی هغه الله چه له تکې شنې ونې څخه تک سور اور راوباسي هغه په يقين سره کولی شي او قادر دی چه مړی هم ژوندی کړی!.

وَمَتَاعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

او (ګرځولې دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته دپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسير: يعنې د بيديا او ميدان اوسيدونکيو او پرديسيانو (مسافرانو) ته اور ډير په کاريږی په تيره بيا د ژمي او سړو په وقت کښې او برته (علاوه) له دی څخه د نورو هم ډير په ښه ورځې او د مدنيت ډير امور پری مربوط دی.

تنبيه: د ځينو رواياتو په بناء پوهانو (علماؤ) دا ښه مستحب ګڼلی دی چه د دی آيتونو د هری استفهامی جملې له لوستلو څخه وروسته ښائي چه هسې وويل شي «**بل انت ياربی**».

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

نو وکړه نسبت د پاکي نامه د رب خپل ته چه له ګردو (تولو) څخنی ډير لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماؤ ئې).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه داسي مختلف شیان او د کار وړ (لائق) څیزونه ئی پیدا کړی دی او خاص پخپل فضل او احسان ئی موږ منتفع ګرځولی یو د هغه شکر اداء کول په کار دی او د کافرانو او منکرانو د هغو چټی (بیکاره) او اپلتو خبرو په مقابل کښی چه هغه الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی د هغه د مبارک نامه پاکی بیانول په کار دی د تعجب ځای دی چه دا خلق سره د داسي باهره ؤ آیاتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالیٰ په قدرت او وحدانیت باندی هسی چه ښائی نه پوهیږی.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پریوتلو د ستوریو باندی.

تفسیر: او دوهمه معنی ئی دا ده چه قسم خورم د آیتونو په راښکته کیدلو د پیغمبرانو په زړونو باندی (موضح) یا د قرآنی آیتونو په راښکته کیدلو باندی له آسمانه پر ځمکی باندی چه لږ لږ او ورو ورو رانازلیږی.

وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٍ مَّكۡنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

او بیشکه (قسم) خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسی عظیم ډیر لوی چه بیشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندی) خامخا قرآن کریم عزت والا دی (چه لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلی شوی (لوح محفوظ) کښی چه نه ئی مسه کوی ده لره او نه دی ئی مسه کوی مګر هغه چه پاک کړی شوی وی (یعنی پاکان).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پرښتی په دی پاک کتاب باندی لاس لګوی. هغه کتاب هم دا لیکلی شوی کتاب دی د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کښی» ځینی د «لایمسه» ضمیر قرآن ته اړوی یعنی دی پاک قرآن ته لاس نه وروړی مګر خو پاک سړی یعنی هغه کسان چه زړونه ئی صاف او اخلاق ئی پاک وی د هم داسي سریو فکرونه او عقلونه د دی لوی کتاب په علومو او حقائقو ـ معارفو او آیاتونو باندی هم په ښه ډول (طریقه) سره رسیږی. یا نه مسه کوی دا قرآن مګر خو پاک خلق. یعنی بی اودسه هغه ته لاس نه وروړی لکه

چه د نبوی له احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوی ده نو په دی تقدیر سره د (لایمسه) نفی به د نهی دپاره وی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۸۰﴾

(هغه قرآن چه توته توته) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنی دا کومی کودی (جادو) او توکی نه دی او نه د کاهنانو چتی (بیکاره) او اپلتی خبری دی او نه د شاعرانو توهمات او مبالغات او هسکی استعاری دی بلکه یو لوی ـ مقدس ـ معزز ـ پاک او آسمانی کتاب دی چه د رب العٰلمین له لوری د تول عالم او گردو (تولو) نړی والانو (اهل جهان) د لار ښوونی دپاره راښکته شوی دی. هغه الله تعالیٰ څمونږ پاک الله دی چه د لمر ـ سپوږمی او ستوریو ډیر کلک محکم ـ عجیب ـ غریب او ښکلی ترتیب او نظام ئی قائم کړی دی او هغه گرد (تول) سماوی اجرام د یوه مرتب قانون ـ او منظم اصول سره د خپلو ورځنیو ختلو او پریوتلو او نورو تأثیراتو او اغیزو سره د خپل عظمت ـ قدرت ـ قوت ـ وحدانیت تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهری او په زړه پوری ننداری راښیی لکه چه ابراهیم علیه السلام هغه خپل دلیل ښوولی ؤ او د حال په ژبی سره شهادت ورکوی چه څمونږ ملونی او واک (اختیار) د هغه اعلیٰ اولیٰ ـ برتر ـ بهتر ذات د غیبی سلطی د قدرت په لاس کښی دی، همغه یو «**وحده لاشریک له**» د ځمکی ـ آسمان ـ وریځ ـ اور ـ هوا او گردو (تولو) کائناتو او ذراتو مالک ـ خالق او ستر تولواک (شهنشاه) دی. آیا د هسی رڼو او ښکاره ؤ آسمانی ښو له لیدلو څخه وروسته د دی مضامینو په صداقت کښی کومه شبهه پاتی کیږی چه د دی سورت په اوله رکوع کښی د هغو بیان وشو. او آیا کوم یو عاقل په دی عظیم الشان فلکی نظام باندی چه سترگی وغړوی دومره نشی پوهیدلی چه یو بل باطنی شمسی نظام هم شته چه هغه هم دا قرآن کریم او د هغه پاک لوړ (اوچت) آیتونه او نور گرد (تول) آسمانی کتابونه او آسمانی پانی دی چه دا گردی (تولی) د همغه الله تعالیٰ خالق الکل قائمی کړی نښی دی هغه ذات چه پخپل کامل قدرت او رحمت سره ئی دا ظاهری نظام قائم کړی دی همغه پاک الله دی چه د روحانی ستوری له پریوتو څخه وروسته یی د محمدی صلی الله علیه وسلم قرآن د لمر په پلوشو نړی (دنیا) او نړی والان (دنیادار) د کفر او شرک له توری تیاری څخه راوویستل چه د الله تعالیٰ په فضل سره تر اوسه پوری دغه لمر خپلی ښکلی شوی پلوشی (انوار) او په زړه پوری وړانگی (اشعه) پر نړی (جهان) باندی نولی او هیڅوک د دی خبری مجال نه لری چه هغه بدل کړی یا ئی غائب کړی. د هغه انوار او اشعی پر همغو زړونو باندی په ښه شان سره منعکسی کیږی چه ښه وینځلی او ښه پاک او صاف کړی شوی وی.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا په دی خبری (د قرآن) باندی تاسی سپک کوونکی یئ (دروغ ئی گڼئ!) او گرځوئ تاسی روزی برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چه تاسی دروغ کوونکی یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنی آیا دا هسی دولت دی چه له هغه څخه په گټه (فائده) اخیستلو کښی تاسی سستی او کاهلی وکړئ او خپله برخه هم دومره وګڼئ چه د الله تعالیٰ هغه راښوولی حقائق دروغ ثابتوئ ؟ لکه چه د وریا (باران) د لیدلو په وقت کښی وائی چه هغه ستوری هغه برج ته راغلی دی نو ځکه وریښت وشو گواکی دوی د الله په قدرت قائل نه دی او په هسی وینا سره دوی د رحمت د دی باران قدر هم نه کوی چه د پاک قرآن په شکل رانازل شوی دی او دا ویل چه د الله تعالیٰ له خوا نه دی لیږلی شوی سخته بدبختی ـ حرمان او بدنصیبی ده آیا د یوه نعمت شکر گزاری هم داسی کیدی شی چه هغه دروغ وبللی شی؟

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ
مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولی په هغه وقت کښی چه ورسیږی (روح د سړی) ستونی ته او (حال دا وی چه) تاسی په دغه وقت حاضر اوریدونکی نظر کوونکی یئ هغه ته او مونږ ډیر نژدی یو هغه ته (په علم او قدرت) له تاسی څخه مګر نه وینئ او نه پوهیږئ تاسی پس ولی که یئ تاسی چه جزاء نه درکوله کیږی او نه ژوندی کیږئ نو بیرته راوگرځوئ تاسی دا (روح) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی گمان خپل کښی چه جزاء نشته).

تفسیر: یعنی په داسی بیفکری او بیخوفی سره د پاک الله تعالیٰ خبری دروغجنی کوئ گواکی تاسی د چا په حکم او واک کښی نه یئ یا هیڅ نه مرئ او له الله تعالیٰ سره نه مخامخ کیږئ ښه څه وقت چه ستاسی د کوم عزیز او محبوب ساه په ختلو کښی وی او سا ئی په ستونی کښی بنده شی او د ځنکدن ربړونه (تکلیفونه) پری تیریږی که تاسی له هغه سره نژدی کینئ او د ده

هغه بې‌ځلي او بیچارګي پریشاني او سرګرداني وګورئ له بلې خوا الله تعالیٰ یا د هغه پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي چه تاسې ئې نه وینئ که ستاسې واک او اختیار د بل چا په لاس کښې نه دی نو په هغه وقت کښې تاسې د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کښې چه ستاسې زړونه خوږېږي او اوښکې مو بهېږي بېلتون کوي او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي او ولې د ستاسې له لاسه پوره نه ده چه هغه د څه مودې له مخې نور هم وساتئ؟ یا ئې له هغه تکالیفو او ربړو (تکلیفونو) څخه وژغورئ (وساتئ)؟ لنډه ئې دا که تاسې پخپلو دغو ویناؤ کښې رښتینې یئ نو له دې تیرو چارو څخه یوه راوښیئ.

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ
إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چیرې وي (دغه مړی) له مقربینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسائي (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چیرې وي (دا مړی) له یارانو ملګریو د ښي لاس. نو سلامتیا ده تا لره له یارانو ملګریو د ښي لاس څخه.

تفسیر: یعني تاسې د یوې شیبې (دقیقې) دپاره هم هغه نه شئ ساتلی او هغه خپل ځای ته هرومرو (خامخا) رسیدونکی دی که هغه مړی له مقربینو څخه وي نو په اعلیٰ درجه روحاني او جسماني ـ د هوسائي (آرام) راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسیږي او په ښي لاس (اصحاب یمین) کښې شاملیږي او هیڅ یوه ویره او ربړونه (تکلیفونه) ورته نه پاتې کیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني د هغوی له لوری داده (خاطر جمع) اوسه!» یا دا مطلب چه د (اصحاب یمین) له طرفه هغوی ته سلامونه رسیږي یا هغه ته ویل کیږي تا لره په راتلونکې وخت کښې سلامتي او هوسائي (آرام) ده. او ته په اصحاب یمین کښې شامل او ګډ ئې. په ځینو احادیثو کښې راغلي دي چه د ځنکدن په وقت کښې د خوشې داسې زیرې هغه ته ورکاوه شي.

د مؤمن سرې لویه ښېښه درته وایم
ځنکدن کښې تل مسکیږي ښکاري خوښ

او هم داسې مجرمینو او بدانو ته هم په هم دې وقت کښې د هغوی د بدحالي ویرې اوروللې کیږي.

وَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾
وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او كه چيرى وى (دغه مړى) له دروغ ويونكيو ګمراهانو څخه نو ميلمستيا ده (ده ته) له سوځوونكيو اوبو څخه او ننه ايستل دى په اور (د دوزخ) كښى.

تفسير: يعنى د هغه پاى (آخر) او انجام هسى وى چه پخوا له مړ كيدلو څخه هغه ته د هغه راتلونكى حال احوال اوراوه كيږى.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بيشكه دا خبره (چه ذكر شوه پشان د دى درى صنفو كښى) خامخا هم دا حقه يقينى ده.

تفسير: يعنى ستاسى له تكذيب څخه هيڅ شى كيدونكى نه دى. هر هغه شيان چه د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر وركړى شوى دى هغه ګرد (تول) صحيح او يقينى دى او هم هغسى كيدونكى دى نو هيڅا ته نه ښائى چه په هسى ښكاره خبرو كښى داسى شبهى او تردد پيدا كړى او خپل ځان وغلوى. بلكه د لويى ورځى او د قيامت دپاره ځان تيار او چمتو كړئ.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وكړه نسبت د پاكى نامه د رب خپل ته چه له ګردو (تولو) څخه ډير لوى دى.

تفسير: يعنى په تسبيح او تحميد كښى مشغول اوسئ! چه دا د هغه ځاى دپاره لويه تيارى ده. او په هم دى ښه چاره كښى بوخت (مشغول) اوسئ! او د مكذبينو د زړه خوږوونكيو خبرو څخه زيات مه خپه كيږئ! بلكه هيڅ غور ورته مه ږدئ ځكه چه په تسبيح او تحميد كښى د هغو باطلو او چتى (بيكاره) خيالاتو تكذيب او ترديد په طبيعى دول (طريقه) سره هم كيږى. دلته د «الواقعة» د سورت په خاتمى كښى مو زړه غواړى چه هغه مبارك حديث نقل كړو چه په هغه سره

حضرت امام بخاری رحمة الله علیه خپل کتاب ختم فرمایلی دی

«عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمٰن» ۔

«سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم»

تمت سورة الواقعة ولله الحمد والمنة

سورة الحدید مدنیة وهی تسع وعشرون آیة و اربع رکوعات رقمها (۵۷) تسلسلهاحسب النزول (۹٤) نزلت بعد سورة الزلزال

د «الحدید» سورت مدنی دی ـ (۲۹) آیتونه او (٤) رکوع لری. په تلاوت کښی (۵۷) او په نزول کښی (۹٤) سورت دی د «الزلزال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

نسبت د پاکی کوی الله ته هغه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنی د حال یا د قال په ژبه یا په دواړو سره د الله تعالیٰ حمد ـ ثناء او تسبیح وائی.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ① لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ②

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچائی د آسمانونو او (باچائی) د ځمکی (هم دغه الله) ژوندی کول کوی

او مړه کول کوی او هم دغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی هم دغه ژوندی کول او مړه کول دی).

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه یا په دواړه کښی یا هر چیری د الله تعالیٰ احکام چلیږی او هر چیری او هر کله واک او اختیار لری. د ایجاد او اعدام او د گردو (تولو) چارو ملونی او قبضه د ده په لاس کښی ده هیڅ یو قوت او طاقت د هغه د تکوینی قدرت او تصرف مخه نشی نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

هم دغه (الله) اول دی (له هر شی څخه چه ابتداء نه لری) او آخر دی (له هر شی ځنی چه انتهاء نه لری).

تفسیر: کله چه هیڅوک نه ؤ الله جل جلاله موجود ؤ او کله چه هیڅوک نه وی الله جل جلاله به موجود وی چه نه ابتداء لری نه انتهاء.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۳﴾

او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د سترگو نه په دنیا کښی) او هم دغه (الله) دی په هر شی باندی ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شی وجود او ظهور د هغه الله تعالیٰ له وجود څخه دی. نو ځکه د الله تعالیٰ وجود که ظاهر او باهر نه وی؟ نو د بل چا به وی؟ له عرشه نیولی تر فرش پوری او له ذری څخه اخیستی تر لمر او نورو لویو کرو پوری هر یو شی د هغه په وجود او شته والی باندی روښان دلیلونه دی او بیلی بیلی شاهدی لولی. خو سره له دی د هغه ذات او اصلی حقائقو او صفاتو ته هغسی چه ښائی عقل ـ پوه او ادراک نه ور رسیږی. او د ده د هیڅ یوه صفت احاطه کول هم امکان نه لری. او نه پخپل قیاس او ادراک سره څوک د هغه د څنگوالی (کیفیت) بیان کری شی. نو ځکه ویلی شو چه له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته. په هر حال سره هغه الله تعالیٰ د باندی هم دی او دننه هم دی ظاهر هم شته او په باطن کښی هم دی. او په هر راز (قسم) احوالو باندی که پټ دی یا ښکاره ښه خبردار او خورا (دیر) پوه دی ظاهر د غالب په معنی هسی چه د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته. باطن داسی چه له هغه ځنی پرته (علاوه) هسی کوم ځای موقع به نه وی چه څوک به هلته تری پټ شی یا ئی له علمه او پوه څخه کوم شی لری

او پټ وی. د نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی

«وانت الظاهر فلیس فوقک شیٔ! وانت الباطن فلیس دونک شیٔ».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کښی (له ورځو د دنیا نه) بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (لکه چه له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه)

تفسیر: دغه بیان پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت کښی د اتمی پاری په آخر کښی تیر شوی دی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دی (الله ته) هغه څه چه ننوځی په ځمکه کښی (لکه مړی او باران) او هر هغه څه چی راووځی له دغه زمکی نه .

تفسیر: لکه کښت (فصل) او ترکودی (نباتات) چه له ځمکی څخه راوځی. د دی بیان د (سبا) په سورت کښی پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ

او (معلوم دی الله ته) هر هغه چه نازلیږی له آسمانه (لکه رحمت او عذاب) او هر هغه چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښی لکه نیک او بد عملونه.

تفسیر: یعنی له آسمانه پرښتی ـ حکمونه ـ د قضاء او قدر فیصلی ـ وریا (باران) او نور راښکته کیږی او د بندګانو اعمال او د الله اکرم شانه واعظم برهانه پرښتی او نور پورته کیږی.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

او دغه (الله) له تاسی سره دی (په علم او قدرت سره) هر چیری چه یئ تاسی او الله پر هر هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هیڅ کله له تاسی څخه غائب نه دی. بلکه هر چیری او په هر حال کښی چه تاسی یئ هغه گرد (تول) دی ښه پیژنی. او تولی ښکاره او پتی خبری ښه اوری او ستاسی اعمال او نور گرد (تول) شیان ښه وینی.

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾

خاص هغه (الله) لره ده باچائی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او خاص الله لره گرځول کیږی تول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالیٰ له باچائی او قلمرو څخه د باندی وتلی نشی ـ په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی یواځی د هغه وحده لا شریک‌له حکومت دی او په پای (آخر) کښی د گردو (تولو) کارونو فیصله د ده له لوری کیږی.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ

ننه باسی (الله) شپه په ورځی کښی او ننه باسی (الله) ورځ په شپی کښی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کله ورځ لندوی او شپه اوږدوی (په قوس او جدی کښی) او کله په عکس د دی شپی لندوی او ورځی اوږدوی (په جوزا او سرطان کښی).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

او دغه (الله) ښه عالم دی په پتو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندی هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کښی هغه نیات او ارادی یا هغه خطری او وسوسی چه پیدا کیږی په هغو گردو (تولو) باندی هغه ښه پوهیږی او هیڅ شی د ده له پوه څخه د باندی نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِیْنَ فِیْهِ ؕ

ایمان راوړئ تاسی (او په ایمان همیشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندی او لګوئ (په لاره د الله کښی) له هغو (اموالو) څخه چه ګرځولی یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کښی.

تفسیر: یعنی هغه مال او شته چه ستاسی په لاسونو کښی شته د هغو ګردو (تولو) مالک او څښتن (خاوند) پاک پروردګار دی او تاسی یواځی د یوه امانتدار او خزانهدار په شان یئ نو ځکه په هر ځای او هر چا باندی چه هغه الله تعالیٰ تاسی ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړی په هم هغه ځای کښی ئی تاسی د هغه د نائب او خلیفه په ډول (طریقه) خرڅ او صرف کړئ او دا خبره مو هم په یاد وی چه پخوا له دی څخه دا مال د نورو په لاسو کښی ؤ خو اوس د هغوی په ځای تاسی یی او ښکاره ده چه تاسی به هم ځئ. ستاسی په ځای به هم بل سړی کیناستونکی وی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه دا مال نه د پخوانیو په لاسو کښی پاتی شو او نه ستاسی په لاسو کښی پاتی کیدونکی دی نو له هسی فانی او زائل څیز سره دومره علاقه مینه او تعلق لرل چندان ښه کار نه دی او ښائی چه په ضروری او مناسبو ځایونو کښی په ښه ډول (طریقه) سره صرف او ولګول شی او نه ښائی چه په خیر خیرات کښی بی زړه توب وکاوه شی.

فَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِیْرٌ ۝۷

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی له تاسی او لګولی ئی دی (اموال خپل په لاره د الله کښی) هغوی لره دی اجر ثواب ډیر لوی (په جنت کښی نو تاسو ته هم رسوی نفع ایمان او خرڅول د اموالو د تاسی).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده په هغو کسانو کښی چه دا خصلت او صفت موجود نه وی ښائی چه هغه پیدا کړی او په هغو کښی چه شته ښائی چه په هغه باندی مستقیم پاتی وی او د ایمان په مقتضاء باندی تګ او عمل وکړی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ یَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ
وَقَدْ اَخَذَ مِیْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِیْنَ ۝۸

او څه مانع عذر دی تاسی لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چه ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله) حال دا چه (رسول الله) رابولي تاسی چه ایمان راوړئ په رب خپل باندی او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکی (نو ایمان ولی نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالیٰ باندی له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لاری باندی له تللو څخنی کوم شیان ستاسی مخه نیسی؟ او په داسی چارو او معاملو کښی لتی سستی او تقاعد ولی وکړ شی. الله تعالیٰ او د هغه پاک رسول تاسی د کوم پردی (اجنبی) او غیر معقول څیز په خوا نه رابولي بلکه تاسی ته ستاسی د حقیقی رب او پالونکی په لوری بلنه کوی چه د هغه اعتقاد د ستاسی په اصلی فطرت کښی په ودیعت ایښود شوی دی او تاسی د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دی څخه چه دی دنیا ته راشئ کړی دی؟ لکه چه تر نن پوری د هغه اقرار اثر او اغیزه څه نه څه د بنی آدمانو په زړونو کښی موندله کیږی، بیا په دلائلو ـ براهینو او د رسولانو په ارسال او د آسمانی کتابونو په لیږلو سره د هغه ازلی عهد او پیمان تجدید او بیا په یادولو پرله پسی شوی دی او پخوانیو انبیاؤ له خپلو امتیانو څخنی داسی وعده او پیمان هم اخیستی ؤ چه د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم اتباع دی هرومرو (خامخا) وکړی! او له تاسی څخه ډیر سری هسی هم دی چه پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندی د سمعی طاعت ـ انفاق فی سبیل الله او نورو ایمانی امورو باندی د ټینګوالی او پابندی کلک عهد او تړون هم کړی دی نو وروسته له دی مبادیو څخه اوس څنګه کیدی شی هغه څوک چه د منلو اراده لری هغه ئی ونه منی او چا چه منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوی او تری انحراف وکړی.

هُوَ الَّذِىۡ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبۡدِهٖۤ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ لِّيُخۡرِجَكُمۡ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوۡرِ‌ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمۡ لَرَءُوۡفٌ رَّحِيۡمٌ‏ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه نازلوی پر بنده خپل باندی دلائل (د قدرت خپل) ښکاره (لپاره د دی) چه وباسی تاسی له تیارو (د کفر) څخه رڼا (رڼرا) (د ایمان) ته او بیشکه الله په تاسی باندی خامخا ښه مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی قرآن ئی رانازل کړ او د صداقت لاری ئی دروښودی چه د هغو په وسیله تاسی د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ او د ایمان او علم او عمل رڼا (رڼرا) ته راشئ! او دا د پاک الله لوی شفقت او مهربانی ده که سختی ئی کولی نو تاسی به ئی په هم دی تیارو کښی پری

ښودئ تر څو په کښې مړه شئ ـ یا به ئې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه ښښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چه نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کښې او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې (مجازی) مالکان فنا کیږی ـ او ملک هغه حقیقی مالک ته چه الله تعالیٰ دی پاتې کیږی که نه هسې خو د تل دپاره هغه د ده مال ۇ ـ نو بیا د ده په مال کښې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولی در نه ښکاری که په خپله خوښې او واک (اختیار) سره ئې نه ورکوئ نو بې واک هم هغه ته رسیدونکی دی نو د بندګی اقتضاء او غوښتنه هم دا ده چه په خوښې سره هغه وروړاندې کړئ! او د هغه په لاره کښې ئې خرڅ کړئ! ـ او د فقر ـ فاقې ـ افلاس او تنګی څخه ونه ویریږئ! ځکه چه د ځمکې او د آسمانونو د خزانو او د ښتو مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی. نو آیا په دی لاری کښې به پخپلی خوښې سره خرڅ کوونکی او لګونکی وږی پاتې کیږی !. «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**».

لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دی برابر له تاسې څخه هغه چه لګولی ئې دی (مال خپل په لاره د الله کښې) پخوا له فتحی (د حدیبیی یا د مکی) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحی څخه د حدیبیی صلحه روغه مراد کړی ده او له ځینو روایتونو څخه د هغه تائید هم کیږی.

وَقَاتَلَ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ

او بیا ئې جنګ کړی دی (له اعداء الله سره لپاره د اعلاء د کلمة الله) دا

(لګوونکي د مالونو خپلو په لاره د الله کښي او جنګیدونکي پخوا له فتحی د حدیبیې یا د مکې نه) ډیر لوی دی له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چه لګوی مال خپل په لاره د الله کښي وروسته (له فتح د مکې نه) او جنګیږي (لپاره د اعلاء د کلمة الله) او له دواړو طائفو سره وعده کړی ده الله د نیکۍ (جنت).

تفسیر: یعنی که هسې د الله تعالیٰ په لاره کښي هر مهال (وقت) هر شي خرڅ کړل شي او جهاد وکړ شي هغه ښه دی. او الله تعالیٰ به د هغه ډیر اجر په دنیا او آخرت کښي ورکوی لیکن هغه مقدور لرونکي چه له خپلو شتو څخه ئې پخوا د حدیبیې له روغې یا د مکې له برې فتحی څخه خرڅ کړی دی او د جهاد شرف ئې ګټلی دی هغوی ډیرې لوئې درجې موندلې دی او وروستني مسلمانان د هغوی په درجو پورې نه شي رسیدلی ځکه چه په هغه وقت کښي د حق منونکي او په هغه باندې سر قربانونکي سرې ډیر لږ ؤ. او ګرده (ټوله) دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه. په هغه وخت کښي اسلام جاني او مالي قربانۍ ته ډیره اړتیا او احتیاج درلود (لرلو). او مجاهدینو ته په ښکاره ډول (طریقه) د اسبابو ـ اموالو ـ غنائمو ـ وسلو ـ خوړو او نورو ضروریاتو هیلي (امیدونه) او توقعات ډیر لږ ؤ. په داسې حالاتو کښي ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کښي د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سریو کار دی چه د هغوی ثابت قدمی او ټینګتیا له غرونو څخه هم ټینګه کلکه وی. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه ورزقنا الله اتباعهم وحبهم آمین!**

وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ﴿۱۰﴾

او الله په هغو کارونو باندې چه کوئ ئې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له هر شي څخه خبر دی او پوهیږی چه د چا عمل څه درجه لری ؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلې پوه سره سم له هر یوه سره به بیله بیله معامله کوی. ··

مَنۡ ذَا الَّذِىۡ يُقۡرِضُ اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗۤ اَجۡرٌ كَرِيۡمٌ ﴿۱۱﴾

څوک دی ذات هغه چه قرض ورکوی الله لره په قرض ورکولو نیکو سره نو بیا به (الله) دوچنده کړی (هغه قرض) ده لره او خاص ده ته اجر ثواب دی نیک (د عزت).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له پور (قرض) څخه دا مطلب دی چه په دی وقت کښی په جهاد باندی تاسی خپل مالون او شته ولګوئ بیا هم دا تاسی د ډیرو شتو خاوندان کیږئ او په آخرت کښی لوئی مرتبی او مرادونه مومئ! د دوه ګونی معنی هم هم دا ده. که نه د نوکر او بادار په منځ کښی هسی ګټی وټی (سود) نشته. که چا ته څه شی ورکوی مختیار دی او که نه ئی ورکوی هم هم دی مختیار او واکدار دی.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه وینی ته مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی چه ځغلی به رڼا (رڼړا) د دوی مخکښی له دوی څخه او له ښی خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کښی کله چه د (صراط) په پل تیریږی پس ډیره سخته توره تیاره وی نو په دی وخت کښی له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا (رڼړا) وی. ښائی چه د ایمان رڼا (رڼړا) چه ځای ئی زړه دی وړاندی وی او د ښو عملونو به په ښی خوا کښی وی ځکه چه ښی چاری ګردی (تولی) په ښی خوا کښی سره تولیږی د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او میچ چه وی په هغه میچ درجه او اندازه سره به د هغه رڼا (رڼړا) او روښانتیا هم وی. او ښائی چه د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت رڼا (رڼړا) به د نورو امتونو له رڼا (رڼړا) څخه ډیره زنه او ښه او ډیره سپینه او پلوشی غوړوونکی وی. په ځینو روایتونو کښی د مسلمانانو د کینی خوا د رڼا (رڼړا) ذکر هم شته نو د هغه مراد به هسی وی چه د رڼا (رڼړا) اغیزی او آثار هر لوری ته رسیږی. والله اعلم.

بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

(او وبه ویل شي دوی ته چه) زیری د تاسي نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو کښي دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

تفسیر: ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د خوښي ځای دی. هغه کسان چه جنت ته رسیږی ګواکی د هغو ګردو (تولو) مرادونه وررسیدلی دی.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنٰفِقُونَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّورِكُمْ ۚ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا ۖ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ ۖ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾

(یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چه وائی به منافقان سړی او منافقانی ښځی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (داسي چه) وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چه رڼا (رڼرا) واخلو له رڼا (رڼرا) ستاسي نو وبه ویل شي دوی ته (تمسخراً) چه وګرځئ شاؤ خپلو ته پس ولتوئ رڼا (رڼرا) پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کښي یو دیوال چه هغه لره به دروازه وی دننه طرف د هغی (دروازی کښي به چه د جنت په جانب دی) رحمت وی (مؤمنانو لره) او د باندی طرف ته د هغه (چه جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وی.

تفسیر: یعنی د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښي به یو لوی دیوال ودرول کیږی چه په هغه کښي به یو ور وی له دی وره به مؤمنان د جنت په لوری درومی او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږی ـ د وره په منځ کښي د جنت وږمی او ښي ننداری له لری بریښي او له وره د باندی به د الله د عذاب نښي او د هغه ویروونکی اغیزی (اثر) او منظری وی.

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۖ

غږ به وکړی (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته آیا نه وو مونږ له تاسي سره (ملګری په دنیا کښي).

تفسیر: خبره داسی ده چه رسمي کافران به د (صراط) په پل باندی نه تیریږی بلکه ږومبی به په دوزخ کښې د هغه له وره څخه په تیل وهلو سره غورځولي شي. هو! هغه کسان چه د کوم پیغمبر امت او تابعدار وی اعم له دی چه ښه وی یا خراب ـ هغه به د (صراط) له پله تیریږی وروسته له دی څخه چه د الله تعالیٰ امر ورته وشي په هغه پل باندی به وخیژی په یوه سخته تیاره کښې به گرد (تول) خلق دوبیږی په دی توره تیاره کښې به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا (رڼرا) وی چه دوه مخیز (منافقان) به هم غواړی چه د هغی رڼا (رڼرا) په شاؤ خوا کښې لاړ شي خو څرنگه چه مؤمنان ډیر گرندی او تیز لکه الوتکی، موټر، بائسکل ـ آس او نور ځغلی نو ځکه هغه رڼا (رڼرا) له هغوی لری تښتي ـ نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندی خولی پرانیځی چغی به وهي او وائي لږ خو ودریږئ چه مونږ هم ستاسی په ړڼا کښې درسره لاړ شو مونږ په دا توره تیاره کښې لکه ړانده هسی تیریږو مونږ مه پریږدئ چه له تاسی څخه وروسته پاتی شو لږ څه ډیل وکړی او انتظار وکړئ چه مونږ هم ستاسی له دی رڼا (رڼرا) څخه لږ څه گټور شو ـ آخر مونږ په دنیا کښې له تاسی سره یو ځای اوسیدو ـ او په ښکاره دول (طریقه) مونږ هم په مسلمانانو کښې شمیرل کیدو ـ نو د دی مصیبت په وقت کښې مونږ ولی په دی توره تیاره کښې پریږدئ؟ او له مونږ ځنی هسی گرندی تښتئ؟ آیا دا د ملگریتوب وړ (لائق) او له اندیوالی سره ښائی؟ دوی به داسی جواب اوری چه بیرته وگرځئ! ـ او خپلو ځانونو ته هلته رڼا (رڼرا) ولټوئ! که ئې وموموئ له هغه ځایه ئې واخلئ! د دی خبری له اوریدلو څخه دوی بیرته گرځي په دی منځ کښې به په هسی یوه توره تیاره کښې سره لویږی چه په هیڅ یو شي باندی به د دی نظر ونه لگیږی ـ او هغه دیوال د دوی او د هغی رڼا (رڼرا) په منځ کښې راځي. مطلب ئې دا چه دا رڼا (رڼرا) په دنیا کښې په ښو عملونو سره په لاس راتله هغه گټه (فائده) او رڼا (رڼرا) له تاسی څخه هلته پاتی شوی ده بیرته دنیا ته وگرځي چه دا هلته له تاسی څخه پاتی ده یا به هغه ځای مراد وی چه د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا (رڼرا) او نور هر چاته تقسیم کیده.

قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾

نو وبه وائی (مؤمنان منافقانو ته چه) هو! وئ (تاسی له مونږ سره) مگر تاسی په فتنه کښې اچولی ؤ تاسو ځانونه خپل او انتظار کاوه تاسی (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته) او شک به مو کاوه تاسی (په اسلام کښې) او غولولی وئ تیر ایستلی وئ تاسی آرزوگانو خپلو تر هغه پوری چه راغی امر

حکم د الله (چه مرګ ستاسی دی) او غولولی یئ تاسی په (کرم د) الله باندی غلوونکی (چه شیطان دی).

تفسیر: یعنی بیشکه په ښکاره دول (طریقه) په دنیا کښی تاسی له مونږ سره وئ او په ژبی سره مو د اسلام دعوی کوله خو باطنی حالت مو داسی ؤ چه په لذاتو او شهواتو کښی پریوتلی وئ او د نفاق لاره مو غوره کړی وه او خپل ځانونه مو غولولی او په هلاکت کښی مو اچولی ؤ او بیا مو توبه هم ونه کړه ـ بلکه تل به مو لاری ته کتل او انتظار به مو ایستو چه کله پر اسلام او مسلمانانو باندی کومه تکه لویږی او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کښی لویدلی وئ تاسی په هم دی فریب او غلونه کښی داسی ګڼل چه وروسته له دی څخه به ستاسی څنی هیڅ پوښتنه نه کیږی ـ او تاسی به دا د خپل نفاق ګښت (فصل) هیڅ نه ریبئ بلکه داسی هیلی او امیدونه مو په زړونو کښی ؤ چه په څو ورځو کښی به اسلام او مسلمانان له منځه ورک کیږی او دا ګردی (تولی) خبری او اتری به له زړونو څخه هیریږی او په پای (آخر) کښی به مونږ بری مومو پاتی شوه د آخرت خبره خو هلته به هم څه نه څه پلمی (تدبیرونه) جوړوو او خپل ځانونه به د هغو له ریږو (تکلیفونو) څخه خلاصوو ـ تاسی په داسی خیالونو کښی مست او بیخبره پراته وئ چه د الله تعالیٰ حکم او امر راورسید مرګی راغی او تاسی ئی راګیر کړئ ګواکی هغه لوی غلوونکی (شیطان) تاسی له لاری څخه وویستئ چه اوس هیڅ یوه د ژغورنی (نجات) او د خلاصی لاره در پاتی نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَأْوٰىكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلٰىكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٥﴾

پس نن ورځ وا به نه خیستله شی له تاسی څخه (ای منافقانو) فدیه معاوضه او نه له هغو کسانو څخه چه کافران شوی ؤ ځای د ورتلو ستاسی (او د دوی د تولو) اور (د دوزخ) دی همغه (اور لائق او) ملګری ستاسی دی او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی بالفرض که تاسی منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ او وغواړئ چه په هغه چل سره مو ځانونه وژغوری (وساتی) نو د داسی چاری د منظوری هیڅ یو صورت نشته پس تاسی ګرد (تول) په همغه کور کښی پاتی کیدونکی یئ او هم دا د دوزخ اور ستاسی د هستوګنی ځای دی او هم دا مو ملګری دی د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقع او هیله (ارزو) او امید مه لرئ.

اَلَمۡ يَاۡنِ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ تَخۡشَعَ قُلُوۡبُهُمۡ لِذِكۡرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الۡحَقِّ ۙ

آیا نه دی راغلی وقت هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی (د دی) چه وویریږی زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه او (له جهته د) هغه څیز چه نازل شوی دی له حق څخه (چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی هغه مهال (وقت) رارسیدلی دی چه د مؤمنانو په زړونو کښی د الله تعالیٰ او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسی او د اسلام د حقانی دین په مقابل کښی غاړه کیږدی ـ او ښه پاسته شی او له الله تعالیٰ څخه لا وویریږی.

وَلَا يَكُوۡنُوۡا كَالَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ مِنۡ قَبۡلُ فَطَالَ عَلَيۡهِمُ الۡاَمَدُ فَقَسَتۡ قُلُوۡبُهُمۡ‌ؕ وَكَثِيۡرٌ مِّنۡهُمۡ فٰسِقُوۡنَ ﴿۱۶﴾

او نه دی کیږی (په سختوالی د زړه کښی) په شان د هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ هغوی ته کتاب پخوا له دی څخه نو اوږده شوه په دوی باندی زمانه نو سخت شول زړونه د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی ایمان همغه دی چه زړونه پری نرم شی. د نصیحت او د الله تعالیٰ یاد په هغو باندی ډیره اغیزه او اثر واچوی او ژر ئی قبول کړی. پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل له څو مودی راهیسی پر هغوی باندی د غفلت خوب غلبه کړی ده او هر شی له دوی څخه هیر او زړونه ئی سخت او په اکثرو د دوی کښی ډیره سرکشی او یاغیتوب پیش شوی دی نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی چه هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښی ګټی وکړی. او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالیٰ او د ده د رسول اوامر او احکام ومنی او په ښو صفاتو سره متصف شی ـ او هغه لوی مقام ته وخیژی چه هلته تر اوسه پوری بل کوم امت نه دی ختلی.

اِعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ یُحۡیِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ قَدۡ بَیَّنَّا لَكُمُ الۡاٰیٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۱۷﴾

پوه شئ تاسي بيشكه چه الله ژوندى كوى زرغونوى ځمكه وروسته له موت وچوالي د هغى (په باران سره) په تحقيق ښكاره بيان كړي دى مونږ تاسي ته دلائل (د قدرت، وحدت او عظمت خپل) دپاره د دى چه تاسي عقل پكښي وچلوئ (او كار ترى واخلئ په دنيوى او اخروى امورو خپلو كښي).

تفسير: يعني د عربو خلق جاهل او گمراه او داسي ؤ لكه مړه ځمكه اوس الله جل جلاله هغوى ته ايمان وروبانښه او د علم په روح سره ئي ژوندى او په دوى كښي ئي گرد (تول) كمالات پيدا كړل لنده ئي دا چه د كوم مړى څخه مړ انسان لره نه ښائي چه مايوس بيهيلي او نااميد شي ځكه چه كه په رښتيا سره توبه وكاړى نو بيا الله تعالىٰ د هغه په كالبد كښي د ژوندون روح ننباسي.

اِنَّ الۡمُصَّدِّقِیۡنَ وَ الۡمُصَّدِّقٰتِ وَ اَقۡرَضُوا اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا یُّضٰعَفُ لَهُمۡ وَ لَهُمۡ اَجۡرٌ كَرِیۡمٌ ﴿۱۸﴾

بيشكه خيرات وركوونكى سړى او خيرات وركوونكى ښځى او هغه څوك چه قرضونه ئي كړى دى له الله سره قرض نيک دوچند به كړ شي دوى ته (ثواب د قرض د هغوى) او وى به دوى ته اجر ثواب ډير لوى (چه جنت دى).

تفسير: يعني هغه څوک چه د الله جل جلاله په لاره كښي په خالص نيت سره د هغه د خوښي په خاطر خرڅ وكړى او خپل مال ولگوى او پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه د كومى بدلى يا د شكريي غوښتونكى نشي گواكى هغه پاک الله ته پور (قرض) وركوى نو داده اوسئ چه د هغه وركړه به نه ضائع كيږى بلكه څو چنده به بيرته وركړځى.

وَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖۤ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّیۡقُوۡنَ ٭ۖ وَ الشُّهَدَآءُ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ لَهُمۡ اَجۡرُهُمۡ وَ نُوۡرُهُمۡ ؕ وَ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا وَ كَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَاۤ اُولٰٓئِكَ اَصۡحٰبُ الۡجَحِیۡمِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله) دغه کسان هم دوی دی ډیر رښتینی او شاهدان دی (په ورځ د قیامت کښې پر دروغ ویونکیو باندی) په نزد د رب خپل وی به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا (رڼرا) د دوی (چه پری تیریږی به په پل صراط باندی) او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتونو ځمونږ ته هغوی دی یاران ملګری د دوزخ (چه اصلاً د هم دوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم رحمة الله علیه په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدیقون) باندی منلی دی یعنی هغه خلق چه په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لری او د دی یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاری نو دوی رښتینی او پاخه ایمانداران دی او د الله تعالیٰ په مخ کښې هم دا حضرات د شاهدانو په ډول (طریقه) د نورو حال او احوال هم راښکاروی لکه چه د «البقرة» د سورت په اوولسمه رکوع ۱٤۳ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښې داسی یو آیت راغلی دی ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ په آخرت کښې به داسی رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجی سره سم ثواب او رڼا (رڼرا) وربښله کیږی د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د اختصار د رعایت لامله (له وجی) مونږ هغه نشو لیکلی.

اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ۭ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ۝۲۰

پوه شئ تاسی (ای تشی دنیا خوښونکیو) چه بیشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشی بی فائدی لوبی او بیکاره عبث مشغولتیا او زینت ښائست او فخر لوئی کول دی په منځ ستاسی کښې یو په بل باندی او زیادت (او ډیر والی) دی په اموالو او (ډیر والی دی) په اولاد کښې (ستاسی یو په بل باندی دا ژوندون لږ خسیس په فنا کیدلو کښې) په مثل (د نباتاتو) د باران دی (چه

پر تیزی ځمکی باندی اوری) ښه ښکاری ناشکرانو کرونکو لره زرغونه د دغه (باران) بیا وچه شی (دا ګیا) نو پس وبه وینی (ای کتونکیه) هغه (زرغونه) زیړ شوی (پس له شینوالی د هغه) بیا شی هغه (وچ واښه) مات تار په تار او په آخرت کښی عذاب شدید سخت دی (دپاره د هغه چا چه منګلی ئی ولګولی په تشو دنیوی امورو او آخرت ته ئی شا کړه) او مغفرت ښښنه ده لویه له (جانبه) د الله او رضوان رضاء خوښی ده (هغه چاته چه مشغول شی په اخروی امورو او دنیا ته شا کړی) او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولیدلو (چه نه پاتی کیږی).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کښی بازی او لوبی کوی ـ بیا په جوړښت ډول او فیشن او سینګار پسی ګرځی بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسی لوېږی بیا ئی د مړینی ورځ نزدی کیږی د مال او اولاد په فکر کښی ډوب تللی وی چه وروسته له ما ځنی به څما د کور ـ کهول ـ آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وی مګر دا ګرد (ټول) ساز او سامان ـ فکرونه او جاجونه فانی او زائل دی لکه چه د کښتو (فصلونو) رونق او بهار د څو ورځو له مخی وی بیا زیړ شی او وچیږی او انسانان او بودګان (حیوانان) ئی ګوډ او ماتوی او ذره ذره کوی ئی ـ او د هغه د سینګار او رونق نوم او نښه نه پاتی کیږی د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم چه په رښتیا سره د تګی یوه پنګه او د غلولو او د تیرایستلو یوه وسیله ده هم داسی وګڼئ چه سړی د هغه په عارضی باغ او بهار باندی غولیږی او تیروځی او خپل انجام پری خرابوی ځکه چه وروسته له مرګه هیڅ یو له دی شیانو ځنی نه پهکاریږی او هلته یواځی هغه ایمان او ښی چاری او صالحه اعمال پهکاریږی او په درد ئی خوری چه سړی په دنیا کښی کړی وی. او که کور ئی ورانیږی په آخرت کښی هغه لره د الله تعالیٰ خوښی او رضامندی لاس ته نه ورځی هغه کسان چه د ایمان له دولت څخه بی برخی وی او د کفر عصیان او د ګناهونو له پیټی سره آخرت ته حاضریږی هغه ته به سخت عذاب وررسیږی او هغو مړیو ته چه سره د لرلو د ایمان ئی پخپلو ایمانی چارو کښی څه لندوالی او کوتاهی کړی وی د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږی او بیا ئی پاک الله بښی ـ د دنیا خلاصه هغه وه او د آخرت مجموعه دا ده.

سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسي (ای مؤمنانو) طرف د مغفرت او ښینني ته چه له (جانبه) د رب ستاسي دی (او وکړئ ښه عملونه) او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسي ای مؤمنانو هغه) جنت ته چه پلنوالي ئې (داسي) دی لکه پلنوالي د آسمان او د ځمکې (چه دواړه سره یو ځای کړل شي داسي جنت چه) تیار کړی شوی دی دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی په الله او (ایمان ئې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله) دغه (موعود جنت مغفرت رضاء لقاء) فضل د الله دی چه عطاء کوی ئې هغه چاته چه اراده وفرمائی (د عطا ئې چه مؤمنان دی او الله څښتن (خاوند) د فضل عظیم دی (چه په دنیا کښې مؤمنانو ته توفیق د ایمان او په عقبا کښې جنت او رضوان ورکوی).

تفسیر : یعنی له موت او مړینې څخه پخوا د هغو شیانو په راغوندولو پسې ولوېږئ چه د هغو په وسیله ستاسي گناهونه وبښل شي ـ او جنت مو په برخې شي. په داسي ښو چارو کښې لټې کول او سستي ښه کار نه دی او وړاندی والي وکړی وځغلئ تاسي ای مؤمنانو هغه جنت ته چه پلنوالي ئې داسي دی لکه پلنوالي د آسمان او د ځمکې یعنی که ځمکه او آسمان دواړه سره یو ځای کړل شي نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړېږی. الله تعالیٰ ښه پوهېږی چه د هغه طول اوږدوالي به څومره وی. تیار کړی شوی دی دغه جنت دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی په الله او ایمان ئې راوړی دی په رسولانو د الله دغه فضل د الله دی چه عطاء کوی ئې هغه چاته چه اراده ئې وفرمائی. یعنی ایمان او ښه عمل خو بیشکه د جنت د حصول وسیله ده لیکن په حقیقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پوری اړه (تعلق) لری که د هغه فضل او کرم نه وی نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دی او جنت ته رسیدل خو جلا (جدا) خبره ده.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِىْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ

نه رسیږی هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسي په ځانونو کښې مگر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کښې پخوا له هغې څخه چه پیدا کړی وی مونږ هغه (په دنیا کښې).

تفسیر: په دنیا او نړی کښې هغه عمومي آفتونه لکه قحط او سوکړه ـ زلزله وبا او نور چه راځي ـ او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ ـ درد ـ ناروغي او نور چه په ځینو سریو کښې لیدل

کیږی دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم قدیم کښې شته او فیصله ئې صادره شوی ده او په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی دی چه سم له هغه سره دا ګردی (تولی) پیښې واقع کیږی او د یوی ذری په اندازه او میچ هم په هغه کښې څه شی نه لږ او نه ډیریږی.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډیره آسانه ده.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر شی علم په ذاتي دول (طریقه) سره لری او په زحمت او تکلیف ئې نه زده کوی نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د ګردو (تولو) واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کښې آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته سهل او آسان دی. او خبر کړئ تاسی الله اکرم شانه واعظم برهانه په دی سره.

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دی چه خفه نشئ تاسو پر هغه څه چه فوت شوی له لاسه وتلی دی د تاسو او خوشحاله نشئ تاسی په هغه څه چه تاسی ته ئې درکړی وی (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دی حقیقت مو ځکه تاسی ته خبر درکړ چه تاسی ښه وپوهیږئ هغه فائدی چه تاسی لره مقدری دی هغه به ضرور در رسیدونکی وی او هغه چه مقدری نه دی هیڅ کله به لاس نه درځی هر هغه شي چه د الله تعالیٰ په قدیمی علم کښې مقرر او تاکلی شوی دی هم هغسی کیدونکی دی نو ځکه که کومه ګټه (فائده) د چا لاس ته ونه رسیږی ښائی چه پری خفه او مضطرب او پریشان نشی او هغه شی ئې چه په برخه ورسیږی په هغه باندی ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړی بلکه د مصیبت او ناکامی په وقت کښې صبر او تسلیم - او د هوسائی (آرام) او کامیابی په وخت کښې دی شکر او حمد ووائی.

تنبیه: په ﴿ اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ﴾ الآیة - کښې ئې راښوولی ؤ چه د دنیا د عیش او طرب په سامان کښې سری ته نه ښائی چه له آخرت څخه غافل شی په دی آیت کښې ئې تنبیه وفرمایله چه د دنیا په تکالیفو او مصائبو کښې ښائی چه سری ځیر شی چه د اعتدال له میچه ورتیر نشی.

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

او الله نه خوښوی هر متکبر (په نعمت باندی) او فخر کوونکی (په نورو باندی). هغه کسان چه (هم دوی پخپله) بخل کوی او (هم) امر کوی خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوی).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسی دی چه لوئی کوی خو د لګولو په وقت کښی به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځی په کوم یوه ښه کار کښی به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لری مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښیی چه په موقع کښی خرڅ کول د هغو متوکلانو او همتناکو کار دی چه له پیسو شتو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوی او پوهیږی چه سختی او نرمی او نور ګرد (تول) هغه علی الاطلاق مالک له لوری دی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

او هر هغه چه مخ ئی وګرځاوه (له احکام الله نه) نو بیشکه الله همغه غنی بی پروا په صفتونو سره ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه وررسیږی هغه خو یو بی‌نیاز او بی‌پروا ذات دی. ګردی (تولی) ښیګنی (فائدی) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کښی سره تول شوی دی. ستاسی په هیڅ یو فعل کښی د هغه هیڅ یوه له ښه والی څخه هیڅ یو زیادت نه کیږی هره هغه ګټه (فائده) او نفع او نقصان چه دی له تاسی څخه دی که څه شي لګوئ او خرڅوئ نو ګټه (فائده) به ئی اخلئ که نه په نقصان او ګار کښی به پاتی کیږئ.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره‌ؤ دلائلو او نازل کړی ؤ مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دی

چه ودریږی خلق په انصاف باندی.

تفسیر: ښائی چه له دی کتاب او میزان او تلی څخه د تللو تله مراد وی چه خلق په هغی سره خپل حقوق ادا کوی او راکړه ورکړه کوی او د هغی په وسیلی سره عدل او انصاف کیږی یعنی کتاب الله ځکه نازل شوی دی چه خلق په عقائدو ـ اخلاقو ـ اقوالو کښی د عدل او انصاف (نیاو) په سمه لاره لاړ شی او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوری (وساتی). او تله ئی ځکه تاکلی (مقرر کړی) وه چه په پلورلو او پیرودلو (بیع شری) او نورو معاملاتو کښی د انصاف د تلی پلی چابری (پله ترازو) هیڅ لوری ته ښکته او پورته نه وی. او ممکن دی چه له تلی څخه شریعت مراد وی چه د ګردو (تولو) قلبیه ؤ او قالبیه ؤ اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول (طریقه) سره راښیی والله اعلم.

وَاَنۡزَلۡنَا الۡحَدِيۡدَ

او را لیږلی ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه او په ځمکه کښی ئی د هغه درنګونه (معادن) کیښودل.

فِيۡهِ بَاۡسٌ شَدِيۡدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چه په دی کښی سخت جنګ ډیر قوت دی او (په کښی ډیری) منافع ګټی دی لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی چه له دغی اوسپنی څخه د جګړی او جنګ وسلی (اسلحی) او نور شیان جوړیږی او د خلقو زیات کارونه په هغی باندی چلیږی او ګرد (تول) مدنی او عصری امر پری مربوط دی.

وَلِيَـعۡلَمَ اللّٰهُ مَنۡ يَّنۡصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالۡغَيۡبِ‌ؕ

او بل لپاره د دی چه عالم شی الله (په علم ظاهری سره) په هغه چا باندی چه مرسته (مدد) کوی له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو (بی له لیدلو).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د آسمانی کتاب په لار ښوونه په سمه لاره رانشی او د انصاف او

نیاو تله په دنیا کښې سمه ونه دروی که ضرورت پیښ شي نو هغوی ته جزاء او گوشمالي ورکوله کیږی او په ظالمانو معاندینو ـ مخالفینو او نورو کړو تلونکیو باندی به د الله تعالیٰ او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږی. په هغه وقت کښې د توری له موټی څخه نیول او په یوه خالص اسلامی جهاد کښې د داخلیدلو وار راځی چه په هغه کښې به له هم دی اوسپنی څخه کار اخیست کیږی. په دی وقت کښې به دا خبره راښکاره کیږی چه کوم یو بنده وفادار دی؟ چه بی له لیدلو د الله تعالیٰ د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو ـ او د اجر او ثواب او په گناه او عقاب باندی په غیاب سره ایمان ـ یقین او عقیده لری؟ او د هغه د دین ـ او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوی؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بیشکه الله ډیر قوی دی (په نصرت د احباؤ) ښه غالب دی (په ذلت د اعداؤ).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دی دپاره نه دی ورکړی شوی چه الله تعالیٰ ستاسی مرستی (مدد) ـ معاونت او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لری ځکه چه هغه لوی او بی‌نیاز او بی‌پروا پروردگار ته دا بی وځلی او کمزوری مخلوق څه مرسته (مدد) او کومک رسولی شي؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب (احتیاج) ولری؟ هو! دومره ده چه الله تعالیٰ له داسی امر څخه ستاسی د وفاداری امتحان او ازموینه کوی. تر څو هغو بندگانو ته چه دوی په ازموینه (امتحان) کښې بریالی (کامیاب) شي لوړ (اوچت) او اعلیٰ مقامات ورکړی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح او ابراهیم او گرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کښې) نبوت پیغمبری (او نازل کړی ؤ مونږ په اولادو د دوی کښې) کتاب.

تفسیر: یعنی د پیغمبری او کتاب دپاره مونږ د دی دواړو له اولادی څخه سری غوره کړل تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریت او خیلخانی او ځوځات څخه بهر لاړ نشی.

فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځینی له دوی لار موندونکی دی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان

وتونکی دی (له لاری حقی نه).

تفسیر: یعنی هغو خلقو لره مو چه لیږلی ؤ یا داسی ئی وبولی چه د دی دواړو له اولادی ځنی بعضی په لاره ؤ او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندی نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنی وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندی تګ کاوه ـ ځکه چه په اصولی حیثیت کښی د ګردو (تولو) رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۬

او وروسته راووست مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په آخر کښی د بنی اسرآئیلو د انبیاؤ خاتم یعنی حضرت عیسیٰ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام ته انجیل ورکړ او استاځی وتاکه او هغوی ته ئی واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ

او ګرځولی ؤ مونږ په زړونو د هغو کسانو کښی چه متابعت ئی کړی ؤ د دغه (عیسی) رأفت نرمی او رحمت مهربانی.

تفسیر: یعنی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام ملګری چه په واقعی ډول (طریقه) د هغوی په طریقی باندی تلل د هغوی په زړونو کښی پاک الله نرمی ایښی وه ـ دوی د الله تعالیٰ له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول (طریقه) سلوک کاوه او پخپلو منځونو کښی به هم تل په مهربانی اوسیدل او ښه ژوندون ئی سره درلود (لرلو).

وَرَهْبَانِيَّةَ ۨ ابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ

او (پیدا کړی ؤ دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چه نوی ئی له ځانه جوړ کړی ؤ دوی هغه (رهبانیت) نه ؤ مقرر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندی مگر (دوی غوره کړی ؤ رهبانیت) دپاره د خوښی د الله پس ونه کړ دوی رعایت د دی لکه چه حق د رعایت ئی ؤ.

تفسیر: یعنی په وروستنیو زمانو کښی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام تابعین د بی‌دینو باچاهانو له لاسه په تنگ شول او د دنیا له مخمصو څخه وویریدل او د رهبانیت یو بدعت ئی وویست چه د هغه حکم د الله تعالیٰ له لوری نه دی شوی مگر د رهبانانو نیت هسی ؤ چه د پاک الله خوښی حاصله کړو خو بیا ئی هغه په پوره ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته ونشو رسولی. حضرت شاه صاحب لیکی «دا د فقیری او تارک الدنیا کیدلو رسم پرنگیانو (نصاریٰ) ایستلی دی دوی به په ځنگلو کښی یوه تکیه جوړوله ـ او هلته به کیناستل نه به ئی ښځه لرله ـ او نه به د اولاد په فکر کښی لویدل ـ شپه او ورځ به ئی عبادت کاوه له خلقو سره به ئی خبری اتری نه درلودی (لرلی) او له هغوی څخه به لری تښتیدل ـ او حال دا دی چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته داسی حکم نه دی کړی چه دنیا داسی پریږدئ او له څیلمی وزگار کینئ نو کله چه دوی پخپلو ځانونو باندی د دنیا ترک نوم کیښود بیا نو په پټه او پردی کښی د دنیا غوښتنه ډیره لویه گناه ده» د اسلامی حق شریعت له فطری اعتدال څخه پرته (علاوه) (متجاوز) د داسی رهبانیت منع فرمایلی ده هو! په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه «د دی محمدی امت رهبانیت غزا کول او فی سبیل الله جهاد دی» ځکه چه غازی او مجاهد د خپلو گردو (ټولو) حظوظو ـ غوښتنو او تعلقاتو څخه بالکل ځان لری ساتی او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپله ککره په لاس نیولی راوځی او پخپله توده وینه کښی لامبو وهی.

غازی په غزا خپل ځان جاروی
خپلو ته پکښی فقیر او خان جاروی
مال وشته ـ کور کهول سره ټول
په دی ښه لاره کښی افغان جاروی

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شی چه د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پیریو (قرنو) کښی چه مشهود لها بالخیر دی نه وی او هغه د دین او د ثواب کار وگڼل شی.

فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝٢٧

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه ایمان ئې راوړی ؤ (په محمد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی په دوی کښې اکثر نافرمانان دی نو ځکه سره له دی چه پر حضرت خاتم الانبیاء صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم پخپلو زړونو کښې یقین او باور لری خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا ٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَءَامِنُوا بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاؤ) وویریږئ تاسی (له عذابه) د الله او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چه محمد دی) چه درکړی تاسی ته دری حصی برخی له رحمته خپله او چه وګرځوی تاسی لره یوه رڼا (رڼرا) چه تلل به کوئ په هغی سره (پر صراط) او وبښی تاسی ته (ګناهونه ستاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ! تر څو دا نعمتونه ومومئ او ستاسی تیری خطاوی وبښلی شی ـ او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږی او سره له خپلی رڼا (رڼرا) هر چیری وګرځئ یعنی ستاسی ښه (وجود) د ایمان او د تقویٰ په وسیله روڼ او نورانی شی او په آخرت کښې هم دا رڼا (رڼرا) ستاسی په مخ او ښی څنګ کښې له تاسی سره هر چیری لاړه شی.

تنبیه: د دی خوار په خیال کښې به دا خطاب هغه اهل الکتابو ته وی چی زمونږ پاک پیغمبر باندی ایمان راوړی وی نو په دی تقدیر سره له (وآمنوا برسوله) څخه به په ایمان باندی ثابت او مستقیم پاتی کیدل مراد وی. نورو اهل کتابو ته د دوه چنده ثواب موندلو څه بیان د (القصص) په سورت کښې تیر شوی دی هلته دی وکتل شی.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دی چه وپوهیږی اهل د کتاب (په دی) چه قادران نه دی دغه (منکران) په هیڅ شی له فضل د الله نه او (بل عالمان شی دغه منکران په دی) چه بیشکه فضل لوئی په ید (بلا کیف) د الله کښی ده ورکوی ئی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ورکولو ئی) او الله خاوند د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی اهل الکتابو د پخوانیو پیغمبرانو خبری او قصی اوریدلی او خپل افسوسونه او ارمانونه ئی داسی ښکارول چه کاشکی مونږ هم د هغو په پیریو کښی اوسیدی تر څو مو هغه درجی او مرتبی موندلی وی. اوس مونږ ته د هغو برکاتو او فیوضاتو موندل گران دی نو دلته داسی وایه شی چه هغه پیغمبران هم د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی ؤ او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کیږی او حال دا دی چه اوس همغه الله تعالیٰ شته او د هغه د فضل او کمال بحار او سیندونه تر څندو ډک خارخوړی بهیږی.

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی آیت تفسیر داسی فرمایلی دی خو له زیاترو د اسلافو څخه داسی منقول دی دلته ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ﴾ د **(لکی یعلم)** په معنی ده یعنی تر څو وپوهیږی اهل کتاب هغه چه تر اوسه ئی ایمان نه دی راوړی چه د هغوی له وسه پوره نه ده چه د الله تعالیٰ فضل ځان ته په زور وگټی بلکه دا فضل او لورینه (مهربانی) د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی ده په هر چا چه اراده وفرمائی ورکوی ئی لکه له اهل الکتابو څخه هغه چه په خاتم الانبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی په هغوی باندی ئی خپل دا فضل کړی دی او هغوی ته دوچنده ثواب ورکوی او د هغوی تیری خطاوی ښبی او رڼا (رڼرا) هغوی ته مرحمت کیږی او هغه کسانو چه ایمان ئی نه دی راوړی هغوی له داسی انعاماتو څخه بی برخی او محروم دی.

«تمت سورة الحدید بفضل الله المجید فلله الحمد والمنة»

سورة المجادلة مدنية و هى اثنتان و عشرون آية و ثلث ركوعات
رقمها (۵۸) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۵) نزلت بعد سورة المنافقون
د «المجادلة» سورة مدنی دی (۲۲) آیته (۳) رکوع لری په تلاوت کښی (۵۸) او په نزول کښی (۱۰۵) سورت دی وروسته د «المنافقون» له سورة ځخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

قَدۡ سَمِعَ اللّٰهُ قَوۡلَ الَّتِىۡ تُجَادِلُكَ فِىۡ زَوۡجِهَا وَتَشۡتَكِىۡۤ اِلَى اللّٰهِ

په تحقیق اوریدله الله خبره د هغی (ښځی) چه سؤال او جواب ئی کاوه له تا سره په شان د خاوند خپل کښی او شکایت ئی کاؤ طرف د الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام ځخه که کوم سری خپلی ښځی ته ویل چه ته می مور ئی نو دا خبره داسی گڼله کیده چه هغه د ژوندون تر آخرت پوری په هغه باندی حرامه شوه . او بیا به هیڅ یو داسی صورت هغه ته نه ؤ چه هغه ښځه ئی بیا ښځه شی. ځمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی یو مسلمان چه نوم ئی اوس بن الصامت رضی الله تعالیٰ عنه ؤ خپلی ښځی ته چه خوله بنت ثعلبه رضی الله تعالیٰ عنها نومیده هم داسی وویل. هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ودریده او دا قصه ئی ورته وکره. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د دی معاملی په نسبت لا د الله تعالیٰ له لوری ماته کوم خاص حکم نه دی رارسیدلی. خو زه خیال کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئی ـ او وروسته له دی ځخه تاسی سره گډ نه شی اوسیدلی. هغی ښځی په نارو او چغو باندی پیل (شروع) وکر ـ او داسی به ئی ویل چه «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان می خوار او پریشان شول.» کله به ئی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسی جگړی کولی چه «یا رسول الله د هغه مقصد د دی الفاظو له ویلو ځنی د طلاق اراده نه وه» کله به یی د الله تعالیٰ په دربار کښی ژړا او انگولا کوله او داسی به ئی ویل « آ الله العالمینه! زه د خپل یواځیتوب او د دی مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه! ته می په عرض او فریاد ورسه! که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتی شی له لوږی ځخه مری او که ئی هغه ته ورکرم نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو ځخه له کاره وځی او ضایع کیږی ای الله تعالیٰ ته پخپله د آخرالزمان نبی په خوله ځما د ژغورنی (بچ کوونی) یوه لاره راوښیه! او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانیځه!» نو په دی وقت کښی دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په نزد «ظهار» دا دی چه د خپلی ښځی کومه (عضو) د ابدیه محرماتو

مور - خور - او نورو کومی عضو سره تشبیه وزکری چه د هغه کل ده ته حرام او ناروا وی لکه چه داسی ووائی چه «انتِ علیَّ کظهرامي - ته دی پر ما باندی داسی ئی لکه څما د مور شا». د «ظهار» د احکامو تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَاللّٰهُ يَسۡمَعُ تَحَاوُرَكُمَاۤ ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيۡعٌۢ بَصِيۡرٌ ①

او الله اوریده سؤال او جواب ستاسی بیشکه چه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو (تولو) احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر څیز وینی او اوری ئی. هغه خبری اتری چه ستاسی او د هغی ښځی په منځ کښی وشوی نو هغه به ئی ولی نه وی اوریدلی. محققه ده چه پاک الله د هغی مصیبتناکی ښځی په شکایت چه فریاد ئی کاوه ورسیده او د همیشه دپاره ئی د داسی حوادثو د ژغورنی (بچ کیدنی) لپاره په لاندی دول (طریقه) سره څرګنده (ښکاره) کړه!

اَلَّذِيۡنَ يُظٰهِرُوۡنَ مِنۡكُمۡ مِّنۡ نِّسَآئِهِمۡ مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمۡ ؕ اِنۡ اُمَّهٰتُهُمۡ اِلَّا الّٰٓـئِىۡ وَلَدۡنَهُمۡ ؕ وَاِنَّهُمۡ لَيَقُوۡلُوۡنَ مُنۡكَرًا مِّنَ الۡقَوۡلِ وَزُوۡرًا ؕ

هغه کسان چه ظهار کوی (مور وائی) له تاسی څخه ښځو خپلو ته نه کیږی دغه ښځی (په بللو د دوی سره) میندی د دوی نه دی میندی د دوی مګر هغه ښځی دی چه څیږولی ئی وی دوی او بیشکه دوی خامخا وائی یوه خرابه (نا اشنا خبره) له خبری او دروغ وائی،

تفسیر: یعنی ماندینه (منکوحه) کله چه دی ئی نه دی څیږولی نو څرنګه د ده مور کیدی شی؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل دپاره په ده باندی لکه حقیقی مور غوندی حرامیږی؟ هو! که کوم سړی د خپلی بی تمیزی لامله (له وجی) داسی یوه دروغ او چتی (بیکاره) او نامعقوله خبره وکړی نو د هغی بدله دا ده چه کفاره د ورکړی بیا که هغی ته ورنژدی شی یا ورنژدی نشی هغه ښځه د ده ښځه ده او له ظهاره طلاق نه اوری.

وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوۡرٌ ②

او بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چه د جاهلیت په زمانه کښې شوی دی هغه گرد (تول) معاف دی اوس وروسته له هدایته هسی مه کوی.! که په غلطه له تاسی څخه داسی گناه کیږی نو ژر تر ژره توبه وباسی، او پخوا له دی څخه چه خپلی ماندینی (ښځی) ته ورنژدی شئ د «ظهار» کفارت اداء کرئ!

وَالَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ

او هغه کسان چه (مور وائی) ظهار کوی له ښځو خپلو نه بیا راگرځی دوی (ماتولو د) هغی خبری ته (چه ویلی ئی وی) نو لازم دی دوی ته ازادول د مریی پخوا د هغه چه یو بل سره مسه کری (په وطی سره)،

تفسیر: یعنی د دغه لفظ «انتِ علیّ کظهرامی» له ویلو څخه د میره (خاوند) او ماندینی (ښځی) مسه کول او یو پر بل باندی لاس اچول او صحبت کول حرامیږی کله چه یو مریی ازاد کری یا د دوو میاشتو د روژی نیولو څخنی فارغ شی نو بیا یو بل ته سره نژدی کیدی شی.
تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په مذهب پخوا له کفاری ورکولو څخه جماع او د هغه دواعی دواړه ممنوع دی په ځینو احادیثو کښې راغلی دی «امره ان لایقربها حتی یُکفّر».

ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ ۚ

دغه (حکم په کفارت سره) پند درکاوه شی تاسی ته په دغه (حکم) سره،

تفسیر: د کفاری مشروعیت ستاسی د تنبیه او پند دپاره دی چه بیا داسی غلطی ونه کرئ! او نور هم له هسی غلطیو څخنی ځانونو وساتئ!

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝٣

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پری

درکړي).

تفسیر: یعني سم د تاسي له احوال سره احکام درلیږي او په دي باندي پوهیږي چه تر کومي اندازي پوري تاسي په هغو باندي عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا ۖ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ

پس هغه چا چه ونه مونده (مریی) نو (پرې لازم) روژه نیول دي د دوو میاشتو پرله پسي (چه یکښي بي له عذره فصل واقع نشي) پخوا له هغه چه یو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه توان نه لري (د روژي نیولو) نو (پرې لازم) طعام (خواړه) ورکول دي شپیتو مسکینانو ته،

تفسیر: یعني که د غلام ازادولو توان نه لري نو پرله پسي دوه میاشتي داسي روژي دي ونیسي چه یکښي بي له عذره هیڅ یو دیل او پریکره واقع نشي که په روژه نیولو باندي ئې هم توان نه رسیږي نو شپیتو تنو اکریانو او فقیرانو ته دي طعام او خواړه ورکړي د دې مسئلي نور تفصیلات دي په فقهیه ؤ کتابونو کښي وکتل شي.

ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ

دغه (تخفیف په کفاره کښي) دپاره د دي دي چه ایمان راوړئ تاسي په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعني د جاهلیت د زماني خبري پرېږدئ! او د الله تعالیٰ په حکمونو باندي ټگ وکړئ او هسي چاري وکړئ، چه مؤمن لره ښائي او د مومن له شان څخه وي.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۗ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ④ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ وَقَدْ أَنْزَلْنَا

ایٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ ؕ وَ لِلْکٰفِرِیْنَ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ ۝۵

دا (مذکوره احکام) حدونه (مقرر شوی) د الله دی (معین کړی شوی) او کافرانو ته عذاب ډیر دردناک دی بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه خوار هلاک به کړل شی دوی لکه چه خوار هلاک کړی شوی ؤ هغه (کسان) چه پخوا له دوی څخه ؤ او په تحقیق نازل کړی دی مونږ دلائل (د قدرت خپل او صدق د رسول) روښان او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکونکی رسوا کوونکی دی (په دنیا یا په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته نه ښائی چه د الله تعالیٰ له ټاکلیو (مقررو) حدودو څخه تجاوز وکړی. پاتی شول کافران چه د الله د حدودو څه پروا نه کوی او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکی (مقرروی) نو تاسی هغوی پریږدئ چه هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی داسی خلق به پخوانیو زمانو کښی هم ذلیل او خوار ؤ او اوس هم خوارېږی د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو له لیدلو او د رڼو او ښکاره ؤ نښو له اورېدلو څخه وروسته بیا پخپلو انکارو باندی ټینګ پاتی کېدل او د الله تعالیٰ د احکامو عزت او احترام نه کول د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بی احترامی او خواری په عذاب کښی ځان اخته کولو سره مرادف دی.

یَوْمَ یَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِیْعًا فَیُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ

(یاد کړه ای محمده) هغه ورځ چه ژوندی به پورته کړی الله دوی ټول له قبورو پس خبر به کړی (الله) دوی په هغو کارونو باندی چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی هر هغه کارونه چه دوی کړی وی د هغو له نتیجی سره به مخامخ کېږی. د دوی به هیڅ عمل غائب کېدونکی نه وی.

اَحْصٰىهُ اللّٰهُ وَ نَسُوْهُ ؕ وَ اللّٰهُ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ شَهِیْدٌ ۝۶

شمېرلی ساتلی دی هغه (اعمال) الله او هېر کړی دی هغوی (هغه اعمال) او الله پر هر شی باندی ښه شاهد ښه خبردار دی (نو ور به کړی دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنی هغوی ته د هغوی د ګرد (ټول) عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دی پاتی

شوی یا هغوی ته یې هیڅ توجه نه ده شوی لیکن د الله تعالیٰ په نزد هغه گرد (تول) یو په یو محفوظ او ساتلی شوی دی ـ دی به هغه گرد (تول) دفترونه په هغه ورځ کښې پرانیځی. او د هر سړی په مخ کښې به ئې ږدی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۖ

آیا نه وینې ته نه ئې خبر چه بیشکه الله ته ښه معلوم دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی (بلکه خبر ئې) نه به وی پټې خبرې (یو د بله په غوږونو کښې) د درې تنو مگر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وی (علماً) او نه به وی پنځه تنه (راز ویونکی) مگر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وی (په اعتبار د علم سره) او نه به وی لږ له دی (عدد) نه او نه به وی ډیر (له دی عدد نه) مگر خو وی به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چیرې چه وی هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ علم یواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی بلکه د هغه په علم کښې د آسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته هیڅ یو مجلس ـ مشوره ـ جرگه ـ مرکه ـ پټه خبره گنگوسه او پس پسی به نه وی چه الله تعالیٰ به په هغوی باندې نه خبریږی. د ده محیط علم په هر شی او هر ځای باندې رسیږی. هر چیرې چه درې سړی سره کینې او خبرې اترې سره وکړی دوی دی داسې نه گڼی چه دلته بل څلورم څوک نشته ـ او پنځه گونی مرکه دی خیال ونه کړی چه له موږ سره کوم شپږم اوریدونکی نشته تاسو ښه وپوهیږئ، چه درې وی که څلور یا پنځه یا له دی څخه لږ یا ډیر ـ هر چیرې چه وی ـ او په هر حالت کښې چه وی الله تعالیٰ په خپل محیط علم له هغوی سره شته او هیڅ کله له هغوی څخه جلا (جدا) نه دی.
تنبیه: که په مشوره کښې سره دوه تنه وی نو د جگړې او اختلاف په صورت کښې ترجیح مشکله ده ځکه په عمومی معاملو کښې ضرور یو طاق عدد په جرگو او مرکو کښې وی او له یوه څخه وروسته ړومبنی طاق شمیر درې بیا پنځه وی. ښائی چه دا دوه شمیر د دوی لامله (له وجې) غوره کړی شوی وی نو وړاندی ئې له ﴿وَلَا أَدْنَىٰ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ﴾ سره د هغه تعمیم وفرمایه پاتی شوه دا خبره چه د فاروقی د خلافت مرکه ولی د شپږو تنو مشرانو لرونکی وه حال دا دی چه د شپږو شمیر طاق نه دی ښائ؟ چه د هغه سبب دا وی چه په هغه وقت کښې هم دا

شپږ سره مشران هر یو د خلافت او تولواکی (باچاهی) وړ (لائق) ؤ چه هیڅ یو له دوی څخه د خوښی کولو وړ (لائق) نه ؤ او هم د راتلونکیو خلیفګانو انتخاب د هم دوی له منځه کیده او ښکاره ده د هر مشر نوم چه په ریاست سره واخیست شی نو پرته (علاوه) له هغه څخه پنځه رأی ورکوونکی پاتی کیږی . بیا حضرت عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د احتیاط له مخی د مساوات په صورت کښی ترجیح دپاره د عبدالله بن عمر رای ته کتل والله اعلم.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغو (دنیوی اعمالو) چه کړی ئی دی په ورځی د قیامت کښی بیشکه الله په هر څیز باندی ښه پوهیدونکی ښه خبردار دی ـ آیا نه وینی ته نه ئی خبر هغه کسان چه منع کړی شوی ؤ له پټو خبرو څخه بیا بیرته ور وګرځیدل دوی هغه شی ته چه منع کړی شوی ؤ دوی له هغه څخه او پټی خبری کوی دوی په ګناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره .

تفسیر: څمونږ د پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کښی دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کښی پټی خبری سره کولی د مرکی په سریو باندی به ئی مسخری کولی او عیبونه به ئی څرګندول (ښکارول) ـ یو د بل په غوږو کښی به ئی پس پسی کولی او د سترګو او د سر په اشارو سره به ئی له خپلو ملګرو سره خبری کولی چه له دی حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پیښیده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبری له اوریدلو څخه وروسته به ئی ویل چه «دا مشکل کار څمونږ له لاسه کیدونکی نه دی» اګر که پخوا له دی څخه د (النساء) په سورت کښی له هسی سرګوشی او پټی خبری څخه هم هغوی ته ممانعت شوی ؤ خو دغو مؤذی او بی حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دی بدو عملونو څخه لاس وانخیست دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسی ممانعت وشو.

وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ۭ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝۸

او کله چه راشي دوی تاته (ای محمده !) نو پیشکشي درکوی سلام اچوی تاته په هغه شي سره چه پیشکشي نه ده مقرره کړی تاته په هغه شي سره الله (په ځای د السلام علیک السام علیک وائی) او وائی دوی په نفسو زړونو خپلو کښې ولې نه په عذابوی مونږ الله په هغه (غلط) څه چه وایو ئې (نو فرمائی الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کښې) دوزخ چه ورننوځی پکښې نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسی ته داسی دعاوی وفرمایلی (سلام علی المرسلین) او (سلام علی عباده الذین اصطفیٰ) او د مؤمنانو په ژبه ئې داسی ویل «السلام علیک ایهاالنبی و رحمة الله و برکاته» مگر ځینی یهودان به کله چه د هغوی حضور ته راتلل نو د السلام علیک په عوض به ئې په ژولی ژبی سره ویل السام علیک چه د هغه معنی داسی ده چه تا باندی دی مرگی راشي! گواکی د هغه د سلامتیا د دعاء په عوض کښې چه الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی ؤ دوی ښیراوی کولی ببا به ئې پخپلو منځونو کښې سره ویل که دی په رښتیا سره پیغمبر دی نو د داسی وینا له ویلو سره سم د لاسه ولې پر مونږ باندی عذاب نه رانازلیږی؟ نو د دوی د دی سؤال په جواب کښې فرمائی ﴿ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ﴾ یعنی تلوار مه کوئی داسی کافی پوره عذاب به دروړسیږی چه د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتی کیږی.

تنبیه: په احادیثو کښې راغلی دی چه یهودانو به د السلام علیک په ځای باندی السام وویل ممکن دی چه ځینو منافقانو به هم داسی ویل ـ ځکه چه زیاتره منافقان یهودیان ؤ. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم داسی عادت ؤ کله به چه کوم یهودی داسی ورته ویل دوی به په لنډ دول (طریقه) سره داسی جواب وایه (وعلیک) یو ځلی چه عائشي صدیقی رضی الله عنها د کوم یهودی له خولی څخه السام علیک واورید نو په جواب کښې ئې داسی ورته وویل علیک السام واللعنة نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل اخلاق له کماله له دی خبری څخه خوښ نه شو.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۭ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه پټی

خبری کوئی تاسی یو له بله سره (په غوږونو کښی) پس مه کوئی پټی خبری پخپلو منځونو کښی په ګناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره او پټی خبری مصلحت کوئ پخپلو منځونو کښی په احسان نیکی او پرهیزګاری سره.

تفسیر: یعنی صادقو مسلمانانو لره ښائ چه د منافقینو له داسی عاداتو (اخلاقو) څخه ځانونه وژغوری (وساتی) او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسی او مشوره نه ښائ چه د ظلم او عدوان او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی دپاره وی بلکه د نیکی ـ د تقویٰ او د معقولی او ښی خبری د اشاعت دپاره وی لکه چه (النساء) د سورت په (۱۷) رکوع ۱۱٤ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی مو داسی یو آیت ولوست

﴿ لَاخَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ⑨

او ویرېږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چه خاص ده ته به تاسی جمع کړی شئ په قیامت کښی جزاء ته.

تفسیر: یعنی تاسی ټول د الله تعالیٰ په مخ کښی ودرېږی. او تر ذری پوری حساب ورکوئ له الله تعالیٰ څخه د هیڅ پټه او ښکاره خبره پټه نه ده نو ځکه د هغه د ویری او د پرهیزګاری خبری وکړی.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ
شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑩

بیشکه چه پټی خبری (په ګناه) (کارونو) د شیطان دی لپاره د دی چه خفه کړی هغه کسان چه ایمان ئ راوړی دی او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مومنانو) ته د هیڅ شی مګر په اذن حکم اراده د الله او ښائ چه خاص پر الله پس توکل دی وکړی مومنان (او الله ته وسپاری ټول امور خپل او هیڅ پروا دی نه کوی د پټ راز ویلو د نورو څخه)

تفسير: يعني د منافقانو دا سرګوشي او پس پسي د دي لامله (له وجي) وي چه لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کښې ولوېږي ووېرېږي او پخپلو زړونو کښې وواېئ چه آيا دا خلق څه غوته کوي؟ او څه سره واېئ؟ او په څه ترون کښې سره بوخت (مشغول) دي؟ دا کار شيطان په هغوی باندې کاوه مسلمانان دي په ياد ولري چه د شيطان له لاسه هيڅ شي کېدونکی نه دی او هيڅ يو څيز د هغه په واک (قبضه) کښې نشته ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالىٰ په اختيار کښې دی که د هغه حکم او اراده نه وي که هرڅومره مشوري او منصوبې او ترون وکړي تاته هيڅ نقصان نه شي رسولی نو ځکه په ځای د دی چه تاسي خفه او پريشان شي. ښائې چه الله تعالىٰ ته هيله (طمعه) او اميد او اسره وکړئ.

تنبيه: په احاديثو کښې له دی خبري څخه ممانعت شوی دی چه په مجلس کښې يو سړی پرېږدی دوه نور پخپلو منځونو کښې سره پس پسي او پټې خبرې وکړي ځکه چه هغه درېم سړی به خفه کېږي ـ دا مسئله ښائې چه تر دی آيت لاندې راشي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «که دوه سره په مجلس کښې پټ غږېږي نو نورو ليدونکيو ته سودا پيښېږي او هر يو پخپل زړه کښې وائې چه له ما ځنې کومه خرابه خبره شوی ده چه دوی ئې په پټه سره وائې او د هغې په شاڅوا کښې پټې خبرې سره کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ فَٱفۡسَحُواْ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ

آی هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) کله چه وويل شي تاسي ته ځای ارت کړئ په مجلس کښې نو ځای ارت کړئ چه ارتيا وکړي الله تاسي لره (په جنت کښې).

تفسير: يعني ای مؤمنانو په مجالسو کښې داسې سره کېنئ چه د کښېناستلو ځای نورو ته پاتې شي او تول موقع ومومي او د نورو ځای تنګ نه شي کله چه تاسو ځايونه ارت کړئ خلقو ته نو پاک الله تعالىٰ به هم تاسي له تنګۍ څخه وباسي او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانيځي.

وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ

او کله چه وويل شي (تاسي ته) چه پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور) نو پورته شئ!

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دا د مجلس ادب دی که کوم سړی راشي او د هغه د کیناستلو ځای نه وي نو نورو ته ښائي چه لږ لږ سره وخوځیږی تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي یا له خپلو ځایونو څخه ودریږی او لږ څه ارته بله حلقه او پینده سره جوړه کړی که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي نو لاړ دی شي په داسي حرکت کښې غرور او بخل کول ونه کړئ ځکه چه په ښو رشو (خویونو) په سړی باندی الله تعالیٰ مهربان او له بدو رشو (خویونو) څخه الله تعالیٰ بیزار دی.

تنبیه: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې هر سړی خپل نږدیوالی له پیغمبر سره غوښتو چه د هغه لامله (له وجی) دیر ځلي په مجلس کښې تنګی پیښیده تر دی چه کله کله به لویو اصحابو ته هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نږدی ځای نه پیدا کیده. نو ځکه دا احکام صادر شول تر څو هر یوه ته د هغه له درجي او غوښتني سره سم درجه په درجه پرله پسي د استفادی موقع په لاس ورشي او د مجلس ضبط او ربط او نظم او نسق قائم شي. اوس هم د داسي بی انتظامی پیښوونکیو شیانو په لری کیدلو کښې د مرکو او د جرګو د رئیس او ستر احکام او هدایت منل یو ضروری کار دی. او ښائ چه نور یې د زړه له کومې څخه ومنی . اسلام مونږ ته ابتری بی نظمی ـ پریشانی نه راښیی بلکه د اسلام په مفهوم کښې انتهائی نظم ـ نسق ـ انضباط او ارتباط پروت دی او په هر څیز او هر کار کښې مونږ ته داسي ګتور (فائده مند) شیان راښیی چه په هغو کښې په زرهاؤ صوری او ممنوی ښیګنې (فائدی) شته. کله چه په عامو او معمولی جرګو او مرکو کښې داسي حکم دی نو د جګړی په ډګر(میدان) او د جهاد په میدان کښې له دی څخه لوړ (اوچت) او غوړ حکمونه راکړی شوی دی چه د هغو ساتنه او رعایت پر هر مسلمان باندی ضروری دی.

يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ط

پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان راوړی دی له تاسي څخه (په طاعت فرمان برداری د ده) او(خاص پورته کوی) هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یوه په درجو مرتبو کښې.

تفسیر: یعنی صادق ایمان او صحیح علم سړی ته ادب او تهذیب ورښیی او متواضع کوی یې. علم او د ایمان خاوندان چه هومره کمالاتو ته ورسیږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژی او پرمخ تګ وکړی هومره ځان ښکته ـ مات ـ متواضع او ناڅیزه ګڼي. نو ځکه الله تعالیٰ د هسی سړیو درجي لا پسي وچتوی او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوی **(من تواضع رفعه الله)** دا د متکبرانو ـ بی دینانو جاهلانو ـ ناپوهانو کار دی چه په لږ خبره باندی جګړی نښلولی او سره ځانونو سره او شنه کوی یا په دومره یوه خبره باندی خفه کیږی چه ولی زه له دی ځایه

پاڅیدم؟ او ولی هلته کیناستم؟ یا پاڅولی او کینولی شوی یم؟ یا ولی له مجلسه د باندی ووتم یا وویستلی شوم؟ د افسوس ځای دی چه نن دیر ناپوهه مشران او په نامه سره مشهور ملایان د دی خیالی اعزازاتو په سلسله او لر کښی په یو پای (آخر) ته نه رسیدونکیو جگړو کښی سره نښتی دی او هر یو پخپلو سنګرو او مورچلو کښی کلک ناست دی او در ګرده (توله) پر موهومو شیانو باندی سره جنګیږی ﴿ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيۡهِ رٰجِعُوۡنَ ﴾

وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ﴿۱۱﴾

او الله په هغو (کارونو) چه کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هر یوه ته د هغه له کار ـ لیاقت او درجی سره سمه مرتبه ښښی ـ او هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه ته ښه معلوم دی چه کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا نَاجَيۡتُمُ الرَّسُوۡلَ فَقَدِّمُوۡا بَيۡنَ يَدَىۡ نَجۡوٰٮكُمۡ صَدَقَةً ؕ ذٰلِكَ خَيۡرٌ لَّـكُمۡ وَاَطۡهَرُ ؕ فَاِنۡ لَّمۡ تَجِدُوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اراده کوئ د پټو خبرو) له رسول سره نو وړاندی کړئ په مخکښی د راز خپل څه صدقه خیرات (فقر او لره) دغه تقدیم د صدقی پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر دیر غوره تاسی لره او دیر پاکیزه دی نو که بیا نه مومئ (تاسی هغه شی چه صدقه ئې کړی،) پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: منافقانو به بی فائدی خبری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښی ویلی او په دی چل به ئې خپله لوئې او نژدیوالی نورو ته ورښود او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمی خبری د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښی په ورو سره ویلی او د هغوی وخت به یی خرابولو او نورو ته به ئی موقعه نه ورکوله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فیضه مستفید شی یا که کوم وقت رسول الله مبارک غوښتل چه ګوښی (بیل) کیني او لږ څه خلوت شی نو

هلته به هم خلق ورننوتل او هغه ځای به ئ هم تنګؤو او دوی به ئ پخپل فکر نه پری ښودل او د هغوی په چار چاپیر کښی به دیر سری غوندیدل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچاته هیڅ نه ویل نو ځکه داسی حکم را نازل شو «هر څوک چه غواړی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټی خبری او څه مصلحت وکړی ښائ چه پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړی!» د دی حکم په منلو کښی څو ګټی دی ـ د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږی او د خیرات ورکوونکی د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځی ـ او د منافق او مخلص مسلمان معرفی او پیژندګلو په ښه شان سره کیږی او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځی که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه ؤ نو هغه له دی قید معاف ؤ کله چه دا حکم رانازل شو نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله (له وجی) هغه عادت پری ښود ـ او مسلمانان هم وپوهیدل چه دیر پټی خبری کول د الله تعالیٰ نه خوښیږی او د دی دپاره ئ داسی حکم رانازل کړی دی په پای (آخر) کښی دا حکم په راتلونکی آیت سره منسوخ وفرمایه.

ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

آیا ویریږئ تاسی (له فقر) چه وړاندی کړی په مخکښی د پټی خبری ستاسی صدقات خیراتونه پس په هغه وقت کښی چه ونه کړ تاسی دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسی باندی نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسی زکوٰة او حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ تاسی) د رسول د دغه (الله) او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندی (هم) چه کوئ تاسی (نو جزاء ئ به درکړی).

تفسیر: یعنی د صدقی د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چه ؤ هغه حاصل شو اوس مو دا مؤقت حکم له تاسی څخه پورته کړ. ښائ چه تاسی د هغو حکم په تعمیل کښی په صدق او د زړه له کومی څخه زیار (کوشش) وکړئ چه هیڅ منسوخ کیدونکی نه دی او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دی چه له دوی څخه د تاسی د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږی

تنبیه: له ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾ څخه ښکاری چه پر دی حکم باندی په عام دول (طریقه) سره د عمل کولو وار نه دی راغلی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی

دی چه په دی حکم باندی د محمدی امت له منځه یواځی ما عمل کړی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم

آیا نه گوری ته (ای محمده!) هغو (منافقانو) ته چه دوستی کوی له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چه غضب کړی دی الله پر هغوی باندی،

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او تبر یهودان دی (چه دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستی او همدردی کوی)

مَا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دی دغه (منافقان) له تاسی (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنی منافق نه په پوره دول (طریقه) په تاسی مسلمانانو کښی شامل دی ځکه چه په پټه کافر دی او نه په پوره دول (طریقه) په هغو یهودانو کښی گډ او شامل دی ځکه چه په ښکاره سره ځان مسلمان بولی ﴿ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ﴾

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

او قسمونه خوری (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندی حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دروغو)

تفسیر: قسمونه خوری منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سیدالانام صلی الله علیه وسلم حال دا چه دوی پوهیږی چه دروغ وائی او دروغ هم له بی خبری او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندی قسمونه خوری. مسلمانانو ته وائی ﴿ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ ﴾ هغوی له تاسی څخه دی او تاسی غوندی په رښتیا سره مسلمانان دی او حال دا دی چه هغوی له اسلام سره له لری نه هم څه نسبت نه لری .

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډیر سخت

تفسیر: چه د هغوی په نسبت د دی پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع ۱٤٥ آیت کښې داسی ویلی شوی دی ﴿ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ﴾

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه دوی لره بد دی هغه شی چه ؤ دوی چه کول به ئې (له گناهونو).

تفسیر: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشی خو هغوی د نفاق په کارونو کښې هسی سره بوخت (مشغول) دی چه ځان ته ډیر خراب تخم کری او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوی.

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

گرځولی ئې دی قسمونه خپل ډال (چه پری ساتی سر او مال خپل) پس منع ستانه کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان له لاری د الله (له جهاد) څخه (له دوی سره) پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړی له دوی څخه (په قیامت کښې) مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز دغه کسان یاران ملگری د دوزخ دی دوی به په دی دوزخ کښې تل اوسیدونکی وی.

تفسیر: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتی او خپل ځان مسلمان ورښکاروی او د دوستی او خپلوی په دول (طریقه) نور سری هم د اسلام له لاری څخه وباسی. نو په یاد ئی ولرئ. چه داسی خلقو ته په دی دول (طریقه) سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتی کیږی او د ذلت او سپکتیا په سختو ربړو (تکلیفونو) او عذابونو ککړ کیږی کله چه د سزا وقت راورسیږی نو دوی د الله تعالیٰ له لاسه خپل ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته (امداد) او مدد رسولی نشی چه دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پری خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ژوندی پورته کړی (دوی) الله تول نو قسمونه به خوری دوی هغه (الله) ته لکه چه قسمونه خوری دوی تاسی ته (په دنیا کښې ای مسلمانانو) او گمان به کوی (دوی) چه بیشکه دوی په یوی دی (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومی)

تفسیر: یعني د دی ځای هغه روږد شوی عادت به هلته هم له دوی سره وی لکه چه دلته ستاسی په مخ کښې په دروغو سره ځانونه ساتی او داسی گڼی چه مونږ دیر هوښیار یو - او دیر ښه چالونه چلوو د الله تعالیٰ په مخ کښې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروی او وائی ای پروردگاره مونږ خو داسی نه وو او داسی وو ښائی دوی داسی گڼی چه هلته به هم په داسی اقوالو او ویناؤ سره نجات مومو.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾

واورئ! خبردار شئ! چه بیشکه دوی هم دوی دی دروغجنان (چه له الله سره هم دروغ وائی)

تفسیر: بیشکه چه اصل او دبل دروغ هغه دی چه د الله تعالیٰ په مخ کښې ئې هم وائی او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږی.

اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ۚ

غالب شوی دی پر دوی باندی شیطان نو هیر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر - یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندی چه شیطان داسی پوره لاس ولری نو د هغه زړه او دماغ داسی مسخ او بدلیږی چه هیڅ یو شی ئې په یاد نه پاتی کیږی او په دی باندی هیڅ نه پوهیږی چه آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالیٰ له عظمت لوئ - جلال او کبریا څخه ځان نه خبروی

او داسې خيال کوي چه په قيامت کښې به هم د دروغو په مرسته (مدد) خپل ځان ژغورې (بچ کوي) ـ او په دې باندې نه دې خبر چه دې پخپل دې وضعيت سره د خپلې بې‌حيائې ـ حماقت او ناپوهې اعلان کوي او دغه ممسوخ په دغومره يوه خبره هم نه پوهيږي چه د ده دغه دروغ د الله تعالىٰ په دربار کښې هيڅ نه چليږي .

أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

(دغه هيروونکي کسان) لښکر د شيطان دې واورئ! خبردار شئ! بيشکه لښکر تابعان د شيطان هم دوی دي زيانکاران (چه ئې ورکړل د لاسه باقي نعمتونه او ځانونه ئې وغورځول په ابدي زحمت کښې)

تفسير: د شيطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی نه په دنيا کښې د دوی مکر فريب منصوبې د وروستني برې مخ ليدلی شي او نه په آخرت کښې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی (بچ کولی) شي.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

بيشکه هغه کسان چه مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه دغه (د مخالفانو تولی) په (جملې د) ذليلانو مغلوبانو کښې دي ليکلي دي الله (په لوح محفوظ کښې) چه خامخا به غلبه برې وکړم هرومرو (خامخا) زه او رسولان ځما بيشکه الله ډير قوي دی ښه غالب دی.

تفسير: يعنې له الله تعالىٰ او د ده له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره مقابله کوونکي چه د حق او صداقت په خلاف جنګيږي سخت ناکام ـ او سپک او ذليل دي پاک الله په لوح محفوظ کښې ليکلي دي چه په پای (آخر) کښې يوازې حق او حقانيت لره برې او غلبه ده او د ده پيغمبران هرومرو (خامخا) مظفر او منصور کيږي دغه تقرير پخوا له دې په ښو ښو نورو ځايونو کښې هم تير شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ

وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ

او نه به مومی ته (ای محمده او نه بنائیږی چه بیامومی) یو قوم چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری (د قیامت) چه دوستی به کوی دوی له هغه چا سره چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) نه اګر که وی (دغه مخالفین) پلرونه د دوی او ځامن د دوی یا ورونه د دوی یا (نور قبیله) خپلوان د دوی دغه (قوم چه له اعداء الله سره دوستی نه کوی) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کښی ایمان.

تفسیر: یعنی ایمان د هغوی په زړونو کښی داسی ټینګ ثبت شو لکه هغه لیکه چه پر ډبره باندی لیکلی شوی وی.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ

او قوی کړی ئی دی دوی په غیبی فیض مدد له نزده خپل څخه، (او قوی کړی قوت ورکړی دی الله تعالیٰ دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره یا په نور رڼا (رڼرا) د زړه یا په قرآن عظیم‌الشان سره)

تفسیر: یعنی غیبی رڼا (رڼرا) ئی ورته عطاء وفرمایله چه له هغی څخه زړه ته یو راز (قسم) ځان ته معنوی ژوندون وررسیږی یا د **(روح القدس جبریل)** په وسیله سره ئی مرسته (مدد) وفرمایله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ

او داخل به کړی دوی (الله) په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو (جناتو) کښی، راضی شو الله له دوی څخه (په طاعت سره) او راضی شول دوی له الله څخه (په

موندلو د جنت). (او خوشال شو الله تعالیٰ له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کښې او خوشاله شول دوی له الله تعالیٰ څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کښې)

تفسیر: یعنی دا خلق د پاک الله دپاره له ګردو (تولو) اعداء الله څخه خپه او ناراض شوی دی نو الله تعالیٰ له هغوی څخه خوښ دی له هر چا څخه چه الله تعالیٰ خوښ وی نو دی نور څه غواړی.

ای رب العالمینه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!

أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چه بیشکه لښکر د الله چه دی هم دوی دی په مراد رسیدونکی بریالیان (کامیاب) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ له مخالفینو سره دوستی نه لری اګر که ئې پلار وی یا نور خپلوان هم وی هغه هم رښتونی مسلمانان دی او هغو ته هم دا درجه وررسیږی» د کرامو صحابه ؤ هسی شان ؤ چه د الله تعالیٰ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کښی به ئې د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله په هم دی سلسلی کښی د احد په غزا کښی حضرت ابو عبیده رضی الله تعالیٰ عنه خپل پلار وواژه د بدر په غزا کښی ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ځوی د مقابلی دپاره ځان تیار کړ مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ورور عبید بن عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د خپل نیاې عاص بن هشام ـ علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه حمزه ـ عبیده بن الحارث د خپلو خپلوانو مخی ته چه عتبه ـ شیبه او ولید بن عتبه ؤ ووتل او هغوی ئې ووژل ـ او رئیس المنافقین عبدالله بن ابی یعنی د عبدالله ځوی چه هغه هم عبدالله نومیده او د ابی لمسی ؤ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کښی د مریسیع په غزا کښی عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که ستاسی امر وی نو زه د خپل پلار سر اوس پری کوم او ستاسی په حضور کښی یې لکه یو پندوس غورځوم خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه و رزقنا حبهم واتباعهم واماتنا علیه آمین.**

تمت سورة المجادلة فلله الحمد والمنة .

سورة الحشر مدنية وهی اربع وعشرون آية و ثلث رکوعات رقمها (۵۹) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۱) نزلت بعد سورة «البينة»

د «الحشر» سورت مدنی دی ، (۲٤) آیته او دری رکوع لری ـ په تلاوت کښی (۵۹) او په نزول کښی (۱۰۱) سورت دی وروسته د «البينة» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه چه په آسمانونو کښی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چه د هغه د زبردستی غلبی او د حکمت له اثارو څخه یوه پیښه او واقعه وروسته له دی نه بیانیږی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چه ایستلی دی هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی (له مدینی نه شام ته دوهم ایستل د دوی له خیبر نه شام ته د حضرت عمر په خلافت کښی دی).

تفسیر: له مدینی منوری څخه د مشرق په لوری د څو کروهو په فاصله (واتن) کښی د یهودانو د قوم او ټبر یو کلی ؤ چه بنی نضیر باله کیده. دا ټبر د ډیرو سریو او شتو ـ مالونو خاوند ؤ. او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاؤ (قلعو) باندی ئی زیات اطمینان او ډیره ډاډینه (سکون) لرله. څمونږ پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کله چه هجرت وفرمایه او په مدینی منوری کښی

ئی هستوگنه غوره کړه. نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغی ترون وکړ. او داسی یی غوته کړه چه مونږ به ستاسی په مقابله کښی د نورو مرستی (مدد) نه کوو یعنی د عدم تعرض معاهده ئی وتړله بیا دوی د خیانت (درغلی) له مخی د مکی معظمی له کافرانو سره په پټه مکاتبی ـ لیکنی خبری ـ اتری کولی تر څو چه د دوی یو لوی مشر کعب بن اشرف له څلویښتو سورو سره مکی معظمی ته ځان ورساوه او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره ئی معاهده او ترون وکړو څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلی دغی درغلی او خیانت لامله (له وجی) د محمد بن مسلمه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه وواژه شو بیا هم د بنی نضیر له لوری د غداری او بد عهدی سلسله جاری وه. د مکر فریب او دغابازی له مخی دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو ویلل چه پخپلو کورونو کښی ئی په مکر فریب او درغلی سره ناڅاپه په شهادت ورسوی یو ځلی ئی د یوی لوړی په څنګ کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندی پل(آسیا سنګ) ور ورغړاوه چه که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی لګیدلی وی نو په شهادت به رسیدلی و مګر په دی ګردو (ټولو) مواقعو کښی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات ومومند. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه او په هغی کښی ئی دا سره غوته کړه چه له بنی نضیر سره دی غزا وشی. کله چه مسلمانانو په ډیر سرعت ګرندیتوب او تلوار سره په هغوی باندی حمله یرغل ور وړ او د دوی ګردی (ټولی) کلاوی او کلی یی کلا بند او محاصره کړل. نو ځکه دوی سخت مرعوب شول او وویریدل ـ او د ویری او ډار لامله (له وجی) له خپلو کلاو څخه د باندی په ډګر(میدان) جګړی ته راونه وتل او عمومی جنګ ته وار ونه رسید او بیا یی د روغی غوښتنه وکړه. تر دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دوی باندی داسی مرحمت او مهربانی وفرمایله چه دوی دی له مدینی منوری څخه د باندی ووځی د دوی سرونه او وینی به ساتلی وی. دوی دی د خپلو منقوله ؤ اموالو څخه هومره شیان چه وړی یی شی یو دی سی خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسو کښی وی د الله تعالیٰ په حکم هغه کلاوی او ځمکی او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کښی ولویدل خو د غنائمو په دول (طریقه) ونه ویشلی شوی بلکه یواځی ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک (قبضه) کښی پاتی شوی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی ځمکی زیاتره برخه پر مهاجرینو باندی وویشله او د هغو مصارفو بار او پیتی ئی د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چه انصارو به پر مهاجرینو کول او په دی ډول (طریقه) سره دواړو ته له هغه ځنی ګټی ورسیدی. او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلی کورنی خرڅ او د نبوت د مقام کلنی مصارف له هم دی جائداده اخیسته. که له داسی مصارفاتو څخه څه شی بیرته پاتی کیده هغه به ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی صرفول .

په دی سورت کښی د هم دی قصی په لوری اشاره شوی دی چه الله تعالیٰ همغه غالب قوی حکمت والا ذات دی چه دپاره د ذلیل کولو ئی وویستل هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل کتاب

شخه چه یهودان د بنی نضیر ؤ له کورونو خپلو نه چه په ځمکه د مدینی منوری کښی ؤ په اول د جمع کیدلو د لښکرو سره یعنی یواځی په همغه یو یرغل (حمله) سره ودار شول او په همغی رومبنی جګړی کښی ئی خپل کور او کلی او کلکی کلاوی ویجاړی پریښودلی او له مدینی څخه وتښتیدل او هیڅ یوه میرانه (بهادری) او ثابت قدمی ئی له ځانه ورښکاره نه کړه

تنبیه: له «اول الحشر» څخه ځنی مفسرین داسی مراد اخلی چه د یهودانو دغو تبرو ته د وطن پریښودل اول ځلی ور د مخه شول چه پخوا له دی څخه دوی له داسی پیښی سره مخامخ شوی نه ؤ یا په (اول الحشر) کښی به د دی په لوری اشاره وی چه د یهودانو اول حشر خو هم دا دی چه مدینه منوره ئی پریښوده او په دیر شمیر د خیبر او نورو ځایونو په لوری لاړل او دوهم حشر به ئی هغه وی چه د حضرت عمر د خلافت په عهد کښی ورپیښ شو یعنی د نورو یهودانو او نصرانیانو سره دوی هم له خیبره وویستل شول او د شام په لوری واستول شول چه هلته به هم د هغوی وروستنی حشر کیږی نو ځکه شام ته ارض المحشر هم وائی.

مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسی (ای مؤمنانو) چه وبه ځی دوی (له مدینی نه) او ګمان نه کاوه دوی چه بیشکه دوی لره منع کوونکی ساتونکی دی کلاوی د دوی له (عذابه د) الله پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چه ګمان نه کاوه دوی او واچوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره.

تفسیر: یعنی د هغوی د ساز او سامان ټینګو کلاوو ـ او د توریالی توب او میرانی (بهادرئ) په نسبت به ستاسی خیال داسی نه ؤ چه تاسی دومره زر به هغوی پره کوئ او دوی خپلی وسلی له لاسو غورځوی او نه د هغوی داسی خیال ؤ چه دا وړوکی او بی وسلی او بی سامان د مسلمانانو تولی دوی هسی مغلوب او منکوب کړی. هغوی د غفلت په دی خوب کښی تللی ؤ چه دا مسلمانان چه د هغوی په سر باندی د پاک الله لاس دی ځمونږ تر ټینګو کلاوو پوری، چیری رسیدی شی او ښائی چه مونږ به د خپلو ښو وسلو ـ او کلکو مورچلو او میرانی په سیوری کښی د الله له عذابه ساتلی یو مګر خو هغوی ولیدل چه هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی. پر دوی باندی د پاک الله حکم له هغی خوا راورسید چه له هغی خوا نه د هغوی خیال او ګمان هم نه ؤ یعنی د هغوی په زړونو کښی الله تعالیٰ ویره واچوله او د بی وسلو او بی شتو مسلمانانو دار ئی پر هغوی باندی کیښود یو خو هغوی د خپل مشر کعب بن اشرف له ناڅاپی وژلو څخه دیر مرعوب او ترهور ؤ اوس نو د مسلمانانو له دی ناڅاپی حملی او یرغل

ځنی ئې خپل حواس بالکل له لاسه وويستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چه ورانول به ئې کورونه خپل په لاسو خپلو سره (چه پرې ولې مسلمانان یا چه پکښې هستوګنه ونه کړی ځوک) او په لاسو د مؤمنانو سره (چه وران کړی ځای د پناهی او ارت شی ورته ځای د جنګ)

تفسیر: یعنی د حرص ـ غیظ ـ غضب او قهر په جوش کښې به ئې د خپلو ودانیو ځنځیرونه ـ ورونه ـ دړی او نور شلول ـ ماتول ـ ورانول او نړول به ئې تر څو له هغو شیانو څخه چه دوی ئې له خپلو ځانونو سره نشی وړی مسلمانان ګټور نشی. په دی کار کښې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستی (مدد) کولو یعنی له یوه لوری هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت ؤ او له بل لوری مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانی ورانولی چه دوی هلته مورچل نیولی ؤ که په غور سره وکتل شی هغه ورانی او تباهی چه د مسلمانانو له لاسه رسیدلی وه هغه هم د هم دی بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کښې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾

پس عبرت واخلئ تاسی ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی)

تفسیر: یعنی خاوند د بصیرت ته په دی واقعې کښې لوی عبرت دی. الله تعالیٰ دا ورو ښوول چه د ظلم ـ کفر، شرک ـ او بدعهدی انجام څرنګه کیږی؟ او یوائې په ظاهری اسبابو باندی داده کیدل او د الله تعالیٰ له قدرت او قوت څخه غافل اوسیدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَن كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

او که نه وی لیکلی (مقرر کړی) الله په دوی باندی وتل (فرار کول) له وطنه نو خامخا په عذاب کړی به ؤ (الله) دوی لره په دنیا کښې (په وژلو او بندی کولو سره) او دوی لره دی په آخرت کښې عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا (جدا) کیدل لیکلی و که دا ئ په قسمت کښې نه وی لیکلی نو بله کومه دنیوی سزا به هغوی ته ورکوله کیده او د بنی قریظه په شان به وژل کیدل لنده ئ دا چه له سزا څخه به دوی خپل ځانونو نشو بچ کولی دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفا وشوه مگر خو دا تخفیف یواځی د هغوی په دنیوی سزا کښې شوی دی ځکه چه د آخرت ابدی سزا په هیڅ دول (طریقه) سره له کافرانو څخنی نه کمیږی «موضح القرآن» لیکی «کله چه دغه قوم او تبر له شامه تښتیدلی دلته راغلی ؤ د دوی مشرانو په همغه وقت کښې دوی ته ویلی ؤ چه یوه ورځ به ستاسی کورونه هلته ورانیږی او بیا به بیرته شام ته راتلونکی یئ! لکه چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې د دوی کورونه هلته وران شول څینی بیرته شام ته لاړل او څینی په خیبر کښې پاتی شول ـ خو د حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې د تولو کورونه وران او بیا په شام کښې سره ودان شول».

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۖ وَمَن يُشَآقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ④

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دی ؤ چه بیشکه ؤ دوی چه مخالفت به ئ کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره او هر هغه چه مخالفت کوی له الله څخه نو بیشکه الله شدید سخت دی عذاب (د ده په دنیوی قتل نفی او اسارت او آخروی عقوبت)

تفسیر : یعنی داسی مخالفانو ته هم داسی سختی سزاګانی ورکولی کیږی

مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چه پری کوئ تاسی له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماؤ څخه یا ئ پریږدئ هغه ولاړی په بیخونو خپلو باندی نو دغه (تول) په اذن حکم د الله سره دی .

تفسیر: کله چه دا قوم کلابند شو نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چه د هغوی څینی کم اصلی ونی دی پری کړی شی ! او هغه باغونه دی ویجاړ شی چه دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوی تر څو چه د هغو د درد لامله (له وجی) په بهر وتلو باندی مجبور

او په دګر (میدان) کښې وجنګیږی او د دګر(میدان) د جګړی په وخت کښې له ونو څخه غازیانو ته څه ربړ(زحمت) او تکلیف ورپیښ نشی . د دی امر په سبب ځینې ونی ووهلی شوی او ځینې ئې پاتی شوی تر څو له بری څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشی . کافرانو په داسی طعنه ورکولو باندی شروع وکړه چه دوی خلقو ته پندونه ورکوی چه له فساده ځانونه وژغوری (وساتی) مګر دوی پخپله فساد کوی . ایا د ونو پری کول او سوځول فساد نه دی ؟ نو ځکه دا آیت نازل شو چه دا ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه په اذن او حکم سره سمی شوی دی او د الله تعالیٰ د حکم تعمیل ته هیڅ کله هیڅوک فساد نشی ویلی ځکه چه هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندی مشتمل وی لکه چه د دی حکم ځینې حکمتونه او مصالح پاس ولیکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۵

او (بل لپاره د دی دی) چه رسوا کړی (الله) فاسقانو نافرمانانو (یهودیانو) لره

تفسیر: یعنی چه مسلمانانو ته عزت ورکړی او کافران خوار او سپک کړی لکه هغه ونی چه پاتی وی په هغو کښې د مسلمانانو ګټی او د کافرانو غیظ او خفګان ؤ ځکه چه هغوی به د دی پاتی ونو له کټلو څخه ویل چه دا ونی به د مسلمانانو شی ـ او هغوی به له دی ځینې ګټی اخلی او هغه ونی چه پری شوی یا سوځولی شوی وی په هغو کښې د مسلمانانو بری ؤ چه د غلبی د اثارو ظهور ـ او د کفارو هسی غیظ او غضب منظور ؤ چه مسلمانان ځمونږ په شیانو کښې څرنګه تصرفات کوی . نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندی مشتمل دی

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ
وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۶

او هغه مال چه راګرځولی دی الله په رسول خپل باندی له مالونو د دوی پس نه ؤ ځغلولی تاسی پر دوی هیڅ اس او نه هیڅ اوښ لیکن الله مسلطوی بری ورکوی رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندی چه اراده وفرمائی او الله پر هر څیز باندی ښه قادر دی (چه ځینې ئې غلبه د احباؤ الله ده پر اعداؤ الله باندی).

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «په غنيمت او فی کښې هم دا فرق او توپير (تفاوت) شته هغه مال چه د جګړې او د جنګ په ډګر (ميدان) کښې په لاس راځي هغه غنيمت دی چه د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی . چه د هغه تفصيل د لسمې پارې په شروع کښې تير شوی دی . او نورې څلور برخې ئې پر لښکرو باندې ويشلې کيږي او هغه شيان چه بې له جنګه په لاس راځي هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کښې ايښودل کيږي . او د هغوی په عامو مصالحو او ضروري کارونو کښې لګول کيږي.

تنبيه: که له لږ څه جنګ او جګړې څخه وروسته کفار مرعوب شي او صلحې او روغې ته مسارعت وکړي او مسلمانان ومني په دې صورت کښې هغه مالونه چه له هسې روغې څخه په لاس راشي د هغه حکم هم په (فی) کښې داخل دی د نبوی صلی الله عليه وسلم په مبارک عهد کښې د فی په مالونو کښې يوازې حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم خپل تصرفات او اختيارات جاري کول . بنائ چه دا اختيارات د تملک او تصرف وی او يوازې حضرت نبوی صلی الله عليه وسلم لره مخصوص وی لکه چه له دې آيتونو څخه او د (علیٰ رسوله) له لفظ څخې متبادر دی او احتمال لري چه محض حاکمانه وی په هر حال الله تعالیٰ د دې مالونو په نسبت دوی ته په راتلونکيو آيتونو کښې هدايت فرمائ چه وجوباً يا ندباً په هغو او دغو مصارفو کښې ولګول شي . له حضرت څخه وروسته داسې مالونه د امام په واک (اختيار) او تصرف کښې وی . خو د ده دا تصرف به مالکانه نه وی او يوازې حاکمانه به وی او هغه د ده په مشوره او فکر او ښوونه د مسلمانانو په عمومي ضروریاتو او مصالحو کښې صرف او لګول کيږي د غنيمت د مالونو حکم بيل دی او هغه وروسته د خمس له ايستلو څخه د ګردو (ټولو) لښکرو برخه کيږي لکه چه د الله تعالیٰ له دې ارشاد څخه ښرګند (ښکاره) دی ﴿ وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَا غَنِمْتُم ﴾ الآية - که لښکر پخپلې خوښې سره پرې ښود شي هغه بيله خبره ده البته حنفي شيخ ابوبکر رازي په (احکام القرآن) کښې داسې ليکي چه دا د منقوله و اموالو حکم دی په غير منقوله ؤ اموالو کښې امام لره اختيار او مصلحت دی که ئې وغواړي په لښکرو دې تقسيم کړي او که ئې وغواړي په عمومي مصالحو کښې دې صرف کړي لکه چه د عراق په سواد کښې حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ځينو جليل القدرو اصحابو په مشوره په هم دې خبرې باندې عمل وکړ . سم له دې مسلک سره رازي شيخ ابوبکر ﴿ وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَا غَنِمْتُم ﴾ پر منقوله ؤ اموالو او د دې د (حشر) د سورې آيتونه ئې پر غير منقوله ؤ اموالو باندې حمل کړي دی په دې ډول (طريقه) چه د دې ړومبنی آيت ﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ ﴾ حکم په «فی» باندې او د دې ورستنی آيت ﴿ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ ﴾ حکم په غنيمت باندې محمول دی . او د لغت له مخې د غنيمت تعبير د (فی) په لفظ باندې کيدی شي . والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شي چه راګرځولي دي الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بې له جنګه) نو (هغه) دي الله لره او رسول (د الله) لره.

تفسير: په ړومنيو آيتونو کښې يواځې د بني نضيرو د مالونو د لګولو ذکر ؤ اوس د فې د مالونو په نسبت عمومي ضابطه راښيي. يعني په فې باندې د رسول الله صلى الله عليه وسلم او وروسته له دوى څخه د امام قبضه او تصرف وي چه پر دغو خلقو ئې وويشي. د الله تعالىٰ ذکر دلته تبرکاً شوى دى ځکه چه دى د ګردو (ټولو) شيانو مالک دى. هو! د کعبې شريفې او د مساجدو صرفيات چه د الله تعالىٰ په نامه يادېږي ممکن دي چه پکښې درج وي.

وَلِذِى الْقُرْبٰى

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسير: يعني د حضرت خپلوانو څرنګه چه د نبوي په زمان کښې له دې مالونو څخه هغوى ته ورکول کېدل او په هغوى کښې د فقر او مسکنت قيد هم نه ؤ. لکه چه حضرت نبوي صلى الله عليه وسلم خپل تره حضرت عباس رضى الله تعالىٰ عنه ته چه يو بډاى (غني) مشر ؤ برخه ورکړه اوس هم وروسته له دوى څخه ځمونږ حنفيانو په مذهب کښې د پيغبر هغو خپلوانو ته چه اړ (مجبور) او محتاج وي پر نورو اړو (مجبورو) او محتاجانو باندې ترجيح ورکوله کېږي او ښائي چه امام هغوى ته پخوا له نورو څخه په مخ کښې برخه ورکړي.

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِۙ كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْؕ

او (دغه اموال دي) يتيمانو لره او مسکينانو لره او مسافرانو لره (مقرر کړى دى الله دا قسمت) لپاره د دې چه ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منځ د غنيانو کښې له تاسي څخه (چه له خپله حقه زيات واخلي او فقراؤ ته لږ ورکړي).

تفسير: يعني دا مصارف ځکه راښوولي شوي دي چه مسلمانان تل د پلار مريو - اړو (مجبورو) -

بیکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کښې متوجه اوسی ! او تل د اسلامی عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولری ځکه چه داسی مالونه د بډایانو او دولتمندانو راکره ورکره او نورو ګټو دپاره نه دی . او نه ښائ چه هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وګرځی او یواځی بډایان پری مزی وکری او خوندونه تری واخلی ـ او غریبان او اکربان له لوږی څخه ومری یا عمومی مصالح خراب او ویجاړ پراته وی .

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝

او هغه څه چه درکړی تاسی ته رسول (د الله) نو واخلئ وئ نیسئ قبول ئ کړئ! او هغه څه چه منع کوی (رسول الله) تاسی له هغه څخه نو بیرته شئ تری (مه ئ غواړئ) او وویریږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی مال او جائداد او نور چه سم د پیغبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمیږی هغه د تقسیم امر دی په دیر خوښی سره ومنلی شی . هغه چه دررسیږی هغه په خوښی سره واخلئ! او هغه ته چه ور نه کړ شی هغه دی لاس واخلی هم داسی د ګردو (تولو) احکامو او نواهیو منل او پابندی په کار ده.
ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالیٰ نافرمانی ده . او وویریږئ که چیری د رسول الله د نافرمانی لامله (له وجی) الله تعالیٰ له تاسی څخه خفه نشی او سخت عذاب په تاسی مسلط ونه فرمائ .

لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۝

(دغه اموال دی) دپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چه ایستلی شوی دی دوی له کورونو کلیو خپلو څخه او له اموالو خپلو څخه په دی حال

کښې چه طلبوی دوی فضل ښښنه مهربانی له الله او رضاء (د ده) او مرسته (مدد) کوی له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دی صادقان رښتینی (په ایمان او جهاد کښې).

تفسیر: یعنی هسی خو به دی مال پوری د ګردو (ټولو) مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لری مګر په خصوصی دول (طریقه) سره د ځان قربانونکو او ایثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندی دی چه هغوی یواځی د الله تعالیٰ په خوښی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی او بالکل په تش لاس له خپل هواده (وطنه) راوتلی دی تر څو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول الله په کارونو کښې په زړه پوری پخپل سر او ازاد کار وکړی شی او هغه ته په ښه دول (طریقه) مرسته (مدد) ورسوی.

وَالَّذِيْنَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دی دغه اموال) چه ځائ نیولی دی په (دی) کور (مدینه) کښې او (خالص کړی ئې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه .

تفسیر: له دی کور څخه مدینه طیبه مراده ده او دا خلق د مدینی منوری انصار دی چه د مهاجرینو له راتګه وړاندی ئې په مدینی منوری کښې هستوګنه لرله او د ایمان او عرفان په لارو کښې زیات مضبوط او مستقیم شوی ؤ .

يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ

خوښوی محبت کوی دوی له هغه چا سره چه هجرت ئې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوی تر دی چه پخپلو مالونو او شتو کښې ئې هغوی ته برابره برخه ورکړی ده او د هغوی په شریک ګرځولو کښې ئې خپل ځانونه تیار کړی دی .

وَلَا يَجِدُوْنَ فِىْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى

أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومی دوی په زړونو سینو خپلو کښې څه تنګی (حسد) له هغه شی څخه چه ورکړی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوی (مهاجران) مقدموی ئې پر خپلو ځانونو او اګر که وی پر دوی باندی تنګی (فاقه او حاجت هغه څه ته چه دوی ئې ایثاروی).

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چه الله تعالیٰ عطاء فرمایلی دی یا د فی په مالونو او نورو کښې هغه برخه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطاء فرمائ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږی او په هغوی باندی کینه او حسد نه کوی بلکه پری خوشیږی او په هر څیز کښې هغوی پخپلو ځانونو باندی وړاندی ګڼی پخپله دغه انصاریان مصاعب او متاعب ـ سختیاوی او ربړونه (تکلیفونه) وچتوی او په لوږه ئې تیروی مګر هغوی ته هرومرو (خامخا) څه نه څه وررسوی داسی بی مثله او بی ساری ایثار په دنیا کښې تراوسه پوری هیڅ یو قوم د بل قوم دپاره نه دی کړی .

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

او هر هغه چه وساتلی شی له بخل د نفس د ده نه (او له حرص نه په مال باندی) نو هم دغه کسان دی هم دوی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبا سره).

تفسیر: یعنی ډیر بریالی او کامیاب دی هغه قوم چه د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیوی د هغوی په زړونو باندی طمع حرص او بخل هیڅ اغیزه (اثر) نشی اچولی ځکه چه طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او ګټه رسولی شی ؟ او د نورو په خوښی او هوسائی (آرام) باندی کله خوښیږی ؟.

وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دی) چه راغلی دی راځی وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کښې راځی یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کښې داخلیږی یا له ورِاندنیو مهاجرینو څنی وروسته ئې هجرت کړی مدینې منورې ته راغلی دی **والظاهر هو الاول**

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

وائې دوی چه ای ربه څمونږ مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دینی) ورونو څمونږ ته چه ړومبی داخل شوی دی (له مونږ څخه) په ایمان کښې او مه گرځوه په زړونو څمونږ کښې بغض کینه د هغو کسانو سره چه ایمان ئې راوړی دی بیشکه ته (یا الله) ښه مهربانی کوونکی خورا (ډیر) رحم والا ئې .

تفسیر: یعنی دغه اخلاف او وروستني کسان هغو اسلافو او سابقینو وراندنیو ته د ښېښې دعاء کوی او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت ـ بغض او کینه په خپل زړه کښې نه لری ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا آیت د گردو (تولو) مسلمانانو دپاره دی چه وړاندنیو حق ومنی او د هغوی په پله باندی لاړ شی او د هغوی په نسبت هیڅ یوه کینه ـ حسد او بغض ونه لری. امام مالک رحمة الله علیه له هم دی ځایه فرمائې هغه سړی چه د صحابه ؓ په نسبت بغض او کینه ولری او د هغوی بدگوئې وکړی هغه لره د (فی) په مال کښې هیڅ یوه برخه نشته.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ

آیا نه گورې ته هغو کسانو ته چه منافقان دغابازان شوی دی وائې هغوی هغو ورونو خپلو (یهودانو) ته چه کافران شوی دی له اهل د کتابونو قسم دی که خامخا وویستل شئ تاسی (له مدینې څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسی سره او نه به منو مونږ (خبره په ضرر د تاسی کښې) د

هیچا هیڅکله او که چیری جنګ شروع کړ شي له تاسي سره نو خامخا مدد به وکړو موږ هرومرو (خامخا) له تاسي سره،

تفسیر: عبدالله بن ابی او نورو منافقانو د بني نضیر یهودانو ته پیغام او پټه خبره ورلیږلې وه چه تاسي مه ویریږئ او خپل ځانونو یواځې مه ګڼئ که مسلمانان غواړي چه تاسي له مدینې څخه وباسي نو موږ به له تاسي سره دریږو که د جنګ او جګړې وار ورسید نو موږ به له تاسي سره مرسته (مدد) کوو . دا ځمونږ قطعي او ناګرځیدونکي تینګه فیصله او پرېکړه ده او پرته (علاوه) له دې څخه موږ ستاسي په جنګ او جګړه کښې د هیچا خبره نه اورو او نه د هیچا پروا کوو.

وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ⑪

او الله شاهدي ګواهي ورکوي چه بیشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په هم دغو خبرو کښې).

تفسیر: یعني دغه منافقان یهودانو ته دغه خبری له زړه څخه نه وائي یواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوي او هسې خبری کوي چه هغه د مسلمانانو په ګټه (فائده) نه وي او هغه خبری چه په ژبه وائې په هغو باندي هیڅ عمل نه کوي.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه) نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه) او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره .

تفسیر: لکه چه په مدینې منورې کښې جګړه ونښته او د بني نضیر یهودان محصور شول په هغه نازک حال کښې هیڅ یو منافق د دوی مرستي (امداد) او مدد ته ونه رسید په پای (آخر) کښې کله چه هغوی وویستل شول دغه منافقان په دې وقت کښې هم په ډیره خوشالي سره پخپلو کورونو کښې ناست ؤ .

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ⑫

او که (اراده د) مدد مرستی (امداد) وکړی دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره خامخا وبه ګرځوی دغه (منافقان) په تیښته سره شاوی خپلی بیا به مدد مرسته (امداد) ونه مومی ونه کړ شی (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتی) .

تفسیر: یعنی لکه په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستی (مدد) ته راغلی وی نو نتیجه به ئې څه کیده ؟ پرته (علاوه) له دی څخه چه د مسلمانانو له مقابلی څخه بیرته وتښتی بله نتیجه نه لری او بیا به د دوی مرسته (مدد) څرنګه کیده نو د دوی د مرستی (مدد) دپاره به هم څوک نه رسیده .

لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو څخه) دیر سخت یئ له جهته د ویری په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کښی له (ویری د) الله دغه ویره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دی ده بیشکه چه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (نه پیژنی الله) .

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ په عظمت باندی دغه منافقان پوهیدی او د هغوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف او ویره وی نو کفر او نفاق به ئې ولی غوره کاوه ؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او میرانی (بهادرئ) څخه ویریږی ځکه د مسلمانانو په مقابل کښی نه شی ودریدلی . او نه د جنګ په ډګر(میدان) کښی له ځانه څه ثبات او توره او میرانه (بهادری) ورښوولی شی .

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ

جنګ به ونه کړی دغه (یهودان) له تاسی سره (ای مؤمنانو) تول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینګ کړیو شویو کښی یا وروسته له دیوالونو سنګرونو څخه .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دی خلقو په زړونو کښی د مسلمانانو ویری او خوف ځای نیولی دی نو ځکه د جنګ په ډګر(میدان) کښی نشی جنګیدلی هو په کلیو او ټینګو کلاو کښی سنګرونه نیولی او جګړی کولی شی یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاؤ ئې ځانونه پټ کړی

نو جنګېدی شي . ځمونږ یو مشر به ویل کله چه یورپیانو د مسلمانانو له توری څخه خپل ځانونه عاجز ولیدل نو راز راز (قسم قسم) اور خوروونکی وسلی او د جګړی اصول ئې ایجاد کړی خو سره له دی هم که کوم وقت د هغوی جګړه له مسلمانانو سره لاس په لاس ونښلی نو هغوی د څو شیبو دپاره هم د مسلمانانو په مخ کښی نشی ودریدلی او ګرده (ټوله) دنیا د قرآن دا معجزه پخپلو سترګو سره ګوری چه ﴿ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ﴾ د نورو هغو خلقو په نسبت څه ولیکلی شي چه د هغوی په نزد میرانه (بهادری) او توره دا ده چه د خپلو انګښونو (انګړونو) وروته په خپلو ځانونو پسی تری او په بامونو او بلیو باندی ختلی په تیږو (ګټو) او لوټو او خښتو او نورو شیانو سره ویشتل کوی .

بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنګ د دوی په منځ د دوی کښی ډیر سخت دی .

تفسیر: یعنی په جګړو کښی چه دوی ئې پخپلو منځونو کښی کوی ډیر تیز او ګرندی او سخت ښکاری لکه چه پخوا له اسلامه د اوس او خزرج د جنګونو تجربه ځمونږ په مخ کښی پرته ده مګر د مسلمانانو په مقابله کښی د هغوی وینه وچه ـ توره پڅه ـ ژبه (چاړئ) او میرانه (بهادری) ورکه شي .

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوی ته په دوی چه سره یو دی او (حال دا چه) زړونه د دوی سره جلا جلا (جدا جدا) دی (په خیالاتو کښی)، دا (پریشانی د زړونو د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی داسی یو قوم دی چه نه پوهیږی (نه چلوی عقل په خیر خپل) .

تفسیر: یعنی د مسلمانانو په مقابله کښی د هغو په ظاهری اتفاق او اتحاد مه غولیږئ د هغوی زړونه هیڅ کله سره غوند نه دی او بالکل جلا (جدا) دی هر یو د خپل غرض او غوښتنی مین ـ او د هر یوه فکر او خیال بیل دی . او د یوه خیال او چرت د بل د چرت او خیال سره مل نه دی . نو څکه د دوی په منځ کښی حقیقی اتحاد او یو جهتی هیچری نه پیدا کیږی ؟ که دوی پوه ولری نو پوهیدل به چه دا نمائشی اتحاد او د ښودنی یووالی هیڅ نه پکاریږی اتحاد

هغه ته وایه شی چه د مؤمنینو او قانتینو په منځ کښی لیدل کیږی چه هغوی له گردو (تولو) اغراضو او خواهشونو څخه ځانونه ژغوری (محفوظوی) او تولو یو ځای د الله تعالیٰ په رسی باندی منګولی لګولی دی . او د هغو ګردو (تولو) ژوندون او مرګ یوائځی واحد او احد او صمد الله تعالیٰ لره دی .

كَمَثَلِ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيْبًا ذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۚ﴿۱۵﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړو کښی) لکه مثل قصه د هغو کسانو دی چه ؤ پخوا له دوی نه په نژدی زمانه کښی چه (اهل د بدر دی) چه وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو (په دنیا کښی په قتل او بند سره) او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کښی) .

تفسیر: یعنی اوس په نژدی زمانی کښی د بنی قینقاع یهودانو د خپلی درغلی خیانت او غداری خوند څکلی دی ـ کله چه هغوی بد عهدی وکړه نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جګړه ونښلوله او وروسته د یوه وړوکی جنګ څخه ئ هغوی د باندی وشړل . او له هغه ځنی په مخ کښی په قرینه ماضی کښی مکیانو هم د بدر په ورځ کښی خپله سزا ومونده همغسی د بنی نضیرو انجام هم وګورئ چه په دنیا کښی د مسلمانانو له لوری پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسیدل او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسی چه دوی ته تاکلی (مقرر) شوی دی هم وررسیږی .

كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ اِذْ قَالَ لِلْاِنْسَانِ اكْفُرْ ۚ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّنْكَ اِنِّيْٓ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ اَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيْهَا ۗ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۷﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدی کښی) لکه مثل (قصه) د شیطان داسی ده کله چه وائ انسان ته چه کافر شه نو کله چه (انسان) کافر شی وائ (شیطان) زه بیزاره جلا (جدا) یم له تا څخه بیشکه زه ویریږم له الله چه رب

(پالونکی) د تولو عالمیانو دی پس دی عاقبت انجام د دواړو (ګمراه کوونکی او ګمراه شوی) داسی چه بیشکه هغوی دواړه به وی په اور (د دوزخ) کښی تل به اوسیږی دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کښی او هم دا (خلود د اور د دوزخ جزاء د ظالمانو (کافرانو) ده .

تفسیر: یعنی شیطان په اول کښی انسان ته کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوی کله چه سری د ده د اغواء په لومه او دام کښی ونښلی نو وائۍ چه زه له تا څخه جلا (جدا) او د تا له کاره بیخی بیزار یم زه خو له الله تعالیٰ ویریږم «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخی وی» نتیجه به داسی وی چه دی به هم د دوزخ خس او بوټی او دړی کیږی او د هغه د دوزخ د لویدلو سبب به هم ګرځی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «شیطان به په آخرت کښی دا خبره وائۍ . او د بدر په ورځ کښی ئې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جګړه کښی اچولی ؤ کله چه سترګی ئې پر پرښتو باندی ولګیدی نو ژر وتښتید. لکه چه د هغه بیان د (الانفال) په سورت کښی پخوا له دی څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کښی تیر شوی دی هم دا مثال د منافقینو هم دی» هغه بنی نضیر ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی ؤ او په دی چل سره ئې د مخالفت دګر(میدان) ته را وویستل . کله چه هغوی په مصیبت سره اخته شول دی جلا (جدا) شو ـ او لری تری کیناست . ولی ایا هغه په دی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابه خلاصیدی شی ؟ هیڅ کله نه خلاصیږی او د دواړو د هستوګنی ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو ! تل ځان وساتئ له معاصیو) وویریږی له (عذابه د) الله او ښائې چه ودی ګوری هر نفس هغه شی ته چه ړومبی ئې لیږلی دی دپاره د صبا (قیامت).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو له الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ او فکر وکړئ چه صبا به څه څه شیان در د مخه کیدونکی وی ؟ او د قیامت لویی ورځی دپاره مو څه ذخیره او ځیرمه کړی دی ؟ او څه شی مو د مخه ورلیږلی دی چه وروسته له مرګه هغه هلته در پکار شی ؟

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

او وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) بیشکه چه الله ښه خبردار دی په

هغو عملونو چه کوئ تاسو (نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی ستاسی هیڅ یو کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی . نو ځکه له هغه الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او د تقویٰ او پرهیزګاری لاری غوره کړئ ! او له ګناهونو او معاصیو څخنی خپل ځانونه وژغوری (وساتی) !

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مومنانو) په شان د هغو کسانو چه هیر کړی دی هغوی الله بیا هیر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی دغه خلق هم دوی دی فاسقان نافرمانان (بهر وتونکی له فرمانه د الله نه) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ حقوق ئې هیر کړی دی او د هغه له یاده غافل شوی دی او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوی نو الله تعالیٰ هیر کړی دی په دوی باندی حق د نفسونو د دوی چه له راتلونکیو افتونو څخنی د ژغورنی (بچ کوونی) هیڅ یو فکر او اندیښنه د دوی سره نشته . او په معاصیو او نافرمانیو کښی دوب تللی دی او په دائمی خساری او ابدی هلاکت کښی لویدلی دی او داسی کار نه کوی چه د دوی په حق کښی په واقع سره مفید او نافع وی.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دی سره برابر (په نزد د الله) یاران ملګری د اور (چه هیر کړی ئې دی الله) او یاران ملګری د جنت (چه ویریږی له الله) یاران ملګری د جنت هم دوی دی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په لقاء د الله او نعماؤ د جنت) .

تفسیر: یعنی ښائې چه هر سړی خپل ځان د جنت د داخلیدلو ور(لائق) وګرځوی چه لاره ئې پرته (علاوه) د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخامخ کښی له غاړی ایښودلو بل شی نه دی .

لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندی (په مثل د انسان او فهم مو ورته ورکړی وی لکه چه انسان ته مو ورکړی دی) نو خامخا لیدلی به ؤ تا هغه (غر) ویریدونکی فرمان منونکی توتی توتی کیدونکی له ویری (د عذابه) د الله ،

تفسیر: یعنی د افسوس او د حسرت ځای به وی چه قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندی هیڅ یو اثر او اغیزه ونه کړی حال دا چه د قرآن شریف اثر او اغیزه دومره زبردسته او قوی ده چه که هغه پر غرونو غونډی یو کلک شی باندی هم راښکته شوی وی او په هغه کښی د پوهیدلو داسی یوه ماده چه په انسانانو کښی شته وی نو هغه به متکلم د عظمت په مقابل کښی ویریده او چاودیده او له داره به ئۀ توتی توتی کیده . ځما د الله بخښلی پلار په یوه اوږده منظومه کښی دا دری شعرونه راغلی دی .

محفل بدعت ځنی نغمی چه اوریدونکی دی

غوږ ئۀ کوڼ په سترګه ړوند زړګی ئۀ لړځیدونکی دی

راشه واوره دا روا سازونه اوازونه تل

لمر دی پر روښان او ګرد (تول) ستوری غورځیدونکی دی

څوک چه شی بی ویری ډیر افسوس دی پر حالت د ده

غر ته ګوره ﴿خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا﴾ کیدونکی دی

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او دا مثالونه بیانوو اورو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دی) چه دوی فکر غور وکړی پکښی (فائده تری اخلی) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د کافرانو زړونه ډیر سخت دی سره له دی چه د الله تعالیٰ کلام اوری خو بیا هم ایمان نه پری راوړی که غر د دی پاک کلام په مفهوم باندی وپوهیږی نو هغه به هم له ډیری ویری وشلیږی » .

تنبیه: دا خو د کلام د عظمت ذکر ؤ اوس په دغه راتلونکی آیت کښی د متکلم د عظمت او رفعت بیان دی .

هُوَ اللّٰهُ الَّذِیۡ لَاۤ اِلٰہَ اِلَّا ہُوَ ۚ عٰلِمُ الۡغَیۡبِ وَ الشَّہَادَۃِ ۚ ہُوَ الرَّحۡمٰنُ الرَّحِیۡمُ ﴿۲۲﴾ ہُوَ اللّٰہُ الَّذِیۡ لَاۤ اِلٰہَ اِلَّا ہُوَ ۚ اَلۡمَلِکُ الۡقُدُّوۡسُ السَّلٰمُ الۡمُؤۡمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی (دی یوائحی) عالم دی په غیبو باندی او (عالم دی) په ښکاره ؤ باندی هم هغه (الله) دی خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دغه الله (هغه ذات دی) چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی دی (یوائحی) بادشاه دی ښه پاک دی (له ټولو قبائحو څخه) سالم دی (له ګردو (ټولو) عیوبو) څخه امان ورکوونکی دی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه له ګردو (ټولو) نقائصو او کمزوریو څخه پاک منزه دی او له ټولو عیوبو او افاتو څخه سالم دی هیڅ یوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسیدلی دی او نه به وررسیږی . د «مؤمن» ترجمه ئ په امان ورکوونکی سره کړی ده او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغبرانو د اقوالو او ویناؤ تصدیق کوونکی دی . یا د مؤمنانو په ایمان باندی د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی .

الۡمُہَیۡمِنُ الۡعَزِیۡزُ الۡجَبَّارُ الۡمُتَکَبِّرُ ؕ سُبۡحٰنَ اللّٰہِ عَمَّا یُشۡرِکُوۡنَ ﴿۲۳﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو) ښه زبردست دی د ویری خاوند دی د لوئ ښیښتن (خاوند) دی ، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چه (مشرکان ئ) ورسره شریکوی .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ذات او صفاتو او افعالو کښی هیڅوک ورسره مل او شریک نه دی .

ہُوَ اللّٰہُ الۡخَالِقُ الۡبَارِئُ الۡمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چه پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی .

تفسیر: د (خالق) او د (باری) د فرق په نسبت مو د بنی اسرائیل په سورت کښې د دی آیت ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ د تفاسیرو په ضمن کښې څه اشاری کړی دی .

ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ ؟ المصور ـ صورت جوړوونکی لکه چه په نطفه باندی ئ د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ

هم دغه (الله) لره دی نومونه نیک عمده مخصوص.

تفسیر: یعنی هغه نومونه چه په اعلیٰ درجه په ښه والی او کمالاتو او صفاتو باندی دلالت کوی .

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ

په پاکی سره یادوی هغه (الله) لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښې دی .

تفسیر: یعنی د قال یا د حال په ژبه سره چه په هغه باندی مونږ او تاسی نه پوهیږو .

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: د الٰهیه د ګردو (ټولو) کمالاتو او صفاتو مرجع د دوو صفتونو په لوری دی چه «عزیز» د قدرت په کمال او (حکیم) د علم په کمال باندی دلالت کوی . او هر څومره کمالات چه دی په علم او قدرت پوری ئ په یو نه یو ډول (طریقه) سره تړلی دی . په روایتونو کښې د (حشر) د سورت له دی دری آیتونو ﴿ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ﴾ څخه نیولی د سورت تر آخره پوری دیر فضیلتونه راغلی دی . نو هر مسلمان ته ښائ چه سهار او ماښام ئ په لوستلو باندی تینګوالی او مؤاظبت وکړی !.

تمت سورة «الحشر» بمنه وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة الممتحنة مدنية وهي ثلث عشرة آية و فيها ركوعان
رقمها(٦٠) تسلسلها حسب النزول (۹۱) نزلت بعد سورة الاحزاب
د «الممتحنة» سورت مدني دی(۱۳) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٠) او په نزول کښی (۹۱) سورت دی وروسته د «الاحزاب» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْــــــــــمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم په حديبيې کښی له مکيانو سره روغه وفرمايله چه د هغی ذکر څمونږ د دغه پښتو تفسير د (الفتح) په سورت کښی پخوا له دی نه شوی دی تر دوو کلونو پوری دا روغه قائمه وه بيا د کافرانو له لوری هغه ماته شوه نو دلته رسول الله صلی الله عليه وسلم د حربی له اصولو سره سم په پټه خوله افواج تولول او د مکی معظمی د بری فتح دپاره ئی ترتيبات نيول د خبرو اترو او ليکونو په ليږلو باندی ئی ممانعت او بندشونه کيښوول چه تر څو د مکی معظمی کافران د دوی له دی تياری څخه خبر نشی او هغوی هم د جګړی دپاره ځانونه تيار نه کړی او په دی ډول (طريقه) سره په حرم شريف کښی د جګړی مخه ونيوه شی يوه مسلمان چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه نوميده او د بدر له مهاجرينو څخه و مکيانو ته ئی يو ليک وروليږه چه «د محمد صلی الله عليه وسلم لښکر پر تاسی باندی لکه د شپی تياره يا د لوی سيلاو د اوبو پشان درتلونکی دی » دا خبره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته د وحی په وسيله ورښکاره شوه دوی حضرت علی کرم الله وجهه او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چه يوه ښځه د مکی شريفی په لوری رهی (روانه) ده تاسی ورپسی ورشئ تاسی به له هغی سره په فلانی ځای کښی مخامخ کيږی له هغی سره يو ليک دی هغه ورځنی واخلئ! او له ځان سره ئی راوړئ دا اصحاب په تلوار رهی (روان) شول او هغه ښځه ئی پوره په همغه ځای کښی ومونده . هغی ښځی ډير «ليت او لعل» او ورانډی او وروسته وکړ خو سره له هغه هم همغه ليک (خط) ئی وروسپاره چه د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه له لوری د مکی معظمی د کافرانو په نامه ليکلی شوی دی او هغوی ته ئی د مسلمانانو د تعرض اطلاع وژليږلی ده . څمونږ پيغمبر حاطب رضی الله تعالیٰ عنه راوباله او تری وئ پوښتل چه دا څرنګه يو حرکت دی ؟ دی وويل يا رسول الله نه زه کافر يم او نه می له اسلامه مخ اړولی دی . رښتيا خبره خو دا ده چه ځما کور او کهول په مکه معظمه کښی دی او هلته د هغوی ساتونکی او پالونکی هيڅوک نشته نو می وغوښتل چه پر کافرانو باندی خپل يو احسان واړوم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کښی ځما له اهل او عيال سره څه غرض ونه لری بلکه له هغوی سره

څه ښیګڼې (ښه) هم وکړي . زه پوهېږم چه له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسېږي خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه څخنې هېڅ یو ضرر نه رسېږي هغه د فتح او نصرت وعدې چه تاسې ته د الله تعالیٰ له لوري شوې دي هغه په یقیني ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته رسېدونکې دي او د هغو مخه هېڅوک نشي نیولی لکه چه د ده د هغه خط په منځ کښې هم دا مضمون لیکلی شوی و. قسم په الله که رسول الله صلی الله علیه وسلم یوازې هم پر تاسې باندې حمله وکړي نو الله تعالیٰ به ورته مدد ورکوي او هغه وعدې چه له هغه سره شوې دي خامخا پوره کېدونکې دي.
بلاشبهه د حاطب رضي الله تعالیٰ عنه څخه دا غټه خطائ شوې ده خو رحمة للعالمین وفرمایل «**لا تقولوا له الا خیراً** مه وایئ ورته هېڅ شی پرته (علاوه) له خیره او وې فرمایل «چه حاطب د بدر د اصحابو څخه دی او تاسې ته نه دی معلوم چه الله تعالیٰ د بدر د اصحابو ګرد (ټول) ګناهونه ښښلي دي ». د دې سورت زیاتره برخه هم دې قصې لره نیوونکې ده لکه چه الله اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسې فرمائ چه

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ

ای هغو کسانو چه ایمان مو راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) ! مه نیسئ تاسې دښمنان زما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کښې چه غورځوئ لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستی سره (په منځ ستاسې او د دوی کښې) حال دا چه په تحقیق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چه راغلی دی تاسې ته له حق (دین او قرآن) څخه .

تفسیر: یعني د مکې کافران هم د الله جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې نو له هغوی سره دوستي مه کوئ!. او هغوی ته دوستانه پیغامونه لیږل مسلمانانو لره ښه نه دي. او په تحقیق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چه راغلي دي تاسې ته له حق دین څخه نو د دې لامله (له وجې) د الله تعالیٰ دښمنان شول .

يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ

چه وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چه ایمان راوړی دی تاسې په الله چه رب ستاسې دی (پس مه نیسئ دوی په دوستی سره) .

تفسير: يعني پيغمبر ته او تاسي ته ئې څنګه سخت ربړونه (تکليفونه) او زحمتونه دررسول او تاسي ئې د خپل هيواد او وطن په پريښوولو باندې اړ (مجبور) کړئ يوائحې په هم دې خبره سره چه تاسي ولې د يوه الله تعالیٰ چه ستاسي او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی عبادت کوی ؟ نو له دې څخه به لويه دښمني او عداوت څه وي ؟ د تعجب ځای دی چه تاسي له داسي سريو سره دوستي کوئ ؟ او د خپلوی لاسونه ورواندی کوئ ؟ .

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

که چيرې يئ تاسي چه راوتلي ئې تاسي (له اوطانو خپلو) دپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کښي او دپاره د رضاء خوښي غوښتلو ځما (پس مه نيسئ دوی په دوستي سره)

تفسير: يعني که ستاسي له کوره وتل ځما د خوښي لپاره او ځما په لاره کښي د جهاد دپاره وی او خاص ځما د رضاء دپاره تاسي نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ نو بيا په هغی دښمني کښي د دوستي ارتباط د څه دپاره دی ؟ ايا د هغو کسانو په ناراضي چه تاسي د الله تعالیٰ رضاء ګټلي وه اوس غواړئ چه هغوی له خپلو ځانونو څخني رضاء او خوښ او الله تعالیٰ ناراض کړئ ! (العياذ بالله)

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ

چه په پټه (خبری) ليږئ تاسي هغوی ته په (سبب د) دوستي سره او زه ښه عالم يم په هغه څه چه پټوئ تاسي (له مراسلاتو) او په هغه څه چه ښکاروئ تاسي (له معاذيرو) .

تفسير: يعني که يو سړی وغواړی چه يو کار له ګردو (ټولو) خلقو او نړی والو (اهل جهان) څخه په پټه اجرا کړی نو ايا هغه له الله تعالیٰ څخه هم پټولی شي ؟ وګورئ چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څومره زيار (محنت) وکړ او کوښښ ئې وکړ چه د خپل ليک (خط) اطلاع هيچا ته ورنه کړی خو الله تعالیٰ له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ او دغه پټه خبره پخوا له وقته ورڅرګنده (ښکاره) شوه !.

وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چه وکړی دغه (کار) له تاسی څخه نو په تحقیق ورکه کړی ئې ده سمه صافه لاره .

تفسیر: یعنی که سره له مسلمانی داسی کار وکړی او داسی ئې وګڼی چه دی به د هغه په پټو ساتلو کښی بری ومومی نو سخته غلطی او زیات تیرواته کوی.

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾

که چیری ظفر بری ومومی (کفار) په تاسی باندی (نو) شی به دوی تاسی لره دښمنان او اوږده به کړی تاسی لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسی) او (اوږدی به کړی) ژبی خپلی په بدی (ویلو د تاسی) سره او خوښوی به دوی (دغه) چه کافران شئ تاسی (لکه چه دوی دی) .

تفسیر: یعنی له دی کافرانو څخه په موجوده حالت کښی څه هیله (امید) او اسره مه لرئ! که څه هم تاسی زیاته پیرزوینه او رواداری پر هغوی باندی وکړئ او د دوستی اظهار وکړی هغوی هیڅ کله د مسلمانانو خیر غوښتونکی نشی کیدی او سره له دی انتهای رواداریو که د هغوی لاسونه پر تاسی باندی بر شی نو له هیڅ راز (قسم) خرابی او دښمنی څخنی خپل ځانونه نه منع کوی. په ژبو او لاسو سره هر دول (طریقه) ضررونه او ایذاوی تاسی ته دررسوی . او داسی غواړی هم هغسی چه هغوی له صداقته منکران دی تاسی هم منکران کړی نو ایا داسی شریران او بد باطنان د دی خبری وړ (لائق) دی چه هغوی ته هسی پیغامونه وروليږل شی ؟ .

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

له سره به نفع در ونه رسوی تاسی ته (که کافران شئ) خپلوی (د خپلوانو) ستاسی او نه اولاد ستاسی په ورځی د قیامت کښی فیصله به وکړی (الله) په منځ ستاسی کښی او الله په هغو عملونو چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو

جزا به ئې درکړي) .

تفسیر: حاطب رضی الله تعالیٰ عنه هغه خط د خپل اهل او عیال دپاره لیکلی ؤ نو په دی باندی داسی تنبیه فرمائې چه اولاد او خپلوان د قیامت په ورځ کښی هیڅ نه په کارېږی الله تعالیٰ د هر یوه سری اعمال تر ذری ذری پوری هم گوری او سم له هغه سره فیصله او پریکړه کوی د الله تعالیٰ دا فیصله هیڅ یو ځوی ـ لمسی ـ کروسی خپل ـ خپلوان او عزیز نشی ماتولی نو بیا دا کومه عقلمندی ده چه یو مسلمان د خپل اهل او عیال دپاره الله تعالیٰ له خپل ځان څخه نارضاء کړی په یاد ئې ولرئې چه له هر شی څخه د الله تعالیٰ رضامندی او خوښی وړاندی ده که دی له مونږ څخه راضی وی نو د هغه په فضل او کرم سره گرد (تول) کارونه ښه کیږی او که الله تعالیٰ نارضاء او خفه شی نو هیڅ شی نه په کارېږی .

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

په تحقیق شته تاسی لره (ای مؤمنانو) طریقه ښه (چه اقتداء پسی کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهیم کښی او په (قول ـ فعل د) هغه چا کښی چه ده سره ؤ (له مؤمنانو) کله چه وویل (دغه ابرهیم او اتباعو ئې مشرکانو د) قوم د دوی ته چه بیشکه مونږ جلا (جدا) بیزاره یو له تاسی څخه او (بیزاره یو) له هغه څیزه چه عبادت ئې کوئې تاسی بی له الله منکران شوی یو مونږ (په باطل دین) ستاسی باندی او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض حسد ابدی همیشه تر هغه پوری چه ایمان راوړی په الله باندی یواځی (چه واحد لا شریک دی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه سره له اسلامه د ابراهیم علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة السلام سره ملگری شوی دی هر یوه په خپلو وقت کښی په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو ځنی د بیزاری او بیلتون اعلان کړی دی او ابراهیم علیه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو وویل هغو مشرکانو د قوم خپل ته چه په تحقیق سره مونږ بیزاره یو له تاسی څخه او بیزاره یو له هغه شی

څخه چه عبادت ئې کوئ تاسې بې له الله چه بتان دي او کافر شوي يو مونږ په دين ستاسو يا په معبود ستاسو باندې يعنې تاسې اى کفارو څرنګه چه له الله تعالىٰ څخه منکران يئ او د الله تعالىٰ د احکامو پروا نه کوئ نو مونږ هم ستاسې له طريقې څخه منکران يو او د يوې ذرې په ميچ هم ستاسې فکر او پروا نه کوو او ښکاره شوې دې په منځ ځمونږ او ستاسې کښې عداوت دښمنى او بغض کينه هميشه تل تر هغه پورې چه ايمان راوړئ تاسې په الله تعالىٰ باندې يواځې يعنې دا دښمنى به هلته پاى (آخر) ته رسيږي چه تاسې شرک او کفر پرېږدئ او د همغه يوه مالک الملک والملکوت اکرم شانه واعظم برهانه هسې بندګان او چوپړان شئ لکه چه مونږ ئې هم بندګان او تابعان يو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) يوې خبرې د ابراهيم (چه ويلې ئې ؤ پخوا له امتناعه) پلار خپل ته (داسې) چه خامخا زه به بښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا دپاره او مالک نه يم زه تا لره له عذابه د الله د هيڅ څيز ،

تفسير: يعنې يواځې دعا کولې شم د کومې ګټې او نقصان مالک نه يم . الله تعالىٰ هر څه چه وکړې کولى ئې شي او د هغه مخه هيڅوک نشي نيولې . حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې حضرت ابراهيم عليه السلام هجرت وکړ او بيا ئې خپل تبر ته مخ ونه ګرځاوۀ نو ايا تاسې به هم همغسې کوئ ؟ يو خو ابرهيم عليه السلام کله چه دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته ئې دعا وکړه او هر کله چه دا خبره ورمعلومه شوه چه مشرکان له غفران څخه محروم دي نو چپ شو. اوس چه هغه خبره تاسې ته ښکاره شوه نو څکه د کافرانو بښنه مه غواړئ .

تنبيه: د ابراهيم عليه السلام د استغفار قصه دې د خپل پلار دپاره د (براءة) په سورت کښې د دې آيت ﴿ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ ﴾ الآية ـ په تفاسيرو کښې وکتله شي او ويل ابراهيم عليه السلام او اتباع ئې داسې چه:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾

اى ربه ځمونږ (خاص) په تا باندې توکل کړى دى مونږ او (خاص تاته رجوع کړې ده مونږ او (خاص) تاته بيرته ګرځيدل د ګردو (تولو) دى په آخرت کښې دپاره د جزاء .)

تفسیر: یعنی کرد (تول) مو پری ښوول او تاته مو هیله (امید) وکړه او د خپل له قوم او له تبر شخه مو پریکړه وکړه او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله او تاته مو رجوع وکړه او په دی باندی ښه پوهیږو چه د ګردو (تولو) ورتګ ستا په لوری دی .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه ځمونږ مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چه کافران شوی دی او ښښنه وکړه مونږ لره ای ربه ځمونږ بیشکه هم ته ئ ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی مونږ د کافرانو دپاره فتنه او د ازموینت محل د مشق تخته مه ګرځوه ! او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسی حالت کښی وساته چه د هغو له لیدلو شخه کافران خوښ نشی او پر اسلام او مسلمانانو باندی د تمسخر او استهزا غږونه وکړی او ځمونږ په مقابل کښی په خپل حقانیت باندی استدلال وکړی . بیشکه هم ته ئ ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی یعنی ځمونږ تقصیرات او کوتاهی وبښه او را معاف ئ کړه . ستا د زبردست قوت او حکمت شخه هم دا هیله (امید) او توقع ده چه خپل وفا لرونکی بندګان د دښمنانو په مقابل کښی مقهور او مغلوب مه کړی اوس دپاره د ازیاد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی ارشاد فرمائ:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

خامخا په تحقیق ده تاسی لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کښی طریقه حسنه ښه (چه اقتداء پسی کوی او دا اقتداء ده) هغه چا لره چه وی چه امید لری (د ثواب) د الله او ویرېږی د (جزاء د ورځی آخری (د قیامت)، او هر هغه څوک چه مخ وګرځوی (له احکام الله)

نو بیشکه الله همغه دی غنی بی پروا ښه ستایلی شوی (په محامدو)

تفسیر: یعنی تاسی مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چه د الله د لیدلو او د آخرت د قائمیدلو هیله (امید) لریٔ د ابرهیم علیه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او نیکی طریقه غوره کول په کار دی . که څه هم توله دنیا تاسی ته متعصب او جاهل ووایٔ تاسی خپل مخونه د هغی لاری څخه مه اړویٔ ! چه د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کری دی . د مستقبل وقت ابدی کامیابی او بری د هم دی لاری په تللو سره په لاس درتللی شی . که چپ (مخالف) له دی نه لاړ شیٔ او د الله تعالیٰ له دښمنانو سره خپله دوستی ټینګه کړیٔ نو تاسی په پخپله نقصان او زیان مومیٔ. ځکه چه الله تعالیٰ د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لری . هغه پخپل ذات سره د ګردو (تولو) کمالاتو او هر راز (قسم) ښیګنو (فائدو) مالک او څیښتن (خاوند) دی او هیڅ ضرر ورته نه رسیږی .

عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ مَّوَدَّةً ۚ وَاللّٰهُ قَدِيْرٌ ۚ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۷﴾

ښائیږی چه الله پیدا کړی په منځ ستاسی کښی او په منځ د هغو کافرانو چه دښمنی لری تاسی له هغوی سره دوستی او الله (په هر شی چه اراده وفرمایٔ) ښه قادر دی (چه څینی ئ دغه دښمنی په دوستی سره بدلول دی) او الله ښه مغفرت کوونکی دی ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت او رحمت څخه بعید نه دی چه د نن ورځی ډیر کلک کافر صبا ښه پوخ مسلمان وګرځوی . او په دا دول (طریقه) ستاسی او د هغوی په منځ کښی د دوستی تعلقات قائم شی . لکه چه د مکی معظمی په فتحه کښی هم داسی وشوه نژدی ګرد (تول) مکیان مسلمانان شول او هغه کسان چه پرون به ئ یو د بل په مخ توری وښکلی نن یو پر بل باندی ځان قربانوی . په دی آیت کښی مسلمانانو ته اطمینان او تسلی ورکړی شوی ده چه د مکیانو په مقابل کښی د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخی موقتی دی . بیا به هغه ته څه اړه (حاجت) او ضرورت نه پاتی کیږی . ښائ چه په موجوده حالت کښی تاسی په همغه ترک د موالاتو باندی ټینګ اوسیٔ ! او له چا څخنی چه په دی لاره کښی څه بی اعتدالی شوی وی الله تعالیٰ د ده د هغی خطا ښښونکی دی ځکه چه همغه لوی ښښونکی دی .

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝٨

نه منع کوی تاسی (ای مومنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چه نه دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دین کښی او نه ئې ایستلی تاسی له کورونو خپلو څخه (له دی نه) چه نیکی کوئ تاسی له دوی سره او چه عدل او انصاف کوئ تاسی له هغوی سره بیشکه چه الله خوښوی دوست لری انصاف عدل کوونکی .

تفسیر: یعنی په مکه معظمه کښی داسی خلق هم شته چه دوی پخپله مسلمانان شوی نه ؤ خو له مسلمانانو سره ئې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه او نه به ئې د دین په چارو کښی له هغو سره جګړی کول او نه به ئې ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول او نه به ئې د هغوی په ایستلو کښی د ظالمانو مرستی (مدد) کولی . له داسی کافرانو سره له ښیګڼی (نیکی) او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوی کله چه هغوی ستاسی سره عدل او انصاف ـ نرمی او رواداری کوی نو د انصاف تقاضا هم دا ده چه تاسی هم له هغوی سره ښه تینګ او مناسب سلوک وکړئ ! او دنیا ته ئې وروښیی چه د اسلامی اخلاقو معیار څومره هسک (اوچت) دی ؟ دا د اسلام تعلیم نه دی که د کافرانو یو قوم له مسلمانانو سره جنګ کوی نو د ګردو (ټولو) کفارو سره بلا تمییز جنګ ونښلوو او له ټولو سره د توری په څوکی خبری وکړو که موږ داسی وکړو نو د حکمت او انصاف له اصول څخه مو پرته (علاوه) او خلاف کار کړی دی . دا ضروری خبره ده چه د ښځو او نارینه ؤ او وړوکیو سپین ږیرو ځلمیو او معاندو او مسالمو په منځ کښی فرق او توپیر (تفاوت) سره وکړو او د هغو حالاتو په اعتبار مراعات وکړو چه د هغو لړ څه تفصیل د (ال عمران) او د(المائده) د سورتونو په تفاسیرو کښی پخوا لیکلی شوی دی .

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝٩

بیشکه هم دا خبره ده چه منع کوی تاسی الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چه جنګ ئې کړی دی له تاسی سره په (کار د) دین کښې او چه ایستلی ئې یئ تاسی له کورونو د تاسی څخه او کومک مرستی (مدد) ئې کړی دی له دښمنانو ستاسی سره په ایستلو ستاسی کښې له دی څخه چه دوستی کوئ تاسی له هغوی سره او هر هغه چه دوستی کوی له هغوی سره دغه (خلق) هم دوی دی ظالمان ګنهګاران .

تفسیر: یعنی له هسی ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بیشکه سخت ظلم او ګناه ده . (ربط) تر دی ځای پوری د کفارو د دوو فریقو تولیو (معاند ـ مسالم) سره د معاملی ذکر ؤ وروسته له دی نه دا راښیي چه له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چه له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي ؟ یا په (دار الحرب) کښې هستوګنه ولری ؟ خبره دا ده چه د حدیبیی په روغه کښې مکی والو داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ چه څمونږ هغه سړی چه د مسلمانانو په لوری راشی ښائې چه هغه بیرته ولیږلی شی لکه څمونږ پیغمبر دا خبره منلی هم وه او د هغه په اثر څو سړی چه مدینی منوری ته راغلی ؤ بیرته مکی معظمی ته ولیږل شول . وروسته له هغه څخه څو ښځی هم راغلی . که دا ښځی هم بیرته لیږلی کیدی نو د کافر نارینه په کور کښې د مسلمانی ښځی هستوګنه له اسلامی غیرته لری ښکاریدل او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه نو په دی باندی دا وروستی آیتونه رانازل شول . معلومیږی چه وروسته له دی نه د ښځو په بیرته لیږلو کښې کافرانو اصرار ونه کړ او که نه هغه روغه به روغه نه پاتی کیده .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه راشی تاسی ته مؤمنانی (ښځی) هجرت کوونکی وطن پریښوونکی نو واځ ازمویئ تاسی هغوی الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی .

تفسیر: یعنی د زړونو احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی خو په ښکاره دول (طریقه) سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه دول (طریقه) سره وکړئ ! چه ایا په رښتیا سره مسلمانانی دی ؟ ایا په رښتیا د مسلمانی لامله (له وجی) دوی هجرت کړی دی او خپل وطن ئې پری ایښی دلته راغلی دی ؟ ایا کومی دنیوی یا نفسانی غوښتنی د دوی هجرت او راتګ سبب نه دی شوی ؟ په ځینو راویتونو کښې راغلی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه به د دوی امتحان

اخیستلو او ازموینه ئې کوله او د حضرت نبوی له لوری به ئې د هغوی بیعت اخیست کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه چه وروسته په ﴿ يٰاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنٰتُ يُبَايِعْنَكَ ﴾ الآية ـ کښې مذکور دی .

فَاِنْ عَلِمْتُمُوْهُنَّ مُؤْمِنٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوْهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّوْنَ لَهُنَّ وَاٰتُوْهُمْ مَّآ اَنْفَقُوْا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ

نو که وپیژنئ تاسی دوی (په قسم سره) مومنانی نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دی دغه (مؤمنانی ښځی) حلالی هغو (کفارو سړیو) لره او نه دی هغه (کافران) حلال دی (ښځو مؤمنانو) لره او ورکړئ تاسی (هغو کافرانو) ته (چه میړونه (خاوندان) د هغو ښځو دی) هغه څه چه لګولی ئې دی (له مهره) او نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی چه نکاح وتړئ تاسی له دی ښځو سره په شرط د دی کله چه ورکړئ تاسی هغو (ښځو) ته مهرونه د دوی

تفسیر: داسی حکم وشو که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وی نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتی کیږی که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوی وی او دار الاسلام ته راشی هر هغه مسلمان چه د دی نکاح تړی د ده په غاړه ده چه هومره مهر چه هغه کافر په دی ښځی ورکړی دی هومره بیرته ورکړی . او اوس د دی ښځی مهر هر څه چه تاکلی (مقرر) شوی وی هغه جلا (جدا) دی ښځی ته ورسپاری نو وروسته له دی څخه د هغی ښځی سره نکاح تړلی شی

وَلَا تُمْسِكُوْا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْئَلُوْا مَآ اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْئَلُوْا مَآ اَنْفَقُوْا ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٠﴾

او منګولی مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه ئې ساتئ په نکاح خپله کښی) او وغواړی تاسی هغه څه چه خرڅ کړی دی تاسی (پر دغو کافرانو) او ودی غواړی (دغه کفار هم) هغه څه چی خرڅ کړی وی هغوی

(له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذکوره احکام) حکم د الله دی حکم کوی (الله په دغه سره) ستاسی کښې او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د پړومبی حکم په مقابل کښې وروستنی حکم داسی شو د هغه مسلمان سری ښځه چه لا کافره پاتی وی دغه مسلمان دی هغه ښځه پریږدی ! بیا هر کافر چه له هغې سره نکاح وتړی د دی مسلمان لګولی شوی مهر به بیرته وررسوی په هم دی دول (طریقه) هر یو له دواړو فریقینو څخه دی یو له بل څخنی خپل حق وغواړی کله چه دا حکم راښکته شو نو مسلمانان دی خبری ته تیار شول چه هم ئې ورکړی او هم به ئې واخلی خو کافرانو ورکول ونه منل نو ځکه دا راتلونکی آیت رانازل شو .

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او که چیری فوت شی له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسی په طرف د کفارو پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسی په غزا کښې) پس ورکړئ تاسی هغو کسانو ته چه تللی وی ښځی د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چه ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره) او ویرېږئ تاسی له الله هغه چه تاسو پر هغو باندی ایمان راوړونکی یی ، (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده که لاړی شی له لاسو ستاسی څه ښځی د کافرانو په طرف بیا ستاسو لاس بر شی یا وار مو راشی الخ).

تفسیر: یعنی که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دارالحرب ته لاړه شی او کافر د هغه خرڅ بیرته نه ورکوی نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشی د هغه هر څومره خرڅ چه کیږی ښائی د هغه کافر په ځای دی مسلمان ته ورکړی چه ښځه ئې د کافر کره تللی ده او حق ئې سوځیدلی دی . هو ! دومره ده که دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بیرته پاتی شی هغه به همغه کافر ته وررسوی ! ځینو عالمانو لیکلی دی که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشی ورته رسولی نو هغه دی د مسلمانانو په بیت المال کښې ور تحویل کړی . الله اکبر ! دا څومره د عدل ـ انصاف تعلیم دی ! خو په دی باندی عمل کوونکی به همغه څوک وی چه د هغه په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره وی او په هغه باندی پوره او کامل ایمان ولری ! .

تنبیه: د ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ ترجمه محقق مترجم په دوه دول (طریقه) سره فرمایلی دی «بیا ستاسی لاس بر شی» او «ستاسی وار راشی» مونږ د دوهمی ترجمی په لحاظ سره د دی مطلب تقریر دلته

ولیکه . له پورته ښودلی ترجمی سره سم ځینی مفسرینو ویلی دی چه له دی ځخه د غنیمت د مال حاصلیدل مراد دی یعنی د غنیمت له مال ځخه د دی مسلمان خرځ شوی مال ورته ورسپارلی شی والله تعالیٰ اعلم .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ

ای نبی (ای ځما پیغمبره !) کله چه راشی تاته مؤمنانی ښځی چه بیعت کوی له تا سره پر دی شرط چه نه به شریکوی دوی له الله سره هیڅ شی او نه به کوی غلا دوی او نه به کوی زناء دوی او نه به وژنی دوی اولاد خپل

تفسیر: یعنی ای محمده بیعت واخله له ښځو ځخه په خبره چه نه به شریکوی دوی له الله تعالیٰ سره هیڅ څیز او غلا به نه کوی او زناء به نه کوی او نه به وژنی اولاد خپل لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی رواج و د معمولی ننګ او عار لامله (له وجی) به ئې جونی ژوندی په هدیرو (مقبرو) کښی خښولی او په ځینو وقتو کښی به ئې د لوږی له ویری هم خپل اولاد واژه

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړی په دروغو سره چه جوړوی ئې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کښی (یعنی له خپله ځانه)

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره له ښځو ځخه په دی خبره چه نه به راځی په دروغو سره چه جوړوی هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو یعنی چه حرامزاده اولاد رانه وړی او په بل چا باندی په دروغو سره دعوی کوی . یا په دروغو سره شاهدی ورکوی. یا په کومه معامله کښی له خپل ځانه خبره جوړه کړی په دروغو سره او قسمونه خوری بله معنی ئې دا ده چه د خپل ځیږولی اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوی یا د بل چا اولاد پټوی او داسی وائی چه دا می له خپل میړه (خاوند) دی . یعنی په مکر او فریب دروغ درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوی په حدیث شریف کښی راغلی دی «هغه ښوک چه یو اولاد بل ته ورکوی جنت په هغه باندی حرام دی» .

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به کوی نافرمانی له تا څخه په معروف ښو چارو کښې نو ته بیعت وکړه له دوی سره

تفسیر: پخوا ئې فرمایلی ؤ هغه مسلمانې ښځې دی چه په هجرت کولو سره راځي وپوښتلې شي . دلته دا راښیې چه د هغوی پوښتل دا دی که دا ګرد (تول) حکمونه چه په دې آیت کښې دی هغوی ومنی نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه ! دی آیت ته د بیعت آیت وایه شي . څمونږ د پیغمبر په مخ کښې به چه ښځو بیعت کاؤ نو هم دا اقرار به ئې له دوی څخه په ژبه سره اخیست لیکن د بیعت په وقت کښې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوی ښځې لاس ته نه دی رسیدلی .

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲﴾

او مغفرت بښنه وغواړه دپاره د دغو (ښځو) له الله بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی په دی چارو کښې هغه لندون (کوتاهی) چه پخوا له دی څخه شوی دی یا د دی احکامو په ځای راوړلو کښې وروسته له دی نه کوم تقصیر وربیښ شي نو ځکه تاسی د هغوی په حق کښې د مغفرت او بښنی غوښتنه وفرمائ تر څو الله تعالیٰ ستاسی په برکت د دوی تقصیرات وروبښي .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ دوستی له هغه قوم (د یهودو) سره چه په قهر شوی دی الله پر دوی باندی

تفسیر: هغه خبره چه د دی سورت په شروع کښې ؤه د دی سورت په ختم کښې ئې هم د هغه یاد وفرمایه یعنی د مؤمن په شان کښې نه دی چه له هغه چا سره رفاقت او دوستی وکړی چه الله تعالیٰ ورڅخه خفه شوی وی په هر چا باندی چه پاک الله په قهر وی ښائ چه د الله تعالیٰ دوستان هم له هغه سره خفه وی

قَدْ يَئِسُوْا مِنَ الْاٰخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ اَصْحٰبِ الْقُبُوْرِ ﴿١٣﴾

به تحقيق نااميده شوى دى دغه (يهودان) له (ثواب د) آخرته لكه چه نااميده شوى دى كافران (له خيره د آخرت) له تولكيو ملكرو د هديرو (مقبرو) څخه

تفسير: يعنى منكران داسى توقع نه لرى چه له هديرى (مقبرى) څخه به څوک پاڅيږى او بيا به په بل ژوندون کښى يو له بل سره وګورى دا كافران هم هم هغسى نااميده دى

تنبيه: د ځينو مفسرينو په نزد ﴿ مِنْ اَصْحٰبِ الْقُبُوْرِ ﴾ د كفارو بيان دى يعنى هغسى چه هغه كافران چه هديرو (مقبرو) ته رسيدلى دى او د هغه ځاى له حال او احوال څخه خبر شوى دى او د الله د مهربانى او خوښى څخنى بالكل بى‌هيلى او نااميده شوى دى هم دا راز (قسم) دا كافران هم د آخرت له لورى بالكل بى‌اسرى او نااميده دى

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الصف مدنية وهى اربع عشرة آية وفيها ركوعان رقمها (٦١) تسلسلهاحسب النزول (١٠٩) نزلت بعد سورة التغابن

د «الصف» سورت مدنى دى (١٤) آيتونه دوه ركوع لرى په تلاوت کښى (٦١) او په نزول کښى (١٠٩)

سورت دى وروسته د «التغابن» له سورت نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١﴾
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ
يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِهٖ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوْصٌ ﴿٤﴾

نسبت د پاکی کوی الله لره هر هغه څیزونه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څیزونه چه) په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او همغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی (یعنی ای مؤمنانو) ولی وایئ تاسی هغه (خبره) چه نه ئې کوئ لویه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چه وایئ تاسی هغه څه چه نه ئې کوئ بیشکه الله (مدد ورکوی) خوښوی هغه کسان چه جنګ کوی په لاره (د دین) د دغه (الله) کښې صف تړونکی ګواکی دوه بناګانی په قلعی سره تینګی کړی شوی (ښی محکمی)

تفسیر: هر بنده ته ښائي چه له لوئي ځانمنمی(تکبر) او باټ (لاف) وهلو او له ناحقو دعوی څخنی وویرېږی ځکه چه وروسته به په جنجال او ربړو (تکلیفونو) کښې اخته شی . له خولی څخه د یوی خبری ایستل ډیر اسانه دی مګر د هغی سر ته رسوونه ډیر سخت کار دی . الله تعالیٰ له هغه سری څخه ډیر خفه او ناراض کیږی چه په ژبه سره یو شی وائي خو کول ئې هسی نه وی . په روایاتو کښې راغلی دی چه په یو ځای کښې څه مسلمانان ګرد (تول) سره تول شوی ؤ نو وئې ویل که مونږ ته دا خبره راښکاره شی چه الله تعالیٰ د کوم کار له کولو څخه ډیر خوشیږی مونږ تول به همغه غوره کوو . په دی خبری باندی دا آیتونه رانازل شول چه خبردار وګورئ! په احتیاط سره داسی خبری کوئ ! دا ده ! در وائی خلوئ د الله تعالیٰ په دربار کښې هغه سری ګران دی او زیات محبت ورسره کوی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هغه د دښمنانو په مقابل کښې لکه د اوسپنی دیوال غوندی تینګ ودریږئ او د جهاد په ډګر(میدان) کښې خپل معنوی صفونه داسی وتړی چه ګواکی داسی یو مضبوط دیوال دی چه له سربو څخه ریژیدلی شوی وی . او په هغه کښې له هیڅ لوری کوم کنداو او رخنه نه وی لویدلی نو اوس په دی معیار سره هر سړی خپل ځان ته وګورئ نو هلته به دا خبره ورښکاره شی چه په تاسی کښې ډیر سړی داسی دی چه په دی معیار سره اکمل ـ کامل ـ جوړ او مناسب ښکاری . مګر ځینی به داسی څرګندیږی (ښکاریږی) چه په ځینو مواقعو کښې په ژبه او تشو ویناؤ سره ډیر وئیږی مګر د هغوی عمل هغه ورتکذیبوی او دروغ ئې ورښکاروی . لکه چه د احد په غزا کښې هغه (بنیان مرصوص) ولی تینګ پاتی نه شو؟ هو ! کله چه د قتال حکم نازل شو . ځینو خلقو داسی هم وویل ﴿ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا ﴾ الآیة ـ (النسآء) په هر حال سره نه ښائي چه په ژبه سره ویناوی وکړئ ! لاف او باټ ووهئ ! او ناحقی دعوی وکړئ ! مګر د کولو او عمل په وقت کښې هیڅ ونه کړی شئ بلکه بهتر خو دا ده چه تاسی په ژبه سره هیڅ ونه وایی مګر د کولو په ډګر(میدان) کښې خپله قربانی الله تعالیٰ ته ورواندی کړئ چه د بری لویه برخه مو درورسیږی . د موسیٰ علیه السلام قوم ته نه ګورئ چه په ژبه سره د تعالی ـ تفاخر او تمائز

ډیری خبری اتری کولی خو د عمل په ډګر(میدان) کښې هیڅ شول . هر کله چه د کار کومه موضع ورپیښیدله نو سم د لاسه به نه خوځیدل او د پر مخ تګ د تللو قوت به ئې نه درلود (لرلو) او ډیر خفه کوونکې خبری به ئې کولی له هسی چارو ځنی کومه نتیجه چه راووته د هغی بیان وروسته له دی نه فرمائي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه وویل موسیٰ علیه السلام قوم خپل ته داسی چه ای قومه ځما ولی اذیت ضرر رسوئ تاسی ماته (په بد ویلو سره) حال دا چه په تحقیق پوهیږئ تاسی په دی چه بیشکه زه رسول د الله یم تاسی ته

تفسیر: یعنی د ښکاره دلیلونو او څرګندو (ښکارو) معجزاتو په لیدلو سره تاسی پخپلو زړونو کښې باور کوئ چه زه د الله تعالیٰ رښتین رسول او پیغمبر یم بیا خو می په ډیرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولی ربړوئ (تکلیفوی) ؟ دا معامله خو یو معمولی ناصح او خیر غوښتونکی سری سره هم نه ښائیږی د افسوس ځای دی چه تاسی هسی معامله د الله تعالیٰ له رسول سره کوئ ایا ځما زړه ته له داسی خرابو حرکاتو څخه درد نه رسیږی ؟ چه کله یو بې ساه خوسکئ جوړوئ او بیا هغه خپل او د موسیٰ علیه السلام خدای ګڼئ کله چه له (عمالقی) سره د جهاد کولو امر پر تاسی باندی کیږی نو وایئ موږ به هیڅ جنګ ته نه ځو ته دی د خپل رب سره څه هغوی سره جګړه وکړئ موږ دلته درته ناست یو. او د دی په شان نوری اپلتی او چټی (بیکاره) خبری لکه چه موسیٰ علیه السلام له دی خبری ځنی په تنګ شو او وئ ویل ﴿رَبِّ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ﴾

فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

نو هر کله چه وګرځیدل دوی (له احکام الله نه) نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه) او الله نه ښیی سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله کښې).

تفسیر: قاعده ده چه ډیرو بدیو کولو څخه زړه تک تور او سختیږی تر دی چه د ښو کارونو

دپاره په هغه کښې هيڅ يو ځای نه پاتې کيږي هم دا حال د هغوی شو چه په هره خبره کښې به ئې د الله تعالیٰ له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه او در ګرده (توله) به ئې په کږو چالونو سره تنګ کاوه تر څو چه مردود شول او الله تعالیٰ د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چه د سمې خبرې د منلو صلاحيت هيڅ په کښې پاتې نه شو له داسې ضد کوونکيو نافرمانانو سره د الله تعالیٰ هم داسې عادت دی .

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه ووېل عيسیٰ ځوی د مريمې داسې چه ای بنې اسرائيلو (اولاده د يعقوب) بيشکه زه رسول لېږلی شوی د الله يم تاسې ته (حال دا چه) تصديق کوونکی يم د هغه کتاب چه وړاندې ځما دی له توريت څخه .

تفسير: يعنی اصلاً زه د دې خبرې تصديق کوم چه توريت د الله تعالیٰ له لوري راغلی دی او په اخبارونو او احکامو ئې يقين او باور لرم. او ځما ګرد (تول) تعليم او ښوونې په حقيقت سره د همغو اصولو باندې مبني دی چه په توريت کښې ښوولی شوی دی .

تنبيه: ابن کثير رحمة الله عليه او نور پوهان د ﴿ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ الآية ـ مطلب داسې اخلی چه ځما وجود د توريت د خبرو تصديق کوی ځکه چه زه د هغو شيانو مصداق يم چه په توريت شريف کښې ذکر شوی دی . والله اعلم.

وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زيری کوونکی يم په هغه رسول سره چه را به شي وروسته له ما څخه چه نوم د هغه احمد دی

تفسير: يعنی د ړومبنی تصديق کوم او د وروستنی زيری اورم . هسې خو نورو پخوانيو پيغمبرانو هم د خاتم الانبياء د تشريف راوړلو زيری اورولی دی خو په هغه صراحت او ښکاره دول (طريقه) سره چه حضرت مسيح عليه السلام په ډير اهتمام سره د حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د راتګ زيری اورولی دی هغسې له نورو څخنی نه دی منقول شوی . ښائې چه د قرب العهد له وجې دا خصوصيت د ده په برخه کښې راغلی وی ځکه چه وروسته له

دوی څخه پرته (علاوه) د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی . دا رښتیا ده چه د یهودانو او نصاراؤ د مجرمانه ؤ غفلتونو او متعمدانه ؤ لاس اچولو لامله (له وجی) نن د دنیا په لاسو کښی د اصلی توریت او د انجیل او نورو آسمانی کتابونو په استثناء د قرآن کریم کومه صحیحه نسخه نه ده پاتی چه د هغو له لوستلو څخه نری والان (اهل جهان) ښه وپوهیږی چه پخوانیو پیغمبرانو په تیره بیا حضرت مسیح علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام څمونږ د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په نسبت څه زیری اورولی دی ؟ او په کومو الفاظو سره ئ هغوی ستایلی دی ؟ نو څکه هیچا ته دا حق نه دی پاتی چه هغه د قرآن کریم دا صاف او صریح بیان له دی سببه دروغ وبولی چه په تحریف شوی بائیبل کښی نشته . سره له دی ښائ دا د حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم له معجزاتو څخه وگڼله چه حق تعالیٰ دی محرفینو ته دومره قوت ور نه کړ چه هغوی د دی آخر الزمان پیغمبر په نسبت هغه گردی (ټولی) پخوا ویلی خبری وباسی یا ئ بالکل محوه کړی تر څو د هغه هیڅ یوه نښه هم پاتی نشی . لکه چه په موجوده بائیبل کښی په شلو ځایونو کښی د حضرت محمد مصطفیٰ ذکر نژدی تر تصریح پوری هم شته . او عقل او انصاف لرونکیو لره په هغو کښی د تأویل او د انکار ځای قطعاً نه دی پاتی . او د (یوحنا) په انجیل کښی د (فارقلیط یا پیر کلوطوس) والا بشارت خو دومره ښکاره او صاف دی چه د هغه مطلب بی تکلف پرته (علاوه) له احمد چه معنی ئ (محمود ستایلی شوی ستوده ـ برگزیده) ده بل کوم شی نشی کیدی . لکه چه د اهل الکتاب ځینو منصفو عالمانو هم پر دی باندی مجبور او لاعلاجه اقرار او اعتراف کړی دی او ویلی ئ دی چه د دی پخوا ویلو او پیشگوئ اطلاق او انطباق په پوره دول (طریقه) سره پر حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله و صحبه وسلم او روح القدس باندی کیدونکی دی . او پرته (علاوه) له دوی څخه بل هیڅوک مراد نه دی. لله الحمد چه اسلامی علماؤ پر دی بشاراتو باندی ځان ته مستقل کتابونه لیکلی دی . او د تفسیر حقانی فاضل مؤلف د (فارقلیط) والا په بشارت او د (بائیبل) په تحریف باندی د (صف) د سورت په تفسیر کښی دیر ښه مشبع بحث کړی دی . الله تعالیٰ دی هغه ته د خیر بدل ورکړی .

فَلَمَّا جَاۤءَهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ قَالُوۡا هٰذَا سِحۡرٌ مُّبِيۡنٌ ۝۶

بیا (وائ الله) کله چه راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره ؤ معجزو سره وویل (بنی اسرائیل) دا (قرآن) سحر کودی دی ښکاره .

تفسیر: یعنی حضرت مسیح سره له ښکاره نښو راغی . یا د هغه شی زیری ئ چه ورکړی ؤ حضرت احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره ؤ معجزاتو سره راغی نو خلقو هغه سحر کودی او جادو وبللی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چه له ځانه تړی په الله پوری دروغ او (حال دا چه) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو بی انصافانو ته (په علم د دغه الله).

تفسیر: یعنی کله چه هغوی ته د اسلام په لوری بلنه کیږی نو حق پټوی او له خپل ځانه دروغ جوړوی او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی له ایمان راوړلو څخه مخ اړوی ، هغوی پر الله تعالیٰ د بشر یا په بشر باندی د خدای حکم کوی . په آسمانی کتابونو کښی تحریفونه کوی . او له هغو شیانو څخه چه واقعیت او حقیقت لری منکریږی او هغه شیان چه هیڅ حقیقت نه لری په آسمانی کتابونو کښی داخلوی . نو له دی څخه به لوی ظلم څه وی؟ او د الله تعالیٰ له جانبه داسی بی انصافانو ته به هدایت چیری په برخه کیدی شی؟. او ممکن دی چه په ﴿ لَا يَهْدِي ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه دا ظالمان چه هومره انکار ـ تحریف او تأویل وکړی الله تعالیٰ به هغوی ته د بری لاره نه ورښیی ګواکی د پیغمبر په نسبت چه دوی ئې خبری پټوی یا ئې لری کوی په هغه کښی دوی بری نه مومی او څه ئې له لاسو ځنی نه پوره کیږی لکه چه سره له زرهاوو لری کولو او پری کولو ځنی اوس هم د نبی آخر الزمان په نسبت یوه د بشاراتو لویه ذخیره د هغوی په کتابونو کښی شته .

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لری غواړی (منکران) چه مړه کړی رڼا (رڼرا) د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره او الله پوره کوونکی د رڼا (رڼرا) خپلی دی اګر که بد ګڼی دغه (اتمام د رڼا (رڼرا)) لره کافران منکران.

تفسیر: یعنی که کافران منکران بد وګڼي او خفه هم شي خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا (رنړا) پوره رڼوي. او د الله تعالیٰ د مشیت په خلاف کوښښ کول هسې دی لکه چه کوم احمق د لمر رڼا (رنړا) پخپله خوله سره مړه کوي. هم دا حال دی د حضرت محمد مصطفیٰ د مخالفانو او د مخالفانه ؤ زیار (کوشش) و.

تنبیه: بنائي (بافواههم) له لفظ څخه دی لوري ته هم اشاره وي د بشاراتو د اخفاء او انکار دپاره هغه دروغ او چټي (بیکاره) خبرې چه هغوی ئې جوړوي هیڅ کله به نه رښتیا کیږي که په زرهاؤ ځله دوی کوشش وکړي چه (فار قلیط) محمد صلی الله علیه وسلم نه دی خو الله تعالیٰ ئې ورثابتوي چه هغه هم دی دی او پرته (علاوه) له حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک ئې مصداق کیدی نشي.

هُوَ الَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ۝٩

دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئې دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره او په دین حق لپاره د دی چه غلبه ورکړي (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو ټولو باندي اګر که بده ګڼي (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دی آیت باندي د (براءة) د سورت په تفاسیرو کښي خبرې شوي دي هلته دي وکتلی شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰ تِجَٰرَةٖ تُنجِيكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ۝١٠
تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ
وَأَنفُسِكُمۡۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝١١ يَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ
وَيُدۡخِلۡكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) آیا دلالت وکړم تاسي ته (دروښیم تاسي ته) په هسې تجارت سوداګرۍ چه نجات درکوي

خلاصوی تاسی له عذاب دردناک (پس دغه تجارت او سوداګری کوئ چه هغه دا ده) ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندی چه لرئ ئی په الله باندی او په رسول استاځی د دغه (الله) او جهاد جنګ کوئ تاسی (ای مؤمنانو له اعداء‌الله سره) په لاره د الله کښی په اموالو خپلو سره او په نفسو خپلو سره (چه جنګ ته ئی ورانده کوئ) دغه (ټینګ ایمان او مالی او جانی جهاد) خیر بهتر دی تاسی ته (ای مؤمنانو له نورو دنیوی معاملاتو ځخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږی (په طریقی د حقیقی تجارت باندی پس محکم ایمان راوړئ او پوره جهاد وکړئ نو) وبه ښښی (الله) تاسی ته (ای مؤمنانو په دنیا کښی تیر شوی) ګناهونه د تاسی او داخل به کړی تاسی (ننه باسی به مو په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د پاکو شرابو او د شاتو او د شودو او د خوږو اوبو) ویالی

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندی بری ورکول د الله تعالیٰ کار دی خو پر تاسی باندی دا فرض دی چه پخپل ایمان باندی په ښه ډول (طریقه) سره مستقیم اوسئ او د هغه په لاره کښی په ځان او مال سره جهاد وکړئ دا هغه تجارت او سوداګری ده چه هیڅ زیان پکښی نشته. په دنیا کښی په زرهاؤ کسان داسی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) کوی او خپله ګرده (توله) پنګه (سرمایه) په هغه کښی لګوی او یواځی په دی هیله (امید) چه له هغه ځخه ګټی واخلی او په دی وسیله خپل رأس المال له تلف کیدلو ځخه وساتی. او خپل ځان او آل او عیال له تنګسی افلاس او نورو ربړو (تکلیفونو) ځنی وژغوری (وساتی). لیکن مؤمنان به د خپلو ځانونو او مالونو پنګه (سرمایه) په هغه اعلیٰ تجارت کښی لګوی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا د څو ورځو له تنګسی ځنی نه بلکه د آخرت د دردناک عذاب او له تباه کوونکی خساری ځخه ساتل کیږی. که مسلمانان وپوهیږی نو دا تجارت د دنیا له ګردو (تولو) تجارتونو ځخه بهتر دی ځکه چه د هغه ګټه (فائده) کامله مغفرت او دائم جنت دی چه له هغه ځخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

او (داخل به مو کړی) په ځایونو ښائسته ؤ پاکیزه ؤ کښی (چه جوړ شوی دی) په جنتونو د همیشه اوسیدلو کښی

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه مانی به د هغو جنتونو په مخ کښی وی چه هلته مؤمنان اوسیږی. دا خو د آخرت کامیابی ده وروسته له دی د دنیا د اعلیٰ او انتهائی کامیابی او بری ذکر هم

راځي چه.

ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ

دغه (مغفرت او ادخال د جنت مؤمنانو ته) فوز عظیم بری موندل په مراد رسیدل دیر لوی دی او (الله تاسی ته ای مؤمنانو درکړی دی له) بل (دنیوی نعمت چه) خوښوئ غواړئ تاسی هغه (نعمت) نصرت مدد کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله او فتح قریب بری نژدی ده.

تفسیر: یعنی اصلی او لوی بری او کامیابی خو هغه ده چه په جنت کښی ورکاوه شی چه د هغه په مقابل کښی د اووو اقلیمو او د ټول جهان شهنشاهی هیڅ ده. خو په دنیا کښی هم یو داسی شی تاسی ته درکاوه کیږی چه هغه ستاسی په نزد طبعاً دیر غوره او محبوب دی. او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ دی یعنی د الله تعالیٰ له لوری یو ځان ته مخصوصه مرسته (مدد) او امداد او ژر حاصل کیدونکی فتح او ظفر چه له دوی ځنی به هر یو له بل سره هسی تعلق لری لکه خوله او لاس - ګردی (ټولی) نړی (دنیا) ولید چه د هجری د ړومبنیو پیړیو مسلمانان دا وعدی په څه صفائی او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسولی. نن هم که مسلمانان په حقیقی معنی مؤمنان او مجاهدان شی او د جهاد فی سبیل الله په لاره کښی ثابت قدم شی نو دا بری او کامیابی د هغوی د پښو ښکلولو (قدمبوسی) ته حاضر دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او بشارت زیری ورکړه (ای محمده) مؤمنانو ته (په دنیوی فتح نصرت او آخروی مغفرت او جنت)

تفسیر: ځکه چه د دی زیری او بشارت اورول هم ځان ته یو مستقل بخشش او انعام دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنصَارَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) شئ تاسی مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله (لکه چه مرسته (مدد) کړی وه حواریونو)

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ د دین او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم او استاځی مرستی

او مددګار شئ ! لکه چه د دی حکم د تعمیل په اثر د الله تعالیٰ په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کښی یوه ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

لکه چه ویلی ؤ عیسیٰ ځوی د مریمی حواریونو(ملګرو خپلو) ته څوک دی مرسته (مدد) کوونکی ځما په لاره د الله کښی؟ نو وویل حواریونو(ملګریو د ده) مونږ یو مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله

تفسیر: حوراییــن د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سری ؤ چه د خپل حسب او نسب په اعتبار دومره زیات معززان نه ګڼل کیدل دوی د حضرت مسیح علیه السلام دین ومانه او د عیسوی دین په دعوت او بلنه کښی لوئ قربانی ورکړی تر څو ئی چه په ښارونو او کلیو کښی خواره کړل. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه وروسته د دوی یارانو او ملګرو ډیر ربړونه (تکلیفونه) د عیسوی دین په نشر او اشاعت کښی وګالل (برداشت کړل) تر څو ئی چه هغه خور کړ ځمونږ له پیغمبر څخه وروسته د دوی راشده خلیفګانو هم ډیر ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پخپلو ځانونو باندی د محمدی دین په انتشار کښی اخیستی دی **الحمد لله علیٰ ذلک**

فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ایمان راووړ یوی طائفی ډلی له بنی اسرائیلو نه (په عیسیٰ باندی چه بنده د الله دی پورته شوی دی آسمان ته) او کافر شوه پری بله طائفه ډله (چه ویل ئی عیسیٰ ځوی د الله دی پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ پر دښمنانو د دوی باندی پس وګرځیدل دوی (مؤمنان) غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنی بنی اسرائیل په دوو فرقو باندی وویشل شول یوه ئی په ایمان باندی قائمه پاتی شوه

او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله بیا د حضرت مسیح علیه السلام څخني وروسته دوی دواړو سره منګولي ولګولي او شخرې (جګړې) به ئې سره کولې ـ په پای (آخر) کښې د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) په دې مباحث ـ مناظرو او جګړو کښې عیسویانو پر منکرانو باندې برې ومونډ او د حضرت مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکیو (نصاریٰ) یهودانو باندې غالب شول وروسته له عمومي ګمراهي څخه د نصاراؤ ځینې پاتې سرې ته چه صحیح عقیده ئې درلوده (لرله) حق تعالیٰ څمونږ د نبي آخرالزمان په وسیله پر نورو باندې برې او غلبه ورویښله چه د دوی دا غالبیت او برې هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ (لائق) ؤ **فلله الحمد والمنة**

تمت سورة الصف بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجمعة مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها رکوعان

رقمها (۶۲) تسلسلهاحسب النزول (۱۱۰) نزلت بعد سورة الصف

د «الجمعة سورت مدني دی (۱۱) آیتونه (۲) رکوع لرې په تلاوت کښې (۶۲) او په نزول کښې(۱۱۰)

سورت دی ورسته د «الصف» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ الْعَزِيْزِ
الْحَكِيْمِ ① هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ
وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ
مُّبِيْنٍ ②

نسبت د پاکی کوی خاص الله لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی (له سفلیاتو) چه باچا تولواک

دی ډیر پاک دی له هره عیبه ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی دغه (الله) هغه ذات دی چه پورته کړی لیږلی ئی دی په امیانو ناپوهانو کښې یو رسول (محمد) له دوی څخه چه لولی پر دوی باندی آیتونه د دی (قرآن) او پاکوی دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او ښیی دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اګر که ؤ دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهی ښکاره کښې

تفسیر: «امیین» نالوستو عربو ته چه په دوی کښې علم او هنر هیڅ نه ؤ ـ نه ئی کوم آسمانی کتاب درلود (لرلو) ـ په معمولی لیک او لوست باندی هم د دوی ډیر لږ سری پوهیدل د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نړی کښې ضرب المثل ؤ خدائ بالکل هیر ؤ پر بت منلو او اوهامو غوښتلو ـ فسق او فجور باندی د ابراهیمی ملت نوم ایښی ؤ ـ او تقریبا ګرد (تول) قوم په صریحی ګمراهی کښې ډوب تللی ؤ ـ ناڅاپه د الله تعالیٰ له لوری په دی قوم کښې یو رسول مبعوث شو چه د هغوی امتیازی لقب «نبی امی» دی خو سره د دی امی توب ئی خپل قوم ته له ګردو (تولو) څخه زیات عظیم الشان کتاب راوړ او وائ وراوه ـ او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنی عجیبی او غیبی خبری وروښوولی او دوی هسی پوهان او حکیمان کړل چه د نړی لویو لویو حکیمانو ـ پوهانو ـ علماؤ ـ عرفاؤ او نورو به له دوی څخنی د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

تنبیه: په هم دی مضمون نور آیتونه د (البقرة) او د (آل عمران) په سورتونو کښې هم تیر شوی دی هغه دی هلته وکتل شی.

وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ ؕ

او (الله پورته کړی لیږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کښې) له مؤمنانو چه نه دی رسیدلی دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کښې)

تفسیر: یعنی هم دا رسول صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت دپاره هم یو واسطه دی ښائی هغوی ته د مبدأ او معاد او آسمانی شرائعو باندی د صحیح علم او پوره پوه د نه لرلو په واسطه مونږ امی او نالوستی ویلی شو ـ لکه د بلخ ـ هرات ـ سیستان ـ غزنی ـ کابل ـ خراسان ـ پارس ـ روم ـ چین ـ هند او نور قومونه چه وروسته له دی نه د دی امیونو په دین کښې داخل او په اسلامی اخوت ، وروری کښې شامل شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ اول عربان د محمدی دین د نشر او اشاعت دپاره غوره کړل ـ وروسته له هغه ئی په عجمو کښې هسی پوره او کامل او فاضل سری راپورته کړل چه د اسلام لوی خدمتونه ئی

کړی دی» په حدیث کښې راغلی دی کله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخنی د ﴿ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ﴾ په نسبت پوښتنه وشوه نو دوی د سلمان پارسی رضی الله تعالیٰ عنه په اوګه باندی لاس کیښود او وئ فرمایل «که علم یا دین په ثریا کښې هم هسک (اوچت) لاړ شی نو د ده قوم به هغه له هغه ځایه راښکته کوی» شیخ جلال الدین سیوطی رحمة الله علیه او نور پوهانو دا خبره منلی ده چه د دی پیشګوئی لوی مصداق (محمونږ کابلی) امام اعظم ابوحنیفة النعمان بن ثابت بن روطی الکابلی ثم الکوفی دی رحمهماالله تعالیٰ.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چه د هغه زبردست قوت او حکمت د دی جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پوری د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیی انتظام وفرمایه صلی الله علیه و علیٰ آله واصحابه وسلم.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾

دغه (نبوت) فضل لوئ د الله (له طرفه) دی چه ورکوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی د ورکولو ئی او الله څیښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی لوئ ورکړه او دی امت ته ئی داسی د لوئ مرتبی څیښتن (خاوند) رسول وروباښه. «**فلله الحمد علیٰ ما انعم**» نو ښائی چه مونږ مسلمانان د دی انعام او اکرام په قدر وپوهیږو ـ او د خپل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د لوړ (اوچت) تعلیم او تزکیی څخه ښه مستفید او منتفع شو او هیڅ قصور او لندون په کښې ونه کړو وروسته له دی نه د یهودانو مثال د عبرت په دول (طریقه) بیانوی چه هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کښې ډیر زیات غفلت ، بی پروائی کړی ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثل د هغو کسانو چه مکلف کړی شوی ؤ هغوی په توریت (چه پری عمل

وکړی) بیا بار نه کړ هغوی هغه (توریت یعني عمل ئې پرې ونه کړ مثال د دغو کسانو چه علماء د یهودو دی) په مثل د خره دی چه په شا وړی کتابونه او نفع تری نشی اخیستی.

تفسیر: یعني پر یهودانو باندی د توریت پیټی ایښود شوی ؤ ـ او دوی د هغه ذمه وار ګرځولی شوی ؤ ـ خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه ـ او نه ئې محفوظ وساتل ـ او نه ئې پخپلو زړونو کښی ځای ورکړ ـ او نه ئې پری عمل وکړو ـ او نه د الله تعالیٰ له هغو فضلونو او انعامونو څخنی ګټور شول چه د هغو له لوری هغوی ته ورعطا او ببنلی شوی ؤ بیشکه هغه توریت چه دوی حاملان تاکلی (مقرر کړی) شوی ؤ د رباني هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه نو کله چه دوی له هغه څخه منتفع نه شول نو د دوی مثال هسی شو لکه چه یو خر چه د علم او د حکمت ډیر لوی کتابونه پری بار شوی وی نو هغه ته پرته (علاوه) له دی څخه چه د هغه پیټی لاندی ستری ستومان شي بله کومه ګټه (فائده) نه وررسیږی.

نه محقق بود نه دانشمند

چارپای بر و کتابی چند

هو! دی پرته (علاوه) د شنو وښو له لتولو څخه بل شی پسی نه ګرځی او له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او رابطه نه لری چه پر شا ئې لال او جواهر بار دی؟ که کوم بل چتی (فضول) او بیکاره څیز؟ که یواځی هغه په دی خبری باندی فخر کوی چه ګورئ ځما پر شا باندی څرنګه عمده او قیمتداره کتابونه دی نو ځکه زه لوی عالم او معزز سړی یم نو دا وینا د هغه لا خرتوب ښکاره کوی.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ

بد دی مثل د قوم هغه (کسانو) چه دروغ وائی دوی په دلائلو (د قدرت) د الله

تفسیر: یعني خراب قوم دی هغه کسان چه د هغوی مثال داسی وی الله مو دی تری پخپله پناه کښی وساتی! الله تعالیٰ په توریت او نورو کتابونو کښی کوم زیری چه د نبی آخرالزمان په نسبت ورکړی دی او هغه دلائل او براهین چه د دوی پر رسالت باندی قائم دی د هغو دروغ بلل د الله تعالیٰ آیتونه دروغ ګنل دی.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (كافرانو ته)

تفسير: يعني هسي معاندانو زوراورانو او بي انصافانو ته د هدايت توفيق نه وركوي.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْٓا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗٓ
اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝٧

ووايه ته (اى محمده!) اى هغو كسانو چه يهودان شوي يي كه گمان دعوى كوئ تاسي (د دى) چه بيشكه تاسي دوستان يئ د الله پرته (علاوه) له نورو خلقو (چه مؤمنان دى) نو (فرمائي الله) ارزو وكړئ د مرگ كه چيري يئ تاسي صادقان رښتيني (په دغه ادعاء د دوستي كښي) حال دا چه وبه نه كړي دوى ارزو د دغه (مرگ) هيچيري په سبب د هغو كارونو چه مخكښي ليږلي دي لاسو د دوى (لكه قتل او تكذيب الانبياء او نور) او الله ښه عالم دى (په احوالو د) گردو (تولو) ظالمانو (كافرانو نو وربه كړي ورته جزاء)

تفسير: يعني سره له دى ناپوهي ـ جهل او حماقت داسي دعوى كوي چه مونږ بى د نورو له شركته د پاک الله دوستان يو ـ او ـ جنت واكوالان او حقداران يو ـ كله چه له دنيا څخه ولتيږو نو سم دلاسه جنت ته ځو كه په رښتيا سره دوى خپلو زړونو كښي داسي يقين لرى ـ او پخپلو دغو دعوو كښي رښتين دى نو ضرور ؤ چه دوى د دنيا له مكدر عيش څخه خپل زړونه شكولي او د حقيقي محبوب او د جنت الفردوس په تمنا كښي به ئي د مرگ ارزو كوله ځكه هغه چاته چه دا خبره يقيناً ښكاره وى چه څما درجه د الله تعالىٰ په دربار كښي ډيره لويه ده او هلته څما دپاره هيڅ يوه خطر او ويره نشته نو هغه بيشكه په مر كيدلو باندى خوښيږى او مرگ داسي گڼي لكه چه يو دوست له بل يو دوست سره يو ځاى كوى او د دوى په ژبو باندى به داسي تورى وى

(غدا نلقى الأحبة محمداً و حزبه)
يا(حبذا الجنة و اقترابها طيبة و بارد شرابها)
أو (حبيب جاء على ناقة)

أو (یابنی لایبالی أبوک سقط علی الموت أو سقط علیه الموت)

او د دی په شان نور دا د هغو اولیاؤ الله خبری دی چه نه د دنیا د مصیبتونو او سختیو او ویرولو لامله (له وجی) بلکه خالص د الله تعالیٰ د لقاء ، تمنا یا د جنت په اشتیاق کښی به ئی د موت تمنا کوله او د هغوی افعالو او حرکاتو به هم داسی شاهدی ویله چه مرګ هغوی ته د دنیا د ګردو (تولو) لذاینو څخه ډیر لذیذ او خوندور دی لکه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم فرمایلی دی «**لوددت انی اقتل فی سبیل الله ثم احیا ثم اقتل**» د دی په مقابل کښی د دی دروغجنو مدعیانو پر افعالو او حرکاتو باندی نظر واچوی چه له دوی څخنی زیات له مرګ څخنی ویریدونکی بل څوک نشته دوی د مرګ د نوم له اوریدلو څخنی ویریږی او لری تری تښتی ـ نه د دی دپاره که هغوی ډیر کلونه ژوندی پاتی شی نو زیاتی ښیګڼی (فایدی) به ګټی بلکه یواځی د دی دپاره چه د دنیا له حرص څخه هیڅ کله د دوی ګیډی دکی شوی نه دی او داسی ګڼی د هغو چارو له وجی چه دوی ئی دلته کوی په مجرد د دی چه دوی له دی ځایه وخوځیږی د هغو په سزا به اخته کیږی لنده ئی دا چه د هغوی له ګردو (تولو) افعالو او اطوارو څخه لکه رڼا (رڼرا) ورځ داسی ښکاری چه هغوی د یوی ربی (لمحی) دپاره هم د مرګ ارزو نشی کولی او ممکن دی چه د هغی زمانی یهودانو د دی قرآنی دعوی د دروغ بللو دپاره په دروغو په ژبه سره د مرګ ارزو ښکاروله ـ مګر الله تعالیٰ دا قدرت هم له هغوی څخنی اخیستی ؤ ـ په روایاتو کښی راغلی دی چه که له دوی څخنی به کوم یهودی د موت تمنا کوله نو په همغه وقت کښی به د ده په غاړه کښی غړوندی لویده او واړه کیده به.

تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم د هغه تفسیر بیا وکتل شی د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه یعنی معاندو یهودانو ته وویل شو که «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کیدلو یقین لری ـ او مسلمانان په باطلو باندی ګڼی نو داسی دی تمنا وکړی د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چه دروغجن وی مر دی شی!» مګر هغوی به هیڅ کله داسی نه کوی ځکه چه هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی ابن کثیر رحمة الله علیه او ابن قیم رحمة الله علیه او نورو هم دا توجیه غوره کړی ده. والله اعلم.

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده ! دغو یهودانو ته) بیشکه مرګ هغه چه تښتئ تاسی له هغه نه (او نه ئی غواړئ) پس بیشکه هغه مرګ ضرور رسیدونکی دی تاسی ته بیا به بوتلی شئ تاسی په لوری د (هغه) ښه پوهیدونکی په پټو او په ښکاره ؤ باندی

پس خبر به کړی تاسی په هغو (کارونو باندی) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی نو جزاء به پر درکړی)

تفسیر: یعنی ای یهودانو که تاسی له مرګه ویریږئ نو چیری به تری تښتئ او ځئ؟ که په زرګونو ځلی کوښښ هم وکړئ او په هسی کلکو کلاؤ کښی سنګر (مورچه) ونیسئ چه وروننه ئی ترلی وی نو هلته به هم له مرګه نه خلاصیږئ او وروسته له مرګه بیا همغه د الله تعالیٰ عدالت دی او تاسی (ربط) د یهودانو لویه خرابی دا وه چه کتابونه به ئی پر شا ترلی ؤ مګر له هغو څخه نه ګټور (منتفع) کیدل سره له دی چه د دین په ډیرو خبرو باندی ښه پوهیدل خو د دنیوی چارو دپاره هم له هغو څخنی غاړه غړوله . په دنیوی چارو کښی مشغول او منهمک شوی د آخرت د یاد تصور هم له زړونو څخه باسی. له داسی تګ او روش څخنی مونږ مسلمانان منع کړی شوی یو د جمعی د لمانځه تقیید هم داسی دی چه په دغه وقت کښی په دنیوی چارو کښی ښائی بوخت (مشغول) نه شو، بلکه په پوره توجه او چوپیا سره ئی خطبه واورو او لمونځ ئی اداء کړو په حدیث کښی راغلی دی «هغه څوک چه د خطبی په وقت کښی خبری کوی نو دی د همغو خرو یهودانو په شان دی چه پر شا ئی کتابونه بار وی» یعنی د ده مثال د یهودانو په شان دی. العیاذ بالله.

يَآيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوٓا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِن يَّوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلٰى ذِكْرِ اللهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اول) اذان وویلی شی دپاره د لمانځه په ورځی د جمعی کښی نو ځغلئ مندی وهئ طرف د ذکر د الله ته او پریږدئ (بیع ؤ شری پلورل او پیرودل)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د هر اذان حکم داسی نه دی ځکه چه بل جماعت هم موندل کیږی او د جمعی لمونځ په یوه مسجد کښی اداء کیږی په بل ځای کښی نه اداء کیږی» او د الله تعالیٰ له یاده څخه خطبه مراد ده او لمونځ د هغه په عمومیت کښی داخل دی یعنی په داسی وقت کښی ښائی چه مونږ مسجد ته ورشو چه خطبه واورو په دی وقت کښی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) حرام دی او له مندی وهلو او ځغلیدلو او سعی څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب او مندی وهل مراد نه دی

تنبیه: په قرآن کریم کښی له (نودی) څخه هغه اذان مراد دی چه د دی آیت د نزول په وقت کښی ؤ یعنی هغه اذان چه امام ته مخامخ پخوا له خطبی څخه ورکاوه کیږی ځکه چه له دی اذان څخه ړومبنی اذان د سیدنا کامل الحیاء والایمان جامع آیات القرآن حضرت عثمان بن عفان

رضی الله تعالیٰ عنه الرحمان په زمانه کښی د صحابه ؤ په اجماع سره مقرر شو لیکن د بیعی په حرمت کښی د دی ورستنی اذان حکم هم په مثل د همغه پخوانی اذان شامل دی ځکه چه د علت په اشتراک کښی د حکم اشتراک هم کیږی ـ هو! په قدیمی اذان کښی به دا حکم قطعی او منصوصی وی ـ او په حادث اذان کښی دا حکم به مجتهد فیه او ظنی وی په دی تقریر سره ګرد (تول) علمی اشکالات مرتفع شوی. او هم ښکاره دی وی چه دلته په ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ کښی «عام مخصوص منه البعض» دی ځکه چه په اجماع سره پر ځینو مسلمانانو لکه ښځی ـ مریض ـ مسافر ـ بندی او نورو باندی جمعه نه فرضیږی.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ⑨

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر دیر غوره دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په آخروی نفع او نقصان خپل)

تفسیر: ښکاره ده چه د آخروی ګټی په مقابل کښی دنیوی فائدی هیڅ یو حقیقت نه لری.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ⑩

نو هر کله چه اداء کړی شی لمونځ (د جمعی) پس خواره شئ تاسی په ځمکه کښی (خپلو حوائجو ته که ئی لرئ) او ولټوئ تاسی له فضله د الله او یادوئ تاسی الله (په یادولو) دیرو سره ښائیږی چه وموموئ تاسی ښیګڼی (نیکی) خلاصی مراد

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبی ورځ وه چه په ګردو (تولو) ورځو کښی سود سودا منع وه ـ نو ځکه ئی وفرمایل چه وروسته له لمانځه څخه د روزی په لټولو پسی وګرځئ! او په هغه وقت کښی هم تاسی د الله تعالیٰ له یاده غافل مه اوسئ!

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ

قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۱۱﴾

او کله چه ووینی دوی تجارت سوداګری یا کومه لهو تماشا ننداره نو خوریږی دوی په لوری د هغې او پریږدی دوی تا ولاړ (خطبه ویونکی پر منبر) وو وایه (ای محمده دوی ته) هغه څه (ثواب) چه په نزد د الله دی خیر ډیر بهتر غوره دی له لهوی تماشی نندارې او له تجارت سوداګری څخه او الله خیر ډیر بهتر غوره له ګردو (ټولو) رزق روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ خطبه فرمایله چه د سوداګرانو جوپې (قافلې) له د باندې څنې خواره او غله راوړه چه له هغه سره د خبرتیا دپاره طبل تغاری او دمامی هم وهلی کیدی څرنګه چه په ښار کښې غله ډیره لږه وه نو خلقو ورمندې وهلې چه هغه جوپه واړوی ګواکې دوی داسی ګڼل چه د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندی دی چه په هغو کښې د ضرورت په وقت کښې سړی پاڅیدی شي ـ او بیا لمانځه ته ځان ور رسوی یا به لمونځ شوی وی لکه چه د ځینو قول دی چه په هغه وقت کښې د جمعې لمونځ پخوا له خطبې څخه کیده په هر حال د خطبې احکام لا نه ښکاره نه ؤ چه خطبه هم د لمانځه په شان ده ډیر خلق لاړل رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چه په هغوی کښې راشده خلفاء هم ؤ. پاتی شول نو په دی نسبت دا آیت رانازل شو ـ یعنی سوداګری او د دنیا لوبی او تماشی څه شی دی هغه ابدی ګټه (فائده) حاصله کړئ! چه له الله تعالیٰ سره ده او د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځی. پاتی شوه هغه اندیښنه چه تاسی ته د خوړو او قحط له پلوه پیدا شوی وه او د هغې لامله (له وجې) تاسی ولتیدلئ نو په یاد ئی ولرئ چه رزق روزی د الله تعالیٰ په لاس کښې ده او همغه ډیر ښه روزی ورکوونکی دی او د هغه مالک هیڅ یوه بنده ته نه ښائی چه په دی باره کښې اندیښنه وکړئ وروسته له دی تنبیه څخه د صحابه ؤ شان داسی ؤ چه د (النور) په سورت کښې راغلی دی ﴿ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ﴾

تنبیه: لهو هر هغه شی ته وایه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده وباسی لکه لوبی ـ ننداری ـ او ښائی چه د هغې طبل تغاری او دمامی غږ ته لهو ویلی شوی وی.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومنه وکرمه

سورة المنافقون مدنية وهى احدى عشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٣) تسلسلهاحسب النزول(١٠٤) نزلت بعد سورة «الحج»
د «المنافقون» سورت مدنی دی (۱۱) آیات (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٣) او په نزول کښی (١٠٤)
سورت دی وروسته د «الحج» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ قَالُواْ نَشۡهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ١

کله چه راشی تاته (ای محمده) منافقان نو وائی دوی (په ژبو خپلو په خلاف د زړونو خپلو داسی چه) شاهدی ورکوو مونږ چه بیشکه ته خامخا رسول د الله ئی (یعنی مونږ ستا پر رسالت له زړه معتقدان یو) او الله ته معلوم دی چه بیشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) ئی او الله شاهدی ورکوی په دی چه بیشکه منافقان خامخا دروغجنان دی (په دی شهادت خپل کښی)

تفسیر: یعنی منافقان دروغ وائی چه هغوی له زړه ستا په رسالت باندی اعتقاد لری. په رښتیا سره هغوی ستاسی په رسالت قائل نه دی او یواځی د خپلو اغراضو لامله (له وجی) په ژبه سره داسی خبری کوی ـ او پخپلو زړونو کښی وائی چه مونږ دا خبری په دروغو سره وایو. بیا د هغوی دا کذب یواځی په هم دی خبری باندی نه دی منحصر بلکه دروغ بیل د هغوی امتیازی خصلت او شعار ګرځیدلی دی په هره هره خبره کښی له دروغ ویلو څخه کار اخلی لکه چه په هم دی سورت کښی د یوی واقعی ذکر راغلی دی چه په هغی کښی منافقان داسی ورښکاره‌وی چه یو شان ته خبری وکړی خو الله تعالیٰ جل شانه واعظم برهانه له آسمانه د هغوی تکذیب کوی.

ٱتَّخَذُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ جُنَّةً

نیولی دی دوی قسمونه خپل ډالونه (چه پری ساتی سرؤمال خپل)

تفسیر: یعني په دروغو سره قسمونه خوري چه مونږ مسلمانان یو ـ او د اسلامي مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې دپاره د داسې قسمونو تر سیوري لاندې خپلې شپې او ورځې تیروي. کله چه له دوی ځنې د پوښتنې وړ (لائق) کوم کار ځرګندیږي (ښکاریږي) او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذې ویره پیدا کیږي نو سم د لاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ②

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله ځخه (چه جهاد في سبیل الله دی) بیشکه دوی چه دي بد دي هغه عمل چه دي دوی چه کوي ئې (له قسمونو او دروغو او له اړولو د خلقو له لارې د الله نه)

تفسیر: یعني د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن ـ تشنیع وائي او عیبونه ئې لټوي او د اسلام له ننوتلو ځخه نور خلق منع کوي. او خلق هم د دوی په ښکاره مسلماني باندې غولیږي نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کیږي بلکه نورو ته هم متعدي کیږي نو له دې ځخه به لویه خرابي ځرنګه وي. خو سره له دې که یو سړی په ښکاره سره د اسلام په ضروریاتو باندې اقرار کوي اګر که په دروغو او فریبو سره هم وي نو اسلام د هغه په وژلو باندې امر نه شي ورکولی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ③

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چه) بیشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوي دي (قلباً تینګ ولاړ په کفر) بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې پس دوی نه پوهیږي په (حقیقت د ایمان باندې چه اقرار باللسان تصدیق بالقلب دی)

تفسیر: یعني په ژبه سره د ایمان دعوی کوي او په زړه کښې له هغوی ځخه انکار کوي سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي د دې بې ایماني او انتهائي مکر او فریب او دغا اثر داسې شو چه د هغوی په زړونو باندې مهر ولګید چه پر هغوی د ایمان ـ خیر ـ صداقت او امانت ګردي (تولې) لارې وترلې شوې او هیڅ یو ښه شی په هغه کښې نه ځائیږي . ښکاره ده چه اوس دې حالت ته رسیدلي دي چه له هغوی ځنې د پوهیدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله

(امید) او توقع نشي کیدی کله چه د سري زړه د بدکاریو او د بي ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وی بیا نو په دی کښي د ښه او بد پوهیدلو هیڅ صلاحیت نه پاتی کیږی .

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ

او کله چه ووینی ته دوی په تعجب کښی تا اچوی اجسام جثی بنی د دوی له جهت د ښائست او که خبری کوی دوی اوری غوږ ږدی ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته

تفسیر: یعنی زړه خو مسخ شوی دی مګر که بنی (جسم) ته وکتل شي ډیر دولی ـ ښائسته ـ روغه رمته لویه درنده ښکاری ، په خبرو اترو کښی ډیر غوږ او ښه غیږیږی ـ په فصاحت او بلاغت کښی بی مثال او بی نظیر ښکاری او خامخا د اوریدونکی فکر او توجه ځان ته وراړوی او د هغه د ځیری د ظاهری سطحی له لیدلو څخه هر سری د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږی هر چا چه ویلی دی څرنګه ئی ښه ویلی دی

په لیدو ښکاری ښه غوږ .

منځ ئی ډک دی له ککره

له ورا بریښی په ځرونکی

له نژدی لیوه خوړونکی

از برون چون ګور کافر پر حلل

واندرون قهر خدای عزوجل

از برون طعنه زند بر با یزید

و زدرونش ننګ میدارد یزید

كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ

حال دا چه په واقع کښی ګواکی دوی لرګی وچ دی درولی شوی دیوال ته

تفسیر: هغه وچ او بیکاره لرګی چه له دیوالونو سره ئی لګولی دروی محض بی ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودی څخه بی برخی وی . په لیدلو سره ډیر لوی او پند ښکاری مګر یوه شیبه هم بی له تکیی او استناده نه شي ودریدی. هو یوازی د سوځولو په کار راتلی شي. هم دا حال د دی خلقو دی چی د هغوی ښه شکل او ښائسته جثه او ښکاره ډول ودیل ډیر ښه ښکاری

خو په منځ کښې تش او بې ځان وې او بوابخې د دوزخ خس کيدې شي .

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

ګڼي دوې هر غږ (هسې چه بلاء راغله) پر دوې باندې

تفسير: هسې بزدل ـ نامرد ـ او ويريدونکي دې چه په لږ شوروشر سره د هغوې زړونه لړځيږي او داسې ګڼي چه سم د لاسه پر مونږ باندې کومه لويه بلا يا افت راتلونکي دې . د خپلو درنو جرمونو ـ درغليو ـ درغو او خيانت لامله (له وجې) هر کله د هغوې په زړونو کښې دغه ؛ انديښنه او ويره لويدلې وې او تل په هم دې فکر او انديښنې کښې وې چه چيرې ځمونږ د دې دغابازيو او درغليو پته او سراغ چاته ښکاره نشي يا ځمونږ د دې حرکاتو او چارو لامله (له وجې) کومه پيښه راپيښه نشي ! .

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ

هم دوې دې دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوې څخه

تفسير: يعنې لوې ويرونکي دښمنان او غليمان هم دوې دې . د دوې له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شې
او بې غمه او بې انديښنې مه ترې کښينۀ!

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿۴﴾

هلاک دې کاندې دوې لره الله څرنګه ګرځولې شوې دې دوې (له سمې صافې لارې نه)

تفسير: يعنې وروسته د ايمان له اظهاره دا بې ايمانې ـ او پس له دې نه چه د حق او صداقت په رڼا (رڼړا) کښې ننوتلې دې د دوې دا ظلمت ـ تياره خوښول ډير عجيب او حيرانوونکې دې.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ

يَصُدُّونَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُونَ ۝٥

او کله چه وویل شی دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چه ببښنه وغواړی تاسی ته (محمد) رسول د الله تاو کړی دوی سرونه خپل (مخ تری اړوی) او وینی ته دوی چه څنګ کوی (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چه وی دوی لوئ کوونکی (له توبی او استغفار نه)

تفسیر: یعنی که چیری د دی منافقانو کوم شرارت په صاف ډول (طریقه) سره څرګند (ښکاره) شی او د دوی د کذب او د خیانت پرده وشلیږی نو خلق دوی ته وائی اوس لا هم وقت شته ورځئ د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی او د هغوی په وسیله د الله تعالیٰ له لوری خپلی ببښنی وغواړئ تر څو الله تعالیٰ د رسول الله د استغفار په برکت ستاسی دا خطاوی وبښی نو دوی د لوئ او تکبر او غرور له پلوه خپلی غاړی غړوی ـ او سرونه اړوی او اوګی پورته غورځوی او خپله بی پروائی ښکاروی . بلکه ځینی کمبختان په غوږه ژبه سره وائی چه مونږ ته د رسول الله د استغفار هیڅ ضرورت نشته .

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝٦

برابر ده پر دوی باندی چه ببښنه غواړی ته (ای محمده!) دوی ته او که ببښنه نه غواړی ته (ای محمده!) دوی ته له سره به ببښنه نه کوی الله دوی ته بیشکه الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو نافرمانو ته .

تفسیر: یعنی ممکن دی چه تاسی له ډیر رحمت او شفقت د هغوی په موجوده حالت باندی زړه سوی وکړی او هغوی ته ببښنه وغواړئ مګر الله تعالیٰ په هیڅ صورت سره هغوی نه ببښی او داسی نافرمانانو ته د هغه په لوری د هدایت توفیق نه ورکاوه کیږی هم داسی یو بل آیت د (براءة) په سورت کښی راغلی دی د هغه تفسیر دی هلته وکوت شی .

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا ۗ

دوی هغه کسان دی چه وائی (خپلو ملګرو ته) مه ورکوئ نفقه مه لګوئ تاسی مال په هغه چا باندی چه په نزد د رسول الله دی (له فقراؤ د مهاجرینو) تر څو چه متفرق خواره شی دوی (تری)

تفسير: په یو سفر کښې دوه تنه سره په جنګ شول چه یو مهاجر او بل انصاری ؤ ـ هر یوه له دی دواړو څخه خپلو ملګرو ته ورغږ کړ ـ او یوه لویه شخړه (جګړه) تری جوړه شوه کله چه دا خبر د منافقانو مشر عبدالله بن أُبَيّ بن سلول ته ورسید نو وئ ویل «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کښې ځای نه ورکولی نو دوی به ولی ځمونږ په مخ کښې داسې پورته کیدل هم دا تاسې یئ چه د دوی پالنه کوی چه دوی د دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښې سره ګرځی ـ تاسې د دوی دا خبر اخیستل او پوښتیدل پریږدی . نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کیږی او ګرد (تول) سره خواره کیږی ـ او د دوی دا تولنه سره تار په تار کیږی » دا ئې هم وویل که مونږ له دی خپل سفره بیرته وګرځیدو ـ او مدینی ته ورسیدو نو شائی هغه کسان چه د زور او اقتدار خاوندان دی نور سپک ذلیل او بی قدر خلق وشړی یعنی مونږ چه مالدار او عزتمندان یو شائی دا خوار مسلمانان له مدینی ځنی وباسو یو صحابی چه زید ابن ارقم رضی الله تعالیٰ عنه نومیده کله چه دا خبری ئې واوریدی هغه ئې یو په یو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته واورولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن أُبَيّ او نور سری خپل مخ ته ورروغوښتل ـ او لازمه تحقیقات ئې وفرمایل ـ نو منافقانو په قسم خوړلو باندی شروع وکړه او تولو سره وویل چه دا ګردی (تولی) خبری دروغ دی چه د زید رضی الله تعالیٰ عنه بن ارقم له لوری ځمونږ په خلاف په دشمنی سره جوړی شوی دی نو خلقو پر زید رضی الله تعالیٰ عنه باندی په مسخرو شروع وکړه او دی ډیر خفه ـ نادم او محجوب ؤ ـ په دی وقت کښې دا آیتونه رانازل شول نو رسول الله مبارک زید رضی الله تعالیٰ عنه راوغوښت او ورته ئې وفرمایل چه ته د الله تعالیٰ له لوری رښتین شوی .

وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۞

او خاص الله لره دی خزانې د آسمانونو او د ځمکی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په رزاقیت د رب العزت)

تفسير: یعنی دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږی چه د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالیٰ دی نو ایا هغه خلق به چه یواځې د هغه د خوښی دپاره د ده د رسول په خدمت کښې سره بوخت (مشغول) دی په لوږه سره وژنی او که خلق په هغوی باندی د خوړو (رزق) ورونه وتړی نو الله تعالیٰ به هم د خپلو خورو او رزق ور پر دوی باندی وتړی بلکه نه ئې تری رښتیا حو دا ده هغه بندګان چه پر دی اهل الله باندی خپل مالونه لګوی هغه هم پر هغوی باندی پاک پروردګار کوی ـ که د هغه له لوری دوی ته توفیق په برخه نه شی نو په ښو کارونو کښې به یو پول او پیسه ونه لګوی

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

وائی منافقان که چیری بیرته وګرځو مونږ طرف د مدینی ته نو خامخا به وباسی هرومرو (خامخا) ډیر عزتمن (کافر خلق له دغی مدینی نه) ډیر خوار کمزور خلق (لره له مؤمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په عزت او رزاقیت د ربـلعزت).

تفسیر: یعنی منافقان په دی باندی نه پوهیږی چه زورور او عزتمن څوک دی ؟ په یاد ئی ولری چه اصلی او ذاتی عزت خو د الله تعالیٰ دی . وروسته له هغه له الله تعالیٰ سره د علاقه لرونکو ذواتو دی چه درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخی مراتب لری یعنی بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی ـ په روایتونو کښی راغلی دی چه عبدالله بن أُبَیّ دا الفاظ چه زوراوران به کمزوران شړی کله چه د هغه ځوی عبدالله بن عبدالله بن أُبَیّ تر غوږ شو چه مخلص مسلمان ؤ نو د خپل پلار په مخ کښی توره په لاس نیغ ودرید او ورته ئی وویل زر شه داسی ووایه چه عزتمن او زورور رسول الله مبارک او د هغوی امتیان دی او ذلیل او سپک زه او ځما ملګری دی که نه اوس به دی سم د لاسه ککره پری کړم او لکه پندوس غوندی به ئی هیسته وغورځوم او ژوندی به دی نه پریږدم چه مدینی منوری ته ننوځی ـ هم دا وه چه پلار ئی د پیغمبر په عزت او پخپل ذلت باندی اقرار وکړ او د خپل ځوی رضی الله تعالیٰ عنه له قهره خلاص شو . د منافقینو له توبیخ او تقبیح څخه وروسته مؤمنانو ته څو هدایتونه ورکړی شوی دی یعنی تاسی په دنیا کښی اخته شوی د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه مه غافلیږئ لکه چه دا خلق په هغه کښی ککړ شوی دی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مشغول غافل دی نه کړی تاسی مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی له ذکره یاده د الله څخه او هغه څوک چه وکړی دا کار نو هم دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه بی

برخی شول له باقی شخه په غوره کولو د فانی)

تفسیر: یعنی هر سری ته دا لوی زیان دی چه باقی دولت پریږدی او په فانی پسی وردرومی ـ او له اعلیٰ ځنی مخ اړوی او په ادنیٰ کښی پریوځی . همغه مال او اولاد ښه گڼنه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلوی او د آخرت له کاره ئی نه وباسی ـ که کوم سړی په دی شیانو کښی داسی اخته کیږی او له الله تعالیٰ څخه غافلیږی نو آخرت ئی له لاسه ووت او د دنیا په جنجالونو کښی هسی کیووت چه هغه ته به د زړه دادینه (سکون) او اطمینان هیڅ په نصیب کښی نه وی

﴿ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِيْ فَاِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴾

وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَاۤ اَخَّرْتَنِيْۤ اِلٰۤى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۱۰ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ؕ

او نفقه کړئ ـ ولگوئ تاسی له هغو مالونو څخه چه درکړی مو دی تاسی ته پخوا له هغه ځنی چه راشی یو ستاسی ته (اسباب) د مرگ (او پریوځی له مبرات او خیرات) نو وبه وائی ای ربه ځما ولی دی وروستی نه کړ ما لره (یعنی څه به وشی که تاخیر کړی موت) تر اجل نیتی نژدی پوری چه صدقه خیرات وکړم زه او شم زه له صالحانو نیکانو څخه (په موندلو د مافات سره نو فرمائی الله) او له سره به نه وروستی کوی الله هیڅ نفس لره (له مرگه) کله چه راشی نیته ئی

تفسیر: دا ښائی د منافقانو د دی وینا جواب وی چه ﴿ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ دی یعنی په خرخ کولو کښی ستاسی ښه ده هر څه خیرات او صدقات مو چه له لاسه پوره وی هغه ژر تر ژره هم دا اوس وکړئ ـ که نه موت او مرینه مو پر سر رسیدونکی ده نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چه ولی مو څه د الله تعالیٰ په لاره کښی ونه لگول ؟ کله چه مرگی د شوم او بخیل په سر باندی راځی نو هلته دی ارزو او تمنا کوی چه ای الله تعالیٰ ! څو ورځی نور می په مرگ کښی ډیل او معطلی وفرمایه ! چه زه ښه خیرات صدقات وکړم ـ او ځان ښه سنبال کړم په اصلاح او توبه سره راشم . خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږی هر سړی لره هومره عمر او نیته او میعاد چه تاکلی (مقرر) شوی دی د هغه د پوره کیدلو څخه وروسته د

یوی لحظی دپاره هم په هغه کښې څه ډیل او تاخیر پېښېدونکی نه دی .
تنبیه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخنې منقول دی چه هغه دا غوښتنه او تمنا د قیامت په ورځ باندې حمل کوی او وائی چه بخیلان به د قیامت په ورځ کښې داسې ارزو او ارمان کوی چه کاشکې زه بیا د څه مدت له مخې دنیا ته ورشم او هلته ښه خیراتونه وکړم او ښې چارې وکړم او بیا په ښه اصلاح او توبې سره دلته راشم .

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چه کوی ئې تاسې(نو جزا به پرې درکړی) .

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده ـ که بالفرض ستاسې مرګ ملتوی کړی یا مو له محشره د دنیا په لوری بیرته وروليږی نو هلته به بیا څرنګه چاری وکړئ ؟ هغه ته ګردی (تولی) پټې او ښکاره خبری معلومې او ښکاره دی او ستاسې پر ګردو (تولو) استعداداتو ـ او ظاهری او باطنی اعمالو احوالو ، اقوالو ، نیاتو افکارو باندې ښه خبردار دی او سم له هغه سره به له تاسې سره معامله او تګ کوی .

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالیٰ

سورة التغابن مدنية وهي ثماني‌عشرة آية وفيها ركوعان رقمها(٦٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٨)
نزلت بعد سورة التحريم
د «التغابن» سورت مدنی دی (١٨) آیت دوه رکوع لری .
په تلاوت کښې (٦٤) او په نزول کښې (١٠٨) سورت دی وروسته د «التحريم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی له علویاتو سره له آسمانونو او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی له سفلیاتو سره له ځمکې خاص هم دغه (الله) لره دی ملک باچائی (د ټول جهان) او هم ده لره توله ثناء ستاینه (صفت) ده او هم دغه (الله) په هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی . هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی ځینی له تاسی کافر دی (په اصل خلقت کښې) او ځینی له تاسی مؤمن دی (په اصل خلقت او پیدایښت کښې).

تفسیر: د هر چا حکومت او تولواکی (باچاهی) چه په دنیا کښې لیده کیږی په حقیقت کښې هغه د الله تعالیٰ سلطنت او تولواکی (باچاهی) ده . او د هر سړی چه ستائنه (صفت) او تعریف کاوه شی هغه په واقع سره د همغه الله تعالیٰ حمد ، ثناء او ستاینه (صفت) ده . هم دغه پاک الله تعالیٰ ځمونږ او د ګردو (تولو) مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی او ښائیږی چه ګردو (تولو) به په ده باندی ایمان راوړی وی او د هغه حقیقی منعم اطاعت به ئی کړی وی مګر ځینی کسان منکران شول او ځینی ایمانداران وګرځیدل بیشکه چه الله تعالیٰ هر سړی ته داسی یو قوت او استعداد وربښلی دی چه د هر لوری د حرکت او د تګ قوت پکښې شته الله تعالیٰ ړومبی ګرد (تول) خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل بیا ځینی پخپل همغه صحیح فطرت باندی ټینګ پاتی شول ـ او ځنی نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شو ـ خلاف له هغه څخه واوښتل او بله لیاره ئی غوره کړه چه الله تعالیٰ لره له پخوا د هم دی دواړو احوال ښکاره ؤ او پوهیده چه کوم سړی پخپلی ارادی او اختیار سره به کوم لوری ته ځی ؟ او بیا به سم له هغه سره د سزا یا د انعام وړ (لائق) او مستحق ګرځی دا خبری له خپلی پوه سره سم د ده په قسمت کښې لیکلی دی او تاکلی (مقرر کړی) ئی دی چه هغه به داسی کیږی . د الله تعالیٰ محیط علم د دی مستلزم نه دی چه په دنیا کښې بله کومه اراده ـ اختیار ـ قوت او قدرت پاتی نشی دا مسئله دیره دقیقه ده او مونږ پر دی باندی د یو ځان ته مضمون د لیکلو اراده کړی ده . **والله الموفق والمعین**

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ② خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه ليدونکي دی (نو جزا به درکړی) پيدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په تدبير حق سره او صورتونه ئی تړلی دی ستاسی بيا ئی ښه ښائسته کړی دی صورتونه ستاسی (په امتداد د قامت او په اعتدال د خلقت سره) او هغه (الله) ته بيرته ورتلل دی ستاسی (دپاره د جزاء)

تفسير: په کردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) کښې د انسان خلقت ښه دی په ليدلو کښې دير ښه ښکاری . پخپلو ملکاتو او قواؤ کښې هم له کرد (تول) عالم څخه لوړ (اوچت) غوره او ممتاز دی بلکه د تولو ښو مجموعه ده نو ځکه صوفيه د انسان وجود ته «عالم صغير» وائی امام قشيری رحمة الله عليه فرمائی چه د انسان ظاهر الله تعالیٰ مزين کړی دی په کمال د قدرت خپل سره او باطن ئی مزين کړی دی په جمال د قربت سره . **فتبارک الله احسن الخالقين والحمدلله رب العٰلمين .**

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٤﴾ اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٥﴾

ښه معلوم دی دغه (الله) ته هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښې دی او ښه معلوم دی دغه (الله ته) هغه څه چه پټوئ تاسی او هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او الله ته ښه معلوم دی هغه پټی خبری چه په سينو زړونو ستاسی کښې دی ايا نه دی راغلی تاسی ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چه منکران شوی دی پخوا له دی نه پس وڅکل وبال سزا د کار خپل او شته دوی ته (په عقبیٰ کښې بی انتهاء) عذاب دردناک

تفسير: يعنی له تاسی څخه پخوا دير قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوی دی او د آخرت عذاب جلا (جدا) دی دا خطاب د مکی مکرمی هستيدونکيو دپاره دی .

ذٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٞ يَهۡدُونَنَا فَكَفَرُواْ وَتَوَلَّواْۚ

دا (عذاب دوی ته) د دی دپاره دی چه ؤ به دوی چه راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره و دلائلو (د قدرت ځمونږ) سره نو ویل به دوی (تعجباً وتمسخراً) چه ایا بشر سری (لکه مونږ) لاره ښیی مونږ ته بیا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به ئی وګرځول (له دلائلو د قدرت ځمونږ نو هلاک به کړل دوی لره الله)

تفسیر: یعنی ځمونږ غوندی پر یوه سری باندی ئی د لاری ښوونی او د هادی نوم ایښی او هغه ئی مونږ ته رالیږلی دی ؟ که مونږ ته هادی لیږونکی ؤ نو ښائی پرښته ئی رالیږلی وی ګواکی د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کښی منافات ؤ نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه ئی مخ واړاؤ .

تنبیه: له دی آیت ځنی دا خبره ثابتول چه رسول ته (بشر) ویل کفر دی انتهائی جهل او الحاد دی . پرته (علاوه) له دی څخه که څوک ووائی چه دا آیت د هغو سریو په جهل او کفر باندی دلالت کوی چه د پیغمبرانو له بشریت څخه انکار کوی نو دا دعوی د پخوانیو دعوو څخه زیاته قوی ده .

وَّٱسۡتَغۡنَى ٱللَّهُۚ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٞ ۝٦

او بی پروا غنی دی الله (له ایمان د خلقو) او الله غنی بی پروا دی (له عبادت) او ډیر ستایلی شوی دی (بی له ستایلو د خلقو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ څه پروا ده که هغوی مخ واړوی ـ یا غاړه وغړوی نو الله هم له هغوی ځنی د خپل رحمت نظر اړوی

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ

دعوی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه له سره به بیا ژوندی راپورته نه کړی شی دوی

تفسیر: هم هغسی چه دغه کفار پخپل زعم د انبیاؤ له رسالت څخه انکار کوی د بعث بعدالموت ځنی هم انکار کوی .

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝٧

ووايه (اى محمده دوى ته چه) هو بيا به ژوندى راپورته كړى شئ قسم دى په رب ځما چه خامخا ژوندى پورته به كړل شئ هرومرو (خامخا) تاسى (پس له مرګه) بيا خامخا خبر به كړى شئ تاسى هرومرو (خامخا) په هغه څه چه كړى دى تاسى په دنيا كښې او دا (ژوندى پاڅول جزاء وركول) په الله باندى دير اسان دى .

تفسير: يعني د دوهم ځلي بيا ژوندى كول او د كردو (تولو) حساب ، كتاب اخيستل الله تعالىٰ ته كوم سخت او ګران او مشكل كار نه دى پوره يقين ولرى ، چه دا كار ضرور كيدونكى دى د چا له انكار كولو څخه هغه تاكلى (مقرر كړى) شوى كار هيڅ وړاندى وروسته نه كيږى نو ځكه ښائى چه تاسى انكار پريږدى ، او د هغى ورځى په فكر كښې ولويږئ .

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْۤ اَنْزَلْنَا ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٨

نو ايمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندى او په هغى رڼا (رنړا) (قرآن) باندى چه نازل كړى دى مونږ او الله په هغه څه چه كوئ ئې تاسى ښه خبردار دى (نو جزاء به دركړى) .

تفسير: يعني ايمان سره عمل هم يو ضرورى شى دى .

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۗ

(ياده كړه) هغه ورځ چه راجمع به كړى (او خبر به دركړى الله) تاسو لره په ورځ د جمع كيدلو (قيامت) كښې دا (ورځ چه ده) ورځ د نفعى او نقصان ده(چه مؤمنان جنت ته ځى او كافران په دوزخ كښې لويږى او غبن ئې ظاهريږى يا ځينى نيكان به هم په سبب د تقصير د نيكى او د احسان خپل زيان وينى)

تفسير: يعني دوزخيان به پره كيږى او جنتيان به كاميابيږى . پره كيدل دا چه هغوى به د الله تعالىٰ وركرى قوتونه بى ځاى لګولى وى ، رأس المال او پنګه (سرمايه) به ئې هم له لاسه وتلى

وی . بری دا چه د لویی فائدی په بدل کښې په زړهاؤ ښه مومی . اوس د هم دی خبری لږ څه تفصیل داسی راځی چه

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چه ایمان راوړی په الله او وکړی عمل نیک لری به کړی (الله) له ده څخه بدی د ده

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چه شوی وی د ایمان او ښو کارونو له برکته معاف او ښښلی کیږی .

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ
ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

او داخل به کړی (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغه کښې ابدی همیشه دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډیر لوی دی .

تفسیر: یعنی هر څوک چه جنت ته ورسیږی ټول مرادونه ئی په لاس ورځی ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَن
يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو کوی آیتونو څمونږ ته دغه کسان دی یاران ملګری د دوزخ تل به وی دوی په هغه (دوزخ) کښې او بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ) نه رسیږی هیڅ مصیبت غم درد هیچاته مګر خو (رسیږی) په اذن حکم د الله سره او هغه څوک چه ایمان ئی راوړی

دی په الله باندی لیاره ښیی (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات)

تفسیر: په دنیا کښې هیڅ یوه سختي او مشیت بې د الله تعالیٰ له رضاء ـ مشیت او ارادې څخه نه رسیږی کله چه مؤمنان په دی خبره باندی یقین او باور لری نو نه ښائی چه په هغه باندی خفه شي ـ بلکه په هر وقت او په هر حال باندی د هغه په فیصلې باندی رضاء وی او تل دی هسی وینا وکړی .

نه شود نصیب دشمن که شود هلاک تیغت
سر دوستان سلامت که تو خنجر ازمائی

هم داسی الله تعالیٰ مؤمنانو ته د صبر او د تسلیم لاری ورښیی چه د هغه له برکته پر دوی باندی د عرفان او ایقان گرد (تول) ورونه پرانیستل کیږی او عجیبې او غیبې ښوونې او فائدې په برخه شي ـ او له باطنې کیفیاتو او قلبې ترقیاتو څخنې گټور او خوندور کیږی .

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

او الله په هر څیز باندی ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو) .

تفسیر: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چه د الله تعالیٰ له لوری رارسیږی د هغه عین علم او حکمت دی همغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو له مونږ څخنې د واقعې صبر تسلیم او رضاء په سمه لاره ځی؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد گرځیدلو وړ (لائق) دی ؟

وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او حکم ومنئ تاسی د رسول (د دغه الله) پس که مخ وگرځوه تاسی (له طاعته نو د تاسی نقصان دی رسول ته څه زیان نه رسیږی ځکه چه) نو بیشکه په رسول ځمونږ باندی رسونه ښکاره دی (او خپل تبلیغ ئی کړی دی).

تفسیر: یعنی په نرمی ـ سختی ـ تکلیف ـ راحت او په هر صورت کښې د الله تعالیٰ او د هغه د

رسول حکم ومنع ! که نه ستاسي خپل نقصان دی رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسي ته تول ښه او بد درپوهولی دی او خپل فرض ئی ادا کړی دی او الله تعالیٰ ته ستاسی له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا گټه (فائده) نه وررسیږی .

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿١٣﴾

الله (يو دی) نشته هيڅوک ور (لائق) د عبادت مگر خو هم دی دی او خاص يواځی پر الله باندی پس توکل دی وکړی مؤمنان (چه د ايمان اقتضاء هم دا ده چه مؤمنان دی خپل کار الله ته وسپاری)

تفسير: يعنی معبود او مستعان يواځی د الله تعالیٰ لوی ذات دی بل څوک د بندگی او د هيلی او د اسری ور (لائق) نه دی .

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

ای هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) بيشکه ځينی له ښځو ستاسی او (ځينی له) ځامنو ستاسی دښمنان دی تاسی لره

تفسير: دير ځلی داسی کيږی چه سړی د ښځی او ځامنو په مينه او محبت کښی داسی اخته کيږی چه د الله تعالیٰ له ياده غافليږی او د داسی تعلقاتو لامله (له وجی) نور دير خراب کارونه هم کوی او له ديرو ښو څخه بی برخی پاتی کيږی د ښځی او اولاد غوښتنی او د هغوی خوښ ساتل هيڅ کله دی نه پريږدی چه بل شی ته خپل فکر واړوی ، د آخرت فکر تری هيرېږی کله چه آل او عيال د سړی د داسی ضرر او نقصان سبب وگرځی هغه ئی دوستان نه بلل کيږی بلکه داسی دښمنان دی چه سړی د دوی د دی دښمنی احساس نشی کولی نو ځکه الله تعالیٰ مو وېښوی چه ځانونه مو له داسی دښمنانو څخه ساتئ ! او له هسی چارو څنی لری گرځی چه د هغو په وسيله دنيا تاسی ته ديره ښه ښکاره شی او آخرت مو له ياده ووځی او د دنيا لامله (له وجی) مو دين له لاسه وران شی . ولی داسی نه دی چه په دنيا کښی گردی (تولی) ښځی يا توله اولاده او خپلوان هسی وی چه سړی د آخرت له ياده غافلوی بلکه ځينی بختوری ښځی او هلکان داسی هم وی چه له خپلو ميړو (خاوندانو) او پلرونو سره د هغوی د دين په حفاظت کښی مرستی(مدد) کوی او په ښو چارو کښی هغوی ته لار ښوونه او لاس نيونه کوی او هغوی ته عابدی ښځی نعم الصاحبات او نيک مرغی اولاده باقيات الصالحات گرځی **(جعلنا الله منهم بفضله ومنه)** .

فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

نو ځان وساتئ تاسی له دوی ځخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ) او که عفوه او گزشت وکړئ تاسو او مخ وگرځوئ تاسو او مغفرت وکړئ تاسی پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که دوی له تاسی سره دښمني وکړه ـ او تاسی ته دیني یا دنیوی زیان ورسید نو د هغه اثر او اغیزه به داسی کیږی چه تاسی به په انتقام او کسات (بدل) پسی لویږی ـ او پر هغوی باندی به نامناسبه سختی شروع کوئ ـ نو له داسی کولو ځخه به د دنیا انتظام خرابیږی تر هغه ځایه پوری چه عقلاً او شرعاً گنجائش وی له هسی حماقتونو ، تقصیراتو ځنی تیریږئ او ښئ انتقام او کسات پسئ مه گرځی ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره به الله تعالیٰ پر تاسی باندی مهربانی کوی او ستاسی خطاوی ښئ

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مالونو ستاسی او اولاد ستاسی یوه فتنه ازمویښت دی او الله چه دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډیر لوی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی ته مال او اولاد درکوی ـ او تاسی پری ازمویی چه کوم یو له تاسی ځخه په داسی فانی او زائلو شیانو کښی اخته کیږی ؟ او کوم یو له تاسی ځنی د فانی شیانو د خپل آخرت پنگه (سرمایه) او ذخیره گرځوی ؟ او د آخرت ډیر لوی اجر او ثواب د دی ځای پر حظوظو او مالونو باندی ښه بولی او ترجیح ورکوی ؟ او د آخروی باقی او غیر فانی نعمتونه هیروی او په بدل ئی دغه زائل او فانی شیان اخلی ؟.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ

نو وویریږئ تاسی له الله ځومره چه توانیږئ تاسی واورئ (خبری د الله په سماع د قبول سره) او اطاعت کوئ (د احکام الله) او نفقه کوئ لگوئ ښه شیان دپاره (د نفعی) د ځانونو خپلو

تفسیر: یعنی تر څو مو چه له وسه کیږی له الله تعالیٰ څخنی وویریږئ او په دی امتحان او ازموینه کښی ثابت قدم اوسئ ! او د هغه احکام واورئ ! او عمل پری وکړئ !.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

او هغه چه وساتلی شو له حرص بخیلی د نفس خپل څخه نو دا کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) په مراد رسیدلی (له عذابه په دواړو دارینو کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسی خپلی ښیګنی (فائدی) کیږی . او همغه سری بریالی (کامیاب) او په مراد رسیږی چه الله تعالیٰ د هغه زړه له دی اندیښنی غوښتنی څخنی پاک ساتلی وی او حرص ـ بخل ـ طمع او کنسکی (شومتیا) لار پکښی ونه لری ! .

إِن تُقْرِضُوا ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ

که چیری قرض پور (قرض) ورکړئ تاسی الله لره (په هغه څه چه فرمائلی دی) قرض پور نیک (په محبت او اخلاص سره) نو دوچنده به کړی (الله ثواب د) هغه (پور) تاسی ته او مغفرت به وکړی (الله) تاسی ته .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی په اخلاص او نیک نیت سره له خپل حلال او طیب مال څخنی صرف کړی او وئ لګوئ ! تر څو الله تعالیٰ تاسی ته څو چنده له هغه څخنی زیات ثواب درکړی او ستاسی ګردی (تولی) خطاوی او تجاوزات وبښی هم داسی یو مضمون پخوا له دی څخه هم تیر شوی دی پوره تقریر دی هلته وکوت شی .

وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی (چه لږ قبلوی او ډیر ورکوی) .

تفسیر: د قدر پیژندلو خبره دا ده چه په لږ عمل سره ډیر ثواب ورکوی او تحمل ئی دا دی چه د ګناه په لیدلو سره سم د لاسه عذاب نه مقرروی . بیا هم د ډیرو ګناهګارانو جرم ښښی او د ډیرو په سزا تخفیف کوی .

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

عالم پوهیدونکی د پټ او ښکاره دی ښه غالب قوی دی ډیر حکمت والا دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندی علیم او خبیر ښه دانا او بینا دی او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوی

تمت سورة التغابن بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد والمنة

سورة الطلاق مدنية وهي اثنتاعشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٥) تسلسلهاحسب النزول (٩٩) نزلت بعد سورة الإنسان
د «الطلاق» سورت مدني دی (١٢) آیت (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٥)
او په نزول کښی (٩٩) سورت دی وروسته د «الإنسان» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبی (ووایه امت خپل ته) کله چه اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځی (خپلی چه مدخول بهاوی او صغیره آیسه حامله نه وی) نو طلاقوئ په (وقت د) عدت د دوی کښی (په طهر کښی چه خالی له جماع وی)

تفسیر: اګر که دلته مخاطب نبی صلی الله علیه وسلم دی مګر په واقع کښی ګرد (ټول) امت مخاطب دی . یعنی کله چه کوم سری بیا په کوم ضرورت یا د مجبوریت له کبله (وجی) د خپلی ښځی د طلاق ورکولو اراده وکړی . نو ښائی چه هغه دی په عدت سره طلاق ورکړی . (البقرة) سورت کښی راغلی دی چه د مطلقی عدت دری حیضه دی لکه چه هم دا څمونږ د حنفیانو مذهب دی نو ځکه له حیض څخه پخوا د طهر په وقت کښی ښائی طلاق ورکړ شی تر څو ټول حیض پر شمیر کښی راشی فرض ئی کړئ که د حیض په وخت کښی طلاق ورکوی نو هغه حیض چه طلاق پکښی ورکړی شوی وی له دوو حالتو څخه خالی نه دی په عدت کښی

شمیرلی کیږی ؟ یا نه. که هغه د حیض ورځې په عدت کښې شمیرل کیږی نو طلاق د ایقاع ځخه پخوا هومره مدت د حیض چه تیر شوی وی هغه له عدت ځنی لرېږی ؟ او پوره دری حیضه د عدت دپاره پاتی کیږی . او که ئې نه وی شمیرلی کله چه پرته (علاوه) له موجوده حیض ځخه دی نور دری حیض ښائی وګوری او دا حیض ئې له هغو دری حیضو ځخه زیات وی . نو ځکه مشروعه طریقه دا ده چه په طهر کښې دی طلاق ورکړی شي او له احادیثو ځخه هم دا قید ثابتیږی چه په هغه طهر کښې چه کوروالی او صحبت پکښې نه وی شوی ښائی میړه (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمیرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو)

تفسیر: نارینه او ښځی دواړه ته ښائی چه دا خبره په یاد ولری چه چیری د غفلت او سهوی په وسیله له دوی ځنی کومه سهوه او بی احتیاطی ونشی او ځه لاندی باندی په منځ کښې رانشی او هم ښائی چه طلاق داسی ورکړ شی چه د عدت په شمیر کښې هیڅ شانی دیروالی او لږوالی رانشی لکه چه په پاس تفسیر کښې وویل شو

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وویریږئ تاسو له الله چه رب (پالونکی) د تاسی (دی) مه وباسئ (ای میړو «خاوندانو») دغه (ښځی خپلی) له کورونو خپلو ځخه (چه پکښې اوسی دوی تر هغه پوری چه ئې تیر شی عدت)

تفسیر: یعنی له الله ځخه وویریږئ او په شرعیه ؤ احکامو باندی پابندی ولرئ لـ چه له هغو ځخه یو حکم دا دی چه د حیض په حالت کښې دی طلاق ور نه کړ شی ! او دری طلاق دی یو ځای ور نه کړ شی ! او مطلقه ښځه دی له کوره د باندی ونه ایستله شی ! او د دی په شان د الله اکرم شانه واعظم برهانه نوری ښوونی هم په اخلاص سره منئ !

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ

او نه دی وځی دغه (ښځی هم پخپله له کورو نه تر ځو چه عدت د دوی تیر شی) مګر هلته چه راشی دوی په فاحشه بی حیائی ښکاره سره (لکه زناء)

تفسیر: یعنی ښځی دی پخپله خوښه هم نه وځی ځکه چه دا سکنی محض حق العبد نه دی چه د هغه په رضاء سره ساقطه شی بلکه حق الشرع دی هو! که ښځه کومه ښکاره بیحیائی وکړی ـ یا په بدو چارو ځغرد (ضد) وکړی یا د غلا مرتکبه شی یا د ځینو علماؤ په قول ژبه وکړی ـ یا تل په جنګ جنجال او جګړه کښی لګیا وی او بی له غمه او خفګانه ئی بل کار نه وی نو ایستل ئی روا دی که دا ښځه بیموجبه له کوره ووځی نو دا په خپله د دی د صریحی بیحیائی یو کار دی !.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوی د الله دی او هر هغه چه تیریږی له حدودو د الله ځخه نو په تحقیق ظلم ئی کړی دی په ځان خپل باندی

تفسیر: یعنی ګناهګار شوی دی د الله تعالیٰ په نزد د سزا موجب وګرځید.

لَا تَدْرِي

نه پوهیږی (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهیږی هیڅ نفس)

تفسیر: د لاندی ترجمه شیخ الهند رحمة الله علیه په نه پوهیږی سره چه د غائب مؤنث صیغه ده کړی ده چه «نفس ته» راجع شی چه سماعی مؤنث دی او تری ښکاره شی چه دا خطاب طلاق ورکوونکی ته دی نه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته

لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾

ښائی چه الله پیدا کړی وروسته له دی طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه .

تفسیر: یعنی ښائی چه بیا د دواړو په منځ کښی روغه او صلحه وشی او په طلاق باندی پښیمان او نادم شی

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

بیا نو کله چه ورسیږی دغه (ښځی) نیتی خپلی ته نو وساتئ (تاسی ای میرو «خاوندانو») دوی په معروف نیکی ښه شان سره یا جلا (جدا) شئ تاسی له دوی څخنی په معروف نیکی ښه شان سره

تفسیر: یعنی په رجعی طلاق کښی کله چه عدت ختمیدلو ته نژدی شی نو تاسی لره له دوو چارو څخه د یوی چاری اختیار دی چه یا د عدت له ختمیدلو څخه پخوا سم له دستوره هغی ښځی ته رجعت او خپلی نکاح ته دوام ورکړئ ! یا د عدت په ختمیدلو سره په معقولی طریقی باندی له هغی څخه جلا (جدا) شئ ! مطلب دا که د نکاح تینگ ساتل مقصد وی نو په هغه وقت کښی او که ئی شلول مطلب وی نو په دغه وقت کښی څرگند (تینګوالی) پری وکړئ ! او په دواړو صورتونو کښی د انسانیت ، شرافت اصولو ته په درنه سترگه وگورئ ! او داسی هم مه کوئ چه ساتنه ئی مقصود نه وی او خامخا د عدت د اوږدوالی دپاره رجعت وکړئ یا د ساتلو په صورت کښی هغی ته ایذا ورسوی او طعن او تشنیع ورواروئ ! .

وَّأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ

او شاهدان نیسئ تاسی (په دغه رجوع باندی) دوه خاوندان د عدل له تاسی څخه

تفسیر: یعنی وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کیدلو که د نکاح بیا ساتل غواړی نو په دی رجعت باندی دوه شاهدان ونیسی تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

او ښه اداء کړئ تاسی شاهدی (ای شاهدانو په وقت د حاجت کښی د) پاره د (ثواب او رضاء د) الله

تفسیر: په دی کښی شاهدانو لره هدایت دی چه د شاهدی ورکولو په وقت کښی کوږه او خرابه خبره ونه کړی او سمه صافه او درسته خبره ووایئ ! .

ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (ساتنه په نیکی سره) نصیحت کاوه شی په دی سره هغه چاته چه وی چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی ورستی (د قیامت) باندی

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی پر ښځو باندی زیات ظلمونه کیدل او له ښځو سره هسی سلوک جاری ؤ لکه چه له غواؤ او خرونو سره ئی کوی یا له خورا (ډیر) سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شی ځینی ښځی سل سل کرته طلاقولی خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسیده په قرآن په ځو ځو ځایونو کښی د دی وحشیانه و مظالمو او بی رحمیو په خلاف ویناوی کړی دی او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندی په ډیر ښه دول (طریقه) سره زور غورځولی دی بالخصوص د دی سورت په منځ کښی په نورو حکیمانه ؤ هدایتو او نصیحتو کښی یو نهایت جامع او مانع او تول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چه ﴿ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ﴾ دی چه د هغه حاصل دا دی چه که ئی ساتئ نو په معقوله ډول او طریقی سره ئی وساتئ ! او که ئی پریږدئ نو هم په معقوله طریقه سره ئی پریږدئ ! خو له دی ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کیدی شی چه په الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندی یقین لری ځکه چه هم دا باور او یقین د انسان په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او خوف پیدا کوی او د هم دی ویری لامله (له وجی) دا خیال د انسان په فکر کښی پیدا کیږی همغسی چه یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کښی راغلی ده مونږ هم تول د یوه لوی قهار الله تعالیٰ په قبضه او اقتدار کښی پراته یو هم دا یو خیال دی چه په هر حال کښی سړی له ظلم او تعدی څخه ساتی او د الله تعالیٰ په امر منلو باندی اړوی د دی دپاره په دی سورت کښی په مخصوص ډول (طریقه) سره په اتقاء پرهیزګاری او د الله تعالیٰ په ویره باندی زیات امرونه او توصیی شوی دی .

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ۝٢

او هغه څوک چه ویریږی له الله ځان ساتی له معاصیو وبه ګرځوی ده ته یو ځای د وتلو(له دنیوی او آخروی غمونو نه)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ ! او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کښی وکړئ ! که څه هم له ډیرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شی ځکه چه الله تعالیٰ د هغو کړدو (تولو) مشکلاتو ځنی د وتلو لاره درخلاصوی او په سختیو کښی د ګزاری وسیلی هم در برابروی .

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

او رزق روزی به ورکړی (الله) ده ته له هغه (ځایه) چه ګمان به نه کوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ ویری د دواړو دارینو د خزانو کنجی ده او د ګردو (ټولو) بریو او کامیابیو وسیله ده له هم دی ځنی ګرد (ټول) مشکلات اسانیږی بی قیاس او بی ګمانه ئی رزق روزی او خواړه ور رسیږی ، ګناهونه ئی ښځل کیږی جنت ورحاصلیږی ثواب ئی زیاتیږی او یوه عجیبه د زړه دادینه (تسکین) ـ سکون ـ اطمینان او خوښی په برخه او نصیب راځی چه د هغه لامله (له وجی) بیا هیڅ یوه سختی لکه سختی نه ورښکاری ـ او ګردی (ټولی) پریشانی او ربړونه (تکلیفونه) ئی پخپله ورکیږی په یوه حدیث کښی راغلی دی که د دنیا ګرد (ټول) خلق په هم دی آیت باندی په اخلاص سره منګولی ولګوی نو ګردو (ټولو) نړی والانو (اهل دنیا) ته هم دا هدایت بس او کافی دی .

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۚ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ۚ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝

او هغه څوک چه توکل وکړی په الله باندی نو دغه (الله) بس کافی دی ده لره (په دواړو جهانو کښی) بیشکه الله رسیدونکی دی امر کار خپل ته په تحقیق ګرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څه کیږی په تقدیر د الله سره نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل)

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ باندی هیله (امید) او اسره ولرئ او یواځی پر وسائلو او اسبابو باندی تکیه ونه کړئ ! د الله تعالیٰ قدرت په دی اسبابو اړه (انحصار) نه لری د کوم کار د کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا ټاکلی (مقرر) شوی دی چه سم له هغه سره هغه ښکاره کیدونکی ده نو ځکه که د کوم څیز په حاصلیدلو کښی څه ډیل ښکاره شی نو متوکل لره نه ښائی چه ځان خپه یا پریشان کړی .

وَالّٰٓـِٔيْ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ ؕ

او هغه ښځې چه نااميده شوى وى (په سبب د كبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسى ځنى كه چيرى په شك كښى ئى تاسى نو عدت د دوى درى مياشتى دى او هم داسى ښځې چه نه وى شوى حائضه (په سبب د صغارت نو درى مياشتى عدت دى تيروى)

تفسير: يعنى پاک قرآن د مطلقى عدت لكه چه د «البقرة» په سورت كښى هم راغلى دى درى حيضه ښوولى دى كه شبهه او شك پيدا شى چه چاته حيض ور نشى يا د ډير عمر او منگ لامله (له وجى) ئى حيض بند شوى وى نو د هغى عدت به څو وى ؟ دا ئى راښكاره كره چه درى مياشتى دى .

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځې) خاوندانى د بار گيدى (حاملاتى بلاربى) عدت د دوى دا دى چه كيږدى دوى بار خپل (وځيكوى مولود دغه طلاقى يا چه ميره (خاوند) ئى مړ شوى وى) (يعنى د حاملى عدت بچى كيلو پورى دى)

تفسير: د جمهورو په نزد د حاملى عدت د هغى د حمل تر وضعى او د مولود تر ځيكولو پورى دى كه څه هم هغه يوه لحظه او شيبه وروسته وى يا تر ډيرو مياشتو پورى وځنډيږى (ايسار شى) په دى كښى د مطلقى او د كوندى حكم يو دى **(كما هو مصرح فى الاحاديث)**

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۝ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ۝

او هغه څوک چه ويريږى له الله ځان ساتى له معاصيو نو وبه گرځوى الله ده ته كار د ده كښى اسانى دا (چه ويلى شوى دى) امر حكم د الله دى چه نازل كرى دى تاسى ته او هغه څوک چه ويريږى له الله ځان ساتى له معاصيو نو لرى به كرى الله له ده څخه گناهونه د ده او لوى به كرى (الله) ده لره اجر ثواب (د ده)

تفسير: د هرى جملى په آخر كښى د اتقاء او د الله تعالىٰ اكرم شانه اعظم برهانه د ويرى مضمون په مختلفو اساليبو او دول دول (قسم قسم) پيرايو سره ئى تكرار كرى دى تر څو

لوستونکی د هغه د بار بار ویلو څخه ډیر ویښ او متنبه شي چه د ښځو په معاملاتو کښې د دی اتقاء او پرهیزګاری ضرورت ډیر زیات دی .

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړې شوی) په هغه ځای کښې چه پکښې اوسیږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسی (چه توانیږئ !)

تفسير: د نارینه په ذمه باندی ضرور دی چه خپلې مطلقې ښځې ته تر عدت پوری هستوګنې دپاره کور ورکړی چه هغه ته «سکنیٰ» وایه شي نو کله چه سکنیٰ واجبه شي نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتیږی ځکه چه ښځه دومره موده د ده په کور کښې مقیده او محبوسه (بنده) پاتې کیږی د قرآن کریم د دی الفاظو اشاره په هم دی لوری ده ﴿ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ﴾ کله چه نارینه هغه ښځه له خپل مقدور او حیثیت سره سمه په خپل کور کښې پریږدی ښکاره ده چه دا خبره دی لره هم متضمنه وی چه د هغې د خوراک او پوښاک مناسب بندوبست هم وکړی لکه چه د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې دا آیت داسی ؤ **(اسكنوهن من حيث سكنتم وانفقوا عليهن من وجدكم)** ځمونږ د حنفیانو په نزد دا د سکنیٰ او د نفقې حکم هر ډول (طریقه) مطلقې لره عام دی د رجعیه قید پکښې نشته ځکه هغه بیان چه له پومبی څخه راغلی دی لکه د ائسی ـ صغیری او حاملې د عدت مسئلې په هغه کښې هیڅ یو تخصیص نشته بیا په دی کښې بلاوجه تخصیص ولی وکړی شی ؟پاتې شو د فاطمې بنت قیس حدیث چه په هغه کښې هغه وائی چه میړه (خاوند) مې ماته دری طلاق راکړی ؤ ـ نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته سکنیٰ او نفقه ونه ټاکه (مقرر نه کره) او له دی حدیث څخه فاروق اعظم ـ عائشې صدیقې او نورو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین او تابعینو رحمهم الله تعالیٰ اجمعین انکار فرمایلی دی بلکه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه تر دی پوری هم ویلی دی چه «مونږ د یوی ښځې په وینا سره د الله تعالیٰ کتاب او د هغه د رسول سنت نشو پریښودی چه دا هم مونږ ته نه دی معلوم چه هغه پیښه د دی ښځې په یاد پاتې ده که نه» ښکاره ده چه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه له کتاب الله څخه په هم دی خبری باندی پوهیدلی دی چه ثلاثه مطلقې ته نفقه او سکنیٰ واجبه ده ، او د هغه په تائید د رسول الله صلی الله علیه وسلم کوم سنت هم ورسره موجود ؤ لکه چه (طحاوی) او نورو داسی راویتونه نقل کړی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په تصریح سره بیان پکښې کړی دی چه «دا مسئله مې له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی ده» په «دارقطنی» کښې د جابر رضی الله تعالیٰ عنه یو حدیث په دی باره کښې صریح دی اګر که د هغه د ځینو راویاتو نورو رفع او وقف کلام کړی دی بل دا هم امکان لری چه حضرت نبوی به له دی جهته فاطمې بنت قیس ته د

سکنی تجویز نه وی قرمایلی چه دی خپل خسر سره ژبه او ویل کول او ناوړی (غلطی) خبری ویلی لکه چه په ځینو نورو روایتونو کښی شته نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم امر حکم ورکړ چه دا دی د هغوی له کوره ووځی نو کله چه سکنی پاتی نه شوه نو نفقه هم ساقطه شوه لکه هغه ښځه چه بی د میړه (خاوند) له پوښتنی له کوره د باندی دړومی نفقه ئی تر هغه پوری ساقطیږی چه بیرته د خپل میړه (خاوند) کره راشی **نبه علیه ابوبکر الرازی فی احکام القرآن** برسیره په دی په (جامع ترمذی) او نورو کښی ځینی داسی روایتونه هم شته چه فاطمی ته د نفقی دپاره څه غله ورکړی شوی وه خو هغی له هغه مقدار څخه زیاته غوښتنه وکړله چه هغه ونه منله شوه نو مطلب ئی داسی شو چه رسول مبارک د دی د هغی زیاتی نفقی تجویز منظور ونه فرمایه چه د نارینه له لوری ورکړه شی والله اعلم بالصواب هو ! دا خبره مو هم په یاد وی چه نسائی ـ طبرانی او مسند امام احمد رضی الله تعالیٰ عنه په ځینو روایتو کښی فاطمی بنت قیس د رسول الله صلی الله علیه وسلم صریح ارشاد داسی نقل کړی دی چه سکنی او نفقه یواځی هغی مطلقی لره دی چه د هغی د رجعت امکان وی خو د دی روایتو سندونه دومره زیات قوی نه دی «زیلعی» د (هدایی) په تخریج کښی په دی باندی بحث کړی دی هلته دی وکوت شی !

وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسی د دغو (مطلقانو) لره چه تنګوئ په (ځایونه او نفقی) په دوی باندی

تفسیر: یعنی ای میړونو (خاوندانو) ضرر مه رسوئ تاسو دی ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنی چه هغوی په تنګ شی او په وتلو سره مجبوری شی.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چیری وی دغه (ښځی) خاوندانی د بار ګیدی (حاملانی بلاربی) نو نفقه کوئ تاسی پر دوی باندی تر هغه پوری چه کیږدی دوی بار (حمل د ګیدو) خپلو (په ځیګیدلو سره)

تفسیر: د حمل مدت کله چه ډیر اوږدیږی نو هغه په خصوصیت سره راوښود چه په هغه کښی که هومره اوږدوالی هم وشی خو د حمل تر ځیږیدلو پوری ښائی هغی ته دی نفقه ورکړه شی او داسی دی ونه کړی چه دری میاشتی نفقه ورکړی او بیا ئی بنده کړی.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ

نو که تی ورکاؤ دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره پس ورکړئ تاسی هغوی لره مزدوری د هغوی او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او میړو (خاوندانو) په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کښی په معروف نیکی سره

تفسیر: یعنی که له وضع حمل څخه وروسته ښځی ستاسی له خاطره وړوکی ته شودی ورکوی نو اجرت ئی ښائی هومره ورکړ شی لکه نورو تی ورکونکیو ښځو ته ورکاوه کیږی . او سم له دستوره په معقوله طریقی سره یو له بله د دی وړوکی په نسبت مشوره وکړی او لازمه قراردادونه وتړی او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړی! او یو له بل سره د نیکی سلوک وکړی. نه دی ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوی. ! او نه دی نارینه له هغی ځنی مخ اړوی چه بلی ښځی ته د دی وړوکی ورکړی چه د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړی.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ۝٦

او که سختی وکړئ تاسی (ای والدینو په تی ورکولو او اجرت کښی) نو لپاره د تی ورکولو دی طلب کړی هغه (مولود) لره بله ښځه (یعنی دائی دی ورته ونیسی او په مور باندی دی زور نه کوی)

تفسیر: یعنی که د مخالفت ـ ضد لامله (له وجی) ښځه په شودو ورکولو باندی راضی نشی نو نارینه دی هرومرو (خامخا) هغی ته نه ګوری او بله ښځه دی پیدا کړی چه هغه کوچنی (ماشوم) ته شودی ورکړی. او که نارینه پر هغی ښځی باندی خپل وړوکی نه پالی او شودو ته ئی نه پریږدی نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کیږی. او په دواړو صورتو کښی به بلی ښځی ته څه ورکول کیږی ـ نو ولی هم دا شی د همغه وړوکی مور ته ورنه کړ شی چه هم وړوکی په ارام او خوشاله ـ او هم مور پری داده او بی پروا شی.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۝٧

نو نفقه دی ورکوی (مطلقانو او مرضعانو ته) خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه او هغه چه تنګ کړ شي په ده باندی رزق د هغه پس نفقه دی کوی له هغه څخنی چه ورکړی وی هغه لره الله نه ورکوی تکلیف الله هیڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چه ورکړئ وی هغه لره له ماله) ژر به ښکاره کړی الله پس له سختی تنګی څخه اسانی فراخی

تفسیر: یعنی د ووړکی خرڅ پر پلار باندی دی. مال او شته والا دی د خپل مال او شتو په نسبی خرڅ او نفقه ورکوی فقیر ـ اکرب او نادار دی د خپل نشتوالی په حیثیت نفقه خرڅ کوی. که د کوم سړی په برخه ډیره فراخي او شته نه وی او د الله جل جلاله له درباره ئی لږ رزق او خواړه په برخه شوی وی نو دی په هغه کښی د خپل ګنجائش او قوت په نسبت خرڅ کړی ځکه چه الله تعالیٰ هیڅاته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوی کله چه کوم سړی په تنګه کښی هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړی نو الله تعالیٰ به هغه سختی او تنګه په اسانی او فراختیا سره ور بدله کړی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ⑧

او ډیر ؤ له کلیو څخه چه ګرځیدلی سرکښی کړی وه له امره حکمه د رب خپل او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کښی) او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب نا اشنا ناکاره سخت سره.
شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړے ده چه «او څومره (ډیر) ؤ له کلیو نه چه سرکشی کړی وه له حکمونو د رب خپل نه او له رسولانو د ده نه پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناخاپه عذاب سره

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د ګردو (تولو) حکمونو پوره پابندی ولری که نافرمانی وکړئ نو په یاد ئی ولرئ چه څومره کلی او ښارونه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله (له وجی) ویجاړ او وران شوی دی. کله چه هغه خلق د تکبر او ځانمنمی (لویی) آخری درجی ته ورسیدل او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک

واخیست او د هغوی یو عمل مو هم بی له پوښتنی پری نښود. او ټول مو په هسی سخت عذاب او افت کښی اخته کړل چه د هغه نظیر او ثانی پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه ؤ.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

نو (وڅکله یا) وبه څکی هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کښی) او دی عاقبت آخر د امر کار د دوی زیان (په آخرت کښی چه حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا ـ بیع او شری او پلورل او پیرودل (اخستل خرڅول) چه په ټول عمر کښی کړی ؤ اخر ئی په هغو کښی سخت نقصان وموند تر دی چه پنگه (سرمایه) ئی هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کښی)

تفسیر: د مخه د دنیوی عذاب ذکر ؤ دا د آخروی عذاب ذکر دی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو وویریږئ له الله ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی

تفسیر: یعنی د دی عبرتناکو واقعاتو له اوریدلو څخه عقلمند ایماندارانو ته ویریدل په کار دی او مونږ لره داسی کار کول نه ښائی چه د هغه لامله (له وجی) د الله تعالیٰ د قهر او د خپگان مورد وگرځو. العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسی ته ذکر نصیحت (قرآن)

تفسير: يعني قرآن كه له (ذكر) ځنې (ذاكر) مراد وی نو هغه پخپله رسول دی.

رَّسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ مُبَيِّنٰتٍ

رسول (چه محمد) دی لولی په تاسی باندی آيتونه د الله چه ښكاره ظاهر كوونكی دی (د احكامو)

تفسير: يعني ښكاره نښې او آيات چه په هغو كښې د الله تعالىٰ احكام په ډير ښه ډول (طريقه) سره اورولی شوی دی.

لِّيُخْرِجَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ

دپاره د دی چه وباسی (الله) هغه كسان چه ايمان ئی راوړی او كړی دی ښه عملونه له ظلمتونو تيارو (د جهل او كفر) ځخه رڼا (رڼړا) (د علم او ايمان) ته

تفسير: يعني د كفر او د جهل له ظلمت او تيارو ځنی ايستلی د ايمان او د عمل رڼا (رڼړا) ته مو لار ښوولی ده

وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهٗ رِزْقًا ⑪

او هغه چه ايمان راوړی په الله باندی او وكړی ښه (عمل) نو داخل به كړی (الله) ده لره په جنتونو كښې چه بهيږی له لاندی (د مانيو ونو) د هغو (ځلور قسمه) ويالی تل به اوسيدونكی وی دوی په هغو كښې ابدی هميشه په تحقيق ښه وركړی دی الله هغه ته رزق روزی

تفسير: او له جنت ځخه زيات ښه رزق ـ خواړه او روزی چيری موندل كيږی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ

الله هغه (ذات) دی چه پیدا کری دی اوه آسمانونه او (پیدا کری دی) له ځمکی څخه هم په مثل د دی (اوه آسمانونه اوه ځمکی)

تفسیر: یعنی اوه ځمکی هم پیدا کری دی لکه چه د (ترمذی) او نورو په احادیثو کښی راغلی دی. په دوی کښی احتمال شته چه په سترګو سره وکتل شی ـ او احتمال لری چه په نظر کښی رانشی خو خلق هغه د ستوری (کواکب) په نامه پیژنی لکه مریخ غوندی چه د هغه په نسبت د اوسنو پوهانو او حکماؤ داسی ګمان دی چه په هغه کښی غرونه او سیندونه ودانی او نور ژوندی شیان شته پاتی شوه دا خبره چه په حدیث کښی د دی ځمکی شتوالی د دی ځمکی لاندی وارد شوی دی ښائی هغه د هغو د ځینو حالاتو او اعتباراتو په نسبت وی او په ځینو حالاتو کښی کیدی شی چه هغه ځمکی له دی ځمکی څخه پاس ورشی هر څه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه هغه اثر چه په کښی «**آدم کآدمکم**» او نور راغلی دی د هغه د شرحی موقع نشته په (روح المعانی) کښی په دی باندی پوره خبری شوی دی او د حضرت مولانا محمد قاسم رحمة الله علیه په ځینو رسالو کښی د هغه په شاؤ خوا کښی ښی خبری او څرګند (ښکاره) ونی شته او د هغه هر لوری ښه ښکاره شوی دی. کیږی چه له اوه ځمکو څخه د دنیا اوه براعظم مراد وی «برهان الدین کشککی»)

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږی امر حکم (د الله) په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکو) کښی

تفسیر: یعنی د عالم د انتظام او تدبیر لاره د الله تعالیٰ تکوینیه او تشریعیه احکام په آسمانونو او ځمکه کښی راښکته کیږی.

لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾ ع

(پوهوی مو) تر څو چه وپوهیږئ تاسی چه بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی دغه جریان د احکام ئی دی په ځمکه او آسمان کښی) او (پوه شئ !) بیشکه چه الله په تحقیق احاطه فرمائلی رسیدلی دی هر شی ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنی د آسمان او د ځمکی د پیدا کولو او د هغو د انتظامی احکامو له جاری کولو څخه دا مقصود دی چه د الله تعالیٰ د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشی دا خبره د «ابن قیم رحمة الله علیه» له لوری په (بدائع الفوائد) کښی څرګنده (ښکاره) شوی ده. نور صفات په هم دی دوو صفتونو سره څه نه څه تعلق لری د صوفیه ؤ د دی مشهور حدیث مضمون چه «**کنت کنزاً مخفیا فاحببت ان اعرف**» دی اګر که د محدثینو په نزد صحیح نه دی خو ښائی چه هغه مضمون د دی آیت له مضمون څخه مستفاد شوی وی والله تعالیٰ اعلم.

تمت سورة الطلاق ولله الحمد والمنة

سورة التحریم مدنیة وهی اثنتا عشرة آیة وفیها رکوعان
رقمها (٦٦) تسلسلها حسب النزول (۱۰۷)
نزلت بعد سورة الحجرات
د «التحریم» سورت مدنی دی (۱۲) ایتونه او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٦) او په نزول کښی (۱۰۷)
سورت دی وروسته د «الحجرات» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د (الاحزاب) د سورت په تفاسیرو کښی تیر شوی دی کله چه الله تعالیٰ مسلمانانو ته بری او فتوحات وبښل او ګرد (تول) مسلمانان سره ښه اسوده شول نو د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو ته هم دا خیال پیدا شو چه مونږ به ولی په خوشالی سره ژوندون نه کوو؟ نو ځکه دوی تولو سره لاس یو کړ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حضوره ځنی خپلی نفقی وغوښتلی په صحیح مسلم کښی یو حدیث دی « **هن حولی یسألننی النفقة**» او د صحیح بخاری شریف په ابواب المناقب کښی راغلی دی «**وحوله نسوة یکلمنه ویستکثرنه**» دلته حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته ـ او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته په قهر شول او دوی له هسی غوښتنی ځنی منع کړلی ـ نو د دوی لامله (له وجی) نورو مطهراتو ازواجو هم له دی خبری ځنی مخ واړاوه او دا ئی سره غوته کړله چه وروسته له دی نه به مونږ له پیغمبر ځنی داسی یو شی نه غواړو چه له نبی الله صلی الله علیه وسلم سره نه وی.

بیا هم د پیښو تګ داسی راپیښې شوی چه د هغو لامله (له وجې) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تر یوی میاشتې پورې له خپلو ټولو کډو څخه جلا (جدا) شو او (ایلاء) ئې فرمایله تر څو د تخییر آیت چه په (الاحزاب) کښې تیر شو راغی او دی قصې ته ئې خاتمه ورکړه په دې ضمن او ترڅ کښې څه نوری پیښې هم واقع شوی چه د هغو له سببه د دوی مبارک زړه لږ څه خفه شو رښتیا خبره دا ده هغه مینه او محبت او تعلقات چه مطهراتو ازواجو د حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم سره درلودل (لرل) د هغو اړیکیو (تعلقاتو) او علاقو لامله (له وجې) د هغو په منځ کښې یو شان قدرتي او فطری کشمکش پیدا شوی و. هره یوه به په هم دې تمنا او ارمان وه چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاته توجه او مینه خپل ځان ته ورکش کړی او خپل ځان د دوی د زیاتې توجه او مینې مرکز وګرځوی او د دوارو د دارینو له برکاتو او فیوضاتو څخنې ګټوری او متمتعې شی نارینه ته دا موقع د تحمل ـ تدبر خوش اخلاقی ډیره نازکه موقع او مرحله وی خو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ثابت قدمی او استقامت په دې نازک فرصت کښې هم همغسې غیر متزلزل ثابت او تحسین او د ستایلو وړ (لائق) ښکاره شو چه د هغه هیله (امید) او توقع د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسعود وجود او ښه سیرت څخنې کیده ـ د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم هسې عادت ؤ چه وروسته له مازدیګره د خپلو ټولو مطهراتو ازواجو کره د څو لحظو او شیبو له مخې ته ـ یوه ورځ حضرت صلی الله علیه وسلم د خپلې ښځې حضرت ام‌المؤمنین بیبې زینب رضی الله تعالیٰ عنها په کور کښې لږ شانې ډیل وفرمایه ـ وروسته دا ښکاره شوه چه دوی هلته د هغه عسل شات ګبینه څخه لږ څه خوړلی ؤ چه د دوی په مخ کښې وړ وړاندی کړی شوی وه دا د شاتو او د ګبینو د خوړلو ډیل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پیښیده. تر څو چه حضرت ام المؤمنین بیبې عائشة الصدیقة او حضرت ام‌المؤمنین بیبې حفصة رضی الله تعالیٰ عنها سره ملګری وی او داسی تدبیر ئې سره جوړ کړو چه د هغې لامله (له وجې) نه یواځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښلو د هغې کره پری ښود بلکه حضرت بیبې حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې وفرمایل چه «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی و. اوس قسم خورم چه وروسته له دې نه ئې نه څښم!» کله چې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تیره شوی وه که له دې خبری څخه حضرت بیبې زینب رضی الله تعالیٰ عنها خبره شی نو هرومرو (خامخا) خپه کیږی. نو حضرت صلی الله علیه وسلم بیبې حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې دا هم فرمایلي ؤ چه «له دې خبری هیچا ته څه ونه وائې» هم داسی یوه خبره د ام‌المؤمنین حضرت بیبې ماریة القبطیة رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت هم پیښه شوی وه. ماریة القبطیة هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مانڼینه (بی بی) وه چه د دې له ګیډی څخه د دوی ځوی سیدنا ابراهیم رضی الله تعالیٰ عنه څیږیدلی ؤ چه حضرت نبوی د نورو ازواجو د خوښې دپاره قسم خوړلی ؤ چه «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم» او دا خبره نشی. خو حضرت بیبې حفصة رضی الله تعالیٰ عنها له دې خبری څخه په پټه حضرت عائشی رضی الله تعالیٰ عنها ته خبر ورکړ او دا ئې هم ورته وویل چه پټه ئې وساتې. دلته د الله تعالیٰ له لوری

دا خبری څمونږ پیغمبر ته وربښکاره شوی نو حضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بیبۍ حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ته وفرمایل چه «ولی دی له دی خبری څخنی نوری خبر کری دی؟ چه په تینګه سره می درته ویلی ؤ چه پټه ئی وساته » نو هغوی په تعجب سره وویل «تاسی ته دا خبر چا درکری دی؟ ښائی چه د هغی خیال د عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په لوری تللی وی نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «الله تعالیٰ ماته له دی خبری څخنی خبر راکړی دی» د هم دی پیښی په لړ کښی دا ایتونه راښکته شوی دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَ

ای نبی (ای څما پیغمبره !) ولی حراموی ته هغه چه حلال کړی دی الله تاته غواړی ته (په دی حرامولو سره) خوښی د ښځو خپلو

تفسیر: د حلال شی په ځان باندی د حرامولو مقصد داسی دی چه د هغه شی په نسبت چه د عقیدی له مخی حلال او مباح ګڼی هسی عهد او پیمان وکړی چه وروسته له دی نه به ئی نه استعمالوم. که داسی کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وی نو شرعاً جائز دی. مګر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شان سره دا وړ (لائق) او مناسب نه ؤ چه د ځینو ازواجو د خوښی دپاره داسی یوه (اسوه) قائمه کړی چه وروسته له دی نه به د هغه د امت دپاره د تکلیف سبب وګرځی نو ځکه الله تعالیٰ خپل رسول ئی متنبه وفرمایه چه ازواجو سره بیشکه خوش اخلاقی کول او په مینی او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی مګر نه په دی اندازه او میچ چه یو حلال شی پر ځان باندی حرام کړی او خامخا ځان په ربړ (تکلیف) کښی واچوی.

وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ١

او الله ښښونکی دی (ستا قسم لره) ډیر رحم والا دی (چه مقرر کړی دی کفارت د قسم)

تفسیر: چه ګناه ښښی او له تاسی څخنی کومه ګناه هم نه ده شوی ـ یواځی پخپلی درجی کښی یو خلاف اولیٰ خبره دی له خولی څخه وتلی وی.

قَدۡ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ أَيۡمَٰنِكُمۡۚ وَٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ٢

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسی لره حلالوالی د قسمونو ستاسی (په کفارت سره) او الله مولیٰ دوست مددګار ستاسی دی او هم دغه (الله) ښه عالم دانا دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: یعنی هغه مالک الملک اعلیٰ شانه واعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخی تاسی ته مناسب احکام او هدایات درلیږلی دی چه له هغو څخه دا دی که کوم سړی په یوه نامناسب شی باندی قسم وخوری نو کفاره دی ورکړی او خپل قسم دی حلال کړی چه د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کښی راغلی دی حضرت شاه صاحب لیکی اوس که څوک د خپل مال په نسبت داسی ووائی چه دا په ما باندی حرام دی نو ئی قسم شی کله چه کفاره ئی ورکړی بیا به له هغه څخه ګټه (فائده) اخیستی شی خواړه که جامی او زیورات (**هذا ما علیه نحن الحنفیة**)

وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ۝٣

کله چه پټ راز ووایه نبی پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چه تحریم د عسلو یا د ماریی یا د زینبی ؤ) نو کله چه خبر ورکړ هغی (حفصی) په دی (خبری) سره (عائشی ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندی نو ور وپیژندله (نبی حفصی ته) له ځینو هغو (خبرو) سره وویل دی (حفصی) چه چا خبر کړئ ته په دی باندی وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دی سورت په شروع تاسی د شاتو او د ماریی قبطیی قصی ولوستلی په آیت کښی دا راښوولی شوی چه ښځه د یوی خبری به هغومره پټو ساتلو کښی چه کوښش وکړی نو کله چه الله تعالیٰ د هغی ښکاره کول وغواړی نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتی کیږی او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دی څخه لا ښه ثابتیږی چه په هغو چارو کښی چه د دوی د طبیعت په خلاف پیښیدی تر کومی اندازی پوری تساهل او اغماض فرمایه او څرنګه ئی د عفوی او د کرم له لاری ځنی خبرو ته کتل ګواکی د شکایت په وقت

کښې ئې پوره الزام نه ورکاوه په (موضح القرآن) کښې راغلي دي چه «ځینې وائي د هغه حرم (ماریې قبطیې رضی الله تعالیٰ عنها) موقوفولو خبر حضرت پیغمبر حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته په پته سره ووېل او وئې فرمایل چه هغه دې هیچاته ونه وائي او له هغې سره ئې څه نوری خبری هم هغوی ته وېلې وې حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها د هغو ګردو (تولو) خبرو حال احوال حضرت بي‌بي عائشې صدیقې رضی الله تعالیٰ عنها ته ووایه ځکه چه په دې ګردو (تولو) خبرو کښې د دوی دواړو مطلب ؤ بیا د وحې په وسیله سره ئې دا خبره معلومه کړه او حضرت بي‌بي حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ئې د حرم په خبره باندې ملزمه وپیژندله او د بلې خبرې ذکر ئې ونه فرمایه. هغه بله خبره څه وه؟ ښائي چه هغه بله خبره به دا وی چه ستا پلار حضرة الناطق بالصواب عمر بن الخطاب رضی الله تعالیٰ عنه د عائشې له پلار **(افضل الصحابة واولهم بالتحقیق حضرة أبی بکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه)** څخه وروسته په خلافت غوره کېږي الغیب عندالله هغه خبرې چه د الله او د هغه رسول له لورې په تال اچولې شوې وې او نه وې وېلې شوې نو مونږ به په هغه باندې څه پوهیږو؟ ښائي چه هغه ئې د دې لامله (له وجې) نه وې څرګندې (ښکاره) کړې چه پخوا له وقته په هغه باندې خبرې اثرې او جرګې ونه کړلې شي او پر خلقو باندې بد اثر ونه لوېږي. دا د خلافت مضمون په ځینو ضعیفو روایتونو کښې راغلې دي چه هغه د اهل التشیع د ځینو علماؤ له لورې هم منلې شوې دي.

إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بیبیانو) الله ته (قبوله به شي) نو په تحقیق کاږه شوې دي زړونه د تاسې دواړو

تفسیر: دا خطاب بي‌بي عائشې رضی الله تعالیٰ عنها او بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته دي که تاسې توبه وباسئ نو بیشکه د توبې ایستلو موقع ده ځکه چه ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څخنې کاږه شوي دي نو ښائي چه بیا هسې د بې اعتدالۍ په لورې لاړې نشئ او د بې اعتدالۍ څخنې ځانونه وژغورئ (وساتئ).

وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ وَجِبْرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾

او که مرستې (مدد) وکړئ تاسې دواړه یوه له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې) نو بیشکه الله همغه مددګار دي د هغه (نبي) او جبریل او صالح د

مؤمنانو (ئی هم مددگاران دی) او ملائکی (ئی هم) وروسته له دغه (مددگاری نه) مددگارانی دی.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کښی ځینی اوقات ځینی خبری ړومبی دیری معمولی او وړوکی په نظر راځی خو که لږ شه عنان او ملونه ئی سسته پری ښوده شی نو په پای (آخر) کښی هغه دیر یو ویروونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوی په تیره بیا ښځه که کومی لوئ کورنی ته منسوبه وی نو هغه طبعاً پخپل پلار ـ ورور ـ خپلوانو او کورنی باندی نازیږی نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه وګوری، که تاسی دا راز (قسم) مرستی (مدد) ملګرتیا او ښوونی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه له هغه څخه پیغمبر ته هیڅ یو ضرر نه رسیږی ولی چه الله تعالیٰ ـ پرښتی او نیک بخت ایمان لرونکی درجه په درجه چه د چا مرستی (مددګار) او رفیقان او مددګاران وی نو د هغه په مقابل کښی د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږی هو! یواځی له هسی چارو ځنی تاسی ته نقصان در پیښیږی.
تنبیه: ځینو اسلافو د صالح المؤمنین په تفسیر کښی د حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنهما نومونه اخیستی دی. چه ښائی دا د بی‌بی عائشی او بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنهما په مناسبت وی والله اعلم

عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ یُّبْدِلَهٗۤ اَزْوَاجًا خَیْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓىِٕبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓىِٕحٰتٍ ثَیِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ۵

نژدی دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چیری طلاق درکړی تاسی تولو ته په دی چه بدل ورکړی ده لره نوری ښځی بهتری له تاسی څخه (په سیرت او صورت کښی) حکم منونکی مؤمنانی لمونځ کوونکی توبه ایستونکی عبادت کوونکی روژه نیوونکی هجرت کوونکی کوندی او پیغلی.

تفسیر: یعنی داسی وسوسو ته پخپلو زړونو کښی لاری مه ورکوئ! چه نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وی او له موږ ځنی ښائسته او ښکلی ښځی چیری پیدا کیږی نو ځکه دوی مجبور دی چه ځمونږ ګردی (تولی) ویناوی واوری. په یاد ئی ولرئ که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو له تاسی ځنی بهتری ښځی هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شی. ولی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یوه شی لږوالی نشته
تنبیه: د ثیباتو (کوندو) ذکر د دی لامله (له وجی) دلته راغلی دی چه کوندی د ځینو حیثیتونو لامله (له وجی) نارینه ؤ ته د ابکارو (پیغلو) په مقابل کښی مرجحی وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وساتئ تاسی ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور ځخه چه خس اور لګونی بالنړ د هغه سړی او تیږی (ګټی) دی

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دی چه د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی کښی هم توجه ولری او د هغوی په سمون او لار ښوونه کښی زیار (کوشش) وباسی په پوهولو - ویرولو - پاللو - روزلو - مینه - محبت - وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړی چه هغی ته د دیانت چاری ور وښیی که سره له دی هم هغوی په لاره باندی برابر نه شی - نو د هغوی کمبختی او د ده بی قصوری پیژندی شی د ﴿ وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ ﴾ تفسیر د(الٓمٓ) په (جزو) ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکوت شی!

عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ

په دی اور باندی مقرری دی پرښتی کلکی زړونی قوتناکی زبردستی

تفسیر: یعنی دغه پرښتی پر مجرمانو باندی زړه سوی او رحم نه کوی او نه ئې پری پردی او نه د هغه د زبردست نیولو ځنی هیڅوک ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه تری تښتیدلی شی.

لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ⑥

نه کوی نافرمانی دغه (پرښتی) له الله د هغه څه چه امر ئې کړی دی دوی ته او کوی دوی هغه کار چه پری ماموری وی (من جانب الله).

تفسیر: یعنی نه د الله تعالیٰ له حکمونو ځنی خلاف تګ کوی او نه د هغو د احکامو په تعمیل کښی او په ځای راوړلو کښی څه ډیل او سستی کوی. او نه د حکم په امتثال کم قوته او عاجزانی دی. او په قیامت کښی ویلی کیږی دغو منکرانو ته داسی چه:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

ای هغو کسانو چه کافران منکران شوی یئ یعنی ای کافرانو عذر مه کوئ تاسی نن ورځ (ځکه چه نه قبلیږی) بیشکه هم دا خبره ده چه بدل جزاء به درکړ شی تاسی ته د هغه څه عمل چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر یعنی د قیامت په ورځ کښی کله چه د جهنم عذاب په مخ کښی شته نو هلته به منکرانو ته ویلی کیږی چه اوس پلمی (تدبیرونه) او بهانی مه راشیی ځکه چه نن به هیڅ یوه پلمه (تدبیر) او بهانه نه چلیږی بلکه هر څه چه مو کری دی هغه سزا به تاسی ته پوره درکوله کیږی او ځمونږ له لوری په تاسی باندی هیڅ یو ظلم او زیادت نه کیږی دا گرد (تول) ستاسی عملونه دی چه د عذاب په بنی (شکلونو) تاسی ته په نظر درځی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) توبه وباسئ تاسی الله ته توبه خالصه رښتیا د زړه له کومی

تفسیر: د زړه له کومی خالصه توبه دا ده چه په زړه کښی بیا گناه یو خیال هم تیر نشی که وروسته له توبی څخه بیا هم د ده په زړه کښی د همغو چتی (بیکاره) او خرابو چارو چرتونه (خیالونه) او فکرونو ته اندیښنه وگرځیده نو وپوهیږی چه د هغه په توبه کښی څه نقص او کسر شته او د گناه بنیاد ئی لا له بیخه نه دی وتلی.

رزقنا الله من التوبة النصوح حظا وافرا بفضلک و کرمک إنک علیٰ کل شئ قدیر.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ۖ

امید دی چه رب ستاسی وبه رژوی له تاسی څخنی گناهونه ستاسی او داخل به کړی تاسی هغو جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو (څلور قسمه) ویالی (دا ننویستل ستاسی دی جنت ته) په هغه ورځ کښی چه وبه نه

شرموی الله نبی او هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی له هغه سره

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو دیر لوړ (اوچت) دی د هغوی ملگرو ته هم ذلت نه ورپیښیږی بلکه په خورا (دیر) اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو (اوچتو) مقام کښی ځای مومی او د دیر لوی افتخار او امتیاز خاوندان گرځی.

نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

رڼا (رڼړا) د دوی به ځغلی وړاندی د دوی ځخه او په ښی خوا د دوی

تفسیر: د دی بیان د (حدید) په سورت کښی په خوا له دی نه تیر شوی دی وگورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨﴾

وبه وائی دوی ای ربه ځمونږ پوره کړه باقی ولره مونږ لره رڼا (رڼړا) ځمونږ او وبښه مونږ لره (گناهونه ځمونږ) بیشکه ته پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی (چه ځینی هم دغه اتمام د نور او مغفرت دی).

تفسیر: یعنی ځمونږ رڼا (رڼړا) تر آخر پوری قائمه ولره او مه ئی وژنه! لکه چه د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کښی ولیکل شو چه د هغوی رڼا (رڼړا) مړه کیږی او په توره تیاره کښی پاتی کیږی مفسرینو عموماً هم داسی لیکلی دی خو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د (اتمم لنانورنا) د مراد په بیانولو کښی لیکی چه د ایمان رڼا (رڼړا) په زړه کښی وی چه زیاته شی نو په ټول بدن کښی خوره شی بیا په غوښه بیا په پوستکی کښی سرایت کوی.،

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ

ای نبی (ای ځما پیغمبره) جهاد جنگ کوه له کفارو سره (بالسیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختی کوه پر دوی باندی.

تفسیر: د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پسته رشه (خوی) په دی اندازی سره زیاته وه چه الله تعالیٰ نورو ته د تحمل کولو امر فرمائی او په دوی باندی د سختی کولو امر کوی.

وَمَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٩﴾

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسير: رومبی د مؤمنانو د هستوګنی ځای ور وښوود ـ او بیا د هغوی په مقابل کښی د کفارو او د منافقانو د هستوګنی ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّ امْرَاَتَ لُوْطٍ ۖ
كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ
يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ﴿١٠﴾
وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه کافران منکران شوی دی ښځه د نوح او ښځه د لوط چه وی دا (دواړه ښځی تر نکاح) لاندی د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ بیا خیانت وکړ (دی دواړو ښځو له دغو دواړو (صالحانو میړو (خاوندانو) خپلو سره) نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو شخه له عذاب د الله شخه هیڅ شی او وویل شو ننوځیځ تاسی دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو) او بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی ښځه د فرعون

تفسير: یعنی حضرت نوح او حضرت لوط علیهماالسلام د الله شنګه نیک بندګان ؤ مګر د دواړو په کورونو کښی د هغوی ښځی منافقانی وی چه په ښکاره دول (طریقه) به ئی هغو سره تعلقات لرل خو په پته به له کافرانو سره ملی وی. نو بیا شنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالیٰ له لوری په دوزخ کښی وغورځول شول او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته شه فائده ونه رسوله او نه ئی له عذابه وژغورل (وساتل) پرته (علاوه) له دی شخه د فرعون ښځه بی‌بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها بنت مزاحم چه یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه او د هغی میړه (خاوند) د الله تعالیٰ لوی یاغی ؤ هغی نیکی ښځی خپل میړه (خاوند) له عذابه

ونه شو ژغورلی (ساتلی). او نه د میره (خاوند) د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم آخروی رنځ ور ورسید. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی خپل ایمان درست کړئ! چه نه میره (خاوند) او نه مو ښځې او نه مو نور ژغورلی (بچ کولی) شی او دا قانون ئی په عام دول (طریقه) ګردو (تولو) ته وارواوه .» داسی دی توهم ونه کړ شی چه (معاذ الله) دا ئی د حضرت ښځو ته ویلی دی هغوی ته خو ئی هغه فرمایلی دی چه د النور په سورت کښی راغلی دی.
﴿ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ ﴾ او که په فرض محال سره داسی توهم وکړی شی نو د فرعون د ښځی مثال له چا سره ونښلاوه شی؟ «**لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم**»

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چه وویل دی ای ربه ځما جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کښی

تفسیر: یعنی خپل قرب دی را عنایت کړه! او په جنت کښی راته یوه مانی ودانه کړه!.

وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ⑪

او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له عذاب د فرعون څخه او له عملی د ده څخه او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منګولو څخه می وژغوره (وساته)! او د هغه له ظلم ځنی راته نجات وبښه دوی حضرت موسیٰ علیه السلام پاللی ؤ او د دوی له مرستیانو (ملګرو) ځنی ؤ وائی کله چه فرعون ته دا حال ورڅرګند شو نو دایئ په څلورو موږو کښی وتاړه او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی ور ورسولی په هم دی حال کښی د الله تعالیٰ له لوری هغه ته د هغه د جنت ځای ور وښوول شو چه د هغه لامله (له وجی) په هغی باندی هغه ګرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) او سختیاوی ور اسانی شوی په پای (آخر) کښی فرعون هغه سیاستاً ووژله او دی د شهادت کندول په سر واړاوه او د حقیقی مالک الملکوت اجل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه مخی ته ورسیده په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دی د کامل توب اعلان فرمایلی او حضرت بی‌بی مریم سره ئی د هغه شتوالی ذکر کړی دی په زرهاؤ رحمتونه دی وی د دوی په پاک روح باندی.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثل بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چه ساتلی و ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه)

تفیسر: یعنی له حلال او له حرام له کردو (تولو) څخه ئی محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګریوان د هغی) کښی له روح خپل څخه

تفسیر: یعنی د پرښتی په وسیله ئی یو روح ورو پوکله. حضرت جبریل علیه السلام د دی د کمیسه په ګریوان کښی پوکلی و چه د هغه په نتیجه کښی د حمل استقرار وشو او حضرت مسیح علیه السلام پیدا شو.
تنبیه: د نفخی نسبت ئی د ځان په لوری ځکه وفرمایه چه حقیقی خالق او علی الاطلاق مؤثر همغه دی ځکه چه د هری شځی په رحم کښی هر یو وړوکی چه جوړیږی د هغه اصلی جوړونکی او پیدا کوونکی پرته (علاوه) له دی خالق څخه څوک دی. ځینو محققینو دلته د (فرج) معنی د ګریوان یا ځاک (چاک ګریبان) اخیستی ده نو په دی تقدیر سره ﴿ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾ معنی به داسی وی چه د هیچا لاس ئی خپل ګریوان ته نه دی پری ایښی او دا به نهایت بلیغه کنایه د دی له عصمت او عفت څخه وی لکه څمونږ د پښتنو په محاورو کښی وایه شی چه هغه ښځه ډیره سپین لمنی ده! په عربو کښی داسی وائی «**نقي الجيب طاهر الذيل**» توله دی ځنی عفیف النفس مراد اخلی او د جامی لمن او یا ځاک مراد نه وی نو په دی تقدیر سره به ﴿ فَنَفَخْنَا فِيهِ ﴾ کښی ضمیر د (فرج) په لوری د هغه د لغوی معنی په اعتبار سره راجع کیږی والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ

او تصدیق باور کړی و هغی په خبرو د رب خپل باندی او په کتابونو د ده

تفسیر: د رب خبری هغه وی چه د پرښتو په ژبو سره د آل عمران په سورت کښی بیان شوی دی ﴿ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ ﴾ الآیة ـ او له کتابونو ځنی به عام سماویه کتابونه مراد اخلی او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾

او وه دا له امر منونکيو فرمان وړونکيو ښځه.

تفسير: يعنى د كامليو نارينه ؤ په شان په بندگى او طاعت كښې ټينګه او ثابت قدمه وه باقى داسى وبوله چه د قانتينو له كورنى ښځه وه.

«تمت سورة التحريم ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة»

سورة الملک مکیة وهی ثلثون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٧) تسلسلهاحسب النزول (٧٧) نزلت بعد سورة الطور

د الملک سورت مکی دی (۳۰) آیته دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٧) او په نزول کښی (٧٧) سورت دی

وروسته د «الطور» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ ۡ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرُ ۨ ۝١

ډیر برکت کوی هغه (الله) چه په لاس (بلاکیف) د ده کښی دی ملک سلطنت او هم دغه (الله) پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی لوی برکتناک او خورا (ډیر) ثابت دی په دوام هغه الله تعالیٰ چه ګرد (تول) ملک د ده دی او یواځی په هر شی کښی د هغه واک او اختیار دی او حکم ئی پر هر څیز او هر ځای باندی چلیږی.

اِلَّذِيْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ؕ

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی مرګ او ژوندون لپاره د دی چه وازموئی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی د عمل له مخی (چه درکړی تاسو ته جزاء د اعمالو)

تفسیر: یعنی د مرینی او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړی ده. مونږ او تاسی رومبی هیڅ نه وو هم هغه مرګ او مرینه وګڼی بیا پیدا شو وروسته له هغه مرینه او مرګ پر مونږ راځی بیا مو له هغی مرینی او مرګ څخه ژوندی راپاځوی لکه چه د(البقرة) په دریمی رکوع ۲۸ آیت ځمونږ د دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴾ د مرینی او د ژوندون دا ګردی (تولی) سلسلی د دی دپاره دی چه ستاسی د چارو کتنه او ازموینه وکړه شی چه کوم یو خراب کار کوی؟ او کوم یو ښه کوی په رومبنی ژوندون کښی ازموینه کیږی او په دوهم ژوندون کښی د هغه نتیجه فوراً درڅوله کیږی. فرض ئی کړی. که رومبی

ژوندون نه وی نو چا به عمل کاوه. که موت نه راتلی نو خلق به له مبدا او منتهیٰ څخنی غافل او بی فکره پاتی کیدل او هیڅ به نه پسی ګرځیدل که بیا ژوندون نه وی نو د ښو او بدو چارو بدل به چیری ورکاوه کیده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی دی دیر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی داسی زبردست دی چه د هغه له نیولو څخنی هیڅوک ځان نشی بچ کولی او لوی لورورنکی مغفرت کوونکی او ښونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چه پیدا کری ئی دی اووه آسمانونه طبقی طبقی لاندی باندی

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه د یوه آسمان په سر باندی بل آسمان او د هغه د پاسه دریم آسمان او هم داسی یو پر بل باندی اووه آسمانونه سره لاندی باندی طبقی دی چه له یوه آسمانه تر بل آسمان پوری د پنځو سوو کلونو مسافه ده. د دی خبری تصریح په نصوصو کښی نه ده شوی دا شینتوب (شینوالی) چه څمونږ په نظر راځی هم دغه آسمان دی؟ کیږی چه اووم آسمان له دی څخه پاس وی او دا شین والی د آسمان د چت رنګ وی.

مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ

ویه نه وینی ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمٰن کښی هیڅ تفاوت خلل عیب فرق

تفسیر: یعنی قدرت پخپل انتظام او کاریګری کښی هچیری هیڅ فرق نه دی ایښی په هر شی کښی له انسان څخنی اخیستی تر حیواناتو ـ نباتاتو ـ جماداتو ـ عناصرو ـ علوی او سفلی ـ اجرامو او اوو آسمانونو ـ ستوریو ـ او نورو پوری یو شانی د هغه قدرت او کاریګری ښکاری ـ هسی نه دی چه ځینی شیان ئی په حکمت او بصیرت سره او ځینی ئی هم داسی چتی (فضول) او بیکاره او بی اصوله پیدا کری وی (العیاذ بالله) که چیری چاته هسی کوم شی په نظر ورشی نو ودی پوهیږی چه د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کښی څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ③

بیا واړوه (خپلې) سترګې چه آیا وینې ته (پکښې) څه چاود څیروالي نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد (ټول) کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره ترلي شوي دي او یو لړ ئې له بل لړ سره داسې نښتي دي چه هیڅرې څه چاود ـ فرق ـ تفاوت سوری ـ خلل ـ نقصان عیب او څه تنقید پکښې نشته. او نه د هغه په کاریګرۍ کښې څه اهمال او اختلال موندل کیږي هر شي همغسې دی لکه چه ښائي. که دا آیتونه د آسمان په نسبت وي نو مطلب به ئې داسې وي چه ای اوریدونکیه (مخاطبه) پاس آسمان ته وګوره چه په کوم ځای کښې ئې څه لاندې باندې درز چاود څیروالي او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف ـ هوار ـ متصل ـ مربوط او منظم شي په نظر راځي چه سره د تیریدلو د دومره زمانو او د او د ازمنو د تطاولو تر نن پورې هیڅ یو فرق او تفاوت نه پکښې لیده کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ④

بیا وګرځوه سترګې خپلې (آسمان ته ای کتونکیه!) دوه دوه ځلې بیرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بیرته ګرځیدونکې او دغه (سترګې به وي) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چه په یوه نیمه کتنه کښې سترګې تیروځي نو ځکه په پوره کوشش سره څو څو ځلې وګوره! چه آیا په کوم ځای کښې کوم چاود ـ کندو ـ څیروالي او رخنه شته؟ ښه غور ـ فکر او دقت وکړه او بیا کتنه پرې وکړه چه د قدرت په انتظام کښې څو چیرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟. په یاد ئې ولرئ! چه ستاسې سترګې له ډیرو کتلو څخنې ستړې ستومانیږي او ذلیلې ـ درمانده خرې پرې به بیرته راګرځي خو د الله تعالیٰ په کاریګرۍ کښې او مصنوعاتو او انتظاماتو به هیڅ عیب او قصور نه شي! ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښائسته کړی دی موږ دا آسمان (له ټولو آسمانونو څخه) ډیر نژدی (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره

تفسیر: یعنی د آسمان په لوری وګورئ چه د شپی له مخی د ستوریو اشمه پلوشی ـ ځلیدل او سینګار په څه رونق او شان سره بریښی ـ دا د قدرت هسی رڼاګانی او ډیوی دی چه د نړی (دنیا) ډیری ګټی په هغو پوری ترلی دی.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولی دی مونږ دغه (ډیوی ستوری) ویشتونکی شیطانانو لره

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او په نورو ځایونو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝٥

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډیر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی په شهابو سره ویشتل کیږی او په آخرت کښی دوی لره د دوزخ اور تیار دی!.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٦

او شته دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عذاب د جهنم دوزخ او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی د کافرانو د هستوګنی ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کښی دی.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِيَ تَفُوْرُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۭ

کله چه وغورځولی شی (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کښی وابه وری دوی دغه (دوزخ لره) آواز لوی بد او هغه به خوټیږی. نژدی به وی (دا دوزخ)

چه توتی توتی شي له جهته د قهره (غضبه پر کفارو باندی).

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به د دوزخ غږ ډیر بد او ویروونکی وی ـ او په بی انتها خوټیدلو او اشتعال سره به هسی راښکاری لکه چه له ډیری غصی او قهر پوری راؤړی چه اوس به سم د لاسه توتی توتی الوځی (اعاذناالله منها بلطفه وکرمه).

كُلَّمَآ أُلۡقِيَ فِيهَا فَوۡجٞ سَأَلَهُمۡ خَزَنَتُهَآ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ نَذِيرٞ ۝٨

هر کله چه وغورځوله شی پکښی یوه ډله (د منکرانو) پوښتنه به وکړی (توبیخاً) له هغوی نه خازنانی د دوزخ (داسی چه) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دا پوښتنی به د زیاتو ذلیلولو ـ محجوبولو او خړولو دپاره وی چه تاسی په دی مصیبت کښی ککړ شوی یئ آیا پخوا له دی څخه چا نه وی خبر کړی؟ او نه ئی متنبه کړی او ویرولی وی؟ چه په دی لاره باندی مه ځی،! که نه سم به په دوزخ کښی لویږئ چه هلته به داسی سخت سخت عذابونه وی!.

قَالُواْ بَلَىٰ قَدۡ جَآءَنَا نَذِيرٞ فَكَذَّبۡنَا وَقُلۡنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن
شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ كَبِيرٖ ۝٩

نو وبه وائی (منکران داسی چه) هو! په تحقیق راغلی ؤ مونږ ته ویروونکی (پیغمبر) نو دروغجن وباله مونږ دی او وویل مونږ (هغوی ته چه) نه دی رالیږلی الله هیڅ شی نه یئ تاسی مګر په ګمراهی لویه کښی

تفسیر: یعنی خجل او نادم شوی په ډیر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوی چه بیشکه ویروونکی پیغمبر مونږ ته راغلی و ـ مګر مونږ د هغوی خبری ونه منلی او دوی به مو تل دروغجنول او ورته ویل به مو چه تاسی غلطی خبری کوی ـ نه د الله تعالیٰ له لوری رالیږلی شوی یی ـ او نه پر تاسی باندی وحی راځی بلکه تاسی د عقل او پوه له لاری څخه لری تللی یئ او په سخته ګمراهی کښی لویدلی یئ. یا دا خطاب د ملائکو دی کافرانو ته یعنی په جواب د کافرانو کښی وبه وائی ملائکی نه وی تاسی په دنیا کښی مګر په ګمراهی لویه کښی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحٰبِ السَّعِيرِ ﴿۱۰﴾

او وبه وائی (منکران) که چیری وی مونږ چه اوریدلی مو (خبری د انبیاؤ په دنیا کښی په سماع القبول سره) یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل) نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی مونږ په دی نه پوهیدو چه دا ویروونکی به رښتین راووځی ـ که مونږ په هغه وقت کښی د کوم پند ورکوونکی خبری اوریدلی وی ـ او له پوه او عقل څخه مو کار اخیستی وی ـ او د معاملی په حقیقت باندی پوهیدلی وی نو نن به ولی د دوزخیانو په دله کښی ګدیدو او تاسی ته به د دی پیغور او طعن ورکولو موقع څه رنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيرِ ﴿۱۱﴾

نو اقرار ئی وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلی باندی نو (لری کړی دی دوی لره الله له رحمته) لری والی خاوندانو د دوزخ لره

تفسیر: یعنی پخپله دوی اقرار وکړ چه بیشکه مونږ مجرمان یو هسی بی ګناه مونږ په دوزخ کښی نه یو لویدلی خو د دی ناوقته اقرار او اعتراف څخنی هغوی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه وررسیږی او هسی ارشاد به کیږی ﴿ فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيرِ ﴾ اوس دی لری او ورک شی او دفعه دی شی دوزخیان» دوی لره د رحمت په شاؤ خوا کښی هیڅ د هستوګنی ځای نه دی پاتی بلکه دوی ته لریوالی دی له مهربانی د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بیشکه هغه کسان چه ویریږی له رب خپل په غیب سره

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ئی نه دی لیدلی ـ مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندی پوره باور لری او د هغه د عظمت او د جلال له تصوره ریږدی (رپی) او د هغه د عذاب له خیاله لړځیږی. یا د (بالغیب) مطلب دا دی چه د خلقو له مجمع څخنی جلا (جدا) په عزلت او خلوت کښی هم په پټه سره خپل پروردګار یادوی او د هغه له ویری څخه لړځیدونکی ویریدونکی وی.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿١٢﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿١٣﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی). او که پټوئ تاسی خبره خپله او که ښکاروئ (هغه خبره) بیشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندی هم

تفسیر: یعنی اګر که تاسی هغه نه وینئ ـ مګر هغه تاسی وینی ـ او ستاسی په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کښی وی یا په جلوت کښی پوهیږی بلکه پر هغو تولو شیانو باندی هم خبردار دی چه ستاسی په زړونو کښی ګرځی لنده ئی دا چه سره له دی چه الله تعالیٰ ستاسی له سترګو څخه پټ او غائب دی خو بیا هم ستاسی په تولو پټو او ښکاره ؤ باندی پوه او خبردار دی او هیڅ شی تری غائب او پټ نه دی.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی (زړونه بلکه هر شی ورمعلوم دی) او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعنی ستاسی او ستاسی د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالیٰ دی کله چه خالق او مختار کوم شی پیدا کوی نو خامخا په هغه باندی پوه او خبردار او پوره عالم هم وی که نه پیدا کول ناممکن دی او داسی امکان نه لری چه یو شی ئی جوړ کړی وی خو پری ونه پوهیږی.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿١٥﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه پسته تابعداره نو ځئ ګرځئ تاسی په اوږو اطرافو لارو د دی ځمکی او خورئ تاسی له (حلال) رزق د دغه (الله) او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندی راپورته کیدل ستاسو دی

(پس له مرګه).

تفسیر: یعنی ځمکه ئې ستاسې په مقابل کښې داسې نرمه ـ پسته ـ ذلیله مسخره او منقاده ګرځولې ده چه هر څه وغواړئ په هغې کښې تصرف کولی شئ او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ ـ او ترې خپل خوراک څښاک او نور ضروریات ګټئ مګر دومره په یاد ولرئ هغه خوک خواړه او نور شیان درکوي د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاڅیدلو ستاسې بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِى السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِىَ تَمُوْرُ ﴿١٦﴾

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) څخه چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسې ای منکرانو) چه راپورته به کړي په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي پکښې) بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړزیږي وخوځیږي

تفسیر: ړومبې ئې انعامات راښوولي ؤ اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیي او ویرول ئې مقصود دی یعنې بیشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخره شوې ده مګر په یاد ئې ولرئ چه په هغې باندې حکومت د همغه د آسمان د څیښتن (خاوند) دی چه که وغواړي تاسې په ځمکه کښې داسې خښوي چه له چار چاپیره به ځمکه درباندې پورته کوي او په هغه وقت کښې به ځمکه ولړځیږي او تاسې د هغې په هم دا خوزیدلو سره پکښې ډوبیږي نو ځکه سرې لره نه ښائي چه د هغه خالق مختار له دربار څخه بې ویرې او بې پروا شي ـ او په شرارت باندې لاس پورې کړي او د هغه په ډیل او معطلي باندې مغرور شي!.

اَمْ اَمِنْتُمْ مَّنْ فِى السَّمَآءِ اَنْ يُّرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ؕ

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) څخه چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسې) له دې نه چه وبه لیږي په تاسې باندې کاڼي ویشتونکي باد

تفسیر: یعنې په ډیره خوښې سره په ځمکه باندې ځئ راځئ ـ او خواړه او نور ضروریات ځان ته ګټئ خو سره له هغه خپل الله تعالیٰ مه هیروئ. که نه هغه الله تعالیٰ په دې باندې قادر دی چه پر تاسې باندې یوه سخته سیلۍ درولیږي یا د کاڼو باران دربانډې اوروي ـ نو بیا به تاسې څه وکړلی شئ او ستاسې به دا ګرد (تول) ځغلیدل ـ لاندې باندې کیدل په ځای پاتې کیږي.

فَسَتَعْلَمُوْنَ كَيْفَ نَذِيْرِ ⑰

نو ژر ده چه پوه به شئ تاسي چه څه رنګه وو ویرول ځما

تفسیر: یعنی له هغه عذابه چه تاسي ویرؤل کیږئ هغه څومره تباه کوونکی او ویروونکی ؤ؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ⑱

او خامخا په تحقیق دروغجن کړی ؤ (کفارو خپل انبیاء) چه پخوا له دغو (کفارو د مکی) څخه ؤ نو څه رنګه وو انکار عذاب ځما

تفسیر: یعنی له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چه شوی ده له هغی ځنی عبرت واخلئ! او وګورئ چه د هغوی په حرکاتو باندی هم مونږ انکار کړی ؤ نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰٓفّٰتٍ وَّيَقْبِضْنَ ؔ مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلَّا الرَّحْمٰنُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍۢ بَصِيْرٌ ⑲

آیا نه ګوری دوی مرغانو ته (په هوا کښی) له پاسه د سرونو د دوی پرانیځی وزرونه او ټولوی (وزرونه خپل) نه نیسی نه ساتی دوی په هوا کښی له پریوتو مګر خو رحمٰن (ئی ساتی په رحمت او قدرت خپل) بیشکه هغه (الله) په هر څیز باندی بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: ړومبی د آسمان او د ځمکی ذکر شوی ؤ دلته د هغو د منځ د شیانو ذکر دی. یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه مرغان د ځمکی او د آسمان په منځ کښی کله خپل وزرونه غوړوی او پرانیځی.او خواره ئی کړی څرنګه ورسره الوځی؟ او کله ئی ټولوی او سره له دی چه د ثقیل جسم او د درنی بنی او بشری خاوندان او مائل‌الی‌المرکز دی خو بیا هم هغوی لاندی نه رالویږی. او نه د ځمکی جاذبه قوت هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوری راښکلی شی. وښیه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د چا قدرت لاس هسی دی؟ چه هغه ئی په فضاء او تشتیا کښی هسی ساتلی دی؟ بیشکه رحمٰن پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنی (شکلونه) هسی جوړی کړی دی او په هغوی کښی ئی داسی یو قوت ایښی دی چه د هغه په وسیله هغوی بی تکلفه په هوا

کښې څو څو کړې الوتلې او کرځيدلې شي همغه د هر يوه څيز په استعداد باندې ښه پوهيږي او ګرد (ټول) مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي ښائي د مرغانو د مثال له بيان کولو څخنې دلته د دې په لورې هم اشاره ده چه الله تعالیٰ په دې باندې هم قادر دی چه له آسمانه عذاب راوليږي او کافران د خپلو شرارتونو له سببه د دې عذاب مستحق او لائق دي. څو څه رنګه چه د الله تعالیٰ رحمت مرغان په هوا کښې ساتي د هغه رحمت له هغوی څخنې عذاب هم همغسې لرې کړی دی.

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِىْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ اِنِ الْكٰفِرُوْنَ اِلَّا فِىْ غُرُوْرٍ ۚ﴿۲۰﴾

آيا څوک دی هغه (ذات) چه لښکر ستاسې شي کومک مرستې (مدد) وکړي له تاسې سره (هيڅوک مو مددګار نشته) بې له رحمٰن نه دي کافران مګر څو په غرور غوليدلو کښې دي

تفسير: منکران سخت غوليدلي دي که هغوی داسې ګڼي چه د هغوی باطل خدايان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالیٰ له عذابه او له راتلونکي آفت څخنې ژغورلې (بچ کولې) شي؟ ښه وپوهيږئ چه له رحمانه جلا (جدا) شوی هيڅوک به هغوی ته مدد او مرستې (امداد) ونه رسوي!

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِىْ يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ ۚ

آيا څوک دی هغه (ذات) چه رزق درکړي تاسې ته که چيرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل (هيڅوک مو بې له الله رازق نشته)

تفسير: يعنې که الله تعالیٰ د خوړو سامان او اسباب دربند کړي نو څوک به طاقت ولري چه په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانيځي؟

بَلْ لَّجُّوْا فِىْ عُتُوٍّ وَّنُفُوْرٍ ﴿۲۱﴾

بلکه ټينګ نښتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشۍ عناد او تيښته نفرت کښې (له حقه).

تفسیر: یعني دا خلق پخپلو زړونو کښې پوهیدل چه له الله تعالیٰ ځنې جلا (جدا) پاتې شوی نه د چا د نقصان مخه نیولی شي او نه چاته ګټه (فائده) رسولی شي. مګر یواځې د شرارت او سرکشی لامله (له وجې) کله چه د توحید او اسلام په لوری راوبللی شي نو تور خوری او یاغي کیږی.

أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

آیا پس هغه څوک چه ځی نسکور په مخ خپل باندی ښه لار موندونکی وی یا هغه څوک چه ځی. برابر سم په لاری سمی باندی.

تفسیر: یعني د ظاهری کامیابی لاری طی کوی همغه تر اصلی مقصد پوری رسیدی شي چه په سمه لاره باندی د سړیو په شان برابر لاړ شي هغه څوک چه په کږه لاره لکه ړانده نسکور ځی نو هغه د مقصود تر منزل پوری نشی رسیدلی دا د یوه موحد او د یوه مشرک مثال دی. په قیامت کښی د دوی دواړو په ورتګ کښی هم داسی فرق لیده کیږی.

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی او درکړی ګرځولی ئی دی تاسی ته غوږونه (دپاره د سماعت اوریدلو د حق) او سترګی (دپاره د بصارت لیدلو د حق) او زړونه (لپاره د بصیرت پیژندلو د حق) دیر لږ شکر وباسئ تاسی (په دغو دیرو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د اوریدلو دپاره غوږونه او د لیدلو دپاره سترګی او د پوهیدلو دپاره زړونه راکړی دی تر څو د هغه حقونه ومنو او دا قوتونه په ښه لاره کښی مصروف کړو او د هغه طاعت او فرمان برداری وکړو مګر داسی شکرګزاره سری دیر لږ دی کافرانو ته وګورئ چه هغوی د دی نعمتونو حق څه رنګه په ځای راوړی؟ او د الله تعالیٰ دا ورکړی شوی قوتونه د هغه الله تعالیٰ په مقابل څنګه استعمالوی؟.

قُلْ هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا (خواره) ئی کړیٔ تاسی په ځمکه کښی (دپاره د عبادت) او خاص ده ته به راتول کړل شئ تاسی (تول لپاره د حساب او جزاء په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی ابتدا هم له هغه څخه شوی ده او انتهاء به هم پر هغه وی. له هر ځایه چه راغلی یئ هلته به بیرته ځئ بایده ؤ چه له هغه څنی یوه شیبه (لحظه) هم نه غافلیدئ او هر وقت د هغه په فکر او یاد کښی وئ. او زیار (کوشش) وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کښی تش لاس ونه دریږی مګر داسی بندګان دیر لږ دی.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۵﴾

او وائی دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وی دا وعده (د حشر) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په دغه ویلو کښی نو موږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت)

تفسیر: یعنی موږ او تاسی به کله تولیږو؟ او د الله تعالیٰ په حضور تول کله سره ځو؟ او قیامت به کله وی؟ او ژر ئی راښکاره کړه!

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۶﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بیشکه د دی خبری یوه خبر (چه قیامت کله قائمیږی) په نزد د الله دی او بیشکه (خبره دا ده چه) زه ویروونکی یم ښکاره (له جحیمه او نه یم خبر په وقت د راتلو د قیامت باندی)

تفسیر: یعنی د قیامت وقت او مهال زه تاکلی (مقررولی) نه شم د هغه علم له الله تعالیٰ سره دی. هو هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی له هغه څنی پوهول او د هغه له ویروونکی مستقبل څنی داړول ځما فرضی کار دی چه زه ئی ادا کوم

فَلَمَّا رَاَوۡهُ زُلۡفَةً سِیۡٓـَٔتۡ وُجُوۡهُ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا وَ قِیۡلَ
هٰذَا الَّذِیۡ كُنۡتُمۡ بِهٖ تَدَّعُوۡنَ ﴿۲۷﴾

پس كله چه ووینی دوی هغه (عذاب قیامت) دیر نژدی نو بد شكله تور به شی مخونه د هغو (كسانو) چه كافران شوی دی او وویل به شی (دوی ته) دا همغه (عذاب) دی چه وی، به تاسو چه دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا كښی).

تفسیر: یعنی اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوی، خو كله چه هغه تاكلی (مقرر) وقت ورنژدی شی د دیرو لویو یاغیانو او سركشانو خولی به چینګی پاتی كیږی او په ویجاړو (ورانو) مخونو بلو اشكالو او وچو شوندو به هک پک اریان په ردو ستركو ورته ګوری او هیڅ به ئی له لاسه نه وی پوره

قُلۡ اَرَءَیۡتُمۡ اِنۡ اَهۡلَكَنِیَ اللّٰهُ وَ مَنۡ مَّعِیَ اَوۡ رَحِمَنَا ۙ فَمَنۡ
یُّجِیۡرُ الۡكٰفِرِیۡنَ مِنۡ عَذَابٍ اَلِیۡمٍ ﴿۲۸﴾

ووایه (ای محمده! دغو منكرانو ته) آیا وینئ خبر راكړئ تاسی ماته كه چیری هلاک می كړی الله او هغه څوک چه ځما سره دی (لكه چه تاسی د دی قصد كړی دی) یا رحم وكړی (الله) پر مونږ باندی په طول د عمر پس څوک دی چه وبه ژغوری (بچ به كړی) خلاص به كړی كافران له عذابه دردناكه څخه.

تفسیر: كفارو به تمنا كوله چه كه محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شی نو دا قصه به پائ ته ورسیږی (العیاذ بالله) د هغه جواب داسی وركوی چه فرض ئی كړی، كه سم د ستاسی له اټكله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم مړه شی یا سم څمونږ د مسلمانانو له عقیدی سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری د الله تعالیٰ په رحمت بریالیان (كامیاب) او مراد موندونكی شی نو په دی دواړو صورتونو كښی هر یو چه وی چه له هغی څخه تاسی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه رسیږی څمونږ انجام په دنیا كښی هر څه چه وی خو آخرت مو دیر ښه دی ځكه چه مونږ په دی لاری كښی جداوجهد كوو. لیكن تاسی د خپلو ځانونو فكر وكړی چه په دی كفر او سركشی سره تاسی به له هغه درد رسوونكی عذاب څخه چه راتلونكی دی څوک وژغوری (بچ كړی) ؟ څمونږ فكر او اندیښنه پریږدی، پخپل فكر

کښې ولویږي ولې چه کافران په هیڅ دول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابه ژغوریدونکي (بچ کیدونکي) نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته الله) رحمان دی چه ایمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندی او پر همغه (رحمان) باندی توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کښې)

تفسیر: یعنې څنګه چه څمونږ ایمان په هغه الله تعالیٰ باندی دی نو د هغه په مرسته (مدد) څمونږ ژغورنه (نجات) یقیني ده او کله چه مونږ په صحیحی معنی سره پر هغه الله تعالیٰ باندی اسره او توکل لرو په ګردو (ټولو) مقاصدو کښې مو بری او کامیابی یقیني ده. ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ﴾ او هر کله چه په تاسو کښې دا دواړه نشته نه ایمان او نه توکل ـ نو څه رنګه په تاسې بې فکره یئ؟.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شي تاسې په (وقت د لیدلو د عذاب کښې) چه څوک دی هغه (چه لویدلی دی) په ګمراهي ښکاره کښې (له مؤمنانو او کافرانو)

تفسیر: یعنې مونږ مؤمنان داسې یو چه ستاسې ګمان دی یا تاسې منکران همغسې یئ چه څمونږ عقیده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسې ماته که چیری ګهیځ (سحر) وګرځي اوبه ستاسې ښکته (په ځمکه کښې ننوتلې ورکې) نو څوک دی هغه چه راولي تاسې ته اوبه رواني شفافي پاکي صافي.

تفسیر: یعنې د مریني او ژوندون ګرد (ټول) اسباب د هغه الله تعالیٰ د قدرت په لاس دی یوه اوبه د مثال په دول (طریقه) واخلئ چه په هغه باندی هر شی ژوندی دی. فرض ئې کړئ که د چینو ـ ویالو ـ کوهی او نورو اوبه وچې شي او د ځمکې لاندنئ عمق او تل ته ورښکته شي لکه

چه زیاتره د تودوخی په موسم کښې پیښیږی نو د چا له لاسه به پوره وی چه لکه مرغلری غوندی جاری پاکی رنې او صافی اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کری چه ستاسی ژوندون او بقاء لره کافی وی. نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښائی چه په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندی هیله (امید) او اسره ولری. له هم دی ځایه وپوهیږی کله چه د هدایت گردی (تولی) چینی وچی شوی دی نو په دغه وقت کښې د هدایت او د معرفت نه وچیدونکی چینه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک صورت بهول هم د هغه مطلق رحمٰن کار دی چه د خپل فضل او انعام ځنې د گردو (تولو) ذوی الارواحو او ساکښانو (جاندارو) د ظاهری او باطنی ژوندون سامان پیدا کری دی که په فرض محال سره دا چینه وچه شی لکه چه د اشقیاؤ تمنا ده نو څوک به وی چه مخلوقاتو لره داسی صافی شفافی اوبه راپیدا کری شی؟.

تمت سورة الملک بفضل الله وکرمه ومنه

سورة القلم مکیة الا من آیة (۱۷) الی غایة آیة ۳۳ ومن آیة (٤٨) الی غایة (٥٠) فمدنیة وهی اثنتان وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٨) تسلسلها حسب النزول (۲) نزلت بعد سورة العلق.

د «القلم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر ۳۳ آیت پوری او له (٤٨) آیت څخه تر (٥٠) آیت

پوری چه مدنی دی (٥٢) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښې (٦٨) او په نزول کښې دوهم سورت دی

وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۝١ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ۝٢

قسم دی په قلم او په هغه څه چه دوی ئی لیکی چه نه ئی ته (ای محمده!) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لیونی

تفسیر: د مکی مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لیونی ویل ځینو به ویل چه په دوی باندی د شیطان اثر لویدلی دی چه داسی یو ناځاپه له گرد (تول) کور کهول او ټبر څخه جلا (جدا)

شوی داسی غتی خبری کوی چه هیڅوک ئی نشی منلی ـ حق تعالیٰ د دی باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلی وفرمایله ـ یعنی پر هغه چا باندی چه د الله تعالیٰ دومره لوی فضل او انعام شوی وی چه د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شی ـ مثلاً اعلیٰ درجی فصاحت د حکمت او د پوهنی خبرو ئی د مخالفینو او موافقینو په زړونو کښی ډیر قوی تاثیر اچولی دی او سره د داسی لوړی (اوچتی) رشی (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لیونی ویل پخپله د ویونکی لیونتوب نه دی؟ په دنیا کښی ډیر لیونیان او اعلیٰ درجه مصلحان تیر شوی دی چه هغوی ته به هم پوهنیو خلقو لیونی ویل مګر د هغو د تاریخی معلوماتو هغه ذخیره چه د قلمونو په وسیله د پانو په منځ کښی لیکلی شوی ده په لوړ (اوچت) غږ سره شاهدی لولی چه د دی رښتینو لیونیانو او د هغو بللی شویو لیونیانو سریو د ژوندانه د حالاتو په منځ کښی څومره د ځمکی او د آسمان فرق او توپیر (تفاوت) شته؟ نن ځمونږ د پیغمبر (العیاذ بالله) لیونی بلل بالکل داسی دی لکه د دنیا د ګرد (تول) جلیل القدر اولوالعزم مصلحین په هره زمانه کښی ناپوهانو او شریرانو لیونیان بلل. خو څرنګه چه تاریخ د هغو مصلحانو په لوړو (اوچتو) کارونو باندی دوام او د بقاء مهرونه ثبت او لګولی دی او د هغو لیونی ویونکیو نومونه او نښی هم نه دی پاتی نږدی دی چه قلم او د هغه په وسیله سره لیکلی شوی لیکی د محمدی ذکر خیر ـ او بی مثاله چاری ـ او علوم او معارف هم د همیشه دپاره تل لیکلی وساتی او د هغو کسانو نومونه او نښی به په دنیا کښی پاتی نشی چه دوی ئی لیونی ښوول. یو وقت داسی هم په دنیا کښی راتلونکی دی چه توله دنیا به د محمدی صلی الله علیه وسلم د حکمت ـ معارف او پوهنی ستاینه (صفت) کوی او د دوی ذات به لکه یوه ډیر ښه کامل انسان په شان د یوی اجتماعی عقیدی په دول (طریقه) ومنی کله چه د چا لوړوالی (اوچت والی) او لوئی او فضیلت قدوس الله تعالیٰ په ازل الآزال کښی پخپل نورانی قلم سره د لوح محفوظ پر تختی باندی نقش کړی وی نو څوک به طاقت ولری چه یواځی د مجنون او د مفتون په ناکاره تشبیهاتو سره د هغه لیک یوه ښنده (غاړه) هم محو او وتورولی شی؟ هغه څوک چه داسی خیال لری هغه خورا (ډیر) جاهل او مجنون او ډیر ناپوه او لیونی دی.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾

او بیشکه چه دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بی انتهاء

تفسیر: یعنی تاسی مه خپه کیږی د دوی له دی لیونی بللو څخه ستاسی اجر او ثواب زیاتیږی او ستاسی غیرمحدود هدایت فیض انسانی بنی‌نوعو ته رسیدونکی دی. او د هغو بی انتهاء ثواب تاسی ته رسیدونکی دی آیا د لیونیانو او پاګلانو مستقبل به هسی روڼ او شاندار او پایدار وی؟ لکه چه ستاسی دی؟. یا د کوم لیونی طرز عمل او پروګرام او د عمل لاری داسی بری موندی شی

لکه چه ستا دا د طریق او تگ په بری سره پائ ته رسیږی؟ لکه چه د چا رتبه د الله تعالیٰ په دربار کښی دومره لوړه (اوچته) وی نو که هغه ته څو احمقان لیونی ووائی څه پروا ده ؟.

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ﴿۴﴾

او بیشکه چه ئی ته (ای محمده) هرومرو (خامخا) په خلق خویونو (دین دیر لوی باندی).

تفسیر: یعنی په هغو اعلیٰ اخلاقو او ملکاتو سره چه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ستایلی شوی یی کله په لیونیانو کښی د هسی ښو خویونو تصور کاوه شي؟ د یوه لیونی په خبرو ـ اترو ـ کار ـ روزگار کښی هیڅ کله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږی او نه خبری یی پر چارو باندی منطبقی وی. او حال دا دی چه ستاسی په مبارکه ژبه باندی پاک قرآن چلیږی او ستا ښه اعمال ـ افعال او اخلاق د هغه بی غږه تفسیر دی. پاک قرآن د هغو ښیگنو (خوبیانو) او محاسنو ته چه دعوت او بلنه کوی هغه گرد (تول) ستاسی په وجود کښی فطرتاً شته. او د هغو بدو چارو ـ خرابی او معایبو څخنی چه امتناع او رټنه کوی هغه طبعاً هیڅ ستاسی په وجود کښی نشته او تاسی بیخی له هغو څخنی لری گرځی او تری بیزار یئ او منفور ئی گڼئ. ستاسی د پیدایښت دول (طریقه) ـ ساخت او تربیت داسی واقع شوی دی چه ستاسی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو کار او شی د تناسب او اعتدال څخه یو بخرکی هم دی خوا هغی خوا ته وړاندی وروسته نه ځی ستاسی ښه اخلاق تاسی ته اجازه نه ورکوی چه د جاهلانو او سپکو او ناپوهو خلقو هسی طعن او تشنیع او چتی (بیکاره) خبرو ته غوږ کیږدی د هغه چا چه خلق دومره عظیم او د نظر مطمح دومره لوړ وی نو هغه به څرنگه د یوه لیونی په لیونی ویلو سره خپل چرت (خیال) خرابوی؟ تاسی خو د هغه چا چه تاسی ته به ئی لیونی ویل په ښیگنه (فائده) نیکخواهی او دردمندی پسی دومره گرځئ چه د هغوی لامله (له وجی) په ربړو (تکلیفونو) ـ کړاونو کښی مو ځان ویلی کړی وی او په ﴿ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ ﴾ سره مخاطب شوی یئ په حقیقت کښی له گردو (تولو) څخنی زیات د اخلاقو د لوینی او عظمت خورا (دیره) زیاته ژوره خبره خو دا ده چه سری د دنیا د دی حقیرو شیانو د معاملی په وقت کښی له الله تعالیٰ څخنی غافل او ذاهل نشی ـ تر څو چه دغه خبره د چا په زړه کښی وی د هغه گردی (تولی) معاملی او چاری د عدالت او اخلاقو په تله کښی په ښه شان سره تللی کیږی. شیخ جنید بغدادی رحمة الله علیه څرنگه ښه فرمایلی دی «**سمی خُلُقه عظیماً اذ لم تکن له همة سوی الله تعالی،عاشر الخلْق بخلقه وزایلهم بقلبه فکان ظاهره مع الخلق و باطنه مع الحق**» او د ځینو حکیمانو په وصیت کښی راغلی دی «**علیک بالخلُق مع الخلْق وبالصدق مع الحق**» له خلق او له خالق سره په ښه خلق او ښه

عمل اوسه!.

فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ ۝٥ بِأَيِّيكُمُ ٱلۡمَفۡتُونُ ۝٦

پس ژر به ووينې ته (اى محمده!) او وبه وينې دغه (منكران هم) چه په كوم يوه له تاسو څخه ليونتوب دى

تفسير: يعني په زړه كښې پخوا له دى نه تول ښه پوهيدل ليكن عنقريب دواړو ته به په كتنه سره هم ورښكاره شي چه د دوى په منځ كښې كوم يو هښيار ـ عاقبت انديش او په وروستني انديښنه كښې و؟ او كوم سړى ناپوه او بى سده (بى عقله) و؟ چه د هغه لامله (له وجى) ئې لكه ليونيان چتى چتى (بيكاره بيكاره) خبرى كولى.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ۝٧

بيشكه رب ستا چه دى همغه ته ډير ښه معلوم دى هغه څوک چه گمراه شوى دى له لارى د ده څخه او همغه (الله) ته ښه معلوم دى لار موندونكى (چه مؤمنان دى).

تفسير: يعني پوره علم خو له الله تعالىٰ سره دى چه كوم يو په لار راتلونكى دى؟ او كوم يو له لارى څنى چپ (غلط) درومى؟ ليكن نتايج گردو (تولو) ته ښكاره كيدونكى دى او تول به سره پوهيږى چه څوک بريالى (كامياب) دى او څوک د شيطان په لمسون پاتى او نامراد شوى دى.

فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن كوونكيو خوښوى دوى چه كه ته نرمى كوى (له دوى سره) نو دوى به هم نرمى كوى (له تاسره)

تفسير: يعني په لار راتلونكى او بى لارى گرد (تول) د الله تعالىٰ په محيط علم كښې تاكلى (مقرر) شوى دى نو څكه د دعوت او د تبليغ په معامله كښې د مخ اړولو او د رعايت دومره ضرورت نشته څوک چه د لار موندلو وړ (قابل) وى هغه هرومرو (خامخا) لار مومى. او هغه چه ازلى محروم وى هغه په هيڅ لحاظ او مروت سره منونكى نه وى د مكى كافرانو به څمونږ پيغمبر ته ويل چه تاسى د بت پرستى په نسبت خپله دا سخته رويه تركه كړى! او څمونږ د معبودانو

بیخی تردید مه کوی تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو! او ستاسی د طور ـ طریق ـ مسلک ـ مشرب ـ او له دین سره متعرض نه شوو امکان لری چه د یوه اعظم مصلح په زړه کښې چه په «عظیم خلق» سره پیدا شوی وی د ښه نیت له خوا داسی یو فکر یا خیال پیدا شی څنګه چه د لږ نرمی له غوره کولو کار چلیږی نو د څه مدت له مخی د دی پاسته تګ له غوره کولو څخنی به څه نقص راپیښیږی؟ نو ځکه حق تعالیٰ تنبیه ورته وفرمایله چه تاسی د دی دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ! د دوی مقصد دا دی چه تاسی د کفر په نسبت پاسته اوسئ! ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی. او ستاسی د بعثت اصلی مقصد په دی ډول (طریقه) سره په لاس نه راځی. تاسی د هر لوری څخنی سترګی واړوئ او خپله وظیفه او فرض ادا کړئ تاسی د دی خبری ذمه وار او اجاره دار نه یئ چه څوک یی منی؟ که ئی نه منی؟

تنبیه: د مداهنت او د (مدارات) په منځ کښې نری فرق شته مداهنت مذموم او مدارات محمود دی فلا تغفل.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾

نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکی سپک (یا د دروغجنو ځکه چه دروغجن سپک وی په خلقو کښې).

تفسیر: یعنی د چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ د نامه عظمت نه وی نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشی خبره ښکاری ـ کله چه خلق د هغه په خبرو باور نه کوی نو ځکه د هغو د یقین راوړلو دپاره څو څو ځلی قسمونه خوری او ځان په دی وسیلی سره ذلیل او بی قدره کوی.

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره منع کوونکی د خیر له حده تیریدونکی (په ظلم کښې) ډیر ګنهګار بدخوی سخت ویونکی وروسته له دی تولو عیبو حرام زاده

تفسیر: یعنی سره د دی خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «دا ګرد (تول) د کافرانو وصف دی سری دی دننه خپل ځان ته ګوری که چیری هسی کوم خصلت پکښې وی هغه دی پریږدی!»

تنبیه: د «زنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولدالزنا او حرامزاده دی. د هغه کافر په نسبت چه دا آیت نازل شوی دی هغه هم داسی و چه ولید بن مغیرة نومیده او د مکی معظمی یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن و.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّبَنِيۡنَ ﴿۱۴﴾

د دی دپاره چه دی و خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنی که یو سړی په دنیا کښی طالعمن او خوش قسمت وی لکه چه مال دولت ځامن او شته ولری نو یواځی په دی سره د دی وړ (لائق) نه دی چه د هغه هره خبره ومنله شی. اصلی شی په انسان کښی شرافت نجابت ـ او ښه اخلاق دی څوک چه شرافت او ښه اخلاق نه لری ښو مسلمانانو لره نه ښائی چه د هغه خبری ته غوږ وباسی یا ئی په غولونکیو چارو باندی تیروځی.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۱۵﴾

کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی دا قصی نقلونه دی د پخوانیو. (خلقو)

تفسیر: یعنی د الله اکرم شانه واعظم برهانه خبری په داسی ویناؤ سره دروغ گڼی.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿۱۶﴾

ژر دی چه داغ به کیږدو ده لره پر پوزه (خلتم) باندی (تحقیراً).

تفسیر: وائی ولید بن مغیرة د قریشو یو سردار و چه په هغه کښی دا گرد (تول) اوصاف مجتمع ؤ پر پوزه او خلتم باندی ئی له داغ ورکولو شخه د هغه رسوائی مختوروالی او سپکتیا مراده ده ښائی چه په دنیا کښی په حسی دول (طریقه) کوم داغ په ده باندی هم لویدلی وی یا به په آخرت کښی ورباندی خیژی.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بیشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیان په قحط سره) لکه چه ازمویلی ؤ مونږ

خاوندان د باغ.

تفسیر: یعني د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده او د الله تعالیٰ په نژد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته نو ځکه نه ښائي چه د مکې کافران په دې شیانو باندې مغرور شي دا خو د الله تعالیٰ له لورې هغوی ته د ازموینې دپاره ورکړی شوي دي لکه چه د پخوانیو خلقو ازموینه هم پرې شوې وه.

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿۱۷﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿۱۸﴾

کله چه قسمونه وخوړل دوی تولو چه هرومرو (خامخا) پرې به کړو میوې د هغه باغ په اول وقت د صباح کښې او استثنا ئې ونه کړه إن شاء الله ئې ونه ویل (یا ئې ونه ایستله حصه د فقیرانو لکه چه پلار به ئې ایستله)

تفسیر: څو ورونه ؤ چه هغوی ته له پلاره په ترکه کښې یو میوه دار باغ پاتې شوی ؤ چه په هغه کښې کر هم کیده او ګرده (توله) کورنۍ د هغه له حاصلاتو څخه خوشاله ؤ. د پلار په زمانه کښې داسې عادت ؤ په هغه ورځ کښې چه د باغ میوې تولیدې یا کښت (فصل) ریبل کیده نو د ښار ګرد (تول) فقیران او اړ (مجبور) سرې به هم هلته تولیدل او دې ګردو (تولو) ته به د هغو میوو او کښتو (فصلونو) څخه لږ او ډیر ورکول کیدل ـ او په هم دې خیر او خیرات سره په هغه باغ کښې لویه ګټه (فائده) او برکت ؤ د هغه له مړه کیدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کښې دا خبره وروګرځیده دومره میوه او کښت (فصل) چه فقیران له مونږ څخه وړي که دا ګرد (تول) مونږ پخپله سره تول کړو نو مونږ ته به له هغه څخه ډیرې ګټې راورسیږي ولې داسې یو تدبیر به وکړو چه فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږي او ګرد (تول) حاصلات څمونږ کورونو ته راشي نو پخپلو منځونو کښې ئې مشوره وکړه او دا ئې سره غوټه کړه چه سهار د وقته باغ ته ځو او خپلې میوې تولوو چه فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ إن شاء الله تعالیٰ ئې هم پکښې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿۱۹﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿۲۰﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء سوځوونکې اور) په شپه کښې له (طرفه د) رب ستا حال دا چه دوی اوده ؤ پس تر ګهیځ (سحر وختې) پورې وګرځید (هغه باغ لکه له بیخه) ریبلې شوې کښت (فصل) یا تک تور لکه توره شپه

تفسیر: یعنی د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته یا اور ولګید یا بل کوم افت پرې نازل شو او ګرد (تول) کښت (فصل) او باغ له کاره ووت او تک تور وګرځید.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِيْنَ ﴿٢١﴾ اَنِ اغْدُوْا عَلٰى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِيْنَ ﴿٢٢﴾
فَانْطَلَقُوْا وَهُمْ يَتَخَافَتُوْنَ ﴿٢٣﴾ اَنْ لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِّسْكِيْنٌ ﴿٢٤﴾
وَّغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قٰدِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

بیا ئې یو بل ته ورغږ کړل په وقت د صباح کښې (داسې) چه صباح له وقته ورشئ کښتو (فصلونو) خپلو ته که چیرې یئ تاسې پرې کوونکي (د میوې لو کوونکي د کښت ـ فصل) نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کښې پټې خبرې سره کولې (داسې) چه داخل نه شي هرومرو (خامخا) هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ (مجبور) سړی او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چه قادر ؤ (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنی په دې یقین او باور سره وخوځیدل چه اوس به درومې او ګرد (تول) کښت (فصل) او د باغ حاصلات به په لاس راولې.

فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوْٓا اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٢٧﴾

بیا هر کله چه وئې لید هغه (باغ تک تور سوځیدلی) وې ویل بیشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ) بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوې یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراؤ).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې داګ دبر (خراب) شوی ؤ چه دوی هلته ورسیدل هغه ئې نشو پیژندلی او داسې ئې وګڼل چه لار ئې ورکه کړې ده او بل کوم لورې ته وتلي دي نو بیا چه ښه ورته ځیر شول او غور ئې وکړ وپوهیدل چه ځای خو همغه دی چه دوی ورته راغلي دي مګر دوی له هغه ځنې بې برخې او بې نصیبه دي او د الله تعالیٰ له درباره محروم شوي دي.

قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿۲۸﴾

ووېل منځنی بهتر د دوی (په عقل کښې) آیا ما نه ؤ ویلی تاسی ته ولی په پاکی نه یادوی تاسی الله او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو یا ولی نه وایی إن شاء الله)

تفسیر: د دوی په منځ کښې منځنی وررور ډیر پوه او هښیار ؤ ده د مشوری په وقت هغوی ته تنبیه کړی وه او دا خبره ئی ورته ویلی وه چه وګوری ورونو! الله تعالیٰ مه هیروئ! ځکه چه دا تول د هغه احسان او انعام دی نو تاسی هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ. کله چه چا د ده خبری ته غوږ کینښود نو دی هم چپ شو او په پته خوله له هغوی سره ملګری شو. څرنګه چه دا خرابی ئی ولیده نو ژر ئی هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوْا سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿۳۰﴾

ووېل دوی پاکی ده رب ځموږ لره بیشکه موږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراؤ کښې) بیا مخ واړاوه ځینی د دوی پر ځینو نورو باندی چه یو بل به ئی ملامتوه.

تفسیر: اوس ئی پخپل تقصیر باندی اعتراف وکړ او ګردو (تولو) د الله په لوری مخ واړاوه. او لکه چه د عمومی مصیبت د وقت قاعده ده یو په بل باندی ئی الزام وروستو او در ګرده (توله) به ئی یو بل د دی مصیبت سبب او عامل شمیره.

قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ﴿۳۱﴾ عَسٰى رَبُّنَآ اَنْ يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ﴿۳۲﴾

وی ویل دوی ای هلاک افسوس خرابی ده موږ لره بیشکه موږ وو له حده تیریدونکی ښایی چه رب ځموږ بدل راکړی موږ لره خیر غوره له دی

(باغچی) څخه بیشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکی یو.

تفسیر: په پای (آخر) کښې تول سره یو ځای شول وی ویل چه په رښتیا سره مونږ ګرم (قصور وار) او ملامت یو ځکه چه مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلی وو او د حرص او طمع لامله (له وجې) مو اصلی ګټه (فائده) هم له لاسه ووتله. دا څه خرابی چه مونږ ته رارسیدلی دی د هغه ذمه وار مونږ پخپله یو ـ مګر اوس هم مونږ له الله تعالیٰ څخه بې هیلی او ناامیده نه یو او د هغه له مهربانی او لورینی (رحمت) څخنی دا خبره لری نه ګڼو چه هغه له خپل فضل او رحمت څخنی مونږ ته له هغه پخوانی باغ څخه یو ښه باغ را په برخه کړی.

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ۭ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾

هم داسی (راځي آفت ـ عذاب په دنیا کښې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډیر لوی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په سختی د عذاب د آخرت نو مخالفت به ئی نه ؤ کړی).

تفسیر: یعنی دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکی نمونه وه چه هیڅ ئی مخه نشوه نیولی نو د آخرت د خورا (دیر) لوی عذاب مخه به څوک ونیولی شی. که پوه وی نو ښائی چه سری په دی خبره باندی ښه وپوهیږی.

اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٣٤﴾

بیشکه ویریدونکیو (له الله ځان ساتونکیو له معاصیو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دی.

تفسیر: یعنی د دنیا باغ وبهار پسی دومره زیات ولی لویدلی یی د جنت باغونه له دی څخنی په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوره دی چه هر راز (قسم) نعمتونه پکښې شته او د هوسائی (آرام) ګرد (تول) اسباب خاص متقیانو او ویریدونکیو لره راتول شوی دی.

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ ۣ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٦﴾

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکی) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصی او ثواب بلکه نه ئی ګرځوو) څه شوی دی تاسی ته

ځرنګه حکم کوئ تاسی (خبره غوته کوئ په برابری د منکرانو او مؤمنانو).

تفسير: يعني د مکی کفارو د غرور او تکبر له مخی پخپلو زړونو کښی داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ «که د قيامت په ورځ پر مسلمانانو باندی عنايت او ښېنه وشی نو پر موږ باندی به له هغه ځخه ښه او زياته مرحمت کيږی» او لکه چه په دنيا کښی موږ په آرامی او هوسائی (راحت) کښی يو هلته به هم له موږ سره هم داسی معامله کيږی نو دلته داسی فرمائی چه دا به ځرنګه کيدی شی؟ که داسی وشی نو د دی مطلب به داسی وی چه د يوه وفا لرونکی غلام چه تل د خپل بادار (سردار) د حکم منلو دپاره تيار ولاړ وی او د يوه بدکار او باغی سری انجام به سره يو شان ته وی بلکه هغه بدکار له وفادار ځنی ښه وی. دا هغه خبره ده چه سليم عقل او صحيح فطرت ئی هيڅ نشی منلی.

أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾
أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ لَكُمْ
لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

آيا له تاسی سره شته کوم کتاب چه په هغه (له آسمانه نازل شوی کتاب) کښی لولئ تاسی داسی چه بيشکه تاسي لره دی په هغه (کتاب) کښی خامخا هغه څه چه خوښوئ ئی تاسی. آيا شته تاسی لره قسمونه پر (وعدو د) موږ باندی چه رسيدلی وی تر ورځی د قيامت پوری بيشکه چه شته تاسی ته هغه چه پری حکم کوئ تاسی پوښتنه وکړه له دوی نه چه کوم يو له دوی نه په دغه (حکم چه کوی ئی) ضامن ذمه اخيستونکی دی (دوی ته).

تفسير: يعني دا خبره چه مسلم او مجرم سره يو برابر وګڼل شی ښکاره ده چه له عقل او فطرت ځخه مخالفه ده. بيا د دی په تاکيد او تائيد کښی کوم عقلي دليل هم له تاسی سره شته؟ آيا په کوم معتبر کتاب کښی داسی کوم مضمون تاسی لوستی دی چه هر هغه شی چه تاسی ئی د خپلو ځانونو دپاره غوره کوی، همغه به تاسی ته درکاوه شی؟. او ستاسی ګردی (تولی) غوښتنی او په زړه پوری خبری پوره کيدونکی دی؟ يا به الله تعالیٰ تر قيامت پوری داسی قسم خوړلی وی چه تاسی هر هغه شی چه پخپلو زړونو کښی وټاکی (مقرر کړئ) همغه به تاسی ته درکاوه شی؟ او همغسی چه اوس تاسی هم په عيش او استراحت کښی يئ تر قيامت پوری به په هم دی حال کښی وساتل شئ؟ هغه سری چه د دوی له منځه داسی دعوی کوی نو د دی خبری د

ثابتولو ذمه واری ځائی پخپله غاړه ونیسی راځیوله او مخامخ ئی ودروه چه وئی وینو او وئی پوښتو چه له کومه وائی؟ او څه غږیږی؟.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کښی په زعم د دوی) نو رادی ولی هغه شریکان خپل که چیری وی دوی صادقان رښتینی (په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلی او نقلی دلیل نشته او یواځی د دروغو بتانو په نامه داسی وینااوی کوی چه هغوی به له مونږ سره داسی او هسی کوی او داسی مرتبی رابښی ځکه چه هغوی (استغفر الله) په خدائی کښی برخه لرونکی او مله دی نو په داسی دعوو کښی د هغوی رښتینوالی هلته ثابتیږی چه دوی دی شریکانو ته د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دعوت او بلنه ورکړی او د هغوی په وسیله خپلی په زړه پوری خبری او چاری پر دوی باندی اجراء کړی. خو دا خبره دی هر چاته په یاد وی چه هغه ناحق معبودان د خپلو عابدانو په نسبت ډیر عاجزان او ناتوانان دی. هغوی ستاسی هیڅ مرسته (مدد) نشی کولی ځکه چه هغوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد نشی رسولی.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چه بربندوالی به وکړی شی له پندی نه (او سخت وقت راشی د قیامت) او راوبه بللی شی دغه (کافران) طرف د سجدی کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به ئی ونه شی (سجدی کولو ته).

تفسیر: د دی قصه د شیخینو په حدیث کښی مرفوعاً داسی راغلی ده چه «حق تعالیٰ به د قیامت په میدان کښی خپل ساق ښکاروی.» «ساق» پندی ته وائی دا به د الهیه ؤ صفاتو له حقائقو څخه کوم خاص صفت او یا حقیقت وی چه هغه ته ئی د کوم خاص مناسبت لامله (له وجی) (ساق) وفرمایه. لکه چه په قرآن کریم کښی د (ید ـ لاس) او (وجه ـ مخ) الفاظ هم راغلی دی چه دغه ټول مفهومات د متشابهاتو له ډلی څخه بلل کیږی چه پر دوی هم بلاکیف همغسی چه ځائی سری ایمان راوړی لکه چه د الله تعالیٰ په ذات ـ وجود ـ حیات ـ سمع ـ بصر او نورو صفاتو باندی مونږ بلاکیف ایمان او عقیده لرو. په همغه حدیث کښی راغلی دی چه «د الله تعالیٰ د تجلی له لیدلو څخه ګرد (ټول) مؤمنین او مؤمنات په سجده لویږی مګر هغه سری چه

د ریاء دپاره به ئې سجدې کولې د هغه ملا به سمه سیخه وچه پاتې کیږي او سجدې کولو دپاره به نه کږیږي. هر کله چه ریاکاران او منافقان په سجده کولو باندې قدرت نه مومي نو د کافرانو عدم قدرت او ناتواني په سجده کولو کښې په ښه دول (طریقه) سره ثابتیږي.» دا ګردې (تولې) چارې په قیامت کښې ځکه کیږي چه مؤمن او کافر ـ مخلص او منافق په ښکاره دول (طریقه) سره څرګند (ښکاره) شي. او د هر یوه باطني حالت په حسي دول (طریقه) سره وکتل شي.

تنبیه: پر متشابهاتو باندې پخوا له دې نه خبرې کړې شوې دي. او حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د دې «کشف ساق» د آیت په تفسیر کښې دیره ښه او عالي او عجیبه تبصره پر متشابهاتو باندې کړې ده ـ فلیراجع.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ذلیلې ښکته به وي (له شرمه) سترګې د دوی

تفسیر: یعني د ندامت او شرمندګۍ لامله (له وجې) به یې سترګې تیټې وي او نشي ئې پورته کولې.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

راګیر کړې به وي دوی ذلت خوارې او بیشکه ؤ دوی (په دنیا کښې) چه بلل کیدل دوی طرف د سجدې کولو ته او دوی به ؤ روغ رمټ (نو سجده به یې نه کوله).

تفسیر: یعني په دنیا کښې هغوی ته د سجدې حکم ورکړې شوې ؤ کله چه دوی روغ رمټ ؤ او پخپل واک (اختیار) ئې سجدې کولې شوې هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه د هغه اثر داسې شو چه استعداد ئې باطل شو. اوس که غواړي چه سجده وکړي نه یې شي کولې.

فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چه دروغ وائي په دې خبرې (قرآن) باندې ژر ده

چه وبه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدی به یی کړو عذاب ته) له هغه ځایه چه دوی نه دی پری پوه.

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کښی لوبدل یقینی دی. خو د دوی د دی څو ورځنی د توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسی مه خپه کیږئ - او د هغوی معامله ماته پریږدئ زه به پخپله د هغوی چاره وکرم. او داسی په ورو ورو او په تدریج سره به ئی دوزخ ته بوځم او زینه په زینه به رابنکته کړو دوی او ورو ورو به نژدی کړو دوی عذاب ته چه هغوی په ځان هم خبر نشی. دوی به پخپلو چرتو (خیالونو) کښی دوب تللی وی خو د دوی بنستونه (بنیادونه) له بیخه خیژی.

وَأُمۡلِي لَهُمۡۚ إِنَّ كَيۡدِي مَتِينٌ ۝٤٥

او تال ورکوم دوی ته (په دنیا کښی) بیشکه ځما کید - مکر - وار کلک دی (او تدبیر می پوخ دی).

تفسیر: یعنی ځما لطیف او خفیه تدبیر داسی پوخ دی چه په هغه باندی دا خلق پوهیدی نشی نو بیا به دوی هغه څرنګه ماتولی شی.

أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ مُّثۡقَلُونَ ۝٤٦ أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ۝٤٧

آیا ته غواړی له دوی ځنی (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوری نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوی دی (نو ځکه مخ درڅخه اړوی؟ بلکه نه ئی غواړی!) آیا شته په نزد د دوی پته خبره علم الغیب پس دوی ئی لیکی (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی د افسوس او د تعجب ځای دی چه دا خلق داسی د تباهی په لوری ورځی څو ستاسی خبری نه منی. آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسی له دوی ځنی کومه معاوضه تنخواه - کمیشن - او نور څه غواړئ چه د هغه له پاره هغوی ځان بیرته راکاږی؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالیٰ وحی دوی ته راځی؟ او هغوی هغه په ډیر حفاظت سره لکه قرآن غوندی لیکی نو ځکه ستاسی متابعت ته ځان اړ (محتاج) او مجبور نه بولی او آخر به څه نه څه په منځ کښی وی. کله چه پر هغوی باندی هیڅ

یو بار نه اچول کیږی او له هغه شی څخه دوی مستغنی او بی پروا هم نه دی نو د دوی د دی نه منلو سبب به پرته (علاوه) له ضده عناده ـ انکاره ـ رخی (کینی) او عداوت بل شی کیدی نشی

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کښی) نو مه کیږه ته (په تنګ دلی او تلوار کښی) لکه خاوند د ماهی کب (په تنګ دلی او تلوار کښی) کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه.

تفسیر: یعنی د کب (ماهی) په ګیډه کښی تلونکی پیغمبر حضرت یونس علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام په شان د مکذبینو په معامله کښی تنګدلی او ویره مه ښکاروی د دوی قصه پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښی لږه لږه تیره شوی ده
﴿ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴾ ـ کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غصی نه) یعنی د قوم له لوری له غصی نه ډک شوی و له ډیره قهره ئی د عذاب په غوښتلو کښی ډیره چالاکی بلکه پیشګوئی وکړه.
تنبیه: د «مکظوم» معنیٰ مفسرینو داسی کړی ده چه دی د ډیری اندیښنی او خپګان له لاسه کړی ده او د هغه دا غم د څو نورو غمونو مجموعه وه. یو د قوم د ایمان نه راوړلو بل د عذاب د بیرته لویدلو. بل د بی له صریح اذن او اجازی ځنی له ښاره وتلو ـ او برسیره (سیوا) په هغوی باندی د هغه د ده د بندی پاتی کیدلو د ماهی په ګیډه کښی. نو ده په دی وقت کښی داسی دعاء وکړه ﴿ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ نو دلته د الله تعالیٰ فضل پری وشو او د ماهی له ګیډی څخه ئی نجات ومونډ.

لَّوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾

که چیری نه وی دا چه مونډلی وی ده نعمت احسان له لوری د رب د ده نو خامخا به پری وتی و دی (له ګیډی د مهی نه) په سپیره ډګر (میدان) کښی او دی به ملامت کړی شوی و (ولیکن مرحوم شو له طرفه د رب نو ځکه ملامت نه شو)

تفسیر: یعنی د توبی له قبول څخه وروسته که د الله تعالیٰ زیات فضل او احسان د هغه لاس

نیونه نه وی کړی نو په هغه وچ کلک لوی میدان کښی چه د ماهی له ګیډی څخه د باندی لویدلی همغسی ملزم شوی به پروت و. او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته ښښل کیدل خو یواځی د الله تعالیٰ د فضل او مهربانی لامله (له وجی) د هغه د ابتلاء په وقت کښی هم هغه شیان له هغه سره پاتی ؤ.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۵۰

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره) نو کرځولی ئی و دی له (کاملانو صالحانو انبیاؤ څخه)

تفسیر: یعنی بیا ئی د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه او په اعلیٰ درجه نیکو خلقو کښی ئی ورداخل کړ. په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له تاسی څخه دی هیڅ یو داسی ونه وائی چه زه د یونس علیه السلام بن متی څخه ښه او بهتر یم»

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ۝۵۱

او بیشکه نژدی و هغه کسان چه کافران شوی دی خامخا وبه ښویوی تا (وبه دی غورځوی په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چه واوریده دوی قرآن (ستا له ژبی) او وائی دوی (د کینی له مخی) بیشکه دغه (محمد) لیونی دی

تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اوریدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکیږی او په هسی رډو سترګو تاسی ته ګوری چه تاسی پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوی یا خامخا هلاک دی کړی تا لره یا دی وغورځوی له مرتبی خپلی نه او په ژبه سره هم چتی (بیکاره) اپلتی خبری کوی چه استغفرالله دا سړی لیونی شوی دی او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ (قابل) نه ده مقصد دا دی چه داسی غواړی چه تاسی وویروی او د صبر او د استقامت له ځایه مو وخوځوی مګر تاسی همغسی سم پخپل مسلک باندی کلک اوسئ! او مه زړه تنګه کیږئ او په هره معامله کښی خپل خپګان مه ښکاره کوئ! او مه چالاکی کوئ! ویره او مداهنت مه اختیاروئ!.
تنبیه: ځینی له ﴿لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ﴾ څخه دا مطلب اخلی چه د کفارو څخنی هغه کسان چه په سترګو کولو کښی دومره مشهور ؤ په دی باندی ئی وګمارل چه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی خپلی بدی سترګی واچوی! لکه چه هغه نظر اچوونکی سری راغلل او په خورا (دیر)

قوت سره ئی پر رسول الله مبارک باندی چه په لمانځه مشغول و نظر واچوه او خپل زیات همت ـ زیار (کوشش) ئی په هغه کښی ولګوه مګر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم فقط په دومره ویلو سره هغوی ناکام پاتی شول چه «**لاحول ولاقوة الابالله**» پاتی شوه دا خبره چه په نظر لګیدلو او یا نظر اچولو باندی هم څه وینا وکره شی خو دا ئی ځای نه دی. او څنګه چه نن مسمریزم یوه باقاعده فن او چاره شوی ده نو په هغه کښی زیات بحث او څیرنه (تحقیق) کول ښه کار نه دی.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

او حال دا دی چه نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی تولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنی په قرآن کښی د لیونتوب او جنون خبری چیری دی. هغه خو د ګردی (تولی) نری (جهان) او نری والانو (اهل جهان) دپاره د خورا (دیر) لوی ذکر پند او د نصیحت لویه ذخیره ده. په دی کښی د بنی نوع انسان اصلاح او فلاح جاری پرتی دی او په رښتیا سره همغه سری لیونی باله شی چه د دی پاک کلام لیونی نه وی او د زړه په اخلاص سره ئی نه منی.

تمت سورة القلم بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الحآقة مكية وهي اثنتان وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (٦٩) تسلسلهاحسب النزول (٧٨) نزلت بعد سورة الملک.

د «الحآقة» سورت مکی دی (٥٢) آیته (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٩) او په نزول کښی (٧٨) سورت دی

وروسته د «الملک» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَاقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾

هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی ـ څه شی دی هغه حق واقع کیدونکی.

تفسير: يعني د قيامت هغه ګړۍ ـ چه د هغې راتلل له ازله د الله تعالىٰ په علم کښې ثابت او تاکلی (مقرر) شوی دی. کله چه حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بيل او جلا (جدا) کيږی او ګرد (تول) حقائق په پوره کمال او سبوغ سره څرګنديږی (ښکاريږی) او د هغه د ذات په نسبت ګرد (تول) جګړه کوونکی هلته مغلوب او مقهور کيږی نو هلته به وپوهيدی شی چه هغه ګړی څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کيفيات په هغې کښې شته؟.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ۝٣

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه شی دی هغه (قيامت) حق واقع کيدونکی.

تفسير: يعني که هر څومره يو خورا (ډير) لوی سړی هر څومره فکر ووهی او خپل چرت (خيال) او جاج (اندازه) وچلوی د هغې ورځې د ويروونکی ننداری او زړه خوځوونکی پيښې منظری ته ئی فهم او ادراک نه وررسيږی. هو! د تقريب الی الفهم دپاره د تمثيل او تنظير په ډول (طريقه) څو واقعې وروسته بيانيږی چه په دنيا کښې د هغه کبرىٰ قيامت د يوی وړوکی او بيخی حقيری او ناتمامی نمونی کار ورکوی. ګوياکې دا د وړوکی (حاقی) يادونه د هغی لوئی (حاقی) دپاره د يوه تمهيد کار ورکولی شی.

كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ ۝٤

دروغ ويلی ؤ ثموديانو او عاديانو په (هغه قيامت) تکوونکی (د زړونو او د غوږونو په سختيو سره)

تفسير: يعني د ثمود او د عاد قومونو دا د قيامت راتلونکی ګړۍ دروغ وبلله چه هغه به ګرد (تول) ځمکه آسمان ـ لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ غرونه او سړی تکوی او ډير سخت شيان تری وړی وړی او ذری کيږی بيا وګوره چه د دی دواړو انجام او پای (آخر) څرنګه شو؟.

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥

پس هر څه چه ثموديان ؤ نو هلاک کړل شول (هغوی) په سخت آواز (د جبريل يا په سبب د سرکښی خپلی)

تفسیر: یعنی یوه سخته زلزله له یوه سخت آواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله او ګرد (تول) ئې سره لاندې باندې کړل یا هلاک شول ثمودیان په سبب د سرکشیو خپلو سره چه د صالح علیه السلام ناقه ئې ګوډه او هلاکه کړه.

وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦

او هر څه چه عادیان ؤ نو هلاک کړې شوي ؤ (دوی) په باد سخت آواز کوونکي (یا په ډیر سخت له حده تیریدونکي یخ باد)

تفسیر: یعنی هغه باد (وربښ) دومره سخت او شدید ؤ چه په هغه باندې د هیڅ یوه موجود زور نه رسیده تر دې چه هغو پرښتو له واکه (اختیاره) هم د هغه سخت باد اداره کول نه و پوره او د هغوی له لاسو ځني هم الوت چه د هغه باد په اراده باندې مسلطي او مقرري وي.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا
فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧
فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ۝٨

مقرر کړی ؤ (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر نو لیده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کښې لویدلي (مړه پراته په ځمکه باندې) ګواکي دوی (له جهت د لویوالي د جثو بیخونه) ددونه د خرماؤ دي (هلاک پریوتلي په ځمکې باندې) نو آیا وینی ته کوم یو (نفس) له دوی ځني باقي پاتي شوی (بلکه هیڅ ئې نه وینې).

تفسیر: یعنی هغه قومونه چه لنګ وهلي د مباحثي او مناقشي ډګر (میدان) ته راوتي ؤ او په لوړو (اوچتو) غږونو سره به ئې ویل. څوک به وي چه له مونږ ځني زیات زور ولري؟ هغه هم ځمونږ له هغه زورور باد او وربښ سره مقابله ونشوه کړی، او ډیر پهلوانان ئې د هغه زورور وربښ (باد) د څپیړو په مخ کښې داسې کم قوت او بې سیکه او اوږده غځیدل لکه د خرما لوی ددونه چه سرونه ئې وهلي شوي او له بیخه او بنسټ (بنیاد) څخه راوویستل شي. نو آیا وینی ته کوم یو له دوی ځني پاتي شوی؟ بلکه وبه نه وینی یو تن هم له هغوی څخه پاتي شوی یعنی د هغو قومونو ذریه او برګ (نسل) پاتي نه شو ـ او د دنیا له مخ څخه بیخي فنا شول.

وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿۹﴾
فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿۱۰﴾

او راغی فرعون او هغه چه پخوا له هغه ځنی و او (اهل د) کلیو چپه (الته) کړی شویو په ګناهونو سره (چه شرک و) نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی نو (الله) ونیول هغوی په نیولو سختو سره.

تفسیر: یعنی وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډیری سختی خبری او تکبر او ځانمنمی (لوییء) کولی او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لویو ګناهونو تیر شوی دی لکه د نوح قوم او د شعیب قوم او د لوط قوم چه د هغوی کلی سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واړول شول دوی ګردو (تولو) د خپلو خپلو پیغمبرانو خبری نه منلی ـ او د الله تعالیٰ مقابلی ته راوتلی ؤ او د الله تعالیٰ له احکامو څخه ئی غاړی غړولی وی په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ له لوری دوی ګرد (تول) په لویو آفتونو سره ککړ شول او په هسی سختو بلاؤ کښی اخته شول چه د هغوی ژغورنه (نجات) له هغه ځنی مشکله وه. هو! د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دی پوره.

اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِی الْجَارِيَةِ ﴿۱۱﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً
وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿۱۲﴾

بیشکه مونږ هر کله چه طغیان وکړ اوبو راپورته شوی په هر شی باندی پورته کړی وو مونږ تاسی په تلونکی بیړی (د نوح) باندی لپاره د دی چه وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسی ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو) او په یاد دی ولری (ودی ساتی) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکی ساتونکی.

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام په زمانه کښی کله چه طوفان راغی نو ښکاره وه چه په هیڅ دول (طریقه) د هیڅ یو انسان پاتی کیدل او ژغورنه (نجات) له هغه ځنی ممکنه نه وه او ځمونږ قدرت او عام انعام ـ اکرام ـ او احسان ؤ چه ګرد (تول) منکران مو دوب کړل او بوازځی نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ نو ښه په داسی یوه لوی طوفان کښی د هغی وړوکی بیړی سلامت پاتی کیدل له توقع او هیلی (امید) ځنی لوړ (اوچت) کار نه دی؟ او آیا

هغه ځمونږ د قدرت او حکمت يوه علامه او نښنه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی (بچ) شوی انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلی ژغورنی (نجات) قصی نورو ته وکړی او په دی ډول (طريقه) سره دا پيښنه تر آخر پوری د هر سړی په ياد پاتی وی نو دغه خبری د هغو غوږونو له ياده چه کومه معقوله خبره اوری او پری پوهيږی او په ياد ئی ساتی هيڅ کله به نه هيريږی چه په يوه زمانه کښی د الله تعالیٰ له لوری ځمونږ پر پلرونو باندی هسی يو لوی احسان شوی دی. او په دی باندی وپوهيږی، لکه چه د دنيا په جګړو او پيښو کښی تل فرمان برداران له نافرمانانو ځنی بيليږی هم داسی حال به د قيامت په ويرونکی (حاقه) کښی هم کيدونکی وی. وروسته له دی نه بيا الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه په هم دی لوری خپل کلام منتقل کوی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ
وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بيا کله چه پوکی وشی په صور شپيلی کښی پوکی يو او پورته کړه شی ځمکه او غرونه (له خپلو ځايونو) نو مات به کړل شی دا دواړه (توتی توتی) په ماتولو يوه سره نو په دغه ورځی کښی به واقع شی (هغه) واقع کيدونکی (قيامت)

تفسير: يعنی د صور (شپيلی) له پو کيدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلی صورت ځنی راووځی او ګرد (تول) سره وړوکی وړوکی ذری ذری او بخرکی بخرکی کيږی نو هم دا د قيامت د قائميدلو وقت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا

او وبه چوی (څيری به شی) آسمان بيا هغه (آسمان) په دغه ورځ کښی سست ضيف وی او ملائکی پرښتی به وی په څنډو (غاړو) د هغه (آسمان)

تفسير: يعنی نن ورځ چه آسمان دومره کلک او مضبوط دی چه سره د لکونو کلونو د تيريدلو بيا هم هيڅ يو سوری او کندو پکښی نه ليده کيږی په هغی ورځی کښی به شليږی او توتی توتی کيږی به کله چه د هغه د منځنی برخی نړيدل شروع کيږی نو پرښتی به د هغه څنډی (غاړی) ته ځی.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړی عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کښې اته (پرښتی).

تفسیر: اوس څلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی چه د هغه د لویوالی او ارت والی علم یوائځی له پاک پروردګاره سره دی په هغه ورځ کښې له هغوی سره څلور پرښتی نوری هم ملګری کیږی. په «تفسیر عزیزی» کښې د دی عددونو په حکمت او د دی پرښتو پر حقائقو باندی دیر دقیق او بسیط بحثونه شوی دی شائی چه شائقین به ئی هلته ولولی.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کښې به تاسی حاضر وړاندی کړل شیٔ (الله ته سره د حساب) پټه به نه پاتی کیږی له (اعمالو د) تاسی هیڅ یوه پټه خبره

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښې به تاسی د الله تعالیٰ دربار ته راحاضر کړی شیٔ او د هیڅا هیڅ یوه نیکی او بدی به نه پټیږی او ګرد (تول) عام منظر ته به راښکاره کړی شی.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتٰبَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتٰبِيَهْ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عمل نامه د ده په ښی لاس د ده نو وبه وائی (له خوشالی داسی چه) راشیٔ (واخلیٔ) او ولولیٔ تاسی دا ځما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنی په هغی ورځی کښې هره اعمالنامه چه په ښی لاس کښې ورکړه شی هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده نو هغه له دیری خوښی ځنی هر سری ته ورښکاروی او وائی به چه راځی ځما اعمالنامه ولولیٔ!.

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

بیشکه ما یقین کاوه (په دنیا کښې) چه بیشکه زه پیوست کیدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعني په دنیا کښې ئې هسې خیال کاوه چه یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږي نو ځکه زه ویریدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله نن شکر دی چه د هغه په زړه پوري نتیجه وینم چه د خدای په فضل سره ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کښې (چه دی به پرې راضي وی) په جنت عالي لوی اوچت کښې چه میوې به ئې نژدې وی.

تفسیر: چه په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او هر وقت او هر حال کښې به ډیره آساني سره په لاس راځي او په ښه ډول (طریقه) سره شوکولې کیږي!

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

(ورته وبه ویل شي) خورئ او څښئ په اشتهاء هضم سره په بدل د هغو عملونو خپلو چه مخکښې لیږلي ؤ (تاسې ای مؤمنانو) په ورځو تیرو شویو د دنیا کښې.

تفسیر: یعني په دنیا کښې تاسې خاص د الله تعالیٰ دپاره د خپلو نفساني خواهشونو مخې مو نیولې وې او د لوږې او تندې ربړونه (تکلیفونه) مو پر ځان اخیستي ؤ نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسې باندې نشته. په ښو مزو او اشتهاء سره هر شي مو چه زړه غواړي خورئ او څښئ ئې! ځکه چه نه مو طبیعت خفه او نه منغص او نه منقبض کیږي او نه د بدهضمي او د بولو او غائطو او د بلې ناروغي اندیښنه له تاسو سره شته او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصور کښې راځي.

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ
كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾
مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کیڼ لاس د ده نو وبه وائی (له غمه داسی چه) ای کاشکی نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما او نه وم پوه شوی زه چه څه دی حساب ځما. ای کاشکی وی (رومبنی مرګ ځما په دنیا کښی) خلاصوونکی (ځما له دوهم حیات) هیڅ دفع ونه کړه له ما ځنی مال ځما برباد شو له ما ځنی سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعنی د شا له لوری په کیڼ لاس کښی د هر چا اعمالنامه چه ورکوله کیږی هغه پوهیږی چه په ما باندی کمبختی راغلی ده. نو په دی وقت کښی په ډیر حسرت سره داسی تمنا کوی چه کاشکی ځما دا اعمالنامه نه وی راکړی شوی او زه نه خبریدی چه ځما حساب او کتاب څرنګه دی! کاشکی په مرینی می دا قصه پای (آخر) ته رسیدلی وی! او زه د تل دپاره مر پروت وی! او له مرینی څخه وروسته می بیا دا ژوندون نه په برخه کیدی او که ژوندی کیدم خو بیا زر د مرګی یوه لقمه او نمری کیدلی!! افسوس چه هغه مال ـ جاه ـ حکومت او دولت می هیڅ په کار رانغی ـ او نن می د هغو ګردو (ټولو) شیانو هیڅ یو شی په سترګو نه راځی. نه څه دلیل او حجت په لاس لرم او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه خازنانو د جحیم ته داسی حکم فرمائی چه)

خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿۳۲﴾

ونیسئ دی! پس په ځنځیر سره وتړئ دی! بیا (اور د) د دوزخ ته وغورځوئ دی! بیا په یوه ځنځیر کښی چه ګزونه د هغه اویا ګزه وی پس ننه باسئ دی (په دوزخ کښی)!.

تفسیر: پرښتو ته به حکم کیږی چه هغه ونیسئ! او غاړکی ئی په غاړه کښی وروا چوئ! او په اور کښی ئی غوپه کړئ! او په هغه ځنځیر کښی ئی چه اوږد والی ئی اویا ګزه دی وتړئ! تر څو د سوځیدلو په وقت کښی هیڅ وته خوځیدلی شی ځکه چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو ځنی سوځیدونکی لږ څه تخفیف حس کولی شی.

تنبیه: له ګز ځنی د هغه ځای ګز مراد دی چه د هغه اندازه هم الله تعالیٰ ته معلومه ده.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

بیشکه دی و (په دنیا) چه ایمان ئی نه راوړو په الله لوی باندی او تاکید تیزوالی به ئی نه کاوه په طعام دودی ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندی.

تفسیر: یعنی چه په دی دنیا کښی اوسیده نه ئی د الله تعالیٰ حق پیژنده او نه ئی د بندگانو د حقوقو ساتنه کوله د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او گرویږنه (تیوس) چیری حتیٰ نورو ته ئی هم په دی مورد کښی څه تشویق او ترغیب ور نه کړ بیا په الله تعالیٰ باندی همغسی چه ښائی ایمان ئی رانه ووړ نو نجات به چیری وی او کله چه کوم لوی او ووړکی کار د دوی له لاسه ونه ووت نو د دوی د عذاب د تخفیف هم هیڅ یو صورت نه دی پاتی.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دی ځای کښی کوم دوست (دافع د عذاب)

تفسیر: یعنی لکه چه هغه الله تعالیٰ ئی خپل دوست نه کړ نو نن به د هغه دوست څوک شی چه د ده حمایت وکړی او دی له عذابه وژغوری (وساتی). یا د مصیبت په وقت کښی تسلی ورکړی.

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾

او نشته هیڅ طعام (چه وئی خوری) مگر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنی چه نه خوری دغه (غسلین) مگر همغه خطاکاران گناهگاران (ئی خوری).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږی مگر دوزخیانو ته هیڅ یو داسی مرغوبه خواړه نه وررسیږی چه د هغوی د راحت او د قوت سبب شی. هو! یوازی هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوی ورکولی کیږی چه هغه به پرته (علاوه) له هغو گنهکارانو څخه بل څوک نشی خوری او هغه هم د لوږی او تندی له شدته تیروتلی په دی خیال سره ئی خوری او داسی ئی گڼی چه د هغه ځنی هغه ته څه گټه وررسیږی وروسته له هغه دا وربنکاریږی چه د هغه خوړلو د لوږی له ربړه (تکلیفه) لوی ربړ(تکلیف) ورپیښ کړ. (اعاذناالله من سائر انواع العذاب فی الدنیا والآخرة)

فَلَآ اُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُوۡنَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُوۡنَ ﴿۳۹﴾ اِنَّهٗ لَقَوۡلُ رَسُوۡلٍ كَرِيۡمٍ ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چه وینئ ئې تاسی او په هغو شیانو چه نه ئې وینئ تاسی بیشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چه د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان وشو دا کومه شاعری نه ده ـ او نه د کهانت اټکلونه او چتی (بیکاره) خبری دی. بلکه دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام دی چه له آسمانه ئې یوه لویه پرښته حضرت جبریل علیه السلام راوړی ـ او یو لوی پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ئې اوروی. هغه پرښته چه دغه قرآن کریم له آسمانه راوړی او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه هغه قرآن شریف په ځمکه کښې انسانانو ته وررسوی دوی دواړه عزتمن رسولان دی د یوه کرامت خو تاسی پخپلو سترګو سره وینئ او د بل کرامت او لویی د هغه اول کریم د بیان ځنې تاسی ته ثابته شوی ده.

تنبیه: په دنیا کښې دوه راز (قسم) شیان وی یو هغه چه سری ئې په سترګو سره لیدلی شي. بل هغه چه په سترګو سره ئې نشي لیدلی بلکه په عقل او نورو ذرائعو سره د هغه په منلو سره سری مجبوریږی. مثلاً هومره چه مونږ خپلې سترګې ستری ـ او ځمکی ته ځان څیر کړو په محسوس دول (طریقه) سره د هغه په خوځیدلو باندی نه پوهیږو لیکن د حکیمانو د دلائلو او براهینو له اوریدلو څخه مونږ پر شوی د خپلو سترګو په غلطی باندی پوهیږو او د خپل عقل یا د نورو عقلاؤ د عقل په وسیله د خپلو حواسو دا غلطی اصلاح او تصحیح کوو. خو مشکل دا دی چه له مونږ ځنې د هیڅا عقل هم له هسی غلطی او لندوالی ځنې محفوظ نه دی. آخر د هسی غلطی او لندوالی اصلاح تلافی په څه دول (طریقه) سره وکړه شي؟ بس په ګرد (تول) عالم کښې یو د حضرت الٰهی د وحی قوت دی چه هم پخپله دی له غلطی څخه محفوظ او معصوم دی او هم د نورو ګردو (ټولو) عقلی قوتونو اصلاح او تکمیل کولی شي. همغسی چه ځمونږ حواس تر یوه حده پوری رسیدلی عاجز پاتی کیږی او له هغه څخه وروسته مو عقل کار ورکوی هم داسی په کوم میدان کښې چه مجرد عقل کار نشی ورکولی یا پکښې وښوئیږی په داسی ځای کښې د عقل لاس نیونه د الٰهی وحی کوی او لوړ (اوچت) حقائق ورښیی. ښائی دلته په ﴿ فَلَآ اُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُوۡنَ وَمَا لَا تُبۡصِرُوۡنَ ﴾ باندی ئې ځکه قسم وریاد کړ یعنی هغه د جنت او دوزخ او د نورو حقائق چه په رومبنی آیت کښې بیان شو که د محسوساتو له دائری څخه د اوچتوالی لامله (له وجی) ستاسو په ککره کښې ځای ونه نیسی نو په اشیاؤ کښې د مبصراتو او غیر مبصراتو یا په نورو الفاظو د محسوساتو او غیر محسوساتو له تقسیمه وپوهیږئ چه دا د رسول کریم کلام دی چه د الٰهی وحی په وسیله د عقل او د حس له دائری څخه اوچت د حقائقو خبر راکوی. کله چه مونږ ډیر غیر محسوس بلکه د حس مخالف شیان پخپل عقل یا د نورو په تقلید منو ـ نو د ځینو نورو لوړو

(اوچتو) اشیاؤ په منلو کښې چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مونږ ته خبر راکړی دی څه اشکال وینئ ؟.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر بیخی لږ ایمان راوړئ تاسی (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والی باندی کله کله ستاسی په زړونو کښې له یقین څینی پلوشی راځلیږی مگر دیر لږ چه د نجات له پاره کافی نه دی. آخر ولی د دی کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبری کوئ؟ آیا د واقعی انصاف له مخی دا ویلی شئ؟ آیا د دا کوم شاعر کلام کیدی شي؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کښې د وزن ـ بحر او نورو شتوالی ضروری دی او په قرآن کښې د هغو شیانو نښه نشته. د شاعرانو خبری زیاتره بی اصله وی او زیاتره مضمونونه ئی یوائځی وهمی او خیالی وی او حال دا دی چه په عظیم الشان قرآن کښې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعیهٔ دلائلو او یقینیهٔ حجتونو سره بیان شوی دی!

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چه تاسو گمان کوئ!) لږ پند اخلئ تاسی (بلکه نه ئی آخلئ).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره ئی رامعلوم کړی او ښه چرت (خیال) پکښې ووهئ چه دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی. کاهنان په عربو کښې همغه خلق ؤ چه له بتانو ـ پیریانو ـ او نورو خرافاتو او رذائلو سره ئی تعلقات او مناسبات لرل ـ دوی خلقو ته د کومی جزوی غیبی خبری په نسبت څینی مقفا او مسجع خبری اورولی ـ مگر د پیریانو په کلام کښې معجزی نه وی چه هغه غوندی بلې څوک به خبری نشی کړی بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر(کاهن) ته کومه خبره وروښیی بل پیری هم همغسی خبری وربښوولی شی او دا کلام یعنی پاک قرآن داسی یوه معجزه ده چه گرد (ټول) جن او انس که سره یو ځای شی د هغه په شان کومه خبره نشی جوړولی، د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبرانو په خبره کښې یوائځی د قافیی او د سجعی د رعایت دپاره ډیر الفاظ راوړی چه بالکل بیکاره وی خو په دغه معجز نظام کلام کښې یو حرف او توری یو حرکت هم بیکاره او بی فائدی نه دی. د کاهنانو خبری په څو مبهمو او جزوی او

معمولی خبرو باندی مشتملی وی خو د علومو او حقائقو څنی مطلع کیدل ـ او په ادیانو ـ شرائعو ـ اصولو او قوانینو باندی پوهول او د معاش او معاد دستور او آئین معلومول ـ او د پرښتو او د آسمانونو له پتو خبرو څنی خبر ورکول له هغوی څنی له سره نشی کیدی او حال دا دی چه پاک قرآن له هسی خبرو څنی ډک دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چه د ګردی (ټولی) دنیا د تربیت ډیر اعلیٰ او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کښی بیان شوی دی.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿۴۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندی ځینی خبری (چه مونږ ورته نه وی ویلی) نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به ؤ مونږ له ده په یمین قوت عذاب سخت سره بیا به خامخا پری کړی ؤ مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به می ؤ) پس نه به ؤ هیڅوک له تاسی څخه (یعنی نه یئ تاسی) له قتل د) هغه (محمد) څنی منع کوونکی (ما لره).

تفسیر: حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دروغ پر الله تعالیٰ باندی جوړول نو اول به نبی الله تعالیٰ دښمن کیده او له لاسه به ئی نیوه قاعده ده چه د ورمیږ ووهلو په وقت کښی جلادان مقتول له ښی لاس څخه اخلی تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوربیږی».
حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلی چه د (تقول) ضمیر د رسول په لوری راجع کیږی. یعنی که رسول بالفرض والتقدیر کومه خبره د الله تعالیٰ پر لوری منسوبه کړی یا د هغه په کلام کښی بل شی له خپل لوری ګډوی چه الله تعالیٰ نه وی ویلی نو په هغه وقت کښی پر ده باندی عذاب نازل کیږی (العیاذ بالله) ځکه چه د هغه تصدیق او رښتیا والی له بیناتو آیاتو او دلائلو او براهینو په وسیله ظاهر او ښکاره شوی دی. اوس که په داسی خبری باندی سم د لاسه عذاب او سزا ورنه کړه شی نو د الله تعالیٰ له وحی څنی به امن پورته کیږی ـ او هسی یو التباس او اشتباه پکښی لویږی چه د هغه اصلاح به ناممکنه وی چه دا د حکمت او تشریع څنی منافی دی

په خلاف د دی هغه سړی چه د هغه رسالت په بيناتو آياتونو براهينو سره ثابت شوی نه وی بلکه ښکاره قرائن او علانيه دلائل د هغه د رسالت نفی کړی وی نو د هغه خبری چټی (بيکاره) او خرافاتی دی او هيڅ يو پوه او عاقل هغه د اعتناء وړ (لايق) نه بولی ـ او نه بحمدالله د الله تعالیٰ په دين کښی له هغه څخنی کوم التباس او اشتباه واقع کيږی او هم د هسی سړی تصديق کيدل د معجزاتو او نورو په وسيله مشکل دی. او ضرور دی چه الله تعالیٰ د هغه دروغجن کولو او رسوا ثابتولو دپاره داسی چاری ور د مخه کړی چه د ده د رسالت له دعوی کولو څخه مخالفی وی. د هغه مثال داسی وګڼئ که باچا کوم سړی پر کوم منصب او ماموريت باندی مقرروی ـ او سند او فرمان او نور ورکوی ـ او چيری ئی استوی ـ اوس که له دغه سړی څخنی په خدمت کښی کوم خيانت څرګنديږی (ښکاريږی) ـ يا په باچايی کوم دروغ تړی ـ او بيا دا پری ثابتيږی نو سم د لاسه بلاتوقف هغه پخپل هيداد (انجام) او سزا رسيږی ليکن که کوم مزدور او معمولی سړی تل داسی اپلتی او چټی (بيکاره) خبری کوی چه د حکومت له خوا ماته داسی فرمان شوی دی يا ماته داسی امر راکړی شوی دی چه دغه او هغه وکړم نو هيڅوک نه د هغه هغو خبرو ته غوږ ږدی او نه ئی څوک له هسی خبرو څخنی خوله نيسی په هر حال په دی آيت کښی د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم پر نبوت باندی استدلال نه دی شوی بلکه دا راښوولی شوی دی چه دغه قرآن کريم د الله تعالیٰ خالص کلام دی چه په يوه حرف يا يوه توری کښی ئی شک او شبهه نشته او نه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په هغه کښی څه زياتتوالی کولی شی او نه سره د رسالت د دوی په شان هسی ګمان کاوه شی چه دوی د کومی خبری نسبت په غلطه سره الله تعالیٰ ته وکړی ـ د سفر استثنا د توريت په (۱۸) باب (۲۰) فقره کښی ده «که هغه نبی داسی ګستاخی وکړی چه هسی کومه خبره ځما په نامه وکړی چه ځما نه وی او نه هغه ته می د هغه د ويلو په نسبت څه امر ورکړی وی او هغه ئی د خپل معبود په نامه مشهوره کړی نو داسی پيغمبر دی وواژه شی». لنده ئی دا څوک چه پيغمبر وی له هغه څخنی داسی کار کيدل ممکن نه دی د دی آيت نظير د (البقرة) په سورت د دغه تفسير کښی يو بل آيت هم شته

﴿وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ آيت ۱۲۰

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

او بيشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ويريدونکيو لره (چه نفع تری اخلی) او بيشکه موږ ته خامخا معلوم دی دا چه بيشکه ځينی له تاسی څخه دروغ کوونکی دی (قرآن لره). او بيشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب

پښیمانی دی پر منکرانو کافرانو باندی (کله چه ووینی ثواب د مصدقینو)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدونکی د دی خبرو له اوریدلو څخه پند اخلی او د هغو په زړونو کښی چه ویره نه وی هغه ئی دروغ گڼی لیکن یو وقت داسی راتلونکی دی چه دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښیمانی سبب شی او هلته به ارمان کوی چه ولی مو هسی رښتیا خبره دروغ وبلله چه نن د هغی لامله (له وجی) په دی آفت ککړ شوی یو.

وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ- قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووایه په نامه د رب خپل چه له گردو (ټولو) څخنی عظیم ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی دا کتاب خو داسی حق او رښتیا دی چه له حده تیر د منلو وړ (لایق) دی او د هغه مضامین له سره تر آخره پوری رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه پکښی نشته ښائی چه هر سړی په هغه باندی ایمان راوړی او تل د الله تعالیٰ په عبادت او تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسی.

تمت سورة الحاقّة بفضل الله ومنه وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة المعارج مكية وهی اربع و اربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۰) تسلسلهاحسب النزول (۷۹) نزلت بعد سورة «الحاقّة».

د «المعارج» سورت مکی دی (٤٤) آیتونه (۲) رکوع لری په نزول کښی (۷۹) او په تلاوت کښی (۷۰) سورت دی وروسته د «الحاقة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾

وغوښت غوښتونکی یو عذاب واقع کیدونکی لویدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چه نشته هغه ته دفع کوونکی (چه راشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پیغمبر تاسی ته عذاب غوښتی دی چه هغه هیڅوک له تاسی ځنی نشی لری کولی» یا به غوښتونکی کفار وی چه ویل به یی آخر هغه عذاب ولی ژر نه راځی چه وعده ئی مونږ ته راکری شوی ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وی نو پر مونږ باندی له آسمانه تیږی (ګټی) ولی نه وریږی؟ دا خبری به ئی د انکار او تمسخر له لاری کولی نو ځکه فرمائی چه عذاب غوښتونکی داسی یو آفت غواړی چه بالیقین پر هغه باندی لویدونکی دی او د هیچا له منع کولو څخه به نه منع کیږی دا د کفارو انتهائی درجه ناپوهی ـ حماقت او سپین سترګی ده چه د هسی یوه شی مطالبه او غوښتنه کوی.

مِّنَ اللّٰهِ ذِی الْمَعَارِجِ ۳

له طرفه د الله چه څیښتن (خاوند) د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی (د ملائکو چه آسمانونه دی)

تفسیر: یعنی پرښتی او د مسلمانانو ارواح ګرد (تول) آسمانونه درجه په درجه طی کوی د هغه د قرب دربار ته ورنږدی کیږی. یا د هغه بندګان د هغه حکمونه منی او د زړه له کومی زیار (کوشش) کوی او ځان په ښو اخلاقو او خویونو سره ښائسته کوی او د وصول او د نزدیکت روحانی مرتبی او درجی ته لوړ (اوچت) خیژی او د هغه حضور شرف ته رسیږی. او دا درجی د مسافت او د لریوالی او نژدیوالی له پلوه سره مختلف او متفاوت دی او فرق او توپیر لری ځینی داسی چی په یوه ربه (ثانیه) کښی د هغه د لوړوالی (اوچتوالی) سبب کیدی شی. لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل. او ځینی داسی دی چه یوه ګری (ساعت) په هغه سره ترقی حاصلیږی لکه اودس او لمونځ کول. او ځینی په پوره یوه ورځ کښی لکه روژه یا په کامله میاشت کښی لکه د رمضان د میاشتی روژه نیول او ځینی په پوره یو کال لکه حج کول. (وعلیٰ هذا القیاس) هم دا راز (قسم) د پرښتو او د ارواحو عروج چه په هر کار باندی مقرر دی وروسته له دی چه له هغه ځنی فراغت ومومی هم مختلف او متفاوت دی او د قدوس الله تعالیٰ تدبیر او انتظام هسک (اوچت) او تیټی بیشماره درجی لری.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ

چه خیژی ملائکی پرښتی او روح (جبریل) په طرف د هغه (مامور به ځای)

تفسیر: یعنی د پرښتي او د خلقو د ارواحو وراندي والي او حاضري به اجراء کیږي. او دغه وراندي والي او حاضري به کله اجراء کیږي؟ د دغه سؤال جواب پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسي فرمائي چه

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

په هغه ورځ کښي چه ده اندازه د هغي پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په میچ ده. یعني له اولي شپیلي (صور) څخه تر هغه پوري چه جنتیان په جنت کښي او دوزخیان په دوزخ کښي ننوځي پنځوس زره کاله تیریږي ـ او گردي (تولي) پرښتي او د تولو مخلوقاتو ارواحونه په دي تدبیر کښي د خدمتگار په ډول (طریقه) ملگرتوب کوي. بیا به د دي لوی کار د مدت تر سره کیدلو څخني وروسته د دوی عروج کیږي.
تنبیه: د نبي کریم په یوه حدیث کښي راغلي دي «خدائیگو دا دومره لویه ورځ به په ایماندار باندي داسي تیریږي لکه چه یو فرض لمونځ ئي اداء کړي وي»

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾

نو صبر وکړه (اي محمده!) صبر جمیل نیک (بي له شکوه ـ شکایت جزع فزع).

تفسیر: یعني که دا کافران د انکار او تمسخر له لاري شورماشور کوي چه ژر هغه تاکلي (مقرر) عذاب راورسیږي! بیا هم تاسي تلوار مه کړئ! بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ! مه مو زړه تنگوئ! او نه د پتي (شکایت) الفاظ (توري) ښائي د تاسي له خولي څخه ووځي! دا ستاسي صبر او د دوی تمسخر او ملندي به ضرور خپله اغیزه او اثر راښکاره کړي.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

بیشکه دغه (منکران) ویني هغه (عذاب یا قیامت) لري، او مونږ ئي وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدي.

تفسیر: یعني د دوی په خیال کښې د قیامت راتګ لرې ورځې بلکه د دوی په زعم وقوع ئې هم ممکن نه دی او په عقل کښې ئې له سره نه ځائیږي. او مونږ ئې ډیر نژدې ګڼو او هسې بولو چه اوس راځي!.

یَوۡمَ تَکُوۡنُ السَّمَآءُ کَالۡمُہۡلِ ۙ﴿۸﴾ وَ تَکُوۡنُ الۡجِبَالُ کَالۡعِہۡنِ ۙ﴿۹﴾

هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چه وګرځي آسمان په شان د قلعي ژېړ ويلي شوی (توری ختې د تیلو) ځینو د (مهل) ترجمه د تیلو په ختو او تلچتو سره کړې ده. او وبه ګرځي غرونه په شان د وړی نداف وهلې رنګارنګ

تفسیر: وړئ مختلف او راز راز (قسم قسم) رنګونه لري او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز (قسم قسم) دي لکه چه الله تعالیٰ د «فاطر» د سورت په څلورمه رکوع ۲۷ آیت کښې فرمائي ﴿ وَمِنَ الۡجِبَالِ جُدَدٌۢ بِیۡضٌ وَّ حُمۡرٌ مُّخۡتَلِفٌ اَلۡوَانُہَا وَ غَرَابِیۡبُ سُوۡدٌ ﴾ او د (القارعة) په سورت کښې ئې فرمایلي دي ﴿ کَالۡعِہۡنِ الۡمَنۡفُوۡشِ ﴾ یعني غرونه لکه رنګینې وهلې شوی وړئ غوندې به وي دا خوا او هغه خوا به رغړي رارغړي.

وَ لَا یَسۡـَٔلُ حَمِیۡمٌ حَمِیۡمًا ﴿ۚۖ۱۰﴾ یُّبَصَّرُوۡنَہُمۡ ؕ

او نه به کوي پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چه مشغول به وي په ځان خپل) اګر که په نظر ورځي دوی ته هغوی او ښه به ئې وپیژني

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعني ګرد (ټول) به سره په نظر راځي او دا به وربښکاریږي چه د دوی دوستي چټي (فضول) او بیکاره وه». هر یو به د بل حال او احوال ګوري مګر یو له بل سره څه مرسته (مدد) او حمایت نشي کولی او هر یو به پخپل فکر کښې ډوب تللی وي.

یَوَدُّ الۡمُجۡرِمُ لَوۡ یَفۡتَدِیۡ مِنۡ عَذَابِ یَوۡمِئِذٍۭ بِبَنِیۡہِ ﴿ۙ۱۱﴾
وَ صَاحِبَتِہٖ وَ اَخِیۡہِ ﴿ۙ۱۲﴾ وَ فَصِیۡلَتِہِ الَّتِیۡ تُــٔۡوِیۡہِ ﴿ۙ۱۳﴾ وَ مَنۡ فِی
الۡاَرۡضِ جَمِیۡعًا ۙ ثُمَّ یُنۡجِیۡہِ ﴿ۙ۱۴﴾

خوښوی به مجرم گنهګار (کافر) چه فدیه ورکړی له عذابه د دغی ورځی په ځامنو خپلو سره او ملګری ښځی خپلی سره او ورور خپل سره او خپلوانو قبیلو خپلو هغو سره چه ځایونه ئی ورکول دوی ته په دنیا کښی او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی ټول بیا وژغوری (وساتی) ځان خپل نه ده داسی چه آرزو کوی دوی

تفسیر: یعنی غواړی به چه ګرد (ټول) کور او کهول او خیل که ئی له لاسه پوره وی او په درد ئی وخوری له خپله ځانه قربان کړی او پخپله فدیه کښی ورکړی او خپل ځان وژغوری (وساتی) مګر دا به امکان ونه لری او خلاص به نشی له عذابه ځکه چه:

كَلَّا ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

بیشکه دا (اور د دوزخ) لمبی وهونکی دی ویستونکی دی (له کفارو څخه) د اینی (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی)

تفسیر: یعنی هغه اور به مجرم کله پریږدی هغه به ئی پوستکی وباسی او تر اینی (جګر) پوری ئی رسیږی او اینه ئی هم تری وباسی.

تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

رابولی (دا دوزخ) هغه څوک چه شا ئی کړی وی او مخ ئی ګرځولی وی (له ایمانه). او ټول کړی ئی وی (مال) نو ساتلی ئی وی (د الله حق ئی تری نه وی ورکړی).

تفسیر: یعنی د دوزخ له لوری به یو رابښکودل او ناری او سوری وی. هومره سړی چه په دنیا کښی د حق او رښتیا په لوری شا اړولی او د ښو چارو څخنی مخ ګرځولی وی او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کښی مشغول و هغه ګرد (ټول) به د دوزخ په لوری رابښکودل کیږی. په څېنو آثارو کښی شته چه اول به دوزخ د (قال) په ژبه سره داسی وائی «**الیّ یا کافر! الیّ یا منافق! الیّ یا جامع المال!** - یعنی ماته راشه ای کافره! ماته راشه ای منافقه ماته راشه ای مال ټولونکیه!» خو خلق به دی خوا او هغه خوا سره تښتی. وروسته له دی نه به یو لوی ورمیږ لرونکی شی له دوزخه سر راوباسی او تښتیدونکی دوزخیان به پخپل اورد

شوند سره هسې تولوي او پخپلې ګېډې کښې به يې اچوي لکه چه مرغه پخپلې مښوکې سره دانې تولوي (العياذ بالله)

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿۱۹﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿۲۰﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿۲۱﴾

بيشکه انسان بني آدم پيدا کړې شوی دی هلوع حارص بې صبره او کله چه ورسيږي ده ته شر خرابي صبر نه کوي ډير فرياد کوي او کله چه ورسيږي ده ته ښيګڼې (فايدې) نو بې توفيق کيږي منع کوونکې شي (حق لره)

تفسير: يعني په هيڅ لوری پخپلې بهادرئ ـ کلکتوب ـ پوخوالي ـ قوت او همت نه ورښکاروي. که فقر ـ فاقه ـ ناروغي او سختي پرې راشي نو بې صبرې ورښکاروي ـ ويريږي او نااميده کيږي او هسې ګڼي چه اوس د هغه دپاره هيڅ يوه لاره نه ده پاتې چه په هغې کښې له هغه ربړ (تکليف) او مصيبت نه ځان وژغوري (وساتي). که مال ـ شته ـ دولت روغتيا ـ عظمت او پت ور په برخه شي نو د ښيګڼې (فايدې) دپاره به هيڅ خپل لاس نه غځوي او د الله تعالىٰ په لاره کښې هيڅ يو شي په اخلاص او مينې سره نه لګوي. هو! هغه سرې له دې وينا ځنې مستثنىٰ دي چه د هغوی بيان دغه دی چه اوس راځي.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿۲۲﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿۲۳﴾

مګر (نه دي پيدا کړې شوي هلوع هغه) لمونځ کوونکي چه دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي او هيڅکله او هيچيرې هيڅ يو لمونځ ترې نه فوت کيږي.

تفسير: يعني د لمانځه ناغه کوونکي نه دي بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره ئې کوي. او د لمانځه په حالت کښې په ډير سکون او اطمينان سره سم برابر لمونځ کوي او تل لمانځه ته متوجه وي.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿۲۴﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿۲۵﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چه په اموالو د هغوی کښې حق برخه معلومه

وی (له زکوٰة او صدقات) دپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چه سؤال نه کوی).

تفسیر: د (المؤمنون) په سورت کښی د دی تفسیر تیر شوی دی. څمونږ د دغه پښتو «فوائد موضح الفرقان» وګورئ.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

(او هغه کسان هم هلوع نه دی) چه مصدق باور کوونکی وی په ورځ د انصاف جزاء باندی.

تفسیر: یعنی د هم دی یقین په بناء باندی ښه کارونه کوی چه په هغه ورځ به ئی په کار ورځی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی له عذابه د رب خپل ویریدونکی وی (اګر که په عبادت کښی ئی ډیر کوښښ هم کړی وی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او په خرابو کارونو پسی هیڅ نه ګرځی. ځکه چه:

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾

بیشکه له عذابه د رب دوی نه دی پر امن کړی شوی (بلکه تل تری ویریږی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب داسی یو شی نه دی چه بنده د هغه له لوری څخنی مأمون شی او بی ویری کینی. بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره تری په امان نه دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝۳۱

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکی دی. مګر په ښځو خپلو باندی او په هغی وینځی خپلی باندی چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی نو بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (ځکه چه خپلی ښځی - وینځی پری حلالی دی) نو هغه چه غواړی پرته (علاوه) له دغو (حلالو ښځو او وینځو خپلو) څخه پس هم دوی دی له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی که څوک پرته (علاوه) له خپلی حلالی ښځی یا وینځی څخنی بل کوم ځای د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندی قدم ږدی. نو متعه موقته بهیمه او استمناء او نور ناروا ده.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝۳۲

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی (او په سر ئی رسوی)

تفسیر: په دی کښی د الله تعالیٰ او د بندګانو د ګردو (تولو) حقوق راغلل. ځکه د سری هومره قوتونه چه شته هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ امانت دی نو ښائی هغه د الله تعالیٰ په راښوولو مواقعو کښی صرف کړی شی او هغه قول او اقرار چه په ازل کښی ترلی دی له هغه څخنی خپله غاړه ونه غړوی!.

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ۝۳۳

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی په شاهدی خپلی باندی سم ولاړ وی (نه پټوی او نه تزئید او تنقیص پکښی کوی)

تفسیر: یعنی که ضرورت پیښ شی نو بی له زیادت او لږوالی او لحاظ او رعایت شاهدی ورکوی او حقه خبره هیڅ کله نه پټوی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝۳۴

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی پر لمانځه خپل باندی ساتنه کوی (پخپلو وقتونو ئی اداء کوی)

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو ـ شرائطو او آدابو ځنی باخبر وی او د هغه صورت او حقیقت د ضائع کیدلو ځنی تل خپل ځان ساتی.
تنبیه: په تکرار د لمانځه کښی بهتری او افضلیت د لمانځه پر نورو عباداتو باندی ثابتیږی «**الصلوٰة عماد الدین**».

أُولَٰٓئِكَ فِى جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چه موصوف په دغو اتو صفاتو دی) په جنتونو کښی به وی مکرم عزتمن کړی شوی.

تفسیر: یعنی د جنتیانو هم دا اته صفتونه دی چه په لمانځه سره شروع او په لمانځه باندی ختم شوی دی تر څو معلوم شی چه لمونځ د الله تعالیٰ په دربار کښی څومره مهتم بالشان او الزم او ضروری عبادت دی. د هر یوه مسلمان په وجود کښی چه دا صفات او ستاینی وی نو به هغه کښی به د «هلوع» مذمت نه وی بلکه د اوم زړه په ځای په هغه کښی به د عزم ـ همت ـ قوت او قدرت صفتونه وی.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا

نو څه شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی چه طرف ستا نه راځغاستونکی دی. له ښی لوری څخه او له کیڼ لوری څخه ناست ډلی ډلی (حلقه وهونکی) آیا طمع کوی هر سړی له دوی ځنی چه داخل به کړی شی په جنت د نعمتونو کښی نه ده داسی (چه دوی طمع کوی د دخول د جنت).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم د تلاوت او د جنت د ذکر له اوریدلو څخه وروسته کافران ډلی سره جوړوی او ستاسی په لوری په ګډه سره راځی ـ خاندی ـ ملندی وهی ـ ایلتی وائی مسخری کوی. آیا سره له هسی چارو به دوی داسی طمع او هیله (امید) لری چه د جنت په باغونو کښی به

سره له مؤمنانو ننوځي؟ لکه چه هغوی به ویل که مونږ ته د الله تعالیٰ په لوری د ورتګ اتفاق ولوېږي نو مونږ به هم برابر جنت ته ځو او هلته به مونږ خورا (ډیر) بهتري او لوړی (اوچتی) مرتبی ته رسیږو. داسی به هیڅ ونشي او د هغه عادل او حکیم الله تعالیٰ په مخ کښی هیڅیری داسی چاری کیدونکی نه دی بلکه هغه تل له هر چا سره د هغه له چارو سره سمه معامله کوی.

تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه د دی آیتونو مطلب داسی اخیستی دی یعنی ستاسی په لوری دا منکرین ولی په ډیره جلدی او تلوار سره درځغلی او منډی وهی او ښی او کیڼی خوا ته ډلی ډلی پنډیږی! یعنی د پاک قرآن له اوریدلو ځني ولی دومره تور خوری او بد وړی او لری تښتی؟ نو آیا سره له دی وحشت او نفرت دوی داسی توقع او هیله (امید) هم لری چه له دوی څخه به هر یو سړی بی له اندیښنی جنت ته ننوځي؟ هرګز داسی نه ده **(هذا کما قال الله تعالیٰ**
﴿ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴾ د «المدثر» دوهمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له هغی (نطفی) څخه چه پری پوهیږی دوی (چه ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنی د خاوری غوندی یوه حقیر شی یا له منی غوندی یو ناولی شی ځني پیدا شوی هغه چیری د جنت وړ (لایق) وی تر څو چه په ایمان او وحدت سره خپل ځان پاک نه کړی. او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شی. او امکان لری چه ﴿ إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ اشاره د ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴾ په لوری وی چه څو آیته پخوا له دی څخه تیر شوی دی یعنی هغه څو پیدا شوی دی په داسی صفتونو سره ولی دی خپل ځان د ﴿ إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴾ په استثنا کښی نه دی داخل کړی نو بیا د جنت مستحق څرنګه کیدی شي؟ په دی تقدیر سره د ﴿ مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ ترکیب به د ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ له قبیلی څخه وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو

تفسیر: لمر سپوږمی او نور ستوری هره ورځ له یوه نوی ځایه راښکاریږی او په یو نوی ځای راپټیږی نو د دی نقطو په اعتبار ئی مشارق او مغارب ورته وویل ځما مرحوم پلار الحاج مولوی احمد علی الکشککی د «مشارق» او «مغارب» مدلول او مآل په سفلیاتو کښی مشرقی او مغربی

ځمکی راز راز (قسم قسم) خلق او هستیدونکی او موجودات او په علویاتو کښی لمر سپوږمی ستوری او نور موجودات راښوولی دی. برهان الدین کشککی.

إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ خامخا قادر یو په دی باندی چه بدل راوړو خیر ډیر غوره له دوی څخه او نه یو مونږ عاجز کړی شوی (له ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی کله چه د هغوی په ځای له هغوی ځنی ښه سړی راوستلی شو نو پخپله دوی ولی نشو ژوندی کولی؟ یا د (خیراً منهم) څخه د دوی دوهم ځلی ژوندی کول وی. ځکه که عذاب وی یا ثواب دوهم ژوندون به له دی ژوند څخه په هر حال اکمل وی. یا دا مطلب ـ پریږدئ چه دا د مکی کافران خندا او مسخری وکړی او ملنډی ووهی مونږ به د اسلام د خدمت دپاره له دوی ځنی غوره قوم راولو لکه چه د قریشو په ځای ئی د مدینی انصار ودرول او مکه والان بیا د هغوی د واک (اختیار) ځنی بهر ونه وتی شو او په پای (آخر) کښی ئی د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د مشارق او د مغارب قسم ئی ښائی د دی دپاره یاد کړی وی چه هغه الله چه هره ورځ مشرق او مغرب بدلوی نو آیا هغه ته ستاسی بدلول کوم سخت او مشکل کار دی ؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پریږده دوی (ای محمده !) چه ننوځی مشغولیږی په باطلو کښی او لوبی کوی په دنیا کښی تر هغه پوری چه پیوست شی دوی له هغی ورځی خپلی سره چه وعده ئی کړی شوی ده له دوی سره (چه بدر یا قیامت دی)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو ځند (ایسارتیا) دی بیا به د هغوی سزا یقینی وی. **(هذا کان قبل الامر بالقتال)**

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

هغه ورځ چه بهر راویستل شي دوی له قبرونو څخه چه ځغلیدونکی به وی لکه چه دوی په طرف د نښو چابک ځغلی.

تفسیر: یعنی څرنګه چه څوک د کومی خاصی نښی او علامی په لوری په منډو سره ځغلی او یو له بله غواړی چه ژر ورسیږی. یا به «نصب» له هغو بتانو څخه مراد وی چه د کعبی په شاوخوا کښی درولی شوی ؤ چه کافرانو دغو بتانو ته هم په ډیر شوق او عقیده سره تلل او وردانګل.

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۴۴﴾

حال دا چه ذلیلی خواری به وی سترګی د دوی چه پټ کړی به وی دوی لره ذلت خواری دا ورځ ده (هغه د قیامت) چه ؤ دوی چه وعده ورسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه

سورة نوح مكية وهي ثمان وعشرون آية وفيها ركوعان رقمها(۷۱) تسلسلهاحسب النزول (۷۱) نزلت بعد سورة النحل .

د «نوح» سورت مکی دی (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۱) او په نزول کښی هم
(۷۱) سورت دی وروسته د «النحل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱﴾

بیشکه مونږ لیږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دی سره چه وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه څخنی چه راشی دوی ته عذاب دردناک (په دنیا او عقبا کښی که ایمان رانه وړی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی چه په دنیا کښی د خپل کفر او شرارت لامله (له وجی) له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کښی د دوزخ له عذاب سره مخامخ شی ښائی چه مؤمنان شی.

قَالَ يٰقَوْمِ إِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَأَطِيْعُوْنِ ﴿۳﴾

وویل (نوح) ای قومه څما بیشکه زه تاسی ته ویرونکی ښکاره یم (په دی سره چه وایم تاسی ته) چه بندگی کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له الله څخنی او ومنئ تاسی څما خبری (په شرعیه ؤ امورو کښی)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! او کفر او معصیت پریږدئ! او د اطاعت او عبادت لاری خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ

چه وبښی (الله) تاسی ته (تول یا څینی) گناهونه ستاسی (چه حقوق الله دی) او وروستی به کړی (الله) تاسی (بی له عذابه) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چه نیته د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چه تاسو تلف کړی دی هغه به دروبښلی شی او د کفر او شرارت لامله (له وجی) د کوم عذاب راتلل چه مقدر ؤ هغه به د ایمان راوړلو څخنی وروسته نه راځی. بلکه تاسی ته مهلت درکاوه شی چه خپل طبیعی عمر سر ته ورسوئ او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومی قانون سره سم په مقرر شوی وقت کښی پر تاسی باندی مرگ راځی څکه چی له مرگ څخنی په هیڅ دول (طریقه) هیڅا ته چاره نشته دغه په هغه تقدیر چه «من» زائده ومنلی شی او که «من» تبعیضیه وویلی شی لکه چه مونږ په ترجمه کښی آخیستی دی نو حقوق الله به تری مراداوه شی.

إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ

بیشکه چه اجل نیته د الله (لپاره د عذابولو د تاسی که ایمان را نه وړئ) کله چه راشی نه وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کښی د هغه عذاب وعده چه شوی ده که هغه پر سر باندی ودریږی نو څوک ئی مخه نشی نیولی او نه د یوی شیبی دپاره وړاندی وروسته کیږی. یا دا مطلب چه مرگ پخپله مقرره وعده باندی راتلونکی دی او په هغه کښی هیڅ تاخیر نشی پیښیدلی والظاهر هوالاول. حضرت شاه صاحب د دی آیتونو تقریر په بل دول (طریقه) کوی. «یعنی بندگی وکړئ! تر څو د انسان نوع په دنیا کښی تر قیامت پوری پاتی شی. او حال دا دی چه د قیامت په راتګ کښی هم هیڅ څوند (ایسارتیا) نشته. که گرد (تول) سره یو ځای شی او د الله تعالیٰ بندگی پریږدئ نو گرد (تول) به سره یو ځای مره کیږئ! طوفان هم داسی راغلی ؤ چه په هغه کښی گرد (تول) سره دوب شول او یو کافر انسان هم ژوندی پاتی نشو او یواځی د حضرت نوح علیه السلام بندگی د بنی نوع انسان د ژغورنی (نجات) سبب وگرځیده.

لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۴﴾

که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ.

تفسیر: یعنی که تاسی پوه لرئ نو دا گردی (تولی) خبری د پوهیدلو او د عمل کولو وړ (لایق) دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿۵﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿۶﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما بیشکه ما ومی باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل) نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنی ځما مگر تیښته (له ایمان او اطاعت څخه)

تفسیر: یعنی حضرت نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری دوی وپوهول کله چه د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتی نشوه نو مأیوس او خفه شو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض وکړ چه ای الله! ما له خپل لوری د دعوت او تبلیغ حق ادا کړ او یوه شیبه می هم څه معطلی او دیل نه دی کړی د ورځی په رڼا (رنړا) او د شپو په تیارو کښی می تل تر تله ستا په لوری بلنه کړی

ده مگر نتیجه داسی شوه چه هر څو هر څومره می دوی ستا په لوری وبلل دوی هومره له تا څخه لری شول. او هومره چه ځما د لوری د هغوی په نسبت د شفقت او لورینی (مهربانی) اظهار وشو زیات له هغه څخه د دوی له خوا د نفرت او عداوت معامله راسره وشوه.

وَاِنِّیْ كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا اَصَابِعَهُمْ فِیْٓ اٰذَانِهِمْ

او بیشکه زه هر کله چه وبولم دوی (وحدت او طاعت ته) د دی دپاره چه وبښی ته دوی نو ننباسی دوی گوتی خپلی په غوږونو خپلو کښی (چه ځما دعوت وا نه وری)

تفسیر: ځکه چه هغوی ځما د خبرو اوریدل نه غواړی. او دا ئی پر ځان اخیستی ده چه دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږی.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

او چاپیر کړی نغښتلی ئی ؤ ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دی چه ما ونه وینی)

تفسیر: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه گورم که کوم وقت په گوتو سره هغوی غوږونه په ښه دول (طریقه) بند نشی لږ زړوکی هم په هغو کښی مندی او غواړی چه هیڅ یوه خبره په هیڅ یوه دول (طریقه) او عنوان د هغوی په غوږونو کښی ور نه ننوځی.

وَاَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۚ

او همیشه والی کوی (په کفر خپل) او سرکشی کوی (له متابعته ځما) سرکشی کول.

تفسیر: یعنی په هیڅ دول (طریقه) هغوی له خپلی طریقی څخه مخ اړوونکی نه دی او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوی چه ځما د اسلامی دعوت خبرو ته غوږ کیږدی.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

بیا بیشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرگو کښې می ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښې می هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه می وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرگو او مجامعو څخه می هم گوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی می هم هغوی ته وویلی او په اشارو او کنایاتو می هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ می هم وینا وکړه او په ورو می هم وویل. لنډه ئی دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنگ می هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

نو ومی ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئی څه اثر ونه کړ که اوس څما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه ټیټ کړئ او له هغه څخنی د خپلو تیروتو او خطاؤ ښښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی گناهونه او قصور ښښل کیږی څکه چه الله تعالیٰ لوی ښښونکی دی او ستاسی هغه گرد (ټول) پخوانی گناهونه به درمعافوی.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ
وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه ګرځوی تاسی ته باغونه او وبه ګرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکره چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته یئ لری کیږی ـ او الله تعالیٰ ډیری ښی وریدونکی وریځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه پښیږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی ـ بودګان (څاروی) او نور ساکښان (جاندار) به څربیږی ـ شودی او غوری به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شندی شوی دی هلکان به وځیږوی. لنده ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.

تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفة الکابلی ثم الکوفی رحمة الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿۱۳﴾

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی ـ عزت او وقار دروبښی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالیٰ په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه ویریږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یئ تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په ګیډه کښی مو دول دول (قسم قسم) رنګونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مړینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړی رااوړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾
وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آیا نه ګورئ تاسي څرنګه پیدا کړي دي الله اووه آسمانونه لاندي باندي (یعني یو د بل د پاسه) او ګرځولی ئي ده سپوږمی په دی آسمانونو کښې رڼا (رنړا) روښانه او ګرځولی ئي دی لمر ډیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رڼا (رنړا) ته چه تیزه او توده وی او د راتګ په سبب ئي د شپي تیاره ورکیږی ښائی ځکه ئي په بله ډیوه سره مشابه او ورته کړه - او د سپوږمي رڼا (رنړا) ته ښائی ځکه په رڼا (رنړا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی ډیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وګڼل شی چه د قمر د جرم په واسطه سره او ته سړد - کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پیدا کړی یئ تاسي (یعني پیدا کړی ئي دی پلار ستاسي) له ځمکي څني زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعني له ځمکي څخه ئي په ډیر پوخوالي سره پیدا کړ. اول ئي ځمونږ پلار حضرت آدم علیه السلام له خاوری څخه پیدا کړ. بیا ئي نطفه چه له هغه څخه ووړکی پیدا کیږی او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو څني پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بیا به ننباسی تاسي (پس له مرګه) په هغی (ځمکی) کښې بیا به راوباسی تاسي (له قبورو څخه عندالبعث) رایستل

تفسیر: یعني وروسته له مړینی څخه بیا له خاوری سره ګډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه څني راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله ګرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولې فرش تر څو چه لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لويو ارتو باندې.

تفسير: يعنې پر هغه باندې کيني ـ ګرځئ ـ لاندې ـ باندې ورشئ او اوده شئ په هر لورې ئې ارتې لارې درايستلې دي. که يو سرې وغواړي او لازم وسائل ورسره وي نو په ټوله ځمکه باندې چورليدې شي او د لارې د نشتوالي لامله (له وجې) به هيڅ يو مشکلات نه ورپېښيږي.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

ووېل نوح اې ربه ځما بيشکه دوى نافرماني وکړه له ما څخه او متابعت ئې وکړ د هغه چا چه نه ئې دي زيات کړې ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هيڅ بابت کښې) پرته (علاوه) له زيانکارۍ ګمراهۍ.

تفسير: يعنې د خپلو مشرانو خبرې ئې واورېدې چه د هغوى په مال او اولاد کښې هيڅ يو ښه والې او بهترې نشته. بلکه دوى پر هغوى باندې ورغوند شول او د هم دې لامله (له وجې) هم مشران له دين ځني بې برخې شول او هم ئې د دېر تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوى) مکر دېر لوى.

تفسير: يعنې ګرد ئې وپوهول چه د هغه خبره ونه منئ او راز راز (قسم قسم) تکليفونه ور ورسوئ.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او ووېل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسير: يعنې د خپلو معبودانو په عبادت او حمايت باندې ټينګ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیږئ! وایه شی چه تر سلهاؤ کلونو پورې هر یوه خپلو ځامنو لمسیو او کړوسیو ته ئې وصیت کاؤ چه ښائی هیڅوک د دی سپین ږیری نوح خبری وا نه وریځ! او پام کوئ چه تیر مو نه باسی او پخپل آبائی دین باندی ټینګ اوسئ! چه له هغه څخه مو ونه ښویوی!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پریږدئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیږی) او مه (پریږدئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیږی) او مه (پریږدئ تاسی عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیږی).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دی چه د هر مطلب دپاره ئې یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښی جوړ شول او په هندوستان کښی هم داسی بتان د «بشنو» ـ «برهما» ـ «اندر» ـ «شیو» ـ «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دی چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزی» کښی کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښی راغلی دی چه په پخوانیو زمانو کښی ځینی لویان هسی تیر شوی ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په دول (طریقه) ودرول بیا ئې د هغوی په تعظیم باندی شروع وکړه ورو ورو ئې د هغوی په بندګی باندی شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿۲۴﴾

او په تحقیق ګمراه کړی دی (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کثران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بی‌انصافانو لره مګر خو ګمراهی هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه لیکی یعنی سرګردانه ګرځی یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه «د استدراج په توګه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهری معنی اخیستی ده یعنی ای اله! د دی ظالمانو ګمراهی لا پسی ورزیاته کړه تر څو ئې د شقاوت کندول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وګرځی. مفسرین لیکی چه نوح علیه السلام دا ښیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت څخه بیخی بی‌هیلی او ناامیده شو. که دا مأیوسی د زر کلنی تجربو په بناء ده یا د حق تعالیٰ په ارشاد دوی ته وربنکاره شوی ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه

تفسیر کښې راغلی دی. ﴿ اَنَّهٗ لَنْ يُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَىٕسْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴾ په هر حال د داسې مایوسی په وقت کښې د قهر او غضب لامله (له وجی) هسې ښیرا کول مستبعد نه دی. حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله لیکی «کله چه د کوم سری یا جماعت د سمی لاری له راتللو څخه بیخي بې هیلې توب (ناامیدی) او مأیوسی ولیده شي او پیغمبر د هغوی د استعداد په پوره دول (طریقه) سره تحقیق وکړی او ځان پری په ښه شان سره خبر کړی ـ او بیا ورښکاره شي چه خیر د نفوذ گنجائش په هغوی کښې مطلق نشته. بلکه د هغه وجود لکه یو فاسده عضو داسې دی چه په یقین سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوی نو په داسې وقت کښې د هغه د پری کولو او د هستی د صفحې څخه د محو کولو څخه سوا بل کوم علاج نه لیدل کیږی. که د قتال حکم وی نو د قتال په وسیله دی هغوی فناء کړل شي او د دوی قوت دی مات کړ شي تر څو د هغه بد اثر متعدی نشي او نورو ته سرایت ونه کړی. که نه وروستنی صورت ئی هم دا دی چه له الله تعالیٰ څخه داسې غوښتنه وکړه شي چه د هغه وجود له دنیا څخه واخله! او د هغه د وژونکیو جراثیمو څخه نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائی ﴿ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ ﴾ الآية ـ په هر حال د نوح علیه السلام دا ښیرا او د موسیٰ علیه السلام هغه ښیرا چه د یونس علیه السلام په سورت کښې تیره شوه له هم دی قبیلې څخه ده . والله اعلم.

مِمَّا خَطِيْٓــٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د گناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کښې په ډیرو دریابی اوبو کښې) نو داخل به کړل شي (آخروی) اور ته .

تفسیر: یعنی څپان (طوفان) راغی او په ښکاره ډول (طریقه) د لوی بحر په اوبو کښې ډوب شول خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسیدل چه وروسته متصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددگاران (چه له عذاب څخه ئی خلاص کړی).

تفسیر: یعنی هغه بتان ود ـ سواع ـ یغوث او نور د دوی د دی اړتوب (مجبورئ) په وقت کښې هیڅ په کار ورنغلل او نه ئی مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسې بې له پوښتنی او بې

له پالنې په بد وضعیت سره مړه شول او د خولې خبره ئې په خوله او د زړه خبره ئې په زړه کښې پاتې شوه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾

او وويل نوح ای ربه ځما مه پرېږده! پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هيڅ اوسېدونکی (یا گرځيدونکی او ټول هلاک کړه) بيشکه ته که چيري پرېږدې ته دوی نو گمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندگان ستا او نه ځيږوی دوی مگر خو فاجر بيباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسير: يعنې يو کافر هم ژوندی مه پرېږده! ځکه چه له دوی ځنې هيڅ يو کافر د دې خبرې لايق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پرېښود شي. که له دوی ځنې کوم يو ژوندی پاتې شي نو ځما تجربه دا راښيي چه د هغه له نطفې څخه به هم بې‌حيا بيباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات (ذريه) پيدا کيږي او تر هغه پورې چه له دوی ځنې يو سړی هم پاتې وی نور خلق نه پرېږدی چه په سمه لاره راشي او گرد (ټول) به سره گمراهان کړي.

رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ط

ای ربه ځما وبښه ما او مور پلار ځما او هغه څوک چه ننوځي کور بيری مسجد ځما ته حال دا چه ايمان لرونکی وی او (وبښه) گرد (ټول) ايمان لرونکي نارينه او گردې (ټولې) ايمان لرونکې ښځې.

تفسير: يعنې که سم ځما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصير شوی وی هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه! او ځما د مور او پلار او هغه ايمانداران چه ځما په کور يا بيړی ـ يا مسجد کښې دی د هغوی گردې (ټولې) خطاوی ورمعاف کړه! بلکه تر قيامت پورې هرخومره نارينه او ښځې چه د ايمان په شرف رسيدلي وی هغوی گرد (ټول) وبښه! ای اله! د نوح عليه السلام د دعا په برکت دا عاصي او خاطی بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښې! او بې له دنيوی او آخروی

تعذیب نی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کری! «**انک سمیع قریب مجیب الدعوات**» .

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

او مه زیاتوه (ای ځما پروردگاره) ظالمانو (کافرانو) لره مگر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجن مكية وهي ثمان وعشرون آية و فيها ركوعان رقمها (۷۲) تسلسلهاحسب النزول (٤٠) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مکی دی (۲۸) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۲) او په نزول کښی (٤٠)

سورت دی وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحی راغلی ماته چه بیشکه شان دا چه واوریده (قرأت ځما) یوه تولی له پیریانو نه.

تفسیر: د جناتو او د پیریانو په وجود او حقیقت باندی حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه پخپل تفسیر کښی په هم دی سورت کښی یو مبسوط او مفصل بحث کری دی. او په عربی ژبه کښی یو کتاب دی چه «**آکام المرجان فی احکام الجان**» نومیږی په دی کتاب کښی هم په دی موضوع باندی نهایت جامع خبری شوی دی که د چا مینه وی هغه دی وگوری. دلته د داسی خبری د لیکلو ځای نشته.

فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ وامو وریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیی رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن) او هرګز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «**احقاف**» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه دله پیریان له هغه ځایه تیریدل ـ کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید ـ تول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول ـ بیا خپلو تبرو ته بیرته لاړل ـ او دا ګردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت ـ حسن الاسلوب ـ قوت تأثیر ـ خوږ والی ـ موعظت ـ علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار دیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیی ـ او د خیر د طالب لاس اخلی ـ او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی ـ نو ځکه په مجرد د آوریدلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه ګنو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په دول (طریقه) ورنازلی شوی ـ وروسته له دی نه بیا څو ځلی د پیریانو جرګی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی حاضریدی ـ او د ایمان په شرف مشرفیدی ـ او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چه هغه ګمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه توله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ﴿٤﴾

او (وويل پيريانو قوم خپل ته داسی) بيشكه شان دا دی چه ويل به ناپوه ځمونږ (ابليس) پر الله باندی خبری لوئی لری له حق صواب

تفسير: يعنی ځمونږ په منځ كښی هغه بیوقوفان چه د الله تعالیٰ په نسبت داسی چټی (بيكاره) خبری له خپل ځانه جوړوی او لوئی ئی كری وی د هغوی په منځ كښی له ګردو (تولو) څخه لوی ناپوه ابليس دی. ښائی خاص هم دغه شيطان د (د سفيه) له لفظ څخه مراد وی.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿٥﴾

او بيشكه مونږ ګمان كاوه چه هيڅكله به نه وائی انسانان او پيريان پر الله باندی دروغ.

تفسير: يعنی ځمونږ په خيال كښی داسی راتلل چه دومره زيات انسانان او پيريان چه به دوی كښی لوی سری او پوهان هم شته څرنګه سره يو ځای شوی د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبری جوړوی او داسی جرأتونه كوی په هم دی چرت (خيال) كښی مونږ لاره غلطه كړه. اوس د پاک قرآن له اوريدلو څخه هغه ګردی (تولی) غلطی خبری او دروغ راښكاره شوی او د خپلو مشرانو د بیلزوم تقليد څخه مو ځانونو وژغورل (وساتل).

وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾

او بيشكه شان دا دی چه ؤ به ډير سری له انسانانو څخه چه پناه به ئی غوښتله په سړيو له پيريانو څخه نو زياته كړه دغو انسانانو دغو پيريانو لره سركشی (په سبب د استعاذی پناه غوښتو د دوی له جناتو نه)

تفسير: په عربو كښی جهالت ډير و ـ له پيريانو ځنی به ئی د پټو خبرو پوښتنی كولی او د هغوی په نامه به ئی نذرونه په غاړه اخيستل او وركول به ئی. كله به چه د كومی جوپی (قافلی) پړاو يا د تيريدلو لاره پر كومی ويروونكی كندی يا ځای باندی لويده ويل به ئی چه مونږ د دی ځای د پيريانو د هغه مشر په حلقه كښی ننوځو او ننګ ورړو چه د دی سيمی د پيريانو سردار

دی. تر څو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شره وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی گردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۟ۙ

او بیشکه دوی گمان کړی دی لکه چه گمان کړی دی تاسی چه هرگز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرگه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا گردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د دیرو سریو خیال هم داسی دی چه الله تعالیٰ به مړی هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه راښکاری چه الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه گردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی تول له مړینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوی!.

وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا
وَّشُهُبًا ۟ۙ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ
يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۟ۙ

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غوږ نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه دیری سختی جنگی

پیری دریدلی دی چه هیڅ یو شیطان نه پریږدی چه غیبی خبری واوری او هر هغه شیطان چه داسی اراده ولری پر هغی باندی د اور لمبه او انګار وریږی. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نیونه نه وه پیریان او شیطانان به آسمان ته نژدی په پټ ځای کښی کیناستل او د یوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوریدلی مګر اوس دومره سختی او انتظام او لار نیونه شته چه هر څوک د اوریدلو خیال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (ګولۍ) اوری او د هغوی تعاقب کیږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَّاَنَّا لَا نَدۡرِیۡۤ اَشَرٌّ اُرِیۡدَ بِمَنۡ فِی الۡاَرۡضِ اَمۡ اَرَادَ بِهِمۡ رَبُّهُمۡ رَشَدًا ۙ﴿۱۰﴾

او بیشکه مونږ نه پوهیږو (چه دغه منع کیدل ځمونږ له آسمانه) آیا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی یا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسیر: یعنی دا نوی انتظامات او د لارو تینګونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهیدلی یو چه د قرآن کریم نزول او د عربی محمد صلی الله علیه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آیا د هغه نتیجه به څه کیږی؟ آیا د ځمکی هستیدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ یا ئی په دی باندی اراده تاکلی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هدایاتو د مخ اړولو په بدل باندی تباه او بربادوی. د دی علم ټول د هغه علام الغیوب سره دی بل هیڅوک په دغه مورد کښی هیڅ نشی ویلی.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوۡنَ وَمِنَّا دُوۡنَ ذٰلِکَ ؕ کُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿ۙ۱۱﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږ څخه نیکان دی (پس له اوریدلو د قرآن) او ځینی له مونږ غیر له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنی د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد (ټول) پیریان په یوه لاره نه تله. ځینی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډیر ئی بدکار او بدرنګ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځینی مشرکان ـ ځینی عیسایان ځینی یهودان او نور دی او په عملی دول (طریقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیلی او فکر ـ عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه
سونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او ځینی همغسی پاتی دی
ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په
یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منځ کښی اختلاف او
جګړه شته!.

وَّاَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنۡ لَّنۡ نُّعۡجِزَ اللّٰهَ فِی الۡاَرۡضِ وَلَنۡ نُّعۡجِزَهٗ هَرَبًا ۙ﴿۱۲﴾

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په تیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا څخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پټیدی شو ـ نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعۡنَا الۡهُدٰۤی اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له ګردو (تولو) څخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له ډیله مو ومانه ـ او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځنډ (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنۡ یُّؤۡمِنۡۢ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخۡسًا وَّلَا رَهَقًا ۙ﴿۱۳﴾

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریږی له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت څخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندیښنه نشته او نه نقصان وررسیږی نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او ګناه په هغه باندی وراړوی لنده ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان ـ

تکلیف ـ ذلت او رسوائی او نورو څخه مأمون او مصون دی.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږه مسلمانان دی او ځینی له مونږه ظالمان کاږه دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کږیدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرګی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه ډوله (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالیٰ پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانیږی دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق ـ تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی‌انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی‌انصافی له لوری د خپل پروردګار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ ډږی او د جهنم خس وایه شی.

تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالیٰ د خپل لوری څخه د نصیحت څو خبری ارشاد فرمائی ګویا د ﴿وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا﴾ عطف پر ﴿اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمة الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿قُلْ اُوْحِیَ اِلَیَّ﴾ لاندی داخل دی.

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکی) برابر شی پر طریقه (سمی لاری د اسلام) نو هرومرو (خامخا) به وڅښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د ګټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی څومونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښې به ترقي او زيادت ليده کيږي؟ يا په کفران د نعمت کښې اخته شوی هغه اصلي سرمايه او پنګه هم له لاسه وباسي؟ په ځينو رواياتو کښې راغلي دي چه په دې وقت کښې د مکيانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجې) او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د ښيرا په وسيله څو کاله قحط (سوکړه) ولويده خلق له وچکالي څخه پريشان شوي ؤ نو ځکه ئې وفرمايله که ګرد (تول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکاږي او تول د الله تعالیٰ په سمه لاره تګ وکړی لکه چه مسلمانان پيريان هغه ځان ته غوره کړی دي نو دا قحط او سوکړه لرې کيږي او د رحمت له وريدو او باران څخه به ګرد (تول) ملک خروب او زرغونيږي او پر دوی به روزي فراخيږي.

وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چه مخ واړوي له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئې کړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعني که سړی د الله تعالیٰ له ذکر او ياده مخ واړوي هغه ته به هيڅ دادينه (سکون) او خوشالي نه په برخه کيږي او تل به د هغه تګ په داسې يوه لاره باندې وي چه له پريشاني او له ربړو (تکليفونو) څخه ډک وي او عذاب ئې ګړي په ګړي زيادت مومي.

وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحي راغلي ده ماته) دا چه بيشکه مسجدونه (او د سجدې اعضاء) دپاره (د ياد) د الله دي نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو کښې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالیٰ ګرده (توله) ځمکه د محمدي صلی الله عليه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړي ده - ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره جوړ شوي دي هغه لره زيات امتياز دي هلته تللي پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل چا بلل لوی ظلم او ډير بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوري راځئ!

او له هغه سره بل څوک مه شریکوئ او له هغه سره ئې مه بولئ! خصوصاً په مسجدونو کښې چه د الله تعالیٰ په نامه او یوائې د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدې په وقت کښې پر ځمکه باندې ایښودل کیږي په دې وقت کښې به ئې مطلب داسې وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه بنائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کښې راښکته کړی شي.

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعني کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

چه باله ئې دغه (الله) نژدې ؤ دغه (پیریان) چه کیدل به پر ده باندې سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعني کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق دلی دلی په ګڼ دول (طریقه) پر دوی باندې توئیږی. مؤمنانو د شوق ـ د میني او رغبت لامله (له وجې) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندې هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دې آیت دغسې ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کښې بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئې الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئې لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدې ؤ دوی چه کیدل به په ده باندې پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکې حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریږده او را وګرځه ترې چه مونږ ستا مددګاری او ملګرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووایه چه تاسی د مخالفت په لاره کښی دومره هجوم او بیره (تلوار) ولی کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغی باندی تاسی خفه یی زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم ـ زه خو یواځی خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه گڼم ـ نو په دی کښی د جنګ او جګړی سبب څه شی دی؟ که تاسی ګرد (تول) هجوم راباندی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه ځما توکل یواځی پر هغه الله باندی دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بی نیاز دی

قُلْ اِنِّیْ لَاۤ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا رَشَدًا ﴿۲۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (ګمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کښی نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که وانشئ تاسی ته کوم ضرر او نقصان دورسوم. ګردی (تولی) ښیګنی (خوبئ) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی.

قُلْ اِنِّیْ لَنْ یُّجِیْرَنِیْ مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ ۙ وَّلَنْ اَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ مُلْتَحَدًا ﴿۲۲﴾ۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرګز به می خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیری می په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بی له دغه (الله) څخه ځای د پناهی

تفسیر: یعنی تاسی ته ځما ګټه (فائده) رسول چیری ځما خپله ګټه (فائده) او زیان هم ځما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښی نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښی څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک می د الله تعالیٰ له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو ځای هم داسی نشته چه هلته وتښتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل ـ او هغو بندګانو ته رسول هم دا یو شی دی چه ځما په اختیار کښې دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجی) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښې پاتی کیدی شم.

وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښې همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیچیری).

تفسیر: یعنی زه د تاسی د ګټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف ګڼی محمد او نور مسلمانان.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ
نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

تر هغه پوری چه ووینی دوی هغه (عذاب) چه وعده ئی ورسره شوی ده نو ژر به پوه شی دوی (په وقت د تعذیب کښې چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددګاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعنی تاسی چه سره راغونډیږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی ګڼئ چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شی چه د چا ملګری کمزوری او شمیر ئی لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه پوهیږم چه آیا نزدی دی هغه (عذاب) چه وعده ئی درسره کړی شوی ده او که ئی مقرره کړی ده ده لره رب ځما یوه زمانه لری. (بلکه خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو لیکن زه نه پوهیږم چه آیا دا به فی‌الحال وی او که وروسته له دی نه واقع کیږی ژر به وی یا به په ډیل سره ؟)

تفسیر: یعنی د دی خبری علم ماته نه دی راکړی شوی چه هغه وعده ژر راتلونکی ده؟ که څو مدت څخه وروسته؟ ځکه چه د قیامت وقت الله تعالیٰ نه دی تاکلی (مقرر کړی) او نه ئی چاته ورښکاره کړی دی. دا له هغو پټو خبرو څخه دی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیڅوک په هغی باندی نه دی خبر.

عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاؤ) باندی نو نه خبروی په غیبو خپلو باندی هیڅوک مگر هغه څوک چه راضی وی تری (او غوره کړی ئی وی په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه نو بیشکه هغه (الله) روانوی په مخ د هغه (رسول محمد) کښی او وروسته له هغه ځنی ساتونکی څوکیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنی د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوی. هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ (قابل) وی د وحی په وسیله خبر ورکوی. له دی سره د پرښتی پیری او څوکۍ هم وی تر څو ئی کوم شیطان وانه وری او څه مداخله پکښی ونه کړی. او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیږی د دی خبری هم دا معنی ده چه پیغمبرانو ته په علومو او اخبارو کښی هسی یو عصمت حاصل دی چه نور ئی نه لری. د انبیاؤ په معلوماتو کښی د شک او شبهی اندیښنه هیڅ نشته او د نورو په معلوماتو کښی د څو څو ډولو (طریقو) احتمالاتو اندیښنی کیږی نو ځکه د صوفیه ؤ محققینو فرمایلی دی چه ولیان دی خپل کشف قرآن او سنت ته ور وړاندی کړی او ودی گوری که له هغه ځنی

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وګڼی که نه بلا تکلف دی رد کړی!.
تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښې هم داسی راغلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ﴾ او په نورو سورتونو کښې هم د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښې لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی!. او دغه انضباط څکه شوی دی:

لِّيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرښتو ملګرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی څکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالیٰ دا راښکاره کړی چه پرښتی پیغمبرانو ته ـ او پیغمبران نورو بندګانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او بی له تنقیصه ورسوی.

وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالیٰ تر کتنی او نګرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او بریکړه وکړی. او دا پیری او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المزمل مكية الا الآيات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنية وهى عشرون آية و ركوعان رقمها (۷۳) تسلسلهاحسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مكي دى پرته (علاوه) له (۱۰ ؤ ۱۱ ؤ ۲۰) آيته څخه چه مدني دى شل آيته او دوه ركوع لري په تلاوت كښې

(۷۳) او په نزول كښې (۳) سورت دى وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ①

اى نغښتونكيه د ځان په جامه كښې (له هيبته د وحى).

تفسير: دا سورت له ابتدائى سورتونو څخنى دى چه په مكه كښې نازل شوى دى. په صحيحو رواياتو كښې دى چه په شروع كښې كله چه د وحى له ثقل او دهشته د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم بدن ريږديده نو دوى خپلې كورنى ته وفرمايل (زملونى زملونى! په كاليو (جامو) كښې مى ونغاړئ! په كاليو (جامو) كښې مى ونغاړئ!) لكه چه دوى په كاليو (جامو) كښې ونغښتل شول. الله تعالىٰ په دى سورت كښې او په لاندنى سورت كښې ځموږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم په هم دى نامه سره يادوى. او په ځينو روايتونو كښې راغلى دى چه قريش په «دارالندوه» كښې تول شوى ؤ او د دوى په نسبت ئې مشورى سره كولې چه د دوى له حال سره مناسب كوم لقب وركړ شي ځينو ئې «كاهن» ځينو ئې «مجنون» ځينو ئې «ساحر» وويل خو يو هيڅ يوى خبرى باندى د دوى د رأيو اتفاق حاصل نشو ـ په پاى (آخر) كښې د «ساحر» په لورى ئې رجحان حاصل شو. كله چه ځموږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم له دى جرګې څخه خبر شو نو خفه په كاليو (جامو) كښې ئې خپل ځان ونغښتو كيناست لكه چه په عام ډول (طريقه) سره د غم او خپګان په وقت كښې هم داسى وضعيت له ښه سريو څخنى ليده كيږى. نو په دى مناسبت سره حق تعالىٰ د تأنيس او ملاطفت دپاره په دى عنوان سره ورته خطاب فرمائى لكه چه ځموږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم يو ځلى حضرت على رضى الله تعالىٰ عنه ته هم داسى خطاب فرمايلى ؤ چه «قم ابا تراب» كله چه هغوى له كوره مرور شوى او د مسجد پر ځمكى باندى غځيدلى و.
حضرت شاه عبدالعزيز رحمة الله عليه ليكى چه په دى سورت كښې د كند اغوستلو (خرقه پوشى) لوازم او شرائط بيان شوى دى. ګواكى دا سورت د هغه سرى سورت دى چه د فقيرانو كند اغوندى او ځان ته هم دا رنګ او شكل غوره كوى. د عربو په لغت كښې «مزمل» هغه سرى ته

وایه شی چه ډیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونغاړی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپی له مخی پاڅیدل نو یوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنۍ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربړ (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نغاړی او له ماښامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپی یوه معتدبه برخه د الله تعالیٰ په یاد سره تیره کړی.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ۟ۙ

ودریږه (لمانځه ته) په شپه کښی مگر خو په لږه (له تولی شپی نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د ډیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیلاً) مطلب دا دی چه د شپی له مخی د الله تعالیٰ د عبادت دپاره ودریږی. هو! که د شپی په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی، نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودریږه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپی کښی.

نِّصْفَهٗۤ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ۟ۙ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چه هغه نیمه د شپی ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپی) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپی ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسیږی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسیږی په قرینی د هغی وینا د الله تعالیٰ چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ ﴾ الآیة - .

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۟ؕ

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښې قرآن په وضاحت سره لوله چې یو یو توری ئې په صاف ډول سره وپوهیدی شي ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبر ته ډیر مدد رسیږي او په زړه باندې زیات اثر کوي او په شوق او ذوق کښې زیادت راولي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝

بیشکه مونږ غورځوونکي یو پر تا باندې قول دروند (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندې)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی ریاضت وکړه چه دروند پیتی دی آسان شي!» او هغه پیتی (بار) داسې دی چه د هغه په مخامخ کښې د شپې ویښتوب ډیر آسان وګانه شي. مطلب دا دی چه وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر دروند او ګران بار دی. په احادیثو کښې راغلي دي چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښې پر رسول اکرم باندې ډیره سختي او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښې هم دوی خولې کیدل. که د وحی په وقت کښې پر هر یوه بوده (ځاروی) باندې سور ؤ هغه به د دوی د سورلي توان نه درلود (لرلو). یو ځلې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندې و په دې وقت کښې وحی نازله شوه زید بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډیره باره ماتیږي . برسیره په دې په شاؤخوا کښې د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دې لارې کښې ګردې (ټولې) سختي په روڼ تندي سره تیرول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندې دروند و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندې هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دې ګردو (ټولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندې امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندې د شپې له لوری مشغول شئ! او د دې خاص عبادت په انوارو باندې خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دې عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښې لا مستحکم وفرمایئ.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝

بیشکه پورته کیدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

دیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعني د شپې له مخې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی دیر درونډ ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږي او خوب او آرام او نوري نفساني غوښتنې خرابیږي او د شپې په منځ کښې دعاء او د الله تعالیٰ یاد په دیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شي. زړه او خوله سره ملګرتیا کوي او هغه خبرې چه له ژبې څخه راوځي په ذهن کښې ښه ځای نیسي ځکه چه په دې وقت کښې شورماشور نه وي او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کښې زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږي.

اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ۟ؕ

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځې کښې شغل دی په کارونو اوږدو کښې (له مخلوق سره).

تفسیر: یعني په ورځ کښې د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چارې ستاسې په مخ کښې دي اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطې عبادت او مناجات دپاره د شپې اوقات تاکل (مقررول) هم لازم دي که د شپې د مشغولتیا لامله (له وجې) ځینې د شپې چارې پاتې کیږي نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافي د ورځې له مخې هم کیدی شي.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيْلًا ۟ؕ

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شي څخه په لورې د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعني علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلې کیږي خو په زړه کښې د هغه الله تعالیٰ علاقه دیره زیاته وساتئ! او په تللو او راتللو ناستې ملاستې کښې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کښې مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له ګردو (ټولو) تعلقاتو څخنې ځان وساتئ! او یوازې له هغه سره خپل تعلق او علاقې ټینګې ولرئ! یا داسې ووایئ چه ښائي ګرد (ټول) تعلقات په همغه یوه تعلق کښې مدغم شي چه صوفیه د هغه تعبیر بې له ګردو

(تولو) او سره له گردو (تولو)» یا د «ځان ته کیدلو په تولنه کښی» سره کوی. یادوه ! ای محمده ! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریوتو دی (بلکه د تولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپی نښه ده. گواکی اشاره ئی وکره چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کری شی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾

نشته بل هیڅوک حقانی معبود مگر خو هم دی دی یواځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندگی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر همغه باندی ښائی چه سری ولری.! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو ځنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیڅ ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده !) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر ـ کاهن ـ مجنون ـ مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په دیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکری.!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيْلًا ﴿١٠﴾

او پریږده دوی پریښوول نیک (یعنی صبر کړه ! او شورماشور مه کوه !).

تفسیر: ښه پرېښوول دا دي چه اول په ښکاره ډول (طریقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پټه سره د هغوی له احوال ځنی خبردار شئ! چه څه کوی؟ او څه وایی؟ او پاک الله څرنګه یادوی ـ دوهم دا چه د هغوی د بدسلوکی شکایت د نورو په مخ کښي ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخیستلو پسی وګرځئ!. او نه د ویلو او د مکالمی او مقابلی په وقت کښي د خپګان اظهار وکړئ!. دریم دا چه سره د بیلتانه او مفارقت د هغوی په نصیحت کښي قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طریقه) چه کیدی شی د هغوی په هدایت او لارښوونه کښي سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له ګردو (تولو) څخه یواځی شه! مګر په جنګ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په یاد ئې ولرئ چه دا آیت مکی دی او د قتال آیت مدنی دی.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾

او پرېږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنیا کښي په عیش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهیږم مګر لږ څه وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بیشکه په نزد ځمونږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښي) ځنځیرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښي (چه د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهیږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغی) ورځی کښي دی چه وخوځیږی ولړځیږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډیری روانی شوی (تیت پیت (خواره واره) له ډیره هیبته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسی شروع کیږی کله چه د غرونو بیخونه سست شي او په خوځیدو او لړځیدلو سره توتی توتی والوځی او داسی راښکاره شی لکه د شګی دلی چه څوک به قدم پری نشی ایښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لیږلی مو دی تاسي ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسی باندی (په ورځی د قیامت کښی)

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په مخ کښی شاهدی ورکوی چه کوم سړی د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاؤ رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړی نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چه لیږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسی ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی. شائی چه دا د هغی پیشګوئی په لوری اشاره وی چه د (سفر استثناء) په تورات کښی مرقومه ده چه «زه به هغوی کښی له ورونو د تاسی یعنی د بنی اسمٰعیل څخه تاسی غوندی یو نبی پاڅوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختی سره ونیول او د غرق له لاری ئی حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولی نه نیسی چه له ګردو (تولو) پیغمبرانو څخه افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیری کافران منکران شئ (تاسی په دنیا کښی) له (عذاب د) هغی ورځی څخه (چه له هیبته) به وګرځوی هلکان واړه سپین ږیری (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کښی خلاص شوئ نو په آخرت کښی به څرنګه خلاصیږئ چه د هغی ورځی د ډیر اوږدوالی سختوالی لامله (له وجی) به هلکان زاړه کیږی. که څه هم په حقیقت کښی خو هلکان نه زاړه کیږی خو د هغی ورځی د سختی اوږدوالی اقتضاء به هم داسی وی.

السَّمَآءُ مُنۡفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعۡدُهٗ مَفۡعُوۡلًا ﴿۱۸﴾

آسمان به (وچوی په سبب د هیبت شدت د دغی ورځی) ده وعده د هغه (الله په راتلو د دغی ورځی سره) کیدونکی خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده ضروری ده اګر که تاسی هغه ډیره لری وګڼئ او غیر ممکنه ئی وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۱۹﴾ ع

بیشکه دا (آیتونه) ویرونکی تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی (چه) نیسی رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره ودی نیسی).

تفسیر: یعنی نصیحت کړی شوی دی نو اوس که څوک خپله فائده غواړی پر هغه نصیحت باندی دی عمل وکړی! او خپل پروردګار ته دی ځان ورنژدی کړی او ملجاء دی ونیسی! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږی بلکه په هغه کښی ستاسی ډیری فائدی او ګټی دی نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!.

تنبیه: د شپی د ویښیدلو امر چه د دی سورت په شروع کښی یاد شو تقریباً تر یوه کال پوری وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکی آیت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ اَنَّكَ تَقُوۡمُ اَدۡنٰى مِنۡ ثُلُثَىِ الَّيۡلِ

وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِیْنَ مَعَكَ ؕ

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاځیږې لمانځه ته په شپه کښې لږ له دوو برخو د شپې څخه او نیمه برخه د شپې او دریمه برخه د شپې او (هم دا رنګه پورته کیږې لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښې له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ښکاره ده چه تاسي او ستاسي ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دریو برخو د شپې پوری د الله تعالیٰ عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښې راغلي دي چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم پښې د شپې د ډیرو ودریدلو لامله (له وجې) پړسیدلې وې او د ځینو ئی له ډیر پړسوبه چاودی شوی وی بلکه ځینې حضراتو به خپلې څڼې (ویښته) پاس په سقف او چت کښې تړلې تر څو د ویدیدلو په وقت کښې هغه کش او دوی ویښ شي.

وَاللّٰهُ یُقَدِّرُ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ
فَتَابَ عَلَیْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَیَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ

او الله اندازه کوی ساتي شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرګز به طاقت ونه لرئ تاسي د هغې (شپې چه پورته کیږئ پکښې په هغه ټاکلي (مقرر کړی) وقت) نو معافي ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښې) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې پوره اندازه او میچ الله تعالیٰ ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصې) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی ـ لنډوی او برابروی ئی خپل ګرد (تول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښې چه کله نیمه او کله دری برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردی (تولې) شپې پوری اوږدیږی په ښه دول (طریقه) سره ئی ساتي او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښې چه لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسي توفیق وباښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودریږی دا یواځې د هغه له مهربانۍ څخه و اګر که ځینې کسان

گرده (توله) شپه له دی ویری څخه نه ویدیدل چه په ټاکلی (مقرر) وقت به ویښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتی کیږی. نو د دی تکالیفو لامله (له وجی) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولیږه او وئی فرمایل چه تاسی په دی دول (طریقه) سره تر آخره پوری نشئ دریدلی نو ځکه هر چا لره چه د ویښیدلو توفیق وی پا دی څیږی! او هر څومره ئی چه زړه غواړی لمونځ دی وکړی! او هر څومره ئی چه خوښه وی هومره قرآن دی پکښی ولولی!. نو اوس پر محمدی امت باندی نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئی د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئی ټاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ اَنۡ سَیَکُوۡنُ مِنۡکُمۡ مَّرۡضٰیۙ وَاٰخَرُوۡنَ یَضۡرِبُوۡنَ فِی الۡاَرۡضِ یَبۡتَغُوۡنَ مِنۡ فَضۡلِ اللّٰہِ ۙ وَاٰخَرُوۡنَ یُقَاتِلُوۡنَ فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰہِ ۫ۖ فَاقۡرَءُوۡا مَا تَیَسَّرَ مِنۡہُ ۙ وَاَقِیۡمُوا الصَّلٰوۃَ وَاٰتُوا الزَّکٰوۃَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شی بعض له تاسی څنی مریضان ناروغان او وی به نور له تاسی څخه چه سفر مزل به کوی دوی په ځمکه کښی لټوی به دوی له فضله رزقه د الله او وی به نور له تاسی څخه چه جنګونه به کوی دوی په لاری د الله کښی نو لولئ تاسی (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له ټولو حقوقو ئی) ورکوئ زکوٰة.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسی کښی به رنځوران او پردیسیان هم وی چه د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوی او هم به غازیان او مجاهدین وی چه د الله تعالیٰ په لاری کښی جنګونه کوی نو سره له دی حالاتو د شپې ویښیدل او د هغه په احکامو باندی عمل کول به ډیر سخت کار وی نو ځکه ئی هغه پر تاسی باندی تخفیف کړ او وئی فرمایل چه په لمانځه کښی هومره قرآن چه لوستلی شئ وئی لولئ! او پر خپلو ځانونو باندی نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ.! او له شریعت سره برابر زکوٰة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مالونه ولګوئ! چه د دی چارو له کولو څخه ډیری روحانی فائدی او ترقیات حاصل کیدی شی.

تنبیه: په رومبنیو اصحابو باندی تر یوه کال پوری په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائی له دی جهته کړی شوی وی چه دا حضرات د ګرد (ټول) راتلونکی امت هادیان او معلمان کیدونکی ؤ او ضرورت ئی درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاخه او په داسی رنګ سره رنګ

کړل شي چه ګرده (توله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښې د محمدی کمالاتو نندارہ (نظاره) وکړی ـ او دا قدسیه نفوس د تول امت د اصلاح پیټی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شي. والله اعلم.

وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښی د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي نو هغه په هم دغه عموم کښی داخل دی ـ کماثبت فضله فی الحدیث.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (پخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئی دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه دررسیږی او داسی ئی مه ګڼئ هغه نیکی چه مونږ ئی په دنیا کښی کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه ګرد (تول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښی ستاسی په کار درځی.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کښې بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی تاسی گرد (تول) شرعی حکمونه په ځای راوړئ! او بیا د الله تعالیٰ له حضوره معافی وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وی بیا هم له هغه څخه څه نه څه گناه او خطاء کیږی. څوک به دعوی وکړلی شی چه زه د الله تعالیٰ د پوره بندگی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وی دغومره دی خپل ځان قاصر گڼی او د خپلو تقصیراتو مغفرت او ښښنه دی غواړی. ای ښښونکیه پخپل فضل او کرم سره څمونږ گردی (ټولی) خطاوی او تقصیرات راوښښه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مكية وهی ست وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۷٤) تسلسلهاحسب النزول (٤) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مکی دی (٥٦) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٤) او په نزول کښی

(٤) سورت دی وروسته د «المزمل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿۱﴾ قُمْ فَاَنْذِرْ ﴿۲﴾

ای په جامه کښی نغښتونکیه (له هیبته د وحی) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وړی).

تفسیر: دلته دی د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دی څمونږ دغه تفسیر کښی ولوستله شی یعنی د وحی له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښائی چه تاسی وویریږئ یا ودار شئ؟ د تاسی کار خو دا دی چه گردی (ټولی) هوسائی (راحتونه) او آرامی مو پری ایښی دوی له الله څخه وویروئ او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه ئی ودار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿۳﴾

او رب خپل پس په لوئی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چه د الله تعالیٰ د لوئی د ویلو او د هغه عظمت او بزرګی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کښی پیدا کیږی او د الله تعالیٰ تعظیم او تقدیس داسی یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندی نظر اچول په لمانځه کښی یا د باندی له هغه څخه د هغه لوئی اعلان کول او د ګردو (ټولو) اقرار پر هغه باندی اخیستل ستاسی کار دی.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلیتی نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او ګندګی ګناه او بتان پس ترک کړه(دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو ګناهونو څخه په څنګ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کښی حکم شوی دی چه ګرد (ټول) مخلوق د خالق په لوری وبلل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلیتی ځنی ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسی او معنوی نجاستونو ځنی ضروری دی نو د بدن پاکی به په طریق اولیٰ سره حتمی او ضروری وی نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو ځنی له بدو اخلاقو ځنی د نفس پاک ساتل مراد کړی دی. او د ګندګی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له ګندګی ځنی لری شئ! لکه چه تر اوسه پوری لری یئ. په هر حال په دی مبارک آیت کښی د ظاهری او باطنی طهارت تأکید مقصود دی ځکه چه برته (علاوه) له هغه د الله تعالیٰ لوئی هغسی چه ښائی پر زړونو باندی دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧

او مه کوه داسی (لږ) احسان چه بدل ئی ډیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانه همت او اولولعزمی راښیی چه هر شی مال ـ دولت ـ علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالیٰ پر ورکړه باندی شاکر او صابر اوسئ! او هغه شدائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کښی تاسی ته

پیښېږي د هغه په مقابل کښې له صبر او تحمل څخه کار واخلئ! او د هغه د امر لارې ته سترګې ونیسئ! او وپوهیږئ چه دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه ورتیا حوصلې صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومي. د دې آیتونو تفسیر په بل دول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دې حقیر په خیال دغه تفسیر بې تکلف دی.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝٩

کله چه پو کړه شي په صور (شپېلۍ) کښې نو د هغه (وقت د) پوکې په دغه ورځ کښې ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پیښو کښې د صور نفخ او د شپېلۍ پوکل ګواکې یوه مستقله ورځ او ځان ته پېښه ده چه له سره تر پایه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝١٠

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي آسانه (په دوی باندې هغه ورځ).

تفسیر: یعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هیڅ ډول (طریقه) آسانې نه وي. بلکه د هغې ورځې سختې به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زیاتیږي پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چه که دوی سختې هم ووینې خو د څه مدت له مخې به وي او وروسته له هغه به بیا په دې باندې ډېره آسانې شي.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝١١

پرېږده ما او هغه څوک چه پیدا کړی مې دی یواځې (بې له ماله او بې له مدد ګاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له ګېډې څخه یواځې او جره راځي مال، اولاد ـ فوج ـ لښکر ـ سامان ـ او نور شیان له ځان سره نشي راوړی. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وي چه د هغه په باره کښې دا آیات نازل شوي دي. ځکه چه ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوي ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کښې یو نومیالی سړی و. مطلب دا دی چه د داسې منکرانو په معاملو کښې چابکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کیږئ! بلکه د هغوی ګردې (تولې) خبرې ماته پرېږدئ! زه به تول پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایي چه

تاسی خفه او پریشان شئ.

وَّجَعَلۡتُ لَهٗ مَالًا مَّمۡدُوۡدًا ﴿۱۲﴾ وَّبَنِيۡنَ شُهُوۡدًا ﴿۱۳﴾

او بیا می وګرځاوه ور می کړ ده ته مال ډیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او ځامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښی).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره د ډیر مال او اولاد او د ډیرو شتو خاوند و. لس واړه ځامن ئی تل د هغه په مخ کښی ؤ. په جرګو او مرکو کښی به ئی د خپل پلار عزت او وقار ډیر زیاتؤو او نور به تری ویریدل ـ د سوداګری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښی ډیر سری ؤ او هیڅ ضرورت نه پیښیده چه ځامن ئی د پلار له مخی څخه غائب شی.

وَّمَهَّدۡتُّ لَهٗ تَمۡهِيۡدًا ﴿۱٤﴾

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش ـ عمر ـ مال ـ اولاد ـ ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره په دنیا کښی ډیر د عزت خاوند و ـ او خپل ځان ته ئی د ریاست او حکومت ډیر ښه مسند تیار کری و لکه چه ګرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښی هغه ته ورتلل او دی به ئی د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګانه.

ثُمَّ يَطۡمَعُ اَنۡ اَزِيۡدَ ﴿۱۵﴾

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید ځوی د مغیره له ژبی څخه سره له دغه ډیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئی هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال تولولو په حرص او طمع کښی بوخت (مشغول) او ډوب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښی کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سری پخپل بیان کښی رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خوبي له ايمانه او شكرانه له سره كيدونكي نه دى. لكه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسي فرمائي:

كَلَّاۗ اِنَّهٗ كَانَ لِاٰيٰتِنَا عَنِيْدًا ﴿۱۶﴾

نه كوم داسي (چه مال رجال او نعماء ئي ډير كړم) بيشكه هغه وو آيتونو ځمونږ لره عناد كوونكي مخالف.

تفسير: يعني كله چه د هغه حقيقي منعم له آيتونو ځني وليد ځوى د مغيره مخالف دى نو دى هيڅ حق نه لرى چه داسي توقع او هيله (اميد) ولرى او هسي خيالي پلاؤنه پاخه كړى. وائي چه د دى آيتونو له نازل كيدلو ځني د وروسته پرله پسي د ده په مال او اسباب كښي نقصان پيښيده تر څو چه ملنګ او فقير شو او په ډيره خوارى او ذلت سره مړ شو.

سَاُرْهِقُهٗ صَعُوْدًا ﴿۱۷﴾

ژر ده چه مكلف به ئي كړم په مشقت عذاب سخت سره (يا) وبه ئي خيژوم پر لوړ (اوچت) غره د اور باندى.

تفسير: يعني اوس هغه وليد ځوى د مغيره ته ډير په لوړه (اوچته) باندى ختل پاتي دى او په خورا (ډير) سختو مصائبو كښي ئي اخته كيدل په مخ كښي دى. او په ځينو روايتونو كښي راغلي دى چه «صعود» په دوزخ كښي د يوه غره نوم دى چه په هغه باندى كافران تل خيژول كيږى او بيا د هغه له څوكي ځني راښكته رغړول كيږى چه دا هم بالذات يو قسم عذاب دى.
تنبيه: وليد يو ځلي د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په حضور كښي مشرف شو دوى وليد ته د قرآن كريم څو آيتونه واورول چه وليد د هغو له اوريدلو څخه لږ څه متأثر شو مګر ابوجهل ئي وغلاؤ په قريشو كښي يو شورماشور ونښت چه كه وليد مسلمان شي نو كفارو ته به سخته خرابي پيښيږى نو ځكه ګرد سره راټول شول او د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبرى وشوى ځينو ويل چه شاعر دى او ځينو كاهن او نور ويل وليد وويل چه « زه پخپله په شعر او شاعرى كښي پوه او ماهر يم او د كاهنانو خبرى مى هم ډيرى آوريدلى دى خو دا قرآن نه شعر دى نه سحر او نه كهانت » خلقو وويل « آخر ستا فكر د هغه په نسبت څه دى؟» وئي ويل چه «ماته وار راكړى چه زه چرت (خيال) ووهم» په پاى (آخر) كښي ئي وچولي (تندى) تريو او خوله ئي ورانه كړه او وئي ويل چه «هيڅ شي نه دى هغه كودى دى چه له بابليانو ځني نقل شوى دى » حال دا دى چه ده پخوا له دى نه د قرآن د آوريدلو په وقت

کښې ویلې و چه دا نه کودي دي او نه د لیونیانو د خبرو په شان دي بلکه د الله تعالیٰ کلام دی مګر یوائې د نورو خپلوانو د خوښولو دپاره ئې وروسته له خپله ځانه ئې هسې یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئې وکړه په زړه خپل کښې (کار د محمد) ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه ئې اندازه کړه بیا د ووژلی شي (ملعون د کړ شی) څرنګه ئې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښې).

تفسیر: یعنې دی بدبخت ولید پخپل زړه کښې خبره جوړه او داسې ئې غوره کړه چه قرآن کودی دی الله تعالیٰ دی دی غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی دا ئې څومره چټی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئې الله تعالیٰ غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چه سم د هغوی له خوښې سره ئې یوه هسې خبره وویله چه ګرد (تول) تری خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا ئې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئې غوټه کړ (له کراهیته) بیا ئې شا واړوله (له محمده) او غاړه ئې وغړوله (له اسلامیته) نو وئې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چه نقل کاوه شی (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بنی آدم ده.

تفسیر: یعنې ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئې ورانه کړه بیا ئې په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکی وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئې هسی شا واړوله لکه چه د یوه منفور شي په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښی لامله له هغی وینا څخه واوښت او په ډیر غرور او تکبر سره ئې وویل چه «بس بل شی نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راغلی ـ او په یقین سره دا د سړی خبره ده چه د جادو په دول (طریقه) پلار له ځوی

ـ میره (خاوند) له ماندینی (ښځی) ـ دوست له دوسته جلا (جدا) کوی!».

نو اوس الله اعظم شانه واکرم برهانه د ده د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَأُصۡلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمائی الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنی ژر به هغه په اور کښی واچوم او د ده د عناد او تکبر خوندونه هغه ته وروڅکوم.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبۡقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی اور د سقر چه نه پاتی کیږی (تری هیڅ شی د غوښو بی له سوځولو او نه پریږدی (هډوکی بی له سوځولو نه).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسی نه پاتی کیږی چه ونه سوځی بیا له سوځیدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندی هم نه پاتی کیږی بلکه دوهم ځلی به بیا پخپل هغه اصلی حالت باندی بیرته اوړی او بیا سوځی او دا سلسله به تل جاری پاتی کیږی (العیاذ بالله).
تنبیه: له زیاترو اسلافو څخه هم دا معنی منقوله ده مگر ځینو مفسرینو د دی توجیه په بل دول (طریقه) سره هم کړی ده.

لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

سوځوونکی تورونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سریو لره په هغه (اور د سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرښتی.

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور هر هغه شیان چه د انسان پر بدن په نظر راځی تول وریژیږی او تک تور به اوړی او د دوزخی حیثیت به بیخی خرابوی. حضرت شاه صاحب لیکی لکه چه اوسپنه په اور کښی سره شی او تکه سره بریښی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د پندی پوستکی او پردی به همغسی رابریښی. ځینی د ﴿لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ﴾ ترجمه داسی کوی ظاهر کیدونکی خلقو لره یا په نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ﴾ ـ پر هغه اور د سقر باندی مؤکلی دی نولس پرښتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپاره هغه پرښتی لښکری چه تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونی ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښې د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنده ئې دا چه په جهنم کښې د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفې چارې او دندې دی چه د هرې یوې دندې (وظیفې) په ځای راوړل د یوې پرښتې تر کتنې لاندې کیږی. په دې خبرې کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته چه پرښتې د ډیر زور او قوت خاوندانی دی او د یوې پرښتې له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتې کیږی. خو په یاد ئې ولرئ چه د هرې پرښتې قوت په همغې دائرې کښې محدود دی چه دا په هغه کښې په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سریو ارواح او ساوی په یوه دقیقه (لحظه) کښې ایستلی شی مگر د ښځو په گیډو کښې د یوه وړوکی ساه نه شی اچولی. حضرت جبریل علیه السلام په یوې لمحې او رپې کښې وحی راوړی شی خو باران وروول د هغه کار نه دی. لکه چه غوږونه لیدی نشی او سترگی اوریدی نشی اگر که هر یو له دوی ځنی پخپلی مخصوصی وظیفې او دندې کښې که هر څومره سخت هم وی کار کولی شی لکه غوږ کولی شی چه په زرهاؤ غږونه واوری او دومره ستری نشی ـ او سترگی په زرهاؤ رنگونه ووینی او په لیدلو ئې چندان ستړی نشی هم داسې که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندی مقرره کیږی نو د دی له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندی عائد کیږی ـ او هغه بل قسم عذاب چه د دی د استعداد له دائرې څخه د باندی دی ممکن نه دی نو ځکه د دی نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیزی کښې شته نولس مسؤلی لوئی پرښتی مقرری شوی عالمانو د دی عددونو په حکمتونو باندی ډیری خبری کړی دی مگر د دی احقر په خیال کښې د حضرت شاه صاحب کلام په دی مورد کښې ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً

او نه دی گرځولی مونږ خازنانی مؤکلانی د دوزخ مگر پرښتی (ډیری قوتناکی)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خندل او ملندی ئې پری وهلی او ویل به ئې چه څمونږ شمیر له زرگونو څخه زیات دی نولس پرښتی پر مونږ باندی څه کولی شی؟ که هغوی ډیر زور ولری نو هرومرو (خامخا) څمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنی یوه پرښته نشی وتلی. یوه غیږ باسی (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځی د دی نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسی په غاړه ده» نو په دی مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرښتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرښتي قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه دودی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی گرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مگر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرښتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویریږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ څکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږ د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرښته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرښتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفی پرښتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یواځی د یوی پرښتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیت یقین پیدا کیږی او د مؤمنانو په زړونو کښې له دی څخنی د ایمان قوت لا زیاتیږی او د دی دواړو دلو په زړونو کښې د پاک قرآن په بیان کښې هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتی کیږی. او نه مؤمنان د کافرانو په دی مسخرو او ملندو باندی تیروځی او غولیږی. او بل مو ذکر د تولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ

او چه ووائی هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښې مرض ناروغی (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شی اراده کړی ده الله پر دی شمیر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ ﴾ څخه منافقان یا ضعیف‌الایمان سری مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی.
یعنی د نولسو له بیان څخنی مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شی؟ (العیاذ بالله).

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

هم داسی (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائی د ضلالت ئی او سمه لاره ښیی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی له یوه څیز څخنی یو بداستعداده سری ګمراه کیږی او یو سلیم الطبع انسان لاره مومی څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغی څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریدلو څخه د ده ایمان تینګیږی او یقین ئی ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ

او نه پوهیږی په لښکر د رب ستا مګر هم دغه (الله پری پوهیږی او ورته معلوم

دی)

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ د بیشمیرو لښکرو شمیر یواځې هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرښتې خو یواځې د دوزخ د کارکوونکیو پرښتو مشراني دي.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿۳۱﴾

او نه دی دا (سقر ـ عدد ـ قرآن) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پرې پند ونیسی).

تفسیر: یعني د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریدلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویریږي او د هغه له نافرمانۍ څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿۳۲﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿۳۳﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿۳۴﴾
إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿۳۵﴾

نه ده داسی (چه څوک به انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمی باندی او په شپې باندی کله چه شا واړوی او په ګهیځ (سحر) باندی کله چه روڼ شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاګانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعني هغه خورا (ډیر) لوی ویروونکی او ډیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښې ظاهر کیدونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو څخه یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿۳۶﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿۳۷﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی څخنی چه وړاندی شی (نیکی جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکی یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیږی یا په دوزخ کښی لوېږی په هر دول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ گردو (تولو) مکلفینو لره دیر ویروونکی شی دی څرنگه چه د هغه ویرولو عواقب او نتائج په قیامت کښی ښکاره کیدونکی دی نو ځکه ئی پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره دیر مناسبت لری لکه د سپوږمی اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما ـ او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپی نسبت له ورځی سره گواکی د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپی پائ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رنړا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئی وی گروبندی به وی (په سقر کښی). مگر خو خاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کښی چه پوښتنی به سره کوی یو له بل له حال د مجرمانو (گنهگارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کښی د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری څخه وتلی وی، او په دنیا کښی ئی هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کښی د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودریږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کښی ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یواځی له قیده او رنځ څخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کښی خوښ ـ خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره گرځی او په خورا (دیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملگرو یا پرښتو څخه د گنهگارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) څه شی داخل کړی یئ تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کښی.

تفسیر: یعنی کله چه واوری چه گنهگاران په دوزخ کښی اچولی شوی دی نو دوی د دی گنهگارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

څرنګه د دوزخ په اور کښې لويدلی يئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤٦﴾ حَتّٰٓى اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿٤٧﴾

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کښې چه) نه وو مونږ (په دنيا کښې) له لمونځ کوونکيو څخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکينانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کښې سره له ډيرو خبرو کوونکيو او وو به مونږ (په دنيا کښې) چه دروغ به مو ويل په ورځ د جزاء (قيامت) باندی تر هغه پوری چه راغله مونږ ته (هغه) يقينی خبره (مرګ).

تفسير: يعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپيژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخيست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کښې کيناسته تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کښې کيواته (ونختل) او له ګردو (تولو) څخه لويه خبره دا ده چه د هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکې وی او تل به هغو رښتيا خبری دروغ ګڼلی تر څو چه د مرګی په کنده کښې ولويده او پخپلو سترګو ئی وليده او په هغو ګردو (تولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

تفسير: د کافرانو په حق کښې به هيڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کيږی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوی دی په دوی باندی چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی سره له دې چه دا مصیبتونه د دوی په مخ کښې دي او ښه پندونه هم اوري خو هیڅ نه متأثر کیږي بلکه د هغو له اوریدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ ﴿۵۰﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿۵۱﴾

ګواکې دوی (صحرائي خره) ګوره خر دي تښتیدونکي چه تښتي له ځمرې (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنی د حق او حقیقت د شورماشور له اوریدلو څخه او د الله تعالیٰ د ځمریانو له غرمبیدلو څخه لکه ځنګلي ګدي او وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيْدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّؤْتٰى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿۵۲﴾

بلکه غواړي هر یو سړی له دوی نه دا چه ورکړی شي ده ته پاڼې خوری شوی (په متابعت د محمد کښې).

تفسیر: یعنی نه غواړي چه د پیغمبرانو خبرې واوري بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندې د الله تعالیٰ صحیفې رانازلې شي او دی هم پیغمبر وپیژندہ شي لکه چه د الانعام په پینځلسمه رکوع ۱۲٤ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښې راغلی دی ﴿ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَاۤ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ ﴾ یا دا چه د دوی د هر یوه په نامه بلاوسیله د الله تعالیٰ له لوري یوه داسې لیکه راشي چه په هغې کښې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اتباع امر لیکلی شوی وی لکه چه د بني اسرآئیل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښې دی ﴿ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ ﴾

كَلَّا ۚ بَلْ لَّا يَخَافُوْنَ الْاٰخِرَةَ ﴿۵۳﴾

داسې نه ده (ور به نه کړی شي دوی ته دا پاڼې) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعنی هیڅ کله به داسې نه کیږي ـ ځکه چه نه په هغو کښې دا لیاقت شته او نه د دې خبرې د اجراء دپاره څه اړه (احتیاج) او ضرورت دی. یعنی که چیرې دغه پاڼې هم دوی ته ورکړې شي نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي نو پس ځنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویریږی له عذابه د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنې د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشی نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذابه نه ویریږی نو ځکه د دوی دا غوښتنې حقیقت نه لری بلکه یواځی تعنت او ملندی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنې هم پوره شی بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالیٰ فرمایلی دی ﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴾

كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کهانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشی کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شی هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د ټولو د ښیګنو (فایدو) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ

او نه آخلی پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشی کولی هم دی د هر سړی استعداد او لیاقت په ښه دول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

همغه (الله) دی اهل (وړ) د ویری (چه تری ویریږو) او اهل د بښنې (چه بښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سړی هومره ګناه چه وکړی خو هر کله چه د تقویٰ په لاری باندی لاړ شی او له

الله تعالیٰ څخه وویریږی نو دی به ئی گرد (تول) گناهونه وبښی او د هغه توبه به ومنی. له انس ابن مالکـ رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به دی ځای کښی د منهیی حاشیی په دول (طریقه) د دی آیت له لوستلو څخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی **«قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقیٰ فلا یشرک بی شیٔ فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له** ـ زه د دی خبری لائق او ور (قابل) یم چه بنده له ما څخنی وویریږی او له ما سره دی بل څوک شریک ونه گڼی کله چه بنده له ما څخه وویریږی او د زړه په اخلاص له شرک څخه ځان وژغوری (وساتی) نو ځما شان دا دی چه زه ئی گناهونه وبښم » الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم ټینګ ولری او پخپلی مهربانی مو دی تول گناهونه راوبښی.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة القیٰمة مکیة وهی اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۵) تسلسلهاحسب النزول (۳۱) نزلت بعد سورة «القارعة».

د «القیامة» سورت مکی دی (۴۰) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۵) او په نزول کښی (۳۱)

سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن‌الوقوع کیدل ئی د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی به یقین وروسته له مرینی څخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.

تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا څو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری . په خپل معبود باندی ، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهتم بالشان شیز باندی

پر کوم عجیب او نادر شی باندی د هغه د ښیګڼی (فایدی) او ندرت ورښوولو دپاره. لکه چه وائی چه د فلانی په قسمت باندی قسم یاد کړئ! بیا بلغاء د دی خبری رعایت هم کوی چه د مقسم به او مقسم علیه په منځ کښی څه مناسبت هم وی ـ او دا هم ضروری نه ده چه په هر ځای کښی خامخا مقسم به د مقسم علیه دپاره شاهد وګرځاؤ شی لکه په دی بیت کښی

هومره ستا د توری د ښیګڼی (فایدی) یم زیمنه

لوړمه په سر دی چه سر می دی دربکته

په دی بیت کښی د خپل سر ټیټوالی او د خپل محبوب په سر باندی لوړل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دی. اسلامی شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالیٰ پر بل شی باندی قسم یادول حرام کړی دی. خو د الله تعالیٰ شان له بندګانو څخنی جلا (جدا) او بیل دی هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندی هم قسم یادوی او عموماً پر هغه شیانو باندی قسم یادوی چه د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقیع او مهتم بالشان وی. یا مقسم علیه لپاره په دول (طریقه) د شاهد او حجت وډراوه شی. دلته د قیامت په ورځ لوړل (قسم خوړل) د هغه د نهایت وقیع او مهتم بالشان او عظمت له حیثیته دی او په هغه مضمون باندی ئې چه قسم یاد کړی دی د هغه مناسبت ښکاره دی ځکه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قیامت دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکی (ځان خپل لره په خرابی باندی اګر که کوشش ئې کړی وی په نیکو کارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی کړی شی دوهم وار).

تفسیر: محققینو لیکلی دی چه د سړی نفس یو شی دی خو همغه یو نفس د دریو حالاتو په اعتبار دری نومونه لری. اول که نفس د علوی عالم په لوری مائل وی او د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی خوښی ورته حاصله وی ـ او د شریعت په پیروی کښی ئې اطمینان او تسلی په برخه وی نو دی نفس ته «مطمئنه» وائی لکه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آیت کښی ئې لولو ﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴾ دوهم که نفس د سفلی عالم په لوری مائل وی او په دنیوی لذاتو ـ غوښتنو او خواهشونو کښی مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئې رغبت او د شریعت له اطاعته مباعدت خوښوی نو دی نفس ته (اماره) وائی. ځکه چه هغه سړی ته امر ورکوی چه په بدو چارو کښی مشغول او بوخت شی. لکه چه د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کښې ځمونږ دغه تفسیر کښې راغلي دی ﴿ وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِیْۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّیْ ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلي په لوري ميلان کوی او په شهوت او غضب کښې اخته کیږی او کله د عالم علوی په لوری رجحان غوره کوی او له ګردو (تولو) خرابو شیانو څخه لری تښتی او که کومه خرابي یا تیرواته تری وشی نو په هغه باندی شرمیږی او خپل ځان ملامتوی نو دی نفس ته «لوامة» وائی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د سری نفس په اول کښې په لوبو او مزو کښې ډوب وی ـ او هیڅ د نیکی په لوری رغبت نه کوی ـ نو داسی نفس ته «نفس امارة بالسوء» وایه شئ بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږی ـ ښه او بد پیژنی ـ نو له بدو ځان ساتي ـ او کله په غفلت کښې بیا په بدو پسی منډی وهی ـ خو بیا چه ویښ شی ـ ژر تر ژره خپل ځان ملامتوی او ډیر پښیمانیږی ـ نو داسی نفس ته (نفس لوامة) وایه شی ـ بیا چه کله ښه پاک او صاف شی ـ او د زړه له کومی د ښو په لوری تمائل پیدا کوی ـ او له چتی (بیکاره) او خرابو چارو ځنی پخپله لری تښتی ـ او د بدی او خرابی له تصوره ډیر ورته ربړ (زحمت) او تکلیف رسیږی ـ نو داسی نفس ته «نفس مطمئنة» وایه شی (انتهیٰ بتغییر یسیر) دلته ئې په نفس لوامی باندی قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وی نو دی پخپله د خپل نفس له لوری په دنیا کښې په خرابی او تقصیراتو باندی ملامتی آړوی او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کښې به راڅرګندیږی (ښکاریږی).

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهٗ ۝۳

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه له سره به نه تولوو مونږ (خواره واره) هډوکی د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعنی کافر انسان داسی خیال کوی چه تر هډوکی پوری هم مات او ګوډ او خواره واره شوی دی او د هغو وړوکی بڅرکی هم په خاورو او نورو کښې ګډوډ شوی دی نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږی؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پیوندیږی؟ داسی خو ډیر سخت او محال ښکاری داسی نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوی هډوکی د ده.

بَلٰى قٰدِرِيْنَ عَلٰٓى اَنْ نُّسَوِّيَ بَنَانَهٗ ۝۴

هو! (بلکه جمع به ئې کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دی باندی چه برابر تول کړو هډوکی او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د ګوتې بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجې) وی چه دا د بدن له اطرافو څخنی دی او د هر څیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه څمونږ په محاورو کښې هم په داسی مواردو کښې داسی ویلی کیږی چه څما بندونه خوږیږی. او له هغه څخه مراد ګرد (ټول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښې سره د هغو د وړوکی‌توبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو څکه هغه څوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولیٰ طریقه سره قادر دی

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۝٥ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ۝٦

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ ووائی (په هغه څیز باندی چه) په مخ کښې د ده دی (له قیامت او حسابه) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزأء چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښې (یعنی ګناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښې) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت څخه انکار کوی ـ او دوهم څلی ژوندون محال ګڼی ـ د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده ـ او د الله تعالیٰ کامل قدرت او نښې ښکاره نه دی ـ بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښې چه پاتی دی بالکل بیباک او بی‌پروا شی او په فسوقو او فجورو کښې مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئې په زړه کښې څای ونیسی نو په فسق او فجور کښې دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو څکه له داسی خیال څخه ئې زړه تل په دده ګرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښې ئې څه خلل ونه لویږی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترګی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیته ئې په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه!.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝٨

کله چه خړی متحیری شی سترګی له هیبته او توره شی سپوږمی (رڼا (رڼیا) ئی لاړه شی).

تفسیر: یعني د حق تعالیٰ د جلالي تجلي له سببه سترگې تیغي وخیژي او د حیرت او ویرې لامله (له وجې) ئې سترگې خرې پاتې شي او لمر به هم سر ته دیر نژدې راشي او سپوږمي بې نوره شي سپوږمۍ ئې ځکه جلا (جدا) ذکر کړه چه عربو د قمري حساب لامله (له وجې) هغې ته په دیر زیات اهتمام سره کتل ـ او د هغې له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمۡسُ وَالۡقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ الۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذٍ أَيۡنَ الۡمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوۡمَئِذٍ الۡمُسۡتَقَرُّ ﴿١٢﴾

او جمعه شي لمر او سپوږمۍ (له طرفه د مغربه په قیامت کښې یا جمع شي په تور والي کښې په تلو د رڼا (رڼرا) د دواړو سره یعني په بې نوري او تت والي کښې به دواړه سره شریک او مله وي). نو وبه وائي (کافر) انسان په دغه ورځې کښې چیرته ځای د تیښتې شته؟ نه دی مناسب طلب د تیښتې نشته ځای د پناه خاص (مشیت د) رب ستا ته په دغې ورځې کښې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب ورسره کړ شي او جزاء ورکړه شي).

تفسیر: یعني اوس خو وائي چه هغه ورځ چیرې ده؟ او په هغه وقت کښې به له ویرې بدحواس کیږي او داسې به وائي چه نن زه چیرې وتښتم؟ او په کوم ځای کښې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کیږي چه نن نه د تښتیدلو موقع ده او نه د پوښتنې وقت نن هیڅ یو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی او نه پناه درکولی شي نن گرد (تول) د خپل پروردگار په مخ کښې حاضریږي او د هغه د عدل او انصاف په مخ کښې ودریږي او هغه هره فیصله چه وغواړي د هر چا په حق کښې ئې کوي.

يُنَبَّؤُا الۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قیامت) کښې په هغو (اعمالو) چه مخ کښې ئې لیږلي دي (نیک وي که بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئې پرې ایښې وي (نیک وي که بد).

تفسیر: یعني گرد (تول) پخواني او وروستني اعمال ښه وي که بد وي هغه ته ورښکاره کندیږي (ښکاریږي) او پرې پوهیږي.

بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيْرَةٌ ﴿۱۴﴾ وَّلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيْرَهٗ ﴿۱۵﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجت لیدونکې شاهد دی که چیرته وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني انسان که پخپلو احوالو باندې غور وکړي نو د خپل رب په وحدانیت به او په دې باندې چه د ګردو (ټولو) ورتګ د ده په لوري دی وپوهیږي. که څوک ووائي چه زه پرې نه یم پوهیدلی نو دا ګردې (ټولې) به پلمې (تدبیرونه) او بهانې وي» خو زیاترو مفسرینو د دې تعلق له ﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَىٕذٍ ﴾ الآیة - سره اخیستی دی یعني په ورښولو باندې هم موقوف نه دی. انسان به پخپل احوال باندې پخپله مطلع وي که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي ـ او راز راز (قسم قسم) حیلې وروړاندې کړي ـ لکه چه کافران به وائي ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ ﴾ بلکه دلته په دنیا کښې هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وي پخپل حال باندې په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږي. اګر که د نورو په مخ کښې حیلې او بهانې جوړې کړي او د هغه په مخالفت کښې ډیر کوښښ وکړي. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحي لوسته نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئې نشي او په ډیر مشقت کښې ؤ نو الله فرمائي چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾
فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿۱۹﴾

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحي) ژبه خپله چه تعجیل به کوې په دې (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندې دی جمع کول ئې (په سینه ستا کښې) او لوستل ئې (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن په ژبې د پرښتې) نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندې دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل رومبی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالیٰ له لوري د قرآن وحي راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئې یاد او زده ئې کړي او د جبریل علیه السلام له تللو څخه وروسته وحي ئې په ښه ډول (طریقه) په یاد پاتې وي. مګر په دې صورت کښې دوی ته ډیر تکلیف پیښیده کله به چه دوی هغه رومبی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښې په ښه ډول

(طريقه) سره نه راتله ـ او د هغو په پوهيدلو کښې به هم دوی ته لږ ډير دقت پيښيده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمايل چه په دې وقت کښې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته تاسي بالکل د زړه له کومي د وحي اوريدلو ته متوجه شئ! او داسي انديښنه مه کوئ! چه دا به مي نه يادېږي ـ او بيا به ئې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به ئې په څه دول (طريقه) وپوهوم؟ ـ د هغو ګردو (تولو) تورو ستاسو په تتر (سينه) کښې حرف په حرف تولول او ستاسي له ژبې څخه د باندې رااېستل ـ او په خلقو ئې لوستل زمونږ کار دی کله چه پرښته پاک قرآن ځما له لوري تاسي ته ولولي ـ نو تاسي چپ اوسئ! ـ پوره او ښه ئې واورئ! ـ د هغه اوريدل د هغه يادول ـ او د هغه علومو او معارفو وروته درخلاصول او ستاسي له ژبې څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول ـ دا ګرد (تول) ځمونږ له کارونو څخني دي. وروسته له دې څخه رسول الله صلی الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره يو ځاې لوستل پرې ښودل. نو دا هم يوه معجزه شوه چه يو ځلي ګرده (توله) وحي له سره تر پايه پوري واوري ـ او يو توري ئې هم له خولې څخه ونه باسي ـ او نه ئې ضبط او ګردان کړي ـ خو د پرښتې له ورتګ څخه وروسته پوره وحي لفظ په لفظ په پوره ترتيب سره بې له کومي فتحې او ضمې او نور د تزئيد او تنقيص ولولي ـ او وئې لولوي ـ او وئې پوهوي دا په دې دنيا کښې يوه وړوکې نمونه له ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾ څخه ده يعني څرنګه چه الله تعالیٰ په دې قادر دی چه خپله وحي د پرښتې له ورتګه وروسته په پوره ترتيب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومي ادنیٰ خطاء او تيروتو د خپل پيغمبر صلی الله عليه وسلم په تتر (سينه) کښې تولوي ـ نو آيا هغه په دې باندې قادر نه دی چه د بندګانو يخواني او وروستني هغه ګردې (تولې) چارې چه ښائي ځيني ئې د هغوی د کوونکي له فکره هم وتلې وي ـ ګرد (تول) سره تول کړي او په يوه وقت کښې هغه د دوی په مخ کښې وړواندې کړي او په هغه باندې هغوی ګرد (تول) سره ښه وپوهوي. او هم داسي د هدوکي منتشر ذرات او رژيدلي بخرکي سره راتول کړي؟ او بيا له نوی سره هغه پرومبنی انسان ورځني پيدا کړي؟ بيشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دې څخه لا په لويو کارونو باندې هم قادر دی.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾

نه دي داسي (لکه چه انکار کوي کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسي ځغليدونکې (ژر فاني کيدونکې دنيا) او پريږدئ تاسي آخرت (چه باقي او وروسته راتلونکې دی او د هغه دپاره هيڅ عمل نه کوئ)

تفسير: يعني ستاسي دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندې مبني نه دی بلکه د دې سبب د دنيا انهماک دی. کله چه دنيا نقدی او ژر رسيدونکې شی دی نو ځکه ئې تاسي غواړئ. آخرت تاسي پور (قرض) ګڼئ او پريږدئ ئې او

وایئ چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښی ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده ـ لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت څمونږ دغه متبرک تفسیر کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښی جلتی کوی چه د هغه یو مثال اوس په ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اگر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿۲۲﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿۲۳﴾

ځینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښی ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښی ډیری روښانه ځلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترگی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رڼی وی. له قرآن کریم او متواترهؤ احادیثو څخه په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښی به د الله تعالیٰ لیدنه وی ـ خو گمراهان له دی څخه منکر دی ـ ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښی نه دی. **اللّهم لاتحرمنامن هذه النعمة التی لیس فوقها نعمة**

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿۲۴﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿۲۵﴾
كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿۲۶﴾

او ځینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښی به تریو بدڅیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسیږی (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د گاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴾ ـ نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسیږی سا هډوکی د ستونی ته)

یعنی آخرت مه لری گڼئ ځکه چه موت د دی سفر ړومبی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

ځایه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع کیږي تر څو چه وروستنی منزل ته ورسیږي ګواکې د هر سړي مرګ هغه لره د لوئي ورځې (قیامت) یوه وړوکې نمونه ده هر کله چه د مریض روح ګرد (تول) سره غونډ شي او چنغرک هډوکي د تتر (سینې) او ورمیږ ته ورسیږي ـ او سا ئې په مرۍ کښې ونښلي ـ نو وپوهیږه چه د آخرت منزل ئې شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ویلی شي (یعنې وبه وائي هغه څوک چه چاپیر له مریضه دي) څوک دي دم کوونکی (په هغه رنځور باندې چه جوړ شي او روح ئې بیرته ور وګرځي) او یقین کړي هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندې راغلی) دی وقت د فراق جدائي (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسې مایوسۍ په وقت کښې د طبیبانو او ډاکټرانو له لاسه هیڅ شی نه وي پوره کله چه خلق له ظاهري علاج او تدبیر ځنې عاجز شي نو د دم او دعاء ـ تعویذ په فکر کښې لوېږي او یو له بل سره وائي «خانه! کوم داسې ښه سړی راولئ چه په دې رنځور څه دم او دعاء وکړي. ګوندې وي چه جوړ شي ځینو اسلافو ویلي دي چه «من راق» د پرښتو وینا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځي او له دوی سره داسې وائي چه د دې مړي سا څوک وباسي او وړي ئې؟ د رحمت پرښتې؟ که د عذاب؟ نو په دې تقدیر سره (راقي) له (رقي) څخه مشتق ګڼل کیږي چه معنی پاس ختل دي او د (رقیه) ځنې به نه وي چه معنی ئې دم او دعاء او توټکه او افسون دي.

﴿ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾ ـ او یقین کړي هغه محتضر چه بیشکه په ده باندې راغلی دی وقت د فراق جدائي له دنیا او خپلوانو) یعنې مر کیدونکی به وپوهیږي چه دی اوس له ګردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو ځنې بېلیدونکی دی. یا ئې دا مطلب چه سا ئې له بدنه تلونکې ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاوېږي یوه پنډۍ (د ده) له بلې پنډۍ (د ده) سره (له هیبته د مرګ).

تفسیر: یعنې په ځینو اوقاتو کښې د موت د سکراتو لامله (له وجې) یوه پنډۍ له بلې پنډۍ سره لګیږي. او هم د بدن د لاندنۍ برخې ځنې د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پنډیو خوځول او یوه له بلې ځینې بیلول به د ده په واک (اختیار) کښې نه پاتې کیږي نو ځکه یوه

پندی له بلی پندی ښخه بې‌واکه لویږی. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښی «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت ښخه ـ نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږی. «یوه سختی به له بلی سختی سره یو ځای کیږی» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښی دوه سختی وروراندی کیږی یوه دا چه له دنیا ځنی داسی درومی چه مال او اسباب ـ اهل او عیال ـ کور او کهول ـ جاه او حشم ګرد (تول) ځنی پاتی کیږی ـ غلیمان پری خوشیږی او پیغورونه ورکوی ـ او خپلوان ئی خفه کیږی ـ او په رنځ او خپګان کښی لویږی. بله ئی له دی ځنی ډیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پیښی او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختی د دنیا له سختی د آخرت سره یو ځای کیږی.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښی ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای ځنی ده. ګواکی اوس د بنده راښکول د خپل پروردګار په لوری شروع شو مګر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت ښخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توښه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾
ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مګر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وګرځاو (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د رښتین ګڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی ـ او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه ځنی غاړه غړوی ـ او په دی باندی یواځی اکتفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی ـ او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او ډیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

أَوْلٰى لَكَ فَأَوْلٰى ﴿۳۴﴾ ثُمَّ أَوْلٰى لَكَ فَأَوْلٰى ﴿۳۵﴾

ورړ لايقه ده تاته (اى كافر انسانه هغه شى چه بد ئى بولى سختى د مرگ) پس ورړ لايقه ده (هغه شى چه بد ئى بولى چه سختى د قبر ده) بيا ورړ لايقه ده تا لره) هغه شى چه بد ئى بولى چه سختى د ورځى د قيامت ده) پس ورړ لايقه ده (تا لره هغه شى چه بد ئى بولى چه هميشه عذابيدل ستا دى په دوزخ كښى).

تفسير: يعنى اى بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او كمبختى وار دى. يو ځلى نه بلكه څو څو ځلى اوس پاتى خرابى پر خرابى او تباهى پر تباهى ده پرته (علاوه) له تانه به بل هيڅوک د الله تعالىٰ د نوى نوى سزا ورړ (لائق) او مستحق نه وى.

تنبيه: ښائى اوله خرابى په باور نه لرلو او لمونځ نه كولو او دوهمه په بل يو لوى ځغردوالى (ضد) باندى چه دروغجنول او غاړه غړول دى او دريمه او څلورمه د دى دواړو امورو ځنى په هره يوه باندى چه دى ئى د افتخار ورړ (لائق) گڼى بنا دى لكه چه د هغه په لورى په ﴿ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ يَتَمَطّٰىٓ ﴾ كښى اشاره ده والله اعلم.

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿۳۶﴾

آيا گمان كوى (كافر) انسان چه پرى به ښود شى دى چتى (بيكاره) بى قيده مهمله بيكاره (په دنيا او عقبا كښى مكلف به نه شى په احكامو د ده).

تفسير: يعنى آيا بنى آدم داسى گڼى چه دى به هم داسى چتى (فضول) بيكاره او مهمل پرى ښوده شى؟ او د امر او نهى هيڅ يو قيد به په ده باندى نه وى؟ يا له مرينى څخه وروسته به بيا نه ژوندى كيږى؟ او له ده څخه به د نيكيو او د بديو گرد (تول) شمير نه اخيست كيږى؟ او هيڅ حساب او كتاب به ورسره نه كيږى.

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنٰى ﴿۳۷﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ﴿۳۸﴾
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثٰىٓ ﴿۳۹﴾ أَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰىٓ
أَن يُحْـِۧىَ الْمَوْتٰى ﴿۴۰﴾

آیا نه ؤ دغه (انسان اول) یو څاڅکی له منی څخه چه تویوه شی (اچوه شی پر رحمونو د ښځو کښی). بیا و دی یوه توته د وینو نو پیدا کړ الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښی وپوکلو) نو پیدا کړ له هغه (اوبو د منی) څخه جوړه (دوه صنفه) نارینه او ښځه آیا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مړی (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنی انسان له نطفی څخه د غوته شویو وینو په شکل ګرځی بیا الله تعالیٰ د دی د پیدایښت ګرد (تول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی ـ او تول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی ـ او د یوی بیځانی نطفی څخه یو عاقل انسان جوړوی ـ او هم له هم دی نطفی څخه دوه دوله (قسمه) بنی آدم پیدا کوی چه د دوی د هر یو ظاهری او باطنی خصوصیات سره بیل وی. آیا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی ګرد (تول) خلق په داسی یو حکمت او قدرت سره پیدا کوی بیا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بیا راژوندی کړی؟ «**سبحانک اللّهم فبلیٰ!**» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پیدا کوی! ته بیشکه قادر ئی.

تمت سورة القیامة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنیة وهی (۳۱) آیة ورکوعان رقمها (۷٦)
تسلسلهاحسب النزول (۹۸) نزلت بعد سورة الرحمٰن.

د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (۳۱) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٦) او په نزول کښی (۹۸) سورت دی وروسته د «الرحمٰن» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا ①

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وقت له زمانی څخه چه نه و دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان پاندی داسی یو وقت تیر شوی دی چه هیڅ نوم او نښه ئی نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئی څومره مدت طی کړ چه د نطفی په شکل راووت ـ دا حال ئی هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شی.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ۖ

بیشکه پیدا کړی دی موږ انسان له نطفی څخه چه ګدوده شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو دولو (قسمونو) اوبو څخه ئی پیدا کړ.
تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شیانو څخه روغه ده نو څکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شی. او پیدا کړ موږ دغه انسان لره په دغه حال کښی چه:

نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ② إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ③

ازمایو ئی نو وموګرځو موږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه موږ وربښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی څخنی د وینی غوټه او له هغی څخنی ئی د غوښی یوه ټوټه جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو ځلی اړولو او ګرځولو څخه ئی هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اوری او په سترګو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو څخنی نشی کار اخیستی. ګواکی نور ګرد (ټول) د ده په مخ کښی کانه او ړانده دی.
تنبیه: د «نبتلیه» معنی اکثرو مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالیٰ په احکامو ـ امر ـ نهی او نورو مخاطب شی او امتحان تری واخیست شی او ولیده شی چه دی تر کومی اندازی پوری د خپل الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرګندوی (ښکاره کوی)؟ نو څکه هغه ته ئی د آوریدلو ـ پوهیدلو او

لیدلو قوتونه وروبښل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.

﴿ اِنَّاهَدَیۡنٰهُ ﴾ الآیة ـ بیشکه مونږ ورښوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره) یعنی ږومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه ځنی ـ بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښووده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی ګرد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لاړ شی خو د شاوخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه ګرد (تول) په یوه لاره باندی پاتی نشول. ځینو الله تعالیٰ ومانه او حق ئی وپیژنده ـ او ځینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

اِنَّآ اَعۡتَدۡنَا لِلۡکٰفِرِیۡنَ سَلٰسِلَا۠ وَاَغۡلٰلًا وَّسَعِیۡرًا ﴿۴﴾

بیشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوځی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په ځنځیرونو کښی ځانونه تړلی دی او بی د الله تعالیٰ له اقتدار او حکومته ئی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو ځنی نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جګړی د اورونو په لګولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر نه اداء کوی ـ او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی ـ ځنځیرونه او ډیر سخت سوځوونکی اور تیار دی.

اِنَّ الۡاَبۡرَارَ یَشۡرَبُوۡنَ مِنۡ کَاۡسٍ کَانَ مِزَاجُهَا کَافُوۡرًا ﴿۵﴾
عَیۡنًا یَّشۡرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو ځنی چه وی ګډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیک) بندګان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی ګډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د یوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالیٰ له

لوری په خاص دول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږی. ښائی چه د دی سوړوالی ـ ښه رائحه او وږم ـ مفرح ـ خاصیت ـ او د تک سپین رنګ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُوْنَهَا تَفْجِيْرًا ۞ يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره وکړی د دی د اوبو ویالی به په همغه لوری بهیږی. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لوړه (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه ځایه به د ګردو (تولو) انبیاؤ ـ اولیاؤ ـ صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږی والله اعلم وروسته له دی نه اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.
﴿ يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ ﴾ ـ وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر ځانونو خپلو)
یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل ځان باندی لازم کړی شیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی څرنګه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُوْنَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهٗ مُسْتَطِيْرًا ۞

او ویریږی (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او ګردو(تولو) لره نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی دول (طریقه) له هغه ځنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعِمُوْنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِيْنًا وَّيَتِيْمًا وَّ اَسِيْرًا ۞

او (ابرار) ورکوی طعام خواړه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مړی ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په محبت کښې خپل طعام او خواړه سره له دې چه دې پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دی او ډیر خواهش ئې ورته کیږي په ډیر اخلاص ـ شوق او ذوق سره مسکینانو ـ یتیمانو او بندیانو ته ئې ورکوي.
تنبیه: بندي عام دی مسلمان وي یا کافر. په حدیث کښې راغلي دي چه د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چه «له هر مسلمان سره چه کوم بندي وي ښائي چه له هغه سره ښه سلوک وکړي!» لکه صحابه ؓ رضی الله تعالیٰ عنهم د دې حکم په تعمیل بندیانو ته له خپلو ځانونو څخنې ښه خواړه ورکول او حال دا چه هغه بندیان مسلمانان نه ؤ د مسلمان ورور حق خو له دې څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښې لږ څه توسیع وکړه شي نو دا آیت مریي او پور وړی (قرضداری) لره هم شامل کیدی شي ځکه چه هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دی.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

(وائي ابرار) بیشکه چه مونږ طعام خواړه درکوو تاسي ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسي څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي (غمجنی) ډیری سختی تریو مخی نه

تفسیر: یعنی دا طعام او خواړه ورکوونکی به د حال په ژبې سره داسي ویونکي وي او که چیري مصلحت وي او لازم ئې وګڼي د قال په ژبې سره ئې هم ویلي شي.
﴿ إِنَّا نَخَافُ ﴾ بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي غمجنی ډیری سختی تریو مخی نه).
یعنی ولي به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو څخنې وروسته به ولي د بدل او شکریي هیله (ارزو) او امید ونه لرو چه مونږ له خپل پروردګاره او له هغې لوی ورځې څخه ویریدونکي یو چه هغه ورځ به ډیره غمجنه او سخته تریو تندی وي مونږ په ډیری مینې او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویریږو چه آیا ځمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښې منلی کیږي؟ که نه؟ نه چه د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښې څه لږتیا پاتی وي او بالعکس دا اعمال ځمونږ د ځان وبال نه شي.

فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختی د دغی ورځی او ملاقی ور به کړی دوی ته تازګی او حسن د مخونو (او خوشالی د زړونو).

تفسیر: یعنی له هغه شي ځنی چه دوی ډیر ویریدل الله تعالیٰ دوی له هغه ځنی محفوظ او مأمون وساتل او د هغوی مخونو ته ئی ښائست او تازګی او زړونو ته ئی خوښی او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾

او جزاء به ورکړی دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی (تول نعماء د) جنت او (جامی) وریښمینی.

تفسیر: یعنی کله چه دی خلقو د دنیا پر تنګسی او سختیو باندی صبر کاؤ ـ او له ګناهونو او معاصیو ځنی ئی ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت کښی قائم اوسیدل نو ځکه الله تعالیٰ د هغوی د آرام او راحت دپاره دوی ته د جنت ښه نعماء ـ اعلیٰ باغونه او فاخره لیاسونه مرحمت کړل. اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتیانو یو بل ښه وضعیت داسی بیان فرمائی:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾

حال دا چه تکیه کوونکی به وی په هغه (جنت) کښی پر تختونو باندی د باچایانو او تولواکانو په ډول (طریقه) نه به وینی دوی هلته شمس لمر (ګرمی) او نه زمهریر (ساړه یا به نه وینی په دغه جنت کښی لمر سپوږمی چه رڼا (رنړا) به ئی له بل څه وی).

تفسیر: یعنی د جنت موسم به ډیر معتدل او برابر وی نه د تودوخی او نه د یخنی او نه به نور څه ربړ (زحمت) او تکلیف هلته وی.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿۱۴﴾

حال دا چه نژدی به وی پر دوی باندی سیوری (د ونو) د هغه او مسخری

تیتی کړی شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئې اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو څانگی د خپلو میوو سره دوی ته ډیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورڅوړندی او د دوی په واک (اختیار) کښی به وی او جنتیان په هر حالت او هر ځای کښی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه تولولی او شوکولی شی.
تنبیه: ښائی د ونو څانگی ئې دلته په ظلال سره تعبیر کړی وی یا به دا واقعی سیوری وی څکه که د لمر رڼا (رنړا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رنړا) خو به هرومرو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رنړا) په سیوری کښی به جنتیان د ارام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا مِن فِضَّةٍ

او گرځولی به شی پر دغو (ابرارو) باندی (په دغه جنت کښی) جامونه له سپینو زرو او گلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیښو هسی ښیښی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیښو په شان چه ظاهر به ئې له باطن او باطن به ئې له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښی به په اصل کښی د سپینو زرو څخه جوړ وی او ډیر سپین بی داغه او خوښی ښنونکی ـ او داسی صاف او شفاف او ځلیدونکی به وی چه لکه ښیښی غوندی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

په اندازه کړی به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه څښلو ته ضرورت لری او زړه ئې وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کښی شراب وی چه نه به تری لوېږی ـ او نه به تری زیاتیږی ـ یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کښی تاکلی (مقرر کړی) او گرځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورڅښول کیږي به جنتیانو ته په جنت کښې جامونه د شرابو چه وي به ګډ له (پاکو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتي) زنجبیل.

تفسیر: یعني د شرابو جام بو هغه و چه د هغه ګډ جنتي کافور دی. دوهم ئې هغه دی چه زنجبیل (سوند) ورسره ګډوي مګر دا د دی دنیا زنجبیل او سوند ونه ګانه شي څکه هغه یوه چینه ده چه «سلسبیل» نومیږي د سوند تأثیر تود دی او په غریزیه حرارت کښې انتعاش پیدا کوی ـ او عرب هغه دیر خوښوي.
په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دی چینې ته «زنجبیل» وائې. د نیکانو په جامونو کښې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي په اصل کښې دا چینه لویو عالي مقامو مقربینو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

چینه په دغه (جنت کښې چه) نوم ئې ایښودلی شوی دی په سلسبیل سره (چه د حلقه آسانه لذیذه تیریږي).

تفسیر: د سلسبیل معنی صافي بهیدونکي اوبه دی. کذا فی الموضح. او څکه ورته «سلسبیل» وائې چه آسانه تیریږي له حلقه او دیری لذیذی او خونده وری دی په څښلو کښې او هر چیرته چه د جنتي زړه وغواړی همغلته ورته بهیږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ

او ګرځي پر دغو جنتیانو باندی هلکان تل پاتي شوی (پخپل حال د ځواني باندی).

تفسیر: یعني تل به هلک پاتي کیږي یا به له جنتیانو څخه هیڅ نه اخیست کیږي او تل ترتله د هغوی په خدماتو کښې مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾

کله چه ووینی ته دوی گنی به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلری خوری شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن ـ جمال ـ صفائی ـ او ښائست سره په هر لوری گرځی او داسی خوش منظر معلومیږی لکه چه د ډیرو ځلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکی باندی خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښی ښکاریږی له مرغلرو منظومو او پیپلو شویو څخه.

وَاِذَا رَاَیْتَ ثَمَّ رَاَیْتَ نَعِیْمًا وَّمُلْکًا کَبِیْرًا ﴿۲۰﴾

او هر کله چه وگوری ته دغه (جنت) ته نو وبه وینی ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشی) او ملک پاچائی لویه (لازواله چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووایه شی ـ که څوک ئی ووینی نو ور معلومیږی چه په جنت کښې به څه عظیم‌الشان نعمتونه او څومره لویه لازواله بیمثاله باچائی یوه معمولی او ادنیٰ جنتی ته ور په برخه کیږی رزقنا الله تعالیٰ منها بمنه و فضله.

عٰلِیَهُمْ ثِیَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ ۫

د پاسه پر دوی باندی به کالی (جامی) د نریو وریښمو وی چه شنه به وی او د پریړو (غتو) وریښمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریړ (غټ) دوه ډوله (قسمه) د وریښمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږی.

وَّحُلُّوْٓا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ ۚ

او وابه غوسته شی (دوی ته) باهوگان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښې دری ځایه د سپینو زرو ـ د لوښیو ـ گانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی ـ په بل ځای کښې د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاوّ شی ـ او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه وروړاندی کیږی.

وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنتيانو ته) رب د دوى شراب طهور (ښاغلي ښه پاکيزه)

تفسير: يعني له ګردو (ټولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوري ورکاوه شي چه نه په کښي نجاست وي او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئي وي او د هغه له څښلو څخه به زړه پاک او ګيډه صفا کيږي. له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسي عرق او خولي وځي چه د هغه وږمه او خوشبوئي به د مښکو په څير زړونه خوښوي.

إِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائي الله دوى ته چه) بيشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسي لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسي) او دى سعي عمل زيار (کوشش) ستاسي مشکور مقبول. بيشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړى مو دى په تا باندي (اى محمده!) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعني د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښي دپاره به ويلي شي چه دا ستاسي د اعمالو بدل دى ستاسي زيارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعي مو ومنلي شوى - د دى زيرى له آوريدلو څخني به جنتيان لا خوښيږي.

﴿ إِنَّا نَحْنُ ﴾ الآية - بيشکه مونږ نازله کړى مو دى په تا باندي اى محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)

چه ستا زړه مضبوط شي او خلق ورو ورو پخپلو شو او بدو باندي ښه وپوهيږي او معلوم ئي کړي چه جنت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږي - که په داسي پوهولو سره هم ونه پوهيده او پخپل ضد او عناد کښي ټينګ پاتي شو نو تاسي د خپل پروردګار په حکم باندي همغسي ټينګ ودريږى او د وروستني فيصلي انتظار وکړئ.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا أَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنی د هیڅ یو ګنهګار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسیر: یعنی عتبه او ولید او د قریشو نور کفار تاسي ته دنیوی ترغیبونه درکوی او شنه باغونه درښیی او په دی تحریص ـ تطمیع سره غواړی چه تاسي د تبلیغ له فرضه واړوی ـ نو الله تعالیٰ تنبیه فرمائی چه تاسي د دوی په خبرو باندی مه تیروځی ځکه چه د ګنهګار ـ فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه برته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درځی نو د داسي شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دی په کار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿٢٥﴾

او یادوه نوم د رب خپل صباح ګهیځ (سبا) او بیګا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تیره بیا په دی دوو وقتونو کښی ئی هرومرو (خامخا) یادوه! ګردو (تولو) اندیښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿٢٦﴾

او په څه برخه د شپی کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (یعنی تهجد کوه او)

تفسیر: لمونځ وکړه! ښائی چه له دی ځنی د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وی که له ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبیح ځنی د هغه متبادره معنی اخیسته کیږی. یعنی د شپی له لوری علاوه پر تهجد پر دیرو تسبیحو او تهلیلو کښی مشغول شیځ! که له ړومبی «فاسجد» ځنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وی.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿٢٧﴾

بیشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تیریدونکی (دنیا) او پریږدی وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبیٰ چه د هغی دپاره څه تیاری او عمل نه

کوی).

تفسیر: یعنی دا خلق که ستاسی پند او هدایت نه منی د هغه سبب د دنیا مینه ده. کله چه دنیا یو ژر په لاس راتلونکی څیز دی دوی هم دا غواړی. او د قیامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هیڅ د هغه په فکر کښی نه دی لویدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی ګنی کله چه مونږ ومرو او له خسا کیدلو څخه پس وراسته او تجزیه کیږو بیا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحْنُ خَلَقْنٰهُمْ وَشَدَدْنَآ اَسْرَهُمْ ۚ وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ اَمْثَالَهُمْ تَبْدِیْلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړی مو دی دوی او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمایو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کښی) بدل.

تفسیر: یعنی اول مو تاسی پیدا کړی او ستاسی ګرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن څمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پای ته (انجام) ته ورسوو او هم داسی یوه بله هستی بیا پیدا او ودرولی شو. یا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر یو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سری راولو چه ګرد (تول) سره به مطیع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰی رَبِّهٖ سَبِیْلًا ﴿۲۹﴾

بیشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نیسی طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره - پس و دی نیسی!).

تفسیر: یعنی په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی - د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ! وروسته له دی د هر چا اختیار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردګار تر خوشی پوری د رسیدلو لاره ځان ته جوړه کړی!.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ یَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِیْمًا حَكِیْمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسی (د هیڅ لاره د طاعت) مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له غوښتنی نشی کیدی ـ ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالیٰ د مشیت تابع دی دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیائی یا په گمراهی کښی پریږدی.

يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمِيْنَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۱﴾

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق ورویښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وگرځوی.

تمت سورة «الدهر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکية الا آية (٤٨) فمدنية وهی خمسون آية وفيها رکوعان رقمها (٧٧) تسلسلهاحسب النزول (٣٣) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٤٨) آیته څخه چه مدنی دی (٥٠) آیته (٢) رکوع لری

په تلاوت کښی (٧٧) او په نزول کښی (٣٣) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴿۱﴾ فَالْعٰصِفٰتِ عَصْفًا ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسی (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوځی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګړندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع تړلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جکړ پشان به الوځی او داسی خرابی او ورانی به راولی چه خلق به په ناړو سورو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼی او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) تړلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره راښکاره شی نو ګرد (تول) خلق به تری پناه غواړی.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا ﴿۳﴾ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منځ د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هواؤ باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی ـ بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالیٰ په امر هغه هم هغلته رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د ګردو (تولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی وږمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء ځنی بیلوی او له ځان سره ئی وړی او یو څیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لګوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وګړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو ځنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هٰذَا یَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِیْنَ ﴾

فَالْمُلْقِیٰتِ ذِكْرًا ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چه راښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه له «الملقیات ذکراً» څخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غږ د خلقو غوږونو ته رسوونه هم د هوا کار دی.
تنبیه: «المرسلات ـ العاصفات ـ الناشرات ـ الفارقات ـ الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی تاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرښتی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه پرومبنیو څلورو څخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی ئی پرښتی اخیستی دی چه په ترجمه کښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کښی شته چه د هغوی ګرد (تول) تفصیلات په (روح المعانی) کښی شته.
حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی چه «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کښی ئی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه فرمائی چه «د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر امر ـ نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالیٰ له امره سره کړی دی ـ او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر قصصو ـ اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او دارولو دپاره دی». په دی سورت کښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر ئی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرښتی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پړ او ملزم کیږی ـ او له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون ـ مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه څه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

نو کله چه ستوري تور شي رڼا (رڼرا) نور يې ورک شي. او کله چه آسمان ځيرى کړ شي.

تفسير: يعني ستوري محوه بې رڼا خړيږ کيږي آسمان به توټي توټي را لوبيږي او د ځيريدلو له وجې به په هغه کښې ورونه او کړکي ځرگنديږي

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

او کله چه غرونه والوځولى شي (وايستل شي له ځايونو خپلو نه) او روان شي.

تفسير: يعني د پاغوندو په شان په هوا کښې الوځي او دي خو او هغې خوا گرځي.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

او کله چه د پيغمبرانو وقت وټاکلى (مقرر) شي (او جمع کړل شي دپاره د شهادت).

تفسير: چه له وړاندې وروسته ټاکلى (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتيانو سره د رب العزت په دربار کښې حاضر شي.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

دپاره د کومې ورځې وروستي کړې شوي دي (دا ځيزونه) دپاره (د شهادت) د ورځې د فيصلې.

تفسير: يعني پوهيږئ چه دا فيصله کومې ورځې دپاره ساتلې شوې ده؟ هغې ورځې ته چه په هغې کښې به د هرې خبرې بيخې او آخري او قطعي فيصله وي بيشکه که الله تعالیٰ غوښتلی اوس به هم د هر ځيز فيصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده چه اوس هر څوک پخپلې سزا ورسوي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٤﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده ورځ د فیصلې افسوس هلاک خرابی ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنې هیڅ مه پوښته چه د فیصلې ورځ به څرنګه وی؟ بس دومره وپوهیږه چه دروغ ویونکیو لره به د تباهۍ ډیره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکلیفونو) سره به په کښې مخامخ کیدونکی وی ځکه چه د هغه شیز له لیدلو څخنې چه د دوی په فکر او خیال کښې هم نه ؤ تیر هر کله چه ورسره مخامخ شی سخت وار خطاء کیږی او د حیرت او ندامت لامله (له وجې) ئې حواس خرابیږی.

أَلَمۡ نُهۡلِكِ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٨﴾

آیا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق پرومبنی بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذیب سره بیا ورلیږو په هغو پسې وروستنی (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسې ګڼل چه د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طریقه) پای (آخر) ته رسیږی؟ او څرنګه به باور کیدی شی چه دا ګرد (ټول) بنی آدمان به په یوه ورځ کښې سره مره ـ او انسانی نسل به بیخی فنا کیږی؟ دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد (ټول) سره فرضی او ساختګی راښکاری ـ نو د دی چټی (بیکاره) خبرو په جواب کښې فرمائی چه پخوا له دی څخه ډیر خلق مړه شوی دی ـ او ډیر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهۍ سره مخامخ شوی دی ـ د ورستنیو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه څمونږ قدیمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهیږئ چه د دی پیری کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسی شړو. هغه لوی ذات چه په بیلو بیلو زمانو کښې ئی لوی لوی مضبوط او ټکره سری وژلی دی ـ او ډیر طاقتور مجرمان ئی هلاک کړی دی ـ نو آیا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (ټولو) مخلوقاتو باندی په یوه وقت کښې د عذاب خوند وڅکی؟ او ټول یو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئی شی.

(سبحان ذی العزة والعظمة والکبریاء والجبروت)

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝١٩

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتګ ئی د دی لپاره دروغ ګڼه چه ګرد (تول) انسانان به څرنګه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه دول (طریقه) به ګرد (تول) مجرمان په یوه وقت کښی ګرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ ۝٢٠ فَجَعَلۡنَٰهُ فِي قَرَارٖ مَّكِينٍ ۝٢١
إِلَىٰ قَدَرٖ مَّعۡلُومٖ ۝٢٢

آیا نه یئ پیدا کری مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) څخنی نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری تینګ کښی (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښی ئی محفوظ وساته. له دی ځنی مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی‌الاکثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرۡنَا فَنِعۡمَ ٱلۡقَٰدِرُونَ ۝٢٣

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه تیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه تینګ او مضبوط ځای (رحم) کښی چه اکثر نهه میاشتی وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی ځنی ځمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالیٰ دا انسان وروسته له مړینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستی دی یعنی «اندازه مو کړ» او مونږ یو ښه اندازه کوونکی یو چه په دومره مدت کښې له مونږ ځنی هیڅ یو ضروری څیز نه دی پاتی او نه مو کوم زائد او بیکار شی پیدا کړی دی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝٢٤

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندی).

تفسیر: چه داسی به ئی ویل کله چه مونږ په خاورو کښې داسی ګډود شو چه ځمونږ د هډوکو بخرکی بیخی نری او ګرد (تول) سره خاوری ایری شی نو آیا بیا به په څه دول (طریقه) ژوندی کیږو؟ نو په هغه وقت کښې به دوی پخپلو دی چتی (بیکاره) او پلیتو شبهاتو باندی وشرمیږی او د ندامت او ارمان ګوتی به په غاښونو وچیچی.
(اوس الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسی فرمائی):

أَلَمۡ نَجۡعَلِ ٱلۡأَرۡضَ كِفَاتًا ۝٢٥ أَحۡيَآءٗ وَأَمۡوَٰتٗا ۝٢٦

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه جمع کوونکی (په شا خپلی) ژوندیو لره او مړیو لره (په ګیډه نس خپل کښې).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغی ځمکی باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مړی هم په هم دی ځمکی کښې ښخیږی او ورته رسیږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسیله په برخه شوی دی او له مړینی ځنی وروسته ئی هم دا خاوره د هستوګنی ځای دی. نو آیا بیا دوهم کرت له دی خاوری ځنی د هغه پورته کیدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَجَعَلۡنَا فِيهَا رَوَٰسِيَ شَٰمِخَٰتٖ وَأَسۡقَيۡنَٰكُم مَّآءٗ فُرَاتٗا ۝٢٧

او پیدا کړی دی مونږ په دی (ځمکه) کښې غرونه لوی او لوړ (اوچت) او درومو ځښلی تاسی ته اوبه خوږی تنده ماتوونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغی ځمکی کښې مو لکه غر غوندی دروند او سخت جسم پیدا کړی دی چه

له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږي. او په هم دې ځمکې کښې مو د اوبو چینې در بهولې دي چه د خپلې نرمۍ او سیلان په سبب تل تر تله بهیږي او په ډیر سهولت سره ئې څښونکي خړوبیږي ـ پس هغه الله تعالیٰ چه په دې حقیرې ځمکې کښې ئې پخپل قدرت سره داسې متضادې نمونې راښولي دي او د موت او حیات او د سختئ او نرمۍ ډیرې منظرې او ننداري ئې راوړاندې کړې دي نو آیا هغه د حشر په میدان کښې د سختئ او د نرمۍ او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداري نشي راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښې چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء ګرد (ټول) سامان او وسیلې شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ ګڼل څرنګه جائز کیدی شي؟.

وَيۡلٌ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝٢٨

افسوس هلاک خرابي ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چه داسې ئې ګڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښې به د ګردو (ټولو) رومبنیو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دې اندازه مختلفې او متضادې چارې څرنګه پای (آخر) ته رسیږي او ویه ویل شي دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه د قیامت په ورځې کښې داسې چه:

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ۝٢٩

ځئ لاړ شئ! هغه څیز ته چه وئ تاسې چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کښې به منکرانو ته داسې ویل کیږي. بیا به وویل شي د الله له جانبه منکرانو ته داسې چه:

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلّٖ ذِي ثَلَٰثِ شُعَبٖ ۝٣٠

ځئ لاړ شئ تاسې! هغه سیوری ته چه خاوند د دریو ښاخونو ښانګو دی.

تفسیر: له قتادة رضی الله تعالیٰ عنه او نورو ځنې مروي دي چه د کافرانو د سیوری دپاره یو

لوګی له دوزخه راوځی چه په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږی وائی چه دا لوګی به داسی وی چه له هر یوه متکبر به له دری خواؤ راچاپیر وی ـ یوه ټوټه به ئی د سر له لوری د چتری په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ښی لاس او دریمه به ئی په کیڼ لاس. د حساب تر خلاصیدلو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په ډیره هوسائی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځی په نامه سره به سیوری وی. داسی ګوم ګڼ سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخی یا د اور له لمبو څخه منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بخرکو سرو سکروټو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غټه مانۍ.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروټی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروټی به د لوئی مانۍ د وچتوالی په میچ راالوځی. یا به د هغه د سکروټو لویوالی د لوئی مانۍ له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکی هغه (بخرکی سکروټی قطار د) اوښانو زیړو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانۍ سره تشبیه په لوړوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوښ سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴾ مطلب به داسی وی چه ورمبی به د اور هغه بخرکی او سکروټی له مانۍ سره برابری وی بیا به ماتی او وړی شوی د اوښ په اندازه به کیږی. یا به له اوښ سره په رنګ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کښې هغو کسانو چه د ﴿ جِمٰلَتٌ صُفۡرٌ ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړی ده هغه زیاته ښه لګیږی ځکه چه له روایتونو څخه دا ثابته شوی ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوښانو ته د دی لامله (له وجی) «صفر» وائی چه هغه عموماً زیروالی ته مائل وی. والله اعلم.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (د داسی عذابونو).

تفسیر: چه داسی به ئی ګڼل چه قیامت نه دی راتلونکی او که را هم شی نو مونږ به هلته په آرام او هوسائی (راحت) کښې یو.

هٰذَا يَوۡمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفیدی) خبری نه کوی (پکښې کفار یا به نشی نیولی هیڅ حجت پر الله باندی).

تفسیر: یعنی منکران به ځینو مواطنو کښې بالکل خبری ونه شی کړی او په هغو مواطنو کښې چه وینا کوی هغه به نافع نه وی. نو په دی لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل ګرد (ټول) سره برابر وی.

وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾

او اذن حکم به ونه کړ شی دوی ته چه عذر وغواړی (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوی).

تفسیر: ځکه چه د معذرت او د توبی د قبلیدلو وقت تیر شوی دی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په دغی ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندی قیاس کوی او داسی ئی گنلی وی چه که هسی کومه موقع راوراندی شوه نو هلته به هم په غورو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فیصلی ده تولوو مونږ تاسی (ای مکذبانو) او پخوانی خلق هم.

تفسیر: د دی لامله (له وجی) چه گرد (تول) سره راتول کرو او بیا ئی بیل بیل سره ودروو او وروستنی او آخری حکم او فیصله ورواوروو.

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿۳۹﴾

پس که وی تاسی لره څه کید مکر چل (په دفع د عذاب کښی) نو وکړئ دغه کید مکر چل مو په ما باندی.

تفسیر: هو که! دا گرد (تول) مو دلته سره راتول کری اوس دی یو له بله سره جرگی او مشوری وکری هر هغه چم (چل) کید او مکر فریب او تدبیر چه ځمونږ د نیولو دپاره جوړولی شی هغه دی جوړ کری او راودی شیی په دنیا کښی خو مو د حق په باطلولو او پتولو کښی دیر تدبیرونه کری ؤ نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چه زړه غواړی راد مخه ئی کړئ!.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۰﴾ ع

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندی).

تفسیر: چه په نورو باندی ئی هیله (امید) او اسره کری وه چه هغوی به مونږ په هر دول (طریقه) سره چه وی خلاصوی ځینو سپین سترگو خو د دوزخ د پرښتو شمیر نولس اوریدلی داسی ئی هم ویلی دی چه د دوی له منځه اوولسو تنو ته یواځی زه کافی یم.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ

خامخا پرهیزګاران ویریدونکی به په (د جنت د ونو) په سیوری کښې وی.

تفسیر: یعنی ویریدونکی له عذابه د الله چه کوی پرهیز له کفر او عصیان څخه ړومبی د عرش بیا د جنت په سیوریو کښې به وی.

وَّعُيُوْنٍ ﴿٤١﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿٤٢﴾ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٤٣﴾

او په (غاړه د) چینو کښې به وی او په (منځ د) میوو کښې به وی له هغه قسمه چه غواړی ئی دوی (او وائی به مومنانو ته پرښتی چه) خورئ تاسی او څښئ تاسی (ای متقیانو) په داسی حال کښې چه لذت اخیستونکی او هضمیدونکی به یئ په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وئ به تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: د مکذبینو په مقابل کښې ئی دا د متقینو حال بیان وفرمایه ځکه «الاشیاء تعرف باضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٥﴾

(لکه چه جزاء مو متقیانو ته ورکړه) بیشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نیکانو ته (پس نیکی دی کوی چه ښه جزاء بیامومی دغسی) افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په نعماؤ د جنت سره).

تفسیر: چه په دنیا کښې به ئی مسلمانانو ته ویل که له مرینی څخه وروسته بیا ژوندون وی نو هلته به هم مونږ له تاسی څخه ښه یو اوس چه هغوی تاسی په عیش او عشرت کښې وینی او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کښې مومی نو دوی ته لا زیات رنځ (تکلیف) رسیږی او رسوا او ذلیل کیږی. او وائی به منکرانو ته پرښتی داسی چه:

كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ ﴿٤٦﴾

خورئ تاسو! او نفع اخلئ (ای مکذبانو له نعمتونو د فانی دنیا) لړی ورځی بیشکه یئ تاسی مجرمان (گنهگاران په عقبیٰ کښی).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه څو ورځی نوری هم مزی وکړئ! آخر به د دی خوړلو او څښلو بدل په ښه دول (طریقه) له تاسی څخنی اخیست کیږی ځکه چه تاسی د الله تعالیٰ مجرمان یئ چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی گواکی «کلوا وتمتعوا» فرمایل داسی شول لکه چه یو هسی مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسی وویل شی که څه غوښتنه یا خواهش لری راښکاره ئې کره چه د هغه په پوره کولو کښی کوشش وکړ شی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش ـ عشرت ـ ساعت تیری او لذتونو کښی دوب تللی وی ـ له دی څخه خبر نه وی هغه څیز چه تاسی ته د گلانو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښی اچول هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منگور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرۡكَعُواْ لَا يَرۡكَعُونَ ﴿٤٨﴾

او کله چه وویل شی (په دنیا کښی) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړئ لمونځ وکړئ تاسی (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښی رکوع نه کوی یا د الله تعالیٰ د عامو احکامو په مقابل کښی غاړه نه ږدی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهی د الله).

تفسیر: په هغې ورځې کښې به ارمان او افسوس کوی چه په دنیا کښې مو ولی د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې سرښکته نه کړ که مو په دنیا کښې د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې سر تيت کړی وی نو دلته به هرومرو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومی خبری باندی وروسته ما سوا له دی (قرآنه) په ایمان یقین راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندی ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسیر: یعنی له قرآن مجید ښخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بیان به د چا وی؟ که دا مکذبین په دی باندی باور نه کوی نو پر کومی خبری به ایمان راوړی آیا له دی پاک قرآن ځنی وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښې دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنا بالله وبماانزل الله فاكتبنامع المؤمنين)

تمت سورة «المرسلات» بفضله ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة

سورة النبإ مكية وهى اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸)
نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مکی دی (٤٠) آیة (٢) رکوع لری په نزول کښی (۸۰) او په تلاوت کښی (۷۸) سورت دی
وروسته د المعارج له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ۝١

له څه شی څخه پوښتنه کوی (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخری سره).

تفسیر : یعنی خلق د کومی خبری پته لګولو او د کوم څیز په تحقیق او تفتیش کښی مشغول دی؟ آیا په هغو کښی داسی څه قوت او استعداد شته چه له ډیرو پوښتنو څخه په هغه څیز باندی وپوهیږی؟ هیڅ کله به ونه پوهیږی یا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کښی او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتی خانه ! هغه لویه ورځ کله راځی؟ ولی دومره وځندیده (ایساره شوه) اوس ولی نه راځی؟» تاسی پوهیږئ چه دوی د څه دپاره داسی پوښتنی کوی؟ هغه داسی عظیم الشان او لویه خبره او ویروونکی ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوی ته عنقریب راځی او دوی به ئی ژر په خپلو سترګو ووینی او پری وبه پوهیږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ۝٢ الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ۝٣

پوښتنه کوی (کفار) د لوئی خبری (قیامت یا قرآن څخه چه مشتمل دی په بعث او نورو اخروی امورو) هغه (قرآن) چه دوی په کښی مختلف دی (مؤمنان ئی په حقانیت اقرار لری او کافران تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی د قیامت لویه ورځ چه د خلقو په منځ کښی په هغی کښی اختلاف او شخړه

(جگره) ده او کفار په هغه کښې سره مختلف دي په انکار او په شک کښې یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو تولو. مؤمنانو دپاره د زیادت د ویرې او کافرانو له جهته د مسخرې نه څوک ئې راتګ منی څوک ئې نه منی څوک ئې په خیال کښې ورته تللی دی څوک وائی جسم پورته کیږی څوک وائی ګرد (تول) رنځ او خوند په روح او په سا باندې تیریږی او په جسم پورې هیڅ څیز اړه (مجبوری) نه لری ځینی وائی قیامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوی او ځینی وائی نشته او ځینی شک کوی په واقع کیدو ئې او په نه واقع کیدو ئې. او نورې دا راز (قسم) جګرې.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝٥

نه دی کوی(دا اختلاف او پوښتنی) ژر به وپوهیږی (دا کافران په عذاب د انکار باندې) بیا هیڅکله دی نه کوی (پوښتنی او اختلاف) ژر به وپوهیږی (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندې چه حق دی په هغه وقت کښې چه مړه شي او وځکی عذاب.

تفسیر : یعنی پیغمبرانو د دنیا له اوله تر اوسه پورې خلق ډیر پوهولی دی خو خلقو هیڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو څخه مخ نه دی اړولی اوس نژدې ده چه هغه ویروونکی ننداره هغوی ته په مخ کښې راشي نو هلته به وپوهیږی چه د قیامت لویه ورځ څه شی ده؟ او د هغی پوښتنی او جګړې په څه دول (طریقه) دی؟.

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا ۝٦

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولی ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوګنی د خلقو).

تفسیر : چه خلق په سکون او اطمینان پرې ولګوی او هستوګنه پرې وکړی او په آرامی او هوسائی (راحت) سره ناسته ملاسته پکښې وکړی.

وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ۝٧

او (آیا نه دی ګرځولی مونږ) غرونه میخونه (بلکه ګرځولی دی مونږ غرونه د ځمکی میخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسير : لکه چي یو شی د میخونو په وهلو سره تینګیږی او نه سره بیلیږی او نه له خپل ځای څخه دی خوا او هغی خوا ته خوځیږی هم دا راز (قسم) د ځمکی هغه ابتدائی خوزیدل او سره بیلیدل د غرونو د شته والي په سبب شول او د الله تعالیٰ په امر ئی په ښکاره ډول (طریقه) یو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًاۙ۝۸

او پیدا کړی یې مونږ تاسی جوړه (نر او ښځه).

تفسير : یعنی الله تعالیٰ د نارینه د سکون او راحت او هوسائی (آرام) او وخت تیرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دریمی رکوع ۲۱ آیت ځمونږ د دغه تفسیر کښی داسی یو آیت شته ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ یا به له ازواج څخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شیان مراد وی.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًاۙ۝۹

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسير : یعنی سړی چه په اوږدی ورځی کښی له ډیر کاراو بار او خوځیدو ستړی ستومانه کیږی نو هر کله چه اوده شی نو ګرده (توله) ستومانی او ستړتیا ئی لری کیږی ګواکی خوب د آرامی او هوسائی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم یادیږی.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًاۙ۝۱۰

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر څیز په تیاری خپلی سره).

تفسير : همغسی چه سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکی د شپی تیاره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پټیدلو وړ (لائق) وی زیاتره ئی د شپی په تیاره کښی کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طریقه) هم سړی له ورځی څخه زیاتره د شپی له مخی د یخنۍ او نورو شیانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کیږی.

وَّجَعَلۡنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾

او ګرځولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسیر : زياتره هر راز (قسم) چارې او ګټې د ورځې له مخې کيږي چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او اړتياوې (محتاجی) لرې او خپل زړه داده کوی. د شپې او ورځې په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کيږی يا دا چه د ځمکی په مقابل کښې د آسمان بيان هم کاوه شی.

وَبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښې هيڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسیر : يعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زياتو پيړيو ملتو د تيريدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هيڅ يو کندو په کښې نشته او داسی تينګ او کلک دی چه له سره نه نړيږی او هيڅ يو چاود او درز په کښې نه ښکاری.

وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿١٣﴾

او ګرځولی پيدا کړی ده مونږ (په آسمان کښې) ډيوه روښانه .

تفسیر : يعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښې شته.

وَّأَنزَلۡنَا مِنَ الۡمُعۡصِرَاتِ مَآءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

او نازلی راښکته کړی دی مونږ له نښيځونکيو (نچوړونکو) او ورونکيو (وريځو) څخه اوبه ډيری توئيدونکی پاکی صافی.

تفسیر : څڅيدونکی وريځی يا څځولی هواوی.

لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَّنَبَاتًا ﴿۱۵﴾ وَّجَنّٰتٍ اَلْفَافًا ﴿۱۶﴾

لپاره د دی چه راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانی او وابنه او باغونه یو له بل سره گڼ نژدی.

تفسیر : یعنی خورا (ډیر) گڼ باغونه یا دا چه په یوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کړی دی.

تنبیه : د قدرت عظیم الشانی نخښی ئی وبللی او ښکاره کړی ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آیا بیا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آیا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لویه دنیا او ډیر شیان هم داسی گډوډ پریږدی، هیڅ نتیجه او گټه (فائده) تری څرگنده (ښکاره) نشی؟ په رښتیا سره ښائی چه د دنیا د دی طویلی سلسلی او اوږد لړ پایی او د دی گډو وډو شیانو کومه ښکاره نتیجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وایو. لکه چه وروسته تر خوبه ویښتیا او په شپی پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهیږی. چه په دنیا پسی د آخرت راتلل هم یقینی دی.

اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ﴿۱۷﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (په مابین د خلقو کښی قیامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر : د فیصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بیخی په کښی بیلیږی چه په هیڅ دول (طریقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کیږی. هره نیکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتیاز او افتراق په دی دنیا کښی نشی کیدی. ځکه چه د دی دنیا گرد (ټول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپی، ویدیدل، ویښیدل، ورېځ، وریا، باغ، نارینه ښځه وړوکی او نور د ښو او بدو سریو په منځ کښی سره گډ او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وسائلو او وسائطو نه یو رنگ منافع او گټی اخلی. نو ځکه د دی شیانو د بیلولو دپاره یوه بیلوونکی ورځ یوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعین او مقرری د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معین او ټاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لږ څه تعریف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿۱۸﴾

هغه ورځ چه وپوکل شي (دوهم ځلی) په صور (شپیلی) کښې نو راځئ به تاسي ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته)

تفسیر : یعنی دیر زیات غونډونه او فرقې سره تولیږي چه د هغوی ویشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلي او مربوط دي.

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿۱۹﴾

او پرانستلي خیرې به شي آسمان (په دغه ورځ د قیامت کښې) نو شي به دروازې دروازې.

تفسیر : یعنی آسمان به داسي وپرانیستلي او توټې توټې شي چه له لرې به دروازې پکښې ښکارې د دې خبرې تائید په یوه بل آیت سره هم کیږي چه د فرقان په دریمی رکوع کښې دغه متبرک تفسیر کښې ئې داسي لولو. ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ﴾

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿۲۰﴾

او روان به کړل شي غرونه نو شي به لکه سراب (شګې ګل ځلیدونکی ځمکه لکه اوبه).

تفسیر : لکه چه په ځلیدونکو شګو باندې له لرې ځخه د اوبو ګمان کیږي هم داسي به هغو غرونو باندې فهم اټکل کاوه شي ځکه چه هغه به غرونه نه وي بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿۲۱﴾ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿۲۲﴾

بیشکه دوزخ چه ځای د انتظار (د کتو لپاره د تیریدونکیو دی) سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی

تفسیر : یعنی دوزخ د شریرینو په انتظار کښې دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی ،یا بیشکه دوزخ څارونکی دی او ځای د تیریدلو د خلقو دی نو مؤمن به ترې تیر شي او کافر به پکښې پریوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحۡقَابٗا ﴿٢٣﴾

څند (ایسارتیا) کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې ډیرې زمانې (بلکه همیشه به په کښې پاتې کیږي.)

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئې نشته سره له دې چه ډیرې زمانې او پیړې تیریږي خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږي.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرۡدٗا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمٗا وَغَسَّاقٗا ﴿٢٥﴾

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې سره (هوا اوبه) او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعني نه د یخنۍ راحت او هوسائي (آرام) مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږي یواځې تودې اوبه وررسیږي چه له هغو څخه د هغوی خولې سوځې او کولمې ئې پرې کیږي او له ګیدې څخه د باندې لویږي او بل هغه تکې زیږې بهیدونکې زوې وررسیږي چه د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځي الله تعالیٰ مو له دې او له نورو دنیوي او اخروي هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) څخه وساتي.

جَزَآءٗ وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ حِسَابٗا ﴿٢٧﴾
وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابٗا ﴿٢٨﴾

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښې) چه نه ویریده امید هیله ئې نه لرله د حساب (ځکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئې ګڼل آیتونه ځمونږ

تفسیر : یعني د هغه شي چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئې چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئې بلله پخپلو سترګو ئې ولیدله اوس ګورو چه دوی څنګه تکذیب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيۡءٍ أَحۡصَيۡنَٰهُ كِتَٰبٗا ﴿٢٩﴾

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شميرلي دي مونږ هغه په ليکلو سره (په لوح محفوظ کښې لپاره د جزاء).

تفسير : يعني هر څيز د الله تعالىٰ په ازلي او ابدي علم او پوه کښې شته او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کښې ليکلي دي هيڅ يو ښه او بد کار د الله تعالىٰ د علم له احاطې څخه د باندې نه دی د يوې وړې او ذرې پوښتنه او شمير هم کوي. او وبه ويل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کښې په وقت د وقوع د عذاب کښې پر دوی باندې د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه داسې چه

فَذُوقُواْ فَلَن نَّزِيدَكُمۡ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چه له سره نه زياتوو مونږ پر تاسې پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسير : يعني همغسې چه تاسې په تکذيب او انکار کښې تيرې او وړاندې تګ کوی نو که بې واکه مرګ او مرينه. تاسې ته درپيښه شې تل به مو هم دا وړاندې تګ وی. اوس د لويو ربړو (تکليفونو) خوند وڅکئ! مونږ به هم ستاسې عذاب داسې زياتوو چه هيڅ تخفيف او سپکتيا به په کښې نه وی. او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کيږی. او دغه آيت ډير سخت دی له آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو کښې اوس الله تعالىٰ اعظم برهانه و اعلى شانه د مؤمنانو کرامت داسې بيان فرمائي

إِنَّ لِلۡمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعۡنَٰبٗا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتۡرَابٗا ﴿٣٣﴾

بيشکه خاص متقيانو ته (په آخرت کښې) ځای د خلاصی بری کاميابی دی باغونه (د ميوی) او د انګورو (ونی) دی او پيغلې انارتيونی همځولې دی.

تفسير : يعني داسې انارتيونی پيمخې پيغلې چه دوی د خپل پيغلتوب، وروستنی ميچ ته رسيدلې وی. او ګردی (تولې) په يوه عمر (منګ) او يوه ونه وی متقيانو ته ورعنايت کيږی.

وَّكَاْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾

او (متقیانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پیالې ډکې تر خندو (غاړو) دي.

تفسیر : یعنې د پاکو خوړوبې (شراب طهور) په خندو (کنارو) اوښتې جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ور څښولې کیږي.

لَا یَسْمَعُوْنَ فِیْهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ﴿٣٥﴾

نه آوري په دغه (جنت کښې متقیان) لغو چټې (بیکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر : یعنې په جنت کښې چټې (بیکاره) خبرې اترې نه وي. او ملندې نه پکښې اوریدلې کیږي. درواغ او فریب او درغلې (خیانت) په کښې نه وي. نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي ځکه چه هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پیښه نه وي او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

(جزاء به ورکوله شي متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډیره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر : یعنې د یوې یوې ذرې شمیر به کیږي او ښه بدل او کافي اجر ئې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کیږي. هسې رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَیْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دي ډیر مهربان دی.

تفسیر : دغه جزاء او بدل یواځې د الله تعالیٰ رحمت او لورینه (مهربانی) ده کنه د هیچا په الله تعالیٰ باندې زور یا پور (قرض) او حق نشته که سرې د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسیله له عذاب او ربړو (تکلیفونو) څخه ځان وژغوري (وساتي) نو دا خو لوی برې او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت څمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

نه به مالکان کیږی (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیږی د شفاعت دپاره د چا مګر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ۖ

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودریږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد کرد (تول) ساکښان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د څینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه دیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مګر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمٰن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (دیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

رښتینو او جوټو خبرو څخه زیاتره رښتیا او جوټې خبرې ئې له خولې څخه وتلې وې او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ئې ویلې وې یعني مسلمان وې نه کافر ولې چه نه کوي شفاعت مګر خو د مستحق مومن ای الله تعالیٰ تل دا کلمه څمونږ په ژبو جاري لره!.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسي طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسي څو مأمون شي له عذابونو).

تفسیر : یعني هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکې ده اوس هر هغه څوک چه خپلې ښه او بهترې غواړې ښائې چه د هغې ورځې دپاره ځان تیار کړې او په زړه پورې تیارې ورته ونیسی!.

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسي (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکي نژدې څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه ویني هر سړی هر هغه څه چه په مخ کښې لیږلي ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وي که د شر جزاء به ئې مومي) یعني ښه او بد، وړاندني، وروستني چارې او اعمال ئې وروړاندې کیږي. او وبه وائي کافر (په ورځ د قیامت کښې) کاشکې چه وی زه خاورې.

تفسیر : یعني کاشکې زه خاورې وی په دنیا کښې چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلي دی خاورې شوی وی په دی ورځ کښې چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة النازعات مكية وهي ست و اربعون آية و فيها ركوعان رقم تلاوتها (۷۹) تسلسلها حسب النزول (۸۱) نزلت بعد سورة «النبإ»

د «النازعات» سورت مکي دی (٤٦) آیته (۲) رکوع لري په تلاوت کښې (۷۹) په نزول کښې (۸۱) سورت دی وروسته د «النبإ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ۙ﴿۱﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ۙ﴿۲﴾

قسم دى (په ملائكو) سخت وښكونكيو (ارواحو د كفارو لره) سخت وښكل (او قسم دى) په ملائكو آسان وښكونكيو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښكل)

تفسير : يعني قسم دى په هغو پرښتو باندى چه د كافرانو په رګونو كښى ورننوځى او د هغوى ارواح په راښكلو سره له سرونو د ګوتو او نوكونو نه په ډيره سختى سره وباسى يا قسم دى په ستوريو ځغليدونكيو باندى له مشرق نه مغرب ته.

(﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾: او قسم دى په ملائكو وښكونكيو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښكل)

يعنى هغه پرښتى چه له مؤمنانو څخه د روح غوته پرانيځى او بيا دوى په ډيرى خوښى سره د پاكى نرى په لورى ورځغلى. خو په ياد ئى ولرئ چه دا ذكر د روح دى او د بدن نه دى لنډه ئى دا چه ښه سرى په ډيرى خوښى سره د پاكى نرى په لورى ورځغلى او بد سرى ترى تښتى نو ئى په راښكودلو سره بيرته بيائى يا قسم دى په هغو ستوريو باندى چه وځى له يوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ۙ﴿۳﴾ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ۙ﴿۴﴾

او (قسم دى) په تيزو غوته وهونكيو (ملائكو په تعميل د احكام الله) تيز غوته وهل نو قسم دى په وړاندى كيدونكيو (ملائكو) باندى وړاندى كيدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسير : يعنى هغه پرښتى چه روح له ځان سره اخلى او د ځمكى څخه د آسمان په لورى په داسى سرعت او سهولت سره ځغلى لكه چه بى له كوم تكليفه په اوبو باندى ګرندى لامبو وهى بيا نو د دى ارواحو په باره كښى هر هغه امر چه د الله تعالىٰ له خوا كيږى د هغه په ځاى راوړلو ته په ډير شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلى يا قسم دى په تسبيح ويونكى باندى په تسبيح ويلو سره يا په هغو ستوريو باندى قسم دى چه وړاندى كيږى يو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ۟ۙ

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوی چارو کښې جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسی لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر : یعنی وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت که د ثواب حکم کیږی که د عقاب د دی دواړو احکامو تدبیر او انتظام په هم دغو پرښتو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حکم په کولو سره مشغولیږی، یا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وی چه د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندی مسلطی دی، ښکاره خبره خو هغه ړومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی کلمو د تعیین په نسبت نوری خبری او اتری هم ډیری کیږی او د هغو په تعیین او تاکلو (مقررولو) کښې ډیری ویناوی دی نو خو مونږ د الله ښېلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری لیکلی دی لکه چه پاس مو په ترجمه کښې اشاره وکړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی یعنی قسم دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسو لپاره د حساب او کتاب.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۟ۙ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ۟ؕ

هغه ورځ چه ولړځیږی لړځیدونکی (چه اوله شپیلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونکی (چه ثانی نفخه ده)

تفسیر : یعنی د قیامت ورځ کښې به ولړځیږی غرونه او ځمکه له اول ځلی شپیلی او صور له پوکلو څخه. حضرت شاه صاحب لیکی چه پرله پسی ځمکه لړځیږی ډیرو مفسرینو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپیلی اخیستی دی. والله تعالیٰ اعلم. او په منځ د دواړو نفخو کښې به څلویښت کاله وی چه په اوله شپیلی سره ټول مخلوقات مری او په دوهمه شپیلی سره به ګرد (ټول) مخلوقات بیا ژوندی کیږی.

قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ ۟ۙ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۟ۘ

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغی ورځی کښې به بی قراره رپیدونکی ویریونکی وی. سترګی د هغو به سپکی ذلیلی ښکته وی (له ویری).

تفسیر : یعنی د پریشانی او ویریدلو له سببه به زړونه رپیږی او ځانونه به لړځیږی د دوی سترګی

به خواری او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پښیمانی گردی (تولی) نښی به په هغوی کښې له لری ښکاری.

يَقُولُونَ ءَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ۝١٠ ءَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ۝١١
قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ۝١٢

وائی به (دغه منکران د بعث تمسخراً) آیا مونږ به بیا وګرځولی شو په رومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وګرځو مونږ هدوکی زاړه ریژیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخراً) دغه (ګرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښې ګرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسير : یعنی د هدیری په ژوره (خکته) کښې له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنګه مونږ ژر تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رژیدلی زاړه هدوکی کښې به بیا څنګه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشی نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاروی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مړینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون او زیان خبره بالکل مهمله او چتی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه سخت مه ګڼئ قیامت ځکه چه

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ۝١٣ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ۝١٤

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو پوکل یو دی (ډیرآسان چه پری ژوندی کیږی ګرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د ځمکی (پس له مرګه).

تفسير : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم ګڼی یعنی منکر خلق دا خبره ډیر سخته ګڼی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د یوی سلګی وهلو په میچ دا ګردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چغی او د صور په پوکلو سره بی له ډیله ګرد (تول) پخوانی او وروستنی مړی له ځمکی څخه د حشر په ډګر کښې سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنده خبره او لږ په قهر کیده دوی ته وریه یادوی چه په جهان او

نری کښې یو لوی متکبر او خورا (دیر) لوی باچا ته کړی شوی وه او منکرینو ته دا پیښه ور په زړه کوی چه له تاسو څخه د مخه د نورو منکرانو او متکبرانو او کافرانو حال څرنګه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسیدلی دی؟.

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿١٥﴾

آیا راغلی ده تاته (ای محمده! بلکه بیشکه رسیدلی ده تاته ای محمده!) خبره د موسیٰ (چه پری متسلی شی ای محمده! او زیری ورکړی مؤمنانو ته په نعیم او منکرانو ته په جحیم).

تفسیر : دا قصه په څو څو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده. یعنی په تحقیق راغلی ده تاته خبره د دغه موسیٰ.

إِذۡ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

کله چه ور غږ کړ دغه (موسیٰ) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طویٰ کښې.

تفسیر : یعنی د طور له غره سره نژدی. او موسیٰ ته الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی امر وفرمایه چه.

ٱذۡهَبۡ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن
تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهۡدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخۡشَىٰ ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بیشکه ده سر غړولی (تجاوز ئی کړی) دی (له احکام الله). نو ووایه ورته آیا مینه لری ته په طرف د دی چه پاک شی له شرک او معاصی نه). او (رغبت لری دی ته چه) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته پس وویریږی ته (له عذابه).

تفسیر : یعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړی، نو زه د الله تعالیٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درښیم چه پر هغې باندی له تللو څخه ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او د هغه کامل معرفت ټینګ شي، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یواځی د بنی‌اسرآئیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسیٰ علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه تری معجزه وغوښته.

فَأَرَىٰهُ ٱلۡـَٔايَةَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسیٰ) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر : یعنی هلته رسیدلی د الله تعالیٰ پیغام ئی ورساوه. او موسیٰ فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له ګردو (ټولو) څخه لویه معجزه له همسا ځنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدۡبَرَ يَسۡعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسیٰ) او وئی نه مانه بیا ئی شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډیره بیړه سره (په فساد پسی)

تفسیر : یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښی ولګید چه ډیر سری سره راټول کړی او کودګران ولټوی او پر دی باندی ئی وګماری چه د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد (ټول) ساحران) راټول کړل پس غږ ئی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر : یعنی له ګردو (ټولو) څخه لوی رب خو زه یم نو دا موسیٰ علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلۡأٓخِرَةِ وَٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعنی دلته د دنیا په اوبو کښی دوب شو او هلته د عقبیٰ په اور کښی سوځی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښی خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویریږی (له الله نه).

تفسیر : په دی قصی کښی دیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو دپاره شته په دی شرط چه د سری په زړه کښی لږ څه د الله تعالیٰ ویره وی.
(ربط): د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کښی استطراداً راغلی ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړی. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسی دیر سخت یئ د پیدائښت لامله (له وجی) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعنی د تاسی پیدا کول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلی پیدا شوی یئ له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه گران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالیٰ پیژنی، بیا نو په خپلو بیا پیدا کیدلو کښی ولی تردد او شبهه لرئ! جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير : يعني په آسمان کښې فکر ووهئ! چه څومره زيات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبې عيبه او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه دول (طريقه) انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کښې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمی او ستوريو څخه څومره ګټې (فائدې) اخلي؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پيژندلو او نورو شيانو کښې ورځني ګټور کيږئ! د آسمان ننداری ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بيل بيل ځير شئ چه څرنګه درخشکاری. او د تعجب او د حيرت وړ (لائق) در بريښي؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿۳۰﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پيدايښت د آسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير : يعني د ځمکې او د آسمان له منځه کوم يو وړاندې او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کښې څه خبری شوی دی ځينې د دغه تفسير د حٰمٓ السجدة سورت وګورئ!.

تنبيه : «راغب» د «دحیٰ» معنی د يوه شي له خپل اصلی ځای څخه بيرته کول او په بل ځای کښې کيښودل ليکلی دی. نو ښائی له دې لفظ څخه دلته د هغو تحقيقاتو په لوری اشاره وی چه نن ورځ د پوهانو تحقيقات دې ځای ته رسيدلی دی چه ځمکه په اصل کښې د کوم لوی سماوی جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بيله شوی ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشريح داسی فرمائی

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿۳۱﴾

را ايستلی دی (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دې او واښه ورشو د دې.

تفسير : يعني الله تعالی سيندونه او چينی بهولی دی او د هغو اوبو په وسيله ئې قسم قسم نباتات، واښه پيدا کړی دی

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿۳۲﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسیر : چه له خپل ځای څخه نه خوځیږی. او د ځمکی مخصوص اضطرابات او خوځیدل ئی هم ورک کړی دی او دغه اثبات د ځمکی او جریان د اوبو پری او ایستل د محصولاتو تری کړی دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

دپاره د نفعی ستاسی او دپاره د نفعی د چارپایانو ستاسی (ای بندګانو ځما!)

تفسیر : یعنی که دا انتظام نه وی نو ستاسی او ستاسی د حیواناتو چاری به څرنګه پوره کیدی؟ د دی کردو (تولو) شیانو له پیدا کولو څخه ستاسی د ارتیاؤ (احتیاج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نوری ګټی مراد دی. نو ځائی چه تاسو د هغه حقیقی منعم شکر اداء کړئ او وپوهیږئ چه هغه حکیم برحق او قادر مطلق چه داسی لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتیبات کولی شی د تاسو په رژیدلو هدوکیو کښی هم روح پوکلی شی ځائی چه سری د الله تعالیٰ د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قیامت په ورځ سخت پریشان او خپه کیږی کله چه د ده ګرد (تول) اعمال وروړاندی شی او د افسوس او د حسرت ګوتی وچیچی. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راشی آفت بلاء لویه (قیامت یا وقت د ورتګ د کفارو جحیم ته او د مؤمنانو نعیم ته) په هغه ورځ به یاد کړی انسان هغه څه چه کړی ئی وی (که خیر وی یا شر په دنیا کښی) او څرګند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وینی ئی (د لیدلو خاوند وی).

تفسیر : یعنی دوزخ به داسی په عام منظر کښی راویست شی چه هر لیدونکی به ئی وینی او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کښی نه وی.

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړې ئې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسیر : یعني دنیا ته پر آخرت باندې ترجیح ورکوي او هغه بنه ګڼي او غوره کوي ئې او آخرت بالکل هیروي.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ
وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بیشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی او هر هغه څوک چه ویریږي له ودریدلو (په مخ د) رب خپل او منع کړې ئې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بیشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسیر : یعني هغه څوک چه د دې خبرې لامله (له وجې) ویریږي چه زه یوه ورځ د الله تعالیٰ په مخ کښې د حساب او کتاب دپاره دریږم. او د دې ویرې لامله (له وجې) ئې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئې ومنل. او له نواهیو څخه ئې ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه ځای خامخا په جنت کښې دی.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (ای محمده! منکران) د قیامت چه کله به وي وقوع د هغه (قیامت).

تفسیر : یعني ای محمده! منکران پرله پسې له تانه دغسې پوښتنې کوي چه آخر هغه ګړۍ کله راځي؟ او قیامت به کله راښکاره شي؟ او حساب او کتاب به کله قائمیږي؟.

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَا ﴿٤٤﴾

په څه کښې ئې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهيدلو څخه د هغه (قيامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قيامت چه کله به وی)

تفسير : يعنې د هغه پوره وربنوول ستا کار نه دی که هر څومره پوښتنې وشی هيڅچا ته دا پته خبره ښکاره کيدونکې نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالىٰ ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب ليکې چه له ډيرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسيدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور گرد (ټول) خلق ترې بی خبر دی.

إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا ﴿٤٥﴾

بيشکه ته (ای محمده) ويروونکې ئې د هغه چا چه ويريږی له (عذاب د) هغه (قيامت) نه.

تفسير : يعنې ای محمده ستا کار د قيامت د خبرو اورول او د خلقو ويرول دی که د چا په زړه کښې د بلې ورځې څه ويره وی يا د آخرت د ويرې استعداد پکښې وی نو هغه به ويريږی او د قيامت له خوفه ورته تيارې کوی گواکې ستا د ويرولو د نتيجې اعتبار ېواځې د هغو کسانو په حق کښې دی چه له هغو څخه د گټې (فائدې) اخيستلو اميد وی او اهليت ئې لری، که نه نااهل سړی له انجامه غافل شوی هم داسې په فضولو بحثونو کښې لويږی چه قيامت به کله او په کوم تاريخ او په کوم کال کښې واقع کيږی؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴿٤٦﴾

گواکې دغه (منکران) په هغې ورځې کښې چه وويني دغه (قيامت داسې به گڼی) لکه چه نه ئې ؤ کړی ځند (ايسارتيا) (په دنيا يا قبورو خپلو کښې) مگر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې يا په قدر د څاښت.

تفسير : يعنې اوس خو شور لگوی چه د قيامت په راتلو کښې ولې دومره ځند (ايسارتيا) او ډيل وشو؟ ولې ژر نه راځی؟ مگر په هغه وقت کښې به دوی ته څرگنده (ښکاره) شی چه قيامت خورا (ډير) ژر راغلی او هيڅ معطلی او ډيل په کښې پيښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة عبس مكية وهی (٤٢) آية وفيها ركوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مکی دی (٤٢) آیته (١) رکوع لری په تلاوت کښی (٨٠) په نزول کښی (٢٤) سورت دی وروسته د «النجم» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دی منځ کښی یو ړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه ئی ځان ته وراړوله چه «یا رسول الله د دی آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څخه یو څه راوښیئ همغسی چه الله تعالیٰ تاته درښوولی دی!» حضرت د دی ړانده له دی بی وخته پوښتنی څخه لږ خپه شو او ښائی چه د ده مبارک په زړه کښی داسی کومه خبره هم تیره شوی وی چه زه اوس په مهمو خبرو کښی مشغول او بوخت یم که د قریشو دا غټان په ښه دول (طریقه) وپوهولی شم گوندی وی چه دوی د اسلام په لوری راشی او د دوی له سببه نور ډیر کسان هم مسلمانان شی او حال دا دی چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دی او د هغه دپاره نور ډیر وقتونه هم شته چه په هغو کښی خپلی داسی پوښتنی وکړی او تعلیم حاصل کړی هغه نه گوری چه که زه له دغی بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترگی واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعیت به په هغو باندی لږ شاق تیر شی او شاید چه هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ ونه نیسی. لنده ئی دا چه دوی منقبض شول او د انقباض نښی د دوی په وچولی (تندی) کښی ښکاره شوی په دی خبره باندی دا آیت نازل شول. په روایاتو کښی راغلی دی چه وروسته له دی کله به چه دغه ړوند د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی راتللو نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه او ورته ویل به ئی «مرحبا بمن عاتبنی فیه ربی».

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ۝١ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ۝٢

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ ئی وگرځاوه د دی لامله (له وجی) چه راغی ده ته ړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منځ د ده او

د اشرافو د قریشو کښیني)

تفسیر : یعني د پیغمبر په وچولی (تندی) ګنجې د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځي ولویدی او خپل مخ ئی تری واړاوه او ښائی چه ده ته د دی ړانده د معذوری د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول دیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا خبره ګواکی د نورو په مخ کښې له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه ګله ده نو ځکه ئی د غائب په صیغه ذکر کړی دی په مخ کښې ئی پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکرم او د استحیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت ښیه ده چې د عتاب په وقت کښې هم مخامخ د دی خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښې د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شي. برسیره په دی هغه خبره له پخوانی خبری څخه نرمه پسته ده. والله اعلم.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰٓ ۝٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ۝٤

او څه شی پوه کړی ئی ته (ای محمده له احواله د دی ړانده) ښائی چه هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلی پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعني هغه ړوند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومی خبری د دوی په غوږونو کښی ځای نیوه ښائی چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شي پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧

او هر هغه څوک چه استغناء ئی کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلمانی په فکر کښې ئی) او نشته پر تا باندی هیڅ الزام چه هغه پاک نشی (په اسلام سره).

تفسیر : یعني هغه خلق چه د خپلی مغروری او متکبری او لوئی په سبب د حق پروا نه لری او لوئ هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولی په هغوی پسی ګرځی او غواړی چه هرومرو (خامخا) هغوی مسلمانان شي او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولوېږي. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسي باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سړی ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسي دا فرض ؤ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسي وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښي په دی اندازی لوېدل په کار نه دی چه رښتیني طالبان او مخلص ایمانداران ستاسي له توجه څخه بی برخی پاتي شي. یا د داسي معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښي داسي یو خیال پیدا شي چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسي چټی (بیکاره) خیالاتو له خوریدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لوېږی له دی ګټی (فائدی) څخه خورا (ډیر) زیات تاوان لری چه تاسي د دی څو متکبرانو غټانو له مسلماني څخه په خپل زړه کښي غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ﴿٩﴾

او هر هغه څوک چه راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویریږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویریږی یا له دی څخه ویریږی چه ستاسي ملاقات به ورته نه میسر کیږی یا دا چه دی ړوند دی له دی نه ویریږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لویږی یا له کوم شی سره ونه لګیږی یا داسي خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته ځم کیږی چه غلیمان (دښمنان) په لاره کښي ماته څه ضرر راورسوی.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب‌الخیر څخه) مخ ګرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسي سړی څخه ګټه (فائده) واخلی او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ړانده ابن ام مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښي شریک شو تر دی چه په جهاد کښي ئی شهادت ومونډ رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و تریو کړی په مخ د فقراؤ کښي.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾

مه کوه بیا داسی (ځکه چه) بیشکه دا (سورت) یوه تذکره پند دی (له جانبه د الله تولو ته) نو هغه څوک چه غواړی ودی مني دغه (پند د قرآن)

تفسیر : یعني که متکبر اغنیاء قرآن کریم ونه لولي او د هغه پند ته غوږ کښینږدی نو ځان ته ضرر رسوی ځکه چه قرآن مجید د هغو څه پروا نه لری نه تاسی ته ښائی چه دومره زیات د هغوی فکر وکړئ، پر تاسی باندی دومره دی چه خپل عمومي تبلیغ او پند ووایئ که څوک خپله گټه (فائده) غواړی نو ځان دی پری پوه کړی او ودی لولي او عمل دی پری وکړی.

فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾

(دغه قرآنی آیات لیکلی شوی دی) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کښي) چه پورته دی په قدر او عظمت کښي پاک کړی شوی دی (له رسیدو د شیاطینو او له نورو تولو عیبونو نه).

تفسیر : یعني آیا د دی مغرور او لوئی خوښوونکی له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتیږی؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چه آیتونه ئی په آسمان کښي نهایت معزز او لوړه مرتبه لری او په پاکو پاڼو کښي لیکلی شوی دی او په ځمکه کښي هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (ډیر) زیات عزت او احترام ساتی او په ډیر تقدیس او تطهیر ئی په لوړو (اوچتو) ښو ځایونو کښي ږدی.

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائکو) لیکونکیو عزتمنو نیکو.

تفسیر : یعني هلته ئی پرښتی لیکی او سم له هغه سره وحی راځی او دلته ئی هم په پاڼو باندی لیکونکی او تولوونکی د دنیا د خورا (ډیر) لویو سړیو او ښو خلقو څخه پرښته خوی د پاک الله بندگان دی چه هغوی د قرآن کریم د هر راز (قسم) تزئید، نقص او تحریف، تبدیل څخه ځانونه ژغوری (ساتی) او هغه تل همغسی پاک ساتی.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿۱۷﴾

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی (باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسير : يعنى د قرآن کريم غوندى د لوى نعمت هيڅ قدر او عزت ئى ونه پيژنده او د الله تعالىٰ حق ئى پر ځاى نه کړ. او له دى نه ئى هيڅ انديښنه ونه کړه چه.

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿۱۸﴾ مِن نُّطْفَةٍ

له څه شی څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائى الله) له نطفى (قطرى د منى) څخه.

تفسير : يعنى که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړى چه دى له څه شی څخه پيدا شوى دى؟ د يوه ناڅيز او بى قدر څاڅکى له اوبو څخه پيدا شوى دى چه هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختيار) او نور په کښى نه و. او دا ګرد (تول) شيان الله تعالىٰ له خپلى مهربانى څخه وربښلى دى چه اوس ئى عمومى حقيقت داسى ښکارى آيا ده ته دا لوئى، غرور څه مناسبت لرى؟ او ښه نه ورښکارى او نه ښائى چه خپل اصلى حقيقت او د الله دا ګرد (تول) انعام او اکرام هير کړى؟ او د الله تعالىٰ د داسى پند ورکولو او وينا مورد وګرځى؟ شوک چه خپل ځان او حقيقت نه پيژنى او د الله تعالىٰ د دى ګردو (تولو) احساناتو او نعمتونو قدر نه کوى نو داسى احسان هيروونکى ته شرم په کار دى.

خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿۱۹﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿۲۰﴾

پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئى کړ ده لره (هيئت او صورت اندامونه د مور په نس کښى) بيا ئى لاره ورآسانه کړى ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګيډى د موره).

تفسير : يعنى لاسونه، پښى او نور ګرد (تول) اعضاء او قواوى ئى له هم هغه يوه څاڅکى اوبو څخه د مور په نس کښى د احسن الخالقين توب په اقتضاء په يوه ځان ته شکل او خاص اسلوب او اندازه ررجوړ کړى او هيڅ يو شى ئى نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دى ورروغ کړى. بيا ئى لاره ورآسانه کړى ده ده ته يعنى د ايمان او د کفر د ښو او د بدو يوه ئى

ورکړه. یا دا چه د مور له نس څخه ئی په آسانی سره راوویست.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کښی ئی کیښود ده لره.

تفسیر : یعنی وروسته له مړینی څخه د هغه مړی د ښښولو هدایت ئی ورکړ تر څو چه د ژوندیو په نزد بی حرمته نه شی.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ﴿٢٢﴾

بیا هر کله چه اراده وفرمائی (الله د انسان د بیا ژوندیتوب نو ئی) ژوندی کوی ده لره (لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه یو ځلی انسان ته حیات او بیا ممات ورکوی او ښښوی ئی اختیار لری چه هر وخت ئی وغواړی بیا ئی ژوندی کړی او له قبره ئی وباسی ځکه چه اوس هم هیچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی. په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوی او دنیا ته ئی راولی بیا ئی وژنی او برزخ ته ئی بیائی او بیا ئی ژوندی کوی او د حشر په میدان کښی ئی ودروی. نو د داسی قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وړ (لایق) دی؟ چه ګرد (ټول) امور ئی په واک او اختیار کښی دی آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سړی لره ښائی؟ بلکه هر انسان ته لازم دی چه د رب المنان د احسان قدر وکړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

بیخی نه دی کړی (کافر) هغه شی چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر : یعنی سړی هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پیژندلی او هر څه حکم ئی چه ورکړی وی تر اوسه پوری ئی په ځای نه دی راوړی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه «کلا لما یقض ما امره» له «ثم اذا شاء انشره» سره لګولی دی یعنی کله چه غواړی هغه ژوندی کوی او پورته کوی ئی. اوس داسی نه کوی ځکه چه د دنیا د ودانی په نسبت د ده حکم (کونی) او (قدری) دی او دا ئی تر اوسه پوری پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیڅوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیږی؟

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾

نو ودی ګوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومبی د انسانانو د پیدا کیدلو او مړ کیدلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾

بیشکه مونږ توئی کړی دی اوبه (له وریځو څخه) تویول بیا څیری کړی ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی وابنه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونیږی دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکاری) او نباتات ځنی راوباسی.

فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾
وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

بیا مو زرغونی کړی دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انګور او منه، ترکاری. او زیتون خوونه او خرما او باغونه ګڼ (له جهته د دیروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) وابنه (ومو کړل دغه تول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کاریږی.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چه راشي سخت آواز غوږونه کڼوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسیر : يعني داسي سخت غږ چه په هغه غوږونه کڼیږی له دی څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چه تښتی به سړی له خپله وروره او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملګری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به یو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسیر : يعني په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له دی ویری چه بل څوک ځما نیکی وانخلی یا د خپل حق غوښتنه ونه کړی یو له بله تښتی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ایمان له رڼا) خندیدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسیر : يعني د مؤمنانو له ځیری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذابه خلاص او د الله تعالیٰ په کرامت سره مو اختصاص وموند او د ایمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له ډیره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به ګرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر : يعني د کافرانو په ځیرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوړی بریښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئې ښې توری کړی.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه ټول (تورمخی) هم دوی دی (بې شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعنې بې حیا کافرو ته هومره چه وویل شي دوی له خپلې خبرې څخه نه اوړی، نه له الله جل جلاله شرمیږی او نه له خلقو او نه له لوئی ورځی څخه ویریږی او په حقوق الله او حقوق العباد کښې خیانت او تری انکار کوی ځرنګه چه دوی جمع کړی دی کفر سره له فجوره نو جمع به کړی الله تعالیٰ توروالی د مخونو سره ئې ګرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التکویر مکیة وهی تسع و عشرون آیة و فیها رکوع واحد رقمها (۸۱) تسلسلها حسب النزول(۷) نزلت بعد سورة تبّت

د «التکویر» سورت مکی دی (۲۹) آیة یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸۱) په نزول کښې (۷) سورت دی وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چه (د) لمر (رڼا) ونغښتله شی (نور ئې لاړ شی).

تفسیر : ګواکې د لمر هغه اوږدی شغلی به چه تودوخی رڼا ورڅخه وځی ونغښتلی شی او لمر به بې نوره شی او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وی یا به هیڅ نه ښکاری.

وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چه ستوری خړ شی (یا راولویږی په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوری به راولویږی او رڼا به نه لری.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چه غرونه روان کړل شی.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږی او په هوا کښی به الوځی او ګرځی به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چه د لسو میاشتو بلاربی اوښې خوشی کړی شی (اوښبانه به ورسره نه وی).

تفسیر : اوښ د عربو له ښو بودۀو (څاروو) څخه دی او هغه اوښه چه د لسو میاشتو بلاربه وی او له هغی د شودو او جونګی (بچی) ځیګیدلو هیله (امید) نژدی وی پر دوی ډیر ګرانه وی خو د قیامت د ویروونکی زلزلی په وخت کښی به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شی یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وی چه د داسی عزیز او ګران مال له احواله به غافل وی یا دا چه وریځ به معطله کړه شی له بارانه. یا څمکه پاتی کیږی له فصله دا خبر چه «د ریلونو او موټرو او د طیارو او د نورو عصری نواقلو له تګ او راتګ څخه به اوښان نشی تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چه وحشی څناوران راټول کړل شی (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنګلی څناوران به چه تل د سړیو له ویری لری تښتی له ډیری ویری ښارونو ته راځی او له کورنیو بودۀو (څاروو) سره به ملګرتوب خوښوی لکه چه اوس هم ډیر ځلی د خوف او ویری په وقت کښی هم داسی لیدل کیږی څو کاله پخوا له دی نه د (هند) ګنګا او جمنا په سیند کښی سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وړی او په هغه باندی سړیو بودۀو (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو څانونه تینګ نیولی دی او یو په بل باندی څه تعرض نه کوی هر یو د خپل ځان په فکر کښی دی پرته (علاوه) له دی د یخنۍ په وخت کښی کله

کله لیدلی شوی دی چه ځینی ځیروونکی ځناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مره کول او ځینو مره کول بیا ژوندی کول لیکلی دی والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

او کله چه بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شی (تریخ له خواږه سره یا دیر سخت ګرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوټیدلو څخه د بخار او براس په دول (طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت ربړ (تکلیف) پیښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وکرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان له بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولګی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چه له جینۍ ژوندی ښخه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه په کومی ګناه وژلی شوی ده (دا جینۍ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینۍ په ډیره بیرحمی سره ژوندی په ځمکه کښی ښخوله. ځینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری داسی کول. او ځینی به له دی شرمیدل چه څنګه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شي قرآن کريم خبر ورکړ چه د دې مظلومانو په نسبت به هم په قيامت کښې پوښتنې وشي چه په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوې دې؟ داسي ئې مه ګڼئ چه دا مو اولاد دی په دوی باندې مو هر څه چه زړه غواړي هغه کولی شي بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او کله چه اعمال نامې وغوړولی خواره کړی شي او کله چه آسمان د پوستکي په شان وویستلی شي (له خپله ځایه).

تفسير : لکه چه د حیواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد (تول) اعضاء او رګونه او پلي او نور ښکاري هم داسې د آسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد (تول) پاس شیان لیدل کیږي او د غمام نزول به وشي چه د هغه ذکر به نولسمه پاره کښې په « ويوم تشقق السمآء بالغمام» سره شوی دی.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او کله چه دوزخ بلې لمبې کړ شي (کافرانو ته) او کله چه جنت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسير : یعنې کفارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره وربشکاره کاوه شي او جنت متقیانو ته ورنژدې کیږي چه د هغه دول او سینګار به جنتیانو ته خورا (ډېر) ښه خوښوونکي او مسرت ښونکي وي نو په دغه وقت کښې.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چه حاضر کړی ئې وي (له خير او له شره).

تفسير : یعنې هر یوه ته به دا پته ولګیږي او ورمعلومه به شي چه له ده سره د نیکۍ یا د بدۍ څومره پنګه (ذخیره) او سرمایه شته چه له ځان سره ئې راوړې وي.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بیرته گرځیدونکیو سمو تلونکیو پټیدونکیو باندی.

تفسیر : دیر ستوری لکه زحل مشتری مریخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله گرندی او کله ورو خوځیږی کله د لمر کله د سپوږمی څنگ ته نژدی کیږی بیا شو ورځی پټیږی.

وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چه راوخیږی مخ راوگرځوی (په تیارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخیږی (روښانه شی).

تفسیر : یا کله چه شپه راشی یا لاړه شی. د «عسعس» لفظ دوه معنی لری.
حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی گواکی لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبیه ورکړی او د لمر هغه وړانگی ئی چه له لمر څخه پخوا خیژی او خوریږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کړی دی هغسی چه مهی په سیند کښی پټ تیریږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تیندکی وهی او سره خوریږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپیده داغ او لمر بریښی،
ځینی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسیم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښی له سپیده داغه راهیسی چلیږی.
تنبیه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوریو تلل، ودریدل بیرته گرځیدل پټیدل او د پخوانیو پیغمبرانو د پرله پسی وحی د راتللو یوه نمونه ده چه تر یو مدت پوری د هغی له نښی پاتی کیدلو څخه وروسته د هغو پاتی کیدل او پټیدل شپی ته ورته دی په رښتیا سره چه هغه توره تیاره پیری چه د حضرت خاتم المرسلین د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنیا تیره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپیر (تفاوت) پکښی نه کیده او د وحی علائم او نښی پکښی نه ښکاریدلی د یوی توری شپی نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کړی ده گواکی د پخوانیو پیغمبرانو رڼا لکه د ستوریو رڼا وه او دا نور الاعظم او لویه رڼا لکه لویی پلوشی لرونکی لمر دی. څنگه ښه ویلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم کواکبها یظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتیٰ اذا طلعت فی الکون عم هدا هاالعالمین و احیت سائر الامم

انبیا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد
په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنیا توله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد

ځینی علماء وائی چه د ستوریو دا سم او کوږ تګ او پټیدل بیرته ګرځیدل په علم ملکوت کښی د پرښتو تګ او راتګ او پټیدلو ته ورته دی. د شپې تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په سبب د کفر او ظلمت لری کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لری ښکاری والله اعلم

او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسی فرمائی:

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د قوت زور په نزد د څښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلی لری یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام دوهم ځمونږ پیغمبر عربی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسی دی چه هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیچاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی. د یوی خبری په رښتیا منلو کښی لوی دلیل دا دی چه راوی ئی په اعلیٰ درجه سره ثقه، عادل ، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په مخ کښی عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (دیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی داده وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له وړاندی وروسته کولو څخه د زړه له کومی ومنی. دا ګرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښی شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه متقی او دیره پاکی ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (دیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله اتقٰکم» په حدیث کښی دی (الکرم التقوی) ذی قوة اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښی هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د ګردو (تولو) پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښی نژدی ځای لری د آسمان پرښتی د هغه حکم منی څکه چه هغوی ګردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واوری.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملګری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری ګمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هښیار دی).

تفسیر : یعنی له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د پټو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیڅکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا ، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سببه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چه د هغه ګرد (ټول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سړی ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِيْنِ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کښی.

تفسیر : یعنی په مشرقی څنډه (غاړه) کښی د هغی پرښتی یعنی جبریل علیه السلام ښه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو ځکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیرواته او مغالطه پیښه شوی وی. او هغه څوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستویٰ وهو بالافق الاعلیٰ».

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِيْنٍ ﴿٢٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندی بخیل (چه پټوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسیر : یعنی دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پټی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالیٰ د اسماؤ او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مرینی څخه وروسته د پیښو او په هغو پوری تړلی خبرو په درښوولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باړه نه غواړی نذرانی، بخشش او تعارف ته ئی سترګی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پټو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ ګډوی او د هغه په درښوولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخشش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئې له خولې څخه نه وځي د پیغمبرانو لوړ (اوچت) سیرت د کاهنانو له رټلیو اخلاقو سره څه نسبت نه لري.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلي ویشتلي شوي (په شغلو سره).

تفسیر : هیڅ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي چه په هغو کښې د بنیادمانو ګټه (فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وي بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم برهانه حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کښې له قرآنه).

تفسیر : یعنې کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد (ټول) احتمالات لرې شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسیر : هغه ګرد (ټول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئې پیدا کړې، هغه ګرد (ټول) سره غلط دي که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو کښې ښه فکر او جاج ووهئ. نو دا به درښکاره شي چه دغه قرآن ټول جهان ته ډېر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په عمل کولو ئې د دواړو دارینو فلاح او ګټې په لاس راځي. نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿۲۸﴾

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لاړ شی پر لاره د الله تعالیٰ باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کوږ تګ او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سړی له داسی پند څخه ډیره ګټه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۹﴾

او نه شئ قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (ټولو) عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالیٰ په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التكوير بفضل الله القدير فلله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهي تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مکی دی (۱۹) آیته یوه رکوع لری په نزول او په تلاوت په دواړو کښی (۸۲) سورت دی

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿۱﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿۲﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿۳﴾

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولویږی تیت په تیت

(ګډوډ) شي او په هغه وقت کښې چه دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او ټول یو دریاب شي).

تفسير : یعني د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیږي او د دې تندوبې له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې ودې شي.

وَإِذَا ٱلْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

او کله چه قبرونه سره څیرې لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسير : یعني هغه شیان چه د ځمکې په منځ کښې وي د باندې به راغورځي او مړي به له خپلو قبرونو څخه (ژوندي) راوځي. هر کله چه وشي دا کارونه قیامت قائمیږي نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وقت کښې) په هغه خیر او شر خپل باندې چه وړاندې ئې لیږلي وي او چه وروسته ئې پرې ایښي وي.

تفسير : یعني هغه ښې او بدې چارې چه کړې ئې وي یا ئې نه وي کړې د خپل عمر او منګ په اول کښې ئې کړې وي یا په آخر کښې د هغې نښې بیرته ورڅخه پاتې وي او که نه وي پاتې هغه ګرد (ټول) هلته د ده په مخ کښې راځي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلْكَرِيمِ ﴿٦﴾

ای انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړې ئې ته پخپل رب کریم باندې (چه کافر شوې ئې پرې).

تفسير : یعني هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ(لائق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې داده شوې سر به دې ورځنې غړاوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دې کرم څخه به شرمیدې او د حلیم له قهر څخه به ډېر ویریدې ولې چه الله تعالیٰ ډېر کریم دی خو ورسره منتقم او حکیم هم دی نو که دا تیرواته او غرور نه دی نو څه دی چه ته ئې په یوه صفت

پېژني او له بل صفت ئې سترګي پټوي؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۝٧

هغه (رب الكريم) چه پيدا كړى ئې يې ته نو برابر كړى ئې ته (يعني اندامونه ئې پوره دركړى دى) پس برابر معتدل كړى ئې ته (په خلقت كښي).

تفسير : يعني پيدا ئې كړ يو لاس په اندازه د بل سره او يوه سترګه په مقدار د بلې سره. په دې كښي اشارت دى دى ته چه هر كله دغه رب قدير په دغه شان سره قدرت لرى نو قادر دى په بيا پيدا كولو سره لپاره د حساب او كتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب ليكي «جوړ ئې كړ بدن او درسم ئې كړ خصلت». يا مطلب دا چه په حكمت سره ئې ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب درسم كړى دى او ستا په مزاج او اخلاطو كښي ئې اعتدال درپيدا كړى دى.

فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝٨

په هر شان (كامل) صورت سره چه وئې غوښته تركيب پيوند ئې كړى ته.

تفسير : يعني د ګردو (ټولو) په بڼو (صورتونو) كښي لږ او ډير توپير (فرق) او تفاوت پيدا كړ او هر يوه ته ئې بيل رنګ، شكل او دول عنايت كړ او په مجموعي ډول سره ئې انسانانو ته د نورو ساكښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شكل) وركړه. ځينو پخوانيو پوهانو له دې ځخه دا مراد اخيستى دى كه الله تعالىٰ اراده فرمايلې وى له هغه ځخه به ئې خر، سودر، سپى او نور ځناوران جوړول سره له دې قدرته دا د الله تعالىٰ ډيره مهرباني او خورا (ډير) احسان دى چه تاسي ته ئې د سړى بڼه (شكل) دركړه نو هغه الله تعالىٰ چه له تاسي سره ئې دومره ښيګڼي (نيكۍ) كړي او انعامات ئې درښيلي دى آيا د دې خبرې وړ (لائق) دى چه سړى ئې امر او حكم ونه مني؟. بلكه مونږ ټولو مسلمانانو ته ښائى چه د الله اكرم شانه واعظم برهانه ګرد (ټول) احكام له زړه ومنو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ۝٩

نه دى (دا غرور ستا مناسب) بلكه دروغ وايئ تاسي په ورځي د جزاء باندې.

تفسير : يعني د تيروتلو بل هيڅ سبب نشته تاسي چه د جزاء ورځ نه منئ نو ځكه هر شى مو

چه زره غواړی هغه کوی. او وايئ چه په مخ کښی د حساب او کتاب او پوښتنی ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئی لیکی؟ او شمیر پسی ئی ګرځی؟ او محفوظ ئی ساتی؟ کله چه مره شو دا ټولی خبری پای (آخر) ته رسیږی.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

حال دا چه بیشکه په تاسی باندی خامخا ساتونکی ملائکی (د عمل، مقرر دی) عزتمنی (په نزد د الله) لیکونکی (د اعمالو د تاسی) پوهیږی (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر : یعنی دغه ملائکی چه کرام الکاتبین نومیږی د الله تعالیٰ داسی عزتمنی بندګانی دی چه نه خیانت او درغلی کوی او نه کوم کار نالیکلی پریږدی او نه له هغوی څخه ستاسی کارونه پټیږی. کله چه ګردی (ټولی) چاری داسی یو په یو په اهتمام سره لیکلی کیږی نو آیا دا ګرد (ټول) دفترونه هم داسی مهمل او بیکاره پری ښودلی شی؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کیږی او بیشکه د هر سړی عمل د هغه په مخ کښی راوړل کیږی چه د هغه ښه یا بده جزاء ومومی چه ښوونه ئی په تفصیل سره په دغه راتلونکی آیت کښی داسی شوی ده.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾

بیشکه چه ابرار(نیکان-مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښی دی.

تفسیر : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخششونه او نعمتونه مومی او تل به خوشاله او آرام وی او د هیڅ یوه شی غم او اندیښنه به د جنتیانو سره نه وی. او نه به ئی له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وی.

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾

او بیشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښی دی ننوځی دوی په هغه کښی په ورځی د جزاء کښی او نه به وی دوی هیڅ له هغه (دوزخ)

ځخه پټیدلونکی.

تفسیر : یعنی نه به په تیښته له دوزخه جلا (جدا) کیدی شي او نه به له ننوتلو ځخه وروسته له هغه ځای ووځي بلکه تل به هلته په کښي وي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ۖ

او څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء بیا څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعنی بل څوک پری نه پوهیږی بی له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وی مالک نشي کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شي (د نفعی او د ضرر).

تفسیر : یعنی هومره چه فکر او جاج ووهی. او په غور او خیال کښي دوب لاړ شئ بیا به هم د دی ویروونکی ورځی په پوره کیفیت باندی نه پوهیږئ! خو لنډه ئی دا چه دومره اوپوهیږئ چه په هغه ورځ به دا ټول خپلوی او خیښی، آشنائی او یارانی ورکی شي او هر سړی به «نفسی! نفسی!» ناری وهي. هیڅوک به پرته (علاوه) د مالک الملک له امر ځخه د بل چا شفاعت نه کوی عاجزی، چاپلوسی، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَٱلْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

او امر حکم په هغه ورځ کښي خالص الله لره دی.

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیا کښي د تولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیت باندی او د مور او پلار خبره په اولادو باندی او د بادار وینا په نوکرانو چلیږی په هغه ورځ کښي به دا ټول حکمونه پای (آخر) ته رسیږی او د هیچا امر په بل چا باندی نه چلیږی او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر تولواک (حاکم) له احکامه ځنی بل څوک سا هم نشي وښکلی او هیڅ قوت او قدرت به نه لری او الله تعالیٰ به بی له ملتوبه او شرکته او د بل چا د ښکاره او پټی مرستی (مدد) ځخه خپل احکام صادروی او ګردی (تولی) خبری ئی ژر تر ژره چلیږی او ګردی

(تولی) چاری به صورتاً او معناً، حساً او مادتاً د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه او لاس کښې وی.

تمت سورة الانفطار بفضله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة المطففين مکية وهي ست و ثلثون آية و فيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۳) تسلسلها حسب النزول (۸٦)

نزلت بعد سورة العنكبوت وهي آخر سورة نزلت بمكة

د « المطففين» سورت مکی دی (۳٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸۳) په نزول کښې (۸٦) سورت دی. وروسته د العنکبوت له سورته نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ﴿١﴾ الَّذِيْنَ إِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ﴿٢﴾
وَإِذَا كَالُوْهُمْ أَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ﴿٣﴾

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده کم کونکیو لره (په پیمانه او تول کښې) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلی پیمانه نو پوره اخلی او کله چه پیمانه ورکوی یا ئی تلی هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسیر : له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دی دلته د دی خبری بد ویل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکید دپاره دی. یعنی اکر که لږ ورکول په خپله فی نفسه هم مذموم دی خو که له دی سره د اخیستلو په وقت کښې د نورو بالکل رعایت نه کیږی نو دا لا مذموم دی پرته (علاوه) له رعایت کوونکی څخه چه که په هغه کښې یو عیب شته خو یو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو ځکه د هغه ږومبنی سری عیب لا شدید شو څرنګه چه اصلی مراد د لږ ورکولو مذمت دی نو ځکه ئی دلته پیمانه او ژی او وزن، تلل دواړه یاد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شی چه د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وقت کښې لږ ورکوی. او څنګه چه پوره اخیستل پخپله فی نفسه کومه بده خبره نه ده. نو یو

ځلې ئې د تاکید دپاره یاد کړ. د پیمانی او اوزی (تول) تخصیص ښائی د دی دپاره وی چه په عربو په تیره بیا په مدینې منورې کښې زیاتره د کیل او پیمانی سره پیرودلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دی د دی تخصیص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾

آیا یقین نه کوی (دیر اخیستونکی لږ ورکوونکی دغه) چه بیشکه دوی راپورته به کړل شی دپاره (د حساب) د لوئی ورځی (د قیامت).

تفسیر : یعنی که هغوی داسی خیال لری چه وروسته له مړ کیدلو بیا ژوندون شته او د الله تعالیٰ په مخ کښې د ګردو (ټولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمیر ورکول حق دی نو هیڅ کله به ئې داسی حرکت او خوځیدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

هغه ورځ چه وبه دریږی خلق لپاره (د احکام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

تفسیر : چه الله تعالیٰ کله تجلی کوی او څه وخت ځمونږ حساب او کتاب ګوری او په حق مو رسوی او څه وقت مونږ ته ځمونږ چاری او فیصلی رااوروی.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾

داسی پکار نه ده (او نه دی کوی دیر اخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قیامت نه) بیشکه لیکلی شوی اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجین کښې دی.

تفسیر : یعنی له سره هسی ګمان ونه کړ شی چه داسی ورځ به نه راځی ځکه چه هغه ورځ هرومرو (خامخا) راتلونکی ده نو د هغی ورځی د راتګ دپاره د ګردو (ټولو) نیکانو او بدانو عملنامی لیکلی د کرام الکاتبین په دفترو کښې مرتب ایښودلی شوی دی.
(اوس الله اجل شانه واعظم برهانه ویروی فاجران بالعموم او داسی فرمائی).

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا سِجِّيۡنٌ ۝٨ كِتٰبٌ مَّرۡقُوۡمٌ ۝٩

او څه شي پوه کړی ئی ته (ای محمده) چه څه دی سجين يو دفتر دی ليکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسير : يعنی سجين يو داسی دفتر دی چه په هغو کښی د ګردو (ټولو) دوزخيانو نومونه ليکلی شوی دی او د بندګانو د چارو ليکونکی پرښتی چه د هغوی د نامه يادونه په پخوانی سورت کښی وشوه د دی بدکارانو د مره کيدلو او د عمل له پريکيدلو څخه وروسته د هر يوه سړی چاری په بيلو بيلو دفترو کښی ليکی او په دی دفتر کښی ئی داخلوی د هر يوه دوزخی د نامه دپاره يوه بيله علامه او نښه ايښودله شی چه هغه دوزخی دی او د هغه د ليدلو څخه هر څوک پوهيږی چه پکښی خير نشته له ځينو روايتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم دغه ځای کښی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی د هغو نومونه ليکل کيږی تر څو وروسته له مرينی هلته يوړل شی» ځينی پخوانی مفسرين وائی چه دا ځای تر اوومی ځمکی لاندی دی الله تعالیٰ اعظم برهانه په داسی خبرو ښه پوهيږی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۝١٠ الَّذِيۡنَ يُكَذِّبُوۡنَ بِيَوۡمِ الدِّيۡنِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖۤ اِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ اَثِيۡمٍ ۝١٢

افسوس هلاک خرابی يا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښی دروغ ويونکيو لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه ګڼی دغه (ورځ د جزاء) مګر هر يو له اندازی تيريدونکی ګنهګار.

تفسير : هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکريږی په حقيقت کښی د الله تعالیٰ د ربوبيت او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکريږی او هغه څوک چه د الله تعالیٰ له دی صفاتو څخه منکريږی نو هومره چه په ګناهونو کښی زړه‌ور شی لږ ده . د «معتد اثيم» يعنی له اندازی تيريدونکی ګنهګار بل بد عادت دغه دی چه:

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ۝١٣

کله چه ولوستلی شی په ده باندی آيتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی (جهلاً او عناداً چه دا) چتی (بيکاره) قصی دی د پخوانيو.

تفسیر : یعنی کله چه قرآن کریم او د پند خبری آوری وائی داسی خبری به پخوانیو خلقو هم کولی اوس هم هغه پخوانی قصی او له کاره وتلی افسانی ویلی کیږی نو مونږ له داسی قصو او افسانو څخه کله ویریدونکی یو (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلْ سكتة رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

نه ده داسی (لکه چه وائی منکران) بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چه ۋ دوی چه کول به ئی.

تفسیر : یعنی څمونږ په آیتونو کښی هیڅ د شک او شبهی ځای او موقع نشته خبره خو دا ده چه د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندی زنګ لویدلی دی نو ځکه د صحیحه ۋ حقائقو انعکاس په هغو کښی نه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه سړی ګناه کوی یو تور تکی د هغه په زړه باندی پیدا کیږی که توبه ئی وکړه نو دا تکی لری کیږی که نه هومره چه ګناه کوی په همغه اندازه دا تکی پلنیږی او ارتیږی تر دی چه د ده زړه تک تور شی او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشی کولی» د مکذبینو حال هم داسی وګڼه چه له دیرو شرارتونو څخه د دوی زړونه بالکل مسخ شوی دی نو ځکه په آیت او د الله تعالیٰ په خبرو او نبنو باندی ملندی وهی او پری مسخری کوی (نعوذ بالله).

كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتیا ده چه بیشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغی ورځی (د قیامت کښی) هرومرو (خامخا) په حجاب کښی وی (نه به وینی الله)

تفسیر : یعنی د دی انکار او تکذیب د انجام او پای (آخر) څخه ښائی چه بی فکره نشی هغه وقت خامخا راتلونکی دی چه په هغه کښی مؤمنین د حق سبحانه و تعالیٰ په لقاء او لیدلو سره مشرفیږی او دا بدبختان به تری محروم او ممنوع او بی برخی پاتی کیږی.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شی (دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه وئ تاسی چه هغه به مو دروغ گانه انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسی.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشی کیدی او الله جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡأَبۡرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ۝١٨ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ۝١٩
كِتَٰبٌ مَّرۡقُومٌ ۝٢٠

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علیین کښی دی. او څه شي پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علیین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نومونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پاڼی سره روښی او ترتیب شوی دی ږومبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوګنی اصلی ځای ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکی به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوګنه لری والله اعلم.

يَشۡهَدُهُ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢١

چه گوری حاضریږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندگان).

تفسیر : مقربی پرښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندګان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی گوری او هلته به حاضر وی.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝٢٢ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ۝٢٣

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښی دی پر (مکللو) تختونو باندی ناست گوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کیږی یا به ګوری دوزخیانو ته)

تفسیر : یعنی په خورا (ډیرو) ښو پالنګونو به ناست وی او په زړه پوری د جنت ښی ننداری به کوی او د الله تعالیٰ په لیدلو سره به خپلی سترګی رڼوی او زړونه به پری خوشالوی.

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿۲۴﴾

پیژنی به ته (ای کتونکیه!) په مخونو د دوی کښی تازه‌ګی د نعیم (تنعم د جنت).

تفسیر : یعنی د جنت له عیش او آرام څخه به د هغوی څیری داسی ښی او تروتازه او بارونقی ښکاری چه هر لیدونکی به له لری پری پوهیږی چه دا کسان په خورا (ډیر) عیش، هوسائی (آرام) او راحت او تنعم کښی دی.

يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿۲۵﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ ۚ

ورڅښولی شی (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړیو شویو څخه چه مهر به ئی مشک وی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی «چه په جنت کښی به د خورا (ډیر) خالصو شرابو ویالی د هر چا د کور د مخه وی. خو دا خورا (ډیر) ښه او نادر شراب دی چه سر به ئی تل مهر وی په جنتی مشکو سره». لکه چه په دنیا کښی مهر په لاکو یا مومو یا خاورو یا ختو یا نورو شیانو باندی لګول کیږی کله چه د هغه ځای خاوری مشک دی نو په هغو باندی دا مهر لګاوه کیږی. دا ښیښه چه په لاس کښی واخیستله شی دماغ معطریږی او تر آخره پوری د خوشبوئی خورا (ډیر) ښه رائحه او وږم تری پورته کیږی.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿۲۶﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتی نعماؤ) باندی پس بایده دی چه رغبت وکړی رغبت کوونکی (په کولو د فضائلو او پریښودلو د رذائلو چه عجلت وکړی په حسناتو او ځان وساتی له سیاتو).

تفسير : يعني د دنيا ناپاک شراب د دی وړ (لائق) نه دی چه کوم ښه سړی هغه ته رغبت وکړی. هو يوائځی شراب طهور د دغی خبری لائق او وړ دی چه په هغو باندی خلق ورمات شی او يو په بل باندی د هغو په څښلو کښی وړاندی والی وکړی (اللّٰهم ارزقنا).

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنت کښی) چه څښی به له هغی څخه د (اللّٰه) مقربان.

تفسير : يعني مقرب خلق يوائځی د دی چينی خالص شراب څښی او نيکانو ته به د دی شرابو ګډ ورکول کيږی چه لکه ګلاب او نور په هغه شراب کښی ګډيږی.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ زصلے

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی ؤ دوی په هغو کسانو باندی چه ايمان ئی راوړی ؤ خندل به ئی (مسخری به ئی پری کولی).

تفسير : او پخپلو منځونو کښی به ئی په تمسخر او استهزاء سره داسی ويل چه د دی بی هوشانو په مغزو کښی څه يو چتی (بيکاره) خيال لويدلی دی چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو (خيالونو) او خيالی لذتونو باندی له لاسه ورباسی (العياذ باللّٰه).

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ زصلے

او کله چه تيريږی منکران پر مؤمنانو باندی هغوی ته پخپلو منځونو کښی سره سترګکونه وهی (لپاره د استهزاء).

تفسير : او يو تر بله په سترګو اشارتونه کوی او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښی سره داسی وائی چه وګورئ هم دوی بی عقلان او احمقان دی چه د جنت په پور (قرض) باندی د دنيا له نغدو څخه ځان بی برخی کوی (استغفراللّٰه).

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿۳۱﴾

او كله چه وګرځي خپلو كورونو ته (نو) ګرځي دوى خوشاله (خبرى جوړوونكى په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندى)

تفسير : يعنى په خوش طبعى او توكو په مسلمانانو باندى ملندى وهى او په خپل عيش او عشرت باندى مفتون او مغرور شوى وائى چه ځمونږ عقيده او فكر ښه دى كه نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسائى (آرام) ولى او له كومه رسيده.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿۳۲﴾

كله چه ويه ليدل (كفارو) دغه (مؤمنان) نو ويل به ئى پخپل منځكښى چه بيشكه دغه (مؤمنان) خامخا بى لارى دى.

تفسير : او ګمراهان دى چه خامخا په زهد او رياضت كښى خپل ځانونه له لاسه وباسى او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنى موجوده لذتونو باندى ترجيح وركوى او په لاحاصل او بى ګټى (بى فائدى) ربړو (تكليفونو) باندى د حقيقى كمالاتو نوم ايښى دى آيا دا ښكاره ګمراهى نه ده چه سړى د خپل عيش او آرام او هوسائى (راحت) او كور او كهول څخه مخ واړوى او په يوه سړى پسى رهى (روان) شى او خپل پلارنى دين پريږدى. (معاذ الله)

وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿۳۳﴾

حال دا چه نه دى ليږلى شوى (كافران) پر دغو (مؤمنانو) باندى ساتونكى څارونكى.

تفسير : چه شاهدى ووائى په هدايت او ضلالت د دوى دغه الله جل شانه واعظم برهانه فرمان او بيان دى چه دا كافران پر مسلمانانو باندى پيره‌داران نه دى مقرر شوى دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګى پټوى. او د هغوى د هر راز (قسم) حركاتو كتنه كوى. د خپل ځان د اصلاح په فكر كښى نه لوېږى او هغو كسانو ته چه په سمه لاره ځى ګمراه او احمق وائى.

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿۳۴﴾

نو په نن (ورځ د قيامت كښى به) هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى په

کفارو باندی خاندی.

تفسیر : یعنی د قیامت په ورځ به مسلمانان په دی کافرانو پوری خاندی چه دا خلق څومره ناپوه ؤ چه فانی او خسیس څیز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کیدونکو نفیسو شیانو باندی ترجیح ورکوله. نو اوس څنګه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مکللو تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماؤ ته) او تری متلذذ کیږی یا ګوری کفارو ته چه څرنګه په عذابیږی.

تفسیر : یعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند نندارى کوی.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

بیشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنیا کښی له معاصیو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خندیدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تیرو حماقتونو باندی خاندی.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الانشقاق مكية وهى خمس وعشرون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٤) تسلسلها حسب النزول (٨٣) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (۲۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸٤) په نزول کښی (۸۳) سورت دی
وروسته د الانفطار له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چه آسمان شق څیری شي وچوی او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر : یعنی کله چه د الله تعالیٰ له خوا د څیریدلو «تکوینی» حکم وشی آسمان به هغه تعمیلوی او منی ئی او آسمان د مقدور او مقهور کیدلو له پلوه د دی خبری وړ (لائق) دی چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالی (اوچتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کښی غاړه کیږدی او د هغه په دی حکم منلو کښی هیڅ ونه وائی.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چه ځمکه وغوړوله شی.

تفسیر : د محشر دپاره به ځمکه د رړ په شان جوړیږی او د هغی د مخ گرد (تول) عمارات او غرونه او نور شیان لری کیږی تر څو په یوی مستوی سطحی باندی گرد (تول) پخوانی او وروستنی خلق سره یو ځای او په یوه وخت کښی بی له پردی او حجاب او حائل څخه وکتی شی.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندی وغورځوی هغه چه دننه پکښی وی له مړیو او خزائنو څخه او بنه خالی شی له تولو اشیاؤ نه.

تفسیر : په هغی ورځی کښی ځمکه خپلی خزانی او مړی او نور اجزاء له دننه څخه د باندی غورځوی او منځ ئی له هر هغه شی څخه بالکل تشیږی چه د هغو تعلق د بندگانو له حساب او کتاب او سره وی.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسیر : کله چه ځمکه او آسمان د هغه الله تعالیٰ د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سری ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردګار له تشریعی حکم ځخه سر وغړوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ۝٦

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسیر : یعنی د پروردګار په مخ کښی له رسیدلو ځخه پخوا هر سری له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) ځوک ئی په طاعت کښی زیار (محنت) ګالی (برداشت کوی) ځوک ئی په سر غړولو کښی ځان ستړی کوی که د خیر په لاره کښی وی یا د شر په لاره کښی هر رنګه ربړونه (تکلیفونه) وباسی اخر د خپل پروردګار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووینی.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ۝٨

پس هر هغه ځوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسیر : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یواځی د هغه پانی واندی کیږی او بی له بحث او مناقشی ځخه به خوشی کیږی.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ۝٩

او ویه ګرځی اهل خپل ته (په جنت کښی) خوشاله کړی شوی.

تفسیر : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته وررسیږی. او له دوی سره په خوښی سره مشغولیږی او له هغوی سره ګرځی.

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهْرِهِۦ ۝١٠

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کيڼ لاس ئې).

تفسير : يعنې ورکړه شي عملنامه په کيڼ لاس کښې د شا له لورې او پرښتې نه غواړې چه د ده هغه مخ ووينې نو په دې وسيله ځېل زيات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي. کيدی شي چه مراد ئې داسې وي چه د دوی متې به ترلې وي نو ځکه ئې عملنامې د شا له لورې ورکولې کيږي.

فَسَوْفَ يَدْعُواْ ثُبُورًا ۝١١

پس ژر به ناری کړي دی ای هلاکه (ځما راحاضر شه! دا دې وقت دی).

تفسير : يعنې د عذاب له ويرې څخه به مرګ غواړې او د ځېل هلاکت آرزو او تمنا به کوي.

وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ۝١٢ إِنَّهُۥ كَانَ فِىٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ۝١٣

او ننه به وځي دی بل اور (د دوزخ) ته چه بيشکه ؤ دی په (دنيائی) اهل خپل کښې خوشاله (په کفر او معاصي غافل له آخرته).

تفسير : يعنې په دنيا کښې له آخرته بې فکره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ککړ دی پرته (علاوه) له دې هغه کسان چه د دنيا د هستوګنې په وقت کښې د آخرت له ويرې ويلې کيدل هغوی نن بالکل ډاډه او په خوښی کښې دي. منکران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دي.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ۝١٤

بيشکه ده به يقين کاوه په دنيا کښې داسې چه دی به له سره بيرته نه ګرځي (الله ته او منکر ؤ له بعثه)

تفسیر : د ده کله داسی خیال و چه یوه ورځ به د الله تعالیٰ په مخ کښې ودریږی او د یوی ذری شمیر جواب به ورکوی نو ځکه په گناه او شرارت کښې داسی زړه‌ور او دلیر وو. یعنی ده به په دنیا کښې گمان کاوه چه له سره به الله تعالیٰ ته رجوع ونه کړم او قیامت نشته! نه ده داسی بلکه

بَلٰٓى ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو! دی رجوع کوی (هرومرو (خامخا) الله ته) بیشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر : یعنی له پیدا کولو ځنی تر مرگ پوری به ئی دا کتل چه د ده روح له کوم ځای شخه راغلی ده؟ او بدن ئی له څه شی څخه روغ دی؟ څه اعتقاد لری؟ عمل ئی څه دی؟ په زړه ئی څه گرځی؟ له ژبی ئی څه وځی؟ لاسونه، پښی بی څه کوی؟ څه گټی؟ څه خوری؟ څه کوی؟ وروسته د هغه له مرگه د هغه روح چیری لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په کوم کوم ځای کښې دی؟ او نوری پوښتنی. هغه الله تعالیٰ چه د سری له احوالو څخه په دی اندازه خبر او د هر څیز په گردو (ټولو) خبرو او کلی او جزئی احوالو باندی پوه دی نو آیا څه گمان کاوه شی چه هغه به دی هم داسی مهمل او معطل پریږدی؟ ضرور دی چه د هغه د اعمالو نتیجی او ثمری به ورښکاره کری.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سپینوالی د عشاء پس له سوروالی د ماښام او په شپه او په هغو (څیزونو) چه جمع کری وی (شپی هغه په تیارو خپلو کښې)

تفسیر : یعنی سری او نور ساکښان (جاندار) چه د ورځی له مخی د معاش په تلاش کښې د باندی گرځی او هر چیری په خپلو چارو کښې بوخت دی د شپی له لوری ټول سره یو ځای کیږی او هر یو په خپلو ځایونو کښې سره ټولیږی.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمی کله چه پوره کامل شی.

تفسیر : یعنی د څوارلسمی شپی سپوږمی چه د خپل کمال حد ته رسیدلی وی. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسیږی تاسی ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر : یعنی د دنیا په ژوندون کښی له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تیر شوی په پای (آخر) کښی د مرگ پوړ (زینه) ده، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالیٰ پوهیږی چه په قیامت کښی د څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پریکول درجه په درجه په مخ کښی دی؟ لکه چه د شپی په اوله برخه کښی تر څو چه شفق وی یو شانته سره او سپینه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقیقت او په رښتیا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغیزی نښی دی چه پس له ورکیدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کیږی چه هر شی په کښی پټیږی. په شپه کښی سپوږمی هم راخیژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زیاتیږی، کمیږی او په څوارلسمی شپی کښی د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تیاره فضاء رڼوی، گواکی د انسانی احوال طبقات هم د شپی مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ایمان نه راوړی.

تفسیر : چه وروسته له مرگه دوی د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او هم یو سخت مزل په مخ کښی دی چه هغه ته کافی توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ﴿٢١﴾ السجدة

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاړه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسیر : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کریم له بیان څخه ئی گټه (فائده) اخیستلی خو برته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بیان اوری خو هیڅ د هغه په مخ کښی د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالیٰ دا آیات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفیق هم نه لری.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گنی (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پټوی په زړه کښی ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسیر : یعنی یواځی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالیٰ آیتونه آوری او سجده نه کوی او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زیات له دی نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښی د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی ډیرئ پرتی دی الله تعالیٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زیری ورکره دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی زیری ورکړئ په هغو باندی څه شی چه هغوی گڼی د هغی نتیجه او میوه به هرومرو (خامخا) هغوی ته رسیږی او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مگر خو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهایته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسیر : چه هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږی او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البروج مكية وهي اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (۸۵) تسلسلها حسب النزول (۲۷) نزلت بعد سورة الشمس

د «البروج» سورت مكي دی (۲۲) آيته يوه ركوع لري په تلاوت كښې (۸۵) په نزول كښې (۲۷) سورت دی

وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ①

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دی.

تفسير : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دی چه په يوه كال كښې لمر په هغو كښې گرځي يا د آسماني قلعي برجونه او برخې دی چه پرښتي پيري په كښې كوي يا هغه لوی ستوري دی چه په ليدلو سره هم په آسمان كښې ښكاري والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③

او (قسم دی) په هغی ورځې وعدی كړی شوی (چه د قيامت ورځ ده) او (قسم دی) په هغی ورځې چه حاضريږی (چه ورځ د جمعي ده) او په هغی ورځې چه هغی ته ورحاضريږی (خلق چه ورځ د عرفي ده).

تفسير : خلق په گردو (تولو) ښارونو كښې حاضريږی د جمعي په ورځ او د گردی (تولی) دنيا خلق سره يو ځای توليږی د عرفي په ورځ حج ته نو ځكه په روايتونو كښې راغلی چه (شاهد) د جمعي ورځ ده او (مشهود) د عرفي. برسيره پر دی د شاهد او د مشهود په تفسير كښې ډيری خبری دی خو اوفق بالروايات هم دا خبره ده والله اعلم.

تنبيه : د قرآني قسمونو په نسبت مو د القيامة د سورت په شروع كښې څه ليكلی دی ښائی هغه به هر ځای كښې په زړه ولرئ او له دی قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دی چه د دی گردو (تولو) څخه دا ښكاری چه الله تعالیٰ مالک د امكنه ؤ او ازمنه ؤ دی او د داسی مالک الكل له حكم څخه پرته (علاوه) كار كوونكی د لعن او عقوبت مستحق او ور (لائق) دی. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

قُتِلَ اَصۡحٰبُ الۡاُخۡدُوۡدِ ۙ﴿۴﴾ النَّارِ ذَاتِ الۡوَقُوۡدِ ۙ﴿۵﴾

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په څمکه کښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ګوګړو او په ډیرو لرګیو او په سرپو سره).

تفسیر : یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او دیر لرګی ئی پکښی واچول او بنه ئی سره کړل. د (اصحاب الاخدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کښی یاده شوی ده لنډه ئی دا ده چه په پخوانیو پیریو کښی کوم کافر باچا وو. چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکړه، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیری په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو شیروونکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی وروړاندی کړی ده. هغه یوه تیږه (ګټه) په لاس کښی واخیسته او دعا ئی وکړه «ای الله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (ګټه) ئی وروغورځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه ړانده چه دا انګاځه او آوازه واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالیٰ دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رنی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری ګردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او ړوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او ړوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر ورکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغړولو سره وواژه شی» خو د الله تعالیٰ په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره باندی خیژولی ۇ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمټ بیرته راغی. بیا باچا امر ورکړ چه «هغه دی په سین کښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه وروړاندی شوه او هغه ګرد (تول) سری چه له ده سره تللی ۇ تول په سیند کښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بیرته راوګرځید په پای (آخر) کښی هلک باچا ته وویل زه د

ځان د وژلو چل دروښیم تاسي ګرد (تول) سري په یوه میدان کښي سره تول کړئ. د هغوی پر مخ کښي ما یو غرغره باندي وځړوی. او د دي لفظ په ویلو سره پر ما باندي غشي ولی «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دي هلک رب او پالونکي دی کله چه باچا داسي وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو او خلقو دا عجیبه واقعه ولیدله تولو وویل (آمنا برب الغلام، ایمان مو راووړ د دی هلک په رب او پالونکي باندي) نو وزیرانو باچا ته وویل «وګوره چه د هغي خبري په سبب چه دا ګرد (تولي) چاري وشوی اخر ته هغه پیښه شوه. ړومبی به یو دوو سړیو ایمان راووړ اوس خورا (ډیر) ډیر خلق مؤمنان شول» باچا زیات په قهر شو او د ډیرو لویو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی وکړ او هغه ئی ښه له اوره څخه ډک کړل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ایمان لری او د خپل ایمان څخه لاس نه وباسي په هم دی کندو کښي دی وغورځاوه شی!» تر دی چه ډیر سړی په اور کښي وغورځول شول خو هیڅ یوه هم د خپل ایمان څخه لاس وانه خیست یوه ایمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی یو ماشوم وو او ګمان کیده چه ښائی دا د خپل کوچني (ماشوم) له ویری ځان په اور کښي ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچني (ماشوم) داسي ورغږ کړ «أمّاه اصبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کړه چه ته په حق باندی ئی!»

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٧

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترګو ئی کتلی).

تفسیر : یعنی باچا له خپلو وزیرانو او مشرانو سره یو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښي ناست ؤ. او په ډیره بی رحمی او غت زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هیڅ زړه په دوی باندی نه خوږیده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩

او عیب ئی نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چه ایمان لرونکی ؤ په الله ډیر غالب قوی ډیر ستایلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً) او الله په هر شی باندی شاهد دی.

تفسیر : یعنی د دی مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دی بل کوم شی نه ؤ چه هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل او پر یوه لوی او د هر راز (قسم) ستاینی (صفت) ور (لائق) الله تعالیٰ باندی به ئی ایمان راوړ چه سلطنت او باچائی ئی پر آسمان او ځمکه او پر هر شی باندی ده او په هر کوچنی (ماشوم) او لوی او ذری ذری باندی یوه او باخبر دی کله چه د الله تعالیٰ داسی بندګان یوائی په دی ګناه باندی چه هغوی ولی د یوه وحده لا شریک عبادت کوی په اور کښی سوځوی نو آیا دا ګمان کاوه شی چه داسی ظلم او ستم به بی بدل او انتقام پاتی کیږی او قهار الله به داسی ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته کوی؟ حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه د الله تعالیٰ قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئی سره له وزیرانو او مشرانو او کور کهول وسوځاوه» خو په صحیحه ؤ روایتونو کښی د دی خبری ذکر نشته. والله سبحانه و تعالیٰ اعلم.

إِنَّ ٱلَّذِينَ فَتَنُوا۟ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا۟ فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ ٱلْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه په فتنه کښی غورځولی وی ضرر ئی رسولی وی ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته بیا ئی توبه نه وی ایستلی (او نه وی ګرځیدلی له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کښی) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکی.

تفسیر : یعنی په اصحاب‌الاخدود پوری منحصر نه دی هغه سری چه داسی زیار (کوشش) کوی چه مؤمنان د الله تعالیٰ له لاری څخه ګرځوی لکه چه د مکی کفار ئی کوی او بیا له دی خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږی هغوی ته هم د دوزخ داسی عذاب تیار دی چه په هغه کښی به ډیر زیات تکلیفونه وی او زیات تکلیف به په داسی سوځولو کښی وی چه د دوزخی زړه او وجود پکښی سوځی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د) هغو (څلور قسمه) ویالی دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستنی او لوی بری هغو لره دی چه د هغو په مخ کښی د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (اخرت کښی یا) بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئی راګرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرګه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د اخرت ربړ (تکلیف) (کذا فی الموضح). یا ئی دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سری پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئی هم هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه ځمونږ په مړینی سره نوم او نښی ورکی شی بیا نو مونږ څرنګه ژوندی کیږو.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او هم دی دی ښه ښښوونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانئ هم هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندګانو خطاوی او ګناهونه ښښی او د دوی عیبونه پټوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئی پالی.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيْدُ ⑮ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ⑯

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښې) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چه اراده ئی وفرمائی.

تفسیر : یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شی کول چه وغواړی ژر تر ژره هغه کوی هیڅوا لره حق نشته چه د هغه د چارې مخه ونیسی په هر حال بندګانو ته نه ښائی چه د هغه په انعام او اکرام باندی مغرور شی او نه ئی له انتقام څخه بی خوفه او بی پروا اوسی بلکه ښائی تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترګو لاندی ولری او په زړه کښې سره له ویری ورته هیلمن (ارزومند) هم وی او سره له امیده او هیلی او رجاء خوف او ویره هم ورځنی ولری.

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْجُنُوْدِ ⑰ فِرْعَوْنَ وَثَمُوْدَ ⑱

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دی.

تفسیر : تر یوه مدت پوری د انعام وروته د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښې وپرانستل شول او له هری خوا هغوی ته نعمتونه وررورسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ تَكْذِيْبٍ ⑲

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی (له قومه د تا) په دروغجنولو کښې دی (د تا عناداً او نه اخلی عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعنی کفار له دی خبری څخه څه عبرت او پند نه اخلی او د الله تعالیٰ له عذابه هیڅ نه ویریږی برسیره پر دی دا ګردی (تولی) خبری او پاک قرآن دروغ ګڼی او تل په هم دغو دروغو پسی ګرځی.

وَّاللّٰهُ مِنْ وَّرَآىِٕهِمْ مُّحِيْطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوری د دی احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره نو
تری نشی خلاصیدی هیڅ کله)

تفسیر : یعنی له دی دروغ گنلو څخه هیڅ یوه گټه (فائده) هغوی ته نه رسیږی خو د دی
دروغ بللو هیداد (جزاء) هرومرو دوی ته رسیږی. دوی د الله تعالیٰ له واک (اختیار) او قبضی
څخه هیڅ چیری نشی وتلی. او نه له سزا څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (ساتلی) شی.

بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی (لفظاً معناً اعجازاً په ټولو کتابونو کښی نه
ده داسی لکه چه گمان کوی کافران چه قرآن سحر شعر یا کهانت دی).

تفسیر : یعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی قرآن مجید داسی یو شی نه دی چه د
دروغ بللو ور (لائق) وی یا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گنلو سره د هغه په لوئی
او سترتوب کښی به څه نقصان او لږوالی پیښ شی.

فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ﴿٢٢﴾

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کښی.

تفسیر : په داسی یو ځای کښی چه هلته د هیڅ ډول (طریقه) تغیر او تبدیل او لاس وهلو
هیله (امید) نشته او له هغه ځایه په ډیر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شی
لکه چه د (الجن) په دوهمه رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ فَاِنَّهٗ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ
وَمِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴾ او دلته هم د قدرت له لوری د ده د حفاظت او ساتنی دپاره داسی وسائل
او سامان شته چه په هغه کښی هیڅ یو قوت او طاقت هیڅ یوه رخنه (نقصان) او کندو نشی
کولی.

تمت سورة البروج فلله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهى سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸٦) تسلسلها حسب النزول (۳٦) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مكى دى (۱۷) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۸٦) په نزول كښى (۳٦) سورت دى.

وروسته د «البلد» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۙ﴿۱﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۙ﴿۲﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۙ﴿۳﴾
اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ؕ﴿۴﴾ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ؕ﴿۵﴾

قسم دى په آسمان او په راتلونكى د شپى او څه پوه كړى ته چه څه دى تلونكى د شپى ستورى ځليدونكى دى چه نه دى هيڅ نفس مگر په هغه باندى څارونكى ساتونكى شته. نو ودى گورى انسان چه (اصلاً) له څه شى څخه پيدا كړى شوى دى.

تفسير : يعنى له انسانانو سره پرښتى اوسيږى چه هغوى له بلاوو څخه ژغورى (محفوظوى) يا ئى عمل ليكى (موضح القرآن) او په قسم كښى ښائى دى لورى ته اشاره وى هغه شوك چه په آسمان كښى ستورى ساتى نو په څمكه كښى ستاسو د چارو ساتنه هغه ته كوم گران كار نه دى همغسى چه په آسمان كښى ستورى محفوظ دى او د هغو ښه ښكاريدل په شپه كښى وى هم داسى گردى (تولى) چارى په اعمالنامو كښى اوس هم محفوظلى دى مگر د هغوى ظهور خاص په قيامت كښى كيږى كله چه خبره داسى ده نو انسان لره ښائى چه تل د قيامت په فكر كښى وى كه د ده يقين په قيامت باندى نه راځى او هغه مستبعد گڼى نو ښه غور او فكر دى وكړى چه پخپله دغه انسان له كوم شى څخه پيدا شوى دى (فرمائى الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ۙ﴿۶﴾

پيدا كړى شوى دى (انسان) له اوبو توپ وهونكيو څخه (په رحم كښى).

تفسير : يعنى له منيو څخه چه توپ وهلى وځى يا له هسى اوبو څخه چه تولى كړى شوى وى

په رحم کښې.

يَّخۡرُجُ مِنۡۢ بَيۡنِ الصُّلۡبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝

هسې اوبه چه راوځي له منځه د شاؤ (د سريو) او له هډوکيو د سينو (د ښځو) څخه .

تفسير : وائي چه د نارينه ؤ مني د دوی له شاګانو څخه او د ښځو مني د هغو له تترو (سينو) څخه راوځي ځينې عالمان وائي چه شا او تتر له ګرد (تول) بدن څخه کنايه ده يعنې مني د نارينه وی که د ښځي د دوی له ګرد (تول) بدن څخي پيدا کيږی او بيا په ځغرد (تيزی) تری جلا (جدا) شي. په دی کنايه کښې د «صلب» او «ترائب» تخصيص ښائي د دی لپاره وی چه د منيو د مادی په حصول کښې رئيسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) يو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلبس له «ترائب» سره زيات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسيله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

اِنَّهٗ عَلٰى رَجۡعِهٖ لَقَادِرٌ ۝

بيشکه دغه (الله) په بيا ببرته ژوندی ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسير : يعنې تر مرينې وروسته مو بيا الله تعالیٰ ژوندی راولي (موضح القرآن) حاصل ئې دا چه له نطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلی د بيا ژوندی کولو څخه څه زيات عجيبه نه ده کله چه دا عجيب امر د هغه له قدرت کيدی شي نو جائز نه دی تر هغه د يوه لږ عجيب څيز له وقوع څخه انکار وکړ شي بلکه خامخا بيا ئې هم پيدا کولی شي.

يَوۡمَ تُبۡلَى السَّرَآئِرُ ۝

په هغې ورځې کښې چه ښکارولی به شي (پکښې) پټ څيزونه.

تفسير : يعنې ګردی (تولی) هغه پټې خبری چه د دوی په زړونو کښې وی ښکاريږی او د هيڅ يو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابه (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته ګرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په وریځی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او وربښت راوړونکی باندی.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه وتنی واښه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبی عبثی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لوبو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لائق) اتری نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او رښتیا پری کړه او فیصله ده او بیشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان څخه راځی. او په هغه ځا کښی چه قابلیت وی هغه ډک او مالامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او ګتوره کوی. په قیامت کښی هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه څخه به مړی ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توئیدلو څخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د ننداری وړ (لائق) ګرځی.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او وربه کړم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کښی شبهی او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی تول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی تول چل او درغلی د هغوی په لوری وروګرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالیٰ د تدبیر په مقابل کښی د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کښی تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو څخه خپه نشئ دوی ته سزا ورنه کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د څو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا ګورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التکویر»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۷) په نزول کښی (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ①

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له تولو شخه) ډیر لوی او ښه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښې راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم، دا پخپلو سجدو کښې ووایئ) نو څکه مونږ او ګرد (تول) مسلمانان پخپلو سجدو کښې « سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ②

هغه (رب) چه پیدا کړل (تول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل).

تفسیر : یعنی هر هغه څیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او ښه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی وربښلی دی چه په هغه باندی ګرد (تول) په زره پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ③

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست ګواکی دنیا ته ئی د راتلو لاره وروښوده». حضرت شاه عبدالعزیز رحمة

الله علیه لیکی «د هر سری دپاره ئی د کمال یوه اندازه تاکلی (مقرر کری) ده او بیا ئی هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره ورښوولی ده» په دی کښی نوری خبری هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلی دا خبری نه اوږدوو.

وَالَّذِیٓ اَخْرَجَ الْمَرْعٰی ۝۴ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰی ۝۵

او هغه (رب) چه را ایستلی ئی ده تازه گیا له څمکی څخه پس وئی گرځوله هغه (شنه گیاه) وچه توره.

تفسیر : یعنی ږومبی تکه شنه واښه او ورشو په څمکه کښی پیدا کوی بیا ورو ورو هغه وچ او توروی چه له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږی او هم هغوی ته تر ډیر مدت پوری ذخیره کاوه شی تر دی چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځی.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰٓی ۝۶ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندی (قرآن ای محمده!) بیا به ئی ته نه هیروی مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (د هیرولو ئی له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنی لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولی دی په تا باندی به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسی به ئی در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیره نشی پرته (علاوه) له هغو آیتونو څنی چه د هغو بالکل هیرول مقصود وی چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده.

اِنَّهٗ یَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا یَخْفٰی ۝۷

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دی (یعنی ټول شیان).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دی او سم له هغو سره به له تاسی سره معامله کوی او هم دا شبهه ونه کړه شی چه هغه آیتونه چه یو

ځلي نازل شوي دي نو بيا د هغو منسوخول او هيرول څه معنىٰ لري؟ د هغه په حکمت باندي احاطه کول د الله تعالىٰ کار دي چه په ټولو پټو او ښکاره ؤ خبرو باندي پوهيږي هغه ته معلوم دي چه کوم څيز لره ښائي چه تل پاتي وي؟ او کوم يو د دي وړ (لائق) دي چه د يو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شي ځکه چه اوس د هغه پاتي کيدل ضروري نه دي.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾

او آسانوو د تا دپاره د شريعت آساني (يا يادول د وحي يا توفيق درکوو تاته دپاره د آساني لاري د شريعت).

تفسير : يعني د وحي ياد لرل به آسانيږي او د الله تعالىٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سياست ګردي (ټولي) چاري به در اساني کړی شي او ستا د برياليتوب (کاميابي) له لاري څخه به ګرد (ټول) مشکلات لري کړل شي.

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾

پس ذکر پند ورکړه ته (اى محمده!) که فائده رسوي ذکر پند (يا پس پند ورکړه ته اى محمده!) په تحقيق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (يا پس پند ورکړه ته اى محمده!) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسير : يعني کله چه الله تعالىٰ پر تاسي باندي داسي انعام وفرمايه نو تاسي هم نورو ته فيض ورسوي. او له خپل کمال څخه نور هم تکميل کړی.

تنبيه : د ﴿ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴾ شرط د دي دپاره راوړی شوی دي چه وعظ او تذکير هغه وقت کيدی شي چه د اوريدونکي له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشي او د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د وعظ او تذکير منصب د هر سړي لپاره نه دي هو تبليغ او انذار «يعني د الله تعالىٰ د احکامو تبليغ او د هغه له عذاب څخه ويرول» په هر سړي باندي لازم دي تر څو چه د الله تعالىٰ په بندګانو حجت قائم وي او د جهل او ناپوهي عذر پاتي نشي. دی ته په عرف تذکير او وعظ نه وائي بلکه تبليغ او دعوت وائي ښائي چه ځينو مفسرينو هم له هم دي جهته د دي آيت معنى لا په ښکاره الفاظو سره داسي ليکلي وي چه څو څو ځلي نصيحت وکړه که د يو ځلي پند فائده ونه کړی. او کيږی چه د (ان نفعت الذکرى) شرط يواځي د تذکير د تاکيد دپاره وي يعني که تذکير چاته فائده ورسوي نو تاته ښائي چه تذکير وکړی دا خو منلي شوي خبره ده چه په دنيا کښي تذکير خامخا يو نه بل ته څو څه نفع او ګټه (فائده) رسوي لکه چه الله تعالىٰ فرمايلي

دی ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ نو معلق كول د يوه امر په داسې يو څيز باندې چه د هغه وقوع ضروري وي د هغه امر د تاكيد موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریږی له الله (ځکه چه دی فکر کوی په دی کښی)

تفسير : په پوهولو باندی خو هغه پوهیږی او له نصیحت څخه هغه ګټه اخیستی شی چه په زړه کښی ئی لږ او ډیره د الله تعالیٰ ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحته ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسير : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیږی او له الله تعالیٰ او له خپله انجامه کله ویریږی چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی (په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسير: یعنی نه مرګ ورته راځی چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی به د مرګ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالیٰ وساتی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر : یعنی له ظاهری او باطنی حسی او معنوی نجاستونو څخه پاک شی. او خپل قلب او قالب ئی په صحیحه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو او صالحه ؤ اعمالو او نافعه ؤ چارو سره ښائسته کړی.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ﴿١٥﴾

او یاد ئی کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئی لمونځ وکړ (چه نښه د اسلام ده).

تفسیر : یعنی پاک او صاف شوی د تحریمی په تکبیر کښی ئی د خپل پروردګار نوم واخیست بیا ئی لمونځ وکړ. ځینی اسلاف وائی چه د تزکیی نه مراد له زکوٰة څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دی. او په «فصلیٰ» کښی د اختر د لمانځه ذکر دی یعنی د اختر په ورځ کښی ئی اول صدقة الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه روښنی وینا ده.

تنبیه : مونږ حنفیانو سم له روښنی تفسیر سره له دی آیت څخه دوه مسئلی ایستلی دی. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښی خاص د الله اکبر ویل فرض نه دی مطلق د رب داسی نوم ویل کافی دی چه د ده د تعظیم او د لوئی ښوونکی وی او د سری په غرض او احتیاج اړه ونه لری هو! د الله اکبر ویل د صحیحه ؤ احادیثو په بناء سنت یا واجب ګڼلی شوی دی. دوهم دا چه د تحریمی تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلیٰ) بالفاء عطف په «**ذکر اسم ربه**» باندی د معطوف او معطوف علیه پر کلی مغایرت دلالت کوی والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَّأَبْقَى ﴿١٧﴾

(کفار د مکی مخ ګرځوی لمانځه نه) بلکه تاسی غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندی ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

تفسیر : یعنی دا ښیګڼه (فایده) تاسی ته ای منکرانو څنګه حاصلیږی چه تاسی هیڅ د آخرت فکر نه کوئ بلکه د دنیا ژوندون او د دی ځای عیش، عشرت، هوسائی (آرام) او چرچی د اعتقاد یا د عمل له مخی په آخروی چارو باندی زیاتی بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فاني او آخرت په زرهاؤ ځلي له هغې څخه ښه او پايه دار دی بيا د تعجب ځاى دا دى هغه ځيز چه د (كم) او (كيف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه څنگه پرى بنودى شي؟ او چتي (بيكاره) او خرابی چارى ولي غوره كولي كيږی؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

بيشكه دا خبرى خامخا په صحيفو ړومبنيو كښي دى چه صحيفي د ابراهيم او (د) موسىٰ دى.

تفسير : يعني دا مضمون چه له ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴾ څخه تر ﴿ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ پورى دى په پخوانيو كتابونو كښي هم ليكلي شوى دى او هيڅ وقت منسوخ شوى او بدل شوى نه دى نو په دى اعتبار لا تينگ او مؤكد شو.

تنبيه : په ځينو ضعيفو روايتونو كښي راغلي دى چه پر ابراهيم عليه السلام لس صحيفي او پر موسىٰ عليه السلام باندى برسيره پر توريت هم لس صحيفي نازلي شوى دى الله تعالىٰ ښه پوهيږى چه دا خبرى به تر كوم ځاى پورى صحيحي وى.

تمت سورة الاعلىٰ بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الغاشية مكية وهي ست و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۸) تسلسلها حسب النزول (٦٨) نزلت بعد سورة «الذاريات»

د «الغاشية» سورت مكي دى (٢٦) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښي (۸۸) په نزول كښي (٦٨) سورت دى وروسته د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقيق راغلي دى تاته (اى محمده!) خبر د پټوونكى (د خلقو په سختيو خپلو سره چه قيامت دى).

تفسير : يعنى هغه خبره د اوريدلو وړ (لائق) ده چه پټوونکى د خلقو دى په هيبتونو او په سختيو خپلو کښى.
تنبيه : (له غاشيى پټوونکى) څخه مراد قيامت دى چه پر گردو (تولو) مخلوقاتو باندى چاپيريږى او د هغه په اثر به پر گردو (تولو) مخلوقاتو باندى محيط وى.

وُجُوهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾

څينى مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) کښى ويريدونکى او ذليله وى ربړ (تکليف) ايستونکى رنځ راښکوونکى به وى.

تفسير : يعنى په آخرت کښى به ربړ (تکليف) ايستونکى د ربړ (تکليف) گاللو (برداشت کولو) په سبب سترى او ستومانيږى څينى وائى چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنيا حال مراد دى يعنى ځومره خلق دى چه په دنيا کښى زيارونه (کوششونه) کوى او ربړونه (تکليفونه) گالى (برداشت کوى) تر دى چه سترى کيږى خو کله چه دا گرد (تول) ربړونه (تکليفونه) د حق په لاره کښى نه دى نو ځکه گرد (تول) ابته (خراب) او بيکاره ځى دوى دلته تکاليف گالى (برداشت کوى) او هلته هم په مصيبتونو باندى آخته کيږى او «خسرالدنيا والآخرة» هم دى ته وايه شي حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «کفار په دنيا کښى ډير زيارونه (کوششونه) کوى خو د الله تعالیٰ په دربار کښى هيڅ نه منل کيږى».

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾

ننوځى به اور ډير گرم ته ورڅښل کيږى به پرى له چينى ډيرى گرمى څخه (په وقت د غلبى د تندى کښى).

تفسير : يعنى کله چه د دوزخ تودوخى د هغوى په باطن کښى سخته گرمى پيدا کړى دوى بى اختياره «تږى يو تږى يو» نارى وهى چه ښائى د اوبو له څښلو څخه به د دوى دا تنده ماته شي دلته به د يوى يشيدونکى چينى له اوبو څخه دوى ته اوبه ورکولى کيږى چه د هغو له څښلو څخه به د دوى شوندى ورتيږى او کولمى به ئې توټې لوېږى او بيا به ژر جوړيږى او هم داسى به تل په عذاب ککړ وى (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ﴿٦﴾

نه به وی دوی ته طعام خواړه مگر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسیر : ضریع یوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کښی چه پخپل تریخوالی کښی له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په گرمی کښی له اوره توده ده کله چه دوزخیان له لوږی څخه په عذاب شی او «ووی یو! ووی یو!» ناری وهی نو دا (ضریع یا ایلوی یا شبرق او مصبر) دوی ته ورکول کیږی.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ⑦

چه نه به څربوی بدن (د دوزخی هغه ضریع) او نه دفع کوی هیڅ لوږه (له دوی نه هغه ضریع).

تفسیر : له خوړلو څخه یواځی خوند او لذت اخیستل یا د ځان څربول یا د لوږی لری کول یا بل مقصد وی د (ضریع) له خوړلو څخه دا خبری هیڅ نه حاصلیږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصریحاً په دی آیت کښی ذکر شوه. لنده ئی دا چه هیڅ یو لذیذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومی تر دی ځایه پوری د دوزخیانو د حال بیان ؤ اوس د دی په مقابل کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتیانو ذکر داسی فرمائی،

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ⑧ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ⑨

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنیا کښی) راضی خوشاله به وی (په آخرت کښی)

تفسیر : یعنی خوښ به وی چه د دوی زیار (کوشش) په ځای شو او د خپلو ربرو (تکلیفونو) او د زحمتونو گټه (فائده) ئی په ښه دول (طریقه) سره بیا مونdله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ⑩ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ⑪

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کښی به وی. نه به اوری په هغه (جنت) کښی کومه چتی (بیکاره) خبره.

تفسير : يعني په جنت کښې هيڅوک چتي (بيکاره) او اپلتي خبرې نه اورې د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه نښه هلته نه ليدله کيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾

په دغه (جنت) کښې چينه ده جارې بهيدونکي.

تفسير : يعني په جنت کښې يوه عجيبه دول (طريقه) چينه ده او ځينو مفسرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړی ده او وائي چه په جنت کښې ډيرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

په دغه (جنت) کښې دي تختونه (دپاره د کيناستلو د جنتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان او جامونه ايښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير : کله چه وئې غواړي چه وئې څښي هيڅ ډيل او ډير به نه پکښې کيږي.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾

او (په دغه جنت کښې دي) بالښتونه ايښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنتيانو ته).

تفسير : يعني په ډير نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړيدلي وي، لوئي ګدوځي (تکيې) او بالښتونه به ځاى په ځاى کښې ايښود شوي وي چه کله به په يوه کينې او کله به په نورو تکيه وهي.

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنت کښې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسير : تر څو هر کله او په هر ځاى کښې چه د جنتيانو زړه غواړي هلته آرام او هوسائي (راحت) او له يوه ځايه د بل ځاى د تګ را تګ او ورلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾

نو آيا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنګه پيدا کړې شوی دی.

تفسير : چه د نورو حيواناتو او بوده ؤ (څاروو) په نسبت د اوښ هيئت او خاصيت دواړه خورا (ډير) عجيب او غريب دی چه د هغه تفصيل (عزيزی) کښې راغلی دی او د ويلو وړ او لايق دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾

او (آيا نه ګوري منکران) آسمان ته چه څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بې له ستنو).

تفسير : يعنی آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسۍ او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾

او (آيا نه ګوري منکران) غرونو ته چه څرنګه درولی شوی دی.

تفسير : چه د يوی ذری په اندازه له خپلو ځايونو څخه نه خوځيږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لويوالی پخپلو ځايونو کښې تينګ ولاړ دی.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آيا نه ګوري منکران) ځمکی ته چه څرنګه غوړولی شوی ده.

تفسير : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کروی شکل توبه بيا هم مسطحه ښکاري نو ځکه پری هستوګنه اوسيدل آسان دی. دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دليلونه بيان شول يعنی تعجب دی چه سره د ليدلو د دی ګردو (تولو) شيانو بيا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکیمانه ؤ انتظاماتو باندی منکران نه پوهیږی چه له هغو گردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بعث بعد الموت باندی ثابتیږی او د آخرت عجیب او غریب انتظامات ممکن په نظر راځی د ابن کثیر رحمة الله علیه په وینا د دی شیانو تخصیص ځکه شوی دی چه د عربو خلق زیاتره په بیدیاؤ ځنګلونو کښی ګرځیدل او په دی وقت کښی به زیاتره د هغوی تر سترګو لاندی هم دا څلور شیان ؤ د سورلۍ اوښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاؤ خوا غرونه نو د دی لامله (له وجی) په هم دی علاماتو او نښو باندی د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته ئی وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا ته پند ورکوونکی پوهوونکی ویروونکی ئی نه ئی ته پر دوی باندی مسلط کړی شوی (چه په زور ئی مسلمانان کړی).

تفسیر : یعنی کله چه دا خلق سره د واضحه ؤ دلائلو له قیام څخه غور نه کوی نو تاسی د هغوی زیات فکر مه کوی ځکه چه تاسی یواځی د پند ورکولو دپاره لیږلی شوی یئ که دوی نه پوهیږی نو تاسی په هغوی باندی محصل او داروغه تاکلی (مقرر کړی) شوی نه یئ چه په زور او زیادت سره ئی په هغوی باندی ومنئ او د هغوی زړونه په بل لوری واړوی. دا کار د مقلب القلوب دی. **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال)**.

إِلَّا مَنْ تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

مگر هغه څوک چه وګرځید (له ایمانه) او کافر شو (په مؤمن به شیانو) نو په عذابوی به ئی الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بیشکه خاص مونږ ته دی بیرته راتګ د دوی (په قیامت کښی) بیا بیشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوی او د هغه له آیتونو څخه انکار کوی هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالیٰ له سختی سزا څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) یقیناً هغوی یوه ورځ څمونږ په لوری راتلونکی دی او مونږ به له هغوی څخه د یوی یوی ذری حساب آخلو. لنده دا چه تاسی خپله فریضه ادا کړئ. او د

هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفجر مكية وهى ثلاثون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مکی دی (۳۰) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸۹) په نزول کښې (۱۰) سورت دی وروسته د «الليل» له سورته نازل شوی دی

بِسْــــــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْفَجْرِ ۝۱ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝۲ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝۳ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝۴

قسم دی په فجر صباح باندی او په شپو لسو باندی او په جفت باندی او (قسم دی په) طاق باندی او په شپه باندی کله چه ځی راځی توره تیاره کیږی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د لوی اختر په صباح حج اداء کیږی او لس شپی له هغه څخه پخوا شپی دی او جفت او طاق د روژی وروستنی لسیز (عشره) ده. او د شپی له تګ څخه مطلب د پیغمبر صلی الله علیه وسلم معراج دی چه دا ګرد (تول) متبرک اوقات دی نو ځکه ئی په هغوی باندی قسم یاد کړ.

تنبیه : ګردو (تولو) مفسرینو د ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾ معنی عموماً د شپی تیریدل یا د شپی د تیاری خوریدل اخیستی دی ګواکی د صبا د قسم په مقابل کښې ئی د شپی د راتلو قسم یاد کړ لکه چه د جفت په مقابل کښې ئی د طاق قسم یاد کړی دی او د (لیال عشر) څخه ممکن دی چه مطلق لس شپی مراد وی ځکه چه د هغه افراد او مصادیق هم په تقابل کښې شته. د هری میاشتی په رومبنیو لسو شپو کښې د شپی اوله برخه رڼه وی او بیا تیاره شی او د لسو وروستنیو شپو په اوله برخه کښې تیاره وی بیا په آخره شومه کښې رڼیږی او د منځینو لسو شپو احوال له دوی دواړو څخه جلا (جدا) دی ګواکی دی اختلاف او تقابل ته ئی هسی اشاره فرمایلی ده چه هیڅ‌ا لره نه ښائی چه د عیش، هوسائی (راحت)، آرام او د مصیبت رېړ (تکلیف)، تنګی، فراخی او بدی ورځی په مقابل کښې داده او مطمئن شی او داسی دی نه ګڼی چه اوس پرته

(علاوه) له دی شخه بله کومه پیښه او حالت نه راپیښیږی، ده لره ښائی چه په یاد ئی ولری چه الله تعالیٰ د اضدادو خالق او پیدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنیا کښی د یوه ضد په مقابل کښی بل ضد راولی هم داسی ستاسی حالونه او کیفیتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوی او در بدلوی ئی لکه هغه واقعی او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځی په گردو (تولو) کښی ئی په هم دی اصولو تنبیه فرمایلی ده.

یوه بله تنبیه د دی آیت په تفسیر کښی دوه مرفوع حدیثونه راغلی دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصین، حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د یوه په نسبت لیکی **«وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن فی رفعه نکارة»** او د بل په نسبت وائی **«وعندی ان وقفه علی عمران بن حصین اشبه والله اعلم»**.

هَلْ فِیْ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِیْ حِجْرٍ ﴿۵﴾

آیا شته په دی قسمونو کښی لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسیر: یعنی دا قسمونه معمولی نه دی ډیر معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهیږی چه د کلام د تاکید دپاره په دی کښی یو ځان ته عظمت او خاص وقعت مونده کیږی. او محذوف جواب د قسم دا دی یعنی خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمائی چه

اَلَمْ تَرَ كَیْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿۶﴾ اِرَمَ

آیا نه وینی نه ئی خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبیلی د اول) د عادیانو سره چه ارم ؤ.

تفسیر: «عاد» د داسی یوه سری نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی یادیږی. د ده په نیکونو کښی یو سړی (ارم) نومیده د ده په لوری له نسبت کولو شخه ښائی داسی اشاره وی چه دلته له (عاد) شخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځینی وائی چه د عاد د قوم شاهی کورنی ته «ارم» ویل کیدل والله اعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿۷﴾

چه خاوندان د قوت قامتونو لویو ؤ (یا خاوندان د لویو ستونو ؤ)

تفسیر : یعني ستنی ئی ودرولی او لوی لوی عمارتونه ئی جوړ کړل یا ئی دا مطلب دی چه دیر ځلی په سیر او سیاحت مشغول ؤ او په لویو وځکیکو او ستنو باندی ئی کیږدی یا خیمی درولی، د ځینو په نزد له «ذات العماد» ځخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جګی ونی او نور لوړ (اوچت) شیان دی چه په تشبیه سره ویلی شوی دی او ځینی وائی چه ارم د یوه ښار نوم دی چه پکښی لوئی لوئی مانی او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ؤ والله اعلم.

الَّتِيْ لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

هسی (قبیله) چه نه وه پیدا کړی شوی مثل د هغی (په قوت قدرت کښی) په تولو ښارونو کښی.

تفسیر : یعني په هغه وقت کښی د هغه قوم غوندی بل کوم قوم هسی مضبوط او طاقتور نه ؤ یا دا چه د هغوی عمارتونه بی ځاری او مانی ئی بیمثالی وی.

وَثَمُوْدَ الَّذِيْنَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

او (څه کړی ؤ رب د تا له) ثمودیانو هغو سره چه کنستلی غوځی کړی ئی وی لوئی تیږی (ګټی) په کنده کښی.

تفسیر : «وادی القریٰ» د هغه ځای نوم دی چه هلته تیږی (ګټی) توږلی کیدی او بیا ئی له هغو څخه دیری محفوظی او مضبوطی مانی جوړولی.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْاَوْتَادِ ﴿١٠﴾

او (څه کړی ؤ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (دیرو لښکرو) میخونو ؤ.

تفسیر : یعني لوی لښکر لرونکی چه د هغه د فوجی ضروریاتو لپاره به دیر زیات میخونه په کار کیدل یا دا چه خلقو ته به ئی په میخونو سره سزا ورکوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾

هسی (سری ؤ دوی گرد (تول)) چه سرکشی ئی کړی وه په ښارونو کښی بیا ئی ډیر کړی ؤ په هغو (ښارونو) کښی فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی باندی رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر : یعنی هغه باغی قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کښی مست شوی په ملکونو کښی ئی ښه شور ماشور، جنگ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه ئی وکړل، او داسی سرونه ئی وغړول چه لکه د هغوی په سر باندی هیڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتی کیږی او هیڅ کله به د دی ظلم او شرارت جواب ویلو ته نه اړیږی (مجبوریږی) . وروسته له دی نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول ډک شو او مهلت او د تال مدت ئی پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینی او متروکی پری ووروللی او د هغوی گرد (تول) قوت او لویی ئی له خاورو سره برابر کړی او د دوی هغه گرد (تول) سازوسامان یو هم په کار نشو.

اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

بیشکه رب ستا په ځای د انتظار کښی دی (اعمالو د دوی لره چه سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړی).

تفسیر : یعنی لکه چه یو سړی په پتونی (کمین) کښی پټ ناست او د تلونکیو او راتلونکیو او نورو شیانو او پیښو حال او احوال ځان ته څرگندوی (ښکاره کوی) او بیا په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښی سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ هم د گردو (تولو) بندگانو له سترگو څخه په پته څمونږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال گوری او هیڅ یو حرکت او سکون له هغه څخه نه پتیږی. هو! په سزا ورکولو کښی تعجیل او تلوار نه فرمائی نو غافل بندگان ئی داسی گڼی چه پس هیڅوک څمونږ لیدونکی پوښتیدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړی ښائی هغه سره وکړو حال دا دی چه په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښی د هغوی دا گردی (تولی) چاری د هغوی په غاړو کښی ورلویږی او د هری یوی هغی چاری په مقابل کښی خپله جزا وینی چه له شروع څخه تر اوسه پوری تر کتنی لاندی

وه نو دلته دا خبره لا څرګندیږي (ښکاره کیږي) چه دا ګرد (ټول) مهلت او ټال د بندګانو د امتحان او ازموینې لپاره ؤ چه آیا دوی خپلو چارو ته ګوري او لوئي ورځې ته څه ذخیره کوي که په هم دا ظاهري او عارضي حالت باندې مغروریږي او خپل پای (آخر) ته نه ګوري؟.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر څه انسان بني آدم کله چه وازمویو په دی (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائی رب ځما عزت راکړه ماته.

تفسیر : یعنی زه د هم دی خبری وړ (لائق) وم نو ځکه ئی عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

او کله چه (الله) وازمویه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړ پر ده باندی رزق روزی د ده نو وائی رب ځما سپک کړم زه.

تفسیر : یعنی ځما هیڅ قدر ئی ونه کړ. لنده ئی دا چه د هغوی سترګی دنیوی ژوندون او حاضره حالت ته دی او یواځی د دنیا هم دا موجوده راحت او تکلیف د خپل عزت او ذلت معیار ګڼی او په دی نه پوهیږی چه په هم دی دواړو حالتونو کښی د هغه امتحان او ازموینه مقصد ده. نعمت درکوی تر څو وګوری چه تاسی ئی شکر وباسیءِ؟ او ربړ (تکلیف) درپیښوی چه آیا تاسی خپل صبر او رضاء پکښی ښکاره کولی شیءِ؟ نه د دی ځای دغه عارضی عیش او آرامی د پاک پروردګار په دربار کښی د مقبولیت او د معززتوب دلیل کیدی شی او نه تنګی، سختی او ربړ (تکلیف) د هغه د مردودیت علامه ګڼله شی خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندی کتنه نه کوی او د خپلی بی عقلی یا بی حیائی له سببه پخپل رب باندی الزام لګوی. حاصل ئی دا دی چه شکر نه کوی انسان په راحت او نه صبر کوی په زحمت او وینی عزت په کثرت د دولت سره او وینی ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی.

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسې دی نه وائی بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مړی باندې.

تفسیر : یعنی د الله جل جلاله په دربار کښې به ستاسې څنګه عزت وی؟ چه تاسې د بیکسانو او یتیمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ یعنی نه دی دا عزت او ذلت په ډیروالی او لږوالی د مال سره څکه چه اکرام په طاعت او اهانت په معصیت سره دی بلکه فعل ستاسې ډیر قبیح دی له قول ستاسو نه څکه چه اکرام درسره کړی دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتیمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تیزوئ تاسې یو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر : یعنی له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نیوی چیری نورو ته هم داسې یو شی نه وائی چه د ده په ویلو او تیزولو سره هغوی له وږی او بې وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسې مال د میراث په خوړلو تولو ډیرو سره.

تفسیر : یعنی د مړی په پنګه (مال) او میراث اخیستلو کښې د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته څه ئی چه په لاس ورشی خوری ئی او پخپل دغه عمل سره دا راښیئ که د مسکینانو حقوق تلف کیږی تلف دی شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مینه کوئ تاسې له مال سره په مینې ډیرې سره.

تفسیر : یعنی رښتیا خبره دا ده چه ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طریقه) مو مال په لاس راشی او یو پول(پیسه) مو هم په بوه ښه کار کښې له لاسه ونه وځی که مخ کښې هر څه راپیښیږی را پیښ دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وګرځوی او د اسلامیت په لاره کښې نې خرغ نه کړئ دا خو یوائحې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې او مه کوئ (دغسې بد کارونه) کله چه وتکوله ماته شي ځمکه په تکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر : ګردې غوندې او غرونه به واړه واړه شي ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي (نښې د قدرت د) رب ستا.

تفسیر : یعنې رابه شي رب ستا د خپل قهر په تجلی سره هغسې چه د هغه له شان سره ښائی او ور (لائق) وی.

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپیریدونکی پر انسانانو او پیریانو باندی).

تفسیر : یعنې د محشر په میدان کښې. یا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ او صف صف.

وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کښې دوزخ.

تفسیر : یعنې په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه ځخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کښې راحاضر کړی.

يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿۲۳﴾

په دغې ورځې کښې به پند واخلي ياد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وقت کښې پند اخيستل (بلکه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير : يعني هلته به وپوهيږي چه په سختي غلطي او غفلت کښې وم مګر هغه پوهيدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چه د پوهيدلو او سنجولو (فکر کولو) وقت به له لاس څخه وتلي وي هغه چارې چه په دارالعمل کښې کيدې په دار الجزاء کښې کله کيدې شي.

يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيْ ﴿۲۴﴾

وائي څنګه به ښه و ما لره که څه مې مخکښې ليږلې وې دپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه کښې).

تفسير : يعني افسوس د دنيا په ژوندون کښې مې څه نيکي نه ده کړې چه هغه له ما څخه په مخکښې دلته رارسيدلې وې او اوس به مې په دغه آخروي ژوندون کښې په کار راتلې هم داسې تش لاس را رهي (روان) شوی يم کاشکې د حسناتو کومه ذخيره مې له مخه ليږلې وې چه دلته ځما پنګه او ذخيره ګرځيدلې او په کار به مې راتلې!.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗۤ اَحَدٌ ﴿۲۵﴾ وَّلَا يُوْثِقُ وَثَاقَهٗۤ اَحَدٌ ﴿۲۶﴾

نو په دغې ورځې کښې به نه په عذابوي الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوک او نه به قيدول کوي (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوک.

تفسير : يعني الله تعالىٰ به په دغې ورځې کښې مجرمانو ته داسې سختي سزاوې ورکوي او په داسې سختي بندې خانې کښې به اچول کيږي چه د هغې ښارې او مثال د بل مجرم په حق کښې متصور نه دی. حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليکي «هغه ورځ به نه وهل کيږي د هغه د وهلو په شير بل څوک نه اور نه د دوزخ د اور مؤکل او نه منګور (مار) او نه لړم چه په دوزخ کښې اوسيږي ځکه د هغوی وهل او درد رسول جسماني عذاب دی او د حق سبحانه تعالىٰ عذاب به داسې وي چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت کښې اخته کوي چه روحاني عذاب دی او ښکاره ده چه روحاني عذاب له جسماني عذاب سره هيڅ يو نسبت نه لري او هم نه تړي د هغه د تړلو په شان بل څوک ځکه چه دوزخ ښارونکي که څه هم د دوزخيانو په غاړو کښې د اوسپنې غاړکي اچوي او په کلکو ځنځيرونو ئې تړي او د دوزخ وروته تړي او برسيره پرې

سرپوښونه پدی خو د دوی عقل او خیال نشي بند ساتلی او د عقل او خیال عادت دی چه تل دیرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښې ځینې خبری د نورو خبرو حجاب کیږی نو ځکه د بندیتوب او تنګی په منځ کښې د انسان عقل او خیال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختیا حاصلیږی پرته (علاوه) له هغه سری څخه چه الله تعالیٰ د هغه فکر او خیال د دی خوا او هغې خوا له تللو څخه وساتی او بالکل دردء ربړ (تکلیف) او اندیښنو ته متوجه شي نو دا دول (طریقه) روحي قید له بلنی قید څخه په زرهاوو ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سریو او سودائیانو ته په دیرو باغونو او ګلانو او خورا (دیر) ښو ننداررو کښې د زړه د خپګان او د ویری او د وهم او خیال د اندیښنو د پیدا کیدلو په سبب هیڅ خوند او لطف نه حاصلیږی او هغه ارت او وسیع باغ او د ننداری ور (لائق) شیان د دوی په نظر کښې تنګ راځی او تول د کتلو ور (لائق) شیان د دوی د ویر ژړا او انګولا اسباب ورغوندوی.

يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِيٓ إِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾
فَادْخُلِي فِي عِبٰدِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضي خوښ به ئې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وی له تا څخه) بیا ننوځه په (نیکانو) بندګانو ځما کښې او ننوځه په جنت ځما کښې (سره له نورو مقربانو).

تفسیر : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو اوس د هغه په مقابل کښې د هغوی خلقو انجام ښودل کیږی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کیږی هغوی ته به په حشر کښې ویل کیږی آ راحت نیوونکیه نفسه! په الله تعالیٰ باندی، په هغه حقیقي محبوب باندی چه تا خپل زړه تړلی و اوس نو له هر راز (قسم) جګړو او اندیښنو څخه ګوښه (بیل) اوسه! او تل په خوښي او هوسائی (آرام) سره خپل ژوند تیروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندګانو ته تاکلی (مقرر کړی) شوی دی او ځما د مخصوصو بندګانو په دله کښې ځان ګد او داخل کړه. او په عالیشان جنت کښې هستوګنه کړه! له ځینو روایتونو څخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنکدن په وقت کښې هم دا زیری اوراوه کیږی بلکه د عارفانو تجربه راښیی چه د دی دنیا په ژوندون کښې هم داسی مطمئنه نفوس له دی زیری څخه پوره خوند اخلی «**اللهم انا نسألک نفساً بک مطمئنة تؤمن بلقائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک**».

تنبیه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دی د القیامة د سورت په شروع کښې وکتل شي

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة البلد مكية وهى عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۰) تسلسلها حسب النزول (۳۵) نزلت بعد سورة «قٓ».

د «البلد» سورت مكي دی شل آيته يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۹۰) په نزول كښی (۳۵) سورت دی وروسته د «قٓ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دی بلد ښار باندی چه (مكه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شی (په تا به څه قيد ممانعت نه وی) په دی ښار كښی (چه هر څوک وژنی يا ئی پريږدی په يو ساعت د ورځی كښی).

تفسير : په مكی معظمی كښی هر سړی له جنگ كولو څخه ممنوع دی خو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته يو واری د مكی په فتحی كښی دا ممانعت پاتی نشو او هر چا چه له هغوی سره جنگ كړو د هغه وژل به روا كيده تر دی چه ځينی لوی مجرمان د كعبی شريفی د ديوالونو تر څنگ هم ووژل شول نو وروسته له دی ورځی څخه بيا همغه ممانعت تر نن پوری بيرته قائم شو هر كله چه په دی آيت كښی په مكی باندی قسم ياد شوی دی او هغو شدائدو او سختيو ته اشاره شوی ده چه هغه دير ځلی پر انسانانو باندی راتلونكی دی او د هغی زمانی خورا (دير) لوی سړی په دغه ښار كښی په ديره زړه خوږونكی سختی اخته و او خورا (دير) زيات ربړونه (تكليفونه) ئی گالل (برداشت كول) نو ځكه ئی په منځ كښی د معترضی جملی په دول (طريقه) چه ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ ده تسلی وركره چه نن ستاسی احترام په دی ښار كښی د ناپوهانو له لوری نه كيږی يو وقت به راشی چه تاسی به په دی ښار كښی د برياليتوب (كاميابی) په دول (طريقه) ننوځئ او د دی مقدس ځای د ابدی تطهير او تقديس دپاره به د لويو مجرمانو په سزا وركولو كښی تاسی ته اجازت وی دا پخوا ويل د هجرت په اتم كال كښی د الله تعالیٰ په فضل سره پوره شول.

تنبيه : ځينو د ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ معنی **وانت نازل** اخيستی ده يعنی زه قسم خورم په هغه ښار باندی په هغه حال چه ته پكښی پيدا شوی ئی او په كښی هستوگنه لری.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ﴿۳﴾

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده څخه څیږیدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿۴﴾

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښی

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختی په ده باندی تیریږی. هیڅ داسی کیدونکی نه دی چه یو سړی پخپل ټول عمر کښی د څه مدت له مخی د دنیا د ګردو (ټولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادئ او بی فکرئ سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی څخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښی ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښی چه هلته افضل الخلائق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (ډیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نښه او هدف وه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿۵﴾

آیا ګمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلی).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیریږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښی عجز او درماندګی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګنی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیره کړی ده نو آیا انسان داسی ګڼی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟. بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾

وائی (له فخره) ما خرڅ کړی و مال خورا ډير (په دښمنی د محمد کښی).

تفسير : يعنی د الله تعالیٰ په معصيت د رسول الله صلی الله عليه وسلم په عداوت د اسلام په مخالفت کښی له حده تير مال خرڅ کوی. او په داسی خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼی. او په ډير فخر سره وائی چه ما په فلانی پيښی کښی دومره ډير مال لګاؤ. او دغومره شته می خرڅ کړل. آيا بل څوک به څما په مقابل کښی داسی خرڅ وکړی شی؟ خو مخ کښی ورته ښکاريږی چه دا ټول لګښت خرڅ ئی ابته (خراب) او عبث ګرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کيږی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾

آيا ګمان کوی دی چه بيشکه نه دی ليدلی دی هيچا (په وقت د خرڅ د مال کښی).

تفسير : يعنی الله تعالیٰ دا ګرد (ټول) شيان ګوری او وينی او هومره مال په هر نيت سره په هر ځای او په هر څيز باندی چه ولګاوه شی هغه ګرد (ټول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ريا څخه هيچا ته هيڅ يوه ګټه (فائده) نه رسيږی.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾

آيا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی (چه پری وګوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی).

تفسير : يعنی هغه چاته چه ما د ليدلو سترګی ورکړی دی آيا هغه پخپله نه ګوری؟ يقيناً د هغه الله تعالیٰ چه ګردو (ټولو) ته ئی سترګی، عقل او بصيرت او پوه ورښلی دی د بينائی قوت او قدرت او پوه له ګردو (ټولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾

او (آيا نه ده ورکړی مونږ ده ته يوه) ژبه او دوه شونډی(چه خبری او

خوراک او نور پری کوی بلکه ورکړی دی مونږ ده ته یوه ژبه او دوه شونډی)

تفسیر : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو مرستی (مدد) اخستی کیږی.

وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ۝١٠

او ښوولی دی مونږ ده ته دوه لاری (د خیر او شر چه پری جنت یا دوزخ ته ځی).

تفسیر : یعنی د ښو او بدو دواړه لاری ئی ورښوولی دی تر څو چه ځان له بدی لاری څخه وژغوری (وساتی) او په ښه لاره تګ وکړی او د دی خبری ښوونه په اجمالی ډول (طریقه) سره د عقل او فطرت په وسیله شوی ده او تفصیل ئی د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.
تنبیه : ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه تی مراد اخیستی دی یعنی تی رودونکیو ماشومانو او ووړکو ته ئی د تی رودلو او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولی ده چه پس له پیدا کیدلو تری شوده څښی او خوری.

فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ۝١١

نو ربړ (تکلیف) ئی ونه ایست په ختلو د غونډی کښی (او سختی ئی تیره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښی).

تفسیر : ځینو د عقبه معنی د تیریدلو سخت ځای او غونډی، اخیستی ده یعنی سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چه د دین په صعب‌المرور غونډی وخیژی او سختی او ربړ(تکلیف) ئی پر ځان واخلی او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړی او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځایونو ته ځان ورسوی.
تنبیه : دینی کارونه ئی په غونډی سره ځکه تشبیه کړی دی چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سری ته ډیر شاق وی او ربړ (تکلیف) پیښوی.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ۝١٢ فَكُّ رَقَبَةٍ ۝١٣

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی ختل د غونډی. (عقبه) خلاصول د غاړی دی.

تفسیر : یعنی (عقبه) د مریی آزادول یا د پور (قرض) وړی غاړه له پوره قرضه خلاصول دی.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿۱۴﴾

یا (دا عقبه) ورکول د طعام دوډی دی په هغی ورځی کښی چه خاونده د لوږی وی.

تفسیر : یعنی عقبه د قحطی او قیمتی او سختی په ورځو کښی له وږی سره مرستی (مدد) کول او هغوی ته د خوړو شیان وربرابرول دی.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿۱۵﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿۱۶﴾

یتیم ته چه خاوند د خپلوی وی. یا غریب ته چه په خاورو ککړ وی.

تفسیر : د وړوکی پلارمړی (یتیم) خدمت کول ثواب دی او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره ښیگنه (ښه) هم ډیر ثواب لری چری چه دا دواړه ثوابونه یو ځای شی نو د هغی ثواب هم دوچنده کیږی.
عقبه دوډی طعام ورکول دی د لوږی په ورځی کښی غریب ته چه په خاورو ککړ وی او د فقر او له فاقی د تنگسی او خواری شخه په خاورو کښی رغړی نو د مال د لگولو ځایونه ښائی چه داسی وی نه دا چه د ښادی او د غم په فضولو رسمونو کښی او د الله تعالیٰ په نافرمانی کښی مالونه ولگول شی او دنیوی نقصان او اخروی خسران وگټلی شی.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وی (دغه آزاد کوونکی طعام ورکونکی) له هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسیر : یعنی د ګردو (ټولو) عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی که ایمان نه وی نو گرد (ټول) کارونه او عملونه چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ په کار نه راځی.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿۱۷﴾

او وصیت کوی یو له بله په صبر سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوی یو له بله په مهربانی او شفقت سره.

تفسیر: یعنی نورو ته تل تاکید کوی چه ښائی د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کښی هر راز (قسم) سختی او ربړونه (تکلیفونه) پر خپل ځان وګالئ(برداشت کړی) او د هر ډول (طریقه) تکلیف تحمل وکړئ! او د الله تعالیٰ پر مخلوق باندی رحم کوئ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسی باندی ورحمیږی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښی طرف د لوئی برخی دی.

تفسیر: یعنی دا کسان ډیر خوش نصیب او مبارک دی چه هغوی ته د لوی عرش په ښی خوا کښی ځای ورکاوه کیږی او د دوی اعمالنامی هم د هغوی له ښی خوا په ښی لاس ورسپارلی کیږی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیتونو ځمونږ هم دوی اصحاب خاوندان د کیڼ طرف د بدی برخی دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکی دی چه اعمالنامی ئی په کیڼ لاس کښی ور کولی کیږی او د لوی عرش په کښی خوا کښی درول کیږی.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وی به پر دوی باندی اور سرپوښ کړی شوی

تفسیر: یعنی په دوزخ کښی اچول کیږی او دوزخ ګردی (تولی) دروازی تړلی کیږی (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فلله الحمد والمنة

سورة الشمس مکية وهی خمس عشرة آية وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (٩١) تسلسلها حسب النزول (٢٦) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مکی دی (١٥) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٩١) په نزول کښی (٢٦) سورت دی وروسته د «القدر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ۝۱ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ۝۲

قسم دی په لمر باندی او په رڼا د هغه باندی او په سپوږمی باندی کله چه راځی په دغه (لمر) پسی.

تفسير : يعنی د لمر له ډوبيدلو څخه وروسته کله چه د سپوږمی رڼا خوره شی.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا ۝۳

او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه ښکاره کاندی دغه (لمر)

تفسير : يعنی کله چه په ورځ کښی لمر د خپلی پوره پلوشی او روښنائی او صفائی سره رڼا غورځوونکی شی.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ۝۴

او (قسم دی) په شپه باندی کله چه پټ کړی هغه (لمر) په تياره خپله کښی.

تفسير : يعنی کله چه د شپی تياره ښه توره شی او د لمر د رڼا هيڅ نښه او پته نه وی.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ۝۵

او (قسم دی) په آسمان او په هغه (ذات باندی) چه جوړ کړی ئی دی هغه (آسمان).

تفسير : يعنی په هغه شان او عظمت سره چه له لری ښکاری هغه ئی جوړ کړی دی او د ځينو په نزد له «مابنٰها» څخه د هغه جوړوونکی دی اکرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ۝٦

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندی) چه غوړولې ئې ده هغه (ځمکه).

تفسیر : یعنی په هغه حکمت سره ئې هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوګنې وړ (لائق) ئې وګرځوله. دلته هم ځینو له «ماطحٰها» څخه د هغه غوړوونکي مراد اخیستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ۝٧

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندی) چه برابر کړی ئې دی (اندامونه د) هغه.

تفسیر : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسیه طبیعیه او حیوانیه او نفسانیه قواوی ئې په تناسب سره ورکړی دی او د نیکی او د بدی په لارو باندی ئې د تللو استعداد ورعطا فرمایلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰىهَا ۝٨

پس ورغوځولی ښوولی ئې ده په زړه د ده کښې بدی د ده او نیکی د ده.

تفسیر : یعنی اول ئې په اجمالی دول (طریقه) د سلیم عقل او صحیح فطرت په وسیله په ښو او بدو کښې د فرق کولو پوه راکړی ده. بیا ئې په تفصیلی صورت د انبیاؤ او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلی دی چه دا لار د بدی ده او هغه د پرهیزګاری ده. وروسته له هغه ئې په زړه کښې هغه رجحان چه د نیکی یا هغه میلان چه د بدی په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالیٰ دی خو د ړومبنی په القاء کښې پرښته وسیله کیږی او په دوهمه کښې شیطان. بیا هغه رجحان او میلان کله د انسان له قصد او اختیار څخه تر مرتبه د عزم پوری رسیږی او د فعل د صدور وسیله ګرځی چه د هغه خالق الله تعالیٰ او کاسب ئې بنده دی د دی خیر او شر په کسب کښې د مجازاتو سلسله د تسبیب په طریقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل. و تفصیلها یطلب من مظانها و نرید ان نفرد لها جزءاً ان ساعدنا التوفیق والله الموفق والمعین.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ⑨

چه په تحقیق سره نجات ومونده په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الٰهیه شریعت تابعدار وګرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالیٰ د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ⑩

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او د غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری ګواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مریی او بنده شی داسی سړی له څناورانو څخه خراب او ذلیل دی.
تنبیه : ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالیٰ پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا، د ورځی پلوشی، د شپی تیاره، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت وروباښه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتائجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتائج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَا ⑪

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره.

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن وباله. دا د ﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ یو مثال ئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذِ انۢبَعَثَ أَشْقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقْيَٰهَا ﴿١٣﴾

کله چه پورته شو (په چابکی سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغی اوښې) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پریږدئ لاس پورته کړئ له) اوښې د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغی (چه دربانډی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوښه ونه وژنئ! او نه د هغی د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر ئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره دول (طریقه) د هغی د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالیٰ اوښه ئی ځکه وویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه گرځولی وه او په دی اعتبار د هغی احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښې هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمْ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښې) پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو سخت عذاب ئی ولیږه په دوی باندی رب د دوی (چه تول پکښې مړه شول) په سبب د گناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوښې دی) نو برابر ئی کړل سره دغه (تول په هلاک کښې).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ په دی اوښې باندی په بدی سره لاس مه لگوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ککړ شئ» دی خلقو دا خبره دروغ وگڼله او د خپل پیغمبر تکذیب ئی وکړ او اوښه ئی ووژله په پای (آخر) کښې هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و الله تعالیٰ هغوی تول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴿١٥﴾ ع

او نه ويرېږي (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسير : يعني لکه دنيوي باچاهانو ته د کوم لوی قوم يا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خيال وی چه چيری بيا هلته کوم شورش او فتنه پيدا نشي او د ملک په انتظام او په ملکي او لښکي چارو کښي څه خلل او ډيل راپشکاره نشي الله تعالیٰ له داسي انديښنو څخه پاک او بي پروا دی. ولی چه داسي بل کوم يو قوت او طاقت نشته چه د دی په هيداد رسيدليو مجرمانو په کسات اخيستلو او انتقام پسی وګرځي (العياذ بالله)

تمت سورة الشمس بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الليل مكية وهي احدى و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٢) تسلسلها حسب النزول (٩) نزلت بعد سورة الاعلىٰ.

د «الليل» سورت مکی دی (٢١) آيته (١) رکوع لری په تلاوت کښي (٩٢) او په نزول کښي (٩) سورت دی.

وروسته د «الاعلیٰ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ۙ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ۙ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنْثٰىٓ ۙ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ۗ﴿٤﴾

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تياره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شي او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پيدا کړی ئی دی نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه)، او جواب د قسم دا دی) چه بيشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه ځينی طاعت کوی او ځينی معصيت).

تفسير : يعني همفسی چه په دنيا کښي ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا کړی شوی دی بيا د دی مختلفو اعمالو او مساعيو ثمری او نتيجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وی لکه چه د هغو ذکر اوس الله جل شانه واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئی دغسی فرمائی

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧

نو هر څه هغه چه ورکړه ئی کوله (د مال) او ویریده (له الله) او یقین ئی کړی و په ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری آسانی (د شریعت).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه په نیکه لاره کښی مال لګوی. او په زړه کښی له الله تعالیٰ څخه ویریږی. او اسلامی خبری رښتیا ګڼی. او پر ربانی بشاراتو باندی باور لری او صحیح ئی ګڼی. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نیکی لاری ورآسانوو او په پای (آخر) کښی به ئی د آسانی او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٩
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝١٠

او هر څه هغه چه بخیلی ئی وکړله (په اداء د حقوقو) او بی پروائی ئی وکړله (له الله) او دروغ ئی وګڼله ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری سختی (د بدعملی).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خرڅ ونه کړ. او د هغه د خوښی او د آخرت د ثواب پروا ئی ونه کړه او د اسلام خبری او د الله تعالیٰ وعدی ئی دروغ وبللی. د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکیږی. د نیکی توفیق ورځنی سلبیږی او په پای (آخر) کښی په ورو ورو د عذاب الله انتهائی سختی وررسیږی هم دا د الله تعالیٰ عادت دی چه نیکان هر کله ښی چاری ځان ته غوره کوی او بدان هر کله په بد عمل پسی ګرځی دی دواړو ته د هم دوی لاری ور آسانوی چه هغوی هغه سم د الله تعالیٰ له تقدیر سره او د خپلی ارادی او اختیار له مخی غوره کړی دی ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ د جزء ۱۵ اسراء ۲ رکوع ۲۰ آیت.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ۝١١

او نه دفعه کوی له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چه هلاک شی په کنده

کېښي ولوېږي.

تفسير : يعنى هغه مال او دولت چه دوى پرى داده دى او دوى ئې له آخرت څخه بې پروا کړى هغه د يوى ذرى په قدر هم دوى له عذاب څخه نه خلاصوى.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بېشکه پر مونږ دى خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول او بېشکه مونږ ته دى خامخا آخرت او دنيا (يعنى زه مالک د دى دواړو يم نو خطاء کوى هغه چه دا دواړه غواړى له بل چا نه).

تفسير : يعنى څمونږ د حکمت داسى اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندى مجبور کړو هوا څمونږ په ذمه او غاړه ده چه ګردو (ټولو) ته د ښو او بدو لارى وروښيو او ښه او بد ورښکاره کړو او د دواړو نتيجى په ښه شانى ورته ووايو. بيا هر چا چه هره لاره څان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کښى به سم له هغى سره جزا ورکاوه شى.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وويرولئ ما تاسى (اى منکرانو) له اوره چه لمبى به وهى.

تفسير : له دى لمبى وهونکى څخه به ښائى د دوزخ هغه طبقه مراد وى چه خورا (ډېرو) لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځى (په طريقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کښى مګر لوى بدبخت (کافر) هغه چه دروغ ګڼى حق او مخ ئې ترى ګرځولى وى.

تفسير : يعنى تل به هلته لوېږى او هيڅ کله به له هغه ځايه نه وځى. **كما تدل عليه النصوص**

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چه ګوښه (بیل) به شی له هغه اوره ښه ویریدونکی (مؤمن).

تفسیر : یعنی د داسی خلقو سپیړمو ته د هغه وږمه هم نه رسیږی او بالکل ورځنی صاف او پاک او ژغورلی (بچ) وی.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چه ورکوی مال خپل لپاره د دی چه پاک شی.

تفسیر : یعنی د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسی دول (طریقه) مقصود دی چه ریا، نمایش او دنیوی اغراض هیڅ پکښی نه وی.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه و هیچا لره په نزد د ده هیڅ نعمت احسان چه بدل ئی ورکاوه شی مګر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه دیر لوی دی او خامخا ژر ده چه دی به راضی شی (له الله په موندلو د نعماؤ د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسیر : یعنی له خرڅ کولو څخه د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وی بلکه خالص د مولیٰ د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو دپاره خپل کور او شته خیراتوی او لوتوی نو داسی څوک دی داده وی چه هرومرو (خامخا) به خوښیږی او د هغه دا هیله (امید) پوره کیږی ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(تنبیه) : اګر که د دی آیتونو مضمونونه عام دی خو په زیاتو روایتونو کښی داسی راغلی دی چه د دی وروستنیو آیتونو نزول د سیدنا حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په شان کښی شوی دی او دا لوی دلیل د هغوی په ښیګنی (فائدی) او فضیلت باندی دی. خوشبخته او خوش نصیبه دی هغه بنده چه د هغه د دیرو ویریدلو او اتقاء تصدیق له آسمانه وشی ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ او د حضرت حق له لوری هغه ته د ﴿ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ زیری د هغه لوی زیری انعکاس دی چه وروسته له دی نه د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په باره کښی ﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾ راغلی دی.

تمت سورة الليل بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الضحیٰ» مكية وهی احدی عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۳) تسلسلها حسب النزول (۱۱) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مكی دی (۱۱) آية (۱) ركوع لری په تلاوت كښی (۹۳) او په نزول كښی (۱۱) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

وَالضُّحٰی ﴿۱﴾ وَالَّیۡلِ اِذَا سَجٰی ﴿۲﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰی ﴿۳﴾

قسم په څاښت (چه روښانه دی) او قسم دی په شپه كله چه تياره شی (او پټ كړی اشيا په تياره خپله كښی) چه نه دی دركړی رخصت تاته (نه ئی پريښی) رب ستا او نه ئی دښمن نيولی ئی ته (ای محمده!)

تفسير : په صحيحه ؤ روايتونو كښی راغلی دی چه تر ډير مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبريل عليه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رانغی مشركينو په پخپلو منځونو كښی ويل «وګورئ چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت كړ شو» د دی خبری په جواب كښی دا آيتونه نازل شول. ځما په ګمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه كله چه د قرآن د ﴿اِقۡرَاۡ﴾ سورت ابتدائی آيتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر يو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اكرم صلی الله عليه وسلم به د دی فترت په زمانه كښی ډير مغموم او پريشان ؤ تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرښتی هغوی ته د ﴿يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی كښی به مخالفانو داسی خبری كولی لكه چه ابن كثير رحمة الله عليه له محمد بن اسحٰق رحمة الله عليه او نورو څخه هغه الفاظ چه نقل كړی دی هغه د دی احتمال تائيد كوی. ممكن دی چه په دغه وقت كښی به دا قصه هم پيښه شوی وی چه په ځينو صحيحه ؤ روايتونو كښی راغلی ده چه يو ځلی رسول الله صلی الله عليه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره كښی پريوت نو يوی خبيثی ښځی ويل «ای محمده! داسی راښكاری چه ستا شيطان له تا څخه مرور شوی دی» العياذ بالله لنډه ئی دا چه دا راز (قسم) چټی (بيكاره) خبری او اتری ډيری كيدی. تر دی چه د دی ګردو (تولو) خرافاتو په جواب كښی د «والضحیٰ» سورت نازل شو او ړومبی ئی قسم ياد

کړ د لمر ختو په وقت باندی او بیا ئی په توره تیاره شپه باندی او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا ګرد (ټول) خیالات او ویناوی غلطی دی نه ستا پروردګار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علائم او نښی ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپی څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وګڼئ لکه چه د لمر د رڼا د لړی کیدلو څخه د شپی تیاره کیدل د الله تعالیٰ د خفګان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسی تیاره او په تیاره پسی رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اټکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتللو ور تړلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالیٰ په حکمت بالغه او علم محیط باندی اعتراض کول دی ګواکی دوی خبر نه دی چه هغه سړی می چه په پیغمبری ټاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت ور (لائق) دی، او وروسته به درښکاریږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیګڼی (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښیی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. (اللّٰهم صل وسلم علیه صلوٰة و سلاماً کثیراً کثیراً

وَلَلۡاٰخِرَةُ خَيۡرٌ لَّكَ مِنَ الۡاُوۡلٰى ۝٤

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده!) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلیٰ دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله کیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لویی ته ځیر شئ چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده (ټوله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوئ او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيۡكَ رَبُّكَ فَتَرۡضٰى ۝٥

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنګه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښې دومره دولتونه او نعمتونه دروبښي چه ته پوره داده او خوښ شي. په حديث کښې راغلي دي چه نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چه د محمد صلی الله عليه وسلم به هلته خوښي او خوشاليږي چه د ده له امت څخه يو تن هم په دوزخ کښې پاتې نشي. صلی الله عليه وسلم.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾

آيا نه ئې وی موندلی ته (ای محمده) يتيم (ووکی بی پلاره بلکه موندلی ئی وی) نو ځای ئی د پناه درکړه (په تربيت د ابوطالب کښې ئی ونيولی).

تفسير : د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئی هم مړه شوه په اته کلنی ئی نيکه عبد المطلب چه د دوی کفالت وربغاړه و هم مړ شو بيا د دی دريتيم او نادر روزګار د ظاهراً روزنی او پالنی سعادت د ده بيحده مهربان او شفيق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښې د دوی په نصرت، حمايت، تکريم، تبجيل او خدمت کښې دير زيار (محنت) وويست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځی وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدينې منوری د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبيلې د قسمت ستوری وځليدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښې دير ربړونه (تکليفونه) وګالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسی ښه خدمت او صيانت ئی وکړ چه په تول جهان کښې د هغه نظير او مثال نشته دا ګردی (تولی) پيښې درجه په درجه تر (ابواء) لاندی راځي. کما اشار اليه ابن کثير رحمة الله عليه.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾

او موندلی ئی وی ته چه نه پوهيدی (په شرع او احکامو د شريعت) نو در وښوده (تاته شرعی احکام او در ئی کړ نبوت).

تفسير : يعنی کله چه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ځلمی شو د خپل تبر د مشرکانه ؤ اطوارو او چتی (بيکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بی زار وو او د هغوی په زړه کښې يواځې د الله تعالیٰ د عبادت جذبه په قوت کښې وه د الله تعالیٰ د عشق اور د دوی په پاک تتر (سينه) کښې په دير زور په لمبو کښې ؤ د وصول الی الله او د هدايت خلق الله د استعداد خورا (دير) زيات قوت او دير قدرت د دوی په قدسی نفس کښې په وديعت ايښود شوی و خو په ښکاره ډول (طريقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و ځرګند

(ښکاره) چه له هغه څخه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی څخه زيات وسعت او رحمت پکښې ؤ دادينه (سکون) او تسکين په برخه شي. د دی د طلب په جوش او زيات محبت کښې به دوی بيقرار او سرګردان ګرځيده او د غرونو په درو او په سمڅو کښې به ګوښې (بېل) کيناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقيقی معبود به ئی ياداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمڅ کښې د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورولیږله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصيلی لاری ئی وروښوودلی يعنی د حق دين ئی ورنازل کړ ﴿ مَاكُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵ شوریٰ ۵ رکوع ۵۲ آيت

تنبيه : دلته د ﴿ ضَآلًّا ﴾ د معنی کولو په وقت کښې ښائی هغه ښوونې چه د يوسف عليه السلام په سورت کښې د دی آيت ۹۵ ﴿ قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴾ په تفسير کښې ليکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونيولی شي.

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿۸﴾

او موندلی ئی وی ته فقير پس غنی ئی کړی (په مال د غنيمت يا په مال د خديجې يا د زړه په غناء سره).

تفسير : په دی شان چه دوی د حضرت خديجې رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښې مضارب شو او په هغه کښې ئی ګټه (فائده) وکړه بيا حضرت خديجې رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل ګرد (ټول) مال ئی هغوی ته تمليک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارينو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هيڅ يو سړی د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد يئ او پس له دی نه به هم يئ هغه الله تعالیٰ چه په دی ډول (طريقه) ستاسی تربيت کړی دی نو څرنګه به له تاسی څخه خفه کيږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډګر کښې پريږدی «**استغفر الله من ذلک**»

فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۹﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۱۱﴾

نو هر څه يتيم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالګر لره پس مه رټه (څه شی ورته ورکړه يا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بيانوه ئی (خلقو ته).

تفسير : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکره! لکه چه تاته الله تعالیٰ د یتیمی په حالت کښې ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغوندوه! او د هغوی د هستوګنی د ځای سر رشته کوه! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګول کیږی ﴿ صِبۡغَةَ ٱللَّهِۖ وَمَنۡ أَحۡسَنُ مِنَ ٱللَّهِ صِبۡغَةٗۖ ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی**»

او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رټه او څه شی ورته ورکره! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالیٰ تاته غناء درورښلم اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریږی! او هغو ته سختی خبری ونه وائی! او وئی نه رټی! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښې راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.

(**تنبیه**) روح المعانی لیکی د سائل د زجر ممانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومنی که کوم سائل چاته پښی تینګی کړی او په ردو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی

او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.

د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالیٰ په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایږ! خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا فَهَدَىٰ ﴾ کښی وشو او د هغه خورول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشراح (الم نشرح) مکیة وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (٩٤) تسلسلها حسب النزول (١٢) نزلت بعد سورة الضحیٰ)

د «الانشراح» سورت مکی دی (٨) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٩٤) په نزول کښی (١٢) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ۝١

آیا نه ده فراخه کړی مونږ تا لره سینه ستا (په نبوت او حکمت سره بلکه فراخه کړی ده مونږ سینه ستا !).

تفسیر : چه الله تعالیٰ ستا په سینې کښې ئې ای محمده! د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله ئې درته وبښله. او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن (خاوند) ئې وګرځولې چه د ډیرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویریدې.

(تنبیه) له احادیثو او سیرو څخه ثابت دی چه پرښتې په ظاهری دول (طریقه) څو ځلې د ده مبارک تټر (سینه) ورڅیرې کړی دی خو د دې آیت له مدلول څخه په ښکاره هغه نه ښکاری والله اعلم.

وَوَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ ۝٢ الَّذِىۡۤ اَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ۝٣

او کوز کړ مونږ له تانه درووند بار ستا هغه چه کږه درنه کړی ئې وه شا ستا.

تفسیر : د وحې ښکته کیدل په اول کښې سخت مشکل ؤ بیا آسان شول. یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چه د هغوی په مبارک خاطر کښې څه ګرانی راتله هغه ور پورته کړه شوه. یا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دی چه کله کله هغه دوی د حکمت او ثواب قرین بلل او کول به ئې او وروسته به د هغه خلاف الحکمت یا خلاف الاولیٰ کیدل به ښکاریده او دوی به د علو شان او غایت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغموم کیده لکه چه څه ګناه ئې کړی وی نو په دې آیت کښې د هغوی د نه مؤاخذه کیدلو زیری ورکړی شوی دی کذا روی عن بعض السّلف حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی (د دوی عالی همت او پیدائشی استعداد به چه د کومو کمالاتو او مقاماتو د رسیدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوی د مبارک قلب فائز کیدل په هغه باندی د جسمانی ترکیب یا نفسانی تشویشاتو په سبب به سخت معلومیدل کله چه الله تعالیٰ د هغه تټر (سینه) ورپرانیست او حوصله ئې ور ارته کړه هغه ګردی (تولی) سختیاوی ئې ورکې شوی او د هغه پیتی ور سپک شو.

وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ﴿٤﴾

او پورته کړ مونږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا می ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کښی ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا ګرد (تول) پوهان په دیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښی وروسته د الله تعالیٰ له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږی کوم ځای کښی چه الله تعالیٰ خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئی هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ﴿٦﴾

نو بیشکه سره له سختی آسانتیا شته. بیشکه سره له سختی آسانتیا شته.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو په لاره کښی هغه ربړونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان ګاللی (برداشت کړی) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئی دی له هغو سختیو سره ځو ځو آسانی هم شته لکه د حوصلی د فراختیا په سبب د ګردو (تولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وګرځیده. یا دا مطلب کله چه مونږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشرح څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښی هم ځمونږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ مونږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښی آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه ګرد (تول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښی به ځو ځو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عادة الله» هم دا دی ځوک چه په سختی باندی صبر وکړی او د زړه له کومی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالیٰ سره خپلی اړیکی تینګی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویریږی او ناامیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ آسانی ورته پیښوی نه په یوه دول (طریقه) بلکه په ځو ځو دوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا الجحر لجاء الیسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

نو کله چه فارغ شي (ای محمده له تبلیغه یا له لمانځه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښې) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښې).

تفسیر: یعنی کله چه د خلقو له پوهولو څخه فارغ شي نو په خلوت کښې کینه! زیار (محنت) کوه! چه د زیات «یسر» سبب وګرځي او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه!. **(تنبیه)** خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خورا (ډیر) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجمله د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځایه لری شوی بلاواسطی هم ښائي چه متوجه شي د دی آیت تفسیر په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا ښکاری.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التين مكية وهي ثماني‌آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٥) تسلسلها حسب النزول (٢٨) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التین» سورت مکی دی (٨) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (٩٥) په نزول کښې (٢٨) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾

قسم دی په انځر او زیتون خونه باندی.

تفسیر: انځر او خوونه (زیتون) دواړه د خپل کثیرالمنافع او د جامع‌الفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقیقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابهت لری نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ مضمون ئې په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځینی

محققین وائی چه دلته «التین» او «الزیتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بیت المقدس ته نژدی پراته دی ګواکی دلته په ونو باندی قسم نه یادوی بلکه په هغه مقدس ځای باندی قسم یادوی چه هلته دا ونی ډیری دی او همځلته د حضرت عیسیٰ علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ۝٢ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝٣

او قسم دی په (غره چه نوم ئی) طور سینین (دی) او قسم دی په دی ښار امان ورکوونکی (د مکی) باندی.

تفسیر: «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چه پر هغه باندی الله تعالیٰ له حضرت موسیٰ علیه السلام سره خبری کړی دی او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چه څمونږ او د ګرد (ټول) اسلامی عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په کښی متولد او مبعوث شوی دی او د الله تعالیٰ له ګردو (ټولو) څخه لوی او وروستنی امانت قرآن کریم اول ځلی په هم دی ښار کښی رانازل شوی دی. د توریت په آخر کښی دی چه نور د «طور سینا» څخه راغلی او په «ساعیر» کښی وبریښیده چه د بیت المقدس غر دی. او له فاران څخه جګ (اوچت) او خوور شو فاران د مکی معظمی یو غر دی. او جواب د پاس قسمونو دا دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ۝٤

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په ډیر ښه اعتدال سره.

تفسیر: یعنی دا ګرد (ټول) متبرکه مقامات چه له هغه څخه ډیر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوی دی ګواه دی چه مونږ انسان په یوه ښه قالب کښی اچولی دی او ښه قوتونه مو وربښلی دی او په ظاهری او باطنی ښیګنو (فائدو) مو ښائسته کړی دی او ډیر ګټور شیان مو د ده په وجود کښی راغوند کړی دی. که بنی آدم سم د خپل صحیح فطرت سره ترقی وکړی نو انسان له پرښتو څخه نه یوازی وړاندی کیږی بلکه د هغوی مسجود هم ګرځیدی شی.

ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝٥

بیا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښی) ډیر ښکته تر ښکتو نه (چه لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسیر : یا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډیر ښکته له ښکتو نه چه هغه زوړوالی دی نو شا به ئی ټیټه ویښته به ئی سپین، غوږونه به ئی کاڼه شي او مغیر به ئی شي تول څیزونه. شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وګرځاوه خو کله چه منکر شي نو له څناورانو څخه هم ښکته ګڼل کیږی او په خورا (ډیر) لاندنی طبقه د دوزخ کښی لویږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

مګر هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو وی به دوی ته اجر ثواب بی انتهاء بلا انقطاع.

تفسیر : چه نه به کم او نه به ختم شي او نه به د چا احسان پری وی.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

پس څه شی دی چه تا باعث کوی په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دی واضحه ؤ دلائلو) په ورځ د جزاء (یا) پس څوک نسبت د دروغو به کوی تاته (ای محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسیر : یعنی ای سړیه! وروسته له دی دلائلو څخه ته ولی د جزاء له سلسلی څخه سر غړوی؟ او تری انکار کوی یا به دا خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وی چه پس له دی ښو ویناؤ او صافو بیاناتو څخه څه شي منکران دی ته اړ باسی (مجبوروی) چه د جزاء په معاملو کښی هغوی ستاسی تکذیب ته ملاوی وتړی. خیال وکړه! الله تعالیٰ سړی پیدا کړ. او هغه ته ئی ډیر ښه صورت شکل او ښه وربښلی ده او د هغه قوام ته ئی داسی یو صلاحیت او ترکیب ورکړی دی که وغواړی په ښو کارونو کښی له پرښتو څخه پرمخ ځی او هیڅ یو له مخلوقاتو ځني د هغه برابری او سیالی نشی کولی لکه چه د انسانی کاملی نمونی پخپل وقت کښی په شام بیت المقدس، د طور په غره، معظمی مکی کښی لیدلی شوی دی چه که څوک د هغوی په قدم او پله باندی تګ وکړی نو د انسانی کمالاتو او د دواړو دارینو ډیرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسیږی لیکن انسان له خپلی بی تمیزی او بدعملی څخه د ذلت او هلاکت په کنده کښی لویږی او خپلی فطری ښیګڼی (فائدی) له لاسه وباسی. الله تعالیٰ هیڅ یو ایماندار او نیکوکاره سړی بی سببه لاندی نه غورځوی بلکه د هغه د ډیر لږ عمل ډیره زیاته صله ورته مرحمت کوی آیا د دی خبری له اوریدلو څخه وروسته به څوک وکړلی شي چه د دین فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسی معقولی

قاعدی دروغ وبولی هو! په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شی چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شی چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری تولواکی په مخامخ کښی د دنیا گرد (ټول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التین بفضل الله تعالیٰ وکرمه ومنه

سورة العلق مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (٩٦) وهی اول ما نزل من القرآن العظیم.

د «العلق» سورت مکی دی (١٩) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٩٦) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت ړومبنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کړی ئی دی (ټول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم یعلم پوری د قرآن کریم له گردو (ټولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکښې نازل شوی دی. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کښې د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت او ورته ئی ووی اقرأ - ولوله دوی وفرمایل «ما انا بقارئ: زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلی دوی پخپلی غیږی کښې ونیو او په زور ئی کښیښود او ورته ویل به ئی: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقارئ» ویل دریم ځلی حضرت جبریل علیه السلام دوی په ډیر زور سره کښیښود او ورته ویل به ئی: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردګار چه له ولادت څخه ئی تراوسه پوری په عجیب او غریب ډول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیستی کیږی آیا هغه به دی هم داسی یواځی او بی یار او مددګار پریږدی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی او تاسی ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهربانی) ستاسی تربیه او روزنه شوی ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه ګرد (ټول) شیان ئی پیدا کړل نو دا نشی کولی چه تا لوستونکی وګرځوی. بلکه قاری دی ګرځولی شی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

پیدا کړی ئی دی انسان له ټوټو د ټرلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښې نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځی لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئی شی! تر دی ځایه پوری د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی تویه قاری وګرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندی ئی متنبه کوی.

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسی تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسی کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښې څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښې هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د ګردو (ټولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فيض په وصول کښې څه مانع وي؟ او خامخا هم داسې ئې کوي!.

الَّذِيْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۟

هغه (رب پالونکی) چه ښوولې ئې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

تفسير : حضرت شاه صاحب ليکي حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅ کله ليکونکي او لوستونکي نه و نو وئې فرمايل چه «الله تعالىٰ بې له قلمه هم پوه ورکوي» ممکن دی چه دی لوری ته هم جبريل عليه السلام محض يو وسيله دی همغسې چه د قلم توسط د دې امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفيض څخه افضل شي هم داسې دلته هم د جبريليه حقيقت افضليت د محمديه له حقيقت څخه نه لازميږي.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۟

ښوونه ئې کړې ده انسان ته د هغو شيانو چه دی پرې نه پوهيده (پخوا له ښودلو).

تفسير : يعنې د انسان وړوکی چه له مور څخه پيدا کيږي په هيڅ شي نه پوهيږي بيا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي هغه قدير رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوي خپل يو امي بنده به نه يوازې کامل عارف کړي بلکه د ګردو (ټولو) عارفانو سردار ئې ګرځوي.

كَلَّآ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغٰىٓ ۟ أَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى ۟

رښتيا ده دا خبره بيشکه انسان خامخا سرکشي کوي د دې لامله (له وجې) چه ويني. ګڼې خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسير : يعنې د بنی آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلې ويني څخه جوړ دی چه په اول کښې محض جاهل وي وروسته الله تعالىٰ ورته پوه ورکوي مګر دی پخپل اصلي حقيقت باندې هيڅ نه پوهيږي د دنيا په مال او دولت باندې مغروريږي او د الله تعالىٰ له احکامو څخنې سر غړوي او داسې ئې ګڼي چه زه د هيڅا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بیشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دی (د هر چا په آخرت کښې او هلته پکارېږي ښه اعمال نه اموال).

تفسیر : یعني په اول کښې هم همغه الله تعالیٰ ای انسانه ته ئې پیدا کړی ئې او آخر ته هم د همغه په لوری په آخرت کښې ستا ورتګ دی او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لوئی او د ځان هیرولو حقیقت ښکارېږي.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آیا وینی ته هغه (ابوجهل) چه منع کوی بنده (محمد) کله چه لمونځ کوی.

تفسیر : یعني دا تمرد او سر غړول وګوره چه دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کښې سر نه ښکته کوی او د عبادت توفیق ئې ور په برخه نه دی نو که بل بنده الله تعالیٰ ته سجده ږدی هغه ته هم کتی نه شي. په دی آیتونو کښې لعین ابوجهل ته اشاره ده ځکه چه هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښې لید نو خپله خوله به ئې شلوله او تخویف او تهدید به ئې کاوه او زیار (کوشش) به ئې کوو چه هغوی ته په هر دول (طریقه) چه وی څه نه څه ضرر ورسوی.

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

آیا وینی ته که چیری وی (دا بنده) په لاری سمی صافی باندی. یا امر حکم کوی خلقو ته په تقویٰ سره. آیا وینی ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوی او مخ ګرځوی له ایمانه (نو جزاء به مومی سم له خپل حال او اعمال سره.)

تفسیر : یعني که په ښه لاره تللی او ښی چاری ئې زده کولی نو ځکه ښه سړی به کیده اوس چه مخ ئې اړولی دی نو ځمونږ ئې څه خراب کړی دی؟ هم داسی ئې لیکلی دی په «موضح القرآن» کښې. نورو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښې نوری خبری هم لیکلی دی که څوک غواړی چه په هغه باندی وپوهیږی نو نورو تفاسیرو ته دی رجوع وکړی په تیره بیا «روح

المعانی» دی ولولی.

أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی د هغه رټلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په ویښتو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر : یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو کردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ ونیاسه! که دوی له خپلو شرارتونو څخنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودګان (څاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له ویښتو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر : یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو څخنی ډک وی ګواکی د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کښی سرایت کړی وی.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسير : یو ځلی ابوجهل ولید چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته رهی (روان) دی نو په مخ کښی ئی ورته ودرید او غوښت ئی چه دوی له لمانځه څخه ستون (واپس) کړی دوی په سختی سره ورسره خبری وکړی نو هغه وویل «ته خبر نه ئی چه په مکی کښی څما جرګه لویه ده» نو دلته داسی فرمایلی شوی «چه اوس هغه د خپلی جرګی ملګری دی وغواړه چه مونږ د هغوی د هیداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکی راغواړو ولیده شی چه څوک بریالی (کامیاب) کیږی» لکه چه څو ورځی وروسته د «بدر» په ډګر کښی ئی ولید چه د اسلام مجاهدینو به په څه دول (طریقه) هغه راکشاوْ د «بدر» په «قلیب» او کوهی کښی ئی وغورځاوه دا و د هغه عارضی کشول څو اصلی راکشول به ئی د آخرت په میدان کښی وی چه د دوزخ پرښتی به هغه په دیر ذلت سره راکشوی او په جهنم کښی به ئی غورځوی. وائی چه یوه ورځ ابوجهل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښی ولید ویځ غوښت چه له هغوی سره څه بی ادبی وکړی دی لا څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته نه و نژدی شوی چه په ویره او بیره (تلوار) بیرته په مندو شو خلقو پری وخندل او ورته وی ویل چه «ولی وتښتیدی»؟ ده وویل «څما او د محمد صلی الله علیه وسلم په منځ کښی د اور یو خندق راښکاره شو چه په کښی دیر یو ویروونکی سری ؤ نو ځکه وویریدم او بیرته راغلم» رسول الله مبارک وفرمایل که «دی لږ څه وړاندی کیده نو د هغو پرښتو له لاسه به توتی توتی کیده» ګواکی له آخرت څخه په مخ کښی د «سندع الزبانیة» یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی ورښکاره شوه.

تنبیه : زیات مفسرین د «زبانیة» تفسیر د دوزخ په پرښتو باندی کوی.

كَلَّا ۖ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسی لکه چه وائی، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ کوه او نژدی شه (الله ته په طاعت سره).

تفسیر : یعنی تاسی د هغوی پروا هیڅ ونه کړئ! او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ! چیری مو چه زړه شی په دیره خوښی سره د الله تعالیٰ عبادت کوئ! او هر کله چه د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک ذات قرب او لا نژدیوالی ځان ته ګټئ! په حدیث کښی دی. «بنده له ګردو (ټولو) حالتو څخه په سجده کښی زیات خپل الله تعالیٰ ته نژدی کیږی»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القدر مكية وهي خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مكي دی (٥) آيت يوه ركوع لری په تلاوت کښی (۹۷) په نزول کښی (۲۵) سورت دی وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر کښی.

تفسیر : یعنی قرآن کریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر آسمان د قدر په شپه کښی نازل کړ شو. او بنائی په هم دغی شپی کښی د دنیا له آسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندی ئی هم نزول شروع شوی وی. په دی موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

او څه شی پوه کړی ئې ته (ای محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه (هغه زر میاشتی چه پکښی نه وی دغه شپه هغه چا لره چه ئی بیامومی او په عبادت سره پکښی مشغول شی تر صباح پوری).

تفسیر : یعنی په دی شپی کښی نیکی کول داسی دی لکه چه تر زرو میاشتو پوری سری نیکی کړی وی بلکه زیات له دی څخه هم.

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم

نازلیږی ملائکی او روح په دغه شپه کښی په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په حکم روح القدس حضرت جبریل علیه السلام د ډیرو پرښتو په

هجوم کښې رانازليږي تر څو په دې عظيم الشان خير او برکت سره د ځمکې خلق مستفيض کړي. ممکن دی له «روح» څخه برسيره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي په هر حال په دې بختورې شپې کښې د باطني ژوندون او روحاني خير او برکت يو خاص نزول وي.

مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَٰمٌ

دپاره د هر کار (تاکلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکی کال کښې) امان سلامتيا ده (له هر افته).

تفسير : يعني د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دې کال کښې مقدر وي د هغو د نفاذ د تعيين دپاره پرښتې راځي لکه چه د (دخان) په سورت کښې وليکل شو. يا له (من کل امر) څخه په د خير امر مراد وي يعني له آسمان څخه هر راز (قسم) د خير امور له ځان سره اخلي او د ځمکې په لورې راښکته کيږي. والله اعلم
(سلام: امان سلامتيا ده له هر آفته يا نه ده دغه شپه مګر څو سلامتيا ده له آفاتو او بلياتو نه) يعني هغه شپه د امن، هوسائي (آرام)، ډاډديني (تسکين)ن او د زړه خوښي شپه ده په دغې شپې کښې د الله جل جلاله خاص بندګان په يوه عجيب او غريب طمانيت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کښې مصروف او مشغوليږي او ډير زيات خوند له هغه څخه مومي او دا د هغه خير او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د ډيرو پرښتو له راښکته کيدلو څخه په ظهور راځي. په ځينو روايتونو کښې راغلي دي چه «په دې شپه کښې جبريل عليه السلام او نورې پرښتې پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه ليږي» يعني د دوی په حق کښې د رحمت او د سلامت دعاوې کوي.

هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

دغه شپه ده تر وقته د ختلو د صبا پورې (د سلامتيا فضيلت، برکت، کرامت).

تفسير : يعني له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کښې هم دا سلسله جاري ده نو ځکه دا شپه له سره تر پايه (آخره) پورې مبارک او بختوره ده.
(تنبيه): له قرآن مجيد څخه راښرګنديږي (راښکاره کيږي) چه هغه شپه په رمضان شريف کښې ده. ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ﴾ او حديث راښکاروي چه دا شپه د رمضان په وروستني عشره کښې ده په تيره بيا د دې عشرې په طاقو شپو کښې د قدر شپې لټول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښې د اویشتم په شپې باندې زیات ګمان کاوۀ شي والله اعلم ولې زیاتو عالمانو داسې تصریح کړې ده چه د قدر شپه د ټل دپاره په یوه عشره او په یوه نیټه کښې نشي تاکلی (مقررولی) امکان لري چه په یو رمضان کښې یوه شپه او په بل رمضان کښې بله کومه شپه وي.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البينة مدنية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٨) تسلسلها حسب النزول (١٠٠) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البینة» سورت مدنی دی (٨) آیت (١) رکوع لري په تلاوت کښې (٩٨) په نزول کښې (١٠٠) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دي له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پورې چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسیر : له اهل الکتاب څخه یهود او نصاریٰ او له مشرکینو څنی بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دي چه د هغوی په لاس کښې کوم آسمانی کتاب نشته.
دغه ګرد (تول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښې بلکه ټول متفق ؤ په حقوالی د ده باندې.

رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکی کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وراندی د ټولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندی مغرور ؤ او په دی وقت کښی دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سری دوی ویوهوی او په سمه لاره ئی راولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دی چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کښی یو ملک د اسلام په نور ډک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردی (ټولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وګرځوی لکه چه هغه الله تعالیٰ رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پاڼو کښی ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی کښی لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکښی نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت ګواکی یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دی کتاب کښی شته یا به له «کتب قیمة» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه ټول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روښانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دی رسول او په دی کتاب کښی هیڅ ځای د شک او شبهی نشته څو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهی له پلوه. دوی سره دوه دلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کښی ټینګ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندی یقین او ایمان راوړی دی ښه څو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښی ؤ گرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل گرد (تول) اختلافات او شخړی به ئی له منځه ایستلی او گرد (تول) به سره په یوه لاره کښی رهی (روان) کیدل مگر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښی سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی.؟

تنبیه : حضرت شاه عبد العزیز صاحب رحمة الله علیه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښی له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصارىٰ هم په دنیوی اغراضو کښی اخته شوی په څو څو ډولو (طریقو) سره ئی ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالىٰ له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغوند شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان گالی (مومی).

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۙ حُنَفَآءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښی مگر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښی چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښی چه راگرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنگه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندگی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د همغه یوه مالک الملک بندگان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او ځانگه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه گنی

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښی نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښی غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم راکوی. بيا نو الله تعالىٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له داسی صافی ښوونی او تعليم څخه ولی دوی کرځی؟ او تری وحشت کوی؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او مشرکان وی به په اور د دوزخ کښی (په قيامت کښی) چه تل به وی دوی په هغه (جهنم) کښی.

تفسير : يعنی د پوهی او د علم دعوی کوونکی که اهل الکتاب وی يا جاهل مشرکان کله چه حقانيت او وحدت څخه مخ واړوی او انکار تری وکړی د هغو ګردو (ټولو) پای (آخر) او انجام همغه دوزخ دی چه هيڅ کله به له هغه نه خلاصيږی.

أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝٦

دا (خلق دی) هم دوی ډير بد د خلقو.

تفسير : يعنی له حيواناتو (بهائمو) څخه ډير خوار ذليل او خراب دی لکه چه د (فرقان) په سورت کښی داسی يو آيت لولو ﴿ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په دنيا کښی) دا (خلق دی) هم دی ډير ښه د خلقو.

تفسير : يعنی هغه کسان چه په ګردو (ټولو) رسولانو او کتابو باندی يقين کوی او په ښو کارونو کښی لګيا دی نو دوی ښه د خلقو دی تر دی چه د دوی زياتره کسان له پرښتو څخه هم وړاندی کيږی.

جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوگنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې همیشه (تر ابده)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو څخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوْا عَنْهُ ۗ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ﴿٨﴾

او راضی به وی دوی له هغه (الله څخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لوړ (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یواځی د هغو بندگانو برخه ده چه د خپل پروردگار له عذابه ویریږی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنژدی کیږی چه په هغو کښې د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شی.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الزلزال مدنية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٩) تسلسلها حسب النزول (٩٣) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (٨) آیته (١) رکوع لری په تلاوت کښې (٩٩) په نزول کښې (٩٣) سورت دی وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ①

کله چه وخوځوله شي ځمکه په خوځیدلو سختو خپلو سره.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ به گرده (توله) ځمکه په سختو او خورا (ډیر) ویروونکیو زلزلو او ریږدیدلو سره وخوځوی چه د هغې له اغیزې او اثر څخه به هیڅ ماڼی او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندی روغ نه پاتي کیږی او گرد (ټول) هسک (اوچت) او ټیټ به سره برابریږی تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وگرځی او دا گردی (ټولی) پیښی به په قیامت د دوهمی نفخې د پو کولو په وخت کښي پیښیږی.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ②

او د باندی راوباسی ځمکه درانه شیان له خپله منځه.

تفسیر : یعنی په دی وقت کښي ځمکه هر هغه شی چه د دی په منځ کښي وی لکه مړی، سره او سپین زر، لاجورد پیروزه، غمی او نور گرد (ټول) د باندی غورځوی خو د دی مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکی به څوک نه وی؟ گرد (ټول) خلق به گوری چه په دغه ورځ کښي به هغه گران شیان چه تل به په هغو باندی جنگونه کیدل څومره بیقدره او بیکاره لویدلی وی.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ③

او وبه وائی انسان (منکر له بعثه) چه څه شوی دی دغه (ځمکی) لره (چه د باندی راوباسی مدفون خپل).

تفسیر : یعنی بنی آدمان وروسته د ژوندی کیدلو او زلزلی د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلی په ترڅ کښي حیران پاتي شوی په حیرت سره به وائی «پر دی ځمکی باندی څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځیږی؟ او هر شی له خپله گیدی څخه د باندی غورځوی؟».

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ④ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ⑤

په دغی ورځی کښي وبه وائی بیانوی به ځمکه خبری خپلی (خلقو ته که د خیر وی که د شر). په سبب د دی چه رب ستا وحی امر حکم کړی دی دی ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر : یعنی بنی آدم چه څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي ؤ هغه کرد (تول) به ښکاره وي لکه چه وائي به هغه سرې په ما باندې لمونځ کړې ؤ هغه غلا کړې وه هغه ناحق وینه تویې کړې وه او داسې نورې خبرې ګواکي د ننې ورځې په اصطلاح او ژبه داسې وپوهیږئ چه هر سړې چه هومره عملونه ئې په ځمکه باندې کړي وي د هغو ګردو (تولو) ریکاردونه (تکلې) به وي او د قیامت په ورځ کښې به د پروردګار په حکم په خبرو راځي او هر شي له لرې ښکاري.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا ۙ

په دغې ورځې کښې به وګرځي خلق تولي تولي (له موقف یا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر : یعنی په هغې ورځې کښې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په دګر کښې په راز راز (قسم قسم) دلې جوړې کړې حاضریږي. یوه دله به د شرابیانو وي بله دله به د زناکارانو وي هم داسې د ظالمانو او غلو. علىٰ هذا القیاس د نورو. یا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصیږي او د بیرته ګرځیدلو په وقت کښې څه دلې به ئې جنتیانې او څه به دوزخیانې وي چه هره یوه به پخپل لورې رهي (روان) کیږي.

لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۝٦

دپاره د دې چه وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسیر : یعنی د حشر په میدان کښې به د هغوی عملونه وروښوولې شي تر څو بدانو ته یو راز (قسم) رسوائي او نیکانو ته یو راز (قسم) سرفرازي حاصله شي ممکن دې چه د عملونو له ورښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو ورښوول مراد وي.

فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝٧ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝٨

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیږی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترګو څخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة العادیات مکیة وهی احدی عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (١٤) نزلت بعد سورة «العصر»

د «العادیات» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۰) په نزول کښی (١٤) سورت دی وروسته د «العصر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝٢

قسم دی په اسونو ځغلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو څخه آواز پورته کول له ګیډو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیږو (ګټو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیږو (ګټو) یا تیږی (ګټی) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝٣

پس قسم دی په لوټ کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسیر : په عربو کښې عادت و چه په صباؤن کښې به ئې په لوټولو باندې لاس پورې کاؤ تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي او سحار ناڅاپه داړه واچوی او دا به ئې خپل ځلمیتوب او میړانه (بهادری) ګڼله چه په شپې کښې په چا ور ونه لوېږي.

فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د ځغلیدو کښې) ګرد (په شاؤ خوا د دښمن).

تفسیر : یعنی په داسې قوت او ګرندیتوب او چالاکۍ سره ځغلیدونکی اسونه چه د ګهیځ (سحر) په وخت کښې کله چه د شپې د سړو او شبنم د رطوبت تولی دوړې او غبار ناست وی خو بیا هم د دې اسانو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾

پس ننوځي دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د تولې (د دښمنانو د دین کښې).

تفسیر : یعنی په دې وخت کښې بې له ویرې او خطر د دښمن په فوج کښې ننوځي.
تنبیه : امکان لري چه د دې قسم له یادولو څخنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دا په سورو غازیانو باندې قسم دی. له دې نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سری د الله تعالیٰ په لارې کښې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو ټولو قسمونو دا دی.

إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسیر : یعنی د غازیانو سورو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لارې کښې ورښیی چه وفادار او شکر ګزار بندګان داسې وی هغه سری چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کښې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سری چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بې شمارو نعمتونو او بخششونو څخه شپه او ورځ متمتع او ګټې اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (څاروو)

ښځه هم خوار او ذلیل، حقیر او ښکته دی. وګورئ یو ښه اس ته چه د هغه څښتن (خاوند) واښه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنی څخه د خپل څښتن (خاوند) په وفاداری کښی خپل ځان ځاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکړی په همغه لوری درومی او ځغلی او له ډیرو مندو څخه پرشیږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو څخه دوړی او ګله ګله اور هم پورته کوی او په ډیر ازدحام او بیری او تلوار په مری او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کښی ځان غورځوی. د مردکو په ورښت (د ګولو په باران) او د تورو، توپکو په منځ کښی ځغلی او د توپ، طیاری، تانګ او نورو وسلو ځنی دومره نه ویرېږی بلکه ډیر ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنی (ساتنی) لپاره خپل ځان هم په خطر کښی اچوی نو آیا انسان له داسی اسانو (اسونو) څخه څه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهیږی چه پخپله انسانان هم یو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کښی د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کښی هر وقت حاضر او تیار اوسی. په رښتیا سره چه کافر انسان خورا (ډیر) بخیل ډیر ناشکر او نالائق دی تر دی چه د یوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی څرګندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾

او بیشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښی ګوری).

تفسیر : یعنی د سرښندونکی (جان نثار) مجاهدین او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر ګزاری د هغوی تر سترګو لاندی دی خو بیا هم دا بی حیا ردی سترګی ګوری او له خپله ځایه نه خوزی.

تنبیه : مونږ د ترجمی په رعایت دا مطلب ولیکه. که نه ډیرو مفسرینو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه ګواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کیږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته څه وایی؟ دا وائی چه آیا سره د دومره لورینی (مهربانی) او ښېګلوی (بخشش) ته ناشکر ئی. ځینی اسلاف د (انه) ضمیر د رب په لوری اړوی یعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته ګوری.

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾

او بیشکه دا (انسان) په مینه محبت د مال کښی خامخا زیات قوی ډیر سخت دی.

تفسیر : یعنی حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه ړوند کرځولی دی د دنیا د زرو او مال په مینه کښې دومره ډوب شوی دی چه خپل حقیقی منعم ئی هیر کړی دی او نه پوهیږی چه وروسته له دی نه به ئی څه حال کیږی.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

آیا پس نه پوهیږی (دا انسان) کله چه راپورته کړل شی راووځی هغه شی چه په قبورو کښې دی (مړی) او محقق راښکاره کړی شی هغه (عقائد او ارادی) چه په سینو د دوی کښې دی.

تفسیر : یعنی هغه وخت هم راتلونکی دی چه مړی به له خپلو هدیرو (مقبرو) څخه ژوندی ایستل کیږی او هغه خبری چه په زړونو کښې پټې دی کردی (تولی) څرګندیږی (ښکاره کیږی) نو هلته به کتل کیږی چه له دی مال څخه څه کټی اخیستی شی؟ او دا نالائق او کافر به څنګه ځانونه ژغوری (بچ کوی) که دا بی حیا په دی خبره باندی پوهیدی نو هیڅ کله به د مال په مینه کښې دومره نه ډوبیدل او داسی حرکتونه به ئی نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

بیشکه رب د دوی په دوی باندی په دغی ورځی کښې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی که څه هم د الله علم هر وقت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندی محیط دی خو پرله پسی د ده علم او پوه پر بندګانو ظاهریږی او هیڅوا ته ځای د دی خبری نه پاتی کیږی چه له هغی څخه انکار وکړی.

تمت سورة العادیات بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القارعة مكية وهي احدى عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۱) تسلسلها حسب النزول (۳۰) نزلت بعد سورة « قريش»

د «القارعة» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۱) په نزول کښې (۳۰) سورت دی وروسته د « قریش» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اَلۡقَارِعَةُ ۙ﴿۱﴾ مَا الۡقَارِعَةُ ۚ﴿۲﴾ وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡقَارِعَةُ ؕ﴿۳﴾

(هغه) ټكوونكى (د زړونو قيامت) څه ده هغه ټكوونكى (د زړونو قيامت). او څه شي پوه كړى ئى ته چه څه ده هغه ټكوونكى (د زړونو قيامت).

تفسير : له «القارعة» څخه مراد قيامت دى چه زړونه به له ويرى او فزع څخه سخت ټكانونه په كښى خورى او غوږونو ته د ډيرو سختو غږونو له اوريدلو څخه رير (تكليف) پيښيږى مطلب دا دى چه د قيامت د حادثى د دى ويروونكى منظرى او ننداري څه بيان وكړ شى يوازې د هغو د ځينو آثارو او نښو څه خبرى لاندى ويلى كيږى چه له هغو څخه د هغى د شدت او د سختى اندازه لګولى شى.

يَوۡمَ يَكُوۡنُ النَّاسُ كَالۡفَرَاشِ الۡمَبۡثُوۡثِ ۙ﴿۴﴾

(ټكوى به زړونه) په هغه ورځ كښى چه ګرځى خلق لكه واړه ملخان خواره خواره كړى شوى (يو په بل ختونكى).

تفسير : يعنى هر يو به په يوه لورى په بى‌تابى او وارخطائى سره منډى وهى او ځغلى ګواكى دا تشبيه له وړو ملخانو سره د ضعف، كثرت، حركت، بى انتظامى او بى تابى له پلوه وركړى شوى ده.

وَتَكُوۡنُ الۡجِبَالُ كَالۡعِهۡنِ الۡمَنۡفُوۡشِ ؕ﴿۵﴾

او وبه ګرځى غرونه (له هيبته په دغى ورځى كښى) لكه وړى رنګينى شيندلى شوى (د نداف په لينده).

تفسير : يعنى لكه چه نداف او داندس پخپل ديندت او لينده سره پنبه يا وړى (پشم) وهى او پرسوى ئى او له هغو څخه د حجم په لحاظ يو لوى شى جوړوى او بيا په يو يو كولو او لو

ښورولو سره هغه الوځوي او يوه خوا بل خوا ئي رغړوي هم داسې به د قيامت په ورځ کښې غرونه هم الوځي او سره متفرق کيږي به او په رنګ ورکړيو شويو وړيو سره به ئي ځکه تشبيه ورکړي شوي وي. چه هغه ډير کمزوري او سپکې دي برسيره په دي د (فاطر) د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه تفسير کښې د غرونو د رنګ اقسام هم ښوودلې شوي دي ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ .

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾

پس هر څه هغه څوک چه درونډ شي (په دغې ورځې کښې) وزن (د عملونو يا اعمال) د ده نو هغه به وي په ښه ژوندون چه راضي به وي (په جنت کښې).

تفسير : يعني د هر چا عمل چه درونډ وي هغه به په هغې ورځې کښې په زړه پوري خوښي او هوسائي (راحت) او آرامي کښې وي. که کوم عمل په ليدلو کښې ډير لوی عمل ښکاري خو په منځ کښې ئي د ايمان اغيزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وي نو هغه عمل د الله تعالىٰ په دربار کښې څه وزن او درونډوالي نه لري لکه چه د (کهف) د سورت په ۱۲ رکوع ۱۰۵ آيت ځمونږ دغه تفسير کښې داسې راغلې دي ﴿ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

او هر څه هغه څوک چه سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده نو مور د ده (ځای د اوسيدلو د ده) به هاويه وي او څه شي پوه کړي ته څه ده دغه (هاويه) اور دی خورا (ډير) تود (چه منکران پکښې پرمخې غورځولي کيږي).

تفسير : يعني هغه عذاب چه په دغې طبقې کښې شته د ځينو سريو په فکر کښې نشي راتلې نو بس دومره وپوهيږئ چه يو اور دی ډير تود چه سره خوتيږي او داسې سوځوونکې دی چه د هغه په مقابل کښې بل اور ته تود نه وايه شي الله مو دی له دې اوره او له نورو ربړو (تکليفونو) څخه پخپل فضل او مهرباني سره وساتي.

تمت سورة القارعة

سورة التكاثر مكية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٢) تسلسلها حسب النزول (١٦) نزلت بعد سورة الكوثر.

د «التكاثر» سورت مکی دی (٨) آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١٠٢) په نزول کښی (١٦) سورت دی وروسته د «الکوثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ ① حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ②

مشغول کړی یئ تاسی (له عبادته) فخر کولو (یو له بله په ډیر والی د مال اولاد او قام) تر هغه پوری چه ورشئ هدیرو ته (مړه شئ خښ شئ یا تر هغه پوری چه مړی هم شمارئ د ډیروالی لپاره).

تفسیر : یعنی د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سری په غفلت کښی اچوی نه د الله تعالیٰ د لورینی (مهربانئ) فکر ورته پرېږدی چه راشی نه د آخرت په خیال کښی لوېږی. پس شپه او ورځ په هم دی فکر کښی لګیدلی وی په هر ډول (طریقه) چه کېږی ښائی ځما مال او شته را زیات شی او کور کهول می له ګردو (ټولو) کورنیو او کهولو ښه او لوړ (اوچت) وی. لا دا د غفلت پرده له مخه ئی نه وی لری شوی چه مرګ ورته راورسیږی کله چه په قبر کښی کیښود شی نو هلته ورښکارېږی چه په سخت غفلت او هیره کښی لویدلی و او هغه شیان چه د څه مودی له پلوه د ده په سترګو کښی ښه ښکاریده وروسته له مرګه هغه ګرد (ټول) د هیڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

تنبیه : په ځینو روایتونو کښی چه الله تعالیٰ د هغوی په صحت باندی ښه پوهیږی راغلی دی چه یوه ورځ دوو قبیلو په خپلو منځونو کښی هری یوی په زیادت باندی فخر کاوٌ کله چه د مقابلی په وقت کښی د یوی قبیلی سری د بلی قبیلی له سریو څخه لږ ورووتل نو ئی وویل چه ځمونږ سری په جنګ کښی مړه شوی دی ځئ چه لاړ شو هدیری (مقبری) ته او قبرونه ئی وشمیرو نو هلته به دا درښکاره شی چه ځمونږ سری له تاسی څخنی څومره ډیر دی؟ او په مونږ کښی څومره نومیالی سری تیر شوی دی؟ وروسته له دی وینا څخه د قبرونو په شمیرلو باندی ئی شروع وکړه. نو د دی غفلت او جهالت د تنبیه دپاره دا پاک سورت نازل شو په ترجمه کښی د دی دواړو مطلبونو ګنجائش شته.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

نه ده داسي وړ(لائق) ! ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلي خطائي باندي) بيا بيخي داسي نه ده وړ (لائق) ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلي خطائي) باندي.

تفسير : يعني وګورئ په څو څو ځلي په تاکيد تاسي ته ويل کيږي چه ستاسي دا خيال صحيح نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډيروالي په کار راتلونکی شي دی» عنقريب تاسي به ئې معلوم کړئ چه دا زائل او فاني څيزونه هيڅ کله د فخر او مباهلت لائق نه ؤ. بيا وپوهيږئ چه آخرت داسي يو شي نه دی چه له هغه څخه انکار يا غفلت وکړی شي په مخ کښې به تاسي ته دا درښکاره شي چه اصلي ژوندون عيش او هوسائي (آرام) په آخرت کښې ده او د دنيا ژوندون د هغې په مقابل کښې پرته (علاوه) له يوه خوب او خيال څخني بل شي نه دی. دا حقيقت ځينو خلقو ته لږ قدر په دنيا کښې څرګنديږي (ښکاره کيږي) څو وروسته د قبر له رسيدلو څخني او بيا په محشر کښې دا غوټي لا ډيرې ښې پرانيستلي کيږي.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾

نه ده داسي که تاسي پوهيدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم اليقين سره (نو داسي به مو نه کول).

تفسير : ستاسي دا خيال هر ګز صحيح نه دی که تاسي په يقيني دول (طريقه) او د صحيحو دلائلو په وسيله په دی خبری پوهيدی چه د آخرت په مقابل کښې د دنيا شيان هيڅ دی نو هيڅ کله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾

قسم دی چه خامخا وبه وينئ تاسي هرومرو (خامخا) دوزخ بيا به خامخا ووينئ تاسي هرومرو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترګو د يقين سره.

تفسير : يعني د غفلت او د انکار نتيجه دوزخ دی او تاسي ضرور د هغه ليدونکی ئې ړومبی د هغه څه اثر «برزخ» کښې په نظر درشي بيا به ئې په آخرت کښې په پوره دول (طريقه) ووينئ او عين اليقين به مو حاصليږي.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسي څخه هرومرو (خامخا) په دغې ورځې کښې له (حقائقو د) نعمتونو هوساینو (راحت) نه (چه درکړی ۇ تاسی ته په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښې به وپوښتلی شي چه «اوس راوښیۍ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسائی (آرام) حقیقت څرنګه ۇ؟ یا هلته پوښتل کیږی هغه ظاهری، باطنی، آفاقی، انفسی، جسمانی، روحانی نعمتونه چه ما تاسی ته په دنیا کښې عطاء کړی ۇ تاسی د هغه شکر او حق په څه ډول (طریقه) ادا کړی دی؟ او د خپل هغه حقیقی منعم په خوښولو کښې مو تر کوم ځای پوری سعی او زیار (محنت) ایستلی دی؟».

تمت سورة «التکاثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة العصر مکیة وهی ثلاث آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مکی دی (۳) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۳) په نزول کښې (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾

قسم دی په عصر چه بیشکه انسان خامخا په زیان کښې دی (په صرف کولو د عمر سره په فانیه ۇ مطالبو کښې).

تفسیر : عصر زمانی ته وائی یعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښې داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو دپاره یوه لویه پنګه (سرمایه) ده او پکښې عجائب او غرائب دی په اقسامو سره یا قسم دی د مازدیګر په وخت باندی چه د دنیوی کارونو او وضیفو

له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لري او د لمانځه اداء ئی سخته ده ځکه چه خلق مشغول وی په دنیوی کارونو خپلو کیږي او د دیانت له سببه د خورا (ډیر) لوی فضیلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شي لکه چه د هغه کرد (تول) کور او د ژوندون شیان لوت شوی وی» یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی چه په هغی کښي د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډیر ښه ځلیږي او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَفِى خُسْرٍ ﴾ بیشکه انسان خامخا په زیان کښي دی».

له دی څخه به زیات زیان څه وی چه د واوری خرڅوونکی غوندی د هغه د تجارت راس‌المال چه د هغه عزیز عمر دی شیبه په شیبه (لحظه په لحظه) لهیږی که دی په دی ژر ورتګ کښی هیڅ یو داسی کار ونه کړی چه هغه یواځی د دی تللی عمر پنګه (سرمایه) وبللی شي یا ئی په درد وخوری بلکه یو ابدی او غیر فانی متاع او د تل دپاره د کار شي وګرځی نو زیان او خساره ئی خو زیاتیږی که تاریخ ولولی یا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کیږی او یواځی په خیالی لذاتو کښی خپل وقت تیروی او د خپل عزیز عمر شیبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چتی (بیکاره) شیانو کښی خاوری ایری نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصیل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره ور (لائق) او مناسب دی په تیره بیا هغه ښه پنګه (سرمایه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهائی عروج او پلوشی ته پکښی رسیدلی دی او دنیا ئی داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظیر ئی نشته که په غفلت او نسیان کښی تیر کړی شي نو وپوهیږئ چه له هغه څخه سخت زیان بل نشته هغه څوک خوش نصیبه او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بیکاره ژوندون د کار وګرځوی او د آخرت دپاره پکښی جدوجهد وکړی او دا خورا (ډیر) ښه اوقات او عمده مواقع غنیمت وګڼی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصیل کښی کوښښ وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ﴾ کښی راغلی دی.

إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوْا۟
بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ ۝٣

مګر (خو زیانکاران نه دی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او وصیت ئی کړی وی یو له بله په حقه سره چه ایمان دی او وصیت ئی کړی وی یو له بله په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر : یعنی انسان ته د زیان په ژغورلو (ساتلو) کښی څلورو شیانو ته ضرورت دی. اول په الله تعالیٰ او په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغه په هدایاتو او وعدو باندی اخروی وی یا دنیوی پوره یقین لرل، دوهم د دی یقین اثر او اغیزه نه ځانی چه یواځی په قلب او دماغ پوری محدوده وی بلکه ځانی چه په جوارحو کښی هم څرگنده (ښکاره) شی او د هغه چاری او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وی، دریم دی پخپلی انفرادی اصلاح او فلاح باندی قناعت ونه کړی بلکه د خپل قوم او ملک گټی او اجتماعی مفاد هم ځانی د ده تر کتنی او نظر لاندی وی! هر کله چه دوه مسلمانان سره وویني ځانی یو له بله سره په ورین (روڼ) تندی خیری اتری وکړی او په قول او فعل او هره معامله کښی پرته (علاوه) له دیانت او صفائی څخه بل کار نه کوی! او تل دی یو بل ته د صداقت، امانت تاکید وینا وکړی! څلورم هر یوه له ځانی چه تل بل ته دا وصیت او نصیحت کوی چه د حق په معامله او د شخصی او قومی اصلاح په لاره کښی چه هر څومره سختی او زیار (محنت) او ربړونه (تکلیفونه) وربیش شی یا له طبعی مخالفی چاری په مخ ورته راشی دا گردی (تولی) دی په پوره صبر او استقامت سره تحمل کړی او هیڅ کله دی پل د نیکی له لاری څخه کوږ نه پږدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو له لاری څخه قدم کوږ نه پږدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو جامع او لرونکی وی او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکمیل کښی هم زیار (کوشش) کوی نو د هغوی نوم د دنیا په صفحاتو کښی تل ژوندی پاتی کیږی او هغه آثار چه دوی له خپل ځان څخه دلته پږدی هغه به تل د باقیات الصالحاتو په ډول (طریقه) د هغوی نومونه ژوندی او اجرونه ئی زیاتوی. فی الحقیقت دا مبارک سورت د دیانت خلاصه ده حضرت امام شافعی رحمة الله علیه فرمایلی دی «که له پاک قرآن څخه یواځی هم دا سورت نازل شوی وی نو د پوهانو بندگانو د هدایت دپاره هم کافی و» ځمونږ اسلافو او پخوانیو لویانو به کله چه یو له بل سره لیدل نو د جلا (جدا) کیدلو په وقت کښی به ئی یو بل ته دا مبارک سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الهمزة مکیة وهی تسع آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰٤) تسلسلها حسب النزول (۳۲) نزلت بعد سورة «القیامة».

د «الهمزة» سورت مکی دی (۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰٤) په نزول کښی (۳۲) سورت دی وروسته له «القیامة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِ ﴿١﴾

افسوس هلاک یا کنده د دوزخ یا خرابی ده هر غیبت گر عیب گر لره.

تفسیر: یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږی او نور حقیر گڼلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی یا غیر واقعی عیبونو پسی لویدلی وی او لټوی ئی.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾

هغه (غیبتگر عیبگر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شمیرلی او ذخیره کړی ئی دی.

تفسیر: یعنی طعنی ورکول او عیب لټول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راټولوی او بخیلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی گټی شمیرلی ساتی او یو پول او پیسه تری نه خرځ کوی. زیاتره بخیل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شمیری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شمیرلو څخه هر ځلی بیل بیل خوند او مزه اخلی.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾

گمان کوی چه بیشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسیر: یعنی له دی چارو څخه دا راښکاری چه لکه دا مال هیڅ چیری نه ورځنی جلا (جدا) کیږی بلکه تل به دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښې چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسیر : یعنی دا خیال بالکل چټی (بیکاره) دی مال خو تر هدیری پوری هم له چا سره نه ځی نو وروسته له هغه به څه تری واخیست شی ګرد (ټول) مال او دولت به هم داسی پاتی وی او دا بدبخت به پورته کړی او په دوزخ کښی به ئی وغورځوی.
«حطمة» هغه سخت ماتونکی اور ته وایه کیږی چه هر شی سم د لاسه بی له لوګی او اوږدو لمبو څخه وسوځوی.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ۝٧

او څه شی پوه کړی ئې ته څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شی. اور د الله دی بل کړی شوی هغه (اور) چه خیژی پر زړونو باندی (نو سوځوی ئی).

تفسیر : یعنی ښه وپوهیږئ چه دا اور د بندګانو نه دی بلکه د الله تعالیٰ بل کړی شوی اور دی او د هغه له کیفیته څه مه پوښتئ چه دا اور ډیر پوه لرونکی دی ګرد (ټول) زړونه تر خپلی کتنی لاندی نیسی دا اور هر هغه زړه چه ایمان پکښی نه وی سوځوی او د ایمان دارو زړونو سره هیڅ کار نه لری. د هغه سوځیدل چه په بدن باندی لګیږی سم د لاسه زړه ته رسیږی بلکه یو بل دول (طریقه) سوځیدل به داسی وی چه له زړه څخه شروع شوی نور بدن ته سرایت کوی او سره له دی چه زړونه، ارواح او جسمونه سره ګرد (ټول) سوځیږی خو بیا به هغه مجرم نه مری او دا دوزخی به تل دا غوښتنه کوی «کاشکی مرګی راشی او ما له دی ربړو (تکلیفونو) څخه وژغوری (بچ کړی). خو د هغه دا هیله (امید) نه پوره کیږی. خدای مو دی له دی عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتی.

إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٌ ۝٨

بیشکه دا اور به په دوی باندی بند کړی شوی وی.

تفسیر : یعنی کافران په دوزخ کښی غورځول کیږی بیا د دوزخ وروونه پری ترل کیږی او هیڅ د وتلو لار به نه وی تل به په هغه کښی پاتی او سوځیږی په تحقیق سره دا اور د دوزخ به په دی کفارو باندی بند کړی شوی وی.

فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

په ستنو راښکلیو شویو اوږدو سره.

تفسیر : یعنی د اور لمبی د اوږدو اوږدو ستنو په دول (طریقه) پورته کیږی یا دا چه دوزخیان په اوږدو ستنو کښی سخت ترل کیږی چه د سوځیدلو په وقت کښی هیڅ ونشی خوځیدلی چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کیدی شی او ځینی وائی د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بندیږی چه له یوی خوا څخه بلی خوا ته راښکلی شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفيل مكية وهی خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۵) تسلسلها حسب النزول (۱۹) نزلت بعد سورة «الكافرون».

د «الفيل» سورت مکی دی (۵) آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۵) په نزول کښی (۱۹) سورت دی وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾

آیا نه و لیدلی تا نه ئی خبر چه څرنګه کار کړی و رب ستا له خاوندانو د فیل سره.

تفسیر : یعنی د فیل (هاتی) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسی پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسی ته معلومه وی ځکه چه دا واقعه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځی پخوا شوی وه او د ډیر شهرت له سببه چه د هر لوی او کوچنی (وړوکی) په ژبه یادیده او د دی قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالیٰ دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾

آیا نه ئی و گرځولی (هغه) کید مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبې بلکه گرځولی ئی و) په گمراهی زیانمنی بطلان کښی.

تفسير : یعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کیدی. او الله تعالیٰ د هغوی گردی (تولی) ترنی بیکاره او تول تدابیر ئی بی اثره وگرځول او د کعبې شریفې د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بیکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

او راوئی لیږل په دوی باندی مرغان تولگی تولگی. چه ویشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شویو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسير : د اصحاب فیل لنده قصه دا ده د حبشې د تولواک (باچا) له خوا په یمن کښی یو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه ولید چه د عربو گرد (تول) خلق کعبې شریفې ته ځی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبیر ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ) چه د خپل عیسوی دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسائی (آرام) او ساعت تیری اسباب پکښی غونډ کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی دول (طریقه) به خلق اصلی کعبه پریږدی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکی د حج بیرۀ باړ به مات شی لکه چه د یمن په یو لوی ښار کښی ئی چه (صنعاء) نومیږی مصنوعی کعبه جوړه او دیر مال او شته ئی پری خرڅ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تیره قریش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول ځینی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کیناستل ځینی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بڅرکی الوتلی په هغی مانی کښی ولگید ابرهه له دی پیښی څخه دیر په قهر شو او غوته ئی کړه چه پر کعبې شریفې باندی سره له دیرو فوجونو او یو نومیالی هاتی چه (محمود) نومیده یرغل (حمله) ورووړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبیلی چه په لاره کښی ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفیل په دیر قوت او سامانی سره مکی شریفې ته ورسیدل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیکه عبدالمطلب په دی وقت کښی د قریشو سردار او د کعبې شریفې لوی متولی و. کله چه دوی له دی پیښی څخه خبر شول وی ویل «خلقو! تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبې ساتنه به

هغه وکړي چه څښتن (مالک) ئې دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښې هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئې راغی چه د کعبې ورانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښې هیڅ ځوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکې معظمې ته نژدې د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندې نوم دی نو د لوی سیند له لوري د شنو او ژیړو مرغانو کوچنې کوچنې (وړی وړی) دلی ورښکاره شوې چه د هغوی په مښوکو او منګلو کښې وړوکې کنکرې وې چه جوړې شوې وې له ختو څخه په پخولو سره لکه څښتي یا قدرتی وې لکه کوتکانې دی عجیب او غریب مرغانو تولې تولې کنکرې پر لښکر ورولې د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د توپکو پر هغوی باندې اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لګیده له بلې خوا به ئې وتله او عجیب دول (طریقه) بوسې ماده به ئې پریښوده دیر دیر لښکر ئې هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښې مړه شول ځینې وائې دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده ځینې وائې دا پیښه په هغې ورځې کښې شوې ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښې تولد شو. ګواکې دا یوه آسمانې نښه د دوی د بختور راتګ ده او یوه غیبې اشاره ده چه الله تعالیٰ د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده دول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولې هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتې او دښمنانو ته هسې موقع نه پریږدی چه دوی کعبې شریفې یا د کعبې شریفې رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾

نو وئې ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر : په شان د هغو وښو او پانو د فصل یا خوړلې شوی ګیاه چه غوائې، غوا، او نور حیوانات ئې خوري او پاتې ئې په اخور کښې وی یعنې داسې تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتذل بیکاره او تکر تکر شول لکه پاتې واښه د حیواناتو.

تمت سورة «الفيل» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «قريش» مكية وهي اربع آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٦) تسلسلها حسب النزول (٢٩) نزلت بعد سورة «التين».

د «قریش» سورت مکې دی (٤) آیته یوه رکوع لري په تلاوت کښې (١٠٦) په نزول کښې (٢٩) سورت دی وروسته د «التين» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوْا
رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ۙ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

له جهته د انس او الفت د قريشو يو له بل سره له جهته د انس او الفت د دوى په سفر د ژمى (كښى يمن ته) او (په سفر د) اوړى (كښى شام ته هر كال) نو ښائى چه بندگى وكړى دوى رب د دى كوټى (كعبى) ته هغه (رب) چه طعام خواړه ئى وركړى دى دوى ته په لوږى كښى او امن ئى وركړى دى دوى ته له خوف ويرى څخه.

تفسير : يعنى په مكى كښى غله او نور خواړه نه پيدا كيده نو ځكه د قريشو داسى عادت و چه په هر كال كښى به دوى دوه ځلى سفر كاوٓ د ژمى په وقت كښى د يمن په لورى چه تود دى او په اوړى كښى د شام په لورى چه يخ او زرغون ملك دى. د هر ځاى خلقو به دوى د اهل حرم او د بيت الله د خادمانو په نامه سره پيژندل او د دوى به ئى ډير عزت او احترام او خدمت كاوٓ او د هغوى ځان او مال ته به ئى لاس نه غځؤو نو ځكه دوى به له دى تگ او راتگ څخه په زړه پورى گټى اخيستلى او بيا په امن، اطمينان او ډاډينه (سكون) سره پخپلو كورونو كښى كيناستل، خوړل او خوړول به ئى. د حرم په شاؤ خوا كښى به د غلا ، داړى، لوټ او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شريف كښى به د هغه د احترام په سبب قلاره قلارى وه او د قريشو خلقو په ډيرو هوسائيو (آرام) سره خپل ژوندون تيروه نو د هم دى انعام تذكره، يادونه دلته شوى ده چه د دى كور په طفيل مى تاسى ته طعام او ډوډى دركړه! او امنيت، طمانيت سكون او هوسائى (آرام) مو درو‌ښله او د اصحاب الفيل له يرغل او تعرض څخه مو وساتلئ نو تاسى ولې د دى كور د څيښتن (خاوند) الله تعالىٰ بندگى نه كوئ؟ او د هغه استاځى (رسول) ته ولى ربړونه (تكليفونه) پېښوئ آيا دا ډيره بى انتهاء ناشكرى او احسان هيرول نه دى؟ كه په نورو خبرو نه پوهيږئ نو د دى ښكاره حقيقت په منلو كښى چه پوهيدل ئى ډير آسان دى ولى خپل ځانونه وړاندى وروسته كوئ؟

تمت سورة «قريش» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهى سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت درى رومبنى آيات مكى او نور ئى مدنى دى (۷) آيتونه يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۱۰۷) په نزول كښى (۱۷) سورت دى وروسته د «التكاثر» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

أَرَءَيْتَ الَّذِىْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ﴿١﴾

آيا وينى ته هغه څوك چه دروغ وائى په ورځى د جزاء باندى.

تفسير : يعنى دغه مكذب كافر داسى وائى چه له سره عدل او انصاف به نه كيږى او د الله تعالىٰ له لورى به د ښو او بدو بدل نه وركاو كيږى. ځينو د (دين) معنى «ملت» اخيستى دى يعنى د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولى ګواكى مذهب او ملت د هغوى په نزد هيڅ يو شى نه دى.

فَذٰلِكَ الَّذِىْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ﴿٢﴾

نو (كه ئى پيژنى هم دغه) همغه (څوك) دى چه رټى شړى يتيم پلار مړى لره (په شرلو قبيحو سره).

تفسير : يعنى له يتيم او پلار مړى سره همدردى او خواخوږى څيرى؟ بلكه له هغو سره په ډيره بيرحمى، غټ زړه توب، بداخلاقى معامله كوى او حق ئى نه وركوى او اموال ئى له خپل ځان سره په ناحقه ساتى.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿٣﴾

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښی شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی ګرد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سړی چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سړی نه دی حیوان دی او داسی سړی له دین سره مینه نه لری او له الله تعالیٰ سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بیخبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنګه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وقته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښی په لوی لاس وقت تنګوی او بیا ئی چه کوی هم یو څو ټونګی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښی په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالیٰ یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لګول کریدل وینی او (استغفر الله) ځمونږ زړونه وینی آیا په دی کښی د اخلاص او خشوع رنګ شته؟ په یاد ئی ولرئ چه دا ګرد (تول) صورتونه په ﴿ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴾ کښی درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښی، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی ګواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترګی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

او منع کوی دوی مال د زکوٰة یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر : یعنی زکوٰة او صدقات او نور میراث خو نه ورکوی بلکه معمولی شیان لکه لوښی، رسی، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالگه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه تری وئی غواړی نه ئی ورکوی چه د هغو ورکول په گرده (توله) دنیا کښی یو عام رواج دی. کله چه د بخل دا حال وی نو له ریائی لمانځه څخه به څه گټه (فائدة) واخلی که یو سړی ځان ته لمونځ کوونکی وائی یا وایه شي خو له خالق تعالیٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئی همدردی نه لری نو د هغه د اسلام لفظ بی معنی او د هغه لمونځ له حقیقت څخه لری دی. ریاکاری او بد اخلاقی خو د هغو بدبختانو کار دی چه د الله تعالیٰ په دین او د جزاء په ورځ باندی څه اعتقاد نه لری.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الکوثر مکیة وهی ثلاث آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۸) تسلسلها حسب النزول (۱۵) نزلت بعد سورة العادیات.

د «الکوثر» سورت مکی دی (۳) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۸) او په نزول کښی (۱۵) سورت دی وروسته د «العادیات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویاله په جنت کښی).

تفسیر : یعنی په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چه په وزن د (فوعل) دی په معنی د کثرت یعنی درکړی می دی تا لره خیر کثیر چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی او چا ویلی دی چه «خیر کثیر» اولاد او اتباع دی او د محمدی امت علماء فضلاء دی هوا د «کوثر» معنی خیر کثیر دی یعنی ډیری ښیگڼی (فائدی) او بهتری. دلته له هغه څخه څه مراد دی په «البحر المحیط» کښی د ده په نسبت (۲۶) اقوال ذکر شوی دی او په آخر کښی ئی دی

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی ګرد (ټول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښی مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کړی.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښی د هغه عجیبی او غریبی ښیګڼی (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښی د هغه شته په محشر کښی او په ډیرو کښی په جنت کښی ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښی وی او د هغه اوبه د حشر ډګر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښی تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه !.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښی مشغول او لګیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښی له ګردو (ټولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښی قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکښانو (ځاندارو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ۱۶۲-۱۶۳ آیت کښی لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .

تنبیه : په ځینو روایاتو کښی د «وانحر» معنی لاس په ټټر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مګر ابن کثیر رحمة الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښی ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده ګواکی په دی کښی پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه تویول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالیٰ ته کوی.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښې داسې ویل دا سړی ځوی نه لری نو تر څو چه ژوندی وی خلق به ئی نوم یادوی خو وروسته له مرګه به ئی څوک نوم اخلی داسې بی هلک سړی ته په محاوراتو کښې «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښې لنډی «دم بریده» بوده (ښاروی) ته وائی د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتی نشی ګواکی د هغه لکئ هم پری شوی ده نو قرآن کریم دا راښیی هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الاباد پوری د هغه نوم روڼ پاتی کیږی او هغه ته «ابتر» ویل خورا (ډیر) ډیر حماقت او ناپوهی ده په رښتیا سره هغه څوک چه داسې مقدسی او مقبولی هستی سره بغض عناد او عداوت ولری هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پریږدی. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحانی اولاد څخه ګرده (تول) دنیا ډکه ده او جسمانی اولاده ئی هم د دوی د لونو له خوا ډیر زیاته په هر ملک کښې شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښې ځلیږی. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښی بښی. دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحی چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئی د زړه له کومی حق او رښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښې بیا په هغه مقام محمود کښې چه دوی به هلته ودریږی او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علیٰ رءوس الاشهاد په برخه کیږی هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسې دائم البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه ردی سترګی ته چه دا خبره ئی له خولی څخه وتلی ده څیر شئ چه د هغه کم بخت نوم نښه نه ده پاتی او تر نن پوری ئی هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړی د ګردو (تولو) بی ادبانو حال به هم داسې وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئی له هغوی سره د بی ادبی کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بی ادبی وکړی حال به ئی هم داسې «ابتر» کیږی.

تمت سورة «الکوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الکافرون» مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الکافرون» سورت مکی دی (٦) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۹) په نزول کښې (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ①

ووایه (ای محمده! چه) ای کافرانو .

تفسیر : د قریشو څو تنو غټانو وویل ای محمده! راځه چه مونږ او تاسي روغه سره وکړو تاسي تر یوه کال پوری ځمونږ د معبودانو عبادت وکړئ! بیا په دوهم کال کښې مونږ ستا د معبود عبادت کوو او داسي به هر یوه تولګی ته د بل تولګی له دین څخه څه برخه رسیږی. حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه له الله تعالیٰ څخه له دی نه پناه غواړم چه د یوی ثانیې له مخی هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وګڼم» بیا ئی وویل «نه نو تاسي ځمونږ د معبودانو منمت مه کوئ نو مونږ به هم ستا د پیغمبری تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو» نو په دی باندی دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو په لویه جرګه کښې ولوست چه د هغه خلاصه د مشرکینو له طور او طریقې څخه پوره بیزاری ښکاروی او د هغوی ځنی د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بیزاری څرګندوی (ښکاره کوی) هو! انبیاء علیهم السلام به چه د هغوی رومبنی کار د شرک د رګونو او ریښو ایستل دی په داسي ناپاکی رتلی روغی باندی څرنګه راضی کیږی فیالحقیقت د الله تعالیٰ په معبودیت کښې هیڅ یو مذهب لرونکی اختلاف او جګړه نه کوی بلکه پخپله مشرکان هم د خپلو بتانو په نسبت داسي وائی چه مونږ د دی بتانو عبادت ځکه کوو چه دوی مو د الله تعالیٰ په دربار کښې د نږدیوالی وسیله وګرځی لکه چه د «زمر» په اوله رکوع آیت ۳ ځمونږ دغه تفسیر کښې راغلی دی ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ څه اختلاف چه دی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له عبادت څخه دی ځکه د روغی هغه صورت چه د قریشو له لوری وروړاندی شوی و د هغه ښکاره مطلب داسي و چه هغوی پوره پخپلو چارو باندی لکه پخوا تینګ ولاړ دی یعنی د الله تعالیٰ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د دواړو عبادت کوی او دوی دی د خپل توحید له مسلکه لاس واخلی نو د دی شخړی د روغی او د جګړی د پری کړی دپاره دا سورت نازل شو.

لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ② وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ③

نه کوم زه (فی الحال) عبادت د هغه شی چه تاسي ئی عبادت کوئ (ای

کافرانو چه بتان دی) او نه یئ تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ۝٤ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۝٥

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یئ تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یئ مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تښتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شئ سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کوی او ځینی په ړومبنیو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په ړومبنی دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند) لیکن ځینو محققینو په ړومبنیو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه ګڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منځ کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذالقیاس تاسی څرنګه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه برېنډ د کعبی په شاؤ خوا کښی ګډیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهئ زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په ډیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه ړومبنی جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما څخه غواړئ او د ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ مطلب د (حافظ ابن تيمية رحمة الله عليه) په وينا داسې واخيست شي کله چه زه د الله رسول يم دا ځما په شان کښې نشته او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چه د شرک مرتکب شم تر دې چه په تيرې زمانې کښې چه تاسي پخوا ځما له بعثته بتانو، تيږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاؤ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالیٰ څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی ورروسته له دې چه د الله تعالیٰ له لورې د وحی، د بينات، د هدی، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دی چه زه په شرکياتو کښې له تاسي سره مل شم. ښائي له هم دې سببه دلته په ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ ﴾ کښې اسميه جمله او په ﴿ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ کښې د ماضي صيغه غوره شوې وي. پاتې شول د کفارو احوال نو د هغوی بيان ئې په دواړو جملو کښې يو شان وفرمايل ﴿ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴾ يعنې تاسي اې کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائي بدبختيو په سبب د دې وړ (لائق) نه يئ چه په هيڅ وقت او هيڅ حال کښې د واحد الله تعالیٰ بې له شرکته عبادت کوونکي شئ تر دې چه د روغې د خبرې په منځ کښې هم د شرک په چرت (خيال) کښې دوب تللي يئ په يوه ځاې کښې ﴿ مَا تَعْبُدُونَ ﴾ په صيغه د مضارع او په بل ځای کښې ئې ﴿ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ راوړل په صيغه د ماضي سره ښائي په دې لورې اشاره وي چه د هغوی معبودان هره ورځ بدليږي هر هغه شي چه دوی ته عجيب معلوم شي يا کومه ښکلې تيږه (ګټه) يا ونه يا بل څيز ووينې سم د لاسه هغه د خپل معبود په ځای ودروی او هغه بل پريږدي د هر موسم او هر کار دپاره بيل بيل معبودان لرې يو د سفر بل د حضر يو د دودې بل د اوبو يو د اولاد او بل د نورو وقس علیٰ هذا (حافظ شمس الدين ابن قيم رحمة الله عليه) په (بدائع‌الفوائد) کښې د دې سورت په لطائفو او نفائسو او مزاياؤ باندې ښې ويناوې کړې دي قرآني معارف لوستونکي ته ښائي چه خامخا د هغو کتنه وکړي!

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝٦ ع

تاسي لره دين ستاسي دی (د شرک) او ما لره دين (د توحيد اسلام) ځما دی.

تفسير : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې هغه ضد به چه تاسي کړی دی څه فائده دررسوي تر څو چه الله تعالیٰ فيصله وکړي» اوس مونږ بالکل له تاسي څخه بېزاره يو او د هغې فيصلې په انتظار کښې يو او په هغه دين قويم باندې چه الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کړی دی دير خوښ يو تاسي چه د خپلو ځانونو دپاره د بدبختۍ هغه تګ خوښ کړی دی هغه دې تاسي ته مبارک وي هر يو فريق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتيجه پوره وررسيږي.

تمت سورة «الكافرون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة «النصر» نزلت بمنىٰ فى حجة الوداع فتعد مدنية وهى آخر ما نزل من السور آياتها ثلاث وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١١٠) تسلسلها حسب النزول (١١٤) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منىٰ) په حجة الوداع كښې نازل شوى دى او په مدنى سورتونو كښې حسابيږى او وروستنى (١١٤) سورت دى په نزول كښې (١١٠) سورت دى په تلاوت كښې وروسته د «التوبة» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ①

كله چه راشى نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مكى).

تفسير : لويه فيصله كوونكى خبره دا ده چه مكه معظمه چه د حجاز مركز او د اسلام ډيرى نښى لرى فتح شى د عربو د زياترو قبيلو سترگى هغى ته وى پخوا له دى نه به يو يو دوه دوه سرى په اسلام كښې داخليدل خو د مكى معظمى له فتحى څخه وروسته ډلى ډلى داخليدل تر دى حده پورى چه د عربو جزيره گرده (توله) د اسلام په نور او رنا رڼه او گردو (تولو) هستيدونكيو ته ئى د توحيد كلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبى كريم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وينى به ته خلق چه ننوځى به دين د الله كښې فوج فوج ډلى ډلى پس تسبيح پاكى وايه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسير : يعنى وبوهيږئ چه د بعثت مقصود او د دنيا د هستوگنى مطلب چه د دين تكميل او د كبرى خلافت تمهيد دى پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدى دى. نو ښائى چه له دنيا څخه ځان فارغ كرئ! او د زړه له كومى آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زياتره د هغه تسبيح او تحميد ووايئ او په دى فتوحاتو او بريو باندى د هغه شكر ادا كرئ او هميشه اوسئ په استغفار باندى.

وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾ ع

او مغفرت ببښنه وغواړه له ده څخه (لپاره د ګناهونو د امت خپل یا لپاره د ماتیدو د نفس او قصور د عمل) بیشکه چه دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی د مستغفرانو ګنهګارانو.

تفسیر : یعنی ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفارووایه. بیشکه چه دغه الله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبیه : د نبی کریم صلی الله علیه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دی نه په څو ځایونو کښې تیر شو هلته دی وکوت شی! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په قرآن کریم کښې هر چیری د فیصلی وعدی دی او کافرانو د فیصلی تلوار کوله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په آخر کښې مکه معظمه فتحه شوه ګردی (تولی) قبیلی له زړه مسلمانی شوی هغه وعدی ګردی (تولی) رښتیا شوی اوس نو د خپل امت د ګناهونو مغفرت او ښښنه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دی لا لوړه (اوچته) شی. دا سورت د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کښې نازل شوی دی چه هغوی د دی له لوستلو څخه په دی خبره وپوهید چه ما په دنیا کښې خپل دا راسپارلی شوی کار پای (آخر) ته ورساوۀ اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «تبّت» مكية وهي خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١١١) تسلسلها حسب النزول (٦) نزلت بعد سورة «الفاتحة».

د «تبّت» سورت مکی دی (٥) آیتونه (١) رکوع لری په تلاوت کښې (١١١) په نزول کښې (٦) سورت دی وروسته د «الفاتحة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ﴿١﴾ ط

مات هلاک دی شی دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئې عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم دیر سخت دښمن و، کله چه څمونږ پیغمبر په کومه مجمع او دله کښې د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیږو (ګټو) ویشتل او دیر ځله له دی تیږو (ګټو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینې تری بهیدی ابی لهب تل به داسی چغې وهلی «ای خلقو! د دی سری خبرو ته غوږونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بی دین دی» کله به ئې ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرګه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئې خپلو دواړو لاسو ته داسی ویل «تبا لکما ارى فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامات شئ چه زه به تاسی کښې د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډی باندی ودرید او ګردو (تولو) ته ئې ورغږ کړ د دوی په غږ باندی ګرد (تول) خلق سره تول شول. دوی په دیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښې دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئې وویل «تبا لک سائر الیوم أَلِهٰذَا جمعتنا: مات شئ آیا نن مونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره دلته سره راتول شوی یو؟» په روح المعانی کښې له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښې تیږی (ګټی) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئې وویشتلی او دا ئې ویل لنده ئې دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئې «که چیری په رښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد دیر دی چه زه هغه ګرد (تول) په خپلی فدیی کښې ورکړم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوځه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښې د ضد او عناد لرګی غورځول او هغه ئې لا پسی تیزاوه په دی سورت کښې د دوی دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسی یوه تنبیه پکښې شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تباه کیږی لکه چه د پیغمبرانو دیر نزدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وګورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئې څمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئې لاس ورغځاوه څنګه ئې لاسونه ورمات شول او د هغه ګرد (تول) هغه کوښښونه چه د حق په پټولو کښې ئې کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته ګردی (تولی) چارئې بیکاره شولی غرور ئې له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کښي پريوت. دا سورت مکي دی وائي چه د «بدر» له غزا څخه اووه ورځي وروسته په ده باندی يوه بده سوځوونکي او زهر لرونکي دانه وخته چه د هغي په سبب دی له کور او کهول څخه جلا (جدا) کړ شو او هيڅوک نه ورته نژدی کيدل تر دی چه همغلته مړ شو او مړی ئی تر دريو ورځو پوری هلته پروت و تر څو وپرسيد او خوړين شو دلته خلقو د حبشي مزدورانو په لاس په يوه لرګي کښي وتاړه او په يوه چوغالي کښي ئی چه چيری کنستلي شوی و لکه يوه مرداره ومنده او د دغه چوغالي سره ئی په تيږو (ګټو) او شګو سره پټ کړ شو دا خو د دنيا رسوائی او خرابي ده ښکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکليفونه) له دی څخه ډير سخت دی ﴿ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾ .

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) څخه (اصلي) مال د ده او هغه چه ده ګټلي و (يعني اولاده ئی).

تفسير : يعني مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هيڅ يوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣

ژر دی چه ننه به وځي (ابی لهب په قيامت کښي) په اور خاوند د لمبو کښي.

تفسير : يعني وروسته له مړ کيدلو څخه ابی لهب ته سخت لمبي لرونکي اور رسيدونکي دی. ښائي په دی مناسبت قرآن کريم د عبد العزی کنيت ابی لهب ايښی وی، په دنيا کښي هغه ته ابی لهب ځکه ويل کيده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځليدل مګر قرآن کريم دا راوښوول چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ويلو وړ (لائق) دی.

وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کښي چه بار راوړونکي به وی د خسو (د دوزخ).

تفسير : د ابی لهب ښځه ام جميل سره له مال داری ډيره بخيله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله ځنګل ته تله لرګي به ئې راوړه او اغزي به ئې تولول او ځمونږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په لاره کښې به ئې د شپې له مخې اچول چه هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وقت کښې ربړ (تکليف) ورپيښ شي. فرمايلي ئې دي «دی لکه چه دلته د حق په دښمني او د الله تعالیٰ د پيغمبر په ايذاء رسولو کښې د خپل ميړه (خاوند) سره معاونت او مرستې (مدد) کولې په دوزخ کښې به هم هغه سره داسې مرستې (مدد) کوي» ښائي چه هلته به هم د زقوم او ضريع چه د دوزخ اغزي لرونکي ونې دي لرګي راوړي او د هغو په وسيله به د خپل ميړه (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثير رحمة الله عليه ويلي دي.

تنبيه : ځينو د «حمالة الحطب» معنی چغل ګر اخيستې دی لکه چه د عربو په محاورو کښې دا لفظ په دې معنی سره هم وايه کيږي او په پارسۍ کښې چغل ګر ته «هيزم کش» وايه شي.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝٥

حال دا چه په غاړې د دې کښې رسی ده له مضبوطو رسيو (پتوکيو د خرماؤ) څخه.

تفسير : يعني ډيره کلکه او مضبوطه چوخيدونکې رسی. له دې څخه زياترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړکې او سلاسل مراد اخيستې دي او دا تشبيه د ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ په مناسب ورکړې شوی ده ځکه چه د لرګيو د بار ترلو کښې رسی ته ډير ضرورت پيښيږي. ليکې چه د دې ښځې په غاړه کښې يوه خورا (ډير) ښه قيمتداره غاړکې وه دې به ويل «په لات او عزیٰ باندې قسم خورم چه زه دا خپله غاړکې د محمد په عداوت باندې لګوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښې هم د هغې غاړې له هغسې يوی غاړکې څخه تشه نه وی عجيبه خبره لا دا ده چه د دې بدبختې مرګ هم داسې واقع شو چه د لرګيو د پيټې رسی د هغې په غاړه کښې چه په يوه ګټ باندې ئې دمه کيښوده غوټه شوه او غټه تيره (ګټه) د دې او د پيټې په منځ کښې راغله او سا ئې وخته.

تمت سورة «تبت» بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة الاخلاص مكية وهي اربع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۲) تسلسلها حسب النزول (۲۲) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکي دی (٤) آيته يوه رکوع لري په تلاوت کښې (۱۱۲) په نزول کښې (۲۲) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝١ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝٢

ووایه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله یو دی (په ذات او صفات خپل کښې) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتی چه دی څنګه دی؟ تاسی ورته داسی ووایئ چه الله تعالیٰ یو دی! او د هغه په ذات کښې په هیڅ ډول (طریقه) د تعدد او تکثر او دوه‌ئیزتوب گنجایش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښې شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقیده رده شوه چه وائی خدایان دوه دی یو د خیر څیښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څیښتن (مالک) «اهریمن» دی او هم د هندوانو عقیدی تردیدی شوی چه هغوی د دری دیرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښې برخی ورکوی.
د «الصمد» تفسیر په څو دوله (قسمه) کری شوی دی چه (طبرانی) هغه ګرد (تول) نقل کری وائی «**وکل هذه صحیحة وهی صفات ربناعزوجل هوالذی یصمد الیه فی الحوائج وهو الذی قد انتهی سؤدده وهو الصمد الذی لا جوف له ولا یأکل ولا یشرب وهو الباقی بعد خلقه**» دا ګرد (تول) ریښتیا دی. او ځمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتیاوی (احتیاج) ورړاندی کیږی او هر ډول (طریقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کیږی او د ګرد (تول) سترتوب (لویی) او د تولی مشرتیا صفت په کښې شته. نه خوری او نه څښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی.»
ابن کثیر. د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګنی یا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقیده لری د آریه ؤ د عقیدی تردید هم وشو ځکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کښې روح او ماده لویه اغیزه (اثر) لری او دا دواړه شیان پخپل وجود کښې الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝٣

نه ئی دی ځیږولی (هیڅوک) او نه دی ځیږولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو چه په هغو کښی حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیږولی او نه دی له بل چا څخه ځیږولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینئ له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنګه خدای کیدی شی؟.

﴿وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ۝٤﴾

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی څخه د هغو خلقو تردید وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښی کوم مخلوق هغه غوندی ګنی تر دی چه ځینی رد سترګی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) څخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښی ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښی یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښی غالب شو (العیاذ بالله) ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ **انی أسألک یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم.**

تمت سورة «الاخلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مکیة او مدنیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفیل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۳) په نزول کښی (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ①

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د صبا څیروونکی د تیاری باندی.

تفسیر : یعنی هغه چه د شپې تیاره څیروی او له هغی څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروی.

مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ②

له شره د هغه شی چه پیدا کړی ئی دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر : یعنی هر هغه مخلوق چه په هغه کښې څه بدی او شر وی زه د هغه له شر او بدی څخه پناه غواړم وروسته د دی ځای په مناسبت د څو ځان ته ځیزونو نومونه هم اخیستی شوی دی.

وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ③

او له شره د تیاری شپې کله چه تکه توره شی (او هر شی پټ کړی).

تفسیر : یعنی د شپې تیاره چه په هغی کښې زیاتره شرور او بدی پیښیږی په تیره بیا کودی (سحر) او نوری پیښې دیری واقع او پیښیږی چه خوف یا د لمر لویدہ تری مراد دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دی کښې گردی (تولی) تیاری راغلی ظاهری، باطنی، تنگه، پریشانی او گمراهی او نور.

وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ④

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکی کوونکیو چه پو کول کړی په غوټو کښې.

تفسیر : له «النفاثات فی العقد» او پوکی کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځی یا هغه دلی یا هغه نفوس مراد دی چه د سحر او د کودو د چارو کولو په وقت کښې پر کومی ژی یا مزی یا ویښته یا نورو باندی څه ولولی او پری پو ئی کړی او غوټی پکښې واچوی هغه کودی چه لبید بن اعصم څمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی کړی وی په هغو کښې ځینی جونی هم گډی وی والله اعلم.

وَمِنۡ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝٥ ع

او له شره د حسد کوونکی کله چه ښکاره کړی حسد خپل.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه د هغه نظر ولګیږی بیشکه» نظر او د سترګو تپ یوه واقعی او رښتیا خبره ده خو د ډیرو مفسرینو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی کله چه حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شی او په عملی دول (طریقه) سره خپل حسد ښکاره کړی نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائی. که د یوه سړی په زړه کښی بی واکه حسد پیدا شی خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختیار) ساتی او له محسود سره د حسد وضعیت نه ښکاروی نو هغه له دی څخه وتلی دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د ورکړی شوی نعمت زوال وغواړی البته داسی غوښتنه چه الله تعالیٰ ماته هم داسی نعمت یا زیات له هغه څخه وبښی چه هغه ته الله تعالیٰ ورکړی دی په رخی (کینه) او حسد کښی داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وایه شی. د بخاری شریف په دی حدیث کښی چه د لاحسد الافی اثنتین الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالیٰ و منه وکرمه

سورة الناس مدنیة او مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١١٤) تسلسلها حسب النزول (٢١) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدنی یا مکی دی شپږ آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١١٤) په نزول کښی (٢١) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلۡ اَعُوۡذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ اِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د تولو خلقو په باچا د تولو خلقو په معبود د تولو خلقو.

تفسیر : اګر که د الله تعالیٰ د ربوبیت شان او د باچاهی چاری پر تولو مخلوقاتو باندی

شاملي دي خو دا صفات همغسې چه په کامل دول (طريقه) په انسانانو کښې دي په نورو مخلوقاتو کښې داسې له لرې نه ځرګندېږي (ښکاره کيږي) نو ځکه ئې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه. او هم په وسوسو کښې ابتلاء او اخته کيدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښې نشته.

مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾

له شره د وسوسې اچوونکي تښتيدونکي (شيطان له ذکره د الله).

تفسير : شيطان سره له دې چه له ستركو څخه پټ دی خلق غولوي او له لارې څخه ئې وباسي تر څو چه انسان په غفلت کښې اوسيږي د هغه تسلط پر دوی باندې زياتيږي او کله چه ويښ او خپل الله تعالیٰ ئې په ياد شي نو هغه هم سم د لاسه تښتي.

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

هغه (شيطان) چه وسوسې اچوي په سينو زړونو د خلقو کښې (چه دغه وسوسه اچوونکي) له پيريانو او انسانانو څخه دی.

تفسير : شيطان هم په پيريانو کښې او هم په انسانانو کښې شته لکه چه په (١٤) رکوع ١١٢ آيت د «الانعام» د سورت څمونږ دغه مقدس تفسير کښې داسې يو آيت لولو ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ﴾

الله تعالیٰ مو دې د دې دواړو له شره وساتي. (تکمله) د دې دوو سورتونو په تفسير کښې عالمانو او حکيمانو ډيرې زياتې نکتې ويلې دي. د حافظ ابن قيم رحمة الله عليه څمونږ د امام رازي رحمة الله عليه څمونږ د بلخي ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزيز دهلوی محدث رحمة الله عليه اوږدو بيانونو ليکل دلته ممکن نه دي نو دلته يواځې د مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمة الله عليه د کلام خلاصه او د وينا لنډون ليکل کيږي چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمې دپاره يو نيک فال ثابت شي.

دا يو فطرتي او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښې نوی ترکودی (شنيلي، نبات) ځمکه وچوي او له تخم څخه د باندې ووځي نو باغوان يا بزګر د هغه تحفظ او پالنې او روزنې ته زياته توجه کوي او د هغه د لوئيدلو په نسبت ډير کوښښ او زيار (محنت) کوي چه هغه له ګردو (ټولو) ارضي او سماوي آفاتو څخه وساتي او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسيږي دی ئې ډير ربړ (تکليف) ايستلو او پام لرنې ته اړ (مجبور) دی. اوس په دې خبرې باندې غور کول په کار

دی چه د بوټی د ژوندون فناء کوونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم ګرځوونکی کوم کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لری کولو کښی تل باغوان یا بزګر څیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه څېل مساعی کامیاب کړی په ادنیٰ تأمل او لږ تصور او اتکل سره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور دوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.

اول: د بوټی خوړونکی چینجی او خزندی شرل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نبات او ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوټو خوړل داخل دی.

دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی ګرد (ټول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.

دریم: په هغه باندی د واوری، ږلی، خاوری او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی څکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع ګرځی.

څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانګه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.

که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالیٰ څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نبات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری ګټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانګو له میوو څخه پوره فائده واخلی. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نری د تکو شنو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د څېل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یواځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منګور، لړم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لړم لشه تومبل نه دی له هنده　　دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده
نیش عقرب نه از پی کین است　　مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر دوبیدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلئ دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پټیدلو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پټیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او ګټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصلیدی هغه به اوس په لاس نه راځي کله چه داسي دی نو دا تمثیل له اسبابو او مسبباتو څخه برته (علاوه) پر بل کوم شي باندی نه لګیږی ځکه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر وجود باندی موقوف دی تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وی هیڅ کله کوم مسبب په خپل وجود کښي بریالی (کامیاب) کیدی نشي او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم قسم کښي ولیکل چه که اوبه، هوا، د لمر تودوخي او ربنا الغرض د ژوندون او ترقی ګرد (تول) اسباب په زره پوری منظم نه وی نو هغه ترکودی، نبات مراوی او وچیږی.

وروسته له دی دریم تعوذ له (نفاثات في العقد) څخه وکړ شو لکه چه وویل شول له هغه څخه ساحرانه چاری مراد دی هغه کسان چه د سحر د وجود منونکی دی هغوی ئی منی چه د سحر له اثره مسحور ته داسی امور پیښیږی چه له هغو څخه د طبیعت اصلی آثار مغلوب او مره کیږی.

نو د سحر آفت هغه آفت ته ډیر ورته دی چه تر کودی ته له واوری او ږلی او د غریزی حرارت د بندیدو په سبب پیدا کیږی او د هغه په نشوۀ نما او وده او لوئیدو کښي نقصان پیښوی هغه الفاظ چه د (لبید بن اعصم) په قصه کښي شته ځینی ئی دا دی «فقام علیه الصلوٰة والسلام کأنما انشط من عقال» له دی څخه ښکاریږی چه پر دوی باندی کوم شي مستولی شوی و او د دوی د طبیعت مقتضیات ئی پټ کړی و چه د جبریل علیه السلام په تعوذ سره د الله تعالیٰ په امر هغه عارضه ورکه شوه .

اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضروری ده فقط یوه آخری درجه پاتی شوه چه دښمن د حسد او عداوت په سبب د باغ کومه څانګه یا لښته ماتوی یا بوټی له بیخه راوکاږی د باندی ئی غورځوی یا ئی پاڼی یا ئی میوی شکوی د شر دا مرتبه ئی له (ومن شر حاسد) سره په ډیر وضاحت راوښووله.

په دغه تقریر او وینا کښي که کوم لږ والی شته څو هغه یوازې دا دی چه کله کله تخم ته پرته (علاوه) له دی څلورو واړو آفتونو څخه کوم بل آفت پخوا له زرغونیدلو څخه وریپښیږی بیا څو ئی میبرتون منځنی جوهر چه د تخم تومنه یا قلب یا د تخم «سویداء» ورته وایه شي او د زرغونیدلو اصلی ماده وی خوری یا ئی د بلی کومی پیښي په سبب دننه برخه تکه توره واړوی یا له منځه دوه پلی شي او د نشونما او د زرغونیدلو، لوئیدلو او د ودی قابلیت پکښي پاتی نشي ښائی د دی لړتوب د تلافی دپاره په بل سورت کښي د (الوسواس الخناس) له شر څخه د استعاذی تعلیم ورکړی شوی وی ولی (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دی چه په سترګو نه ښکاری بلکه په پته سره د ایمان په قوت کښي کندو او رخنه اچوی چه د هغه علاج پرته (علاوه) د عالم الخفیات والسرائر څخه بل څوک نشي کولی څو کله چه د وسوسو مقابله له ایمان سره وشي نو د وسواس د دفعی دپاره په هم دی صفاتو باندی د تمسک ضرورت دی چه د ایمان د مبادی او مناقشي له اصولو څخه شمیرلی کیږی او له هغو څخه ایمان ته مدد رسی. اوس له تجربو څخه راښکاره شوه چه له ګردو (تولو) څخه اول د ایمان انقیاد او تسلیم نشو او نما د حق تعالیٰ د بی انتهاء تربیتونو او بی غایاتو انعاماتو د لیدلو څخه حاصلیږی نو کله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبیت باندی نظر واچوو نو ځمونږ ذهن دی خوا ته منتقل کیږی چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دی ځکه چه د تربیت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسمانی او روحانی ضروریاتو رسونه دی او دا کار پرته (علاوه) له هسی یو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کیدونکی نه دی چه هغه د هر راز (قسم) ضروریاتو او شیانو مالک او د دنیا هیڅ یو شی د هغه د اقتدار له فیضه د باندی نه دی هم داسی ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ویلی شو او بیشکه د هغه لوی شان داسی کیدی شی چه (لمن الملک الیوم لله الواحد القهار) ګواکی مالکیت یا ملکیت د داسی یو قوت نوم دی چه د هغه د فعلیت مرتبه په (ربوبیت) سره موسومیږی ځکه چه د ربوبیت لند تعریف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دی او پر دغو دواړو باندی قدرت لرل دی دا د مطلق شهنشاه منصب دی که لږ له دی څخه وړاندی ته ځیر شو نو د دی علی الاطلاق باچا د معبودیت (الوهیت) سراغ او پته هم موندله کیږی ځکه چه معبود هغه ته وایه شی چه د هغه د حکم په مقابل کښی هر څوک غاړه کیږدی او د ده د امر په مقابل کښی د بل حکم هیڅ خیال او پروا ونه کړه شی نو ښکاره ده چه دا د بندګی انقیاد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښی د بل چا په مخ کښی نه کاوه او نه ئی وړ (لائق) دی د دی دواړو شیانو اصلی مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دی ځکه د معبودیت او الوهیت صفت هم یواځی هغه (وحده لا شریک له) ته ثابت شو. ووایيځ ﴿ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴾

لنده ئی دا هغه کوم صفت چه د ایمان مبدأ ګرځی ربوبیت دی وروسته له هغه د ملکیت صفت دی او له ټولو څخه وروسته د الوهیت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ایمان د شیطانی وسوسو د مضرت د ساتلو په نیت د حق تعالیٰ دربار ته حاضریږی چه هلته خپله چاره جوئی وکړی نو ښائی هم داسی درجه په درجه له یو مقام څخه بل مقام ته لاړ شی لکه چه پخپله پروردګار په هم دی ترتیب سره د خپلی ستاینی (صفت) په ﴿ بِرَبِّ النَّاسِ ، مَلِكِ النَّاسِ ، إِلَٰهِ النَّاسِ ﴾ سره په سورت «الناس» کښی بیان فرمایلی دی او عجیبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته دری صفتونه بی د عاطفی له واو څخه او بی د جاری د «ب» له اعادی څخه مذکور دی د مستعاذ منه له جانبه هم دری شیان په نظر راځی چه پرله پسی صفت په صفت بیان کړی شوی دی. په دی باندی به داسی پوهیږئ چه د «وسواس» د وصفیت په مقابل کښی واخلی ځکه چه حقیقی مستعاذ به «اله الناس» دی او «ملک» او «رب» په هغه پوری د رسیدلو عنوان تاکلی (مقرر کړی) شوی دی هم داسی د مستعاذ عنه حقیقت هم دا «وسواس» دی چه د هغه د صفت په مخ کښی «خناس» راوړی شوی دی له «خناس» څخه دا مراد دی چه شیطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښی وسوسه اچوی او کله چه څوک ویښ شی نو د غلو په شان د هغوی پسی بیرته ځان راکاږی د داسی غلو او بدو چارو نیول او د هغوی د زیر (تکلیف)، تعدی لاس پری کول او د رعیتونو د آرامی او د هوسائی (راحت) چاری ورغوندول د سلاطینو او د تولواکانو لویه فریضه او مهمه وظیفه ده ځکه مناسب به وی چه د دی صفت په مقابل کښی

(ملک الناس) کیښود شي او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغې ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولې شو هغه د (رب الناس) په مقابله کښې دی چه په پخوانی تحریر کښې د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلې شي بیا دی وکتلې شي چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کښې څومره نام او کامل تقابل ښکاریږي والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له ډیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کوډې کړې وې چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندې یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دې منځ کښې کله داسې هم پیښیده چه دوی به ځینې دنیوی چاري کولې خو بیا ئې داسې ګڼل چه هغه ئې نه دی کړی یا هغه دنیوی کار چه کړی ئې نه وی داسې ئې باله چه کړی ئې دی د دې پیښې د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کړل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کښې شته چه په هغه باندې تر اوسه پورې هیڅ یوه محدث جرح نه ده کړې او داسې کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینې اوقات غشی پر دوی باندې طاری کیده یا څو ځلې په لمانځه کښې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسی کما تنسون فاذا نسیت فذکرونی:** بیشکه چه زه یو سړی یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئې هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کړئ!) ښائی چه ځینې ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندې غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندې څنګه یقین وکړی شي؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان ګډ وی» اګر که د هغې سهوی او نسیان څخه دا نه لازمیږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کښې شکوک او شبهات پیدا شی او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کړی کار په نسبت فرمایل چه نه ئې دی کړی یا یو ناشوی کار به ئې داسې ګڼه چه کړی ئې دی څرنګه به دا لازمیږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کښې څه شک او شبهه پیدا شی.

په یاد ئې ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشی او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کښې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سړی په نسبت په قاطعه ؤ براهینو اوٰ نیره ؤ دلائلو ثابت شی چه هغه په ریښتیا سره د الله تعالیٰ یقیني استاځی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کړی دی او همغه ئې د خپلې وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار ګرځولی دی نو څرنګه ممکن کیدی شی چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کښې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنډه ئې دا چه هیڅ یو شی د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پورې اړه (تعلق) لري د سحر او جادو لږ څه اثر لویدلی وی او نه کودی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کښې څه خلل او ډیل اچولی شی.

دوهمه تنبیه : د معوذتینو په قرآنیت باندی د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانی څخه تر اوسه پورې په تواتر سره ثابته شوی ده. یوائحی د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شي چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کښې نه لیکل. خو دا خبره دی ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دی دوو سورتونو په قرآنیت کښې هیڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئی منل چه دا د پاک الله کلام دی او یقیناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دی د نزول اصلی مقصد رقیه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دی دوو سورتونو لیکل په هغه مصحف کښې چه د تلاوت دپاره وی له احتیاطه چپ (خلاف) دی «**انه کان لا یعد المعوذتین من القرآن وکان لا یکتبهما فی مصحفه ویقول انهما منزلتان من السماء وهما من کلام رب العلمین ولکن النبی علیه الصلوٰة والسلام کان یرقی و یعوذ بهما فاشتبه علیه انهما من القرآن أولیستامنه فلم یکتبهما فی المصحف**» (د روح البیان د شلورم جلد ۷۲۳ مخ وګوری!)

قاضی ابوبکر باقلانی لیکی «**لم ینکر ابن مسعود رضی الله عنه کونهما من القرآن وانما انکر اثباتهما فی المصحف فانه کان یری ان لا یکتب فی المصحف شیئا الا ان کان النبی صلی الله علیه وسلم اذن فی کتابته فیه وکان لم یبلغه الإذن**» (د فتح الباری د اتم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) حافظ یوه بل عالم د الفاظو داسی نقل کری دی «**لم یکن اختلاف ابن مسعود رضی الله عنه مع غیره فی قرآنیتهما وانما کان فی صفة من صفاتهما**» د (فتح الباری د پنځم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصی او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصریح کری ده هیڅ یو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او ډیر امکان لری چه وروسته له دی څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا ورښکاره شوی وی چه معوذتین هم له متلوو قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل رومبنی فکر باندی پاتی نه وی برسیره په دی د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلومیږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کښې د اوریدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کښې لیکلی شوی دی «**ان اختلاف الصحابة فی بعض سور القرآن مروی الآحاد المفیدة للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفید للیقین. الذی یضمحل الظن فی مقابلته فتلک الآحاد مما لا یلتفت الیه ثم ان سلمنا اختلافهم فیما ذکر قلنا انهم لم یختلفوا فی نزوله علی النبی صلی الله علیه وسلم ولا فی بلوغه فی البلاغة حد الإعجاز بل فی مجرد کونه من القرآن وذلک لا یضر فیما نحن بصدده الخ**» حافظ ابن حجر رحمة الله علیه وائی «**وأجیب باحتمال انه کان متواتراً فی عصر ابن مسعود لکن لم یتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالی الخ**» او صاحب المعانی لیکی «ولعل ابن مسعود رضی الله عنه رجع عن ذلک الخ.».

یا الله العٰلمین! ستا شکر په کومه ژبه اداء کړو چه تا مونږ ته داسی خالص توفیق او تیسیر راوباښه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پای (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصیت او عقیدت ؟ ثمره چه یواځی ستا په فضل او اعانت سره پای (آخر) ته رسیدلی دی ستا د قدسیت لوی دربار ته په ډیر عجز او نیاز درووراندی کوو امید او هیله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او کرم قبول ئی کړی! الٰهی مونږ معترف یو چه د دی لوی خدمت په پای (اخر) ته رسولو کښی مو حق د اخلاص او د خدمت نه دی اداء کړی خو کله چه ستا رحمت او رأفت سیآت په حسناتو سره بدلولی شی تاته د یوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقیقت سره کومه لویه خبره نه ده! ستا مهربانی او لورینی (بخشش) ته هم داسی هیله (امید) ده چه ته د خپلی نکتی پالنی له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندی ولری! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارینو کښی متمتع وګرځوی!

یا الله العٰلمین! ته د خپل پاک قرآن له برکته مونږ او ځمونږ والدین او ځمونږ استاذان او ځمونږ شیوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه کسان چه په دی ښه کار کښی محرک، داعی، ممد، معاون شوی دی یا هغه پوهان چه دی عظیم الشان کار کښی ئی رفاقت او اعانت راسره کړی دی. ګرد (ټول) وبښی! او د دنیا او آخرت له بلاؤ څخه ئی مأمون او مصئون ولری! او حضرت شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی رحمة الله علیه او حضرت عمدة المفسرین شبیر احمد عثمانی مدظله سره مو په جنت الفردوس کښی یو ځای کړی!.

تمت الترجمة والتفسير فلله الحمد اولا و آخراً و ظاهراً و باطنا، ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا ربنا تقبل منا انک انت السميع العليم اللّٰهم آنس وحشتي في قبری اللّٰهم ارحمنی بالقرآن العظيم واجعله لی اماماً و نورا وهدی ورحمة اللّٰهم ذکرنی منه ما نسيت وعلمنی منه ما جهلت وارزقنی تلاوته آناء الليل واطراف النهار واجعله لی حجة يا رب العٰلمين!

د قرآن پیل (شروع) په باء، ختم ئی په سین شو ولی؟ ځکه رهبر مو په دارینو کښی قرآن دی بس!.

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښې)

- دهرې ژبې ویونکی چه کله خبرې کوی نوچیرته دریګی اوچیرته نه دریګی، کله ډیراوکله لږ ایساریګی اوپه دی ودریدو اُونه دریدوکښې دخبرې پوره بیان اومفهوم کښې ډیرلوی دخل دی .

دقرآن کریم معجز کلام اوعبارت هم دوینا په ډول واقع دی . له دغه وجې نه اهل علمو د دریدواُونه دریدو نښې (علائم) مقررکړی دی چه هغې ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی اُوهغه رموز دادی .

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کښې وړه غوندی دائره وی ، داپه حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د(ۃ) په هیئت کښې لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ۃ خونه شی لیکلی مګروړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی .

مـ - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هرومرو (خامخا) دریدل پکاردی اُوکه چیری څوک ونه دریدنو احتمال

لري چه دخبري مطلب به بل څه شي ددي په پښتو ژبه کښې
داسې مثال پوهيدل پكارده چه چاته و ويلې شي ،
(پاسه - مه کينه) چه پکښې دپاسيدو امراوله کينا ستو
نهي ده نوپه - پاسه - باندې دريدل لازم دی اوكه چيري
متكلم ونه دريدنو مخاطب به داسې وګڼړي چه (پاسه مه -
كينه) چه په هغه کښې به د ودريدو نه نهي اودكينا ستود
امراحتمال کيږي اويقيناً دابه د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دې باندې دريدل پکاردې دا
علامه هلته وي چه کوم ځاى مطلب نه پوره کيږي او ويونكى
مزيده هم څه وينا كول غواړي .

ج - دادجائز وقف علامه ده دلته کښې دريدل غوره اونه دريدل
جائز دی .

ز - داد مجوّز وقف علامه ده دلته نه دريدل غوره دی .

ص - داد مرخّص وقف علامه ده دلته پيوست (يوځاى)
لوستل پكاردي ليكن كه چيري څوك ستړي شي او ودريږي
نوهغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په(ص)پيوست لوستل د(ز)په نسبت ترجيح لري

صلے - داد الْوَصْلُ أَوْلَىٰ (يعنى وصل غوره) اختصاردی دلته
پيوست لوستل غوره دی .

ق - داد قِيلَ عليه الْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پكارنه دی.

صل - داد قَدْ يُوَصَلُ علامه ده دلته كله ودريدی شی اوكله نه ليكن دريدل غوره دی .

قف - داد قِفْ لفظ دی چه معنی ئ ده ودريږه اودا علامه هلته استعماليږی چه دلوستونكی دپيوستی وينا احتمال وی.

س ياسكته - داد سكتے علامه ده دلته لږ وخت دريدل پكاردی خوچه تنفّس باقی وی (يعنی ساماته نه شی) .

وقفه - داد اوږدی سكتے علامه ده دلته دسكتے په نسبت ډير دريدل پكاردی ليكن چه تنفّس جاری وی (يعنی ساماته نه شی) په سكته اووقفه كښی دافرق دی چه سكته كښی لږ وخت اوپه وقفه كښی ډير وخت ودريدی شی .

لا - دلامعنی چه نيشته داعلامه كله خود آيت پورته وی او كله دعبارت دننه كه دعبارت دننه وی نودريدل بالكل نه دی پكارا وكه دآيت پورته وی نوبيا اختلاف دی .

دځينو په نزد دريدل اود بعضو په نزد نه دريدل روادی خوكه څوک ودريد ياونه دريد په دی سره مطلب كښی څه خلل نه واقع كيږی وقف هلته نه دی پكارچه د عبارت دننه ليكلی وی .

ك - دادكَذٰلِكَ علامه ده يعنی چه كوم رمز (نښه) دی ك نه

وراندی لیکلی شوی ده دلته کښی دی همغه وګڼل شی.

۵ ـ داددی علامه ده چه په دی ځای دغیرکوفیینو په نزد آیت ده که چا وقف وکړنو داعادی (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

∴ ـ داد دریوټکو (نقطو) وقف نژدی نژدی راځی دی ته معانقه ویلی شی کله خوددی اختصار په مع سره لیکلی شی.
ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوی او حکم ئی داده چه په دی دواړو وکښی په یو باندی دریدل پکاردی په بل نه او په وقف کښی د رموز و (نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکاردی.

د دويم جلد فهرس

له(۱٦) تر (۳۰) پارے

د سورة الكهف (۷۵) آيت له ابتداء تر پاى (آخر) سورة الناس

د دويم جلد فهرس
له (١٦) تر (٣٠) پارې
د سورة الكهف (٧٥) آيت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

د سورت شماره	د سورت نامه	د صفحې رقم	د پارې شماره	د سورت شماره	د سورت نامه	د صفحې رقم	د پارې شماره
٦٧	سُورَةُ المُلك	١٤٨٠	٢٩	٩١	سُورَةُ الشَّمس	١٧١٤	٣٠
٦٨	سُورَةُ القَلَم	١٤٩٤	٢٩	٩٢	سُورَةُ اللَّيل	١٧١٩	٣٠
٦٩	سُورَةُ الحَاقَّة	١٥١٠	٢٩	٩٣	سُورَةُ الضُّحٰى	١٧٢٣	٣٠
٧٠	سُورَةُ المعَارج	١٥٢٣	٢٩	٩٤	سُورَةُ الشَّرح	١٧٢٧	٣٠
٧١	سُورَةُ نُوح	١٥٣٤	٢٩	٩٥	سُورَةُ التِّين	١٧٣٠	٣٠
٧٢	سُورَةُ الجِن	١٥٤٥	٢٩	٩٦	سُورَةُ العَلَق	١٧٣٣	٣٠
٧٣	سُورَةُ المزَّمِّل	١٥٥٨	٢٩	٩٧	سُورَةُ القَدر	١٧٣٩	٣٠
٧٤	سُورَةُ المدَّثِّر	١٥٦٩	٢٩	٩٨	سُورَةُ البَيِّنَة	١٧٤١	٣٠
٧٥	سُورَةُ القِيَامَة	١٥٨٤	٢٩	٩٩	سُورَةُ الزِّلزَال	١٧٤٥	٣٠
٧٦	سُورَةُ الدَّهر	١٥٩٥	٢٩	١٠٠	سُورَةُ العَاديات	١٧٤٨	٣٠
٧٧	سُورَةُ المُرسَلات	١٦٠٧	٢٩	١٠١	سُورَةُ القَارِعَة	١٧٥١	٣٠
٧٨	سُورَةُ النَّبَا	١٦٢١	٣٠	١٠٢	سُورَةُ التَّكاثُر	١٧٥٤	٣٠
٧٩	سُورَةُ النَّازِعَات	١٦٣١	٣٠	١٠٣	سُورَةُ العَصر	١٧٥٦	٣٠
٨٠	سُورَةُ عَبَسَ	١٦٤٢	٣٠	١٠٤	سُورَةُ الهُمَزَة	١٧٥٨	٣٠
٨١	سُورَةُ التَّكوِير	١٦٥٠	٣٠	١٠٥	سُورَةُ الفِيل	١٧٦١	٣٠
٨٢	سُورَةُ الإنفِطَار	١٦٥٨	٣٠	١٠٦	سُورَةُ قُرَيش	١٧٦٣	٣٠
٨٣	سُورَةُ المُطَفِّفِين	١٦٦٣	٣٠	١٠٧	سُورَةُ المَاعون	١٧٦٥	٣٠
٨٤	سُورَةُ الإنشِقَاق	١٦٧١	٣٠	١٠٨	سُورَةُ الكَوثَر	١٧٦٧	٣٠
٨٥	سُورَةُ البُرُوج	١٦٧٨	٣٠	١٠٩	سُورَةُ الكَافِرون	١٧٦٩	٣٠
٨٦	سُورَةُ الطَّارِق	١٦٨٥	٣٠	١١٠	سُورَةُ النَّصر	١٧٧٣	٣٠
٨٧	سُورَةُ الأعلى	١٦٨٨	٣٠	١١١	سُورَةُ تَبَّت	١٧٧٤	٣٠
٨٨	سُورَةُ الغَاشِيَة	١٦٩٤	٣٠	١١٢	سُورَةُ الإخلاص	١٧٧٧	٣٠
٨٩	سُورَةُ الفَجر	١٧٠٠	٣٠	١١٣	سُورَةُ الفَلَق	١٧٧٩	٣٠
٩٠	سُورَةُ البَلَد	١٧٠٩	٣٠	١١٤	سُورَةُ النَّاس	١٧٨١	٣٠

بِحَمْدِ اللهِ تَعَالَى وَتَوفِيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّانِي ـ الأَخِير ـ

مِنَ الجُزْءِ (١٦) إِلَى (٣٠)

مِنْ بِدَايَةِ الآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الكَهْفِ إِلَى آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

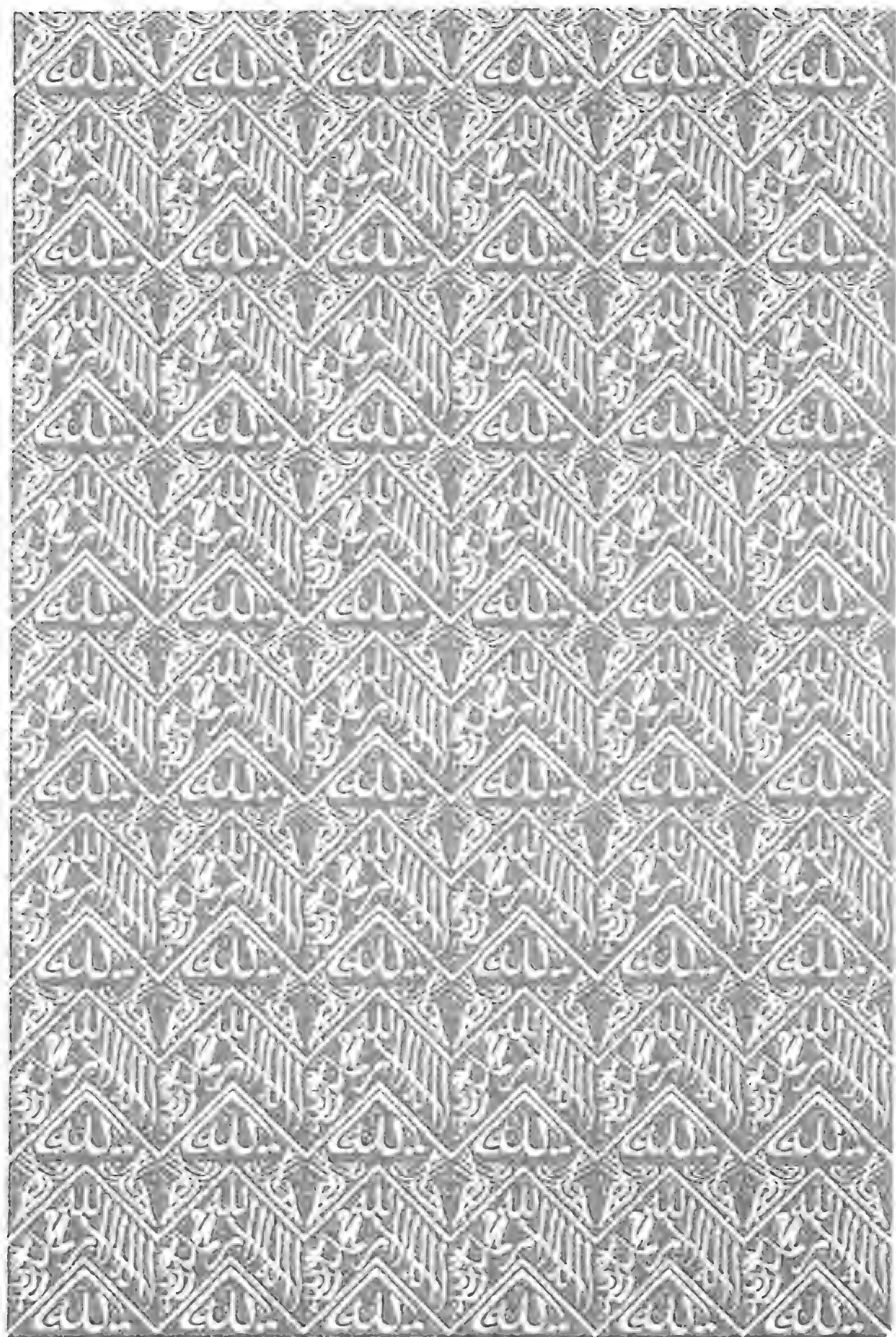
دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) اوتوفیق دویم جلد (آخری)
پای (آخر) ته ورسید له (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورة الکهف (٧٥) آیت له ابتداء تر پای (آخر)
سورة الناس

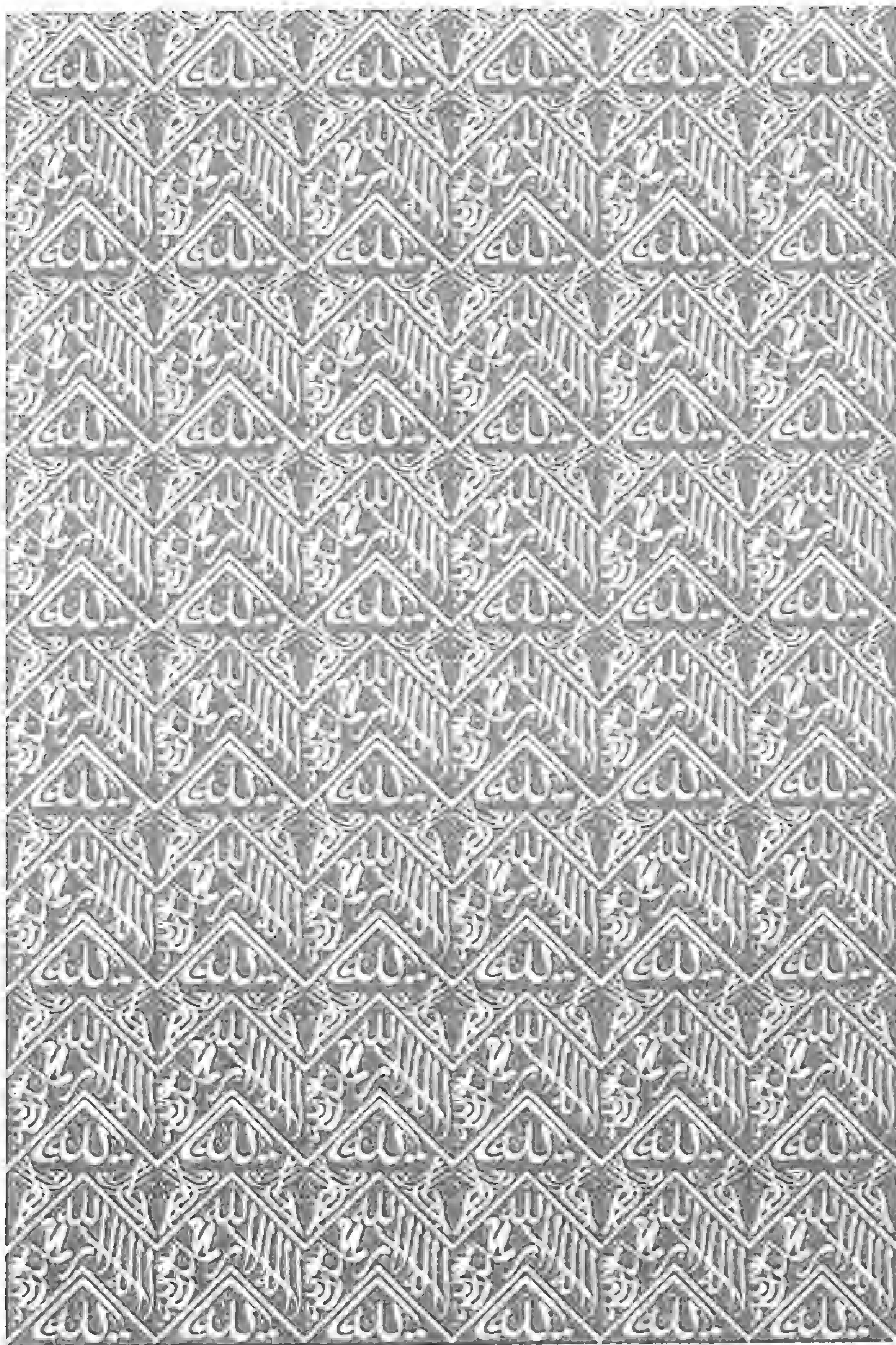

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

(٢٢٢د/٤٠٠٠) (٤) (٠٢)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسیر

په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰)

پارې پورې

